

THESAURUS
PONTIFICIARUM
SACRARUMQUE ANTIQUITATUM
NEC NON
RITUM, PRAXIUM
AC CÆREMONIARUM

Additis pluribus Quæstionibus ac Resolutionibus supra Dubia nonnulla insigniora ex Sacra Scriptura desumpta, & Chronistoria, ejusque Supplemento Sacrarii Apostolici unâ cum illius Præfectis ac Bibliothecariis, Custodibus, atque novis inscriptionibus usque ad præsens Bibliothecæ Vaticanæ

AUCTORE
FR. ANGELO ROCCA CAMERTE
ORDINIS S. AUGUSTINI

Sacrarii Apostolici Præfecto, ac Episcopo Tegasten.

*Accedunt in principio Primi, & Secundi Tomi Index Tractatum,
ac duo Indices Generales rerum notabilium.*

EDITIO SECUNDA ROMANA CUM PLURIBUS ÆNEIS FIGURIS.

TOMUS SECUNDUS.

ROMÆ MDCCXLV.

1745

Sumptibus FAUSTI AMIDEI Bibliopolæ in Via Curfus.

Typis Bernabò; & Lazzarini. X Superiorum permissu.

Eminentissimo, ac Reverendissimo

P R I N C I P I

BENEDICTO
PAMPHILIO

S. R. E.

CARDINALI BIBLIOTHECARIO.

A L O Y S I U S C O N T I

Perennem Felicitatem.

T Operum Angeli Rocchæ, pietate doctrinâque celeberrimi,

Tomum alterum Tibi inscriberem, EMINENTISSIME PRINCEPS, non illæ me dumtaxat rationes adduxerunt, quæ

tametsi mihi quàm cæteris sint potiores , jam
tamen propè universi in libris nuncupandis
prætendere consueverunt ; ut nimirum animi
ergà Te mei observantiam singularem publico
monumento testatam facerem , ac simul etiam
à Generis , ac Virtutis Tuæ amplitudine Pa-
trocinium Editioni meæ , ac splendorem acces-
serem ; Sed potissimum , quòd ipsa Tuæ Digni-
tatis jura debitum hoc reverentiæ officium de-
poscere , atque Opus ipsum non alium sibi Pa-
tronum postulare videretur . Jam tum enim
cùm Sedes Apostolica gravissimo , ac Sapien-
tissimo CLEMENTIS XI. P. M. judicio Bibliotheca-
rium Te sibi delegit , & quos ipse clientes ha-
bere & admittere , & quo Præsides docti Viri ,
literæque omnes benè sperare & proficere de-
berent , designavit ; ac Bibliothecæ Apostolicæ
Vaticanæ , quam summam literarum Arcem
doctissimi Viri meritò nuncupaverunt , Te præ-
ficiendum censuit , ut Virtutum tuarum orna-
menta ad communem Sacrorum Studiorum
omniumque Disciplinarum utilitatem & in-
crementum redundarent . Itaque honorificen-
tissimo quidè testimonio doctrinam eruditio-
nemque Tuam prosecuta est , cùm Te amplis-
simo isto munere ornavit ; & cùm Sapientiam ,
Gra-

Gravitatem & Justitiam Tuam in maximis negotiorum Procuracionibus & Legationibus laudasset ; quàm exquisitâ bonarum Artium cognitione valeres , & quàm propenso ad fovendam rem literariam studio ducereris , in ea provincia Tibi commendanda declaravit . Inter has autem Rocchæ Lucubrationes , quas Tibi dicandas offerendasque collegi , eminet maximè Vaticana Bibliotheca , quam Præsul clarissimus publicæ literatorum hominum curiositati reſeravit . Ipsam igitur , quam tueri & augere satagis , erudito Rocchæ Commentario illustratam , simulque animi mei cultum consuetâ benignitate Tuâ excipere ne dedigneris .

Romæ Kalendis Augusti A. D. MDCCXIX.

1719

INDEX OPERUM,

Quæ continentur in Secundo Tomo.

I.

Bibliothecæ Theologicæ, & Scripturalis Epitome, sive Index, ordine alphabetico digestus. Pag. 1.

I I.

Speculum Episcopale. *Ined.* Pag. 119.

I I I.

Vitæ Humanæ Speculum Climactericum, Philosophicum, Historicum, ac Theologicum. *Ined.* Pag. 143.

I V.

Bibliotheca Apostolica Vaticana, Commentario illustrata. Pag. 159.

V.

Bibliothecæ Vaticanæ Appendix. Pag. 291.

V I.

Bibliothecæ Vaticanæ Appendix nova. *Ined.* Pag. 355.

V I I.

S. Gregorii Magni, ejusque Parentum Imagines. Pag. 368.

V I I I.

S. Silvestri Pars Mitræ, nec non ejusdem, S. Martini, ac Honorii Summorum Pontificum Calcei, sive Sandalia. Pag. 379.

I X.

Scholia in Librum Sacramentorum B. Gregorii Magni. Pag. 381.

X.

Index rerum insigniorum, quæ in Vita B. Gregorii Magni à Joanne Diacono conscripta narrantur. Pag. 394.

X I.

De Tabulis Donariorum marmoreis Romæ à B. Gregorio Magno SS. Apostolis Petro, & Paulo dicatis. Pag. 406.

X I I.

Sposizione intorno all'Orazione Domenicale. Pag. 411.

X I I I.

Sette Settenarii intorno alle Sette Petizioni dell'Orazione Domenicale. Pag. 456.

INDEX OPERUM

Quæ continentur in Secundo Tomo.

I.

Bibliothecæ Theologicæ, & Scripturalis Epitome, sive Index, ordine alphabetico digestus. Pag. 1.

II.

Speculum Episcopale. *Ined.* Pag. 119.

III.

Vitæ Humanæ Speculum Climactericum, Philosophicum, Historicum, ac Theologicum. *Ined.* Pag. 143.

IV.

Bibliotheca Apostolica Vaticana, Commentario illustrata. Pag. 159.

V.

Bibliothecæ Vaticanæ Appendix. Pag. 291.

VI.

Bibliothecæ Vaticanæ Appendix nova. *Ined.* Pag. 355.

VII.

S. Gregorii Magni, ejusque Parentum Imagines. Pag. 368

VIII.

S. Silvestri Pars Mitræ, necnon ejusdem, S. Martini, ac Honorii Summorum Pontificum Calcei, sive Sandalia. Pag. 379.

IX.

Scholia in Librum Sacramentorum B. Gregorii Magni. Pag. 381.

X.

Index rerum insigniorum, quæ in Vita B. Gregorii Magni à Joanne Diacono conscripta narrantur. Pag. 394.

XI.

De Tabulis Donariorum marmoreis Romæ à B. Gregorio Magno SS. Apostolis Petro, & Paulo dicatis. Pag. 406.

XII.

Sposizione intorno all'Orazione Domenicale. Pag. 411.

XIII.

Sette Settenarii intorno alle Sette Petizioni dell'Orazione Domenicale. Pag. 456.

BIBLIOTHECA ANGELICA

Ad Portæ Bibliothecæ dexteram Inscriptio marmore incisa .

FRATER. ANGELVS. ROCCA . CAMERS . EPISCOP. TAGASTENSIS
ORDINIS. FRATRVM. EREMITARVM. SANCTI. AVGVSTINI. ALVMNVS
ET. APOSTOLICI. SACRARI. PRÆFECTVS
BIBLIOTHECAM
OMNI. ARTIVM. ET. SCIENTIARVM. GENERE. REFERTISSIMAM
VIRORVM. ITEM. ILLVSTRIVM. ICONIBVS. AD. DIVVM. EXPRESSIS
ORNATAM
LONGO. TEMPORVM. SPATIO.
MAGNOQ. LABORE. AC. SVMPTV. COMPARATAM
COENOBIO. S. AVGVSTINI. VRBIS. STVDIOSORVMQVE. OMNIVM
NON. SOLVM. RELIGIOSORVM
SED. ETIAM. CLERICORVM. ET. LAICORVM. COMMODITATI
DAT. DICAT. DONAT.
VT. ANIMI. GRATI. PIETATEM. ERGA. FAMILIAM. AVGVSTINIANAM
PARENTEM. ALTRICEM. SVAM
ET. ERGA. LITTERATOS. LITTERARVMQVE. AMATORES. PROPENSIONEM
VIVIS. POSTERISQVE. PATEFACIAT
ANNO. SALVTIS. MDCV.

Ad Portæ Bibliothecæ levam Inscriptio marmore incisa .

CAVTVM. EST. VT. NE. QVIS. HANC. BIBLIOTHECAM
VEL. MINIMAM. EIVSDEM. BIBLIOTHECÆ
SEV. LIBRI. SIVE. CVIVSCVMQVE. ALTERIVS. REI
IN. DIPLOMATE. PONTIFICIO. CONTENTÆ
PARTEM. AVFERRE. ABSTRAHERE. ALIOVE
ETIAM. STVDENDI. COMMODITATE. ASPORTARE. AVDEAT
QVI. SECVS. FECERIT
ANATHEMATIS. VINCVLOS. STATIM. ALLIGATVS. ESTO.
NON. NISI. A. SVMMO. PONTIFICE. ABSOLVENDVS
QVI. VERO. DICTAM. BIBLIOTHECAM. VEL. MINIMAM. ITEM. EIVS. PARTEM
VENDERE. AVT. VLLIO. PACTO. AB. HAC. DOMO. ALIENARE. AVSVS. FVERIT
PRÆTER. EXCOMMUNICATIONIS. LATÆ. SENTENTIÆ. POENAM
BIBLIOTHECAM. IPSAM. VNIVERSAM
CVM. OMNIBVS. ET. SINGVLIS. REBVS. AD. EAM. SPECTANTIBVS
AD. CAMERAM. APOSTOLICAM. PRO. BIBLIOTHECA. VATICANA
ILICO. DEVOLVTAM. ESSE. SCITO

BIBLIOTHECÆ

THEOLOGICÆ, ET SCRIPTURALIS

E P I T O M E,

S I V E

I N D E X

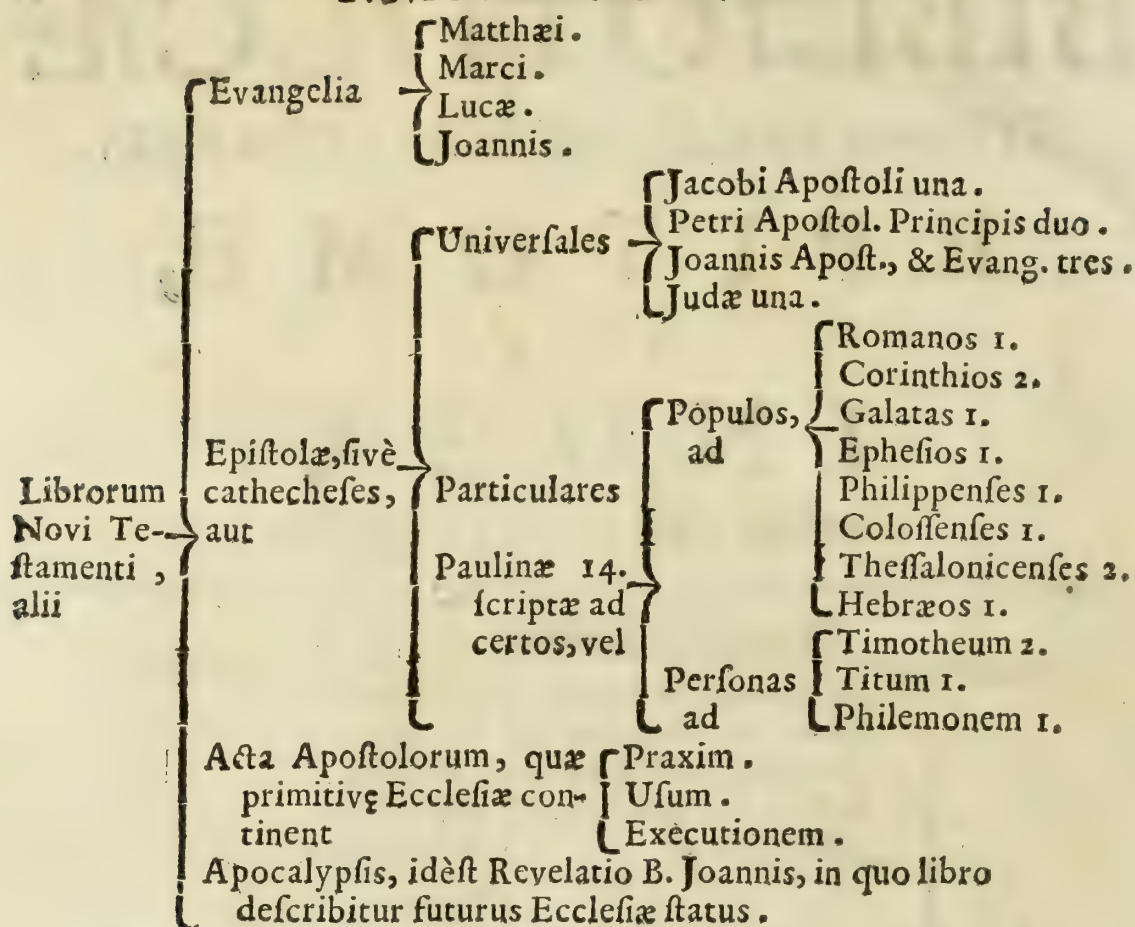
Ordine alphabetico digestus.

Veteris Testamenti divisio.

Vetus Testa-
mentum in
sex dividitur
partes; qua-
rum alia est

Politica, quæ legis Mo- saicæ continet quasi summam, ut in Penta- teucho; cujus veluti partes sunt:	{ Genesis. Exodus. Leviticus. Numeri. Deuteronomium,
Chronica, quæ sacram de- scribit historiam, & de- cem absolvitur libris, videlicet:	{ Josue. Judicum lib. Ruth. Regum III. Paralip. II. absque Oratione Esdra II. [Manasse. Tobias. Judith. Esther. Machabæorum II.
Poetica, sive hymnidica, & quasi decantativa; cujus partis libri sunt tres:	{ Psalmorum. Threnorum. Canticorum,
Dialectica, & disputativa; quo in genere versan- tur libri duo:	{ Job. Ecclesiastes.
Oratoria, quæ pro- phetica dicitur, seû quasi declamatoria, & dividi- tur in homilias, vel sermones;	{ Isaia. Hieremiæ, Baruch. Ezechielis. Danielis. Et in libros 12. Prophetarum.
Ethica, sive Moralis, de qua in tribus agitur lib. scilicet:	{ Osee. Johelis. Amos. Abdia. Jonæ. Michæ. Nahum. Abacuc. Sophoniæ. Aggæi. Zachariæ. Malachiæ.

Novi Testamenti divisio.

Librorum Veteris, ac Novi Testamenti consonantia .

LIBRI LEGALES.

Genesis liber Exodi liber Levitici liber Numer. liber . Deuteronomii liber .	{	Quibus in Novo Testa- mento respondent 4. Evangelia .	{	Matthæi . Marci . Lucæ . Joannis .
--	---	---	---	---

LIBRI HISTORIALES.

Josue liber . Judicum liber . Ruth liber . Regum libri 4. Paralipomenon libri 2. Esdræ libri 2. Tobie liber . Judith liber . Esther liber . Job liber . Machabæorum libri 2.	{	Quibus in No- vo correspon- dent	{	Acta Apostolorum .
--	---	--	---	--------------------

LIBRI SAPIENTIALES.

Psalmorum liber . Proverbiorum liber . Cantica Canticorum . Ecclesiastes liber . Sapientiæ liber . Ecclesiastici liber .	{	Quibus in Novo respondent Epi- stolæ ,	{	Pauli 14. Canonica 7.
---	---	--	---	------------------------------

Librorum Veteris, ac Novi Testamenti consonantia.

LIBRI PROPHE TARUM MAJORUM.

Isaiæ liber
Jeremiæ liber, cum Baruch.
Ezechielis liber.
Danielis liber.

LIBRI PROPHE TARUM MINORUM.

Osce liber.
Joelis liber.
Amos liber.
Abdiæ liber.
Jonæ liber.
Michææ liber.
Nahum liber.
Abacuc liber.
Sophoniæ liber.
Aggæi liber.
Zachariæ liber.
Malachiæ liber.

Quibus in No-
vo respondet } Apocalypsis.
lib.

Scripturæ Sacræ sensuum divisio, & explicatio.

Scripturæ Sacræ sensus, vel est	{	Litteralis, qui du- plex est	{ Proprius. Metaphoricus.
		Mysticus, qui tri- plex est	{ Moralis, vel Tropologicus. Allegoricus. Anagogicus.

Sensuum explicatio.

Litera gesta docet, quod credas Allegoria.
Moralis quid agas, quò tendas Anagogia.

Vel sic { Historia docet factum.
Tropologia faciendum.
Allegoria credendum.
Anagogia appetendum.

Sensuum explicatio per hanc dictionem Hierusalem.

Hierusalem { Historicè est civitas terrena.
Tropologicè est typus animæ fidelis.
Allegoricè, typus Ecclesiæ militantis.
Anagogicè, typus Ecclesiæ triumphantis.

J U D I C I U M

De utilitate, quam quisque ex aliquot primariis
Scripturæ Sacræ Expositoribus
consequi potest.

Hieronymus.

Historiam ex Hebraicis, Græcisque fontibus haustam docet; doctrinamque
suis in Epistolis dat, & in Prophetis.

Ambrosius, & Origènes.

Doctrinam Allegoriis, & Anagogiis refertam luculentè,
& eruditè præbent.

Gregorius, & Chrysostomus.

Sensus moribus formandis, sacrisque Concionatoribus aptos non minùs
doctè, quàm eloquentè exponunt.

Aurelius Augustinus.

Dubiis in rebus, locisque merfis caligine, & intellectu difficillimis
dogmaticè fert lucem, & contra hæreticos acerrimè
pugnat, & exactè.

Thomas, & Bonaventura.

Brevem, ac facilem, solidamque doctrinam præbent cum pietate conjunctam;
quorum alter Angelicè, alter Seraphicè,

Hugo Card. Lyranus, & Dionysius Carthusianus.

Brevem, ac facilem, tyronique non spernendam expositionem afferunt,
utrumquè Testamentum exponentes.

*Septuaginta duo Viri Natione Hebræi; quorum sex ex Tribu
qualibet accersiti fuerunt à Ptolomæo Philadelpho,
secundo Ægypti Rege, ad universum Testa-
mentum vetus ex hebraica lingua in
Græcam transferendum.*

Josephus, Ezechias, Zacharias, Joannes, Ezechias, Elisæus ex Tribu Juda;
Judas, Simon, Samuel, Adeus, Matthias, Eschemias ex Tribu Ruben.
Nehemias, Josephus, Theodosius, Beseas, Ornias, Datis ex Tribu Gad.
Jonathas, Auxetas, Elisæus, Ananias, Chabrias, Sachus ex Tribu Aser.
Jasachus, Jacobus, Jesus, Gabatheus, Simon, Levi ex Tribu Nephtalim.
Judas, Josephus, Simon, Zacharias, Somelus, Selemias ex Tribu Manasse.
Sabatheus, Jason, Jesus, Theodorus, Joannes, Jonachas ex Tribu Simeon.
Theodosius, Jason, Jesus, Theodorus, Jonas Jonathan ex Tribu Levi.
Theophilus, Abraham, Arsamis, Jason, Endemias, Daniel ex Tribu Isachar.
Jeremias, Eleazarus, Zacharias, Baneas, Elisæus, Darheus ex Tribu Zabulon.
Samuel, Josephus Judas, Joathes, Cabel, Dositheus ex Tribu Ephraim.
Isaelus, Joannes, Theodosius, Arsamenes, Abjetas, Ezeceus ex Tribu
Beniamin.

Claruerunt anno antè Christi ortum 350.

INDEX

THEOLOGICUS.

ET

SCRIPTURALIS.

De Excellentia, & sublimitate
Scripturæ Sacræ.

Tom. 3. lib. 2.
in Gen. c. 5. in
fine.

Greg. 10. lib.
Mor. c. 1.

MAJOR est Scripturæ Sacræ auctoritas, ut Sanctus asseverat Augustinus, quàm humani ingenii perspicacitas. Ejus sublimitas, & excellentia tanta est, Gregorio teste, ut omnem

scientiam, omnemque doctrinam sine aliqua comparatione transcendat. Ipsa enim vera prædicat, ad caelestem patriam vocat, æternis desideriis ad superna amplectenda cor legentis immutat, dictis obscurioribus exercet fortes, & parvulis humili sermone blanditur; nec sic clausa, ut paveſci debeat; nec sic patet, ut vileſcat, usu fastidium tollit, & tantò ampliùs diligitur, quantò ampliùs meditatur: legentis animum humilibus verbis adjuvat, sublimibus sensibus levat; aliquo modo cum legentibus crescit, à rudibus lectoribus semper recognoscitur, dictisque semper nova reperitur. Scientias præterea omnes, atque doctrinas, ut dictum est, ipso suæ locutionis more antecellit: uno, eodemque sermone, dum narrat gestum, prodit mysterium. Est item, ut ait Augustinus, *sinecra; & solida res; non suctatis eloquiis ambit ad animum, nec ullo linguæ tectorio iuvane aliquid, aut pondulum crepat*. Ejusdem Sacræ Scripturæ tanta est profunditas, ut idem Augustinus de se ipso dixerit hunc in modum: *Si eam solam ab ineunte pueritia usque ad decrepitam senectutem maximo otio, summo studio, meliori ingenio conarer addiscere (non quod ea, quæ necessaria sunt salutis, tantà in eis perveniuntur difficultate) sed cum quisque ibi fidem tenuerit, sine qua pax, recteque non vivitur, tam multa, tamque multiplicibus mysteriorum umbraculis opacata, intelligenda proficientibus restant; tantaque non solum verbis, quibus ista dicta sunt, verum etiam in rebus, quæ intelligendæ sunt, latet altitudo sapientiæ, ut anxiosissimis, acutissimis, fragantissimisque cupiditate discendi, hoc contingat, quod in Ecclesiastico habetur. Hoc est:*
Ang. Rocca Oper. Tom. II.

Epist. 1. c. 2.

Tom. 2. Epist.
3. non procul
à principio.

Ecclesi. 3.

Cum consummaverit homo, tunc incipit: Ipsius denique Scripturæ Sacræ excellentia, omnium rerum sublimitati à Sancto Bonaventura comparatur, & propter altitudinem dignitatis *eminentissima* rectè appellatur, *effluentissima* propter plenitudinem bonitatis, *perspicuissima* propter pulchritudinem, *honestatis*, *efficacissima* propter magnitudinem virtutis, *communissima* propter amplitudinem charitatis, quæ communissima habitudine dici debet.

Tom. 1. in
princ. Sacræ
Scripturæ.

De Utilitate Sacræ Scripturæ.

Scriptura omnis divinitus inspirata, utilis est ad docendum, ad arguendum, ad corrigendum, & ad erudiendum in iustitia, teste Paulo, ut perfectus sit homo Dei ad omne opus bonum instructus. Hinc ait Sanctus Augustinus: *Nihil est, quodd Scripturam accusamus, si forte nos in illa non intellecta in animo deviemus. Cum ipsam intelligimus recti sumus; cum autem eam non intellectu prævi sumus, ipsam rectam dimittimus; non enim eam depravatam depravamus; sed illa stat recta, ut ad illam corrigendi redeamus*. Hæc enim nostræ doctrinæ regula nuncupatur, quia eodem Augustino teste, non præcipit nisi charitatem, nec culpatur nisi cupiditatem, & eo modo informat mores hominum. Non asserit nisi catholicam fidem rebus præsentibus, præteritis, & futuris. Præsentium demonstratio, est præteritorum narratio, futurorum prænuntiatio. Hæc autem omnia ad charitatem nutriendam, & cupiditatem vincendam, & extinguendam valent. Idem Augustinus alio in loco concludit in ea omnem morbum medicamentum suum habere. Et in libro contra Faustum, *Mundi nitorem* appellat dicens: *Scriptura Sacra tanquam seculi nitor nullius accipit adulandam personam; sed laudanda, & vituperanda hominum facta, vel ipsa judicat, vel legentibus judicanda proponit; nec solum homines ipsos, vel vituperabiles, vel laudabiles intimat, verum etiam quædam in vituperabilibus laudanda, & vituperanda in laudabilibus non tacet. Quid enim,*

2. Tim. 3.

Serm. 1. de cō
mun. Tom. 10.

Aug. lib. 2. de
doctr. chr.
tom. 3.

In Psal. 36. ser.
1. tom. 2.
Tom. 6. c. 65.

Ibid. 96.

A 3

ait,

ait, *utilius, vel salubrius pie legentibus, vel audientibus Scripturam Sacram consuli, ac prospici potuit, quam ut non solum in ea laudabiles ad imitandum, & reprehensibiles ad cavendum proponerentur, verum etiam bonorum declinationes, & lapsus in malum; sive denud correcti in viam redeant, sive irrevocabiles maneat: & rursus malorum immutationes, & proventus in bonum, sive perseveraturi, sive iterum relapsuri; ut neque iusti in superbiam securitate extollantur; nec iniqui medicina desperatione obdurentur.* Hinc idem Augustinus libro de Natura, & Gratia, Scripturam Sacram speculi nitorem appellat, quippe quæ admotarum sibi personarum non tantum quæ pulchra sunt, atque integra, sed etiam quæ deformia, & vitiosa sunt patefacit. Non enim vitia, quæ commemorat, necesse est comprobare: sed potius necesse est, ut quanto illa religiosius accipimus, tanto fidentius illa culpemus, quæ per veritatem certius culpanda didicimus. In Sacra igitur Scriptura omne genus boni tanquam in speculo cernitur. Quare quidquid homo, eodem Augustino teste, extra Sacram Scripturam didicerit; *Si noxium est, ibi damnatur; si utile est, ibi invenitur.* Et cum ibi quisque invenerit omnia, quæ utiliter alibi didicit, multo abundantius ibi ea inveniet, quæ nusquam omnino alibi: sed in ipsarum tantummodo scripturarum mirabili altitudine, & mirabili humilitate discuntur. Hoc autem speculum, ut idem Augustinus ait; *neminem palpat, sed qualis es, talem rem tibi demonstrat. Intende, & vide; si ibi est aliquid, quod offendant, abi confusus, & redi correctus.* Ex his igitur omnibus colligi potest, tantam in Scriptura Sacra utilitatem comprehendere, quantum mente concipere nemo potest.

Qualis Lector debeat esse Scripturæ Sacrae.

Humilitatem, & pietatem ante omnia in Lectore Sacra Scriptura requirit, sicut ex verbis Augustini perspicui potest, qui ait: *Scriptura Sacra sic loquitur, ut altitudine suâ superbo irrideat, profunditate attentos terreat, veritate magnos pascat, affabilitate parvulos nutriet.* Hinc injustis injusta, insipientibus stulta, obscænis immunda, vanis superflua videtur, ut Sanctus Bonaventura demonstrat. Justis autem, & sapientibus, mundis, & rectis corde, contrario modo se se offert, atque ostendit: quia, ut ait Augustinus; *Palato non sano pæna est panis, qui sano est suavis, & oculis ægris odiosus est lux, quæ puris est amabilis.* Talem se olim fuisse fatetur idem Augustinus: qui etiam ante suam plenam conversionem ad Christum loquens, elationem, & imbecillitatem, atque imperfectionem suam hunc in modum declaravit: *Insitui, animum intendere in Scripturas Sacras, ut viderem quales essent; & ecce video rem non compertam superbis, neque nudatam pueris, sed incessu humilem, successu excelsum, & velatam mysteriis.* Et non-

eram ego talis, ut intrare possem in eam, aut cervicem inclinare ad ejus gressus. Non enim sicut modò loquor, ita sensi, tam attendi ad illam Scripturam; Sed visa est mihi indigna, quam dignitati Tullianæ compararem; tumor enim meus refugiebat modum illius, & acies mea non penetrabat interiora ejus. Verè tamèn, illa erat, quæ cresceret cum parvulis; sed ego dedignabar esse parvulus. Idem de se ipso Hieronymus ad Eustochium scribens confessus est. Ipse enim secularium artium vana, oblectamenta degustatus, & in quandam animi elationem, seu potius in vanitatem dilapsus, dulcedinem, & suavitatem Scripturæ Sacrae, asperitatem judicabat. Hinc ait: *Miser ego lecturus Tullium, jejunabam; & post noctium crebras vigiliis post lacrymas, quas mihi præteritorum recordatio peccatorum ex imis visceribus eruebat, Plautus sumebatur in manus.* Si quando in memetipsum conversus, Prophetas legere cepisse, sermo horrebat incultus; & quid lumen cæcis oculis non videbam, non oculorum putabam culpam esse, sed Solis. Humilitas igitur, & pietas in legenda, sive audienda Scriptura Sacra requiruntur, sine quibus intelligi non potest: & cum iisejusdem miram excellentiam quisque cognoscet: miram utilitatem possidebit, mirasque delicias degustabit. Hujus enim generis hominibus, hoc est, humilibus, & piis, tam parvis quam magnis liberalissimè sese præbet. Hinc Sanctus Gregorius de magnis, & parvulis ait: *Scriptura Sacra, est fluvius planus, & altus; in quo Agnus peditat, sive ambulat, & Elephas natat.* Et, ut Sanctus Augustinus inquit parvulis congruens, nullius generis rerum verba vitavit; ex quibus quasi gradatim ad divina, atque sublimia noxter intellectus velut nutritus assurgeret. Immo, ut idem ait, nullo genere Scripturæ loquuntur, quod in consuetudine humana non inveniantur; quia hominibus utique loquuntur. Hæc de Lectore Scripturæ Sacrae.

De Origine Sacrae Scripturæ.

Scriptura Sacra Universalis, est habitus sapientialis, & supernaturalis, qui habetur per revelationem. Revelatio est inspiratio divina, quæ vel per Deum Patrem facta, est in lege antiqua, sive in veteri Testamento, ubi dicitur Moyse: *Ego ero in ore tuo, doceboque te quid loquaris.* Et Hieremiæ: *Ecce dedi verba mea in ore tuo; Et Ezechieli: Audies de ore meo verbum, & annuntiabis ex me.* Vel revelatio facta est in Lege nova, sive in novo Testamento per Christum, ubi dicit Evangelista: *Nemo novit Christum, Dei Filium, nisi Pater, neque Patrem, nisi Filius, & cui voluerit Filius revelare.* Et hujusmodi revelatio facta est Evangelistis præsertim, & Apostolis, sicut ipsemet Paulus testatur dicens: *Evangelium, quod evangelizatum est à me, non est secundum hominem; neque enim ego ab homine accepi illud, neque didici, sed per revelationem Jesu Christi;* Sacram igitur Scripturam universam per

Tom. 1. Epist. 22. post med.

Epist. ad Ieand. c. ante præfat. in lib. Iob.

L. 1. de Trin. cap. 1. tom. 3.

Ibid. cap. 1.

Exod. 4.

Hier. 1.

Ezech. 5.

Matth. 21.

Gal. 1.

Tom. 3.

Lib. 2. de doctrin. Christ. c. 42. tom. 5.

De tēp. Sarb. ante med. t. 9.

In Gen. lib. 5. c. 1. in fine.

Princ. Sacrae Scrip. tom. 1. par. 7. 2.

I lib. 7. Confes. c. 16. tom. 1.

I lib. 5. Confes. c. 5. tom. 1.

revelationem, & inspirationem ad nos pervenisse fatendum est.

De Scriptura Sacra nominibus.

Scriptura Sacra ampliori nomine *Biblia* appellatur, quæ universum opus, hoc est veteris, ac novi Testamenti libros omnes comprehendit. Illud præsertim, *Lex Domini* dicitur, vel *Lex scripta*, seu *Vetus*, & *Lex temporis*: Hoc autem, *Lex nova*, sive *Lex gratiæ*, & *Lex amoris*. Vetus est occultatio novæ, & nova est manifestatio veteris, ut ait Augustinus, qui etiam addit, hanc ab illa differre figuris, & figuratis, multitudine, ac paucitate Sacramentorum, timore, & amore, servitute, ac libertate; Appellatur etiam Scriptura Sacra *liber vitæ*, scriptus intus quantum ad sensum mysticum, & latentem: foris, quantum ad sensum literæ historicum, & patentem. Dicitur item *verbum*, *sermo*, *doctrina*, *mandatum*, *justificationes*, *præcepta*, *testimonia*, *judicia*, *canon*, & *regula*; sed usitatiore vocabulo, *Testamentum* dicitur, ut *clausum*, & *infirmum*; *infirmum*, quia Lex vetus neminem ad perfectum duxit: *clausum*, quia hæc eadem lex ob prophetias, & figuras ante mortem Christi vix intelligebatur. Sed Augustinus *Instrumentum* distinctius dicendum putat, quia Scripturis Sacris quisque instruitur ad salutem quid credere, quid sperare, quidquæ agere debeat: & quia est Scriptura authentica probatissimis Scriptoribus, ac testibus obsignata, & nullâ falsitate suspectâ. Hæc autem nomina conveniunt genere, sed specie differunt, ut habetur in Glossa num. 18. in eum locum. Hæc ergo accipies.

De Sacra Scriptura Diffinitione.

Diffinitio, qua Sacra Scriptura natura, & substantia explicatur, alia est *propria*, sive *stricta*: alia verò *ampla*, seu *latiori modo assignata*. Illa, aut est *explicita*, quæ dicuntur *Elequia divini Spiritus loquentis per Prophetas*, & *Apostolos* in numerum, & ordinem Sacri Canonis recepta communi totius Ecclesiæ consensu: vel est *implicita*, hoc est, in brevem quandam summam contracta; & hoc modo sumpta, nil aliud est Sacra Scriptura, quæ uno nomine dicitur *Theologia*, quam ratio, & sermo de Deo. *Ampla* verò diffinitio, quæ rectius *descriptio* appellatur, variè assignari potest, ut Hugo sentit, ac ita docet: *Sacra Scriptura est liber vitæ, cujus origo æterna, essentia incorporea, Scriptura indelebilis, aspectus desiderabilis, doctrina facilis, scientia dulcis, profunditas inscrutabilis, verba innumerabilis; & ut unum tantum verbum dicatur, Omnia*. Hæc Hugo, de Sancto Victore. Alii verò hanc diffinitionem exactius perscrutantes hunc in modum statuendam dixerunt: *Theologia, sive Scriptura Sacra est habitus sapientialis, & supernaturalis, & ponitur habitus loco generis, cætera verò ponuntur lo-*

co differentia, hoc est ad differentiam cæterorum habituum, qui non sunt supernaturales, sed acquisiti.

De Divisione Scriptura Sacra.

Universa Biblia in duo Testamenta dividitur, in *Vetus*, scilicet, & *Novum*: illud inducit ad observantiam legis Veteris per timorem poenarum: hoc verò ad observantiam legis Novæ per amorem virtutum. Dividitur autem juxta varia librorum argumenta, *quadrifariam* ex communi Theologorum sententiâ, hoc est, in libros *Legales*, *Historiales*, *Sapientiales*, *Prophetales*.

Legales sunt *Moyssis libri*, idest, *Genesis*, *Exodus*, *Leviticus*, *Numeri*, *Deuteronomium*, quos *Pentateuchum* vocant. His in novo Testamento, Quatuor Evangelia, *Matthæi*, *Marcii*, *Lucæ*, & *Joannis* correspondent.

Historiales sunt, libri *Josue*, *Judicum*, *Ruth*, *Regum*, *Paralipomenon*, *Esdræ*, *Tobiæ*, *Judith*, *Esther*, *Job*, *Machabæorum*. Quibus in novo Testamento *Acta Apostolorum* correspondent.

Sapientiales sunt, *Psalmi*, *Proverbia*, *Salomonis*, *Cantica Canticorum*, *Ecclesiastes*, *Sapientia*, *Ecclesiasticus*. His in novo Testamento *Paulinæ Epistolæ*, & *Canonicæ* correspondent.

Prophetales sunt, *Esaïas*, *Hieremias*, *Baruch*, *Ezechiel*, *Daniel*, & *duodecim Prophetæ minores*. Quibus in novo Testamento *Apocalypsis* respondet.

Sed quoniam veteris Testamenti explicatio pro docendi ratione varia est, in sex etiam partes dividi potest; in *Politicam*, scilicet; legis Moysacæ libros quinque comprehendentem; in *Chronicam*, libros Historiales paulò superius nominatos complectentem, in *Poeticam*, vel *Hymnisticam*; Psalmorum, Trenorum, & Canticorum libros continentem; in *Dialecticam*, sive *disputativam*, *Job*, & *Ecclesiasticis* codices amplectentem; in *Oratoriam* cunctos libros Prophetales superiori loco nominatos continentem; & in *Ethicam*, sive *Moralem*, *Proverbiorum*, *Sapientiæ*, & *Ecclesiastici* libros comprehendentem.

*De Veteris Testamenti libris Canonicis
ex Sacrosancti Concilii Tridentini
Decreto sess. 4.*

Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium, Josue, Judicum, Ruth, Regum quatuor, Paralipomenon duo, Esdræ primus, & secundus, qui Nehemias dicitur, Tobias, Judith, Esther, Job, Psalterium Davidicum centum quinquaginta Psalmorum, Parabola, Ecclesiastes, Canticum Canticorum, Sapientia, Ecclesiasticus, Esaïas, Hieremias cum Baruch, Ezechiel, Daniel, Oseas, Joel, Amos, Abdias, Jonas, Micheas, Naum, Abacuch, Sophonias, Aggeus, Zacharias, Malachias, Machabæorum primus, & secundus. Hi omnes sunt libri Canonici veteris Testa-

De vera Relig. 17., & de Catech. rud. cap. 4., & de Mor. Eccles. cap. 28.

Hebr. 7.

Luc. 24.

Lib. 3. cap. 4. epist. 2. contra Pelag.

Num. 18.

Ex Jo: Dried.

Vgo de S. Vi-
core de Area
Noc. tom. 2.

Testamenti. Dicti sunt autem *Canonici*, idest authentici in Ecclesiasticum Canonem adscripti: de quorum auctoritate nemini unquam licet, vel tantillum dubitare: quibus etiam, in omnibus Religionis, & Fidei controversiis, plena semper, & ubique adhibenda est fides.

Esdra autem *tertius*, & *quartus*; & *Mathæorum tertius* item, & *quartus*, inter canonicos non recensentur.

*De Novi Testamenti libris Canonicis ex
Sacrosancti Concilii Tridentini
Decreto sess. 4.*

Evangelia quatuor, hoc est, *Matthæi*, *Marci*, *Lucæ*, *Joannis*. *Actus Apostolorum à Luca Evangelista conscripti*. Epistolæ Pauli quatuordecim, hoc est, ad *Romanos*, ad *Corinthios duæ*, ad *Galatas*, ad *Ephesios*, ad *Philippenses*, ad *Colossenses*, ad *Thessalonicenses duæ*, ad *Timotheum duæ*, ad *Titum*, ad *Philemonem*, ad *Hebræos*. Epistolæ Catholicæ, sive Canonice sunt septem, ut *Jacobi una*, *Petri duæ*, *Joannis tres*, *Jude una*, & *Apocalypsis*. Hæ autem Epistolæ *Canonicæ* dicuntur ad differentiam earum, quas alii sub falso Apostolorum nomine ediderant: & hæ solæ in catalogum Sacrarum Scripturarum receptæ sunt. Et quamvis ob hanc rationem Pauli etiam Epistolæ *Canonicæ* dici possent, his tamen imposuit hoc nomen commune, cum peculiare nomen sortiri nequirent ad neminem directe. Dicuntur etiam *Catholicæ*, idest universales, non solum, quia fidei doctrinam, quæ universalis est, & à communi Apostolorum consensu nihil discrepat, complectuntur (hinc Augustinus has Epistolas vocavit *Apostolicas*) sed quia universaliter fidelibus, siue Judæis, qui dispersi erant (sicut fecit Petrus) vel omnibus Christianis sub eadem fide degentibus à discipulorum Domini cœtu dedicate sunt, non alicui homini, Genti, aut Civitati, sicut à Paulo factum esse constat.

*De Veteris Testamenti translatione, &
vulgatâ editione.*

Vetus Testamentum ex Hebræo in linguam Græcam per 72. Interpretes ab Eleazzaro Judæorum Pontifice ad hanc rem præstandam selectos trecentis plus minus antè Christum natum annis translatum fuit hortatu Ptolomæi Philadelphi, qui ut Bibliothecam suam toto terrarum orbe celeberrimam 70. librorum millibus constructam, teste Isidoro, etiam hisce Sacris insigniret, Judæos ad centum viginti millia libertati restituit, & dona votiva, hoc est, argenti centum, & auri quinquaginta talenta ad crateras, & libatoria facienda, necnon, & gemmas innumeras Hierosolymam misit. Sed quod mirum, & divino consilio factum est, Viri illi 72. seorsum in separatis 72. cellulis locati, ut ait Augustinus, *quod omnes interpretati sunt, iisdem verbis omnibus, & sententiis ab ini-*

tio ad finem usque, unum, & idem erat, ac si unus fuisset interpres, ac translator, quoniam unus reverâ Spiritus in omnibus erat. Septuaginta igitur Viri, 22. veteris Testamenti volumina verterunt, & multa omnes illi Interpretes testimonia de Christo, ac de Sanctissima Trinitate in sua translatione Spiritus Sancti instinctu omiserunt, ne scandalizarent Ptolomæum eorum mysteriorum non capacem, & ne canibus sanctum darent. Justinus martyr dictas cellulas 72. jussu Ptolomæi constructas fuisse, seque domuncularum vestigia in Phariarce Alexandriæ vidisse testatur, dictamque eorundem Interpretum separatam sessionem veram fuisse credit. Tertullianus itidem adversus Gentes. Idem ferè ait Irenæus lib. 3. cap. 25. Idem Epiphanius de mens., & pond. Hieronymus verò, quod de Cellulis narratur, planè irridet dicens: *Nescio quis primus auctor septuaginta cellulas Alexandriæ mendacio suo struxerit, cum Aristeas Regis cubicularius, & Josephus multo post tempore nil tale scriptum reliquerint, etiamsi multa alia de septuaginta Interpretibus narrent.* Septuaginta tamen Interpretibus plurimum interdum defert, eosque Spiritu Sancto plenos fuisse ait. Horum Translationem ab aliis deinde vitiata, à Luciano, Hesychio, & Origène emendatam fuisse Hieronymus ostendit: & in quadam ad Augustinum epistola inter Augustini epistolas locata inquit: *Miror quomodo septuaginta Interpretum libros legas non puros, ut ab eis editi sunt, sed ab Origène emendatos, sive corruptos per obelos, & asteriscos.* Antè enim Origènem, ut alibi idem Hieronymus ait, *quot erant codices, tot erant exemplarum diversitates.* Quondam enim post 72. Interpretes multi alii de integro laborem vertendi ex Hebræa lingua in Græcam susceperunt, & præsertim Aquila Judæus tempore Adriani Cæsaris, Theodotion Ephesus, Imperatore Commodò, & Symmachus sub Severo. Quare Epiphanius in libro de pond., & mensuris ait, *Origènem post quatuor editiones, hoc est, Septuaginta Interpretum, Aquilæ, Symmachi, & Theodotionis: & post quintam incerti Auctoris, duas alias translationes græcas invenisse: ex quibus duo genera exemplarium diversa confecisse, confusionemque potius, quàm distinctionem produxisse, aut rei veritatem propalasse asseverat.* Hinc factum est, ut Hieronymus latinam, græcam, hæbraicam, & chaldæam linguam callens, non solum veteres editiones, ut potuit, emendarit, sed septimam fecerit: quæ mox à Sophronio græco sermone donata fuit: Nam Damasi Papæ jussu vetus Testamentum ex Hebræa lingua; Novum ex Græca convertit, sicut de Veteri testatur Augustinus dicens: *Presbyter Hieronymus, homo doctissimus, & omnium trium linguarum peritus, Scripturas Sacras non ex græco, sed ex hebræo in latinum eloquium convertit.* Hæc igitur Sancti Hieronymi translatio, est editio vulgata, quæ Damasi, sequentiumque Summorum Pontificum

Apolog. 1. ad Gentes.

Apologia 18. & 19.

Prolog. 1. in Pentateuchum.

Hier. Præf. in Paralip.

Tom. 2. ep. 11.

Præf. in Josue.

Aug. lib. 18. de Civit. p. 43.

Epiphanius.

De Civit. Dei lib. 18. cap. 43. Et Isid. lib. 6. c. 4. Ethym.

Eugub. præf. in Moysem.

De fide, & operibus c. 14. tom. 4.

Isidor. lib. 6. Etymol. c. 3.

De Civitate Dei, lib. 18. cap. 42. tom. 5.

ficum studio nunc in Ecclesia Catholica, & Sancta Dei utimur, Psalterio excepto, quod Septuaginta Interpretum est, sed à Hieronymo emendatum, & ab Ecclesia susceptum, ut ipsemet in Apologia adversus Ruffinum testatur. Psalterium verò Hieronymi in Ecclesia haudquàmquam recipi potuit, ne fidelibus in editione Interpretum assuetis scandalum oriretur, ut Augustinus ait Hieronymo hac de re conquerenti respondens: *veteris enim cantus in Ecclesiis tritus erat, & vulgatus*. Hinc in editione psalmorum, qua nunc utimur in Ecclesia, cum sit Septuaginta Interpretum, multa reticentur, vel obscura redduntur propter causas superius assignatas, ut videre licet per illud Psalmi: *Apprehendite disciplinam*, sicut nunc in Ecclesia legimus; Translatio enim Hieronymi habet: *Osculamini filium*, quod est clarius, quàm, *Apprehendite disciplinam*, quæ etiàm per Filium, qui est sapientia Patris, intelligi debet, Augustinus etiàm, dum sibi vetus Testamentum citare accidit, translationem LXXII. Interpretum sectatur.

Editio igitur vulgata, quam S. Isidorus *Hieronymianam*, S. Gregorius *Novam translationem* vocant, libros partim ex S. Hieronymi translatione, vel emendatione susceptos comprehendit; partim verò retentos ex antiquissima quadam editione latina, quam S. Hieronymus *communem*, & *vulgatam*, S. Augustinus *italam*, S. Gregorius *veterem translationem* appellat.

Novum Testamentum quam linguâ scriptum fuerit: & quomodo in eo citetur Vetus.

NOVUM Testamentum, Hieronymo teste, græcum esse dubitandum non est, Matthæo excepto, qui primus in Judæa propter eos, qui ex circumcissione crediderant, Evangelium Christi hebraicis literis, verbisque composuit; quod quis postea in græcum transfulerit, non satis certum est. Excipitur etiàm Epistola Pauli ad Hebræos. Nam ut ait idem Hieronymus, *scripsit Paulus hanc Epistolam ut Hebræus hebræis hebraicè, idest, suo eloquio disertissimè, ut ea, quæ eloquentè scripta fuerant in hebræo, eloquentius vertèrentur in græcum*. Hinc à cæteris Pauli Epistolis discrepare videtur. Hanc verò Epistolam ab Apostolo hebraicâ linguâ ad Hebræos conscriptam Lucas Evangelista post excessum Pauli græco Sermonem confecit, ut Auctores tradunt. Hoc autem maximâ consideratione dignum est, cur Apostoli, & Evangelistæ Vetus Testamentum diversimodè citent: Paulus enim, ut ait Hieronymus, cum Hebræis disputans, non juxta Hæbraicum, quod rectum esse cognoverat, sed juxta LXX. Interpretes locutus est, Lucas item, qui magis græcas, quàm hebraicas literas novit, testimoniiis græcis magis utitur, quàm hebræis. Matthæus autem, & Joannes, quorum alter hebræo, alter græco Sermonem Evangelia texuerunt, testimonium de hebraico, non de LXX. Interpretibus proferunt. Hæc

Hieronymus, qui hanc dubitationem libro 15. Commentariorum in Isaiam soluit, dicens: *Apostoli, & Evangelistæ ubique de Veteri Testamento ponunt testimonia, si inter hebraicum, & LXX. nulla sit diversitas, tunc vel suis, vel LXX. Interpretum verbis uti solent. Si autem aliter in hebræo, aliter in veteri editione sensus est, hebraicum magis, quàm LXX. Interpretes secuntur*. Id quod latè ostendit idem Hieronymus in Novum Testamentum, & Prophetas, & præsertim in Epistola, quam ad Iammachium scribit, ubi varietatem multorum locorum recenset, & explanans ait: *Apostoli, & Evangelistæ aliquando Veteris Testamenti adducunt testimonia, ut sensum, & non verba citent. Sermonum tamen varietas, spiritus unitate concordat, quàmvis nec cum Septuaginta, neque cum Hebræis verba conveniunt*. Idem ferè ait in Epistola ad Ephesios, ubi concludit, non esse confugiendum ad apocrypha, si verbis dissentiant, quæ ab Apostolis citantur ex veteri Testamento: sed sciamus, inquit, *veteris Testamenti esse, quæ ab Apostolis citantur*. Illud igitur, quod in Matthæo legitur: *Ex Egypto vocavi filium meum*, quàmvis in codicibus nostris, vel LXX. Interpretum non habeatur, habetur tamen in Osea juxta hebraicam veritatem. Quam rem LXX. subticuerunt propter rationem superius assignatam, pro quo transfulerunt: *Parvulus est Israel, & dilexi eum: & ex Egypto vocavi filios ejus*. Pro eo etiàm, quod habetur in eodem Evangelista, *Nazareus vocabitur*, in Hebræo legitur: *Nazareus de radice ejus crescit*. Quod ait Marcus Evangelista: *Fuella, tibi dico, surge*, in hebræo tantum est, *Fuella surge*, ut sonant hæc verba, *Thalitha cumi*.

Paulus item scribens ad Ephesios adhibet sententiam illam Genesios: *Propter hoc relinquet homo patrem suum, & matrem suam, & adhærebit uxori suæ, & erunt duo in carne una*, ut habetur in codice hebræo, sed prætermittit pronomina, & totam illam clausulam, & *adhærebit uxori suæ*, dicens: *Propter hoc relinquet homo patrem, & matrem, & erunt duo in carne una*, ut videre licet in Codicibus græcis, multa, & penè infinita id genus loca reperiuntur; nec tamen Apostoli, & Evangelistæ redarguendi sunt, nec ad apocrypha confugiendum est ob rationes in medium adductas.

De Scripturæ Sacre Emendatione.

Vulgatam editionem, qua nunc in Ecclesia utimur Concilium Tridentinum sessione 4. potissimum verò Scripturam veterem, quam emendatissimè imprimendam esse mandavit. Modum emendandi Scripturam Sacram in libro 2. de Doctrina Christiana docet Augustinus dicens: *In codicibus emendandis debet primitus invigilare solertia eorum, qui Scripturas divinas nosse desiderant. Emendatis non emendati cedant, ex uno dumtaxat interpretationis genere venientes. In ipsis*

Præf. ad Ezechium.

Epistola 131, tom. 2.

Cap. 5. tom. 6.

Cap. 12.

Cap. 2.

Cap. 5.

Gen. 2.

Ephes. 5.

Cap. 15. & 16. tomo 3.

Tom. 2. lib. 2. non procul à fine.

Tom. 2. ep. 10.

Isid. 6. Ethymol. 5. & de div. off. 12. S. Greg. 20. Moral. 24. S. Hieron. 49. Isa. S. Aug. 2. de doctr. 14. & 18. de Civ. 43. S. Gregor. Ep. dedic. ad Teand. cap. 5 in fine.

Hieronym. ad Damasum in 4. Evangel. tomo 3. & de Script. Ecclesiast. tom. 1.

De Script. Ecclesiast. tom. 2.

Lib. 3. in c. 6. 1. 1. tom. 4.

ipsis autem interpretationibus Itala ceteris præferatur. Nam est verborum tenacior cum perspicuitate sententia. Et latinis quibuslibet emendandis Græci adhibeantur, in quibus LXX. Interpretatum, quod ad vetus Testamentum attinet, excelsit auctoritas: Qui jam per omnes peritiores Ecclesias tantâ præsentia Spiritus Sancti interpretati esse dicuntur, ut os unum tot hominum fuerit. Qui si, ut fertur, multiq; non indigni fide prædicant, singuli cellulis etiam singulis separati cum interpretati essent, nihil in alicujus eorum codice inventum est, quod non iisdem verbis, eodemque verborum ordine inveniretur in ceteris: quis huic auctoritati conferre aliquid nedum præferre audeat? Quamobrem si quid aliter in hebræis exemplaribus invenitur, quam isti posuerint, cedendum esse arbitror divinæ dispensationi, quæ per eos facta est. Latini codices veteris Testamenti, si necesse fuerit, Græcorum auctoritate emendandi sunt, & eorum potissimum, qui cum Septuaginta Viri essent, ore uno interpretati esse perhibentur. Libros autem novi Testamenti, si quid in latinis varietatibus titubat, græcis cedere oportere non dubium est, & maxime qui apud Ecclesias doctiores, & diligentiores reperientur. Hæc Augustinus: qui etiam libro II. contra Faustum ait: Si de fide exemplarium quæstio verteretur, sicut in nonnullis, quæ, & pauca sunt, & sacrarum literarum studiosis notissimæ sententiarum varietates, vel ex aliarum regionum codicibus, unde ipsa doctrina conmeavit, nostra dubitatio diiudicaretur; vel si ibi quoque codices variarent, plures paucioribus, aut vetustiores recentioribus præferrentur. Etsi adhuc esset incerta varietas, præcedens lingua, unde illud interpretatum est, consulatur. Ex his igitur, modus emendandi Sacram Scripturam accipiendus est, quando inter lectiones varias alteram illarum volumus eligere; nam si de lectione certa Editionis vulgatæ constet, nullo modo illam emendare licet ex græca, vel hebraica lectione postquam Concilii Tridentini Decreto sancitum est, Vulgatam Editionem latinam, authenticam esse, ac retinendam. Pro qua re præstandâ multis ab hinc annis adlaboratum est Romæ, complurium exemplarium, & vetustissimorum collatione factâ, Sanctorumque Patrum codicibus consultis, doctissimorumque virorum judicio non sine magnis laboribus, multisque vigiliis, atque impensis. Quare ex Sacrosancti Concilii Tridentini Decreto Pius IV. Pontifex Maximus pro sua in omnes Ecclesiæ partes incredibili vigilantia lectissimis aliquot S.R.E. Cardinalibus, aliisque tum sacrarum literarum, tum variarum linguarum peritissimis viris hanc emendandi provinciam demandavit. Hujus generis institutum Pius V. profecutus est: quod deinde ob varias, gravissimasque Sedis Apostolicæ occupationes jamdudum intermissum, Sixtus V. revocavit: & opus jam confectum typis mandari jussit; sed præli vitio illud ipsum iteratâ diligentia dignum censuit, & sub incudem revocandum decrevit. Id quod Gregorii XIV. jussu ad mentem Sixti V. recognitum, sub initium Pontificatus

Clementis VIII. Deo benè juvante ejusdem Sixti inscriptione in lucem prodiit. Quid autem in hac vulgata Bibliorum Editione præstitum sit, in Præfatione, quæ ad frontem eorundem Bibliorum extat, videre est.

De Sacra Scriptura Sensibus.

Augustinus in libro de Utilitate credendi, & in libro de Genesi ad literam imperfecto, quadruplicem Scripturæ Sacrae interpretandi rationem ponit. Prima est secundum historiam, & hic sensus dicitur literalis, cum res sive divinitus, sive humanitus gesta commemoratur. Secunda, est Allegoria, cum figuratè dicta intelliguntur. Anagogia, cum veteris, & novi Testamenti congruentia ostenditur. Tropologia, sive Moralis, cum dictorum, factorumque redduntur causæ. Litera item factum docet: Allegoria, quid credendum: Moralis, sive Tropologia, quid agendum: Anagogia, quò tendendum. Hi quatuor verò sensus in hac dictione Hierusalem hunc in modum declarari queunt. Hierusalem historicè, sive secundum literam, est Civitas terrena: Tropologicè, est typus anima fidelis: Allegoricè, typus Ecclesiæ militantis: Anagogicè, typus Ecclesiæ triumphantis. Sed quamvis multa Sacrae Scripturæ loca secundum dictos sensus exponi valeant, nonnulla tamen sensum literalem non admittunt, ut Cantica Canticorum. Hic enim liber nonnisi mysticè exponi potest. Hinc forsàn Origènes hæc ipsa Canticorum Cantica antè annum trigesimum, haudquâquam legenda putavit. Hieronymus etiam in Ezechielem scribens ait; Nisi quis apud Hebræos ætatem sacerdotalis ministerii, idest, trigesimum annum impleverit, nec principium Genesios, nec Canticum Canticorum, nec exordium, nec finem Ezechielis legere permittitur, ut ad perfectam scientiam, & mysticos intellectus plenum humanæ naturæ tempus accedat. Hæc Hieronymus. Sicut autem multa Scripturæ loca sensu carent literali, ita etiam multa mysticum sensum non admittunt. Allegoria enim, necnon Tropologia, atque Anagogia liberae sunt, & his tantum legibus, teste Hieronymo, circumscriptæ, ut pietatem sequantur, cum Historiæ lex, atque iis eadem non existat. Historia, enim stricta est, & evagandi non habet facultatem, ut aliis in locis clariùs demonstratur. Hæc de sensibus. Nunc verò ad eos, qui Sacram Scripturam interpretati sunt, accedamus.

Cap. 3.

Cap. 2.

In cap. 1.
Abac. & c. 1.
Jonæ.

BIBLIA COMPLUTENSIS

LEONI X. PONT. MAX. DICATA

Francisci Xymenii Cardin. Ordinis Minorum,
immemis sumptibus, laboribus, ac vigiliis
edita: in sex Tomos divisa, ac variis
linguis, & Interpretibus illustrata
Anno Domini 1510.

Tomo Primo.

Pentateuchus lingua hebræa, & chaldaea, græca, atque latinâ ex translatione Septuaginta Interpretum, necnon Beati Hieronymi, illustratus.

Tomo Secundo.

Libri Josue, Judicum, Ruth, Regum, atque Paralipomenon, iisdem translationibus, & linguis, chaldaicâ exceptâ, quæ in sequentibus etiâ non habetur.

Tomo Tertio.

Libri Esdræ, Nehemiæ, Tobie, Judith, Hester, Job: Psalmorum, Proverborum, Ecclesiastes, Canticorum, Sapientie, atque Ecclesiastici, iisdem translationibus, & linguis, exceptis iis libris, qui apud Hebræos non reperiuntur.

Tomo Quarto.

Libri Prophetarum, & Machabæorum, iisdem translationibus, & linguis; iis exceptis libris, qui apud Hebræos non reperiuntur.

Tomo Quinto.

Testamentum novum universum, græcâ, latinâque lingua, cum interpretatione nominum Hebræorum, Chaldæorum, atque Græcorum novi Testamenti, necnon cum Dictionario græco in idem.

Tomo Sexto.

Vocabularium hebraicum, atque chaldaicum, in vetus Testamentum, cum interpretatione hebraicorum, chaldæorum, græcorumque nominum veteris, ac novi Testamenti; necnon cum introductione Grammaticæ in hebraicam Linguam.

BIBLIA REGIA QUADRI

LINGUIS, HOC EST.

Hebraica, Græca, & Latina cum Paraphrasi Chaldaica, & Latinis versionibus à Benedicte Aris Montano Hispanensi ex Philippi Catholici Regis mandato elaborata, cum Complutensi, & correctissimis aliis exemplaribus collata, in octo partes divisa, & à Plantino Antuerpiæ 1569. excusa.

Tomo Primo.

Pentateuchus idest, Genesis, Exodus, Numeri, Leviticus, & Deuteronomium hoc in tomo continentur.

Tomo Secundo.

A libro Josue, Judicum, & Ruth, usque ad Paralipomenon inclusivè Tomus hic completur.

Tomo Tertio.

A libro Esdræ usque ad librum Ecclesiastici item inclusivè Tomus hic protenditur.

Tomo Quarto.

Ab Esaia Propheta, usque ad libros Machabæorum inclusivè Tomus hic complectitur.

Tomo Quinto.

A Matthæo Evangelista, usque ad Apocalypsim, cum lingua Syriaca, loco hebraicæ linguæ.

Tomo Sexto.

Lexicon Græcum, & Institutiones linguæ Græcæ ad sacri apparatus instructionem.

Tomo Septimo.

Communes, & familiares hebraicæ linguæ Idiotismi, sive Thesaurus linguæ sanctæ cum versione Sanctis Pagnini Lucensis.

Tomo Octavo.

Biblia Sanctis Pagnini Lucensis, Universa variis rebus studiosorum commodè illustrata.

DE VARIIS GLOSSARUM

EDITIONIBUS.

Glossa ordinaria, & Interlinearis cum Nicolao de Lyra in utrumque Testamentum.

Tomo Primo.

IN Pentateuchum.

In Josue.

In librum Judicum, Ruth, &

In quatuor libros Regum.

Tomo Secundo.

In Paralipomenon.

In Esdræ.

In Nehemiam.

In Tobiam.

In Judith.

In Ester.

In Job.

In Psalterium.

In Proverbia.

In Ecclesiasten.

In Cantica Canticorum.

In Sapientiam.

In Ecclesiasticum.

Tomo Tertio.

In Esaiam.

In Hieremiam, & lamentationes.

In Baruch, & Ezechielem.

In Danielelem.

In Oseam.

In Jobelem.

In Abdiam.

In Jonam.

In Micheam.

In Naum.

In Abacuch.

In Sophoniam.

In Aggæum.

In Zacchariam.

In Malachiam.

In Machabæos.

Tomo Quarto.

In Evangelia, & in omnes Epistolas.
In Acta Apostolorum, & in Apocalypsim;

ALIA GLOSSARUM EDITIO,

Glossa ordinaria cum interlineari: Postilla
Nicolai de Lyra, Moralitatibus ejusdem,
Additionibus Pauli Burgenfis, &
Replicis Matthiæ Doringi,
habet partes septem,

Prima Pars,

IN Pentateuchum.

Secunda Pars,

In libros Josue.

Judicum.

Tobia, Ruth, Regum.

Judith, Paralip.

Ester, Nehemia, Esdra.

Tertia Pars,

In Job.

Psalms.

Proverbia.

Ecclesiasticum.

Cantica Canticorum.

Librum Sapientie.

Ecclesiasticum.

Quarta Pars.

In Prophetas omnes, & in lib. Machab.

Quinta Pars.

In quatuor Evangelia.

Sexta Pars,

In Acta Apostolorum.

In omnes S. Pauli Epistolas.

In Epistolas Canonicas.

In Apocalypsim.

Septima Pars,

Reportorium alphabeticum.

ALIA GLOSSARUM EDITIO,

Postilla Nicolai de Lyra cum Additionibus,
& Replicis absque Glossa ordinaria,
& interlineari in quatuor
Tomos divisa.

Primus Tomus complectitur Gen. Exod. Lev.
vitic. Num. Deuteron. Josue, Judic. Ruth,
& Regum libros.

Secundus continet Paralip. Esdra, Tob. Judith,
Ester, Job, Psalm. Proverb. Eccles. Cantic.
Sap. Eccl. libros.

Tertius complectitur Prophetas Majores, &
Minores, & Machabæorum libros.

Quartus Evangelia quatuor, Epistolas omnes,
Actus Apostolorum, & Apocalypsim compre-
hendit.

DE IIS, QUI GLOSSAM

In Bibliam conscripserunt.

Strabus Glossæ ordinariæ auctor floruit anno
sal. 840.

Anselmus Laudunensis Gallus, Interlinearis au-
ctor, floruit anno 1110.

Nicolaus Lyranus Ordin. Franciscani claruit
anno 1320.

Burgenfis Additionum Auctor claruit 1430.

Matthias Doringus Franciscanus.

Replicarum Auctor claruit 1440.

Hanc Glossam in tantam molem congestam, vel
redactam Basileæ imprimendam curavit Fra-
ter Conradus Leontorius Mulbrunensis 1508.
Sed postrema Lugdunensis editio 1545. Et Veneta
1588. sunt multo illustriores.

SANCTI AUGUSTINI

Opera omnia in decem Tomos distincta, & ordine
Alphabetico disposita;

Necnon tribus Indicibus illustrata, quorum
primus locorum aliquot Scripturæ Sacræ
conciliationes: alter ejusdem Aucto-
ritates plurimas declaratas: tertius
verò locupletissimus, quæ à
Sancto Augustino insi-
gnitèr dicta sunt,
complectitur.

A

ABusionum gradus duodecim tom. 9.

Contrà Accademicos, libri tres tom. 1.

De actis cum Felice Manichæo, libri duo tom. 6.

Contrà Adimantum Manichæi discipulum ibid.

De secundi Adventus die tom. 2.

De tempore secundi Adventus incerto ibid.

Contrà adversarium legis, & prophetarum, libri
duo tom. 6.

In adversis consolatio tom. 2.

De adulterinis conjugis [ad Pollentium, lib. 2;
tom. 6.

De afflictione piorum tom. 2.

De afflictionibus patientèr ferendis ibidem.

De agone Christiano lib. 1. tom. 3.

De agri dominici cultura tom. 9.

De altercatione Ecclesiæ, & Synagoga dialogus
tom. 6.

De amicitia lib. 1. tom. 4.

De amicitia vera tom. 2.

De anima, & ejus origine, lib. 4. tom. 7.

De anima incorporea tom. 2.

De actu animæ, sine corpore ibid.

De animæ immortalitate tom. 1.

De animæ quantitate eodem.

De animæ pugna tom. 9.

De animarum origine tom. 2.

De duabus animabus contrà Manichæos lib. 1,
tom. 6.

De animi tranquillitate tom. 2.

Annotationum in Job lib. 1. tom. 4.

De Antichristo tractatus tom. 9.

Apocalypsis Joannis exposita ibidem.

De Arbore scientiæ boni, & mali tractatus eod.

Ad articulos Augustino falso impositos responsa
tom. 7.

Arianorum sermo tom. 6.

Contrà Arianos tom. 2.

Contrà Arianorum sermonem lib. 1. tom. 6.

De Assumptione Beatæ Mariæ Virginis tom. 9.

Augustini Regulæ tom. 1.

Augustini vita per Possidonium tom. 1. in princip.

Ba-

B

Baptismi contra Donatistas lib.7. tom.7.
 De unico baptismo contra Petilianum lib.1. eod.
 De baptismo parvulorum tom.2.
 An baptizatus fuerit Petrus ibid.
 De beatitudine vera tom.2.
 De bene vivendo tom.2.
 De benedictionibus Jacob Patriarchæ tom.3.
 De blasphemia in Spiritum Sanctum tom.10.
 De blasphemis Manichæorum tom.2.
 De boni naturæ contra Manichæos lib.1. tom.6.
 De bono conjugali contra Jovinianum tom.6.
 De bono disciplina serm. tom.9.
 De bono viduitatis lib.1. tom.4.
 Quomodo ad bona homines sint cogendi tom.2.
 Breviculus collationum cum Donatistis tom.7.

C

Cantici novi lib.1. tom.9.
 De cataclysmo ser. ibid.
 Categoriae decem tom.1.
 De catechizandis rudibus lib. unus tom.4.
 De Catholicæ Ecclesiæ incremento tom.2.
 Cecilianus innocentia tom.2.
 Ad charitatis amorem exhortatio tom.2.
 De charitatis laudibus lib.1. tom.9.
 De quatuor virtutibus charitatis, tractatus ibid.
 De chordis decem tom.9.
 Christianus, quomodo laudari possit tom.2.
 De Christiana disciplina tom.9.
 De Christiana doctrina tom.3.
 De Christiano ornatu tom.2.
 De Circumcissionum immanitate tom.2.
 De Civitate Dei, libros viginti duc, quintus tom. completitur.
 De Clericorum singularitate, censura tantum tom.4.
 De coercenda temulantia, & contentione tom.2.
 Cognitionis vera vita lib.1. tom.9.
 Cogendi sunt homines ad bona tom.2.
 De cultura agri dominici serm. tom.9.
 Concio ad Cathæcumenos, contra Judæos, Paganos, & Prianos tom.6.
 De concordia facienda tom.2.
 Confessionum lib.13. tom.1.
 De conflictu vitiorum, & virtutum lib.1. tom.9.
 De coniugiis adulterinis lib.2. tom.6.
 De conjugali bono contra Jovinianum ibid.
 De consensu Evangelistarum lib.4. tom.4.
 Consolatio in adversis tom.2.
 Consolatio super morte uxoris ibid.
 Consolatio super obitu mariti ibid.
 De consuetudinibus variis regionum ibid.
 De contemptu mundi liber unus tom.9.
 De contemptu mundi perfectio tom.2.
 De contemptu mundi, & potestate humana quomodo utendum ibid.
 De continentia lib.1. tom.4.
 Contritionis cordis lib.1. tom.9.
 De correptione, & gratia tom.7.
 De correptione Donatistarum, & de moderate coercendis hæreticis tom.2.
 De corporum resurrectione ibid.
 De creatione primi hominis Tractatus tom.9.
 Contra Cresconium Donatistam grammaticum lib.4. tom.7.
 De cura pro mortuis garendæ ad Paulinum lib.1. tom.4.
 Aug. Rocca Oper. Tom. II.

D

Damnatio Pelagianorum tom.2.
 De Decem chordis tom.9.
 De Deo diligendo liber alius, qui, & meditatio num inscribitur tom.9.
 De Deo non triformi, sed uno tom.2.
 Dialectica principia tom.1.
 De disciplina Christiana tom.9.
 De disciplina bono, ser. ibid.
 De disciplinis liberalibus tom.2.
 De divinatione demonum, lib. unus tom.3.
 De Doctoris Ecclesiastici officio tom.2.
 De doctrina Christiana, lib.4. tom.3.
 De documentis salutaribus, lib.1. tom.4.
 Contra Donatistæ partem, Psal. tom.7.
 De Donatistæ parricida rebaptizato tom.2.
 De Donatistarum dissidio ibid.
 De Donatistarum immani licentia ibid.
 De Donatistarum schismate tom.2.
 Contra Donatistarum pertinaciam ibid.
 De Donatistis vi coercendis ibid.
 Post collationem contra Donatistas, lib.1. tom.7.
 Contra Donatistas epistola tom.2.
 De vi corrigendis hæreticis, contra Donatistas tom.2.
 Dialogus de Ecclesiæ altercatione, & synagoga tom.6.
 Dialogus Orosii tom.4.

E

Ecclesiæ Catholicæ incrementum tom.2.
 De Ecclesia Catholica contra Donatistas ibid.
 De Ecclesiæ ritibus ibid.
 De Ecclesiæ unitate, contra Petilianum Donatistæ, epist. lib.1. tom.7.
 De Ecclesiasticis dogmatibus, lib.1. tom.3.
 De Electione Eradii tom.2.
 De Emerito Donatistarum Episcopo tom.7.
 Enchiridion de fide, spe, & charitate, ad Laurentium tom.3.
 Epicureorum, & Stoicorum tractatus tom.6.
 Episcopi institutio tom.2.
 Epistolas completitur tom.2.
 Epistola Bonifacii ad Augustinum, & Augustini ad Bonifacium tom.2.
 Epistola Joannis expositio tom.9.
 De essentia divinitatis lib.1. tom.4.
 De Evangelistarum consensu lib.4. tomo eodem.
 De Evang. mortuis prædicato tom.2.
 Evangelii Joannis expositio tom.9.
 Excommunicari propter peccatum alicujus an quis possit tom.2.
 Exhortatio ad amorem charit. tom.2.
 Exhortatio ad piam vitam, ibid.
 Exhortatio ad concordiam Ecclesiæ, ibidem.
 Expositionis Epistolæ Pauli ad Rom., inchoata, lib.1. tom.4.
 Expositiones quarundam propositionum ex Epistola ad Romanos, ibid.
 Expositionis Epistolæ Pauli ad Galatas, lib.1. ibid.

F

Fantasia intellectus, ac memoriæ epistola tom.2.
 Contra Faustum Manichæum lib.33. tom.6.
 Contra Falicem Manichæum ibid.
 Contra Felicianum Arianum, de unit. trinit. ibid.
 De feria quarta sive cultura agri dominici tom.9.

B

De

De fide ad Petrum diaconum, lib. 1. tom. 3.
De fide, & *symbolo*, lib. 1. *ibid.*
De fide, & *operibus*, lib. 1. tom. 4.
De fide rerum invisibilium, lib. 1. tom. 4.
De fide contra Manichæos lib. 1. tom. 6.
De felicitate vera tom. 2.
Contra Fortunatum quemdam Manichæorum,
presbyterum tom. 6.
Ad fratres in eremo tom. 10.
De fuga in persecutione tom. 2.
Contra Fulgentium Donatistam lib. 1. tom. 7.

G

Gaudentii Donatistarum Episcopi Epistola repræ-
benditur tom. 7.
De Genesi ad literam lib. 12. tom. 3.
De Genesi ad literam imperfectus lib. 1. *ibid.*
De Genesi contra Manichæos tom. 1.
De gestis cum Emerito Donatistarum Episcopo
lib. 1. tom. 7.
Super gestis ejusdem ser. *ibid.*
Grammaticæ lib. 1. tom. 1.
De gratia, & *correctione* tom. 7.
De gratia Christi contra Pelagium, & *Cæle-*
stium *ibid.*
De gratia, & *libero arbitrio*, ad *Valentinum*
ibid.
De gratia novi testamenti tom. 2.

H

Habitaculi triplicis, liber unus tom. 9.
De hæresibus oratio tom. 6.
De hæresibus ad Quodvult Deum lib. 1. *ibid.*
De hæreticis coercendis tom. 2. ep. 60.
De hæreticis moderatè coercendis *ibidem* ep. 48.
De hæreticis vi corrigendis *ibid.*
De hæreticis corrigendis citrà mortis pœnam *ib.*
De hæreticis corrigendis tom. 2.
Hilarii Epistola ad Augustinum tom. 7.
Homiliæ quinquaginta tom. 10.
Homiliæ de tempore *ibid.*
Homiliæ de sanctis *ibid.*
De hominis primæ creatione, tractatus tom. 9.
De honestate mulierum tom. 9.
Humana potestate quomodo sit utendum tom. 9.

I

Januarii inquisitiones tom. 2.
Idolatriæ excæcatio *ibid.*
De jejuniis præscorum *ibid.*
De jejuniis utilitate, tracta. tom. 9.
De Incarnatione Verbi tom. 4.
De infirmorum visitatione tom. 9.
De immanitate Circuncellionum tom. 2.
De impietate malorum tom. 2.
De innocentia Cæciliani *ibid.*
De innocentia vera, sive *sententiæ* tom. 3. &
deinceps.
De inquisitione rerum divinarum, tom. 2.
De inquisitione trinitatis tom. 3.
In Job annotationum lib. 1. tom. 4.
De ira cobibenda tom. 2.
De Judaismo, & *vocabulo*, *Judæi* tom. 2.
Adversus Judæos, oratio tom. 6.
Contra Judæos, Paganos, & Arianos, oratio *ib.*
De non temerè judicando tom. 2.
Contra Julianum Pelagianum, lib. 6. tom. 7.
De jurejurando, idolothytis, & *vim vi repellen-*
do tom. 2.
De justitiæ perfectione tom. 7.

L

Laudari quomodò possit Christianus tom. 2.
De laudibus charitatis liber unus tom. 9.
Contra legis, & *prophetarum adversarium* lib. 1.
tom. 6.
De libero arbitrio tom. 1.
De liberalibus disciplinis tom. 2.
De locis scripturæ variis explicandis tom. 2.
Locutionum, lib. 7. tom. 3.

M

Magnificat expositio tom. 9.
De magistro tom. 1.
Quatenus mali tolerandi tom. 2.
De malis perpetuendis, spe *vitiæ cælestis* *ibid.*
De malis hujus mundi tolerandis, *ibidem.*
De Manichæorum moribus tom. 1.
Contra Manichæi epistolam, quam vocant *funda-*
menti lib. 1. tom. 6.
De mansuetudine Ecclesiastica tom. 2.
Manuale lib. 1. tom. 9.
De Mariæ assumptione *ibid.*
Super mariti obitu consolatio tom. 2.
Contra Maximinum Arianorum Episcopum lib. 3,
tom. 6.
Meditationum lib. 1. tom. 9.
De mendacio ad Consentium lib. 1. tom. 4.
Contra mendacium ad eundem *ibid.*
De mirabilibus Sacræ Scripturæ lib. 3. tom. 3.
De moderando supplicio nocentum tom. 2.
Monacharum regula *ibid.*
De Monachis apostatis *ibid.*
De moribus Ecclesiæ Catholicæ tom. 1.
De morte uxoris consolatio tom. 2.
De mortuorum consolatione, sermones duo tom. 9.
De cura pro mortuis gerenda tom. 4.
De mulierum honestate, liber unus tom. 9.
De mundi die supremo tom. 2.
De mundi contemptu *ibid.*
Musica lib. 6. tom. 1.

N

Natura boni contra Manichæos lib. 1. tom. 6.
De natura, & *gratia*, contra *Pelagianos* tom. 7.
De nocentium supplicio moderando tom. 2.
De nuptiis, & *concupiscentia*, ad *Valerium co-*
mitem tom. 7.

O

Obedientiæ, & *humilitatis sermo* tom. 9.
Super obitu mariti consolatio tom. 2.
De ocio monachorum *ibid.*
De officio doctoris Ecclesiastici, *ibidem.*
De opere Monachorum lib. 1. tom. 3.
Opus breviculi collationum cum Donatistis tom. 7.
Oratio adversus Judæos, tom. 6.
De orando Deo tom. 2.
De ordine lib. 2. tom. 1.
De ornatu Christiano tom. 2.
Orosii dialogus tom. 4.
De ovibus, liber sive *Humilia* tom. 9.

P

Paganismi irrisio tom. 2.
Contra Parmeniani Epistolam lib. 3. tom. 7.
De pastoribus lib. 1. tom. 9.
De patientia lib. 1. tom. 4.
De peccatorum meritis, & *remissione*, ac de *ba-*
ptismo parvulorum, ad *Marcellinum* lib. 3.
tom. 7.
De peccato originali parvulorum tom. 2.

An ob peccatum unius, alius possit excommunicari ibid.

De Pelagio, & Pelagianis tom.2.

Contrà Pelagianos Hypognosticon lib.6.tom.7.

Contrà Pelagianos, & Manichæos tom.2.

Contrà Pelagianorum duas epistolas, ad Bonifacium tom.7.

De perfectione justitiæ contrà Cælestium lib.1.ib.

De perpetuendis malis, spe vitæ cælestis tom.2.

De perseverantiâ bono lib.1.tom.7.

Petilianæ epistola tom.7.

Contrà literas Petilianæ Cirtbensis Episcopi Donat. lib.3.ibid.

Petrus an fuerit baptizatus tom.2.

De Petro à Paulo reprehenso ibid.

De penitentia vera, & falsa, lib.anus tom.4.

De penitentia medicina, lib.1.tom.9.

De penitentia utilitate, tractatus ibid.

Præceptorum dominorum speculum tom.3.

De præceptorum decem convenientia, & decem plagarum lib.1.tom.9.

De prædestinatione, & gratia, lib.1.tom.7.

De prædestinatione Dei, lib.1. ibid.

De prædestinatione Sanctorum lib.1. ibid.

De præsentia Dei, & quomodo Deus est ubique tom.2.

Contrà Priscillianistas, & Origenistas, lib. 1. tom.6.

Prosperi Epistola ad August. de reliquiis Pelagianæ hæreseos tom.7.

Possidonius de vita Augustini tom.1.in principio.

Potestate humana quomodo utendum sit tom.2.

Psalnorum enarrationes completitur octavus tomus.

Psalterium, quod matri suæ composuit tom.9.

De pugna animæ tractatus ibid.

Q

Quaterus mali tolerandi tom.2.

Quæstio Epistola Jacobi ibid.

Quæstiones sex contrà Paganos expositæ ibid.

Quæstionum Evangelicarum lib.2.tom.4.

Quæstionum Evangelicarum secundum Matthæum lib.1. ibid.

Quæstionum in vetus Instrumentum lib.7. ibid.

Quæstionum octoginta trium lib.1. tom.4.

Quæstionum sexagintaquinque dialogus ibid.

Quæstionum veteris, ac novi testamenti lib.1. ib.

De quæstionibus diversis, ad Simplicianum lib.2. tom.4.

De Otto Dulcitii quæst. lib.1. ibid.

De quæstionibus curiosis tom.2.

Ad quæstiones novem Paulini ibid.

Quæstiuncula de Trinitate tom.3.

R

Retitudinis catholice conversationis, tractatus tom.9.

De regionum variis consuetudin. tom.2.

Regula Monacharum ibid.

Regula Augustini tom.1.

Proreis quomodo intercedendum tom.2.

De religione vera tom.1.

Reprehenditur Petrus à Paulo tom.2.

De resurrectione corporum ibid.

De rerum divinarum inquisitione ibid.

Retractionum lib.1.tom.1.

Rhetorices principia ibid.

De ritibus Ecclesiæ tom.2.

Ang. Rocco Oper. Tom. II.

S

Salutarium documentorum lib.1.tom.4.

De Sacra Scriptura mirabilibus lib.3.tom.3.

Scala Paradisi liber tom.9.

De schismate finiendo tom.2.

De seculi vanitate lib.1.tom.9.

Contrà Secundinum Manichæum lib.1.tom.6.

Sententiæ Aug. & aliorum libris decerptæ tom.3.

Sententiarum viginti unius lib.1.tom.4.

Sermones habet tomus decimus.

De ser. Domini in monte lib.2.tom.4.

Sermo Arianorum tom.6.

Ad Simplicianum lib.2.tom.4.

De singularitate clericorum, censura tantum tom.4.

De sobrietate, & virginitate, sermo tom.9.

Soliloquiorum lib.2.tom.1.

Soliloquiorum animæ ad Deum lib.1.tom.9.

De speculo lib.1. ibid.

Speculum peccatoris, tractatus ibid.

Speculum de præcept. dominicis tom.3.

De spiritu, & anima lib.1. ibid.

De spiritu, & litera ad Marcellinum lib.1. ibid.

De substantia dilectionis lib.1. tom.4.

De supplicio nocentum moderando tom.2.

De supremo mundi die ibid.

De symbolo fidei ad Cathecum. tom.9.

T

Temulentia quomodo coercenda tom.2.

De tempore Barbarico, ser. tom.9.

De tempore secundi adventus incerto tom.2.

Tolerandi quomodo sint mali ibid.

De tolerandis bujus mundi malis ibid.

De toleranda adversa valetudine ibid.

Tractatus de eo, quod dictum est à Deo ad Moysen:

Ego sum, qui sum incerti auctoris tom.6.

De tranquillitate animi tom.2.

De Trinitate, & Unitate Dei, liber unus tom. 4.

De Trinitate lib.15. tom.3.

De Trinitate incorporea tom.2.

De Trinitatis inquisitione tom.3.

De Trinitate ineffabili tom.2.

De Trinitate unius Dei ibid.

De Trinitate, altercatio inter Augustinum, & Pascentium ibid.

De tristitia pia, quam boni fuerant tom.2.

V

Vanitatis seculi lib.1. tom.9.

Ad Valentinum de correptione, & gratia lib.1. tom.7.

De variis scripturæ locis explicandis tom.2.

Ubique est Deus, & quomodo ibid.

De vera Beatitudine tom.2.

De vera felicitate ibid.

De vera innocentia, sive sententia Augustini tom.3.

De vera Religione tom.1.

De vera, & falsa penitentia lib. unus tom.4.

De verbis Apostoli tom.10.

De verbis Domini ibid.

De Verbi incarnatione lib.2.tom.4.

De videndo Deo tom.2.

De viduitatis bono lib.1. tom.4.

De virginitate sancta tom.6.

Ad virgines sacras tom.9.

De virginitate, & sobrietate sermo tom.9.

De vita beata tom. 1.
De vita Christiana lib. 1. tom. 9.
Ad vitam piam exhortatio tom. 2.
De vitæ veræ cognitione lib. unus tom. 9.
De visitatione infirmorum libri duo ibid.
De vitiorum, & virtutum consilio lib. 1. ibid.
De unitate Ecclesiæ contra Petilianum Donatistæ
epist. lib. 1. tom. 7.
Votum continentia non suscipiendum nisi ex con-
jugum consensu tom. 2.
De Urbis excidio tractatus tom. 9.
De utilitate credendi ad Honoratum lib. 1. tom. 6.
De utilitate jejunii tractatus tom. 9.
De utilitate pœnitentiæ tractatus ibid.
Super uxoris morte consolatio tom. 2.

INDEX EPISTOLARUM OMNIUM,

Quæ in secundo Tomo continentur, ordine
 Alphabetico digestus.

A

Acta in designando Augustini successore Era-
 dio 110.
Alipio Epistola 67.
Anastasio Epist. 143.
Antonio Epist. 126.
Apringio Epist. 159.
Armentario, & Paulinæ Epist. 45.
Asellico Epist. 197.
Audax August. Epist. 139.
Audaci Epist. 140.
Aurelio Episcopo Epist. 64., & 76.
Aurelio Papæ Epist. 77.
Auxilio Episcopo Epist. 75.

B

Bonifacio Episcopo Epist. 23.
Bonifacio Com. Epist. 50. 70., & 137.
Bonifacius Aug., & Augustinus.
Bonifacio Epist. 180., & aliquot frequentes.

C

Cajo Epist. 84.
Casulano Epist. 86.
Caciliano Epist. 60.
Cælestino Epist. 62., & 63.
Chrysino Epist. 83.
Circensibus Epist. 130.
Clero, & universæ plebi Epist. 137., & 138.
Consentio Epist. 85., & 146.
Cornelio Epist. 125.
Crispino Epist. 172., & 173.

D

Dardano Epist. 57.
Deogratia Epist. 49.
Deuterio Episcopo Epist. 74.
Dioscore Epist. 56.
Dioscorus Aug. Epist. 55.
Donato Proconsuli Epist. 127., & 128.
Donato Presbytero Epist. 201.
Donatistis Epist. 165., & 170.
Dulcitio Epist. 61.

E

Edicia Epist. 196.
Elpidio Epist. 149.
Emerito Epist. 163.
Eudoxio Abbati Epist. 81.
Evodio Epist. 99. 100. 101., & 102.

Evodius Episcop. Aug. Epist. 98.
Eusebio Epist. 168., & 169.

F

Fabiola Epist. 4.
Felici, & Hilarino Epist. 136.
Felicitati, & Rustico Epist. 37.
Felici Epist. 20.
Felicia Epist. 7.
Festo Epist. 166.
Florentina Epist. 132.
Fortanatiano Epist. 111.

G

Generoso Epist. 165.
Glorio Eleuso, Felici Grammatico, & aliis non-
nullis Epist. 161., & 162.

H

Hermonegiano Epist. 11.
Hesychio Epist. 78., & 80.
Hesychius Aug. Epist. 79.
Hieronymo 8. 9. 10. 12. 15. 19. 28., & 29.
Hieronymus Alipio, & Augustino Epist. 24.
Hieronymus August. Epist. 11. 13. 14. 17. 18.
 25. 26., & 30.
Hieronymus Marcellino, & Anapsychia Epist. 27.
Hilario Epist. 89., & 94.
Hilarius August. Epist. 88.
Honorato Epist. 120. 160., & 179.

I

Januario Epist. 68. 118., & 119.
Innocentio Epist. 90. 92., & 95.
Innocentius Epist. 91. 93. 96., & 97.
Italia vidua Epist. 6., & 113.
Julianæ Demetriadis matri Epist. 142.

L

Largo Epist. 82.
Leto Epist. 38.
Licentio Epist. 39.
Longiniano Epist. 20., & 22.
Longinianus Aug. Epist. 21.

M

Macedonio Epist. 52., & 54.
Macedonius Aug. Epist. 51., & 53.
Marcellino Epist. 5. 7. 157., & 158.
Marcellinus Aug. Epist. 4.
Marciano Epist. 154.
Madaurensibus Epist. 42.
Maximus Aug. Epist. 43.
Maximo Grammatico Epist. 44.
Maximino Epist. 200.
Maximo medico Epist. 66.
Maximo Epist. 141.
Memorio Epist. 131.

N

Naucelioni Allpp., & August. Epist. 5.
Nebriديو Epist. 72. 115. 116., & 150.
Nebriديوس August. 71. 114., & 117.
Nestario Epist. 202.
Nestarius Aug. Epist. 198.

O

Olympio Epist. 124., & 129.
Optato Epist. 156.
Orontio Epist. 123.

P

Palatino Epist. 6.
Pammachio Epist. 134.
Pancario Epist. 10.
Pascentio Epist. 173. 174., & 176.

Pascentius Comes Epist. 177.
Paulinus Augusti. Epist. 31. 33., & 58.
Paulinus Alipio Epist. 31.
Paulinus, & Therasia Romano Epist. 36.
Paulino Epist. 33. 59., & 106.
Paulino, & Therasia Epist. 34., & 65.
Pauline Epist. 112.
Paulo Epist. 14.
Peregrino Epist. 21.
Plebi Hipponensi Epist. 13.
Possidio Epist. 73.
Præsidio Epist. 16.
Proculiano Epist. 146.
Profuturo Epist. 148.
Proba Epist. 121.
Proba, & Julianæ Epist. 178.
Publicola Aug. Epist. 152.
Publicole Epist. 153.

Q

Quintiano Epist. 103.

R

Restituto Diacono Epist. 69.
Romaniano Epist. 113.
Romulo Epist. 9.

S

Santimonialibus Epist. 109.
Sebastiano Epist. 144.
Seleuciana Epist. 108.
Severo Epist. 135.
Severus Aug. Epist. 37.
Severino Epist. 169.
Silvanus, ac ceteri Episcopi de Concilio Zertensi Epist. 151.
Sixto Presbytero Epist. 104., & 105.

V

Valentino Epist. 46., & 47.
Valerio Epist. 147.
Victoriano Epist. 122.
Victorino Epist. 15.
Vincentio Epist. 48.
Vitali Chartag. Epist. 107.
Volusiano Epist. 1.
Volusianus Aug. Epist. 2.

Zenobio Epist. 12.

Augustinus natus est Anno Domini 357. Sancti Ambrosii fuit adjutor, & anno ætatis suæ 30. m. 6. ab eodem baptizatus est, ut ipsemet Ambrosius testatur in ultimo capite Tomi, *Nunc amoto*, ubi ait, se nigra cuculla induisse Augustinum, quod eidem Simplicianus donaverat, & hoc fuit Anno Domini 388. die 5. Maii, in quo celebratur ejus conversio. Instituit suum ordinem Eremiticum in Monte Pisano Anno Domini 390. & suis Coeremitis dedit Regulam, ut etiam S. Antoninus in calce tertiæ partis summæ testatur. Ipsemet etiam Augustinus Epist. 86. in fine tom. 2. fatetur se fuisse baptizatum à Sancto Ambrosio. Ordinem suum Eremiticum Innocentius primus confirmavit Anno Domini 406. in Concilio Carthaginensi V. Fuit creatus Episcopus Hipp. anno ætatis suæ 36. & anno Domini 394. suos Clericos reformavit, ut habetur in 5. sermone ad Eremitas, *Aug. Rocca Oper. Tom. II.*

Possidonio etiam in vita ejus testante. Vixit in Episcopatu annos 40. Moritur anno ætatis suæ 76. m. 9. die 15. & anno Domini 434. post Synodum generalem ephesinam. Ingenio, & scientiâ omnes facile superavit: tantaque scripsit, ut diebus, ac noctibus non solum scribere libros quisquam non queat, teste Isidoro in Ethymol. sed nec legere quidem valeat.

DE LIBRIS AUGUSTINI JUDICIUM

Donec prodeant censura Romana.

Etsi opera superius recensita sub S. Patris Augustini nomine circumferuntur non tamen omnia Augustini esse creduntur, propterea quod nonnulli libri ab Augustino in libro *Retract.* non recensentur. Sed eis respondetur, hoc factum esse, quia multos libros, & tractatus post *Retractionem* edidit, ut ipse in calce *Retract.* futurum esse innuebat, cujus verba sunt hæc:

*Opera nonaginta quatuor in libris ducentis triginta duobus me dictasse recolui, quando hæc retractavi, utrum aliquos adhuc essem dictaturus ignorans, atque ipsam eorum retractionem in lib. duobus edidi, urgentibus fratribus, antequam Epistolas, ac Sermones ad Populum alios dictatos, alios à me dictos retractare cepissem. Hinc mirum non est, Psalmorum opus, ingens quidem, ac doctrinâ refertissimum, sicut, & alia, in libris *Retract.* non fuisse recensitum. Adde etiam quia nonnulli tractatus, sive sermones sparsim editi sunt, ut credendum est de Sermonibus ad Eremitas. Hinc de iis, atque de aliis mentionem non fecit in libris *Retract.* ac etiam propter causam superius assignatam.*

Alii nonnullos libros non esse Augustini affirmant propter varietatem styli. Id quod factum esse credendum est ob ipsius diversitatem ætatum, temporum, materialium, & personarum, ad quas loquebatur.

Alii idem asseverant propter easdem causas assignatas, & propter alias, quas infra suo loco in medium afferemus, sicut de Spiritu, & anima, de vera, & falsa poenitentia, de conflictu virtutum, & vitiorum, & de Scala Paradisi sentit Abbas Trittemius, qui in vita S. Patris Augustini ait, *tot esse Tractatus, & Sermones Augustino falsè adscriptos, ut eorum recensio volumen exquirat.*

Sed inter opera, quæ nomine Augustini circumferuntur, nihil est, quod magis ab Augustini libris alienum esse judicetur, quam *Veteris, & Novi Testamenti Quaestiones*, in quibus multa absurda, ac tanto Viro indignissima videre licet, id quod quædam loquendi formulæ præferunt, ac manifeste indicant. Abutitur enim *quandis pro donec. Propter quod pro Eo quod. Ut pro quod.* Et 106. *Quæst. Hominem* ponit pro viro, quemadmodum vulgus Italarum, & Gallorum loquitur. Hoc ipsum nonnullæ sententiæ ab eodem Augustino dissentientes clarum faciunt. Nam in quaestione 27. maximopere

contenditur, & constantèr asseveratur, Samuelem cum Saule non fuisse colloquutum, & Augustinus ait de cura pro mortuis gerenda cap. 15. id perpulchrè congruere Sacris Scripturis. Rursus de spiritu, qui ferebatur super aquas, contendit non esse intelligendum de Spiritu Sancto. Quod Augustinus de Spiritu Sancto intelligendum esse docet. In Quæstione 57. non semel dicitur Nathan, fuisse filius David, Augustinus verò non semel diversum sentire videtur. In Quæstione 59. illud Joannis: *Spiritus ubi vult spirat*, de vento, non de Spiritu Sancto accipiendum esse ait. Augustinus verò aliter interpretatur. In Quæstione 108. multis conviciis insectatur eos, qui volunt Hebræos dictos ab *Heber*, non ab *Abraham* Augustinus 2. lib. *Retract.* cap. 16. Et lib. 16. cap. 3. & 11. de Civitate Dei vult Hebræos ab *Heber*, non ab *Abraham* esse dictos.

In his quoque Quæstionibus Veteris, & Novi Testamenti aliter citantur quædam, quam in libris Ecclesiæ habeantur. Velut illud non semel citatum ab Apostolo: *An ignoratis altitudinem Satanae?* Item illud: *Qui sumit indignè, gladium sibi acquirit.* Et illud ex Luca: *Nemo est, qui relinquat domum, aut uxorem, aut filios, aut agros, qui non recipiat septies tantum in hoc seculo.* Quam dicendi formam nec Græcorum, nec Latinorum habet lectio. At maximè consideratione dignum videtur quod in Quæstione 73. de Beata Virgine legitur. Ubi habetur: *Maria etiam, per quam gestum est Mysterium incarnationis Salvatoris, in morte Domini dubitavit.* Augustinum lib. de Nat. & Gr. c. 36. B. Virginem ab omni prorsus peccato liberam, & immunem vocat; ipsa autem dubitatio non poterat esse nisi peccatum infidelitatis, quod quidem absurdissimum est, nisi sumatur dubitatio pro admiratione, ac stupore ut inferius innuere videtur. Illud etiam maximopere considerandum est, quod in 109. Quæstione legitur. Ubi multis rationibus, & mordicè quidem, probatur, Melchisedech fuisse Spiritum Sanctum, & ut hominem apparuisse: Id quod Augustinus in hæresi 34. Tomo 6. tamquam hæreticum damnat, nec in *Retract.* correctum, nec recensitum invenitur, cum illic Quæstionum libros diligenter recenscat. Quare cum Alphonsio de Castro, cum Prateolo contra hæreses Tit. Melchisedech, necnon cum aliis compluribus fatendum est, Quæstiones Veteris, & Novi Testamenti Augustini omninò non esse. Nec unius tantum hominis esse credendum est, eum eadem iisdem verbis multis in locis iterentur, ut in 90. & 98. Quæstionibus videre licet, & diversa de eadem re asseverentur, ut in Quæst. 96. legitur Pascha dictum esse à Græcis *transitum*. Et in Quæst. 116. legitur dictum à *patièdo*. Adde, quod stylus frequentèr mutatur modò verbis adstrictus, jejunus, & mancus: modò immodicè garrulus. Et ordo non servatur. Ex his igitur, aliisque de rebus permultis Quæstiones Veteris, & novi Testamenti Augustini omni-

nò non esse, nec quidè unius tantum hominis affirmandum est.

SANCTI AUGUSTINI

Opera Alphabetico ordine disposita,
& Notationibus conscripta.

ACCADEMICI LIBRI TRES.

HOS edidit libros Augustinus, dum esset catechumenus, contrà Accademicos, ab *Accademia Villa Platonis* sic dictos, asseverantes nullius rei veritatem sciri posse. Horum librorum meminit in *Retract.* lib. 1. cap. 1. Ex lib. 1. *Accademiae* quinque retractat. *Primum* quod frequentèr nominavit Fortunam, quam tamèn Deam aliquam intelligi noluit, sed solum fortuitum eventum, rerum in bonis tantum, aut malis externis, in quibus causa, & ratio secreta est. Et quamvis forte, forsàn, fortassis, fortasse, & fortuitu, adverbia ista, & id genus alia in nulla Religione sint prohibita, displicet sibi tamèn hoc dixisse: quia dici non debet: Hoc Fortuna voluit, sed Deus voluit, & permisit.

Secundum est quod dixerit, pro necessitate nostræ naturæ, quia naturæ nostræ dura necessitas meritò præcedentis iniquitatis exorta est.

Tertium quod dixerit, nihil corporeum esse colendum, sed abjiciendum esse illud omne, quod ullus sensus attingit. Quod retractat, quia est sensus mentis, & ait se loquutum esse more eorum, qui sensum tantummodo corporis dicebant.

Quartum retractat, quia non debebat dicere: Beate vivere est secundum mentem, & rationem: sed secundum Deum, cui mens nostra totalitèr subdenda est.

Quintum retractat dicens, se, *omen*, perperam posuisse, cum id in Sacra Scriptura, & apud Doctores ejus in usu non sit.

Ex 2. lib. retractat duo. *Primum* quod dixerit, quamvis fabulose, & poetice, Philocaliam, & Philosophiam sorores germanas eodem patre procreatas. *Secundum*, quod non debebat dicere, animum severiorem redditurum esse in cælum, sed iturum, propter eos, qui dicunt animam de cælo in corpora fuisse lapsam.

Ex *tertio* quinque retractat. *Primo* dicit, summum bonorum hominis, non esse in mente, sed in Deo. *Secundò* quod dixit: per omne divinum dejerare libet. *Tertiò* quod dixerit verisimile esse falsum, Hoc tamèn non est universalitèr verum. *Quartò*, quod Platonem, & Platonicos laudaverit plusquam debuerit, cum contrà eorum errores pia veritas defendenda sit. *Quintò*, quod Ciceronis verbis, & argumentis usus sit, quamquam ironicè, suas tamèn dixit esse nugas, quod sic dici non debuit. In hoc tertio libro cap. 20. se annum 33. agere fatetur dum librum ipsum scriptitabat. Vide hunc lib. in Tomo I.

Admonitionum libellus.

Hic liber instar regulæ, quæ incipit: *Communi definitione decrevimus, Regula secunda à nonnullis inscribitur: & desinit: eo opitulante &c.* Vide hunc lib. in Tomo VI.

Adulterina conjugia.

Liber de adulterinis conjugii recensetur libro secundo Retract. cap. 57. & dividitur in duos tractatus, qui sunt contrà affirmantes uxorem dimittendam esse, etiã absque causa adulterii: & ea vivente aliam duci posse. Has duas opiniones reprobant respondens duabus Pollentii Epistolis: & nihil de hujusmodi libris retractatur. Hunc lib. vide in Tomo VI.

Altercatio Ecclesiæ, & Synagogæ.

Libellus elegans, & in lib. Retr. non recensetur, phrasemque jurisconsultus redolet. Vide, *Ecclesiæ*. Vide hunc lib. in Tomo VI.

Agon Christianus.

Liber de Agone Christiano recensetur lib. 2. Retr. cap. 3., & continet regulam huius, & præcepta vivendi: & sic inscribitur, quia agitur ibi contrà Manichæorum viginti-quatuor errores, pro fide Christiana. De hoc libro retractat quod dixerat in calce fere ipsius de Resurrectione nostra exponens illud Apostoli: *Caro, & Sanguis regnum Dei non possidebunt*, Immutabitur, inquit, caro, & sanguis, & fiet cælestis corpus, & angelicum. Hoc declarans ait: Id non sic debet intelligi, quasi non sit futura carnis, & sanguinis in Resurrectione substantia: sed quia non erit corruptio amplius carnis, quæ nunc est. Vide hunc lib. in Tomo III.

Amicitia.

Hic libellus non recensetur in Retr. nec Augustini esse creditur, cum sit infans, & abique nervis citat Ambrosium, & Hieronymum: & Tullio tribuit, quod ille reficit. Vide hunc lib. in Tomo IV.

Animæ origo.

Hic liber de Origine animæ ad Hieronymum, de quo fit mentio in 2. lib. Retr. cap. 45. Liber de anima, & ejus origine, contrà Vincentium Victorem reprobantem lib. Augustini de fide ad Petrum in quatuor partes dividitur: & de eo fit mentio in 2. lib. Retract. cap. 56. undè dictus Vincentius postmodum se correxerit. Vide hoc apud Hieronymum 2. Tomo Ep. ubi scribit ad Augustinum duos de origine animarum libellos dicatos ab eodem sibi fuisse. Hunc lib. vide Tomo VII.

Animæ immortalitas.

Hic liber, ut ait S. Augustinus in prim. lib. Retract. cap. 5. propter contortas, ac breves rationes ita est obscurus, ut etiã à se ipso vix intelligi possit: & scripsit eum, dum esset Catechumenus, & septem sibi displicere dicit: Quæ sunt: Non est verum quod in eo qui nihil discit, non potest esse

disciplina, cujusmodi est Deus: nec quod sciam, ullam rem complectitur, nisi quæ ad aliquam disciplinam pertinet: nec, quod quidquid intelligitur sit semper ejusmodi, sicut est animus, qui intelligitur, & non semper est hujusmodi. Nec est verum, quod vita non sit ulli sine ratione, cum Deus sine ratione vita sit. Nec, quod animus non possit separari ab æterna ratione, cum ei non localliter jungatur; & de hoc se excusat, quia nondum erat tunc temporis in Sacris literis eruditus. Peccata enim separant nos à Deo. Nec est verum quod anima carens corpore, non sit in mundo: quãvis, ut ipse ait, mundus possit sumi pro parte corporea: & ait temere dictum de subsistentia animæ, & corporis; cum corpus per animam subsistat. Hunc librum vide in Tomo I.

Animæ duæ.

Hunc edidit librum, dum esset presbyter contrà Manichæos asseverantes duas animas esse in quolibet corpore: Unam bonam, & alteram malam. Illam dicebant esse Dei partem, alteram de gente tenebrarum. Et recensetur in lib. 1. Retract. cap. 15. de quo nihil retract. sed decem declarat, *Primo*, quod creatura refertur ad Creatorem, non tamquam de illo, ut pars ejus, sed ab illo, ut opus ejus. *Secundò* quod dixerat: non est peccatum nisi in voluntate. Nec ob id ait: sequitur, quod in parvulis arbitrio voluntatis non utentibus non sit peccatum, ut ajunt Pelagiani, quia peccatum originale primorum Parentum voluntate commissum est: vel illud dictum intelligitur de eo, quod est tantummodò peccatum, non peccatum cum pœna peccati: nec contrariatur Apostolo dicenti: *Quod nolo, hoc facio*. Quia hoc intelligitur de carnis concupiscentia, quæ est reatus originalis peccati, & pœna; quãvis peccatum, quo assentitur concupiscentiæ, non nisi voluntate committatur. Undè alibi: *Non nisi voluntate peccatur*. *Tertiò*, voluntas est animi motus, cogente ad aliquid agendum nullo, vel adipiscendum. Hoc dixit propter peccatum primorum Parentum, quod nullo cogente commissum est: etsi ignoranter; voluntate tamèn: quod fuit voluntas facti, non voluntas peccati. Quod factum, quia fieri non debuit, ideò peccatum fuit: & qui sciens peccat, volens etiã peccat: Qui enim potest resistere, non cogitur cedere: & quando aliquis nullatenus bona voluntate resistere potest cogenti cupiditati, quando contrà justitiam agat illud sic est peccatum, quod etiam est pœna peccati. *Quartò* declarat diffinitionem peccati tantum, non illius peccati, quod etiam est pœna peccati, cum dixerit: Peccatum est voluntas retinendi, vel consequendi, quod justitia vetat. Addit etiam in hac declaratione, voluntatem ad benefaciendum non esse liberam, nisi per Dei gratiam: & sine voluntate non esse peccatum, sive in origine, sive in opere. *Quintò*, declarat quod dixit contrà Manichæos: Malum genus animarum antequam conjungeretur bono nullam

habuisse voluntatem, nec peccatum: & ait, non posse id trahi ad parvulos, in quibus est tantum originale peccatum, quod est commissum voluntate Adæ, & per eum intravit in mundum. *Secundò* quòd et si dixerat animas naturâ malas non esse, illud tamen adversari Apostolo dicenti: *Fuius aliquando naturâ filii iræ*. *Septimò*, & *octavò* declarat cur parvuli teneantur rei peccati. *Nondò* recitat opinionem aliorum. *Decimò* declarat quòd dixerat, corpora diligendo peccavimus, quia spiritualia diligere, & iustitiâ jubemur, & naturâ possumus. Hoc, inquit, non dixi, gratiâ, sed naturâ, quia tunc non contra Pelagianos, sed Manichæos agebam. Vide hunc lib. in Tomo IV.

Anima quantitas.

Hic liber editus est ab Augustino in Urbe Roma jam baptizato in Aphricam remeare contendente, & recensetur in lib. 1. *Retract.* cap. 8. *Primò* retractat quòd dixerat, Animam secum attulisse omnes artes, & discere non esse aliud, quam reminisci, & ait se non intellexisse animam humanam in alio corpore, vel alibi vixisse, & in alia vita didicisse, sed quia intelligibilibus, & immutabilibus rebus connectitur, & videns veritatem vel in se, vel extrâ se in rebus, interrogata respondet, & omnium capax est intelligentia. *Secundò* cum dixit: Redderet mihi, cui maximè debeo: dicere debuit, Deo, sed quodam ordine reddet se sibi, postea Deo, sicut filius prodigus prius reversus est ad se, postea ivit ad patrem: & dixit: mihi, per comparisonem ad homines, quia sibi magis homo debet quàm aliis, & Deo magis quàm sibi. Hunc librum vide in Tomo I.

Anima, & Spiritus.

Hic liber censetur non esse Augustini, quia cap. 27. fit mentio de Boetio longe post Augustinum: sed tamen communiter sibi inscribitur propter sententias, & verba, quæ alibi eum dixisse constat, licet in *Retract.* non fiat de eo mentio. In cap. 6. citat Aristotelem, qui ætate Augustini nondum erat tam celebris, cuius *Periherm* tantum, & *Categoriarum* libros se legisse testatur. Cap. 12. de resurrectione, & cap. 13. de animæ missione cum corpore perpendere necesse est, necnon cap. 45., & 46., & *Tritemius Abbas Hugonis de Sancto Victore* librum esse autumat. Vide hunc lib. in Tomo III.

Baptismus parvulorum.

Hic liber dividitur in tres partes, & recensetur in 2. lib. *Retract.* cap. 33. contra Pelagianos, & de 2. tantum retractat dicens: Deus, inquit, in fine largietur quibusdam, ut mortem repentina commutatione non sentiant: intelligendum est, quòd aliqui de hac vita in mortem, & de morte in æternam vitam celerrimâ commutatione tanquam in ictu oculi transeuntes mortem quodam modo sentire non videbuntur. Vide hunc lib. in Tomo II.

Baptismus unicus.

Hic liber scriptus est ad Constantinum, contra Petilianum Donatistam, ut patet lib. 2. *Retract.* cap. 34., & retractat quòd dixerat de Constantino Imperatore, quòd Donatistis criminantibus felicem locum accusationis dedisset, quàmvis eos falsò criminatos fuisse sciret. Et hoc postea in gestis aliter invenisse ait, ejusdemque Augustini diligentia laudatur. Hunc lib. vide in Tomo VII.

Baptismus contra Donatistas.

Hic liber in 7. partes divisus recensetur lib. 2. *Retract.* 18., & est contra hæreticos baptismum iterantes, & auctoritate Cypriani se defendentes. In his libris frequenter dicit Ecclesiam non habere maculam, neque rugam. Quod, ait, intelligi debere, non de præsentī, quæ præparatur, ut in alia vita ita sit. De 4. lib. ait, se non sufficienter posuisse exemplum de latrone, cum dixit effusionem sanguinis, aut passionem, habere vicem baptismi; cum incertum sit, num Latro fuerit baptizatus. De septimo libro retractat quòd dixerat de vasis aureis, ligneis, & fictilibus imitatus Cyprianum. Hunc lib. vide in Tomo VII.

Beata Vita.

Hic liber est disputatio concludens beatam vitam reperiri in cognitione Dei. quem librum scripsit dum esset Catechumenus, & lib. 1. *Retract.* cap. 2. ait, librum ipsum esse interruptum, nec integrum reperiri. Redarguit septimò, quòd nimis laudavit quendam Theodorum, cui misit hunc librum. *Secundò*, quòd nominaverit, Fortunam. *Tertio*, quòd affirmarit beatam vitam esse in hoc seculo, cum sit in futuro. Vide hunc lib. in Tomo I.

Benedictiones Jacob.

Hic liber ex quæstionibus Hieronymi in Genesim collectus à quopiam censetur, ut nonnulli autumant. Hunc lib. vide in III. Tomo sub finem.

Blasphemia in Spiritum Sanctum.

Hic liber per modum sermonum editus non recensetur in Libro *Retract.* sed annumeratur in lib. de verbis Domini lib. 1. *Serm.* 11. vide hunc lib. Tomo X.

Boni natura.

Hic lib. de summo bono inscribitur, sed in lib. 2. *Retract.* cap. 9. de natura boni inscribitur, & est contra Manichæos ostendens Deum summum esse bonum. Vide hunc lib. in Tomo VI.

Cathechizandi rudes.

Hic liber est de docendis in fide novellis, & in lib. 2. *Retract.* cap. 14. recensetur, & retractatur, quòd Diabolus convenientius spiritus quàm Angelus vocari debet. Vide hunc lib. in Tomo IV.

Civitas Dei.

HOc opus in 22. lib. dividitur, ingens quidem, & celeberrimum, universalius, & utilius, quam cætera alia: & recensetur lib. 2. Retract. c. 43. quorum liberi *quinque primi* refellunt eos, qui res humanas ex cultu multorum Deorum ita prosperari dicunt, & etiã necessarium esse ipsum cultum. *Quinque* sequentes sunt aduersus eos, qui dicunt hæc mala nec defuisse, nec de futura esse iis, qui non sequebantur ipsum cultum, vel deserebant. In *reliquis duodecim* asseruntur pertinentia ad nostram Fidem, & Religionem: & in *primis quatuor* de duabus civitatibus, idest Dei, & mundi. In *Reliquis* ea, quæ sequuntur ex his. De 10. lib. de civitate cap. 8. Retractat. non debuisse poni pro miraculo cælicam flamam in sacrificio Abraę, quia hoc illi in visione monstratum est. De 17. cap. 5. Retractat., potius dicendum esse, Samuelem non esse filium sacerdotis, quam non esse de filiis Aaron. Hunc lib. vide in Tomo V.

Clericorum singularitas.

Hunc librum, & in ipsum adnotationem vide in Dictione: *Singularitas*. Vide hunc lib. in Tomo IV.

Cogitatio in Crastinum.

Est quidam sermo, seu tractatus, & in Retract. non recensetur. Incipit; *Cultores Dei*: & est de non cogitando in crastinum.

Concordia Patrum.

Est sermo, seu tractatus, qui est in libro quinquaginta homiliarum, hom. 41. Vide hunc lib. in Tomo II.

Cognitio vera vite.

Hic liber est satis magnus continens quadraginta capita editus ad fratres suos de Monte Pisano, dum ipse erat frater, Anno ætatis suæ 51. ab Anno Domini 409. in libro tamẽ Retract. non recensetur. Vide hunc lib. in Tomo IX.

Confessio.

Hic liber devotior inter omnes in 13. dividitur, & in lib. 2. Retract. cap. 6. recensetur à primo usque ad 10. de suis malis, & bonis loquitur. Ab 11. usque ad finem Scripturam pertractat ab eo, quod scriptum est: *In principio &c.* usque ad *Sabbati requiem*. De 4. lib. Retractat, animam ex duabus unam factam fuisse, quod dixerat de amici morte, Horatium imitatus lib. primo Carm. oda 3. *Et serues animæ dimidium meæ*. De 13. inquit non satis considerate dictum esse, firmamentum factum inter spirituales aquas superiores, & corporales inferiores. Hunc edidit, dum erat senex Episcopus; & in 3. lib. cap. 4. ait, se jam incidisse in cuiusdam Ciceronis librum, *Horatensium*, nuncupatum, dum annum ætatis undè vigesimum ageret, jam defuncto patre antè biennium, & libros eloquentiæ discibat. Et in lib. primo *Soliloquiorum* cap. 10.

mentionem facit de hoc etiã libro Ciceronis, ubi de *Non appetendis divitiis* locum, quendam invenit dicens: *Cum triginta tres annos agam, quatuordecim fere anni sunt, ex quo ista cupere destiti*. Vide hunc lib. in Tomo I.

Confictus Vitiorum, & Virtutum.

Hic liber inscribitur de *Confictu Vitiorum, & Virtutum*, quia inibi quasi quodam certamine, & Confictu Virtutes, & Vitia introducuntur, Non recensetur in libris Retractionum; nec à Trittemio iudicatur esse Augustini, quia in eo libro, longè post medium, & non procùl à fine fit mentio de Sancto Benedicto confessore, ita inibi nominato, qui multos annos fuit post Augustinum. Sunt qui Gregorio hunc librum adscribant tanquam stylum Gregorianum redolentem. Alii verò ipsum Ambrosio tribuunt; & inter ejus opera Tomo V. in editione Romana nunc dictum libellum videre licet. Sunt qui eum Leoni Papæ adscribant, sicut sub ejus nomine citatum esse reperi. In Ambrosio autem ad quintum, & vigesimum usque caput invenitur, sine tantum diverso; sed post quem finem inter Augustini opera, multa alia reperiuntur. Vide hunc lib. Tomo IX.

Conjugale bonum.

Hic lib. contra Jovinianum scriptus est, ut cap. 22. secundi libri Retract. dicitur, de quo tria emendat. *Primum* quod quæsitum de carnali concubitu non plene discussit, ac soluit. *Secundum*, quod dixit, concubitum, temperantiâ refrenante, libidinem non esse. *Tertium*, quod ait, Abraam sine filio esse, paratum fuisse, cum de suscitatione mox filium sibi reddendum crediderit. Hunc lib. vide in Tomo VI.

Consensus quatuor Evangelistarum.

Hic lib. dividitur in quatuor, & recensetur in lib. 2. Retract. cap. 16. de primo Retract. quod dixit, Gentem Hebræorum ab Abraam capisse, & *Abraeos* dictos, sed veriùs ab *Heber* Hebræos, ut satis differuit lib. 16. de Civitate Dei. Cap. 11. De 3. duo emendat. *Primum*, quod dixit, Joseph virum Mariæ alterum habuisse patrem, à quo adoptatus: nam dicere debuit, cui adoptatus. *Secundum*, quod dixit Lucas, ad ipsum David per Nathan descendit, per quem Prophetam Deus peccatum illius expiavit, debet dicere: per cujus nominis Prophetam, cum illi non fuerit, sed Prophetam ejusdem nominis. Vide hunc lib. in Tomo IV.

Consonantia Evangelistarum.

Hic liber sermo quidam est valde prolixus, quo Matthæus, qui Genealogiam Christi descripsit, per generationes descendendo, & Lucas ascendendo, concordantur, & habetur inter sermones. Vide hunc lib. in Tomo X.

Consolatio mortuorum.

H Ic liber per modum sermonum scribitur, & duos principales sermones continet. Hunc lib. vide in Tomo IX.

Contemplatio Christi.

H Ic lib. est parvus, & devotus, quem contemplationi Sancti Bernardi detruncatę insertum esse nonnulli putant, ob easdem res, quas inibi reperire licet. Vide hunc lib. in Tomo II.

Contemptus Mundi.

L Iber quidam perbrevis, & ad modum sermonis compositus. Vide hunc lib. in Tomo IX.

Continentia.

H Ic liber satis magnus est, qui licet in Retract. lib. minimę ab Augustino nominetur, ejus tamę ab Augustino nominetur, ejus tamę ab Augustino nominetur Hugonis victorini. Vide hunc lib. in Tomo IV.

Correptio Donatistarum.

H Ic liber ad Bonifacium comitem in eos, qui Donatistas legibus imperialibus corrigi volebant, scriptus est, atque in lib. 2. Retract. cap. 48. recensetur. Vide hunc lib. in Tomo II.

Correptio, & gratia.

H Ic liber est ultimò recensitus in lib. Retract., & scriptus est ad Valentinum, & ad alios Monachos; quia quidam eorum ex errore Pelagii dixerat, neminem corripiendum esse, si Dei pręcepta non facit; sed solum, ut faciat, pro eo orandum est. Hunc lib. vide in Tomo VII.

Chorda Decem.

H Ic liber est de decem pręceptis, licet magnus. Vide hunc lib. in Tomo IX.

Credendi utilitas.

H Ic liber recensitus in lib. 1. Retract. cap. 14. Scriptus est ad amicum nomine Honoratum, adhuc Manichæum revocandum ab hæresi. Ipse enim multa, quę credimus, deridebat. Hinc appositę scriptus est *de Utilitate credendi*, seu potius *de Necessitate credendi* inscribi debet. De hoc lib. 7. Retract. illud dictum: *Litera occidit* in lib. *de Spiritu*, & *litera* melius pertractavit. *Secundò*, beatissimos qui invenerunt veritatem, non debere intelligi in via, sed in patria. *Tertio* idem dixit de iis, qui sciunt honesta, & divina. *Quarto* melius exposuit de eo, quod scimus, & credimus. *Quinto*, homines omnes esse aut stultos, aut sapientes, intelligi debere de iis, qui uti possunt lib. arbitrio. *Sextò* cum dixit: Miracula non fiunt nunc tanta, & omnimoda; non quod nullo modo fiant, debere intelligi, ait. *Septimò* cum in fine lib. dixerit, se nondum Manichæos capisse refellere; debet intelligi in hoc lib. quia alibi contrā eos scripserat. Vide hunc lib. in Tomo VI.

Cura pro mortuis agenda.

H Ic liber recensetur in 2. libro Retract. cap. 64., & pertractat utrum pro defuncto sepeliri apud memoriam, idest Basilicam alicujus Sancti, & de apparitionibus mortuorum, & utrum sciant facta vivorum. Hic libellus videtur truncus, mancus, hiulus, & depravatus, & in 2. Tomo epist. Hieronymi longę castigatione reperitur. Vide hunc lib. in Tomo IV.

Cur, quando, & quomodo Deus homo.

H Ic liber parvus est, decem capita continens, & in lib. Retract. non recensetur, & ab hac inscriptione Anselmus sumpsit materiam, & nomen sui libri: diffusius tamę, & diverso stilo. Incipit: *Sancti Spiritus adjuvante gratia*.

Diligendus Deus.

H Ic liber inscribitur, *de Diligendo Deo; & Meditationum lib.* etiā inscribi solet. Hunc vide in Tomo IX.

Dilectionis substantia.

H Ic est admodum parvus lib. unius tantum sermonis, & in Retract. non recensetur. Vide hunc lib. in Tomo IV.

Disciplina Christiana.

H Ic liber est unius item sermonis tantum, & in lib. Retract. non recensetur. Vide hunc lib. in Tomo IX.

Disciplina bonum.

H Ic liber est duorum sermonum, & in Retract. non recensetur. Vide hunc lib. in Tomo IX.

Disciplinarum liber.

H Ic liber in primo Retract. cap. 6. recensetur, hoc est, *Musica* quantum ad Kythmos, *Dialectica*, *Rhetorica*; *Geometria*, & *Arithmetica*. *De Philosophia*, dixit, sola principia remansisse, & has disciplinas, dum esset Baptismus suscepturus, edere conabatur Mediolani. Vide hunc lib. in Tomo II.

Divinatio Daemonum.

H Ic lib. recensetur in lib. 2. Retractat. cap. 30., & retractat quod dixerat, Dæmones totā facilitate perdiscere, non solum dispositiones hominum voce prolatas, sed etiā cognitione conceptas, per signa quædam ex animo expressa. Quod quia incertum est quomodo, & per quæ signa sciant, se audaciùs locutum esse ait, quam debebat. Vide hunc lib. in Tomo III.

Doctrina Christiana.

H Ic liber recensetur in libro 2. Retract. cap. 4., & in quatuor dividitur partes; & utilior est quam forte credatur, cum sit quædam quasi Rhetorica sacra docens exponere Sacram Scripturam. In tribus primis docet, quomodo Scripturę intelligantur, & intellecta proferantur, & doceantur. De

in libro tria emendat. *Primo*, quod liber Sapientiae scriptus est à Philone, non à Jesu Sirach, sicut jam dixerat ibi. *Secundo*, quod dixerat ex consuetudine vetus testamentum 44. libros contexere, cum Apostolus proprie nonnisi legem datam in Monte Syna *vetus testamentum* appellet. *Tertio* tribuens defectui memoriae emendat quod dixerat, Platonem, & Hieremiam fuisse coetaneos in libris de Sacramentis, sive de Prophetia: sed S. Ambrosius nihil tangit de hac materia in lib. de Sacr. & librum de Prophetia reperiri ignoro, nisi liber de prophetia sint libri de Abraam, in quorum 2. cap. 12. ait Ambrosius, Platonem fuisse in Aegypto, ubi dicta Prophetarum audire potuit. Vide hunc librum in Tomo III.

Duodecim gradus abusorum.

Hic liber à nonnullis Cypriano adscribitur, & quamvis in lib. Retract. non recensetur, ex antiquo tamen originali Sancto Patri Augustino inscriptus reperitur, ut Bartholomaeus Urbinas testatur. Vide hunc lib. in Tomo IX.

Ecclesiastica Dogmata.

Hic liber per modum Symboli regulas fidei comprehendit, & quamvis Genadio adscribitur, non Tertulliano, & in lib. Retract. non recensetur, ab omnibus ferè creditur esse Augustini. Vide hunc lib. in Tomo III.

Ecclesiae, & Synagoga altercatio.

Hunc libellum vide in dictione, *Altercatio*. Et in sexto Tomo videre licet.

Eleemosyna.

Hic lib. est unius sermonis, & quamvis Cypriano adscribitur, Augustini tamen à pluribus creditur esse. Vide hunc lib. in Tomo X., & in Tomo VII. contra duas Ep. Pelag. cap. 8. fit mentio de libro Cypriani, hoc est de *Eleemosyna*.

Enchiridion.

Hic liber parvus est in verbis, & in sententiis copiosus, idest, quod manibus potest astringi, ut ipse Augustinus dicit ibidem cap. 6. & in 2. lib. Retract. cap. 63. Inscribitur de *Fide, Spe, & Charitate, ad Laurentium*, & docet quomodo sit Deus colendus. Vide hunc lib. in Tomo III.

Essentia Divinitatis.

Hic liber non recensetur in lib. Retract. & Hieronymo adscribitur sub titulo de *Membris Domini*: qui conveniunt in calce, in fine non item, nec in modo procedendi. Redolet tamen stylum Hugonis victorini. Vide hunc lib. in Tomo IV.

Faustus.

Est liber in triginta tres partes divisus per modum Dialogi contra Faustum Manichaeum *Melchitanum* dictum Manichaei

defensorem: & hic Manichaeus damnatus est in Concilio Melitae celebrato, cui interfuit ipse P. Augustinus. Vide hunc lib. in Tomo VI.

Fides ad Petrum.

Hic liber non recensetur in libris Retract. est tamen Augustini, & valde utilis, quia ibi omnia credenda à Fidelibus comprehendit. Vide hunc lib. in Tomo III.

Fides, & Symbolum.

Hic lib. in primo libro Retract. cap. 27. recensetur, & editus fuit in Africano Concilio, dum ipse Augustinus erat presbyter. Retractat quod dixit de mutatione corporum terrestrium in caelestia, & ait id debere intelligi, non quantum ad substantiam corporum, sed quantum ad incorruptionem. Vide hunc lib. in Tomo III.

Fides, & opera.

Hic liber probat adultos sine operibus non salvari, & in lib. 2. Retract. cap. 38. recensetur. Vide hunc lib. in Tomo IV.

Fides rerum invisibilium.

Hic liber est contra eos, qui arguunt Christianos ea credere, quae ipsi probare non possunt, & in lib. Retract. non recensetur. Ex Epistolis Augustini creditur confarcinatus ab Hugone Victorino. Vide hunc lib. in Tomo I.

Gratia, & lib. arb.

Hic liber scriptus est ad Valentinum, & Monachos Adrumentinos, qui cum eo erant, contra eos, qui defendebant lib. arb. negantes Dei gratiam, & lib. 2. Retract. cap. penultimo recensetur. Hunc lib. vide in Tomo VII.

Gratia novi Testamenti.

Hic liber recensetur in libro 2. Retract. c. 36., & declarat sex quaestiones sibi propositas ab Honorato. *Prima* est de illo verbo Christi in Cruce: *Deus, Deus meus, ut quid dereliquisti me?* *Secunda* de verbo Apostoli *in charitate fundati*. *Tertia* de Decem Virginibus. *Quarta* de tenebris exterioribus. *Quinta* de gratia novi Testamenti, à qua ducuntur solutiones caeterarum quaestionum.

Habitaculum triplex.

Hic liber, sive Tractatus est magnus, utilis, & speculativus, de *Inferno, Mundo, & Paradiso, & Beatorum gloria* multa subtiliter pertractat, & à nonnullis S. Bernardo adscribitur. Tomo IX.

Haereses.

Hic lib. inscriptus est ad Quodvultdeum Diaconum complectentes haereses 91. earumque derivationes: & editus est post lib. Retractation. ut patet ex epistola, quae incipit: *Domino sinceriter dilectissimo fratri*. Sed eo in libro pollicetur se editurum opus majus, quo omnes haereses convincantur.

tur. Hic autem liber non reperitur, neque unquam pervenit ad cognitionem alicujus, quod sciam. Hunc lib. vide in Tomo VI. De Quinque hæresibus oratio in Tomo VI.

Hypognosticon. 1. subnotationum.

Hic liber non recensetur in lib. *Retract.* est tamen utilis contra hæresim Pelagianam, difficilis, subtilis, & valde Theologus, non censetur Augustini, qui titulos græcos suis libris indere non solet: multo minus eos, qui non indicant argumentum: nec stylus per omnia congruit licet eruditionem, & facundiam præferat: & videtur collectus à quopiam ex his, quæ sparsim ab Augustino disserta sunt contra Pelagianos. Adverte tamen errorem maximum appositum in margine libri quinti, Tomi septimi ubi cum dicat Augustinus contra Pelagium, nullo pacto tertium locum perennem inveniri posse, nec per rationes, nec per auctoritatem sacre Scripturæ, appositum est in margine: *Purgatorium*, ac si Augustinus sermonem habuerit de Purgatorio: quod veneno hæretico plenum dicendum non est. Nam ibi Augustinus loquitur de tertio loco peremni, qui reperiri non potest, cum sint duo tantum loci peremnes, *Regnum videlicet Celorum, & Damnatorum Infernus*. Hanc animadversionem hoc in loco apponendam censui, quia hanc blasphemiam hæreticalem in multis Venetiarum impressionibus legi. Vide hunc lib. Tomo VII.

Homilia quinquaginta.

Hic liber 50. complectitur sermones, cum homilia nil aliud sit, quam sermo. Homiliæ item de tempore, & de Sanctis in Tomo X.

Jejunium Diei Sabbati.

Hic liber in lib. *Retract.* non recensetur, & solet inter epistolas adnumerari, licet satis magnus. Videtur esse scriptus contra quendam asserentem die Sabbati jejunare, esse peccatum. Vide hunc lib. in Tomo IX.

Ignis Purgatorii.

Est sermo de illo verbo Apostoli: *Fundamentum aliud nemo potest ponere &c.* & est utilis de peccatis igne purgandis pertractans: Falsò autem ab aliquibus Cæsareo adscribitur: Incipit: *In lectione apostolica.*

Incarnati Verbi.

Hic liber non recensetur in lib. *Retract.* & à nonnullis existimatur esse quædam summa libri cujusdam Origenis. Vincentius tamen in *Speculo historiarum* S. Augustino ipsum adscribit. Sed illud de filio voluntate progenito, docet non esse Augustini, & tamen dignum lectu. Vide hunc lib. in Tomo IV.

Innocentia vera, vel sententia.

Hic liber inscribi solet de *Sententiis Prosperi*, quòd ipse è diversis lib. Au-

gustini eas descripserit. Qui verò hunc libellum de *Vera innocentia* inscripserunt, hæbraicos Scriptores imitati sunt: propterea quòd ipsi Inscriptionem, & titulum librorum à principiis, & primis eorundem verbis accipere solebant, ut videre licet in lib. *Genes.*, & *Evang. Matth. &c.* Hic enim liber sententiarum incipit: *Innocentia vera*. Hunc lib. vide in fin. Tomi III.

Inquisitiones Januarii.

Hic liber recensetur in lib. *Retract.* cap. 20., & à nonnullis inscribitur de *Consuetudinibus Ecclesiæ*. In duos libros dividitur, in primo de *Sacramentis*; In secundo de *ratione mutationis Paschalis, & aliorum festorum mobilium*, & ait de secundo libro displicere, quod dixit de manna. Vide hunc librum in Tomo II.

Justitia perfectio.

Hic liber non recensetur in lib. *Retract.*, & est contra Pelagium, & Cælestium dicentes, *nullum hominem peccare, si nollit, & justos esse omnes, si vellent*. Vide hunc librum in Tomo VII.

Liberum arbitrium.

Hic liber in lib. 1. *Retract.* recensetur cap. 6. Nihil retractatur, & est contra Manichæos, præsertim asserentes Deum esse auctorem mali; & Pelagius hunc librum pro suo errore allegavit; & hac de causa Augustinus in lib. *Retract.* de hoc libro mentionem fecit. Vide hunc lib. in Tomo I.

Locutiones.

Hic liber in septem dividitur, explicans quosdam modos inusitados loquendi in Scriptura Sacra à principio *Genesis* ad librum usque *Judicum* inclusive; & in 2. *Retract.* cap. 13. recensetur, & retractat locutionem illam: *Fecit Noe omnia verba, &c.* Vide hunc lib. in Tomo III.

Magister.

Hic liber est de *Deo, vero Magistro*, & 1. *Retract.* cap. 12. recensetur; & lib. 9. *Confess.* cap. 6., & nihil de eo corrigitur, & est dialogus Augustini cum Adeodato sextumdecimum agente annum; cujus ingenium in lib. 9. *Confessionum* cap. 6. commendat; & cum Deo loquens ait: *Annorum erat sermè quindecim, & ingenio præveniebat multos graves, & doctos viros; & horrore erat mihi illud ingenium; & quis præter te talem miraculorum opifex? Cito de terra abstulisti vitam ejus, &c.* Vide hunc lib. Tom. 1.

Mendacium.

Hic liber est utilis, & obscurus, ut ait ipse Augustinus lib. 1. *Retract.* cap. ultimo. Vide hunc lib. Tomo IV.

Alter Liber contra mendacium est contra Priscillianistas hæreticos; & recensetur lib. 2. *Retract.* cap. 60. Vide hunc librum in Tomo eodem.

Meditationes.

Hic liber à nonnullis inscribitur *Secundus liber soliloquiorum ad Deum*; est devotus, & à Bernardo, & Anselmo, quantum ad literam, in suos est translatus, in *Retract.* non recensetur, & continet *Cap. 39.* vel *41.* pertractans pœnas Inferni. Advertendum tamen est, caput *39.* quodam in loco etiã corruptum, ubi Erasmus Apostata, ut itẽ multis aliis in locis fecit, apposuit hæc verba: *Post Baptismum acceptum*; & subtulit ea, quæ habent antiqua exemplaria, hoc est: *Post Religionis ingressum*, ut neget Augustinum fuisse Monachum. Hunc librum vide in Tomo IX.

Mirabilia Scripturæ Sacræ.

Hic liber est satis magnus in duas partes divisus, & in libro *Retract.* non recensetur. Prima verba libri variè reperiuntur. Vide hunc librum in Tomo III.

Monachorum opus.

Hic liber scriptus est *contrà quosdam Monachos crinitos*, & à corporali labore ociosos, & *2. lib. Retract. cap. 21.* recensetur. Vide hunc librum in Tomo III.

Mores Ecclesiæ, & Manichæorum.

Hi sunt duo libri, ut Augustinus ait *lib. 1. Retract. cap. 7.*, dum ipse baptizatus remearet ad Africam Romæ, conscripti *contrà Manichæos*, qui fallaci continentia se Catholicis præferebant. De primo quidẽ de moribus Ecclesiæ sex emendat; *Primum*, quod dixit: Propter te afficimur totâ die, ubi dicendum erat, morte afficimur, vel mortificamur. *Secundum*, quod dixit in *c. 16.* sobrietatem sapientia docet, cum dicendum esset, sobrietatẽ, & sapientiam docet. *Tertium*, quod dixit, *c. 11.* Vanitas vanitatum, quia dicere debuit, Vanitas vanitantium, ut habet lectio græca, & hoc propter Codicis mendositatem se dixisse affirmat. *Quartum*, quod dixit: Deum prius plenâ charitate diligamus. Nam melius, inquit, fuisset dicere, sincerâ. *Quintum*, quod dixit *c. 27.* Si sapientes usquẽ adeo sint, ut jam nullo animi dolore turbetur, hoc supplet, quia non dixit, quod tales sint; sed dixit, si tales sint. *Sextum*, quod dixit *c. 30.* Si alicui tantus charitatis ardor innascitur, qui potest esse purgatus omni vitio, Pelagianorum causâ emendat dicens, hoc esse in Patria, non in via. De *2.*, qui de *Moribus Manichæorum* inscribitur, duo retractat; *Primum* est, quod dixit: Dei bonitas omnia deficientia sic ordinat, ut ubi sint, ibi congruentissimè possint esse, doncẽ ad id recurrant, undẽ defecerunt. Hoc dixit non debere absolutè intelligi propter Origenistas, qui omnes animas aliquandò dicebant esse salvandas, sed accipi pro recurrentibus ad Deum, à quo defecerunt. *Secundum* est, Scarabæos de fimo procreari, cum universalitèr verum non sit. In hoc opere usus est stylo demisso, non propter inscientiam, sed propter charitatem, quia voluit intelligi, etiã ab imperitis, tunc enim temporis textores, & textrices latinam orationem simpli-

Aug. Roeca Oper. Tom. II.

eibus verbis, & sensibus contextam intelligebant. Vide hunc librum Tomo I.

Musica.

Hic liber subtilis, theologus, & utilis, & in libro *1. Retract. cap. 6.* recensetur; in quo agit solùm de rithmo, pro faciendis versibus; Cujus quinque libros nondum Christianus apud Mediolanum edidit. *Sextum*, de quo mentio habetur *lib. 1. Retract. cap. 11.* perfecit in Africa post Baptismum. Et de hoc sexto tria supplet. *Primum*, animam carentem corpore, & corporis numeris meliorem fieri; non enim debet intelligi, quasi post resurrectionem anima non sit in corpore corporales numeros habitura; sed quod ab eis non occupabitur. *Secundum* est, quod dixit, sanitas erit firmissimâ cum pristinae sanitati post resurrectionem corpus restituetur, quod debet intelligi, idest, nullam ægritudinem illa corpora patientur. *Tertium*, quod dixit: rerum transitu completur infirma pulchritudo, & quod in illa imitatur constantiam, à Summo Deo per anima traicitur, & hoc locum habet solùm in corporibus hominum, ne quis in Platonis errorem de mundi animâ incidat. Addit, se temerè dixisse: Mundum esse animal. Nam licet per Angelos administraretur; Scriptura tamen Angelos Animalium nomine significare non solet. Unum autem retractat circâ finem libri, ubi per animam, Angelos intelligit. Hoc, inquit, non benedictum est, quia non legitur in *Sacra. Scriptura*, Angelos habere animam. Vide hunc librum in Tomo I.

Natura, & gratia.

Hic liber, qui in *2. lib. Retract. cap. 42.* recensetur, scriptus est *contrà Pelagium*, qui hominis naturam *contrà Dei gratiam* defendebat. De quo libro emendat, quia quædam verba Sixti Papæ, & Martyris esse concessit, cum essent Sixti Philosophi pythagorici. Hunc lib. vide in Tomo VII.

Nuptiæ, & concupiscentia.

Hic liber, qui in *2. lib. Retract. cap. 53.* in duos dividitur, & scriptus est *Varierio Comiti*, *contrà Pelagianos*, qui dicebant, Augustinum damnare nuptias, eò quod omnes cum peccato originali nasci tradidisset. Vide hunc librum in Tomo VII.

Orandus Deus.

Hic liber in libro *Retract.* non connumeratur; tamen magnus est, utilis, ac delectabilis, eò maximè, quod modos omnes persuadendi, & animum judicis inclinandi, & secundum artem rhetoricam reducit ad modum orandi Deum. Vide hunc librum in Tomo II.

Ordo rerum.

Hic liber accuratione styli elaboratus in duos dividitur, & *lib. 1. Retract. cap. 3.* recensetur. Hunc Augustinus scripsit more Dialogi quasi disputatoriè, cum adhuc esset Catechumenus, in quo ferè per totum quæri-

tur, utrum omnia bona, & mala divinæ providentiæ ordo contineat. De quo novem, sibi displicere affirmat. *Primum*, quod frequenter nomine Fortunæ usus est. *Secundum*, quod de sensu loquens non addebat, corporis. *Tertium*, quod multum laudavit liberales disciplinas. *Quartum*, quod Musas, licet jocando, *Deas* appellavit. *Quintum*, quod admirationem *vitium* nuncupavit. *Sextum*, quod Philosophos verâ pietate minimè præditos virtutis luce fulxisse dixit. *Septimum*, quod duos Mundos posuit; unum sensibilem, alterum intelligibilem, & quod addit Platonem non errasse, ponendo mundum intelligibilem. *Octavum*, quod dixerit, Deum sine optimis moribus hominem non exaudire, quia Deus etiam peccatores exaudit. *Nonum*, quod Pythagoræ plurimum laudis dederit. Vide hunc librum in Tomo I.

Psalms.

P Salmorum opus ingens est, & eruditissimum, & admodum utile, atque celeberrimum. In lib. tamen *Retract.* non recensetur, ob causam superius assignatam, cum agitur de iudicio in libros, Hieronymus tamen in Epistola quadam ad Augustinum fatetur se vidisse *Commentarios hosce in Psalmos*, & libr. *Soliloquiorum*, ut videre licet in II. Tomo Epistolarum.

Patientia.

H Ic liber satis magnus est, nequè in lib. *Retract.* annumeratur; quem aliqui appropriant Cypriano, ex ignorantia tamen, quia multum in stylo à Cypriani libro differt. Vide hunc librum in Tomo IV.

Pœnitentia vera, & falsa.

H Ic liber est satis magnus, & per capitula plura distinctus, scriptus est *quidam Sanctimoniali contra Novatianum*, qui post Baptismum pœnitentiam negabat. In lib. *Retract.* nulla de eo fit mentio, & aliqui negant eum esse Augustini, quia cap. 17. fit mentio de ipso Augustino, & sententia ab Augustino dissentit, ut ait Tritemius. Hoc in libro cap. 10. perpendendum est dictum, de confessione faciendâ laico in casu necessitatis, si desit copia Sacerdotis. Id enim non est de præcepto, sed de consilio. Dictum ipsum recitatur de pœnit. distinct. 6., sed sine ullius Auctoris nomine. Vide hunc lib. in Tomo IV.

Pœnitentia.

D E pœnitentiæ medicinâ libellus unicus *Augustino* inscriptus, ut adnotatur in admonitione de Tertulliani Dogm. quinque continet capita, & in Tomo IX. ponitur. De *Utilitate pœnitentiæ* Tractatus parvus, & in eodem Tomo IX. locatur.

Prædestinatio Gratiæ.

H Ic liber etiam de *Prædestinatione*, & *Gratiâ*, vel de *Voluntate Dei* inscribitur, & in lib. *Retract.* minimè recensetur. Hunc librum vide in Tomo VII.

Prædestinatio, & perseverantia Sanctorum.

H Ic liber magnus est, & in duos distinctus, scriptus est autem *ad Prosperum*, & *Hylarium*, & in libro *Retract.* non annumeratur. Vide hunc librum in Tomo VII.

Præsentia Dei ad Dardanum.

H Ic liber 2. lib. *Retract.* cap. 49. recensetur, & est *contra Pelagianam hæresim*, licet in eo minimè nominetur. Vide hunc librum in Tomo II. Epist. 57.

Quæstiones 83.

H Ic liber 1. *Retract.* cap. 26. recensetur; de quo 23. emendat. *Primum*, de nona quæstione, ubi dixit omne sensibile sine ullâ temporis intermissione commutari. Nam in corporibus glorificatis veritatem non habet. *Secundum* de duodecima quæstione, dixit illam quæstionem suam non fuisse, sed cuiusdam Frontei Chartaginensis, qui Paganus scripsit, & Christianus obiit. *Tertium*, de quæstione 12. dixit, Deum non esse auctorem mali. Nam de malo culpæ intelligendum est, quia malum pœnæ est à Deo. *Quartum*, de quæstione 23. ubi dixit, Deum eam genuisse sapientiam, qua sapiens est; sed in lib. de Trinitate se melius id pertractasse dicit. *Quintum*, de 24. ubi dixit, peccatum, & rectè factum esse in arbitrio voluntatis, addi debuit, quod ad rectè faciendum, Dei gratia operatur. *Sextum*, de 31. quia non fuit sua, sed Tullii. *Septimum*, de 35. ubi dicit, quod illud est amandum, quod nihil est habere, quam nosse. Hoc non approbat, quia aliqui Deum habent, quem ignorant, vel non sicut agnoscere debet, agnoscunt. *Octavum*, ibidem, quod dixit, nemo beatam vitam novit, & miser est; quod intelligi debet, sicuti noscenda est. *Nonum*, de 36. ubi dixit, quod Deus, & animus, quo amatur, charitas propriè dicitur consummata, si nihil aliud amatur. Addi debet, quod ad Deum non refertur. *Decimum*, de 44. ubi Christum dicit in juvenili ætate venisse, quod debet intelligi de juventute hominis, non mundi. *Undecimum*, de 47. ubi dixit, post resurrectionem, corpora nos habituros angelica; quod ait se melius pertractasse in libris de Civitate Dei. *Duodecimum*, de 51. ubi dixit, quod homo sine anima non rectè dicitur homo, debuit dicere, non propriè. *Decimumtertium*, ibidem, ubi dixit hominem esse ad imaginem Dei, quod non debet intelligi quasi homo non sit etiam imago Dei. *Decimumquartum*, de 54. ubi dixit, quod est omni animâ melius, Deum dicimus, debuit dicere, omni creato spiritu melius. *Decimumquintum*, de 61. ubi dixit, quod ad personas, Regiam, & Sacerdotalem sacra unctio pertinebat, addi debuit maximè pertinebat, nam & Prophetæ nunciabantur. *Decimumsextum*, ibidem, ubi dixit; Nathan, de quo Lucas, eum esse, quod David arguit, nam diversi fuerunt. *Decimumseptimum*, de 62. ubi dixit de Latrone bono, ex aliorum opinione, quod non fuerit baptizatus, cum illud

incer-

incertum sit. *Lectissimum*, de 66. ubi super illud Apostoli: *Ego autem carnalis sum*, inquit, id est *carni consentio*, nondum spirituali gratia liberatus; Hoc non debet sic accipi, quod spiritualis homo jam sub gratia constitutus, etiam de se dicere non possit. *Decimumnonum*, ibidem, super illud Apostoli: *Corpus quidam mortuum est propter peccatum*, ait corpus mortuum, quamdiu rerum temporalium indigentia molestabat animam, sed melius postea, ideo, propter peccatum mortuum, inquit, quia habet necessitatem moriendi, quam non habuit ante peccatum. *Vigesimum*, de 63. ubi dixit hominem signaculo imaginis propter peccatum amisso, creaturam tantum remansisse. Quod non debet intelligi quasi totum amiserit, quod erat imaginis Dei. *Vigesimumprimum*, ibidem, ubi dixit, bonos Angelos spiritualiter, malos vero animaliter vivere. Quod dictum de malis Angelis audacius est, quam ut possit sacris probari literis. *Vigesimumsecundum*, de 68. ubi dixit: Deus non misereatur, qui ad pacem vocat, nisi voluntas praecesserit. Hoc intelligitur post poenitentiam; nam non dixit, quasi non sentiret misericordiam Dei praecedere voluntatem. *Vigesimumtertium*, ibidem super illud: *In utero sanctificavi te, & cum esses in renibus Patris tui, vidi te*, ait se non recordari, ex quo exemplari habuerit: *Cum esses in renibus*. Vide hunc librum in Tomo IV.

Quaest. 21.

Hic libellus inscribitur etiam: *De Sententiis vigintiuna*, & in *Retract.* non recensetur, vide *Sententia*. Vide hunc lib. in Tomo IV.

Quaestiones diversae ad Simplicianum.

Hic liber ad *Simplicianum* scriptus est, qui Ambrosio in Episcopatu successit, ut inquit Augustinus lib. 2. *Retract.* in principio. Partitur hic liber in duos, qui primum ab Augustino editi sunt, postquam Episcopus fuit, quorum *primus* duas continet quaestiones ex verbis Apostoli ad Romanos, prima, & super illud: *Lex peccatum est, absit, &c.*, quae verba de homine sub lege constituto exposuit, quod postea dixit, ad spirituale etiam hominem posse referri. In secunda de libero arbitrio multa dixit, semper intelligens Dei gratiam praevaleare. *Secundus* vero habet quaestiones quasdam de libris Regum; in quarum parte dixit, nihil sic esse in nostra potestate, quam ipsum velle; Debet tamen semper intelligi, quod ad bene vivendam praeparatur voluntas à Domino. Vide hunc librum in Tomo IV.

Quaestiones Evangeliorum.

Hic liber partitur in tres, ut dicitur lib. 2. *Retract.* cap. 12., & continet perbreves expositiones quorundam locorum ex *Evangelio Matthaei*, & *Luce*. *Primus* habet quaestiones 27., de quo 25. ubi dixit Christum duobus Discipulis suam Passionem seorsum retulisse; debuit dicere duodecim; sed

- *Ang. Rocca Oper. Tom. II.*

Augustinus codicis mendositate deceptus est. *Secundus*, quaestiones continet 51., de quo in 5. ubi dicit: Defuncti fratris uxorem frater ducere debebat ex lege. Additque: Lex jubebat filium inde natum, nomen defuncti fratris habere. Quod Augustinus retract.; Quia lex volebat, eum dici filium defuncti, non autem, quod nomine eodem vocaretur. *Tertius*, habet quaestiones 14., ex quibus nihil retractat. Vide hunc lib. in Tomo IV.

Quaestiones sex ad Deogratias.

Hic liber sic ab Augustino lib. *Retract.* cap. 31. inscribitur, & est contra *Paganos*, cujus *prima* quaestio de resurrectione agit. *Secunda*, de tempore Religionis Christianae, in qua dixit: Salus hujus Religionis nulli antiquam defuit, qui dignus fuit; & cui defuit, dignus non fuit. Quod non dixit, tanquam aliquis propriis meritis dignus existeret; sed vocatione Dei dignus efficitur. *Tertia*, de Sacrificiorum distinctione. *Quarta*, de illo; In qua mensura mensi fueritis. *Quinta*, de Filio Dei secundum Salomonem. *Sexta*, de Jona Prophetâ. Hic liber inscribitur: *Oratio*, & maximam eruditionem, argutam, & facundam, multisque ex omni genere schematibus refertissimam, quae vividam, & jucundam reddunt dictionem, complectitur; editus fortasse ab Augustino, dum esset juvenis. Vide hunc librum in Tomo II.

Quaestiones libri septem.

Hic liber in septem dividitur, qui Scripturam exponunt à principio *Genesis* usque ad finem libri *Judicum*. Meminit Augustinus hujus operis lib. 2. *Retract.* cap. 55. *Primus*, in *Genesim* habet quaestiones 27., de quo 99. quaestione, ubi quaerit de Virgis, quas Jacob in canalibus ponebat, dicit, illam quaestionem se incompletè solvisse. *Secundus*, liber super *Exod.* continet similiter quaestiones 173.. *Tertius*, super *Levit.* habet quaestiones 95., de quo 82. quaestione, ubi quaerit de Summo Sacerdote, quando poterat cognoscere uxorem, ex quo immundus erat, usque ad vesperam, si die quolibet incensum debebat mundus offerre. Et solvit, quod per ipsam vesperam jam non erat immundus, sed usque ad ipsam, ut in eo tempore incensum mundus offerret. Item quaestione 83. ubi quaesivit quomodo prohibitus esset Summus Sacerdos super funus Patris intrare, cum filius patri in sacerdotali dignitate succederet, quam non satis completè solvit; nam tale praeceptum propter illos erat, qui futuri Summi erant Sacerdotes, non summis Sacerdotibus Patribus succedentes, ibidem quaest. 84. ubi de Latrone bono loquens, baptizatum non fuisse asseruit, cum non esset certum. *Quartus* liber, super librum *Numeri* continet quaestiones 65.. *Quintus*, super *Deuteron.* habet quaestiones 56., de quo 48. quaestione, ubi dicit, quod in Genealogia Christi, Matres non nisi cum Patribus nominantur, quod licet verum sit, impertinentè tamen per hoc ad quaestionem se respondisse affirmat. *Sextus*,

super lib. Josue habet quæstiones 29. *Septimus*, in lib. Judicum habet quæst. 57. Vide hunc librum in Tomo IV.

Quæstiones veteris, & novi Testamenti.

Hic liber est satis magnus, de quo in libro *Retract.* mentio non fit, & Augustini esse non censetur, ut diffusè monstratum fuit superius, cum de Augustini libris in universum latum est judicium. Hic dividitur in libros duos. *Primus*, quoad vetus Testamentum habet quæst. 47. *Secundus*, quoad novum habet quæstiones 80. Vide hunc librum in Tomo IV.

Quæstiones ex Matthæo.

Hic libellus stylum Augustini redolet, quamvis in libro *Retractionum* de eo mentio non fiat. Vide hunc lib. in Tomo IV.

Quæstiones ad Orosium 65.

Hic liber etiam *Dialogus ad Orosium*, inscribitur; est enim per modum *Dialogi* scriptus; De quo in libro *Retract.* nulla fit mentio; & Augustini à nonnullis esse non censetur, sed collectus à quopiam, quia stylus prætationis cum opere non cohæret, & ab Orosiana phrasi dissidet; studium tamen ejus, qui librum collegit, non damnandum. Vide hunc librum in Tomo IV.

Regula Fratribus data.

Hæc Regula in nonnullis voluminibus inscribitur data Sanctimonialibus, tamen non est incredibile, quod eam Fratribus antea dederit, & postea Sanctimonialibus ejus. In quibusdam codicibus initium est: *Hæc sunt, quæ ut observetis, &c.* Verius tamen; *Ante omnia Fratres charissimi, &c.* Est una è tribus, seu potius duabus Regulis, quæ nunc extant inter opera Augustini, ejusdem ferè argumenti, mutatis mutandis. Ricardus Cenomanus Ordinis Sancti Francisci Theologus Parisiensis, ut videre licet in fine primi Tomi in editione Parisiensi optime respondet censuræ cujusdam arrogantis, & impudentis hominis, & iniqui Erasmi. In vetustissimis exemplaribus inscripta sic legitur; *Regula ad Servos Dei*, hoc est, *Monachos*, ut colligitur etiam ex omnibus locis, ubi Augustinus per Servos Dei, *Monachos* intelligit, & frequentissime quidem, ut fusiùs intra ita esse clarè ostendam, cum de sermonibus agam. Vide hunc lib. in Tomo I.

Religio vera.

Hic liber, ut dicitur primo *Retract.* cap. 13. copiosè docet nihil hominibus esse colendum præter Trinitatem, Patrem, & Filium, & Spiritum Sanctum, de quo multa declarat; sed unum tamen simpliciter retract. illud, scilicet, quod nullas necessitudines haberemus, quæ nascendo, & moriendo contingunt, si natura nostra in præceptis, & imagine Dei persistisset. Hoc improbat, inquiens; Dato, quod homo non peccasset, essent istæ cognationes, & affinitates. Vide hunc librum in Tomo I.

Retractiones.

Hic liber utilissimus est, & retractiones recensentur in epist. quadam ad Quodvultdeum Diaconum, quæ habetur in principio sui libri *de hæresi*. Dividitur hic liber in duos; in quorum primo recenset omnes libros, quos edidit nondum Episcopus, qui sunt num. 26., & examine magis indiguerunt. In secundo eos recenset, quos edidit postquam fuit Episcopus, quique minorem correctionem exigebant. Vide hunc librum in Tomo I.

Salutaria documenta.

Hic liber est execratio quadam Augustini ad Comitem sibi charissimum, de qua nulla fit mentio in lib. *Retract.*, & censetur non esse Augustini, cum sermo non sit purus, neque cohæreat alicubi, est tamen pius. Vide hunc librum in Tomo IV.

Scala.

Scala Paradisi in *Retract.* non recensetur, & in antiquis exemplaribus Sancto Bernardo adscriptus reperitur, & ipsius redolet stylum, ut ait Tritemius. Hunc lib. vide in Tomo IX.

Sententia 21.

Hoc in libello non desunt solecismi; & nonnulla bis in tam exiguo opusculo leguntur. In secunda Sententiæ fine posita, sunt carmina, quæ ad propositum facere non videntur; & in 13. Sententiæ tribuit Angelis auditum, & sensum, non aliter quam hominibus, hinc Augustini non censetur. Vide hunc librum in Tomo IV.

Sermones ad Eremitas.

Sermones ad Eremitas, & alii non recensentur in lib. *Retract.*, quia sparsim, non instar libri editi sunt; sed de omnibus, & præsertim de sermonibus ad Eremitas judicium, vide in fine, ubi de omnibus fit quadam mentio satis Concionatoribus commoda. Hunc librum in Tomo X.

Singularitas Clericorum.

Hic liber de singularitate Clericorum, inscribitur; Auctor enim Clericos monet, ut singulariter habitent longe à mulieribus. A nonnullis Hieronymo adscribitur. A quibusdam Origeni, ut Pammelius testatur in annotationibus in Cyprianum; inter cujus opera reperitur sub nomine Origenis. Citatur autem à multis sub nomine Augustini, & præsertim à Sancto Bonaventura non semel. Sed ipsum inter Augustini opera non potui adhuc invenire, licet sub ejus nomine in Indicibus. Quarto Tomo citatus reperitur. Vide igitur hunc libellum inter opera Cypriani Tom. III.

Symbolum ad Catechumenos.

Hic liber inscribitur etiam *Regula Fidei ad Catechumenos*; continet quatuor tractatus ad modum sermonum. Hunc librum vide in Tomo IX.

Symbolum legendum.

Hic liber magnus quidem, & utilis tractat de *Adventu Domini*, & scribitur per modum tractatus contra *Judeos, Paganos, & Arianos*. Vide hunc lib. in Tomo IX.

Symbolum ad Laurentium Episcopum.

Hic liber est magnus, à nonnullis Hieronymo adscribitur, nec in *Retract.* lib. nominatur; in antiquo tamen Exemplari, Augustino tribuitur. Vide hunc librum in Tomo IX.

Soliloquia.

Hic liber ab Augustino editus est, cum adhuc esset Catechumenus. Hunc librum, & Commentarios in Psalmos Hieronymus in quadam Epistola ad Augustinum in secundo Tomo *Epistolarum* se vidisse testatus est; Hic dividitur in duos libros, in quorum primo cap. 10. se annum 33. agere fateatur, dum ipsum scriptitabat, Hic scribitur per modum *Dialogi*, & recensetur lib. primo *Retract.* cap. 4., de quo sex emendat. *Primum*, quod dixit in oratione: Deus, qui non nisi mundos verum scire voluisti, nam etiam immundi vera scire possunt. *Secundum*, quod ibidem dixit: Deus, quem sensus ignorat: intelligendum est de mortalis corporis sensu, quod addi vult Augustinus, ubicumque in suis libris locutio similis reperitur. *Tertium*, quod dixit de Patre, & Filio, qui gignit, & quem gignit unum est, dici enim debuit unum sunt. *Quartum*, quod dixit, beatam esse animam in ista vita, intellecto Deo, addi debuit, in spe. *Quintum*, quod dixit ad sapientiae communionem non unâ viâ perveniri, quia non est alia viâ nisi Christus. *Sextum*, quod dixit ista sensibilia esse penitus fugienda, quod non dixit, ut Porphyrium sequeretur, sed addidit ista, hoc est corruptibilia, quæ non erunt in futura vita. Unum autem penitus retractat, videlicet, quod dixit cum Platone, scire non esse aliud, quam reminisci, de quo plenius disputat lib. 13. de Trinitate. Hic liber inscribitur etiam *de Cognitione Dei, & animæ respicientis infantiam in Christo*, Leoremque patientem, & candidum requirit. Vide hunc librum in Tomo I.

Soliloquia ad Deum.

Hic liber est valde devotus, & habet stylum libri Confessionum. Ab aliquibus dicitur *liber Meditationum secundus*. Hunc librum vide in Tomo IX.

Speculum.

Hic liber non recensetur in lib. *Retract.*; Recensetur tamen inter libros Augustini à Possidonio in vita ipsius; sive, ut quidam malunt, à Possidio. Præfatio verò à stylo Augustini non abhorret. Vide hunc librum in Tomo III., & Tomo IX.

Spiritus, & litera.

Hic liber 2. *Retract.* cap. 37. recensetur, & est super illud Apostoli: *Literâ occidit, spiritus autem vivificat, contra Pelag.* Ang. Rocca Oper. Tom. II.

gianos præsertim, de quo nihil retractat; sed notat, se dixisse ceremonias à cærendo dictas esse, quasi ceremonias eo quod observantes carent his rebus, à quibus abstinere. Vide hunc librum in Tomo III.

Supputationes.

Hic liber stylum habet *Soliloquiorum* ad Deum, & in quatuor dividitur, de quo in libro *Retract.* mentio non habetur; Incipit: *Te Patrem ingenitum*.

Trinitas.

Hic liber 2. *Retract.* cap. 15. recensetur, & in 15. partes distinguitur, de quibus omnibus tria emendat. *Primum*, de libro 11. ubi de corpore visibili, ait: Id amare alienum est, quod dixit de fruitione, non autem de amore in ordine ad Deum. *Secundum*, de eodem est, & negasse volatilia quadrupedia, quæ tamen in lege commemorantur, ut sunt *Locustæ*, & *Scarabæi*. *Tertium*, de 12. super illud Apostoli: *Quodcumque peccatum fecerit homo, extra corpus suum est*. De pluribus peccatis exponit, cum Apostolus de solâ fornicatione loquatur. Hic liber subtilissimus inter omnes censetur, & inchoatus dicitur in Italia priusquam in Africam revertetur in Sacello non procul à Centum cellis; & ob mirificum oraculum celestis pueri sibi in proximo Bertaldi littore apparentis intermissum eundem hunc librum in Africa senex perfecit. Vide hunc librum in Tomo III.

Trinitas, & unitas Dei.

Hic liber non recensetur in lib. *Retract.* videtur tamen decerptus ex Augustino. Vide cap. 3. *solecismum sic jacentem*; Quæ missio opus est Sanctæ Trinitatis. Vide hunc librum in Tomo IV.

Verba Domini.

Hic liber in tres dividitur, & habet sermones quosdam super sententiis, & verbis Christi. *Primus* est in Matthæum, continens sermones 23. *Secundus* in Lucam, habens sermones 15. *Tertius* in Joannem, & habet sermones 28. Verba Apostoli, sunt sermones 33. Vide omnia Tom. X.

Videndus Deus.

Hic liber 2. *Retract.* cap. 41. recensetur, & de eo nihil retractatur; sed utrum Deus, qui spiritus est, per tale corpus videri possit, in 22. libro de Civitate Dei optime explicavit. Quæstio est difficillima. Hic liber est valde parvus, & idcirco ab Augustino ubi supra inter libros non adnumeratur, inscribitur autem; *Commonitorium de videndo Deo*. Vide hunc lib. in Tomo II.

Virginitas Sancta.

Hic liber, ut dicitur 2. *Retract.* cap. 23. scriptus immediate est post librum *de Bono conjugali*, & præcipue docet, quomodo virginitas ab humilitate custodiri debeat. Vide hunc librum in Tomo VI.

Virgines Sacrae.

Hic liber est ad sacras Virgines tribus virtutibus *contrà vitia tria* scriptus, satis magnus, & utilis, de quo in lib. *Retract.* mentio non habetur. Vide hunc librum in Tomo IX.

Viduitatis perfectio, sive de bono Viduitatis.

Hic liber scriptus est Julianæ; in quo sic commendat ipsam continentiam vidualem, ut tamen agat *contrà Cathaphrygas, & Novatianos, & Tertullianum*, qui omnes secundas nuptias damnarunt; & est Augustini; ut in indiculo asserunt Possidonius, & Beda in comm. in 1. Cor. 7., & ad Phil. 4., & in Timoth. 5., tum quod 15. cap. ejusdem libri auctor ipse testatur librum *de Sanctâ Virginitate*, & librum *contrà Faustum* à se compositos esse. Hinc censura Erasmi delenda est. Vide hunc lib. in Tomo IV.

Vita Christiana.

Hic liber non recensetur in lib. *Retract.* magnus tamen est, & utilis, scriptus videtur ad fororem suam, & circa finem de viduis loquitur. Vide hunc lib. in Tom. IX.

Arriani.

Liber *contrà sermonem Arrianorum* nominatur ab Augustino lib. 2. *Retract.* cap. 52., qui alicubi inscribitur *contrà perfidiam Arrianorum*, confutat sermonem quemdam, in 39. articulos divisum.

Liber *contrà Felicianum Arrianum ad Optatum* in libro *Retract.* non recensetur; & probat subtiliter, & sufficienter, Filium esse coæqualem, & coæternum Patri.

Liber *contrà Maximinum Arrianorum Episcopum* in lib. *Retract.* non recensetur. A Magistro sententiarum 2. lib. frequenter citatur, & in tres dividitur partes. Vide hunc librum in Tomo VI.

Donatistæ.

Psalms incipiens: *Omnes, qui gaudetis*, editus est in causa Donatistarum per Abecedarium latinum *contrà Epistolam Donati*, qui secundus post Majorinum apud Carthaginem Episcopus fuit; recensetur primo *Retract.* cap. vigesimo primo, in quo notat quatuor. *Primo*, quia dicit, quod in Petro tanquam in Petra fundata est Ecclesia; & tamen Christus non dixit Petro: *Tu es Petra*; sed: *Tu es Petrus*; Petra autem Christus est, non tamen primam improbat intelligentiam, & Sancti Ambrosii auctoritate confirmatur. *Secundò* super id: Nullius mortem Deus querit; quia homo sibi mortem acquirit deferendo Deum. *Tertiò* retractat, non fuisse illum Donatum, cujus Epistolam refellebat, qui rogavit Imperatorem, ut inter ipsum, & Cecilianum, transmarinos Episcopos judices daret, sed alium, qui primus apud Carthaginem, nepharium ipsum schisma commisit. *Quartò* retractat, Donatum Carthaginensem non instituisse, ut Christiani rebaptizarentur; nec de libro Sapientiæ abstulit dimidiam senten-

tiam, ut quondam ipse Pater Augustinus putaverat.

Liber *contrà partem Donati* recensetur 2. *Retract.* cap. 5. divisus in duos speciales libros, & de primo unum retractat, videlicet Schismaticos ad communionem violenter trahendos esse, quod prius non sibi placebat.

Liber *probatum, & testimoniorum, contrà Donatistas* recensetur 2. *Retract.* cap. 27., de quo nihil retractat.

Liber *contrà nescio quemdam Donatistam* recensetur 2. *Retract.* cap. 28., de quo unum retractat, videlicet quia dixit: Ad multitudinem zizaniorum, ubi intelliguntur omnes Hæretici; addenda est illa conjunctio; Etiam, dicendum fuit, ubi intelliguntur etiam omnes Hæretici.

Liber inscriptus: *Admonitio Donatistarum de Maximianistis* brevis admodum recensetur 2. *Retract.* cap. 29.

Liber *de Maximianistis contrà Donatistas*, admodum grandis, recensetur lib. 2. *Retract.* cap. 35.

Liber inscriptus: *Breviculus collationum* breviter commemorat, quæ gesta sunt in tribus diebus illis, in quibus contulit cum Donatistis; recensetur 2. *Retract.* cap. 39.

Liber *de correptione Donatistarum ad Bonifacium*, qui scriptus fuit propter eos, qui nolebant Donatistas imperialibus legibus corrigi, recensetur 2. *Retract.* cap. 48.

Liber *contrà Gaudenium Donatistarum Episcopum*, recensetur 2. *Retract.* cap. 59. divisus in duos libros, in quorum altero redarguit duas Epistolas Gaudentii; qui cum ad ejus manus pervenisset, contra ipsum scripsit Gaudentius; & propterea Augustinus alterum edidit contra ea, quæ dixit ille Gaudentius.

Liber *contrà, quæ attulit Centurius à Donatistis, quæ eis suffragari videbantur, contrà ipsum Patrem Augustinum*, recensetur in lib. 2. *Retract.* cap. 17., & in tres dividitur partes. De *Tertia* emendat, quod dixerat; Ex se ipso unusquisque auferat malum, intelligi debet: Homo malus auferatur ex hominibus per Ecclesiasticam disciplinam.

Liber *contrà Petilianum Donatistam*, tres continet partes contra ejus Epistolam, Ecclesiæ Catholicæ adversantem, ut in lib. 2. *Retract.* cap. 25. ait. In *prima* alloquitur Catholicos. In *secunda* respondet dictæ Epistolæ. In *tertia* respondet alteri Epistolæ sibi ab eodem missæ.

Liber *contrà Cresconium Grammaticum Donatistam* quatuor continet partes, & 2. lib. *Retract.* cap. 26. recensetur, & inscitia Grammatici Petiliani redarguitur, & nihil de iis libris retractatur.

Liber *ad Emeritum Donatistarum Episcopum* breviter complectens quomodo Donatistæ victi esse monstrantur, recensetur in lib. 2. *Retract.* cap. 40.

Liber quidam *ad Laicos Donatistas post collationem cum ipsis habitam* scriptus est, ut ipse ait 2. *Retract.* cap. 40.

Liber gestorum cum Emerito Donatista, disputatio quædam est contra eundem, & recensetur lib. 2. *Retract.* cap. 51.

Adversarius Legis, & Prophetarum.

Liber contra *Adversarium Legis, & Prophetarum* duos continet partiales libros, recensetur lib. 2. *Retract.* cap. 58., & scriptus est contra quemdam Hæreticum in-nominatum, qui negabat Legem Dei esse, quæ data est per Moysem, & Prophetas, & à Deo fuisse afflatos. Vide hunc lib. in Tomo 6.

Manichæi.

Liber de *Genesi contra Manichæos*, de quo recensetur 1. lib. *Retract.* cap. 10. in duos dividitur partiales libros scriptos in defensionem veteris legis. Primus est à *principio Gen.* usque *ad requiem Sabbati*, de quo supplendo quatuor declarat. *Primum* est quod dixit: Omnes homines ad implenda Dei præcepta se posse convertere, si velint: quod non dixit quasi non præparetur à Domino voluntas, sed hoc non addidit, quia Pelagii error nondum aderat. *Secundum* quando dixit illam Dei benedictionem: *Crescite, &c.* post peccatum in carnalem fecunditatem esse conversam, non debet sic intelligi, quasi illi homines, nisi peccassent, filios non procreassent. Hanc quæstionem pertractat Augustinus lib. 14. de Civit. Dei Tomo 1. c. 21. 22. 23. ubi ait primos Parentes, etiam si non peccassent, fuisse coituros, & generaturos. Vide etiam Augustinum super Genesim ad litteram cap. 3. Vide hanc quæstionem optime dilucidatam ab Ægidio Rom. 2. tenten. distint. 20. art. 2. *Tertium*, quod allegoricè tantum accepit, quod scribitur de fructibus herbarum, & arborum in cibos animalium: nam aliqua solis carnibus vescuntur. Hoc emendat, quia homo suo imperio ad alios cibos ea reducere potuisset. *Quartum*, quando dixit Israelitis apud gentes sacrificare non posse, quia Agnus Paschalis potest representari. *Secundus* liber est ab eo loco: *Hic est liber Creatura Cæli, & Terræ, usque ad custodiam ligni vite*. De quo quinque declarat. *Primum*, quod dixit pabulum significare vitam, nam alibi, loco pabuli fenum legitur. *Secundum*, quod illa verba Eccl. 10. *Quid superbis terra, & cinis &c.* prophetica verba vocavit, cum inter prophetales libros iste non annumeretur. *Tertium*, quod putavit hominem animale prius esse factum, non corpus solum. *Quartum*, quod nulli peccata nocere, nisi sua, possunt Pelagiani dicere parvulis nullum nocere peccatum, sed insunt eis etiam sua, cum non sit ab humana natura alieni. *Quintum*, quod nullum sit malum naturale, quod est intelligendum de natura integra.

Liber contra Manichæum de duabus animabus, recensetur primo libro *Retract.* c. 15. Vide dict. *Anima dua*.

Liber inscriptus: Acta contra Fortunatum Manichæum, qui libro primo *Retract.* cap. 16. recensetur, disputatio est cum ipso hæretico, & habet disputationes duas, sicut

duobus diebus disputatum est: quem Fortunatum Augustinus dum erat Presbyter publice superavit, & ad confitendum se victum reduxit: qui tamen ad fidem non rediit, sed de Hipponia recessit. De quo tria declarat. *Primum*, quod quamlibet rationalem creaturam animam dixerit, cum Angelos Scriptura non appellet animas. *Secundum* peccatum non esse, nisi quis propriâ voluntate peccet, quod non est intelligendum de peccato quod est etiam pœna peccati. *Tertium* quando dixit, quod post resurrectionem legem, & divina præcepta servabimus, non quia tunc scripturis indigebimus, sed quod lex æterna servabitur sine Codice. Vide hunc lib. Tomo VIII.

Liber contra Adimantum Manichæum, primo *Retract.* cap. 22. recensetur, de quo declarat quatuor. *Primum*, quod nulla reperiantur evangelica præcepta expressa, quæ libris veteris Testamenti desint. Addi debuit: pœnæ nulla. *Secundum*, quod tribus modis accipitur in scriptura filius: nam pluribus modis dicitur. *Tertium*, quod post resurrectionem, caro, & sanguis non erit, debet intelligi secundum corruptionem, non secundum substantiam. *Quartum*, quod est in hominis potestate mutare in melius voluntatem: quia potestas nulla est, nisi detur à Deo Tomo 6.

Liber qui dicitur Commonitorium ad universam Ecclesiam destinatum, indicans sub qua cauthela Manichæi conversi suscipi debeant, parvus est.

Liber, contra Epistolam Fundamenti, scriptus est, ut dicitur libro 2. *Retract.* c. 2. eò quod Manichæus quidam Epistolam pro suo errore confecerat, quam ipsi vocabant *Fundamentum*.

Liber contra Faustum Manichæum admodum magnus recensetur lib. 2. *Retract.* c. 7. & distinguitur in 33. libros partiales, quos *disputationes* jubet appellari. De quo emendat quatuor. *Primum* in 3. ubi dixit quod Joseph habuit duos Patres, ex alio natus est: ab alio adoptatus: debuit exprimere adoptionis genus. *Secundum* in 12. & 13. ubi dixit, Cham fuisse maledictum, cum non ipse, sed filius fuerit maledictus. *Tertium* in eodem 13. ubi Solem, & Lunam alloquitur, quod metaphoricè dixit. *Quartum* in lib. 32. ubi dixit, quod in membris genitalibus Sanctorum nulla erit turpitudine: sed cur ea Apostolus dixerit inhonestà, melius alibi declarat.

Liber contra Felicem Manichæum lib. 2. *Retract.* cap. 8. recensetur, de quo nihil emendat, sed tantum narrat: disputationem fuisse in publico, præsentem populo, duobus diebus continuatam, & ob hoc liber iste in duos partitur.

Liber quæstionum contra Manichæos continet 48. capitula, sed non recensetur in lib. *Retractionum*.

Liber contra Secundinum Manichæum auditorem, recensetur libro 2. *Retract.* cap. 10. Vide hunc lib. in Tomo 6.

1. Cor. 12.

Pelagiani.

Liber contrà duas Epistolas Pelagianorum ad Bonifacium Papam, qui recensetur lib. 2. Retract. cap. 61. & in quatuor libros partiales dividitur.

Liber contrà Julianum Pelagianistam, partitur in sex libros, & libro 2. Retract. cap. 62. recensetur. De quo, tam magno volumine emendat solum, quod in lib. 5. cuiusdam viri nomen certum posuerit, cum esset incertum.

Liber disputationis, sive altercationis cum ipso Juliano eo more scriptus est, quo secundus liber contrà Petilianum.

Liber alius contrà Pelagium ad Sixtum Presbyterum Urbis Romæ scriptus est.

Liber contrà Pelagium, & Cælestium, de gratia, & peccato originali, recensetur libro 2. Retract. cap. 50. Hic dividitur in duos qui sunt valde utiles, & scripti sunt ad Albini, Farminianum, & Melaniam: de quibus nihil retractat.

Liber de gestis Pelagii confectus postquam catholicis quibusdam Fratribus ad Episcopalia gesta perductus est ipse Pelagius, recensetur lib. 2. Retract. cap. 47. Vide lib. in Tomo 2.

Priscillianista, Origenista.

Liber contrà Priscillianistas, & Origenistas scriptus est Orosio, ut dicitur lib. 2. Retract. cap. 44. Vide lib. in Tomo 6.

Hostes quinque.

Liber contrà quinque genera hostium, inscribitur etiã contrà quinque hæreses, ut de quinque hæresibus: agit enim, contrà Paganum, Judæum, Manichæum, Sabellium, & Arium, & habet stylum tractatus, seu sermonis, quàmvis magni.

Liber contrà Hylarium Tribunitium, qui damnabat Hymnos dici ad Altare, recensetur lib. 2. Retract. cap. 11.

Commentarii in Sacram Scripturam.

Liber de Genesi ad literam imperfectus nominatur lib. primo Retract. cap. 18. liber est valde utilis, licet incompletus.

Liber de Genesi ad literam, de quo lib. 2. Retract. cap. 24. continet duodecim partiales libros, de quibus tria emendat. Primum est in lib. 5. cap. 19. ubi loquens de semine, cui repromissum est, inquit, dispositum per Angelos in manu Mediatoris. Quod non de semine, sed de lege dictum est: sed hoc accidit propter latini interpretis errorem. Secundum in libro 6. ubi dixit hominem peccato perdidisse imaginem Dei: quod non est intelligendum, nisi de ejus deformitate. Tertium in lib. 12. ubi rationem reddit de Inferis sub terra, dicit, debuisse magis hoc dicere, quàm rationem reddere.

Liber super Pentateuchum. Vide Quæst.

Liber super Regum libros ad Simplicianum.

Liber super Psal. opus est majus cæteris, stylo homil. seu sermonum in Retract. non recensetur.

Liber super Sapientiam sunt sermones.

Liber super Job recensetur lib. 2. Retract. cap. 13. inscribitur: Annotationes in Job.

Liber super verba Proph. sermones complures.

Liber super Canticum Isaia: Vineam factam est &c. Tractatus est magnus.

Liber super Evangelia, exceptis supra notatis de consensu Evangelistarum, & quæst. Evangeliorum, & de Verbis Domini, est lib. super Matthæum, de sermone Domini in Monte: & in duas dividitur partes, & recensetur lib. 1. Retract. cap. 19. de primo libro retractat duodecim. Primum cum dixit: Cuncta obtemperant spiritui hominis sapientis, quod debet intelligi quantum in hac vita est possibile. Secundum retractat aliud consimile ferè primo. Tertium ait, Deum non ad mensuram dare spiritum, debet intelligi de Christo tantum. Quartum retractat dicens: Jotum unum non præteriet, se dixisse propter vehementem expressionem perfectionis: nam semper relinquitur locus dicenti: Dimitte nobis peccata, &c. retractat, & alia consimili modo.

Liber super Joannem opus magnum, & præclarum, continet tractatus 124. & non recensetur in lib. Retract. quia sparsim editi sunt, & ab aliis in unum collecti.

Liber expositionis quarundam propositionum Apostoli ex Epistola ad Romanos, recensetur lib. 1. Retract. cap. 23. De quo septem corrigit. Primum, quod illud: Lex spiritualis est, ego autem carnalis, de homine sub lege exposuit: quod tamèn intelligi potest de spirituali quolibet. Secundum quod illud: Quis me liberabit de corpore &c. contrà Pelagianos melius exposuit. Tertium ubi dixit: Deum, quem crediturum esse præscivit, ipsum elegisse cui daret Spiritum Sanctum: non est intelligendum quin etiã à gratia Dei sit fides. Quartum quod quando dixit: Quod credimus est nostrum, non advertit, fidem etiã adnumerari inter cætera dona Dei. Quintum quod dixit, nostrum esse credere, & velle, cum totum sit à Deo. Sextum, quando dixit fidem inchoare meritum, debuit etiã dicere, fide esse donum Dei. Septimum quando dixit, quod misericordia tribuitur, meritò præcedentis fidei: debuit declarare, meritum fidei venire de misericordia Dei.

Liber, qui dicitur, Epistole ad Romanos inchoata expositio, recensetur lib. 1. Retract. cap. 25. de quo declarat, quando dixit, gratiam esse in remissionem peccatorum, pacem verò in reconciliationem Dei, quod non debet sic accipi, quasi ipsa pax non pertineat ad gratiam generalem.

Liber super Epistolam ad Galatas est continuata expositio ipsius Epistolæ, ut dicit lib. 1. Retract. cap. 24. de qua emendat quatuor. Primum, quando dixit Christum post resurrectionem, esse totum Deum, idem omni ex parte immortalem: quæ locutio licet ab eo sit exposita, vocatur tamèn impropria,

pria, ne credi posset, eum dicere Christum post resurrectionem non esse hominem. Secundum de gratia, & pace ait, & retractat ut supra in inchoata expositione *Epistolæ ad Rom.* Tertium, quod ubi dicere debuit: Quid ergo lex? transgressionis gratia &c. Dixit: Quid ergo? lex &c. anticipando interrogationem. Quartum quod dixit eos esse sub lege, & non sub gratia, quorum spiritus concupiscit ita adversus carnem, ut non ea, quæ volunt, faciant. Quod etiam eis, qui sunt sub gratia, contingere potest.

Librum unum super *Epistolam Jacobi* scripsit, ut ipse dixit lib. 2. *Retract.* cap. 32. Scripsit etiam alium librum super illud ejusdem Apostoli: *Quicumque totam legem servaverit, offendat autem &c.* qui etiam inscribitur: *De sententia Jacobi ad Hieronymum.*

Liber super primam canonicam *Joannis* dividitur in decem tractatus, sive sermones satis magnos.

Liber super *Apocalip.* *Joannis* per homilias distinguitur, & sunt num. 17. liber quidem brevis est, & causâ brevitatis obscurus.

S E R M O N E S V A R I I.

- D**E Adventu ad judicium serm. 20.
 De Adventu in carnem serm. 5.
 De Sancta Victoria serm. 1.
 In Vigilia Nativitatis Domini serm. 1.
 De Nativitate Domini serm. 26.
 De Sancto Stephano serm. 11.
 De Innocentibus serm. 4.
 De Kalend. Januarii serm. 3.
 De Epiphania serm. 16.
 In Festo Sancti Fabiani, & Sebastiani serm. 1.
 In Festo Sancti Fructuosi, Augurii serm. 1.
 De Sancto Vincentio serm. 6.
 De Conversione S. Pauli serm. 11.
 De Purificatione Beatæ Mariæ Virginis serm. 6.
 De Cathedra S. Petri serm. 11.
 De S. Matthia Apostolo serm. 1.
 De S. Perpetua, & Felicitate serm. 3.
 De Annuntiatione B. Mariæ Virginis serm. 4.
 De Quadr., & jejuniis serm. 21.
 De Parasceve serm. 8.
 In die Sabbati Sancti serm. 6.
 De Resurrectione serm. 58.
 De Rogationibus serm. 5.
 De Ascensione Domini serm. 15.
 De Pentecoste serm. 7.
 De SS. Gervasio, & Prothasio serm. 1.
 De Nativitate S. Joannis Baptista serm. 23.
 De Apost. Petro, & Paulo serm. 14.
 De Sancto Petro serm. 4.
 De S. Maria Magdalena serm. 1.
 De Machabæis serm. 3.
 De Inventione S. Steph. serm. 1.
 De S. Laurentio serm. 10.
 De Assumptione B. Mariæ serm. 7.
 De Decollatione B. Joannis Baptista serm. 7.
 De Nativ. B. Mariæ serm. 3.
 De S. Cypriano serm. 5.
 De Apostolis serm. 1.
 De uno Martyre serm.
 De pluribus Martyribus serm.
 De Dedicatione Ecclesiæ serm.

DE SERMONIBUS AD EREMITAS,

Sermones ad Eremitas sunt sex, & septuaginta, qui nomine Augustini circumferuntur, & ad Fratres in Eremito commorantes, & ad alios quosdam inscribi solent: & quamvis hosce omnes Augustini esse, aut non esse non contendam; dementissimum tamen, aut iniquissimum esse judicio, si nullum ipsorum Augustini esse, affirmetur. Nam, ut alios posthabeam, quod ad præsens negotium spectat, quisnam sermonem 5. de obedientia ad suos Sacerdotes Augustini esse inficias ire audebit? De hoc enim sermone nonnulla in 8. Quæst. 1. *Sciendum*, citantur. Præterea de sermone 52. qui incipit: *Propter quod*: & de sermone 53. qui incipit: *Charitati vestra*, multa in Decretis sub nomine Augustini in serm. ad Fratres in Eremito citantur. De sermone 53. ad fratres in Eremito de vita Clericorum citantur quædam in 12. quæst. 1. *Nolo*: nec semel quidem. Alia in 12. qu. 2. *Certe*. Alia verò in 13. quæst. 1. *Si quis irascitur*. Et 17. quæst. 4. *Quicumque*. De Sermone 53. ad Fratres in Eremito de communi vita Clericorum citantur etiam quædam in 12. quæst. 1. *Nolo*. Et hæc sub Augustini nomine citantur. In hoc autem serm. 52. clare patet, Augustinum prius instituisse Monachos cœnobitas in Eremito: deinde Clericos in Aedibus Episcopalibus. Vitam eremiticam, & solitariam percipere visus est in libris Confessionum. Quod reipsa perfecit, sicut ipsemet Augustinus in 9. Confess. libro testatur loquens de Matre Monica apud Ostia tyberinia secum alloquente, & verba hæc dicente: *Quid hic faciam adhuc, & cur hic sim, nescio, etiam consumptâ spe hujus seculi.* Unum erat, inquit, propter quod in hac vita aliquantulum immorari cupiebam, ut te Christianum catholicum viderem priusquam morerer. Cumulatius hoc mihi Deus meus præstitit, ut te etiam, contemptâ felicitate terrenâ, servum ejus videam. Quid hic facio? Hæc ipsa Matre Monica: cujus verba si recte perpendantur, Augustinum in Africam redire cupientem, non modò baptizatum, sed etiam Monachum jam effectum esse dicas oportet. Si enim Mater suum filium August. Christianum Catholicum solum vidisset: nihil erat quod dixisset: *Cumulatius &c.* nec addidisset: *Ut te etiam, contemptâ felicitate terrenâ, servum ejus videam*, cum per Dei servum terrenâ præsertim felicitate contemptâ apud Augustinum nonnisi *Monachus* intelligatur, qui arctiori, & insigniori quodam modo Deo addictus deseruit.

Hinc in sermone 52. ait: *Caperat esse alicujus jam momenti inter Dei servos fama mea.* Hinc Regula ipsa in vetustioribus exemplaribus, & manuscriptis, ad servos Dei, inscripta reperitur. Quare de Simpliciano Monaco loquens in libro 8. Confess. sic ait: *Mibi bonus apparebat servus Dei, & verè sic erat.* Et de quodam Aulico Regis Mediolani vitam Sancti Antonii Monachi imitari cupiente in lib. 8. Confess. ait: *Ego jam (inquit Auli-*

Lib. 8. c. 6. & 8

Tom. 1. c. 52.
Tom. 1.

Cap.6. To. 1.

Aulicus ille ad amicum suum) abrupti me ab illa spe nostra, & Deo servire statui, & hoc ex hora hac, in hoc loco aggredior. Te si piget, noli adversari. Hic autem cum alio amico ingressus est Monasterium sub Ambrosio nutritore: & ambo, ut ait Augustinus, habebant sponfas, quæ item Deo virginitatem dicarunt. Per servos Dei aliis etiam sexcentis in locis inter lib. Augustini *Monachos* intelligas necesse est. Hoc item clarum fit ex Epistola 137. ipsius Augustini à Gratiano in decretis Distinct. 47. *Quantumlibet*, citata, ubi sic ait: *Simpliciter fateor coram Domino Deo nostro, qui testis est mihi super animam meam, ex quo Deo servire cæpi, quomodo difficile sum expertus meliores, quam qui in Monasteriis profecerunt; ita non sum expertus peiores iis, qui in Monasteriis defecerunt.* Hanc vitam Monasticam se instituisse in tractatu adversus Petilianum Epistolam aperte ostendit de Petiliano dicens: *Deinceps porrexit ore malidico in vituperationem Monasteriorum, & Monachorum, arguens etiam me, quod hoc genus vitæ à me, fuerit institutum.* Quod genus vitæ omnino quale sit, nescit, vel potius toto orbe terrarum notissimum nescire se fingit. Et super Psalmum: *Ecce quam bonum*, contra Donatistas, & Circumcelliones nomen Monachi declarat, & distinguit Monachos à Clericis, & Laicis. Monachi enim olim revera non erant Clerici, ut habetur in Decr. 16. quæst. 1. Aliâ causâ, & generaliter Monachos in Psalmo dicto ab injuriis, & maledictis defendit dicens: *Ex voce hujus Psalmi: Ecce quam bonum, & quam jucundum habitare fratres in unum, appellati sunt, & Monachi, ne quis vobis de ista nomine insultet Catholicis. Quando vos rectè hæreticis de Circumcellionibus insultare cæperitis, ut erubescendo salventur, illi vobis insultant de Monachis.* Et infra: *Quid ergo dicunt illi, qui nobis de nomine Monachorum insultant?* Hæc Augustinus. Et quia inter Monachos Augustini inter se videndum, cum alter alteri occurrebat, salutandi causâ dici solebat: *Deo gratias*, ut ad præsens usque tempus facere solemus: Circumcelliones hujusmodi salutandi modum irridebant. Hinc Augustinus eodem in Psalmo ait ad eos: *Vos Deo gratias nostrum ridetis. Deo laudes vestram plorant homines.* Verum quoniam isti appellabantur *Agonistici*, & circumcelliones, non ita vocitari volebant, sed innuebant dicentes, se nomine præclaro nominari, & Monachorum nomen, non nisi apud Augustinum reperi. Hinc ipse ait: *Qui nobis dicunt: Ostendite, ubi scriptum sit nomen Monachorum, ostendant, ubi scriptum sit nomen Agonisticorum. Utinam milites Christi, & non milites Diaboli sint. Præset Dominus, ut illi contra Diabolum, & non contra Christum, cujus prosequuntur Ecclesiam, & si volunt appellari Agonistici, quid invenerunt, unde appellentur ex Apostoli sententiâ dicentis: Bonum certamen certavi; Quare, & nos non appellemus Monachos, cum dicat Psalmus:*

Ecce quam bonum, & quam jucundum habitare Fratres in unum? Hæc Augustinus, qui item scribens ad Aurelium Episcopum Carthaginensem de Donato, & ejus fratre Monachis, & in Parochia Augustini degentibus, qui à Monasterio spontè, sed Augustino rennente in regionem suam ad Aurelium, Episcopum sese receperunt, ut ad officium clericale promoverentur, in Epistola 76., quæ in Decret. 16. quæst. 1. cap. 36. legitur, ait: *Vulgares jocabuntur de nobis dicentes: Malus Monachus, bonus Clericus est. Nimis dolendum est, si ad tam ruinosam superbiam, Monachos surrigamus, & tam gravi contumeliâ Clericos dignos putemus, in quorum numero sumus.* Hæc Augustinus, qui quatuor rationibus probat, eos non esse promovendos. Ex his igitur verbis clarè patet, Augustinum fuisse Monachum, & monasticam vitam instituisse, sicut etiam videre licet ex Epistola 109. ad Monachas, ad quas misit regulam ejusdem argumenti cum ipsa nobis data, mutatis mutandis. Ex Epistola item 199. hoc idem confirmatur ad *Ediliciam scriptâ mulierem*, quæ, infcio marito, votum continentia suscepit, & marito vivo, vestibus nigellis instar Monacharum, ut eo in loco legitur, se induere cupiebat, & volebat. Hanc verò Augustinus de perperam factis inter respondendum objurgat, & hortatur ut viro suo reconcilietur. Ex vita etiam Sancti Fulgentii Monachi Sancti Augustini ab ejus discipulo descriptâ, & à Laurentio Surio in lucem editâ, colligitur, Augustinum fuisse Monachum. Nam, ut legitur in ipsa vita, *Fulgentius ejusdem Augustini, & nostræ sodalitatæ Augustinen. Monachus ad Episcopatum Rumpensem, eo rennente, assumptus, nunquam habitum Monasticum, & Nigellum, nequè zonam coriaceam unquam dimisit.* Monachus ergò, & Eremita extitit S. P. Augustinus, vitamque Monasticam, & Eremiticam jamindè ab eo tempore ardentissimè affectare cæpit, cum primum Mediolani ad ejus aures fama Beati Antonii pervenit. Nam in 8. libro confessionum fatetur se ex Potitiano mirabilia, & inaudita olim sibi de Antonio Ægyptio Monacho, maximo cum stupore audivisse; & cum Deo loquens dicto in loco supra citato ait: *Indè sermo ejus Potitiani devolutus est ad Monasteriorum greges, & mores suavolentia tua, & ubera deserta Eremitæ, quorum nos nihil sciebamus. Et erat Monasterium Mediolani plenum bonis Fratribus extra Urbis mœnia sub Ambrosio nutritore, & non noveramus.* Hanc item vitam eremiticam affectare visus est in eodem libro confess. cum Alipium amicum suum charissimum invasit de iis, quæ à Potitiano audiverat, exclamans ait: *Quid patimur? Quid est hoc quod audisti? surgunt indocti, & cælum rapiunt; & nos cum doctrinis nostris sine corde; ecce ubi valutamur in carne, & sanguine.* Quare, ut in libro 9. confessionum testatur, Mediolani Baptismum suscepit dicens: *Relicto Rure Mediolanum remeavimus. Placuit, & Alipio renasci in te mecum Domine; adjunximus etiam*

Tom. 2.

Lib. 3. cap. 4.
Tom. 3.

Cap. 32. To. 8.

Ta. S. P. 32.

Cap. 6. To. 16

Cap. 3. To. 26

Cap. 6. To. 26

etiam nobis puerum Adcodatum ex me natum carnaliter de peccato meo. Hæc ipse. Verum quia post Baptismum susceptum etiam, atque etiam vitam monasticam, & eremiticam affectabat cum Simpliciano vitam, liberam tamen, sed probatissimam, ducente in loco à gentibus separato, annum cum dimidio permansit, teste Sigeberto in *Epistola ad Macedonium*, ut etiam post *Sermones ad Eremitas* videre licet. Deinde vitam monasticam, & eremiticam sicut in *serm. 22.*, & *39.* habetur instituit, & Monasteria in Italia, hoc est, in *Monte Pisano*, & *Centumcellis* construxit, ut de Italia Possidonius in vita ejus cap. 5. innuit dicens: *Factus Presbyter, in Hipp. intra Ecclesiam Monasterium instituit, & cum servis Dei vivere cepit secundum modum, & regulam sub Sanctis Apostolis constitutam* (idest vitam in communi) Quod jam ipse prior fecerat, dum de transmarinis, hoc est, Italia ad sua remeasset. Possidonius etiam de vita Sancti Augustini asserit, *Augustinum servire Deo cum aliis Deo servientibus cepisse, antequam in Africam remeasset.* Hæc ipse Possidonius. Idem Augustinus in libro 22. de Civitate Dei affirmat servum Dei cum Alipio effectum nondum Clericum de transmarinis venientem in Carthaginem devenisse, & cum Innocentio religiosissimo habitasse. De Monachis in *Centumcellis*, & Eremitis in *Monte Pisano* commemorantibus mentionem fecit Augustinus suppresso loci nomine, dum loqueretur de funere Matris, in lib. 9. Confess. dicens: *Audito hoc, convenerunt multi Fratres, ac Religiosæ Fœminæ, & de more illis, quorum officium erat, funus curantibus; ego increpabam mollitiem meam.* Si autem in Italia Monasteria Eremitarum non instituisset, quomodo vitam communem, ut ipse prior fecerat in transmarinis, instituisset? Et nisi hoc idem in Italia fecisset, quomodo M. Monica, ut superius narratum est, dixisset: *Cupiebam te Christianum Catholicum videre, sed cumulatius hoc mihi Deus meus præstitit, &c.*

Augustinus verò hæc Monasteria in lib. 9. Confess. non recenset, quia multa memoratu digna à Civitate Mediolan. ad Ostia Tiberina unacum Matre proficiscens silentio præteriiit, dicens: *Et cum apud Ostia Tiberina essemus, Mater defuncta est: Multa, inquit, prætereo, quia multum festino.* Hinc mirum non est, Augustinum dixisse in lib. 9. Confess. *serm. 33.* annum agere, quando Mater Monica anno ætatis suæ 56. ex hac vita decessit, antequam ipse post Baptismum susceptum in Africam remeare potuisset, cum Baptismum (teste Possidonio in ejus vita) suscepisset agens annum supra trigesimum. Quod non nisi de paucis mensibus supra trigesimum intelligi jure potest. Et præsertim cum in Breviario reformato legitur, ipsum baptizatum esse ab Ambrosio agentem annum circiter 30. Quia si ad annum 31., vel 32. pervenisset, non eo modo Possidonius congruè loqui potuisset. Et quamvis Pater Augustinus in fine libri tertii contra Academicos, dum adhuc

Catechumenus foret de humana sapientia loquens dixerit: *Sed cum trigesimum, & tertium ætatis annum agam, non me arbitror desperare debere cum me quandoque adepturum.* Hæc ipse. Ego tamen non vereor dicere, & asseverare (ut melius, & fufius dicemus in calce hujus quæsti) locum ipsum, ex incuria Librariorum, aut Typographorum esse mendosum, vel opera illius Apostatæ, & Monasticæ vitæ hostis, Erasmi, ut fecit c. 39. lib. Medit. ubi solita temeritate substituit hæc verba: *Post Religionis ingressum: quorum loco temere apposuit: Post acceptum Baptismum.* Id quod factum esse credendum est, ut Augustinum non fuisse Monachum ostenderet, cum ipse Erasmus vitam Monasticam odio haberet, ut reipsa demonstravit. Numeri etiam facillime depravari solent, & hujusmodi supputatio multis rebus, quæ ab omnibus conceduntur, adversatur, ut alio in loco planum faciam. Hæc enim de vita monastica, & eremitica S. P. Augustini in medium hic afferenda esse censui, ut ostenderem, *Sermones ad Eremitas* non esse ficta, & commenticia quædam, aut ab instituto ejus prorsus alienos, aut falsò ipsi adscriptos, cum ipse vitam eremiticam duxerit. Et quamvis, ut dictum est, omnes illos sermones esse Augustini ostendere non adlaborem, nullum tamen eorum esse Augustini, si quis dixerit, non sine maxima temeritate, nec absque ingenti suæ animæ discrimine id asseverare poterit, cum sermo 52. ad fratres in Eremo in Concilio Aquisgranen. approbetur, & Augustino adscribatur: & à Gratiano in Decret. 12. quæst. 1. *Nolo*, & à Beda sub nomine Augustini citetur. Itemque sermo 53. in eodem cap. *Nolo* sub nomine Augustini positus est, & citatus. Quædam etiam de 5. serm. 8. q. 1. *Sciendum*: & quædam alia de aliis serm. in Decretis ponuntur, & quædam de hujusmodi sermonibus in libris Retractionum ab Augustino tractantur, & recensentur. Sed de his sermonibus in lib. Retract. non fit mentio, quia sparsim, & non instar libri editi sunt. Quomodocumque autem res se habeat, duo illi sermones, *Propter quodd, & Charitati vestra*, sunt Augustini: idque negari haudquaquam potest. Hinc arrogantissimus, & impudentissimus ille, qui vitam monasticam intestino odio prosequabatur, multaque librorum Augustini loca depravavit, ut alias ostendam, quamvis hujus generis Sermones duos Augustini esse negare nullo modo posset, eos tamen suo loco amovit, eo quod inter Epistolas Augustini haberentur. Quod quia falsum esse repertum fuit, ii iterum inter *Sermones ad Eremitas* repositi sunt. Cum autem illi duo serm. 52. & 53. ab aliis nuncupentur: Ab aliis verò 2. & 3. dicantur: plures iis duobus alijs inter *Sermones Augustini ad Eremitas* ponere necesse est. Et quamvis duo illi serm. in Decret. de communi vita Clericorum in Hippon. editi inscribantur, in Codicibus tamen Augustini hunc in modum inscripti leguntur: *Ad Fratres in Eremo de communi vita Clericorum.* Nec desunt in

Cap. 3. To. 5.

Cap. 112.

Cap. 2. To. 1.

Cap. 11. To. 1.

Cap. 20. To. 1.

Sermone 52. loca, ex quibus colligitur, Augustinum instituisse Monasterium unum in Africa, in Eremito videlicet: Alterum in hortu à Valerio Hipponensi Episcopo sibi dato propè Civitatem: Tertium verò in Aedibus Episcopalibus: illa duo Monachorum: Hoc verò Clericorum. Inquit enim: *Juvenis veni ad istam Civitatem, & quærebam ubi construerem Monasterium, & viverem cum Fratribus meis. Elegi in domo Dei mei obiectus esse magis, quàm habitare in tabernaculis peccatorum. Ab eis, qui diligunt seculum, me segregavi. Et infra: Veni ad istam Civitatem propter videndum amicum, quem putabam me lucrari posse Deo, ut vobiscum esset in Monasterio. Nec veni ad hanc Ecclesiam, nisi cum his indumentis, quibus illo tempore vestiebar. Et quia sic disponebam, esse in Monasterio cum fratribus, Valerius dedit mihi hortum illum, in quo nunc est Monasterium. Et supra: Cæperat esse alicujus jam momenti inter Dei servos fama mea. Hæc ipse Augustinus in serm. 52. Si igitur diligentè dicta verba omnia perpendantur, habetur propositum nostrum. Et quàmvis infra dicat: *Cæpi boni propositi Fratres colligere, compares meos nihil habentes*, non tamen intelligitur vitæ monasticæ, & eremiticæ initium primum absolute, & simpliciter: sed quantum ad hortum illum sicut alibi, & in Eremito præsertim fecerat. Quod Possidonius in vita ejus favet dicenti: *Factus presbyter, Monasterium intra Ecclesiam non instituit, & cum Dei servis vivere cepit secundum modum, & Regulam sub Sanctis Apostolis constitutam. Quod jam prior ipse fecerat, dum de transmarinis ad sua remeasset.* Hæc Possidonius de transmarinis, hæst de Italia. Et dicto in sermone 52. Augustinus ad Clericos ait: *Pervenit ad Episcopatum, & volui habere in ista domo Episcopi mecum Monasterium Clericorum*: quia cum Monachis amplius habitare non poterat. Ex omnibus igitur hisce verbis jure concludimus, Augustinum in Italia fuisse Monachum; & ex loco superius citato, libro 8. Confessionum, in Africa vitam monasticam, & eremiticam ab eo duxisse ortum, cum antequàm Romam venisset, nec se, nec suos socios vidisse, nec audivisse umquàm Monachos, sed solum, quando Mediolanum pervenit. Hinc à ratione alienum esse non est dicendum, si Sermones ad Eremitas vel omnes, vel potius majori ex parte ab Augustino editi esse affirmantur: quos ita esse tot, tantiquè viri, & doctissimi quidem ad hanc usque diem affirmare veriti non sunt: totque Summi Pontifices Ordinem Sancti Augustini *Eremiticum* appellarunt, ut videre licet inter Diplomata Innocentii IV., & Joannis XXII. præsertim, verò in eo quo Ecclesiam in Cælo aureo Papiæ, atque ipsius Sancti Patris Augustini ossa sanctissima nobis tamquàm veris hæredibus donavit: necnon in eo de canonizatione Beatæ Claræ de Montefalco. Id etiàm videre licet in Diplomate Eugenii IV. Veneti de canonizatione Sancti Nicolai de Tolentino,*

& Martini V. Columnii Romani de concessione Corporis Sanctæ Matris Monicæ (cum de ejus corporis translatione agitur, & in Officio legitur) nobis tamquàm filiis legitimis, & hæredibus veris facta. Nostrum item ordinem *Eremiticum* nominavit Gregorius IX. ut videre licet in libro 6. Decret. de Religiosis domibus §. *Sanè*, ubi hæc verba leguntur: *Ceterum Eremitarum Sancti Augustini, & Carmelitarum Ordines: quorum institutio dictum Concilium Lateranense præcessit, insolido, vel in solito, statu volumus permanere.* Id quod etiam planum facit Maremagnum Sixti IV., & privilegia tot aliorum, Summorum Pontificum prædecessorum, & successorum ejus ad Gregorium XIII. usque præferunt, ac patefaciunt: à quo eremitica Sancti Patris nostri Augustini Familia universa gratiis, favoribus, privilegiis, & nominibus præclarissimis quidem exornata est. Adde etiam, quòd nostra Augustinenfis Sodalitas non modò in universa Italia, sed in Africa, in Græcia, in Gallia, in Hispania, & Lusitania, in Germania, in Boemia, in Dalmatia, in Polonia, in Hibernia, in Anglia, seu Britannia, & in Indiis Orientalibus, atque Occidentalibus sub nomine eremitico Sancti Augustini clarè, & latè patet. Et quàmvis de cuculla nigra, & cingulo coriaceo caput ultimum ab Antonino Archiepiscopo Florentino citatum, & probatum tertii Tomi Sancti Ambrosii, & ætate Baptismi suscepti à nonnullis non concedatur: Aliis tamèn ratio persuadet, dictum Sermonem, esse Ambrosii, propterea quòd Symbolum, seu Hymnus: *Te Deum laudamus* SS. Ambrosii, & Augustini ab Ecclesia creditur, & affirmatur, & nonnisi dicto in sermone reperitur. Idcirco Sermonem ipsum Ambrosii esse dicas licet. Et quàmvis qui baptismum suscipiebant albâ veste induerantur: ipse tamèn Augustinus baptizatus vitam monachalem percipiens, cucullâ nigrâ à S. Simpliciano sibi oblata, indutus est, & anno ætatis suæ trigesimo secundo hanc nostram eremiticam sodalitatem instituit. Esto etiam, quòd dictus Sermo non sit Ambrosii tamèn tot Summis Pontificibus, & rationibus de eremitico, & monastico statu ejus, fides adhibeatur: & de ætate ipsius, cum baptismum suscepit, Possidonio etiam, & quòd legitur de vita ejusdem Augustini in Breviario reformato credatur. Ratio autèm suadet, locum illum libr. *Soliloquiorum* cap. 10. & libro 3. *contra Academicos* cap. 20. aut Librariorum, aut Typographorum incuriâ, seu potius alicujus fraude fuisse depravatum, ut fusiùs dictum est. Nam Augustinus iis in locis adhuc catechumenus se 33. annum agere ait: & libro Confessionum jam baptizatus se etiam 33. annum agere fatetur.

Verùm, ut hujusmodi contradictio è medio omninò tollatur, dicendum est, Augustinum nondum baptizatum cœpisse scribere libros *contra Academicos*, & incompletos dimisisse; post baptismum verò perfecisse, ut legitur in primo libro *Retract.* cap. 2., & 3.

Quod

Quod etiã de libro *Soliloquiorum* factum esse constat. Nam in primo libro *Retract.c.1.* initio ait: *Librum de beata vita non post libros de Academicis, sed inter illos ut scribere contigit.* Et in tertii cap. fronte inquit: *Per idem tempus inter illos, qui de Academicis scripti sunt, duos etiã libros de Ordine scripsi:* Hæc ille. Utcumque autem sit, locum lib. *Soliloquiorum*, & tertii lib. contra *Academicos* nuper citatum, corruptum esse arbitror: & non trigessimum tertium annum, sed trigessimum legi debere iudicio. Nam si Augustinus annum trigessimum tertium agebat, cum Baptismum suscepit, falsus esset locus lib.9. Confess. cap.11. ubi facetur se annum 33. agere, cum mater ejus Monica obiit: & non trigessimum tertium sed trigessimum quartum tunc duxisset. Monica enim post Baptismum filii, anno ad minimum transacto, hanc vitam finivit, ut ex Ecclesiæ Calendario, & institutione constat. Conversio enim Augustini, per quam Baptisma intelligitur, celebratur die 5. Maji, Monica vero Festivitas, per quam mors intelligitur, die 4. celebratur, & nisi unus saltẽ anni cum dimidio intervallum accidisset à Baptismo Augustini ad Matris usque mortem, Monica antè filii sui Baptismum obisset. Quod nemo unquam dixit: & eidem Augustino multis in locis adversatur. Dicendum est ergo, ut Ecclesiæ Catholicæ Romanæ adstipulemur, Augustinum anno ætatis suæ non trigesimo tertio, sed trigesimo cum dimidio baptizatum esse: & ita annus etiã cum dimidio expleto à Baptismo usque ad mortem Matris, & ætatis suæ annum 33. intercedet. Natus est enim Augustinus die 13. Novembris, ut ait ipse in lib. de *Beata vita*. Anno verò ætatis suæ 32. Socialitatem nostram eremiticam instituit. Hinc mirum non est, si ipse Sermones ad Eremitas suos habuerit: & quàmvis non omnes illos Augustini esse dicam, omnes tamèn Augustino adscribuntur, sicut Psalmi, Davidici omnes dicuntur, licet David omnes non existant.

RESPONSES

Ad tacitas objectiones, cur Sanctus Augustinus ante Presbyteratum, non Monachus, nec Eremita, sed Laicus expressè nominetur.

Monachi, ut in Decretis frequentè legitur, ex sua ipsorum institutione *Laici* erant, & vocitabantur: immò nec jure, quidẽ ad Clericatum ascendere valebant, nisi ex causa necessitatis. Monachorum enim officium est plangentis, Clericorum verò docentis, ut in Decretis videre licet. Hinc Hieronymus Rustico scire cupienti, quoniam quis modo Monachus ad Clericatum ascendere posset, respondit. *Sic vive in Monasterio, ut Clericus esse merearis.* Hanc eandem differentiam optimè callens Augustinus, Aureliano Episcopo sciscitanti, num aliquibus Monachis, idest, Laicis ad munus clericale, *Angel. Rocca Oper. Tom. II.*

sive ad clericatus militiam ascendere cupientibus hujusmodi facultatem dare posset, respondit: *Vix optimus Monachus Clericum bonum facit. Bonus enim Monachus esse potest ratione perfectionis, & vita sanctitate, non autem doctrinã, quæ ad Clericum præfertim pertinet, cujus est docere.* Monachi ergo erant olim Laici, & sicut ceteri Laici decimas persolvebant, ut patet in Glossa, cap. *Ex parte de Decimis persolvendis.*

Et quàmvis hac tempestate Monachi fiant Clerici, clericatus tamèn eis ex originali institutione non convenit, sed accidentaria ratione, sicut S. Thomas, & Abbas in locis suprã citatis affirmant. Mirum igitur non est, si in sermone illo, qui hunc in modum incipit: *Charitati vestræ*, eos, qui secum degebant, Clericos appellavit, Monachos, aut Eremitas non item: tunc enim *Laici* appellabantur, ut legitur in Decretis: & expresse id exponit Glossa dicens: *Monachi olim erant Laici: & ut ait Abbas in cap. Nullus de foro competent, Monachi erant Eremitæ, & foro seculari subiecti erant.* Hinc S. Augustinus antequàm esset Presbyter, & Curatus, cum esset Eremita, *Laicum* se vocitabat. Et juxta hunc sensum, & non aliter intelligi potest dictum ipsius in libro 2. de *Bono perseverantiæ* dicentis: *Libros de libero arbitrio Laicus Romæ cepi, & in Africa. Presbyter explicavi cum adhuc de damnatione infantium non renascentium, & de renascentium liberatione dubitarem.* Hunc item, in modum verba ejusdem in libro 22. de *Civitate Dei* intelligi debent. Ait enim: *Venientes de transmarinis me, & fratrem meum Alipium, nondum quidẽ Clericos, sed jam Deo servientes religiosissimus susceperat.* Quid autem per Deo servientes intelligi debet, nisi Monachi, & Eremitæ, ut superius monstratum est, & fusissimè quidẽ?

Nec huic veritatĩ adversatur, quod ipse Augustinus in libro 10. Confess. sub finem, scriptum reliquit, dicens: *Conterritus peccatis meis, & mole miseriæ meæ agitaveram corde, meditatusque fueram fugam in solitudinem, sed prohibuisti, & confortasti me, dicens: Idem Christus pro omnibus mortuus est &c.* Hoc enim dixit, non quòd in Eremitum, & solitudinem non sese abdidit, sed quia, cum esset Episcopus, ab Eremito revocatus, in solitudine ei ampliùs commemorari, ac vitam degere non licebat, sed suas oves sibi commissas pascere in civitate conveniebat.

Sciendum interea est, ut huic rei finis imponatur, Clericos tempore Augustini fuisse nuncupatos, qui in domo Episcopi, vel sub ejus cura manebant: *Laicos* autem sive *Eremitas*, qui alicujus Presbyteri curæ subiecti erant, ut habetur in Decretis, & ab eodem Augustino in libro primo de *Moribus Ecclesiæ* scriptum est. Hæc ergo de causa, idem Augustinus Eremita dum esset, non clericum, sed laicum se appellavit: & in regula, quam suis Eremitis dedit sub Presbyteri curâ, & non Episcopi existentibus ait: *Præposito tamquam Patri obediatur, multò magis*

Presbytero, qui omnium vestrum curam gerit. Laicis enim tempore Augustini Monasteria construere licebat; quod iis tunc temporis id negatum non fuisse constat. Hæc pauca de Monachatu, & Eremitica vita S. Augustini dicenda mihi visa sunt, ut ex huiusmodi rationibus, facile dignoscatur, sermones, de quibus paulò superius loquuti sumus, ad suos Coeremitas ab Augustino fuisse habitos. Nunc autem ad Regulas Augustini pro intelligendâ Sacrà Scripturâ accedendum est.

SANCTI AUGUSTINI

Regule Scripturales.

1. **S**criptura Sacra non temerarios, & superbos accusatores, sed diligentes, & pios requirit Lectores. *Contrâ Adimantum* cap. 3. Tom. VI.

2. Licet pauca sint Domini verba, magna tamen non numero, sed pondere æstimanda sunt; nec ideò contemnenda, quia pauca; sed ideò quærenda, quia magna. *Tract. 37. in Joan. Tom. IX.* Et in ipsa lectione, Dei non tantum verba; sed divina etiã facta considerari debent. Salyatorisque nostri facta, non sunt tantum facta, sed signa. Si autem sunt signa, præter id, quod mira sunt aliquid etiã profectò significant. *Ex Tract. 39. in Joan. Tom. IX.*

3. Nullo locutionis genere utitur Sacra Scriptura, quod in consuetudine hominum non inveniatur: quia utiquè hominibus loquitur.

Et quia quæcunque scripta sunt ad nostram doctrinam scripta sunt, hinc divinæ literæ sunt humanæ capacitati, humanoque sermoni accommodatæ. Quare Paulus: Sapientiam loquimur inter perfectos, atque aliis dicit: Non potui vobis loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus. *Lib. 1. de Trin. cap. 12. Tom. III.*

4. Locutiones quædam in sacris literis inusitatæ nobis, magis videntur proprietatem linguæ, undè translatae sunt, repræsentare, quàm altiore sensum continere: suas enim unaquæque lingua proprietates habet, & phrasas, quibus mysteria non subsunt.

Qui omnia, etiã minuta ipsa ultra modum, & parum eruditi præsertim rimari student, non nihil hanc in rem quandoque offendunt. *Ex Doctr. Chr. lib. 2. cap. 13.*

5. Sua sunt Idiomata, hoc est, linguæ proprietates sacrae Scripturæ, quæ habet linguam suam, quam qui nescit, turbatur.

Qui legit in Evangelio, Christi Domini fuisse fratres, turbatur, cum beato semper Virgo Maria non pepererit, nisi unicum Filium Christum. Scriptura enim sacra omnes consanguineos fratres nominare solet, ut Abraham nepotem suum, Loth fratrem suum appellavit: atque item Jacob Avunculum suum, Laban fratrem nominavit. *Ex Tract. 10 Joann. Tom. 9.*

6. Scripturæ sacrae si defenduntur secundum locutiones proprias, quæ appellantur *Idiomata*, quantò magis secundum eas, quas cum aliis communes habent.

Æternum quandoquæ in sacra Scriptura pro eo sumi solet, cuius finis non constituitur, aut non ita fit, ut deinceps non sit faciendum, quantum pertinet ad curam, & potestatem facientis, ut est illud Horatii in Epistolarum libro primo. Ep. 10.

Serviet æternum, quia parvo nescit uti.

Servitium enim ejus, cuius vita non est æterna, æternum esse non potest, nisi æternum sumatur eo modo, quo dictum est. Hunc in modum promissio facta Abraham à Deo dicenti: Dabo tibi, & femini tuo terram, in qua habitas, in possessionem æternam, quæ Israelitis fuit temporalitèr data. Græci namque habent: αἰών quod est seculum, & αἰώνιον quod est seculare. Vel ex hac promissione aliquid spirituale intelligi debet. Ex Lib. 1. Quæst. in Gen. cap. 31. Tom. 4. Et lib. 16. de Civit. Dei cap. 21. Tom. 5.

7. Distinctio ambiguum, quæ in pronuntiando, aut in puniendo fit, necessaria est sacrae Scripturæ intelligentiæ.

Nam si quis dictum Joannis ita scribat: In Principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat, Verbum hoc erat, &c. Hac interpunctione, ac distinctione per punctum, Verbum esse Deum negare ille videbitur. Scribendum est enim hunc in modum: Deus erat Verbum. Hoc erat in principio apud Deum: non, Deus erat. Verbum hoc erat in principio apud Deum. Eadem interpungendi necessitas videri potest ex dicto Pauli, dicentis: Quis accusabit adversus electos Dei? Deus quis justificat? Quis est qui condemnet? Christus Jesus qui mortuus est? Nam in hac sermocinatione Apostoli est percunctatio, ad quam multa responderi possunt: deinde sequitur interrogatio, cui satisficit per negationem, aut affirmationem. Percunctationes sunt: Quis accusabit? quis est qui condemnet? Interrogationes sunt: Deus? Jesus? quasi tacitè respondeatur: Non, id est, Deus non accusabit, Jesus non condemnabit. Si autem post dictas percunctationes sequantur ea, quæ sequuntur absque signo interrogandi, & scribantur, sive pronunciantur hoc modo: Deus qui justificat, & Jesus qui mortuus est, &c. Quod dicere, aut credere, dementissimum est: Lectio non erit bona. Sind igitur interrogandi signo illud scribendum, & pronuntiandum non erit. Ex Libro tertio de Doctrina Christiana cap. 2., & 3. Joan. 1.

8. Propter unius verbi translationem, non totus locus figuratè accipiendus est. Qui autem figuratè omnia in sacris literis dicenda credunt, falluntur. Hoc est:

Adæ, & Evæ oculos apertos fuisse Scriptura sacra dicit: quæ locutio metaphorica est. Cætera verò omnia translative non sunt sumenda, ipsi enim prius, id est, antè peccatum fructum ligni, pulchrum visu, & animalia, & volatilia ad se adducta oculis viderunt. Et quàmvis liber, qui Cantica Canticorum Salomonis inscribitur, figuratis locutionibus totus constet, quidam tamen alii Scripturæ sacrae libri rerum gestarum narrationem continent, ut libri Regum: & id genus alii; qui etsi allegoriæ sensum patiuntur, non tamen historicam narrationem excludunt: immò quædam allegoricè tantum narrata, absurda omninò sunt. Ut si quis totam Paradisi narra- tio-

Rom. 1.

2. Cor. 2.

Mat. 3.
Luc. 3.

Gen. 13.
Gen. 29.

tionem spiritualiter intelligat, Cain, Abel, & homines ex hominibus nati non dicerentur. Ex lib. 11. de Gen. ad lit. cap. 1. & 31. tom. 3.

9. Sive figuratè, sive propriè dictum sit quod dictum esse narratur: dictum tamèn esse non debet putari figuratum. Ex lib. 11. de Gen. ad lit. cap. 39. Nèc figurata locutio ad literam, nèc propria, ut figurata accipienda est. Ex lib. 3. de Doctrin. Christ. cap. 5. 10., & 11.

Hec verba, dixit Dominus serpenti, verba sunt sola scribentis, & hac exigenda sunt per proprietatem. Illa autem: Super pectus tuum gradieris &c. totam sententiam figuratam continere dicendum est. Et per secundam regulam indicatur, figuratè dictum, si tamquam propriè dictum capiatur, carnaliter sapere, & hunc in modum litera, teste Apostolo, occidit, spiritus verò vivificat. Hinc prius demonstrandus est modus invenienda locutionis, propria ne, an figurata sit.

10. Quidquid in sermone divino nequè ad morum honestatem, nequè ad fidei veritatem propriè referri potest, figuratum esse cognosce.

Nisi manducaveritis carnem filii hominis, & biberitis ejus sanguinem, &c. ne flagitium nobis jussu esse dicatur, hanc locutionem figuratam omnino dicamus, quia præcipitur, Christi passioni esse communicandum. Ex 3. de Doctr. Christ. cap. 10. tom. 3.

11. Familiare est illi linguæ, qua prophetæ locuti sunt, ut conjunctione utantur, cum nil præcessit annexendum. Hoc est.

Conjunctio sine annexo est, quando initium sermonis est per copulam, & hunc in modum exorditus est Ezechiel librum suum ita dicens. Et factum est verbum Domini ad Ezechielem. Ex eom. in psal. 4. tom. 8.

Hunc locum Greg. in Ezechielem exponens ait: in mente Prophetarum ita conjuncta sunt exterioribus interiora, quatenus simul utraque videant, simulque in eis fiat intus verbum, quod audiunt: & foris quod dicunt.

12. Divina Scriptura verarum rerum nomina aliquando tribuit rerum similitudinibus.

Hoc patet per Samuelis suscitationem, quæ in primo Regum libro per Phitonissam, incantationibus demoniacis, & præstigiis facta narratur. Ex lib. 2. de Mirabilibus Scripturæ Sacre c. 11. tom. 3.

Etsi Augustinus loco citato dicat per Phitonissam non fuisse suscitatum Samuelem, sed aliquod phantasma sub nomine Samuelis per illusionem Diaboli apparuisse, qui se in Angelum lucis transfigurare solet: ipse tamèn Augustinus lib. 2. quæst. 3. ad Simplicianum dixit idem, sed nullum esse inconveniens, si dicamus animam Samuelis eamodò fuisse suscitatum, cum Filius Dei se à Diabolo tentari, & à membris diaboli illudici capi, crucifigi, atquè interfici permiserit. Et quomodo dici possit, Diabolum tunc apparuisse, quia dixit funesto Sauli: Tu & filii tui cras mecum eritis: & mortem ejus, & cetera prænuñciavit: potest etiam dici, ut Augustinus ait in questione citata, Samuelem tunc esse potuisse dicentem Sauli: Cras Angel. Rosca Oper. Tom. 2.

mecum eritis, non ad æqualitatem felicitatis, sed ad parem mortis conditionem. Huic autem secundæ opinionì videntur favere dictum Ecclesiastici, ubi Samuelis verè laudes, & prophetia de Saule, dictaque suscitatio narrantur. Ex quo loco argumentum satis invictum colligi potest, tunc Samuelem fuisse suscitatum: quia falsa inter veras laudes Samuelis admiscenda non sunt. Nec huius difficultati, salvo tamèn meliori judicio, Cornel. Jansen, hunc locum exponens satisfacere videtur. Nec ego aliquid huc affirmo.

13. Figuratæ locutiones sacre Scripturæ suaviùs, & jucundiùs nos afficiunt, quàm si eadem sententia planis verbis diceretur. Nihil autem ferè de obscuritatibus ejusdem Scripturæ sacre eruitur, quod non planissimè dictum alibi reperitur.

Figurata locutio est: Dentes tui sicut grex tonfarum ascendentes de lavacro, quæ omnes geminos creant. Sancti sunt quasi dentes Ecclesiæ ab erroribus homines præcedentes: & sunt quasi oves oneribus secularibus tamquam velleribus depositis, detonsæ, de lavacro ascendentes, hoc est, Baptismate, & creantes geminos, idèst, duo præcepta dilectionis. Hinc magnificè, & salubriter Spiritus Sanctus ita Scripturas Sanctas modificavit, ut locis apertioribus fami occurreret: obscurioribus autem fastidia detergeret. Ex lib. 2. de Doctrina Christiana cap. 6. tom. 3.

14. Sacra litera omnem eloquentiam, omnes virtutes, & omnia eloquentiæ ornamenta habent, sed non ostentant. Ex lib. 4. de Doctr. Christ. cap. 6. 7. Tom. 3.

Dicta omnia se posse monstrare in Scriptura Sacra dicit Aug. loco citato, & multa ibidem demonstrat. Idem dicit Ambrosius lib. 8. Epistolarum. Rupertus etiam lib. 7. de operibus Spiritus Sancti Rhetoricæ orationis partes in Scriptura Sacra plenissimè contineri exemplis ex illa sumptis ostendit. Ep. 63.

15. Numerus finitus plerumquè ponitur in sacris literis pro infinito. Tantumdem etiam variè multiplicatus, unde multæ quæstiones solvuntur.

Hujus regulæ exemplum est: Septies in die laudem dixi tibi, idèst, semper, ut est illud: Semper laus ejus in ore meo. Numerus etiam in Apocalypsi determinatus, Sanctorum significat unitatem. Ex lib. 3. de Doctrina Christiana, cap. 35. tom. 3.

Non dico usquè septies, sed usquè septuagies septies, idèst, semper, & quotiescumquè septies in die cadit justus, idèst, pluries. Id etiam à Grammaticis, Oratoribus, & Poëtis observatur, qui numerum determinatum pro indeterminato ponunt, ut Virgilius. O terque quaterque beati. Idèst, pluries, vel beatissimi, vel ex omni parte beati. Septenarius enim numerus, qui ex ternario, quæ est tatus impar, & ex quaternario parè omnino constat, perfectus est, & pro universo poni solet, ut jam monstratum est. En. 1.

16. Scriptura sacra singularem numerum pro plurali ponere solet interdum.

Hujus regulæ exemplum est, cum fons in Genesi pro fontibus ponitur: Et in Exod. Rana pro Ranis, & Locusta pro locustis in plagis Egypti.

Idem Grammatici omnes per figuram. D 2 Synegdc-

Synegdehem ut Virgilius: Hostis habet muros, pro hostibus, Et: Armato milite complent, pro militibus, Et numerus pluralis pro singulari, Cicero ad Brutum: Populo imposuimus, pro imposui.

17. Hyperbole quandoque in sacris literis quandoque verò Antiphrasis, & alii Tropi inveniuntur: & mendacia non sunt.

Hyperbolica locutio tropica est, quæ rem excedit, ut est illud in Genesi, seminis multiplicatio tamquam pulvis, & illud Joannis dicentis totum mundum capere non posse libros, qui scribi possunt de signis, quæ fecit Jesus. Antiphrasis, locutio tropica est cum dicitur benedictio pro maledictione, ut videre licet in 1. & 2. cap. Job. Ex lib. 16. de Civ. tom. 5. & cap. 10. ad Consensum contra mendacium tom. 2.

18. Divinæ Scripturæ mos est, ut optare videatur malum, quod futurum est, cum non optet, sed tantum se id prævidisse ostendat. Ex comm. in psal. 78. Tom. 8.

Hujus regulæ exemplum est: Effunde iram tuam in Gentes, quæ te non noverunt, id est, effundes. Hunc in modum his similia per multa interpretanda sunt, quàmvis modo imperativo pronuncientur.

19. Ambigua in sacris literis, si explicari non possunt, in utranque partem intelligi possunt, si fidei regula non obstat.

Hujus regulæ exemplum est illud: Mea doctrina non est mea, sed ejus qui misit me, hoc est: Ego non sum à me ipso, sed ab illo, qui misit me. Sic id genus alia exponi possunt. Ex lib. 2. de Trin. cap. 2. tom. 3.

20. De Deo nihil temerè affirmandum, quod in scriptura ejus non legimus, Ex lib. 4. de Gen. ad lit. cap. 9. tom. 3.

21. Omnia, quæ scripta sunt in sacris literis ad Christum referuntur. Unde ipse ait: Oportebat impleri omnia quæ scripta sunt in Lege, & Prophetis, & Psalmis de me.

22. Omnia divina eloquia salubria sunt bene intelligentibus: periculosa iis, qui ea volunt ad sui cordis perversitatem detorquere: in psal. 43. tom. 8.

23. Sacra Scriptura cum aliquandò narret per recapitulationem quæ prius facta sunt, videntur posterius facta. Ex lib. 20. de Civitate Dei cap. 14.

In Apocalypsi cap. 20. mortui prius recensentur, & postea judicati dicuntur secundum facta. Hujusmodi recapitulatio frequens est in literis sacris: ided advertenda.

24. Rationibus exponere Sacram Scripturam, & non auctoritate periculosum est. Ex lib. 3. de Doctr. Christ. cap. 28. tom. 3.

25. Res ipsa, undè trahitur similitudo, in sacris literis non laudatur: sed tantum similitudinem de illa trahi ostenditur.

Hujus regulæ exemplum est de illo: Sicut aspidis surdus, & obturantis aures ad vocem incantantium, & venefici incantantis sapienter. Incantatio tamen non laudatur, sicut etiam non laudatur piger ille tediò victus, qui tres panes dedit petenti in ps. 57. tom. 8.

26. In divinis scripturis vera aliquandò tacentur non mentiendo, sed tacendo. Ad Consensum contra mendacium, c. 10. tom. 2.

Hujus regulæ exemplum est de Abraham, qui uxorem suam dixit esse sororem. Consanguinei enim omnes fratres, & sorores nuncupari solebant. Et verè soror non de materno, sed de paterno genere erat. Non enim mendacium est, cum silendo absconditur verum, sed cum loquendo promittitur falsum. Nec quod à Jacob factum est, manere monente, mendacium fuit, sed mysterium. Ex eodem loco citato. Vide regulam 5.

27. Quosdàm libros in Canonem librorum sacrorum non recepit Ecclesia: eos tamen, qui eorum librorum auctores dicuntur, veneratur.

Noè Patriarcha, & Propheta, cujus arca nostrorum temporum Prophetia fuit. Enoch etiam in Epist. Can. Jude prophetasse predicatur. Quorum scripta ut in auctoritate non essent, nimia fecit antiquitas, propter quam suspecta videbantur: & præsertim cum quædàm eorum nomine proferantur ab eis, qui pro suo sensu passim quod volunt credunt. Multa sub nominibus Prophetarum, & recentiora sub nominibus Apostolorum ab Hereticis proferuntur, sed in Canonem non recipiuntur, quia eorum esse non creduntur. Ex lib. 18. de Civ. cap. 38. tom. 5.

28. Quosdàm etiam libros citat Sacra Scriptura, qui tamen in Canone non inveniuntur. Cujus rei causa non liquidò constat. Ex lib. 18. de Civ. cap. 38. tom. 5.

Multa ad hanc rem pertinentia vide loco citato. Chrysostomus in 2. cap. Matthæi cum testimonium illud scilicet, Quoniam Nazareus vocabitur, citatum ab Evangelista legeret, nec tamen in Veteri Testamento Græco haberetur, putavit per Judæorum negligentiam, eorumdemque continuas captivitates multos de sacris libros desiderari. Hieronymus autem de optimo interpretandi genere, & in Prologo Paralip., & Osee cap. 2. non Judæorum captivitatibus, nec temporum incuriâ, sed septuaginta interpretum oblivione, aut Librariorum potius negligentia factum esse probat. Vide plura pag. 12. de Testamento novo.

29. Quando rectus sensus Scripturæ Sacre alium exitum non potest invenire, nisi additione aliquâ, addendum aliquid est, ut intelligatur. Ex lib. 14. de Civitate Dei c. 8. tom. 5.

Hujus regulæ exemplum est: Quæcumque vultis, ut faciam vobis homines, hæc & vos facite illis: Vbi nonnulli addiderunt, bona, id est, quæcumque bona, nè quisquam inbonesta velit sibi fieri ab hominibus, si illis ipse similia faciat. Sed in græco, undè in latinum translatus est, non legitur bona, quasi in eo quod dixit, vultis, non cupitis, bona intelligi voluerit, tamquam nemo possit aliquid malè, vel turpiter velle, sed cupere. August. loco citato.

Hujusmodi additio fieri solet propter amphibologiam evitandam, ut in Act. videre licet per illud: Sed expectarent promissionem Patris: quam audistis, inquit, per os meum: Inquit de suo addidit Interpret. Et in Marc. Puella, tibi dico, surge, additum est, tibi dico. Vide supra pag. 9. Agidius autem Rom. illud: Quæcumque vultis, exponit sic. Quæcumque vultis, id est, voluntate regulatâ secundum conscientiam rectam. Agid. 2. sent. c. 39. quest. 3. art. 2.

30. Non

Cap. 11

Cap. 5.

30. Non sanè omnia quæ gesta narrantur in sacris literis aliquid etiã significare putanda sunt: sed propter illa, quæ aliquid significanc, etiã ea, quæ nihil significant, attexuntur. Ex lib. 16. de Civitate Dei cap. 2. tom. 5.

31. Prophetæ futura tanquã præterita cecinerunt. Quod, & Apostoli etiã faciunt. De ferm. Dom. in monte, lib. 1. tom. 10., & Epist. 80. tom. 2.

Hujus regulæ exemplum potest esse illud: In omnem terram exivit sonus eorum, id est, exhibit. Hunc in modum exponenda sunt multa id genus alia. Ex loco citato.

32. Scriptura Sacra dubitative cùm loquitur, non secundum visionem Prophetæ, cui certum est quod loquitur, sed secundum eos ipsos, qui inveniuntur. Ex comm. in Psalm. 2.

Hujus regulæ exemplum potest esse illud Enechiæ; Si fortè vel ipsi audeant, & si fortè quiescant. Quod hunc in modum dicitur, ut liberum hominis arbitrium monstretur, nè futurorum præscientiã, mali, vel boni immutabile faciat, quod Deus noverit futurum. Quod autem in Matthæo legitur; Ut si fieri potest etiã electi in errorem inducantur, mentis trepidationem in electis significat, cùm tempore Antichristi ad cadendum tentabuntur.

33. Evangelista non est Evangelistæ contrarius in his, quæ narrat, licet non concordet. Ex Tract. 112. super Joannem tom. 9. Hinc in unius Evangelistæ expositione videndum est, quid alii Evangelistæ dicant, cùm ille locus exponitur. Ex lib. 1. de Adulteriis conjugii, cap. 11. & 12. tom. 6.

Sensus primæ regulæ satis patet; secundæ verò exemplum potest esse illud Matth. Quicumque dimiserit uxorem, nisi ob fornicationem, vel per causam fornicationis, mæchatur; non ob id debemus putare illum non mæchari, qui propter causam fornicationis uxorem dimiserit, & aliam duxerit. Id enim Marc., & Luc. planum fecerunt dicentes; Quicumque dimiserit uxorem propter causam fornicationis, & aliam duxerit, mæchatur. Matthæus enim à parte totum significari voluit, alii verò totum explicarunt. Ex loco citato Augustini.

SANCTI AMBROSII

Opera omnia ex Editione Romanâ in sex Tomos distincta,

Mirum in modum illustrata 1583., & ordine alphabetico disposita.

A

Abel, & Cain tom. 1.
Abraham Patriarcha tom. 1.
Aggæi Com. tom. 2.
Ambrosii vita tom. 6.
Anima, & Isaac tom. 1.
Apologia David tom. 1.
Apocalypsis Comment. tom. 2.
Arbor interdicta tom. 1.
Arca, & Noe tom. 1.
Ang. Rocca Oper. Tom. II.

B

Benedictiones Patriarch. tom. 1.

C

Cain, & Abel tom. 1.
Commentaria in Apoc. tom. 5.
Commentaria Lucæ tom. 3.
Commentaria Epist. B. Pauli tom. 3.
Catechismus, nunc primùm additus tom. 5.
Conditionis humanæ dignitas tom. 1.
Conflictus vitiorum, S. Augustino adscriptus to. 5.
Celebritatis Paschalis ratio tom. 4.

D

David Apologia tom. 1.
Danielis annot. tom. 2.
Deuter. enarrat. tom. 1.
Dignitas condit. hum. tom. 1.
Dignitas sacerdotalis tom. 4.
Divinitas Filii tom. 4.
Doctoris vita tom. 6.
Duo dubia super primq capite Genesis tom. 1.

E

Ecclesiastes annot. tom. 2.
Ecclesiastici annot. tom. 2.
Enarrat. Sancto Ambrosio adscriptæ tom. 2.
Epistolæ in octo libros tom. 5.
Epist. B. Pauli Comment. tom. 3.
Exodi annot. tom. 1.

F

Fidei tract. vel de Trinitate ad Gratianum to. 4.
Fidei Resurrect. tract. tom. 4.
Filii divinitas tom. 4.
Forma, & insit. virg. tom. 4.

G

Gratiano de Fide, vel Trinit. tom. 4.
Gentium vocatio tom. 4.

H

Hexameron libri sex tom. 1.
Hieremias enarrat. tom. 2.
Hymni varii tom. 5.
Humana conditionis dignitas tom. 1.

I

Isaac, & anima tom. 1.
Joseph Patriarcha tom. 1.
Job enarrat. tom. 2.
Isaia annot. tom. 2.
Jonæ annot. tom. 2.
Institutio, & forma virg. tom. 4.
Index locupletissimus tom. 6.
Initiandi tom. 4.
Incarnationis mysterium tom. 4.
In lib. Deuter., Exodi, Levit., Num., Reg. to. 1.

L

Libellus de conflictu vitiorum, à nonnullis S. Aug. adscriptus tom. 5.
Levit. annot. tom. 1.
Lucæ comment. tom. 3.

M

Malachias enarrat. tom. 2.
Michea annot. tom. 2.
Mysterium Incarnationis tom. 4.
Missæ preces tom. 5.

N

Noe, & Arca tom. 1.
Num. annot. tom. 1.

O

Obitus Satyri fratris tom. 4.
Officiorum tract. tom. 4.

D 3

Para-

P

Paradisus sup̄r 2., & 3. *Gen.* tom. 1.
Patriarcha Abraham tom. 1.
Patriarcha Joseph tom. 1.
Patriarcha Bened. tom. 1.
Precatio pro pluvia impetranda ; Et pro serenitate tom. 5.
Psalmorum explanatio tom. 2.
Proverbiorum explanatio tom. 2.
Paschalis celebritatis ratio tom. 4.
Pauli epist. Commentarium tom. 3.
Pœnitentiæ tractatio tom. 4.
Precat. præparat. ad Miss. tom. 5.
Præparat. precat. ad Miss. tom. 5.

R

Ratio Paschalis celebritatis tom. 4.
Resurrectionis fides tom. 4.
Regum annotatio tom. 1.

S

Satyri patris obitus tom. 1.
Sacramentorum tract. tom. 4.
Sacerdotalis dignitas tom. 4.
Seculi fuga tom. 1.
Sermones varii de tempore, & Sanctis tom. 5.
Symboli explanatio tom. 4.
Spiritus Sancti tract. tom. 4.

T

Tē Deum laudamus, Canticum Ambrosii, & Augustini tom. 5.
Tobiæ annot. tom. 2.
Trinitatis tract. ad Grat. tom. 4.
Tractatus S. Ambr. adscripti tom. 5.

V

Virginum institutio, & forma tom. 4.
Virginis lapsus tom. 4.
Virg. tract. tom. 4.
Viduitas tom. 4.
Viduorum tract. tom. 4.
Vocatio gentium tom. 4.
Vita Sancti Ambrosii tom. 6.
Vocatio gentium tom. 4.

SANCTI AMBROSII

Epistolæ omnes, quæ Tomo V. continentur.

A

Agnetis vita, Martyrium, & miracula ad Virgines Sacras, epist. 34.
Alypio, epist. resp. 74.
Anysio, & Theophilo Episcop. ep. 5.
Anysio fratri, epist. 23.
Antonio, ep. 63.
Attico, ep. 68.

B

Bellico, ep. 26. & 45.

C

Candiano fratri, ep. 71.
Concilium Aquil. post ep. 1.
Clementiano de lege vet. ep. 42. & 43.
Constantio fratri, ep. 19.
Cynegio, epist. 72.

D

Demetriadi Virg. sacræ, ep. 33.
Delphino, & Fygudio Episcopis, ep. 70.

E

Ecclesiæ Vercellensi, ep. 25.

Epist. Galliarum de Concil. Aquil. ep. 2.
Eugenio Imp. epist. 15.
Eusebio Episcop. Bononien. ep. 62. & 66. de ejus jucunditate in Fil.

F

Floriano adolescenti lapsso, & revertenti, ep. 29.
Faustino epist. consol. 61.
Felici Episcopo Comensi, epist. de spe futur. adv. epist. 60. & 69.
Fygadio, & Delphino, ep. 70.

G

Galliarum Episc. de Concil. Aquil. ep. 2.
Gervasi, & Protasii Corpor. inv. ad universam Italiam, epist. 53.
Gratiano, Valentiniano, & Theodosio Imperator. ep. 1., & 3., & 4. de Concil. Aquil.

H

Horontio epist. 28. 38. 39. 44. de sol. dub.

I

Irendo ep. 20. 35. 36. 37. & 41. de sol. dub.
Italiæ universæ fratribus, de Gervasi, & Protasii Corp. inv. epist. 53.
Italiæ itēm de Vitalis, & Agricola Corp. invent. epist. 55.
Iusto, epist. 10.

M

Marcellinæ sorori ep. 14. 18., & de SS. Gervasi, & Protasii ep. 54.
Marcello, epist. 49.

O

Orontio, ep. 28. 38. 39. 40. & 44.

P

Paterno, epist. consult. 48.

S

Sabino de libell., & de Ludo epistolari, ep. 65.
Sabino Episc. epist. 8. 30. 31., & de libellis corrigendis, ep. 63.
Severo Episcopo, ep. 32.
Simpliciano Monacho, postea Episcopo, ep. 27.
Siricius Papa Ecclesiæ Mediolan. ep. 6.
Siricio Papæ, ep. 7. 21. & 67.
Sisnio de pietate commend. ep. 64.
Studio, Viro nobili, & Judici de clementia, epist. 51. & 52.

T

Theodosio, Valentiniano, & Gratiano Imperatoribus, epist. 1. 3. & 4., de Concil. Aquil. & 16. & 17.
Theodosio Imperat. epist. 57. de Valent. obitu, & sepult. ep. 57. & 59.
Theoph., & Anysio Episc. ep. 5.
Theophilo, epist. 9.
Thessalonicensis plebis Sacerd., & Clero, ep. 22.
Titiano, epist. gratul. 50.

V

Valentiniano, Theodosio, & Gratiano Imperator. ep. 1. & 3. 4. de Concil. Aquil.
Valentiniano Imper. ep. 11. & 12. de Simmaco, & 13. & 56. de Gratiano interfecto.
Vercellensi Ecclesiæ, ep. 25.
Virginio fratri, ep. 24.
Virginibus sacris de Vita, Martyrio, & Miraculis S. Agnetis, ep. 34.
Vitalis, & Agricola Corp. inventio, ep. 55.

SANCTI AMBROSII

Hymni Tomo V. contenti .

A

Æterne rerum conditor 1. In Domin. ad Laudes, Hunc Hymnum S. Benedictus in sua Regulâ Ambrosianum appellat .
 Æterna Celi gloria 5. In feria VI. ad Laudes .
 Agnes beata Virginis 33. In Brev. non extat .
 Audi benigne Conditor 25. In Quadragesima ad Vesperas .

C

Celi Deus sanctissime 20. Feria IV. ad Vesp.
 Conditor alme siderum 23. Domin. de Advent. ad Vesperas .
 Consors paterni luminis 3. Feria III. ad Noct.
 Chorus nova Hierusalem 28. In Breviario non extat .
 Christe, qui lux es, & dies 16. Ad Complet. Nunc autem in Brev. non extat .

D

Deus Creator omnium 14. Temp. ser. I. ad Vesp.
 Nunc autem in Brev. non extat .
 Hic Hymnus recensetur sub nomine Ambrosii in lib. 9. Confess. cap. 12. ab Augustino, qui inibi aliquot versus recitat, & veridicos appellat, & laudat . De hoc eodem Hymno mentionem facit lib. 6. de Musica cap. 2. & 9 .

E

Ex more docti mystico 26. In Quadrag. ad Noct.

H

Hic est dies perus Dei 29. In diebus Pasch. sed in Brev. non extat .

I

Jam lucis orto sidere 10. Ad Primam .
 Jam Christus astra ascenderat . In die Pentecostes ad Noct. Inter Ambrosii opera non recensetur ; Creditur tamen à nonnullis esse Ambrosii, phrasim Ambrosianam redolens, ut ; Veni Creator Spiritus ; Sunt qui eum Gregorio adscribunt .
 Jesu nostra redemptio 31. In Ascens. ad Vesper., & ad Laud .
 Immense Celi Conditor 18. Feria II. ad Vesp.

L

Lucis creator optime 17. Domin. ad Vesp. Sunt qui eum Gregorio adscribunt ; creditur tamen verius Ambrosii esse .

M

Magna Deus potentia 21. Feria V. ad Vesp.
 Martyris ecce dies Agathæ 34. In Breviario non extat .

N

Nox atra rerum contegit 5. Feria V. ad Noct.
 Nunc Sancte nobis Spiritus 11. Ad Tertiam .

O

Optatus votis omnium 30. In Ascens. In Brev. non extat .

P

Psalmator hominis Deus 22. Feria VI. ad Vesp.

R

Rerum creator optime 4. Feria IV. ad Noct.
 Restor potens verax Deus 12. Ad Sextam .
 Rerum Deus tenax vigor 13. Ad Nonam .

S

Somno refectis artibus 2. Feria II. ad Noct.

Splendor paternæ gloriæ 8. Feria II. ad Laud.
 Summa Deus clementia 7. Sabb. ad Noct., & in Trinitate ad Noct.

T

Te lucis antè terminum 15. Ad Complet.
 Telluris ingens conditor 19. Feria II. ad Vesp.
 Tu Trinitatis unitas 6. Feria VI. ad Noct., & in Trinitate ad Laudes .
 Te Deum laudamus, Canticum Ambrosii, & Augustini .

V

Veni Redemptor Gentium 24. De Nativitate Domini, sed in Breviario non extat .
 Veni Creator Spiritus 32. In die Pentecost. ad Vesperas .
 Vexilla Regis prodeunt 27. In Dominica Passionis, & Palmarum . Sunt qui hunc Hymnum Theodulpho adscribunt ; alii Fortunato ; alii verò Sedulio .

OPUSCULA

Sancto Ambrosio adscripta, quæ sub aliorum Virorum insignium circumferuntur .

Commentaria in Apocalypsim . Virtutum, & vitiorum confictus . Expositio fidei, five symboli Nicani ad Gratianum . Libellus de Spiritu Sancto, Concordia Matthæi, & Lucæ in Genealogia Christi . De Penitentia libellus . Exhortatio ad patientiam . Epistola de monacho à demone vexato . Tractatus de origine, & moribus Brachmanorum . Expositio in Cantica Canticorum .

Hæc omnia quàmvis sub nomine virorum illustrium circumferantur, tamen in Editione Romana inter Ambrosii opera apposita sunt, cum in multarum Bibliothecarum, & vetustarum quidem manuscriptis codicibus Sancto Ambrosio inscripta inveniantur . Quod item factum est, cum eorum proprius auctor ignoretur .

Confictus virtutum, & vitiorum, tamquàm stylum Gregorianum redolens, Gregorio à nonnullis adscribi solet . Sunt qui eum Leoni Papæ tribuat, sub cujus nomine citatum reperi . Alii verò Augustino dictum libellum adscribunt, & inter ejus opera apponitur Tom. IX. In Ambrosio autem ad quintum, & vigesimum usque caput invenitur, sine tantum diverso : post quem finem multa alia reperiuntur in illo Confictu, qui inter Augustini opera invenitur .

Commentaria in Apocalypsim Gregorii Magni sententiis non carent ; & in cap. 17. Auctor ipse, quicumque sit, fatetur se eam post Romanum Imperium à Longobardis occupatum scripsisse ; quod circiter annos ducentos post Ambrosium fuit .

Sermones in Hexaemeron scripsit . Sed Sanctus Hieronymus ad Pammachium, & Oceanum scribens hunc in modum ait : Noster Sanctus Ambrosius, sic Origènis Hexaemeron compilavit, ut magis Hippolyti, Basilique sententias sequeretur . Quod autem S. Ambrosius Origènem sit secutus, idem Hic-

Hieronymus testatur quadam Epistolâ, quæ etiam inter epistolas S. Augustini apponi solet.

Omnes hujus Sancti Doctoris libri sunt mirum in modum eruditè scripti, præsertim verò *Commentaria super Lucam* in undecim libros distincta: qui tam disertis sunt, & excellsi, ut nonnisi à Doctioribus, & piis viris intelligi queant, teste Acca, Episcopo Cantabrigiensi, à rudibus verò, & fastidiosis lectoribus non item. Hujus sancti doctrinam Sanctus Augustinus comprobare visus est, qui ad Paulinum, de videndo Deo scribens, multa ex dictis Commentariis testimonia, defumpfit, Ambrosii nomine non suppresso: immò eum frequentè, modò Sanctum, beatum, & beatissimum: modò Evangelicum, Disputatorem, & venerandum, & Doctorem suum appellavit. Nec ejus doctrinam approbare se ait, quòd ab ipso fuerat baptizatus, & per ipsum ab errore liberatus: sed quia ita sentiebat.

Sciendum tamèn est, ipsum Ambrosium non eundem semper scribendi modum observasse, sed varium, prout rerum varietas postulare videbatur, lucidum tamèn ubiquè, atquè perspicuum, teste Augustino, qui in libris de *Doctrina Christiana* pulcherrima, quædam exempla ex Ambrosii libris accepit. Triplex autèm Ambrosiana fuit locutio, hoc est, summissa, temperata, & grandis: de humilibus enim summissè, de mediocribus temperatè, de magnis sublimiter pro rerum diversitate scripsit. Adamavit tamèn peculiari, ac naturali quodam affectu gravem, & argutam brevium sententiarum copiam, delectatus mirum in modum oratione, comatis, & colis interdum numerosis distinctâ, & flosculis picturatâ. Ex hujusmodi etiam facundia, & sermonis præsertim suavitæ Augustinus se captum fuisse testatur in 5. libro *Confessionum*, atquè ita fuisse allectum antequàm resipisceret, ut eum disputantem in populo frequentè audiret.

Hujus sancti viri doctrinam, & libros adamabat, & affectabat Augustinus, ut conjici potest ex Epistola ad Paulinum, ad quem ita scribit: *Libros beatissimi Papæ Ambrosii credo habere sanctitatem tuam: eos autèm, multò desidero, quos adversus nonnullos imperitissimos, & superbissimos, qui de Platonis libris dominum profecisse contendunt, diligentissimè, & copiosissimè scripsit.* Hæc ipse. Hujusmodi autèm libri non extant, quod sciam: sed eos Librariorum incuriâ periisse putandum est, sicut de ejusdem Doctoris, aliorumque virorum libris factum esse censendum est.

Sanctus hic Doctor Mediolanensis Episcopus, & Ambrosii civis Romani filius ex Frangipanorum Familiâ, tanto veritatis candore enitescit, ut ne inimici quidèm, teste Augustino, in illius scriptis, quod arguerent, invenire unquam potuerunt. Tantâ fuit præterea sanctitatis famâ, ut Theodosius Magnus dicere soletet: *Solum Ambrosium novi dignè vocari Episcopum*: Tantâ postremò exaltationis majestæte, ut, quòd pleriquè me-

minerunt Scriptores, nec ullus censeretur Imperator, cui non consensisset Ambrosius, de quo Nicolaus ad Photium Constantino- poli hunc in modum scribit: *Beatissimus Ambrosius, clarissima, & splendidissima lucerna Ecclesiæ, qui ex catechumeno divino præ- sagio ad Episcopalem per continuos gradus promotus est dignitatem, non instinctu hominum, sed divinâ vocatione per miraculorum prodigia electus est.* Dùm enim ad electionem Episcopi popularis fieret in Ecclesia congregatio, ecce quidam infans acclamabat, *Ambrosium Episcopum*: ad quam vocem, & omnis illa conventio similiter acclamabat, *Ambrosium Episcopum*, cujus magnitudo meritorum erga Ecclesiam Sanctam Dei tanta fuit, ut Augustinus contrâ Julianum Pelagianum ita scripserit: *Audi excellentem Dei dispensatorem, quem veneror, ut patrem (in Christo enim Jesu per Evangelium ipse me genuit, & eo Christi ministro, lavacrum regenerationis accepi) beatum loquor Ambrosium, cujus pro Catholica Fide, gratiam, constantiam, labores, pericula, sive operibus, sive sermonibus, & ipse sum expertus, & mecum non dubitat orbis prædicare Romanus.* Hic enim fuit Episcopus Mediolanensis, sed civis Romanus ex Frangipanorum Gente, Landino teste. Hic Fidem Catholicam, & disciplinam ecclesiasticam acerrimè defendens, & multos Arianos, & alios hæreticos ad fidei veritatem convertens clarissimum Ecclesiæ lumen, & hæreticorum malleum, Sanctum Augustinum Jesu Christo, doctrinâ, exemplo, & baptismo peperit, ut ipsèmet August. loco superius citato, & in *Epist. ad Casulanum presbyterum testatus est.* Obiit autèm Anno Dñi 380. vel 387.

SANCTI AMBROSII

Regulæ Scripturales.

1. **P**rofunditas divinatorum mysteriorum, atquè judiciorum Dei non est perquirenda, sed cum omni timore, ac veneratione admiranda.

Sapientiores, aut scientiores beatissimo Paulo non sumus, qui cum de gratiæ potentia disputaret, magnorum Mysteriorum ingressus arcum succubuit iis, quæ impossibile erat enarrare: & post multa dixit: *Noli altum sapere, sed time.* Et infra: *Omnia Deus in incredulitate conclusit, ut omnium misereatur.* Et tandem exclamavit dicens: *O altitudo divitiarum sapientiæ, & scientiæ Dei, quam incomprehensibilia sunt judicia ejus, & investigabiles viæ ejus.* Ex libro 1. de *Vocat. Gent.* cap. 4. tomo 4.

Noli altum sapere, sed time, hoc est, Rom. 15
noli extolli, sed time, ne gratiam, quam accepisti perdas per superbiam. Time, non timore servili, quem charitas expellit: sed timore casto, qui permanet in seculum seculi. Item: Deus omnia in incredulitate conclusit, idest, omnes, Ibidem
tam Judæos, quam Gentiles conclusit, idest, esse convicit, vel concludi permisit in incredulitate: quoniam aliter ex superbia ruerent. Ut omnium

misereatur, non quid nullum sit damnaturus, sed ex omnibus illis quosdam convertat, ac salvet: hoc est eos, quos ex Judæis, & ex gentibus prædestinavit, vocavit, justificavit, & glorificavit. Hæc dictio, ut, non ponitur causalitèr, sed consecutivè; non directè, sed indirectè, Cùm autem per dictam Mysteriorum profunditatem in admirationem, ac stuporem trahimur, mentem nostram, & sensum nostrum captivemus; & quisque nostrum dicat cum homine illo Evangelico: Credo Domine: Adjuva incredulitatem meam, hoc est, imperfectionem, Nam si quid deest, Dominus supplet. Hinc ait Paulus: Deus est qui operatur in nobis velle, & perficere pro bona voluntate.

2. Si quis quærat in Scripturis divinis illa, quæ miranda putant Philosophi, omnia ibi invenienda credat.

Tria apud Philosophos fuerunt miranda, Rationalis, scilicet, Moralis, & Naturalis, quæ per tres puteos significantur, & in tribus Salomonis libris, hoc est, in Proverbiis, Ecclesiastice, & in Canticis reperiuntur. In Proverbiis moralis, & rationalis, hoc est, Ethica, & Logica; Naturalis in Ecclesiaste; Moralis item, & Rationalis in Canticis Canticorum. Sapientia naturalis in Evangelio Joannis: Moralis in Matth. Rationalis in Marco; Historia in Luca. Joannes enim Verbum in principio reperit, & Verbum apud Deum vidit; Matthæus præcepta nobis vivendi dedit. Marcus demonstravit rationabilem, & admirabilem copulatum de Joanne Baptista cum dixit: Ecce ego mitto Angelum meum &c. Et: Ego vox clamantis in deserto &c. Ut, & admirationem moveret, & doceret hominem humilitate, abstinentiâ, & fide debere placere. Lucas verd historicum ordinem edidit, & multa Domini gesta nobis revelavit. Sapientiam item naturalem explicavit, cum Dominicæ incarnationis Creatorem Spiritum Sanctum nobis reseravit. Moralem docuit cum in illis beatitudinibus mores declaravit. Rationalem docuit cum dixit: Qui in minimo est fidelis, est etiam in magnis. Naturalem tandem docuit, cum virtutes calorum moveri dixit: Terramque in passione Domini fuisse obscuratam, refugee sole. Quæ igitur mandata prudentia falsè sibi vendicat, sapientia spiritalis verd possidet; immodè fides nostra, & Mystrium Trinitatis sine hac triplici sapientia esse non potest, hoc est, nisi credamus illum naturalem Patrem, qui nobis genuit Redemptorem; & illum moralem Filium, qui Patri usquè ad mortem secundum hominem obediens, nos redemit; & rationalem spiritum, qui rationem colendæ divinitatis, & vitæ regendæ humanis pectoribus infudit. Ex Proæmio in Evangelium Lucæ. Tom. 3.

3. Divinæ literæ non solum mores in his; qui prædicabiles sunt, sed eorum parentes plerumque solent laudare.

Exemplum est de Sancto Samuele, cujus mater Anna laudatur. Idem de Sancto Joanne Baptista, cujus non solum parentes, sed etiam majores ejus laudantur. Ex Com. in cap. 1. Lucæ. Tom. 3.

4. Interrogationes quædam in sacris literis, quæ negationem inferre videntur, non

sunt negativæ intelligendæ. Hoc est.

Si homo peccaverit in Dominum, quis orabit pro eo? Et: Quis habitabit in Tabernaculo tuo? Non est dicendum: Nullus, sed aliquis, idest, probatus. Et: Deus quis similis tibi? Non utique nullus, quia imago Patris est Filius. Ex lib. 1. de Pænit. cap. 8, Tom. 4.

Regula est Ambr. vera; tamèn aliqua auctoritates scripturales per interrogationes impossibile inferre solent. Exempli gratia; Quis nos separabit à charitate Christi. Et: Sculptibile quid prodest? Nam in utràque auctoritate subinfertur impossibilitas, quia Apostoli charitatem nulla tribulatio, nullaquæ angustia dividere potuit à Christo; nec in idolis est ulla utilitas. Hæc ex Hieronymo in cap. 2. Abachuc Prophetæ.

4. Sicut in populo Judæorum multi olim prophetaverunt falso spiritu, quorum nequæ prophetiæ, nec scripta recepta sunt; ita & in Christianorum populo Evangelia plurimi scriplerunt, quæ ab Ecclesia non sunt recepta.

Ex Luca in Pref. sui Evangelii, ubi ait: Multi conati sunt scribere Evang. &c. Qui conatur suo labore conatur, non dictante Spiritu Sancto. Non conatus est Matthæus, non Marcus, non Lucas, non Joannes, sed divino spiritu ubertatem dictorum, rerumque omnium ministrante, sine ullo molimine cepta compleverunt. Ex Ambros. in pref. Lucæ Tom. 3.

SANCTI HIERONYMI

Opera omnia ordine alphabetico disposita, & Scoliis illustrata, & in novem Tomos distincta.

A

- A** Edias Comment. tom. 5.
 Abacuch Comment. tom. 5.
 Abigazo, epist. 32. tom. 1.
 Ageruchia vidua de monogamia, ep. 11. tom. 1.
 Aggæi Comment. tom. 5.
 Algasia, ep. 151. tom. 3.
 Alipio, & Augustino, ep. 79. tom. 2.
 Alexandro, & Minerio, ep. 152. tom. 3.
 Amos Comment. tom. 5.
 Amando, epist. 147. tom. 3.
 Anachoretis, & Theodosio, ep. 38. tom. 1.
 Anapsichia, & Marcellino, ep. 82. tom. 2.
 Antonio de modestia, ep. 45. tom. 1.
 Apologia ad Pammachium adver. Jovin. ep. 50. tom. 2.
 Apologia tres in tres libros adver. Russ. tom. 2.
 Apologeticum ad Domnionem, ep. 51. tom. 2.
 Apronio, epist. 56. tom. 2.
 Asella laudes ad Marcellam, ep. 15. tom. 1.
 Augustinus Hieron. epist. 86. 87. & 88. tom. 2., ep. 93. tom. 2., Præsidio ep. 95. tom. 2., ep. 97. tom. 2.
 Augustino epist. 40. tom. 1., ep. 79. tom. 2., ep. 80. tom. 2., ep. 81. tom. 2., ep. 89. tom. 2., ep. 91. tom. 2., ep. 92. 94. 96. & 98. tom. 2.

B

- Blasilla agrotatio ad Marcellam, ep. 23. tom. 1.
 Blasilla obitus ad Paulam, ep. 25. tom. 1.
 Bonasio, epist. 100. tom. 2.

C

- Catalogus Gennadii illustrium virorum tom.1.*
Castorina Matertera, ep.36. tom.1.
Castrutio, epist.33. tom.1.
Celantia matrona de rat. piè vivendi, epist.14. tom.1.
Chrisogono monacho Aquileia, ep.44. tom.1.
Chromatio, Jovino, & Eusebio, ep.43. tom.1.
Cypriano explanat. Psal.89. ep.139. tom.3.
Cromatio, & Heliodoro in Tob. ep.110. tom.3.
Clericorum, & Sacerdotum vita ad Nepot. ep.2. tom.1.
Contubernium suspectum vitandum, ep.47. tom.1.
Cyrillo, ep.18. de fidei explan. tom.9.

D

- Dialogi in tres libros adver. Pelagianos tom.2.*
Damasus Hieron. ep.143. & 144. tom.3.
Damaso, ep.57. & 58. tom.2., ep.125. tom.3., ep.142. tom.3., ep.145. & 146. tom.3.
Damaso Papæ, ep.143. tom.3. in 4. Evang. & in Cant. Cantic. præfatio tom.3.
Danielis Comment. tom.4.
Dardano, ep.129. tom.3.
Demetriada de servanda virginitate, epist.8. tom.1.
Desiderio, ep.154. tom.3.
Didimi de Spiritu Sancto libri tres D. Hieron. interpret. tom.6.
Domnioni Apologeticon, ep.51. tom.2., in Paralip. præfatio, ep.108. tom.3.

E

- Educatio Pacatula infantula ad Gaud. ep.12. tom.1.*
Elvidius impugnatur de perpet. Virginit. Beata Mariæ tom.2.
Epiphanius Jo. Episcopo Hierosol. ep.60. tom.2., Hieron. ep.73. tom.2.
Epitaphium Nepotiani ad Heliodorum, epist.3. tom.1.
Evagrio, ep.85. tom.2., ep.126. tom.3.
Esaia Comment. tom.4.
Eustochium Marcella, ut commigret Bethlehem, ep.17. tom.1.
Eustochio de acceptis munusculis, ep.19. tom.1. De custodia Virginitatis, ep.22. tom.1. De epitaphio Paulæ, ep.27. tom.1.
Eusebio, Chromatio, & Jovino, ep.43. tom.1.
Ephef. Comment. tom.6.
Epistolarum omnium D. Pauli Comment. to.8.
Epist. Commentaria tom.6.
Eccles. Commentaria tom.5.
Evangelist. Comment. tom.6.
Epist. D. Hieron. falsè adscripta, doctæ quiddam, & erudita varias materias complementes to.9.
Exasperantio hortatoria, ep.35. tom.1.

F

- Fabiola epitaphium ad Oceanum, ep.30. tom.1., ep.127. tom.3. De vestitu Sacerdot. ep.128. tom.3.*
Fidei explanatio ad Cyrillum, ep.18. tom.9.
Florentio, ep.4. & 5. tom.1.
Furia de servanda viduitate, ep.10. tom.1.
Freteilla, & Suria, ep.135. tom.3.

G

- Gaudenzio de Pacatula infantula educatione, ep.12. tom.1.*
Gelat. Comment. tom.6.

Gennadii illustrium Virorum Catalogus tom.1.

H

- Hebraica loca, & nomina in Sacra Scriptura tom.3.*
Hebraica quæstiones, seu traditiones in lib. Gen. Reg. Paralip. tom.3.
Heliodoro de laude vitæ solitariæ, ep.1. tom.1.; Et in Job præfatio, ep.110. tom.3.
Hermonensibus Virginibus, ep.39. tom.1.
Hilarionis vita, tom.1.
Hedibia, ep.150. tom.3.
Hieremæ Comment. tom.4.
Homiliae duæ in Cant. Cantic. tom.3.
Homiliae quatuor Origenis in Cantic. Cantico. tom.3.
Hieron. Rustico monacho de vivendi forma, ep.4. tom.1.; Marcellam invitatur ad rus Bethlehe- miticum, ep.18. tom.1.; Adversus Jovinum libri duo tom.2.; Apologia ad Pammachium, ep.50. tom.2.; Theophilo, ep.70. & 71. to.2.; Marcella, ep.74. tom.2.; Marco Presbytero Coledensi, ep.77. to.2.; Augustino, ep.79. to.2., ep.80. & 81. to.2., ep.89.91.92.96. & 98. tom.2.; Asella, ep.99. to.2.; Paulino ep.103. tom.3.; Damaso, ep.145. & 146. to.3.

I

- Innocentio de muliere septies ista, ep.49. to.1.*
Index rerum, & verborum in sex tomos poster. cum indice locorum Sacra Scriptura in sex eosdem tomos, tom.9.
Jovinianus arguitur in duobus libris, tom.2.
Joannes Hierosol. arguitur, ep.62. tom.2.
Joannis textus, tom.6.
Jonæ Comment. tom.5.
Joelis Comment. tom.5.
Jeb Comment. tom.8.
Jovino, Chromatio, & Eusebio, ep.43. to.1.
Juliano Diacono, ep.37. tom.1.
Juliano consolatio, ep.34. tom.1.

L

- Lata de institutione filia, ep.7. tom.1.*
Lea exitus ad Marcellam, ep.24. tom.1.
Liber de Viris illustribus, tom.1.
Luca textus, tom.6.
Lucino, ep.28. tom.1.
Lucinii Betici epitaphium, ep.29. tom.1.
Luciferanis, & Oribodoxis dialogus, tom.2.

M

- Malchi captivi monachi vita, tom.1.*
Magno oratori Romano, ep.84. tom.2.
Michea Comment. tom.5.
Malachia Comment. tom.5.
Marci Comment. tom.6.
Matthæi Comment. tom.6.
Mansiones 43. tom.3.
Marcellino Apologia adversus Rufinum, ep.82. tom.2.
Marcella de laudibus Asella, ep.15. tom.1.; In- vitatur ad rus Bethlehem. ep.18. tom.1.; De commigrat. in Bethlehem. ep.17. tom.1.; De Marcella vidua epitaphio, ep.16. tom.1.; De acceptis munusculis, ep.20. tom.1.; De agro- tatione Blasilla, ep.23. tom.1.; De exitu Lea, ep.24. tom.1. adversus Montanum, ep.54. tom.2.
Maria Virginitas defenditur contra Elvidium, tom.2.

Marcellæ, ep. 74. tom. 2., ep. 78. tom. 2., ep. 102. tom. 2., ep. 130. to. 2., ep. 133. to. 3., ep. 136. tom. 3., ep. 137. & 138. to. 3., ep. 148. to. 3.; *De blasphemia in Spiritum Sanctum*, ep. 149. tom. 3., ep. 148. tom. 3.; *Expositio Psalm. 126.* ep. 141. tom. 3.

Montanus increpatur, ep. 54. tom. 2.

N

Nepotiano de vita Sacerdotum, & Clericorum, ep. 2. tom. 1.

Nicæ Hypodiacono Aquilejæ, ep. 42. tom. 1.

Naum Comment. tom. 5.

O

Oceano epitaphium Fabiolæ, ep. 30. to. 1., ep. 65. tom. 2., ep. 83. tom. 2.

Oceanus, & Pammachius Hieron. ep. 64. to. 2.

Orthodoxis, & Luciferanis dialogus, to. 2.

Osæ Comment. tom. 5.

P

Pacatulæ infantulæ educatio ad Gaudentium, ep. 12. tom. 1.; Pammachio consolatio super obitu Paulinæ uxoris, ep. 27. tom. 1.; Pro libris suis adversus Jovin. epist. 52. tom. 2.; Adversus errores Joannis Hierosol. ep. 61. to. 2., epist. 65. tom. 2.; Apologia Hieron. adversus Rufinum lib. 1. tom. 2.; Adversus Jov. ep. 52. tom. 2., & ep. 78. tom. 2.

Pammachius, & Oceanus Hieron. ep. 64. to. 2.

Paulino de Institutione monachi, ep. 13. tom. 1., ep. 103. tom. 3., ep. 153. tom. 3.

Paulo Concordienti, ep. 21. tom. 1.

Paula, & Eustochium, Marcellæ, ut commigret Bethlehem, ep. 17. tom. 1.; In Eccles. to. 3.; In duodecim Prophetas, tom. 3.

Paulæ matris Epitaphium, ep. 27. to. 1.; Super obitu Blasillæ, ep. 25. tom. 1.

Paulinæ obitus ad Pammachium, ep. 26. tom. 1.

Pauli Eremitæ vita, tom. 3.

Paulæ Urbicæ, ep. 155. tom. 3.

Pelagianis increpantur in tribus libris, tom. 2.

Præfatio in Pentat. Moysi, tom. 3. in Josue to. 3., in lib. Reg. tom. 3., in lib. Paralip. tom. 3., in Esdra, & Neem tom. 3., in Tobiam tom. 3., in Judith tom. 3., in Hester tom. 3., in Job to. 3., in Proverb. tom. 3., in Ecclesiastes tom. 3., in Canticis Canticorum tom. 3., in translationem Isaïæ tom. 3., in Hieremiam tom. 3., in Ezechielem tom. 3., in Daniele tom. 3., in duodecim Prophetas tom. 3., in Joëlem tom. 3., in quatuor Evangelia tom. 3., in Canticis Canticorum ad Damasium tom. 3., in Ecclesiasten ad Paulam, & Eustorgium tom. 3.

Principiæ virginis Marcellæ viduæ Epitaphium, ep. 16. tom. 1.; Explanatio Psalm. 44. ep. 140. tom. 3.

Pauli Apost. epist. Comment. tom. 8.

Præsidio, ep. 95. & 97. tom. 2.

Proverb. Comment. tom. 8.

Philemonis Comment. tom. 7.

Prophetarum majorum Comment. tom. 4.

Prophetarum minorum Comment. tom. 5.

Psalmorum Comment. tom. 7.

R

Ripario Presbytero adversus Vigilantium, ep. 53. tom. 2., ep. 55. tom. 2.

Rustico monacho, ep. 4. tom. 1., ep. 46. tom. 1.

Ruffino, ep. 41. tom. 1.; Præfatio in lib. Origen.

ep. 63. tom. 2., ep. 66. tom. 2.; *Adversus ipsam Rufinum tres libri tom. 2. ep. 131. tom. 3.*

S

Sabiniano Diacono increpatoria, ep. 48. tom. 1.

Salvina de servanda viduitate, ep. 9. tom. 1.

Sophronio, ep. 134. tom. 3.

Sophonie Comment. tom. 5.

Sunia, & Fretellæ, ep. 135. tom. 3.

T

Theophilo Episcopo Alexandrino, ep. 31. tom. 1., ep. 62. tom. 2., ep. 68. tom. 2.

Theodora Epitaphium Lucinæ Baticæ, epist. 29. tom. 1.

Theodosio, & aliis Anachoretis, ep. 38. tom. 1.

Theophilus Epiphonio, ep. 67. tom. 2.; Hieron. ep. 72. tom. 2., ep. 69. tom. 2., ep. 72. tom. 2.

Titi Comment. tom. 6.

Tranquillino, ep. 76. tom. 2.

V

Virginibus Hermonensibus, ep. 39. tom. 1.

Virorum illustrium liber. tom. 1.

Vigilantius impugatur, ep. 53. tom. 2., ep. 75. tom. 2.

Vitali, ep. 132. tom. 2.

Virginitas Beata Mariæ defenditur contra Elvidium, tom. 2.

Z

Zachariæ Comment. tom. 5.

EPISTOLÆ

S. Hieronymo falsè adscriptæ, & Tomo nono contentæ, ordineque alphabetico dispositæ ex edit. Parisi, & Roman.

Hic Tomus dividitur in tres partes; in quarum primâ locatæ sunt Epistolæ, doctæ quidem, & eruditæ, quarum tamen Auctores ignorantur. In secundâ parte positæ sunt, quæ suis titulis proprios testantur Auctores. In tertîâ verò parte appositæ sunt, quæ suos Auctores præferunt, verum non ita doctæ, & eruditæ, ut illæ, quæ in prima, & secunda classe continentur.

PRIMA SERIES.

A

Adversitas toleranda ad Marcellam, epist. 4.
Amico ægroto, epist. 6.. De viro perfecto, ep. 7.
Amicus instruitur in lege divinâ, epist. 8.
Assumptio B. Virginis ad Paulam, & Eustoch.
Sophronii esse creditur, epist. 10. & 11.
Attributa Deo in scripturis, epist. 15.
August., & Alip. Julianæ, epist. 2.

C

Cyrillo fidei explicatio, epist. 18.
Circumcisio vera ad Therasiam, epist. 27.
Concilii Milevitani de Hieronymo ad Innocent.,
1. epist. in princ.

D

Damaso explan. Symboli, epist. 17.
Damasii symbolum, epist. 16.
Dardano de diversis musicorum gener. epist. 28.
Demetriadi Virg. de Virg. epist. 1.
Deo attributa in Scripturis, epist. 15.

Eccle-

E

Ecclesia septem gradus, epist. 13.
Epiphania Domini, epist. 31.
Evagrius objurgatur, epist. 22.
Eustochio de vinculis Petri, epist. 35.
Eustochio, & Paula de Assumpt. Virg. ep. 10.
Explanatio Psalmi 40. ep. 26., & Psalmi 117., epist. 27.
Explanatio symboli ad Damasum, epist. 17.
Explanatio fidei ad Cyrillum, epist. 18.

F

Fidei explanatio ad Cyrillum epist. 18.
Filii duo, frugi, & luxuriosus, epist. 4.

G

Geruntii filiabus de contemnenda hered. ep. 3,

H

Hæreditas contemnenda Geruntii fil. ep. 3.

I

Juliana Augustinus, & Alip. epist. 2.

L

Laurentio Episcopo symbolum Ruffini, epist. 19.
Leprarum diversa genera, epist. 39.
Levita lapso, epist. 23.

M

Marcella de toleranda adversitate, epist. 4.
Mauritii filia de laude Virg. epist. 14.
Miles seculi hortatur ad militiam Christi, ep. 24.
Muscorum genera diversa, epist. 28.

N

Nativitas Domini, epist. 30.

O

Oceano, & Pammachio hortatoria, epist. 37.

P

Pammachio, & Oceano hortatoria, epist. 37.
Parentes honorandi, epist. 12.
Paschæ celebratio, epist. 20.
Psalmi 40. explan. ep. 26., & Psalmi 117. ep. 27.
Paula, & Eustochia de Assumptione B. Virginis, ep. 10.
Pœnitens quidam in seculo, epist. 38.
Præsidio Diacono de Cereo Paschali, ep. 20.

Q

Quadrages. serm. epist. 32.

R

Ruffini symbolum, epist. 19.
Rustico Narbon. Episcopo de 7. gradibus Ecclesiæ, epist. 13.
Resurrectio Domini, epist. 29. & 34.

S

Symbolum Damasi, epist. 16.
Symboli explanatio ad Damasum, epist. 17.
Symbolum Ruffini ad Laurentium, epist. 19.
Susanna lapsa objurgatur, epist. 22., vel 23.

T

Therapsia de vera Circumcisione, epist. 21.
Tentationes decem populi Israelis, epist. 25.

V

Vigilia quantum ad esum agni, epist. 33.
Vigiliarum observatio, epist. 36.
Virginitas ad Demetriadem, epist. 1.
Virginitatis laus, epist. 14.
Virgini in exilium missæ consol. epist. 5.
De tribus Virtutibus, epist. 9.

SECUNDA SERIES.

A

A Anastasio Urbis Romæ Episcopus Ruffinus pro fide suâ, epist. 43.
Anastasi sententia de Ruffino, ibid.
Apologia Pamphili, Ruffini, & Eusebii pro Origène, epist. 42.
Augustinus Hieronymo de ratione animæ, ep. 44., & 45. in illud. Qui legem impl.
Augustinus Optato Episcopo Milevitano de orig. animæ, epist. 46.
Augustin. homil. de Pastoribus, epist. 47.
Augustin., & Hieron. Dialog. de orig. animæ.

D

Dialogus de orig. animæ sub nomine Hieronymi, & Augustini incerto auctore.

E

Eusebii Apologia pro Origène, epist. 42.

H

Homil. in Evang. Matth. Quis vestrum.
Homil. de Corpore, & Sanguine Christi, incerta Auctore.
Homil. Augustini de Past. epist. 47.
Hieronymo Augustinus in illud: Qui legem impl. ep. 44., & de ratione animæ, ep. 45.

I

Invectiva Ruffini in Hieron. epist. 43.

M

Monachorum regula ex lib. Hieron. collecta.
Martini V. regulæ Monach. approbatio, ibid.

O

Origenis Periarcon, epist. 43.
Optato Episcopo Milevitano Augustin. de orig. animæ, epist. 46.

P

Pamphili Apologia pro Origène, epist. 42.
Paulinus Sebastiano Erem. epist. 41.
Periarcon Origenis, epist. 43.

R

Ruffini Apologia pro Origène epist. 43.
Ruffini liber de adulter. lib. Orig. ibid.
Ruffini invectiva in Hieron. ibid.
Ruffinus in Periarcon, & Anastasio pro fide suâ, ibidem.

V

Valerius Ruffino nō ducat uxorem, epist. 48.

TERTIA SERIES.

A

A ugustinus ad Cyrillum de magnificentiis S. Hieronymi.
August. Cyrill. de miraculis S. Hieronymi.

C

Catalogus Scriptorum Ecclesiast. ad Desiderium.
Clericorum vita ad Oceanum, epist. 5.
Cromatius, & Heliodorus Hieron. epist. 56.
Cromatio, & Heliodoro Hieronymus, epist. 57.
Cyrillo Augustinus de magnificentiis Hieronymi, & Cyril. Augustin. de miraculis S. Hieronymi in fine tom. 9.

D

Damasus Hieronymo, epist. 52.
Damaso Hieronimus, epist. 53.
Damaso de oblatione Altaris, epist. 55.
Damaso Eusebius de morte Hieronymi, ep. 59.
Desiderio de Script. Ecclesiast.

E

Eustochio, & Paula de virtute Psalm. ep. 54.
Eusebius de obitu Hieronymi, epist. 59.

H

Hieronymus Damasus, epist. 53.
Hieronymo Cromatius, & Heliodorus, ep. 56.
Hieronymus iisdem, epist. 57.
Hieronymi magnificentia, miracula, & vita post epist. 59.

M

Monachorum regula post epist. 55.

N

Nativitas B. Virginis, epist. 58.

O

Oceano de ferendis opprobriis hortatoria ep. 50.
Oceano de vita Clericorum, epist. 51.

P

Paula, & Eustochio de virt. Psalm, epist. 54.

R

Regula Monachorum post epist. 55.

S

Scriptorum Ecclesiast. Catalogus post epist. 53.

T

Tyrasto epist. consol. 49.

V

Vita Clericorum, epist. 51.
Vita Hieronymi in fine tom. 9.

DE LIBRIS,

*Qui Hieronymi esse non censentur,
 iudicium.*

Nicolaus Lyranus, *Commentarios in tres libros Regum, & in duos Paralipom.* Hieronymi non esse ait: sed eorum Auctorem fuisse Neophytum quemdam Judæum ob nonnulla ex hebraicis fabulis desumpta, & in iisdem Commentariis conscripta.

In Job Commentarii censentur esse Bedæ, cum in gratiam Vesterii Episcopi Anglicani, cujus temporibus, Beda Monachus in quodam Monasterio Anglicano vitam degebat, dicti Commentarii sint conscripti, ut in calce eorundem Commentariorum apparet.

In Psalterium, vel in aliquot Psalmos Commentarii Hieronymi esse non judicantur ob ineptias sermonis, & solecismos in iis scantes, & ob nonnulla, quæ Hieronymi doctrinæ adversantur. Alii verò eosdem Commentarios Hieronymi esse volunt, sed ab incerto impostore neniis, nugisque fuisse contaminatos.

In Proverbia Salomonis Commentarii Hieronymi esse negantur, tum ob sententiarum, & sermonis dissimilitudinem; tum quòd in cap. 6., & 24. citatur non solum Augustinus, sed etiam cap. 21. cap. 30. ipsemet Hieronymus citatur, & Tritemius hos Commentarios Bedæ tribuit.

In Threnos Commentarii ob græcæ, & hebraicæ intelligentiæ carentiam Hieronymi esse non censentur, sed ex variis diversorum Auctorum dictis, & ex Gregorii potissimum sententiis videntur esse collecti, & coacerati, & Rabani esse judicantur.

Ang. Rocca Oper. Tom. II.

In Marcum Commentarii, tum ob stylum, & ob græcæ, & hebraicæ intelligentiæ carentiam Hieronymi esse non judicantur; tum quòd inibi inseruntur versus aliquot de figura Crucis, mutilatum desumpti ex quarto libro Sedulii, quem Hieronymo posteriorem multis annis fuisse constat.

Cap. 15.

In Acta Apostolorum Adnotationes ex Hieronymo videntur collectæ, in quarum sine citatur nomen Hieronymi, & libellus de *nominum interpretatione*, qui etiam inter opera Bedæ extat, & hujus etiam collectoris judicantur esse adnotationes.

In Epistolas Pauli Commentarii, ob styli diversitatem, & dogmatum discrimen, Hieronymi esse nullo modo judicantur, & præsertim ob dictum, quod in explanatione septimi cap. epist. ad Romanos apparet; illud enim aperte favet Pelagio, cujus quidem Hieronymus fuit hostis acerrimus.

Cap. 7.

Dicto autem in loco leguntur hæc verba; *Insaniunt, qui de Adam per traducem, asserunt ad nos venire peccatum.* Quæ sententia Pelagiana est.

De Filio Prodigio Tractatus Hieronymi esse non creditur, quia de hujus parabolæ expositione tractatum alterum alio explanationis sensu ad Damasum scripsit. Ille verò inter opera Chrysostomi excudi solet.

DE ALIIS EPISTOLIS

Hieronymo falso adscriptis.

Quæ sequuntur Epistolæ ex vetustioribus Typis Tomo quarto inferuntur, ex recentioribus autem Tomo nono, & à Hieronymi stylo, & phrasi omnino dissidentes, quarum multæ doctæ quidem, ut infra dicetur, nonnullæ verò non item. Sunt, quia aliquas Paulini Nolani Episcopi, aliquas Maximi, alias maximi Augustini Præfulis Taurinensis, alias verò Tertulliani stylum, redolere affirmant:

Paulini censentur esse epist. 4. ad Marcellam, epist. 5. ad Virginem, epist. 23. ad Levitam lapsum, vel epist. 24.

Maximi censetur esse epist. 7. Amico ægroto; in ea enim fit mentio de Sancto Ambrosio, & de inventionem Sanctorum corporum Gervasii, & Protasii, quæ à Sancto Ambrosio inventa fuerunt. Epist. 20. Therasiæ Thetrantiæ, vel Terentiæ de vera Circumcisione.

Augustini censentur esse, stylo suadente, epist. 21. vel 22. secundum alias editiones de celebratione Paschæ, epist. 22. vel 23. ad Susannam, & doctæ quidem, & erudita epistola est, quæ inter epistolas Augustini apponi solet. Sunt tamèn qui ob periodos Augustini eam non esse dicant.

Tertulliani censetur esse epist. 6. ob stylum; & scribitur amico ægroto.

Sophronii censetur esse epist. 10. ad Paulam, & Eustochium de Assumptione Beatæ Virginis. Hic Sophronius fuit Hieronymi amicus, qui Catalogum de Scriptoribus Ecclesiasticis græcum reddidit.

E

Epi-

Epistola prima ad Demetriadem doctissima profecto habetur; sed nimium libero arbitrio tribuere videtur, etiam sine Dei gratia, & Pelagiani alicujus hominis esse creditur. Hinc jure ab Augustino, & Alipio in sequenti epistola, quæ est 2. ad Julianam Demetriadis virginis matrem redarguitur. Et exemplaria quædam Celestii Pelagiani nomine præferre nonnulli ajunt.

Epistola Eusebii ad Damasum de Hieronymi obitu falsis nominibus circumferre videtur, ut ait Sanctus Antoninus, cum Damasus longè antè Hieronymum obierit.

Epistolæ de magnificentis, & miraculis Hieronymi falsis etiam nominibus Augustini, & Cyrilli circumferre videntur, salvo tamen in his, & omnibus aliis in rebus à me pronunciatis meliori judicio, cui me submitto semper.

Hieronymus Stridone in Dalmatia natus est, & Romæ baptizatus in liberalibus disciplinis à Donato, & ab aliis doctissimis viris eruditus. In Græcia Philosophia, & eloquentia instructus, & in Gallia divinis literis operam dedit, summorum Theologorum consuetudine floruit, & in his usus est Didymo, & præsertim Gregorio Nazianzeno Constantinopoli præceptore, quo Doctore se sacras literas didicisse fatetur. Hunc Hieronymum propter singularem ejus doctrinam, latinam linguam, & græcæ, hebraicæ, & chaldaicæ peritiâ Damasus Pontifex, & Sanctus Augustinus de locis Sacre Scripturæ difficillimis sæpè consuluerunt. Hic etiam Damasi jussu ex hebræo vetus Testamentum, & Novum ex græco convertit; & latina Biblia in linguam Illiricam transtulit. Multa præterea, ut visum est, Doctorum scripta latine reddidit, & multa suo ingenio scripsit. Origènem præcipuè inter ceteros Græcos expositores imitatus est, non ut dogmatistam, sed tamquam interpretem, ex cujus voluminibus multa in suos libros transfudit. Hinc ab æmulis *Compiler Origènis* appellatus; multis in locis sese excusavit, præsertim verò in præfatione secundi Commentarii in Michæam, ubi ex Terentianis versibus centonem pro sua defensione aptavit, concludens: Græcorum benedicta transferre, si crimen sit, non solum Ennium, Maronem, Plautum, Cæcilium, Terentium, & Tullium culpandos esse, verum etiam Hilarium furti reum esse ait, qui in Psalmos 40. tot versus Origènis ad sensum vertit; Quorum omnium diligentiam æmulari potius optat, quam aliorum obscuram negligentiam.

Hieronymi stylus varius est, juxta diversitatem rerum, ac personarum, ad quas scribebat, sicut de Augustini libris dictum est; Utitur autem ubique dictione succintâ, simplici, & apertâ, verbisque, ut ipse ait, è trivio desumptis, ut per eum lector divinæ Scripturæ verba intelligat; & hanc solam laudem sibi esse testatur, cujus rei rationem reddens in quæstionibus ad Damasum Papam hunc in modum scribit; *De Scripturis disputantem, non decet Aristotelis argumenta conquirere,*

nec ex summe Tullianæ eloquentiæ ducendus est rivulus; nec aures Quintiliani flosculis, & scholari acclamationem mulcendæ; pedestris, & quotidiana similis, & nullam lucubrationem redolens oratio necessaria est; quæ rem explicet, sensum edisserat, obscura manifestet, non quæ verborum compositione frondescat. Sint alii disertis, laudentur, ut volunt, & inflatis buccis spumantia verba trutinent. Mihi sufficit sic loqui, ut intelligar, & de Scripturis loquens, & disputans Scripturarum imiter simplicitatem. Hæc Hieronymus, qui postremo sanctitate, & miraculis illustris fuit. Moritur autem anno Domini 422., ætatis verò suæ 91. Pridiè Kalend. Octobris sub Bonifacio Primo.

SANCTI HIERONYMI

Regula scripturales.

ANtequam, sive priusquam, sive antè, licet consequentiam indicent, tamen, nonnumquam ea, quæ cogitabantur, ostendunt.

Exemplum est in Matthæo dicente de Joseph, & Mariâ semper Virgine; Antequam conciperent, inventa est in utero habens Spiritu Sancto. Mater enim Domini quâvis Joseph fuerit desponsata, cognita tamen ab eo non fuit unquam. Ex Hieronymo adversus Helvidium, tom. 2.

Cap. 3.

Hieronymus loco citato deridet Helvidium asserentem contrarium ob falsam intelligentiam dicti loci Matthæi, & post multa alia, retorquet rationem Helvidii contra eundem dicens; Helvidius antequam pœnitentiam ageret, morte præventus est; ergo aliquando pœnitentiam egit, non est dicendum, quia post mortem non datur pœnitentia, cum Scriptura dicat: In inferno quis confitebitur tibi? Hæc igitur dictio; Antequam, non semper consequentiam significat, sicut nec hoc loco; Antequam in portu pranderem, ad Aphricam navigavi; sententia enim stare potest, etiam si numquam in portu prandium sumpserim. Hæc ex eodem.

2. Cum plures numeri ponuntur, consuevit Sacra Scriptura, maxime vetus Testamentum minorem præponere, & sic ad majorem gradatim conscendit. Hoc est.

Hic fuit annorum quinque, & septuaginta, & centum; nec tamen quinque, & septuaginta plura possunt esse, quàm centum. Ità etiam in Matth. Dabit fructum, unum trigesimum, unum sexagesimum, & unum centesimum. Ex lib. 2. contra Jovinianum, tom. 2.

Cap. 13.

3. Hanc habet consuetudinem sermo divinus, ut per tropologiam, & metaphoram, historiæ exprimat veritatem, & mendacia ibi non sunt. Ex cap. 10. in Oseam tom. 5.

Cum Christus, Petra, Leo, aut Vitis dicitur per similitudinem, non per proprietatem. Augustinus etiam, & Beda hujusmodi tropos omnes in Scriptura Sacra ponunt, & exemplis exornant. Vide supra pag. 10.

4. Tropologia libera est, & his tantum legibus circumscripta, ut pietatem sequatur, intelligentiæ, sermonisque contextum, nec

in

in rebus multum inter se contrariis violentè sit copulanda. Nequè enim eadem est historia lex, & tropologia. Ex com. in 1. cap. Abacuc.

Galat. 4.
Eph. 5.
Gen. 2.

Agar, & Sara ad duo Testamenta referuntur ab Apostolo; non tamèn omnia, quæ in illa historia referuntur, tropologicè interpretari possumus. Idem de Adam, & Eva idem Apostolus disputans, ait: Propter hoc relinquet homo patrem, & matrem suam, & adhaerebit uxori suæ; & erunt duo in carne unâ. Sacramentum hoc magnum est: Ego autem dico in Christo, & Ecclesiâ. Nec ob id totum principium Genesios, & fabrica mundi, & hominum creatio ad Christum, & Ecclesiam referri possunt. Quod enim scriptum est: Relinquet homo patrem suum, si referamus ad Christum, dicendum erit, eum in Calis patrem reliquisse Deum, ut gentium populus jungeretur Ecclesiæ. Hoc item, quod sequitur: Relinquet matrem suam, quomodo possumus interpretari de Christo, nisi fortè dicamus reliquisse eam cælestem Jerusalem, quæ est mater Sanctorum, & cætera multo his difficiliora? Illud etiam, quod ab eodem Apostolo dicitur: Bibebant autem de spiritali consequente eos petra; Petra autem erat Christus, nequaquam nos arctat, ut omnem Exodi librum ad Christum referamus. Quid enim possumus dicere, quod hæc petra à Moyse percussa sit non semel, sed bis; Quod aquæ fluxerint, & torrentes repleti sint. Ex eodem Hieron. in cap. 1. Jonæ.

Cap. 5.

Illud Ephesios Anselmus exponens, ait: Homo iste Mediator Dei, & hominum, homo Christus Jesus significabatur, qui reliquit patrem, quando semetipsum exinanivit formam servi accipiens; non quia deferuit, & recessit à Patre; sed quia non in ea formâ apparuit hominibus, in qua æqualis est Patri. Reliquit matrem, idest, Synagogam Judæorum, de qua secundum carnem natus erat; & adhæsit uxori suæ, idest sociavit, & conjunxit se electorum Ecclesiæ; & ipsi duo, idest, Christus, & Ecclesia sunt in carne unâ; quia carnem, quam ille de Virgine sumpsit, quotidie in Missarum celebrationibus sumit Ecclesia. Hæc ex Anselmo ubi supra. Cætera tamèn omnia Genesios, ut dictum est, ad Christum, & Ecclesiam referri non queunt, quàmvis tota Scriptura Sacra Christum respiciat.

5. Sacræ Scripturæ Interpretes nonnunquam per prolepsin, idest, per anticipationem loca quædam aliis nominibus vocant quàm in sacris Literis habeantur. Hieron. multis in locis.

Cap. 30.

Exemplum est, Alexandria civitas, de qua Ezechiel: Faciam judicia in Alexandria, quæ tunc, No, dicebatur, postea verò Alexandria dicta est. Hæc anticipatio græcè Prolepsis dicitur juxta illud Virgilianum:

Lavinaque venit littora.

Non quod eo tempore, quo Aeneas venit in Latium, littora illa dicerentur Lavina, sed per prolepsin, hoc est, Anticipationem, quæ postea Lavina appellata sunt. Ex Hieronymo in cap. 30. Ezechielis.

6. Multa in Scripturis Sanctis dicuntur iuxta opinionem temporis, quo gesta referuntur. Rocca Oper. Tom. II.

runtur, & non iuxta id, quod veritas continebat.

Ananias in Hieremia dicitur Propheta, non qui esset, sed qui crederetur. Et Joseph in Evangelio Pater Domini vocatur. Et Maria semper Virgo, quæ de Spiritu Sancto concepit, dixit ad Filium: Ecce Pater tuus, & ego dolentes queramus te. Herodes etiam contristatus dicitur; sed tristitia erat dissimulata, propter convivas, cum ipse letitiam haberet in mente. Ex Com. in cap. 28. Hierem., & in cap. 14. Matth.

Cap. 22.

7. Scriptura Sacra hanc habet consuetudinem, ut omnes Reges veteris Testamenti mortuos referat, & sepultos, præter Joakim Josiæ filium tom. 3.

Joakim Josiæ filius interfectus Latrunculis Chaldæorum propter suam ipsius impietatem infestus narratur; sed à Hieremia ipsum sepultura asini sepeliendum pulchre ait, hoc est, infestum à bestiis, avibusque lacerandum.

4. Reg. 25.

Cap. 21.

8. Secundum Hebræorum idioma infans vocatur omnis filius ad comparisonem parentum. Ex quæstionibus in Genesim. tom. 4.

Exemplum dari potest de Ismaele, qui cum esset decem, & octo annis major, quando de domo Abraham cum matre Agar fuit ejectus Puer, scilicet Infans appellatur. Ex eodem Hieron.

Gen. 2.

9. Auditus, & auribus percipere non est iste qui ad aures sonat: sed qui corde percipitur Hieron. in 2. cap. Joel.

Ubiunque hæc duo verba ponuntur, non ad simplicem verborum sonum, sed ad reconditam quoque dictorum intelligentiam pertinere intelligendum est. Hinc in Genesi: Audite verba mea uxores Lamech; auribus percipite sermones meos. Et Isaias: Audite celi, & auribus percipite terram. Ex Hieron. ubi supra.

Gen. 4.

10. Donèc, vel, usquè, dupliciter intelligitur in Sacris Literis: Sæpè enim ex idiomate Sacræ Scripturæ certum tempus in ejus assumptione significat; & sæpè infinitum. Hieron. adversus Elvidium tom. 2.

De hac dictione; Donec, tempus certum significante, ubique occurrunt exempla. Quod autem tempus infinitum significet, multa reperiuntur auctoritates Scripturæ Sacræ, quæ tempus infinitum demonstrant, ut: Sede à dextris meis, donèc ponam inimicos tuos. Et; Ego sum, ego sum, donèc senescatis. Et; Ecce ego vobiscum sum, usquè ad consummationem seculi. Multa in hunc sensum loca reperiuntur in Sacra Scripturâ. Ex Hieron. ubi supra.

Psal. 103.

Isa. 49.

Matth. 28.

11. Mos est Sacrarum Literarum, ut primogenitum non vocent eum, quem fratres sequuntur; sed eum, qui primò natus sit. Ex Hieron. adversus Helvidium, & in 1. cap. Matth.

Hinc omnis unigenitus est primogenitus, non autem omnis primogenitus est unigenitus. Ex eodem Hieron. qui loco citato hanc observationem exemplis, & rationibus declarat, & confirmat.

12. Sponsi in Sacris Literis dicuntur Viri, & sponse Uxores, etiamsi non concubuerint. Ex Hieronymo in cap. 1. Matth. tom. 6.

SANCTI GREGORII MAGNI

Exemplum dari potest de Beatâ Mariâ semper Virgine; quæ apud Matth. Vxor appellatur. Hæc, & multa alia Hieron. ubi supra.

Hinc colligitur, quod non concubitus, sed mutuus consensus matrimonium facit, teste Augustino in homil. super Matth.

13. Filius hominis, in singulari dumtaxat numero; in bonam partem accipitur: Filii hominum, in malam, in Sanctis Literis accipi solet. Ex Hieron. in cap. 30. Ezechielis to. 4.

Exempla de prima acceptione reperire, licet in Daniele, & in Evangelio. De secunda in Psalmis, ut; Filii hominum usquequò gravi corde. Et; Filii hominum dentes eorum arma, &c.

14. Spiritus tam in novo, quàm in veteri Testamento, ubicumque sine additamento ponitur in bonam partem intelligitur. E contrario malus spiritus semper cum additamento legitur. Ex Hieron. in cap. 2. Micheæ tom. 5.

De primo; Fructus, spiritus, charitas, &c. Et; Si spiritu vivimus, spiritu & ambulemus. De secundo; Spiritus immundus. Spiritus malus invasit in Saul. Et id genus alia. Ex eodem Hieronymo.

15. Hanc habet Sacra Scriptura consuetudinem, ut unumquemque vaticinationis suæ, & sermonis prophetam nuncupet. Ex Hieron. in cap. 13. Ezechielis.

Appellatur propheta Baal, & propheta Idolorum, & propheta confusionis. Hinc Apostolus poetam Græcum prophetam appellat, inquit: Dixit quidam proprius eorum propheta; Cretenses semper mendaces. Et in Osa: Propheta insaniens, homo portans spiritum.

16. Apostoli, & Evangelistæ ubicumque de veteri Testamento ponunt testimonia, si inter Hebraicum, & Septuaginta nulla sit diversitas, vel suis, vel Septuaginta verbis uti solent. Si autem aliter in Hebræo, aliter in veteri editione sensus est, Hebraicum magis, quàm Septuaginta Interpretes sequuntur. Hieron. in proemio Comment. 15. in Isaiam tom. 4.

Hoc latè ostendit Hieronymus multis in locis. Sed videre licet supra pag. 9. de novo Testamento.

17. Apostoli, & Evangelistæ aliquandò veteris Testamenti adducunt testimonia, ut sensum non verba citent. Et tamèn sermonum varietas spiritus unitate concordat, quàmvis nec cum Septuaginta, nequè cum Hebræis verba conveniant. Hieronym. ad Pammachium de optimo genere interpretandi tom. 2. epist. 101.

Hujus observationis explanationem supra videre licet pag. 9. de novo Testamento.

18. Si verbis dissentiant, quæ ab Apostolis citantur ex veteri Testamento non confugiendum ad apocrypha, sed sciamus veteris Testamenti esse, quæ ab Apostolis citantur. Hieron. in cap. 5. ad Ephesios tom. 6.

Has tres ultimas observationes scripturales, vide supra in pag. 9. de novo Testamento, ubi earum declarationes ponuntur.

Opera omnia ordine alphabetico disposita, argumentis, aliisque rebus illustrata, & in sex Tomos distincta.

A *Niph. tom. ultimo.*

C *Cantica Canticorum tom. 2.*

D *Decreta tom. 5.*

Dialogi tom. 4.

E *Epistolæ, sive Registrum tom. 5.*

Elogia in Sanctum Gregorium tom. 1.

H *Homil. in Ezechiel. tom. 2.*

Homil. in Evangel. tom. 3.

Hymni varii tom. ultimo.

I *Index rerum notabilium, & locorum Sacre Scripturæ tom. 6.*

M *Moralia tom. 2.*

P *Pastorale tom. 4.*

Paterius in libr. S. Gregorij tom. 6.

Psalmi penitenciales tom. 2.

R *Regum libri tom. 1.*

Registrum, sive Epistolæ tom. 5.

S *Sacrament. tom. ultimo.*

V *Vita Sancti Gregorij tom. 1.*

OPERA EX SANCTI GREGORII

Editionibus vetustioribus in duos Tomos distincta.

C *Antica Canticorum tom. 2.*

D *Dialogorum libri quatuor tom. 1.*

E *Epistolæ tom. 2.*

H *Homilia in Ezech., & in Evang. tom. 2.*

I *Index rerum notabilium, & locorum Sacre Scripturæ tom. 1.*

M *Moralia tom. 1.*

Moralium libri inventi miraculosè tom. 1.

P *Pastorale tom. 1.*

Psalmi penitenciales tom. 2.

R *Registrum, sive Epist. tom. 2.*

Regum libri tom. 2.

V *Vita Sancti Gregorij tom. 1.*

EPISTOLÆ SANCTI GREGORII

Ordine alphabetico dispositæ, & Tomo quinto comprehensæ.

LIB. I. INDICT. IX.

A

- A** Anastasio Episcopo Antiocheno, cui dicit ab Imperatore se reditum eius postulasse, ep. 7.
 Anastasio Episcopo Corinthiensis conqueritur de onere pastorali, & hortatur, ut succurrat portitori præsentis, epist. 26.
 Anastasio Patriarchæ Antiocheno, scribit epistol. de onere pastorali sibi nupèr imposito, epist. 24.
 Eidem conqueritur de onere pastorali, ep. 28.
 Anthemio Subdiacono, Ancillas Dei, Paulinum Presbyterum, & alios commendat, ep. 23.
 Anthemio Subdiacono, ut dominæ Paterichia, & Vivianæ necessaria subministraret, ep. 37.
 Anthemio Subdiacono de monachis circumquaque vagantibus, epist. 40.
 Anthemio Subdiacono, quod mulieres circa monasteria monachorum non maneant, ep. 48.
 Anthemio Subdiacono scribit de oppensione Gaudiosi, epist. 53.
 Anthemio Subdiacono pastorem quemdam infirmum commendat, epist. 65.
 Eidem castigationem injungit illorum, qui sacra vasa Judæis vendiderunt, epist. 66.
 Anthemio Subdiacono Palatinam illustrem seminam commendat, ep. 57.
 Anthemio Subdiacono scribit domum Petronij injustè titulatam, ep. 63.
 Andrea de Dibiria transmittit clavem à corpore Sancti Petri, epist. 24.
 Aristobolo de expositione epistolarum suarum, epist. 28.

B

- Baccandæ Episcopo Formiensis Menturiensem Ecclesiam desolatam Formiensi conjungit, ep. 8.
 Balbino Episcopo Rosellano Populonensem Ecclesiam commendat, epist. 15.

C

- Clementiæ patriciæ consolatoriam epistolam facit de morte Eutherii Episcopi, ep. 11.
 Corsicæ Nobilibus, & Clero de Martino Episcopo eis de aliâ Ecclesiâ ordinando, ep. 79.

D

- Demetrio Episcopo Neap. præcipit hæreticos in communionem suscipere, ep. 14.
 Dominico Episcopo Centumcellensi commendat Luminosam viduam Zemarchi. ep. 13.

E

- Episcopis per Siciliam constitutis, ut semel in anno in unum conveniant, ep. 1.
 Episcopis Italiæ scribit, ut filios Longobardorum in hæresi Arianâ baptizatos, ad Fidem Catholicam concilient, ep. 17.
 Episcopis universis Illyric. de Episcopis ab hostibus expulsi suscipiendis, ep. 43.
 Episcopis universis per Siciliam, ut hi caveant de his, qui fallaciter angarias accipiunt, ep. 68.
 Episcopis universis Numidiæ, ut nullum ex Donatistis ordinent, ep. 75.
 Eulogio Alexandrino scribit epist. de onere sibi nupèr imposito, ep. 24.

Ang. Rocca Oper. Tom. II.

Exarcho Italiæ scribit de Blando Episcopo restituendo, ep. 31.

F

- Felici Episcopo Messanensi, de Monasterio Sancti Theodori ministrando, ep. 38.
 Felici Episcopo Sypontino Canosinam Ecclesiam commendat, ep. 51.
 Felici Episcopo Messanensi, scribit, ut antiquas consuetudines observet, ep. 64.

G

- Gaudioso maternæ Africæ, congratulatur pro benevolentia, ep. 74.
 Gennadio Patricio de violentiis Theodori, ep. 59.
 Gennadio Patricio, & Exarcho Africæ de Concilio contra hæreticos faciendo, ep. 72.
 Eidem Gratiarum actiones facit pro beneficiis, epist. 73.
 Georgio Episcopo Italiæ gratiarum actiones facit, epist. 22.
 Gregorio Antiocheno scribit epist. de onere Pastorali sibi nupèr imposito, ep. 24.

H

- Hilario Monacho de Argentio Episcopo, & Donatistis, ep. 82.
 Honorato Diacono Salonitano, de contentione ipsius contra Episcopum suum, ep. 10.
 Honorato Diacono de oppositionibus Theodori ducis, epist. 47.

I

- Januario Episcopo Callar. Sard. de superbiâ Liberati Diaconi comprimendâ, ep. 81.
 Januario Archiepiscopo Callarit. Catellam illustrem seminam commendat, ep. 60.
 Eidem Pompejanam religios. commen. ep. 61.
 Eidem Catellam religios. commendat, ep. 62.
 Joanni Episcopo Constantinopolitano confirmationem ipsius apud Imperatorem procuranti amicè conqueritur, ep. 4.
 Joanni Episcopo de Urbe veteri admonet de injustâ vexatione Monasterii, ep. 12.
 Joanni Episcopo Constantinopolitano scribit epist. de onere Pastorali sibi nupèr imposito. ep. 24.
 Joanni Hierosolymitano scribit epist. de onere Pastorali sibi nupèr imposito, ep. 24.
 Joanni Patricio, & Quæstori clavem S. Petri transmittit, ep. 30.
 Joanni Episcopo Ravennat. de controversiâ Joannis, & Stephani Epist. ep. 35.
 Joanni Episcopo Surrentino præcipit consecrationem S. Stephani, ep. 52.
 Justino Prætori Siciliæ. Quem redarguit de frumentis non ex integro transmissis, ep. 2.

L

- Laurentio Episcopo Mediolanensi de quibusdam possessionibus injustè detentis, ep. 80.
 Leandro Episcopo Hispaniarum de Recharedo Rege, ep. 41.
 Leoni Episcopo in Corsicâ visitationem injungit Sogonensis Ecclesiæ, ep. 76.

M

- Malcho Episcopo Dalmatien. de contentione Joannis, & Stephani, ep. 36.
 Martino Episcopo in Corsicâ præcipit de Tamitanâ Ecclesiâ transire in Aleriensensem, ep. 77.
 Monachis universis in Christi monte Insulâ constitutis de Horosio Abbate suscipiendo, ep. 49.

N

Narsi Patricio, cui exponit, quod dicitur Petro: Macla, & manduca, ep.8.

Natali Episcopo Salonitano præcipit, ut Honoratum Archidiaconum suo gradu restituat, epist.19.

Natali Episcopo Salonitano, scribit se, gregemque dominicum, ut precibus adjuvet, ep.20.

Nonno Mauritiū de possess. quam petit, dicit se exauditurum, ep.21.

P

Paulo Scholastico Mauritiū magistrum militum, & Petrum Subdiaconum commendat, epist.3.

Perusino populo de Episcopo eligendo, ep.58.

Petro Subdiacono disputationem de possess. per 40. annos possessā, sine debito terminari mandat, epist.9.

Petro Subdiacono insinuat, ut Marcello vitus, & vestitus necessaria ministret, ep.18.

Petro Episcopo Terracinenſi de Judæis non persequendis, ep.34.

Petro Diacono de monachis dispersis per Siciliam, epist.39.

Petro Subdiacono Sicilia de injustis ponderibus rusticorum, & de uxoribus Clericorum, ep.42.

Petro Subdiacono Petrum quemdam commendat, epist.44.

Petro Subdiacono de stipendiis in dedicatione S. Mariæ, ep.54.

Petro Subdiacono præcipit, ut exteriorē curam Monasterii Fausti commendat, ep.67.

Eidem tuitionem Cyriaci, & Joannæ commendat, ep.69.

Petro Subdiacono nē Episcopi antē hiemem ad se veniant, ep.70.

Eidem de possessoribus Taurominit. Ecclesiæ epist.71.

Philippo Comiti Excubitorum causas Italiæ commendat, ep.31.

R

Romano Patricio scribit de Blando Episcopo restituendo, ep.31.

S

Sebastiano Episcopo Reginensi de reversione Anastasi Patriarchæ, ep.27.

Severo Episcopo Aquilejensi præcipit Romam venire, ep.16.

Severo Episcopo visitationem Ariminensis Ecclesiæ injungit, ep.55.

Symmacho defensori de Horasio Abbate in Gorgone Insulā ordinando, ep.50.

T

Theotista sorori Imper. scribit de onere curæ Pastoralis, & de vitā activā, & contemplativā per Martham, & Mariam significari, epist.5.

Theodoro Duci Sardinie de Julianā Abbatissā, epist.46.

V

Venantio ex Monacho scribit, & increpat de habitu monastico dimisso ep.33.

Viennensi Clero, & plebi de Episcopo eis ordinando, ep.78.

Virgilio, & Theodoro Episcopo Massiliæ Galliarum de Judæis, quod vi non debeant baptizari, epist.45.

Ursicino Duci, & Ariminensibus de Episcopo eligendo, epist.56.

LIB. II. INDICT. X.

A

Deodato Episcopo. ut nullus ad sacros Ordines pretio ascendat ep.48. Indict.11.

Agnello Episcopo. de fundis præcipit, ut in Terracinenſi Ecclesia sit Episcopo. ep.13. Indict.11.

Albanensi Clero de ordinatione Episcopi epist.11. Indict.11.

Andrea Episcopo. Tarentino de concubina ejus ep.44. Indict.11.

Anthemio Subdiac. de Januario Episcopo, & Epiphania ep.36. Indict.11.

Antonino Subdiac. de Florentino Episcopo. injuste deposito ep.9. Indict.10.

Antonino Subdiacono de Natali Episcopo, & Honorato Archiep. ep.16. Indict.11.

Antonino Subdiac. de obitu Natalis Episcopo. ep.22. Indict.11.

Ariminensibus habitatoribus, de infirmitate Castorii ep.25. Indict.10.

B

Benenato Episcopo. visitationem injungit Cumanæ Ecclesiæ ep.9. Indict.10.

Benenato Episcopo. Cumanam, & Mustitanam unitas præcipit esse Eccl. ep.31. Indict.11.

Bonifacio Episcopo. Regien. de humanis laudibus vitandis ep.4. Indict.11.

Bonifacio Episcopo. Regitano, de injusitiis Stephanie facta ep.43. Ind.10.

C

Candido Episcopo. de Urbeveteri, de calumnioso ægroto ep.5. Ind.10.

Castoro Episcopo. Arim. de Oratorio S. Crucis consecrando ep.9. Ind.10.

Columbo Episcopo. Numidiæ de heresi donatistarum ep.33. Ind.11.

Columbo Episcopo. Numidiæ de sacris ordinibus, & Concilio faciendo ep.47. Ind.11.

Corinthiis Episcopo. universis, de Adriano Episcopo. ep.38. Ind.11.

Cypriano Diac. de Cosma multis debitis obligato ep.55. Ind.11.

D

Dinamio Patricio Galliarum, crucem transmittit ep.33. Ind.10.

Dominico Episcopo. Chertaginensi gratiarum actiones reddit ep.39. Ind.11.

Domitiano Metropoli. de diabolo corruptore animæ ep.62. Ind.10.

E

Episcopis universis per Dalmatiam constitutis, de Natali Episcopo, & Honorato Archiepiscopo. ep.15. Ind.11.

Episcopis universis per Italiam, ut Armenio subveniant ep.28. Ind.10.

Episcopis universis Hybernæ, de causa trium capitulorum ep.36. Ind.10.

Eusebio Abbati, de contentione inter ipsum, & Maximianum Episcopo. ep.24. Ind.11.

Euticio Episcopo. Tundarino, de cultoribus idolorum ep.59. Ind.10.

F

Felici Episcopo. de Acropoli visitationem Velinæ, Vi-

Vixentinae, & Blandanae injungit Ecclesiarum ep. 29. Ind. 11.

Felici Episcopo Syontino, de diversis causis emendandis ep. 41. Ind. 11.

Eidem de perverſitate Felicis nepotis ejus, ep. 42. Ind. 11.

Fortunato Episcopo Neapolit. de monasterio Gratiſſae Abbatiffae ep. 59. Ind. 10.

Eidem quomodo in Ecclesia ſua converſari debeat ep. 60. Ind. 11.

G

Gratiſſo Subdiac. de poſſeſſionibus Florae Abbatiffae reddendis ep. 17. Ind. 11.

Gratiſſo Episcopo Numentano curam committit Eccl. S. Anthemi ep. 20. Ind. 11.

H

Honorato Archid. Salonitano de abſolutione ipſius ep. 32. Ind. 10.

I

Januario Episcopo Callaritano ſcribit de Iſidoro excommunicato, ep. 34. Ind. 10.

Importuno Episcopo transmittit Dominicum Presbyterum, ep. 10. Ind. 10.

Joanni Episcopo Raven. de Arnulpho, de Episcopis Hyſtriae, & de baptizatis non rebaptizandis, ep. 32. Ind. 10.

Joanni Episcopo praecipit Treverensium Ecclesiam ſuae uniri, ep. 35. Ind. 10.

Joanni Episcopo Squilatio viſitationem cujuſdam injungit Eccleſiae, ep. 25. Ind. 10.

Eidem admonet, ut ſupra, ep. 26.

Joan. Clero, & plebi Cortonae, de Joanne viſitatore, ep. 27. Ind. 11.

Joanni Episcopo primae Juſtinianae, de injuſta condemnatione Adriani Episcopi, ep. 6. Ind. 11.

Joanni Episcopo Raven. de illicita uſurpatione pallij, ep. 54. Ind. 11.

Joan. Episc. Constantinop. de Joanne Presbytero, & Monachis Iſauriae, ep. 52. Ind. 10.

Joan. Episc. Raven. de Vivando, & Gaviniano Diacono, ep. 28. Ind. 11.

Joan. Subdiac. de electione, & conſecratione Conſtantij, ep. 30. Ind. 11.

Joan. Episc. Lariffae, de injuſta condemnatione Adriani, ep. 7. Ind. 11.

Joan. Episc. Calliopolit. de Andrea Episcopo, & matricula verberata, ep. 45. Ind. 10.

Joan. Episc. Raven. commendat Episcopos, ep. 22. Ind. 10.

Joan. Episc. Vellitrano praecipit in alium transſmigrare, ep. 11. Ind. 11.

Joanni Abbat. de Bonifacio Praeposito, & de cura animarum, ep. 3. Ind. 10.

Joan. Episc. viſitationem injungit Nepeſinae Eccleſiae, ep. 20. Ind. 10.

Jobino Episc. Illyrici plurimum gaudet, & de Natali Episc. loquitur, ep. 17. Ind. 11.

Italica patriciae, de rebus pauperum, ep. 57. Ind. 10.

Juſtino Presbytero, de Leone Episcopo ſuſcipiendo ep. 23. Ind. 11.

L

Leontio Episcopo, de infirmitate Caſtorij, ep. 24. Ind. 11.

Libertino Praefecto Siciliae, de praesumptione Naſae Judei, ep. 37. Ind. 10.

Lucillo Episcopo de Mellita, de Clericis Africanae Eccleſiae, ep. 30. Ind. 11.

M

Magno Presbytero de excommunicatione ejus, & de Episcopo eligendo, ep. 26. Ind. 11.

Marmiano Abbat. de Bonifacio Victore injuſte damnato, ep. 27. Ind. 11.

Mauritio Augusto, de ejus lege injuſta, ep. 61. Ind. 11.

Maximiano Episcopo Syracuſano de causa Gregorij Agrigentini Episc. ep. 12. Ind. 11.

Maximiano Episcopo Syracuſano, de Eccleſia Liparitanâ, ep. 31. Ind. 10.

Maximiano Episcopo Syracuſano, de quodam Presbytero, ep. 18. Ind. 11.

Maximiano Episcopo Syracuſano, de geſtis Sanctorum per Italiam, ep. 50. Ind. 10.

Maximiano Episcopo Syracuſano, praecipit vice ſua eſſe ſuper omnes Eccleſias Siciliae, ep. 4. Ind. 11.

Maximiano Episcopo Syracuſano, de Aghatone Episcopo ep. 53.

Mediolanenſibus Diaconibus, & Presbyteris, de ordinando ad Episcopatum Constantio, & admonitio de die Judicij, ep. 29. Ind. 11.

N

Narſae, de causa Joannis Episcopi, ep. 63. Ind. 11.

Natali Archiepiscopo Salonitano, ut non deponatur Episcopus, niſi in conventu Episcoporum, ep. 8. Ind. 10.

Natali Episcopo Salonitano de Honorato Archidiacono, ep. 14. Ind. 10.

Natali Episcopo Salonitano de convivijſ juſtis, & injuſtis, ep. 37. Ind. 10.

Neapolitano Clero, & nobilibus de Episcopo eligendo, ep. 3. Ind. 10.

Nepae conſiſtenti Clero, Ordini, & plebi de Leontio illuc tranſmiſſo, ut ei obediant, ep. 8. Ind. 10.

O

Ordini, & plebi conſiſtenti Neapoli, de eligendo Paulo Episcopo, ep. 16. Ind. 11.

P

Paschali Demetiano, atque Caſtorio reddit ſubſtantiam Patris eorum, ep. 21. Ind. 10.

Paulo Episcopo conſolatoriam ſcribit epistolam, ep. 2. Ind. 11.

Paulino Episcopo Liparitanam Eccleſiam commendat, ep. 13. Ind. 10.

Paulo Episcopo ſcribit de perſona Petri, ep. 12. Ind. 10.

Paulo Episcopo Neapolit. de offiſio Sacerdotali, ep. 7. Ind. 11.

Pantaleoni Notario de filiâ Diaconi à Felice ſtuſſatâ, ep. 40. Ind. 11.

Petro Subdiacono Campaniae, ut de reliquiis Sancti Severini tranſmittat, ep. 19. *Eidem de eligendo in Neapolit. Civitate Episc.* ep. 35. Ind. 11.

Petro Episcopo Baricif, Valerianum Episc. commendat, ep. 16. Ind. 11.

Petro Subdiacono Campaniae, de perſecutione Pauli Episcopi, ep. 1.

Eidem de violentijs laicorum reprimen. ep. 5. Ind. 11.

Petro Notario de monachis in monaſterio S. Michaelis, ep. 1. Ind. 11.

Petro

Petro Subdiacono Campaniæ, de Numero Diacono, & Catellâ puellâ, ep. 39. Ind. 11.
Petro Subdiacono Campaniæ de lapsu Secundini, & ordinat. Theodosii, ep. 23.; Eidem de Festo Episc. à Civibus contempto, ep. 34. Ind. 11.
Præfinitio Episc. Narniensi, de mortalitate, & conversione Longobardorum, ep. 2. Ind. 11.
Prisco patricio Orientis, de humilitate tenendâ, ep. 51. Indict. 11.

R

Romano Patric. de obitu Laurentij, & ordinatione Constantij, ep. 31. Ind. 11.
Ruficiano, de visitatione sanctorum locorum, & insidijs Passivi, ep. 21. Ind. 11.

S

Salonitanæ Ecclesiæ Clero, de Honorato ad Episcopatum eligendo, ep. 46. Ind. 11.
Savino Subdiac. de Chalcedonensi Synodo, ep. 10. Indict. 11.
Secundino Episc. de auferendo baptisterio, ep. 56. Indict. 11.
Scholastico Judici Campaniæ, de Episc. in Neap. eligendo, ep. 15. Ind. 11.

T

Terracinensi Clero, & plebi, de Agnello Episc. suscipiendo, ep. 14. Ind. 11.
Theodoro Episcopo Lilibitano, de Paulo in penitentiam dato, ep. 49. Ind. 11.
Theodoro Consiliario Acosimum puerum dono dat, ep. 18. Indict. 11.
Theodoro medico de injustâ lege Imperat. nè miles convertatur, ep. 64. Ind. 11.
Theotino medico de illo: Erat his cor unum, & anima una, ep. 65. Ind. 11.

LIB. III. INDICT. XII.

A

A *Nthemio Subdiacono de Judæis convertendis, ep. 31.*

B

Bonifacio Episcopo regio de correctione ejus Cleri, epist. 5.
Bonifacio magnifico de fide suâ apud S. Petrum, epist. 41.

C

Candido defensori de Albino luminibus privato, epist. 28.
Constantiæ Augustæ de miraculis Apostolorum, Petri, & Pauli, ep. 30.
Constantio Episc. Mediolan. congratulatur, quod benè receptus sit, ep. 1.
Eidem de tribus Capitulis, & Theolindâ Regina, epist. 2.
Eidem de Episcopis ab eo divisis, & Synodo Chalcedonensi, ep. 3.
Constantio Episcopo Mediol. ut Venantio Episcopo Lanensi concurrat, ep. 22.
Eidem de juram. non dando Civibus Brixie, epist. 37.
Cypriano Diacono, & Rectori Siciliæ de Petronellâ conversâ, ep. 6.
Eidem de ministerio Ecclesiæ, ep. 15.

E

Episcopis universis Dalmatiæ, ut nulli in Salonitanâ Ecclesiâ manus sine suâ permissione impendant, ep. 16.

F

Felici Episcopo Syontino de Tribuno ab hostibus redimendo, ep. 17.
Fantino defensori de Cosma Syro multis debitis ligato, ep. 43.

G

Gennadio Patricio de perverso Concilio Numidia, ep. 7.

H

Hortone Clero, & plebi, de obitu Episcoporum, ep. 39.
Hospiten. Duci Barbaricorum, de Barbaris convertendis, ep. 27.

I

Januario Episcopo Callarit. de Theodosia, ep. 8.; Eidem de monast. ancillarum Dei, & de Concil. Episc. ep. 9.; Eidem de monast. construendo, ep. 10.
Januario Episcopo Callarit. de Xenodochio Eccl. ep. 24.; Eidem de ordinatione Eccl., & de Chrismate, ep. 26.; Eidem de Episcopo intrâ Dardaniam ordinando, ep. 29.

L

Leoni acolytho Ecclesiam S. Agathæ in Suburra commendat, ep. 19.
Leoni Episc. Cathanen. de uxore Speciosi, ep. 34.

M

Marcello Scholastico de præsumptore Maximo, epist. 38.
Mauritio Augusto de lege injustâ, ut miles in Monasterio non recipiatur, ep. 61.
Mauro Abbati commendat Ecclesiam S. Pancratij, ep. 18.
Maximiano Episcopo Syracusano de redditibus Ecclesiarum, ep. 11.
Eidem de uxore cujusdam ablatâ, & alteri data, epist. 12.
Eidem de Adeodati Presbyteri injustâ expulsiõne, ep. 13.
Eidem de Felice Diacono, ep. 14.
Maximiano Episcopo Syracusano, de Clericis Baucaaden. ep. 42.
Maximiano præsumptori in Salona, de excommunicatione Episc. ep. 20.
Maximiano Episcopo præcipit Epulo bona patris reddi, ep. 36.

P

Pantaleoni Episcopo Africæ, de Donatistis comprimendis, ep. 32.

S

Sardinia nobilibus de rusticis Idolis servientibus, epist. 23.

T

Theodolindâ Regina, & de Concilio Chalcedonensi, ep. 4.
Theodolindâ Regina de 4. Synodo, & Constantio Episcopo, ep. 33.

V

Valentino Abbati, nè Monachi faciant sibi commatres, ep. 40.
Venantio Episcopo Luensi; Quod Judæis non liceat christiana mancipia habere, ep. 21.
Victori, & Columbo Episc. de hæresi Donatistarum, ep. 35.

Z

Zabardæ Duci Sardinie, de Barbaricinis convertendis, ep. 25.

LIB. IV. INDICT. XIII.

A

A Nasso Episcopo Antiocheno, ut Joann. Episc. superbiam insequatur, ep. 36.
Eidem congrat. de reversione, ep. 37.
Andreæ Scholastico, de ordinatione Mariniani Presbyteri, ep. 45.
Aniano Diacono Constantinopolitano, de superbia Joannis Episcopi, ep. 39.

C

Capuana Ecclesia Clero de visitatione eiusdem, ep. 13.
Castorio notario de morte Joannis ep. 23. Eidem de peruersitate Episcoporum ep. 24.
Castorio Episcopo. Arim. ut Luminofo Abbati nullam inquietudinem faciat ep. 43.
Childeberto Regi Francorum, de multis rebus corrigendis ep. 53.
Constantio Episc. Mediolan. de his, qui depositi sunt ep. 17.
Constantia Augusta de peruersitate iudicii in Sardinia ep. 33.
Eidem de superbia Joann. Episc., & Maximo prevaricatore ep. 34.
Cypriano Diacono de Manichæis comprimendis ep. 6., Cypriano Diacono de obitu Maxim. ep. 19.
Eidem de obitu Theodori, & alio Episc. eligendo ep. 22.
Cypriano Diacono, de Cicerone Monacho ep. 27.
Eidem de Monachis Theodosii Abbat. ep. 28.

D

Dominico Episc. Carthag. de compefcendis Hæreticis ep. 3.

E

Episcopis universis per Illiricum de ordinatione Joann. Episcop. ep. 9.
Episcopis universis Galliarum de Virgilio eis prælato ep. 52.
Episcopis universis per Helladam, ut nullum per præmium ordinent ep. 56.
Eulogio Episc. Alexandrino, ut superbiam Joann. Episc. insequatur ep. 36.

F

Felici, & Cyriaco Abbatibus, de ordinando Monasterio ep. 2.
Felici Episc. in Sardinia, de obedientia majoribus exhibenda ep. 7.

G

Gaudentio Episc. Nolano visitationem Capuanæ Ecclesiæ injungit ep. 12.
Gaudentio Episc. Nolano de Capuanis Clericis ep. 26.

H

Helicæ Presb. de Epiph. Diac., & de solidis ep. 30.

I

Joan. Episc. Raven. de irrisorio dictatu ejus ep. 14.
Joan. Episc. Squillatino visitationem Ecclesiæ Raven. commendat ep. 20.
Joanni Episc. Corinthiorum de Anastasio Episc. deposito ep. 50.
Eidem quomodd gregem Dei gubernare debeat ep. 55.
Joan. Raven. Archiep. Monasterium Monacho-

rum non per Clericos, nec per Laicos ordinandum ep. 1.

Joan. Episc. primæ Justinianæ, de usu pallii ep. 15.

Joan. Abbati, de correctione Monasterii S. Andree ep. 48.

Joan. Episc. Constantinop. de pace S. Ecclesiæ, & superbia ejus ep. 38.

Joan. Episc. Raven. de usu pallii ep. 10.

L

Leandro Episc. Hispaniarum de libris in expositionem 5. Job. ep. 46.

Leontino Episcopo. de visitatione Ariminensis Ecclesiæ ep. 42.

Luminofo Abbati scribit omnia gravamina à Monasterio auferenda ep. 41.

M

Martiniano Episc. de usu pallii ei concessio ep. 54.

Mauritio Augusto conqueritur se satuum appellatum ep. 31.

Eidem de Joann. Episc. Constantin., & de peruersitate Episc. ep. 32.

P

Petro Notario de ministeriis Miriensis Ecclesiæ ep. 8.

Petro Episc. Trecalonitano de visitatione Agrigent. Eccl. ep. 11.

Petro Episc. de Histria scribit de fide eis se satisfacturum ep. 49.

Prudentio Episc. de Histria scribit de fide eis se satisfacturum ep. 49.

R

Ravennensi Clero, & plebi de visitatore severo ep. 21.

Romano Exarcho de specioso Presbytero ep. 18.

S

Sebastiano Episc. Seriniensi de malitia Romani ep. 35.

Severo Exarcho de Agilulpho Rege Longobardorum ep. 29.

Synodi gesta habitæ tempore Mauriti Augusti in Urbe ep. 44.

Syracusanis nobilibus de Episcopo eis eligendo ep. 47.

T

Theodoro Medico gratias refert de pecunia pauperibus erogata ep. 40.

V

Venantio Episc. Lunensi de Saturnino Episcopo lapso ep. 5.

Venantio Episc. Lunensi de lapsu Presbyterorum ep. 16.

Victori Episcopo. Panorm. de Gregorio Abbate ep. 4.

Vincomali defensori dat sibi potestatem inter cæteros defensores ep. 25.

Virgilio Episc. Arelatensi de usu pallii, & de Sacris Ordinibus, & de simoniaca hæresi damnanda episc. 51.

LIB. V. INDICT. XIV.

A

A Nasto Presbytero de condemnatione hæretica ep. 64.

Anthemio Subdiac. de Pigmenio Amalphitano Episc. ep. 23.

Anthemio Subdisc. de receptione captivorum,
ep. 34.

Eidem Alexandriam Vincomali relictam com-
mendat ep. 37.

Arigio Patritio Augustinum Episc. , & Candi-
dum Presbyterum commendat ep. 57.

B

Bonifacio Episc. Rogitano Carinensem ei conjun-
git Ecclesiam ep. 9.

Bono Abbati de Monasterio ejus, ep. 44.

Brunichildæ Regina , Candidum Presbyterum,
commendat, ep. 5.

Brunichildæ Regina , de reliquijs Apostolorum
Petri, & Pauli, ep. 51.

Brunichildæ Regina , de conversione Anglorum,
epist. 59.

C

Candido Episcopo de Presbyteris ordinandis,
epist. 27.

Candido Presbytero patrimonium S. Petri com-
mendat, ep. 10.

Castorio Notario de usu pallij secundum morem,
antiquum, ep. 33.

Columbo Episcopo Numidia , de Petro quodam
Episc. ep. 36.

Cypriano Diacono præcipit duo millia modios tri-
tici erogare, ep. 4.

Cypriano Diacono præcipit adjutorium impende-
re Joann. Episc. ep. 20.

Cypriano Diacono Joannem Religiosum commen-
dat, ep. 38.

Cypriano Diacono de ordinando Episcopo Lilibi-
tana Ecclesia, ep. 13.

D

Desiderio Vicunensi Augustinum commendat,
epist. 54.

Dominico Episcopo Africano scribit pro se ora-
ri, epist. 19.

Dominico Episcopo Charchaginensi, de laude cha-
ritat. ep. 62.

Dono Episcopo Messanensi Georgium si emendare
se voluerit commendat, ep. 39.

E

Eulogio Episcopo Alexandrino, de laude charita-
tis, ep. 60.

F

Felici Episcopo Pisaurensi, de decimis Monasterij,
epist. 46.

Fortunato Episcopo Neapolit. de Gratiano Dia-
cono, ep. 11.

Fortunato Episcopo Neapolit. de Judæis , & de
mancipijs ab eis comparatis, ep. 31.

G

Gennadio Patricio de Paulo Episcopo, ep. 61.

Gilberto Regi Candidum Presbyterum commen-
dat, ep. 6.

I

Iadæa Presbyteris , Diaconibus , ac universo
populo, ep. 48.

Joanni Episcopo Constantinopolitano de Joanne
Presbytero, ep. 15.

Joanni Episcopo Syracusano, de usu pallij, ep. 18.

Joanni Episcopo Syracusano , de discordia inter
ipsum , & Joannem Patritium, ep. 43.

L

Leontio Episc. Arim. de Ecclesia S. Stephani de-
dicanda, ep. 45.

Leoni Episcopo Cathinensi de Samaræis, qui pa-
gana mancipia emerunt, ep. 32.

Leoni Episcopo Fanen. de Schismaticis ad Eccle-
siam redeuntibus, ep. 47.

M

Mariniano Episc. Raven. de disceptatione inter
Ecclesiam Ravennat. , & Claudium Abbatem,
epist. 24.

Mariniano Episc. Raven. de importunitate Cle-
ricorum, ep. 28.

Mariniano Episc. Raven. de testamento à Joan-
ne Episcopo condito, ep. 1.

Mauricio Tiberio Augusto de Donatistis, & Epi-
scopis ad eum transmissis, ep. 63.

Mauricio Augusto , de Joanne Presbytero reci-
piendo, ep. 16.

Maximiano præsumptori , quod per Simoniacam
hæresim ordinatus sit, ep. 3.

Maximiano Episcopo Ravennaten. de usu pallij,
epist. 8.

Maxime in Salona præcipit , ut humiliatus Ro-
mam veniat, ep. 25.

Montano, & Thoma libertatem per testamentum
dat. epist. 12.

N

Narsi Comitæ, de Pelagianâ hæresi, ep. 14.

P

Palladio Episc. Sanctionis de reliquijs Apostolo-
rum Petri, & Pauli, ep. 50.

Pelagio de Turrinis commendat Augustinum,
epist. 52.

Petro Episc. Alexandria, de Baptisterio faciendo,
epist. 22.

Petro Episcopo Hydruntino visitatori Brundusi,
& Galliponensi, ep. 21.

Protasio Episcopo, ut Virgilio insinuet de pensio-
ribus Ecclesia, ep. 55.

R

Ravennensi Clero, & plebi , de Maximiano Epi-
scopo, ep. 2.

Ravennensi Populo , excommunicat quemdam,
ep. 30.

Rufino Episcopo Vivonensi , de Presbytero ordi-
nando, ep. 40.

S

Salona Clero , & Nobilibus dilectissimis filijs,
epist. 26.

Secundino Episcopo Zaurona , de Syncero latore
epist. ep. 35.

Secundino Seruo Dei, de pace Agilulfi, ep. 29.

Stephano Abbati, ut sollicitus sit circa Congrega-
tionem sibi commissam, ep. 56.

T

Theodorico, & Theodoberto , de Augustino Seruo
Dei, ep. 58.

Theodoro, & Demetrio Episc. de ordinatione An-
drea Episc. ep. 7.

Theotisto Cognato Imperat. commendat Joannem
Presbyterum, ep. 17.

V

Venantio Patricio de discordia inter ipsum , &
Joannem Patricium, ep. 42.

Victori Episc. Panormitano, ep. 41.

Virgilio Episc. Arelat. Augustinum Episcopum
commendat, ep. 53.

Urbico Abbati de Agathone suscipiendo, ep. 49.

LIB. VI. INDICT. XV.

A

Agnello Episcopo Arimin. de Præposito ordinando, ep. 10.

Agnello Episcopo Terracinen. de obitu Baccandæ, epist. 10.

Anastasio Episcopo de Cyriaco Episc. & prophano vocabulo, ep. 24.

Anastasio Presbytero de contentione inter ipsum, & Hierosolym. Episc. ep. 29.

Andræa de contemnendo hoc seculo, ep. 26.

C

Candido Presbytero, de redemptione captivorum, epist. 21.

Columbo Episcopo Numidiæ, de Paulo Episcopo, epist. 2.

Constantio Episcopo Mediolan. de non curandis obtestationibus, ep. 14.

Cypriano Diacono, de conventu Episcoporum, epist. 19.

Cypriano Rectori de Episcopo Lucen. Ecclesiæ ordinando, ep. 38.

Eidem, de Paula, & quodam Judæo, ep. 41.

Cyriaco Episc. Constantinop. de conservanda pace S. Ecclesiæ, ep. 4.

Eidem, de custodienda charitate, & unitate Ecclesiæ, ep. 5.

Cyriaco Episc. de submovendo prophano vocabulo, epist. 28.

D

Dinamio, & Aureliæ, ut ad meliora proficiant, epist. 33.

Dominicæ uxori Joan. ut ad virum suum revertatur, ep. 34.

Dominico Episc. Carthagin. nē Monachi contra Abbatem defendantur, ep. 32.

Domino Episc. Messan. de Vasis Satris pro redemptione captivorum, ep. 35.

E

Eulogio Episcopo Alexandrino, de anima Adæ, & quā Diabolus cor hominis ingreditur, epist. 31.

Eidem de tribus sedibus Apost. ep. 37.

F

Fortunato Episc. Neapolit. de muliere quadam, viro iungenda, ep. 1.

Fortunato Episc. Fanensi, scribit Sacra Vasa pro redemptione captivorum venundanda, ep. 13.

Fortunato Episcopo, de desponsata Conversa, epist. 20.

G

Gennadio Patritio, de Ruseria, & Anastasio, epist. 3.

Georgio Presbytero, quos Dominus descendens ad Inferos secum sumpserit, ep. 15.

Gregoriæ Cubiculariæ Augustæ, de misericordia Dei, epist. 22.

I

Joanni Episc. Syracusano gratias agit de bonitate elemosin. ep. 9.

Joanni Episc. Syracusano, de contentionibus monasteriorum, ep. 36.

M

Mariniano Episc. Raven. de ordinando Episcopo, epist. 39.

Eidem de submovendo Cleric. dominio, ep. 40.

Martio Diacono, de absolutione ejus, ep. 18.

Mauritio Augusto, de ordinatione Cyriaci Episc. epist. 1.

Mauritio Patricio, de ordinatione Cyriaci Episc. epist. 7.

Mauritio Augusto. Quid sit præco Antichristi, qui se nominat universalem, ep. 30.

N

Narsæ Religioso, de persecutione non timenda, epist. 27.

R

Respectæ Abbatisæ, de privilegijs Monasterij sui, epist. 12.

Ruffino Episc. Ephes. commendat Clericum quemdam, ep. 11.

S

Sabiniano Episc. Fadrentino, de non communicando Maximo, ep. 17.

Stephano Episcopo de Mariâ Patriciâ Conversâ, epist. 8.

T

Theodoro Medico, de largitate elemosynarum ejus, ep. 25.

Theotisto, & Andræa, de duobus generibus compunctionis, ep. 22.

LIB. VII. INDICT. I.

A

Adeodata illustri, corroborat eam ad superna meditanda, ep. 54.

Adeodato, & Maurentio Episc. perseverantiam boni operis commendat, ep. 14.

Agilulpho Regi gratias agit de pace factâ, ep. 41.

Agnello Episcopo Terracin. de his, qui Idola colebant, ep. 20.

Amos Episc. Hierosolym. de Petro Acolyto fugitivo, ep. 7.

Anatholio Diacono, de his, qui venerunt ad unitatem fidei, ep. 67.

Anatholio Diacono. Marcellinum commendat, ep. 82.

Anatholio Diacono homines Constantij Episcopi commendat, ep. 57.

Anastasio Episc. Antioch. consolatoriam scribit epistolam, ep. 3.

Anastasio Episcopo Antioch. de curâ Pastoralis, epist. 47.

Andræa, de infirmitate ejus, ep. 32.

Andræa Scholastico, Castorium Cartolarium commendat, ep. 4.

Aregio Episcopo consolatoriam scribit epistolam de interitu suorum hominum, ep. 111.

Asclipiadata Hilarium commendat, ep. 123.

Anthemio Subdiacono, de ministerijs Ecclesiæ Vulternæ, ep. 31.

Anthemio Campano Subdiacono, de testamento importuni, ep. 52.

Anthemio Subdiacono, de Mauro multis debitis obligato, epist. 37.

Antonio Subdiacono, de concordia factâ inter Ecclesiam, ep. 27.

Antonio Subdiacono Camp. de massa Veneris Stephano restituenda, ep. 29.

B

Basilio, de Schismaticis, & de perverso consilio Justini, ep. 9.

Basilio, de Schismaticis, ep. 93.

Bona Abbatisse, de Monasterio ejus in melius mutando, ep. 48.

Bonifacio primo defensori privilegium Primicerij concedit, ep. 17.

Brunichildæ Reginae, de laici ad Episcopatum non adhibendis, ep. 113.

Eidem Hilarium commendat, ep. 121.

Brunichildæ Reginae, de pallio Siagrio Episcopo concedendo, ep. 5.

C

Candido Abbati, de contentione inter ipsum, & Maurentium, ep. 13.

Caprea Insulae habitatoribus, de Episc. eis constitutendo, ep. 99.

Castorio Notario Raven. de legitima usu pallij, epist. 76.

Castorio Notario, post penitentiam Maximo dare jubet epistolam, ep. 80.; Et plebi Tadinensi, de Episcopo eligendo, ep. 88.

Clero, & Ordini Ausinæ Civitatis, de eligendo Episc. ep. 90.

Claudio in Hispanijs, de familiaritate Regis Gothorum, ep. 124.

Colonis patrimonij Syracusani, ut obediant Romano Defensori, ep. 18.

Columbo Episcopo Numidia, Paulum Episcopum commendat, ep. 16.

Constantio Episcopo Mediolan. de Reliquijs Sanctorum, ep. 86.

Constantio Mediolan. de pecuniâ Virgilio præstata, ep. 34.

Constantio Episc. Mediolan. de Philagrio, ep. 130.

Constantio Episc. Mediolan. de Maximo Salernitano Episcopo, ep. 68.

Constantio Episcopo Mediolan. de Clericis Cumaniis, ep. 56.

Constantia Episc. Panorm. Visitationem Terracinae Ecclesiae committit, ep. 74.

Chrysanto Episcopo Spoleitano, de Monachis ab eo non defensis, ep. 36.

Eidem, de ordinatione Clericorum Vivaniensis Ecclesiae, ep. 77.

D

Demetrio, & Valeriano, de pecuniâ expensâ, epist. 14.

Desiderio Episcopo, de privilegij Ecclesiae suae, epist. 116.

Dominico Episcopo Carthag. de laude charitatis, epist. 32.

Donello erogatori, de provisione Romanae Civitatis, epist. 128.

E

Episcopo Chrysanto, de Reliquijs collocandis in Ecclesiâ S. Mariae, ep. 12.

Eidem mandat Sanctuaria S. Savini Valeriano Firmiano dari, ep. 73.

Episcopo Messano, de pretio pro sepultura non recipiendo, ep. 4.

Eulogio Episc. Alexan. de libris Eusebij, ep. 29.

Eidem commemorat Papam Ramanum universalem, ep. 30.

Eulogio Patriarchæ Alexan. de possessione Ecclesiae, & lignis, ep. 78.

Eusebio Archiep. Thes. de pace, & Luca Presbytero hæretico, ep. 6.

Eusebio Thessalon., & omnibus Episc. Siciliae, de Lege Imperat. ep. 11.

Eusebio Thessal. de superbia Joannis Episcopi, epist. 69. vel. 70.

F

Fantino Defensori, de Synagogis Judæorum, epist. 58.

Eidem, de Tamno Judæo, ep. 59.

Fantino Defensori, de molestia Januarij ab Anastasio, ep. 83.

Fausto, de ministerijs Ecclesiasticis, ep. 30.

Faustino Defensori, de conversione Judæorum, epist. 24.

Fortunato Episcopo Neapol. quod consecret Ecclesiam S. Petri Apostoli, ep. 15.

Fortunato Episc. Neapol. ne milites in Monasterio Virginum hospitentur, ep. 107.

Eidem, de divisione Populi Neapol. ep. 108.

Fortunato Episc. Neapol. Visitationem Messan. Ecclesiae injungit, ep. 25.

Eidem, de Judæis, & Christianis mancipijs, epist. 35.

Fortunato Episc. Mediolan. de Visitatione Cadinensis Ecclesiae, ep. 87.

Fortunato Episc. Neapol. Januariam dare jubet reliquias, ep. 84. vel 87.

Eidem de Abbate instituendo, ep. 91.

Eid. eandem commendat pro Reliquijs, ep. 85.

Felici in Sicilia conqueritur de possessionibus occupatis, ep. 110.

Felici in Sicilia, de reverentia, & justitia Joannis Episcopi, ep. 43.

G

Gallinico Exarcho Italiae, de Schismaticis ad Ecclesiam redeuntibus, ep. 97.

Gulfari Magistro militum, ut melius quotidie proficiat, ep. 95.

I

Januario Episc. Callerit. de exarata messe, ep. 1.

Eidem, de pace facta cum Rege Longobardorum, epist. 2.

Eid. scribit de excessu Petri Neophiti, ep. 5.

Eidem, de Gravina Abbatisse Sacramento epist. 7.

Januario Episcopo Sardinia, quod nihil pro sepultura exigatur, ep. 55.

Januario Episcopo Callerit. de Clericis ei non obedientibus, ep. 66.

Joanni Episc. Syracusano, de depenendo Lucillo Episcopo, ep. 62.

Joanni Schillitano, de oppressione Monachorum, epist. 33.

Joanni Episc. Syracus. de Episc. Constantinopol. de crimine accusato, ep. 64.

Eidem rationem reddit contra aliquorum murmurationem, ep. 63.

Joanni Episc. Syracus. de possessionibus injustè pervasis, ep. 44.

Joanni Episc. Syracusano, quod cum Felice judicium subeat, ep. 101.

Joanni Episc. Syracusano, de querimonia Lentij, epist. 22.

Joanni Episc. Syracusano, de Felice quodam Samaræa donato, ep. 22.

Joan. Episc. Syracus. de Clericis sacra vasa vendentibus, ep. 27.

Eidem, de præsumptione Clericorum, ep. 28.

Italiae Patricia, & Venantio conqueritur de doloribus ejus, ep. 127.

L

Leandro Episcopo Hispan. de laude charitatis ,
epist. 125.

Leoni Episcopo propter infirmitatem Episc. præ-
cipit alium eligendum, ep. 50.

Eidem, de eligendo Episc. in Arim. ep. 51.

Leoni Episc. Cathan. de portionibus Clericorum,
epist. 8.

Leontio Exconsuli, de Cælesti Hierusal. ep. 34.

Libertino Expræfetto, de Patrimonio Romano in
Sicilia commendato, ep. 20.

Libertino Ciridano Romanum defensorem com-
mendat, ep. 21.

M

Marcellino Proconsuli Dalmatiæ scribit de favo-
re Maximo prævaricatori præfesto, ep. 3.

Mariniano Episc. Raven. de Schismaticis ad Ec-
clesiam reversis, ep. 98.

Mariniano Episc. Raven. de Episcopis Hystriæ,
epist. 10.

Mariniano Episcopo Raven. dat privilegium 55.
Joann. & Stephan. ep. 18.

Eidem de Claudio Abbate, ep. 19. De mole-
stia uxoris cujusdam, ep. 21.

Mariniano Episc. Raven. quid de Maximo agen-
tum sit, ep. 79.

Mariniano Episc. Raven. de Ariminensi Ecclesiâ,
epist. 49.

Martino Scholastico, quodd Episc. causâ cum di-
ligentia sunt perscrutandæ, ep. 61.

Mastalon, de zelo ejus iusto pro Domino, ep. 94.

Maurentio magistro militum, Theodorum com-
mendat oppressum, ep. 70.

Eidem Theodosium Abbat. commendat, ep. 74.

Maximo Salonitanensi Episc. de usu pallij con-
cesso, ep. 81.

Maximo Episc. Salonit. de usu pallij, & ratione
ejus, ep. 129.

Messena Clero, & plebi, de eligendo Episc. ep. 26.

O

Ocelliano Tribuno, de ordinatione ejus, & de
Savino Episc. ep. 103.

P

Passivo Episcopo Firmano mandat consecrare Ora-
torium S. Savini, ep. 71. vel 73.

Petro Episc. Corsicæ, de convertendis ab Idolorum
cultura, ep. 2.

Petro Siciliensi, quodd Romano Ecclesiæ patrimo-
nium commendasset, ep. 19.

Præfesto Illustri, approbat gesta inter ipsum, &
Fautinum, ep. 60.

R

Recharedo Regi, de muneribus S. Petro trans-
missis, ep. 126.

Romano Defensori, de Stephanâ, & Calixeno
filio, ep. 23.

Eidem laicis non temerè tuitionem Ecclesiæ
commendandam, ep. 24.

Romano Defensori, de Monasterio in Sicilia con-
struendo, ep. 16.

Eidem patrimonium Ecclesiæ in Sicilia com-
mendat, ep. 17.

Romano Defensori, ut Episcopi cum mulieribus
non habitent, ep. 39.

Eidem, de Calixeno filio Stephanâ, ep. 40.

Romano Defensori, de Hystrianis ad unitatem
Ecclesiæ reversis, ep. 96.

Ang. Rocca Oper. Tom. II.

Romano Defensori Sicilia, de Gaudio penuriâ
sustentandâ, ep. 38.

Rusticianæ Patriciæ, ut Romam veniat, ep. 23.

S

Sabiniano Episcopo Jaderino, de penitentia
ejus, ep. 12.

Eidem de obedientia ejus, & contumacia
Maximi, epist. 25.

Sabiniano Diacono, de causa Maximi, & præ-
sumptione ejus, ep. 1.

Sabino Subdiacono de Bonifacio Episcopo à Clero
accusato, ep. 46.

Saviniano Episc. Calliopoli, de hominibus suis
defendendis, ep. 104.

Secundino Seruo Dei, de insidijs antiqui hostis,
epist. 53.

Secundo Episcopo Taurom. de querimonia Mona-
chorum, ep. 31.

Sergio Defensori, de filia Tulliani magistri mili-
tiæ, ep. 10.

Sergio Defensori, de Fruniscendo Ecclesiæ obno-
xio, ep. 105.

Eidem, de Petro puero fugâ lapsa, ep. 106.

Sergio Defensori, de Anthalcione Notario, ep. 45.

Serentino Episcopo, de Reliquijs concedendis,
epist. 11.

Serono Episcopo Massiliensi, de imaginibus in Ec-
clesiâ non confringendis, ep. 109.

Severo Episcopo Anconitano, de argento Ecclesiæ,
epist. 13.

Severo Episcopo Anconitano visitationem injungit
Ausinæ Civitatis, ep. 89.

Syagrio, Betherio, Virgilio, & Desiderio Episco-
pis, de simoniaca hæresi, & quodd Neophitus
non ordinetur, ep. 110.

Syagrio Episc. August. de conversione gentis An-
golorum, & Augustino Episcopo, & de Synodo,
epist. 112.

Syagrio Episc. August. de Menate, & Theodoro
Episcopis, ep. 117.

Eidem, de Ursicino Tauritan. Civitatis Episc.
epist. 119.

T

Theodoro Curatori Raven. de pace facta cum Lon-
gobardis, ep. 102.

Theoderico, & Theoberto Regibus, de simoniaca
hæresi, ep. 114.

Eidem, de Ursicino Episcopo, ep. 120.

Theodolindæ Reginæ gratias refert de pace facta,
epist. 42.

Tonello Episc. de eo, quodd anima amat amantem
se, epist. 77.

V

Venantio Episcopo Lunensi, de monasterio suo con-
secrando, ep. 6. Indiç. 2.

Venantio Episcopo Lunensi, de contentione Adeo-
datæ, & matris ejus, ep. 28.

Eidem de Presbyteris, & Diaconibus, ep. 33.

Ventilono, & Aregio, Hilarium commendat,
epist. 122.

Victori Episc. Panorm. de Judæis non opprimen-
dis, ep. 26.

Victori Episc. Panorm. de ordinando Sacerdote,
epist. 92.

Victori, & Columbo Episc. de contentione Para-
chiarum, ep. 15.

Vincentio, de tempore Pasche requirendo, ep. 3.

F

Vir-

Virgilio Episc. Arelat. de privilegio Monasterij Arelatensis, ep. 115.
Virgilio, & Syagrio Episc. de Syagria defendenda, epist. 118.
Vitali Defensori, quoddam præsidium defensionis non præstet Clericis, ep. 65.
Vitaliano Episc. Sypontino, de filia Tulliani magistri militiæ, ep. 9.

LIB. VIII.

A

A *Deodata Illustri femina, de reliquijs ei concessis, ep. 62.*
Adeodato Abbati Neapol. de unitate Monasterij Gazarensis, ep. 39.
Amantino domestico, de cautionibus Ioan. Palatini, ep. 52.
Anthemio Subdiacono, de monachis Surrentinis, epist. 19.
Eidem de Amando Presbytero ad se dirigendo, ep. 18.
Anthemio Subdiacono, de Petro à pueris falsò accusato, ep. 26.
Avantino domestico, Gregorium ex præfecto commendat, ep. 56.
Aximaro Scriboni, de infirmitate Gregorij, epist. 60.

B

Bonifacio Episcopo Regio, de quarimonia Gregorij adversus eum, ep. 58.
Bono Episc. Messan. Gregorium Præfectum commendat, ep. 54.

C

Clementina Patricia, de malis hominibus discordiam seminantibus, ep. 16.
Eidem de Amando à Surrentinis electo, epist. 17.
Constantino Episc. Mediol. de Pompejo Episcopo innocentèr condemnato, ep. 30.

D

Decio Episcopo Liilabitano, de consecratione Ecclesiæ, ep. 63.
Dominico Episcopo Carthagin. de pestilentia Africana, ep. 41.
Dominico Episc. Metropolit. de Leontio, & substantia Theodori, ep. 50.

E

Ecclesio Episc. Clusino, de Episc. cautè eligendo, epist. 46.
Eulogio Episcopo Clusino, de Joanne Episcopo ordinando, ep. 34.
Eulogio Patriarchæ Alexan. de hæresi Agnoitarum, ep. 35.
Eulogio Patriarchæ Alexan. de hæreticis Agnoitis, & de alijs, ep. 42.

F

Fantino Defensori, de mancipijs Romani, ep. 4.
Eidem, de Fusco Abbate, & Constantino Cella sue Presbytero, ep. 15.
Fantino Defensori, de redditibus Ecclesiæ pauperibus dandis, ep. 29.
Fortunato Episc. Neapol. de Monasterio Romani consecrando, ep. 3.
Eidem, Fustum Abbatem, & Monasterium ejus commendat, ep. 13.

Fortunato Episcopo Neapol. de Mauritio Monacho cum alijs fugâ lapsò, ep. 23.
Eidem, de restituendis iniuste ablatijs, ep. 24.
Eidem, de Petro à pueris falsò accus. ep. 25.
Eidem, de Saponarijs Civitatibus, ep. 27.

G

Gudiscalto Duci Campaniæ, de infractione Monasterij S. Archangeli, ep. 12.

H

Hadriano Notario, de Monachis S. Viti, ep. 22.
Hilario Notario, de navi Adeodata Abbatis data, ep. 64.

I

Januario Episc. Callerit. de oppressionibus minorum à majoribus in Sardinia, ep. 38.
Innocentio Episc. Africano, de libris Job transmittendis, ep. 37.
Joan. Episc. Syracus. de decem auri libris Basilio transmissis, ep. 10.
Joan. Proconsuli Italiæ, de Annona Neapol. subtractâ, ep. 20.
Joan. Episcopo Syracus. Crescentium Vicarium, commendat, epist. 47.
Eidem, Appollonium magistrum militum commendat, epist. 48.
Joan. & Fortunato Episc. homines Gregorij commendat, epist. 59.

L

Leoni Episc. Cathinensi, de Monachis Monasterij S. Viti, epist. 21.
Leontio Exconsuli, de Gregorio Ex præfecto, epist. 55.
Leontio Exconsuli, Apollonium commendat, ep. 49.
Eidem, de causa Libertini, & quia ira viri debeat esse cauta, epist. 51.
Libertino Ex præfecto, de adversitatibus patientèr tolerandis, epist. 31.

M

Mariniano Episc. Raven. Joannem Præfectum, commendat, epist. 8.
Eidem, de Sanctimoniali de Monasterio egressa, marito sociatâ, epist. 9.
Mauritio Augusto, de denarijs S. Petro transmissis, epist. 2.
Maximo Episc. Salonit. de Juliano Scribone, & de Frontinianistis, ep. 36.
Mediolanensi Clero, Presbyteris, Diaconibus, & Populo, de obitu Constantij Episcopi, & alio Episcopo eligendo, ep. 65.

N

Neapolit. Clero, & Nobilibus, de eligendo Episc. epist. 40.

P

Palladio Presbytero, de detractionibus non curandis, ep. 45.

R

Romano Defensori, de Lucillo Episc. ministeria Eccles. iniuste auferente, ep. 1.
Romano Defensori, de Basilio Episcopo in causis forensibus occupato, ep. 11.
Eidem, de Fusco Abbate, & Xenodochio S. Theodori, ep. 14.
Romano Defensori, de Insulis Neapolitanis, ep. 53.
Eidem, de Gentione viro magnifico, ep. 61.

S

Savino Subdiacono, de Sisinnio Presbytero Idolis dedito, epist. 5.

Eidem

Eidem, de iniustitia Stopaulo, & Marcello factâ, epist. 6.
Secundino Tauronit. de uxore Leonis Cartharij, epist. 32.

Eidem, de mendacio Marciani Episc. ep. 33.
Secundino, & Joan. Episc. Sicilia, Gregorium commendat, ep. 57.

T

Theodoro Curatori, Joannem Præfectum commendat, epist. 7.

V

Venantio Episcopo Lunensi, de Abbatisa ordinanda, epist. 43.

Eidem, de petitionibus Agrippini, & Servandi, ep. 44.

Z

Zizafina militi, de rebus Ecclesiasticis, ep. 28.

L I B. I X.

A

A *Driano Notario Panormitano de Agathosa, ep. 44.*

Eidem, de sortilegijs, & incantationibus insequendis, ep. 47.

Ætherio Episc. Gallie, de cura Pastoralis, & Synodo congregandâ, ep. 50.

Agapito Abbati, de Monasterio Marciano, illius Monasterij conjungendo, ep. 67.

Aldiberto Regi, congratulatur de conversione Gentis ipsius, ep. 60.

Aldibergæ Regina, de conjuge ejus ad meliora exhortando, ep. 59.

Alexandrino Præfecto, de Patrimonio Ecclesiæ Raven. ep. 4.

Anatholio Diacono Constantinopolit. Diaconum Mariniani Episc. commendat, ep. 3.

Anatholio Diacono Constantinopolit. de Joanne Episc. primæ Justinianæ, ep. 41.

Anthemio Subdiac. Campan. Theodoram relictam commendat, ep. 11.

Eidem, de Helena hominibus ab Ecclesiâ injustè detentis, ep. 12.

Eidem, Donatum commendat, ep. 13.

Anthemio Subdiacono, de Hilario Criminatore Joan. non punito, ep. 66.

Aregio Episc. Gallie, de simoniaca hæresi, ep. 51.

Eidem, Candidum Presbyterum commendat, epist. 62.

Augustino Episcopo Anglorum, de conversione Gentis ipsius, ep. 58.

Aurelio ex Francis, de morte fratris ejus, ep. 70.

B

Barbara, & Antonia, de eo quod eas commendaverit Joan. Episc. ep. 75.

Barbara, & Antonia, de infirmitate patris eorum, ep. 30.

Bonifacio Defensori Corsicæ, de Aleria, atque Adjacio Civitatibus sine Episcopis, ep. 74.

Bono Abbati Monasterij Lirinensis, de cauta provisione Monasterij, ep. 8.

Brunichildæ Regina, de Augustino, & Monachis suscipiendis, ep. 56.

Eidem, de præceptis Domini custodiendis, epist. 57.

Eidem, de simoniacâ hæresi eradicandâ, epist. 64.

Ang. Rocca Oper. Tom. II.

C

Candido Presbytero, Aurelium Presbyterum commendat, ep. 65.

Claudio Abbati præcipit ut Romam quantocius veniat, ep. 72.

Clothario Regi, de Socijs Augustini suscipiendis, & simoniacâ hæresi, ep. 55.

D

Dono Episc. Massan. de contentione inter Placidum, & ejus Eccles. ep. 48.

E

Episcopis universis Sicilia, de invasione hostium, epist. 45.

Eusebio Episcopo Thessalia, de peruersitate Andree Monachi, ep. 69.

I

Innocentio Africæ Præfecto, de Victore Fausianensi Episc. ep. 1.

Joan. Episc. Syracus. de finibus possessionis cujusdam injustè pervasis, ep. 36.

Eidem, super eisdem possessionibus, ep. 37.

Joan. Religioso; Quem mensis pauperum præponit, ep. 24.

Joan. Tribuno Syontino, de violentia Bonifacij Notarij, ep. 19.

Januario Episcopo Callerit. de Monasterio construendo, ep. 20.

Joan. Episc. Syracus. de infirmitate Venanti, & filii ejus, ep. 31.

Joan. Subdiac. Raven. de Joan. Argentario, & fide ejus, ep. 23.

Isicio Episc. Hierosol. de causa pastoralis, & de simoniaca hæresi, ep. 40.

L

Leoni Episc. Cathanen. Severum commendat, ep. 5.

M

Mariniano Episc. Raven. de persona quadam ad Sacros Ordines promovendâ, ep. 2.

Mariniano Episc. Raven. de infirmitate ejus, & sanguinis vomitu, ep. 28.

Mariniano Abbati, de Ecclesiâ S. Gregorij restaurandâ, ep. 68.

Maximiana Episc. Arabia, de laude Candidi Abbat, ep. 27.

Mediolanensi Populo, Presbyteris, & Diaconibus de Arethusa, ep. 10.

Mellito Abbati, dat mandata Augustino Episcopo porrigenda, ep. 71.

Mennæ Tolosano, de Augustino Episc. Anglorum, epist. 52.

P

Pantalconi Notario, de Deusdedit Diacono ad Episcopat. ordinando, ep. 21.

Paschasio Episc. Neapol. de pecuniâ Ecclesiasticâ concedendâ, ep. 29.

Paschasio Episc. Neapol. de pecuniâ Sanctuarij S. Severini concedendâ, ep. 25.

Petro Episc. Hydruntinâ, de Reliquijs S. Leucij, epist. 73.

Probo Abbati Monasterij S. Andrea, de testamento ejus, ep. 22.

Q

Quirino Episc. de hæreticis reuersis quid promittere debeant, ep. 61.

R

Romano Defensori, de Steclâ Abbatissâ. defendenda, ep. 7.

- Eidem, ut Argentio Colono terram Ecclesiæ concedat, ep. 16.*
Romano Defensori Siciliae, de non defendendis Clericis contra Episc. ep. 32.
Romano Defensori, de Vito Confessore constituto, epist. 34.
*Eidem, de possessionibus Fausti injuste per-
 vasis, ep. 35.*
Rusticino Patricia, de infirmitate ejus, ep. 38.
- S
- Scholastico Defensori, de condumia calumniosa
 danda, ep. 14.*
Eidem, de Alexandro Frisisto, ep. 15.
*Sereno Episc. Massiliensi, de Sanctorum imagini-
 bus non confringendis, ep. 9.*
*Spes de Ropes Praefidi Sardiniae, de Barbaricinis
 convertendis, ep. 17.*
- T
- Talitano patrimonium Ecclesiæ commendat, ep. 6.*
*Theodorico Regi, de simoniaca heresi eradicandâ,
 epist. 53.*
Eidem, de simoniaca heresi confutandâ, ep. 54.
*Theoristæ Patriciæ, de detractionibus multorum
 non curandis, ep. 39.*
- V
- Venantio Episcopo Syracus. de infirmitate suâ, &
 Dei misericordiâ, ep. 25.*
*Virgilio Episcopo Arelat. quod avaritia sit Idolo-
 rum servitus, ep. 49.*
Eidem, Augustinum Episc. commendat, ep. 63.
*Vitali Defensori, de Barbaricinis mancipijs com-
 parandis, ep. 18.*
*Vito Defensori, injungit officium Ecclesiæ Defen-
 soris, ep. 33.*
*Urbico Abbati, de dissensione Congregationis ejus
 epist. 42.*
*Eidem, de 40. solidis Petro Syracolitano
 dandis, ep. 43.*
- L I B. X.
- A
- A** *Nthemio Subdiacono, de Mattheo viro cla-
 rissimo, ep. 2.*
*Eidem, de puero quodam de transmarinis
 educto, ep. 3.*
*Eidem, de Adeodato, & constructione Ba-
 silicæ, ep. 10.*
Eidem, de uxore Stephani redimendâ, ep. 51.
*Arogi Duci, de trabibus in Ecclesiis SS. Petri,
 & Pauli necessarijs, ep. 25.*
*Azimareho Scriboni, de rationibus Bonifacii,
 epist. 17.*
Eidem, de naufragio ejus, ep. 18.
- B
- Bonito Defensori, de mancipio Fortunati Abba-
 tis, ep. 41.*
- C
- Castorio Notario, de Monasterio Marci, Marcel-
 lini, & Felicis, ep. 9.*
Ciritano, de cura Sitonici, ep. 39.
*Columbo Episcopo Numidiae, de Donadeo Diacono
 injuste damnato, ep. 8.*
*Eidem, de peruersitate Paulini Regensis
 Episc. ep. 32.*
*Constantio Episcopo Scodritano, de Pauli facinore
 Tyacini, ep. 36.*

D

- Desiderio Episcopo, de Pancratio Monasterio Mo-
 nachorum sociando, ep. 40.*
*Deodato Episcopo Mediol. de Luminosa ancillâ
 Dei, ep. 43.*
*Dominico Carthaginiensi, de exhortatione pasto-
 rali, ep. 1.*

E

- Eugenio Diacono, de Servis Dei Bleranæ Civi-
 tatis, ep. 52.*
*Episcopis universis Concilij Vixachij, de Clemente
 Primæ eorum, ep. 37.*
*Eulogio Patriarchæ Alexand. de conversione Mo-
 nophysitarum, ep. 55.*
*Eupatori Duci Sardiniae, Valdaricum commen-
 dat, ep. 21.*
Exemplum præcepti generalis, ep. 56.

F

- Fantino Defensori, de causa Maurentij magistri
 militum, ep. 4.*
Eidem, de Xenodochio construendo, ep. 11.
Eidem, de morte primogeniti Notarij, ep. 15.
*Eidem, de capitibus equarum Florentino
 dandis, ep. 44.*
*Felici Episc. Portuensi, Joannem famulum dat.
 epist. 53.*
*Firmino Episc. Hysiræ, de conversione ejus ad
 S. Ecclesiam, ep. 38.*

G

- Gennadio Patricio Drocusum de hostibus rever-
 sum commendat, ep. 45.*
*Gregoria Expressæto, de trabibus in Eccles. San-
 ctorum Petri, & Pauli, ep. 26.*

I

- Joan. Subdiacono Raven. de Monachis Monaste-
 rij Claudij Abbatis, ep. 22.*
*Joan. Episc. primæ Justinianæ, de Paulo Tyac-
 line Civitatis Episcopo, ep. 34.*
*Joan. Episcopo ad Gregorium Papam, de usu pal-
 lij, & diversis ornatibus, ep. 56.*
*Joan. Episcopo Syracus. de redditibus Ecclesiæ
 suscipiendis, ep. 50.*

M

- Marintano Episcopo Raven. homines Maurentij
 commendat, ep. 5.*
*Maurentio magistro militum, Commilitonem com-
 mendat, ep. 20.*
Eidem, de scillis plebilibus dirigendis, ep. 23.
*Eidem, de trabibus in Ecclesia S. Petri ne-
 cessarijs, epist. 24.*
Eidem, de filio Domitij relaxando, ep. 29.
*Murillonis Expressæto, ut sapius scripta sua ei
 dirigat, epist. 19.*

O

- Opportuno de Aprutio, contristari non debere de
 admonitione suâ, ep. 14.*

P

- Panthaleoni Notario, de argento Ecclesiarum se-
 cum deferendo, epist. 47.*
*Passivo Episcopo Firmiano, mandat Oratorium
 consecrare, ep. 12.*
*Eidem, de Aprutina Civitate diu Pastore vi-
 duata, epist. 13.*
*Promissio cujusdam Episcopi haresim suam ana-
 thematizantis, epist. 31.*

Q

- Quertino Expressæto, de Bonito viro glorioso, ep. 30.*
 Roma

Romano Defensori, de rationibus Bonifacii Numerarii, ep. 16.
Eidem, de filij Petri Defensoris, epist. 28.
Eidem, Romanum cum hominibus suis commendat, ep. 42.
Eidem, de presumptione tonsuratorum in Sicilia, ep. 48.
Eidem, de violentia Luminosi, ep. 49.

S

Savinelle, de elemosyna sæpius facienda, ep. 7.
Stephano, de trabibus conducendis, ep. 27.

T

Theodorico Curatori, Maurentium magistrum militum commendat, ep. 6.

V

Venantio Patricio, de factis Sanfonis exponendis, epist. 46.
Venantio Episcopo Perusino, de Ecclesio Episcopo frigore laborante, epist. 54.
Victori Episcopo, de Paulino Regensis Civitatis Episcopo, ep. 33.

LIB. XI.

A

A *Deodato Abbati Neapol. de Craterensi Monasterio suo jungendo, ep. 4.*
Adeodato Servo Dei, permittit testamentum de rebus suis facere, ep. 5.
Anthemio Subdiac. Campan. de desidia Paschasij Episc. ep. 29.
Eidem, de facinoribus Benenati Messenatis Episc. epist. 30.
Eidem, de Benenato, vel 31. & 32.

B

Barbaro Episc. Carinis, de obitu Victoris Episc. epist. 16.
Bonifacio Notario, de Joanne Ravennate Clerico epist. 25.
Brunichilda Regina, de pace ordinandâ, & de Menna Episcopo, ep. 8.

C

Catulo Romano, quod Episcopi cum mulieribus habitare non debeant, epist. 40.
Chrysanto Episc. Spolet. de Sacerdotibus Nursia cum mulieribus habitantibus, ep. 41.
Cyriaco Patriarchæ Constantinop. de pace, & unitate Ecclesiæ, ep. 45.

D

Deodato Episc. Mediol. de querimonia Theodori Episcopi, ep. 35.

E

Eleuterio Episc. ut propter infirmitatem Episcopis non deponatur, epist. 7.
Enologio Patriarchæ Alexand. de puero ordinato in Diaconum, ep. 46.
Eidem, de verbo Dei instantius predicando, epist. 47.
Eusevia Patriciæ, de salute animæ suæ, ep. 37.

F

Fantino Defensori Panbormitano, de Exbilarato Episcopo, ep. 59.
De Foca coronato, & Mauritio interfecit cum filijs suis, ep. 1.

G

Gregorij sermo ad populum, ut faciat septem Litánias divisim, ep. 2.

Ang. Rocca, Oper. Tom. II.

H

Honorio Episcopo Tarentino, de Baptisterio construendo, ep. 22.

I

Januario Episcopo Callerit. de Abbatisa Desideriâ, ep. 6.
Joan. Episcopo Syracus. de Cosma, & benignitate erga subiectos, ep. 34.
Joan. Episcopo Panbormit. de charitate Clericis suis exhibendâ, ep. 49.
Eidem, de videndo Deo, ep. 48.
Eidem, de transmutatione rerum Ecclesiasticarum, ep. 58.
Eidem, de Fantino Defensore, ep. 60.
Joan. Episcop. Panbormit. de usu pallij notandâ, epist. 42.
Joan. Defensori eunti in Hispaniam, de lege multimodo Episcoporum, ep. 50.
Eidem, de Monachis Capræ Insulæ, ep. 52.
Eidem, de pluribus causis examinandis, epist. 54.
Ejusdem epistola de cognitione, de qua inter Episcopos resedit, ep. 53. vel 55.
Joan. Subdiacono Raven. de Exuperantio Episc. epist. 19.
Juliano, de beneficio ejus Monasterio collato, epist. 21.

L

Leontia Augusta, de Ecclesia S. Petri specialiter honorandâ, ep. 44.
Leoni Episcopo, & alijs, ne ad consignandos infantes egressi, nimium aggereant Ecclesiæ, ep. 20.
Lupponi Episc. & Abbati, de Ecclesia S. Martini, & privilegio ejus, ep. 12.

M

Mariniano Episc. Raven. de infirmitate, & medicamine ejus, ep. 32.
Maximo Episcopo Salonitano, de scriptis ejus sine subscriptione non suscipiendis, ep. 13.
Messenato Episcopo, epist. 31.
Eidem, de negligentia Episcoporum Campaniæ, ep. 33.

P

Panbormitanis Civibus, de eligendo Episcopo, epist. 17.
Pantaleoni Notario, de mensura rusticorum injustâ, ep. 39.
Paschali, & Consolantiæ, de spe ad eternam Patriam tendendâ, epist. 23.
Paschasio Episcopo Neapol. de Judæis non apprehendis, ep. 15.
Passivo Episcopo Firmano, de Reliquijs S. Savini, & Oratorio, ep. 18.
Paulo Scholastico, de ultione ejus in maleficos, epist. 56.
Philippo Presbytero, de obitu Andreæ Presbyteri epist. 26.
Phocæ Augusto, de revelatione afflictionis Reipublicæ, ep. 36.
Eidem, de Responsalibus Apostolicis, ep. 43.

R

Romanis Civibus, quod si necesse fuerit, corpus die Dominico lavare possint, & de Sabbata non custodiendo, ep. 3.
Rusticiæ Patriciæ, de quodam Beatoro plurima injustè faciente, ep. 24.

Savino Subdiacono Regionario, de negligentia Palumbi Episcopi, ep. 27.
Eidem, de absentia Palumbi Episc. ep. 28.
Smaragdo Patritio, de violentia Severi contra Firminum Episc. ep. 38.
Senatori Presbytero, & Abbati, de Xenodochio, & privilegio ejus, ep. 10.

T

Theodoro Curatori, de Petro viro magnifico, epist. 55.
Theodorico Regi, de pace in Republica faciendâ, epist. 9.
Thessalia Abbatisse, de Monasterio S. Mariæ, & privilegio ejus, ep. 11.

V

Venantio Episc. Patritio, de persona Urbici Abbat, ep. 14.
Vitali Defensori, de Consiliariis excommunicatis Januarij Episc. ep. 51.
Eidem, de Xenodochio neglecto, & Ecclesiis vacantibus, ep. 57.

LIB. XII.

A

A *Nthemio Subdiacono, de malis, quæ patiebatur Romana Civitas, ep. 28.*
Aleysono Episc. Corcyra, de Cassiopi Castro injustè perverso, ep. 2.
Eidem, de corpore S. Donati in Cassiopi Castro, epist. 8.
Aselepiodoto Patritio, Patrimonium Ecclesiæ commendat, ep. 17.
Augustino Episc. Anglorum, de usu pallij, & Eboracensi Ecclesiâ, ep. 15.
Augustini Canthuariensis Angliæ Archiepisc. ad Beatissimum Gregorium Papam interrogationes undecim.

B

Bacanda, & Agnello Episc. de Synagoga Judæorum, ep. 18.
Bonifacio Diacono Constantinopol. de pervasione, Castri Cassiopi, epist. 3.

C

Conductoribus massarum per Galliam, quod eos Arigio Patritio commendavit, epist. 12.
Cypriano Diacono, de persequendis maleficijs, epist. 13.

D

Decreta S. Gregorij, tempore Mauricij, Tiberij, Theodosij Augustorum.
Desiderio Episc. Galliæ, de milite, qui ancillam Dei de Monasterio rapuit, epist. 5.

E

Episcopis omnibus, de Rainaldo Abbate S. Medardi Monasterij Sueffonensis, & de privilegio ejusdem, epist. 32.
Episcopis omnibus Neapol. de obedientia Constantio exhibendâ, epist. 24.

F

Felici Episcopo Sicilia, de tribus Capitulis, & de Episc. non detrahendis, ep. 31.
Felici Subdiacono, de redditibus Ecclesiæ S. Pauli concessis, ep. 9.
Felici Episcopo Messan. de construenda Ecclesiâ, epist. 10.

H

Honorato Diacono, de Venantis honorando, epist. 27.

I

Joan. Episc. de Ecclesiâ S. Mariæ consecrandâ, epist. 4.

Eidem, de eligendo Episcopo Anconitana Ecclesiæ, ep. 6.

Joan. Abbati de Monte Syna, petit pro se orare, epist. 16.

Juliano Scriboni, de Maximij inquisitione, epist. 11.

Juvino Episcopo Cathan. de societate legendi, epist. 25.

M

Mariniano Episc. Raven. de Fortunato Abbate injustè deposito, ep. 1.

Mauricio, & Vitaliano magistris militum, de Arnulpho, ep. 22.

Eidem, de fide Suanensium, ep. 23.
Maximiano Episc. de Eusebio Abbate reformando, epist. 26.

P

Petro Subdiacono Sicilia, de diversis causis, epist. 30.

R

Romano Defensori, de necessitatibus Annonæ in Urbe, ep. 29.

S

Sabino Subdiacono, de horto Feliciani Monasterio ancillarum tradendo, ep. 19.

Stephano Chartulario, de Monachis fugitivis restituendis, ep. 20.

T

Theodolindæ Regina, de scriptis Secundini, epist. 7.

V

Veloci magistro militum, de persecutione Arnulphi, ep. 21.

Finis Epistolarum.

Hoc loco animadvertendum est, ordinem Epist. Edit. Vat. interdum huic non respondere.

SANCTI GREGORII

Regulæ Scripturales.

1. **O** Mne, quod dicitur in Sacris Literis, quadripartitâ potest qualitate distingui. Aut enim mala malè, aut bona benè, aut mala benè, aut bona malè dicuntur.

Malum malè dicitur, ut: Benedic Deo, & morere; res enim perversa suadetur. Malum benè dicitur, ut: Femine eorum immutaverunt naturalem usum in eum, qui est contra naturam, inhonesta enim, & execranda bonè narrantur, ut reprobentur. Bonum benè, ut: Pœnitentiam agite; appropinquabit enim Regnum Dei; nam recta rectè prædicantur. Bonum malè, ut: Tu sis Discipulus ejus; nam rectum hoc loco non rectè dicitur cæco à Judæis, sed

Job 2.

Rom.

Matth. 3.

Joan. 9.

Sed studio maledictionis, sicut etiam per Caipham dicitur bonum, sed non bene hunc in modum: Expediit unum mori pro populo, ut non tota gens pereat; nam crudelitatem necis appetiit, dum gratiam Redemptionis prophetavit. Ex lib. 23. Moral. cap. 3. tom. 2.

2. Corporalium rerum modò Deus loquitur, ut ad excellentiam Divinarum rerum per corporalia homines attollat.

Incorporali Deo corporalia interdum tribuuntur in Scriptura Sacra, ut naturæ humane sensus ad fidei scientiam erudiatur, & per nostrorum corporum membra operationes Dei nobis innotescant: Hinc per manum, operatio; per oculum, universitatis cognitio; per cor, voluntas; per scapulas, tolerantia, significantur. Per uterum; ex quo Deus incorporeus Filium suum se genuisse dixit; Generatio æterna non ex nihilo, sed ex se esse dignoscitur. Per pupillam oculi, & per alas, protectio designatur. Dei memoria nec oblivione rumpitur, nec recordatione sarcitur. Dicitur tamèn Deus oblivisci nostri, cum aliqua deserit nostra, & prætermittit; recordari verò, cum visitat, quæ vult, longum post tempus, à mentibus humanis similitudines trahens. Ex Homil. 11. in Evang. Matth. 13.

Et lib. 32. Moral. cap. 4. & 5.

3. Mos Sacri eloquii est, ut à plurali numero ad singularem subito transeat.

Hujus regulæ exemplum desumi potest ex Job, ubi Helio cum dixisset: Clamabunt, & ejulabunt, postea subdit: Non dixit, ubi est Deus, qui fecit me, &c.. Ex lib. 26. Moral. cap. 10.

4. Consuevit Scriptura aliquandò totum pro parte, aut partem pro toto ponere.

Hujus regulæ exempla sunt multa; Gregorius tamèn ponit illud Joannis: Tulerunt Dominum meum, cum corpus tantum ibi intelligatur. Et illud Genesis: Intravit Jacob in Ægyptum cum animabus septuaginta. Hoc enim loco fit mentio de animabus tantum, cum etiam corpora intelligantur. Ex lib. 3. Moral. cap. 9.

5. Mos Sacri eloquii est, ut res semel dicta pro confirmatione replicetur.

Hujus Regulæ exemplum est illud Job: Usque huc venies, & non procedes amplius, & hic confringes tumentes fluctus tuos. In multis hisce verbis quasi per exaggerationem, & amplificationem ostenditur, mari terminum positum, nè transiret fines suos. Ex lib. 28. Moral. cap. 16.

6. Intellectus Sacri eloquii inter Textum, & mysterium tantà est liberatione pensandus, ut utriusque pars lance moderatà, hunc neque nimis discussionis pondus deprimat, neque rursus torpor incuriæ vacuum relinquat.

Exemplum hujus rei amplissimum est illud, quod in Genesi legitur de Jacob, qui virgas populeas virides, & amygdalinas, & ex platanis decorticavit, & posuit in canalibus antè gregum oculos; Id quod de Scripturâ Sacrà exponi potest, cujus interdum cortex ex parte detrahatur, & ex parte relinquatur. Ex lib. 21. Moral. cap. 1.

7. Sacra eloquia in exordiis narrationum qualitates exprimunt, terminosque causarum, 2. Moral. cap. 2.

8. Aliquandò res gesta in facto culpa est; in scripto autèm prophetia virtutis, aut è contrario in Sacris Literis, 3. Moral. cap. 21.

9. Sacra Scriptura plerumque de virtutibus, & vitiis sic agit, ut, dum loquendo aliud insinuat, aliud tacendo innotescat, 1. Moral. cap. 5. & 6.

10. Scriptura Sacra ex his, quæ tenuitèr præmittit, divina reverentèr expectanda indicat, quæ subjungit, 4. Moral. cap. 4.

11. Sacra Scriptura in superioribus suis partibus solet breviter longè post secutura, perstringere, cum studet ad alia enuncianda properare. Præfat. Moral. cap. 1.

12. Scriptura Sacra omnibus respondet. 23. Moral. cap. 17. 19.

Eloquium tale est, ut cunctorum questionibus satisfaciatur, singulorum cordibus, vocibus prævatis, non respondens.

13. Mos est Divinarum Literarum, ut, cum aliquid narrant, interposita alterius causæ sententiâ, ad superiora protinùs redeant. 5. Moral. cap. 29.

14. Divina eloquia tantò quisque altius intelligit, quantò altius in eis intendit. Homil. 7. in Ezechiel.

15. Mos est Sacri eloquii, ut ipsi, qui scribunt, sic de se in illo quasi de aliis loquantur. Præfat. in Job cap. 2.

Moses de se ait: Erat Moyses mitissimus. Joannes de se: Hic est Discipulus ille. Lucas item de se ait: Cleophas, & alius. 1. Lucas, Num. 22., Joan. 19., Luc. 24.

16. Scripturæ Sacræ liber intus scriptus est per allegoriam, foris per historiam. Homil. 9. in Ezechiel.

17. Deus in Sacrà Scripturâ aliquandò nuncupative, aliquandò essentialitèr dicitur. Homil. 8. in Ezechiel.

Nuncupativè: Diis non detrahes. 1. Sacerdotibus: Constitui te Deum Pharaonis. 1. Judicum: Deus stetit in Synagoga Deorum. Essentialitèr: Deus Abraham, &c. Gen. 6., Exod. 22., Psal. 81., Exod. 3.

18. Sententia cum finè addito dicitur in Sacris Literis, semper bona intelligitur. 25. Moral. cap. 2.

19. Prophetæ dum consuluntur, ex magno usu prophetandi quædam ex suo spiritu proferunt, & se hæc ex prophetiæ spiritu dicere suspicantur. Homil. 1. in Ezech.

20. Prophetæ veri à falsis differunt, quia veri siquid de suo spiritu dicunt, per spiritum edocti, citius illud corrigunt; falsi autèm & falsa denunciant, & in sua falsitate perdurant. Homil. 1. in Ezech.

21. Inter cætera prophetiæ miracula, hoc quoque mirandum habent libri Prophetarum, quòd sicut in eis verbis res, ita nonnunquam verba rebus exponuntur, ut eorum non solum dicta, sed etiam res gestæ prophetia sit. 22. Moral. cap. 21., & Homil. 11. in Ezech.

22. Consuetudo prophetiæ est nunc ista, nunc illa conspiciere, & ab aliis in aliud subito

subitò verba derivare . Homil. 7. in Ezechiel.

Exempla multa sunt, & ferè innumera, ided sunt silentio prætermittenda, & unum tantum adducam, quod est illud Psalmi septimi: Deus Judex justus, &c., deindè ait: Nisi convertimini. Ubi Propheta narrat Dei justitiam, & statim intulit culpam peccatorum.

23. Prophetiæ tempora tria sunt, scilicet præsens, præteritum, & futurum. Quoniam præsens, & præteritum prophetiæ etymologiam perdunt. Ipsa autem tempora sibi invicem concinunt ad probationem. Homil. 1. in Ezech.

Exemplum de præterito est: In principio creavit Deus Cælum, & Terram; cetera patent.

24. Spiritus prophetiæ nec semper, nec eodem modo Prophetæ animum tangit. Homil. 1. in Ezech.

Ex præsentì, prophetiæ Spiritus prophetantis animum tangit, non de futuro; interdum ex futuro non de præsentì; aliquandò verd ex futuro, & præsentì; aliquandò ex futuro, præterito, & præsentì, ita dicendum est de proximo, & longinquo, & è converso. Exempla in Scripturâ Sacrà non desiderantur; quæ brevitatis causâ prætermittuntur.

25. Scriptura Sacra cum dubitativè loquitur, non secundum visionem Prophetæ, cui certum est, loquitur, sed secundum ipsos, qui monentur. Homil. in Ezech.

Exemplum est de eo, quod dicitur in Ezechiele: Si fortè vel ipsi audiant; & si fortè quiescant. Constat enim, Deum Omnipotentem omnia scire. Loquitur tamèn Deus interdum ambigenti affectu, ut liberum hominis arbitrium demonstret, nè præscientia futurorum mali, vel boni immutabile faciat, quod Deus futurum novit. Non enim quia ille ventura cognoscit, necesse est nos facere, quod ille præcivit; sed quod nos propriâ voluntate sumus facturi, ille, ut Deus, novit futurum.

GREGORIUS, ut Sigebertus testatur, fuit natione Romanus, ex Prætorè Urbano Monachus, Hilarione, ac Maximiano Magistris, & Abbas septimus, Romanæ Ecclesiæ Levita, Apochrisiarius, Papa Romanæ Ecclesiæ; exque Frangipanorum Familiâ vetustissimâ, Landino teste, ortus fuit, ex Patre Gordiano, viro Senatorio, ut Philippus Bergomensis in suo Supplementi Supplemento Chronicorum testatur; & quia, ut idem Philippus ait; Neminem ad ea usquè tempora suis ex Prædecessoribus nec superiorem, nec parem habuit, vel sanctitate vitæ, vel diligentia in rebus agendis, vel doctrinâ, & scriptis, meritò terrestris Angelus vocari promeruit. Beatus item Isidorus hoc idem testatur, dicens: Gregorius compunctione timoris Dei plenus, & humilitate summus, tantumque per gratiam Sancti Spiritus, scientiæ lumine præditus, ut non modò illi præsentium temporum quisquam Doctorum, sed nec in præteritis quidem illi par fuerit unquam. Nec mirum, cum non desint, qui ad aures ejusdem Gregorii scribentis Spiritum San-

ctum in columbæ specie non semel visum, fuisse dicant. Hinc Divus Honorius de Scriptoribus Ecclesiasticis, ait: Gregorius, organum Sancti Spiritus, incomparabilis omnibus suis Prædecessoribus, multa præ Sole præclara, ac præ obrizo auro pretiosa conscripsit. Hildephonus autem dixit, Gregorium vicisse sanctitate Antonium, eloquentiâ Cyprianum, sapientiâ Augustinum. Omnia ejus scripta miram, redolent humilitatem, pietatem, ac doctrinam, sed libri Moralium omnia alia antecellit; de quibus Beatus Isidorus ait: *Librum B. Job Gregorius mystico, ac morali sensu destruit, totamque prophetiâ hujus historiam in triginta quinque voluminibus largo eloquentiæ fonte explicuit; in quibus quidem quanta mysteria Sacramentorum aperiantur, quantaque sint in amore vitæ æternæ morum præcepta, vel quanta clareant ornamenta verborum, nemò sapiens explicare valebit, etiamsi omnes artus ejus vertantur in linguas.* Hæc Beatus Isidorus. Quæ de rebus sacris conscripsit sunt stylo sanè non spernendo; cetera verò, velut sunt Epistolæ, libris 13. comprehensæ, juxta annorum numerum, quo in Pontificatu vixit, Summis Pontificibus, Episcopis omnibus, cunctisque Ecclesiasticis viris valdè necessariæ, habent nonnullas voces barbaras, & locutiones interdum non satis elegantes, ut ad illam ætatem, in qua barbaries ob dominium Barbarorum vigeat, qui non solum latinam linguam, sed Italiam ipsam deturparant, ac devastant, sese accommodaret. Uti etiam solebat nonnunquam vocibus modò græcis, modò à græcâ linguâ parum detortis, ut ætas illa ferebat, in qua Summi Pontifices à Græciâ oriundi, ut plurimum tunc temporis creabantur, multique Græci in Italia degebant. Hic superbiam Joannis Patriarchæ Constantinopolitani nomen Universalis affectantis, sibi tribuentis, depressit; multas ad bonam frugem, vitæ sanctitatis exemplo revocavit. Quatuor Conciliis, Nicæno primo, Constantinopolit. 1., Ephesino, & Chalcedonensi tantum quatuor Evangelii honorem præstandum decrevit. A Benedicto Pontifice Maximo Diaconus Cardinalis creatus est; & post Pelagium summo omnium consensu in spelunca deprehensus, Pontifex Summus electus fuit, & primus se *Servum Servorum Dei* nominavit, & scripsit, ut videre est super Proœmium lib. 6. Decret. Vixit in Pontificatu annos tredecim, menses sex, dies decem. Floruit, Mauritio Augusto imperante; Obiitque in Christo, exordio Phocæ Romani Principis, Anno Domini DCV,

B. THOMÆ AQUINATIS

OPERA OMNIA

Pii V. Pontificis Maximi jussu, & industriâ
Fratris Vincentii Justiniani Ord. Præ-
dicatorum, Generalis Magistri,
deinde Cardinalis, illustrata,
& Romę excusa MDLXXI.
Tomis 18. distincta.

A

A *Nine Comment. tom. 3.*

C

Canticum Canticorum Comment. illustratum, tom. 13.

Catena aurea in quatuor Evangelia, tom. 15.

Concordantiæ difforum, tom. 18.

Conclusiones Doctoris, tom. 18.

Causarum libri, Comment. illustrati, tom. 4.

De Cælo, & Mundo, tom. 2.

D

Davidis prima quinquagesima, tom. 13.

E

Ens, & essentia, tom. 4.

Epistolæ Pauli, & Sermones, tom. 16.

Ethnicorum Commentarij, tom. 5.

G

Generationis, & corruptionis Comment. tom. 2.

*Contrà Gentes summa cum Comment. M. Fran-
cisci Ferrariensis, tom. 9.*

H

Hieremias Commentarij illustratus, tom. 13.

I

Joannis Evangelium Commentar. illustratum, tom. 14.

Isaias Commentarij illustratus, tom. 13.

M

Matthæi Evangelium Commentar. illustratum, tom. 14.

Metaphysicæ libri 12. tom. 4.

Meteororum libri quatuor, tom. 3.

O

Opuscula omnia, tom. 17.

P

Parva naturalia Comment. illustr. tom. 3.

Periherminias expositio, tom. 1.

Politicorum expositio, tom. 5.

Posteriorum expositio, tom. 1.

Physicorum expositio, tom. 2.

Q

*Quæstiones disputatæ, & quolibetales, vel Pla-
citorum, tom. 8.*

S

*Scriptum secundum in quatuor libros Sententia-
rum, tom. 12.*

*Sententiarum libri Magistri Petri Lombardi
Comment. illustrati, tom. 6., 7., & 8.*

Summa contrà Gentes, tom. 9.

*Summa prima pars cum expositione in librum
Dionisij de Divinis nominibus, tom. 10.*

*Summa prima pars secunda, & secunda secunda,
tom. 11.*

Summa pars tertia, tom. 12.

T

Tabula aurea in omnia opera ex Magistro Petro

de Bergamo Ordinis Prædicatorum, tom. 18,

V

*Vita Beati Thomæ ex varijs Auctoribus collecta,
tom. 1.*

Hic habuit Præceptorem in Philoso-
phiâ, ac Theologiâ Albertum Ma-
gnum, & 25. annos natus, *Magister* appella-
tur; & ob ingentem rerum molem, varietate-
tem, & facilitatem in scribendo, & in rebus
difficillimis explicandis, *Angelici Doctoris* no-
men jure fuit adeptus; & Neapoli, cum ad
imaginem Crucifixi, qui nunc in Ecclesia
Sancti Dominici maximâ devotione visitur,
vehementius oraret, hanc vocem audivit:
*Bene scripsisti de me Thoma; quam ergo merce-
dem accipies? Cui ille: Non aliam Domine,
nisi teipsum.* Neapoli in Cenobio ejusdem,
Commentarius in Dionys. Areopag. ipsius
Sancti Thomæ manu exaratus asservatur, &
Cubiculum dicti Sancti adhuc usque conspi-
citur; quod in Oratorium conversum est;
Obiit quinquagenarius Anno Domini 1274.
in Monasterio, seu Abbatiâ Fossæ novæ Ter-
racinæ, dum iret ad Concilium Lugdunense
magnum, eò à Gregorio X. missus, ubi ægro-
tans, Cantica Canticorum explanavit; A
Joanne XXII. 1323. in Sanctorum numerum
relatus est; & à Pio V. Pontifice Max. inter
Doctores Ecclesię adscriptus fuit. Hinc eum
hoc in loco apposuimus, ordinem temporum
haudquaquam observantes.

SANCTI BONAVENTURÆ

Opera omnia ordine alphabetico,
Tomis octo distincta.

*Sixti V. jussu in unum corpus collecta, citationi-
bus innumeris, multisque alijs rebus illustrata;
multis codicibus hinc inde conquisitis,
qui antea non fuerunt impressi;.*

Omnia deniquè ab infinitis mendis expur-
gata, in Typographia Vaticana
incredibili labore, immensis-
que expensis in lucem
edita.

A

Alphabetum boni Monachi, tom. 7. par. 4.

Amatorium, tom. 7. p. 3.

Amoris incendium, tom. 7. p. 3.

Anima regimen, tom. 7. p. 3.

Appendix, tom. 7. p. 4.

Apologia Evangelica paupertatis, tom. 7. p. 4.

*Apologeticus in eos, qui Ordini Minorum adver-
santur, tom. 7. p. 4.*

Breviloquij Proœmium, tom. 6. p. 1.

*Breviloquij pars 1., 2., 3., 4., 5., 6., & 7.,
tom. 6. p. 1.*

C

Cardinales virtutes, tom. 6. p. 1.

Centiloquij pars 1., 2., 3., & 4., tom. 6. p. 1.

Collationes in Joannem, tom. 2.

Collationes Monasticæ, tom. 7. p. 4.

Com-

Compassio B. Mariæ Virginis, tom.7. p.2.
Compendium Theologicæ veritatis, tom.7. p.4. in
Append.
Contemplationis gradus, tom.6. p.2.
Confessionale, tom.7. p.3.
Consciendi peccata ratio, tom.7. p.3.
Corona B. Mariæ Virginis, tom.7. p.2.
Cherubin sex alæ, tom.7. p.3.
Christi Jesu Festivitates, tom.6. p.2.
Christi paupertas, tom.7. p.4.
Christus, & Apostoli nudis pedibus inceserunt,
 tom.7. p.4.
Christiana vitæ institutio, tom.7. p.3.

D

Dei essentia, invisibilitas, & immensitas, to.7. p.4.
Diæta salutis, tom.6. p.1.
Dona septem Spiritus Sancti, tom.6. p.1.

E

Ecclesiæ illuminationes, seu expositio in Hexa-
meron. tom.1.
Ecclesiastica Hierarchia, tom.6. p.1.
Ecclesiastes expositio, tom.1.
Elogium S. Bonaventuræ, tom.4.
Exercitiorum spirituum libellus, tom.7. p.3.

F

Fascicularius, tom.7. p.3.
Festivitates Christi Jesu pueri.

H

Hierarchia Ecclesiastica, tom.6. p.1.

I

Jeremiæ lamentationum expositio, tom.1.
Illuminationes Ecclesiæ, tom.1.
Index in opera omnia, tom.8.
Institutio vitæ Christianæ, tom.7. p.3.
Joan. Evang. expositio posillaris, tom.2.
Itinera æternitatis, tom.7. p.3.
Itinerarium mentis in Deum.

L

Laudismus de Sancta Cruce, tom.6. p.2.
Lamentationum Jeremiæ expositio, tom.1.
Lignum vitæ, tom.6. p.2.
Lucæ Evangelij expositio, tom.2.

M

Matthæi cap.6. expositio, tom.2.
Meditationes vitæ Christi, tom.6. p.2.
Meditationum libellus, tom.6. p.2.
Memorialia viginti, tom.7. p.3.
Mentis reformatio, tom.7. p.4.
Minorum Fratres, cur prædicent, & Confessiones
audiant, tom.7. p.4.
Missæ expositio, tom.7. p.3.

N

Novitiorum formula, & regula, tom.7. p.4.

O

Officium de Passione Domini, tom.6. p.2.
Opusculum de quatuor virtutibus Cardinalibus,
 tom.6. p.1.
Opusculum de septem Donis Spiritus Sancti,
 tom.6. p.1.
Opusculum de resurrectione à peccato ad gratiam
 tom.6. par.1.
Opusculum de tribus ternarijs peccatorum,
 tom.6. p.1.
Opusculum, quod Diæta salutis inscribitur,
 tom.6. p.1.

P

Peccatorum tria ternaria, tom.6. p.6.

Posillaris expositio in Evangelium Joannis,
 tom.2.

Præparatio Sacerdotis ad Missam, tom.7. p.4.

Præcepta decem Dominica, tom.7. p.3.

Principium compendiosum in libros Sententiarum
 tom.6. p.1.

Prologi Magistri Sententiarum expositio, tom.4.

Psalterij expositio, tom.1.

Psalterium B. Mariæ Virginis, tom.6.; *Alte-*
rum ibidem, p.2.

Pharetra liber primus de personarum varietate:
lib.2. de vitiorum, & virtutum multiplicita-
te; lib.3. in quo de periculosis agitur; lib.4. in
quo de gratiosis agitur, tom.6. p.1.

Philomena Passionis Domini aptata per septem
Horas Canonicas, tom.6. p.2.

Q

Quæstiones in primum, & secundum librum Sen-
tentiarum, tom.4.

Quæstiones in tertium, & quartum librum Sen-
tentiarum, cum Indice in quatuor lib. tom.5.

R

Reductio artium ad Theologiam, tom.6. p.1.

Regula Franciscana defensio, tom.7. p.4.

Regula minora expositio, tom.7. p.4.

Religionis processus, tom.7. p.4.

Religiosorum status triplex, tom.7. p.4.

Resurrectio de peccato ad gratiam, tom.6. p.1.

S

Salve Regina expositio, tom.6. p.2.

Salutationis Angelicæ expositio, tom.6. p.2.

Sapientia expositio, tom.1.

Seculi contemptus, tom.7. p.4.

Sententiarum lib. 1. & 2. tom. 4., lib.3. & 4.
tom.5. cum Indice in eisdem.

Sententiæ Sententiarum quatuor libri, carminibus
digesti, tom.6. p.1.

Seraphin alæ, tom.7. p.3.

Sermones de tempore, tom.3.

Sermones de Sanctis, tom.3.

Soliloquium, tom.6. p.2.

Speculum disciplinæ, tom.7. p.4.

Speculum de laudibus B. Virginis, tom.6. p.2.

Speculum animi, tom.7. p.3.

Stimulus amoris, tom.7. p.3.

T

Ternaria tria peccatorum, tom.6. p.1.

Theologia mystica, tom.7. p.4. in *Append.*

Theologia terminorum declaratio, tom.6. p.1.

V

Verba Domini in Cruce, tom.9. p.2.

Vitæ lignum, tom.6. p.2.

Vitæ Christianæ institutio, tom.7. p.3.

Vitæ perfectio ad sorores, tom.7. p.4.

Virtutum gradus, tom.7. p.3.

Virtutes Cardinales, tom.6. par.1.

SANCTI BONAVENTURÆ

Opuscula omnia.

Opuscula Sancti Bonaventuræ in quatuor
 Partes, & Appendicem distributa sunt.
Prima, & secunda Pars tomo uno; *Tertia ve-*
rò, & quarta cum Appendice, tomo altero
 comprehenduntur. *Pars item prima* ea opu-
 scula continet, quæ magis ad Theologicam
 do-

doctrinam spectant, *Pars secunda* comprehendit ea, quæ ad meditationes potissimum, & ad Christi Salvatoris nostri Passionem, ejusque Sanctissimæ Matris laudes solutâ oratione, & carmine idem Sanctus Bonaventura composuit. *Pars verò tertia* complectitur, quæ ad vitæ institutionem, & exercitium, pro cujusque status ratione præcipue pertinent. *Pars etiam quarta* continet opuscula, quæ ad Religiosos, ac præsertim ad Fratres Ordinis Minorum attinent. *Appendix* denique quorundam opusculorum est, quæ S. Bonaventuræ attribuuntur. *Index verò opusculorum* juxta novæ hujus distributionis seriem, quam in fine cujuscumque Tomi invenies, is est.

PARS PRIMA.

DE reductione artium ad Theologiam.
Breviloquium.
Centiloquium.
Pharetra.
Declaratio terminorum Theologicæ.
Principium compendiosum in libros Sententiarum.
Quatuor libri Sententiarum carmine digesti.
De quatuor virtutibus Cardinalibus.
De septem Donis Spiritus Sancti.
De tribus ternarijs peccatorum.
De resurrectione à peccato ad gratiam.
Dieta salutis.
De Ecclesiasticâ Hierarchiâ.

PARS SECUNDA.

Soliloquium.
De meditatione vitæ Domini N. Jesu Christi.
Meditationum libellus.
De septem gradibus contemplationis.
De quinque festivitibus pueri Jesu.
Officium de Passione Domini.
Laudismus de Sancta Cruce.
Lignum vitæ.
Speculum, sive de laudibus B. Mariæ Virginis.
De Coronâ B. Mariæ Virg.
De Compassione ejusdem.
Philomena Passionis Domini aptata per septem Horas Canonicas.
De septem verbis Domini in Cruce.
Psalterium B. Mariæ Virg.
Psalterium minus ejusdem.
In Salutationem Angelicam.
In Salve Regina.

PARS TERTIA.

DE institutione vitæ Christianæ.
De regimine animæ.
Speculum animi.
De decem Præceptis Dominicis.
De gradibus virtutum.
Itinerarium mentis in Deum.
De septem itineribus æternitatis.
Stimulus amoris.
Parvum bonum, sive incendium amoris.
Amatorium.
Exercitiorum Spiritualium libellus.

Fascicularius.
Vigintiquinque memorialia.
Confessionale.
De ratione confitendi peccata, & puritate, Conscientiæ.
De instructione Sacerdotis ad se præparandum ad Missam.
De præparatione ad Missam.
Expositio Missæ.
De sex alis Cherubim.
De sex alis Seraphim.

PARS QUARTA.

DE triplici statu Religiosorum.
Speculum disciplinæ, sive de ratione informandi Novitios.
Viginti passus, sive formula Novitiorum.
In regulam Novitiorum.
De processu Religionis.
De contemptu sæculi.
De reformatione mentis.
Alphabetum parvum boni Monachi.
De perfectione vitæ ad Sorores.
Declaratio super regulam Minorum.
Quæstiones circa eandem regulam.
Quare Fratres Minores prædicent, & Confessiones audiant.
De paupertate Christi.
Quid Christus, & Apostoli nudis pedibus inceserint.
Apologia Evangelicæ paupertatis.
Contrâ Franciscanæ Regulæ calumniatorem.
Apologeticus in eos, qui Ordini Minorum adversantur.
De non frequentandis quæstibus ad Fratres.
Collationum Monasticarum ad Fratres libellus.
De reformandis Fratribus ad Ministros Provinciales.

APPENDIX.

Compendium Theologicæ veritatis.
De essentia, invisibilitate, & immensitate Dei.
De mysticâ Theologiâ.

BONAVENTURA, qui & Joannes Bonaventura dicitur, ab aliis Eustathius, vel Eustachius, necnon Eutichius, vocitatur, ut apud Græcos: quia hoc nomen italicè redditum, Bonaventura interpretatur: Eustathius autem, vel Eustachius ab aliis nuncupari solet ob disputationem Lugduni cum Græcis habitam, in qua doctrinæ veritatem, ac disciplinæ gravitatem perpetuâ constantiâ servavit. Hic in Balneo regio Hetruriæ, sive Tusciæ, quæ est una ex Italiæ Regionibus hodie Florentissima, natus, & Religionem Seraphicam professus, ejusdem Ordinis, Fratrum scilicet Minorum Minister Generalis fuit: deinde S. R. E. Cardinalis, Episcopus Albanensis, Alexandri Alensis Auditor, ac discipulus extitit. Hinc divinis Scripturis eruditissimus, & seculari Philosophiâ insignitè doctus, ingenio subtilis, & sermone, doctrinæque clarus, Theologicæ Scholæ præfuit. Vitæ sanctitate perspicuus, & morum suavi-

suavitate, familiarique consuetudine, ita charus, & amabilis, ut Præceptor ejus Alexander, homo Anglus, ipſus Bonaventuræ ingenium, dotem naturæ, & vitæ puritatem contemplans, hunc in modum dicere solebat: *In Fratre Bonaventura Adam peccasse non videtur: & S. Thomas eum viventem Sanctum nuncupavit.*

Quod ad ejusdem doctrinam pertinet, profundus est, non verbosus: subtilis, non curiosus: disertus, non vanus: flammantia, non instantia verba proferens: unde & securius legitur, facilius ab amante intelligitur, utilius frequentatur, dulcius, & fructuosius retinetur. Multi doctrinam proferunt, devotionem prædicant multi: pauci scribendo libros, docuerunt utramque: Bonaventura autem, & multos superavit, & paucos, dum ejus doctrina devotionem, devotio instruit doctrinam. Si ergo, & doctus vis esse, & devotus, ejus doctrinam diligentè attende. Hæc ex Trithemio. Quamvis autem omnia ejus scripta sint miræ doctrinæ, & utilitate, inenarrabilique devotione christianæ, sanctoque ardore sint refertissima, in opusculis tamen, quæ duobus Tomis distincta sunt, hæc omnia non solum apertissime; & copiosissime cernuntur, sed tota Sacrosancta Scriptura, necnon Gregorii Magni, Ambrosii, Augustini, Hieronymi, Cypriani, Chrysostomi, Isidori, Anselmi, Bernardi, Cassiodori, aliorumque multorum doctrina, quasi per centones inserta est: ita verò ut dicas oportet, eum universam Scripturam Sacram, & scripta Antiquorum memoriæ mandasse, & in promptu habuisse. Nec mirum esse debet, quod de Scriptura Sacra dictum est, cum constet, eum sua manu descripsisse duo Bibliorum Sacrorum exemplaria: quorum unum Balneoregii in Cœnobio Fratrum Minorum extare dicitur, alterum verò in Bibliotheca Borromæjana.

Tanta in omnibus ejus scriptis doctrina extabat, ac devotio lucebat, tantoque in Christum Salvatorem nostrum, & in ejus Sanctissimam Genitricem, semperque Virginem Mariam, ardebat amore, verbis, & moribus patefacto, ut *Lucerna lucens, & ardens* non immeritò vocitaretur. Quam rem Guillelmus Blancus, natione Gallus, & Poeta ætate nostrâ insignis, perbellè in hanc verborum formam versibus explicavit:

Quid Bonaventura est? Lucens, ardensq; Lucerna:

Lucet enim reliquis, ardet & ipse simul.

Lucet doctrinâ, divino exardet amore:

Ardet lux, ardor lucet, utrumque manet.

Nec potis extingui lux, nec consumier ardor,

Nam neque lux noctem, nec timet ardor aquas.

Hanc candelabro imponis tu, SIXTE, Lucernam,

Sic abeunt tenebræ, sic procul algor abit.

Sanctus enim Bonaventura per pictoriam, artem ad vivum effectus, antè Sacratissimam Crucifixi Imaginem, Lucernamque lucentem, & ardentem, eidem impositam, actu scribendi pulcherrimè repræsentatur.

Hoc loco Doctorem hunc apponere vi-

sum est, temporum ordine non servato, cum inter Sacros R.E. Doctores à Sixto V. Pont. Max. fuerit adnumeratus. Floruit Anno Domini MCCLXXXIII.

I R E N Æ I LUGDUNENSIS EPISCOPI

Opera ordine Alphabetico digesta.

A

Apostolicæ prædicationis liber ad Marcianum fratrem.

D

Dei Monarchia lib. sive quod Deus non sit conditor malorum ad Florinum.

Disciplina liber.

E

Epistolæ ad Victorem Pont. Max. de Paschate celebrando.

F

Florino Episcopo ab Ecclesia prolapsò scripsit.

G

Gentes contra Gentes volumen breve.

H

Hæreses Libris quinque confutavit.

O

Ogd. de Ogdoade egregium documentum.

P

Prædicationis Apostolicæ liber ad Marcianum fratrem.

S

Schism. de Schismate lib. ad Blastum.

T

Tractatum variorum liber.

VALENTINI præcipuè hæreseon, & similia, impias, ac portentosas opiniones mirè detegit, & confutat, opere sanè eruditissimo, & egregio; quinque libris digestos, in cuius fine se Apostolicorum temporum vicinum fuisse innuit: & hunc in modum opus illud subscripsit: *Adjuro te, qui transcribis librum istum, per Dominum Nostrum Jesum Christum, & per gloriosum ejus adventum, qui judicaturus est vivos, & mortuos, ut conferas postquam transcriperis, & emendes illum ad exemplar, unde scripsisti, diligentissime: hanc quoque obtestationem similiter transferas, ut invenisti in exemplari.* Irenæus, ut ait B. Hieronymus de Viris illustribus, Pothini Episcopi, qui Lugdunensem in Gallia regebat Ecclesiam, Presbyter, à Martyribus ejusdem loci ob quasdam Ecclesiæ quæstiones Legatus Romanus missus, honorificas super nomine suo ad Eleutherum Episcopum Romanum perfert literas. Postea jam Pothino propè nonagenario ob Christum Martyrio coronato, in locum ejus substituitur. Constat autem, ut idem Hieronymus testatur, Polycarpi, qui Joannis Apostoli discipulus fuit. Sacerdotis, & Martyris hunc fuisse discipulum. Floruit potissimum sub commodo Imperatore, qui Marco Antonino Vero in Imperium successerat, vel circa Annum Domini CLXXV.

Q. SEPTIMII FLORENTIS

Tertulliani Carthaginensis Presbyteri Opera
omnia Tomis quinque distincta, &
Jacobi Pamelii adnotationibus
illustrata, Parisiis 1583.

A

Ad amicum Philosophum de Nuptiarum an-
gustiis, se de Virginitate pag. 106. tom. 4.
De anima adversus Hæreticos, Philosophos pa-
gin. 568. tom. 3.
Anima census adversus Hermogenem pag. 1109.
tom. 4.
Aduersus Appellatianos, qui disputabant, an qui
spiritum, & voluntatem, & virtutem Christi
habuerint, ad ea opera dignum aliquid pœni-
tentia egerint pag. 1110. tom. 4.
Apogeticus adversus Gentes pro Christianis
pag. 24. tom. 1.
Aduersus Appollonium pag. 1115. tom. 4.

B

De Buptismo adversus Quintillam pag. 459. to. 3.

C

Caro Christi adversus quatuor Hæreses pag. 649.
tom. 3.
Census anima adversus Hermogenem pag. 1109.
tom. 4.
Cibi iudaici pag. 1272. tom. 5.
Circumcisio pag. 1108. tom. 4.
Circumcisio vera, & sabbatum verum pag. 1278.
tom. 5.
Corona militis pag. 340. tom. 2.
Cultus seminarum pag. 311. tom. 2.
De Extasi lib. sex pag. 1114. tom. 4.
E
Exhortatio Castitatis pag. 1123. tom. 5.
D
De fato pag. 1107. tom. 4.
De fuga in persecutione, ad Fabium pag. 1158.
tom. 5.

G

Genesis in cap. 2. de Paradiso in 7. cur animalia
munda, & immunda in arcam fuerint intro-
ducta: in 18. de Sodomitica conflagratione pa-
gin. 1092. tom. 4.
Aduersus Gnosticos Scorpiacum pag. 989. tom. 3.
Græcorum operum fragmenta pag. 1102. 1105.
1106. tom. 4.

H

Habitus muliebris pag. 303. tom. 2.
Aduersus Hermogenem pag. 488. tom. 3.

I

Ieiunium adversus Pſychicos pag. 1174. tom. 5.
Idololatria pag. 281. tom. 2.
Index Scripturarum Sacrarum pag. 90. tom. 1.
Index generalis in opera omnia pag. 152. tom. 1.
Aduersus Iudæos pag. 159. tom. 1.
De Iudicio Domini pag. 1083. tom. 4.

M

Aduersus Marc. lib. quinque pag. 740. 770. 800.
834. 938. tom. 3.
Aduersus Marcionem lib. quinque pag. 1050. to. 4.
Ad Martyr. pag. 223. tom. 2.
Monogamia pag. 1137. tom. 5.
Mundo, & immunda animal. pag. 1107. tom. 4.
Ang. Rosca Oper. Tom. II.

N

Novatiani de Trinitate pag. 1233. tom. 5.
Ejusdem de Cibus Judaicis pag. 1272. tom. 5.
Ejusdem Epistolarum de vera Circumcisione, &
vero Sabbato Notulæ pag. 1278. tom. 5.

O

Oratio pag. 211. tom. 2.

P

De Pallio pag. 5. tom. 1.
De Paradiso pag. 1111. tom. 4.
De patientia pag. 233. tom. 2.
Paradoxa Tertulliani pag. 4. tom. 1.
Aduersus Præcan. pag. 1013. tom. 3.
De præscriptionibus adversus Hæreticos p. 389.
tom. 3.
De pudicitia pag. 1195. tom. 5.
Proverbiales formulæ pag. 68. tom. 1.

R

Resurrectio carnis pag. 676. tom. 3.

S

Ad Scapulam pag. 152. tom. 2.
Scripta aliquot Tertulliano falsè tributa p. 1117
tom. 4.
Ad Senatorem ex Christiana Religione ad Idolo-
rum servitutem conversum pag. 1099. tom. 4.
Sodoma pag. 1095. tom. 4.
Spectacula pag. 250. tom. 2.
Spes fidelium pag. 1112. tom. 4.

T

Testimonium animæ adversus Idola p. 146. tom. 1.
Trinitas pag. 1109. tom. 4.
Novatiani de Trinitate Notulæ pag. 122. tom. 5.

V

Aduersus Valentinianos pag. 488. tom. 3.
Vestes Aaron pag. 118. tom. 4.
Ad Victorem libri duo pag. 322. 33. tom. 2.
Vita Tertulliani pag. 3. tom. 1.

Tomus Quintus, completens ea, quæ in hæresi,
sive adversus Ecclesiam scripsit, cum
iis, quæ aliena sunt.

QUamvis omnia Tertulliani Opera fue-
rint ordine Alphabetico digesta, ut
superius videre est, hoc tamèn loco
quæ adversus Ecclesiam scripsit, simul recen-
sere libuit, ut quæ cavenda sunt, statim cui-
que sese offerant.

De exhortatione castitatis pag. 1123.
De Monogamia pag. 1137.
De fuga in persecutione ad Fabium pag. 1158.
De Ieiuniis adversus Pſychicos pag. 1174.
De Pudicitia pag. 1195.
Novatiani de Trinitate pag. 1233.
Ejusdem de cibus Judaicis pag. 1272.
Ejusdem Epistolarum de vera Circumcisione, &
vero Sabbato Notulæ pag. 1278.

TERTULLIANUS Presbyter Carthaginen-
sis, Patre Centurione Proconsulati,
acris, & vehementis ingenii, vixit ad de-
crepitam usquæ ætatem. Floruit autem Seve-
ro Principe, & Antonino Caracalla, Anno
salutis CC. secundum alios CLX. Hunc Bea-
tus Cyprianus appellabat Magistrum: quem
tantum fecit, vt nullam diem sine ipsius libro-
rum

rum Lectione præteriret, ut B. Hieronymus testatur de Scriptoribus, dicens, se vidisse, quendam Paulum Concordiæ in Italia Oppidi assermantem, se eum vidisse; & audisse non semel dictum Cyprianum de Tertulliano talia dicentem.

Hic doctor animam esse corpoream, & Deum item corporeum affirmavit. Nec propter hoc a B. P. Augustino lib. 10. super Genesim cap. 25. appellatus est hæreticus: sed quia transiit ad Cataphrygas tanquam stupra contra doctrinam Apostolicam Timoth. 5. damnans secundas nuptias lib. 1. de hæc. 86. Tomo 6. Eum resipisse, non legitur, quamvis Montanum, ejusque æmulos inter hæreticos numeraverit in libro de Præscriptionibus: & miror cur Hieronymus de Scriptoribus Ecclesiasticis, de hoc nil dicat: Dicit tamen in Apologia adversus Ruffinum: In Tertulliano laudamus ingenium, damnamus hæresim: In Origene miramur sententiam scripturarum, & dogmatum falsitatem non recipimus.

CYPRIANI CÆCILII

Episcopi Carthaginensis opera omnia,

Jacobi Pamelii adnotationibus illustrata, ac tribus Tomis distincta.

A

Antoniano de Cornelia, & Novatiano tom. primo.

C

Caldonio Fratri accedens ejus sententia tom. 1.

Cæcilio de Sacramento Dominici Calicis tom. 1.

Clero Romano de dormitione Episcopi Urbici to. 1.

Clero suo de cura pauperum; & confessorum tom. 1.

Clero, de Gajo Diddensi, qui lapsus communicabat tom. 1.

Clero, & plebi Furnitanorum tom. 1.

Concilium Carthaginense de baptizandis hæreticis tom. 2.

Confessoribus ut ad unitatem redeant tom. 1.

Cornelio, quod ordinationem Novatiani non receperit tom. 1.

Cypriani vita tom. 1.

Cypriani secessus à Clero Romano descriptus tom. 1.

D

Demetriano liber unus tom. 2.

Dominicæ orationis tractatus tom. 2.

Donato de gratia Dei tom. 2.

E

Ecclesiæ Catholicæ unitas tom. 2.

Eleemosynarum, & operum liber tom. 2.

Epitetto, & plebi Assuritanorum de Fortunatio quondam eorum Episc. tom. 1.

Episcopis Numidiæ de redemptione fratrum to. 1.

Euchratio de hyssirione tom. 1.

F

Fido de Infantibus baptizandis tom. 1.

Florentio Pupiano, de obrectatoribus tom. 1.

Fortunato, de iis, qui per tormenta superantur tom. 1.

Fortunato, de exhortatione martyrii tom. 2.

H

Hispaniarum Clero, & plebi, de Basilide to. 1.

I

Januario, & cæteris Episcopis Numidiæ to. 1.

Idolorum vanitas tom. 2.

L

Lapsorum tractatus tom. 2.

Lapsis, qui de usurpata pace illi scripserant to. 1.

Livoris, & zeli liber tom. 2.

Lucio ab exilio reverso tom. 1.

M

Magno de baptizandis Novatianis tom. 1.

Martyribus, & Confessoribus, de Mappalico tom. 1.

Maximo, & Moyse, de eorum confessione tom. 1.

Mortalitatis liber tom. 2.

Moyse, & Maximo de confessione eorum tom. 1.

N

Nemesiano, & cæteribus martyribus in metallo constitutis tom. 1.

O

Orationis Dominicæ tractatus tom. 2.

P

Patientiæ bonum tom. 2.

Plebi de rescripto Martyrum tom. 1.

Pompejo contra Epistolam Stephani tom. 1.

Pomponio de Virginibus tom. 1.

Q

Quirino contra Judæos libri tres tom. 2.

Quinto de baptizandis hæreticis tom. 1.

R

Rogatiano, & cæteris Confessoribus de observanda disciplina tom. 1.

Rogatiano Juniori in carcere constituto tom. 1.

Rogatiano Episcopo de superbo diacono tom. 1.

S

Stephano Papæ de Martino Arclateni tom. 1.

Spectacula tom. 3.

Seiscasso de Nunciis Romam reversis tom. 1.

T

Thybaritaris, exhortatoria ad martyrium to. 1.

V

Virginum de disciplina, & habitu tom. 2.

Vita Cypriani tom. 1.

Z

Zeli, & livoris liber tom. 2.

Cypriano adscripta.

A

Ablutio pedum tom. 3.

Abusiones seculi duodecim tom. 3.

Aleatarum ludus reprehensio tom. 3.

Apostolorum Symboli expositio tom. 3.

Ascensio Christi tom. 3.

B

Baptismus Christi est Trinitatis manifestatio to. 3.

C

Carmen Sodoma tom. 3.

Carmen ad Senatorem apostatam tom. 3.

Christi natiuitas tom. 3.

Christianis unctio, & aliorum Sacramentorum tom. 3.

Circumcisionis ratio tom. 3.

Clericorum singularitas Origenis tom. 3.

Cena Domini institutio tom. 3.

Cornelio Papæ de Cardinalibus operibus Christi tom. 3.

Cypriani oratio in die passionis sue tom.3.

D

Disciplina, & pudicitia bonum tom.3.

Dispositio Cæna.

F

Fortunato de duplici Martyrio tom.3.

G

Genesis Carmen tom.3.

I

Ieiunium, & Christi tentationes tom.3.

Ifo: Baptista de revelatione capitis tom.3.

H

Hymnus de Pascha Domini tom.3.

M

Martyrii laus ad Moysen tom.3.

Martyrum oratio tom.3.

N

Novatiano, quod lapsus spes veniæ non sit neganda tom.3.

O

Oratio in die Passionis tom.3.

P

Passio Christi tom.3.

Plebi in Evangelio stanti, de spectaculis tom.3.

R

Resurrectio Christi tom.3.

S

Sina, & Syon de montibus tom.3.

Spiritus Sancti missio tom.3.

Stella, Magorum, ac Innocentum nex tom.3.

V

Vigilio Celsi, de altercatione Jafonis tom.3.

Hic suadente Presbytero Cæcilio, à quo & cognomentum fortitus est, christianus factus omnem substantiam suam pauperibus erogavit, & non multum post temporis in Presbyterum electus fuit; ac deinde Episcopus Carthaginensis, Doctor quidem gravissimus, qui absque Tertulliani lectione nullam diem præterire permisit. Ab Augustino lib.2. de Doctr. Christ. tom.3. appellatus fuit *Doctor suavissimus, & Martyr beatissimus*, & passus est sub Valeriano, & Galieno Imperatoribus, persecutione 8. eodem die, quo Romæ Cornelius, sed non eodem anno. Claruit Anno salutis 240. Martyrio coronatur Anno Domini 259.

Ab hoc Doctore cavendum est, quod dixit de filiis baptizandis, eorum Parentibus invitis, necnon de rebaptizandis iis, qui ab Hæreticis sunt baptizati, quia nunc aliter declaratum est. Contra Hæreticos baptismum iterantes, & auctoritate Cypriani se defendentes agit B. P. Augustinus in libro de Baptismo contra Donatistas Tomo 7. Concilium primum Carthaginense de Hæreticis rebaptizandis celebratum est sub ipso Cypriano: sed ab Ecclesia Catholica Romana receptum non est.

ORIGENIS ADAMANTII

OPERA OMNIA.

A

Apologia Pamphili martyrio, pro Origène tom.4.

Aug. Poca Oper. Tom. II.

C

Cantici Cantorum explanatio prima, Homilia 2. tom.2.

Cantici cantorum explanatio secunda, Homil.4. tom.2.

Contra Celsum libri octo tom.4.

E

Epistolæ ad Romanos libri 10. tom.3.

Exodi Homilia 13. tom.1.

Ezechielis Homilia 14. tom.2.

G

Genesis Homilia 17. tom.1.

H

Homiliæ 10. in diversa loca Testamenti novi to.3.

I

Iheremia Homilia 14. tom.2.

Iob libri tractatus tom.2.

Iosue libri Homilia 26. tom.1.

Isaia Homilia 9. tom.2.

Judicum libri Homilia 9. tom.1.

L

Leviticus Homilia 16. tom.1.

Lucæ Homilia 39. tom.3.

M

Matthæi Homilia 36. tom.3.

N

Numerorum Homilia 26. tom.1.

P

Periarchon libri 4. tom.4.

Psalmi 36. Homilia 5. tom.2.

Psalmi 38. Homilia 2.

Psalmi 38. Homilia 2. tom.2.

R

Regum Librorum Homilia una tom.1.

Ruffinum contra depravatorum librorum præcipue Origènis tom.4.

T

Threnorum Origènis tractatus unus tom.4.

Vita Origènis tom.1.

ORIGENIS

Regula Scripturales.

1. **M**oris est scripturarum imperativum modum pro optativo ponere. Homil. 1. in Cant. Cant.

Exemplum est huiusmodi: Sanctificetur nomen tuum, &c. Matth. 6. pro, utinam sanctificetur. Et: Osculetur me osculo oris sui: pro, utinam osculetur, Cant. 4. Exempla hac de re in Scriptura Sacra sunt in usu frequenti.

2. Scriptura divina ex visibilibus, & invisibilibus constat, veluti ex corpore quodam, litera scilicet, quæ videtur, & anima. Per literam corporalia significant divinæ literæ: per spiritum intellectualia, quæ spiritualia dicimus. Periarchon lib. 4.

Exempla in Scriptura Sacra de hac regula multa sunt: quæ brevitatæ causâ omisimus.

3. Scriptura Sacra pro auditorum viribus, & utilitate dimetitur quæ denunciat. Lib. 4. contra Celsum.

Exemplum desumitur potest ex eo: Portavit te Dominus Deus tuus, ut solet homo gestare parvulum filium suum. Deut. 1. Et vide pro hac re tertiam regulam S. P. Augustini.

G 2

4. Quæ

4. Quæ in divinis libris scripta non sunt, tractare debemus per ea, quæ scripta sunt. *Comment. in Matth. cap. 23.*

Scriptum est, Matth. 25. Christum propter esurientes, & sitientes dixisse. Esurivi, & sitiivi. Et propter alios; Nudus fui &c. ita etiam de injuriis, quas justus patitur, dicendum erit: id est, pono Christum in eos, qui fecerunt injurias, dicentem eis: Quando uni ex minimis istis fecistis injuriam, mihi fecistis, & me blasphemastis &c.

5. Scriptura divina memoriæ est commendanda. In *Levit. Homil. 4.*

6. Contraria quæ videntur esse in Scriptura Sacra, contraria non esse, debet ostendere qui fideliter, & integrè sacrorum voluminum colligit sensum. *Lib. 3. in Epist. ad Rom. cap. 3.*

Lex in sacris literis, ut B. Hieronymus ait ad Algas. Multipliciter accipitur; quæ si non distinguatur per loca singula, confundere poterit sensum legentis. Exemplum potest esse illud ad Rom. 3. Scimus autem quod quæcumque Lex loquitur his, qui in Lege sunt, loquitur, ut omnes obstruatur, & subditus fiat omnis mundus Deo, quia ex operibus Legis non justificabitur omnis caro coram illo: Per legem enim cognitio peccati.

7. Scripturæ Sacræ locus quilibet si diligenter excutitur, ingentem doctrinæ materiam potest suppeditare *Homil. 1. in Exodum.*

Hujus regulæ exempla sunt penè innumera, quæ brevitatæ causa omittuntur.

8. Nemo ex omnibus Sanctis invenitur diem Festum, vel convivium magnum egisse in die Natalis sui præter Pharaonem, & Herodem. Nemo invenitur habuisse lætitiā in die Natalis filii, vel filiæ suæ. Soli peccatores super hujusmodi nativitate lætantur. Sancti verò non solum non agunt festivitatem in die natalis sui, sed & Spiritu Sancto repleti execrantur hunc diem. *Homil. 8. in Levit. & Hieron. in Matth. cap. 14.*

Exemplum de Sanctis est illud Hieremias: Maledictus dies, in quo natus sum. Hieremias 20. &c. Et Job: Maledicta dies, in qua natus sum &c.

Hujus generis maledictio respicit peccatum, & miseria ex peccato subortas, ut Propheta David ostendit dicens. In iniquitatibus conceptus sum, &c. in peccatis concepit me mater mea. Hinc Natalis dies non est gaudii, nec convivii celebrandus.

ORIGENES habuit Patrem Leonidem, Christi martyrio coronatum, & Præceptorem in Doctrinis Clementem Alexandrinum: & Romæ una cum Porphyrio, & Amelio condiscipulis. Plotinum Platonicum Ammonij discipulum, Galieni, Taciti, & Probi temporibus audivit. In Hebraicis literis Heilum habuit: In divinis appetendis, & observandis, aperiendisque nihil eo incitatus, nec vehementius: in humanis abiiciendis nihil promptius, & abstinentiam, & vitæ paupertatem ita servabat (imitatus Hierophates Atheniensium Sacerdotes, qui sorbitione ci-

cutæ se castrabant (quo casti in Sacerdotio viverent) ut se spontè castraverit, ut ait Eusebius *Hist. Eccl. lib. 6. cap. 6. &*, ut refert Mutius, potius Idolis honorem dedit, quàm alterum sibi spurcissimum, sibi ex necessitate ab impio quodam propositum efficeret, cuius deinde rei dolorem maximum patefecit, & reipsa præstitit mœrorem, & poenitentiam. Hic Doctor à S. Hieronymo duobus in locis, videlicet in *epist. 65. tom. 3. in præfatiuncula ad Damasum, & in Homilia Cant. Cantic. & in libr. Hebr. nominum miris, & innumeris laudibus exornatus est: ita verò ut omnibus mortalibus anteferri posset, ac deberet: &*, ut Rufinus item in quadam Apologia testatur, alter post Apostolos appellatus est. Hic etiā tantò in Sanctarum Scripturarum labore sudavit, ut eodem Rufino teste justè Adamantii nomen acceperit. Scripsit tamen multa, quæ, ut ait B. Bernardus, non sine circumspectione legenda sunt, cum plurima sint abundantius forsitan, quàm circumspectius, nec jam sobriè, quàm discretè, & hyperbolicè, immò nonnulla evidentissimè contrā fidem scripta, & aliqua, fortasse deridenda, ut est præsertim illud *de Damnatis, ac Dæmonibus salvandis*. Hinc Sanctus Hieronymus in Apologia adversus Rufinum, cum inter se disceptarent de Didymo, ac Origène sic ait: *Omittamus Hæreticorum patrocinium, & præsertim cum ambo Catholicos se videri velint; & nulla erit inter nos contentio. Eodem fervore, quo Origènem antè laudavimus, nunc damnatum toto orbe damnemus; Erravimus juvenes, emendemus senes. Ignosce mihi, quod Origènis eruditionem, & studium scripturarum antequam hæresim ejus plenius nossem in juvenili ætate laudavi. Et ego tibi dabo veniam, quod Apologiam librorum ejus, cano scripseris capite. Hæc ipse, & quia Hieronymus appellavit Origènem, alterum post Apostolos, & Didymum Prophetam, & Apostolicum virum designavit, deinde comprobavit, ut Rufinus ei exprobrat in quadam Apologia; Hieronymus in Apologia sua Rufino respondens ait: In Tertulliano (exempli causa) laudavimus ingenium, sed damnamus hæresim: in Origène miramur scientiam Scripturarum, & tamen dogmatum non recipimus falsitatem. In Didymo verò, & memoriam prædicamus, & super Trinitate fidei puritatem; sed in cæteris, quæ Origènes malè credidit, nos ab eo retrahimus. Nec silentio prætereundum est, ipsum Origènem in quadam Epistola sua ad quosdam charos suos in Alexandria scribentem, conquestum esse his verbis: Nihil mirum mihi videtur, si adulteretur doctrina mea ab inimicis, & tali adulterio corrumpatur, quali adulterio corrupta est Epistola Pauli Apostoli, ut Thessalonicenses conturbarentur. De Origènis adulteratis libris multi gravissimi viri hoc fenserunt. Et vide Picum Mirandulanum. Origènes autem in Scripturarum labore tam Græcos, quàm Latinos operum suorum numero superavit: & sunt qui velint, Origènem sex millia librorum conscripsisse. Floruit decimo Severi pertinacis Anno, & vixit usque*

usque ad Gallum, & Volusianum, & usque ad LXIX. ætatis suæ annum; & mortuus est Tyri, in qua Urbe, & sepultus est.

HILARII PICTAVENSIS

Aquitaniæ Episcopi opera omnia: Sed hæc omnia in qualibet Editione non extant.

A *Ad Apram filiam suam epist. 1.*
Contrà Arrianos lib. 12. de Trinitate.
Contrà Arrianos de Synodis habitis lib. 1.
Contrà Auxentium Arrianum lib. unus eleganti stylo.
Auxentii Epistola blasphemica plena.

C
Cantici canticorum expositio: quam B. Hieronymus se non vidisse ait.
Contrà Constantium hæreticum lib. 1.
Ad Constantium Imperatorem lib. 2.
Chronicorum lib. 1.

D
Contrà Dioscorum lib. 1.
Defensio Catholicæ fidei.

E
Epistolarum ad diversos lib. 1.
Evangelium Matthæi.

F
Fidei Catholicæ defensio.

H
Hæresum lib. 1.
Hymnorum lib. 1.

I
Job tractatus, sive lib. ex Græco Origènis ad sensum translatus.

M
Mysteriorum lib. 1.

P
Psalmodum Tract. 42. vel lib. 2., & in hoc imitatus est Origènem.
Psalmi Beati Immaculati in via, Tract. 22.

S
De Synodis ad Episcopos Gallia contra Arrianos lib. 1.

T
De Sancta Trinitate contra Arrianos lib. 12.

V
Contrà Valentem, & Ursatium lib. 1. in quo historia Ariminensis, & Seleuciensis Synodi continetur.
Vita Hilarii.

HILARII.

Regulæ Scripturales.

1. **E**X verbis sensum sequamur, ex sensu rationem, & ea ratione veritatem apprehendamus lib. 5. de Trin.

Regula hæc per se clara est: quare nihil est quod in ipsa immoremur.

2. Corporalium rerum nuncupationibus utitur Deus, ut ad excellentiam divinarum rerum per corporalia homines attollat lib. 6. & 12. de Trin.

Aug. Rocca Oper. Tom. II.

Deo incorporæ tribuitur uterus, ne ex nihilo dicatur esse generatio Filii: ut, Ex utero genui te. Per manum intelligitur operum efficientia: Per oculum universitatis cognitio: & non solum ab humanis membris similitudinem in se Deus trahit. sed etiam ab animalibus ratione carentibus, & ab insensatis: quarum rerum exempla in Scriptura Sacra passim leguntur.

3. Non relictus est hominum eloquiis de Dei rebus alius præterquam Dei sermo lib. 7. de Trin.

Si aliquis divina aliis verbis demonstrare, quam quibus à Deo dictum est, volet; aut ipse non intelliget, aut legentibus non intelligendum relinquet.

4. Ex sacris literis perperam intellectis ortæ sunt hæreses: nulla tamen est Scripturarum, sed malè intelligentium culpa. Sed hoc commodi elicuit Deus, ut multa, quæ latent in Scripturis, aperta sint hæreticis Ecclesiam exagitantibus, De Synodis adversus Arrianos.

Photinus ex verbis illis Apostoli: Mediator Dei, & hominum homo Christus Jesus; Christum hominem tantum affirmavit. Marcion ex illis verbis: Et habitu inventus ut homo; asseveravit, Christum habuisse corpus phantasticum, & non verum corpus. Sabellius ex illa sententia Evangelii Joannis: Ego, & Pater unum sumus; affirmavit eundem esse Patrem, & Filium. Arriani ex iis verbis Joannis: Pater major me est; asseruerunt, Christum esse inæqualem Patri. Hæc & alia deliramenta ex sacris literis perperam intellectis orta sunt: sed utilitas, & hæresibus præter hæreticorum intentionem subsecuta est: quia, oblatrantibus Arrianis de Sacratissima Trinitate, Novatianis de Pœnitentia, & cæteris de Baptismo, ac de multis aliis rebus, omnia perfectiori modo tractata sunt.

5. Oportet nos spiritalem intelligentiam sub Psalmorum quadam rerum gestarum, commemoratione sectari: non tamèn juxta Textum Historiæ Psalmorum ordo requirendus est in Psal. 119.

Psalmi omnes non sunt corporaliter intelligendi: quia his corporalium negotiorum significatio antefertur.

HILARIUS Pictavensis Aquitaniæ Episcopus in Phrygiam relegatus, duodecim libros de Sanctissima Trinitate contra Arrianos conscripsit. Hoc opus est profundissimæ doctrinæ refertissimum, & difficile intellectum, tum ob locutiones concisas, ac propositiones abstrusas subtili arte conscriptas, tum etiam ob Librariorum, ac Typographorum menda in ipso opere, tum ob eorundem incuriam, tum etiam ob exemplarium penuriam admixta. Floruit Anno Dom. CCCLXXI. & mortuus est Pictavis, Valentiniano, & Valente regnantibus.

Ad omnes ubique solitariam vitam colentes, & in fide fundatos, 451. a
Ad Jovinianum de fide Epistola, 531. b
De Synodis Arimini, & Seleucia celebritatis Epistola, 491. c
Ad Dracontium Episcopatum fugientem Epistola, 533. d
Ad Episcopos in Africa Epistola, 537. e

In Tertio.

DE Incarnatione Verbi, 547. a
De naturâ humanâ susceptâ, 549. c
De Incarnatione Christi, 561. e
De salutari adventu Christi contra Apollinarianum, 575. c
Contra omnes hæreses sermo, 587. c
Ad Maximum Philosophum oratio, 593. c
In illud: Profecti in Pagum, qui exadverso est, invenietis pullum, &c. 595. c
In passionem Salvatoris, 601. b
Ad Marcellinum, de interpretatione Psalmorum, 603. a
De Virginitate, sive de meditatione, 619. c
Testimonia ex Sacra Scriptura, de naturali communione similis essentia inter Patrem, & Filium, & Spiritum Sanctum, 629. e
Ad omnes ubique per Ægyptum, & Syriam, & Phœniciam, & Arabiam fratres, ep. 561. b
Refutatio contra hypocrisim Meletij, 651. d
De Sanctissimâ Deiparâ Virgine Mariâ, 653. d
In passionem, & crucem Domini, 663. c
Ad Seraph. Episc. Tmuseos, ep. 689. b
In illud: Quicumque dixerit verbum contra Filium hominis, remittetur ei, 713. a
Disputatio in Nicæno Concilio contra Arrium, 721. a
Homilia de semente, 721. a, 745. d
Declaratio Levitici de diversa ejusdem rednominatione, 756. c

HACTENUS NANNIUS.

Quartus ab aliis conversa continet.

Athanasij de varijs quæstionibus Sac. Scripturæ ad Antiochum libellus, 761. a
Tractatus de definitionibus, 794. c
Disputatio contra Arrium Laodiceæ habita, 804. d
Ad Monachos exhortatio, 829. a
De Passione imaginis Domini N. Jesu Christi libellus, 835. a
Ad Marcum Papam epistola, 842. c
Marci rescriptum, 843. b
Ad Serapionem, de Sancto Spiritu epistola duæ, 845. a
De unita deitate Trinitatis lib. 7. 853. a
Synopsis totius Sac. Scripturæ Novi, ac Veteris Instrumenti, nunc primùm à nobis edita, 869. c

Quintus Tomus in hac editione jam recens adjectus continet.

Vitam B. Athanasij Episcopi Alexandrini, à diversis Auctoribus conscriptam, 957. a

Vitam S. Antonij Abbatis ab Athanasio Episcopo Alexandrino conscriptam, 991. b
De Sancta Trinitate dialogos quinque, 1029. b
Ad Ammun Monachum epistola, 1091. a
Cum duplici Indice hætenus desideratus.

BASILII MAGNI
OPERA OMNIA

E

Episole nonnullæ.

H

Hexæmeron homilia 12.

Homilia 12. in Hexæmeron.

Homilia 28. variorum argumentorum.

L

Libri diversarum rerum.

M

Monodia Gregorij Nazianzeni in Basilium.

Moralia.

P

Psalmorum homilia 18.

R

Regula fusiùs disputata, & breviores.

T

Tractatus diversarum rerum.

BASILII MAGNI

Regulæ scripturales.

1. **V**eteris præsertim Instrumenti lectionem non probè intelligentes, noxam incurrunt, non Scripturæ culpâ, sed legentis. Ad Chilonem de vitâ solitariâ. *Exempla multa ex Scripturâ Sacrà desumi possunt, quæ brevitatis causâ prætermittuntur. Hoc autem credendum est, Scripturam Divinam ex Deo esse, atque admodum fructuosam, nihilque immundum retinere, aut præbere, nisi ei, qui putaverit esse impurum.*

2. Literalis expositio maximè commendator, ubi commodè fieri potest. Congressione 9. in Hexæm.

Nec mirum, si Epiphanius Salaminæ Episcopus Origènem carpere studeat, quòd allegoricè tantùm interpretetur, ut Auctor est Hieronymus.

3. Scriptura Sacra ea tradit, quæ ad animarum extructionem nostrarum, commodumque spectant; Ea autem, quorum pondus ferre non valemus, silentio occultavit. Congress. 9. in Hexæm.

BASILIIUS Cæsareæ Cappadociæ, quæ priùs Mazaca vocabatur, Episcopus, moritur Gratiano imperante circa Annum Domini CCCLXXX.

GREGORII
EPISCOPI NYSENI,

Basilii Magni fratris Opera ex Editione
Basil. 1572., sed in Edit. Paris. 1573.
sunt adjecta alia quædam.

A Nimæ, & resurrectionis tractatus.
Assumptionis Christi orationes duæ.

B
Baptismi liber unus.
Beatitudinum liber unus.

C
Cantici Canticorum explanatio.
Christiana professio, quid si velit.
Corinthiorum Epistolæ explanatio, sed nondum
impressa.

D
Dormientium oratio.

E
Epistola de nominum, & Christianâ professione.
Evangelij dictum exponitur: Quatenus fecistis
uni ex his minimis, mihi fecistis.
Evangelij dictum exponitur: Tunc etiam ipse
Filius subjiçietur ei, qui subjecit ei omnia.

G
Gregorij Nyseni vita.
Gregorius miraculorum opifex.

H
Historia sex dierum.
Hominis opificij liber unus.

I
Infantium, qui præmaturè abripiuntur, conside-
ratio.

M
Moyse vita liber unus.

N
Nativitatis Christi oratio.

O
Orationes contra Eunomium, & aliquæ funebres,
quædam verd in Sanctorum laudem.
Oratio Nativitatis Christi.
Orationum liber unus.

P
Pasche Resurrectionis Orationes quinque.
Psalterij Commentaria.
Psalmi sexti expositio.
Psalterij Commentaria græcè conscripta, in Bi-
bliotheca Vaticana asservantur.

S
Stephani Protomartyris Oratio.

T
Trinitatis tractatus adversus Judæos.
Trinitatis Sanctissimæ tractatus.

V
Vita Gregorij Nyseni.

DE Gregorio Nyseno, qui Honorio, est
Emisenus, hæc S. Hieronymus ait:
Gregorius Nysenus Episcopus, frater Basilij Casa-
riensis, antè paucos annos mihi, & Gregorio Na-
zianzeno contra Eunomium legit libros; qui &
multa alia scripsisse, & scribere dicitur. Flo-
ruit circa Annum Domini CCCLXXX.

JOANNIS CHRYSOSTOMI

Archiepiscopi Constantinopolitani
Opera omnia.

A

A Braham, & Job comparatio, tom. 1.
Abraham de fide, & nomine ejus, tom. 1.
Adam, & de Eva homilia quamplurimæ, tom. 1.
Adulatorum verorum sermo, tom. 3.
Annæ fides commendatur, tom. 3.
Antiocheno populi homilia 80. tom. 5.
Apostoli dictum expenditur: Sed & gloriamur
in afflictionibus, tom. 5.
Apostolorum Acta homilia 55. tom. 3.
Ascensionis Domini sermo, tom. 3.

C

De Cananæ muliere, homilia, tom. 2.
De Christi fide homilia, tom. 3.
De Christi fide, & de Sancto Joanne Baptista,
tom. 3.
Commentaria in Evangelium Joannis, tom. 3.
Commentariolum in Mattheum, tom. 2.
Commentariorum in Evangelium Matthæi ho-
mil. 54. tom. 2.
Compunctionis cordis libri duo, tom. 5.
De Concubinarijs sermo, tom. 3.
Cyriaco Episcopo exuli, tom. 5.

D

David ad Saulem verba expenduntur: Qui sum
ego, tom. 1.
Decollationis Joannis Baptiste sermo, tom. 2.
Dei natura incomprehensibilis, tom. 5.
De divitibus, & pauperibus sermo, tom. 2.

E

Eleemosyna quomodd facienda, tom. 2.
Eleemosyna, & collationes in Sanctos sermo,
tom. 4.
Eleemosyna sermo, tom. 5.
De Eliæ ascensione tractatus, tom. 1.
Episcopis, & Presbyteris ob pietatem in carcere
inclusis, tom. 5.
Eucharistiæ in Encænij admonitarius sermo,
tom. 3.
De Eutropio Eunuchò homilia, tom. 3.

F

Fato, vel de providentia sermones 5. tom. 5.
Feminarum Regularium de cohabitatione, tom. 5.
Fidei, & nominis Abraham tractatus, tom. 1.
Fidei, spei, & charitatis sermo, tom. 4.

G

Gehenna an sit, & ubi sit, tom. 3.
Gentiles reprehenduntur, & vituperatores vitæ
monasticæ, tom. 5.
Adversus Gentiles demonstratio, quod Christus sit
Deus, tom. 5.
Goliath à Davide superatus, tom. 1.

H

De Heliseo, & de Naaman Syro, tom. 1.
Homilia pro Sancto Joanne Baptista, tom. 7.
Homiliæ quamplurimæ de Adam, & Eva, tom. 1.
Homilia 67. in quinquaginta cap. Gen. tom. 1.
Homiliæ in omnes Psalmos, tom. 1.
Homilia in cap. 6. Isaia: Vidi Dominum,
tom. 1.
Homiliæ 89. in Mattheum, tom. 1.

Homi-

Homilia varia ex Marco, & Luca, tom. 2.
Homilia 87. in Evangelium Joannis, tom. 3.
Homilia in omnes Pauli epistolas, tom. 4.

I

De Jacob, & de Esau, tom. 1.
De Jejunio sermones duo, tom. 5.
De Jejunij tractatus, tom. 1.
Jepte consideratio, tom. 1.
De Jeremia, & de Esaia Prophetis, tom. 1.
Innocentio Episcopo Romæ, tom. 5.
Innocentium sermo, tom. 2.
Joannis Chrysostomi vita, tom. 1.
Ex Joannis Evangelio homilia, tom. 3.
Joannis, & Pauli sermo, tom. 2.
Job patientia, & de Abraham, & Job, tom. 1.
Jona Propheta consideratio, tom. 1.
Joseph venditi, & ejus continentia tractatus, tom. 1.
Juda prodicionis homilia, tom. 3.
De Judæis, Gentilibus, & Hæreticis sermo, tom. 3.
Juventij, & Maximi martyrum sermo, tom. 3.

L

Lapsus primi hominis, tom. 1.
De Latrone sermo, tom. 7.
De Lazaro, & divite homiliæ 4. tom. 2.
De Lazaro resuscitato sermo, tom. 3.
Legis nature, & fidei sermo, tom. 3.

M

Machabæorum septem nativitas, tom. 1.
Marci, & Lucæ Evangelij homiliæ varieg, tom. 2.
Martyrum sermones duo, tom. 3.
Matthæi de conversione, tom. 2.
Matthæi Evangelij Commentaria, tom. 1.
Missæ Joannis Chrysostomi, tom. 5.
De Misericordia, & dispensatione sermones, tom. 5.

N

De Naaman Syro, & de Eliseo, tom. 1.
De Nativitatis homine homil. tom. 1.
De Nativitate Joannis Baptiste sermo, tom. 2.
De Neophitis homilia, tom. 5.
Novilunia observantes increpantur, tom. 5.

O

Olympicæ seminae illustri, tom. 5.

P

In laudem Pauli Apostoli homilia 8, tom. 3.
De charitate in ejusdem commemoratione, sermo, tom. 3.
Pauli epistolarum homiliæ 10.
Pentecostes sermo, tom. 7.
Philogonij Sancti oratio, tom. 3.
Pœnitentiæ homiliæ decem, tom. 5.
Premium Sanctorum, & honores Apostolorum, tom. 3.
Proditoris, & mysteriorum Cænæ sermones 7, tom. 3.
Psalmorum omnium homiliæ, tom. 1.
Puerorum trium homiliæ, tom. 1.

R

Resurrectionis homiliæ novem, tom. 3.

S

Sacerdotes an sint colendi, expenditur, tom. 4.
De Sacerdote libri sex, tom. 5.
Samuelis, & Annæ tractatus, tom. 1.
Spectaculorum spectatores reprehenduntur, tom. 5.

Spiritus Sancti sermo, & de ejus adoratione, tom. 3.

Sergio Monacho de providentia Dei, tom. 5.

De Susanna tractatus, tom. 1.

T

Theodoro Monacho, tom. 5.
Theodoro lapsa de reparatione lapsi, tom. 5.
Tractatus, sive homiliæ de libello repudij, tom. 4.
Trinitatis sermo, tom. 3.

V

Vita Joannis Chrysostomi, tom. 1.
Vitæ presentis brevis, & inanitas pensatur, tom. 5.

Z

Zacchariæ locus cap. 6. expenditur, tom. 1.
Zacchei sermo, tom. 2.

JOANNIS CHRYSOSTOMI

Regule Scripturales .

1. **S**criptura Sacra non est multiloqua in his, quæ non sunt multum necessaria. Homil. 15. in Act. Apostol.

Exemplum patet in cap. 7. Act. Apostolor. Stephanus enim cum de vocatione Abraham à Domino ageret, Patris Abraham non meminit, sed solum nos docuit, quod videns abire filium, venit cum eo.

2. Nomina propria etiam sola si recensentur in Scripturâ Sacrâ, non contemnuntur. Homil. 24. in Gen.

Id non mirum videatur; otiose enim, vel sine magnâ hominum utilitate in Scripturâ Sacrâ à Spiritu Sancto inspiratâ nihil esse potest.

3. Scriptura Sacra, ferarum nomine aliquos homines appellat propter affectiones interturbantes. Homil. 12. super Gen.

Exemplum est: Canes muti non valentes latrare. Idque ob impudentiam, & impetum. Interdum ob libidinem, ut Equi in seminam insanientes. Interdum comparantur Asinis ob stupiditatem, & ruditatem; ut comparatus est jumentis, &c. Aliquandò Leonibus, & Pardis ob rapacitatem; aliquandò Aspidibus, ac Serpentibus, vel Viperis ob fraudulentiam. Ità dicendum est in alijs rebus permultis, ut in Sacrâ Scripturâ videre est.

4. In Sacris Literis nihil est, quod non ingentem thesaurum contineat, modò scrutatorem habeat. Ideò in Sacris Literis nil contemnatur, aut obiter prætereatur, etiam si nomina recenscantur. Hom. 21. & 24. in Gen.

Exempla sunt permulta ob rationem in Regulâ secundâ factam, & per alia non pauca à Joanne Chrysostomo scripta loco citato. Hom. 21. & 24.

5. Divinis Literis potius credendum est, quàm Angelis de Cælo descendantibus, aut mortuis resurgentibus. Gal. in cap. 1.

Angeli quàmvis magni Servi sint, ac Ministri; sed universorum Dominus Deus Scripturam Sacram nobis dedit. Hinc Abraham Epuloni: Habent Moysem, & Prophetas, si illis non crediderint, nec mortuos resuscitados audiri sunt.

6. Nihil contrarium in Sanctis Scripturis continetur. Homil. 1. in Gen.

Quam-

Quamvis in Genesi legatur, quod Deus cessavit ab omni opere; in Evangelio tomè dicitur, quod Deus operatur usque modò; Operatur enim semper conservando facta, dum totum Mundum gubernat; & cessavit à novis speciebus formandis. Hinc diluitur difficultas de multorum specie, quæ est missa inter Asinos, & Equos.

7. In Sacris Literis nihil est supervacaneum. De verbis Isaïæ. Homil. 2.

Hoc non videtur exemplo indigere, cum ex se planum videatur.

8. Mos est Scripturarum, & utique celeberrimus, uti his verbis: *In diebus illis, non solum cum ad præteritam narrationem aliud tempus adjungitur, verum etiam cum illa narrat, quæ post multorum annorum spatia contingunt.* Homil. 10. in cap. 3. Matth.

Exemplum patet diligentèr intuenti cap. 24. Matthæi, quando Christus in Monte Oliveti sedebat, & Discipuli accedentes ad Jesum, de captivitate Hierusalem, ac de ipsius adventu sciscitarentur.

9. Libri quidam Scripturæ Sacræ sui Auctoris nomen habent; quidam verò non habent. Homil. 1. in Epist. ad Rom.

Moses suis libris nomen apposuit. Evangelia idem non habent nomen Scriptoris. Paulus autem apposuit Epistolis nomen suum, Epistolâ ad Hebræos exceptâ. Quod suo ipse consilio fecit; quia Hebræi cum nomen ejus odio haberent, illud artificiosè suppressit. Prophetæ autem nonnulli & nomen suum apposuerunt, necnon & Salomon, alij verò tacuerunt, id investigandum relinquatur.

10. Pauli Epistolæ sanctæ quidam sunt omnes, sed doctrinam augustiorem continent, quæ ex vinculis missæ sunt. Homil. 1. in Epist. ad Coloss.

Epistolæ scriptæ in vinculis sunt, Epist. ad Ephesios, ad Philemonem, ad Timotheum, ad Philippenses, & ad Colossenses; nam in his quasi inter medias hostium strages, ac trophæa sibi esse videbatur, rei bellicæ gloria præcellens.

11. Epistolarum Pauli ordo, & librorum Prophetarum alius est in Scripturâ Sacrà, quàm temporis, quo scriptæ sunt. Homil. 1. in Epist. ad Roman.

Epistola ad Galatas videtur præcessisse Epistolam ad Romanos, si tempora idem in picias, alius autem ordo videtur esse inter Prophetas, librorum serie optimè servatâ. Hinc ordine inter se sunt collocati omnes libri.

12. Epistolæ Pauli quo tempore scriptæ sint, & quæ prius, quæ posterius, nosse multum confert ad quæstiones explicandas. Homil. 1. in Epist. ad Roman.

Exempla omnia, quæ multa sunt, vide apud Joannem Chrysostomum loco citato, hoc est. Homil. 1. in Epist. ad Roman.

Hic in eloquentiæ studiis Libanii Sophistæ; in Philosophia Andragathii Philosophi; & in Divinis Scripturis Diodori Episcopi Tarsensis auditor, atque discipulus fuit. Ecclesiæ Constantinopolitanæ Episcopus, & in decimotertio anno sui Episcopa-

tus innocens Arcadii Imperatoris operâ in exilium dejectus est, quia Episcoporum actum Chalcedonæ conventum, tamquam ad Concilium non legitimum ire noluit vocatus; deinde ab exilio populi applausu revocatus, in exilium iterum fuit ejectus quorundam Episcoporum conspiratione factâ; Sed Innocentii Primi decreto, habito Romæ Concilio, restituitur. Hic Joannes propter aureum eloquentiæ flumen, *Chrysostomus*, quasi *os aureum*, dictus est. Hujus doctrina Concionatoribus Sacris perutilis est, & valde accommoda; In explanatione Scripturæ Sacræ gravissimus; ipsique Paulus Apostolus, quem mirificè colluit, scribenti, & prædicanti, multa dictasse videtur, & judicatur. Hujus Doctoris nonnulla dicta non sunt extendenda, sed pie interpretanda, & præsertim dictum super illud Matthæi 12. Homil. 45. *Ecce Mater tua; & super illud Joann. 2. Homil. 20. Vinum non habent; Ubi Chrysostomus ait; Beatam Virginem inani gloriâ, & peccato infidelitatis affectam fuisse, quod debet intelligi quantum ad id, quod ab homine posset estimari; Nam Beata Virgo sic fuit gratiâ plena, quod nec mortalitèr, nec venialitèr peccare poterat, ut optimè sentit Doctor noster Ægidius Rom. in 2. Senten. dist. 24. qu. 1. art. 1., & alii Doctores. Vide ibi nostrum Scholium.*

Moritur autem Anno à Christo nato 405, die 14. Septembris, & ejus Corpus in Basilicâ Vaticanâ custoditur.

GREGORII NAZIANZENI

Opera omnia duobus Tomis distincta, & Parisiis impressa 1583.

Tomus primus hæc habet.

A

Apologeticus, in quo causas exponit, ob quas in Pontum fugerit, posteaquàm Presbyter creatus fuisset, ac rursùm Nazianzenum redierit; in quo quæ Sacerdotis professio sit, docet, & qualem Episcopum esse oporteat, 33.

Apologeticus ad eos, qui ipsum primum acciverant, nec venerant, postquàm Presbyter factus fuisset, 161.

Apologeticus ad Patrem suum Gregorium, præsentem Basilio magno, cum Episcopus Sasimorum creatus est, 349.

E

Epistola 1. ad Cleodonium Presbyterum, 1907. & 1008.

Epistola 2. ad Cleodonium adversus Apollinarium, 1027. & 1028.

M

Metaphrasis, seu translatio in Ecclesiasten, 136. & 137.

O

Oratio 1. adversus Julianum Imperatorem inveniiva, 167.

Oratio 2. in eundem Julianum inveniiva, 280.

Oratio ad patrem, & Basilium magnum post reditum ex fuga, 342.

Oratio

Oratio ad Gregorium Episcopum Nyſenum, Baſilij magni fratrem, cum poſtridie illius diei, quo Episcopus creatus fuerat, veniſſet, 345.
Oratio ad patrem, cum ei curam Eccleſiæ Nazianzenæ commiſſet, 352.
Oratio de ſuis ſermonibus ad Julianum tributorum exequatorem, 335.
Oratio funebris in laudem Ceſarij fratris ſui, ſuperſtitibus adhuc parentibus habita, 363.
Oratio funebris in laudem ſororis ſuæ Gorgoniæ, 393.
Oratio de pace poſt reconciliationem Monachorum prima, 418.
Oratio de pace ſecunda, 428.
Oratio de pace tertia, 434.
Oratio in plagam grandinis, 442.
Oratio de pauperum amore, 454.
Oratio ad Cives Nazianzenos, gravi timore perculſos, & Prefectum irascentem, 481.
Oratio in laudem S. Cypriani Martyris, 487.
Oratio partim funebris in laudem Patris ſui mortui; partim conſolatoria ad Matrem Nonnam, habita preſente Baſilio, ad quem & principium orationis ſpectat, 496.
Oratio funebris in laudem Baſilij magni Ceſarienſis Archiepiſcopi, 545.
Oratio in laudem magni Athanaſii Archiepiſcopi Alexandrini, 383.
Oratio in laudem Machabeorum, 603.
Oratio in laudem Heronis, Philoſophi Alexandrini, ob fidem in exilium miſſi, ac poſt triennium reverſi, 611.
Oratio in Egyptiorum adventum, 645.
Oratio ad Arrianos, ac de ſeipſo, 662.
Oratio de moderatione in diſputationibus ſervanda, & quid non ſit cuiuſvis hominis; nec cuiuſvis temporis de Deo diſputare, 671., & 672.
Oratio de ſeipſo, & ad eos, qui ipſum Cathedram Conſtantinopolitanam affectare dicebant, & de populi alacritate, quam erga eum oſtenderat, 687.
Oratio cum poſt ea, quæ à Maximo perpetrata fuerant rure in Urbem rediſſet, 693.
Oratio de dogmate, & conſtitutione Episcoporum, 704.
Oratio habita in electione Eulalijs Doarenſium Episcoporum, 709.
Oratio in dictum illud Evangelij: Quum conſummaſſet Jeſus hos ſermones, &c. 19. cap. Matth. 711.
Oratio coram Cl. Episcopis habita, 720.
Oratio prima de Theologia, quæ diſputatio adverſus Eunomios eſt velut præludium, 737.
Oratio ſecunda de Theologia, 745.
Oratio prima de Filio, quæ tertia eſt de Theologia, 764.
Oratio ſecunda de Filio, quæ quarta eſt de Theologia, 778.
Oratio de Spiritu Sancto, quæ quinta, & poſtrema eſt de Theologia, 791.
Oratio Panegyrica in Chriſti Nativitate, 805.
Oratio Panegyrica in Sancta lumina, 825.
Oratio in Sanctum Baptiſma, 845.
Oratio in Paſcha, & in tarditatem, 887.
Oratio ſecunda in Paſcha, 894.
Oratio in novam Dominicam, 950.

Oratio in Sanctam Pentecoſten, 964.
Oratio ad Evagrium Monachum de Divinitate, 988.
Oratio ad Neſtarium Conſtantinopolitanum Episcopum, 991.
Oratio in laudem Martyrum, & adverſus Arrianos, 994.
Oratio de fide, 997.
Oratio de fide Nicenâ.

P

Prologus Ruſſini in libros Sancti Gregorij Nazianzeni, 996.

S

Significatio in Ezechielem, 992.

V

Vita Sancti Patris Gregorij, cognomento Theologi, Episcopi Nazianzeni à Gregorio Presbytero græcè conſcripta, in limine omnium operum.

Vita præterea ejusdem, carminum Jambico, ipſemet Auctore ſcripta, 2.

Tomus ſecundus hæc habet carmina.

A

A *Dmonitio ad ſeipſum, 1368.*
De Amicis malis, 1429.
Ad ſuam Animam, 1430.
De Anima, 1201.
De Animæ ſuæ calamitatibus, 1306.
Ad Animam, 1317.
Ad Animam ſuam, 1421.
Ad Animam ſuam, 1423.
Pro Animâ ſuâ, 1243.
De Apoſtolis duodecim, 1144.

B

De Beatitudine, & ſpiritualis vitæ reg. 1330., & 1331.
Baſilij magni epiphia, 1443.

C

De Calamitatibus ſuis, 1235.
Adverſus Carnem, 1316.
De Chriſti genealogiâ, 1144.
Chriſti miracula ſecundum Matthæum, 1246.
Ceſaris, viri illuſtriſſimi, ac germani fratris Gregorij Nazianzeni Dialogi quatuor, 1448.
Chriſti parabola, & enigmata ſecundum Matthæum, 1247.
Chriſti miracula ſecundum Marcum, 1248.
Chriſti miracula ſecundum Lucam, 1248.
Chriſti miracula ſecundum Joannem, 1249.
Chriſtum invocat, & Diabolum avertit, 1316., & 1318.
Ad Chriſtum, 1366., & 1367.
Ad Chriſtum, 1369.
Ad Chriſtum.
Comparatio vitarum, 1389., & ſeq.
Ad Chriſtum ſupplicatio, 1421.
Ad Chriſtum lamentatio, 1421.
Ad Chriſtum alia oratio, 1422.
Ad Chriſtum, 1422.
Ad Chriſtum lamentationes duæ, 1423.
Ad Chriſtum lamentationes duæ, 1424.
Cohortatur non occultè ad piam vitam, & Chriſti dignam, 1219.

D

- De Dei desiderio*, 1317.
Ad Diabolum in morbo, 1302.
Adversus Diabolum, 1242.
Ad Deum, 1368.
Dialogus adversus eos, qui frequenter jurant, 1393.
Ad Diabolum, 1422., & 1423.
De Desiderio, 1429.
Dialogus primus, ibid.
Dialogus secundus, 1480.
Dialogus tertius, 1489.
Dialogus quartus, 1535.
In Diabolum male moratum, 1295.
Definitiones minis exactæ, 1369.

E

- Ægypti Plaga*, 1519.
Ad Episcopos, 1312.
Epistola ipsius Gregorij Nazianzeni, quæ continentur à numero 1047. usque ad num. 1091.
Epistola, quæ hætenus nunquam editæ fuerunt; quæ continentur à numero 1093. usque ad numerum 1141.
Ærunnas suas luget; Christum obsecrat, ut sibi vitæ finem afferat, 1238.
Ad Episcopos Constantinopolitanos, & ad ipsam Urbem, 1315.
Epitaphium, & epitome de vita ipsius, 1318.
Epigramma in templum Eliæ, quod Χρησίου appellabatur, 1366.
Eliæ miracula, 375.
Adversus falsos Episcopos, & de diversis generibus, 1310.

F

- De Filio*, 1172.
De Fortunâ, & prudentiâ, 1419.

G

- De Gregorij peregræ profecturi ad Christum deprecatio*, 1295.
De Germanis, & veris Sacra Scripturæ libris, 1318.

H

- Hymni ad Christum post silentium in Paschate*, 1298.
Ad Helenium pro Monachis admonitorium, 1319.
De Humanâ naturâ, 1323.
Hymnus ad Deum, 1432.

I

- Ad Julianum*, 1322.
Iusjurandum B. Gregorij, 1332.
Adversus Invidos, & primum de seipso, 1360.
Adversus Iram, 1396., & 1397.

L

- Lamentatio ad Christum*, 1421.
Lamentatio vespertina ad Christum, 1422.
Lamentationes diversæ, à pag. 1423. usque ad pag. 1425.
Luctus carmine scriptus, 1316., & 1317.

M

- Monastica secundum ordinem alphabeti*, 1447.
Adversus Mulieres, ambitiosius sese ornantes,
Moyssis decalogus, 1144.
Ad Monachos in Cenobio degentes, 1319.
De Mortē charorum, 1429.

N

- Ad Nemesium carmen*, 1304.

- Ad Nicobulum patrem Nicob. fil. nomine*, 1281.
De Nicobuli filiorum nomine, 1287.
In Nobilem male moratum, 1412.
Nicobulus pater ad filium, 1287.

O

- Adversus Opum amantes*, 1404., & 1405.
Oratio ad Christum, 1422.
Oratio postridiana, ibid.
Orationes ad Christum in morbo, 1427.
Oratio ad Christum, 1428.
Ad Olympiadem Virginem Nobilem, 1299.

P

- De Patriarchis duodecim*, 1144.
De Providentiâ, 1191.
Parabola secundum Lucam, 1249.
Parabola quatuor Evangelistarum, 1249.
Præcepta ad Virgines, 1261.
De Providentiâ, 1361.
De Philosophica paupertate, 1367.
De Pudicitia, 1420.
De Prudentiâ, & fortunâ, 1419.
Precatio matutina, 1422.
Precatio in morbo, 1424.
Pauli cujusdam Epitaphium, 1426.
De Patientia, 1427., & 1429.
De Principijs, seu de Principio, 1169.

S

- Ad Seipsum per interrogationem, & responsionem*, 1241.
Sese cohortatur, ut ad Deum, mentem convertat, 1242.
De Seipso post reditum ex Urbe Constantinopolitana, 1301.
De Seipso, 1368., 1410., & 1411.
Ad Seleucum, 1363.
Sententiæ distichis versibus constantes, 1333-2, & 1334.
Sententiæ distichis versibus comprehensæ, 1422.
Sententiæ aliæ, 1444.
Sermotinatio cum mundo, 1425.
Ad Siguntium Eremitam, 1427.
Supplicatio ad Christum, 1421.
In Sepulchrorum efflores, 1373.
De Substantijs mente præditis, 1191.
De Spiritu Sancto, 1178.

T

- De Testamentis, & adventu Christi*, 1208.
Tetrasticha Beati Gregorij Nazianzeni 1336., & seq.
Tragedia, seu potius Tragicomedia, quæ Christus patiens inscribitur.

V

- De Vanitate hujus vitæ, atque incertitudine, communique omnium fine*, 1239.
De Virtute, 1375., & 1376.
Vitæ finem optat. 1368.
De Vitâ humanâ, 1419.
In Vitâ exitum, 1425.
De Vitâ humanâ, 1425.
Ad Virginem, 1429.
De Virtute humanâ, 1212.
In laudem Virginitatis, 1252.

GREGORII NAZIANZENI

Regulae Scripturales.

1. **S**acra Scriptura mutis rebus loquentium personarum imponit.
Lib.4. Theologiae.

Hujus generis dicendi forma in Sacris Literis frequenter legitur; & est figura Prosopopœja, idest personæ fictio, ut est illud, Isai. 23. Erubescite Sidon. ait mare. Et Job. 28. Abyssus dicit, non est in me. Et: Cæli enarrant gloriam Dei; & id genus alia permulta; novit enim Scriptura Sacra Prosopopœjam facere.

2. Quæ colliguntur ex Scripturis Sacris, perinde habenda sunt, ac si in illis scripta essent. Lib.5. Theologiae.

Id intelligitur, dum in colligendo non sit obtruncatio, quæ plerumque parùm attentos, aut inexercitatos fallere solet.

3. In Scripturâ Sacrâ quædam, cum non sint, dicuntur tamen; alia cum sint, non dicuntur; alia nequæ sunt, nequæ dicuntur. Lib.5. Theolog.

Exempla sunt hæc; Deus affectibus non, est obnoxius, dicitur tamen irasci, dormire, sedere, ambulare, & alia id genus non pauca. Hæc autem dicuntur pro captu nostro, & quantum ad effectus, qui sequuntur. Quædam cum sint, non dicuntur, quia colliguntur. Quædam sunt, & dicuntur, ut: Deum esse, & esse misericordem. Quædam non sunt, nec dicuntur, ut: Deum esse malum.

4. Non omnium librorum Scripturæ Sacræ tractatio omnibus ætatibus permittitur apud Hebræos. In Apologia.

Principium Geneseos; Canticum Cantictorum, necnon Ezechielis exordium, & finem legere non conceditur ijs, qui ad ætatem Sacerdotalis ministerij, idest, trigessimum annum impleverint, ut ad perfectam scientiam, & mysticos intellectus plenum humanæ naturæ tempus accedat.

GREGORIUS primùm Sasimorum, deinde Nazianzenus Episcopus, vir eloquentissimus, præceptor Beati Hieronymi, ut ipsemet Hieronymus apertè testatur in lib. de Scriptoribus Eccles., ubi etiã ait, se, *Eo Scripturas explanante, didicisse.* Ad triginta millia versuum omnia opera sua composuit. Postremò Constantinopolim ad eam regendam Ecclesiam cum fuisset accersitus; eam Civitatem hæresum purgatam erroribus, ad Catholicam Fidem reduxit. Quamobrem, cum pravorum hominum odium sibi parasset, ob idque magna inter Episcopos facta fuisset seditio, spontè abdicans se Episcopatu, illud Prophetæ dictum usurpavit, dicens: *Si propter me commota est hæc tempestas, deijcite me in mare.*

Hinc Nazianzum rediens, Eulalium Nazianzenum loco suo constituit, deinde Rus se conferens, Monasticam duxit vitam. Hic Doctor ob singularem Divinarum Literarum scientiam, Theologi nomen est consecutus. Omnium ejusdem Doctoris operum Compendium excusum est Romæ, Anno Domini Ang. Rocca Oper. Tom. II.

ni MDLIV. per Parthenium. Obiit denique sub Theodosio Principe circa Annum Domini CCCXXX.

CYRILLI

Archiepiscopi Alexandrini
Opera omnia.

A

A Doratio, & cultus in Spiritu, & veritate, tom.2.

Anagoga breves de ijs, qui fulserunt antè legem, tom.1.

Anathematismus, aliàs, declaratio 12. cap. to.2.

Apologia ad Theodosium, tom.2.

Apologeticus liber ad defensionem 12. cap. tom.2.

B

Breves anagoga de ijs, qui fulserunt antè legem, tom.1.

C

Contrà Julianum Apostatam, tom.2.

D

Dialogus, & multa alia, tom.2.

E

Elenchus lib. contrà dogmata Nestorij, tom.2.

Epistola 39. ad diversos, tom.2.

Evangelij Joannis libri 8. tom.1.

Exoptio contrà reprehensiones Theodoretij Episc. Cyri, tom.2.

G

De Genesilib. 11. tom.1.

H

Homilia 10. tom.2., præ diversis ex Joanne in Evangelio lib.8. tom.1.

I

Isaiæ libri quinque, tom.1.

Adversus Judæos liber unus, tom.1.

Juliani Apostata increpatio, tom.2.

L

Leviticæ libri 16. tom.1.

N

Nestorij dogmata impugnata, tom.2.

Nestorius ab Epbesina Synodo condemnatus, to.2.

S

Scholia de Incarnatione Unigeniti, tom.2.

Quid Spiritus Sanctus & Deus, & ex Deo sit secundum naturam, tom.2.

Symboli Niceni expositio, tom.2.

Synodales epistolæ 12. tom.2.

T

Testamenti veteris dicta anagogicè, tom.2.

Theodosio de recta fide in Christum, tom.2.

Thesaurus, qui inscribitur opus insigne de consubstantialitate Filij, & Spiritus Sancti, cum Deo Patre adversus Hereticos, tom.2.

Trinitatis tractatus, tom.2.

Trinitatis Dialogorum cum Hermia lib.7. to.2.

Claruit Anno Domini
CDXXX.

H

THEO-

THEODORETI CYRI EPISCOPI

OPERA OMNIA

B

IN Baruch Commentarius, tom.1.

C

Cantici Canticorum Commentarius, tom.1.
Canticorum variorum, & precum Commentaria,
tom.1.

D

In Daniele Commentarius, tom.1.
Decretorum Divinorum epitome, tom.2.

E

Epistolarum Pauli Commentaria, tom.2.
Epitome Divinorum Decretorum, tom.2.
Evangelicæ veritatis libri 12. tom.2.
Ezechielis Commentarius, tom.1.

H

Hæreticorum fabularum libri 6. tom.2.
Historia Religiosa, tom.2.
Historia Ecclesiastica liber unus, tom.2.

I

Iheremia Commentarius, tom.1.
Iudicum libri interpretatio, tom.1.

L

Lamentationum Commentarius, tom.1.

P

Paralipomenon librorum expositio, tom.1.
Pauli Epistolarum interpretatio, tom.1.
Pentateuchi Commentarius, tom.2.
Polymorphus, tom.2.
Prophetarum minorum Commentarius, tom.1.
Providentiæ Sermones decem, tom.2.
Psalmorum Commentarius, tom.1.

R

Regum librorum Commentaria, tom.1.
Ruth libri expositio, tom.1.

FLoruit Anno Domini
CDL.

JOANNIS DAMASCENI

OPERA OMNIA.

C

CArmenum Farrago, Aldo Manutio Romana
Interprete.
Cathalogus hæresum, quæ ad illius usque tempora
extiterunt.

Christiani, & Damasceni disceptatio.
Christi ab Incarnatione usque ad Resurrectionem
liber tertius.

De Christi duabus voluntatibus, & actionibus,
reliquisque proprietatibus.

Christus, quæ fecerit post Resurrectionem usque
ad universalem Resurrectionem.

D

Damasceni vita per Joannem Hierosolymitanum
Patriarcham descripta.

Damasceni sermo, quod qui in fide migrant, Ora-
tionibus adjuvantur.

Decretorum, & placitorum primæ institutiones,
Dialecticæ, sive Logicæ liber.

Disceptatio Christiani, & Saraceni.
Divinitatis ineffabilis liber primus.

E

Epistola de eo, quod Ecclesia canit, Sanctus Deus,
Sanctus fortis, Sanctus, & Immortalis.

G

De Genesi, Moysis creaturarum ordine lib.2.

H

Hæresum, quæ ad illius usque tempora extite-
runt cathalogus.

Historia duorum Christi Martyrum Josaphat,
& Barlaam.

I

Josaphat, & Barlaam Christi militum historia.

L

Libellus de duabus Christi naturis.
Logicæ liber.

M

Maximi de duabus Christi naturis libellus.

O

Orthodoxæ Fidei accurata editio quatuor libris
comprehensa.

P

Parallela.

S

Sententiarum aliquot fragmenta.

V

Vita Damasceni.

CLaruit Anno Domini
DCCXXI.

JOANNIS DAMASCENI

Regula Scripturalis.

EOrum, quæ de Deo in Sacris Literis tra-
duntur, quædam sunt effabilia. Et rur-
sus alia cognoscibilia, alia non. Lib.1. de
fide Orthox. c.2.

Effabilia sunt: Deus est unus, Creator
mundi, &c.; Ineffabilia, quæ verbis explicari
satius non queunt, ut unitas essentia cum Trini-
tate personarum: Filii generatio æterna; de
Isai. cap.51. Generationem ejus quis enarra-
bit? Cognoscibilia sunt: Deus est æternus, in-
corporeus. Incognoscibilia sunt, judicia Dei,
de quibus Paulus ad Roman. 11.: O altitudo
divitiarum sapientiæ, & scientiæ Dei, quàm
incomprehensibilia sunt judicia ejus, & in-
vestigabiles viæ ejus? Et judicia Dei abyssus
multa.

JOANNES Damascenus scripsit libellos epi-
stolares ad suos familiares de Sacris ima-
ginibus adorandis, doctè, ac sapientèr demon-
strans necessariam Sacrarum Imaginum vene-
rationem contra Leonem Isauricum Impera-
torem, qui Leonem rugientem, ac rapientem
agebat, dum Sacras Imágenes exurendas, ipsa-
rumque cultores interficiendos curabat.
Quare ei falsò accusato apud Barbarum Da-
masci Principem de Saracenorum proditione
per literas effictas mentito Damasceni nomi-
ne, abscissa à Principe manus, divinitus resti-
tuitur, ut videre est in Vita Damasceni à
Joanne Hierosolymitano conscripta.

BEDÆ

BEDÆ VENERABILIS

Opera omnia.

A

- A**ctuum Apostolorum expositio, tom. 5.
 Anglorum gentis Ecclesiastica historia, tom. 3.
 Apocalypsis Joannis explanatio, tom. 5.
 Arca Noe, tom. 2.
 Arriani Epistola ad Evangelium presbyterum, tom. 6.
 Aristotelis sententia, tom. 2.
 Arithmeticae propositiones, tom. 1.
 Arithmeticonum librorum liber, tom. 1.
 Arnolphi Sancti vita, tom. 3.
 Asrolabii libellus, tom. 1.
 Attala Sanctae vitae, tom. 3.

B

- Beda venerabilis vita, tom. 8.
 Bertolfi Sancti vita, tom. 3.
 Boetii in librum de Trinitate Commentarius, to. 8.
 Bridferti de ratione unciarum commentariolus, tom. 1.
 Bridferti Ramesiensis in libellum digitorum commentarius, tom. 6.
 Burgundoforae Sanctae vitae, tom. 3.

C

- Calculi de ratione, tom. 1.
 Cantici Canticorum expositio libri 8. tom. 4.
 Christi de septem verbis oratio, tom. 8.
 Chronica de 6. aetatibus mundi, tom. 2.
 Ciceronis sententia, tom. 2.
 Ciclus Paschalis, tom. 1.
 Civitatum, & locorum nomina, quae in Actibus Apostolorum leguntur, explanantur, tom. 5.
 Colossensium Epistola expositio, tom. 6.
 Columbani Sancti vita, tom. 3.
 Computi libellus, tom. 1.
 Corinthiorum Epistolarum expositio, tom. 6.
 Creatio sex dierum, tom. 8.
 Cunabula grammaticae artis Donati, tom. 1.
 Cuthelerti Sancti vita, tom. 3.

D

- Divinatio mortis, & vitae, tom. 2.
 Deuteronomii explanatio, tom. 4.
 Deuteronomii quaestiones, tom. 8.
 Dialogus de computo, tom. 1.
 Diaplasmatidis collectio, tom. 8.

E

- Elementorum philosophiae libri 4. tom. 2.
 Embolismorum de ratione computus, tom. 1.
 Ephemeris, sive computus vulgaris, tom. 1.
 Ephesiorum Epistola expositio, tom. 6.
 Epitome Historiae Anglorum, tom. 3.
 Esdrae, & Neemiae Prophetarum allegorica expositio, lib. 3. tom. 4.
 Eustathii Sancti vita, tom. 3.
 Exceptiones, & collectanea quaedam, tom. 3.
 Exodi explanatio, tom. 4.
 Exodi quaestiones, tom. 8.

F

- Felici Sancti vita, tom. 3.
 Fragmenta quaedam in libros sapientiales, tom. 7.

G

- Galatarum Epistola expositio, tom. 6.
 Genesis expositio, tom. 4.

Ang. Rocca Oper. Tom. II.

Genesis quaestiones, tom. 8.

H

- Hebraeorum Epistola expositio, tom. 6.
 Hexameron, tom. 4.
 Hierusalem de Urbis situ, tom. 3.
 Homiliae aestivales de tempore triginta tres, tom. 7.
 Homiliae aestivales de Sanctis triginta duae, to. 7.
 Homiliae hyemales de tempore quindecim, tom. 7.
 Homiliae hyemales de Sanctis sedecim, tom. 7.
 Homiliae quadragesimales viginti duae, tom. 7.
 Horologii mensura, tom. 1.
 Hymni, tom. 1.

I

- Jacobi Epistola expositio, tom. 5.
 Joannis Evangelistae expositio, tom. 5.
 Joannis Epistolarum Canonicarum expositio, to. 5.
 Joannis Chrysostomi Epistola de laudibus B. Pauli Apostoli, tom. 6.
 Joannis Novigimas Scholia, tom. 3.
 Job expositio libri tres, tom. 4.
 Infantium de nativitate libellus, tom. 1.
 Interpretatio nominum Hebraicorum, & Graecorum in Sacris Bibliis, tom. 5.
 Judae Apostoli Epistola expositio, tom. 5.
 Judici libri explanatio, tom. 4.
 Judicum quaestiones, tom. 8.
 Justini martyrium carmine conscriptum, tom. 3.

L

- Levitici explanatio, tom. 4.
 Levitici quaestiones, tom. 8.
 Linguae gentium, tom. 2.
 Loquela per gestum digitorum libellus, tom. 1.
 Lucae Evangelistae expositio libri 6. tom. 5.
 Luna argumenta, tom. 1.

M

- Marci Evangelistae expositio libri 4. tom. 5.
 Martyrologium, tom. 3.
 Matthaei Evangelistae expositio, lib. 4. tom. 5.
 Meditationes Passionis Christi per septem dici horas, tom. 8.
 Matrica artis liber, tom. 1.
 Mulieris fortis libellus, tom. 7.
 Mundi de septem miraculis libellus, tom. 1.
 Mundi celestis, terrestrisque constitutio, tom. 1.
 Mundi etates, 6. tom. 2.
 Musica quadrata, seu mensura, tom. 1.
 Musica theorica, tom. 1.

N

- Natura rerum libellus, tom. 2.
 Numerorum divisio, tom. 1.
 Numerorum libri explanatio, tom. 4.
 Numeri quaestiones, tom. 8.

O

- Obitus Bedae Venerabilis, tom. 8.
 Officiorum libellus, tom. 7.
 Orationis octo partes, tom. 1.
 Orthographiae liber, tom. 1.

P

- Paschalis ciclus, tom. 1.
 Paschae celebratio, sive de vernali aequinoctio, tom. 2.
 Patricii Sancti vita, tom. 3.
 Pauli Epistola ad Romanos expositio, tom. 6.
 Peccatorum remedia, tom. 8.
 Petri Epistolarum expositio, tom. 5.
 Philemonis Epistola expositio, tom. 6.

H

Philippensium Epistolæ expositio, tom.6.
Planetarum, & celestium Signorum ratio, tom.1.
Præfagia, tom.1.
Pronostica temporum, tom.1.
Proverbiorum liber, tom.2.
Psalnorum commentaria, tom.8.

Q

Quæstiones super Genesim, tom.8.
Quæstiones super Exodum, tom.8.
Quæstiones super Leviticum, tom.8.
Quæstiones super librum numeri, tom.8.
Quæstiones super Deuteronomium, tom.8.
Quæstiones super librum Jesu nave, tom.8.
Quæstiones super librum Judicum, tom.8.
Quæstiones super librum Ruth, tom.8.
Quæstiones super quatuor libros Regum, tom.8.
Quæstionum variarum liber, tom.8.
Quæstiones in acta Apostolorum, tom.6.

R

Regum librorum expositio, tom.4.
Regum librorum quæstiones, tom.8.
Retractiones in acta Apostolorum, tom.6.
Romanorum Epistola expositio, tom.6.
Ruth libri quæstiones, tom.8.

S

Salomonis parabolarum expositio, tom.4.
Salomonis de templo liber, tom.8.
Samuelis Prophetæ allegorica expositio libri 4.
 tom.4.
De diminutione Sanguinis libellus, tom.1.
Scintille, sive loci communes, tom.7.
Scripturæ Schemata, tom.1.
Sententiæ ex Aristotele, tom.2.
Sententiæ ex Cicerone, tom.2.
Sermo de eo, quod in Psalmis legitur; Dominus
de cælo prospexit &c. tom.8.
Sermones ad populum varii, tom.7.
Sphæræ à circula, & polus, tom.1.
Sybillina oracula, tom.2.

T

De tabernaculo, & de vasis, vestitibusque Sa-
cerdotum, tom.4.
Temporum divisiones, tom.2.
Temporum liber, tom.2.
Temporum ratio, tom.2.
Thessalonicensium Epistolarum expositio, tom.6.
Timothei Epistolarum expositio, tom.6.
Titi Epistola expositio, tom.6.
Tobiæ libri allegorica expositio, tom.4.
Tonitruorum libellus, tom.1.
Tropi Sacræ Scripturæ, tom.2.

V

Vedasti Sancti vita, tom.3.
Vita Sancti Arnolphi, tom.3.
Vita Sanctæ Attalæ, tom.3.
Vita Sancti Bertolphi, tom.3.
Vita Sancti Burgundoforgi, tom.3.
Vita Sancti Columbani, tom.3.
Vita Sancti Euthelerti, tom.3.
Vita Sancti Eustatii, tom.3.
Vita Sancti Felicis, tom.3.
Vita Sancti Patricii, tom.3.
Vita Sancti Vedasti, tom.3.
De unciarum ratione libellus, tom.1.
Vocabulorum Psalterii expositio, tom.8.
Vita Bedæ, tom.8.

Hic fuit presbyter, & Monachus, Scripturæ Sacræ interpres egregius, & præ nimia senectute oculi sibi ita caligant, ut cæcus penè effectus esset; hinc per villas, per pagos, & oppida ad Dei verbum prædicandum suo jussu ducebatur, & quadam die per vallem magnis lapidibus plenam transiens ibi hortatu ductorum, qui eum deridebant, inter lapides sermonem habuit, nomine hominum alio adstante: & cum inter perorandum, finem sermoni imposuisset, dicens: *Per omnia sæcula sæculorum*; lapides dixerunt: *Amen*, *Venerabilis Pater*; & ideo *Venerabilis* appellatur.

Moritur Anno salut. 734. ætat. suæ an.62.

B E D Æ

Regula Scripturalis.

Nusquam in tota Veteris Testamenti serie reperimus Angelos, qui tam sedulo Patribus apparuerunt, cum luce apparuisse, nisi ea nocte, qua Christus natus est. Homil. in Evang. Pastores loquebantur.

Id ob lucem nobis ortam, Christum videlicet Salvatorem nostrum, qui vera lux mundi est, ut ex ipsa Evangelii veritate constat, factum esse reor.

R A B A N I

Archiepiscopi Moguntini, Ordinis S. Benedicti, Opera.

D

Deuteronomii libri 4.

E

Ecclesiastici libri 10.
Exodi libri 4.

G

Genesis libri 4.

I

Ieremiæ libri 18.

N

Numerorum libri 4.

T

Threnorum libri 3.

Hos libros Hieronymianis operibus insertos, & falso Hieronymo adscriptos nonnulli ajunt.

RABANUS Maurus natione Germanus ex Monasterii Fuldenfis Abbate, Moguntinensis Archiepiscopus, scripsit ultra hæc admirandum de Mysterio Sanctæ Crucis librum, & utrumque Testamentum, Vetus scilicet, ac Novum exposuit, & alia conscripsit nondum impressa. Floruit Ann.Dom. DCCCLV. sub Ludovico,

R E M I G I I

ANSELMI CANTUARIENSIS

Monachi Benedictini Episcopi Antifioderensis opera .

Archiepiscopi Ordinis Benedictini
Opera omnia .

C ^C Antici Canticorum commentarius ,

^E Epistolarum Pauli commentarius ,

^M Malachiae expositio .

Matthaei commentarius .

Missae Canonis expositio ,

^O Officia divina .

Osee commentarius ,

^P Pauli Epistolarum expositio .

Pentateuchi expositio .

Prophetarum minorum expositio .

Psalterii commentarius .

^S Sermones de Festivitatibus Sanctorum ,

^Z Zachariae expositio .

Claruit Anno Domini DCCCXXX.

T H E O P H I L A C T I

Opera .

A ^A Bachuc commentarius .

^C Commentaria in omnes Pauli Epistolas , tom.1.

^E Epistola Pauli commentarius , tom.1.

^I Joannis commentarius , tom.2.

Jonae expositiones , tom.2.

^L Lucę commentarius , tom.2.

^M Marci commentarius , tom.2.

Matthaei commentarius .

^N Naum commentarius , tom.2.

^O Osee expositio , tom.1.

^P Pauli Epistolarum commentaria , tom.1.

T H E O P H I L A C T I

Regula Scripturalis .

Revelatio pluris est , quàm Visio : Hęc verò , & Divinatio differunt : nam Visio in bonam sumitur partem , Divinatio nunquàm . Comm.in cap.4.Micheę .

Visio spectandam rem præbet : Revelatio profundiora denudat quàm res ipsa sit visa . Hinc legitur in Deut. 18. Non erit augurium in Jacob , nequē divinatio in Israel . Visionis nomen passim in Prophetis , & aliis Scripturę Sacre libris legitur . Divinatio namquē prophetia mendax est .

Ang. Rocca Oper. Tom.II.

A

Anselmi vita ex F. Enidero Anglo , tom.1.
Apocalypsis B. Joannis enarrationes , tom.1.

C

Cantici Canticorum enarrationes , tom.
Carmen divinum de mundi contemptu , tom.3.
Commentaria in omnes Pauli Epistolas , tom.2.
Conceptus Virginalis , & peccati originalis liber , tom.3.

Contrà insipientem , tom.3.

Crucis mensuratio , tom.3.

Cur Deus homo , tom.3.

D

Diaboli casus , tom.3.

E

Elucidarium , sive dialogus summam totius Christianę religionis complectens , tom.3.

Enarrationes in Cantica Canticorum , tom.1.

Enarrationes in Evangelium Matthaei , tom.1.

Enarrationes in Apocalypsin B. Joannis , tom.2.

Epistolarum liber , tom.3.

Evangelia aliquot explanata , lectiones vulgè dicta , & novitèr locupletata , tom.1.

Explanations in aliquot Evangelia , tom.1.

F

Fermenti , & azimi liber , tom.3.

H

Homilia Evangelii secundum Lucam , tom.3.

Hominis miseria , tom.3.

I

Incarnatio Verbi , tom.3.

Insipientium reprehensio , tom.3.

L

Liberi arbitrii dialogus , tom.3.

Lucę Evangelii Homilia , tom.3.

M

Mariae Virginis excellentia , tom.3.

Matthaei Evangelii enarrationes , tom.3.

Meditatio Redemptionis Generis humani , tom.3.

Mensuratio Crucis , tom.3.

Monologia I. soliloquium , tom.3.

De Mundi imagine libri duo , tom.3.

P

Passionis Domini Dialogus , tom.3.

Pauli Epistolarum commentaria , tom.3.

Præscientiæ , & prædestinationis concordia , & gratia etiam cum libero arbitrio , tom.3.

Pro insipiente , tom.3.

Prologion . I. alloquium , tom.3.

S

Sacramentorum diversitas , tom.3.

Similitudinum liber , tom.3.

Speculum Evangelici Sermonis , tom.3.

Spiritus Sancti processio , tom.3.

Stimulus amoris , tom.3.

V

Veritatis dialogus , tom.3.

Vestimentorum , & membrorum Deo attributorum liber , tom.3.

Voluntatis Dei liber , tom.3.

H 3

AN-

ANSELMUS Episcopus Cantuariensis Ecclesiae Angliae Provinciae, Lantfranci ejusdem Ecclesiae ex Abbate Episcopi discipulus, Floruit circa Ann. Dom. MLXXX.

RUPERTI ABBAT. TUITIENSIS

Opera ex Editione Colonienfi.

A

AGgæi expositio, tom.1.
Apocalypsis commentarii mira doctrina respersi, tom.3.

C

Cantici Canticorum commentaria, tom.2.
Commentaria in Cantica Canticorum, tom.2.
Commentaria in Evangelium Joannis, tom.3.
Commentariorum libri 42. tom.1.
Commentariorum in 12. prophetas libri 32. tom.2.
Commentariorum in Apocalypsim libri 12. to.3.

D

Danielis liber unus, tom.1.
De Dei Incarnatione libri 32. tom.2.
Deuteronomii libri duo, tom.1.
Divinorum Officiorum libri 12., tom.2.

E

Evangelistarum commentaria, tom.1.
Exodi libri quatuor, tom.1.
Ezechielis libri duo, tom.1.

G

Genesis libri novem, tom.1.

I

Jeremie liber unus, tom.1.
Incarnationis Dei libri 32. tom.2.
Joannis Evangelistæ commentaria, tom.3.
Judicum liber unus, tom.1.
Isaie libri 2.tom.1.

L

Leviticæ libri duo, tom.1.

M

Malachiae expositio, tom.1.
Matthæi libri 13. de gloria, & honore filii hominis, tom.3.

N

Numerorum libri duo, tom.1.

O

Officiorum divinorum libri 12. tom.2.
Osee liber unus tom.1.

P

Psalmodum commentaria, tom.2.

R

Regum Librorum libri 5. tom.

S

De Spiritus Sancti operibus libri 9.tom.1.
Spiritus Sancti processo, tom.3.

T

Threnorum expositio, tom.1.
Trinitatis Sanctæ de operibus, tom.1.

V

Victoria verbi Dei, liber excellentissimus, tom.2.

Z

Zachariae commentarius, tom.1.

RUPERTI ABBATIS

Regulae Scripturales.

1. **F**æminarum res gestæ scriptæ in sacris Codicibus non sunt, exceptis illis, quæ tanta fecerunt, ut absquæ illarum commemoratione non potuerint conscribi memorabilia gesta virorum cap.7. in Mich.

Quæ Jezebel, & Athalia filia ejus gesserunt mala in Israel, conscripta sunt, quia maxima fuerunt causa tempestatum femina illa, in quibus viri naufragium fecerunt.

2. David primus in Psalmis promissa, cœlestia, aut pœnas ignis æternas manifestis verbis enunciavit cap.7. in Ose.

Id nusquam apud Moysen, Cantico Deuter. 32. excepto, in quo legitur. Ignis accensus est in ira mea, & ardebit usquæ ad inferni novissima. Idquæ factum est, quia omnia bona, & mala sub figuris clausa sunt: bona sub nomine Terræ Chanaan lacte, & melle manantis: mala verò sub nominibus, famis, pestilentia, gladii, malarumque bestiarum reddenda significantur.

3. Solis David, & Micheæ prophetæ revelatus est locus, ubi Christus nasciturus erat. Prol. in Mich.

David per illud Psalmi 131. Si introjero in Tabernaculum domus meæ &c. & subdit: Ecce audivimus eum in Ephrata; quæ est ipsa Bethleem, ut habetur Gen. 35. Micheas verò cap.5. ait: In Bethleem Ephrata es in millibus juda. Ex te mihi egredietur, qui sit dominator in Israel.

4. Pœnitentiam agere, & converti ad Dominum non sunt idem in sacris literis. Lib.2. cap.5. in Osee.

Achab Rex impiissimus 3. Reg. 21. egit pœnitentiam scindens vestimenta sua, operiens carnem suam cilicio, jejunans, & dormiens in sacco, non ut æternum Dei regnum consequeretur, sed ne temporali Regno Samariae privaretur. Hinc recepit mercedem pœnitentiæ, qualem querebat, ut vivens scilicet regno non careret. Quare Hieronymus adversus Jovinianum lib. 2. Achab, Rex impiissimus, ut sententiam Dei subterfugeret, & eversio ejus differretur in posterum, jejunio impetravit, & succo. Sic nimirum Sodomitæ, sive Tyrii, & Sidonii, si facta fuissent in illis virtutes, pœnitentiam quiddem egissent, verumtamen non eâ intentione, & fide, ut ad invisibile Regnum Dei pervenirent, sed ut in isto visibili seculo permanerent, sicut ceteræ Civitates.

Hujus generis erat pœnitentia Antiochi in 2. Machab.9. ubi legitur: Scelestus Dominum orabat, misericordiam ab eo non consecutus. Idem cap.12. ad Hebr. de Esau.

5. Prophetæ locuti sunt obscurè non, invidendo legentibus intelligentiam, sed præcavendo legentium malitiam. Lib.3. in Amos. Idem tex. dicit Hieron. comment.5. in cap.21. Isaia, & in Proëm. comm.10. in Isaia.

Id factum est, quia homines illius temporis, & præsertim Judæi, sive Filii Israel, nullatenus sustinuisent, si Sacramenta Christi, & Ecclesia, qua novissent, planis, & apertis vocibus prædicata fuissent.

6. Solos eos Prophetas Sancta Scriptura Veteris Testamenti nuncupat, qui prænunciaverunt adventum Christi, vel ad quos sermo factus est de adventu Christi, comm. in cap. 1. Osee.

7. Ubicumque in Sanctis Prophetis dicitur, Factum est verbum Domini, ad repositiones pertinet Verbi incarnati. Ibidem.

8. Prophetæ cum mitterentur ad pronuntiandum è longinquo adventum Christi, simul etiã de propinquo datum, vel injunctum est illis Prophetare illud, in quo citius veraces comprobari possent, ut cum illa prophetiæ pars completa esset, illud quoquẽ, quod reliquum, vel maximum erat de adventu Messia, verum fore convinceretur. *Commen. in cap. 1. Osee.*

Hoc etiã potest intelligi de captivitate ab Assyriis Israelitis imminente, & de transmigratione Jude in Babyloniam instante. Hinc nonnulla etiã minora, quæ literis eorum legimus inserta, prophetabant, ut illis verissimè completis, quod maximum erat, crederetur.

8. Revelatio pluris est, quàm Visio. Visio autem, & Divinatio differunt: quia Visio in bonam partem sumitur: Divinatio nunquã. *Comment. in cap. 3. Micheæ.*

Visio rem præbet spectandam: Revelatio profundiora denudat, quàm res ipsa sit visa. Visionis nomen passim in Prophetis, & aliis Scripturæ Sacrae libris legitur. Divinatio, prophetiam mendax est. Ex Theophylasto Commen. in Ep. 2. ad Corinth.

9. Ubicumque in sacris literis legimus ad illum, vel ad illum factum esse verbum Domini, magnam sonat beatitudinem. *Commen. in cap. 1. Osee.*

David inquit: Beatus homo, quem tu erudieris Domine: quia verbum illud repente illuminat, repente docet; & ita certum redditur, quod videtur, ut nullatenus dubitetur, sed immutabiliter adimplendum credatur.

MORITUR à Dom. 1124. sub Henrico V. Ab hoc Doctore cavendum est, quod ait in hostia sacra remanere substantiam panis ita verò, ut ad verborum probationem, sine conversione, fiat divinã virtute, ut corpus Christi sit ibi: Quàm opinionem tanquàm erroneam improbat Magister Sententiarum lib. 4. d. 11. Hic in Pentateuchum optima edidit commentaria. De Victoria Verbi Dei tractatum excellentissimum conscripsit in Apocalypsim omnes superavit Doctores, & Commentatores, ita verò, ut nihil suprà: per pulchrè enim, & doctissimè quidẽ prophetias adimpletas, & adimplendas explanavit.

Hic Doctor quãvis in Doctrinis excellens admodum non esset, eas tamẽ ardentissimè amavit, & à Deo Theologiam præsẽrtim multò ardentiori affectu postulavit. Hinc post humillimam, & piissimam probationem, cum somno raptus profundissimo fuisset, super seipsum minxisse puer sibi visus est, eaque ab horã expectatus Theologiam mirabiliter adeptus est, & in sacris Scripturis exponendis admirabilis extitit, sicut videre

licet in ejus libris, in quibus multa Scripturæ loca, mysteria, & sensa recondita exponit, & interpretatur, ita verò, ut omnibus legentibus afferat admirationem.

HUGONIS DE S. VICTORE.

Opera omnia.

A *Bdica Prophetæ expositio tom. 1.*
Allegoria in Genesim libri duo tom. 1.
Allegoria in Leviticum seorsum, tom. 1.
Allegoria in Deuteronomium, tom. 1.
Allegoria Numerorum, & Leviticæ, tom. 1.
Allegoriarum in Matthæum liber, tom. 1.
De Anima claustra libri 4. tom. 2. de anima itẽ libri 4. quorum tertius inscribitur de interiori domo: quartus de erectione animæ in Deum, tom. 2.
Annotationes in Evangelium Joannis, tom. 1.
Annotationes in Dionysium de cœlesti hierarchia, tom. 1.
Apologia de verbo incarnato, tom. 3.
Arca mystica descriptio, tom. 1.
Augustini regula expositio, tom. 2.

B

Bestiarum tractatus, tom. 2.

C

Canonis Massa libellus, tom. 3.
Cantici Beata Mariæ allegoria, tom. 1.
Cantici Canticorum plurima loca exposita, tom. 2.
De Catholica Fidei Sacramentis libri duo, tom. 3.
Ceremoniarum, & officiorum libri tres, tom. 3.
Charitatis substantia, tom. 2.
De Christi voluntatibus quatuor, tom. 3.
De Christi Sapientia liber unus, tom. 3.
Colossensium Epistolæ annotationes, tom. 1.
Corinthiorum in primam, & secundam commenta, tom. 1.
De Crucis virtute Christi libellus, tom. 3.

D

Dei potestas, & voluntas, tom. 3.
De vanitate mundi, & usu rerum transeuntium libri quatuor, quorum quartus est de inquisitione mystica arcæ, tom. 2.
Deuteronomii annotationes, tom. 1.
Didascalici libri 6. tom. 3.
De Dionysii cœlesti hierarchia libri 10. tom. 1.
Disputationes tres de Verbo Incarnato.
Dominicæ orationis expositiones dug, tom. 1.

E

In Ecclesiasten Homil. 19. tom. 1.
Ecclesiasticarum observationum libri 3. tom. 3.
Epheforum Epistolæ annotationes, tom. 1.
Epitheta rerum, tom. 2.
Esdræ libri 8. tom. 1.
Esther libri 9. tom. 1.
Evangeliorum prologus, tom. 1.
Excerptorum priorum de variis scientiis, & variã historia libri 10. tom. 2.
Exodi annotationes, tom. 1.
Exodi allegoria, tom. 1.
Expositio regulæ Sancti Augustini, tom. 2.

F

Fructus carnis, & Spiritus ad humilitatis commendationem, tom. 2.

G

Galatorum Epistola annotationes, tom.1.
Genesis annotationes, tom.1.
Genesis allegorie, tom.1.

H

Hebræorum Epistola annotationes, tom.1.
Historia de rebus naturalibus, tom.2.

I

Iephte qui filiam devovit, tom.3.
Institutiones in Decalogum leges, tom.2.
Institutio novitiorum, tom.2.
Introductio de tribus diebus, tom.3.
Joannis Evangelii expositio, tom.1.
Joelis Prophetæ expositio, tom.1.
Josue libri 4. libris comprehensis, tom.1.
Judicum libri annotationes, tom.1.
Judicum libri allegorie, tom.1.
Judith allegoria, tom.1.

L

Levitiici expositio, tom.1.
Levitiici, & numerorum allegoria, tom.1.
Lucæ Evangelii allegorie, tom.2.

M

Machabeorum allegorie, tom.1.
Marci Evangelii allegoria, tom.1.
Mariæ Virginis cantici expositio, tom.1.
De Mariæ Virginis assumptione sermo, tom.2.
Mariæ Virginis Virginitas.
Matthæi Evangelium, tom.1.
Medicing aning libellus, tom.2.
De meditandi arte libellus, tom.2.
Miscellaneorum duo tomi, quorum primus sine controversia Hugonis, posterior vero, non ita certe, tom.3.
Mundi vanitas, & usus rerum, tom.2.

N

Noe arce libri quatuor, tom.2.
Novitiorum institutio, tom.2.
Numerorum annotationes, tom.1.
Nuptiæ carnales, tom.2.
Nuptiæ spirituales, tom.2.

O

Officiorum, caeremoniarum, & observationum libri 3. tom.3.
Opusculum propter septem petitiones orationis dominicæ, tom.1.
Opus centum sermonum, tom.2.
Orandi de modo liber, tom.2.

P

Pauli Epistolæ ad Romanos, tom.1.
In Pentateuchi prologum expositio, tom.1.
Philemonis Epistolæ annotationes, tom.1.
Philippensium Epistolæ annotationes, tom.1.
Potestas, & Dei voluntas, tom.3.
Prologus in Evangelia, tom.1.
Psalmorum plurimorum annotationes, tom.1.

Q

Quæstiones in Epistolam ad Romanos, tom.1.

R

Regum primi, secundi, tertii, & quarti expositio, tom.1.
Regum primi, & secundi libri 5. tom.1.
Regum tertii, & quarti libri 7. tom.1.

S

Sacramentorum tractatus, tom.4.
Sacramentorum legis naturalis, & scriptæ liber, tom.3.

De Scripturis, & de Scriptoribus sacris, tom.1.
Sponsi ad Sponsam de amore liber, tom.2.
Summa Sententiarum septem distincta, tractatibus, universam Theologiam complectens.

T

Thessalonicensium primæ, & secundæ Epistolæ annotationes, tom.1.
Threnorum Homilie, tom.1.
Timothei primæ, & secundæ annotationes, tom.1.
Titi Epistolæ annotationes, tom.1.
Tobiæ allegoria, tom.1.
Trinitatis cognitionis liber unus, tom.3.

V

Vanitas mundi, & usus rerum, tom.2.
Verbi divini efficacia, tom.3.
Unio corporis, & spiritus, tom.3.

Hic Hugo fuit Clericus S. Victoris propè Parisios, jus quidè Religionis, ac doctissimus. Claruit circa Ann.Dom.MDXXX.

P E T R I L O M B A R D I

Magistri Sententiarum Opera.

In Psalmos Commentaria.
In Divi Pauli Epistolas item commentaria.
Scriptit etiam excellentissimum opus in quatuor libros distinctum, quo Theologiam universam pertrahat.

Hic in Novaria Civitate Italiæ in Provincia Lombardiæ ortus est, & Episcopus Parisiensis fuit. Claruit Ann.Dom. 1140., & Anno Domini 1164. vel 1172. in medio chori Ecclesiæ Sancti Marcelli extrà Urbis muros dicti loci, ubi sepulturam elegerat, humatus esse fertur: sed de hoc miror, cum in Abbatia Saucina juxta Lutos Calabriæ in Cruce lapidea legerim hæc verba: *Hic jacent duo viri virtutum, Petrus Lombardus; cætera desiderantur ob scissuram lapidis.* Sed sunt nonnulli, qui affirmant, se olim Accursii nomen legisse; Ego sanè pro rei veritate invenienda, quoad potui, adlaboravi, & à multis ex senioribus tum Lutorum, tum Consentiniæ, hac de re sententiam sciscitatus sum; hinc quàmplurimos audivi asseverantes, se Accursii nomen dicto in Epitaphio legisse, præsertim verò Decius de Orange V. l. D. Consentinus hæc pro dubitationis dilucidatione scripsit verba: *In Monasterio Abbatie de Savocina, quæ est in Territorio Oppidi Lutorum vallis Cratidis, in quodam sepulchro apparent in cruce lapidea scripta hæc: Hic sunt duo viri virtutum Petrus Lombardus, & Bonus Accursius.* (ait ipse) Petrus Lombardus fuit Anno 1140. sub Conrado Imperatore secundum aliquos fuit frater alterius Petri Comestoris, qui fuit Anno 1160. sub Federico I., & etiam Gratiani Compilatoris Decreti, qui fuit Anno 1120. sub Henrico IV., & fertur, adulterinos fuisse; sed diversi diversa sentiunt. Vide tamèn Decretum fol. 1. in vita Gratiani. Accursius fuit sub Federico Imperatore 1225. ut gloss. in Leg. in causis. Cod. de accus. quo anno secundum Albericum ibidem

dem fuit public. apparatus glosarum. Paris de Puteo in tractat. de Syndic. fol. 2. num. 5. Et valde lætatur de suo nomine dicens, se contra tenebras legum accurrisse in Leg. facta. §. In danda ff. ad Trebellianum. Hæc ille.

Articuli, in quibus Magister Sententiarum non tenetur communiter ab omnibus.

De primo libro.

- D.** 17. Spiritus Sanctus Charitas est, qua diligimus Deum, & proximum. C. Sed ne forte aliquis.
- D.** eadem: Charitas non augetur C. his itaque.
- D.** 21. Dicitio exclusivæ non additur uni personæ, sed toti Trinitati. Unde secundum ipsum non benedicitur: Solus pater: sed sola Trinitas. C. Post hæc queritur.
- D.** 24. Hæc nota numeralia Trinus, & Trinitas, non dicunt positionem, sed privationem tantum. C. Si diligenter.
- D.** 31. Nomine æqualitatis, vel similitudinis non ponitur aliquid in numero, sed removetur. C. Hoc etiam dicimus.
- D.** 44. Deus semper potest quicquid aliquando potuit, & vult quicquid aliquando voluit: & scit quicquid aliquando scivit. C. præterea queri solet.

De secundo libro.

- D.** 5. Angelis præmium præcessit, & inde meritum substantialis præmii consecutum est. C. Hic queri solet.
- D.** 11. Angeli boni nobis ministrando in premio, vel in merito proficiunt usque ad iudicium in cognitione, & dilectione Dei. C. Præterea illud.
- D.** 30. Nihil de extrinseco transit in veritatem humane naturæ, nec per generationem, nec per nutritionem, sed quod ab Adam descendit per propagationem auctum, & multiplicatum resurget in iudicio capit. ult. & penult.
- D.** 5. Anima absoluta à corpore, persona est, sicut Angelus. C. Hic à quibusdam opponitur.
- D.** 6. Filius Dei assumpsit humanam naturam, ut habitum. C. Ne autem.
- D.** 21. Sanè dici potest, quod mortuus est Deus, & non mortuus: passus est Dei filius, & non passus: passa est tertia persona, & non passa. Crucifixum est verbum, & non Crucifixum. C. ultimo.
- D.** 22. Christus in triduo mortuus fuit homo. C. 1. Hic queritur.

De quarto libro.

- D.** 1. Sacramenta legalia etiam in charitate facta non iustificabant. C. 2. Sacramentum est.
- D.** eadem: Homo sine medio videbat Deum ante peccatum. C. Triplici autem.
- D.** eadem. Circumciso non conferebat gratiam ad bene operandum, nec virtutes ad augmentum, sed solum ad peccata dimittenda valebat Cap. Idem autem.

D. eadem: Parvuli ante octavum diem morientes incircumcisi peribant: cum causa necessitatis poterant autem circumcidi. C. ultimo.

D. 2. Quædam Sacramenta nobis instituta sunt in remedium tantum: ut matrimonium. C. primo, jam ad Sacramenta.

D. eadem: Baptizati baptismo Joannis non ponentes spem in illo, non erant baptizandi baptismo Christi, vel aliter baptismus Joannis cum impositione manuum æquipollebat baptismi Christi: ita quod baptizatus baptismi Joannis non erat baptizandus. C. ult.

D. 54. Deus poterat dare potestatem aliis baptizandi interius: poteratque similiter creandi potestatem creaturæ communicare, & creare per creaturam, tanquam ministrum. C. vult. Hic queritur.

D. 13. Excommunicati, vel hæresi manifestè notati non videntur Corpus Christi posse consecrare. C. 1.

D. eadem: A brutis animalibus corpus Christi non sumitur: & si videatur. C. 1.

D. 19. Scientia discernendi, ut notat habitum scientiæ fit clavis. C. Primo.

D. 25. Episcopi Symoniaci non possunt conferre ordines. C. de Symoniacis.

D. 27. Secundus maritus alicujus mulieris etiam non cognita carnaliter à primo, sicut bigamus per cognitionem illius, prohibetur ab ordinibus.

D. 34. Cognoscens Sororem uxoris suæ, non tenetur uxori petenti debitum reddere. C. de his etiam.

D. 38. Ille, qui, uxore vivente, duxit aliam, in aliena patria, qui rediens ad conscientiam, vult eam dimittere, & non potest: si cogitur ab Ecclesia remanere, & debitum reddere, quia sibi non creditur: dicit Magister, quod incipit excusari per obedientiam, & timorem, & tenetur reddere debitum, si peccatur. C. ult.

D. 43. Peccata delata non pateant aliis in iudicio. C. Hic queritur, utrum electi.

PETRUS Lombardus Magister Sententiarum claruit Anno Dom. MCXL.

C A T A L O G U S

Eorum, qui vel in aliquot, vel in omnes libros Sententiarum scripserunt.

A

- A**drianus VI. Florentius Trajectensis in quartum 1525. Caroli V. præceptor.
- Albertus Magnus Episcopus Ratisonensis 1280.
- Albertus Patavinus Ord. S. Augustini.
- Alexander de Hales, 1240.
- Alexander de Alexandria, 1310.
- Alpharus Franciscanus, 1320.
- Alphonsus Episcopus Hyspaliensis, 1340.
- Antonius Episcopus Florentinus, 1459.
- Antonius Andreas Franciscanus in 4. libros.
- Augustinus de Ancona Ordinis Sancti Augustini, 1330.
- Augustinus de Asculo Ordinis S. Augustini in quatuor, 1385.
- Augustinus de Roma Ordinis S. Augustini, 1410.
- Bapti-

B

Baptista de Salis, 1494.
Blasius Andernarius.
Bonaventura Card. Min. 1283.

D

Dionysius Carthusiensis, 1471.
Dionysius Cisterciensis.
Dominicus Soto Dominicanus, in quartum, 1548.
Durandus de Sancto Portiano Episcopus Mimatensis Dominicanus, 1286.

E

Egidius de Roma Ord. Sancti Augustini in 4. 1280.
Egidius Viterbiensis in primum Senten. secundum doctrinam Platoniam.
Eccardus Teutonicus Dominicanus, 1310.

F

Franciscus de Bachone Carmelita Cathalanus.
Franciscus Mayronis Franciscanus observ. Scoti discipulus, 1320.

G

Gabriel Biel Germanus, 1449.
Gualterus Episcopus Pictaven., 1250.
Georgius Nitoris, 1487.
Gerardus de Bononia, 1317.
Gerardus Odonis, 1330.
Gerardus de Senis Ordinis S. Augustini, 1340.
Gerardus Episcopus Savonensis, 1340.
Gerardus Bergomensis Ordinis Sancti Augustini in 4. lib., 1348.
Gerardus de Elten, 1475.
Godescalcus de Meicede, 1470.
Gregorius Ariminensis Ordinis Sancti Augustini in primum, & secundum, 1350.
Guido Perpinianus, 1330.
Guglielmus Episcopus Antisiodorensis, 1200.
Gulielmus Parisiensis, 1230.
Gulielmus Lugdunensis, 1270.
Gulielmus Guarronis Minorita, 1270.
Gulielmus Lamarensis Minorita, 1280.
Gulielmus de Samuco, 1280.
Gulielmus Peralt. Domin., 1290.
Gulielmus de Monte Laudunio Benedictinus.
Gulielmus Occan Minorit., 1320.
Gulielmus de Oppenbach, 1320.
Gulielmus Forleon. Minor., 1480.
Gulielmus Worwylongh.

H

Haymo Nazione Anglicus, 1270.
Hanibal, sive Hanibaldus Romanus, 1270.
Henricus de Gandavo, 1293.
Henricus de Urinaria, 1340.
Herenus de Boyo.
Hermanus de Schildis Ordinis S. Augustini in primum Sentiarum, 1340.
Hermenus Brito Dominicanus, 1318.
Henricus de Dolendorp Ordin. Carm. in 4. 1370.
Henricus de Langestein. Ord. S. Aug. 1408, & Mediol. in Bibl. S. Mar. afferunt, 1400.
Henricus Euta, sive Oyta, 1390.
Henricus de Andernacho Carthusianus.
Henricus de Assia junior Carthusianus, 1428.
Henricus de Gauda, 1435.
Heimericus de Campo, 1438.
Henricus de Werlis, 1490.
Henricus Bederius Ordinis S. Augustini in 4. lib. 1371.

Henricus Gorriclem, 1460.
Hengo Patriarcha Constantinopolitanus, 1290.
Hugo de Slestadt, 1425.

I

Jacobus de Viterbio, Ordinis Sancti Augustini, 1310.
Jacobus de Altavilla, 1360.
Joannes de Rupella, 1250.
Joannes Valeis, 1270.
Joannes de Parma, 1260.
Joannes Parisiensis, 1280.
Joannes Wadelby Ordinis S. Augustini in 4. libros, 1377.
Joannes duns, alias Scotus minorita moritur, 1308.
Joannes Canonicus Mino. 1320.
Joannes de Alerio, 1321.
Joannes de Regno.
Joannes Estuidi, 1347.
Joannes Andreas, 1348.
Joannes de Rupefissa, 1340.
Joannes de Bacchone Carmelita, 1346. vel 1350.
Joannes Walsgram.
Joannes Brammari, 1358.
Joannes Tracesphale Carm. 1450.
Joannes de Imenhussem, 1360.
Joannes Balisarii, 1374.
Joannes de Vaua Ordinis Sancti Augustini in 4. 1397.
Joannes Horriche ad lit. 1399.
Joannes Golein Carmel. 1400.
Joannes Abbas Monasterii S. Bauonis, 1410.
Joannes Capreolus, 1415.
Joannes Episcopus Lombariensis Germanus, Bassiliensis, 1418.
Joannes Zacharias, 1420.
Joannes Noblet Carmel. 1430.
Joannes Gaver, 1440.
Joannes Ernesti, 1440.
Joannes de Meclinia, 1460.
Joannes de Foreth, 1471.
Joannes de Lutria, 1474.

L

Leonardus de Chifano Minorita, 1370.
Ludovicus Donatus, 1484.

M

Marsilius de Ingue in 4. 1394.
Matthaeus de Aquaspona, 1290.
Michael de Cesena Min. 1320.
Michael de Massa, 1350.
Michael Angrianus, 1416.
Michael de Bononia Carmelita, 1418.

N

Nicolaus Papa Quartus, 1291.
Nicolaus de Lyra, 1320.
Nicolaus Dorbin Carmelita, 1350.
Nicolaus de Gorra Dominic. 1400.
Nicolaus de Inckelspule, 1420.
Nicolaus de Susato, 1417.
Nicolaus de Lachmam, 1440.
Nicolaus Dorbellus, 1455.
Nicolaus de Walchebeym, 1481.
Nicolaus de Crutzenbach, 1491.
Nicasius de Voerda, 1492.

O

Osbertus Carmelita, 1320.

P

- Paulus Scriptoris Minorita observant. in lib. 1.*
Scotti, 1504.
Paulus de Perusio, 1344.
Pelbartus de Themeswar Francisco ordine alpha-
betico, 1586. in lucem editus in 4. libros,
1500. vel 1515.
Petrus de Tarantasia Burgundus Dominicanus
postea PP. 1275.
Petrus de Verberia, 1317.
Petrus de Perpiniano Carmelita Cathalanus,
1320.
Petrus de Palude Ord. Præd. 1300.
Petrus de Casa, 1330.
Petrus Raymundi, 1343.
Petrus Thomas Carmelita, 1350.
Petrus de Candida, 1410.
Petrus Episcopus Novæ Civitatis, 1410.
Petrus de Aliaco, 1416.
Petrus de Aquila Minorita, 1480.

R

- Rodolphus de Buxella, 1430.*
Rupertus Episcopus Linceniensis, 1140.
Rupertus de Ruscia, 1287.
Rupertus Ordinis Prædicatorum, 1320.
Rupertus natione Gallus Carmelita.
Rupertus Olkoth Dominicanus, 1349.
Rupertus Wedelby Ordinis Sancti Augustini,
in 4. 1377.

S

- Sibertus de Belo Carmelita Germanus, 1320.*
Simon de Spira Carmelita Germanus, 1340.
Stephanus Brulefer Minorita, 1500.

T

- Tilmannus Aquensis Germanus Carmelita, 1350.*
Thomas de Aquino Dominicanus, 1274.
Thomas de Argentina Ordinis Sancti Augustini,
1350.
Thomas Lombe, 1390.
Thomas de Hasselbach, 1410.
Thomas Waldensis, 1430.

V

- Udalricus de Argentina Minorita, 1280.*
Vorilongh Gulielmus.
Ugolinus de Urbe vetere Ordinis S. Augustini
in 4. libros, sed imperfectè, 1368.

SANCTI BERNARDI

ORDINIS CISTERCIENSIS

Opera omnia.

A

- A** *Bacuch verba: Super custodiam meam,*
tom. 1.
Affectiones animæ diversæ, & quinque sensus
eiusdem, tom. 1.
Apologia ad Gulielmum Abbatem, tom. 2.
De Apostoli verbis, & libris Sapientiæ, tom. 1.

B

- Baptismus duplex, tom. 1.*
Bernardi Abbatis vita quinque libris compre-
hensa, tom. 2.
Bernardi Abbatis canonizatio, tom. 2.

C

- Canticum Ezechie, tom. 7.*
Cohærentia triplex, tom. 1.
Cogitationum triplex genus, tom. 1.
Conscientia, tom. 2.
Considerationis libri quinque ad Eugenium III.
Papam, qui ab ipso Bernardo in Monasterio
Sanctorum Vincentij, & Anastasij, Romæ con-
structio Abbas institutus est; postea Eugenius
Tertius appellatus fuit, tom. 2.
Claustralis scala, tom. 2.
De Conversione ad Clericos, tom. 1.
Custodia triplex manus, tom. 1.
Cutis, caro, & ossa animæ, tom. 1.

D

- Debitum quadruplex, tom. 1.*
Declarationes super Evangelium: Ecce nos re-
liquimus omnia, tom. 2.
Deus diligendus, tom. 1.
Deus diligendus, tom. 2.
Dominicæ Passionis liber, tom. 2.
Domus interior, tom. 2.

E

- Ecclesiæ tres ordines, tom. 1.*
Epistola de eo, quod petit à nobis Deus, tom. 2.
Epistola 351. tom. 2.; Et in epist. 174. ad Cano-
nicos Lugdunenses efficacissimis rationibus ni-
titur probare Beatam semper Virginem in pec-
cato Originali conceptam fuisse. Quod, B.
Thomæ, B. Bonaventuræ, & Egidio Roma-
no, ut aliqui volunt, adscribitur: hi enim
hanc defendunt opinionem, tom. 2.
Ezechie Canticum, tom. 1.

F

- Fallacia vitæ præsentis, tom. 1.*
De Filio Regis Parabola, tom. 1.
Formula vitæ honestæ, tom. 2.

G

- Graduum humilitatis retractatio, tom. 2.*
Gratia, & liberum arbitrium, tom. 2.

H

- Homiliæ 4. super Missus est, tom. 1.*
Homilia B. Bernardo adscripta, tom. 2.
Homilia infra Octavam Epiphaniæ, tom. 2.
Honorum triplex genus, tom. 1.
Humilitatis gradus, tom. 2.
Humilitatis graduum retractatio, tom. 2.
Hymnus in Transfiguratione Salvatoris Nostri ad
Laudes, Amor Jesu dulcissime.

I

- Indices varij, tom. 2.*
Ingratitudinis vitium, tom. 1.
Judicium triplex, tom. 1.
De ligno, feno, & stipula, tom. 1.

M

- Malachiæ Episcopi vita, tom. 2.*
Miseria triplex, tom. 1.
Miseria humana, tom. 2.
Modus bene vivendi, tom. 2.
Monachorum speculum, tom. 2.
Meditationes in cap. 17. distinctæ, tom. 2.
Meditatio in Salve Regina, tom. 2.

O

- Obedientia, & patientia, tom. 1.*
Orandi 4. modi, tom. 1.
Orationes variæ, tom. 2.
Ordo vitæ, tom. 2.
Origenis verba, tom. 1.

P

Patientia, & obedientia, tom. 1.
De Præcepto, & dispensatione, tom. 2.
Primordia, media, & novissima nostra, tom. 1.
In Psalmum; Qui habitat, tom. 1.
In Psalmum; Quis ascendet in montem?

R

Retractatio de gradibus humilitatis, tom. 2.

S

Scala Clausuralis, tom. 2.
Sermones de Adventu Domini, de Sanctis, & Festivitatibus Ecclesiæ, tom. 1.
Sententiæ morales, tom. 1.
Sermones 4. ad Fratres, tom. 1.
Sermones ad Milites Templi, tom. 1.
Sermones parvi 66. tom. 1.
Sermones parvi de dono Spiritus Sancti cap. 7. tom. 1.
Sermones in Cantica Canticorum 86. tom. 1.
Sermones 48. D. Gilberti Abbatis in Cantica Canticorum, tom. 1.
Sermones de nonnullis festivitibus, tom. 2.
Sermones alij de varijs rebus, tom. 2.
Sermones de Nativitate Domini, & S. Stephani, tom. 2.
Sermones 73. de modo bene vivendi, tom. 2.
Sermones 75. in Cæna Domini, tom. 2.
Sermones 11. de operibus, tom. 2.
De Septem Spiritibus, tom. 1.
De Septem donis Spiritus Sancti.
Speculum Monachorum, tom. 2.
Super illud: Qui gloriatur in Domino, gloriatur, tom. 1.
Super illud: Quid loquatur, tom. 1.

T

Tribulationes sex, tom. 1.

V

Vitæ ordo, tom. 2.
Vitæ honestæ formula, tom. 2.
Vita solitaria, tom. 2.
Voluntatis nostræ subiectio, tom. 1.
Utilitas multiplex verbi Dei.
Vivendi modus.

EPISTOLÆ SANCTI BERNARDI

Tomo 2. comprehensæ.

A

Abbati cuidam. Super fratre, ep. 102.
Abbati de Præmonstrato. Audivi auditorem, epist. 252.
Abbati trium Fontium, contra nepotem Episcop. Altisod. Pœnitet.
Abbatibus Sueffoni. Congregatis Reverendis. Episc. ep. 91.
Abbatibus Cistercij. Congregatis in multa, epist. 145.
Adæ Monacho. Tua mihi, ep. 5.
Eidem. Si maneres, ep. 7.
Alori Trecenti Episc. Pauperi, ep. 23.
Aluifo Aquiscinti Abb. Aluifo Abbati, ep. 65.
Alardo Monacho. Dilecto filio, ep. 328.
Alberoni Primicerio Metensi. Honorabili viro, epist. 30.
Alberto incluso. Frater Bernardus, ep. 345.

Alexandro Linconensi Episc. Viro honorabili, epist. 64.
Aluifo Atrebatensi Episcopo. Venerabili patri, ep. 325.
Alpenesibus Monachis. Bonus pater, ep. 152.
Amico cuidam. Et in facie, ep. 103.
Andrea avunculo. Literæ, quas, ep. 288.
Aquitaniæ Episcopis. Dominus, & pauperibus, ep. 126.
Archiepiscopo Eboracensi. Splendor operis, epist. 95.
Ardutoni Gebennensi electo. Credimus, ep. 27.
Eidem Episc. Præbet audaciam, ep. 28.
Arnoldo Abbati Mormundi. Domino Abbati, epist. 4.
Arnoldo Carnotensi Abbati Boneval. Suscepimus, ep. 310.
Arremanrensi Abbati pro Monacho fugitivo lator. ep. 297.
Artaldo Pultariensi Abbati. Quidquid gratiæ, epist. 75.
Eidem. Undè placuit, ep. 76.

B

Balduino Abbati Reatinæ Monasterij, Epistola. Quam, ep. 201.
Balduino Novienti Episc. Domino, ep. 340.
Balduino Abbati de Castellione. Et in hoc cognovi, ep. 338.
Beatrici Nobili, & Religiosæ Matronæ. Miror tuæ, ep. 128.
Bernardo Hidelberto Turonen. Archiep. Balsamum ex odore suo, ep. 122.
Bernardo de Portis. Petis instantèr, ep. 153.
Eidem. Dissimulare non valeo, ep. 154.
Bernardo priori portarum. Reverendissimus, ep. 249.
Bernardo Abbati Clareval. Forti, ac splendidæ, ep. 264.
Bernardo Abbati. Dilecto patri, ep. 333.
Blesensi Comitissæ. Si quandò, ep. 300.
Brunoni Coloniensi. Domino, ep. 6.
Eidem. Quævis à me, ep. 8.
Eidem. Dignationis vestræ, ep. 9.
Eidem. Horrendum, ep. 10.
Brunoni de Claravalle. Rectene, ep. 281.
Burchardo Valern. Abbati. Ignitum, ep. 146.
Burgundiæ Ducissæ. Vestræ dignationis, epist. 121.

C

Canonicis Lugdunensibus, de Conceptione B. Mariæ. Inter Ecclesias, ep. 174.
Canonicis quibusdam Regularibus. Exhortatio illa, ep. 3.
Carnotensi Abbati. Ad ea, de quibus, ep. 82.
Carthusiensibus, & Huigoni Priori. Inter partes, ep. 11.
Eidem. Amantissimo Domino, ep. 12.
Celestino Papæ pro intruso Eboracensi. Oportet, ep. 234.
Clarevallensibus. Clarissimis fratribus, ep. 143.
Eisdem. Tristis est, ep. 144.
Conrado Duci. Omnis potestas, ep. 97.
Conrado Regi Romanorum. Scripta vestra, ep. 183.
Constantiensi Episc. pro Arnoldo de Brinxia. Si sciret, ep. 195.
Cuidam de Machabæis. Quod per fratrem, ep. 98.

Cuidam, qui ausus est novitium debortari. Et si,
epist. 292.

Cuidam. Fratrem Lambertum, ep. 101.

D

Dragonì Monacho. Quam non, ep. 32.

E

Ebalo Cathalaunensi Episcopo. Domino Ebalo,
epist. 58.

Eboracensi Abbati, & fratribus suis. Consi-
lium expetitis, ep. 94.

Emangarda Comitissæ Britannicæ. Dilectæ in
Christo, ep. 116.

Eidem. Recepit delicias, ep. 117.

Engolismensi Comiti, pro fratribus de Brixia.
Nolite, ep. 299.

Episcopis Senonis congregandis, contra Petrum
Aboilardum. Exiit sermo, ep. 187.

Episcopis Curie Romanæ. Quantum malum,
epist. 219.

Eisdem. Vobis audeo, ep. 230.

Eisdem. Si vera, ep. 131.

Eisdem. Ad hoc, ep. 229.

Episcopis Curie. Ad hoc vos, ep. 229.

Episcopo cuidam. Si minus, ep. 100.

Spilo Lundeni Archiepiscopo. Amantissimo
patri, ep. 314.

Eustachio occupatori Valentiniæ Sedis. Viro il-
lustri, ep. 185.

Eugenio Papæ. Amantissimo patri, ep. 237.

Eidem pro intruso. Importunus sum,
epist. 238.

Eidem pro eodem. Quam cupio, ep. 239.

Eidem pro Episc. Aurel. Ità quæso, ep. 244.

Eidem pro eodem, ep. 245.

Eidem pro Roman. Archiep. Amantissimo,
epist. 246.

Eidem. Non est mihi, ep. 247.

Eidem pro Valentino. Si rebus, ep. 248.

Eidem. Amantissimo, ep. 250.

Eidem pro Eboracensi. Sævit, ep. 251.

Eidem. Non est, ep. 256.

Eidem pro Patre Philippo, ep. 257.

Eidem pro Abbate Caziacensi. Porrexer-
am, ep. 263.

Eidem pro Patre Rualeno. In veritate,
epist. 258.

Eidem pro eodem. Et si quid, ep. 259.

Eidem pro quodam paupere Abbate. Unus
de, epist. 261.

Eidem pro Monachis Masomensibus. Non
possum, ep. 262.

Eidem pro fratribus. De corona, alii ve-
reantur, ep. 268.

Eidem. Serpens, ep. 269.

Eidem. Qui tentant, ep. 270.

Eidem. Amantissimo, ep. 273.

Eidem pro electione Altsiod. Cum pri-
mum, ep. 275.

Eidem pro obitu Episc. Altsiod. Adhuc,
epist. 276.

Eidem pro Abbate Cluniacensi. Stultum,
epist. 277.

Eidem pro Episcopo Belvacen. Petitiones,
epist. 278.

Eidem pro Altsiod. negotio. Benefacitis,
epist. 280.

Eidem pro Gigniacen. Apud, ep. 283.

4no. Rocca Oper. Tom. II.

Eidem pro Remensi Archiepisc. Dominus
Samson, ep. 284.

Eidem pro Odone Abbate, pro Ecclesia,
epist. 285.

Eidem pro eodem. Si suffrationes, ep. 286.

Eidem pro Ecclesia S. Eugendi. Sancti Eu-
gendi, ep. 291.

Eidem pro Episcopo Cenomanensi. Adest
Episc. ep. 294.

Eidem pro Nicolao. Nicolaus ille, ep. 198.

Eidem pro Episc. Belvacen.

F

Faberniacensi Abbatissæ. Bernardus vocatus,
epist. 347.

Filius vester, ep. 305.

Falconi, & Guidoni. Plaga ut, ep. 165.

Eidem. Scripsimus, ep. 173.

Fratribus S. Anastasi. Dilectissimis, ep. 321.

Fulconi Lingonensi puero. Bonæ indolis, ep. 2.

G

Galtero de Calvo monte. Sæpè meum, ep. 104.

Garino Alpheni Abbati. Reverendo Patri,
epist. 253.

Gausfrido Abbati Sancti Theodoric. Primò pre-
cor, ep. 66.

Gausfrido Carnoten. Episc. Fidelissimo, ac, ep. 55.

Eidem. Quod à me, ep. 56.

Eidem. Sicut is, ep. 57.

Gausfrido Lexoviensi. Doleo, ep. 112.

Gausfrido Diacono Cardin. Domino, & amico,
epist. 335.

Gausfrido de Loratorio. Odor in flore, ep. 125.

Gausfrido de Perona, & ejus socio. Dilectis,
epist. 109.

Gerardo Abbati Pultariensi. Scripsisse aliquid,
epist. 81.

Gilberto Episc. Lundun. Longè fatis, ep. 24.

Godefrido Priori, postea Episc. Fratri Gode-
frido, ep. 320.

G. Abbati Domino. Rever. ep. 346.

G. Cancellario. Prædecessor, ep. 332.

Guidoni Legato. Arnoldus, ep. 196.

Guidoni Abbati, & Fratribus. Venerabili,
epist. 312.

Guidoni Abbati de tribus partibus. Undè te,
epist. 69.

Eidem. Considerans miseri, ep. 70.

Guidoni Lautanen. Episcopo. Manum vestram,
epist. 26.

Guidoni Abbati Molismensi. Quanto tibi, ep. 80.

Guidoni de Castello, postea Celestino Papæ. Ve-
nerabili Domino, ep. 192.

Guilelmo Lingonensi Episc. Domino suo, ep. 59.

Eidem pro Ecclesia, ep. 60.

Guilielmo Abbati S. Theodoric. Quod me, ep. 84.

Eidem. Si nemò scit, ep. 85.

Eidem. Frater, epist. 86.

H

Haymerico Cancellario. Viro illustri, ep. 15.

Haymerico Cancellario. Viro illustri, ep. 20.

Eidem. Viro illustri, ep. 48.

Eidem. Amicus vester, ep. 52.

Eidem. Pro multis, ep. 53.

Eidem. Volo, ep. 30.

Eidem. Speciali, ep. 157.

Eidem. Domino, ep. 160.

Eidem. Frequentem, ep. 162.

I

Eidem

Eidem . Si verbis , ep. 181.
Eidem . Viro illustri , ep. 48.
Eidem . Viro illustri , ep. 51.
Henrico Senonensi Archiepiscopo . Domino Venerabili , ep. 42.
Eidem . Prioris , ep. 43.
Eidem . Videris , ep. 44.
Eidem . Pro multis , ep. 182.
Henrico Viridunensi Episc. Domino , ep. 62.
Eidem . Super his , epist. 63.
Henrico Archidiacono . Dilecto suo , ep. 340.
Henrico Cardinali . Sic tibi , ep. 295.
Henrico Comiti . Abbas de , ep. 279.
Henrico Murdach . Dilecto suo , ep. 106.
Henrico Regi Anglorum . Henrico Illustr. ep. 92.
Eidem . Henrico Illustrissimo , ep. 138.
Henrico Winotensi Episc. Viro Illustri , ep. 93.
Henrico Mugunt. Archiepiscopo . Venerabili Domino , ep. 323.
Henrico Comiti . Abbas de Castellione , ep. 279.
Herberto Abb. S. Stephani . Si frater , ep. 233.
Hildefonso Comiti S. Egidij , de Henrico heretico . Quanta audivimus , ep. 240.
Hildeberto Taronensi Archiepiscopo . Magno Sacerdoti , ep. 124.
Honorio Papæ . Summo Pontifici , ep. 13.
Eidem . Summo , ep. 14.
Eidem . Summo , ep. 46.
Eidem . Tristissimæ , ep. 47.
Eidem . Summo , ep. 49.
Eidem . Oportebat , ep. 50.
Hofstensi Episc. Dominus Abbas , ep. 287.
Eidem de Hugone Campaniæ Comite . Si causa , ep. 31.
Hugoni de Sancto Victore . Si tibi , ep. 77.
Hugoni Forfito . Charissimo fratri , ep. 35.
Eidem . Dilectissimo , ep. 36.
Hugoni Novitio , postea Bonacvallis Abbati . Charissimo , ep. 351.
Hugoni Rothomag. Archiepiscopo . Si diei malitia , ep. 25.
Hugoni Pontiniacensi Abbati . Dilectissimo suo Domino , ep. 33.
Humbaldo Lugdunensi Archiepiscopo . Reverendissimo Domino , ep. 22.
Humberto Igniacensi Abbati de Abbatia dimissa . Parcat tibi , ep. 141.

I

Januensisibus . Januensisibus suis , ep. 129.
Imperatrici Romanorum . In reconciliatione , epist. 137.
Innocentio Papæ , de causa Legionensis Ecclesiæ . Dum adhuc , ep. 164.
Innocentio Papæ . Sanitas capitis , ep. 150.
Eidem pro Trecenti Episcopo , ep. 152.
Eidem pro Bernardo de Pertis . Dilectum , epist. 155.
Eidem pro Clericis Aurelian . Usquequò , epist. 156.
Eidem de interfectione Prioris S. Victoris . Amantissimo , epist. 158.
Eidem pro Episcopo Parisien. Piissimo , epist. 159.
Eidem pro eodem . Vox sanguinis , ep. 161.
Eidem . Iterum clamo , ep. 166.
Eidem . Clementissime , ep. 167.
Eidem . Dignatio , ep. 168.

Eidem pro Falcone Lugdun. Archiepiscopo . Qui in aliorum , ep. 171.
Eidem pro Gofredo Lingon. Episc. Inter crebra , ep. 172.
Eidem pro Alberone Treverensi Archiepisc. Voluntas cordis , ep. 176.
Eidem pro eodem . Numquid , ep. 177.
Eidem pro eodem . Amantissimo , ep. 178.
Eidem pro eodem . Quo modo , ep. 179.
Eidem pro eodem . Iterum , ep. 180.
Eidem pro hæresibus Abalardi . Amantissimo , ep. 189.
Eidem , contra quædam capitula hæresis . Amantissimo patri , ep. 190.
Ejusdem , rescriptum contra hæreses . Innocentius , ep. 194.
Eidem pro Domino Remensi . Reverendissimo , ep. 191.
Eidem . In causa , ep. 198.
Eidem . Usquequò , ep. 199.
Eidem . Dominum , ep. 210.
Eidem . Dominus , ep. 211.
Eidem . Vir illustris , ep. 212.
Eidem . Quis mihi , ep. 213.
Eidem . Si cura , ep. 214.
Eidem pro Comite Rodulpho . Scriptum est , epist. 216.
Eidem . Tribulatio , ep. 217.
Eidem . Domino , & Patri , ep. 218.
Eidem . Amantissimo , ep. 318.
Eidem . Amantissimo , ep. 327.
Eidem . Amantissimo , ep. 329.
Eidem . Amantissimo , ep. 330.
Eidem . Juvenis , ep. 331.
Eidem . Scribo vobis , ep. 215.
Joanni Cremenensi Card. Dilectionem , ep. 163.
Joanni de Busajo , de Abbatia relicta . Filio Charissimo , ep. 232.
Jordano Cardinali . Pertransiit , ep. 290.
Eidem pro Episcopo Cenomanensi . Adest Episc. ep. 294.
Eidem pro electione Abbatis de tribus partibus . Væ mundo , ep. 306.
Eidem . Festine ista dicto , ep. 307.
Josleno Syeffion. Episc. Scripseram , ep. 222.
Eidem . Minimè , ep. 223.
Eidem pro pace . Laboravimus , ep. 224.
Eidem . Sempèr , ep. 226.
Ivoni Cardinali . Dilectis . ep. 193.

L

Lambertum fugitivum remittit Bernard . ad Monasterium suum . Fratrem , ep. 101.
Laodonensi Episc. Vestri sumus , ep. 272.
Legatis Apostolicis pro Archiepiscopo Moguntino . Dominis , ep. 302.
Leonio Abbati S. Bertini . Dilecto , & Venerabili , ep. 324.
Eidem . Amico suo charissimo , ep. 342.
Laiberto Abbati S. Michaelis . Patri , & amico , epist. 319.
Lothario Imperatori . Lothario Dei , ep. 139.
Eidem . Miror , ep. 140.
Lotharingiæ Duci , & Ducissæ . Duci , & Ducissæ , ep. 119.
Eisdem . Gratias agimus Deo , ep. 120.
Luca Abbati . Bonum nobis , ep. 79.
Ludovico Regi Francorum . Eximio Regi , ep. 45.

Eidem

Eidem . Libenter, ep.220.
Eidem . Ludovico Dei, ep.225.
Eidem . Volui, ep.282.
Eidem . Ludovico Dei, ep.255.
Ludovico juniori Regi Francorum . Si totus,
 epist.170.
Eidem . Si homo, ep.303.
Eidem pro sua infirmitate . In literis,
 epist.304.

M

Malacharum festum ab Ecclesia cur celebretur .
Quævis, ep.313.
Malachia Archiep. Hyber. Venerabili Domino, epist.315.
Eidem . Malachia Dei, ep.316.
Eidem . Amantissimo, ep.317.
Matthæo Legato . Fuit quidam, ep.21.
Mathilde Regina Anglorum . Illustrissimæ,
 epist.344.
Mediolanensi Clero . Benedicti vos, ep.132.
Mediolanensibus suis, ep.131.
Monachis Fluviacensibus . Domino, ep.67.
Eisdem . Modestia quidem, ep.68.
Monachis de tribus Fontibus . Quod nondum,
 epist.71.
Monachis Sancti Bertini . Dilectissimo sibi,
 epist.341.
Eisdem . Universis, epist.343.

N

Novitijs apud Milanum conversis . Charissimis,
 epist.134.

O

Odoni Belliloci Abbati . Fratri, & amico, ep.348.
Ogenio Canonico Regulari . Totis, ep.87.
Eidem . Indignaris forsitan, ep.89.
Eidem . Breves, ep.90.

P

Parentibus Helia Monachi . Sola causa, ep.111.
Parentibus Gaufridi . Si filium, ep.110.
Patriarcha Jerosolymorum . Patriarchalibus,
 epist.175.
Petro Cluniacensi Abbati . Domino, & Patri,
 epist.147.
Eidem . Domino Petro, ep.148.
Eidem . Quam nolim, ep.149.
Eidem . Quid facis, ep.265.
Eidem . Domino, & Patri, ep.309.
Eidem . Filius vester, ep.267.
Petro Abbati de Cella. pro Monacho Caziacensi .
 Unde mihi, ep.293.
Petro Papiensi Episc. Si semen, ep.125.
Eidem . Si tristitia, ep.126.
Petro Bisuntino . Peregrinationem, ep.197.
Petro Diac. Card. Domino Venerabili, ep.17.
Eidem . Cum totum, ep.18.
Eidem . Tempus est, ep.19.
Petro Presbytero Card. Charissimo, ep.16.
Fistavensi Comiti ex persona Ducis Burgundia .
 Gulielmo Dei gratia, ep.127.
Eidem . In eodem animo, ep.128.
Philippo Turonen. Ecclesia electo . Doleo, ep.151.
Pisanis . Pisanis nostris, ep.130.

R

Rinaldo Fusniacensi Abbati . Dilectissimo suo,
 epist.72.
Eidem . Plangis dilectissime, ep.73.
Eidem . Sperabam charissime, ep.74.
Ang. Rocca Oper. Tom.II.

Regina Jerosolymorum . Audierunt, ep.206.
Eidem . Dilectæ, ep.289.
Remensi Abb. S. Nichasi . Quanto tibi, ep.3.
Richardo Fontanensi, & socijs . Quanta audivimus,
 ep.96.
Ricuno Tullensi Episc. Reverendo Patri, ep.61.
Roberto Nepoti, qui de Ordine Cisterciensi trans-
ferrat ad Cluniacum . Satis, & plusquam, ep.1.
Roberto Abbati de Dunis . Fratri, & amico,
 epist.336.
Eid. de Iderio. Amantissimo Fratri, ep.337.
Rofrensi Episcopo . Durè scribitis, ep.205.
Rogero Regi Sicilia . Longè, latèque, ep.207.
Eidem . Si me quaritis, ep.208.
Eidem . Habetis, ep.209.
Rolando Cardinali . Domino, & amico, ep.334.
Romana Curia . Dominis, & Patribus, ep.235.
Eisdem, de electione Abbatis Sancti Ana-
stasi in Papam Eugenium . Dominis, & Pa-
 tribus, ep.236.
Romana Curia Cardinalibus . Dominis, & Pa-
 tribus, ep.188.
Romanis Cardinalibus, & Episcopis . Vos scitis,
 epist.168.
Eisdem . Dominis, & Patribus, ep.188.
Romano, Curia Romana Subdiacono . Bernar-
 dus, ep.105.
Romanis discedentibus ab Eugenio . Nobilibus,
 epist.242.
Rorgoni de Abbatis Villa. Viro illustri, ep.350.
Rualeno Abbati . Satis, superque, ep.260.

S

Santia, sorori Imperatricis Hispania . Quod,
 epist.301.
Sanctimoniali cuidam . Magnum est, ep.114.
Sanctimoniali de Monasterio S. Mariae Trecentis.
 Relatum, ep.115.
Senonensi Clero . Destituti Benedicto, ep.202.
Simoni Abbati Sancti Nicolai . Persecutionem,
 epist.83.
Eidem . Provide, ut videtis, ep.83.
Simoni filio Castellani Camer. . Cognoscens,
 epist.186.
Spirensibus Episc., Clero, & Populo, hortans eos
ad arma contra Infideles suscipienda . Domino,
 & Patri, ep.322.
Sophia Virgini . Bernardus Abbas, ep.113.
Suggerio Abbati S. Dionysii . Exiit sermo, ep.78.
Eidem scribit consolatoriè . Charissimo, &
 intimo, ep.266.
Stephano Metensi Episcopo . Stephano Metensi,
 epist.29.
Stephano Episcopo Præneste . Loquitur, ep.224.

T

Theobaldo Comiti . Laudabili Principi, ep.37.
Eidem . Pio Principi, ep.38.
Eidem . Cum multa, ep.39.
Eidem . Duo vobis, ep.40.
Eidem . Timeo vos, ep.41.
Eidem . Scitis, quia, ep.271.
Tholosanis post reditum suum . In adventu,
 epist.241.
Thomæ de Sancto Audomaro . Charissimo, ep.108.
Thomæ Præposito de Beverla . Thomæ dilecto,
 epist.107.
Trecensi Episcopo, & Clero . Legimus, ep.203.
Trecensi Abbati . Amico, & conservo, ep.349.

V

Willelmo cuidam. Nuncium quo, *ep.* 99.
Ulgerio Andegavensi Episcopo. Lachrymas magis, *ep.* 200.
Universis Civibus Mediolanensibus. Ut ex, *epist.* 135.

Hic Innocentium II. Pontificem Maximum in confutando Schismate Petri Leonis apud Imperatorem, & Henricum Angliæ Regem, & in Concilio Pisano egregiè adjuvit; Romæ, Monasterium Sanctorum Vincentii, & Anastasii extruxit extra mœnia communi loco, qui dicitur vulgò: *Le trè Fontane*; & Abbatem præfecit illum, qui postea Eugenius III. Summus Pontifex fuit. Quæ scripsit, potius doctrinâ divinitus traditâ, quàm labore comparata scripsisse videtur, & Genuensium, & Mediolanensium Episcopatus recusavit. Beatæ Mariæ Virgini mirâ devotione erat addictus. Moritur Anno Salutis 1153.; suæ verò ætatis anno 63., & ab Alexandro III. Papâ in Sanctorum numerum relatus fuit.

INNOCENTII TERTII

Pontificis Maximi Opera.

A ^A *Postolorum Sermones*.

^C *Commentaria in septem Psalmos, quos Pœnitentiales vocant*.

Confessorum Sermones.

Constitutiones Decretales.

Contemptus mundi.

^D *Decretales, Constitutiones, & Decreta*.

^E *Eleemosynæ tractatus*.

Evangelicæ Legis mysteriorum tractatus.

Eucharistiæ Sacramenti tractatus.

^H *Homiliæ in festivitâtibus Apostolorum, & Martyrum*.

Homiliæ in præcipuis Sanctorum Solemnitatibus.

Homiliæ variæ de tempore.

^L *Lateranensis Concilij Decreta*.

^M *Martyrum homiliæ*.

Mundi contemptus.

^S *Sanctorum veneratio*.

Sermones in Apostolorum, Martyrum, Confessorum, & Virginum Natalitijs.

Sermones, seu homiliæ variæ de tempore per anni cursum.

Sermones in Sanctorum Solemnitatibus.

^V *Veneratio Sanctorum. Virginum homiliæ*.

FLORUIT, sedens in Pontif. Anno Domini MCXCVIII. Moritur Perusii Anno Domini MCCXV. Vide Concil. Lateran. Gen. 2.

PETRI BERTORII

Natione Galli Ordinis Benedictini
 Opera.

B

B *Biblicum Dictionarium utriusque Testamenti*.

Breviarium historiarum Bibliorum.

D

Dictionarium Biblicum utriusque Testamenti tribus tomis distinctum.

I

Inductorium morale, in tres libros divisum.

R

Reductorium morale, utriusque Testamenti.

Repertorium morale.

C LARUIT Anno Domini
 MCCLX.

HUGONIS DE S. CHARO

Cardinalis Ordinis Prædicatorum.

A ^A *BachuK, tom. 5.* *Amos, tom. 5.*
Abdia, tom. 5. *Apocalypsis, tom. 7.*
Aggæi, tom. 5. *Apostolorum Acta, to. 7.*

B

Baruck, tom. 4.

Bibliorum concordantia opus immensum, & quidem præclarum, tom. 7.

C

Canonica epistolæ, tom. 7.

Cantica Canticorum, tom. 3.

Concordantiæ Bibliorum, tom. 7.

D

Danielis Comment. tom. 5.

Deuteronomium, tom. 1.

E

Ecclesiastes Comment. tom. 3.

Ecclesiastici, tom. 3.

Epistolarum Pauli, tom. 7.

Esdræ 4. tom. 1.

Exodi, tom. 1.

Esther, tom. 1.

Ezechielis, tom. 5.

G

Genesis Comment. tom. 1.

I

Iheremiæ Commen. to. 4.

Iosue, tom. 1.

Joannis, tom. 6.

Isaiæ, tom. 4.

Iob, tom. 1.

Judicum, tom. 1.

Joelis, tom. 5.

Judith, tom. 1.

Jonæ, tom. 5.

L

Levitici Comment. tom. 1.

Lucæ, tom. 6.

M

Machabæorum Commen. Marci, tom. 6.

tom. 5.

Matthæi, tom. 6.

Malachiæ, tom. 5.

Micheæ, tom. 5.

N

Naum Comment. tom. 5.

Numerorum, tom. 1.

O

Oseæ, tom. 5.

Para-

ÆGIDII ROMANI COLUMNÆ

AUGUSTINIANI OPERA.

Hic fuit S. Thomæ Auditor.

P
Paralipomenon Comment. tom. 1.
Pauli epistolarum, tom. 7.
Proverbiorum, tom. 3. *Psalterij, tom. 2.*

R
Regum 4. librorum Comment. tom. 1.
Ruth, tom. 1.

S
Sapientie, tom. 1. *Sophonie, tom. 5.*

T
Tbrenorum, tom. 4. *Tobie, tom. 1.*

Z
Zacharie, tom. 5.

HUgo hic fuit Ordinis Fratrum Prædicatorum, qui primus ex illo Ordine cathedram Theologiæ meruit conscendere, magistrallem. Totum Vetus, ac Novum Testamentum exposuit, sed in Psalmos, in Daniëlem, & in Lucam diffusius. Hæc ex Henrico de Gandavo de Scriptor. Eccles.

Claruit Anno Domini MCCLXII. Hunc Hugonem Tritthemius vocat: Hugonem Barbinonensem.

ALBERTI MAGNI

OPERA OMNIA

Hic fuit B. Thomæ Præceptor.

A
I*N Abacuc Commentarius, tom. 1.*
In Abd. Commentarius, tom. 1.
In Agg. explanatio, tom. 1.
In Amos explanatio, tom. 1.

E
Evangeliorum 4. explanationes, tom. 2.

I
In Joëlem explanatio, tom. 1.
In Jonam Commentarius, tom. 1.

M
Magnificat expositio, tom. 2.
Malachie Commentarius, tom. 1.
In Michæa expositio, tom. 1.
Expositio in Missus est, tom. 2.

N
In Nahum expositio, tom. 1.

O
In Oseam expositio, tom. 1.

P
In Prophetas minores expositio 12, tom. 1.

S
In Sophoniam Commentarius, tom. 1.
Super Magnificat, tom. 2.
Super Missus est, tom. 2.

Z
In Zachariam expositio, tom. 1.

SCRIPSIT etiam in Philosophiam Aristot., & floruit circa Annum Dni MCCLXX., & moritur Anno Domini MCCLXXX.

A
D*E Anima Commentarius.*
In Artem vet. Arist.
De Angelica Salutatione explanatio.
De Angelorum mensurâ, cognitione, motu, & compositione.
De Arca Noe, & Articulorum Fidei distinctione.

B
Influentia divina in Beatos.
Bonifacio Octavo de renunciatione Papæ.

C
De Causis Comment.
De Canonicis Epistolis tractatus.
De Cantica Cantorum explanatio.
De Charattere.
Corinthiorum Commentaria.
De Corpore Christi tractatus.
Corporis humani formatio.

D
De deceptione tractatus.
Defensorium pro doctrina S. Thomæ.
De Dominica Oratione expositio.

E
In Elenchos Comment.
In Epistolas ad Romanos, & Corinthios expositio.
Errores omnium antiquorum Philosophorum ab innumeris mendis expurgati, & nunquam antea impressi, ab hujus Indicis Auctore in lucem editi.

De Esse, & essentia, vel de primo princ.
In Ethica Arist.
De Eccles. Potestate.
Contrâ Exemptos, & alia.

F
Formarum gradus, & pluralitas.

G
De Generatione, & corruptione.

H
Hexaameron libri duo, questionum Scholasticarum multitudine repleti.
Contrâ hereticos terreus fulmen.

I
Joachimi Abbatis damnatio.
In Joannis Evangelium expositio.
De Intellectu possibili.

L
In Logicam Commentaria, & quæstiones.

M
De Medio demonstrationis.
De Materia Cæli, & horum inferiorum, quæstio perpulchra.
In Metaphis. Comment., & quæstiones.
In Missæ Canonem expositio.

N
In parva Naturalia Comment.

O
In libr. Oeconom. Comment.

P
Pauli Epistolarum ad Romanos, & Corinthios Comment.

De Peccato originali .
Philosophiæ Commentaria, & quæstiones .
Physicæ Commentaria, & quæstiones .
In libr. Polit. Comment.
In Priora posteriora Aristotelis Comment.
De Prædestinatione, Præscientiâ, Paradiso, &
Inferno .

Q

Quodlibetorum liber .

R

Reges quomodo exercere possint opera liberalita-
tis circa bona ad Coronam pertinentia .
De Renunciatione Papæ tractatus tempore Boni-
facij VIII. editus .
De Rethorica . De Resurrectione .

S

De Salutatione Angelicâ expositio .
De laudibus Divinæ Sapientiæ .
Sententiarum, primi, secundi, & tertij Com-
mentaria, & quæstiones . Tertius ad 11. usque
distinctionem nondum impressus . Quartus ci-
tatur à nonnullis, sed nunc non reperitur .
Sermones varij .

T

Theologiæ compendium, & excellentia, & suffi-
cientia Scripturæ Sacræ .
Theologiæ subiectum .
Theoremata quinquaginta de Corpore Christi .

HIC DOCTOR Eremiticæ Augustinianæ
 Sodalitatis ornamentum, & decus,
 Cælestino, qui Pontificatu se abdicavit, fue-
 rat in primis familiaris, & sanctissimis mori-
 bus exactissimam eruditionem adjunxit; cujus
 scripta, qui legunt sapientiæ copiam, doctri-
 næque magnitudinem simul, ac suavitatem,
 admirantur. Nihil eo uberius, absolutius,
 dilucidiusque esse potest, hinc jure quidem
Fundamentarij nomen est adeptus. In secun-
 do autem *Sententiarum* libro multis rebus
 aucto, & illustrato, & ab infinitis mendis ex-
 purgato ab hujus Indicis Auctore, nihil eo
 melius desiderari potest. Tanta autem fuit
 hujus Doctoris in scribendo felicitas, ac faci-
 litas, ut ob id, necnon ob ejusdem doctrinam
 solidissimis fundamentis firmatam, ut, ipso
 etiam vivente, decretum fuerit in Comitibus
 Generalibus ejusdem Ordinis Florentiæ cele-
 bratis Anno Domini MCCLXXXVII. Beato
 F. Clemente Auximano Priore Generali,
 ut dicti Ordinis Fratres doctrinam ejus om-
 ninò sequi, & omnes opiniones, ac sententias
 scriptas, ac scribendas tueri deberent ex præ-
 cepto, ut patet ex Registro ejusdem Ordinis,
 Romæ in Archivio Cænobii S. Augustini
 asservato. Decreti verba sunt hæc:

Quid Venerabilis Magistri, nostri Fratris
Ægidij doctrina mundum universum illustrat,
definimus, & mandamus inviolabiliter observari,
ut opiniones, positiones, & sententias scriptas, &
scribendas prædicti Magistri nostri, omnes Ord-
inis nostri Lectores, & Studentes recipiant, eisdem
præbentes assensum; & ejus doctrinæ, omni, qua
poterunt sollicitudine, ut, & ipsi illuminati, alios
illuminare possint, sint seduli defensores .

ÆGIDIUS fuit Romanus ex Familia Co-
 lumnensi nobilissima, ac vetustissima, Bitu-

ricensis Archiepiscopus, deindè Cardinalis.
 Claruit Anno Domini MCCLXXXVII. Vi-
 xit annos 69.

ALBERTI PATAVINI

AUGUSTINIANI OPERA.

Hic fuit Ægidij Romani Discipulus.

C

Commentariorum in Pentateuchum more
 Scholastico libri 5.

D

Dominicarum omnium sermones .

E

Evangeliorum omnium expositio .

M

Manuscripta permulta, quæ Patavij asservantur .

P

Pauli epistolarum expositio .

Pentateuchi Commentaria .

Q

Quadragesimales Sermones .

S

Sermones Dominicales totius anni .

Sermones Quadragesimæ .

Sermones de Adventu .

Sermones de Sanctis .

MORITUR Anno Domini
MCCC.

AUGUSTINI TRIUMPHI

Anconitani Ordinis Eremitarum
 S. Augustini Opera .

A Nima potentia lib.

Apocalypsis cum catena .

Apostolorum in acta Comment.

C

Canonicarum epistolarum, & in easdem catena .

Canticum B. Mariæ Virginis .

Catena in epistolas Pauli .

Catena Patrum .

Concilij magni auctoritas, & præcedentia lib. 1.

Chordæ decem lib. 1.

D

Dominicæ Orationis expositio .

E

Epistolarum Pauli expositio .

Evangeliorum omnium explanatio .

Ezechielis expositio .

I

Joannis Evangelij expositio .

L

Lucæ Evangelij expositio .

M

Marci Evangelij expositio .

Matthæi Evangelij expositio .

P

De Petestare Papæ volumen satè ingens, ac cele-
berrimum ad Joann. XXII. Pont. Max.

Pauli in omnes epist. Comment.

Quod-

Q

Quodlibetorum lib. 1.

R

De Resurrectione lib. 1.

S

*Salutationis Angelicæ expositio.**Sententiarum Commentarij lib. 4.**Super Missus est, & Magnificat, & Orationem.**Dominicam Commentarij ab Authore hujus Indicis in lucem editi.**De Spiritu Sancto contra Græcos lib. 1.*

T

Terræ promissionis introitus lib. 1.

Hic Doctor ex Familiâ nobili, ac per vetustâ Anconæ, Civitatis insignis in Piceno, scripsit alia multa, sed perpauca sunt prælo commissa, & illud præsertim opus divinum de Potestate Ecclesiasticâ Joanni XXII. Pontifici Maximo dicatum 1320., sed Romæ 1582. impensis, & industriâ Illustris Domini Secretarii, & Familiaris Gregorii XIII. Domini Joannis Baptistæ Triumphii Anconitani à M. F. Augustino Romano à Fivizanio Sanctissimi D. Nostri Sacratio expurgatum, & excusum, ac summis virorum laboribus mirabiliter illustratum; quorum ego, inter ceteros minimus, magnam tuli partem.

Exorditus fuit etiam volumen insigne, ex scriptis B. Patris Augustini, quod *Milleloquium* inscripsit: sed morte præventus imperfectum reliquit; quod Bartholomæus Urbinas ejusdem Ordinis perfecit; qui etiam ad hujus exemplar *Milleloquium* etiam Ambrosii conscripsit.

Natus est TRIUMPHUS MCCXLIII. Vixit annos 85. Obiit MCCCXXVIII., vel secundum alios MCCCXV. post obitum Ægidii ann. circiter 12.

PETRI PALUDANI

O P E R A.

B

B

Bibliorum præfatio, tom. 1.

E

Exodi liber unus, tom. 1.

G

Genesis liber unus, tom. 1.

P

*Præfationum in omnes Bibliorum libros lib. unus tom. 1.**Psalterij, 7. voluminibus distinctum, tom. 2.*

S

Sententiarum libri 4.

PETRUS de Palude fuit natione Gallus, Ordinis Fratrum Prædicatorum.

Floruit Anno Domini MCCC.,
vel MCCCXXX.

ALPHONSI TOSTATI

MADRIGALENSIS

Episcopi Abulensis Opera omnia, quæ in tres,
& viginti Tomos distingui solent.

A

A

Nimarum status, tom. 20.

C

*Commentaria in Evangelium Matthæi, tom. 6.**Contra Concubinos, tom. 20.*

D

*Defensorium trium questionum contra æmulos in Romana Curia disputatarum, tom. 20.**Deuteronomij Commentaria, tom. 5.*

E

*In Ecce Virgo concipiet, tom. 20.**In Evangelium Matthæi Commentaria, tom. 14.**15. 16. 17. 18. & 19.**Exodi Commentaria, tom. 2.*

F

Franciscus Fontanus Auctor Indicis, tom. 22.

G

Genesis Commentaria, tom. 1.

I

*Index Operum, tom. 22. & 23.**Josue Commentaria, tom. 6.**Judicum Commentaria, tom. 4.*

L

In Leviticum Commentaria, tom. 4.

M

In Matthæum Commentaria, sex Tomis distincta, hoc est, 14. 15. 16. 17. 18. & 19.

N

Numerorum Commentaria tom. 3.

P

*Paradoxa in 5. partes divisa in unum tomum collecta, tom. 21.**Paralipomenon Commentaria, tom. 8.**Politie tractatus, tom. 20.*

Q

Quæstiones in Matthæum, tom. 17.

R

*Regum primi Commentaria, tom. 10.**Regum secundi Commentaria, tom. 11.**Regum tertij Commentaria, tom. 12.**Regum quarti Commentaria, tom. 13.**In Ruth Commentaria, tom. 9.*

S

Super illud: Ecce Virgo concipiet, tom. 20.

T

De Beata Trinitate, tom. 20.

INDEX in Opera omnia duobus voluminibus distinctus, editus fuit à Francisco Fontano Canonico Complutensi in Valle Oletanâ, ubi Opera sunt prælo commissa. Hoc autem Indice singula, quæ ad Scripturam Sacram, sive ad variam hominis eruditionem pertinent, comprehensa sunt.

Claruit ALPHONSUS Anno Domini
MCDXL.

DIONYSII CARTHUSIANI

OPERA OMNIA.

- I**
N Abacuc Commentaria, tom.6.
Abdie Commentaria, tom.6.
Aggei Commentaria, tom.6.
Amos Commentaria, tom.6.
Angelorum tractatus in summa Theol.
Animæ potentiæ in summa Theol.
Animæ passionis in summa Theol.
Apocalypsis Commentaria, tom.9.
Apostolorum in acta Commentaria, tom.9.
- B**
Baruc Commentaria, tom.5.
Beatitudo hominis in summa Theol.
- C**
Canonicarum epistolarum Commentaria, tom.9.
Canticorum Commentaria, tom.4.
Cardinales virtutes in summa Theol.
Christi Incarnatio in summa Theol.
Commentaria in 4. Sententiarum libros.
Corinthiorum epistolarum commentaria, tom.9.
Creationis tractatus in summa Theol.
- D**
Danielis commentaria, tom.5.
De Deo, & de attributis in summa Theol.
De Demonum impugnatione in summa Theol.
Donorum tractatus in summa Theol.
- E**
In Ecclesiasten commentaria, tom.4.
Ecclesiastici commentaria, tom.4.
Epistolarum Pauli commentaria, tom.9.
Esdræ librorum commentaria, tom.7.
Ester commentaria, tom.7.
Ezechielis commentaria, tom.5.
- F**
Fati tractatus in summa Theol.
- G**
Gratiæ tractatus in summa Theol.
Gubernationis tractatus in summa Theol.
- H**
Hymnorum commentaria, tom.9.
- I**
In Jacobi epistolam commentaria, tom.9.
Jeremiæ commentaria, tom.5.
Joannis commentaria, tom.8.
Joannis epistolarum commentaria, tom.9.
Job commentaria, tom.7.
Joelis commentaria, tom.6.
Jonæ commentaria, tom.6.
Josue commentaria, tom.2.
Isaiæ commentaria, tom.5.
Judæ epistolæ commentaria, tom.9.
Judicum commentaria, tom.2.
Judith commentaria, tom.7.
- L**
In Lucam commentaria, tom.8.
- M**
Machabæorum commentaria, tom.7.
Malachiæ commentaria, tom.6.
In Marcum commentaria, tom.8.
Mariæ Sanctificatio in summa Theol.
In Matthæum commentaria, tom.8.
Meriti tractatus in summa Theol.
Micheæ commentaria, tom.6.

N

- Nabum commentaria*, tom.6.
Nehemiæ commentaria, tom.7.

O

- Opuscula insigniora in 3. classes distincta, quarum prima ad Clerum, altera ad vitam Monasticam, tertia ad Laicos pertinent*, tom.10.
Osæ commentaria, tom.6.

P

- Paralipomenon commentaria*, tom.2.
Passio, & Resurrectio Christi in summa Theol.
Pauli epistolarum commentaria, tom.8.
Pentateuchi commentaria, tom.1.
Petri epistol. commentaria, tom.9.
Philemonis epist. commentaria, tom.9.
Philippensium epist. commentaria, tom.9.
Præceptorum tractatus in summa Theol.
Premium honorum in summa.
Proverbiorum commentaria, tom.4.
Psalmorum omnium commentaria, tom.3.

Q

- Quæstiones in sententias Petri Lombardi.*

R

- Regum librorum* commentaria, tom.2.
Retributio malorum in summa.
Romanorum Epistolæ commentaria, tom.9.
Ruth commentaria, tom.1.

S

- Sacramentorum tractatus in summa Theol.*
Sapientiæ commentaria, tom.4.
Sophoniæ commentaria, tom.6.
Summa totius Sacræ Theologiæ duobus tomis, vel quatuor libris distincta.

T

- Theologiæ virtutes in summa Theologia.*
Thessalonicensium epist. commentaria, tom.9.
Threnorum commentaria, tom.5.
Timothei epist. commentaria, tom.9.
Titi comment. tom.9.
Tobia commentaria, tom.7.

V

- Virtutum habitus in summa Theologia.*
Vitiorum tractatus in summa.

Z

- Zachariæ* commentaria, tom.6.

SCRIPSIT in Alchoranum, & sectam Mahomet. lib.5., ac Dial. Epist., & Revelationes Coloniae 1533. impress. scripsit multa alia, & Claruit Anno Dom. MCDLXXI.

FRANCISCI TITELMANNI

Ordinis S. Francisci Opera.

A

- A***nnotationes locorum difficilium, Epistolarum Canonicarum*, tom.2.

C

- Canticorum explanatio*, tom.2.
Catholicarum Epistolarum explanatio.

D

- Dottissima Syntagmata in Script.* tom.1.

E

- In Ecclesiastem* commentaria, tom.1.
Epistolarum Pauli annotationes, tom.2.

I
In Joannem expositio.
In Job elucidationes, tom. 1.

L
Logicae quaestiones, & commentaria.

M
In Mattheum commentaria, tom. 2.

P
Paraphrastica elucidationes in Job, tom. 1.
Pauli Epistolarum commentaria, tom. 2.
Philosophicae quaestiones, & commentaria.
Psalmorum annotationes, tom. 1.

S
Syntagma in Divinas Scripturas, tom. 1.

C
CLARUIT Anno Domini
MDXXX.

SANCTIS PAGNINI LUCENSIS

Ordinis Prædicatorum Opera.

C
Catena in Pentateuchum argentea appellata.

Catena in Psalmos.
Clementi VII. novum testamentum dicatur.

G
Grammatica Hebraica.

I
Isagoge ad sacras literas.

L
Leonis X. hortatu vetus testamentum ex Hebreo
in Latino vertit.

Lexicon linguae sanctae.

N
Novum testamentum juxta Græcam fidem Cle-
menti VII. dicatur.

P
Pentateuchi catena.
Psalmorum catena.

T
Testamentum vetus ex Hebraica veritate latini-
tati donatum.
Thesaurus linguae sanctae.

M
MORITUR Lugduni Anno Domini
MDXLI.

ALOYSII LIPPOMANI VENEITI

Episcopi Veronensis Opera.

C
Catena in Genesim.
Catena in Exodum.
Catena in Leviticum.
Catena in Psalmos 3. tomis comprehensa.

E
Exodi Catena.

G
Genesis Catena.

L
Leviticæ Catena.

P
Psalmorum Catena Romæ impressa in 50. Psal-
mos cæteris tomis nondum in lucem editis.

S
Sanctorum gesta, & vita.
Symboli Libellus.

V
Vita Sanctorum.

ALOYSIUS Lippomanus scripsit Catenam
in Genesim, ex Authoribus Ecclesia-
sticis plus minus sexaginta, iisque partim
Latinis, partim Græcis connexam, & ex-
cusam Parisiis MDXLVI. Idem ab eo præsti-
tum est in Exodum, Paris. MDL. impressum;
necnon Psalmos, quorum quinquaginta Ro-
mæ sunt in lucem editi. Pro nonnullis Scri-
pturæ Sacræ locis apponitur ibi interdum
Textus Hebraicus Scripturæ Sacræ punctis
insignitus, deinde characteribus Latinis red-
ditus. Pollicitus est, se in universam Divi-
nam Scripturam consimili studio elaboratu-
rum. Hanc elucubrationem vidi ego ab eo-
dem in Leviticum conscriptam, sed nondum
impressam. Scripsit etiam Vitas Sanctorum,
multis voluminibus comprehensas. Obiit
Anno Domini MDLIX.

SIXTI SENENSIS

Ordinis Prædicatorum Opera.

ADVENTUS Evangeliorum explicatio.
Adversus oppugnatores Veteris, & novi Testa-
menti.
Annotationes, & censurae in oppugnatores Ve-
teris, & novi Testamenti.
Ars exponendi Sacrosancta volumina.
Astronomicarum quaestionum liber unus.

B
Bibliorum Sacrorum concordantiarum usus.
Bibliotheca Sancta.

C
Catholici Sacrorum voluminum expositores.
Censurae, & annotationes in expositores Veteris,
& novi Testamenti.
Concordantiarum Sacrorum Bibliorum usus.

D
Dominicalium Evangeliorum explanatio.

E
Ecclesiastici expositio.
Ecclesiastici elucidatio.
Evangeliorum Quadragesimalium explicatio.
Exameron Homiliae 6.
Expositores Sacrorum voluminum.

F
Festorum Evangelia.
Homiliae in Evangelia Quadragesimalia.
Homiliae de Sanctis, & Dominicis.
Homiliae Quadragesimales.

I
Job tria prima Cap. Homiliae 6.

N
Novi Testamenti annotationes, & censurae.
Numerus, partitio, & auctoritas divinarum vo-
luminum, liber unus.

P
Pauli Epistolae ad Romanos liber unus.

Phy-

*Physicarum questionum liber unus in varios
Scripturae Sacrae locos .*
*Problematicarum Epistolarum liber unus in va-
ria scripturae loca .*
Proverbiorum expositio .
Psalmi primi Homilia 6.
*Psalmi quinquagesimi Genus explicari , Homi-
lia 20.*

Q

Quadragesimalis Homilia .

R

Romanorum Epistola liber unus .

S

Sapientiae expositio .

*Scholasticarum questionum liber unus in Episto-
la ad Romanos .*

Scripturae divinae in varios locos expositio .

*De Scripturis , & de Scripturibus , quorum
mentio fit in Sacris voluminibus .*

T

*Adversus Testamenti novi oppugnatores liber
unus .*

V

*Adversus Veteris Testamenti oppugnatores liber
unus .*

Floruit Anno Domini
MDLXVI.

GEORGI EDERI

OPERA .

A

Auctor Catechismi Catholici jussu Pii V.
Pont. Max. editi .

C

Catechismi Catholici partitiones .

*De Christianae doctrinae articulis explanatio li-
ber 5.*

E

Evangelii , & novae legis appellationes lib.3.

Evangelistarum intentio , lib.3.

F

Figura , & concordia Evangelistarum , lib.3.

I

*Isagoge , de Sacrae Scripturae partibus in genere ,
lib.1.*

M

Materia librorum Veteris Testamenti , lib.2.

Mossae conjectura , & indicia , lib.3.

N

Numerus Evangeliorum , lib.3.

Novi Testamenti partitiones , lib.3.

P

Partitiones veteris testamenti , lib.2.

Partitionum novi testamenti , lib.3.

*Partitionum secundae partis novi testamenti ,
lib.4.*

*Partitionum explanantium summam Christiana ,
lib.5.*

*Principia Theologiae , & alia ad Theologiam
spectantia , lib.1.*

S

Scriptores veteris testamenti , & temporum , lib.2.

Scriptores Evangeliorum , lib.3.

T

Tempora , & continuationes Evangeliorum , lib.3.

*Testamenti novi Partitiones verum ordinem , &
scopum attingentes , lib.4.*

De Theologiae principiis .

Claruit Anno Domini MDLXIX. An-
no III. Pii V.

CORNELII JANSENII

OPERA .

A

Annotationes in Sapientiam Salomonis ,
tom.1.

C

Canticorum Ferialium Commentaria , tom.1.

Concordantia Evangelica tom.2.

E

In Ecclesiasticum Commentaria , tom.1.

Evangeliorum concordantia , tom.2.

H

Historia 4. Evangeliorum , tom.2.

P

Proverbiorum Commentaria , tom.1.

Psalmodum Commentaria , tom.1.

S

Sapientiae annotationes , tom.1.

Claruit Anno Domini MDLXXI. , &
Concilio Tridentino interfuit .

JULII ROGERII

OPUSCULA .

A

Auditoris Sacrae Theologiae opusc.1. tom.1.

C

Canonicorum librorum opusc.1. tom.1.

D

De Dei Verbo opusc.3. tom.2.

I

Interpretatio Scripturae Sacrae , opusc.1. tom.2.

L

Librorum Canonicorum , opusc.1. tom.1.

Q

*Questiones ad Theologum spectantes , opusc. 1.
tom.1.*

R

Rethorica facultas ad Theologum spectans , tom.1.

S

De Scripturae Sacrae sensibus , opusc.1. tom.1.

Scripturae Sacrae obscuritas opusc.1. tom.2.

T

Theologia sacrae , opusc.1. tom.1.

V

Verbum Dei traditum , opusc.1. tom.2.

Hic fuit Prothonotarius Apostolicus , &
Abbas Lamulorum . Et floruit Ann.
Dom. MDLXXX.

JO: FRANCISCI LOMBARDI

Theologi Opuscula .

C

Chronologia, sive Martyrologium Nat. Dom.
editum à Joanne Lucido, locupletat. &
impress.

E

De Eucharistiæ Sacramento contra Bereng. Zuñg.
Æcolamp. Calvin. Neocapharnaitas .

H

Hymnus super celebratione Œcumenicæ Synodi
Trid. occasione Psal. 116. sub metricis numeris
conscriptus .

L

Legitur Index dogm. & refor. (Cum Conc. Trid.
primo Romæ imprimitur à bon. mem. Paulo
Manutio) qui jussu bon. mem. Pii IV. XV. die-
bus elaboravit; qui & industria P. Galefii
in forma synopsis redigitur anno vero sequen-
ti, qui erat 1565. e Mantua transmittuntur
Venet. ad Ford. Zilettum annot. margin. in.
Concil. quas primum auctoritate Sanctæ Sedis
Apost. annotavit Illustris Vir Horatius Lutus
Callienfis .

O

Oratio die S. Stephani habita Tridenti an. 1561.
quæ Brixia impressa est: postea Neap. indu-
stria doctiss. Nic. anel. paccæ, cujus testimo-
nium recitat Sander in lib. Eccles. Hierar-
chiæ, sed & altera habita est Neap. in Sy-
nodo Diocesana sub die 14. Feb. 1565. quæ
non est impressa .

P

Patientiæ encomia ex Beati Cypriani Speculum
Mortis, & Judicii ex S. Basilica in Psal. 33.
& 114. Item Divitum ex B. Paulo, aliisque
Scripturis canonicis typis tradita .

Prosa mortuorum in metricum jambicum versa .

S

Sibyllæ Erythrææ acrostichis: cujus mentio fit
apud Euseb., & B. Augustinum post alias in-
terpret. versa, servata tamen mystica primo-
rum elementorum conditione .

Imprimenda .

IN Biblia tam novi, quæ veteris Testamenti
Scholia ex Sacris Conciliis, sanctisque Pa-
tribus, etiam scholasticis, diu decerpta hinc
elucidationes paravit in Ruth, Tobiam, Job,
Canticum Canticorum, Ecclesiasten, Baruch,
Nabum, Ait. Apost. Epist. ad Tim., & Tit.
(quæ sunt duo Seminariorum discipl. Eccl.) nec
non Epist. ad Hebræos .

In Psalterium Davidicum explicationes, maxi-
me autem in sextam partem, quæ continet
quinque Pentades nimirum in Psal. 15. 22.
33. 36. 44. Psal. 51. 61. 66. 71. & 75.
Psal. 79. 80. 83. 90. 100. Psal. 103. 109.
121. 129. 231. ult. autem pentas in Psal. 136.
138. 144. 14. 7. 150.

Expositio in Orationem Dominicam, ubi contra
hereticam pravitatem tractat de 7. Eccl. Sac.
copiosissime de Sacramento Altaris, & incruen-
to Sacrificio juxta numerum petitionum Opus

sane ab Annis 25., & amplius inchoatum,
necdum absolutum .

Epistolarum S. Clementis PP. ad Corinthios frag-
menta ex Orig. B. Hieronym. aliisque Eccl.
Scriptoribus sparsim collecta, juxta eum mo-
rem, quem in prophanis Doctoribus observa-
runt Illustrissimi Viri C. Sigonius, Aldus Man,
& Hier. Columna .

In Vincentii Lyrinensis Commonitorium commen-
tariolus post Joan. Costerium .

In Sedulii Paschale carmen; quæ est latina acro-
stichis, A solis ortus cardine, elucidationes .
Hymnorum Eccl. libri duo, quos partim in Sap-
phicam typum, partim in Jambicon dimetrum
scripsit .

Catalogus Scriptorum Catholicorum (ad imita-
tionem Beati Hieronymi Gennadii, Trithe-
mii, & aliorum) quos collegit ab Anno 1517.
adversus Brentium, Bullingenum, & propa-
nas verbi divini adulteratorum novitates .

Scholia in aliquot Doctores Ecclesiasticos coacer-
vata, nimirum .

In S. Augustini Enchirid., & de Doctrina Chri-
stiana .

S. Athanasii Symbolum cum Richar. Pampol.

S. Basilii lib. quoddam Deus non sit auctor malorum.

S. Bernardi de consideratione ad Eugen. PP.

S. Clemen. Alexand. Stromata .

S. Cypriani de simpl. prælatus .

S. Dionys. Areop. de Eccl. Hierarchia .

S. Gregorii Papæ dialogos, & pastorale .

S. Gregorii Nazianzeni apologeticum .

S. Ignatii Martialis, & Polycarpi aliquot Epist.

S. Joannis Damasceni lib. de iis, qui in fide
dorm.

Lactantii firm. de Dei opificio .

S. Leonis Papæ serm. de die Annunc. & Assumpt.

Summorum Pontif. aliquot decretal. Epist. ma-
ximè Anacleti cap. in novo, dis. 21. Innocen-
tii III. cap. cum Maribæ de cel. Miss. Clem. 5.
si dominum; de rel., & ven. sanct.

S. Prudentii in Hymnum de B. Laurentio Ar-
chidiacono .

Tertulliani de præser. hæreticorum .

Idem de resurrectione carnis .

D. Thomæ Aquinatis opus de Festo Corporis
Christi .

Loci communes Theologici, veluti quædam anti-
dota aquilonaris morbi in quibus tractatur de
Angelo Custode. Canon. Appost. Canone Mis-
sæ. Cantu, & Carimon. Eccl. Ciborum de-
lectu .

S. Clem. Epist. Celibatu sacer. Conciliis, Con-
stantini donatione .

De Crucis signaculo, Diaboli epithetis .

Die Dominica, & Festis diebus Dion. Areop.
lib. Edit. Vulg. Bibliorum S. R. E. primatu,
& autoritate; Fide, & operibus; Fuga di-
gnitatum. Gentilium testimoniis genuflexione.
S. Gregor. dial. Hæreticorum nominibus,
Hymnis, & Horis canon. Humicubatione,
jejuniis, Imaginibus, Indulgentiis B. Joan.
Apocal. Libero ar. Libris apocr. Item de Ca-
nonicis, maximè de Epist. ad Hebr. novitate
Doctr. numeris obed. prælatorum, ornatu
templorum, osculo pacis, & pedum Papæ,
ex epitome Ios. Stephani. Petri Apost. Prin.
aut.,

aut., & adventu, ac resid. in Urbe usque ad diem pass. ann. 13. Neronis, quando felicem cursum cum Beato Paulo doct. gent. consummavit, prædestinatione, Purgat. igne, & defunctorum suffr. Quadrage. Reliq. Sanctorum, & eorum Orat. 72. Discip., & aliis interpr. Symbolo fidei, tradit. Apost. ex Pese, & Lud. gravinate Epis. stabiarum, Trisagio, Vigiliis, & B. Virginis, Deipara dignitate.

Martyrologium (quod nuper jussu S. D. N. Gregorii XIII. impressum est) locupletabit syllabo tormentorum, quæ Christi athleta pro eodem passi sunt gaudentes, tyrannorum, qui ea impie mandarunt, (suadente Diabolo), & similia.

Matriculam pariter Theologorum (quàm vocant) Neap. ab ann. 1413. usque 1585. imprimi curabit, ut enim fuerat olim unus ex Theol. Sac. Conc. Trident., quod liquet ex novissima impress. Conciliorum apud Coloniam, idemque ex delectis à Patribus ad recognitionem Iudicis librorum prohibitorum, Concil. Trident. de sess. 18. sub die 26. Februarii 1562. quo tempore fuit etiam bireto clericali insignitus, ita factus est unus ex Theol. quos Neapol. vacant incorporatos: idque sub die ultima Aprilis 1577.

NATUS est autem Neap. sub Clem. VII. Anno MDXXXI. cumque post decursum liberalium artium, etiam Medicæ facultati, in gratiam Parentum suorum, vacaverit (cujus insignia Salerni acceperat ultima Maji 1549.) scripsit quoque librum *de Baln. Puteolorum, & Pithecusarum*, cui adjecit aliquando Hippocr. jusiurandum, & Gal. lib. cui titulus est, *Quos, & quando purgare oportet*, quos è Græco idiomate in heroicam formam Latinæ vertit, imitatus Andromachum Nicandrum, & alios Scholæ antiquæ, quæ est apud Salernum; etiam carmina emendavit, & in Apollineum transtulit leporem.

CASSIODORI

Regula, & Opera.

HOC loco Regulam item Scripturalem Cassiodori, tanquam instituto nostro optimè faventem, apponere visum est: hac enim observatione, multa Divinæ Scripturæ dicta, ultra ea, quæ infra posita sunt, clariora, & à falso mendo vindicata reddentur. Quæ autem infra cernuntur, quamvis Grammaticæ Latinæ præceptis adversari videantur, ejusdem tamen Latinitatis schematibus non tritis, quæ hanc Linguam non satis calientibus, vitia videntur, tantum abest, ut refragentur, ut iisdem maximè faveant, & Latinitatis thesaurum præferant. Adde etiam, quod Scriptura vetus haud paucis est referta Hebraïsmis, ob quos idem jure suo

dicar oportet. Has Scripturæ Sacræ phrasas, vel locutiones, & id genus alias innumeras à me declaratas, cum plus oculi nactus ero, in lucem emittendas curabo. Cassiodorus lib. 1. cap. 15. de Divinis lectionibus ait hunc in modum: *Nec illa verba tangenda sunt, quæ contra artem humanam posita reperiuntur; sed auctoritate multorum codicum vincantur eorumque siquidem nequeunt, quæ inspirante Domino dicta noscuntur, ut est.*

OBliti sumus te, Psal. 41.

Viri sanguinum, & dolosi fabricatus est templum, Psal. 54.

Inflabitur ventrem, pro ventre, Num. 33.

Et protulerunt exploratores pavorem terræ, quam exploraverunt eam. Num. 5.

Terra, in qua habitat in ea, Psal. 25.

De manu canis unicum meum, Psal. 95.

Populo qui nascetur; quem fecit Dominus, Psal. 25.

Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos, Matth. 24.

Beatus Populus, cujus est Dominus Deus eorum, Psal. 143.

HÆC, multoque plura Cassiodorus, magna ex parte juxta LXX. Editionem. Hujus autem Scriptoris libri *de Divinis lectionibus*, necnon *de Schematibus, ac Tropis Scripturæ Sacræ*, perlegendi sunt, & frequentèr quidem: maximam enim Divinarum literarum studiosis utilitatem afferre possunt. Cassiodorus namque, vir in divinis Scripturis apprime doctus, & sæcularibus literis omnium suo tempore facile eruditissimus, non minus vitæ Monasticæ sanctitate, quam scientiæ clarissimus effulsit. Scripsit permulta, hoc est, Epistolarum libros 12. *De ratione animæ, in Psalmos, in Cantica Canticorum, in Epistolas Canonicas, in Actus Apostolorum, in Apocalypsim, Memoriale Scripturarum; Historiam tripartitam, Catalogum Consulium Romanorum. De disciplinis, ac sæcularibus literis, De Etymologiis, De Orthographia, De Schismatibus, ac Tropis, & alia*, sed Institutione divinarum Scripturarum lectores docentur, quo ordine assumendi sint libri, quonam studio legendi, quinam Doctores Scripturæ Sacræ deligendi, & sub qua cautela divina Auctoritas legenda sit, & quibusnam intelligentiæ modis interpretanda, sive intelligenda. Hac itaque de causa ipsum hoc loco apponere libuit, ut nostrum Libellum. *Indicem scilicet Scripturalem, ac Theologicum*, hoc concludamus fine, Cassiodoro videlicet institutum nostrum, cujus finis est, Theologicum; & Scripturale studium facilius reddere, non mediocriter adjuvante.

Hic fuit Cancellarius Theoderici Italiæ Regis, Senator Ravennæ, ac Romæ Urbis Consul: deinde Monachus, & Abbas Cœnobii apud Urbem Raven. Claruit Anno Dom. DLXXV.

CATALOGUS SCRIPTORUM

Quorum opera recensentur
in hoc Libro.

A

Ægidius Columna Romanus, fol. 101.
Albertus Magnus, *ibid.*
Albertus Patavinus, 102.
Alphonfus Tostatus, 103.
Aloysius Lippomanus, *ibid.*
S. Ambrosius, 41.
Ambr. Epist., 42.
Anselmus Cant., 89.
S. Athanasius, 78.
Sanctus Augustinus, 12. Index
Epist. 16. Judicium de libris
eius 17. Operum Index alter
18. De libris contra Hæret.
30. Commentarij in Script.
Sacr. 32. Sermon. varij 33.
De Serm. ad Erem. *ibid.*
Regula script. 38.
Aug. Triumphus Anconitanus,
fol. 102.

B

S. Basilius, 79.
Beda, 87.
S. Bernardus, 95.
Biblia Compl. quadri. Francisci
Ximenis, & Bened. Aric

Mont. 11.

S. Bonaventura, 65.

C

Cassiodorus, 108.
S. Cyprianus, 74.
S. Cyrillus Alex. 85.
Cornel. Jansenius, 106.

D

Didymus, 78.
Dionys. Carthus., 104.

F

Franciscus Titchmannus, 104.

G

Georgius Ederus, 106.
Glossa ordinaria, 12.
S. Greg. Papa, 52.
Greg. Nysenus, 80.
Gregorius Nazianz. 82.

H

S. Hieronymus, 45.
Hilarius, 77.
Hugo de S. Victore, 91.
Hugo de S. Caro, 100.

I

Innoc. III., *ibid.*
S. Jo: Chrysost., 80.
S. Jo: Damascenus, 86.
Jo: Franciscus Lombardus, 107.

Irenæus, 72.

Jul. Rogerius, 106.

N

Nicol. de Lyra, 12.

O

Origenes, 75.

P

Petrus Bertorius, 100.
Petrus Lombardus, 92. De
iis, qui in ejus sententias
scripserunt, 93.
Petrus de Palude, 103.

R

Rabanus, 88.
S. Remigius, 89.
Rupertus Tuitien, 90.

S

Sanctus Pagninus, 105.
Sixtus Senensis, *ibid.*

T

Tertullianus, 73.
S. Thomas de Aquino, 69.
Theodoretus, 86.
Theophylactus, 89.

X

Xystus Senensis, 105.

CATALOGUS EXPOSITIORUM

Sanctæ Scripturæ

*Juxta ordinem voluminum utriusque Testamenti: in quo
enumerantur Explanatores, qui vel in omnes,
vel in aliquot, vel in singulos Bibliorum
libros conscripserunt.*

In vetus Testamentum
scripserunt.

Avila.
Eusebius Casariensis.
Hesychius Monachus.
Ang. Rocca Oper. Tom. II.

Josephus Jerosolym.
Justus Tyberinus.
Leonis castro Apologeticus.
Lucianus.
Matthæus Doringus, replica-
rum auctor.
Paulus Burgenensis additionum
auctor.

Patrophilus.
Rup. Abb.
Sept. duo Interpretes.
Sophronius.
Symmachus.
Theodotion.

K

In

In utrumque Testamentum.

Albertus Magnus.
 Alexander Hales.
 Apollinarius Junior.
 Anselmus Laudunensis.
 Augustinus Nebiensis.
 Aurelius Augustinus.
 Bartholomeus Urbinas Ordinis
 S. Augustini.
 Beda.
 Dionysius Carthusianus.
 Felicianus Capitonus.
 Franciscus Georgius.
 Franciscus Xymenius.
 Georgius Vucellius.
 Godelbertus.
 Godesfridus Tilmannus.
 Godesfridus Viterbien.
 Haymo.
 Hieronymus.
 Hugo Charensis.
 Hugo Victorinus.
 Jacobus Magnus Tolet. Ord.
 S. Augustini.
 Jacobus Genue Archiepis.
 Joachini Abb. concordia in ve-
 tus, & novum Testamentum.
 Joannis Feri annot.
 Isidorus Junior Cordub.
 Isidorus Pelusiotā.
 Lucæ Brucensis annotationes
 in Biblia.
 Leonis Castro Apologeticus.
 Nicolaus Gorran.
 Nicolaus Lyranus.
 Nicolaus Zicenius.
 Origenes.
 Paterius.
 Petrus Brunaquellus Ordinis
 S. Augustini.
 Petrus Bertorius.
 Petrus Cantor.
 Petrus Comestor.
 Petrus Paludanus.
 Petrus Riga.
 Pontius Carbonellus.
 Rabanus.
 Richardus Victorinus.
 Rupertus Tuitiensis.
 Sanctes Pagninus.
 Seraphinus Cumiranus.
 Strabo.
 Thomas Caietanus.

In Octateuchum.

Alphonsus Tostatus.
 Claudius Monachus.
 Gregorius Papa.
 Jacobus Martinus.
 Jecumenius.
 Philo Judæus.
 Procopius Garæus.
 Stephanus Anglicus.
 Theodoretus.

In Pentateuchum.

Alanus Insulensis.
 Albertus Patauinus Ord. S. Au-
 gustini.
 Aristobolus Antiquior.
 Aristobolus Junior.
 Augustinus Stenchus.
 Benedictus Stendal.
 Bruno Archiep. Colonien.
 Cyrillus.
 Diodorus.
 Eccardus.
 Eucherius.
 Franciscus Vatablus.
 Hieronymus Oleastro Ord. Præd.
 Lufitanus.
 Hugo Victorinus.
 Jacobus Fusanus.
 Jo: Zacharias.
 Matthæus Ebroicen.
 Remigius.
 Rub. Abb.
 Theodoretus.

In Genesim.

Egidius Romanus Ord.
 S. Augustini.
 Albinus.
 Aloysii Lippomani Catana.
 Ambrosius Campsa.
 Ambrosius Mediolan.
 Anastasius Junior.
 Andreas Bilius.
 Andreas Mediolan. Ord. S. Au-
 gustini.
 Anselmus Cantuarien.
 Antonius Hontala.
 Apion.
 Augustinus de Asculo Ord.
 S. Augustini.
 Avitus.
 Aurelius Prudentius.
 Basilus Magnus.
 Benedictus Pererius.
 Bruno Rathenus.
 Candidus.
 Clemens Alexandrinus.
 Dracontius.
 Eccardus.
 Eucherius.
 Eusebius Cesariensis.
 Eusebius Emysenus.
 Gennadius Constantinopolita-
 nus.
 Guillelmus Hamerus.
 Guillelmus Parisiensis.
 Gregorius Nissa.
 Guillelmus Pepin.
 Henricus de Assia Ord. S. Au-
 gustini.
 Henricus Langenstein.
 Hermannus Schildius Ord. San-
 cti Augustini.
 Hieronymus Fracastorius.
 Hieronymus Savonarola.
 Hilarius Arelatensis.

Hippolytus.
 Honorus Augustud.
 Jacobus Naclantus.
 Joannes Buteo.
 Joannes Duns Scotus.
 Joannes Anglus Ord. S. Aug.
 Joannes Pius.
 Jordanus de Saxonia Ord. San-
 cti Augustini.
 Isota Nogarola.
 Junilius.
 Ludovicus Junior.
 Lupertius.
 Melito.
 Methodius.
 Michael de Massa Ord. S. Aug.
 Nicolaus Cusanus.
 Nicolaus Trivet.
 Paulinus Nola.
 Petrus Aliacus.
 Remigius.
 Richardus Victorinus.
 Robertus Rosæus.
 Rufinus.
 Saluianus.
 Severinus.
 Sixtus.
 Strabo Antiquior.
 Tertullianus.
 Thomas Aquinas.
 Thomas Spegman.
 Thomas Valden.
 Victorinus Massiliensis.
 Victorinus Pitaboniensis.
 Vincentius Bellucen.
 Umberto Carnotensis.

In Exodum.

Aloysii Lippomani Catana.
 Ambrosius Mediol.
 Auitus.
 Bonaventura.
 Eccardus.
 Ezèchiel.
 Gregorius Nissa.
 Guillelmus Pepin.
 Gymnastus.
 Henricus Consueldius.
 Henricus Hassius.
 Hieronymus Savonarola.
 Hippolytus.
 Joannes Garver.
 Joannes Rusbrochius.
 Maximus Monachus.
 Niceas Episc.
 Nicolaus Ascentius.
 Nicolaus Dincepsulus.
 Robertus Rosæus.
 Tertullianus.
 Thomas Valden.
 Victorinus Pitabion.

In Leviticum.

ESychius Presbyter.
 Joannes Nider.

Michael de Massa Ord. S. Augustini .
 Nicolaus Triuet .
 Radulphus Flauiac .
 Robertus Rosaeus .
 Thomas Valden .
 Triphon .
 Victorinus Pitabion .

In Numeros .

Ambrosius Mediol .
 Hippolytus .
 Triphon .
 Rup. Abb .

In Librum Ruth .

Alphonsus Tostatus .
 Franciscus Ardentius .

In Lib. Regum .

Alphonsus Tostatus .
 Ambrosius Mediol .
 Andreas Gallus .
 Angelomus Monachus .
 Aurelius Augustinus .
 Bernardus .
 Cornelius Magnus .
 Diódorus .
 Eucherius .
 Gregorius Papa .
 Hegesippus .
 Hippolytus .
 Joannes Agen .
 Isidorus Cordub. Junior .
 Methodius .
 Nicolaus Chenton .
 Procopius .
 Theodorus Ancyra .

In Libros Paralip .

Joannes Ferus .
 Janilius .

In Tobiam .

Ambrosius Mediol .
 Fridericus Nausea .
 Jo: Hoffmeister Ord. S. Aug .
 Matthias Vindonice .
 Richardus Lauinan .

In Judith .

Cornelius Magnus .

In Job .

Ambrosius Alexander .
 Ambrosius Mediolanen .
 Catena Græca .
 Conradus Halberstad .
 Cyprianus Monte Martyr .
 Didacus Stunica Ord. Erem .
 S. Aug .
 Ang. Rocca Oper. Tom. II .

Didymus .
 Felix Pratenfis Ord. S. Aug .
 Franciscus Titelmannus .
 Gregorius Papa .
 Hieronym. Sazonarola .
 Hilarius Pictaven .
 Jo: Francfortius .
 Odo .
 Olympiodorus .
 Philippus Monachus .
 Polychronius .
 Richardus Ampolus .
 Simon Affligemensis .
 Thomas Aquinas .

In Psalterium .

Ægidius Viterbiensis Ord. S. Aug. in quosdam Psal .
 Alexander Capgrae .
 Alexander Gestriensis .
 Alphonsus Castrensis .
 Ambrosius Ambertus .
 Ambrosius Mediol .
 Anastasius Anthiochenus .
 Angelus Sangrinus vario carmine in Psalterium uniuersum .
 Anselmus Lucensis .
 Anselmus Mantua .
 Apollinarius .
 Aribo .
 Armandus .
 Arnobius .
 Alerus .
 Adrianus Auctor incognitus omnium fere opiniones complectens .
 Augustini Justiniani Genien. Ord. Præd. Psalt. Hebr. Grec. Arab. & Chald. cum tribus interpr. Lat .
 Augustinus Steuchus .
 Aurelius Cassiodorus Ordinis Benedictini .
 Basilius Magnus .
 Beda .
 Bernardus .
 S. Bonaventura Franciscanus .
 B. Bruno Charchusianus , Institut. Ord. sui .
 B. Bruni Herbiopolensis Episc. Catena .
 Carolus Bonillius .
 Cassiodorus Ord. Benedict .
 Catena Græca .
 Christianus Ischyrius .
 Christophorus Marcellus .
 Columbanus .
 Cornelius Bitontinus .
 Cornelius Jansenius .
 Cosmus Indicoplestius .
 Didymus .
 Daniel Barb .
 Diodorus .
 Eynardus .
 Epiphanius Scholasticus .
 Eusebius Cæsariensis .

Eustachius Antioch .
 Euthymius .
 Folengius .
 Felix Pratenfis genere Hebræus , deinde baptizatus , Ord. S. Aug. translulit Latine Psalt. de veritate Hebraica , trium linguarum studio , & eruditione insignis .
 Franciscus Miletus .
 Franciscus Ortificus .
 Franciscus Pontiscotius .
 Franciscus Petrarcha .
 Franciscus Titelmannus .
 Franciscus Visdominus .
 Franciscus Zamorensis .
 Fridericus Nausea .
 Franciscus Ioan. Ord. S. Aug .
 Gabriel Brebia .
 Gabriel Ancon. Aug. in 7. Psalt .
 Galterius Dissens .
 Galterius Magolensis .
 Genebrardus .
 Georgius Vicellius .
 Germanus Constantinop .
 Gilbertus Poretanus .
 Gregorius Papa in 7. Psalt .
 Gregorius Nyssa .
 Guillelmus Alvernas .
 Guillelmus Gregorius .
 Guillelmus Irsaugiensis .
 Guillelmus Pepin. in sept. Psalm .
 Guillelmus Veilius .
 Guillelmus Damasus Lidan .
 Hadrianus Lametius .
 Henricus Logen .
 Hieronymus Sazonar .
 Hieronymus Varlenius .
 Hilarius Pictaven .
 Hippolytus .
 Honorius .
 Jacobi Fabri Stapul. Splalt. Galilicum , Rom. Hebr. Vetus , Conciliatum .
 Jacobus Furnius .
 Jacobus Paniscotius .
 Jacobus Perez Valen. Ord. S. Aug .
 Jacobus Sadoletus .
 Janus Vitalis .
 Innocentius III .
 Innocentius V .
 Joannes Arundineus .
 Jo: Bapt. Folengius .
 Jo: Dominici .
 Jo: Ferus .
 Jo: Franciscus .
 Jo: Gaigneus versu lyrico :
 Jo: Gerson .
 Jo: Hofmeister Ord. S. Aug . in quosdam Psalmos .
 Jo: Ludovicus .
 Jo: Meclinius .
 Jo: Norvillianus .
 Jo: Pius .
 Joannis Potken Psalt. Hebræ .
 Græc. Chald. , & Latin .
 Jo: Rossensis .
 *K 2

Jo: Turvecremata .
Jo:ita Rapicius .
Lanfrancus .
Lander .
Leobertus .
Lodolphus Carthusianus .
Ludovicus Pictorius .
Maphæus .
Matthæus Aula regia .
Matthæus Bredembachius .
Michael Angrianus .
Nicolaus Dinespulus .
Nicolaus Gorranus .
Nicolaus Herbron .
Nicolaus Trizet .
Nivianus .
Nonius Marcellus .
Othofridus .
Othomarus .
Peregrinus .
Petrus Aliacus .
Petrus Edeffe .
Petri Herentlasi Catena .
Petrus Lombardus .
Petrus Perpinianus .
Petrus Montanus in sept. Psalm .
Petrus Artopoeus Hebr. Græc.,
& Lat .
Philippus Cancellarius .
Placidus Parmensis .
Prosper .
Rainerius .
Remigius .
Richardus Excestrien .
Richardus Pampolitanus Ord .
S. Augustini .
Robertus Linconien .
Rodolphus Agricola .
Serapion .
Sixtus .
Smaragdus .
Theodoricus Herxenus .
Theodorus Antiochia .
Theodorus Heracleotes .
Theodoretus .
Thomas Aquinas .
Thomas Gualensis .
Vincentius Ciconia .
Vincentius Lyrinensis .

A In Proverbia .
Alexander Necan .
Alvarus .
Ambrosius Mediol .
Basilus .
Beda .
Cornelius Jansenius .
Dionysius Carth .
Evagrius .
Eustachius Antioch .
Gilbertus Parisiensis .
Gregorius Olympiadas .
Gregorius Papa .
Guillelmus Alvernas .
Henricus Hassus .
Hieronymus .
Hippolytus .

Hugo de S. Choro .
Joannes Arboreus .
Nicol. Lyr .
Petrus Brunaquellus Ordinis
S. Augustini .
Petrus Gottifredus .
Rodolphus Baynus .
Rupertus Holcoth .
Salonius .
Theophikus Antiochia .

In Ecclesiasten,

A Cadius .
Albinus .
Alexander Necan .
Dionysius Alexandrinus .
Garicus Parisiensis .
Gerardus Moringus .
Gregorius Neocæsariensis .
Guillelmus Alconas .
Hippolytus .
Joannes Arboreus .
Jo: Dominici .
Jo: Ferus .
Olympiodorus .
Petrus Brunaquellus Ordinis
S. Augustini .
Rupertus Holcoth .
Salonius .
Salonianus .
Sigebertus .
Victorinus Pitabionensis .
Victorinus ab Aversa .

In Cantica Canticorum,

A Bbas Vercellensis .
Ægidius Rom. Erem .
Agatius .
Alanus Rupensis .
Alexander Excestrien .
Aloysius Legionensis Erem. Ord .
S. August .
Ambrosius Amibertus .
Angelanus .
Anselmus Cantuarien .
Aponius .
Agiripus .
Aurelius Cassiodorus Ord. S. Be-
nedicti .

Bernardus .
Cassiodorus Ord. Benedictini .
Cornelius Jansenius .
Cyprianus Cisterciën .
Eccardus .
Franciscus Anglus Ord. S. Aug-
ustini .
Franciscus Moncabius .
Fulalius Cynopolitanus .
Gerardus Savona .
Gilbertus Monachus .
Gregorius Nyssæ .
Gregorius Olympiadas .
Gregorius Papa .
Guillelmus Abbas .
Guillelmus Alvernas .

Henricus Harphius .
Henricus Hassus .
Hermannus Schildius Ordinis
S. Augustini .
Hieronym. Almonacirius Ord.
Prædic .
Hilarius .
Hippolytus .
Honorius .
Jacobus Anglus .
Jacobus Peretz Augustinianus .
Innocentius Papa V .
Joannes Arboreus .
Jo: Dominici .
Jo: Sulmaz. Ord. S. Aug .
Jo: Gerson .
Jo: Verdiacus .
Julianus Calamensis .
Justus Orgelitanus .
Leonardus Giphonen .
Lucas Abbas .
Marbadus .
Methodius .
Michael Schildius Ord. S. Au-
gustini .
Orosius .
Paganus Bergomen .
Petrus Aliacus .
Petrus Brunaquell. Ord. S. Au-
gustini .
Petrus Nannius .
Philippus Abbas .
Philippus Alberti .
Philo Carpathius .
Psellus .
Remigius .
Rethicius .
Rupertus Holcoth .
Rupertus Limpurgensis .
Simon Monachus .
Theodoretus .
Thomas Aquinas .
Thomas Cisterciensis .
Thomas Gualensis .
Triphyllius .
Victorinus Itabiquen .
Villieramus .

In Sapientiam Salamon .

B Ellator .
Beccardus .
Bonaventura Franciscanus .
Cornelius Jansenius .
Joannes Arundineus .
Petrus Nannius .
Rupertus Holcoth .

In Ecclesiasticum .

C ornelius Jansenius .
Joannes Alerius .
Nicolaus Gorran .
Rupertus Holcoth .
Rupertus Rosaus .
Rupertus Valsingen .

In Isaiam.

Adam.
 Alanus Insulensis.
 Alredus Rievallis.
 Ambrosius Mediol.
 Basilus.
 Cyrillus.
 Didymus.
 Eusebius Casarien.
 Franciscus Forerius.
 Giselbertus Anglus.
 Hector Pintus.
 Hieronymi Oforii paraphrasis.
 Henricus Viachinan.
 Leo castro.
 Matthæus Ebroicensis.
 Michael Massanus Ord. S. Augustini.
 Nicolaus Dincespulus.
 Orosius ita eloquens, & in dicendo purus, ut nihil supra.
 Procopius.
 Richardus Victorinus.
 Thodoretus.
 Thomas Aquinas.
 Thomas Hasselbach.
 Victorinus Pitabionensis.

In Hieremiam.

Joachim Abbas; in hujusmodi libris se spiritum prophetiae habuisse manifestum est.
 Michael de Palatio.
 Theodoretus.
 Thomas Aquinas.

In Threnos.

Anselmus Mantua.
 S. Bonaventura Franciscanus.
 Hector Pintus.
 Hugo Victorinus.
 Joannes Chiningen.
 Joannes Quinquarboren.
 Matialis Tallepeid.
 Nicolaus Clenardus.
 Paschasius.
 Richardus Ampolus.
 Richardus Pampolitanus.
 Theodoretus.
 Thomas Aquinas.

In Ezechielem.

Alexander Nacan.
 Aug. Anconitanus de Triumphis Ord. S. Aug.
 Catina Syrus.
 Elychius.
 Gregorius Nazianzenus.
 Gregorius Papa.
 Hector Pintus.
 Hieronymus Savonarola.
 Hippolytus.
 Hugo Victorinus.
 Joannes Chiningan.
 Ang. Rocca Oper. Tom. II.

Nichol Massa Ord. S. Aug.
 Nicolaus Cabasilas.
 Polychronius.
 Proclus.
 Richardus Victorinus.
 Simon Astigmenfis.
 Thedaretus.
 Victorinus Pitabionen.

In Danielelem.

Apolinaris.
 Benedictus Pererius.
 Cyrillus.
 Eusebius Casariensis.
 Genuadius.
 Hector Pintus.
 Hippolytus.
 Joachim Abbas.
 Joannes Capgravius.
 Joannes Pagen.
 Jacobus Veldius Ord. S. Augustini.
 Judas.
 Julius Afer.
 Michael Picardus.
 Ricardus Victorinus.
 Theodoretus.
 Zacharius.

In omnes 12. Prophetas Minores.

Benedictus Arias Montanus.
 Franciscus Ribera.
 Guido Carthusianus.
 Guillelmus Melitonensis.
 Paulus de Palatio.
 Remigius.
 Stephanus Anglus.
 Thodoretus.

In Oseam.

Ctrillus.
 Didymus.
 Hieronymus Guadalupensis.
 Leo Castro.
 Pierius.
 Ruffinus.
 Theophylactus.

In Joel.

Ctrillus.
 Hugo Victorinus.
 Ruffinus.

In Amos.

Hieronymus Savonarola.
 Ruffinus.

In Abdiam.

Hugo Victorinus.

In Jonam.

Guilelmus Pepin.
 Jo. Chrysostomus.
 Jo. Catardus.
 Sebastianus Tuscanus Ordinis S. Augustini.
 Theophylactus.

In Michæam.

Cum censura Indicis Tridentini.
 Hieronymus Savonarola.
 Garzia.
 Gaspar Grasar.

In Nahum.

Cyprianus Monachus.
 Hector Pintus.
 Theophylactus.

In Abacuch.

Antonius Guevera.
 Cyrillus.
 Theophylactus.
 Victorinus Pitabonien.

In Aggæum.

Callistus Placentinus.
 Georgius Vicellius.
 Joannes Ecchius.

In Zachariam.

Didymus.
 Hippolytus.

In Machabæos.

Ernardus.
 Gregorius Nazianzenus.
 Jo. Chrysostomus.
 Josephus.
 Marius Victorinus.
 Simon Anglus.

In totum novum Testamentum.

Ægidius Topiarius.
 Augustinus Anconitanus.
 Triumphus Ord. S. Aug.
 Eduardus Læus.
 Joannes Bacco.
 Joannes Capgravius.
 Joannes Lopes.
 Nicolaus Zingerus.
 Oecumenius.
 Simon Jarumæus.
 Thomas Aquinas.

In quatuor Evangelia,

A Grippa.
 Ammonius.
 Angelus Senior de Camerino
 Ord. S. August.
 Antonius Bruich.
 Apollinarius.
 Arnobius.
 Asterius.
 Augustinus de Asculo Ordinis
 S. Augustinus.
 Augustinus Triumphus Ordinis
 S. Augustini.
 Aurelius Augustinus.
 Bruno Archiep. Colon.
 Bartholomæus Patavinus Ord.
 S. Augustini.
 Benedictus Arias Montanus.
 Catena Græca.
 Catena Lat. S. Thomæ.
 Casarius.
 Conradus.
 Cornelius Jansenius de Evang.
 Concordia.
 Diegus Deza.
 Diodorus.
 Dionysius Carthus.
 Dominicus Nanus.
 Eusebius Cæsariensis.
 Euthymius.
 Fortunatianus.
 Franciscus Senen, Ord. S. Aug.
 Garzia Galanza.
 Gregorius Papa.
 Guido Perpinianus.
 Guttierus.
 Guillelmus Cremon. Ord. S. Aug.
 Honaphrius Steofutus Ordinis
 S. Augustini.
 Hieronymus Vida.
 Hieronymus Seripandus Ord.
 S. in Evang. Qua.
 Jacobus Veldius Ord. S. Aug.
 Jacobus de Vitriaco in Evang.
 Domin. in Epist.
 Innocentius Papa.
 Joannes Abbatis.
 Jo: Alboreus.
 Jo: Balbus.
 Jo: Christophori.
 Jo: Gaudet.
 Jo: Fabrianensis Ord. S. Augusti-
 nini.
 Juvenius.
 Laurentius à Villa Vicentio
 Ord. S. Aug.
 Ludolphus Carthusianus.
 Marianus.
 Michael Massensis Ord. S. Augu-
 stini. In Evangelia totius anni.
 Otfridus.
 Petrus Isusquius.
 Prosper Regiensis Ord. S. Aug.
 Richardus Mediavillanus.
 Rupertus Gouletus.
 Simon Cassianus Ord. S. Aug.

Simon Crémonensis Ord. S. Aug.
 Simon Corroyus.
 Simon Tudertinus Ord. S. Au-
 gustini super Evang. totius
 anni.
 Theophylus Alexandrinus.
 Theophylactus.
 Thomas Cajetanus.
 S. Thomæ Catena.
 Titus.
 Zacharias.

In Matthæum.

A lphonfus Tostatus.
 Alphonfus de Advendana Ord.
 Prædic.
 Anselmus Cantuariensis.
 Antipater Bostrensis.
 Antonius Puccius.
 Athanasius.
 Aurelius Augustinus.
 Basilius.
 Bonaventura Franciscanus.
 Claudius Monachus.
 Clemens Alexandrinus.
 Christianus.
 Chromatius.
 Cyprianus Charthagin.
 Cyprianus Monachus.
 Didymus.
 Dominicus Sotho.
 Eccardus.
 Franciscus Titelmannus.
 Fridericus Mansea.
 Gregorius Antiochia.
 Gregorius Nazianzenus.
 Gregorius Nissa.
 Guillelmus Alvernas.
 Guericus.
 Guillelmus Lud. Langion.
 Guillelmus Pepin.
 Jacobus frater Domini.
 Jo: Chrisost.
 Jo: Doceus.
 Jo: Dominici.
 Jo: Ferus.
 Jo: Hofmeister Ord. S. Aug.
 Jo: Ludovicus.
 Jo: Maitrosius.
 Jo: Maria.
 Jo: Regno.
 Jo: Sanctafide.
 Jo: Scotus Monachus Benedi-
 ctinus.
 Jo: Soarezus Ord. S. Aug.
 Podocus.
 Josephus Tyberinus.
 Julius Africanus.
 Leo Papa.
 Leontius.
 Matthæus Aula Regie.
 Matthæus Bredembachius.
 Methodius.
 Michael Angrianus.
 Nicolaus Dincefpulus.
 Pantaleon.

Pantherus.
 Paulus de Palacio.
 Petrus Aliacus.
 Remigius.
 Rodolphus Langius.
 Severianus.
 Symmachus.
 Theodorus Heracleotes.
 Theodoricus Herxeni.
 Theodorus Antyræ.
 Theognosius.
 Tilmannus Aquensis.

In Marcum.

E Fram.
 Jo: Hofmeister Augustinanus.
 Jo: Isidinius.
 Jo: Soarezus Ord. S. Aug.
 Petrus Aliacus.

In Lucam.

A Dibredus.
 Albinus.
 Ambrosius Mediol.
 Amphilocheus.
 Andreas Hierosolym.
 Anselmus Cantuarien.
 Antonius Florentinus.
 Asterius Amasia.
 Augustinus Anconas Triumph.
 S. Aug.
 Aurelius Augustinus.
 Bartholomæus Banon.
 Bartholomæus Parvus.
 Bernardus.
 Bonaventura.
 Claudius Steifellus.
 Didacus Stella.
 Dominicus Leonus.
 Eckertus.
 Epiphanius Salamin.
 Franciscus Obsunna.
 Franciscus Toletus, pondum imp.
 Galfridus Allievant.
 Gregorius Nissa.
 Henricus Consueldius.
 Henricus Langeftien.
 Henricus Caltisen.
 Hubertus Leonardo.
 Hugo Victorinus.
 Jacobus Sanazarus.
 Joannes Beverlacius.
 Joannes Bruy Anglus Ordinis
 S. Augustini.
 Joannes de la Fonte Franci-
 scanus.
 Jo: Dominici.
 Jo: Hofmeister Ord. S. Aug.
 Jo: Isidinius.
 Joannes Rosenfis.
 Jo: Soarezus Ord. S. Aug.
 Isidorus Thessalon.
 Michael Angrianus.
 Petrus Aliacus.
 Theodoricus Herxeni.
 Victor Antioch.

In Joannem.

Albinus.
 Ambrosius Mediol.
 Amphilocheus.
 Andreas Creta.
 Anselmus.
 Augustinus.
 Basilius.
 Bernardus.
 Basilion.
 Bonaventura.
 Cassiodorus Ord. Benedicti.
 Claudius Guillaudus.
 Cornelius Muscus.
 Cyrillus.
 Didymus.
 Franciscus Anglus Ord. S. Augustini.
 Franciscus Titelmannus.
 Franciscus Toletus impr.
 Gregorius Trapezuntius.
 Gilbertus Porretanus.
 Gregorius Corinth.
 Guillelmus Aquisgran.
 Joachim Abbas.
 Jo: Ferus.
 Joannes Sanctasides.
 Josephus Tiberinus.
 Laurentius Justinianus.
 Nonnus Panopolita.
 Petrus Schala.
 Stephanus Poloniacus.
 Theodorus Heracleotes.

In actus Apostolorum.

Arator.
 Alexander Dolensis.
 Augustinus Triumphus de Ancona Ord. S. Augustini.
 Aurelius Cassiodorus Ord. Benedictini.
 Benedictus Arias Montanus.
 Cassiodorus, idem qui supra.
 Diodorus Tarsen.
 Eutalius.
 Jo: Hofmeister Ord. S. Aug.
 Josephus Tiberinus.
 Honuphrius Steofutus Ordinis S. Augustini.
 Petrus Appiasius.
 Theodoricus Ancyra.
 Tertullianus.
 Thomas Valden.

In omnes B. Pauli Epistolas.

Adam Sasbuoth Ord. Minorum.
 Alanus Insulensis.
 Albertus Patavinus Ord. S. Aug.
 Albinus.
 Alexander de Ales.
 Ambrosius Patavinus Ordinis S. Augustini.
 Ambrosius Compse.

Ambrosius Mediol.
 Angelus Camers Senior Ordinis S. Augustini.
 Anselmus Cantuarien.
 Antonius Scainus.
 Apollinarius.
 Augustinus Rom. Ord. S. Aug.
 Augustinus Triumphus de Ancona Ord. S. Aug.
 Bernardus Saonenfis Ord. S. Augustini.
 Barth. Patavinus Ord. S. Aug.
 Bruno Carthusianus sui Ordinis Institutor.
 Cajus Oarcias Victorinus.
 Catena Latina.
 Claudius Altsiodorensis.
 Claudius Hillaudus.
 Diodorus.
 Franciscus Anglus Ord. S. Aug.
 Franciscus Senensis Ord. S. Aug.
 Franciscus Titelmannus.
 Gilbertus Porretanus.
 Gothscalcus.
 Gregorius Ariminen. Ordinis S. Augustini.
 Gregorius Primaticius.
 Guttierus.
 Hieronymus Seripandus Ord. S. Augustini.
 Herarchus.
 Jacobus Veld. Ord. S. Aug.
 Innocentius Papa V.
 Joannes Arboreus.
 Jo: Christophori.
 Jo: Isdinus.
 Jo: Milbach.
 Jo: Pesser.
 Jo: Vitlichius.
 Jo: Zacharias.
 Lanfrancus.
 Laurentius à Villavicentio Ord. S. Augustini.
 Matthæus Aquasparta.
 Nicolaus Senensis Ord. S. Aug.
 super Epistolas totius anni.
 Paduanus.
 Petrus Lombardus.
 Petrus Senonensis.
 Petrus Tripolitanus.
 Phocius.
 Primasius.
 Radulphus Flaviacen.
 Rainaldus.
 Raymundus Gallus Ord. S. Aug.
 Remigius.
 Richardus Mediavilla.
 Rupertus Regno.
 Sedulius.
 Simon Cremonensis Ord. S. Aug.
 Simon Spirensis.
 Stephanus Langion.
 Theodorus Heracleotes.
 Teodoretus.
 Theophylactus.
 Vernerus.

Ad Romanos.

Egidius Rom. Ord. S. Aug.
 Antonius Bruich.
 Asterius.
 Clemens Araneus.
 Cornelius Musus.
 Dominicus Sotho.
 Germanus Brixius.
 Gulielmus Theodor.
 Gundisalvus de la Creta Ord. Militie Hisp.
 Henricus Consuelidus.
 Hugo Victorinus.
 Jacobus Naclantus.
 Jacobus Sadoletus.
 Joannes Arundineus.
 Joannes Bacco.
 Joannes Campensis.
 Joannes Cassianus.
 Joannes Domitici.
 Jo: Duns Scotus Ordinis Minorum.
 Matthæus Aquasparta.
 Nicolaus Grandis.
 Philibertus Aresches.
 Sixtus Senensis.
 Sixtus Novocomen.
 Stephanus Postillator.
 Theodolus.
 Thomas Valden.

Ad Corinthios.

Joannes Dominici.
 Joannes Haiton.
 Jo: Hofmeister Ord. S. Aug.
 Jo: Victorinus.
 Pierius.

Ad Galatas.

Acacius.
 Alexander Cappadocia.
 Apollinarius.
 Didymus.
 Eusebius Emese.
 Hieronymus Seripand. Ordinis S. Augustini.
 Joannes Campensis.
 Severianus.
 Theodorus Heracleotes.

Ad Ephesios.

Jacobus Naclantus.

Ad Philippenfes.

Joannes Hofmeist. Ord. S. Aug.
 Gregorius Nyssa.

Ad Titum.

Christoph. Rasperg.
 Richardus Levian.

Ad Timotheum.

Joann. Augustinus Bassianus
Ord. S. Aug.

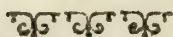
Ad Hebreos.

C Trillus.
Constantinus.
Gennadius.
Guillelmus Melitonius.
Hesychius.
Hieronymus Verona.
Joannes Huldarici.
Nicolaus Grandis.
Stephanus Postillator.
Thomas Sperman.In omnes Epistolas
Canonicas.**A**mbrosius Compse.
Augustinus Triumphus.
Anconas Ord. S. Augustini, &
in eadem Catena.
Aurelius Cassiodorus.
Cassiodorus idem qui sup.
Claudius Guillaudus.
Didymus.
Franciscus Titelmanus.
Gregorius Ariminen. Ordinis
S. Augustini.
Hieronymus Seripandus Ord.
S. Augusti.
Jo: Baptista Folengius.
Joannes Chiningan.
Joannes Hoblet.
Nicolaus Dincepulus.
Thomas Sperman.
Thomas Valden.

In Canonicam Joannis.

Bonaventura Patavinus Or-
dinis S. Augusti.
Joannes Ferus.
Hieronymus Savonarola.

In Apocalypsin.

Albinus.
Ambrosius Compse.
Ambrosius Mediolanensis.
Andreas Casare.
Aprigius.
Aretas.
Ascensius.
Augustinus Rom. Ord. S. Aug.
Aurelius Augustinus.
Augustinus de Ancona Trium-
phus, & in eadem Catena.
Aurelius Cassiodorus Ord. Be-
nedictini.
Bernardus Senensis Ord. Mi-
norum.
Bruno Senensis.
Claudius Montemartyr.
Celsus Montemartyr.Celsus Pannonius, qui fecit col-
lectaneam.
Dionysius Alexandrinus.
Fridericus Venetus.
Gaspar à Melo Ordinis Erem.
S. Aug.
Gaufredus.
Gennadius Maslensis.
Henricus Hassius.
Helias Minoritas.
Hippolytus.
Jacobus Stralen.
Joachim Abbas.
In hoc libro se donum intelle-
ctus habuisse manifestum est.
Jo: Annus.
Jo: Galensis.
Jo: Haiton.
Jo: Sulmon. Ord. S. Aug.
Jo: Hentennius.
Jo: Tolefalsus.
Jo: Torphe.
Jordanus.
Irenaeus.
Justinus Martyr.
Melito.
Primasius Episcopus Ord. S. Aug.
Methodius.
Nepos.
Nicolaus Alsentius.
Philippus Mantuanus Ordinis
S. Augustini.
Seraphinus Firmanus.
Simon Tholosanus.
Tichonius.
Thomas Suduolcas.
Thomas Anglus Ord. S. Aug.
Urberinus Casalensis.
Victorinus Martyr.
Vitalis Cardinalis.In varias Divinae Scripturae
lectiones, quae per Qua-
dragesimam, & per totius
anni circulum, in Ecclesiis
leguntur, separatim scrip-
serunt.**A**lberti Patavini Ord.
S. Augustini Sermones.
Quadragesimales, Dominicales,
& Sanctuarium.
Albinus.
Aloysius Gravatenfis.
Alexander.
Franciscus, qui dicitur Portus
Panborni.
Alphonfus ab Oroz. Ord. S. Aug.
Anselmus Steckelli.
Ambrosius Gentilis Ord. S. Aug.
Antonius Arshiep. Florentinus
super Epist. & Evang. totius
anni.
Antonius Bitontinus.
Antonius Braich.Antonius Gislendus.
Antonius de Padua.
Aurelius Augustinus.
Beda.
Bernardinus de Busto, Rosarium.
Bertholdus Dominicanus.
Callistus.
Casarius.
Cornelius Jansenius.
Cornelius Bitontinus.
Claudius Guillaudus.
Cyrillus Hierosol.
Dormi Secure.
Discipuli Serm.
Ebertus.
Ericus.
Eusebii Emisani Homiliae.
Flavianus.
Franciscus Obsunna.
Franciscus Vicedom.
Franciscus de Aquila.
Fridericus Nausea.
Fulgentius.
Gabriel Barletta.
Galerius Dissens.
Gentilis Ord. S. Augustini.
Georgius Wicellius.
Gerardus Stred.
Gregorius Papa.
Gotscaleus.
Guericus.
Gabriel Barletta Ord. Præd.
Gabriel Anconas Ord. S. Aug.
qui edidit serm. Quadr. super
septem Psalmos.
Gabriel Flamma.
Euglielmus Pepinus.
Hieron. Savon.
Hieron. Serip. Ord. S. Aug. Card.
Haymo.
Henricus Caltisen.
Henricus Consuehdus.
Henricus Harphius.
Henricus Hiemesius.
Henricus Langeftien.
Henricus Urmaris.
Henricus Luttentius.
Hermannus Petra.
Hieronymus Serip. Ord. S. Aug.
in Symbolum, & in Oratio-
nem Dom.
Hildegardie.
Hilario Monachus.
Hugo de Prato.
Honorius.
Jacobus Vitriacus.
Jacobus de Voragine.
Jacobus Genuensis.
Jacobus Scoperus.
Jacobus Veldius Ord. S. Aug.
Innocentius Papa III.
Joannes Arundineus.
Jo: Beeth.
Jo: Doceus.
Jo: Dominici.
Jo: Ferus.
Jo: Garvey.

Joannes Eckius.
 Jo: Hofmansi. Ord. S. Aug.
 Jo: Julius.
 Jo: Maria Veratus Ferr. Carm.
 Jo: Nider.
 Jo: Nivellensis.
 Jo: Regno.
 Jo: Rojardus.
 Jo: Taulerius.
 Jo: Turrescremata.
 Jo: Viguerius.
 Jordanus Ord. S. August.
 Jo: Bernardi Saon. Vocabular.
 Eccles. Ord. S. Aug.
 Leonardus Vtinenfis.
 Ludovicus Granatensis.
 Martinus Eysengren.
 Maturinus Quadratus.
 Mauritius Parisien.
 Maximus Taurin.
 Monscalerius.
 Nicolaus Cusa Card.
 Nicolaus Herbm.
 Nicolaus Dinespulus.
 Paulus Venetus Ord. S. Aug.
 Portus Pauhermi.
 Pelbartus Thomefvar.
 Petrus Bacherius.
 Pepini Sermones.
 Petrus Hieremias.
 Petri Chrysologi Homil.
 Petrus Spirensis.
 Petrus Verberius.
 Philippus de Monte Calerio.
 Philippus Diez Lusitanus Ord.
 Min. de obser. in Quadrag.
 Adventus, & festis totius anni.
 Robertus Lyciensis.
 Rodolphus.
 Sanctius Porta.
 Sixtus.
 Smaragdus.
 Stephanus Parisien.
 Sylvester de Prierio.
 Titus.
 Thomas Hasselbachius.
 Thomas de Frugillo Ord. Præd.
 Tesaurus Concionatorum Thome
 de Frugillo.
 Thomas Stapletonius.
 Zeno Veronensis Episcop.
 Veratus.
 Ugo Pratensis.
 Vitriacus.
 Vincentius Sanctus.

In Passionem Domini juxta
 quatuor Evangelistas.

A Nonius Guevara.
 Bonnius.
 Dominicus Mancinus.
 Franciscus Zobenius.
 Gregorius Molitoris.
 Gerardus Lorichius.
 Gregorius Nazianzenus.
 Guillelmus Aquisgran.
 Henricus Arnoldi.
 Henricus Gulpen.
 Henricus Suso.
 Hieronymus Patavinus.
 Joannes Benius.
 Joannes Caneman.
 Joannes Capistranus.
 Joannes Ferus.
 Joannes Franciscus.
 Joannes Taulerius.
 Leo Papa.
 Theodoricus Herxen.
 Tullius Crispoldus.

In Decalogum.

A Nriochius Monachus.
 Bonaventura.
 Fridericus Nausea.
 Gerardus Stred.
 Gotscalcus.
 Henricus Harpbis.
 Henricus Urimarius.
 Hermannus Colonien.
 Joannes Beciz.
 Joannes Gerson.
 Joannes Nider.
 Matthias Felicius Franciscanus.
 Michael Mediol.
 Nicolaus Dinespulus.
 Thomas Aquinas.
 Thomas Hasselbachius.

In Orationem Dominicam.

Ægidius Rom. Ord. S. Aug.
 Augustinus Cremonensis Ord.
 S. Augustini.
 Augustinus Triumphus de An-
 cona Ord. Erem. S. Augustini.
 Albertus Magnus.
 Bernardus.
 Bonaventura.
 Carolus Bovillus.
 Cyprianus Charchagin.

Hermannus Colonien.
 Hermannus Petra.
 Hieronymus Savonarola.
 Hieronymus Ser. Ord. S. Aug.
 Joannes Gerson.
 Joannes Ludovicus.
 Joannes Picus.
 Jo: Eboracen. Ord. S. August.,
 & in Symbolum.
 Jodocus.
 Nicolaus Dinespulus.
 Petrus Aliacus.
 Theodoricus Herxen.
 Thomas Aquinas.
 Thomas Hasselbachius.

In salutationem Angelicam.

A Nonius Florentinus.
 Egidius Rom. Ord. S. Aug.
 Augustinus Cremonen. Ordinis
 S. Aug., & in Symbolum.
 August. Triumphus Ancon.
 Bernardus.
 Henricus Langestein.
 Hermannus Schildius Ordinis
 S. Augustini.
 Jo: Ildinius Ord. S. Aug.
 Jo: Eboracen. Ord. S. Aug.
 Petrus Aliacus.
 Thomas Aquinas.

In Cantica Ferialia.

D ious Pater Augustinus.
 August. de Ancona Triumphus
 Ord. S. Aug.
 Cornelius Jansenius.
 Euthymius.
 Franciscus Cosierus in Ave
 Maris Stella.
 Jacobus Peretz Ord. S. Aug.
 Jo: Clitoveus.
 Theodoretus.
 Ludolphus Carthusianus.

In Hymnos.

D ionysius Carth.
 Ipfans Ord. S. Aug.
 Donatus Beneventanus Ordinis
 S. Aug. deleta pagina. R. 2.
 Bb. 2. 299.
 Jacobus Alora.
 Jacobus Clitoveus.
 Laurentius Maggus.
 Timotheus.

SPECULUM EPISCOPALE,

IN QUO

Nomen, Status, & Munus

Episcoporum expressè repræsentatur,
& luculentè explicatur.

Pasce Agnos meos, pasce Oves meas.

Gracè βωσκε, ποιμαίνε pasce, ac rege. De Episc. Tit. pag. 10.

Jacobi Epist. cap. 1.

Estote factores Verbi, & non auditores tantum, fallentes vosmetipsos: quia si quis Auditor est Verbi, & non factor, hic comparabitur viro consideranti vultum nativitatis suæ in Speculo: Consideravit enim se, & abiit, & statim oblitus est, qualis fuerit.

De Speculæ Necessitate.

UAM quisque novit artem, seu potius profiteatur, in hac debere sese illum exercere, non solum sapiens dixit, sed & ratio ipsa persuadet: Propterea quod habitus, & *ἔξω* à Græcis dicta, hoc

est promptitudo illa, ut ajunt, ex frequentibus actibus collecta, quam Philosophi alicujus rei, siue in animo, siue in corpore naturam conceptam, sed usu corroboratam, & plenam perfectionem vocant, non nisi quotidianâ exercitationis assiduitate acquiri potest, rebus ad artem pertinentibus rectè perceptis, & intellectis. Hinc Menedemus, philosophus inter Socraticos insignis, ac Discipulus Phædri à Platone edocti, cujus nomine Plato edidit librum, qui *Phædrus* inscribitur, artem, ut Cicero testatur, negabat esse ullam, nisi quæ cognitis, penitusque perspectis, & in unum exitum spectantibus, & nunquam fallentibus rebus contineretur. Huic ego sententiæ libenter assentior: quoniam, qui artem, quam frequenti non callet exercitatione pertractat, is jurè comparari potest illi, qui dum cæcâ in nocte tenebrosus incedit, nusquam non cæspitat, hoc est, vel in lapidem, vel in parietem, vel in aliquid hujusmodi aliud impingit, siue in foveam labi-

tur aliquam. Si autem in qualibet arte tantum studii adhibendum est, quid præstandum in functione Episcopali, quæ quanta sit, verbis vix unquam explicari posset? Qui itaque hujus generis dignitate insignitus est, in eam, tamquam in speculum, frequentè inspicere, studeat meditando, ne tamquam Erroni adsimilis, modò huc, modò illuc, non sine functionis offensione incurrat. Sicut autem per Speculum ex vitro, chalybe, stanno, argenteove conflatum, cujus inventionem Æliculapiorum primo Apollinis filio Cicero assignat, speciem, aut imaginem suam quisque contempletur, ita qui Episcopali dignitate insignitus est, in speculum Episcopale, singulo quoque die, ac frequentè quidem intueatur oportet: Nam sicut per illud Speculum, quod omnibus cujuscumque status hominibus concessum est, nosmetipsos noscimus, ut formosi devitemus infamiam, bonis moribus dignitatem corporis exornantes; Deformes autem, redimendum sciamus esse virtutibus; quidquid corpori deest, veluti Socrates, ut id facerent, Discipulos suos sapientè monebat; ita per hoc se, suamque Episcopus speciem, vel imaginem quotidie contemplari debet, quid scilicet Episcopi nomen sibi velit, quonam in statu sit, quodque, vel quale sit ejus munus, ut hoc in Speculo, si moribus & institutis, atque doctrinis se formosum viderit, formosior ut in dies evadat, omnibus viribus contendat; Si autem deformem, deformitatem depo-

Cicer. lib. 3. de Nat. Deor.

Socrates ex Apuleio philosophi. Platonico Apol. de Speculo, procul ab initio, & longè antè medium.

Cicer. lib. Tu- ul quæst.

Phil. 2. post. 1. & 1. Me- aph. cap. 1.

Nic. de Orat. lib. 1.

depo-

deponere omni studeat conatu, ut Deo imprimis, deinde probis viris formosus undequaque appareat, ac reipsa existat.

De necessariâ Nominis Explicatione.

UT autem tria à nobis superiori loco proposita dilucidanda aggrediamur, ab Episcopi nomenclaturâ explicanda exordiemur: quoniam, præterquam quod turpe cuique est, si suæ vel dignitatis, vel functionis nomen ab eo ignoretur, exacta etiam nominis notitia, vim totius negotii, reive tractandæ præter naturam, quæ à Græcis *ὄρεια*, & à Neotericis, præsertim verò Scholasticis, *Essentia* vocitatur. Nam interior nominis explicatio vice diffinitionis luculenter fungi solet, quæ omnem rei cuiuspiam vim, & potestatem dilucidè proponit, & breviter explanat, ut Cicero, & Aristoteles testantur.

*De Episcopi Nominis Explicatione,
& Antiquitate.*

HÆc vox, Episcopus, Græca est, ab *ἐπί*, particula, quæ à Latinis, *super*, dicitur; & *σκοπεῖν*, intendere, ut Isidoro placet. Episcopus enim *Superintendens* interpretatur. Idem sentit Hieronymus dicens: quod quidē Grece significantius *ἐπισκοπῆτες*, idest *Superintendentes*: Unde & nomen Episcopi tractum est. *σκοπός* etiam Græcè, *custos*, *speculator*, & *explorator* latine nuncupatur. Hinc ut ait Budæus *σκοπή*, speculatio, consideratio, mens, propositum, sive in tertio, & uno Vocabulo à Latinis *cogitatio* dicitur. Unde *ἀσκοπος* Græcè, inconsideratus, inopinatus, vel inopinabilis interpretatur, & *ἀπό τῆ ἀσκοπῆ*, idest præter propositum, præter consilium, vel intentionem, hoc est, absurdè, & ab re, Sagittariorum itē propositum, scopus, sive scopulus, pro parvo scopo, vel signo, ad quod sagittæ diriguntur à Svetonio dictum fuit, quod Herodotus Episcopum, dicens: *ἐπισκοπῶν τοῦ ζεύς*, hoc est sagitta umbilicum, ferire. Indè manarunt proverbiales locutiones, attingere scopum, aberrare à scopulo, & id genus aliæ. Per metaphoram autem scopus itē pro fine illo, quo mentem, & propositum nostrum dirigimus, accipi solet, ut auctor est Cicero dicens: *scopus enim hic est huic nostra, nihil ferire*. Hinc vox Græca illa *σκοπή*, vel *σκοπία* à verbo Græco *σκοπέω*, quod est considero, contempler, & speculor, latine dicitur *specula*, idest omnis locus editus, & eminens, unde aliquid eminus videri, & prospici potest, sive sit mons, sive turris, sive lapis, vel scopulus, sive arbor, sive quid aliud eminens, ut videre licet apud Virgilium, Livium, & alios Auctores. Nam specula, ut ait Valla in Raudensē, est locus omnis vnde fiunt excubiæ, an hostes veniant, transseantve, an maneant, quotve sint, & id genus alia. Unde Navis exploratoria Episcopia à Cicerone nuncupatur hunc in modum: *Quinto novas conscen-*

dens ab Hortis Clavianis in Phasellum Episcopium has dedi literas.

Nec silentio prætereundum, hanc vocem, *Episcopus*, antiquam esse, & à Romanis fuisse usurpatam pro Magistratu quodam, cujus officium erat, panis, & cæterarum rerum, quæ ad victum pertinent, curam habere, ut in Digestis, seu Pandectis ex verbis Arcadij Imperatoris constat, qui de muneribus personalibus loquens, de hoc Magistratu hunc in modum ait: Item & Episcopi, qui præstant panem, & cæteris venalibus rebus, quæ Civitatum Populis ad quotidianum victum usui sunt, personalibus muneribus funguntur. Huc spectare videtur illud Ciceronis ad Atticum scribentis in hanc verborum formam: *Ego negotio præsum non turbulento: vult enim me Pompejus esse, quem tota hæc Campania, & maritima ora habeat ἐπίσκοπον, ad quem, deletus, & summa negotii referatur. Ita vagus esse cogitabam*. Hujus item generis apud Athenienses fuisse ait Suidas Magistratum quemdam, quo fungentes in suæ ditionis Urbes mittebantur ad Statum rerum, cognoscendum, & constituendum, *Inspectores*, & *Custodes* dicti, sicut etiam legitur apud Plutarchum in Scipione, quem ipse à Senatu Episcopum Gentium, Regumque missum fuisse scribit. Numam item Pompilium Regem Roman. Plutarchus vocat Virginum sacrarum Episcopum. Rhodiginus præterea ex Leonidæ Epigrammate Mercurium Episcopum, hoc est gloriosum inspectorem, sive Custodem gregis celeberrimum nuncupatum fuisse testatur. Pindarus etiam Magnetum *Σκοπον*, idest Episcopum, ac Regem appellavit, cum Episcopum, & scopum pro eodem terè accipiat Eustathius, præpositione, *ἐπί*, Epi, redundante, sicut in aliis hujus generis vocibus idem Rhodiginus ait. Hunc denique Magistratum, Episcopatum, scilicet apud Lacedemonios extitisse, eoque fungentes, Harmostas, quasi coagmentatores, seu compositores, vel Aptatores, Legatos, Proreges, Prætores, Visitatores, & Custodes dictos fuisse Suidas affirmat, necnon Diodorus Siculus, qui ait: *Lysandrum classis Prætores creant, cui mandatur, ut Urbes ubique omnes adeat, ac per singulas Viros constituat, qui rebus civilibus, & administrationi, custodiæque sui quisque Oppidi præsent, qui apud illos Harmostæ appellantur*. Hæc Diodorus.

Idem quoque ex Livii auctoritate comprobatur, qui ait: *Placuit mitti legatos in Hispaniam ad res Sociorum inspicendas*.

Quamvis autem Romanorum, ac Lacedemoniorum duo illi Magistratus quantum ad vocem differant, quorum ille *Episcopus* dicitur, hic verò *Harmosta*, re tamen si Ciceronis, Pindari, Suidæ, ac Diodori, necnon Plutarchi in Alcibiade pendendantur verba, eos inter se convenire dicas necesse est. Quod ut planum fiat, videre est Dionysium Areopagitam, qui Episcopos Ecclesiasticos *Harmostas* appellavit, ad quos non sine summa Religione *κατὰ τὴν μέγιστον εὐλαβείαν* (hoc est cum maxima veneratione) accedendū docet.

De

Par. 7. lib. 6.
tit. 4. de Mūd
& hon. §. 18
Munerum.

Cic. lib. 7
epist. 10. ad
Atticū propē
finem.

Suidas Hist
di. Episcopi

Plutarch. in
Scipione
Aphr.

Pindarus in
Nem. 1. An-
tistroph.
stroph. 2.

Rhodigin.
lib. 18. cap. 3.
tom. 2.

Suidas Hist
in di. Harm-
ostas, & Epi-
scopi.

Diodor. Bi-
blioth. lib. 14.
& Plutar. in
Alcibiade, &
Xenoph. re-
rum Græca-
rum 5. de
Harmost.
Liv. de Bell.
Pun.

Dionys. Areo-
pag. de Eccle-
Hierarch.

Cic. ad Heren.
& Aristot.

Gratian. Dist.
21. cap. 1. ex
Isidoro lib. 7.
Item de Cle-
ricis cap. 12.

Isidorus in
Comm. 1.

Sveton. Tran-
quill. in Do-
mitiano c. 19.
Herodotus
Hist. 3.

Cicer. lib. 15.
ad Attic. ep. 4.

Virgil. 3. & 8.
Æneid.
Liv. lib. 8. de
Bell. Punico.

Altræ lib. 2.
cap. 11.

Glossa Ord.

Specul. Pon-
tific.

De Episcopi denique nomine in veteri Testamento apud Nehemiam mentionem factam fuisse reperimus. Nam in 11. cap. d. libri habetur sermo de Episcopo Levitarum, idest Præposito: *Soli enim Sacerdotes*, ut ait Glossa, *erant Pontifices, sive Episcopi* [*proprie loquendo*] *habentes tamen super se unum tantum Summum Pontificem*, ut fusiùs in Speculo Pontificali dicemus.

Episcopatus etiam nomen scriptum est in Psalmo, in quo David, dum Christi Salvatoris nostri Passionem, præsertim verò prodictionem à Juda perpetrandam, jamque præstitam, & inter maledictiones eidem Judæ eventuras, amissionem Episcopatus, prophetaret, dixit: *Et Episcopatum ejus accipiat alter*, idest Apostolatium, quia Episcopi in Ecclesiâ Sanctâ sunt Apostolorum successores, ut infra uberiùs dicetur.

Rectè igitur, & concinnè quidè, qui alicui Ecclesiæ præest, Episcopus vocitandus est, idest Legatus à Deo per Summum Pontificem missus, observator, Visitator, Inspector, Administrator, Aptator, Speculator, & Superintendens, quibus item nominibus Haemosta suo quodam jure gaudet, sicut ex auctoritatibus supra citatis satis constat. Hæc enim omnia Episcopus præstare debet, ut infra suo loco fusiùs declarare conabimur, dum scilicet Episcopi munera explicare studebimus: propterea quod Episcopi Legatio, Observatio, Visitatio, Exploratio, Inspectio, Administratio, Aptatio, speculatio, & ut ita dicam, superintendentia, præsidii Christi, vel Christiani Gregis est.

Nec hoc loco subticendum reor, Constantinum Magnum, Imperatorem, iuxta dictorum nominum vim sese Episcopum coram Episcopis, quos convivio excepit, nominasse, ut Eusebius testatur, in hanc verborum formam: *Atqui vos intus (idest intra Ecclesiam) Episcopi, Ego verò foris adeò possum dici Episcopus*. Quæ sanè verba Eusebius se ab eo audivisse narrat dicto in convivio. Id quod à ratione alienum non videtur, si dicta nomina Episcopo congruentia diligentèr perpendantur. Hoc tamen discriminis est, ut Hieronymo placet, inter Regem, sive Imperatorem, & Episcopum, quod Episcopus Regi antecellat: *Ille enim volentibus præest, hic volentibus; Ille terrori subiecit, hic servitutem demit: Ille corpora custodit ad mortem, hic animas servat ad vitam*.

Hæc pro Episcopi nominis dilucidatione in medium afferre visum nobis est, ut hac eadem explicatione, ejusdem item nominis antiquitatem, id ipsumque ad Ecclesiasticos Antistites translatum fuisse ostenderemus. Nam inde à nascentis Ecclesiæ primordio, seu ut sic dixerim, incunabilis, nomen Episcopi in usu esse capit, ut ex Epistolis Beatorum Apostolorum Petri, & Pauli, necnon ex actibus Apostolicis videre licet. Quamvis autem nomina multa sint, quæ in Episcopali Dignitate constitutis jure tribuuntur, ea tamen in Speculo Pontificali, dum Nomenclaturæ Summi Pontificis, qui omnia Episcopi nomi-

Ang. Rocca Oper. Tom. II.

na sibi fortitur, verba faciemus, explicanda esse censuimus. Hæc de Episcopi nominis declaratione, & antiquitate; nunc reliquum, est, ut ad ejusdem statum accedamus.

De Statu Episcoporum generatim considerato,
& primùm de quadruplici Dignitate
Episcopali.

ANteaquam de Episcoporum statu dispositionem aggrediamur, quadripartitam eorundem Dignitatem considerabimus, quam sanè rem ad propositum nostrum explicandum facere disjudicavimus: nam teste Aristotele priùs distinguendum, quàm diffiniendum esse novimus. Hæc dignitas, quamvis Patriarchis, Archiepiscopis, Metropolitibus, & Episcopis jure quidè distinguatur, ut ait Isidorus, à quo distinctionem eandem Gratianus in prima Decreti parte accepit, hi tamen omnes Episcopi nomine vocitantur, ac reipsa sunt insigniti, sed eorum quisque proprio, ac distincto potitur nomine ad distinctionem potestatum præferendam, quam singuli quique susceperunt.

Patriarcha enim *Summus Pater* interpretatur, vel *Patrum Princeps*. *Ἀρχὴς, Archieps* Græcè, Princeps Latine dicitur. Appellatur autem Summus Pater, vel Patrum Princeps, quia primùm, eodem Isidoro teste, idest, Apostolicum retinet locum. Hinc summo fungens honore, hujus generis potitur nomine; quo in numero sunt in primis Patriarcha Romanus, Antiochenus, Alexandrinus, Hierosolymitanus, & Constantinopolitanus, ut habetur in prima Decreti parte.

Hæc autem, ut Bellarminus eruditè scribit, aliter olim sese habebant. Nam Ecclesiæ Patriarchales tres tantum erant, Romana, scilicet, Alexandrina, & Antiochena, ut videre est in Concilio Nicæno, & Chalcedonis, in ep. 3. Anacleti, & 53. Ep. Leonis, & 37. Gregorii Magni lib. 6. Post autem, quingentos ferè annos inter has adnumerata fuit Ecclesia Hierosolymitana in Concilio Nicæno, in quo primus locus datur Romane, secundus Alexandrinæ, tertius Antiochenæ, quartus Hierosolymitanæ, cui competit non re, aut potestate, sed honore tantum. Postremò Ecclesia Constantinopolitana inter has posita est; quia in Concilio Nicæno Constantinopolis nondum erat, sed quinto anno post Nicænum Concilium ædificata fuit, idest vigesimo quinto Imperii Constantiniani anno. Hic autem Episcopus Constantinopolitanus in Concilio 1. Constantinopolitano non solum nomen Patriarchæ, sed locum inter Patriarchas secundum habere conatus fuit. Id quod non antè Justiniani tempora à Summis Pontificibus impetravit. De numero, dignitate, antiquitate, aut, ut sic dixerim, primitate Patriarchalium Ecclesiarum sermonem habet Bellarminus in loco citato: Patriarchales enim, & primæ Ecclesiæ ita dictæ sunt, quas Petrus fundaverat.

Quamvis autem Urbs Roma totius Terrarum Orbis caput, instar universi Orbis qua-

L.

tuor

Isid. lib. 7.
Etym. cap. 12.

Gratian. d. 21.
cap. 1. Cleric.

Isidor. lib. 7.
cap. 12.

Gratian. d. 96.
cap. 14. Con-
stantinus.

Bellarmin. to. 1.
lib. cap. 24.

Nicæn. can. 6.
Chalcedon.
act. 16.

Can. 7.

Bellarminus
ubi supra.

Euseb. Cæsar.
lib. 4. in Vita
Constantin. 24

Hieronym. ad
Nepotian. de
Vita Cleric.

1. Petri 2.
1. Timoth. 3
Tit. 1.
Act. 1. & 20.

Speculum
Pontificale.

Alvar. depl.
Eccl. lib. 3.
cap. 11.

Alvarus ibid.
& in Postilla
Causæ 22.
quæst. 1. c. 15.
Futuram.
3. q. 6. Dudum
Julius Papa
Episc. Orien-
talibus ep. 1.

12. qu. 7. c. 15.
& postilla in
hunc locum,
& Alvarus
ubi supra.

Isidor. ubi su-
pra.
Grat. dist. 21.
cap. 1.

Mag. Sentent.
lib. 4. dist. 24.
§. Ordo au-
tem.

Isidor. & Grat.
ubi supra.

Budæus in
Pandectas
adnotat. prio-
ribus.

Suidas in
Dict. Metrop.
Μετροπολις.

Isid. r. & Grat.
ubi supra.

tuor Patriarchales Ecclesias habeat, ut ait Alvarus, hoc est, Sancti Joannis Lateranen- sis, Sanctæ Mariæ Majoris ad Præsepe, Sancti Laurentij extrâ Muros, & S. Pauli; Præ- sens tamen in tempus Basilica item S. Petri Patriarchalis, & Episcopalis habetur, & vo- citatur. Sed licet, ut refert Alvarus, non- nulli Ecclesiam Sancti Petri, nec Patriarcha- lem, nec Episcopalem sed Episcopo Portuen- si subjectam esse dicant; Ex secunda tamen Decreti Parte colligitur, Ecclesiam San- cti Petri Patriarchalem esse; ubi ex Julii Pa- pæ Epistolâ hæc leguntur: *Et sicut Beatus Pe- trus Apostolus primus fuit omnium Apostolorum, ita & hæc Ecclesia suo nomine consecrata [Domi- no instituenta] prima, & caput sit cæterarum.* Prima verò hoc loco dicitur, hoc est, Apo- stolica, ut Glossa in 12. quæst. 1. interpretatur, & Hugo. Hæc de Patriarcha.

Archiepiscopus *Princeps*, vel *summus Epi- scoporum* interpretatur; vice enim, ut Isido- rus, & Gratianus locis superius citatis ajunt, fungitur Apostolicâ, tamque Metropolitæ, quam cæteris Episcopis præest. Hoc autem loco sciri debet Archiepiscopos interdum *Primates* interdum vero *Metropolitæ* vocita- tos fuisse à Magistro Sententiarum.

Metropolita dicitur à Civitatum mensu- râ, quam *μέτρον* metrum vocant; singulis enim Provinciis præest, cujus auctoritati, ac Doctrinæ cæteri Sacerdotes subjecti sunt, sine quibus nihil reliquos agere licet, ut Isi- dorus, & Gratianus testantur, ac decem, vel undecim Suffraganeos habere debet, ut ait Glossa in hunc locum. Vel Metropolita, ut aliis placet à *Metropoli* nuncupatur, quæ latinè *Mater Civitas* interpretatur. Nam *μήτηρ*, Mater; *πόλις* Civitas. Metropo- lis enim (inquit Budæus in Pandectas) di- citur *Urbs*, ex qua Coloniae deductæ sunt, quales multæ Athenis, & ab Urbe Româ. Sic enim se habet Metropolis ad Coloniam, ut mater ad filiam. Id quod illo Thucidis loco manifestè declaratur; *Colonia beneficio affecta honore Metropolim suam prosequitur: injuriâ autem affecta ab ea alienatur.* Hæc Budæus ex Thucidide, Suidas etiam idem ferè hunc in modum ait: *Metropoles dicuntur Civitates, quæ Colonias miserunt, vel ut alia editio habet, de- duxerunt.* Hinc latinè *Matrices Civitates*, & *Ecclesie* dici possunt.

Episcopi, sicut superius declaratum est, *Superintendentes*, aut *Speculatores* interpre- tantur juxtâ Etymologiam assignatam, secun- dum quam, ut ait Isidorus, & Gratianus, omnes superius designati ordines, uno, eodem- que vocabulo *Episcopi* nominantur. Sed ideò privato nomine quidam utuntur, propter di- stinctionem potestatum, quam singularitè ac- ceperunt. Hæc Auctores supra citati.

*Quod Episcopatus non est Ordo,
sed Ordinis Eminentia,*

Opiniones
contrariæ de
Ordine Epi-
scopali,

HOc autem loco animadversione dignum videtur quod ab Isidoro, & Gratia- no dicitur de ordine Episcoporum. Etenim

Canonistæ, & alii, qui eos sequuntur Epi- scopatum Ordinem Sacrum esse volunt: Theo- logorum verò major Pars contrariam, ac veriore tuentur opinionem, satisque Cano- nistarum facit rationibus, quæ tamquam mi- nus veræ infirmæ statim redduntur; Episco- patus namque, ordo proprii dici non potest, sed Ordinis eminentia, sive dignitas, in qua nec characteris impressio datur: Si enim ac- cipiatur Episcopatus, quatenus Ordinem Sa- cerdotij complectitur, & in se retinet, Ordo quidèd dici potest: Si autem consideretur, ac sumatur tamquam à Sacerdotio distinctus, nonnisi *dignitas* quædam vocitari potest: Or- dinis namque Potestas, cum ad Sacramento- rum dispensationem in primis faciendam, præsertim verò ad illius nobilissimi Sacra- menti, Corporis scilicet Salvatoris nostri sit instituta, post Sacerdotium nullus Ordinis gradus reperitur. Quia distinctio cunctorum ordinum, & graduum omnis, nonnisi pro- pter Altaris ministerium, hoc est, propter Sanctissimum, & omni veneratione dignissi- mum Sacrificium, data est; in qua omnis di- vini cultus consumatio est. Hinc Sacri Or- dines *Sacramenta* dicuntur, ut ait Magister, quia in eorum perceptione res sacra, idest, gratia confertur, quam figurant ea, quæ ibi geruntur. Quamvis autem dignitatum, & officiorum ultra gradum, & ordinem Sacer- dotalem distinctio detur, veluti Archipresby- ter, Episcopus, Archiepiscopus, vel Metro- polita, Patriarcha, & Summus Pontifex, non novum ordinem ultra Sacerdotium addunt, sed tantum dignitatem, & officium consti- tuunt. Hugo enim de Sancto Victore, cui adstipulatur Magister sententiarum hunc in- modum ait: *Sacerdotij gradus dispares in eodem ordine habet dignitates, Episcopos scilicet, Ar- chiepiscopos &c.*

Rationes etiam id ipsum persuadent, & confirmant: nam fieri potest, ut Sacerdotium quis per saltum accipiat prætermisso Subdia- conatu, vel Diaconatu, ut patet ex primâ Decreti Parte, in qua narratur, quemdam Clericum ordine Subdiaconatus prætermisso, non superbiâ, sed negligentia, Diaconatu, & Sacerdotium suscepisse. Qua in re Grim- aldus Episcopus Constantiensis quid hac in re faciendum esset, Alexandrum Secundum Pont. Max. consulvit, qui ei post alia verba respondit in hanc verborum formam: *Nos consulendo charitati vestra mandamus, ut ab offi- cio Sacerdotali eum prohibens, donec proximo quatuor temporum jejuniis Subdiaconatus ministe- rium sibi ritè imponas; Et sic deinceps ad majo- ra officia eum redire concedas.* Id quamvis in sacris Ordinibus suscipiendis fieri queat, in Episcopatu tamen non item. Nemo enim in Episcopum assumi, vel consecrari potest, Sa- cerdotio prætermisso, sicut dicitur *Extra. de Excessibus Prælatorum*. Quare Innocentius pro hac re confirmandâ, Pontificale officium sine Altaris Ministerio adimpleri non posse ait. Promotus item in Sabbato ad sacrum Ordinem, die sequenti alium ordinem sacrum suscipere non debet: Sed Promotus ad Sa- cer-

Hugo lib. 2.
Sacr. part. 3.
Mag. Sent.
d. 24.

Dist. 52. cap. 1.
Et Extra. de
Cleric. per sal-
tum ordinat.
Tuæ literæ.

Extra d. Ex-
cess. ex literis,
Innoc. III.

cerdotium die Sabbato, die sequenti, idest Dominico in Episcopum promoveri, & consecrari potest, sicut experientia ipsa docet. Episcopatus ergo Sacer ordo dici non potest: Sed *Ordinis Eminentia, vel dignitas* nuncupari debet: quia in Episcopatu novus non imprimitur character, nec nova Ordinis datur Potestas, sed jam data in Sacerdotio amplificatur: & quemadmodum in ipso Episcopatu alie non dantur claves, ita nec alius elargitur ordo, sicut Hugo de Sancto Victore, & Magister Sententiarum cum aliis Theologis optime senserunt.

Idem per diffinitionem Ordinis Sacri confirmatur. Ordo enim, ut à Magistro Sententiarum, & ab Hugone diffinitur, est *signaculum Ecclesie quoddam, quo spiritualis Potestas traditur ordinato*. Hæc autem Diffinitio Episcopatui congruere non videtur: nam Character, qui est signum, vel signaculum, quod in anima imprimitur, est potestas ad aliquid spirituale, & in quocumque Ordine imprimitur per traditionem Instrumenti, pertinentis ad actum illum, qui est in illo Ordine præcipuus, sub formâ verborum præscriptâ, ut Sanctus Thomas docet: quod nos infra suo loco, cum scilicet de officiis Episcoporum sermo habebitur, diffusè, ac distinctè ostendemus: sed in Episcopatu Character non imprimitur: quia si Character imprimeretur, posset quis consecrari in Episcopum non Sacerdos: quod fieri non potest. Quare per illam dictionem, *Signaculum*, in diffinitione Ordinis, loco generis positam, Episcopatus ab Ordinis diffinitione excluditur.

Adde etiam, quod Episcopo per Episcopatum susceptum nova non datur potestas, sed solum potestas ligandi, atque solvendi in Sacerdotio per manuum impositionem juxta formam verborum præscriptam ei tradita, amplificatur, per baculum videlicet pastoralem, per anulum, per mitram, & per id genus alia, quæ ut suo loco distinctè explicabimus, spiritualem potestatem præferunt, & potius Sacramentalia, quam Sacramenta dici possunt: Sacramentalia enim non solum præcedunt Sacramentum, sed etiam post ipsum sequuntur, ut ait S. Bonaventura.

Id ipsum hoc item modo confirmatur: Nam si quis Episcopali Dignitate insignitus, & consecratus ad Archiepiscopatum promoveretur, non item consecraretur, sed solum Pallium, atque usum ejus, non ad novum ordinem significandum, sed ad dignitatem altiore demonstrandam eâ in promotione acciperet.

Quamvis autem Ordine Sacerdotali insignitus, cum ad Episcopatum promovetur, inungitur, quando consecratur, & solemnior inunctio in Episcopo, quam in Sacerdote, consecrando fit; illa tamen inunctio non respicit ordinem, quatenus Ordo est, sed majorem dignitatem, sive eminentiam Status, & Dignitatis Pastoralis, in qua debet esse major eminentia sanctitatis, & status perfectionis, quam in Ordinibus Sacris suscipiendis, per superabundantem inunctionem signi-

Ang. Rocca Oper. Tom. II.

ficata, ut Sanctus Bonaventura docet.

Quod autem inunctio non ordinem, sed dignitatem præferat, id exemplo Regum intelligi potest, qui Ordines Sacros non suscipiunt, inungi tamen solent ad regalem Dignitatem conferendam, aut significandam. Episcopatus ergo non est Ordo, sed Ordinis Eminentia, sive Dignitas, nec in eo imprimitur Character; nisi Ordinis nomen ad officia, & dignitatem referatur: Et hoc pacto, & hac significatione sumi potest dictum Isidori dicentis, *Ordinem Episcoporum quadrupartitum esse*, hoc est, quadrifariam esse Dignitatem Episcopalem. Hunc denique in modum explicari potest dictum Gelasii Papæ, qui Ordinum gradus distinguens, in calce capitis ait: *Si quis Episcopus esse meretur, fit primus Ostiarius, deinde Lector, postea Exorcista, inde sacretur Acolythus, demum verò Subdiaconus, deinde Diaconus, & postea Presbyter: Et exinde, si meretur, Episcopus ordinetur*.

Huc etiam spectare videtur dictum Dionysii Areopagita, qui frequenter in prima quinti capitis parte de Ecclesiastica Hierarchia, Episcopatum appellat *Ordinem*. Idem affirmat Ignatius Martyr scribens ad Smyrnonenses, dum Episcopatum *sublimiorem ordinem* nominat: atque item Leo ad Anastasium Episcopum scribens Episcopatum inter Ordines Sacros manifestè ponit. Hujusmodi autem auctoritatibus, & id genus aliis, unico illo responso, quod in medium attulimus fieri satis profectò potest.

Quamvis autem Canonistæ Episcopatum esse ordinem, eoque Characterem indelebilitè imprimi velint, propterea quod, ut ipsi ajunt, Papa à Degradato, vel Excommunicato Episcopo ordines conferendi facultatem auferre non potest, etiam si absolvendi, sive excommunicandi potestatem, hoc est, usum potestatis, quæ *Jurisdictio* dicitur, auferre valeat, ut etiam S. Thomas non in ordine ad verum, sed in ordine ad mysticum Christi Corpus, affirmare videtur; major tamen Theologorum pars oppositum statuit, idque rationibus probat, Episcopatum scilicet non esse ordinem, neque in eo imprimi Characterem; Idque hæc præsertim ratio persuadet, ut superius dictum est, quia Episcopi consecratio per saltum facta, hoc est absque Sacerdotio irrita, & nulla est, cum in præcedenti Sacerdotii ordine fundetur; In sacris autem Ordinibus suscipiendis res non ita se habet: propterea quod ordinatio per saltum facta tenet. Nam si quis Sacerdotium, Diaconatu prætermisso, susciperet, Sacerdotium ab eo non esset amplius resumendum, sed Diaconatus Ordinem suscipere deberet, sicut superius satis probatum esse constat.

Quoniam verò Episcopatus in Sacerdotio fundatur, hinc secundum Canonistas dici posset, ab Episcopo degradato, vel Excommunicato facultatem conferendi Ordines auferri non posse: Id tamen multi Theologi negant dicentes Episcopatum, & Sacerdotium esse unam, eandemque potestatem, ex qua multi actus proveniunt, partim ad Sa-

S. Bonavent. lib. 4. Sent. d. 24. q. 2. ad ult. arg.

Epilogus doctorum.

Isid. lib. 7. Etym. cap. 12.

Decr. part. 1. dist. 75. cap. 1.

Dionys. lib. de Eccl. Hierarch. p. 1. c. 5.

Ignat. Epistolâ ad Smyrn.

Leo lib. Can. cap. 34.

Canonistarum Opinio ex 9. q. 1. Ordinationes.

S. Thom. lib. 4. dist. 24. q. ult. arg. 2. & q. 2. ad 2. & 3. & d. 25.

Dist. 52. c. 1. sollicitudo. De Clerico per saltum ordinato. Tux literæ.

cerdotium, partim verò ad Episcopatum pertinentes; quorum illi absque Jurisdictione, ut Eucharistiam conficere, hi verò, ut absolvere, ordinare, confirmare, & consecrare, non sine Jurisdictione exerceri possunt. Hinc juxta Innocentii opinionem, cui adversatur Triumphus, ut infra videbimus, volunt, ut per hanc Jurisdictionem simplici Sacerdoti demandatam, Sacerdos ipse consecrare, ordinare, & alia, quæ Episcopo congruunt, facere possit: Sed Episcopus Degradatus, sive Depositus actus suos perficere non queat, quamvis exercere tentaret.

Nec diffinitio Ordinis à Canonistis data pro suâ ipsorum opinione tuendâ sufficiens videtur. Dicunt enim; *Ordo est gradus Clerici in Ecclesiâ Militanti*: quæ sanè diffinitio, seu descriptio, quamvis Episcopus sit Clericus gradatus in Ecclesiâ Militanti est insufficiens juxta Theologorum doctrinam dicentium: *Ordo est gradus Clerici in Ecclesiâ Militanti ad perfectissimum Ecclesiæ actum disponens, qui est Eucharistiæ confessio*. Ex qua diffinitione exactius à Theologis considerata, omnis Ordo est propter Altaris Ministerium, & Sacrosanctum Sacrificium, in quo omnis divini cultus consummatio est, ut legitur apud Dionysium Areopagitam. Et post Sacerdotium nullus Ordinis gradus reperitur, sicut superius probatum est. Nec diffinitio à Magistro Sententiarum tradita, quam recitavimus, ac discussimus, Episcopatu convenire potest ob rationem inibi assignatam. Reliquum est igitur, ut concludamus, Episcopatum Ordinis Eminentiam, ac Dignitatem esse, non autem propriè Ordinem, nisi quatenus Episcopatus ipse Sacerdotium, & Corpus Christi verum complectitur, & in se retinet, sicut multis jam verbis demonstratum est. Et hac præsertim ratione apud Cyprianum, & alios Doctores Episcopi absolute, & absque alio additamento Sacerdotes vocitati sunt.

Sacerdotes olim omnes Episcopali nomine erant insigniti.

TAmetsi Episcopatus Dignitas est gradus ab Ordine Sacerdotali distinctus, simplices tamen Sacerdotes olim omnes Episcopi vocitabantur, sicut veterum scriptorum monumenta testantur. Id quod pro status Episcopalis explicatione nobis declarandum sese offert. Duo autem in causâ fuerunt, cur simplices Sacerdotes antiquitus Episcopi dicerentur, Christi scilicet Corporis consecratio tam à simplici Sacerdote, quam ab Episcopo pari effecta modo, nec non Ecclesiæ, ut ita dicam, nascentis necessitas, quæ multis in rebus ad Episcopos pertinentibus cogebat ipsam, ut Presbyterorum Ministerio uteretur. Hinc Sacerdotes illi ob hujusmodi ministerium sibi demandatum, modò Episcopi, modò Chorepiscopi, quasi Vicarij Episcoporum vocitabantur, nondum in ipso Ecclesiæ Primordio distinctione nonnullarum vocum factâ.

Chorepiscopi quidem fuerint.

DE Chorepiscopis, eorumque Officijs fit mentio in Concilio Ancyrano in Provinciâ Galatiæ habito ex Editione secundâ hunc in modum: *Vicariis Episcoporum, quos Græci Chorepiscopos vocant, non licet, vel Diaconos ordinare; Sed nec Presbyteris Civitatis, sine Episcopi præcepto ampliùs aliquid imperare, vel sine auctoritate literarum ejus in unâ quaque Parochiâ aliquid agere*. De iisdem in Concilio Neocæsariensi, tempore Eusebii, vel Melchiadis Papæ circa annum Dom. 311. vel 316. habito, cujus Canones quatuordecim 6. Synodus Generalis in Trullo habita, approbavit, sermo habetur eo in Canone, in quo Presbyteros alterius Regionis in Ecclesiâ præsentibus Episcopis, vel Presbyteris Civitatis, nec offerre, nec dare panem sanctificatum, nec calicem porrigere posse decernit. Si autem Sacerdotes Civitatis sint absentes, id eos solos facere posse ait. De Chorepiscopis in hunc decernit modum: *Vicarii autem Episcoporum [quos Græci Chorepiscopos vocant] constituti sunt quidam ad exemplum septuaginta seniorum, sed tanquam Consecrantes propter sollicitudinem, & studium, quod in Pauperes agunt, offerant, & honorabiles habeantur*. Quibus sanè verbis non solum Chorepiscopi origo dignoscitur, atque Etymologia, verum etiam ejusdem officium aliquâ ex parte declaratur. Id quod in Concilio Antiocheno tempore Julii Papæ Primi habito, à sextâ Synodo Generali Trullensi approbato, ut ex secundo Canone Editionis Græcæ constat, magis explicatur can. 8. in hanc verborum formam secundum Editionem primam: *Presbyteri, qui sunt in Agris, Canonicas Epistolas dare non possunt: ad solos tantum vicinos Episcopos literas destinabunt. Chorepiscopi autem, qui sunt irreprehensibiles, dare possunt pacificas, idest generales Epistolas*. Alia Editio, quæ dicitur secunda, extat in hanc verborum formam: *Neque Presbyter ad Regiones longinquas, formatas (idest Canonicas) epistolas dare, & nisi ad finitimos Episcopos, simplices Epistolas mittere præsumat. Vicariis verò Episcopis, qui à Græcis Chorepiscopi vocantur, formatas facere licet*. Hoc in loco Differentia inter Presbyteros, & Chorepiscopos, quantum ad literas commendatitias, quæ vocantur Pacificæ, vel formatæ in Peregrinis commendandis tantum assignatur: infra verò, ejusdem scilicet Antiocheni Canone decimo, Chorepiscopi munia magis hisce explicantur verbis: *Qui in vicis, vel possessionibus Chorepiscopi nominantur, quamvis manus impositionem Episcoporum perceperint, & ut Episcopi consecrati sint, tamen Sanctæ Synodo placuit, ut modum proprium recognoscant, ut gubernent sibi subjectas Ecclesias, earumque moderamine, curaque contenti sint. Ordinent etiam Rectores, & Subdiaconos, atque Exorcistas, quibus Promotiones istæ sufficiant. Nec Presbyterum verò, nec Diaconum audeant ordinare, præter Civitatis Episcopum, cui ipse cum possessione subjectus est; Si quis autem transgredi statuta tentaverit, depositus, quo urebatur,*

Hugo, Innoc. assentit. d. 75. cap. Pervenimus. De Conscrip. cap. Quanto, & ibi Gloss. & Innoc. Augustin. Triumph. de Eccl. pot. 9. 74. art. 2.

Dionys. Areop. de Eccl. Hierarch.

Epilogus rei propositæ.

Cyp. ep. 66. tom. 1.

Ancyr. Concil. cap. 12. e. tom. 1. Concil. ann. Dom. 303.

Neocæs. Concil. ann. Dom. 316. tom. 1. can. 13.

Neocæs. Concil. can. 13. ex tom. 1. Conc.

Euseb. lib. 7. cap. 24. & 25. in hist. Eccl.

Antioch. C6c. can. 8.

Antioch. C6c. can. 10. Manus impositio, idest confirmationis Sacramentum, quod solum Episcopi conferre possunt.

sur, honore privetur. Chorepiscopum verò Civitatis Episcopus ordinet, cui ille subiectus est.

Ex hoc Canone munia à Chorepiscopo exercenda dignoscuntur, ejusdemque Etymologia insinuat, propterea quòd in Canonis calce ab Episcopo Civitatis Chorepiscopus dicitur ordinatus, eique subiectus, quasi ejus Vicarius, & in Vicis præsertim, hoc est, in Villis, sicut prima Canonis verba docent. Id quod Damasus Papa Primus aperte declarat, dum ad Episcopos Aphricæ scribit de Chorepiscopis, quoniam scilicet ipsi sint, ac de vanâ superstitione eorum vitandâ, deque eorundem non semel prohibitâ, atque damnatâ præsumptione ait, Chorepiscopum à voce græcâ *χρημ*, quæ apud latinos *Villa* interpretatur, dictum esse, quasi Vicanum, vel Villanum, hoc est in Villis degentem, & in Vicis tantum Jurisdictione sibi delegatâ utentem. Chorepiscopi enim in Primitivâ Ecclesiâ ob necessitatem, ut dictum est, Instituti fuerunt ad formam septuaginta Seniorum, vel septuaginta Discipulorum, ut in Conciliis, & in Epistolis Summorum Pontificum constat, pro quibusdâ officiis exercendis in Villis tantum: hique à pluribus Episcopis primitus ordinabantur. Inter Episcopos autem, & Chorepiscopos hæc erat differentia: quia Episcopi nonnisi in Civitatibus, Chorepiscopi in Vicis ordinari poterant: Episcopi formatas tribuebant Epistolas, Chorepiscopi, nonnisi commendatitias, & pacificas dare poterant. Episcopi Jus consecrandi habebant, Chorepiscopi minores Ordines dare valebant: Leviticam autem, & Sacerdotalem benedictionem præstare non poterant, hoc est minores Ordines usque ad Subdiaconatum inclusivè conferre quibant, non autem Diaconatum, & Presbyteratum, nec Chrismâ conficere, nec Chrismate Baptizatorum frontes signare, nec publicè quemquam in Misa reconciliare, ut ex Conciliis, & Summorum Pontificum Epistolis constat.

Hinc Marianus Scotus in Chronicis, Franciscus Horatius lib. 6. locorum cathol. cap. 12., & Paninius annot. 1., & 2. in Platinam, Linum, & Cletum Chorepiscopos fuisse in hanc verborum formam ait: *Linus Chorepiscopus sub Petro Apostolo, exteriora curavit per annos undecim, mensesque tres. Et infra: Linus his consulibus, scilicet Capitone, & Rufo est passus nono Kalendas Octobris. Cletus Chorepiscopus successit annis duodecim.* Damasus enim Primus ait, Clementem fuisse institutum successorem à Petro, qui ut ait Leo II. Linum, & Cletum accivit, tamquam Chorepiscopos ad exteriora ministranda, non autem ad Potestatem Pontificiam exercendam, quam tamquam successori suo Clementi commisit: Et hunc Marianus ibidem ait Romanam Ecclesiam rexisse primum post Petrum cum Lino, & Cleto, qui etiam cum Petro fuerunt. Eusebius autem Cæsariensis Clementem post Anacleto, ac tertium ab Apostolis in Urbe Româ Papam successisse scribit. Idem ferè ait Joannes III. in Epistolâ suâ decretali. Et hoc Canonis Sacro respon-

Ang. Rocca Oper. Tom. II.

det, in quo Linus primo, Cletus secundo, Clemens tertio loco nominatur. Multi enim Clementem à Petro successorem fuisse institutum, sed successionem Lino, & Cleto dedisse scribunt. Græci Cletum cum Anacleto miscent, & ex duobus unum constituent. Sed Latinis potius credendum est. De hac difficultate, præsertim verò de hujusmodi successione videre est Franciscum Turrianum, qui hanc quæstionem diffusè tractat. De hac item loquitur Tertullianus, necnon B. Hieronymus in Catalogo de Scriptoribus, & contra Jovinianum in cap. 52. Isaïæ. Ut cumque autem sit, usus Chorepiscoporum fuit, inter quos numerantur Linus; & Cletus, Petro vivente.

Ex hac Institutione Chorepiscoporum, qui in primitivâ Ecclesiâ erant necessarii, ortus fuit abusus, quantum ad nomen, quantum ad officium, & quantum ad ordinationem: quia in Processu temporis Episcopi nomen, & officia sibi improbe usurpabant; & cum à pluribus Episcopis institui deberent, ab uno solo, pro ipsius Episcopi quiete, ac voluptate capiendâ absque ullâ necessitate, instituebatur, eisque Populi Civitatum committebantur. Quare Damasus Primus de Episcopis, qui hujusmodi Chorepiscopos instituebant suis in Civitatibus ait in hanc verborum formam: *Illi namque Episcopi, qui talia sibi præsumunt, videntur mihi esse meretricibus similes, quæ statim pariunt, infantes suos aliis Meretricibus tradunt educandos, ut suam citius libidinem explere valeant. Sic & isti fratres suos aliis nutritibus tradunt educandos, ut suas libidines expleant, id est, ut pro suo libitu secularibus curis inbient, & quod unicuique fuerit visum, libentius agant. Pro talibus animæ pereunt, morbi crescunt, hæreses, & schismata prodeunt; Ecclesiæ destruuntur, Sacerdotes vitiantur, & reliqua mala proveniunt.* Ad hæc auferenda Chorepiscoporum improba Institutio, ut inibi idem Damasus ait, tam à Sanctâ, & Apostolicâ Sede, quam à totius Orbis Episcopis damnata fuit ob tres præsertim causas: tum quia Chorepiscopi contra Canones nonnisi ab uno Episcopo ordinari cœperunt; vel si à pluribus, non in loco solito, ac legitimo, vel in Civitatibus ordinabantur, ita verò, ut duo in eadem Civitate contra omnem prohibitionem forent Episcopi; tum quia hic tertius Ordo, scilicet Chorepiscoporum in sacris, ac divinis literis auctoritatem non habet, cum duos tantum ordines inter Discipulos Domini fuisse constet, duodecim videlicet Apostolorum, quibus succedunt Episcopi, & septuaginta Discipulorum, quibus Sacerdotes omnes succedere dignoscuntur, ut in Conciliis, in Epistolis Summorum Pontificum, ac Decretis suprâ citatis videre licet. Hinc Damasus Chorepiscopi Etymologiam, & originem in locis suprâ citatis insinuatam, & alia incongrua perpendens, ait: *Cum autem dixit Chorepiscopum profectò Villanum voluit intelligi Episcopum. Et si Villanus, quid agit in Civitate, cum in una Civitate duo omnino prohibeantur esse Episcopi?*

Turrian. lib. 2. pro Ep. Pot. cap. 10. Tertullianus. Hieronymus.

Dist. 4. ex tom. 1. Conc.

Epistolâ ead. dem ubi suprâ.

Dist. 63. cap. 5.

Dist. eadem.

*scopi? Et si in Villâ, & in eo loco, ubi antea non fuerunt Episcopi [cum in modicâ Civitate, vel in Villâ, aut Castello Episcopus fieri prohibeatur, & in omnibus omnino locis, ubi antea Episcopi non fuerunt, ne vilescat autoritas, & nomen Episcopi] fuerint constituti, quid (rogo) erunt? Quibus profectò verbis Damasus vult intelligi, nomen, & officium Chorepiscoporum nihil prorsus esse: & propterea dictam Chorepiscoporum ordinationem jure olim fuisse damnatam, & iterum damnandam, vel potius damnatam esse confirmandam. Hinc ut objectioni omni respondeat, subinfert dicens: Ecce nec locus cum ordinatione concordat, nec ordinatio cum loco: quoniam si Episcoporum manus impositionem perceperunt, & ut Episcopi sunt consecrati, ubi sunt consecrati? Ad Villam: quia *χωρη* Villa est apud Græcos. Deinde cum in Villa Episcopus esse non possit, ut infra insinuare videtur, [quod superius apertè dictum est] in Epistolæ calce concludit per eandem meretricum similitudinem jam recitatam, dicens: Cesset ergò, cesset tot vicibus prohibita, & damnata præsumptio: nec imitentur summi Sacerdotes Mulieres meretrices, quæ Infantes suos, præfatâ voluptate aliis ad nutriendum tribuunt: Sed ipsi nutrant, ipsi Domino suo fructum cum usurâ reddant, fructuososque manipulos ei cum gloriâ præsentent. Hæc Damasus.*

De hac Chorepiscoporum damnatâ ordinatione fit etiam mentio à Leone Papâ Primo in Epistolâ ad Universos Germaniæ, atque Galliæ Ecclesiarum Episcopos, & à Joanne Papâ III. in Epistolâ Decretali ad eosdem, in qua Sermonem habet de Damasi, Leonisque Summorum Pontificum Decretis, quibus dicta Chorepiscoporum ordinatio damnata fuit: Tempore enim Joannis Papæ circâ annum Dom. 561. temeritas Chorepiscoporum aliquâ ex parte adhuc vigeat, ut ex Epistolâ ipsâ constat, quæ Chorepiscopos quosdam temerarios olim damnatos reprehendit. Idem fit in Concilio 2. Hispalensi can. 7. circâ annum Dom. 619., & in Concilio Parisiensi circâ annum Dom. 829. cap. 27. necnon in Concilio Meldensi circâ annum Dom. 845.

Postremò Concilium Tridentinum Episcopis, qui *Titulares* vocantur, quia sunt Episcopi Ecclesiarum, quæ in Partibus Infidelium consistunt, expressè prohibuit, ne audeant aliquos ordinare sine literis dimissoriis, & expresso consensu proprii Episcopi, e cujus Diœcesi erunt ii, qui Ordines Sacros, aut minores, aut primam Tonsuram suscipere cupiunt. Hi enim Titulares Episcopi aliquâ ex parte quibusdam Chorepiscopis respondent. Chorepiscopi enim in duplici fuerunt genere, quorum alii erant veri Episcopi: alii verò simplices Sacerdotes. Illi consecrabantur à pluribus Episcopis, & tamquam veri Episcopi omnia munia Episcopalia exercere poterant. Dicebantur autem Chorepiscopi à voce Græca *χωρη*, quæ est locus sive vicus, sive Villa, ut superius dictum est, quia propriam non habebant Ecclesiam, cujusmodi sunt hodiè quidam Episcopi, quos Suffraganeos, vel Titulares vocant, de quibus distu-

sè loquitur Hieronymus Vielmus Venetus, Vielm. Epist. Aemoniæ Episcopo in lucubratione, quæ inscribitur: De Episcopis, quos *Titulares* appellant. Chorepiscopi verò, qui simplices erant Sacerdotes ab uno Episcopo ordinabantur, nonnisi in Villis, & in aliis hujus generis locis nonnulla de mandato sui Episcopi exercebant. Hinc Damasus Papa de his ait: *Presbyteratum, Diaconatum, & Subdiaconatum conferre non possunt, nec Virgines, nec Altare erigere, nec ungere, aut sacrare, nec Ecclesias dedicare, nec Chrisma consicere, nec Chrismate Baptizatorum frontes signare, nec publicè quidè in Missâ quemquam penitentem reconciliare, nec formatas Epistolas mittere, nec Populum benedicere, nec antè Episcopum in Baptisterio, aut in Sacrario introire, nec præsentè Episcopo infantem erigere, aut signare quibant, nec alia nisi Episcopo jubente.* Hæc Damasus. Quamvis autem in nonnullis Conciliis prohibeatur Chorepiscopis, qui simplices tantum Sacerdotes repræsentant, ne Presbyteratum, & Diaconatum conferre valeant, nullumque verbum de Subdiaconatu fiat, de hoc item prohibitio intelligenda est, cum ipse Sacerdo Ordo sit, & à veteribus eodem nomine interdum Diaconatus, & Subdiaconatus fuerint nuncupati. Si quando verò secundi generis Chorepiscopis concessum est, ut Subdiaconatum conferre possent, tunc cum iis dispensatum esse dicas oportet, sicut de confirmationis Sacramento factum esse constat, præsertim verò à Beato Gregorio Magno, qui absente Episcopo, concessit, ut simplices Sacerdotes illud subministrare valerent, sicut superius dictum est, ad scandalum auferendum. Id quod etiam à Beato Ambrosio de Sacerdotibus Ægypti narratur.

Hæc de Chorepiscopis pro causâ explicanda, cur scilicet simplices olim Sacerdotes Episcopi dicerentur. Altera verò hujusce rei causâ fuit ob parem, & eandem Potestatem, quæ tam simplices Sacerdotes, quam Episcopi omnes insigniti sunt in consecratione Corporis Christi conficiendâ. Nihil enim, facit Episcopus, quod non faciat Sacerdos, vel Presbyter, ordinatione, & confirmatione exceptâ. Hinc B. Hieronymus ad Evangelium scribens, ait: *Quid facit, exceptâ ordinatione Episcopus, quod Presbyter non faciat?* Quod autem Hieronymus de confirmatione hoc loco subticuit, in Dialogo contra Luciferianos explicavit, dum Baptizatos nonnisi ab Episcopo confirmandos affirmavit. Alio item in loco Hieronymus, in primum scilicet Epistolæ Pauli ad Titum Commentario, ait Presbyterum, & Episcopum eundem olim fuisse in Ecclesiâ, sed ob schisma in eâ ortum, statutum deinde esse, ut è Presbyteris unus ceteris præset. Dicit igitur in hac verborum formam: *Olim idem erat Presbyter, qui, & Episcopus. Et antequàm Diaboli instinctu studia in Religione fierent, & diceretur in Populo: Ego sum Pauli, Ego Apollo, Ego autem Cepha, communi Presbyterorum consilio Ecclesiæ gubernabantur. Postquam verò unusquisque eos, quos baptizaverat suos putabat esse, non*

Damasus
ep. 4. ex to. 1.
Concilio.

Gregor. lib. 3.
ep. 26. in fine.

Ambros. in
cap. 4. Ep. 3d
Ephef.

Hieronym.
ep. 85. tom. 2.

Hieronym. in
Dialog. cont.
Luciferianos
tom. 2.

Idem Com-
mentario in
Epist. ad Tit.
tom. 8.

Episcopi dicuntur summi Sacerdotes respectu simplicium Sacerdotum.

Epist. 86. to. 2.
Concil.

Epist. Decretali tom. 2.
Concil.

Hispalense Concilium.
Concilium Parisense.
Concil. Meld.
cap. 4. tom. 3.
Concil. Trident. sess. 14.
cap. 2. in Decreto de Reformatione.

Christi; In toto Orbe decretum est, ut unus de Presbyteris electus superponeretur cæteris, ad quem omnis Ecclesiæ cura pertineret, & Schismatum semina tollerentur. Hæc Hieronymus:

Hieronym. bi suprâ.

qui ad Evagrium scribens, ex nonnullis Scripturæ Sacræ locis idem comprobare nititur, utrosque scilicet Presbyteros, utrosque Episcopos fuisse olim vocitatos. Ad hanc rem demonstrandam extat Beati Pauli Apostoli testimonium in Epistolæ ad Philippenses exordio, in qua ipse hunc in modum præfatur:

hilipp. 1. & ieronym. in hoc locum m. 8.

Paulus, & Timotheus, Servi Jesu Christi, omnibus Sanctis in Christo Jesu, qui sunt Philippis, cum Episcopis, & Diaconibus. Hoc loco Paulus ad Sacerdotes, & Diaconos, Sanctosque omnes Philippensis Ecclesiæ scribens, per Presbyteros Episcopos intelligit: Non enim, ut S. Hieronymus ait, in unâ Urbe plures Episcopi esse potuissent. Idem Paulus in Actibus Apostolorum loquitur in hanc verborum formam: *Attendite Vobis, & cuncto Gregi, in quo vos Spiritus Sanctus posuit Episcopos, ut regeretis Ecclesiam Domini, quam acquisivit sanguine suo.* Hoc item loco Paulus ad unius Ecclesiæ Sacerdotes loquitur, quos per Episcopos intelligendos esse constat. Ad Titum quoque idem Paulus scribens, in unâ & eadem periodo ipsum dicit Episcopum (Hieronymo interprete) quem jam jam Presbyterum nominavit. Idem, dum ad Timotheum scribit, se Presbyterum, suumque Episcopatum Presbyterium, quamvis ipse foret Episcopus, qui dictum Timotheum in Episcopum ordinavit. Petrus etiam, cum esset Episcopus, & Summus quidem, tamquam Christi Vicarius, se compresbyterum nominat in primâ suâ Epistolâ canonicâ dicens secundum Editionem Græcam: *Presbyteros in vobis precor Compresbyter testis passionum Christi.* Vel ut Editio vulgata, & latina habet: *Seniores obsecro consenior;* quod idem sonat: nam Presbyter, *Senior* latine interpretatur. Joannes item Apostolus, quem Jesus amavit plurimum, qui de pectore Salvatoris doctrinarum fluentia potavit, dum super pectus Domini in cænâ recubuit, cum jam esset Episcopus, Presbyterum, vel Seniore se nominat in secundâ, ac tertiâ Epistolæ initio, sive salutatione. Hæc ex B. Hieronymo ad Evagrium, & ex Decreto Gratiani, qui totam ferè B. Hieronymi Epistolam recitat, ut utrosque Presbyteros, utrosque Episcopos olim fuisse nuncupatos ostendat.

ieronym. in hoc locum. for. 20.

it. r. Hieronym. in hunc cum tom. 8.

Timoth. 4.

Petri 5.

Presbyter id.

Joann. 13. 21.

Joann. 1. Joann. 10.

p. 85. tom. 2. dist. 93. p. 240.

Hæc Epistolâ dictis, aliisque Scripturæ locis refertâ, B. Hieronymus invehitur in quendam, qui Diaconos ob officium, vel ob quandam jurisdictionem Presbyteris anteferebat. Hinc ut magis hanc rem coarguat, Presbyteros cum Episcopis eisdem facit: at in Episcopo Presbyterum, contra autem non item, contineri omnino affirmat. Mirum igitur cuiquam videri non debet, si, ut superius diximus, idem Hieronymus hunc denique in modum dictâ in Epistolâ dicat: *Quid facit exceptâ ordinatione Episcopus, quod Presbyter non faciat?* Hic enim Doctor non minus prudens, quam eruditus, & Sanctus,

atque de Christianâ Republicâ optimè meritus, facit, perinde ut fecit S. P. Augustinus, qui ad confutandos hæreticos nimium liberum arbitrium, vel gratiam extollentes, sive fidem sinè operibus, vel his nimium deferentes, partem contrariam suprâ oppositam opinionem omni tuebatur conatu, non secus, atque ille, qui dum ex unâ parte curvam dirigere conatur virgam, eam tantundem, ac tantisper retrorsum flectit, dum rectam, hoc est, neque ad hanc, neque ad illam partem videat declinare. Hoc igitur modo Hieronymus facere visus est, sicut etiam alii Doctores Sancti facere solent, quorum sententiæ excessum interdum videntur admittere, ut ait Ægidius Romanus, non sunt tamen extendendæ, sed piè interpretandæ. Ut itaque Doctor Sanctus Diaconi cujusdam audaciam cohiberet, Presbyteros Episcopis pares facit; Vel quantum ad vim nominum ipsam; (Sicut enim Episcopus *Superintendens*, vel *Speculator* interpretatur, ut superius demonstratum est; juxta quam interpretationem, Presbyteri, Parochi omnes, Episcopi jure dici possunt; Sic nomen Presbyteri, qui *Senior* interpretatur, Episcopis omnibus congruere potest, non ætatis tantum, sed etiam dignitatis ratione in Scripturis Sanctis usurpatum, ut eas diligenter intuenti constabit;) Vel quantum ad Presbyteratus ordinem, non quod in cæteris rebus ad Jurisdictionem pertinentibus, Episcopis Presbyteros, aut Diaconos Episcopis æquare velit, sicut nonnulli somniarunt, antidoti nomine venenum, juxta consuetudinem fundentes, ut nullam cuivis obrectandi omittant occasionem.

Quando autem in eadem Epistolâ B. Hieronymus ad Evagrium scribens ait: *Quod postea unus electus est, qui cæteris præponeretur, in Schismatis remedium factum est: ne unusquisque ad se trahens Christi Ecclesiam rumperet.* Non satis hisce verbis propositum suum concludit: nam eadem Schismatis permansisset occasio: omnes enim unius Civitatis ad Antonio *Antoniani*; à Cæsare *Cæsariani*, à Jacobo *Jacobiti* dici potuissent, juxta illud: *Ego sum Pauli, Ego Apollo, Ego autem Cepha.*

Hinc ad hujusmodi Schisma omnino extirpandum Discipuli primum Antiochig, Christiani omnes vocitari cæperunt, sicut in capite Actuum Apostolorum undecimo testatur B. Lucas. Id quod Rabanus hunc locum explicans ait: *Omnes secula nomen trahabant de suo Authore: idè fundatâ fide, & firmitatem obtinente, primum in Antiochiâ, ubi præ cæteris locis fides florebat, sumptum est à Christo nomen Christianum.* Non igitur in Schismatis remedium, sed ex divinâ Institutione, Christo disponente unus ex Presbyteris, qui cæteris præesset, eligi cœpit. Quamvis autem Hieronymus in primum Epistolæ caput ad Titum dicat, sive quivis alius eum dixisse voluerit hæc verba: *Episcopi noverint se magis consuetudine, quam dispensationis Dominicæ veritate Presbyteris esse majores, & in commune debere Ecclesiam regere;* non est tamen hoc loco immorandum ob dictorum verborum correctionem.

Ægid. Columna Rom. lib. 1. sent.

Presbyter dici potest Episcopus, & contra quantum ad nomina.

Idem quantum ad consecrationem.

Epist. 85. to. 2. & in primum caput Epist. ad Titum to. 8.

1. Cor. 1.

A. 11. Rabanus.

Hieronym. tom. 8. Grat. prima Decret. p. dist. 95. cap. 5.

Epist. 85. to. 2. rectionem, quam ponit in Epistolâ ad Evagrium dicens: Presbyter, & Episcopus aliud ætatis, aliud dignitatis est nomen. Unde ad Titum, & ad Timotheum de ordinatione Episcopi, & Diaconi dicitur: *De Presbyteris omnino reticetur, quia in Episcopo & Presbyter continetur.* Cum igitur loco citato Episcopatum esse Dignitatem, & in Commentario in primum Epistolæ caput ad Titum, nomen esse honoris, & oneris apertè dicat, superius dictum non est dilatandum, sed piè interpretandum, ut infra id facere conabimur, tùm ex eo quod in calce Epistolæ ad Evagrium scriptum reliquit, dum traditiones Apostolicas ex veteri Testamento sumptas fuisse testatur, Episcopis autem, Presbyteris, ac Diaconibus partes esse tribuendas, quibus Aaron, & filii ejus, atque Levitæ potiti sunt, dicens: *Quod Aaron, & filii ejus, atque Levitæ in Templo fuerunt, hoc sibi Episcopi, & Presbyteri, & Diaconi vindicent in Ecclesiâ.* Et in Epistolâ ad Nepotianum de Vitâ Clericorum, dum Episcopos, & Clericos, ut invicem sibi honorem exhibeant, cohortatur ait: *Esto subiectus Pontifici tuo, & quasi animæ parentem suscipe, &c. Sed Episcopi Sacerdotes se esse noverint, non Dominos, honorent Clericos, quasi Clericos, ut & ipsi à Clericis, quasi Episcopis honor deferatur.* Scitum est illud Oratoris Domitii: *Cur ego te (inquit) habeam, ut Principem, cum tu me non habeas, ut Sententorem?* Quod Aaron, & filios ejus, hoc Episcopum, & Presbyteros esse noverimus. Hæc B. Hieronymus, ex cujus verbis satis constat maximum esse discrimen inter Episcopos, & Presbyteros, quantum ad Jurisdictionem, non solum ex Aaron summi Sacerdotis exemplo, & filiorum ejus, tamquam simplicium Sacerdotum, ut in Levitico legitur, sed exemplo item Domitii (seu potius L. Crassi Oratoris ejus Collegæ, qui ab Imperatore se honorari volebat, ut ipse etiam Imperatori honorem præstare jure posset. Ex postremis igitur Epistolæ ad Evagrium verbis, necnon ex Epistolâ ad Nepotianum satis constat, B. Hieronymum Episcopis maximum detulisse honorem, quippè qui dignitatem, & auctoritatem à Christo illis relictam non ignorabat. Neque ipsum latebat, Episcopos Apostolorum, simplices autem Sacerdotes, Discipulorum successores remansisse, ut infra ad intimiorem status Episcoporum notitiam percipiendam ostendemus.

Episcopi sunt superiores Presbyteris, quid Apostolos; Sacerdotes autem, septuaginta Discipulos representant.

Quo in statu sint Episcopi, ex eo facile intelligi potest, quod successores Apostolorum sunt, quos tandem in statu perfectorum fuisse demonstrabimus. Sicut hodiè in Ecclesiâ Sanctâ Catholicâ Romanâ nonnisi ab Episcopo officium Confirmationis exerceri potest, ita etiam in primitivâ Ecclesiâ à solis Apostolis, ut videre licet in octavo Actuum Apostolorum, ubi legitur, Phi-

lippum, ex septem Diaconibus unum, & à Stephano secundum, in Civitatem Samariæ venisse, ibique Christum, hoc est, verum hominem ac verum Deum prædicasse; & ex ejus prædicatione viros, ac mulieres in nomine Jesu fuisse baptizatos. Hinc venerunt deinde Petrus, & Joannes eandem in Civitatem, ut eos per manuum impositionem confirmarent. Quod hisce constat verbis: *Qui cum venissent, oraverunt pro ipsis, ut acciperent Spiritum Sanctum, nondum enim in quemquam illorum venerat, sed baptizati tantum erant in nomine Domini Jesu. Tunc imponebant manus, & accipiebant Spiritum Sanctum.* Qua ex re satis patet, solos Apostolos habuisse potestatem confirmandi. Nam si Philippus, ut ait Rabanus, unus ex septem Diaconibus hoc facere potuisset, nihil erat, quod Petrus, & Joannes illuc adiissent, & jam à Philippo Baptizatos confirmassent. Idem legitur in Actuum Apostolorum 19. Paulus enim, cum quosdam Ephesi reperisset baptizatos Joannis Baptismate, quod erat quædam protestatio faciendi pœnitentiam, & dispositio ad Christi baptismum, eos Christi fidem edocuit, deinde in nomine Jesu Baptizatos, per impositionem manuum confirmavit. Ait namque B. Lucas ibidem: *His auditis baptizati sunt in nomine Domini Jesu. Et cum imposuisset illis manus Paulus, venit Spiritus Sanctus super eos, & loquebantur linguis, & prophetabant.* Adventus enim, vel descensio Spiritus Sancti per hujusmodi signum visibile, hoc est, per notitiam linguarum, ac doctrinam, vel per rerum futurarum prædicationem dabatur Spiritus Sanctus in confirmatione ab Apostolis in Primitivâ Ecclesiâ. Dabatur etiam in Baptismate, sed invisibiliter, quemadmodum nunc in Baptismate, & in Chrismate datur. Confertur Spiritus Sanctus utrobique, sed diversis tantum causis, in Baptismate scilicet pro remissione peccatorum, in confirmatione autem ad robur, & fidelium armaturam. Signum Spiritus Sancti visibile in ipso nascentis Ecclesiæ primordio erat necessarium ad Christianam fidem promulgandam, & propagandam, in adultâ verò, & propagatâ, ac dilatatâ non item. Quamvis autem Presbyter, sive simplex Sacerdos baptizet, sive præsentem Episcopo, vel absente, sicut ait Rabanus, & experientia ipsa demonstrat, non tamen oleo frontem signat, quod solus Episcopus facit, cum Spiritum Sanctum jam Baptizatis tradit; Sed caput inungit Chrismate, quod est ab Episcopo consecratum.

Hoc autem loco animadversione dignum videtur, quod Hieronymus dixit adversus Luciferianos de Chrismate, ac Baptismo hunc in modum: *Indè venit, ut sine Chrismate, & Episcopi jussione, neque Presbyter, neque Diaconus jus habeant baptizandi: quod frequenter, si tamen necessitas cogit, scimus etiam licere Laicis.* Jussio Episcopi pro Baptismate conferendo, vel intelligitur, quando minor majore præsentem Baptizat; vel de Sacerdote nonnisi ab ordinario pro administratione Sacramentorum admissio. Interim vetustissima consuetudo

A&.8.

Rabanus i
hunc locumBaptism
Joannis qui
erat ex Le
ran. in huc
locum.

A&.19.

Signum Sp
s Sancti
visibile in p
mitivâ Eccl
siâ.Spiritus San
ctus datur i
baptismate,
in confirm
tione.

Rabanus.

Dialog. to.
post. ep. 52.Confirmatio
nis unius.A&.9.
A&.6.

tudo adhibendi Chrisma in Baptismo consideranda est contra nostri temporis hæreticos. Id quod à Cyrillo etiam in Catechesi Mystagogicâ tertiâ, Innocentio Primo ad Decentium, Gregorio Primo ad Januarium Calaritanum, Ambrosio de Sacramentis, Synodo Aureficensi, Belvacensi, Valentinâ, & cæteris, necnon à Rabano, & à multis aliis observatum constat.

Cur verò confirmatio nonnisi ab Episcopo conferatur, B. Hieronymus id explicat in Dialogo adversus Luciferianos in Ortodoxi Personâ dicens: *Quid si hoc loco quaeris, quare in Ecclesiâ baptizatus, nisi per manus Episcopi, non accipiat Spiritum Sanctum, quem nos asserimus in vero Baptismate tribui, discas hanc observationem ex eâ autoritate descendere, quod post Ascensum Domini, Spiritus Sanctus ad Apostolos descendit.* His tandem verbis facile dignosci potest, Episcopos esse, juxta B. Hieronymi sententiam, Apostolorum successores eâ dispensatione, vel dispositione divinâ, cum confirmandi munus nonnisi ad Episcopum pertinere dicat, ob descensum scilicet Spiritus Sancti super Apostolos post Domini nostri Jesu Christi ad Cælos ascensum.

Quamvis autem non desint, qui confirmandi munus ad Jurisdictionis potestatem, quæ ab Episcopo Presbyteris committi potest, pertinere, & ab ipsis baptizatos confirmari posse ex dispensatione, sed Sacerdotum ordinationem ita ad Episcopos spectare dicant, ut nullo modo Presbyteris committi, aut permitti queat; non tamen sequitur, quin solis Episcopis confirmandi officium adeo propriè conveniat, ut à Presbytero, idest simplici Sacerdote, nisi ei à Summo Pontifice demandetur, exerceri nullo pacto possit; Nam secundum S. Thomam solus Papa, qui in Ecclesiâ habet plenitudinem Potestatis, videtur posse committere simplici Sacerdoti confirmandi munus, & ordinationem (quod pertinet ad Potestatem Episcopalem) sicut Gregorius Magnus ad auferendum scandalum, simplicibus Presbyteris, aut Sacerdotibus Sacramentum confirmationis commisit scribens hac de re ad Januarium Episcopum Calaritanum: *Quidam enim scandalizati erant, videntes hoc Sacramentum à Sacerdotibus subministrari non posse.* Hinc ego non video, quomodo confirmationis collatio simplici Sacerdoti committi queat, nisi à Summo Pontifice, cum Episcopus Januarius hanc Potestatem Sacerdotibus committendam à Gregorio Papa postularit, & ad tempus impetrarit. Id quod etiam ab Eusebio Papâ observatum, confirmatumque fuit, ne scilicet Sacramentum confirmationis, olim ab Apostolis tantum, deinde verò à solis eorum successoribus, hoc est, Episcopis, peractum, à simplici Sacerdote exerceri valeat. Huic opinioni adversatur Hugo, qui à simplici Sacerdote Chrisma confici, & ab eo omnes ordines conferendi facultatem exerceri posse vult. Augustinus autem Triumphus Anconitanus contrariam opinionem tueretur, nul-

lum Episcopale officium simplici Sacerdoti committi posse probat. Sed hanc quæstionem discutiendam relinquimus, cum de Episcopi Potestate verba faciemus.

Episcopi ergo ex hac B. Hieronymi sententiâ, quæ nonnisi ab eis confirmandi officium solis in Primitivâ Ecclesiâ Apostolis divinitus datum exerceri posse affirmat, Apostolos repræsentant. Hinc vel Hieronymum sententiam mutasse dicas oportet, quia in Commentario primi capitis Epistolæ Pauli ad Titum oppositum videtur affirmare: quod favere videtur hæresi Aërii, atque Wiclephi, necnon Lutheranorum, & Calvinistarum, qui simplices Sacerdotes cum Episcopis pares omnino faciebant.

Quamvis igitur B. Hieronymus in primi capitis Epistolæ Pauli explicatione dixerit: *Sicut Presbyteri sciunt se ex Ecclesiæ consuetudine ei, qui sibi præpositus fuerit, esse subiectos, ita Episcopi noverint, se magis consuetudine, quam dispositionis Dominicæ veritate, Presbyteris esse majores, & in commune debere Ecclesiam regere;* hujusce tamen erroris correctionem, sive morbi, aut veneni antidotum scriptum, reliquit, dum ad Evagrium scribens, ut superius diximus, Episcopum ipsi Aaron, Sacerdotes verò filiis ejus scite comparavit. Sicut autem Aaron jure divino, & ordine, & jurisdictione, major erat filiis suis, necnon Apostoli omnibus Christi Discipulis; Ità Episcopi Apostolos repræsentantes, cunctis Sacerdotibus, qui Discipulis comparantur, majores esse debent, ut infra Sanctorum Patrum Testimoniis apertè comprobabimus. Hinc Cajetanus explicans dictam Hieronymi sententiam ait, ipsam esse intelligendam quantum ad nominalem distinctionem. Non enim (inquit) idem re fuit Presbyter, & Episcopus, sed nomine tantum. Nunc autem ex Ecclesiæ consuetudine, etiam quantum ad nomen distincti sunt, ut schisma vitetur: Et ita Hieronymum sensisse affirmat. Nec Hieronymus (ait ipse) dum de Episcopo, & Presbytero quantum ad rem loquebatur, auctoritatem Dominicæ dispositionis exclusit; sed hujusmodi distinctionem ab Ecclesiâ promulgatam, à Domino explicitè datam non fuisse dixit. Nec denique Hieronymus [ut inquit Cajetanus] per illa verba diversitatem quandam quantum ad rem inter Episcopum, & Presbyterum in dubium revocavit, sed causa hujus diversitatis, magis consuetudinem Ecclesiasticam, quam Dominicam dispositionem cognitam esse ait. Hæc ex Cajetano in summam B. Thomæ.

Non enim B. Hieronymus ignorabat, Presbyteros in Sacratissimâ illâ Cænâ ordinatos à Christo fuisse, sicut Catholici omnes affirmant; Petrum verò ab eodem Christo Episcopum fuisse ordinatum, quem etiam solum ex viris, fuisse Christi manibus baptizatum, sicut Euthymius, & Nicephorus narant: qui solam item Virginem Matrem suam ex Mulieribus à Christo filio baptizatum dicunt. Quam rem Evodius in Episcopatu Antiocheno Petri successor, testatur. Sicut

autem

Hieronymus in
Dial. advers.
Lucifer. post
Epist. 58. to. 2.

Aug. hæc. 53.
tom. 6.
Præteolus de
Wiclepho, ac
Thoma Val-
den. lib. 2. do-
ctr. fid. art. 3.
cap. 60.

Hieronym.
Epist. 55. tom. 2.

Cajetan. in se-
cunda secun-
dæ quæst. 184.
art. 6. ad 1. argo.

Euthym. in
3. c. Joannis.
Nicephor.
lib. 2. hist. c. 13
Evod. in Ep-
quæ inscribi-
tur τὸ πρῶτον.

Bellarmin.
in 1. contr.
15. de Cler.
5. c.

Thom. 3. p.
72. art. 1.

regor. lib. 3.
c. 26. in fin.

Feb. 3. ep.
1. Episc.
huc & ha-
tur de con-
cr. d. 1. c. 4.
lanus.

Trat. d. 95.
p. 1. pervenit.

Augustin.
inumph. de
& Pecl. 9. 74
c. 2.

autem Hieronymus Petrum à Christo baptizatum, & à Petro Andream, Jacobum, & Joannem, & ab iis ceteros, ita à B. Petro Jacobum, & Joannem, & ab his ceteros Apostolos in Episcopos ordinatos fuisse scire poterat, idque eum scivisse opinandum est, cum dicat adversus Jovinianum, unum ex duodecim, Petrum à Christo fuisse electum, & à Petro Jacobum Minorem fuisse Episcopum ordinatum, ut ex ipsius verbis videre licet, in libro scilicet de Scriptoribus Ecclesiasticis, ubi Jacobum Minorem statim à Christi Ascensione, Episcopum Hierosolymorum fuisse ordinatum scribit, dicens: *Jacobus statim post Passionem Domini ab Apostolis Hierosolymorum Episcopus ordinatur*. Hunc item Jacobum à Petro, à Jacobo Majore, & à Joanne Episcopum ordinatum fuisse testatur Anacletus Papa in Epistola, in qua Episcopum non nisi à tribus Episcopis ordinari debere ait: Idem Clemens Alexandrinus apud Eusebium narrat: Tertullianus etiam adversus hæreticos, Clementem Episcopum à Petro, & Polycarpum Episcopum Smyrnensem à Joanne ordinatum fuisse ait. Hinc B. Hieronymus simplices Sacerdotes cum Episcopis pares denique fecisse non est credendum, quamvis dixerit: *Episcopi noverint se magis consuetudine, quam dispositionis Dominicæ veritate Presbyteris esse majores, & in communione debere Ecclesiam regere*. Nam in Epistola ad Evagrium, ut dictum est Episcopos ipsi Aaron, simplices autem Sacerdotes filiis ejus, ipsosque Episcopos in Dialogo contra Luciferianos Apostolis comparavit, præsertim verò, magisque aperte in Epistola ad Marcellam de erroribus Montani in hanc verborum formam: *Apud nos Apostolorum locum Episcopi tenent*. Qua de re nos cum Sancto Thomâ verba Hieronymi in explicatione primi capitis Epistolæ ad Titum interpretantes, dicemus, Hieronymum dicto in loco non de re ipsâ, sive de pari Presbyterorum, & Episcoporum dignitate, aut jurisdictione, sed solum de eorundem nomenclaturâ locutum fuisse, hoc est, ut sic dixerim, de nominum majoritate: Si enim Episcopi nomen spectetur, *Superintendens* interpretatur, ut suo jam loco id fusiùs explicavimus. Quæ sanè vox, sicut superioritatem præfert, ita reverà Episcopos suprà simplices Sacerdotes jure optimo ipsam retinere. Beatus Hieronymus confessus est, nosque cum eo ex Sanctorum Patrum testimoniis, & Sacris Conciliis consistemus, Si quis autem Hieronymi verbis velit insistere, ea diligentius perpendens, tamquam non solam vocum communitatem, sed potiùs dignitatum paritatem præferentia, eum non satis hac in re constantem fuisse, eundemque denique sententiam mutasse dicās, oportet, nisi quis dictum locum aliis Hieronymi locis contrarium depravarit: nam antè illum Beatus Dionysius Areopagita B. Pauli Apostoli Discipulus, & B. Hierothei Auditor, Episcopus Athenarum, Galliarum Apostolus, & Martyr inclytus, in libro de Ecclesiastica Hierarchiâ Episcopos Presbyteris superiores facit, dum

triplicem ordinem, Episcoporum scilicet, Presbyterorum, ac Ministrorum in Ecclesiâ esse ostendit, distribuens ipsum in purgantem, illuminantem, & consummantem: per purgantem Ministros, per illuminantem simplices Sacerdotes, per consummantem Episcopos intelligit. De Episcopis, quos Pontifices nominat, in hanc loquitur verborum formam: *Divinus igitur Pontificum Ordo primus quidem est eorum, qui Deum vident; Summus autem, & postremus rursum idem est: In eo enim, & absolvitur, & completur omnis Hierarchia nostra distinctio*. Et infra post multa de eodem ait: *Est igitur Pontificatus Ordo, qui perficiente vi præditus, munera Hierarchiæ, quæ perficiunt, secretus à cæteris, ac cum delectu exequitur, sacrorumque disciplinam interpretando tradit, sanctumque, & consentaneum eorum statum, atque vim docet*. Infra etiam Sacerdotum, ac Ministrorum ordinem explicat, & post multa triplicem ordinem concludit, Epilogum, dictorum faciens hunc in modum: *Demonstratum est igitur Pontificum quidem Ordinem vim perficendi habere, ac re perficere: Sacerdotum autem illustrandi vim habere, atque lucem afferre: Ministrorum verd expiandi, & discernendi vim habere*. Deindè cum dicat Dionysius, Episcopum efficere posse quod Sacerdotes, & Ministri faciunt; Itemque Sacerdotem posse facere quod Ministri efficiunt, non è converso, de hac doctrinâ rationem reddit hisce verbis: *Nam inferiores quidem ordines [hoc est Sacerdotes, & Ministri] ad majora, superiora que munera ascendere non possunt, ac præterea nefas eis est, hoc sibi arrogare, & sumere. Diviniores autem ordines [id est Episcopi] uia cum suis (hoc est partibus, aut scientiis) inferiores suâ perfectione, ac virtute sanctas scientias tenent*. Ex his itaque verbis Episcoporum, ut ita dicam superioritatem inter simplices Sacerdotes manifestam colligimus: quam Beatus item Ignatius Ecclesiæ Antiochenæ Tertius post Petrum Apostolum Episcopus, & Martyr insignis, scribens ad Trallianos, Asiaticos Populos, multis verbis illustrat, & prædicat, Docet enim in primis Episcopum esse illum, qui omnem principatum, & potestatem tenet. Deindè post Episcopi munus, necnon Sacerdotum, Diaconorum, cæterorumque Ecclesiæ Sanctæ Ordinum, ac Ministrorum officia declarata, venerationem Episcopis præstandam explicat, suam concludens sententiam hisce verbis: *Decet enim unumquemque vestrum benè obsequi Presbyteris, Episcopum in honorem Dei Patris, & honorem Jesu Christi, atque Apostolorum venerari*. Idem Ignatius ad Philadelphienſes, Mysiæ Populos scribens, postquam omnes ad concordiam, & ad honorem sibi invicem præstandum cohortatus est, convertit sermonem suum ad Venerationem Episcopo ab omnibus exhibendam dicens: *Principes subditi estote Cæsari, Milites Principibus, Diaconi Presbyteris, ut Sacrorum Administratoribus: Presbyteri verd, & Diaconi, atque omnis Clerus cum omni Populo, & Militibus, atque Principibus, sed & Cæsare obediant Episcopo. Episcopus verd*

Dionys. de Eccl. Hier. c. 2.
Edit. Lugd.
sed Paris, c. 2.
p. 10

Dionys. ibid.

Dionys. ibid.

Ignatius ep. 2.

Ignatius.

In princ. to. 2.
lib. 1. advers.
Jovin.

Hieronym. de
Script. Eccles.
tom. 1.

Anaclet. ep. 2.

Euseb. lib. 2.
hist. cap.

Hieronym. in
cap. 1. Ep. ad
Tit. tom. 6.

Ep. 85. tom. 2.

Tom. 2. post
ep. 58.

Tom. 2. ep. 54.

S. Thom. se-
cunda secon-
dæ quæst. 184.
art. 6. ad 1.
Argum.

Dionysius
Areopagita,
cuiusque enco-
mion.

Chri-

Christo, sicut Patri Christus, & ita unitas per omnia servatur. Quis igitur, Episcopos Presbyteris superiores esse non videt? Illi profecto his existunt Superiores. Id quod Sanctus Pater Augustinus, Hipponensis Episcopus, & Ecclesiæ Doctor insignis hanc Episcoporum superioritatem docet, dum in libro Quæstionum veteris, & novi Testamenti, Episcopos à Christo fuisse institutos per manus impositionem hunc in modum ait: *Nemo ignorat Episcopos Salvatorem Ecclesiis instituisse; ipse enim priusquam Cælos ascenderet, imponens manum Apostolis, ordinavit Episcopos. Hos Apostolus [inquit Augustinus] Spiritui Sancto deputat, cum dicit: attendite vobis, & universo Gregi: ipse quo vos Spiritus Sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Domini nostri Jesu Christi.* Ecce quomodo Augustinus hanc superioritatem docet, dum Apostolos per Episcopos repræsentari insinuat. Nec huic veritati obstat, quod Sanctus idem Doctor in Epistola ad Hieronymum scriptum reliquit dicens: *Quamvis enim secundum honorum vocabula, quæ jam Ecclesia usus obtinuit, Episcopatus Presbyterio major sit, tamen in multis rebus Augustinus Hieronymo minor est.* His namque verbis Augustini nemo sibi persuadere debet, Episcopos, & Presbyteros fuisse olim æquales, sed postea usum obtinuisse, ut nonnisi quantum ad vocabula honores præferentia, Episcopatus major Presbyterio sit. Id enim si ita se haberet, priori ejusdem Augustini sententiæ adversaretur. Itaque pro hujusmodi nodo dissolvendo Bellarminus, vir sanè doctissimus, præcipuarum scilicet linguarum peritus, Theologiam optime callens, & non minus veterum Patrum lectione, Traditionibus Ecclesiasticis, Sacrorumque Conciliorum sanctionibus versatus, quam vitæ probitate minime fucata, atque animi demissione insignis, ut veritatem tueatur, huic difficultati satisfaciens, ait: *Antè Christiana tempora, nomina ista, Episcopus, & Presbyteri non erant honoris vocabula, sed officii, aut ætatis: nunc autem honoris, & dignitatis nomina sunt: Et secundum hæc nomina Augustinus Hieronymo major est, quamvis aliis multis nominibus, Augustinus Hieronymo minor sit.* Hæc Bellarminus, cujus verbis non refragatur quod ipsemet Augustinus in libro de Civitate Dei scriptum reliquit: in quo explicans, illud Apostoli dictum, *Qui Episcopatum desiderat, bonum opus desiderat*; ait: *Exponere voluit, quid sit Episcopatus: quia nomen est operis, non honoris.* Hoc enim loco Augustinus ab Episcopatu nomen honoris non excludit, sed, ut Glossa interpretatur, Episcopatus est utique nomen laboris, & non honoris tantum: quia qui præficiuntur, pro subiectis laborare debet: Immo, eodem Augustino teste, qui præesse voluerit, & non prodesse, Episcopum se putare non debet. Ideo, ut ipse inquit, *qui præesse cupit, non ut præsit, sed prosit*, Episcopatum desiderare potest juxta Apostoli dictum, modo decentè [electione præmissa] appetat appetendum: quia, teste Gregorio, *sicut locus regiminis desiderantibus negandus est, ita su-*

gientibus est offerendus: quomodo autem Isaias per activam vitam proximo prodesse cupiens, prædicationis officium, ultrò, & laudabiliter appetierit dicens, *Ecce ego, mitte me*; Et Hieremias per contemplativam vitam, illud idem laudabiliter expaverit dicens: *Nescio loqui*; infra, suo loco scilicet explicabitur. Episcopatus igitur, ut eò, undè digressi sumus, revertamur, est nomen honoris, & oneris, laboris, & dignitatis; & propterea Presbyterio major, quamvis Augustinus multis rebus se minorem Hieronymo existimet, & apertè dicat, id fortasse referens ad ætatem, vel ad vitæ sanctitatem, & ad Cardinalitiam dignitatem, qua Hieronymum fuisse insignitum nonnulli affirmant, & nos in Bibliothecâ nostrâ, quæ inscribitur, *Vaticana*, probare studuimus; Episcopus enim, ut ait Glossa, Presbytero Cardinali major est, ratione Episcopalis dignitatis: quia Episcopi Apostolis successerunt, ut probabimus, & summi Sacerdotes dicuntur, sicut in Epistolis veterum Patrum, & Conciliorum sanctionibus videre licet: Cardinalis autem, etiam Diaconus Cardinalis est maior Episcopo ratione assistentiæ, & administrationis: Cardinales enim Papæ assistunt, & regimen Ecclesiæ Universalis exercere solent. De hoc autem fusiùs locutus est Soto in lib. 4. Sententiarum: Juxta cuius rei sententiam Hieronymus Presbyter Cardinalis multis in locis Epistolarum suarum appellat Augustinum, tamquam Episcopum, Dominum verum, ac Sanctum, & Beatissimum Papam: & in calce unius Epistolæ sermonem suum concludit hunc in modum: *Vale mi amice charissime, ætate fili, dignitate parens: & hoc à me rogatus observa, ut quidquid mihi scripseris, ad me primum facias pervenire.*

Qui huic veritati opinionem contrariam, sive hæresim tueri conantur, afferunt etiam in medium nonnullas auctoritates veterum Patrum à vero sensu detortas: quarum una est Ambrosii ex Commentario in cap. 4. Epistolæ ad Ephesios; in quo Ambrosius [modo illius Commentarii Author sit Ambrosius, ut Bellarminus ait, qui dictum Commentarium ab eo non esse editum opinatur] dum de Episcopis, & Presbyteris loquitur, ait in primitivâ Ecclesiâ Presbyterum antiquiorem semper ordinari in Episcopum consuevisse, quasi per successionem: Ex quibus verbis volunt ipsi, Authorem dicti Commentarii nullum inter Episcopum, & Presbyterum fecisse discrimen. Id quod à veritate prorsus alienum est: nam Author ille non negat Presbyterum illum antiquiorem, qui Episcopo Defuncto succedebat, iterum consecrari debuisse in Episcopali Dignitate suscipiendâ, & novam potestatem, ac jurisdictionem accipere, ut Bellarminus optimè ad Cavillum respondet: Et ex hujusmodi responso reiicitur scrupulus ab Aduersariis injectus; qui nondum, ut ait ille, in scirpo quærunt, tantumque abest, ut Ambrosius hoc senserit, ut multis in locis sententiam huic opinioni contrariam apertè protulerit. Nam non solum in eodem Commentario superius citato, ait, Episcopum

Ista.6.

Hierem.1.

Bibl. Vatic.

P22. Alphons. Ciaccon.

Gloss. in 2o q.7. c.34.

Vide Bellarmin. to. 1. contr. lib. De Cler. c. 16.

Soto lib. 4o dec. 24. juxta Conc. Trid. sess. 23. c. 4o Hieronym. ep 92. tom. 2o

Ambros. to. 3o in 4o cap. Ad Ephes.

Bellarm. to. 1. contr. lib. De Cler. c. 15. Terent.

Tom. 3. cap. 4o ad Eph.

S. Aug. lib. 2. q. 97. tom. 4.

Act. 20.

Aug. epist. 10. non procul a in. tom. 2. Et Gratian. 2. q. 7 cap. 24.

Bellarmini encomium.

Rom. 1. cor. 1. de lib. 1. de cler. c. 25.

Aug. lib. 19. 19. tom. 5. de Decret. 2. 18. q. 1. c. 11.

Glossa in hæc ocum.

Aug. ibidem. de Decr. ubi supra.

Vide Gloss. ibi supra. Gregor. lib. 6. 1. c. 6. Gratian. 6. 1. cap. 9.

To. 5. in c. 1.

To. 3. in c. 3.

To. 4. l. 2. c. 6.,
& lib. 3. c. 1.Concil. Trid.
sess. 23. can. 7.Anselm. in
c. 1. Ep. ad Tit.Theodoret. in
c. 1. Epist. ad
Philipp., & in
cap. 3. ep. 1. ad
Tim.Chrysostom.
in c. 3. ep. 1. ad
Tim. hom. 2.Clem. lib. 2.
const. c. 30. 31.
& 32.
Ignat. ep. 2. ad
Trall. & ep. 7.
ad Smyrnens.

pum esse Principem Sacerdotum, & in eo esse Ordines omnes; sed etiam in Commentario primæ Epistolæ ad Corinthios, omnium in Episcopo ordinationum esse dignitatem affirmat. Præterea in explicatione Epistolæ primæ ad Timotheum, ait, *Episcopum esse Presbyterum, sed non è converso*: In libris item de Sacramentis Episcopum *Sacerdotem summum* appellat. Multa quoque in hunc sensum testimonia ex probatis Authoribus de prompta in medium afferre possem, quæ brevitatis causâ, reticenda esse censeo. Sacrosanctum tamen Concilium Tridentinum pro hac veritate confirmandâ silentio prætereundum non videtur: Cujus Canon in hanc exorditur verborum formam: *Si quis dixerit, Episcopos non esse Presbyteris superiores, &c. anathema sit*. Episcopi ergo Presbyteris Superiores existunt: Si qua autem aliorum Scriptorum, & veterum Patrum præsertim dicta, contrariam opinionem redolere videantur, ut Chrysostomi, Primasii, Theophylacti, Œcumenii, Theodoret, & Anselmi, iis per responsa suis locis superius edita satisfactum esse credimus. Anselmus enim recitat verba Hieronymi. Theodoretus, quamvis in caput primum Epistolæ ad Philipenses dicat, Presbyteros fuisse, quos Paulus Episcopos appellat, idest olim Presbyteros Episcoporum nomen habuisse; ibidem tamen, necnon in explicatione Epistolæ primæ ad Timotheum, Episcopos nomine Apostolorum tunc temporis appellari solitos, & re, & nomine Episcopos Presbyteris majores semper fuisse affirmat. Chrysostomus item, Primasius, Theophylactus, & Œcumenius, quamvis in cap. tertium Epistolæ ad Timotheum dicant, inter Episcopum, & Presbyterum fermè nihil interesse, ibidem tamen, saltè quantum ad ordinationem, quæ simplici Sacerdoti committi non potest, & ad Episcopum solum pertinet, non negant Episcopos Presbyteris esse majores, immò ex eorum verbis, Episcoporum scilicet superioritatem suprâ Presbyteros colligere quis potest. Hoc autem loco animadvertione digna videntur, quæ apud veteres Patres de Episcopis, & Presbyteris dicta sunt. Nam ut videre est apud Clementem Papam, & apud Ignatium Episcopum Antiochenum, Episcopi nonnunquam *Os Dei* appellantur, & locum Dei tenere dicuntur, Presbyteri locum Christi, Diaconum locum Apostolorum, interdum Episcopis locum Christi, Presbyteris locum Apostolorum, Diaconis locum septuaginta Discipulorum assignant: Nonnunquam verò dant Episcopis locum Apostolorum, & Presbyteris locum septuaginta. Sed dictis in locis, ut Episcopi Presbyteris superiores ostendantur, dum Presbyteri Apostolorum sibi locum sortiri dicuntur, Episcopi Deo Patri, vel Christo Jesu assimilantur; nec propterea Presbyteri Apostolorum successores absolutè, sed respectivè nuncupandi sunt. Quando enim B. Ignatius Martyr, & Episcopus ad Smyrnenses scripsit, dicens: Omnes Episcopum sequimini, sicut Christus Jesus Patrem; Presbyteros, sicut Apostolos, Dia-

conos autem veneramini, sicut Dei mandato ministrantes; Id sanè dictum voluit, non quòd Presbyteri Apostolorum sint successores, sed ut subditos cohortaretur ad venerationem, & obedientiam iis præstandam, veluti Paulus à Galatis interdum sibi factum testatur, dicens: *Sicut Angelum Dei accepistis me, sicut Christum Jesum*. Nec ob id Paulus se in locum Christi successisse, vel Christi Vicarium, quem sciebat esse Petrum, & hujus deindè successores, sed maximâ veneratione, & obedientiâ ab iis Populis se susceptum fuisse indicare voluit.

Nec B. Paulus ad Timotheum Episcopum scribens, Episcopatum à Diaconatu, sive Ministerio indistinctum esse voluit, dum ei dixit: *Ministerium tuum imple*, idest Diaconatum: nam *Διακονος*, Diaconus, vox Græca est, quæ latine *Minister* interpretatur. Hinc *Mercurius* ab Ethnicis Diaconus vocitatus fuit, quia, ut ipsi fabulantur, falorum Deorum omnium Minister existimabatur, ac dicebatur; Et sicut Diaconus est Minister Sacerdotis in Sanctissimo Altaris Sacrificio, ita Diaconatus, sive Diaconium, vel Diaconia, *Ministerium* dici solet. Quamvis autem Diaconatus ab Episcopatu distinctus sit, & non solum eo, sed Presbyteratu sit etiam minor; Episcopo tamen juxta nominis vim non inconcinne tribui potest, si Episcopi Ministerium ad Christum referatur: Episcopus enim *Christi Minister* jure nuncupatur, & est, non secus atquè Dei Patris Minister est ipse Christus, qui se Ministrum nominavit dicens: *Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare*. Et: *In medio vestrum sum, sicut qui ministrat*. Episcopus igitur, quamvis Diaconus, idest Minister, si ad Christum referatur, non incongruè dici queat; Si tamen cum Diaconis, & Sacerdotibus conferatur, iis semper superior dicendus est. Si verò alia veterum Patrum dicta contrariam opinionem, Presbyteros videlicet Episcopis æquales esse, redolere videantur; vel ratione Ordinis Sacerdotalis intelligenda sunt, vel ad ea tempora, sunt referenda, in quibus Chorepiscopi erant in usu, vel Episcoporum, & simplicium Sacerdotum nomina erant indistincta. Episcopi enim, si confirmandi munus, vel saltè sacros ordines conferendi spectetur potestas, quæ simplici Sacerdoti, ut diximus committi non potest; sunt semper Presbyteris superiores, tamquam Apostolos repræsentantes.

Episcopi Apostolos, Sacerdotes Discipulos repræsentant.

HAc de re luculentissimum extat Testimonium, Clementis videlicet Papæ, qui cum B. Petro fuit. Clemens enim Papa, & Martyr in Epistolâ ad Jacobum fratrem Domini de Episcopis Apostolorum successoribus loquitur hunc in modum: *Episcopos ergò vicem Apostolorum gerere, Dominum docuisse, discere, hoc est, Sanctus Petrus, & reliquorum Discipulorum vicem tenere Presbyteros debere innuabat*. Anacletus item post Petrum tertius

1. Tim. 4.

Matth. 20.
Luc. 22.Clem. ep. 1.
tom. 1. Cor.Anaclet. ep.
ex to. 1. Cor.

tius, vel quartus, ut superius declaravimus, de ordinatione Archiepiscoporum, Aaron summum Sacerdotem, hoc est Episcopum fuisse, sed filios ejus Presbyterorum demonstrasse figuram in Epistolâ secundâ ait: Deinde Episcopos in locum Apostolorum successisse; Presbyteros autem septuaginta Discipulorum typum gerere affirmat. Idem in tertiâ scribit Epistolâ dicens: *Episcopi verò Domini Apostolorum: Presbyteri quoque septuaginta duorum Discipulorum locum tenent.*

Cyprianus item Sanctus, Episcopus Carthaginiensis, & Martyr, in Epistolâ ad Cornelium de ejus ordinatione à se comprobata, Episcopos Apostolorum successores esse ait: Idem Cyprianus aliâ in Epistolâ ad Rogatianum Episcopum de quodam superbo Diacono docet, Episcopos à Domino tamquam Apostolos fuisse electos: Diaconos autem ab Apostolis, tamquam Episcopatus, & Ecclesiæ Ministros in hanc scribens verborum formam: *Meminisse autem Diaconi debent, quoniam Apostolos, idest Episcopos, & Præpositos Dominus elegit: Diaconos autem post ascensum Domini in Cælos, Apostoli sibi constituerunt, Episcopatus sui, & Ecclesiæ Ministros.* Quo ex loco, non solum Episcoporum dignitatem Apostolicam à Christo Domino traditam, verum etiam Diaconorum Officium, ac Ministerium colligere possumus contrâ eos, qui Diaconos nil aliud esse volebant, quam mensarum Ministros: Nam etsi occasione illâ fuerint olim instituti, ut Mensis ministrarent; statim tamen à suâ ordinatione, ut in Actis Apostolicis legitur, & prædicare, & baptizare, ac miracula edere cœperunt. Hæc obiter ex optimâ loci occasione dicta sint. Cyprianus item in Epistolâ ad Florentium Puppiam, de Obrectatoribus, omnes Præpositos, per quos Episcopos intelligit, Apostolis vicariâ ordinatione, succedere hunc in modum scribit: *Nec hæc jacto, sed dolens profero, cum te Judicem Die constituas, & Christi, qui dicit ad Apostolos, & per hoc, ad omnes Præpositos, qui Apostolis vicariâ ordinatione succedunt: Qui audit vos, me audit; & qui me audit, audit eum qui me misit.* Idem dicit Firmilianus Episcopus ad Cyprianum scribens, idemque ab eodem Cypriano in libello de Aleatoribus sub initium affirmatur.

Urbanus Papa, & Martyr in suâ Epistolâ Decretali de Vitâ communi, necnon de possessionibus, ac rebus Ecclesiasticis ait: *Ipsæ verò res inditione singularum Parochiarum, Episcoporum, qui locum tenent Apostolorum erant; & sint usque adhuc, & futuris semper temporibus.*

Eusebius insuper Papa in Epistolâ ad Episcopos Tusciæ, atque Campaniæ, ad Epistolæ calcem, dum de manus impositione, vel confirmationis Sacramento nonnisi à summis Sacerdotibus, hoc est, Episcopis conferendo loquitur, etsi aliter fiat irritum, & vacuum, esse affirmat, hunc in modum ait: *Nec tempore Apostolorum ab aliis, quam ab ipsis Apostolis legitur, aut scitur peractum esse; neque ab aliis (sicut jam dictum est) quam ab illis, qui Angel. Rocca Oper. Tom. II.*

eorum locum tenent, unquam perfici potest, aut fieri debet.

Damasus item Papa hujus nominis primus, & sanctitate insignitus in Epistolâ de Chorepiscopis, quorum nomen, & officium quantum ad munia Pontificalia exercenda, à Sanctâ Sede Apostolicâ, & ab omnibus totius Orbis Episcopis abrogatum jam erat, non solum Episcopos Moyssi, & Aaron, & filiis Aaron. Presbyteros perbellè comparat, verum etiam ipsos Episcopos Apostolorum successores esse, & Presbyteros septuaginta duorum Discipulorum typum, ac speciem repræsentare ait, dum Chorepiscopos, quos septuaginta duobus Discipulis assimilât, nonnisi Sacerdotes simplices in Ecclesiâ Sanctâ posse, esse demonstrat hisce verbis: *Nam non amplius, quam duos Ordines inter Discipulos Domini esse cognovimus, idest, duodecim Apostolorum, & septuaginta Discipulorum. Unde iste tertius processerit, funditus ignoramus. Et quod ratio non caret extirpare necesse est.*

Ex his verbis Damasus per Apostolos nonnisi Episcopos, & per septuaginta Discipulos simplices Sacerdotes intelligi debere annuit. Id quod infra in eadem Epistolâ expressius ostendit hunc in modum: *Quod autem solis Apostolis, eorumque successoribus (hoc est Episcopis) proprii sit officii tradere Spiritum Sanctum, liber Actuum Apostolorum docet, præsertim cum nullus ex septuaginta Discipulis, quorum isti in Ecclesiâ speciem gerunt, legatur donum Sancti Spiritus per manus impositionem, ut prædictum est tradidisse.*

Sanctus quoque Hieronymus huic veritati adstipulatur ad Evagrium scribens, dum scilicet Episcopos Aaron, Presbyteros filiis ejus, & Diaconos Levitis comparat hisce verbis: *Quod Aaron, & filii ejus, atque Levitæ in templo fuerunt, hoc sibi Episcopi, & Presbyteri, & Diaconi vindicent in Ecclesiâ.* Hanc autem veritatem apertius fatetur aliâ in Epistolâ ad Marcellam adversus Montanum dicens: *Apud nos Apostolorum locum Episcopi tenent.* Sanctus item Ambrosius super illud B. Pauli: *Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios verò Evangelistas;* per Apostolos intelligit Episcopos; per Prophetas scripturarum Interpretes; per Evangelistas Diaconos: qui quamvis Sacerdotes non sint, evangelizare, ut ipse affirmat, sine Cathedrâ possunt. Ait enim: *Apostoli Episcopi sunt: Prophetæ verò Explanatores sunt scripturarum.* Et infra: *Evangelistæ Diaconi sunt, sicut fuit Stephanus, & Philippus.*

Sanctus insuper Augustinus Beati Ambrosii Auditor, & in Christo Jesu per Evangelium ab eo genitus, eodemque Christi ministro Lavacrum regenerationis accepit, hanc veritatem edoctus docet, & illud Psalmi: *Pro Patribus tuis nati sunt tibi filii,* insignitè explicans ait: *Quid est, pro Patribus tuis nati sunt tibi filii? Patres missi sunt Apostoli, pro Apostolis filii nati sunt tibi, constituti sunt Episcopi. Hodie enim Episcopi, qui sunt per totum Mundum, unde nati sunt? Ipsa Ecclesia Patres illos appellat, ipsa illos genuit, & ipsa illos constituit.*

Damas. ep. 4. ex to. 1. Conc.

Damas. ubi supra. Et Grat. dist. 63. cap. 5. Chorepisc.

Damas. ibid.

A&S.

Hieron. ep. 85 ad calcem ep. tom. 2.

Hieron. ep. 54 tom. 2.

Ambros. in cap. 4. epist. ad Ephes. tom. 3.

A&S. 7. & 8.

August. in Psalm. 44. non procul à fin. to. 8. Et Grat. d. 63. cap. ult.

Psalm. 44.

Idem epist. 3. ex tom. 1. conc.

Cyp. epist. 42. tom. 1.

Cyp. ep. 65. to. 1. vel lib. 3. epist. 9. juxta aliam edit.

A&S. 6.

Cyp. ep. 69. tom. 1.

Luc. 10. Firmil. ep. 75. tom. 1. Cyp. tom. 3.

Verb. 1. in ep. Decr. ex to. 1. Concil. Et Grat. d. 63. cap. ult.

Euseb. ep. 3. ex tom. 1. Conc. Et de Consecr. dist. 4. Manuf. 44 p. 3. Decr.

stituit in sedibus Patrum. Hoc loco juxta Beatum Augustinum, per Patres intelliguntur Apostoli, & per Apostolos Episcopi in Sedi- bus Patrum positi, vel constituti.

Innoc. I. ep. 1.
c. 3. ex tom. 1.
Concil.

Innocentius Papa hujus nominis primus, vir doctus, atque Sanctus in Epistolâ ad De- centium Eugubinum Episcopum ait: *De con- signandis verò Infantibus, manifestum est ab alio fieri, quàm ab Episcopo non licere: nam Presby- teri licet Sacerdotes sint, Pontificatus tamen, apicem non habent. Hæc autem Pontificibus so- lis, ut vel consignent, vel Spiritum Paracletum tradant, non solum consuetudo ecclesiastica de- monstrat, verum etiam illa lectio Actuum Apo- stolorum, quæ asserit Petrum, & Joannem esse directum, qui eum Baptizatis Spiritum traderent.* Ex quibus verbis planum fit, Episcopos Apo- stolorum esse successores.

A. 3. 8.

Greg. hom. 26.
in Evagr. to. 3.

Joan. 10.

Beatus quoque Gregorius hujus item, nominis primus, cognomento Magnus, dum explicat illud Joannis: *Accipite Spiritum Sanctum; Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, &c.* Apostolis Spiritum Sanctum datum esse, iisque ligandi, ac solvendi auctoritatem collatam esse contemplatur dicens: *Horum, [idest Apostolorum] profectò nunc in Ecclesiâ Episcopi locum tenent; ligandi, atque solvendi auctoritatem suscipiunt, qui gradum regiminis sortiuntur.*

Isid. lib. 2. c. c.
de Eccl. Offic.

Isidorus Junior, Episcopus Hispalensis, vir in divinis scripturis eruditissimus, & vitæ sanctitate clarus, in libro de Ecclesiasticis officiis, de Episcopis Apostolorum successoribus hunc in modum apertè ait: *Apostolis suc- cesserunt Episcopi, qui sunt constituti per totum Mundum in Sedibus Apostolorum.* Id quod Au- gustini dictum redolere non parum videtur.

Beda lib. 3.
comment. in
c. 10. Evang.
Lucæ tom. 5.
Et tom. 7. in
festo S. Lucæ
in princ.

Venerabilis item Beda in sacris literis valde eruditus in Festo Sancti Lucæ, & Com- mentario in ejusdem Lucæ Evangelium, ve- ritatem de Episcopis Apostolorum successoribus affirmat, eamque pro comperto esse apud omnes apertis hisce verbis ait: *Sicut Duode- cim Apostolos Episcoporum formam exhibere, simul, & prædemonstrare, nemo est, qui dubi- tet; Sic & hos septuaginta duos figuram Presby- terorum, idest secundi Ordinis Sacerdotum gessisse sciendum est.*

S. Thom. in
cap. 1. epist. 1.
ad Corinth.
lect. 1.

Sanctus Thomas Doctor Angelicus ean- dem veritatem de Episcopis Apostolorum, successoribus mirificè explicat hisce verbis: *Soli Apostoli electi, & missi sunt principaliter à Christo; alii autem Discipuli non missi sunt prin- cipaliter, sed secundariò; & inde est, quod Apo- stolis succedunt Episcopi, qui habent specialem, curam Gregis; alii autem Sacerdotes succedunt septuaginta duobus Discipulis, qui gerunt vices commissas sibi ab Episcopis.*

Augustin.
Triumphus
de Pot. Eccl.
q. 3. art. 1. in
corp.

Item Augustinus Triumphus vir in divi- nis scripturis eruditissimus, & Sacrosanctis Pontificum Decretis exercitatissimus in libro de Potestate ecclesiasticâ, licet in tertiâ quæ- stione dicat, Cardinales Apostolorum perso- nas repræsentare ratione assistentiæ, Episco- pos verò eorundem Apostolorum successores esse, tamquàm in partem sollicitudinis, & fortem prædicationis, vocatos, alibi tamen,

propter virgam scilicet potestativam, pro- pter claves Jurisdictionis, propter Spiritus Sancti insufflationem, & propter linguarum dispartitionem, quæ Apostolis datæ sunt, Epi- scopos Apostolorum statum repræsentare ab- solutè affirmat dicens: *Fuerunt autem quatuor Apostolis collata à Christo, quæ perfectionem, ostendebant, in quibus Episcopi sunt eorum suc- cessores.* Quæ verò Apostolis à Christo data fuerunt, dicto in loco à Triumpho doctè, ac feliciter explicantur.

Quæst. 103
art. 1. in corp

Sacrosanctum denique Concilium Tri- dentinum in doctrinâ de Sacramento Ordinis hanc eandem veritatem à divinis scripturis, à sanâ veterum Patrum doctrinâ, necnon ex aliorum Conciliorum sanctionibus deprom- ptam, tamquàm stabilem, & catholicam con- firmat in hanc verborum formam: *Proinde Sacrosancta Synodus declarat, præter ceteros Ecclesiasticos gradus, Episcopos, qui in Apostolo- rum locum successerunt, ad hunc hierarchicum ordinem præcipuè pertinere, & positos, sicut idem Apostolus ait, à Spiritu Sancto regere Ec- clesiam Dei; eosque Presbyteris superiores esse, ac Sacramentum confirmationis conferre, mini- stros Ecclesiæ ordinare, atque alia pleraque pera- gere ipsos posse; quarum functionum potestatem, reliqui inferiores ordines nullam habent.*

Conc. Trid.
sess. 23. c. 4.

Episcopi ergo, sicut ex iis, quæ in me- dium attulimus, exploratissimum habemus, Presbyteris superiores sunt, & veri Aposto- lorum successores. Nunc reliquum est, ut intimiorem Episcopalis Dignitatis statum ex- plicemus.

De Intimiorè Episcoporum statu.

OMnes, qui Episcoporum statum con- templati sunt, eos in statu perfectionis collocarunt, sicut nos id ita esse, & authori- tatibus, & rationibus probare studebimus. Antea verò quàm huiusmodi rem aggredia- mur, hæc in primis consideranda censuimus, quid scilicet perfectionis status sibi velit, vel sit; Undè originem trahens ad nos emanet; Quotuplex tandem in eodem perfectionis sta- tu gradus reperiatur. Quæ omnia breviter, ac distinctè examinabimus, ita verò, ut non minori facilitate, quàm brevitate scopum nostrum attingamus.

Perfecti Definitio.

Perfectum, ac totum inter se haud distin- gui sentit Aristoteles, & rectè quidem; quia ut ipse ait, & experientia ipsa docet, per- fectum, ac totum dici potest illud, cui nihil deest; vel habet ea omnia, quæ in eo requi- runtur, vel ad sui naturam pertinere possunt; ut exempli gratiâ, illud animal totum, ac perfectum dici debet, cui nihil deest quantum ad dispositionem membrorum, necnon quan- tum ad alia omnia quæ ad totam, ac perfe- ctam Animalis vitam, seu naturam pertinent specificam, quæ suo clauditur termino, siue fine, toto, ac perfecto, ut idem Philosophus eodem in loco docet dicens: *Perfectum autem nihil*

Arist. lib. 3.
Physic. con-
tex. 63. & 64

Arist. ibid.

nihil est non habens finem : finis enim terminus est. Hic namque finis, seu terminus est ille, qui rei perfectæ perfectionem demonstrat, & claudit; quam alibi Aristoteles virtutem appellat, & per hanc unumquodque perfectum dici vult, cum propriam sibi comparavit naturam, sive proprium attingit finem, qui est summa, vel postrema rei perfectio. Philosophi verba sunt hæc: *Virtus perfectio quædam est: unumquodque enim tunc maximè perfectum est, cum adeptum est propriam virtutem, & maximè secundum naturam: ut circulus tunc maximè secundum naturam est, cum maximè circulus est.* Ex Aristotelis verbis vera colligitur cuiuscumque rei perfectio, secundum quam unumquodque perfectum dici potest, cum propriam virtutem ad naturam rei pertinentem adeptum est. Idque planum fit exemplo circuli, qui tunc maximè circulus est, idest perfectus, cum totam suam, vel propriam habet virtutem ad naturam scilicet circuli pertinentem, hoc est totam suam continet rotunditatem, quæ nec augeri, nec minui potest, *circulus enim, quem Græci Sphæram vocant, est figura plana, ut Mathematici eam definiunt, unâ tantum lineâ contenta, in cuius medio punctus est, à quo omnes lineæ ad circumferentiam ductæ sunt æquales.* Datur autem ab Aristotele hoc exemplum ad perfectionis vim, atque naturam explicandam, quoniam Sphæra, sive circulus est omnium planarum figurarum simplicissima, ac perfectissima; Undè per scientiam circularem, absolutam omnium scientiarum notitiam intelligere solemus; quam Græci ἐγκυκλοπαιδεία appellant. Hanc perfecti naturam, & vim Dionysius Areopagita contemplatus, antequam suum de perfecto sermonem coarctaret ad perfectionem increatam, qua perfectionem quamlibet creatam in infinitum superari affirmat; Definitioni de perfecto superius ab Aristotele assignatæ ad simile docet, de Deo loquens hunc in modum: *Perfectus quidem est [Deus scilicet] non solum quod per se perfectus sit, & à se uno modo æqualiterque definitur, ac totus per omnia sit perfectissimus: verum etiam, quod perfectionem superet, ut qui omnibus antecellat, ac omnem quidem infinitatem determinet &c.* Et infra: *Perfectus rursùm dicitur, quod nunquam augeatur, semperque suis omnibus numeris sit absolutus, quodque minui non possit, &c.* Hæc definitionis, sive descriptionis de increata perfectione, pars à Dionysio conscripta, à perfectione creatâ, sive à perfecto, quod Aristoteles definivit, non abhorret; perfectum enim omne quodcumque sit illud, nec augeri nec minui unquam potest; Hujus autem generis perfectum à Philosophis Perfectum simpliciter, idest omnibus modis vocatur, quibus perfectum ex sui naturâ unumquodque dici valet; Dicitur namque ab iisdem Philosophis perfectum secundum quid, hoc est aliquâ ex subjecti parte consideratum, veluti si qua res non secundum omnem sui ipsius naturam, sed secundum aliquam exteriorem partem sive qualitatem consideretur,

Ang. Rosca Oper. Tom. II.

In Charitate reponitur Perfectus Status.

Qua ex re Perfectum primo modo sumptum constituit sibi perfectionis statum, sive Christianæ vitæ perfectionem, quam in charitate ponunt omnes, qui de eâ scripserunt: Cum enim perfectum sit illud, quod proprium attingit finem, qui est ultima cuiuscumque rei perfectio; perfectionis status esse non potest, nisi in charitate, quæ est vinculum perfectionis juxta Beati Apostoli Pauli sententiam, qui Colossenses ad charitatem amplectendam cohortabatur dicens: *Super omnia charitatem habete: quæ est vinculum perfectionis.* Charitas autem vinculum perfectionis vocatur, ut ait S. Thomas, quia omnes alias virtutes in unitatem perfectionis, tamquam earundem forma, & perfectio quodam modo connectit, & nos Deo conjungit, Beato Joanne teste, qui ait: *Deus Charitas est: & qui manet in Charitate, in Deo manet, & Deus in eo.* Deus enim est postremus humanæ mentis finis, ut scribit S. Thomas. Id quod de perfecti ratione esse affirmatur, cujus est proprium attingere finem. Quamvis autem patientia, ut Sanctus Jacobus ait, opus perfectum habeat; ejus tamen dictum in ordine ad charitatem intelligitur, quatenus scilicet patientia ad sufferendas adversitates ex ipsâ charitatis abundantia oritur juxta Beati Pauli sententiam dicentis: *Quis nos separabit à charitate Dei tribulatio, an angustia?* Quasi per charitatem omnem tribulationem, & angustiam, atque omnem hujus Mundi miseriam, vel calamitatem superari omnino posse dicat. Omnem ergo quæcumque virtutum perfectionem ex Charitate oriri, & in charitate ipsâ statum perfectionis situm esse dicas oportet. Quod autem de virtutibus dictum est, illud ipsum de sensibus humanis est intelligendum; eorum enim perfectio, ut Doctor ait Angelicus, eo spectat, ut scilicet in unitatem veritatis conveniant, juxta B. Apostoli sententiam dicentis: *Sitis perfecti in eodem sensu, & in eadem scientiâ.* Id quod nonnisi per charitatem fieri potest, quæ consensum in hominibus præstat, & operatur. Perfectionem ergo, tam virtutum, quam sensuum humanorum in charitate, tamquam in radice fundatam esse constat: eamque in consiliis, & in præceptis sitam esse juxta Sancti Thomæ doctrinam affirmamus, diversis tamen modis: Christianæ namque vitæ perfectio in aliquo duplex esse potest; Primaria scilicet, & ex se, sive ut Scholastici Latini ajunt essentialis; altera vero secundaria, & accidentaria, vel instrumentalis. Ad hanc perfectionem instrumentalem pertinet consilium illud Salvatoris nostri ad Adolescentem Evangelicum dicentis: *Si vis perfectus esse; vade, & vende, quæ habes, & da pauperibus, & veni, & sequere me.* Et juxta Sancti Patris Augustini illud alterum Apostoli dictum: *Bonum est homini Mulierem non tangere,* ad consilium item pertinet. Consilia enim ad removenda actus charitatis impedimenta data sunt: quæ quâvis charitati

S. Thom. secunda secundæ quæst. 184. art. 1.
Aug. Triumph. qu. 101. art. 1.

Coloss. 3.

Secunda secundæ quæst. 9. 184. art. 1.

1. Joann. 4.

Vbi supra.

Jacob. 1.

Rom. 8.

S. Thom. secunda secundæ quæst. 184. art. 1. ad 7.

1. Corinth. 1.

S. Thom. secunda secundæ quæst. 184. art. 3.

Perfectio secundaria, & Instrumentalis.

Matth. 19.

Aug. tom. 3. in Enchirid. cap. 121.
1. Cor. 7.

contraria non sint, perfectæ tamen vitæ impedimento esse possunt, veluti sunt Matrimonium, divitiarum possessio, secularium negotiorum occupatio, & id genus alia. Nec ob id Cælibatus, facultatum abdicatio, munda-
narumque rerum abjectio, & cætera id genus permulta, spiritualibus omninò amplexis perfectionis statum constituunt, sed tamquam Instrumenta accessum ad perfectionis statum nobis subministrant. Hinc Joannes Cassianus in collationibus Sanctorum Patrum à Moysè Abbate de Tranquillitate cordis appetenda, hæc dicta esse refert. *Igitur jejunia, vigilia, meditatio scripturarum, nuditas, ac privatio omnium facultatum non perfectio, sed perfectionis Instrumenta sunt, quia non in ipsis consistit disciplina illius finis, sed per illa pervenitur ad finem.*

Perfectio igitur secundaria, & accidentaria, sive instrumentalis in consiliis versatur; per quæ consilia, tamquam per Instrumenta, ad primariam, & essentialem perfectionem tamquam ad finem pervenitur. Hæc autem in præceptis consistit, præsertim verò in charitate, qua in primis Deus diligitur, deinde Proximus; Sed quia perfectum quoddamque, ut superius dictum est rationem totius complecti debet, cum totum, & perfectum, teste Philosopho idem sint, ex toto corde Deum diligere, & proximum, sicut nos ipsos jubemur juxta Salvatoris nostri præceptum dicentis: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo.* Et: *Diliges proximum tuum, sicut te ipsum.* Quibus ex verbis dilectio Dei, & proximi, non ad mensuram, sed ad summum nobis præcipitur, ut ratio explicetur perfecti, quod finem in præcepto dilectionis attingit, quia, *finis præcepti est Charitas*, ut Apostolus ait: In fine autem, qui est ultima rei perfectio, nulla adhibetur mensura, ut Aristoteles inquit, sed in iis, quæ sunt ad finem directa, ut videre est in medicamentis, quæ mensuram admittunt, sed in valetudine, aut sanitate reparanda, quæ medicamentorum finis est, non item; Sanitas enim quæritur quanta unquam excogitari potest. Ad hunc igitur modum dilectio Dei, & proximi præstanda est, ut perfectio primaria, & essentialis, quæ in præceptis, vel in charitate sita est, constituatur. Idcirco Adolescenti illi Evangelico, post consilium datum, quo quis tamquam Instrumento ad hanc primariam, & essentialem perfectionem facillimè pervenire potest, dictum fuit, ut Christum, Salvatorem nostrum, per dilectionem in charitate sitam sequi deberet, si perfectus esse vellet; perfectio enim non in divitiarum tantum abdicatione, sed in Christo Domino sequendo consistit, ut B. Hieronymus rectè explicat, dum Beati Petri verba Christum interrogantis, & Christi responsum perpendit. Petrus enim, qui cum aliis Apostolis omnia reliquisset; seque cum iisdem secutum fuisse Christum narravit, hujus facti præmium à Christo scire voluit dicens: *Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te: quid ergo erit nobis?* Christus autem rerum

temporalium abdicatione posthabita, sui tantum consecrationi præmium se daturum respondit, dicens: *Vos qui secuti estis me &c. Sedebitis, & vos super sedes duodecim judicantes, &c.* Hinc B. Hieronymus, & interrogantis, & respondentis verba examinans, & veluti trutinà quadam expendens, de Petri verbis interrogationem præcedentibus ait: *Et quia non sufficit tantum relinquere, jungit quod perfectum est: Et secuti sumus te.* Et infra de Christi responso inquit: *Non dixit: Qui reliquistis omnia: hoc enim, & Crates fecit philosophus, & multi alii divitias contempserunt; sed qui secuti estis me: quod proprium Apostolorum est, atque credentium.* Perfectio itaque Christianæ vitæ est, ut quis per dilectionem in charitate sitam, Christum sequatur: quæ sanè charitas, vel perfectio in præceptis, non in consiliis consistit; Et ex consequenti de necessitate salutis est, ut eam consequantur omnes. Hujus autem generis perfectio varias sibi species, variisque sibi fortitur gradus; quos pro hac re dilucidandâ explicabimus; ut quonam in gradu perfectionis Episcopi esse debeant planum fiat.

Perfectio, ut ait S. Thomas, triplex esse potest; Prima, quæ absoluta, & secundum omnem modum perfectio nuncupatur, versatur, ut ita dicam, circa perfectionis totalitatem, vel totalem diligendi vim, tam ex parte diligentis, quam ex parte rei diligibilis, ut exempli gratia; Deus tantum diligitur, quantum in se diligibilis est. Et hæc perfectio dilectionis in Deo solum esse valet. Alia perfectio est juxta totalitatem absolutam ex parte diligentis tantum, quæ non hisce in Terris, sed in Cælo tantum haberi potest, ut inquit Sanctus Thomas; Hæc enim perfectio, ut idem Doctor ait, postulat, ut quis in amando Deo, actu semper in Deum tendat. Tertia perfectio, quæ hac in vitâ haberi potest, non requirit totalitatem diligendi absolutam, neque ex parte rei diligibilis, neque ex parte diligentis, ut scilicet actu semper in Deum feratur, vel in Deum tendat; Sed ei perfectioni satis est, si ea excludantur, quæ motui dilectionis divinæ adversantur. Id quod duobus modis præstari in hac vitâ potest. Primo modo, dum quoddamque charitati contrarium procul pellitur, sicuti peccatum mortale est, quod cum charitate stare nequit; nec sine hac perfectione charitas esse potest; hinc de necessitate salutis est. Alio modo hæc perfectio tertio loco, aut gradu considerata haberi valet, dum non solum charitati contrarium amovetur, sed illud omne, quod nobis impedimento esse potest, ita verò, ut omninò in Deum non dirigamur; sed sine hac perfectione charitatem in incipientibus, & proficientibus esse posse Sanctus Thomas affirmat. De Triplici statu Dionysius Carthusianus hunc in modum ait: *Incipientium enim status est in recessu à malo, & primordiali ad bona virtutum accessu; Proficientium est bonum inchoatum strenuè prosequi, & crescere in eodem, quod est, interioris reformari, in intellectu illuminari, & perfectionem*

Hieronym.
tom. 6. lib. 3. in
c. 19. Matth.

S. Thom. se-
cunda secun-
de quæst. 284.
art. 1.

S. Thom. ibid

S. Thom. ubi
suprà.
Dion. Carth.
de Laude vi-
tæ solitaria
cap. 11.

effica-

Cassian. coll. 1.
c. 7. post med.

Perfectio pri-
maria, & es-
sentialis.

Arist. tom. 2.
lib. 3. phys.
cont. 64.

Matth. 22.
Deut. 6.
1. cor. 13.

1. Tim. 1.

Arist. 1. Pol.
c. 6. tom. 7.

Matth. 19.

Matth. 19.

efficaciter cupere; Perfectorum autem status est per contemplationem gustare, quod dulcis est Dominus, atque per ferventissimum charitatis ardorem ad mysticæ Theologiæ secretum pertingere; quod est introire in Sanctuarium Dei, incerta, & occulta sapientiæ Dei per unitivæ flammigere sapientiæ donum, & item per actualem desuper infusam irradiationem fulguream, vibrativam, conspiciere. Hæc Carthusianus.

Quamvis autem quis medios perfectionis gradus non assequatur, præceptum tamen observat, dummodò infimum, de quo sermonem habuimus, gradum attingat; Infimus enim Divinæ dilectionis gradus postulat, ut nihil supra Deum, aut contra Deum, aut nihil æqualiter cum Deo diligatur; qui autem aliter facit, gradum perfectionis nullum habet, dilectionisque præceptum nullo modo adimplet.

Ex his igitur, quæ ex Angelici Doctoris sententiâ, atque doctrinâ, de triplici perfectione in medium attulimus, constat, quoniam in statu perfectionis Episcopi existant. Sicut enim quisque per charitatem gradum, aliquem perfectionis habere potest; ita Episcopos in perfectiori statu, quam laicos quoscunque perfectos, sive Prælatos Ecclesiæ, vel quoslibet Religiosos esse dicas oportet, ob charitatem, quam Episcopi in Gregem sibi commissum exercere debent. Nam sicut Papa in perfectiori statu quam quivis Episcoporum est; cum in ipso maior charitas, quam in quocunque Episcopo, intensivè, extensivè, & permanens requiratur, & esse censeatur, ut Augustinus Triumphus docet, & nos in Speculo Pontificio fusiùs ostendimus; Ità Episcopi omnes in perfectiori statu, quam cæteri alii perfecti sunt, & esse debent. Hinc à B. Dionysio Areopagitâ Religiosi dicuntur perfecti, Episcopi verò perfectiores. Episcoporum item ordo consummativus, & perfectivus; Sacerdotum omnium illuminativus, & lucidativus; Ministrantium verò purgativus, ac discretivus ab eodem Dionysio in capite octavo libri de Ecclesiasticâ Hierarchiâ sparsim nominantur, & in dicti capitis contemplatione circa Sacerdotum perfectiones hæc summam leguntur: *Demonstratum est igitur, Pontificum quiddam ordinem vim perficiendi habere, ac re perficere; Sacerdotum autem illustrandi vim habere, atque lucem asferre; Ministrorum verò expiandi, & discernendi vim habere &c.* Episcopo ergò, quos perfectores, ac vim perficiendi habentes, necnon in ordine consummativo, ac perfectivo existentes Beatus Dionysius vocat, in statu perfectionis acquisitæ ob animarum curam sibi commissam absque dubio esse, dicamus oportet. Religiosos verò, quos idem Dionysius appellat perfectos, in statu perficiendorum, vel acquirendæ perfectionis esse, dicendum est. Potest enim esse quis perfectus, non tamen in statu perfectivo, sive in statu perfectionis acquisitæ; Sicut namque vitæ perfectione aliqui possunt esse insigniti, ut sunt optimi Laici, ac Religiosi, qui cum sint perfecti, non tamen sunt in acquisitâ perfe-

ctionis statu; ita è converso se habent aliqui, ut Episcopi non boni, & mali Religiosi omnino charitate, & gratiâ carentes, ut ait S. Thomas; quorum illi quantum ad animarum curam sibi commissam; hi verò, quantum ad vitam in solemni voto promissam, sunt in statu perfectionis (ratione diversâ) perfecti tamen non sunt.

Quamvis autem Presbyteri Curati, & Archidiaconi, & alii similes in Sanctâ Dei Ecclesiâ constituti ad curam animarum sibi demandatam exercendam, hanc ob rationem ad statum perfectionis aliquâ ex parte accedere videantur; Religiosi tamen sunt iis & perfectiores, & Episcopo similiores ob perpetuam vitæ obligationem in statu perfectionis requisitam, & per votum solemne spontè promissam, pro studio perfectionis semper excolendo; Presbyteri autem Curati, vel Archidiaconi ad curam animarum, quantum ad pauca quædam, sibi creditam, per totius vitæ suæ curriculum exercendam sese voto non obstringunt. Immò eis, ut meliorem, aut perfectiorem amplectantur vitam, curam sibi commissam deferere, & vitam monasticam in Cœnobio per votum solemne suscipere fas est, ut in Concilio Toletano, & in Decreto legitur in hanc verborum formam: *Clerici, qui Monachorum prepositum appetunt, quia meliorem vitam sequi cupiunt, liberos eis ab Episcopo in Monasteriis oportet largiri ingressus; Quod eis facere non liceret, si à minori ad majorem statum non transirent, curam deponentes, ut perfectiorem vitam adipiscantur.* Si quis autem Monachus, vel Religiosus ad Clericatus ordines, idest à Monastico statu ad Presbyteri munus, animarum scilicet curam habentis, assumatur, is ex Innocentii Papæ decreto, à priore, sive Monachali proposito non discedit, quia à minori statu ad majorem, vel perfectiorem ascendit. Innocentius enim ad Victitium scribens ait: *De Monachis, qui diu morantes in Monasteriis, si postea ad Clericatus ordinem pervenerint; statuimus; non debere eos à priore proposito discedere.* Innocentius hisce verbis statuit, ut Monachi, vel Religiosi ad seculares Ecclesias, vel Episcopatum assumpti à Monachali proposito non discedant, hoc est, ut Glossa interpretatur, quantum ad ea, quæ sunt de substantiâ Monachatus, vel Religionis, continentia scilicet, & paupertas, & habitus, quem portare semper debent, quia, ut ait Sanctus Thomas, est obligationis signum. Ab obedientiâ verò ad Episcopatum Religiosi assumpti, non nisi per accidens, ut idem Doctor Angelicus ait, absolventur, ut scilicet Prælati suarum Religionum obedire amplius non obligentur, quatenus eorum subditi esse desierunt; Obligatio tamen voti obedientiæ in iis Religiosis ad Episcopatum assumptis, virtute remanet, quatenus ipsi obedire debent ei, quem sibi in Episcopatu legitimè præesse noverint, Remanet item in eis paupertatis votum, quia proprium nullo modo habere possunt; Sed facultates Ecclesiæ sibi creditas in ejusdem Ecclesiæ utilitatem, in pauperum subsidium,

S. Thom. secunda secundæ quæst. 184. art. 4. in arg. in contr.

S. Thom. secunda secundæ quæst. 184. art. 8. ad 5. arg.

Concil. Tolet. 10. m. 4. cap. 49. & 19. g. 1. Clerici cap. 1.

Innoc. ep. 2. cap. 10. ad Victor. & 16. q. 1. c. 3.

S. Thom. secunda secundæ quæst. 185. art. 3. in corp.

Aug. Triumph. de Pot. Eccles. q. 101. art. 1.

Dionys. de Eccl. Hier. c. 5.

Dionys. de Eccl. Hier. c. 8. in Edit. Lugd. sed juxta Paris. c. 5. p. 1.

& in sui ipsius, suæque familiæ sustentationem conservare, ac dispensare debent. Hinc testamentum condere non queunt, nihil proprii habentes; quia rerum Ecclesiasticarum sola eis distributio committitur, & morte finitur; Ex qua Testamentum ipsum valere incipit; & nonnisi ex Papæ dispensatione, sive Juris relaxatione, non de proprio, cum nihil habeant, testamentum facere possunt, potestate dispensationis in robore post mortem mansuræ, per Apostolicam auctoritatem ampliata, sicut Sanctus Thomas in locis suprà citatis docet; Ab aliis verò Monasticis observantiis, hoc est à jejuniis, & vigiliis gravioribus, ex quibus dicti Episcopi corpore impotentes redderentur; necnon à solitudine, à silentio, & à cæteris id genus, quæ Pontificali, sive Episcopali officio impedimento esse possunt, absoluti, & immunes habentur.

Monachi ergo, & Religiosi, quamvis non in statu perfectorum, sed perficiendorum sint, Presbyteris tamen Curatis, & Archidiaconis absque dubio sunt perfectiores, cum Clerici à Clericatu ad Monasticum statum, hi verò ab hoc statu ad Episcopatum transire queant: Quia ut ait Sanctus Thomas, nemini à majori statu ad minorem transire licet; Quod si non ita esse constaret, nec Clericus ad Monachatum, nec Monachus ad Episcopatum assumi possent; Utrumque enim fieri posse ex Decretis suprà citatis patet. De Religiosis autem alterum item extat Decretum, in quo statuitur, ut cum aliquem sacra ordinatio de Monacho Episcopum facit, quæ antè consecrationem habebat, Monasterio: Quæ autem post consecrationem acquisivit, propriæ Ecclesiæ relinquat, hisce verbis: *Statutum est, & rationabiliter secundum Sanctos Patres, à Synodo confirmatum, ut Monachus, quem Canonica electio à jugo Regulæ Monasticæ Professionis absolvit, & sacra ordinatio de Monacho Episcopum facit; velut legitimus hæres paternam sibi hereditatem postea jure vendicandi potestatem habeat; sed quicquid acquisierat, vel habere visus fuerat, Monasterio relinquat, & Abbatis sui arbitrio. Postquam enim Episcopus ordinatur, ad Altare, ad quod sanctificatur, & titulatur secundum Sacros Canones, quod acquirere poterit, restituat.* Totum Decretum hoc loco descriptum apponere visum est, ut non solum à Monachatu ad Episcopatum, tamquam ad statum perfectiorem, transitum legitimum esse ostenderemus; sed ut etiam ex eodem Decreto, quid de facultatibus Episcopi Regularis, & professi post ejus mortem agendum esset, omnino sciremus.

Religiosi ergo, quos Dionysius Areopagita de initiandis Ordinibus, Monachos, vel Therapendas, idest Deo famulantes, vel cultores à puro Dei famulatu, & cultu, tamquam perfectos appellat; sunt Presbyteris Curatis, & Archidiaconis perfectiores, magisque quam ii ad Episcopi perfectionem ob assignatas rationes accedunt. Idcirco idem, Dionysius in capite de Myserio Monasticæ consecrationis, consummationis, vel perfe-

ctionis, Monachorum, aut Religiosorum vitam appellat perfectissimam; Eosque deinde in Altissimo, summoque omnium ordine constitutos esse ait in hanc verborum formam: *Est enim, ut dixi, non medii eorum, qui initiantur ordinis, sed summi omnium.* Hoc autem in loco nonnisi de Monachorum, aut Religiosorum ordine, ac statu sermo habetur; quem scilicet statum perfectissimum appellat, quippe qui in iis, quæ ad statum perfectionis instrumentaliter acquirendum (cujusmodi sunt rerum temporalium abdicatio, Jejuniarum, ac vigiliarum exercitatio, & id genus alia) pertinent, ad Apostolorum vestigia magis accedunt, quam Papa, & Episcopi, ut Augustinus Triumphus eruditè docet; Apostoli enim, ut Triumphus ait, prius ad statum perfectionis, tamquam perficiendi (cujusmodi sunt Religiosi omnes) quam ad statum prælationis, tamquam perfecti, à Christo vocati sunt. Papa verò non in statu perficiendorum est, sed in statu perfectorum, est, ut in Speculo Pontificio docebimus, supremum retinet gradum; ad quem Episcopi proximè accedunt.

Soli ergo Episcopi in statu perfectionis existunt, non solum ob rationes assignatas, verum etiam ob hanc præsertim causam; quia Presbyteri Curati, & Archidiaconi dignitatem, & curam, sive Parochiam possunt relinquere, & simplicem præbendam sine curâ accipere, ut ait Sanctus Thomas; vel Cœnobium, aut Monasterium ingredi valent absque Summi Pontificis, atque item sine Episcopi veniâ, ut habetur in Decreto; Episcopi verò nonnisi auctoritate Papæ (ad quem etiam in cæteris votis perpetuis dispensare pertinet) & nonnisi certis, legitimisque de causis curam Episcopalem deferere queunt, ut Sanctus Thomas docet, & affirmat.

Quamvis autem Episcopi non Regulares, vel non professi, de rebus propriis, tam de bonis paternis, quam à se acquisitis, hæredibus relinquunt, vel de iis testamentum condere queant, ut ait Sanctus Thomas, id tamen statui perfectionis non adversatur, etiam si à Christo Salvatore Adolescenti Evangelico illi dictum fuerit: *Si vis perfectus esse; vende, & vende quæ habes, & da Pauperibus;* nam facultatum abdicatio, ut ait Sanctus Thomas, duobus modis esse potest; quantum scilicet ad effectum, & quantum ad affectum, Abdicatio, quæ respicit effectum, sive actum, non est de vi, aut, ut dicunt, de essentiâ perfectionis, sed Instrumentum ad perfectionem ducens, sicut superius demonstratum fuit. Abdicatio autem, quæ affectum, & animi præparationem respicit, in statu perfectionis omnino postulatur, & ad ipsam perfectionem directè, & propriè pertinet: Nam, ut ait Sanctus Pater Augustinus, non in abstinendo, nec in manducando, est iustitia, sed in æquanimirate tolerandi inopiam juxta Apostoli Pauli sententiam dicentis: *Scio abundare, & penuriam pati.* Hanc itaque perfectionem Episcopi omnes in statu perfectionis constituti habere debent, parati existentes,

Cap. 6. p. 3. in Edit. Paris. sed in Lugd. c. 10. in contempla

Aug. Triumph. de Pot. Eccl. q. 101. art. 2. in corp.

S. Thom. secunda secunda quæst. 184. art. 6. in corp. Decr. 2. p. 19. q. 2. c. 2. Dux.

S. Thom. secunda secunda quæst. 184. art. 6. in corp. in fine.

S. Thom. secunda secunda quæst. 184. art. 7. arg. 1. & ad primum. Matth. 19.

S. Thom. ubi supra.

S. Aug. com. 4. cap. 11. lib. 2. de quæst. Evang. Philipp. 4.

S. Thom. secunda secunda quæst. 185. art. 5. & ult. ad 3.

S. Thom. secunda secunda quæst. 184. art. 7. arg. in contr.

Decr. 2. p. 18. q. 1. c. Statutum.

Dionys. de Eccl. Hier. c. 6. p. 1. vel c. 10. juxta Edit. Lugd.

Dionys. de Eccl. Hier. c. 6. p. 2. in Edit. Paris. & 10. in Lugd.

tes, ut si opus fuerit, omnia pro honore Dei, & pro salute Gregis sibi commissi, & pauperibus facultates largiendo, vel rapinam bonorum suorum cum gaudio sustinendo, ut Doctor Angelicus in summâ docet, & affirmat. Et quamvis perfectio in Dei dilectione præcipue, & in primis consistat; Cura tamen Episcoporum in Pauperes, & in proximum tam ardentè, & avidè habita, ex divinâ dilectionis abundantia oritur.

Episcopi ergo (ut quæ dicta sunt, paucis verbis concludamus) sunt in statu perfectionis, quæ in consiliis instrumentaliter, in præceptis autem, ut Scholastici loquuntur, essentialiter, sive in Dei, & Proximi dilectione consistit. Quamvis autem, ut ait Sanctus Thomas, triplex perfectio sit; Una scilicet absolute sumpta, totalitatem, ut ajunt, dilectionis respiciens, tam ex parte diligentis, quam rei diligibilis, Deo tantum conveniens; Altera verò totalitatem dilectionis absolutam ex parte tantum diligentis requirens, solisque Beatis in Cælo conveniens, qui actu semper in Deum feruntur, ac tendunt, dum actu semper Deum amant; Tertia denique nec totalitatem dilectionis ex parte diligentis, nec ex parte rei diligibilis postulans, & ad nos hisce in Terris pertinens, qui non semper actu in Deum tendere possumus, sed habitu: dummodò quæ motui dilectionis in Deum adversantur, excludamus. Ex toto tamen corde Deum, & proximum, sicut se ipsum, quisque diligere jubetur; Nec ob id transgressio præcepti perpetratur, si nulla dilectionis totalitas admittatur: Nec frustra totalitas dilectionis illa præcipitur, dummodo habitus diligendi nunquam dimittatur; Et præceptum, etsi non optimo, aliquo tamen modo impleatur: Si enim illud non extaret præceptum (à quo, ut in libro de perfectione Justitiæ ait S. Pater Augustinus, perfectio dilectionis divinæ in Cælo præstanda non excluditur) quid faciendum esset, nesciretur. Hinc idem S. Doctor in eodem libro dicit: *Cur ergo non præciperetur homini ista perfectio, quamvis in hac vitâ nemo habeat? Non enim rectè curritur, si quod currendum est nesciatur. Quomodo autem sciretur, si nullis præceptis ostenderetur? Sic ergo curramus, ut comprehendamus; omnes enim, qui rectè currunt, comprehendunt.* Duo ex his verbis accepimus, totalem scilicet divinæ dilectionis perfectionem hac in vitâ à nobis haberi non posse; nec ob id frustra nobis datum esse præceptum de Deo, ut sic dicam, totaliter diligendo; idque exemplo rectè currentis nobis explicatur. Qui enim rectè currit, comprehendit: Nam qui currunt in viâ Domini, non sunt adsimiles in Theatro, vel agone currentibus; quorum quamvis multi rectè currant, unus tamen bravium accipere solet: Sed rectè currisse sat est. Idcirco Sanctus Pater ait: *Omnes enim, qui rectè currunt, comprehendunt: Non sicut in agone Theatrico, omnes quidem currunt, sed unus accipit palmam.* Episcopi ergo quoquo modo se habeant, in statu perfectionis constituti sunt, quamvis perfecti non

essent, statum enim perfectionis perpetua obligatio facit; Voti autem executio, vel impletio, vel executio perfectum reddit, ut Augustinus Triumphus ait. Qui etiam triplicem modum diligendi Deum alibi explicat, eumque in Christo fuisse docet, modum scilicet Deo tantum convenientem, modum Comprehensoribus, sive Beatis congruentem, modumque denique viris perfectis in hac vitâ consentaneum; neminemque attingere, posse, ait, non solum priores diligendi modos, ob rationes superius à Beato Thomâ assignatas, sed nec etiam singularem perfectorum modum, quem Christus habuit; quia, ut ipse dicit Triumphus, *nemini gratia capitis dari potest, & non ad mensuram, sicut data est ei, qui simul caput, & singularis homo erat.* Alibi verò idem Triumphus, primo modo posthabito, explicans præceptum de diligendo Deo ex toto corde, duos homini hisce, in Terris degenti dilectionis inesse modos, quorum unum sub consilio, alterum verò sub præcepto esse ait: sed modum ad comprehensores pertinentem, nec sub præcepto, nec sub consilio datum esse concludit. Id quod Sancti Thomæ doctrinæ omnino arridet.

Ut autem huic rei finem imponamus, ex his quæ dicta sunt, quinque ad perfectionis statum juxta Triumphi doctrinam pertinentia colligi possunt, Perpetua Voti obligatio, causa instrumentalis, materialis, formalis, ac finalis: Instrumentalis causa est rerum temporium abdicatio, & à licitis rebus abstinentia. Materialis causa in Episcopo est Episcopalis consecratio; in qua votum de curâ suarum ovium habendâ emittitur; & in Religiosis habitus benedictio. Formalis causa est Dei, ac proximi dilectio per charitatem, quæ, juxta Apostoli sententiam, vinculum perfectionis est. Finalis autem causa est dedicatio sui, suarumque rerum in Dei cultum. Hinc dedicatio personæ, ut ait Triumphus, juxta tria vota in Religiosis, quantum ad statum perfectionis finalis causa est: quia, ut ait S. Pater Augustinus, *Virginitas non qualibet, sed quæ ad cultum Dei est oblata, est præmianda.*

Hæc igitur quinque pro statu perfectionis acquirendo requiruntur; sed sicut quædam ex his non æquè in omnibus reperiuntur: Ità etiam alii magis, alii verò minus, ut ait Triumphus, in statu perfectionis esse dicuntur.

Veterum Scriptorum, Sanctorum scilicet Patrum Testimonia, non minus periculosum, quam perfectum, ac sublimem Episcoporum statum comprobantia, atque explicantia.

Perfectissimum, ac sublimissimum Episcoporum statum esse constat ob rationes superius assignatas, quæ eum talem constituunt; sed ipsum multò perfectiorem, ac sublimiorem esse fateamur oportet, si de hujusmodi statu encomia Sanctorum Patrum, & Sacrosanctæ Scripturæ Testimonia, ejusdemque status Authorem contemplemur, Christum

Aug. Triumph. de Pot. Eccles. qu. 101. art. 3. in corp. Aug. Triumph. 9. 77. art. 3.

Aug. Triumph. 9. 77. art. 2.

Triumph. 9. 77. art. 1.

Collofs. 3.

S. Aug. tom. 6. ep. 8., & 11. de l. Virg.

Aug. Triumph. 9. 77. art. 2. in fin.

S. Thom. ubi supra ad primum, Idem ibidem ad 2.

Epilogus dictorum.

S. Thom. secunda secundæ quæst. 184. art. 2. in corp.

Aug. tom. 7. lib. De perfectione Justitiæ antè med.

Aug. ibid. longè antè med.

Augustin. ubi supra. 2. Cor. 9.

Dionys. de
div. nom. c. 13
de perfectio, &
uno.

Clemens Rom.
lib. 1. Recogn.
Falsambertus
Gruterus in
hunc locum.

Aug. tom. 4.
lib. 2. qu. vet.
& nov. te-
stam. c. 97.
Act. 20.

Beda tom. 5.
in c. 20. Act.

Act. 20.

Beda ubi su-
pra.

Ambrosio, 2.
in cap. 3. ep. 1.
ad Timoth.

Ambros. to. 3.
in cap. 1. ep. 1.
ad Cor.

To. 3. in c. 4.
ad Eph.

flum scilicet Salvatorem nostrum, Deum, & Hominem, in quo vera perfectio est, omnia perfecta perficiens, ut Dionysius Areopagita ait, quique omnem perfectionem perfectione suâ explet, & superat. Sanctus enim Ignatius Antiochenæ Ecclesiæ Episcopus in Epistolâ ad Magnesianos ex Smyrnâ, necnon Sanctus Anacletus Papa in suâ item Epistolâ, non minus vitæ sanctitate, quam martyrio insignes, qui Christum Salvatorem nostrum in carne viderunt, Episcopatus ordinem non ab homine, sed à Deo fuisse institutum omnino fatentur, & prædicant. Hinc Beatus Clemens Papa Romanus, Sanctorum Apostolorum Petri, & Pauli Discipulus, in primo Recognitionum libro, Jacobum cognomento Justum, Domini nostri Consobrinum fratrem ab ipsomet Christo in Episcopum Hierosolymitanæ Ecclesiæ ordinatum fuisse affirmat. Sanctus item Augustinus, vel Author, quisquis ille sit, in libro de quæstionibus veteris, & novi Testamenti, Apostolos sanctâ Benedictione insignitos, eosdemque Episcopos à Christo Domino, antequam ad Cælos ascenderet institutos fuisse ait in hanc verborum formam: *Nemo ignorat Episcopos Salvatorem Ecclesiis instituisse; Ipse enim priusquam Cælos ascenderet, imponens manum Apostolis ordinavit Episcopos. Hoc Apostolus Spiritui Sancto deputat, cum dicit: Attendite vobis, & universo Gregi, in quo vos Spiritus Sanctus posuit regere Ecclesiam Dei, quam acquisivit sanguine suo.* Quamvis autem alii sacrarum literarum Interpretes, præsertim verò Beda, Apostolum Paulum hoc loco de Presbyteris sub nomine Episcoporum locutum fuisse dicant; hæc tamen sententia dicti libri, qui sub nomine Augustini, ut alibi à nobis demonstratum est, falso circumfertur; ab Ignatii, Anacleti, & Clementis doctrinâ, quam nupèr in medium attulimus, non abhorret. Etenim reverà Sanctus Paulus, ut legitur in Actibus Apostolicis Miletum accersivit Ephesinæ Ecclesiæ Majores natu, vel, ut Græco in Textu habetur, Presbyteros; quos paulò inferiùs eodem in capite Episcopos, idest superinspectores, ut ait Beda, vocat: Una enim Civitas plures Episcopos habere non potest; sed eosdem Presbyteros, tamquam verè Sacerdotes, sub Episcoporum nomine intellexit Paulus ob gradum, sive ordinem Episcoporum, ac Presbyterorum multis in rebus penè similibus conjunctum, teste Bedâ. Id quod S. Ambrosius explicat hunc in modum: *Episcopi, & Presbyteri una ordinatio est: uterque Sacerdos est: sed Episcopus primus est; ut omnis Episcopus Presbyter sit, non tamen omnis Presbyter Episcopus. Hic enim Episcopus est, qui inter Presbyteros primus est.* Hinc alio in loco ait: *In Episcopo omnium ordinationum dignitas est: Caput est enim cæterorum membrorum.* Et alibi item dicit: *In Episcopo omnes ordines sunt: quia primus Sacerdos est, hoc est Princeps Sacerdotum, & Propheta, & Evangelista, & cætera adimplenda officia Ecclesia in ministerio fidelium.* Cum itaque Christus Presbyteros ordinavit ultimâ suâ in Cænâ, ut Catholici omnes do-

cent, & omnino affirmant; Episcopos etiam ab eodem Christo Salvatore, qui caput, ac fundator est Ecclesiæ, quam non auro, & argento, quam suo pretiosissimo sanguine adeptus est; Jure optimo institutos esse dicamus oportet. Si enim Deus, ut ait Apostolus, sanguine suo (sanguinem namque Dei dicere ipse non dubitavit, Beda teste, propter hypostaticam unionem, vel personæ in duabus naturis; divinæ scilicet, atque humanæ ejusdem Jesu Christi) universam acquisivit Ecclesiam, eamque in Petro, tamquam suo Vicario fundatam, ut in Matthæo habetur, uni Petro, ejusque successoribus regendam præbuit, & commisit per illa verba: *Pasce Agnos meos, & pasce Oves meas*; particulares item particularium Ecclesiarum Rectores, idest Episcopos decernendos esse intellexit, ac voluit, ut inter cujuscumque Ecclesiæ particulares Presbyteros Sacerdos quis primus, & caput extaret, quemadmodum id re ipsâ comprobavit, dum Sobrinum fratrem suum Jacobum, ut superiùs ex Clemente Papâ narratum est, Episcopum Hierosolymitanæ Ecclesiæ instituit. Quamvis autem Christus non omnes Apostolos privatim Episcopos hujus, vel illius Ecclesiæ instituerit, sicut Authoritas paulò superiùs ex libro de Quæstionibus veteris, ac novi Testamenti sub Augustini nomine citata inquirere videntur; Episcopatum tamen, non humanum commentum, sive inventum, sed divinum institutum demonstrasse hoc loco nobis sat est. Quando autem Sanctus Paulus in vigesimo Actorum capite Episcopos [qui majores natu, vel seniores, sive etiam Presbyteri in aliquot divinæ scripturæ locis vocitantur] ex Epheso Miletum, quæ sunt Asiæ Civitates accessit, eosque cohortatur, ut universo incumbant Gregi, in quo ipsos à Spiritu Sancto positos esse testatur; Accersitus Episcoporum ille, non de unius Civitatis, vel ejusdem Ecclesiæ Episcopis intelligendus est, sed de cæteris aliarum Civitatum Episcopis, hoc est, Smyrnæ, Ephesi, Mysiæ, Trallis, aut cæterarum Urbium, quæ in Jonia, sive Asia Minore sitæ sunt. Fit autem mentio in dicto Actorum loco de Episcopis ex Epheso accersitis; quia Ephesus erat totius Asiæ Minoris Emporium celeberrimum, & locus hominum concursui pluribus de causis aptissimus. Hinc Bellarminus hanc rem fortasse, dictumque Actorum locum perpendens ait: *Paulus hortatur Asianos Episcopos, ut attendant sibi, & universo Gregi, statim adjungens: In quo Spiritus Sanctus posuit Episcopos, idest non universo simpliciter, sed tantum universo illi Gregi, qui vobis commendatus est.* Sicut itaque B. Paulus particularium Ecclesiarum Episcopos ad eas diligenter gubernandas cohortatus est, ita etiam Sanctus Petrus Christi Vicarius, reliquos privatarum Ecclesiarum Episcopos, tamquam Pastores à Pastorum Principe Christo in Episcopatu constitutos ad id ipsum faciendum suæ in Epistolæ Canonice initio obsecravit, dum conseniorum, vel Compresbyterum, idest ætate vel potius officio, idest

Beda ubi supra.

Matth. 16.

Joann. 21.

Clemens lib. 1. Recogn.

Aug. tom. 4. lib. 2. c. 97.

Act. 20. 1. Petri 5. & cap. 1. ad Tit.

Bellarmin. lib. 1. de Rom. Pont. cap. 14. tom. 1.

1. Petri 5.

Episcopus

Episcopali dignitate consimilem, sive Coepiscopum se nominat. Sicut enim Christus Dominus Pastorum Princeps, totius Gregis sui curam Petro commisit; Ità Petrus ceteros Particularium Ecclesiarum Episcopos, vel Pastores, qui in partem sollicitudinis à Petro vocati sunt, ut suum quisque Gregem sibi commissum sollicità gubernatione tutetur, jure suo cohortatur dicens: *Pascite, qui in vobis est, Gregem Dei &c.* Et infra: *Cum apparuerit Princeps Pastorum, percipietis immarcescibilem coronam gloriae.*

Ecce igitur tibi, quonam scilicet modo ex Beatorum Apostolorum Petri, & Pauli, gloriosorum Ecclesiae Principum testimoniis luculentissimis, Episcopatum non ab homine, sed à Deo ipso institutum esse comprobatur. Quamvis enim solus Petrus immediate à Christo fuisset in Episcopatu constitutus juxta communem complurium Scriptorum sententiam, affirmantium, Jacobum Minorem cognomento Justum, Consobrinum Christi fratrem, à tribus Apostolis, Petro scilicet, Jacobo Majore, & Joanne fuisse Episcopum, consecratum; Librumque Recognitionum Clementis à nobis superius citatum, esse apocryphum, ut Baronius, vir profectò eruditus, & in sacris historiis optimè versatus, docet; Satis tamen est ostendisse, Episcopatum fuisse à Christo Domino institutum immediate in Petro; in ceteris verò per Petrum in primis, qui Jacobum Majorem, & Joannem ordinavit.

De primo Episcopo post Petrum à Christo in Episcopum totius Ecclesiae ordinatum loquitur Eusebius Caesariensis Episcopus ex Clemente Alexandrino hunc in modum: *Petrum, & Jacobum, & Joannem, post Servatoris ad Caelos Ascensum, cum essent à Domino summum Dignitatis Gradum adepti, non de Gloria, & Honore contendisse inter se, sed uno consensu Jacobum Justum Hierosolymorum Episcopum designasse.*

Idem Beatus Anacletus Papa, quartus post Beatum Petrum narrat, dum in Epistola ad Episcopos Italiae de Episcopo non minùs, quam à tribus Episcopis consecrando scribens ait: *Porro, & Hierosolymitarum primus Archiepiscopus est Beatus Jacobus, qui Justus dicebatur, & secundum Carnem Domini nuncupatus est frater, à Petro, Jacobo, & Joanne Apostolis est ordinatus, successoribus videlicet dantibus formam eorum, ut non minùs, quam à tribus Episcopis, reliquisque omnibus Ascensum præbentibus, ullatenus Episcopus ordinetur, & communi voto ordinatio celebretur. Quamvis autem alii dicant Jacobum Minorem à Christo Episcopum fuisse ordinatum, præsertim verò Eusebius in septimo Historiae Ecclesiasticae libro, in quo hæc scribit. Denique, & Jacobi Cathedra, qui primus in Terris Episcopus ab ipso Salvatore, & ab Apostolis Hierosolymis est electus, quem fratrem Domini volumina divina designant, usque in hodiernum diem inibi conservatur.* Ex his tamen verbis distinctio illa de Episcopis à Christo mediate ordinatis, immediate verò ab Apostolis ex

ipsius Christi Domini Instituto promulgato in Petro, vel etiam ex ejusdem Christi manu Apostolis, priùsquàm Caelos ipse ascenderet, imposita, ut Augustini verbis superius citatis dictum est, vel saltè ex illà prælatione Petro, Jacobo, & Joanni tradita, quam Eusebius ex Clemente Alexandrino paulò antè narravit; in primis autem Petro, à quo in novo Testamento, ut Anacletus ait, post Christum à Petro Sacerdotalis capit ordo: hoc est Episcopalis non Presbyteralis; Apostolos enim in ultimà Cænà simul omnes Sacerdotes ordinatos fuisse constat, ut Bellarminus rectè observavit in Controversiarum libro. Anacleti doctrinæ de Episcopatus Origine, adstipulatur Innocentius Papa Romanus hujus nominis primus, dum Concilii Carthaginensis Patribus de Actis adversus Pelagium, & Cælestium respondet in hanc verborum formam: *A quo [scilicet Petro] ipse Episcopatus, & tota autoritas nominis hujus emerfit.*

Idem Innocentius in Epistola ad Concilii Milevitani Patres, dum eorum acta adversus Pelagianos comprobat hunc in modum ait: *Quoties fidei ratio ventilatur, arbitror, omnes fratres, & Coepiscopos nostros, non nisi ad Petrum, idest sui nominis, & honoris autorem referre debere.* Ex hisce duabus Innocentii autoritatibus colligi potest Episcopatus origo, atque Author, Christus scilicet, Deus, & homo, præcipuum Ecclesiae universalis caput, quam in Petro fundavit, cum ei dixit: *Pasce oves meas.* Quæ sanè verba, sicut omnes Doctores, & Scriptores Catholici affirmant, ad omnes Episcopos pertinent. Augustinus in libro de Agone Christiano, de hac re hunc ait in modum: *Cum Petro dicitur: Pasce Oves meas, omnibus dicitur.* Et Leo Papa hujus nominis primus: *Idem Petro hoc singularitèr creditur, quia cunctis Ecclesiae Rectoribus Petri forma præponitur.* Idem dicit Leo aliis in locis sermonum de assumptione Petri ad Pontificatum; necnon Chrysostomus in libro secundo de Sacerdotio, & alii: Quamvis enim verba Joannis superius paulò antè citata, *Pasce Oves meas*, ad Petrum in primis pertineant, omnibus tamen Episcopis à Petro in partem sollicitudinis vocatis suo quodam modo conveniunt. Et quod Summo Pastori, cui universa Ecclesia commissa est, à Christo dictum est; id etiam servatà proportionè ceteris particularium Ecclesiarum pastoribus suo modo dictum esse constat. Id quod Sanctus Ambrosius docuit in libro de Dignitate Sacerdotali, dum illud, *Pasce Oves meas*, explicavit, dicens: *Quas Oves, & quem Gregem non solum tunc Beatus Petrus suscepit, sed & nobiscum, (Episcopis) eas suscepit, & cum illo eas suscepimus omnes.*

Episcopatus igitur à Deo est institutus post Christi Resurrectionem, quando tertià vice Discipulis suis apparuit, Sacerdotio jam in ultimà cænà antè passionem constituto. Et quamvis Apostoli omnes fuerint Episcopi post Domini Resurrectionem, in Psalmo, & in Actis Apostolorum de Judæ Proditoris Episcopatu mentio fiat, cum dicitur: *Et Episcopa-*

August. lib. 2. quæst. vet. & nov. Test. 97 tom. 4.

Anaclet. ep. 1. tom. 1. Conc.

Bellarmin. tom. 1. lib. 1. de Rom. Pont. cap. 23.

Aug. tom. 2. ep. 91.

Innoc. 1.

Aug. tom. 2. ep. 93.

Joann. 21.

Aug. tom. 3. cap. 30.

Leo ser. 3. de die assumpt. Petri ad Pont.

Chrysostomus. Dionys. de Eccles. Hier. cap. 5. Iræneus, & alii.

S. Ambros. cap. 2. tom. 4.

Joann. 21.

Psalm. 105. Act. 1.

Ex Gloss. Ordin. in 1. Petri Epist.

1. Petri 5.

Anaclet. ep. 2. ad Episc. Ital. tom. 1. Conc. Euseb. lib. 2. 1. 1. Hist. Eccl. Hieronym. de Vir. illust. in Jacobo.

Bellarmin. lib. 1. de Rom. Pontif. c. 23. Casar. Baron. Ann. Eccl. an. 10 Christi 34. p. 233. E.

Bellarmin. lib. 1. de Rom. Pontif. c. 23. & lib. 1. de Cler. cap. 15. in fin.

Euseb. lib. 2. 1. 6. Hist. Eccl. ex 1. 6. Clementis

1. 6. Clementis

Euseb. ubi supra ex lib. 7. Clementis.

Anno Dom. 13.

Anaclet. to. 1. Conc. ep. 2. & Hist. 66. Porro.

Euseb. lib. 7. cap. 15.

scopatum ejus accipiat alter; Episcopatus tamen dictis in locis vel sumitur pro prefecturâ, qua Judasungebatur juxta illam Episcopatus significationem, quam apud Ethnicos fuisse superius explicavimus; cum de nomine Episcopi sermonem habuimus; vel suscipitur pro Episcopatu in Ecclesiâ propriè dicto, quem habiturus erat, si in Apostolatu rectè permansisset, ut Bellarminus hunc locum optimè observat.

Episcopatus itaque, tum ob ipsius perfectissimum statum, in quo omnes Episcopi constituti sunt, tum etiâ ob ejusdem dignitatis Authorem Deum, cæteris dignitatibus sublimior censendus est. Hinc Clemens Papa hujus nominis primus ad Episcopos hunc in modum ait: *Vos Laicis, qui inter vos sunt, estis Prophetæ, Principes, Duces, & Reges; Mediatores Dei, & Fidelium ipsius; participes verbi, ac nuntii; cognitores scripturarum, ac Tubæ Dei, testesque ejus voluntatis; qui omnium peccata portatis, & de omnibus rationem reddituri.* Hæc, si Clementis perpendantur verba, sublimitatem Episcopatus non sine magno vitæ periculo esse dicamus, oportet, cum post Encomia Episcoporum, onus eorum sequatur; quippè qui omnium peccata portare dicuntur, de omnibus sibi commissis rationem reddituri. De Episcopali etiâ sublimitate Sanctus Ambrosius in libro de Dignitate Sacerdotali ad Episcopos loquitur in hanc verborum formam: *Audite me Patres beatissimi, & si dignum ducitis, Sanctissimi Fratres, audite me Stirps Levitica, germen Sacerdotale, propago Sanctissima, duces, & rectores Gregis Christi.* Et infra eodem in libro: *Sublimitas Episcopalis nullis poterit comparationibus adequari. Si Regum fulgore compares, & Principum Diademati, longè erit inferius, quam si Plumbi Metallum ad auri fulgorem compares, Quippè cum videas Regum colla, & Principum submitti genibus Sacerdotum, & exosculatis eorum dexteris, orationibus eorum credant se communiri.* Idem Sanctus Ambrosius eodem in libro post Episcopalem sublimitatem enarratam, quali in periculo versetur Episcopus verbis hisce docet. *Honor quidè Episcopalis coram homi-*

nibus præclarus est; sed si minam sustineat, dolor magnus est. Nam quantum præ cæteris gradus Episcopalis est altior, tantò & per negligentiam, delabatur, ruina est gravior. Magna sublimitas magnam debet habere cautelam. Honor grandis grandiori debet sollicitudine circumvallari. Hæc Doctor Sanctus, & Episcopus Ambrosius, cui etiâ Augustinus ad stipulatur in Regulâ suâ ad fratres, dum periculum sublimitatis considerat hunc in modum. *Qui quanto in loco superiore, tanto in periculo majore versatur.* Hinc idem Doctor Sanctus, & Episcopus Augustinus, Episcoporum sublimitatem, & eorundem statum periculosum contemplatus, utrumque eadem in sententiâ complexus est ad Valerium Episcopum, cujus Collega, vel Coadiutor erat Augustinus, scribens in hanc verborum formam: *Antè omnia peto, ut cogitet religiosa prudentia tua, nihil esse in hac vitâ, & maxime hoc tempore facilius, & latius, & hominibus acceptabilius Episcopi, aut Presbyteri, aut Diaconi officio, si perfunctoriè, atque adulatoriè res agatur; sed nihil apud Deum miserius, & tristius, & damnabilius; Item nihil esse in hac vitâ, & maxime hoc tempore difficilius, laboriosius, periculosius Episcopi, aut Presbyteri, aut Diaconi officio; sed apud Deum nihil beatius, si eo modo militetur, quo noster Imperator jubet.* Quibus ex verbis colligi potest, nihil esse Episcopatu facilius, lætius, & optabilius, si perfunctoriè, vel superficieret, sive transitoriè, & adulatoriè consideretur; quatenus scilicet ad humanas commoditates, vel utilitates, ac voluptates, pravè, seu præposterè, ac diabolicè tandem converti potest. Si autem Episcopatus tamquam opus laboriosum, opibus atque aliis humanis commoditatibus, vel perversis voluptatibus posthabitis, consideretur, nihil eo difficilius, tristius, miserabilius, periculosius, ac damnabilius. Si Episcopatus denique spectetur intimius, honor scilicet Dei, & Ecclesiæ Sanctæ incrementum, ac Proximi salus, & utilitas (quæ solum in Episcopatu spectanda, præstandaque sunt) nihil eo apud Deum hisce in Terris beatius, hoc est, si eo modo, quo exerceri, debet, exerceatur,

Aug. tom. 1.
Regula 3. in
fine.

Aug. tom. 2.
epist. 147. &
dist. 40. cap. 7.
Antè omnia.

Bellarmin. lib. 1.
de Rom. Pont.
c. 23. tom. 1.

Clemens lib. 2.
Constit. c. 29.

S. Ambros.
tom. 4. cap. 2.

Ambros. ibi-
dem.

Ambros. c. 3.
tom. 4.

VITÆ HUMANÆ SPECULUM CLIMACTERICUM

*Philosophicum, Historicum,
ac Theologicum*

Q U O

Explicatur quanam sint Anni Climacterici,
Et cur ita dicti,
Quanam item in dictis Annis, & natali suo die objerint,
Ex variis Sepulcrorum Epitaphiis,
Virorumque Illustrium Vitis, & Historiis,
Juxtà longam seculorum seriem
Collecti:

Non sine consiliis tam ad Animæ, quàm ad Corporis
Cautione pertinentibus.

Addito tandem Commentario
De Hominis ætate post Diluvium à Deo intra vigesimum,
Et centesimum Annum præscriptâ.

SPECULUM CLIMACTERICUM

VITÆ HUMANÆ.

ANNI Climacterici dicti sunt, non à Climate, quod est Celi spatium inter duos pararellos, sive æquidistantes circulos ex temporis, & horarum interval-
lis desumptos, & inclinatio Cæli à Vitruvio lib. 1.

cap. 1. nuncupatur; sed ab aliâ voce Græcâ, quæ est κλίμαξ Climax, & à Latinis Scala interpretatur. Climacter autem κλιμαστήρ Scala gradus vocitatur. Hinc annus Climactericus, quasi annus Sclaris, quia veluti per scalas quasdam ad vitæ culmen ascendimus. Climacterici verò anni formidabiles sunt omnes, quia sinè vitæ, aut fortunarum periculo, ut à Veteribus proditum est, & ad hanc usque diem observatum, rarò transmitti solent; quorum nonnulli per septenarium, vel ternarium, & quaternarium, alii per novenarium, pauci autem per numerum dena-

rium computantur, postremo excepto, ut infra videre licet. Omnis autem Climactericus annus, aut hebdomaticus à septenario videlicet numero dictus, aut utroque simul modo vocitatur. Hebdomas namque apud Græcos septenarius est numerus. Enneas vero novenarius est; Hinc Hebdomaticus, idest septenarius, & enneaticus, idest novenarius, latine dicuntur. In omni ætate sunt anni Climacterici, ut infra videre est: Ætates verò sunt septem, quarum prima est Infantia, secunda Pueritia, tertia Adolescentia, quarta Juventus, quinta Virilitas, sexta Senectus, septima Decrepitas.

Septem Hominis Ætates.

1	Infantia est prima ætas ad Annum usque septimum	7
2	Pueritia usque ad Annum	14
3	Adolescentia usque ad Annum	21
4	Juventus usque ad Annum	42
5	Virilitas usque ad Annum	56
6	Senectus usque ad Annum	70
7	Decrepitas usque ad Annum	91

Hæc ultima ætas est, quæ reliquum vitæ complectitur.

Anni

Anni Climacterici omnes periculosi existimantur; quorum alii aliis periculosiores dicuntur. Sed quia dicti Anni, vel ex numeris septenariis, vel novenariis constant, Annus sexagesimus tertius, qui ex novem septenariis, & ex septem novenariis constat, & iisdem numeris mensuratur, omnium Climactericorum periculosissimus censetur.

Quamvis autem Anni Climacterici communiter dicantur, qui infra leguntur; alii tamen ob eisdem numeros septenarios, & novenarios, quibus mensurantur, Climacterici dici queunt, veluti est Annus *decimus octavus*, qui ex duobus novenariis, Annus 27., qui ex tribus novenariis; Annus 36. qui ex quatuor novenariis; & Annus 72. qui ex octo novenariis constant, vel iisdem numeris mensurantur.

Annus *centesimus*, & Annus *vigesimus* supra centesimum Climacterici non dicuntur; quia etsi Annus *centesimus* constet ex quatuordecim septenariis, vel undecim novenariis; & Annus *vigesimus* supra centesimum constat ex sexdecim septenariis, vel tresdecim novenariis, iisdem tamen numeris non mensurantur; propterea inter Climactericos Annos non recensentur.

Anni Climacterici Omnes.

ANNUS VII. ANNUS IX.

- Ann. 14. ex duobus septenariis.
Ann. 21. ex tribus septenariis.
Ann. 28. ex quatuor septenariis.
Ann. 35. ex quinque septenariis.
Ann. 42. ex sex septenariis.
Ann. 49. ex septem septenariis.
Ann. 56. ex octo septenariis.
Ann. 63. ex novem septenariis, & ex septem novenariis.
Ann. 70. ex decem septenariis.
Ann. 77. ex undecim septenariis.
Ann. 84. ex novem novenariis.
Ann. 91. ex duodecim septenariis.
Ann. 98. ex tresdecim septenariis.

ANNUS VII.

Annus VII. qui Græcè *ἑβδομηκοντάς*, hebdomaticus dicitur, constat ex numero ternario, qui teste Aristotele, lib. 2. Post. tex. 17. est totus impar primus, & ingenerabilis nuncupatur, quia nec numero mensuratur, nec numeris componitur. Constat etiam ex quaternario numero, qui est totus par, & quadratus. Hinc, ut Rhodiginus lib. 22. cap. 12. tom. 3., & Gellius lib. 3. cap. 10., & lib. 15. cap. 7. ex Varronis libro de Hebdomadibus, aliorumque veterum scriptorum sententiâ affirmant, numerus septenarius gravia semper indicit hominibus pericula. Quare apud veteres huiusce numeri observatio, ut idem Aristoteles testatur, magna semper fuit. Nato enim Infanti ante diem à Nativitate septimum, haud nomen imponebant, veluti prius non vitalis videretur. Huic item numero septenario veteres adeò detulerunt, ut

per cursum totius vitæ, septimum quemque annum periculosum, & crissimum, idest iudicium, à crisi, iudicio videlicet, dictum, esse voluerunt. Unde *dies critici* à medicis nuncupantur, quos in Dialog. de Nat. Plato, à quo Galenus, & Plinius idipsum nomen, sumplerunt, *decretorios* nominavit, impares scilicet, ac septenarios præsertim omnes, quod his ipsi decernant, statuuntque quid de Aegrotante futurum sit. Hinc Philosophi, & Medici, dies, & annos periculosiores esse, ajunt illos, qui constant ex hebdomadibus, ut 21. constans ex tribus hebdomadibus; 42. ex sex hebdomadibus; 49. ex septem hebdomadibus; 63. ex novem hebdomadibus. Sed multò periculosiorem, magisque formidabilem volunt esse illum, qui constat ex duodecim hebdomadibus, ut 84. est. Alii volunt periculosiorem annum 81. qui ex novem novenariis constat; Quamvis enim septenarius numerus in qualibet ætate (ut ajunt) sit formidabilis, & periculosus, novenarius tamen numerus idem afferre solet, ut infra ostendetur: causam verò, cur scilicet Anni Climacterici omnes formidabiles, & periculosi existant, Philosophi explorant, & Astrologi, eamque Planetis acceptam referunt ob cælestem in hæc inferiora quantum ad qualitates corporeas influxum, numerumque septenarium Marti, novenarium verò Saturno assignant. Nos autem nonnisi effectum in annis Climactericis observatum, causarum curiositate silentio prætermittam nostrò Commentario hac in re commemoramus.

Quoniam verò paucissimi sunt, qui annum centesimum attingant, vel excedant anno ultimo Climacterico, qui est nonagesimus primus, Climactericorum annorum indicem concludere libuit, cæteris prætermittis, qui post nonagesimum primum sequuntur; Nam quilibet annus post nonagesimum primum Climactericus quodam modo vocitari potest; hujus enim ætatis homines moribundi potius, quam viventis nomine digni judicantur: Senectus namque vel Decrepitas ipsa morbus est, præsertim verò illa, quæ octogesimum excedit annum, afflictionibus, atque miseriis plena, ut Propheta David innuere videtur dicens: *Anni nostri sicut Aranea meditantur*: dies annorum nostrorum in ipsis septuaginta anni; Si autem in potentatibus (optimè scilicet constitutis, aut vivacioribus) octoginta anni; & amplius eorum labor, & dolor. Quare si supra octogesimum ætatis humanæ annum non est nisi labor, & dolor, hoc est afflictionum, & miseriarum acervus, aut congeries, quid de annis supra nonagesimum, aut centesimum dicendum, statuendumque est? Numerus namque dierum hominum, ut ait Ecclesiasticus, ut multum centum Anni, quos qui attingunt, vel excedunt, moribundi potius, quam viventis nomine vocitari jure possunt. Illud autem, quod Plinius de iis, quos 150., vel 300., vel 600., vel 800. annos longè post diluvium vixisse commemorat, fabulosum esse judicatur [viris illis, quos ipsa]

Plato.
Galenus.
Plinius.

Anni Climacterici sunt formidabiles, & periculosi ob influxum Planetarum in hæc inferiora.

Vide Lellum
Bisciolam
lib. 15. cap. 7.
Horarum.
Annus 50. ex
novè septies
repetitis.

Annus VII.

Arist. lib. 2.
Post.

Cælius Rhodig.
Gellius lib. 3.

Antiquorum
mos, & ob-
servatio.

Psal. 90.

Ecclesiasticus.
15.

Lib. 7. cap. 48.

ipsamet scriptura narrat, exceptis) nisi annum lunarem, vel menstruum, sive trimestrem fuisse dicamus. Ità etiam dicendum est de eo, quod in hanc rem Baptista Fulgosi, & Valla scriptum reliquerunt. Istuc etiam ipsum de Thomà Philologo Ravennate, qui rationibus, exemplis, & nonnullorum scriptorum auctoritatibus hominem supra vigesimum ac centesimum annum vivere posse ostendit, affirmandum omninò esse censeo, divinà munitus auctoritate, sive sententià in hanc verborum formam latà: *Non permanebit spiritus meus in homine in æternum: quia caro est; eruntque dies illius centum & viginti annorum.* Hucusque Moyse Spiritu Sancto edoctus de divinà sententià Vitæ Humanæ præscriptà, quam ad huiusce nostri Commentarii calcem pro nodo dissolvendo explicabimus, exemplis jam ad annos Climactericos pertinentibus enarratis.

Quamvis autem in singulo quoque vitæ anno, multoque fortasse frequentius in annis non Climactericis emori contingat, ac proinde cavendum semper sit, ut ne quis exitii, aut morbi, vel mortis causam sibi ipsi subministret instar Turdi, qui sibi, ut ajunt, *malum cacat*; Climacterici tamen anni, quippe qui ob rationes naturales Astrologis, ac Philosophis notas periculosiores existimantur, cavendi omninò sunt rectà vivendi normà. Ex Climactericis autem annis periculosiores, aut difficiliiores censentur 21. 42. 49. 63. 81., & 84. ob numeros septenarios, ex quibus constant. Nam 21. ex tribus annorum septenariis; 63. ex novem annorum septenariis; 84. ex duodecim annorum septenariis constant. Sed ex his Climactericis periculosiores, aut difficiliiores cæteris esse ajunt, 49. 63., & 81. ob multiplicationem septenariorum, & novenariorum, veluti est 49. qui constat ex septem septenariis, & 81. qui constat ex novem novenariis. Sed 63. omnium periculosissimus, aut difficillimus censetur: quia ex multo pluribus Climactericis, hoc est ex novem septenariis, & ex septem novenariis constat. Hinc *Octavianus Augustus*, & alii Imperatores anno sexagesimo tertio transacto, plura lætitiæ signa dederunt, ut suo loco fusiùs dicemus. Hæc in universum de annis Climactericis, præsertim verò de septimo, qui est annus Climactericorum primus. Nunc reliquum est, ut scribantur ii, qui hoc obierunt anno, vel die; deinde hoc ipso ordine cæteri Climacterici examinentur, atque illi, qui in suo Climacterico anno ex hac vitâ decesserunt, enarrentur.

HI VII. ANNO SIVE DIE VII.
OBIERUNT.

LUCIUS VERUS Cæsar Antonini filius ex Annâ Faustina Uxore secundâ obiit Anno 7. Lamprid., & Panvinus.

Infans, quem genuit Rex David ex uria Uxore obiit die 7. 2. Reg. 12.

Annus nonus.

Annus nonus ex tribus ternariis constans, & *Enneaticus* dictus, pericula item hominibus præferre solet, ut Rhodiginus lib. 22. cap. 12. tom. 3. ex veterum, eruditorumque sententiis narrat, & affirmat.

HI ANNO IX. ENNEATICO PRIMO
PERIERUNT.

DIONYSIA Verna vixit annos 8. menses 14. dies 15. ergò periit anno ætatis 9. Romæ ex Epitaphio, cui additi sunt hi versus: *Quod si longa tuæ mansissent tempora vitæ, Doliior in terris nulla puella foret.*

Hannibal obstrinxit se Juramento, cogente Patre Amilcare, se hostem Populi Romani moriturum. Obiit natus anno 9. Polybius, Livius, & Æmilius Probus.

Succensus vixit annos 9. menses 4. dies 15. ut constat ex Monumento à Cæsiâ Gemellâ Matre filio posito.

Ex Epitaphio in Ædibus Cæsiis.

Annus decimus quartus ex duobus septenariis constat.

Annus 14.

HI ANNO XIV. HEBDOMATICO II.
OBIERUNT.

PHILIPPUS Rex Macedoniæ duxit Arsinœ propriam sororem in Uxorem Lysymachi relictam viduam, ut sub eo prætextu occidere posset filios ejus Lysymachum, & Philippum: Quod, & fecit, & illam in Samochram relegavit, ut ibi exularet. Philippus egressus erat 13. ergo interfectus 14.

Drusus Pompejus Claudii Imperatoris filius, piro per lulum in sublime jactato, & hjatu oris excepto, strangulatus est, pubertatis annos jam attingens, quod fuit, ut ego existimo, anno 14. Sveton.

Britannicus filius Claudii Cæsaris à Nerone interficitur veneno anno ætatis 14.

Eucharis Licinia docta, & erudita Virgo vixit annos 14. ex Monumento Romæ apud Delphinos.

M. Julius Licinius Junior Cæsar vixit annos 14. Onuphrius.

Alexius IV. Anglus Imperator Constantinopolitanus laqueo necatus in Carcere Bizantii 5. Kalend. Februar. vixit plus, minus 14. Onuphrius.

Arturus Princeps Henrici VII. Regis Angliæ filius Catherinam Ferdinandi Regis Hispaniæ filiam in Uxorem duxit, & septimo post mense 7. ante patrem annis lentâ febri moritur ann. Christi 1500. annum ætatis agens 14. Polid. Pontus Heuterus.

Polyd. Pont. Heut.

Mustapha Imperatoris Bajazetis frater annum agens 13. arma movit contra fratrem, à quo paulò post ex Infidiis captus, & strangulatus periit anno ætatis ferè 14.

Fulgos. lib. 8. de Senect. & Valla lib. 3. cap. 14. Thomas Philologus.

Gen. 6.

Turdi exemplum, & de eo proverbium.

Anni Climacterici periculosiores ex Thomà Philologo cap. 1. de hominis ætate.

Ann. 63. omnium periculosissimus.

Ann. 7.

2. Reg. 12.

Ann.27.

*Annus vigesimus primus ex tribus
septenariis constat.*

Septenario autem inter omnes numeros plurimum veteres detulerunt, sicut superius dictum est: hinc valde formidabilis.

HI ANNO XXI. HEBDOMATICO III.
PERIERUNT.

Maximilianus Junior Maximiliani Imperatoris filius interfectus est ad Aquilegiam cum Patre in tumultu militari anno ætatis 21.

Ludovicus Gratus utriusque Linguae, Astrorum, & totius Mathematicæ scientiæ peritus, vixit annos 20. menses 8., & dies 5. obiit Kalend. Aprilis. Sepultus Romæ in Ara Cæli.

Ludovicus ultimus Rex Hungariæ victus, & Turcas fugiens in palude mortuus inventus anno ætatis 21.

Stephanus Proderith Pro-Cancellarius Ludovici.

*Annus vigesimus octavus constat ex quatuor
hebdomadibus, sive septenariis.*

HI ANNO XXVIII. HEBDOMATICO IV.
OBIERUNT.

Ann.28.

Persius Flaccus Satyricus Volaterranus anno Christi 64. sub Nerone mortuus ætatis anno 28. die 24. Novemb. Euseb. Eber.

Lucanus Tragediarum Scriptor periit incisa jussu Neronis Venâ, quod inter eos nominatus esset, qui cum Pisone conjurarunt, anno ætatis 28. Crinitus in vita Lucani.

ALII ANNUM ENNEATICUM
AGENTES XXVII.

Claudius cognomento Caligula Cæsar Germanici filius in castris eductus cognomentum Caligulae adeptus est, tres forores suas constupravit, pro Deo se coli voluit, imperavit ferè 4. annos, & tandem triginta vulneribus infectus est anno ætatis 28., aut hos paululum excedens die 24. Januarii. Suetonius, Orosius lib. 2. cap. 3. & Onuphrius Panv. de Princ. Rom. lib. 1. & Guill. Eyfegreinerf.

Otho Secundus Imperator natus anno Dom. 955. mortuus anno 983. 8. Decemb. ex vulnere telo venenato inflicto, aut veneno dato, ergo obiit anno ætatis 28. qui Græcos, & Saracenos ab Apuliâ, & Calabriâ eiecit, Henricum Patruelem titulum Imperii assumptum dignitate privavit, sed cum Lothario Rege Franciæ infeliciter dimicavit, captus à Saracenis beneficio Linguae Græcæ, quam calluit, evasit, Recollectis deinde copiis Saracenos hostiliter aggressus planè delevit, unde pallida mors Saracenorum appellatus est.

Otho Tertius Imperator periit veneno à Crescentii Vxore dato anno Dom. 1002. 28. Jan. anno ætatis suæ completo 28. Imperator sapientissimus, qui formam eligendi Im-

peratorem per Electores primus instituit, Joannem XVII. Pontif. oculis, & vitâ privavit, Crescentium Consulem Romanum suspendi curavit, Uxorem Mariam ob adulterium vivam comburi jussit: Intestina ejus Augustæ condita, reliquum Corpus Aquisgranî sepultum.

Philippus Rex Hispaniarum Maximiliani filius Caroli V. Pater, mortuus ætatis anno 28. Gauricus.

Joannes Medices Pater Magni Cosmi Ducis Hetruriæ: ictu tormentalis machinæ periit anno ætatis 28. Junctinus.

*Annus trigessimus quintus ex quinque
septenariis constat.*

HI ANNO XXXV. HEBDOMATICO V.
PERIERUNT.

Ptolomæus Philometor VI. Ægypti Rex Ann.35.
obiit anno ætatis 35.

Jacobus III. Rex Scotiæ interfectus à suâ nobilitate bellum contrâ illum movente anno Dom. 1488. ætatis 35. Buchananus.

Christophorus Longolius diligens imitator Ciceronis, moritur Patavii XI. Septemb. anno ætatis 35. ejus hoc legitur apud Patavinos Epitaphium, cujus est auctor Bembus Cardinalis.

*Te juvenem rapuere Dea fatalia nentes
Stamina, cum scirent moriturum tempore nullo,
Longoli, tibi si tempus, seniumque dedissent.*

*Annus XLII. sex septenariis constat, & propter
trinam septenarii duplicationem
periculosus item est, & non
parum formidabilis.*

HOC ANNO VITAM CUM MORTE
COMMUTARUNT.

Isbofeth qui ex Esbaal Sauli Regis filius, Ann.42.
patre defuncto, duos annos regnavit, interfectus à Tribunalibus suis, anno ætatis 42.

Titus Vespasianus, qui Hierosolymam, & Judaicam gentem vicit, Patrem virtutibus superans, amor, & delitiæ generis humani dictus fuit. Non oportere quemquam à conspectu Principis tristem discedere dicere solitus erat, Imperio cum Patre beneficè, & liberaliter gesto, omnium luctu placidè obiit die 13. Septemb. anno ætatis 42.

Lucius Verus natus est Romæ anno Christi 129. obiit Alpini Apoplexiâ correptus anno ætatis 42.

Rolandus Sororis Caroli Magni filius, Blavij Comes, periit pugnans cum Saracenis anno Dom. 796. in Pyreneis Montibus, non ferro, sed siti anno ætatis 42. Turpinus.

Henricus II. Galliarum Rex Francisci filius, accedente febris ardente ad vulnus capitis, quod in Nuptiis fororis cum Duce Sabaudia, ac Pedemontano in hastiludio acceperat, periit anno Dom. 1559. die 10. Augusti annum agens 42.

Obiit, & hoc anno Aurelius Verus Imperator.

Annus

*Annus quadragesimus nonus ex septenario
septies multiplicato constat.*

Annus quadragesimus nonus maximè apud veteres formidabilis fuit, partim quòd sit numerus quadratus, quem potentissimum credidit antiquitas; partim etiam quòd ex septenario septies multiplicato resultet, cui veteres, ut diximus, plurimum detulerunt.

SEQUENTES PERIERUNT ANNO XLIX.
HEBDOMATICO VII.

Ann. 45.

Lucius Crassus Orator, ut Cicero refert lib. 3. de Orat. periit anno ætatis 49. die 20. Septembris. Eberus.

Bartholus, Speculum, & Lucerna Juris, in quo, ut ajunt Doctores, fuit substantia veritatis, moritur, cum egressus annum Climactericum inchoasset quinquagesimum, anno Christi 1353. Palmerius illum anno ætatis suæ 56. mortuum scribit.

Maximilianus Secundus Imperator, filius Ferdinandi, Gener Caroli V. Pater Rodulphi II. Cæsaris, mortuus est Ratisbonæ in Comitibus, natus annos 49. mens. 2. dies 20. anno Dom. 1576. 12. Octob.

*Annus quinquagesimus sextus
octo septenariis constat.*

HOC ANNO HEBDOMATICO VIII.
DIEM SUUM CLAUSERUNT.

Ann. 56.

Saturnus fundator Babylonix, obiit anno ætatis suæ 56. Beronius Nimbrod Imperio Babylónico præfuit annis 56.

Romulus primus Romanorum Rex, qui Civitati nomen indidit, Sabinos in Urbem recepit, centum Senatores à pietate Patres appellavit; tres equitum centurias instituit, plebem in 30. Curias distribuit, aut interfecit à suis, aut igne Cœlesti consumptus 1. Julii completo anno 55. Solonius, Livius, Dionysius.

Julius Cæsar devicta Galliâ, Alexandriâ, Ponto, Africâ, & Hispaniâ; 40. Elephantis triumphans Urbem ingressus, Dictaturamque gerens, conspiratione Cassii, & Bruti in Curiâ Pompei 23. vulneribus acceptis, occubuit die 15. Martii anno ætatis 56.

Auctor Romani Imperii Julius vixit annos 55. menses 8. dies 4. sepultus in Campo Martio Dion. & Tabulæ Capitolinæ, & per omnem vitam quinquagies collatis signis cum hostibus dicitur dimicasse.

Periit, & eodem anno Didius Julianus Imperator. Ex Vit. Imp.

Pompeius Magnus, qui Sertorium vicit: Pyrratas intra quadragesimum diem subegit: Tigranem ad deditionem, Mithridatem ad venenum compulit, Cæsarem exercitum jussit dimittere, mortuâ prius Juliâ Cæsaris filiâ conjuge ipsius, qua morte dissoluta est Cæsaris, & Pompeii conjunctio; & egressus annum ætatis per aliquot menses 56. bellum civile agitare cœpit: Sed superatus

Ang. Rocca Oper. Tom. II.

à Julio in Pharsalicis, cum in Ægyptum ad Ptolomæum fugeret, cujus Patrem Exulem in Regnum reducerat, & multis beneficiis affecerat, ab ipsius Ministris perfidè in conspectu Uxoris Corneliæ trucidatur Kal. Octobris, & natus pridie Kal. Octobris, ut Plinius scribit.

M. Antonius Triumvir, cum Octavio, & Lepido multos nobiles Romæ proscripserunt, & interfici curarunt, Brutum, Cassiumque Interfectores Cæsaris bello prosequuti sunt. Tandem inter ipsos dissensione orta, Antonius ab Octavio in Actiaco Littore devictus, deinde in Urbe Alexandriâ obsessus, cum aliquoties infelicitè dimicasset, & ei falsò nuntiatum esset, Cleopatram sibi conficivisse mortem, in habitu regio, & in solio regali sedens ipsemet se interfecit agens annum 56. sermone fuit promptus, ferendæ in alios invidiæ artifex, discordiis, & seditionibus potens, raptor, largitor, sed tamè bellandi gnarus, & novarum rerum cupidus. Et cum Augustus Ægyptum superavit, mense Augusto, ut ex Oroffio, & Macrobio constat: Antonius etiâ seipsum mense Augusto, interfecit, aut paulò post. Augustus præfuit Imperio annos 56.

Horatius Poeta moritur anno ætatis 56. quamquàm alii scribunt, ut Eusebius, illum excessisse hunc annum.

Julius Agrippa Præfectus in Britannia, obiit anno 56. 23. Septembris.

Plinius II. Veronensis Scriptor naturalis historiæ, suffocatus crassiore caligine, spiritu obstructo, ut Cajus Plinius Cæcilius Junior ad Marcum scripsit, anno ætatis 56. die 2. Novembris.

A Monte Vesuvio in Campania.

Dantes Aligerius Poeta Florentinus Ravennæ in Exilio moritur anno Christi 1321. ætatis 56.

Matthias Rex Ungariæ Viennæ Apoplexiâ moritur: & observandum, quòd anno 14. ætatis suæ unâ cum fratre incarcerationis, frater supplicio affectus, ipse magnâ pecuniâ liberatus ad Regnum Hungariæ pervenit. Formidabilis non solum fuit Imperatori, sed etiâ Turcis, ac Venetis, obiit 24. Februarii anno ætatis 56. secundum Jovium. Sed Bonfinius illum tantum vixisse affirmat, annos 47. Epitaphium ejus subscribere libuit:

Corvini brevis hæc Urna est, quem magna fatentur.

Fata fuisse Deum, fata fuisse hominem.

Brachius Adversarius Sfortiæ interfecit à Sfortianis Militibus paulò post, quàm Sfortia submersus esset, ut ambobus prædictum erat ab Astrologis [quod colligitur ex Jovio] annum agens 56.

Clemens VII. Papa, qui unâ cum Urbe Romanâ fuit captus à Ducibus Caroli V. sed grandi ære libertatem redemit, Alexandro Medici Propinquo Margaritam filiam naturalem Caroli V. sponpondit, & Francisci Regis Galliæ filio Henrico II. genito, Catherinam affinem in Matrimonium dedit. Marsiliæ nuptiæ sunt celebratæ: Undè Domum rediens, difficili morbo, quem nonnulli mortuum

tuum ex veneno putant, vexatus annum paululum excedens 56. rebus humanis exemptus est die 25. Septemb.

Carolus V. Imperator mortuus est anno Dom. 1558. die Sancti Matthæi, die scilicet 21. Septembris, annum quinquagesimum sextum ætatis suæ parum excedens. Anno secundo post Imperium fratri suo Ferdinando, & Regno filio suo Philippo renunciatum.

Marcus Marcellus de Monte Politiano, qui Concilio Tridentino cum Legationis munere præfuit, ac tandem factus Pontifex, ut Gauricus, & Pater ejus prædixerant, minus sex diebus vixit annos 56.

Angelus Politianus obiit 24. Septembris anno ætatis 55. ergo per aliquot menses abfuit ab anno 56.

Franciscus Sfondratus, vel Sfrondatus Cardinalis veneno tabifico mortuus est anno ætatis 56. Cardanus.

Henricus VIII. Rex Angliæ, qui Thomam Morum interfici curavit, & nonnullas ex propriis Uxoribus suis decollari jussit, cui succcessit Eduardus ejus filius 9. annorum, obiit die 28. Januarii anno ætatis 56. Cythreus, alii 3. Januarii.

Andreas Alciatus Mediolanensis Senator, Cæsaris Caroli Jure consultus, obiit anno ætatis 56. mense 8. die 4. die 22. Januarii anno Dom. 1559. ex monumento.

Marcus Antonius Columna, obiit anno Dom. 1527. 13. Septembris anno ætatis 56.

Cosinus Medices Magnus Dux Hetruriæ, periit anno ætatis suæ corrente 55. ergo per aliquot menses abfuit à 56. periit anno Dom. 1574. Junctinus.

Hoc ætatis anno B. Mater Monaca ex hac vita decessit. Ex Patre Augustino lib. 9. Confess. cap. 11. die critico ægritudinis suæ nono. Die 20. Octobris 1598.

Eodem hoc anno ex hac decessit vitâ Augustinus Cusanus S. R. E. Cardinalis.

Annus sexagesimus tertius ex novem septenariis, & ex septem novenariis constans.

Annus sexagesimus tertius ob septenarium cum novenario concurrentem, sive ob septiès novem, vel ob novies septem annos, gravissimam corporis, aut animi ægritudinem, sive vitæ interitum, vel cladem præfert aliquam, annusque ob id periculosissimus ab antiquis indicatus fuit, quia ex septiès tribus ter multiplicatis, idest novem septenariis, & septem novenariis constat: quem sanè numerum *Κλιμακτήρια* *Climactera* Chaldæi, vel Mathematici vocant, & periculosissimum omnibus senibus affirmant. Unde Augustus à Cajo Nepote læto, ac benè valente, natalem diem suum celebrari cupiebat, quod annum illum omnibus senibus periculosissimum evaserat, Gellio teste lib. 15. cap. 7. Ubi Epistola Augusti ad Caium recitatur in hanc verborum formam: *Ave mi Cai, meus Ocellus jucundissimus, quem semper Mediusfidius desidero, cum à me abes: sed præcipuè diebus talibus,*

qualis est hodiernus, oculi mei requirunt meum Cajum, quem [ubique hoc die fuisti] spero latum, & benè valentem celebrasse quartum, & sexagesimum natalem meum; Nam ut vides Κλιμακτήρια, idest Salarium communem seniorum omnium tertium, & sexagesimum annum evasimus. Deos autem oro, ut mihi, quantumcumque superest temporis, id salvis nobis traducere liceat, & in statu Reipublica felicissimo ἀνδραγαθῶντων ὕμῶν, & διαδεχομένων: idest, Fortiter, ac viriliter agentibus vobis, atque succedentibus, suscipientibusque stationem meam. Hæc Gellius loco nuper laudato. Qui verò hunc evadit annum, non tam citò, ut ajunt ex hac vita est decessurus. Propterea Principes, aut Imperatores Romani, & Græci posteaquàm hunc annum exceperant, liberalitatem ergà suos familiares exercebant, multaque Dona Templis offerebant, sicut de Octaviano Augusto, Antonino Pio, Alexandro, & Severo legitur.

HI ANNO HEBDOMATICO IX.
ENNEATICO VERO MAGNO LXIII.
INTERIERUNT.

ORphæus obiit anno ætatis 63.

Anaxagoras Clazomenius Philosophus vixit annos 63.

Aristoteles, ut Diogenes Laertius, & Censor scribunt 63. Quidam prodierunt illum ob septenarium Euripi fluxum, & refluxum ad furorem, vel ad præcipitium adactum; itaut Euripus dicatur Aristotelem capisse, cum ille capere Euripum non posset; alii Aconitum bibendo mortuum esse ajunt.

Demosthenes, ne in manus Antipatri persequentis incideret, in Templo venenum hausit e calamo anno ætatis suæ 63.

Q. Fabius Maximus Augur fuit annis 63. Plinius.

Hannibal Carthaginensis, novem annos natus, odium in Romanos perenne juravit: primò Saguntà in Hispaniâ evertit, & patefactis Alpibus, Italiam intravit: Pub. Scipionem apud Ticinium: Sempronium Longum, apud Trebiam: Flaminium apud Thrasimenum: Paulum, & Varronem apud Cannas superavit, & cum Urbem Romanam capere posset, in Campaniâ deliciis elanguit, deinde à Fabio Maximo fractus: à Graccho, & Marcello fugatus, in Africam revocatus, à Scipione superatus ad Antiochum Regem confugit, quo victo ad Prusiam Bythinia Regem concessit, à quo per Legatos repetitus, supradicto veneno, quod sub annuli gemmâ habebat, ne in manus Romanorum perveniret, obiit completo anno 63. Alii anno 70. ut Æmilius Probus.

Scipio Africanus Major propterea dictus, quod Africam subegit, & primus, qui nomine à se victæ gentis insignitus fuit, Syphacem per Cajum Celtum cepit: Carthaginem expugnavit; Hannibalem superavit; Romam Clade Cannensi afflictam instauravit, cum annos 52. vixisset, è Curiâ Romanâ discedens in Villam suam inter Puteolos, & Ca-

Laertius in
Aristotelem.

& Capuam sitam se recepit, & ibi vitam solitariam egit, ita ut intra annos 11. quos ibi vivebat, ne semel quidem Romam, Capuamque sit ingressus, & sic mortuus est, annum ætatis agens 63. Referente in Vita Privata, Episcopo Mondevantano.

Cicero fons Eloquentiæ Romæ proscriptus à Triumviris, & capite à Popilio, qui ob id 25000. Coronatorum ab Antonio accepit, truncatus, ætatis anno 63. ut Panvinius, & Cassiodorus ajunt in Chron. Quamquam alij volunt, illum, cum ingressus esset annum 64. interfectum 7. die Decemb. anno 40. antè Christum natum. Caput, & manus amputatæ pro Rostri affixæ sunt, cum prius Fulvia Uxor Antonii, linguam ex interfecti capite extractam aciculis pupugisset. Sed hoc observandum, quod anno 49. in Exilium ejectus: anno 56. Proconsul Siciliæ factus, qui sunt Climacterici omnes. Stadius scribit illum vixisse annos 63. menses 11. dies 5. Elias autem Reusnerus in Genealogico Romano de Familiis Regum, Principum, Imperatorum, Consulum, &c. Ciceronem anno ætatis suæ 63. periisse, & capiti dextram pro Rostri affixam fuisse.

Salustius Historiographus Romanus, & Ciceronis capitalis inimicus, qui repudiatam ejus Uxorem Terentiam duxit; postquam multas historiæ Romanæ partes summâ cum sapientiæ, & puræ, atque argutæ brevitatis, & elegantis facundiæ laude perscripsit, anno ætatis suæ 63. vitam cum morte commutavit.

Tiberius Claudius ex Druso Nerone, à Militum Turbâ in Imperatorem electus, puer Præceptorem Lucium habuit, naturâ tamen Socors, acris, ac sanguinolentus, triginta sex Senatoribus, & triginta Equitibus occisis, ab Agrippinâ propriâ Uxore veneno sublati, ut filium Neronem Imperatorem efficeret, à quo tamèn postea necata est, obiit anno Dom. 55. die 13. Octobris anno ætatis 63. mens. 2. diebus 13. Svetonius, Tacitus, Dion., Joseph.

Chrysippus, Hieronymus, Altander Card. Nicolaus Cusanus, & Thomas Linæer eodem hoc anno 63. vitam cum morte commutarunt.

Maria semper Virgo, Domini Nostri Jesu Christi mater, secundum traditionem Eusebii, & computationem Buehelzeri obiit anno ætatis suæ sexagesimo tertio: Ille enim scribit eam vixisse antè conceptum Christum 15. post ejus resurrectionem totidem, cum Christo 33. in universum 63. annos. Quemadmodum etiam ex Jacobo Philippo Bergomense constat, qui in Supplemento Chronicorum libro septimo antè Christi Adventum anno decimo quarto hunc versum cum aliis recitat.

Virgo parens vixit sexaginta cum tribus annis.

Ad hujus generis annorum numerum, representandum orbiculus ille præcarius, vel Corolla præcaria, quam *Domina* vulgò appellant, recitatur; in qua juxta ejusdem Matris Domini annorum numerum ter, ac sexages Angelica salutatio memoriter recitatur. Et decessit die 15. Augusti secundum Hiero-

nymum, & Viterbiensem; Secundum Nicephorum sexagenaria ex hac vitâ decessit juxta Eusebium, Epiphanium, & Cedrenum: septuaginta duobus annis.

Coccius Nerva, qui tantum imperavit 13. menses, & 10. dies; obiit anno ætatis 63. ut Aurelius Sextus scribit, eoque die solis defectio facta est die 27. Januarii; Eusebius autem, & Eutropius, anno ætatis 72.

Trajanus Ulpius Imperator adoptatus à Nerva, vixit annos 63. menses 9. dies 4. mortuus est 2. Augusti Selimitæ vel Selemite in Sicilia, quæ postea Trajanopolis appellata fuit. Orosius lib. 7. cap. 8. Ado Vienn. Chron. ætat. 6. & Guillel. Eysengreineuf. p. 7. dist. 1.

Adrianus Cæsaris adoptatus à Trajano cum legatus esset Syriæ aquâ inter cutem ad Bajas moritur, ossa condita sunt in Æde Adriani, quæ nunc Romæ est Arx S. Angeli, cum ageret annum 63. mens. 5. dies 19. Diodor. Spartiata ait, cum ageret annum 63.

Constantinus Magnus Imperator victoriosissimus, & in opprimendis Tyrannis felicissimus, accepto ante mortem Sacro Baptismate, Nicomediæ inter pias preces expiravit festo Pentecostes, cum excessisset annum Climactericum, anno 64. periit.

Venerabilis Beda mortuus anno 63. quem tamèn Auctor Speculi historiarum scribit mortuum anno ætatis 70. nonnulli 72.

S. Bernardus Fontanis in Burgundiâ natus obiit 20. Augusti, cum vixisset annos 63. ex Breviario, & dies totidem; Cœnobii Claræ Vallis primus Abbas, & Monasteriorum amplius 160. fundator sui Ordinis. Richardus Normannus in Vita Sancti Bernardi.

S. Nicolaus Tolentinus Ord. Fratrum Eremitarum S. P. Augustini hoc item anno ex hac vitâ decessit. Anno Dom. 1294. vel 1305. ut legitur in Breviario vetustiori ejusdem Ordinis.

Mauritius, & Maximilianus Imperatores hoc anno 63. mortui sunt.

Robertus Apuliæ Dux febris decessit apud Cassiopam Epiri Urbem anno ætatis 63.

S. Bernardinus Senensis Ord. Minorum obiit anno ætatis suæ 63. & in Catalogum, Sanctorum relatus fuit à Nicolao V. post ejus obitum anno 7. Hæc Tritthemius.

Georgeus Scanderbegius Castrionus Epirotarum Princeps, qui Turcicam rabiem à vastatione Epiri, ac Ungariæ annis 24. arcuit, mortuus anno Dom. 1466. die 17. Januarii anno ætatis 63.

Joannes Boccatus Florentinus Astro-nomus, & Poeta obiit anno ætatis 63. Volaterr. Tritem.

Hieronymus Aleander Cardinalis Brundisius à Comitibus Landtiæ Hebraicè, ac Latine valdè doctus absuit ab anno 63. per quatuordecim dies ex directione solis ad oppositum Martis, secundum Junctinum mortuus anno Dom. 1479. die 19. Decemb. quo die etiâ natus erat, ut ex Epitaphio Romæ constat.

Martinus V. Romanus ex Familiâ Columnensium eodem anno 63. obiit.

Aeneas Silvius Senensis Piccolomineus, postea ad Pontificatum euectus, & Pius II. nominatus per aliquot menses annum 63. excedens: quamquam alii illum hos annos non affectum affirmant, decessit die 15. Augusti, vel circiter.

Nicolaus Cusanus Cardinalis clarus tempore Friderici Caesaris, Germanus, Rhetor, Mathematicus, Philosophus, & trium linguarum peritus obiit 11. Augusti anno 1464. ætatis 63.

Hadrianus VI. Pontifex Germanus, qui primò Præceptor fuit Caroli V. postea Episcopus Dertunensis, Cardinalis, & ultimò Pontifex obiit 13. Septembris anno ætatis 63.

Janus Parrhasius Calaber, Orator, & Poeta celeberrimus interiisse dicitur anno ætatis 63. Junctinus.

Joannes Baptista Montanus Philosophus, & Medicus, exinguitur Teratii in suo Prædio Phrenesi, cum annos plures Patavii feliciter docuisset, anno ætatis 63. anno Christi 1551.

Petrus Pomponatius Mantuanus in Philosophiâ Præceptor Jovii, fato functus est, stranguriâ obortâ, Bononiæ ætatis suæ 63. Jovius.

Hoc anno ex hac vitâ decessit Cardinalis Ægidius Viterbiensis, olim Generalis Magister Ordinis S. Augustini.

Hoc item anno Aldus Manutius Senior; & Paulus filius eius diem suum obierunt.

Hoc anno Hieronymus Garimbertus, vir prudentissimus, & eruditissimus obiit, ut ex ejusdem Sepulcro in Ecclesiâ S. Joannis ad Lateranum sito constat.

Cardinalis Cæsius periit anno ætatis suæ 63.

Hoc anno ex hac vitâ decessit Cardinalis Antonianus 1603.

Annus septuagesimus ex decem septenariis constat.

HI ANNO LXX. HEBDOMATICO X, PERIERUNT.

Anno 70.
Philo Judæus
de mundi O-
pificio circa
finem.

DE quo Regius Propheta: *dies annorum, nostrorum septuaginta*. Et Philo ait, quòd illo tempore vitæ finis sit optimus, integris etiam, tum Instrumentis sensuum.

David Rex, & Propheta mortuus est anno ætatis 70. lib. 2. Reg. 5. quem finem vitæ nostræ constituit, qui anno Climacterico 63. à filio Absalone Regno eiectus regnavit annos 40. 2. Reg. 5. anno Climacterico suo 49. ob commissum adulterium à Nathan ad penitentiam perductus obiit 4. Kal. Januarii B. Hieronymus reperit in Archivis Judæorum.

Ennius Poeta mortuus est anno 70. Cicero.

Captivitas Babylonica duravit annos 70. 4. Reg. 25. præter hæc Astrologi dicunt, annos Solis medios esse 69. cum dimidio, qui est annus 70. nondum completus, quem dat Sol benè collocatus in horâ alicujus nascentis.

Thales Milesius, vnus ex septem sapientibus Græciæ mortuus est, cum certamen Gymnicum spectaret, æstu scilicet, & siti, & infirmitate fatigatus anno 70. Quamquam Laertius eum nonagenarium decessisse scribit: prædixit Eclypsim Solis sub Cixare: Herodotus.

Cyrus primus Rex Persarum, qui Cræsum vicit, eique pepercit, dum dictum Solonisei in rogo recitasset, *neminem ante finem beatum judicandum esse*: obiit, vt in lib. de Divinat. scribit Cicero, anno ætatis 70.

Cajus Martius, qui Jugurtham captum, antè currum triumphalem egit, Teutones in Galliâ apud Aquas Sextias, Cimbro in Italiâ in Campo Claudio vicit, & cum Sulpitia Rogatione Prouinciam Sillæ eriperet, armis ab eo victus, & captus, sed liber factus in Africam trajecit, & ab exilio revocatus à Cinnâ in Urbem introductus; cum septimum Consul factus esset, pluribus cædibus patris, idibus Januarii anno ætatis 70. mortuus est, cum metu adventantis Sillæ in pleuritidem incidisset, quam Phrenesis comitata fuerat, Floro referente; alii scribunt eum, mortuum esse anno Enneatico 72. 7. die sui septimi consulatus.

Herodes Ascalonita Rex Judæorum, qui pueros Bethlemiticos, & filium suum Antigoni quinto die, antequam exhalaret animam, interfecit, anno 70. sævis morbis vexatus obiit, postquam regnasset annos 40.

Flavius Vespasianus Augustus ad Imperium, post familiam Juliorum, pervenit, cum Vitellium per suos vicisset: convulsus Superiorum furore Imperium, virtute ac vigilantia restituit: Hierosolymam misso ad eam oppugnandam cum exercitu Filio, vi cepit, Templumque Augustissimum cum Vrbe incendit: Romam incendio deformatam, & Capitolium, Ædem Pacis, Claudii monumenta reparavit: natus est post Christi natalem, anno 11. juxta occasum solis: tandem profluvio ventris stans moritur: stantem Imperatorem mori oportere existimans anno ætatis 70. teste Eusebio. Alii tradunt, quod non est diversum, vixisse annos 69. menses 7. & dies 7. ut Dionis. & Guillelmus Eyfengreinus p. 7. dist. 1. Sveton. Tranquill. Suidas, & Honuphrius Panvinus.

Ælius Verus ab Hadriano Imperatore, adoptatus, veneno tollitur die 1. Januarii, anno 70.

Antoninus Pius adoptatus ab Hadriano: nemini bellum intulit, sed inferentes represit, cujus dictum, *malle se unum Civem servare, quam mille hostes occidere*: mortuus est anno ætatis 70. Carion.

Aurelius Victor crudeliter à suis militibus scelere Juliani interfectus anno ætatis 70.

Galenus Medicus moritur anno ætatis 70. Auctore Antonio Fumanello. Quamquam Cælius Rhodiginus lib. 15. pag. 40. & Fulgofus illum prosperâ valetudine semper usum usque ad annum 140. perduxisse scribunt.

Origines Theologus acutus; sed multum tribuens allegoriis, mortuus Tyri anno 70. atque

atque ibidem sepultus. Eusebius lib. 7. cap. 1.

Hoc anno 70. obiit S. Maurus Abbas, ut videre est in Breviario reformato, ubi hæc leguntur: *septuagenario maior migravit in Cælum*, Anno salutis 565.

Rogerus Normannus Comes Calabriae, ac Siciliae, qui Saracenos ejecit ex Sicilia, & ibidem Posteris Regnum constituit; obiit 70. anno Domini 1101. mense Julii, cujus Symbolum fuit.

Appulus, & Calaber, Siculus mihi servit, & Afer.

Sancta Birgitta ex Svevia, mortua Romæ, sepulta in Monasterio Westemia in Svevia, quæ scribit revelationes 70. Æneas Sylvius.

Hoc item anno vitam cum morte commutarunt Antoninus Pius, P. Lucius Valerianus, Carolus Magnus Imperatores, Andronicus Palæologus Imperator, qui extremam senectutem difficilem habuit, exagitatus insidiis filiorum, attingit annum 70.

Carolus Magnus Imperator obiit Aquigrani septuagenarius Kalendis Februarii anno Domini 814. ex Epitaphio, & Card. Baronio tom. 9. Annal. pag. 609. vide num. 81.

Hoc etiam anno obiit Alphonsus Salmeronicus Toletanus, Vir doctissimus, & insignis, atque unus ex iis Patribus, qui se Socios dederunt Patri Ignatio ipsius Societatis Auctori. Ex vitâ ejus.

Petrus Mocenigus Dux 69. Venetorum, qui Caramaniam Reges contra Ottomannos restituit, Scodram obsidione liberavit: Cyprum pacavit, vixit annos 70. mensem unum, dies 20. Marcellus.

Amurathes Turcarum Tyrannus, qui vicit ad Vernam Bulgariae Vicum à Constantinopoli distantem 20. miliaribus Ladislaum Poloniam, ac Hungariam Regem, ac eum in prælio interfecit, cum Ladislaus juramentum datum ejus jussu Pontificis violaret, cum antea Ladislaus cum Amurathe decennales inducias contraxisset, apoplexiâ extinctus est anno regni sui 34. ætatis 70. Michael Neander.

Sigismundus Imperator Caroli IV. Filius, qui Constantiense Concilium celebravit, ut ait Cuspius, obiit die 8. Decembris annum ætatis agens 70. anno Domini 1437. mortuus in Bohemia, sepultus in Ungaria.

Julius II. Papa in Vaticano Palatio periit 70. anno, die 21. Februarii, fuit Sixti IV. Fratris Filius, Joannem Bentivolum superavit, & Oppida, quæ sunt in Pisauo Bononiam usque redegit sub Dominium Ecclesiæ.

Nicolaus Ursinus Comes Petilianus, Dux Venetorum exercitus contra Maximilianum I. Imperatorem, obiit ætatis anno 70. Gauricus.

Joanna Mater Caroli V. septiès septem annos, hoc est 49. permansit vidua, tandem morbo extincta anno 70. Zenocatus à Scovemburg.

Blondus Historicus celebris, & multorum Pontificum Romanorum Secretarius moritur Romæ anno ætatis 70. quem aliquot mensibus superavit.

Franciscus Petrarcha; eo ipso die, quo natus, in Orbem recurrente, obiit uno die minor septuagenario in Collibus Euganeis Arquâ propè Patavium, sepultus anno Christi 1374. die 18. Julii. Ex vita ejusdem.

Sanctus Pagninus, cujus Lexicon est Hebraicum moritur Lugduni 70. fuit Theologus Ordinis Prædicatorum, Latine, Græcè, Hebraicè, Chaldaicè, & Arabicè doctissimus.

Joannes Argyropolus, Bizantius, Turcarum impetu Græciâ ejectus, immodico melopoponum esu autumnalem accersivit febrem, & ereptus est anno ætatis 70. Jovius.

Paulus Jovius Episcopus Nevoçamensis, & Historiographus insignis, mortuus Florentiæ annum agens 70. die 11. Decembris. Nam vixit annos 69. menses 7. dies 22. ut ex ejus Epitaphio constat.

Marsilius Ficinus Medicus Florentinus in Caregianâ ipsius Villâ Febriculâ interiit, provectior septuagenario. Jovius.

Eratothenes Cyreneus Aristonii Chii, suæ Callimachi Poetæ Discipulus, & Præfectus Bibliothecæ Ptolomæi, cum diuturno morbo torqueretur, neque remedium inveniret, cibum sibi subtraxit, & inediâ se peremit anno ætatis suæ 70. Svidas.

Hoc anno mortuus est Epicurus, qui tanto studio suæ vitæ consulebat.

Hoc item anno 70. Alexander VI. ex hac vitâ migravit.

Sixtus IV. Papa Romanus Savonensis ex Ordine Minorum vixit annos 70. dies 22. horas 12. mortuus anno Domini 1484. ex monumento Romano, & Platina testatur in ejusdem Pontificis vitâ.

Hoc item anno 70. Sixtus V. obiit, nam vixit annos 69. & menses 8. natus in die Sanctæ Luciae, & 27. Augusti die ex hac luce migravit anno Domini 1590. anno Pontificatus VI. vixit enim in Pontificatu annos 5. menses 4. dies 3.

Annus septuagesimus septimus ex undecim septenariis constat.

HI ANNO LXXVII. HEBDOMATICO XI. OBIERUNT.

Claudius Tiberius Nero Cæsar obiit anno ætatis suæ 77. m. 4. Guill. Eysengrini part. 7. dist. 1.

Seleucus Nicanor Rex Syriæ, & Asiæ, cum superasset per aliquot menses annum 77. & vicisset Lyfimachum Macedoniæ Regem, post ejus mortem septimo mense interfectus est à Ptolomæo Cerauno, & perdidit vitam una cum Regno. Justin. Oros. 77.

Empedocles Agrigentinus, dum celebratis cujusdam causâ Messanam proficisceretur, curru cecidit, coxamque perfregit, & megaris obiit anno ætatis 77. Quamvis alii se ipsum in Æthnæ crateres immortalitatis spe præcipitasse tradunt. Auctor Theatri vitæ humanæ.

Septimius Severus Imperator decessit morbo

Ann. 72.

77.

morbo articulari anno ætatis 77. Ex Theatro vitæ humanæ.

Octavius Augustus, qui Cassium, & Brutum in Macedoniâ vicit: Sextum Pompejum in Siculo freto superavit, M. Antonium in Adriaco Littore debellavit, & reliquam Orbis partem per Legatos domuit, Cæsar, & Dictator factus, sub quo Christus Redemptor noster natus est, vixit annos 76. mensē 10. dies 26. tantum per unum mensem absuit à Climacterico, ut nonnulli volunt, Sextus Aurelius scribit illum morbo Nolæ interiisse cum annum ingressus esset 77. Josephus idem affirmat die 19. Augusti.

Antoninus Pius anno ætatis suæ 77. obiit, ut ait Cassiodorus.

Livius Patavinus Latinæ Historiæ Princeps, ac verè lacteo eloquentiæ fonte manans, & admirabili orationis gravitate, copiâ, & splendore, omnibus Latinis scriptoribus antecellens, & qui singulari Curâ, & Fide, Originem, & formam Reipublicæ Romanæ, legum Sacrorum Magistratuum pacis, bellique instituta, præstantium Gubernatorum, ac Ducum Imagines illustres, consiliorum, maximorum deliberationes, res, domi, forisque gesta, & mutationes insignes, eorumque causas miro, & jucundissimo Orationis candore, & majestate explicavit: mortuus Kalendis Januarii anno 77. teste Apulejo, qui Ovidium eodem die periisse scribit. Quod etiam colligitur ex ejus Epitaphio Patavii erecto, ubi illum vixisse annos 76. scribitur.

Pomponius Atticus Ciceronis intimus Amicus, febre laborans diutius morbum alere noluit; hinc cibo abstinens mortuus est die 31. Martii anno ætatis 77.

Sanctus Pater Augustinus mortuus est Hippone, cum Vandali oppugnarent illam, & vixisset annos 76. ergo obiit anno 77. die 5. Kalend. Septembris.

S. Columba Scotus, seu Hibernus ab Oppido patrio sic dictus, relictis in Germaniâ Discipulis S. Gallo, & Lædagario in Italiam ad Reginam Longobardorum Theolindam profectus est, & in Monasterio Bobienti ad Trebiam fluvium propè Placentiam obiit anno Christi 598. 23. Novembris anno ætatis, ut Beda scribit 77.

Henricus I. Rex Angliæ moritur in Normanniâ 3. nonas Decembris anno Domini 1135. annum agens 77.

Ioannes Mocenicus Dux Venetorum 71. vixit annos 76. Marcellus. Ergo periit anno ætatis 77.

Petrus Bembus Cardinalis Venetus, Vir doctissimus, & eloquentissimus, scripsit Historiam, & Epistolas nomine Leonis X. obiit 18. Januarii anno ætatis 77.

Antonius Hebrissenis Hispanus par antiquis Grammaticis, quem oppressit repentina paralyfis, cum pervenisset ad annum ætatis 77. Jovius.

Jovianus Pontanus, Vir ad omne genus Eloquentiæ natus, vixit annos 77. mortuus mense Augusto Jovius.

Hoc item anno mortuus est Cardinalis

Seraphinus Gallus, anno Domini 1609. mensē fe Februarii,

Annus octuagesimus primus constans ex novenario novies.

Annus octuagesimus primus, numerus quadratus, constans ex novenario novies sumpto, Climactericus item vocitatur, valde formidabilis, ac periculosus, quippe qui rarò finē vitæ, aut fortunarum periculo transmitti solet. Hoc ætatis anno obierunt, qui infra leguntur.

Ann. 81.

HI MORTUI SUNT HOC ANNO LXXXI.

PLato mortuus est, ut ex Cicerone, Seneca, & Censorino constat, anno ætatis 81. eodem die, quo in lucem venerat, recurrens, & quem legitimum vitæ finem existimavit eundem etiam assecutus est. Obiit autem pediculari morbo.

Diogenes Cynicus cibi cruditate in cholera solutus est anno ætatis 81.

Pindarus Poeta vixit annos 80. Ergo decessit anno ætatis 81.

Xenocrates Chalcedonius Platonis Auditor ex hac vitâ decessit anno ætatis 81. Censorinus.

Dionysius Heracleotes, ut vitâ abiret, cibo abstinuit; decessit anno ætatis 81. Censorinus.

Tarquinius Priscus occisus est à Percussoribus per Anci Martii filios habitu pastoralis submissis ætatis suæ anno 81.

Eratoſthenes Geometra, hoc est Orbis Terrarum mensor ex hac vitâ migravit anno ætatis 81. Censor Svidas.

Simonides Græcus Poeta, qui, ut Eusebio placet, clarus fuit tempore Tarquini V. Romanorum Regis, cum ad octogesimum, pervenisset annum multa composuit, & 81. obiit.

Numam Pompilius Romanorum II. Regem, qui Ædem Vestæ fecit, Virgines Vestales legit, Sacerdotes Martii 12. Instituit, Pontificem Maximum creavit, annum, in duodecim menses distribuit, additis Januario, & Februario; sepultum in Janiculo, non longè majorem octogenario obisse Plutarchus scribit. Ergo obiit anno 81. nonnulli 83.

Marcus Portius Cato Censorinus, qui Carthaginem delendam censuit, Galbam, octogenarius accusavit, & ipse quadragies quater accusatus, gloriose absolutus, post octoginta annos filium genuit, & ut multi opinantur anno ætatis 81. aut paulò post obiit.

L. Piso Pontifex placidè obiit annorum 81.

Hircanus Summus Sacerdos interfectus ab Herode post pugnam Adriacam, cum ad Octavium proficisceretur anno ætatis 81.

Gordianus Senior in Imperatorem electus est, cum annum ageret circiter 80. Qui deinceps, cum Urbs Carthaginensis à Campeſliano vi devicta esset, in cubiculo se laqueo suspendit annum ætatis agens, ut vult.

risimile videtur, 81. Herodianus.

S. Martinus Miles, sub Juliano, ac postea Miles Christi, & Episcopus Turonensis factus, mortuus anno Domini 397. 11. Novembris anno ætatis 81. Marianus, Contractus, Sigebertus, & Breviarium Romanum.

vide annum
10. de hoc Ca-
lo Magno.

Carolus Magnus Imperator Aquisgrani natali suo tumultatus fuit annos ætatis 81. Granzius lib. 2. Saxonum cap. 20.

Albertus Magnus ex nobili familiâ Bolstadiensis primò Monachus Ordinis Prædicatorum, postea Episcopus Ratisponensis decessit anno ætatis 81. anno Domini 1280. Colonia sepultus regnante Rodolpho. Calidius.

Paulus III. Pontifex Maximus ex Nobilissima Farnesianorum Familiâ, ut illi prædictum fuerat, apud Nepotis morte, annum ætatis 81. 10. Novembris die mortuus est, anno Domini 1549. ætatis 81. mense 8. die 10. Pontificatus XV. die 28. doloris impatentiâ in Quirinali Monte obiit. Hæc in ejus vitâ conscriptâ à Platina de vitâ Pontificum.

Hoc anno ex hac vita decessit Ptolomæus Gallius Episcopus Ostiensis, Sacri Collegii Decanus Cardinalis Comensis, anno Domini 1607. die 4. Februarii.

*Annus octogesimus quartus constans ex
duodecim septenariis.*

Ann. 84.

Annus octogesimus quartus omnium maximus, ac periculosissimus vocitari solet, novenario novies sumpto, siue trinâ septenarii triplicatione, ternario adiuncto, vel 12. Hebdomadibus, siue septenariis, hoc est 12. septenariis constans. Hunc annum octogesimum scilicet quartum, siue duodecimam annorum Hebdomadam Varro se ingressum, olim fuisse dixit, & ad eam usque diem septuaginta Hebdomadas librorum idest 490. codices conscripsisse testatur in libro de Hebdomadibus, ut Gellius lib. 3. cap. 10. narrat.

Gellius.

HI ANNO LXXXIV. HEBDOMATICO XII.
OBIERUNT.

Sanctus Lucas Evangelista, & Apostoli Pauli Comes Uxorem non habens, vixit annos 84. Auctor Bibliothecæ Sanctæ; obiit in Bythinia 15. Kalend. Novembris, & S. Hieronymus de scriptoribus Ecclesiasticis.

Anna Prophetissa cum marito 7. annos ætatis 84. Lucæ 2. loquuta est in templo de Redemptione Israel, & verisimile videtur, quòd post cum Simone in Domino dissoluta sit, obiit Kalend. Septembris.

Franciscus Foscarius Venetorum Dux ad æternam requiem commigravit anno ætatis 84. anno salutis 1457. Kalend. Novembris.

Theophrastus Aristotelis Discipulus, Peripateticorum eloquentissimus, & doctissimus, obiit anno 84. qui moriens de naturâ quæsitus est, breve sibi vitæ spatium, longum verò Cornicibus dedisse.

Andreas Gritus Venetorum Dux 75. naturæ concessit annum agens 84. 6. Ka-

lend. Januarii. Silvester Girellus.

Joannes Petrus Theatinus Caraffa, postea Pontifex factus, ac Paulus IV. nominatus, bellum gessit cum Rege Hispaniarum, vixit mensem unum, dies 12. & annos 83. Ergò obiit anno ætatis 84. anno Domini 1559. die 18. Augusti.

Cardinalis
Alban.

Fr. Aloysius Granatensis Ordinis Prædicatorum, Vir piissimus, vitæ sanctitate, ac doctrinâ clarissimus; post multa opera in lucem edita hoc anno ad meliorem vitam advolavit Ulyssiponæ anno Domini 1589.

*Annus nonagesimus primus, & Climacteri-
corum postremus, ex tresdecim
septenariis constat,*

HI ANNO LXXXVI. ENNEATICO X. ET
HEBDOMATICO XIII. PERIERUNT.

Diogenes Cynicus ferme excessit, ut nonnulli volunt annos 90.

Ann. 91.

Dionysius Philosophus obiit anno 91.

Joannes 22. anno ætatis suæ 90. expleto primo 91. attigit.

Sophocles Tragicus Scriptor ex nuncio de Victoriâ sibi allato, nimio præfusus gaudio moritur natus annos 90. ergò mortuus 91.

Hoc anno S. Hieronymus Stridonensis, vel anno 99. ex Tritth. pridie Kalend. Octobris, die ultimâ Septembris anno Domini 422. sub Bonifacio I. & Honorio Imper. ex hac vitâ decessit.

Hoc item anno obiit S. Franciscus de Paula à Leone X. canonizatus, ex vitâ ejusdem Sancti, & Breviario.

*Annus centesimus constat ex denario
numero decies multiplicato.*

HOC ANNO C. ENNEATICO II.
MORTUI SUNT.

Joannes Apostolus Frater Jacobi Majoris in ardenti invocatione Dei Ephesi sub Trajano, cum vix Hebdomaticum superasset, moritur 99. secundum Longobardicam historiam 100.

Ann. 100.

Hoc anno mortuus est L. Terentius Bononiensis tempore Vespasiani.

Hoc item anno obiit Socrates, ut ait S. Bonaventura, nec non Isocrates, qui acceptâ clade Cheronensi, se ipsum inedia peremit.

Frater Thaddæus Perusinus, Vir doctissimus, qui fuit Prior Generalis Ordinis Eremitarum S. P. Augustini centum circiter vixit annos.

Plinius lib. 7. cap. 49. Historiæ naturalis, quatuor, & quinquaginta homines in Italia centum annos vixisse scriptum reliquit.

Plin. lib. 7.
cap. 49.

Cameades item, & Cleanthes Philosophi ad centesimum pervenerunt annum ex historicis.

Suprà centesimum annum vixerunt Dionysius Areopagita, Ignatius Quadratus, Hermas Polycarpus, & alii Apostolorum Discipuli,

puli, ut narrat S. R. E. Cardinalis Baronius in tomo Annalium primo.

Baron. to. 1.
Annalium
pag. 672.
Plin. lib. 7.
cap. 49.

Plinius autem in loco nuper commemorato ait, septem, & quinquaginta homines, annum centum denu vixisse.

S. Paulus primus Eremita, dactilis, & aqua nutritus ad centesimum, ac decimum, tertium vixit annum. Ex Breviario.

S. Antonius Abbas Aegyptius obiit quintum, & centesimum annum agens. Ex Breviario Romano.

Democritus Abderites Philosophus doctissimus, novem ac centum annos attigit, magnam rerum inopia vivens. Ex Dictionario Historico.

Gorgias Leontinus Siculus centum, & octo vixit annos; Valeria Copiola centum, & quatuor, & Ciceronis Terentia centum, ac tres vixerunt annos.

Apollonius Tyaneus, & Seneca centum, & quatuordecim annos vixerunt. Hec ex Plinio lib. 7. cap. 48. & 49. & ex Baptista Campofulgo lib. 8. cap. 14. de dictis, & factis memorabilibus.

Plinius, &
Baptista Cam-
pofulgo.

Annus vigesimus supra centesimum.

Annus vigesimus supra centesimum constat ex denario numero duodecies multiplicato.

HI, QUI INFRA DESCRIBUNTUR ANNO CXX. VITAM CUM MORTE COMMUTARUNT.

Anno 120.
Deut. cap. ult.

Hoc anno inter Climactericos ultimo mortuus est Moyses, & sepultus est in Valle Terræ Moab ex Deuter. cap. ultimo.

Num. 33.

Quamvis Aaron Moyse's frater, primus Hebræorum Sacerdos, viribus imbecillior, anno ætatis suæ 123. ex hac vitâ decesserit in Monte Hor, post exitum ab Aegypto anno 40. antequam Moyses diem suum obiret, Moyses tamen mortuus est anno vigesimo supra centesimum, omnibus sensibus pollens, ita verò, ut annum quinquagesimum se non superasse videbatur. Nam ut legitur ad Deuteronomii calcem Moyses centum, & viginti annorum erat, quando mortuus est: non caligavit oculus ejus, nec dentes ejus moti sunt. Mortuus est autem hoc anno ob legem in cap. 6. Geneseos à Deo datam, quam Moyses primus executioni mandavit.

Deut. cap. ult.

Gen. 6.

Plinius lib. 7. cap. 49. Historiæ naturalis, multos homines centum vicenum annum in Italiâ longè superasse narrat; sed ei hac in re non censeo assentiendum.

Plin. lib. 7.
cap. 49.

S. Joannes Apostolus, & Evangelista, ætatis suæ anno 120. ex hac vitâ decessit, ut scribit Svidas in Verbo Joannes.

Hoc item anno Symeon Episcopus, & Martyr, filius Clophæ, & Salvatoris nostri Consobrinus, passus, & sub Trajano Imperatore vitam Martyrio finivit die 18. Februarii, Eusebius lib. 3. Hist. Ecclesiast. cap. 32. & ex Breviario Romano.

Lib. 3. Hist.
Ecclesiast. 32. &
ex Breviario
Rom. die 18.
Febr.

Paulus primus Eremita Sanctus, cum esset quindecim annorum, in Eremita Speluncam se contulit, ubi palmâ ei victum, & vestitum præbente, vixit ad centesimum, & de-

cimum tertium annum. Obiit ergo anno ætatis suæ 113., ut colligitur ex Breviario reformato; sed ut ait Baptista Fulgosus lib. 8. de dictis, & factis rerum memorabilium, cap. de Senectute anno ætatis 120.

Hoc etiam ætatis suæ anno ex hac luce Anno Domini 1027. decessit S. Romualdus Ravennas, Camaldulensium Monachorum, Instituti Auctor, cum centum jam annos in summâ vitæ asperitate Deo servisset. Hæc ex Breviario Rom. die 7. Februarii. Petrus Damianus in vitâ Sancti Romualdi ait, eum vixisse annos centum viginti, quorum viginti in sæculo, tres in Cœnobio, reliquos verò in solitudine. Hæc item ex Martyrologio Cardinalis Baronii die decimâ nonâ Junii.

Ut autem curiositati aliqua tandem ex parte serviatur, eos, qui natali suo die obierunt, hoc item loco quasi parergon apponemus.

Natali suo die mortui.

Antipater Sidonius Poeta omnibus annis uno die natali tantum corripiebatur febre, & eâ consumptus est.

Alexander Magnus sextâ die Targelionis natus fuisse dicitur, & eadem quoque obiisse Alex. lib. 4. cap. 20.

Attalus Rex Pergamenus, & Gneus Pompejus Magnus natalibus suis periire. Plutarch. in Camillo.

C. Julius Cæsar Martiis Idibus natus, & Optimatum conspiratione interfectus in Senatu. Sab. lib. 9. cap. 4.

Augusto Octavio idem dies Imperii suscepti primus fuit. Alex. lib. 4. cap. 20.

Antoninus Caracalla Carris propè Edesam in Mesopotamiâ occisus est natali suo, sexto scilicet Idus Aprilis à Macrino Præfecto Prætorio anno ætatis 29. Imperii VI.

S. Gregorius Magnus, Romanus Pontifex eodem die, quo natus est, ex hac vitâ decessit, quarto scilicet Idus Martii. Jo. Diac.

Carolus Magnus Imperator Aquisgrani natali suo tumultatus est, anno 81. Grantzius lib. 2. Saxonum cap. 20.

Garfias Petrarchæ proavus paternus centum, & quatuor vixit annos moriens ipso etiam sui natalis die.

Ex his apparet, præcipuos, ac celebres viros annis Climatericis, & natali suo die, extinctos esse, ac vitam cum morte commutasse. De cæteris hominum generibus exempla non extant, quia eorum vitæ non ita observantur.

Simplicia Exempla ex historiis, & quotidianâ vitâ colligi possunt quamplurima, quæ sicut ostenditur annos Climatericos, & Enneaticos esse periculosos, ita eosdem ex arcanis cœlestibus, hoc est ex naturali corporum cœlestium in corpora terrestria influxu dependere.

Medici autem Epicuræorum more contemnendi, aut reiicendi non sunt, sed morbo accedente consulendi. In omnibus item actionibus prudentia adhibenda, temperantiaque in cibo, & potu, rebusque necessariis exercenda est; sed Deus in primis ardentibus

votis orandus, ut vitam nobis conservet, naturales causas, & eorum effecta, prout ipsi visum fuerit, moderetur, nos, nostraque omnia sibi commendata habeat, & nos tandem diverso vitæ spatio in verâ fide, & vocatione ad Beatorum consortium tandem aliquando traducat.

Quoniam verò non tantum his annis, sed omni etiam momento obnoxii sumus calamitatibus, & morti; hinc ad hæc omnia toleranda, ut viros fortes, & Christianos deest, semper parati esse debemus, scientes Deum esse vitam nostram, & longitudinem dierum. Qua in re præstanda memoriæ mandare quisque debet Auream illam Sancti Hieronymi sententiam hisce prolata verbis: *Qui se recordatur quotidie esse moriturum, facile omnia præsentia contemnit, & ad futura festinat.*

Climactericorum menses periculosiores.

Observavi etiam cum in historiis, templis, cœnobiis, & monumentis multorum explorarem obitus, eorum præsertim, qui in annis Climactericis mortui sunt, homines plures mori sequentibus mensibus, videlicet in *Augusto, Septembri, Octobri, Novembri, Decembri, Januario, Febuario*, quam in reliquis mensibus in Europâ, Asiâ, & præsertim in Regnis, locisque septentrionalibus, ubi morbi frigidi dominantur. Nam, ut in herbis, & arboribus Sole ex Leonis signo egresso, atque ad æquinoctium autumnale properante, humores à ramis, caulibus, & truncis ad radices refugientes non tantum decus omne rebus terrâ nascentibus adimunt, sed mortem item quodammodo adferunt: ita in hominum corporibus circa idem tempus humores à superficie, quasi ad centrum revocantur, qui suo affluxo facultates facilius lædunt, & propter longiorem solis à nostro vertice discessum, non tantum tunc augentur plurimum, sed condensantur, atque, ut medici loqui solent, ingrossantur, suoque lentore meatus corporum variè obstruunt. Unde omnis generis morbos eo tempore in nobis existere experientia testatur, & ideo Autumnus morbidior est Vere, quia magis calido infrigidato, quam frigido calefacto ægrotamus. In Vere autem frigidum calefit, & in Autumno calidum infrigidatur. Hippoc. Aphor. 9. dicit, in Autumno acutissimæ ægrotudines, & maximè mortiferæ, ut in pluribus fiunt. Ver autem suavissimum, & minimè mortiferum Galenus addit, Ver cæteris temporibus sanius, & minus mortiferum esse, quia temperatius est aliis. Aristoteles dicit homines magis ægrotare in æstate, sed ægrotantes magis in hyeme mori. Id ita esse testantur etiam dies mortis Pontificum, Imperatorum, Regum, & illustrium virorum, quos ex historiis extraximus.

Cautiones pro tuendâ, & conservandâ sanitate.

HI autem anni Climacterici sunt, non à priori, vel à causâ, ut Philosophi ajunt, sed à posteriori, idest ab effectu, & ab

experientiâ ipsâ conscripti, ut statim ex hoc speculo sciri queat, quinam anni præcavendi sint, causam verò hujus generis annorum Mathematicis, sive Astrologis considerandam relinquo: hi enim, & Planetas, vel Astra meditantur, eorumque in hæc sublunaria, ut omnes Theologi fatentur, præsertim verò in Climactericos annos influxum, perscrutantur; sit namque cuique erit præcavere, in quonam ætatis suæ anno vitæ sibi immineat discrimen, quod, Deo adjuvante, evadere poterit, si sui corporis constitutionem, quam complexionem dicunt, rectè norit, prudenter effugiet. In primis autem insalubris, aut pestilens aer fugiendus est: nam Cicero aerem animabilem, spiritalemque naturam appellat, quoniam animantes à spiratione ipsius sustinentur, ipseque nobiscum videt, nobiscum audit, nobiscum sonat. Hinc lib. 2. de Divinat. Non verisimile solum, sed verum esse censet, perinde, utcumque temperatus sit aer, ita pueros orientes animari, atque formari, ex eoque ingenia, animum, corpus, actionem vitæ, casus cujusque, eventusque frangi.

Pellat quis inde adimi moerorem, atrabilem, iracundiam scilicet, malevolentiam, invidiam, & omnem denique malam animi perturbationem: Animus enim gaudens, ut ait Salomon Prov. 1. ætatem floridam facit; spiritus tristis exiccat ossa.

Tertio loco crapulam evitabit, atque ebrietatem: hæc enim, teste Aristotele, sensum cum mente adimit, illa vero caput afflicans, dolorem, ac vertigines facit; hinc plura gulâ, quam gladio interierunt, hinc Eccl. 37. ait: *multi propter crapulam pereunt; qui autem abstiniens est, adiiciet vitam.*

Quarto autem loco nimiam ciborum varietatem effugiet. Hæc enim brevissimam reddit vitam, eodem Ecclesiastico affirmante hunc in modum: *In multis escis erit infirmitas, & aviditas appropinquabit usque ad choleram.*

Diuturna autem fames, quia sensim homines necare solet, fugienda est, Ecclesiæ jejuniis servato, cæterisque abstinentiis ad devotionem pertinentibus juxta inspirationem observatis, sed hæc in re ætatum ratio habenda est: mediam enim facillimè sustinent ætates mediæ, minus adolescentes, minimè pueri, & senio confecti.

Intemperantiam, & Incontinentiam, perturbationum, ut ait Cicero, ac malorum omnium fontem scitus quisque homo procul obiciet; immoderatas item vigilias, immoderatum somnum, noctesque insonnes, immoderatum frigus, immoderatumque æstus, nimiumque laborem, nec non corporis, & animi lassitudinem evitabit.

Otiumque tamen nonnisi honestum, & moderatum amplexabitur: nam sicut in otio immoderato non minus corpus, quam animus hebescit, ac languescit, ita in negotio moderato animus, atque item corpus vigorem, ac fulcimentum suscipiunt: nec ex nimio labore subitum otium, nec ex nimio otio subitus labor

Cautio 1.
Cicero lib. 7.
de Nat. Deor.

Cicero de Divinat.
lib. 2.

Cautio 2.

Prov. 1.

Cautio 3.

Ecclesi. 37. in
fin.

Caut. 4.

Eccl. 37.

Cautio 5.

Cautio 6.

Cautio 7.

Hippoc.
Aphor. 9.

Galenus.

Aristoteles.

labor sequi debet, utrumque enim sine gravi noxâ esse non potest.

Cautio 8.

Diuturnam denique solitudinem, quæ hominibus languorem asserere solet, effugiet quisque est, & animi tranquillitatem, familiaremque Amicorum consuetudinem sequetur, nisi solitudinem ad vitæ sanctitatem exercendam amore prosequatur, exemplo non, solum Magdalenæ, quæ in vastâ altissimi Montis Speluncâ annos triginta vixisse legitur, sed etiam aliorum hominum, qui ad vitæ sanctitatem exercendam diu in Eremitis vixerunt, quorum è numero inter multos hujus generis Viros fuerunt Sanctus Paulus Primus Eremita, & Sanctus Romualdus Abbas, quorum ille ad centesimum, ac decimum tertium annum; hic verò ad vigesimum supra centesimum annum pervenerunt, totamque ferè vitam in Eremitis degerunt.

Lib. 8. ep. 14.

Postremò Pauli Manutii Consilium Antonio Fumario datum meditari quisque debet; hoc est: *De anno (inquit) quem Scalarem vocant, ne tanti Firmicus, & qui cum eo sentiunt, apud te sit, ut animi tranquillitatem amittas: quæ enim impendent, si sunt ejusmodi, ut vitari prudentiâ possint, spero fore, nihil ut te lædant; Sin ea fixa sunt, præripere molestiam, & angustia frustra certè non oportet.*

Hæc pro tuendâ sanitate observandâ sunt, ne ad postremos annos Climactericos perveniendi nobis via præcludatur: quia, quamvis vitæ humanæ termini, quantum ad divinam providentiam, ac præscientiam infallibilem, nec anticipari, nec differri queant, juxta Beati Job sententiam dicentis: *Constitui termini ejus, qui præteriri non poterunt;* tamen, quantum ad effectum exteriorum, vel ex gladio, vel crapulâ, vel ex aliquo inordinato vivendi modo abbreviari quidem valent, differri non item.

Humanæ Vitæ periodus quanta sit.

Job. 14.

Verum tametsi juxta Davidis sententiam Psal. 89. vitæ hominis periodus septuagesimo secundum communem vitæ cursum, vel octogesimo ferè anno, & amplius in potentatibus (optimè scilicet constitutis, vel complexionatis) at non sine labore, ac dolore concludatur, sicut etiam Solonem statuisse Laertius narrat; Moyses tamen Deuter. 31. cap. 31. & 34. se ad annum vigesimum supra centesimum pervenisse dicit, sed ultra ingredi, & egredi, hoc est, non amplius laborare, & militiam exercere posse ajebat; vel hoc dixit propter sententiam sibi à Deo latam, & revelatam, ut aliqui opinantur, de morte sibi imminente: Nam corporis imbecillitatem non patiebatur, ut videre est in cap. 34. hujus libri, in quo leguntur hæc: *Non caligavit oculus ejus, nec dentes illius moti sunt.* Idem tamen Moyses lib. Gen. cap. 6. homines ad centum, & viginti annos ex divinâ constitutione pervenire posse affirmavit in hanc verborum formam:

Psal. 89.

Laertius in Solone. Deuter. in princ. cap. 31. & 34.

Deuter. 34.

Gen. 6.

Non permanebit Spiritus meus in homine in æternum, quia caro est: eruntque dies illius centum, viginti annorum Gen. 6.

Divina hæc sententia de hominis ætate post diluvium universale præfixa intelligenda

est, ut Josepho viro inter Judæos doctissimo; necnon Diodoro Tharsensi Episcopo, Lactantio Firmiano, Francisco Vallesio, & aliis videtur. Hi enim, quamvis non desint viri, etiam insignes, qui contrariam sequantur opinionem; postremum tamen vitæ hominis terminum in cap. 6. Geneseos à Deo præscriptum, nonnisi post universale diluvium intelligendum esse volunt, atque id ita esse contendunt & omninò affirmant. Hæc autem lex à Deo humanæ vitæ præfixa non statim executioni mandata fuit (ut objectioni tacite respondeatur) sed postquam Mundi necessitati, ad Terram scilicet humani generis multitudine implendam, satisfactum fuit. Nam qui inter Noe, & Abraham post universalem illam alluvionem vitam degerunt, omnes ferè ex divinâ dispensatione trecentos, vel quadringentos circiter annos vixerunt, donec homines multiplicarentur super Terram.

Hæc re denique præstitâ, humana deinde Natura centum, & viginti annorum spatium sibi à Deo præscriptum, vel ut plurimum, non attingit; vel si quis attingat, rebus gerendis amplius idoneus non est, sicut David de homine octogenario Psal. 80. intelligendum esse voluit: juxta enim variam hominum complexionem varius iis præfigitur vitæ terminus, & Climactericus annus: Nam qui optimè sunt constituti, ac vivacissimi, hi, quamvis valdè rari sint, centesimum superasse annum inventi sunt, minus autem vivaces, centum, vel octoginta circiter annos vivere solent, sed quidèmpauperculi. Ultimus itaque vitæ humanæ terminus, & Climactericorum postremus Dei jussu est vigesimus supra centesimus, quem perrari attingunt: Nam centum annorum ætas nunc apud omnes longissima judicatur, Ecclesiastico istuc ipsum cap. 18. in hanc verborum formam affirmante: *Numerus [inquit] dierum Vitæ hominum, ut multum centum anni.*

Lactant. Firmian. lib. 2. cap. 14. Chrysostom. hom. 20. S. Hieron. in Gen. pag. 322. Thesaur. criticus tom. pag. 1107. Gen. 6.

Psal. 80.

Eccles. 18.

Gen. 6.

Laert. Firmian. lib. 2. cap. 14. Valles. cap. 7.

Notandum.

Gen. 6.

Gen. 7.

ut

Lyranus.

ut ait Lyranus in cap. 6. Geneseos. Inter primam vero Noe generationem, & inundationem diluvii, ut inquit idem Lyranus, fuerunt tantum centum anni: sed quia quingentorum annorum erat Noe quando generare cepit, ut ait Isidorus Hispalensis, cui etiam assentitur Lyranus cum omnibus fere Scriptoribus; & quando diluvium fuit, sexcentorum tantum annorum erat Noe, ut expresse in septimo Geneseos capite legitur; ergo centum anni tantum fuerunt inter Sententiam de diluvio latam, & inundationem Aquarum, quo sane intervallo centum annorum, & non amplius, Arca à Noe fabricata fuit, ut Isidorus, Lyranus, & alii scriptum reliquerunt. Diluvium ergo centum & viginti annis, antequam fieret, Noe prænunciatum non fuit. Hinc verba illa non de tempore, quod diluvium precedebat, sed de postrema vitæ humanæ post diluvium periodo intelligenda sunt.

Qui contrariam tuentur opinionem, ut propositam dissolvant objectionem, declarant, cur centesimo anno post Sententiam de hominis ætate latam, diluvium fuerit indutum, annis viginti è medio sublatis; atque ajunt, tempus illud centum & viginti annorum Generi humano ad penitentiam peragendam fuisse concessum; Sed penitentiam neglecta, tempus illud totum Deus expectare noluit, vigintique annis amputatis, anno centesimo post latam Sententiam diluvium induxit.

Huic expositioni adversari videtur Moyses, qui Deuteronomii cap. 21. causam reddens, qua ipsum mori oporteret, neque amplius posset vivere, ait hunc in modum: *Centum & viginti annorum sum hodie, non possum ultra egredi, & ingredi, præsertim cum & Dominus dixerit mihi: Non transibis Jordanem istum.* Hæc sanè verba non propter corporis imbecillitatem, quam ætas decrepita solet afferre, dicta esse censendum est: Nam ad Exodi calcem hæc de ipso Moyse scripta leguntur: *Moyse centum & viginti annorum erat, quando mortuus est. Non caligavit oculus ejus, nec dentes illius moti sunt.* Hæc ibi: Immo ut legitur in libro Numeri, bellum contra duos Reges, Og scilicet, & Seon dimicando suscepit, eodem, quo mortuus est anno. Hinc verba illa *centum & viginti annorum sum hodie, non possum ultra egredi, & ingredi* ad duplicem Dei spectant Sententiam, unam scilicet, de Moyse ante ingressum Terræ Promissionis, & ante Jordanis transitum morte; Alteram verò de hominis centum & viginti annorum ultimæ vitæ periodo in Genesi latam: Sin secus nihil erat, quod diceret: Centum & viginti annorum sum hodie: sed fat erat, si dixisset: Non possum ultra egredi, & ingredi, quia Dominus mihi dixit: Non transibis Jordanem istum: sed vocem illam, *præsertim*, adjunxit, ut duas Dei sententias explicaret, ob quas tunc temporis moriendum sibi erat; quasi dixerit: Non possum amplius vivere, non solum propter ætatem centum & viginti annorum Generi humano ad summum præscriptam, ad quam ætatem perveni; sed etiam, ob verba Domini, qui mihi dixit: Non tran-

sibis Jordanem istum, morte mihi prænunciata, & subintellectam ob Sententiam de hominis ætate jamdiu latam hisce verbis: *Eruntque dies illius centum viginti annorum.*

Gen. 6.

Adde etiam tandem aliquando, quod Josephus inter Judæos doctissimus, ac discretissimus, in primo Antiquitatum Judaicarum libro ad septimi capitis calcem ita inquit: *Post diluvium jam paulatim subtrahabatur de vitæ spatiis usque ad Moyse ætatem, post quem 120. annorum terminus, Deo finitore, statutus est, quantum temporis & Moyse ipse vixit.* Hæc Josephus, & rectè quidem: Nam, ut longam hominum seriem post diluvium ante Moyse obitum in Scripturâ Sacrà enarratam silentio præteream, Abraham vixit centum septuaginta quinque annos, ut in libro Geneseos legitur in hæc verba: *Fuerunt autem dies vitæ Abraham centum septuaginta quinque anni; Et deficiens mortuus est in Senectute bonâ, provectæque ætatis, & plenus dierum.* Hæc ibi. Per quæ sanè verba dictam ætatem satis longam tunc temporis fuisse censendum est. Verum, quia ut jam diximus post diluvium aliquid de vita hominis paulatim quotidie subtrahabatur, Aaron Moyse frater nonnisi centum, & viginti tres annos vixit, ut in libro Numeri legitur in hanc verborum formam: *Ascenditque Aaron Sacerdos in Montem Hor, jubente Domino: & ibi mortuus est anno quadragesimo egressionis filiorum Israel ex Ægypto, mense quinto, primâ die mensis, cum esset annorum centum viginti trium.* Hæc de Aaron ætate.

Moyse autem Aaron frater, primus fuit, qui postremum vitæ humanæ, centum scilicet ac viginti annorum terminum à Deo præfixum non excessit, ut ex ultimo Deuteronomii capite ostensum jam fuit per hæc verba: *Moyse centum & viginti annorum erat, quando mortuus est: Non caligavit oculus ejus, nec dentes ejus moti sunt.* David tandem aliquando, qui fuit in quartâ Mundi ætate, nonnisi septuaginta vixit annos, ut in lib. 2. Regum capite quinto hisce colligitur verbis: *Filius triginta annorum erat David cum regnare cepisset, & quadraginta annis regnavit.* Hæc dicto in loco de David septuagenario, de quo tamquam decrepito habetur Sermo in 3. Regum libro sub hac verborum formâ: *Et Rex David senuerat, habebatque ætatis plurimos dies, cumque operiretur vestibus, non calefiebat.*

Scriptores, qui contrariam tuentur opinionem.

Non desunt autem Scriptores insignes; & Sancti præsertim Doctores, qui huic opinioni adversantur, dum divinam Sententiam de hominis ætate contractâ ad centum & viginti annos in capite sexto Geneseos latam, non de tempore post diluvium, sed ante diluvium intelligendam esse, rationibus affirmant. Quorum è numero sunt S. Hieronymus in Traditionibus, aut Quæstionibus hebraicis in Genesim; S. Chrysostomus Homilia 22.; Beda in suis Quæstionibus in Genesim; Eucherius lib. 1. in Genesim; Glossa Ordinaria in hunc Genesim locum; Thomas Anglicus; Nicolaus Lyranus; Dionysius

Joseph. lib. 1. cap. 7. antiqu.

Isidorus in cap. 7. Geneseos.

Carthusianus; Oleaster; Hugo de Sancto Claro Card. cap. 6. in Genesim; & Rupertus Abbas lib. 4. in Genesim cap. 13. circa finem idem concludit cum Sancto Hieronymo, cujus verba sunt hæc: Hoc est, *habebunt centum & viginti annos ad agendam penitentiam. Non igitur humana vita, ut multi errant, in centum viginti annos contracta est; sed generationi illi centum & viginti anni ad penitentiam dati sunt. Siquidem invenimus, quod post diluvium Abraham vixerit annus centum septuaginta quinque, & ceteri amplius ducentis, & trecentis annis. Quid verò penitentiam agere contempserunt, noluit Deus tempus expectare decretum, sed viginti annorum spatiis amputatis, induxit diluvium anno centesimo, agenda penitentia desinato.* Itucipsum S. P. Augustinus in lib. 15. de Civitate Dei cap. 24. scriptum reliquit quantum ad sensum, aliter tamen dictam difficultatem explicando hisce verbis: *Quid autem dixit Deus: Erunt dies eorum centum viginti anni, non sic accipiendum est, quasi prænuntiandum sit, post hæc homines centum viginti annos vivendo non transgredi; cum & post diluvium etiam quingentos excessisse inveniamus. Sed intelligendum est, hoc Deum dixisse, cum circa finem quingentorum annorum esset Noë, idest, quadringentos octoginta vitæ annos ageret, quos more suo scriptura quingentos vocat nomine totius, maximam partem plerunque significans: sexcentesimo quippè anno vitæ Noë, secundo mense, factum est Diluvium: ac sic centum viginti anni prædicti sunt futuri vitæ hominum perituro- rum, quibus transactis diluvio deleberentur.* Hæc S. P. Augustinus ad verbum.

Pro hac opinione comprobanda afferuntur in medium Generationes, quæ spatium centum & viginti annorum post diluvium exceßerunt; Nam Sem primogenitus Noë post diluvium vixit quingentis annis, & biennio post diluvium genuit Arfasad, qui vixit trecentis triginta octo annis; Sale filius Arfasad vixit annos 405; Heber filius Sale vixit annos 464.; Abraham qui fuit in Ægypto Regum tempore, vixit annos 175.; Jacob autem 147.; Et Jojada Sacerdos; qui annos circiter mille quingentos post diluvium natus fuit, *centum ac triginta vixit annos*, ut legitur in lib. 2. Paralipomenon. sed hæc omnia quatenus Argumenta alteri opinioni contraria facile dissolvuntur ab iis, qui contrariam tuentur opinionem, dum dicunt, Divinam Sententiam de hominis ætate post diluvium universale ad centum & viginti supremum annorum numerum à Deo contractâ, executioni ex divinâ dispensatione non statim fuisse mandatam, ut homines multiplicarentur super Terram. Postquam verò Mundi necessitati, ad terram scilicet humani generis multitudinem implendam satisfactum fuit, paulatim subtraheretur de vitæ spatiis usque ad Moysis ætatem: Is enim primus fuit, qui centum & viginti annorum ætatem non exceffit; nec alius quispiam in Scripturâ Sacrà post ejus obitum invenitur, qui centum & viginti annorum ætatem non exceffit, nec alius quispiam in Scripturâ Sacrà post ejus obitum invenitur, qui

centum & viginti annorum ætatem superarit, ut ipsi ajunt. Id quod veritati consonum haudquaquam censetur. Jojada enim [qui longè post Moysis tempora natus fuit] vixit annos, uti jam dictum est, centum ac triginta. Adde etiam, quod Job, ut Doctores narrant, Nicolao item Lyrano teste, fuit Moysis contemporanea, qui post flagella, ut in cap. 42. Job legitur, vixit centum quadraginta annis, & vidit filios suos, & filios filiorum suorum usque ad quartam generationem: & mortuus est senex, & plenus dierum. Hæc dicto in capite Job. Utcumque autem sit, quamvis post Moysis obitum nonnulli centum & viginti annorum spatium superasse inveniantur; multis tamen ab hinc seculis, vel saltem nostro præsertim seculo dictam centum & viginti annorum ætatem superatam non fuisse, ad eamque non nisi paucissimos pervenisse rationibus persuasi omnino affirmamus.

Vigessimus itaque annus suprâ centesimum, tempestate præsertim nostrâ, est postremus ætatis humanæ terminus, quæ nunc longissima concluditur vitæ; Paucissimi autem sunt, & valde rari, vel fere nulli, qui hanc vitæ periodum attingant; Si qui verò sint tales, vel dictum annum aliquantulum excedant, rebus gerendis amplius idonei esse non possunt. Ad hanc tamen ætatem nonnisi vivacissimi, & optimè constituti pervenire queunt: sed minus vivaces, vel non ita benè constituti centum annorum ætatem attingunt, & quidem perpauca: immò ut in Ecclesiastico legitur, *numerus dierum vitæ hominum, ut multum centum anni.* Breviorem tamen, ut pluribus communem vitæ periodum, septuaginta scilicet, vel octoginta annorum esse David affirmat in Psalmo dicens: *Anni nostri sicut aranea meditabuntur: Dies annorum nostrorum in ipsis septuaginta anni: si autem in Fortatibus* (hoc est vivacibus, & optimè constitutis) *octoginta anni, & amplius eorum labor, & dolor.*

Psal. 99

Historiæ autem, quæ hominem aliquem, vel centum triginta, vel quinquaginta suprâ centesimum annum, vel ducentos, aut amplius annos nostro seculo vixisse narrant, Fabulæ hac in re judicantur, quarum è numero censetur Historia, quæ Galenum Medicum illum excellentissimum annos centum, & quadraginta vixisse narrat. Hanc opinionem Cælius Rhodigin. lib. 16. cap. 40. recitat; Svidas verò & Fulgosus dictum Galenum nonnisi septuaginta annos vixisse affirmant.

Hæc de Annis Climactericis, necnon de iis, qui suo natali die obierunt; deque hominis ætate post diluvium à Deo præscriptâ mihi dicenda videbantur, salvo tamen meliori judicio illorum, qui hæc de re scripserunt, quique unquam scripturi sunt. Nunc reliquum est, Deum Salvatorem nostrum frequenti divinorum Sacramentorum observatione, necnon piis, & humilibus precibus, sanctisque operibus obsecrare, ut immensâ suâ clementiâ, & bonitate in suæ ipsius divinæ Majestatis obsequium ad annum Climactericorum nobis præfixum, ac tandem aliquandò ad æternæ vitæ Gloriam nos perducere dignetur. Amen.

BIBLIOTHECA APOSTOLICA VATICANA A SIXTO V. PONT. MAX.

In splendidiorē, commodiorēque
locum translata,

COMMENTARIO AUCTORIS

*Variarum Artium, ac Scientiarum Materiis
curiosis, ac difficillimis, scituque dignis
refertissimo, illustrata.*

ULTA profectò sunt ornamenta, quibus Bibliotheca Vaticana magnificentissimè constructa, egregiè quidē, & maiorem in modum illustratur, atque oculi, mentesque hominum eam intuentium mirificè pascuntur, summāque animi voluptate, ac solatio perfundantur: è quorum numero Emblemata illa sunt, quibus SIXTI V. immortalitate dignissimi præclarè, ac fælicitèr gesta, quæ ad hanc usquē diem prodierunt, repræsentantur, & hinc indè ob oculos ponuntur: necnon in eadem Emblemata Gulielmi Blanci Inscriptiones: Concilia itē præcipua, Scholæ, & Bibliothecæ insigniores, atque literarum Inventores. Sed antequàm rerum huiusmodi expositionem aggrediar, id sciri velim, molem hanc à fundamentis excitatam, tot porticibus sublevatam, tot cubiculis, & cameris amplificatam, tam vasto Fornice circumductam, tot Picturis, & Imaginibus intus, & extrà insignitam, tot aditibus, & gradibus perviam, tot fenestris undequaque patefactam, unius anni curriculo, quo vix alius de opere faciundo cogitasset, à SIXTO V. ad res sanè pias, heroicas, atquē arduas, Principe quidē potentissimo, quin Pontifice Summo, ac se ipso dignissimas, efficiendas, & producendas nato, fælicitèr cœptam, fæliciùsque consummatam: in cuius rei testimonium hæc ad eam partem, quæ Theatrum, siue Meridiem spectat, legitur Inscriptio in marmore incisa:

SIXTUS V. PONT. MAX.
BIBLIOTHECAM ÆDIFICAVIT
PORTICUS CONJUNXIT
ANNO MDLXXXVIII. PONT. III.

Hæc item Bibliotheca Vaticana quatuor habet facies : unam , quæ vergit ad Orientem , ad Occidentem alteram , tertiam ad Meridiem , postremam ad Septentrionem . Porta autem Bibliothecæ primaria est ad Orientem , in cujus vestibulo variae sunt picturæ tam ad Pictoris arbitrium , & ad operis ornamentum , quàm ad Librariam , & Typographicam artem pertinentes . Bibliothecam verò ingredienti , & suspicienti statim fornix sese offert , variis picturis , & imaginibus distinctus , & insignitus , in quo pueri aligeri choros , sive coronas , repræsentantes , sibi que invicem Libros porrigentes cernuntur , & in cujuscumque chori medio imago Librum manu gestans , & scientiam aut artem aliquam præseferens adstare conspicitur , multis item id genus aliis picturis , & ornamentis ad stemmata gentilitia SIXTI V. non minus ingeniosè excogitatis , quàm venustè , atque artificiosè undequaque collocatis , atque ita , ut hæc omnia Cælum ipsum , quatenus humana imaginatio hoc sibi tale struere potest , ante oculos proponere videantur . In parietibus verò inter fornicem , & eorundem parietum coronas , varia Emblemata elegantissimis Inscriptionibus explicata , seu potius iisdem tanquàm poetico penicillo adumbrata circumspiciuntur , quæ quidem solutâ , & pleniorè oratione enucleanda mihi primùm visa sunt , ut deindè alia omnia singulatim , & suo loco explicentur . Id quod pro ingenij mei inbecillitate præstare conabor .

AUTHORUM,

Qui in hoc opere passim citantur, nomina, cognomina, origenes, monumenta insigniora, & elogia breviter conscripta, atque ex probatissimis Scriptoribus desumpta,

A

Aben Ezra, & Abraham, & Levita, & Gedalia Iachia Rabini, quorum primus scripsit in 11. cap. Danielis, secundus de gestis Romanorum, tertius verò Traditionum cathenam, quamvis sint ex iis, qui foris sunt, donationem tamen Constantini sarentur, velint nolint: quorum primi vixerunt circa Annum Dom. CCCC. tertius verò etate nostrâ vixit.

Accursus Aquilanus, dictus Mariangelus, de Typographica artis inventore, ac de libero primùm omnium impresso. Floruit circa Ann. Dom. MD.

Ado Viennensis Archiepiscopus, Breviarium, Chronicorum ab origine mundi ad sua usque tempora, ad Annum scilicet salutis nostræ MCCCLIII. conscripsit, quo scilicet anno claruit.

Adolphus Mekerchus Brugensis, vir sanè admodum eruditus, qui de recta, & veteri pronuntiatione Linguae Græcæ scripsit Commentarios: eamque cum Hebraica confert. Edidit etiã Appendicem de accentibus Græcorum. Claruit Anno Dom. MDLXIV.

Adrianus Papa huius nominis primus, Natione Romanus, vir quidè doctus, & sanctus, scripsit librum de veneratione sacrarum Imaginum, libr. item ad Carolum Imp., & Epistolas ad diversos. Claruit Anno Domini DCCXCV.

Agidius Columna Romanus Archiepiscopus Bituricensis, Theologus insignis Ord. Eremit. Sancti Augustini, & Sancti Thomæ Aquinatis auditor, multa in artes varias, ac disciplinas more scholastico, necnon in Scripturam Sacram, atque in libros Sententiarum Petri Lombardi conscripsit, & alia edidit permulta, sed doctissimè sanè omnia, atque ita, ut nomen Fundamentarii merito ei tributum sit. Claruit Anno Dom. MCCLXXX.

Agidius Tschudus Glaronensis de prisca, ac vera Alpina Rhetia cum reliquo Alpinarum Gentium tractu librum Germanicè scriptum edidit peragratis locis iis, Authorumque monumentis perlectis. Hinc de illarum Gentium lingua, locorumque nominibus scripsit. Anno Dom. MDLXXV.

Aelianus Sophista Romanus, Pausania auditor, & à Philostrato maxime laudatus, quod Romanus homo tam probe atticissarum, tamquam elegantè peregrinam à Patria vocem retinuerit. Scripsit de animalibus, de varia historia, ac de re militari: quæ omnia in magna habentur estimatione. Claruit sub Adriano Romanorum Imp.

Ang. Rocca Oper. Tom. II.

Aelius Spartianus Scriptor insignis, qui quasdam Cæsarum vitas conscripsit, hoc est Adriani Imperatoris, & Aelii veri Cæsaris ad Diocletianum Augustum. Claruit sub Diocletiano Augusto.

Aeneas Silvius Senensis, qui fuit deinde Pius II. vir bonarum artium peritissimus, scripsit profectionem in Turcas, quam cum indixisset, non potuit perficere Ancone mortuus, qui Romam translatus sepultus est in Aedibus Sancti Petri prope Altare Sancti Andrea. Hic edidit descriptionem Europæ, Abbreviationes Blondi, Historiarum opus imperfectum, Epistolas ad diversos, multaque alia, quæ in lucem sunt edita, præsertim verò lib. de rebus à se gestis. Claruit circa Annum Domini MCCCCLXIV.

Aldus Manutius Junior, Pauli Filius, Aldi Nepos de bonis literis, ac literatis optime meritis, varia scripsit, multos Authorum bonorum libros illustravit, & nonnullos ex Græco in Latinum, & ex Latino in Italicum transulit sermonem. Claruit Anno Dom. MDXCI.

Aloysius Lippomanus Venetus, & Episcopus Veronensis, qui sanctorum vitas, Chatenam in Genesim, & Exodum omnibus doctis pergratam, & in psalmos conscripsit, & alia, præsertim verò Cathenam in Leviticum, quæ in tenebris adhuc latet. Claruit Anno Domini MDXLV.

Alphonsus Ciacon Hispanus Biacensis, vir profeud eruditissimus, antiquitatum belluo, librum de Sancti Hieronymi Cardinalitia dignitate doctè quidè, & exactè conscripsit, necnon historiam de anima Traiani à cruciatibus tartareis erepta, & alia, quæ nondum edita sunt in lucem, circiter viginti volumina. Claruit Anno Dom. MDXCI.

Ambrosius Sanctus, Episcopus Mediolanensis, Patria Romanus, & Doctor Ecclesiæ eloquentissimus, qui sacro Baptismatis fonte Augustinum Christo Salvatori nostro peperit, Commentarios edidit in Scripturam Sacram, multaque alia pie, atque catholicè scripsit: Ritumque Antiphonarum, Responsoriorum, atque Hymnorum è Græcâ Ecclesiâ in Latinam, teste Sieberto in Chron. Nauch. transulit. Claruit Anno Domini CCCLXXX.

Ambrosius Bergomensis, Ordinis Eremitarum S. Augustini Calepinus è Calepio dictus Oppido in Cenomanis ad 14. lapidem à Bergamo Brixiam versis ad Colles in sinistra parte sito, & à bonitati vini denominato: natos bonus, nati tivo, bibo, Calepinus dictus est: erat enim ex Familia Comitum Calepii. Hic divinarum, humanarumque literarum studiosus, ac peritus,

tus, magno sanè labore, *Dictionarium* ex innumeris fere *Auctoribus* collectum non solum voces omnes *Latinas*, & *Græcas* ad *Poetas*, & *Oratores*, ad *Medicos*, & *Philosophos*, & *Mathematicos*, necnon ad *Doctores Ecclesiasticos* pertinentes, sed etiâ *Autorum*, ac *locorum omnium*, siquæ *propositionum* attestationem ipsum comprehendens ordine congestit *Alphabetico*, & in lucem edidit: opus quidem, & doctis, & indoctis valde utile, ac pergratum, & cujuscvis *literaturæ* hominibus pernecessarium, ex eo enim tamquam è cella, penariâ voces omnes *Latinæ*, *Latinique* scribendi modi, explosâ barbarie, nobis promptè subministrantur: quæ item ignorabantur, aut à doctis in dubium revocabantur, nunc discussa dubietatis, & ignorantis tenebra, latissimè patent. Nec audiendi sunt ii, qui ajunt hoc opus parvum olim fuisse codicem: erat enim pergrande, ut ego ipse ex *Exemplari* primo omnium edito novi, atquæ hoc idem *Tritheimius* testatur, ipsum pergrande opus appellans. idem ait *Jacobus Philippus Bergomensis* in supplemento *chronicorum*, eiquè coactaneus: immodè ipsemet *Ambrosius* opus pergrande appellavit in *Epistola* nuncupatoria, qua *Dictionarium* Senatui, Populoque *Bergomensi* circa *Annum Domini MD.* dedicavit: nam, secundâ vice *MDIX.* idem *Dictionarium*, *Egidio Viterbiensi* summo totius *Ordinis Augustiniani* Magistro, tertiâ verd vice *Conventus Bergomensis* eidem *Egidio Cardinali MDXIX.* dicavit. Dolendum autem est, ex hoc *Dictionario* voces innumeras non solum, ad *Doctores Ecclesiasticos*, verum etiam ad varias artes pertinentes, quæ scitu sunt dignæ, fuisse sublatas. Laudandi tamèn sunt, qui ex eodem *Dictionario*, tamquam è *tritico lolium*, hoc est voces ob *Typographorum*, siquæ aliorum incuriam corruptas substulerunt, vocibus quibusdam *Latinis*, ac *Græcis* adjectis. Claruit *Anno Domini MDIX.*, & decrepitâ ætate, atquæ oculis orbatus *MDX.* obiit.

Anmianus Marcellinus *historiam Romanam* ab *Anno Christi XCVIII.* usquæ ad *CCCLXXXII.* conscripsit, & præsertim de rebus à *Constantio*, *Juliano Apostata*, & *Valentiniano* gestis: qui, quamvis *Ethnicus*, nonnihil tamèn de *Constantini* donatione fatetur. Vixit sub iisdem *Imperatoribus* circa *Annum Domini CCCLXXXIII.*

Anastasius Romanus, *Apostolicæ Bibliothecæ* custos diligentissimus, atquæ instaurator, vir sanè non solum in *humanis scientiis*, verum, etiam in *divinis scripturis* insignitè eruditus, necnon *Græcæ Linguae*, ac *Latinæ* peritus, jubente *Nicolao I.*, cujus *Bibliothecarius* erat, transfudit è *Græco* in *Latinum* *Santis Joannis Eleemosynarii* vitam, & nam *Dionysii Hierarchiam*, vitasque multorum patrum. Scripsit *historiam Ecclesiasticam*, atquæ *Summorum Pontificum*. Claruit *Anno Dom. DCCCLX.*

Anastasius Germanius, *Archidiaconus Taurinensis*, vir profectò doctus, libros de *Immunitatibus Ecclesiasticis*, ac de *Indultis Cardinal.* conscripsit, & alia eruditis viris pergrata: edidit enim *Sessiones pomeridianas* pro *Lingua*

Latina, *Paratitla*, siquæ *Summulas* ad quinque libros *Decretalium*, *Animadversionumque* libros duos ad *jus Cæsareum*, & *Pontificium*. Claret ætate nostra *MDXCI.*

Angelus Politianus, *Grammaticus* celeberrimus, *Philosophus*, *Orator*, & *Poeta* insignis: *Græcæ* item *Linguae*, & *Latinæ* præsertim peritissimus, *Epistolarum* libros 12. conscripsit, & *Miscellanea*, librumque in errores *Latinæ Linguae*: edidit *Elogia*, *Epigrammata* *Græca*, & *Latinæ*, *Herodianumque* *historicum* de *Græco* vertit, & alia. Claruit sub *Alexandro VI.* circa *Anno Dom. MCCCCXCIV.*

Antonius Ordinis Fratrum Prædicatorum, *Archiepiscopus Florentinus*, *Summam casuum*, conscientiæ satis grandem, & *Chronicos* libros, atquæ alia edidit. Moritur sub *Federico Imperatore III.* *Anno Dom. MCCCCLIX.* Sexto *Nonas Maji*.

Appianus Alexandrinus *Sophista*, qui *historiæ Romanæ* libros, teste *Velaterrano*, 22. conscripsit, quorum novem tantum ad nos pervenerunt. Edidit & alia complura de variis populorum bellis. Floruit sub *Adriani Principis* temporibus.

Aristeas Græcus, *Ptholemei Philadelphi* *cubicularius*, sed potius *intepansius*, idest *protektor*, qui *clypeum* ante *Regem* portabat, *historiam* de 72. *Interpretibus* conscripsit. Composuit etiam librum *Mirabilium Orbis*, & librum *Fabularum*. Claruit sub eodem *Philadelpho*, *Olympiade* 124. *Anno ante Christi Adventum* CCCL.

Aristoteles Stagyrtes *Philosophus* insignis, totaque terrarum orbe celeberrimus, omniumque *Philosophorum Peripateticæ Scholæ* Princeps: cujus scripta, quæ manibus omnium eruditorum, ac studiosorum teruntur, longum esset recensere. Hujus doctrina tanta est apud *Philosophos*, ac *Theologos* eâ in facultate, necnon apud omnes bonarum artium professores, quanta vix unquam verbis explicari posset. De *Aristotele* *Quintilianus* loquitur in hanc verborum formam: Quid *Aristotelem*? quem dubito, scientia rerum an scriptorum copia, an eloquendi suavitatem, an inventionum acumine, an varietate operum clariorem putem. Hæc *Quintil.* Libros supra trecentos, *Plutarcho* teste in *Sylla*, reliquit: vel quadringenta volumina, ut *Svidæ* placet. Hic fuit statura parvus, gibbosus, & balbutiens, sed ob summam eruditionem socius, præceptor, & à secretis *Alexandri Magni* evasit. *Platonem* audiit decem annis, vel viginti, ut scribit *Laertius*. Excessit ætatis suæ *Anno LXVIN.* eodem quo *Demosthenes* anno mortuus est: hic in *Apulia*, ille in *Eubæa*: ambo profugi, *Antipatro* persequente.

Arnobius Afer *Presbyter*, *Philosophus*, & *Rethor* insignis in *Africa* florentissime *Rethoricæ* docuit, & adversus *Gentes* libr. conscripsit, & *Commentarios* edidit in *Psalmos*, scripsitque alia permulta. Claruit circa *Annum Domini CCC.*

Aconius Pedianus Patavinus *historicus*, qui etiam loculentos in *Ciceronis* orationes *Commentarios* edidit. Hic anno ætatis suæ 73. captus

captus fuit luminibus: postea tamen summo eum honore, & hominum gratia vixit annos 12. Eusebio teste, Floruit circa Neronis tempora circa Annum Domini LV.

Athenæus Naucratis Grammaticus, Dipnosophistarum, idest argute sciteque in convivio differentium libros 15. conscripsit, opus varium, & eruditum. Floruit sub Marci Antonini Principis tempore, circa Annum Domini CXXXIX.

Athanasius Sanctus Episcopus Alexandrinus, Theologus insignis, qui multa pie, atque catholicè scripsit, quæ longum esset recensere. Claruit tempore Valentiniani, & Valentis Imperatorum; sed sub Valente obiit Anno Domini CCCLXXIX. Sacerdotii sui XLVI. Sexto Nonas Maji.

Augustinus Sanctus Afer, Tagastensis Eremitarum Ordinis Fundator, baptisate à B. Ambrosio suscepto, anno ætatis suæ 30. cum dimidio die 5. Maji. Hic deinde anno ætatis suæ 36. salutis verdè 394. creatus fuit Episcopus Hipponensis, & Doctor Ecclesiæ celeberrimus, Doctorumque jubar fulgentissimum, & lux, malleusque hæreticorum jure nuncupatus, cujus scripta tot tantaque sunt, ut nihil ferè à quopiam docto scribatur, aut dicatur, quidd eorum doctrina respersum non sit. Quamvis autem omnia ejus opera sint insignia, & præsertim de Sanctissima Trinitate; opus tamen de Civitate Dei ob mirificam rerum, & doctrinarum varietatem celeberrimum est, quod inter cœnandum Carolus Magnus sibi legi curabat. Moritur Anno Dom. CCCCLXXXIII. ætatis suæ LXXVI. Episcopatus XL. Quinto Kal. Septembris.

Augustinus Triumphus Anconitanus Ordinis Eremitarum Sancti Augustini Theologus insignis, permulta ad 42. scilicet librorum volumina edidit: scripsit enim, & doctissimè quiddem in varias artes, ac scientias, necnon in Sac. Scripturam. Edidit autem opus de Potestate Ecclesiastica more scholastico omnibus doctis gratissimum, & nunquam satis laudatum. Milleloquium Augustini incæpit, sed morte præventus imperfectum reliquit, quod Bartholomæus Urbinas ejusdem Ordinis perfecit. Claruit sub Joanne XII. Anno Domini MCCCXXVIII. ætatis suæ LXXXV.

Augustinus Steuchus Eugubinus ex Congregatione Canonorum Regularium Sancti Salvatoris, Episcopus Kissami Insulæ Cretæ, & Bibliothecæ Apostolicæ Præfectus sub Paulo III. ex nobilissima Farnesiorum Familia de perenni philosophia decem libros edidit, atque de Constantini donatione contra Laurentium Vallam scripsit, & alia complura, & in Sacram Scripturam, præsertim verdè in Pentateuchum. Claruit circa Ann. Dom. MDXL.

Aulus Gellius, qui noctium Atticarum libros eruditè conscripsit, fuit diligentissimus rerum præscarum perscrutator. Claruit circa An. CXLIV.

Ausonius Gallus Burdegalsis Augustorum præceptor, & Poeta insignis, cujus extant Epigrammata arguta quidem, & leporis plena de Augustis, & aliis rebus. Epigrammatum librum ex Græcis Poetis acceptum in Latinos

numeros convertit. Variis item carminibus scripsit Epistolas, & soluta etiam oratione, & præsertim ad Gratianum Imperatorem discipulum circa Ann. Dom. CCCC.

B

Bartholomæus Marlianus, Patritius Mediolanensis, Topographiam antiquæ Romæ, ejusdemque admirandas res conscripsit. Claruit Anno Dom. MDLXVI.

Bartholomæus Platina Cremonensis vir suo tempore doctissimus, scriptor, seu abbreviator Apostolicus, & Sixti IV. familiaris, Bibliothecæque Vaticanæ præfectus, scripsit librum de Gestis, & Vitis Romanorum Pontificum, de naturis rerum, Epistolas, & quædam alia. Moritur Romæ ex peste sub eodem Sixto MCCCCLXXXI.

Bartholomæus Sibylla Dominicanus, Theologus non ignobilis, qui peregrinas quæstiones conscripsit, in quibus multa curiosè tractantur. Claruit Anno Dom. MDXXXIV.

Beda Venerabilis Anglicus, vel Britannus, Monachus Benedictinus, Theologus celebris, qui ob vitæ modestiam Venerabilis dictus, vel ut alii volunt, quia visu orbatus dum in itinere quodam concionem haberet ad id faciendum, cohortatus ab iis, qui eum ducebant, dicentes multas illic Gentes sacrum expectare sermonem, quamvis nemo adesset, audita fuerunt in aere, concione habitâ, hæc verba: Bene dixisti Venerabilis Beda. Multa in Scripturam Sacram conscripsit, necnon Chronica ab Orbe condito ad Ann. usque 700. Edidit quoque Martyrologium, & alia permulta. Hic fuit Strabi Glossæ ordinaria frater, cujus Discipuli fuerunt Rabanus, Alcuinus, & Joannes Scotus, alius à Franciscano scholastico Doctore, & alii Viri insignes. Moritur sub Leone imp. Anno Dom. DCCXXXII. Ætatis suæ LXXII. Prid. Kal. Junii.

Bernardus S. Burgundus Abbas Clarevallensis, oraculum sui temporis, plurima pie, atque eruditè conscripsit, & præsertim Commentarios in Cantica, & Super Missus est, considerationem divinæ contemplationis ad Eugenium Pontificem: undè muneris Pontificii ratio narratur. Varias insuper Epistolas edidit, Sermones item in solemnibus diebus habitos, & alia permulta. Hujus doctrina, divina potius tradita, quam labore comparata judicatur. Claruit sub Conrado Imp. III. Anno Dom. MCXL.

Bernardus Breitenbachius Itinerarium Terræ Sanctæ conscripsit, variâs linguas enarrans. Claruit ætate nostra.

Berosus Chaldaeus, Sacerdos, Astrologus, & Historicus, cui ob prædictiones, quas Athenienses divinas existimârunt, simulacrum in Gymnasio inauratâ linguâ statuerunt, seriem rerum Assyriæ, & aliorum à diluvio ferè usque ad Josue, Gentium item origines Græcis explicavit, & Chaldaicam historiam suam tribus comprehendit libris. Scripsit, & de posteris Noë, sed per pauca ejus extant scripta, quæ Annus Viterbionis produxit: hæc tamen adulterina à doctis Viris judicantur. Claruit sub

sub Seleuco Nicanore, & Antiocho ejus filio, ac successore, cui Chaldaicam historiam dedicavit, Bessarion Nicænus, vir sanè doctissimus, Patriarcha Constantinopolitanus, & S. R. E. Cardinalis multa eruditissimè scripsit, Platoniam doctrinam secutus, suamque Bibliothecam insignem Republicæ Venetæ dono dedit: cujus tanta erga doctissimos viros fuit liberalitas, ut ejus domus artium liberalium, literatorumque Asylum diceretur. Moritur etate confectus sub Sixto IV. Anno Dom. MCCCCLXXXII.

Flondus Foroliviensis libros de Italia conscripsit, & alios historicos libros, hoc est de gestis Romanorum, de Roma triumphante, & insinstructa, necnon alia quædam. Claruit etate nostra circa Ann. Dom. MCCCCLXXX.

Bonaventura S. Balneoregiensis Ordinis Minorum, Alexandri de Ales Auditor, & Discipulus, & S. R. E. Episcopus Cardinalis Albanensis, atque Ecclesiæ Doctor, qui in Scripturam Sacram, & in quatuor Petri Lombardi Magistri Sententiarum libros edidit Commentarios, necnon opuscula permulta doctè, ac pie scripta, quæ omnium manibus teruntur. De hoc Doctore sancto hunc in modum scribit Trithemius: S. Bonaventura in scribendo profundus est, non verbosus: subtilis, non curiosus: disertus, non vanus: flammantia, non instantia verba proferens. Undè, & securitè legitur, facilis ab amante intelligitur, utilius frequentatur: pauci scribendo libros docuerunt utramque. Bonaventura autem, & multos superavit, & paucos: dùm ejus doctrina devotionem, devotio instruit doctrinam. Si ergo, & doctus vis esse, & devotus, illius opusculis esto intentus. Hæc Trithemius. Doctor iste sanctus, à B. Thoma sanctus, dùm viveret, fuit appellatus. Alexander verdè de Ales de eo frequentè dicere solebat: In Fratrem Bonaventura Adam peccasse non videtur. Moritur sub Leone Papa X. in Concilio Lugdunensi Anno Domini MCCLXXXIII, in Ecclesiæ Cathedrali sepultus.

Boetius vir consularis, Orator, Philosophus, & Poeta, multa, & præsertim de consolatione philosophica libros versu, & prosa conscripsit. Edidit etiam libros, & Commentarios in varias artes, ac disciplinas. Multos Aristotelis libros de Attica lingua in Latinam transulit: ingenio subtilis, sensu promptus atque catholicus, & sermone latino Ciceroni non inferior: gener Symmachi Patritii fuit, & Sancti Benedicti amicus. Moritur eodem anno, quo Symmachus Patritius, & Joannes Papa, sub Anastasio, jussu Theodorici Regis apud Ravennam post diuturnum exilium in carcere jugulatus Anno Domini DXXIII.

C

Cato Major, Orator, qui, & censorius dictus est, originem ex Tusculano municipio trahens, græcisque literis ab Ennio edoctus in Sardinia, quam subegit, septem libros originum conscripsit. Hujus tempore Græciæ Romanis nondum suas dederat literas, quas tamen teste Plinio, inspicendas non perdi-

scendas esse affirmabat: quoniam Græcos ex Italia expellendos sentiebat. Claruit ab Urbe cond. Anno DLIX. ante Christum CXCI.

Cælius, qui dicitur Ludovicus Cælius Rhodigi-
us antiquarum lectionum libros 30. curiosè, & eruditissimè quiddè conscripsit. Edidit etiam quasdam in Ovidii Metamorphoseon annotationes. Claruit circa Annum Domini M. D.

Cæsar Imp. dictus Julius Cæsar, vir sanè celeberrimus, bonarumque literarum cultor maximus, Commentarios edidit, & in Ægyptum profectus Fastos, sive Kalendarium Numæ Pompilii, qui lunariis mensibus annos distinxerat, correxit, & ad solis cursum revocavit, ut Ilinius lib. 18. cap. 15. testatur. Floruit ante Christi Adventum, Anno LXXXVII.

Cæsar Baronius Soranus, vir profectus in sacris historiis optimè versatus, Martyrologium, eruditè Commentariis insignitum edidit, Annalesque Ecclesiasticos in lucem emittit, omnibus quiddè pergratos. Claret etate nostrâ MDXCI.

Cicero Arpinas vir doctissimus, gracili corpore, & infirmo, collo procero, ac tenui, ut narrat Genebrardus, Oratorum omnium Romanorum celeberrimus, & Latine Lingue parens, exulans post oppressam Remp. vacuus negotiis forensibus, & civilibus multos quiddè aureos libros philosophicos, omnium qui Latine scripserunt, tam doctrinæ, tam sermonis elegantiam primos, quos enumerat initio lib. 2. de Divinatione: sed in tribus de Natura Deorum seipsum superavit, Deo providente, ut Idololatria per suos cultores oppugnaretur, quæ mox per Christum Salvatorum nostrum, esset expugnanda, ac triumphanda. Primum enim refellit Deum Epicureorum, deindè Deos Stoicorum, Planetas, & alios, deniquè Deos populares, quos fabulosos, hominesque fuisse contendit, Extant ejusdem Ciceronis libri Rhetorices plurimi, Orationum, & Epistolarum, quarum aliæ Familiæ dicuntur, aliæ ad Atticum, Brutum, & Q. fratrem, sunt scriptæ, quæ manibus omnium teruntur. Claruit sub Julio Cæsare, & Octaviano Augusto ante Christi Adventum. Anno LXXXVII.

Claudius Claudianus Alexandrinus Poeta insignis, quem nonnulli Florentinum fuisse volunt, sed falsè: hic aptus, & facilis fuit ad carmen componendum variis figuris, ac sententiis plenum. Scripsit libros quatuor de raptu Proserpina, libros duos in Rufinum, duos itè in Eutropium, unum de Bello Gildonico, ac Getico, & alia permulta. Floruit sub Theodosio, & Honorii temporibus.

Clemens Alexandrinæ Ecclesiæ Presbyter, Pantherii Discipulus, & Origenis Magister, qui tam de divinis scripturis, quam de secularibus literis multa conscripsit. Floruit sub Severo, & Antonino Principibus. Anno Domini CC.

Columella, qui L. Moderatus Columella Gaudianus genere dicitur, libros de re rustica absolutissimos edidit. Claruit sub Claudio Principe.

Cornelius Publ. Tacitus historicus, Eques Romanus

manus, histeria Romanæ, sive *Annalium* lib. 16. ab excessu Augusti, necnon libellum annorum 56. atque de Germanorum Populis, moribus, ac situ, & alia, conscripsit. Floruit tempore Claudii Tiberii Neronis anno ab Urbe condita DCCLXVII. Usque ad Flavii Vespasiani tempus, Anno ab Urbe DCCCXXII.

Cyprianus Cæcilius Afer, Ecclesiæ Carthaginensis Episcopus, & Martyr, Cæcilio Presbytero suadente ad fidem conversus, à quo sortitus est cognomen, multa scripsit opuscula piæ quidem, atque eruditæ. Martyrio coronatur sub Valeriano, Anno Domini CCXLIX. VIII. Kalendas Octobris.

Cyrillus natione Græcus, & Episcopus Alexandrinus, qui Concilio Ephesino contra Nestorium, & Pelagium præfedit, multa scripsit opuscula, doctrinâ, ac sententiis plena, & præsertim adversus Nestorium, occulta ejus venena refellens. Edidit quoque Epistolas, Homilias, & Sermones complures. Claruit Anno Dom. DCCCXXXII.

D

Damasus Sanctus Papa, natione Lusitanus, & Sancti Hieronymi amantissimus, scripsit Summorum Pontificum gesta, necnon Epistolas varias, de fide contra hæreticos, carminaque diversa: nam in pangendis versibus fuit peritus. Claruit Anno Dom. CCCLXX.

Diodorus Siculus, qui historiam res Romanas continentem, Bibliothecam inscripsit, historiamque ipsam mille centum, ac triginta annorum libris 40. distinxit. Claruit sub Augusto, teste Suida.

Diogenes Laërtius historicus insignis, vitam, & mores, decreta, & responsa Philosophorum, conscripsit, idque omne libris decem comprehendit.

Dion Cassius cognomento Cocceus, Patria Nicæus, vir consularis, qui Romanam historiam à Pompejo Magno, usque ad Alexandram Mameæ 80. libris comprehendit, & vitam Ariani Philosophi, resque gestas Trajani Imp. conscripsit, Romanam item historiam edidit, libris 25. comprehendens. Claruit sub Alexandro Severo.

Diomedes Grammaticus multi ingenii vir, scripsit nonnulla ad grammaticam pertinentia, admodum quidem utilia.

Dioscorides Pedacius Anaxarbeus Medicus, Marci Antonii, & Cleopatæ Familiaris libris VIII. de materia Medica conscripsit, & unum de lethaliibus venenis, eorumque præcautione, & curatione. Scripsit etiam de stirpium, necnon plantarum differentiis, Claruit sub Julio Cæsare.

E

Epiphanius Cypri Salamina Episcopus, & Sancti Hieronymi amicus, ad eumque misit Epistolas, tantæque vitæ sanctitate clarus exiit, ut spiritu prophetiæ meruerit illustrari, sacrarumque literarum scientia excellens scripsit adversus omnes hæreses, & alia per-

multa, quæ ab eruditis propter res, à simplicioribus propter verba lectitantur. Scripsit, & alia, de quibus Sanctus Hieronymus mentionem facit. Historiam item tripartitam in Latinum transulit. Claruit Anno Domini CCCXC.

Ephorus historicus Cumanus, Isocratis auditor, ac Theopompi condiscipulus, quorum alter frater, aliter calcaribus indigebat, teste Suida, Epitomen historiarum Herodoti, & quæ Bello Peloponnesiaco gesta sunt, scripsit. Claruit sub Cæsare, cujus erat familiaris.

Evagrius Monachus, & Macharii Aegypti Discipulus, vir sanè doctissimus, & Antiochiæ Episcopus, quem Hieronymus multos diversarum doctrinarum Tractatus eum sibi legisse ait. Scripsit præsertim vitas Patrum, & Vitam Beati Antonii, & Commentarios in Proverbia Salomonis. Claruit Anno Domini CCCLXXX.

Eusebius ob arctam cum Pamphilo necessitudinem Eusebius Pamphili dictus est, qui fuit Episcopus Cæsariensis, Chronicos edidit libros, Historiam Ecclesiasticam ex Philone, Josepho, Clemente Alexandrino, Egesippo, & aliis. Scripsit item de præparatione Evangelica, & alia. Claruit Anno Dom. CCCXX.

Eustathius Epiphaneus, qui scripsit temporum Epitomen ab Aenea Trojano usque ad Anastasium Principem, sub quo fuit, & alia quædam. Claruit sub eodem Principe, circa Annum Domini CCCXCVI.

F

Festus Pompejus, qui & Sextus Pompejus Festus dictus est, scripsit de verborum significatione, sive prisorum verborum cum exemplis, libros viginti. Claruit sub Augusto.

Flavius Vopiscus, qui Principum Romanorum Aureliani, Taciti, Floriani, Probi, Firmi, Saturnini, Proculi, Bonosi, Cari, Carini, Numeriani vitas conscripsit. Claruit sub Numeriano.

Franciscus Sanctus Ordinis Minorum Institutor, Assisi in Umbria natus, vir sanè vitæ sanctitate celeberrimus, scripsit Regulam, ac Testamentum breve. Claruit Anno Dom. MCCXX.

Franciscus Toletus Cordubensis de Societate Jesu, Vir sanè vitæ probitate clarus, ac doctissimus, Summorumque Pontificum multis ab hinc annis concionator, eruditissimè in Logicam, & Philosophiam Aristotelis, necnon in Scripturam Sacram Commentarios valde utiles, & omnibus pergratos conscripsit, & ad hanc usque diem, Evangelio B. Joannis explanato, & in lucem edito, in Lucæ Evangelium scribit, & alia, quæ nunc sub incudine jacent, lectoribus admodum profutura. Hic enim non minus facilis quàm doctus in scribendo, ac docendo est, hinc ab eruditis de eo passim dici solet: TOLETUS DOCET. Claret ætate nostra, Anno Domini MDXCI.

Franciscus Alumnus Ferrariensis scripsit permulta ad Italicam linguam emendatiorem pertinentia, Fabricam scilicet mundi, ac Divitias inscripta, opera quidem magni laboris, necnon

non magnæ studiosorum utilitatis, atque commoditatis. Claruit Anno Dom. MDLVIII.

G

Gnebrardus vir quidam eruditissimus, Theologus Parisiensis, Divinarum, Hebraicarumque literarum professor regius, & nostrâ ætate percelebris, universæ Historiæ Speculum, sive Chronographiæ quatuor libros ab Orbe condito ad nostra usque tempora conscripsit, & in lucem edidit, opus profectò admodum utile, & omni laude dignum. Floret Anno Dom. MDXCI.

Gratianus Monachus Benedictinus Bononiensis, vel Classensis, si credimus Trithemio, qui ex aliena opinione ait eum esse Hetruscum, Summorum Pontificum Decreta concessit: opus admodum utile, quod Gratiani Decretum vocatur: cui adjectæ sunt Decretales Epistolæ Gregorii IX. Sextus item Decretalium Bonifacii VIII. Clementinæ Constitutionis Clementis V. Extravagantes Joann. XXII., & Extravagantes communes aliorum Pontificum. Sunt qui velint Gratianum natum esse Clusii, quod est Oppidum Mediterraneum in Tuscia, ut videre est in Pomærio Eccl. Ravenn. sed in Codice vetustissimo, quod in Bibliotheca Vaticana asservatur, legitur, eum esse Bononiensem, & in Cænobio S. Felicis Bonon. collegisse Decretum: & ab Eugenio III. circa Ann. Dom. MCLXXXV. approbatum. Claruit Anno Dom. MCLI., vel MCXX., ut Trithemio placet in Libro de Scriptoribus Ecclesiasticis, vel MCXXVII., ut idem Trithemius ait libro, 2. de Viris Illustribus Ordinis Sancti Benedicti.

Gregorius Nysenus Episcopus, & Basilii Cæsariensis frater scripsit Librum de Hominis Imagine, & Libros duos contra Eunomium, quos Hieronymus in Catalogo sibi, & Gregorio Nazianzeno ab Auctore ipsa lectos fuisse narrat. Claruit Anno Dom. CCCLXXX.

Gregorius Pontifex Maximus hujus nominis primus Patriâ Romanus ex Ordine Benedictino sanctitate, ac doctrinâ celeberrimus, & Ecclesiæ Doctor præcipuus, qui multa in Ecclesiâ, & in Missa instituit, permulta in Pontificatu etiam scripsit, præ, atque catholicè omnia, Moralia cæteris excellentiora, & utiliora, quamvis omnia sint existimatione digna. Hic propter res præclare gestas, atque Anglos ad fidem conversos, Magnus, & Anglorum Apostolus dictus est, cujus precibus animam Trajani Imp. à tartareis cruciatibus ablatam fuisse, Alphonsus Ciacon exactè declarat. Moritur anno secundo Phocæ Imp. Anno Domini DGV. miraculis clarus. Quarto idus Martii.

Gabriel Frateolus Marchosius de Vitis, Sectis, & Dogmatibus omnium Hæreticorum ab Orbe condito ad sua ipsius usque tempora libros 21. conscripsit. Claruit Anno Dom. MDLVIII.

Gabriel Barrus Franciscanus Calaber de locis, ac rebus Calabriae scripsit, Romanæ linguæ puritate ornatus. Claruit circa Annum Domini MDLX.

H

Henricus Glareanus, doctus quidam Helvetius ex pago Glarona, scripsit librum de Variis Populis, eorumque linguis, & præsertim de recta Latini Græcique Sermonis pronuntiatione, necnon, & alia complura ad Grammaticam, & alias artes pertinentia; conscripsit etiam Commentarios, & Scholia in Livium, & in alios Auctores. Claruit sub Maximiliano Augusto circa Annum Domini MDLXIV.

Herodotus Halicarnassæus, quem Cicero lib. 1. de Legibus, historiæ Patrem appellat, quia fuit è primis Græcorum Historicis, historiæ scribere cepit à Cyro Persarum Rege libris novem, quorum quilibet Musa nomine inscriptus est. Strabo tamèn libro ultimo hunc non Historiam, sed Mythohistoriam, hoc est fabulosam, edidisse ait. Claruit Anno ab Urbe condita CCC.

Hieronymus Sanctus Presbyter S. R. E. Cardinalis, ut Alphonsus Ciacon rectè probat, quem nos item in hac nostra Bibliotheca secuti sumus, rationes alias, & auctoritates in medium afferentes, Patriâ Stridonensis, & vir sanè Doctissimus, ac Doctor Ecclesiæ præcipuus, Latinam, Græcam, Hebraicam, & Chaldaicam linguas callens, ac de divinis Scripturis optimè meritis, multa scripsit, quæ in maxima habentur existimatione, & manibus omnium eruditorum toruntur: eaque longum esset recensere. Moritur plenus dierum Anno Dom. CCCCXXII.

Horatius ex Venusia, Oppido Apuliæ, Poeta, Lyricus insignis, sententiis plenus, sed moribus obscænis, vitæque incontinentissimus, sectam Epicuream secutus, ut ipsemet ait, varia carminum genera edidit, quæ Oda vocantur. quæ in re tulit palmam. Quod Quintilianus etiam testatur, dicens: Inter Lyricos solus ferè dignus est legi Horatius: quoniam, & insurgit aliquando, & plenus est jucunditatis, & gratiæ, variisque verbis, & figuris felicissimè audax. Hec Quintil. Laudatur item à Persio, & Ovidio, Appollinari, & ab aliis. Ejus natalis, Crinito teste, fuit duobus circiter annis antè conjurationem Catilinæ, quo tempore celebris erant in Civitate, ex Poetis Catullus, ex Oratoribus Cicero, ex Philosophis Varro, Terentius. Orbilius, quem alicubi plagosum vocat, à puero audivit. Amicos ex Poetis habuit Tibullum, Virgilium, & alios clarissimos Viros. Artem etiam Poeticam, Epodon lib. Satyras, Epistolæ, & Sermones carmine hexametro conscripsit: quæ omnia manibus omnium toruntur, & in Scholis leguntur. Hic brevè staturâ fuisse traditur, corpore obeso, oculis lippis, ut ex carmine illius variis locis colligitur. Floruit sub Augusto, & Mæcenate, quos miris laudibus celebravit. Mortuus est autem anno ætatis suæ septimo, & quinquagesimo, si Eusebio credimus.

I

Jacobus Pamelius, Canonicus Burgenfis, & Doctor Lovaniensis, qui in Sancti Cypriani Opera luculentè conscripsit, de Libris Sacris bene-

- benemeritus. Scripsit Micrologum de Ecclesiasticis observationibus, & Catalogum Commentatorum selectiorum in Biblia, & alia. Floruit Anno Dom. MDLXXXIX.
- Ignatius Martyr, Antiochenæ Ecclesiæ tertius post B. Petrum Episcopus**, qui Christum post resurrectionem in carne se non semel vidisse, omnino affirmat, & præsertim cum Christus ad Petrum, & ad alios adivit, ut narrat Hieronymus in Catalogo, scripsit Epistolas aliquot, hoc est, ad Ephesios, Magnesianos, Trallenses, Romanos, Philadelphos, Smyrnicos, & ad Polycarpum, in qua Epistola mentionem facit de Evangelio translato à Hieronymo id ipsum affirmante; & in hac eadem Epistola Christum post resurrectionem se vidisse ait. Scripsit etiam Epistolas duas ad S. Joannem, & unam ad Scipiam Mariam semper Virginem, Trithemio teste. Martyrio coronatur Anno Dom. CXL.
- Innocentius III. Anagninus Pontifex Maximus** vir sancte doctissimus, & non minus probus, quam doctus, qui Concilium Lateranense II. omnium, quæ umquam fuerunt in Europâ, celeberrimum coegit, sermones doctrinâ, & elegantia plenos, Commentarium in septem Psalmos ad Pœnitentiam pertinentes, libellum de mundi contemptu, & Epistolas Decretales feliciter edidit, & alia quadam. Mortuus est autem Ierusalem anno sui Pontificatus 18. mense 7. die 16. Anno Dom. MCC.
- Joannes VIII. Pontifex Maximus** vir doctus, scripsit nonnulla, & præsertim Epistolas aliquot, ut videre est in Registro, quod in Bibliotheca Vaticana asservatur. Vixit annos 2. mensem 1. dies 4. in Pontif. Anno Domini DCCCLI.
- Joannes Chrysostomus**, quasi os aureum ob eloquentiam dictus, Patriarcha Constantinopolitanus, Doctor Græcus, & quidem celeberrimus, permulta, & varia doctissime, atque elegantissime scripsit, Moritur Anno Domini CCCCXL. Sexto Kalen. Februarii.
- Joannes Loken præpositus Ecclesiæ Sancti Georgii Colonienfis**, qui i saltem Chaldaicum, Ethiopicis characteribus imprimendum curavit, adjecto Alphabeto, necnon legendi modo. Floruit circa Annum Dom. MDLXXV.
- Joannes Icius, Mirandula Comes**, summus Philologus, omnisque bonæ literaturæ studiosissimus, qui tantâ ingenii perspicacitate doctrinâque exaruit, ut naturæ monstrum fuerit vocatus, scripsit in Genesim, & in Psalmos: nongentasque conclusiones philosophicas, multaque alia edidit opuscula. Claruit Anno Domini MCCCCXCIV.
- Joannes Nauclerus Præpositus Tubingensis**, Chronographiam scripsit ab exordio mundi breviter comprehendentem res memorabiles seculorum omnium, ac Gentium usque ad Annum Christi MD. His Chronicis adnexum est additamentum Nicolai Basiliæ ab Anno Domini MDL. in annum usque MDXIV. huic verò tempori adjecta est Appendix usque ad annum Domini MDXLIV. cujus historia à Suario Carthusiano continuata est. Claruit Anno Domini MD.
- Joannes Trithemius ex Ordine Benedictino Abbas Spanheimensis**, deinde Peapolitanus, librum de Ecclesiasticis Scriptoribus studiosis admodum utilem, atque commodum, qui incipit à primitivâ Ecclesiâ ad annum usque MCCCCXCIV. Scripsit, & Polygraphiam, sex libris distinctam, hoc est varios, sive multos scribendi modos, qui à Gellio scripta sunt, & ab Italici Cæsaris vocitantur. Scripsit denique opuscula penè innumera, quæ in lucem non prodierunt, & præsertim Steganographiam, occultam scilicet scribendi rationem, ut in Polygraphiâ legitur, opus quidem admirandum, à voce Græca, στεγανός, idest occultus, & ὁρατός scriptio, dictam. Claruit sub Alexandro VI. Anno Dom. MCCCCXCIV.
- Joannes Baptista Egnatius Venetus**, insignis bonarum literarum in Patria Professor, tres de Romanis Principibus, vel Cæsaribus libros, & novem de Exemplis instar Valerii Maximi edidit in lucem, observationes in Ovidium, & Commentarios in Epistolas Familiares Ciceronis conscripsit, & alia. Claruit Anno Domini MDL.
- Josaphat Barbarus Venetus**, qui scripsit duo Itineraria, quorum unum est Tanense, alterum Persanum. Vixit circa Annum Domini MCCCCCLXX.
- Josephus Hebræus Patria Hierosolymitanus**, & sacerdos scripsit Bellum Judaicum, & lib. de Mundi Antiquitatibus, contra Apionem, ac de potentia dicendi, & alia. Hic quamvis Judæus, genus tamen Christianorum persæpe laudavit, atque de Salvatore nostro Jesu Christo in lib. 18. Antiquitatum insigne testimonium scriptum reliquit. Hujus volumina tantæ auctoritatis apud Romanos adhuc illo vivente fuerunt, ut in Bibliotheca publica fuerint asservata, eique post mortem statua, ærea à Senatu, & Populo fuerit constructa. Claruit Romæ sub Vespasiano, & Tito Principibus, & ad Trajanum usque tempus vixit. Anno Dom. C.
- Irenæus Lugdunensis post Photinum Martyrem**, Episcopus Lugduni, & Polycarpi Martyris olim Discipulus, scripsit lib. 1. adversus Gentes, lib. 5. contra hæreses, de Monarchia Dei lib. 1., & alia quadam. Claruit sub Antonino Vero. Anno Dom. CLXXV.
- Isidorus Junior Episcopus Hispalensis**, vir sancte doctissimus, scripsit Etymologiarum libros viginti, & in totam Scripturam Sacram Commentarios, necnon alia permulta edidit, quæ longum esset recensere. Claruit Anno Domini DCXXX.
- Julius Capitolinus vitas Cæsarum** aliquot ad Diocletianum Augustum scripsit, hoc est Antonini Pii, M. Antonini Philosophi, Veri Imperatoris, & Pertinacis, qui postremus post Elii Lampridii historias habetur. Floruit sub Diocletiano Augusto, ad quem scripsit Cæsarum vitas.
- Judas Apostolus** scripsit parvam Epistolam, quæ catholica est, & in ea fit mentio de libro Enoch.
- Justinus Philosophus, & Martyr, Neapoli Urbe Iulensiæ natus**, vir quidem doctissimus, scri-

scripsit multos libros adversus Gentes, Dialogum contra Judæos, & præsertim contra Triphonem Judæorum Principem, contra omnes hæreses lib. 1. contra Marcionem lib. 1., & alia, Claruit sub Antonino Pio. Anno Domini CL.

Justinus historiographus, qui Epitomen in Trogum tantâ styli felicitate conscripsit, ut aliorum propè inventum sibi vendicaverit, Floruit sub Pio Imperatore.

Justus Iustus scripsit in Cornelium Tacitum, & in alios Auctores, necnon Epistolicarum questionum 5. lib., & lectionum antiquarum Commentarios edidit, & alia, Claruit ætate nostra MDXCI.

Juvenalis Aquinas, dictus Decius Junius, Poeta Satyricus, qui in hoc scribendi genere omnes alios antecellit, sexdecim Satyras conscripsit. Frontonem Grammaticum primo audivit, deinde præceptis atque institutis Quintiliani fuit eruditus. In satyrâ conscribendis secutus est exemplum Lucili, & Horatii: quæ in re maximam laudem adeptus est, teste Martiali, qui ei plurimum detulit. Floruit sub Domitiano Principe, & ad Nervæ, ac Trajani ætatem pervenit.

L

Lactantius Firmianus, qui, & L. Cælius dicitur, Arnobii Rhetoris Discipulus, vir sanctè pauperimus, ut ait Eusebius, sed doctissimus, qui libros de divinis institutionibus, hoc est, de falsa Religione, & de vera, & falsa sapientia pæd atque catholicè scripsit, necnon alia ad Christianam pietatem pertinentia, Seneca in Gallia docet, ubi Crispo Constantini filio Magister præficitur, ut Hieronymus in Catalogo testatur. Claruit sub Constantino Principe, qui fuit amicissimus, suæque scripta dedicavit, Anno Dom. CCCXX. Leo I. Hetruscus, vel, ut nonnulli volunt, Romanus, rerum gestarum, doctrinæ, vitæque sanctitatis præstantiâ Magnus, qui omnium Romanorum Pontificum primus in Basilica Vaticana sepultus est, Sermones eloquentiæ, ac doctrinæ majestere refertos edidit, & alia idem conscripsit. Hic fuit Ecclesiasticæ dictionis Tullius: Sacræ Theologiæ Mercurius: Rationum fidei Aristoteles: Auctoritatis Apostolica Petrus, & in Christiano pulpito Paulus. Moritur sub Leone I. Imp. Anno Domini CCCCLXI. Quarto Kal. Julii.

Livius Patavinus, historicus insignis, qui res Romanas miro artificio, luculentoque sermone conscripsit, ad quem, Hieronymo teste tom. 3. epist. 103. in princip. ad Paulinum, lacteo eloquentiæ fonte manantem de ultimis Hispaniarum, Galliarumque finibus quidam nobiles adierunt: & quos ad contemplationem sui, ut Hieronymus ait, Roma non traxerat, unius hominis fama perduxit. Hic Historiam annorum 750. ab Urbe condita ad annum 41. Augusti, vel ad Christi usque natalem scripsit libris 140., vel ut alii volunt, 142. teste Genebrardo: de quibus nonnisi 45. supersunt. Claruit circa Annum Domini XXX. Mortuus

est Patavii quarto Tiberii anno, ut Eusebius in Chronicis testatur.

Lucanus Cordubensis dictus M. Anneus, Poeta celeberrimus, Seneca viri gravissimi, ac Tragædiarum Scriptoris nepos. Hic Bellum civile inter Cæsarem, & Pompejum hexametris, & alia conscripsit, in quibus maximam ingenii, ac doctrinæ laudem adeptus est. Hunc Martialis valde laudat, dum multis carminibus ejus natalem describit. Quintilianus autem ipsum Lucanum magis Oratoribus, quam Poetis annumerandum esse ait. Est, inquit, ardens, concitatus, sententiisque clarissimis excellens. in concionibus admirandus atque excultus, adeo ut videatur satis exprimere elegantiam, & majestatem Virgilii. Verè autem Poeta dici non potest, si vis poematis, à quo nomen Poetæ sumitur, perpendatur, ut Aristoteles optimè docet: non enim versus, sed poema facit Poetam. Hic Romam ab infantia delatus, & adolescens factus, in Grammatica habuit præceptorem Rhegium Palæmonem Vicentinum eruditissimum, sed tantâ arrogantia virum, ut Marcum Varronem porcum appellaret: & secum natus, & morituras literas jactaret. In Rhetoricis præceptorem habuit Flavium Virginium. Græcè deinde, ac Latine non solum summa audientium admiratione declamavit: & inter cæteros Condiscipulos, Bassum, & Persium Satyricos singulari dilexit benevolentia, mutuisque officiis prosecutus est. Uxorem habuit nomine Solam Argentariam, mulierem quidam eruditissimam, quæ cum Lucano ipso tres primos Eburalia libros emendavit: ceteri imperfecti, & inemendati fuerunt relicti propter intemperatum interitum, nam patefactâ contra Neronem conjuratione, C. Pisone hujus præclari facinoris Principe, Lucanus incisione venarum interfectus fuit jussu Neronis, qui eum prius amabat ob laudes sibi tributas, sed postea mutavit sententiam, egrefferens laudes alienas, hinc carminum Lucanæ famam deprimebat: & hac detractiōe Lucanum fortasè ad conspirationem concitavit. Obiit igitur sub Nerone anno ætatis sue XXX. Lucretius, qui dicitur Titus Carus Poeta, & Philosophus antiquissimus, Epicureorum doctrinam, & Empedoclem Poetam secutus, teste Crinito, sumpto amatorio poculo, sicut ait Eusebius, tanto furore percitus est anno sue ætatis 44. ut manu suâ se interfecerit. Sex de rerum naturâ per infœusta intervalla conscripsit libros, quos Cicero, ejus ætatem is non multo antecessit, emendavit. Quod autem de Lucano dictum est, de Lucretio idem dici debet. Hic enim verè Poeta ob eandem rationem dici non potest. Lucretii carmen elegantia præstare Quintilianus testatur, qui tamèn ipsius carmen multum difficultatis retinere ait, non modò propter ipsam materiam difficultatis plenam, verùm etiã propter egestatem linguæ, & rerum novitatem, ut ille ait. Ab hoc Poeta Virgilius, ut ait Crinitus, non solum verba aliquot, sed locos pendè integros transulit. De Lucretio hunc in modum ait Ovidius:

Carmina sublimis tūm sunt peritura Lucreti .
Exitio terras cum dabit una dies.

Et Statius :

Et docti furor arduus Lucreti .

Hic ex Lucretiorum familiā, quæ Romæ insignis erat, natus censetur, & fuit Ter. Varro-ne, & M. Tullio paulo antiquior .

M

Macrobios, latinè longævus, vir quidē Eruditissimus, scripsit Saturnaliorum libros, & Commentarios edidit in Somnium Scipionis. Claruit circā Ann. Dom. DCCCCL. Marianus Victorius Reatinus, vir eruditissimus, & Episcopus Reatinus, postea Amerinus, qui Scholiis, multisquē rebus aliis Opera Sancti Hieronymi luculentè illustravit. Floruit sub Pio IV. cui Opera Omnia S. Hieronymi dedicavit circā Annum Domini MDLXXVIII.

Marsilius Ficinus Florentinus, Philosophus, ac Theologus, vir profectō doctissimus, & Platonica doctrinā perspicuus, & celeberrimus, ac primus omnia Platonis Opera à Græco in latinum feliciter transulit, & in ea edidit argumenta, multosquē alios Græcos Libros in latinam vertit linguam, & Epistolarum libros aliquot, compluraquē alia scripsit. Floruit Anno Dom. MCCCCXC. Obiit autē septuagenarius eodem anno, quo Laurentius Mediceus, Hermolaus Barb. Politianus, Mirandulanus, Landinus, & Savonarola mortui sunt, quorum interitum Ficinus deploravit.

Martialis, dictus M. Valerius Martialis, Poeta lepidissimus, ex Bilbili Hispania, & Celtiberiæ Oppido, qui 14. libros Epigrammatum conscripsit, ingenii acuminē, facilitate, festiuitate, ac salibus respersos, lasciuos tamē interdū, & parū castos, Marsum Poetam, Pedonem, ac Gerulicum secutus est. Catullum, & Licinium Caluū plurimifecit in hoc scribendi genere claros, & inter amicos præcipuos habuit Stellam Patavinum, Siliū Italicum, & alios complures, ad quos scribit. Claruit sub Domitiano, Nerva, Trajano, & Adriano Imp. Postremō in Patriam rediit, ubi interiit.

Martianus Capella Carthaginensis, multa ingeniosè, ac doctè conscripsit, & præsertim de Artibus liberalibus libros septem, & alia. De hujus tempore nihil certi inueniri potuit.

Mattheolus Petrus Andreas Senensis vir sanè eruditus in 6. libris Dioscoridis Medici scripsit Commentarios longè doctissimos, ac lib. de Gallici morbi curatione, & alia. Claruit circā Ann. Domini MDL.

Messalla Corvinus, qui fuit tertius vir Terentia Ciceronis uxoris, post Salustium, Orator nitidus, & candidus, Quintiliano teste libro 10. cap. 1. & ut Crinitus narrat libro 1. cap. 12. de honesta disciplina, ex morbo amisit rerum omnium, suique itē nominis memoriam. Scripta edidit luculenta, præsertim verò de Ang. Rocca Oper. Tom. II.

Augusti Caesaris progenie, & mirā diligentia, & assiduīs officiis fovit Tibullum, qui Romæ, ut creditur, natus est Hirtio, & Pansa Cossio, qui annus etiā Ovidii Poetæ natalibus fuit insignis. Hunc Messallam euntem in Provinciam Phæacum Tibullus comitatus, in itinere obiit adhuc juvenis non sinè maximo morare, Nasonis Poetæ, necnon Horatii, & Macri, quos familiaritèr dilexit. Claruit Messalla sub Augusto.

Michael Mercatus Miniatensis Protonotarius Apostolicus, & vir admodū eruditus, de Obeliscis perdoctum edidit librum. Scripsit etiā Metallothecam, opus sanè non minùs doctum, quàm curiosum, ac principibus dignum, quod propediū in lucem proditurum audiui. Claret ætate nostra MDXCI. sub Gregorio XIV.

N

Nicæphorus Callistus Xanthopulus, Historicus Ecclesiasticus insignis, ac diligentissimus, suam Historiam Ecclesiasticam à Christi Nativitate ad Annum usquē 625. decurrentem conscripsit. Edidit etiā Opuscula, & Epigrammata, omnia senariis [qui non quantitatem, sed numerum syllabarum observant ut in singulis versibus sint syllabæ 12.] metris conscripta præter Orationem confessoriam, quæ postremō loco solutā oratione habetur. Claruit Anno Domini MCCCXXXII. Vel secundū alios, MCCCXXXIV. sub Paleologo Imp.

Nicolaus Papa Sanctissimus, hujus nominis primus, Patriā Romanus, piis humilis fuit, & mansuetus, ac blandus, impiis terribilis, Regibus, ac Tyrannis, imperans auctoritate plenus. Scripsit Decretales Epistolas à Gratiano collectas. Extat etiā ejus Epistola insignis ad Michaelem Imp. de Ignatii Patriarchæ Constantinopol. injusta depositione: in qua Epistola mentionem facit de Justiniano Imp. qui à Joanne VII. Canonum sextæ Synodi confirmationem postulavit. Claruit circā Ann. Dom. DCCCLXII.

Nicolaus Lyranus ex Ordine Minorum, natione Anglus, & Hebraicæ Linguae non ignarus, utiles in vetus, ac novum Testamentum Commentarios edidit, & alia complura conscripsit. Claruit sub Joanne XXII. Anno Domini MCCCXX.

Nicolaus Myrepsus Alexandrinus libros edidit 24. medicinales, opus utile juxta 24. literas Alphabeti. De hujus tempore nihil certi inueniri potuit.

Nonius Marcellus Tiburticensis, siquē [ut patet Aldus Manutius] Tuburbigenis, ex Hispaniæ Civitate, Grammaticus insignis aliquot de nominum origine libros eruditè conscripsit, necnon de proprietate Sermonum, & alia ad grammaticam artem pertinentia. De tempore nihil certi habetur.

O

Omphrius Panuini Veronensis Ordinis Erem. Sancti Augustini antiquitatum belluo, ut Paulus etiā Manutius in Epistolis ait,

ait, in rerum antiquitatibus inquirendis fuit curiosissimus, ac diligentissimus, multosque Scriptorum errores detexit, necnon à rebus multis tenebras abstulit, dum plurima atque utilia, omnibusque eruditis viris pergrata, conscripsit, & in lucem edidit, quæ manibus omnium studiosorum teruntur: fuit enim vir ad omnes Romanas, & Ecclesiasticas antiquitates & tenebris eruendas natus. Scripsit, & multa alia, quæ in tenebris delitescent ob illorum causam, qui ea penes se asseruant, nullâ publicæ utilitatis, & commoditatis habitâ ratione. Quæ autem in lucem prodierunt. sunt Fasti, ac Triumphi Romanorum, Commentarii Reip. Romanæ, & in Fastos Consulares, Chronicon Ecclesiasticum, & Epitome Romanorum Imperatorum, & Cardinalium, ac de septem præcipuis Romæ Ecclesiis. Hujus effigies ad vltimum ex ære expressa in Ecclesia Sancti Augustini Romæ visitur: infra verò Epitaphium honoris causâ ab amicis in marmore nigro incisum legitur, Obiit autem in ætate Anno Domini MDLXVIII. Decimo octavo Kal. Aprilis anno ætatis suæ XXXIX. Alexandrum Farnesium Cardinalem, & Vicecancellarium in Siciliam persecutus, præclaris multis, & perfectis, & inchoatis industria sua monumentis relictis.

Orus Apollo Nilivus, qui Hieroglyphicas notas, hæc est sacras Aegyptiorum literas declarare, gaudet, easque parvo comprehendit libello. Hujus scripta à Plinio lib. 30. cap. 37. citantur. De tempore autem nihil certi inveniri potuit.

Optatus Afer, & Milevitanus Episcopus sex contra Donatistas libros conscripsit, multas item Epistolas, & alia edidit. Claruit sub Valentiniano, & Valente Principibus. Anno Domini CCCLXX.

P

Paulus Apostolus Judæus, qui antè Saulus, ex Lupo in Agnum mutatus, ex persecutore Ecclesiæ, defensor factus, & prædicator veritatis, ac Doctor Gentium, multas conscripsit Epistolas tam publicas tam privatas Christianæ pietate, ac doctrinâ refertissimas, in quibus nomen Jesu quærentes exprimit. Extant ejusdem Pauli Epistolæ ad Senecam scriptæ: Paulus enim, & Seneca amici se mutuis literis frequentè salutarent, quarum meminit Sanctus Hieronymus in catalogo, & Sanctus P. Augustinus Epistolâ 54. Martyrio coronatur unacum Petro sub Nerone Anno Domini LXIX.

Paulus Orosius Presbyter Hispanus, Auditor Beati P. Augustini, cujus hortatu contra Paganos Imperii lacerationem Christianis temporibus tribuentes, historiam mundi usque ad Valliam Gothorum III. in Hispania Regem, vel ad annum usque 421. septem libris conscripsit: cujus etiâ extant Epistolæ ad Augustinum, & ad alios, & Commentarii in Canticâ Canticorum. Claruit vitâ, & doctrinâ illustris cum Sancto Augustino circa Ann. Dom. CCCCLXX.

Paulus Manutius Aldi Filius, & Junioris Pater, de bonis literis, literatisque optimè meritis, atque in Romanæ Linguae puritate alter Cicero nuncupatus, multos edidit Commentarios, & Scholia, Præfationes, & Epistolas plurimas, omnia quidem omnibus pergrata, quæ manibus item omnium teruntur, & maximâ existimatione, & auctoritate habentur. Claruit ætate nostrâ. Obiit An. Dom. MDLXXIV. Annos natus plus minùs LXIII. quo Anno Aldus ejus Pater obiit, Anno Dom. MDXLV. & Cicero, Romanæ eloquentiæ Pater.

Pausanias Cæsariensis Grammaticus, æqualis Aristidi scripsit librum unum de constructione, & Problematum alterum, & Geographiam universæ Græciæ, Claruit ab Urbe condita circa Ann. CCC. æqualis ferè Herodoto.

Perfius Poeta Satyricus, Volaterris natus Hetruriæ Oppido, pauca scripsit, doctè tamèn, sed suboscure. Hinc ajunt Augustinum antè conversionem satyras ejus lectitantem, & non satis intelligentem, librum in ignem projecisse dicentem: Non vis intelligi, nec intelligaris. Præter sex satyras, nihil scripsisse aliud Quintilianus testatur lib. 10. in hanc loquens sententiam: Multum, & veræ gloriæ, quamvis uno libello, Perfius meruit. Idem testatur Martialis. Præceptorem in Grammatica Rhennum Palæmonem Vicentinum, qui graves inimicitias exercuit cum Varrone, in Rhetoricis Flavius Virginius, in Philosophia Aneum Cornutum: in scribendis Satyris Lucilius secutus est: Lycanum, Cæsum Bassum, & Macrinum plurimum dilexit, Claruit, & probis moribus, & egregiâ vitæ integritate sub Domitio Nerone, sub quo obiit anno ætatis suæ XXX.

Petrus Lombardus Novariensis, Magister sententiarum dictus, Parisiensis Episcopus, & in Abbatia Savocina Calabria sepultus, summus Theologus scripsit quatuor libros Sententiarum, quibus comprehendit Trinitatem divinarum Personarum atque unitatem essentia, Mundi creationem, Christi incarnationem, nostramque redemptionem, & septem Sacramenta Ecclesiæ, ac denique quicquid ad universam pertinet Theologiam. Hinc factum est, ut docti viri ferè innumeri scholasticè, & ut sic dixerim, disputativè in quatuor illos scripserint libros. Sunt qui velint Petrum Lombardum, Gratianum, qui Decretum conscripsit, & Petrum Comestorem, vel Manducatorum ob sua ipsius scripta refertissima crebris Scripturæ Sacræ auctoritatibus, quas quasi manducaverit, & ventri memoriæ mandarit, ita dictum, & Scholasticæ historiæ Auctorem, si nonnullis credimus, fratres nostros fuisse. Scripsit item Petrus Lombardus in omnes Psalmos, in Epistolas Beati Pauli, sermones, atque alia edidit. Claruit sub Conradâ Imp. III. & Ludovico Crasso Francorum Rege. Anno Dom. MCXL.

Petrus Crinitus Florentinus vir doctus scripsit vitas virorum illustrium, qui in bonis literis, floruerunt, & Eoctorum præsertim Latinorum. Hic etiâ edidit Poematum, sive Odarum varii argumenti libros duos, de honesta disciplina

plina libros 25., & alia complura. Claruit Anno Dom. MDV.

Petrus Borrana Lucarnensis, vel de Lacu majori, de Brossago libellum, Corona pretiosa, inscriptum edidit, in quo de regione conferuntur vocabula linguarum quatuor, Italica scilicet vulgaris, Latina, Græca vulgaris, & veteris Græca. Idem Borrana testatur Græcâ vulgari linguâ, qua nunc utuntur Græci, Iliadem Homeri translata fuisse atque impressam, Claruit Anno Dom. MDXLIV.

Philoftratus Lemnius Sophista Veri Lemnii Sophista nepos, & Julia uxoris Severi Principis, cuius tempore vixit, Epistolarum Magister, de vitis Sophistarum libros quatuor scripsit ad Severum, ac de vita Apollonii libros octo. Edidit etiam Declamationes, Epistolas amatorias, Epigrammata, & alia quædam, Claruit sub eodem Severo.

Pierius Valerianus Bellunenſis, ex sorore nepos Fratris Urbani Grammatici Ord. Minorum, vir sanè doctissimus, scripsit opus satys grande ad Hieroglyphicorum declarationem, & intelligentiam pertinens, & in Virgilium castigationes. Claruit circa Annum Dom. MDL. Sepulti sunt ambo Venetiis ad eadem Fratrum Minorum.

Plato Atheniensis, Aristotelis Magister, Apis Attica, & Scholæ Academicæ Princeps, quem S. P. Augustinus lib. 8. cap. 11. de Civit. Dei Moyſis, & Hieremia libros legiſſe in Egypto sentit. Hinc ab Eusebio in libro 10. de præparatione Evangelicâ cap. 3., & ab aliis Moyſes Atheniensis nuncupatur. Scripsit enim per multa Theologiam præsertim Christiana Fidei, ac doctrinæ satys adſimilem. Nam in Timæo scripsit de mundi Creatione: in Phædone de pœnis Purgatorii temporalibus, de pœnis Inferni æternis, ac de iustorum Paradiso: in Epinomi de Sanctissima Trinitate verbis partim mysticis, partim verò apertis mentionem faciens, & præsertim de Patre, & Filio: In Alcibiade innuit Christi adventum, quem Deum, & hominem appellare satys aperte videtur. Id omne Cyrillus Alexandrinus nititur ostendere, ac probare lib. 8. contra Julianum. Augustinus item lib. 7. confessionum cap. 9. ait se legiſſe quosdam Platoniorum libros è Græca lingua in latinam translatoſ, in quibus legebatur Sancti Joannis Evangelii principium, hoc est: In principio erat verbum, &c. usque eo: Sine ipso factum est nihil. Idquæ verum esse multis rationibus iniki, eodem Augustino teste, probatur. Augustinus etiam libro contra hæreses quinque, longè post principium ait, Mercurium Trismegistum, conscripsisse librum, in quo legitur: Hic est Filius Dei benedicti. Hæc item Richardus 1. Sent. distinct. 3. artic. 2. quæst. 2. enarrat. Quare idem Augustinus libro de vera Religione cap. 4. inquit: Platonici, paucis mutatis, Christiani fierent. Hæc de Platone, cuius scripta permulta sunt, ut dixi, quæ longum esset recensere. Natus est post initia belli Peloponnesiaci. Vixit annos XX. cum Socrate. Floruit circa annum ab Urbe condita CCCC., quo tempore Philippus Macedonia regnum. Ang. Rocca Oper. Tom. II.

adeptus est, simul, & Alexandrum genuit, ut ait Gellius lib. 17. cap. ultimo: paucisque inde annis post, Plato ad Dionysium Sicilia tyrannum posteriorem profectus est, Obiit anno ætatis suæ LXXXI. dum ad mensam in quibusdam nuptiis accumberet, teste Alumno Ferrariensi.

Plautus Poeta Comicus percelebris è Sarsina in Æmilia, teste Joanne Baptistâ Mantuano Carmelitâ ad Julium II. velut aliqui volunt, Farsina, Æmilia item, vel Romandiola Civitate vetusta, cæteris Comicis præfertur multorum sententiâ, & Varronis præsertim, dissentis: Si Musa Latina loquerentur, Plautino sermone loquerentur. Hic fuit vir sanè eruditus, & in Romana lingua clarus, sed ita pauper, ut siquandò vacabat à mola asinaria, cui ob magnam paupertatem contractam ex pecunia omni in scenicis ornamentis, Crinito teste, erogata, erat additus, fabulas componebat, quas deindè venditaret. Gellius itaque lib. 7. cap. 18. appellat i lautum parentem, ac Principem in omni elegantia Latina. Plautus in conscribendis fabulis, aut Comædiis secutus est Demophilum, Philemonem, & Epicarmum Siculum Poetas Græcos, Horatio teste: ac de se Epigramma, quod infra videre est, composuit in hanc verborum formam:

Postquam est morte captus Plautus,
Comædia luget, scena est deserta:
Deindè risus, ludusque, jocusque, &
numeri,
Innumeri simul omnes collacrymarunt.

Oblisse traditur paucis annis post Q. Ennium Olympiade CXLV. illudque Epigramma in ejus sepulchro incisum fuit, ut narrat Gellius. Id quod de Nevio etiam, & Pacuvio Poetis affirmatur, eodem Gellio teste lib. 1. cap. 24.

Plinius Secundus Veronensis, qui Vespasiani negotia administrabat, noctibus, & subcivis horis (ut ipse inquit) opus de rerum natura 37. libris distinctum conscripsit, unius omnium parcissimus temporis. Claruit sub eodem Vespasiano circa Annum Domini LXXI. Sed obiit Trajani tempore, ut Naclerus ait in fine Gen. 4. ab incendio Vesuvii Montis, qui à Neapoli Urbe quatuor passuum millibus distat, absorptus.

Plutarchus Chæronensis ex Bæotio Philosophus multa quidè eruditionis vir conscripsit Viras Virorum Illustrum 48., & libros Apophtegmatum, quos Trajano dedicavit. Edidit etiam opuscula quàmplurima, necnon Moralia, quæ sunt omnis elegantis doctrinæ plena. Scripsit denique de proprietate Lingue Græcæ, sed de dialectis apud Homerum, opus valdè utile, cum Appendice Lexici Græco-Latini, & alia. Claruit sub eodem Trajano, cuius fuit Magister, circa An. Dom. C.

Polydorus Virgilius Urbinas vir doctus, diligens, & curiosus, de rerum Inventoribus opus sine admodum utile conscripsit, necnon Proverbia, tresque de prodigiis libros, & alia quædam. Floruit Anno Dom. MCCCCXCIX.

Pomponius Mela Hispanus ex Mellaria Beticæ Oppido scripsit libros tres de situ Orbis, Claruit sub Claudio Imperatore.

Pomponius Laetus Picentinus, ut Jovius narrat, ex populis maris Tիրենի accolis, qui sunt Lucanis proximi, hoc est ex iis, qui loca inter Surrentinum promontorium, & Silarum omnem incolunt, ex illustri autem, ut idem ait Jovius, Familia Sanseverinate. Hic Vallam habuit Praeceptorem Romæ, ubi postea bonis literis imbutus ludum literarium aperuit, & inter viros insignes, Alexandrum Farnesium, qui deinde fuit Paulus III. Latinis literis, & perpolitus quidem edocuit. Scripsit de Romanorum Magistratibus, Sacerdotiis, Jurisperitis, & legibus libellum unum, de antiquitatibus Urbis Romæ alterum: Compendium, item Romanæ historiæ ab interitu Gordiani Junioris usque ad Justinum III. necnon de arte Grammatica libellum. Domum habuit in Quirinali, prope Ædiculam Sacram Sancti Salvatoris de Corneliis, in qua hæc leguntur verba:

**POMPONI LÆTI DOMVS,
ET SOCIETATIS ECSQVILINAI.**

Hæc in Inscriptione ponitur SOCIETAS pro Academia, ad quam viri docti frequentèr adibant. Vox illa ECSQVILINAI sapit antiquitatem Latinorum, qui CS, pro X, & diphtongum Græcam AI, pro AE usurpabant. Claruit sub Paulo II. qui eum molestiâ affecit, necnon sub Sixto IV., & Innocentio VIII. quibus gratus fuit. Obiit septuagenarius circa Annum Domini MCCCXCII. sub Alexandro VI. à cujus Familia, eodem Jovio teste, purpureis vestibus indutâ ejus exequiæ fuerunt decoratæ: Sepulchrum autem variis fuit Epigrammatis honestatum; inter quæ Pontani Epigramma primum obtinuit locum.

Priscianus Caesariensis Grammaticus de arte Grammatica scripsit ad Julianum Consulem; ac Patricium, hoc est, de octo partibus orationis libros 16. de constructione earundem librorum duos, de duodecim primis Æneidos librorum carminibus, de accentibus, de versibus comicis. Scripsit etiam de questionibus naturalibus librum unum ad Cosroe Persarum Regem, & Carmina Dionysii de situ orbis in sermonem transulit latinum. Hunc ab initio Christianum, deinde fidei desertorem fuisse Volaterranus testatur. Claruit Athenis tempore Justiniani principis, atque, ut aliis placet, sub Heraclio Imp., & sub Cosroe Persarum Rege circa Annum Domini DC. ut Nauclerus ait, vel DCXX. ut nonnulli volunt: vel ut aliis placet, DCXL. vel tempore Gregorii Magni, vel non multo post Gregorium, quem Anno Domini DCV. vixisse sub Phoca Imperatore Tritheimius testatur.

Procopius de Caesaria Palaestina Orator, & Sophista scripsit de ædificiis Justiniani Imperatoris libros 6. Edidit item historiam Romanam, bella videlicet, quæ circa Romam, & per Libyam gesta sunt per Belisarium Patricium, cujus subscriba, & comes in cunctis ex-

peditionibus fuit. Historiam quoque annorum CXLII. pertexuit usque ad Annum Christi DLIV. à quo Agathias eodem tempore suam deduxit historiam ad ann. usque DLVI. ut Genebrardus etiam testatur. Scripsit præterea librum de non edendis, vel non editis, ubi Comædia quadam, Justiniani, ejusque uxoris Theodora vituperationem describit, ut Suidas testatur. Edidit quoque lib. 1. de Cosmographia, atque item libros tres de bello Gothico, ac duos de bello Persico, duosque de bello Vandalico. Claruit sub eodem Justiniano, circa Ann. Dom. DLIV.

Propertius, qui dicitur Sextus Aurelius Propert, ex Mervania Umbriae Oppido, Poeta nobilis 4. Elegiarum libros conscripsit. Hunc Iocetam Quintilianus, censor in literis acerrimus, plurimum commendans, Ovidio, & Gallo in Elegiis præponit, eo quod ille lascivior, hic vero durior. Laudatur item Propertius ab Ovidio ipso, qui eum blandum, tenerum, ac dulcem appellat. Idem sentit Martialis, qui ejus ingenio, & amoribus plurimum tribuit. Floruit Romæ Macenatis, & Cornelii Galli temporibus, quibus maximè acceptus fuit, Ovidium, Tibullum, & Bassum maximè coluit. Obiit anno ætatis suæ XLI.

Prudentius, qui, & Aurelius Clemens Prudentius dicitur, Poeta Christianus, & vir quidem in divinis, & humanis literis peritus, necnon metro, & prosâ excellens, anno ætatis suæ 75. mundi vanitate relicta, ad sacras sese contulit Scripturas, multaque utriusque Testamenti, & carmine, solutæque oratione, declaravit. Scripsit contra multos hæreticos, Epistolas varias, sacros Hymnos, historiarumque librum 1., & alia complura. Sidonius Apollinaris haud omnino contemnendus auctor in legendis, atque observandis antiquis Scripioribus, cum loquitur de Prudentio Poeta, minimè veritus est, illum Horatio adjungere. Præcipuam verò laudem consecutus est, doctiorum judicio, eo ex carmine, aut opere, quo probitatem atque constantiam illorum, qui se pro Christiana devoverunt Religione, profequitur, dum Laurentium, Vincentium, Romanum, Hippolytum, Cassianum, & alios Sanctos complures laudat. Carmina item ejusdem Prudentii de Natali Domini, necnon gestis, & miraculis Christi, atque de animis expiandis, deque vitiorum, ac virtutum conflictu non parum commendantur. Floruit sub Gratiano Imperatore Anno Dom. CCCLXXX.

Ptolomæus, dictus Claud. Ptolomæus Pelusensis. Astronomus, ac Geographus natione Ægyptius, Alexandriae professus est, artium liberalium, & Græcarum literarum studii clarus fuit temporibus Aatonini, & primus apud Græcos Cæli rationem diligentius explicavit, nullique priorum in Astrologiæ scientia cessit. Hic Geographiæ libros 8. absolutissimè scripsit, necnon Almagestum vulgò sic dictum magnæ constructionis Mathematicæ, idest perfectæ caelestium motuum pertractationis libros 13. Scripsit etiam Centiloquium, hoc est centum sententias, & alia quædam. Claruit circa Ann. Dom. CXL.

Publius Victor de Urbis Romæ locis, ac Regionibus libellum edidit. De tempore nihil certi potuit affirmari.

Pythagoras, quem nonnulli Samium, è Samo Calabria Civitate nunc deletâ, esse contendunt, Teste S. Thoma lib. 1. *Metaph.* lect. 8. necnon Gabriele Barrio Francicano de situ Calabriae lib. 2. Alii Samium ex Samo Græciæ insulâ, alii Locrensem Calabrum, alii Hetruscum, ut Plutarchus ait lib. 8. *Synpos.* q. 7. & Clemens Alexandrinus Strom. 1. Fuit Italicæ philosophiæ auctor, primusque caput philosophus appellari, teste Augustino lib. 8. de Civ. cap. 2., & lib. 18. cap. 25. Hieronym. in Catal. & Plutarch. de Curiositate. Navigavit in Ægyptum, ut Ægyptiacas disciplinas disceret, & pro suis apud Græcos vendicaret. Peregrinatus est in Babylonem, ac Persidem, atque Magos convenit, teste Cic. lib. 5. *Tuscul. quæst.* & in Danicem incidere potuit, ut ait Genebrardus. Deinde in Calabria apud Crotoniataras, ac denique Metapontum in Apulia non procul à Calabria confinio, & in sinu Tarentino commigravit, ubi obiit, eique Metapontini Templum magnificè struxerunt, sicut ad hanc usque diem vestigia Templi docent. Discipulos ad sexcentos habuisse fertur, inter quos fuit Archita Tarentinus. Hic ab omnium animalium carnibus, & à fabis religiosissime abstinebat, Juvenale satyra 15. & aliis id ita esse affirmantibus, hoc est Callimacho, & Cicerone lib. 1. de Divin. Gellius tamèn libro 4. cap. 11. ex Auctoritate Aristoxeni, qui musicus fuit, ac vir literarum veterum diligentissimus, & Aristotelis discipulus, ait, nullo sapius legumine Pythagoram usum, quam fabis. Claruit, & in Italiam venit, eodem Gellio teste, Tarquinii Filio regnum obtinente, cui cognomentum Superbus fuit, post Urbem conditam circa Ann. CCXLIV.

Q

Quintus Curtius nobilis Historicus, & ubi lo inferior Casare in scribendo, scripsit Historiam de rebus gestis Alexandri Magni. Hunc Aldus Manutius eum esse putat, qui à Cicerone ad Q. Fratrem Epist. 2. libri 3. nominatur bonus, & pereruditus adolescens. Scripsisse autem eum sub Augusto, conjicitur ex ejus historia libr. 10. circa finem.

Quintilianus Rhetor insignis ex Calagurrio Hispaniæ Civitate in Vasconibus collocatâ, primus Romæ ludum aperuit literarium, & è Fisco stipendium tulit. Institutiones Rhetoricas, atque Declamationes conscripsit. Floruit sub Domitiano, cujus nepotes instituit, circa Ann. Dom. LXXXVI.

R

Rabanus Maurus Ordinis Sancti Benedicti, Natione Germanus, ac Sextus Archiepiscopus Moguntinus, scriptor Ecclesiasticus, pius, atque catholicus, scripsit in Testamentum vetus, & in novum, atque alia quædam. Claruit Anno Dom. DCCCLV.

Ang. Rocca Oper. Tom. II.

Raphael Volaterranus ex familia Masseja, quæ etiam nunc Volaterris est, historicus celebris, multa conscripsit, & præsertim libros octo, ac triginta Commentariorum Urbanorum, & Procopium de bello Persarum, & Vandalorum è Greco in Latinum transtulit. Edidit etiam Geographiam, Anthropologiam, & Philologiam. Claruit autem circa Annum Domini MDIII.

S

Salsus, qui Crispus dicitur, historicus Romanus, à Quintiliano Thucididi ex Græcis opponitur elegantia scribendi, Attica brevitate, sententiarum crebritate. Quare Martialis lib. ult. ait:

Hic erit, ut perhibent doctorum corda virorum,

Primus Romanæ Crispus in historia.

Hic scripsit conjurationem Catilinariam, & Bellum Jugurtinum. Claruit sub Julio Casare, & Octaviano antè Christi adventum, circa Ann. XL. ab Urbe condita DCCX.

Scaurus, qui dicitur Q. Terentius Scaurus, Grammaticus antiquus edidit librum de Orthographia, ac decem libros Commentariorum in Poeticam Horatii conscripsit, & librum de Cesellii Vindictis Grammatici erroribus. Hunc Gellius libro 11. cap. 15. nobilissimum appellat, & Adriani temporibus floruisse, & contra Cesellium scripsisse ait.

Seneca dictus L. Anneus, Natione Hispanus, Patriâ Cordubensis, Philosophus Academicus, Socionis Stoici discipulus, teste Hieronymo in Catalogo, nisi textus sit corruptus, ut præfert asteriscus ibi appositus: vel Photini item Stoici discipulus, Lucani Poætæ patruus, & Neronis Magister Beati item Pauli amicus, ac vitæ continentissimæ, ut idem Hieronymus, & Augustinus testantur. Extant Senecæ non solum Epistolæ ad Paulum, & Pauli ad Senecam scriptæ, sed complura etiam doctrinâ, ac sententiis refertissima superioribus annis diligenter emendata, & in volumen unum redacta à M. Antonio Mureto, viro sanè eruditissimo. Nec silentio prætereundum censeo, Senecam antè biennium, quam Petrus, & Paulus martyrio coronarentur, Neronis, & crudelitatis, & ingratitude vitio valde laborantis jussu incisis venis mortem obiisse, cum in Pisonianæ conjurationis suspicionem venisset. Claruit sub eodem Nerone circa Ann. Dom. L.

Sigismundus Gesenius Bohemus vir diversis linguis, & variarum rerum cognitione doctissimus scripsit Lexicon Symphonum, quo quatuor linguarum Europæ familiarum, Græcæ scilicet, Latinæ, Germanicæ, Slavonicæ concordia consonantiaque indicatur, ubi in omnibus prædictis linguis ejusdem significationis vocabula è regione ponuntur. Scripsit præterea Annotationes in T. Livium, & in Plinii historiam naturalem, & multa è Græco in sermonem transtulit Latinum, Obiit circa Ann. Dom. MDLIV.

P 3

Si-

Sigismundus Liber Baro scripsit rerum Moscovitarum Commentarios. Floruit circa Annum Dom. MDXL.

Solinus dictus C. Julius Solinus Polyhistor, idest multa historiae vir, de mundi miraculis conscripsit libros. Claruit circa Annum Domini CXXII.

Sozomenus, & Socrates Graeci historici, necnon Theodoretus item Graecus Ciriae Episcopus historias Ecclesiasticas eodem tempore, hoc est sub Theodosio Juniore Imperatore, Anno Domini CCCGXXX. conscripserunt, quas Epiphanius in latinum transulit sermonem: & ex ipsis Cassiodorus Senator, & Monachus continuam fecit historiam unam, quam Tripartitam appellavit.

Stephanus Graecus Chorographus celeberrimus librum de Urbibus, ac de earundem, aliorumque locorum equivocis. De tempore non liquet: fuit tamen ante Eustathium Homerii explanatorem, cum ab eo citetur liber de Urbibus sub Tit. Ἰσίδωρος.

Strabo Amaseus Philosophus Cretensis, Historicus, & Geographus insignis, quae post Polybium à Romanis gesta sunt, libris 43. comprehendit. De Geographia verò libros 17. feliciter conscripsit. Claruit temporibus Augusti.

Svidas historicus ordine Alphabetico suum opus digessit atque edidit, quem Christianum fuisse nonnullis reclamantibus, affirmat Genebrardus, dicens: Mirum est, nonnullos asserere Svidam non fuisse Christianum, cum ubique liber ipsius reclamet, seorsum in voce εὐαγγέλιον, qui est Epitome libri cuiusdam Hesychii. Anno Domini MXVIII. adhuc Svidas vivebat, ut ipsemet ait in voce, Adam.

Suetonius Tranquillus, qui Caius Suetonius dicitur, scriptor nobilis, Vitas duodecim Caesarum conscripsit, necnon de illustribus Rhetoribus atque Grammaticis libellos duos. Floruit sub Adriano, circa Ann. Dom. CXVIII.

T

Terentius Carthaginensis, qui dicitur Publ. Terentius Afer, fuit Poeta Comicus elegantissimus, ac percelebris, cujus Comediae sex, ob sermonis elegantiam, ut ait Cicero, à Lelio scribi putabantur. Huic sententiae adspiciatur etiam Varro: immò Afranius omnibus eum Comicis praefert. Volcatius autem nonnisi sextum locum ei tribuit inter Comicos, postponitque ipsum Caecilio, Plauto, Naevio, Licinio, & Attilio Comicis. Phormionem, & Hecyram vertit ab Apollodoro Poeta Comico Atheniensi: Andriam Eunuchum, Adelpbos, & Heautontimorumenon à Menandro Poeta item Comico Atheniensi, à quibus Terentius integros mutuatus est sibi versus, & à Menandro praesertim, ut in Bibliotheca Fulvii Ursini dictum est: in qua Terentius literis majusculis manuscriptus temporibus Alexandri Severi Imperatoris asservatur: cujus margines Scholiis charactere Longobardico, & nonnullis Menandri versibus Graecis ab ipso Terentio in Latinam linguam translatis, & suo Poemati insertis

refertissima sunt. Hic fuit Terentii Lucani libertus, sed ob egregiam indolem Lelii, & Scipionis opera ad nobiliorem statum pervenit. Claruit ab Urbe condita circa Annum DCXX.

Tertullianus, qui dicitur Q. Septimius Florens Tertullianus, Latinorum Scriptorum Princeps, teste B. Cypriano, & ut ait S. Hieronymus in Catalogo, post Victorem Pontificem, & Apollonium, Latinorum primus omni scientiarum genere praeditus, acris, & vehementis fuit ingenii, cui B. Hieronymus scribens ad Paulinum haec duo potissimum illi adscribit, nimirum quoddam sit in sententiis creber, & in loquendo difficilis. Cui sententiae consonum est, quod Lactantius Firmianus in quinto Divinarum institutionum libro scribit. Septimius (inquit) Tertullianus fuit omni genere literarum peritus, sed in loquendo parum facilis, & minus comptus, & multum obscurus. Hujus doctrinam Cyprianus magnificiebat, atque ita, ut ipsum appellaret Magistrum, & absque Tertulliana lectione, nullam diem praeterire pateretur. Hic opuscula multa conscripsit, quae in lucem edita sunt, sed multo plura sunt, quae non extant, eloquentissime scripta, ut B. Hieronymo placeat. Hic denique, quàmvis animam corpoream atque item Deum corporeum, non autem effigiatum esse senserit, non tamen ob id haereticus censetur, sed quia transit ad Cataphrygas damnans secundas nuptias, teste Augustino libro de haeresibus ad Quodvultdeum haeresi 86. Verum postea Ecclesiastica praescriptionis vi considerata, eum respuisse opinandum est: Montanum enim, ejusque amulos inter haereticos numeravit in libro de Praescriptionibus. Claruit Anno Dom. CC.

Theseus Ambrosius J. V. D. Papiensis, & Canonicus Lateranen. Introductionem plurimum linguarum scripsit, hoc est Chaldaicam linguam, Syriacam, Armenicam, & decem alias linguas, necnon characterum differentium Alphabeti circiter 40. Claruit sub Paulo III. Anno Domini MDXXXIX.

Thomas Aquinas Ordinis Fratrum Praedicatorum, Alberti Magni auditor, ac discipulus. Vir sanctitate, ac doctrinâ celeberrimus, ingenio acutus, & sermone clarus, Doctor Ecclesiae insignis, & inter Scholasticos Latinos primatum tenens, plurima in artes, ac scientias, necnon in Scripturam Sacram feliciter conscripsit, & ob facilitatem, qua in scribendo usus fuit in rebus difficillimis explicandis, Doctoris Angelici nomen Jure adeptus est, cui etiam à Christo Crucifixo, ad quem orabat, dictum fuit. Bene scripsisti de me Thoma. Claruit Anno Dom. MCCCLXXIV.

Thomas Linacer Natione Anglus, Medicinae professor, Vir utraque lingua doctissimus, multa non solum de arte medica, verum etiam de latina lingua, cujus extant Grammaticae rudimenta, ac de latini sermonis emendatâ structurâ libri 6. Claruit Anno Domini MDXX.

Thomas Fazellus Siculus Ordinis Fratrum Praedicatorum, de locis, ac rebus Siculis conscripsit Deca-

Decades duas, quas Frater Remigius Florentinus in Italicam transulit linguam. Claruit sub Carolo V. cui Decades dedicavit: quas duobus post annis emendatas, & auctas Philippo ejus Filio, qui successit ei in Regno, dicavit. Anno Dom. MDLX.

V

Valerius Maximus historicus Romanus, qui sub Sexto Pompejo militavit, ut ipse de se testatur eo loci, ubi de institutis antiquis loquitur factorum, dictorumque memorabilium exempla ab illustribus selecta Auctoribus, & in locos communes digesta, librisque novem comprehensa ad Tiberium Casarem scripsit, sed suboscure tùm ob voces, tùm etiã ob concisum dicendi modum. Opus tamèn studiosis utile admodum est. Claruit sub eodem Tiberio.

Varro Romanus, Lelii discipulus, qui dicitur Marcus Terentius Varro, vir eruditissimus, ac Polyhistor fuit, hoc est, multiscius, & ab Augustino sancto litterarum doctissimus appellatus, necnon librorum belluo. Hic quadringentos, ac nonaginta libros doctissimè scripsit, teste Gellio libro 3. cap. 10. qui ex ipsius Varronis primo Hebdomadam libro refert, Varro nem anno octuagesimoquarto ætatis sue quadringentos, & nonaginta libros edidisse: vel, ut narrat S. P. Augustinus lib. 6. cap. 3. de Civitate Dei, unum, & quadraginta. Et Quintilianus lib. 12. cap. ult. de eo inquit: Varro quàm multa, immò pendè omnia tradidit. Quare de Varrone hujus generis paræmia orta est: Varro tot tantaque scripsit, ut nihil videatur potuisse legere: tantum è conversò legit, ut nihil potuisse scribere videatur. Hujus librorum Catalogum S. Hieronymus olim conscripsit, Varroni Originem conferens: sed hunc injuriã temporis, hominum incuriæ annexa amisimus. Vetranius tamèn Maurus vir sanè doctissimus, ac diligentissimus, vitam Varronis describens, ejusdem librorum Inscriptiones ex Cicerone, Gellio, Pompejo, Nonio, Fulgentio, Lactantio, Servio, Macrobio, Augustino, Acronio, Porphyrione, Prisciano, & Plinio collegit, quæ hoc loco recensendæ non sunt, quàm in lucem editæ non sint. Extant de re rustica libri tres, quorum Primus est de Agricultura, Secundus de re pecuaria, Tertius de Villaticis passionibus. Hoc solum opus ex tot Varronis libris integrum ad nostram pervenit ætatem. De Latina lingua libros 24. scripsit, quorum pars una extat: hic enim fuit peritissimus latinæ linguæ, omnisque antiquitatis, & rerum Græcarum, nostrarumque, plus tamèn scientiæ colaturus, quàm eloquentiæ. Claruit sub Cajo Casare, tempore Ciceronis, ad quem scribit, & nonagenarius moritur Anno Imp. Augusti XV.

Vincentius Gallus Natione Burgundus Patria Bellovacensis Ordinis fratrum Prædicatorum, quatuor conscripsit Specula, quorum unum Historiale dictum libris 32. Alterum Naturale lib. 33. Tertium Morale lib. 3. Quartum

Doctrinale lib. 13. complexus est: opus sancti studiosis valdè utile: his enim libris historiam universalem ab Orbe condito ad annum usquè Christi 1250. comprehendit. Edidit etiã alia quædam. Claruit autèm anno Domini MCCXL.

Virgilius Mantuanus, qui dicitur Publius Virg. Maro à Marone patre sic nuncupatus, Poetæ celeberrimus, primum intèr Poetas Latinos obtinens locum. Hujus Poetæ Bucolicorum, Eclogæ extant decem, & Georgicorum libri quatuor ab eodem Auctore emendati: Aeneidos verdè libri duodecim, quibus tertiumdecimum Maphæus Végius feliciter subtexuit, ab ipso non fuerunt correcti: hinc, adventante morte, cremari jussit: ipse enim, ut narrat Gellius libro 17. cap. 10. more atque ritu Urfino versus edebat, hoc est informes, & imperfectos, quos deindè quasi lambendo perpolitos, atque elegantissimos reddebat. His accedunt varia poemata, partim anonyma, partim verdè Virgilii, quàmvis ea ferè omnia sub ipsius nomine circumferantur. Hic in Bucolicis Theocritum, qui Bucolicos versus linguâ Doricâ conscripsit, in Georgicis Hesiodum, quem sine ulla quidèm controversiâ longè superavit: In Aeneide secutus est ex Græcis Auctoribus, Parthenium, Pisandrum, Apollonium Rhodium, & in primis Homerum Poetas Græcos felicissimè imitatus est: Ex Latinis Q. Ennium, Livium Andronicum, Nevium, Lucretium, & alios complures, Virgilii vitam, apud Donatum, & Crinitum videre est, qui eam copiosè describunt. Claruit sub Cajo Casare, & Octavio Augusto II. Rom. Imp. Nec silentio prætereundum videtur, quod multi dicunt, & præsertim Vincentius, S. Antoninus part. 1. Chron. cap. 6. Tit. 4. §. 7., & Vinc. lib. 7. Spec. hist. cap. 62., & Aug. lib. 10. de Civit. Dei cap. 27. de 4. Virgilii Eclogæ, quam de Christo integram scriptam esse affirmant, sicut à Sibylla Cumæa fuerat descriptus: quibus verbis consideratis Secundianus Decii Præfectus, Verianus Pictor, & Marcellinus Orator Christiani effecti sunt. Coluit intèr præcipuos amicos, Asinium Pollionem, Corn. Gallum, Quintilium Varum, Horatium, Flaccum, & Mecenatem, cum quibus summâ vixit familiaritate. Octavio fuit acceptissimus, & in Exquiliis secundum hortos Mecenatis habitasse traditur. Tarenti periit, ut Servius refert: vel, ut alii volunt, Brundisii, contractâ ægritudine exitinere ad visendum Metapontum, proptèr calores, ac nimios æstus. Ejus cadaver delatum est ad radicem Montis Pausilypii non procul à Neapoli, ubi sepulchrum visitur ad hanc usquè diem propè Sannazari monumentum, de quo Bembus disticon edidit sepulchro ejus marmoreo incisum in hanc verborum formam:

Da sacro cineri flores: hic ille Maronis
Vicinus mufæ, proximus, ut tumulo.

In sepulchro autèm Virgilii, cujus adhuc extant vestigia, legitur hoc Disticon:

Mantua me genuit, Calabri rapuere,
tenet nunc
Parthenope: cecini pascua rura, duces.

Hoc loco Calabri pro Apulis ponuntur: olim enim Apulia, & Calabria dicebatur. Deplo-
caverunt ejusdem obitum complures docti, &
inter ceteros Cornelius Gallus ad Casarem
scribens Augustum. Claruit sub eodem Augu-
sto. Moritur anno ætatis sue LIII. S. Antoni-
no teste per. 1. Chron. cap. 6. Tit. 4. §. 7.

Vitruvius, qui M. Vitruvius Pollio dicitur,
Architectus insignis, quo etiam omnes hujus
artis professores tamquam Magistro utuntur,
libros de Architectura decem conscripsit. Flo-
ruit sub Casare Augusto, ad quem scripsit.

Vopiscus Flavius historicus, qui varias Roma-
norum Principum vitas, hoc est, Aureliani,
Taciti, Floriani, Probi, Saturnini, Proculi,
Bonosi, Cari, Carini, & Numeriani con-
scripsit. Avum suum ait Vopiscus vixisse sub
Diocletiano.

X

X Enophon Philosophus Atheniensis, Histori-
cus laudatus, Socratis Discipulus, & Pla-
tonis æmulus, speciosus, moratus, & gratus
omnibus, Philosophorum primus scripsit Histo-
riam, Herodotum, & Thucydidem secutus.
Claruit circa Ann. ab Urbe condita CCCC.

Z

Z Enodotus Ephesus Grammaticus, & Poeta,
qui Bibliothecæ Ptolemæi Philadelphi
præfuit, & filiorum Ptolemæi præceptor
nonnulla ad artem Grammaticam pertinentia
conscripsit, præsertim verd Proverbia, pri-
musque Homeri libros correxit, & in ordinem
redegit, Claruit sub eodem Ptolemæo.

Zonaras, dictus Joannes Zonaras Monachus, &
Historicus, historiam Græcè ab exordio mundi
universalem ad sua usque tempora, hoc est us-
que ad Michaelis VII. Imperatoris Constanti-
nopolitani tempus conscripsit. Edidit Chroni-
cam historiam à Julio Casare usque ad Ale-
xiū Comneum I. Imp. Constantinopolitanum:
Epitomen itē ab initio mundi: Alexandri
Magni vitam: Periphrasim etiam in totam
Aristotelis Logicam. Conscripsit præterea
Compendium historiarum in tres Tomos distin-
ctum, quorum Primus agit de rebus Judaicis
ab exordio mundi usque ad Hierosolymitanum
excidium: Secundus historiam Romanam ab
Urbe condita usque ad Constantinum Magnum
breviter complectitur: Tertius Imperatorum,
res gestas à Constantino Magno usque ad obi-
tum Alexii Comneni. Canones Conciliorum
collegit, & exposuit. Edidit Commentarios
in Damascenum, & in Acta Apostolorum, ac
denique Vocabularium composuit. Claruit sub
eodem Alexio Comneno, & Joanne Comneno
circa Annum Domini MCXX, quo tempore
Georgius Cedrenus, & Glycas floruerunt.

Zosimus Comes, homo Græcus, superstitioni ad-
dictus, & exitiosus, qui historiam Romanam
414. annorum ab Augusto ad Honorium usque
Imp., & Athalaricum Gothum, qui Romam
diripuit, sex libris sceleratâ fide conscripsit:
fælis enim laudibus impios, Diocletianum,
scilicet, & Julianum Apostatam exornavit,
falsisque criminibus pios Principes, Constanti-
num Magnum, Gratianum, Theodosium, &
alios onerat: & ob id à probis viris, ut canis
proscriptus, sed quamvis impiissimus, tamē
velit nolit Constantini donationem fatetur,
dolore ob hanc rem, quam damnat, affectus.
Vixit sub Honorio Imp. circa Annum Domi-
ni CCCCIII.

BIBLIOTHECA

APOSTOLICA VATICANA,

D E

EMBLEMATIS,

EORUMQUE INSCRIPTIONIBUS

GUILIELMI BLANCI

Intimi Cubicularii

SS. D. N. SIXTI V.

A' Tergo introitus Bibliothecæ ad dextram
partem apparet,

EMBLEMA I.

De SIXTI V. Coronatione.

OC Emblemate, quod ingentem utriusque sexus hominum, & cujuscunque status, gradus, & dignitatis virorum multitudinem in medium affert, SIXTI V. Coronatio celebrata Kalendis Maii

1585. antè fores Basilicæ Sancti Petri Apostolorum Principis, ad introitus lævam, totâ Vrbe exultante, Illustrissimorumque Cardinalium Senatu amplissimo adstante, feliciter repræsentatur.

Nec silentio prætereundum est, cur Coronatio Pontificis antè Ædes Sancti Petri in Vaticano, non autem in Basilica Lateranensi, quæ Summi Pontificis Ecclesia Episcopalis est, fiat. Nam, vt paucis agam, hæc Coronatio in Vaticano celebratur, vel quia, vt conjici potest, Summi Pontifices præsens in tempus hoc in loco solent residere: vel quia hæc Basilica, prima sub nomine S. Petri, cujus Summus quisquæ Pontifex est Successor, & Christi Vicarius, à Silvestro Papâ hujus nominis primo mirificis Constantini Imperatoris impensis, qui ab eodem Silvestro Baptismum suscepit, constructa est quinque porticibus per intercolumnia distinctis, quas *Naves* vocant, magnis pulcherrimisque columnis circiter centum sustentata, Anno Domini CCCXIX. ut patet ex vetusto marmore inciso Lapidem porphyreticum continente, & propè Portam Sanctam sito: supèr

quem Lapidem Ossa Sanctorum Apostolorum Petri, & Pauli ab eodem Silvestro divisa, & librata fuerunt. Immò, ut ait Onuphrius in Libro de septem præcipuis Urbis Romæ Basilicis, hanc Basilicam parvâ Ecclesiæ formâ primus ædificavit sub ipsa Beati Petri Apostoli morte Anacletus Presbyter S. R. E. ab eodem Petro ordinatus, & tertius ab eo postea Pontifex Romanus creatus. Hinc Ecclesia hæc in Decreto appellatur *prima*, & *cæterarum caput*, idest, *Apostolica*, ut exponitur ab Hugone: quia prima, ut dictum est, sub nomine Sancti Petri Apostolorum Principis fuit ædificata: ob quam rationem, necnon ob alias jam assignatas Coronatio Pontificis fieri solet antè Sancti Petri Ecclesiam: quæ, vt, occasione sese offerente, parumpèr digrediamur, moxque eo undè digressi sumus reuertamur, ad Sacellum usquæ Sancti Petri primarium, in quo Sanctorum Apostolorum Petri, & Pauli Ossa requiescunt, protendebatur. Sed Julius II. veteris Ecclesiæ parte posteriori disjectâ, Bramantis eximiæ industriæ Architecti operâ, novæ Basilicæ toto Terrarum Orbe celeberrimæ futuræ fundamenta jecit. Hujus deindè fabricam à Leone X., & Clemente VII. nonnihil, ut narrat Onuphrius, intermissam, Paulus III., ex Michaelis Angeli Bonarotæ Architecturâ, auxit. Hæc autem à cæteris Pontificibus ita continuata est, vt, testudinibus aliquot factis, & Sacello Gregoriano mirâ structurâ confecto, amplissimæ, & mirificæ Basilicæ formam ob oculos ponat, præsertim verò Sixto V. sedente, qui Absidam, seu Tholum, quem vulgò *Capulam* vocant, centum millibus aureorum, singulo quoque anno infumendis per operarios homines ad octingentos, brevissimo temporis spatio perficiendum curat. Quæ res etsi

De Basil. S. Petri.

2. 9. 6. 4. 9.

ardua est, ac penè olim ab omnibus desperata, animi tamèn SIXTI V. magnitudo tanta est, tamquam rerum omnium admirabilis apparatus, ut summâ diligentia Fabii Blondi, Patriarchæ Hierosolymitani, cui cura omnis est demandata, necnon Jacobi à Porta Architecti operâ, non solum ad finem deducatur, sed etiam totius Ecclesiæ fabrica suis omnibus numeris, Deo adjuvante, absolvenda judicetur. Quod ut eveniat, boni omnes divinam benignitatem suppliciter deprecantur. De hoc Tholo Franciscus Benicius, & alii ex Collegio Societatis Jesu, necnon Josephus Castalio Jurisconsultus latino scripserunt versu, rei que magnitudinem mirâ facilitate, atque felicitate explicarunt.

Hæc pauca de opere tam excellenti dicere mihi visum est: nunc autem ad propositam Coronationem redeamus. Inscriptionis igitur Auctor hujus generis Coronationem tam insignem, tamquam sublimem, qua nulla major in Terris inveniri potest, secum animo reputans, hunc in modum ait.

INSCRIPTIO EMBLEMATIS,

HIC TRIA SIXTE TUO CAPITI DIADEMATA
DANTUR:

SED QUARTUM IN CÆLIS TE DIADEMAMANET.

CUM Summus Pontifex, ut brevitati consulam, coronatur, capiti ejus Tiara, quam *Regnum Mundi* appellant, imponitur, tribus constans Coronis, tres potestates, hoc est, *Imperatoriam*, *Regiam*, & *Sacerdotalem*, plenariam scilicet, & universalem totius Orbis Auctoritatem representantibus.

Per Tiaram ipsam, quam *Regnum Mundi* passim appellant, Imperatoria, ac temporalis Potestas: per Mitram verò, Pontificia, & spiritualis Auctoritas significatur: & quoniam Auctoritas Pontificia prior ac dignior, necnon amplior atque diffusior est Imperiali potestate, quia Sacerdotium in populo Dei Regnum præcessit, sicut Aaron primus Pontifex Saulem primum Regem, & Noe ipsum Nemroth præcessisse leguntur, hinc Summus Pontifex in signum Pontificiæ Auctoritatis semper, & ubique Mitra uti solet: Regno autem, Imperatoriæ scilicet Coronæ, non semper, & ubique, sed certis diebus, & locis, intraque Ecclesiam inter eundem, ac redeundum, non autem in divinis Officiis celebrandis, nec in sacris faciendis. Sed quoniam qui hoc in mundo legitime certaverit, coronam sibi in Cælo parat, Auctor inscriptionis ait, quartam Coronam SIXTO V. repositam esse in Cælis: & hanc stabilem, & perpetuam esse necessè est. Id quod etiam figura quadrata ex sui natura præsefert. Quadrum enim, quacumque vertatur, stare cernitur: cujus instar *justus cum ceciderit non collidetur, quia Dominus supponit manum suam*. Manet igitur SIXTUM, idest, quartum Diadema expectat SIXTUM

in Cælo, tamquam justum: & verè manet, quia stabile est: & amitti non potest, quia sibi æternitatem sortitur.

A' tergo introitus Bibliothecæ ad lævam apparet.

EMBLEMA II.

*De Episcopatus Lateranensis possessione
adipiscendâ, siue capienda.*

HOC Emblemate, susceptio Episcopatus Lateranensis representatur, hoc est, cum SIXTUS V. Pontificiâ solemnitate, ac pompâ, Regibus Japonensibus eum comitantibus, Basilicam Lateranensem, ut moris est, tamquam suam peculiarem, & primariam Ecclesiam agnovit, ac suscepit. Quo loco cernitur Pontifex asturconi, quem *Chineam* vulgò appellant, insidens, præeuntibus longo ordine tam intimis, quam extimis Cubiculariis, aliisque nobilissimis viris, necnon Urbis primatibus equitantibus (ut interim Celeres Equites, ac pedestres, & hastatos Helvetios silentio involvam) subsequenter verò S. R. E. Cardinalibus Illustrissimis Patriarchis, Archiepiscopis, Episcopis cæterisque Præsulibus. Idque miro conspicitur apparatu. Ecclesia hæc *primaria* dicitur, propterea quod Constantinus Imperator eam quartâ sui baptismi die intrâ Palatium Lateranensem à *Laterano Cive Romano* dictum, ut in sexto Emblemate ad lævam Bibliothecæ sito fusiùs explicabimus, Salvatori nostro construxit, Summoque Pontifici Silvestro Primo, à quo baptismum suscepit, dono dedit. Hæc item Basilica fuit prima Ecclesia publicè constructa: & in hac sola Ecclesia ligneum est Altare arcæ adsimile, ut memoria præteritorum temporum conservaretur, quibus, cum tyrannorum persecutionibus vexaretur Ecclesia, à Sancto Petro usque ad Sanctum Silvestrum, Pontificibus locus certus, ac definitus non fuit, sed in cryptis, siue in cæmeteriis, aut in piorum Aedibus super illo Altari ligneo consecrare solebant. Hinc idem Sanctus Silvester honoris gratiâ sancivit, ut in eo, quod est Altare majus, præter Romanum Pontificem, Missas nemo deinceps celebrare posset. Id quod ad hanc usque diem executioni mandatur. Nam in dicto Altari nonnisi Summo Pontifici, & Cardinalibus Episcopis per Pontificiam dispensationem, & in horum defectum, Cardinalibus Presbyteris rem sacram facere licet, sicut de Altari majori Sancti Petri, Sanctæ Mariæ Majoris, Sancti Laurentii extrâ muros, & Sancti Pauli, decretum hujusmodi observatur. Sanctum etiam fuit, sicut in Decreto legitur, ut hæc Basilica Lateranensis Salvatori nostro dicata, & *Salvatoris* nomine nuncupata, postremò autem *Sancti Joannis* dicta, principatum haberet non solum supra Patriarchales Ecclesias, Alexandrinam scilicet, Antiochenam, Hierosolymitanam, & Constantinopolitanam,

Dist. 96. c. 14.
Constantinus.

Dist. 96. c. 14.
Constantinus.
Ibid. ut supra.

ve-

Jan. III. ser.
mon. 3.

Exod. 28.

Gen. 8.
Inn. III. ser.
mon. 1. de B.
Silvest.

2. Tim. 2.

Aug. in Psal.
83. tom. 2.

Alvar. lib. 2.
Planctu Ec-
cap. 12.

q. 1. c. 15.

Alvar. de
Inctu Ec-
clie lib. 2.
c. 1.

verum etiam supra omnes in universo terrarum Orbe Ecclesias Dei. Quare Patriarchatus, Archiepiscopatus, Metropolis, & Episcopatus appellatur: Summus autem Pontifex, Summus Patriarcha, Summus Archiepiscopus, Summus Metropolitanus, Summusque Episcopus dici potest, ac debet: sicut enim Ecclesia hæc, ita, & Papa tum nomina, tum effectum horum omnium optimo quidem jure sibi sortitur. Basilica autem Sancti Petri, cujus fabricam, ut legitur in Decreto, Constantinus, donatione facta, instituit, quamvis prima Beati Petri sedes dicatur, ut in Emblemate de Coronatione diximus, non tamen Archiepiscopatus, nec Metropolis, nec Episcopatus appellari potest, sed prima dicitur, idest, Apostolica, ut dictum est. Et quamvis Urbs Roma instar universi Orbis quatuor Patriarchales Ecclesias habeat, hoc est, Sancti Joannis Laterani, Sanctæ Mariæ Majoris ad Præseppe, Sancti Laurentii extra muros, & Sancti Pauli; Ecclesia tamen Sancti Petri nec Patriarchalis, nec Episcopalis Ecclesia est, ut dicitur à nonnullis, qui eam Episcopo Portuensi subjectam esse, & ad ejus Diocesim pertinere dicunt. Præsens tamen in tempus hæc Basilica Sancti Petri Patriarchalis habetur, & vocitatur. Hinc quinque Patriarchales Ecclesie in Urbe nominantur, & sunt. Hæc dicenda erant, ut sciretur, cur Summus Pontifex jurisdictionem Episcopalem, non in Ecclesia Sancti Petri suscipiat, sed in Basilica Lateranensi, quæ Lateranensis à loco: Sancti Salvatoris à dedicatione: Constantiniana à conditore Magno Constantino: Fausa, ab Uxore Constantini, ut Optatus Melevitanus ait: Aurea ab ornamentis, & divitiis: Sancto-rium, Joannis Baptiste, & Joannis Evangeliste ab eorum invocatione nuncupata est, & Romanorum Pontificum usui ædificata. V. Idus Novembris circiter Annum Christi CCCXVIII., & à Sancto Silvestro consecrata. Auctor autem Inscriptionis de hac suscepta possessione sic ait:

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

AD TEMPLUM ANTIPODES SIXTUM COMITANTUR EUNTEM,

JAMQUE NOVUS PASTOR PASCIT OVILE NOVUM.

q. de soni-
o Scip. &
Acad. qu.

Hic, ut reor, per Antipodas, Japones tunc temporis Romæ commorantes ut Summo Pastori obedientiam præstarent, sic dicti, quasi contra nostros pedes non rectâ lineâ, sed tranversali degentes, intelliguntur: Antipodes enim, sunt Populi adversa nobis vestigia urgentes. Per ovile autem novum, vel est allusio ad illam mundi partem tandiù nobis ignotam, & non multis ab hinc annis à Columbo inventam: vel Inscriptionis Auctor Gentem illam Japonum intellexit, partem pro toto sumens, ac si dixisset, novam Gentem ad fidem Christi conversam in Catholica Ecclesia tanquam ovile novum pasci,

& gubernari à Pastore novo, idest, nupèr creato. Id quod non sine divino consilio factum esse credendum est: sicut etiam de illa femina nobilissima, quæ tanquam Regina Saba ad sapientiam Salomonis audiendam, jam inde ab Aphrico sinu ad SIXTUM V. unacum aliis ejusdem Regionis hominibus, superioribus mensibus venit, dicendum est. Hoc enim novum aliquod Regnum acquirendum, & ad fidem venturum, vel tale aliud præfigere mihi videtur. Quod suâ Deus benignitate faxit.

EMBLEMATA AD LÆVAM SITA.

EMBLEMA III.

De Italia prædonibus, & exulibus liberatâ.

Emblema, quod Bibliothecam ingredientium oculis primò ad introitus lævam, seie offert, liberationem Italiæ complectitur: quæ cum antea nefariorum, perditorumque hominum, prædonum scilicet, atque exulum incurfionibus esset exposita, multisque calamitatibus præmeretur, SIXTO V. sedente ab omni infestatione liberatur, ac magnâ quiete perfruitur, exulibus, ac prædonibus undequaque expulsi.

Liberationis Symbolum.

OVes triplicem montem circumstantes inspiciuntur, in cujus fastigio positus cernitur leo, qui ignita fulmina deorsum, torquens, Lupos omnes pascenti pecori adversantes terrore, ac metu concussos in fugam hinc inde conjicit. Ovibus populi, Lupis prædones, Montibus qui supra reliquam terram se extollunt Ecclesia, Leone SIXTUS Pontifex, Fulmine Auctoritas ejus, & potestas repræsentantur: & ad ejusdem Pontificis insignia allusio esse potest, in quibus Montes Patriam significantes pinguntur, necnon, & Leo, qui dominatum, & magnanimitatem, itemque fortitudinem, vigilantiam, & custodiam significat. Hinc in ædificiorum, præcipue verò in Fanorum valvis, sacrarumque Ædium vestibulis Leones marmorei siue quæcunque divinarum custodes, ut est passim cernere, statui solent.

Leo enim dum vigilat, oculos clausos, cum verò dormit referatos habere fertur: immò nonnulli putarunt, sed falsò quidem, Leonem semper somni esse expertem, quippe qui magnos cum habeat oculos palpebrasque perexiguas, oculos penitus obtegere non potest, hinc splendor ab ejus pupilla emicans infomnem ipsum repræsentat. Huic autem Emblemati, liberationisque Symbolo, SIXTI V. cum Alcide collatio aptissime quadrat, si amborum insignia Leonem habentia, fortitudo, resque gestæ perpendantur. Idcirco Inscriptionis Auctor hæc secum, ut opinor, cogitans, SIXTUM cum Alcide confert, & hunc in modum ait:

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

ALCIDES PARTEM ITALIÆ PRÆDONE REDEMIT,
SED TOTAM SIXTUS; DIC MIHI, MAJOR
UTER?

HÆc Inscriptio præfert, majora
SIXTUM præstitisse, quàm Herculem,
ab Alcæo, avo paterno, *Alcidem*, Auctore
Herodoto, dictum: vel ab Αλκην, quod est
robur. Hercules enim montem Aventinum,
Caco Vulcani filio, prædone infami, teste
Virgilio, extremamque Calabriae, & Italiae
orani latrone Lacinio, à quo *Promontorium*,
Lacinium vocitatum est, dumtaxat liberavit,
ut apud eundem Virgilium videre licet. Sed
SIXTUS V. universam Italiam à prædonum,
& exulum incursionibus liberavit, ac tran-
quillam reddidit. Hanc liberationem Simon
Cecchinus utriusque Signat. Refer, distichis
ingeniosè factis feliciter prosequutus est.

E M B L E M A II.

*De Obelisco Vaticano Sanctissimæ Cruci
dedicato.*

PRiori Emblemati proximum est illud
Obelisci Vaticani altitudinis palmorum
114. citrà basim, olim à Sesostridis Filio
Nuncoreo, seu Phærone in Ægypto excisi,
deindè ab Imperatore Cajo Caligulâ in Ur-
bem transvecti, & in Vaticano locati, Augu-
stoque, ac Tiberio Caesaribus dicati, nunc
verò à Sixto V. summâ omnium admiratio-
ne in mediam Sancti Petri Aream, ante Sa-
cras Aedes translati, ac divino Cultui addi-
cti: cujus fastigio idem SIXTUS Crucem im-
poni iussit. Hinc Auctor Inscriptionis rem-
tantam perpendens, operosum scilicet labo-
rem, & Christianam ejusdem Pontificis pie-
tatem à superstitionis memoriâ ad verum, &
divinum Cultum, hominum animos avocan-
tem, Distichon ex suo libro Epigrammatum
in eundem Obeliscum superioribus annis edi-
to depromens inquit, multum valere hanc
Obelisci translationem ad SIXTI V. memo-
riam sempiternam, atque hunc in modum
git:

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

DUM STABIT MOTUS NULLIS OBELISCUS AR-
EURIS,
SIXTE TUUM STABIŦ NOMEN, HONOSQUE
TUIS.

Obeliscus, ut nonnihil de eo dicam, est
lapis asperrimus in figuram metæ cu-
jundam sensim ad proceritatem confurgens
excelsam, utque radium imitetur paulatim,
gracilescens, specie quadratâ in verticem
productus angustum, manu levigatus artifi-
cis. Hujusmodi molis inventor, teste Plin-
io, Mytres fuit, qui Heliopoli, hoc est in
Solis Urbe cum regnaret, somnio jussus Soli
ipsi, quem Ægypti colebant, Obeliscum,

consecravit. De hoc autem Vaticano, em-
que translatione, ac dedicatione Petrus Gre-
gorius Protonotarius Apostolicus eleganti
scripsit oratione, Petrus item Angelus Bar-
gæus de Obelisco eruditum edidit Commen-
tarium. Scripsit etiâ de Obeliscis, & fusi-
simè quidè Michael Mercatus, vir in variis
disciplinis benè versatus. Multi deniquè alii
de Obelisci Vaticani translatione, & versu,
& soluta oratione scripserunt, quos brevitati
consulens prætermitto. Nunc reliquum est,
ut Inscriptiones, quæ dicto in Obelisco Va-
ticano incisæ leguntur, in medium profe-
rantur. Harum quæ sunt vetustæ, hoc est:

I.

DIVO CÆSARI DIVI JULII F. AUGUSTI
F. CÆSARI DIVI AUGUSTI F. AUGUSTO
TIBERIO SACRUM.

II.

DIVO CÆSARI DIVI AUGUSTI F. AUGUSTO
TIBERIO SACRUM.

Inscriptiones novæ sunt quinque, qua-
rum una in Obelisci fastigio hanc in verbo-
rum formulam sculpta est:

I.

SANCTISSIMÆ CRUCI SIXTUS V. PONT. MAX.
SACRAVIT E PRIORE SEDE AVULSUM,
ET CÆSS. AUG. AC TIP. I. I.
ABLATUM MDLXXXVI.

Cæteræ Inscriptiones in Obelisci Basi
exculptæ cernuntur, ut infra:

II.

ECCE CRUX DOMINI FUGITE PARTIS
ADVERSÆ VICIT LEO DE TRIBU JUDA.

III.

CHRISTUS VINCIT, CHRISTUS REGNAT,
CHRISTUS IMPERAT, CHRISTUS AB OMNI
MALO PLEBEM SUAM DEFENDAT.

IV.

SIXTUS V. PONT. MAX. CRUCI INVICTÆ
OBELISCUM VATICANUM AB IMPURA
SUPERSTITIONE EXPIAVIT JUSTIUS, ET
FELICIUS CONSECRAVIT ANNO DOMINI
MDLXXXVI. PONT. II.

V.

SIXTUS V. PONTIFEX MAXIMUS OBELISCUM
VATICANUM DIS GENTIUM IMPIO CULTU-
DICATUM AD APOSTOLORUM LIMINA
OPEROSO LABORE TRANSTULIT ANNO
DOMINI MDLXXXVI. PONT. II.

E M B L E M A III.

De annonâ Urbis, & Italiae subministratâ.

UBertatis hac Emblemata est. Romam
enim SIXTUS V. initio sui Pontificatus,
annonæ caritate laborantem reperit: hinc
idem SIXTUS ei prudentissimè succurrit, &
coempto frumento, & in Urbem asportato,
effecit, ut in summâ inopiâ, summa esset co-
pia. Nec eo contentus, ut non solum Urbis,
verum etiâ Italiae universæ magnâ ex par-
te succurreret, ac tempus in posterum pro-
videret, Paludes Fontinas Volscorum juxta
forum Appii haud longe à Tarracinâ, & ab
Urbe XXIX. passuum millibus distantes, olim
à Cor-

Æneid. 8.

Æneid. 3.

Plin. lib. 36.
c. 17.

Herod. lib. 21.

Amm. Mar-
cell. lib. 17.Plin. lib. 35.
c. 8.

à Cornelio Cethego Consule, atque sequentibus seculis à Theodorico Gothorum Rege iterum exsiccatas, nunc idem Pontifex ad res egregias omnes, & pias, resque omnium opinione maximas, ac penè desperatas producendas natus, tertio exsiccandas mandavit: ex quibus longitudine ad viginti, latitudine verò ad septem milliaria factus est Ager, ducentis millibus aureis in eam rem impensis: atque hunc in modum ex Agro Pontino de perpetua annonâ non solum Urbi, sed toti etiam Provinciæ, quin, & Italiæ sapienter provisum est. Quam rem Blancus in Eucharistico ad SIXTUM V. describens ait:

*Per te exsiccantur vastissima stagna lacusque.
Jamque ferax ager est, quæ fuit ante palus.*

Ubertatis symbolum est arbor, Pyrus, fructu onustissima, ad cujus radicem circumstant oves, Leone truncum ungulis complexente, & arborem concutiente. Hinc pyris cadentibus, oves pascuntur. Hoc Emblemata venustatem habet, alludens ad gentilitia, SIXTI V. stemmata, quæ Leone pyrum tenente constant. Quare Auctor Inscriptionis, ut frumenti affluentiam, SIXTI V. Pontificis Maximi providentiâ, & pietate, omni ex parte laudandâ, Italiæ, & Romæ præsertim subministratam decantet, hunc in modum inquit:

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

TEMPORIBUS SIXTI REDEUNT SATURNIA REGNA:

ET PLENO CORNU COPIA FUNDIT OPES,

Neminem latet, regnante Saturno, magnam frumenti in Latio fuisse ubertatem, agrosque mirum in modum exultos, cum ipse Agriculturam invenisse dicatur. Quare Inscriptionis Auctor tamquam probatissimorum Poetarum omnium familiarissimus, mutuato sibi in priori versu Virgilii hemistichio, aurei seculi felicitatem ab eodem Poeta inibi decantatam, nunc etiam vigere apertè demonstrat, & versu altero alludere sibi visum est, ni fallor, ad illud Horatii:

*Aurea fruges
Italia pleno diffudit Copia cornu.*

Quibus ex verbis Poeta Cornucopiæ Herculi datum innuere videtur. Copia autem apud Poetas pro Dea habita fuit, sicut etiam ab eodem Horatio expressius dictum est in Carmine seculari, ubi eam appellat beatam iniciens:

Apparetque beata pleno Copia cornu.

Nos autem cum assatim omnia inesse significare volumus, Cornucopiæ dicimus, & per cornu fructibus, & floribus, frumentique spicis plenum abundantiam repræsentamus.

Ang. Rocca Oper. Tom. II.

EMBLEMA IV.

*De Sancti Petri Statuâ in Columnâ Trajanæ
fastigio erectâ.*

Emblema hoc, est de Columnâ Trajanæ Cochlide, quæ nunc altitudine extat palmorum centum & septuaginta septem, habetque intus centum, & octuaginta quinque gradus, quibus ad summum fastigium, ascenditur: fenestellas verò 45. quibus lumen excipit, egregiis Trajani præliorum, & ab eo subactæ Daciæ sculpturis variè insignita, ejusdemque statuam olim in summo vertice sustinebat: vel ut alii ajunt, pilam auratam, in qua cineres Trajani asservabantur: nunc verò æneum Sancti Petri Apostolorum Principis Simulachrum à SIXTO V. inibi collocatum sustinet, dextrâ manu librum, quo doctrina Ecclesiastica: alterâ claves, quibus duplex Pontificia potestas declaratur, gestantis. Hujus columnæ dedicationem Petrus Galesinius Prot. Apost. soluta scripsit oratione, & luculenter quidem. Auctor autem Inscriptionis dedicationem describens hunc in modum ait.

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

UT VINCLIS TENUIT PETRUM, SIC ALTA COLUMNÆ

SUSTINET: HINC DECUS EST, DE DECUS UNDE FUIT.

Actus est hoc loco Inscriptionis Auctor, sed ejus sententiam facile assequetur, qui Sanctum Petrum Neronis jussu ad columnam quandam marmoream, quæ etiamnum hodiè in Æde Beate Mariæ Transpontem religiosè visitur, ferreis vinculis alligatum, & inibi verberibus cæsum noverit. Id quod planum nobis fit ex Altari dictâ in Ecclesia sito, quod Cœlestinus III. Petro, & Paulo, quorum columnæ, ad quas dum verberarentur alligati olim fuerunt, inibi visitur, consecravit, intrâ aram ab eodem Pontifice quatuor dentibus Sancti Petri asservatis, ut videre licet ex lapide satis vetusto dictas columnas indicante, & ex laminâ quadam ferreâ consecrationem Altaris exponente, & nupèr repertâ, cum ipsa ara in Ædes novas translata est. Cæsar item Baronius sacrarum historiarum indagator diligentissimus, in Annalibus Ecclesiasticis dictas Columnas commemorat, atque iis Sanctos Apostolos, Petrum, & Paulum alligatos virgis cæsos fuisse ait. Id verò non absque divino consilio factum esse credendum est, scilicet tamquam præcipuas Dei Columnas, & Christianæ Fidei Principes ad Columnas ligatos uno loco, unâ die, uniusque tyranni sententiâ cæsos, martyrioque fuisse decoratos. Ille autem, ut Magistrum suum Christum tamquam ipsius Vicarius imitaretur, fuit Cruci affixus: hic verò, ut nomen suum post conversionem sibi inditum factis responderet, capite fuit truncatus, seu diminutus.

S. Maximus
Epil. homil. 5.

Q

Qua-

Quare, sicut Romæ Beato Petro Columna illa fuit opprobrio, ita hæc Trajana nunc in ejus laudem, & honorem, piorumque solatium cedit. Et sicut olim, tamquam Christi Athleta fortissimus, in columna strenuè decertavit, ita nunc in columnæ fastigio triumphum agit gloriosum. Nam ratione postulante, per quæ quis meretur, per eadem honorem assequi eum debere, dicendum est. Ob id Inscriptionis Auctor dixit:

Hinc decus est, dedecus undè fuit,

Hoc nonnisi historiam enarratam præferre videtur: cætera adeò plana sunt, ut declaratione non egeant. Nunc autem reliquum est, ut Inscriptiones tum veterem, tum novam in basi Columnæ cochlidis incisas hoc in loco apponamus. Vetus inscriptio Trajano Imperatori Cochlidem dedicatam ad illius montis olim inibi extantis altitudinem erectam fuisse docet, ut infra videre est.

SENATUS POPULUSQUE ROMANUS
IMP. CÆSARI DIVI NERVÆ F. NERVÆ
TRAJANO AUG. GERM. DACICO PONT.
MAXIMO TRIB. POT. XVII. IMP. III. COS. V.
PP. AD DECLARANDUM QUANTÆ
ALTITUDINIS MONS, ET LOCUS
TAN.....IBUS SIT EGESTUS.

Hac in Inscriptione Cochlidis Trajano dedicatæ, duo semideleta reperiuntur verba: hinc eorum sensus desideratur. Sunt qui eas voces imperfectas in integrum restituendas opinantur hoc modo: *Tantis operibus*. Alii: *Tantis viribus*. Alii: *Tantis rudibus*. Alii autem: *Tantis molibus*. Inscriptio autem nova in Columnæ fastigio ad Sancti Petri pedes incisa, & in quatuor partes distincta in hanc formulam legitur.

SIXTUS V. B. PETRO APOST.
PONT. A. III.

Hac Inscriptione, atque dedicatione videlicet, quanta sit Summi Pastoris pietas numquam satis laudata, gentilitatis impietate, ac superstitione ablata, christiana observantia conservata & aucta, Urbeque undique illustrata. Dum enim Sacra effigies Beati Petri Ænea in Trajani Columna, tam celebri piis precibus ritè ex Ecclesiæ præscripto expiata collocatur, honor Sanctis, & Apostolorum præsertim Principi exhibetur, mentes hominum ad Christianam pietatem excitantur, & Urbs ipsa piis ornamentis decoratur. De hac Columna, atque ipsius dedicatione, Petrus Galesinius Protonot. Apost. Commentarium edidit luculentum.

EMBLEMA V.

*De Jubileo in initio Pontificatus
Sixti V. celebrato.*

HOC Emblemate, illius amplissimi Jubilei, quod Anno MDLXXXV. pro Dei ope impetranda ad Christianæ Reipublicæ gubernacula capeffenda SIXTUS V. divino consilio assumptus per universum Christianum orbem promulgavit, descriptio continetur. Ibi autem videre licet innumeram hominum cujuscunque sexus, conditionis, & ætatis multitudinem, supplicem ac demissam, turmatim, longoquæ ordine ad Basilicam, Sanctæ Mariæ Majoris ad Præsepe confluentem.

INSCRIPTIO EMBLEMATIS

SIXTUS REGNUM INIENS INDICIT PUBLICA
VOTA.

PONDERIS Ò QUANTI VOTA FUISSE VIDES!

ALLudit, ut opinor, Inscriptionis Auctor ad antiquam illam consuetudinem, qua non solum inaugurati Pontifices, aut Reges à divinis precibus, & supplicationibus Regnum, & Pontificatum suum auspicantur: verum etiam Poetæ, ipsi, ut ille omnium, optimè novit, operum suorum initia ab invocatione ducebant. Quod autem subjungit exclamans:

Ponderis ò quanti vota fuisse vides!

Ingeniosè innuit, qualis, & quantus sit SIXTI V. Pontificatus, universæque Ecclesiæ preces illas non fuisse irritas, quantum fructum hodiè summâ omnium utilitate, & maximâ Pontificatus gloriâ manifestè cognoscimus, & Sole clariorem videmus. Hinc latè patet, publicarum precum tantam esse vim, quantam ego verbis explicare nunquam possem. SIXTO enim sedente, Christiana disciplina instauratur, & propagatur: pax conservatur, & securitas præstatur: facinorosi, & perditii homines puniuntur: boni remunerantur, & foventur: virtutes extolluntur, & vitia funditus extirpantur: inopia expellitur, & annona affluenter subministratur: Vrbs denique Auctoritatis Apostolicæ Sedes, Religionis Catholicæ arx, dignitatum omnium parens, legum sanctarum Seminarium, Christianarum virtutum Templum Sanctissimum, gratiarum Cælestium thesaurus refertissimus, universique Christiani Orbis theatrum amplissimum, egregiis actionibus in dies magis atque magis illustratur, commodis itè, & beneficiis afficitur, ornamentisq; passim decoratur.

EMBLEMA VI.

*De Palatii Lateranensis restitutione,
& Obelisci dedicatione.*

HOC Emblemate Palatii Lateranensis restitutio, & Obelisci translatio, ac dedicatio repræsentantur. Est hic Obeliscus citrà

Obelisci altitudo.

extra basim ad altitudinem palmorum centum, & nonaginta octo, omniumque Obeliscorum, qui in Urbe extant, maximus atque pulcherrimus, Hieroglyphicis, quorundam scilicet animalium, aliarumque rerum insignitus notis, Heliopoli, hoc est, in Solis Urbe Aegyptiæ erectus, & inde à Constantino Magno Alexandriam, ut eum hinc postea Romam asportaret, translatus: quem deinde Constantius ejusdem Constantini Filius in Urbem transtulit, & in Circo Maximo locavit: ex quo denique loco Sixtus V. operoso labore ante Sacras Aedes Lateranenses transtulit, erexit, & invictissimæ Cruci dedicavit. In hujus Obelisci, cum Constantius in Circo Maximo ipsum locavit, & erexit, quatuor Inscriptiones, ut ex fragmentis colligi potuit, fuerunt insculptæ, sicut infra videre est.

I.

*Patris opus munusque suum tibi Roma dicavit
Augustus toto Constantius Orbe recepto,
Et quod nulla tulit tellus nec viderat ætas
Condidit, ut claris exæquet dona triumphis
Hoc decus ornatum genitor cognominis Urbis
Esse volens cæsa Thebis de rupe revellit.*

II.

*Sed gravior diuinum tangebatur cura vehendi
Quod nullo ingenio nisi que manuque moveri
Caucasæam molem discurrens fama moneret
At Dominus Mundi Constantius omnia fretus
Cedere virtuti terris incedere jussit
Haud partem exiguum montis pontoque tumentis.*

III.

*Credidit & placido vecta est velocius euro
Littus ad Hesperium populo mirante carinam
Interea Romam taporo vastante Tyranno
Augusti jacuit donum studiumque locandi
Non fastu spreto, sed quod non crederet ullus
Tanta molis opus superas consurgere in auras.*

IV.

*Nunc veluti rursus rursus aulsa metallis
Emicuit pulsataque Polos hæc gloria dudum
Auctori servata suo cum cæde Tyranni
Redditur atque aditu Romæ virtute reperto
Victor ovans Urbique locat sublime Tropæum
Principis, & munus condignis usque Triumphis.*

Hic in Inscriptionibus duæ voces, Tropæum, ac Triumphus, se se mihi offerunt declarandæ, ne eis qui antiquam scribendi formam ignorant, menda esse videantur. Quod enim Latini Tropæum, Græci, aspiratione prætermisâ, Τροπαιον dicunt: quodque Græci Τριμψον, Latini Triumphum appellant: hi namque scilicet Latini aspirationem ex primâ syllabâ hujus vocis Τροπαιον in novissimam transferentes, b, in p, mutatâ, Triumphum nunc dicunt. Ete-

nim antiquiores Latini non in consonantibus, sed in vocalibus aspiratione utebantur, græcæque diphthongos frequentèr adhibebant, ut ex vetusto lapide ad Pontem Cestium clarum fit, ad parietem scilicet cujusdam domus, in qua hæc legitur Inscriptio.

*Hic est sepulcrum, hæu pulcrum pulcræ
femine.*

Nomen parentes nominarunt Claoudiam, &c.

Ubi ponuntur *hic* pro *hic*, *pulcræ* pro *pulcræ*, & *Claoudiam* pro *Claudiam*, more Græcorum: & *sepulcrum*, ac *pulcrum* absque aspiratione. Itâ etiâ *Niceporus*, & *Stephanus*, pro *Nicephoro*, ac *Stephano*, & id genus aliæ dictiones permultæ sinè aspiratione à veteribus scribebantur, sicut Aldus Manutius Junior, Vir quidem eruditus, & in Latinorum vetustissimis codicibus manuscriptis, atque Inscriptionibus optime versatus, in suâ majori Orthographiâ diffusè docet. Angelus item Politianus suis in Miscellaneis nummum argenteum apud Laurentium Medicem se vidisse testatur hisce literis, *Triumpus*. Sed ne Librariorum, vel eorum qui literas incidebant incitiâ id factum esse nonnulli credant, ea quæ de hujusmodi scribendi genere Cicero ait, subscribam. Ipse enim in libro de Oratore, se hanc scribendi formam, hoc est, sinè aspiratione in consonantibus, seque fuisse apertè fatetur, dicens: *Quin ego ipse, cum scirem itâ Majores locutos esse, ut nusquam nisi in vocali aspiratione uterentur, loquebar sic, ut pulcrum, & Cetegos, Triumpos, Cartaginem dicerem: aliquandò, idque sædè, convivio aurium, cum mihi extorta veritas esset, usum loquendi populo concessi, scientiam mihi reservavi.* Hæc Cicero. Nemo igitur admiretur, si Tropæum, ac Triumphus absque aspiratione pro Trophæo, ac Triumpho ab antiquis Latinis scribebantur, ut ex Inscriptionibus superius positis patet.

Notæ illæ Instrumentorum, aliarumque rerum, necnon animalium species, quæ in Obelisco ipso videntur insculptæ, sunt literæ, quibus olim Aegyptii utebantur, ut Strabo, Tacitus, Plinius, & Diodorus affirmant. Nam per speciem Apis mella conficientis Regem indicabant: cui cum jucunditate moderante aculei debent inesse: per accipitrem, rem citò factam: per Cervum, longævum hominem: per Leonem fortitudinem, & vigilantiam: per manum, hominem ædificationis studiosum, vel hominem laboriosum, sive opus: per oculum, providentiam: per ferram maledicentiam: per falcem, tempus: per gladium, crudelitatem significabant, & hunc in modum scribebant, variosque animi sensus explicabant. Hæc pauca de hujusmodi Hieroglyphicis, hoc est Sacris notis, vel sculpturis, ut Budæo placet, perfunctoriè mihi dicere visum est, nè hoc scribendi genus, de quo quidè Orus Apollo, necnon Pierius Valerianus diffusè scripserunt, intactum penitus à me relinqueretur. Quæ

Græcorum scribendi modus.

Cicero de Orat. longè post med.

Cor. Tac. lib. 13. Strabo lib. 17. Plin. lib. 36. cap. 8. & 9. Diod. lib. 4. in princ.

Amm. lib. 17.

autem hoc in Obelisco Hieroglyphica cernuntur incisa quamvis à nemine ad hanc usque diem, quod sciam, fuerint declarata, quid scilicet singula quæque animalium, aliarumque rerum nota sibi velit; eorum tamen omnium sensum, ut apud Ammianum Marcellinum videre est, græcâ interpretatione, Hermapion aliquâ ex parte complexus est: Ammianus autem duorum tantum Obelisci Laterum Inscriptiones in Solis, vel magis in Rhamestis Regis Ægypti laudem incisas, cæteris duabus omisissis, declarat: quas etiam Petrus Angelius Bargæus, quem semper honoris causâ nomino, in Latinam transfulerit linguam, Hieronymi tamen Brunelli ex Societate Jesu, Viri quidem eruditissimi, & optime Græcum Idioma callentis, versionem nondum divulgatam apponere hoc in loco libuit. Inscriptiones autem sunt quæ sequuntur.

A PARTE AUSTRALI.

Hæc sunt, quæ Regi Rhamesti donavimus: quem Sol amat, & Apollo, qui omnem terrarum Orbem cum gaudio regit. Potens veritatis amicus, Filius Heronis Deo satus, conditor orbis terræ: quem Sol diligit, ac cæteris prætulit, strenus Martis Rex Rhamestes, cui omnis terra cum vigore, & audaciâ subiecta est. Rex Rhamestes, Solis Filius in æternum vivens.

Versus, vel Ordo secundus.

Apollo potens, qui est reverà dominus diadematis, & Ægyptum glorificans possidet: qui Solis Urbem splendidam reddidit, quique condidit reliquum Orbem terræ, & valdè honorat Deos in Solis Civitate constitutos, quos amat Sol.

Versus, sive Ordo tertius.

Apollo potens Solis Filius præfulgidus, quem Sol cæteris præfert, & Mars strenuus muneribus ornat: cujus bona in omni tempore permanent: quem Ammon diligit, qui Phœnicis delubrum bonis explevit: cui Dii vitæ tempus donaverunt, Apollo potens Filius Heronis, rex orbis terræ Rhamestes, qui conservavit Ægyptum, aliâ gente devictâ: quem Sol amat: cui multum tempus vitæ donarunt Dii, dominus orbis terrarum Rhamestes in æternum vivens.

Alius Versus, vel Ordo secundus.

Sol Deus magnus Dominus cæli, dono tibi vitam sine satietate: Apollo potens dominus diadematis incomparabilis, cui statuas dicavit in hoc regno dominus Ægypti, & ornavit Solis Urbem, similiter & ipsum Solem, dominum cæli, qui fecit opus bonum, Solis Filius Rex in sempiternum vivens.

Versus, sive Ordo tertius.

Sol Deus dominus cæli Rhamesti regi dono Imperium, & in omnes potestatem: quem Apollo

veritatis amicus, dominus temporum, & Vulcanus Deorum pater delegit, ac prætulit propter Martem Rex omni ex parte lætus Solis Filius, & qui à Sole amatur.

A parte Orientali primus Versus, vel Ordo.

A Solis Urbe magnus Deus incola cæli Apollo potens, Heronis filius, quem Sol diligit, quem Dii honorant: qui omnem terram regit, quem Sol præ cæteris delegit, strenuus propter Martem Rex, quem Ammon amat, & præfulgidus eligens sempiternum Regem.

Cæterorum laterum Obelisci Inscriptiones ab Ammiano fuerunt prætermisæ, quas in Hermapione reperiri credendum est, cum idem Ammianus ad earundem Inscriptionum finem dicat: *Et reliqua*: Immo ex Inscriptionum ordine multa alia omisâ fuisse dijudicandum est. De Hieroglyphicis notis hæcenus. Nunc reliquum est, ut alteram Emblematis partem Palatii scilicet Lateranensis restitutionem exponamus.

Palatium, de quo hic agitur, vetustissimum erat Laterani cujusdam Civis Romani Consulis designati, qui jussu Neronis interceptus est, & ut Hieronymi utar verbis, *Cæsariano truncatus est gladio*. Post Lateranum, Aedes hæc, quas Juvenalis appellat egregias, incoluit Constantinus Imperator, & ad fidem conversus, Silvestro Papæ, à quo hic fuerat baptizatus, donavit. Hinc Sancti Joannis Basilica, quæ varia sortitur nomina, ut summatim in Emblemate secundo dictum est, *Lateranensis* ad hunc usque diem vocitatur, quod eo in loco extructa sit, ubi olim erat, teste Hieronymo ad Marcellam, Palatium Lateranensium clarissimæ apud Romanos Familiæ. Dicta est etiam *Constantiniana* à Constantino Magno, qui eam ædificavit, necnon *Fausæ domus*, ab ejus uxore, Optato Milevitano teste: *Aurea* item ab ornamentis, & divitiis: & postremo *Ecclesia Sancti Joannis in Laterano*, vel ob baptisterium, in quo fuit baptizatus Constantinus à Silvestro Papa, in *Sancti Joannis Baptiste memoriam*, & honorem fuit appellata: vel ob Monachorum, seu fratrum Monasterium titulo Sanctorum Joannis Baptiste, & Evangelistæ, & Pancratii sub Joanne III. Papâ constructum juxta eandem Lateranensem Basilicam, in qua dicti Fratres, ut Onuphrius in libro de septem Urbis Ecclesiis narrat, sacras horas & Psalmos canebant: Canonici verò sacra tantum in ea faciebant, & sacramenta omnia administrabant. Ea autem Ecclesia appellata est *Basilica*, quasi regalis à verbo Græco, vel quia fuit olim domus Imperatoria, vel quia Regi omnium Regum Deo sacrificia inibi offeruntur. Auctor igitur Inscriptionis Palatii restitutionem, & Obelisci dedicationem tractans hunc in modum ait:

Hier. tom. 1. ep. 33.

Sat. 10.

Optatus Milev. vit. lib. 1. contra Parmen.

Onuph. de sept. Eccl.

INSCRIPTIO EMBLEMATIS,

QUINTUS RESTITUIT LATERANA PALATIA
SIXTUS,
ATQUE OBELUM MEDIAS TRANSTULIT ANTE
FORES.

HÆc Inscriptio adeò facilis, & clara est, ut expositione non indigeat, Addam tamen Inscriptiois Auctorem hoc in loco minùs dixisse, & plura significare voluisse, Palatii Lateranensis restitutionem exponens, ut ex Palatio SIXTI V. jussu à fundamentis restituto, & in ditiolem, nobilioremque formam, & verè Pontificiam redactò, aliaquè inibi instaurata, & in augustiorem speciem reddita, geminasque porticus, & magnificentissimas quidem ejusdem Basilicæ aditui additas, inferiorem scilicet, & superiorem, in qua summus Pontifex benedictionem de sancto Paschatis elargiri solet, necnon celeberrimam illam Scalam sanctam pretioso Christi sanguine conspersam in insigniorem, commodioremque locum translata, sacrarumque historiarum picturis, aliisque ornamentis ad devotionem, meditationemque excitantibus mirificè insignitam facillè quis intelligat. Nec ab re, ut reor, Blancus illud ingens saxum asperrimum, lævigatum, & quadratum, & excelsum, Obeliscum scilicet SIXTI V. jussu à Circo Maximo antè Lateranensis Basilicæ fores translatum, & erectum, *Obelum* nominavit. Obeliscus enim, ut nonnullis placet, diminutivum nomen est ab Obelo majore dictum. Hinc hujusmodi lapidem, ut suspicor, *Obelum* non *Obeliscum* Blancus appellavit Plinium imitatus: est enim omnium Obeliscorum, qui Romæ inventi sunt, maximus. Inscriptioes autem novæ sunt quæ infra leguntur;

I.

CONSTANTINUS PER CRUCEM VICTOR
A S. SILVESTRO HIC BAPTIZATUS CRUCIS
GLORIAM PROPAGAVIT.

II.

FL. CONSTANTINUS MAXIMUS AUG.
CHRISTIANÆ FIDEI VINDEX, ET ASSERTOR
OBELISCUM AB ÆGYPTIO REGE IMPURO
VOTO SOLI DEDICATUM SEDIB. AVULSUM
SUIS PER NILUM TRANSFERRI
ALEXANDRIAM JUSSIT, UT NOVAM ROMAM
AB SE TUNC CONDITAM, EO DECORARET
MONUMENTO.

III.

FL. CONSTANTINUS AUG. CONSTANT. AUG.
F. OBELISCUM A PARTE LOCO SUO
MOTUM DIUQUE ALEXANDRIÆ JACENTEM
TRECENTORUM REMIGUM IMPOSITUM
NAVI MIRANDÆ VASTITATIS PER MARE
TIBERIMQUE MAGNIS MOLIBUS, ROMAM
CONVECTUM, IN CIRCO MAX. PONENDUM
S. P. Q. R. DD.

IV.

SIXTUS V. PONT. MAX. OBELISCUM HUNC,
SPECIE EXIMIA TEMPORUM CALAMITATE
FRACTUM CIRCI MAX. RUINIS HUMO,
Aug. Rocca Oper. Tom. II.

LIMOQUE ALTE DEMERSUM MULTA IMPENSA
EXTRAXIT, HUNC IN LOCUM MAGNO LABORE
TRANSTULIT, FORMÆQUE PRISTINÆ
ACCURATE RESTITUTUM, CRUCI
INVICTISSIMÆ DICAVIT A. MDLXXXVIII.
PONT. IV.

EMBLEMA VII.

De Fonte, & Aqua Felici.

HOC Emblemate, Fons à SIXTO V. in Quirinali colle, quem hodie Romanorum vulgus à duobus equis marmoreis, Phidiæ, & Praxitelis operibus hoc in colle sitis, *Montem Caballum* appellant, magnificentissimè constructus repræsentatur.

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

FONS FOELIX CELEBRI NOTUS SUPER ÆTHERA
VERSUS,
ROMULEA PASSIM JUGIS IN URBE FLUIT.

Fontem hunc Inscriptiois Auctor Felicem appellat, cujus etiam aquam Felicem statuit nominandam SIXTUS V. qui sicut olim Felix nomine proprio dicebatur, ita nunc ex re ipsa vocitari potest.

Aqua Foelix.

Felix igitur tum nomine tum re SIXTUS V. Felix item fons, Felix aqua, ea saltè nuncupatione quam Græci Metonymiam, Latini verò Transnominationem, sive nominationem dicunt, hoc est, eâ ratione qua domus læta nuncupatur, eo quia lætos homines reddit. Hunc ergò in modum hanc aquam Felicem appellare licet; propterea quòd suâ irrigatione Felices colles, Felices hortos, Felices campos, Felices denique eorundem locorum incolas reddit, cum dicta omnia ob nimiam aquarum penuriam infelicia quodam modo fuerint ad hanc usque diem, Nunc enim Felix ipsa aqua ingenti copiâ, & salubritate sua Quirinalem, & Exquilinum colles reddit amænos, hinc excultos, & salubres. Hic interea fons à Blanco locutione Virgilianâ super æthera notus, appellatur, idèst, variis ab ipso versuum generibus insignitè decantatus eo præsertim in libro suo, qui, *Aqua Felices*, inscriptus est, ubi inter alia eleganter & ingeniosè explicata in Eclogâ Mopsi, & Tityri interlocutorum, quatuor versibus tria comprehendit, mirificam scilicet Fontis structuram, expensas non modicas pro Aquis Felicibus in Urbem deducendis, & pro hac re agendâ incredibilem difficultatem, & laborem, dicens:

*Aspice, quàm longo ducantur fornice vivi!
Aspice, ut in Cælum moles substructa feratur!
Naturam ars superat: fontes natura negavit
Montibus his: fontes ars motibus ipsa ministrat.*

His versibus Blancus in tantarum rerum admirationem, ac stuporem tractus, expensâ ingentes innuit, cum dictas Aquas in Urbem longo fornice, hoc est, vigesimo ab

Fontis, & Aquæ ductus descriptio.

Urbe lapide collectas, & per longos Aquæductus tam arcuatos, quam subterraneos ad Quirinalem usque Montem adductas ait. Id quod nonnisi maximis impensis fieri potuit. Difficultatem insuper ostendit, cum ipsam Naturam, quæ aquas Quirinali, & Exquilino montibus negavit, ab arte superatam fuisse inquit, aquæ naturâ reluctantem, cujus est deorsum labi, non autem sursum ferri. Mirificam Fontis structuram per admirationem innuit, cum molem in cælum usque, hyperbolicè loquens, sublatam esse dicat. Hic enim fons lapidibus marmoreis extructus, columnis, & faxis in Obelisci formam excisis, necnon historiis ad aquam pertinentibus, mirâ arte exculptis ornatur. Habet autem Fons tria aquæ magna, ut vulgò dicitur, *Capita*, sive *Ostia*. Super horum medium adstat Moysis statua marmorea: Ad lævam super alterum aquæ Caput, historia Gedeonis exculpta cernitur, quando ex decem millibus hominum trecenti tantum selecti fuerunt ad præliandum: & hi sunt, qui ad aquas ducti, instar canum aquas lambere visi sunt, cæteris, qui cernui biberant, à prælio exclusis. Ex alterâ parte super tertium aquæ caput historia Moysis, cum ex saxo ad Hebræorum murmurationem, aquam excussit. Qua de re extat ingeniosissimum Blanci Epigramma, quod est:

*Egypti deserto abiens, è viscere montis
Antiquus Moses eliciebat aquas;
Nunc alter Moses in seci culmina montis
Sixtus aquas Româ ducit ab Urbe procul.
Magna ambo: sed uter fecit majora, requireres?
Mons illi, hic monti suppeditavit aquas.*

Cernuntur infra, ad Columnarum bases, Leones quatuor marmorei aquam faucibus evomentes, quorum duo sunt ex marmaridum lapide subnigro sub suis basibus cum Hieroglyphicis literis. Hi autem in aræ Pantheonis inter duo porphyretica labra olim videbantur.

Suprà fontis verticem inter duos Obeliscos inspiciuntur insignia SIXTI V. à duobus Aligeris sublevata, super quibus Montes Crucis sanctissimâ insigniti locati sunt. In marmore autem hæc Inscriptio cubitalibus literis insculpta legitur:

SIXTUS V. PONT. MAX. PICENUS
AQUAM EX AGRO COLUMNÆ VIA
PRÆNEST. SINISTRORSUM MULTARUM
COLLECTIONE VENARUM DUCTU SINUOSO
A RECEPTACULO MILL. XX. A CAPITE XXII.
ADDUXIT, FÆLICEMQUE DE NOMINE
ANTE PONT. DIXIT.

Paulò Inferius.

CÆPIT PONT. A. I. ABSOLUIT III.
MDLXXXVII.

In huiusce item rei testimonium intrâ Urbis mœnia propè Portam Sancti Laurentii,

in Arcu ipsius aquæductus ad eandem rem, erecto hæc insculpta extat Inscriptio:

SIXTUS V. PONT. MAX.
DUCTUM AQVE FÆLICIS
RIVO SUBTERRANEO MILL. PASS. XIII.
SUBSTRUCTIONE ARCHATA VII.
SUO SUMPTU EXTRUXIT.
ANNO DOM. MDLXXXV. PONT. I.

Ut autem hoc tandem Emblemata concludam, dicam tantum, *Felicem Aquam* huius Fontis in multas Urbis partes latè, & copiosè diffundi: ex eâque Urbem ipsam sese quodam modo recreasse. Hic Blancus in altero Inscriptionis versu ait: *Romulea passim jugis in Urbe fluit*: hoc est, Roma à Romulo dicta, occultiori denominatione posthabita, jugiter, multisque in locis, Felicibus aquis irrigatur, operâ & industriâ Joannis Fontanæ, qui eas in Urbem feliciter deduxit.

In fronte Bibliothecæ ad lævam apparet.

EMBLEMA VII.

De Viis.

HOC Emblemate, Viæ novæ & amplissimæ quidem repræsentantur, quas SIXTUS V. ab Exquilino monte in quandam sideris formam ad loca diversa aperuit, ac stravit, collibus, & montibus explanatis. Quod quantam commoditatem populis sacras Ædes extrâ Urbem novam visentibus afferat, haud facile dici potest. Qua ex re pervigilem summi Pastoris curam circa gregem suum nemo non ignorans, velit nolit, fateri cogitur, viam ampliorem, atque faciliorem sibi reddi, quâ quisque ad sacratissimas Basilicas ire, ac demum inde fideream sibi Domum comparare queat. Id quod meo quidem iudicio fidere illa Viarum forma nos docet. Hinc Blancus ait;

Viæ formam
sideris repræ-
sentantes.

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

DUM RECTAS AD TEMPLA VIAS SANCTISSIMA
PANDIT,
IPSE SIBI SIXTUS PANDIT AD ASTRA VIAM.

MIRUM est, quantâ carminis facilitate, & felicitate præstet Blancus, qui non solum ob ingenii acumen cum Martiali, ut dixi, sed etiam ob dicendi puritatem & facilitatem cum Ovidio est conferendus. Quod qui cætera, eaque varia illius scripta non perspexerit, vel ex hoc Disticho facile iudicabit: & velut ex ungue Leonem dignoscet. SIXTUS igitur V. ut dicam quod ex Blanci Disticho desumpsit, dum nobis novas aperit Vias, & facile ad Basilicas monstrat iter, amplissimam sibi ipse Viam aperit ad Cælum.

De his Viis in Arcu aquæductus Felicis aquæ intrâ Urbis mœnia propè portam Sancti Laurentii hæc legitur Inscriptio lapide incisa.

SIXTUS

SIXTUS V. PONT. MAX.
VIAS UTRASQUE
ET AD SANCTAM MARIAM MAJOREM
ET AD SANCTAM MARIAM ANGELORUM
AD POPULI COMMODITATEM
ET DEVOTIONEM
LONGAS, LATASQUE SUA IMPENSA STRAVIT
ANNO DOM. MDLXXXV. PONT. I.

In fronte Bibliothecæ ad dexteram
partem apparet.

EMBLEMA IX.

De Triplici continentia, sive castitate.

Emblemate hoc repræsentatur illud, quod providentiâ SIXTI V. operâ, divinoque consilio de servandâ continentia virginali, maritali, & viduali sancitum fuit. Est autem hoc loco allusio ad ipsum Pontificem per tres illos albos Montes in ejusdem insignibus positos, necnon per tres illas coronas Pontificias ad id quod *Regnum mundi* appellatur spectantes. Ponitur enim in summitate alborum Montium, qui puritatem, & castitatem significant, Virginum Chorus intrâ Coronam locatus, & circumseptus. Secundo loco Viduarum Chorus alterâ Coronâ cernitur circumdatus. Postremo autem loco conjugatorum tertiâ Coronâ circumvallatus, & custoditus conspicitur. Nam sicut Virginitas Viduitati, ita nuptiis casta viduitas laude, ac merito præferenda est. Hic ordo adsimilis est verbis Matthæi loquentis de fructu centesimo, sexagesimo, ac trigésimo. Virginitas enim centesimus, Viduis sexagesimus, Conjugatis verò trigésimus debetur fructus in fertili Ecclesiæ agro, quem integritatis flore vernantem, quem viduitatis gravitate pollentem, quem conjugii fructibus redundantem SIXTUS V. tamquam verus cultor omni labore colit, omni que industria exornat, & omni denique vigilantia custodit, ut Virginitas Angelorum vitâ hisce in terris florescat, fructuque centesimo non defraudetur; viduitas fidei Magistra vigeat, & sexagesimo non careat fructu: conjugaliſque societas fecundet, fructuque trigésimo non privetur, sed quasi in unum jugum juncta maneat, & perseveret. Hinc Blancus de hujusmodi beneficio à SIXTO V. ergâ Romam collato, ait:

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

VIRGO INTACTA MANET, NEC VIVIT
ADULTERA CONJUX,
CASTAQUE NUNC ROMA EST, QUÆ FUIT
ANTE SALAX.

SI quis profectò Blancum diligentèr examinet, eum Martialem alterum judicet, nisi quòd ille Hispanus, hic Gallus: ille lascivior, & latini sermonis non adeò candidus observator, hic pudicitia, & puritatis latinæ linguæ amator, & cultor: ille Domitiani Imperatoris res Romæ gestas acutis Epigram-

matibus concludit, hic Mœcenatis sui SIXTI V. præclara facinora ingeniosis versibus Romæ celebrat. Hoc verò admirabilius est, quòd quæ Domitiani cecinit ille, hic eadem ferè à SIXTO V. facta, sed splendidiore, & Christianam pietatem, Pontificiamque potestatem omnino redolentia nunc decantat. Et ut pleraque alia missa faciam, unum tantum proponam exemplum, quod ad rem nostram mirificè facit. Antè enim Domitiani tempora adeò Romæ viguerat impudicitia, ut Martialis quodam in Epigrammate Domitiani laudes in reformandâ Urbe extollens, ac temporis acti licentiam, effrenatosque libidinis impetus exprobens in hujusmodi exclamationem proruperit:

At prius, ò mores, & spado mæchus erat.

Et alio in loco dum quamplurima ejus merita ergâ Urbem recenset, eique Romam ob tot tantaque beneficia plurimum debere fatetur, hunc in modum Imperatoris laudes concludit:

Plus debet tibi Roma quoddam pudica est.

Blancus igitur ad id quod contrâ Stupratores, & Adulteros à SIXTO V. sancitum fuit, alludens, Romam nunc castam appellat, quæ fuit antè salax.

EMBLEMA X.

De Sacello Sixtiniano.

Hoc Emblemate repræsentatur Sacellum illud Sixtinianum numquàm satis laudatum, tum ob egregiam architecturam, structuramque magnificentissimam, diversorum generum lapidibus pretiosis, columnis, & statuis marmoreis, pulcherrimisque picturis, auroque ornatam; tum maxime ob Christi infantis Domini, & Salvatoris nostri Præsepe, quod hunc locum magis verendum, omni-que admiratione, atque devotione spectandum, contemplandumque reddit. Nam, SIXTUS V. in suum hoc Sacellum transtulit dictum Præsepe, & in medio locavit: ad quod per gradus descenditur. Ex uno Sacelli latere, & Monumentum & Simulacrum Pii V. Ex altero autem Sepulchrum SIXTI V. ex marmore candenti onychino, aphrico, omniſque alterius generis nobilissimo confecta, cernuntur. Infrâ autem Simulacri Pii V. pedes hæc luculenta Epitaphia leguntur:

PIO V. PONT. MAX.

EX ORD. PRÆDICATORUM

SIXTUS V. PONT. MAX.

EX ORD. MINORUM

GRATI ANIMI MONUMENTUM

POSUIT.

Alte-

Conc. Flor.
Decc. 19.

Matt. 13.

Amb. lib. de
Vid. tom. 4.

Alterum verò , quod illi mox subiungitur , in hanc verborum formulam extat :

PIUS V. GENTE GISLERIA. BOSCHI IN LIGURIA NATUS, THEOLOGUS EXIMIUS; A PAULO III. IN INSUBRIA HÆRETICÆ PRÆVITATIS INQUISITOR, A JULIO III. SANCTÆ INQUISITIONIS OFFICII COMMISSARIUS GENERALIS, A PAULO IV. EPISCOPUS SUTRINUS, DEINDE S. R. E. TT. S. MARIE SUPER MINERVAM PRESBYTER CARD. ET A PIO IV. ECCLESIAE MONTIS REGALIS, IN SUBALPINIS ADMINISTRATOR FACTUS: EO VITA FUNCTO, SUMMO CARDINALIUM CONSENSU PONT. MAX. CREATUR, QUI VETERES SANCTOS PONTIFICES ÆMULATUS, CATHOLICAM FIDEM PROPAGAVIT, ECCLESIASTICAM DISCIPLINAM RESTITUIT, TANDEM GESTARUM RERUM GLORIA CLARUS, DUM MAIORA MOLITUR, TOTIUS CHRISTIANÆ REIPUBLICÆ DAMNO NOBIS ERIPITUR. KAL. MAII MDLXXII. PONT. ANNO VII. ÆTATIS SUE LXVIII.

Aliis etiã imaginibus undiquè collustratur, quæ non historiæ instar narrant, sed ob oculos ponunt præcipua quædam acta. Est ea in primis, qua apparatus pompæ exprimitur, cum Pontifex creatus sollempni ritu coronatur. A dexterâ ejus cernitur actio figuris expressa, cum Marcum Antonium Columnam classis Pontificiæ Præfectum pronunciat, & constituit. A sinistrâ extat etiã ad posteritatem prodita, altera actio, quæ Sfortiam, sanctæ Floræ Comitē, Pontificii auxiliarii exercitus ducem, contra perduelles Caroli Noni, Galliæ Regis, Ecclesiæque hostes decernit. Pugnæ navalis designatio, & classis Christianæ contra Turcas strenue ad Echinadas pugnantis descriptio, expressa item figuris, alio loco apparet, brevique ac illustri narratur elogio hoc :

SELINUM, TURCARUM TYRANNUM, MULTIS INSOLENTEM VICTORIIS, INGENITI PARATA CLASSE, CYPROQUE EXPUGNATA, CHRISTIANIS EXTREMA MINITANTEM, PIUS V. FOEDERE CUM PHILIPPO II, HISPANIARUM REGE, AC REP. VEN. INITO, M. ANTONIUM COLUMNAM, PONTIFICIÆ CLASSIS PRÆFICIENS, AD ECHINADAS, HOSTIBUS XXX. MILL. CÆSIS, X. MILL. IN POTESTATEM REDACTIS, TRIREMIBUS, CLXXX. CAPTIS, XC. DEMERSIS XV. MILL. CHRISTIANIS A SERVITUTE LIBERATIS, PRECIIS, ET ARMIS DEVICIT.

Ex alterâ parte imago cernitur prælii, & victoriæ, quæ, eo ipso ducē Sfortiâ, in Gallia de hæreticis reportata est: habetque item incisam inscriptionem hanc :

GALLIAM CAROLO IX. REGE, PERDUELLIUM, HÆRETICORUMQUE NEFARIIS ARMIS VEXATAM, UT DE REGNO, DEQ. RELIGIONE ACTUM VIDERETUR, PIUS V., SFORTIÆ, COMITIS SANCTÆ FLORÆ DUCTU, MISSIS

EQUITUM, PEDITUMQUE AUXILIARIIS COPIIS, PERICULO EXEJIT. HOSTIBUSQUE DELETIS, VICTORIAM REPORTAVIT, REGI REGNUM CUM RELIGIONE RESTITUIT. SIGNA DE HOSTIBUS CAPTA, AD LATERANENSEM BASILICAM SUSPENDIT.

Habet præterea Sacellum hoc Sixtianum hemicyclia sex suo loco disposita; in quorum primo, Apostolorum Principis Petri, in altero Beati Pauli Apostoli, in tertio Sancti Dominici Confessoris, in quarto Sancti Petri Martyris, in quinto Seraphici Francisci, in sexto Sancti Antonii Patavini simulacra, marmore pulcherrimo exculpta cernuntur.

De his omnibus Petrus Galesinus Proton. Apostolicus in translatione Corporis Pii V, eleganti & solutâ scripsit oratione. Hæc igitur, & multo plura, quæ verbis explicare nemo potest, contemplatus Inscriptionis Auctor, mirâ scilicet rerum pulchritudine, summâ artis excellentiâ, & loci veneratione captus hunc in modum ait :

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

VIRGINIS AESISTIT MIRARI TEMPLA DIANÆ, QUI FANUM HOC INTRAT, VIRGO MARIA, TUUM.

Hicce in Versibus allusio est Dianæ Virginis ad Beatam Mariam semper Virginem, Virginem scilicet antè partum, in partu, & post partum; Virginem sine exemplo, Virginemque ut multa paucis complectar, quæ nec sibi similem visa est, nec habere sequentem, ut Ecclesia sacrosancta testatur. Blancus igitur, hac allusione, & comparatione, poeticâ Sacellum hoc Sanctæ Mariæ ad Præsepe dicatum ostendit admirabilius esse Dianæ Templo, quod adnumeratum fuit inter septem Mundi miracula, quæ sunt Mausoleum ab Artemisia Cariæ Reginâ in memoriam viri extructum, Colossus solis apud Rhodios, Jovis olympiaci simulacrum ex ebore à Phidia factum, Muri Babylonis quos Semiramis Regina constituit, Pyramides in Ægypto, Domus Cyri Medorum Regis, quam Memnon arte prodigâ, illigatis auro lapidibus, fabricavit, & Dianæ Ephesiæ Templum quod summæ magnificentiæ fuit, & admirationis apud præfatos, ducentis viginti annis factum à totâ Asiâ; cujus longitudo erat 425. pedum; latitudo verò 220. Columnæ centum viginti septem à singulis Regibus factæ, sexaginta pedum altitudine; & ex his triginta sex cælata, ut apud Plinium fusissime videre licet. Hoc autem Templum Herostratus Ephesius, homo ignavus & scelestus suis manibus incendit, ut eâ re nominis immortalitatem compararet.

Ut igitur Blancus Dianæ Templum à Sacello Sixtiano superatum esse indicet, Beatam Mariam semper Virginem alloquens ait; *Qui tuum, Virgo, ingreditur Sacellum, Dianæ Templum admirari absistit, id est, desistit.* Absistere enim pro *desistere* ponitur. Sic Virgilius; *Absi-*

Antiph. ad
Laud. Nat.
Dom.

Lib. 34. cap. 7.

Septem Mundi
di miracula.

Lib. 7. cap. 28.
& lib. 36. c. 5.
& Strabo
lib. 14.

Virg. 6. & 8.
Æneid.

Abſiſte moveri ; Abſiſte rogando , Sic Claudia-
nus ; *Abſiſte rogari* . Sic & alii hoc verbo uſi
ſunt . De hoc Sacello Sixtiano opus elegan-
tiſſimum carmine Heroico in tres libros di-
ſtinctum edidit Franciſcus Baſeſius .

E M B L E M A XI.

*De Obeliſco ad Aedes Sanctæ Mariæ
de Populo erecto .*

E Mblemate hoc ob oculos ponitur Obe-
liſcus ille Hieroglyphicis inſignitus no-
tis , & in Circo Maximo olim locatus ; nunc
verò ante Aedes Sanctæ Mariæ de Populo à
SIXTO V. translatus , & erectus , ad Sanctiſ-
ſimam Chriſti Crucem ſuper Montes, ac Stel-
lam in faſtigio Obeliſci poſitam ſuſtinendam ,
ut ſignificetur , hiſce in terris , atque in Cælo
Crucem ipſam regnare .

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

MAXIMUS EST OBELUS , CIRCUS QUEM
MAXIMUS OLIM
CONDIDIT , ET SIXTUS MAXIMUS INDE
TRAHIT .

Obeliſci alti-
tudo .

Circi maximi
longitudo , &
laticudo .

Circus , in quo erat Obeliſcus hic , alti-
tudinis centum & ſex palmorum citrà
baſim , appellabatur *Maximus* , vel quia ma-
ximus erat Circorum omnium , qui quatuor
erant in Urbe primarii , vel quia , teſte Annio
Viterbienſi , Vertumno Jano Deorum maxi-
mo ab ipſis gentilibus ſacratus erat . Hic lo-
cus , in quo ludi fiebant longitudine ſtadio-
rum trium , hoc eſt paſſuum 437 . latitudine
verò 125 . à Tarquinio primùm conſtructus ,
à Cæſare autem dictatore in ampliorem , &
nobilioſiorem , ditioſioremque formam 40000 .
Sextertiis redactus , ducenta & ſexaginta ho-
minum millia ſedentium capiebat . Hinc for-
ſan Inſcriptionis Auctor ad magnitudinem
Circi maximi alludere voluit dicens , maxi-
mum eſſe Obeliſcum , cùm tamèn Lateranenſi ,
& Vaticano ſit longe minor . Qui autem
eum è Circo maximo ad hunc locum tranſtu-
lit , & erexit , tum nomine , tum re non ſolùm
Pontificiâ poteſtate , ſed rebus etiâ geſtis
verè maximus eſt , & jure dici debet . In
huius Obeliſci baſi hæc Inſcriptio olim in-
ſculpta legebatur .

IMP. CÆſAR DIVI F. AUGUSTUS
PONTIFEX MAXIMUS
IMP. XII. COS. XI. TRIB. POT. XIV.
ÆGYPTO IN POTESTATEM
POPULI ROMANI REDACTA
SOLI DONUM DEDIT .

Inſcriptiones novæ in Obeliſci baſi non-
dùm exculptæ ſunt , hinc ipſæ hoc in loco ap-
poni non potuerunt .

E M B L E M A XII.

De Domo Mendicantium .

Hoc Emblemate repræſentatur Summa
SIXTI V. pietas , Domusque Mendi-
cantium uſui , magnâ liberalitate ab eodem

Summo Pontifice conſtructa . Hic enim tam-
quàm verus Paſtor ſuis ovibus non ſolùm
panem Spiritualem , ſed etiâ corporalem
præbere ſtudet , dum tot pauperes mendicita-
te laborantes unum in locum cogit , atque
inibi poſt largam annonam Urbi compara-
tam , divino primùm verbo deindè temporali
cibo alendos , & cætera humanæ indigentiae
neceſſaria iſdem ſubminiſtranda diligenter
curat : nec amplius tot pauperes , tam ſenes ,
quàm juvenes , & filios parentibus orbatos ,
& mulieres , necnon Virgines , & Viduas ge-
mentes , auxiliumque poſtulant per Ur-
bem , & per Eccleſias turmatim ire patitur .
Quod qui hodiè fieri non videt , ſed potiùs
mendicis Urbem carere cernit , admirari non
deſiſtit . Hinc Inſcriptionis Auctor huius no-
vitatſ cauſam , interrogatione præmiſſa ,
hunc in modum exponit .

INSCRIPTIO EMBLEMATIS

QUÆRIS , CUR TOTA NON SIT MENDICUS
IN URBE :

TECTA PARAT SIXTUS , SUPPEDITATQUE
CIBOS .

PUlchrè dubium dilvit , & admirationem
tollit Inſcriptionis Auctor : potuiſſet
enim verè admirari qui olim tot pauperes ,
& mendicos in Urbe vidiffet : vel qui modò
tantùm ad Urbem acceſſiſſet , & in tantâ ho-
minum frequentia nullum mendicum cerne-
ret . Itaque Inſcriptionis Auctor ait : *Tecta
parat Sixtus* : Id pertinet ad Ptochodochium ,
idèſt ad locum mendicis recipiendis deſtina-
tum . *Suppeditatque cibos* : Id ſpectat ad Pto-
chotrophium , idèſt , ad locum mendicis alen-
dis paratum . Hinc domus hæc *Mendican-
tium* dicta , à SIXTO V. conſtructa , & Pto-
chodochium , & Ptochotrophium ſimul eſt :
in quam domum recipiuntur , & inibi aluntur
mendici . In cujus rei teſtimonium ad por-
tam Domus hæc Inſcriptio marmore incisa
legitur .

SIXTUS V. PONT. MAX. PICENUS
PAUPERIBUS PIE ALENDIS
NE PANE , VERBOQUE CAREANT
MULTO SUO COEMPTAS AERE ,
HAS AEDES EXTRUXIT ,
APTAVIT , AMPLIAVIT ,
PERPETUO CENSU DOTAVIT
ANNO DOM. MDLXXXVII. PONT. II.

E M B L E M A XIII.

*De ſtatua Sancti Pauli in Columnæ
faſtigio locatâ .*

Hoc Emblemate repræſentatur Dedicatio
Statutæ Aeneæ S. Pauli ſuper Col-
umnæ Cochlidem Antonianam à SIXTO V.
collocatæ . Hæc Columna altitudinis palmo-
rum 279 . citrà baſim gradus marmoreos in-
trinſecus ducentos ſex , & fenestellas ſexa-
ginta ſex habens , Antonino Imperatori , co-
gnomen-

De hac historia vide infra.

Euseb. in Chron. Volaterr. & alii.

gnomento Pio, ob pietatem, & clementiam sibi ab hominibus adscriptam, à M. Antonio Philosopho, ejus filio adoptivo erecta, & variis ejusdem gestis, & victoriis miro artificio exsculpta, dedicata est.

Hic, anno Domini CXL, regnare coepit, & Eusebio teste, primus permisit, ut Resurrectio Dominico die celebraretur. Simulacrum ejus in fastigio hujus Columnæ, ut in numismatis videre licet, olim cernebatur: nunc verò SIXTI V. jussu Sanctissimo, Statua S. Pauli jure conspicitur. Quare Inscriptionis Auctor ait.

INSCRIPTIO EMBLEMATIS

JURE ANTONINUM PAULO VIS, SIXTE, SUBESSE.

NAM VERE HIC PIUS EST, IMPIUS ILLE PIUS.

Elegantem nominis, & rei allusionem tangit Blancus, dum rationem reddit, cur SIXTUS V. Antonino Pio Columnam ademerit, ut eam Paulodaret: nimirum, quia Paulus verè pius, fuit Christianæ pietatis disseminator, Doctor egregius, & fortissimus Christi athleta: ille verò, licet pietatis politicæ nomen fortitus fuerit, re tamèn ipsâ ethnicâ impietate pollutus extitit, & verâ fortitudine, & eloquentiâ, quibus Imperator falsò laudabatur, ab eodem Paulo longè superatus fuit. Itaque non solum ob dictas rationes in Columna Antoniana triumphum jure agit, verumetiâ ob eam causam, quæ de Petro in Columna Trajana triumphum gerente in Emblemate quarto fuit assignata. Inscriptiones novæ in Columnam, incidendæ ad hanc usquè diem incisæ non sunt; hinc ipsæ hoc in Emblemate apponi non potuerunt.

EMBLEMA XIV.

De Translatione Pii V.

Pius V. Pont. Max. vitæ sanctimoniâ clarissimus in Basilica Sancti Petri Tumulo non satis nobili jacebat: SIXTUS autem V. grato ergà illum animo in Sacello suo Monumentum magnificentissimum eidem extruxit, illiusque corpus sollempni pompâ, magnâque cujusvis ordinis hominum frequentia eò transferri jussit.

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

TRANSFERS SIXTE PIUM: TRANSFERRE AN DIGNIOR ALTER,

TRANSFERRI AN VERO DIGNOR ALTER ERAT?

Subtilis est Inscriptionis Auctor, & paucis verbis multa complectitur, dum ait; Transferri Pium V. à SIXTO V. hoc est, Pontificem dignissimum à Pontifice dignissimo, nequè digniorem à digniore potuisse trans-

ferri. De hac translatione Petrus Galesinius Proton. Apost. eleganter, & erudite scripsit.

EMBLEMA XV.

De Obelisco ad Aedes Sanctæ Mariæ de Præsepe suo.

Hoc Emblema est Obelisci, quem Octavius Augustus erexit in Mausoleo, quod in Valle Martiâ non procul ab Aedibus Sancti Rocchi sibi, & posteris Augustis magnificentissimè construxit. In hoc celeberrimo Sepulchro erant statuæ Aneæ, atquè marmoreæ cum inscriptione Pacis, & Victoriæ, & PP. ad honorem ipsius Augusti. Erant præterea ingentes, & pulcherrimæ Columnæ cum parietibus marmoreis, porphyreticisque lapidibus incrustatis, Mausoleum autem erat in excelsis fundatum molibus lapide niveo, & perpetuæ viriditatis arboribus coopertum in summum usquè verticem ad fluminis ripam exaggeratum; & in ejus summitate locatum fuerat Cæsaris Augusti Simulacrum ex ære fabricatum, duoque Obelisci Mausoleum ornabant, quorum unus altitudinem palmorum 70. est, quem antè Sancti Rocchi Aedes humi jacentem ad Basilicam Sanctæ Mariæ Majoris, ubi est Christi Præsepe, SIXTUS V. transtulit, & erexit. Hinc Inscriptionis Auctor ait.

Obelisci altitudo.

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

QUI REGUM TUMULIS OBELISCUS SERVIIT OLIM.

AD CUNAS CHRISTI, TU PIE SIXTE, LOCAS.

Pauca in fronte, sed à tergo multa hoc videtur continere distichon per hujusmodi antitheton *Tumuli*, & *Cunarum*, mortis scilicet, & vitæ, Tyrannorum, & veri Regis Christi Salvatoris nostri. Inscriptionis enim Auctor his duobus versibus dicta omnia, multoque plura comprehendere visus est, dum ait hunc Obeliscum inservisse olim Tumulis, & sempiternæ morti Regum, nunc verò servire nascenti Christo, Regi regum, ac veræ, æternæque vitæ Auctori. Hinc quantò præstantior est vita æterna, quam mors numquàm finem habitura, ita Obeliscus præstantius sibi munus, & obsequium comparavit. Quare non immerito Joannes Chrysostomus vitam nostram, & Christi ortu nascentem animo revoluens, Salvatoris nostri nativitatem omnium festorum Metropolim esse asseveravit. Inscriptiones sunt quæ sequuntur.

Io: Chrysost. tom. 3. in fine de beato Philogonio.

I.

CHRISTUS PER INVICTAM CRUCEM POPULO PACEM PRÆBEAT, QUI AUGUSTI PACE IN PRÆSEPE NASCI VOLUIT.

II.

CHRISTUM DOMINUM, QUEM AUGUSTUS DE VIRGINE NASCITURUM VIVENS ADORAVIT, SEQUE

SEQUE DEINCEPS DOMINUM DICI VETUIT,
ADORO.

III.

SIXTUS V. PONT. MAX. OBELISCUM
ÆGYPTO ADVECTUM AUGUSTO IN EJUS
MAUSOLEO DICATUM EVERSUM DEINDE,
ET IN PLURES CONFRACTUM PARTES IN
VIA AD SANCTUM ROCCHUM JACENTEM
IN PRISTINAM FACIEM RESTITUTUM
SALUTIFERÆ CRUCI FELICIUS HIC ERIGI
JUSSIT, ANNO DOM. M.D.LXXXVII.
PONT. III.

IV.

CHRISTI DEI IN ATERNUM VIVENTIS
CUNABULA LÆTISSIMÆ COLO QUI MORTUI
SEPULCHRO AUGUSTI TRISTIS SERVIEBAM.

EMBLEMA XVI.

De Triremibus, sive de Classe Pontificiâ.

EMblema, quod ad dexteram introitus
Bibliothecæ Vaticanæ primò cernitur,
Classem Pontificiam complectitur: quam
SIXTUS V. ad abigendos piratas, qui nostra
Italiæ maria frequentè infestabant, & in
ipsum Italicum solum non rarò incurrebant,
& omni ferocitate grassabantur. De SIXTO V.
Triremibus elegantissimè, & eruditè scripsit
Antonius Quarengus, vir perpolitus quidè
literis ornatus.

Hoc autem animadversione dignum est,
respondere sibi invicem, & ex adverso loco
sita esse hæc duo Emblemata, liberationis
scilicet Italiæ, quod à læva primùm apparet:
& hoc Classis Pontificiæ, quod ut diximus,
primùm à dextra conspicitur. Id quod factum
est, ut ex unâ parte, Terra ipsa prædonibus
liberata, & ex altera sit Mare piratis perpur-
gandum. Hinc Inscriptionis Auctor ait:

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

INSTRUIT HIC SIXTUS CLASSES, QUIBUS
ÆQUORA PURGET,
ET SOLYMOS VICTOS SUB SUA JURA
TRAHAT.

Mirum non est, hoc loco Inscriptionis
Auctorem non solum de piratis ex-
pellendis, verum etiã de sacro bello, &
Turcarum extirpatione agere, cum alibi,
præsertim verò in suo Eucharistico carmine
omnes ingenii sui vires, & nervos videatur
intendisse ad bellum in Turcas concitandum,
& promulgandum. Hoc item superioribus
diebus declaravit elegantissimo illo Epi-
grammate, quod hunc in modum exorditus
est:

*Postquam Italis victos exegit finibus hostes
Et mihi adhuc restant æquora, Sixtus ait.*

Sed quamvis Blancus id apertè dixerit,
ego tamèn ex eo Navis Emblemate recondita
quædam intelligenda esse suspicor, dum arca-
na contemplor antiquorum, qui hoc com-

mento, sive potiùs Hieroglyphico non solum
manifestam oppugnationem contrà hostes, tu-
telam pro se, refugium, atque securitatem,
verum etiã salutem, & felicitatem præse-
ferre studebant. Id quod ex numismate Jani,
qui in Italiam venit, nobis planum sit, in cu-
jus numismatis alterâ parte Navis: & ex al-
terâ ipse Janus geminus in æs incidebantur.
Qua de re Ovidius hunc morem scrutatus
dixit:

*At bona posteritas puppim signavit in ære
Hospitis adventum testificata Dei.*

Ex hoc numismate manavit ad Posteròs
lusus quidam, sed mysticus, & in quibusdam
Europæ partibus ad hanc usque diem serva-
tus, & à paucis intellectus, quo pueri dena-
rios in sublime jactantes, exclamabant, *aut
caput, aut navim*: quorum altero, post fir-
matum humi nummum, inspecto, ejus erat
victoria, qui divinasset: cujus lusus genus
hodiè in Italia sub nomine Sanctissimæ Cru-
cis, per quem salutis nostra advenit, & sub
Sancti nomine fieri solet. Manavit inde in
posteriores Romanos usus incidendæ Navis
in numismata, sicut videre est in Adriani
nummo: in cujus alterâ facie Navis, cum
his literis: S. C. COS. III. PP. cernitur: in al-
terâ verò hæc legitur inscriptio: *Felicitati
Aug.* Idem in Augusti nummo cum eadem,
inscriptione conspicitur. Navis item felici-
tatis, & salutis indicium erat apud Athenien-
ses, ut Plato in Phædone testatur. Christia-
na tandem pietas felicissimi successus, & salu-
tis suæ signum habet, Navem ipsam cum
Piscatore Petro tam in familiari Summi Pon-
tificis annulo, quam in aureis Apostolici
fisci nummis expressam felicitatem, & salu-
tem tot annis antea præmonstratam, sed ab
iis, qui verum Deum ignoraverunt, non in-
tellectam. Quod enim Ovidius de Nave Jani
dixit:

Plato in Phædone.

Hospitis adventum testificata Dei,

Sumptum fuit ex altiori disciplinâ ab eo
ignotâ, qua homines admoniti forent, hospi-
tem adventurum, Petrum scilicet Christi Vi-
carium, qui Nave, hoc est in Ecclesiâ, ve-
rum Dei cultum, & salutem humano generi
subministraret, ut factum est. Quod etiã,
ni fallor, numismata quædam, quæ nuper
ad manus meas pervenerunt, præferre vi-
dentur: in quorum alterâ parte SIXTI V. effi-
gies: in alterâ verò Navis conspicitur cum
hac Inscriptione, *Terra, Mari securitas*: quæ
profectò securitas, & salus ex Pontificatu
SIXTI V. mirum in modum in Christiano Or-
be viget.

De omnibus penè rebus hucusque à me
explanatis, & à SIXTO V. Pontifice Maximo
præclare gestis Joannes Franciscus Bordinus,
varia carmina elegiaca superiori anno edidit,
& figuras ipsas suo in libello repræsentavit.
Hæc de Emblematis. Nunc reliquum est, ut
ad Bibliothecas accedamus.

BIBLIOTHECIS

A D

LÆVAM BIBLIOTHECÆ
VATICANÆ,

*Per Federicum Ranaldum Valven, Bibliothecæ Custodem excogitatis,
& per Petrum Galefinum Protonotarium, Apostolicum, &
Silvium Antonianum Sacri Collegii Illustrissimorum
S, R, E, Cardinalium Secretarium dispositis,
atque Inscriptionibus illustratis,
& per Pictores penicillo
representatis.*

BIBLIOTHECARUM usus apud omnes Populos, Hebræos scilicet, Græcos, Latinos, atque Barbaros frequentissimus fuit semper. Id quod non sine ratione factum esse asseverandum est, cum vivos

Præceptores habere semper nobis non liceat, aut saltem non semper doctos, & præclaros Viros. Hinc à Regibus olim, & Imperatoribus, & locupletibus hominibus, bonarumque artium cultoribus, vel certè earundem amatoribus jamindè à priscis illis temporibus ad hanc usque diem Bibliothecæ in pretio fuerunt, ut in iis optimorum Auctorum libri reconderentur: & ex iisdem suo item tempore tamquam è Penu depromerentur. Institutum, est verè insigne, & omni ex parte, laudandum: & antequàm Typographica ars fuisset inventa, summioperè necessarium, ut veterum scripta ab interitu, & disciplinæ ab oblivione vindicarentur. Harum rerum, Typographiæ scilicet, ac Bibliothecæ institutum SIXTUS V. ad omnia præclara, & Pontificia sanè opera, omnique laude, admirationeque digna conficienda natus, veterum omnium, ingenia, generososque animos, eorumque operam tum ingenti rerum gestarum copiâ, tum etiâ magnitudine, atque præstantiâ longè superans, majorem in modum præstitit. Illam enim in Vaticano ad Sanctorum Patrum codices restituendos, Catholicamque disciplinam toto terrarum orbe propagandam instituit. Hanc autem ad veterum Scriptorum monumenta excolenda, atque conservanda publicæ studiosorum commoditati, universæque Reipublicæ Christianæ utilitati, feliciter, ut solet omnia, omniumque admiratione, restituit. Ad hujus verò Bibliothecæ

ornatum, omniumque Literatorum solatium, insigniores, ac vetustiores Bibliothecæ non solum sacræ, sed etiâ profanæ per Pictores in pariete expressæ, repræsentantur: quarum prima Hebræa est, ut infra videre licet.

BIBLIOTHECA HEBRÆA

In sinistro angulo depicta Bibliothecam Vaticanam ingredienti primum sese offert.

Bibliotheca Hebræa in Templo erat, ubi Prophetarum libri, & Judicum, ac Regum acta asservabantur: & jamindè à Moyse ex diuino jussu ortum habuit: Deus enim, Amalech devicto, dixit Moyfi: *Scribe hoc ob monumentum in Libro, & trade auribus Josue.* Hinc de hujusmodi Bibliotheca in 2. Machabæorum libro apertè legitur hunc in modum: *Inserchantur autem in descriptionibus, & commentariis Nehemiæ hæc eadem, & qualiter construens Bibliothecam, congregavit de regionibus libros, & Prophetarum, & David, & Epistolæ Regum, & de donariis.* Moyses denique, ut in Deuteronomio legitur, postquam verba legis conscripsit, Levitis, qui fœderis Arcam portabant, præcepit dicens: *Tollite librum istum, & ponite eum in latere Arcæ fœderis Domini Dei vestri, ut sit ibi contra te in testimonium.* Id quod in prima sinistri anguli parte repræsentatur, ubi Moyses Levitis juxta fœderis Arcam adstantibus librum porrigere cernitur. Quam rem Inscriptio hunc in modum expressè declarat:

MOYSES LIBRUM LEGIS LEVITIS
IN TABERNACULO REPONENDUM TRADIT.

EX alterâ anguli parte nonnullæ imagines depictæ Bibliothecam diligenter tractare videntur, ubi repræsentatur Bibliotheca illa,

161. Hispal.
lib. 7. crymol.
cap. 3.

De Instit.
Cler. cap. 54.

Geneb. lib. 2.
Chron.

Ex 4. lib. Es-
dræ non ca-
nonico c. 14.

illa, quam Esdras Sacerdos, & scriba post incensam legem à Chaldaïs, cum Judæi regressi sunt in Hierusalem, divino afflatus spiritu reparavit, cunctaque legis, ac Prophetarum volumina, quæ fuerunt à Gentibus corrupta, accuratè, ut Rabanus Maurus ait, correxit: totumque vetus Testamentum in duos, & viginti libros distinxit, ut tot libri essent in lege, quot literæ apud Hebræos habentur. Hic item non solum libros emendavit, sed etiam præter illos duos canonicos, qui sub ejus nomine in Bibliis Sacris leguntur, quatuor, ac ducentos libros edidit, ut nos testatum legimus: ex quibus septuaginta libros non nisi sapientibus tradendos esse ait. Hinc nonnulli suspicati sunt Cabbalam apud Hebræos ab ipso collectam fuisse, hujusque generis libros Picus Mirandulanus, mirum naturæ Monstrum, sese habuisse scribit. Hic igitur Esdras, ut missa isthac faciamus, non solum libros corruptos correxit, aliosque confecit, sed Bibliothecam Hebræam restituit, restitutam auxit, & auctam diligentèr conservandam curavit, ut videtur præferre Inscriptio, quæ in hanc legitur formam:

ESDRAS SACERDOS, ET SCRIBA
BIBLIOTHECAM SACRAM RESTITUIT.

SCHOLA BABYLONICA

In prima Interfenestrio depicta.

Anno mundi
3568.

Dan. 1.

Dist. 27. Qui
de mensa.

Dan. 1.

Dan. 2.

Epiph. de vi-
ta prophet.

IN primo Interfenestrio Schola Babylonica jussu Nabuchodonosor regis instituta representatur: in eâ enim pueri, in quibus non erat macula, formæ elegantes, & decori, & de regio semine orti, literas, & linguam Chaldæorum docebantur, ut inibi per tres annos victu regio nutriti coram Rege deinde stare, ejusdemque Regis negotia tractare possent. Hac in Scholâ, Daniel Propheta de stirpe David regiâ adhuc ferè infans captivus è Judæâ in Babyloniam perductus unacum Ananiâ, Azariâ, & Misaele sociis puerulis cernitur. Hi Chaldæorum linguam, eorumque artes, omnes per trium annorum spatium didicerunt, non ut doctrinam Babylonicam sequerentur, sed ut eam reprobarent, sicut de Moyse legitur, qui eodem consilio omnem sapientiam Aegyptiorum adeptus fuit. Hi propter abstinentioniam, ac divinæ legis obedientiam cibis regis vesci noluerunt, sed leguminibus tantum, & aquâ contenti cæteris sapientiores, & pulchriores aliis, qui cibo regio vescebantur, reperti sunt: per quos deinde apud Chaldæos, & Persas Dei religio latè propagata fuit. Daniel verò omnium visionum, & somniorum intelligentiam à Deo accepit: & vir factus, ut ait Epiphanius, fuit ad spectu aridissimus, & squalore obsitus: in favore autem, & gratiâ perquam speciosus. Triennio expleto, Daniel cum sociis à Rege accersitur per Eunuchorum Præpositum, qui cum Eunuchis, cui horum puerorum cura demandata fuerat, hac de accensione nonnullis præstolantibus loqui præferret. Hac in Scho-

Ang. Rocca Oper. Tom. II.

lâ Daniele, tresque ejus socios, necnon & alios literarum studio operam navantes videre est: quorum alii legere, alii scribere, alii verò meditari videntur. Hujus Scholæ Inscriptio est:

DANIEL, ET SOCII LINGUAM,
SCIENTIAMQUE CHALDÆORUM EDISCUNT.

EX alterâ hujusce Interfenestrii parte complures imagines conspiciuntur, quæ consultationem, si vè potius decretum perquirendum de Templi instauratione representant, ut inscriptio, quæ eo loci legitur, apertè declarat his verbis:

Esdræ c. 5.
& 6.

CYRI DECRETUM DE TEMPLI INSTAURATIONE
DARII JUSSU PERQUIRITUR.

Ut autem ambiguitates de instauratione Templi è medio tollantur, nonnihil dicere operæ pretium duxi. Templum Domini à Salomone anno ab Orbe condito 3146. constructum annis centum, & quadraginta tribus, prius quam Tyrîi Carthaginem Coloniam conderent, Josepho teste. Hoc Templum, augustissimum fuit, & omni admiratione dignum, ita verò, ut illa septem Mundi miracula longè superaret: constructumque fuit centum quinquaginta tribus millibus Profelytarum inter Israelitas inventis, qui ad lapicidinas, & ad lapides, & saxa in opportunum locum asportanda operas suas præstarent. Anno verò ab orbe condito 3569. tam Hierusalem, quam Templum in tertiâ captivitate à Babyloniis solo æquatur. Anno autem mundi 3638. Templi instauratione à Cyro conceditur, & à Zorobabele, fundamenta jaciuntur, sed jussu Artaxerxis structura intermissa, anno 2. Darii longimani perficitur. Anno autem Mundi 4157., & anno Christi 69. invito, & renitente Tito, Templum hoc à militibus incensum fuit, ita ut humanâ industriâ ignis extingui non potuerit. Ter Templum deinde Judæi instaurare conati sunt, sub Hadriano, sub Constantino Magno, & Juliano Apostatâ, qui non solum à vitâ monasticâ, ut fertur, sed etiam à Catholica fide descivit. Hic, ut ait Joannes Chrysostomus, omnium Imperatorum impiissimus bonos sanctosque mores, Christianamque vitam evertere studuit, dum monasticam vitam professores fœdissimâ sævitiâ necandos, scholas item claudendas, sacros Codices omnes comburendos, & Ecclesias devastandas curabat, Ecclesiæque hostes, & apostatas fovebat. Hic denique, tamquam Christi hostis scelestissimus, ut ejus nomen omnino deleteret, si potuisset, Anno à Christi Salvatoris nostri ortu 356. pro Templo Judæis iterum, hoc est tertiâ vice, ædificando, etsi ipse Idolis serviebat, pecunias tamèn contulit, & artifices undiquè evocavit furens, ut Domini sententiam everteret, qui Templum Salomonicum deinceps instaurari non patitur. Hinc, ut ait Joannes Chrysostomus, cum artifices hoc tam impium scelus tentassent, fundamentaque aperire cœ-

Genebr. lib. 2.
Chron. anno
mundi 3146.

Lib. 2. antiq.

2. Paralip. 26
& 3. Reg. 7.

Genebr. lib. 1.
Chron. anno
mundi 3146.
& 3638.

Esdr. 1. c. 3. 4.

Esdræ lib. 3.
non canonico
c. 5., & 6.

Geneb. lib. 2.
Chron. Anno
Christi 69.

Homil. 3. ad-
vers. Judæos
tom. 5.

Homil. ut si-
pra ad fidei.

passent, multamque terram exhausissent, restaretque ut jam structuram aggredierentur; protinus ignis exiliens è fundamentis multos exussit, & intempestivam, atque impiam, pertinaciam interrupit. Quare hoc exemplo Judæi, suum ipsorum statum funditus deletum esse, nec eum amplius instauratum iri moventur, Deo ita jubente, qui cum infirmitati nostræ providens Ecclesiam suam sanctam, & Catholicam amplificari vellet, omnia illa subverti, & penitus tolli ita voluit, ut sine ulla cunctatione illis cessantibus, hæc vera, esse, pro quibus in illis typus præcesserat, crederemus. Erat enim prius Hierusalem urbs magna, & regalis, at ubi Templum Dei CHRISTUS venit, qui cælestis Hierusalem cepit aperire mysteria, deleta illa terrena, eo in templo lapis super lapidem non remansit. Erat prius Pontifex sanguine taurorum, & hircorum purificans populum: sed ex quo verus apparuit Pontifex, qui credentes suo purificaret sanguine, nusquam est ille Pontifex prior, nec ullus ei locus relictus. Altare fuit prius, & Sacrificia celebrabantur: sed ubi venit verus AGNUS, qui seipsum hostiam obtulit DEO, cuncta illa velut in tempus posita cessaverunt. Hæc ex Origene. Non est igitur quod Judæi tertium Templum materiale amplius expectent: tertium enim Templum spirituale advenit CHRISTUS, qui de seipso, hoc est de Templo corporis sui dixit: *Dissolvam Templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud.* Instauratio autem, quæ hoc in loco memoratur, est de secundo Templo, quod Zorobabel inchoavit, ut in tertio libro, qui Esdræ dicitur, videre est. Hic enim, & quartus quamvis canonici non sint, sunt tamen alicujus auctoritatis. Hæc de Scholâ Babylonicâ, necnon de Templi instauracione. Nunc reliqua persequamur.

BIBLIOTHECA GRÆCA.

IN secundo Interfenestrio Bibliotheca Græcorum repræsentatur: in cujus priori parte Pisistratus Atheniensium Tyrannus, in secundâ verò Seleucus Macedoniæ Rex, Nicanor dictus, unacum aliis imaginibus depicti cernuntur. Pisistratus enim primus in Græciâ creditur Bibliothecam instituisse: quam deinceps ab Atheniensibus auctam Xerxes Persarum Rex Athenarum potius abstulit, & ad Persas asportavit. Seleucus verò longo post tempore Athenas referendam curavit. Id quod Inscriptiones, quæ infra leguntur, aperte docent: quarum prior in hanc legitur formam:

PISISTRATUS PRIMUS ABUD GRÆCOS
BIBLIOTHECAM INSTITUIT.

Altera verò:

SELEUCUS BIBLIOTHECAM A XERXE
ASPORTATAM REFERENDAM CURAT.

BIBLIOTHECA ALEXANDRINA.

POST Græcam Bibliothecam in eodem Interfenestrio sequitur Bibliotheca Alexandrina, ab Alexandria Civitate nomen suscipiens, & à Ptolomæo Philadelpho, Ægypti Rege, & Stratonis discipulo, constructa. Hic enim, quod ad Bibliothecæ studium pertinet, cum Pisistratum æmularetur, maximis impensis, undique conquisitos, libros describi curavit, septuagintaque, vel ut ait Gell. septingentis voluminum millibus Bibliothecam instruit, quam ut sacris etiam Codicibus insigniret, vetus Testamentum ex Hebræo in Græcam linguam per septuaginta duos Interpretes ab Eleazaro Judæorum Pontifice ad hanc rem præstandam selectos trecentis plus minus autem Christum natum, annis transferri curavit. Quod ut ab eodem Eleazaro facilius impetraret, Judæos, ad centum viginti millia libertati restituit, & auri quinquaginta talenta ad crateras, & libatoria facienda, necnon, & gemmas fere innumeras Hierosolymam misit. Hi autem septuaginta duo viri apud Pharum Nili insulam in singulis cellulis, singuli, ut ait Augustinus, seorsum locati, Biblia interpretati sunt, tantâ Spiritus Sancti virtute, ut in omnibus planè convenirent; & ne in minimo quidem verbo discreparent, oracula de CHRISTO obscuriora, necnon de Sanctissimâ Trinitate Spiritus Sancti instinctu contegentes, ne Ptolomæo eorum mysteriorum non capaci scandalum afferrent, & ne canibus sanctum darent. Bello tandem Alexandrino, quod Julius Cæsar contra Ptolomæum gessit, ut Cleopatram ab ipso pulsam restitueret, cum Urbs à Cæsare fuisset incensa, hæc etiam Bibliotheca deflagravit, Translatione septuaginta Interpretum, ob divinam providentiam, servatâ. Hujus Bibliothecæ Præfectus erat Demetrius Phaleræus vir doctissimus, ac Theophrasti discipulus. Quare in prima hujus Interfenestrii parte Ptolomæus Rex, Demetrius Bibliothecarius, & Aristeas *ὑπεραριστῆς* Regis, cernuntur, dum ille Bibliothecam ingenti librorum copiâ struendam curat, & Veteris Testamenti translationem procurandam studet. In alterâ verò parte septuaginta Interpretes Sacros Codices Ptolomæo Regi offerre conspiciuntur. Inscriptiones autem ad hæc res explicandas sunt duæ, quarum prima est.

PTOLOMÆUS INGENTI BIBLIOTHECA INSTRU-
CTA HEBRÆORUM LIBROS CONCUPISCIT.

Altera verò est:

LXXII. INTERPRETES AB ELEAZARO MISSI
SACROS LIBROS PTOLOMÆO REDDUNT.

BIBLIOTHECA ROMANORUM

In tertio Interfenestrio depicta.

Bibliothecæ publicæ, undè triginta fuisset Romæ perhibentur, ex his autem duas saltem præcipuas, Palatinam scilicet, & Ulpianam

Joseph. lib. 11. cap. 2.
Euseb. lib. 5. hist. Eccl.

Gell. lib. 6. Noct. cap. 17

Aristeas Philadelphi *ὑπεραριστῆς*.

Iustin. Mart. Apol. 1. ad Gent.
Aug. lib. 18. de Civ. Dei c. 42.

Geneb. lib. 2. chron.

Aristeas pro-
rector Regis.
Ex Hieron
ep. 104. tom. 3.

Pub. Viâ.

Gell. lib. 17. Noct. cap. 17.

Geneb. lib. 2.
Chron. anno
mundi 4157.

Rom. 16. in
Levit.

Mat. 14.

Esdr. lib. 3. c. 5.

Gell. lib. 6.
Noct. cap. 17.

In quarto Interfenestrio depicta.

piam extitisse narrant historici : hæc ab Ulpio Trajano, ut ait Gellius, in Templo fuit instituta : illa verò ab Augusto in Palatino Monte, & in Apollinis templo tam Græcorum, quam Latinorum codicum copiâ mirifice fuit constructa, ut Svetonius, & Plinius testantur. Fuerunt item privatæ Bibliothecæ permultæ, Domitiana, & Gordiana, necnon Juliana, sive Cæsariana, Græcis, Latinisque scriptis refertissima à Julio Cæsare Marco Varroni commissa. Primus autem, qui in Urbem librorum copiam advexit, fuit Paulus Æmilius, Porcenæ Macedonum rege devicto, Sed Asinius Pollio Romæ primus tam Græcas, quam Latinas Bibliothecas promulgavit, additis Auctorum imaginibus in atrio de Manubiis magnificentissime constructo.

In hoc autem Interfenestrio de libris Sibyllinis historia, Palatinaque Bibliotheca repræsentantur : ubi mulier quædam, Sybilla scilicet Cumæa, ut suspicor, tres libros venales manu gestans, coram Tarquinio superbo rege, sex aliis exustis, quos omnes oracula continere affirmabat, adflare cernitur. Tarquinius enim pretium percontatus est : quod cum sibi nimium, & immeasum videretur, risit, tantique eos novem codices emere noluit : hinc mulier illa foculum coram eo igni apposuit, tresque libros ex novem combussit. Id quod secundâ etiam vice de tribus aliis factum fuit, Tarquinio de pretio percontante, idemque pretium de sex reliquis libris Muliere postulante. Hinc tertiâ vice Tarquinius reliquos tres libros mercatur nihilo minore pretio quam quod pro omnibus novem fuerat postulatum. Quo facto, Mulier illa, ut ait Gellius, à Tarquinio digressa, nusquam postea loci visa fuit. Tres autem libri in Sacrarium repositi, Sibyllini fuerunt appellati : & ad eos quasi ad Oraculum quindecim viri adibant, cum Romani aliqua de re publicâ falsos consulere Deos cupiebant. Inscriptio ad hanc rem pertinens, hisce legitur verbis :

TARQUINIUS SUPERBUS LIBROS SIBYLLINOS
TRES, ALIIS A MULIERE INCENSIS,
TANDEM EMIT.

IN alterâ hujus Interfenestrii parte Augustus Cæsar inter literatos, Virgilium scilicet, & Horatium Poetas laureâ decoratos, cæterosque bonarum artium cultores, adflare cernitur : ejusque Palatina, & pulcherrima quidam Bibliotheca, Latina videlicet, & Græca repræsentatur, in qua Numeriani Imperatoris, & Marci Varronis viventis Statuæ, teste Pollione, fuerant locatæ. Inscriptio hujus Bibliothecæ hæc est :

AUGUSTUS CÆSAR, PALATINA BIBLIOTHECA
MAGNIFICE ORNATA, VIROS LITERATOS
FOVET.

Ang. Rosca Oper. Tom. II.

Ecclesiastici Viri, post Apostolorum tempora, hæreticis passim ingruentibus, summâ curâ, & pietate adlaborarunt, ut Catholicorum scripta, sacrarumque literarum interpretationes in Bibliothecas, quas in Templis habebant, reponerentur. Quod factum sanè fuit, ut, cum ab illis vivâ semper voce erudiri homines non possint, literarum saltè monumentis erudiantur. Quam profectò rem Alexander Episcopus Hierosolymitanus celeberrimus, qui Martyr sub Decio in carcere obiit, egregiè quidem præstitit. Hic enim Hierosolymis insignem Bibliothecam instituit, in quam virorum Ecclesiasticorum Bibliothecam instituit, in quam virorum Ecclesiasticorum scripta reposuit, Berrilli, Hippolyti, Caji, & aliorum, quibus se adjutum in scribendâ historiâ Ecclesiasticâ Eusebius testatur. Floruit Alexander circa Annum Domini CCLIV. temporibus Clementis Alexandrini, Origenis, & Narcissi : & extremâ jam senectute, venerandæque canicie eximius, ut idem ait Eusebius, & per pictores repræsentatur, Cæsareæ perillustre Christianæ Fidei testimonium præsidis tribunali dedit, bonum certans certamen, stolamque sanguine imbuens Episcopalem. Hoc igitur in loco Hierosolymitana repræsentatur Bibliotheca, in qua tres præsertim viros insignes, Diaconibus, & Clericis scribentibus, & id genus alia facientibus, videre licet, Alexandrum scilicet, & Narcissum, qui, eodem Eusebio teste, centum, & sexdecim annos vixit, adfidentes, & Origenem adstantem, cum hic annos circiter triginta, tunc temporis natus esset. Hujus Bibliothecæ Inscriptio legitur hunc in modum :

S. ALEXANDER EPISC., ET MART. DECIO
IMP. IN MAGNA TEMPORUM ACERBITATÊ
SACRORUM SCRIPTORUM LIBROS
HIEROSOLYMIS CONGREGAT.

BIBLIOTHECA CÆSARIENSIS

In quinto Interfenestrio depicta.

Cæsareæ, Urbs Palestinæ, non procùl à Monte Carmelo in litore Maris magni, quæ *Turris Stratonis* vocitabatur, ab Herode in honorem Cæsaris ædificata, Cæsareæ denique nuncupata fuit. Hac in Civitate Pamphilus Laodiceus Cæsareæ Palestinæ presbyter, qui glorioso tandem martyrio fuit decoratus, Bibliothecam insignem magno studio construxit, operâ Eusebii Episcopi, cui maximâ familiaritate conjunctus erat, adjutus, Pisistratum in sacrorum codicum ingenti coacervatione adæquare contendens. Hic enim suâ in Bibliothecâ ad triginta voluminum millia habuisse, suâque manu maximam partem librorum Origenis descripsisse narratur. Quæ omnia Hieronymus,

Euseb. lib. 6.
c. 14.
Et Hieron. de
Viris Illust.
tom. 1. & Ni-
ceph. Gall.
lib. 7.

Euseb. lib. 6.
Hitor. Eccl.
cap. 32. & in
Chro. Niceph.
lib. 5. c. 27.

Euseb. id.
Chron.

Hieron. de
Viris Illust.
tom. 1.

mus, & Gennadius, Ecclesiasticos scriptores toto Terrarum Orbe inquirentes, miro ordine prosequuti sunt: eorumque studia, vno voluminis Indiculo comprehenderunt. Quare hac in Bibliotheca S. Pamphilus, Eusebius Episcopus, & Hieronymus conspiciuntur: Pamphilus videlicet ex una parte, ex altera vero Hieronymus actum scribendi representantes. Ad Hieronymi pedes Leo jacere cernitur, sicut passim pingi solet, ut ex eo, si hac in re conjectari fas est, declaratur, maximum sibi in eremo degenti cum belluis fuisse usum, & consuetudinem, ut ipsemet hiscè fatetur verbis: *O quoties (inquit) ego ipse in eremo constitutus, & in illa vasta solitudine, quæ exusta solis ardoribus horridum monachis præstat habitaculum, putabam me Romanis interesse delicijs. Sedebam solus, quia amaritudine repletus eram: horrebant sacco membra deformia, & squalida cutis situm æthiopica carnis obduserat: quotidie lacrymæ, quotidie gemitus, & si quando repugnantem, somnus imminens oppressisset, nudâ humo vix ossa hærentia collidebam: de cibis verdè, & potu taceo, cum etiam languentes monachi aquâ frigidâ utantur, & costum aliquid accepisse, luxuria sit. Ille igitur ego, qui ob gehennæ metum tali me carcere ipse damnaveram, scorpionum tantum socius, & ferarum, sæpè choris intererem puellarum.* Hæc S. Hieronymus ad Eustochium scribens. Ex quibus verbis eum inter feras in Eremo fuisse latè patet: hinc, si conijcere licet, Leonem secum habere pingitur. In hac verò Bibliotheca, legendi scribendique actu ipse representatur: propterea quod eam, aliasque permultas vidiſſe, contrectasse, necnon diligenter lectitaſſe perhibetur. Eusebius autem in medio adſtans libros inquirendi, seu postulandi actum præferre videtur: Cæteri verò, vel libros compaginare, vel disponere hinc inde cernuntur. Hujus Bibliothecæ Inſcriptio legitur in hanc verborum formam:

S. PAMPHILUS PRÆB., ET MART. ADMIRANDÆ
SANCTITATIS, ET DOCTRINÆ CÆSARÆ
SACRAM BIBLIOTHECAM CONFICIT,
MULTOS LIBROS SUA MANU
DESCRIBIT.

BIBLIOTHECA ROMANORUM PONTIFICUM.

*In Angulo ad levam frontispicii Bibliotheca
depicta.*

Bibliothecam Pontificiam jam inde à Petro, primo Christi Vicario ortum habuisse, & à Bibliorum codicibus, præsertimque Evangeliiis, Epistolis Petri, Pauli, Jacobi, Joannis, & Judæ, necnon Apostolorum Actis, & Joannis Apocalypsi, deinde Epistolis Decretalibus, vel Consultationibus, sive Constitutionibus Synodalibus, vel rebus id genus aliis per Summos Pontifices ejusdem Christi Vicarios, & Petri Successores incrementum paulatim accepisse credendum est. Hujus rei indicium luculentissimum

ex eo haberi potest, quod teste Hieronymo, ex cunctis Christiani Orbis partibus ad Archivum Romanum, in quo œcumenica Concilia asservabantur, pro dubiorum solutione frequenter confugiebatur, vel, cum in Canone aliquo quid, corruptum, vel depravatum esse jadicabatur. Id quod etiam ex quodam S. Gregorii Magni loco planum fit, qui, cum dubitatio, seu difficultas quædam de Epheſino Concilio orta fuisset, ait: *Romani Codices multò veriores sunt quàm Græci.* Ex Concilio item Romano Gelasii tempore celebrato, in quo de Archivo, & Scrinio Romanis, deque Bibliothecariis, Scribis, & Notariis, & Scriniariis frequens commemoratio fit, Ecclesiam Romanam ingenti librorum copiâ abundasse dicendum est. Ex libro denique Pontificali, constat Hilarum sanctum duas in Palatio Lateranensi construxisse Bibliothecas, quæ, ut dictum est, à S. Petro originem traxerunt. Hinc in priori anguli parte S. Petrus representatur, qui uni genuflexo, aliis adstantibus, mandare videtur, ut Sacros Codices super Altare positos asservandos curaret. Hæc autem Sacros Codices asservandi cura fuisse demandata judicatur, cum Petrus ab Urbe decedere, & in Galliam, atque in Hispaniam, necnon in alias Provincias proficisci statuit, ut Christianam fidem propagaret, ac promulgaret, sicut reipsa fecit: tunc enim, Linum, & Cletum Diaconos, suos item discipulos, Corepiscopos, seu coadjutores instituit, eisquæ Ecclesiasticas functiones Romæ commisit: Cleto autem, Clementem, Petri, & Pauli adiutorem, successisse S. Ignatius ejusdem Petri discipulus, & Christi Martyr affirmat. Id quod sacro Missæ Canonis satis consonum esse videtur, ubi prius quidam Linus, deinde Cletus, tertio autem loco Clemens leguntur. Nec silentio prætereundum est, nonnullos ratos fuisse eundem cum Cleto Anacletum. Hinc Cæsar Baronius in Annalibus Ecclesiasticis ait ex Ignatii testimonio, Clementem Cleto successisse, atque ita pro Anacleto legendum esse: nam in ejusdem Ignatii Epistolâ, Anacleto Clemens non Cleto successisse legitur. Sed quia de hujusmodi historiâ, distortorumque Petri successorum ordine maxima est inter Scriptores controversia, satis est eam tetigisse, pro eâ scilicet exponendâ, quæ ad nostrum negotium pertinet. Qui verò de hac controversiâ varias Scriptorum opiniones, necnon sententias videre cupit, ad Annales Ecclesiasticos Cæsaris Baronii confugiat, qui hujus generis difficultatem fusissimè, & eruditissimè quidam pertractat. Ut autem ad rem nostram revertamur, sicut Bibliothecam Vaticanam jam inde à Petro ortum traxisse, ita etiam ab eodem de eâ conservandâ curam Successori suo fuisse demandatam, conjectari licet, ut ex Inſcriptione, quæ infra legitur, videre est:

S. PETRUS SACRORUM LIBRORUM THESAURUM
IN ROMANA ECCLESIA PERPETUO
ASSERVARI JUBET.

Hieron. ad
Pammach. e-
pist. 52. tom. 2.
& Euseb. lib.
18. c. 11.

Regist. lib. 5.
ep. 14.

Hilarus Pon-
tifex, non Hi-
larius, ut à
nonnullis fal-
ſo ſcribitur.

S. Ignat. ep. 4.
ad Mariam
Cassoboliten.

Tom. 1. Ann
Christi 69.

Hieron. to. 1.
ep. 22.

Hieron. de
Vitis Illust.
tom. 1.

Athanas. ad
Marcum Pa-
mam.

IN alterâ hujus anguli parte Summi Pontifices repræsentantur, qui Bibliothecam Vaticanam instituerunt, vel auxerunt, sive conseruauerunt. Hæc primum, ut dictum est, in Lateranensi Patriarchio fuit, ubi olim Romani Pontifices residebant: deinde Avenionem, quò Romanam Sedem Clemens V. aduexit, translata, Martini V. operâ Romanum iterum perducta, in Vaticano tandem sita est, ubi Pontifices residere solent. Quamvis autem multi eam in dies auxerint, duò tamen Summi Pontifices Bibliothecam in Vaticano insigniter construxerunt, & auxerunt, hoc est, Nicolaus V. Pont. Max. natione Lunensis ex oppido Sarazano, qui missis doctis viris conquirendorum undique Codicum gratiâ, ut Volaterranus testatur, Bibliothecam Vaticanam ampliorem reddidit, confusis eòusque, sparsisque libris, neque ullo certo, aut digno loco interclusis. Hanc item Sixtus IV. non solum amplificauit, sed etiam in nobiliorẽ locum repoluit, honestiori structurâ exornauit, armariis, pluteisque digessit; atque Ecclesiæ decori, studiosorumque consuluuit commoditati. Sed Sixtus V. ita eam rebus quibuscumque illustrem reddidit, ut cæteros omnes, qui Bibliothecas instituerunt, facile superarit. Inscriptio, quæ infra legitur, hæc est:

ROMANI PONTIFICES APOSTOLICAM BIBLIOTHECAM MAGNO STUDIO AMPLIFICANT,
ATQUE ILLUSTRANT.

Huic Vaticanæ, & Apostolicæ Bibliothecæ aliquem semper, & vitæ probitate, ac doctrinâ Virum insignem præfuisse credendum est. Qui autem ipsi Bibliothecæ præerat, in Romanâ Curia, & *Bibliothecarius*, & *Cancellarius* aliquando fuit appellatus, cujus munus erat, Codices omnes accuratissimè custodire, Bullas, seu Diplomata, vel Epistolas decretales Summorum Pontificum scribere, necnon dictare, actaque Conciliorum, & Synodalia, idque genus alia exscribere, & conseruare. Quæ item nostrâ ætate Sedis Apostolicæ faciunt Cancellarij, ea omnia hujus generis Præfectus præstare solebat: isque Papæ *Amanuensis*, siue *scribarum Princeps*, vel à *Secretis* poterat nuncupari: Bibliotheca enim Pontificia velut Cancellaria, atque hoc tempore loquimur, Secretaria quædam erat.

*De S. R. E. & Bibliotheca Apostolica nunc
Vaticana Bibliothecariis.*

Gregorius II. in Patriarchio nutritus, & à Sergio Papâ Subdiaconus, & Sacellarius, ac postmodum Diaconus creatus Bibliothecæ Lateranensis curam suscepit, ut Anastasius Apostolicæ olim Bibliothecæ instaurator, & custos affirmat.

Bartholomæus Platina Cremonensis vir suo tempore doctissimus, Scriptor Apostolicus, & Sixti IV. familiaris, ut alios Bibliothecarios, de quibus nihil scriptum reperire

potui, silentio involuam, Bibliothecæ Vaticanæ ab eodem Sixto IV. Pontificatus Anno VI. MCDLXXV. Præfectus fuit institutus: atque hujusmodi munus perpetuum fore decretum est.

Bartholomæo Platina Bartholomæus Manfredus Clericus Britonnenfis Diœcesis, linguarum peritiâ insignis, eo demortuo, successit, Anno XI. ejusdem Pontificatus MCDLXXXI. post hos creati sunt temporibus suis qui sequuntur.

Christophorus Persona Romanus Prior Sanctæ Balbinæ creatus Bibliothecarius, Anno MCCCCLXXXIV.

Joannes de Dionysijs Venetus creatus Bibliothecarius, Anno MCCCCLXXXVII.

N. Archiepiscopus Barchinonen. Hispanus creatus Bibliothec. Anno MCCCXCII.

Joannes Fonsalida Episcopus Interamensis Hispanus creatus Bibliothecarius, Anno MCCCXCXV.

N. Archiepiscopus Ragusinus Volaterranus creatus Bibliothecarius, Anno MDV.

Thomas Ingeramius, alias Phædra, Volaterranus creatus Bibliothecarius, Anno MDX. moritur die 5. Septembris 1516.

Philippus Beroaldus Junior Bononiensis creatus Bibliothecarius, Anno MDXVI. moritur die 30. Augusti 1518.

Fr. Zenobius Acciajulus Florentinus Ordinis Prædicatorum creatus Bibliothecarius, Anno MDXVIII. moritur die 27. Julii 1519.

Hieronymus Cardinalis Aleander Caranus Archiepiscopus Brundusinus creatus Bibliothecarius à Paulo III., Anno MDXIX. obiit Anno 1542.

Don Augustinus Steuchus Eugubinus Episcopus Chisamensis Congregationis Sanctissimi Salvatoris Bononiensis creatus Bibliothecarius, Anno MDXLII.

Marcellus Cervinus Politianus Presbyter Card. Tit. S. Crucis in Hierusalem postea Marc. II. PP. creatus Bibliothecarius à Paulo III., Anno MDXLVIII. obiit Anno 1555.

Robertus de Nobilis Politianus Diaconus Cardinalis Sanctæ Mariæ in Dominica creatus Bibliothecarius à Paulo IV., Anno MDLV. obiit Anno 1559.

Alphonfus Carafa Neapolitanus Diaconus Cardinalis S. Mariæ in Dominica creatus Bibliothecarius à Paulo IV., Anno MDLVIII. obiit Anno 1565.

Marcus Antonius Amulius Venetus Presbyter Cardinalis S. Marcelli creatus Bibliothecarius à Pio IV., Anno MDLXV. obiit Anno 1570.

Gulielmus Sirletus Stili in Calabria natus Cardinalis S. Laurentii in Pane, & Perna creatus Bibliothecarius à Pio IV., Anno MDLXX. obiit Anno 1585.

Antonius Carafa Neapolitanus Presbyter Cardinalis SS. Joannis, & Pauli creatus Anno MDLXXXV. à Gregorio XIII. obiit Anno 1590.

Volaterr. lib.
22. Anthrop.

Tristremius
de Scrip. Eccl.
& Platina in
vita Leonis
IV.

*Qui sequuntur, fuerunt Praefecti post obitum
Authoris.*

Marcus Antonius Columna Romanus Presbyter Cardinalis S. Laurentii creatus Bibliothecarius à Clemente VIII., Anno MDXC. obiit Anno 1597.

Cæsar Baronius Soranus Presbyter Cardinalis SS. Nerei, & Archillei creatus Bibliothec. à Clemente VIII., An. MDXCVII. obiit Anno 1607.

Ludovicus de Torres Montis Regalis Romanus Presbyter Cardinalis S. Pancratii creatus Bibliothecarius à Paulo V. 4. Julii 1607. obiit Anno MDCIX.

Scipio Burghesius Romanus Cardinalis Sancti Chrisogoni creatus Bibliothecarius 11. Julii 1609. à Paulo V.

Scipio Cobellutius Viterbiensis Cardinalis S. Sufannæ creatus Bibliothecarius à Paulo V., Anno MDCXIX. obiit An. 1626.

Franciscus Barberinus Florentinus Diaconus Cardinalis S. Agathæ creatus Bibliothecarius ab Urbano VIII., An. MDCXXVI.

Fr. Antonius Barberinus Florentinus Cardinalis S. Onuphrii creatus Bibliotheca-

rius, Anno MDCXXXVI. obiit die 11. Septembris 1645.

Horatius Justinianus Genuensis Cardinalis S. Onuphrii creatus Bibliothecarius ab Innocentio X., Anno 1645. obiit 25. Julii 1649.

Aloysius Capponus Florentinus Presbyter Cardinalis S. Laurentii in Lucina creatus Bibliothecarius ab Innocentio X., Anno MDCL. obiit die 7. Aprilis 1659.

Flavius Cardinalis Chisius Senensis creatus Bibliothecarius, Anno MDCLIX.

Fr. Laurentius Brancatus Cardinalis de Laurea creatus Bibliothecarius die 19. Septembris 1681. ab Innocentio XI. obiit die 30. Novembris 1693.

Hieronymus Cardinalis Casanate Neapolit. creatus Bibliothecarius 2. Decembris 1693. ab Innoc. XII. obiit 3. Martii 1700.

Fr. Henricus Cardinalis Noris Veronensis Augustinianus creatus Bibliothecarius ab Innocentio XII. obiit 23. Februarii 1704.

Benedictus Cardinalis Pamphilius Romanus creatus Bibliothecarius à CLEMENTE XI. feliciter regnante, ut per suum Apostolicum Breue, quod sequitur.

FORIS:

Dilecto Filio Nostro Benedicto S. R. E. Diacono Cardinali Pamphilio nuncupato.

INTUS verò:

CLEMENS PAPA XI.

Dilecte Fili Noster salutem, & Apostolicam benedictionem.

PECTATA circumspectionis tuæ in gravissimis nostris, & hujus Sanctæ Sedis negotiis peragendis prudentia, fides, doctrina, & integritas promerentur, ut præcipua, & quæ Nobis maximè cordi sunt ejusdem Sedis munera Tibi committamus. Cum itaque Officium S. R. E. Bibliothecarii, seu Protectoris Bibliothecæ nostræ Vaticanæ, quod bon. mem. Henricus ejusdem S. R. E. Presbyter Cardinalis Noris nuncupatus, dum viveret, obtinebat, per obitum ejusdem Henrici Cardinalis, qui nuper apud Sedem Apostolicam debitum naturæ persoluit, vacaverit, & vacet de præsentī; Nos de præfatis, & aliis eximiis virtutum donis, quibus illarum Largitor Altissimus Personam tuam multipliciter insignivit, plurimum in Domino confisi, motu proprio, & ex certâ scientiâ, & maturâ deliberatione nostris, deque Apostolicæ Potestatis plenitudine Officium S. R. E. Bibliothecarii, seu dictæ Bibliothecæ Protectoris hujusmodi, sicut præmittitur, vacans, cum auctoritatibus, facultatibus, honoribus, & oneribus per alios Cardinales Bibliothecarios, seu dictæ Bibliothecæ Protectores antè Te haberi, & exerceri solitis, & consuetis, ac etiam à fel. rec. Paulo Papa V. Prædecessore nostro per suas in simili formâ Brevis die primâ Iulii MDCVII. expeditas literas, quarum tenorem præsentibus pro expresso habere volumus, præscriptis, & quibus illi usi sunt, seu uti potuerunt,

runt, vel etiã debuerunt, tenore præsentium ad tuã vitam concedimus, & conferimus, Teque in locum prædicti Henrici Cardinalis, quoad Officiũ Bibliothecarii, seu Protectoris Bibliothecæ huiusmodi substituimus, & subrogamus. Mandantes dilectis Filiis Custodibus, Scriptoribus, & Ministris dictæ Bibliothecæ, cæterisque, ad quos spectat, ut Te ad prædictum Bibliothecarii Officiũ eã, qua decet reuerentiã recipiant, & admittant, tuisque iustis, mandatis, & monitis in his, quæ ad bonam ipsius Bibliothecæ directionem, & prosperum statum pertinebunt, pareant, & obediant; Nos enim Tibi quoscumque in præmissis non obtemperantes censuris, & poenis ad id opportunis compescendi, omniaque, & singula alia Officiũ Bibliothecarii, seu Protectoris Bibliothecæ huiusmodi de jure, vel consuetudine, ac aliàs quomodolibet concernentia, necessariaque, & opportuna gerendi, & exercendi plenam, & liberam tribuimus facultatem. Non obstantibus Constitutionibus, & Ordinationibus Apostolicis, ac quibuscvis etiam juramento, confirmatione Apostolicã, vel quavis firmitate aliã roboratis, statutis, & consuetudinibus, cæterisque contrariis quibuscumque. Datum Romæ apud Sanctum Petrum sub Annulo Piscatoris die 26. Februarij 1704. Pontificatus Nostri Anno quarto.

F. Oliverius.

Cujus Eminentissimi, ac Reverendissimi D. Card. Pamphili ad præsentem usque diem, summã Dei protegente gratiã, viventis, accuratæ, ac perspectæ vigilantie præfatæ Vaticanæ Bibliothecæ Præfectura dignè, atquè laudabiliter extat in commissis.

De Præfectis, seu Custodibus Bibliothecæ Apostolicæ, nunc Vaticanæ.

VT autem tot millium librorum curæ, atque conservationi melius incumbi posset, idem Sixtus IV. duos Custodes fidei spectatæ, ac diligentie Viros, qui Bibliothecarium juvarent, instituit: atque huiusmodi custodiam perpetuò duraturam decrevit, sicut de Bibliothecario dictum est. Inter Custodes verò, ut cæteros, qui jam inde ab eo tempore fuerunt, præteream, hoc munere functi sunt, Faustus Sabeus, & Nicolaus Majoranus Hydruntinus: huic verò per promotionem ad Episcopatum Monopolitanum successit Guilielmus Sirletus Squillacensis. Huic autem per promotionem ad Protonotariatum (qui tandem presbyter fuit Cardinalis, & Bibliothecarius creatus MDLX.) successit Hieronymus Sirletus Guilielmi Frater.

Fausto Sabeo successit Federicus Ranaldus Valuen., & Hieronymo Sirleto successit Marinus Ranaldus Valuen. Federici frater.

Custodes Bibliothecæ Vaticanæ post obitum Authoris.

Thomas Sirletus Squillacensis Diœcesis, qui Federico Ranaldo demortuo successit, Anno Domini MDLXXVI.

Dominicus Raynaldus Romanus, qui Thomæ Sirleto ad Episcopatum Squillacensem promotus successit eodem Anno.

Alexander Ranaldus Valvensis, qui Marino patruo per resignationem successit, Anno Domini MDC.

Balthasar Ansides Perusinus successit Dominico Raynaldo, qui in munere obiit, Anno Domini MDCVI.

Nicolaus Alemannus Græcus, Anno Domini MDCXXIII.

Felix Contelorius Cæsius, Anno Domini MDCXXVIII.

Horatius Justinianus Januensis Presbyter Congregationis Oratorij S. Philippi Neri, qui postea Cardinalis, & Bibliothecarius, Anno Domini MDCXXXIV.

Annibal Albanus Urbinas, Anno Domini MDCXXXI.

Lucas Holstennius Hamburgensis, Anno Domini MDCLIII.

Leo Allatius, Anno Domini MDCLX.

Stephanus Gradus Ragusinus, Anno Domini MDCLXI.

Fr. Laurentius Brancatus de Laurea Ordinis Minorum Conventualium S. Francisci, qui postea Cardinalis, & Bibliothecarius,

Emanuel à Schelestrate Belga.

Fr. Henricus Horisius Veronensis Ordinis Eremitarum S. Augustini, qui postea Cardinalis, & Bibliothecarius.

Laurentius Zaccagnius Romanus, Anno Domini MDCLXXXIV. obiit Anno 1712.

Carolus Majellus Neapolitanus Zaccagnio successit prima Januarii 1712., ut per Apostolicum Breve, quod sequitur videlicet,

CLEMENS PAPA XI.

Dilecte Fili salutem, & Apostolicam Benedictionem.

U M ad custodiam Bibliothecæ Vaticanæ Virum doctrinâ, fide, & diligentia probatum eligendum duxerimus, Tu Nobis occurristi, quem insigni doctrinâ præditum, vitæque, ac morum integritate, aliisque virtutum donis ornatum esse, & singularem erga Nos, & Sedem Apostolicam, fidei, & devotionis affectum gerere etiam familiari experientia comperimus. Idcirco motu proprio, non ad tuam, vel alterius instantiam, sed ex certâ scientiâ, & maturâ deliberatione nostris, Tibi Officium Custodis Bibliothecæ prædictæ, quod quondam Laurentius Zaccagni, dum viveret, obtinebat, per obitum dicti Laurentii nuper defuncti vacans, cum omnibus, & singulis immunitatibus, facultatibus, prærogativis, indultis, & gratiis, necnon salariis, provisionibus, & portionibus etiam panis, & vini ex Palatio Apostolico, ac juribus, & emolumentis ordinariis, & extraordinariis, regaliis, & aliis quibuscumque rebus solitis, & consuetis, quibus alii quicumque antè te Bibliothecæ hujusmodi Custodes uti, potiri, & gaudere, quasque habere consueverunt, & ulterius cum omnimodâ superioritate, auctoritate, & præminentiâ super altero ipsius Bibliothecæ pro tempore existente minore Custode, ac super cæteris omnibus, & singulis ejusdem Bibliothecæ Officialibus, & Ministris, itaut quilibet eorum post Dilectum Filium nostrum Benedictum S. R. E. Cardinalem Pamphilium nunc ejusdem S. R. E. Bibliothecarium, Tibi tanquam primario, & majori Custodi, cui omnem curam, custodiamque ejusdem Bibliothecæ principaliter incumbere, ac in primis minorem Custodem, aliosque Officiales, & Ministros supradictos subesse volumus, in his, quæ dictæ Bibliothecæ Officium concernunt, parere debeant, ad tui vitam Apostolicâ auctoritate, tenore præsentium concedimus, & assignamus, Teque in locum dicti Laurentii, quoad prædictum Custodis Officium, illiusque liberum exercitium, necnon honores, onera, salaria, provisiones, portiones, jura, & emolumenta prædicta, ac præterea cum Privilegii superioritate, & aliis supradictis substituimus, & subrogamus. Mandantes propterea eidem Benedicto Cardinali Bibliothecario, ac ejusdem S. R. E. Camerario, & Generalibus Thesaurario, & Commissario Nostris, Palatiique Nostræ Præfecto, ac cæteris omnibus, & singulis, ad quos spectat, & in futurum spectabit, & omni morâ, dilatione, & contradictione prorsus cessantibus, Te ad prædictum Custodis Officium, ejusque liberum exercitium, necnon honores, onera, privilegia exemptiones, salaria, provisiones, & portiones panis, & vini, ac jura, regalia, & alia supradicta, illorumque usum, & perceptionem recipiant, & admittant, ac recipi, & admitti, Tibique de salariis, provisionibus, portionibus, & aliis supradictis responderi curent, & faciant. Minori verò Custodi à Nobis deputando, Officialibus, & Ministris omnibus, & singulis ejusdem Bibliothecæ, ut Tibi modo præmissis pareant, & assistant. Non obstantibus Constitutionibus, & Ordinationibus Apostolicis, ac quatenus opus sit concessione minoris Officii Custodis à Nobis faciendâ, ac regulâ nostrâ de Jure quæsito non tollendo, necnon Urbis nostræ, & dicti Palatii Statutis stylo, & consuetudinibus, privilegiis quoque indultis, & literis Apostolicis quibuscumque personis sub quibuscumque tenoribus, & formis, ac cum quibuscumque clausulis, & decretis in contrarium præmissorum quomodolibet concessis, confirmatis, & innovatis. Quibus omnibus, & singulis illorum tenores præsentibus prò plenè, & suf-

ficien-

scienter expressis , ac de Verbo ad Verbum insertis habentes , illis aliàs in suo robore permanens , ad præmissorum effectum , ac ritè dumtaxat specialitèr , & expressè derogamus , cæterisque contrariis quibuscumque . Datum Romæ apud S. Petrum sub Annulo Piscatoris , Die primâ Junii 1712 . Pontificatus Nostri Anno duodecimo .

F. Oliverius .

Dilecto Filio Carolo Majella Presbytero Neapolitano Familiari , continuo Commensali Nostro .

A tergo earum
dem literarum
Apostolicarum .

Fidem facio per presentes Ego Causarum Curia Burgi , & S. Petri in Vaticano , & Castri Sancti Angeli Notarius publicus infrascriptus qualiter Die prima Junii 1712. coram Eminentissimo , & Reverendissimo Domino Benedicto S. R. E. Cardinale Pamphilio ejusdem S. R. E. Bibliothecario comparuit retroscriptus Illustrissimus , & Reverendissimus D. Carolus Majella Presbyter Neapolitanus mihi &c. cognitus , qui exhibitis E. S. retroscriptis literis Apostolicis Concessionis sibi per SS. D. N. CLEMENTEM Papam facta primarii Custodis Bibliotheca Vaticana petiit , & humiliter instet penes E. S. ut earundem vigore ipsum ad idem officium , ejusque exercitium reciperet , & admitteret , prout idem Eminentissimus , & Reverendissimus Dominus lectis per Me &c. de Mandato E. S. ejisdem retroscriptis literis Apostolicis earum vigore eundem Illustrissimum , & Reverendissimum D. Carolum Majellam ad dictum officium primarii Custodis Bibliotheca præfata cum omnibus , & singulis tenoribus , gratiis , prærogativis , aliisque ad tenorem in omnibus , & per omnia retroscriptarum literarum Apostolicarum recepit , & admisit omni &c. Et alias latius &c. prout in Actis mei &c. ad quæ &c. In quorum &c. Datum Romæ hiis Die , & Anno quibus supra .

Ità est Dominicus Angelus Serius Notarius prædictus . In Fidem &c.

Loco ✕ Signi .

Atquè idem Illustrissimus , ac Reuerendissimus Dominus tempus in præsens Bibliothecam ipsam Vaticanam summâ fidelitate , summâque industriâ , incredibileque labore pertrahat , custodit , omnique ex parte conservat ,

*De Librariis , vel Scriptoribus Bibliothecæ
Vaticanae , Librorumque numero .*

SIXTVS IV. ut Bibliothecæ Vaticanæ utilitati , omni conatu consulere , tres Librarios , hoc est , codices , & scripta describentes , Latinum scilicet , Græcum , & Hebræum instituit : quibus Paulus IV. tres alios , duos videlicet Græcos , unumque Latinum adjunxit .

Marcellus autem Cervinus , qui olim Bibliothecarius fuit , librorum correctores , & , ut sic dixerim , revisores duos instituit .

Sixtus verò V. qui in rebus præclaris conficiendis à nemine superatur , sed ipse potius cæteros omnes longè superare videtur ,

ut nihil ad Bibliothecæ Vaticanæ decus , & ornamentum , nihilque ad publicam utilitatem , atquè commoditatem præstandam desiderari posset , multa alia , multoque majora omnia studiosè molitur , Bibliothecamque ipsam Vaticanam , Viris doctissimis ita exornat , utilitatibus , & commoditatibus , ornamentisque ita auget , ut nihil hac nobilius , nil celebrius , nil denique quod ad Bibliothecas pertinet , post hominum memoriam gloriosius unquam fuerit . Hæc in Bibliothecâ Vaticanâ omni scientiarum , linguarumque genere refertissimâ , Codices præsertim manuscripti , & innumeri quidem , miro ordine afferuntur , & custodiuntur . Hæc hætenus . Nunc reliquum est , ut cætera persequamur .

DE CONCILIIIS

AD DEXTERAM

BIBLIOTHECÆ VATICANÆ

DE PICTIS.

AM inde à priscis illis temporibus tum apud Hebræos tum etiam apud alias Nationes Concilia, & Conventus pro dissidiis seu litibus dirimendis, erroribusque corrigendis, sive rebus decernendis,

ac legibus sancendis publicè haberi cœperunt. Sic Ægyptios, ac Persas, ut narrat Herodotus. sic Moysen, & Josue habito Populorum Conventu factitasse Josephus testatur. Sed ut Populi Hebræi, aliarumque Gentium exempla ad hanc rem pertinentia silentio prætermittam, Apostolorum Concilia post Christi adventum celebrata breviter recensere: deinde ad Synodos Generales in Bibliothecâ Vaticanâ Pictorum penicillo representatas statim aggrediar describendas.

Concilium Hierosolymitanum primum fuit de electione Mathiæ, ut habetur in actibus Apostolorum. Secundum de septem Diaconorum electione. Tertium de Circumcisione gentibus non imponenda. Quartum de legalium ad tempus permissione donec Synagoga cum honore sepeliretur, ut Beda, Carthusianus, & alii testantur.

Primum fuit statim post Christi Ascensionem. Secundum anno primo post Christi mortem ante conversionem Pauli, qui, & eodem anno conversus est. Tertium anno quartodecimo post Christi Ascensionem, & Pauli conversionem sub Petro, & reliquis Apostolis, Claudii tempore Imperatoris. Quartum autem non multo post etiam sub Petro. Sed tunc temporis tam Apostolorum, quam Presbyterorum Synodus, ut habetur in Actibus Apostolicis, cogebatur. Hinc Summi Pontifices Concilia habere cœperunt.

Cornelius autem primus omnium in Urbe Roma sexaginta Episcoporum, totidemque Presbyterorum, ac Diaconorum, contra hæresim Novatianam Synodum habuisse creditur: primusque omnium Marcellus sancivit, nullum Conventum indici licere, nullumque à quibusvis actum haberi ratum sine Romani Pontificis auctoritate. Id quod Julius etiam, Damasus, & Gregorius Summi Pontifices statuerunt, seu potius statutum confirmarunt.

Quamvis autem multa Concilia generalia, necnon, & alia ab Imperatoribus, ac Regibus fuerint congregata, ut Anastasius Germanius, Archidiaconus Taurinensis vir

in utriusque juris scientiâ apprime eruditus, ac bonarum artium peritissimus diffusè, & exactè quidem in suo Libro de Sacr. Immunitat. narrat, Summorum tamen Pontificum permisso, seu potius hortatu, ut idem Germanius plenè docet, fuerunt indicta. Hæc hætenus: nunc reliquum est, ut ad institutum nostrum accedamus.

DE CONCILIO NICÆNO

PRIMO.

A tergo introitus Bibliothecæ Vaticanæ ad dextram representato.

CUM Romani Principes, quorum Imperio Universus ferè terrarum Orbis olim subiciebatur, passim in Christianum nomen sævirent, Concilia Ecclesiastica non tam publica, quam privata fuisse credendum est.

At ubi Constantinus magnus Christianam Religionem, volente Deo, complexus est per baptismum, quem à Sancto Silvestro Papa suscepit, tunc Ecclesiæ Catholicæ Romanæ de Christianæ rei summâ agere publicè licuit per eundem Constantinum, quo imperante Nicænus frequens Conventus, itemque primus, ac celeberrimus omnium, Lateranensi generali secundo excepto habitus est in Nicæa Bithyniæ Urbe, Anno Domini 316. vel 324. Episcopi tercenti decem, & octo ex universo Christiano Orbe congregati interfuerunt, atque inibi Arianæ perfidiæ impiam blasphemiam condemnarunt. Arius enim, Alexandria Presbyter, nomine magis quam reipsâ, gloriæ atque laudis, novitatique improbæ cupidus in Sanctissimâ Trinitate inæqualitatem esse affirmabat. Quæ profecto hæresis cæteris omnibus fuit perniciosior. Hinc de Mysterio Trinitatis loquens Augustinus Sanctus, nil eo difficilius quæri, nullibi periculosius errari, nihil denique fructuosius inveniri posse ait. Fuit etiam aliis amplior, quia post Constantini mortem, ut alios prætermittam, Constantium, & Valentinum Imperatores, & Theodericum Gothorum Regem patronos invenit per totum Terrarum orbem diffusa, & quamvis in Alexandria, teste Hieronymo, fuerit scintilla erroris, totum tamen Orbem depopulata est flamma ejus. Quare in hoc Concilio Homousion, hoc est ejusdem cum Patre substantiæ Filium scribi, faterique debere firmissimâ omnium

Herod. lib. 1.
Josephus de
Antiqu.

Act. 1.
Act. 6.
Act. 15.
Act. 21.

Act. 15.

Lib. 2. cap. 12.
de Auct. Pot.
& Immunit.
Eccl.

Lib. 1. de Tri-
n. c. 3. tom. 3

Lib. 3. in Ep.
ad Galat. 6.
tom. 6.

Thom. 7. p.
10. 56. art. 2. &
12. q. 1. art. 9.
& 10.

De his fufius
infra.

Hift. Eccl. li. 2.
c. 10.

Brev. Rom.
6. Decembr.
Hift. Eccl. lib.
2. cap. 10.

Niceph. lib. 8.
c. 14. & 19.
& Martyrol.
11. Sept.

Niceph. lib. 8.
cap. 15. & 42.
& Martyrol.
Rom. 14. Dec.

Hift. Eccl. lib.
2. c. 10.

Hift. Tripart.
& Brev. dic. 2.
Maii.

omnium fententiâ acclamatum, ac per Symbolum definitum est: in quo addita sunt nonnulla in Symboli Apostolorum declarationem contrâ hæreses insurgentes in aliquot fidei articulos. Nam contrâ errorem Manichæorum, Deum creatorem invisibilem, diabolum verò visibilem creatorem impiè asseverantium, in illo articulo: *Creatorem celi, & terre*, additum est: *Visibilem, & invisibilem*. Contrâ autem pestiferam, ac detestandam blasphemiam Arii additum est: *Ex patre natum*, scilicet Filium Deum de Deo, consubstantiallem Patri. Hæc, & alia pro rei majori explicatione fuerunt expressa.

Huic Synodo, quæ in Aulâ Regiâ per pictores repræsentatur, Pontifex non interfuit, sed Vitus, & Vincentius Romani Presbyteri, quos nunc Cardinales appellamus, & Hosius Cordubensis Episcopus Constantino Imperatori gratissimus loco Sylvestri præfederunt. Duo illi Presbyteri, seu Cardinales purpureis vestibus induti cernuntur, ut Cardinales fuisse facilius pateat: nam ad illud usque tempus Cardinales Galero rubro, atque purpurâ donati non erant, cum id in Concilio Lugdunensi primo sub Innocentio IV. Federico II. Imperante, factum sit, ut suo loco dicemus. Hosius verò Cordubensis vir quidam celeberrimus Episcopalis indumentis ornatus inter dictos Cardinales, & Episcopos chorum efficientes, & adsidentes, repræsentatur. Huic Concilio Episcopi, Archiepiscopi, & Patriarchæ interfuerunt: inter quos fuit Nicolaus Myræ Episcopus, & ceteri vitæ sanctitate illustres, quorum aliis ob Catholicam fidem oculus effossus, aliis verò suræ abscissæ erant, adeò, ut reliquæ Martyrum eò convenisse viderentur. Claruerunt autem hoc in Concilio inter sanctos viros Paphnutius Ægyptius, & Spyridion Cyprius Episcopi, duo ex iis Confessoribus, qui olim sub Maximino Imperatore dextro orbat oculo, sinistroque poplite mutilati ad metallâ fuerunt damnati. Hic autem Sanctus scilicet Spyridion prophetiæ quoque dono, & signorum gloriâ inclytus fuit, & in eadem Synodo Philosophum Ethnicum christianæ fidei insulantem devicit, & ad fidem perduxit, ut ad lævam Concilii, extrâ tamen Convantum, videre est, ubi Spyridion venerando aspectu senex, & bacillo innixus, oculo dextro orbatus, ac sinistro poplite truncatus, philosophum cogitabundum, & convictum alloquens repræsentatur.

Ad dextram verò partem extra item Patrum Convantum Sanctus Athanasius tunc Diaconus, deinde Presbyter ordinatus ab Alexandro Episcopo Alexandrino, in cuius locum successit, adstare cernitur, qui cum Alexandro Episcopo, qui alteri Philosopho silentium imposuit, contrâ hæreticos disputavit.

E regione autem eorum, qui loco Pontificis præfederunt, Constantinus Imperator humiliori loco sedere conspicitur: quod tamen Episcoporum injussu facere ausus non fuit. Hic orationem ad Patres habuit, uni-

versoque Concilio largissimam ex publico subministravit annonam, comineatunque omnibus pro itinere faciundo suppeditavit, & eos præsertim, qui pro Christi fide tormenta passi fuerunt, exosculatus est, non semel pro eâ scilicet veneratione, qua Christi fideles prosequatur maximâ. Hinc libellos contrâ aliquem Sacerdotem accusationem, continentes ab adversariis, aut æmulis sibi oblatos igne comburendos mandavit, dicens: *Hæ accusationes in magni Judicii die Judicem suum habebunt: mihi enim homini Sacerdotum causas judicare non licet.*

Ad Concilii lævam in eminentiori loco, sive in suggesto, unde sermo ad populum haberi solet, Diaconus legendi actu cernitur pro Nicænæ fidei acclamatione, Arianæque blasphemiae damnatione promulgandâ. Arius autem ad inferiorem suggesti partem coram Patribus adstare conspicitur: quodque in corde ejus latebat virus, in ipsius facie clarè indicatur: squalido enim ore, atque inculto, pannis, curis, mœroreque oblitus per Pictorem repræsentatus est: atque ita, ut animam evomere velle videatur, sicut ei miserrimè evenisse narratur. Hic enim Constantinopoli secessum petens, exonerandi ventris causâ, effluentibus foras intestinis, miseram evomit animam, mox experturam judicium ejus: de quo ipsum perperam sensit, judicatum fuit.

Nec silentio prætereundum censeo, quod de Patrum subscriptione divinitus factum est: Musonius enim, & Chrysanthus, ut Nicæphorus narrat, cum suum diem obiissent antequam Sacræ Synodo finis fuisset impositus, Patrum consilio Codex Decretalium omnia complectens, & obsignatus demortuorum Episcoporum sepulchro pro eorundem subscriptione recipiendâ, divinâ ope implorata appositus fuit: hinc postridiè, facto mane, Codex ipse obsignatus, demortuorumque Episcoporum chirographis propriis suo loco subscriptus, ac munitus, a Concilii Patribus fuit inventus. Quæ res tantæ admirationi, ac stupori omnibus extitit, tantæque auctoritatis, venerationisque apud omnes fuit, quantam verbis nemo explicare potest. Hinc non solum ob ingentem Patrum, & Sanctorum numerum, aliasque ob causas plurimas, verum etiam ob hujus generis factum, tam illustre, tamquam admirandum, magnum Concilium non immeritò dici potest.

Hoc fuit primum inter quatuor illa Concilia celeberrima, quibus scilicet Nicæno 1. Constantinopol. 1. Ephæs. 1., & Chalcedonensi tamquam 4. Evangelii honorem præstandum esse Sanctus Gregorius ille magnus affirmavit. Hujus Concilii inscriptio in hanc legitur verborum formam:

S. SILVESTRO PP. FL. CONSTANTINO MAGNO
IMP. CHRISTUS DEI F. PATRI CONSUB-
STANTIALIS DECLARATUR, ARII
IMPIETAS CONDEMNATUR.

Hift. trip. lib.
2. c. 10.

Arii obier.
ex Volaterr.

Nicephorus.
lib. 8. cap. 23.
de Concilio.
Nicæno.

Reg. lib. 1. cap.
24. sub fine,
& lib. 2. c. 49.

Ad dextram Bibliothecæ partem inter primam fenestram, & angulum Concilio Nicæno annexum librorum Arianorum combustio repræsentatur, ut ex inscriptione, quæ legitur eo loco, videre licet.

EX DECRETO CONCILII CONSTANTINUS IMP.
LIBROS ARIANORUM COMBURI JUBET.

Socrates lib. 7.
c. 8. & 22., &
Sozomen. lib.
3. c. 2 p. 11.

Hic autem non solum Arianorum libros cremari mandavit, sed cum etiam, qui ipsos celare depræhensus fuisset, capitali supplicio afficiendum decrevit.

DE CONCILIO CONSTANTINOPOLITANO I.

*In primo Interfenestrio ad Bibliotheca Vaticanæ
dextram depicto.*

Just. n. lib. 4.
Ep. Phil. lib. 4.
c. 11., Cels.
Rhodig. lib. 19
antiqu. lect.
cap. 6.

Concilium Constantinopolitanum primum Constantinopoli Thraciæ Civitate pulcherrimâ, ac perillustri, necnon utriusque linguæ, Cælio Rhodigino teste, monumentis celeberrimâ, olim Bizantio à Bizante conditore, seu Bize Megarensium classis præfecto dicta, deinde verò à nomine Constantini, qui eam instauravit, & auxit, muroque cinxit, *Constantinopolis*, & *nova Roma*, olim nuncupata coactum fuit Anno Domini tercentesimo octuagesimo tertio ex Episcopis Orthodoxis centum, & quinquaginta, Macedonianis verò triginta sex tempore Damasi Papæ, & Theodosii senioris Imperatoris contra Macedonium Episcopum Constantinopolitanum, qui Spiritum Sanctum Deum esse negabat, & creaturam esse affirmabat. Quare ut ad Spiritus Sancti alluderetur personam, de qua præsertim hoc in Concilio habetur sermo, splendor ingens vel flamma ignea, per quam Spiritus Sanctus significatur, è Cælo descendens super Altare inibi depicto stare cernitur.

Concilio Pa-
pæ præcipui.

Huic Concilio interfuerunt quatuor præsertim Patriarchæ, Gregorius videlicet Nazianzenus Patriarcha Constantinopolitanus. Timotheus Alexandrinus, Melitius Antiochenus, & Cyrillus Hierosolymitanus, Theodosio seniore Imperatore præidente, ut ad dextram hujus fenestræ partem videre est. Ad hanc eandem partem Episcopus ipse suggesto adstare, & ad Patres sermonem habere cernitur. Ad lævam Interfenestrii conspicitur historia de abdicatione, & depositione, electioneque Episcopi Constantinopolitani. Gregorius enim Nazianzenus dum Nazianzi esset Episcopus ob singularem divinarum literarum scientiam, propter quam *Theologi* cognomen consecutus est, necnon ob magnam vitæ sanctitatem Constantinopolim ad eam gubernandam Ecclesiam accersitus fuit: hinc Civitatem hæresibus laborantem expurgavit, & ad catholicam fidem reduxit: quod autem summum ei omnium amorem conciliare debebat, multorum sibi paravit invidiam. Itaque cum inter Episco-

Greg. Nazian-
zen. Theolo-
gus dicitur.

pos magna ob id orta fuisset seditio, sponte ipse cedens Episcopatu, illius Prophetæ dictum usurpavit dicens: *Si propter me commota est hæc tempestas, dejicite me in mare, ut vos salvati desinatis*. Gregorius igitur cum Nazianzum rediisset, Timotheus Alexandrinus Maximum quendam Cynicum Apollinaris vāsania infectum Episcopum Constantinopolitanum creavit, quem Patres hoc in Conventu Constantinopolitano antequam cæterarum, rerum agendarum sumeretur initium, dignitate Episcopali nudatum ab Ecclesiâ ejecerunt, Nestariumque laicum Tarsensem tunc Prætoris Magistratu Constantinopoli conspicuum, virum quidem prudentem, & literarum, vitæque probitate, catholicæque fide insignem Constantinopolitanæ Ecclesiæ Episcopum instituerunt, quam scilicet Ecclesiam post Romanam, primatum obtinere debere, decreverunt, novamque Romam esse dixerunt. Quamvis autem laicum ad Episcopalem sedem statim promoveri non liceat, id tamen ob nimiam Clericorum penuriam jure factum fuit: propterea quod nemo Constantinopoli inveniri potuit, qui vel Arianâ, vel Macedonianâ hæresi resperfus non esset. Hoc denique in Concilio Macedoniana hæresis, vel blasphemia damnata est, Symbolumque fidei editum fuit nullâ penitus in re ab eo diversum, quod nunc in Ecclesiâ publicè canitur, præterquam quod solum ibi legitur, *Spiritum Sanctum à Patre procedentem*, suppressâ Filii personâ, quæ deinde ad majorem explicationem post Nicænum, & Constantinopolitanum I. fuit expressa: ubi enim nunc dicimus: *Et in Spiritum Sanctum Dominum, & vivificantem, qui ex Patre, Filioque procedit: qui cum Patre, & Filio simul adoratur, & conglorificatur*, in Symbolo Constantinopolitano hunc in modum dicitur: *Et in Spiritum Sanctum Dominum vivificantem ex Patre procedentem, cum Patre, & Filio simul adorandum, & conglorificandum*; Quæ omnia etsi eadem sunt cum iis, quæ nunc in Symbolo inter Missarum solemnias leguntur, pro majori tamen declaratione addita sunt nonnulla in Conciliis, ad perverforum, impiorumque hominum os obstruendum, piorumque sententiam confirmandam: consubstantialemque cum Patre, & Filio, Spiritum Sanctum esse, in hac Synodo fuit declaratum. Hujus Concilii inscriptio in hanc legitur verborum formam:

S. DAMASO PAPA, ET THEODOSIO SEN. IMP.
SPIRITUS SANCTI DIVINITAS PROPUGNATUR, NEFARIA MACEDONII
EXTINGUITUR.

DE CONCILIO PRIMO EPHESINO.

*In secundo Interfenestrio ad dextram Bibliothecæ
depicto.*

Concilium Ephesinum primum habitum est non solum contra Pelagium, sed etiam contra Nestorium Constantinopolitanum

Greg. Nazian
abdicatione.

Hist. Eccl. lib.
9. c. 16.

Symb. Rom.

Symb. Con-
stantinop.

De Symbolo
Apost. Nicæ-
ni, Constan-
tinopolit., &
Athan. multa
notatu digna
scribuntur à
S. Bonavent.
lib. 3. Sent. ar-
tic. 1. qu. 1.

Nest. post
Chrysol. Ep.
Constantinop.

num Episcopum, qui purum hominem è Beata Maria semper Virgine natum, ut aliam personam carnis, aliam verò faceret divinitatis, affirmabat: nec unum Christum in divinitate, & carne sentiebat, sed sejunctim alterum Dei filium, alterumque hominis prædicabat: Coactum est hoc Concilium sub Theodosio juniore Imp. qui præfens adfuit, & Caletino Pontifice circa Annum Domini 436. ducentisque Patribus in Civitate Ephesina, Urbe maritimâ Joniæ, emporioque Asiæ citerioris celeberrimâ, Amazonum opere, Dianæque templo in primis nobilitato, celebratum fuit.

Concillii Patres præcipui.

Huic Concilio interfuerunt duo Patriarchæ, Cyrillus, scilicet, Patriarcha Alexandrinus, & Arcadius Episcopus, necnon Philippus Presbyter, quem nunc Cardinalem vocitamus, Pontificis loco præfederunt, & in eminentiori parte per pictores repræsentantur. Cyrillus verò, qui Concilio, præfedit, Mitrà & Pallio cernitur insignitus. Hoc item in Concilio, cui S. Augustinus morte præventus interesse non potuit, non modò Nicænæ fidei Symbolum prolixè explicatum est, atque ita ut hæc Synodus universæ doctrinæ christianæ summa quædam, non immeritò dici possit, verum etiam Beatam Mariam semper Virginem non modò *ἡ ἁγία*, idest Christi Matrem, sed *θεοτόκον*, hoc est vere filii Dei Genitricem sive Deiparam, & in Christo unam esse tantum personam in duabus naturis, divina, scilicet, & humana, declaratum fuit.

B. Maria Virgo Deipara.

Hinc ad superiorem hujus Interfenestrii partem Maria Virgo filium, Christum Salvatorem nostrum in sinu gestans conspicitur. Nec sine divino consilio factum esse credendum est, ut in hac, scilicet, Civitate, præsertim Ephesinâ, sacra hæc Synodus fuerit celebrata; nam sicut Diana Virgo falsò ac superstitiosè à Gentilibus inibi colebatur, ita contrà factum est, ut Beata Maria semper Virgo, Virgo, inquam, ante partum, in partu, & post partum, *quæ nec primam similem visæ est, nec habere sequentem*, ut sacrosancta testatur Ecclesia, Dei Mater declararetur ac nominaretur, debitoque cultu à Christi fidelibus, falso cultu expulso, non solum tamquam Christotocos, verum etiam tamquam Theotocos jure quidè veneranda, colendaque esset.

Antiph. ad
Laudes Nativ.
Dominij.

Theotocos,
Dei Mater.

Diaconi hinc indè libros legendi actu repræsentantur, librique hæresibus respersi e mensâ quadam in terram deiiciuntur. Unus autem prope Cyrillum Patriarcham Alexandrinum literas Apostolicas publicè coram Patribus legere cernitur.

Ad dextram ejusdem Interfenestrii partem peregrinum, sive mendicum quemdam innixum arundini, intrâ quam inclusæ literæ synodi Ephesinæ ad Patres Constantinopoli degentes deferebantur, videre licet. Fautores enim Nestorii Constantinopoli commorantes ubi primum resciverunt, Antesignanum suum, Nestorium, scilicet, in synodo Ephesinâ fuisse condemnatum, omnes mox

Arg. Rocco Oper. Tom. II.

vias terrâ marique ita intercluxerunt, & observarunt, ut nemo e Concilio Ephesino Constantinopolim, vel Constantinopoli ad Concilium ire potuisset. Hinc singulari Dei providentiâ factum fuit, ut Epistola, quam Cyrillus Alexandrinus nomine synodi Ephesinæ ad sanctos Episcopos, & Monachos scripsit, operâ cujusdam mendici, qui eam in scipione, seu arundine inclusam gerebat, perlata fuerit. Hic namquè dum ferio mendicare se fingit, unâcum arundine ipsam quoque Epistolam dictis Patribus reddidit, ut ex Actis Concilii Ephesini à Theodoro Peltano editis constat.

To. 2. cap. 19.
pag. 406.

Nec silentio prætereundum est, ubi primum Concilio finis fuit impositus, lustrationem, sive ut nunc dicimus, processionem, Episcoporum fuisse celebratam; qua in re faciendâ tapetis, ac peristromatibus, sive auleis stratas fuisse vias, ac luminibus undequaque plenas fuisse, narratur. Quæ res quoad fieri potuit, hoc in loco ad dextram Interfenestrii fuit repræsentata. Inscriptio autem infra legitur hisce verbis:

S. CALESTINO PP., ET THEODOSIO JUN.
IMPERAT.

NESTORIUS CHRISTUM DIVIDENS DAMNATUR,

B. MARIA VIRGO DEI GENITRIX PRÆDICATUR,

DE CONCILIO CHALCEDONENSI.

*In tertio Interfenestrio ad dextram
Bibliotheca Vaticana depicto.*

Concilium Chalcedonense, Chalcedone Asiæ Urbe maritimâ, e regione Bizantii, seu Constantinopolitanæ Civitatis, coactum fuit in Ecclesia Sanctæ Euphemie Virginis, & Martyris, sub Martino Imperatore, & Leone Primo Magno, qui olim cum Clero, & Cruce Attilæ occurrens ipsum placavit, terrore affectum. Celebratum autem fuit circa Annum Domini CCCCLIV. à Patribus sexcentis, ac triginta contrà Eutichen Constantinopolitanum Abbatem, & Dioscorum, magnum diaboli laqueum, Patriarcham, scilicet, Alexandrinum ejus defensorem, in Christo post humanitatem assumptam, divinam tantum naturam permanere asseverantes: quos hæc Sacra Synodus necnon Nestorium cum reliquis hæreticis, & Ephesinum conciliabulum ab Eutiche, & Dioscoro congregatum, unâ Patrum sententiâ damnavit, affirmans Christum Dominum de Virgine sic natum, ut in eo substantiam divinam, & humanam naturam consiteamur. Hinc Christus Salvator noster supra hoc Concilium in aere crucem manu, alterâ verò mundum gestare cernitur.

Generale 42

De hoc Eph. templo Evagr. lib. 2. cap. 3.

Eutiches Archimandrita, idè multorum Monasteriorum Pater, vel Abbas.

Hoc in Concilio loco Summi Pontificis præfederunt quatuor, duo, scilicet, Episcopi, & duo Presbyteri: Martianus autem Imperator

Concillii Legati quatuor.

S

rator

Concilio Pa-
tres præcipui

Dioscorus
primus con-
tra Papam li-
bellum con-
fecit dist. 21.
6. in tantum.

rator concionem Latinam unam, Græcam, verò alteram habuisse narratur: qui adfuit præfens vñacum Judicibus, & Senatoribus, qui orationem item ad Patres habuerunt. Huic item Conventui quatuor Patriarchæ interfuerunt, Constantinopolitanus, scilicet, Anthiochenus, Hierosolymitanus, & Dioscorus Alexandrinus, qui præsertim ob libellum, quem ipse contra Leonem Papam edidit, condemnatus, ab Ecclesia fuit ejectus. Quare in medio Concilii adstant, tamquam reus, à duobus Diaconis mitra, & pallio spoliatur, duoque Presbyteri, totidemque Diaconi accusationes in Dioscorum scriptis mandatas ad Concilium detulerunt: sed hic tantum unum videre licet. Diaconus item alter propè thronum, Sancti Leonis Epistolam actu legendi repræsentatur: quæ quidem Epistola, maximà omnium acclamatione, lecta fuit.

Nec silentio pertranseundum est, unum præsertim scitu, & admiratione dignissimum, illud scilicet, quod de duobus libris narratur: quorum alter Catholicam Fidem, alter verò hæreticam perfidiam complectebatur. Hi enim cum in Sepulchro Sanctæ Euphemie noctu reconditi fuissent, mane actutum, ope divinâ prius implorata, referatoque Sepulchro, catholicus liber inventus fuit in manu Sanctæ Euphemie, quæ Patriarchæ Constantinopolitano, Martinoque Imperatori omnium stupore, dictum codicem porrexisset narratur. Inscriptio autem ad hoc Concilium pertinens hisce legitur verbis:

LEONE MAGNO PP., ET MARTIANO IMP.
INFELIX EUTHICHES UNAM TANTUM IN
CHRISTO, POST INCARNATIONEM,
NATURAM ASSERENS CONFU-
TATUR.

Concilium hoc fuit unum ex quatuor illis celeberrimis, quibus, scilicet, Nicæno primo, Constantinopolitano primo, Ephésino primo, & Chalcedonensi tamquam quatuor Evangelis honorem præstandum esse, Magnus ille Gregorius affirmavit, ut suis in locis dictum est.

DE CONCILIO CONSTANTINOPOLITANO II.

In quarto Interfenestrio ad dextram Bibliothecæ
Vaticanae depicto.

Constantinopolitanum Concilium II. Constantinopoli in Secretario Ecclesiæ adnexo circa Annum Domini DLIII. sub Vigilio Papâ, & Justiniano Magno Imperatore contra Anthimum olim Episcopum Constantinopolitanum, & Sergium, ac Theodorum Mopsuestenum Nestorianos, necnon Petrum Archiepiscopum Antiochenum, Theodorum Episcopum, Ibam, & alios. Petrus enim impiè asseveravit, Trinitatem Sanctissimam fuisse crucifixam, &

confundens personas, duasque naturas in Christo negans, affirmavit Hymnum Trisagium sic pronuntiandum esse: Sanctus, Sanctus, Sanctus, qui crucifixus est pro nobis. Ad hunc Petrum Sanctus Fœlix Papa monitionem scripsit Epistolam.

Huic Concilio centum, & sexaginta, quinque Patres interfuerunt: inter quos fuerunt tres Patriarchæ, Constantinopolitanus, Menna, videlicet, qui loco Pontificis præfedit, Antiochenus, & Alexandrinus: Patriarcha verò Hierosolymitanus nomine suo Rufum, & Cononem Abbates insignes pro falsis Origenis dogmatibus oppugnandis ad hanc Synodum legasse narratur: cui etiam Monachi Ordinis Sancti Basilii libellos contra Origenistas offerentes interfuerunt, ut videre est ad hujus Concilii dextram. Hic item ad lævam videre est Imperatorem in eminentiori loco sedentem, necnon Legatos, & Diaconum in suggestu impia Petri, & Theodori, aliorumque hæreticorum scripta coram omnibus lectitantem, Episcopos etiam hinc inde libros manibus tenentes, & ad Origenis dogmata spectantes cernere licet: Inscriptio hujus Concilii in hanc verborum legitur formam.

VIGILIO PAPA, ET JUSTINIANO IMPERATORE
CONTENTIONES DE TRIBUS CAPITULIS
SEDANTUR, ORIGENIS ERRORES
REFELLUNTUR.

Tria illa capita, quæ in Inscriptione, leguntur, ad Theodorum Mopsuestenum, Theodorum, & Ibam pertinent. In hoc enim Concilio damnatus est Theodorus cum suis dogmatibus, quæ erant mira monstra, miræque infantie: Impia etiam scripta Theodori contra duodecim capitula Sancti Cyrilli damnata fuerunt, necnon Epistola, Ibæ, quam ipse ad Marim Persam scripsisse dicitur, & in eâ Verbum de Sanctâ Genitrice, semperque Virgine Mariâ incarnatum, hominem factum inficiatur, stultè, & impiè quidem.

DE CONCILIO CONSTANTINOPOLITANO III.

In quinto Interfenestrio ad dextram Bibliothecæ
depicto.

Constantinopolitanum III., & VI. Generale Constantinopoli sub Dono Papâ indictum, coeptum sub Agathone, & sub Leone II. absolutum, tempore Constantini Imperatoris hujus nominis quarti, cognomento Pogonati à ducentis, & octoginta, novem Patribus celebratum fuit circa Annum Domini DCLXXVI., vel DCLXXXI. in Secretario Sacri Palatii, quod *Trullus* appellatur, contra Sergium, Paulum, Pirrum, & Petrum, monothelitas, & monophysitas olim omnes Patriarchas Constantinopolitanos, & Cyrum Antistitem Alexandrinum, Theo-

Patres Con-
cilio præcipui,

To. 2. Concilii
cap. 23. & 14

Reg. lib. 7.
cap. 24., &
lib. 2. cap. 49.
Gener. 5.

Gener. 5.
Niceph. &
Evagr. lib. 4.
cap. 36.

Tom. 2. Conc.

Gener. 6.
S. Anton. p. 2.
tit. 15. cap. 1.
§. 5. ait à Leone II. Decreta hujus Synodi ex Græco in Latinum fuisse translatâ.

Theodorumque Pharan Episcopum, hæreticos omnes impiè asserentes unam tantum in Christo voluntatem, & naturam.

Concilii I. e. p. 1.

Hoc in Concilio tres Legati, duo, scilicet, Presbyteri, Theodorus, & Georgius, & Joannes Diaconus, ab Agathone missi, duobus Patriarchis, Constantinopolitano, & Antiocheno assistentibus, præfuerunt: & inter alios Patres, Theodori Archiepiscopi Ravennatis Legatus, Joannes Episcopus Portuensis, Abundantius Episcopus Paternensis Siciliæ: Joannes Archiepiscopus Rheginus, Theophilus Episcopus Thurinus, Theodosius Episcopus Tropiensis, Episcopus Scylaticus, calabri omnes, Cœnobiarchæ ab Urbe missi, huic eidem Synodo interfuerunt.

Ad lævam hujus Interfenestrii nonnulla scripta à Diacono obsignantur, ne callidè amplius depravari possent. Episcopi item, libros Catholicorum Patrum attentè inibi legere, ac conferre cernuntur, ut propositiones Patrum ab hæreticis, & à Machario præsertim Patriarchâ Antiocheno truncatim, & per fraudem citatæ, invenirentur: cujus rei veritate inspectâ, Macharius ipse in medio adstans mitrâ, & Pallio spoliatur, ejusque loco Theophanes Sicular Abbas eligitur, & Stephanus item Monachus ejus discipulus eodem in loco Diaconali veste exiit. Ad hanc eandem partem in eminentiori loco Imperatorem videre est.

Episcop. Portuensis rem facram solemnem pompam facit.

Ad dextram verò cernitur Joannes Episcopus Portuensis, qui die Sancto Paschatis Missam more Latino, & Sacra, solemnique pompâ in Ecclesiâ Sanctæ Sophiæ celebravit, cui solemnitati Cardinales duo, præsertim Legati, & Imperator interfuerunt. Ad eandem partem Diaconus in suggesto conspicitur, qui Summi Pontificis Epistolas, sententiarum gravitate, verborumque ponderibus resperfas, ac sententiam contrâ hæreticos legendi, promulgandique actu representatur. Hujus Concilii Inscriptio hiscè legitur verbis:

S. AGATHONE PAPA, CONSTANTINO POGONATO IMP. MONOTHELITÆ HÆRETICI
UNAM TANTUM IN CHRISTO
VOLUNTATEM DOCENTES
EXPLODUNTUR.

Hoc denique in Concilio solemniter Missâ decantatâ, processio Episcoporum celebrata fuit, ut inibi videre licet. Antistites item Ravennas, qui exarchorum fretus potentia, Sedi Apostolicæ non obtemperabat, ad obedientiam rediit, decretumque fuit, ut electio Cleri Ravennatis irrita foret, nisi Romani Pontificis auctoritate comprobaretur.

Hæc de iis, quæ ad hujus Interfenestrii pertinent picturas: nunc reliquum est, ut alia ad eandem Synodum pertinentia, & seitu quidè dignissima explicemus.

Nic. 2., & Gener. 7. A. 2. 6. tom. 2.

Sexta hæc, & universalis Synodus, (ut Concilii Nicæni Patres tradunt) sub Constantino IV. cœpta, nullum edidit Canonem, sed sub Justiniano II. ejus filio, post obitum,

Ang. Rocca Oper. Tom. II.

patris, Imperium suscipiente, quatuor, aut quinque post annis in Trullo coacta, centum, & duos edidit Canones, quos Gentianus Hervetus Aurelianen. ex Græcis exemplaribus in Latinam transfudit linguam, sicut Frater Bartholomæus Carranza Miranden. instituti Sancti Dominici in sua Conciliorum summâ testatur. Horum CII. Canonum in Concilio Generali VII., & Nicæno II. mentionem factam esse, Canonemque octuagesimum secundum de imagine Christi in figurâ Agni in favorem imaginum citatum esse, constat. Horum item Canonum Nicolaus I. in sua Epistolâ ad Michaelen Imperatorem, scripta meminit, dicens, Justinianum II. Imperatorem eorundem Canonum confirmationem à Joanne VII. humiliter postulantem accepisse; quem Imperatorem tanquam piissimum Nicolaus I. in Epistolâ eadem laudavit. Anastasius etiam Abbas, & Apostolicæ Sedis Bibliothecarius in præfatione Synodi VIII. Generalis ait, in Synodo VI. nullam, præter fidem, regulam fuisse editam: sed quas ejus asseverant regulas longè post sextam Synodum ab ipsis constat esse, penes se privatimque depromptas. Patres item, qui ex Oriente, & Occidente ad Synodum Florentinam convenerunt, citant hos CII. Canones sextæ Synodi in Trullo celebratæ. Gratianus denique in Decreto, aliquot Canones, quos nominavimus, citat, & sextæ Synodo ascribit, ut suis in locis videre est. Hinc novem Canones in volumine Conciliorum Colonie excuso appositi tanquam nothi, & adulterini rejecti sunt, & jure quidè, sicut ex his, quæ hucusquè narrata sunt, clarè patet.

A. 2. 4. id etiam omne explicatur.

A. 2. 4., & explicatur A. 2. 6. tom. 2.

To. 2. Concil.

Concil. Flor. sess. 5. Ferr. tom. 3.

Nic. 2., & Gener. 7. A. 2. 4. tom. 2.

Scitu præterea dignum est, præfationis loco allocutoriam Patrum 227. ex iis, qui in Trullo convenerunt, ad Imperatorem Justinianum reperiri orationem, in qua ostendunt, in duabus universalibus, Synodo quintâ, scilicet, quæ fuit Justiniano magno regnante, & sexta quæ fuit Cōstantino Pagonoto imperante, Canones ad Ecclesiarum Constitutionem, sicut reliquæ quatuor sanctæ universales Synodi fecerunt, editos non fuisse: ob idque Patribus 227. sub Justiniano II. in Trullo iterum congregatis, hanc Synodum, ad duarum supplementum fuisse celebratam: quæ propterea nec Sexta propriè nominatur, sed *πρώτη ἐκτῆς*, idest quinisexta: nam quod quintæ, & sextæ Synodo deerat, replevit: & universalis reverà nuncupatur, & est. Hæc ex fratre Bartholomæo Carranza summæ Conciliorum Auctore.

Nic. 2., & Gener. 7. A. 2. 4., & 6. tom. 2.

In Summa Concil. Generale 6. post finem A. 2. 18.

Adde etiam, quòd septima Synodus ait de hac re non esse dubitandum: nam, ut ipsa testatur Synodus, qui temporibus Constantini subscripserunt, iidem illi sub Justiniano dictos Canones subsignarunt, ut eorundem propriarum manuum immutabili similitudine clarè patet: necesseque erat, (inquit) ut post Synodum universalem, Canones quoque Ecclesiastici ederentur. Hinc non nova Synodus, sed Synodi continuatio dici debet.

Nic. 2., & Gener. 7. A. 2. 4., & 6. tom. 2.

Tom. 2. Concil.
cil.

Tom. 2. concil.
Act. 2. Nic. 2.
Gener. 7. &
in luminat. q.
cil. can. 82.

Præterea Hadrianus primus ad Tarasium Episcopum Constantinopolitanum scribens, sextam Synodum cum omnibus suis Canonibus se recipere aperte ait, ejusdemque Tarasii erga sextam Synodum, & sacras imagines fidem laudat: immò in eadem Epistola, figuram Christi in formâ Agni digito Sancti Joannis baptisæ demonstratam inter dictos Canones divinè, & legaliter promulgandos receptam esse testatur, ac laudat. De hac verò Epistola ad Tarasium Nicolaus Papa primus mentionem facit.

His autem, quæ narravimus, non refragatur secundus dictæ Synodi Canon, qui Canonem Cypriani in Concilio Carthaginensi de hæreticis Rebaptizandis confirmare videtur: non enim Canonem universum, sed partem quandam confirmat, quæ ad aliquos certos hæreticos pertinet, præsertim verò Paulianistas, sive Paulianos à Paulo Samosateno sic nuncupatos. Hi enim in nomine Sanctissimæ Trinitatis non baptizabantur. Quare in Concilio item Nicæno decretum fuit, ut si qui ex illis ad Ecclesiam redirent, rebaptizarentur, quòd veram baptismi formam non tenerent, atque adeò nec verum baptismum susciperent.

Quomodo autem dictus Cypriani Canon recipiatur, Canon 95. ejusdem sextæ Synodi apertè declarat, ubi alii hæretici nominantur, qui ad Ecclesiam venientes tamquam Gentiles recipiebantur. Hunc in modum Gelasius Papa opuscula Cypriani, iis videlicet exceptis, quæ Ecclesia reprobat, se recepisse fatetur. Nam ante Gelasium, immò ante S. Augustinum opinio Cypriani de hæreticis rebaptizandis damnata fuit. Qui enim in nomine Sanctissimæ Trinitatis, hoc est Patris, & Filij, & Spiritus Sancti, juxta formam à CHRISTO institutam, vel tantum in CHRISTI nomine sicut in Actibus Apostolorum legimus, baptizati sunt (unum quippè, idemque est, ut S. exponit Ambrosius) constat eos non esse denuò baptizandos ut in Decreto legitur. Forma namque ab Apostolis tradita, est eadem implicite cum ea, quæ à CHRISTO instituta fuit: quam et si Apostoli Spiritus Sancti consilio ad tempus mutaverunt, ut CHRISTI nomen, quod apud Judæos contemptui, & odio erat, amabile, ac venerandum redderetur, forma tamen substantialis implicite permanebat: nam sub CHRISTI nomine intelligitur Pater, Filius, & Spiritus Sanctus. Pater est ungens, Filius, qui Græce dicitur CHRISTUS, est unctus, & Spiritus Sanctus est ipsa unctio. Unde mutatio hæc non substantiæ, sed modi potius, sive ritus dici debet: & hujusmodi potestas mutandi semper in Ecclesia fuit, ut in Sacramentorum, scilicet dispensatione, salva illorum substantiâ, sicut Sacrosancta Synodus Tridentina apertè ait, eassatueret, vel mutaret, quæ suscipientium utilitati, seu ipsorum Sacramentorum venerationi, pro rerum, temporum, & locorum varietate expedire judicaret.

Quod autem in hac eadem sextâ Synodo Sedem Constantinopolitanam Romanæ Sedi æqualem facere videtur, id non præcise, & omninò intelligitur, sed quantum ad æqualia privilegia, sive similia utriusque Ecclesiæ, hac tamen conditione adiectâ, ut Constantinopolitana post Romanam Sedem secundum locum teneret, sicut inibi videre licet.

Quod item de matrimonio olim Sacerdotum in hac sextâ Synodo decretum fuit, non universæ Ecclesiæ, sed tantum Orientali legem præscribit, ut ab eodem Carranza optimè in eundem Canonem scribente animadversum est: nec illud decretum matrimonij dissolutionem, sed potius separationem, religiosamque vitam ob perpetuum Sacrificium comprehendebat: vius enim Sacerdotalis dignitatis actualem munditiam jure postulat: si quis autem ex consensu uxoris ordinabatur, continebat: sin secus, non ordinabatur.

Quod denique in hac eadem Synodo Ecclesiam Romanam die sabbati, uno excepto, sancto scilicet sabbato majoris hebdomadæ, non jejunare obligat, ex instituto Sanctorum Apostolorum, cujus contrarium ad hanc usque diem servavit Romana Ecclesia, hujus Concilii Generalis dignitati non adversatur. Quamvis enim universalis Synodus legitime congregata Romanam Ecclesiam ad id obligare potuerit, cum tamen hujus generis decretum de non pertinentibus ad fidem existat, consuetudoque foret contraria, hæc locum obtinuit ex Beati, ac Patris nostri Augustini sententiâ ad Casulanum, necnon ad Januarium scribentis. Quod enim (ipse ait) neque contra fidem, neque contra bonos mores injungitur, indifferenter est habendum, & pro eorum, inter quos vivitur, societate servandum est. *Mater mea, (inquit) Mediolanum me consecuta, invenit Ecclesiam sabbato non jejunantem, cepit perturbari, & fluctuari quid ageret, cum ego adhuc Catechumenus, talia non curarem: sed propter ipsam consulvi hac de re beatissimæ memoria virum Ambrosium, Mediolanensem Episcopum, à quo sum Mediolani baptizatus: qui respondit: Cum Romam venio, jejunio sabbato: cum hic sum, non jejunio. Sic etiam tu ad quam forte Ecclesiam veneris, ejus morem serua, si cuiquam non vis esse scandalo, nec quemquam tibi. Hoc cum Matrî renuntiasset, libenter amplexa est.* Hæc ex Beato Patre Augustino in iis Epistolis, quæ ad Casulanum, & Januarium scriptæ sunt. Canones igitur, in Trullo celebratos, ut rem tandem concludam, authenticos esse existimo. Si autem aliter de iis ab Ecclesia decretum fuerit unquam, ejus iudicium omninò amplector, cui me semper omnibus in rebus subditum esse profiteor, ac declaro.

Can. 96. Et
dist. 22. cap. 6.
Renouantes.

Can. 12, & 13,
& dist. 31. c. 14.
Aliter.

Can. 55.

Can. 65.

Tom. 2. epist.
86. circa fin.
& epist. 128.
c. 2, & dist.
12. c. 40. Illa
S. alia.

Concil. Gener.
al. 6. can. 95.

S. Aug. contra
Donatistas
lib. 2. c. 31. 32.
tom. 7.

Decr. p. 3. De
consecr. dist. 4.
cap. 24. Matt.
vlt. Act. 2. 19.
Amb. li. 1. de
Spirit. Sanct.
c. 3.

S. Bonav. 4.
sentent. dist. 23.
art. 1. quæst. 1.
in corp.

Sess. 21. c. 2.

DE CONCILIO
NICENO II.*In VI. Interfensorio, ad dextram Bibliothecæ Vaticanæ depicto.*

Gener. 7.

Nicænum Concilium II. & Generale VII. in Nicæa Asiæ Civitate, ubi prima Synodus Generalis tempore Silvestri Papæ, & Constantini Imperatoris congregata fuit, celebratum est, in Ecclesiâ majori sanctæ Sophiæ sub Hadriano primo, & Constantino VII. Irenes filio Imperatore à Patribus 350. circa annum Domini 581. seu 775. vel 790. contra Iconomachos, qui imagines in Ecclesiis damnabant. Quare hac in Generali Synodo decretum fuit imaginum expressiones relativè esse adorandas, sanctorumque reliquias esse honorandas: aliud est enim picturas absolute adorare (quod non licet) aliud verò per picturas cognoscere quid sit adorandum: etenim non repræsentantes figuras, & imagines, sed res repræsentatas adoramus, & imagines quatenus repræsentant. Adoratio enim non in imaginibus terminatur, sed ad prototypum refertur.

Imagines Sanctorum veneratione.

Angeli an sint corporei.

Hoc item in Concilio multa de Angelis pertractata sunt, & præsertim an sint corporei, & de usu pingendi eos: de ipsorum autem, ut sic dixerim, corporeitate nihil fuit decretum, etiam si Tarasius Patriarcha Constantinopolitanus ex doctrinâ B. Joannis Thessalonicensis cum Gentili quodam de usu imaginum disputantis coram Patribus affirmavit, Angelos pingi oportere, eò quia circumscripti possunt, & ut homines apparuerunt; sacraque Synodus visa non fuerit improbare, sed potius hanc sententiam approbare: Synodus enim non affirmavit, Angelos esse corporeos, sed modum convincendi Gentilem, ulumque pingendi Angelos approbavit. Nam quandoque licet extremum probare, ut alterum auferatur. Hæc autem controversia nondum Ecclesiæ censurâ terminata est.

Concilij Legati.

Huic Concilio Petrus Archipresbyter, Cardinalitibus vestibus indutus, & Petrus Monachus Abbas Sancti Sabbæ loco Hadriani Summi Pontificis præsedisse repræsentantur, & inter alios Episcopos Stephanus Episcopus Viboniensis, & Stephanus Episcopus Tropiensis Calabriæ interfuerunt. Tres Episcopi in medio adstantes suæ pœnitentiæ libellos promulgare conspiciuntur, ut inibi videre est, ubi unus ex tribus, flexo genu, *palinodiam*, quam vulgò *retractationem* vocitamus, actu recitandi repræsentatur.

Ad dextram hujus Concilii, seu Interfensorii partem imaginum adorationes cernuntur, Sancto Lucâ Evangelistâ Beatæ Mariæ semper Virginis filium suum puerulum Christum Salvatorem nostrum in sinu gestantis ad vivum olim per pictoriam artem exprimente. Diaconus præterea in suggesto adstans Concilii Decreta promulgare cernitur, universâ Synodo acclamante. Hujus Concilii Inscriptio in hanc legitur verborum formam.

Ang. Rocca Oper. Tom. II.

HADRIANO PAPA, CONSTANTINO IRENES F. IMP. IMPII ICONOMACHI REIICIUNTUR, SACRARUM IMAGINUM VENERATIO CONFIRMATUR.

Hoc in Concilio Acta sextæ Synodi citata fuerunt, & approbata, ut dictâ in Synodo monstratum est. Itaque nihil est, quod hac de re plura nunc verba faciamus.

DE CONCILIO
CONSTANTINOPOLITANO IV.*Ad dextram Bibliothecæ Vaticanæ angulum depicto.*

Gener. 8.

Constantinopolitanum IV. Concilium, Generale verò VIII. Constantinopoli sub Hadriano Secundo, & Basilio Imperatore circa annum Domini 870. a Patribus quadringentis fuit celebratum contra Photium, hominem pessimum, hæreticum, & Ecclesiæ rebellem, ac falsarium cognomento Vecias, hoc nomine a se callidè confecto, sibi que acquisito. Hic primus manifestissimè contra Dei Ecclesiam insurrexit, Ignatiumque a sede Constantinopolitanâ deturbavit, eamque tyrannicè occupavit.

Photius dicitur Vecias, quid sibi velit, vide Anton. par. 3. Tit. 22. c. 13. §. 10.

Huic Concilio, loco Summi Pontificis, Diaconus Cardinalis, duoque Episcopi interfuerunt. Præfens etiam adfuit Photius, quem senectâ ætate gravem baculo innixum, & ad Patres gradientem, ad lavam Concilii partem videre est. Ab eo autem baculum Marinus Vicarius Romanus auferri mandavit dicens: *Baculus dignitatis pastoralis est signum: quod hic habere hæcquam potest, quia lupus est, non pastor.*

Concilii Legati.

Ad lavam ejusdem Concilii partem Episcopi, Presbyteri, Diaconi, ac Subdiaconi, qui cum Photio ceciderunt, libellos pœnitentiæ coram Synodo flexis genibus proferentes, manuum impositione recepti cernuntur. Ignatius autem pallio iterum decoratus sedi Constantinopolitanæ, ut ad lavam cernere licet, restituitur, Photio expulso. Diaconus denique ad dextram Concilii partem in suggesto adstans restitutionem Ignatii, & Photii depositionem actu legendi repræsentatur. Inscriptio hujus Concilii hæc est:

HADRIANO II. PAPA, ET BASILIO IMP. S. IGNATIUS PATRIARCHA CONSTANTINOPOLITANUS IN SUAM SEDEM [PULSO PHOTIO] RESTITUITUR.

Ad alteram Concilii hujus, seu anguli partem, Photii chirographa comburi conspiciuntur, necnon acta omnia conciliabulorum, quæ ab eodem Photio contra Nicolaum I. Papam, & Ignatium Patriarcham Constantinopolitanum celebrata sunt, ut ex Inscriptio- ne, quæ infra legitur in hanc verborum formam, videre est.

EX DECRETO CONCILII BASILIENSIS IMPER.
CHIROGRAPHIS PHOTII, EJUSQUE
CONCILIAR. ACTA COM-
BURI JUBET.

Gener. lib. 4.
Chron. ann.
Christi 870.

Hac Synodo septem præcedentes confir-

mantur: multique Canones, qui non extant
in exemplari Græco, ut ait Genebrardus, ei-
dem attribuuntur Concilio, cui Donatus
Ostiensis, Stephanus Nepefinus Episcopi, &
Marinus Diaconus, Legati Hadriani Papæ,
ut diximus, præfuerunt.

Platina;
Lib. Concil. &
alii.

DE IIS,

QUI VARIOS IDIOMATUM CHARACTERES,

Variaque Disciplinarum genera invenerunt.

Dimensio Bi-
bliothecæ Va-
ticanæ.

BIBLIOTHECA Vaticana plu-
rimis cameris, ac portici-
bus amplificata, a basi ad
fastigium est palmorum,
130. cuius pars superior,
in qua libri asservantur,
longitudinem palmorum
318. latitudinem 69. alti-

tudinem verò 40. septemque columnas para-
státicas lateritias, & quadratas ipsum forni-
cem superiorem distinguentes ac sustentantes
complectitur: quarum singula quæque Im-
gines saltem quatuor eorum, scilicet, qui va-
rios idiomatum characteres, vel disciplinas, si-
ve libros invenerunt, depictas comprehendit.

De Hebraicis literis ab Adamo inventis.

ANteà verò quàm de Columnis para-
státicas dicere aggrediamur, de primo ho-
mine divinitus edocto, primoque disciplina-
rum, literarumque Inventore sermonem ha-
bere oportet. Hic enim è regione primæ Co-
lumnæ parastaticæ in semicolumnâ lateritiâ
parieti annexâ a tergo introitus Bibliothecæ
per pictoriam artem repræsentatus, pelliceis-
que vestibus amictus, alterâ manu pomum,
alterâ ligonem gestare cernitur.

Per pomum peccati origo innuitur: item-
que illud omne, quod ex peccato originali in
universum genus humanum transfuso mox
natum est. Adam enim ad DEI imaginem, &
similitudinem creatus, dum astu satanæ per
serpentem, tanquàm per fistulam loquentis,
peccat, ne Hevæ uxori suæ ad pomum co-
medendum contrâ divinum præceptum co-
hortanti tristitia afferret, mors, atque om-
nes calamitates generi humano subortæ sunt:
atque hunc in modum similitudine amissâ,

gratiâ, scilicet, atque justitiâ originali deper-
ditâ, qua ex divinâ liberalitate fuerat affe-
ctus, in imagine deformatâ in naturalibus sci-
licet vulneratis derelictus est homo. Hinc de
donis gratuitis amissis, naturalibus vulnera-
tis, totque miseriis, & calamitatibus per pec-
catû acquisitis appositè cecinit Poeta ille di-
cens: *Adam primus homo damnavit sæcula pomo.*

Quibus itè de causis pellicea, & bru-
talis illa vestis eidem homini denudato rectè
congruit, cum Psalmographus inquit: *Homo
cum in honore esset, non intellexit: comparatus
est jumentis insipientibus, & similis factus est il-
lis.* Idque etiam ad perpetuam mortis memo-
riam factum est, ut scilicet ipse recordaretur
illius divinæ sententiæ: *Morte morieris.*

Per ligonem fit allusio ad id, quod ei
Deus dixerat: *In sudore vultus tui vesteris pa-
ne tuo:* agriculturæque ars perbellè, & aper-
tè repræsentatur: Adam enim, ut in Scriptura
sacrâ legitur, pœnitentiam egit: quam exor-
sus est, cum se a facie Domini abscondit,
metuens justam ejus iram (nam facies He-
braicè iram significat) annisque ferè mille
in eâ perseverasse narratur, Agricolaque,
Agricolarumque exemplum fuisse in Zacha-
riæ prophetiâ legitur. Adam igitur hunc in
modum, quem descripsimus, per pictoriam
artem satis bellè efficitur, atque ita ut ipse
tanquàm a Deo, Artifice optimo formatus,
quoad fieri posset, repræsentaretur. Suprà
hujus caput characteres, sive literæ antiquio-
res, nunc Hebraicæ dictæ, leguntur ut in-
frâ. Ad ejusdem verò Adam pedes Inscriptio
Latina in hanc legitur verborum formam:

ADAM DIVINITUS EDOCTUS, PRIMUS
SCIENTIARUM, ET LITERARUM
INVENTOR.

Psal. 48.

Annal. Glycæ
par. 1.

Gen. 2.

Gen. 3.

Sap. 10.

Gen. 3.

Cap. 13.

Gen. 3.

□ ▽ 3 6 □ 7 □ N 5 7 3 3 7 7 9 F
 5 W 9 P 2

Ratio ipsa persuadet, Adamum divinitus edoctum disciplinas, certosque praesertim scribendi characteres adeo necessarios alijs praemonstrasse, sicut Inscriptio docet: hanc autem scribendi formam hoc loco positam. Hebraicas inter literas antiquiorem, primumque Alphabetum fuisse credendum est: quod imitar ceterorum Hebraicorum a dextro in sinistrum latus legitur. Sed quamvis hunc scribendi modum naturae magis proprium, esse nonnullis rationibus Hebraei tueantur, necnon glorientur se caeli motum a dextro in sinistrum in scribendo imitari, ego tamen cum eruditis viris Latinis, quibuscum non sum conferendus, hanc rationem cum aliis id genus argumentis parvipendens (caelum namque nec proprie dextrum, nec sinistrum habet, quia nec est animal, nec eius motus incipit, nec habet diversas figuras, sed tantum ex parte Orientis, & Occidentis quodammodo habere potest) a sinistro in dextrum scribendum esse autumo, mihi que persuadeo: certis vero posthabitis rationibus, hoc unum invictum in medium affero argumentum ex eorundem Hebraeorum modo scribendi desumptum. Eos enim, ut cetera omittam, inter scribendum, literarum ipsarum virgulas, ac lineas directas, aut transversas a sinistra inchoatas in dextram desinentes terminare constat. Quae igitur partis est ratio, eadem, & totius esse debet: & quemadmodum linearum tractus efficitur, ita literarum quoque ordo servandus est. Usus tamen invaluit, ut Hebraicum Idioma a dextro in sinistrum scribatur, & legatur: quod Syriacis, & Chaldaicis literis, necnon aliis multis commune est, quae item cum eodem Idiomate aliquam ex parte quantum ad numerum, & figuras affinitatem habent.

Haec de modo scribendi Hebraicum Idioma, quo tanquam mysteriorum pleno, ut Sanctus Hieronymus ait, ceterarumque linguarum primo, Deum in supposita creatura ad primos Parentes allocutum fuisse, eosdemque cum diabolo sermonem, congressumque habuisse, rebusque nomina ab Adam imposita, Moysique legem denique fuisse datam credendum est, ut multi, & eruditi quidem Viri affirmarunt. Nec desunt qui dicant hac Hebraica lingua omnes tandem aliquando locuturos. Sicut enim (inquiunt) ante aedificationem Turris, quam Nemroth post diluvium aedificandam ad vim aquarum tempus in posterum evadendam, curavit [unde ex huiusmodi insania tanta

homini sermonis varietas, linguarumque confusio innata est, ut quot orbis Regiones sunt, tot hominum linguarum sint. Una lingua omnes populi loquebantur, ita conversis omnibus ad cultum veri Dei, omnes Hebraice locuturos esse ajunt. Quamvis autem S. Hieron. Hebraeos ita opinantes, una scilicet hac Hebraica lingua in fine mundi omnes locuturos, irridere videatur, terram tamen universam unius labii, ut scriptura Sancta testatur, post diluvium, fuisse non inficiatur. Id quod etiam ante diluvium extitisse affirmandum est, ut infra dicetur. Haec in universum de Hebraica lingua mihi dicere visum est: cetera vero intra dicentur, cum alibi de hoc Idiomate loquendum sit. Reliquum est igitur, ut ad primam Columnam parastaticam accedamus.

DE PRIMA COLUMNA PARASTATICA,

Quae literas Hebraicas, Chaldaicas, & Syriacas earundemque Inventores comprehendit.

De Filiis Seth, Astrologiae Inventoribus, literarumque Hebraicarum cultoribus.

In primam primae Parastaticae Columnae facie Theatrum versus, duo juvenes pelliceis vestibus amicti conspiciuntur, filii scilicet Seth, & Adae nepotes, literarum Hebraicarum cultores, & Astronomiae inventores anno mundi 235. ut Josephus testatur, etiam si ipsum Seth earundem inventorem fuisse affirmet Suidas, & Philo primam literarum inventionem Abrahamae tribuat. Dictorum uterque juvenum efficitur Columnae, vel Tabulae fragmentum apud se habet, super eam manum suam tenens. Hi enim duas columnas, sive tabulas fecerunt, quarum una lateritia erat, altera aenea, sive marmorea: illa contra ignis conflagrationes, haec contra aquae alluviones, ut monimenta ipsa diutius conservarentur, ac permanerent, cum Adam, eodem Josepho teste, rerum omnium futurum interitum praedixisset. Hisce in columnis liberales artes, eas praesertim, quae ad observationem siderum pertinent, conscripserunt. Hinc ab Hebraeis ad Aegyptios, & Chaldaeos, & deinde ad reliquos Astrologiam manasse credendum est. In earum altiora promissionem de semine, id est de Christo, Adae

S. Hieron. in
6. Sophoniae
tom. 5.

Gen. 11.

Arist. lib. 2.
caeli tex. 7. &
8.

Arist. lib. 1.
caeli tex. 19. in
fine.

Hieronym. in
Psalm. 82. to. 7.

Hebr. opinio.

Gen. 11.

Genebr. lib. 1.
Chron. anno
235.
Joseph. lib. 1.
antiqu.

Genebr. lib. 1.
Chron. anno
mundi 235.

Libr. v. de an-
tiq. rerum.

Adæ factam, calatam dicunt: Iosephus autem ad suam usque ætatem columnam illam mare moream in Syria durasse testatur. Suprà harum imaginum caput, Hebraicum legitur

Alphabetum : infra earundem pedes hæc le-
gitur Inscriptio :

FILII SETH COLUMNIS DUABUS RERUM
COELESTIUM DISCIPLINAM INSCRIBUNT.

Hebraicum Alphabetum antiquius.

37363738394041424344454647484950515253545556575859606162636465666768697071727374757677787980818283848586878889909192939495969798991001011021031041051061071081091101111121131141151161171181191201211221231241251261271281291301311321331341351361371381391401411421431441451461471481491501511521531541551561571581591601611621631641651661671681691701711721731741751761771781791801811821831841851861871881891901911921931941951961971981992002012022032042052062072082092102112122132142152162172182192202212222232242252262272282292302312322332342352362372382392402412422432442452462472482492502512522532542552562572582592602612622632642652662672682692702712722732742752762772782792802812822832842852862872882892902912922932942952962972982993003013023033043053063073083093103113123133143153163173183193203213223233243253263273283293303313323333343353363373383393403413423433443453463473483493503513523533543553563573583593603613623633643653663673683693703713723733743753763773783793803813823833843853863873883893903913923933943953963973983994004014024034044054064074084094104114124134144154164174184194204214224234244254264274284294304314324334344354364374384394404414424434444454464474484494504514524534544554564574584594604614624634644654664674684694704714724734744754764774784794804814824834844854864874884894904914924934944954964974984995005015025035045055065075085095105115125135145155165175185195205215225235245255265275285295305315325335345355365375385395405415425435445455465475485495505515525535545555565575585595605615625635645655665675685695705715725735745755765775785795805815825835845855865875885895905915925935945955965975985996006016026036046056066076086096106116126136146156166176186196206216226236246256266276286296306316326336346356366376386396406416426436446456466476486496506516526536546556566576586596606616626636646656666676686696706716726736746756766776786796806816826836846856866876886896906916926936946956966976986997007017027037047057067077087097107117127137147157167177187197207217227237247257267277287297307317327337347357367377387397407417427437447457467477487497507517527537547557567577587597607617627637647657667677687697707717727737747757767777787797807817827837847857867877887897907917927937947957967977987998008018028038048058068078088098108118128138148158168178188198208218228238248258268278288298308318328338348358368378388398408418428438448458468478488498508518528538548558568578588598608618628638648658668678688698708718728738748758768778788798808818828838848858868878888898908918928938948958968978988999009019029039049059069079089099109119129139149159169179189199209219229239249259269279289299309319329339349359369379389399409419429439449459469479489499509519529539549559569579589599609619629639649659669679689699709719729739749759769779789799809819829839849859869879889899909919929939949959969979989991000100110021003100410051006100710081009101010111012101310141015101610171018101910201021102210231024102510261027102810291030103110321033103410351036103710381039104010411042104310441045104610471048104910501051105210531054105510561057105810591060106110621063106410651066106710681069107010711072107310741075107610771078107910801081108210831084108510861087108810891090109110921093109410951096109710981099110011011102110311041105110611071108110911101111111211131114111511161117111811191120112111221123112411251126112711281129113011311132113311341135113611371138113911401141114211431144114511461147114811491150115111521153115411551156115711581159116011611162116311641165116611671168116911701171117211731174117511761177117811791180118111821183118411851186118711881189119011911192119311941195119611971198119912001201120212031204120512061207120812091210121112121213121412151216121712181219122012211222122312241225122612271228122912301231123212331234123512361237123812391240124112421243124412451246124712481249125012511252125312541255125612571258125912601261126212631264126512661267126812691270127112721273127412751276127712781279128012811282128312841285128612871288128912901291129212931294129512961297129812991300130113021303130413051306130713081309131013111312131313141

Appendix
Thes. Ambrosii
de introduct.
linguarum.

Alphabetum hoc loco positum est idem cum superiori. Filii enim Seth eo usi sunt, quod sibi ab Adamo præmonstratum fuisse, opinandum est. Nam, ut diximus, non solum post diluvium, verum etiam antè ipsum omnes unâ tantum linguâ locutos fuisse credendum est, cum post Turrim à Nepotibus Noe ædificatam linguarum confusio, atque divisio sequuta fuerit, sicut Scriptura sacra testatur. Quòd autem una, eademque lingua Hebraica ante diluvium, ac temporibus præsertim filiorum Seth extiterit, ex eo nonnulli credunt, quod in Genesi de Enos narratur: ubi ipse invocare nomen Domini cœpisse dictus est. Enos enim cœpisse invocare Deum, non ita intelligitur, quod Abel, & Cain sacrificando id non fecerint, credendum sit, sed tunc cœptum esse invocare in nomine Jehovah, juxta locutionem Hebraicam, opinandum est, sicut Cajetano placet, quamvis alii arbitrentur, Enos cœpisse invocare nomen Domini, quasi primus invenit imagines quasdam, per quas orationum devotio excitaretur: vel quia ejus tempore instauratus fuerit Dei cultus, ritusque cœperit ceremoniis colendi Deum. Alii verò ex hoc eodem loco, atque ex hoc nomine Jehovah, hanc linguam, quæ *Hebraica* nuncupatur, ante diluvium fuisse autumant: hoc enim quatuor litterarum nomen, quod Tetragrammaton dicitur, cui etiam admirandas Hebræi virtutes tribuunt, illius est linguæ, illiusque characteribus scribi solet. Adde etiam quòd Josephus, ut in Exemplaribus manuscriptis Hebraicis & impressis legitur, recenset Epistolam ab Alexandro Magno ad Aristotelem præceptorem suum scriptam de sepulchro Cainan filii Enos, qui fuit ante Diluvium, in Civitate Persiaca invento: cujus Epitaphium literis Hebraicis scriptum fuisse de Diluvio futuro Alexander testatur: quas quidem literas antiquiores fuisse credendum est: quibus etiam, ut S. Hieronymus in Ezechielem ait, consueque Samaritani utebantur.

Gen. 11.

Gen. 4. in fine.

Gajoz.in hunc
locum.
Aloyf. lipp.in
estenz.

Jehovah Te-
tragramma-
ton.

Lib. 2. de An-
tiqu Collo

Gen. 5.

S.Hieron. in
cap.9.
Ezech. tom.4.

Admiror autem, cur extrema litera superioris Alphabeti figuram T, Thau, quæ sanctissimæ Crucis similitudinem repræsentat, non habeat, sicut in antiquioribus Hebræorum literis reperiri S. Hieronymus ait, nisi hoc sit iis antiquius: Thau enim figura, quæ ipsi Thau ת, recentioris Alphabeti Hebraici non est adsimilis, sic scribi solet T, ט, ut ex multis Alphabetis, quæ ex libris, quicquidam Salomoni ascribuntur, desumpta sunt, Apollonio ejus interprete, sicut ex Thesei Ambrosii Canonici Regularis Lateranensis in varia linguarum genera Introductione videre licet: ubi inter multa diversarum linguarum Alphabetis, unum Jacobitarum extat Alphabetum, cujus litera extrema figuram Crucis omnino repræsentat, hoc modo ת. Hæc autem litera, sive figura, Symbolum nostræ redemptionis, quæ per Crucem consummata est, antè adventum Salvatoris nostri in carnem, absolutionis signum, Salutaremque notam præferre visus est, ut legitur in Ezechiele, ubi signa Thau super virorum gementium frontes scripta esse, legitur: & qui hujusmodi figurâ inveniebantur insigniti, salutem consequebantur. Quamvis autem litera T, Thau Hebraici antiquior cum T, Græca Τη, & Latina T, quantum ad figuram habeat affinitatem, ab ipsâ tamen quantum ad sonum non parum differt: illa enim suavis est: hæc autem insuavissimæ a Cicero appellatur: Α, Θ, Θήτα verò Theta Græco, & figurâ, & sono, atque symbolo longè distat: nam Thau salutare est: Theta autem lethiferum: propterea quod Θ, erat mortis nota, vel quia per medium telo est transfixa, vel quia est prima dictionis, Θάνατος, litera, quæ mortem significat. Hinc Martialis illud Theta mortiferum, Persius autem nigrum appellavit dicens: *Et potis est nigrum mortis præfigere Theta*. Alius: *O nimium ante alios infelix litera Theta*. Nec est mirum quod Thau figuram Crucis habens diversam a Theta significationem habeat, cum CHRISTUS Salvator noster in ligno Sanctissimæ Crucis mortem nostram moriendo destruxerit, vitamque resurgendo repararit. Utcumque autem sit quod de antiquioribus characteribus Hebraicis dictum jam fuit, quas in Eibliothecâ Vaticanâ invenimus literas, nos hic ap-

S. Hieron. ubi
supra.

Appendix
Thes. Ambros
de introd. lin-
guarum.

Ezech, c.9.

Cicer.in Orat.
ad M.Brutum

Lib. 7. ad Ca-
stricum.
Perfius faty. 49.

*Testimonium de eo, quod in sepulchro Cainan
reperitum fuit.*

וַיִּכְתֹּב אֶת הַעֲתִיד לְהִיט מִחֲמַבּוּל עַל לִוְחֹת
אֲבֹן וְהָנֵם שֵׁם וְהִכְתֵּב כְּתָב עֲבָרָן

ponendas censuimus , quibus Astrologiam a filiis Seth conscriptam esse credendum est . De filiis autem Seth hæcenus , ut de Abrahamo tandem loquamur ,

DE ABRAHAMO

Syriacarum, Chaldaicarumque literarum Inventore ,

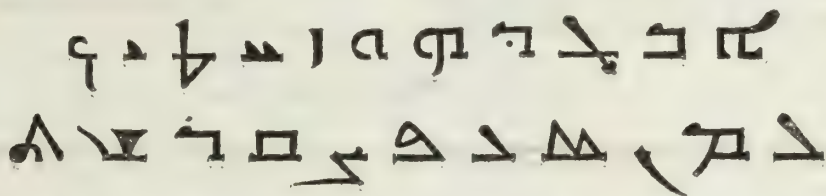
Alterâ in Columnæ facie Abraham , primus Patriarcha , senex , vestibus oblongis indutus , & machæatus , circumum , & Amussim , sive regulam & normam , quam nunc *Quadrantem* passim vocant , dextra manu tenere cernitur . Macharâ cinctus pingitur Abraham ob prælium , quod annum septuagesimum quintum agens , contra Chodorlahomor Regem Elamitarum , & Thadal Regem gentium , & Amraphel Regem Sennaar gessit , ut Loth nepotem suum , & mulieres atque viros , substantiamque Sodomorum , & Gomorrhæ ab inimicis ablatam recuperaret . Hinc potitus victoriâ revertitur , & pane vinoque solemner prius oblato a Melchisedech , Dei nomine invocato , excipitur ac benedicitur . Circumum & Amussim dexterâ tenere cernitur ob mathematicam , quam Sacerdotibus Ægyptiis

tradidisse fertur , ut scribit Josephus , & Plato in Epinomide id quodam modo videtur innuere . Quod videtur confirmare Cicero , qui primos Astrologiæ inventores Chaldaeos recenset . Ægyptii enim illas ita excoluerunt , ut putentur Geometriæ inventores , sicut Iphigenices Arithmeticæ esse dicuntur ; cuius tamen lineas ab eodem Patriarchâ cum in Palæstinam profectus est , acceperunt . Dicitur etiam Abraham artem statuariam aliquandiu exercuisse , a Thare patre suo statuario idolorum fictore & venditore edoctus .

Abraham præterea Chaldaicarum , seu Hebraicarum literarum inventor fuit , Philone teste , qui arbitratur linguam Hebraeorum ipsam , ut B. Hieronymus narrat , esse Chaldaicam : quia Abraham de Chaldaeis fuit . Vel potius teste Suida , sacras literas , & linguam sanctam olim inventam conservavit , cum Adam , vel filii Seth dictarum literarum , ut Josephus ait , Inventores dicantur , qui multis annis Abraham præcesserunt . Supra Abraham caput extat Alphabetum ut infra : ad ejusdem verò pedes legitur Inscriptio in hanc verborum formam :

ABRAHAM SYRAS , ET CHALDAICAS
LITERAS INVENIT .

Alphabetum Syriacum , & Chaldaicum .

Nec silentio prætereundum est , cur Inscriptio Latina hoc loco posita Syriacas , & Chaldaicas literas unico Alphabeto comprehendat . Id enim factum esse reor propter earundem linguarum vicinitatem , seu affinitatem , ut Sanctus Hieronymus testatur dicens : In hac Epistola [ad Galatas] *modò Cephas* : *modò Petrus* scribitur : non quoddam aliud significet Petrus , aliud Cephas , sed quoddam quod nos Latine , & Græcè Petram vocamus , hanc Hebræi , & Syri propter linguæ inter se viciniam , *Cephiam* nuncupent . Hinc ex Philonis sententiâ , quam Hieronymus improbare visus non est , Hebræorum ipsam linguam Chaldaicam esse dicendum est , quia , ut diximus , Abraham de Chaldaeis fuit . Nec desunt , qui autem Chaldaicam linguam esse , quam nunc Hebraeam dicimus , atque ita fuisse vocatam , ut Theodoretus præferat ait ; ex eo quod Abraham , cum e regione Chaldaeorum in Palæstinam veniret , fluvium Euphratem pertransiit . Hebra enim , ut ajunt , Syrorum linguâ idem dicitur quod *Euphrates* : immò idem Theodoretus Syriacam linguam omnibus aliis antiquiorem

esse arbitratur , ut nomina ipsa Geneseos indicare videntur , Adam enim [ait] Cain , Abel , & Noe , propria sunt linguæ Syriacæ : Syrorum namque mos est , terram rubram appellare Adam . Interpretatur autem *Adam terrenus* , aut *pulverosus* , & *Cain possessio* , sicut Adam ipse de Cain innuisse videtur , cum Deum laudavit dicens : *Possedi hominem per Deum* . Abel idem quod *luctus* : primus enim visus est mortuus , & primus parentibus luctum attulit . Noe verò idem , quod *Requies* . Utcumque autem sit , Hebraicam linguam , omnium matricem , & mundo coævam fuisse fatendum est , ut S. Hieronymus , & Origènes testantur : & ex hac multæ , idest 72 . ut Hebræis placet , factæ sunt : quod colligunt e capitibus familiarum , quæ in libro Geneseos recensentur : Hebraica enim Syriacæ , Arabicæ , Chaldaicæ , Ægyptiacæ , Samaritanicæ , aliarumque id genus linguarum genitrix nuncupatur : Græca Doricæ , Ionicæ , Æolicæ , & Atticæ , ex quibus communis efficitur : Latina Italicæ , Valachicæ , Gallicæ , & Hispanicæ : Slavonica , Polonica , Boemicæ , Molcoviticæ ,

Epinomis. r.
legum appen-
dix , vel Philo-
tom. 5.
Cic. lib. 1. de
Divin. non
semel.

Ex Geneb.
lib. 1. Chroni-
cæ. an. mun-
di 1919.

Hebræ. in Be-
resith Rabba ,
& Suidas in
Abraham .
Hieronym. in
c. 1. Danielis
tom. 4.
Suidas in A-
braham , & Jo-
seph. lib. 1.
Antiq.

Gen. 14.

S. Hieron. in
cap. 2. ad Gal.
tom. 6.

S. Hieron. in
c. 1. Dan. to. 4.

S. Hieron. vbi
supra.

Theodoretus
qu. 59 & 60. in
Gen.

Gen. 4.

Hieronym. in
Soph. tom. 5.
Orig. hom. 11.
Num.

Gen. 10.

Ex Geneb.
lib. 1. Chroni-
cæ. an. mundi
1350.

Jo. 14.

esse demonstravit: quam Veritatem Christum esse, dicendum est.

Præf. in libr.
Regum. 3. Et
in cap. 9.
Ez. ch. tom. 4.
Ex 4. libr. sub
falso.
Ez. præ nomi-
ne inscripto.
6. 14.

Conc. Trident.
scilicet. 4.

To. 3. Præfat.
107. in Esdrâ.

Homil. 9. 12
solue.

Contr. Arr.
August. de Ci-
vit. Dei lib. 18
c. 36. tom. 5.
Ambr. libr. 2.
cap. 2. in Lu.
Libr. 2. cap. 7.

Rabanus de
instit. Cler.
6. 54.

Ex Geneb.
libr. 2. Chron.
anno mundi
3638.

Ex Geneb.
libr. 2. Chron.
anno mundi
3638.

Hic item literas novas Hebræas, quibus nunc utimur, inveni, ut S. ait Hieronymus, post captam Hierosolymam, & post inaugurationem Templi sub Zorobabel, cum ad illud usque tempus iidem fuerint characteres Samaritanorum, & Hebræorum. Hic Cabbalam apud Hebræos collegisse dicitur, & septuaginta duobus mandasse libris, quibus septuaginta duorum seniorum doctrinam comprehendisse perhibetur: e quorum numero est quartus liber falsò Esdræ ascriptus. Hos libros Joannes Picens Mirandulæ Comes, & naturæ monstrum se habuisse scribit. Hujus item opera libri sacri fuerunt emendati: hinc meritò scriba, siue censor fuit appellatus: qui etiam, teste Athanasio in Syeopsi, ducentos, & quatuor libros conscripsit. Quatuor interea libri sub Esdræ nomine in Libris olim reperiebantur, sed duo tantum priores canonici habentur: Idque ita esse declaratum est in Concilio Carthaginensi, Florentino, & Tridentino: quorum prior de rebus gestis filiorum Israël priusquam e Babilone in Hierusalem ascenderet Nehemias: secundus verò, qui continet historiam de reedificatione muri per Nehemiam, qui missus fuit tamquam Dux a latere Persarum Regis ad reedificationem Civitatis, Nehemias etiam dicitur, sæpè tamen confundi solent: uterque verò dicitur Esdræ, sed primus magis propriè dicitur. Tertius, & quartus nomine Esdræ inscripti (quos Hieronymus *apocryphos, somniis que plenos vocat*) & inter canonicos numquam recepti, nunc juxta Canonem Sacri Concilii Tridentini a Bibliis veteris editionis vulgatæ Sixti V. Pontif. Max. præcepto expuncti sunt, quamvis tertius ab Origene, Athanasio, & Augustino, quartus ab Ambrosio pluribus in locis, & præsertim in Lucam, & in libro de Spiritu Sancto citentur. Scripsit etiam Genealogias libri Paralipomenon usque ad eum locum, in quo suam Genealogiam ostendit: cetera Nehemias absolvit. De ipso Esdrâ Rabanus maurus hunc in modum scribit: *Omnes libros sacros veteres cum Judæi ingressi fuissent Hierusalem, Esdras divino spiritu afflatus reparavit, cunctaque Prophetarum volumina, quæ fuerunt a Gentibus corrupta, correxit: totumque vetus Testamentum in duos, & viginti libros distinxit, ut tot essent libri in lege quot habentur, & literæ. Quidam autem eum faciunt auctorem accentuum, & punctorum, quæ hodie in Bibliis Hebraicis reperiuntur, sed falsum putant, propterea quod Hieronymus ad sua usque tempora nulla extitisse testatur: inventaque fuerunt paulo post tempora Honorii Imperatoris anno ab everso templo 436., & post Christi passionem 476. in Tyberiade Urbe Galileæ. Quamvis autem hujusmodi puncta ab Esdra inventa esse inficiuntur multi, & eruditi quidam Viri: ii tamen affirmant ab ipso Synagogæ, vel Synodi auctoritate Codices Judæorum per sententias, membra, & versus fuisse divisos, & intervallis quibusdam distinctos: qui antea veluti unicus erant versus.*

Quare S. Hieronymus ait se ad utilitatem legentium easdem commaton incisiones, & intervallorum distantias, quas in Hebraicis Codicibus repererat, in sua Translatione servasse. Sed de hac Columnâ parastaticâ hætenus, ut de Hebraico Alphabeto novo nonnihil dicatur. Suprà Esdræ caput Hebraicum, Alphabetum novum cernitur: Ad pedes autem ejusdem hæc Latina legitur Inscripção:

ESDRAS NOVAS HEBREORUM LITERAS INVENTIT.

Alphabetum Hebraicum novum.

Nomina literarum. Pronunciatio. Fig. litt.

Aleph	א	a	א
Beth	ב	b	ב
Ghimèl	ג	g	ג
Dàleth	ד	d	ד
He	ה	h	ה
Vau	ו	u	ו
Zàiin	ז	z	ז
Cheth	ח	ch	ח
Teth	ט	t	ט
Iod	י	i	י
Caph	כ	c ch	כ
Lamed	ל	l	ל
Mem	מ	m	מ
Nun	נ	n	נ
Sàmech	ס	f	ס
Nghàin	ע	gh	ע
Pe	פ	p ph	פ
Tsade	צ	ts	צ
Coph	ק	k	ק
Resc	ר	r	ר
Scin	ש	sc	ש
Sin	ש	f	ש
Thau	ת	t th	ת

Literæ ך Caph, ם Mem, ן Nun, ף Pe & Tsade, in fine dictionis ponuntur: illæ autem alteræ, quæ sunt eadem cum hisce quinque, figuris tamen differentes, indifferenter locantur, sine dictionis excepto. Sunt qui Zade, non Tsade dici contendunt.

Hebræi vocales non habentes, utuntur virgulis, & punctis vice vocalium, ut infrà videre est. De quibus etiam fusiùs dicetur.

Parvæ. Vocales. Magnæ.

a e i o u a e i o u

Alphabetum hoc Hebraicum ab Esdrâ inventum quamvis ab Alphabeto, quod Adamo, filiis Seth, Abrahamo, & Moyfi su-

Ex Præf. in
libr. Paralip.
107. sed cla-
rius ex Præf.
in Esdrâ et
Paulam, &
Enstoch. to. 3.
Præf. 117.

perius ascriptum fuit, longè diversum sit quantum ad figuras, cum eo tamen quantum ad modum scribendi, & characterum numerum, eorundemque nomen est idem: Nam duæ, & viginti sunt literæ a dextro in sinistrum latus desinentes, eodemque sono pronuntiatæ: immo (quod consideratione dignum existimatur) non solum apud Hebræos, verum etiam apud Syriacos, & Assyrios, Ægyptios, & Asianos, Samaritanos, & Armenos, Arabes, & Æthiopes, Indos, & Saracenos, Phœnices, & Illyricos, sive Dalmatas, Hetruscos, & Turcas, Græcos atque Latinos, necnon apud alias Nationes, initium primæ literæ Alphabeti ferè cujuscunque sono ipsius A, pronuntiarī solet, cum ab Hebræis, & ab aliis *Aleph* dicatur (a Chaldæis tamen *Olaph*) ab Indis *Alefu*, ab Assyriis, sive Syriacis, ac Phœniciis *Aluz*, a Saracenis *Alchmon*, ab Ægyptiis *Atthonus*, vel *Atthoin*, a Græcis, Hetruscis, & Jacobitis, multisque aliis *Alpha*, & a Latinis *A*. Id quod non absque mysterio factum dicas oportet: A, enim vox est humana, magisque ad virum, quam ad feminam pertinet: & hæc forsitan ratione primum hominem Adam, & primam feminam Evam sic Deus nuncupari voluit, cum E, vox magis feminæ quam viri esse videatur, ut a prima infantis luce experimento, id ita esse passim didicimus.

Hæc de numero, ac scribendi modo, pronuntiationeque literarum, ex quibus Alphabetum Hebraicum, multaque alia diversarum linguarum affinitatem quandam inter se habere dignoscuntur: ex notis tamen, siue figuris, aut characteribus non parum diversa, sicut ex Alphabeto Chaldæico, Hebraico antiquiori, ac novo, quod nunc præ manibus habemus, videre est. Elementa enim, quibus iam olim, hodieque Judæi utuntur, non veterum Hebræorum, sed Assyriorum esse dicuntur, ut Genebrardo placet, Esdra inventore, qui Synagoga, siue Synodi consilio, & auctoritate literas mutavit, vel quod veterum Hebræorum, quam Assyriorum operosior erat scriptura, vel quia eas Samaritani post exilium, callerent. Ideoque Judæi ne cum Schismaticis Israelitis ullo sacrorum usu communicarent, hanc literarum formam, quæ nunc usitata est, idest quadratam, mutatis prioribus figuris, Esdra auctore, condiderunt, atque illas veteres, quæ Samaritanæ literæ deinde sunt nominata, quibus etiam ad eam usque diem Sancti Hieronymi, ut ipse ait, Samaritani utebantur, reliquerunt Hebræi. Verum quia Hebraica lingua vocales non habet, ut etiam idem Hieronymus sanctus testatur, non sine magno judicio, vel ab Esdra, vel deinceps a quopiam alio, etiam post Christi adventum ad annos quadringentos, ut nonnulli volunt, puncta, & ad legendum, & ad intelligendum commoda fuerunt inventa: sin secus, legentibus semper difficillima fuisset lectio, & quandoque incerta. Quare hac tempestate punctis, & pronuntiatione, non scriptis literis, ut Græci, & Latini faciunt, vocales linguæ Hebraicæ exprimuntur: consimilique modo a Chaldæis, necnon ab Æthiopibus, virgulis affixis literis,

vocales explicantur, ut ex Græmicâ Æthiopica, quam Marianus Victorius Rheatinus, vir quidem doctus, Julii Tertii temporibus, Marcello Cervino tunc Cardinali, qui postea Marcellus II, Pontifex dictus est, dicavit, & Romæ edidit, cognosci potest. Hinc nos Alphabeto huic novo Hebraico puncta, quæ à Sancto Hieronymo *accentus* vocantur, quibus ipse forsitan caruit, apponenda censuimus, etiam si in Alphabeto, quod in Bibliothecâ Vaticanâ invenimus, desiderentur. Nec silentio prætereundum est, Hebraicos hosce characteres multo minores olim, quam nunc, fuisse, ut S. Hieronymus innuere visus est ad Eustochium scribens hunc in modum: *Accedit* [inquit] *ad hanc dictandi difficultatem, quod caligantibus oculis senectute, & aliquid sustinentibus beati Isaac, ad nocturnum lumen nequaquam valeamus Hebræorum volumina relegere: qui etiam ad solis, dicique fulgorem literarum nobis parvitate cæcantur.*

Hæc de novo Alphabeto Hebraico punctis insignito, quo Biblia Hebraica, & vetustiora, ac recentiora conscripta sunt: hæc punctis, & virgulis constant, illa verò non, item: utraque tamen multis in locis corrupta fuisse credendum est: hæc præter alias quatuor, & viginti causas, quas Franciscus Toletus Doctor Theologus & Societate Jesu in suis Regulis Hebraicis pro Linguâ sanctâ intelligendâ, ut vidi, conscripsit, sed nondum in lucem emisit, depravationi subiecta, sunt præsertim ob puncta, quæ sicut lectionem faciliorem, clarioremque reddunt, ita etiam corruptioni viciniorum efficere queunt, si solertia tantillum deficiat, vel tantumdem malignitatis apponatur: illa verò scilicet vetustiora sunt item depravata facilia ob literarum, dictionumque æquivocationem, quæ sine punctis, & virgulis facile admitti potest, tum ob aliquot hujus idiomatis characteres eandem figuram retinentes, tum etiam ob easdem voces diversam habentes significationem, cujus generis est דבר quod absque punctis est verbum, vel sermo, & pestis, siue mors, vel mortalitas: additis verò punctis, vel virgulis æquivocatio aufertur; Nam דבר *Davar* verbum, vel

sermo interpretatur: si autem hoc modo scribatur דבר *Dever*, vel דבר *Daver*, pestis,

vel mors, siue mortalitas dicitur: His de causis Hebraica exemplaria corrupta fuisse eruditi quidem Viri (ut reor) affirmarunt: e quorum numero fuit Eusebius de historiâ Ecclesiasticâ, lib. 4. cap. 17., & lib. 5. cap. ultimo, Tertullianus adversus Marcionem, Irenæus in lib. 1. contra hæresim, Basilii lib. 2. contra Eunomium, Ambrosius in Epistolam ad Romanos, & in Epistolam ad Galatas, & in Proæmio libri primi in Lucam: Justinus Martyr adversus Tryphonem ait, ex versiculo illo Psalmi, *Regnavit à ligno Deus*, ablatas esse duas hæce voculas, *A ligno*: quæ in Psalmorum editione, quam Italiam dicunt, & Ecclesiâ Sancti Petri Romæ habet, & legit

Ex Appendice Theol. Ambr. de introductione variarum linguarum

Genes. libr. 2. Chron. anno mundi 3638. Genes. libr. 1. anno mundi 3203.

S. Hieron. in cap. 9. Ezech. tom. 4.

In cap. 25. Hier. to. 4.

Proem. in 7. comment. Ezech. c. 21. tom. 4.

Gen. 27.

Regu. 24. ex Francisco Tabeto in locos difficillimos utriusque Testamenti.

Cap. 19.

Rom. 5.

Gal. 2. tom. 3.

Psal. 95.

S. Aug. libr. 2. de doctr. chr. c. 14. tom. 3.

git quadringentis ab hinc saltē annis, hujus editionis, ceteris libris annuissis, reperitur. De hoc Psalterio Beatus Franciscus, ut conicere possum, locutus est in sua Regulā dūm Clericis mandavit, ut divinum officium recitandum disponderent juxtā Romanæ Ecclesiæ ritum, Psalterio excepto. Quam rem Sanctus Bonaventura perpendit, rationemque exceptionis hujusce reddit dicens, Ecclesiam Romanā aliā Psalterii translatione uti, quā communiter habeatur, vel verius aliter emendato, ut ipse ait: nam per Romanæ Ecclesiæ ritum, divini officii ordinem, Romæ observatum intelligit, ut ex dictorum verborum serie clarē patet. Præterea, ubi nos legimus: *Foderunt manus meas, & pedes meos*, pro eo, quod legi debet כָּרִי *Kari*, id

est, *foderunt*, ut habet vulgata editio, recentiores Hebræi legunt כָּאֲרִי *Kaari*, id est,

tanquam Leo manibus meis, & pedibus meis: quæ quidem lectio sensum nonnisi durum, & distortum habet. Id quod factum videtur, ut veritas prophetica de Christi Salvatoris Nostri Passione, & imperio occultaretur. Ad simile est illud de Messia divinitate apud Hieremiam: *Et hoc est nomen, quod vocabunt eum, Dominus justus noster*: nam pro eo, quod legitur in Latina editione vulgatā, *Vocabunt*, recentiores Hebræi legunt יְקָרֵא *Ichreo*,

id est, *Vocabit*: quasi velint idesse legendum: Dominus vocabit Messia nomen, Justus noster. At verus lectionis sensus est: *Israel vocabunt nomen Messia: Dominus justus noster*: pro quo in Hebræo sic legi debet, יְקָרֵא

Ichreo, id est *Vocabunt*, ut Chaldaica paraphrasis habet, & Rabbi David Kimki, qui hunc in modum legit: *Israel vocabunt Messiam*, Deus justus noster, non autem, *Deus vocabit Messiam, Justus noster*. Et hac in re consulvi Neophitos aliquot eruditos, & Hebraicæ linguæ professores, Christianæque pietatis observantissimos, qui Hebraica exemplaria, tum vetustiora, tum etiam recentiora depravata esse asseverantē fidem faciunt juxtā sententiam Sancti Hieronymi, qui in Epistolā ad Galatas, Hebraica exemplaria immutata esse apertē fatetur, ubi ait, sublatam ab Hebræis fuisse hanc vocem, *Omnis*, ex dicto illo Deuteronomii: *Maledictus omnis, qui non permanserit in omnibus, quæ scripta sunt in libro legis*: eamque vocem in Hebræis Samaritanorum voluminibus se invenisse ait, idque cum septuaginta Interpretibus concordare affirmat. Nec huic sententiæ adversatur, quod in Isaja dicit idem Hieronymus, ex Origēnis, scilicet, sententiā irridens eos, qui dicunt nonnullos scripturæ locos ab Hebræis fuisse depravatos: quoniam ibi Hieronymus de quibusdam tantum locis loquitur, non autem in universum, ut inibi videre est. Hujusmodi est dictum Augustini, qui ait, Hebraica exemplaria quantum ad annorum dimerationem, hominumque ætates corrum-

pi potuisse librariorum potius negligentia, quā Interpretum, vel Hebræorum perveritate, aut malitia, cum id Judæorum improbitati contra Messia adventum favere possent, haudquaquam videatur; nonnulla enim de Christo, ac de Sanctissima Trinitate septuaginta Interpretes, Spiritu Sancto dictante, omiserunt, ne Ptolemæo mysteriorum non capaci scandalum afferrent, neve, ut Sanctus Hieronymus ait, Ethnicis fidei Sacramenta perspicue tunc temporis proderent, neve etiam sanctum canibus, & margaritas porcis darent. Hujus generis est illud: *Ex Ægypto vocavi filium meum*. Et: *Videbunt in quem transfixerunt*. Et: *Osculamini Filium*, ut Sancti Hieronymi Translatio habet: pro quo in editione vulgatā legitur: *Apprehendite disciplinam, quæ per Filium, qui est sapientia Patris*, intelligi debet. Hæc de antiquis, ac novis Hebræorum literis, earumque Inventoribus. Nunc reliquum est, ut ad secundam Columnam parastaticam accedamus.

DE SECUNDA COLUMNA

PARASTATICA,

Quæ literas Ægyptias, sacrasque notas, necnon Phrygias, earumdeque complectitur Inventores.

De Iside Ægyptiarum literarum Inventrice.

Prima hujus Columnæ parastaticæ facies Isidem Inachi Regis filiam, & Ægyptiorum Reginam capite coronā regiā, ac lunulā semiplenā redimito, levā sceptrum, frumentique spicas quinque gestantem repræsentat: ad cujus Regine pedes Crocodilus cernitur. Hæc e Græciā in Ægyptum se se recipiens, ut infra dicitur, Ægyptios literas docuit, & terras colere instituit, primaque ut Tertullianus ait, repertas spicas capite circumtulit, sicut id spicæ illæ præferunt. Hinc eam Ægyptii vitā sanctam ob beneficiorum memoriam magnis honoribus tanquā Deam prosequuti sunt, eidemque Sacerdotes instituerunt, terramque ejus nomine, hoc est Isidem, appellarunt: *Isis* enim linguā Ægyptiorum *Terræ* nuncupatur. Per lunulam illam semiplenam, sive cornutam, quæ suprà Regine frontem ad coronæ regiæ conspicitur summitatem, Isis intelligitur. Plutarchus enim, & Eusebius, alique permulti Isidem Lunam esse contendunt ex Ægyptiorum dictatis, qui eam hoc Hieroglyphico describebant, ut cornua taurina veluti novæ Lunæ speciem gestaret. Sicut autem Isis per Lunam, ita per imaginem Æluri, quem *Catum*, & *Felem* Latine vocitamus, intelligebatur Luna, in cujus cultum magnā Ælurum veneratione prosequiebantur Ægyptij: apud quos quidquid cum Lunā consensum aliquem, vel quandam sympathiam habebat, id maximo habebatur honori: cujusmodi Ælurus, sive Felis, vel Catus esse dicitur, cui ad easdem

Aug. lib. 18. de Civit. cap. 42. tom. 5.

Præf. in transl. Ila. ad Paulam, & Euseb. tom. 3. Præf. 117.

Matth. 2.

Io. 19.

Psal. 2.

Tertul. lib. de corona mil.

Lucanus lib. 6

Plutarch. & Eusebius.

Gellius lib. 30 cap. 7. Neq. A&.

T

Lu

Reg. cap. 3

S. Bonaven. in Regulam c. 3. tom. 7. par. 4.

Psal. 2.

Hier. 33.

S. Hieron. in c. 3. ad Galat. in prin. to. 6.

Deut. 27.

Yo. 4. in c. 6. Isia.

Lib. 15. de Civit. Dei c. 13.

Ang. Rocca Oper. Tqm. II.

Lunæ viçes oculos aut ampliores fieri, aut minores, crescente, ac decrescente Lunâ. Hujus autem generis sympathiam ex eo item esse credebant, quod sicut Luna Soli adversatur, ita Felis Soricem, quem Solis totum esse dicebant, genvino quodam odio prosequi solet. Hinc Felis hieroglyphico Lunam, ac Lunæ imagine Isidem Ægyptii significabant ob eam saltém vim, quam Luna inluit non solum in eâ, quæ in aquis procreantur, verum etiam ab ipsâ gignuntur terrâ, quæ Ægyptiorum Idiomate *Isis*, ut diximus, nuncupatur; ad cujus rei intellectum lunula illa in coronæ vertice depicta est.

Per Crocodilum lacertæ adsimilem, incredibili tamen magnitudine, unguibus armatum, solis Ægyptiis, atque iis regionibus, quæ Nilo alluuntur, cognitum, fit allusio ad Ægyptum, quæ hujusmodi specie animalis majorem in modum abundat, sicut Noctuis Athenæ abundare solent.

Fit præterea, ut reor, per Crocodilum allusio ad venerationem, quam eidem animali, necnon, & ibi avi præstabant Ægyptii, sicut Aristoteles, ac Tertullianus testantur. Puto enim Crocodilum ab Ægyptiis veneratum, esse ad malum evitandum, quod ipsum animal videtur præferre, hoc est rapinam, crudelitatem, ac simulationem: Crocodili enim, natura est, sicut naturalis historiæ professores narrant, ut cum fame stimuletur, & insidias machinatur, os hausta impleat aqua, quam effundit in semita, qua novit aut alia quæpiam animalia, aut homines aequatum venturos, ut lapsos ob lubricum descensum, neque valentes aufugere corripiat, correptosque devoret: deinde reliquo devorato corpore, caput lacrymis effusis macerat, ac tandem

ipsum devorat. Alii verò scribunt, Crocodilum conspecto procul homine lacrymas emittere, atque eundem mox devorare. Hinc apud Græcos natum proverbium: *Κροκοδείλα δακρυα*, id est *Crocodili lacryma*, in eos transfertur, qui simulant sese graviter angi incommodo cujuscumque, cui perniciem attulerint, cuius magnum malum moliti sint, Ob eandem ferè causam, sicut coniicere queo, Ibim coluerunt, ut scilicet pestem, & invdiam pariter euitarent, quæ per hujusmodi avem nobis indicatur. Hæc enim rostri aduncitate per se partem perluit, qua reddi ciborum onera consueverunt, & serpentibus patitur: hinc Cicero ait: Velut Ibes maximam vim serpentium conficiunt, cum sint aves excelsæ, rigidis cruribus, corneo, proceroque rostro: avertunt pestem ab Ægypto, cum volucres angues ex vilitate Libyæ vento Africæ invehctas interficiunt, atque consumunt: ex quo fit ut illæ vivæ nec mortuæ, nec mortuæ odore noceant. Ab hujus avis similitudine Ibis pro invido ponitur, ut ex eo, quod in Ibim scripsit Ovidius, conitat, Dictis igitur de causis ob malum, videlicet, deprecandum, aut præcavendum, Ibim, & Crocodilum venerati sunt Ægyptii adeo superstitiosi, ut Cæpe, Alliumque inter deos retulerint. Isdem verò ob collara in se beneficia, terræ, scilicet, culturam iis præstitam, necnon propter inventas literas, quas eisdem edocuit, coluerunt, sicut ex eo Alphabeto, quod supra Reginæ caput conspicitur, videre est: ad cujus pedes brevis hæc legitur Inscriptio:

ISIS REGINA ÆGYPTIARUM LITERARUM
INVENTRIX.

Alphabetum Ægyptiacum.

9W4D~J6Q90LSVh
laAvzXsQs~

Reginam hanc, qua nullum apud Ægyptios numen majus, neque venerabilius fuit, Ægyptiarum literarum Inventricem fuisse Latina docet Inscriptio: sed apud eosdem Ægyptios loco literarum varias animalium, extitisse effigies, variarumque rerum instrumenta incisa aliquando fuisse credendum est, ut per hujusmodi figuras humanæ mentis sensus varios effingerent, sicut antiquissima monumenta memoriæ humanæ faxis, & Obeliscis præsertim impressa indicant: sed hieroglyphicis priores dicti Alphabeti literas fuisse fatendum est ex doctrinâ Sancti Patris Augustini, qui, dum Isidem literarum Ægyptiarum inventricem affirmat, hunc in modum ait: *Quid sapientiæ esse po-*

tuit in Ægypto antequam Isis, quam mortuam tanquam Deam magnam colendam putaverunt, literas traderet? Isis porro Inachi filia fuisse proditur, qui primus regnare cepit Argivis, quando Abraham jam nepotes reperiuntur exorti. Quibus verbis non solum antiquam literarum, doctrinarumque Ægyptiarum inventionem ostendit, verum etiam propheticam doctrinam omni origine humanæ philosophiæ antiquiorem fuisse testatur, ac demonstrat. Hæc de primis Ægyptiorum literis, ut ad sacras notas accedamus.

Proverbium.

Cic. libr. 2. de Nat.

Plin. libr. 9, cap. 27.

Arist. de re fac.
mil. libr. 2.
Exemplo 22.
Tertul. libr. 2.
contra Marcionem.

Aug. lib. 18,
de Civit. Dei
cap. 37. in fin.
tom. 5.

DE MERCURIO
SACRARUM LITERARUM*Apud Ægyptios Inventore.*Diod. libr. 7.
cap. 2.Nomina
Mercurio tri-
buta decla-
rantur a S.
Aug. libr. 7. de
Civ. 6. 14.Liv. libr. 6. de
Bello Pun.

Secunda parastaticæ Columnæ facies Mercurium Jovis, & Majæ filium, galeratū, & cothurnatū, aliique redimitū, caduceū, idest duobus virgam serpentibus circumdatam dextrā tenentem, Deorum nuncium, facundiæ, mercatorum, lucri, ac palæstræ Deum, furum Magistrum, ac denique citharæ, literarumque Ægyptiarum inventorem repræsentat. Hæc autem ad ejusdem sermonem, & facundiam pertinent. Dictus est enim Mercurius, ut ait S. Pater Augustinus, quasi *medius currens*, cum sermo inter homines medius currens existat: Ideo à nonnullis *Hermes* appellatur: *ἑρμης* autem Græcè interpretatio est, quæ etiam ad sermonem refertur. Hinc Deorum nuncius à Poetis fingitur: quoniam per sermonem cogitata omnia enunciantur. Hic prætereà mercibus, à quibus item Mercurius est nominatus, præesse creditur, quia inter vendentes, & ementes sermonem fieri medium necesse est. *Furum* denique *Magister* appellatur, proptereà quòd audientium corda sermo aufert, & animos fallit. Hujus capiti, ac pedibus Poetæ alas tribuunt, hac re significare volentes, instar volucrum velocem per aera ferri sermonem. Caduceū quoque seu virgam gestare fingitur, qua serpentes, hoc est dissidia, & discordias hominum tanquā venena, seu venenatas beluas dividat: nam dissidentium animi, sermone præsertim, sedari solent: dictumque caduceū existimatur quasi contentiones, & bella per orationem cadere faciat. Quare pacis legati à priscis illis Scriptoribus *Caduceatores* dicebantur: sicut enim per Feciales bella indicebantur, ita pax per Caduceatores fiebat. Ad Mercurii imaginis pedes cernitur caput Argi, qui ob plurimos oculos *centicolus* appellabatur. Hoc loco situm est caput, ut intelligatur, Argum à Junone

custodem constitutum Isidis, olim Io, in juvenæ formam à Jove commutatæ, à Mercurio ejusdem Jovis jussu fuisse interfectum, oculis ejus sono fistulæ confopitis, quos deinde avi suæ Juno, hoc est Pavonis caudæ infervit, ut Poetæ fabulosè ajunt, & præsertim Ovidius, qui hunc in modum Argum ipsum describit.

Libr. 7. Metamorph.

Centum luminibus cinctum caput Argus habebat, Inque suis vicibus capiebant bina quietem, Cetera servabant, atque in statione manebant.

Quo quidē commento Poetæ indicare voluerunt, sermoni, quem per fistulæ, ac citharæ sonum significarunt, tantam esse quandōque vim, ut ex eo quisque aliquandō decipiatur, oculo intellectus per dicendi suavitatem sopito. Argus itē mysticè sumptus, ut Mythologici interpretantur, est cælum stellatum innumeris ferè oculis quibusdam, stellis, scilicet, fulgens ac distinctum, quibus quædam cælestium oculorum species inesse videtur. Mercurium verò, teste Macrobio, Solem esse volunt, qui tunc occidere Argum dicitur cū diurno suo lumine stellarum lucem obscurat. Hac de re fortasse perustus fingitur: vel quia Soli vicinior est quā ceteræ stellæ, ut Ciceroni placet. Pyramis autem illa à dextro latere sita, Ægyptum pyramidibus affluentem, characteres verò inibi designati Mercurium sacrarum literarum, quæ, & Hieroglyphicæ, hoc est, *sacra nota* nuncupantur, inventorem, ejusdemque eloquentiam repræsentant, Hieroglyphicæ cæteris literis antiquiora, quæ à sacerdotibus adhibebantur, à vulgo non itē, hoc loco non apponuntur, sed Alphabetum, quod itē à Mercurio inventum dicitur, & in Bibliothecā Vaticanā reperitur, ob oculos posuimus, etiamsi ad ejusdem Mercurii pedes Latina hæc legatur Inscriptio:

Lib. 7. Saturn. cap. 11.

Cic. 3. de Nat. Deorum.

Justus Lipsius in lib. 11. Animal. Corn. Taciti.

MERCURIUS THOYT ÆGYPTIIS SACRAS
LITERAS CONSCRIPSIT.

Alphabetum Ægyptiacum alterum.

Ρ Ϟ Τ Ϡ Ϣ ϣ Ϥ ϥ Ϧ ϧ Ϩ ϩ Ϫ ϫ Ϭ
ϭ Ϯ ϯ ϰ ϱ ϲ ϳ ϴ ϵ ϶ Ϸ ϸ Ϲ Ϻ ϻ ϼ Ͻ Ͼ Ͽ

Plutarch. &
Scrabo libr. 7.
Diodor. Sic.
libr. 1. & 4. in
princip.
Cic. libr. 3. de
Nat.

Mercurium sacrarum literarum inventorem fuisse ferè omnes fatentur: cujusmodi autem essent literarum characteres apud Ægyptios, dictum est paulò superius, necnon in sexto Emblemate Obeliscum Lateranensem repræsentante, in quo sensum quorundam Hieroglyphicorum, tanquā te-

Ang. Rocca Oper. Tom. II.

nui penicillo adumbratum declaravimus. Nec silentio prætereundum est, majori ex parte, animalium effigies literarum loco in usu fuisse: atque ex eo conici potest quod Plutarchus ait, Mercurium, qui primas literas Ægyptiis communicavit, ibim primam esse literam voluisse: refert enim eam in in-

Euseb. de præp. evang. lib. 1. c. 7. Et Tacit. libr. 11. Annal. Plutarch. libr. 9. Sympos qu. 3. tom. 2.

T 2

gres-

gressu triangularem effigiem, sed figuram, eruribus ita dispositis, repraesentasse: eamque item causam, Ibi ab Ægyptiis veneratam fuisse puto. Hinc apud Latinos, & Græcos prima litera ad Isochelis trianguli faciem accommodata est, atque ita opinandum est reliquas quoque hujus generis literas, vel xvj. vel quoquot extiterint, alicujus animalis effigie, membrove figuratas fuisse. De hujusmodi characteribus Ægyptiis, vel hieroglyphicis, sive sacris notis, Cornelius Tacitus hunc in modum ait: *Primi per figuras animalium Ægyptii sensus mentis effingebant, & antiquissima monumenta memoria humana impressa saxis cernuntur, & literarum semet inventores perhibent: inde Phœnices, quia mari præpollebant, intulisse Græcia, gloriamque adeptos tanquam repererint quæ acceperant.* Hæc Tacitus: ex cujus verbis planum fit, non solum hieroglyphica majori ex parte animalium figuris constare, verum etiam Ægyptiarum literarum inventionem [Hebraico Idiomate excepto, atque Chaldaico] omnibus esse aliis antiquiorem.

Nec subticendum esse censeo, cur Mercurius in Latinâ Inscriptione, quam superiori loco apposuimus, *ΘΟΥΤ*, nuncupetur, ni etiam *Theuth* scribi debeat, ut scriptum, & impressum passim inveni. Quæ quidem vox sicut quatuor tantum literis constat, ita etiam consideratione existimatur digna: propterea quod quaternarii potestas, ac dignitas admiranda semper fuit apud omnes ferè Nationes, quæ nihil quaternitate non constare putarunt: nam quaternitatem animæ nostræ inesse arbitrabantur, mentem, scilicet, scientiam, opinionem, & sensum: aliaque denique omnia quaternario numero esse colligata, hoc est elementa ipsa, horas anni, numeros, ætatumque compages: atque ita ut nihil dici possit, quod à numero quaternario, tanquam à radice ac principio non dependeat, sicut Plutarchus, & Cælius Rhodiginus diffusè demonstrant. Quare Pythagorici numerum quaternarium totum numerum, ac sacrum, solidumque vocabant ob rationes, quas Arithmetici rectè norunt. Hinc non sine ratione, aut consilio factum esse reor, ut omnes ferè Gentes præcipuum Dei nomen quatuor tantum literis enunciarint. Hebræi enim sacrum Dei nomen יהוה

Jehovah, quod indè *Tetragrammaton* dicunt, quatuor tantum literis nominarunt: quod, & aliâ voce exprimitur, quæ *Adonai* est, & apud eos, *Adni* etiam, scribitur: significat autem, Dominum nostrum. Jesu deinde suave, ac salutare Gentibus nomen ab Angelo accepimus. Græcis verò *Θεός*, Latinis *Deus* appellatur. Quem autem nos *Deum*, nuncupamus, Persæ dicunt *Syre*: Magorum disciplina, *Orsi*: Arabes, *Alla*: Ægyptii verò *Thout*, vel *Theuth*: quo nomine Mercurius ab iisdem nuncupatus, tanquam Deus vene-

ratus est, cui quaternarius numerus ab Ægyptiis adscribitur, ut Rhodiginus ait, quando inter omnes quadratus cenietur Deus. Plutarchus autem Mercurio quaternarium numerum sacratum jam fuisse ex eo opinatur, quod quartâ mensis die natus feratur. Vel id factum esse putandum est ob sex & decem literas ab eodem inventas, quæ quatuor quaternariis constant. Utcunque autem sit, quod duabus hisce rationibus postremo loco narratis dictum est, Mercurium ab Ægyptiis veneratum, ut commentationes mathematicas, & id genus alias commentitias rationes posthabeam, ex eo saltem appellatum esse *Thout*, vel *Theuth* credendum est, quod hisce quatuor literis ab iisdem populis *Deus*, ut diximus, appellabatur. Ut autem quæ de Mercurii nomine, ac literis, artibusque ab eodem inventis testimonio comprobem luculentissimo, dicam quæ in Platonis Phædro inveni. Plato enim sub Socratis nomine sic ait: *Audiui equidem circa Naucratiem Ægypti, priscorum quendam fuisse deorum, cui dicata sit avis, quam Ibi vocant, demoni autem ipsi nomen Theuth, hunc primum omnium numerum, & numeri computationem, geometriam, & astronomiam, talorum, alcarumque lusus, & literas invenisse.* Hæc Plato de Mercurio, quem, infra, literarum patrem appellat: quæ quidem omnia non nisi de Mercurio intelligi debent, ut omnes exponunt, tum ex Ibi ave, quæ prima sacrarum literarum erat, tum etiam ex disciplinis, quæ eidem ascribuntur. Mercurius igitur *Theuth* ab Ægyptiis dicitur sive *Theutates*, ut ait Rhodiginus: itemque *demon*, idest *sapiens*, nuncupatur. Ab iisdem, teste Cicerone, dicitur *Thoyth*: eodemque nomine primus anni mensis vocatur. Dicitur item *Taatus*, ut ait Eusebius, & *Thoor*, ac *Thoyth*: vel *Θεὸς ὁ Θεός*, idest *Thoyth*, vel *Thoth*, ut in Suidâ legitur: In Platone autem *Θεός*, *Theuth*. Hæc de Mercurio, ut ad alia transeamus.

DE HERCULE PHRYGIARUM LITERARUM INVENTORE.

Tertia Columnæ parastaticæ facies Herculem, Jovis, & Alcmenæ filium, clavæ ex alterâ parte innixum, ex altera verò leonis pellem manu tenentem repræsentat. Hic ob insignem fortitudinem, & gloriam à Gentibus illis Veritatis ignaris inter deos relatus est, maximis exantlatis laboribus, quos quatuor, ac triginta fuisse constat, ipsumque Phrygiarum literarum inventorem extitisse, perhibetur. Hinc supra ejus caput Alphabetum Phrygiacum conspiciatur: ad ejusdem autem pedes hæc legitur Inscriptio:

HERCULES ÆGYPTIUS PHRYGIAS
LITERAS CONSCRIPTIT.

Plut. libr. 9.
Sympliacon.
qu. 3. tom. 2.

Plato in Dia-
logo, qui di-
citur Phæ-
drus, vel de
pulchro lon-
ge post med.
& non præul
a fine tom. 2.

Cæli. Rhodig.
lib. 22. cap. 15.
tom. 3.
Cic. libr. 2. de
Nat.

Euseb. libr. 1.
c. 7. de præp.

Cic. libr. 3. de
Natu. Deor.

Cornel. Tacit.
lib. 11. Annal.

Plutarch. libr.
9. Sympos. qu.
3. tom. 2.
Ex Cæli. Rhodig.
lib. 23. an-
tiq. lect. cap. 9.
tom. 3.

Matth. 1.
Luc. 1. & 2.

Cæli. ubi su-
pra.

Arist. lib. 7. de
anima text.
placuit ultimis
verbis.

I iv, Dec. 1.
lib. 1. & 1 cc. 3
lib. 4. & 7.

Num. 22.

Plin. in pro-
nem. lib. 7. hi-
stor. nat. ait
puero dari lo-
quutionem,
cum vertex
palpitare ces-
sat. hoc est ad
mensiem 14.

Hali Abara-
sel.

Ex Arist. 4. de
hul. 9. tom. 5.

Arist. lib. 2. de
hul. animal.
c. 9. tom. 5.

Jocatur enim hoc loco Martialis, more poe-
tico utens prosopopejâ veritatem ipsam ex-
cedente: nam lingua [Aristoteles ait] non
nisi ad significandum aliquid alteri contribu-
ta est. Id quod absque rei intelligentiâ, quæ
in brutis animalibus non extat, fieri hæc
quaquam potest. Si autem aliquandò acci-
dit, ut bruta animalia loqui visa fuerint,
sicut narrat Livius, qui ait bovem locutum:
id prodigiosum, atque in eo dæmonem lo-
quutum fuisse dicas necesse est ob superstitio-
sam earum Gentium credulitatem, ut idem
Livius ait: vel divinâ virtute res hujusmodi
evenire potest, sicut in Scripturâ sacrâ eve-
nisse legitur.

Homini igitur soli datum est loqui; nec
ei fari fas est a primâ nascentis luce, sed quo-
dam sanè tempore a naturâ sibi præscripto, ut
omnes rectè norunt: aliis tamen citius, aliis
verò tardius. Si quis autem ante idoneam lo-
quendi ætatem verba pronunciassè dicatur,
eum rursus obmutuissè Aristoteles narrat,
quousque solitum loquendi tempus accessisset:
vel eundem ætutum obuisse ajunt, sicut cui-
dam infanti, evenisse compertum est: qui su-
pra omnes Naturæ leges, vix dum quatuor ac
viginti vitæ horis completis, verba ad pater-
ni regni amissionem, & gentis perniciem, ac
desolationem pertinentiâ edidit: quibus enun-
ciatis, eum exanimem concessissè, proditur.
Hæc de loquutione soli homini concessâ;
nunc reliquum est, ut eò, undè digressi sumus,
revertamur dicentes, nullam homini linguam
esse naturalem, ita scilicet, ut si quis inter mu-
tos natus, atque alitus esset, hæc vel illâ natu-
raliter loquatur linguâ ab aliis olim inventâ.
Is enim cum ad idoneam loquendi ætatem
pervenisset, nullamque prorsus didicisset lin-
guam, nutu aliquo, sive gestu corporis quo-
dam modo, ut sic dixerim, loqui, vocem ali-
quam emittens, niteretur, mutique vicem
nullo penitus verbo pronunciato gereret: qui
enim linguam ullam non audivit, suâptè na-
turâ loquutionem aliquam formare non po-
test, nisi cælesti dono adjuvetur. Præterea
omnes, qui nascuntur surdi, teste Aristotele,
mutos item fieri necesse est, quippe qui nul-

lam discere potuerint loquendi formam, Qua
de re, quæ ab Herodoto de duobus puerulis,
phrygiâque linguâ narratur, veritati consen-
tanea haud quaquam esse fatendum est: Si qua
enim lingua homini esset naturalis, Hebraica
profecto foret, omnium linguarum prima,
quam primus homo divinitus edoctus ceteris
præmonstravit: & hac denique linguâ, qua
primos Parentes cum Deo congressum, ser-
monemque habuisse credendum est, eos pue-
rulos, quos panem Phrygiâ linguâ pronun-
ciassè narrat Herodotus, loquuturos fuisse
reor, sicut Origènem, ac Hieronymum sen-
sisse Bartholomæus sibylla testatur, qui ex eo-
rum sententiâ dictos pueros voces hæc edid-
isse Hebraicas, hoc est *לֶחֶם* *Lechem*, quæ

Herodotus
ubi supra.

Bartholomæus
quæ sit. peregr.
Dec. 3. cap. 6.
qu. 6.

apud nos dicitur *panis*, & *יין* *Jain*, quæ *vinum*

Latine interpretatur. Hæc ex Bartholomæo
Sibylla. Verum, ut res sese habeat, has ta-
men opiniones hoc loco recitare libuit, ut in-
telligatur: quid puerulus ille tabellam tenens
in hac parastaticâ Columnæ facie depictus si-
bi velit. Hæc de Hercule, Phrygiisque literis
ab eò conscriptis, quas etiam Ægyptias fuisse
opinionem, cum ab Hercule Ægyptio eò delatæ
sint. Nunc ad Memnonem accedamus.

DE MEMNONE LITERARUM

ÆGYPTIARUM INVENTORE.

QUARTA parastaticæ Columnæ facies
Memnonem Tithoni filium fratris Lao-
medontis ex Aurorâ susceptum,
equestri, seu militari habitu indutum, Ægy-
ptiarumque literarum inventorem, aut cul-
torem repræsentat: cujus post tergum sepul-
chrum cernitur, super quod aves duæ volan-
di actu depictæ conpiciuntur. Suprà Memno-
nis caput Alphabetum extat Ægyptiacum: ad
ejusdem verò pedes hæc legitur Inscriptio;

Virgil. 10
Æneid.

MEMNON PHORONEO ÆQUALIS LITERAS
IN ÆGYPTO INVENIT.

Alphabetum Ægyptiacum.

Ρ Θ Τ Θ Ζ Υ Ξ Ψ Ω Ζ Ζ Ρ
Υ Ζ Β Γ Δ Ε Ζ Η Θ Β Μ Τ

Plato in Phi-
lebo, & in
Phædro to. 2.

Plearch. lib.
4. Symp. qu. 3.
tom. 2.
Diod. lib. 1.
& 4.

Memnonem Ægyptiarum literarum in-
ventorem fuisse docet Inscriptio, quam-
vis Alphabetum hoc loco positum paulò supe-
rius ex multorum virorum sententiâ fuerit
affirmatum in Ægypto repertum fuisse à Mer-
curio, quem Cicero hujus nominis quintum
fuisse tradit. Id quod admirationi nobis esse

non debet, cum de primo literarum Ægyptia-
rum inventore apud probatissimos Auctores
magnum certamen fuisse constet. Quamvis
igitur Mercurio, quem hieroglyphica inve-
nisse nemo inficiatur, Ægyptiacum Alpha-
betum plerique tribuant, Memnoni tamen,
vel tanquam ejusdem Alphabeti inventori,
vel

Cic. lib. 2. de
Natur. Deo.
Strabo lib. 7.
& alii.
Polyd. Virg.
lib. 1. c. 6.

vel saltem cultori illud idem ascribendum, nonnulli affirmant.

Ut autem quæ in hac parastaticæ Columnæ facie intelligantur, quod de Memnone scriptum reperi, breviter subscribam. Sunt qui cum Æthiopem ex Æthiopia in Ægyptum, ubi occubuisse volunt, profectum arbitrentur, quod Demetrium Sunieum adisse dicunt, ut statuem Memnonis, ac pyramides spectaret, quas umbram non jactare, quamvis altissimas, audivit. Thebæi Memnonem negant, sed quemdam popularem suum esse, ajunt, cujus ea sit statua. Nec deest qui eam Sesostris tribuat, & à Cambyse mutilatam dicat. Sunt etiam ex Græcis, qui Memnona Æthiopem non fuisse, sed apud Ilium Æthiopibus præfuisse affirmant. Major tamen probatissimorum Auctorum pars ex Æthiopia profectum apud Ilium occubuisse testatur. Memnon enim Æthiops Tithoni, & Auroræ filius cum maximâ orientalium populorum, copiâ in auxilium Priamo Trojæ Regi venit, & in pugna ab Achille occisus, vel, ut alii tradunt, Theffalis insidiis interfectus fuit: qui cum in rogo cremaretur, precibus Auroræ, ut Poetæ fabulantur, in aënem mutatus est: ex eademque pyrâ aliæ aves evolarunt, quæ Memnoniæ vocatæ, quotannis, vel, ut alii volunt, quinto quoque anno, in agrum Iliacum advolasse, Memnonisque sepulchrum ter lustrasse, deinde in duas partes divisæ, rostris, unguibusque (ut ajunt) concursum, sive conflictum egisse, sique generis Auctori sanguine suo parentasse dicuntur, sicut Ovidius apertè docet, qui de Memnone historiam suo carmine fabulosè, & eleganter cecinit. Hinc Memnon tanquam multorum militum dux militari habitu indutus cernitur ad rei militaris historiam innendam: fabulam verò aves suprâ sepulchrum depictæ repræsentant.

Nec ejusdem Memnonis statua silentio prætereunda censetur: est enim sedens nigro è lapide, quæ magnâ religionis celebritate in Æthiopiâ visebatur: in quam dux ipse ab Achille confossus fertur transmutatus. Eo autem artificio fabricata erat, ut sol primo statim ortu radios suos in os ejus ejacularetur, ac veluti plectrum aliquod ibi sonum excitaret, vocalique significatione jam adesse Deum annunciarer: eratque statua illa diei advenientis indicium, ut Auroræ filius maternum officium imitaretur. Dicitur autem Memnon Phoroneo æqualis, sicut in Inscriptione legitur Latinâ, ut clarè dignoscatur, ipsum tempore Phoronei Argivorum Regis II. qui initio dispersos populos in Urbem coegit, quam appellavit Argon Phoronicon: vel Phoronei, ut alii volunt, Regis primi, qui fuit anno ferè quingentesimo post aquarum inundationem: sunt enim qui Memnonem antè Phoroneum Argivorum Regem II. fuisse velint. Hæc de Memnone. Nunc reliquum est, ut ad tertiam Columnam parastaticam transeamus.

DE TERTIA COLUMNNA

PARASTATICA,

Græcarum literarum inventores
repræsentante.

De Cecrope literarum Græcarum
inventore.

Prima hujus parastaticæ Columnæ facies Cecrope Atheniensium Rege primo, Athenarumque instauratore insignitur. Hic autem vestitu regio, venerandoque aspectu, ac dextrâ suâ jugum, dualque manus complicatas, hoc est fidei symbolum, sinistrâque sceptrum regale, in cujus cacumine extat noctua, gestare cernitur, & ad ipsius Regis latus conspicitur Satyrus. Noctua Athenarum insignia indicat: Satyrus verò, cujus pars superior viri effigies est, altera verò in caprarum pedes definit, geminam ejus naturam, sicut poetæ fabulati sunt, significare videtur. Id autem ei tributum est, quia primus apud eos mærem, & feminam in matrimonio junxit, ut Justinus, & Eusebius testantur. Hinc Jugum, fideique symbolum ob conjugium introductum gestare conspicitur. Cecropem Eusebius biformem appellat: & hac de causâ *Diphyes* appellatur, ut in Inscriptione legitur, hoc est geminæ naturæ homo, vel semivir, & semifemina dictam ob rationem: vel partim homo, partim verò bellua, cum ferinos hominum mores ad humanos reduxisse dicatur. Suprà Cecropis caput Græcum extat Alphabetum: ad ejus verò pedes Latina hæc legitur Inscriptio:

CECROPS DIPHYES PRIMUS ATHENIENSIIUM
REX GRÆCARUM LITERARUM
AUCTOR.

Literæ Græcæ a Cecrope inventæ.

A B Γ Δ Ε Ι Κ Λ Μ Ν Ξ
Ο Π Ρ Σ Τ Φ

Quamvis a Cecrope sexdecim tantum literæ dicantur inventæ, nos tamen totum Idiomatis Græci Alphabetum, in tabulam redactum, literarum figuris omnibus pronuntiatione, sive potestate, ac nominibus earundem distinctum, Latinisque characteribus declaratum, sicut de novo Hebraico Alphabeto factum est, infrâ apponendum censuimus, ut ex eo cuique per brevem legendi modum scire cupienti, cognitionem aliquam largiamur. Quod ut facilius quisque assequatur, nonnulla etiam ad Græcam scribendi formam pertinentia ob oculos ponere nobis visum est. Qui autem nexus literarum, partim brevitatis, partim elegantiae causâ repertos nosse desiderat, ad compendiosas legendi normas confugiat licet, ut deinde aliquâ ex parte instructus ad uberiores Grammaticæ institutiones sese conferre queat.

ALPHA.

Philostatus
in Iconib.
Strabo lib. 15.
Et Memnonus
in Foxari.

Ovid. lib. 13.
Metamorph. 3.
Virg. lib. 1.
Æneid.

Pansan. lib. 1.
Diod. Sic. li. 3.
Strabo lib. 13.
45. & 17.

Ex Philostrato
in Iconibus.
Ex Strabone
lib. 15. & 17. &
ex aliis.

Plin. lib. 7.
cap. 52.

Iustinus lib.
2. Eusebius in
præf. Chronic.

ALPHABETUM GRÆCUM

Quatuor ac viginti literis constans.

A α	Α'λφα	Alpha	A a
B β	Βῆτα	Vita	B b, u, consonans
Γ γ	Γάμμα	Gamma	G g
Δ δ	Δέλτα	Delta	D d
E ε	Ε'ψιλον	Epsilon	E e
Z ζ	Ζῆτα	Zita	Z z
H η	Η'τα	Ita	I i
Θ θ	Θῆτα	Thita	T th
I ι	Ιῶτα	Iota	I i
K κ	Κάππα	Cappa	C c
Λ λ	Λάμδα	Lamba	L l
M μ	Μῦ	My	M m
N ν	Νῶ	Ny	N n
Ξ ξ	Ξῖ	Xi	X x
O ο	Ο'μικρον	Omicron	O o parvum
Π π	Πῖ	Pi	P p
Ρ ρ	Ρῶ	Rho	R r
Σ σ	Σῖγμα	Sigma	S s
Τ τ	Τῶ	Tau	T t
Υ υ	Υ'ψιλον	Ypsilon	Y y
Φ φ	Φῖ	Phi	P ph
Χ χ	Χῖ	Chi	C ch
Ψ ψ	Ψῖ	Psi	P pf
Ω ω	Ω'μέγα	Omega	O o magnum

Vocales.

Diphthongi.

Impropriae.

A E H I O T Ω.	AI AT EI ET OI OT.	AI HI ΩI TI HT ΩT.
α ε η ι ο υ ω.	αι αυ ει ευ οι ου.	α η ω ι κ υ ου.
a e i i o y o.	x au i eu i u.	a i o i iu ou.

Accentus tres. Acutus ´, Gravis ` , Circumflexus ˘.

Spiritus duo, ´ Asper, ´ Lenis.

Semper vocales, ac diphthongi initio dictionis alterum habent è spiritibus. Consonans ρ in principio quidè aspiratur, ῥώμη rhomi, in medio verò si geminetur, priore loco levigatur, posteriore aspiratur, πορρῶι. Gamma ante γ, κ, ξ, χ, pronunciatur ut n, ἄγγελος, angelos, λύνξ, linx, πέφανκα, pephanka, ἔγχος, enchos. Tau τ post ν, ut δ, τὸν δῶνδαλον, ton dandalon. Pi π post μ, ut b latinum, πέμπω, pembo.

Cecropem sexdecim, vel ut alii volunt, decem, & septem Græcarum literarum Auctorem fuisse, proditur. Verùm quia de primo harum literarum inventore non satis constat, hinc alij Græcarum literarum inventores, seu cultores earundem in hac parastica Columnæ facie recensentur. Corne-

lius Tacitus de Græcarum literarum inventoribus in hanc loquitur verborum formam: Quidam Cecropem Atheniensem, vel Linum Thebanum, sexdecim literarum formas, & temporibus Trojanis Palamedem Argivum, quatuor memorant, mox alios, ac præcipuum Simonidem ceteras reperisse. Quibus verbis quam-

Libr. Vat. An-
nal.

quamvis nihil certi affirmetur, sed res in opinionem vertatur, Lipsius tamen, diligens rei literariæ indagator, Cecropem Ægypto ortum literas Græcas intulisse Athenas pro comperto ait. Huic opitulatur opinioni hieroglyphicum illud de bicipiti Cecropis effigie à priscis Gentibus illis exculptum, eò quòd, aliis huiusce facti causis prætermisissis, linguas duas calleret, Græcam, scilicet, & Ægyptiacam: Athenienses enim Ægyptiorum coloni fuisse dicuntur è Sacensì Civitate, Cecrope duce, deducti, ut Nazianzenus testatur. Huic denique opinioni videtur favere illud, quòd omnes fatentur de Cecrope ipso, quem tanquàm miræ ingenii vi præpolentem multarum rerum inventorem fuisse affirmant. Cecrops enim primus omnium Jovem appellavit, simulacra reperit, aram statuit, victimas immolavit, cum ante illum nemo hæc inter Græcos novisset omninò.

Cecropem igitur primum Græcarum, literarum, quas paulò superius ob oculos posuimus, inventorem extitisse, ceteros verò characteres ab aliis eidem Alphabeto Græco fuisse adiectos, ut suo loco dicemus, censendum, fatendumque est: quarum literarum, formas aliquà ex parte à Hieroglyphicis Ægyptiorum originem traxisse opinandum, est, sicut ex primà Alphabeti literà constat, quam Græci ab Ægyptiis, & à Græcis Latini mutuati sunt. Primà enim Hieroglyphici Alphabeti litera apud Ægyptios, ut suo loco dictum est, Ibis avis Ciconiæ adsimilis in usu erat, quam Mercurius, qui primus literas Ægyptijs tradidit, primam literam voluit esse Ibis, quæ in suo ingressu, cruribus ita dispositis formam refert triangularem. Hinc litera, quæ apud Græcos, ac Latinos prima est, ad Isochelis trianguli faciem accommodatur. Atquæ ita alias fortasse literas alicujus animalis effigiem recepisse opinandum, est, sed longâ annorum serie hujusmodi characterum formæ, vnâ hac exceptâ, omnes abolere. Et sicut Græci atque Latini aliquà literarum figurâ Ægyptios imitati sunt, ita ab iisdem Hieroglyphicum aliquod inscribendo desumpserunt, ut videre est ex litera, A, quam Cicero salutarem appellavit: nam in dijudicandis causis erat absolutionis nota, sicut, C, condemnationis apud Latinos, apud verò Græcos, Θ, Θῆτα Theta, quæ est prima litera dictionis Θάνατος, quæ mortem significat, ut superius dictum est, & fusiùs quidem. N, verò, & L, comperendinationis erat indicium, per quod non liquere significabant. Universi enim Judices, ut Pedianus ait, Tabellas in cistam coniciebant singularibus literis signatas. Nec cuiquam mirum videri debet, Græcos, & Latinos ab Ægyptiis nonnihil in scribendo accepisse, cum ab iisdem Ægyptiis varia disciplinarum genera, philosophiamque præsertim ortum habuisse constet: immò Clemens Alexandrinus, Diodorus Siculus, atquæ alii complures eam Græciæ inquilinam, oriundam verò Ægyptiis affirmant: cujus item rei præclarum præbent nobis testimonium Pythagoras,

Eudoxus, Plato, alique insignes Græciæ viri, qui ob disciplinas adipiscendas, Ægyptum peragrarunt: ad cujus (ut opinor) triquetram terræ figuram, Alphabeti Græci inventor illam literæ formam, quæ Δ, Delta nuncupatur, fortasse accepit, ut figuram illius regionis hoc etiam Hieroglyphico inscribendo imitaretur. Hinc factum est, ut Ægyptus ipsa, Græca litera vocabulo Δ, Delta à multis fuerit appellata. Et ut ceteros Græcos, qui in Ægyptum ad scientias capeffendas se contulerunt, prætermittam, ad Platonem redeo, qui neminem latet quantum profecerit eâ in regione, ubi etiam, sicut S. Pater Augustinus opinatur, Moysis, & Hieremix libros ipse sibi interpretandos curavit, sicut præferunt ea, quæ in Timæo de Mundi creatione, & in Fadone de Purgatorio, de Paradiso, deque Inferno conscripsit. Præterea in Epinomi de Sanctissimâ Trinitate mentionem facit: & in Alcibiade, sive de Voto adventum Christi innuere videtur. Immo idem Augustinus in quibusdam Platoniorum libris caput primum Evangelii Sancti Joannis se legisse fatetur: & in Mercurii Trismegisti libro se reperisse ait, Hic est filius Dei Benedicti. Qua de re Plato ab Eusebio Moyses Atticissans, sive Atheniensis vocatur: nam, ut Sanctus ait Augustinus, ejus scripta Christianam Theologiam magnâ ex parte redolent. Ut autem eò, undè digressi sumus, revertamur, assèveranter dicendum est cum Clemente, Diodoro, & aliis probatissimis Auctoribus in Ægypto ab Abraham Astrologiam olim edoctâ, ut Josephus ait, ante aliàs Nationes post diluvium sapientiæ humanæ studium viguisse: cui profectò veritati adstipulatur quod Aristoteles in suâ Metaphysicâ affirmat dicens: *Circa Ægyptum Mathematicæ artes constitutæ sunt: illic enim gens Sacerdotum vacare iis permixta est.* Hæc Aristoteles. Nam Sacerdotes Ægyptii cælo fereno perpetuo utentes Astronomiæ præsertim, ac Geometriæ navabant operam ad agrorum limites distinguendos, qui singulo quoque anno Nili alluvionibus confundebantur. His, aliisque artibus, ob quas Ægyptii vocabantur sapientes, Moyses fuit instructus, qui in Actibus Apostolorum omni sapientiâ Ægyptiorum eruditus fuisse perhibetur. Quare mirandum non est, Græcos ab Ægyptiis mutuatos sibi fuisse aliqua literarum elementa, cum ab iisdem varia disciplinarum genera accepisse dicantur. Verum, de Græcarum literarum inventoribus inter scriptores non parva est controversia: alii enim sexdecim, alii verò decem, & septem characterum inventionem Cecropi, alii Cadmo Phœnicis fratri, ceteros verò partim Lino, partim aliis ascribunt, ut suo loco dicemus. Hæc de Cecrope, ut ad Phœnicem transeamus.

Plin. lib. 5. c. 9.
Strabo lib. 17.
Ptolomæus lib. 4. c. 6. Am.
Marcel. lib. 22.

Aug. 8. de Civ.
c. 11.
Tom. 4. de
Natura.
Tom. 1. de
anim.
Tom. 5. Epin.
& ep. 2.
Cyril. cont.
Iul. tom. 2.

Lib. 7. c. 16.
c. 9. tom. 1.
Herod. 5. c. 3.
tom. 6.

Euseb. præp.
Evangel. c. 6.

Lib. 8. de Civ.
c. 11. tom. 5.

Joseph. lib. 1.
Antiqu.

Aristot. Metaph.
c. 1. sub
hæc.

Strabo lib. 16.

Gen. 41.

Act. 7.

Lipsius.

Herod. in
Terpl.

DE PHOENICE LITERAUM

Apud Phœnices Inventore.

Alterâ in parastaticâ Columnæ facie Agenoris filius, & Cadmi frater Phœnix (à cujus nomine, vel a mari rubro, quod in Syriam profuit Syriæ Provincia prope Judæam, ubi Tyrus, & Sidon Civitates olim clauerunt, Phœnicia dicta est) conspicitur. Hic veste militari, & Imperatoriâ instar Paludamenti Romani, sed purpureo colore, galeatus cernitur: in cujus cono, seu crista Phœnix cernitur avis unica illa, quæ annis quingentis, & eo amplius, ut ajunt, in Arabia vivens, dum se viderit fenuisse, collectis aromatum virgultis rogam sibi struit, & conversâ ad radium Solis alarum plausu voluntarium sibi incendium nutrit, sicque iterum de cineribus suis, vel humore carnis, vermis exurgit, & in avem adolefcit.

Quamvis hanc de Phœnice alite historiam Aristoteles tamquam fortasse fabulosam silentio præterierit; alii tamen, & eruditi quidam viri, ac fide dignissimi (ut Plinium hæc in re præsertim, necnon Ovidium, & alios, qui inter carmina conscribenda eam celebrarunt, omittam) hujus avis historiam apertè comprobasse visi sunt. Seneca inter Stoicos virum bonum ob raritatem phœnici comparat, quæ tantum una in rerum naturâ esse creditur, cum suâ morte reviviscat, moriendo, scilicet, quingentesimo quoque anno, ut Sanctus Hieronymus ait. Quare ex eo naturæ miraculo Epiphanius immortalitatem animæ, & carnis resurrectionem concludit: ita etiam Sanctus Ambrosius, qui ait: Avis in regione Arabiæ, cui nomen est Phœnix, redivivo suæ carnis humore, reparabilis, cum mortua fuerit, reviviscit: solos non credimus homines resuscitari. Hujus item avis exemplo Sanctus idem Ambrosius castam Deiparæ Virginis comprehendit conceptionem virtute Spiritus Sancti operatam: Phœnix enim avis virtute naturæ quadam, non coitu concipitur, partuve generatur. Hoc idem probat Sanctus Cyprianus dicens: Quid mirum si Virgo conceperit, cum orientis avem, quam Phœnicem vocant, in tantum sine conjugē nasci, vel renasci constet, ut semper una sit, & semper sibi ipsi nascendo, vel renascendo succedat? Ad hujus avis propositum extat ænigma satis elegans, sive Iusus Symphosis cujusdam hunc in modum:

*Vita mihi mors est, moriar si capere nasci,
Sed prius est fatum lethi, quam lucis origo,
Sic solos Manes ipsos mihi dico parentes.*

Hæc de Phœnice volucris recitare libuit, ne hujus historiam fabulosam esse quis credat, sicut nonnulli opinati sunt. Hoc autem loco avis ipsa depicta est, ut allusio fiat ad Phœnicem Cadmi fratrem, quem Phœnicibus literas tradidisse docet Inscriptio. Per vestem illam purpuream Phœnicis nomen

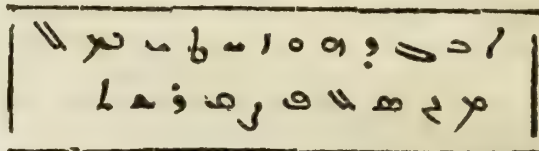
repræsentatur, in cujus civitate, Tyro, scilicet, purpura ex conchiliis conficiebatur optima. Hinc Phœnix *rubedo*, seu *purpura* interpretatur: & ob hanc causam, ut ait Isidorus, in librorum, vel capitum fronte litera rubea scribi, & imprimi solent, ut hoc, scilicet, commento Phœnices literarum inventores ostendantur. Hinc Ovidius:

Nec titulus minio, nec cedro charta notetur.

Suprà Phœnicis caput Phœnicæum extat Alphabetum: ad ejus verò pedes hæc legitur Inscriptio:

PHOENIX LITERAS PHOENICIBUS
TRADIDIT.

Alphabetum Phœnicæum.

Phœnicem literarum apud Phœnices inventorem fuisse ex Latinâ inscriptione patet. Quid autem de hujusmodi literarum inventionem, ac figuris mihi dicendum sit, haud planè scio, nisi in medium afferam quod scriptum Lucanus reliquit dicens:

*Phœnices primâ (famæ si credimus) ausi,
Manfuram rudibus vocem signare figuris.*

Ex quibus verbis haud facillè cognosci potest num de characteribus Græcis, aut Phœnicæis Lucanus loquatur. Sed si Isidoro credimus, de Græcis literis hoc dictum esse fatendum est, sicut etiam ex Cornelii Taciti verbis constat, ut suo loco fusiùs dicemus. Literarum autem figuræ partim cum Hebraicis, & id genus aliis characteribus, partim, verò cum Græcis affinitatem quandam habere cernuntur. De Hebraicis quidam mirandum non est, cum ex Hebraicâ Linguâ, tantquam omnium linguarum prima, omnia alia Idiomata, sicut ratio ipsa postulat, ac suadet, emanasse perhibeantur, veluti Chaldaica, Syriaca: Phrygiaca, atque Ægyptiaca, & alia, item, quæ cum hisce vicinitatem non modicam tum nominibus, vel pronuntiatione, tum characteribus ipsis habere videntur, sicut etiam lingua Punica, ut S. Hieronymus ait, imò Græcæ literæ, atque Latinæ, Isidoro teste, ex Hebræorum fontibus oriri dicuntur, ut ex variarum linguarum Alphabetis, quæ in hac Bibliothecâ Vaticanâ ob oculos posuimus, cernere est. Nam ab Hebræis primâ litera Alphabeti dicta est Aleph, deinde a Græcis Alpha, postremò autem a Latinis A, qui minimum profectò sonus in primâ literâ cujuscunque ferè Alphabeti apud omnes Nationes pronuntiarī solet, sicut in novo Alphabeto Hebraico demonstratum est. Sed ut alia Idiomata silentio præteream, de Græcis dicam literis, quæ non solum quantum ad pronuntiationem aliquâ ex parte, verum etiam quan-

Isidorus lib. 1.
Ætym.

Ovid. de tri-
stibus lib. 1.

Plin. lib. 10.
Nat. hist. c. 1.
Ovid. 15. Me-
tamorphol.
Læst. in carin.
Phœnic.

Sen. lib. ep. 5.
ep. 42.

Hieron. to. 9.
epist. 20. 26
Præsid.
Epiph. lib. de
Phœnice.
Ambr. de fide
& resurr. to. 4.
Et Hexam. c.
23. tom. 1.
Et in Pl. 118.
tom. 2.

S. Cyprian. in
Symb. Apoll.

Lucan. lib. 3.

Q. Curtius.

Isid. lib. 1.
Ætym. c. 3.

S. Hieronym.
tom. 4. in c. 7.
16.
Isidor. lib. 1.
Ætym. c. 3.

Ex Thes.
Ambr. in in-
troduct. ad
linguas va-
rias c. 6. & 7.

quantum ad figuras & nomina quodam modo cum Hebraicis convenire videntur. Hoc item de Phœnicæ literis videre licet, quæ cum Hebraicis antiquis, ac novis Phrygiis quoque, Aegyptiacis, Græcis, atque Latinis characteribus, quod ad figuras saltē pertinet, quandam affinitatem habere cernuntur, quippe quæ, ut ait Eusebius, ab Hebraicis, & a fontibus ambarum Græcæ, a Græcis autem Latinæ ortum habuisse dicantur. Hæc de Phœnicæ literis, ut ad Cadmum Phœnicis fratrem transeamus.

DE CADMO PHOENICIS Fratre Græcarum literarum Inventore, sive Instauratore.

Tertiā in parastaticæ Columnæ facie Cadmus Phœnicis frater, & Agenoris filius, Phœnicum item Rex conspicitur, qui Tyro, & Sidoni civitatibus imperavit, ac sexdecim, vel decem & septem, ut Isidorus censet, Græcarum literarum inventor, sive instaurator dictus est. Ad ejus pedes Draco cernitur, supraque caput Græcæ conspiciuntur literæ: intra verò hæc Latina legitur Inscriptio:

CADMUS PHOENICIS FRATER LITERAS
SEXDECIM IN GRÆCIAM INTULIT.

*Græca literæ xvi. vel xvii. a Cadmo
inventæ.*

A B Γ Δ Ε Ι Κ Λ Μ Ν Ξ
Ο Π Ρ Σ Τ Φ

Clemens Ale.
xand. Strom. 1.
Plin. libr. 7.
Et Suidas.

Cadmum Græcarum literarum fuisse inventorem, sive instauratorem Latina docet Inscriptio, sicut etiam plerique sentiunt. Quamvis autem Phœnices Græcis literas intulisse multi asserunt, id tamen de Cadmo Phœnicæ, Phœnicisque fratre intelligendum esse constat, ut superius a nobis dictum est, cum explanavimus duos illos Lucani versus in hanc verborum formam conscriptos:

*Phœnices primi (famæ si credimus) ausi,
Mansuram rudibus vocem signare figuris.*

In hanc sententiam Herodotus Halicarnassensis, historiarum pater, ut Ciceroni in libro de legibus placet, devenisse visus est dicens: Phœnices isti, qui cum Cadmo advennerunt, quorum Zephirei fuere, dum hanc regionem incolunt, cum alias multas doctrinas in Græciam introducere, tum verò literas, quæ apud Græcos, ut mihi videtur, antea non fuerant: & primæ illæ quidem extiterunt, è quibus omnes Phœnices utuntur. Diodorus itidem ait: Qui dicunt Phœnices a Musis perceptas literas tradidisse postmodum Græcis, hi sunt qui cum Cadmo in Europam navigarunt. Ex quo a Græcis literæ *Phœnissæ* appellatæ sunt. Cornelius item Tacitus idem affirmat, dum de Aegyptiis literarum inventoribus loquens ait: Inde Phœnicas, quia

Lucanus,
Lib. 3.

Herod. libr. 5.
in Terpsicore
circa med.

Diod. lib. 6.

Corn. Tac. lib.
11. Annal. ante
med.

mari præpollebant, intulisse Græciæ, gloriamque adeptos, tanquam repererint quæ acceperant. Quippe fama est, Cadmum classe Iphœnicum vectum rudibus adhuc Græcorum populis artis ejus Auctorem fuisse. Quamvis interea Josephus in primo Antiquitatum libro contra Appionem scribens. Græcos omnino ante Homeri ætatem literis caruisse assermet, quem post bella Trajana fuisse manifestum est, Cicero tamen in Bruto secus tradit inquit: Nec dubitari debet quin fuerint ante Homerum Poetæ: quod ex eis carminibus intelligi potest, quæ apud illum, & in Phœacum, & in Procorum epulis canuntur: cujus verbis adstipulatur Eusebius dum ait, ante Homerum apud Græcos scripsisse, Linum, Philamonem, Thamyram, Amphionem, Orpheum, Musæum, Demodotum, Epimenidem, Aristeum, & plerosque alios. Antè igitur Homerum, quem tamen Grammaticæ Græcæ Auctorem fuisse Plato testatur, Scriptores extitisse apud Græcos, & a Phœnicibus in Græciam a Cadmo præsertim, Græcas literas fuisse illatas dicendum est, sicut etiam Plinio placet, qui de hujusmodi certamine multas recenset opiniones. Idem quoque sentit Suidas, qui Cadmo sexdecim tantum literas, quas paulo superius ob oculos posuimus, adscribit: iisdemque literis quatuor in Trojano bello a Palamede fuisse additas nonnulli volunt hac figurâ Θ, Ζ, Τ, Φ, totidem post eum a Simonide Melico fuisse inventas hisce notis, Ζ, Η, Ψ, Ω, quarum vis in nostris recognoscitur. Aristoteles autem decem & novem præscas fuisse literas commemorat, quæ sunt:

A B Γ Δ Ε Ζ Η Ι Κ Λ Μ Ν
Ο Π Ρ Σ Τ Υ Ω .

Duas verò ab Epicharmo, non a Palamede fuisse additas, ait, hoc est, Θ, & Ρ, vel Ζ, Χ, Ψ, ut Hermolaus prodit. Hac autem controversiâ posthabita, ad Cadmum revertamur sexdecim literarum Græcarum inventorem, seu potius instauratorem: ipsum enim non omnino primum in Græciam literas detulisse fatendum est, cum longè antè eum inibi easdem literas a Cecrope inventas fuisse demonstratum sit. Id quod rectè Diodorus explicat dicens: Cum Actæus Solis filius in Ægyptum transiens Astrologiam Ægyptios docuisset, demùm Græciâ diluvio oppressa, plurimos homines periisse, literarumque monumenta fuisse deleta constat: eamque ob causam post multa sæcula existimatum est, Cadmum Agenoris filium: literas primum in Græciam adduxisse, atque ideò Græcos quidam communi ignorantia ductos, literarum inventionem illi acceptam retulisse. Cadmus igitur Græcarum literarum instaurator potius, quàm inventor appellandus est. Nec a re alienum fore arbitror, si eas literas invenendi, instaurandique tempus, seu modum,

Joseph. libr. 1.
Antiq.

Cicero in
Bruto.

Euseb. libr. 10.
de præposit.
Evang.

Plato in Cra-
tylo. tom. 1.

Plin. libr. 7.
circa finem.
Suidas.

Diodor. lib. 6

ac locum, quem nonnulli referunt, in medium afferamus. Cadmus enim Pegaso equo insidentem, quæritantemque Urbis condendæ locum literas invenisse ajunt non procul ab Helicone monte in Bœotia, apud Hippocrenem fontem, quem Cadmus primus invenisse creditur. Hinc Poetæ dictum fontem, quem Latine *Caballinum* vocitamus, ungula Pegasi equi alati, a quo fons Pegaseus deinde dictus, inventum esse fabulati sunt. Et quoniam Cadmus literarum inibi inventor fuisse narratur, factum est, ut hujusmodi fons Musis sacer habeatur: Unde Persius;

Nec fonte labra prolui Caballino,

Persius ad verbum reddens vocem Græcam, Hippocrene, fontem Caballinum appellavit. Nam ἵππος nobis equum sonat, πηγή, fontem. Musis autem sacer dicitur, vel, ut diximus, ob Græcas literas inibi inventas, vel ex eo, quod Hesiodum, ipsius fontis aquâ epotâ, Poetam statim evasisse fabulosè commentati sunt. Hæc de modo, ac tempore, sive loco, in quo literas Græcas dicitur invenisse Cadmus: ad cujus pedes Draco cernitur. Quæ ex re (ut reor) fit allusio ad id, quod de eo fabulati sunt Poetæ. Hic enim, ut ajunt, a Patre missus ad sororem suam Europam perquirendam, quam Juppiter in taurum mutatus, rapuerat, & in Cretam transfulerat; cum illam non invenisset, nec ad patrem redire auderet, non procul a Parnasso, & Helicone Phocidis montibus, parum inter se distantibus, & altitudine, & circuitu æmulis confedit, ibique Thebas condidit, regionemque illam, dictam prius Aoniam a Bove Bœotiam nominavit. Cumque quosdam ex sociis a dracone, vel serpente necatos vidisset, cum occidit, eique dentes evulsit, ac sevit, ex quibus, ut fabulosè ajunt, homines armati nati sunt: qui se statim omnes mutuis vulneribus confecerunt, præter quinque, qui se socios Cadmo adjunxerunt. Per serpentem innuitur illud etiam, quod de eodem Cadmo fabulosè narratur: etenim hic postremò ab Amphione, & Zetho regno pulsus in Illyrium profugit: ibique deorum commiseratione ipse, & uxor Hermione, ut Ovidius ait, Martis, & Veneris filia, in serpentes mutati sunt. Hæc de Cadmo, ut ad Linum Græcarum item literarum inventorem accedamus.

DE LINO THEBANO

GRÆCARUM LITERARUM INVENTORE.

Quartâ in parastaticæ Columnæ facie Linus Thebanus Poeta, & musicæ peritissimus, Apollinis, & Terpsicores, sive, ut quidam volunt, Mercurii, & Uraniæ Musæ filius, Thamyræ, Herculis, & Orphei Magister, laureâ ornatus, ac citharam manu gestans repræsentatur.

Hic de Mundi generatione, deque siderum cursu scripsisse dicitur, ut Sol, & Luna

suprà ejus caput innuunt: & à Cornelio Tacito, in Græcarum literarum Inventores adscribitur, sicut etiam Latina hæc docet Inscriptio,

LINUS THEBANUS LITERARUM GRÆCARUM INVENTOR.

Quinque sunt loquendi genera, quibus Græci Auctores usi fuerunt, Jonica scilicet Lingua, Dorica, Attica, Æolica, & Communis. Hinc fortasse factum est, ut eadem literæ, quas Cecrops, invenit, Cadmo etiam, ac Lino fuerint adscriptæ, non tanquam earundem inventoribus, sed potius instauratoribus, aut cultoribus: quippè qui eas hoc vel illo dicendi genere excoluerunt.

Literæ à Lino inventæ, vel excultæ.

A B Γ Δ Ε Ι Κ Α Μ Ν
Ξ Ο Π Ρ Σ Τ Φ

Linum Græcarum literarum Inventorem fuisse, Cornelius Tacitus hunc in modum ait: *Quidam Cecropem Atheniensem, vel Linum Thebanum sexdecim literarum formas reperisse memorant.* Hæc Tacitus. Quænam, verò literæ ab eo fuerint inventæ, non satis constat: hinc eadem, quæ Cecropi, & Cadmo tributæ fuerunt, hoc loco scriptæ sunt: quas longo post tempore minis fortasse cultas, ab eodem Lino innovatas, & excultas fuisse credendum est, quamvis alii eum à Phœnicia primum Græcis literas intulisse, velint. Hunc ab Hercule adolescente plebæro, ac citharâ occisum ferunt, cum eum inconcinnius, rusticiusque canentem, utentemque fidibus corripuisset. De Lini eruditione, ac nobilitate Virgilius testimonium præbet luculentum inquit;

*Non me carminibus vincet, nec Thracius
Orpheus,
Nec Linus, huic mater quamvis, atque
huic pater adsit,
Orpheu Calliopeja, Lino formosus Apollo.*

Hæc de Lino, deque tertiâ Columnâ parastaticâ, ut ad Quartam ceterorum Græci Alphabeti characterum Inventores comprehendendam accedamus.

DE QUARTA COLUMNA

P A R A S T A T I C A.

Græcarum aliquot literarum Inventores repræsentante.

*De Palamede quatuor Græcarum literarum
Inventore,*

Prima hujus parastaticæ Columnæ facies Palamedem Nauplii Eubææ Regis filium militari habitu indutum, peltatum, & quatuor

Ovid. libr. 1.
Metamorph.

Strabo lib. 6.

Persius in
Prol. Satyræ
æmæ.

Ovid. libr. 3.
Metamorph.
in principio.

Ovid. libr. 4.
Metamorph.
longe post
medium.

Hermodotus
libr. 1. discipl.
Cornel. lib. 11.
Annal.

Quintil. lib. 1.
instit. Orat.
Herod. lib. 3.
in princ.

Cornel. Tacit.
lib. 11. Annal.

Coel. Rho. lib.
19. c. 24. c. 2.

Eclog. 4.

tuor Græcarum literarum Inventorem comprehendit. Hic historiam, solutamque orationem instituisse, calculorumque lusum, mensurarumque ac ponderum rationem excogitasse, Astrologiam optimè calluisse, annumque ad Solis cursum, mensesque ad cursum Lunæ accommodasse, Solis item eclypsum in castris visam, ac reformidatam, naturalem esse, minemque timendam primus dixissetur. Ad quam rem innuendam hoc loco Lunam depictam, Solemque eclypsatum videre est. Hic præterea ordinem Aciei, & Vigiliæ a Gruibus didicisse proditur. Grues enim non nisi acie instructæ volant, electo duce, quem sequantur, dispositisque in extremo agmine custodibus, qui gregem voce contineant. Quare ex huiusmodi collegio, vel aciei ordine apud Latinos consensus, unioque partium in eandem sententiam aut rem, conveniendi vocabulum a Gruibus videtur accepisse, ut inde CONGRUERE pro convenire dicamus. A Gruibus item excubias Palamedem didicisse ferunt, propterea quod aves illæ dum noctu cæteris dormientibus evigilant, lapillum ideò prensant, ac pede sustinent, ut ille lassatis somno decidens indigentiam coarguat. Quæ verò dormiunt, capite subter alam condito, alternis insistent pedibus. Harum Alitum vigilantiam Alexander ille magnus imitatus est: quando enim sibi pervigilandum erat, ne somni violentiâ opprimeretur, vas hæneum propè thorum apponi jubebat, supra quod brachium exporrigebat, pilam, ut Ammianus Marcellinus ait, argenteam manu complexus: quæ si quando ipse somno vinceretur, elapsa, sonoro strepitu somnum abrumperet. Palamedes autem ab iisdem avibus, & aciei ordinem, & excubiarum rationem, literarumque formas edoctus est, sicut Grus lapillum gestans, quæ in ejusdem Palamedis peltâ cernitur, multarumque Gruum acies in sublime actu volitandi depictæ ordine quodam militari conspiciuntur, innvere videntur. Gruum ordo à Sancto Hieronymo literatus appellatur: quoniam inter volandum mutatis subinde ordinibus, literas quasdam videntur effingere, ut Alpha, A., & ut aliis magis arridet, Ypsilon, Y., cujus literæ inventionem ex avium volatu Palamedi attributam, Philostratus testatur. Hinc à Poetis Palamedis aves, Grues dicuntur, ut ex Martialis Epigrammate constat: cujus verba sunt hæc:

Plin. lib. 10. c. 23. ubi mira de Gruibus leguntur.

S. Hieronym. ep. 4. ad Rust. tom. 1.

Philostr.

Ex Coel. Rhod. lib. 7. tom. 2.

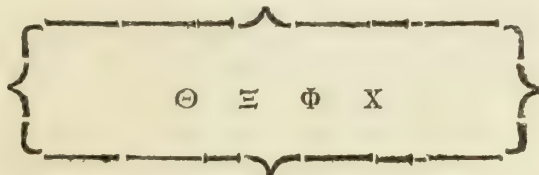
*Turbabis versus, nec litera tota volabit,
Unam perdidit & Palamedis avem:*

Per Gruem igitur uno pede gestantem, lapillum, altero autem insistentem, excubiarum excogitatio, per earundemque avium agmina aciei ordo, inventioque repræsentantur literarum, quas invenisse dicitur Palamedes: cui quamvis quantum ad inventionem litera, Y., à Philostrato tribuatur, tamen quantum ad mysticum saltè sensum, nemo, quod sciam, aliis eam Pythagoræ Ang. Rocca Oper. Tom. II.

non adscribit. Palamedi autem literas, quæ intra cernuntur, tribuendas contendunt: ad quarum planè formas ordo Gruum varius inter volitandum videri solet. Utcunque verò sit, quæ hoc loco reperiuntur, recensenda sunt.

PALAMEDES BELLO TROJANO GRÆCIS
LITERAS IV. ADJECIT.

Græcæ literæ à Palamede inventæ.

Palamedem Trojano bello quatuor Alphabeto Græco adieciſſe literas, quas ob oculos poſuimus, Latina docet Inſcriptio. Quamvis autem tres tantum ab eodem Palamede literarum formas Iſidorus affirmet, hoc eſt, H, X, Ω, Plinius tamen Θ, Ξ, Φ, Χ, & Suidas Z, Π, Φ, Χ, literas ei adſcribendas volunt: cui quidē numero Tacitus aſtipulatur, dum ait: *Quidam Cecropem Athenienſem, vel Linum Thebanum ſexdecim literarum formas, & Trojanis temporibus Palamedem Argivum quatuor, mox alios, ac præcipuè Simonidem ceteras reperiſſe memorant.* Ita emendavit Lipſius, qui ob librariorum incuriam, hunc locum mendâ non caruiſſe opinatus eſt, & jure quidē: corruptè enim hunc in modum legunt: *Quidam Cecropem Athenienſem, vel Linum Thebanum, & temporibus Trojanis Palamedem Argivum memorant, ſexdecim literarum formas, mox alios, ac præcipuum Simonidem ceteras reperiſſe.* Quæ ſanè lectio ſine menda eſſe non poteſt quibuſdam omiſſis, conſuſiſque notis: nemo enim ſcriptorum Palamedi ſexdecim tribuit literas, ſed omnes ad ſummum iiii. characterum formas adſcripſerunt. De Palamede autem hætenùs, ut ad Pythagoram tranſeamus.

Lib. 13. Iſid. lib. 1. c. 3. Plin. lib. 7. c. 56. Et Suidas. Corn. lib. 11. Annal.

Lipſius in Corn.

DE PYTHAGORA UNIVS
LITERÆ APUD GRÆCOS
INVENTORE.

Secunda hujus Columnæ paraſtaticæ facies Pythagoram Samium, Demarathi negotiatoris locupletis, vel, ut alii volunt, Mneſarchi gemmarum ſculptoris filium, Italicæ philoſophiæ Principem, & Architæ Tarentini præceptorem, togatum, venerandoque aſpectu ſenem, uniuſque literæ Græcæ inventorem repræſentat.

Hoc loco videre eſt Pythagoram digito dextræ manus ori appoſito ſilentium Diſcipulis indicentem: quibus per quinquennium audire tantum licebat. Auditores autem non pauciores ſexcentis habuiſſe fertur, qui noctu etiam ad eum conſuebant. Per librum, quem lævâ geſtare cernitur, ejus doctrinæ

Pythag. Ital. Philoſophiæ Auſtor, primus cœpit Philoſophus appellari. Ex S. Aug. lib. 8. de Civ. c. 2. & lib. 18. cap. 25. tom. 5.

Hier. in c. 3. Eccleſ. tom. 5. Plut. tom. 2. de Curioſ.

indicatur. In Ægyptum enim, ut superius à nobis dictum est, navigavit, ut Ægyptiacam Theologiam, ritus, moresque cognosceret: hinc ferunt eum ab Ægyptiis Sacerdotibus caerimonias, numerorum potestates, admirandas temporum vices, solertissimasque Geometriæ formulas: à Chaldæis autem sideralem planetarum scientiam, stellarum status, ambitus, effectusque in genituris hominum didicisse. Postremo in Italiam rediit, & in Calabriam se contulit, † Crotonemque confedit, deinde Metapontum commigravit, ubi multis post annis supremum diem obiit: cui denique Metapontini ades ejus post obitum pro templo ei consecrarunt, divinisque honoribus ipsum prosequuti sunt. Hujus templi nonnulla ad hanc usque diem vestigia, & admiranda quidem extant, ut ego ipse vidi, dum Calabriam, cæterasque Regni utriusque Siciliae, atque universæ ferè Italiae provincias peragravi, una cum totius Augustinianæ Familiæ Moderatore, Magistro Spirito Vicentino, qui cuncta penè Italiae ejusdem Instituti Cœnobia ex officio visitavit, cujus ego tunc à secretis eram. Dictus est autem Pythagoras Italicæ Philosophiæ Princeps, propterea quòd in Italia Philosophiam publicè docuit, ubi tot, tantosque habuit Auditores: vel ex eo quòd Italus fuit, ex Samo, ut nonnullis placet Scriptoribus, Civitate Calabriae nunc deleta. Sunt enim in Calabria pleraque loca iisdem nominibus appellata, quibus Græciæ, aut Asiæ loca, ut Tempa, Pandosia, Thuria, Miletus, Scyleum, Amphissa, Locrus, Samus, Thebæ, & Melissa Urbes. Item Acheron, Butrotus, Crathis, & Sybaris amnes. Alii tamen ex Samo Græciæ Insula, alii Lorensen, alii verò Tuscum Pythagoram fuisse contendunt.

Ad Pythagoræ pedes stateram cernere est, quæ hoc loco depicta, ut opinor, fuit, ob sententiam ab ipso non raro pronunciatam, hoc est, *Stateram ne excedas*. Ejus dicta à Discipulis tanquam Pythij Apollinis oracula æstimabantur, hinc de nonnullis rationem reddere nescientes aiebant: *Αὐτὸς ἔφη*, hoc est, *ipse dixit*, idque satis esse credebatur. Hæc hætenus. Reliquum est enim, ut ad literæ formam, quam Pythagoras ipse invenisse dicitur, transeamus explicandam. Hic enim, Y, literæ reperisse fertur, ut Latina, quæ infra legitur, indicat Inscriptio:

PYTHAGORAS, Y, LITERAM AD HUMANÆ
VITÆ EXEMPLUM INVENIT.

HAC profecto litera, quam Pythagoræ adscribunt, humanam vitam, hoc est, Virtutis, & vitii viam mysticè repræsentatam esse volunt. Hoc plane sensit Isidorus, qui

arbitratus est, Y, literam à Pythagora ad exemplum vitæ humanæ formatam fuisse: cujus virgula inferior, unde orditur character ipse, primam significat ætatem, incertam, scilicet, quippè quæ adhuc se nec vitii, nec virtutibus dedit, instar illius virgulæ, quæ non magis ad dextram, quàm ad laevam vergere cernitur. Bivium autem, quod superest, duabus lineis constans, ab adolescentia incipit: cujus dextera pars angusta est, sed ad beatam tendens vitam: sinistra latior, sed ad labem, interitumque deducens. Id quod ad simile videtur dicto Evangelico, hoc est, *Arcta, & angusta est via, quæ ducit ad vitam: lata verò, & spatiosa, quæ ducit ad perditionem*. Hoc idem innovere visus est Persius, & adumbratè quidem dicens:

*Et tibi qui famios deduxit litera ramos
Surgentem dextro monstravit limite callem.*

Explicatius autem, ac fusiùs Epigramma illud, quod sub incerto Auctoris nomine inter opuscula Virgiliana circumfertur, id omne planum facere videtur hunc in modum.

*Litera Pythagoræ discrimine secta bicorni.
Humana vitæ speciem præferre videtur.
Nam via Virtutis dextrum petit ardua callem,
Difficilemque aditum primum spectantibus offert:
Sed requiem præbet fessis in vertice summo.
Molle ostentat iter via lata: sed ultima meta
Præcipitat captos, voluitque per ardua saxa.
Quisquis enim duros casus Virtutis amore
Vicerit, ille sibi laudemque decusque parabit.
At qui desidia, luxumque sequetur inertem,
Dum fugit oppositos incautâ mente labores,
Turpis, inopis, simul miserabile transiget ævum.*

Hoc Epigrammate non minus elegantiam, quàm Christianam pietatem redolente Hieroglyphicum de humanæ vitæ ratione, feliciter explicatum mihi videtur: nec minùs ingeniosè à Pythagora excogitatum judicatur, quàm cetera Græci Alphabeti elementa, quæ mysticam habent significationem. Quinque enim literæ mysticæ apud Græcos appellantur, ut suo loco de iis sigillatim dicemus. De litera Pythagorica hætenus. Nunc verò de Epicharmo loquendum est.

DE EPICCHARMO POETA

NONNULLORUM CHARACTE-
RUM APUD GRÆCOS
INVENTORE.

Tertia hujus parastaticæ Columnæ facies Epicharmum Siculum, Poetam Comicum, & Philosophum, Pythagoræ auditorem, Tityri, ut scribit Suidas, vel Chrymatii filium repræsentat. Huic nonnulli Comædiæ, necnon duarum Græcarum literarum inventum tribuunt, hoc est Θ, & ϕ ut Aristoteli, & Plinio, vel Ξ, x, ut alii volunt, aut ϣ, ut Hermolaus tradit, sed duas tantum literas ab eo inventas esse constat, sicut docet Inscriptio.

EPICCHARMUS SICULUS DUAS GRÆCAS
ADDIDIT LITERAS.

Lite-

† Crot. Civitas vetustissima, ac nobilissima saluberrimo loco secus mare Jonium, vel Adriaticum sita ad eam Calabriae partem, quæ Magna Græcia dicebatur. Metapontum Civitas Apuliae, non minus nobilis, quàm vetusta ad mare Adriaticum in sinu Tarentino non procul a Calabriae confinio sita.

S. Thom. in lib. 1. Metaph. lect. 2. Et Gab. Barr. de situ Calab. lib. 2.

Pythag. Fecus ex Plut. tom. 2. de Curios. Ex Suida, & Clem. Alex. 1. Str. Locrensis ex aliis.

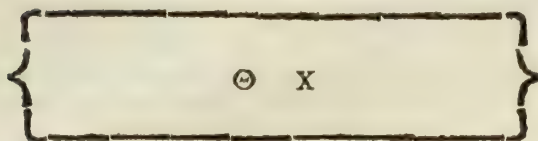
De hac litera S. Hieronym. tom. 1. epist. 7 & 26. Isidor. lib. 1. Etym. cap. 3.

Matth. 7.

Persius Satyra 5.

Humanæ vitæ descriptio.

Mysticæ literæ quinque apud Græcos.

Litera ab Epicarmo inventa.

HArum literarum altera, Θ scilicet, Theta vel Theta, ex quinque mysticis characteribus est, & mortem significat: judices enim morte damnatis literam Θ, quæ per medium telo transfixa est, apponebant, cum sit prima litera hujus dictionis Θάνατος, quæ mortem significat, ut dictum est. Hinc Martialis illud Theta mortiferum, Persius autem nigrum appellavit dicens:

Et potis est nigrum mortis præfigere Theta.

Ab alio verò Poetâ infelix dicitur. Unde ait:

O nimium ante alias infelix litera Theta.

De hoc Hieroglyphico, nonnullisque aliis hujus generis mysticis characteribus superius loquuti sumus, cum de primo Alphabeto Hebraico antiquiori sermo habitus est. Hæc de Epicarmo, duarumque literarum inventionem, ut ad Simonidem accedamus.

DE SIMONIDE MELICO

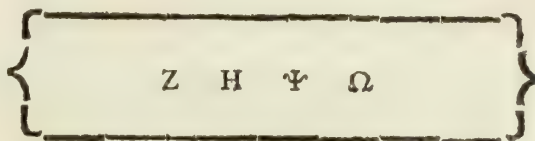
QUATUOR GRÆCARUM LITERARUM INVENTORE.

QUarta hujus parastaticæ Columnæ facies Simonidem Melicum ex Cæa, vel Chio insula, laurea ornatum, gestantemque dextrâ citharam, literarumque inventorem repræsentat. Hunc Simonidem, quem Cæum, vel Chium vocant, primum longas H, & Ω, literas, tertiumque sonum Lyre invenisse Suidas testatur: octavamque chordam Citharæ sive Lyre addidisse Plinius narrat. De memorandi arte ab eo ipso inventâ Cicero hunc in modum ait: *Simonides Cæus, primus artem memorandi invenisse fertur. Cum enim caneret in Thessalia Simonides apud Scopam, fortunatum hominem, & nobilem, cecidissetque id carmen, quod in eum scripsisset, in quo multa ornandi causâ, Poetarum more, in Castorem, & Pollucem scripta fuissent, nimis illum sordide Simonidi dixisse memorant, dimidium se ejus ei, quod pactus esset, pro illo carmine daturum: reliquum a suis Tyndaridis, quos æquè laudasset, peteret, si ei videretur. Pauld post ferunt nuntiatum Simonidi ut prodiret, juvenes stare ad januam duos quosdam, qui eum magnoperè evocarent: surrexisse illum ipsum, prodixisse, vidisse neminem. Hoc interim temporis intervallo domum illam, ubi epulabatur Scopas, concidisse, eâ ruinâ ipsum oppressum cum suis interiisse: quos cum humare vellent sui, nec possent obtritos internoscere ullo modo: Simonides dicitur ex eo quoddam meminisset, quo eorum loco quisque occubisset, demonstrator uniuscujusque sepeliendi fuisse. Hæc*

Aug. Rocca Oper. Tom. II.

tum re admonitus invenisse dicitur, ordinem esse maximè, qui memoria lumen afferret. Hæc Cicero. Simonidem quatuor denique literarum, quæ suprà ejus caput cernuntur, invenisse, proditur, ut Lâina infra ejusdem pedes docet Inscriptio:

SIMONIDES MELICUS QUATUOR GRÆCARUM LITERARUM INVENTOR.

Litera a Simonide inventa.

Simonidem quamvis Isidorus trium Græcarum literarum hoc est Z, Θ, Ψ, fuisse testetur; Plinius tamen eas quatuor, quas ob oculos posuimus, invenisse, affirmat. Plutarchus item, & Cornelius Tacitus quatuor ab eodem Simonide fuisse inventas ajunt. De mystico sensu H, & Ω, alio in loco dicemus, cum sermonem habebimus de Christo Salvatore nostro, qui primam Alphabeti literam, & ultimam sibi vendicat, cum sit principium, & finis dicens: Ego sum A, & Ω: atque de ceteris mysticis loquemur literis, de quibus etiam nonnulla superius dicta sunt.

Isid. lib. I. c. 3.

Plin. lib. 7. cap. 56.
Pluth. lib. 9. Symp. qu. 3. tom. 2. qu. 16.
Corn. Tacit. lib. 11. Annal.

DE QUINTA COLUMNA

PARASTATICA.

Latinarum literarum, Hetruscæque linguæ Inventores repræsentante.

De Nicostyrata Carmenta Latinarum literarum Inventricem.

PRima hujus parastaticæ Columnæ facies Nicostyratam Evandri Arcadis matrem, aspectu venerandam, & vivacem, literarumque Latinarum Inventricem repræsentat. Hæc ante Urbem conditam in Colle Palatino sedem habens, tanquàm Sibylla fuit habita ob futurorum Vaticinia carminibus tradita: atque ob id Carmenta, vel Carmentis a carminibus Latinè fuit appellata: sive a carpente vehiculi genere, quo utebatur: carpentumque quasi Carmentum a Carmenta Evandri matre appellatur, ut Ovidio placet hunc in modum dicenti:

Pluth. lib. qu. 32.
Rom. tom. 1.

Liv. lib. 1. ab Urbe cond.
Dec. 1. Et Strabo lib. 5. circa med.

Nam prius Ausonias matres carpenta vehabant: Hæc quoque ab Evandri dicta parente reor.

Ovid. lib. 2. Fast.

Quamvis autem de hujusmodi literarum inventionem non modica inter Scriptores sit controversia, ut infra videre est: nos tamen, & Inscriptiorem, & nonnullorum Scriptorum opinionem sequenti Nicostyratam Latinarum inventricem affirmamus literarum, iis profecto notis, quas suprà ejus caput cernere licet:

cet : ad cujus pedes Latina hæc legitur Inscriptio.

NICOSTRATA CARMENTA LATINARUM
LITERARUM INVENTRIX.

Literæ a Nicostrata inventæ.

A. B. C. D. E. G. I. L. M.
N. O. P. R. S. T. V.

Nicostratam Carmentam Latinarum sexdecim literarum invenisse ex Latina Inscriptio constat, quamvis nihil omnino certi, nisi ex Isidori sententiâ affirmare, queam : nam eas in Latium a Pelasgis illatas fuisse Plinius, ac Solinus produnt, Dionysius ab Arcadibus, qui post Pelasgos venerant, ad ductas fuisse in Italiam volunt. Hinc factum, est, ut Nicostrata Evandri Arcadis Mater Latinis primum dicatur dedisse literas, ut Inscriptio apertè docet. Scitu præterea dignum videtur, Latinos characteres, quos ob oculos posuimus, a Cadmo ex Phœnicia in Græciam primum allatos fuisse, ut Plinio placet, qui ait Græcas, & veteres quidem literas easdem penè fuisse, quæ nunc Latinæ sunt, ut Delphica tabula ænea indicabat, quæ Romæ in palatio Minervæ dicata, & in Bibliotheca conspiciebatur, ejusdem Plinii, ut ipse testatur, temporibus. Id quod etiam ex utriusque Alphabeti Græci, scilicet, & Latini characteribus, sive literarum figuris planum profectò sit, si diligenter Alphabetum spectentur : utriusque enim Alphabeti literarum pars major eandem figuram, ac potestatem, eademque nomina habere cernitur, quod ad initium pronunciandi saltè pertinet, ut in singulo quoque ferè elemento videre est. Quamvis autem Latinam linguam a Græca ortum habere, multaque ab ipsa accepisse, constet non tamen hanc illâ uberiorem omnino esse dicendum est, si utriusque linguæ jura probè examinentur.

Græcæ enim linguæ ubertas, si Græcis credimus, Latinæ, ut ipsi volunt, inopiæ non est anteposenda, cum hæc Latina scilicet lingua, una profectò sit, illa verò multiplex, hoc est, Attica, Æolica, Jonica, Dorica, & Communis, Nam Latina velut multarum Gentium una lex, una est lingua Romana : unius autem Græciæ, quod pudendum est, non una, sed multæ sunt tanquam in Republica factiones. Itaque tantum abest, ut Latina lingua inops dici debeat, ut hæc ipsa uberior Græca nuncupanda sit, cum lingua nostra una idem efficiat, quod Græcorum multiplex præstare solet. Hinc Cicero in libro de Finibus huic sententiæ suffragatur dicens : *Sed ita sentio, & sæpè differui, Latinam linguam non modò non inopem ut vulgò putarent, sed locupletiorē esse, quàm Græcam : quando enim, ne nobis dicam, aut Orationibus bonis, aut Poetis, postea quidem quàm,*

fuit quem imitarentur, ullus orationis vel copiosæ, vel elegantis ornatus desuit ? Idem alio in libro ait : Et si, quod sæpè diximus, & quidem cum aliqua querela, non Græcorum modo, sed etiam eorum, qui se Græcos magis, quàm nostros haberi volunt, nos non modò non vinci a Græcis verborum copiâ, sed esse in ea etiam superiores. Hæc Cicero. Quare idem Tullius ut quod dixerat, ratione ipsa confirmet, alio in loco ait : Dolorem, & laborem uno nomine πόνος, appellant Græci, O igitur verborum inops interdum, quibus abundare te semper putas Græcia ! Hoc idem ferè de alia voce hunc in modum dixit : Bene majores nostri ascriptionem epularem amicorum, quia vitæ conjunctionem haberet, convivium nominarunt melius, quàm Græci, qui hoc idem tum compotationem, tum concenationem vocant. Hæc Cicero, Convivium enim a convivendo dicitur, quasi convivere, plurimorumque vita sit, Ex hujusmodi igitur auctoritatibus & rationibus clarum fit, Græcam linguam non esse locupletiorē Latinâ, quamvis idem Cicero, hanc vocem Σωτήρ voce unâ exprimi non posse dicat hisce verbis : Hoc quantum est ? ita magnum, ut Latino uno verbo exprimi non possit, is nimirum Soter, qui salutem dedit. Hæc Cicero : qui quamvis loco hujus dictionis Salvator, dixerit, Soter, ne novâ voce uteretur, non tamen dicendum est, hanc vocem Soter, apud Latinos exprimi non posse per dictionem illam Salvator : quod est nomen verbale a verbo Salvo, as, deductum : quæ quidem voce usus est Cicero in Pisonem dicens : Me posse iterum Rempublicam salvare, si cessissem : infinitam eadem fore, si resitisssem. Hæc Cicero. Idque in multis editionibus me legisse fateor. Quamquàm autem eam vocem, Salvator, tamquàm novam Ciceroni vitare visum est : non tamen a nobis omnino vitanda est, cum res nova novum possulet nomen. Hinc Paulus Manutius novus Latinæ linguæ instaurator, ac parens, dixit, & rectè quidem : Quo patet communis error eorum, qui JESUM CHRISTUM, Servatorem appellant ; aliud enim est servare : aliud salutem dare. Servat is, qui ne salus amittatur, aliquâ ratione præstat ; salutem dat qui amissam resituit. Quod si Servator est Soter, quia minus valet, necesse est, SALVATOREM appellare, quod ΣΩΤΗΡ Græcè dicitur, usurpato in re novâ novo verbo : quod veteres quoque probaverunt. Hæc Manutius. Quibus ex verbis manifestè dignoscitur, nos jure quidem uti posse voce illâ, quam Ciceroni tamquàm novam vitare placuit : hinc etiam non solum Græcam linguam locupletiorē, Latinâ non esse, verum etiam hanc illâ uberiorem existere planum fit. Quod Horatius dicere visus est, & apertè quidem hunc in modum.

Venimus ad summum fortunæ, pingimus, atque Psallimus, & luctamur Achivis doctius unctis.

Cui sanè rei Nigidius apud Gellium adstipulari videtur dicens : Græcos non tantæ inscitia arcesso qui, Ou, ex O, & Γ scripserunt, quantæ

Cic. libr. 2. de Fin. sub initio tom. 1. phil.

Cicer. libr. 2. Tuscul. quæstio. 1. phil.

Cic. lib. de Senect. post med.

Cicer. libr. 2. Verr. Act. 2. tom. 1. Orat.

Cic. in Pisonem tom. 3. Orat.

Paul. Manutius scholien. in lib. 2. Verr. Act. 2.

Horatius in arte Poetica

Gell. libr. 19. Noct. Att. capit. ult. in fin.

Isidor. libr. 7. Etym. c. 3.

Plin. libr. 7. cap. 56.

Plin. libr. 7. cap. 56.

Herod. libr. 9. in princ. Et Quintil. libr. 1. Instit. Orat.

Cic. libr. 2. de Fin. sub initio tom. 1. phil.

ta qui Et, ex E, & I. illud enim inopiâ fecerunt, hoc nullâ re subacti. Hæc Gellius. Multa in hanc sententiam possem congerere, quæ causâ brevitatis omitto, concludens, Latinam linguam à Græca haudquaquàm superari, quamvis hæc ab illa ortum trahat, sicut ex literarum utriusque Alphabeti figuris, potestate, ac nominibus videre licet, ut paulò superius dictum est. Nec tamen huic veritati Hieronymum adversari quis putet, cum ipse dicat: Unde nos propter paupertatem linguæ, & rerum novitatem, & sicut quidam ait, quod sit Græcorum sermo latior, & lingua felicitior, conabimur non tam verbum transferre de verbo (quod impossibile est) quam vim verbi quodam explicare circuitu. Id enim ex aliorum opinione dicere visus est, sicut infra apertius explicavit dicens: Multa verba sunt; quæ nec de Græco in Latinum transferri valent, nec de Hebraico in Græcum, & reciprocè, nec de Latino in Græcum nec de Græco in Hebræum. Quibus ex verbis colligitur, nec Græcam linguam Latinâ locupletiolem, nec Latinam Græcâ esse uberiorem, sed utramque aliquando coarctari, atque ita, ut sese habeant sicut excedentia, ut sic dixerim, & excessa: ambæ enim aliquid in se habere cernuntur, quo altera alteram excedere videatur: & quisque ex alienâ transferens nonnihil invenire solet, quo difficultatem explicandi sibi inesse videt. Quamvis autem nos, ut possumus, transferre adlaboremus: non tamen indè damnari, aut coargui Latinæ linguæ tenuitas debet, quando, ut testis locupletior Hieronymus est, etiam Græci pleraque nostra per circuitus transferunt.

Hæc de Latinâ linguâ mihi dicere visum est, ut eam à Græca, à qua ortum habent, nequaquàm superari, facile dignoscatur. De Nicostrata item Latini Alphabeti Inventrice hætenus, ut ad cæteros ejusdem linguæ characterum Inventores accedamus.

DE EVANDRO CARMENTÆ

FILIO APUD ABORIGINES
LITERARUM INVENTORE.

Altera hujus parastaticæ Columnæ facies Evandrum militari habitu indutum, Carmentæ filium, Arcadiæ Regem, aliquot Latinæ linguæ characterum Inventorem representat. Hic ob suam ipsius eloquentiam Mercurii filius ex Nicostrata dictus est: dimissâque Arcadiâ, cum patrem casu interfecisset, avito regno pulsus, suadente Matre, quæ vates erat, ut dictum est, consensâ navi in Italiam venit, & pulsus Aboriginibus, tenuit illa loca, ubi postea Roma condita fuit, parvumque oppidum in Palatino Monte extruxit. Aborigines autem Populi dicti sunt antiquissimi, qui primi dicta loca incoluerunt: sic appellati, quod primi visi sint tanquam editi sine Patribus, quasi sine origine: aut quod ex varia gentium colluvione mixti erant: qui deinde advento Æneæ Phrygibus conjuncti, Latini uno nomine nuncupati sunt.

Ang. Rocca Oper. Tom. II.

Hinc ab Evandro Aboriginibus Latinas literas, quæ supra ejus caput extant, datas esse docet Inscriptio.

EVANDER CARMENTÆ FILIUS ABORIGINES
LITERAS DOCUIT.

Literæ ab Evandro inventæ.

H. K. Q. X. Y. Z.

EVANDRUM sex literas Alphabeto Latino adjecisse, non solum ex Latina Inscriptioe constat, verum etiam ex ipso Cornelio Tacito, qui de literis ab Evandro inventis hunc in modum ait: Aborigines Arcade ab Evandro didicerunt. Et formæ literis Latinis, quæ veterrimis Græcorum, sed nobis quoque paucæ primum fuere, deinde additæ sunt. Hæc Tacitus. Quæ sanè verba à Plinii sententia non abhorrent: diximus enim paulò superius, Græcas veteres literas easdem penè fuisse, quæ nunc Latinæ sunt: quibus ab Evandro sex illæ notæ, quas ob oculos posuimus, fuerunt adjectæ. Livius item Evandrum literarum inventorem extitisse affirmat dicens: Evander tùm ea, profugus ex Peloponneso, auctoritate magis quàm imperio regebat loca, venerabilis vir miraculo literarum, rei novæ inter rudes artium homines; venerabilior divinitate credita Carmentæ matris, quam fatidicam ante Sibyllæ in Italiam adventum miratæ hæc gentes fuerant. Hæc Livius. Partim igitur Carmentæ, partim verò Evander ejus filius Italici tradiderunt literas: illa sexdecim, hic autem sex: quarum figuræ, sicut de sexdecim illis dictum est, eadem esse cernuntur, unâ tantum literâ, Q scilicet, excepta, quæ nullam penitus cum Græcis, neque cum Hebraicis literis habet affinitatem: immò, Latinis exceptis, nulla alia Lingua hanc notam habere fertur: superfluaque vocitatur, quia, veteres Latini per C, scribere solebant, & non minus rectè per C, quam per Q, ut Quando, & Cuoniam, & id genus alia: quia C, & Q, maximam inter se habent affinitatem, ut videre est in Relativo, Quis, vel qui. Nam, ejus obliqui tam C, quàm Q, retinere solent, ut Cujus & Cui, Quem & Quo, Loquor loquutus, & locutus, Sequor sequutus, & secutus, Quum, & Cum. Cæteræ verò quinque à Græco Alphabeto desumptæ, vel figuram tantum retinent, ut H, & X, vel figuram ac nomina, potestatemque simul ut K, Y, & Z. Figura enim illa H, apud Græcos est I, longum: apud Latinos est aspirationis nota. X, apud Græcos pro Ch, ponitur: apud Latinos, litteræ Græcæ ζ, potestatem, & vim habet: sed X, apud Latinos ad Augusti usque tempora nondum recepta fuerat, sed pro ea C, & S, vel G, & S utebantur, ut Apece, & Gregs, pro Apex, & Grex: qua quidem littera X, ut Quintilianus ait, carere potuimus. Figuræ verò K, Y, & Z, tam apud Græcos, quàm apud Latinos idem sonant, eandem pe-

V. 3

nitus

S. Hieron. in
cap. 1.
Epist. ad Eph.
lib. 1. tom. 6.

Hieron. ubi
supra.

Coel. Rhod. lib.
8. c. 17. tom. 1.

Hieron. ubi
supra.

Liv. lib. 7. ab
Urbe condita
non procul a
princ. Dec. 1.

Corn. Tac. lib.
11. Annal.

Liv. lib. 1. ab
Urbe cond.
non procul a
princ. Dec. 1.

Isid. lib. 2.
Etym. c. 3.

nitus formam habentes. Kappa enim, quæ tam apud Græcos, quam apud Latinos habet vim C, non utimur nisi in dictionibus Græcis, quibus tanquam Latinis uti solemus, ut *Kyrie eleyson*, vel *eleeson*, & *Kalendæ*, Scaurus autem ait nomina, in quibus, A, secunda esset statim sede, per K, scribenda esse hunc in modum: *Kalendæ*, *karta*, & *karus*: sed huiusmodi voces, quoniam Græcæ omnino sunt, characteribus Græcis scribi deberent: si autem Latinis notis; per C, non per K, Kappa, quam apud Latinos supervacuum esse Priscianus testatur: cui Quintilianus adstipulatur non obscure dicens loco ejus nos habere literam C, quæ vim suam ad omnes perferat vocales. Hanc literam K, a Salustio, ludi Magistro, Latinis literis adjectam esse Isidorus ait, ut in sono duarum literarum C, & Q, faceret discrimen. A Græcis item Y, & Z literas mutuati sunt Latini pro Græcis dictionibus conscribendis: sed apud Romanos etiam ad Augusti usque tempora admissæ non fuerunt: nam pro Y, Latini literam, I, ponebant, ut Hieronimus, non Hieronymus, sicut nunc scribi solet. Loco item Z, duplici, ff, utebantur, ut Patrisso, pro *πατρίσω*, Patrizo. Interdum etiam ejus loco, fd: substituebant d, ut a multis nunc scribitur, qui Esdras, pro *Εζρας*, Ezras utuntur. Antiqui præterea loco, Z, unicum S aliquando ponebant scribentes: Sacynthus pro Zacinthus, Sethus pro Zethus. Nonnunquam etiam D, loco ipsius, Z, usurpabant, ut Medentius, pro Mezentius: sed hoc tantum apud antiquissimos, qui peregrinas literas nullas recipiebant. Hinc scribebant Triumphum, & Tropæum, non Triumphum, ac Trophæum, ut superius a nobis, & fusiùs quidèd demonstratum est. Hanc literam Z, ut Martianus ait, Appius Claudius detestabatur quod dentes mortui, dum exprimitur, imitatur.

Sicut igitur sex literæ ab Evandro inventæ, ut Inscriptio docet Latina, partim easdem tantum figuras, partim verò & figuras, & vim, ac nomina retinere cernuntur, ita de multis alii Latini Alphabeti dicendum est literis, quæ vel figuris, ac potestate simul, sive nomine a Græcis reipsa discrepare non videntur, ut A, E, I, M, N, O, T, quæ non solum easdem figuras, sed easdem ferè potestates, ac pronunciationes majori ex parte a Græcis acceperunt, B, vero P, & X, literæ figuras retinent Græcas, potestates ac pronunciationes non item. B, enim pro V, P pro R, & X, pro Ch, Latinis literis, apud Græcos usurpantur.

Hæc de Latinis literis, quæ vel figuras tantum, vel figuras, ac potestates simul a Græcis sumpserunt: cætera enim Alphabeti Græci elementa, vel per inversas figuras cum Latinis quandam habent affinitatem, ut r est L, inversum. A, est V contrario modo situm, s vero M transversa conscriptum. Vel nullam penitus figuram Latinis habent adsimilem, ut Δ, Θ, ζ, Π, φ, ψ, Ω. Aliquot autem characteres Græcos Latini aliquâ ex parte duplicibus literis inter scribendum imitari

student Θ per Th, φ per Ph, χ per Ch, ψ per Ps, reddentes.

Diphthongorum item usus nobis indicio est, Latinam linguam a Græca traxisse originem. Utimur enim his præsertim diphthongis quatuor, quæ scribuntur hunc in modum: AE, OE, AV, & EV, quarum duæ primæ eo modo scribuntur, sed non pronunciantur nisi per E, ut Cæsar, & Phœbus: duæ alteræ a Græcis desumptæ sicut scribuntur ita pronuntiantur, ut Audio, & Euge. Nec silentio prætereundum videtur, alias etiam diphthongos Græcas a Latinis usurpatas fuisse, ut videre est apud Virgilium, necnon apud alios probatissimos Auctores, qui dictionibus hisce per diphthongum divisam usi sunt per Diæresim figuram hoc modo: Aulai, Aurai, Animai, Aquai, ac Terrai, & voces id genus permultæ, quibus frequenter usus est Lucretius, pro Aulæ, Auræ, Animæ, Aquæ, ac Terræ: nam apud Græcos Alpha cum Jota, ut AI, vel *ai*, facit illud, quod est apud Latinos, Æ, æ. Poetæ interea usi sunt non rarò aliâ diphthongo Græcâ, quæ est EI, vel ei, faciens I, nostrum, ut Orphei, & Promethei per synæresim figuram, pro Orphi, & Promethi: Id quoque clarum sit ex iis vocibus, quarum pluralis gignendi casus desinit in *Ium*, accusandi casus pluralis postrema syllaba diphthongum Græcam, *ei*, vel *ei*, admittere solet: sic enim ad hanc usque diem scribitur: Omneis, Treis, Fonteis, & Naveis, atque aliæ huiusmodi voces, pro Omnes, vel Omnis, Tres, vel Tris, Fontes, vel Fontis, Naves, vel Navis: & Queis, pro Quis, & Quibus in septimo casu. Nec solum dictas diphthongos Græcas frequenter adhibuerunt antiquiores Latini, sed etiam illam, quæ est OY, vel *oy*, faciens V, nostrum, ut ex vetusto lapide ad Pontem Cestium Romæ videre licet, ad parietem, scilicet cujusdam domus, in qua hæc legitur Inscriptio:

HEIC EST SEPULCHRUM,
HAU PULCRUM
PULCRAI FEMINÆ
NOMEN PARENTES
NOMINARUNT CLAUDIAM, &c.

Ubi ponuntur heic pro hic, pulcrai pro pulcræ, Claudiam pro Claudiam. Et quoniam litera, r, vel, v, in diphthongis Græcis sonat nostrum V, ut *Av*, *Ev*, *Ov*, hinc Latini ad Græcarum diphthongorum imitationem, Y, in V nostrum converterunt, ut quod Græci *Δύο*, *Σύς*, *Μύς*, *Θύλη*, & *Ρώμυλος*, Nos, Duo, Sus, Mus. Thule, & Romulus dicimus, & Sulla, pro Sylla, Purrhus, pro Pyrrhus, atque aliâ id genus ab Ennio sic pronunciabantur, ut in Oratore Auctor est Cicero. Quibus de rebus omnibus facile colligitur, Latinam linguam, a Græca habuisse ortum: non tamen hanc illâ locupletiore esse fateor, ut satis copiosè demonstratum est. Hæc autem in medium afferre mihi visum est, ut iis, qui aliter sentiunt, aliquâ ex parte satisfaciam. Nunc reliquum est, ut ab Evandro sex literarum Inventore ad Claudium transcamus Imperatorem.

DE

Priscianus, & Quintil.

Isidor, libr. 2.
Etyim. 6.4.

Litera Z dentes mortui imitatur, dū exprimitur.

Idem supra

Cicero in Oratore.

DE CLAUDIO IMPERATORE
TRIUM LITERARUM
INVENTORE.

Tertia hujus parastaticæ Columnæ facies Claudium Imperatorem habitu Imperatorio indutum, laureâ ornatum, librum manu gestantem, triumque literarum apud Latinos inventorem repræsentat. Hunc tres literas Latino Alphabeto addidisse ex Tacito constat, qui ait: *Claudius tres literas adjecit, quæ usui, imperitante eo; post obliteratæ: aspi- ciuntur etiam nunc in ære publicandis scitis per fora, ac templa fixæ.* Hæc Tacitus, atque eadem ferè Svetonius prodit. Nomina ve- rò literarum, quas à Claudio Latinis adje- ctas, atque aliquando in usu fuisse, deinde obliteratas Cornelius testatur, à Scriptori- bus subicentur: hinc una tantum litera su- pra Claudii caput cernitur: ad cujus pedes hæc legitur Inscriptio:

CLAUDIUS IMP. TRES NOVAS
LITERAS ADINVENIT.

Literæ à Claudio Imper. inventæ.

F

Reliquæ duæ usu oblite-
ratæ sunt.

Claudium Imperatorem trium literarum apud Latinos Inventorem fuisse Tacitus, & Svetonius testantur, sed quanam sint, non satis constat, nec per eos, nec per alios Scriptores: dicam tamen quæ invenire potui. Quintilianus de litera $\mathfrak{J}$ à Claudio inventa mentionem apertè facit; sed quo- modo fuerint obliteratæ, Tacito teste, non video, cum trium illarum una saltem alio modo scripta ad hanc usque diem in usu sit, dicamus eam abolevisse, postea verò in- usum revocatam, vel aliter olim scriptam, pronunciatamque fuisse respondeamus, ut fusiùs infra dicemus. Quod enim antiquio- res Latini per Ph, scribebant, ut phama, phanum, & phagus, nos per F, scribere so- lemus, ut Fama, Fanum, & Fagus, quam- vis dictiones illæ in Latinorum usum rece- ptæ à Græco fonte originem trahant: immò vetustissimi Scriptores Latini F, literam loco aspirationis utebantur, ut Fordeum, Trafo, Vefo, pro Hordeum, Traho, Veho. Sicut etiam Feneti, pro Everti Heneti, & H, pro V, ut Veneti pro Heneti. Fuerunt præ- terea apud antiquissimos, qui loco, F, ute- bantur B, & Bruges dicebant pro eo, quod posteri Fruges dicere maluerunt.

Hæc item litera F, quæ Digamma, Æolicum appellatur, qui nil aliud est quam duplex Gamma Γ , $\mathfrak{r}$, alterum alteri superpo- situm, & à lingua Æolica desumptum, etiam pro litera V, ab antiquioribus Latinis usur- pata non rarò fuit, hoc modo inversa $\mathfrak{J}$ ut Quintilianus testatur inquit: *Nec inutiliter Claudius Æolicam illam $\mathfrak{J}$, ad hos usus litera- rum adjecerat.* Et iterum: *Æolica quoque litera, qua cervom, seroomque dicimus, etiam si forma à nobis repudiata est, vis tamen manet.* Hæc Quintilianus, ex cujus verbis colligitur, hanc literam $\mathfrak{J}$, aliter olim scriptam fuisse: nodusque dissolvitur. Hanc item literam $\mathfrak{J}$, non Claudius solus inter literas habendam censuit, sed & Varro, si Annæo Cornuto credimus. Hanc litteram, inquit, Teren- tius Varro dum vult demonstrare, ita per- scribit, *V A*. Qui ergo in hac syllaba sonus est, idem literæ erit. Hoc Digamma etiam hodie legitur in lapidibus Claudianis Romæ, & præsertim ad Sanctæ Lucæ Cloacam hoc modo:

TIT. CLAUDIUS
DRUSI F. CAISAR
AUG. GERMANICUS
PONT. MAX. TRIB. POT.
VIII. IMP. COS. IIII.
CENSOR. PP.
AUCTIS POPULI ROMANI
FINIBUS POMERIUM
AMPLIÆIT TERMINÆITQUE.

Qua in Inscriptione legitur CAISAR, more antiquo pro CÆsar per diphthongum, Græcam, in qua Alpha cum Jota facit Æ diphthongum Latinam; ibidem legitur: AMPLIÆIT, & TERMINÆIT, pro Ampliavit, & Terminavit. In aliis item spectationi- bus antiquis hoc Digamma cernitur sic: OCTÆIUS, & OCTÆIA, pro Octavius, & Octavia. Ita etiam DIÆUS, CLÆUS RIÆUS, SERÆUS, VIÆUS, pro Divus, Cli- vus, Rivus, Servus, Vivus. Quamvis autem, ut ait Gellius, ad hujusce syllabæ, vus, non us, velut Divus, & Vulgus, sonum decla- randum Digamma $\mathfrak{J}$ fuerit inventum, ad simplex tamen, V, pronunciandum adhibi- tum esse constat, sicut ex superiori Inscr- iptione clarè patet. Hinc factum est, ut lite- ra V, etiam Digamma nuncupetur: quia, sicut F vel $\mathfrak{J}$ pro V, usurpata fuit, ita F, pro V, scripto pronunciari solet, præsertim in Germania, ubi præter alia permulta, Vi- num pronunciatur sic; Finum. Idem ferè in Gallia Cisalpina, quæ V, tamquam F, pro- nunciare solet dicens Bref pro Breve: & id genus alia: Quare Claudius Cæsar, ut Tacitus prodit, F, loco V, consonantis recipien- dum Instituit, ut Fulgus pro Vulgus, Fixit pro Vixit.

Quod ad secundam literam ab eodem Claudio inventam pertinet, Priscianus hunc in modum ait: P, & S, loco Græcæ, $\mathfrak{P}$, fungitur, pro quo Claudius Cæsar Antisigma, hac figurâ scribi voluit $\mathfrak{C}$: sed nulli ausi sunt

Priscianus.

Quintilianus
ubi supra.

Ann. Cornu.
libr. de Or-
thogr.
Va, pronun-
ciatio lite-
ræ $\mathfrak{J}$.

Aul. Cell. lib.
14. Art. Noët.
cap. 5.

Priscianus
libr. 1. Anti-
sigma.
Lipsius in
Corn. libr. 11.
Ann.

Corn. Tacit.
libr. 11. Annal.
Al. plebisciti-
tis, sed scitis
mentus.
Sveton. Clau-
dio.

Quintil. libr. 7.
in lib.
Orat. c. 64. libr.
12. cap. 10.

antiquam scripturam mutare. Antifigma, ideo dicitur, teste Lipsio, quia duo sigma obverso dorso scribuntur hoc modo; Σ . Hac enim Semilunæ figura prisci Græci, ut ipse ait, Sigma sic formabant, C, ut in fine ultimæ Columnæ parastaticæ fusiùs dicitur.

De tertiâ denique literâ Claudianâ Marcus Vetranius Maurus ex Velio longo literam nescio quam à Claudio inventam leniendo R, opinatur. Sunt tamen qui velint Claudium, vel Centimalum, sive Centimanum, ut alii minus rectè scribunt, qui librum in jure civili tertium à P. Papinio scripsit, R, literam introduxisse, cum priùs Rufii dicebantur: qui deinde Fusi dicti sunt,

Alii verò AI, vel *ai*, diphthongum, fuisse putant, quod non est dicendum: constat enim hanc diphthongum antiquitus creberrimè usurpatam fuisse, ut in Claudii ævo Inscriptiones marmore incisæ indicant: cuiusmodi est illa: ANTONIAI DIVAI, & cetera, pro Antonia Diva, & similia scripta. Martianus capella de hac tertia litera sic scribit: *Huic literæ S, Divus Claudius P, adjecit, aut C propter Φ , & Ξ Græcas, ut Psalterium, & Saxum.* Id autem Lipsio non placet dicenti: *Martianus à Claudio novum X, repertum sentire videtur, quod vanum puto, quia X, in usu erat temporibus jam Augusti, ut disertè monet Isidorus: Sed Θ X, à Varrone, & Quintiliano censetur inter eas, quæ non necessaria.* Varro enim in Fragmento quopiam ex libro de Grammatica sic ait: *Literarum partim sunt, & dicuntur, ut A B partim dicuntur, & non sunt, ut H, & X, partim sunt, & non dicuntur, ut Φ , & Ψ ex quibus verbis non absurdè col-*

legeris, duabus his literis, quæ, Varrone testè, necessariae sunt, novam formam induisse Claudium, nomenque, Et de Ψ , quidem clarum, cui Antifigma Σ , vel Ψ , respondit. De Φ autem Claudiano Phi, Grammatici loqui neglexerunt, etsi ea litera non dubiè necessaria est, & alius ejus sonus, quàm Fi, ut monuit Quintilianus. Hæc ex Lipsio, qui hanc literam Φ , à Claudio inventam, Ph, alteram Σ C, tertiâ vero Ph, fuisse opinatur: quarum prima Φ , alio sonu, atque hoc modo scripta, F, remansit: secunda, quæ est, Σ C, vel abolevit, vel usum numquàm obtinuit: tertiâ, ut, Ph, usum in scribendo obtinuit, sed nova forma nomenque novum ei contributa apud Scriptores inveniri non queunt: & hæc de re nihil certi, affirmari potest.

Tres igitur literas invenit Claudius, quem etiam de harum literarum ratione scripsisse ferunt: hinc librum dextrâ gestare cernitur. Hæc de Claudio Imperatore trium literarum apud Latinos inventore. Nunc reliquum est, ut omnia Latinæ linguæ elementa ordine Alphabetico distincta ob oculos ponantur, sicut de Hebraicis, Græcisque literis à nobis factum esse constat. Verùm quia in iis disponendis non solum figuras, & nomina earundem, sed etiam potestatem, sive prononciationem suis locis apposuimus: hinc idem de Latino Alphabeto faciendum est dictorum characterum formatione descriptâ juxta judicium Martiani Capellæ, qui literarum omnium formationes inter prononciandum naturales exco- gitavit, sicut ex sequenti paginâ videre licet.

Mar. Verran.
in libr. 11.
Ann. Cornel.
Val. Max.

Martianus
Capella.

Lipsius in lib.
11. Annal.
Cornelii.

Varro de re
gramm.

De iis , qui varios Characteres invenerunt . 237
A L P H A B E T U M L A T I N U M .

Figure . Nomina .

Formatio literarum .

A a	A ,	Vocalis , sub hiatu oris congruo , solo spiritu pronunciatur .
B b	Be ,	Labris per spiritus impetum reclusis editur .
C c	Ce ,	Super molaribus linguæ extremæ appulsis exprimitur .
D d	De ,	Appulsu linguæ circa superiores dentes innascitur .
E e	E ,	Vocalis , spiritus lingua paululum pressiore .
F f	Ef ,	Dentes labrum inferius deprimentes lingua palatoque dulcescit .
G g	Ge ,	Spiritus cum palato inter dentes .
H h	Hach ,	Non est litera , contractisque paululum faucibus est ventus exhalans .
I i	I ,	Vocalis , spiritus dentibus pressus , extrema linguæ parte contracta .
K k	Ka ,	Faucibus , palatoque formatur .
L l	El ,	Lingua palatoque dulcescit ,
M m	Em ,	Labris imprimitur .
N n	En ,	Lingua dentibus appulsa collidit .
O o	O ,	Vocalis , rotundi oris spiritu comparatur ,
P p	Pe ,	Labris spiritus erumpit ,
Q q	Qu ,	Appulsu palati ore restricto .
R r	Er ;	Spiritum lingua crispante corraditur ,
S s	Es ,	Sibulum facit dentibus verberatis .
T t	Te ,	Appulsu linguæ dentibus impulsis excuditur ,
V u v	V ,	Vocalis , ore constricto , labrisque promulii exhibetur ,
X x	Ix ,	Quidquid , C , atque , S , formavit exhibat .
Y y	Ypsilon ,	Vel Fyo , pressis labris , spirituque procedit .
Z z	Zeta ,	Duplex sibilus , dentes mortui , dum exprimitur , imitatur .

Vocales quinque .

Diphthongi quatuor .

Literæ duplices à Græcis
mutuatæ .

A , E , I , O , V .

AE , OE , AV , EV .

CH , PH , PS , TH .

Y , Græca : cur Fyo dicta ,
vide infra .

Duæ primæ scribuntur , sed
non pronunciantur .

X , Φ , Ψ , Θ .

Alphabetum Latinum literarum figuris , nominibus , ac pronunciationibus , formationibusque distinctum , unâ , ac viginti literis constat , si iis , qui H , & K , literas tantum supervacuas ab Alphabeto explodunt , credimus : ut A b c d e f g i l m n o p q r s t u x y z : H , enim non est litera , sed aspirationis nota : K , verò Græca idem efficit , quod C , Latinum elementum : immò quod etiam , & Q , ut paulò superius demonstratum est . Quare Martianus Capella decem & octo tantum literas universæ conscriptioni Latinæ , ac locutioni necessa-

rias esse affirmavit , ut A b c d e f g i l m n o p r s t u x . Nam C , litera ad omnes vocales , ut ait Quintilianus , vim suam commodè perfert . Quam ob causam Nigidius figulus , teste Papyriano suis in Commentariis , neque K , neque Q , est unquam usus . Y autem , & Z , ob Græca tantum nomina in nostrum venerunt usum .

Zeta enim in Latinis vocibus non adhibetur , sed in Italicâ linguâ nos eâ uti solemus . Ypsilon verò , quod Italicè vocitatur Fyo , vel Fya , non nisi in dictionibus Græcis usurpatur . Cur autem sic nuncupetur , haud faci-

Quintil.

Nigidius.

Ex Diomede
Gram. Varr.
& Quintil.

Martianus.

facile dignosci potest: sunt enim qui hanc vocem Hya ex hya voce luctuosissimâ fieri velint, quæ est in nomine Hyacinthi pueri Amiclai, qui ab Apolline, ut Poetæ fabulantur, dum jactu disci sese exerceret, fuit interfectus: cujus mortem ægrè ferens Apollo, interempti pueri cruorem in florem sui nominis commutavit, ut Ovidius hisce versibus indicasse visus est dicens;

Ovid. libr. 10.
Metamorph.

*Ipse suos gemitus foliis inscribit, & hya
Flos habet inscriptum, funestaque litera
ducta est.*

Hinc Hyacinthus dictus est quasi flos Cinthii, hoc est Apollinis, quod enim à Latinis *viola*, sive flos dicitur, à Græcis vocatur *ia*, quæ syllaba ex Ypsilon literâ inversâ χ , conficitur. Si enim i præponas, & A subiciias sine linea transversali, vel secante, hoc modo Λ , ut in multis Inscriptionibus antiquis videre est, efficitur Y, cujus figuram representari in hoc flore contendunt. E quoniam hæc litera semper apud Græcos cum aspirandi notâ scribi solet, & aspiratio apud antiquiores Latinos in F. frequenter convertebatur, ut Fordeum pro Hordeum, sicut superius demonstratum est, hinc pro Hya Fya, vel Phya, sive Fyo in Italia, ut reor, pronuntiatur.

Sunt qui velint in Ovidiano illo versu, quem supra recitavimus, legendum esse non Hya, sed Aï Aï, vel $\alpha\alpha$, id est Heu Heu, hunc in modum.

*Ipse suos gemitus foliis inscribit, & $\alpha\alpha$
Flos habet inscriptum, funestaque litera
ducta est.*

Plin. libr. 21.
cap. 11.

Qui hoc modo legendum putant, Plinium forsitan sequuntur dicentem, hoc violæ genus venis quibusdam nigris esse distinctum, ita discurrentibus lineis, ut duarum Græcarum literarum α & figuram referant: quæ res Poetis duplicis fabulæ occasionem præbuit. Nam, & Hyacinthum ab Apolline dilectum, quem imprudens disci jactu interfecit, in hunc florem mutatum tradunt, interjectionemque dolentis α , quæ ex duabus illis literulis conficitur, velut testimonium doloris, quem Apollo ex ejus morte conceperat, habere inscriptam. Ajacem item Telamonis Regis filium in eundem florem conversum ajunt, dum impatientiâ prælati sibi Ulixis seipsum interemit: duasque primas ejus nominis, Ajacis videlicet literas, quæ sunt α , in hoc flore mansisse impressas affirmant, sicut etiam ex eodem constat Ovidio, qui utramque fabulam feliciter complexus est hisce versibus.

Ovid. libr. 13.
Metamorph.
& alii per
multi.

*———— Rubefactaque sanguine tellus.
Purpureum viridi genuit de cespite florem,
Qui prius Oebalis fuerat de vulnere natus:
Litera communis medijs pueroque viroq.
Inscripta est foliis, hæc nominis, illa
querela.*

Quibus verbis Ovidius florem Hyacinthum, necnon literam, vel potius syllabam α , in flore ipso impressam, & Hyacintho puero, & Ajaci viro communem esse testatur. AI, enim Ajacis primas nominis notas, Hyacinthique dolentis interjectionem refert: ex quibus characteribus, ut ostensum est, Ypsilon litera constare cernitur, quæ prima Hyacinthi nominis aspirata extat nota. Huc item spectat illud Virgilii Enigma de floribus, quos Regum nominibus insignitos esse, ait hoc modo;

Virg. Ecl. 3. in
fine.

*Dic quibus in terris inscripti nomina
Regum.*

Nascantur flores: —————

Per flores nominibus Regum insignitos Hyacinthum florem intelligi necesse est, in quo syllabam IA, vel AI, geminam, impressam esse constat: ex qua duæ saltem primæ Ajacis Telamonis Regis filii nominis literæ, voxque Hyacinthi pueri luctuosa colliguntur, atque inversa littera χ , ut dictum est, efficitur, quam hujus Hyacinthi nominis literam aspiratam primam, Hy, vel potius syllabas duas priores esse patet hoc modo, Hya, ut initio diximus. Hinc aspiratione in F conversâ, Fya, vel Fyo dicitur. Qua ex re luctuosâ, ac miserabili (ut opinor) factum est, ut hujus generis vox quandoque pro vestigali, atque ut Persæ, & Itali dicunt, pro angariâ, ac pro pœnâ metaphoricè usurpata sit non rarò à Poetis, qui Italicâ scripserunt linguâ: hæc enim nonnisi mœrorem asferre solent iis, qui hujusmodi res patiuntur. Sacratissima Trinitas per tres hæc literas Græcas Π , Γ , Λ , olim representari solebat, ut legitur Dist. 73. cap. 1., & in Summa: sunt enim primæ literæ trium personarum, ut $\pi\alpha\tau\epsilon\rho$ Pater, cujus prima littera est Π , $\gamma\iota\omicron\varsigma$, Filius, cujus prima littera est Γ . $\alpha\gamma\iota\omicron\nu\ \pi\nu\epsilon\upsilon\mu\alpha$, Sanctus Spiritus, cujus prima littera est Λ . Hinc in Galliâ cisalpinâ, Venetiis, in Piceno, & in multis alijs Italiæ locis litera Ypsilon in Alphabeto, Y in F, conversâ, Fio nuncupatur. Filius enim Latine, Italicâ voce *Figlio* dicitur, & per eclipsim Fio, ut à Venetis passim pronuntiatur, ab Hispanis *Hijo*; Quæ vox Græcæ dictioni $\gamma\iota\omicron\varsigma$ adsimilis non parum videtur.

Hæc de litera Fyo, necnon de Alphabeto Latino, quo etiam Latini scriptores aliquâ ex parte inter numerandum usi sunt, sicut idem, & sanè copiosius, ab Hebraeis, ac Græcis fieri constat. Nos enim non nisi septem, vel octo ad summum literas pro universâ numerandi ratione adhibere solemus, quæ sunt C. D. I. L. M. Q. V. X.

Litera autem I, ut à primo exordiar numero, apud nos pro unitate usurpatur: propterea quod ex una tantum, & rectâ quidam lineâ constat, sine qua nulla Alphabeti elementa formantur: hæc enim lineâ ad ceteras literas formandas aut duplicatur, aut ad circuli figuram agitur, aut incurvatur, aut aliis describitur modis. Hinc eam majores nostri pri-

primam numerandi figuram constituentes unitatem appellarunt: unitas namque omnium numerorum mater est, Boetiq teste, qui ex ea tamquam matre universum numerum procreari, & in eam ipsam postremam rursus resolutionem fieri affirmat. Hac igitur ratione per I, unitas significatur: quoniam elementa omnia ab ipsâ lineâ sumunt exordium, & in eam resolvuntur. Hæc denique litera I duplicata, dualitatem: triplicata, triadem, quadruplicata numerum quaternarium repræsentat.

Litera V, quinque significat: ipsa enim quinta Vocalis est: cui si præponatur litera I, hoc modo: IV. numerum quaternarium efficit: si autem VI. fenarium constituet: & quot literæ I post V geminantur, tot unitates numero quinario additas fuisse dicas oportet, ut VI, sex VII, septem: VIII, octo. VIII, novem ad denarium usque numerum procedendo, qui per X, indicatur.

Litera X, decem significat, quia decima est consonans, ut Prisciano placet: hisce enim characteribus, H, K, & Z, detractis, quarum prima non est litera, sed aspirationis nota; aliæ verò sunt à Græcis desumptæ, ut dictum est, C, G, Q, pro unâ literâ connumeratis, teste Prisciano, & B, atque F, invicem sibi cedentibus, cum Bruges, & Fruges dicantur, S, verè sibilo, non literâ existente, & propterea frequentè in versu apud antiquos abiecta, literam X, decimam consonantem esse, ob idque decem significare fatendum est. Vel significat decem, quia videtur constare ex duplici V, quæ bis posita decem significat, alterâ inversâ hunc in modum

V V
Λ Λ

Litera L, quinquagenarium numerum ad Græcorum imitationem repræsentat: nam Græci antiquiores per literam, quinquaginta indicabant. L, autem, & N, invicem sibi cedunt, ut ait Priscianus: dicimus enim Lympham, & Nympham, idem intelligentes, aquam, scilicet, quæ Græcè dicitur Νύμφη: & quod veteres Græci Nympham appellabant, nos per mutationem unius literæ in L, Lympham, hoc est Aquam, vocitamus. Non est igitur mirum, si quinquagenarium numerum, quem Græci per N exprimebant, nos per L significemus, Græcos imitantes.

Litera C, centenarium numerum significat, quia in hoc numero primum locum habere cernitur, ut Centum, cujus vocis primum elementum est, C.

Litera D, quingenta significare solet: propterea quod inter hanc literam D, & M, quod mille significat, H, & K, ob rationem assignatam detractis, quinque sunt literæ, quæ dimidium millenarij numeri efficiunt, ut nonnulli ajunt: sed infra de hoc melius fortasse dicetur.

Litera M, mille indicat, cum hujus nominis primum elementum sit, M, ut vulgò fertur. Quamvis autem Priscianus dicat notari Mille per X, & decem millia hunc in

modum: CXD, Paulus tamen Manutius id omnino damnat tamquam a vetustate alienum, & Priscianum deridet: quodque de D, & M, vulgò putatur, ingeniosè declarat dicens, Mille apud Scriptores Latinos antiquitus notatum sic esse, CIO: pro quingentis, quod est millenarij numeri dimidium, hoc modo, IO. Hinc librariorum incuria, seu præproperâ festinatione ex hac figura CIO, M, defluxit, similitudine errorem efficiente, quia M, quandoque ita scribitur, α, ut minimum discrepare videatur à CIO. Ex hac item figurâ, IO, errorem creante similitudine, pro quingentis litera D notari cœpit, atque usum apud nos obtinuit: sicut enim ex hac figurâ CIO, M, ita ex IO, D, facile conficitur. Adde etiam, quod in antiquis libris aliæ item figuræ pro mille usurpatæ sunt, ob minus accuratam librariorum festinationem, qui, ut uno calami ductu, mille indicarent, pro CIO scribebant sic, α, quod quandam affinitatem cum figura CIO habere videtur. Hinc etiam apud vetustiores hanc figuram, ∞, pro mille ob eandem causam efficere solebant. Hæc de quingentesimo, ac millenario numero: multo autem plura de antiquâ apud Latinos numerandi ratione, quæ nunc in frequenti usu non est, ut in additamentis Manutianis in Dictionarium Fratris Ambrosii Calepini ex Augustinianâ familiâ videre est.

Litera Q, quingenta millia apud veteres Latinos indicabat: quoniam Q, hujus numeri primum est elementum. Hunc autem numerum per Q, literam usurpari hodiè non video. De Latinis literis, earumque usu hætenus, ut ad Hetruscas notas accedamus.

DE DEMARATHO

HETRUSCARUM LITERARUM INVENTORE.

Q Varta hujus parastaticæ Columnæ facies Demarathum Corinthium, negotiatorem ditissimum, Græco habitu indutum, truculento visu hominem, Hetruscarumque literarum Inventorem repræsentat. Hic tyrannidem Cypseli fugiens, Tullio teste, in Hetruriam, Italiæ regionem, Tyrreno mari incumbentem, ad primam usque Tyberis ripam protensam, Macra fluvio à Liguriâ discretam, cujus hodiè Metropolis est Florentia Civitas pulcherrima, & nobilissima, comparatis opibus luculentis commigravit: atque inibi à Tarquinienis ejusdem Regionis populis exceptus, Tarquinium Priscum Populi Romani Regem ex Illustri Hetruscâ uxore genuisse commemoratur. Hic item inventor fuit: Hetruscarum literarum, de quibus Livius mentionem faciens, Romanos pueros Hetruscis literis non minus quam Græcis eruditos olim fuisse affirmat hunc in modum: *Cære educatus apud hospites, Hetruscis inde literis eruditus erat: linguamque Hetruscam probè noverat. Habeo*

Paulus Manutius ubi supra.

Cic. lib. 5. Tusculan. quæst.

Liv. lib. 9. ab Urbe cond. post med.

Auton

Virg. & Juvenalis.

Paulus Manutius in Adit. in Calep. & in Comment. in lib. 1. Epist. fam.

Auctores, vulgò hîm Romanos pueros, sicut nunc Græcis, ita Hetruscis literis erudiri solitos. Hæc Livius. Harum autem literarum inventorem fuisse Demarathum Corinthium, Cornelius testatur apertè dicens: At in Italiâ Hetrusci literas ab Corinthio Demaratho didicerunt.

Hæc Tacitus. Hujus linguæ Alphabetum supra Demarathi caput cernitur: ad cujus pedes hæc legitur Inscriptio.

DEMARATHUS CORINTHIUS HETRUSCARUM
LITERARUM INVENTOR.

Literæ a Demaratho inventæ.

ΩΙΜΙΛΙΩΒΕΡΖΟ
ЯІУΖХУТТΔΗ

Hetruscarum literarum Alphabeta varia extiterunt, sicut ex variis libris, ac lapidibus, necnon Italiæ Bibliothecis constat. Theop. Ambrosio teste. Quamvis autem majori ex parte easdem ferè figuras habeant, ordinem tamen eundem, eandemque pronunciationem, seu potestatem, vel idem nomen, eundemque legendi modum non item: alterum enim hujusce linguæ Alphabetum, ut cetera præteream, a dextro in sinistrum latus, more Hebraico: alterum, verò juxtà Latinam consuetudinem a sinistro in dextrum scriptum inveni, cujusmodi est quod præ manibus habemus: nam a sinistro in dextrum legitur latus: quod verò a sinistro in dextrum conscriptum reperitur, prætermittere mihi visum est. Hoc autem modo exarata videntur septem vetustissimæ illæ Tabulæ æneæ, quæ jampridem Eugubii propè mœnia Civitatis effossæ hucusque ibidem publicè asservantur: ex quarum unâ nuper ex causâ congestum est Alphabetum, quod etiam typis mandatum quantum ad quasdam notas, alijs ejusdem linguæ Alphabetis absumile esse conspicitur, fieri enim potuit, ut variis characteribus idem Alphabeti elementum figurarint Hetrusci, ut ex variis ejusdem linguæ Alphabetis, quæ ad quinque, majori ex parte similia, ego ipse vidi, conjectare licet: Id quod factum videtur ob aliquam fortasse literarum mixtionem habitam cum Volscis in Latio, & cum Oscijs in Campaniâ Populis, quorum varias literas, variumque dicendi stylum fuisse multi prodiderunt. De Hetruscis autem literis nonnisi

dicta Alphabeta partim typis mandata, partim verò conscripta reperiuntur, quæ a Tarentis sepulchro Volaterris olim invento, & a septem illis Tabulis æneis Eugubii repertis videntur desumpta. Quarumnam verò Gentium propria fuerint elementa, seu literarum notæ, quæ in ipsis Tabulis æneis Eugubii asservantur, non satis constat, etiam si Hetruscae linguæ nomine circumferantur. De his verò Tabulis Eugubii in Theatro repertis scripsit versu elegiaco Jacobus Taurellus Fanensis, & eleganter quidem. Hæc de Hetruscis literis, ut ad Illyricam, Armenam, Servianam, & Gothicam notas accedamus.

DE SEXTA COLUMNA PARASTATICA.

Gothicæ, Armenæ, Illyricæ, ac Servianæ
Linguæ Inventores repræsentante.

De Ulphila Gothicarum literarum Inventore.

Prima hujus parastaticæ Columnæ facies Ulphilam Gothorum Episcopum, habitu Episcopali indutum, Gothicarumque litterarum inventorem repræsentat. Hinc supra ejus caput Gothicum Alphabetum conspicitur: & ad ejusdem pedes hæc legitur Inscriptio.

ULPHILAS EPISCOPUS GOTHORUM
LITERAS INVENTIT.

Literæ ab Ulphila inventæ.

ΑΒΓΔΕΖΗΘΙΚΛΜΝΞ
ΑΒΓΔΕΖΗΘΙΚΛΜΝΞ

Append. de
introd. ad va-
rias linguas.

Tabulæ
æneæ Eugu-
bii repertæ.

Tripl. libr. 8. c.
13. Et Socrat.
libr. 4. cap. 34.
Niceph. libr.
12. c. 48.

Ulphilam non solum Gothicarum literarum fuisse inventorem, sed etiam Scripturam sacram in Gothicam linguam primum transtulisse multi prodiderunt: Qua profecto re, necnon verbi Dei propagatione, qua Gothos ad Christianam fidem convertit, damnum omni miseratione dignissimum ab ejusdem Regionis populis omni immanitate, ac barbarie refertissimis, vniuersae Italiae, & Romae praesertim illatum rependisset, nisi postea haeresim Arii, reiecta catholica fide, complexus esset; cujus exemplo eandem haeresim alii sectati sunt: maximam enim Ulphilas apud Gothos praepollebat auctoritate.

Niceph. Call.
lib. 11. c. 48.

Gothi, ut omnes testantur historici, Scythiae populi immanes in tractu Septentrionali Europae, Danis, & Novergis contermini, olim armis Italiam subegerunt, Romanamque ipsam solo aequarunt, suamque in totum Orbem non solum moribus, verum etiam linguam invexerunt barbariem, quam Latinae praesertim literae non modicam perperam dicuntur. Gothorum enim, quos Germanos esse multi, & eruditi quidem Viri volunt, aliqui Ostrogothae tanquam Orientales illorum vocabulis ita dicti, sicuti Visigothae, qui Occidentalium sese Regionibus infundere, nuncupati sunt. Non est igitur mirum, Latinam linguam ab hujusmodi Gentibus maximam accepisse jacturam. Roma enim capta, in qua florere Latinae literae, Gothicam linguam didicit, ut Sanctus Augustinus testatur inquit: *Si licet dicere non solum Barbaris lingua sua, sed etiam Romanis Sihar aarmen, quod interpretatur, Domine miserere, cur non liceret in Conciliis Patrum in ipsa terra Graecorum, unde ubique destinata est fides, linguam propriam Homousion confiteri, quod est Patris, & Filii, & Spiritus Sancti una substantia?* Haec Augustinus. Quibus verbis satis constat, Romanam linguam, nonnihil à Gothis accepisse, immò ab iis, necnon à Gallis, Longobardis, & à frequentia, sive concursione in Urbem advenarum, contaminatam, barbarieque conspurcatam, & penè amissam olim fuisse, atque ita, ut multis jam saeculis non modò latine nemo ferè locutus fuerit, sed ne Latina quasi quidem legens intellexerit. Quae autem atas illa intellexit, perperam majori ex parte pronuntiavit, aut scripsit: pronuntiabatur enim B pro V, & contra V pro B; ut labor pro labor; venescitum pro beneficium; veritas pro veritas; benio pro venio, & aliae id genus sexcentae voces ita pronuntiabantur, ut ex codicibus manuscriptis antiquis videre est: qui quidem pronuntiandi, scribendique modus in Hispania, praesertim verò in Provincia Castellae, & alibi apud multos ad hanc usque diem remansit. Hinc de hujusmodi jactura Quintilianus ait: *Mutavimus genus, & ultra nobis, quam oportebat, indulsimus. Quid multa? totus prope mutatus est sermo.* Haec Quintilianus. Idem sensit Diomedes Grammaticus dicens: *Injecit postera aetas manum, & velut disciplinam pristini saeculi sermonem fastidire cepit, & nova velut parturi-*

Aelius Spartian.
S. Hieron. in Genes.
Orosius lib. 1. cap. 16.
Rhodig. libr. 16. c. 24. to. 2. & alii.

S. Augustin. Epist. 177.
Laurentius sub fin. to. 2.

Quintil.

Diomed. Grammat.

Ang. Rocca Oper. Tom. II.

re verba. Idem Plinius, Tacitus, Macrobius, & Apulejus dixerunt: Hujusmodi autem jacturam ad haec usque tempora passi sumus: Romanam enim linguam nobis olim non modò Romae, verum etiam in universa praesertim Italia peculiarem, ac nativam, nunc tanquam peregrinam, atque exteram intralares nostros excipere solemus: immò, ut ait Paulus Manutius, *clingues penè sumus in Latina lingua, quam tàm lacte ipso Romani imbibebant*; pueri enim cum primum balbutire incipiebant, à Matribus, & Nutricibus nullà arte Latinam disciebant linguam, quae utebantur, ut ex Cicerone colligitur, dicente: *Frequens confessus Theatri, in quo sunt mulierculae, & pueri, movetur audiens tam grande carmen.* Et in Oratore: *Equidem cum audio Socrum meam Leliam (facilius enim mulieres incorruptam antiquitatem conservant, quod multorum sermonis expertes ea tenent semper, quae prima didicerunt) sed etiam sic audio, ut Plautum mihi, aut Naevium videar audire.* Et in Bruto: *Erant tamen, quibus videretur illius aetatis tertius Curio, quia splendidioribus fortasse verbis utebatur, & quia Latine non pessime loquebatur, usu credo, aliquo domestico: nam literarum nihil sciebat, sed magni interest quos quisque audiat quotidie domi, quibuscum loquatur à puero: quemadmodum Patres, Pedagogi, Matres etiam loquantur. Legimus epistolas Corneliae Matris Gracchorum: apparet filios non tam in gremio educatos, quam in sermone Matris.* Ibidem: *Nullum ille Postum noverat, nullum legerat Oratorem, nullam memoriam antiquitatis collegerat.* Et infra: *Antonius existimabatur bene Latine loqui, sed literas nesciebat.* Idem in eodem libro de Oratore ait: *Nemo unquam Oratorem quod Latine loqueretur, admiratus est: si aliter, irridet. Neque eum Oratorem tantummodò, sed hominem non putant.* Idem ibidem: *Illud autem nequis admiretur quoniam modo haec vulgus imperitorum, in audiendo notet, cum in omni genere, tàm in hoc ipso magna quaedam vis, incredibilisque naturae. Omnes enim tacito quodam sensu sine ullà arte, aut ratione, quae sunt in artibus, & rationibus recta, ac prava judicant: ita verò, ut siquid contractione brevius fieret, aut productione longius, Theatra tota reclamant.* Ex hujusmodi ergò tanti viri testimonio aperte dignoscitur, Latinam linguam peculiarem olim, & nativam omnibus Romae, & in universa Italia fuisse, viris scilicet, & mulierculis, nobilibus, & ignobilibus, senibus, & pueris, doctis, & indoctis, divitibus, & mendicis: in eam tamen alter alterum praestabat, sicut in aliis linguis apud omnes Nationes evenire solet. Nunc verò in hac perdiscenda maximos perpetimur labores, melioremque aetatis partem consumimus, vixque eam ipsam in scribendo consequimur, & laboriosè quidem in eadem Latina lingua balbutire videmur, dum barbariem, ac sribiliginem, tortuosam scilicet orationis pravitatem, ac versuram vitare, puramque dicendi formam sequi studemus, ob insignem injuriam Latinitati illatam ab exteris Nationibus,

Plin. Tacitus, Macrobius, Apulejus.

Paul. Manutius lib. Epist. Famil.

Cicer. libr. 1. Tuscul. quæstio. 1. Et ex Terentio in prolo. Hecyre. Cic. libr. 3. de Orat.

Cic. in Bruto.

Cic. libr. 3. de Orat.

Cicer. ibidem non procul a fine.

Gellius lib. 5. cap. 20.

nibus, & Gothicâ præsertim Gente: quæ Gens profectò barbara, & immanis, quantâ Latinis literis, universæque Italiæ damna intulerit, Romanæ, ut cetera conticescam, ruinæ docent. Hæc de Gothicâ linguâ, ut ad Armenicam transeamus.

DE S. JOANNE CHRYSOSTOMO

LITERARUM ARMENICARUM AUCTORE.

Altera ejusdem parastaticæ Columnæ facies Sanctum Joannem Chrysostomum ob auream sermonis præstantiam, Chrysostomum, scilicet, hoc est, *aureum os*, appellatum, patriâ Antiochenum, & Antiochenæ quondam Ecclesiæ Presbyterum, Con-

stantinopolitanum Archiepiscopum, Græcum Doctorem, Græcoque more indutum, Armenicarumque literarum Auctorem representat: ad cujus pedes hæc legitur Inscriptio.

S. JOAN. CHRYSOST. LITERARUM ARMENICARUM AUCTOR.

Alphabetum, quod in Bibliothecâ extat Vaticanâ, absquè nominibus, ac pronunciationibus conscriptum hoc loco non apposui-
mus, sed quod sequitur, studioforum commoditati studentes conscripsimus, sicut de Hebraico, Græco, Latino, Armenico, Illyrico, ac Serviano eandem ob causam factum est.

A L P H A B E T U M A R M E N U M

novem ac triginta literis constans .

Figurae literarum	Nomina literarum	Pronunciatio.
ա ա	աբ	Aip a
բ բ	բեն	Pien, Bien p, b
գ գ	գիմ	Chiim, Giem c, g
դ դ	դայ	Ta, Da t, d
ե ե	եեչ	Iec ie, e
զ շ	զայ	Za z
է է	է	Ae æ, e
ը ը	ըեդ	Iet ie
թ թ	թոյ	Tho th
ժ ժ	ժե	Ge, Ze, Xe g, z, x
ի ի	իսի	Inni i
լ լ	լիուս	Liun l
խ խ	խե	Hhe hh
ծ ծ	ծայ	Zza, Dha, Tza dh, tz, zz
կ կ	կեն	Chien, Gien, Kien, Quien c, g, k, q
չ չ	չոյ	Ho h
ղ ղ	ղայ	Tfa, Sfa, Xa ff, tf, x
ճ ճ	ճադ	Chat, Glal, Gal gl, l
մ մ	մե	Ie, Gie, Hie i, g, h
ս ս	մես	Mien m
շ շ	շի	Chi i
ն ն	նուս	Nu n
ռ ռ	ռայ	Sa, Scha f, sc
ւ լ	ոյ	Vua o
փ փ	փայ	Scha, Zia f, z
ք ք	պիե	Be, Pe p, b
գ ք	քե	Sche, Zche sc, ch, q, z
դ ք	ռա	Rha, Rra rh, rr
ե ք	սե	Se f
զ ք	իե	Viech, Vieu, Vieph. u
է ք	տուս	Dun, Tuen t, d
ը ք	րե	Re r
թ ք	ցոյ	Zzo zt, zz
ժ ք	հիուս	Yun, Phyun y
ի ք	բիուր	Piur, Pfiur p, pf
լ ք	քե	Che ch
խ ք	լե	Ieu eu
ծ ք	ֆե	Phe ph
կ ք	աբիուս	Aipium o

V O C A L E S .

ա . ե . է . ը . խ . հ . ճ . յ . ո . զ . ւ . օ .

D I P H T H O N G I .

այ . աւ . իւ . ու . էւ . ոյ .

Հայր մեր որ յերկնսսդ .

Ex libr. 16.
Trip. hist.

Ptolom. Soi-
nus, Dionys.
Strabo, Pli-
nius, Stephan.
Virgil. Luca-
nus.
Genes. 8.
Ila. 37. in fin.

Ex Berofo, &
Xenophontis
equivocis.

Sanctum Joannem Chrysostomum Armeni-
carum literarum inventorem fuisse Latini docet Inscriptio, ratioque ipsa persuadet. Nam sanctus ille diu in Armeniam relegatus vixit, ubi post multa in vetus ac novum Testamentum conscripta, plurimos suae vitae sanctitate, ac lingua, ad Evangelicam doctrinam traxit, & Scripturam sacram in Armenicam linguam transfuisse dicitur: deinde in pusillum, ac desertum Armeniae oppidulum nomine *Cucuson*; ac demum Arabisum deportatus ex hac luce decessit. Armenia autem, ut Scriptores omnes affirmant, est Asia regio inter Taurum, & Caucasum montes à Cappadociam ad Caspium usque mare protensa, ab Armenio Thessalo Jasonis comite, ut inquit Strabo, dicta. Hanc Terram Hebraicam linguam *Arez Ararat*, idest Terram *Ararat* appellat: hujus verò regionis Incolae nunc Christiani Sancti Thomae è cinctura dicti in temporalibus Persarum Regi, qui *Sophi* vulgo nuncupatur, obediunt, & juxta sanctae Romanae Ecclesiae ritum se degere profitentur. Eiusdem regionis Alphabetum novem ac triginta literarum figuris majusculis, totidemque minusculis constat, quae cum characteribus, ac pronunciationibus variarum linguarum quandam affinitatem habent. Vulgaris autem lingua est eadem Turcica, & Tartarica, multasque voces Hebraicas habet, ut in Appendice ostendemus: Georgiana verò Tartarica, & Armenica media est. Notis hujusce Alphabeti constat perbrevis Inscriptio post Abecedarium apposita: quae in chartula efficta, satisque oblonga a Sancto Joanne Chrysostomo manu gestatur, & in characteres nostros translata in hanc legitur verborum formam. *Chair mer or hierchins*. Latine verò hunc in modum: *Pater noster qui es in caelis*. Quod factum reor, ut innuatur, Sanctum Joannem Chrysostomum hac lingua Evangelicam doctrinam apud Armenos propagasse. Et quia una eademque litera, variis modis, & frequenter quidem pronunciat, hinc factum est, ut hujusmodi Alphabetum, quod a sinistro latere ad dextrum legitur, juxta varias earundem literarum pronuntiationes, ac potestates, majorem

characterum numerum admittat, quam cetera Alphabeta recipiant. Nec silentio praetereundum censetur, trigessimam quartam literam, quae pro Y ponitur, hoc modo scripta *Ի*, *Tun*, vel *Phyun* apud Armenos

Ex Thesoro
Ambrosio in
Introduct.
variarum lin-
guarum.

vocitari: a quibus Fio, vel Fya nostrum, ita pronunciatum, originem traxisse opinor, ut ex Thesoro Ambrosio videre est: nec ob id ceteras rationes ad hanc rem pertinentes, quas paulò superius recensuimus, contemnendas esse dicendum est: sed suo quisque potiatur sensu. Hæc de Armenico Alphabeto, ut ad notas Illyricas accedamus.

DE SANCTO HIERONYMO

LITERARUM ILLIRYCARUM INVENTORE.

Tertia ejusdem parastaticae Columnae facies Sanctum Hieronymum Stridonensem, Virum profectò omnium doctrinarum genere præditum, Hebraeam praeterea linguam, Syram, Caldaicam, Graecam, & Latinam perfectè callentem, literarumque Illyricarum Inventorem repræsentat. Hinc supra ejus caput Illyricum extat Alphabetum: ad ejus autem pedes Leo jacere cernitur: atque infra hæc legitur Inscriptio.

S. HIERONYMUS LITERARUM ILLYRICARUM INVENTOR.

Alphabetum, quod in Bibliothecâ Vaticanâ extat, hic non apposui: sed studiosorum studens commoditati, quod sequenti paginâ videre licet, variis figuris, variisque nominibus, ac pronuntiationibus, sive potestatibus conscriptum ob oculos ponendum censui, sicut de Hebraico, Graeco, Latino, atque Armenico, necnon Serviano ob eandem rationem factum esse constat: Quam profectò industriam hisce in Alphabetis præstare mihi visum est: cum hujusmodi linguas apud multas Nationes in frequentiori, quam ceteras, usu esse non ignoremus,

A L P H A B E T U M I L L Y R I C U M

Tribus ac triginta literis constans .

Figuræ li- terarum.	Nomina lite- rarum.	Pronunciatio literarum, vel potestas.
а	Af	a vocalis .
б	Buk	b
в	Viede	v consonans .
г	Glagoglie	gh, vel gl,
д	Dobro	d
е	Jest	e vocalis , sed quandoque sonat , je .
ѣ	Sgiviete ,	non fg, sed medium inter f, & g: ut apud Venetos, no ghese, pro eo, quod Latinè dicitur: non adeſt .
ж	Sielo	fz non z, sed medium inter f, & z .
ѡ	Semglie	Hæc litera eandem penè retinet pronunciationem , quam habet superior .
Ѣ	Ifge	Hæc eſt litera , quæ numerum denarium ſignificat .
з	I	i vocalis ,
Ѥ	Ju , & giu	y
к	Kako	k
л	Liude	l
м	Millete	m
п	Nafc	n
о	On	o vocalis .
р	Pokoi	p
р	Erzi	r
с	Slovo	f consonans .
т	Tuarde	t
у	Uk	u vocalis .
х	Hir	h pronunciatur more Hebræorum , ut Abraham .
ф	Fi	f
ц	Zi	z
ѣ	Ciarv	c eſt litera , quæ pro duplici cc cum i, ponitur , & pronunciatur ut apud Italos faccio , taccio .
ѣ	Od	od pro duabus literis .
ш	Scai	pronunciatur ut , ſc, in latino verbo Scio .
ѣ	Sctai	ſct pro his tribus literis .
ѣ	Jer	deſervit pro fulcimento conſonantium in fine di- ctionum .
ѣ	Jat	ja , & je
ѣ	Juſt	ju more Latinorum .
ѣ	Jerieſt	hæc litera parum aut nihil deſervit, ſed ponitur pro ſignificatione literarum , quæ inſtâr chara- cterum Hebraicorum ſignificationem habet .

Sanctum Hieronymum Illyricarum literarum inventorem fuisse aperte docet Inscriptio : idque fama ipsa nobis persuadet. Quamvis enim Sanctus Hieronymus Illyricus, sive Dalmata non fuerit, eum tamen hujus linguæ auctorem extitisse, rumor sparsus est. Quod autem hic Sanctus non fuerit Illyricus, ex eodem constat Hieronymo, qui hunc in modum ait : *Vastatis urbibus, hominibusque interfectis, solitudinem, & raritatem quoque bestiarum fieri, & volatillum, pisciumque testis Illyricus est, testis Thracia, testis in quo ortus sum, solum : ubi præter cælum, & terram, & crescentes æpies, & condensa silvarum, cuncta perierunt.* Hæc Hieronymus, qui Illyricum à patrio Solo hic separat, & in Catalogo Dalmatiam ab eodem patrio Solo dividens, scribit se Stridonem, idque oppidum esse in confinio Pannoniæ, Dalmatiæque. Blondus item Foroliviensis affirmat Strignam, quæ olim Stridon [ubi Eusebii Hieronymi patris sepulchrum adhuc extare testatur] intrâ Arsam, flumen, Italiæ eâ in orâ, Plinii, ceterorumque veterum testimonio, ex ipsius etiam Augusti descriptione, limitem contineri : proptereaque Istriæ, non Illyrio, aut Dalmatiæ Stridonem adscribi debere ait. Quamvis igitur Hieronymus sit Istrianus, Stridonensis, videlicet, non Illyricus, sive Dalmata, eum tamen vel Illyricæ linguæ, quæ *Sclavona* nunc dicitur, fuisse inventorem, vel eam saltè[m] [latius enim tunc lingua illa patebat] optimè calluisse fatendum est. Habet namque Gens illa Missas, codicem horarium, ceterasque divinas preces, ut ego ipse vidi Illyricâ conscriptas linguâ ab omnibus Dalmatis intellectâ : sedisque Apostolicæ auctoritate [quam à Paulo II. habuerunt] publicè illis ubique utuntur : eas autem à Sancto Hieronymo accepisse illius Regionis incolæ persuasissimi ita sunt, ut captis potius armis omnes disperire malint, quàm eas relinquere. Quæ ex re colligi potest, Illyricam linguam, seu Dalmatiam, quæ tunc latè patebat, atque Istriam etiam, si non omnem, majori tamen ex parte occupabat, à Sancto Hieronymo, etsi non terrâ, linguâ tamen, Illyrico, sicut vulgata omnium stat sententia, excultam saltè[m], in melioremque formam redegisse, sive in scribendo fuisse innovatam : hujusce enim linguæ Stridonem, Dalmatiæ finitimam expertem fuisse, verò simile haudquaquàm videtur esse.

Utrumque autem sit quod à nobis hucusque dictum est, hoc unum pro certo affirmare possum, Hieronymum multis in locis homines linguæ suæ *Latinos* vocare, ut Marianus Victorius Reatinus, olim Episcopus Amerinus interpretatur, dum idem Hieronymus Hebræorum, Græcorumque eruditionem in scripturarum sanctarum explanatione hominibus linguæ suæ se tradere scribit, commentarios super Prophetas omnibus notissimos eo nomine intelligens, ut idem Victorius affirmat : nisi Hieronymum Illyricâ linguâ Scripturam sacram iis populis co-

ram explanasse dicamus, vel Scripturam, sacram in Illyricam, linguam transfuisse, ut nonnullis placet. Sed ut res sese habeat, hanc linguam à Hieronymo in usum saltè[m] revocatam, in melioremque cultum fuisse, restitutam, & ab Illyrico Polyphemi (ut Appianus scribit) sive, ut alii volunt, Cadmi filio, vel Cadmonis, ut ait Suidas, inventam olim fuisse opinandum est, cum ab eo ipso Illyrio Regio illa Europæ, & Adriatico Mari incumbens Appiano, Eustathio, & Suida testibus, *Illyris*, sive *Illyrium* solet nuncupari : quam hodie Italicè *Sclavoniam* vocant. Alphabetum autem à Sancto Hieronymo inventum, vel saltè[m] instauratum, quamvis ab omnibus alijs linguis, quod ad figuras pertinet, valde dissimile sit, habet tamen easdem literarum pronuntiationes ac potestates, quibus lingua Serviana, sicut infra patebit, uti solet. Hæc tamen lingua à Dalmatis nec adhibetur, nec intelligitur : illâ verò, quæ Buchuizza, idest literaria dicitur, Dalmatia, atque Istria, Spiria, & Carinthia, necnon Gentes aliæ his finitimæ utuntur : Croaticaque appellatur à Croatia, inter Dalmatiam, & Istriam sita.

Hæc de Illyricis literis, sive Hieronymi, ut ajunt, linguâ. Quid autem per Leonem ad ejus pedes jacentem significetur, declaratum est, cum de Bibliotheca Cæsariensi locuti sumus. Cur verò idem Sanctus pileo rubro pingi soleat, silentio haudquaquàm prætereundum videtur. Quamvis enim Galero rubro usque ad Innocentii IV. tempus Cardinales usi non fuerint [eum namque ab eodem Pontifice in Concilio primo Lugdunensi acceperunt, ut suo loco fusiùs dicemus] is tamen rubeo colore pingi solet, ut Hieronymum Cardinalitiâ dignitate decoratum fuisse, indicetur. Cardinalatus enim nomen, ac dignitas, sive officium non solum Gregorii magni tempestate in usu fuerunt, ut in eius Epistolis videre est, verum etiam Damasi Papæ temporibus, Volaterrano teste, qui ait : Invenio in antiquis Tabulis apud Ecclesiam Aretinam Donationem cuiusdam Zenobii Senatoris Romani eidem Ecclesiæ usque à tempore Damasi Pontificis factæ, ubi est hujusmodi subscriptio :

Ego Jo. S. R. E. Diaconus Cardinalis ex parte Damasi Pont. laudo, & confirmo.

Itaque non video, ait Volaterranus, cur Sanctus Hieronymus Damaso obarus, non fuerit S. R. E. Presbyter Cardinalis. Hæc Volaterranus. Quamvis enim sub Benedicto octavo, sub Innocentio quarto, & sub Paulo secundo Cardinalitiâ insignia fuerint amplificata, ceterisque temporibus dignitatem ipsam auctam constet, non tamen Cardinalatus nomen antea non fuisse censendum est : aliud namque est insignia recentiora esse amplificata : aliud verò Cardinalium nomen veteribus fuisse incognitum.

Nec tamen silentio prætereundum est, Cardinales in primitivâ Ecclesiâ Presbyteros fuisse nuncupatos, quibus Evaristus Pontifex primus omnium Titulos divisit, quos

Mar-

Hieron. in c.
1. Soph. to. 5.

Hieronym. in
Cat. Scrip. Ec-
cles. in fine
tom. 1.

Pileus rubens
in Concil.
Lugdun. 1.
datus.

Epist. Gregor.
lib. 1. epist. 79.
& 81. libr. 2.
epist. 25.
Et can. 7. q. 1.
Pastoralis.
Volaterr.
lib. 22.
Arthropoloe-
gie.

Hieronym. in
proem. lib. 3.
in Hier. tom.
4. Et in 6. & 7.
Zachar. to. 5.
Marian. Vict.
in Indice in
Hieron.

Ex Biblioth.
Damasi, &
Platina.

Marcellus non multo post limitavit pro Gentibus ad Christi fidem venientibus, atque infantibus baptizandis, mortuisque sepeliendis: nam ducentos & triginta sex Sacerdotes Cardinales Romæ quandoque fuisse multi Scriptores produnt. Primitus autem Presbyteri, quandoque verò in quacumque Ecclesiâ principales Sacerdotes, seu Episcopi Cardinales dicti sunt, ut ex Gregorio Magno videre est. Quod autem principio prorsus oneri fuit, summo tandem, nec immerito quidem, & oneri, & honori esse cœpit, quando, scilicet, in administrandâ Republicâ Christianâ Pontifici semper præsto adesse cœperunt, ita verò ut inter contentiones Imperatorum, ac Populi Romani de Pontifice creando, non semel subortas, auctoritatem, & prærogativam Summi Pontificis eligendi sibi jure compararint. In primitivâ igitur Ecclesiâ Cardinales nomine Presbyterorum nuncupabantur, ut etiam ex ejusdem Hieronymi, qui ad hanc usque diem Presbyter vocitatur, verbis colligi potest. Hieronymus enim in explicatione libri Isaïæ hunc in modum ait: *Senatus quoque consulta dicuntur, & principes quondam Romani Consules appellati sunt, vel à consulendo civibus, vel ab agendo cuncta consilio. Et nos, inquit, habemus in Ecclesiâ Senatum nostrum, cœtum Presbyterorum.* Hæc Hieronymus, qui per Senatum Presbyterorum, Collegium Cardinalium, teste Archidiacono, insinuavit, ac seipsum tamquam Senatorum, sive Cardinalium collegam suboscure nominavit. Idem visum est innuere cum ad Ageruchiam scripsit dicens, se in chartis Ecclesiasticis Damasum Papam juvasse, synodicisque consultationibus Orientis, & Occidentis respondisse. Si enim Hieronymus à secretis Damasi Papæ solum fuisset, non se juvasse eum, sed ei se intervenisse in chartis scribendis dixisset: nec synodicis consultationibus se respondisse addidisset, sed mitius loquens, responsa transmississe scribendo dixisset: respondere enim auctoritatem quandam, ad secretarium non pertinentem, præfert.

Extat ad hoc idem probandum satis evidens conjectura, quæ colligi potest ex verbis ejusdem Hieronymi dicentis se omnium penè sententiâ summo Sacerdotio dignum fuisse judicatum. Quibus ex verbis conjectare licet, tam clerum, quam plebem Romanam propensissimam in Hieronymum fuisse, ita verò, ut mortuo Damaso, Hieronymum subrogassent. Hinc Hieronymum Presbyterum, idest Cardinalem fuisse censendum est, cum Summos Pontifices, Marcellum, scilicet, Melchiadem, Silvestrum ex Presbyteris Cardinalibus, Marcum, Julium, Liberium, & Damasum, ejusque Successores, vel ex Presbyteris, vel ex Diaconibus Cardinalibus in Summum Pontificatum fuisse assumptos constet. De Hieronymi Cardinalitio, Cyrillus Hierosolymitanus Episcopus mentionem facit ad Augustinum scribens. Idem Eusebius Cremonensis Sancti Hieronymi discipulus ad Theodonium scribens Ro-

manum. Idem Sanctus Petronius Episcopus Bononiensis in tractatu Apophtegmatum selectorum Sanctorum Patrum scribit. Idem S. Augustinus in sermone ad fratres in Eremito. Quamvis autem sermones omnes ad fratres in Eremito Augustini esse non judicentur, ut fassissimè quidem à nobis demonstratum est in nostrâ Bibliothecâ, sive in Indice Theologico, & scripturali, hujusmodi tamen sermo non nisi magnam auctoritatem habere potest, cum ex vetustissimis manuscriptis exemplaribus patet Sancti Augustini operibus ii omnes interferantur, tantique Doctoris, ac doctrinæ, & pietate digni sint iudicati.

Ut autem hujus generis quæstionem, concludam, aliam ad nostram opinionem, comprobendam in medium asseram conjecturam, quæ ex ejusdem Augustini sententiâ colligitur. Augustinus enim ad Hieronymum scribens Petrum verè errasse, & à Paulo jure reprehensum hunc in modum ait: *Quamquam secundum honorum vocabula, quæ jam Ecclesiæ usus obtinuit, Episcopatus Presbyterio major sit: tamen in multis rebus Augustinus Hieronymo minor est, licet etiam à minore, quolibet non sit refugienda, vel dedignanda correctio.* Ubi glossa, Hieronymum fuisse Cardinalem, verbis illis affirmat: cui consentit Cardinalis de Turre Cremata, idem caput exponens hoc modo: *Quamquam Episcopatus sit presbyterio major, scilicet ordine, Augustinus tamen Hieronymo minor est, administratione, scilicet, ac dignitate: quoniam Hieronymus Presbyter Cardinalis fuit, & omnis Presbyter Cardinalis major est quolibet Episcopo non Cardinali, ut quidam dicunt, & refert Hugo in Glossa.* Hæc Joannes de Turre Cremata Episcopus Cardinalis: In cujus doctrinæ confirmationem dicam ego quod de Augustini verbis sentio.

Augustinus enim, ni fallor, ut in eâ ad Hieronymum epistolâ Petrum jure à Paulo fuisse reprehensum ostendat, comparatione inter se, & Hieronymum uti videtur, quasi dicere voluisset: Sicut Augustinus est Hieronymo major, & minor, ita Petrus est Paulo major, & minor, & æqualis, ut placet Augustino Triumpho dicenti: *Paulus fuit minor Petro potestate praelationis, quia solus Petrus fuit Cephas, idest caput totius Ecclesiæ. Major autem prærogativa electionis, quia electus fuit à Christo post Resurrectionem, & glorificationem. Unde in Bulla Papæ Paulus ponitur à dextris, Petrus verò à sinistris. Æqualis fuit officio prædicationis, & fidei defensionis, quia creditum est ei Evangelium præputij, Petro verò Evangelium Circumcisionis, sicut ipse testatur ad Galatas scribens: Unde in tali casu jussu poterat Petrum reprehendere, sicut æqualem sibi, vel minorem.* Hæc Triumphus. Hac igitur comparatione dicendum est, Augustinum majorem Hieronymo fuisse, ratione, scilicet, ordinis Episcopalis, Hieronymum verò majorem Augustino ratione administrationis, & assistentiæ, cum Cardinales Papæ assistant, sicut Apostoli Christo. Si autem Hieronymus Cardinalis non fuisset, non video, quod

Anno Domini 440.

Aug. serm. 25. tom. 10.

Aug. epist. 19. tom. 2.

Decr. part. 2. causa 2. qu. 7. cap. 34.

Turr. Cremat. lib. 7. Summ. Eccl. cap. 82.

Quæst. 7. art. 2. de potestate Eccl. ad 1. arg. Item fere ait S. Bon. in Pl. 67. post med. tom. 1.

Gal. 2.

Guido Arch. Franciscus Zabarella Card. & alii. Gregor. lib. 1. Epist. 79. & 81. Et lib. 2. epist. 25. Et Can. 7. q. 1. Passionalis.

S. Hieron. in cap. 3. Isa. sub init. tom. 4.

Hier. epist. 11. c. 1. med. to. 1.

Hieron. epist. 99. ad Afellam tom. 2.

Anno Domini 400.

modo Hieronymus Augustino major esse potuerit, nisi id ad senectam præsertim ætatem vel ad alia, quæ Cardinalitiâ dignitate majora esse non possunt, referatur, vel ad vitæ sanctitatem, quæ hominem majorem facit quàm nomen Episcopi: illudque humilitatis causâ a Sancto Augustino dictum fuisse fatendum est. Adde etiam quòd Sancti Augustini tempore Episcopatus Cardinalitiâ dignitate major omninò fuit, ut Onuphrius Panvinius testatur: Cardinalis enim Presbyter, ut Onuphrius docet, *medius erat locus inter Episcopum, & ceteros Presbyteros non Cardinales. Sed sub Alexandro III. sub quo Romana Ecclesia ad maximum in terris fastigium erecta fuit, Imperatore potentissimo Friderico Abenobardo, eoque Ecclesiæ infestissimo hoste, conculcato, vincto, pacemque ab Ecclesiâ petere coactio, tum primum ex Episcopis versâ vice Cardinales fieri coëpti. Cardinalium enim dignitas cum Ecclesiâ, & Romani Pontificis dignitate semper crevit.* Hæc Onuphrius. Quamvis igitur Episcopatus Cardinalitiâ dignitate major olim fuisset, ob id tamen dicendum non est, tunc temporis Cardinalatum non extitisse, aut Hieronymum Cardinalitiâ dignitate decoratum non fuisse: constat enim, ut ipsemet Hieronymus testatur, eum a Paulino Episcopo Antiocheno, Antiochenæ Ecclesiæ Presbyterum anno suæ ætatis trigésimo creatum fuisse, ut etiam idem ferè dicit Epiphanius.

Nec desunt interea qui ipsum Hieronymum Presbyterum deinde Ecclesiæ Romanæ factum fuisse affirmant, e quorum numero est Ado. sanctissimus, idemque doctissimus, Treveriensis Archiepiscopus, qui hac de re luculentissimum præbet testimonium. Idem narrat Aloysius Lippomanus, & alii permulti. Presbyterum autem Romanum creatum non nisi Cardinalem censendum esse, multi, & eruditi quidè viri affirmant, dicentes, non eò Hieronymum Presbyterum Ecclesiæ Romanæ censeri, quòd juxta ejus ritum Presbyter fuerit creatus, cum propter hanc rationem omnes Presbyteri nuncupationem hujusmodi accepturi essent: nec etiam quòd Romæ ordinatus, cum fieri nequeat, ut unus, & idem Romæ, & Anthiochiæ Presbyter jure ordinetur. Sed ideò Ecclesiæ Romanæ Presbyter creatus nuncupatur, idest novo titulo insignitus, ita verò, ut Presbyter primarius diceretur. Primarii autem Presby-

teri, non nisi Cardinales intelligi debent, ut ex Decreto colligitur, ubi Clerici S. R. E. in singularis potentiae, & præexcellentiæ culmine constituti, instar amplissimi Senatus Romani, a Constantino reverendissimi appellantur. Id quod adsimile est ejusdem Hieronymi sententiæ dicentis: *Ecclesia habet Senatum, cætum Presbyterorum, sine quorum consilio, nihil monachis agere licet: Senatum quoque Romani habet, cujus consilio cuncta agebant, & nos habemus Senatum nostrum cætum Presbyterorum.* Quem planè Presbyterorum cætum, ac Senatum Archidiaconus, ut diximus, pro Cardinalium Collegio exponit. Quare Sanctum Hieronymum Cardinalem fuisse, ob idque pileo rubro depingi solere concludendum est, etiam si ad eam usquè diem Cardinales hujusmodi galero atque purpurâ donati non fuissent. Qui multa ad hanc rem pertinentia videre cupit ad Fratris Alphonsi Ciacon Hispani, viri quidè eruditissimi, Tractatum confugiat, ubi plurima testimonia, & rationes non paucas de ejusdem Sancti Cardinalitio recenset. Hæc de Sancti Hieronymi Cardinalitiâ dignitate, atque Alphabeto, quod ipse invenit, ut ad Cyrillum Servianæ linguæ Auctorem accedamus.

DE SANCTO CYRILLO

ALIARUM ILLYRICARUM LITERARUM INVENTORE.

Quartæ ejusdem parastaticæ Columnæ facies Cyrillum Episcopum habitu Episcopali indutum, Illyricarumque literarum cultorem præcipuum, sive Inventorem repræsentat. Hic primus a Sede Apostolicâ impetravit, ut in Dalmatiâ illius Provinciæ idiomate divinum officium recitare liceret. Sunt tamen qui a Methodio id impetratum dicant. Uterque autem Evangelium Dalmatis prædicavit. Cyrillus itè Clementis Papæ corpus Romam asportandum curavit: hinc ad ejus pedes anchora jacere cernitur, ut hujusmodi translatio maritimo itinere facta innuatur. Alphabetum autem Servianum suprâ ejus caput conspicitur, infrâ verò hæc legitur Inscriptio:

S. CYRILLUS ALIARUM ILLYRICARUM
LITERARUM AUCTOR.

Distin. 96. capit. Constantinus.

S. Hieron. in cap. 3. lra. sub init. tom. 4.

Onuphrius Panvin. de Episc. Tit. & Diaconis Card.

Anno Domini 1076.

Hic Pont. Senatus Veneti opera contra vim Imp. est in sede repositus.

Hier. Epist. 61 ad Pan. tom. 2.

Epiph. Ep. 60.

Ado de vitis sanctorum. Anno salutis 500. tempore Greg. VII. Aloysius tom. 4.

ALPHABETUM SERVIANUM

Tribus & quadraginta literis constans.

Figuræ literarum	Nomina literarum	Pronunciatio, vel potestas.
А а	аЗЬ	Af a
Б б	БЪКН	Buki b
В в В	ВѢДЕ	Viede v consonans
Г г	ГЛАГОЛЕ	Glagoglie gh
Д д А	ДОБРО	Dobro d
Е е	ЕСТЬ	Iest e ie
Ж ж	ЖИВЕТЕ	Xiviete gg
С с	СЕЛО	Selo z'
З з	ЗЕМЛЯЕ	Semglie f
И и	ИЖЕ	Ixe i vocalis
Н н	Н	I j consonans
К к	КАКО	Kako k q
Л л	ЛИУДЕ	Liude l
М м	МИСЛѢТЕ	Mislete m
Н н	НАШН	Nafci n
О о	ОН	On o
П п	ПОКОН	Pokoi p
Р р р	РЦН	'rzi r
С с	СЛОВО	Slovo f
Т т	ТВРДЕ	Tvrde t
У у Ѹ ѹ	У'КН	Uk u vocalis
Ф ф	ФЕРБТА	Ferta f
Ф ф	ФНТА	Thita th
Х х	ХЕРЬ	Her hh
З	ЕРЬ	Ier e ie
Ы	ЕРЫ	Ieri i
Ѡ ѡ	ѠТЬ	Ot od ot
ѡ ѡ	ѡДЬ	Od od
ѡ ѡ	ѡ'	O o vocalis
Ц ц	ЦН	Zi zz
Ч ч Ѹ ѹ	ЧЕРВЬ	Cierv cc ci
Ш ш	ШАН	Sciai fc
Щ щ	ЩАН	Sctai fct
Ъ Ѣ	ЪТЬ	Iat ia
Ѥ ѥ	Ѥ Ѥ	Ea æ
Ѧ ѧ	Ѧ Ѧ	E e angusta
Н н	НКО	Iako ia
Ї ѥ	ЇЕ	Ie ie
Ю ю	Ю	Iu iu
Ѯ ѯ	ПСІ	Pfi ps
Ѱ	КСН	Kfi ks
Ѳ	Ѳ	Giu giu
Ѵ	Ѵд	Cchia cch

Sanctus Cyrillus, quem Serviani Alphabeti Inventorem fuisse docet Inscriptio, Illyricus sive Sclavorum fuit Episcopus, & S. Clementis, qui tertius post Beatum Petrum Apostolum Pontificatum tenuit, corpus Romam deferendum, & in Basilicâ ejusdem Clementis nomine insignitâ recondendum curavit, ut anchora etiam illa fortasse innuit: Clemens enim, alligatâ ad ejus colum anchorâ, in mare præcipitatus martyrio fuit decoratus. Eâdem in Ecclesiâ Sancti Clementis Cyrillus, & Methodius Sclavorum Episcopi miraculis clari sepulti sunt: quorum Sacras Reliquias sub altari in ejusdem Ecclesiæ Sacello per vetusto repertas fuisse constat: nunc vero Sixtus V. Pont. Maximus ejusdem Sancti Cyrilli corpus in Ecclesiam Sancti Hieronymi Illyricorum ab eodem Pontifice constructam transferendum mandavit.

Alphabetum hoc loco conscriptum, ut ad rem nostram revertamur, non est illud, quod in Bibliothecâ extat Vaticanâ, sed eo copiosius. Hoc autem nominibus item, ac pronuntiationibus, quæ in omnibus Alphabetis inibi scriptis desiderantur, Servianumque non Illyricum nuncupatum, hic ob oculos ponendum censui, cum hæ literæ Servianæ non Illyricæ dicantur, nec ab Illyricis, seu Dalmatis dignosci queant, nisi laboriosè perdiscantur, sicut in qualibet Natione exterarum linguarum characteres percipi solent. Hæ literæ, instar Hebraicarum literarum mysteriis plenæ, à Serviâ, & Bulgariâ, Vallachiâ, Moldaviâ Daciæ partibus, necnon à Bosniâ, Russiâ, & Moscoviâ, atque ab aliis Gentibus ad Orientalem plagam pertinentibus adhibentur, majorique ex parte à Græco fonte desumptæ sunt, Græcosque accentus recipiunt, characteribus majusculis, qui eos non admittunt, exceptis more Græcorum. Hujus generis lingua, quæ omnium linguarum censetur ditissima, & non nisi regulis permultis ad uaguem acquiri potest, *Chiu-rilizza*, hoc est, *Cyrilliana* à Cyrillo Inventore, quem *Chiu-ril* appellant, nuncupatur. Bosniâ verò inter ceteras Gentes Servianam linguam adhibentes, puriori, & elegantiori loquendi formâ uti solet, ad quam elegantiam, & loquendi venustatem Servia non parum accedit, sicut a Marino Temperizza Epidaurio è Societate Jesu hanc linguam optimè callente accepi. Hujus generis est Epitaphium illud, quod in templo Sanctæ Mariæ de Aracæli lapide incisum extat ad pavementum Altaris majoris in monumentum Catarinæ Bosnensis Reginae, quæ inibi humata jacet. Epitaphium verò in hanc legitur verborum formam.

КАТАРИНИ КРАГЛИЗИ БОСАНСКОМ
СТИПАНА, ХЕРЦЕГА СВЕТОГА
САВЕ, СПОРОДА ЕЛИНЕ И КУЧИЕ
ЦАНА СТИПАНА РОЕНИ ТОМАСИ
КРАЛА БОСАНСКОГА ЖЕНИ
КОИ, ЖИВИ ГОДИНИ Н. Н. А.
И ПРИЛИНИХ 8 РИЛИ НАЛИТА ГЛА
Г. Д. О. Н. ЛНТО НА. Н. НЕ.
АНН ОКТОБРА, СПОМИНАК
НЕ ПИЕСИОНИЗ ПОСТАВЛЕНЗ

Italicis conscriptum literis legitur hunc in modum.

KATARINI KRAGLIZI BOSANSKOI,
STIPANA KERZEGA SVETOGA
SAVE, SPORODA JELINE I KUCCHIE
ZARA STIPANA ROJENI. THOMASCIA
KRAGLIA BOSANSKOGA XENI.
KOLIKO XVI GODINI. LIII.
I, PRIMINU, U RIMI NALITA GOSPODINA
M. CCCCLXXVIIJ. NA XXV.
DNI OCTOBRA, SPOMINAK
GNE, PISMOM POSTAUGLIEN.

Idem verò Latine redditur hisce verbis:

CATARINÆ REGINÆ BOSNENSIS,
STEPHANI DUCIS SANCTÆ
SABÆ, EX GENERE HELENÆ, ET DOMO
PRINCIPIS STEPHANI NAIÆ, THOMÆ
REGIS BOSNÆ UXORI.
QUANTUM VIXERIT ANNORUM LIII.
ET OBIIT ROMÆ, ANNO DOMINI
M. CCCC. LXXVIII. XXV.
DIE OCTOBRI. MONUMENTUM
IPSIUS SCRIPTIS POSITUM.

Hæc de variarum literarum inventoriis: nunc verò reliquum est, ut ad ea, quæ e regione hujus postremæ columnæ parastaticæ ad parietem depicta cernuntur, transeamus.

DE SEMICOLUMNA LATERITIA

E REGIONE POSTREMÆ CO- LUMNÆ PARASTATICÆ

*Parietî annexa, in qua Christus Salvator noster,
& Silvester Papa, Constantinusque Magnus
Imperator depicti conspiciuntur.*

SALVATOR noster, Christus Jesus, Deus, & homo, ad cujus dextram Silvester ejusdem Vicarius, & Petri successor, ad lævam verò Constantinus Imperator depicti cernuntur, è regione postremæ Columnæ parastaticæ repræsentatur divinam quandam præferens Majestatem, ut per pictoriam artem effingi potuit, dextrâ manu Mundum, levâ autem Librum, in quo duarum literarum A, sci-

licet, & Ω Hieroglyphicum scriptum conspicitur. Sed supra ejus caput hæc legitur Inscriptio.

**JESUS CHRISTUS, SUMMUS MAGISTER, CÆ-
LESTIS DOCTRINÆ AUCTOR.**

Hoc loco non immeritò SALVATOR noster duabus quidem rationibus depictus cernitur, sicut enim literarum inventarum ordo in primo Adam divinitus edocto incæpit, ita, & in secundo Adam, Christo, summo sanè Magistro, cælestique doctrinæ Auctore, eundem variarum linguarum, per quas omnium scientiarum genera explicata sunt, ordinem ac periodum, sive ambitum concludi necesse erat. Sicut etiam primus Adam de terrâ terrenus, qui peccato inobedientiæ Mundum, corruptit, atque damnavit, mortemque universo generi humano comparavit, in hujusmodi variarum literarum inventionem primum sibi locum sortitus est, ita jure quidem factum est, ut secundus Adam de cælo cælestis, qui ad mortem usquè factus obediens suo pretioso sanguine Mundum ipsum instauravit, ac redemit, dum mortem nostram moriendo destruxit, & vitam resurgendo reparavit; eidem primo Adamo æruinis, ac laboribus pleno gratiarum, summique boni thesaurus ex adverso responderet. Quoniam verò literarum figuræ pro quibusdam Hieroglyphicis designandis usurpatæ sunt; ut, scilicet, literam Y, hunana vita, per Θ, mors, per T, Crux Dominica, repræsentaretur, sicut de his atque aliis literis satis diffusè suis locis demonstratum est; hinc eo in Codice, quem Christus gestare cernitur, harum literarum, A, & Ω, Alpha, videlicet, & Omega, quarum una est Alphabeti Græci prima, altera verò postrema, Hieroglyphicum scriptum fuit, propterea quòd duas hæc literas Redemptor noster sibi vendicavit dicens: *Ego sum Alpha, & Omega, principium, & finis*: concurrentibus enim literis in se invicem A, ad Ω, usquè devolvitur: & rursus Ω ad A replicatur: ut ostenderet in se esse, & initii decursum finem, & finis recursum ad initium, utque omnis dispositio in Ω definens, per quem cœpta sunt, per Verbum, scilicet, Dei, quia caro factum est, proinde desinat quemadmodum, & cœpit, & a Deo in Christo omnia ad initium revocarentur. Ideò inquit: *Ego sum A, & Ω, principium, & finis: qui est, & qui erat, & qui venturus est*. Dicitur enim Deus, primum universarum rerum principium, & finis, ad quem cuncta ordine suo diriguntur: *Omnia enim, propter semetipsum operatus est Dominus*, ut ait sapiens. Dicitur item Deus qui est, & qui erat, & qui venturus est, ad ejusdem æternitatem indicandam. Æternitas enim, teste Boetio, est interminabilis vitæ tota simul, & perfectæ possessio. Sed quia id a nobis intelligi non satis potest, hinc per temporis differentias præsentis, scilicet, præteriti, ac futuri nobis exprimitur. Ad hoc idem indicandum dictum est per Isaiam prophetam: *Ego primus, & novissimus*. Item Beatus Joannes in suâ Apo-

calypsi. *Ego sum A, & Ω, primus, & novissimus, principium, & finis*: quamvis enim in illâ sacratissimâ Trinitate, nihil majus, aut minus, nihil prius, aut posterius, nisi prioritas originis, non autem temporis, aut dignitatis existat, hæc tamen de eâ affirmantur ad trium personarum æternitatem declarandam. Hæc de Jesu Christo SALVATORE nostro ad parietem depicto.

Ad ejusdem parietis dextram sanctus Silvester Christi Vicarius, & Petri successor pastoralibus indumentis, atque insignibus ornatus, venerandoque aspectu senex conspicitur: ad cujus pedes hæc legitur Inscriptio.

**SANCTUS SILVESTER, CHRISTI DOMINI
VICARIUS.**

Ad lævam Constantinus Magnus habitu imperatorio, sive paludamento indutus, satisque bellè effigiatus cernitur: ad cujus pedes Inscriptio in hanc verborum legitur formam.

**CONSTANTINUS IMPERATOR, ECCLESIAE
DEFENSOR.**

Duo hic insignes Viri Silvester, scilicet, Christi Vicarius, & Constantinus Imperator, Ecclesiæ defensor, repræsentantur, ut Latinæ docent inscriptiones. Id autem, non absque consilio factum esse credendum est (alios enim Christi Vicarios, & Ecclesiæ defensores fuisse constat) si de Silvestro Papâ, & Constantino Imperatore historia perpendatur, atque Ecclesiæ Catholicæ Romanæ amplificationis initium in memoriam revocetur. Constantinus namque Imperator cum lepræ curandæ causâ medicorum consilio balneum sibi ex infantium sanguine parandum mandasset, Sancti Apostoli, Petrus, & Paulus noctu ei vigilanti apparuerunt præcipientes, ut si ex leprâ liberari vellet, omisâ impii balnei immanitate, Silvestrum in Soracte monte latitantem accerferet: a quo salutare lavacro recreatus, in omni ditione Romani Imperii Templâ Christiano more ædificanda imperaret: sublatisque inanum Deorum simulachris, vero Deo cultum adhiberet. Quare Constantinus cælestibus monitis obtemperans Silvestrum diligentissimè conquisitum accersit: à quo Apostolorum imagines recognoscens, baptismo sanatur, & ad tuendam, propagandamque Christi Ecclesiam inflammatur: Silvestroque auctore multas Basilicas ædificandas curavit, easque magnificentissimis donis exornavit: Araque publicè, & ubique construendas concessit: id quod ad eam usque diem fieri non licuit: Pontificibus enim tunc temporis locus certus, ac definitus non erat, sed in cryptis, sive in cæmeteriis, aut in ædibus piorum consecrare solebant super ligneo Altari, quod in Lateranensi Basilicâ a Constantino Magno prima publicè constructa conservatur, & non nisi a summo Pontifice, & a Cardinalibus per pontificiam dispens-

Philip. 2.

Apo. 1. 21. &
22.

Ex Isidoro
lib. 1. Etymol.
cap. 4.
Et Pier. lib.
47. circa fin.
Ex Tertull.
lib. de Mou.

Prov. 16.

Boet. lib. 5.
Prosa 6. de
cons. phil.

Isa. 44.

Apoc. ult.

Hist. ex Brej.
Rom. Nice-
phor. li. 7. de
Hisor. Eccles.
cap. 23. S. An-
ton. p. 2. Tit. 9
cap. 1. §. 2. S.
Vincen. spect.
hist. lib. 13. ca.
47. Et Hugo
Floria. & Me-
taphr., & alii
permulti.

dispensationem adhibetur, ut fufius in Emblemate II. dictum est.

Silvestri igitur tempore, Constantino Imperatore per lavacrum baptismi a leprâ mundato ejusdem Silvestri manu, donationeque Ecclesiæ Catholicæ Romanæ ab eodem Imperatore factâ, suas Ecclesiæ recepit vires, amplificarique tunc primum cœpit; Conversio autem Constantini ab illâ igneæ Crucis visione sumpsit exordium: hinc eo in loco, qui nunc vulgò dicitur *Pons mollis*, olim *Milvius* vocitatus, non procul ab Urbe Româ, & a Portâ Flaminia, quæ præfens in tempus *Santæ Mariæ de Populo* nuncupatur, Constantinus contra Maxentium certans ex eo victoriam reportavit, sanctissimo Crucis signo sibi jam ostenso Græcis hîscè literis: EN TORTOI NIKAI, idest, IN HOC VINCE, quod profectò signum primus ipse in vexillum transformavit, & nummos eo obfignari jussit, quod deinceps a Christianis fuit passim observatum.

Hoc item Sanctissimæ Crucis vexillum Constantinus mirificâ contra Maxentium positus victoriâ in Urbe Romanâ, sublimique loco statui jussit, suam enim statuam ex ære fabrefactam, dextrâ manu ex eadem materiâ signum Crucis elaboratum tenentem, ac Romæ in loco percelebri firmis innixam fundamentis collocari præcepit, hac Latinâ Inscriptione insignitam,

HOC SALUTARI SIGNO, VERO FORTITUDINIS INDICIO, CIVITATEM NOSTRAM TYRANNIDIS JUGO LIBERA VI, ET S. P. Q. R. IN LIBERTATEM VINDICANS, PRISTINÆ AMPLI- TUDINI ET SPLENDORI RESTITUI,

Miraculum autem illud de signo Crucis cum Inscriptione Græcâ, necnon Constantini conflictatio ipsa cum Maxentio, atque Baptismus, in Palatio Vaticano Summi Pontificis, Romæ in aulâ, quæ dicitur *Constantini*, bellissimè per pictoriam artem repræsentantur.

De hujusmodi vexillo Augustali, quod Sanctus Ambrosius ad Theodosium Augustum Imperatorem scribens, Labarum Christi sacratum Nōmine signum appellat, Petrus Nannius suâ in hunc Ambrosii locum Notatione sermonem habet, sed fufius quidē Eusebius de Constantini vitâ ait, circâ horas meridiei, jam luce vergente, vidisse se suis oculis in ipso cœlo, Soli imminens Crucis trophæum, quod nonnisi luce constabat, additumque titulum his verbis: HOC VINCE. Deindè cum hoc ipsum in somnis apparuisset, tali specie effigurari mandavit. Erat autem hujusmodi specie configuratum: Hastile in, sublime erectum, auroque vestitum, antennam sive ceruchos habebat transversos instar Crucis, in summo fastigio corona ex lapidibus pretiosis, & auro conferta collocabatur, in qua erat salutaris vocabuli insigne, ita ut litera P decussatim in medio poneretur his literis:

X I Σ
P
T O Σ

Decussare est aliquid ad decussis figuram ita redigere, ut inter se literæ, Græcæ χ, aut Latinæ X, speciem præbeant. Ea enim figura apud Latinos vocatur *Decussis*, quia ut nos hodie, ita veteres hac figurâ numerum denarium significabant. Quod si literam X per medium seces, relinquetur V, quæ figura denarii dimidium, hoc est, quinarium numerum commonstrat. Unde eam Latini *quincem* vocaverunt. Hoc igitur modo hæ literæ decussatim sumuntur, quibus CHRISTOS resultat, quia decussatim, aut transversa leguntur. Græcas autem literas decussatim, positas in cono galeæ sequentibus deindè temporibus gestare solebat Imperator. Ab antennâ autem illâ, sive ceruchis hastili in, transversum insertis, velum pendeat, opus regium, varietate gemmarum multâ luce fulgurantium oblectum, auroque intertexto, inestimabilem magnificentiam, pulchritudinemque spectantibus de se præbens. Ceterum hoc velum ita ceruchis pendulum, juxta latitudinis, & longitudinis modum bona, & congruâ proportionem sibi ipsi respondebat. Hæc ex Petro Nannio, & Eusebio locis suprâ citatis. Eusebius autem eam Crucis imaginem in cœlo visæ, & lapidibus pretiosis fabricatam à Constantino sibi ostensam fuisse apertè fatetur.

De hujusmodi etiam vexillo Augustali Pierius Valerianus hoc idem aliis tamen verbis, hunc in modum ait: *Contus erat prælongus, cujus apex in p Græcâ literâ similitudinem incurvabatur: inde pauld infra x Græcâ, identidem litera sua insignis decussatione addita erat, id Christi nomen ostendat. Inde Crucis signum faciebat bacillus transversus, cui velum, aut mappa solebat appendi vexilli loco. Hæc duo significabant apud Græcos, quorum characteribus signata erant, CHRISTUS PASSUS, aut CRUCIFIXUS.* Hæc Pierius.

De hujus verò generis signo, quod Constantino apparuit, variæ fuerunt opiniones, aut sententiæ, ex nummis hoc tamen signo Crucis varie obfignatis, & excusis exortæ: sed omnes unum, eundemque sensum reddunt. Sunt enim, qui ex nummo aureo Valentis Imperatoris illud signum Constantino apparuisse velint eo modo, quem ex primâ figurâ infra videre est, ubi litera χ, quæ est Ch, apud Græcos, & P, superpositâ, quæ est R, apud eosdem: quibus literis Christus significatur, A, & Ω, hinc inde positis, quas, ut diximus, idem Salvator noster Christus sibi vendicavit. Alii verò ex nummo æreo Constantini Magni eo apparuisse modo, quem secunda figura demonstrat, ubi signum Crucis cernitur, ad cujus dexteram X

Græca, quæ est Ch: ad levam verò C quæ ab antiquioribus Græcis pro S, usurpabatur: ex

Euseb. lib. 1.
de vitâ Const.
cap. 22. 23-24.
25.

Et Nicepho.
lib. 7. cap. 29.
Euseb. ubi supra
cap. 32.
Et lib. 9. de
hist. Eccl. c. 8.
& Prudentius
Poeta.

Et Nicepho.
lib. 7. cap. 19.
& 37.
Euseb. lib. 1. de
vitâ Const.
cap. 33.
Et lib. 9. Eccl.
Hist. cap. 8.
Niceph. lib. 7.
Hist. Eccl. c.
cap. 8.

Euseb. lib. 1.
de vitâ Const.
cap. 24.

Pier. Valeria.
lib. 50. Hist.
rogl.

Sozoma. lib. 1.
capit. 3. Hist.
Trip. lib. 1. c. 9
Amb. tom. 5.
capit. 7.
Euseb. lib. 1.
cap. 23. 24.
& 25.

ex quibus item notis Christus significari solebat . Hæc autem figura **C** , quæ *Sigma*

Græcè dicitur , & pro S ponebatur , ut in vetustis codicibus , & nummis apparet , eadem ferè est , ac C Latinorum , nisi quòd extrema cornua habet intus magis reflexa , & magis oblonga modo hic apposito , Christus etiam per abbreviationem à Græcis hoc pacto scribebatur **XC** , vel **χς** , aut **xpς** .

Ex qua scribendi formulâ ortus est error quorundam Latinorum , qui hanc vocem : CHRISTUS hoc modo scribere soleant , X_{ps} . Idem ferè error committitur ab eisdem , cum scribitur Jesus : Græci enim per ab-

breivationem scribere solent hoc modo , **IC** , vel **ις** , aut **ihς** . Hinc imperiti Græcos characteres ignorantes , scribunt , JESUS , cum aspiratione hunc in modum : IHESUS , & per abbreviationem **ihς** , vel **jhs** , putantes mediam literam , quæ est *ita* apud Græcos , & convertitur in E , apud Latinos , esse aspirationem , ignoracione linguæ Græcæ decepti . Nonnulli deniquè ex nummo aureo Anthemii Imperatoris iis notis , quas infrâ tertio loco cernere licet , apparuisse volunt , ubi x , & p , signo Crucis superposito , vel x , & p , Cruce super figuram orbicularem , mundum repræsentantem locata conspiciuntur ,

EX NUMMO	EX NUMMO	EX NUMMO
VALENTIS.	CONSTANTINI.	ANTHEMII.
		

Alius extat æreus Constantini nummus , in quo ejusdem Imperatoris effigies ad vivum expressa , ut infrâ videre est , repræsentatur Græcâ hac Inscriptione : ΑΥ. Κ. ΦΛ. ΚΩΝ-
STANTINOC , hoc est , *Imperator Caesar Flavius Constantinus* : prima enim hujus Inscriptionis dictio est ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ abbreviata , per quam vocem supremum Imperatoris jus significantem Imperator exprimebatur . ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ namque dicitur qui per se potest , nec aliundè pendet . Ex alterâ verò numismatis parte vel tria labara , seu vexilla , vel tres Cruces extant Græcâ item hac Inscriptione : ΝΙΚΑΙ ΕΩΝ , idest , *Vincit existens* , signum scilicèt Crucis vincit ubicumque existit : illud autem numisma antiquo Romanorum more incisum , alterum autem Christiano more incisum , utrumque tamen triplicem Crucem repræsentans cernitur : sed illud suboscure , hoc autem clarè . Quare ex hujusmodi numismate facile colligi potest , signum Crucis , quod media demonstrat figura superius posita , tribus hisce Crucibus satis adsimile , Constantino apparuisse Græcâ illâ Inscriptione : ΕΝ ΤΟΥΤΩΙ ΝΙΚΑ. Vel ΝΙΚΑΙΕΩΝ , idest , Nicænsium : incidebatur enim nomen Populorum , à quibus numismata cudebantur .

Nec silentio prætereundum est , simulacrum Constantini in hoc numisma , quod infrâ videre est , incisum Imagini ipsi , per quam Constantinus in Vaticani Palatii aulâ , ejusdem Imperatoris nomine nuncupata , re-

præsentatur , omnino esse adsimile , ut ego , ita esse , iis imaginibus collatis , reipsâ comperi . Hæc autem numismata , quæ hoc loco incisa conspiciuntur , non semel vidi , & contrectavi , operâ tamen Annibalis Zitelli concivis mei , viri quidè eruditi , omniumque antiquitatum , ac veterum præsertim , imaginum virorum illustrium apprimè studiosi , & S. D. N. Sixti V. cubicularii , penes quem asservantur .

Quamvis autem simplex , vel unicum , Crucis signum Constantino apparuisse omnes ferè affirmant , triplex tamen ejusdem signi forma , ut in superiori figurâ , necnon infrâ videre est , in vetustis nummis conspicitur . Id quod factum esse reor , vel ad indicandas tres illas Cruces , quas Helenam Constantini matrem invenisse constat : vel ad passionem Christi , qui inter duos latrones Cruci fuit affixus , uberius explicandam : sive ut hoc Symbolo Sanctissima Trinitas repræsentaretur : quæ , cum omnia ejus opera ad extra , ut Theologi optimè docent , sint indivisa , humani generis salutem fuit operata , quamvis Filius assumpserit humanitatem , per quam passus est . Triplex item Crucis signum præsefert triplicem Crucis visionem , per quam triplex victoriâ fuit à Constantino repta , Prima Romæ contra Maxentium : Secunda contra Bizantium : Tertia contra Scythas . De his Niceph. lib.8. cap. 32. De prima etiam , c.3. De secunda lib.7. c.47.

Hæc de Crucis signo, Constantini Magni conversionis initio, cui additum fuit regenerationis lavacrum, per quod à leprâ tum corporali, tum etiam spirituali eum purgatum fuisse, pro comperto habetur. De hoc sancto regenerationis lavacro per Silvestrum Papam Constantino subministrato, & Sanctorum Apostolorum Petri, & Pauli Imaginibus, non solum S. Antoninus, & alii suprâ citati, sed etiam Adrianus Pontif. Max. in Concil. Gen. VII. luculentissimum præbuit testimonium. Quis autem tantæ erit audaciæ, qui testimonium Summi, ac tam vetusti Pontificis in Concilio generali prolatum aspernatur, eique somnia, ac deliramenta sui capitis opponat? De hoc item lavacro Damasus, Nicolaus Primus, & alii Summi Pontifices testantur: Idem docent Cedrenus, Zonaras, ac Nicephorus Callistus, qui etiam mentionem facit de Constantini baptisterio, quod ad hanc usquæ diem Romæ in Basilicâ Lateranensi asservatur. Antè hos Theophanes Graptus in sacrâ Historiâ de hoc eodem Constantini lavacro sermonem habet. Argumentum denique invictum ad hanc rem corroborandam in medium asserri potest hunc in modum: Fieri non potuit, ut Sancti Patres in Concilio primo Nicæno Constantinum sedere non baptizatum, quotidianisque sacris interesse, à quibus non baptizati excluderentur, passi fuissent. Quibus omnibus Constantinum tunc temporis interfuisse, epistolæque tam pias de Religione Christianâ conscripsisse constat, ut Eusebius narrat, qui etiam de sacro ejus lavacro loquitur. Hoc idem in Bibliothecâ Vaticanâ, & in Bibliothecis Græcis scriptum reperitur. Nec huic veritati refragari debet quod Sanctus sensit Hieronymus dicens, Constantinum jam senem ab Arianis fuisse baptizatum: Hieronymus enim, ut pace tanti viri sic dixerim, nominis vicinia, falsoque rumore adductus, quod de Constantio Constantini filio dicebatur, id patri attribuit: Constantius enim in extremâ aetate, ut ait Damascenus, ab Eusebio Nicomediensi Ariano fuit rebaptizatus. Nec mirum videri debet, Hieronymum dictis de causis id asseverasse, cui in angulo terræ posito, ut ipse in libro de Viris Illustribus ait, multa ignota esse potuerunt. Hæc de baptismo, ut ad Constantini Donationem transeamus.

Donationem Ecclesiæ Catholicæ Romanæ à Constantino Imperatore verè factam fuisse permulti Scriptores, & insignes qui-

dem prodiderunt, quorum tantum nomina, postremo loco recensebimus. Si enim omnia, quæ pro hac re comprobandâ, sive corroborandâ sese offerunt, in medium asserrem, ingens planè volumen conficeretur. Nunc verò penè obiter, & currente quasi calamo, per pauca quædam, quæ hac de re dubitantibus suasionem præstare possunt, hic breviter conscribenda censui. Ut autem ex paleâ, sive ex zizaniâ triticum, & ex terrâ aurum colligamus, seu ex spinis rosam decerpamus, atque ex Herculeis manibus clavam, vel ex hostibus gladium extrahamus, Donationis hujuscæ veritatem ex ejusdem veritatis inimicis extorquendam esse in primis dijudo. Hinc topico illo Aristotelis, & vulgatissimo quidam argumento (ut ajunt) à minori ad majus veritatem ipsam, veluti è tenebris lucem detractam, magis firmam reddemus, testimoniis omni fide dignissimis adductis, eamque rationibus deniquè non insulsis confirmabimus, confirmatamque relinquemus.

Amplissimum, ut ab hujuscæ veritatis hoste initium sumam, de egregiâ, piâque Constantini liberalitate, ac munificentia, sive Donatione Ecclesiæ Catholicæ Romanæ præstitâ testis est Zosimus, homo Græcus, Græcæque superstitioni valdè addictus, atque exitiosus. Zosimus enim de Constantino Imperatore, qui Silvestro Papæ, ejusque successoribus Romam dono dedit, & omnia Imperatoria indumenta, & ornamenta, atque alia permulta, ut Augustinus Steuchus Eugubinus adversus Laurentium Vallam hominem iniquum, & mordacissimum, atque ad obloquendum omnibus in rebus natum, duobus libris de Donatione Constantini apertè probat, hunc in modum ait: *Constantinus cessit Româ, & Constantinopolim à se majestatem Imperii transfudit, quod se Romanis sciret invisum, ob mutatam religionem.* Hæc Zosimus, qui de mutatâ religione à Constantino, qui ab idolorum cultu, detestandâ execratione relicta, ad Christianam fidem transiit, manifestè loquitur, de ejusdem Constantini Donatione tacitè nonnihil videtur innuere. Zosimus enim ait Constantinum cessisse; dicat aliquis: Cuinam cessit? non Senatui, non populo: nam nemo id scripsit, Nec Senatus, Populusve hac de re movit unquam litem. Pontifici igitur cessit, qui Romam ut suam jam indè ab eo tempore possidet, servat, ac de eâ antiquas tabulas, testimonia, & census

Ex Geneb. libr. 3. Chron. Anno Domini 315.

Niceph. libr. 16. hist. Eccl. c. 41. & 42.

Augustinus Steuchus.

Phot. Const. 8. Nomocanonis cap. 1. sub anno 860. Niceph. libr. 16. hist. Eccl. c. 41. & 43.

De sanctorum Apostolorum sacris imaginibus.

Nic. 2. circa ann. Domini 581. Cedr. init. 3. Tom. Niceph. lib. 7. c. p. 35.

Euseb. lib. 4. de vita Constant. cap. 29. & seq. De Baptismo cap. 62.

Hieronymus de vir. ill. tom. 1.

Ammianus
Marcell. lib.
27.

Ammianus item Marcellinus Ethnicus tale aliquid de Constantini Donatione innuit dum de opibus, ac potentiâ Romani Pontificis conqueritur, & mirum in modum dolet.

Lib. de tradit.
rerum gesta-
rum Rom.

R. Abraham levita Donationis hujusce veritati, velit nolit, suffragatur Hebraicâ linguâ dicens:

קסטנטינו קיסר הוא חקק תורת הנצרים ושכ
לעבודתם ולתורתם לאחר שלש מאות שנה
לישו לחשבונם והוא יצא מרומי ונתנה לכומר
אדם עד היום הזה ובנה מדינת קסטנטינה
נובילה:

Hæc autem, quæ Hebraicè conscripta sunt, Latine redduntur in hanc verborum formam:

Constantinus Cæsar legem Nazaræorum confirmavit, & ad eorum cultum, ac legem transiit annis tercentum post Jesum juxta eorundem computationem. Cessit deinde Româ, eamque sacerdotibus Idumæorum (sic Christianos appellant) ad hanc usque diem, Constantinopoli ædificatâ.

Abben Ezra
in xi. Dan.

Abben Ezra in Danielis illud: *Et super illum Deum non intelliget*: luculentissimum de hac Donatione Constantini affert testimonium dicens:

והטעם שכבר מקום רומא שהוא בנו
והניתן לעון הנקרא אבן:

Horum verborum sensus in Latinam linguam vertitur hoc modo:

Constantinus decoravit locum Romæ, quæ erat sedes ejus: & reliquit eum iniquitati [sic impiè impii de Sanctis Apostolis loquuntur] quæ vocatur Petrus (ut ait Genebrardus) vel ut Joannes Paulus Eustachius Neophytus, vir quidem Christianæ pietatis observantissimus exponit: vanitas nuncupatur.

Rex Gedalia Jachia in Traditionum catenâ idem apertius affirmat verbis hisce Hebraicis:

בשנת ד אלפים ו לבריאה היה ברומא קסטנטינו
חקק והחזיק אמונתם והדרין אל סלויסטרו
פנא כל אשר ול באיטליאה והלך ובנה מהדש
עיר כינטי ועל שמו קראה קסטנטינופולי:

Anno à creatione mundi 4050. Romæ Constantinus Cæsar Christianæ fidei adhæsit, & Silvestro Papæ quod in Italiâ habebat, dono dedit: Bizantium adiit, & Constantinopolim iterum condidit, suoque nomine eam nominavit.

Hæc de Constantini Donatione ab iis, qui foris sunt: nunc reliquum est ut ad nostros, & ad eos præsertim omni fide dignis Ang. Rocca Oper. Tom. II.

simos accedamus, quorum in numero est Sanctus ille Athanasius, qui Constantinum in Concilio præsertim Nicæno vidit. Hic enim ad Felicem Papam scribens recenset quæ Constantinus in Edicto suo de Donatione factâ Silvestro Papæ, ejusque Successoribus sanxerat, & promulgarat. S. etiam Damasus, qui Liberio successit, & Constantinum videre potuit, de eadem Constantini Donatione scripsit, ut Centuriatores quoque affirmant. Sanctus præterea Gregorius suis in Epistolis patrimonium Ecclesiæ, & per Occidentem latè patens, quo ipse frueretur, tunc etiam temporis amplissimum fuisse non semel demonstravit. Quo sanè tempore, S. Isidorus, ut Naucerus testatur, de hujusmodi Donatione apertè locutus est. Hanc eandem Donationem Justinianus Imperator centum post annis, deinde Arithbertus Longobardorum Rex, Pipinus, Carolus Magnus, Ludovicus, Otho denique magnus in publico Ravennatensi Concilio confirmarunt, ut etiam Centuriatores testantur. Decretum item de hujusmodi Donatione piissimum, quod à Canonistis *Falea*, à Græcis *Oraculum* appellatur, sicut ait Steuchus, ab aliis *Pagina Donationis*, ut cetera hujus rei nomina, prætermittam, in cunctis Græcorum Bibliothecis reperitur. Quod Græcè, ac Latine conscriptum in Bibliothecâ Vatic. asservatur: Latine verò impressum in primo Conciliorum Tomo, & in Decreto Gratiani extat, citaturque ab omnibus, qui Constantini Donationem veram fuisse contendunt. Qui eam tuentur, sunt hi:

Aug. Steuchus.

Centur. 4. c. 70.
G. eg. lib. ep.
sub ann. 600.

Nauc. gener.
11. Chr.

Cent. 10. c. 10.

August. Steuchus.

Gratian. Decret. part. 1. dist. 95. c. 14. Constantin.

DE VERA

CONSTANTINI DONATIONE

SCRIPTORES.

SANCTUS Athanasius Episc.
Sanctus Damasus I.
Sanctus Gelasius I.
Leo IX. adversus Michaellem Constantinopolit. cap. 12., & 13.
Gregorius VII.
Innocentius III.
Gregorius IX.
Nicolaus III.
Pius II.
Isidorus Episcopus Hispal.
Ado Episcopus Viennensis.
Ivo Episcopus Carnoten. part. 5. cap. 44., & 54.
Brochardus Episcopus Vormaciensis.
S. Thomas Aquinas.
Augustinus Triumphus quæst. 43. de potest. Eccl.
Gennadius Scholarius Græcus.
Anselmus Lucensis.
Abbas Joachinus.
Emmanuel Caleca Græcus.
Dominicus Episc. Brixienfis, dictus Torcellanus.
Henricus Gandavenfis in Quolibeto.

Theodorus Balfamon Patriarcha Antioch.
 Nicolaus Lyranus in Baruch cap. 5., & in
 Nahum, & in Apoc.
 Martinus Polonus.
 Alvarus de planctu Ecclesiæ lib. 1. cap. 52.,
 & 56.
 Petrus Damiani Cardin. Hostiensis,
 Volaterranus.
 Albericus de Rosath.
 Simeon Archiepisc. Theſſalonicenſis.
 Joannes Naclerus Germanus.
 Leonicus histor. Turcicarum scriptor.
 Hieronymus Aleander, Card. Brundusinus.
 Augustinus Steuchus.
 Cæſar Coſta Archiepiſcopus Capuanus.

Quamvis hujus generis Donationem à Constantino factam fuiſſe conſtet, ab eo tamen temporalem poteſtatem nonniſi Eccleſiæ redditam, & corroboratam, a Chriſto autem, qui eſt Princeps Regum terræ, ſancitam eſſe dicas neceſſe eſt. Summi verò Pontifices ob Principum injuriam, quæ juſto rerum dominio, & juri haudquaquam detrahit, per aliquot annos eā Donatione potiſ non ſunt: ſicut enim Chriſtus, cui ſolum David debebatur, hujus poſſeſſionem non ſtatim accepit, ita Petrus, Chriſti Vicarius, & alii Summi Pontifices Conſtantini Donationem illicò non ſunt conſecuti. Nec Silveſter Donationem ipſam tabulis incidentam curavit, nec in Capitolium aſcendit: ſatis enim erat, Imperatorem Sacroſancto Sacerdoti antè altare procubuiſſe, imperiumque coram tot teſtibus ſacraſſe, ac devoviſſe. Nec itè in dubium verti debet, nùm Conſtantine Imperii partem Papæ, ſibi parte reſervatâ, concedere, immediatam Imperii adminiſtrationem eidem dare potuerit; bona enim Reipublicæ quamvis alienari non queant, in uſum tamen meliorem commutari, Deoque à quo recipiuntur, dici poſſunt, in miniſtrorum, ſcilicet, Eccleſiaſticorum, ſuſtentationem, Eccleſiæ reparationem, & in pauperum erogationem, iuxta triplicem bonorum diſtributionem ex Deuteronomio deſumptam. Quare Conſtantine in dominium illius, qui eſt Deus & homo, hoc eſt Chriſtus Jeſus, cujus Vicarius eſt ipſe Papa, Imperii bona transferre potuit, immò Eccleſiæ Chriſtiſque Vicario quæ à Deo receperat (cum omnia ſint Dei, cujus eſt omnis terra, & plenitudo ejus, orbis terrarum, & univerſi, qui habitant in eo, ut Pſalmographus teſtatur) reddidit, ac reddere debuit. Hinc idem Conſtantine Papæ, ejuſque Succeſſoribus immediatam temporalium rerum adminiſtrationem jure dedit, ſeu potiùs reddidit: quam Summus Pontifex Imperatori pro Eccleſia defendenda conceſſit, juxta illud Pauli dictum: *Sæcularia judicia ſi habueritis, contempnibiles, qui ſunt in Eccleſia, illos conſtituite ad judicandum.* Qua in re Sanctus ait Gregorius: *Contempnibiles de Eccleſia eligendi ſunt ad judicandum: quia per laicos, & per illos, qui ſunt minoris meriti in Eccleſia, judicia ſunt exercenda, ac temporalia negotia tractanda, non*

autem per Clericos immediatè. Hinc Summus Pontifex ſua auctoritate leges Imperiales corrigere poteſt, ſicut lex divina humanam. eaſque mutare valet pro temporum diverſitate, ſi evidens indè utilitas oriri videatur: lex enim imperialis ab auctoritate Papæ eo ipſo dependet jure, quo à lege divinâ eam dependere dicas oportet: cujus quidem legis, divinæ ſcilicet, Papa eſt Vicarius, ac miniſter: præſertim verò cum lex divinitatis, teſte Dionyſio, influentiam in hæc inferiora nonniſi per media conferre queat. Medius autem inter Deum, & populum Chriſtianum eſt ipſe Papa. Quare populo Chriſtiano nulla lex danda eſt, niſi ipſius Papæ auctoritate, ſicut lex ulla Iſraelitico Populo data non fuit, niſi medio, ſivè intercedente, Moyſe, qui de ſe ipſo ait: *Ego ſequeſter, & medius fui inter Deum, & vos, ut annuntiarem vobis, verba ejus.* Poteſtatem igitur non modò ſpiritualè, verum etiam temporalem Pontifici Summo ineſſe fatendum eſt: immò tantum abeſt, ut Papa temporalem poteſtatem non habeat, ut omnis Imperatorum, ac Regum poteſtas ab auctoritate Papæ dependeat, ut dictum eſt, & ſubdelegata jure nuncupetur. Poteſtas enim jurisdiſctionis tam ſpiritualium, quam temporalium, immediata eſt in ſolo Papâ, qui eam immediatè habet à Deo, ut Triumphus rectè docet, & ratio ipſa nobis perſuadet: ſicut enim in corpore naturali omnia membra influentiam à corde habent, ita in corpore myſtico omnem poteſtatem à Pontifice Summo influentiam recipere, dicendum eſt. Hæc autem poteſtas à Chriſto Domino per Summum Pontificem in Episcopos derivatur: qui à Chriſti in terris Vicario ſicut rivuli à fonte, radii à ſole, & ab arbore rami pendere dignoſcuntur. Imperatoribus autem, ac Regibus, ceteriſque Principibus eſt in miniſterium data obrationes ſuperiùs assignatas. Hinc Summus Pontifex omnem ſæcularem poteſtatem judicare poteſt, ac debet ſicut ex Decreto videre licet, ubi Zacharias Romanus Pontifex Francorum Regem non minus iniquum, quam regnandi oneri non aptum, privaviſſe Regno, Pipinumque Caroli Imperatoris Patrem ſubrogaviſſe legitur. Innocentius item hujus nominis III. in Concilio Lugdunenſi primo Federicum II. Imperatorem imperio privavit, & ad Electores imperii de novo eligendo Imperatore ſcripſit. Id quod executioni mandatum fuit, ut infra, ſuo loco videre eſt. Nec hujusmodi doctrinæ refragatur quod alii aliter ſentientes dicunt de Moyſe, & Aaron: uterque enim Chriſtum, ut Triumphus ait, repræſentavit: aliter tamen Moyſes, aliter verò Aaron. Moyſes namque, ut legiſlator, Aaron autem ut Summus Sacerdos Chriſtum ſignificarunt. Etenim Chriſtus, cujus vicem gerit Papa, fuit Legiſlator juxta illud Iſaiæ: *Dominus legiſer noſter: Dominus juſtus noſter.* Fuit item Sacerdos, Pſalmographo teſte, dicente: *Tu es Sacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchizedech.* Quamvis igitur Moyſi poteſtas, quæ fuit imperialis, Aaron poteſtate,

Ex Auguſt.
 Triumph. q.
 1. de pot. Eccl.
 art. 1. in
 corp. Apoc. 12.

Ex Auguſt.
 Triumpho
 qu. 43. de pot.
 Eccl. art. 1.

Dan. 14. &
 ponitur 12.
 qu. 2. Moſ.

Auguſtin.
 Triumph. qu.
 43. art. 3.

Pſal. 23.

15. qu. 1. cap.
 Videntes.
 Aug. ubi ſup.
 art. 2.

1. Tim. 6.

Greg. 19. Moſ.
 12. 0. 14.

Dion. de Cæſ.
 hier. c. 41.

Deut. 5.

Auguſtin.
 Triumph. qu.
 1. art. 1. de po-
 teſt. Eccl.
 Et habetur 1.
 qu. 1. c. Qui-
 cunque.

Auguſtin.
 Triumph. de
 pot. Eccl. q. 1.
 art. 1.

Ex Concil.
 Ephēſino.

15. qu. 6. cap.
 Alius.

Concil. Lug-
 dun. 1.

Quæſt. 1. de
 pot. Eccl.
 art. 3.

Iſa. 33.

Pſal. 109.

te, quæ fuit Sacerdotalis, major diceretur, non tamen potestatem Papæ omni aliâ majorem inficias quis ire potest, cum Summus Pontifex gerat vicem Christi, cujus potestas per Moysen, & Aaron fuit representata, sacerdotalis, videlicet, ac temporalis: quam potestatem Ezechiel tempore Josedech, & Sedechiæ auferendam prophetavit, dicens: *Aufer Cydarim, tolle coronam, hoc est, Sacerdotium, & Regnum: Cydaris enim est mitra Summi Pontificis, Corona verò Regis tiara. Id quod factum esse constat. Nam Josedech Summus Pontifex, & Sedechia Rex manu Nabuchodonosor in captivitatem ducti fuerunt. Hujus autem generis privationem ut ex prophetiæ serie colligitur, Propheta vaticinatus est duraturam donec veniret ille, cujus est judicare, hoc est, Christus, qui Sacerdotalem, scilicet, ac regalem, sive temporalem habuit: de quo etiam Isajas dixit: Super solium David, & super regnum ejus sedebit, ut confirmet illud, & corroboret in iudicio, & iustitiâ amodò, & usque in sempiternum.* Hinc Angelus de Christo idem testatus est, dicens: *Dabit illi Dominus Sedem David Patris ejus, & regnabit in domo Jacob in æternum.* Solium autem David temporalem constat extitisse potestatem, quam in Christo fuisse apertè, & eruditè docet Franciscus Toletus e Societate Jesu, vir sanè pius ac doctissimus. Qui autem hujusmodi regalem, ac temporalem potestatem in Christo fuisse negat, detestandæ Judæorum cæcitati suffragatur. Quare divino consilio factum est, ut Pilatus, qui eâ in Inscriptione Sanctissimæ Crucis fastigio impositâ Christum Judæorum Regem appellavit, Judæis reclamantibus dixerit: *Quod scripsi, scripsi.* Christus autem hujusmodi potestatem temporalem, quotiescunque sibi id expedire videbatur, exercuit: & præsertim cum adulteram in adulterio deprehensam à morte temporali manifestè liberavit. Christus item non modò spirituales exercuit, vendentes, & ementes de templo eiiciens, verum etiam temporalem, mensas nummulariorum, & cathedras vendentium, columbas evertens. Temporalem præterea potestatem suam esse patefecit, cum demonum legionem in porcos intrasse, eosque in mare præcipitandos concessit. Quæ res cum absque possessoris damno fieri non queat, si Christus rerum etiam temporalium Dominus non extitisset, id eum facturum non fuisse dicendum est. Idem intelligi voluit, cum ficum non sine alicujus damno arefieri jussit. Idem denique rei temporalis dominium demonstravit, cum Apostolis ut asinam, & pullum ad se adducerent, mandavit, possessore non reclamante, ubi primum Christum Dominum ita jussisse audit.

Duplex igitur in Christo fuit potestas, quam deinde in ejus Vicario remansisse fatendum est. Hinc Sanctus Petrus non solum spirituales exercuit potestatem, sed etiam temporalem: præsertim verò cum Ananiam, & Saphiram temporali morte mulctavit: quam etiam potestatem sibi reservandam in-

Ang. Rosca Oper, Tom. II.

nuit, auriculâ Malchi abscisâ. Huic denique doctrinæ faver illud, quod B. Paulus ad Philemonem laicum, Civem Colossensem, & Christianum pro Onesimo à Paulo ad fidem converso, olim autem Servo Philemonis, à quo ante conversionem fugerat, scripsit, ut eum reciperet. Quamvis enim id ei Paulus imperare, vel Onesimum Philemonis Servum penes se retinere potuisset, ut ipse ait, voluit tamen eum ad id faciendum cohortari. Quibus verbis, Paulum rei temporalis potestatem habuisse affirmandum est: si enim res aliter se se haberet, nec servum profugum, qui bona temporalia Philemoni domino suo furatus fuerat, secum retinere, nec Philemoni ut eum reciperet, imperare valuisset, sicut id sibi facere licuisse apertè ait.

Potestas igitur jurisdictionis, tam spiritualium, quam temporalium est in solo Papâ immediate a Deo per Christum: derivata verò in omnibus Episcopis, & Prælati a Christo, mediante Papâ; sed temporalium potestas Principibus sæcularibus est in ministerium data. Non solum autem hujusmodi potestas est in Ecclesiâ, verum etiam coactiva tam spiritualis, quam temporalis, de qua Josephus Stephanus Valentinus Doctor Theologus eruditum quidam edidit librum. Quæ res ex eo colligi potest, quod in veteri Testamento legitur hunc in modum: *Si superbia nolens obedire imperio Sacerdotis, ex decreto iudicis morietur.* Id quod in nova item lege esse quis inficias ire audeat, dicente Apostolo: *Visum est Spiritui sancto, & nobis nihil ultra vobis imponere oneris nisi hæc necessaria, ut abstinere vos ab immolatis simulacrorum?* Quibus verbis, teste Chrysostomo sancto, Apostoli novam legem condunt: nam de his nihil præcepit Christus. Hoc idem confirmatur ex eo, quod Beatus Paulus pertransiens civitates, Apostolorum, ac seniorum præcepta custodienda, & executioni mandanda præcipiebat. Nec huic doctrinæ illud Deuteronomij refragatur: *Non addetis ad verbum, quod ego loquor vobis (ait Deus) nec minuetis ex eo. Et: Quod præcipio tibi, hoc tantum facito Domino.* Idem in fine Apocalypsi: nam hujusmodi prohibitio non nisi de additione novarum legum, prioribus legibus contraria, & corrumpente, non autem perficiente opus præceptum. Nec est par ratio de veteri ac novo Testamento: vetus enim lex data est uni tantum Populo, & ad præscriptum tempus, hoc est, ad Christi usque adventum: sed lex Evangelica universo terrarum Orbi ad finem usque Mundi duratura. Ideò ita facile omnia determinari non poterant, ut aliæ leges tam civiles, quam Ecclesiasticæ necessariæ quandoque non forent. Adde etiam quod eadem leges, & ritus populis diversis convenire non possunt.

De duplici Summi Pontificis potestate spirituali, scilicet, ac temporali, vel coactiva ipse Christus locutus est, dicens: *Data est mihi omnis potestas in cælo, & in terra.* Quamvis autè hæc Salvatoris nostri verba a B. Hieronymo, ac B. Anselmo exponantur de spirituali potestate, id est, sicut sum Rex in cælo ita in cordibus

Ex August. Triumpho q. 1. de potest. Eccl. art. 1.

Deut. 17.

Act. 15.

Act. 10.

Deut. 4. & 12.

Apoc. ult. S. Thom. c. 7. ad Gal. lect. 2. & 3.

Matth. 23.

hominum ; & a Theophylacto de omni divi-
nâ in omnes creaturas potestate, non tempo-
rali : Nicolaus tamen primus ad Michaelē
Imperatorem scribens hunc in modum , ait :
*Christus B. Petro vitæ æternæ clavigero terreni
simul , & cælestis Imperii jura commisit .* Quare
Zacharias Papa Regem Francorum non tam
pro ipsius iniquitatibus , quàm etiam pro eo
quod ad tantam potestatem exercendam
non erat idoneus, regno deposuit, & Pipinum
Caroli Imperatoris partem loco ejus insti-
tuit .

Potestatem summam visus est exercere
Christus dum vendentes de templo ejecit ,
flagello de funculis facto . Si enim utramque
potestatem Ecclesia non haberet , Apostolis
dicentibus : *Ecce gladii duo hic , non respon-*
disset Christus : Satis est , sed nimis . Hinc S.
Bernardus ad Eugenium Papam scribens, ait :
Quid denuo gladium , quem semel jussus es repo-
nere in vaginam , usurpare tentas ? Quem tamen
qui tuum esse negat , non satis videtur mihi atten-
dere verbum Domini dicentis : Convertite gladium
tuum in vaginam . Tuus ergo , & ipse tuo fors-
itan nutu , sed non tuâ manu evaginandus ; alio-
quin , si nullo modo ad te pertineret , dicentibus
Apostolis : Ecce gladii duo hic , non respondisset
Christus : Satis est , sed nimis . Hæc Bernar-
dus : ex cujus verbis satis clarè patet, gladium
utrumque, spiritualem, scilicet , ac tempora-
lem immediatam esse in solo Summo Pontifi-
ce : ille ab Ecclesia, hic pro Ecclesia : ille Sa-
cerdos , hic militis manu exercendus : quem
etiam Apostoli exercere visi sunt in Ana-
niam , & Saphiram , & Petrus in Malchum ,
auriculam ejus abscindens : cui tamen præce-
ptum fuit a Christo , ut gladium in vaginam
ad tempus converteret , ne Salvatoris nostri
passioni , humanæque redemptioni foret im-
pedimento ,

Quamvis autem Regnum omne de Chri-
sto dictum in Scripturâ sacrâ multi de spiri-
tuali tantum regno , & æterno intelligendum
esse velint , non desunt tamen qui de utroque
regno intelligi debere affirmant . Nec huic
doctrinæ adversatur quod Salvator noster de
se ipso dixit : *Regnum meum non est de hoc mun-*
do : voluit enim hisce verbis , ut S. ait Am-
brosius , Pilatum suspitione liberare , qua-
credere poterat , se regnum Judæorum tem-
porale affectasse : atque hunc sensum illud di-
ctum habere potest : Rex sum , sed non eo mo-
do , quo Cæsar & Herodes . Vel , ut ait Chry-
sostomus , *Regnum Christi non fuit de hoc mun-*
do , quia non fuit modo mundano , sicut alii sunt
reges , qui ex fortitudine ministrorum accipiunt
regnandi potestatem : ipse autem regnando super
suos sibi ipse sufficiens est , nullius indigens auxi-
lio , vel favore . Dixit etiam Christus : *Regnum*
meum non est de hoc mundo , ut triplicem , &
falsam quidem de suo ipsius regno , ac pote-
state refelleret opinionem , Consanguineor-
um , scilicet , Gentilium , ac Judæorum . Con-
sanguinei enim ipsum mundanâ , sive carnali
affectione ac propagatione regnaturum expec-
tabant : Gentiles tyrannicâ auctoritate , ar-
morumque potestate : Judæi verò , ut Disci-

puli , temporali quadam successione eum re-
gnaturum , ac liberaturum Judæos è manibus
Romanorum , sperabant dicentes : *Nos spera-*
bamus quod ipse esset redempturus Israel . Ad pri-
mam opinionem confutandam dictum est ,
Regnum Christi non esse de hoc mundo , hoc
est , Chrysostomo teste , non ex mundana ge-
neris consanguinitate , ex qua non potesta-
tem , & virtutem regnandi , sed potius infir-
mitatem moriendi contraxit . Ad secundam
opinionem refellendam , eodem Chrysostomo
teste , idem pronunciatum est : qui suos com-
pescuit Discipulos præcipiens ut gladium in
vaginam converterent : Patrem verò , qui
plusquam duodecim legiones Angelorum sibi
exhibuisset , rogare desistit . Ad tertiam opi-
nionem rejiciendam dictum est : Regnum
meum non est hinc : non secus atque dixisset
Christus : Regnum meum non ad tempora-
lem successionem , sed ad possidendam æter-
nam manonem . Nec contrarium sentienti-
bus favet illud ejusdem Salvatoris dictum :
Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari , & quæ sunt
Dei Deo : Hisce enim verbis quandam lega-
lem justitiam sancitam esse dicendum est , ut ,
scilicet , unicuique quod suum est , reddendum
esse pro comperto habeamus , eo videlicet
modo , quo dicit Apostolus : Reddite omnibus
debita : tui tributum , tributum : cui vestigal ,
vestigal : cui honorem , honorem : & cui timorem ,
timorem . Nec propterea potestatem Papæ tem-
poralem diminutam ullo pacto esse opinan-
dum est : Imperatoribus enim , ac Regibus
temporalia reddenda sunt pro stipendiis ipso-
rum , qui , ut ait Apostolus , Ecclesiam Dei
defendere , & Christianum populum guber-
nare , ac Rempublicam in pace conservare
debent . *Nemo enim suis militat stipendiis : nec*
quisquam pascit gregem , & de ejus non comedit
lacte . Illud præterea Apostoli dictum : *Quid*
mibi de iis , qui foris sunt , judicare ? Non de
iis , qui sunt in temporali potestate constituti ,
sed de infidelibus , nomine , & re extram Ec-
clesiam degentibus intelligendum esse omnes
interpretantur : a quibus tamen infidelibus do-
minandi ordo , quem de lege , ac beneficio na-
turæ esse constat , auferri non potest , ut ait
Triumphus ; quia sicut Deus beneficia natu-
ræ bonis , & malis largitur , dum solem suum
oriri facit super bonos & malos : & pluit su-
per justos , & injustos ; ita Ecclesia ad imita-
tionem judicii divini facere debet , nisi ii ju-
ra Ecclesiastica , juraque nostra rabie tyran-
nicâ occupare , Christianosque infestare stu-
deant ; hisce enim de causis Summus Pontifex
ab eis dominium , & jurisdictiones auferre , ac
bellum iisdem justè indicare potest , ac debet .

Ut igitur quæ dicta sunt , summam con-
cludamus , temporalem Summo Pontifici in-
esse potestatem , Constantinique Donationem
veram extitisse , immò rerum temporalium
potestatem tyrannicè olim usurpatam , tam-
quàm Ecclesiæ propriam ab eodem Constans-
tino redditam fuisse cum Augustino Trium-
pho affirmamus . Hinc in semicolumnâ late-
ritiâ , de qua sermonem habuimus , Salvato-
rem nostrum , Ecclesiæ universalis caput re-
præ-

Nicol. 1. &
ponitur dist.
22.

Zacch. Rom.
Pont. & po-
nitur 15. qu. 6.
cap. Alius.

Joan. 2.

Luc. 22.

S. Bern. libr. 4.
de consid.

Matt. 26.
Joan. 18.

Act. 5.

Chrysost. An-
gust. Theoph.
& Cyril. in
hunc locum.
Joan. 18. &
Ambros. in
Lucam.

Ambros. in
Luc. 3. prope
finem.

Chrysost. ho-
mil. 83. in
Joan. Rom. 2.

Luc. 24.

Matt. 26.

Joan. 18.

Joan. 18.

Matt. 22.

Rom. 13.

Ex Augustin.
Triumpho
quæst.

Rom. 13.

1. Cor. 9.

1. Cor. 5.

Augustin.
Triumph. qu.
23. artic. 3. de
pot. Eccl.
Matth. 5.

Ex Aug. qu. 7.
de pot. Eccl.
art. 2. in corp.

præsentatum esse diximus : ad cuius dextram Silvester , Christi Vicarius , ad lævam autem Constantinus magnus , Ecclesiæ & opibus , atque armis defensor pro huiusmodi Dona-

tione indicandâ, seu potius innuendâ, ut reor, per pictoriam artem repræsentati conspiciuntur . Reliquum est autem , ut ad cetera transcamus declarandâ .

D E

BIBLIOTHECÆ VATICANÆ
F E N E S T R I S.

BIBLIOTHECA Vaticana ,
cujus primaria porta est
ad Orientem , excipit
item lumen per quatuor
ac decem fenestras , qua-
rum septem ad Septentrio-
nem , totidemque ad Me-
ridiem vergunt : illæ qua-

tuor elementa , hæ verò quatuor anni tem-
pestates , & SIXTI V. stemmata gentilitia
alternatim depicta comprehendunt .

DE FENESTRIS AD SEPTENTRIONEM

VERGENTIBUS.

AD primam dextræ partis Fenestram in
ipso fenestræ fornice mulier super del-
phinum sedens , tridentemque manu gestans
depicta cernitur , ad aquam , unum elemen-
torum , quibus quasi alimentis quodcunque
animal vivit , atque constat , repræsentandam .
Quamvis autem terra primum , inferioremque
locum , tanquam elementum ceteris gravius ,
ac ponderosius sibi vendicet , ut Aristoteli ,
aliisque philosophis placet , & ratio ipsa sua-
det ; Aqua tamen primo cernitur loco . Id
quod , vel pictorum iudicio factum est , vel ad
imitationem verborum Ovidii , qui elemen-
tis distribuit loca hunc in modum :

*Ignæ convexi vis , & sine pondere calæ
Emicuit , summâque locum sibi legit in arce .
Proximus est aer illi levitate , locoque .
Densor his tellus , elementaque grandia traxit ,
Et pressa est gravitate sui : circumfluit humor
Ultima possedit , solidumque coercuit orbem .*

Quibus verbis Ovidius quamvis aquæ pos-
tremum locum tribuere videatur , si ea ta-
men perpendantur , nil aliud ex iisdem ver-
bis , quam terræ superficiem circumfluentem
ab aquâ humectari , ac possedi colligi posse
fatendum est . Hunc eundem ferè sensum pa-
titur illud Scripturæ sacræ dictum : *Qui fir-
mavit terram super aquas* , hoc est juxta aquas
terram ipsam humectantes , eo loquendi mo-
do , quo dici solet : Hæc Civitas fundata est
super mare , ut Venetiæ : illa verò super Se-
quanam fluvium Galliæ , Belgas a Celtis di-
videntem . Hoc eodem ferè modo intelligi-
tur illud Psalmi dictum , quo super mariâ fun-
datum esse mundum legimus . Quoniam verò

aqua procreationi earum rerum , quæ è terrâ
præsertim nascuntur , maximum præbet auxi-
lium , hinc supra fenestræ forniciem hæc legi-
tur Inscriptio :

PROCREATIONUM ORIGO.

Ad tertiam Fenestram , secundâ præter-
missâ , in qua insignia Sixti V. depicta cer-
nuntur , in ipso fenestræ fornice femina humi
sedens , leone , aliisque animalibus hinc inde
consistentibus , depicta conspicitur , quæ Ter-
ram significat . Terra enim per Deam Cybe-
lem repræsentatur , quæ , & *Rhea* dicitur
ἀπὸ τῆς ῥέας fluo , quod terra affluens sit
omnium rerum . Dicitur etiam *Pales* , quod
terra sit pabulorum Dea . *Ops* item dicta puta-
tur , quod terræ ope vita hominum sustentetur
vel ab antiquo adjectivo *Ops* , quo vete-
res pro divite utebantur , quemadmodum con-
trâ , inopem dicimus pauperem , & egenum .
Hæc quoque Mater Deorum , quia omnia
gignit , dicta a Poetis censetur , vel quod pu-
tarent cælestes omnes in terris fuisse genitos ,
deinde ob insigne aliquod meritum in cælum
fuisse translatos . *Alma* item *mater* ab alendo
nuncupata est . *Maja* interea dicebatur , & , ut
ait Cornelius Labeo , *Magna mater* , quod Ter-
ra sit omnium communis Parens : vel quod
juxta Poetarum historias fabulosas primitus
mortales omnes ex terra nascebantur . Hinc
Prometheus Iapeti filius , ut idem Hesiodus
ostendit , hominem ex humo imbri mollitâ
finxit , cui Minerva spiritum immisit . Id au-
tem fortasse desumptum fuit a verâ divinâ
que historiâ libri Geneseos , ubi primus homo
de limo terræ legitur creatus a Deo , qui sta-
tim in faciem ejus spiraculum vitæ inspira-
vit : hinc linguâ Syriacâ , ut Theodoretus ait ,
primus ille homo *Adam* dictus est , terrenus ,
scilicet , aut pulverosus . Syrorum enim mos
est , terram rubram appellare *Adam* . Qua ex
re omnis homo pulvis , & in pulverem dici-
tur reversurus , ac *Terræ filius* jure nuncupa-
tur . Ob idque olim obscuro , ignotoque gene-
re prognati , Terræ filii dicebantur , propterea
quod Terra communis est omnium parens ,
juxta hanc perbreve Incriptionem , quæ
supra fenestræ forniciem legitur :

MATER OMNIUM.

Ovid. libr. 1.
Metamorph.
non procul
ab initio.

Gen. 2.

Theod. in
Gen.

Eandem ob causam proverbialis figura in hominem exulem, erronem, & incertis vagantem sedibus hunc in modum Græce dicebatur: *ἡ γῆ πρὸ γῆς*, idest Terram pro terra, ut ex Cicerone videre est, dicente: *Hæc, & alia ferre non possum*: itaque *ἡ γῆ πρὸ γῆς* cogito: significat enim se de fugiendo cogitare. Hæc denique Dea, Cybele, scilicet, per quam terra repræsentatur, curru vehi a Poetis fingitur, quia terra pendet in aere, & super stabilitatem suam, ut sacrosancta Scriptura docet, dicitur firmata, idest super mundi centrum, ad quod partes terræ ita undequaque suâ tendunt naturâ, ut ab ipso centro declinare nullo penitus modo queant. Eadem quoque Dea rotis sustineri fertur, quia rotatur semper, & volvitur mundus. Hæc de Terra, ut ad aeris elementum accedamus.

Ad quintam fenestram, quartâ prætermisâ, quæ Sixti V. stemmata gentilitia habet, in fenestræ fornice femina supra aerem, per fumum, sive nubem quandam, repræsentatum sedens, æreamque comam habens depicta cernitur. Inscriptio autem ad aerem indicandum hæc est:

INANITATIS IMPATIENS.

Aer enim inanitas quodam modo dicitur multo plus raritatis, quam inferiora elementa admixtum habens. Hinc non solum Virgilius, verum etiam alii probatissimi scriptores per vacuum, & per inane aerem intellexerunt. Quamvis enim vacuum in rerum naturâ, ut Aristoteles rectè docet, non reperitur, vacuum tamen, ut ajunt, rusticale, rudiores homines dari opinantur, dum aliquem locum re visibili, ac palpabili repleti non vident: sed ubi visibile corpus non extat, ibi statim aerem tanquam inanitatis impatientem adesse, locumque ipsum replere dicas necesse est: natura enim vacuum nullo modo pati potest.

Ad septimam fenestram, sextâ insignibus Sixti V. decoratâ, in ipso item fenestræ fornice depicta cernitur femina, humi sedens flammam igneam dextrâ manu gestans, igneamque habens comam, intrâ quam fœnix, quæ per ignem innovari solet, ut fusiùs dictum est, conspicitur, ad ignem omnium elementorum levissimum indicandum, hac Inscriptione:

PROCREATIONIS EXPERS.

Ignis enim a gignendo, idest nascendo per antiphrasim figuram dicitur, quod in eo nihil nascatur: immo quidquid sub cælo tangit, ipse tandem destruit, & consumit: nihil enim, ut ait Doctor noster Ægidius Columna Romanus, in igne diu stare potest, quod ab eo non consumatur. Nec id Aristoteli adversari puto dicenti hunc in modum: *Nonnulla corpora esse animalium, quæ igne non absumentur, Salamandra claro documento est: quæ, ut ajunt, ignem, inambulans per eum, extinguit*. Hæc Aristoteles, qui juxta aliorum opinionem loqui hoc

loco videtur. Quamvis enim Salamandra ob magnam suam ipsius frigiditatem aliquandiu in igne absque sui corruptione stare queat, ut omnes concedunt, eam tamen absque sui consumptione in igne permanere Aristoteles non affirmat, sed ignem ab illâ per eum inambulante extingui ait, sicut etiam id ab Ægidio non negatur. Alienam item opinionem sequi Aristotelem dijudico, dum loco suprâ citato, bestiolas in igne oriri, & vivere, & ab eo dimotas emori, eundem Aristotelem dixisse, lego, Ait enim: *In Cypro Insulâ, arariis fornacibus, ubi chalcites lapis ingestus compluribus diebus crematur, bestiola in medio igne nascuntur pennatæ, paulo muscis grandibus majores, quæ per ignem saliant, atque ambulent*. Id autem eidem Aristoteli apertè refragatur: qui nulum animal in igne generari posse ait: atque hujusce dicti rationem reddit dicens: *Inest enim in semine omnium, quod facit ut fecunda sint semina*, videlicet, quod calor vocatur: idque non talis facultas aliqua est, sed spiritus, qui in semine, spumosoque corpore continetur, & natura, quæ in eo spiritu est proportionem respondens elemento stellarum, quomobrem ignis nulum animal generat. Hæc Aristoteles, qui vitalem in semine esse calorem, quem non ignem, neque ignis aliquam esse ait facultatem, ex qua gigni animal ullum, ut ipse inquit, non possit. Huic doctrinæ consonum videtur esse illud, quod idem Aristoteles ait de Vireone ave, quam igne procreari, fabulosum esse pro comperito habet. Hæc de igne procreationis expertè, ut a quatuor elementis ad quatuor anni tempora transeamus.

DE

FENESTRIS MERIDIEM

SPECTANTIBUS.

Bibliothecæ Vaticanæ lava septem habet fenestras, Sixti V. insignibus, & quatuor anni tempestatibus alternatim insignitas. Quatuor autem anni tempestatum descriptio ex quatuor Ovidii desumpta est hisce versibus:

*Verq; novum stabat cinctum florente coronâ:
Stabat nuda Æstas, & spicea sarta gerebat:
Stabat, & Autumnus calcatis sordidus uvis:
Et glacialis Hiems canos hirsuta capillos.*

Hæc quatuor anni tempestates per pictoriam artem repræsentantur: & singulæ cuique ex quatuor hisce versibus hemistichium unum tributum est. Ver novum per feminam, quæ coronam floribus confectam dextrâ manu, lavâ autem copiarum cornu floribus plenum gestat, repræsentatur hac inscriptione: **CINCTUM FLORENTE CORONA**. Æstas item per feminam spicis triticeis ornatam, quæ dextrâ manu falcem, lavâ autem spicarum fasciculum habet, hac inscriptione significatur: **SPICEA SARTA GERIT**. Autumnus denique per feminam caput uvis ornatum habentem, atque

Salamandra
extinguit
ignem.

Arist. loc. sup.
citato.

Bestiolæ in
igne nascun-
tur, & vivunt.

Animal nulum
in igne
generator,
Arist. lib. 2. de
gen. animal.
c. 3. tom. 6.

Arist. lib. 9. de
hist. anim.
tom. 5.

Ovid. lib. 1.
Metamorph.

Cicer. lib. 14.
epist. ad Att.
sic. epist. 10.

Psal. 103.

Virgil. Ecl. 6.
Et Georg. lib. 1.
Lucr. lib. 2.
Arist. lib. 4.
phys.

Phœnicis historia.

Ægid. Rom.
2. sent. dist. 15.
qu. 1. art. 2.
Arist. lib. 5. de
hist. anim.
c. 19. tom. 5.

uvīs circumseptam repræsentatur hac Inscriptione: CALCATIS SORDIDUS UVIS. Hiems autem per senem ad ignem sedentem, & calefacientem significatur hac Inscriptione: CANOS HIRSUTA CAPILLOS. Hæc de vasis amplioris

Bibliothecæ Vaticanæ fenestris. Nunc reliquum est, ut ad ejusdem Bibliothecæ cameras Cappellis Pontificiis, Conciliis, Historiis, atque Emblematis ornatas accedamus.

DE CAPPELLIS PONTIFICIIS A SIXTO V. INNOVATIS,

Quæ in duobus Cubiculis fornicatis, Bibliothecæ annexis, repræsentantur.

O in cubiculo, quod ad Theatrum, sive ad Meridiem vergit, quatuor Cappellæ Pontificiæ in fornice depictæ repræsentantur, hoc est, sancti Joannis in Laterano, sancti Pauli, sanctæ Sabinæ, & sancti

Laurentii.

In altero, quod Septentrionem spectat, totidem cernuntur Cappellæ, hoc est, sanctæ Mariæ Majoris ad Præsepe, sanctæ Crucis in Hierusalem, sanctæ Mariæ de Populo, & sanctorum duodecim Apostolorum.

Horum autem locorum pars maior Cappellis Pontificiis antiquitus decorabatur, præsertim verò per Summos Pontifices, quos ob eximiam vitæ sanctitatem, rerumque gestarum gloriam *magnos* non immerito appellamus, Leonem, videlicet, & Gregorium, quorum sermones divinâ quadam spiritus eloquentiâ pleni inter Missarum solemnia ad Populum habiti hanc rem apertè declarant. Hinc Sixtus V. ut sanctam, & vetustam summorum Pontificum consuetudinem innovaret, quas narravimus Pontificias Cappellas in pristinum ritum revocavit, easque in Basilicis, certisque aliarum Urbis Ecclesiis, Dominicis, videlicet, Quadragesimæ, & Adventus, aliisque statim solemnibus diebus, ac festivitatibus celebrandas mandavit. Ut autem hujus generis innovatio pateat clariùs, Cappellas, quæ inter Missarum solemnia celebrari solent, hoc ordine recensere mihi visum est.

DE CAPPELLIS

ADVENTUS.

IN Adventu, Dominicâ primâ ad S. Laurentium: Secundâ, ad S. Joannem in Laterano: Tertiâ, ad sanctam Crucem in Hierusalem: Quartâ, ad S. Paulum. In Natali Domini, ad sanctam Mariam Majorem, ad Præsepe Domini, more antiquissimo. In Circum-

cissione Domini, ad sanctam Mariam de Populo. In Epiphaniâ, ad S. Petrum. In festo item die Purificationis in Cappellâ Palatinâ, ubi a Summo Pontifice Candelæ benedictæ distribuuntur.

D E

CAPPELLIS QUADRAGESIMÆ

E T P A S C H A T I S.

IN die Cinerum Cappella celebratur in Ecclesia S. Sabinæ, ubi Cineres a Summo Pontifice solemniter benedicti super capita ad pœnitentiâ, mortisque testificationem sparguntur. Dominicâ primâ Quadragesimæ ob magnam ad S. Sebastiani Ecclesiam ab Urbe distantiam, locique angustiam Cappella celebratur in Ecclesia sanctæ Mariæ de Populo nuncupata, universæ Urbis devotione percelebri, & loci amplitudine, necnon commoditate non parum opportuna: Quibus item de causis Christi fidelium commoditati consultum, decretumque fuit, ut eadem Ecclesia S. Mariæ de Populo, pro S. Sebastiani Ecclesiâ visitari possit, cum septem, aut novem Ecclesiæ de more visitantur: Dominicâ secundâ, Cappella celebratur in Ecclesia Sancti Pauli: Terriâ, in Ecclesia Sancti Laurentij extrâ muros: Quartâ, in Ecclesia Sanctæ Crucis in Hierusalem: Quintâ, in Ecclesia S. Mariæ Majoris: Dominicâ Palmarum in Basilica S. Petri. Feriæ quartæ, quintæ, & sextæ Majoris hebdomadæ Matutina, necnon Feriæ quintæ, & sextæ, ac Sabbathi sancti in Cappellâ Palatinâ celebrantur. Dominicâ Paschatis, in Basilica S. Joannis in Laterano, ubi Populo solemniter a Summo Pontifice benedictio datur. Die secundâ, & tertiâ Paschatis in Cappellâ Palatinâ Missa celebratur. Sabbatho item in albis, in quo cuiuscumque Pontificatus anno primo, deinde singulo quoque septennio Agnus Dei consecrantur, ac distribuuntur.

DE

Ex const. 24.
Bullarii Sixti V.

S. Leo in ser.
S. Greg. lib. 40.
hom. tom. 2.
Innoc. 3. in serm.

DE CAPPELLIS POST PASCHA IN FESTIS MOBILIBUS.

IN Ascensione Domini, quo etiam die, Romanus Pontifex populo solemniter benedicit, & in die Pentecostes, atque in die omnium Sanctorum Pontificiæ Cappellæ celebrantur in Basilicâ S. Petri. Commemoratio autem omnium fidelium defunctorum celebratur in Cappellâ Palatinâ. In die item, Festo sacratissimi Corporis Christi in Cappellâ Palatinâ Missa celebratur, sitque processio Pontificalis.

DE CAPPELLIS FESTORUM IMMOBILIUM.

IN Assumptione Beatæ Mariæ Virginis ad sanctam Mariam Majorem, de more, ubi dotes pro maritandis puellis ex instituto

SIXTI V. distribuuntur. In ejusdem Nativitate ad sanctam Mariam de Populo. In Inventionem sanctæ Crucis ad sanctam Crucem in Hierusalem. In Natali sancti Petri, in Basilicâ Vaticanâ ejusdem. In Conversione sancti Pauli, in ejusdem Basilicâ. In Natali sancti Joannis Baptistæ in Basilicâ Lateranensi. In die Festo S. Laurentii Martyris in ejusdem Basilicâ extrâ muros. In Annunciatione B. Virginis in Ecclesiâ sanctæ Mariæ supra Minervam, ubi etiam dotes pro maritandis puellis de more distribuuntur.

Ceteris festis, solemnibusque diebus divina officia in Cappellâ Palatii Apostolici de more celebrantur. Hæc de Pontificiis Cappellis: nunc reliquum est, ut Occidentalium Conciliorum, quæ in Cubiculis Bibliothecæ majori annexis depicta cernuntur, declarationem aggrediamur.

D E

CONCILIIS OCCIDENTALIBUS In Bibliotheca Vaticana depictis.

DE CONCILIO GENERALI LATERANENSI PRIMO.

CONCILIIS Orientalibus octo ad Bibliothecæ Vaticanæ dextram per Pictores representatis, & qua fieri potuit, brevitate ac facilitate declaratis, ita verò, ut per pictoriam, artem inibi representata, atque alia, etiam absentes percipere queant, nunc reliquum est, ut Concilia totidem Occidentalia in aliis Cameris Bibliothecæ majori annexis depicta explicantur. Ut igitur a dextrâ exordiamur parte, Synodorum ordine id postulante. Concilium Lateranense Generale primum se se offert declarandum circa annum Domini 1159. celebratum, cui præfens adfuit Alexander hujus nominis III. qui olim Federici Imperatoris, iram & impetum fugiens, abdidit se Venetias, quem deindè cognitum, & a Senatu perhonorificè susceptum Othone Imperatoris filio navali prælio a Venetis victo, captoque, Federicus supplex adoravit, & ad ejus pedes provolutus excommunicationis absolutionem obtinuit, obedientiam pollicitus, cum prius fuerit eum persecutus, & quatuor schismaticorum Pontificum foverit seditiones, quibus Romana Ecclesia mirum in modum fuit perturbata, & afflicta, Guelphorum, & Gibellinorum sectarum tempestate.

Hoc in Concilio, quod post quatuor

schismaticos Pontifices ex hac luce sublato, celebratum esse credendum est, Lex salutaris, ut ait Genebrardus, de duabus suffragiorum tertiis Cardinalium sancita fuit, ne tempus in posterum hujus generis schisma de Summo Pontifice eligendo suboriri posset. Præfedit autem in hac Synodo Summus ipse Pontifex Alexander, ut videre est ad dexteram Concilii partem, trecentique Episcopi tam Orientales, quam Occidentales interfuerunt pro moribus tam Laicorum, quam Ecclesiasticorum reformandis, necnon Vualdensibus, & Catharis damnandis, torneamentisque prohibendis, ut ad dextrum Concilii angulum cernere licet, ubi mirus hujus generis Ludi apparatus cernitur, Viro edictum manu gestante, torneamentique ducem alloquente. Ex hac parte Palatium Lateranense, ex alterâ verò Roma, Tyberinumque flumen representantur. Hæretici verò, qui hoc in Concilio damnati fuerunt, seu pauperes Lugdunenses, Waldenses dicti sunt a quodam divite Waldone Lugdunensi, qui opibus relictis, pauperibusque erogatis, Evangelicam paupertatem simulans, multosque sub hujusmodi velamine impios errores adumbrans, quosdam libros vulgari maternâque linguâ, cum idiota esset, sanctorum dictis, ac testimoniis extortis, sibi conscribi curavit: suoque inflatus spiritu munus Apostolicum prædicando usurpavit. Cathari autem dicti sunt quasi puri propter munditiam & puritatem, quam arrogantissimè, & falsò quidem ostentabant, dicentes se sine peccato esse contrâ illud Joannis: *Si dixerimus quòd peccatum non habemus, nos ipsos seductus, &*

Genebr. lib. 4.
anno Christi
1178.

Joan. 1.

veri-

S. Anton. par.
2. tit. 7. §. 19.

Gener. lib. 11.

Blon. lib. 5.
dec. 2. & Plat.

Genebr. &
Onuphr. &
Plat.

veritas in nobis non est. Hinc omittebant illud orationis Dominicæ: *Dimitte nobis debita nostra*. Hosce hæreticos S.P. Augustinus in Manichæos, in Macarios, & in Catharistas distinguit. Inscriptio autem ad universam hujus Concilij picturam pertinens in hanc legitur verborum formam.

ALEXANDRO III. PONT. FEDERICO I. IMP.
WALDENSES ET CATHARI HÆRETICI DAM-
NANTUR:

LAICORUM ET CLERICORUM MORES
AD VETEREM DISCIPLINAM RESTITUUNTUR,
TORNEAMENTA VETANTUR.

Torneamenta hoc in libro intelliguntur exercitia illa armorum usum representantia, unde, ut plurimum, cædes, vel gravia vulnera reportantur: quæ si pro viribus tantum humanis experiendis, vel pro armorum usu ad discendo fierent, ita verò, ut vitæ corporis, animæque periculum eis non inesset, licita forent, & ab Ecclesiâ prohibita non fuissent, cujusmodi sunt hastiludia, ludus Trojanus, sive cannarum vel virgarum, quibus equites tecti clypeis ludere solent, & cætera id genus alia, quæ adhibito moderamine, quo cædes, & alia discrimina caventur, illicita non existimantur, sed potius permittuntur. Hinc pugnans in torneamento illicito, reus homicidii, & irregularis judicatur, si quis in eo etiam fortuito inter pugnantes, vel extrâ pugnantium cætum occidatur: interfectus autem inter pugnantes, necnon ille, qui etiam non pugnandi causâ accessit, sepulturâ Ecclesiæ privatus judicatur. Hinc mirum non est, si prima hujus generis torneamenta illicita vetentur, cum sine animæ discrimine exerceri non queant. Hæc de Concilio Lateranensi Generali primo, ejusque Inscriptio.

D E

CONCILIO II. LATERANENSI

Œ C U M E N I C O,

*Et duodecimo Generali, omniumque
Conciliorum celeberrimo.*

Concilium hoc Oecumenicum XII., & Lateranense II. circa annum Domini 1215. celebratum, omnium, quæ umquam fuerint in universa Europâ, vel Ecclesiâ, extitit celeberrimum. Nam præter Romanum Pontificem, Innocentium hujus nominis III. qui Concilio præfuit, ex quatuor orbis terrarum nobilissimis Patriarchis duo hac in Synodo interfuerunt, Constantinopolitanus, scilicet, & Hierosolymitanus: Antiochenus enim excusatione morbi legitimâ, Sacerdotes legatos, & sanctos misit: Alexandrinus autem ab Ægyptiis ire vetitus ex suis misit Oratores. Archiepiscopi tùm Græci, tùm Latini septuaginta: Episcopi quadringenti, Abbates duodecim, Sacrorum Cœnobiorum primores octingenti confedere. Fuerunt deni-

quæ in universum Patres 1285., vel 1300.; ut placet Antonino Archiepiscopo Florentino, qui mille, & tercentum Episcopos huic Synodo interfuisse ait, Episcopos pro Prælati, jureque suffragii ferendi in Concilio insignitos usurpans. Græci item, & Romani Imperii Legati, Regumque Franciæ, Hispaniæ, Angliæ, Hierusalem, & Cypri oratores interfuerunt.

Hoc in Concilio damnatus fuit libellus, quem edidit Abbas Joachim contrâ Petrum Lombardum, Magistrum sententiarum de unitate essentiæ, sive de essentiâ Sanctissimæ Trinitatis. Magister enim in libro primo sententiarum dixit: *Quædam summa res est, Pater, Filius, & Spiritus Sanctus, & illa non est generans, nec genita, nec procedens*. Hæc Magister. Ex quibus verbis, Abbas Joachim hujusmodi doctrinam haud rectè percipiens, quaternitatem colligebat: & quartam in divinis rem adstruebat, hujusque generis errorem, & notam Magistro impingebat. Hinc damnatâ Joachim doctrinâ, super quam dictum errorem Magistro Sententiarum falsò adscriptum fundabat, approbata est hæc Magistri doctrina, hunc, scilicet, in modum: *Quædam summa res est, incomprehensibilis quidam, & ineffabilis, quæ veraciter est Pater, & Filius, & Spiritus Sanctus, tres simul personæ, quarum quælibet est illa summa res non generans, non genita, nec procedens: sed Pater est qui generat: Filius qui gignitur: Spiritus Sanctus qui procedit: distinctiones enim sunt in personis, & unitas in essentiâ, vel in substantiâ, & in naturâ. Alius namque est Pater, alius Filius, alius Spiritus Sanctus quantum ad distinctionem personarum, non tamen aliud: sed in essentiâ, & naturâ universa Trinitas omnino idem, tresque personæ illæ divinæ consubstantiales dicuntur, & sunt.*

Hoc item in Concilio de confessione, auriculari singulo quoque anno faciendâ, & Eucharistiâ in Paschate recipiendâ, deque consecrationis verbis sanctiones fuerunt acclamatae, & promulgatae: bellumque sacrum, quod *Cruciatam* appellamus, de Hierosolyma recuperanda decretum fuit, cruce signatis institutis. Hinc Summus Pontifex Innocentius in subsellio Pontificio assidens duos viros ad ejus pedes provolutos Cruce signatorum Duces instituere, Concilio universo spectante, conspicitur. Hujus Concilii Inscriptio in hanc legitur verborum formam.

INNOCENTIO III. PONT. FEDERICO II. IMP.
ABBATIS JOACHIM ERRORES DAMNAN-
TUR. BELLUM SACRUM DE HIE-
ROSOLYMA RECUPERANDA DE-
CERNITUR. CRUCESIGNA-
TI INSTITUUNTUR.

Ad lævâ hujus Concilii partem sanctus Franciscus Ecclesiâ Lateranensem humeris sustinere cernitur. Hic enim Romam venit, ut sui Ordinis regulam ab Apostolicâ Sede confirmandam curaret, sed ab Innocentio III. rejectus est. Hunc autem idem Inno-

Mag. sent. lib
1. Dist. 5.

De summa
Trin. cap. Fir-
miter.

Brev. die 4.
Octob.

August. lib. de
12. cap. 46.
om. 6.

Sext. decret.
Extravag. tit.
9. canonic.

Sanctus Ant.
part. 3. tit. 19.
c. 7. §. 6.
Æmil. libr. 6.
Blon. libr. 6.
dec. 2. in fine.
Plat. in vita
Innoc.
Sur. tom. 3.
Concil.
Genebr. lib. 3.
anno Christi.
1215.

centius, cum in somnis postea idem Franciscus, quem repulerat, collabentem Lateranensem Basilicam suis humeris sustinere sibi visus esset, conquisitum accersiri iussit, benignèque accipiens, omnem ejus institutorum rationem confirmavit. Quare hujus generis historia tam insignis ad Basilicam Lateranensem, in qua Synodus ipsa celebrata fuit, & ad eundem Pontificem pertinens, hoc in loco repræsentatur, ut Inscriptio, quæ infra legitur, apertè docet hunc in modum:

INNOCENTIO III. PONTIFICI PER QUIETEM
S. FRANCISCUS ECCLESIAM LATERANENSEM
HUMERIS SUSTINERE
VISUS EST,

Ad ejusdem Concilii dextram S. Dominicus, flagellum manu gestans, conspicitur. Hic enim sanctus, quamvis sui ordinis confirmationem ab Innocentio III. in Concilio Lateranensi, ad quod cum Episcopo Tholosano iverat, non acceperit, sed ejusdem Pontificis hortatu ad suos pro regulâ sibi diligendâ remearit, & ab Honorio III., S. Augustini Regulâ susceptâ, Ordinis Prædicatorum confirmationem impetrarit, hoc tamen in loco repræsentatur, propterea quod ejus consilio, & operâ Simon ille Illustrissimus, & Christianissimus Comes a Monteforti pugnam contra Albigenes suscepit: quo in prælio centum millia hæreticorum ab octo millibus Catholicis fusa, & interfecta fuisse perhibentur: ex quibus, cum multi capti essent, centum & octoginta fuerunt concremati hæresim abjurare renuentes. In hujusmodi hæreticæ pravitatis extirpatione, & in prædicationis officio, a quo Prædicatorii Ordinis nomen desumptum est, S. Dominicus annos circiter decem iis in partibus adlaboravit. Inscriptio dictam contra Albigenes pugnam indicans, in hanc verborum legitur formam:

S. DOMINICO SUADENTE CONTRA ALBIGENSES
HÆRETICOS SIMON COMES MONTFORTEN. PUGNAM SUSCIPIT,
EGREGIEQUE CONFICIT,

Et quoniam Innocentii III. virtutem & doctrinam Beatorum Virorum, Francisci, videlicet, ac Dominici sanctitas non parùm adjuvit, hinc jure quidem unus & item alter hoc in Concilio tamquam Ecclesiæ Catholicæ propugnacula, & fulcimenta repræsentantur,

DE CONCILIO LUGDUNENSE

P R I M O,

ET GENERALI XIII.

Tom. 3. Conc.
Anton. 3. par.
tit. 19. cap. 5.
S. 1. & 2.

Platina in
vita Innoc. 4.

Lugdunenfe primum Concilium, & Generale XIII. Lugduni, Civitate celeberrimâ, totiusque Galliæ Celticæ olim emporio, in colle suprâ confluentem Rhodani, & Araris imminente: nunc verò in plano sitâ, magnâ sui parte Rhodano & Arari fluminibus

inclusâ, circa annum Domini 1245. missis per Orbem terrarum nunciis, celebratum fuit sub Innocentio IV. primo Anagninæ Pontifice, qui præfens adfuit Concilio, in quo Federicum II. Imperatorem, qui pacem inter Ecclesiam, & Imperium initam non semel violavit, Cardinalesque sanctæ Romanæ Ecclesiæ, cæterosque Prælatos, & Clericos ad Concilium proficiscentes carceri mancipavit, regnumque Siciliæ, Beati Petri patrimonium in scelestissimam, ac tyrannicam servitutem redegit, hæresisque vehementi suspicione laboravit, Federicum, inquam, rogatum prius & admonitum per Cardinales Legatos, deinde ad Concilium per nuncios accersitum, eoque proficisci renuentem, excommunicatum, omnique honore ac dignitate privatum adjudicavit, adjudicatumque promulgavit, & Ecclesiæ hostem declaravit, atque ad electores Imperii de novo eligendo Imperatore scripsit,

Hoc in Concilio interfuerunt omnes sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinales, alique Prælati, necnon Ludovicus Rex Francorum offerens sese, suumque regnum in Ecclesiæ, ac Summi Pontificis defensionem, ut ad lævam hujus Concilii videre est. Ad dexteram verò Innocentius IV. subsellio Pontificio insidens pileo rubro Cardinales decorare cernitur: nam ad illam usque diem hujus generis galearum gestare amplissimus ille Senatus non consuevit. Quæ res usum tandem obtinuit, & jure quidem, non solum ut major Illustrissimo illi ordini accederet majestas, sicut res ipsa postulat, sed ut hujusmodi argumento admo-
neantur Cardinales oportere pro Christianâ religione se semper paratos esse discrimini, & sanguinem effundere, si opus foret. Cardinales enim sunt Consilarii Summi Pontificis, Templi Dei bases, clarissima Ecclesiæ lumina, & columina, verique cardines figurati in iis Sacræ Scripturæ verbis: *Domini enim sunt cardines terræ, & posuit super eos orbem*. Quam sententiam Offiensis ille Doctor egregius ad sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinales perpulchrè transtulit dicens: *Sicut ostium regitur cardine, ita & Ecclesia Romana consilio regitur Cardinalium*: quia etiam per septuaginta illos viros senes, populi magistros, ejusque onus secum sustentantes, & per illos Sacerdotes Leviticis generis Consilarios figurati sunt. Hi autem in primitivâ Ecclesiâ ad pium ministerium instituti nonnumquam presbyteri, quandoque verò in quacumque Ecclesiâ principales Sacerdotes, seu Episcopi dicebantur Cardinales, idest, principales: ut apud Gregorium Magnum videre licet: qui primates Ecclesiæ cujuscumque etiam Episcopos frequenter Sacerdotes Cardinales appellat, quibus instar septuaginta illorum senum onus populi in veteri Testamento sustentantium, ad Levitici generis Sacerdotum, animarum curâ, spe retributionis futuræ, committebatur. Quod autem principio prorsus oneri fuit, summo tandem, nec immerito quidem, & oneri atque honori etiam esse cœpit, quando, scilicet, illi in administrandâ Republicâ Christianâ Pontifici semper præsto adesse cœperunt, atque

Genebr. lib. 4.
Chron.
Æmil. lib. 7.
Vinc. lib. 32.
Spe. hist.

Ex Vinc. lib. 32.
cap. 143. &
Anton. 3. par.
ubi supra.

1. Reg. 2.

Num. 11.

Deut.

Greg. lib. 7.
Epist. 79. &
epist. 81. &
lib. 2. epist. 25.
Et Can. 7. q. 1.
Pastoralis.

que ita ut inter contentiones Imperatorum , ac populi Romani de Pontifice creando non semel subortas , auctoritatem , & prærogativam ipsius Pontificis eligendi sibi jure compararint . Hinc iis paulatim non solum potestas , sed decus etiam & ornamentum , quod ad habitum pertinet , paulatim accessit , præsertim verò ubi primum ab Innocentio IV. sancitum fuit , ut Equo deinceps insidentes rubro uterentur galero : postea verò a Paulo II. Veneto veste coccineâ , cucullo insigni , hoc est , *Lacernâ* , quam sic veteres appellant , donati fuerunt , eoque hujus generis habitum non habentes . Unde Cardinalis nomen ita celebre paulatim redditum fuit , ita denique hic ordo supremus , tantoque incremento auctus evasit , ut solus sit universæ Reipublicæ Christianæ Senatus .

Hæc de Pileo rubro , & purpurâ veste , quibus Cardinales non immerito decorati sunt , ut in hoc Concilio videre est : in quo etiam de recuperandâ Terrâ sanctâ sancitum fuit , S. Ludovico Francorum Rege , quintæ expeditionis Duce creato , qui Cruce signatus , & in Asiam cum exercitu profectus , quinto post anno in Galliam remeavit .

Nec silantio prætereundum esse censeo , Innocentium IV. inter alia & permulta quidem a se gesta , immortalitateque dignissimâ , nuncios ex Ordine Prædicatorum ad Tartaros misisse pro iis ad fidem convertendis . Hic etiam Pontifex Petrum Martyrem ex eodem Ordine Sanctorum cathologo adscripsit , compluresque Cardinales , viros sanè egregios , creavit , præsertim verò Hugonem , Ordinis item Prædicatorum , primum Cardinalem , virum omni probitate ornatum , ac doctissimum , qui universam Scripturam sacram quadruplici sensu explanavit , & in Psalmos luculentissimum edidit Commentarium , Bibliorumque indicem , quem Concordantias vocant , laboriosissimum sanè , & immensi tædii , ac temporis opus , sacrarumque literarum studiosis magnoperè necessarium , primus excogitasse , excogitatumque promulgasse , perhibetur : qui etiam in Germaniam ad Imperii electores Legatus missus est pro novo eligendo Imperatore , Federico II. dignitate Imperatoriâ privato , & huic Concilio Lugdunensi primo interfuisse creditur . Summus autem Pontifex Innocentius multis rebus gestis clarus Perusii ex hac luce decessit . Inscriptio , quæ hujus Concilii res præcipuas exponit , in hanc legitur verborum formam :

INNOCENTIO IV. PONT. MAX. IMP. FEDERICUS II. HOSTIS ECCLESIAE DECLARATUR , IMPERIOQUE PRIVATUR .

DE TERRÆ SANCTÆ REGUPARATIONE CONSTITUITUR :

HIEROSOLYMITANÆ EXPEDITIONIS DUX LUDOVICUS FRANCORUM REX DESIGNATUR : GALERO RUBRO , ET PURPURA CARDINALES DONANTUR .

DE CONCILIO LUGDUNENSI

S E C U N D O ,

ET GENERALI XIV.

Concilium Lugdunense II. , & Generale XIV. celebratum fuit Lugduni circâ annum Domini 1272. Episcoporum 500. Abbatum 60. aliorumque minorum Prælatorum , ac Sacerdotum ferè mille , præside Romano Pontifice Gregorio X. Placentino , qui fuit creatus Pontifex , dum in Syriâ legationis munere fungebatur , & Viterbii coronatus . Hinc Conclave , & eundem ferè in eligendo Pontifice modum , qui nunc observatur , & alia ad Conclave pertinentia decrevit : nam ad illud usque tempus Cardinales in Conclavi haudquâquam recludebantur , sed summo mane singulis diebus , si Romæ erant , in Laterano , vel in Basilicâ S. Petri , aut alibi , prout occasio se se offerebat ; si autem extrâ Urbem , in Ecclesiâ Cathedrali illius loci , in quo morabantur , unâ conveniebant , non secus atque hac tempestate fieri solet , dum congregatio habenda est .

Concilium hoc pro Terrâ Sanctâ recuperandâ coactum fuit , nec non contra Græcos de processione Spiritus Sancti a Filio ; declaratum enim , definitumque fuit , Spiritum Sanctum ab æterno a Patre , & Filio , non tamquam ex duobus principiis , sed tamquam ex uno principio : non duabus spirationibus , sed unicâ spiratione procedere : damnatque sunt sub anathematis vinculo , qui aliter fenserint , seu aliter asserere ausi fuerint . Hinc in ipso Concilio Articulus de processione Spiritus Sancti à Patre , & Filio , dum sollemnis fiebat lustratio , Latine , atque Græcè decantatus est . Quare ad dexteram hujus Concilii per Pictorem repræsentati verba hæc Latinis figuris , notisque musicis conscripta leguntur .

QUI A PATRE , FILIOQUE PROCEdit .

Ad lævam autem verba hæc Græca idem sonantia notis item musicis insignita leguntur in hanc verborum formam .

TO ΠΝΕΥΜΑ ΤΟ ΑΓΙΟΝ ΕΚ ΤΟΥ ΠΑΤΡΟΣ ,
ΚΑΙ ΤΟΥ ΥΙΟΥ ΕΚΠΟΡΕΤΕΤΑΙ .

Id eousque , & ad hanc usque diem professa prædicavit , & docuit sacrosancta Romana Ecclesia , mater omnium fidelium , & magistra . Hoc item habet orthodoxorum patrum atque doctorum tum Latinorum , tum etiam Græcorum incommutabilis , ac verasententia sicut in eodem Concilio definitum fuit . Sunt qui velint Græcorum Imperatorem , Michaellem Paleologum , & Tartarorum Regem huic Concilio interfuisse , sicut pictura ipsa monent : Imperatorisque auctoritate unionem , sive concordiam utriusque Ecclesiæ , nonnullis tamen repugnantibus Græcis , iactam fuisse affirmant . Hujus ge-

S. Ant. part. 5.
tit. 20. cap. 2.

Onuph. Panu.
& Petr. Ma-
turus in
Chron.
S. Ant. 3. part.
tit. 20. c. 2.

In 6. Decretis
de sum. Trin.
& fide Cathol.
lib. 4. tit. 2.

Ex Geneb.
lib. 4. 1272.
Giul. Nang.
Nicephor.
Greg. lib. 5.
Tom. 3. Con-
cil. & Blon.
dec. 2. lib. 8.
& Trith. in
Chron. Mo-
nast. Hirs.

Anno Chri-
sti 1245. vel
50.

Genebr. lib. 4.
Chron. anno
Christi 1245.

Vinc. Spe.
hist. lib. 31. c.
2. Anton. 3.
part. tit. 19. c. 1.
53.

Anton. 3. par.
tibi supra , &
Six. sen. lib. 4.
Bibl.

neris unionem, sive concordiam per pictores repræsentatam ad dexteram hujus Concilii partem videre est: ubi duæ mulieres se invicem salutantes cernuntur, indumentis Ecclesiasticis indutæ: quarum una, Ecclesiam Latinam, altera verò Græcam, satis clarè demonstrant: si utriusque indumenta rectè conspiciantur. Inscriptio verò hanc historiam declarans hunc in modum legitur:

GREGORIO X. PONT. GRÆCI AD
SANCTÆ ECCLESIAE ROMANÆ
UNIONEM REDEUNT.

Nicephor.
Greg. lib. 5.

Hinc Michael Paleologus Imperator, ut ait Nicephorus, Romanæ, & Catholicæ Ecclesiæ fidem, ac ritus recipere renuentes varii multavit modis, bonorum, videlicet, publicationibus, relaxationibus, carceribus, excæcationibus, flagris, mutilationibus, & id genus aliis pœnis. Quare Becus, Patriarcha Constantinopolitanus, excellentis plane ingenii, ac doctrinæ vir, Imperatoris edicto de processione Spiritus Sancti non obtemperans, seu potius adversans, in teterrimos carceres, ut idem Nicephorus ait, conjectus fuit: at deinceps resipiscens, mutatâ sententiâ, pristinae dignitati restitutus, ab intimis Imperatoris consiliis efficitur, atque ita, ut sine ejus consilio nil penitus gereretur.

Genebr. lib. 4.
Chron. 1272.

Ibidem.

Ex Act. Concil.
Et ex Registro.
Ex Guill.
Nang. Et Nicephor.
Greg. lib. 5. Et Genebr.
lib. 4. Chron. 1272.

Non desunt tamen qui affirmant, non Imperatorem, sed ejus Legatos huic Synodo interfuisse: quæ quidem sententia verior existimatur, ut apertè colligitur ex Epistola ejusdem Gregorii X. ad eundem Imperatorem ejusque Filium missâ: in qua eis de unionem ab ipsis Legatis inita gratulatur.

Ad eandem Concilii dextram Sanctum Bonaventuram Cardinalem ex Ordine Minorum Cathedræ insidentem, necnon eiusdem instituti Fratres ad inferiorem partem assidentes, & cum Græcis de processione Spiritus Sancti disputantes videre est. Inscriptio ad hanc historiam pertinens, hæc est.

IN HOC CONCILIO S. BONAVENTURA
EGREGIA VIRTUTUM OFFICIA ECCLESIAE DEI PRÆSTITIT.

3. Ant. 3. part.
tit. 20 cap. 2.
& Brev. Rom.
die 7. Martii.

Sanctus item Thomas Doctor angelicus Neapoli degens ad hoc Concilium à Gregorio X. fuit accersitus: sed in itinere faciundo adversâ valetudine impeditus, in Monasterio Fossæ novæ Ordinis Cisterciensis, non procul a Terracinâ, & propè Pipernum castrum, ad duo milliaria, permansit, ubi Cantica canticorum explanavit, ac tandem inibi ex hac luce decessit.

Huic etiam concilio inter alios viros insignes præfens adfuit Frater Hieronymus Minorita Asculanus, qui fuit Nicolaus Papa hujus nominis IV. Hic Regem Tartarorum baptizandum ad Concilium duxit, ut videre licet ad hujus Concilii lævam, ubi Rex ipse solemnî, & Ecclesiasticâ pompâ baptismum

sumere cernitur, sicut Inscriptio docet, quæ hunc in modum legitur.

REX TARTARORUM SOLEMNITER
BAPTIZATUR.

Sunt tamen, qui dicant non Tartarorum Regem, sed ejus Nuncios huic Synodo interfuisse: quorum unum a Petro Ostiensi Episcopo solemnî pompâ baptizatum esse affirmant.

Ex Actis
Concilii.

Hoc item in Concilio cernere est Gregorium X. subsellio Pontificio insidentem, & Regem Tartarorum humi provolutum, summi Pontificis pedes ex osculante, quem propè Frater Hieronymus, de quo sermonem habuimus, adstare cernitur, ipsumque Regem eò duxisse repræsentatur. Inscriptio, quæ infra est, in hanc legitur verborum formam:

TARTARORUM REX A FRATRE HIERONYMO
ORDINIS MINORUM AD CONCILIUM
PERDUCITUR.

Nec a re nostrâ alienum fore hoc loco duximus, si qua de Fratre Hieronymo, quem hac in Inscriptio videmus nominatum, dicamus. Ut autem quod pollicemur, tum exactius tum brevius præstare possimus, Epitaphium luculentum, quod in ejus sepulchro statuis marmoreis insignito incisum legitur, hic apponendum censui: hac enim Inscriptio, & ejusdem Fratris Hieronymi laudes, & Sixti V. qui monumentum ipsum nobilissimum in Ecclesia S. Mariæ Majoris ædificandum curavit, animi ingenuitatem amplectemur. Epitaphium in hunc legitur verborum formam:

Nicolaus IV. Ordinem Minorum professus, Philosophus, & Theologus egregius Constantinopolim a Gregorio X. missus, Græcos ad R.E. communionem, Tartaros ad fidem reduxit. Post S. Bonaventuram Generalis, sanctitate, & doctrina Ord. propagavit. Nicolai III. Nuncius inter Francorum, & Castellæ Reges pacem conciliavit. Sanctæ Potentianæ Cardinalis, Legatus Honorii IV. in Galliam, Senatoriam P.R. dignitatem Sedi Apostolicæ restituit. Factus Pontifex Remp. sublati discordiis composuit, Christianos Principes sacro fœdere junxit, Ptolemaidem copiis adjuvit. Flaminiam in Pontificis iterum ditionem redegit. Publicum in monte Pessulano Gymnasium restituit. Probos, & eruditos in cognatorum loco tantum habuit. Lateranen., & hanc Basilicam structuris, & opibus auxit. Tandem Iustitiâ, & Religione orbem terræ moderatus magnæ sanctitatis opinione obiit prid. Non. Aprilis. M.CCXII. Pontificatus sui Anno V.

DE CONCILIO VIENNENSI

XV. GENERALI.

Viennense Conciliū Generale XV. Viennæ, quæ est Austriæ Metropolis, Urbs inclita, omniumque Urbium, quas Danubius fusti-

Ex Plin. lib. 3.
cap. 24.

S. Ant. 3. part.
tit. 11. c. 1.
Prateolus.

sustinet, & ædium magnificentiâ, & rerum,
copiâ clarissima, celebratum fuit circa ann.
Dom. 1311. sub Alberto I. Imperatore, &
sub Clemente hujus nominis V. Hic natione
Vasco, dum erat Archiepiscopus Burdegala-
ensis (nam Cardinalis, Burdegala degebat)
summus Pontifex abiens creatus Perusiâ, &
Lugduni a Cardinalibus coronatus, Rege,
Galliæ, Rege Angliæ, ac Rege Tarraconensi,
vel Aragoniæ præsentibus, sedem Pontifi-
ciam ab Urbe Româ, Avenionem circa ann.
humanæ salutis 1305. transfudit: sed eam Gre-
gorius XI. post ann. 70. Romam ann. Domini
1376. reduxit.

Sunt qui velint huic Concilio interfuisse
Philippum IV. cognomento *pulchrum* Fran-
corum Regem, ejusque filium primogenitum,
Ludovicum, scilicet, *Hutinum* dictum Navar-
ræ tunc Regem, & Philippi fratrem Carolum
Valois comitem, ut ex vitâ Clementis V. ma-
nuscriptâ constat.

Huic Concilio Summus præfedit Pon-
tifex: præsentibus autem adfuerunt duo Patriar-
chæ, Alexandrinus, scilicet, & Antiochenus,
Episcopi 300. alique Patres permulti contrâ
Saracenos pro Terrâ Sanctâ recuperandâ, nec-
non contrâ Templarios hereticos, quibus con-
demnatis, eorum instituti redditus in alias fa-
crorum ordinum familias fuerunt distributi:
& quasi dato a Summo Pontifice signo è Con-
cilio Viennensi ob nefanda quædam scelera,
pravaque opiniones ad Religionem pertinen-
tes, universus eorum ordo deletus fuit. Rex
Armeniæ Regno renunciat, & in Ordinem
Sancti Francisci sese abdidit.

Hoc in Concilio Festum Sacramenti
corporis Christi ab Urbano IV. institutum,
cujus officium cum hymno, & prosâ S. Tho-
mas edidit, & ab eodem Urbano in præmium,
columnam argenteam accepit, confirmatum
fuit, Lustratioque ipsa, qua corpus Christi
Sanctissimum in ferculum Feria V. post
Octavam Pentecostes ferri solet, centum
fere post annis Papiæ initium sumpsit, & in
hoc item Concilio fuisse instituta, atque
inde ad reliquas Occidentis partes manasse
perhibetur.

Eodem in Concilio Clericorum mores
reformati sunt, decretumque fuit, ut honestis
donarentur stipendiis, qui in primariis Europæ
Academiis, Hebraicam, Caldaicam, Græcam,
& Arabicam linguam publicè profitentes do-
cerent, ut fides Catholica apud omnes natio-
nes propagaretur. Constitutiones item, quæ
Clementinæ a Clemente ipso Pontifice editæ,
& ab ejusdem Pontificis nomine dictæ, appro-
batæ fuerunt, sicut innuere videtur quatuor
illi Viri, qui libros manu gestantes in terram
provoluti, pontificiamque benedictionem
postulantes hoc in Concilio repræsentati
cernuntur. Quæ quidem fere omnia Inscr-
ptiones, quæ infra leguntur, hisce verbis com-
prehendunt.

CLEMENTE V. PONTIFICE CLEMENTINARUM
DECRETALIUM CONSTITUTIONUM

CODEX PROMULGATUR.

Ang. Rocca Oper. Tom. II.

PROCESSIO SOLEMNITATIS CORPUS
DOMINI INSTITUITUR.

HEBRAICÆ, CHALDAICÆ, ARABICÆ, ET GRÆ-
CÆ LINGUARUM STUDIUM PROPAGANDÆ FI-
DEI ERGO IN NOBILISSIMIS QUATUOR EU-
ROPÆ ACADEMIIS INSTITUITUR.

Hac in Camerâ præter quatuor Conci-
lia penicillo inibi repræsentata, Palatium
Lateranense novum, & vetus depicta cer-
nuntur: quorum alterum ad lævam, alterum
ad dexteram videre est. De his in Emblemate
6. sermonem habuimus. Nunc reliquum
est, ut ad alia Concilia, quæ in alterâ camerâ
repræsentantur, accedamus.

DE CONCILIO FLORENTINO

XVIII. GENERALI,

Quod Græci octavam Synodum vocant.

Florentinum Concilium Generale XVIII.
celebratum est primùm Ferrariæ, quæ est
Civitas admodum nobilis a Pado flumine in
Italiâ *Circumpadana* dicta. Attamen inibi in-
choatum, propter ingruentem pestem absol-
vi non potuit: hinc ab Eugenio IV. transla-
tum est Florentiam, Civitatem in Hetruriâ
clarissimam, quæ olim *Fluentia*, quod ad Ar-
ni fluentia extructa sit, dicta: & *Fluentini* il-
lic Populi, Catone & Plinio, qui nunc *Flo-
rentini* nomine magis auspicio vocantur, ut
Politianus in quadam scribit epistolâ, nuncu-
pabantur. Nunc autem *Florentia* dicitur, &
verè Florentissima vocitari potest, non solum
ob mercaturæ, militiæque peritiam, variarum-
que disciplinarum cognitionem, ingeniorum-
que nobilitatem, atque ædificiorum præstan-
tiam, verum etiam ob miram Ferdinandi Me-
dicei magni Ducis magnanimitatem, qua tota
Hetruria & Florentia præsertim exultat, &
gloriatur: de qua nunc illud paronomasticum
non immeritò dici valet:

Florida Florenti floret Florentia flore.

Florentinum igitur Concilium Ferrariæ
inchoatum, Florentiæ absolutum est, cui Eu-
genius IV. præfedit anno Domini 1438. sub
Sigismundo Imperatore, præsentibus Josepho
Constantinopolitano Patriarchâ, qui Floren-
tiæ obiit, & Joanne Paleologo Orientis Im-
peratore, necnon Cardinalibus, multisque
Episcopis tum Græcis, tum Latinis, Abbati-
bus, Monachis, & Crucesignatis.

Hoc in Concilio primùm inter Græcos,
& Latinos disputatum fuit de processione Spi-
ritus Sancti, definitumque fuit, explicatio-
nem verborum illam, *Filioque procedit*, veri-
tatis declarandæ causâ in Concilio Lugdu-
nensi II. urgente necessitate, & rationabiliter
quidem in Symbolo fuisse appositam. Secun-
dò de igne Purgatorii. Tertiò de Papæ pri-
matu. Quartò de Christi corpore in azymo,
sive fermentato veraciter conficiendo: sacer-

Genebr. lib. 46
Chron. 1438.
Et Prateolus.

dotesque in altero ipsum Domini corpus conficere debere, unumquemque, scilicet, juxta suæ Ecclesiæ, sive Occidentalis, sive Orientalis consuetudinem. Quintò de panis transubstantiatione in Eucharistiæ Sacramento, Græca tandem Ecclesia cum Romanâ convenit: Armenicæ & Indi Sacramentum confirmationis recipientes unitatem fidei reintegrarunt, ut Inscriptio, quæ infra legitur, in hanc verborum formulam docet:

EUGENIO IV. PONTIFICE, GRÆCI, ARME-
NI, ÆTHIOPE AD FIDEI UNITATEM
REDEUNT,

Sed quoniam Bessarion Trapezuntius, Archiepiscopus Nicænus, & Isidorus Archiepiscopus Thessalonicensis, doctissimi Græcorum in Latinis perinde ac Græcis literis hoc in Concilio concordia Ecclesiæ utriusque fuerunt Auctores, in Cardinalium collegium cooptrati sunt.

Hoc in Concilio sanctorum Thomæ Aquinatis, & Bonaventuræ doctrina non semel citatur, & laudatur.

Nec silentio prætereundum censeo, quòd Josepho Constantinopolitano Patriarchæ accidit. Hic enim, dum ultima Sessio agebatur, post cœnam in penetrabile domus scribendi causâ sese recipiens, tremore, atque animi languore affectus subitâ morte occubuit. Quo in transitu pro suæ fidei Catholicæ testimonio reliquit Chirographum, in quo Pontificem Romanum, tamquam verum JESU CHRISTI Vicarium, & S. Petri successorem in universo Orbe tenere primatum, animarumque Purgatorium esse confessus est: quæ omnia ad illud usque tempus fuerat inficiatus. Hinc unus ad lævam, alter verò ad dextram Concilii cernuntur in suggesto: quorum alter Concilii decreta, alter verò Confessionem Josephi Archiepiscopi Constantinopolitani de igne Purgatorii, deque primatu Petri scriptis mandata promulgare representantur.

DE CONCILIO XIX.

ŒCUMENICO,

ET LATERANENSI III.

L Ateranense III. Generale, & XIX. Œcumenicum contra Concilium Pisenum à Maximiliano I. Imperatore, & Ludovico Rege, & à quibusdam Cardinalibus contra Julium II. Papam coactum, ab eodem Julio indictum fuit, & non solum contra dictum Conciliabulum, sed etiam contra Turcas, & pro Ecclesiæ reformatione, necnon pro pace inter Principes Christianos componendâ institutum, & inchoatum, circa annum Domini 1513. ejusdemque Julii II. morte interruptum, continuatum verò, & absolutum a Leone X. Florentino ex familiâ Mediceâ. Hoc in Concilio præsentibus adfuerunt Maximilianus Imperator, & Franciscus Rex Gallie: quibus

turcicum bellum commissum est, sicut duæ docent Inscriptiones, quarum altera ad lævam, altera ad dextram Concilii hæc leguntur verbis:

JULIO II. ET LEONE X. PONT. MAX. BELLUM CONTRA TURCAM, QUI SYRIAM, ET ÆGYPTUM, PROXIME SULTANO VICTO, OCCUPARAT, DECERNITUR.

MAXIMILIANUS CÆSAR, ET FRANCISCUS REX GALLIÆ BELLO TURCICO DUCES PRÆFICIUNTUR.

DE CONCILIO TRIDENTINO

GENERALI XX. ET ŒCUMENICO.

TRidentinum Concilium, & ultimum Generale Tridenti, in Urbe ad Athenâ sitâ, in Italiæ, & Germaniæ confinibus coactum, & in postremo Bibliothecæ loco, servato temporum ordine, depictum, fusio-rem, exactioremque postulat declarationem, cum ætate nostra fuerit celebratum.

Concilium hoc contra Lutheranos, Zu- inglianos, & Calvinistas sub Paulo III. qui sedet ad ann. 15. indictum fuit anno Dom. 1542. 11. Kal. Junii anno sui Pontificatus VIII., & anno 1545. inchoatum die 13. mensis Decembris: deinde sub Julio III. qui sedet annos 5. mensem 1. dies 10. Deinde sub Marcello II. qui sedet dies 28. Deinde sub Paulo IV. qui sedet annos circiter V. Sed sub Marcello ob suam ipsius mortem, & sub Paulo IV. ob bellum nihil actum fuit. Postremo sub Pio IV. qui sedet annos 5. menses 5. absoluta, & acclamata est anno Domini 1564. 26. Januarii die S. Policarpi ab eodem confirmata, cum jam diu, multumque ab universis fidelibus fuisset desiderata.

Hoc autem Concilium non uno tantum in loco celebratum est: nam primò idem Pont. Paulus III. anno sui Pont. III., & anno Dom. 1537. pro Concilio celebrando Mantuam locum aptum designavit, & indixit. Sed ob aliquas pactiones sibi propositas à conditione temporum, ac Sedis Apostolicæ, nominisque Ecclesiastici dignitate, atque libertate prorsus alienas Consilium mutavit, & Concilium prorogavit ob infestationem, & invasionem Turcarum in Italiæ littoribus subortam.

Anno verò 1538. Vincentiam Urbem copiosam à Venetis concessam elegit: & Genuæ indictionis literæ promulgatæ fuerunt 4. Kal. Julii, sed ob dilationem Patrum, qui Vincentiam ituri erant, Concilium 1539. ad Summi Pontificis arbitrium suspensum fuit. Sed 1542. tandem aliquando idem Paulus III. Tridentum locum commodum, & liberum, omnibusque Nationibus opportunum elegit, & anno 1543. incipiendum, & prosequendum promulgavit. Prima autem sessio 1545. inchoata est 13. die mensis Decembris Tridenti, Christo Salvatore nostro adspirante: Apostolicæ Sedis Legatis Præsi-

Geneb. lib. 4.
Chron. 1438.
Et Præteolus.

Sess. 10.
Ferr. 10, 3.

Genebr. lib. 4.
Chron. 1511.

dentibus, Joanne Maria Cardin. Episcopo Prænestino : & Marcello Presbytero Card. S. Crucis : & Reginaldo Polo Anglo Diac. Card. sub Carolo V., & Ferdinando Imp.

Hac in Civitate Tridentinâ septem sessiones celebratæ sunt. Deinde notis de causis, accedente etiam Sedis Apostolicæ auctoritate Concilium Bononiam veluti ad locum magis paratum, salubrem, & idoneum, & pro securitate vitæ ipsorum Prælatorum translatum est : & 1547. die 21. Aprilis Sessio nona Bononiæ celebrata est sub eodem Paulo III. Decima vero sub eodem, Pontifice, eodemque loco, die 2. Junii ejusdem anni.

Verum 1551. Kalendis Maji Tridenti, quo Julius III. Concilium revocavit, Præsidentibus Sebastiano Archiepiscopo Sipontino, & Aloysio Episcopo Veronensi Nunciis Apostolicis, tam eorum proprio, quam Card. Marcelli de Crescentiis, Tit. S. Marcelli, Legati absentis nomine ob adversam valetudinem, Sessio XI. celebrata est, usque ad xv. Sessionem inclusivè, in qua 1552. die 28. Aprilis ob novos in propinquis Germaniæ locis tumultus excitatos, & bellum in Italiâ, & Galliâ subortum, & gravissimum quidem, suspensum fuit Concilium.

Pius autem IV. anno sui Pontificatus Primo 1560. Kalendis Decemb. Concilium Tridenti resumendum promulgavit : & 17. Sessio 1562. die 18. Jan. Cathedræ Romanæ B. Petri Apostolorum Principis consecrata fuit inchoata, quæ cum reliquis ad 25., & ultimam Sess. usque, Tridenti celebrata est : & 1563. Synodus absoluta fuit, maximâ bonorum omnium expectatione, univèrsæque Christianæ Reipublicæ tantâ utilitate, quantâ verbis vix umquam explicari posset, & clausum est Concilium per Joan. Moronum, per Stanislaum Hosium, Ludovicum Simonettam, & Bernardum Navagerium Card. Legatos : nam Card. Altaemps item legatus, & Pii IV. ex sorore Nepos, honestissimis, & gravissimis quidem de causis decesserat.

Relatio autem facta fuit per Joannem Moronum, & Ludovicum Simonettam legatos. Navagerius enim ob adversam valetudinem aberat. Cardinalis verò Mantuæ 2. Martii, & Card. Seripandus Ordinis Erem. S. Augustini, item legati 17. ejusdem mensis ex hac vitâ decesserant 1563. Decretis autem Concilii subscripserunt 255. Patres, hoc est Legati quatuor, Hosius Varmiensis, Simonetta, Moronus, & Navagerius. Cardinales item duo non Legati, Madrutius, & Lotharingus, per quem fuit facta acclamatio. Patriarchæ 3. Archiepiscopi 25. Episcopi 168. Abbates 7. Procuratores absentium 39. Generales Ordinum 7.

Hoc in Concilio decretum est de Symbolo Fidei. De Canonicis scripturis : de

editione, & usu sacrorum librorum, & præsertim de Bibliorum Vulgatâ editione quam emendatissimè imprimendâ in Sess. 4. Et de Indice librorum, & Cathéchismo edendis, & de Breviario, atque Missali reformandis, ut in Sess. 25. videre licet : & horum quatuor sub Pio V. facta sunt : Biblia vero Sacra, Vulgatæ editionis, ad ejusdem Concilii Tridentini præscriptum emedata, & à Sixto V. Pont. Max. recognita, & approbata 1590. in lucem prodierunt. Decretum est de peccato originali : de justificatione : & de Septem Sacramentis : de Purgatorio, & Indulgentiis. Hinc multa in Ecclesiâ Dei restaurata, declarata, & reformata sunt : & innumera rerum materiæ pertractatæ, & explicatæ fuerunt in honorem, & exaltationem Catholicæ Fidei, & animarum salutem.

*Legati, qui ad Sacrosanctam œcumenicam
Tridentinam Synodum convenerunt sub
Pio IV. à principio usque ad finem,
qui fuit die iv. Decembr.
M D L X I I I.*

Hercules Gonzaga S. R. E. Presb. Card. tituli Sanctæ Mariæ Novæ, Mantuanus, obiit Tridenti, die secundâ Martij 1563. & sepultus est Mantuæ.

Hieronymus Seripandus S. R. E. Presb. Card. tituli S. Susannæ, Neapolitanus, obiit Tridenti die 17. Martij 1563., & ibi sepultus in Ecclesiâ S. Marci Ordinis Fratrum, Eremitarum S. August. quorum olim fuerat Generalis.

Stanislaus Hosius S. R. E. Presb. Card. tituli Sanctæ Mariæ trans Tyberim, Polonus, Vuarmiensis.

Ludovicus Simonetta S. R. E. Presb. Card. tit. S. Cyriaci in Thermis, Mediolanen.

Marcus Siticus S. R. E. Diaconus Card. Basilicę duodecim Apostolorum de Altaemps, Germanus.

Ioannes Moronus S. R. E. Card. Episcopus Prænestinus, Mediolanensis, in demortui Cardinalis de Mantuâ locum missus.

Bernardus Navagerius S. R. E. Presb. Card. tituli Sancti Nicolai inter Imagines, Venetus, in demortui Cardinalis Seripandi locum.

Cardinales non legati.

Carolus à Lotharingia S. R. E. Presbyter Cardinalis, tituli Sancti Apollinaris, Princeps, & Archiepiscopus Rhemensis, Gallus.

Ludovicus Madrutius S. R. E. Diaconus Cardinalis Electus Episcopus Tridentinus, Germanus.

De Indic. Cæ-
thec. Brev. &
Miss. sels. 25.
in fin.

De Bibliis
sels. 4.

*Numerus Prælatorum cujuscumque Nationis, qui ad œcumenicam
Tridentinam Synodum convenere.*

Prælati	Itali.	187	Per Procuratores.	2
	Galli.	26	Per Procuratores.	1
	Germani.	2	Per Procuratores.	4
	Hispani.	31	Per Procuratores.	4
	Lusitani.	3		
	Græci.	6		
	Poloni.	2		
	Hungari.	2		
	Angli.	1		
	Hiberni.	3		
	Flandri.	2		
	Croati.	1		
	Moravi.	1		
	Illyrici.	3		

Fuerunt in Univerſum Prælati 281.

INDEX ORATIONUM ET CONCIONUM

*Habitatum ad Patres Concilii Tridentini
ſub Pio IV. Pont. Max.*

*Ex impreſſo Brixiæ anno 1562. juffu Hieronymi
Card. Seripandi Ordinis Eremitarum
S. Auguſtini.*

ORATIONES ANNO MDLXI.

ORATIONEM habuit ad Patres Synodi,
Reverendus Pater Camillus Papienſis,
in Dominicâ primâ Adventus Domini 30.
Novembris.

R. Maximianus Cremenſis, Ord. Minorum,
nunc Episcopus Clodiensis, in Dominicâ
11. Advent. 7. Decemb.

R. Eugenius Piſaurenſis Ord. S. Auguſtini, in
Dominicâ 111. Advent. 14. d.

R. Laurentius Venetus, in Dominicâ 1v. Ad-
ventus 21. d.

R. Jo: Franc. Lombardus Neapolitanus in fe-
ſto S. Stephani 26. d.

R. Cæſar Ferrantius Sveſſanus, in feſto San-
cti Joannis 27. Dec.

R. Paulus Tridentinus, in feſto Sanctorum,
Innocent. 28. d.

A N N O M. D. LXII.

R. Julius Gabriellius Eugubinus, in feſto
S. Circumſiſionis JESU CHRISTI Domi-
ni noſtri 1. Jan.

R. Stephanus Aretinus, in feſto Epiphaniæ
6. dicti.

R. Archiepiſcopus Rheginus in inchoatione,
ut vocant Sacroſancti Concilii 19. d.

Illuſtriſs. Orator Sereniſs. Regis Luſitaniæ
9. Febr.

R. Simon Florentinus, in feria 1v. Cinerum
11. d.

R. Henricus Luſitanus, in Dom. 1. Quadra-
geſimæ 15. d.

R. Generalis Ord. Minorum Obſervan. in
Dom. 11. 22. d.

R. Episcopus Quinque Eccleſienſis, Orator
Cæſareæ Majeſtatis 24. d.

R. Archiepiſcopus Corcyrenſis in 2. ſeſſione
Patrum 26. d.

R. Angelus Venetus, Ordinis S. Auguſtini in
Dom. 111. 1. Martii.

R. Theodorus Mantuanus, in Dominica 1v.
8. dicti.

R. Auguſtinus Hiſpanus, Abbas Congrega-
tionis Caſſinenſis, in feſto S. Gregorii Ma-
gni, ac Pont. Max. 12. d.

R. Stephanus Aretinus, in Dominica v. quæ
dicitur de Paſſione 15. d.

Illuſtriſs. Orator Regis Catholici 16. d.

Magnificus Orator Excellentiſs. Ducis Flo-
rentiæ 18. d.

Magnificus Orator Helvetiorum Catholico-
rum 20. d.

R. Jo: Fonſeca Hiſpanus, in die Paraſceves
27. dicti.

R. Episcopus Tinninienſis, Orator pro Cle-
ro Hungariæ 6. Apr.

Clariſſimus Orator Ducis Venetorum 25. d.

R. Taddæus Peruſinus Ordinis Eremit. S. Au-
guſtini, in feſto Aſcenſionis Dominicæ:
qui poſteâ ejuſdem Ordinis fuit Generalis
7. Maii.

R. Episcopus S. Agathæ in 3. ſeſſione 14. d.

R. Petrus Favonius Juſtinopolitanus, in die
Pentecoſtes 17. d.

R. P. Fontidonius Hiſpanus, in feſto S. Trini-
tatis 24. d.

Illuſtriſs. Orator Chriſtianiſs. Regis Gallia-
rum 26. d.

R. Episcopus Famaguſtanus, in 4. ſeſſione
4. Junii.

Excel-

- Excellentiss. Orator Illustriss. & Excellentiss.
Ducis Bavarix 27. d.
R. Episcopus Tinniniensis in 5. Sessione
16. Julii.
R. Procuratores Reverendiss, Episcopi Basi-
leensis, & Ratisponensis, eodem die ha-
buerunt Orationes 3. Aug.
R. Episcopus Vigintimiliensis, in 6. Sessione
17. Sept.
R. Episcopus Præmisiensis, Orator Sereniss.
Regis Poloniæ 23. Octob.
R. Franciscus Orantes Hispanus, in festo
omnium Sanctorum 1. Nov:

CONCIONUM INDEX

*Omnes istæ Conciones habitæ sunt vulgari, seu
patrio sermone, exceptis tribus, nimirum
Concione Paivii, Morgati,
& Fontidonii.*

ANNO MDLXI.

- R**everendissimus Episcopus Veronensis
in festo Ascensionis, Concionem ha-
buit coram Patribus Synodi 15. Maii.
R. Episcopus Leriensis, in festo S. Jacobi
Apostoli 25. Julii.
R. Ambrosius Veronensis, Ordinis S. Augu-
stini, Prior S. Marci in festo S. Augustini
28. Augusti.
R. Sixtus Cremonensis Canonicus Regularis
in Festo omnium Sanctorum. Hic etiam
aliam habuit Concionem: die 3. Decem-
bris pro S. Jubilei promulgatione 1. No-
vembris.
R. Angelus Venetus, Ord. Carmelitarum,
in Dominicâ ultima post Pentecosten 23. d.

ANNO MDLXII.

- R. Archiepiscopus Panormitanus in Domini-
ca infra Octava Epiph. 11. Jan.
R. Episcopus Còhimbriensis, in festo S. Se-
bastiani 20. d.
R. Archiepiscopus Panormitanus, in Domi-
ca Septuagesimæ 25. d.
R. Episcopus Acciensis, in Dominica Sexa-
gesimæ 1. Febr.
R. Eugenius Pifaurensis, Ordinis S. Augu-
stini, in Dominica Quinquagesimæ. Qui
per totam Quadragesimæ tempus in Eccle-
sia Cathedrali, doctè, & ad ædificationem
concionatus est 8. d.
R. Archiepiscopus Panormitanus, in feria
quarta post quartam Dominicam Quadra-
gesimæ, qua die legitur Evangelium de
cæco nato 11. Martii.
R. Didacus Paivius, Dominicâ secundâ post
Pascha 12. Apr.
R. Camillus Papiensis Dominicâ tertiâ 19. d.
R. Aloysius à Burgo novo, Dom. quarta 26. d.
R. Antonius Ilcinensis, Dominicâ quintâ
3. Maii.
R. Alexius Fivizanius Ordinis Sancti Augu-
stini, in Dominicâ infra octavam Ascen-
sionis 10. d.

- R. Sylvester Mantuanus Ord. Carmelit. in
Dominicâ primâ post octavam Penteco-
stes, quæ est Dominicâ secundâ 31. d.
R. Amans Brixienfis in Dominicâ tertiâ
7. Junii.
R. Petrus Morgatus, in Dominicâ quartâ
14. dicti.
R. Aurelius de Scyo, in Dominicâ quintâ
21. dicti.
R. Angelus à Petriolo Ord. Min. de Obser-
vantia, in Dominicâ sextâ 28. d.
R. Bartholomæus Pergulensis Ord. Min. in
Dom. ix. etenim in Domin. vii. & viii.
non sunt habitæ Conciones, sicut nec in
Dom. xi. xx. xxiv. xxv. 19. Jul.
R. Alphonsus Salmeronus Jesuita, in festo
S. Jacobi, obiit Neap. die 13. Februarii
1585. 25. d.
R. Simon Florentinus in Dominicâ x. 26. d.
R. Episcopus Veglenfis, in festo S. Domini-
ci 5. Aug.
R. Laurentius Venetus in Dominicâ xii.
9. dicti.
R. P. Martyr Vincentinus Ord. Præd. in
Dom. xiii. 16. d.
R. Bonifacius Ragusinus Ordin. Min. de Ob-
servan. in Dom. xiv. 23. d.
R. Episcopus Segobricensis, in festo S. Aug.
28. dicti.
R. Lainez Generalis Jesuitarum in Dom. xv.
30. dicti.
R. M. Antonius de Lugo Ord. Min. in Do-
minicâ xvi. 6. Sept.
R. Angelus Venetus Ord. S. Augustini, in
Dom. xvii. 13. d.
R. Theodorus Mantuanus in Domin. xviii.
20. dicti.
R. Stephanus Aretinus in Dominica xix. 28. d.
R. Petrus Fontidonius in festo S. Hieronymi
30. dicti.
R. Archiepiscopus Panormitanus in festo
S. Franc. 4. Oct.
R. Aurelius à Corinaldo Ordin. S. Aug. in
Dom. xxi. 11. d.
R. Hier. Pistoriensis Ord. Capucinarum in
Dom. xxii. 18. d.
R. Cherubinus à Cassia Ord. S. Aug. deindè
Episc. Telesii, in Dominicâ xxiii. 25. d.
R. Vincentius Messanenensis Ord. Minor. Ob-
servan. in Octava Sanctorum omnium
8. Nov.
R. Antonius de Mondulfo Ord. S. Aug. in
Dom. xxvi. 15. d.
R. Francischinus Vifdom. Ferrariensis, Ord.
Min. in Dominica xxvii. & ultima
22. dicti.

ANNO MDLXIII.

- R. Stephanus Bonucius Ord. Servorum in
Dom. Pass. 28. Mart.
R. Anton. Democares Gallus in die Parasce-
ves 9. Apr.
R. Basilius Pifanus Dominicanus in Domini-
ca iv. post Pascha 2. Maji.
R. Alphonsus Salmeronus Jesuita in Dom. v.
9. dicti.

R. An-

- R. Andreas Mandula Ord. Min. in Dom. vi. 16. dicti.
- R. Jacobus à Paidà Lusitanus in die Ascens. 20. dicti.
- R. Ægidius Volaterranus Ord. S. Aug. in Dom. vii. 27. d.
- R. Ludovicus Joannes Villetta in die Pentecostes, hac die Missam celebravit Patriarcha Venetiarum 30. d.
- R. Oron Scipius Hisp. in Dom. Trinitatis 6. Jun.
- R. Paulus Ferrariensis Min. Obscr. in Dom. ii. post Pent. 13. d.
- R. Desiderius de S. Martino Camelita. in Dom. iv. 27. d.
- R. Villalpanus Hisp. in die SS. Apost. Petri, & Pauli 29. d.
- R. Joan. Baptist. Cremonensis in Domin. vi. 11. Jul.
- R. Episcopus Aliphanus in Sess. 7. de Ordine habuit Orationem, & Missam celebravit Episc. Parisiensis 15. d.
- Et idem Episcopus 18. Julii habuit concionem Hispanicè 18. d.
- R. Jo. Faventinus Ord. Min. in Dom. ix. habuit Conc. 1. Aug.
- R. Episc. Lancian. Dominicanus habuit concionem in die S. Dominici 5. d.
- R. Simon Patavus Ord. S. Aug. habuit conc. in Dom. x. 8. d.
- R. Steph. Facinus Carmelita habuit concionem in die Assumpt. in Dom. xi. 15. d.
- R. And. de S. Bernardo Servita habuit conc. Dom. xii. 22. d.
- R. Desiderius Veron. Dominicanus in Dom. xiii. 29. d.
- R. Joan. Franciscus Vincentinus Minorum, Obscr. habuit concionem in Dom. xiv. 5. Sept.
- R. Franciscinus Vifdom. Ord. Min. habuit concionem in die Nativitatis B. Virgin. 8. dicti.
- R. Qui supra in Dom. xv. habuit concionem 12. dicti.
- R. And. Volaterranus Ord. S. Aug. hab. conc. Dom. xvi. 19. d.
- R. Lucretius Afolanus Carmel. hab. conc. Dom. xvii. 26. d.
- R. Hieron. Pat. Servita habuit concionem Dom. xviii. 3. Oct.
- R. Franciscinus Vifdom. Ord. Min. habuit concionem in die S. Francisci 4. d.
- R. Bonifacius Mantuanus Ord. Prædic. habuit concionem in Dom. xix. 10. d.
- R. Joan. Ant. Bosetus Min. Obscr. hab. conc. Dom. xx. 17. d.
- R. Franciscinus Vifdom. Ord. Min. hab. conc. Dom. xxi. 24. d.
- R. Petrus Sumel Hisp. habuit orationem in die Omn. Sanct., & Missam celebravit Episcopus Lucerinus 1. Nov.
- R. Hier. Venetus Carmelita habuit conc. Dom. xxii. 7. d.
- R. Episcopus Atrebatensis in Sess. 8. de Matrimonio habuit orationem, & Missam, celebravit R. Episcopus Trivisanus 11. d.
- R. Alexander Scandianus Servita hab. conc. Dom. xxiii. 14. d.
- R. Don Alphonsus Salmeronus Jesuita habuit conc. in die Præsent. B. Virg. 21. d.
- R. Franciscus Forerius Dominicanus habuit orationem in Dom. 1. Adven. & hic fuit Secretarius Congregationis Indicis librorum prohibitorum: hac in Dom. Missam, celebravit Episcopus Nemausensis 28. d.
- Missam celebravit Episcopus Sulmonensis, & die sequenti fuit continuata sessio, & Missam celebravit Episcopus Catinensium Neapolitanus 3. Dec.
- Episcopus Nazianzenus, & coadjutor Famagustanus habuit orationem: & Dei gratiâ impositus est finis Sacro Concilio Tridentino.
- Hæc de iis, qui in Concilio Tridentino Orationes, & Conciones habuerunt, ex Cathalogo jussu Cardinalis Seripandi Legati collecto, cui accesserunt qui post ejusdem Legati obitum orandi, & concionandi munere in eodem Concilio functi sunt: ex quibus, ut dictum est, postremam Orationem, in qua summam omnia, quæ in eodem Concilio definita sunt, quæque ad piè credendum, & ad benè vivendum pertinent, habuit 4. die Decembris 1563. Hieronymus Ragazonus Venetus Episcopus Nazianzenus, & coadjutor Famagustanus. Nomina verò, cognomina, patrias, ac dignitates Prælatorum, omnium, Oratorum, ac Theologorum, qui ad hanc Synodum convenerunt, videre licet ex Concilio Tridentino Venetiis in Officina Ziletti impresso, in quo Cathalogus oratorum, & concionatorum desideratur.
- Quæ autem in depicto Concilio cernuntur Inscriptiones, duæ sunt: quarum una ad dextram: altera ad lævam in hanc leguntur verborum formam:
- PAULO III. JULIO III. PIO IV. PONTIFICIBUS
LUTHERANI, ET ALII HÆRETICI
DAMNANTUR.
CLERI, POPULIQUE DISCIPLINA AD PRISTINOS
MORES RESTITUITUR.

BIBLIOTHECÆ CAMERIS

QUAS SECRETIORES VOCANT.

AMERÆ, quas secretiores vocant, in selectiorum codicum usum concinnatę infra deambulatorium illud celeberrimum, quod *Galariam* vulgò appellant, Bibliothecæ ampliori annexæ duæ sunt: quarum

fornices stemmatis gentilitiis Sixti V. & Ecclesiæ insignibus, variarumque rerum Symbolis, aligerisque puerulis, idque genus aliis ornamentis, Inscriptionibusque varia ejusdem Pontificis gesta exprimentibus insigniti cernuntur, sicut quæq; suo loco infra videre est.

DE SEX INSCRIPTIONIBUS,

Quæ in fornice leguntur.

DE INSCRIPTIONE I.

Inscriptio, quæ primam cameram ingreditur, & fornicem intuenti, primò sese offert, reformationem admores, necnon ad ritus Ecclesiæ antiquioris, sive ad Ecclesiæ dignitatis functiones pertinentes breuiter comprehendit in hanc verborum formulam.

ECCLESIAM PRISTINO SUO SPLENDORI
RESTITUIT.

DE INSCRIPTIONE II.

Altera, quæ sequitur Inscriptio grandem pecuniæ summam Sixti V. parsimonia, frugalitateque pontificiâ ceterisque laudabilibus industriis comparatam, & in Arcem Sancti Angeli repositam patefacit: ad quinque enim decies centena nummum aureorum millia ad hanc usque diem, Quinto, scilicet, sui Pontificatus anno omnium admiratione congestit, & tamquam sacrum Ecclesiæ Romanæ peculium dicto in loco sepeluit, ita verò, ut nullo umquam tempore nisi in quibusdam præscriptis casibus, certaque deluper servatâ formâ depromi queant, ut in diplomate ad hanc rem pertinente videre est. Inscriptio legitur hisce verbis.

GRANDEM PECUNIAM IN ECCLESIAE AERARIUM RETULIT.

DE INSCRIPTIONE III.

Tertia Inscriptio, Typographiam Vaticanam ab eodem Pontifice institutam, ad Sanctorum Patrum opera restituendam,

catholicamque disciplinam toto terrarum orbe propagandam præferre videtur in hanc verborum formam.

SANCTORUM PATRUM MONUMENTA TYPIS
FIDELITER EXCUDENDA MANDAVIT.

DE INSCRIPTIONE IV.

Quarta, quæ sequitur, Inscriptio ingentem indicat curam, & verè Pontificiam, quam Sixtus V. toto suscepit conatu pro Bibliis Vulgatæ editionis emendandis, & imprimendis juxtâ Concilii Tridentini præscriptum. Qua in re præstândâ tot, ac tantos die noctuque perpassus est labores, quantos unquam verbis explicare nemo posse, ut mihi persuadeo, qui hujus generis labores re ipsâ videns non semel tamquam oculatus testis obstupui. Universa enim Biblia, antequam prælo committerentur, ad verbum perlegit, etiam si quotidie in omnes totius Christiani orbis curas, & gravissimas quidem totus incumberet, & in dies singulos, res sanè pias, & heroicas, ac Pontifice dignas produceret. Sacrosancam igitur paginam perlegit universam, & emendavit, atque ita, ut omnes sacri Codices, juxta ejusdem Concilii Decretum, cum omnibus suis partibus legantur, prout in Ecclesiâ Catholica legi consueverunt, & in veteri vulgatâ Latinâ editione habentur. Nec eo contentus, universa item Biblia sic emendata, & recenter impressa de integro perlegit, ut omnia fideliter recognita in lucem prodirent. Quam rem Inscriptio, quæ infra legitur, apertis hisce verbis breviter patefacit.

Sext. 4.

Sext. 4.

SACRAM PAGINAM EX CONCILII TRIDENTINI
PRÆSCRIPTO, QUAM EMENDATISSIMAM
DIVULGARI MANDAVIT.

DE INSCRIPTIONE V.

Quinta Inscriptio, Lauretani oppidi ex provinciâ Piceni, in ciuitatem sublimationem, eiusque Collegiatæ Ecclesiæ in Cathedralē, & Episcopalem Ecclesiam erectionem paucis complectitur verbis: Nam Sixtus V. Anno incarnationis Dominicæ 1585. 16. Kal. Aprilis, anno sui Pontificatus primo, Apostolicæ potestatis plenitudine ad Fidei orthodoxę exaltationem, necnon ad fidelium Christi profectum, hujusmodi favoribus dictum oppidum cohonestavit, ob sacrum domicilium illud, ac toto terrarum orbe celeberrimum, divinis mysteriis consecratum, Angelorumque misterio illuc

Ex Bullario
Sixti V. Diplom. 34.

tran-

Ex Bullario
Sixti V. Di-
plom. 33. & in
aliis.

translatum, deinde a Christi fidelibus ex omnibus mundi partibus devotionis, & peregrinationis causa visitatum, ac tot tantisque miraculis illustratum, in quo beata Maria, semper Virgo nata fuit, & ibidem ab Angelo salutata Salvatorem mundi Spiritu Sancto concepit. Huic autem Cathedrali, & Episcopali Ecclesiae, Archipresbyteratu etiam, ceterisque dignitatibus, & emolumentis insignita duo scutorum millia pro dote summus Pontifex concessit, ac pro dioecesi civitatem Recanatensem, (quae tamen civitatis nomen, titulum, & privilegia non amisit) Castrum item Ficardi, & Sanctae Mariae in Cassiano, & Montisluponi, dictorumque territoria assignavit: Jus verò patronatus ad praesentandum Archipresbyterum, quotiescumque occasio sese offert, familiae suae Perrettæ reservavit, & concessit.

Decrevit interea idem Sixtus, ad majorem loci amplitudinem, insignioremque Civitatis formam, ut Civitas ipsa Lauretana muris cingeretur, & singula quaeque Piceni Communitas domum sibi in ea construeret. Id quod executioni mandatur. Inscriptio autem, quae infra legitur, hujus Civitatis sublimationem, & Ecclesiae Cathedralis erectionem explicat hisce verbis:

LAURETUM MOENIBUS CINXIT, CIVITATIS
JURE, ET EPISCOPALI DIGNITATE
DONAVIT.

In quarum item rerum testimonium ad frontispicium dictae Ecclesiae Lauretanae, quae

sequuntur Inscriptiones marmore incisae in hanc verborum hinc inde leguntur formam:

SIXTUS V. PONT. MAX. PICENUS
ECCLESIAM HANC EX COLLEGIATA
CATHEDRALEM CONSTITUIT
MDLXXXVI. PONT. I.

SIXTUS V. PONT. MAX. PICENUS
LAURETUM OPPIDUM EPISCOPALI
DIGNITATE ORNATUM
CIVITATIS JURE DONAVIT
MDLXXXVI. PONT. I.

DE INSCRIPTIONE VI.

Sexta, & postrema fornicis Inscriptio breviter comprehendit accessionem Breviario Romano factam ex ejusdem Sixti V. praeepto propria enim sanctorum aliquot officia instituta sunt, hoc est, S. Francisci de Paula, S. Petri Martyris Ord. Praedic. S. Antonii de Padua, S. Nicolai de Tolentino Ord. Eremitarum, S. Augustini, & SS. Januarii, & sociorum, necnon S. Didaci, quem in sanctorum numerum retulit, ab omnibus Ecclesiasticis, statutis diebus recitanda mandavit: Inscriptio hanc rem aperte docens haec est.

BREVIARIUM ROMANUM PROPRIIS
SANCTORUM ALIQUOT
OFFICIIS AUXILII.

DE EMBLEMATIS, ET HISTORIIS,

*Necnon Inscriptionibus, quae ad parietes
Bibliothecae secretioris conspiciuntur.*

EMBLEMA I.

De S. Bonaventura ad Doctoratum sublimato.

Ad parietes, & ad cujuscunque fenestras fornicem secretioris Bibliothecae hinc inde varia Emblemata, variae historiae, variaeque Inscriptiones cernuntur: quorum omnium pars Sixti V. res gestas, altera

verò praecipuorum Sacrosanctae Ecclesiae Doctorum tam Graecorum, quam etiam Latinorum insigniora quaedam acta repraesentant. Primam secretioris Bibliothecae cameram ingredienti à tergo introitus actio illa sese offert, qua Sixtus V. Romae in Basilicâ SS. Duodecim Apostolorum sollemni

pompâ praesentibus Cardinalibus, & aliis Ecclesiae Praelatis S. Bonaventuram Ordin. Min. Card. & Episcopum Altan. in praecipuos, & primarios Ecclesiae Doctores retulit, atque inibi S. Bonaventurae Collegium instituit: ex cujus libris, & commentariis sacra Theologia publice explicatur. Inscriptio in hanc legitur verborum formam:

*Dum Bonaventura eximios numerabitur
inter.*

*Doctores jussu maxime Sixte tuo,
Tu quoque Pontifices inter numerabere pri-
mos:*

*Quis scit an, & major fama futura tibi?
Tu facis, hic scripsit: tua grandia facta
manebunt.*

Ut Bonaventurae grandia scripta manent.

Hac

Hac in Inscriptione Blancus Sixtum V. cum Sancto Bonaventura studet conferre per apostrophem ad ipsum Pontificem Maximum dicens, Sixtum V. in præcipuos, & primarios Pontifices (quod ad gesta eorum pertinet) adscriptum iri, dum S. Bonaventuram inter præcipuos, & primarios Ecclesiæ Doctores annumerandum decernit: immò dum amborum præstantiam, scriptorum, scilicet, factorumque vim ac difficultatem ponderare videtur, Sixti V. maiorem futuram esse famam autumat, inquit *bunc facere, scripsisse illum*: quamvis enim illius grandia sint scripta, hujus tamen grandia esse facta ait, quin, & illis majora innuit, si præclara ipsius Pontificis gesta (iis tamen omisissis, quæ pertinent ad sanctitatis rationem, pontificiamque potestatem, qua major in terris nulla est) diligenter spectentur. Hæc de Inscriptione: nunc reliquum est, ut ceteras Inscriptiones solutâ oratione confectas, necnon Emblemata distichis explicata exponamus.

DE SANCTO AMBROSIO ECCLESIAE DOCTORE.

AD dextram primæ cameræ, quam secretiorem appellant, suprâ coronam, ad fornicem Sanctus Ambrosius Episcopus Mediolanensis Ambrosii Civis Romani filius, tamquam Ecclesiæ Doctor scribendi actu cernitur. Infra verò coronam ad parietem representatur actio illa, cum Theodosium Imp. propter eadem Thessalonicae perpetratam, ingressu Ecclesiæ prohibuit. Cui cum ille, David, quoque Regem adulterum, & homicidam fuisse, dixisset, respondit Ambrosius: *Qui secutus es errantem, sequere penitentem*. Hinc Theodosius publicam sibi ab Ambrosio impositam penitentiam submisso animo egit. Sanctus item Ambrosius Maximum, qui Gratianum Imp. occiderat, penitentiam agere recusantem à fidelium communione, tamquam legatus, amovit. Hic denique Catholicam Fidem, & Ecclesiasticam disciplinam acerrimè defendens multos Arianos, aliosque hæreticos ad Fidei veritatem convertit, & clarissimum Ecclesiæ lumen, malleumque hæreticorum S. Augustinum Jesu Christo peperit. Inscriptio autem, quæ infrâ legitur, historiam Theodosii Imperatoris superius enarratam complectitur hisce verbis:

S. AMBROSIIUS THEODOSIUM IMP. PROPTER
CÆDEM
THESSALONICÆ FACTAM ECCLESIAE LIMINE
PROHIBUIT.

EMBLEMA II.

De Paludum Pontinarum exsiccatione.

AD eandem cameræ partem suprâ fenestram primæ coronam, siccatio paludum pontinarum illa, præclarum, scilicet, opus, undequaque laudandum, representatur, hoc

est, ingens planities, juxta quam videtur, est Tarracina portum, & oppidum ipsum in paludes pronum suprâ Mare in edito asperri-
moque loco situm. De paludibus hisce, ex quibus longitudine ad viginti, latitudine verò ad septem milliaria factus est Ager, nihil est quod verba hoc loco faciam: de iis enim satis à me dictum esse reor, in Emblemate III. de Annonâ Urbi, & Italiæ subministrata. Inscriptio, quæ ad Emblemata, de quo hic agitur, pertinet, infrâ coronam ad fenestrâ fornicem in hanc legitur verborum formam:

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

*Pontinas Sixtus potuit siccare paludes.
Fontibus ut potuit sicca rigare loca.*

Eleganter, & ingeniosè quidem hoc disticho Blancus, inscriptionis auctor, paludum Pontinarum siccationem, aliorumque locorum irrigationem per illam verborum antithesim mirâ carminis facilitate, & felicitate comprehendit, ac si dicere voluisset, Sixtum V. eadem providentiâ, & prudentiâ, ac pietate, animique ingenuitate, ac magnificentiâ, Pontificiâque liberalitate paludes, exsiccare potuisse: quibus virtutibus sanè omnibus Quirinalem, & Exquilinum colles, ceteraque loca aquæ, naturâ reluctante, rigavit, quin amplissimis ditavit fontibus. Utrumque enim, siccatio, scilicet, & rigatio, providentiam, & prudentiam, ac pietatem, animi ingenuitatem, ac magnificentiam, Pontificiamque denique liberalitatem præferre cernitur. De paludibus autem exsiccatis, & collibus irrigatis Emblemata nupè citatum videre est. De hac item re ingeniosum Epigramma judicatum est illud, quod in aulâ Sancti Joannis in Laterano ab eodem Blanco editum in hanc verborum legitur formam:

Emblema 79

*Cynthius ut Sixtum vidit siccare paludes
Pallenti tales misit ab ore sonos:
Sol suus est terris: quid ego mea lumina fundam?
Nam mihi nec licuit quod tibi Sixto licet.*

Hoc Epigrammate lusu poetico Blancus, Solem ipsum ab altero Sole, idest Sixto V. superatum fuisse ingeniosè commentatus est, dicens, peculiarem in terris esse, Solem, qui siccare illud potuit, quod sibi non licuisse fatetur.

DE S. HIERONYMO, ET S. THOMA

ECCLESIAE DOCTORIBUS.

INter primam, & secundam fenestram S. Hieronymus, & S. Thomas Ecclesiæ Doctores ad cameræ fornicem depicti conspiciuntur: infrâ verò coronam ad parietem nonnulla notatu digna, & ad studiorum rationem pertinentia representantur.

D E

DE S. HIERONYMO.

EX alterâ hujus interfenestrii parte Sanctus Hieronymus repræsentatur, quando juvenilem agens ætatem, prophanorum lectionibus nimirum addictus morbo, ac verberibus ministerio angelico fuit cruciatus. Hieronymus enim, ut ipse fatetur, lecturus Tullium, jejunabat: post noctium crebras vigiliis, post lacrymas, quas sibi præteritorum recordatio peccatorum ex imis visceribus eruebat, Plautum sumebat in manus: si quando in semetipsum reversus Prophetas legere cœpisset, sermo tamquam incultus sibi horrebat: & quia cæcis oculis, lumen non videbat, non oculorum putabat culpam esse, sed solis. Hinc, Deo jubente, in tam gravem incidit febrem, ut moribundus videretur, cum subito raptus in spiritu, ad Tribunal Judicis pertrahitur, & interrogatus de conditione, *Christianum se esse* respondit. Et ille, qui præsidebat, *Mentiris*, ait, *Ciceronianus es, non Christianus*: verberandumque ipsum tradidit, deinde eorum, qui astabant, precibus, veniam adolescentiæ, errorique locum pœnitentiæ tribuens, eundem verberibus cæsum, ac de prophanis codicibus tempus in posterum non legendis dejerantem, dimisit.

Hæc ex S. Hieronymi epistolâ ad Eustochium de custodiâ virginitatis, & ferè ad verbum. Quæ omnia hîc præscriptis verbis affirmat dicens: *Nec verò sopor ille fuerat, aut vana somnia, quibus sæpe deludimur: testis est tribunal illud, antè quod jacui: testis, judicium triste, quod timui: ita mihi nunquam contingat in talem incidere quæstionem. Liventes fateor habuisse scapulas, plagas sensisse post somnum, & tanta de hinc studio divina legisse, quanto non ante mortalia.* Hæc Hieronymus ad verbum. Inscriptio hanc historiam breviter complectens in hanc legitur verborum formam:

S. HIERONYMUS AB ANGELO PER SOMNUM
VERBERIBUS CÆSUS A CICERONIANA
LECTIONE DETERRETUR.

DE S. THOMA AQUINATE.

EX alterâ ejusdem interfenestrii parte Sanctus Thomas, Doctor Angelicus suprâ cameræ coronam sinistra manu Ecclesiam gestans, dextrâ verò, qua scripsit, magnum luminis splendorem in eam ipsam Ecclesiam immittens cernitur, eâ fortasse ratione, qua splendidissimum Ecclesiæ lumen esse creditur ob suam ipsius Angelicam doctrinam, qua universum Christianum orbem illustravit. Hic enim in omni scientiarum genere optimè versatus doctissima edidit scripta, & permulta quidè, ut omnes norunt: scribendi autem, resque difficiles explicandi facilitate adeò excelluit, ut hanc ob causam Doctoris Angelici nomen non immeritò sit adeptus. Hinc Neapoli cum ad Imaginem Crucifixi vehementius oraret (numquam enim lectioni, aut scriptioni absque præviâ

oratione operam dedit) hanc vocem audiuit: *Bene scripsisti de me Thomas*, sicut quæ infra legitur, docet Inscriptio:

SANCTI THOMÆ DE CHRISTO SCRIPTA
A CHRISTO CRUCIFIXO
PROBANTUR.

EMBLEMA III.

*De unionè Christianæ Reipublicæ à Sixto V.
Pont. Max. conservatâ.*

AD eandem cameræ dextram suprâ fenestrâ secundæ coronam Christianorum Principum concordia à pictore repræsentatur per varias animalium species, adumbrata. Leo enim intrâ Navim, seu Cymbam stare conspicitur suprâ Mare, hinc inde ad littus variis animalibus consistentibus.

Navis, sive Cymba Ecclesiam, Leo Sixtum Quintum repræsentat: & est ad ipsius stemmata gentilitia allusio manifesta.

Variae illæ animalium species hinc inde consistentes nonnisi Christianæ Reipublicæ Principes, Imperatorem, scilicet, Reges, ac Duces, eorundemque insignia, sive commentitia quædam ad aliquid innuendum præferunt. Quod quidè Emblemata curam Sixti V. non modicam indicat pro Christianorum Principum pace ineundâ, & concordia conservandâ, sicut ex duabus præsertim Legationibus Poloniæ, & Galliæ latè patet. Qua in re præstandâ idem Pontifex mirificam prudentiam, ac sapientiam cunctis in rebus conficiendis declaratam patefecit: selectissimos enim Patres ad legationes tanti ponderis obeundas, delegatosque Præsules Viros ingenio, solertiâ, eruditione, atque usu rerum præstantes elegit. Nam pro Regni Poloniæ pace, ac tranquillitate, Sigismundo III. Rege, Hippolytum Aldobrandinum Florentinum, S. R. E. Cardinalem, & summum Pœnitentiarium, Legatum à latere in Sarmatiam misit: Præsules autem fuerunt Laurentius Blanchettus Bononiensis, Rotæ Auditor. Joannes Tolosanus Collensis, utriusque Signaturæ Referendarius. Andreas Grandius Romanus, Signaturæ Justitiæ Referendarius. Michael Mercatus Miniatenus Protonotarius Apostolicus, & Sanctissimi D. N. Sixti V. familiaris.

Ad totius Christianæ Reipublicæ tranquillitatem, Fidei Catholicæ, ac Nobilissimi Regni Franciæ conservationem, Henrico III. Rege interfecto, Henricum Cardinalem Caetanum Romanum, & Sanctæ R. E. Camerarium, Legatum itè à latere in Galliam misit: cujus Præsules aliique viri sunt hi: Camillus Caetanus Patriarcha Alexandrinus, & Legati frater. Dominicus Grimaldus Ganuensis, Archiepiscopus Avenionensis. Alexander Canisianus Florentinus, Archiepiscopus Aquæ Sextiensis. Philippus Sega Bononiensis, Episcopus Placentinus. Marcus Antonius Mocenicus Episcopus Cenetensis, F. Franciscus Panicalola, Me.

Anno Dom.
1588. mense
Majo.

Anno Dom.
1589. mense
Septemb.

Epist. 12. ad
Eustochium
cap. 1.

Epist. 22. cap. 1.

Mediolanensis, Episcopus Astenfis. Laurentius Blanchettus Bononiensis, Rotæ Auditor. Joan. Antonius Caracciolus Neapolitanus, & Guillelmus Blancus Albiensis, Natione Gallus, Protonotarii Apostolici, & intimi Sanctissimi D. N. Sixti V. Cubilarij. Hieronymus Comes de Porcia Protonotarius Apostolicus. Robertus Bellarminus ex Societate Jesu Theologus insignis. Inscriptio ad unionem pertinens hæc est:

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

*Mutua disjuncti coeunt in fœdera Reges,
Et Sixti auspiciis Pax stabilita viget.*

DE SANCTO JOANNE

CHRYSOSTOMO,

ET DE S. CYRILLO.

DE S. JOANNE CHRISOSTOMO.

AD hanc eandem Camerae partem, atque item supra coronam S. Jo: Chrysostomus, & S. Cyrillus depicti cernuntur. In alterâ interfestrestrii parte cernitur S. Joannis Antiocheni cognomento Chrysostomi ob aureum eloquentiæ flumen historia: qui cum esset Episcopus Constantinopolitanæ Ecclesiæ, pravos mores, nobiliorumque hominum vivendi licentiam objurgans, & ad Chalcedonensem conventum non legitime ab Episcopis aliquot coactum ire recusans, in exilium, Eudoxiâ in primis nitente, eiicitur: sed paucis post diebus ob id seditione Populi factâ, quin admirabili Civitatis plausu ab exilio revocatur: verum pastoralis munere fungi non desistens, ob pessimorum hominum conspirationem iterum exulare cogitur, bonis omnibus reclamantibus, & hoc factum lugentibus. Concilio autem Romæ habito, Innocentii Primi Pont. Max. decreto tandem restituitur: qui cum per Armeniam duceretur, S. Basiliscus Martyr, in cujus Templo antea oraverat, noctu sic eum affatus est: *Joannes frater, crastinus dies nos loco conjunget.* Quare postridie, sumpto Eucharistiæ Sacramento, ex hac luce decessit: in cujus obitu, ingens Constantinopoli cecidit grando, & quarto post die Augusta vitam cum morte commutavit. Inscriptio autem, quæ infra legitur, Sancti Joannis Chrysostomi exilium, prævisamque mortem comprehendit in hanc verborum formam:

S. JO: CHRISOSTOMUS BIS IN EXILIUM
PULSUS, TANDEM A S. BASILISCO
MARTYRE PER SOMNIUM
ADMONITUS IN DOMINO
REQUIEVIT.

In alterâ interfestrestrii parte S. Cyrillus conspicitur dum philosophum rationibus convictum, atque humi prostratum proterit, &
Ang. Rocca Oper. Tom. II.

conculcat, ut Inscriptio ipsa hunc in modum docet:

S. CYRILLUS DEVICTUM PHILOSOPHUM
PROTERIT, ET CONCULCAT.

DE S. HIERONYMO,

ET S. JO: DAMASCENO.

DE S. HIERONYMO.

AD tertiam Camerae fenestram, supra coronam, Templum S. Hieronymi Illyricorum Sixti V. impensis a fundamentis constructum representatur: cui etiam Ecclesiæ, Illyricorum Nationi hospitium, sive Xenodochium destinatum, extat adnexum. Vetusstâ autem Aediculâ (cujus erat Titularis F. Felix Cardinalis Montaltus, nunc Sixtus V. Pont. Max.) solo æquatâ, in ampliorem postea, insignioremque formam redacta est. Quam rem Inscriptio in hujus Templi frontispicio lapide incisâ explicat hisce verbis:

Supra fenestram:

SANCTO HIERONYMO DICATUM.

Infra:

SIXTUS V. P. M. ORD. MIN.
TEMPLUM A FUNDAMENTIS EREXIT
PONT. SUI ANNO IV.
SAL. M. D. LXXXVIII.

In interioris Ecclesiæ frontispicio:

*Sixte opus hoc, munusque tuum est, tibi plaude
ab astris
Illyricus toto notus in orbe senex.*

Blancus autem hujusce operis pietatem insignem perpendens ait, domum Sixto V. in cælis a Deo parari, dum ipse Sixtus Sancto Hieronymo Templum in terris fruit, ut Inscriptio, quæ infra legitur, aperte docet hunc in modum:

*Dû tibi Templo locat supplex, Hieronyme, Sixtus,
Huic parat in Cælis aurea tecta Deus.*

Cælum hoc loco Inscriptionis Auctor aurea appellat tecta more poetico, alludens ad colorem stellarum, quæ aureo colori quodam modo comparantur. Vel dixit: aurea tecta, ut per aurum, quod omnibus metallis est pretiosius, locum illum, in quo justorum animæ perpetuâ beatitudine perfruuntur, more humano indicet pretiosum, & electis plenum, qui instar auri in fornace probati sunt.

Sap. 36

DE S. JO: DAMASCENO.

AD eandem Camerae partem postremo loco supra coronam in fornice ipso cernitur S. Joannes Damascenus: infra verò historia de manu ejus abscissâ representatur. Damascenus enim cum a consiliis Saraceno-

Joan. Patriarcha Hierosolymitanus in vita Damasceni.

A 2

rum

rum Ducis esset, scripsit libellos epistolares ad familiares suos pro venerandarum imaginum honore, doctè ac sapienter, demonstrans necessariam divinarum effigiarum esse adorationem, contrà Leonem Isauricum Imperatorem, qui leonem rapientem, ac rugientem agebat, dum sacras imagines exurendas, ipsarumque cultores interficiendos curabat. Quare Isauricus pietatem Damasceni agrè ferens, suamque impietatem tueri cupiens, characterem Damasceni in scribendo, ejusdemque stylum in dictando a notariis imitari studuit: deinde characterum Damasceni imitatione literas, mentito Damasceni nomine, ad se missas de falsâ Civitatis Saracenorum proditiōe pollicendâ effingendas dolosè curavit: easque ad Barbarum illum Damasci Principem misit, alteris item ad eum missis, rem effictam, & fraudulenter inventam pro verâ exponens Leo hac in re non leonem apertè irascentem, sed draconem occultè insidiantem imitatus fuit. Quare Barbarus huic impiæ falsitati fide præstita, dextram Joanni Damasceno abscindi præcepit, Damascenus autem ubi primùm absectam sibi manum vidit, suum ingressus est cubiculum: in quo ad Imaginem Genitricis Dei provolutus inter preces, ac lacrymas somno correptus fuit: experrectus autem dextram amputatam divinitus sibi restitutam, lineolâ tamen amputationis quadam insignitam reperit. Hæc ex Joanne Patriarchâ Hierosolymitano. Quare infra leguntur hæc verba:

In vitâ Joann.
Damasceni.

S. DAMASCENO FALSE ACCUSATO, ABSCISA
A PRINCIPE MANUS, DIVINITUS
RESTITUITUR.

Hæc de dextrâ primæ cameræ parte:
nunc reliquum est ut ad lævam accedamus.

DE S. GREGORIO MAGNO

PONTIFICE,

ET ECCLESIAE DOCTORE.

AD lævam primæ Cameræ, primo loco S. Gregorius Magnus Pont. Max. supra coronam in ipso fornice depictus conspicitur: infra verò de ejusdem Moraliū inventionē miraculū repræsentatur. Tagio enim Cæsaraugustanus Episcopus, ut exordium ab ovo, sicut adagio fertur, præteream, ab Hispaniæ Rege Romam ad Pontificem missus pro dictis Moralibus in Apostolicæ Sedis archivo conquirendis, cū negotium differri cerneret, impetravit, ut sibi in Ecclesiâ S. Petri per Summum Pontificem pernoctare semel liceret. Quare eā in Basilicâ Episcopus ipse dum intempestâ nocte orationi vacabat, ecce sacras ædes immenso lumine divinitus completas, ingentemque Summorum Pontificum, necnon Episcoporum cœtum lustrationem, seu supplicationem insignem repræsentantem, & ad altare S. Petri adeuntem,

eique honorem præstantem: in quo sanctorum virorum cœtu erat B. Gregorius, qui Episcopum Tagionem allocutus, suos libros Morales in recondito quodam scrinio sub Altari asservatos, ultrò citròque habito sermone, ostendit. Quare Inscriptio hujusmodi inventionem complectitur hunc in modum:

S. GREGORII MORALIA A TAGIONE EPISCOPO
CÆSARAUGUSTANO IN ECCLESIA
S. PETRI DIVINITUS
REPERIUNTUR,

EMBLEMA I.

De aquis ad Centumcellas adductis.

AD lævam item primæ Cameræ, quam secretiorem dicunt, *Civitas vetus* (sic præfens in tempus vocitatur, olim *Centumcellæ*) Arx, scilicet, munitissima Mari Mediterraneo adjacens, ejusque Portus repræsentantur. Hic autem locus nomen sumpsit a civitate illa, olim a Saracenis diruta, quam multi *Centumcellas*, ob centum cellas ab Hadriano Imperat. pro causis dicendis ibi constructas, vocitarunt: alii verò eundem locum *ΠΥΡΡΟΣ* nominarunt: & *Cincellum* etiam hodiè appellant. Hæc loca ob aquas dulces, quæ ibi ob miram earundem inopiam desiderabantur, & a Sixto V. per longos aquaductus abundantissime illuc adductæ fuerunt, supra fenestræ primæ coronam repræsentantur. Infra verò Inscriptio legitur hinc verbis:

*Urbs vicina Mari mediis stiebat in undis,
Nunc dulces Sixti munere potat aquas.*

Mirum profectò est, quantà carminis facilitate, Latinæque linguæ puritate ingenii sui acumen patefaciat Blancus. Hic enim priorī versu aquarum inopiam, posteriore copiam venustè & artificiosè quidē comprehendit; ubique tamen ingenii sui dulcem, eandemque copiosam venam, atque uberimum doctrinæ fontem aperit, alludens, ni fallor, ad illam Tantali fabulam: quem fabulantur poetæ in sui sceleris vindictam ad inferos detrusum perpetuâ fame & siti torqueri, Eridani fluvii aquis ori, & pomis capiti ejus imminentibus, sed captationem fugientibus. Id quod Horatius in lib. serm. apertè docuit, & in avaros perpulchrè traastulisse visus est, dicens:

*Tantalus à labris sitiens fugientia captat
Flumina. Quid ridet? mutato nomine de te
Fabula narratur.*

Ovidius item:

*Querit aquas in aquis, & poma fugientia captat
Tantalus: hoc illi garrula lingua dedit.*

Quare Inscriptiois Auctor, ad locutionem Horatianam & Ovidianam alludens, ex primo versu, ait Urbem illam maritimam, aquis salis affluentem, dulcibus verò carentem, in mediis ferè aquis olim sitiisse: nunc verò Pontificis munere, hoc est, munificentia Sixtiana, nunquàm satis laudata, dulces potare

Horat. lib. 1.
1. Serm. 1.
Sat. 1.

Ovid. in Elog

tare aquas. Quam rem mirâ carminis facilitate, & felicitate, ut solet omnia, paucis verbis festivè complexus est.

De hac item re Blancus aliud edidit Epigramma, quod in aulâ S. Joannis in Laterano legitur hisce verbis.

Undæ sunt liquidæ, solidum sed marmor habetur:

Marmor vi trahitur, spontè sed unda fluit.

Quid mirum est igitur ducat si fornice rivos,

Quando etiam Sixtus marmora vasta trahit?

Inscriptionis Auctor hisce versibus non solum in aquis ad Centumcellas, & ad Urbem adductis, verum etiam in ædificiis construendis difficultatem, ac duplicem Sixti V. laudem comprehendit, aquis & ingentibus quidè, faxis inter se collatis. Hæc hætenus, ut alia persequamur.

DE SANCTO AUGUSTINO

ECCLESIAE DOCTORE.

AD eandem Camerae partem in ipso fornice S. Pater Augustinus Ecclesiae Doctor, malleus hæreticorum, & Episcopus Hypo-nensis Pontificalibus vestibus & cucullo nigro indutus cernitur: infra verò coronam, actio illa repræsentatur, cum in Centumcellarum, vel Ostiæ Civitatis portu, in ipso, scilicet, maris, fluminisque confinio puerulum nucis putamine aquam è mari haurientem invenit, & ab hujusmodi incæpto desistendum esse dixit: cui puerulus respondit, illud fore sibi facilius, quàm eidem Augustino secretissimam, & ab ingenii humani perspicacitate, alienam sacratissimæ divinarum personarum Trinitatis, & Essentiæ unitatis Inquisitionem, atque investigationem esse affirmavit, ut Inscriptio, quæ infra legitur, hisce docet verbis:

PUERULUS NUCIS PUTAMINE AQUAM E MARI
HAURIENS SANCTUM AUGUSTINUM
A SANCTISSIMÆ TRINITATIS
INDAGATIONE DEHORTATUR.

DE S. THOMA AQUINATE, ET S. BONAVENTURA

ECCLESIAE DOCTORIBUS.

AD eandem Camerae, ejusdemque inter-fenestrii partem, S. Bonaventura Bal-neoregiensis, Cardinalis, & Episcopus Albanensis, necnon eximius Ecclesiae Doctor supra coronam in ipso fornice depictus cernitur: infra verò actio illa repræsentatur, quæ S. Thomas Aquinas, Ecclesiae item Doctor eundem Bonaventuram adivit salutandi gratiâ, eumque vitam S. Francisci scribentem, reperiens idem B. Thomas Sanctum adhuc viventem appellavit, dicens: *Sinamus Sanctum pro Sancto laborare*, ut apertè docet Inscriptio, quæ infra legitur hisce verbis:

S. THOMAS S. BONAVENTURAM PRO
S. FRANCISCO LABORARE SINIT.

Ang. Rocca Oper. Tom. II.

EMBLEMA II.

*De quinque decies centenis nummum
aurorum millibus in Arcem*

S. Angeli repositis.

AD alteram ejusdem partis Camerae fenestram supra coronam ærarium Pontificium repræsentatur per arcem quandam, seris occlusam, & Leonem desuper jacentem, atque Ecclesiae claves gestantem, necnon per Angelum tenentem in sublimi Tiarâ Pontificiam, quam *Regnum Mundi* appellant, hinc inde imaginibus, vel symbolis humi consistentibus, quæ Christianos Principes Ecclesiae Sanctæ Romanæ, Catholicæ, scilicet, fidei operam laturos, ut superius dictum est, repræsentant: Angelo item ad partem alteram clavem, & enssem gestante. Infra verò Inscriptio in hanc legitur verborum formam:

*Quæ fuit a parco congesta pecunia Sixto,
Turcæ erit exitium, præsidiumque Petri.*

Duo in omnibus humanis actibus potissimum inspicere debent, modus, scilicet, agendi, & finis actæ rei: quæ quidè in præclarissimâ Sixti actione erudite observat Blancus: priore siquidè versu modum colligendæ pecuniæ, posteriore usum, & finem collectæ venustè comprehendit: sicut enim Princeps: qui ad pecuniæ collectionem animum, adijcit non tyrannicâ vi, aut aliis modis illegitimis, sed honestâ, & legitimâ viâ, qualis est parsimonia, quæ a sapientibus olim *magnum vestigal* dicta est, conficere debet, ita, Sixtus, qui omnia rectè peragit, incredibili parsimoniâ intra paucos dies tantam pecuniæ vim, quantam nullus antea Pontificum, confecit. Quod priore, ut diximus, versu denotat Blancus; dum eum parcom appellat epithetho non ocioso, quasi dicat, Sixtum V. ex parsimoniâ suâ pecuniam congestisse: idque, clariùs expressit Inscriptionis Auctor in eucharistico suo Carmine dicens:

*In tua congestos retulisti ærarja nummos,
Quos efferre potest non nisi casu gravis:
Nec tibi thesauros vis ulla tyrannica fecit,
Sola manus tantas parca paravit opes.*

Ufus autem collectæ pecuniæ, ut etiam tradidimus, accuratè considerari debet, ut non ad fovendam avaritiam, malorum omnium radicem, non ad prodigalitatem, non ad voluptates, & mollities, aliosve execrandos usus, sed ad necessarios, honestos, & laudatos comperetur. Ufus autem publicæ pecuniæ (quod in suo eâ de re Diplomate præfensit Sixtus V.) est præsidium, & ornamentum Reipublicæ: exitium, & interitus hostium, quando pecunia a veteribus belli nervus appellatur. Usum igitur explicat Blancus dum ait:

*Turcæ erit exitium, præsidiumque Petri,
Hoc est, Romanæ, & Apostolicæ sedis. Huc spectat ejusdem Blanci locus in Eucharistico suo dicens:*

Ex Bullariis
Sixti V. Constit. 33. part. 1.
Et par. 2. constit. 13.

*Turca rues : tantos Arx alia servat in usus :
Quas summus Princeps accumulavit opes :
Quosq; sibi belli nervos confecit abundè ,
Vertet thesauros in caput ille tuum .
Infelix tu Turca rues hoc nomine , Felix ,
Qudd tu felici sub Duce Turca rues ,*

Et ut locum Blanci obiter illustrem , sciendum hanc ingentem pecuniam a Sixto V. collecta repositam esse in mole Ælii Hadriani , quam hodie *Castellum S. Angeli* dicimus , ob eamque causam Arcem æliam is appellat ab Ælio Hadriano Imp. qui eam extruxit . Hanc item rem Blancus decantavit Epigrammate alio , quod in aulâ S. Joannis in Laterano legitur hisce verbis :

*Aurum lege suâ Plato quondam exegit ab Urbe ,
Lege suâ id Sixtus condit in arce Pater ,
Scilicet aurum esse excidium Plato censuit Urbis ,
Urbis præsidium Sixtus id esse probat .*

Qui autem plura ad id spectantia , & scitu digna noscere cupit , ad dictum Diploma , seu ad alteram hujus generis Inscriptionem superius declaratam confugiat.

DE S. GREGORIO

NAZIANZENO ,

ET SANCTO ATHANASIO

ECCLESIAE DOCTORIBUS.

IN altero ejusdem lævæ interfenestrio Sanctus Gregorius Nazianzenus , & S. Athanasius Ecclesiae Doctores supra cameræ coronam depicti cernuntur : infra verò eorundem actiones duæ præcipuæ conspiciuntur.

Ex alterâ parte Sanctus Gregorius Nazianzenus , qui ob singularem divinarum litterarum scientiam , Theologi nomen consequutus est , primum Sasinorum , deinde Nazianzi Episcopus , repræsentatur . Postremò autem Constantinopolim ad eam regendam Ecclesiam cum fuisset accersitus , eam civitatem hæresum purgatam erroribus ad Catholicam fidem reduxit . Quam ob rem , cum pravorum hominum odium sibi parasset , ob idque magna inter Episcopos facta fuisset seditio , spontè abdicans se Episcopatu , illud Prophetæ dictum usurpavit dicens : *Si propter me commota est hæc tempestas , deiciite me in mare , ut vos jactari desinatis* . Hinc Nazianzum rediit . Inscriptio autem , quæ infra legitur , hanc rem apertè hisce indicat verbis ,

S. GREGORIUS NAZIANZENUS OB COMMOTAM
INTER EPISCOPOS SEDITIONEM
CONSTANTINOPOLITANO EPISCOPATU
SPONTE SE ABDICAVIT .

In altera interfenestrii parte S. Athanasius Episcopus Alexandrinus , & Ecclesiae Doctor cernitur , qui multas Arianorum insidias perpassus est : quarum una , cum de magicâ arte falso fuerit accusatus , & divinâ ope liberatus , per demortui manum , quæ hic conspicitur , in locum judicii delata , repræsentatur , & per Inscriptionem , quæ infra legitur .

apertè indicatur hisce verbis :

S. ATHANASII DE MALEFICIO INJUSTE
ACCUSATUS DEI BENEFICIO
JUSTE LIBERATUR .

EMBLEMA III.

De Scalâ sanctâ a Sixto Quinto in splendidiorem locum translata .

AD tertiam ejusdem lævæ Cameræ fenestram supra coronam celeberrima illa Scala sancta pretioso , salutarique Christi sanguine conspersa in nobiliorem , commodioremque locum translata , sacrarumque historiarum picturis , aliisque ornamentis ad devotionem , meditationemque excitantibus mirificè insignita , necnon Palatii , & Basilicæ Lateranensis frontispicia splendidissima repræsentantur : cujus rei translationem insignem duobus hisce versibus comprehendit Blanchus :

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

*Scalas innocua conspersas Sanguine Christi
Tot sibi constituit Sixtus ad astra gradus .*

Hæc Inscriptio adeò facilis est , & clara , ut expositione non indigeat . Hanc eandem translationem decantavit Blancus argutiori quidè Disticho , quod in Palatio ad Thermas legitur hisce verbis :

*Quot transfert sacro perfusus sanguine Christi
Constituit Sixtus splendidiore loco .*

Hoc est , tot gradus in cælum ascendendi sibi parat Sixtus , quot sunt Scælæ sanctæ gradus pretioso Christi sanguine perfusi , & ab eodem Sixto translati .

DE S. BASILIO MAGNO

ECCLESIAE DOCTORE.

AD hujus lævæ angulum supra coronam S. Basilius ob omnium doctrinarum , sanctæque vitæ excellentiam cognomento *Magnus* , necnon Episcopus , & Ecclesiae Doctor depictus cernitur : infra verò repræsentatur actio illa , qua Valens Imp. pro tribunali sedens eum in exilium eicere conatur . Basilius enim Dei Filium Patri consubstantialem contrà Valentem Imp. hæreticum defendens , hujus iras expertus est . Fuit tamen ejusdem Filii Dei ope ab iis liberatus : cum enim Valens impiæ sententiæ vacaret , subsellium , in quo Valens scripturus erat decretum de eiiciendo e civitate Basilio , fractum fuit : tribusque ab eo calamis adhibitis ad scribendam exilii legem , nullus eorum reddidit atramentum : cumque in proposito scribendi impium decretum persisteret , ipsius dextera dissolutis nervis tota contremuit . His commotus Valens chartam utrâque manu conscidit . Hinc Auctor Inscriptionis per lusum quendam parono-

ronomasticum satis venustum, hunc in modum historiam brevibus enarrat verbis:

S. BASILIUM MIRACULIS PRÆPOTENTEM
IN EXILIUM EJICERE IMPERATOR
VALENS NON VALUIT.

EMBLEMA IV.

*De Canonizatione S. Didaci Complutensis ex
ord. Sancti Francisci.*

AD postremum primæ Cameræ, quam secretiorem dicunt, parietem è regione introitus Canonizatio Sancti Didaci Complutensis ordinis S. Francisci luculentissimè per pictores repræsentatur: quam Sixtus V. Pont. Max. admirandâ pietate, solemni ritu, frequentissimo cleri, populique conventu in Basilica S. Petri celebravit vi. Nonas. Jul. Anno Dom. M.D.LXXXVIII. pietate florentissimo Hispaniarum Rege Catholico Philippo II. postulante. Quare Blancus hujus Sancti Canonizationem eleganti celebrans hexasticho, quod intra legitur, ait Sixtum V. manum suam invictam, qua homines facinorosos, & præsertim prædones hinc inde fusos ab Italiâ expulit, in cælum sustulisse pro Didaco Cœlitibus, vel sanctis civibus adscribendo, ejusque festo die instituendo: eundemque Pontificem ob sua ipsius gesta, & præclara, quidem, solum, & polum, hoc est cælum, & terram jam sibi demeruisse, perbellè concludit. Inscriptio legitur in hanc verborum formam.

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

*Postquàm Italis fusos prædones expulit oris,
Sustulit invictas Sixtus ad astra manus.
Et Didacum æthereis adscripsit civibus, illi
Thura dedit, festos instituitque dies.
Sic tu Sixte tibi potuisti ingentibus aëris
Demeruisse solum, demeruisse polum.*

Perpulchra est profectò atquè adeò facilis, festivaque hujus Inscriptionis conclusio, non solum ob ejusdem verbi repetitionem, verum etiam ob illam soli, & poli paronomasiam, concursionemque syllabarum satis hoc loco jucundam, qua summa Sixti V. laus concluditur ex Italiâ sicariis, & facinorosis hominibus liberatâ, Canonizationeque sancti Didaci celebrata. De hujus sancti Canonizatione, ac vitâ Petrus Galefinius Protonotarius Apostolicus, & Franciscus Peña Auditor Rotæ conscripserunt. Franciscus autem Avantijs Venetus, bonarum artium studiosus, vitramque editionem ex Latinâ linguâ in Italicam emendatiorem feliciter transtulit.

DE ALTERA

BIBLIOTHECÆ

CAMERÆ,

Quam secretiorem appellant,

EMBLEMA I.

De Obelisci Vaticani translatione.

AD alterius Cameræ introitum a tergo suprâ portam, translatio Obelisci Vaticani erectio, ac locatio, hoc est, trabes ferro connexæ, funibusque invicem compactæ, scalæ, rudentes, subductuarii tunc, necnon alia id genus instrumenta ad tantam molem transferendam, erigendam, locandamque, necessaria, Equi item vehicularii non pauci, hominesque permulti huic rei agendæ incumbentes, per pictores repræsentantur: atquè ita, ut ex pictura ipsa quisvis facile dignoscatur, quanta rei fuerit magnitudo, humanique ingenii ad tantam rem præstandam excellentia. Id quod Dominicus Fontana Comes Palatinus, & Eques aureatus, necnon Sixti Quinti Architectus ex Pago Milli Agri Novocomenis, qui Romæ quatuor Obeliscos transtulit, erexit, & locavit, typis, seu formis æneis, & Italico idiomate fusiis, & expressiis in suo de ædificiis Sixtiani libro ob oculos ponit.

Blancus autem, qui res Sixti Quinti immortalitate dignissimi perpendit, hac Obelisci translatione miram ejusdem Pontificis præstantiam ingeniosè decantat hunc in modum:

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

*Saxa agit Amphion, Thebana ut mœnia condant:
Sixtus, & immensæ pondera molis agit.
Saxa trahunt ambo longè diversa: sed arte
Hæc trahit Amphion, Sixtus, & arte trahit.
At tantum exuperat Dirceum Amphiona Sixtus,
Quantum hic exuperat cetera saxa lapis.*

Hac in Inscriptione est lusus quidam poeticus, argutaque comparitio, Amphionis, & Sixti V. in trahendis saxis. Amphion enim, ut poetæ fabulantur, Jovis filius a Dirce matre Dirceus dictus, fuit Musicus tam insignis, ut testudinem a Mercurio dicatur accepisse, ejusque sono saxa ad Urbis Thebanæ constructionem attraxisse, ut Horatius in Arte poetica testatur apertè dicens:

*Dictus, & Amphion Thebanæ conditor arcis
Saxa movere sono testudinis, & prece blandâ
Ducere quod vellet.*

Quòd ideò finxerunt Poetæ, quoniam eloquii suavitas homines rudes, & incultis moribus, ad obsequii civilis pellexit disciplinam. Hinc Horatius cum dixisset: Sono testudinis, addidit: Et prece blandâ. Quare Inscriptionis Auctor effectam Thebarum constructionem eo modo enarratam ad suum,

Orat. in arte
Poet.

transfert propositum inquit, Amphionem, & Sixtum traxisse saxa, longè tamen diversa: Adde etiam quòd diversa item arte: ita verò sicut sermo a fune, effectumque a vero distat. Quare ad hunc sensum, ni fallor, Blancus hexastichi conclusionem direxisse videtur dicens, tantum a Sixto V. Amphionem in trahendis saxis fuisse superatum, quantum cetera saxa ab huius generis Obeliscis superari constat. Hoc autem hexastichum extat etiam in libro epigrammatum Gulielmi Blanci superioribus annis edito.

Hæc de Obelisci Vaticani translatione: de Obeliscis autem nihil est, quod hoc loco sermonem habeam: nam de iis necnon de eorundem Obeliscorum Scriptoribus in prioribus Emblematis, quod ad meum institutum, pertinebat, satis dictum puto. Addam tamen, Michaellem Mercatum Protonotarium Apostolicum, Virum profectò eruditum, de Obeliscis tum generatim, sive in universum, tum denique singulatim, ac nominatim de iis, qui nunc Romæ a Sixto V. erecti sunt, multa abstrusa, ac scitu dignissima non minus curiosè quàm doctè, Etruscâ linguâ scripsisse: quæ in lucem prodierunt.

EMBLEMA II.

De Tholo Sancti Petri.

E Regione superioris Emblematis Tholus Sancti Petri, ejusdemque Basilicæ novæ frontispicium, magnificis porticibus hinc inde ornatum, ad id celebratatis, & perfectionis, quam habere debent, effecta conspiciuntur, atque ita ut nihil hac re pulchrius, nihil ne admirabilius ferè desiderari, nedum inveniri queat. De huiusmodi ædificio tam excellenti, omnique laude digno, a Julio II. Pont. Max. olim inchoato, in Emblemate primo de Sixti V. Coronatione verba fecimus. Hinc alia de hoc Tholo scire cupientes eò confugiant. Huius Emblematis Inscriptio in hanc legitur verborum formam:

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

*Pontifices olim quem fundavere priores,
Præcipuâ Sixtus perficit arte tholum.
Et tantum Sixti se gloria tollit in altum,
Quantum se Sixti nobile tollit opus.
Magnus bonos magni fundamina ponere Templi,
Sed finem cæptis addere, major bonos.*

Hac Inscriptio Blancus huius Tholi, seu potius Basilicæ novæ fundamenta ab aliis Summis Pontificibus jacta fuisse ait, eamque omnibus suis numeris absolutam ad finem, usque jam ferè desperatum a Sixto V., Deo opitulante, deductum iri affirmat: tantamque Sixti gloriam inter alios Pontifices fore aspiciatur, quantam huius generis opus adeò nobile, famam, & admirationem inter cetera ædificia adipisci potest. Huc accedit quòd multo majorem gloriam consequitur, qui rerum cæptis finem imponit, quàm qui earum-

dem jecit fundamenta. Hæc ex Blanco: cetera adeò plana sunt, ut declaratione non indigeant, hinc reliquorum Emblematum expositionem aggrediendum est, ut Bibliothecæ Vaticanæ finem tandem aliquando imponamus.

EMBLEMA III.

De Lauretana Civitate.

Hoc Emblemate ad dextram huius Cameræ partem supra fenestram primam Lauretum toto terrarum orbe celeberrimum, in quo extat sacrum illud Cubiculum divinis mysteriis insignitum, ubi B. Maria semper virgo nata, & ab Angelo salutata, Salvatorem mundi de Spiritu sancto concepit, repræsentatur. Quibus de causis Sixtus V. ad omnes respicias, ac præclaras producendas natus, Lauretum oppidum Piceni in Civitatem sublimavit, quam etiam augendam mandavit: & Ecclesiam Lauretanam ex Collegiata in Cathedrali, & Episcopalem erexit. Hinc Blancus hæc omnia a Sixto V. insigniter acta duobus tantum versibus, ut infra, eleganter hunc in modum comprehendit:

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

*Lauretum muris, Pastore, & civibus auctum
A Sixto, & Sixti laus simul aucta fuit.*

His versibus Auctor Inscriptiois laudem Sixti V. augeri, perinde atque Lauretum ipsum ab eodem Pontifice, & muris, ac domibus, civitatisque nomine, Episcopali quoque dignitate auctum, illustratumque fuit. Huius generis sublimationem, quæ hoc in Emblemate tamquam tenui penicillo designata est, & ut sic dixerim, superficie tenus adumbrata, in altera ejusdem argumenti Inscriptioe solutâ oratione exaratâ, quæ in fornice alterius cameræ secretioris cernitur, satis diffusè explicavimus. Huc item spectat quod in Palatio Lateranensi ab eodem Blanco editum legitur hisce verbis:

*Fatam Urbem populis Piceno in litore Sixtus
Manibus incinxit, Pontificemque dedit.
Sic teneros septis includit villicus agnos,
Custodemque illis donat habere suum.
Hæc autem hætenus, ut cetera, quæ supersunt declaranda persequamur.*

EMBLEMA IV.

De Equorum Phidæ, & Praxiteles translatione.

Emblemate hoc ad eandem cameræ partem supra secundam fenestram Mons Quirinalis a Quirini Fano, vel a Quiritibus, qui cum Tatio a Curibus venientes ubi castra posuerunt, olim dictus: nunc verò, ab Equis illis marmoreis, & celeberrimis quidem, Mons Caballus vulgò vocitatus, necnon dicto-

Bartholom.
Marianus
lib. 5. cap. 21.
& 22.

rum Equorum translatio representatur. Hinc Auctor inscriptionis hunc in modum ait:

*Sixtus Equos transfert geminos, quos finxerat olim
Artificum e Pario marmore docta manus.*

Hac Inscriptione Blancus in translatione ipsam enarranda duo præcipua, lapidis scilicet, & Artificum excellentiam breviter comprehendit, dum illos equos e Pario marmore, & à docta virorum manu exculptos fuisse dicit. Parius enim lapis, à Paro Insula maris Ægæi, dictus, non est Lydius, quo aurum probatur, sed marmor candidum, omnium optimum, & ad Deorum simulacra olim maxime expetitur, ex quo dicti equi dicuntur exculpti. Equorum Artifices Phidias & Praxiteles fuerunt, Statuarij insignes. Ille, ut Plinius ait, artifex numquam satis laudatus, in ebore longe citrà æmulum claruit: Diis tamen, ut Quintilianus ait, quàm hominibus effigiandis melior. Inter illius opera maxime commendata est Minervæ statua, quam Athenis ex Ebore fecit 26. cubitorum altitudine, in cuius clypeo Amazonum pugnam, & Gigantomachiam insculpsit: in soleis verò centaurorum, & lapitharum certamen. Inter alia ipsius opera, proximam commendationem meruit Jupiter Olympius ex ebore: & Romæ in porticibus Octaviæ Venus.

Praxiteles autem, ut ait Gabriel Barrius Francicanus, fuit homo Calaber ex oppido, Peripoli olim dicto, nunc Amygdalia, vulgò Mendolia, in extremâ Italiæ orâ, quam magnam Græciam vocant, natus, marmoris gloria se ipsum superavit, Plinio teste, & duplici præsertim Venere nobilitatus, Gnidiâ, & Coâ. quæ ob artis præstantiam, magnam mortaliū vim eas in Insulas ad sui spectaculum allexerunt: hinc quemdam Juvenem Gnidiæ vesano amore captum, in Templo delitentem cum simulacro coivisse ajunt. Equum item, visâ Equæ statuâ, hinnitum edidisse, & Canes aspectu Canis effecti latratum emisisse, Taurumque marmoreæ Vaccæ concubitum Siracusiis appetisse ferunt. Fecit & Niobis in saxum olim, ut fabulantur Poetæ, transformatâ statuam pulcherrimam à Græcis Poetis celebratam: de qua hoc Epigramma ad verbum latinitate donatum extat in hanc verborum formam:

Ex vita me dii fecerunt lapidem, ex lapide vero Vitam Praxiteles iterum fecit.

Item Aufonius:

*Vivebam, sum factu flix, quæ deinde polita
Praxitelis manibus vivo iterum Niobe.
Reddidit artificeis manus omnia, sed sine sensu:
Hanc ego, cum læsi numina, non habui.*

Hic denique eb artis statuariæ excellentiam Civitate Romanâ donatus, eam egregiis signis ornasse commemoratur, Triptolemo præsertim, Florâ, & Cerere, quæ in hortis Servilianis, necnon Boni Eventus, & Bonæ Fortunæ simulacris, quæ in Capitolio, & aliis plurimis, quæ passim hinc inde Romæ extare dicuntur. Hæc mihi dicenda visa sunt

ad equorum Artificum nobilitatem, & excellentiam declarandam.

Duo autem Equi marmorei Bucephalum Alexandri equum representantes, quorum alterum Phidias, alterum verò Praxiteles sculpsisse dicuntur, in monte Quirinali super bases lateritias absque marmoris incrustatione cum Aurigis, seu potius Domitoribus marmoreis: colossæa formâ, Alexandrum representantibus, ob vetustatem satis consumpti visi sunt hisce literis marmore incisus.

OPUS PHIDIÆ.

OPUS PRAXITELIS.

Sunt qui velint hos Equos Romam a Tiridate Armeniæ Rege asportatos, & Neroni donatos: Id autem ego non nisi de Equo Phidiæ dici posse reor, cum Praxitelem extrâ Italiæ oras fuisse non constet. Adde etiam, quod Publio Victore teste, erat Romæ in septimâ regione viâ. quæ lata dicebatur, locus ab Equo Tiridatis Regis Armeniæ nomen habens, ubi de uno tantum equo loquitur. Hinc nonnulli Praxitelem in Urbe Roma, ubi eum floruisse, multaque simulacra exculpsisse volunt, Equum illum ad Phidiæ æmulationem effinxisse ajunt.

Publ. Victor.
var. lect.

Sunt præterea qui per eadem illa Simulacra duorum Juvenum colossæa magnitudine equos efferos domantium: Castorem, & Pollucem, quibus domandi artem tribuerunt, intelligendos esse velint. Id quod rationi omnino refragatur. Castoris enim & Pollucis statux vel stellatæ effingi solent, vel instar earum, quæ nuper ad gradus Capitolinos collocatæ cernuntur pileatæ, ac tenentes equos circumcuratos, & mansuetos. Major tamen hominum pars per eadem simulacra Alexandrum Magnum actu domandi Bucephalum, ferocissimum equum, à duobus Artificibus Græcis mirâ statuariæ artis excellentiâ præditis ad æmulationem representatum sentit, & affirmat.

Per colossæas item statuas illas, Alexandrum Magnum, & Bucephalum ejus equum, representatos fuisse, vetera numismata cum ipsius nominis Inscriptione Græcâ docent, quæ statuarum eandem referunt effigiem. Thoraces verò, & Loricæ juxta Alexandri Magni simulacra Gentes domitas, sibi quæ subjectas præferunt.

Varia autem numismatum genera sunt, quæ Alexandri Magni effigiem, ac Bucephalum ejus Equum representant: alia enim sunt ærea, alia argentea, alia verò aurea. Quædam ex alterâ facie ejusdem Alexandri imaginem habent, cum hisce literis Græcis, ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ, vel ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΜΑΚΕΔΟΝΩΝ, idest Alexandri Regis Macedonum. Ex adversâ verò parte habent eundem Alexandrum actu domandi Bucephalum. Quædam autem ex alterâ parte Alexandri effigiem, & ex posticâ, vel eundem Alexandrum Equo insidentem habent, vel Equum alatum, quem *pegasum* dicunt, ad ejusdem Alexandri famam innuendam: cujus symbo-

lum

Plin. libr. 36.
cap. 5.

Gabr. Franc.
canus libr. 1.
& 3. de An-
tiq. Calaber.
Ex Plin. ubi
sup.
Ex Valer.
Max. lib. 8.

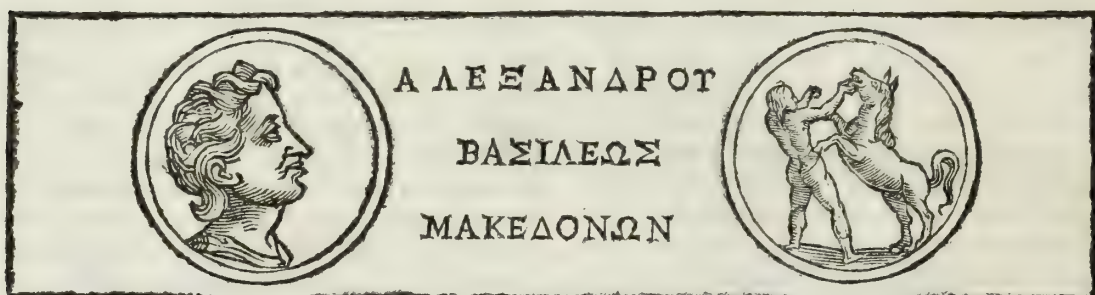
Ovid. 6. Me-
tamor.

Ex Plin. ubi
sup.

lum inter alia est Equus alatus, Quædam denique Alexandri habent effigiem, & alia, quæ longum esset recensere. In gemmis autem, & præsertim amethysto, gemma purpurea, ad colorem vini accedente, & in violam desinente, sola Alexandri imago sculpta conspicitur, vel Alexander Bucephalum domatum tenens. Hæc autem omnia, multoque plura ad hanc rem pertinentia penes Annibalem Zitellium à Roccâ contratâ, concivem meum, multæ quidem eruditionis virum asservantur. Quamvis verò effigies Alexandri omnes tam in nummis, quam in gemmis incisæ eandem simulacrorum ad Quirinalem extantium effi-

giem referre inveniantur, si capillitium, frons, nasus, genæ, mentum, necnon labia conferantur: ego tamen numisma primo loco superius nominatum incidendum, atque hic apponendum curavi, cum in eo Alexander Magnus actu domandi Bucephalum repræsentetur. Nec cuiquam mirum videri debet, si positura, vel situatio simulacrorum non sit omnino eadem cum eâ, quæ in nummis apparet: id enim vel ob multas eorundem non semel instauratorum translationes factum esse, vel modum domandi inter marmora sculpenda, cudendaque numismata arbitrarium fuisse, censendum est.

EX NUMMO ÆREO.

Plin. libr. 34.
cap. 5.

Hoc autem opus Latinorum esse non videtur, sed Græcorum, si Plinio credimus, qui, ut cæteros scriptores silentio præteream, ait, *Græcos Artifices nihil velare*, cuiusmodi sunt duæ illæ statuæ nudæ: Latinos verò velamen, seu thoraces, vel indumentum, addere solere. Nec quisquam mirari debet, excellentes viros hanc decertandi provinciam suscepisse, si Alexandri Magni nomen celeberrimum, & Bucephali generositas, atque ferocitas, miraue ejusdem Alexandri in Bucephalo edomando laus spectentur. Bucephali nomen Græcè *Taurinum caput* significat: atque illud ei impositum judicatur, vel ex eo quòd taurinam truculentiam, vel formam referret, vel quòd taurinum caput armò haberet impressum. Tanta autem hujus equi ferocitas erat, ut nemini tractabilis videretur, nullumque Sessorem admitteret. Quare Philippus ubi primum ab Alexandro filio Bucephalum edomitum vidit, spectatoribus admirantibus, illacrymasset, Alexandrumque exosculans, ei dixisse fertur:

Regnum tibi quære: Macedonia enim te non capit

Duæ illæ igitur statuæ equos efferos domantes Alexandrum Magnum & Bucephalum repræsentant. Num verò Phidias, & Praxiteles eas effinxerint, nonnulli dubitarunt, dicentes Phidiam Atheniensem floruisse, ut ex Plinio colligitur, Olympiade 83. & 300. circiter ann. ab Urbe conditâ, & 115. ann. antequàm Alexander Magnus regnare cœpisset. Quæ quidem sententia ab opinione Eusebii abhorre non videtur, qui narrat Phidiam, vixisse Olympiade 85. anno mundi 4760. Alexandrum verò Olympiade C. XI. anno Mundi 4860. Plato item, quem antè Alexandrum regnantem anno circiter 20. fuisse narrat Eusebius, de Phidia statuaria, & Prota-

gora mentionem facit. Plutarchus denique, ait, Phidiam mortuum fuisse tempore Pericli, qui eum carceri mancipavit, & centum, eoque amplius anno antè Alexandrum regnavit.

Praxiteles autem duos fuisse, alterum anno circiter 30. antequàm Alexander regnare cœpisset: alterum verò anno circiter 160. Alexandro posteriorem extitisse ex Plinio item colligitur: quorum prior in marmore, quàm ære felicior: posterior argenti calator clarissimus fuit. Hinc colosseas statuas illas, de quibus nunc sermo habetur, Phidiæ & Praxitelis operâ esse non opinantur; etiam si ejusdem Alexandri Magni tempore floruisent, cum Lysippo, soli clarissimo statuaria, Alexandri imaginem, dum hæc fruebatur luce; effingere; & nonnisi Apelli pictoriam artem optimè callenti pingere licuisse constet.

Ego verò, qui ex supputationibus, atque ex pluribus ejusdem nominis rebus falsas opiniones, seu deceptiones suboriri non semel expertus sum, colossea illa Simulacra, nonnisi Phidiæ & Praxitelis operâ esse puto atque affirmo, quippè qui duas hæc Inscriptiones marmore vetustissimo ad bases earundem Statuarum incisas sexcenties me legisse memini in hanc verborum formulam:

OPUS FIDIÆ.

OPUS PRAXITELIS.

Nec facile adduci possum, ut has Inscriptiones supposititias esse, atque id à quopiam effectum fuisse credam, ut ex iis Inscriptionibus major iisdem Statuis auctoritas aut existimatio tribueretur. Artifices enim dictarum Statuarum fuisse excellentes, & in primis claros,

Diod. Sic. lib.
37.
Plin. lib. 3.
cap. 42.

Plutarch. in
vita Alexan.

Plin. lib. 34.
cap. 3.

Euseb. in
Chron. & 36.
cap. 5.

Plutarch. in
Pericle to. 1.

Plin. libr. 34.
cap. 36. cap. 5.

ros, ipsamet simulacra satis declarant. Præterea sicut de his Inscriptionibus, ita de omnibus aliis, quæ in excellentissimorum Artificum simulacris incisæ passim conspiciuntur, poterit dubitari. Esto autem quod huiusmodi statuae in Græciâ, ut reor, sint effectæ, ac tempore Constantini Magni Romam ad ipsius Thermas exornandas transvectæ; deinde ad eas Quirinalis partes, in quibus ad hanc usque diem extant, translatae, ac Romæ iisdem Statuis subjectæ fuerint Inscriptiones illæ, quas hoc loco apposuimus: id tamen vel à Constantino Magnò, vel à quopiam præpotenti Principe, vel viro bonarum literarum, atque historiarum, sive antiquitatum non ignaro factum esse credendum est, cum huius generis facinus tam illustre nonnisi ad Principes & præclaros viros pertinere constet. Id quod privati homines, bonarumque artium ignari, vel tentare ausi non fuissent, vel illud idem facere iis non fuisset permissum. Adde etiam, quod Inscriptio ipsa cubitali characterum formâ exarata, elegantem, & pulcherrimam literarum antiquitatem redolet illam, quæ temporis Constantini, ac futuris deinde temporibus desiderabatur: & marmor, in quo incisa erat Inscriptio, ab eorundem simulacrorum colore nulla ex parte distare iudicatum est.

Nec nostris hisce rationibus videtur adversari Orthographia, in Inscriptioe operi Phidiæ supposita, in qua Auctor Inscriptionis Fidas pro Phidias scribendi iudicavit: id enim nec minus accurate, nec indoctè quidem factum esse cenfeo, dum hunc scribendi modum in aliis Inscriptionibus, & planè insignioribus, ac perantiquis observatum fuisse video. Nam sicut TRIUMPUS, & TRIUMFUS, ac TROPÆUM absque aspiratione pro TRIUMPHUS, & TROPÆUM à Latinis, & doctis viris aliquâ tempestate, & frequenter quidem scribi solebat, ut à nobis jam diffusè demonstratum est: ita etiam quandòque ab iisdem Romanis, & fanè eruditis viris F, pro Ph, passim usurpatum fuit, sicut ex Inscriptionibus tum privatis, tum publicis, quas infra videre est, latè patet.

INSCRIPTIONES PRIVATÆ

De usu literæ F, pro Ph.

Afrodia apud Fulvium Ursinum. *Fileros* ad S. Pauli Basilicam. *Filonius* in Ædibus Columnensium. *Filo*, inter Quirinalem, & fontem Trivii. *Filumena* in Ædibus Bruti Gothfredi, ad S. Agnetis Ecclesiam. *Hierofanta* ad S. Petri Ædes. *Salviæ Dasa* in vinea Matthæi Morelli in ascensu Quirinalis. *Symfor* ad S. Angelum in foro Piscario in pariete domus. *Trosimus* Anagninæ ad Cathedralē Ecclesiam,

INSCRIPTIONES PUBLICÆ

De usu literæ F, pro Ph.

Triumfator in Ædibus Capranicorum in Inscriptioe Flavii Eugenii, de Constantino, & Juliano Cæsaribus.

Triumfator in Ædibus Francisci Lischæ in Parione, de Arcadio.

Triumfactores ad forum Trajani in Inscriptioe Saturnini secundi, de Valentiniano, & Valente Cæsaribus.

Triumfis in vetustâ Obelisci ad Ædes Lateranenses translati Inscriptioe: in qua Michael Mercatus invenit *Triumfis*.

Asule in Ecclesia majori S. Andreae, in columna.

DIV. FL. JOVIANO
TRIUMFATORI
SEMPER A U G.

Simulacra igitur colossæa illa, ut rem tandem concludamus, ad Quirinalem montem propè Palatium Pontificium collocata, quæ olim lacera, & obscuro locq, hominumque aspectui non accommodato extabant, nunc verò jussu Sixti V. Pont. Max. instaurata, & in nobiliorem, commodioremque locum translata, Alexandrum Bucephali domitorem repræsentant: eaque Phidiæ ac Praxitelis opera esse, non modò vetustæ, sed etiam novæ docent Inscriptiones, quas infra videre est.

Ad basem Equi Phidiæ Inscriptio.

PHIDIAS NOBILIS SCULPTOR
AD ARTIFICII PRÆSTANTIAM
DECLARANDAM
ALEXANDRI BUCEPHALUM
DOMANTIS EFFIGIEM
E MARMORE EXPRESSIT.

Ad basem Equi Praxitelis Inscriptio.

P R A X I T E L E S S C U L P T O R
A D P H I D I Æ Æ M U L A T I O N E M
S U I M O N U M E N T A I N G E N I I
P O S T E R I S R E L I N Q U E R E C U P I E N S
E J U S D E M A L E X A N D R I
B U C E P H A L I Q U E S I G N A
F E L I C I C O N T E N T I O N E
P E R F E C I T.

Ad basem Equi Phidiae dextram hæc item legitur Inscriptio.

S I X T U S V. P O N T. M A X.
S I G N A A L E X A N D R I M A G N I
C E L E B R I S Q U E E J U S B U C E P H A L I
E X A N T I Q U I T A T I S T E S T I M O N I O
P H I D I Æ, E T P R A X I T E L I S Æ M U L A T I O N E
H O C M A R M O R E
A D V I V A M E F F I G I E M E X P R E S S A
A F L. C O N S T A N T I N O M A X. E G R Æ C I A
A D V E C T A, S U I S Q U E I N T H E R M I S
I N H O C
Q U I R I N A L I M O N T E C O L L O C A T A
T E M P O R I S V I D E F O R M A T A, L A C E R A Q U E
A D E J U S D E M I M P. M E M O R I A M, U R B I S Q U E
D E C O R E M I N P R I S T I N A M F O R M A M
R E S T I T U T A H I C R E P O N I J U S S I T
A N. M. D. L X X X I X. P O N T. I V.

Hæc sese offerente occasione, silentio prætereundum non est, Quirinalem collem, seu Montem, ut nunc vocant, *Caballum*, & Equorum iustauratione ac translatione, necnon aliis de rebus splendidiorem, ejusque incolis commodiorem, salubrioremque reddi. Nam ab Equorum loco porta ipsa Nomentana, seu Pia ab Equis ad quingentos passus distans spectatur, Via ipsa nunc palmos circiter tredecim aliquo in loco excavata, & & quasi ad perpendicularum complanata, semitisque ex utraque parte lapideis, ac prominentioribus deambulationi commodis, multisque ædificiis ornata, palatio præsertim Pontificio à Sixto V. in ampliorem, nobiliorumque formam redacto, fontibusque humanæ vitæ necessariis, necnon aquis Felicibus ditata, ex quibus innumeræ commoditates eandem viam incolentibus, aliorumque locorum accolis oriuntur, præsertim verò mulieribus pauperculis, lavatricibus, quibus ex aquâ Felici ad Thermas Diocletiani propè Viam Quirinalem, sive Piam, amplum lavacrum muris cinctum Sixtus V. construendum

mandavit: in cujus rei testimonium ad lavacri portam hæc legitur Inscriptio lapide incisâ:

S I X T U S P P. V.
P A U P E R U M
C O M M O D I T A T I
M U L I E R U M
E X T R U I F E C I T
A. MDLXXXVIII.

Huc etiam spectat illud ejusdem Blanci Epigrammâ in hanc verborum formulam:

*Qua lavet immundos mulier paupercula pannos,
Felicem Sixtus suppeditavit aquam.*

Hæc de Phidiæ, & Praxitelis operibus eorumque translatione, ac Monte Quirinali, Viâ, atque ædificiis illustrato, uberrimisque aquis ditato. Quæ quidem omniâ Blancus omni felicitate, ac facilitate, quatuor, ut infra, versibus comprehendit in hanc verborum formâ: *Structa domus, ducti fontes, via aperta, caballi Transpositi, atque uno est area structa loco. O felix nimium via, equi, domus, area, fontes, Dum vivent Vatis carmina, SIXTE, tui.*

Hæc

Hæc de colle Quirinali in commodiorum, illustrioremque formam redactæ Sixti V. mandato. Reliquum est autem, ut cetera ejusdem cameræ Emblemata explicentur.

EMBLEMA V.

*De Montalti in Civitatem sublimatione,
& ampliacione.*

AD lævam cameræ suprâ fenestram primam, Patria Sixti V. oppidum scilicet Montaltum in Piceno, & in edito loco situm, muris undique cinctum, & collegiatâ Ecclesiâ ornatum, nunc autem ab eodem Pontifice erga Patriam pietate, ac liberalitate in Civitatem sublimatum, necnon Cathedrali, & Episcopali Ecclesiâ insignitum repræsentatur: in qua sublimatione, & erectione præstanda idem Sixtus Diœcesi, ac dote Civitatem donavit, sicut etiam de oppido Lauretano, & oppido S. Severini ex Piceno idem factum esse constat. Hinc Auctor Inscriptionis ad Episcopalem dignitatem alludens ait:

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

*Montaltum Sixto Patrem donavit habere,
Montalto Sixtus donat habere Patrem.*

Hac inscriptione Blancus sub Patris nomine, & more poetico ludit dicens, Sixtum V. in remunerationem sui Patris Patrem spirituales, Episcopum, scilicet, Patriæ antidorice donasse: quæ enim à Latinis remunerationes, à Græcis *antidora* nuncupantur: sunt enim ea omnia, quæ pro acceptis muneribus redduntur. Locus autem adeo facilis est, ut declaratione non egeat. Ejusdem Montalti muris olim etiam undique cincti in Civitatis sublimationem, seu loci ampliacionem sub mœniorum nomine videtur spectare illud Epigramma, quod in Palatio Lateranensi legitur in hanc verborum formam:

Cum te Sixte olim sub luminis edidit oras

Patria, dista fuit tunc tua vera Parens.

Sed modò, dum firmis circumdâs mœnibus illam,

Quis Patriæ verum te neget esse Patrem?

Hoc Epigrammate Blancus Sixtum Quintum à Montalto, cujus fuit alumnus, ob dicti loci sublimationem, & ampliacionem Patrem Patriæ appellat, quam Parentem esse ait, Terram olim, scilicet, Montalti Ripanæ Diœcesis, quæ natalibus ejusdem Sixti V. felicem præbuit ortum. Nec silentio prætereundum videtur, quid pro Montalto ampliando, & illustrando singulos in dies præstetur. Palatii enim, aiiisque ædificiis construendis, viisque sternendis navatur opera. Episcopium irëm, habitatio, scilicet, Episcopi conficitur, & quidquid ad Civitatis ampliacionem, commoditatem, ac decorem, sive splendorem pertinet, summa fit diligentia. Mons denique pro Civitate ampliandâ complanatur: nihilque pro hac re præstandâ præmittitur. Hæc de Montalti sublimatione, atque ampliacione, ut ad Bibliothecæ Vaticanæ describendæ finem properemus.

EMBLEMA VI.

De Fonte Capitolino.

AD eandem Cameræ partem suprâ secundam fenestram Fons Capitolinus in Capitolio, jussu Sixti V. nupèr constructus, & Felici aquâ donatus, repræsentatur. Capitolium enim mons est celeberrimus, in quo erat Arx Romanorum munitissima, variis ornata marmoribus, sedes, & domus omnium triumphorum, quo in loco Augustus tributarium vidit orbem. Erant ob id in Capitolio Deorum Tempia, Sacella: & Aræ, aliæque plurima ædificia publica, statuæ aureæ, & argenteæ Regum Romanorum, & aliorum virorum illustrium, ut ait Plinius: quin Eutropius nullam nisi auream, aut argenteam statuam inibi poni potuisse affirmat. Erant præterea vasa aurea, & argentea, atque crystallina permulta, ærearumque tabularum, in quas incisæ erant, & monumenta publica, & leges, tria millia. Capitolium quater incendium passum esse narratur: mons autem ante Urbem conditam *Saturnius* à Saturnia Civitate in radice Monte sita, dictus est: deindè *Capitolium* à capite Toli hominis illic invento, dum Tempia Jovis aperirentur fundamenta. Dictus & antea est *Tarpejus*, hinc Auctor Inscriptionis, Montem Capitolinum, Tarpejum, scilicet, habere iterum, fontem, qualem tamen non habuisse ait hunc in modum:

INSCRIPTIO EMBLEMATIS.

*Fontem rursus habet sedes Tarpeja, sed quem
Non habet, insensum dum timet arma Tati.*

Argutus est hoc loco Blancus, Poeta, ut alias interim laudandas illius animi dotes præteream, nobilissimus, & ætate nostrâ florentissimus: sed hac Inscriptione, tum ob historiam, & fabulam, tum etiam ob phrasim poeticam non satis clarus, ne dicam, obscurus. Dicam tamen quæ sentio, quæque ab historicis, & poetis accepi, hoc est à Varro, Plutarcho, Virgilio, & à Propertio in primis, qui huic obscuritati lucem videtur afferre. Romulus enim cum bella contrâ Tatum Sabinorum Ducem tractaret, ac Tarpejo cuidam Arcem tuendam dedisset, filia ejus Tarpeja incidit in hostes, ad fontem aquarum profecta: quam cum ad prodicionem arcis cohortarentur, illa pro præmio quidquid in sinistris brachiis portarent, sibi dari poposcit, armillas intelligens, quas illi aureas gemmatasque lævo in brachio ferebant. Itaque prodicione arcis factâ, hostes ingeniosâ ipsius morte promissum persolverunt, eam oculis orbatam, scutisque non armillis, obrutam eodem in monte sepelientes: ex cujus morte, atque sepulchro, ipsi monti nomen Tarpejæ indiderunt, *Tarpejusque* mons tempus in posterum dictus est, deindè multis post annis *Capitolinus*, ut præsens in tempus vocitatur. Hoc igitur in Capito-

Ex Barth. Marl. libr. 1. Topogr. Urb. Romæ c. 1. Et ex Andr. Paladio.

Arnobius aduers. Gent.

Propert. libr. 4. Elog. 2. & 4.

Ex Bullario Sixti V. part. 2. Const. 48.

Ex eodem Bull. Const. 24. & 49.

lio, ædificiis, ac Statuis marmoreis, atque æneis, picturisque pulcherrimis, aliisque ornamentis, ut ætas nostra fert, insignito, in quo etiam Populi Romani Senatus residet, nunc fons satis nobilis constructus cernitur, aquæ Felicis ubertate ditatus. Hinc, ut reor; Auctor inscriptionis ait, Tarpejam sedem, hoc est, Montem Capitolinum rursus habere fontem, sed non qualem habuit, dum timuit infensi arma Tati, hoc est, Titi Tatii acerrimi Pop. Rom. hostis, Sabinorum Ducis. Et nisi dicamus, hac in Inscriptione tempus pro tempore positum esse per figuram illam Grammaticis notam, sensus rationi congruens hæud quaquam elici potest: præfens enim, ut opinor, hoc loco pro præterito ponitur, hoc est, Tarpejus mons rursus fontem habet, sed non qualem habuit, infelicem, scilicet, infelicisque proditiōis causam occasionalem, ut ajunt naturalis philosophiæ professores. Ex hoc enim fonte, qui nunc extat, nonnisi felicia augurari licet, cum sit Felicis aquæ repletus: hinc Capitolium non habuit, qualem nunc habet fontem. Num ego Blanci sententiam fuerim assequutus, judicet ipse: Adlaboravi tamen ego, ut quod rationi videtur consentaneum, dicerem: mihi enim conjectare, sed non divinare datum est.

Hæc de Emblematis, Bibliothecis, Conciliis, & Inscriptionibus versu, & solutâ oratione confectis. Cetera autem, quæ pro arbitrio Pictorum ad parietes utriusque secretioris Cameræ, & ad ipsos tum earundem, atque aliarum, tum etiam Bibliothecæ amplioris fornices, stemmata gentilitia, Sixti V. mirificamque ejus virtutem per symbola, & dicteria, quæ symbolorum animæ appellantur, adumbrantia passim cernuntur, silentio prætereunda censeo, ne intuentibus meditandi ansam omnino auferamus.

Reliquum est autem ut nostros hosce Commentarios tandem aliquando concludamus, ac definiamus, apponentes quæ ad Bibliothecæ introitus dextram in Tabula lignea satis grandi depictâ cernuntur. Hoc enim loco Sixtus V. Pont. Max. ad vivum representatus sedere conspicitur, aliis adstantibus ad vivum item omnibus effectis à Petro Facchetto Mantuano, qui in imaginibus ad vivum exprimendis excellens judicatur. Ad vivum etiam effecti sunt, Antonius Card. Carafa, Bibliothecæ Præfectus: & Sixti V. Pronepotes, Alexander, scilicet, Perettus Card. Montaltus, ac Vicecancellarius, ejusque frater, Michael Perettus, Marchio, & Civitatis Leoninæ, sive Burgi Gubernator.

Hic etiam, ut alias imagines silentio præteream, quæ neminem singulariter aut propriè referunt, videre est ad vivum item expressum Dominicum Fontanam, Comitem Palatinum, & Equitem aureatum, necnon Sixti V. Architectum, qui, flexo genu, Bibliothecæ Ichonographiam, sive descriptionem Summo Pontifici offerre cernitur. Is enim non solum omnes Obeliscos hîc Commentariis enarratos transtulit, & erexit, sed Bibliothecæ etiam Architecturam,

præstitit, eamque tribus ordinibus distinctam, Dorica, scilicet, structura prima, altitudinis palmorum 51. Ionica altera palmorum 38. tertia verò composita, non eâ compositione à veteribus observata, sed à recentioribus inventa, Corinthiâ prætermisâ, palmorum 36. ut ad eam præsertim partem, quæ Théatrum spectat, videre est: cujus frontispicium est longitudinis, sive latitudinis palmorum 325. altitudinis vero 125. De hujusmodi ædificiorum generibus, quæ Ethnici mirum in modum observarunt, ac religiosè excoluerunt in Deorum Templis ædificandis, Arisque construendis, Vitruvius Architectorum Magister, diffusè loquitur, & Anastasius Germonius Archidiaconus Taurinensis, in libro de Immunitatibus Ecclesiasticis juxta Antiquorum morem hæc tria ædificiorum genera luculentissimè explicat, & eruditè quidè.

Huic Tabulæ, in qua Sixti V. Imago ad vivum expressa, aliæque effigies representantur, Bibliothecæ porta extat adnexa: supra quâ hæc legitur Inscriptio penicillo tacta:

SIXTUS V. PONT. MAX.
BIBLIOTHECAM HANC VATICANAM
ÆDIFICAVIT, EXORNAVITQUE
ANN. MDLXXXVIII.
PONT. III.

U Niversa Bibliotheca Vaticana, adjuvante Deo, Commentariis explicata, reliquum est, ut ordine retrogrado ejusdem Bibliothecæ vestibulum videamus, quidve in eo contineatur. Id quod tempore, ac re ipsâ postulante factum est: hosce enim Commentarios antè biennium olim confeceram, typisque mandare cœperam jam inde ab eo tempore, quo non solum vestibulum ipsum, picturis, & inscriptionibus carebat, sed nondum Obelisci omnes erecti, nec Statuæ supra columnas Cochlides collocatæ fuerant: multaque alia inchoatæ extabant, vel nondum cœpta desiderabantur: de quibus omnibus in hac Bibliothecâ Vaticanâ nobis loquendum fuit. Qua re omnia suo loco apponere non potuimus, sed de quibusdam rebus, quæ ad operis perfectionem pertinent, Appendicem duximus conficiendam, quam infra cernere licet. Quamvis autem hosce Commentarios, ut dixi, a duobus ferè iam inde annis prælo committere cœperam, fui tamen è medio, ut sic dixerim, cursu ob graviolem mihi curam a S.D.N. Sixto V. demandatam revocatus. Hinc ab incepto desistens, rem ad hanc usque diem prorogare coactus sum. Mirum igitur cuiquam videri non debet, si ordine, forsitan præpostero Bibliothecæ consideremus vestibulum, in quo non solum duæ Inscriptiones præcipuæ summam totius rei complectentes, quæ magis fini, & ordini nostro conveniunt, sed nonnulla etiam, quæ ad Commentariorum initium, & quasi præludium quoddam, spectare videntur, non sine fortasse ratione à Pictoribus hic ob oculos posita sunt. Hoc enim loco Sibyllas in fornice ipso vestibuli depictas videre licet, quas Varro decem fuisset.

Vitru. lib. 1.
c. 2. & lib. 4. c. 6.
cap. 1.
Anast. lib. 1.
cap. 1.

Ex Gell. lib. 7.
c. 19.

S. Aug. lib. 18.
c. 23. de Civit.
Dei ex La-
ctan. Firm.
Ex Gell. lib. 7.
c. 18.

fuisse scribit: Fuerunt enim, Persica, Libyca, Delphica, Cumæa, Erithræa, Samia, Cumana, Amalthea nomine, Hellespontica, Phrygia, Tyburtina, nomine Abulnea, quæ de Christo vaticinatae sunt, & præsertim Erythraæ; dicens: *Ἰησοῦς Χριστὸς Θεοῦ υἱός, σωτὴρ*, idest, Jesus Christus Dei filius, Salvator, ut S. P. Augustinus testatur, qui has voces ex capitibus versuum dictæ Sibyllæ collectas esse narrat. De Cumana etiam, quæ novem libros Tarquinio præfco obtulit, suo loco sermonem habuimus.

Hoc item in vestibulo multæ picturæ ad

artem Typographicam, & ad Chartam conficiendam pertinentes in ipso fornice conspiciuntur. Sed quia de Typographiæ, & chartarum inventionem, atque utilitate in Appendice loqui statuimus, ad præcipuas Bibliothecæ accedamus Inscriptiones, quarum una antiquam Bibliothecæ Vaticanæ institutionem, & incrementum, deinde illustrationem, nec non translationes explicat: altera verò continet Edictum, quo Anathematis vinculum, iis, qui modum tractandi libros ejusdem Bibliothecæ præscriptum contempserint, minatur, ut, versâ paginâ, videre est.

Ad Portæ dextram Inscriptio.

S I X T U S . V . P O N T . M A X .

B I B L I O T H E C A M A P O S T O L I C A M

A SANCTISSIMIS PRIORIBUS ILLIS PONTIFICIBUS, QUI BEATI PETRI VOCEM AUDIERUNT, IN IPSIS ADHUC SURGENTIS ECCLESIAE PRIMORDIIS INCHOATAM, PACE ECCLESIAE REDDITA, LATERANI INSTITUTAM, A POSTERIORIBUS DEINDE IN VATICANUM UT AD USUS PONTIFICIOS PARATIOR ESSET, TRANSLATAM, IBIQUE A NICOLAO V. AUCTAM, A SIXTO IV. INSIGNITER EXCULTAM QUO FIDEI NOSTRAE, ET VETERUM ECCLESIASTICAE DISCIPLINAE RITUUM DOCUMENTA OMNIBUS LINGUIS EXPRESSA, ET ALIORUM MULTIPLEX SACRORUM COPIA LIBRORUM CONSERVARETUR AD PURAM, ET INCORRUPTAM FIDEI, ET DOCTRINAE VERITATEM PERPETUA SUCCESSIONE IN NOS DERIVANDAM TOTO TERRARUM ORBE CELEBERRIMAM, CUM LOCO DEPRESSO, OBSCURO, ET INSALUBRI SITA ESSET, AULA PERAMPLA, VESTIBULO, CUBICULIS CIRCUM ET INFRA, SCALIS, PORTICIBUS, TOTOQUE AEDIFICIO A FUNDAMENTIS EXTRUCTO, SUBSELLIIS, PLUTEISQUE DIRECTIS, LIBRIS DISPOSITIS, IN HUNC EDITUM, PERLUCIDUM SALUBREM, MAGISQUE OPPORTUNUM LOCUM EXTULIT, PICTURIS ILLUSTRIBUS UNDIQUE ORNAVIT, LIBERALIBUSQUE DOCTRINIS, ET PUBLICAE STUDIORUM UTILITATI DICAVIT.

ANNO M. D. LXXXVIII. PONTIFIC. IV.

Inscriptio hæc adeo facilis est, ut nullâ declaratione indigere videatur. Hinc ad Edictum deveniendum est.

Ad Porta lavam Edictum.

SIXTUS V. PONT. MAX.

PERPETUO HOC DECRETO DE LIBRIS VATICANÆ BIBLIOTHECÆ CONSERVANDIS, QUÆ INFRA SUNT SCRIPTA HUNC IN MODUM SANCITA SUNTO, INVIOLETEQUE OBSERVANTOR.

NEMINI LIBROS, CODICES VOLUMINA HUIUS VATICANÆ BIBLIOTHECÆ EX EA AUFERENDI EXTRAHENDI, ALIOVE ASPORTANDI; NON BIBLIOTHECARIO, NEQUE CUSTODIBUS, SCRIBISQUE, NEQUE QUIBUSVIS ALIIS CUJUSVIS ORDINIS, ET DIGNITATIS, NISI DE LICENTIA SUMMI ROM. PONT. SCRIPTA MANU FACULTAS ESTO.

SI QUIS SECUS FECERIT, LIBROS PARTEMVE ALIQUAM ABSTULERIT, EXTRAXERIT, CLEPSEKIT, RAPSEKITQUE, CONCERPSEKIT, CORRUPERIT DOLO MALO, ILLICO A FIDELIUM COMMUNIONE EJECTUS MALEDICTUS ANATHEMATIS VINCULO COLLIGATUS ESTO, A QUOQVAM PRÆTERQUAM ROM. PONT. NE ABSOLVITOR.

Apostolicum Edictum hoc formam redolet illam, qua in condendis legibus usi sunt antiqui: & aliquibus constat verbis, quæ quamvis apud probatissimos Auctores inveniuntur, non sunt tamen in frequenti usu, nisi in legum præsertim sanctionibus promulgandis. *Clepserit* enim à *Clepo*, quod verbum non semel à Livio, à Plauto, & à Cicerone usurpatur, a Græco κλέπτω sumptum est pro furto aliquid surripere. Unde *Cleptum*, dicitur fur-

to sublatum. *Rapsekit* item est a verbo *Rapio*, quod in præterito, *Rapsi*, fecit. *Concerpserit* denique est a verbo *Concerpo*, & est idem, quod discerpo, & lacero. Hinc Cicero: *Sacerum; sacrove commendatum qui clepserit, rapseritve, parricida esto*. Et quoniam in Edicto imperandi modus adhiberi solet, hinc *Sunto*, pro *Sint*, *Observator*, pro *Observerentur*, *Esto*, pro *Sit*, *Absolvitor* pro *Absolvatur*. *Dolo malo*, idest fraude, apud I. C. Cetera patent.

BIBLIOTHECÆ VATICANÆ APPENDIX.

T tandem hisce in Commentariis ultima primis respondeant, silentio haudquaquam prætereundum censeo, Molem hanc totam a fundamentis, ut initio dictum est, excitatam, totque picturis illustratam unius ferè anni curriculo, omnibus suis numeris fuisse absolutam Dominici Fontanæ Equitis aureati, & Architecti industriâ, qui operariis hominibus ad structuram murariam pertinentibus circiter centum, totidemque ad artem pictoriam spectantibus secum adhibitis, universum opus tam citò, tantâque omnium admiratione perfecit, præsertim verò, ut ceteros præmittam, operâ Cæsaris Nebbii Urbevetani, & Joannis Guerræi Mutinensis, quibus pingendi cura omnis demandata est. Cæsar enim Urbevetanus arte pollens pictoriâ, & jam indè a juventute a laudato viro non parum laudatus, Bibliothecarum, Conciliorumque historias, literarumque Inventores, ceterasque imagines ad historiam pertinentes delineavit, hoc est, pingui quadam Minervâ futuri operis lineamenta manu suâ duxit, deindè ab aliis pictoribus ad amussim pingenda diligentèr curavit.

Grep. Vafari
3. part. de Pi-
ctor. Sculpt.
& Architect.
diveris.

Harum rerum inventionem Federicus Ranaldus Valven. Bibliothecæ custos, Sixto V. obtulit. Silvius autem Antonianus Sacri Collegii Illustris. S. R. E. Cardinalium a secretis easdem res disposuit, & Inscriptionibus, eodem Sixto jubente, & dijudicante, illustravit, aliquâ ex parte Petro Galefinio Protonot. Apostolico adjuvante. Qua in re nonnihil etiam operæ præstitit horum Commentariorum Auctor. Joannes verò Mutinensis ingenio præstans, & ex arte non ignobilis Emblemata omnia, necnon cetera Bibliothecæ ornamenta ad pictoris arbitrium facta adinvenit, ac delineavit, & ab aliis item pictoribus ad unguem absolvenda studuit. Ad hæc autem omnia conficienda non modicam præstitit operam Joannes Baptista Navariensis, pictor satis clarus, qui ob delineandi, pingendique scientiam apud artis pictoriæ peritos maximam sui expectationem concitavit. Hæc hætenus.

Anteà verò quàm postremam Commentariis imponamus manum, nonnulla in hac Appendice pro earundem rerum declaratione, repetenda, quædam verò, quæ in nostris hisce Commentariis desiderari possent, adjicienda censuimus, quibusdam dubitationibus occurrentes. Quando enim in Bibliothecam Vaticanam Commentarios, quos duobus ferè ab hinc annis perfeci, imprimendos curabam, nonnulla, ut dixi, desiderabantur, quæ nondum in aperto, & propatulo loco extabant. Proptereà quòd ego, ut dictum est, gravioribus ac ferè perpetuis studiis distentus, ita verò, vix ut ad hanc usque diem respirare queam, siquid subcesivarum mihi horarum aliquando concedebatur (id quod perrarò quidè evenire solebat) statim arripiebam: illudque temporis paucillulum mihi concessum in hac Bibliothecâ Vaticanâ explicandâ ad lucernam consumebam, lucubrationemque ipsam Typographi commoditati in lucem edendam patiebar, ne in tantâ temporis angustia totum opus mihi simul ferè tandem aliquando imprimendum relinqueretur. Hinc factum est, ut aliquot Inscriptiones, necnon

alia permulta, quæ infra subjicientur, suo loco apponere non potuerim: quædam verò hic repetuntur, quoniam declaratione indigere videntur. A vestutis igitur Obelisci Lateranensis Inscriptionibus, & ab ejusdem dedicatione exordiemur, ut dubitationibus quibusdam in primis occurramus.

DE OBELISCI LATERANENSIS ANTIQUIORI DEDICATIONE.

UÆ hic oriuntur dubitationes, ad Obelisci Lateranensis antiquiorem dedicationem, inscriptionesque hieroglyphicas latinitate donatas pertinent: dixi enim cum de ipso Obelisco sermonem ha-

bui, ipsum Heliopoli, hoc est, in Solis Urbe Ægyptiæ primùm fuisse erectum iis Inscriptionibus hieroglyphicis insignitum, quas ego apposui ex Ammiani Marcellini verbis, quæ satis implicata videntur. Sed quoniam, de duabus hisce rebus, geminus mihi scrupulus injectus est; quæ scripsi, rectiori quadam trutinâ, quoad fieri poterit, accuratius examinabo. Quod enim de Maximi Obelisci dedicatione antiquiori a me dictum est, id a veritate alienum esse nonnulli, & eruditi quidem viri affirmant. Ego autem, si Ammiani Marcellini verba satis implexa percepi, quod scripseram confirmabo: quodque apud probatissimos Auctores reperi, in medium afferam: si enim aliud mihi constaret, palinodiam recantare non ægrè ferrem. Id quod animi ingenuitati attribuendum esse mihi persuadeo. Dixi ergo Obeliscum illum omnium aliorum maximum Heliopoli, Civitate Ægyptiæ, primitus fuisse erectum: nec id videtur abhorrere a verbis Ammiani, qui ipsum Obeliscum in Circo maximo se vidisse, & ab Heliopolitanâ civitate Ægyptiæ a Constantio Imp. fuisse transvectum ait, vel saltem innuit, ut ex ejusdem verborum serie aut vi colligi necesse est. Nec satis video cur magis per veterem Obeliscum, moles ab Octaviano Augusto Romam advecta, quàm illa altera a Constantio translata intelligi debeat, etiamsi illa ab Octavio veteri Principe, ut ait Ammianus, hæc verò multis post annis a Constantio recens advecta dicatur: vetustas enim ad molis etiam incisionem, antiquioremque in Ægypto dedicationem referri potest: nam fieri potuit, ut Obeliscus Maximus prior aliis Obeliscis ab Ammiano commemoratis, & fuerit incisus, atque in Ægypto, Solis numini præcipuo munere, eodem teste, fuerit

dedicatus: qui etiam tamquam apex omnium eminebat, ut ipse ait. Adde etiam, quod Hermapioni, & Ammiano majorem de majori, celebriorique Obelisco extitisse curam, quàm de aliis credendum est: hinc Inscriptiones illas hieroglyphicas ab Hermapione interpretatas (cum aliæ ab eo interpretatæ non reperiantur) ad majorem celebrioremque Obeliscum pertinere, eundemque Obeliscum Heliopoli primitus erectum fuisse censendum est, cum Soli eum dedicatum esse, eidemque Soli præcipuum honorem Ægyptios, eâ præsertim in civitate, præstitisse constet: Heliopolis enim ab Helio, Solis nomine, *Solis Urbs nuncupatur*, Huic sententiæ favet Plinius, qui ait *Ramisem, Rhamessem item dictum in Solis Urbe Obeliscum quadragenorum, & octonum cubitorum erexisse; alterum verò longitudine undecenis pedibus*, hoc est nonaginta novem geometricis, qui palmos usuales centum, & nonaginta octo efficiunt; cujusmodi est Obeliscus de quo hic verba facimus, sicut ab Architecto, qui hunc Obeliscum ad Aedes Sancti Joannis Lateranensis transtulit, & erexit, inventum est. Nec nostræ sententiæ refragatur primum Hexastichum Inscriptionis Constantinæ, in cuius versu postremo hanc molem e Thebis revulsam fuisse legimus: Heliopolis enim est Civitas Ægypti inter Alexandriam, & Coptum: & a Græcis, teste Diodoro Siculo, *Thebe* dicitur; qua Civitate Obeliscus ipse a Constantino Alexandriam, recto itinere, deinde a Constantio Romam fuit transvectus. Et quoniam Heliopolis nomen in hexametro versu accomodari non potest, hinc Poeta, Inscriptionis Auctor, Thebarum, & non Heliopolis voce usus est: Thebe enim est item Civitas Ægyptorum eminentissima, atque amplissima, ut Plato testatur. Hæc pro geminis mihi injectis scrupulis eruendis dicenda visa sunt. Num veritatem sim affectus, judicent alii, & suo quisque sensu abundans, opinionem suam tueatur licet, & hac in re præsertim a memoriâ nostri temporis adeò remota, & in tantâ Scriptorum: ac locorum nominum varietate: quarum quidam rerum omnis investigatio in coniectura sita est,

Ammian.
Marc. ibid.

Plin. lib. 36.
c. 8. in fine.

Ammian.
Marc. lib. 17.

VETUS INSCRIPTIO

BASIS OBELISCI MAGNI,

Quem è ruderibus Circi Maximi erutum Sixtus V.
Pont. Max. ad Lateranensem Basilicam transfe-
rendum, erigendumque curavit.

Hexastichum I.

PATRIS OPUS MUNUSQUE *suum* TIBI ROMA DICAVIT
AUGUSTUS *tota Constantius* ORBE RECEPTO:
ET QUOD NULLA TULIT TELLUS, NEC VIDERAT ÆTAS
CONDIDIT, UT CLARIS EXAequET DONA TRIUMFIS.
HOC DECUS ORNATUM GENITOR COGNOMINIS URBIS
ESSE VOLENS, CÆSA THEBIS DE RUPE REVELLIT.

Hexastichum II.

SED GRAVIOR DIVUM TANGEBAT CURA VEHENDI,
QUOD NULLO INGENIO, NISUQUE, MANUQUE MOVERI
CAUCASEAM MOLEM DISCURRENS FAMA MONEBAT.
AT DOMINUS MUNDI CONSTANTIUS OMNIA FRETUS
CEDERE VIRTUTI, TERRIS INCEDERE JUSSIT
HAUT PARTEM EXIGUAM MONTIS, PONTOQUE TUMENTI.

Hexastichum III.

CREDIDIT, ET PLACIDO *vexerunt equora* fluCTU
LITUS AD HESPERIUM *Tiberi* MIRANTE CARINAM.
INTEREA ROMAM TApoRO VASTANTE TYRANNO
AUGUSTI JACUIT DONUM STUDIUMQUE LOCANDI,
NON FASTU SPRETI, SED QUOD NON CREDERET ULLUS
TANTÆ MOLIS OPUS SUPERAS CONSURGERE IN AURAS.

Hexastichum IV.

NUNC VELUTI RURSUS RUfs AVULSA METALLIS
EMICUIT, PULSATQUE POLOS HÆC GLORIA DUDUM
AUCTORI SERVATA SUO, CUM CÆDE TYRANNI
REDDITUR, ATQUE ADITU Romæ VIRTUTE REPERTO
VICTOR OVANS URBIque *locat sublime* TROPÆUM,
PRINCIPIS ET MUNUS CONDIGNIS usQUE TRIUMFIS.

Quamvis Inscriptionem hanc vetustam, suo jam loco apposuerimus, in hac tamen Appendice duximus repetendam, ut nonnulla, qua scitu digna sunt, dignoscantur. Nam Michael Mercatus Protonot. Apostolicus labore non modico, summaque ingenii perspicacitate duce, bonarumque artium cognitione comite, ut minores indicant characteres, Inscriptionem ipsam corrosam, & dilaceratam, vel in varias partes divulsam, & rudibus eruit, & in hanc formam redegit.

Anteà verò quàm ad amissim fuisset concinnata, eam alij raptim typis mandarunt erroribus conspersam, quam ego, quoad potui expurgavi, dum suo loco dictam Inscriptionem in his Commentariis apponere studebam: ubi legitur *Tropæum* pro *Trophæum*, juxta usum scribendi antiquum, ut inibi hac de re satis dictum puto. Sed quoniam ego hujus vocis, *Tropæum*, similitudine deceptus in quarto versu primi Hexastichi, & in postremo Quarti, *Triumpis* pro *Triumphis* siue pro *Triumfis*, sicut eo tempore scribi solebat, reliqui; hinc vocem hanc *Triumfis* (non *Triumpis* nec *Triumphis*) à Michael Mercato in Obelisci basi inventam sicut ipsummet id ita esse non semel asseverasse audivi, pro *Triumphis* reposui. Antiqui enim F, pro Ph, non rarò usurpabant, sicut alibi, tum ex privatis, tum etiam ex publicis Inscriptionibus à me demonstratum est. Ita contra: Quod antiquiores item Latini per ph, scribebant, ut *phama*, *phanum*, & *phagus*, nos per F, scribere solemus, ut *Fama*, *Fanum*, & *Fagus*.

In postremo secundi Hexastichi versu *Haut* pro *Haud* legitur, T, pro D, interdum ab antiquis Latinis sumpto, sicut è converso D, pro T non rarò ab iisdem usurpatum, fuisse inveni. Qui enim T, pro D, usi sunt, mollem sonum evitare voluisse judicati sunt, duriorum vel sicciorum sequentes, ut patet ex Inscriptionibus non paucis marmore incisis. Exempla sunt hæc: *Alexsanter*, pro *Alexander* Romæ in Ædibus Marchionis Riani. *Apud* pro *Apud*, Romæ in Ædibus Coritiani ad Forum Trajani, in hortis S. Sebastiani ad Viam Appiam, & in Ædibus Capranicorum. *Alius*, pro *Aliud* apud Sudorinos ad S. Rocchum, *At* pro *Ad*, Veronæ in ædibus Jo: Baptistæ Orthii. *Adsigno*, pro *Adsigno* Romæ. *It*, pro *Id* Brundisii extra Urbem. *Quot*, pro *Quod* infra Præneste in vinea quadam. *Set*, pro *Sed* in Pratis Quinctiis in vinea, in hortis Carpensibus, & alibi. In Ædibus Mafæjorum extat Inscriptio publica marmore incisa, satis longa, e Caritibus allata, de eorundem Caritum Municipio, Q. Ninnio Hasta, & P. Manlio Vopisco Cof. anno ad Urbe condita 866. Trajano Imperante: & in ea legitur *Set*, pro *Sed*, & *It*, pro *Id*. *Set* pro *Sed* in vetustioribus scriptis, & impressis Antiphonariis Ecclesiasticis.

Ad hanc eandem rem comprobendam, hoc loco libet apponere quod Linacer, Aldus, & alii recentiores, sed eruditi sanè viri, scri-

ptum reliquerunt in hanc fere verborum formam: T, usurpatum est pro D, & D, pro T nam veteres dixerunt *Adque*, nos *Atque*, sanè melior priscorum ratio: nam & mollior sonus est, & origo servatur: præpositionis enim vis adhuc manet, ut dicamus: Tu *atque* ego: & sit, Tu & *ad te* ego. Sed antiqui voluere discrimen esse inter præpositionem, & conjunctionem. Eiusdem modi fuit, *Sed*: nam e contrario olim erat, *Se Et*: disjungit enim, Tu curris, *Se Et* ego sedeo. Separata enim est actio mea ab opere tuo. Adversatur enim vox illa, *Se*, ut seorsum, securus, fegregò, separo, & alia innumera. Etiam, *Aud*, non *Aut* & illi dixerunt, & nos dicere deberemus: nam si negativæ *Haud* addita est aspiratio, differentie causâ, sanè cetera elementa ad querendum discrimen non sunt mutanda; quin fortasse potius utrumque siccior elemento scribendum sit, *Aut*, *Haut*, Græcum enim fuit, *ἄντε*. Omnis autem disjunctio vim obtinet negationis. Hæc de usu literarum D, pro T, & T, pro D, ne quis posthac *Haut* pro *Haud* mendum esse opinetur, sicut fortasse aliqui arbitrati sunt, qui *Haud* pro *Haut* repofuerunt: quos ego, qui *Haud* pro *Haut* impressum reperi nondum, alloquutus Mercatum, qui vetustam Inscriptionem in varias partes divulsam vidit, & concinnavit, in pristinamque formam, diligenter, & ingeniosè quidem redegit, imitari coactus fui.

In tertio tertii Hexastichi versu, *TAPORO* pro Magnentio intelligi debet, ut Mercatus rectè sentit: Magnentius enim dictus est Taporus Tyrannus, quia apud Helenam, castrum Tapororum, qui Cantabria Populi sunt, montibusque pyreneis proximi, Constantem Constantii fratrem interfecit. Hinc Mercatus eam vocem, *Taporo*, cujus duæ litteræ mediæ desiderabantur, restituit.

In primo quarti Hexastichi versu per Metallâ rufa lapidis Syenitis fodinas idem, Mercatus intelligendas testatur: ex quo lapide omnes Obeliscos esse affirmat. Rufus enim color Græcè *αυρῶς* dicitur: a quo Syenites lapis etiam dictus est Pyrrho pœcilus. Hæc de vetustâ Inscriptione, quæ ad basem Obelisci Lateranensis incisa olim extabat. Qui plura de hac Inscriptione scire cupit, ad librum Mercati de Obeliscis conscriptum, & eruditionis plenum confugiat.

DE NOVIS OBELISCI INSCRIPTIONIBUS.

*Ad Ædes Sanctæ Mariæ de Populo
erecti.*

DUm Obelisci, quem Cæsar Augustus ex Ægypto in potestatem Populi Romani redacta Romam in Circum Maximum transtulit, Solique dicavit, translationem, & erectionem ad Ædes Sanctæ Mariæ de Populo imprimendam curabam, nondum, ut dixi, novæ Inscriptiones in ejusdem Obelisci basi

Taporus pro
Magnentio.

Plin. lib. 36.
c. 8.

basi erant incisæ; hinc eæ, quas infra videre est, suo loco apponi non potuerunt. Inscriptio

ptiones novæ in hanc leguntur verborum formam:

Inscriptio I.

ANTE SACRAM ILLIUS ÆDEM
AUGUSTIOR, LÆTIORQUE SURGO,
CUJUS EX UTERO VIRGINALI
AUG. IMPERANTE
SOL JUSTITIÆ EXORTUS EST.

Inscriptio II.

SIXTUS V. PONT. MAX.
OBELISCUM HUNC A CÆS. AUG.
SOLI IN CIRCO MAX.
RITU DICATUM IMPIO,
MISERANDA RUINA FRACTUM, OBRUTUMQUE
ERUI, TRANSFERRI, FORMÆ SUÆ REDDI,
CRUCIQUE INVICTISS. DEDICARI
JUSSIT
A. M. D. LXXXIX. PONT. IV.

Ceteræ Inscriptiones duæ, quæ sunt vetustæ, & in eadem basi insculptæ conspiciuntur, unius, & ejusdem sunt argumenti: cujus exemplum suo loco apposuimus.

DE SACELLO SIXTIANO.

Hoc in Sixtiano Sacello, Statuis septem marmoreis candidi coloris, & pulcherrimis quidem, necnon Inscriptionibus, & Picuris nunc prætermisiss, quas suo jam loco descripsimus, extat etiam Statua Sixti V. Præsepe Christi Domini adorans, inscriptionibus item decoranda, de qua prius mentionem non fecimus ob causas superius enarratas. Ad dextram Sacelli Altare Sanctæ Lucie Sanctorum Innocentum Reliquiis insignitum conspicitur: ad lævam verò, Altare Sancto Hieronymo dicatum. Illud in honorem S. Lucie, in cujus festo die SIXTUS V. natus est: hoc autem in honorem S. Hieronymi, cujus Titulo, dum erat Cardinalis, decorabatur, idem SIXTUS hoc loco statui mandavit. De Sanctissimo Christi Præsepio in hoc Sacellum mirâ arte translato, omnique admiratione, venerationeque digno quosdam olim edidimus versus, quos ob oculos ponere libuit, ut infra videre est.

DE SANCTISS. CHRISTI PRÆSEPIO

A SIXTO V. Pont. Max. in splendidissimum Sacellum translato.

Augustū in Terris cur dat Præsepe TONANTI
SIXTUS? ut in Cælo nunc sibi testis paret.

I D E M.

ASTRA, Poliq; refert SIXTUS, cunabula CHRISTI
Dum novat, & ponit splendidiore loco.

I D E M.

A SIXTO hic quicumque vides Præsepe repostum,
Phidiam dicas, Parrhasiamque manum.

I D E M.

CUR SIXTUS Præsepe novat mirâ arte vetustum,
Quo nitidas stellas æquiparatque Polum?
Nâq; Opifex rerū hic fuit, hic Moderator Olympi,
Hic Spes, hic Vita, hic unica nostra Salus.

DE TRANSLATIONE CORPORIS PII V.

In Sacellum Sixtianum.

PIUS V., summum veræ pietatis fuit exemplar, clarissimum Catholicæ Religionis Lumen, ac Sanctitatis Splendor. Hinc SIXTUS V. tanta illius merita, magnaque

que ab eodem in se collata beneficia singulari pietatis officio prosequi cupiens; Corpus ejus Christianâ, sollemnique pompâ, ac Pontificiâ digna suum in Sacellum transferri mandavit; ibique nobili structurâ, & verè Pontificiâ ipsum locari iussit. De hac autem translatione, quam suo loco descripsimus, tetrastichum, quod infra cernitur, edidimus in hanc verborum formam:

*Hic ubi jam CHRISTUS voluit de Virgine nasci,
Mandavit SIXTUS condier ossa PII;
Ut fateare pîd, vicinum hunc esse TONANTI,
Præsepti vêtuti proximus est Tumulus.*

DE STATUA SANCTI PETRI

*Æneâ in Columnâ Trajanâ
fastigio erectâ.*

DE Columnâ Cochlîdē Trajano olim erectâ, Parthis, & Dacis ab eo devictis, nunc autem B. Petro dedicata, in cujus fastigio ejusdem Apostolorum Principis Simulacrum collocatum est, suo loco satis dictum esse arbitror. Quare infra nonnisi quædam carmina apponentur, quæ de Statua S. Petri suprà Columnam Trajanam erecta olim conscripsimus hisce verbis:

*BELLICA Trajani spectat dum Roma trophæa,
Erigit huic Cochlîdem, sculpsit, & historiam.
SIXTUS dum Petri veneratur mille triumphos,
Erigit huic Statuam, subiicit & Cochlîdem.
Petrus enim CHRISTO generosus vicis orantes
Terrarum Reges, tartareosque Duces:
Felix hinc meritò SIXTUS, cognomine Quintus,
Vittori Petro tanta trophæa dicat.*

IDEM AUCTOR

DE SANCTISSIMA CHRISTI CRUCE,

*Deque Sacrà B. Petri Statuâ æneâ: illâ
in Cæsaris Obelisci, hac verò in
Trajani Columnâ Cochlîdis
fastigio erectis.*

NUMINA falsa potens Pretioso Sanguine Ciri:
*Abstulit, & lustræ secula vana Jovis: (Stus
SIXTUS id exequitur, Christi dum jura tueretur,
Dum Petri Cymbam tractat, & Imperium:
Daemonibus pulsus, Obeliscum, altamque Columnam
Lymphâ lustrali purgat, & ore sacro.
Sustinet hæc Statuam Petri, Christi ille Triumphat,
Trajani hæc perdit, Cæsaris ille decus.
Successor Petri, Christi que Vicarius idem,
Et Christo, & Petro clara trophæa sacrat.*

DE COLUMNÆ ANTONIANÆ

INSCRIPTIONIBUS, ET
HISTORIIS.

DE Columna Cochlîdē Antonino Pio Imperatori olim erectâ, a Sixto V. in-
staurata, in cujus fastigio Statua S. Pauli ab

eodem Sixto fuit collocata, satis dictum esse reor eo in Emblemate, quod ad Christianam, & verè piam Columnæ dedicationem, facramque statuæ erectionem pertinet. Nunc reliquum est, ut novas Inscriptiones, quas inibi apponere non potuimus ob causam jam enarratam, subscribam. Inscriptiones sunt, quæ infra leguntur;

Ad Occidentem,

M. AURELIUS IMP.
ARMENIS PARTHIS
GERMANISQUE BELLO
MAXIMO DEVICTIS
TRIUMPHALEM HANC
COLUMNAM REBUS
GESTIS INSIGNEM
IMP. ANTONINO PIO
PATRI DEDICAVIT,

Ad Meridiem,

SIXTUS V. PONT. MAX,
COLUMNAM HANC
COCHLIDEM IMP.
ANTONINO DICATAM
MISERE LACERAM
RUINOSAMQUE PRIMÆ
FORMÆ RESTITUIT
A. M. D. LXXXIX. PONT. IV,

Ad Orientem,

SIXTUS V. PONT. MAX,
COLUMNAM HANC
AB OMNI IMPIETATE
EXPURGATAM
S. PAULO APOSTOLO
ÆNEA EJUS STATUA
INAURATA IN SUMMO
VERTICE POSITA DD.
A. M. D. LXXXIX. PONT. IV,

Ad Septentrionem,

TRIUMPALIS
ET SACRA NUNC SUM
CHRISTI VERE PIUM
DISCIPULUM FERENS
QUI PER CRUCIS
PRÆDICATIONEM
DE ROMANIS BARBARISQUE
TRIUMPHAVIT.

Quam

Iul. Capitol.
in vita M. An-
tonini Philo-
ſophi.

Ex Iul. Capi-
tol.

Pſal. 17.

Pſal. 134.

Quamvis Columna hæc Antonino Pio fuerit olim dedicata a Marco Antonino philoſopho, in ejus filium adſcito, qui deinde, Julio Capitolino teſte, M. Aurelius Antoninus dictus eſt; hiſtoriæ tamen in eâ excuſptæ ad præclata Marci Aurelii geſta pertinent: nam Antoninus Pius nihil annotatu, ſive memoriâ dignum in bellis geſſiſſe fertur, ſed Marcus Aurelius de Armenis, & Parthis, necnon de Germanis, Quadis, videlicet, Marcomannis, ſive Moravis, & aliis Populis, qui, ut nonnulli Scriptores prodierunt, equorum, & vulpium carnibus delectantur, victoriam reportavit. Hujus igitur generis Victorix in Columnâ Antonianâ excuſptæ conſpiciuntur, & præſertim memorabile illud factum, & omni admiratione dignum, ſive egregium Chriſtianæ victoriæ trophæum repræſentatur, quod Marco Aurelio Chriſtianæ multitudinis precibus in bello Germanico, ſive Marcomanico accidiſſe proditum eſt. Cum enim Marcus Aurelius in mediâ Germaniâ ſuo cum exercitu montibus undiquè conſcluſus, ingenti aquæ penuriâ laboraret, mirâque ſiti vexaretur, Chriſtianos cohortatus eſt, ut opem a Deo peterent, atque aquam precibus impetrandam curarent. Quod quidem factum eſſe conſtat: nondum enim Chriſtiani orationibus finem impoſuerunt, & ecce tonitrua audiri, & fulmina micare cœperunt, pluvia divinitus miſſa, ex qua Romanorum exercitus ſeſe recrearunt, hoſtes verò magnâ ex parte fulminibus tacti interiire. Hinc de Romanorum hoſtibus illud Pſalmi dici poterat: *Intönuit de celo Dominus, & Altiffimus dedit vocem ſuam, grando, & carbones ignis: miſit ſagittas ſuas, & diſſipavit eos: fulgura multiplicavit, & conturbavit eos.* De Romanis autem illud: *Apparuerunt fontes aquarum. Et: Fulgura in pluviam fecit.*

Hæc res effecit ut Marcus Aurelius Chriſtianos mirum in modum commendaret, eamque Chriſtianorum multitudinem fulminantium nomine nobilitaret, vel eoſdem ſaltem legioni ejusdem nominis aggregaret, Chriſtianumque nomen Chriſtianis crimini tempus in poſterum hæudquaquàm foret, ut ejusdem Imperatoris Epiſtolâ ad Senatû miſſâ latè patet. Hujus generis Epiſtola, & Græcè, & Latinè conſcripta reperitur apud probatiſſimos Auctores. Latina vero, quam infra apponere libet, in Bibliothecâ Vaticanâ legitur in hanc verborum formam:

IMP. CÆSAR. M. AURELIUS. ANTONINUS. AUGUSTUS. PARTHICUS. GERMANICUS. SARMATICUS. PONTIFEX. MAXIMUS. TRIBUNITIÆ. POTESTATIS. XXVIII. IMP. VII. COS. III. PATER. PATRIÆ. PRO. COS. S.P.Q.R.S.D.

Certiores vos feci de conſilii, propoſitiq; mei magnitudine, & quæ in Germaniâ mihi in diſcrimine, atque obſidione, alia ex aliis accide-

runt, quàm in ejus mediò labore, atque æſu conſectus fuiſſem. Sandè dum Carnuti eſſem, ſpectatores nobis indicarunt ſeptuagintaquatuor hoſtium dracones propè nos novem millibus adſſe: idemque Pompejanus, quem bello ducem præfecimus, quod nos quoquè videbamus, renunciavit. Cùmque in noſtrorum militum exercitu habere-mus tantum legiones Frimam, Decimam, Geminam, & Fretenſem; hoſtium verò nongentorum, & ſeptuaginta ſeptem millia; meafque ipſius copias cum ingenti Barbarorum atque hoſtium exercitu comparaviſſem, Deos patrios votis ſuſceptis rogavi. Sed cum ab eis negligerer; meque ab hoſtibus premi animadverteterem; copiarum mearum paucitatem contemplatus, eos qui apud nos Chriſtiani dicuntur: accerſivi ac rogavi; invenique magnam eorum multitudinem: illoſque minis compuli, quod minimè decuerat, propterea quidd poſtea illorum vim ac poteſtatem cognovi. Itaque non ad telorum præparationem, non ad armorum, neque ad tubarum uſum ſe contulerunt: hoc enim illis facere Dei cauſâ, & nomine, quem in conſcientiâ geſtant, gratum non eſt. Equum igitur eſt, ut quos impios eſſe, & a Deo alienos opinabamur: eos exiſtimemus Deo munitos eſſe. Cùm enim ſe humi projeciſſent, non ſolùm peccati ſunt pro me, ſed etiam pro toto hoc exercitu, ut ſamis, ac ſitis, qua urgebamur, remedium aliquod afferretur: quinque enim diebus aquam non ſumpſeramus, quidd ea non ſuppeteret. Eramus enim in mediâ Germaniâ montibus undiquè conſcluſi. Simul autem atq; ſeſe humi abjecerunt, ac Deum illum precati ſunt, quem ego ignorabam: ſtatim de celo pluvia delapſa eſt in nos quiddem frigidiffima, in Romanorum vero hoſtes grando, ignis ſpecie, ac ſimilitudine, & fulmina: eorumq; orationibus, ac precibus ſtatim præſto Deus fuit, qui neq; vinci, neq; expugnari poteſt. Quamobrem illinc exorſi, concedamus talibus, ut ſint Chriſtiani, ne qua arma ejus generis contra nos petant, & impetrent. Cenſeo autem neminem, quidd Chriſtianus ſit, eſſe in crimen, & in judicium vocandum. Quidd ſi quis inventus fuerit crimini dare cuiſpiam, quidd Chriſtianus ſit, ei quiddem qui in crimen vocatur, maniſeſtum fieri volo, ſi nihil aliud obſectum eſt, quàm quidd Chriſtianus tantum, dimitti: eum autem, quidd Chriſtianum accuſavit, vitium exuri: illum, verò, qui Chriſtianum ſe eſſe profeſſus fuerit, periculo omni, quod ob eam rem ei intendeſatur, liberatum: Is, cui provincia commiſſa eſt, nequâquàm ad pœnitentiam adigat, aut libertatem ei adimat. Hæc autem S.C. etiam ſanciri volo; atque hoc meum editum in ſoro Divi Trajani proponi, ut legi poſſit. Curæ autem erit Vetratio Pollioni Præſecto Urbi, ut ad omnes provincias hæc conſtitutio mittatur: neque quiſquam, qui eam exſcribere, vel ipſâ uti voluerit, prohibeatur. Valet.

De hac hujusmodi hiſtoriâ Tertullianus apertam mentionem facit, dum ad Scapulam Carthaginis præſidem, vel proconſulem ſcribens ait: *Marcus Aurelius in Germaniâ expeditione Chriſtianorum militum orationibus ad Deum factis imbres in ſiti illâ impetravit.* De Marci Aurelii Epiſtolâ, quam ſuprà appoſuimus, idem Tertullianus luculentum præbet teſtimonium dicens hunc in modum: *Si literæ Marci Aurelii graviffimi Imperatoris requiran-*

Al. Cotini,
vel Carnucii.
Dracones,
militaria Ear-
barorum ſi-
gna.

Euseb. lib. 4.
c. 12. de hist.
Eccles.

Justinus Mar-
tyr Apol. 2.
sub finem.

Tertul. lib. ad
Scapulam.
Ann. Christi
200.

Tertull. in
Apolog. ad
verf. Gentes
cap. 5.

tur, quibus illam Germanicam scim, Christianorum fortè militum precatianibus impetrato imbre discussam contestatur, sicut non palam ab ejusmodi hominibus penam dimovit, ita alio modo palam disperfit, adjecit etiam accusatoribus damnatione, & quiddem tetriore. Hæc Tertullianus. Hujus item Epistolæ meminit Justinus Martyr, eamque sub finem Apologiæ secundæ scriptam reliquit. Idem Orosius lib. 7. cap. 15. de hac historiâ, vel Epistolâ testatur Eusebius lib. 4. hist. Eccl. cap. 12. & 13. De hac eadem historiâ testimonium protulit Apollinaris Episcopus Hierapolitanus in Phrygiâ. Idem Polyuctus Martyr clarissimus, ejusdem Fulminatricis legionis miles, ut Metaphrastes ait. Idem Gregorius Nyssenus. Idem Niceph. lib. 4. hist. Eccl. cap. 12. Et Bapt. Egnatius lib. 5. cap. 7. Et Onuphr. Panv. lib. 2. Fast. Et Cæsar Baron. in Annal. Eccl. Anno Christi 176.

Hæc eadem historia ab Ethnicis scriptoribus enarratur, nec est qui eam inficietur. Hi autem hujusmodi factum, vel magicæ arti, vel Marci Aurelii precibus adscribunt. Et quamvis nemo ferè illorum hominum sit, qui auxilium divinitus obtentum Christianis acceptum ferat, nemo tamen Epistolam illam confictam, & supposititiam esse ait. Dion autem historicus cognomento *Cassus*, patriâ Nicæus, vir consularis, qui Romanam historiam libris lxxx. comprehendit, copiosè testatur unam Christiani nominis legionem illud pluvix donum impetrasse. Suidas verò rem omnem ad magicæ præstigias refert, & præsertim in Julianum quendam Chaldeum Magum reji-

cit, seu Arnuphin Ægyptium philosophum, & magicæ præsidio præpoilentem, a quo exercitum Romanum periclitantem conservatum esse ait: Sed Julius Capitolinus in Marco Philosopho id omne ipsi Imperatori M. Aurelio Antonino apertè tribuit. Nos autem magis Antonini Epistolæ quàm aliis Ethnicis fidem adhibere debemus; nam de fide ejusdem Epistolæ nos dubitare non patitur Antonini constitutio, quam ille in hujus rei memoriam gratitudinis ergò sancivit.

De hac Triumphali Columnâ Josephus Castalio, vir sanè eruditus Commentarium solutâ scripsit oratione. De miraculo autem per Christum in Marci Aurelii Imperatoris gratiam adversus barbaros factò elegantem edidit Elegiam.

Ut autem huic rei finem imponamus, ad columnam illam Antonini Cochlidem revertamur dicentes, hujus generis miraculum tam insigne, Christi virtute editum, ad perpetuam rei memoriam dictâ in columnâ fuisse exculptum, sed imagine quadam, quæ Jovem Pluvium imbres, & fulgura demittentem, atque ex alterâ parte Romanos recreatos, ac lætabundos, ex alterâ verò Barbaros fulminibus occisos repræsentat, ut apud Cæsarem Baronium Ecclesiasticæ historiæ non minus doctum, quàm accuratum scriptorem videre est, qui hujusmodi imaginem in columnâ incisam, formâ æneâ diligenter exprimendam curavit. Ego verò ligneam formam hoc loco repræsentandam volui, ut in sequenti pagellâ cernere licet.

Julius Capitolinus.

Josephus Castalio.

Cæsar, Baron. tom. 2. Annal. Eccl.

Quamvis autem Marcus Imperator pluvix munus Christianorum precibus divini-

tus datum per publicas literas confessus fuerit, Gentilitas tamen Jovi pluvio illud acceptum

ptum referens, Jovis alatam imaginem largientis pluviam, barbâ admodum proluxâ, & brachiis extensis expressam, in Columnâ ipsâ exculpfit, Christianæ gloriæ monumento præclarissimo, sed propter Ethnicam superstitionem adjectam suboscuro. Hinc ob talenti impietatem, columnam illam partim barbarico olim furore, Deo saltem permittente, incensam, partim verò cælitus fulmine tactam fuisse credendum est. Verum ut impietas ipsa magis aboleretur, Sixtus V. Pontifex Max. eam columnam multis in locis fractam, & laceram, summo studio, magnâque impensâ restaurandam, & in pristinam formam restituendam, exorcizandamque curavit, in ejusque fastigio pro Marco Antonino Philosopho, & pro Antonino Pio, æneum, & inauratum simulacrum Sancti Pauli, qui verus Christianæ fidei Philosophus, & Doctor Gentium fuit, veramque pietatem Christianam excoluit, & propagari, collocari jussit, ut hoc item facto, veram non fuisse pietatem illâ Antonino Pio tributam, ob quam præsertim virtutem, columnam, ac statuam sibi a Marco filio erigendam commeruit, ostenderetur. Virtutes enim, ut ait Sanctus Pater Augustinus, nisi ad verum Deum referantur, non virtutes, sed vitia judicanda sunt, juxta illud Apostoli dictum: *Quod non est ex fide, peccatum est*: nam a communi Theologorum scholâ, ut alias in hanc sententiam interpretationes posthabeam, omnis vita infidelium peccatum nuncupatur ex quadam concomitantia, peccato, scilicet, infidelitatis concomitante omnes infidelium actiones.

Infideles enim, quatenus infideles, efficere possunt aliquod opus bonum, quod de genere bonorum dicitur, illud tamen opus bonum, ut eleemosyna, & id genus alia, ut Ægidius Romanus, & alii Doctores inquirunt, si ad idolum, vel ad inanem gloriam referatur, peccatum omnino est: quia est opus bonum, sed non benè factum: si autem non ad idolum, nec ad inanem gloriam illud referatur, sed naturali quadam pietate, non tamen est omnino bonum, peccato infidelitatis concomitante, formæque operis, charitate, scilicet, deficiente. Et sicut, teste Aristotele, justus ille non est censendus, qui justè non agit, etiamsi justa faciat: juxta illud præce-

ptum: *Justè quod justum est persequeris*; ita, nec pius judicandus est qui pietatem quadam hoc vel illo modo præstat, peccato, scilicet, infidelitatis concomitante, quo saltè Antoninum Pium suam exercuisse pietatem, censendum est. Id quod aliis item Gentilibus verâ fide carentibus accidisse dicas oportet, qui virtutes tanquam animæ facultatum perfectiones, non tanquam ad optimum, & supremum finem, Deum verum, ordinatas cognoverunt. Quare Sanctus Bonaventura rectè ait, Philosophos pennas habere struthionis, qui etiamsi alas habeat, non tamen instar aliarum Avium volare potest. Gentilium enim virtutes, quæ vicem alarum in hominibus quodam modo gerunt, nec sunt fide illustratæ, nec spe sustentatæ, nec Christianâ denique charitate informatæ, hominem ad æternæ vitæ præmium elevare non queunt. Quare hujusmodi pietate insigniti non verè pii, sed potius impii quadam ex parte dici possunt. Quam protectò rem Sixtus Quintus factò ipso explicavit, dum in columnæ vertice, verum pietatis cultorem, Gentium Doctorem, & vas electionis Sanctum Paulum, seu Pauli simulacrum collocavit, atque ita, ut non insulse cecinerit Blancus, in hanc verborum formam.

*Jure Antoninum Paulo vis, SIXTE, subesse.
Nam verè hic pius est, impius ille Pius.*

Jure quidem: nam sicut hæc columna a Marco Aurelio Philosopho fuerat dedicata, Antonio Pio, seu potius impio, si falsa religio spectetur Imperatoris, qui Sixto primo sedente imperavit, ita a Sixto ipsi Paulo verè Pio, veroque Christiano Philosopho, ac Gentium Doctori erat consecranda, ut injuria Deo illata, dum Imperatori, qui temporibus Sixti primi vixit, Columna dicatur, a Sixto quoque optimo jure vindicaretur.

Hæc de Columnâ Antonianâ, deque Ethnicorum virtutibus, de quibus alibi prolixiorum habui sermonem dum quærerem, num Philosophi in lege naturæ salvari potuerint: ubi multa, & scitu quidem digna de Platone recitantur. Nunc reliquum est, ut cetera ad Bibliothecæ Vaticanæ Appendicem pertinentia transeamus.

Deut. 16.

S. Bonav. in
hexam. ser. 7
tom. 1.Ex histor.
Tarchag. par.
2. lib. 3.
Et Annal. Eccl.
cl. Cæsar. Bar.
to. 2. & aliis.Lib. de Panthe.
ria Italica
lingua con-
scripto.
Multa item
de Plat.S. Aug. lib. 19.
de Civ. c. 15.

Rom. 14.

Ægid. Rom.
lib. 2. sent. dist.
4. quæst. 2. art. 3.Arist. lib. 2.
Moral. Nichom.
c. 4.

A P P E N D I X

D E D I A L E C T I S,

H O C E S T

De variis linguarum generibus.

Aptim ego, & currente, quasi, ut dicitur, calamo, gravioribus negotiis distentus variarum linguarum characteres, eorumque inventores suo jam loco descripsi. Hinc de

Dialectis Appendicem hic conscribendam censui, ut quisque majorem inde, exactioremque cognitionem adipisci valeat. Gentes enim, & linguas septuaginta quinque esse multi hac ratione ducti dixerunt quod Moyses scripsit, Animas exiisse ex Jacob in universum quinque & septuaginta, quæ in Ægyptum descenderunt: vel ut aliis placet, septuaginta duas esse linguas e totidem capitibus familiarum, quæ in Genesi recensentur. Reliquæ verò linguæ multæ ad unum genus commune, quod duas, aut tres, pluresve dialectos contineat, referendæ sunt.

Hoc autem loco silentio prætereundum non est, cur in Genesi, & in Exodo septuaginta, in Actibus verò Apostolorum septuaginta quinque fuisse animas, quæ in Ægyptum ingressæ sunt, legatur. Ad quam rem declarandam, subscribam quæ S. Hieronymus docet hisce verbis: *Omnes animæ (inquit) quæ ingressæ sunt cum Jacob Ægyptum, & quæ exierunt de femoribus ejus absq; mulieribus filiorum Jacob animæ sexaginta sex. Filii autem Joseph, qui nati sunt ei in Ægypto, animæ novem. Omnes ergo animæ, quæ ingressæ sunt cum Jacob Ægyptum, septuaginta quinque, quod excepto Joseph, & filiis ejus, sexaginta sex animæ, quæ ingressæ sunt de femoribus Jacob, introjerunt Ægyptum, nulla dubitatio est. Ita enim, & paulatim per singulos supputatus numerus approbat, & in Hebræis voluminibus invenitur. Hoc autem quod in septuaginta Interpretibus legimus, Filii autem Joseph, qui nati sunt ei in Ægypto, animæ novem, sciamus in Hebræo pro novem esse duas. Ephraim quippè, & Manasse, antequam Jacob intraret in Ægyptum, & famis tempus ingrueret, nati sunt de Aseneth filia Phutipharis in Ægypto. Sed, & illud, quod supra legimus, Facti sunt autem filii Manasse, quos genuit ei concubina Syra Machir, & Machir genuit Galaad, Filii autem Ephraim fratris Manasse Suthalaam Ethaam; Filii verò Suthalaam Edom additum est. Siquidem id, quod postea legimus, quasi per anticipationem factum esse describitur. Neque enim illo tempore, quo ingressus est Jacob Ægyptum, ejus ætatis erant Ephraim, & Manasse, ut filios*

generare potuerint. Ex quo manifestum est, omnes animas, quæ ingressæ sunt Ægyptum de femoribus Jacob, fuisse septuaginta, dum sexaginta sex postea ingressæ sunt, & repperunt in Ægypto tres animas, Joseph, scilicet, cum duobus filiis ejus. Septuagesimus autem ipse fuerit Jacob. Hanc rem ne videamur adversum scripturæ auctoritatem loqui, etiam septuaginta interpretes in Deuteronomio transfulerunt, quod in septuaginta animabus ingressus est Jacob in Ægyptum. Si quis igitur nostræ sententiæ refragatur, scripturam inter se contrariam faciet. Ipsi enim septuaginta interpretes, qui hic septuaginta quinque animas per prolepsin cum Joseph, & posteris suis Ægyptum ingressas esse dixerunt, in Deuteronomio septuaginta tantum intrasse memorant. Quod si contrario nobis id opponitur, quomodo in Actibus Apostolorum in concilio Stephani dicatur ad populum, septuaginta quinque animas ingressas esse Ægyptum, facilis excusatio est. Non enim debuit sanctus Lucas, qui ipsius historia scriptor est, in Gentes Actuum Apostolorum volumen emittens, contrarium aliquid scribere adversus eam scripturam, quæ jam fuerat Gentibus divulgata. Et utique majoris opinionis illo dumtaxat tempore, septuaginta interpretum habebatur auctoritas, quam Luca, qui ignotus, & vilis, & non magnæ fidei in nationibus dicebatur.

Hoc autem generaliter est observandum, quod ubicumque sancti Apostoli, aut Apostolici viri loquuntur ad populos, iis plerumq; testimoniis abutuntur, quæ jam fuerant in Gentibus divulgata. Hæc S. Hieronymus loco supra citato. Reliquum est ut ad Dialectos revertamur.

Dialectus est dictio, quæ peculiarem aliquis loci notam præfert, vel propriam, aut communem Gentis characterem ostendit. Hinc Græci dialectorum suæ linguæ differentias quinque, Atticam, scilicet, Jonicam, Doricam, Æolicam, & Communem habere dicuntur. Voces autem barbaræ a Græcis usurpatæ glossæ dictæ sunt, ut Clemens Alexandrinus testatur: ob idque Galenus glossas Hippocratis, idest prisca, & obsoleta in ejus libris vocabula proprio libro interpretatus est,

Dioscurias, Urbs in Colchide, nunc deserta, quondam adeò clara fuit, ut nonnulli prodiderint in eam trecentas nationes, quæ dissimilibus linguis uterentur, descendisse, sicut Plinius ait: deinde a Romanis centum triginta interpretibus negocia ibi gesta fuisse.

Mithridatem Ponti regem duarum, & vigin-

Conciliatio
locorum.
Deut. 10.

Obiectio.
Act. 7.

Responsio.

Regula.

Dialectus
quid ex Cle-
mente Alex.
lib. 1. Strom.

Clem. Alex.
lib. 1. Strom.

Plin. lib. 6. c. 6.
Et Stephanus
ex Demothe
ne Græco.

Euphorus, &
alii ex Clem.
Alexan.

Gen. 46.
Exo. 1.
Act. 7.
Gen. 19.

S. Hieron. in
Gen. tom. 3.
Ex Gen. 46.
Et Exo. 1.

Ephraim, &
Manasse filii
Joseph.

Quinque filii
filiorum Jo-
seph.

Ex iisdem
scriptoribus.

viginti gentium ore loquutum constat, nec de subiectis gentibus ullum hominem per inter-
pretem ab eo appellatum quinquaginta sex
annis, quibus regnavit.

Diod. lib. 3.

Diodorus Siculus de fabulosis antiquo-
rum gestis narrat, insulam quandam, *Felicem*
dictam, habere homines, qui non solum vo-
ce humana loquantur, verumetiam avium
diversarum cantus imitentur ob linguam di-
visam sibi a naturâ datam. Quodque mirabi-
lius est, unum hominem cum duobus loqui
posse ait: una enim linguæ pars uni: altera
alteri loquitur.

Herodotus
Cicilib. de leg.

Herodotus Halicarnasseus a Cicerone
Pater historiæ nuncupatus, narrat Troglody-
tas Æthiopes, qui serpentibus, & lacertis ves-
cuntur, voce instar vespertilionum stridere.

Nutus pro-
lingua.

In remotissimis quibusdam ad septentrio-
nem regionibus mercatores rerum commu-
tationes nutibus, & gestibus facere legimus:
non quod loquendi facultate omnino careant
tquam muti, sed quod linguis planè diver-
sis utantur.

Gen. 11.

Varia igitur linguarum genera, & per-
multa quidem, siue septuaginta duo, siue plu-
ra, vel pauciora iam inde ab ædificatione Tur-
ris extitisse pro comperto habetur. Immo, ut
alii volunt, ex illa ædificatione, seu potius in-
fantiâ, tanta homini sermonis varietas, lingua-
rumque confusio innata est, ut quot orbis Re-
giones sunt, tot hominum linguæ sint: prius
enim universa Terra, teste Moyse, labii unius
erat. Quamvis autem ceteræ linguæ ab He-
bræo Idiomate originem traxerint, sola ta-
men Hebraica, vel tanquam omnium prima,
& antiquissima, pura, & sincera remansit, vel
ob eas fortasse rationes, quas recensuimus,
dum de ea suo jam loco loquuti sumus: nulla
enim lingua est, quæ ab Hebraica quædam
derivata, & corrupta vocabula non habeat, ut
Chaldaica, Syriaca, Phrygiaca, Ægyptiaca,
Punica, Græca, Latina, & aliæ.

Ex S. Hieron.
in c. 7. Isa. Et
Ildor. lib. 1.
Etym. c. 3.

Et sicut Latini innumera non solum
artium, sed rerum etiam vocabula à Græcis
mutuati sunt, ita aliæ linguæ multas item
voces acceperunt à Latina, quæ à Gothis,
& ab aliis Populis in Italiâ, Galliâ, & Hi-
spaniâ, atque alibi corrupta est, ut satis eo
loci dictum fuit, ubi de Gothorum literis
verba fecimus. Sic etiam alias linguas inter
se corruptas fuisse constat, ut alio in loco
ostendemus, cum de barbaricis linguis ser-
monem habebimus: omnes enim linguæ,
Hebraicâ, Græcâ, & Latinâ saltém exceptis,
Barbaricæ dici possunt, ac debent. Hinc,
ut ceteras nunc rationes posthabeam, tribus
hisce linguis universa Biblia conscripta, Ti-
tulumque Salvatoris nostri Cruci non sine
divino consilio, ac mysterio appositum fuisse
dicendum est. Sed quamvis Græci ceteras
linguas Barbaricas appellare consueverint,
hæ tamen tres insigniores sunt, præcipuum-
que obtinent locum, Hebraica præsertim,
lingua tanquam omnium linguarum genitrix,
& mundo cœva, ut alibi dictum est, ubi
multarum linguarum originem demonstravi-
mus, Quando autem à Plauto, & ab aliis

Infra de Ca-
rica lingua,
Germanica,
& Italica.

probatissimis Scriptoribus Latina lingua *bar-
bara* nuncupatur, hæc vox, *Barbara*, pro
exterâ voce sumitur. Barbari enim aliquan-
dò pro advenis, aut exteris Populis dicti
sunt. Hinc Nævius, Plautus, & alii Poetæ
Latini appellati sunt barbari, idest exteri,
quippe qui comœdias Græcas latinitate, hoc
est, linguâ exterâ, donarunt. Quare Plautus
in *Asinaria* inquit: *Nomen huic Græcæ Ona-
gros est fabula, Demophilus, scripsit* [idest
Græcè] *Marcus vertit barbare* [idest Latine]
Item in *Trinummo*: *Græcè est huic Thesau-
ro fabula, Philenus scripsit* [idest Græcè] *Plautus
vertit barbare* [idest Latine].

In Prologis.

Præcipuæ igitur, & insigniores linguæ
sunt Hebraica, Græca, & Latina. Quod
cum ita sit, ab re alienum me facturum non
puto, si de harum trium elementis nonnulla
dicantur, antequam ad singulas quasque lin-
guas perveniamus, cum ipsæ exactiorem
quidém sermonem jure postulent. Hebraica
enim elementa, & Græci, & Latini sibi de-
sumpserunt, non solum quantum ad scriben-
das aliquâ ex parte notas, verum etiam quan-
tum ad earundem pronuntiationes, & præ-
sertim Græci, ut infra videre est.

De triplicis Alphabeti consonantiâ.

Hebraicè Aleph א.

Græcè Alpha α.

Latine A.

Primum autem hujusce linguæ sacræ ele-
mentum non solum à Græcis, & Latinis, sed
ab omnibus ferè linguis usurpatum esse inveni-
ni, ut dictum est eo loci, ubi de novo Alpha-
beto Hebraico sermonem habui. Prima
enim Hebraica litera, Aleph nuncupatur.
Hæc deinde Alepha, & per syncopen Alpha
à Græcis dicta est. In aliis linguis prima
Alphabeti litera vel eandem omnino Hebræo-
rum pronuntiationem, vel initium, vel sal-
tém desinentiam ejusdem pronuntiationis re-
tinet, velut apud Syriacos, & Assyrios, Ægy-
ptios, & Asianos, Samaritanos, & Arme-
nos, Arabes, & Æthiopes, Indos, & Sara-
cenos, Phœnices, & Illyricos, siue Dalma-
tas, Hetruscos, & Turcas, necnon apud alias
Nationes: nam sicut prima litera ab Hebræis
& ab aliis Aleph vocitatur (à Chaldeis ta-
men Olaph) ita ab Indis Alefu, ab Asiis,
siue Syriacis, ac Phœnicibus Aluz, à Sara-
cenis Alchmon, ab Ægyptiis Athomus, vel
Athoin, à Græcis, Hetruscis, & Jacobitis,
multisque aliis Nationibus Alpha, & à Lati-
nis, A. Id quod non sine consilio, aut my-
sterio factum esse dicendum est. Hæc deni-
que litera à Dionysio plenitudo vocis appel-
latur: à cujus litera figurâ aliquoties conjun-

Ex Append.
Thes. Ambr.
de introd. va-
riar. lingua-
rum.

cta hoc modo, *pentagonum* nuncupatur
pentalpha, quasi *quintuplum Alpha*: nam in
hujusmodi figurâ, si rectè spectetur, A,
vel Alpha quinque videtur esse repetita.

Hebraicè Beth ב.

Græcè Beta β.

Latine Beb,

Hæc litera Hebraicè Beth, Græcè βῆτα, & Beta, Latine B, vel Be, dicitur: utrumque tamen ab Hebraicâ pronunciatione Beth. Beta autem vel Be à Latinis pronunciari debet, non Vita. Quod autem hoc elementum Beta, non Vita appellari debeat, illud nobis argumento est, quod Alphabetum, non Alphavitum ex duarum literarum Alpha, & Beta, voce vel sono compositum ab omnibus dici solet, ut eruditè docet Adolphus Mekerchus Brugensis, quem majori ex parte in huiusmodi symphonîa, sive consonantiâ Alphabeti Hebraici, Græci, atque Latini sequuti sumus. Hinc Juvenalis de Beta testatur hunc in modum:

Juvenalis.

Hoc discunt omnes ante Alpha, & Beta puelli.

Et Martialis lib. 5.

Dicas licebit Beta me togatorum.

Hinc Græci Latinis vel Hebraicis utentes dictionibus, per b, literam scribunt, eas item per β scribere solent, ut Brutus, Βρῦτος. Strabo, Στραβὼν. Tiberius, Τιβέριος. Benedictus, Βενέδικτος. Budeus, Βυδέαιος, idque genus alia sexcenta apud Plutarchum, Dionem, & alios Historicos Græcos passim videre est. Idem dicitur de vocibus Hebraicis, ut Saba, Σαβά. Balaam, Βαλαάμ. Baal, Βαάλ. Abraam, Ἀβραάμ, & alia id genus permulta. Id quod clariùs patet ex eâ dictione Hebraicâ, vel, ut S. Hieronymus ait, Syrica, quam ex duabus primis Alphabeti Hebraici literis Aleph, & Beth compositam Beatus Paulus suis in Epistolis hoc modo reliquit Ἀββᾶ, ὁ Πατήρ, Abba, idest Abba Pater, ut quiddam esse in hac voce peculiare, quod & patres libenter audiunt, & pueri statim sonare discunt. Infantes enim pro hac voce Abba, Babba, vel Babbo pronunciare incipiunt. Qui igitur Vita, non Beta pronunciant, ineptè, & corruptè loquuntur, illud vitium imitantes, quo Hispania, & Castellæ præsertim Provincia, sive Burgensis Diocesis perpetuò laborat pronuncians Vestia, pro Bestia: Vene pro Bene, ut alibi sub aliis exemplis demonstratum est: & è converso sive præposterè: Bitā, pro Vita: Bacca pro Vucca: & Vonum binum pro Bonum vinum, ut apud Vascones in Hispania citeriore populos, quibus hoc vitium peculiare est: dicunt enim Bibo pro Vivo, quasi eorum vivere, Bibere sit, ut nescio quem, in quodam Epigrammate de iis hac in re non insulsè luisse memini. De hac litera multa alia vide in Adolpho Mekercho Brugensi.

S. Hieron. in cap. 4. ad Gal. tom. 6.

Rom. 8. Gal. 4.

Adolphus de pronunc. linguæ Græcæ.

Hebraicè Ghimel ג.

Græcè Gamma γ, γ.

Latine Ge G, g.

Hæc litera eodem ferè sono apud Hebræos, Græcos, atque Latinos pronunciari

solet, & ab Hebræo nomine originem traxit. Et quoniam Græcè Gamma dicitur, hinc hæc litera γ, Digamma Æolicum appellatur quia duplicis Gammatis imaginem referre videtur, hoc modo F, IT de quo superius satis dictum fuit. Apud Græcos autem Gamma geminatum, vim & sonum, n, retinere solet, ut Ἀγγελος, Angelus. Ita etiam ante χ ut ἐγχεος Enchos. Et ante kappa, ut πείραγμα Pephanca.

Hebraicè Deleth ד.

Græcè Delta Δ, δ.

Latine De D, d.

Delta à nomine Hebræo Daleth, sive Deleth. Unde deleta, & per syncopen Delta, triangularis figuræ imaginem apud Græcos representans hoc modo Δ, ut alibi me explicasse memini.

Hebraicè He ה.

Græcè Epsilon ε, ε.

Latine E, e.

Hebræis nulla est litera, quæ Græcæ literæ Epsilon respondeat, nisi accipiatur He, quam Græci in vocalem mutaverunt, ut Heth in Ητα.

Hebraicè Tsade צ.

Græcè Zeta ζ, ζ.

Latine Z, Z, z.

Hæc litera à Græcis dicitur Zeta, non Zita, & Tsade Hebræorum, non Zain, opponitur. Flandri pronunciant, Tf: Latini pro Zeta Græco elemento. Hanc literam, ut Martianus Capella refert, Appius Claudius reformidavit, quod dum exprimitur, morientis dentes imitetur, ut superius demonstratum est.

Hebraicè Heth ו.

Græcè Eta η, η.

Latine E, E, e.

Heth Hebraicè, pro qua Græci Ητα, vel Eta, Latini convertunt in E, longum. Sed Ητα Græcum Latine rectius Eta, quam, Ita pronuncians videtur, ut ΙΗΣΟΥΣ, Jesus, non Iisus, & Ηλὶ Ηλὶ λαμαζαβᾶχθην, Heli Heli, lamafabachthani. Beth item secundum Alphabeti Hebraici elementum in Threnis Græcè scriptum invenitur Βῆθ, à Latinis nonnisi Beth Hebræorum more pronuncians esse ratio ipsa persuadet, non Vith, vel Bith, sicut de Beta Græco non Vita à Latinis scribendum, pronunciansque esse demonstravimus, ex Mekercho Brugensi.

Hebraicè Teth ט.

Græcè Theta τ, τ.

Latine The T, t.

Hæc litera pro Th idem valet apud Hebræos, Græcos, & Latinos, & eandem ferè

ferè pronunciationem apud eosdem habet. Et quamvis Græcè Θῆτα scribatur, & pronuncietur per I, à Latinis tamen per E, non per I, pronunciari debet iisdem rationibus, quas de Beta, Zeta, & Eta enarravimus. Theta igitur non Thita dicendum est. De hujus literæ mysterio, & apud Judices usu, fatis dictum esse reor aliis in locis.

Hebraicè Jod י.
Græcè Jota Ι, ι.
Latinè I, I, i.

Litera Jota ab Hebræo Jod, י, pro d, usurpato, & Latine I, respondet. Quamvis autem I, variè à Græcis scribatur, & pronuncietur (sunt enim apud eos varii characteres eundem ferè sonum retinentes) Jota tamen apud Græcos, & Latinos est idem elementum, & nunquàm ejus mutatur figura, etiam si apud Latinos vim consonantis interdum obtineat.

Hebraicè Cap, Caph, vel Coph כ.
Græcè Kappa κ, κ.
Latinè Ce C, c.

Hoc elementum quamvis apud Hebræos, Græcos, & Latinos eandem notam, idemque nomen omninò non habeat, eandem tamen retinet potestatem. Hac litera veteres Latini frequentius utebantur, quàm novi: & non minus rectè per C, quàm per Q scribere solebant, ut *Cuando*, & *Quoniam* pro *Quando*, & *Quoniam*, & id genus alia: quia C, & Q, maximam inter se habent affinitatem, ut videre est in Relativo *Quis*, vel *Qui*, nam ejus obliqui tam C, quàm Q, retinere solent, ut *Cujus*, *Cui*, & *Quem*, & *Quo*, ut fufius alio in loco dictum est.

Hebraicè Lamed ל.
Græcè Lambda λ, λ.
Latinè El L, l.

Hac litera tam apud Hebræos, quàm Græcos, & Latinos eandem retinet potestatem, quamvis eandem notam, idemque nomen non habeat apud eosdem. Interdum autem apud Græcos λ geminata, primæ vim, & sonum, n, retinere solet, ut μάλλος, Manlius.

Hebraicè Mem מ.
Græcè My μ, μ.
Latinè Em M, m.

Hoc elementum tam apud Hebræos, quàm apud Græcos, & Latinos idem ferè nomen literulis transpositis, eandemque pronunciationem habere videtur: eandem tamen retinet potestatem. Est litera, quæ labris imprimitur: si autem hujusce literæ nomen Hebraicum diligenter spectes, illud à suavissimo nomine, quo infantuli Matrem, sive Nutricem appellant, non multum distare dicas oportet. Infantuli enim Matrem sive

Ang. Rocca Oper. Tom. II.

Nutricem Mammam vocitare solent. Hinc Martialis:

Martialis lib.
1. Epig. 56.

*Mammæ atq; Tatas habet Asra, sed ipsa Tatarum
Dici, & Mammæ maxima Mamma potest.*

Varro: Qui cibum, ac potionem *Buas*, & *Pappas* vocant, & Patrem *Tatam*, & Matrem *Mammam*. Hæc Varro. Bua infantulorum potio, *Bomba*, vel *Bombo* à Nostratibus dicta: *Mammam* verò qua Matres vocantur, à Mamma feminea, lactis receptaculo, quo ipsis infantulis nihil charius, jucundiusve esse potest, ortum traxisse puto. Hinc in aliquot Italiæ locis, & præsertim apud Nostrates, pueri omnes *Mammoli* à Mamma, & Puellæ *Mammole* vocitantur. Hac eadem, ut suspicor, ratione *Avia*, *Patris*, vel *Matris Mater*, *Μάμμη* Græcè dicitur, idest, *Mamme*, cum *Avia* mea *Patri*, vel *Matri* meæ præbuerit *Mammam*, sive *Mamillam*, & quodam modo quasi altera *Mater* mea dicenda sit. Ob id *Mammare* apud S. Aug. est *Mammæ* ad fugendum præbere.

Varro de lib.
beris educandis, & Cato.

Hebraicè Nun נ.
Græcè Ny ν, ν.
Latinè En N, n.

Nun Hebraicè, Græcè verò Ny, quasi Nu per u exile, abjecto ultimo, n: & hoc modo est idem hujus elementi nomen tam apud Hebræos, quàm apud Græcos: & idem sonat quod N apud Latinos.

Hebraicè Scin ש.
Græcè Xi ξ, ξ.
Latinè Ix X, x.

Hoc elementum valet idem quod cf, vel gf. Græcus ille sonus Xi, ab Hebræo ductum videtur, & est eadem nota, quæ & Latina, literulis inversis, ut Xi, & Ix.

Græcè Omicron ο, ο.
Latinè O, o.

Nulla litera Hebraici Alphabeti huic Græcæ respondere invenitur, sed Latina O. Appellatur autem apud Græcos O, breve ad differentiam ω, quæ est O magnum, ut fufius loco suo dicitur.

Hebraicè Pe פ.
Græcè Pi π, π.
Latinè Pe P, p.

In hoc elemento Hebræi, & Latini, quod ad nomen pertinet, nihil omninò differunt: Græci verò ab iis nonnihil: immò adeo parum, ut nihil distare videatur. Hujus autem literæ eadem est potestas apud omnes.

Hebraicè Res ר.
Græcè Rh ρ, ρ.
Latinè Er R, r.

Hujus literæ originem Græcus traxisse videtur ab Hebraico elemento Res, vel Refc, C c 2 à quo

à quo tamèn longius remotum nomen desumpsit : Latinus verò propinquius, duabus primis literulis inversis, & ultima abjecta,

Hebraicè Samech ם.

Græcè Sigma Σ, σ.

Latine Es S, s.

Hujus literę nomen tam apud Hebręos, quàm Græcos idem ferè videtur esse, quadam tamen literarum mutatione, ac traiectione facta : & à Messalla corvino *sibilum* vocatur. Majuscula litera est M, Latinum transversa conscriptum. Antiquiores Græci pro litera S, majusculâ utebantur eâ notâ, quæ est eadem prorsus, ac C Latinorum, nisi quod extrema cornua habet intus magis reflexa,

& magis oblonga hoc modo **C**. Hinc per abbreviationem tribus modis scriptitare solebant Jesu Christi, Salvatoris nostri nomen;

ut **IC** : vel **IS**, vel **IHS**. Qua ex re imperiti hoc nomen scribebant cum adspiratione hunc in modum Ihesus, vel IHESUS, vel IHS, putantes H Græcum, esse h Latinum, ut fusiùs alio in loco à me dictum est.

Hebraicè Tau ת.

Græcè Tau, vel Taf Τ, τ.

Latine Te T, t.

Tau, tam apud Græcos, quàm apud Hebręos pronunciari debet hoc elementum. De mysterio hujus literę, quæ sanctissimę Crucis similitudinem repræsentat, multa diximus eo in loco, ubi Alphabetum Hebraicum antiquius appositum est : Hinc eadem repetere, supervacaneum censeo. Addam tamen quod sentit Tertullianus dicens : *Ipsa est enim litera Græcorum Tau, nostra autem T, species Crucis, quam portendebat futuram in frontibus nostris apud veram & Catholicam Hierusalem. Quapropter etiam Typus est sacrosantię Crucis Domini nostri Jesu Christi.*

Græcè Ypsilon Υ, υ.

Latine Fyó Y, y.

Nulla in Alphabeto Hebraico litera est, quæ huic Græcæ Ypsilon respondeat : est enim Græca tantum, quæ Latini in dictionibus Græcis utuntur. De hujus literę mysterio alijs in locis multa diximus, hinc ea hoc loco subticenda censeo.

Hebraicè Phe פ, ם.

Græcè Phi Φ, φ.

Latine Ef Ph.

Hæc litera apud Hebręos & Græcos eodem ferè nomine pronunciatur, & Latino F, respondet : quod quidẽ inversum ꝑ Digamma appellatur, solis Æolibus peculiare. De hoc Digaminate ; quod Claudius Imperator invenisse fertur, multa suo jam loco dicta sunt. Hinc eo confugiendum est.

Græcè Chi χ, χ.

Latine Ch.

Nullum est apud Hebręos elementum, quod Græco, aut Latino respondeat. Græci autem & Latini, quod ad figuram pertinet, omninò conveniunt. Græci enim pro literâ majusculâ utuntur hoc elemento χ, quod quidẽ à Latinis usurpatur, sed non pro Ch, veluti apud Græcos. χ enim apud Latinos habet vim cf, & gf, instar literę Græcæ, χι. Hinc imperitorum Latinorum ortus est error : hi enim scribunt sic Xps, pro Christus, putantes hanc dictionem, χρς, sic a Græcis conscriptam, constare ex X, & P, Latinis literis, cum sint Cræcæ pro Ch, & R, nam X Latinum adsimile χ Græco : & P Latinum, Pæ Græco est. De hoc modo scribendi multa suo jam loco dicta sunt, hinc cætera sunt hic præmittenda.

Græcè Psi Ψ, ψ.

Latine Pf.

Hæc litera apud Hebręos non invenitur, nec apud Latinos : sumitur autem pro pf, aut bf, ut Ψαλμός, Psalmus : & Αψαψ, Arabs.

Græcè Omega Ω, ω.

Hoc elementum est tantum apud Græcos, & vocatur O magnum duabus de causis ; tum quia est naturâ longum, tum quia, veluti ex duobus ο ο, constare videtur, utraq; item ratione dicitur magnum ad differentiam, Omicron, quod appellatur o breve.

Hæc de præcipuis linguarum generibus, à quibus omnia alia Idiomata emanasse censendum est, ut experientia ipsa docet. Antea verò quàm ad singulas quasque linguas declarandas perveniamus, de cœlestium spirituum necnon animalium Dialectis nonnulla dicenda esse reor. Plato enim Diis Dialectum, quandam attribuit, conjecturâ ex somniis & oraculis facta : & insuper ex dæmoniis, ut qui non suâ, sed dæmonum inhabitantium, Dialecto loquantur. Ego verò spiritibus tam bonis, quàm malis Dialectum esse peculiarem quandam non crederem cum ii in corporibus assumptis quavis linguâ loqui possint, & locutione aliquâ externâ non indigeant, quando ad mortales non loquuntur. Angelus enim, alteri Angelo duobus modis loqui potest, hoc est, verba in corde suo formata, vel in mente aut cogitationes per signa intelligibilia exprimendo, vel virtutem suam ad res corporeas absque corporum transmutatione applicando : cum enim Angelus convertit se super speciem intelligibilem, quam habet apud se, format inde verbum, quod est idem quod cogitatio : & tale verbum in uno Angelo non est notum alteri Angelo : quia nec unius Angeli cogitationes naturâ ipsâ alteri Angelo sunt notæ, nisi in genere. Postquàm verò Angelus convertit se super speciem intelligibilem, & formavit inde verbum, quod est cogi-

Tertul. libr. 3.
adv. Marcionem.

Dialectus spirituum ex Platone in Cratyl.

Ex Ægid. Rom. libr. 2. Sent. dist. 10. quest. 3. art. 1. dub. 5. & 6. literal.

Spirituum locutio.

cogitatio; potest iterum se convertere super huiusmodi verbum, & formare aliquod signum intelligibile, quod etiam potest appellari verbum, quia est illius verbi formati expressio. Angelus igitur alteri Angelo loqui potest his duobus modis, vel cogitationum, verborumque formatorum expressione, vel suæ virtutis ad res corporeas applicatione. Homini autem uno tantum modo loqui potest, scilicet, virtutis ad res corporeas applicatione. Id quod duobus item modis fieri potest: vel per organum, sive instrumentum phantasticum ad phantasiam spectans, ab eo mutatum, vel per aerem ab eodem commotum, corporis tamen transmutatione. Quamvis enim Angeli non habeant linguam, nec item organa alia corporea ad locutionem pertinentia, eis tamen res corporeæ, quantum ad motum, sicut universa Theologorum schola fatetur, ad nutum obediunt: & quia omnes spiritus perfectam de rebus corporeis ac naturalibus habent cognitionem, hinc in imaginatione, & organo phantastico cuiusvis hominis efficere possunt aliqua signa imaginabilia, vel species imaginabiles, ut sibi placet, deducendo humores, & spiritus animales ad principium sensitivum, & organum phantasticum, vel ad phantasiam, in quibus huius generis species, vel similitudines sedem habent; & hoc primo modo homini loquuntur, representantes ei, quæ representare volunt. Secundo autem modo Spiritus loqui possunt homini aerem commoventes, vel condensantes, vel frangentes, aut verberantes, atque ita, ut fiant ibi soni quicunque juxta suam ipsorum Spirituum voluntatem, aut placitum propter voces efficiendas, & locutionem formandam, cum eis perfecta rerum naturalium cognitio sit, resque corporeæ ad nutum iis obediunt eo modo, quo dictum est. Quamvis igitur Spiritus loqui possint hominibus, ego tamen non video, cur eis peculiaris lingua tribuenda sit, cum quavis lingua hominibus loqui possint: & inter se locutione externâ, vel vocali non indigeant.

Brutorum item suam esse Dialectum, censet Plato, quam ejusdem generis animantes intelligant. Ad hoc autem comprobandum quædam narratur historia de Elephante, qui in cœnum illapsus, clamasse fertur: alius, qui aderat, hoc viso, abiit: & mox cum grege elephantum reverfus periclitantem servavit. In Libyâ quoque ajunt scorpium, sive hominem ut feriat contingere non possit, abire, & cum pluribus reverti, atque ita catenatim coherentibus & demissis illis, hominem, cui infidiatur, ferire. Unde quidam coniciunt, bruta non aliquo nutu obscuro, neque aliquo corporis motu, gestive, sed suâ potius Dialecto, quæ voluerint inter se significando communicare. Fertur præterea de piscibus, si quis fortè lineâ attractus, eâ ruptâ, evaserit, nullum deinceps eo in loco per illum diem ejusdem generis piscem apparere. Hæc Clemens Alexandrinus.

De brutorum inter se colloquio multa etiam Porphyrius tradit in libris de abstinentiâ.

Ang. Rocca Oper. Tem. II.

do ab animatis. Sed absurdum videtur illud quod Clemens de brutis in genere scribit, tanquam omnia dialecto quadam inter se utantur, scorpium quoque & pisces: quibus cum ipsa vox negata sit, multo magis etiam Dialectum negatam fateamur oportet. Quamvis enim Psittacus *Ἀνθρωπολάττος* dictus quasi linguam hominis habens, & Corvus, & Pica ob linguam sibi latiore naturaliter datam, voces quasdam articulatas, humanæ locutioni adsimiles, veluti quodam naturæ artificio exprimere videantur, eas tamen aves loqui propriè non est dicendum: quæ enim pronunciant non intelligunt, sed assuetudine quadam id agunt: nam lingua (teste Aristotele) non nisi ad significandum aliquid alteri contributa est. Id quod absque rei intelligentiâ, quæ in Brutis non est, fieri non potest. Quod autem Livius quædam Bruta fuisse loquuta narrat, illud prodigiosum, ac dæmonum operâ factum esse dicas licet. Quod verò legitur de Balaam Asinâ, quam Scriptura Sacra loquutam fuisse ait, id divinæ virtuti adscribendum est: *aperuit enim Dominus os Asinæ, & locuta est*, ut eadem Scriptura testatur: Asina verò nec verba illa formabat, nec intelligebat, quia verba rationalia non intelliguntur, nec formantur nisi ab eo, qui est rationis particeps, id est habens intellectum. Hinc verba illa non nisi ministerio Angeli moventis linguam asinæ, fuerunt formata, ut Lyræus, & alii interpretes affirmant. Bruta igitur, quibus lingua ad loquendum data non fuit, dialecto carere omnino credendum est. Si qua verò narrantur, quæ iis quendam intellectus gradum adscribere videantur, vel fabulosa sunt, vel iis causis, quas enarravimus, attribuenda, vel quodam naturæ instinctu facta esse dicas oportet: sunt enim aliqua animalia magis quodammodo disciplinabilia, quam alia, ut Canis, Psittacus, Pica, & Corvus, de quibus alio in loco loquuti sumus: ubi multa, & scitu quidam digna de locutione, hoc est de antiquitatis linguæ controversiâ, & quænam lingua sit homini naturalis, dicta sunt. Elephas item, quamvis videatur intelligere, cum Reges adorare doceatur, non tamen intelligit, quia nulla creatura potest intelligere nisi per intellectum. Cum autem sit animal maximè domesticum, ad multa facienda eruditur, & intelligit, ut ait S. Thomas, non quidem per intellectum, sed per vim æstinativam. Hæc de Dialectis in genere. Reliquum est, ut singulam quamque Dialectum ordine Alphabetico explicemus.

DE DIALECTIS,

HOC EST,

*De Linguis diversis ordine Alphabetico
sigillatim dispositis.*

A Bassinorum Dialectum videre est in Titulum, *Ætiopica lingua*: est enim Regio latissima, cujus Populi olim *Troglodytæ* vocitabantur, deinde *Abasini*, & *Indiani* dicti sunt. Abgazari, vel Abgazelli, vel Men-

Ex Arist. 2. de
part. animal.
c. 7. E. 4. de
hist. c. 9. to 5.

Aristot. 3. de
anima tex.
uit. in ultimis
verbis.

Eiv. Dec. 7.
lib. 3. Dec. 3.
lib. 4. & 7.
Num. 22.

Nicol. Lyræus.

S. Thom. 2. in
Iob. c. 40. v. 31.

Angelus Angelo duobus
modis loqui potest: homini autem uno

Res corporeæ
quo modo spiritibus obediunt.

Secundus modus loquendi,
quo Spiritus loqui possunt homini.

Ex Clem. Alex. lib. 1. Strom.

Clem. Alex. lib. 1. Strom.

grelli, & Circassi, Populi sunt versus Mare Hyrcanum habitantes. Horum linguam vide dictione, *Gazari*.

ÆGYPTIACA LINGUA.

Ægyptus est Africa regio, sed insula à nonnullis dicta, & Nilo ita se se circum ipsam findente, ut *Triquetra* nuncupata sit, triangularem figuram efficiens, quam ideo multi Græcæ literæ vocabulo, Δ, Deltam vocitarunt. Hujus incolæ cum omnibus aliis Nationibus, quæ sub cælo sunt, Apostolos suâ dialecto loquentes in die Sanctissimo Pentecostes Hierosolymis virtute Spiritus Sancti audierunt, & admirati sunt, dicentes: *Nonne, ecce omnes isti qui loquuntur, Galilei sunt: & quomodo nos audivimus unusquisque linguam nostram in qua nati sumus?* Ægyptiaca lingua est eadem, quæ Colchis Asiæ regio uti solet, ut Eustathius scribit Dionysium Afrum enarrans, & eadem, quæ Alexandrina, ut ait Athenæus. De linguâ Ægyptiacâ, cujus characterum inventrix fuit Isis Regina, satis dictum arbitror in secunda Columna parastatica de Iside Regina: ubi Alphabetum conscriptum est.

Anni menses duodecim sunt apud Ægyptios: eorumque nomina accentum in ultimâ syllabâ habere dicuntur hoc modo: Tybi Mechir, Phamenoth, Pharmuthi, Pachon, Pauni, Epiphi, Mesori, Thoth, Paophi, Choeach. Idest Januarius &c. Hæc item nomina Nicolaus Myrepsus Alexandrinus explicans Alexandrina esse ait: sed pro Januario Tymbe, pro Junio Payni, pro Septembri Thod, pro Octobri Phaophi, pro Decembri Chiach, quæ omnia maximam habent cum superioribus affinitatem.

Aquam Moy vocant Ægyptii. Unde Moyses ab aqua dictus est, apta etymologia, eo quod ex aquâ sublatus esset à Pharaonis Regis Ægypti filiâ, ut habetur in Exodo. Bajeth apud Ægyptios, & accipitrem, & animam significat. Ælianus autem accipitrem, & Thautum ab eisdem dici ait. *Baris* ab Ægyptiis *cymba*, quæ cadaverâ veçtat: Græcè, & Latine feretrum, Italicè *Bara* vocatur, Hercules vox Ægyptia est, non Græca, ut Marco Porcio Catoni placet. Canem, *Anubin*, & Felem *Bubastum* vocant. Cetera animalium nomina apud Orum Appollinem videre est, qui loquitur de Hieroglyphicis, hoc est sacris literis, quas soli sacerdotes in Ægypto norunt: ceteras verò vulgo didicerunt omnes, ut suo jam loco dictum est. Alphabetum Ægyptiacum supra videre est, de quo multa dicta sunt.

ÆOLICA LINGUA.

Æolica lingua, dialectus est Græcæ communis, in qua scriptum nihil extare dicitur nisi apud Poetas: & hac utitur Homerus aliquâdo, Plutarcho teste. Æolicè item scripsisse Alcæum tradunt. Æolia est regio in Asiâ, Græcorum colonia: cujus incolæ *Æolii* dicuntur.

ÆTHIOPICA LINGUA.

Æthiopia, Hebræis Chus, quasi nigra: vel nigredo, Græcis ardorem significat: & est Africæ Regio, vel pars ab Æthiope Vulcani filio dicta, Hujus Regionis lingua cum Hebraicâ in multis, cum Chaldaicâ in paucis congruere, & cum Absiniis, vel Indianis omnino convenire scriptores prodiderunt. Sciendum tamen est, duplicem esse, Indiam, unam orientalem, quæ in Asia extremum occupat locum, cujus linguam, & literas penitus ignorari ajunt: Altera est Meridionalis in Africâ, scilicet, sita, quæ ad Orientem habet mare rubrum, Arabiæ felici contermina, nisi quod Arabicus interfuit sinus. Ad Septentrionem, jungitur Ægypto: & ad Occidentem Æthiopiæ. Est regio latissima cujus populi olim Troglodytæ, qui cavernas incolunt, serpentibus vescuntur, & magis strident quam loquantur: hodie autem Abasini, & Indiani appellantur viventes sub potentissimo rege, quem vulgò *Presbyterum Ioannem* vocant: aut, quod verò ad simile tamen est, *Freshyterum Coban*, quod tam Hebraicè, quam Caldaicè Sacerdotem sonat. Ad hos itaque homines dictam spectare linguam, Bernardus Breitenbachius, & Joannes Potken testantur, quorum ille Hierosolymis, hic Romæ homines Indianos convenisse, & Alphabeti literas descripsisse fatentur. Sunt autem qui opinentur linguam Indianam a Caldaicâ non differre: sed ut ab hujusmodi linguarum peritis accepi, Æthiopica lingua, sive Indica est propria, & suæ genti peculiaris, nunc quidem cum Chaldaismo, nunc verò cum Hebraismo nonnihil habens affinitatis, plus autem diversitatis cum utroque, ut Deus ab Indis, vel Æthiopibus appellatur Amolachâ, a Chaldæis Elaha. Homo ab illis Saboo, ab his vero Enasâ. Panis ab Æthiopibus Oholo, a Chaldæis Lachmâ, Vinum ab Indis Ion, a Chaldæis Ienâ. Domus autem ab utrisque Bethâ nuncupatur. Ex his igitur, aliisque dictionibus, quas dicti Scriptores ob oculos ponunt, ego verò brevitatis causâ prætermitto, facile quis intelliget, Æthiopiam linguam sive Indicam a Caldaicâ non parum differre.

AFRICANA LINGUA.

Africa pars Orbis tertia, quam Græci Libyam appellavere, ut Plinius testatur, qui multa de hac Regione scribit in Quinto naturalis historię libro. Hujus regionis Populi non solum Africani, sed etiam Mauri nigri appellantur, qui ad mare Mediterraneum habitant circa Tripolim arcem, quam Rhodienses obtinent. Hujus Regionis linguæ vocabula hoc loco apponenda duxi: Deus enim hac lingua, Aihâ dicitur: Reges, Batti: Panis, Brit. Vinum, Syrap: Cyathus, Got: a Venetis Gotto. Papyrus, Cart, a Latinis Charta. Sed apud Mauros albos Africana lingua alia est, ut ex Erodoto, & aliis scriptoribus accepi.

ALE-

Bernard. Breitenbachius in suo itinere, Ioan. Potken, & alii.

Ex Plinio, Pomp. Mela libr. 1, & Herod.

Breite, & Potken.

Ex Plin. libr. 5. c. 4. Et libr. 5. in proxim.

Herod. libr. 4.

Plin. libr. 5. c. 9.
Strabo libr. 17.
Ptolem. libr. 4.
c. 6. Ammian.
Marcel. libr. 22

Att. Apostol. cap. 2.

Eustathius.

Athenæus.

Nicol. Myreps. Antidoto 371.

Clem. Alex. libr. 1. Strom. Exo. 2.

Ælianus.

M. Porc. Cato.

Orus Apoll.

Plutarch.

ALEXANDRINA, ET AMMONIA.

Ex Herodoto
lib. 2.

Alexandrina lingua eadem est, quæ Ægyptia : & sicut Ammonii Ægyptiorum, atque Æthiopum coloni sunt, ita etiam linguam inter utrosque usurpare dicuntur. Hinc nihil est quod hoc loco in huiusmodi linguis immoremur.

ANGLICA LINGUA.

S. Gregor.
Ex Edit. Vati-
c. lib. 5. to. 1.
Ex S. Anton.
par. 2. c. 1. §. 7.
Et Bedæ lib. 2.
c. 1. hist. Angl.
Ex edit. vet.
tom. 2.
Ex Vatic.
tom. 3.
Libr. 7. epist.
30.

Anglia, cultior pars Britanniae, Insula in Oceano undique a circumfuso mari complexa, nusquam continenti conjuncta. Hanc primum Troes incoluerunt. Hos postmodum longo temporis tractu Saxones, Germaniae populi oppressere, eorumque agros, & opes inter Legatos Saxonum Regina Angela divisit. Hinc Anglia quasi *Angela* dicta est. Angli præterea a Sancto Gregorio Magno quasi *Angeli* interpretati sunt, ut videre est in ejus vitâ a Ioanne Diacono conscriptâ, nam tempore S. Gregorii, Angli ad fidem conversi sunt, Eleutherii Papæ tempore a Gentilitate ad fidem Christi, conversi sunt : sed postea defecerunt, ut patet ex lib. 5. epist. 59. & lib. 12. epist. 15. & 31. Alii vero Angliam, quasi nostri Orbis *angulum*, dictam volunt : est enim in mundi angulo posita, ut Cosmographi ajunt : cujus quidem rei Sanctus item Gregorius testimonium præbet. Hujus autem linguae Anglicæ vocabula ob causas commemoratas vel Germanica, vel Saxonica ferè omnia, aliqua tamen ex parte detorta, vel immutata censentur. Sunt autem qui Avorum memoriâ multo pauciora Gallica, & Latina in hac lingua fuisse vocabula testentur, quibus nunc abundant : nam in colloquiis ea multi affectant, & in scriptis præsertim, veluti flosculos, ac pigmenta quædam intermiscunt, ita ut vulgus non nisi adhibitâ interpretatione intelligere queat. Maxima tamen pars adhuc Saxonica est. Libri quidem antè ducentos, aut trecentos annos in Angliâ scripti, Saxonica ferè toti linguâ constare dicuntur. Quædam verò propria ex veteri fortè Britannicâ habent linguâ. Britannica autem vetus, quæ adhuc in Angliæ parte retinetur, *Vallica*, ut infra, nuncupatur. Scotica denique ab Anglicâ parum differre dicitur, sed pauciora Gallica habet vocabula, ut potè Septentrioni propinquior : ipsi enim Angli Septentrionales magis quam Australes ad Germanicam linguam accedunt.

Anglica igitur lingua mixta est ex multis linguis, præsertim Germanicâ, & Gallicâ : olim verò Germanica omnino erat. Id quod ex Bedâ animadvertere licet, qui ex Angliâ fuit oriundus. Is enim in libro de temporibus ait hunc in modum : *Veteres Anglicani populi numeraverunt menses suos secundum Lunæ cursum, appellantque Lunam Nonam, & mensem Monath. Decembrem vocant Halegmonath, idest sacrum mensem, Aprilem Eostermionath, idest paschalem mensem; idque a Dea quadam, cui Teutonici populi in paganismo sacrificia fecerunt mense Aprilis, quæ Eosier appellabatur. Majum*

Bedæ Britanni-
cus.

appellaverunt Trimelei, idest tres mulieres, quod eo mense pecora ter die mulgerent. Sunt autem vocabula illa, quæ Bedâ Anglicæ facit, Germanica omnia. Angli tamen hodie nonnihil variant, nuncupantes Lunam Mone : Mensem Moneth. Pascha Easter : Mulctram vas, Mylcingspayle : ipsum lac mulctum, Meale. Hæc ex iis, qui linguam norunt.

AQUITANICA LINGUA.

Quam olim lingua fuerit Aquitaniæ, quæ tertia Galliæ pars ab obliquis aquis *Ligeris* dicta est, non satis constat. De Gallicâ autem linguâ suo loco dicetur.

Ex Plin. libr.
4. & Steph.

ARABICA LINGUA.

Arabica in Asiæ Regione lingua est item Punica, qua omnes Mahumeticæ sectæ cultores in gramaticis utuntur : affinis aliquâ ex parte Hebraicæ : elementorum autem formæ variæ omnino sunt, ut Theſeus Ambrosius testatur. Arabes, & Punici duo tantum genera habent, Chaldæorum, & Hebræorum more, ut ait Priscianus, masculinum scilicet, & femininum, neutrum penitus ignorantes : numeros autem in aliquibus nominibus tres habent, singularem, videlicet, dualem, & pluralem. Hebræi autem in geminatis a naturâ, ut duæ aures, & duo oculi, & in numero centenario, & millenario dualem habent, non pluralem : & quando habent pluralem, dualem non admittunt. Masculina verò nomina Chaldæorum, Hebræorum, Syrorum, atque Indorum more unicum in singulari, & unicum in plurali terminationem habent Arabes : in duali verò peculiarem, & ab his differentem retinent desinentiam. Homo in singulari, Raiul dicitur : In duali, Rajulaym, idest duo homines. Mulier, vel uxor in singulari, Mara : In duali Maraten, vel Marataym, idest duæ mulieres, vel uxores. Casus nominum non secus atque apud Latinos. Habent item Arabes in verbis more Græcorum numerum singularem, dualem, & pluralem. Arabica, & Turcica linguae sunt diversæ, characteribus autem iisdem utuntur. Hæc ex Theſeo Ambrosio in Appendice. Arabes suâ dialecto loquentes Apostolos Hierosolymis in die Sancto Pentecostes admirati sunt.

Theſ. Am-
brosii In-
trod. diversarum
lingu. in
Appendice.

Theſ. Am-
brosii Ap-
pend.
Act. 2.

ARAMÆA LINGUA.

Aramæam linguam eandem Chaldaicam esse, de qua suo loco sermonem habebimus. Quare hic non est, quod de ea sermonem habeamus.

ARMENICA LINGUA.

Armenica lingua ab Armenia, Asiæ Regione, quam Hebræi *Arab* vocant, dicta est. Hæc vulgaris eadem ferè, quæ Turcica, & Tartarica est : sed inter Tartaricam, & Armenicam Georgianorum linguam esse scri-

Ex Plin. libr.
1. & 9.
Ex Ptolem.
Tab. 4. & Strabo
lib. 2.

Scriptores aiunt. De Armenicâ linguâ Plutarchus in libro de fluviis, & Joannes Stobæus loquuti sunt. De hujus item linguæ Alphabeto, ejusdemque inventore multa suo iam lo-

co dicta sunt. Sed quoniam Armenica lingua voces multas habet Hebraicas, ut eam parentem referat, nonnulla hoc loco vocabula apponemus.

Armenicè.

Latine.

Hebraicè.

Ael.
Aeli.
Rabbi, & Rabboni.
Jezu.
Zamanach.
Chahanaïm.
Hgatz.
Ail.
Ufan.
Cho.
Chum.

Deus.
Deus meus.
Magister.
Lingua.
Tempus.
Sacerdotes.
Crux.
Sed.
Signum, vel Vexillum.
Tu.
Tuus.

El.
Eli.
Rab, & Rabbi.
Lascion.
Zemân.
Cohaim.
Ethz, vel Hethz.
Ellâ.
Nes.
Attâ.
Sciellecha.

Quædam cum aliis linguis habet communia, ut sunt, Episcoputhi, idest Episcopatus, ut apud Græcos, & Latinos. Du, Tu. Von, Ab. Ail, Alii. *Ամա*. Em, *Էլմի*, Sum, Mesch, *Մեօր*, Medium. Za, præpositivum articulum cum Æthiopicâ communem habet. Ab Armenis autem Germani acceperunt nonnulla vocabula: dicunt enim Armeni Car, Potuit. *Carolus*, idest, *Potens*. Germani verò Carle, Carol. Hæc ex iis, qui linguas hæc non parum callent. Armenia à Berofo Saga item vocatur, quam alii Scythicam interpretantur. Hæc autem, ut Xenophon in *Æquivocis* ait, *Gallerim*, eo quod ab undis salvet, appellat. Hinc eadem forsan à Germanis, Galis, & Italis *Galea*, vulgari nomine nuncupatur. Plura de Armenicâ linguâ ex Berofo, & Xenophontis *Æquivocis* videre licet, qui Noe tanquam virum sapientissimum Olybama, & Arsa, idest, Cælum & Solem ab Armenis cognominatum affirmant.

ASIATICA LINGUA.

Berosus, &
Xenophon.

Ex Strabone
lib. 2.

ASia, & regiones, & linguas multas, diversasque habet, ut Athenæus ait, hinc ad cæteras transeundum est. Asiæ Incolæ Apostolos suâ linguâ loquentes Hierosolymis in Festo Pentecostes audierunt, & mirati sunt.

Affyrriorum linguam videre est in dictione Chaldaica.

ATTICA LINGUA.

ATtica, Græciæ Regio inter Achajam, & Macedoniam sita, suam dialectum habet, qua præ cæteris Homerus usus est. Hæc lingua duas syllabas in unam sæpè convertit, ut *τῆτος*, pro *το ἑτος*. Ex optativis quibusdam, aufert, ut *δωκῆς*, pro *δωκῆις*. Profert *us*, pro *es*, & id genus alia. Vocales breves interdum, omittit. Epsilon augmentis vocalium præponit. Jota omittit alicubi, & Optativis utitur pro Indicativis. Nominibus femininis articulos, vel participia, vel adiectiva generis masculini adjungit. Inter Auctores, qui At-

ticè scripserunt, Aristophanes comicus, ac Demosthenes Rhetor celebrantur. Hæc ex Joannis Ammonii de dialectis libello.

Joan. Ammon.

BABYLONICA LINGUA.

Babylonia, Magna Mesopotamiæ, Assyriaque pars, ut Plinio placet, suam, quæ est Chaldaica, dialectum habet: nomenque ei Babylon, urbs olim Chaldææ totius caput, præbuit. Hanc Urbem Strabo à Semiramide conditam tradit. Hebræorum verò literæ originem a Nemroth gigante, & à linguarum confusione Babel nominatam volunt. Ambitus ejus quadringentorum octoginta stadiorum Euphrate fluvio mediam eam interficiente. Quoniam verò hæc lingua Chaldaica est, & suo loco declaranda, ad alias linguas accedemus.

Plin. lib. 6.
cap. 26.

Strabo lib. 16.

Belgicam linguam. Vide in Gallica dictione.

Bessi, hodiè Bosnenses in Illyrica considerantur.

Bithynica lingua Græca est, ut ex mensum nominibus colligi potest.

Bosini, vel Bosnenses Illyricè loquuntur.

BRITANNICA LINGUA.

Hæc lingua hodiè *Vallica* apud Anglos vocatur, vetus, scilicet, Britannica, in tota Insula usitata antequàm Saxones, eâ devictâ, linguam quoque suam intulissent, quæ maximâ ex parte nunc obtinet, Britannicâ veteri in regionem non magnam contractâ. Vallos Germani vocant, quasi Gallos, peregrino, & incognito eis sermone loquentes homines, ut Græci ac Latini Barbaros. Veteres Prussi, quorum è numero sunt Sudini, Curi, atque alii, utuntur suâ linguâ, quam Cornelius Tacitus Britannicæ linguæ propiorem esse ait. Immixtæ sunt ei multæ Græcorum voces, quas tamen ita rusticè proferunt, ut eas, nisi quis diligenter animadvertat, intelligere haudquaquam possit. Prussica item eadem ferè est, qua Curorum,

Corn. Tacit.
lib. 12.

Li.

Livonum, & Lituanorum, ut nonnulli affirmant. Sunt tamen qui Curos Illyricè loqui velint.

Bulgari. Vide dictionem, Rascii.

CAPPADOCUM LINGUA.

Plin. lib. 5.
24. & lib. 6.
2. & 3.

Cappadocia regio suam dialectum habet, quam barbaram esse Scriptores narrant, dum mensium nomina considerant. Hujus incolæ mirantur Apostolos Hierosolymis in die sancto Pentecostes suâ linguâ loquentes.

CARICAM LINGUA.

Plin. lib. 3.
27.
Philippus.

Caria minoris Asiæ regio suam dialectum habet, Græcis nominibus admixtam, non paucis, ut Philippus Caricarum rerum conscriptor testatur. Homerus autem in Cathalago, Cares privatim *Βαρβαρῶν*, non quia Cariae lingua brevissima sit, sed eos barbaros appellatos cenfeo, quod difficultè asperè, ac duritèr loquerentur, ut blæfos, balbosque dicimus. Cares enim, sive Carii per totam Græciam erraverunt stipendia merentes: & in Asiam profecti, ibi sine Græcis vivere non potuerunt. Hinc cum Græcis malè Græcissantes, idest corruptè, aut vitiosè loquentes, barbari dicti sunt: Barbarismus enim est contra sermonis legem dictio vitiosè scripta, aut pronunciata. Idque fit vel unius literæ, vel syllabæ adiectione, detractio, mutatione, sive transpositione. Vel si, exempli causâ, in Latino sermone *Guerra* pro bello diceretur. Solæcismus autem est inconueniens partium orationis compositura, seu pravitas orationis tortuosa, quæ nunc à Latinis imparilitas, à vetustioribus verò stribligo, tanquam sterobligo quædam dicebatur. Solæcismi nomen à Solone deductum, Laertius testatur, qui cum in Ciliciâ Urbem à suo nomine, Soloe condidisset, pauci ex Atheniensibus, quos in eâ reliquit, non multo interiecto tempore, corrupto patrio sermone, inconvenienti partium structurâ loqui cœperunt: fitque solæcismus in oratione, ut si vitiosè dicatur: *Nos lego, Tu curritis, lego libris*, & alia id genus innumera. Barbarismus autem fit in dictione tantum iis modis, quos commemoravimus. Carios igitur corruptè loquentes *Barbaros* appellatos fuisse dicendum est. De Cariis, eorumque linguâ corruptâ, sive barbarismo multa Strabo conscripsit. Hæc hætenus.

Carni, Galliam togatam inhabitantes, quos Veneti *Chersos* vocant, Carniolani, & Carinthii Illyricè loquuntur: Carnia, vulgò *Carnioia*, à Ptolemæo suprâ forum Julii, & Concordiam locatur.

Casubi, alias Cassubite Illyricè loquuntur. Celtica lingua. Vide in Gallica dictione.

CHALDAICA LINGUA.

Chaldæa, Asiæ majoris Regio, Arabiæ contermina, plana, fontium indiga, in qua Babylon ciuitas magna. Chaldæos Ar-

phasar instituit. Hæc Regio suam habet dialectum, quæ & *Aramæa*, & Syrorum, & Assyriorum, & Babyloniorum vocatur. Hæc lingua in Ægypto, & Æthiopiâ eruditiores utuntur, ut a multis accepi. Hebraicæ confinis est, nec multo magis quàm Dorica a Græcâ communi differt. De literis Syriacis, & Chaldaicis, earumque inuentore, satis dictum reor, cum de Abrahamo loquuti sumus, & characteres ordine Alphabetico recensuimus, multarum linguarum originem enarrantes. Hinc ad ceteras linguas accedendum est.

Circassi circâ mare Caspium, & *Mamalu-chi* etiam dicti Illyricè loquuntur.

Circassi circâ mare Hyrcanum bellicosissimi ex Sclavorum Gente oriundi Sclavonicâ utuntur linguâ, & Christi fidem secundum ritum Græcum sequuntur.

Colchis lingua eadem, quæ Ægyptiis, ut ait Eustathius.

Corali Illyricè loquuntur.

Crestoniata ab Urbe Thraciæ, quæ *Creston* dicitur, cognominati, Pelasgicè loquuntur.

Cretenses Insulam in medio Ponto, teste Virgilio, Græco sermone utuntur. Hi etiam Apostolos Hierosolymis in die sancto Pentecostes suâ dialecto loquentes audierunt, & admirati sunt.

Croati, & Culmij Illyricè loquuntur.

Curorum linguam in Britannicâ linguâ videre est.

Cyprii Insula in sinu Issico Græcè loquuntur etiamnum, sed corruptè.

Cyrnii Insulani in mari Iugustico, *Cyrnum*, idest Corsicam incolentes, & longissimo ævo propter mellis usum utentes linguâ, exules, seu profugi balari dicuntur. Ex Pausania.

DACICA LINGUA.

Dacia, Scythiæ Europæ Regio, hodie divisa in Transylvaniam, Zipserlandiam, Rasciam, Serviam, Septem castra, & Bulgaria. Transylvania verò Hungariæ item nomine censetur, in qua mirabilis diversarum, nec unius linguæ gentium mixtura est. Dacicæ aliquot stirpium nomenclaturæ leguntur inter eas, quæ Dioscoridi attribuntur, ex quibus, qualis hæc lingua sit, conici non potest, ut ab eruditis accepi. Dacorum, autem, & Getarum sermo idem iudicatur, ut Straboni placet.

DALMATICA LINGUA.

Dalmatia, quam *Sclavoniam* dicunt, Illyrici pars, Liburniæ contermina, suam habet dialectum, quæ Dalmatica, siue Illyrica, vel Sclavona nuncupari solet. Hæc ab Illyricâ illâ, quæ *Serviana* dicitur, non distat: characteres autem sunt omnino diversi, ut supra videre est, ubi utriusque linguæ Alphabetâ conscripta cernuntur. Dalmaticarum, siue Sclavonicarum literarum inventorem Sanctum Hieronymum fuisse superiori loco dixi-

Eustathius
in Dionysio.

Ex Herodoto
Et Virg.

Pausanias.

Ptolomæus
Plin. & Alibi.

Strabo lib. 7.

Gell. lib. 5.
c. 20.

Diogenes
Laertius in
vita Solonis.

Strabo lib. 14.

diximus, ubi de hac lingua sermonem habuimus, licet eum non Dalmatam, vel Illyricum, sed Istrianum, Stridonensem, scilicet, fuisse, ibidem a nobis demonstratum sit. Quamvis autem Sclavonicos characteres a Sancto Hieronymo inventos fuisse, passim dicatur, Joannes VIII. in Epistola ad Ssentopulchrum, eas a Constantino quodam Philosopho inventas esse narrat dicens:

Litteras denique Sclavonicas a Constantino quodam Philosopho repertas, quibus Deo laudes debita resonent, jure laudamus, & in eadem lingua Christi Domini nostri praconia, & opera enarrantur, jubemus. Neque enim tribus tantum, sed omnibus linguis Dominum laudare auctoritate sacra monemur, qua praecipit, dicens: Laudate Dominum omnes gentes, & collaudate eum omnes populi. Et Apostoli repleti Spiritu sancto locuti sunt omnibus linguis magnalia Dei. Hinc & Paulus caelestis quoque tuba insonat, monens: Omnis lingua confiteatur: quia Dominus noster Jesus Christus in gloria est Dei Patris. De quibus etiam linguis in prima ad Corinthios epistola satis, & manifeste nos admonet, quatenus linguis loquentes Ecclesiam Dei aedificemus, Nec sane fidei vel doctrinae aliquid obstat, siue Missas in eadem Sclavonica lingua canere, siue sacrarum Evangelium, vel lectiones divinas novi, & veteris Testamenti bene translatae, & interpretatas legere, aut alia horarum officia omnia psallere; Quoniam qui fecit tres linguas principales, Hebraeam, scilicet, Graecam, & Latinam, ipse creavit, & alias omnes ad laudem, & gloriam suam. Jubemus tamen ut in omnibus Ecclesiis terrae vestrae propter majorem honorificentiam Evangelium Latine legatur, & postmodum Sclavonica lingua translatum in auribus populi Latina verba non intelligentis, adnunciatur. Sicut in quibusdam Ecclesiis fieri videtur. Et si tibi, & iudicibus tuis placet Missas Latinam lingua magis audire, praecipimus, ut Latine Missarum tibi sollemnitas celebrentur. Data M. Jun. Indict. XIII.

Hac Joannes Papa hujus nominis VIII. Quid autem hac lingua de sacris rebus a Sancto Hieronymo coascriptum sit, quidve de eadem lingua impetratum sit, eodem loco supra citato cernere licet, De altera vero Illyrica, quae Serviana dicitur, supra item satis dictum puto: infra vero alia explicabimus, cum de Illyricis sermonem habebimus. Hac haecenus.

DEORUM LINGUA.

Homerus nomina quaedam humana, quaedam divina facit: divina autem nimirum illa ab eodem Homero nuncupantur, quae quam rectissime, seu verissime facta sunt, ut fluvius, quem *Xanthum* a Diis vocari ait, ab hominibus vero *Scamandrum*: *Avis*, quam *Dii Chalcidem*, homines *Cymindin*: & Urbs, quam tum *Baticum*, tum *Myrinem* appellari canit. Idem Filium *Hectoris Scamandrium* a mulieribus, & viris (rectius nimirum) *Asiyantem* vocari ait. Hac ex Platone, in Cratyllo, ubi haec voces ab eo examinantur. De hac Deorum lingua plura quare apud Homerum,

& Scholiastem *Odyssae*, & ex iis, quae narravimus paulo superius, ubi multa de spirituum locutione dicta sunt.

Dibriorum sermo Illyricus est:

DORICA LINGUA.

Homerus, ut aliis Graecae linguae dialectis, teste Plutarcho, ita etiam Dorica ulus est lingua, quae a Doria Achaeae parte Athenis propinqua, & Dori pro *Achivis*, mutato nomine, appellati sunt, ut ait Plato. Hae dialectus utitur frequenter dictionibus in fine mutilatis per figuram apocopen, vel in medio per syncopen, literis, vel syllabis detractis. Solent etiam Dori transponere litteras, & futura circumflectunt, & in secundis personis Iota omittunt, & Alpha pro Ita *ita* ponere iis frequentissimum est. Theocritus Poeta, & Timaeus loqus de natura Dorice scripserunt. Lacedemonii Cræsi temporibus, Herodoto teste, excelluerunt inter Doros, qui a Graecis incessantur quod iusto frequentius in dictionibus Alpha ingerere soleant, ut Rhodiginus ait.

ELAMITARUM LINGUA.

Elamitæ, Arabiae populi, Apostolos Hierosolymis in die sancto Pentecostes lingua sua loquentes admiranda audivit.

Epirotarum lingua Illyrica est. Epirus autem regio est Graeciae finitima.

Etruscam linguam vide in dictione, Etrusca.

GALATARUM LINGUA.

Galatia minoris Asiae Regio, Phrygiae contermina, cujus incolae *Galatae* appellantur: & *Gallogræci*, quod ex Gallis, & Graecis coaluerint, suam habet dialectum. Sunt autem qui velint Galatarum in Asia eandem esse aut fuisse linguam, quae in Europa Gallorum est, aut fuit. Plura vide mox in Gallica lingua de Galatis, ad quos S. Paulus Epistolam scripsit.

GALLICA LINGUA.

Gallia, Europae pars, & candore populi dicta (*Gala* enim *lac* Latine dicitur) triplex est, Togata, scilicet, Comata, & Brachata. Togata ab Alpium radicibus & Rubicone fluvio incipiens *Cisalpinga* dicta est. Comata vero cognominatur omnis *Transalpinga Gallia*, ut Plinius ait, & in Belgicam, Celticam, & Aquitanicam dividitur, ut Caesar testatur: eidemque Comatae, nomen reliquae Galliae, ut Brachata, quae *Francia* nuncupatur, à villosa vestis genere, quo ii Populi utebantur, dicta, videtur convenire, Provincia Narbonensi excepta.

Joan. VIII. in Epistola ad Ssentopulchrum Comitem. Ex Regist. M. S. Vaticanae.

Psalm. 116.

Act. cap. 1.

Philipp. 2.

1. Cor. 14.

Plato lib. 3 Legum. to.

Herodotus.

Cel. Rhodig.

Plin. lib. 5. cap. 32.

Plin. lib. 4. cap. 27.

Caesar. lib. 1. de Bello Gall. in princ.

Plato in Cratyllo tom. 1.

DE VETERI LINGUA GALLICA.

Ex Henrico Glareano, & aliis .

GAlliæ lingua duplex censetur, vetus, scilicet, ac recens, hinc de veteri primum, deinde recentiori verba faciemus. Sunt qui velint veterem fuisse eam; qua Helvetii, & Galli Julii Cæsaris tempore usi sunt, ut Ægidio Schudo, & Henrico Glareano placet, qui hanc rem multis rationibus & conjecturis probare student. Alii autem Gallicam linguam veterem tunc neque cum Germanicâ, neque cum Franciâ, qua hodie Galli utuntur, communicasse, sed propriam extitisse linguam volunt. Nos autem hujus generis controversiam, brevitatis causâ, præmittendam hoc loco censemus. Dicendum tamen videtur, Belgicam, Galliæ Regionem, à bellis, quibus fatigata est, quæque nunc Flandriam, & Picardiam solum comprehendit, dictam, necnon Aquitaniam, & Celticam, institutis, legibus, ac linguâ inter se differre Scriptores affirmant, & præsertim C. Julius Cæsar suis in Commentariis. Celtas verò non solum Gallos, sed etiam Germanos à veteribus præsertim Græcis, communi nomine appellatos multis testimoniis approbari potest, quæ hoc in loco, ne multis immorer, præmittenda dijudicavi, ut de veteri linguâ Gallicâ loquamur dicentes, Gallorum linguam multis de causis eam esse, ut multi affirmant, qua hodie Rhenus utitur, maximèque Helvetii, & Sequani Rhenani. Primum enim constat Cajum Cæsarem bello Gallico per interpretem loquutum fuisse cum Gallis. Deinde eam quidem linguam, qua hodie Francia utitur, Romanam esse, quamquam corruptam, ut infra dicemus, nemini dubium videri debet, quippe adhuc usque de prisca linguâ Gallicâ innumeras retinentem dictiones, quas recensere longum esset. Non igitur Francicâ linguâ olim Galli loquuti sunt, sed aliâ. Verisimillimum autem est, eâ loquutos linguâ, qua adhuc ii utuntur Galli, qui Francicè non loquuntur, ut omnes populi circa Rhenum, proximi autem Rheno, Helvetii, Rauraci, Sequani, Elatici, Tribocchi, Vangiones, & tota ferè Belgica. Ad hanc rem comprobendam Henricus Glareanus multis utitur rationibus, & exemplis, quibus satis liquet Helvetiorum linguam ac Rheni verè Gallicam, nisi quòd Germani quædam miscuerunt, maximè infra Argentinam. Spiræ enim, Vormatiæ, Moguntia, atque in circumjacentibus eâ Rheni parte populis mixtus est sermo ex Germaniâ, atque Celticâ linguis: neque enim purè Germanicè, neque purè Celticè loquuntur. Helvetii autem, Rauraci, Sequani, Rheno proximi, Brisgoenses, & Elatici magnâ ex parte merè Celticè loquuntur. Non mirum igitur est, quòd S. Hieronymus scriptum reliquerit Galatas, ad quos scripsit S. Paulus, qui etiam à Celtis descenderunt, ut auctor est Livius, eâdem loquutos suo tempore linguâ, qua Treviri utebantur. Quis autem nescit Trevirorum linguam esse anti-

quam, nec multo à Germanorum linguâ diversam? Et si concedi oportet quod Strabo ait Germaniæ vocabulum Romanorum esse; quam aliam causam fuisse credimus Romanis, quòd eos germanos appellarint, quàm quòd vel linguâ, & moribus magnam cum Gallis haberent communionem? Vel, quòd quidem non absurdè argumentantur, ab ipsâ inter ipsos appellatione? Fratres enim sese etiamnum hac tempestate in rebus feriis ac bellis vocant. Id Romani sive per se de Germanis resciverint, sive à Gallis didicerint, parum constat, neque hujus est negotii.

Strabo lib. 7.

Quòd autem Helvetiorum lingua verè sit Gallica, ut diximus, id non parvum est argumentum, quòd Latini auctores multa Gallicæ linguæ vocabula recensent, quæ etiamnum in Helvetiorum sunt linguâ, quamquam à Romanis scriptoribus partim malè scripta, partim malè percepta, utpotè quæ quòd barbara non magnoperè curarent, obiter dumtaxat in operibus conscribuntur. Quæ tamen ipsa nobis argumento sunt, Gallicam linguam in aliquâ apud eos fuisse existimatione. Itaque Cæsar Gallorum propria & maximè Helvetiorum nomina mirè torfit, omisissis sæpè ac mutatis literis aliquot, ut Latinæ declinationi apta fierent, de quibus paulò post dicturi sumus. Idem Plinius fecit, qui Gallus fuit, ex ipsâ Galliâ Cisalpinâ, ut Romani loquuntur, natus: quem istam scisse linguam, atque eam magni fecisse, dubium non est: quippe qui in tam nobile de naturâ opus inferere, voluerit, ea tamen verba temporum injuriâ ad hanc usque diem magis depravata apud eum leguntur, nemine de eâ linguâ mille ab hinc annis curante. Id clarum fit ex eo præsertim loco, in quo Plinius aratra rotulis instructa, Gallicum inventum, *Pflugrat* rectè nominavit: ubi tamen codices, *Plummarat*, alii *Planarat*, habent. Quidam verò, ut se prorsus ineptos ostenderent, in *Planetam*, mutarunt. Idem Plinius *Bodincum*, Padum fluvium, hoc est fundo carentem, *Gallica lingua*, à Liguribus dictum ait. Idem ibidem oppidum eodem tractu esse *Bodincomogam* vetusto nomine nuncupatum dicit. Ita apud Svetonium in Galba præpinguis Gallicè *Galb* intelligitur, seu potius vitulus: nam ita homo præpinguis, atque obesus, per jocum, vitulus vocatur: Et *Becco* rostrum apud eundem in Vitellio Belgæ nostræ ætate in suâ linguâ adhuc habent sicut Itali. Multa his similia, enumerat Ægidius Tschudus, qui etiam hodiernam Francorum linguam ex duabus linguis constare ait, ex prisca linguâ Celticâ & Romanâ: in qua tamen Romana dominatur linguâ.

Nomina item Gallicè desinentia Cæsar in desinentiam & formam convertit Latinam ut *Castich*, Castichus, Sequanus Regius filius: *Arnold*, Arionoldus: *Ernst*, Ernestus Germanorum Rex, quod postea nomen corruptum est in Ariovistum: *Orgentorix*, vel Orgetorix Helvetiorum Princeps, apud Helvetios per quandam literam Græcam desinebat hoc modo χ , nunc vero per X terminatur, ut etiam

Durno-

Ægidius
oud. Henr.
ilar.Cæsar in
Comment.
lib. 7. de Bello
Gal. in princ.Cajus Cæsar
de bello Gal.
lib. 1. ante
med. pag. 14.Henricus
Glareanus.S. Hieron. in
Procem. in
Epist. ad Gal.
tom. 6.
Livius lib. 8.
4. Dec.Plin. II. Ve
ronensis lib.
3. c. 16. & lib.
18. c. 18.Plin. lib. 16.
c. 18. sub fin.Plin. lib. 3. c.
16. sub finem.Svetonius in
Galba, & in
Vitellio.Quæ Cæsar in
Latinam de-
sinentiam con-
vertit.
Lib. 1. de Bel-
lo Gal. non
procul a
princ.

Dumnorix, & alia id genus permulta: quibus constat veterem linguam Gallicam eandem fuisse Germanis.

Rurfus Celtas, & Gallos veteribus eodem esse Germanis, & veterem Gallicam Germanicam ex Annalium Scriptoribus colligitur, sicut Ephorus, & Strabo graves in primis Auctores tradunt. Cato præterea, Plinius, Sextus, Ruffus, Festus Pompejus, Diodorus Siculus Gallicam linguam, quæ modò Teutonicorum, sive Germanorum est, eam vocari affirmant, docentes apud eos *Padum* pro picea, *Pondicum* pro fundo, *Bulgum*, pro sacco scorteo, vel coriaceo *Bergomum* pro Montana Urbe, *Cimbrum* pro latrone vel pugnaci, *Emporedum* pro equorum domitore, *Rhedam* pro curru, vel rota, *Pyrenem* pro combusto, *Cervisiamque* pro potu ex hordeo valere: quibus vocabulis Teutones adhuc utuntur. Adde etiam, ut iidem tradunt scriptores, quòd omnia nomina Populorum, Regum, & Ducum, Germanica Teutoniceque sunt, & ad hanc usque diem usurpantur, quæ brevitatis causâ prætermitto. Multa item probatissimorum scriptorum in hunc sensum congerere possem si vellem loca, quibus linguam veterem Gallicam Helvetiis, Teutonicis, aut Germanis eandem fuisse, affirmari potest: sed ea dictam ob causam subtrahenda sunt. Hæc igitur de linguâ veteri Gallicâ, ut ad recentiore perveniamus.

DE GALLICA LINGUA RECENTIORE.

Latinæ linguæ propagines, sed tempore, & vulgi imperitia valdè corruptæ, sunt tres, hodie vulgares linguæ, Italica, Hispanica, & Gallica. Prima minus, utpote Latinæ linguæ proxima, secunda magis, tertia maximè corrupta, hoc est terminationibus, & literis, syllabisque mutata, atque distorta: & insuper vocabulis mixta alienis ab eo nimirum tempore, quo Gothi non modò regna, & regiones vastare, sed etiam linguas imperio suo pervertere cœperunt. Gallica igitur lingua plurimas habet Latinas voces, quasdam habet Gothicas, quasdam verò Germanicas (nam Franci, qui ceteris ejusdem Regionis populis imperant, à Francis Germanis descenderunt) quædam verò habet de suâ, & vetere Gallicâ linguâ, ut ratio ipsa postulat. Hinc dialectis variat non parum: est enim alia tersior in parte, quæ privatim *Francia* dicitur: aliæ crassiores, ut Provincialis, Lotharingica, Burgundica, & id genus reliquæ: crassissima verò harum omnium Sabaudica, & aliæ linguæ circâ Alpes, Italiæ confines. Hæc ex Ægidio Tscudo, & Henrico Glareano. Gallicâ in linguâ, ut ceteris plerisque omnibus barbaris, metra tantum homœoteleuta (*rythmos* vulgò vocant) nullâ prosodiæ habitâ ratione olim condebantur, nunc verò hujus etiam ratio à quibusdam habetur, ut ego ipse vidi. Hæc de Gallicâ linguâ recentiore.

GAZARICA LINGUA.

Gazarorum gentes, quæ hodie *Abgazari*, & *Abgazelli* à Græcis vocantur, necnon *Mengrelli*, & *Circassi*, habitant versus Mare Hyrcanum. Apud hæc Gentes. Tartari Savolenses tela, & alia comparant necessaria. Hi autem omnes ex Sclavorum gente originem sumpsere: linguæque utuntur Sclavonicâ, & Christi Fidem secundum ritum Græcum sequuntur.

GEORGIANICA LINGUA.

Georgiana, Asiæ Regio à Tartaris subacta, cujus Populi ab agriculturâ nomen sortiti Georgi dicti sunt, vel, ut à Turcis vocantur, *Turtoni*, Græcâ linguâ utitur in sacris: vulgaris autem ejus lingua Tartaricâ, & Armenicâ media est.

Gepidis in usu est sermo Illyricus. Vide infra, Hungaris.

GERMANICA LINGUA.

DE Germanicâ linguâ, quam veteri Gallicâ eandem fuisse aliqui affirmant, jam suprâ dictum fuit, præsertim quoad vetera nomina propria: item in Anglicâ nonnihil. Germanorum autem nomen antiquius esse, quàm *Alemanorum*, cum aliàs constat, tum ex Flavii Vopisci Proculo. Multa de Germanicâ, & Helveticâ linguâ, necnon de Germanicâ linguæ vetustate dicenda forent, sed qui hæc scire cupit, ad Ægidium Tscudum confugiat. Dicam tamen Germanorum quatuor esse genera, Teutones, scilicet, Venedos, Cimbros, Vuagros, qui non solum linguâ, verum etiam institutis, ac religione differre dicuntur. Num verò inter Germanos Picti populi Septemtrionales Hannonii, Lotharinghi, Burgundiones, Allobroges, & Sabaudienses annumerandi sint, dubitatur: sunt tamen medii inter Celtarum, Germanorumque imperia, Germanis obtemperantes Imperatoribus, ut docent Historici. De Venedis, & Vuagris suo loco dicitur: nunc de Teutonibus, ac Cimbris loquendum est.

Teutones, sive *Teutoni*, ita dicti à Teutone sive Tuistone ipsorum Deo, quem indigenam, ac terrâ ortum existimabant, à Cornelio Tacito *Thuyfcones* appellati sunt. Hi autem à Celtis *Aleman*, à Venedis *Nomades*, ac *Nemetes* à jaculando nominantur: à Vuagris *Scythulæ*, sive *Scythæ*, hoc est casei, ac lactis voraces, quos Græci *tyrophagos*, & *galatophagos* nuncupant. Horum partes sunt multæ, quæ brevitatis causâ subtrahenda sunt.

Cimbrorum partes sunt Dani, Scandia, Selandria, Scandiavia: ubi Nordovici, & Normandini, Sviones qui, & Svesii, & Svedi, Fenni, Gothi. Eos Græci *Getas*, Latini *Dacos* vocare solent: immò Gothi, qui & *Dani*, *Daci*, & *Geta* dicti sunt, homines erant ingenti corpore, horridisque oculis, in acie gaudio exultantes, tanquàm gloriose, & fe-

Ephorus, & Strabo.

Plin. lib. 3. cap. 16.

Blondus lib. 7 Decad. 2. ann. sal. 1221.

Flav. Vopisc.

Ægidius Tscudus c. 36. 37. 38.

Corn. Tacit. lib. De Moribus German. in princ.

Plin. lib. 4.

Ægid. Tscud. & Henr. Glarean.

ValeriusMax

& feliciter vitâ excessuri : contrâ verò ex morbo quopiam vitam cum morte commutantes, perinde quasi turpiter perituri. De Teutonibus, sive Thuyfconibus, necnon Cimbris, vide Berofum, Cæsarem, Tacitum, Marcellinum, & Cassiodorum.

Sigismundus
Gelenius.

Sermo Germanicus, & præsertim Saxonicus, literarum naturâ, & potestate, diphthongorum vi, & numero, syllabarum pronunciatione, declamatione, articulis, accentu, ratione loquendi, ceterisque hujusmodi dictionum proprietatibus, maximam habet communitatem, plurimumque retinet commercii cum Græcorum linguâ, rectiusque literis Græcis, quàm Latinis scribitur, ut Sigismundus Gelenius, & alii Scriptores tradunt affirmantes infinita esse vocabula, quæ idem Germanis, & Græcis valere dicuntur. Gelenius item in Lexico suo Symphono, in quo ex quatuor linguis, Latina, videlicet, Græca, Germanica, & Illyrica, partim omnium, partim trium, partim duarum vocabula inter se, & eruditè quidem comparat, hujus generis affinitatem linguarum patefacit. Nec desunt qui Germanicam linguam ab Hebraicâ originem aliquâ ex parte traxisse opinentur. Maximam verò in eâ mutationem factam esse iidem Scriptores observarunt, atque adeò eam ipsam mutatam esse dicunt, ut eam, quæ olim fuerit, ægre etiam peritus quis intelligat.

Franciscus
Alumnus.

Id quod factum esse censendum est ob plurimas bellorum injurias, & populorum migrationes, necnon ob literarum, & historiarum denique cultum à multis neglectum, sicut Italicæ linguæ evenisse Franciscus Alumnus Ferrariensis in Divitiis, & in Thesauro vulgaris linguæ demonstrat, ut in Italicâ linguâ videre licet.

GETICA LINGUA.

Appian. Alexand. Strabo.

Getæ, Populi in Scythiâ Europæâ, quos Appianus *Dacos* appellat. Strabo vero Getas à Dacis ita distinguit, ut Getæ sint qui ad Pontum in Orientem vergunt : Daci, qui in oppositum latus spectant, versùs Germaniam, & Istri fontes, quos olim *Danos* vocatos nonnulli volunt. Ex quo apud Athenienses Danorum, & Getarum servilia nomina in usu maximè fuerunt. Ælius Spartianus scribit *Getas* dictos fuisse, qui postea *Gothi* appellati sunt. Alii verò eosdem Getas esse Tartaros, & veterem Gothorum regionem hodie Tartariæ Regno subjectam, ejusque partem esse, Germanicâque linguâ uti affirmant.

Ælius Spart.

GOTHICA LINGUA.

Gothi immanes Scythiæ populi in Tractu Septentrionali Europæ, Danis, & Norvegis contermini, qui olim armis Italiam subegerunt, Romamque ipsam solo æquarunt, suamque in totum orbem invexerunt barbariem, ut alibi dictum est, cum de Ulphila Gothicarum literarum inventore sermonem habuimus, ubi de maximâ Latinæ linguæ jacturâ, quam à Gothis accepit, loquuti

Ang. Rocca Oper. Tom. II.

sumus, multaque exempla ad hanc rem pertinentia in medium attulimus, necnon Alphabetum.

A Gothis *Ostrogothæ*, tanquàm Orientales illorum vocabulis ita dicti, & *Visigothæ*, qui Occidentalium sese Regionibus infudere, nuncupati sunt : Gothalani verò sunt populi ex utrisque mixti : Alani enim sunt populi Scythiam Europæ ad Mæotidem paludem incolentes, quorum meminisse Plinium legi. Hi autem omnes necnon alii eâ in Regione populi, ut Gothini, Quadi, Osi, Marcomanni, & ceteri permulti Germanicè loquebantur, ut à multis accepi Scriptoribus.

Nunc verò ex omnibus nationibus Gothicis nullam ampliùs in Germaniâ superesse constat, Scyris vel Stiriis, sive Stirensibus, & Turingis exceptis. Norvegicam verò linguam Germanicæ adsimilem esse multi prodiderunt : idque ita esse inveni in Italico Josephat Barbari libro de suâ, qua functus est, ex Venetiis ad Tanam legatione. Hæc de Gothicâ linguâ.

GRÆCA LINGUA VETUS.

Græcia, Europæ regio olim omni disciplinarum genere excultissima : cujus tamen populi levitatis, vanitatisque nomine malè audierunt, & fabulosi dicti sunt, quia ab iis fabulas originem traxisse omnes affirmant. Hinc pluribus in locis, Cicero ait : *Homines levitate Græci, crudelitate barbari, docti quidè, & ingeniosi, sed parum in testimoniis dicendis religiosi*. Hæc Cicero : ob idque Græcâ fide mercari apud Comicos est pecuniâ numeratâ sive præsentè, mercatutam exercere, cum eos mendacis laborare constet, sicut de Cretenfibus præsertim ab Epimenide Græco dictum fuit, & in Scripturâ sacrâ affirmatur.

Græca lingua non solum in Europâ, hoc est, in ipsâ Græciâ propriè dictâ, verum etiam in Asiâ minore, ut in Joniâ, necnon in finitimis ei regionibus, atque in extremâ Italiæ orâ, quam Magnam Græciam vocant, ut in Apuliâ, & Calabriâ, in iis præsertim partibus, quæ Mari Adriatico, & Jonico adjacent, olim vigeat, & in communi, vulgarique erat usu : cui etiam linguæ non solum Romani, sed remotissimæ item Regiones propter bonas, & utiles artes atque scientias, necnon propter inutiles, & vanas, ut magicam, & id genus reliquas eo Idiomate traditas, operam dederunt. Hæc lingua ex tribus, quæ sunt celebriores, est. Hebraicâ verò omnium vetustissima, ut suo jam loco demonstratum est, primarium optimo sibi jure comparavit. Hanc sequitur Græca. Post Græcam Latina sibi vindicat locum, si earum tempora necnon earum dignitates, & jura cuncta spectentur, quæ quidè multa sunt.

Græca lingua quinque distinguitur dialectis ut dictum est, Æolica, scilicet, Atticâ, Jonicâ, Doricâ, & Comuni. Attica verò inter ceteras elegantior, & communi propior, Dorica crassissima judicatur, & in hac Ælogæ, & Pastorum colloquia a Theocrito

D d con-

Cæd. Rhod.
lib. 18. c. 24.
tom. 2.

Plin. lib. 4. c. 12.

Corn. Tacit.
lib. De Mor.
German.Josephat Bar-
barus.Cic. in oratio-
nibus tom. 2.S. Paulus ad
Tit. c. 1.

conscripta fuisse ajunt. Communem autem linguâ in nullâ Regione privatim vulgò receptam nonnulli opinantur, cum ubique vulgus suum aliquid proprium habeat, quibus a ceteris plerisque differt: Communis enim fortasse illa est, quam viri vel literati, vel sapientes, & cultiores usurpabant. Thessala a nonnullis inter Græcas dialectos memoratur, & aliæ quædam, quæ ad eas ipsas referri queunt.

Græca linguâ in sacris Georgiani uti dicuntur cum vulgaris eorum lingua Tartarica, & Armenicæ media censeatur. Iacobitæ item, & Moschovitæ in linguâ Græcâ similibus characteribus utuntur, qui a Græcis parum recedere videntur, ut in Thesei Ambrosii introductione videre est. Carthaginenses, ut ait Rhodiginus, in bello adversus Dionysium seniore, cum se literarum Græcarum commercio proditos sensissent, ac quidquid fuisset ab ipsis decretum, Dionysio significatum, Senatusconsulto caverunt, ne quis Cartaginensium, aut literis Græcis, aut sermoni insuesceret, studeretve. Hæc Rhodiginus.

GRÆCA LINGUA VULGARIS,

Et recentior.

Græca lingua vulgaris, qua hodie utuntur Græci, tum vocabulis, tum Græcorum depravatione, literis, ac terminatio-

nibus immutatis, a vetere Græcâ multis in locis non minus recessit, quam Italica, Gallica, & Hispanica a vetere Latinâ, cujus hæ tres propagines censentur. Hac linguâ Iliadem Homeri translata, & impressam fuisse testatur Petrus Burrana Lucarnensis, qui libellum, *Corona pretiosa* inscriptum, edidit: in quo e regione conferuntur vocabula linguarum quatuor, Italicæ, scilicet, vulgaris, Latinæ, Græcæ vulgaris, & veteris Græcæ. Opinor autem, ut italica evenire solet, ipsum vulgi sermonem corruptiorem esse, quam qui a literis scribi solet, & in eorum ore versatur. Inter varias autem dialectos, quarum aliæ aliis plus minusve corruptæ sunt, ut Cretæ, Cypri: Corcyræ, & inter alias, Peloponensem tanquam puriorem, vel minus corruptam præferri a Græcis, accepi. Hæc de Græcâ linguâ recentiore, necnon vetustâ, cujus Alphabetum pronunciationibus, figuris, ac nominibus distinctum suo jam loco ob oculos positum est, ubi de Græcarum literarum Inventoribus, multisque aliis rebus, scitu quidam dignis, verba fecimus. Hic autem numerandi modum juxta literas Alphabeti, instar Hebræorum, a quibus hanc formam sicut, & complures literas, earumque nomina Græci acceperunt, apponere libuit, ut videre est.

Petr. Burrana

Ex Theseo
Ambrosii in
Introd. divers.
ling.

Coel. Rhodig.
ginus tom. 3.
lib. 22, c. 17.

MODUS NUMERANDI GRÆCUS, ET LATINUS.

Græcè.

Latinè.

En .	α	1	Unum,
Dyo .	β	2	Duo .
Tria .	γ	3	Tria .
Tessarâ .	δ	4	Quatuor .
Pente .	ε	5	Quinque .
Ex .	ς	6	Sex .
Epta .	ζ	7	Septem,
Octo .	η	8	Octo .
Ennea .	θ	9	Novem,
Deca .	ι	10	Decem .
Endeca .	ια	11	Undecim .
Dodeca .	ιβ	12	Duodecim .
Decatria .	ιγ	13	Tredecim .
Decatessara .	ιδ	14	Quatuordecim,
Decapente .	ιε	15	Quindecim .
Decaex .	ισ	16	Sexdecim .
Decaepta .	ις	17	Decem septem .
Decaocto .	ιζ	18	Decem octo .
Decaennea .	ιθ	19	Decem & novem,
Icosi .	κ	20	Viginti .
Icosien .	κα	21	Viginti unum,
Icosidyo .	κβ	22	Viginti duo .
Icositria .	κγ	23	Viginti tria .
Icositessara .	κδ	24	Viginti quatuor .
Icosipente .	κε	25	Viginti quinque .

Ico-

Icosiex .	κς'	26	Viginti sex .
Icosiepta .	κζ'	27	Viginti septem .
Icosiocto .	κη'	28	Viginti octo .
Icosiennea .	κθ'	29	Viginti novem .
Triaconta .	λ'	30	Triginta .
Triacontaen .	λα'	31	Triginta unum .
Tessaraconta .	μ'	40	Quadragenta .
Tessaracontaen .	μα'	41	Quadragenta unum .
Penticonta .	ν'	50	Quinquaginta .
Penticontaen .	να'	51	Quinquaginta unum .
Exiconta .	ξ'	60	Sexaginta .
Exicontaen .	ξα'	61	Sexaginta unum .
Ebdomiconta .	ς'	70	Septuaginta .
Ebdomicontaen .	σα'	71	Septuaginta unum .
Ogdoiconta .	ζ'	80	Octoginta .
Ogdoicontaen .	ζα'	81	Octuaginta unum .
Enneniconta .	θ'	90	Nonaginta .
Ennenicontaen .	θα'	91	Nonaginta unum .
Ecaton .	ρ'	100	Centum .
Diacosia .	ς'	200	Ducenta .
Triacosia .	τ'	300	Tercenta .
Tessaracosia .	υ'	400	Quadringenta .
Pentacosia .	φ'	500	Quingenta .
Exacosia .	χ'	600	Sexcenta .
Eptacosia .	ψ'	700	Septingenta .
Octacosia .	ω'	800	Octingenta .
Enneacosia .	θ'	900	Nongenta .
Chilii .	α'	1000	Mille .
Dischilii .	β'	2000	Bis mille .
Trischilii .	γ'	3000	Tres mille .
Tetracischilii .	δ'	4000	Quater mille .
Pentacischilii .	ε'	5000	Quinquies mille .
Exacischilii .	ς'	6000	Sexies mille .
Eptacischilii .	ζ'	7000	Septies mille .
Ogdacischilii .	η'	8000	Octies mille .
Enneacischilii .	θ'	9000	Nonies mille .
Myria .	ι'	10000	Decem millia .
Dylmyria .	κ'	20000	Viginti millia .
Trismyria .	λ'	30000	Triginta millia .
Tetracismyria .	μ'	40000	Quadragenta millia .
Pentacismyria .	ν'	50000	Quinquaginta millia .
Exacismyria .	ξ'	60000	Sexaginta millia .
Eptacismyria .	ο'	70000	Septuaginta millia .
Ogdoacismyria .	π'	80000	Octoginta millia .
Enneacismyria .	ρ'	90000	Nonaginta millia .
Decamyria .	σ'	100000	Centum millia .
Icosimyria .	τ'	200000	Ducenta millia .
Triacontamyria .	υ'	300000	Trecenta millia .
Tessaracontamyria .	φ'	400000	Quadringenta millia .
Penticontamiria .	ψ'	500000	Quingenta millia .
Exicontamiria .	χ'	600000	Sexcenta millia .
Ebdomicontamiria .	ω'	700000	Septingenta millia .
Ogdoicontamiria .	α'	800000	Octingenta millia .
Ennenicontamiria .	β'	900000	Nongenta millia .

*De nominibus ordinalibus . Quin etiam ipsi ordinales numeri
à superioribus ducunt originem ; ut ,*

Protos .
 Deuteros .
 Tritos .
 Tetartos .
 Pemptos .
 Ectos .
 Ebdomos .
 Ogdoos .
 Ennatos .
 Decatos .
 Endecatos .
 Dyocedecatos .
 Triscadecatos .
 Tessarescadecatos .
 Pentecadecatos .
 Eccadecatos .
 Eptacadecatos .
 Octocadecatos .
 Enneacadecatos .
 Icostos .
 Icostos protos .
 Icostos deuteros .
 Triacostos .
 Triacostos protos .
 Tessaracostos .
 Tessaracostos protos .
 Penticostos .
 Penticostos protos .
 Exicostos .
 Exicostos protos .
 Ebdomicostos .
 Ebdomicostos protos .
 Ogdoicostos .
 Ogdoicostos protos .
 Ennencostos .
 Ennencostos protos .
 Ecatostos .
 Dyacostostos .
 Triacostostos .
 Tetracostostos .
 Pentacostostos .
 Exacostostos .
 Eptacostostos .
 Octacostostos .
 Enneacostostos .
 Chiliostos .
 Dischiliostos .
 Trischiliostos .
 Tetracischiliostos .
 Pentacischiliostos .
 Exacischiliostos .
 Eptacischiliostos .
 Octacischiliostos .
 Enneacischiliostos .
 Myriostos .

Primus .
 Secundus .
 Tertius .
 Quartus .
 Quintus .
 Sextus .
 Septimus .
 Octavus .
 Nonus .
 Decimus .
 Undecimus .
 Duodecimus .
 Decimus tertius .
 Decimus quartus .
 Decimus quintus .
 Decimus sextus .
 Decimus septimus .
 Decimus octavus .
 Decimus nonus .
 Vigessimus .
 Vigessimus primus .
 Vigessimus secundus .
 Trigesimus .
 Trigesimus primus .
 Quadragesimus .
 Quadragesimus primus .
 Quinquagesimus .
 Quinquagesimus primus .
 Sexagesimus .
 Sexagesimus primus .
 Septuagesimus .
 Septuagesimus primus .
 Octogesimus .
 Octogesimus primus .
 Nonagesimus .
 Nonagesimus primus .
 Centesimus .
 Ducentessimus .
 Trecentessimus .
 Quadringentessimus .
 Quingentessimus .
 Sexcentessimus .
 Septingentessimus .
 Octingentessimus .
 Nongentessimus .
 Millesimus .
 Bis millesimus .
 Ter millesimus .
 Quater millesimus .
 Quinques millesimus .
 Sex millesimus .
 Septies millesimus .
 Octies millesimus .
 Nonies millesimus .
 Decies millesimus .

Græci præter illud supputandi formam à serie Alphabeti desumptam, sex in numeris designandis utuntur literis, hoc est, ΠΔΗΧΜ. Ι, unitatem significat. Π, πέντε, idest quinque, Δ, τέσσα, idest decem. Η, ἑκατόν, idest centum. Χ, χίλια, idest mille. Μ, μυρία, idest decies mille: quoties autem harum literarum singula quæque geminatur, toties idem numerus multiplicatur. Decadum verò, centuriarum, & Chiliadum, ac Myriadum literæ ΔΗΧΜ, in hoc caractere Græco Π, inclusæ, quinarium eorum numerorum semper multiplicat, ut

[Δ] 50. [Η] 500. [Χ] 5000. [Μ] 50000.

nam hæc litera Π, quinque significat. Horum numerorum adjunctione reliqui omnes gignuntur, & in com-

in compositione major semper minori præponi solet : sed in compositione nominum numerarum major numerus minori sine conjunctione præfertur , ut *δεκατρία* , idest decem tria : si autem minor majori præponatur , conjunctio intercedit , ut *τρία καὶ δέκα* , idest tria & decem .

HEBRAICA LINGUA.

NUMERUS SUPPUTANDI

APUD HEBRÆOS.

Gen. 14.

Gen. 10.

Gen. 11.

Hebraei non ab Abraam, qui Hebræus in Genesi appellatur , sed ab Heber, qui fuit abnepos Sem , filii Noe , qui & Judæi a Judæa , quæ & Chananaa , & promissionis Terra in Scripturis sacris nuncupatur , dicti sunt Syriæ Regionem incolentes . Et quia in Heber Familia remansit lingua , quæ prius humano generi creditur fuisse communis , cum Gentes linguarum diversitate sunt divisa , Hebraica deinceps nuncupata est . Hac Hebraicâ , sive Judaicâ linguâ , quæ & *sacra* , dicitur , vetus Testamentum, libris Job, Danielis , & partim Ebraei exceptis, qui Chaldaicâ linguâ editi reperiuntur, conscriptum fuit: qui profectò Liber ferè solus purè Hebraicus habetur, ut eruditi affirmant: alij enim iisdem Characteribus conscripti, vel Chaldaici sunt, vel alias dialectos , & glossas habent admixtas . Hinc recentiorum Judæorum Thalmud vanitatibus , & impietatibus plenum , nunc Romæ expurgationi traditum, obscurum censetur , quia omnium ferè gentium vocabulis respersum est . De Alphabetis Hebraicis , antiquiori, scilicet, & recentiori , quæ suo iam loco fuerunt apposita , deque hujus linguæ majestate, & excellentiâ, multisque rebus aliis ad hanc eandem linguam pertinentibus, præfertim verò de literarum mysteriis , quibus ipsa lingua abundat, satis ibi dictum opinor .

Addam autem hoc loco , quæ ad nomen numerum , ac desinentiam pertinent . Hebræi enim in geminatis a naturâ , ut duæ aures, duo oculi, & cetera hujus generis nomina, necnon in numero centenariis, ac millenariis dualem habent, non pluralem : quæ enim pluralem habent , duali carent . Masculinâ nomina unicam in singulari, & unicam in plurali desinentiam habent .

De iis , qui literas Hebraicas antiquas , ac recentiores invenerunt, suis jam locis sermonem habuimus, ubi multa, & scitu quidè digna, dicta sunt, num, scilicet , Hebraica lingua, sive libri sacri hac linguâ conscripti fuerint corrupti: qua in re demonstrandâ multas recensuimus causas, & rationes .

De modo scribendi , qui ab Hebræis observatur , suo item iam loco dictum est , ubi modum scribendi apud Latinos, a sinistra parte in dextram magis naturalem esse naturæ , quàm a dextrâ in sinistram demonstravimus .

De literarum Hebraicarum mysteriis nonnulla etiam diximus: sed earundem interpretationem , connexionem , & ordinem videre est in Œconomia Georgii Ederi, & apud Sanctum Hieronymum in præmio lamentationum .

Verùm quia ex ordine literarum numerandi modum observant Hebræi , hinc juxta literas Hebraicas supputandi formam infra apponere nobis visum est .

א Hechad .	י Unum .
ב Scienaim .	ii Duo .
ג Scieloscia .	iii Tria .
ד Arbagha .	iv Quatuor .
ה Chamiscia .	v Quinque .
ו Sciscia .	vi Sex .
ז Scibgha .	vii Septem .
ח Sciemona .	viii Octo .
ט Tifegha .	ix Novem .
י Ghafara .	x Decem .
יא Hechadaghafar .	xi Undecim .
יב Scienaimghafar .	xii Duodecim .
יג Scielosciaghafar .	xiii Tredecim .
יד Arbaghaghafar .	xiv Quatuordecim .
יה Chamisciaghafar .	xv Quindecim .
יז Scisciaghafar .	xvi Sexdecim .
יח Scibghaghafar .	xvii Decem septem .
יח Scimonaghafar .	xviii Decem octo .
יט Tifeghaghafar .	xix Decem & novem .
כ Ghelrim .	xx Viginti .
כא Scieloscim .	xxi Triginta .
כב Arbaghim .	xxii Quadraginta .
כג Chamiscim ,	xxiii Quinquaginta .
כד Sciscim .	xxiv Sexaginta .
כה Scibgim .	xxv Septuaginta .
כו Scimonim .	xxvi Octoginta .
כז Tifeghim .	xxvii Nonaginta .
כח Mea .	xxviii Centum .
כח Mathaim .	xxix Ducenta .
כט Scieloscmeoth .	xxx Trecenta .
ל Arbaghmeoth .	xxxi Quadringenta .
לא Chamefcmeoth .	xxxii Quingenta .
לב Sejesfmeoth .	xxxiii Sexcenta .
לג Scievaghmeoth .	xxxiv Septingenta .
לד Scimonemeoth .	xxxv Octingenta .
לה Tefciaghmeoth .	xxxvi Noningenta .
לו Eleph .	xxxvii Mille .

Num. ordinalis .

א Riscion .	Primus .
ב Sieni .	Secundus .
ג Scielisci .	Tertius .
ד Rerieghi .	Quartus .
ה Chamischi .	Quintus .
ו Scisci .	Sextus .
ז Scievighi .	Septimus .
ח Scimini .	Octavus .
ט Tefcighi .	Nonus .
י Ghafiri .	Decimus .

Pro numero cujuscumque decadis multiplicando eadem nomina ab unitate ad denarium usque numerum resumuntur , majore , minori , & contrâ, præposito . Id quod etiam in numero ordinali observatur .

Tomo 4.

HETRUSCA LINGUA.

Clausianus
in Ruffinum.

Hetruria, Italiæ Regio, Tyrrhæno mari incumbens ad primam ulque Tyberis ripam protensa, Macra fluvio a Liguria discreta: auguriorum olim, & haruspiciæ peritissima, ut Claudianus testatur. Hinc dictæ Regionis incolæ *Hetrusci* sunt appellati, atque *Hetrusca lingua vetus*, qua Populi Hetrusci utebantur. Hujus linguæ Alphabetum suo jam loco appositum est, ubi de Demaratho Hetruscarum literarum Inventore loquuti sumus. Ejusdem linguæ septem illæ Tabulæ æneæ vetustissimæ Eugubii, sive Igubii reperiuntur censentur esse.

Svetonius
Frangul, in
Augusto.M. Portius
Cato, & Bero-
sus.Arnobius ad-
versus Gen-
tes. lib. 7. circa
med.
Rhen. & Pa-
melius.

Hanc linguam, quam hodie nullam extare, pro comperto habetur, a Latinâ longè diversam fuisse apparet ex vocibus quibusdam paucis, quas apud probatissimos Scriptores me legisse memini. Deus enim, ut Svetonius ait, *Aesur* ab Hetruscis dicebatur, & Padus a profunditate, *Botigon*, quem Ligures *Botigum* dicunt, appellabatur. Ancona, prius Hetrusco vocabulo *Picena* simul, & *Aboriginum* dicta. Piceni, Hetruscâ linguâ *genus Jacrum* dicitur, orti a Sabinis. Hetrusci etiam, ut Cato testatur, nobilem Principem *Laronem*, vel *Larunem*, & *Arunem* appellabant, quem Itali, Hispani, & alii *Baronem* vocitare solent. Eidem item linguæ voces illæ, quas Arnobius de victimis, earumque partibus recenset, adscribuntur a Rhenano, & Pamelio, quia ibi Arnobius de Hetruriâ, quam *gentricem*, & *Matrem superstitionis* appellat, sermonem habet. Voces hujus generis sunt: *Apexabo, Longavo, Tucetum, Tenia, Plasea, Fendica, Isitium, Mateola, Fitilla, Augmen, Magmentum*, & id genus aliæ: quas iidem Scriptores pro animalibus, animaliumque partibus, atque faciminum generibus, quibus utebantur Hetrusci in sacrificiis, student explicare. Vocabula enim sunt ab iis conficta, ut propter eorum obscuritatem augustiora judicarentur, sicut idem Rhenanus testatur.

Petr. Crinitus.

Hæc lingua aliquid commune cum Armenicâ, & Scythicâ habuisse nonnulli suspicantur: Utrique enim Pontifices suos, & sacros expiatores *Sagos* appellabant, & *Noam* ex Armeniâ in Italiam profectum dicebant, Vestamque colebant, perpetuumque ignem servabant: fabulas Hetruscorum quasdam a Livio, & a Cicerone explicatas Crinitus testatur. Hæc de veteri Hetruscâ linguâ.

Livius lib. 9.
hist. ab orbe
condito Dec. 1.

Recentior autem est Italica, & emendatior quidem, quæ adeo floret, ut inter Vulgares linguas nobilior, & cultior, habeatur. Hac eadem linguâ omnes artes, atque scientiæ passim in Italiâ conscribi solent. Hinc sicut Romanos olim pueros Hetruscis literis erudiri solitos tradit Livius, ita tempus in præfens Hetruscæ linguæ recentiori omnes ferè operam navant, & præsertim ii, qui Italicâ linguâ emendatè, & perpolitè quidem scribere, aut loqui percipiunt: maximo enim prægio habetur apud omnes. Hæc hæcenus.

HIBERNICA LINGUA.

Cæf. lib. 4. de
Bello Gall.

Hibernia, Insula non procul ab Angliâ, vulgò *Hirlanda* in Oceano inter Angliam, & Hispaniam sita est, ab Ibero dicta. Duce, homine Hispano, qui primus magno hominum numero eam occupavit: vel ab Ibero Hispaniæ fluvio, cujus accolæ primi Insulam habitasse feruntur. Hiberni quidem cum habitu corporum, tum vivendi ritu, atque moribus non valde ab Hispanis vicinioribus discrepare dicuntur: linguam verò eorum, peculiarem asse, qua Scotos etiam silvestres, & Insulanos ab Hibernis oriundos uti ajunt,

HISPANICA LINGUA.

Plin. lib. 5. c. 12
2. & 3.

Hispania, latissima Europæ Regio, a montibus Pyrenæis incipiens, & per Columnas Herculeas circumiens ad Borealem, usque Oceanum protenditur, & in Citeriorem, & Ulteriorem secatur, *Hesperia* olim dicta ab Hespero Atlantis fratre, vel ab Hespero stellâ lucidissimâ: ultimò autem ab Hispali, quam hodie *Siviliam* vocant, Hispania dicta est: Hispanorum autem lingua vetus quænam fuerit, invenire non potui. Sed verisimile est, in oris ad Mediterraneum mare, præsertim occasum versus, remotis, Lybicæ vel Mauritanicæ linguæ olim extitisse usum. Mauri enim iis in Regionibus imperarunt: atque inibi, & in Lusitaniâ præsertim Maurorum vocabula relicta sunt, ut ab Hispaniarum Indigenis accepi. Habent etiam eæ Regionibus quædam vocabula Gothica, virorum præsertim: nam multo tempore Hispanias obtinuerunt Gothi, quorum item grassationibus, & imperiis Latina lingua majestatem suam, suumque imperium in Italiâ omisit primum, deinde in Galliis, & Hispaniis: & novæ illæ, quibus nunc loquuntur, fuerunt introductæ.

Castellana verò lingua ceteris dialectis, quibus hodie utuntur Hispani, sicut Hetrusca in Italiâ, præfertur, ut ego re ipsâ novi: Affinis est Italicæ, & ad Latinam linguam propius quàm Gallica accedit, minus tamen quàm Italica: has enim tres linguas vulgares Latini idiomatis propagines esse dictum est. Hæc de Hispanicâ linguâ.

HUNGARICA LINGUA.

Hungaria Austriæ contermina, & in Orientem vergens, inferiorem Pannoniam a fluvio Leycha ad Savuna usque complectitur, & Danubium transgressa ad Polonos usque protenditur: & ultra, citraque Istrum latè dominatur. Extat adhuc non longè ab ortu Tanais altera Hungaria, & linguâ, & moribus illi penè similis, sed Christi cultrix: illa verò ritu barbarico vivens servit idolis. Hæc ex Ænea Silvio.

Æneæ Silvii
in Europa.

Hujus nationis numeri cardinales, ut ajunt, sunt infra conscripti, ut hujus Gentis numerandi modus aliquâ ex parte habeatur.

1. Eig.	Unum.
2. Ketto.	Duo.
3. Harom.	Tria.
4. Nieg.	Quatuor.
5. Ot.	Quinque.
6. Hatt.	Sex.
7. Het.	Septem.
8. Niogis.	Octo.
9. Kilentz.	Nouem.
10. Tiz.	Decem.

Sunt qui velint eosdem esse Hunnos atque Hungaros paucis literis immutatis : alii verò Hunnos ab Hungaris distinguunt, atque hos ad Vagum fluvium Illyricè loqui solitos ajunt.

Hunni, vel Huni, vide Hungaria.

JACOBITARUM LINGUA.

Jacobitæ characteribus quibusdam utuntur, qui à Græcis parum differre videntur : ut ego ipse vidi in Appendice diversarum literarum Theſei Ambrosii Papiensis, & Canonici Regularis Lateranensis, qui ibi ob oculos ponit Jacobitarum Alphabetum, in quo non solum plurimi characteres Græcis literis adsimiles sunt, immò omninò iidem qui, & Græci, verum etiam nomina literarum, majori ex parte cum Græcis habent affinitatem : lingua verò est Arabica, ut Ambrosius ait.

ILLYRICA LINGUA.

Illyrium, sive Illyris, Illyriave, Regio Europæ satis ampla, & Epiro contermina, Italiæ propinqua, ab Illyrio, ut Appianus inquit, Polyphemi filio, sive, ut Eustathio placet, Cadmi filio denominata, hinc Italiam, illinc Germaniam, inde Macedoniam, Thraciam, & Epirum habens confines : hinc Adriaticum sinum, quem *Golpbum Venetiæ* appellant : inde autem Danubium Flumen. Hanc regionem, & Dalmatiam, quæ est pars Illyrii, & *Sclavoniam* hodie vocant, quæ & *Slavonia* rectius dicitur. Hujus Regionis lingua, quæ *Illyrica* nuncupatur, latè se diffundit, cum plurimi populi eâ uti soleant : utuntur enim Illyricâ linguâ, Dalmatia, sive Sclavonia, Istria, Stiria, Carinthia, Croatia inter Dalmatiam, & Istriam sita, Forum Julii, Carnia, necnon gentes aliæ his finitimæ : Servia item Bulgaria, Musia, Vallachia ; & Moldavia, & aliæ Daciæ partes, Bosnia etiam, Russia, Moschovia, & aliæ Gentes ad Orientalem plagam pertinentes : Boemia item, Polonia, Moravia, Lithuania, & aliæ Gentes quàmplurimæ, quas infra conscribam, ut à multis Scriptoribus accepi, & à non paucis dictorum locorum incolis audiui. Hæc deniquè lingua, in Græciâ necnon Constantinopoli in Ottomanorum aulâ est familiaris : & nuper in Ægypto apud Memphiticum Sultanum, & equites Mamaluchos haud ingratè auribus audiebatur. Per universam autem Turcicam

Gentem, præcipuè verò apud milites, Sclavonica lingua adeo est in usu, ut Constantinopoli ipsâ jam non amplius prisco nomine, sed Cæsaris domus Sclavonicâ vocetur linguâ. Hæc ex Sigismundo Gelenio, Marino Temperizza Epidaurio, sive Ragusæ Societate Jesu, & aliis.

In hanc linguam sacrarum literarum codices, industriâ Sancti Hieronymi, & Cyrilli translati sunt, ut suis jam locis dictum est. Hæc item linguâ non solum patrii Annales, verum etiam de Alexandro Magno, Romanisque Cæsaribus, necnon de Marco Antonio, & Cleopatrá commentarii conscripti iis in locis reperiuntur, ut Jovius narrat. *Philosophiam verò, & Astrologiam, ceterasque disciplinas, rationalemque medicinam eâ Gentes numquàm attigere.* Hæc Jovius.

Quamvis autem Illyricâ linguâ tot Gentes, ut fusiùs enarrabimus, utantur, characteres tamen sunt omninò inter se diversi sicut supra videre est, ubi Alphabetum Sclavonicum, ac Servianum apposuimus figuris, nominibus, ac pronunciationibus sive potestatibus distinctum : illud verò tribus ac triginta, hoc autem tribus, & quadraginta literis constat : illud à Sancto Hieronymo, hoc à Sancto Cyrillo censetur inventum, ut suis jam locis dictum esse memini. Sclavonicum autem Alphabetum licet à S. Hieronymo inventum fuisse dictum sit, ut rumor docet : hoc tamen loco sententiam Joannis Octavi silentio prætereundam esse non opinor : Joannes enim in Epistolâ ad Szentopulchrum Sclavonicas literas, sive *Croaticas* à Croatia dictas inter Dalmatiam, & Istriam sita à Constantino quodam Philosopho inventas esse, testatur : cujus Epistolam videre est in dictione, *Dalmatica lingua*.

Quænam verò Gentes Alphabeto Sclavonico, quod Hieronymianum vocant, quænam etiam Serviano, vel Cyrilliano utantur, suis jam locis enarratum est : quamvis enim Illyricam linguam tot Nationibus communem esse pateat, characteres tamen diversi omninò sunt.

Hæc autem lingua à tot Gentibus adhibetur non secus atque Italica lingua in Italiâ, in qua tot Provinciæ eadem linguâ, sed aliæ magis, aliæ minus cultè loquuntur, ita verò, ut singula quæque Provincia, quin singuli quique populi nonnullas habeant voces, ac pronunciationes aliundè ob commercium desumptas, ut in Italica linguâ evenisse ostendemus. Ut autem quis faciliùs videre queat, quinam populi sint ii, qui Illyricâ, sed vulgari linguâ loquantur, omnia eorum Populorum nomina, qui eâ utuntur, tum ex Auctorum verbis jam recitatis, tum etiam ex Sigismundi Gelenii præsertim Epistolâ, necnon ex iis, quæ Marinus Temperizza Epidaurius e Societate Jesu, vir quidè Illyricam linguam, Illyricosque characteres optimè callens, mihi copiosè narravit, hoc loco recensenda existimavi.

Sigismundus Gelen. Mar. Temper.

Paulus Jovius

Joan. VIII. in Registro.

Idem supra in dict. Dalmatica.

Infra in Dict. Italica.

Sigism. & Marinus.

*Nomina Populorum, qui Illyricâ loquuntur
linguâ, ordine Alphabetica disposita.*

Abgazari, vel Abgazelli, qui & Gazari
circa Mare Caspium.
Atrivi.
Arbenſes.
Beſſi, hodie Boſnenſes, vel Boſnaſienſes.
Bohemi.
Boruſii.
Boſnenſes. Vide Beſſi.
Bulgari, ſive Raſcii.
Carni.
Carniolani,
Carinthii.
Caſſubi, vel Caſſubita.
Circasſi Quinquemontani circa Pontum, vel
Ciercaſſi circa Mare Caſpium.
Coralii.
Croati, vel Chroati.
Culmii.
Curi.
Dalmatae, vel Delmatae.
Dibrii.
Epidaurii, ſive Raſuſi ex Epidauro Civi-
tate juxta Dalmatiam ad Illyricum Mare
ſita.
Epirotae.
Forojuliennes, vulgò *Furlani*, à Forojulio
Italiae Regione, in qua ſunt Aquileja, Uti-
num, Cividale, ac Tergeſtum.
Gazari. Vide, Abgazari.
Gepidae.
Hungari ad Vagum Fluvium.
Japides, vel Forojuliennes,
Jaziges.
Iſtri.
Lithuani.
Livi.
Luſarii.
Lygi.
Macedones Mediterranei.
Maxobii, vel Mazolitae,
Meiſi, vel Myſii.
Moldavi.
Moravi.
Myſii, vel Meiſi.
Nugardi.
Obodrita, vel Obrotriti.
Ohulici.
Pannoniae pars.
Permi.
Pleſcovii, vel Pleſcoviennes.
Podolii.

Polabi.
Poloni majores, & minores.
Pomerani.
Raſuſi. Vide Epidaurii.
Raſcii, vel Raſci, ſive Bulgari.
Rugi.
Ruſſani, vel Ruſſi à Ruſſia: vel Rutheni.
Samogitae.
Sarbi. Vide Sorabi.
Sarmatae, qui & Poloni dicuntur.
Sclavi, vel rectius Slavi.
Servii. Vide Sorabi.
Sleſii, vel Sileſii, alias Sleſitae.
Smolnenſes.
Sorabi, alias Sarbi, hodie Servii,
Transilvani.
Vandaſi, alias Vuandali,
Veltae.
Viſaci.
Vuagrii.
Vvinuli.
Zogorani.
Zadravani.

Hi ſunt igitur Populi, qui Illyricâ lin-
guâ vulgari utuntur: extat enim altera huic
valde adſimilis, & ferè eadem, quæ *ſcriptu-
ralis*, vel *literaria* nuncupari poteſt, *Buchwitzæ*
à Sclavis dicta, quæ nonniſi per regulas di-
ſci poteſt, & à rudioribus abſque regulis non
rectè intelligitur, neq̃ rectè pronunciatur.
In hanc linguam à Sancto Hieronymo Scri-
pturam ſacram Sclavonicis literis, & à San-
cto Cyrillo Servianis characteribus transla-
tam fuiſſe credendum eſt. Id, quod etiam
de Miſſali, de Codice horario, deque aliis
Sclavorum libris dicendum puto. Sunt autem
qui hanc linguam non Illyricam, ſed Sarmat-
icam potiùs, ideſt Polonicam, vocandam
aſſerunt, quòd ceteræ ab hac ſint ortæ: Po-
lonica enim non multum à Sclavonicâ, &
Bohemica recedit, ut facile intelligere potui
ex Oratione Dominicâ tribus hiſce linguis
conſcriptâ, quam apud Bartholomæum Geor-
genitam, & Sigismundum Gelenium Bohe-
mum, qui Syphonum edidit lexicon, in quo
vocabula linguarum, Latinæ, Græcæ, Ger-
manicæ, & Illyricæ, quæ inter ſe conve-
niunt, vel in duabus ex his, vel tribus, vel
quatuor linguis, conferre ſtudet. Quòd
autem Polonica, & Sclavonica, ſive Illyrica
linguæ magnam inter ſe affinitatem habeant,
ex eorundem ſupputandi modo, quem infra
apponere libuit, facile comprobari poteſt.

Bartholom.
Georg. & Si-
gism. Gelen.

MODUS NUMERANDI ILLYRICÆ.

Jedan .
Dvā .
Tri .
Cetiri .
Pet .
Sceft .
Sedam .
Oſſam .
Deveth .
Defeth .
Jedanaeſt .
Dvanaeſt .
Trinaeſt .
Ceternaeſt .
Petnaeſt .
Sceſtnaeſt .
Sedanaeſt .
Oſſanaeſt .
Devethnaeſt .
Dvadeſeth .
Dvadeſeth i jedam .
Dvadeſeth dva .
Dvadeſeth i tri .
Dvadeſeth i cetiri .
Dvadeſeth i peth .
Dvadeſeth i ſceft .
Dvadeſeth i cedam .
Dvadeſeth i oſſam .
Dvadeſeth devet .
Trideſet .
Trideſet i jedan .
Ceteri deſet .
Ceterdeſet i jedan .
Pedefet .
Pedefet i jedan .
Sceſdeſet .
Sceſdeſet i jedan .
Sedamdeſet .
Sedamdeſet i jedan .
Oſſamdeſet .
Oſſamdeſet i jedan .
Devetdeſet .
Devetdeſet i jedan .

Sto .

Tiſucchiā .

Dvi e tiſucchiè .

Tri tiſucchiè .

1 Unum .
2 Duo .
3 Tria .
4 Quatuor .
5 Quinque .
6 Sex .
7 Septem .
8 Octo .
9 Novem .
10 Decem .
11 Undecim .
12 Duodecim .
13 Tredecim .
14 Quatuordecim .
15 Quindecim .
16 Sexdecim .
17 Decem ſeptem .
18 Decem octo .
19 Decem & novem .
20 Viginti .
21 Viginti unum .
22 Vigintiduo .
23 Viginti tria .
24 Viginti quatuor .
25 Viginti quinque .
26 Viginti ſex .
27 Viginti ſeptem .
28 Viginti octo .
29 Viginti novem .
30 Triginta .
31 Triginta unum .
40 Quadraginta .
41 Quadraginta unum .
50 Quinquaginta .
51 Quinquaginta unum .
60 Sexaginta .
61 Sexaginta unum .
70 Septuaginta .
71 Septuaginta unum .
80 Octoginta .
81 Octoginta unum .
90 Nonaginta .
91 Nonaginta unum .

100 Centum .

1000 Mille .

2000 Duo millia .

3000 Tria millia .

INDICA LINGUA.

INdia, Regio Orientalis, Aſiæ terminus ab Indo dicta fluvio, qui ſolus præter Nilum Crocodilos creat, tam vaſta eſſe perhibetur, ut eam tradant eſſe tertiam omnium terrarum partem . Abundat gemmis , elephantos procreat Africanis multo majores , arbores ſem-

Ex Pompo-
nio, & Strabo
no lib. 15.

per

Qui plura de Illyricâ , & Polonicâ lingua, ſcitu quidẽ digna , noſcere cupit, Bartholomæi ſcripta , & Gelenii , qui de eâ copioſè ſcripſerunt perlegere ſtudeat . Hæc hætenus .

per habet frondentes; bis fruges in anno ad maturitatem perducit, aromata ad nos mittit, binasque habet æstates. Hujus autem Regionis lingua adeò Hebraicæ, Chaldaicæ, & Arabicæ affinis est (licet characteribus variet) ut rara admodum in hac sit dictio, quæ in aliarum aliquâ non reperiatur: & hæc sola Orientalium, quæ ab Hebræâ originem habent, nostro legitur modo, a sinistra, scilicet, in dextram, ut a viris peritis, atque ab huiusce Regionis incolis accepi, & re ipsa id ita esse comperi: vidi enim, & contractui codicem quemdam ex Indiis transvectum & subtilissimis autem arborum corticibus confectum, ac typis mandatum, quem superioribus annis frater Spiritus Vicentinus, summus olim ordinis Eremitarum S. Augustini Magister Sixto Quinto dono dedit. Quod quidem munus tum ob miram rei novitatem ad loca hæc asportatam, tum etiam ob admirabile ingenii artificium Summo Pontifice dignum existimatum fuit: ex eo enim codice iam impresso, typographia anteaquam in Europam fuisset advecta, in Indiis floruisse patet. Adde etiam, quod pagina ex arborum corticibus confecta adeò subtilis, & aranear telæ adsimilis est, ut duæ paginae pro una sumantur, alterâ tantum paginae parte typis insignita: quæ profectò res ingenii perspicacitati, nonnisi admirationi esse potest. Hæc de Indicâ linguâ. Plura in Æthiopum linguâ legenda sunt.

Typographia
Indiana ante
Typogr. Eu-
ropæ.

JONICA LINGUA.

Jonia, Asiæ minoris Regio, media inter Cariam, & Æolidem, tum cæli bonitate, tum situs commoditate nulli Regionum posthabenda: hinc Jonica Dialectus inter quinque Græcarum linguas notissima dicta est, quæ diæreses sine contractione præter usum communem, & quædam literarum mutationes admittit. Hac linguâ Hippocrates medicus, & Herodotus historicus scripsisse dicti sunt. Hæc ex Joanne Grammatico.

Ismaelitica dialectus in Æthiopum linguâ videnda est.

Istri Illyricè loquuntur.

ITALICA LINGUA.

Italia, Europæ regio nobilissima, ejusdemque *Viridarium* perpulchrum vulgò nuncupata, *Hesperia* prius ab Hespero Rege, siue, ut Macrobio placet, ab Hespero, stellâ occidentali, cui subjecta est, deinde *Ænotria*, vel a bonitate vini, quod in eâ nascitur [Græci enim vinum, *οἶνος* appellant] vel ab *Ænotrio* Sabinorum Rege: postremo autem *Italia* dicta est ab Italo Siculorum Rege, qui Italos agriculturam docuit, & leges condidit: eamque partem, in qua postea Turnus regnavit, a suo nomine *Italiam* appellavit. Est autem universa Italia in formam cruris inter Adriaticum, & Tuscum mare sita, umbilicum in agro Reatino habens: cujus longitudo ab Augusta Prætorîâ ad Rhegium usque Calabriae terminum, siue Messanæ Pharus, Solino te-

Longitudo, &
latitudo Ita-
liæ ex Solino,
& Gabriele
Barrio Fran-
cicano libr. 1.
de antiqua Ca-
labria.
Strabo libr. 6.
Trog.
Pomp. apud
Iustinum lib.
4. & Virg. lib.
3. Æneid.
De separ. Sic. a
Calabria.

ste, decies centena millia passuum continet: Latitudo verò quadringenta decem, ubi maxima latitudo: ubi autem minima, ad viginti milliaria: hæc autem angustia est inter Scyllaticum sinum, & Terineum, vel sanctam Euphemiam. Hujus Regionis, vel Provinciæ maximè insignes, sunt Liguria, Insubria, siue Gallia Cisalpina, Venetia, Japidia, Carnia, & Istria, Hetruria, Æmilia, vel Flaminia, siue Romandiola, Picenum, Umbria, Latium, Campania, Samnium, siue Aprutium, Apulia, Lucania, & Calabria, quibus Siciliam a Calabria non naturâ, sed angustiori terræ parte ab Jonio, ac Tirreno mari subtus corrosa, Diodoro Siculo teste, vel secundum alios, sed vi terræmotus olim disunctam, nonnulli adii- ciunt: ex cujus terræ avulsione natum est fretum Siculam, inter Messanam, & Rhegium, quod Pharus vulgò appellant: *Pharos* enim *separationem* significat. Est autem hoc mare verticosum, & periculosum nautis, quod contrariis fluctuum cursibus collisionem facit, & rapta quæque absorbet, & reiecit ob diversa maria contrariis ventis agitata, quæ in ipsum conflunt, & a nonnullis vocitatur *Charybdis*: sunt enim in hoc freto, quod *Pharus* vocant, duo saxa, quorum unum in confinio Siciliæ alterum verò in extremâ Calabriae orâ extant: illud *Charybdis*, hoc *Scylla* fabulosè monstra vocitantur: hinc natum proverbium illud:

Incidit in Scyllam cupiens evitare Charybdim.

Harum igitur Provinciarum omnium una est lingua, quæ *Italica* nuncupatur, una, scilicet, ex iis tribus, quæ Latinæ linguæ propages vocantur, ut olim dictum est. Quamvis autem his Italiæ Provinciis una sit lingua, Hetrusca tamen nova cultior, & emendatior inter alias censetur, & majori habetur pretio: ad quam profectò linguam qui magis accedit, purior in dicendo, aut in scribendo existimatur. Insubres, & Siculi ab eâ non parum, Genuenses autem magis in loquendo recedunt: hi enim voces adeò diversas, & pronuntiationem aliarum Provinciarum locutione ita distinctam habent, ut ab iis, qui eorum loca diu non incoluerunt, haud facile intelligantur. Id quod factum reor ob maximum locorum intervallum, quo ab Hetruriâ, & ab Italiæ præsertim centro disjunguntur: hæc enim loca aliis Regionibus contermina, sunt extremæ Italicæ oræ. Hinc ob frequens diversarum Gentium commercium alienas voces aliquâ ex parte detortas, exterorumque pronuntiationes admittunt, atque ita ut diversam quodam modo linguam efficiant. Quibus de causis idem Siculis, Calabriae, & Appulis evenisse credendum est: nam iis in locis Greciam quandoque fuisse pro comperto habetur, & ad hanc usque diem alicubi, hoc est, in aliquibus Calabriae, & Apuliæ, siue Magnæ Græciæ partibus Græcicum sermonem, ac ritum in vivendo extare, inveni, Regno utriusque Siciliæ peragrato, dum Augustinianæ Reipublicæ a secretis eram,

Diod. Sic. li. 5.
Et Thom. Fa-
zellus hist. Si-
cil. lib. 1. c. 3.

Dialectone Gal-
lica, & Hispa-
nica.

eram, summumque Augustinianorum Magistrum, fratrem Spiritum Vicentinum Italiae provincias visitandi gratia perlustrantem comitabar. In Sicilia verò non solum voculas Graecas, Gallicas, & Hispanicas, verum etiam barbaras, quas Saracenorum appellant, sicut ipsamet multorum locorum nomina aperte docent, in frequenti usu remansisse eas ob causas nuper enarratas, me reperisse memini. Adde etiam quod Gothi eam in Insula anno salutis D. XV. tempore Justiniani Imperatoris: Anno vero M. CC. LXXXII. Galli dominati sunt: sed hi stratagemate quadam tertio die, Paschatis eadem ferè horà per universam Siciliam trucidati sunt. Anno autem M. CCC. XXVI. Africani Siciliam subegere, eamque regalem sibi sedem fecerunt. Nunc denique Philippus II. Hispaniarum Rex Catholicus utriusque Siciliae Regno dominatur; Huc accedit quod in hac Insula Graeci, & aliae Gentes multa loca aedificaverunt, & praesertim Chaldaei, Damasceni, & Foenices Panormum, & Messenii Achajæ, seu Graeciae populi Messanam, primarias Insulae civitates, condiderunt. Hinc mirum non est, variarum linguarum voces, ac pronunciationes in hanc Insulam fuisse introductas.

Ut autem variarum mixtionem linguarum brevitatis causâ pratermittam, perpauca de pronunciatione referam. Siculi enim Melitæ, atque Africae proximi accentu quodam a ceteris Italiae pronunciationibus distincto inter loquendum utuntur, & V, pro O, necnon E, pro I, frèquentèr usurpare solent dicentes hoc modo: *Vulit viniri?* & id genus reliqua pro eo quod Italice dicitur; *Volet venire?* Latine autem: *Vultisne venire?* Præterea, sicut barbaras voces retinent, & permultas quidem: ita, & barbariem, quod ad mores pertinet, multis in rebus conservant, praesertim verò mulieres in mortuis deplorandis morem imitantes antiquorum, apud quos mulieres, quæ *Præfica* dicebantur, adhiberi solebant funeri mercede conductæ ad præstandum lamentabilem cantum in demortui laudibus recensendis, ut ceteris plangendi modum præberent. Hujusmodi autem plangendi consuetudo in Italiâ, non solum in Sicilia, sed in Apuliâ, & Calabriâ ad hanc usque diem conservatur: Mulieres enim alieno in funere ad hujus generis munus exhibendum conductæ, quæ *Repetentes*, vulgari lingua *Repetitrici*, vocitantur, capillos scindunt magis, atque magis clamantes, ut aliae feminae, & praesertim defuncti, vel defunctæ affines, & consanguineae lacrimis, ac fletibus, necnon funeralibus ad ululandum laudationibus invitentur, quæ tandem non solum capillos discindunt, sed ungibus etiam scalpunt faciem, & domos horrendis implent ululatibus: quæ profectò barbaries stultitiam non minus, quàm sævitiam repræsentat, ut ego ipse iis in locis, hoc est, in Sicilia, Calabriâ, & Apuliâ non semel vidi. Qua ex re barbariem repræsentante coniiiciendum est, multas in hæc Provincia, voces, ac pronunciationes a barbaris fuisse introductas: pronunciant enim, & scribunt hu-

jus Regni incolæ, *ch*, pro *p*, & *i*, pro *g*, ut *Chiano*, pro *piano*, Latine, *submisso*. *Chianura*, pro *pianura*, Latine *planities*: & *Chijsa*, pro *piaggia*, & *spiaggia del mare*, Latine, *proclivitas*, vel litus maris, & id genus reliqua.

Mulieres autem ad plorandum conductæ *Repetentes* Latine lingua, & vulgari lingua, *Repetitrici* dictæ sunt, vel a laudibus demortui repetendis, quasi ad memoriam revocandis, sive potius, ut sic dixerim, *Reputatrices* dicendæ sunt a verbo Italico *Reputare*, quod Latine *estimare* sonat: defunctus enim in magnam trahitur existimationem.

Multas iidem Siculi non solum barbaras voces, necnon Gallicas, atque Hispanas, verum etiam Latinas, a Latino fonte cadentes, sed parum detortas retinent, sicut ceteræ Italiae partes, quippe quæ Latine olim fuerunt: & Latina lingua latè dominata est. Insuæbres vulgò *Lombardi* in Galliâ Cisalpina, cujus civitates sunt, Mediolanum, Pavia, Lauda, Novaria, Vercellæ, & Comum, satis corruptè loquuntur, atque ita ut non facillè interdum intelligantur, non solum ob variarum vocum mixtionem, sed etiam ob corruptam pronunciationem, truncatasque voces, figuram Apocopen frèquentèr usurpantes: corruptè enim dicunt exempli gratia: *Vien scia chi lè*, idest *viene quæ a questo luogo*, pro eo quod dicunt Veneti: *Vien za quæ*, & ceteri Italiae populi: *Vien quæ*, Latini verò: *Veni ad hunc locum*, vel *veni hic*. Pronunciant præterea Insuæbres, & quidem perperam, *f*, pro *u*, dicentes: *Bref*, pro Breve, & id genus permulta. Veneti de medio dictionum literas nonnullas abiicere solent, ut *Pare*, & *Mare*, pro eo quod ceteri Italiae populi dicunt *Patre*, & *Matre*: interdum auferunt *p*, dicentes *Cao*, pro *Capo*: Latine, caput. *Fiao*, pro *fiato* Italice, Latine verò, *Flatus*, & frèquentèr *d*, pro *t*, uti solent: nam, *frater* Italice dicitur *Fratello*, Veneti dicunt, *Fradelo*, *t*, in *d*, mutatâ, & literâ, *l*, abjectâ. Multa sunt alia, quæ varias voces apud Italos sortita fuisse comperio, ut est illud quod Latine dicitur *Modo*, vel *nunc*: Italice enim, & quidem passim dicitur, *Adeffo*: vel *hora*, ut *Adeffo vengo*, *hora vengo*, idest, *Nunc venio*. Hetruscæ autem lingua recentiori a Scriptoribus antiquis dicitur: *Testè*. Sunt item in Italiâ Populi, ut Perusini, Eugubini, & Camertes, qui & alii dicunt: *Affaja*: Alibi vero, *Mo*: Crassissimè alicubi, *Tècona*. Omnes hæc tamen voces idem significant.

Sunt præterea in Italia, ut Perusini, & alii agro Perusino contermini, qui proferunt *Tacheco*, *Tachello*, *Toschi*, & *Tolli*, pro eo quod Latini dicunt: *Hoc loco*, & *eo loco*, vel *hic*, & *illuc*. Alii vero, ut Nostrates, & rudiores quidem, *Macchè*, & *Mallè*, & *Macchitta*, & *Mallitta* pro *hic*, & *illuc*. Dicunt etiam Nostrates ad pronunciationem Hetruscæ multis in rebus quadam ex parte accedentes: *Tesso*, & *Tessui*, per figuram Aphæresim, pro eo quod Hetrusci dicunt: *Cotesso*, & *Cotessui*, Latini verò: *Istuc*, vel *istud*, & *iste*, qui apud te est, vel de quo loqueris. Proferunt etiam Nostrates Hetruscorum more

Ex Thoma
Fazello Dec.
lib. 8. c. 1. &
Dec. 2. lib. 9.
246

Ex Nonio
Plauto in Fri-
volaria, &
Truc. & Lu-
cilio lib. 22. &
Nonio.

more in vocabulis quibusdam i, pro, r, dicentes: *Gennajo*, & *Febrajo*, idemque in aliis vocibus id genus sexcentis pronunciare solent. Perperam autem multi pronunciant, & aliqui scribunt sc, pro simplici s, ut *Desidero* pro *desidero*, & c, pro s, ut *concido*, pro *confidero*. Alii præterea in Italiâ populi minus rectè pronunciant, a: medium enim quoddam inter a, & e, proferunt, ut *Paeter*, & alia permulta. Utuntur item interdum alii, u, pro o, dicentes: *Priuri*, pro hac Italicâ voce *Priori*, & *Lu capo*, pro eo eo quod alii rectè dicunt: *Il capo*. Sunt qui perperam dicant; *Madamè*, *Madatè*, pro *Amè*, *Atè*.

Quamvis igitur in Italiâ una sit lingua, quæ *Italica* dicitur, sunt tamen variae pronunciationes, quas longum esset recensere, & varii sunt accentus, immò variae usurpantur voces, quæ ab exteris Nationibus mutuatae sunt, & cum aliis linguis magnam habent affinitatem. Gothica enim lingua multas habet voces, quæ non solum cum Germanicis quandam retinent affinitatem, sed Italicæ item linguæ sunt omninò communes, desinentia, & accentu exceptis: nam Gothica lingua Angelus dicitur *Angil*, Germanicè *Angl*, Italicè *Angelo*. Monachus Gothicè *Monch*, Germanicè *Mnich*, Italicè *Monaco*. Monialis, Gothicè, & Germanicè *Nun*, vel *Nunna*, Italicè *Monacha*. Monasterium Monialium, *Nunclostr*, vel *Frauclostr*, idest claustrum moniale: Monachorum autem claustrum, *Minichelost*, Italicè, *Chiostro de Monachi*. Scamnum, Germanicè *Ponch*, Gothicè *Banch*, Italicè *Banco*. Vexillum, Gothicè *Bander*, Italicè *Bandiera*. Pera, Gothicè, & Italicè *Tascha*. Poculum, vel Ciathus, Gothicè, & Italicè *Becchier*, ab Africanis *Gott*, ut diximus, à Venetis *Goto*, à Germanis *Glos*: *Gott* Germanicè stricto ore, & duplici t, Deus appellatur, *Guot* verò bonum. *Charta* Latinè, & Italicè, Africanicè *Cart*, ut suprâ videre est. Navis item sive Triremis ab Armenis *Gallèri*, dicitur, à Germanis autem, Gallis, & Italis vulgari nomine *Galèa* nuncupatur, ut suo jam loco dictum est. Feretrum ab Ægyptiis appellatur *Baris*, Italicè dicitur *Bara*. *Hercules* item est vox Ægyptiaca, ut suo jam loco diximus, à Græcis tamen, Latinis, & Italis eadem voce usurpatur. *Petra* item à Græco fonte cadit, & apud Latinos adeo est in frequenti usu, ut Latinâ esse dicatur: nam *Pérgos* Græcè lapis magnus est, qui Syriacè teste Hieronymo, dicitur *Cephas*. Hinc dictum est Petro: *Tu vocaberis Cephas*: quod interpretatur Petrus: deindè alio in loco: *Tu es Petrus*, & *super hanc petram edificabo Ecclesiam meam*. Saccus dicitur Græcè, & Latinè, Italicè *Saccha*, Hebraicè *Sach*: quæ sanè res eodem etiam nomine apud Hispanos, Flandros, Germanos, Gallos, multarumque aliarum Gentium homines usurpatur.

Mirum item cuiquam videri non debet, Gothos ab Italis, atque Italos à Gothis multas accepisse voces, parum aut nihil immu-

tatas: Gothos enim in Italiâ olim commoratos fuisse constat. Itali præterea ab aliis Nationibus vocabula non pauca sibi mutuarunt, vel ob commercium in bellis gerendis, vel mercaturis exercendis, vel ob alias causas, quas suprâ enumeravi. Itali namque suâ linguâ dicunt: *Monsignor*, quasi solus, ut Alumno placet, sive unicus dominus: Gallicè enim ajunt: *Monseigneur*: nam vox Latina, *Solus*, *Monos* dicitur apud Græcos, Dicunt etiam Itali *Messer*, & *Misser* quasi *Mio sir*, hoc est *Dominus meus*. *Sir* enim Gallica vox est, quæ dominum significat: quare *Messer* dicitur, quasi *meus herus*, Veneti autem hanc vocem *Sier* à Gallis mutuata, literulâ unicâ adjectâ, frequenter usurpant: ceteri verò Italiæ populi *Ser* pronunciant, & hujusmodi vocem Notariis ut plurimum tribuere solent. Via angusta in Urbe, sive Oppido, vel Villa, *Vicus* dicitur à Latinis: à Romanis vero *Vico*, & *Vicolo*: à Nostratibus, *Androne*: à Ἀνδρῶν Græcè dicitur locus, ubi viri versantur: A Perusinis *Rembocco*: à Latinis item *Callis*, quasi via callo perdurata, à Venetis *Cale*, literâ unicâ, l, abjectâ. Veneti namque inter pronunciandum plurimas literas abiciunt, multasque immutant, ut suprâ dictum est. Sunt item in Italiâ populi Aprutio contermini, qui b, pro u, & u pro b, frequenter uti solent, alii verò ab iis remoti, b, pro u, interdum usurpant dicentes stricto ore, *Boto*, pro *Voto*, vulgari tantum linguâ, & n pro d, ut *Banna* pro *Bando* pronunciant, quod à Latinis *Exilium* dicitur.

Est denique in Italiâ Regio dicta olim Japidia, nunc Forum Julium Latinè, Italicè autem *Friuli*, ubi non solum Sclavonica lingua, sed tanta multarum linguarum mixtio adhibetur, vix ut credi possit. Hinc ipsi alios facile intelligunt, sed non intelliguntur, & præsertim, dum quadam linguâ, quæ instar Zingarorum, vel Erronum vocabula quædam fictitia, suoque ipsorum arbitratu, vel commento quodam habet, jocandi vel obloquendi causâ utuntur.

Quamvis igitur una sit Italica lingua, singula quæque tamen Provincia, immò quilibet Italiæ locus peculiaris quædam habet vocabula, peculiareque pronunciationes, quæ inter se non parum distant. Etrusca, item lingua recentior, quæ præstantissima ab omnibus censetur, suam habet pronunciationem ab aliis distinctam: Etrusci enim in pronunciando spiritum intrâ palatum retinere solent, ingurgitantium morem imitantes. Romana verò locutio non solum in pronunciando, verum etiam in vocibus utendis totius Italicæ linguæ perfectionem, & quandam communitatem, neglectâ affectatione, habere judicatur. Hæc de Italicâ linguâ, ut ceteras dialectos tandem aliquando consideremus.

Judæorum lingua eadem est, quæ Hebraica.

Juhri. Vide Ungari: iidem sunt Ugri, Rhteni quidem pro g, pronunciant h, pro Jugra *Juhra*.

S. Hieron. in
c. 2. ep. ad Gal.
tom. 6.

Joan. 1. Luc. 6.

LA CONICA LINGUA.

LAconia in Peloponneso Provincia, quæ, & Ebalia, & Lacedemonia dicitur à quibusdam, sicut à mediâ Græciâ remotior est, ita à communi linguâ longius recedit, & ad Doricam accedit. Lacones in dicendo, aut scribendo brevitate utuntur. Unde brevitatis, *laconismus* nuncupatur: Attici verò prolixitate uti solent, & quemadmodum brevitatis dicendi *Laconismus* appellatur, ita & Atticus dicendi modus *Atticismus* nuncupatur, ut à Cicerone, & Quintiliano accepi. Est autem Atticorum locutio argutiarum, exemplorum, urbanitatis, & suavitatis plena, ut idem Cicero testatur; qui etiam dicit Atticorum esse incultè, & horridè dicere, modò id eleganter, enucleatèque fiat. Cresci tempore inter Doros, ut Herodotus ait, excelluerunt Lacedemonii, quorum Glossæ, idest, dictiones huic linguæ peculiare ab Hesychio annotantur: eorundemque Apophthegmata copiosè descripta sunt à Plutarcho, qui etiam in vitâ Lycurgi multa Laconum tum vocabula tum dicta enarrat. Hæc de Laconicâ linguâ.

LATINA LINGUA.

DE Latinâ linguâ suo jam loco multa à me dicta sunt, quòd una sit ex tribus cultioribus, quarum comparatione ceteræ omnes barbaræ dicuntur: quòd antiquissima, & quòd multa à Græcis fuerit mutuata. De ejusdem linguæ ubertate, quæ Græcam superari demonstravi, nihil est quod dicam: nam non solum suprà id satis me explicasse memini, sed etiam in nostro de Latinæ linguæ observationibus libello idipsum copiosius declaravi.

Addam autem hoc loco, apud Latinos quatuor idiomatum genera esse, Priscum, scilicet, Latinum, Romanum, & Mixtum, vel Antiquissimum, Antiquum, Perfectum, & Imperfectum, vel corruptum. Petrus Crinitus de hujusmodi temporibus linguæ Latinæ loquitur hunc in modum: *Relatum est, quatuor fuisse apud nostros linguarum proprietates, hoc est, Priscam, Latinam, Romanam, & Mixtam.* Id quod ex Varronis item auctoritate Grammatici tradunt.

Prisca est, quæ vetustissimi Italiæ Populi sub Jano, videlicet, & Saturno Regibus, vel ab Urbe conditâ usi sunt: cujusmodi carmina quædam incondita, parumque à nostris intellecta adhuc supersunt. Hæc autem ætas ad Livium usque Andronicum primum inter Latinos scriptorem durasse dicitur, ut ab Horatio accepi dicente:

————— *Habet hos, numeratque Poetas
Ad nostrum tempus Evi scriptoris ab ævo.*

Hic primus Comædias Latinâ linguâ conscripsit, ut Diomedes ait. De scriptis Auctoris, quem multi in quintâ mundi ætate fuisse tradunt, Cato mentionem facit.

Ang. Rocca Oper. Top. II.

Latina verò est, quæ sub Latino, & Regibus Tusciæ ceteri quidem Populi in ipso Latio loquebantur: quæ Tabulæ decemvira-les scriptæ sunt, multæ leges, & publicæ, quædam edicta. Hæc ætas à Livio Andronico incæpit, anno mundi 4968. ante Salvatoris nostri adventum 231. ad Ciceronem usque. Hæc in ætate fuerunt multi scriptores, & præsertim Livius Andronicus, Ennius, & Cato. De Livio Andronico Cicero hunc ait in modum: *Fabulam docuit non satis dignam, quæ iterum legeretur.* De Ennio autem, & Catone Horatius ait:

————— *Lingua Catonis, & Enni
Sermonem patrium ditaverit, & nova rerum
Nomina protulerit* —————

De Ennio Ovidius;

Ennius ingenio maximus, arte rudis.

Virgilius de eodem interrogatus ait: *Aurum colligo, e stercore Enni.* Cicero de Catone: *Catonis orationes significant formam quandam ingenii, sed admodum impositum, & penè rudem sermonem.* De Carbone, Gracchis, & Cornelia Gracchorum Matre, & Lucio Cotta, ac de aliis mentionem item facit Cicero in Bruto. Ceteros hujus ætatis scriptores videre est in nostro de Latina lingua libello.

Romana est, quæ post exactos Reges Romanos Populi gesta complexa fuit: nam & hanc ipsam inter Poetas M. Plautus, Nævius, Accius, Pacuvius, Terentius, Horatius, Virgilius, & alii maximè coluerunt. Ex Oratoribus autem, & Historicis M. Cato, Sisenna, Quadrigarius, Val. Antias, Cæsar, Sallustius, M. Cicero, & alii permulti.

Mixta verò est, quæ aucto imperio, & libertate amissâ, varios Populos, ac Nationes in jura Civitatis admisit. Hinc factum est, ut Romana virtus, ac loquendi forma, sive integritas passim cum moribus degenerarit. Neque enim me latet, ut suprà jam diximus, Latinam quidè doctrinam ex multiplici, varioque idiomate constare. Siquidem, & Osca, & Sabina vocabula, à multis recepta sunt, ut Punica, & Græca nunc omittamus: nam Q. Ennius Osce loquutus est, & alii Hetruscas tabulas exposuerunt, sicut Livius, & M. Cicero testantur. Hactenus de Latinâ linguâ.

Libyes circa Cyrenem Apostolos in die sancto Pentecostes Hierosolymis suâ dialecto variisque linguis loquentes mirati sunt.

LIGURICA LINGUA.

Ligures Hetruriæ pars sunt, & ipsi Hetruscâ linguâ, ut ratio docet, olim usi sunt: nam sicut Padum à profunditate Hetrusci *Botigon* vocaverunt, sic Ligures *Botigum*, ut Marcus Porcius Cato testatur. De hac linguâ in Italicâ satis dictum puto.

Ee

LI-

Cic. ad Attic.
libr. 4. & ad
Brut. libr. 15.
epist. 25.
Quint. lib. 6.
cap. 3.
Cic. de Orat.
& de Clar.
orat. multis
in locis.

Cic. in Bruto.

Horat. in Arte
Poet.

Ovid. de
Trist.

Virg. apud
Donat. Cicer
in Bruto.

Libell. de
Observ. lin-
guæ Lat.

Anno ab Or-
be condito
1550. vel 4448
vel teste So-
lino 3233. an-
te mundi
salutem 752.

Horat. libr. 2.
Epist. 1.
Diomed. libr.
16. cap. ult.

Cato de orig.

LITHUANICA LINGUA.

Lithuania olim suum ducem magnum habuit, nunc Regi Poloniae subiicitur. Huius regionis lingua quadripartita censetur. Prima est Jaczuingorum, qui circa Castrum Drohicin habitaverunt, quorum pauci supersunt. Altera Lithuanorum, & Samagitharum. Tertia Prutenica. Quarta in Lothua, seu Lothihola, idest Livonia, circa fluvium Dzuina & Rigam Civitatem. Horum autem quamvis eadem sit lingua, unus tamen alium non satis intelligit, nisi iis in locis non fuerit commoratus. Hac regio utitur etiam Polonico sermone, quo sacerdotes in Ecclesiis concionantur, ut Matthias à Michou testatur. Alii Lithuanos Illyricè loqui ajunt. Hac de Lithuania lingua.

Matt. Mich.

LIVONICA LINGUA.

Livonum, vel Livorum, & Lithuanorum, & Curorum lingua, eadem est, quæ vetus Prussia, dialectis tantum variant. Vide in Britannica.

LYDICA LINGUA.

LYdi, ut Pryges, panem, *Beccus*, vel *beccus*, vel *Becos*, vocabant, ut ait Svidas, & Herodotus in Thalia. De Phrygiarum litterarum in *Βενκεβίλ* inventore, atque Alphabeto, satis suo jam loco dictum fuit, ubi quænam sit lingua homini naturalis, & quænam inter linguas antiquior, multis rationibus & exemplis declaratum est.

Suidas in B. Herod. lib. 3.

Lygorum sermo Illyricus est.

MACEDONICA LINGUA.

Macedonia, latissima Europæ Regio, duobus olim Regibus, ac terræ imperio clarissima, cujus populi, sed Mediterranei, Illyricè loquuntur, sunt qui Macedonia incolæ linguâ Græcâ, dialecto autem glossisque distincta, usos olim fuisse velint: quod ex vetustis mensium apud ipsos nomenclaturis colligi potest: Menses enim apud Macedonicos ex duodecim Zodiaci animalium nominibus appellantur, quæ sunt:

Aquarius.	Piscis.
Υδροχόος.	Ιχθύς.
Januarius.	Februarius.
Aries.	Taurus.
Κεός.	Ταύρος.
Martius.	Aprilis.
Gemini.	Cancer.
Δίδυμος.	Καρκίνος.
Majus.	Junius.
Leo.	Virgo.
Λέων.	Παρθένης.
Julius.	Augustus.

Libra.	Scorpio.
Ζυγός.	Σκορπίος.
September.	October.
Sagittarius.	Capricornus.
Τοξότης.	Αιγώνερος.
November.	December.

Aqua, vel aer, ut ait Clemens Alexandrinus, apud eosdem Populos *Βεδν* nuncupatur.

Clem. Alex. Strom. Quin. ro.

MARSIGNICA LINGUA.

Marsigni, & Burii terga Marcomannorum, Quadorumque claudentes, sermone, cultuque Sævos referunt, ut Cornelius Tacitus testatur.

Corn. Tacit.

Maxobii, aliàs Maxobitæ Illyricè loquuntur.

MEDORUM, ET MESOPOTAMORUM LINGUA.

MEdi, & Mesopotamiæ incolæ Apostolos Domini Salvatoris nostri Hierosolymis variis linguis atque item suâ, Spiritus Sancti dono loquentes in die sancto Pentecostes mirantur. Medi *canem*, *spaca* vocant, ut Herodotus ait: quod sanè nomen ad Illyricum, *pos*, vel *pas* accedit:

Herodotus.

Meissi, vel Missi Illyricè loquuntur.

Mengrelli item, sed vide Gazari.

Moldavi, Moravi, & Morlaci Illyricè loquuntur.

Monæ Insulæ duæ, quarum una est inter Britanniam, & Hiberniam sita, ut Plinius, & Tacitus testantur: altera in Rheno fluvio Hollandiæ, Phrysiæ, & Ghueltriæ proxima, undè Monasteriensis fortè dicti sunt, ut idem Tacitus narrat. Has autem Insulas sub ditione Anglorum linguam ab aliis prorsus distinctam habere accepi.

Plin. lib. 4. cap. 16. Tacit. lib. 14.

MOSCOVITARUM LINGUA.

Moscovia Russiæ, vel Rhutenorum caput suam per Scythiam longè latèque extendens ditionem, Sclavonicâ utitur linguâ, externis tamen linguis adeò confusâ, vix ut Sclavus, & Moscovita se invicem intelligant, sicut Sigismundus Liber in rerum Moscovitarum Commentariis testatur, ubi plurima hujus linguæ vocabula tum propria, tum aliena in medium affert: & ab initio operis eo Rhutenorum peculiari circa literas quasdam pronuntiatione nonnullas conscribit observationes: Moscovitica enim lingua eadem cum Russica, vel Rhutenida & Sclavonica videtur esse, ut ipse ait: nam Russi. vel Rhutenj iidem qui Moscovitæ sunt. Antonius autem Wied Lithuanus Alphabetum, quo Moscovitæ & Lithuani utuntur, Græco non dissimile, sed characteribus aliquot auctius, in Tabulâ Chorographicâ proponit. Mysii, vel Mesi Illyricè loquuntur. Nugaroli Illyricè loquuntur. Obodritæ Illyricè loquuntur.

Sigismundus Liber.

Antonius Wied.

OSCICA LINGUA.

Festus Pompejus.

Petr. Crin.

OSci, *Volosci*, vel *Volsi* Italiae populi antiqui in Campania ab oris foeditate ut cæteras hujusce nominis etymologias omit- tam, dicti: undè impudica verba, ut ait Fe- stus, *obscæna* dicuntur: frequentissimus enim Oscis fuit libidinum sporcarum usus. Q. En- nium Osce loquutum fuisse Crinitus ait.

Osi Pannonicè loquuntur. Vide Gothini.

PAMPHILICA LINGUA.

Ptol. lib. 5.

PAmphilia, Ptolemæo teste, minoris Asiae Regio est inter Ciliciam, & Syriam, ab Occasu Lyciam, & Asiae minoris partem, à Septemtrione Galatiam & Cappadociam, à Meridie Mediterraneum mare, quod illic Pamphylii maris nomen habet. Hujus Regionis Populi, Pamphylii, scilicet, Apostolos Spiritus Sancti dono diversis linguis, & suâ etiam Hierosolymis in die sancto Pentecostes loquentes summâ cum admiratione audie- runt.

PANNONICA LINGUA.

Corn. Tac.

PAnnoniæ pars Illirycè loquitur. Panno- nicè item loquuntur Osi, ut Cornelius Tacitus testatur. Sed suprâ vide dictionem, Hungarica lingua.

PARTHICA LINGUA.

Parthia Asiae Regio, ab Occasu Media, ab Aquilone Hyrcania, ab Ortus Ariana, à Meridie Carmaniae desertis terminatur: cu- jus incolæ Parthi, qui pertinacissimi olim no- minis Romani hostes, qui Crassum insidiis circumventum cum universo exercitu ad in- ternecionem ceciderunt, Apostolos J E S U CHRISTI Salvatoris nostri, virtute Spiritus Sancti vario idiomate, & suo item, Hiero- solymis loquentes in die sancto Pentecostes admirati sunt.

PELASGICA LINGUA.

Plin. lib. 4. cap. 4.

Herod. lib. 7.

Pelasgia, Græciæ Regio circâ extremam Macedoniæ partem, versùs Achaja, olim Thessalia dicta inter duo maria propter angu- losos recessus: cujus incolæ errabundi cico- niarum ritu per multas nationes vagati sunt: quanquàm verò linguâ Pelasgi sint usi, affirma- re non possum, sed conjecturâ, ut ait Hero- dotus, dici potest, eandem fuisse cum eâ, qua nunc Pelasgi utuntur qui suprâ Tyrrenos ur- bem Crestonem incolunt, quodam tempore finitimi eorum, qui nunc Dores vocantur: Dores autem incolebant regionem illam, quæ nunc Thessaliotis nominatur, eodem Hero- doto teste, qui etiam Pelasgicam Gentem bar- baram esse, eamque ob causam magnos pro- fectus haudquaquam fecisse idem Herodotus affirmat.

PERSICA LINGUA.

Ptolemæus lib. 5.

Bartholom. Georgiu.

Persia Orientalis Regio à Septemtrione Medis terminatur, ab Occasu Susiana, ab ortu solis, duplici Carmania minoris Asiae Regione inter Persiam & Indiam sita, à Me- ridie parte sinus Persici. Hujus Regionis lin- gua ab Ægyptiacâ, & Judaicâ diversa est, & cum Illyricâ, atque Armenicâ nihil commu- ne habet, ut Bartholomæus Georgevitus do- cet, qui multa hujus linguæ vocabula, & lo- cutiones in libello de afflictione Christiano- rum sub Turcis recenset, eandemque Persi- cam, ac Turcicam appellat. Ut autem de Persicâ linguâ nonnihil notitiæ habeatur, hoc apponam loco de Turcico Imperio à Christi- tandem fidelibus evertendo Vaticinium, quod in ejusdem Bartholomæi Georgeviti libello inveni hac linguâ conscriptum hisce verbis Persiacis, ac Latinis:

*Vaticinium de Turcico Imperio evertendo
Persicâ linguâ conscriptum.*

<i>Patissab</i>	<i>omos</i>
Imperator	noſter
<i>ghelur</i>	<i>Ciaſerum</i>
veniet	Ethnici principis
<i>memleketi</i>	<i>alur</i>
regnum	capiet,
<i>kenzul almai</i>	<i>alur</i>
rubrum pomum	capiet
<i>kapzeiler</i> ,	<i>fedî</i>
ſubiget,	quod ſi
<i>yladegh</i>	<i>gyaur</i>
ad annum	uſque ſeptimum
<i>Keleci</i>	<i>cfikmaſſe</i> ,
gladius, ſcilicet, Chri- ſtianorum	non inſurrexerit,
<i>on iki</i>	<i>yladegh</i>
uſque ad	annum
<i>onlarum</i>	<i>begbli</i>
duodecimum	eis
<i>gheder</i> ,	<i>eufi</i>
dominabitur,	domos
<i>japar</i> ,	<i>baghi diker</i>
ædificabit,	vineas plantabit,
<i>baſcſai</i>	<i>bagblar</i>
hortos	ſæpiet,
<i>oglikei</i>	<i>olur iki</i>
liberos	procreabit.
<i>yldeſſora</i>	

Post duodecimum, ſcilicet, annum, ex quo rubrum pomum in ejus poteſtatem redactum fuerit,

<i>Hriſtianon</i>	<i>kelect</i>
Chriſtianorum	gladius
<i>cfikar</i> ,	<i>ol</i>
apparebit,	qui
<i>Turki</i>	<i>ghereſſine</i>
Turcam	quaquaverſum
<i>tuskure</i> .	
fugabit.	

Vaticinium ſic ſe habet cum Georgeviti interpretatione, quam ego ad verbum Perſi- cis vocabulis accommodandam curavi. Qui

Andr. Bellunensis,

Athen. libr. 3.
Ex Herod. libr. 9.

Porphyrus.

plura vocabula hujus Persicæ linguæ scire, cupit, videat libellum Andreæ Bellunensis, qui ea in Glossis Avicennæ copiosè interpretatur: multæ enim voces Persicæ à variis Nationibus usurpatæ reperiuntur, ut *Paranjsa-ga*, *Schoenus*, & *Astarus*, mensurarum de terræ spatiis nomina. Persica etiam à Græcis nonnullis adhibentur, ut Athenæus ait, *Suson* liliū apud Persas significat, & *Susa* Urbs nominata est propter loci pulchritudinem, & amœnitatem, ut idem Athenæus testatur. Magi dicuntur sapientes linguâ Persarum, ut ait Porphyrus. Hæc de Persicâ linguâ.

PHŒNICUM LINGUA.

Steph. ex Strab. libr. 16.

Phœnicia, Asiæ Regio, Syris, & Judæis contermina suam habet dialectum, cujus Alphabetum in tertiâ Columnâ parastaticâ videre est, ubi de Phœnicum literarum inventore, necnon de alijs rebus, scitu quidē dignis sermonem habuimus. Sunt qui Hebraicam & Phœniciam linguam eandem esse dicant, omnium antiquissimam. De hac linguâ vide in dictione Punica.

PHRIGIACA LINGUA.

Strab. libr. 13.

Herodotus, Diodorus Siculus, Pausan. Suid., & alii.

Phrigia minoris Asiæ Regio, Cariæ, Lydiæ, Misiæ, & Bithyniæ finitima, suam habet dialectum, cujus Alphabetum in tertiâ Columnâ parastaticâ videre licet, ubi de Phrygiacis characteribus, eorundemque inventore satis dictum puto. Eo loci de hujus linguæ antiquitate sermonem habuimus deque infantibus, quos mulieribus lingua præcis educandi gratiâ traditos ait Strabo, historiam enarravimus, & controversiam explicavimus, num, scilicet, aliqua hominū lingua sit naturalis. Qua in re declarandâ philosophiæ rationes, & Aristotelis dicta in medium attulimus: & multa scitu quidē digna interpretari studuimus. Hoc autem loco addo quod Plato ait de hac voce, *ἄρ*, idest, ignis: quam barbaricam esse, Phrygiacam, videlicet, in Cratylo affirmat. Idem ait de hac voce *ῥῖ*, & *ῥῖν*; idest, *Canes*. Erinaceus Phrygum, linguâ *Exis*, vel *Exin* dicitur: Aqua, *Bedy*; *Noticus*, *utris*. Plura vide in Æquivocis Xenophontis. Phryges Apostolos sanctos variis linguis atque item suâ loquentes in die sancto Pentecostes maximâ cum admiratione audierunt.

Placianorum lingua. Vide Pelasgica. Est autem Placia Urbs Mysiæ.

Pescovii, Polabi, Poloni, & Pomeriani Illyricè loquuntur.

PRUSSICA LINGUA VETUS.

Hanc linguam, vide in Britannicâ dictione, & in Lithuanorum linguâ: Prussiæ incolæ Pruteni dicuntur: & linguâ olim diversâ usi sunt: postquàm verò Teutonicorum fratrum jugum subiere, lingua Teutonica introducta est, & religio Christiana fuit accepta Federici Imperatoris II. temporibus.

PUNICA LINGUA.

Pœni iidem qui Carthaginenses, ita dicti quasi *Phœni* à Phœnicibus originem trahentes. Hinc Punicus quasi Pœnicus, & in u, converso. Punicè Deus dicitur *Hal*, ut Servius ait in Virgilium: *Sepis Gadir*, ut Plinius testatur. *Zegeries* genus murium, Græcè *Bovvès*, ut ex Herodoto colligitur. Valla autem hanc vocem, *colles*, transfert.

Rascii, aliter Rasci, seu Bulgari Illyricè loquuntur.

RHÆTICA LINGUA.

Rhetia, Europæ Regio: quæ in duas dividitur partes, superiorem, & inferiorem. Illa magnam Galliæ Cisalpinæ partem occupat: cujus incolæ Grifones hodiè vocantur. Hæc verò alteram Galliæ partem Commum usque pertingens. Hujus Regionis incolæ sermone Italico, omnium autem corruptissimo utuntur, ut in Oretione Dominicâ vernaculo Rhætorum conscripta sermone, quem ipsi vulgò Romanum appellant, vidi. Deus enim ab ipsis *Bab* nuncupatur: nam, quod Latine dicunt *Nos*, & Itali *Noi*, Rhæti ajunt *Nus*: quod verò Latini *Nostra*, & Itali *Nostri*, ipsi *Nos* dicunt. Horum sermo est adeò corruptus, ut nihil ferè ab Italjs tam in pronunciando, quàm in scribendo intelligatur, quamvis eos à Thuscis non à Romanis originem traxisse eruditi viri affirmant. De hisce populis Livius scribit, & Ægidius Tiscudus.

Romana lingua. Vide suprâ in Latinâ, Rugi Illyricè loquuntur.

Ruthenorum lingua, vel Russorum lingua, Lege dictioni Moscovitæ.

SABINORUM LINGUA VETUS.

Sabini Populi in quartâ Italiæ Regione, non procul ab Urbe Româ angustum, ut ait Strabo, incolentes agrum in longitudinem protensum à Tyberi usque Nomentum, oppidum in Latio situm stadiis mille usque ad Vestinos, Mauricinis, & Picentibus conterminos. Romani a Sabinis prænomen acceperunt ex fœdere cum iis factò, ut Crinitus ait, & *Quirites* dicti sunt ab hasta, quam Sabini, ut inquit Festus, *Curim*, sive *Quirim* vocabant: vel a Curibus Sabinorum Urbe, cui T. Tatius imperabat, cujus cives Quirites dicebantur, teste Livio. Hinc Quirinalis mons Romæ dictus, quod in eum commigraverant Sabini a Curibus venientes: & Quirinalis porta, quod eâ in collem itur Quirinalem. Vel *Mons Quirinalis* a Quirini, hoc est, Romuli templo, quod inibi extabat, appellatus est. Hodie Phidæ, & Praxitelis operibus in hoc colle sitis, *Mons Caballus*, a Sixto V. perpulchris ædificiis, viis, & aquis, necnon præclarissimorum Artificum Statuis instauratis mirum in modum illustratus. Sabina vocabula, ut Crinitus testatur, a Latinis fuerunt recepta: sed ii paulatim Latino sermone usi sunt maternam linguam relinquentes.

Servius.

Plin. libr. 4.
cap. 22.

Herod. libr. 4.

Liv. & Ægid.

Strabo.

Liv. libr. 2.
Petr. Crinit.
3. 4.

Fest. Pompejus.

Liv. libr. 1.

Petr. Crinit.

SAMARITANORUM LINGUA.

Samarina, Urbs Syriae inter Judaeam, & Galilaeam media, a qua tota Regio decem Tribuum a duabus aliis separata, *Samarina* dicta est. Postea *Civitas* hac *regalis* ab Augusti nomine *Sebaste* nuncupata fuit. Postremo autem *Sichem*, & corruptè *Sichar*, Metropolis ejusdem Regionis Samariae, quae Hebraicè utebatur lingua, sed characteribus propriis distincta, convenientibus tamen cum veteri Alphabeto communis Hebraici idiomatis, litterarum, scilicet, numero, sono, & nominibus, figurâ differente, ut Sanctus Hieronymus ait, qui ad sua ipsius tempora, Samaritanos antiquis Hebraeorum literis usos fuisse testatur in Commentariis super Ezechielem: nam, ut idem alibi ait, *Certum est, Esdram scribam, legique doctorem, post captam Hierosolimam, & inaugurationem templi sub Zorobabel alias invenisse literas, quibus nunc utimur, cum ad illud usque tempus Samaritanorum, & Hebraeorum characteres iidem fuerint.* Hæc Sanctus Hieronymus. Quamvis autem ejusdem linguae usus tam apud Hebraeos, quam Samaritanos fuerit, Samaritanis tamen nonnullas voces peculiares fuisse credendum est, cum ab Hebraeorum cultu idolis servientes non parùm distarent: hinc ipsi in Urbe Sichem, omnes veteris Testamenti codices, Mosais exscriptis, sprevisse dicuntur. Hæc de Samaritanorum lingua.

Samogitæ Illyricè loquuntur.
Sarbi. Vide Sorabi.

SARDORUM LINGUA.

Sardinia in Ligustico mari Insula a Corsica extremis novem tantum millium passuum freto dirimitur, cujus latitudo est millium passuum nonaginta octo, longitudo verò ducentorum viginti, aeris pestilentiae maxime obnoxia ob editissimos, quos a Septemtrione habet, montes, qui prohibent quo minus a Boreâ perflari queat. Quo nomine tam malè olim audivit, ut Marcus Cicero Quintum fratrem moneat, etiam tùm cum optimè valeret, meminisse eum debere, in Sardinia se esse: & alibi Tigellium quendam Sardum hominem esse ait patriâ suâ pestilentiorē. Est autem Sardinia frumenti fertilissima a Sardo Herculis filio dicta multas habens civitates, quarum omnium præclarissima Calaris est, in qua Sancti Patris Augustini ossa ducentis vigintitribus annis conquirere: deinde ab Aliprando Longobardorum Rege translata sunt Papiam, ubi nunc maximâ veneratione coluntur. Hac in Insulâ coralliorum piscatio est, nec lupi gignuntur, nec serpentes inveniuntur.

Sardi olim propriam habuerunt Dialectum; sed postquâ diversi populi in eam migrarunt, & ab exteris principibus imperiū ejusdem Insulæ usurpatum fuit, Latinis, videlicet, Pisanis, Genuensibus, Hispanis, & Afris, lingua eorum non parum corrupta est, relictis tamen vocabulis, quæ in quavis aliâ non reperiuntur. Multa Latini sermonis vocabula retinentur ad hanc usque diem quibuscumque in locis, &

Angel. Rosca Oper. Tom. II.

præsertim in Barbarâ montibus, ubi Romani Imperatores militum præfidiis potiebantur. Hinc factum est, ut Sardi propter Imperiorum varietatem diversis in locis tam diversè loquantur: ita tamen ut sese inter se rectè intelligant. Sunt autem duæ præcipuæ in eâ Insulâ linguae, una, qua in Civitatibus, & altera, qua extra Civitates utuntur: sed oppidani loquuntur ferè Hispanicâ linguâ, Tarraconensi, vel Catalanâ, quam didicerunt ab Hispanis, qui tandiū Magistratum in eisdem Civitatibus gerunt: alii verò genuinam retinent Sardorum linguam. Hæc de Sardorum lingua.

SARMATICA LINGUA.

Sarmatia, Regio latissima multos diversis cultus populos complectitur. Ut autem, ceteros silentio prætermittam, ii, qui & Poloni appellantur, Illyricè loquuntur. Hujus regionis incolæ *Sarmatæ*, vel *Sauromatæ* dicuntur ab oculis lacertarum: *Βαυρος* enim lacerta est, *ὄμμα* oculus. *Sarmatides* item, ac *Sarmatici* appellantur.

Scirii, ve Scyri, idest, Stirii, vel Stirenses a Gothis oriundi. Vide Vandali.

Slavi, vel potius Slavi Illyricè loquuntur.

SCOTICA LINGUA.

Scoti Britanniae populi, quondam Anthropophagi, ut Sanctus ait Hieronymus, qui in Galliâ Scotos, Gentem Britannicam humanis vesci carnibus se vidisse testatur, ut etiam Sanctus Joannes Chrysostomus affirmat, & linguam omnibus sibila esse ait. Hos Strabo balbutientes vocat, quos Romæ se vidisse inquit. Horum linguam communiorē ab Anglicâ parum differre, sed pauciora Gallicâ habere admixta accepi. Hodie Silvestres, & Insulanî moribus ab Hibernis, a quibus originem duxerunt, nec magnum inter illos est intervallum, haudquâquam distare dicuntur: nam cum cælum esset serenum, Hibernia in Scotiâ videri potest. Est præterea indiscreta lingua eorum, indiscreti mores, & vestitus. Qui meliorem terræ incolunt partem, nempe Meridionalem, hibernè morati dicuntur, ac tanquàm humaniores, Anglicâ utuntur lingua. De Scoticâ lingua hæc tenens.

SCYTHICA LINGUA.

Scythia longè latèq; Septemtrionem versus ad Oceanum per maximam Asiæ, & aliquam etiam Europæ partem sese extendens, multas, diversasque linguas habet, ut ratio ipsa persuadet. Germani interdum, Armeni, Hungari, Tartari, & alii item Populi *Scythæ* dicuntur. Quare nihil est quod hac de lingua plura dicam.

Servii. Vide, Sorabi.

Slesii, vel Silesii Illyricam habent linguam.

Sorabi, vel Sarbi, hodie Servii Illyricè loquuntur.

Svevi bellicosissimi Germaniæ populi,
Syrorum linguam vide in Chaldaica di-
ctione.

TARTARICA LINGUA.

TArtari, sive potius Tatari, quorum im-
perium latissimè patet, Asia, & Scythiæ,
necnon Europæ partem incolentes, multas
fortassè habent linguas, & omninò diversas
ob quamplurima eorum regna, ut Paulus Ve-
netus, & Matthias a Michou testantur. Sunt
qui Turcas a Tartaris ortum traxisse velint,
ut ritus, victus, & vestitus, equitandi, ac bel-
landi usus, fraudes, perfidia, & innata barba-
ries, ac feritas docent, immo, & ipsa indicat
lingua, quam Turcis, ac Tartaris eandem
esse dicunt. Tartarorum nomen trecentis ab
hinc annis, antea penitus ignotum, hoc modo
vocitari cœpit, cum prius *Geta Gothini*, ut
alii volunt, dicerentur. Ottomanus deindè se
cum suis a Tarteris sejungens Turcarum no-
men assumpsit: hinc Tartari hodie Turcas
clientes suos esse ajunt, eosque ob sua ipso-
rum peccata elatos a Deo conqueruntur, cum
antea non solum illorum fuerint subditi, sed
rustici etiam; idque Turcarum nomine signi-
ficari affirmant, ut iidem dicunt Scriptores,
in quorum scriptis multa Tartarorum voca-
bula sparsim leguntur. Sunt denique, qui
Georgianorum linguam Tartaricam, & Arme-
nicam mediam esse velint: Tartaris autem, ac
Turcis eam esse linguam similitudinem, quæ
Anglica, & Saxonica existimatur.

THRACICA LINGUA.

Ptolomæus
Plin. & Pom-
pon.

Strab. lib. 7.

Thracia, latissima Europæ Regio Mace-
doniæ ad oceanum proxima, nec cælo,
nec solo tractabilis, frigida prorsus, & infe-
cunda, etsi mari propior, Getarum linguam
habere dicitur, ut nonnulli volunt. Hujus
incolæ *Thracæ*, necnon *Myfi* vocitantur, ut
Straboni placet.

Transilvani, qui & Daces, Scythiæ Eu-
ropæ populi Illyricè loquuntur.

Thessalici Græciæ populi ad Doricam
linguam accedunt.

Troglodytæ Æthiopes, instar vesperti-
lionum, in loquendo strident, ut Herodo-
tus ait.

Troglodytæ in Africâ aliter loquuntur.

TURCICA LINGUA.

Turcarum lingua, ut diximus in Tartari-
ca, vel est eadem cum Tartaricâ, vel
parum ab eâ distat, vel Tartaris, ac Turcis
ea est linguæ similitudo, quæ Anglica, &
Saxonica esse censetur. Sunt qui Turcicam
cum Persicâ, alii cum Armenicâ eandem
esse, vel parum ab iis differre velint. Tur-
cica verò, & Arabica, etsi diversæ omnino
sunt, eas tamen characteribus easdem esse,
nonnulli tradunt.

VALACHICA LINGUA.

Valachia latissima Regio est à Transilva-
nia incipiens, cui sermo ad hanc usque
diem Romanus est, ut Æneas Silvius testatur,
cum à Flacco Romano subacta Romanorum
Colonia fuerit effecta: hinc *Flaccia* nuncupa-
ta, sed longo temporis tractu, ut passim eve-
nire solet, corrupta voce, *Valachia* dicta
est. Sermo autem Romanus adeò mutatus
est, vix ut ab homine Italico intelligi queat,

VANDALICA LINGUA.

Vandali in Thracia Populi Slavonicâ
linguâ utuntur, e quibus, ut ajunt,
multæ maximæque Gentes divisæ sunt, Po-
loni, scilicet, Bohemi, Slavonii, Croatiai,
Vandali ad Germaniæ Marchiam pertinentes.
Horum, scilicet, Vandalorum linguâ Tur-
carum aulici frequenter uti solent.

VASCONICA LINGUA.

Vascones, Populi citerioris Hispaniæ,
quæ in Gallicum, & Britannicum
Oceanum vergit, ad Pyrenæum positi, pro-
pria loquuntur linguâ: olim autem Canta-
bri, Tarraconensis Provinciæ Gentes, nunc
vulgari sermone *Biscaini* vel *Biscaglino* dicun-
tur, quorum lingua adeo est ab Hispanica
diversa, ut non facile quis ab aliis Hispanis
intelligatur.

Zadravani, & Zagovani Illyricè lo-
quuntur.

ZINGARORUM LINGUA.

Zingari, vel potius Zigari, erroneus qui-
dam, & insignes sanè nostrâ ætate fu-
res cum liberis, & uxoribus Europam per-
vagantes, à Zigaro, quod eam ferunt esse
Terram, ex qua Zingari exierunt, dicti.
Hujus generis homines excocti sole, vesti-
bus immundi, & usu rerum fœdi, furtis omni-
nò intenti, & præsertim feminæ, ex qua-
rum furtis victus est viris, anno post Chri-
sti Salvatoris nostri adventum 1417. primùm
in Europâ apparere cœperunt, ut Æneas Sil-
vius testatur. Quamvis autem hujusmodi ho-
minum colluvies omnium ferè Europæ lin-
guis utatur, quandam tamen sibi propriam
linguam, vocabulis fictitiis inventis, exco-
gitavit: eaque persæpe utitur, ut ab aliis non
intelligatur. Hujus confictæ linguæ Dictio-
narium typis mandatum me non semel vidisse
memini. Vidi etiam, & legi non rarò
jam indè à puero Vocabularium aliud impres-
sum, confictæ item linguæ à mendicis qui-
busdam, & erronibus inventum, & usurpa-
tum, quod *Zergum*, quasi Zigarorum, aut
Zingarorum Dictionarium vocitabant. Hi
autem *Onomatopœia* dici possunt, eorum
instar, qui apud Græcos, ut ait Cælius Rho-
diginus, nova sibi consarcinantes vocabula,
rerum intuitu proprietatem, nominum vena-
tores dicti sunt, cujusmodi Dionysius, Ale-

Zingarorum
descriptio, &
in Europa
apparitio.

Cæli Rhod.
lib. 24. cap. 5.
tom. 3.

Athen. libr. 3.

xarchus, & Atticus Herodes, Athenæo teste, fuisse videntur.

Dipnosophi-
stæum & lib.
14.

Hæc de Dialectis, hoc est de diversarum linguarum generibus: alias enim linguas, quæ sunt in remotissimis Imperii Tartarici, & Orbis novi terris, videre est apud Josaphat Barbarum, Paulum Venetum, Americum Vespucium, Aloysium Cadamustum, Gelenium, Ægidium Tiscudum, Theseum Ambrosium, & Sigismundum liberum, quibus hac in Appendice majori ex parte usi sumus. Nunc reliquum est, ut præcipuorum quorundam Idiomatum Orationem præsertim Dominicam infra apponamus, curiosis item hominibus satis quidem facientes.

DE ORATIONE DOMINICA VARIIS LINGUIS,

ET CHARACTERIBUS CONSCRIPTA.

QUoniam de variis linguarum generibus sermonem habuimus, à ratione alienum fore visum mihi non est, si Dominicam Orationem, qua nihil in orando præstantius, aut efficacius esse potest, variis item linguis, & characteribus expressam in hac de Dialectis Appendice apponam: hac enim occasione majorem quis de linguis aliquot notitiam adipiscetur, orationemque ipsam variis modis celebratam conspiciet. Ordine autem Alphabetico posthabito, precatorem Dominicam Hebraico idiomate, tanquam antiquiori, conscriptam, & ex sacrosancto Beati Matthæi Evangelio desumptam primo loco apponendam existimavi: Beatus enim Matthæus Hebraicâ linguâ scripsit Evangelium, quod Hebraicè exaratum, per omnia non videtur congruere Syriaco, vel Hebraico, quo S. Hieronymus usus est, ut patet ex verbo *Panem nostrum quotidianum*, pro quo Beatus Hieronymus legit: *Crasinum*, sicut ejus Commentaria in Matthæum testantur. Quamvis enim in Textu verterit, *Super substantialem*, prout jacet in Vulgatâ Editione ex voce Græca, *πρωτότης*, in Commentariis tamen ait se reperisse Hebraicum, *מִתְחִלָּה* *Mechar*, hoc est *Crasinum*, sicut etiam

S. Hieron. in
cap. 6.
Matth. to. 6.Corn. Jansen.
in c. 6. Matth.

Cornelius Jansenius rectè docet. Variæ sunt item aliæ perpaucæ dictiones in hac Oratione Dominicâ juxta varias ex Hebraico, & Græco translatione, ut videre est in Matthæo, & Lucâ, sicut ex Vulgatâ Editione constat: sensus autem est unus, & idem, ut in nostrâ in hanc Orationem explanatione satis probatum est. Apponam igitur hoc loco Orationem Dominicam Hebraicâ lingua, Hebraicisque literis expressam, necnon ejusdem linguæ pronunciationem literis Latinis descriptam, iisdemque Latinis characteribus, Latinæque linguâ ex Hebraico sermone translationem. Orationem verò Dominicam, juxta Vulgatam Editionem, & usum orandi frequentem ab Ecclesiâ Sanctâ receptum, post Orationem Græcè conscriptam, pone-

Matt. 6.
Luc. 11.

mus, ut trium præsertim linguarum, quæ inter omnes primariæ sunt, ordinem dignitatis sequamur.

Oratio Dominica ex Evangelio B. Matthæi Hebraicè conscripta.

אֲבִינוּ שְׁבַשְׁמַיִם יִתְקַדֵּשׁ שְׁמֶךָ: יְבוֹא מַלְכוּתֶךָ:
יַעֲשֶׂה רְצוֹנֶךָ כְּבִשְׁמַיִם גַּם בְּאָרֶץ: לְחֵמְנוּ תַמְדִּי
תֵּן לָנוּ הַיּוֹם: וְסֹלַח לָנוּ הַזֹּכֵתִינוּ כַּאֲשֶׁר אֲנַחְנוּ
סֹלְחִים לְבָעָלֵינוּ הַזֹּכֵתִינוּ: וְאֵל תְּבַיְּאֵנוּ בְּנִסְיוֹן:
אֱלֹהֵי חַצְלֵנוּ מִרָע: אָמֵן:

Oratio Hebraica characteribus Latinis expressa.

A Vinu sciebasciamaim itcadasc scimcha Javo Malchutach Jeghase rezonach che basciamaim gam baarez lachmenu temidi ten lauu hajom uslach lanu chovotenu, caascier anachnu solechim lebaghale chovotenu veal tevienu benisajon hella hazilenu meragh. Amen.

Dominica Oratio ex Hebraico Textu Latinis characteribus, Latinæque linguâ conscripta.

Pater noster, qui in Cœlis, sanctificetur nomen tuum; Veniat Regnum tuum: Fiat voluntas tua sicut in Cœlis, & in Terrâ. Panem nostrum continuum, vel perpetuum da nobis hodie. Et remitte nobis debita nostra, quemadmodum nos remittimus debitoribus nostris. Et ne facias nos venire in tentationem, sed libera nos à malo. Amen.

Oratio Dominica sermone, & characteribus Græcis.

Π Ἀτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς ἑρανοῖς, ἀγα-
θήτω τὸ ὄνομα σε. ἐλθέτω ἡ βα-
σιλεία σε. γενηθήτω τὸ θέλημά σε ὡς
ἐν ἑρανῶ. Ἐπὶ τῇ γῆς. τὸν ἄρτον ἡμῶν
τὸν ὀπίσσιον δὸς ἡμῖν σήμερον. Ἐφες ἡμῖν
τὰ ὀφλήματα ἡμῶν, ὡς ἡμεῖς ἀφιέμεν
τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν. καὶ μὴ εἰσενέγκῃς
ἡμᾶς εἰς πειρασμόν. ἀλλὰ ῥῦσαι ἡμᾶς
ἀπὸ τοῦ πονηροῦ. Ἀμὴν.

Eadem Latinis characteribus.

Pater himôn, ho en tîs uranîs, hagiasthîto tò onomá su. elthêto hi basilía su. genithîto tò thelimá su hòs en uranó ká' epl tîs gîs. tôn árton himôn tôn epiúsiôn dós himîn símeron. ká' áphes himîn tà ophilímata himôn, hòs ká' himís aphíemen tîs ophilétas himôn, ká' mî isenénkis himás is pirasmòn, allà rhyse himás apò tû ponirú. Amín.

Dominica Oratio Armenicè conscripta.

A Bun d baschmajo nethqadasch schmoch
thithe malchuthoch. Nehue tzeuio-
noch ach d baschmaio aph baaroo hab lan,
lahhmo d fun qonan cul ium vaschbuq lan
hhathan aph hhnan glier schbaqn lecul d hha
iobin lan v lo thaaelan lenasiuno elo phruqan
men bischio.

*Eadem Lat. verbis, & charact. Sed non juxta
editionem Vulgatam B. Lucæ.*

Pater noster qui es in cælis sanctificetur
nomen tuum. Adveniat regnum tuum.
Fiat voluntas tua, sicut in cælo etiam in
terra. Da nobis panem necessitatis nostræ,
vel necessarium nobis quotidie. Et dimitte
nobis peccata nostra. Nam & nos dimitti-
mus omnibus qui debent nobis. Neque in-
troducās nos in tentationem. Sed libera nos
a malo.

*Oratio Arabicis verbis, & literis
conscripta.*

أَبَانَا الَّذِي فِي السَّمَوَاتِ يَتَقَدَّسُ اسْمُكَ ثَانِي مَلَكُوتِكَ
تَكُونُ مَشِيئَتِكَ كَمَا فِي السَّمَاءِ كَذَلِكَ عَلَى الْأَرْضِ
خَبِّرْنَا كِفَافِنَا فِي الْيَوْمِ وَاعْزِرْ لَنَا خَطَايَانَا لِأَنَّنَا
نَغْفِرُ لَنَا لَنَا عَلَيْهِ وَلَا تَدْخُلْنَا إِلَيَّ جَارِبُ الْكَفْرِ
نَجِّنَا مِنَ الْوَسْوَاسِ الْخَفِيِّ

*Eadem Arabicis verbis , sed
Latinis literis.*

A Bana lladi phissamauati it cades esinoca
tati mala cutoca tacuno mascitoca
choma phissamai chedhaleca ghlallardi chob-
zana chephaphona agtona phil i aumi aghpliar
lena chataiana loennana naghphar leman lena
galaihi vua la tadcholnal' tagarabi lachen
nagna min sciarriiri.

Eadem Latinis verbis, & characteribus.

Pater noster qui es in celis, sanctificetur nomen tuum. Adveniat regnum tuum. Fiat voluntas tua, sicut in celo ita super terram. Panem nostrum sufficientiæ nostræ da nobis hodie. Et dimitte nobis peccata nostra, nam & nos dimittimus unicuique debitori nostro, Et ne nos inducas in tentationem. Sed libera nos a malo.

Հայր մեր սրբերկինս սուրբ Եղիշի
անուն քո . Եկեսցէ արքայ ուԹայ
քո Եղիշին կամք քո որպէս յերկինս
և ի երկրի . զհաց մեր հանապազորդ
տոութի մեզ այսաւր և Թող մեզ զպա
արտիս մեր որպէս և մեք Թողունք
մերոց պարտականաց և մի տանիր
զմեց ի փորձութեան յալ փարկեայ
զմեզ ի չարէ զի քո է արքայութի և
փառք յաւիտեանս . և շմեն .

Eadem Armenicis sed Latinis literis .

HAir mer or iercins, des Surb eglizzi
anun cho : eceffze archaiutai cho
eglizzin cham cho orpes iercins, eu ierci.
Zhazt mer hanapazord tur mez aifaur eu
thogl mez zpaartis mer orpæs eu mech tho-
glumch merozt partpanazt eu mi tanir zmez
i phorxuthai ail pharceai zmez i zaræ. Zi
cho æ archaiuthai eu zauruthai eu pharhch
iauteans. Amen.

Oratio Aramaea Latinis literis conscripta.

EYn taad rhuun vuyt yn y nefoedd , fanteiddier yr hennu tau Dened y dyrnas dau . Guu neler dyuollys , ar y ddayar megis ag yn y niff . Eyn bara beunyddauul dyro inni heddiuu . A maddeu ynny eyn deledion : megis ag i maddeuvun in deleduynr ninau . Ag na thouuys ni i brofedigaeth . namyn , guuared ni rhag drugg . Amen . Hoc est .

Eadem Latinis verbis, & literis.

Noster Pater qui es in ipsis cælis , sanctificetur illud nomen tuum : Advēniat illud regnum tuum , fiat tua voluntas super illam terram sicut , & in illo cælo , nostrum panem quotidianum da nobis hodie , & remitte nobis nostra debita sicut etiam remittimus debitoribus nostris . Et ne inducas nos in tentationem , sed libera nos a malo . Amen .

Oratio in lingua Germanica communi.

UNser Vatter der du bist im himmel.
Geheiligt vuerde dein name. Zu
khomme vns dein reich. Dein vuelle
geschehe gleich vnie im himmel also auch
auff erden. Vnsere taglichs brott gib vns
heutte. Vnd vergieb vns vnser schuldt,
als vuir vergieben vnsen schuldern. Vnd
liete vns nicht in versuchungh. Sonder eret-
te vns von dem bosen. Amen.

Hæc lingua solet adjectiva, & pronomina præsertim demonstrativa nominibus præponere, si nihil intercedat. Hinc oratio a voce, Vnser, idest, Noster, non a Vatter, idest, Pater, ini-

initium sumit : & ab Helvetica non multum diserepare videtur : nonnullasque voces Latinas parum detortas retinere judicatur , ut Vatter , pro Pater , & Namo , vel Namen Helvetice , pro Nomen : & id genus aliæ voces non paucæ .

Oratio Germanicè in Helvetiis conscripta .

Fater ijafer , du in hijnele bist , din namo vuerde geheiligot . din riche chome , din vuillo gesrehe in erdo also in himela . Vnser tagolicha brott tib vns hinto . vnde vnser sculde belaz ijs , als auch vuir belafend vnseren sculdigen , Vnd in chorunga nit leitest du vnsich . Nun belose vnsich sone vbele . Amen .

Sunt qui dicant Fater , alii Vater pro Pater .

Oratio sermone Bohemico , quæ præ cæteris hujus linguae dialectis cultior existimatur , & Scotica respondet .

OTozie nafs , genz sy na nebesich . Oszuuiet se meno tuue . Przid kralo vustuuij tuue . Bud vule tuua yakona nebi , tak y na zemi . Chleb nafs vuezdeyssi dey nam dues . Y odpust nam naffe vuiny , yako y my odpausstime nassim vuinikom . Y ne iuvuod nafs do pokussenii . Alc zbauu nas od zleho . Amen .

Oratio Dominica Helveticè conscripta ,

Vatter unfer der du bist im himmel . Geheliget vuerde din namen . Zu chom vns din rich , din vuill der uerde vol bracht vff erden vie im himmel . Vnser teglich brott gib vns hiit . Vnd vergib vns vnser schuld , als vuir vergebent vnseren schuldneren . Vnd fur vns nit in versuchnus . Sonder erlos vns vor allem vbel . Amen .

Dominica Oratio Hungaricè conscripta .

Miattiank ki vagij mennie gben , zenteltessek az the neued , Ioion the orzagod legien the akaratod , mikepen meniben , azonken it az foldon , mi keniereonket minden napit agiad mi nekeonkma , es boczafd megh mi nekeonk az mi vetkeijnket , mikepen mi es megh boczatunk az mi elleneonk vetetteknek , es ne vigij minket az kesertetben , de zabadicz minket , minden gono ztul . Amen .

Oratio Dominica Anglicè conscripta .

OVr Fater vuhiche arte in heauen . Hallowed be thy name . Thy kyngdome come . Thy vuyll be done in earthe , as it is heauen . Giue vs lhys day our dayby bread . And forgeue vs oure trespasses , as vue forgeue oure trespassers . And leade vs not in to temptacion , But delyuer vs from euyll . So be it .

Hæc lingua multas voces tum Germanicas , tum Saxonicas habet detortas : & pronomen nominibus solet præponere . Anglii item dicunt , So be it , pro Amen , idest , ita fiat . Hinc eandem Orationem Latinâ linguâ reddere nobis visum est .

Noster Pater qui es in cælis . Sanctificetur tuum nomen . Tuum regnum adveniat . Tua voluntas fiat in terra sicut in cælo . Da nobis hodie nostrum quotidianum panem . Et dimitte nobis nostra debita , sicut & nos dimittimus nostris debitoribus . Et ne inducas nos in tentationem . Sed libera nos a malo . Amen . vel Ita fiat .

Oratio Islandicè conscripta , quæ Gothica respondet .

Bader vor , sun ert ai himmum , helgizt bitt namb ti . Tomi titt rite . Verdi tinn vile , fuoms ai himme , so ai podu . Burd vort daglgr geb tu ofz i dag . Og bergeb ofz stulden vorn , suo sem vi bergebun stulldun vorn . Ant leid ofz e ti breist ni , Helldur brelsa tu ofz ber illu . Tatz sie .

Hæc lingua in pronuntiatione est Anglicæ adsimilis , quia Anglicæ ortum habuit a Saxonica , vel Teutonica : differt autem , quia hæc nominibus pronomina non præponit sicut illa .

Oratio Dominica vernaculo Rhetorum sermone conscripta , quem vulgè Romanum appellant ,

BAb nos , quel tii ist in eschil , santifichio faia ilg tes num . Ilg tes ariginam vigna ter nus . La thia voeglia vainta in terra , sco la fo in eschil . Do a nus nos paun houtz , & in miinchia di . Parduna a nus nos dbits , sco nus fain a nos dbitaduos . Nun ens mener in mel aprouamaint . Dimperfemaing spendra nus da tuots mels . Amen .

Oratio Dominica Hibernicè conscripta .

AIr nathir ataigh air nin . Nabzfar hanimh . Tigiuh da riatiathe . Deantur da hoil amhuoil air nimh agis air talamh . Air naran laidhthuil tabhair dhuin a niomh , agis math duin dair fhiacha ammnil agis mathumuid dar feuthunim , agis na trilaic astoch sin anaufeu , ac far sin o ole . Amen .

Hæc lingua Hibernica est antiquissima , & ita nobilis , ut numquàm passa sit alterius externi idiomatis mixtionem , & valde copiosa in dicendi modis existimatur , Hebraica linguae tum characteribus , tum pronuntiatione , & punctis aliquâ ex parte respondet .

Oratio Dominica Lusitanica conscripta ,

PAdre nosso que stas nos ceos . Santificado seia o teu nome venha a nos a teu reino . Seia ferta a tua vontade , assi nos ceos come na terra . O pao nosso de cadadia , dano

Io oie nesto dia. E perdoa nos señor as nossas diuidas, assi como nos perdoamos aos nossos diuidores. E nao nos dexes cahir in tentacao. Mas libra nos do mal. Amen.

Oratio Dominica in lingua Flandrica: quae parum differt ab illa qua Brabantii, Hollandi, Zelandi, Frisii, & alii inferioris Germaniae utuntur.

ONse (*oder uuse*) vader die ghy syt in den hemel, gheheelicht vuerdet dyn (*oder uuse*) name. toe tomme uūs dyn rycle dyn vuille geschie vp erde, ghelycl in den hemel. uūser daghelicls brood gheff uūs heden. ende vergheft uūs uūse schūlden, ghelycl vuy vergheuen uūse sculdenaren. ende leet (*oder brinck*) uūs niet in becooringhe. maer verlost uūs van den quaden (*oder boosen*.) Amen.

Eadem Illyricè, vel Sclavonicè.

ΩΥΕ ΝΑΨΗ, ΚΗ' ΉΣΥ ΝΑ' ΝΕΒΕΨΧΖ.
ΣΒΕΨΤΗΨΕ' Η' ΜΕ ΤΒΟΉ. ΠΥΡΗ' ΔΥ ΨΕΑ-
ΡΑΨΤΒΟ ΤΒΟΉ. ΒΟΥ' ΔΥ ΒΟΛΗ ΤΒΟΗ,
ΚΑΚΟ ΝΑ' ΝΕΒΟΥ', ΤΑΚΟ Η' ΝΑ' ΖΕΜΛΗ'.
ΧΥΛΕΨΒΨ ΝΑΨΗ ΒΣ ΑΚΔΑΝΗ' ΔΑΝ' ΝΑΜΒ
ΔΑΝΑΨΖ. Η' Ω ΠΟΥ' ΣΤΗ' ΝΑΜΒ ΔΟΥ' ΓΕ'
ΝΑΨΗ, ΚΑΚΟ, Η' ΜΗ' Ω' Δ ΠΟΥ' ΨΑΜΟ'
ΔΟΥ' Ζ ΝΗ' ΚΟΜΖ ΝΑΨΗΜΖ. Η' ΝΕ ΟΥ' ΒΕ-
ΔΗ' ΝΑΨΒ ΚΥΝΑΨΑΨΖ. ΔΑ' Η' ΖΒΑΚΥ ΝΑΨΒ
Ω ΝΕΠΗ' Δ' ΖΝΕ1. ΑΜΗΝΖ.

Eadem Latinis literis.

OCce nas, kij iesi nà nebesieh, svetise ime tvoje. Prighi kraglevstvo tvoje. Budi voglia tuoja, kako nà nebu, tako i nà semgli. Kruh nase sv akdani dajnamga danaf. i od pusti nam dughe nase, kako i mi od pustujemo duxnikom nasciem. i nē uvedi nas ū napašt, da oslobodi uaf od sta. Amen.

Eadem Polonicè.

OCzicz naseh ktory iestofz vunyebye. Svuyecz sie gymye tvua. Przydzy tvua kroliestvuo. Bandz vuolya tvua, yako vunyebi, y na zemij. Chlieb naseh povu schedny day nam dzy say. A odpuscż nam uyny naseha, yako y my odpuszczamy vuynovua ytzom

nasehym. Nyevuodz nase napokuschenye. Alye zbavu nase od zlego. Amen.

Oratio Sardorum oppidanorum lingua.

PAdre nostru qui istas in sos quelos, fiat sanctificadu su nomen teu. Vengat a nois su regnu tou, fiat fatta sa voluntade tua, gasi in terra, comente in Quelu, su pane nostru de dognia die da nos hoc, & perdona nos sos deppitos nostros, comente noifateros perdonamus a sos deppidotores nostros, & no nos lasses ruen in sa tentatione, mas libra nos de male. Amen.

Eadem ex communiori lingua, extra Civitates.

BAbbu nostru qui ses in sos quelos, santificadu fiat su nōmine tuo. Aduengiat su rennu tou, fiat fatta sa voluntade tua, comente in su quelu gasi in sa terra, Su pane nostru de ogni die da nos lu hoe, & perdona nos sos deppidos nostros, gasi comente noij perdonamus sas deppidores nostros, & non nos lasses ruer in sa tentassione, mas libera nos de male. Gasi fiat.

Oratio verbis Siniacis, vel Chiniacis, sed characteribus Latinis conscripta.

SCi gin ta fu ciu zai tien tin. Ngo iuon ta fu min je hhien iam ngo iuon fu gin ciuon scieu cui chiai ye giu tien gin suo zum ta fu ngo iuon ta fu fo in chu ngo. Ngo iuon ta fu si ngo yi ciē ngo iuon ta fu cio ngo ci zui gin gio hai ngo ngo ie ciē ci. Ngo iuon ta fu ieu ngo guei scien pu mi zui hoh. Ngo iuon ta fu chien ngo cu nan. Amin.

Hæc de variis linguarum generibus, quibus Dominicam Orationem conscribendam, curavi non solum multorum Virorum varias linguas callentium ope, quos supra recensui, verum etiam Bartholomæo Georgeuita, Henrico Glareano, Marino Temperizza, Jo: Baptista Raymundo, Michaelæ Rugerio e Societate Jesu Neapolitano, & Michaelæ Gualtero Hiberno Sac. Theol. Doct. adjutus, necnon a singulo quoque, quoad potui, illius linguæ, in qua natus ipse est, ut diligentia in qualibet dialecto præstita videatur, eas accepi. Nunc reliquum est ut ad varium scribendi usum, & ad Bibliothecas, ac Typographias accedamus.

APPENDIX

DE VARIO SCRIBENDI USU,

NEC NON

DE BIBLIOTHECARUM

INSTITUTIONE,

AC TYPOGRAPHIIS

Pro scientiarum monumentis, historiisque tradendis,
& conservandis.

titisse invenio.

Filii Seth, & Adam nepotes, hac in re primum in quodam scribendi genere locum occuparunt: Ipsi enim anno Mundi 235. ut Josephus testatur, in duabus scripserunt Columnis, quarum una lateritia erat, altera ænea, five marmorea: illa contra ignis conflagrationes, hæc contra aquæ alluviones ut monumenta ipsa diutius conservarentur. Hinc Josephus ad suam usque ætatem columnam illam marmoream in Syriâ durasse affirmat, ut alibi me dixisse memini: nam nullum aliud scribendi genus ante diluvium extitisse constat. Post autem universale diluvium, atque ante hodiernum chartarum usum, palmarum foliis scriptitatum esse, Plinius affirmat, dicens: *Prius tamen quam digrediamur ab Ægypto de papyri naturâ dicetur, cum chartæ usu maxime humanitas vitæ constet, & memoria. Et hanc in Alexandri Magni victoriâ repertam, auctor est Marcus Varro, condita in Ægypto Alexandriâ, ante non fuisse chartarum usum, sed in palmarum foliis primò scriptitatum: deinde quarundam arborum libris. Postea publica monumenta plumbeis voluminibus, mox & privata linteis confici cœpta, aut ceris. Pugillarum enim usum etiam ante Trojana tempora invenimus apud Homerum. Et infra: Mox æmulatione circa Bibliothecas Regum, Ptolemæi & Eumens, supprimente chartas Ptolemæo, idem Varro membranas Pergami tradidit repertas. Hæc Plinius, qui hisce verbis mentionem faciens de variis scribendi generibus, ait primò scriptitatum fuisse in palmarum foliis, ut Virgilius præferre videtur in sexto libro Æneidos, dicens:*

— Folij tantum ne carmina manda,

Ex hujusmodi scribendi usu ad hanc usque diem nomen chartæ remansit: charta enim *folium* nuncupatur. Deinde quarundam arborum libris, hoc est corticibus ligno adhærentibus scribi cœpit. Hinc volumen, in quo scribimus, *liber* appellatus est, atque item *codex*, qui est arboris truncus, ex quo cortex extrahitur, ut ex Columella colligitur: antiqui enim ad scribendum tabulis item ligneis utebantur cerâ obductis, in quibus stylo scribebatur: ob idque Tabulæ ceræ, vel ligneæ, seu alterius materiæ, in quibus scriptitabatur, *pugillares* dicebantur, vel quòd pugno compræhendebantur, vel à pungendo, quòd stylo in his pungendo scribebatur. Variis autem nominibus *pugillares* apud veteres vocitabantur, alii, scilicet, linteï cerâ obducti, *citrei*, alii *eborei*, alii *membranei* dicti sunt, ex linteis, ex citro, ebore, & membranis confecti: quorum hi hac etiam tempestate ab aliquibus adhiberi solet, dum quædam, ne memoriâ excidant, scriptis breviter mandant. Ab hujusmodi scribendi genere *Tabulæ* pro libris apud Romanos frequenter dictæ sunt. Tabulas autem non modò ligneas, vel linteas cerâ obductas, verumetiam plumbeas, æreas, atque lapideas, five marmoreas fuisse constat.

Quamvis autem post vetustissimum scribendi genus in palmarum foliis, in aliarum item arborum corticibus, utpotè ab Ulmis, Platanis, Fraxinis, atque Alnis, quæ facile decorticantur, scriptum esse dicendum sit, ut ex Plinio colligi potest: ex eodem tamen Plinio patet scriptitatum fuisse in papyro, arbusculâ quadam, præcipuè in Ægypti palustribus ad Nilum nascente, radicem, ut ait Matthiolum, obliquam habente, triangulis lateribus, decem non amplius cubitorum longitudine, in gracilitatem fastigiata, thyrsi modo cacumen includente. Ex hoc igitur frutice præparabantur chartæ, acû divisæ in præternes, & latissimas phyliras, quæ eo meliores erant, quo mediæ papyro propinquiores, quæ ab hujus fruticis appellatione etiam *papyri* nomen

Colum. lib. 5.
cap. 10.

Colum. lib. 4.
cap. 8.

liv. 4. lib. ab
Urbe cond.
Plin. lib. 13.
cap. 13.

Papyri de
scriptio ex
Matthiolo in
Dioscor. lib. 1.
cap. 96.

Josephus lib.
1. Antiqu.
Genabr. lib. 1.
Chron. 235.

Plin. lib. 13.
cap. 12.

Eumen.
Pergami Rex
Ptol. Ægypti.

men acceperunt. Hinc ab hujus item fruticis nomine chartas nostras, quæ ex contritis linteis sunt, *papyrus* hodie appellamus, eò quòd eundem nobis præstent usum, quem olim Ægyptiis præstabat papyrus. Hujus generis materiam, sive prætenues cortices arborum scriptas, artificio tamen quodam, ut opinor, præparatas ad characteres suscipiendos ac retinendos, non semel vidi in Bibliothecâ Vaticanâ. Vidi etiam aliam corticem scriptam, sed rudiorē, atque ita, ut arboris cortex esse omninò dignoscatur: quam Aldus Manutius penes se diligenter asseruat. Vidi librum item corticem, paginas habentem adeò tenues, ut duæ pagellæ pro unâ suscipiantur, alterâ tantum facie impressâ. De hujusmodi libro, quem superioribus annis Magister Spiritus Vicentinus Summus Augustinianorum, Magister Sixto V. dono dedit, necnon de Typographiâ ab Indis inventâ antequam in Europam fuisset advecta, in Indicâ linguâ loquuti sumus. Vidi etiam alios hujus generis libros asservatos penes Michaelē Rugerium Neapolitanum ex Societate Jesu, qui Sinis, hoc est in Regno, quod vulgò dicitur *China*, xi. annis est commoratus, quique mihi dono dedit paginam unam, in qua oratio Dominica, & salutatio Angelica characteribus Siniacis impressæ leguntur.

Chartæ denique, sive membranæ genus, quod velut postremò ante chartam ex linteis confectam repertum, in Bibliothecis, & alibi passim invenitur, est membrana, ut tradit Plinius ex Varrone, inventa Pergami, quod est Asiæ Civitas, eaque deinde *charta pergamenæ* vulgò vocitari cœpit. Membrana autem dicitur eo quòd de animalium membris detractæ sint, in quorum tergoribus ab uno primum latere scribi cœptum, deinde ab utroque de rasis pilis. Membranæ usus Pergami regnante Eumene initium habuisse dicitur: hinc ad hanc usque diem, tradente sibi invicem per manus posteritate, pergamenæ nomen servatum est. Hujus generis charta apud Romanos fuit in frequenti usu, sicut non solum Codices docent vetuli, verumetiam ipsa Latinorum scripta, ut videre est in Cæsaris commentariis, in Horatio, in Livio, in Plinio, Quintiliano, Martiale, & aliis; & præsertim in Cicerone, qui, ut ait Plinius, in nuce inclusam Iliadæ, Homeri carmen in membrana scriptum tradit.

Quamvis autem Varro scribat, Ptolemæi, & Eumenis Regum temporibus membranas per æmulationem fuisse inventas, ex Josephi tamen scriptis, multo antequam tradit Varro, esse repertas, & apud Hebræos in usu olim fuisse colligitur: Josephus enim dum de libris sacris per septuaginta duos Interpretes in Græcum transferendis ab Eleazaro sacerdotum principe ad Ptolemæum Philadelphum missis mentionem facit, Regem Ptolemæum de maximâ membranæ tenuitate, ac de incompræhensibile compagine majorem in modum admiratum fuisse testatur. Herodotus item priscum in pellibus caprinis, & ovillis scriptitandi usum fuisse affirmat. Hinc eundē

chartæ usum ad Romanos manasse constat: atque ex hujusmodi chartâ Numæ Pompiliæ libros, de quibus loquitur Plinius, confectos fuisse amplius trecentis annis ante Alexandrū Magnum credendum est. Anno enim ab Urbe condita cccxxviii. Alexander Magnus regnavit, & Alexandriam in Ægypto condidit. Anno autem 38. ab Urbe condita, & anno item ætatis suæ 38. Numa Pompilius regnare cœpit, & sacra, & cæremonias, atque Pontifices Mosaicis consimiles instituit, ut ait Tertullianus. Adde etiam quòd, Genebrardo teste, Moyses, qui fuit antè Numam Pompiliū annos circiter mille, paulò ante mortem, membranarum volumina Pentateuchi tresdecim ad ultimum usque legis elementum anno Mundi 2670. exaravit.

Ejusdem generis, aut materiæ libros Sybillinos Tarquimio Superbo traditos fuisse, opinari quis potest, cum quingentos circiter annos Numæ Pompiliæ libros sub terram illatos fuisse asservatos Plinius affirmet: nisi cum eodem Plinio, eos super lapide impositos, & cedratos, etiam si papyracei fuissent (ut idem Plinius videtur innuere, cum ait eos libros fuisse ex chartâ, quæ ut plurimum pro papyro sumi solet) nec computrescere, nec à tineis corrodi potuisse dicamus: charta autem, quæ est vox Græca, à Latinis, & ab Africanis, ut diximus, usurpata, tam ex papyro, quam ex pellibus animalium *membrana* rectè vocitatur: hinc non facile dignosci potest, num Hebræorum, & Numæ Pompiliæ volumina, vel papyracea, vel pellicea fuerint: nam Membranæ nomen & papyraceis, & pelliceis chartis commune esse comperi: utrumque autem genus, sive papyraceum, sive pelliceum, vel pergamenum, vel plumbeum, ut in Svetonio videre est, *charta* dici solet.

Charta verò, quæ & *pagina* nuncupatur, quasi a pangendo, quòd in paginis carmina pangantur, idest figantur (versus enim *pangere*, vel *figi* in pagellis dicuntur) ab vrbe Tyri ita dicta hoc nomen accepit, ex qua & Dido dicta fertur, & a se conditam Urbem, Chartaginem appellasse, ut vulgò putatur. Isidorus autem vult dici, chartam, quòd carptim papyri tegmen decerptum glutinatur: sed neutra hujus nominis Græci, charta, *χαρτη*, declaratio Græcæ vocis orthographiæ respondet. Utcumque autem sit, varia sunt chartarum genera: alia enim charta fortita est sibi nomen ab usu, alia a loco, alia ab inuentore ipso. Ab usu, ut *Hieratica*, antiquitùs sacris tantum voluminibus dicata: *Imperialis* interdum dicta: deinde adulatoriè *Augustiana*, necnon *Liniana*, ab Augusti uxore. Alia a loco, ut *Amphitheatrica*, ab Amphitheatro: *Saitica* ab oppido, necnon *Tæonitica* a vicino loco. Alia ab inuentore ipso, ut *Fanniana* à Fannio, qui chartam insigniorem reddidit: & *Claudiana* à Claudio, cujus temporibus fuit in meliorem usum aut formam redacta, ceterisque præstantior existimata. Fuit etiam *Bibula*, & *Emporetica* papyrus: *Bibula* a bibendo, quia sorbet atramentum, dicta, de qua Lucanus: *Conscitur bibula Memphis charta papyro*.

F f

Empo-

Tertull. de
præfer.
Genebr. lib. 2.
anno mundi
3408.
Genebr. anno
mundi 2670.

Plin. lib. 13.
cap. 12.

Sveton. in
Nerone.
Polid. Virgil.
lib. 2. c. 3.

Petrus Messa
part. 3. c. 2. &
alii.

Isid. lib. 6.

Plin. lib. 7.
cap. 24.

Josephi lib.
12. antiq. c. 2.

Plin. lib. 13.
cap. 13.

Herodot. li.
bro 5.

Charta emporetica, si-
ve bibula.

Emporetica verò inutilis in scribendo, & involucris chartarum tantum, atque mercium, usum præbens, ἀπὸ τῶν ἐμπορίων, idest à mercatoribus, nuncupata est. Hæc ex crassioribus linteolis, & abique glutine confecta etiam hodie mercatorum usui deservit. De his chartarum generibus, ac de eas conficiendi modo Plinius copiose scribit, à quo Polidorus Virgilius, Petrus Messias, & alii accipere quidquid de chartarum inventione, atque usu scripserunt.

De modo
conficiendi
varias char-
tarum species

Reliquum est, ut de chartâ, qua hodie omnes ferè uti solent, sermonem habeamus. Hæc ex linteolis contritis multiplex fieri solet juxta varias telarum species, quarum una prætenvis, altera minus, tertia rudior, aut crassior, quarta verò crassissima, quam Latini vocant *telam cannabaceam*, filo admodum raro, & rudi contextam, Italicè autem *cannabaccia*; ex iis tribus sunt chartæ ad scribendum, & ad imprimendum optimæ: ex quartâ specie juxta varium telarum colorem fit charta bibula, & emporetica, quæ mercium involucris deservit. Fit autem charta ex telis in frustra secatis, & in mortario ligneo, interiori tamen atque interiori parte mortarii ferro cooperta, ferroque pistillo contritis: quæ quidem prius quindecim dierum spatio in aquâ marcescunt, deindè dum teruntur, perpulchro sanè artificio, lauantur, atque ita, ut fluxibilitate, & albedine lacteum præsentent colorem. Postquàm verò hujus generis massa quatuor ac viginti horarum intervallo contrita in materiam subtilem ac fluidam redacta est, illa eadem super formâ, sive, ut ajunt, *modulo* filis æneis juxta latitudinem, longitudinem, & profunditatem folii, quod faciendum curatur, confecto, extenditur, deinde ipsum chartæ folium ad aerem exiccatur. Ubi verò exiccatum est, in aquam, in qua excocta sunt pellium bovillarum residua, sive nervi, immittitur, & statim inde, ex aquâ scilicet illâ, hoc est glutino extrahitur, & ad aerem iterum exiccatur, exiccatumque super tabulâ lapideâ, frusto marmoris fricatur, & expolitur: atque hunc in modum charta suam ipsius recipit perfectionem.

Chartariæ officinæ in Europâ multæ sunt; sed Italiâ omnibus aliis præstantiores habere existimatur. Quæ autem sunt in Fabriano, & chartarum copiâ, necnon præstantiâ ceteras excellunt officinas: in iis enim omnia chartarum genera, & optima quidem conficiuntur, præsertim verò tres chartarum species, Papalis, scilicet, Imperialis, & Regalis, quæ non nisi eo in Oppido confici solent. Quamvis autem charta ex omni genere, maxime omnium continens atramentum, ne effluat, Fabriani conficiatur: Fulginea tamen paginula tantæ est præstantiæ, ut nulla alia cum hac conferri queat. Multæ aliæ in Italiâ chartariæ extant officinæ, quæ brevitatibus causâ subticentur. Sunt autem in orâ Saloninâ officinæ insignes circiter viginti, quarum charta est ad imprimendum optima, sed non satis alba. Extrâ Italiam Lugduni in Franciâ, Francofurti in Germaniâ, & alibi

chartæ conficiuntur. Hæc de chartarum inventione, atque usu ante typos juveniles, necnon de earundem officinis: nunc reliquum est, ut de Bibliothecarum inventione, incremento, & situ atque conservatione, necnon de librorum ordine sermonem habeamus.

A P P E N D I X

DE BIBLIOTHECARUM

INVENTIONE, ET INCREMENTO,

Ac de ceteris rebus ad eas pertinentibus.

QUI docta hominum scripta veram ingeniorum effigiem, veraque, necnon æterna monumenta esse dixit, & dixisse verè, & præclarè sensisse mihi certe videri solet. Hinc Agesilaus Lacedæmoniorum Rex, Plutarcho teste, animi tantum monumenta, posteris relinquere studens, sui corporis simulacrum effingi haudquaquàm passus est, tametsi id facere multi cupiebant: quippè qui hoc sculptorum aut pictorum, illud suum: hoc divitum, illud bonorum opus esse affirmabat. Hæc igitur, ut reor, ratione Reges olim, & Imperatores, & locupletes homines bonarumque artium cultores Bibliothecas instituerunt: & id ipsum jam inde ab orbe condito factum esse opinandum est, cum omnium primum Enoch, ab Adam septimum, libris aliquid mandasse, ex epistola B. Judæ colligatur. Hujus Prophetæ à Tertulliano citantur scripta, quibus Enoch ipse idolorum fabricatores, & cultores in comminatione, ut Tertullianus ait, prædamnat. Hisce in scriptis Enoch vaticinia dicuntur esse de iis, quæ Patriarcharum nepotibus eventura erant: de futuris Hebræorum sceleribus, & pœnis, de Hebræorum everfione, & captivitate, de mundi Salvatore ab Hebræis occidendo, deque eorundem perpetuâ inter Gentes dispersione, & de Christo ad judicium cum Angelis venturo: immò Joannes Annius Commentario in Berosum scribit, in iisdem Enoch scriptis celebre fuisse vaticinium de geminis totius terræ cladibus, altera per inundationem, altera verò per incendium futuris: additque hoc ipsum vaticinium ab Enoch in duabus columnis, alterâ lapideâ, quæ aquis resisteret, alterâ latericiâ, quæ superesset ignibus, fuisse insculptum. Alii autem columnas hæcæ astrologiâ insignitas Seth, & Enos, necnon illius filii, & Adæ nepotibus adscribunt, ut supra à nobis dictum est. Eadem Enoch scripta à Procopio frequenter citantur, & ab Origine non rarò, qui ait in iis comprehensa fuisse arcana de plagarum cæli, omniumque stellarum, atque siderum nominibus, prout extant apud Christianos Æthiopes in Regno Regi-næ Sabæ, abyssino idiomate conscripta, ut ait Genebrardus. Quamvis autem S. Pater Augustinus dicat, nimiam antiquitatem effecisse, ut hujusmodi scripta apocrypha censeantur, ne per occasionem eorum falsa pro veris m-
fere-

Plutarch. in
vita Ages.

B. In da Epi-
stola.

Tertullianus
lib. de Idola
non procul
ab initio.

Ex Genebrar
do chion. pag.
71. & 14.
Orig. homil.
28. in Num.

Genebrardus
lib. p. 7. l. 15.

Aug. de Civi-
tat. lib. 15. c.
23. tom. 5.

Hieron. item
in cap. 1. Ep.
ad Titum
scribit librum
apocryphum
Enoch. cita-
tum a Juda.
tom. 6. prop.
sinem epist.

fererentur, negari tamen non potest, teste B. Juda Apostolo, Enoch prophetasse, & propheticè saltem scripsisse, etiamsi scripta ipsa hodie non extent, quæ tamen divinâ virtute in diluvio servari, vel Beato Judæ, & aliis revelari potuerunt.

Qua de re sicut primam illam mundi ætatem plura aliorum hominum scripta habuisse conjectare licet, quamvis eorum memoria ob universalem inundationem non superfit; ita etiam ad prædecessorum monumenta conservanda, & ad posteros juvandos illius sæculi homines coacervasse libros, atque ex iis Bibliothecas instituisse coniciendum est. Multas autem post universale diluvium extitisse Bibliothecas nemo est qui inficias eat. Fuerunt enim permultæ, & insignes quidem, ut *Hebraica* à Moysè una, deinde altera ab Esdra constructa, necnon *Babylonica* à Nabuchodonosor, *Græca* à Pisistrato instituta: hæc autem à Xerxe, deinde à Seleuco conservata, & aucta: Bibliotheca *Alexandrina*, à Ptolemæo Philadelpho septingentis voluminum millibus constructa: Bibliotheca *Apamiensis*, in qua libri ad viginti millia, ut Plutarchus ait, extabant. Fuerunt item Bibliotheca *Romanorum* publicæ, Publio Victore teste, undè triginta omni laude dignæ, ut suo jam loco dictum est. Fuerunt præterea Bibliotheca ab Ecclesiasticis viris post Apostolorum tempora constructa, ut *Hierosolymitana* à Beato Alexandro Episcopo, & Martyre, *Cæsariensis* à Sancto Pamphylo presbytero, & Martyre instituta. Extat denique Romanorum Pontificum Bibliotheca *Vaticana*, jam inde à Beato Petro Apostolorum Principe, & Christi Salvatoris nostri Vicario instituta, & ab ejusdem Petri successoribus, & Christi Vicariis conservata, & aucta, necnon mirabiliter illustrata. De quibus omnibus suo jam loco diffusè loquuti sumus: hinc iis prætermisiss, Bibliothecas, quas hodie extare scio, hoc loco recensere libet, ut hac in re, nostram hanc ætatem à priscâ illâ omninò superatam non fuisse ostendamus.

Ut autem ab iis, quæ extrâ Italiam sunt, Bibliothecis initium sumam, ab Imperatoribus exordiri libet, Maximiliano, scilicet, & Rodolpho ejus filio, quorum ille Viennæ Bibliothecam instituit nobilem, hic verò in dies augeat, & exornat.

Alphonfus Arragonorum Rex, & Siciliæ, vir sanè doctissimus, Bibliothecæ extruendæ diligentem navavit operam. A Cosmo Mediceo seniore Livii Decades dono accepit. Quas cum evolveret, medicis prohibentibus, ne fortè pagina veneno fuissent infectæ; O stulti (respondit) an nescitis, Regum animas sub præcipuâ Dei Optimi Maximi tutelâ esse? A Venetis brachium ex reliquiis Titi Livii summi muneris instar obtinuit, ut ait Panormitanus libro de rebus gestis Alphonfi. Cum arcem Neapolitanam instaurare decrevisset, Vitruvii de Architecturâ librum afferri ad se iussit. Verum cum sine ornatu, ac sine asseribus allatus esset: Non decet (inquit) hunc potissimum librum, qui nos quo inodo contegamur, Ang. Rocca Oper. Tom. II.

tam bellè doceat, detestum incedere. Librum, igitur egregiè ad usum parari mandavit, & omnibus semper ædificiis adhibuit. Hæc ex Panormitano, loco suprâ citato. Idem Alphonfus cum aliquando de jacturâ rerum pretiosarum sermo haberetur, persanctè affirmasse dicitur, *nalle se gemmas, uniones, margaritas suas*, quæ quidem essent in toto orbe celeberrimæ, & pretiosissimæ, *quàm libros qualescumque perditum iri*. Hæc idem Panormitanus libro quarto de rebus gestis Alphonfi, qui non minus ob Bibliothecam clarus evasit, quàm armis, quibus Neapolim cœpit, & Apuliæ regnum, pulso Renato, obtinuit.

Panorm.
lib. 4.

Matthias Corvinus, Rex Hungariæ, Budæ, (quæ est Hungariæ Metropolis, & capta à Turcis dissipata) magnificam, & locupletem extruxit Bibliothecam. Hic magnam Bohemiæ partem subegit: postremò Bohemorum Rex electus, bello clarus, ob Bibliothecam, institutam clarior evasit.

Franciscus I. Galliæ Rex non minus item literis quàm armis clarus, Parisiis in Abbatia Sancti Victoris, & in arce Fontanablio Bibliothecas instituit, quas conquestis undique ex mediâ Græciâ, & Arabia libris illustravit, & viros eruditos eam ob rem suis sumptibus diu aluit in Oriente. Ea verò, quæ Sancti Victoris dicitur, ob ingentem librorum copiam, quæ quidem mira est, adeò celebris est ut in universâ Galliâ, in qua plurimæ fuerunt, & ad hanc usque diem extare dicuntur, celebrior existimetur.

Extat item Cracoviæ Bibliotheca insignis à Poloniæ Regibus instituta, quæ ad nostra usque tempora conservatur, & augetur in dies à Sigismundo tertio Rege.

Sunt qui dicant in Atho Thraciæ monte multas Bibliothecas Græcas reperiri: sed id affirmare non ausim, cum nihil certi invenire potuerim. Hoc in monte, qui est editissimus, & speculationi aptissimus, duo, & viginti Monasteria ex instituto Sancti Basilii extare accepi, ubi etiam Monachi ad septem millia commorantur contemplationi incumbentes.

Philippus Hispaniarum Rex Catholicus Regiis sumptibus, regioque ornatu Bibliothecam instituit, & quotidie augere, atque illustrare non mediocriter studet. Bibliotheca, hæc dicitur *Escorialis* à monte, ubi sita est, sic dicto, in quo Rex cœnobium Sancti Laurentii à fratribus Sancti Hieronymi inhabitatum suis, & ingentibus quidem sumptibus à fundamento mirificè construendum curavit: in cuius Ecclesiam Reges Hispaniarum defunctos, hinc illinc transferendos, atque inibi regio honore locandos mandavit.

Frater Franciscus Ximenes de Cisneros ordinis Minorum de Observantiâ, Archiepiscopus Toletanus, & Cardinalis Sanctæ Balbinæ, Bibliothecam insignem Compluti instituit, nobilissimamque Universitatem illam, Complutensem erexit, Complutensiaque Biblia sumptibus immensis, laboribus, ac vigiliis elucubrata, variis item linguis, & Interpretibus illustrata edidit Anno Dom. M.D.X. Leonique decimo dedicavit. Extant præterea

Panorm.
lib. 1.

reâ aliâ in Hispaniâ Bibliothecâ , ut Bibliotheca Benedicti Ariæ Montani viri quidem doctissimi, ac celeberrimi, & præsertim ob insignes elucubrationes in Biblia olim ab eo editas 1569. quæ sanè Editio *Regia Quadrilinguis* nuncupatur . Extat etiam Bibliotheca Antonii Augustini Archiepiscopi Tarracoenensis, & Michaelis Thomasi Episcopi Ilerdensis, atque item aliæ privatorum hominum permultæ .

Extat ætate nostrâ Fuggerorum Augustana Bibliotheca locupletissima, quam Fuggeri, vulgò *Fuccari*, mercatores ditissimi Augustæ Vindelicorum Germaniæ Urbis celeberrimæ, à Germanis suâ linguâ *Augsburg* dictæ, admirandis impensis instituerunt, Quam præsertim ob rem clariores, ac Principes evaserunt, quippè qui ubivis gentium antiqua scripta per Bartholomæum Amantium, & Petrum Appianum viros eruditissimos diligenter, immensisque sumptibus conquirenda curarunt. Quæ profectò res non minùs admirabilis, quàm laudabilis ab omnibus existimatur .

Multæ item extrâ Italiam extant Bibliothecæ, tum publicæ, tum privatæ, quibus brevitate causâ omisissis, ad Italiæ deveniemus Bibliothecas, inter quas Vaticana primum occupat locum, immo & loci dignitate, & excellentiâ, necnon ex omni genere librorum manu scriptorum antiquitate, & auctoritate, atque copiâ, omnium Bibliothecarum, quæ in Europâ extant, celeberrima est, & admiratione dignissima judicatur, nunc præsertim mirâ Sixti V. Pont. Maximi magnanimitate, in splendidiorem, ditiolemque locum translata, & aucta; majoremque in modum illustrata, de qua multo plura suo jam loco à me dicta sunt, ubi de Bibliothecis antiquorum, & Romanorum Pontificum habui sermonem. Hanc enim Bibliothecam erexit, missis quoquò versùs viros eruditissimos ad comparandos libros, Nicolaus V. Lunensis ex oppido Sarazana Latinæ linguæ, & bonarum artium illustrator, qui doctis viris tam in humanioribus, quàm in divinis literis magna stipendia assignavit. Eandem Bibliothecam Sixtus IV. auxit, & illustravit, sed Sixtus V. multo magis, ut dictum est. Quid de veteri, quam in Lateranensi Patriarchio sitam, & à Petro ortum traxisse diximus, factum sit, nihil certi affirmari potest, sed eam à successoribus, vel in Bibliothecam Sancti Petri, vel in Vaticanam fuisse translata opinandum est: nam de Bibliothecâ Romanâ mentionem facit Sanctus Gregorius Magnus, scribens ad Eulogium Episcopum Alexandrinum. De duabus in Baptisterio Lateranensi Bibliothecis ab Hilario Sancto Pont. Rom. constructis, ut ait Genebrardus, ac de Gelasii Papæ præsertim libris contrâ Nestorium, & Eutichen inibi aservatis mentionem facit Liber, qui dicitur *Pontificalis*.

Extat Venetiis publicæ Reipublicæ Bibliotheca insignis, tam Græcis, quàm Latinis libris instructissima, quam instituit Bessarion Nicænus, vir apprime eruditus, & clarissimus,

S. R. E. Cardinalis, & Patriarcha Constantinopolitanus .

Hanc nobilem, & copiosam Bibliothecam Bessarion eidem Reipublicæ dono dedit, ut ipsemet testatur in quadam Epistolâ Italicè conscriptâ, quam videre est inter literas, quæ dicuntur Principum: sed ego hujusmodi Epistolam ab Auctore latinè exaratam, deinde à quopiam alio, ut ea inter literas Italicâ linguâ conscriptas infereretur, translata dixi. Epistola enim Italicæ linguæ puritate, & elegantia est satis plena: & ratio mihi persuadet, Bessarionem, hominem Græcum, altissimarumque rerum studiis omnino dictatum, Italicæ linguæ flosculis industriòsimè, haudquâquam navasse operam. Adde etiam, quòd ad nobilissimâ scribebat Rempublicam, eâ potissimum tempestate, qua linguæ Latinæ quispiam non ignarus, frequentius Latinè, quàm Italicè ad familiares, & ad Principes præsertim scribere solebat. Utcùmque autem sit, in hujus generis doni testimonium, subtexere libet Epistolam ipsam, qua Bessarion miram suam ipsius jam inde à pueritiâ industriam de conquirendis, & emendis, describendisque libris pro Bibliothecâ construendâ enarrat. Qua in re faciendâ veram librorum excellentiam, & utilitatem doctè declarat. Postremò autem tres recenset causas, aut rationes, quæ ipsum ad hujus generis munus conficiendum recenset. Epistola autem hæc est:

All'Illustrissimo, & Invittissimo Principe,
il Signor Christoforo Moro, Duce;
& all'inclito Senato di Venetia,
Bessarione Cardinale,
Patriarcha di Constantinopoli.

IO certamente fin dalla prima mia fanciullezza cominciai à metter ogni fatica, ogn'opera, & ogni studio per poter haver libri in ciascheduna sorte di scienze: laonde molti ne serviva di mia mano, & tutti quei pochi denari, ch'io poteva, spargnare alla modesta mia spesa, io gli spendeva in comprar libri. Perciò ch'è giudicava di non poter acquistarmi masseritia più degna, & più nobile, nè tesoro più utile, & più eccellente: essendo i libri pieni delle voci de savii, pieni de gli essempli antichi, pieni di buoni costumi, pieni di legge, & pieni di religione. Essi vivono conversano, & sono letti con noi, ci insegnano, ci ammoniscono, ci consolano, & ci mettono avanti à gli occhi le cose antiche, & lontane dalla nostra memoria, & tanta è la potenza loro, tanta la dignità, & tanta finalmente la divinità, che se non fossero i libri, noi saremmo tutti huomini rozzi, & ignoranti senza haver alcuna memoria delle cose passate, d'alcun'esempio, nè finalmente alcuna cognitione delle cose divine, & humane, & il medesimo sepolero, che cuopre i corpi de gli huomini, coprirebbe ancor' il loro nome. Et quantunque io in ogni tempo habbia sempre atteso molto diligentemente à rannar libri, l'hò fatto tuttavia con molto maggior caldezza dopo la ruina della Grecia, & la miserabile cattività di Con-

S. Anton. par.
Chron. tit.
32. C. 12.

S. Greg. lib. 7.
epist. 29.

Geneb. lib. 3.
anno Christi
463.

Lib. 1. epist. 2.

Constantinopoli, avendo io posta ogni mia forza, ogni pensiero, ogn'opera, ogn'industria, & finalmente ogni facoltà mia per haver libri Greci, come quello, che dubitava, & grandemente temeva, che con tutte l'altre cose non andassero a pericolo, & perdizione, & rovina ancor tanti eccellenti libri, tante fatiche di tanti grandi huomini, tanti sudori, tante vigilie, & tanti lumi di tutto il mondo, si come ne' tempi più adietro habbiamo patito tanto gran danno, che di quasi dugento & venti mila libri, li quali Plutarcho scrive, ch'erano nella libreria d'Apamia, appena se ne trovino pur mille ne' nostri. Et mi sono ingegnato, non tanto di raccogliere molti libri in numero, quanto ottimi, & eccellenti, & di ciascuna opera, non volendo havere, se non una copia, d'un volume, che così vengo ad haver raccolte quasi tutte l'opere intiere, & difficili à trovarsi, ch'erano in tutta la Grecia. Ma andando io spesso rivolgendo per la mente questo mio pensiero, & questo mio studio, non mi pareva d'haver soddisfatto al desiderio mio, se parimente io non provvedeva, che questi libri da me raccolti con tanta fatica, & con tanta spesa, si disponessero in modo, mentre son vivo, che ne potessi stare sicuro, ch'essi dopo la morte mia non sarebbero dissipati, & alienati, ma sarebbero servati in qualche luogo sicuro, & comodo per la commune utilità de' gli huomini studiosi, & amatori così delle lettere Latine, come delle Greche. Et stando io molto spesso in questo pensiero, & rivolgendo con l'animo tutte le Terre d'Italia, niuna ne ho trovata, se non la vostra gloriosa Città, nella quale l'animo mio si riposasse da ogni parte. Percioche primieramente io vedeva, che io non poteva eleggere luogo più sicuro, che quello il quale si governa con equità, si ritiene con le leggi, si regge con l'integrità, & con la sapienza, & dove si vede la stanza vera delle virtù della continenza, della gravità, della giustizia, & della fede, dove è l'Imperio tanto eguale, & moderato, quanto grandissimo, & amplissimo, d'animi nel consultar libri, non intrigati in alcuna cupidigia, nè in alcun mancamento, ove i prudenti, e savii governano il timore dell'Imperio, i buoni son anteposti à cattivi, & dimenticati tutti de' proprii commodi loro, attendono con ugual consentimento, & con somma integrità alla cura di tutto il corpo della Repubblica. Alle quali cose si dee sperare, quel che desideriamo, cioè, che la vostra Città habbia ogni dì più a crescere, & distendere le forze, & il nome suo. Io conosceva poi oltre a questo, non poterli da me eleggere luogo più comodo, & più atto principalmente a nostri huomini Greci, che questa vostra Città. Perciochè concorrono in essa quasi tutte le nationi di tutto il mondo, & principalmente i Greci, i quali, venendo dal lor paese, fanno primieramente scala in Venetia, & hanno tanta amicitia, & congiunzione d'animi con esso voi, ch'entrando in Venetia, per loro veramente d'entrare in un'altro Constantinopoli. Et oltre a ciò in qual maniera questo beneficio di far dono di questi libri poteva da me collocarsi più honoratamente, che appresso di voi Signori, a quali io per molti vostri beneficii verso di me mi trovo strettissimamente obligato? Et in qual Città poteva io più convenientemente porli,

Ang. Rocc. Oper. Tom. II.

che in questa Città, la quale, io dopo l'essere soggiocata la Grecia dal Turco, haveva eletta per mia patria, & nella quale era stato da Voi benignamente chiamato, & honorabilissimamente ricevuto? Laonde ricordandomi d'esser mortale, & vedendomi già d'età molto grave, & oppresso, & afflitto da diverse infermità, & considerando molte altre cose, che possono accadere, ho donato alla Sacratissima Chiesa del Beato Marco della vostra inclita Città tutti i miei libri, così Greci, come Latini, giudicando esser' io tenuto dimostrar questa affettione, & questo animo per debito della mia gratitudine alla Serenità vostra, a questo Illustriss. Senato, & a tutta questa nobilissima Patria, la quale vi siete degnati di farmi commune con esso voi, accioche, si come voi con la virtù, & con la sapienza vostra, & con molti vostri beneficii m'havete obligato, così Voi, i vostri figliuoli, & i vostri posterì, & discendenti, habbiate a trarre continuo, & gran frutto dalle mie fatiche, & insieme ne habbiano a partecipare ancora per amor vostro, & per vostra benignità, tutti gli altri studiosi delle buone lettere. Et così vi mando in dono i libri, & l'indice, & insieme il decreto del Sommo Pontefice, pregando Iddio, che gli piaccia concedere alla vostra nobilissima Repubblica ogni felicità, & ogni contentezza vera per ogni parte. Da' Bagni di Viterbo. Il dì ultimo di Maggio. M. CCCCLXVIII.

Hic fuit ex instituto S. Basilii, & sub Eugenio IV. floruit. Hujus tanta fuit liberalitas ergà doctissimos viros, ut ipsius domus artium liberalium officina diceretur. Platonem in primis observabat, in cujus defensionem adversus Trapezuntium Peripateticum, suumque coætaneum, ut Volaterranus ait, commentarios edidit, suamque Bibliothecam suis item scriptis mirà eruditione refertissimis locupletavit, & ornavit, ac denique Reipublicæ Venetæ, quæ semper literatos, ac de Republica benemeritos fovet, dono dedit. Huic Bibliothecæ Præfectus non parvo stipendio Marcus Antonius Sabellicus fuisse narratur. Venetiis item extat non solum Bibliotheca Cardinalis Grimani, sed etiam aliæ tum publicæ, tum privatæ, quas silentio prætereundas censeo, ut ad insigniores accedatur.

volaterr:

Tritheimius
in vita Bessæ-
rionis.

Extat Mediolani in Cœnobio S. Marci Bibliotheca insignis, quam Zacharias Doctor Theologus ex instituto S. Augustini, vir quidem bonarum artium cultor optimus, mirà librorum copiam, ac varietate locupletavit, ac diligenter exornavit.

Mediceorum nomen, etsi pluribus de causis fuit celebre, hac tamen potissimum re celebrius evasit, quod Musæ & Græcia exultantes hospitio exceperint, & libris præsertim Græcis maximo sumptu totā Græciā, & Asiā conquestis non solum Bibliothecam instituerunt, & ornavit, sed bonarum artium studia in Italia, non sine magnis impensis fovērunt. Cosinus enim senior insignem construxit Bibliothecam, quam Petrus ejus filius, necnon Julianus, & Laurentius Cosmi Nepotes, & Petri filii auxerunt, viri sanè clarissimi, & bonarum artium, nominisque Platoni-

ci, ejusque doctrinæ cultores: in quorum gratiam Platonicos libros ad eam usque ætatem Latinitate nondum donatos Marfilius Ficinus Florentinus, vir quidem eruditissimus, ac celeberrimus, linguarum peritissimus, Platonice doctrinam optimè callens à Græco in Latinum transfudit sermonem, ut ex eodem constat Ficinus, qui in Proëmio in Platonis libros ad Laurentium Medicem post multa hunc in modum scribit:

Cum verò ad hæc usque sæcula sol Platonici nondum palam Latinis gentibus oriretur, Cosmus Italiae decus, & insignis pietate vir, Platonice lucem, religioni admodum salutarem, à Græcis ad Latinos prorogare contendens, me potissimum intra suos lares plurimum educatum, tanto operi destinavit. Ego autem, etsi à tenera ætate nominis Platonici cultor, rem tamen adeò gravem, non meis quidem, sed avi tui Cosmi prosperis auspiciis sum aggressus, sperans, divinam opem tam necessario, tamque pio officio non defuturam. Hac ergò in primis spe ductus Academicam sum ingressus, decemque ex ea Platonis nostris dialogos, Cosmo prius, quam naturæ cederet, Latinos feci. Post ejus obitum Patri tuo Petro præstantissimo viro, dialogos novem legendos dedi. Postquam verò Petrus à vita decessit, mors præclaris sæpè operibus invida, invitum me à translationis officio distrahebat. Verum tu & Religionis auctor, & philosophiæ patronus me ad inceptum omni favore, & auxilio revocasti. Quamobrem ad institutum munus felicibus iterum auspiciis sum regressus, neque traduxi tantum, verum etiam partim argumentis mentem perstrinxi Platonice; partim, quoad potui, brevibus commentariis explicavi, Opus itaque totum divino auxilio jam absolutum tibi libentissimè dedico; ad quem illa etiam, quæ majoribus tuis inscripta sunt, jure hereditario pertinent, virum profectò avita, paternæque in patriâ colendâ virtutis hæredem. Leges autem inter dialogos funebrem Platonis orationem pio fratri tuo Juliano dicatam. Præterea ubi ad librum de Regno perveneris, videbis Federicum Urbinatem Ducem eo die à me honoratum, quo ipse tuas ades honorificè salutavit. Non solum verò septem, atque triginta libri, qui solo tuo insigniti sunt titulo, sed cuncti denique tui sunt, quandoquidem omnes tui gratiâ sunt absoluti, atque ego sum tuus.

Hæc Ficinus: cujus ego in ea, quæ à me dicta sunt, testimonium luculentissimum hoc loco apposui, ut hujus generis argumento planè quis sciat, quanta extiterit cura, non modò in Bibliothecâ instituendâ, exornandâ, & augendâ doctissimorum virorum scriptis, verum etiam quanta in literatis fovendis, & in eos fuerit Mediceorum liberalitas. Cosmus enim, quem Ficinus loco supra citato Italiae decus, & virum præstantissimum appellat; & Petrus, quem hic virum præstantissimum, & alibi clarissimum, & Patriæ Patrem nominat; & Julianus, quem virum clarissimum dicit; & Laurentius, quem Magnanimum, & optimum vocitare solet, Mularum fuerunt amici, ut Ficinus testatur, qui ad Laurentium scribens ait:

Orpheum quiddam asslavit Calliope, Musæum

Urania, Homerum Clio, Polyhymnia Pindarum, Erato Sapphon, Melpomene Thamyram, Terpsichore Hesiodum, Thalia Maronem, Nasonem Euterpe, Linum rapuit idem, qui & te jam nunc exagitat Phæbus, optimè Laurenti; Phæbus, inquam, qui avo tuo Cosmo vaticinium dedit, parenti autem Petro arcum, atque medelas, Tibi denique lyram, & carmina.

Hæc Ficinus. Non est igitur mirum, præclarissimos hosce viros bonarum artium cultores, literatos adamasse, suisque opibus fovisse, insignemque instituisse, atque exornasse Bibliothecam, quam Alexander primus Florentiæ Dux conservavit, conservatamque Cosmus junior, ejusque Filii, Franciscus, & Ferdinandus, magni Hetruriæ Duces, auxerunt: locupletiore autem & ornatiore in dies reddere studet Ferdinandus, qui magnanimitate, ac liberalitate in regendis populis, in fovendis literatis majorum suorum nemini est secundus, vir profectò ad res præclaras, & Heroicas magno Principe, quin se ipso dignas efficiendas natus. Quod sanè futurum fuisse jam indè à juventute præseferbat, immò deindè apertè jam præstare cœpit, dum Romæ Cardinalitiâ dignitate insignitus, Typographiam Arabicam, & Chaldaicam suis magnis impensis ad Christianam fidem inter Turcas, atque inter alias barbaras Gentes, à verâ fide alienas propagandam erexit, ubi sacrosancta Christi Evangelia Arabicè, & Latinè imprimuntur, atque inibi sparsim suisque locis mysteria sacra per imagines quasdam in ligno exculptas, & impressas repræsentantur, & ad exteras denique Nationes divinam legem ignorantes mittuntur, Arabicè item humanæ disciplinæ, ut Galeni medicina, & Eulichidis mathematica, necnon quædam alia Chaldaicè ad earundem Nationum commoditatem imprimuntur. Hinc non solum in Bibliothecâ his aliisque scriptis augendâ, & exornandâ, & in viris eruditis, quos penes se habet, amplectendis, verum etiam in bonis artibus, immò in divinis literis excolendis, & in Evangelicâ fide subministrandâ, ac propagandâ veram meretur laudem, cum de his omnibus optimè meritis jure dici debeat.

Altera Bibliotheca Florentiæ à Mediceâ familiâ erecta reperitur in cænobio S. Marci, ubi Fratres ex instituto S. Dominici vitam degunt religiosam.

Extat Urbini Bibliotheca omnium judicio insignis, quam manuscriptis libris refertam magnificentissimè construxit Federicus Feltrius Urbini Dux, vir profectò eruditissimus, & non minus literis, literarumque cultura, quàm armis, dominandique prudentiâ clarus, etsi clarissimus, quem Marfilius Ficinus Florentinus à fide regiâ, *Fideregum*, & ab orbis imperio *Orbinatem* Ducem semper invictum nominandum esse ingeniosè, & meritò quidem excogitavit.

Celeberrima autem Bibliotheca illa est, quam Franciscus Maria junior, Guidubaldi filius, & Francisci Mariæ nepos, Urbini Dux, & doctrinarum lux fulgentissima, egregiumque doctissimorum hominum præsidium in-

Marf. Fic. in lib. Plat. de furore Poet. tom. 4.

Typog. Arab. & Chald.

Marfil. Fic. proëm. in lib. Plat. to. 1.

Marfil. Ficinus in lib. Plat. de Regno. tom. 1. in fine.

Ficinus, ar. de Pulchro to. 4. ad Petrum Medicem, & in Clitoph. ad eundem to. 4. Idem Fic. in Menex. vel Epitaph. to. 4.

Marf. Fic. Apologus ad Federicum Urbini Ducem in lib. Platonis de Regno tom. 1. in fin.

stituit, ingentique librorum copiâ ex iis præsertim omnibus, qui ad hanc usque diem in lucem prodierunt, incredibili quidem curâ ac diligentia, magnisque impensis in dies magis, atque magis auget, ac mirificè exornat, ut ego ipse vidi, meisque manibus non sine maximâ animi mei iucunditate contrectavi.

Alphonfus Ferrariæ Dux majorum suorum Bibliothecam insignem ad hanc usque diem conservat, adauget, & exornat.

Multas item privatas, ac publicas Bibliothecas in Italiâ extare hodie invenio, quarum præcipuæ sunt non paucae: celeberrima est illa Vincentii Pinelli nobilis Genuensis Bibliotheca Græcis præsertim libris refertissima, qua Patavium non parùm honestatur, quamvis non solum ob Antenorem loci conditorem, & Titum Livium historicum, & Volusium Poetam Patavinos, quorum ille Romanas res summâ facundiâ, hic verò post Ennium Annales populi Romani carmine descripserunt; necnon ob Stellam, & Valerium, Flaccum Poetas, & Paulum Jureconsultum, & alios viros doctos ab eadem Civitate oriundos, verumetiam ob insignè Gymnasium, sive bonarum omnium artium Emporium celeberrimum Civitas ipsa præclarissima ab omnibus jure optimo judicetur.

Extat Cesenæ Malatestarum Bibliotheca in Cœnobio S. Francisci: Atlitia altera in Monasterio ejusdem Ordinis.

Bononiæ item aliæ reperiuntur, & præsertim una satis nobilis in Cœnobio S. Domini: ubi duo Esdræ libri in corio implicato, sive involuto (cujus generis Codices propriè volumina dicuntur) suâ ipsius manu conscripti juxtâ numerum à sacro Concilio Tridentino de Canonicis Scripturæ Sanctæ libris præscriptum mirâ asservantur curâ, ac diligentia in Reliquiario duabus occlusa clavis, quarum una penès Senatum Bononiensem, altera verò penès ejusdem Cœnobii Patres custodiuntur.

Altera verò celeberrima in Ædibus Canonicorum Regularium S. Salvatoris: hæc enim Bibliotheca nobilissima est tum manuscriptorum Codicum antiquitate, ac raritate, & bonitate, atque copiâ, tum etiam ob insignè ædificium, in quo singulares libri asservantur: Ædificium enim ordine constans Dorico est adeò pulchrum ac splendidum, ut, qui ipsum foris circumspiciunt, maximâ pertendantur voluptate. Bibliotheca est vas amplissimum, & oblongum, tria & amplius hominum millia capiens, cujus porta ordine Corinthio constructa cernitur. Novem sunt, atque ingentes quidem fenestræ, ex quibus copiosissimè lumen excipit Bibliotheca ipsa, laqueare insigniter depicto, & inaurato. Facies item Bibliothecæ interior ac primaria, quæ ingredientibus primum sese offert, multis ac pulcherrimis picturis manu Bagnacaballi, Pictoris insignis exornatur: inter quas S. Patrem Augustinum contra Manichæos disputantem videre est. Vas denique libros complectens est editissimo loco situm, reipsâ id postulante, ut postea docere studebimus:

inferior enim ædificii pars est cella vinaria: media, est Refectorium, ubi religiosi viri cibo reficiuntur: suprema verò, est ipsa Bibliotheca. Qua in re silentio prætereundum non videtur quod à Card. Bobba de hujusmodi ordine ædificii dictum fuit: is enim dum fabricam admiraretur, hujus generis ordine statim audito, ex improvviso & ingeniosè quidè dixit: *Sapientia ædificavit sibi domum*, *Prov. 9.* *miscuit vinum, & proposuit mensam.* Quod ad libros pertinet, Bibliotheca est omni genere scientiarum refertissima, codicibus Latinis, Græcis, Hebraicis, Chaldaicis, & Arabicis majori ex parte manuscriptis constans. Extant inibi aliquot Aristotelis libri in linguam Hebraicam translati, & Bibliorum frustum, hoc est, liber Hester in corio conscriptus, & more antiquorum complicatus. Id quod faciebant antiqui in arborum corticibus scribentes, quo commodius secus ferrent libellum, qui propriè *volumen* àvolvendo aut complicando dici debet. Hic præterea videre est præcipuos Rabinos, ut David Kimki, & alios manuscriptos, multos item alios impressos. Græci Codices insigniores manuscripti, qui hac in Bibliothecâ reperiuntur, sunt Hieronis liber de machinis bellicis tum terrestribus tum navalibus, exornatus figuris, & Proclus eruditissimis insignitus notationibus, & Ægyptiaca historia, quæ alibi fortassis non reperiuntur, & S. Basilii in Psalmos. Omnia opera Græca præcipuorum Auctorum tam ad Theologiam, quam ad philosophiam pertinentia in hac sunt Bibliothecâ, quorum multa etiam impressa inibi asservantur. Hic quoque Biblia complutensia quatuor linguarum, Psalterium linguâ Syriacâ conscriptum, & Quinquelinguium, Doctores omnes Theologos tam scripturales, quam scholasticos, opera Alphonfi Tostati omnia, quæ paucis in locis reperiuntur, ac denique Ephemeridas linguâ Longobardicâ conscriptas, & aliqua linguâ Gotticâ exarata videre est. Hæc, ut finem faciam, Bibliotheca à Peregrino Fabretto cive Bononiensi ex eadem S. Salvatoris Congregatione fuit primò instituta, & erecta, deinde ab aliis ejusdem instituti Patribus in dies aucta, & conservata.

Perusiæ in Cœnobio Sancti Dominici extat item Bibliotheca non ignobilis.

Prosper Podianus, Civis Perusinus, animi nobilitate ac magnitudine in hac præsertim re præstandâ, hoc est in Bibliothecâ instituendâ, Principibus viris ætate nostrâ haudquâquam cedere debere judicatur: extruxit enim Bibliothecam Perusiæ mirâ manuscriptorum codicum, omniumque librorum, qui ad hanc usque diem in lucem prodierunt, varietate refertissimam.

Extabant in Sicilia Bibliothecæ permultæ, ut ex historiis accepi, & præsertim illa Archimandritæ nomine nuncupata in Monasterio Sancti Salvatoris à Civitate Messana, duobus miliaribus distante. Nunc verò ex insignioribus Bibliothecis non extat nisi illa, quæ reperitur in Abbatia Sancti Placidi ex Congregatione Cassinensi Sancti Benedicti

Th. Fazelus
de rebas Siculis.

In duas partes divisa, in Græcos, scilicet, codices, & Latinos.

Neapoli item sunt aliæ Bibliothecæ, ut antiqua illa Sancti Severini in pulvere quasi neglecta non secus atque illa, quæ est Pauli in Ædiculis Augustinianorum a Simone Porcio Philosopho doctissimo, & quidem insigni ex testamento ibi relicta in gratiam Hieronymi Seripandi ejusdem Augustinianæ Familiæ olim Magistri Generalis, deinde Archiepiscopi Salernitani, ac tandem S. R. E. Cardinalis, & in Concilio Tridentino Legati. Hic autem Seripandes Neapoli in Cœnobio Sancti Joannis ad Carbonariam, ubi habitum ordinis suscepit, Bibliothecam Græcam, & Latinam insignem, ac locupletissimam tum manuscriptorum codicum antiquitate, tum etiam impressorum copiam instituit, & ornatam non solum imaginibus, verum etiam concinnis codicum compagibus publicæ fratrum, & aliorum commoditati, atque utilitati reliquit.

Romæ denique multæ sunt Bibliothecæ tum publicæ tum privatz: quarum omnium, immo & cunctarum, quæ hodie extant, pluribus de causis celeberrima est Vaticana Bibliotheca, de qua non solum in hac Appendice, sed paulo item superius prolixum habuimus sermonem. Quare nihil est quod de ea hoc loco immoremur. Bibliothecæ publicæ in Urbe sunt item aliæ, institutz tamen commoditati præsertim eorum, qui in ipsis Collegiis, aut Cœnobiis vitam degunt, ut in Collegio Capranicensi, extat una a Dominico Capranica S. R. E. Cardinali erecta: in Congregatione Oratorii altera, quam Achilles Statius Lusitanus eidem Congregationi reliquit.

Extat etiam Bibliotheca in Cœnobio Sancti Dominici, in Ædibus, scilicet, Sanctæ Mariæ suprâ Minervam a Fratre Joanne Card. de Turrecremata ejusdem instituti professore erecta, & paulatim aucta: à Fratre autem Vincentio Cardinale Justiniano ejusdem Ordinis olim Generali amplificata: in Ædibus Augustinianis, & in Cœnobio Sancti Francisci, vel Sanctæ Mariæ de Araceli: in tribus enim hisce Cœnobiis extant Gymnasia, in quibus plurimi variarum nationum juvenes aluntur, qui bonarum artium studiis, ac Theologiæ præsertim operam navant. In Ædibus SS. Duodecim Apostolorum, hoc est Ord. S. Francisci, ubi Gymnasium florebat, nunc verò Sancti Bonaventuræ studiorum Collegium à Sixto V. erectum, & redditibus dotatum, extabat olim Bibliotheca, ab eodem Sixto instituta.

His autem celebrior, & antiquior judicatur, & jure quidem, Bibliotheca illa, quæ in Ædibus Canonorum Sancti Petri in Vaticano ad id usque tempus reperitur: eaque censetur esse, quæ originem à Sancto Petro, & ab ejus successoribus, sive à summis primitivæ Ecclesiæ Pontificibus habuit augmentum, antequam altera Summorum Pontificum Bibliotheca, scilicet, Vaticana ortum haberet: nam in ea inter varia-

multorum generum scripta Sanctorum etiam Martyrum, Summorumque Pontificum gesta conservantur.

Extat Romæ in Ædibus Farnesianis Bibliotheca illa celeberrima à Paulo III. dum Cardinalitatis erat dignitate insignitus, erecta: is enim literas latinas, & perpolititas quidem Romæ à Pomponio Leto, atque item Græcas Florentiæ à Demetrio Chalchondyle edoctus, optimè callebat. Cum itaque hujus generis literæ sibi forent in deliciis, Bibliothecæ construendæ, quæ hodie in Ædibus Farnesianis reperitur, diligentem operam, dedit: eamque Græcis codicibus, Latinisque manuscriptis non paucis exornavit: quam Alexander Farnesius Pauli III. Nepos, vir insignis, & S. R. E. Cardinalis singularibus libris à Petro Crasso Episcopo Viterbiensi, qui ei olim inferviebat, relictis locupletavit. Eandem Bibliothecam multis Græcis, & Latinis item codicibus manuscriptis auxit Raynutius ejusdem Pauli Nepos, & S. R. E. Cardinalis Sancti Angeli nuncupatus, & Festo Pompejo tam celebri decoravit: hos autem libros Michael Silv. & S. R. E. Cardinalis Viseus ei ex testamento reliquit. Hæc denique Bibliotheca præsens in tempus ab Odoardo Farnesio Alexandri Card. Pronepote ex fratre in literis perpolitis egregiè erudito, & magnæ expectationis juvene, Græcis, Latinis, Hebraicisque manuscriptis, atque omni genere scientiarum refertissima diligenter custoditur, & asservatur.

Extant præterea Romæ Bibliothecæ privatz non paucæ, quarum una est non tam multitudine, quam bonitate librorum insignis, quam Sfortiadem à Familiâ nobilissimâ sic dictam vocant. Hæc maximâ sanè curâ, & diligentia custoditur, cum in ea non solum Græca volumina, & vetusta quidem, verum etiam Autographa ipsa reperiantur, quæ non vulgari curiositate spectari, & legi solent, quippe quæ auctoritate non modicâ pollere dignoscantur.

Nec silentio prætereunda est Bibliotheca, quam Scipio Lancellotus Romanus, vir quidem doctissimus, & S. R. E. Cardinalis extruxit. Hæc quamvis manuscriptis, & antiquis codicibus non sit referta, est tamen celebris tum ob librorum copiam (sunt enim ad septem millia volumina) tum etiam ob perpulchram codicum compaginem, ordinem mirificum, & magnificum ornatum: quibus rebus nobilissima judicatur.

F. Michael Bonellus S. R. E. Cardinalis Alexandrinus nonnisi ad præclara omnia, & se ipso, hoc est Pii V. Nepote dignissima contendens, Bibliothecam nobilissimam, quam *Eremum* appellat, summâ impensâ instituit. Est enim Bibliotheca, & commoditate loci, undè magnâ ex parte Roma conspicitur, & forulis ipsis, armariis, scilicet, in quibus reponuntur libri, maximo sumptu factis, necnon ditissimis librorum compagibus adeo insignis, ut nulla alia hisce in rebus ex iis, quæ nunc extant, cum ea conferri queat. Hæc quotidie codicibus impressis, & manu-

scriptis augetur , perpulchro digeritur ordine , necnon picturis ad Eremum , & studiosos pertinentibus , atque imaginibus exornatur . Bibliothecam hanc Eremum nominavit , Platonem , & Aristotelem (ut opinor) imitatus : nam in loco nemoroso ab Athenis mille passus distante Academia Platonis erat *Gymnasium* inferius dictum : superius autem , quod erat Aristotelis , *Lyceum* dicebatur . Fuit etiam *Academia* nomine Villa Ciceronis nuncupata ad Avernum lacum non procul à Puteolis in littore sita , porticu , & nemore insignis : à qua etiam Academicis quæstionibus , quas in hac Villa conscripsit , nomen imposuit . Id quod factum ab iis creditur , quia locum ab hominum frequentia , rerumque familiarium negotiis remotum studiis philosophandi maxime accommodatum esse compertum est . Hinc Cicero in Villâ suâ Tusculanâ Quæstiones philosophicas ab Agro Tusculano dictas conscripsit . Quod ad imagines pertinet , secutus est Asinium Pollionem , qui primus Bibliothecam Romæ instituit aut promulgavit , ut Plinius , & Isidorus testantur , Auctorum imaginibus Bibliothecæ atrium exornavit : inter quas solius Marci Varronis viventis imago erat , ut idem Plinius ait . Hæc de Eremicâ , sive Alexandrinâ Bibliothecâ , ut ad ceteras Bibliothecas privatas accedamus .

Hieronymus de Ruvere in omni scientiarum genere apprime eruditus , & bonis animi dotibus optimè præditus , ac S. R. E. Cardinalis , insignem , ut Anastasius Germonius in libro 3. de sacrorum immunitatibus testatur , habet Bibliothecam in oppido Vicinovi suæ ditionis , Græcis , & Latinis codicibus , manuscriptis , & impressis refertissimam .

Ascanius Columnius S. R. E. Cardinalis , vir sanè doctissimus , & non minus animi magnitudine , ac liberalitate , quàm familiæ nobilitate apprime insignis , Bibliothecam non solum ingenti codicum impressorum copiâ , sed libris etiam manuscriptis , & reconditis quidem refertissimam coacervavit : is enim nonnisi ad heroica præstanda , ac se ipso digna natus , summis emit impensis Bibliothecam illam Cardinalis Sirleti locupletissimam , ac celeberrimam : cui etiam Marci Antonii Marsilii Columnæ , Archiepiscopi olim Salernitani Bibliothecam insignem , & suos ipsius libros quàmplurimos hinc illinc conquestos adjecit : eamque in dies auget , & exornat .

Multæ aliæ sunt Illustrissimorum S. R. E. Cardinalium Bibliothecæ , quæ , quia ex omni disciplinarum genere , tum impressis , tum etiam manuscriptis libris refertæ non constant , licet satis copiosæ sint , eas tamen silentio prætereundas existimavi : singula enim quæque eos scientiæ libros complectitur , cui quisque præcipuam olim navabat operam , aliquâ tamen aliarum disciplinarum , ac Theologicæ præsertim facultatis varietate admixtâ .

Quamvis autem multæ privatorum item hominum Bibliothecæ sint prætermittendæ , fieri tamen non potest , quin de Latini Latini , ac Fulvii Ursini Bibliothecis mentio fiat : ille enim vir sanè undequaque doctus , & magnæ existimationis vir , Bibliothecam habet librorum varietate satis referatam , quam vivens Canonicis Viterbiensibus , suis concivibus , donavit . Hic autem , Fulvius , scilicet , Ursinus , vir quidem eruditissimus , & omnium antiquitatum notitiâ clarissimus , Bibliothecam habet nobilissimam tum librorum varietate , & bonitate , tum multarum etiam rerum antiquitate : quamvis enim admodum numerosa libris non sit , Codices tamen ii selectissimi sunt ferè omnes , & verè singulares , tum Græci tum Latini : nam inter Græcos libros sunt quædam scripta majusculis literis exarata , & præsertim celebre Dionis historici fragmentum , Biblii Græcis , quæ in Bibliothecâ Vaticanâ reperiuntur , antiquius . Extant etiam in eâ libri aliquot à Theodoro Gaza , Constantino , & Joanne Lascare , à Scipione Cartaromachio , & ab aliis hujus generis doctissimis , & insignibus viris conscripta . Sunt item inter Latinos libros aliquot codices literis quoque majusculis manuscripti , & præsertim Terentius , quem Petrus Bembus Cardinalis olim possedit , tempore Alexandri Severi Imperatoris conscriptus , quo Angelus Politianus , & alii hujusce classis viri , libros antiquiores non reperiri affirmant . Sciendum prætereà est , hujus Codicis margines scholiis characterè Longobardico conscriptis esse refertissimas , necnon aliquot Menandri versibus Græcis ab ipso Terentio in Latinam linguam olim translatis , & suo Poemati insertis , & postremò à Petro Victorio promulgatis . Libri autem emendationes à Card. Bembo , qui dum in juvenili ætate unacum Politiano ipsum codicem cum aliis contulit , prius præstitæ fuerunt , deindè à Gabriele Faerno , nunc verò ab Fulvio Ursino . Extat inibi Virgilius , quem prius Pontanus , deindè Bembus possederunt . De hoc libro manuscripto mentionem facit Pierius confirmans emendationem præstitam in illum Virgilii versum :

Convulsum remis , rostrisque tridentibus æquor.

Legebatur enim in 5. libro , & mendosè quidem , ut nunc legitur in omnibus exemplaribus , quæ videre potui , *stridentibus* pro *tridentibus* : sed in 8. lib. ubi extat idem versus , *tridentibus* legitur , asterisco tamen appposito : in hoc autem vetustissimo codice , nonnisi *tridentibus* , legitur : nam prima hujus dictionis syllaba est longa , quæ in hoc versu admitti non potest : illius autem , brevis . Hanc denique lectionem esse veram , illam verò mendolam , perspectum omninò fuit ex carmine illo Valerii Flacci dicentis :

Insiditq. salum, & spumas vomit græ tridenti.

Hic codex antiquior est Virgilio , qui extat in Bibliothecâ Vaticanâ , necnon Virgilio , qui olim fuit Pomponii Læti , deindè Angeli

Virg. lib. 5. non procul à prim. Idem versus legitur in 8. lib. non procul à fine .

Plinio lib. 35. cap. 2.
Ibid. lib. 6. c. 3.
Plin. lib. 7. c. 30.

Lib. 3. c. 6. n. 67.

geli Colotii Episcopi Nucerini, & in Bibliothecâ extat Medicâ, Asservantur præterea in hac Fulvianâ Bibliothecâ libri Italicâ, & politiori quidê linguâ, quam Hetruscâ novam appellant, conscripti: qui partim ex Bibliothecâ Petri Bembi, partim ex aliis desumpti sunt, & præsertim Petrarca, hoc est liber ille insignis non nisi versibus rhythmicis constans, & ipsius Auctoris manu conscriptus, quæ res singularis est. Quædam etiam hic asservantur linguâ illâ, [quam vulgò *Provençalem* vocant, conscripta, in quibus Petrarce manus apparet. Quædam item Joannis Boccacii, & aliorum virorum insignium manu exarata inibi videre est. Hæc denique Bibliotheca, ut huic tandem narrationi finem imponam, à Fulvio Ursino quadraginta ab hinc annis, ac plurimo ad id efficiendum ex Patrimonio ære collato, insigniter constructa est, multis aliis rebus antiquis exornata, ob magnam codicum antiquitatem, & raritatem, & (quod caput est) bonitatem insignis, ac distissima ab omnibus, qui eam viderunt, existimatur: atque hisce tribus in rebus præsertim alias excellit Bibliothecas, atque item Vaticanam, quæ aliis de causis non solum Fulvianam, sed ceteras omnes superare judicatur.

Extat denique Romæ Bibliotheca insignis Fratris Alphonsi Ciaconi Hispani, viri eruditissimi ex instituto Sancti Dominici. Hæc enim, & librorum copiam, & codicibus manuscriptis, necnon rerum antiquarum varietate, & quam plurimis virorum insignium imaginibus ornata est, ac refertissima.

Nec silentio prætereunda videtur Manutiana illa Bibliotheca, mirâ librorum copiâ, & varietate, codicibus, scilicet, non solum impressis, sed manuscriptis etiam vetustissimis, Autographisque refertissima, quam ipsemet Aldus junior, vir sanè doctus, tum de bonis, ac politioribus literis, tum etiam de literatis viris, bonarumque artium cultoribus optimè meritis, suis sumptibus, Principum tamen liberalitate adiutus, instituit, auxit, atque Romam advexit: cum enim ipse primùm Romæ cum Paulo Patre viveret, eam struere cœpit, postmodum Venetias profectus à Senatu Veneto in secretariorum numerum allectus, & præcipuâ humanarum literarum, ut dicitur, lecturâ insignitus, aliquot ibi vixit annos, donec Bononiam accersitus præcipuum in eâ Civitate locum tenuit: inde Pisas à Francisco Medice Hetruriæ Duce ad Latinam, & Græcam linguam de superiori loco docendam vocatus, ibique juris civilis, & canonici laureâ decoratus. Romam tandem Sixti V. auspiciis petens, minore potitur statu, si præsentem spectemus: majore, si ejus merita, si Romanam Civitatem, si, quod denique caput est, Pontificiam & indeficientem Sixti V. beneficentiam perpendamus: nulla enim, alia res, ut opinor, hominem ipsum potuisset adducere, ut vel animo cogitasset, vel ut perficeret quod certè perfecit: octuaginta enim librorum salmas, & suprà octuaginta voluminum millia, in quibus multa extant, quæ admodum singularia sunt, Romam deferendas

curavit: quibus in itineribus ad duo fere aureorum millia insumpsit, animo sanè suprà vires privatas; hac fortasse spe ductus, ut tandem aliquando ab iis, qui de literatis viris benè mereri solent, ac debent, aliquâ sibi ex parte resarcitum iri putaret, etiam si ipse non nisi bonum, ornamentumque publicum spectet, Aldum Avum, & Paulum Patrem non solum imitatus, sed quodam etiam modo superans: quorum omnium Aedes ubique locorum, ut optimè novi, literatis & probis hominibus semper patuerunt: ex quibus item tamquam ex Equo Trojano viri præcipui, Card. Hieronymus Aleander Motensis, Card. Rodolphus Pius Carpenensis, à cujus Familiâ Aldus senior in eam adoptatus Pii nomen accepit, Episcopi permulti, & alii innumeri: A Paulo M. Antonius Muretus multorum, instar, & alii, quos longum esset recensere, prodire. De his omnibus, tribus scilicet Manutianis, qui nonnisi juvande Reipublicæ Christianæ diligentem navarunt operam, memini me aliquando luisse hunc in modum;

*Aldus Manutius senior mortura Latina,
Græcâq. restituit mortua fermè typis.
Paulus restituit calamo monumenta Quiritum,
Utque alter Cicero scripta diserta dedit.
Aldus dum juvenis miratur Avumq. Patremq.
Filius atque Nepos, est Avus atque Pater.*

Aldus enim senior publicè consuluit utilitati, dum impressoriam artem miro exercuit studio, ut Latinam linguam, & Græcam, quas optimè callebat, in pristinum splendorem, Joanne Baptista Alberto, Nicolao Peroto Episcopo Sipontino, Francisco Philelpho, Jo: Jucundo, Theodoro Gaza, Trapezuntio, Lascare, Chrysolora, Musuro, Urbano, & Bessarione ad eandem rem præstandam in scribendo adlaborantibus, typis perpulchris restitueret: nam eâ tempestate Græca, & Latina lingua maximam patiebantur jacturam. Paulus autem Aldi filius, alter Cicero in Latinè scribendo, Romanam linguam collabentem in pristinum nitorem studuit revocare, dum Latinorum monumenta diligenter scrutatus est. Aldus denique junior Aldi Nepos, & Pauli filius, dum Avum, & Patrem, & typis, ac scriptis imitatur, utriusque linguæ non ignarus, Avum, & Patrem imitatione repræsentat. Hæc de Aldinâ Bibliothecâ, tribusque Manutianis, necnon de insignioribus Bibliothecis, quæ hac nostrâ extant ætate. Nunc reliquum est, ut ad alia pertinentia ad Bibliothecas accedamus.

DE BIBLIOTHECARUM SITU,

Et librorum ordine, atque conservatione.

NEC ab re futurum spero, si de Bibliothecarum loco sive aspectu, librorum ordine, & conservatione nonnihil dicatur. Quod ad locum pertinet, ut brevibus agam, cum editiorem, & humiditatis omnino ex-

Viri insignes
qui è Dom.
Manutiana
prodeger.

per-

Vitruv.

pertem, ad orientemque ut Vitruvio placet, spectare debere sentio: usus enim librorum matutinum exoptulat lumen, quod non solum studiosis, verum etiam Codicum conservationi plurimum prodesse compertum est: nam in locis Sole carentibus, & præsertim in Bibliothecis opacis ob chartarum naturam, humiditati, & corruptioni facile expositam, lanugo quædam, sive sordes, aut illuvies illa, qualis nascitur inter opaca domus, quæ diu non repurgatur, & situs etiam dicitur, non modo odorem quendam tetrum, & aspernabilem parit, qui aerem intra Bibliothecam inclusum inficit, & olfacentium nares offendit, verum etiam Codicibus ipsis non parum obest. Hujus generis incommodum evitari poterit, si Bibliotheca hinc inde habeat fenestras, ex quibus lumen excipiat, & aer inclusus à ventis percussus habeat exhalationem, & expurgetur: verbis enim explicari vix umquam posset, quantum damni, & hominibus, & rebus denique omnibus aer corruptus asferre soleat.

Quoniam verò non solum situ, aut putredine, sed etiam pulvere vermiculus ille, qui ligna, vestes, & libros abrodit, & *Tinea* dicitur, nasci solet, ne libri à tinea lædantur, eos frequentè evertendos, & interdum excutiendos esse judico: libri enim pulvere obducti à tineis non parum vexantur, ut experientia monet: ad quam vexationem fugiendam, cedrino item oleo, cupressinisque arcis utebantur antiqui, ut Plinius ait, & Horatius hunc in modum testatur dicens:

————— *Speramus carmina fingi
Posse linenda cedro, & lævi servanda cupresso?*

Hoc loco Horatius appellat carmina cedrino oleo linenda, quæ immortalitatem promerentur, & ejusmodi judicantur, ut posteritati consecrari debeant: quæ enim hujus arboris succo illinuntur, vel in arculis cupressinis custodiuntur, cariem, aut tineam non sentiunt. Plinius idem de cedri naturâ sentit dicens: *Ex cedro resina laudatissima*. Materie verò ipsi æternitas. Itaque & simulacra Deorum ex ea factitaverunt. Cedrinus est Romæ in Delubro Apollo Sosianus Seleuciâ adfectus. Idem Plinius alibi de usu cedrino in chartis perungendis loquens, ab Hemina in Annalibus scriptum fuisse ait, libros Numæ Pompilii repertos à Cn. Terentio sub Janiculo non cõputruisse, quamvis annis D XXXV. infollos, eo quod cedrati essent. Dioscorides autem inquit viventium corpora à cedrino liquore corrumpi, corpora verò mortuorum conservari: hinc cedrum mortuorum vitam à nonnullis vocitari affirmat. Servius in illud Virgilii: *Antiqua ex cedro oleo cedrino conservari chartas* ait, quia cedrus ex vetustate nec tineas patitur, nec corruptionem: & propterea mortuorum imagines ex cedro testatur fieri solitas, ut asservari perpetuò possent. Hinc natum est proverbium: *Cedro digna*, id est æternâ laude, vel immortalitate, quale est illud Persii:

————— *Cedro digna locutus.*

Huc spectat illud Martialis ad suum librum, loquentis hunc in modum:

Martia. lib. 2
in prine.

————— *Cedro nunc licet ambules peruntius*

Et libro 5. Epigrammate 7. ait:

*Quæ cedro decorata, purpuraque.
Nigris pagina crevit umbilicis.*

Et libro 5.
epit. 7.

Et Ovidius libro 1. de Tristibus.

Nec titulus minio, nec cedro charta notetur:

Ovid. lib. 1. de
Trist. Eleg. 1.

Librorum igitur conseruationi succus cedrinus mirum in modum confert, sicut eruditi viri testantur. Ego autem idem præstari posse credo, si ex foliis cedrinis exsiccatis pulvis conficiatur, deinde per libros dispergatur, vel libri forinfecus eo perfricentur. Studendum præterea est, ut glutinum, quo libri compaginandi sunt, ex farinâ, & aceto, atque ex æris rubigine, sive viridi, ut ajunt, ære confectum; si enim non sit excoctum, vel ex farinâ, & aquâ tantum conficiatur, non solum glutinum, verum etiam paginæ ipsæ, ut ego non semel expertus vidi, sunt proculdubio tinearum esca. Hæc de librorum conseruatione, ut ad ordinem, seu dispositionem, accedamus.

De librorum dispositione, & ordine.

Nunc reliquum est, ut ad eorundem librorum dispositionem, & ordinem deveniamus. ordo enim, qui est in suo loco rei uniuscujusque collatio, adeo omnibus in rebus est necessarius, ut sine eo cuncta confundantur, & inter se permisceantur. Id quod in iis præsertim, quæ ad rem literariam spectant, evenire solet, cum ordo, ut ait Orator, *memorie maxime lumen afferat*: immò, eodem teste, *quidquid peccatur, perturbatione rationis, & ordinis peccatur*: nam si, exempli causâ, Grammatica cum Mathematica, & Poesis cū Theologia, Theologia ite cum Grammatica, & Poesis cum Mathematica commisceantur, sicut nihil eo est perturbatius, ita nihil studiosis incommodius evenire potest. Ordo igitur, ut rerum confusio, & studiosorum perturbatio de medio auferantur, servandus est. Quamvis autem in doctrinarum ordine, sive in librorum dispositione servanda diversi diversa sentire videantur, omnes tamen aliquem observant ordinem non incommodum studiosis.

Cic. off. lib. 1

Cic. lib. 2. de
Orat.

Cic. in Paradox.

Dicam igitur ego quod sentio: quodque a multorum opinione non abhorret. Quælibet Bibliotheca in plures dividenda est classes, quarum singula quæque multos complectatur libros: sed ut a nobilioribus sumam exordium, Biblia (quo nomine libri sacri per excellentiam appellantur, cum sit Liber doctrinam, divinitus inspiratam complectens, omnesque libros excellens) primo loco statuenda credendum est. Sed inter varias Bibliorum conversiones manuscriptas atque impressas, Biblia sacra Vulgatæ editionis ad formam præscriptam a Concilio Tridentino, & in Decreto

Prima classis

Plin. lib. 15.
cap. 5.

Plin. lib. 15.
c. 13, & lib. 16
cap. 40.

Diosc. lib. 1.
cap. 86.

Serv. in lib. 7.
Virg.

Persius sa.
tit. 1.

to sacrorum Bibliorum contentam, primum locum tenere jure quidem debent: deinde Biblia Hebraica impressa, & manuscripta, atque item Græca juxta antiquitatis ordinem: postremò denique Commentarii omnes in Scripturam Sacram eodem antiquitatis ordine servato sequantur.

Hoc autem loco haudquàm subticendum videtur, quod de Bibliis manuscriptis mihi sese offert: vidi enim multa Bibliorum exemplaria manuscripta, alia aliis antiquiora, quæ suis in Ædibus Romæ Antonius Cardinalis Carafa non sine magno labore, atque impensis coacervavit, undiquè iis conquisitis: nam de Bibliis Vulgatæ editionis ex Decreto sacrosancti Concilii Tridentini emendandis Congregationem jam inde a Pio IV. inceptam, in ejusdem Cardinalis Ædibus haberi Sixtus V. mandavit. Vidi igitur multa Bibliorum exemplaria ex membranis: sed duo inter omnia tum temporis antiquitate, & characterum excellentiâ, tum etiam aliis nominibus nobilissima judicantur. Horum vnum, exemplar fuit Caroli Magni, magnificentissimè scriptum, quod in Ædibus sancti Pauli extra Urbem asservatur: alterum verò in vetustissimo Cisterciensium Monasterio Montis Amiata Agri Senensis custoditur, totum literis majusculis exaratum, sicut antiquitus apud Romanos scribi passim solebat. Id quod antiquitatem illam redolens circiter iam mille a Christo nata Redemptore nostro annos existimatur scriptum: nam tempore Beati Gregorii Magni conscriptum fuisse omnino existimatur, de quo in Commentariis Pii II. fit mentio, dum de dicto Monachorum Cœnobio sermo habetur, hisce verbis: *Sacram suppellectilem habuit pretiosam, & Bibliothecam, nobilem, cujus pauca extant volumina, inter quæ unum maximum, & admirabile veteris, & novi Testamenti literis majusculis exaratum, quod Pius Pontifex cupide vidit.* Nec silentio prætermittendum censeo, quod penes Hieronymum Cardinalem Rusticucium servatur: est enim exemplar vetustum, & in membranis scriptum, sed ita magnifico, & regio sumptu, hoc est omnibus Bibliorum historiis per pictoriam artem ad amussim, & ad vivum per varios colores, & pulcherrimos quidem præsentatis ornatum, ut nihil hac in re pulchrius, aut præstantius desiderari queat. Quæ quidem res Cardinale Rusticucio, hoc est sua ipsius magnificentia, atque splendore digna est. Hujus generis Bibliorum exemplaria nobiles bibliothecas reddunt insigniores, in quibus post Scripturam sacram Concilia, Diplomata, seu Bullæ summorum Pontificum, & Jus Canonicum: deinde omnes In sacram Paginam Commentarii tum scholastici, tum scripturales, sed hi primo loco inter Commentarios statuendi sunt, deinde, ut sic dixerim, Sermonarii, postremò autem opuscula ad Theologicam facultatem, & Christianam fidem spectantia, necnon summæ ad conscientia calius pertinentes, Ecclesiasticiquè denique libri sunt apponendi. Hæc de prima, & digniori classe,

Secunda Classis Philosophiam complectens secundo apponatur loco. Philosophia, verò juxta ordinem Aristotelicum erit distribuenda: Aristoteles enim: ut Gellius tradit, & Cicero testatur, duas philosophiæ species tradidisse dicitur: nam quædam *Exoterica*: alia verò *Acroamatica* dicebantur.

Exoterica, ut Gellius ait, dicebantur, quæ ad Rhetoricas meditationes, facultatem argutiarum, civiliumque rerum notitiani conducebant: hæc a Cicerone populariter scripta vocitabantur. Acroamatica verò a verbo *Ἀκροάω*, quod est audio, dicebantur ea, in quibus Philosophia remotior, subtiliorque agitabatur: quæque ad naturæ contemplationes, disceptationesive dialecticas pertinebant: quæ a Cicerone limatius, & perpolitius scripta, nuncupabantur. Hujus generis videntur esse omnia, quæ de naturæ subtilius scripta sunt, & præsertim pars illa, quæ *Physica*, sive *de physica auditu* inscribi solet, ac debet: hæc enim Philosophiæ pars nonnisi maximâ percipi potest difficultate, sicut ex Epistola Aristotelis ad Alexandrum Magnum discipulum suum constat dicentis: *Acroamaticos libros, quos editos quæreris, & non perinde ut arcana, absconditos, neque editos scito esse, neque non editos: quoniam iis solis, qui nos audiunt, cognobiles erunt.* Hæc ex Gellio, qui utrarumque Edictularum recitat exempla. Primum igitur locum, ut ordinem primæ Classis sequamur, occupabunt Physicorum libri, & aliæ philosophiæ naturalis partes, quæ multæ sunt: deinde Politica, Ethica, Œconomica, postremò autem Logica: Commentarii etiam, eodem primæ Classis ordine servato, necnon Metallica, Alchimica, & Opuscula quæcumque, ceteraque omnia ad philosophiam naturalem pertinentia statui debent: postremum verò locum Indices, & alia id genus sibi vendicabunt.

Tertia Classis omnia, quæ ad Mathematicam spectant, complectitur. Hujus scientiæ partes hoc ordine statui possunt: Astrologia, Astronomia, Cosmographia, Geometria, Geographia, Musica, & Arithmetica, necnon ea, quæ ad hæcæ disciplinas reduci queunt: ut Statica de ponderibus: & Metrica de mensuris, & alia id genus permulta. Idem denique de Commentariis, & opusculis, & aliis rebus intelligendum erit, quod superius dictum est.

Quarta classis, quæ est de Medicina, ordinem superiorem servabit, quem in Philosophicis libris secuti sumus.

Quinta erit de juris civilis prudentia, ordine superiori servato.

Sexta erit de Grammaticis Hebraicis, & Græcis, ac de linguis, ac Dictionariis, de Historia, Poesi, Rhetorica, Dialectica Græcè conscriptis.

Septima, ordine item superiori servato, complectatur Grammaticos Latinos, Historiam, Poësim, Rhetoricam, Dialecticam, & in hæcæ artes Commentarios, necnon Dictionaria:

Octava erit de rebus mechanicis, quarum partes sunt, Ars Militaris, Agricultura, Archi-

Secunda classis.

Aul. Gell. lib. 20. cap. 4. Cic. lib. 5. de fin.

Exoterica scripta.

Acroamatica scripta.

Gellius lib. 20. cap. 4.

Tertia classis.

Quarta classis.

Quinta classis.

Sexta classis.

Septima classis.

Octava classis.

Architectura, Pictura, & Sculptura; Venatio, Aucupium, & Piscatus.

Nona Classis.

Nona erit de Opusculis quibusdam, quæ sunt, Res vxoria, Aulica, Nautica, Ars nautandi, & Culinaria.

Decima classis.

Decima complectatur Stromata, Encycelia, & Catholica: illa varias res, hæc disciplinarum orbem continent.

De Bibliothecis hætenus, ut quæ de Typographiis dicere statuimus, tandem aggre- diamur. Qui plura de librorum ordine in Bibliothecis servando scire cupit, Robertum Constantinum in insignium Scriptorum Nomenclatore, necnon Joannem Baptistam Cardonam Episcopum olim Dertosanum de Regia Sancti Laurentii Bibliotheca legat. Hic etiam videre est, quæ Fulvius Ursinus de Bibliothecis in genere scripsit, necnon de Vaticana ex Onuphrij Panvini non editis collegit: hæc enim Cardona typis mandanda curavit. Ego verò nonnulla de Bibliothecæ Vaticanæ Bibliothecariis, & Custodibus ex eo codice desumpsi, ut suo loco antè Appendicem cernere licet.

DE TYPOGRAPHICÆ

ARTIS INVENTIONE,

ET PRÆSTANTIA.

Typographica artis inventum usui char- tarum apud nos frequenti, & valde utili, ita præstat, vix ut verbis umquam explicari queat. Hoc enim novo scribendi genere, tantum uno die ab uno homine literarum imprimitur, quantum vix toto anno, ut Polydorus testatur, a pluribus scribi posset. Hinc non solum mira librorum copia ad nos manavit, atque ita, ut quisque, quamvis egenus, literarum studiis facilius incumbere queat, verum etiam Scriptorum monumenta ab omni prorsus interitus periculo vindicata sunt, & quotidie non modò ab huiusmodi interitu, sed ab aliis etiam incommodis, quæ multis sunt, vindicantur. Quamvis autem impressoria huius generis ars in Europa, anno a partu Virginis 1442. fuerit inventa, ut multi scribunt, eam tamen in magno Sinarum Regno, ante annos plus minus bis mille in usu fuisse, atque nunc esse accepi a multis, qui inibi diu vixerunt, & præsertim a Michaelē Rogerio Neapolitano e Societate Jesu, qui, cum undecim annos ad Christianam fidem propagandam eo in Regno vitam duxerit, nunc Romam ab ejus Regni incolis missus: ait se legisse libros, verbis, & characteribus Siniacis impressos ante Salvaroris nostri adventum annos circiter quadringentos. Typographica verò ars, quæ dicto in Regno exercetur, distat a nostra: ea enim non habet characteres ex plumbo, ac stanno confatos, quibus utuntur nostrates, sed in tabulis insculptos, quales nos interdum effugimus cum figuras in tabulis ligneis, vel laminis æreis incidendas curamus, & alia id genus permulta. Utun-

Ang. Rocca Oper. Tom. II.

tur præterea Sinarum inculæ in imprimendo paginis tenuissimis ex cujusdam arboris cortice confectis, ut suprà a nobis non semel dictum est, cum de quodam libro apud Siniacos impresso, quem Frater Spiritus Vincen- tinus, summus olim Augustinianorum Magister Sixto V. donò dedit, mentionem fecimus. Hujus item generis libros aliquot vidi asservatos penes Michaelē Rogerium, nuper a me nominatum, qui mihi paginam Oratione Dominicā, & Salutatione Angelicā insignitam, & verbis, & characteribus Siniacis impressam donavit. Utuntur denique variorum colorum atramento, & vice glutinis alumen adhibent in paginis conglutinandis, aut tenuissime illinendis, ut quandam eis soliditatem, aut tenacitatem ad characteres recipiendos tribuant: nam ob miram chartarum, tenuitatem, nonnisi altera cujusque paginæ facies imprimi solet, ut ego ipsi vidi. Hoc autem admiratione dignum est, omnes dictiones Siniacæ linguæ esse monosyllabas, ut in Oratione Dominicā, quam suo jam loco apposuimus, videre est. Multos igitur post annos ars Typographica in Europa anno salutis nostræ 1442. inventa fuit, ut Polydoro placet, a Joanne Guthembergio natione Theutonico, equestri dignitate viro, sicut ab ejuscivibus se audisse ait, in Oppido Germaniæ, quam *Moguntiam* Latine dicunt, vulgari vero sermone *Mainz*. Decimosexto deinde anno, qui fuit salutis humanæ 1458. quidam nomine Conradus, eodem Polydoro teste, homo itidem Germanus, Romam primò in Italiam attulit, quam deinde Nicolaus Jensen Gallus mirum in modum illustravit. Hæc Polydorus. Volaterranus autem, duos fratres Alemannos in Italiam advexisse artem impressoriam, & anno ab Orbe redempto 1465. Romæ instituisse, & Libros sancti Patris Augustini de Civitate Dei, & Lactantii Firmiani institutiones primùm impressisse, affirmat. Alii ejusdem Augustini Confessiones primùm impressas fuisse ajunt. Sunt qui velint hujus artis inventores fuisse Joannem Faustum, & Ivonem Schæfferum anno Dominicæ incarnationis 1440. deinde a Joanne Huthembergio eam illustratam fuisse in Germania: anno verò 1460. a Conrado item Germano Romam, a Sixto autem Ruffinger Argentinæ Neapolim advectam, & in Italia ab Aldo seniore illustriorem fuisse redditam, & a Nicolao Jenson Gallo in Galliam asportatam. Sed in tot Scriptorum controversiâ, apponere libet quod manu Mariangeli Accursii exaratum in primâ Donati Grammatici paginâ inveni. Aldus enim junior, vir quidam eruditus, & in Antiquorum monumentis indagandis accuratissimus, ostendit mihi librum Donati ex membranis confectum, & impressum, in cujus priori paginâ hæc scripta leguntur.

Joannes Faustus, Civis Moguntinus, avus maternus Joannis Schæffer, primus excogitavit imprimendi artem typis æreis: quos deinde plumbeos invenit: multaque ad artem poliendam addidit ejus Filius Petrus Schæffer. Impressus autem est

G g

hic

Polyd. Virg.
lib. 2. c. 2.

Pol. Virg.

Libri primū
omnium in-
prelli.

Polyd. Virg.
lib. 2. c. 2.

Invenio Ty-
pograph. in
Europa 1442.

In Regno Si-
nar. fere 400.
ann. ante ad-
ventu Salva-
toris.

Antiquorum
typi.

Hic Donatus, & Confessionalia primum omnium, anno 1450. Admonitus certe fuit ex Donato Hollandiæ prius impresso in Tabulâ incisâ. Hæc ibi, ubi etiam a latere eadem manuscripta leguntur: *Hæc scripsit Mariangelus Accursius.* Hic liber est Grammatica Donati: non parum autem, quantum ad ordinem pertinet, ab ea distans, qua in Italia uti solemus: immò principium est ad simile Grammaticæ institutioni Guarini, qui ab eo multa accepisse iudicatur. Hujus codicis typi, & imminutus imprimendi modus rudem illam inventionem præseferunt: characteres enim a primis illis Inventoribus non ita eleganter, & expedite ut a nostris fieri solet, sed filo in literarum foramen immisso, connectabantur, sicut Venetiis id genus typos me vidisse memini. Ut cumque autem sit, Typographia non solum a nobilibus, & eruditis viris, ac ditissimis quidem fuit inventa, sed etiam ab hujus generis hominibus diu exulta. Hac autem tempestate, in qua per totum ferè terrarum orbem, exercetur, vilissimus quisque, perpaucis exceptis, egenus præterea, nulliusque eruditionis homunculus eam illotis tractat manibus, spe tantum lucri, aut mercaturæ exercendæ gratiâ ductus. Hinc factum est, ut soli ferè Mercatores, quorum multi nullum norunt literarum elementum, pauperrimis hanc artem hominibus exercendam committant, quæstum inde omnem desumentes, & non nisi labores literarum concinnatoribus, qui, & *Compositores* dicuntur, necnon iis, qui prælo præsent, & *Torculares* vocitantur, reliquentes. Correctores insuper, vel satis mediocriter eruditi ob tenuissimam mercedem ad corrigendi artem eliguntur, vel si eruditi sint, accurati esse non possunt, ob ingentem sarcinam humeris imparem, qua tamen sponte susceperunt, ut die nocteq; ad laborantes victum quotidianum sibi comparare queant. Id quod etiam, Compositoribus, Torcularibus, ac Proto, ceterisque hujusce artis operariis evenire solet. Dira igitur lucri cupido, pace bonorum dixerim, hanc nobilissimam artem, & omni laude dignam deturpavit, velissimamque reddidit. Quamvis autem hæc ars a pristino illo splendore degenerarit, characteribus exceptis, qui nunc pulchriores sunt, & in majori extant varietate, addito item multarum rerum ornatu, non defuerunt tamen nostræ ætate viri eruditissimi, publicam utilitatem adamantes, & honorem magis, quam quæstum sectantes, qui ipsam diligenter excolverunt, & in maxima conservarunt estimatione. Quos inter, Aldus Pius Manutius senior primum hac in re locum occupavit, atque ita, ut omnibus in rebus quidquid exacti, quidquid pulchri, quidquid denique boni appareat, id ipsum Typographiæ Aldinæ nomine ex proverbio nuncupari soleat: fuit enim doctissimus, ac non minus re, quam cognomine, *Pius*, omnique laude dignus, ut in Bibliotheca Aldina fusiùs dictum est. Audi vi enim ab iis, qui cum eo diu versati sunt, ut alias postabeam diligentias in Typographia præstiterit, duo ad summum,

folia, singula quaque hebdomadâ imprimi solere, cum hodie totidem ferè in singulo quoque prælo quotidie cudantur, nulla præstita multis in locis accurate, quin etiam (proh scelestum, & nefarium facinus) posthabito Correctore. Hinc fieri non potest, quin libri multis conspersi mendis, atque hæresibus imprimantur, ut frequentissimè vidi. Huic sanè rei Principes Civitatum non solum privata, sed publicæ etiam utilitati consulentes, toto conatu invigilare deberent: vix enim, verbis explicari posset, quantum boni ex hujusmodi arte nascatur, si diligenter; contra verò, si negligenter, & spe sordidissimi solum quæstus exerceatur: cujus enim bonus usus, illam rem bonam dicas oportet: contra verò, cujus usus malus, sicut de pecuniis, de armis, & de aliis dicendum est, & præsertim de sclopo, quem vulgo vocitant *Arcombusum* ab arcu & foramine, quod Itali *busum* dicunt. Idem sentiendum est de tormento illo æneo, quod *Bombarda à bombo, ardeo, & do*, passim nuncupatur: nam facit bombum terribilem, scilicet, sonitum, ardet, & dat. Quamvis enim hujusmodi tormentum bellicum, ut ait Polydorus, casu repertum à quodam Germano homine admodum ignobile, sed ut ait Genebrardus, à Bertholdo Schuartz, sive Nigro, quem deinde hujus machinæ usum Venetiis in illo bello, quod ad Fossam Clodiam cum Genuensibus anno salutis humanæ 1330. gestum est, primum ostendisse affirmat, non propterea diabolica res appellari debet, si usus bonus sit, hoc est in defensionem Ecclesiæ, justisque aliis de causis adhibeatur. Artis etiam Typographiæ usus si sit bonus, quantum inde boni nascatur, vix unquam dici posset: si autem sit malus, alterum tantum mali ex eo oriri necesse est, ut experientia ipsa docet. Studendum igitur est, ut Ars typographica rectè, & cum splendore tractetur non secus atque Aldus fecit, quem magnà ex parte imitati sunt Badius Ascensius, Frobenius, Junctæ, Sebastianus Gryphius, Christophorus Plantinus, & alii perpauca: sed, ut verum dicam, nunc à splendore illo desciverunt. Quare Sixtus V. ad præclara omnia, & sanè pia contendens, Typographiam Apostolicam Vaticanam magnificentissimè instituit, viris doctis undique conquisitis ad Concilia Generalia imprimenda, Sanctorumque Patrum monumenta restituenda, Ecclesiasticosque libros promulgandos, necnon ad Catholicam disciplinam toto terrarum Orbe propagandam: quantum enim jacturæ passa sit universa Theologorum, Catholicorumque Schola, quantove discrimini exposita sit, optimè ipse novit. Hinc nobilissimam Typographiam, rem quidem Pontifice, quin se ipso dignam in Vaticano instituit, Dominico Basa Veneto, Typographo, homine quidem navo, & industrio, ac sagaci ad Typographiam erigendam, atque regendam electo, qui pro hujusmodi re præstandâ circiter quadraginta aureorum millia insumpsit nulli parcens incommodo, nullique impensæ. Hæc præterea Typographia Apostolica Vaticana,

Usus bonus
rem bonam
reddit.

Lib. 1. c. 5.

Genebr. lib. 4.
anno Domini 1330.
Ex Platina.
Herburto, &
aliis.

Typographiæ
Vaticanae
nec initium,

cana, & elegantia, ac varietate, ingentique, characterum copia, Latinis, scilicet, literis, Græcis, Hebraicis, Arabicis, & Servianis, necnon chartarum pulchritudine ac bonitate, aliisque rebus imprimendi arti necessariis, cæteras Typographias longè antecellit, viris eruditissimis ad exemplaria (quod caput est) recognoscenda & illustranda selectis. Id quod Typographiam ipsam reddit nobiliorem, in qua Scripturæ Sacræ, Concilia, Sanctorum Patrum scripta, aliorumque Doctorum librum scholastici, tum scripturales, omnesque denique Codices ad Theologiam, Catholicamque disciplinam, historiasque Ecclesiasticas pertinentes accuratè in dies imprimuntur. Hæc sunt arma, quæ contra adversariorum machinas veritati tantoperè oppugnatae opem ferunt: hæc denique sunt arma illa, ad quæ cohortatus nos Beatus Paulus dicens: *Induite vos armaturam Dei, ut possitis stare adversus insidias diaboli*, Et infra: *in omnibus sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere: & galeam salutis assumite, & gladium Spiritus, quod est verbum Dei*. Hæc protectio arma à Francisco Lamata Doctore Theologo, ex Provincia Aragoniæ, viro quidem erudito, suâ in Epistolâ ad Sixtum V. satis bellè explicantur. Quare ego, cum hæc mecum confidero, in hanc devenio sententiam, nihil Typographiæ Vaticanæ erectione præclarius & opportunius ad Catholicam Fidem defendendam excogitari potuisse. Faxit autem Deus, qui bonum incipit opus & perficit, ut divina hæc erectio illud habeat incrementum, quod à bonis speratur ac desideratur. Hæc de Typographiis,

DE SIXTI V.

ÆDIFICIIS.

Quoniam in Bibliotheca Vaticana ad pictoris arbitrium repræsentatur rerum gestarum Sixti V. Theatrum nobilissimum, à ratione alienum fore non puto, si in ejusdem Bibliothecæ Appendice, omnia Ædificiorum genera à Sixto V. magnificentissimè ad hanc usque diem perpetrata hoc loco summatim apponantur, quamvis de nonnullis sermonem jam habuerim, ut suis in locis videre est.

Antequam Sixtus V. omni immortalitate dignissimus ad Pontificatum fuisset assumptus, Cardinalitiâ tamen dignitate decoratus, Palatium struxit suo in horto, vel Viridario amplissimo picturis undequaque ornatum, ubi nunc æstivo tempore frequenter habitare solet. Cum primum Summus Pontifex divinâ providentiâ creatus fuit, statim Sacellum, in Ædibus Sanctæ Mariæ Majoris ad Præsepe, quod nunc *Sixtianum* dicitur, aggressus est, atque Sacellum vetustissimum, quod *Præsepe* nuncupatur, eò integrum transferendum curavit. Hisce in Ædibus cernuntur Statuæ Pii V. & Sixti V. egregiæ, necnon eorumdem sepulchra magnificentissimè

Ang. Rocca Oper. Tom. II.

ab eodem Sixto constructa. Miram hujus Sacelli structuram suprà videre est. Scalam sanctam in splendidiorem locum transtulit, eamque necnon Sancta Sanctorum mirificè exornavit: Ambulacrum, sive Porticum superiorem, & inferiorem Ecclesiæ S. Joannis in Laterano, ubi Summus Pontifex benedictionem in die sancto Paschatis elargiri solet, à fundamentis instauravit, & illustriorem reddidit: atque inibi Palatium Pontificium à fundamentis restituit, amplissimum reddidit, admirabili structurâ exornavit, & Pontificiâ dignitate dignum, in quo publica etiam Consistoria celebrantur. Ecclesiam S. Hieronymi, & Illyricorum Nationi Hospitium à fundamentis, suisque impensis construendum mandavit, ut fusiùs suo loco jam dictum est. Scalam item longissimam & amplissimam, & pulcherrimis picturis ornatam Pontificum commoditati in Vaticano aperuit, quâ ire possunt à Palatio Pontificio ad S. Petrum absque eo quod in publicum exeant. Ecclesiam S. Sabinae, ubi Cappella Pontificia in die Cinerum celebratur, instauravit. Obeliscos quatuor maximis quidem impensis transferendos, & erigendos curavit, ut suis jam locis fusiùs dictum est. Hospitium, vel Xenodochium, sive Ptochodochium, & Ptochotrophium, ut suprà videre est, quam *domum mendicantium* vocant, ad Pontem Sixtum extruxit. Statuam S. Petri æneam, & inauratam suprà Columnam Trajanam: & Statuam S. Pauli ex ære, & auratam suprà Columnam Antonianam erexit, quam etiam multis in locis instauravit. Lavacrum mulierum pauperum, commoditati, & locum publicum Sericæ arti commodum ad Thermas, Lanæ autem ad Viam Felicem ad Amphitheatrum, vel, ut dicunt *Coliseum*, usque instituit. Aquam Felicem per longos aquæductus ex Agro Prænestino ad viginti duo mille pass. Romam, usque ad Quirinalem mirificis impensis adduxit, eaque Romam undique irrigandam concessit. Mirificam Fontis in Quirinali structuram, & alia scitu digna suo loco videre est. Amplissimum Pontificum commoditati Palatium in Quirinali struit, & exornat. Hoc in monte Phidiæ, & Praxitelis equos & Aurigas instauravit, necnon in splendidiorem, transtulit locum & viam, quæ ab Equis ad Portam Piam ducit, excavavit, complanavit, & commodiorem reddidit, ut copiosius alibi dictum est, ubi multa de Equis, digna quidem scitu, videre est. Fontes publicos Romæ multos struxit: Plateas complanavit, multasque vias stravit, quarum unam *Felicem* vocant ad quingentos, ac duo mille passus longam. Duas item longas, latasque ad populi commoditatem, ac devotionem stravit vias, quarum una a Porta Sancti Laurentii extrâ muros ducit ad Ædes Sanctæ Mariæ majoris ad Præsepe: altera verò ex eodem loco ad Thermas, sicut uberius alibi narratum fuit. Novam item stravit viam ab Ædibus Sanctæ Mariæ ad Præsepe, ad Sanctum Marcum, alteram ab Ædibus Sancti Joannis in Laterano ad Amphitheatrum, aliam a Porta Salaria ad

Gg 2

viam

De Scala S. & de Palatio Laterano. Item de Scala sancta.

viam Piam. Montem Sanctæ Mariæ Majoris, & Plateam Sancti Joannis in Laterano complanavit, & viam, quæ ducit ad Ecclesiam, Sanctæ Mariæ ad Præsepe, replevit, & altiorē, commodioremque reddidit. Plateam, Sanctæ Mariæ Angelorum exornat, rudibus, parietumque ruinis, aut veterum Ædificiorum excidiis undique amotis. Turrim Nicolai Papæ in editissimo loco sitam ad nemus, vulgò *Belvedere* dictum, sive *Pulchrum Viridarium* propè Vaticanum Palatium, majorem, sive altiorē reddidit, & aliquā ex parte restauravit. Ædes in Palatio Vaticano, loco aperto, ac salubri, gratoque Urbis aspectu insignes Pontificum commoditati facit, ut inscriptio ipsa docet.

DE THOLO

BASILICÆ S. PETRI.

THolus Ecclesiæ Sancti Petri sphaericus est, sicut videre licet, opus sanè adeo admirandum, ut in toto terrarum orbe nihil ex antiquis, aut novis ædificiis cum eo conferri queat. Quamvis autem de ipso fatius sit silere, ut ille dixit de Carthagine, quàm pauca dicere, nonnulla tamen tenui saltem penicillo describenda esse censeo, ut qui Romæ non adsunt, aliquam notitiam habeant. Hujus generis opus tam immensum, tantæque admiratione dignum, Bramante Architecto egregio, ut alibi dictum est, Julio II. jubente cœptum fuit: deinde ab aliis Pontificibus intermissum, sed Paulo III. mandante, à Michaelè Angelo Bonarotâ Architecto, & Piëtore eximio, & numquàm fatis laudato, reformatum est, & auctum. Sacra hæc Sancti Petri Ædes, immensa quidē, & admirationis plena à ceteris deinde Pontificibus fuit continuata Sacello Gregoriano, Jacobi à Porta opere, & aliquot testudinibus aucta: Tholus verò, quem *Cupulam* vocant, tamquàm moles operosior, immò operosissima ceterarum totius machinæ partium, tum ob impensas sanè ingentes, summosque labores, tum ob temporis diuturnitatem ab aliis Pontificibus desperatus, jubente Sixto V. ad res sanè arduas, ac præclaras producendas nato, duorum ac viginti mensium spatio, centum millibus aureorum, singulo quoque anno consumptis, per operarios homines ad octingentos perficitur, summâ industriâ Fabij Blondi Patriarchæ Hierosolymitani, & operâ, ac labore incredibili Jacobi à Porta Architecti egregii, totâ Urbe exultante, & admirante. Nam etsi ceteri Summi Pontifices hujus generis opus tantum, tamquàm arduum majorem in modum affectarunt, quod tamen vehementer cupiebant, executi non sunt: eos enim impensæ magnitudo deterruit, ac temporis longinquitas ab opere faciundo revocavit: Architecti namque nonnisi quinque decies centenis nummum aureorum millibus, decemque annorum spatio mirificam, & operosissimam

illam molem erigi posse omninò affirmabant. Sixto autem V. illud idem assequi cupiente, aliquot magnæ existimationis Architectos accersivit: sed ii manifestam operis difficultatem, & breve temporis intervallum intuiti durissimam renuerunt Provinciam, quam Jacobus à Porta ingenii excellentiâ præditus, & egregiè cordatus homo, Architectusque nobilissimus, omnium admiratione suscepit, remque ipsam iisdem impensis eodemque temporis spatio suprâ enarratis universæ Urbis, & Orbis exultatione absoluit: moles enim ipsa operosissima extrui cœpit anno salutis nostræ MDLXXXVIII. Mense Julio ineunte, anno verò MDXC. Die 14. Maji suam recepit perfectionem, exceptis laminis plumbeis, quibus Tholus contegitur, & bracteis aureis, quibus costæ mirifice ornantur; necnon Laternâ columnis extructâ, pilâ, & Cruce inauratis super Tholum collocatis: quæ omnia septem deinde mensibus confecta sunt: Mensibus autem undetriginta, cuncta suis omnibus numeris fuerunt absoluta.

Ut autem aliquid de Tholo intimiùs à nobis describatur, ejus altitudinem, & latitudinem, necnon alia ad tantam molem, construendam, & ad Tholi ornatum pertinentia explicabimus. Tholus ipse, sphaericæ figuræ moles, à suo ipsius pavimento ad fastigium usque, hoc est ad initium usque machinæ, quam vulgò *Laternam* vocant, quingentis palmis Romanis constat, latitudine verò diametrali, ducentis: sustentatur autem, hujusmodi moles quatuor parastatis, sive, antis immensis marmorum varietate incrustandis, quæ *Columnæ* quadræ, sive *Pilæstri* à nostris vocitantur: singula autem quæque parastata est latitudinis octuaginta palmorum ex qualibet parte aut facie. Super parastatis fornices quatuor ingentes ducti sunt, quorum quilibet centum inanitatis, aut vacuitatis palmos habet. Suprà Tholi fastigium, quod *oculus* dicitur, duæ ac triginta columnæ Tiburtinæ super bases sphaericæ locatæ sunt, quarum unaquæque palmis viginti constat. Hæc res insignem refert ornatum ad alterius Tholi, sive templi sphaerici formam constructa, quam vulgò *Laternam* vocant: & hæc, puto, ratione hunc Tholi ornatum Laternam dictam, eo quod Laternam, quandam repræsentet, quæ in Turribus, & in aliis id genus locis editissimis prope mare apponi solet, ut navigantibus iter tutius præbeatur, quo cautiùs ad portum pervenire queant. Id quod etiam in triremibus præcipuorum virorum fieri solet, quarum puppis Laternâ inauratâ ornatur, quam nonnulli Italiæ populi *Fanale* vocitare solent, alii autem, *Lanterna*, Veneti vero, *Phanò* vocant, vocem mutuati à Græcis, à quibus dicitur *Phanos*, *Φανός*, Latinè autem laterna. Suprà Tholi laternam locator pilâ ænea inauratâ, quæ ex diametro est latitudinis duodecim palmorum. A pavimento autem Laternæ ad cacumen usque pilæ est altitudo palmorum, centum. Suprà pilam cernitur Crux item ænea,

Architecti laudes.

Sallust. de bello Jugurto. in princ.

Sixti V. magnanimitas. Impensæ pro Tholo construendo. Tholi Præsepe.

Laternæ.

Phanos.

Pila aurata.

ænea, & aurata, altitudinis palmorum quinque ac viginti. Quæ quidem omnia, hæc facile dici potest, quantum ipsi Tholo splendoris afferant, & ornamenti. Hæc de Tholi altitudine, & latitudine. Reliquum est, ut exteriorem ejusdem molis ornatum aliquâ ex parte explicemus.

A quatuor fenestrarum ordinibus, & à culmine ipso aperto ad latitudinem palmorum 200. ex diametro, Tholus excipit lumen, quarum quisque sexdecim fenestris constans, lucem item non solum amplis præbet ambulacris, quæ totum Tholum intra duos, & profundos quidem fornices circumeunt, sed concavitatibus, & convexionibus undequaque lumen subministrant: vnde quaque enim à pavimento ad fastigium usque Tholi per Scalas fornicatas parietem interfecantes, partim planas, partim verò gradibus constructas commodè iri potest: mira est enim parietum crassitudo, atque ita, vix ut credi queat: sexdecim autem sunt scalæ inter unam atque alteram Tholi costam ductæ, quibus ad Tholi culmen ascenditur. Quæ perfectio res est adeò narratu difficilis, ut nonnisi ab iis, qui eas viderunt, rectè intelligi possit. Primus autem fenestrarum ordo machinæ fornicatæ, Tholo subjacens [ut eò, undè digressi sumus, revertamur] lapidibus Tiburtinis concinnatis, & sculptis, necnon duabus ac triginta columnis ornatus à basibus ad epistylia, sive capitula, est altitudinis palmorum viginti.

Suprà hunc primum fenestrarum, & columnarum ordinem opus egregium, & admirandum Sixto V. sedente ac jubente fieri cœpit, & absolutum fuit, faxis Tiburtinis constructum ad altitudinem palmorum 200. latitudinem verò ex diametro totidem palmorum. Huic ordini succedit moles illa arcuata aut fornicata, in qua tota versatur difficultas, mirumque omnium ædificiorum artificium. Hujus generis machina, ac structuræ perfectio, quanvis omnium peritorum, judicio septem ad minimum annorum spatium postulasset, maximâ tamen pecuniarum, & operariorum copiâ, ut suprà diximus, industriâ item eorum, quibus hæc cura commissa fuit, suis omnibus numeris, dictoque temporis spatio ad finem deducta est: nam non solum moles arcuata, aut fornicata laminis plumbeis undequaque contegitur, sive incrustatur, sed costæ item sexdecim ab imo ad summum subductæ vitro tessellato, ac bracteis inaurato incrustatæ cernuntur: quarum splendor tantus est, ut oculos intuentium reddant cæcutientes.

De iis, quæ ad tantam molem erigendam fuerunt necessaria, subticendum censeo, quia longum esset ea recensere. Dicam tamen ex rudentibus quingenta librarum millia fuisse consumpta, innumerosque funes ad lapides Tiburtinos, columnas, lateres, cæmenta, aquam, ligna, ferrum, & alia id genus permulta ab Ecclesiæ pavimento sursum trahenda: cui sanè rei, die noctuque incumbatur: nam quotidie pro duobus Tholi

fornicibus connectendis, ingenti Tholi oculo in ejus summitate relicto, à quo lumen excipitur, ex ferramentis triginta librarum millia sursum extracta sunt, tribus officinis Ferrariis adhibitis. Armaturæ, ut ajunt, forinsecæ, sive fercula, super quibus operæ suam exercebant operam, fuerunt innumera, sed interior fuit tantum una, quæ in ultima ex tribus Tholi partibus fuit adhibita: Hæc erat lignorum connexio præter ceteras trabes minores circiter mille centum, & amplius trabibus constans, quarum multæ erant ad longitudinem palmorum centum, atque ita crassæ ut duo homines amplecti eas non possent: compactio verò lignorum omnis stuporis plena: erat enim ita ingeniosè facta, ut super se fundata, nullo prorsus adminiculo adjuvante, in aere pendens videretur, juxtà Ciceronis dictum de terra, quam undique in sese nutibus suis conglobatam ait: atque juxtà Psalmographi sententiam dicentis, terram firmatam esse super stabilitatem suam, idest super mundi centrum: ad quod terræ partes ita undequaque ex sui tendunt naturâ, ut ab ipso centro declinare nullo penitus modo queant. Et Job: Appendit terram super nihilum, nullum, scilicet, infra se habentem elementum, super quo fulciatur, hoc est suis libratam ponderibus, Ovidio teste. Hujus generis videbatur connexio lignorum illa.

Quoniam verò nobilissimum beati Petri Templum ab ipsius Tholi magnitudine, & excellentiâ haudquâquam discrepat, immò ei, ut Anastasius Germonius in suo de Sacrorum, Immunitatibus libro eruditè docet, omnino respondet, omnem habens Symmetriam, hinc nonnulla de augustissimo Templo explicanda censeo. Templum igitur ordine Corinthio intus & foris extructum, lapidibusque Tiburtinis diligentissime concinnatis, miroque ordine dispositis, undequaque incrustatum, atque item hemicyclis, balaustris, acroteriis, semicorollis, & floribus, & frondibus, atque fructibus contextis, Ecclesiæ Sanctæ insignibus, epistyllis, triglyphis, Acanthis, & id genus aliis rebus distinctum. Quæ omnia tantam afferunt elegantiam, tantamque artis præstantiam, quanta vix unquam verbis exprimi posset.

Ad Templum autem per plurimos ascenditur gradus, ad quorum ascensum sese primum offerunt Sacre Beatorum Apostolorum Petri, & Pauli Statuæ in edito loco sitæ. Post graduum ascensum sequitur Porticus perpulchris sustentata columnis, deinde Templi frontem excelsam, & ob marmorum varietatem, multos hemicyclos, multasque fenestras, necnon ob alia ornamenta nobilissimum. Per quinque autem januas, quarum primaria nobilissima est, aditus patet ad Templum, instar Crucis formatum, Sacellis quatuor, Altaribus, hemicyclis, in quibus Statuæ collocandæ sunt, columnis, picturis, atque aliis insignitum rebus, quibus hodie abundare cernitur Gregorianum Sacellum, in quo non deest marmorum varietas, ac nobilitas, nec

Cicero de
Nat. Deo.
Psalm. 123.

Job 26.

Ovid. lib. 2.
Metamorph.
in princ.

Lib. 3 cap. 1.
num. 18.

Templi descriptio.

De his Vitruvius lib. 4.
c. 3. & alibi.

Ecclesia gradus.

Gregorianum
sacellum.

Instrumenta
ad Tholum
construendū
adhibita.

Æ D I F I C I A

EXTRA URBEM EXTRUCTA.

Sixtus V. Bononiæ Picentum commoditati Collegium Scholarium erexit, & redditibus opulenti dotavit. Civitatem ad Ædes Lauretanas instituit, magnisque impensis construendam curat in honorem Deiparæ Virginis. Montaltum item patriam suam Civitatis jure donavit, multisque ædificiis augeat, & exornat, ubi mons complanatur, atque officina Monetaria instituta est. Ad Centumcellas aquarum potabilium penuria laborantes, Aquæductus construendos curavit, & civitatem salubribus aquis ditavit, Pontem inter Burghettum, & Oriculum supra Tiberim omnium commoditati struendum curat: quæ res tanti momenti est, ut haud facile dici possit.

AUCTOR OPERIS AD LECTOREM.

Errare possum, corrigi volo: homo enim sum, & humani à me nihil alienum puto. Siquid igitur hisce in meis commentariis ob temporis angustiam mihi à gravioribus negotiis concessam minus rectè dixerim, aut explicarim, in iis præsertim, quæ ad Fidei doctrinam pertinent, S. R. E. censuræ me subiectum, & emendationi paratissimum esse declaro: immò pro fide catholicâ meum profunderem sanguinem, & libentissime quidem: quin si mihi id eveniret, summæ felicitati ascriberem.

Quod autem ad impressionem libri attinet, scio nonnulla irrepsisse menda: sed mirandum non est, cum fieri haudquaquam possit, ut liber ullus absque iis in lucem prodeat, sicut experientia docet: verbis enim vix unquam exprimi posset, quanta in mendis admittendis, omni etiam diligentia adhibita, sit facilitas. Qui autem artem Typographicam norit, hac in re fidus, mihi poterit esse testis: nemo enim est tam Lynceus, qui nusquam cespitet, nusquam incurrat, tot namque literarum concinnatorum errata sunt, & plerumque ob exemplaria nimis confusè conscripta, quale fuit nostrum, quod erat, ut sic dixerim, illa prima Graphis, aut informatio, ut menda omnia auferri non possint: vel si auferantur, ab iis deinde concinnatoribus ob eandem interdum causam suam in locum recognita non reponuntur. Adde etiam, quod nonnumquam emendata inter imprimendum ab iis, qui prælum tractant, corrumpuntur. Typographica igitur ars, ut multa uno verbo complectar, nimis est erroribus subiecta, sexcentæ enim aliæ sunt causæ, quibus facile admittuntur errores, & evitari vix unquam possunt: quis autem tam accuratus esse potest, ut laqueos omnes undique sibi paratos evadere queat? nemo prorsus hominum. Nec silentio pertransendum censeo, me hoc totum fere opus duos jam annos elucubrasse, & penè absolvisse, magnæque ex parte jam indè

Peroratio operis.

De erroribus Typographicæ artis.

Typographice artis errorum causa.

Auctor ab opere revocatus.

ab

item discolors desiderantur columnæ, non musivi, vermiculati ac tessellati operis præstantia, non pictura ab excellenti affictæ artifice, nec denique auri copia. Hisce omnibus de rebus copiosissime, ac doctissime quidem scripsit, præsertim verò in nominibus rerum explicandis, Ascanius Valentinus Romanus Cardinalis Novocomensis à secretis, qui eruditum edidit libellum de Gregoriano Sacello, in quo Sancti Gregorii Nazianzeni corpus, nobilissimâ, & admirandâ, sed sacrâ quidem pompâ 1580. die undecima Iunii, festo die Sancti Barnabæ ab Ecclesia Sanctæ Mariæ de Campo Martio Romæ à Monialibus Ordinis Sancti Benedicti religiosè exulta jussu Gregorii XIII. translatum requiescit, brachio tamen ejusdem Sancti dictâ in Ecclesiâ relicto.

De hac Translatione, Italica lingua nonnulli scripserunt, & præsertim Fortunius Lælius Cornetanus, & Io: Bernardinus Rastellus Perusinus, De Sacello Gregoriano scripsit item Laurentius Frizolius Poeta clarissimus, & Lilii Gregorii Gyraldi Ferrariensis celeberrimi viri alumnus.

Ad Gregoriani Sacelli formam tria erunt altera, atque hunc ferè in modum Altaria, quæ permulta sunt, ornabuntur, & præsertim Altare illud celeberrimum Sancti Petri, in quo Sanctorum Apostolorum Petri, & Pauli ossa maximo asservantur honore ac pietate jam indè à Silvestro Papa, qui eorumdem Apostolorum corpora divisit, medietatemque hoc in Templo, alteram verò in Basilica Sancti Pauli: sed capita eorumdem Apostolorum maximâ custodiuntur veneratione, in Basilica Sancti Joannis Lateranensis. Asservatur denique hac in Basilica Sancti Petri, caput Sancti Andreæ, Sudarium Sanctæ Veronicæ, Salvatoris nostri effigiem habens expressam: Lapis satis grandis, in quo multi Christifideles martyrii coronam meruerunt: Lapis item porphyreticus, super quem Sanctorum Apostolorum corpora à Silvestro divisa sunt, & Sedes Sancti Petri ex Antiochia translata. Extat etiam inibi columna perbellesculpta ex Hierusalem advecta, cui Salvator noster, dum prædicaret, innixus fuit: eaque maligni spiritus humana corpora vexantes abiguntur. Eodem in Templo Sanctorum Pontificum, aliorumque Martyrum corpora requiescunt, reliquiæ verò, quæ inibi magnâ custodiuntur veneratione, innumera fere sunt, & pretiosæ quidem, quas longum esset recensere.

Hæc de universa, atque immensâ Templi machinâ, totoque ferè terrarum orbe celeberrimâ breviter dicenda visa sunt: cetera enim, quæ à me explicari non potuerunt, silentio involui, Timantem imitatus: qui quæ pingere non valebat, velamine picto tegebat,

S. Greg. Nazianz. translat.

Reliquiæ sacre in Basilica S. Petri asservantur.

Timantis exemplum.

Summorum
Pontificum
concinator.

ab eo tempore fuisse impressum, sed Sixtus V. è medio cursu me revocavit, graviorique negotio destinavit. Hinc factum est, ut in hujus generis onere mihi imposito, Bibliis, scilicet, Uulgatæ editionis ex Sacri Concilii Tridentini Decreto, ac præscripto quàm emendatissimè in lucem edendis, non solum ob multos studiorum labores (Francisco etiam Toletò è Societate Jesu, viro sanè doctissimo, multisque ab hinc annis Summorum Pontificum Concincatore, adlaborante, & consulente, ipsumque Pontificem adjuvante, præviâ tamen eorundem Bibliorum utilitate in Aedibus Antonii Card. Caratæ præstitâ) verum etiam ob plurimas corporis defatiga-

tiones, quibus diem totum, majoremque noctis partem consumebam: quotidie enim, negotio postulante, Sanctiss. Dom. non semel alloqui opus mihi erat, non solum dum in Vaticano degebat, sed eo etiam æstivo tempore, in Quirinali monte commorante, illuc usque, Solis ardore sæviante, e Vaticano adibam. Hisce igitur de causis in diuturnam, incidi febrem, atque adeò gravem, ut quater ab omnibus mortuus fuerim existimatus. Sed qui me creavit, me denique recreavit, ut vitâ superstite ei melius inservire studeam. Quare opus iterum sum aggressus, ac tandem aliquando ad finem perduxì Deo favente, cui sit honor perpetuus, & gloria sempiterna.

BIBLIOTHECÆ

VATICANÆ

APPENDIX NOVA

Tàm Molis, & Codicum: quàm Ornamentorum,
ac Inscriptionum accessiones

Post Sixtinam Instructionem continens.

TYPOGRAPHUS

LECTORI.

BIBLIOTHECAM Vaticanam Angelus Rocca descripsit, qualem XYSTUS V. Pontifex Maximus instruxerat. At post ejus Pontificis ætatem insignes illi factæ sunt à XYSTI Successoribus tàm Codicum, quàm Molis, & ornamentorum accessiones. Nam Paulus V. cum in eandem Apostolicam Bibliothecam plurima intulisset impressorum librorum exemplaria, duo addidit ex dextero latere cubicula, eaque picturis undique ornavit. Deindè Urbanus VIII. celeberrimam Comitum Palatinorum Bibliothecam adeptus eximie longitudinis conclave adiecit, in quo & ipse Palatinam recondidit. & Alexander VII. insignem alteram, quæ Ducum Urbinatum fuerat. Præterea Alexander VIII. lectissimis Codicibus manuscriptis, ex iisquos Christina Svecorum Regina collegerat eandem Bibliothecam donavit, amploque cubiculo, qua Borea spectat auxit. In recu- dendâ igitur Vaticanâ Bibliothecâ operæ me pretium facturum censui, si ejusmodi etiam additamenta describerem, ut Tu Lector humanissime, Vâ- ticanam Bibliothecam non in primævo dumtaxat splendore conditam, sed ad hodiernam etiam amplitudinem perductam intuereris. Vale.

APPENDIX NOVA

Tàm Molis, & Codicum ; quàm Ornamentorum,
ac Inscriptionum accessiones

Post Sixtinam Instructionem continens.

BIBLIOTHECAM Vaticanam ingredientibus statim à lava-
lese offert.

STATUA
HIPPOLYTI
PORTUENSIS EPISCOPI,
QUI VIXIT ALEXANDRO
PIO IMP.,
EX URBIS RUINIS EFFOSSA,
A PIO IV. MEDICE
PONT. MAXIMO
RESTITUTA.

P Rælaudato Sancti Hippolyti Simulacro objacet à fronte in dextero ejusdem Bibliothecæ
latere, alterum Simulacrum inscriptum uti sequitur.

STATUAM
ARISTIDIS SMYRNEI,
EJUS, QUI
URBEM, CIVITATEMQUE ROMANAM,
LUCULENTA ORATIONE LAUDAVIT
ERUTAM EX ANTIQUIS RUINIS,
PIUS IV. MEDIC. PONT. MAX.
POSUIT.

F Oribus proxima in semicolumnâ lateritiâ parieti annexâ à tergo introitus Bibliothecæ
marmori insculpta legitur sequens Bulla.

PAULUS PAPA V.

Ad perpetuam Rei Memoriam.

LIAS felicitis recordationis Clemens Papa prædecessor noster Officio S. R. E. Bibliothecarii, quod Bonæ Memoræ Cæsar Tituli SS. Nerei, & Achillei Presb. Cardinalis Baronius nuncupatus, S. R. E. Bibliothecarius, tunc in humanis agens, obtinebat, de aliquo subventionis auxilio providere volens; Motu ejus proprio Monasterium, Abbatiam nuncupatum Sanctæ Mariæ de Venticano Sancti Benedicti, vel alterius Ordinis Beneventanæ Diœcesis, illius commenda, tunc per obitum qu. Jacobi de Leo defuncti, cessante, adhuc eo, quo antè commendam ipsam vacabat, modo vacans cum annexis juribus, & pertinentiis suis, prædicto Officio ita quod liceret dicto Cæsari Card., & pro tempore existenti S. R. E. Bibliothecario, pro ejus commodiori manutentione, ac onerum dicti Officii supportatione, corporalem, realem, & actualem possessionem Monasterii, & annexorum, juriumque, & pertinentiarum prædictorum, per se, vel alium, seu alios ejus, ac dictæ Bibliothecæ nominibus propriâ auctoritate liberè apprehendere, & apprehensam perpetuò retinere; Necnon Monasterii, & annexorum hujusmodi fructus, redditus, & proventus, juraque, obventiones, & emolumenta percipere, ac in suos, & dictæ Bibliothecæ usus, utilitatem, & necessitates convertere, cujus licentiâ desuper minimè requisitâ, Apostolicâ Auctoritate perpetuò univit, annexuit, & incorporavit, prout in literis Apostolicis, desuper confectis, quarum tenorem præsentibus pro expresso haberi volumus, plenius continetur. Cum autem Officium prædictum per obitum dicti Cæsaris Cardinalis, qui hodiè, seu nuper apud Sedem Apostolicam debitum naturæ persolvit, vacaverit, & vacet ad præsens; Nos sumptibus, & expensis, qui quotidie in dicta Bibliotheca fieri solent, aliâque ratione consulere cupientes, ac dicti Monasterii fructuum, reddituum, & proventuum verum annum valorem secundum communem æstimationem, aliarumque unionem dictæ Bibliothecæ forsan hætenus factarum, tenores præsentibus etiam pro expressis habentes; Motu simili, ac ex certâ scientiâ nostrâ, deque Apostolicæ potestatis plenitudine omnia, & singula Monasterii, & annexorum hujusmodi fructus, redditus, proventus, jura obventiones, & emolumenta, in quibusvis rebus consistentia, & undècumque provenientia, præviâ illorum separatione, & dismembratione à dicto Officio prædictæ Bibliothecæ, ac illius usibus, sumptibus, & expensis, non autem illius Bibliothecario destinata, & applicata esse, & censerî decernimus, & declaramus; prout, quatenus opus sit, motu, & auctoritate paribus, ex nunc, tenore præsentium applicamus, & appropriamus; Ita quòd futuri S. R. E. Bibliothecarii in perceptione fructuum reddituum, proventuum, & emolumentorum hujusmodi, nisi ad commodum, & utilitatem Bibliothecæ, ac expensarum hujusmodi esse quoquo modo ingerere non possint, nec valeant; sed ipsi tantummodò nudi administratores fructuum, reddituum, proventuum, & emolumentorum, ac aliorum bonorum dicti Monasterii sint, & esse censeantur. Decernentes præsentibus literas, etiam ex eo quod dictum Officium legitimo careat defensore, & quicumque in præmissis interesse habentes, vel habere prætendentes, illis non consenserint, & ad ea vocati, & causæ, propter quas emanarint, verificatæ, seu justificatæ non fuerint, aut ex quocum-

quocumque alio capite, vel causâ quantumvis legitimâ, & juridicâ, de subreptionis, vel obreptionis vitio notari, impugnari, retractari, annullari, invalidari, seu injus, aut controversiam vocari ad viam, & terminos juris reduci, aut adversus illos quodcumque juris, gratiæ, vel facti, remedium impetrari, vel concedi nullatenus unquam posse, sed illos semper, & perpetuò validas, & efficaces existere, & fore, suosque plenarios, & integros effectus fortiri, & obtinere, ac ita per quoscumque Judices ordinarios, & delegatos, etiam causarum Palatii Apostolici Auditores, S. R. E. Cardinales etiam de latere Legatos, sublatâ eis, & eorum cuilibet quavis aliter judicandi, & interpretandi, facultate, & auctoritate, judicari, & definiri debere; ac irritum, & inane quidquid secus super his à quoquam quavis auctoritate scienter, vel ignoranter contigerit attentari. Inhibentes pro tempore esistenti Bibliothecario prædicto ne in perceptione fructuum, reddituum, proventuum, & emolumentorum prædictorum, ac aliorum jurium, dicti Monasterii, in alios quàm usus prædictos, se immiscere audeat, seu quoquo modo præsumat. Non obstantibus præmissis, ac nostris de non tollendo Jure quæsito, & unionibus committendis ad partes vocatis quorum interest, ac Lateranensis Concilii novissimè celebrati, uniones perpetuas, nisi in casibus à Jure permissis, fieri prohibentis, aliisque Constitutionibus, & Ordinationibus Apostolicis, necnon Monasterii, Bibliothecæ hujusmodi Juramento, Confirmatione Apostolicâ, vel quavis firmitate aliâ roboratis, statutis, & consuetudinibus, Privilegiis, quoque indultis, & literis Apostolicis illis, ac dicto Bibliothecario, aliisque Superioribus, & Personis sub quibusvis tenoribus, & formis, ac cum quibusvis etiam derogatoriis derogatoriis, aliisque efficacioribus, & insolitis clausulis irritantibusque, & aliis decretis, etiam motu pari, & consistorialiter, ac aliàs in contrarium forsan quomodolibet concessis, confirmatis, & approbatis. Quibus omnibus, & singulis etiam si de illis, eorumque totis tenoribus specialis, specifica, & individa, non autem per clausulas generales idem importantes, mentio, seu alia expressio habenda foret, tenores hujusmodi præsentibus pro plenè, & sufficienter expressis habentes. Illis aliàs in suo robore permanens hac vice dumtaxat specialiter, expressè motu simili derogamus, ceterisque contrariis quibuscumque. Volumus autem ut pecuniæ omnes ex dicto Monasterio quomodolibet provenientes penès Depositarium Cameræ nostræ Apostolicæ deponantur, & inde non amoveantur, nisi ad effectum illas in usus, sumptus, expensas, & necessitates dictæ Bibliothecæ, non autem illius Bibliothecarii realiter, & cum effectum convertendi juxtâ tamen mandata ab eodem Bibliothecario, seu ab eo deputando subscribenda. Datum Romæ apud Sanctum Marcum sub anulo piscatoris die prima Julii MDCVI. Pontificatus nostri Anno III.

Scipio Cobellutius.

Sub extremo fornice ejusdem Vaticanæ Bibliothecæ, Sixtinæ nuncupatæ, qua patet ingressus in Archivum Vaticanum, Urna marmorea nuper SS. Domini Nostri CLEMENTIS XI. jussu est posita; cui addita est sequens Inscriptio.

CLEMENS XI. PONT. MAX.

BIBLIOTHECAM VATICANAM
REFECTIS PICTURIS PROPE VANESCENTIBUS
IN PRISTINUM SPLENDOREM RESTITUTAM
VETUSTISSIMIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS
SYRIACIS PRÆSERTIM, ET ARABICIS
EX INTERIORI ÆGYPTO CONQUISITIS, ET AVECTIS
ALIAQUE LITTERARIA SUPELLECTILE LOCUPLETATAM
ASBESTINA RARÆ MAGNITUDINIS SINDONE
INSIGNI PRISCORUM TEMPORUM MONUMENTO
UNA CUM URNA MARMOREA
IN QUA COMBUSTIS CINERIBUS CIRCUMJECTA LATUERAT
EX ANTIQUIS URBIS RUINIS EFFOSSA
DONAVIT
ANNO DOMINI MDCCXV. PONTIFICATUS SUI XV.

URnæ proxima ad lævum latus vîsitur marmorea Fâsis quinque circiter palmorum Virginis Vestalis : Navem Salviam Zonâ deducendis : sic inscripta :

MATRI DEUM, ET NAVI SALVIÆ
SALVIÆ VOTO SUSCEPTO
CLAUDIA SYNTHYCHE
D. D.

Bibliothecam Sixtinam nuncupatam, ex eâdem lævâ, parte meridiem versûs excipit ingens conclave, duas toto Orbe celeberrimas Bibliothecas continens, Palatinam, scilicet, & Urbinatam; Quarum prior ad sinistram ingredientium disposita, marmoreo monumento, hanc epigraphen legendam exhibet.

URBANUS VIII. PONT. MAX.
COMPLURA PALATINÆ BIBLIOTHECÆ VOLUMINA
NOBILES HIDELBERGICÆ VICTORIÆ MANUBIAS
GREGORIO XV. ET APOSTOLICÆ SEDI
A MAXIMIL. BAVARIÆ DUCE DONATA
ROMAM ADVEXIT
OPPORTUNIS ARMARIIS IN VATICANO CONCLUSIT
LOCUM RUDEM ANTEA, ATQUE INFORMEM
IN HANC SPECIEM REDEGIT
ET PERSPICUO SPECULARIUM NITORE
EXORNAVIT ANNO DOMINI MDCXXIV.
PONT. PRIMO.

Altera, quæ Palatinæ ex dextero latere objacet, sequenti Elogio insignita est.

ALEXANDER VII. PONT. MAX.

ANTIQUA OMNIS GENERIS OMNIUMQUE LINGUARUM
URBINATIS BIBLIOTHECÆ MANUSCRIPTA VOLUMINA
REPENSO CEDENTIBUS BENEFICIO
AD TUTIOREM CUSTODIAM, ATQUE PERPETUITATEM
VATICANÆ ADJUNXIT ANNO SAL. MDCLVIII.

AD Septemtrionem Sixtinæ Bibliothecæ sita est Paulina, à Pauli V. nomine nuncupata, quæ Picturis undique ornata, varias repræsentat imagines, historias, atque insignia ejusdem Pontificis opera cum subjectis inscriptionibus.
Januæ imminet ex interiori primi cubiculi parte tabula, quæ hystoriam continet hisce verbis expressam.

PAULUS V. PONT. MAX. FRANCISCAM ROMANAM
IN NUMERUM SANCTORUM REFERT
ANNO CIOIOCIIX. PONT. IV.

ADextrâ ejusdem cubiculi legitur altera hæc Inscriptio paulò Superiori loco posita.

PAULUS V. PONT. MAX. SACELLUM, ET
SACRARIUM SANCTÆ Mariæ AD PRÆSEPE
A FUNDAMENTIS FECIT, ANNO
CIOIOCX. PONTIFIC. VI.

Eodem in latere depictæ Tabellæ paulò inferiùs, sequens Inscriptio subest.

NICOLAUS PP. V. LITTERATIS
VIRIS PER OMNEM EUROPAM
MISSIS LIBROS CONQUIRIT
BIBLIOTHECAM PONTIFICIAM
AUGET.

Tabellam depictam prælaudatam attingunt binæ effigies duorum Virorum Poesi, celebratorum, nempe

Prior Effigies

Secunda Effigies

VIRGILIUS

TERENTIUS

Altera sequens eodem latere Tabella factum, in sequenti Inscriptione enarratum exhibet.

SIXTUS

SIXTUS PP. IV. BIBLIOTHECAM
VATICANAM VETERIBUS CODICIBUS
EX OMNI EUROPA ADVECTIS
LOCUPLETAT
PLATINAM PRÆFECTUM INSTITUIT.

Consequens Semicirculus obijcit Regis Persarum Legatum ejusdem Pontificis Pauli V.,
scilicet, Pedes humiliter deosculantem subjacet Inscriptio .

PAULUS V. PONT. MAX. ALI, GOLI, BEK MORDARXA
ABBAS REGIS PERSARUM LEGATUM AD PEDUM
OSCULUM ADMISIT ANNO CIOIOCIX.
PONT. V.

Sequitur Tabella paululum inferiori loco sita, inscripta uti sequitur ,

PIUS PP. V. CENTUM QUINQUAGINTA OCTO
VOLUMINA LITERARUM, DIVERSORUM
PONTIFICUM AVENIONE
IN BIBLIOTHECAM VATICANAM
ASPORTARI JUBET,

Tabellæ mox laudatæ videntur depictæ duæ effigies inscriptæ videlicet .

Prima	cui supponitur	Altera
OVIDIUS.		PAPIANUS.

Consequens eodem latere Tabella visitur inscripta .

PAULUS PP. V. BIBLIOTHECÆ
VATICANÆ AMPLUM ANNUM
REDITUM ATTRIBUIT.

Alter Semicirculus exhibet depictam Basilicæ Vaticanæ frontem cum epigraphæ .

PAULUS V. PONT. MAX. BASILICAM
S. PETRI AMPLIFICAVIT, FRONTEM,
PORTICUMQUE EXTRUXIT.
ANNO CIOIOCX. PONT. VI.

Postrema ordine Tabella refert Paulum V. Pontificem magnam librorum copiam Bibliothecæ Vaticanæ inferendam designantem, cum Inscriptione sequente.

PAULUS PP. V. MAGNAM LIBRORUM COPIAM
TYPIS DESCRIPTORUM BIBLIOTHECÆ VATICANÆ
ADJICIT, SCIPIONEM CARDINALEM
BURGHESIUM EX SORORE NEPOTEM,
SEDIS APOSTOLICÆ BIBLIOTHECARIUM
C R E A T.

Dextero latere terminato se se obliiunt à fronte Sacræ illæ Ceremoniæ, quibus prælaudatus Pontifex Carolum Borromæum Cardinalem calitibus adscripsit. Et subiecta est sequens Inscriptio.

PAULUS V. PONT. MAX. CAROLUM BORROMÆUM
S. R. E. CARDINALEM SANCTORUM NUMERO
A D S C R I B I T
ANNO CIOIOCX. PONTIFIC. VI.

Consequitur statim in lævo latere Tabella præferens Ungariæ Regem Bibliothecam Budæ instituentem; Subiicitur Inscriptio.

MATTHIAS CORVINUS UNGARIÆ REX
BIBLIOTHECAM MAGNIFICAM, ET
LOCUPLETEM BUDÆ INSTRUIT.

Cohærens Semicirculus exhibet delineatum receptaculum Aquarum per eundem Pontificem, ex Agro Braccianensi in Janiculum usque deductarum. Subiecta est Inscriptio.

PAULUS V. PONT. MAX. AQUAM IN AGRO
BRACCIANENSI COLLECTAM VETERIBUS
DUCTIBUS RESTITUTIS, NOVISQUE
ADDITIS TRIGESIMO TERTIO AB MILLIARIO
ROMAM PERDUXIT ANNO CIOIOCX.
PONTIFIC. VI

Altera Tabella præfert Trajanum Imperatorem Bibliothecam publico commodo dedicantem. Legere est ejusmodi Inscriptionem.

TRAJANUS IMPERATOR BIBLIOTHECAM
NOBILISSIMAM, QUÆ ULPIA APPELLATA EST,
ROMÆ PUBLICAT.

Mox obliiuntur duæ effigies, quarum prima est inscripta, ut sequitur videlicet.

Prima
H E S I O D U S.

subigitur huic

Secunda
H I P P O C R A T E S.
Consc-

Consequens Tabella offert Pollionem Romanum Senatorem Bibliothecam Juris publici facientem. Inscriptio in hanc legitur verborum formam.

ASINIUS POLLIO ORATOR, ET SENATOR
NOBILIS, PRIMUS ROMÆ BIBLIOTHECAM
IN ATRIO LIBERTATIS DICANDO INGENIA
HOMINUM REM PUBLICAM FACIT.

Alter Semicirculus ordine consequens exhibet sæpè laudatum Pontificem Regis Congi Legatum extremum diem mox clausurum invisentem. Adiicitur Inscriptio.

PAULUS V. PONT. MAX. ANTONIUM EMMA-
NUELEM ALVARI REGIS CONGI LEGATUM
EX LONGO, ET DIFFICILI ITINERE ÆGROTANTEM
IN VATICANO EXCEPIT, PAUCISQUE POST DIEBUS
MORTI PROXIMUM INVISIT ANN. CIOIOCIIX.
PONT. IV.

Excipit Tabella præferens Attalicos Reges Pergami Bibliothecam Instituentes; Cujus Inscriptio est.

ATTALICI REGES MAGNIS PHILOLOGIÆ
DULCEDINIBUS INDUCTI EGREGIAM PERGAMI
BIBLIOTHECAM AD COMMUNEM DELECTATIONEM
INSTITUUNT.

Subsequuntur binæ effigies, quarum inscriptiones sunt, ut cernitur, nempè.

Primæ

H O M E R U S.

Secundæ

M E N A N D E R.

Postrema hujus lateris Tabella offert Ægypti Regem Bibliothecam construentem: Et hæc subicitur Inscriptio.

OSYMANDUAS ÆGYPTI REX ILLUSTRUM
BIBLIOTHECAM CONSTRUXIT, ET IN EJUS
FRONTE ὙΓΙΗΣ ΙΑΤΡΕΙΟΝ MEDICA
OFFICINA ANIMI PRÆSCRIBIT.

Consequens postremò Semicirculus offert Ædes Quirinales eodem Pontifice adnitente perfectioni donatos; Inscriptio autem legitur in hanc verborum formam.

PAULUS V. PONT. MAX. PALATIO
 QUIRINALI MAGNA PARTE
 A SE AUCTO SUPREMAM
 MANUM IMPOSUIT
 ANNO CIOIOCX.
 PONT. VI.

S Ecundam dictæ Bibliothecæ Paulinæ Cameram ingredienti à tergo Introitus hæc Inscriptio se se offert.

PAULUS V. PONT. MAX. CENTUM CELLARUM
 PORTUM INSTAURAVIT, ÆDES FRUMENTIS,
 MERCIBUSQUE RECONDENDIS EXTRUXIT
 AN. CIOIOCX. PONTIF. VI.

D Epictæ cernuntur à dextero Januæ latere duæ aliæ Imagines, cum hisce quæ sequuntur inscriptionibus, scilicet.

Prior

Inferior

EURIPIDES.

THEOCRITUS.

A Dextero Camerae ejusdem latere visitur laudati Pontificis Imago Copias auxiliares Rodulfo Imperatori adversus Turcas mittendas decernentis, de quo legere est.

PAULUS V. PONT. MAX. TRIA PEDITUM MILLIA
 RIDULFO IMP. ELECTO SUBSIDIUM ADVERSUS TURCAS
 PONTIFICII ÆRARII SUMPTIBUS IN GERMANIA
 CONSCRIBI JUBET
 ANNO CIOIOCV. PONTIFIC. I.

C Onsequens paulò Superior Semicirculus speculari objectus offert Palatium Vaticanum ab eodem Pontifice instauratum. Inscriptio enim in hanc legitur verborum formam.

PAULUS V. PONT. MAX. PALATIUM VATICANUM
 MULTIS PARTIBUS INSTAURATUM, AMPLIFICATUMQUE
 IN MELIOREM STATUM REDEGIT
 ANNO CIOIOCIIX.
 PONT. V.

S Ecunda consequens Tabella exhibet eundem Pontificem mandantem linguas Hebraicam, scilicet, Græcam, & Arabicam in Scholis Regularium edoceri, cui hæc subiicitur Inscriptio.

PAULUS V.

PAULUS V. PONT. MAX. LINGUAM HEBRAICAM,
GRÆCAM, LATINAM, ET ARABICAM IN SCHOLIS
REGULARIUM AD CATHOLICÆ FIDEI UTILITATEM
DOCERI PRÆCIPIT ANNO CIOIOCX,
PONT. VI.

Cohærent duæ Virorum Imagines, & unicuique inest propria inscriptio videlicet.

Primæ

Secundæ

S O P H O C L E S.

A R A T U S.

Tertia Tabella exhibet eundem Pontificem Urbis Tribunalia reformantem. Et subest Inscriptio.

PAULUS V. PONT. MAX. URBIS TRIBUNALIA
IN MELIOREM STATUM RESTITUI MANDAT
ANNO CIOIOCXI. PONT. VII.

Consequens paulò superius Semicirculus alteri speculari objectus, offert Tiberis latus in novum alveum ab eodem Pontifice redactum; Cui subiecta est Inscriptio.

PAULUS V. PONT. MAX. DEXTERO TYBERIS LATERE
IN NOVUM ALVEUM DUCTO, EJUSQUE FAUCIBUS
LABORIOSO OPERE, LONGE INTRA MARE PORRECTO
UTRINQUE MUNIIS TUTUM NAVIGIIS ADITUM
PRÆBUIT
ANNO CIOIOCXI. PONT. VII.

Postrema in eodem latere Tabella exhibet Pontificem novis manuscriptis Codicibus Bibliothecam Vaticanam instruentem; & Inscriptio legitur hisce verbis.

PAULUS V. PONT. MAX. BIBLIOTHECAM VATICANAM,
OPTIMIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS
GRÆCIS, LATINISQUE AUGET ANNO CIOIOCXI.
PONTIFIC. VII.

DEpictæ etiam in Aulæ facie duæ Virorum Imagines, cernuntur quarum.

Prima

inscribitur, &

Alteræ

A N A C R E O N.

M O S C H I O N.

IN eâdem Aula fronte offertur Arx Ferrariæ à laudato Pontifice constructa, cui subiicitur sequens Inscriptio.

PAULUS V. PONT. MAX. ARCEM A CLEMENTE VIII.
FERRARIÆ AD SECURITATEM DITIONIS FERRARIENSIS,
BONONIENSIS, AC FLAMINIÆ DESTINATAM
A FUNDAMENTIS ÆDIFICANDAM CURAVIT
ANNO CIOICXI.
PONTIFIC. VII.

Sequuntur penicillo, ac coloribus expressæ in eâdem Aula fronte duæ Virorum Imagines, cum inscriptione, scilicet.

In prima

In

secunda

LYSIA S.

HERACLITUS.

Cohæret in lævo latere prima Tabella, qua offertur Bibliotheca Byzantina à Zenone Imperatore innumeris librorum millibus instructa, cujus Inscriptio talis est.

ZENONE IMPEKANTE BIBLIOTHECA BYZANTINA
IN MAGNO PRETIO HABETUR, IN QU
CENTUM, ET VIGINTI MILLIA LIBRORUM
RECONDITA ERANT.

Consequens Semicirculus exhibet Horrea ad Diocletiani Thermas ab eodem Pontifice, amplificata. Inscriptio ad hanc rem pertinens, hisce legitur verbis.

PAULUS V. PONT. MAX. HORREA A GREGORIO
XIII. AD DIOCLETIANI THERMAS EXTRUCTA,
NOVA HORREORUM ÆDIFICATIONE AMPLIFICAVIT
ANNO CIOICIX. PONT. V.

Secunda ordine Tabella refert Sammonicum Serenum conspicuam Bibliothecam Gordiano Juniori Testamento legantem, ut aperte docet ejusdem Inscriptio.

SAMMONICUS SERENUS BIBLIOTHECAM, IN QU
SEXAGINTA DUO MILLIA VOLUMINA
CENSEBANTUR, GORDIANO JUNIORI, MORIENS,
RELINQUIT.

Aliæ duæ Virorum Imagines, cohærent, quarum nomina inscribuntur sic.

Primæ

&

Secundæ

ISOCRATES.

DSIOGENES.

Tertia

Tertia consequens Tabella exhibet Constantinum Magnum Sacros Codices ad se deferri iubentem, sicut Inscriptio docet, quæ hunc in modum legitur.

CONSTANTINUS MAGNUS SACROS CODICES
ELEGANTI MANU DESCRIPTOS PARARI,
AFFERRIQUE AD SE JUBET.

Constans paulò superius Semicirculus offert Vaticanos Hortos Fontibus ab eodem Pontifice ornatos, Inscriptio autem quæ infra est, hunc in modum legitur.

PAULUS V. PONT. MAX. HORTOS VATICANOS,
FONTIBUS AQUÆ SALUBERRIMÆ ADDITIS,
AMENIORES FECIT
ANNO CIO IDC XI. PONT. VII.

Postrema, & ultima Tabella refert Lucullum, Bibliothecam in usus publicos comparantem, ut docet sequens Inscriptio.

LUCIUS LUCULLUS NUMEROSAM, ORNATAMQUE
BIBLIOTHECAM COMPARAT, IN EAMQUE
ADITUM OMNIBUS PRÆBET.

Bina etiam subsequuntur depictæ effigies, & in utrâque autem adest propria Inscriptio nempe in

Prima

in

Secunda

DEMOSTHENES.

LEODAMAS.

Paulinæ Bibliothecæ succedit altera Alexandrina ab Alexandro VIII. nuncupata, statimque à fronte, Picturis aulâ vacante, Armariis tantum circumjectis, occurrit Inscriptio Foribus quâ in sepositos Principis Hortos est transitus, impendens numerum Codicum in Bibliothecam ab eodem Pontifice constructam invectorum continens.

ALEXANDER VIII. OTTHOBONUS VENETUS

PONT. MAX.

MILLE NONGENTOS CONSCRIPTOS CODICES, EX IIS,
QUOS CHRISTINA ALEXANDRA SVECORUM REGINA
UNDIQUE CONQUISIVERAT SELECTOS,
PAUCIS QUOQUE SUA DOMESTICA BIBLIOTHECA ADJECTIS,
VATICANÆ ATTRIBUIT,
ALEXANDRINÆ NUNCUPATIONE, PROPRIAQUE AULA
DISTINXIT
ANNO MDCXC. PONT. I.

S. GREGORII

EJUSQUE PARENTUM IMAGINES.

S C H O L I A

In ejusdem Sacramentorum Librum.

I N D E X

In ipsius vitam à Joanne Diacono conscriptam.

TABULÆ DENIQUE

Donariorum Beatissimis Apostolis Petro, & Paulo
ab eodem S. Gregorio dicatæ.

De Imagine B. Gregorii cap. LXXXIV.

A Na Absidicula Gregorius in Rota gypsea pictus ostenditur, staturâ justâ, & benè formatâ, facie de paternæ faciei longitudine, & maternâ rotunditate, ita medie temperatâ, ut cum rotunditate quadam decen-
B tissimè videatur esse deducta: Barbâ paterno more subfulvâ, & modicâ; ita calvaſter, ut in medio fronte gemellos cincinnos rarusculos habeat, & destrorsùm reflexos: Coronâ rotundâ, & spaciosâ, capillo sub-
C nigro, & decenter intorto, sub auriculæ medium pro-
D pendente: Fronte speciosâ, elatis, & longis, sed exilibus, superciliis: oculis pupillâ fulvis, non quidè magnis, sed patulis, b subocularibus plenis:
E Naso a radice vergentium superciliorum subtiliter directo, circâ medium latiore; deindè paululùm recurvo, & in extremo patulis naribus præminente: Ore rubeo, crassis, & subdividuis labiis, genis compositis, mento a
F confinio maxillarum decibiliter prominente: Còlore c aquilino, & livido, nondùm, sicut ei postea contigit, cardiaco: Vultu mitis, manibus pulchris, teretibus digitis, & habilibus ad scribendum. Prætereà planetâ super dalmaticam castaneâ, Evangelium in sinistra, modus crucis in dextra; d Pallio
D mediocri a dextro, videlicèt, humero sub pectore super stomachum circulatim deducto: deindè fursùm per sinistrum humerum post tergum deposito, cujus pars altera super eundem humerum veniens propriâ rectitudine, non
E per medium corporis, sed ex latere pendet: circâ verticem verò c Tabulæ similitudinem, quod viventis insigne est, præferens, non coronam. Ex quo manifestissimè declaratur, quia Gregorius, dum adhuc viveret, suam similitudinem depingi salubriter voluit: in qua posset a suis Monachis, non pro
F elationis gloriâ, sed pro cognitæ f districtiōis cautelâ frequentius intueri. Ubi hujusmodi distichon ipse dictavit:

*Christe potens Domine nostri largitor honoris,
Indultum officium solitâ pietate gubernas.*

IMAGINES AD VIVVM EXPRESSAE

EX AEDICULA SANCTI ANDREAE
PROPE BEATI GREGORII MAGNI ECCLESIAM
NEC NON EX VITA EIVSDEM BEATI GREGORII
A IOANNE DIACONO LIB. IV. CAP. LXXXIII. ET LXXXIV.
CONSCRIPTA

Fol. 368.

Hieronymus Rossi sculp. Romae

GORDIANVS. S. GREGORII. PATER

S. GREGORIUS MAGNVS

SILVIA. S. GREGORII. MATER.

De Imagine Gordiani cap. LXXXIII.

In venerabilis g Monasterii atrio jussu Gregorii juxtà Nymphæum duæ G
Iconæ veterrimæ artificialiter depictæ usque hætenùs videntur. In quarum
alterâ beatus Petrus Apostolus sedens conspicitur stantem Gordianum h re- H
gionarium, videlicet, patrem Gregorii, manu dexterâ per dexteram nihi-
lominus suscepisse: Cujus Gordiani habitus, castanei coloris Planeta est,
sub planeta Dalmatica, in pedibus i caligas habens, statura longa, facies de- I
ducta, virides oculi, barba modica, capilli condensi, vultus gravis.

De Imagine Silvia eodem cap.

In altera Icona Mater Gregorii sedens depicta est Silvia, candido vela-
mine a dextro humero taliter contrâ sinistram revoluta contecta, ut sub eo
manus tanquàm de planeta subducat, & circâ pectus sub gula inferior tuni-
ca k pseudolactini coloris appareat, quæ magno sinuamine super pedes de- K
fluat: duabus l Zonis ad similitudinem Dalmaticarum, sed latioribus, om- L
niñò distincta: Statura plena, facies rotunda quidè, & candida, sed senio
jam rugosa: quam ipsa quoquè senectus pulcherrimam fuisse significat: Ocu-
lis glaucis, & grandibus, superciliis modicis, labellis venustis, vultu hila-
ris, ferens in capite matronalem m mitram candentis brandei raritate nibla- M
tam, duobus dexteræ digitis signaculo crucis se munire velle prætendens:
in sinistra verò patens Psalterium retinens, in quo hoc scriptum est: *Vivit
anima mea, & laudabit te, & judicia tua adjuvabunt me*. A dextero verò
cubito usque ad sinistram circâ scapulas versus ascendens reflectitur, qui
ita se habet: *Gregorius Silviam Matri fecit.*

HÆc Joannes Diaconus lib. 4. cap. 83. &
84. de vita B. Gregorii Magni, qui
obit anno Dom. DCIV. vel DCV. teste Trithe-
mio; Joannes verò Diaconus claruit circâ
annum Dom. DCCCLXX. Quamvis autem di-
ctæ Imagines a Joanne descriptæ non eodem
in loco essent, eas tamen hoc disposui ordine,
juxtà quem in Ædicula Sancti Andreæ pictas
Romæ iaveni: hæc namque circâ trecentos fe-
rè annos ex iis, quas Joannes Diaconus suâ
tempestate in atrio Monasterii extitisse testa-
tur, desumptæ videntur, a Pictore tamen
non satis perito, sicut res minus aptæ, minus-
ve ad artem pictoriam pertinentes, id nobis
persuadent. Idcirco ego suasionem judicio-
rum hominum monitus, dictas Imagines juxtà
exactissimam Joannis Diaconi descriptionem
quasi penicillo repræsentatas, omni ex parte
ad vivum exprimendas diligenter curavi: qui-
bus etiam magnâ ex parte respondent illæ,
quæ rudi nunc arte pictæ in ipsâ cernuntur
Ædiculâ.

Quonam autem in Monasterio dictæ
Imagines pictæ fuerint, non satis constat, si
verba Joannis Diaconi cap. 83. accuratè per-
pendantur; Ego autem Romæ Monasterium
illud esse credo, quod in ejusdem Beati Gre-
gorii Ædibus ad Clivum Scauri propè Eccle-
siam SS. Joannis & Pauli in honorem Sancti
Andreæ, teste Jo: Diacono lib. 1. c. 6. & lib. 7.
Registri S. Gregorii ep. 13. constructum fuit:
cujus Ecclesia præsens in tempus nomine

S. Gregorii vocitatur. Idque ex eo, quod cap.
95. 96. & 97. ab eodem Jo: Diacono scribitur,
colligi potest. Huc accedit, quod Joannes
Diaconus dictas Imagines describere, &
quasi penicillo, earundem, ut ita dicam,
minutias tam exacte non potuisset repræsen-
tare, si eas Romæ, ubi vitam degebat, non
vidisset.

Non desunt, qui a Beato Gregorio Ma-
gno duo Monasteria ad Clivum Scauri con-
structa fuisse opinantur, moti ex iis, quæ lib. 1.
in ejusdem Sancti vitam cap. 32. & 38. libr. 2.
cap. 45. & lib. 4. cap. 97. Joannes Diaconus
scribit; præsertim verò lib. 2. cap. 45. in
quo ipse Diaconus scribit; ex libro, qui
Græcè *Λημὸν*, dicitur, Latinè autem Cam-
pus, sive Pratum, hæc se invenisse ait: *Is*
(nempè Gregorius) *effectus Papa, ædificavit*
Monasterium Virorum magnum, & dedit manda-
tum, ut nullus Monachorum proprium aliquid ha-
beret usque ad unum obolum. Hæc Jo: Dia-
conus. Cum autem a Beato Gregorio Monaste-
rium unum ad Clivum Scauri ante Pontifica-
tum, mortuo Patre Gordiano, ædificatum,
fuisse constet; alterum, & magnum quidè,
in Pontificatu constructum fuisse dicas oportet,
nisi illud ipsum, a Jo: Diacono lib. 1. cap. 6.
commemoratum, in ampliore deinde for-
mam redactum dicamus. Quamvis item a Jo-
anne Diacono libr. 1. cap. 6. Monasterium à
Beato Gregorio constructum sub nomine
Sancti Andreæ: & cap. 38. sub nomine vene-
rabilis

tabilis Levitæ Gregorii nuncupetur ; utrumque tamen esse potest , etiamsi unum tantum fuisset Monasterium : nam Sancti Andreæ dici valet , quatenus in honorem ejus ædificatum ; Gregorianum autem quatenus a Gregorio constructum . Hinc Pelagius II. ut legitur lib.4. cap.32. Joannis Diaconi, & Tom.1. Decretalium epist. ultimâ ad Beatum Gregorium, tunc Levitam, & Constantinopoli Apostolicarium scribens , Monasterium , ab eodem Gregorio ædificatum, Gregorianum nominat. Idem scribitur a Joanne Diacono lib.4. cap.88. & aliis in locis : idemque legitur libr.3. Dialogorum cap.36. & 4. Dialog. cap.21.26., & alibi.

Sed nodus difficilior redditur ab ipso Diacono , qui lib.4. cap.97. eodem in loco de Monasterio Gregoriano, necnon de Monasterio Sanctimonialium S. Andreæ mentionem facit, quasi unum fuerit virorum , alterum feminarum : quod etiam , ut Diaconus expressè ait , *Clivus Scauri* appellabatur : fieri enim potest , ut vetus Monasterium modò Gregorianum , modò S. Andreæ ob assignatam rationem nuncupatum , ætate Joannis Diaconi non Virorum sed Sanctimonialium foret . Sunt intereâ qui Ædiculam S. Andreæ vocatam , fuisse Oratorium Monasterii primitis ædificati : majorem verò Ecclesiam , Monasterio annexam, multo post tempore ab eodem Gregorio in suo, videlicet, Pontificatu constructam esse velint, opinantes illud fuisse Oratorium , de quo Joannes Diaconus lib.1. cap.12. mentionem facit. Hæc de Monasterio, & Ecclesia Sancti Andreæ ac B. Gregorii mihi dicenda videbantur : quid autem sentiendum sit , judicent alii , rationibus ad utramque partem diligenter pensatis.

Quatuor intereâ circâ descriptam, & incisam Beati Gregorii Magni effigiem explicatu digna videntur ; Cur , scilicet , Imago ipsa senilem ætatem non referat : Cur barbata sit ; Cur item absque columbæ specie appareat ; nam senior, abrasa , & columbæ specie propè ejus caput extantis , ab omnibus depingi solet ; Cur denique sine Mitra, aut sine Tiara, quam *Regnum* vocant, effictus cernatur.

Gregorius Magnus , ut nodos propósitos dissolvamus , dum Levita , ut ait Joannes Diaconus lib.1. c.41.43. & 44. in ejusdem B. Gregorii vitâ , sive S. R. E. Cardinali Diaconus adhuc foret , uno omnium consensu, invitatus tamen , Pontifex creatur , homo , ut conjectare licet , annorum 46. vel ad summum quinquagenarius : propterea quod anno ipsius B. Gregorii Pontificatus IV. Nutrix ejus vivebat, ut ex ejusdem B. Gregorii lib.3. Epistolarum ultimâ videre licet: sanctus namque Gregorius ad Rusticianam Patriciam scribens, ait, *Domnam verò illam Nutricem meam, quam per literas commendatis, omninò diligo, & gravari in nullo volo* . Hæc B. Gregorius circâ annum sui Pontificatus quartum . Adde etiam quòd Beatus Gregorius numquam de senectæ ætate , quæ morbus ipse vocitari solet , conquestus est , quippè qui præcipitatâ , aut ingravescente ætate non erat ; sed tantum po-

dagræ ac stomachi molestiis se laborasse multis in locis narravit : immo lib.7. Registri indict.2. epist.1. circâ annum suæ Ordinationis, se potius juniorem quàm senem ostendit , si verba ejus diligenter examinentur : Dictâ namque in Epistola , dum Januarium Episcopum Caralitanum , hominem senem , reprehendere studet , reprehensionem ab illa B. Pauli Apostoli sententia 1. Timothei cap.5. exorditur , dicens : *Seniorem ne increpaveris* : eamque in ejusdem Epistolæ initio interpretatur , ne ipse Apostolicæ sententiæ refragari videatur , seniorem se reprehendens . Is intereâ in libro Dialogorum 3. cap.11. suâ tempestate (hoc est infanti , vel ad summum puerili , ut conicio , ætate) Totilam Gothorum Regem VIII. ab Urbe miliario cum exercitu resedisse testatur . Totila verò , occupatâ omni ferè Italiæ parte , Romam per annum integrum obsessam expugnavit anno Dom.546. anno IX. Vigiliis Papæ, & Imperii Justiniani 19. vel , ut alii volunt , aliquot post annis Beatus autem Grægorius circâ annum Dom.541. Romanus Pontifex renunciatus , anno Domini DC.IV. vel DC.V. obiit . Hinc eundem Sanctum, ut conjectura mea fert , atque ex ejusdem lib. Dialogorum 3. cap.4. 5. & XI. colligitur , quinquagenariâ ad summum ætate , ad Pontificatum fuisse assumptum , affirmandum videtur : ille enim , sub initium Totilæ Regni , duobus, videlicet, annis plus minusve ante Urbis obsidionem natus judicatur , ut ex locis nuper citatis , ac diligenter perspectis videre licet . Ad hanc de Beati Gregorii Magni ætate sententiam Cæsar Baronius S. R. E. Cardinalis videtur accedere , sicut ex iis , quæ To.7. Annalium non minus accuratè , quam eruditè scribit , colligi potest.

Idem barbatus a nobis expressus est, non solum juxtâ picturam , quæ in Ædícula Sancti Andreæ , & in Oratorio Aulæ Leoninæ propè Scalam sanctam annexo extat, sed juxtâ etiam luculentissimum testimonium Joannis Diaconi, qui floruit circiter 265. annos post obitum Beati Gregorii, suâque tempestate dictas Imagines hominum prospectui fuisse , scriptum , reliquit.

Absque intereâ columbæ specie a Joanne Diacono Imago B. Gregorii describitur , quippè quæ jussu ejusdem depicta fuit, eo, scilicet, tempore , quo (ut sic dixerim) apparitio columbæ illa ad ipsius caput a Petro Diacono ejus familiarissimo nondum fuerat promulgata : hic enim non nisi post Beati Gregorii obitum dictam columbæ apparitionem super caput Gregorii scribentis se vidisse testatus est, ut Joannes Diaconus lib.4. cap.69. & 70. refert . Adde etiam quòd Spiritus sanctus in specie columbæ super Beati Gregorii caput , non nisi dum Sanctus Doctor in actu scribentis repræsentatur , teste Jo: Diacono, depingi solet : in quo, videlicet , actu ipsam columbam ad Beati Gregorii caput frequentissimè se vidisse Petrus Diaconus medio solemni juramento affirmavit , Divinoque miraculo approbavit , & confirmavit , ut scribit Jo:

Jo: Diaconus lib. 4. c. 69. de vita B. Gregorii Papæ.

Hoc loco B. Gregorium nudo capite effingendum curavi, quia non solum in *Ædícula S. Andreae* ita pictum, verum etiam a Joanne Diacono, Scriptore accuratissimo, ita descriptum inveni, etiam si jam inde a Silvestro Papa hujus nominis primo, Intulam, vel Mitram Episcopalem; necnon Tiariam, quam Cydarim, & Diadema, vel Coronam, & Regnum, vocant, fuisse constet. Hæ namque, Mitra, scilicet, per quam spiritualis auctoritas: ac Tiara, sive Corona, per quam temporalis potestas, significantur, teste Innocentio III. serm. 3. de consecratione Pontificis Max. Beato Silvestro datæ sunt, ut in prima parte Decreti dist. 96. cap. 14., & apud Theod. Balsam. in Nomocan. Photii tit. 8. cap. 1. videre licet. Hinc Platina in Beati Silvestri vitæ de hujus generis concessione, ac donatione luculentissimam facit mentionem. De Mitra verò, qua usus est Beatus Silvester, in Eugenii IV. vita idem Platina loquitur hunc in modum: *Eugenius Sancti Silvestri Mitram, Romam Avenione delatam, ipsemet e Vaticano ad Lateranum detulit.* Hæc Platina. Nunc autem medietas ejusdem, aut alterius Mitræ Beati Silvestri ad sanctum Martinum in Montibus inter reliquias custoditur. De sua ipsius Mitra ipsemet Gregorius Nazianzenus in Apologetico 3. sermonem habet: De Mitra verò S. Ambrosii Ennodius in suo Epigrammate, more Poetico sub Sertorum nomine, verba facit. Medietas verò Mitræ Beati Silvestri holoserica non villosa, viridis coloris est, in qua Beatæ Mariæ semper Virginis imago Filium in gremio gestantis, acu [rudi tamen arte] picta cernitur, puerulis alatis, ac stellulis circumsepta. Usus itaque Mitræ antiquissimum ante Beati Gregorii Magni Pontificatum fuisse ambigendum non est.

Quamvis autem Diadematis, vel Coronæ, sive Tiaræ, Pontificalis originem Sigebertus, ad annos Dom. DL. & Aymonius, sive Annonius Monachus in historia Francorum lib. 1. cap. 24. Clodoveo acceptam referant, dicentes Anastasium Imperatorem Clodoveo, Regi Francorum, Coronam auream cum gemmis domo misisse, eamque deinde a Clodoveo ipsi S. Petro vltro oblatam velint; legi tamen apud Anastasium Bibliothecarium, & Platinam, compluresque alios, qui annales Romanorum Pontificum scriptis mandarunt, multos ex antiquioribus Pontificibus ante Clodoveum fuisse coronatos, Papalique insignitos Coronâ sive Tiarâ, quam Regnum vulgò appellant. Illud autem scitu dignum videtur, quod Tiara tribus Coronis, Regiam, scilicet, Imperatoriam, & Sacerdotalem; plenariam, videlicet, & universalem, totius Orbis potestatem repræsentantibus decorata, nonnisi jam inde a Bonifacio VIII. ex nobilissima Cajetanâ Familia, usum recepit: antea enim Tiaram unâ tantum Coronâ idem implicite comprehendente eoque ornatam fuisse inveni, ut videre est in antiquissimis musæis, & in omnium Romanorum Pontifi-

cum Iconibus, quæ æneis typis incisæ cernuntur. Ante igitur B. Gregorii Magni Pontificatum, Mitræ ac Tiaræ usus extabat, originem, ut Ethnicorum Pileos ac Mitras posthabeam, a Testamento veteri trahens: nam in lib. Exodi 28. 29. & 39. Levit. 8. & 16. Ezech. 21. Zachariæ 3. & in aliis Scripturæ sacræ locis de Mitrâ sacerdotali, necnon de Cydari, ac Tiarâ Pontificali, expressam mentionem factam invenimus. Beatum tamen Gregorium hoc loco nudo capite ad vivum exprimendum curavi, non quod ejus tempore, & ante ipsius Pontificatum, Mitræ, ac Tiaræ usus non esset; sed ob rationes initio assignatas id faciendum visum fuit. Hæc de Imaginibus a Joanne Diacono descriptis: nunc reliquum est, ut nonnullas voces suboscursas ac res intellectu subdificiles in ipsarum Imaginem descriptionibus comprehensas explicemus.

A Beatus Gregorius Magnus, Pontifex creatus, in parva quadam Abside, quam fornicis curvaturam appellamus, intrâ rotam gypseam, arte, scilicet, plasticâ constructam pictus fuit.

B *Subocularia plena*, hoc est partem illam, quæ subest oculis, plenam, sive turgidulam, subdividuaque labia, aliquantillam, videlicet, (ut ita dicam) ab invicem separata, Beatus Gregorius habuisse à Joanne Diacono scribitur.

C Deinde *colorem aquilinum, & lividum*, sed in senectute colorem cardiacum eidem fuisse Joannes Diaconus ait. Colorem aquilinum, apud eos, qui de coloribus loquuntur, non inveni, nisi ille sit, qui ab Antonio Thyletio aquilus nuncupatur, dicente: *Aquilum veteres hunc fuscum a colore aquæ vocarunt, qui inter nigrum est, & album.* Id quod Plato etiam docet. Hæc Thyletio cap. 3. de coloribus. Cum autem in declaratione coloris aquili fiat mentio de fusco, qui inter nigrum est, & album, aquilinum, sive aquilum ab aquæ colore dictum, eundem ferè cum livido esse puto: fuscus enim color a livido, qui est color subniger, & plumbeus, parum, aut nihil ferè distare videtur, vel ad lividum proximè accedit, cum a Joanne Diacono aquilinus color cum livido conjugatur; ex quibus color fuscus componitur: qui, Thyletio teste, non est insuavis, atque in homine persæpe laudatur. Festus Pompejus de colore aquilo hunc ait in modum: *Aquilus color est fuscus, & subniger, a quo aquila dicta esse videtur, quamvis eam ab acutè videndo dictam velint.* Aquilus autem color ab aqua est nominatus: nam cum antiqui duos omnind naturales colores nossent, nigrum, scilicet, & album, interveniret autem is quoque, qui ita neutri similis est, ut tamen ab utroque proprietatem trahat, potissimum ab aqua, cujus incertus est color, eum denominaverunt. Hæc Festus, cui Junianus, Syponinus in commentariis, Hugutio, Papias, & alii assentiuntur. Si autem color aquilinus ab Aquila dicatur, fulvus color intelligi potest; Aquila enim fulvi coloris est. Hinc Ovidius lib. 5. Fastorum, Aquilam, *ovem fulvæ* appellat; & Claudia-

nus *fulvum* *Novis armigerum* nuncupat. Per colorem igitur aquilinum, & lividum vel colorem fuscum, vel *fulvum* intelligi posse opinor: at quia *fulvum* colorem multa jactant, & ut ait Thylesius cap. 11. *orichalcum* imprimis, deinde aurum, stellæ, arena, leo, & Aquilæ genus quoddam ab Aristotele maximè celebratum, *fulvum* homini minus convenire video. Quare per aquilinum colorem nonnisi fuscum intelligi debere puto: *fulvus* enim ex rufo, & viridi videtur esse mixtus; *Jaspidem* tamen, quam viridis tantum coloris esse constat, *fulvæ* vocant: atque item *oliva fulva* nuncupari solet. Hoc interea loco subticendum non videtur, quod in omnibus codicibus MS. Vaticanis legitur, *colore aquilini, & vivo*, non *livido*. Quæ fanè lectio melior videtur. Color enim vividus, hoc est multo vigore præditus, color aquilo, & fusco maximè congruit, fuscâ namque facie homines vivaciores, quam candidi, esse solent.

Colorem autem cardiacum a morbo cardiacum dictum puto: cardiacus enim morbus a *καρδία* voce Græcâ, idest *corde*, nuncupatus, est passio sive palpitatio cordis, seu oris ventriculi affectus: cor enim pro ventriculi ore fumebant interdum antiqui. Hujus autem generis morbus, Cornelio Celso teste lib. 3. cap. 19. *Nil aliud propriè est, quàm nimia corporis imbecillitas, quæ stomacho languente inmodico sudore digeritur*. Hoc stomachi fortan morbo se laborasse Gregorius Magnus non semel dixit; homilia, scilicet, 21. & 22. in Evangelia, atque aliis in locis: & ex hoc morbo colorem cardiacum, hoc est pallorem croceatum, seu gilvo pauxillulum tinctum, ab eo deinde contractum fuisse, credendum est: quia ex hac stomachi affectione, sive imbecillitate, additâ podagrâ, quæ ipsum Beatum Gregorium mirandum in modum infestabat, hujus generis colorem nasci posse, Medici volunt. Quæ ex re Beatum Gregorium Magnum in sui Pontificatus initio præscriptum in modum, hoc est, colore aquilino, & livido, sive vivo, pictum fuisse argumentor, & pro comperto habeo.

Quæ de Pallio a Joanne Diacono dicuntur, haud facilia intellectu videntur, nisi quid sit Pallium, quamnam formam habeat, & quonam modo corpori sit adaptandum, explicemus. Auctor libri ceremoniarum lib. 1. tit. 10. cap. 5. ex Maximo Episcopo, homilde veste sacerdotali, exque Eusebio Cæsariensi serm. de Epiphania, docet in lege gratiæ antiquum esse illud nostrum *Ephod*, idest, *Pallium* candidâ lanâ contextum, a Lino post Petrum II. Romano Pontifice institutum, & in singulare potestatis privilegium Summo Pontifici, Patriarchis, & Archiepiscopis datum, habens circulum humeros constringentem, duasque lineas ab utraque parte, ante, scilicet, ac retro pendentes; immò Rupertus Tuitiensis lib. 1. cap. 27. De Divinis officiis, ait, Maternum à Sancto Petro missum Treverensi Ecclesiæ, hereditatem Pallii suis successoribus reliquisse. Pallium in sinistra

duplex est, ad tolerandas præsentis vitæ molestias, quæ per sinistram significantur: Simplex verò in dextra est, ut deferens pallium, ad vitæ futuræ quietem obtinendam, quæ per dextram repræsentatur, toto affectu adspiciet. Pallium item quatuor purpureas cruces habere solebat, quæ sunt quatuor virtutes politice, quæ nisi Crucis Christi sanguine, purpurentur, frustra sibi virtutis nomen usurpant. Harum prima est *Justitia*, quæ in anteriori parte esse debet; Secunda est *Prudentia*, quæ debet esse in posteriori parte; Tertia est *Fortitudo*, quæ sinistræ convenit; Quarta est *Temperantia*, quæ dextræ congruit: nunc autem Cruces in Pallio affixæ non sine mysterio nigrae sunt. Pallio denique tres insuntur acus, sive aciculæ, in quarum prima significatur compassio proximi, in secunda officii administratio, in tertia Judicii districtio. Prima pungit animam per dolorem: Secunda pungit animam per laborem: Tertia pungit animam per terrorem. Trium acuum, sive acicularum Una figitur in anteriori parte, Altera in posteriore, Tertia in humero sinistro: in dextro enim acus non figitur, quia in æterna quiete, quæ per dextram repræsentari solet, nullus est afflictionis aculeus; Circulus Pallii, per quem humeri, dexter, scilicet, ac sinister constringuntur, significat pœnæ formidinem ab illicitis cohibentem, & amorem justitiæ a superfluis temperantem. Hæc ex Innocentio III. lib. primo Myst. Missæ cap. 63. & ex aliis. Adde etiam, quod extremitati duarum linearum ante ac retro pendentium duæ laminæ plumbeæ serico nigro coopertæ juxta earundem linearum latitudinem annexæ sunt. Hujus generis est Pallium, quo nunc Latina utitur Ecclesia: Verba verò Joannis Diaconi de Beati Gregorii Magni Pallio loquentis, huic formæ adaptari non queunt; sed solum formæ, qua Episcopi Græci utuntur. Hi enim pro Pallio fasciam quamdam seu zonam, latiore fanè, ac longiorem quàm Stolam, sed instar Stolæ collo imponunt; dextra tamen ejus pars multo est longior, & ad terram usque defluit, cujus pars major per sinistrum humerum post tergum reicitur, ita verò ut crux una a tergo maneat, altera ad dextram, tertia ad sinistram appareat, quarta verò ad eam Pallii partem, quæ ab humero sinistro pendet. Hujus generis Pallium tempore Beati Gregorii fuisse quis dicat oportet, si Joannis Diaconi verba rectè examinentur. Ego itaque tametsi in *Ædícula Sancti Andreæ* Pallium Beati Gregorii more Latino factum reperi, hoc est circularem zonam satis latam, & integram, humeros constringentem, duasque lineas habentem, sive fasciolas, ex eadem tamen latitudine, una, scilicet, a posteriori, altera verò ab anteriori deorsum vergentes; illud tamen more Græco a Jo: Diacono conscriptum incidendum hoc loco curavi. Hunc item in modum non solum in Imaginibus Summorum Pontificum typo æneo incisus a Lino Papa ad Miltiadem usque; sed in vetustis quoque Ecclesiarum musivis, præsertim

verò

verò ad S. Petrum, in eorumdem Summorum Pontificum Imaginibus, quas Formosus Papa circa annum Dom. 896. pingendas Roma curavit, in hanc eandem formam Pallium pictum fuisse inveni. Idem videre est ad S. Paulum, & multis aliis in locis, in quibus etiam Honorium Primum, qui obiit anno Dom. DCXXXV. Joannem IV. Theodorum, Primum, Domitianem Primum, compluresque alios antè Gregorium Magnum, & post ejus tempora, hæc Pallii formâ, qua nunc Græci utuntur, decoratos reperi. Hæc itaque Pallii forma tempore Beati Gregorii in usu habebatur, deinde multis post sæculis in desuetudinem deducta est, nova ad majorem commoditatem inventa, & in usum recepta. Id quod de Casula, quam etiam *Planetam*, vocant, factum esse constat: antiquitus enim, ut in Planeta Beati Gregorii, & in vetustis Ecclesiarum picturis videre est, Casula sive Planeta nullam, ut ita dicam, aperturam, pro brachiis emittendis habebat, sed tota integra circulatim, & undequaque ad pedes usque demissa totum corpus ita tegebat, & circumibat, ut brachia emitti non possent, nisi limbus vel fasciola extremitatem Casula ambiens super scapulas projiceretur errabunda: Hinc Casula, quasi *parva casa* (Rabano Auctore lib. 1. Instit. Cleric.) totum hominem tegens; & *Planeta*, quasi *erratica*, vocabatur, & ad hanc usque diem ita vocitatur: Ætate verò nostrâ, & superioribus aliquot sæculis, ut ait Lindanus lib. 4. cap. 56. ab utraque parte, dextra, scilicet, ac sinistra accisa, & aperta est, ante ac retro decurtata, & paulò infrâ crurum medium producta.

¶ Viventis indicium est Tabula illa, quam B. Gregorius ad occiput, idest ad posteriorem capitis partem habere cernitur: antiquitus enim cum quis vivens pingebatur, Tabula quadrata ejus capiti subiiciebatur, ut in vetustis aliquot Ecclesiarum musivis videre licet: Id quod fieri solebat, hoc sanè argumento, aut symbolo, quod homo, in hac mortali vita constitutus, per Tabulam quadratam quatuor virtutibus Cardinalibus [ut ait Durandus lib. 1. cap. 3. num. 20.] vigere intelligatur: vel quod status vitæ præsentis imperfectus esse demonstraretur, angulos, scilicet, multos, hoc est multa impedimenta, & obstacula secum deferens. Sancti verò æternam gloriam consecuti, ut eorum vita undequaque perfecta nullum penitus impedimentum habens indicaretur, Circulo, seu Coronâ, quam *Diadema* solent appellare, sive radiis solaribus insigniti, jam inde ab initio nascentis Ecclesiæ pingi, & sculpi consueverunt; nam per figuram sphericam, quæ omnium figurarum perfectissima est, perfectissima eorum vita quodam modo adumbratur. Non desunt autem qui velint, solarem coronam super capita Sanctorum, & Apostolorum præsertim, pingi, & sculpi solitam ex eo, quod, Abdia Babylonico teste lib. 5. historiæ Apostolicæ, lux tanta super Joannem Apostolum moribundum per unam ferè

horam apparuit, ut nullus eam fuisset aspectus. Utcumque vero sit, Coronam tamen Sanctis, in Cælo gloriam consecutis; aliis autem in hac mortali adhuc vitâ commorantibus, Tabulam quadratam a Pictoribus, & Sculptoribus effingi solitam, hoc saltè loco explicasse sat est.

¶ *Cognita districtionis cautela.* Districtio, vel descriptio, vox est ab Ecclesiasticis Scriptoribus frequenter usurpata: &, sicut ex Placido Grammatico, apud Fulvium Ursinum, virum eruditissimum, ac de bonis literis optimè meritum, asservato, in Glossis colligitur, severitatem significat. Placidus enim ait: *Est autem descriptus, adtentus, vel severus, ac non solutus, & lenis.* In hunc sensum ab Innocentio III. districtio Judicii lib. primo Myst. Missæ cap. 63. & a Gregorio, ultio, & emendatio districta nuncupatur; hoc autem loco districtionem pro arcta vita sumi debere puto. Hinc, ut ait Joannes Diaconus, imaginem suam Beatus Gregorius salubriter depingi voluit, ut Monachi per ipsam imaginem non pro inani gloria, sed in suam, ipsorum salutem, cognitam Beati Gregorii districtionem, idest arctam vitam in memoriam revocarent, dictamque vitam imitarentur, dum ipsius imaginem frequentius intuerentur. *Intueri* autem hoc loco a Joanne Diacono passivè sumitur.

¶ *Nymphæum* pro lavacro, & fonte, necnon pro balneo apud Plinium, Julium Capitol. Josephum, & alios sumi solet, a Nympha dictum: quia Ethnici luminis veritatis expertes, Nymphas aquarum Deas esse putarunt. Adde etiam, quod veteres Græci Nympham dicebant, quam nos mutatione, unius literæ, *Lympham*, idest, *Aquam*, vocamus. Nymphæum itaque hoc loco vel pro lavacro, vel pro fonte sumi posse puto: de quo fonte Jo: Diaconus lib. 4. cap. 97. loquitur.

¶ *Gordianus*, Beati Gregorii Pater, *Regionarius* a Joanne Diacono nuncupatur: quem quamvis virum Ecclesiasticum nullibi fuisse invenerim: vestes tamen si spectentur, & verba Joannis Diaconi accuratè perpendantur, eum Ecclesiasticum virum omnino fuisse, dicas oportet. Regionarii nomen, a Regionibus dictum, Notariis quibusdam, necnon Defensoribus, & Diaconis dari solebat. Notarii regionarii erant Protonotarii, ad quos gesta præsertim Martyrum scribere pertinebat. Defensores Regionarii, ad varias Provincias destinati, ut scribit Joannes Diaconus lib. 2. de Beati Gregorii Vita cap. 53. circa pia præsertim opera versabantur, ut, videlicet, legata, ad pias causas relicta, in eleemosynam pauperibus distribuerentur, sicut ex lib. 4. epist. 24. & 25. lib. 7. epist. 66. & lib. 11. epist. 21. B. Gregorii colligitur. Horum item officium erat de Episcoporum, excessibus cognitionem, ac notitiam suscipere, Regularesque perversè agentes corrigere. His etiam Defensoribus, ut Panvinius ex Pelagii epistolâ in cap. De Primicerio Defensorum, ait, *conveniebant causarum*

cognitiones, conventiones, actus, publica litigia, & quaecumque vel Ecclesiastica instituta, vel supplicantium necessitas postulabat.

Diaconi Regionarii, ut Subdiaconos Regionarios, quos in Registro B. Gregor. lib. 8. ep. 5. lib. 11. ep. 20. & 30. videre est, præmittam, septem juxta 7. Regiones Urbis erant, ut legitur in Ordine Rom. Vel singuli duabus ex 14. Regionibus præerant: deinde 14. juxta 14. Regiones fuerunt instituti, & ita vocabantur, quod singularum Urbis Regionum, teste Panvinio, Diaconiis vel Xenodochiis præessent. Hi namque viduarum inopiâ laborantium, & pupillorum ministri erant, in publicis pauperum domibus, oratoria, & sacella sibi habentibus annexa, in quibus a Diacono egenis necessaria subministrabantur. Ad hanc rem præstandam viri graves, ac religiosi a B. Gregorio electi fuerunt, privilegiis insigniti, ut legitur apud Joannem Diaconum lib. 2. cap. 51. in ejusdem vita. Ex Collegio itaque Defensorum, qui ex Ordine quoque Clericorum, Panvinio teste, sumebantur; vel ex Diaconorum Collegio, si hac in re conjectare liceat, Gordianum fuisse reor, Ecclesiasticis indumentis, hoc est Dalmaticâ, & Planetâ diligenter consideratis: Diaconus enim non solum Dalmaticam, quæ ei propriè convenit, gestare solet; sed ut, scribit Alcuinus lib. De Divin. Offic. cap. De significationibus Vestimentorum, Casulam item, quam Amalarius Fortunatus lib. 2. de Ecclesiasticis officiis cap. 19. generaliter ad omnes Clericos pertinere ait: ad finem autem Præfationis in ipsum de officiis opus ostendit, quando Diaconus Casulâ sit induendus, quando verò exuendus.

I Huc accedit, quod a Joanne Diacono Gordianus Caligas in pedibus gestare dicitur: Per Caligas autem nonnisi sandalia intelligenda sunt: non enim verò adsimile est, ut per caligas, tibiæ tegumentum intelligi queat, quia hujus generis tegumentum in pictura nec fieri, nec videri potest ob vestem ad pedes usque demissam. Caligæ itaque pro sandaliis a Joanne Diacono sumuntur. Huic sanè rei favet vulgata Bibliorum editio, quæ pro sandaliis caligas vertit, ut videre est locum illum Actuum 12. in quo Beatus Petrus sandalia sibi subligare ab Angelo jussus est hisce verbis: *Præcingere, & calcea te caligas tuas.* Pro quo Græca editio habet *περιζωσαι, & ὑπόδησαι τὰ σανδάλια σου*; hoc est, *Præcingere, & subliga sandalia tua.* Latini tamen recentiores pro sandaliis non caligas, sed soleas vertunt: quia caligæ pro tibiæ etiam operimentis sumi solent. Beatus autem Hieronymus explicans 20. Isaïæ caput, calceamenta, sandalia, & caligas pro eodem videtur accipere per hæc verba: *Depositis (inquit) calceamentis, quæ a Septuaginta, sandalia, idest caligæ vocantur; &c.* Caligæ item pro calceis a Beato Gregorio Magno lib. 1. cap. 4. & lib. 3. cap. 20. Dialogorum sumuntur: immò secundo loco citato de caligarum corrigiis, quæ calceis, non

tibialibus conveniunt, mentionem facit. Adde etiam quod illud Actuum; *Calcea te, caligas tuas*, nonnisi ad pedes, & ad calceos referri potest, quia calceare nil aliud, quam calceos induere, significat. Hinc apud Svetonium in Vespasiano equi vel muli calceari dicuntur, cum pedes eorum adversus saxorum injuriam ferramentis, seu soleis ferreis muniuntur. Per Caligas igitur, quas etiam Isidorus lib. 10. Etymologiarum cap. 34. inter calceamentorum genera videtur numerare, & a caligis caligarium dictum putat, sandalia intelliguntur: Nam Isidorus caligarium non a callo pedum, sed a voce Græca, *calo*, idest ligno, quod Græci τὸ κάλον dicunt, nuncupatum opinatur; unde calopodium, calceamentum ligneum, vel foccus. Per caligas itaque rectius sandalia, quam tibiæ operimenta intelligenda sunt. Quod autem Diaconi sandaliis interdum uti consueverint, Albinus, sive Alcuinus in lib. De Divinis Officiis cap. De significationibus Vestimentorum, & Amalarius Fortunatus lib. 2. de Ecclesiasticis officiis cap. 25. & alii aperte fatentur; immò etiam a Presbyteris, & Subdiaconis sandalia gestata olim fuissearrant, sed sine ligamine, ad differentiam Episcoporum, & Diaconorum, qui in sandaliis ligamen habebant. Quamvis autem sandaliorum gestatio tempore Beati Gregorii Magni Diaconis vetita fuisse videatur lib. 7. Registri epist. 28. & can. Pervenit, dist. 93. idem tamen Gregorius eadem in Epistolâ sandaliorum usum Diaconis Ecclesiæ Messanensis a Prædecessoribus suis concessum olim fuisse testatur: *Sandalia verò inibi compagi appellantur: ab aliis verò compagia vocitari solent.* Hodie verò nonnisi Summus Pontifex, Episcopi, & Presbyteri Cardinales sandaliis uti solent, quæ veterum sandaliis dissimilia sunt: ea enim subter pedem, integram soleam habebant, supra verò corium fenestratum, seu perforatum, hoc sanè symbolo quod pedes Episcoporum, & Diaconorum, seu Prædicatorum (quorum officium etiam Diaconis erat demandatum) subter deberent esse muniti, ne terrenis affectibus polluerentur; sursum verò aperti, quatenus Prædicatores ad cælestia cognoscenda, necnon ad mysteria revelanda, & prædicanda tales, & ipsi forent. Hujus generis caligas, aut sandalia Gordiani fuisse conjectare licet: sin secus, nihil erat, quod Jo: Diaconus de communibus calceamentis ita expresse, & insigniter mentionem fecisset.

Hoc loco facere non possum, quin admirer, cur Joannes Diaconus, qui dictas Imagines adeò exactè descripsit, ut multas earundem minutias expresserit; sandalia Gordiani commemorarit, de sandaliis autem B. Gregorii nullam penitus fecerit mentionem. Quonam autem modo hunc nodum dissolvere queam, ignoro, nisi id memoriæ lapsu factum esse dicam. Hinc calcei B. Gregorii, num in superiori parte fenestrati, aut perforati, necnon cruce insigniti effingendi essent [ut hac nostrâ ætate fieri solet] anceps pro-

profectò fui; propterea quòd calceos ipsos in Ædicula S. Andrea neutro modo pictos inveni. Quamvis autem Josephus Stephanus Valentinus, Episcopus olim Vestanus, nunc verò Episcopus Oriolen. vir sanè doctissimus, in libro De Osculatione pedum Romani Pontificis cap. 18. adversus Papirii Massonis caliditatem, usum gestandi sandalia Pontificia, cruce insignita, vetustissimum fuisse per picturas conjectet; ego tamen, qui potius oculatus quàm auritus testis hac in re esse cupiebam, veteres Ecclesiarum Romæ Absides opere musivo decoratas, diligenter perlustravi. Qua in re perquirendâ, calceos Summorum Pontificum in superiori parte nec omninò fenestratos, aut perforatos, nec undequaque pedem obtegentes reperi; nam tantummodò in pedis acumine, atque in calcaneo tegumentum cum ligamine, a sole ☉, & a calce ad collum, & ad pedis acumen, ad superiorem, videlicet, pedis partem deducto, inesse conspicitur, parvulâ cruce supra digitos pedum, tibialibus, & corio coopertos, impressâ, sive pictâ.

Tametsi Innocentius III. lib. Mysteriorum Missæ cap. 34. & 48. Alcuinus cap. De Vestimentorum significationibus, Amalarius Fortunatus lib. 2. cap. 25. Rabanus lib. 1. c. 22. Ivo Carnotensis serm. de significatione indumentorum, Guillelmus Durandus lib. 3. cap. 8. Stephanus Durantus lib. 2. cap. 9. & alii, qui de sandaliis loquuti sunt, de cruce super calceis Pontificiis apponi solitâ non meminerunt; hanc tamen consuetudinem antiquam esse, nonnumquàm verò incuriâ Pictorum, & Lapididarum, vel eorum, qui Statuas, & Picturas efficiendas curabant, prætermisam inveni. Nam, ut ab antiquioribus Summorum Pontificum Imaginibus, quas invenire potui, exordiar; vidi Romæ vetustissimam Ecclesiæ Sanctæ Agnetis Absidem, opere vermiculato circâ annum Domini dcxxiv. exornatam, in qua Honorius, hujus nominis Primus, qui Sacram Beatæ Agnetis Ædem viâ Nomentanâ construendam, & Absidem musivo decorandam curavit, ut Anastasius Bibliothecarius testatur, & carmina in Abside indicant; sandaliis albâ cruce satis conspicuâ insignitis calceatus, & Ecclesiam manu gestans extare cernitur. Hic enim, dum viveret, in Abside ipsa pictus fuit; sicut ea, quæ diximus, id nobis facile persuadent. Quamvis autem Honorius Primus Crucis signum super sandaliis gestarit, Honorius tamen III. & IV., ex nobilissimâ Sabellorum Familia, Crucem in sandaliis non habent: Ille enim ad Sanctam Bibianam circâ annum Dom. mcccxl. ad januam Ecclesiæ pictus; hic verò in Araceli circâ annum Domini mcccxxxvii. ex marmore effictus, Romæ conspiciuntur.

In Oratorio, seu potius Ecclesiâ S. Venantii, nunc Sanctæ Mariæ ad Fontem nuncupatâ, propè Baptisterium, sive Fontem Lateranensem, extat Absis opere tessellato exornata, in cujus fornice, præter aliquot Imagines sacras, pictus cernitur Joannes IV.

Ang. Rocca Oper. Tom. II.

Dalmata, qui, ut Anastasius Bibliothecarius, & Panvinus testantur, eam struxit Ecclesiam circâ annum Domini dcxxxix. dictamque Absidem picturis musivis ornavit. Inter alias Imagines opere musivo pictas, duo Pontifices Romani, necnon Martyres duo, sandaliis parvulâ nigri coloris Cruce insignitis calceati conspiciuntur: quorum Pontificum, alter, ad dextram, videlicet, postremo loco pictus, est Joannes IV. Ecclesiam manu gestans, quippè qui eam construendam curavit. Quam item rem Versus aliquot, qui inibi leguntur, nos apertè monent. Pontifex, ad sinistram postremo loco pictus, librumque manu tenens, ut Panvinio placet, est Theodorus, Joannis successor: qui, ut idem ait Panvinus, Ecclesiam fortasse, vel, ut ego arbitror, Absidem a Joanne inchoatam perfecit; hinc in ea pictus cernitur. Cur autem hoc loco Venantius, & Domnio, & extrâ Absidem, Maurus, Martyres Crucem super sandaliis gestare cernantur, ignoro, nisi id arbitrio Pictoris, vel ad Crucem Martyrii repræsentandam, factum esse dicam: nam Summi tantum Pontifices hunc ritum super sandaliis gestandi Crucem observare, solent: hi enim de se humiliter, ac demissè sentientes, *Cum omnes Populos communi voto*, ut Josephus Stephanus, Episcopus Oriolen. in libro de Osculatione pedum Romani Pontificis non minùs doctè, ut omnia, quàm accuratè, ac piè cap. 18. scribit, *ad suos pedes adorandos propensos agnoscerent, Crucem Christi osculationem potius, quàm sibiipsis, tantum honorem deferri maluerunt, ut omnes Christianos benigne ad oscula pedum exciperent. Itaque, ut expressam Christi Imaginem referrent, & Salvatoris passionem in hominum memoriam redigerent, Crucem sandaliis affixerunt, ut Christiani homines eos honores, quos debitos, & necessarios Pontifici deferrebant, Cruce perspectâ, alacrius exhiberent.* Hæc Josephus Stephanus. Cur itaque Martyres, vel alii Sancti, non Pontifices Romani, calceis Cruce insignitis decorentur, non satis perspicio, nisi id ad ea, quæ dixi, referam; vel ob Episcopalem fortasse dignitatem, qua Martyres ipsi, Venantius, videlicet, Domnio, & Maurus fuerant insigniti, factum id esse dicam; ut præferret Pallium, quo dicti Episcopi, & Martyres, Græcorum Episcoporum more, ornati cernuntur: apud namque Latinos jure communi nonnisi Summis Pontificibus, Patriarchis, & Archiepiscopis, ex indulto autem Apostolico Episcopis nonnullis, Pallio uti licet. Sicut itaque Pallium, quod Pontifici Romano in primis convenit, non Episcopo, eis datum est; ita & Crucem, quæ propter pedum osculationem in solius Romani Pontificis sandaliis apponi solet, dictis Martyribus datam esse opinor, ritus inventi ratione sive causâ non perspectâ.

Ad S. Martinum in Montibus inter Reliquias B. Martini I. Papæ, & Martyris, anno Dom. dcxlvii. calceus in superiori parte fenestratus, & in acumine tantum obtectus juxtâ formam, nuper a nobis de-

scriptam, asservatur. Acuminis autem pedis tegumentum coriaceum, cæruleo colore tinctum, & quibusdam operibus ex serico & auro contextis ornatum extat, in quo instar fere hujusce literæ Græcæ, X, quædam Crucis imago, ut ita dicam, transversaliter acupicta cernitur, quæ ornatum facit, & quamdam Crucis similitudinem refert, ut infra explicatè ostendetur. Inter easdem reliquias extat etiam calceus B. Silvestri primi, holosericus, viridi colore imbutus, non villosus, sed jam ob vetustatem satis decoloratus, quamdam tamen viridis coloris, & holoserici speciem referens, operibus item ex serico, & auro contextis insignitus. Is autem calceus quædam calcanei parte ob nimiam vetustatem carens, non est juxta formam antiquiorem in usu olim habitam, hoc est juxta illud calceamenti genus, quo solæ obteguntur plantæ, ceteris pedum partibus nudis relictis, ansulis tantum quibusdam in superiori parte coeuntibus, quas *ligulas* vocant, revinctum; nec item instar calcei est, quem nuper explicavimus, sed est calceamenti genus, coriaceam habens soleam, necnon tegumentum, totam superiorem pedis partem obtegens, instar calcei, quo nunc omnes indifferenter uti solent. Quæ ex re in hanc sententiam devenio, ut calceum hunc ab eo, quo in rebus Ecclesiasticis, & in functionibus quibusdam, ad Pontificiam præsertim majestatem exprimendam idoneis, Beatus Silvester uti solebat, differre credam. Quamvis autem hujus generis calceamentum nostro de Cruce argumento haud omnino faveat, ipsum tamen tamquam venerandæ vetustatis monumentum, & memoratu dignum, quamdam item Crucis formam latenter per aliquot linearum involucria repræsentans, ut infra explicabimus, silentio præterire mihi visum non fuit:

Ad Sanctam Martinam, in Foro Boario ad radicem Capitolii, vetustissima extat Absis tempore Domnionis circa annum Domini DC. LXXIX. opere musivo insignita, in qua duo Romani Pontifices, unus ad dextram, alter ad sinistram B. Mariæ semper Virginis Filium in sinu gestantis, Pallio, juxta morem antiquum formato, decorati cernuntur. Hunc vel Honorium primum, vel Gregorium Magnum (qui ante Domnionem fuerunt) esse conicio; quem sandaliis parvulæ nigri coloris Cruce calceatum vidi, & prope eum ad sinistram partem literas hæc legi
ORIUS, F P, ceteræ, nomen Summi Pontificis proprium complentes, collapsæ desiderantur: alius verò Pontifex, ante Domnionem, dictam nominis proprii terminationem habere haudquæquam potest. Illum interea Pontificem, qui extat ad B. Mariæ Semper Virginis dextram, Ecclesiam manu gestans, quippè qui Ædem sacram construendam, vel saltè reparandam curavit, Domnionem esse dicas oportet: Panvinius enim in adnotatione ad vitam Domnionis, à Platina descriptam, ait hunc in modum: *In antiquo musivo, quod est Romæ in Ecclesia Sanctæ Martinæ, hic Pontifex Domnio, non Donus, sive Dominus, ap-*

pellatur. Quibus verbis Panvinius Domnionis nomen se inibi legisse aperte narrat. Verum quia hujus Pontificis nomen nunc eo in loco non legitur, literas omnino periisse, mihi persuadeo, sicut in alterius Pontificis nomine aliqua ex parte factum esse vidi. Quare sicut antiquior Pontifex sandaliis cruce insignitis calceatus cernitur, ita, & alterum recentiore fuisse, credendum est: nam calcei opere olim musivo facti, nunc collapsi sunt: quorum loco, calcei rudi arte picti, sine Cruce conspiciuntur.

Ad Basilicam Beati Petri, SS. Apostolorum Principis, Romæ à tergo Oratorii, sive Sacelli, vel Altaris Sanctissimi Sudarii Salvatoris Nostri supra Portam Sanctam, ad interiorem Basilicæ partem, extat Oratorium, opere musivo insigni, ex cultoque decoratum, & in honorem Immaculatæ Semper Virginis, ac Dei Genitricis à Joanne VII. circa annum Domini DCC. VI. constructum, ut Anastasius Bibliothecarius, Platina, & Panvinius testantur, & Inscriptio ipsa docet hisce verbis:

† JOHANNES INDIGNUS EPISCOPUS FECIT.

Huc accedit quòd Joannes ad capitis tergum quadratam habet Tabulam, quæ, ut superius dictum est, indicium eâ tempestate viventis esse solet, dum fieret pictura illa. Joannes verò propè Imaginem Beatæ Mariæ Semper Virginis Sandaliis insignitis parvulæ nigri coloris cruce, quæ ex quatuor lapidulis musivis constat, cernitur calceatus.

In Basilica item S. Petri extat simulacrum Urbani VI., e marmore circa annum Domini M. CCC. LXXXIX. effectum. Ad S. Joannem in Laterano extat Martini V. Statua, Sepulchralis ænea circa annum Domini M. CCCCXXXI. In atrio Monasterii S. Salvatoris in Lauro Statua Eugenii IV. marmorea, circa annum Dom. M. CCCC. XLVII. In Basilica etiam Sancti Petri extant quæ infra leguntur Statuæ Sepulchrales, hoc est Nicolai V. circa annum Domini M. CCCC. LV. Calixti III. in atrio prope Sacellum Sixtium, M. CCCC. LVIII. Pii II. M. CCCC. LXIV. Pauli II. M. CCCC. LXXI. Sixti IV. M. CCCC. LXXXIV. Innocentii VIII. M. CCCC. XCII. Pii III. M. D. III. In Ecclesia Sanctæ Mariæ supra Minervam, extat Leonis X. Simulacrum Sepulchrale, & in Capitolio Statua item marmorea circa annum Dom. M. D. XXI. Horum omnium Romanorum Pontificum, & aliorum his recentiorum, hoc est Pauli III. Pauli IV. Pii V. Gregorii XIII., & Sixti V. Statuas vidi calceatas Sandaliis cruce insignitis. Vidi etiam, alios Romanos Pontifices opere tessellato effectos, Honorio I. antiquiores, sed propter magnam picturarum vetustatem calceos collapso reperi. Contrà verò vidi ad Sanctum Laurentium in Lucina pictam Sixti III. imaginem, & quidè per vetustam; necnon Paschalem I. ad Sanctam Praxedem, & ad Sanctam Cæciliam circa annum Dom. DCCC. VII. & Gregorium IV. ad Sanctum Marcum circa annum Dom. DCCC. XXX. opere musivo pictos,

des, sed Sandalia sine cruce gestantes. Id quod non sine incuria vel Pictorum, vel eorum, qui picturas faciendas curabant, factum videtur, ut cernere est in Abside Ecclesiæ Sanctæ Mariæ transiberim circa annum Domini M. C. XLIII. opere tessellato decoratâ, in qua præter aliâs Imagines, Romani Pontifices, Beatus, scilicet, Petrus Apostolus, Carlixus, Julius, Cornelius, & Innocentius II. qui opus musium faciundum curavit, picti conspiciuntur: sed Cornelius solus, qui passus est anno Domini CC. LIII. calceos cruce insignitos gestare cernitur. Idipsum confirmatur per Bonifacii IX. Statuam marmoream in Basilica Sancti Pauli asservatum, & circa annum Domini M. CCCC. XL. effectam, quæ calceos sine cruce habere conspicitur; alios tamen Pontifices ante Innocentium II., & Bonifacium IX. sandalia non sine cruce gestare vidimus. Nam si antiquiores Pontifices calceos cruce insignitos gestasse constat, eundem etiam ritum à recentioribus observatum fuisse, fatearis necesse est.

Quamvis autem ante Honorium I. qui Pontifex renunciatus fuit circa annum Domini DC. XXII., & anno Dom. DC. XXXV. obiit, hunc ritum ob Absides Ecclesiarum opere musivo decoratas, & nimîâ vetustate vel omniâ, vel majori ex parte collapsas, in usu habitum invenire non potuerim; ipsum tamen antiquiorem esse conicio, etiamsi Scriptores tam antiqui, quàm recentes, de sandaliis loquentes, nullam penitus, ut dixi, mentionem de cruce fecerint, quippe qui de sandaliis Episcoporum, Sacerdotum, & Diaconorum absolute sumptis, deque eorumdem tantum formâ, & significato, ac ministerio verba fecerunt, prætermisso ritu, ad osculationem pedum Romani Pontificis inuento. Quod autem Beatus Gregorius Magnus hujus generis sandalia, hoc est calceos cruce insignitos gestarit, id nobis faciliè persuadet, quod inter Pontificatum Beati Gregorii Magni, & Honorii Primi, quem calceis cruce ornatis usum fuisse vidimus, nonnisi viginti annorum spatium, plus minusve, intercessit. Hinc verò ad simile est, ut idem hujus generis sandalia gestandi ritus ab Honorio I. qui obiit anno Domini DC. XXXV. usurpatus, apud Gregorium Magnum, & alios Pontifices, ejus Prædecessores, in frequenti usu haberetur: Honorius namque Primus, Natione Campanus, ob brevem temporis intercapedinem, quæ inter eorumdem Pontificatus interjecta erat, non solum ipsum Gregorium, qui anno Domini DC. IV. vel secundum Trithemium DC. V. ex hac vita decessit, verum etiam Pelagium, Gregorii prædecessorem, videre potuit; immò quod eos viderit, credi potest, ac debet.

Illud præterea ad vetustissimam super sandaliis Summorum Pontificum crucis signû gestandi consuetudinem comprobendam, scitu satis dignum videtur, quod Panvinus dum vitas Summorum Pontificum, nondum in lucem editas, conscriberet, eorumdemque Imagines ad vivum exprimendas curaret, in Absi-

Ang. Rocca Oper. Tom. II.

de quadam vetustissimo musivo decoratâ vel Beati Silvestri, vel alterius ex antiquioribus Romani Pontificis Imaginem à calce ad caput integram, sandaliis parvulâ insignitis cruce pictam invenit, eamque tamquam perpetuâ memoriâ dignam inter insigniores Summorum Pontificum Imagines ad vivum expressas penès se habebat, ceteris, quas Pictorum arbitrato pietas diiudicabat, prætermisiss, sicut Silvius Antonianus, Sanctissimi D. N. Clementis VIII. cubiculi Præfectus, apprimè eruditus, necnon spectatæ integritatis, probatæque fidei vir, splendide testatur, dictamque Imaginem à Panvinio sibi ostensam præscriptum in modû calceatam sese vidisse omnino, nullâq. hæsitacione affirmat.

Hæc de Cruce super sandaliis Romani Pontificis antiquitus gestari solitâ. Qua in re tamquam ab alijs nondum explicata, mihi immorari visum fuit.

κ Tunica Silvæ inferior *pseudolactini coloris* esse à Jo: Diacono dicitur. Color pseudolactinus est color exalbidus, quasi falsam, quandam albedinem, sive ut opinor *leucophæu*, id est, colorem quandam ex albo, & nigello mixtum, vel, ut sic dixerim, cinericium referens. Nam Græce *ψευδης*, Latine sonat *falsum*, eoque vtimur in compositione, ut *Pseudodolus*, id est *falsus servus*; *Pseudographus*, id est *falsarius*; *Pseudopropheta*, id est *falsus propheta*, & alia id genus permulta. Color itaque Pseudolactinus à *falso* dictus *lacte*, per quod Joannes Diaconus albedinem quandam intelligi voluit, significat *falsum album*, id est, exalbidum, seu cinericium, albedinem quodammodo imitantem.

ι Tunicam Silvæ inferiorem, quam *Pseudolactini coloris* fuisse scribit Joannes Diaconus, duabus Zonis distinctam ait. Zona etsi proprie pro cingulo sumi solet, hoc tamen loco per Zonas à Diacono commemoratas, non nisi fasciolas quasdam vestium muliebrium, extremitatem circumquaque ambientes, & ad ornatum elaboratas, accipi posse autumo; una enim Zona infra alteram quodam intervallo, & ornatum, & distinctionem vestis quandam reddit, ita verò, ut duæ tunicæ instar duarum Dalmaticarum esse videantur: nam Dalmatica in extremitate pro ornatu habet limbum quandam, quo falciosa sive Zona ipsa, de qua est sermo apud Joannem Diaconum, est paulò latior, ut ipsemet affirmat. Huc spectare videtur illud, quod Isidorus lib. 19. cap. 22. etymolog. de nominibus vestium scribens, de Segmentis ait: *Segmenta Zonis quibusdam, & quasi præcisimentis ornata: nam particulas cujusque materiae abscissa præsegrinas vocant.* Hæc Isidorus.

μ Silvia Mitram matronalem candentis brandei raritate nublata in capite gestasse (teste Joanne Diacono) legitur. Mitram utebantur Matronæ, ut innuit Varro lib. 4. de lingua Latina. Isidorus lib. 19. cap. 31. ait: *Mitra est pileum Phrygium, caput protegens, quale est ornamentum devotarum: sed pileum virorum est, mitra autem seminarum.* Quod autem Mitra sit tegmen quoddam ad ornatum capitis mu-

muliebrem, ex Isajæ cap. 3. constat: quin-
Mitra Viris probrosa erat, ut ex Luciano,
Virg. 4., & 9. Æneid., & aliis, colligi pos-
test.

Mitra igitur Matronalis, ut alias Mitræ
formas, & significationes posthabeam, erat
quoddam capitis ornamentum muliebre, sed
varias, & Matronarum, & Adolescentula-
rum, aut Virginum Mitras apud varias Natio-
nes fuisse opinor. Apud Phryges Mytra,
fimebatur pro muliebri ad ornatum capitis
Adolescentularum coronâ, ex qua pendebant,
fasciolaræ, quæ *phylla* dicebantur, quod folio-
rum vel florum instar dependerent. Hinc Vir-
gil. lib. 9. Æneidos ait;

Et tunica manicæ, & habent redimicula Mitræ.

De Mitra Virginali sermonem habet Optatus
Episcopus Milevitanus lib. 6. adversus Parme-
nianum.

Judith Hebræa in Scriptura Sacra [lib.
de historia ejusdem cap. 9.] Mitram pro or-
natu capitis gestasse legitur: quam, scilicet,
Mitram Lyranus *Cucufam* appellat muliebrem,
hoc est, ut ego interpretor, *Calanticam*, capi-
tis, videlicet, ornatum muliebrem; Nostra-
tes autem *Cuffiam* appellant. Muliebre autem
capitis ornamentum (ut dixi) varium fuit.
Turcæ hodie, & aliæ Nationes Orientales pi-
leis turbinatis ex linteo velamine, vel ex tela
serica contextis utuntur: eundemque ferè in
modum Turcarum feminæ, ut in Chronicis
Turcicis 3. par. cap. 3., & 4. legitur, pileis
turbinatis, & acuminatis caput ornare solent.
Hujus generis ferè ornamento, pileo, scili-
cèt, turbinato, quod *Mitra* appellabatur, Ma-
tronæ olim Romanæ utebantur, ut innuit
Varro libro quarto de lingua Latina. Quæ
sanè res comprobatur ex Statuis antiquarum
Matronarum marmoreis, quæ multis in lo-
cis, & præsertim Romæ ad hanc usque diem,
conspiciuntur. Hujus generis Mitram can-
denti brandei raritate niblatam, hoc est, ex
candente brandeo contextam, Silvia gestasse,
legitur apud Joannem Diaconum. *Brandeum*,
ut colligitur non solum ex Joanne Diacono
in hoc loco, & lib. 2. cap. 24. sed etiam ex
ipsomet Gregorio Magno lib. 3. epist. 30. erat
sudariolum album, seu velum lineum, vel fe-
ricum, ex quo Mitram Silvix ad ornatum
capitis contextam fuisse, dicendum est. Quid
autem vox illa, *niblatam*, propriè sibi velit,
invenire non potui: eamque barbaram esse
credo, usurpatam hoc loco pro *distinctam*,
vel *nubilatam*, idest nubis instar factam, seu

potius ex raritate sive subtilitate candentis;
seu candidi linteoli contextam. Vel, *nibla-
ta*, est vox ob librariorum oscitationem cor-
rupta pro *nimbata*, à nimbo dicta: nimbus
enim non solum est pluvia repentina, & præ-
ceps, sed etiam fasciola transversa ex auro
assuta in linteo, quod est in fronte fœmina-
rum, teste Isidoro lib. 19. etymologiarum,
cap. 31. de capitis fœminarum ornamentis.
Hac voce, *nimbata*, usus est Plautus in Pœ-
nulo, dicens;

*Quo magis eam aspicio, tanto magis nimba-
ta est, & nugæ mera.* Lumen item, quod
circa Angelorum capita piugitur, ut idem,
Isidorus ait, nimbus vocatur, licet nimbus sit
densitas nubis: Dici ergo potest Mitra can-
denti brandei raritate nimbata, vel quia Mi-
tra nimbo erat ornata, vel ex candido, & ra-
ro, vel subtili velamine fasciata, sive instar
candidæ nubis turbinata. Hæc ad sensum per
conjecturam; quid enim vox illa, *niblatam*,
quæ in omnibus Ms. Vaticanis ita legitur,
propriè significet, me omnino ignorare fa-
teor, multis ac varijs Dictionariis penes me
extantibus, necnon recentioribus, & antiquis
Auctoribus diligenter conquisitis, & accura-
tè perlustratis. Ut ut res sese habeat, Mitram
illam ad ornatum capitis à Matronis olim ge-
stari solitam, ex sudariolo quodam, aut velo
tenuissimo contextam, sive fasciatam, vel tur-
binatam fuisse mihi persuadeo, & pro comper-
to habeo, sicut in antiquis simulacris fœmi-
narum marmoreis, quæ Romæ, & alibi passim
cernuntur, videre licet. Huic adsimile vide-
tur esse illud, quod reperitur in Stola quadam
Sacerdotali perantiqua, acu insignita, vel va-
riata, & quasi penicillo picta, quæ Romæ in
Sacratio Pontificio ad hanc usque diem asser-
vata custoditur. In hac enim Stola vetustissi-
ma, & pulcherrima quidè, inter alias Imagi-
nes Sacras, quæ inibi conspiciuntur, extat
Beatæ Mariæ semper Virginis, & Dei Matris
Imago, hujus generis Mitram ad ornatum ca-
pitis gestans. Circa verò ejus Imaginem hæc
notæ Græcæ *MP. ΘΥ*, hoc est *Mήτηρ Θεού*,
idest Mater Dei, acu insignitæ leguntur. Quæ
sanè res magnam nobis de Mitra illa, ad orna-
tum capitis muliebrem olim inventa, fidem
facit.

Hæc de Sancti Gregorii, Gordiani, ac
B. Silvix Imaginibus: nunc reliquum est, ut,
Mitram parte Sancti Silvestri, & antiquis Sum-
morum Pontificum Sandaliis perspectis, ad
Scholia in Beati Gregorii Librum Sacramen-
torum tandem aliquando accedamus.

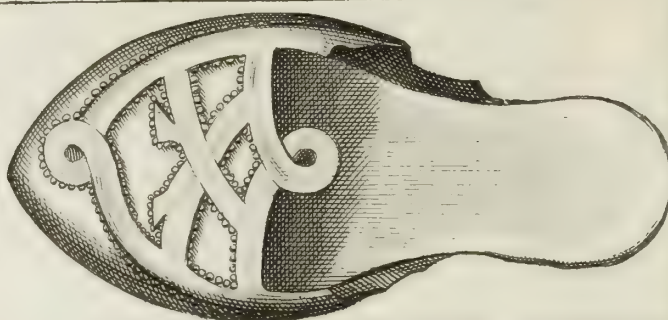
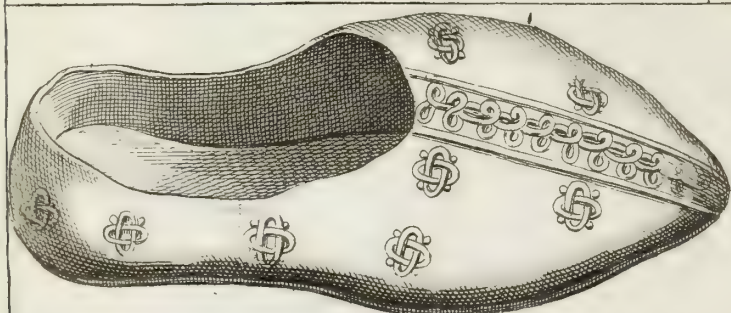
PARS MITRAE

S. SILVESTRI PAPÆ

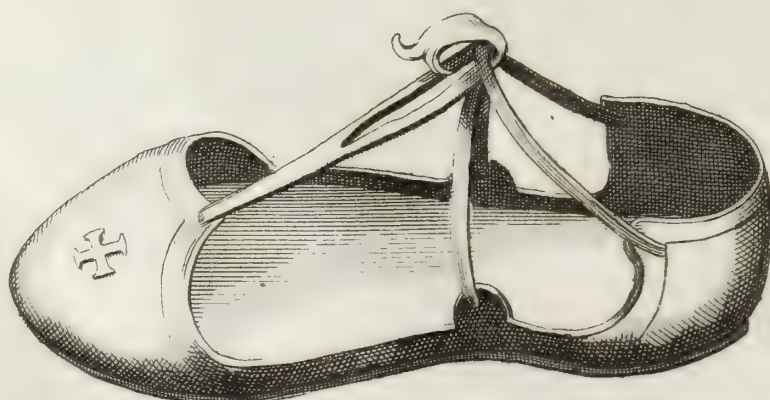

CALCEVS S. SILVESTRI PAPÆ I.

CALCEVS S. MARTINI PAPÆ ET MAR

CALCEVS HONORII PAPÆ I.

DE MITRA SANCTI SILVESTRI

P A P Æ :

MITRÆ Sancti Silvestri Papæ partem, sive anteriorem medietatem ære incisam ad venerandam Mitræ Pontificiæ antiquitatem, occasione sese oblata, indicandam, hoc loco apponere visum est, etiam si

Beati Gregorii Imaginem nudo capite incidendam curarim ob causas initio enarratas. Hanc verò Mitræ partem inter sacras reliquias ad Sanctum Martinum in Montibus asservatam, ad amissim unicum literis, & Imaginibus repræsentare studui, etsi acu fatis imperitè pictam, prout illa ætas ferebat, in quam sculpendi, quam pingendi artes, jamdiu mendis, & ineptiis scatentes, defloruerant. Quamvis Mitræ medietas, quæ ad Sanctum Martinum in Montibus asservatur, & quantum ad latitudinem, & altitudinem major sit, ipsam tamen in eam quantitatem incidendam curavi, ut in eadem paginæ facie Mitra cum calceis in eam item parvitatem contractis comprehenderetur. Mitra verò coloris viridis holoserica, non villosa, phrygiana est, ut suo loco explicavi, dum de Mitra Summorum Pontificum sermonem habui.

De Sancti Silvestri Primi, Sancti Martini Primi, & Honorii Primi Summorum Pontificum Sandaliis, sive Calceis.

Calceus, quem Sanctus Silvester gestabat, viridis etiam coloris, holosericus, non villosus, quibusdam operibus ex serico, & auro contextis ornatus, ad Sanctum Martinum in Montibus inter easdem reliquias asservatur. Hujus generis calceum (quem Græci *σανδάλιον* vocant) quamvis ab eo, quo in functionibus Ecclesiasticis ad Pontificiam majestatem referendam Beatus Silvester uti solet, differe credam; eum tamen sine Cruce omnino esse inficias ire non audeo, dum nodos super sandalium confectos

diligenter specto, ac perpendo: nodi namque ipsi per aliquot linearum implexionem, sive involucria, ornatum præstant, pluresque Cruces efficiunt, & comprehendunt.

Calceus item, quem Sanctus Martinus gestabat, eodem in loco nuper commemorato asservatur: in cujus acumine tegumentum, extat corjaceum, cæruleo colore imbutum, & quibusdam etiam operibus ex serico, & auro contextis ornatum. Hic Calceus instar sandalii Honorii Primi fuisse cernitur, tegumento calcanei, & ligulis astrictoriis ob vetustatem carens: in cujus calcei acumine, ornatus ille formam Græci characteris hujusce χ . vel literæ Servianæ χ , χ , quodam modo referens, quamdam Crucis Imaginem, transversalem tamen, repræsentare videtur. Hinc non desunt qui per hasce literas, Crucem satis bellè repræsentari posse, scribant. Hæc duo sandalia, quamvis explicatam Crucem non habeant, ea tamen ob rationes alibi enarratas, ære incidenda, & hoc loco apponenda curavi.

Calceus Honorii postremo loco repræsentatus, ad Absidem Ecclesiæ Sanctæ Agnetis viâ Nomentanâ ab eodem Honorio opere musivo exornatam, pictus extare cernitur, ut fusiùs ostendi, dum de caligis sive calceis Gordiani, Summorumque Pontificum sandaliis, Cruce insignitis, verba feci. Ad Absidem namque ipsam, circa annum Domini DC. XXIV. constructam, Honorius Primus, hujus generis sandaliis albâ Cruce satis conspicuâ decoratis calceatus cernitur. Hinc calceum ipsum, & ad vetustum super sandaliis Crucem gestandi ritum indicandum, & ad antiquam sandaliorum formam ob oculos positam, faciliùs explicandam, hoc loco repræsentandum censui: antiquiora enim sandalia etsi solem tantum, & ligulas habebant astrictorias, ut loco superius citato fatis dictum, esse reor; omnes tamen ferè Pontifices, qui in musivis antiquis picti repræsentantur, juxta calcei Honorii Primi formam sandalia gestare conspiciuntur. De solea verò S. Petri Beatus Bonaventura mentionem facit: eamque ad suum usque tempus Romæ asservatam fuisse testatur Tom. 7. pag. 4. in illo de Sanctorum Apostolorum sandaliis Opusculo, in quo multis Scripturæ Sacræ locis, Sanctorumque Patrum testimoniis in medium allatis, & explicatis, doctissimè, ut omnia, explanat, & eruditissimè docet, quomodo, & quando Salvator Noster Christus, Apostoli, ac Discipuli ejus inceserint discalceati.

Franciscus Peres Collado Hispalensis.

R. P. F. ANGELO ROCCHÆ CAMERTI

Sacrarii Pontificii Præfecto S.

VEMADMODUM muneris ostensi editionem Populus flagitare olim solebat; sic promissum opus, & ab Auctore ipso propositum, quasi à munerario eruditi solent exposcere. Et meritò quidè. Quod enim, olim in munerum editione libelli præstare solebant, id in editione alicujus libri crebræ ipsius Auctoris promissiones præstant: nam frequentes de hac re habiti sermones, & sæpe sæpius data fides, videntur excitare desiderium eorum, qui hisce interfuerunt promissis.

Sapienti pauca. Scholia in Sacramentarium Beati Gregorii à te conscripta, coram sæpe conquestus sum, cur in angulo lateant, & lucem jam non aspexerint. Sed frustrà de hac re verba facio, cum videaris ea nonum velle reservare in annum, & tineis, & blattis depascenda tradere. Quid in hæc cogitem? Hac tuâ cunctatione refers mihi illum Callipedem, de quo M. Cicero agebat: *Biennium præterit, cum ille Callipedes assiduo cursu cubitum nullum processerit.* Quid Callipedi similis? Biennium jam præterit, tertius jam agitur annus, & promissa Scholia haud scio cui bono negentur. Inter eruditos viros eidem culpæ affinis judicatur, qui æs alienum contractum non dissolvit, & qui datam fidem frangit, & promissa in hoc genere non implet. Cave itaque, ne literati diem tibi dicant, & te in hominum eruditorum judicium ducant; & si velis dicere te promissi violati non esse reum, verbis extremis Præfationis Tomi V. operum Beati Gregorii quasi chirographo convincaris. Quando igitur Scholia sunt jam à te limata, ne diem ex die ducas, & nos inanibus promissis amplius deludas; sed si bonum nomen vis existimari, solutionis tarditatem auctario al. quo compensa; & qui Scholia tantum pollicitus fueras typis mandare, illa, quæ meditatus fueras ad Beati Gregorii, ejusque Parentum Imagines, necnon ad ejusdem Sancti vitam accuratè intelligendam, quasi cumulum adde; ut, si qua per tuam istam cunctationem in te mali nominis macula infedit, & per hosce annos inveteravit, hoc auctario deleri possit. Vale eruditissime vir, & in dies majora, & tuis exantlatis laboribus, & tuo ingenio digna, in lucem ede. Romæ Kalendis Maii M.D.XCVII.

SCHOLIA

IN LIBRUM SACRAMENTORUM

B. GREGORII

MAGNI

LECTORIBUS
F. ANGELUS ROCCA CAMERS

APOSTOLICI PALATII SACRISTA.

RAVISSIMÆ, ac diuturnæ ægritudines, quas olim
(Lectores humanissimi) perpeffus fui, effecerunt, ut
Scholia hæc, jam diù promiffa, & à me pridem con-
fcripta, ad hanc ufque diem fuerint protracta, & di-
lata: Opera enim Beati Gregorii Magni in Vaticana
Typographia fuperioribus annis impreffa, & fub fel-
cibus Aufpiciis, piâque Clementis VIII. munificen-
tiâ ad finem tandè aliquando perducta (quibus poft
multos, Incrèdibilesque labores extremam mihi ma-
num imponere contigit) me in lectulo ob adverfam valetudinem femivivo
jacente, diuulgata funt, hominum, videlicèt, profpectui expofita. Præte-
reà Ego, & jure quidè, animo, & corpore ita confternatus evafi, ut mul-
torum menfium intervallo nonnifi animi, & corporis virium reparationem
cogitare quiverim. Alia deindè munia, quæ me à Typographia ipfa, cui
in Sanctorum Patrum monumentis emendandis, & imprimendis novem jam
ferè annos operam dedi, omninò amoverunt; mihique ad Scholia impri-
menda, etfi maximopere propenfo, procrastinare facilè fuafèrunt. Poftre-
mò autem tantæ hac in re præftanda cunctationis me fuppuiffè fateor,
cùm tertius jam annus me ante opprefferit, quàm promiffis refpondere po-
tuerim: frequens tamen fuafio Literatorum hominum, qui hujus generis
pollicitationem in Quinti Tomi Operum Beati Gregorii fronte jam impres-
fam, tamquàm vanam, majorem in modum non femel damnarunt, pudorem
tandè meum aliquando vicit, fugavitque. Quid in hoc Sacramentorum
Libro emendando, & Scholiis illuftrando præftiterim, judicent alii:
Quantum verò fufceperim laboris, non fum nescius. Hunc etenim manu-
fcriptum Librum, Librariorum incuriâ, five incitiâ, ita nævis deturpatum,
ita

ita cicatricibus confossum, immò ita mutilum, & depravatum, atque ita discerptum reperi, ut facies ipsa in ipsa planè facie non agnosceretur, sicut ii, qui mecum in Typographia Vaticana degebant, locupletes hujusce rei possunt esse testes. Ut autem nativam ei faciem, utcùmque potui, restituerem, multa errata, à Librariis apertè commissa, sublata sunt: nonnulla verò Codicum item manuscriptorum collatione à mēdis vindicata sunt; alia denique conjecturis, & Scholiis indigentia, tūm ob rerum, ac vocum obscuritatem, tūm etiam ob vetustum scribendi modum eā in ætate usurpatum, immutata relicta sunt, & suis in locis declarata, ut Codicis manuscripti antiquitas indicaretur. Hinc confusis ordinem, obscuris lumen, dubiis certam notitiam reddere studui: & quamvis, in literis præsertim, me nihil esse sciam; tamen, ut aliquid hac in re forem, non parum adlaboravi. Hæc, ut meæ cunctationis rationem in medium afferrem, meamque in Librum Sacramentorum industriam explicarem, mihi dicenda videbantur. Rem ego nec parvam, nec tardè quidē fuero assecutus, si cunctando rem ipsam satis congruenter restituisse videbor: Sat enim citò, si sat benè. Vos autem meam retardationem, & moram, etsi nimium longam, & odiosam, justis tamen de causis admissam, æqui bonique facite: meamque operam publicæ commoditati, & utilitati præstitam, qualiscumque sit, accipere ne gravemini. Valete, Romæ, in Sacratio Pontificio Kalendis Augusti M. D. XCVII.

DE LIBRI NOMINE,

ET AUCTORE.

ANTEQUAM SCHOLIA IN B. GREGORII MAGNI Sacramentorum Librum aggrediamur, duo potissimum scitu digna videntur, atque illud in primis, cur, scilicet, hujus generis Codex preces, & orationes complectens, *Liber Sacramentorum*, vel potius *Sacramentarium*, sive *Sacramentarius liber* nuncupetur. Olim namque [ut Pamelius testatur] sacramenta vocitabantur non solum Missæ Sacrificium, verum etiam Missarum orationes, quæ Eucharistiæ Sacramentum in primis circumspiciunt, quæque Collectæ item dicuntur ob rationes suo loco assignandas. Hinc Codex, quem præ manibus habemus, Liber Sacramentorum, vel potius, & rectius fortasse, salvo meliori judicio, Sacramentarius inscribi solet, ut videre est apud veteres, & probatissimos Catholicæ Ecclesiæ Scriptores: è quorum numero sunt Albinus Flaccus Alcuinus *de Ecclesiasticis officiis*, cap. de *Quadragesima in Sabbato ante Palmas*, & *feria sexta in Parasceve*: Amalarius Fortunatus *lib. 1. in secunda Præfatione*, non semel; & *cap. 1. 9. 12. 23.*, & *lib. 3. cap. 40.*, & *lib. 4. cap. 23. 30. 42.*, Micrologus *cap. 13. 24. 25. 31. 42. 49. 55.*; Hi omnes dictis in locis non libri Sacramentorum, sed Sacramentarii voce semper usi sunt. E recentioribus autem Scriptores, itemque

probatissimis, Jo: Franciscum de Panvinis *in Canonizatione S. Bonaventuræ ante art. 1. par. 1. Tom. 7.*, Jo: Stephanum Durantum, *lib. 2. de ritibus Ecclesiasticis cap. 17. num. 8.*, Cælaem, Baronium S. R. E. Cardinalem *in Martyrologio die 18. Januarii*, & Jacobum Pamelium, *in Præfatione ad Micrologum*, Sacramentarii nomine usos fuisse inveni: Nam, tametsi Pamelius *in secundo Tomo liturgicar. in Prologom. de Beati Gregorii Sacramentorum codice*, rectius Sacramentorum librum, quam Sacramentarium inscribi affirmat; in loco tamen citato dictum librum Sacramentarium absolute nuncupavit. Quamvis itaque solus Walafridus Strabo huic scribendi modo suis in scriptis adversari videatur; & exemplaria M. S. quæ à Librariis arbitrio plerunque pendent, Walafrido favere videantur; tamen ad ambiguitatem saltem vitandam, Sacramentarium, quam Librum Sacramentorum rectius inscribi debere, videtur. Si enim hujus generis opus, à B. Gregorio conscriptum, Liber Sacramentorum inscribatur, septem Sacramenta Ecclesiæ in eo comprehendi facile quis illicò suspicabitur: Si autem Sacramentarium, vel Sacramentarius nuncupetur, non Sacramenta, sed Sacramentalia, quæ circa Eucharistiæ Sacramentum versantur, in eo contineri quisque poterit non ab re judicare. Utcùmque autem sit; Opus, de quo loquimur, Liber Sacramentorum inscriptum non inconsultò relictum est, ob codices MS. Vaticanos, qui Sacramentorum libri nomine prænotantur, & præsertim ille, ceteris insignior, quem impressimus.

Reliquum est, ut secundo loco à nobis propositum explicemus: Nam hujus generis codicem opus Gelasii Papæ nomine prius

reditum invenio ; Deinde à Gregorio Magno reformatum . Et nonnullis rebus ab aliis postremo auctum , ut Walafridus Strabo in lib. de rebus Ecclesiasticis cap. 22. testatur in hanc verborum formam : *Gelasius Papa tam a se , quam ab aliis compositas preces dicitur ordinasse , & Galliarum Ecclesiæ suis orationibus utebantur , quæ & adhuc a multis habentur . Et quia tam incertis Auctoribus multa videbantur inserta , & sensus integritatem non habentia , curavit B. Gregorius rationabilia quæque coadunare , & seclis iis , quæ vel nimia , vel inconcinna videbantur , composuit Librum , qui dicitur Sacramentorum , sicut ex titulo ejus manifestissimè declaratur . In quo si aliqua inveniuntur ad hunc sensum claudicantia , non ab illo inserta , sed ab aliis minus diligentibus postea credenda sunt superaddita .* Hæc Walafridus ; cujus verba ad verbum hoc loco recitavimus , ne ipsa amplius tanquam Scholiis hisce pro quibusdam locis dilucidandis , frequenter deservientia , repetamus . De hac item re luculentissimum extat testimonium Joannis Diaconi in vita ipsius Gregorii Magni lib. 2. cap. 17. in quo ait hunc in modum : *Sed & Gelasianum Codicem , de Missarum solemnibus multa subtrahens , pauca convertens , nonnulla adiciens , pro exponendis Evangelicis lectionibus , in unius libri volumine coarctavit .* Hæc de libri Sacramentorum nomine , & Auctore pro solutione dubitationum , quæ alicui sese offerre possent .

SCHOLIA.

Pag. 49. B. Item dicitur , *GLORIA IN EXCELSIS DEO*, si Episcopus fuerit , &c. Alii Codices habent , *affuerit*. Sed prior lectio videtur magis congruere verbis subsequenti- bus , quæ sunt : *A Presbyteris autem minime dicitur , nisi solo in Pascha* . Nunc autem alius viget usus .

Ibidem legitur : *Deinde sequitur Apostolus* . Alii Codices MS. habent : *Deinde legitur Epistola* . Hæc autem lectio est prioris declarativa ipsam emendans .

Pag. 49. E. In prima Canonis parte , quæ incipit hisce verbis : *Te igitur* . Aliquot consignationes Crucis , quæ nunc fiunt in ipso Canone , inter illa verba : *Hæc dona , Hæc munera , Hæc sancta sacrificia illibata* ; Et inter illa alia : *Benedictam , Adscriptam , Ratam , &c.* Atque aliis in locis , non extant , negligentia fortasse Librariorum prætermisæ . Hæ namque Crucis consignationes omnes antiquæ sunt , & mysteriorum plenæ , quæ dictis in locis , & alibi desiderantur : quia non solum ante consecrationem ad sanctificandum oblata ; sed etiam post consecrationem ad Christi Salvatoris Passionem , ac mortem repræsentandam toties in Canone repetuntur , ut apertè docent S. Augustinus lib. de Spiritu sancto , Micrologus de Eccles. observ. cap. 15. Amalar. Fortun. lib. 3. de Eccl. off. cap. 24. Ivo Carnoten. serm. De Convenientia veter. & nov. Sacrificii S. Thom. 3. par. qu. 83. art. 5. S. Bo-

navent. in exposit. Missæ. Gabriel Biel in Can. Missæ . Gulielmus Durandus lib. 4. De Divin. offic. in exposit. Can. Stephanus Durandus De ritibus Eccles. & alii permulti . Hæ tamen consignationes suis in locis repositæ non sunt , ut textus , prout jacet , fideliter ostendatur , apertissimis mendis , & innumeris quidem , tum ad punctuationem , & ad orthographiam , tum etiam ad voces ipsas pertinentibus , exceptis , quæ sine ulla hæsitazione corrigi debebant .

Pag. 50. A. Legitur in Codicibus MS. Vaticanis *Tathæi* , pro *Thaddæi* . Hanc enim vocem Tathæus per Aphæresim figuram originem à fonte Hebraico trahere suspicari possumus , hoc est ab eo nomine , quod est Mattathias : idest Donatus à Domino , vel Donum Domini , hæc namque vox , quæ componitur ex Mattath , quod est donum , vel donans ; & la , Deus , vel Dominus , quasi *Donum Dei* , vel *Domini* interpretatur . Eandem significationem habet Matthias per figuram syncopen , syllabam mediā detractā , necnon Matthæus , idest Donatus . Græci enim (τα) in (α) diphtongum convertunt , dum aliquid ab aliis linguis transferunt in suam : Eam autem Græcorum diphtongum Latini per [æ] pronunciare solent . Quare hi nonnihil à Græcis in formandis vocibus mutuantes ; ex α , & ι , formant diphtongum (æ) dicentes , Matthæus . Hinc Tathæus per Aphæresim quasi Mattathæus , vel Mattathias , *Mat* , syllabam detractā , formatur . Cum vox igitur , *Tathæus* tam bel- lè ad Hebraicam vocem accedat ; hanc dictionem , non illam , retinendam esse duxi . Adde etiam , quod Pamelius in Sacramentorum item libro , quem sub Gregorii Magni nomine impressit , hanc vocem , *Tathæi* , hoc loco invenit , & reliquit : sed in margine , *Taddæi* , apposuit cum asterisco . Thaddæus autem , *Laudans* , sive *Confitens* Latine dicitur .

Pag. 50. B. *Qui pridie quam pateretur* . Hoc in loco desiderantur duæ particulæ , quæ in Missali nunc extant ; sed eæ non inconsultò relictæ videntur . Legitur enim *Elevatis* , sine conjunctione , & ita etiam *Dedit* , absque particula enclitica ista , *que* .

Pag. 50. D. *Super Diptycha* , Mendose legebatur , *Dyptitia* . *Diptychum* enim sive διαπτυχον , *Diptychon* Græcè , duplicatum Latine dicitur , a δις , *bis* : & πτυχ , vel πτυχή , plica . *Diptycum* autem pro duabus tabulis , quarum una vivorum , altera verò mortuorum nomina continebat , quæ in Missa publice recitabantur hoc sumitur loco . Vivorum enim nomina in illa Canonis parte , quæ incipit : *Memento Domine* : post illa verba . *Famulorum , famularumque tuarum &c.* Defunctorum autem post illa verba : *Qui nos præcesserunt cum signo fidei , & dormiunt in somno pacis* , recitabantur . De more hoc in Ecclesia sancta perantiquo , hoc est de commemoratione tam vivorum , quam defunctorum in Missæ sacrificio ; quorum nomina in Tabulis conscripta erant , mentionem faciunt Gelasius Papa scribens ad Anastasium Augustum , ut videre licet in 2. Tomo Concil. longè post medium Epistolæ ; Inno-

centius primus *Epist. ad Decentium Eugubinum* *Episcopum*; idque legitur de consecratione *dist. 1. c. 73.* S. Cyprianus *ep. 10. Tom. 1.* ubi offerri nomen, & *ep. 66.* nominari in Sacerdotum prece pro Tabularum recitatione dixit; S. P. Augustinus ad Clerum Hipponen. *epist. 137.*, & habetur *2. q. 1. cap. 12.* Nomen Et *11. q. 3. cap. 50.* Quid obest. Gregorius item in *Registr. lib. 3. epist. 37.*, & alii permulti. Non desunt etiam, qui de Diptychis expressè scribant. Dionysius enim Areopagita *lib. De Ecclesiast. Hierarchia cap. 3.* expressam facit mentionem de sacrarum Tabularum mysticâ recitatione: Nam quamvis in Latino textu legatur; *Mystica Sanctorum recitatio*, nullâ penitus de sacris Tabulis mentione factâ; Græca tamen litera habet ἱερὰ πτυχῶν, hoc est, *Sacrarum Tabularum*; id quod ab Interprete fuit prætermisum, vel ob carentiam hujus vocis, πτυχῶν, in ejus exemplari; aut quia de Sanctorum tantum recitatione in Missæ sacrificio fieri solita Dionysium loqui putavit, ut Pamelius opinatur. Innoc. item ad Arcadium Imp. necnon Eudoxia Imperatrix ad eundem Innoc. mentionem de Diptychis expressam faciunt. Has autem literas videre est apud Georgium Alexandriæ Archiepisc. in vita Chrysostomi, ut refert Steph. Durant, Vigilius quoque Papa *Diptycorum* meminit in damnatione Theodori Episcopi Cæsareæ Cappadociæ, ut legitur in *2. Tomo Concil.* inter Decreta ejusdem Papæ. Fit etiam mentio de iisdem Diptychis apud Theodorum in *historia Eccl.*; quam vocant *Tripartitam*, *lib. 10. cap. 25.* in quo de Chrysostomo legitur: *Is ergo Pontifex Joannis Magni vocabulum Ecclesiasticis διατάξεις primus inseruit*, Alicuius insuper de celebr. *Missæ* longè post medium, *Diptycorum* meminit hisce verbis: *Post ergo illa verba, quibus dicitur, in somno pacis, usus fuit antiquorum, sicut etiam usque hodie Romana agit Ecclesia, ut statim recitarentur ex Diptychis, id est Tabulis, nomina defunctorum.* Idem ferè legitur apud Florum Magistr. in *exposit. Missæ*, Fit etiam mentio de sacris Diptychis in Liturgia Sancti Marci, necnon in Synodica Procli Archiepiscopi Constantinopolitani ad Donnum Episcopum Antiochenum *epist. ante med.* quæ extat in *2. Tomo Concil. Ait. 14. Concilii Chalcedonensis*, In quinta item Synodo generali Constantinopol. *2. Tom. 2. Concil. Confess.* vel *Coll. 1.* in literis Justiniani Imp. ad Synodum scriptis de Theodoro, qui Mopsuestiæ Episcopus dictus fuit, legitur hunc in modum; *Deletum est nomen ejus a sacris Diptychis Ecclesiæ, cuius fuit Episcopus.* Et infra: *Hortamur autem etiam illud disceptare, quod vane profertur ab eis, qui dicunt non oportere post mortem hæreticos anathematizari, Et sequi in hoc doctrinam Sanctorum Patrum, qui non solum viventes hæreticos condemnauerunt, sed, & post mortem, utpote in sua impietate mortuos anathematizaverunt, sicut eos, qui iniuste condemnati sunt, revocaverunt post mortem, & in sacris Diptychis scripserunt.* Quod factum est in Joanne [scilicet Chrysostomo] & in Flavianio religioſe memorie Episcopis Constantinopolitanis. Hæc ferè omnia in Decreto

Gratiani *24. q. 2. cap. 6.* quod incipit: *Sanè profertur à quibusdam, qui dicunt oportere, &c.* Quæ quidem sententia ab Justiniani literis desumpta, eundem sensum habet cum eo, qui in iisdem literis extat; sed insulsa videtur, & mutila, verbis quibusdam à Compilatore, demptis; quibusdam verò mutatis: Nam dictio illa *Sanè*, loco illius Adverbij, *Vanè*, posita, negatione ablata; non significat *Benè*, & sapienter, ut Glossa hunc locum interpretatur; sed solum affirmantis est vox; nisi dicatur, *Sanè benè profertur, &c.* vel, *Vanè satis profertur à quibusdam, qui dicunt non oportere, &c.* negatione in suum locum reposita, Sed de his hætenus, ut ad *Diptycha*, undè occasione suadente, digressi sumus, revertamur, Hic sane de *Diptychis* locus in Decreto Gratiani depravatus olim extabat, sed Romæ superioribus annis ex dicto Concilio fuit emendatus: nam prius pro *Diptychis, Disticis*, legebatur. Hinc glossa dictionem illam, *Disticis* corruptam explicans, ait *Disticas* esse tabulas, à dico, dicis, nuncupatas: atque hunc in modum textui mendoso mendosè Glossa respondebat: Hujusce nanque versus Auctor, voce falsà pro vera utens, mediamque syllabam producens, dixit;

Clericè disticam lateri ne dempseris unquam,

Versum hunc depravatum, quem Glossa Martiali adscribit, in Martiali reperire non potui, atque hunc in modum restituendum censeo:

Clericè Dyptichium lateri ne dempseris unquam

Versus enim à Glossa citatus textui nunc emendato non respondet; sed hoc modo restitutus, rectam etymologiam, genuinum sensum, & syllabarum quantitatem conservat: nam vox, *Diptycha*, vel *Diptychium*, cum *pty*, syllabâ correptâ, ut initio hujusce scholii explicatum est, aliam habet etymologiam, à complicatione duarum, scilicet, Tabularum dictam. *Diptycha* enim, ut omnes interpretantur, erant Tabulæ ex quavis materia confectæ, sive chartæ, vel columnæ, in quibus imagines Patrum in suo catalogo ponebantur. Et quia *Diptychum* Græcè, duplicatum Latine interpretatur, ut dictum est; Duplices illæ Tabulæ Ecclesiasticæ, quarum una vivorum, altera defunctorum erat, hanc fortasse vocem sortitæ sibi sunt, translato vocabulo ab duplicibus ostreorum testis, quas B. Ambrosius *lib. 5. Hexameron cap. 8. Tom. 1. Diptychum*, satis bellè appellat: quia duplices illæ Tabulæ instar forsitan testarum ostreorum erant ita complicatæ, ut una super alteram contracta, clauderentur, Hac itaque, ut reor, translatione literæ à quovis Principe emissæ, & signis obsignatæ, à duplicatis Tabellis, Brissonio teste, Diplomata dicta creduntur, quales sunt etiam Literæ patentes, sive Bullæ Pontificiæ; easque literas complicatas, sive duplicatas, & lino trajecto obsignatas fuisse dicunt: quod enim Græci διπλῶν dicunt, Latini

ni duplum vocant. Hinc duplicata Tabellæ, Diplomata, & *Diptycha* nuncupantur. Hac item ratione Pugillares, sive Pugillaria, idest Tabellæ cereæ, ligneæ, vel alterius materiæ, in quibus stylo scribitur, variis nominibus apud veteres vocitabantur. Aliæ enim Quincuplices, vel Pentaptycha, *πεντάπτυχα*: Aliæ Triplices, vel Triptycha, *τρίπτυχα*: Aliæ Duplices, vel Diptycha, *διπτυχα*, dicebantur. Quare sicut à Svetonio in Augusto Diplomata, vel *Dipthycha*, Duplices Tabellæ dictæ sunt, ita *Dipthychum* ab Ausonio Bipatens pugillar nuncupatum fuit. In Codice autem Th. ut doctissimus refert Brissonus in libr. 4. De verborum significatione, Duplices Tabellæ *Diptycha* Imperatorum nominantur: quæ etiam *Diptychia* non insulse dici posse autumo, auctoritate Sancti Patris Augustini persuasus: ipse enim in libr. 15. contra Faustum Manichæum cap. 1. sub persona Fausti, & cap. 2. in responsione contra eundem, duas Tabulas illas Moysis lapideas (quarum una complectitur tria præcepta ad Deum pertinentia; septem verò ad proximum) *Diptychium lapideum* non semel appellavit. Duplices igitur Tabulæ illæ Ecclesiasticæ, quarum una vivorum, altera verò defunctorum nomina in Missæ Sacrificio recitanda continebat, *Dipthycha* jure suo dicebantur, non *Diptitia*, ut mendose ob incuriam Librariorum in exemplari legitur Vaticano. Nec silentio prætereundum videtur, quod frequenter sese offert in hoc Sacramentorum libro de locis, in quibus vivorum, ac defunctorum, sive etiam sanctorum nomina sunt recitanda: Ubi enim aliquorum memoria nominatim fieri solet, in vetustiori Vaticano Codice non invenitur littera N. nominis exprimendi signum, sed hæc litteræ, ILL. quæ ad Codicis antiquitatem, præsentandam relictæ sunt.

Pag. 50. E. Parte illa, quæ incipit: *Nobis quoque peccatoribus*, legitur *Agathe*, & *Agne* in sexto casu, Græcæ declinationis formâ rentâ, pro *Agatha*, & *Agnete*; vt *Agathe*, es; & *Agnes*, es; Id quod apud multos Latinos erat in usu, & præsertim apud Sanctum Ambrosium, & quidam frequenter. Hinc Prudentius in *Peristeph.* utitur declinatione Græcâ hunc in modum:

*Agnes sepulchrum est Romulea in demo
Fortis puellæ, Martyris inclytæ.*

Hoc enim in loco ponitur *Agnes* pro *Agnete*: nonnulli tamen Codices habent *Agnis Sepulcrum*: sed *Agni*, *Agnis*, est declinatio omnino Græcâ, litterâ, *η*, per *i*, non per *e* prolata, ut *γραμματική*, *ἡ*: *ῥητορικὴ*, *ἡ*, quas voces Latini in suam vertentes linguam, dicunt *Grammaticæ*, es: *Rhetoricæ*, es, &c. *Agathæ* igitur pro *Agatha*, & *Agne* pro *Agnete* ponuntur. Id quoque videre est, & copiosius in festis earundem Sanctarum.

Pag. 63. 64. & 95. in eodem Sacramentario sunt qui legunt *Agna*, *Agna*, ut habetur in Pamelii Adnotationibus.

Pag. 53. A. In præfatione Codex unus *Ang. Rocca Oper. Tom. II.*

MS. habet: *Per hunc invisibilem amore rapiamur*. Sed tres MS. concordant cum Missali Rom., in quo legitur: *Per hunc in invisibilem amorem rapiamur*; Qam sanè lectionem veluti magis congruam, quàm priorem, in hoc Sacramentorum libro reponendam esse censui.

Ibidem D. in oratione *Largire quæsumus*, Legebatur: *Fidei, Spei, & Securitatibus augmentum*, idque tantum in uno Codice MS. At ceteri habent: *Fidei, Spei, & Charitatis augmentum*: sed quia prior lectio de mendo suspecta est, secundam retinendam esse judicavi.

Pag. 54. A. In Secreta legebatur: *Suscipe Domine &c. Vt quod illos passio gloriosos, nos devotio reddat innocuos*, In prima clausula desideratur verbum *Fecit*: quod ne locutio mutila relinqueretur, reposui, cum præsertim in Missali legatur, *Efficit* & in Pamelii Adnotationibus *Fecit*: quod etiam in alio MS. invenitur.

Pag. 62. A. & 63. F. & 64. D. Videre est Missam SS. Virginum, & Martyrum *Agnes*, & *Agathæ*: quarum nomina more Græco declinata aperte cernuntur, ut superius copiosè ostensum est pag. 50. E.

Pag. 64. A. Post orationes ad complendum, quæ nunc in Missali dicitur, Postcommunio, ponitur oratio, quæ in Codice Vaticano à nobis impresso ad Collectam inscripta reperitur. Est autem instar orationis, quæ super populum dici solet: & nuncupatur Collecta, eo quod, ut ait S. Bonaventura in *exposit. Missæ*, cap. 2. tom. 7. omnes adstantes Missæ, se debeant devotè colligere, & cum Sacerdote fideliter orare: vel, ut aliqui dicunt, quia Missarum orationes, collecto populo, celebrari solent. Quæ sanè sententia mihi non arridet: propterea quod omnia, quæ in Missa dicuntur; Collectæ hac ratione dici possent. Quare cum Walafrido Strabone cap. 22. *Collectas nuncupari dicemus, quia necessarias orationum petitiones compendiosâ brevitate colligimus, sive concludimus*. Vel quia, Sacerdos, qui legatione fungitur pro populo ad Dominum, omnium petitiones iis orationibus colligit, atque concludit, ut cap. 3. de Ecclesiasticis observationibus sentit Micrologus, qui ibidem, quænam magis propriè nuncupentur Collectæ, docet hisce verbis: *Illæ tamen specialis Collectæ vocari videntur, quæ apud Romanos super Collectam Populi fiunt, dum colligitur, ut procedat de una Ecclesia in aliam ad Stationem faciendam, ut in capite jejunii illa oratio (CONCEDE NOBIS DOMINE) apud S. Anastasiam supra Collectam populi dicitur, qui Stationem apud S. Sabinam celebraturus est*. Hæc Micrologus. Dicta oratio reperitur hodie in Missali post Cinerum benedictionem, ac dationem ante Missam. Antiquitus enim in feria 4. Cinerum colligebatur Populus apud S. Anastasiam, ubi dicta oratio recitabatur, deinde ad S. Sabinam pro Statione celebranda procedebatur; sicut in die Assumptionis B. Mariæ semper Virginis legebatur hæc oratio (*Veneranda nobis Domine*) in Statione, qua cum Imagine Christi,

K k

ut

ut legitur in ordine Romano pag. 84. procedebatur a S. Maria Minore [quæ est in Foro Boario ad Arcum Vespasiani , nunc Ecclesia S. Mariæ Novæ nuncupata] ad S. Adrianum, ubi fiebat Statio : Missa verò ad S. Mariam Majorem : & in die Nativitatis ejusdem recitabatur oratio [*Supplicationem servorum, &c.*] quando Litaniam à S. Adriano ad S. Mariam Majorem exibat juxta B. Gregorii Papæ Magni consuetudinem , ut Radulphus Tungrensis ait de Canonum observantia , prop. 13. & fufius prop. 23. ubi de his tribus Collectis , ac stationibus loquitur .

Pag. 67. B. In die Februarii 22. in qua celebrari solet Cathedra S. Petri in Antiochia , legitur titulus Missæ hunc in modum : *Cathedra S. Petri in Roma* . Locum vitio Librariorum mendosum esse reor , cum Roma pro Antiochia ponatur . De Cathedra Antiochena , quæ die 22. Februarii celebratur , mentionem facit Ordo Romanus pag. 24. Antiphonarius B. Gregorii, Micrologus c. 48. & Ivo Carnotensis Episcopus . Cathedra Romana , quæ sub die 18. Januarii nunc celebratur , nec in Antiphonariis , nec Lctionariis , nec in Sacramentariis tam MS. quàm impressis invenitur , nec de ea apud veteres Scriptores de Ritibus Ecclesiasticis fit ulla mentio , propterea quòd divinum de Cathedra Romanæ officium institutum fuit à Paulo IV. per Bullam sub die 18. Januarii MDLVII. Romæ VIII. Idus Jan. Anno sui Pontificatus III. Hinc in Breviariis antiquis ante Pauli IV. Pontificatum impressis Cathedra Romana , quæ sub die 18. Januarii celebratur , non reperitur , quòd sciam : Extat tamen in Martyrologiis , quæ de hac Cathedra luculentissimum reddunt testimonium . Non defunt hac etiam de re alia testimonia , & quidem permulta , quæ Cæsar Baronius S. R. E. Card. vir sanè eruditissimus , & in historiis Ecclesiasticis mirificè versatus , in sua notatione ad Martyrologium Romanum sub die 18. Januarii copiosè atque insigniter recenset : In Gallia tamen , & Hispaniæ partibus ante Pauli IV. Decretum , hæc Romanæ Cathedræ festivitas colebatur , ut in ipsamet Bulla 40. enarratur .

De Missa Cathedræ , quæ in Codicibus MS. Vaticanis sub die 22. Februarii extat , Card. Baronius mentionem facit , eamque sub die 18. Januarii in eadem notatione in Martyrologium Romanum citat tanquam Cathedræ Romanæ Missam : propterea quòd Collecta , quæ habetur in alia Missa ejusdem diei ad Cathedram item Romanam pertinere videtur . Cathedra tamen Antiochena in insigniori MS. Sacramentario sub die 22. Februarii extat nomine Cathedræ Romanæ : cujus Missæ Præfationem idem Card. Baronius ferè ad verbum recitat , hac dictione [*Mundasti pro Fundasti*] exceptâ . Legitur enim in exemplaribus MS. Vaticanis in hanc verborum formam : *Quam [scilicet Ecclesiam in Patriarchis fundasti , in Prophetis præparasti , in Apostolis condidisti , &c.*

Ibidem D. In oratione , quæ incipit :

Omnipotens sempiterne Deus , &c. multa defunt , quæ in alio exemplari reperiuntur , ut videre est apud Card. Baronium Tom. 1. *Annal. Eccl.* pag. 328. D. Ut autem id planum fiat , orationem ipsam hoc loco apponere visum fuit . In exemplari Vaticano ita jacet :

Omnipotens sempiterne Deus , qui ineffabili Sacramento , Apostoli tui Petri principatum in Romani nominis arce posuisti , præsta , ut quod in orbem terrarum , ejus prædicatione inchoavit ; Christianæ devotionis sequatur universitas . Per &c.

Hæc ex Codice MS. Vaticano .

Baronius ita legit :

Omnipotens sempiterne Deus , qui ineffabili Sacramento , Apostolo tuo Petro Principatum Romæ Urbis tribuisti ; undè se Evangelica veritas per tota Mundi Regna diffunderet ; præsta quæsumus , ut quod in orbem terrarum ejus prædicatione emanavit , universitas Christiana devotione sequatur .

Hæc ex Baronio , qui in primo Annalium Tomo , & in Martyrologio preces hæc in antiquis S. Romanæ Ecclesiæ Ritualibus libris , sive Breviariis se invenisse testatur .

Pag. 67. B. In prima oratione Missæ in Cathedra Sancti Petri , *Animas ligandi , atque solvendi Pontificium tradidisti* . Hæc in illustriori Vaticano Codice MS. extant , sed in aliis MS. ejusdem Bibliothecæ , atque in Codice Liturgicon impresso à Pamelio hæc dictio , *Animas* , desideratur , quamvis sine ipsa particula , quæ in Missali Romano reperitur , lectio eundem etiam sensum habere queat .

Ibidem hac in Missa sese considerandum offert , cur in fine post orationem ad complendum , quæ nunc *Postcommunio* in Missali Romano dicitur , addatur Collecta super populum , quæ nunc nonnisi in feriis tantum Quadragesimæ usque ad quartam feriam majoris hebdomadæ inclusive dici solet , ut in Missali videre est . De hoc ritu Micrologus de Ecclesiasticis observationibus cap. 51. rationem reddit dicens : *Oratio post communionem pro solis communicantibus solet orare . Populus autem etsi quotidie in Quadragesima conveniat , non tamen quotidie , ut deberet , communice . Ne ergo Populus ita oratione , ut communione careret , adjecta est oratio super Populum , in qua non de communicatione , sed pro Populi protectione specialiter oratur . In Dominicis tamen diebus non dicitur , quia genuflexio vitatur , quæ huic orationi à populo antiquitus persolvebatur : vel potius ideo , quia omnes juxta attestationem Sancti Ambrosii in Dominicis diebus communicare deberent : quibus , & oratio post communionem pro benedictione sufficere posset .* Hæc Micrologus , qui tacitè item objectioni infra respondet ; Cur , scilicet , in Dominicis , ac festis diebus , in quibus genuflexio admitti non solet , oratio super populum fuerit adjecta [ut videre est in hoc Sacramentorum libro] Deindè consuetudo hæc potest inoleverit , sicut Missale Romanum id apertè demonstrat . Micrologus itaque hunc

hunc ait in modum : *Beatissimi quoque Patres nostri, Ambrosius lib. 3. De Sacrament. cap. 4. & De Consecrat. d. 2. cap. 56. & Augustinus serm. 28. De Verbis Domini Tom. 10. ad quotidianam nos hortantur communionem : Sed quia hoc modo nec ab omnibus Presbyteris in Quadragesima nedum à Laicis, observatur ; congruè adjecta est oratio super Populum, ut vel eo tempore ultimà benedictione Populus non careret, dum tamen communicare non soleret. Hinc quoque, & illa consuetudo apud Modernos, quæ non fuit apud Antiquos, inolevisse videtur, ut & in aliis temporibus, etiam Presbyteri post finem Missæ benedicant, ne Populum ita benedictione, ut communionem privatum discedere permittant. Hæc de oratione, quæ ad complendum inscribitur, quia Missa est completa. Eadem verò appellatur Postcommunio, quia post communionem pro solis communicatis dici solet, sicut soli communicantes divinis Mysteriis antiquitus interesse solebant : Cathedumini verò, & pœnitentes, ut qui nondum ad communicandum se paraverunt, ante oblationem exire jubebantur, eodem Micrologo teste in loco citato.*

Pag. 68. D. Hoc loco extat Missa B. Gregorii Papæ. Undè apertè dignoscitur multa, ut in Præfatione dictum est, post tempora Gregorii Magni, huic Sacramentorum libro adjecta fuisse. De hac Missa idem ferè dixit Grimoldus in Præfatione in suum Sacramentorum librum.

Pag. 74. In Præfatione Codex Vaticanus habet : *Fides additur* : Sed in Codice impresso à Pamelio legitur : *Fides alitur* : At quoniam hanc lectionem congruentiorem, esse ratio docet, hinc retinendam censui, Legitur enim ibi : *In qua (scilicet Christo) jejunantium Fides alitur, Spes provebitur, Charitas roboratur : JESUM CHRISTUM Dominum nostrum. Quæ in Codicibus Vaticanis non extant, reddunt tamen lectionem clariorem, & verbis, quæ sequuntur, congruentiorem. Prior autem lectio non improbat, præsertim cum videatur consona iis, quæ habentur in Evangelio: Domine adauge nobis Fide.*

Pag. 76. B. *Sabbato in XII. Lest. mensis primi, hoc est Martii.* Unumquodque Sabbatum quatuor temporum in hoc Sacramentorum libro inscribitur, *Sabbatum duodecim Lestionum*, sive *in duodecim Lestionibus* ; vel quia in singulo quoque Sabbato Quatuor temporum duodecim lectiones Scripturæ sacræ legi solebant, sicut in Sabbato Sancto majoris hebdomadæ nunc fieri solet, si numerus Lestionum observetur : Nam tunc temporis sex tantum lectiones legebantur : sed illæ sex dicebantur duodecim, quia illæ sex Latine, & Græcè in Romana Ecclesia à duodecim Lectoribus legebantur, propter rationes, quas assignat Alcuinus *cap. in Sabbato De duodecim Lest.* Amalarius *lib. 2. cap. 1. Beruo De Missa cap. 7.* & Micrologus *cap. 28.* Nunc autem duodecim lectiones Latine leguntur in Sabbato Sancto Paschatis : In ceteris verò Sabbatis Quatuor temporum sex tantum item Latine legi solent.

Aug. Rocca Oper. Tom. II.

Pag. 83. Codex unus Vaticanus habet : *Nostroque omnium Domino* : Alius autem ; *Nostrorumque Domino* : sed quia utraque lectio bonum reddit sensum, priorem reliquimus, præsertim verò ob alterisum, quo secunda Lectio est notata in Codice impresso à Pamelio.

Pag. 87. D. Super Secretam. Hac in oratione sunt duæ lectiones, quarum una est : *Quæ temporali nos consolatione letificent, ut promissa certiùs non desperemus æterna.* Altera est : *Quæ temporalem consolationem significant* : Codices varii sunt ; hinc priorem Lectionem tanquam clariorem, magisque congruam retinendam censui.

Ibidem E. In ultima Collecta ad complendum duæ sunt lectiones, quarum una est : *Nullis insciantur adversis* : Altera est : *Nullis afficiantur adversis* : Utraque bonum reddit sensum, sed priorem, quæ in illustriori MS. Vaticano extat, retinendam existimavi.

Pag. 91. C. Hac die, quæ est Feria 4. Majoris hebdomadæ, ponuntur orationes pro quocunque statu, eademque leguntur in Feria 6. In ceteris autem Codicibus nonnisi in Feria sexta. De hac re nihil certi habetur ; Sed conicere possumus, bis in majori hebdomada pro omnium statu orandi ritum fuisse, in Ecclesia sancta antiquiorem, cum in sexta tantum Feria hujus generis orationes recitentur.

Pag. 94. A. B. Præfatio quamvis variis lectionibus non careat juxta varios Codices MS. eas tamen tanquam parvi momenti hoc loco apponere non libuit. Unam autem vocum varietatem ponendam censui, quæ est de Juda proditore, & novissima CHRISTI cœna, hunc in modum juxta Codices Vaticanos : *Patitur mitis Dominus immitem Judam, & sustinet pius crudelem convivam.* Codex autem à Pamelio impressus habet : *Pascis igitur mitis Dominus immitem Judam, &c.* Utraque lectio bona est : licet hæc lectio probabilior videatur, cum de cœna, vel de convivio hac in Præfatione sermo sit, ut inibi videre est ; priorem tamen lectionem, tanquam magis communem, ac receptam, retinimus, ne temerè fiat mutatio, necessitate id non postulante.

Ibidem B. A verbo, *Relaxavit*, exclusivè, usque ad finem Præfationis, multa ex iis non reperiuntur in aliis Codicibus, majori, ac celebriori Vaticano excepto.

Ibidem D. In oratione pro benedictione olei, ultima dictio videtur mutila : *Unde unxisti Sacerdotes, & Reges, Prophetas, & Martyres Chrisma perfectum tuum, Domine, a te benedictum, &c.* Hæc in Vaticano Codice. Codex autem à Pamelio impressus ita legit : *Unde unxisti Sacerdotes, Reges, Prophetas, Martyres, Chrisma perfectum tuum, Domine, & a te benedictum permanens in visceribus nostris, in nomine Domini nostri JESU CHRISTI.* Quæ etiam lectio videtur trunca, & mutila, cum desit aliquod verbum ad finem. Huic ad simile pag. 95. in Præfatione legitur, sed sub alijs verbis, quæ perfectum efficiunt sensum.

Pag. 97. C. D. Feria 6. Majoris hebdomadæ in prima, & secunda rubrica sunt nonnullæ voces adeo obscuræ ob descriptionem ipsam, sensumque earum, ut si quæ ex iis compendiaræ (quas *breuituras* Italicè vocitamus) dissolvantur, sive explicentur, nihil certi, quod congruentem reddat lectionem, elicitur. Notæ autem abbreviatæ sunt hæ: *Sacramrio*, & *Præbrum*, quæ si pro *Sacramentario*, & *Presbyterorum*, sumantur, quid hoc in loco sibi velint, non satis constet: præsertim verò pro *Sacramentario*: nisi hic aliud compendiosum citetur *Sacramentarium*, undè hoc descriptum sit, & [*Presbyterorum Ecclesiæ*] pro Ecclesiis non Cathedralibus accipiantur, ut videre est in Ordine Romano ad officium Parasceves. Quod si hoc modo accipiendum erit, interpunctura aliter facienda videtur, ut suo loco videre est.

Ibidem D. *Posito ante eam* [idest Crucem] *Oratorio*, &c. Oratorium hoc in loco pro quam re sumatur, nihil adhuc invenire licuit: quod si pro Orario intelligatur, nec sic quidè ad rem facere videtur. Oratorium nanque est locus, in quo oratur: id autem ante Crucem locari non solet in die Parasceves, dum Crux adoratur. Alcuinus tractans ritum adorationis in die Parasceves, recitat eadem verba, quæ leguntur in *Sacramentario*, sed pro *Oratorio*, *Orario*, legit. Idem legitur in Ordine Romano, dum ritus adorandæ Crucis in die Parasceves enarratur. Orarium autem, ab orando dictum, pro stola, quam Oratores, idest Prædicatores ad collum gestant, sumi solet, ut ait Alcuinus, Rabanus, & Beda. Quæ sanè res huic loco non congruit, nisi Orarium etiam ab orando dictum, sumatur pro aulæ, aut tapete ante Crucem strato, super quo, genibus flexis, oratur, & Crux denique adoratur.

Pag. 128. Oratio, quæ dicitur *Secreta*, in festo S. Leonis mutata est, quia ubi olim in *Sacramentario* antiquo legebatur: *Annue nobis Domine, ut anima famuli tui Leonis hæc pro sit oblatio* &c. Hodie legitur in Missali: *Ut intercessione S. Leonis hæc nobis pro sit oblatio*. Hæc autem mutatio facta videtur ad clariorem expressionem, & intelligentiam rei, cum Sancti nostris orationibus non indigeant, sed nos potius eorum intercessionibus opus habeamus; immò qui pro Sanctis oraret, eis injuriam faceret, ut Augustinus, & alii Doctores affirmant. August. *serm. 17. De verbis Apostoli* Tom. 10.

De hac mutatione fit mentio in *Decretalibus lib. 3. tit. 41. De Celebratione Missarum cap. 6. Cum Martha* §. Tertio loco, ubi Innocentius III. respondens Archiepiscopo Lugdunensi, de huiusmodi mutatione olim facta, ait: *Undè quiddam in plerisque orationibus continetur, pro sit, vel proficiat, huic Sancto, vel illi talis oblatio ad gloriam, & honorem ita debet intelligi, ut ad hoc pro sit, quiddam magis à fidelibus glorificetur in terris: Licet plerique reputent non indignum, Sanctorum gloriam usque*

ad iudicium augmentari: & ideo Ecclesiam interim solum posse augmentum eorum glorificationis optare. Hæc Innocentius. Quare satis constat, hanc orationem, de qua nunc agitur, non esse immutandam, tum quia sensu bono non caret, tum maxime, quod ex hac re hujus Exemplaris antiquitas comprobatur; cum ante Innocentii tempora, qui circa ann. Dom. MCXC. vixit, hæc lectio, quam in hoc *Sacramentario* reperimus, legeretur. Hujus autem nodi solutio quamvis mihi perspecta esset, ubi primum difficultas mihi sese obtulit, ut meis olim Collegis in Typographia Vaticana degentibus reipsa ostendi; locum tamen Canonis, quo solutio mirum in modum illustratur, Franciscus Toletus Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalis, vir undequaque doctus, mihi in memoriam revocavit.

Pag. 136. D. Vigilia Assumptionis B. Mariæ, in prima oratione, quæ ad Deum Christum de B. Maria Virgine directæ est, legitur hunc in modum: *Da, quesumus ut sua nos defensione* [Beata, scilicet, Virgo] *jucundos faciat suæ interesse festivitati. Faciat igitur; non (Facias) salvo tamen meliori iudicio, legendum videtur.*

Pag. 150. B. Natale omnium Sanctorum in Oratione prima legitur: *Multiplicatis intercessionibus*; Hoc loco licet in Missali Romano legatur (*Intercessoribus*) prior tamen lectio non est contemnenda.

Ibidem D. Sanctorum quatuor Coronatorum Missa extat, ut in Rubrica legitur, in qua etiam redditur ratio cur de quinque Sanctis mentio fiat in oratione, *Claudio videlicet, Nicofirato, Symphoriano, Casorio, atque Simplicio*. In titulo autem de quatuor tantum, *Severo*, videlicet, *Severiano, Victorino, & Carpophoro*. Ad hanc rem comprobendam facit Titulus Ecclesiæ, quæ nomine Sanctorum quatuor Romæ vocitatur; & die 8. Novembris Sanctorum quatuor Coronatorum festus dies agitur. Rubrica *Sacramentarii* sic jacet: *Quatuor coronatorum nomina hæc sunt: Severus, Severianus, Victorinus, & Carpophorus: quorum dies natalis per incuriam neglectus, minime reperiri poterat: ideo statutum est, ut in eorum Ecclesia, horum quinque Sanctorum, qui in Missa recitantur, natalis celebretur, ut cum istis quoque eorum memorie pariter fiat*. Hac in Rubrica habetur Sermo de ignoratione diei natalis Quatuor Coronatorum: sed in *Breviario Romano*, de nominum eorundem Sanctorum ignoratione in hanc verborum formam: *Extat in Urbe Ecclesia Sanctorum Quatuor Coronatorum: quorum diu ignota nomina, divinitus postea patefacta sunt: ubi non solum illorum Quatuor, sed etiam quinque Martyrum corpora honorificè sepulta sunt: & eorum Festivitas vi. Idus Novembris celebratur eadem die*. De quatuor Coronatis, & quinque aliis Beda, Ulfuardus, Ado, Surius, Baronius, & alii loquuntur, affirmantes quatuor Coronatorum nomina diu incognita fuisse, ob idque statutum, ut anniversaria dies ipsorum, unacum quinq; illis sub

nomine Quatuor Coronatorum recoleretur. Surius ex Martyrologio Adonis de Quatuor Coronatis ait hunc in modum: *Severus, Severianus, Carpophorus, & Victorinus, sepulti sunt milliario ab urbe tertio, in Arenario juxta corpora Sanctorum Martyrum, Claudii, Nicofirati, Syphoriani, Casorii, & Simplicii. Passi sunt autem vi. Idus Novembris, post duos tamen annos Passionis horum quinque Martyrum. Cum autem nomina minime reperirentur, statuit B. Melchisedes Episcopus, ut anniversaria Quatuor Coronatorum dies, sub nominibus Sanctorum quinque Martyrum recoleretur. Intercurrentibus tamen annis, eisdem Sancto viro etiam nomina eorum revelata sunt. Festivitas verò, ut fuerat statuta, celebris in aliorum Martyrum festivitate permansit, ac locus Quatuor Coronatorum nomine insignis.* Hæc Surius. Quatuor Coronatis Ecclesiam erexit Honorius Papa, eamque Baronio teste, restituit, dictorumque Sanctorum omnium, quos superius nominavimus, corpora Leo IV. invenit, & sicut Tabula item lapidea ad Altare majus ejusdem Ecclesiæ affixa docet, inibi ea condens collocavit.

Pag. 191. B. In illa sacri Canonis parte, quæ incipit, *Communicantes*, & communiter inscribitur, *Infrà actionem*, hoc in loco Titulus est, *Intra actionem*: Quamvis enim ad Pag. usque 253. B. [*Infrà actionem*] semper legatur; ab hoc tamen loco ad finem usque Sacramentarii, Titulus, sive Rubrica est: *Intra actionem*: & rectius quidem: Sacer enim Canon, qui à quibusdam in quinque partes, ab aliis in sex, à nonnullis in undecim, ab aliis in duodecim, & ab aliis in quindecim dividi solet; incipit à verbis illis: *Te igitur clementissime Pater, &c.* & finem habet ad eum usque locum: *Memento etiam Domine.* Vel secundum alios usque ad illud: *Oremus præceptis salutaribus moniti*: Vel secundum alios (& melius) ad illa usque verba: *Libera nos, quasumus, Domine.* Et quatuor sibi sortitur nomina, Biele teste *l. 15. in Can. Missæ*: quia non solum dicitur Canon, idest, *Regula* ad venerabilis Eucharistiæ consecrationem ordinata; vel, ut ait Walafridus Strabo *cap. 22.* Et Micrologus *cap. 12.* quia in eo est legitima, & regularis Sacramenti confectio; sed etiam Secretum appellatur, quoniam, ut ait Biel, significat sacratissima Fidei Mysteria, & sacratissimæ ibi sunt operationes omni creato intellectui incomprehensibiles; & quia Canon secretò dicitur. Appellatur etiam Sacrificium, quia offertur DEO PATRI summum sacrificium, UNIGENITUS, scilicet, FILIUS, sub specie sacramentali occultatus. Dicitur denique *Actio*, quia, ut ait Walafridus, in ea conficiuntur Dominica Sacramenta: vel quia gratiarum actionem continet: nam totum ferè Missæ sacrum est gratiarum actio, ut ex Irenæo *lib. 4. cap. 34.* colligi potest. Vel, ut ait Biel, dicitur *Actio*, quia in ipsa Sacratissimum Christi Mysterium peragitur, quo ipse suam ob immensam charitatem, Carnem suam in cibum, suumque Sanguinem in potum sub velamine specierum Panis, & Vini spirituali refectioe Fidelibus elargitur. Quoniam verò hæc nonnisi misericordia, & libera Dei voluntate fiunt, hæc pars rectè dicitur *Actio*, quatenus contra factionem, ut ait Biel, distinguitur, Vel dicitur *Actio*, eodem Biele teste, quia ibi agitur nostra causa coram Summo Judice, Christo Deo, per Sacerdotem, tamquam per nuncium intermedium inter Ipsum, & Sponsam, Christum, scilicet, atque Ecclesiam. Cum igitur Canon dicatur *Actio*; Quod intra Canonem extat, rectius [*Intra*] quam, [*Infrà actionem*], dicendum videtur. Ego itaque ab hujusce Sacramentarii medio ad finem usque, Titulum hunc (*Intra Actionem*) sicut scriptum inveni, relinquendum censui.

Pag. 228. B. extat B. Augustini communis Missa, quæ in singulis Quadragesimæ diebus hodie recitatur, & in oratione illa, quæ modò Postcommunio: modò autem Ad Complendum nuncupatur, quia ea oratio est ad finem Missæ; præter alias lectiones varias legitur. *Abolitio scelerum*: pro quo, *Ablutio scelerum*, nunc legitur in Missali. In fine autem legitur: *Sit vivorum atque mortuorum remissio omnium delictorum*, sine dictione, *Fidelium*, quæ in Missali habetur.

Pag. 240. D. Missa pro defunctis desiderantibus penitentiam, & minime consequentibus; hic Titulus iis, qui sacram Theologiam non norunt, scrupulum aliquem iniicere potest. Hoc enim loco non est sermo de iis, qui absque penitentia virtute, vel sine charitate ex hac vita decesserunt, & orationum, sive suffragiorum capaces non sunt, etiam quia Ecclesia pro his non intendit orare, sicut neque pro iis, qui in hæresi, vel in excommunicatione obierunt; sed de iis, qui in mortis articulo desideraverunt, ac petierunt Sacramentum, Penitentia; deinde linguæ, & sensuum officijs privati, ipsum Penitentia Sacramentum nonnisi in voto consequi potuerunt, ut Rubrica, necnon orationes hujusce Missæ omnes præferunt. Neque hoc in loco sermo est de Penitentia venia per veram contritionem impetranda, sicut legitur *in cap. 12. Epist. ad Hebræos de Esau*, qui, teste Apostolo, Penitentia locum non invenit, quomodo cum lacrymis inquisisset eum: necnon de Antiocho, *in 2. Machob. 9.*, qui quidem, ut Scriptura narrat, *sceleratus Dominum orabat, misericordiam ab eo non consequitur*: In his enim duobus locis non habetur sermo de vera contritione, quæ oritur ex amore iustitiæ: sed de ea, quæ nascitur ex mœrore damni temporalis: Nam Deus neminem repellit, si recta intentione convertatur ad eum *Quis enim, ut in cap. 20. Ecclesiast. legitur: Deum invocavit: & despexit eum?* Titulus ergo Missæ intelligendus est eo modo, quem initio hujusce Scholii explicavimus.

Pag. 243. D. In Præfatione ad exorcismum ad aquam benedicendam multæ lectionum varietates inveniuntur in MS., & impressis Codicibus; sed eas brevitatibus causâ prætermitemus, tria tamen in medium con-

sideranda proferentes. Primum est: *Ipsa te, cognovit altissima Salus, & Responsor perpetuus, ad quem humiles rogamus, ut exaudias, &c.* Est locutio nimis dura, ac tricus non carens, si verborum constructio perpendatur; sermo enim est ad aquam, & paucis hisce verbis absque ullo medio fit transitus ad Deum sub secunda persona: Quod sanè non nisi nimium licenter stare potest. Codex autem impressus, liber, scilicet, *Sacerdotalis Sanctæ Romanæ, & Apostolicæ Ecclesiæ* inscriptus, & auctoritate Leonis X. editus, habet: *Te igitur omnipotens Deus, Altissima Salus, & Responsor perpetuus, humiliter rogamus, ut exaudias, &c.* Quæ sanè lectio, quamvis bona, & accommodata sit, atque perspicua, priorem tamen lectionem relinquere visum fuit, ne tanta fieret mutatio.

Ibidem legitur: *Qui te arcanis & limpidis, velocibus ventis pluvie præcepit, &c.* Hæc item locutio satis obscura, non solum in Cod. Vaticano MS., sed etiam in impresso libro Sacerdotali, quem supra citavimus, reperitur, dictione, *Limpidis*, exceptâ.

Ibidem E., *Expellas omnem umbram, omnem Satbanam, & omnes machinationes Spirituum immundorum, sive Bithonatum, sive errantium ex invocatione Magicæ artis &c.* Hæc autem locutio est ad Aquam directâ pro expellendis Dæmonibus, eorumque machinationibus vertendis; sed particula, *Bithonatum*, nihil profectò significatuum sonare potest, nisi vox corrupta esse dicatur, duabus particulis Græcis constans, hoc est, *Biathanaton*, vel *Biathanatorum*: nam *Biathanatos*, vel *Biathanatus* est, qui violentâ occubuit morte, dictus à *βία*, quæ est violentia; & *θάνατος*, mors. Hunc locum cum aliis Sacramentariis Vaticanis MS. conferre non potui, cum hæc Præfatio, ad exorcismum pertinens, in iis non extet. Vidi tamen ipsum in Sacerdotali superius citato ad Scholium pag. 243. ubi loco dictionis, *Bithonatum*, inveni *Biathanatorum*, sine adspiratione: sed quia etymologia huiusce dictionis sensui exorcismi contra spiritus immundos, & contra invocationem Magicæ artis satisfacere non videbatur (ei etiâ adspiratione additâ) ob temporis inter imprimendum angustiam, relicta fuit vox, *Bithonatum*, hoc loco maturiorem postulante considerationem; quia etsi meâ de voce, *Biathanatorum*, conjectura est rationi consentanea, & certitudini, ut sic dixerim, proxima; eam tamen absque alicujus Scriptoris, aut exemplaris auctoritate dicto in loco apponere ausus non fui, præsertim verò ob frequentem Scriptorum usum, qui vocem *Biathanatorum* pro iis, qui violenter occubuerunt, contra vocis etymologiam frequenter usurparunt: *Biathanatus* enim à *βία*, quæ est vita; & *θάνατος*, mors, dictus, mortalem sonat vitam. In passione S. Andreæ Apostoli apud Surium die 30. Novembris Tomo 6. à Presbyteris, & Diaconibus Ecclesiarum, Achajæ conscripta invenio *Ægeam Proconsulem*, qui S. Andream Cruci affigi mandavit, ex hoc Decreto à Dæmone statim arreptum, & in medio foro civitatis volutatum expi-

rasse. Hinc Stratocles, *Ægeæ* frater, ad Christum conversus, iussit servis suis, ut inter *Biathanatos* sepelirent eum, Hæc ex Surio in fine dictæ Pass. Cassianus item in Coll. 2. cap. 5. de morte *Heronis* senis usus est hac dictione, *Biathanatos*, pro iis, qui violentâ occubuerunt morte. Hic enim Hero quinquaginta annorum spatio in Eremita singulari continentia rigore commoratus, diabolicâ tandem illusione deceptus, in puteum sese præcipitem dedit: indeque illusus à fratribus extractus, sed penè exanguis, ac deinde in suâ deceptionis obstinatione perseverans, tertiâ die obiit. Hinc Cassianus de Herone ait: *Vix à Presbytero Abbate Papbnutius potuit obtineri, ut non (inter Biathanatos reputatus) etiam memoriâ, & oblatione Pausantium judicaretur indignus.* Lampridius in Heliogabalo Imp. adolescente impurissimo, à Scurris anno ætatis suæ 16. occisus fuit, hunc in modum de eo scribit: *Et prædictum eidem erat à Sacerdotibus Syriis Biathanatum se futurum.* Hæc denique voce in eundem item sensum usurpata, Julius Firmicus suis in libris ad res Astrologicas pertinentibus usus est, & quidem frequentissimè. Ego itaque cum hæc in re perplexus forem, num, scilicet, vox, *Biathanatorum*, vel *Biathanatorum* dictum in locum reponenda esset; pertractans Tertulliani librum de Anima (sed aliud agens) incidi in cap. 33. non procul à libri fine, in quo disceptatur, an demorentur hic Animæ post mortem, vel ab Inferis comment; & præsertim in eum deveni locum, in quo de Magica invocatione, necnon de exorcismorum antiquitate disputatur; bisque dicto in loco de violenta morte præreptis mentionem facit: quos non *Biathanatos*, nec *Biathanatos*, sed *Biathanatos* dictos, hoc est violenter mortuos, à *βίαιος*, adverbio Græco, quod est violenter, appellat, in hanc verborum formam: *Itaque invocantur quidam Abori, & Biathanati sub illo fidei argumento, quoddam credibile videatur, eas potissimum animas ad vim, & injuriam facere, quas per vim, & injuriam secus, & imitatus finis extorsit, quasi ad vicem offensæ, Dæmones operantur sub obtentu eorum, &c.* Hæc Tertullianus. Tertulliana itaque lectio cum propria, & genuina esse videatur, ipsam vocem, *Biathanatorum*, dictis omnibus in locis restituendam esse reor: vel *Biathanatorum*, ut mea fert opinio: Si autem vox, *Biathanatorum*, reponenda censeatur, hanc per figuram synopam, ac, diphthongo detractâ, scriptam, & pronunciatam esse, dicas oportet.

Pag. 244. E. In exorcismo Salis, ut videre est in Titulo, & in exorcismo ipso, fit mentio de vetusta spargendi salis consuetudine ad quæque noxia effuganda.

Pag. 246. G. Inter alias novarum frugum benedictiones, extat benedictio uvæ, vel fabæ, & vetusto more scriptum reperitur *fabæ*, pro *fabæ*. Veteres enim illi, Beatj, scilicet, Gregorii seculo, V, pro B; & B, pro V, ad arbitrium uti solebant, modo usum Græcorum, sed ineptè quidè, modo Gothorum, & Longobardorum, ceterarumque

Nationum exterarum scribendi, pronuncian-
dique formam, Barbariem imitantes, ut eru-
diti viri, & permulti sanè affirmant, hujus ge-
neris in Latina lingua jacturam fatentes. Scri-
bebant autem contrà venerandæ Antiquitatis
usum, *labor*, pro *labor*; *beneficium*, pro *bene-
ficium*; *bonum*, pro *bonum*, & alia id genus
permulta; ita etiam *vivere* pro *bibere*, & *bi-
bere* pro *vivere*; necnon *bita* pro *vita*. Qui
profectò scribendi, pronuncian-
dique modus, in Hispania, præsertim verò in Provincia Ca-
stellæ, & alibi apud multos ad hanc usque
diem remansit. De aliquot exemplis supe-
riori loco apposis luculentissimum extat tes-
timonium per Tabulam illam lapideam satis
grandem, Romæ in Xisto, sive in Porticu S.
Petri ad parietem Ecclesiæ affixam, & ad cal-
cem Scholiorum appositam: In qua recen-
sentur multa oliveta, quæ B. Gregorius SS.
Apostolis, & ad eorundem SS. Apostolorum
luminaria concinnanda dicavit: in qua, sci-
licet, Tabula, *olibetum* pro *oliveturum*, & semper
quidè; necnon, *parba*, pro *parva*; & *silbu-
la*, pro *silvula*; & *uberibus* pro *uberibus*; & *de-
vitorem*, pro *debitorem*, usurpantur. Hinc nos
ad Codicis Vaticanæ vetustatem comproban-
dam, vocem *Fava*, pro *Faba* retinendam
censuimus. Id quod etiam à Pamelio factum
esse constat, cum hanc eandem lectionem re-
tinuerit, & in margine scriptum reliquerit di-
cens: *More veterum censeo Fava*, pro *Faba*
legi.

Hujus autem generis scribendi, pronun-
ciandique usus varius, ortum fortasse habuit
à vario usu scribendi, pronuncian-
dique secundam Alphabeti Græci literam. Ætas enim
Latinorum illa Græcissans, hoc est Græco-
rum linguam imitari affectans, multas voces
à fonte Græco originem trahentes, Græcis
literis scribere solebant, & frequenter quidè
hunc in modum: $\overline{\text{IHC}} \overline{\text{XPC}}$. vel $\overline{\text{IH}} \overline{\text{X}} \overline{\text{PC}}$.

Latinas item nonnullas ad imitationem Græ-
corum pronunciare studebant, ut patet per
exempla superius assignata, in quibus uteban-
tur litera B, pro V, & V, pro B. Hæc au-
tem varietas fiebat ob varias opiniones, sicut
dictum est, de litera, Beta, Græci Alphabeti
secundâ: Veteres enim Latini, sicut ad hanc
usque diem multi opinantur, B, secundam
Alphabeti Græci literam, vim ac naturam ha-
bere, quàm litera V, apud Latinos, eamque
per, V, exprimebant, vocitabantque *Vita*,
ratione forsan ducti, quod Græci scriptores
cum scribunt nonnulla Latinorum nomina,
ut Valerius, & Virgilius, modo B, modo Or,
uti solent, ut *Βαλέριος*, & *Ουαλέριος*, & *Βιργίλιος*,
& *Ουίργίλιος*. Quod faciunt necessitate com-
puls, nullam habentes literam, (ut rectè ait
Adolphus Mekerchus, vir quidè eruditus)
quæ nostram consonantem reddat; cum, U,
vocalis, & V, consonans apud nos unum no-
men, & unam habeant figuram. Ob id Ptole-
maus in omnibus nominibus apud Latinos ab
V, incipientibus, ut Verona, *Ούιρονα*; Vi-
centia, *Ουικέντια*, vel *Ουικέντια*, & id genus
alia, per $\overline{\text{OY}}$ (quod sonat V, Latinum) non

per B, scribit. Suidas item quando V, pro-
nunciare studet, non per B, sed per $\overline{\text{OY}}$, id
facit, ut *Ουάλας*, Valens Romanorum Impe-
rator: & *Ουαλατριανός*, Valentinianus Roma-
norum item Imperator: necnon *Ουάρος*, Va-
rus, Laodicensis Sophista: atque hunc sem-
per in modum alia id genus nomina ab eo
scribuntur, Eodem quoque modo interjectio
dolentis, Vae, scripta reperitur apud Mat-
thæum 18. dicentem: *Ουαί τῷ ἀνδρὶ τῷ ἐκείνῳ
δι' οὗ τὸ σκάνδαλον ἔρχεται*, hoc est, *Vae homi-
ni illi, per quem scandalum venit*.

Idem alibi apud eundem, & apud alios
Evangelistas non semel, & aliis in locis novi
testamenti. Hinc nonnulli Latinorum, sed
perpauci, rectius sentientes, existimarunt B,
Græcum, eandem habere vim, & pronuncia-
tionem, quam Be, Latinum, & Beth, Hebrai-
cum habent; & Græce *Βήτα*, vel Latine Be-
ta, juxta Hebraicam fere pronunciationem,
Beth, quam sibi Græcus ab Hebræo mutua-
vit, non Vita, dicendum reipsa demonstrant.
Quo in genere sunt Juvenalis *Saty.* a. 14., &
Martialis *lib. 5. Epigram.*. Quibus in locis
Beta, pro Vita scriptum reliquerunt. Idem
sensit Plautus, qui in Pseudolo interjectionem
admirantis, *Βάβαι*, pro qua Latini dicunt *Væ*,
Græcam retinuit dicens: *Βάβαι, nunc mi-
hi demum animus in tuto est loco*. Et in Asin.
pro eo, quod Latini dicunt, *Incedit*, vel *Vudit*,
usurpavit hanc vocem *Badizat*, dicens: *De-
mam Hercle jam de hordeo, tollitum ni badizas*.
Quod autem B, Græcum, habeat eundem
sonum, quem habet B, Latinum, non solum
de verbo *Badizo*, verum etiam ex ipso ovium
balatu, luce clarius dignosci posse testantur
eruditi viri, Joannes, scilicet, Chekus An-
gulus, & Adolphus Mekerchus Brugensis in
*Commentario de veteri, ac rectâ lingue Græcæ
pronunciatione*, dùm Eustathii in Homerum
opinionem Cratini referunt dicentis, B, vo-
cis aut soni ovium imitativum, & significa-
tium esse; citantque ex eodem Eustathio
hunc ejusdem Cratini versum, & interpretan-
tur: *Ὅς ἡλίδιος ὡπερ πρόβατον, ἐν βῆ λέδων
βαδύζει*, hoc est, *Hic satius tanquam ovis, Be,
Be, sonans badizat*.

Inditum est enim ovibus à natura, ut be-
latum suum (quem Latini, e, in a, verten-
tes, balatum vocant) non per hunc sonum,
Ve, Ve; sed per illum Be, Be, labris per spi-
ritus impetum reclusis, oreque aperto expri-
mant, & B, Latinum optimè omnium decla-
rent. Hinc Pierius Valerianus 46. *Hierogly-
phicorum libro, cap. de literis septem*; B, Lati-
num per pictam pecudem repræsentari posse
ait. Eodem modo voces illæ, quas Latini à
Græcis sibi mutuarunt, scribuntur, ac pro-
nunciantur per Be, Latinum, ut Brachium,
Balneum, Boo, Bos, Barbarus, Baptizo, & aliæ
id genus innumeræ; non Urachium, Val-
neum, Voo, Vos, Varvarus, nec Vaptizo. Ex
quibus omnibus liquido constat, cur B, pro
V, & V, pro B, apud veteres reperiantur.

Pag. 245. 246., & sequenti, multarum
rerum benedictiones videre est, quæ nunc in
usu frequenti non sunt: Sed Pag. 249. extant
in

in *Lardario*, & in *Caminata* benedictiones. *Lardarium* autem, ut ajunt, vox est desumpta à Gallis, qui rem ipsam, *Lardier*, vocitare solent. *Caminata* vero pro camino ab ipsidem usurpatur Gallis, qui hunc in modum scribunt, *Cheminee*, adspirationem haudquaquam pronunciantes.

Pag. 250. C. Extat hujus generis nota: quam olim Librarii pro, est, usurpabant, & frequentissime quidem, ut in Codicibus MS. quingentis ab hinc annis videre est. Quamvis autem hoc in loco hujusmodi signū dicti verbī intellectum habere non queat, illud tamen ipsum relictum est ad Codicis item antiquitatem comprobendam: nisi dicamus notam hanc additamenti esse signum: quæ enim post notam hanc: ad verbum usque, *Formasti*, exclusivè, leguntur; in ceteris Codicibus MS.; & impressis non reperiuntur. Hoc item signum ad hanc rem præstandam in usu olim fuisse B. Hieronymus, testatur, scribens ad Paulam, & Eustochium, & Sunniam, & Fretellam: & hujus generis signum, obelus ab eo nuncupatur: quæ sanè virgula à Latinis Veru vocitatur, quo ostenditur jugulandum esse, & confodiendum, quod in authenticis libris non invenitur.

Ibidem D. In oratione admodum prolixa variæ sunt lectiones, quæ brevitatis causâ prætermittuntur. Illud tamen subticendum, non est, *Urgeo*, pro *Urgeo*, & *Contramesto* pro *Contremisto* olim dici solitum, ut non semel dicta in Oratione, & alibi, *Unguo*, pro *Ungo*, scriptum reperimus, ac retinuimus eandem ob causam assignatam. De primo extat *Iarmæ* inscriptio marmori incisa, in qua legitur *Urguente Fato*: & Caper Grammaticus Auctor satis antiquus de aut. Lat. verb. *Tinguere*, non *Tingere*, dicendum affirmat; quoniam est verbum *Tinguo*, is; & ut ipse ait, de usu loquendi suā ipsius ætate, & à verbo *Unguo*, *Unguentum*, & *Unguentarius* derivari affirmat. Unguentarius autem à verbo ungo, is, ut legitur in lapideis inscriptionibus. Idem dicit Conradus de lingua Latina. De secundo autem, hoc est, de litera, E pro I, multa extant exempla ex lapidibus, ut videre est in orthographia Aldina: Antiquitus enim *Senecino*; & *Sebi*, pro *Sibi*; *Pertenet*, pro *Pertinet*, & alia id genus innumera dicebantur.

Pag. 253. A. In oratione super fœminas, multa desunt, quæ in MS. Bibliothecæ Montis Regalis Panhormi, & in Sacerdotali Romano impresso, leguntur. In Codice Vaticano hæc ita jacent: *Deus Abraam, Deus Isaac, Deus Jacob, qui tribus Israel monuisti, & Susannam de falso crimine liberaisti &c.* In Codice Montis Regalis: *Deus Abraam, &c. Deus, qui tribus pueris Israel de Ægyptiaca servitute liberaisti per Moysen famulum tuum de custodia mandatorum tuorum in deserto monuisti, & Susannam de falso crimine liberaisti, &c.* In Codice Montis Regalis, dictio (Pueris) vacat, cum Tribus, accusandi casum esse satis constet; & dictio (Pueris) cum verbo, monuisti, stare non possit. In Sacerdotali autem Rom. recen-

ter impresso hæc oratio in ordine baptizandi legitur hunc in modum: *Deus Abraham, &c. Deus, qui Tribus Israel de Ægyptiaca servitute liberaisti: & per Moysen famulum tuum de custodia mandatorum tuorum in deserto monuisti: & Susannam de falso crimine liberaisti, te supplices exoramus, ut, &c.* Hæc oratio quamvis integra, & perspicua sit; lectionem tamen Vaticanam, etsi mutilam, retinuimus, ne tanta fieret mutatio in Codice, qui in Ecclesia Publicæ lectioni deservire non potest.

Ibidem D. *Quem ad fontem Baptismatis donum vocare dignatus est.* Hic locus in Codice MS. Vaticano depravatus videtur, & ex Sacerdotali Romano impresso correctus est hunc in modum: *Quem ad fontem Baptismatis dono sue gratiæ vocare dignatus est* (scilicet Christus) Quæ sanè correctio à Codice Pamelii non est aliena.

Pag. 254. C. In Rubrica extat vox ista, *Excarspsatum*; quæ quid sibi velit, sciri haud potuit, sed vox corrupta vitio Scriptoris judicatur. Verba enim Rubrica sunt hæc: *Et reliqua sicut in illo superiori ordine excarspsatum est, &c.* Sed videtur probabiliter legendum, pro (Excarspsatum) enarratum, sive exaratum; Hoc enim pacto ipsa locutio sensu non caret congruenti; vel fortasse, & quidem melius, *exorcizatum*, legendum est: ibi namque de exorcizandi modo agitur: Nos autem mendosum reliquimus locum, certam conjecturam non habentes. De hac igitur re judicent eruditiores. Vel, *Charaxatum* legi debet, à verbo *Charaxo*, inscribo, dictum, quo usus est B. Gregorij etiam in *Regist. lib. 5. ep. 40.* *Charaxo* autem à voce *Charakter* dicitur, ut Huguitioni, & Papiensi placet. Hinc *Characatus* à Græco χαραξ, & χαραττω, id est sculpo, fingo.

Pag. 257. B. *Adscendo*, legitur cum D, more veterum Latinorum, sicut etiam adscisco, ne secunda litera præpositionis, Ad omnino pereat, quæ in compositione vel remanet, ut Adscicio; vel immutatur, ut Afficio, Affluo, & similia. Pamelius autem legit duplici Affcensio, & Affcensa Domini, & hoc modo d, in f, conversum videtur.

Ibidem D. & 262. C. In prima oratione *Dispicio*, pro *Despicio* legitur more Antiquorum, qui I, pro E, & e converso non sine ratione scribebant, ut Marmora, & Antiqui libri docent. Hinc Festus Pompejus ait: Dilectus militum, & is, qui significatur amatus, a legendo dicti sunt, non delectus. Idem sentit Paulus Diaconus, & alii. Dilectus item pro Delectu reperitur apud Cassianum Coll. 7. cap. 5. Audi [inquit] ipsum Regem viros fortes ad spirituales militiam congregantem, quo eos dilectu signet, ac probet.

Ibidem E. *Tropæum Crucis*, pro *Tropheum Crucis*, adspiratione prætermisâ, relicta est, Veteres enim Latini, Græcos, qui Τροπαιον dicunt, imitantes, sine adspiratione scribebant. Hi namque, teste Cicerone in lib. de Oratore, longè post medium, adspiratione nonnisi in vocali utebantur, dicentes, *Triumpus*, & *Tropæum*, & id genus alia, ut in anti-

antiquis inscriptionibus videre est. Id præsertim legebatur in veteri base Obelisci, qui nunc ad S. Joannis Lateranensis cernitur; sed modò basis illa, quam ego vidi, non extat.

Pag. 259. D. *Incipiunt Apologiae*. Sunt nonnullæ orationes in dicta pagina, & sequenti, quæ nomine *Apologiae* inscriptæ reperiuntur in Codice MS. Vaticano, sed in ceteris Codicibus MS. *Apologiae* nomen, nec hic, nec alibi præfixum invenitur. Quamvis autem *Apologiae* vis non nisi in defensione vel excusatione consistat, hoc tamen loco orationes ipsæ, ut reor, nomine *Apologiae* solum peccatoris comprehendunt accusationem, quæ apud Deum vim excusationis habet: Qui enim apud Divinam Majestatem sese accusat, suas culpas detegendo, hic secundum August. pro accusatione, excusationem, sive impunitatem meretur, justificati nomen recipiens, *adum justus*, ut Sapiens ait, *prior sit accusator sui*, exemplo illius Publicani Evangelici post accusationem rediit justificatus in domum suam. Huc spectare videtur liber S. Ambrosii de *Apologia David*: quæ est accusatio peccantis David coram Deo, & accusatio contra detractores.

Ibidem D. legitur *Peripsma*, pro *Peripsma*, & *Neglegentia*, pro *Negligentia*, more Antiquorum. *Peripsma* enim apud Græcos, est purgamentum ferri, vel pomi, & quidquid de qualibet materia, ut purgata reddatur, abiicitur. Hunc sensum habent verba B. Pauli 1. Cor. 4. *Tamquam purgamenta hujus mundi facti sumus omnium peripsma usque adhuc*. Antiquitus autem dicebatur, *Peripsma*, more Græcorum, qui scribunt *περίσμα*, quamvis apud Latinos, Ita, η, Græcum, in, E, longum converti soleat. *Neglegentia* pro *Negligentia* apud etiam veteres Latinos dicebatur, ut ex lapidibus, & libris MS. videre est.

Pag. 260 C. *Neglego* pro *Negligo* legitur more antiquorum, ut non semel dictum est. Idem verbum, *Neglego*, eodem modo pronuntiatur, legitur apud Varronem lib. 4. de lingua Latina tam in Codicibus impressis, quam manuscriptis.

Ibidem D. In Missa pro febricitante fit mentio de S. Sigismundo martyre Burgundiæ Rege, per quem febricitantibus sanitatem redditam fuisse Segebertus Gemblacensis Monachus in Chronicis testatur. De hoc Beda, Ussuardus, Ado, Gregorius Turonensis, & Baronius scribunt. In prima hujus Missæ oratione legitur: *Typus quartanus, & quotidianus*, pro quodam, ut conjectura fert, termino febris, quæ, quadam formâ, seu regulâ, sibi quasi præfixa, hominem corripit; aut termino, sive ordine quodam, qui *Typus* nuncupatur. Nam Galenus de Typo cap. 1. loquens ait *Typus est ordo intentionum, ac remissionum*, Vel sic: *Typus est ordinata intensio*,

remissionumque reductio. Vel, *Typus est affectus, cui accessio, & remissio ordine quodam accedit*. Gal. in lib. de feb. med. Hinc typicæ febres sunt, in quibus accessio, & remissio statim vicibus accedunt: atque his erraticæ planè contrariæ sunt, quæ nec statim tempus, neque ullum, ordinem accessionum, & remissionum servant, sicut sunt illæ, quæ oriuntur ex atra bili, quæ in quibusdam partibus movetur; in quibusdam verò immota manet; in aliis putrescit, aut fervere incipit, Auctore Galeno lib. 3. Prognost. com. 29. ex quo hæc decerpſi ad verbum, ut hic Sacramentarii locus explicaretur.

Pag. 262. C. In prima oratione *Dispiciens*, pro *Despiciens*, usurpatur eam ob rationem, post Scholium 257. Ibidem D. assignatam.

Ibidem E. In Præfatione legitur, *Parvo vitæ præsentis excusso*; sed *excursu* legendum videtur. *Excursu* enim vox est pro *excursione* à Plin. ep. 101. & à Virgil. 4. Georgic. usurpata.

Pag. 265. D. In prima oratione legitur: *Ut pius nostris precibus clemens ac propitius aspiras, sicut, & illi misericordiam largiaris*. Textus Vaticanus sic jacet, & fortasse menda non caret, nisi legatur, *Aspiras*, pro *Aspirans*, sicut *elegas*, pro *elegans*, & *mesa*, pro *mensa*, non sine ratione, ut in lapidibus legitur antiquis; vel *aspire* legendum est. Sed quomocunque legatur, constructio verborum non satis perspicua videtur.

Ibidem E. Oratio, quæ dicitur, *Ad complendum*, est omnino mutila, & sensus congruere non videtur: nec aliud exemplar haberi potuit pro hac re dilucidanda. Id quod aliis item in rebus nobis evenit. Multa enim hoc in Exemplari, quod impressimus, reperiuntur, quæ in Codicibus tam MS. quam impressis non extant, præsertim verò à Pag. 260. ad finem usque, nihil penitus in ceteris exemplaribus invenitur.

Pag. 266. B. C. In Missa pro Papa fit mentio de B. Silvestro, & orationes sunt illæ, quæ in Missa pro Papa recitantur, ac tempore B. Silvestri videntur usurpatæ, cum ejus nomine sint insignitæ: nisi dicamus hoc factum esse à Librario, vel à quopiam alio, ad Majestatem Pontificiam insinuandam, quæ vires suas tempore B. Silvestri suscepit.

Pag. 267. Hymnos B. Gregorii in Tomo 5. imprimendos curavi, ut ne quid in Vaticana editione ex operibus ejusdem Sancti desideraretur. Quamvis autem Clithovæus in suo Elucidatorio Ecclesiastico quatuor tantum B. Gregorio adscribat, hoc est, *Primo dierum omnium*; *Nocte surgentes*; *Ecce jam novis*; &, *Lucis Creator optime*; octo tamen, sub ejusdem Sancti nomine hac in editione impressi sunt, quia alii aliter de hac re senserunt.

I N D E X

RERUM INSIGNIORUM

QUÆ IN VITA

BEATI GREGORII MAGNI

A JOANNE DIACONO CONSCRIPTA

Narrantur.

A

BBAS effectus fuit Gregorius, postquam sub duobus Abbatibus in suæ domus Monasterio militavit. 4. a

Accusatus falso apud Mauritium Imperatorem B. Gregorius, patientissimus

Pastor, innocentiam suam modeste exposuit. 123. c

Accusationes diligenter a B. Gregorio ventilabantur antequam ad sententiam pronuntiandam accederet pag. 104. per tot. & 106. a. b. c. d

Adrianus Episcopus Thebanus suæ restituitur sedi 103. per tot.

Ælle, Angliæ rex: & adlusio ad nomen, Ælle. 9. b. & tom. 2. 9. 14. d

Ægritudo B. Gregorii magna, ob quam per biennium se in lectulo jacuisse fatetur. 128. d. & 129. per totum.

Æmilianus notarius quadraginta in Evangelia Homilias cum sociis suis a Gregorio excepit. 24. c

Alleluja in laudem Creatoris decantari oportuit in Britania. 9. 6. & to 2. 9. 14. d. leguntur hæc: Ecce lingua Britannia, quæ nihil aliud noverat, quàm barbarum frendere, jamdudum in divinis laudibus Hebræum cœpit Alleluia resonare.

Alleluja extra Pentecostes tempora, dici ad Missas instituit B. Gregorius. 26. c. d. e

Amitæ B. Gregorii tres 70. b. Harum vita, & mors 70. d. e. & 71. a. b. Amitæ Gordianæ lapsus. ibid.

Amita B. Gregorii Tarsilla 3. a & to. 3. 129. per totum & ibidem 285.

Ambonem Petrus Diaconus cum Euangeliiis ascendit. 130. d

Amphimallum, tunicam, vel pectorale Epif-

copo Perusino vestem hjemalem non habenti, B. Gregorius transmisit. 66. b

Anglis pro convertendis Britanniam a Benedicto Papa Gregorius missus, eò proficisci cupiens, Romam redit, ob clamorem totius Urbis ab eodem Pontifice in itinere, ipso revocatus 9. b. c. Id Gregorius futurum in itinere prædixit. ibid. c

Agiulphus, Longobardorum rex, quot, & quanta incommoda, & damna intulerit Italiæ pag. 126. e. & 128. a. b

Andreas Apostoli in honorem, juxta Basilicam sanctorum Joannis, & Pauli ad clivum Scauri Monasterium in proprio domate ædificavit. 4. a

Andreas Apostolus Joannis Monacho a medicis desperato sanitatem recuperandam prædixit: sed post biennium Joannes a defuncto quodam de sepulchro vocatus obiit. 8. c. d

Andreas Episcopus modeste de concubina increpatur: ejusque saluti consulitur. 72. d. e

Andronarum recessus angusti. 28. e

Angelus Gregorio sub habitu naufragi apprensus, bis eleemosinam una die accepit: tertia vero vice, deficientibus nummis, scutellam argenteam, quæ a matre cum infusis leguminibus ad ipsum Gregorium mitti solebat, recepit. 4. e. & 5. a. & 2. d. e

Angelum, peregrini loco, in prandio suo Gregorius Papa vidit, & invenit: eumque post prandium allocutus expavit. 27. e. & 28. a

Angelus in convivio, duodecim invitatis, repertus est. 27. c. d

Anglorum gens in mundi angula posita. 32. c. Quæ jam nonnisi barbarum frendere noverat jamdudum in Dei laudibus Hebræa cœpit verba sonare. 32. b

Anglorum conversio. 30. per tot.

Anglorum fana, idolorum plena, non destruebantur, sed sanctificatis aquis, in Basilicas dedicabantur. 30. e. & 31. a

Anglorum Saxonum sacrificia nondum baptizatorum. 31. a

Angli. Pro convertendis Anglis Saxonibus

Angu-

Augustinum monachum cum aliis monachis in Britanniam evangelizandi gratia misit. 29.e
 Angliæ pueri venales in Urbe Roma a B. Gregorio visi. 8.e
 Angliæ pueri pulcherrimi. ibid.
 Angliæ rex, Ælle 9.b. Adlusio ad hoc nomen, Ællæ, a B. Gregorio facta. ibid.
 Angli, quasi Angeli dicti sunt a B. Gregorio per adlusionem ad nomen ipsum ob eorum formositatem. ibid.a
 Anastasio presbytero se comparans, illum superiorem, melioremque affirmat B. Gregorius. 123.c
 Anastasius Anthiochenus Patriarcha, post multos annos throno suo redditur. 102.d.e
 Anathema pro vindicta propriæ injuriæ sacris regulis prohibetur. 67.d
 Ancillis Dei tribus milibus, quas Græci Monastrias vocant, qualem annualiter elemosynam dabat Gregorius. 28.d
 Antichristi præcursores sabbatum observari debere prædicabant. 118.e
 Antiphonarium compilavit, & Scholam cantorum instituit: cui cum nonnullis prædiis duo habitacula fabricavit B. Gregorius 23.b
 Antiphonarium, & lectus, in quo Gregorius recubabat modulans, & flagellum, quo pueris minabatur, veneratione congrua reservabantur in Lateranensi Patriarchio, ut Joannes Diaconus testatur. 23.b.c
 Antonius nomine, Monachus quidam, dimissis peccatis, mori jubetur. 7.d.e
 Andreæ sancti Monasterium. 4.a
 Andreæ conductoris cruciatus. 137.per tot.
 Apocristarius B. Gregorii qualitas. 11.e
 Apocristarius quid sit. 78.e.& 100.e.& 101.a
 Arianorum Basilicam in Suburra Domino dedicavit, introductis illuc beati Sebastiani, & S. Agathæ martyrum reliquiis 29.a. Miracula Gregorii in templo post consecrationem facta. Ibid.b.c.d.e
 Arianorum pueris provideri jubet Gregorius 37.b
 Artium, sive literarum studia quot, & qualia tempore B. Gregorii Papæ Romæ rehebant. 25.a
 Atavus B. Gregorii, Felix Papa IV. 3.a & tom.3.129.
 Athanasii æconomi consuetudines pauperum defraudantis præsagium mortis. 138.b.c.d
 Athesis fluvius Veronam mirabiliter inundas, ad beati Zenonis Martyris atque Pontificis Ecclesiam usque pervenit, sed aqua, quæ ad fenestras usque devenit, apertis januis, in eam non introivit. 13.b. & tom.3.lib. Dial.3.cap.37.
 Augustinus monachus cum aliis monachis in Britanniam pro Anglis Saxonibus convertendis evangelizandi gratia mittitur 29.e
 Romam redit, remittitur, & officio optimè fungitur. Desert literas hortatorias ad alios monachos. 30 per totum.
 Augustinus ad Anglos convertendos missus consecratur Episcopus: recipit pallium: fa-

cit cum aliis prædicatoribus miracula, & alios operarios a B. Gregorio postulat. 30. per totum.

Augustinus Anglorum Episcopus monetur, ne pro miraculis tumeat. 32.e

Auctoritas Episcoporum suæ auctoritate a B. Gregorio confirmabatur. 105.d.e. Eisque jura sua conservabantur. 107.c.d

B

B Aflicæ novæ a B. Gregorio non ædificabantur, sed veteres annuatim reparabantur. 129.e

Beati Gregorii fuga, ne ad Pontificatum raperetur. 15.e.& seq. Multa loca ex Registro Epistolarum citantur ad hanc fugam, & Pontificatus recusationem comprobant. ibid.b.c.d.e.& 17.18.& 19. per tot.

Brandeum a B. Leone incisum, sanguinem effudit. 83.e. Pro reliquiis conferebatur. 84.e

Brandeum idest pannus perforatus sanguinem effudit: deinde integer divinitus restituitur. 33.d.e

Britanniam Gregorius pro Anglis convertendis a Benedicto Papa missus, eo proficisci cupiens, Romam redit tota Urbe postulante, ab eodem Pontifice in itinere ipso revocatus. 9.b.c. Id Gregorius futurum in itinere prædixit. ibid.c

C

C Cardinales presbyteri Ecclesiæ suæ a B. Gregorio in Episcopos consecrati quales 56. d. Cardinales ordinati violenter in Parochiis forensibus in pristinum cardinem revocabantur. 58. d

Cardinare quid sit. 63.c. Vide, Incardinare. Cardinati alterius Ecclesiæ Clerici quomodo fuerint. 63.c.d

Capitula. Pro tribus capitulis Chalcedonensis Synodi Theudelindæ Longobardorum reginæ satisfecit. 122.d.e

Cantus dissonantia in Gallia, & Germania: ejusque reformatio, Carolo rege postulante. 23.c.d.e

Cantores Romani mittuntur in Galliam ad reformandum cantum. 23.d.e & 24.a.b. De Romano, & Gallicano cantu disputatio. 23.e.& 24. a.b

Cantilenæ dulcedo cur ab occidentalibus corrumpatur. 23.c

Cantus per Joannem Romanum Cantorem, corrigitur in Gallia, & alibi. 23.d.e

Cancer pestifer. 55.c

Catenæ S. Petri limatæ, nonnumquam limaturas dabat, nonnumquam verò non item 84. d

Cauteriatum quidam medicorum manu, calcem per exustionis vulnus cepit effundere. 137.c

Cecropia Virgo facundissima quid præstiterit tempore Gregorii Papæ. 25.b

Chartularius, & notarius Ravennæ. 95.d

Chartularius quid. 77.c

Chalcedonensi de Synodo pro tribus capitulis

- lis Theudelindæ Longobardorum reginæ satisfecit. 122.d.e
- Claudius ex verbis B. Gregorii conscripsit libros, idest de Proverbiis, de Canticis, Proverbiis, libr. Regum, & de Heptateucho, quos deinde idem Greg. conquirendos curavit, quia in multis sensum suum mutatum esse cognovit. 130.e.& 131.a
- Clericis etiam infirmis stipendia consueta B. Gregorius danda jubebat. 109.a.b
- Clericis ab Episcopis cautiones factas B. Gregorius firmabat: eisque quartas plene dari jubebat. 109.c.d.e
- Clericos aliarum Parochiarum sibi, & aliis B. Gregorius incardinare curavit. 63.a
- Clerici alterius Ecclesiæ quomodo aliis fuerint incardinati. 63.c.d
- Clericos posterius ordinatos numquam prioribus B. Gregorius prætulit. 63.e
- Columbas vendere quid sit. 53.c
- Compagarum usurpatio facta a Diaconibus Catinensis Ecclesiæ diligenter inquirenda committitur. 93.a.b
- Concilia quatuor sanctæ universalis Ecclesiæ tamquam quatuor Euangelia B. Gregorius veneranda esse dixit. 122.e
- Concilia quatuor tamquam quatuor Evangelia se venerari fatetur B. Gregorius: Quintum item concilium se venerari ait. 22.c.d
- Consilium. Ad consilium non divites, sed sapientes a Gregorio Papa convocabantur. 25.a
- Consanguinitatis copula ad quam generationem sit concedenda. 31.c.d.e.& 32.a
- Consiliarii ac familiares, quos sibi Gregorius delegit Clericos, remotis a suo cubiculo secularibus 24.b.c
- Consuetudines novæ a Gregorio Papa inducuntur 26.b.c. Et murmurantibus pro illis humiliter satisfacit. 26.c.d.e
- Consiliarii. A pravis consiliariis abstinendum est. 72.e, & 73.a
- Conversio Lucidi Episcopi Ficulensis, ac transitus. 140.d, e
- Conviviis Natalis Episcopus reprehenditur. 68.d, & facetissime suis assertionibus obligatur. 68.e
- Convivia quænam sint laude digna. 69.b, c
- Cubiculariæ Augustæ Gregoriæ Beatus Gregorius scribit se indignum revelatione Dei memorans. 123.a
- Culpam unius alii non esse nocivam B. Gregorius statuit. 74.

D

- D** Efensores septem honore regionario decorandus Gregorius Papa indixit. 26.b
- Defendi injuste neminem ab Ecclesia B. Gregorius permisit. 122.a, b
- Deiri, populi: & adlatus ad nomen ipsum. 9.a
- Delatores falsarios talione Beatus Gregorius mulctabat. 107.d, e
- Deponebatur nemo, exceptis manifestis cri-

- minibus, sed communione privabatur. 104.a
- Desiderius Episcopus pro lectione librorum Gentilium increpatur, 68.a. b. Idem, reprehenditur grammaticam quibuldam exponens. Ibid.
- Diabolus a fundo Barbiliano excussus, conductorem, & bubulcos occidens, 141.c. & sequ.
- Diabolus a Monasterii claustro fugatur, qui Monachum jacentem percussit. 138.e
- Dialogorum quatuor libros conscripsit: quos postea Zacharias Sanctæ Ecclesiæ Romanæ Episcopus in Græcam linguam convertit. 132.d.e. & 133.a. Sed astuta Græcorum perversitas in commemoratione Spiritus Sancti a Patre procedentis, nomen Filii suaptim radens, abstulit. Ibid. Locus depravatus est in 2. libro Dialogorum, in fine.
- Dialogorum libros B. Gregorius composuit, disputans cum Petro Diacono, suo coætaneo. 24.c
- Dialogorum libros B. Gregorius cum Petro Diacono disputavit. 130.c
- Diptycha, in quibus nomina vivorum describebantur. 101.e
- Distributio per polyptychum quater in anno fiebat. 28.b
- Dives inertia, quæ modo se de sapientibus pari sorte ulciscitur, præ cubiculi foribus despicabilis remanebat tempore Gregorii Papæ. 25.b
- Doctrinæ verbum innumerabiles cohortes undique diversi sexus, ætatis, ac professionis ad Gregorium Papam confluebant. 26.a. b
- Dominico die corpus lavari posse B. Gregorius ostendit. 119.d
- Dominus pro hospite recipitur 27.b
- Dominici miserabilis transitus. 143.d. e
- Dromonem Mauritius cum uxore, & filiis, & filiabus noctu conscendit, dissimulato habitu. 99.e
- Duodecim invitatis, tertiumdecimum, Angelum, scilicet, suo in prandio invenit Gregorius Papa. 27.e. & 28.a
- Dubiis in rebus absoluta sententia non est pronuncianda. 72.d

E

- E** cclesia. Episcopi ab Ecclesiis suis abesse absque inevitabili necessitate: & per loca diversa vagari non debent. 69.d, e. & 70.a
- Ecclesias Episcoporum defunctorum vicinis Visitatoribus committebat B. Gregorius. 64.b
- Ecclesias dissipatas adunabat B. Gregorius, sive uniebat. 60.e. & 61. per tot.
- Ecclesiis vacantibus vacantes Episcopos B. Gregorius incardinabat. 61.a. b
- Ecclesiam Græcorum in novis consuetudinibus in Ecclesiam Romanam inductis se imitatum non fuisse probat Gregorius: quia vel veteres Romanas reparavit, vel

- novas, & utiles instituit. 26. c. d. e
- Ecclesiasticum ad officium, vel ministerium, vel Patrimonium Eccl. non admittebantur Laici, sed tantum ad Monachicum habitum. 25. b. c
- Ecclesiastica ad officia venire qui festinat saecularem habitum deferens, non relinquere cupit saeculum, sed mutare. 25. c
- Ecclesia Romana talis sub Gregorio extitit, qualis prima sub Apostolis fuit. 24. e
- Ecclesiastica officia, & jura reformavit B. Gregorius. 23. a
- Ecclesia. Confugientibus ad Ecclesiam B. Gregorius Sacramenta praestari iussit de servanda sibi iustitia. 22. b
- Ecclesia quibus studiis a Beato Gregorio regebatur. 51. a
- Effigies Gordiani, Patris B. Gregorii: & Silviae, matris ejusdem Gregorii pictae ad parietem in atrio Monasterii describuntur: & ad tempus usque Joannis Diaconi cernebantur cum inscriptionibus, & Disticho. 136. b. c. d. & 137. a. b.
- Effigies B. Gregorii ibidem picta describitur: & ad diem usque Joannis Diaconi cernebatur. 136. e
- Eleemosynae localiter, ac personaliter a B. Gregorio decernuntur. 40. a. b.
- Eleemos. Pro eleemosynis faciendis frumenta emit B. Gregorius quinquaginta libris auri. 44. d. 48. e. Petenti, & non petenti eleemosynas dabat. 43. a
- Eleemosyna ex patrimonio quater in anno per polyptychum distribuebatur a Gregorio. 28. b. Bis etiam in anno peregrinis aureos, & vestimenta dabat. 28. c. quotidie vero qualem dabat eleemosynam. 28. d.
- Eleemosyna per veredarios in vicis, & compitis quotidie pauperibus infirmis, ac vecundioribus missa. 28. d. e
- Eleemosynam quam libenter fecerit Gregorius. 4. e. & 5. a
- Eleemosynae propter peccata, non peccata, propter eleemosynas sunt facienda. 54. b
- Episcopo Perusino vestem hiemalem non habenti Beatus Gregorius amphimallum, tunicam, vel pectorale misit. 66. b.
- Episcopus Marinianus de avaritia notatur. 66. d. e
- Episcopi vacuum nomen habet qui alienam, inopiam, suam non credit. 67. a
- Episcopus Serenus nomine pro confractis imaginibus arguitur. Ibidem.
- Episcopis infirmis numquam B. Gregorius successorem dabat; nec successores dene-gavit renunciantibus: eisque desumptibus relictæ Ecclesiae commoda subministrari jubebat. 113. d. & 114. a. & e
- Episcopi consecrabantur, undecumque meliores eligi poterant: & districto examine consecrabantur. 58. e. & 59. per tot.
- Episcopos alterius Diocesis ad regendas Ecclesias suae Diocesis B. Gregorius invitabat. 60. c. d
- Episcopi ab Ecclesiis suis abesse absque inevitabili necessitate, & per loca diversa vagari non debent. 69. d. e. & 70. a
- Episcopatus culmen cum timore suscipiendum. 52. e
- Episcoporum defunctorum Ecclesias vicinis Visitatoribus committebat B. Gregorius. 64. b.
- Episcopos olim singulo quoque triennio Romam venire solitos, nonnisi semel in quinquennio B. Gregorius venire statuit. 65. d. e
- Episcopos vacantes Ecclesiis vacantibus B. Gregorius incardinavit. 60. c. d
- Episcopis inthronizatis expulsos Praesules B. Gregorius junxit. 62. b. c
- Episcoporum auctoritates sua auctoritate, B. Gregorius confirmabat non minuebat. 105. d. e
- Episcopi propria vita a B. Gregorio conservabantur: & executores dari, & iudices eligi ab accusatis jubebat. 107. c. d
- Episcopi Cardinales. 61. d. e
- Episcopatum sedium loca mutata. 62. d.
- Episcopum ab una in aliam Ecclesiam sub quacunque occasione nec mutavit, nec mutari permisit. 62. e
- Episcoporum Campanorum, & Victoris Panormitani negligentia reprehenditur. 72. b
- Episcopus Vitalianus pro femina, quæ religiosum reliquit habitum, acriter reprehenditur. 71. b. c
- Episcopis suffraganeis suis necessaria praerogabat B. Gregorius 66. b. In eis nonnisi sanctitatem, sapientiam, & liberalitatem postulabat vel quaeritabat. 66. d
- Episcoporum familiaritas lapsos vel criminosos admittere non debet. 73. e
- Epistola Pelagii Papae ad Gregorium 12. a
- Epistola, quæ Ibae dicitur, erroribus plena, damnata. 22. d.
- Epistolarum libri juxta numerum annorum, Pontificatus B. Gregorii: ex quarum multitudine quaedam Epistolae decretales excerptae sunt temporibus Adriani Primi Pont. Max. 131. c
- Epitaphium supra sepulchrum B. Gregorii. 130. a. b
- Equus, daemone immisso, a maleficis valde vexatur. 34. a
- Eremitae somnium de B. Gregorio. 49. a. b. c
- Eutychius Constantinop. Episcopus librum, de Resurrectione Mortuorum conscripsit. 10. b. Disputatio hac de re ibid. c. & seq.
- Eutychii librum contra articulum Fidei de resurrectione Imperator comburendum iussit. 11. d
- Eutychius moribundus confessus est Articulum Fidei de carnis resurrectione. 11. e. & tom. 2. 636. b. & seq.
- Excommunicatum monachum defunctum mirabiliter solvit B. Gregorius. 35. b. c. d
- Excommunicatus Maximus Salonitanae Ecclesiae praevicator a Missarum solemnibus, deinde a Communione Corporis, & Sanguinis Domini Nostri Jesu Christi privatus, Sacramenta satis indignus suscepit. 93. c. d. e. & 94. c. d. e. Ejus causa Ravennae ventilatur. 94. e. Ad poenitentiam.

revertitur septimo excommunicationis sue anno . 95. a. b
 Excommunicatos ab aliis Episcopis, nullis extantibus culpis, B. Gregorius absolbat . 110. b
 Ezechielis libros exponere B. Gregorius destitit, hostilibus incursionibus, & curarum tumultibus gravatus. 126. e. & 127. a. & 131. b
 Ezechielis prophetię primam, & ultimam partes per homilias viginti duas, B. Gregorius, Romanis postulantibus, tractavit. 133. a

F

Falsarios delatores talione B. Gregorius mulctabat . 107. d. e
 Familiares, & Consiliarii, quos sibi Clericos delegit Gregorius, secularibus a suo cubiculo remotis . 24. b. c
 Faraldi increpatio, qui tota nocte a demonibus suspensus est . 142. e
 Fastigium de argento purissimum in Basilica Sancti Petri a Leone Tertio translatum . 129. e. Aliud item in Basilica S. Pauli. Ibid.
 Favore alieno se indignum B. Gregorius fatetur . 123. c. d
 Felix Papa IV. B. Gregorii Atavus: 3. a. & tom. 3. 129. Basilicam Cosmę, & Damiani Martyrum viâ sacrâ juxta Templum Romuli ædificavit . 3. a
 Fidei Symbolum, quo cunctas hæreses dissipavit, & Fidem Catholicam munivit . 21. b. c
 Finis. De fine seculi quid Beatus Gregorius senserit . 124. b. & sequen. Sententiam suam rationibus probat de Mundi senectute ad pag. usque 126. per totum .
 Flagellum, quo pueris Gregorius minabatur, & lectum, in quo recubabat modulando, necnon Antiphonarium ab eodem compilatum, in Patriarchio Lateranensi congruâ veneratione reservata fuisse Joannes Diaconus testatur . 23. b. c
 Fugam a Monasterio Monachus quidam motus, a dæmone corripitur: & a B. Gregorio liberatur, fratrum precibus adjutus. 5. e
 Fugitivus Monachus cæcatur, & a nigri canis morsibus liberatur, dum suum fatetur peccatum . 5. d.
 Furtum. De furtis Ecclesię in Anglia factis quid a Beato Gregorio responsum fuerit . 31. c
 Furtum quidam Monachus cum fecerit, a dæmonio vexatur, & a B. Gregorio liberatur, dum furtum fatetur . 5. b. c

G

Gallię, ac Germanię cantus qualis . 23. c. d
 Gallicana Ecclesia a Romana discordans. 31. b
 Gelasianum codicem de Missarum solemnitiis, multa subtrahens, pauca convertens, non-

nulla adjicens, in unius libri volumen Gregorius coarctavit . 25. e
 Gelasianum Polypticum quid . 28. b
 Gerontius Monachus divinâ monitus revelatione, seu visione nocturnâ, se de Monasterio B. Gregorii, necnon, & alios quosdam propediem morituros prævidit. 8. a
 Gordianus Gregorii Pater . 3. a. Mater vero Silvia . Ibid.
 Grammaticam exponens, & libros Gentilium legens, Desiderius Episcopus reprehenditur . 68. b
 Græcorum Ecclesiam in novis consuetudinibus inductis Gregorius se imitatum non fuisse ait & probat, quia vel veteres Romanas reparavit, vel novas & utiles constituit . 26. c. d. e
 Græca nesciens B. Gregorius, falsos tractatus suo nomine inscriptos invenit: eosque inquirens excindi, & aboleri curavit. 135. e. & 136. a
 Gregorius quàm frequenter diversis in locis demonstratur . 144. c. d
 Gregorius servum servorum Dei se scribens, mediocribus vestimentis induitur: & superstitiosum, Universalis, vocabulum refutavit . 21. a
 Gregorianę Sanctitatis testimonium . d. e
 Gregorii corpus a Gregorio III. translatum: & alia ad antiquitatem ipsius, mediocritatem, & regularem specialitatem spectantia . 135. b. c. d
 Gregorius a Monasterio violenter trahitur, & Levita sive Diaconus consecratur . 9. d
 Gregorius Levitę officio a Benedicto Papa sublimatur: & in Ecclesiasticę Hierarchię ministerio, non solum nitore habitus, verum etiam claritate morum probabilium quodam modo Angelis coæquari vilis est . 9. d
 Gregorius pro responsis Ecclesiasticis Constantinop. a Pelagio Papa mittitur . 9. e
 Gregorius, pestis tempore, a Clero, & Senatu, Populoque Romano in Pontificem concorditer fuit electus, totis viribus Pontificatum recusans . 14. c
 Gregorius pro Anglis convertendis Britanniam a Benedicto Papa missus, eo proficisci cupiens, Romam redit, universa Urbe postulante, ab eodem Pontifice in itinere ipso revocatus . 9. b. c. Id Gregorius futurum in itinere prædixit. ibid. c
 Gregorii amitę tres . 70. b. Harum vita, & mors . 70. d. e., & 71. a. b. Gordianę Amitę lapsus . ibid.
 Gregorius crudis leguminibus a matre Silvia pascebatur . 4. d. & 27. e
 Gregorius Sanctus, genere Romanus, arte, philosophus; Gordiani, viri clarissimi, & Beatę Silvię filius . 3. a
 Gregorius Senatoriâ stirpe genitus . ibid.
 Gregorii atavus, Felix IV. Apostolicę Sedis Pontifex . ibid.
 Gregorii amita, Beata Tarfilla . ibid. & to. 3. 129. per totum, & ibid. 285.
 Gregorii nomen Græcum, apud Latinos Vigilantius dicitur . ibid. b

Gregorius quot annis , & quibus temporibus Romanæ Sedi præfuerit . 3. a
 Gregorii institutio . 3. b. c
 Gregorius qua ratione , quibusve virtutibus ad Pontificatum ascenderit .
 Gregorii Apocrisfariatus qualitas . 11. e
 Gregorius ad Pontificatum nolens eligitur , 14. c
 Gregorius fuit prætor Urbanus . 3. c
 Gregorius Pontificatū subterfugere gestiens , Imperatori literas latenter mittit . 14. d

H

Hæresis . Se ab hæresi purgantes recipiebat , & catholicos B. Gregorius declarabat . 110. c. usque ad 112.
 Hæresis prima contra Ecclesiam orta . 51. d
 Hæreticos varios à corpore Ecclesiæ removit . 51. a
 Homilias in Evangelia conscripsit B. Gregorius : quarum viginti homilias coram populo declamavit : reliquas dictavit , sed lassescente stomacho , aliis pronunciare permisit . 132. c. d
 Homilias Evangelii viginti coram Ecclesia , diverso tempore declamavit : reliquas vero ejusdem numeri dictavit , lassescenteque stomacho languore continuo ab aliis pronunciandas permisit . 132. d
 Hospitis loco Dominum recepit Gregorius Papa . 27. b
 Angelum in prandio vidit . c. d
 Hospitio recipitur Dominus pro hospite , 27. b
 Hospitalitatis adeo fuit amator Gregorius in suo etiam Patriarchio , ut præter eos , qui quotidie diversis ex locis fugiebant , quotidie item Peregrinos quoslibet ad mensam suam invitaret . 27. b
 Humilitas magna B. Gregorii se in terram prosternentis , monacho sibi occurrente , 123. d. e
 Humiles superbè quoniam sint . 79. b
 Humilitas B. Gregorii in Titulis dandis . 122. c. Factis magna . 132. d. e

I

Ianuarius Episcopus pro vindicta propriæ injuriæ inferens acriter reprehenditur . 67. d. Idem senex pro facta exaratione messis ante Missarum solemniam valde increpatur . 68. a
 Jejunandi fortitudinem à Deo impetrat Gregorius . 4. c. d
 Jejunare paschali Sabbato non valens , plus mœrore , quàm infirmitate deficere cœpit . 4. b
 Ignis inferni detinet omnes damnatos , sed non æqualiter omnes exurit . 35. a
 Imagines B. Gregorii , Gordiani patris ejus , ac Silvæ matris in atrio Monasterii pictæ describuntur : & ad tempus usque Joannis Diaconi cum inscriptionibus , & Disticho cernebantur . 136. c. d. e. , & 137. a. b. Juxta Imaginem B. Gregorii Saturninus Monachus Imagines SS. Apostolorum pingendas curavit . 137. b. c
 Imagines . De Sacris Imaginibus sermo est in 67. a. b. c
 Imagines Sanctorum in Ecclesiis non ad adorandum , sed ad mentes nescientiū instruendas collocantur . 67. b
 Imperator Romanorum est Dominus liberorum : Rex vero Gentium est dominus servorum . 74. e. & 100. c
 Imperatori Mauritio pessimam legem ferenti viriliter contradicit . 78. c. d
 Imperiale jugum levius rediisse fatetur Beatus Gregorius ad Leontiam Augustam scribens , pondere gravi longi temporis remoto . 101. b. c
 Incardinare quid sit . 60. c. d. 62. e. 63. & c. Vide , Cardinare .
 Indulsus Monasterii desertor à sene percussus : & de revelatione Clerici , & de digressionem Supponis . 143. a. & seq.
 Infernus . In inferno aliquis potest esse , & inferni cruciatus per Dei misericordiam non sentire . 35. a
 Infirmitatem alienam B. Gregorius suam putabat . 119. c
 Infirmitatem quantam B. Gregorius compassionem ostenderit . 119. c
 Infirmitatem cordis sui B. Gregorius magna consideratione quotidie cognoscens fatebatur . 134. c. d. e. & 135. a. b. Hac in re perpulchra narrat . ibid. 135. a. b
 Infirmitas vel ægrotudo B. Gregorii magna , ob quam per biennium in lectulo se jacuisse fatetur . 128. d. & 129. per tot.
 Injurias suas Episcopum anathemate vindicantem B. Gregorius valde reprehendit . 67. d
 Intercessor qualis esse debeat . 22. b
 Inventarium . Porro Inventario faciendo post obitum Episcopi nihil accipiendum esse B. Gregorius decrevit . 65. a
 Joanni Ravennati Episcopo usum pallii , & mappularum subduxit : deinde suppliciter petenti quater in anno per plateas concessit . 89. c. d. & 90. b. c. d. Eidem pro diversis vitiis increpato diem suæ vacationis prædixit . 90. d. e. & 91. a. b. c
 Joannis Constantinopolitani Episcopi superbia , & hypocrisis reprehenditur , universalis nomen affectantis : & literæ Augustales pro eo supplicantes redarguuntur . 78. e. & 79. per tot. & 81. per tot.
 Joannis Evangelistæ vestes miraculis claruerunt in Basilica Constantiniana : quæ excussæ foras , tempore siccitatis , pluviam dabant : inundationis verò , serenitatem . 84. e. Pro Sacris Reliquiis dabantur . ibid.
 Joannis Diaconi visio admiranda , libr. 4. de Vita B. Gregorii ad finem perducto . 144. & 145.
 Joanni Diacono apparuerunt Beatus Gregorius , Nicolaus Papa , & Petrus Diaconus , 145. b. c. d
 Joannis Evangelistæ tunica , quæ strictioribus manicis constat . 85. c
 Joannis Evangelistæ , non Baptistæ , vestis altera . 85. d

Joannis presbyteri confictus cum diabolo, ejus transitus terribilis, revelatione facta. 137. c. d. e. & seq.

Joannes Monachus à medicis desperatus, san-
tatem, Beato Andrea Apostolo prædi-
cente, recepit: deinde post biennium à de-
functo quodam de sepulchro vocatus, obiit.
8. c. d.

Iram Præpositorum restringendam, & unius
culpam alii non esse nocivam B. Gregorius
statuit. 74. b. c. d.

Italia quot, & quanta incommoda, & damna
intulit Agiulphus Longobardorum rex.
126. e. & 128. a. b.

Judæi ad conversionem venientes pensionis
onere levantur. 36. b. c.

Judæis ab baptismum venientibus vestimenta
etiam B. Gregorius donabat. 36. d.

Judæorum munera tamquam execrabilia num-
quam suscipienda B. Gregorius permisit.
118. b.

Judæi quomodo fuerint à Summis Pontifici-
bus habiti. 118. b. & seq.

Judæis vim nullam inferendam esse B. Gre-
gorius statuit: quia eorum perfidiam ra-
tionibus magis, quam violentiis vincen-
dam, vel excutiendam volebat. 115.
d. e.

Judæis Christianos subici nulla occasione B.
Gregorius debere censuit. 116. a. b.

Judæus quidam, nomine Nasas, altare sub no-
mine B. Eliæ construxit, & Christianos ali-
quot ad adorandum deceperat in Sicilia,
& Christiana mancipia emebat. 116. b. c.

Judæorum mancipia semel ad Ecclesiam con-
fugientia, numquam quibuslibet suasioni-
bus reddi B. Gregorius jubebat. 116. e.,
& 117. a.

Judæi. Christianos pro longitudine itineris
per provincias à Judæorum servitio redi-
mere B. Gregorius curabat. 116. d. e.

Judicum vitia quomodo redarguebantur à B.
Gregorio 75. per totum usque ad 77. d.

Judices, instigante diabolo, contra B. Grego-
rium sævierunt. 77. e.

Justus nomine, Monachus quidam, pro re pec-
culiari, hoc est pro tribus aureis contra
votum paupertatis detentis, & in medica-
mine absconditis severiter in morte puni-
tur, cum ei proprium habere non liceret.
7. c. d. & 10. 3. 305. per tot. Ejus anima
de Interni cruciatibus liberatur, sacrificio
pro ea diebus triginta continuis oblato, B.
Gregorii jussu. ibid.

K

Kalendatim, sive singulis quibusque Ka-
lendis ex redditibus erogabat pauperi-
bus, hoc est, suo tempore frumentum; suo,
vinum; suo, legumen, &c. 28. c.

Karolus Rex, dissonantia cantus offensus,
duos Clericorum suorum erudiendos di-
misit. 23. e.

Karolus Rex, dissonantia cantus offensus, duos
Cantores Romanos ab Adriano excepit.
24. b.

L

Laici cur repente Sacerdotes fieri non
debebant. 54. c. De hoc datur exem-
plum de linguis Sylvarum pro ædificiis fa-
ciendis. 54. e. & 55. a. & ibid. c.

Laici non ad Ecclesiastica officia, seu mini-
steria, vel ad patrim. Eccl. sed tantum ad
Monachicum habitum admittebantur. 25.
b. c. Cur sic, ibid. Cur. primo se tonsura-
re cœperint. ibid.

Laicos, Dominos B. Gregorius appellabat.
122. c.

Lampades divinitus accensæ. 29. d. e.

Lateranensis Basilica aurea dicta. 56. e.

Latinitas togata, seu trabeata suum Latium
in ipso Latiali Palatio suum Latium more
Quiritum obtinebat. 25. a. Nullus a mini-
mo ad maximum usque, barbarum quodli-
bet in sermone, vel habitu præferebat. ibi-
dem.

Leander Episcopus Hispanus, legationis offi-
cio functus est Constantinopoli pro causis
fidei Wisigothorum. 131. d.

Leander, Episcopus Hispalensis, Wisigo-
thorum legatus Constantinopoli missus à
Pelagio Papa, compulit Gregorium ad li-
brum B. Job exponendum. 10. a.

Lectus, in quo Gregorius Papa recubabat mo-
dulando; & Flagellum, quo pueris mina-
batur, necnon Antiphonarium ab eodem
compilatum, in Patriarchio Lateranensi
congrua veneratione reservabatur, ut Jo-
annes Diaconus testatur. 23. b. c.

Leguminibus crudis pascebatur à matre Silvia
B. Gregorius. 4. d. e.

Leontia Imperatrici B. Gregorius gratulatur,
felicissima tempora reditura sperans. 101.
b. c.

Levitæ officio Gregorius à Benedicto Papa
sublimatur 9. d. & nitore habitus, & clari-
tate morum probabilius Angelis quodam
modo visus est cœquari in Ecclesiasticæ
Hierarchiæ ministerio. ibid.

Liberos homines verberari, vel includi vetuit
B. Gregorius. 74. e.

Liberalitatis B. Gregorii innocentia compro-
batur. 43. e.

Libertas uniuscujusque hominis contra judi-
cium insolentias liberis vocibus à B. Gre-
gorio defendebatur. 74. d. e.

Libros Gentilium Desiderius Episcopus, &
grammaticam quibusdam exponens repre-
henditur. 68. b.

Libros suos B. Gregorius in comparatione
tractatum, & operum B. Augustini furfa-
res nominans legi vetuit, quosque vixit,
133. e. & 134. a.

Libros ex verbis B. Gregorii Claudius con-
scripsit: quos deinde idem Gregorius in
multis quantum ad sensum mutatos esse co-
gnoscens, conquirendos curavit. 130. e., &
131. a. Libri autem sunt de Proverbiis, de
Canticis, de Prophetis, de lib. Regum, &
de Heptateucho.

Libri B. Gregorii, ut in Job, Ezechielem, in
Evan-

Evangelia , & Pastorale , & alii tempore Joannis Diaconi inveniebantur. 151.b
Librorum expositio . Ab exprimendis libris B. Gregorius destitit ob incursiones hostiles. 126. c & 127. & 128. per totum.
Libri aliquot B. Gregorii ab invidis igni traduntur. 130.c
Libri alii B. Gregorii a Petro Diacono per mortem ab igne liberantur. 130.c.d
Libris de suis B. Gregorius humilia sensit: quæ a posteris Doctoribus facundissima prædicantur. 133.b.c
Lia , idest vita activa. 17.b
Litanæ septiformis a B. Gregorio pestis tempore pro Deo implorando instituta. 15. c. d. e
Litanias bis in hebdomada fieri in Sicilia pro barbarorum incursionibus B. Grægorius instituit. 121.a
Literarum , sive Artium studia quot , & qualia tempora Gregorii Papæ Romæ reslo-ruerint 25.a
Locusta , quasi loco stat. 9. c. Ex locusta prævidit revocationem sibi faciendam ab itinere per Benedict. Papam, ibid.
Longombardorum perfidia quanta fuerit. 12.b
Longombardos quot annos B. Gregorius Romæ viderit , gladios eorum patiens. 80. a. & 101.a
Lucidi conversio. 140.d.e

M

Mater Gregorii Silvia fuit. 3.a. Pater vero Gordianus. ibid.
Manducans . Qui non manducat , manducantem non judicet : quomodo intelligatur. 69.c.d
Maleficos perpetua cæcitæ mulctavit. 34.a
Manus suas excutere quis ab omni munere , quomodo intelligatur. 56.c
Matrimonium ad quam generationem sit concedendum. 31.c.d.e. & 32.a
Mauritio Imperatori pessimam legem ferenti , viriliter contradicit. 78.c.d
Mauritius superbus Imperator didascalicis rationibus deterretur. 96.c.ad.usque 98.c
Mauritio in B. Gregorium favienti mors per gladium imminet. 98.d. Eum terror maximus invasit. ibidem . Dromonem conscendit , dissimulato habitu 99.e
Mauritius pœnitens videt in somnis se divino judicio cum uxore , & filiis , Phocæ militi tradi. 98.e
Mauritius , seditione commota , Phocæ iussu cum omni sua cognatione perimitur , sed a sempiterno supplicio B. Gregorii precibus liberatur. 99.e
Mauritii vitia Phocæ Imperatori sapienter enarrantur. 98.b.c
Maximianus cum fratribus a naufragio liberatur. 12.d. & to. 3. lib. 3. Dial. cap. 37.
Maximus Salovitana Ecclesiæ perversor. 93.c.d.e. A Missarum solemnibus , deinde a communione corporis , & sanguinis Domini nostri Jesu Christi privatus Missas cecinit , sacramentaque satis indignus suscepit. ibid.

Ang. Rocca Oper. Tom. II.

& 94.c.d.e. Ejus causa Ravennæ ventilatur. 94. e. Ad pœnitentiam revertitur septimo excommunicationis suæ anno. 95.a.b
Maximus septimo excommunicationis suæ anno ad pœnitentiam revertitur. 95. a. b.
Ante corpus S. Appollinaris , iussu B. Gregorii se purgavit , & consolatoriam suscepit Epistolam , & a vinculo excommunicationis absolvitur. 95.e. & 96.a.b
Mediolanensium decretis , eis Episcopum consecrandum B. Gregorius concessit. 102. a.b.c
Merulus Monachus albis floribus se somniat coronatum : mox defunctus est : è cujus sepulchro post annos quatuordecim tanta suavitatis fragrantia emanavit , ut florum omnium odoramenta illi congregata viderentur . 8.b.c
Ministeria duo uni personæ nullo modo committenda esse Gregorius decernit. 38.d.e
Miraculum de pane multiplicato in manu pistoris. 144.c
Miraculum de navi , quæ non magis erat inter undas , quam undæ intra navim 12.e. & de Athesi fluvio Veronæ. 13.b. & to. 3. lib. 3. Dial. cap. 37.
Miracula circa reliquis tactas. 83.c.d.e. & c.
Miracula frequentia B. Gregorii tempore. 77. e
Missarum solemnia super corpora beatorum Petri , & Pauli Apostolorum celebrari decrevit Gregorius Papa. 26.b
Missæ triginta B. Gregorii nuncupatæ unde ortum trahant. 7.b. & to. 3. 305. per tot.
Missæ Canonici quid Gregorius Papa apposuerit. 25.e
Monachus fugitivus cæcatur , & a nigri canis morsibus liberatur dum suum fatetur peccatum. 5.d
Monachus quidam a Monasterio fugam molitus , a dæmone corripitur ; & a B. Gregorio liberatur fratrum precibus adiutus. 5.e
Monachorum latebræ , in quas sese abdiderant , equorum immobilitate cognoscuntur. 6.a.b
Monachus quidam , Justus nomine , pro peculiari , hoc est pro tribus aureis in medicamine absconditis severiter in morte punitur , cum ei proprium habere non liceret. 7.c.d. & to. 3. 305. per tot . Ejus anima de Inferni cruciatibus liberatur , sacrificio pro ea diebus triginta continuis oblato , B. Grægorii mandato. ibidem.
Monachicum indumentum sub Hilarionis regimine suscepit : deinde sub Maximiani regimine B. Gregorius regulari tramite militavit. 4.a
Monacho sibi procidenti B. Gregorius se in terram prostravit. 123.d.e
Monachi a B. Gregorio in Saxoniam missi , regulis sancti Benedicti fuerunt mancipati. 24. b
Monastica vita , & Pontificia institutio in Palatio Gregorii Papæ emicabat. 24.e
Monachus quidam furtum faciens , & a dæmonio vexatus , a B. Gregorio liberatur , dum furtum fatetur. 5.b.c

Monachum in excommunicatione defunctum mirabiliter solvit B. Greg. 35. b. c. d.
 Monasteriis ancillarum Dei trium millium, qualem eleemosynam annuatim dabat Gregorius. 23. d. Harum ancillarum Dei religiositas ac devotio qualis. 28. d.
 Monasterium cuidam puero ingredienti, & in eo invite commoranti quid evenerit. 13. e. & seq.
 Monasterium ingredi cupientes cur Gregorius Papa voluerit eos esse probandos prius in Laico habitu constitutos. 25. d.
 Monasteria sex in Sicilia ex patrimonio ædificavit. 4. a. septimum vero intra Urbis Romæ mœnia juxta Basilicam Sanctorum Joannis, & Pauli ad clivum Scauri in honorem sancti Andreæ Apostoli in proprio domate fabricavit. ibid.
 Moraliū librum Gregorius conscripsit Leandri Episc. Hispalensis, Constantinopoli Wisigothorum legati, hortatu, & precibus compulsus. 10. a. & 10. 2. 305. in Epist. ad Leandrum in expof. B. Job.
 Moraliū liber, non est opus populare, & rudibus auditoribus impedimentum, magis quam provectum generat. 134. b.
 Moraliū libros ubinam B. Gregorius conscripserit, ac deinde perfecit, & cui nam direxerit. 131. d. e. & 132. a.
 Mortis expectatio erat consolatio B. Gregorio. 129. d.
 Mortuus est B. Gregorius post annos tresdecim, menses sex, & dies decem sui Pontificatus. 129. e. De ejus morte, ac fastigiis argenteis, ejusque sepulturæ loco atque Epitaphio. 129. e. & 130. a. b.
 Mulieres cum Sacerdotibus habitare prohibentur, nisi sint quæ sacris canonibus permittuntur. 55. c.
 Mundi finis 124. b. & seq. & 25. & 26. rationes multæ afferuntur de Mundi senectute per tot.
 Munus ab obsequio, munus a manu, & munus a lingua quomodo differant. 56. c.
 Munere ab omni quis excutere manus suas, quomodo intelligatur. Ibid.
 Munerum, sive dationum consuetudines omnino tamquam pestiferum pondus toto conamine B. Gregorius repellebat. 65. b. c. d.
 Murmurantibus pro consuetudinibus a Gregorio Papa in Ecclesiam inductis, humiliter ipse satisfacit. 26. c. d. e.

N

Natalis Episcopus de negligentia, simulque convivii reprehenditur. 68. d.
 Navis non magis erat inter undas, quam undæ intra navim: & hac in re miraculum. 12. e. & tom. 3. lib. 3. Dial. cap. 37.
 Neophytorum hæresis. 51. b. Pro hac Synodus coacta. 55. b.
 Notarius, & Chartularius Ravennæ. 95. d.
 Nomina cunctarum ætatum, ac professionum tam Romæ, quam Civitatum vicinarum, cur descripta in libro, qui extabat in scrinio Lateranensis Palatii. 28. e.

O

Officia duo uni personæ nullo modo committenda esse B. Gregorius decernit. 38. d. e.
 Oliveta numerosissima acquisivit Gregorius pro luminaribus in honorem Sanctorum Apostolorum Petri, & Pauli instituendis. 26. b.
 Olivetorum, quæ Gregorius Papa acquisivit, summa in Tabulis marmoreis præ foribus Basilicæ Sancti Petri extat. 26. b.
 Ordinationem nemini omnino violenter contulit B. Gregorius. 57. a. b.
 Ordines sacros qui violenter suscepissent, in pristinum gradum reducebantur. 57. b. c.
 Ordines in suos restituebantur, a quibus calumniæ dejecti reperiiebantur. 58. a. b.
 Ordinati violenter Cardinales in Parochiis forensibus, in pristinum cardinem revocabantur. 58. d.
 Ordinatos posterius Clericos numquam prioribus B. Gregorius prætulit. 63. e.
 Ordines sacri. Pro ordinibus Ecclesiasticis nihil commodi dandum. 55. c. d. e.
 Ordines sacri quibusnam dari debeant. 52. b. c. d. e. quomodo sint conferendi. 53. b. c. & 54. d.
 Orationem Dominicam mox post Canonem Gregorius super hostiam censuit recitari. 26. b.

P

Paganos pueros emit Gregorius, ut Christianos efficiat. 35. d. e. Pro paganis rusticis Gregorius minatur Episcopis. 36. a.
 Pagani rustici ad conversionem venire negligentes pensionis onere gravantur. 36. b.
 Pagana mancipia ad fidem venire volentia, vendi nullo modo B. Gregorius permittebat. 117. b. c.
 Paganorum neminem circumcidi B. Gregorius permisit. 118. a.
 Pagana mancipia Judæos dominos ad fidem præcedentia, in eorum servitium nullo modo revocabantur, etiam si eos ad Christianitatem subsequerentur. 117. d. e. & 118. a.
 Pallii, mappularumque usum Joanni Ravennati Episcopo subduxit Gregorius. 89. c.
 Eidem suppliciter repetenti quater in anno per plateas pallii usum concessit. 90. b.
 Pallii usus Ecclesiæ Ravennatis, a 89. usque ad 92.
 Pallium Augustino Anglorum Episcopo mititur. 30. e.
 Panis multiplicati miraculum. 144. c.
 Panis frustum in carnem; & carnis frustum rursus in panis primordia reformatum. 33. a. b.
 Pannum sive brandeum gladio pupugit B. Gregorius, & sanguis effluxit. 33. d.
 Pannus perforatus integer divinitus restituitur. 33. e.
 Parochiarum aliarum Clericos sibi, & aliis B. Gre-

B. Gregorius inordinare curavit. 63. a
Paschafii Sancti Dalmatica demoniaco superposita, ei sanitatem reddidit. 85. d.
 Cur vestis hæc S. Joannis dicatur. Ibid.
Paschasius Episcopus pro fabrica navis, & sui utilitate compescitur. 71. c. d
Pastellaticum pro usu pallii, vel consecratione Pontificis dari, sive accipi B. Gregorius sapienter prohibuit. 55. d. e
Pastelli appellatio callida, & nova pro simonia tegenda. 55. d. e
Pastorales libros quoniam tempore B. Gregorius conscripserit: & cui nam exposuerit, 132. a. b. Hos libros magnus Anastasius Episcopus Antiochenus in Græcam transtulit linguam, & Orientalibus Ecclesiis dedit. 132. a. b. c
Pastore vulnerato, quis curandis ovibus adhibeat medicinam? 52. d
Pater Gregorii Gordianus fuit. 3. a. Mater vero Silvia. Ibid.
Patrimoniis singulis Rectores constituit. 38. a. b. c
Paterius notarius, & Secundicerius a Gregorio Papa factus, ex libris ejus utilissima quædam desloravit. 24. c
Pauper. Pro Paupere mortuo in angustis andronarum recessibus a vespillonibus invento quid fecerit Gregorius. 28. e
Paupertatem quanti fecerit B. Gregorius. 4. e. & 5. a
Pelagii Papæ Epistola ad Gregorium Constantinopoli Apocrisiarium. 12. a
Peregrinos in suum Patriarchium invitabat Gregor. 27. b. Duodecim invitatis vice una, tertius decimus, qui erat Angelus, inventus est, & nonnisi a B. Gregorio Papa videbatur. 27. c. d. e
Peregrinis aureos, & vestimenta Apostolorum natalitio, vel suo, donabat Gregorius s. 28. c
Pestis, sive clades inguinaria Urbem Romam adeo laniavit, ut etiam corporali visu sagittæ cælitus venire, & singulos quosque percutere viderentur. 13. d. Homines octoginta, unius horæ spatio, animam ex peste exhalarunt. 15. e
Pestis tempore, Gregorius a Clero, & Senatu, Populoque Romano in Pontificem fuit concorditer electus, totis viribus Pontificatum recusans. 14. c
Petrus Diaconus est ille, cum quo Gregorius disputans, quatuor Dialogorum libros composuit. 24. c
Petrus Diaconus B. Gregorii familiarissimus, cum quo quatuor Dialogorum libros Gregorius disputaverat, sæpæ Spiritum Sanctum in similitudine columbæ super caput ejus vidit; & libros ejusdem post mortem ab igne liberavit. 130. c. d. e
Petrus Diaconus ubi primum Gregorianæ sanctitati testimonium præbuit, spiritum efflavit, sicut ipse petiit, a dolore mortis extraneus, juxta pyrgi basim meruit sepeliri. 130. e
Phocas Imperator efficitur: a quo Mauritius una cum suis omnibus decollatur. 99. e

Phocæ, & **Leontiæ** Augustorum imagines Romam mittuntur, cum eorumdem favorabilibus literis, & in Oratorio Sancti Cæsarii in Palatio Lateranensi constitutæ jussu B. Gregorii reponuntur. 100. a
Phocæ Imperatori creato gratulatur, tempora felicissima reditura sperans B. Gregorius. 100. a. b. c
Phocæ Apocrisiarius à Gregorio ex more mittitur. 100. d
Pictura. Aliud est picturam adorare, aliud per picturæ historiam quid sit adorandum addiscere. 67. b
Pictura hoc præstat idiotis cernentibus, quod legentibus scriptura, quia ignorantes in ipsa vident quod sequi debeant: in ipsa legunt qui literas nesciunt. Ibidem.
Pictura Gentibus præcipue pro lectione est. ibidem.
Podagræ doloribus magnis patiebatur B. Gregorius. 128. d. & 129. a. c
Podagra est humor noxius, inferiora petens, & superiora deferens. 129. c
Polyptichum Gelasianum quid. 28. b
Polyptico ex Gelasiano patrimoniorum reditus. 28. b
Pontificatus Auctoritas à B. Gregorio contra tyrannum Imperatorem defenditur. 93. e
Porcus discurrens per Basilicam post consecrationem factam quid. 29. b
Psalmorum commentaria legenda sunt ad vigiliis; quæ mentes secularium ad bonos mores præcipue informant. 134. b
Presbytero Anastasio se comparans, illum, superiorem, melioremque affirmat B. Gregorius. 123. b. c
Promoti Cardinales in Parochiis forensibus violenter, in pristinum cardinem revocabantur. 58. d
Præpositorum iram restringendam, & unius culpam alii non esse nocivam B. Gregorius statuit. 74. b. c. d
Prætor Urbanus fuit B. Gregorius. 3. c
Pretia rerum accipere recusavit B. Gregorius. 65. e. & 66. a
Prophetiæ spiritum Beatus Gregorius habuit. 121. b. c
Prudentia simplicitati, simplicitas prudentiæ deesse non debet. 96. e
Puero Theodoro cum fratre Religioso in Monasterio magis necessitate quam voluntate detenta quid evenerit. 13. e., & seq.
Pythagoricæ literæ bivium quid. 3. c. ad bivii dextrum ramum, relicto sinistro, Gregorius quomodo pervenerit. ibid,

Q

Quartæ redituum Clericis persolvenda. 110. a

R

Rachel, idest vita contemplativa. 17. b
 Reformatio Ecclesiasticorum munerum, ac morum Cleri, & Laicorum. 23. a
 Ra-

- Ravennatem Ecclesiam, Joanne defuncto, B. Gregorius committit Visitatori. 91. c
- Ravennatis Ecclesiæ Episcopo Mariniano usum pallii dedit, quem Joanni prius negavit. 91. c. d
- Ravennatis Ecclesiæ pallii usus conquiretur num fuerit antiquus; & hoc per iurandum Andreæ viri magnifici. 91., & 92. per tot.
- Reliquias petenti Imperatrici prudenter, ac modeste, rationibus assignatis, B. Gregorius negavit. 83., & 84. per tot. Miracula circa eas tactas. 83. c. d. e
- Responsalis in Diaconio suo officium exercuit B. Gregorius in Urbe Constantinopol. 131. d
- Responsalis Constantinopolitanus à Pelagio Papa B. Gregorius missus est. 9. e. & 12. d
- Responsalis quid sit. 79. 2. b
- Resurrectionis nostræ statum, Gregorius, Leuita in Urbe regia constitutus, defendit, & novam hæresim contra hunc Articulum, subortam attrivit. 10. b. Disputatio hac de re. ibid. & seq. & 10. 2. 636. b. & seq.
- Revelatione Dei B. Gregorius se indignum, respondit Gregoriæ, Cubiculariæ Augustæ scire cupienti, an sibi dimissa fuerint peccata. 123. a
- Revelationem de peccatis dimissis cupiens, rem difficilem, & inutilem poscit. ibid.
- Revelatio cuiusdam Monachi. 141. a. & seq.
- Rex Gentium est Dominus fervorum: sed Imperator Romanorum est Dominus liberorum. 74. e. & 100. c
- Roma tyberis inundatione affligitur. 13. b. c. d
- Romæ incommoda, & damna misera. 125. b. c. & 126. c. & e
- S**
- S**abbatum non observari B. Gregorius iussit: dieque Dominico corpus lavari permisit. 118. e. & 119. & seq.
- Sacerdotes, fratres, & comministros; Clericos, filios dilectiss. Laicos vero, dominos, Beatus Gregorius appellabat. 112. c.
- Sacellarius quid sit. 80. b
- Salonitanæ Ecclesiæ pervasor. 93. c. d
- Sacrificia Anglorum Saxonum nondum baptizatorum. 31. a
- Schismaticos ad Ecclesiæ unitatem B. Gregorius revocavit. 51. a
- Schismaticos ad suscipiendam satisfactionem Romam B. Gregorius venire invitabat. 112. a. & seq. De schismate Severi Episc. 112. d. e
- Siciliam simoniaca hæresi, libidineque fordentem B. Gregorius citò perituram prædixit. 121. b
- Silvia Gregorii Mater. 3. a. Pater vero Gordianus. ibid.
- Silvia mater legumina ad Gregorium de more mittit. 4. d. e. & 27. e
- Simoniaca hæresis prima contra Ecclesiam orta. 51. d. & 52. a. b. Pro hac Synodus coacta. 55. b. Contra eam totis viribus non pugnantes, cum Simone mago portionem habere dicuntur. 55. c
- Simoniacæ dationis tria genera. 56. b. c
- Simplicitati prudentia, prudentiæ simplicitas deesse non debet. 96. e
- Scrinium Lateranensis Palatii. 28. e
- Scutella argentea à Gregorio pauperi data est pro eleemosyna, cum nil aliud sibi esset. 4. e. & 5. a. & 27. e
- Sepulturam juxta Ecclesiam commodi spectari prohibuit Gregorius. 26. b
- Sepulchrum Beati Gregorii Epitaphio insignitum. 130. a. b
- Sergius Defensor de negligentia reprehenditur. 71. c. d
- Severus Episcopus Aquilejensis Ravennam venire coactus, ad unitatem rediit: ad suum schisma rediens, & catholicos affligens Sacerdotes, causa perpetuæ divisionis suæ Diocesis effectus est. 112. d. e. & seqq.
- Somnium Eremitæ de B. Gregorio. 49. a. b. c
- Spiritus Sanctus in similitudine columbæ visus est frequentissimè super caput B. Gregorii viventis. Hinc in specie columbæ Spiritus Sanctus super scribentis Gregorii caput depingi solet. 130. d. e
- Spiritum prophetiæ B. Gregorius habuit. 121. b. c
- Stationes per Basilicas, vel Sanctorum Martyrum cœmeteria instituit. 26. a
- Stipendia Clericorum consueta etiam infirmis danda B. Gregorius jubebat. 109. a. b
- Stupratam, in uxorem à stupratore B. Gregorius sumi, aut stupratorem ejus castigatum verberibus in Monasterio B. Gregorius deputari decrevit. 115. a. b
- Subdiaconos expoliatos procedere statuit. 26. c. d. e; kyrie eleison cantari præcepit. ibidem.
- Suffraganeis suis Episcopis necessaria B. Gregorius prærogabat. 66. b. In eis nonnisi Sanctitatem, sapientiam ac liberalitatem postulabat, vel quæritabat. 66. d
- Symbolum confessionis, quo fidem Catholicam munivit, & cunctas hæreses dissipavit. 21. b. c
- Syncopin, idest incisionem vitalium patiebatur Gregorius. 4. b
- Synodicam suam Beatus Gregorius Patriarchalibus sedibus misit: quia orientales nullius Summi Pontificis nomen in Diptychis describebant, donec Synodicam fidei ejus suscepissent. 101. d. e. Et tamdiu Pontificem defunctum inter vivos annumerabant, quamdiu successor illius suas literas ad eos misisset. ibid.
- Synodicam suam Patriarchalibus thronis dirigit. 21. e. & seq.
- Synodus quatuor Sanctæ universalis Ecclesiæ tamquam quatuor Evangelia recepit B. Gregorius. 122. e
- T**
- T**alionis pœna falsarii delatores à B. Gregorio multabantur. 107. d. e
- Tarilla B. Gregorii amita. 3. a. & 10. 3. 129. per tot., & ibid. 285.
- Taxiarchæ. 99. c. d

Temperantia B. Gregorii . 89. a
 Theodoro puero cum fratre Religioso in
 Monasterio magis necessitate quam volun-
 tate detento quid evenit , 13. c. & seq.
 Theodori hæresis , & impietas 22. d
 Theodoriti scripta refutantur, per quæ B. Cy-
 rilli fides reprehenditur . 22. c
 Theudelinde Longobardorum Regine scribit:
 & de Sancta Chalcedonensi Synodo pro tri-
 bus capitulis satisfecit . 122. d. c
 Tetgandi visio . 142. a. & seq.
 Tyberis inundatio admirabilis, 13. b. Serpen-
 tium multitudo cum dracone ingenti per
 Tyberim in modum trapis ad mare descen-
 dit . ibid, d
 Timidus si sit, profecto & homicida . 99. b
 Trajani anima ab inferni cruciatibus liberata
 quomodo intelligi possit . 34. b. c. d. e. ,
 & 35. a
 Tonsurare cur se primo cœperint Laici tem-
 pore Gregorii Papæ . 25. b. c

V

Ultione dignum , non ad imitationis, sed
 ad correptionis exemplum adduci de-
 bet . 55. b
 Universalis, vocabulum superstitiosum Bea-
 tus Gregorius refutavit : quod Joannes
 Episcopus Constantinopolitanus affectavit.
 21. a
 Universalis nominis pestem à totius Ecclesiæ
 universitate B. Gregorius repulit . 85. e. ,
 & 86.
 Universalis nomen à Joanne Episcopo Con-
 stantinopolitano affectatum rationibus im-
 probatur. 80. c. d. e., & 81., & 82., & 86. b. c

Universalis nomen in Synodo Chalcedonensi,
 Romano Pontifici oblatum, sed à nemine
 in usu receptum . 80. c. d. e. & 86. c
 Universalis nomen Joannes Episcopus Con-
 stantinopolitanus affectans reprehenditur :
 & literæ Augustales pro eo supplicantes re-
 darguuntur . 78. e. , & 79. per tot. , & 81.
 per tot.
 Virgo . De Virgine stuprata decretum . 115.
 a. b
 Virum sine uxoris propriæ voluntate conver-
 sum, uxori reddi B. Gregorius iussit, etiam-
 si fuisset jam tonsuratus . 115. b. c
 Visio Tetgandi Episcopi quondam Treveren-
 sis, qui à B. Gregorio pulsus fuerat à Mo-
 nasterio . 142. a., & seq.
 Visio Monachi, qui duodecim homines intra
 dies totidem morituros prævidit . 140. a.
 b. c
 Visio Joannis Diaconi admiranda, libro quar-
 to de Vita Beati Gregorii ad finem perdu-
 cto . 144. & 145.
 Vitalianus Episcopus pro fœmina, quæ Reli-
 giosum reliquit habitum, acriter reprehen-
 ditur . 71. b. c
 Vita B. Gregorii doctrinæ respondebat . 51. a

X

Xenodochiis omnibus, ac Diaconiis re-
 ctiores constituit . 37. d
 Xenodochium Hierosolymis constituit : ibiq.
 & in monte Sina penes Arabiam annualia
 stipendia assignat . 38. a
 Xenia, sive munera omnino B. Gregorius re-
 pellebat . 65. b. c. d

T A B U L I S

D O N A R I O R U M

M A R M O R E I S

ROMÆ A BEATO GREGORIO MAGNO

SS. Apostolis Petro, & Paulo Dicatis.

TABULAS Donariorum, marmoreas Sanctis Apostolis Petro, & Paulo a Beato Gregorio Magna dicatas pro luminaribus, ut ipse ait, concinnandis, & in Porticu Sancti Petri affixas, hoc loco apponendas censui, ut ea, quæ de vetusto scribendi modo in Scholiis, & præsertim in scholio illo pag. 246. dixi corroborarentur. Quoniam, verò donationem aliam B. Paulo ab eodem Gregorio sancto pro luminaribus item concinnandis lapide incisam, & in Porticu olim S. Pauli ad parietem Ecclesiæ affixam, nunc autem paucis ab hinc diebus ante majus Altare translatam, propè alteram ex duabus columnis, quæ primarium fulciunt arcum, à dextra parte collocatam, necnon in ejusdem Beati Gregorii *Regist. libr. 12. epist. 19.* conscriptam inveni; ad ipsius Sancti, & Christianam, & Apostolicam pietatem splendide repræsentandam, ac perpetuò conservandam, hoc etiam loco eam imprimendam judicavi: Rerum namque gestarum monumenta, ut ratio ipsa suadet, & experientia docet, facilius per Typographicam, quam per Sculptoriam artem ab interitu vindicari queant, Tabulæ primo loco positæ, & ad porticum S. Petri affixæ, duarum Tabularum frustra videntur, sicut diversæ lapidum formæ, necnon mutili Donariorum fines præferunt.

De Tabulis Donariorum marmoreis in Porticu Sancti Petri ad parietem Ecclesiæ affixis Maphæus Vegius in libello *de præstantia Basilicæ Sancti Petri*, loquitur in hanc verborum formam: *Beatus Gregorius ad instruenda abundantius Basilicæ Sancti Petri luminaria, multa prædia, multaque præsertim oliveta illi donavit, sicuti constat ex publico documento inscripto Tabulis marmoreis: quæ cum primo septem essent, duæ tantum adhuc affixæ sunt muro ante ingressum Basilicæ.* Hæc Maphæus Vegius dicto in libello, qui in Bibliotheca Basilicæ S. Petri asservatur,

Ego interea Lectorem moneo, omnem vel etiam futilem hisce in Tabulis describendis, & imprimendis industriam fuisse adhibitam, ut vetusta scriberdi consuetudo adamussim; vel, ut rectius dicam, ad minimum usque apicem repræsentaretur, spatiis tantum exceptis, quæ quamvis in Inscriptionibus lapide incisus inter singulas quasque voces desiderantur; ea tamen in hisce impressis apponenda curavi, ut lectio facilior reddatur. In nonnullis item vocibus contractis puncta non extant, & minuscula elementa majusculis admixta interdum cernuntur.

Voces denique obsoletas, quæ prisce illam veterum Scriptorum ætatem sapiunt, etiam prout jacent, reliquimus; easque Lapidarum mendis carere Lectorem monitum volo; litera enim pro litera nonnunquam à veteribus usurpata invenitur, ut *Immutilata*, pro immutilata; *Immeritum* pro immeritum; *Impendi* pro impendi; *Set* pro sed; *Adquisita* pro acquisita; *Adsignatis* pro assignatis; *Intra* pro intra, id est adverbium loco propositionis; *Super* pro supra. hoc est præpositio pro adverbio; *Post hoc* pro posthac: nam post hoc, quasi post hoc tempus dicitur, cujus significationem habet adverbium, *posthac*, *Adfines* agrorum pro affines, & confines; *Adicientes* pro adicientes; *Exsistere* pro existere; *Hortus* in accusandi casu pro hortos; *Detinebantur* pro detinebantur; *Consolatus* pro Consulatus. Hujus generis exempla majori ex parte in orthographia Aldina, & in aliis Inscriptionibus, quas ad millia sexaginta, & eò amplius descriptas penès se habere Aldus Junior affirmare solebat, antiquitus usurpata leguntur, quæ brevitatis gratia silentio prætermittenda censui; sat enim est hac in re citasse Inscriptiones veterum Latinorum ab Aldo descriptas: Ipse enim abstrusa omnia antiquitatum in Latine scribendo monumenta adeo accuratè observavit, ut neminem in hoc genere parem habuerit. Non desunt etiam Scriptores, qui dictas voces apud Antiquos in usu frequenti fuisse dicant: quos brevitatis causâ omitto.

Illa item Beati Gregorii ætas, litera B, pro V; & V, pro B, uti non rarò solebat, ut infra videre est in Tabula ex duabus prima, in qua legitur, *Parba* pro Parva; *Olibetum* pro Olivetum; *Silbula* pro Silvula; *Ostablano* pro Octaviano; *Devitorem* pro Debitorem; & *Uveribus* pro Uberibus. Hunc vetustum scribendi usum in Scholio nostro 246. satis diffusè explicavimus, ut idem Scholium, in quo nonnulla scitu fortasse digna enarrantur, huic etiam Tabulæ deserviret. Alia item, haud omninò contemnenda ad hujus generis scribendi, pronuntiandique usum spectantia, in Commentario nostro Bibliothecæ Vaticanæ anno 1591. impresso, pag. 241. & 302. docuimus.

Lectorem item moneo, in Olivetorum recensione legi semper *Olibetum* in accusandi casu per vocem hoc modo contractam, *Olibet*, & cum puncto, & sine ipso; Vel *Olibetu*: modò etiam cum puncto, modò absq; ipso. Quòd autem accusandi casus sine litera, *m*, fuerit in usu apud veteres Latinos illos, qui ætate Beati Gregorii extabant, id nobis persuadent multæ Antiquorum Inscriptiones lapide incisæ, quarum etiam exempla, brevitati consulens, omitto.

Illud interea subticendum non videtur, cur, scilicet, Olivetum, quod est generis neutri, in hac Inscriptione masculini semper generis esse inveniatur: id quod factum puto per figuram synthèsim, quæ discordat cum voce, & cum suo concordat significatu, ut est illud Virg. 8. *Æn. Præneste sub ipsa*, teste Aldo seniori; & *Camerino sub ipsa* idest Civitate: nam Præneste, & Camerinum sunt generis neutri. Per hanc item figuram synthèsim dicitur: Liliū est albiſſimus florum, idest flos albiſſimus omnium florum; ita etiam Olivetum, quod est locus, sive ager, in quo Oleæ conſitæ sunt, discordat cum voce, & concordat cum significatu, si referatur ad locum, sive ad agrum.

In ſecunda Tabula, quæ infra cernitur, legitur *Iſdem* in recto pro idem. Hanc vocem *Iſdem*, in nominativo ſingulari pro *Idem*, non ſolum Eucherius bis in 2. lib. in Gen. & bis in lib. Regum uſurpavit, ſed Ennius etiam Auctor perantiquus in nominativo ſingulari, & in ablativo plurali, ut reſert Cicero in lib. de Oratore, uſus eſt eadem voce, *Iſdem*, dicens: *Iſdem campus habet*, [inquit Ennius] & in templis *iſdem*, probavit: &c. In templis *iſdem* pro *iſdem*, dixit Ennius. Hinc Cicero eodem in loco ait, *Iſdem* dici, & in nominativo ſingulari, & in ablativo plurali, & utrumque uſurpatum fuiſſe ab Ennio: nam vox *Iſdem*, derivatur ab *is*, *ea*, *id*, & demum, Auctore Prifciano lib. 12. cap. de figura. Hinc, ſi non *Iſdem*, ſed *Idem* campus legeretur, ut nunc profeſſò legitur, ſed corruptè quidẽ; Ciceronis de hac voce diſputatio vana eſſet. Ennius enim quamvis in nominativo ſingulari dixerit, *Iſdem*, non *Idem* campus; in ablativo etiam plurali dixit in templis *iſdem*, pro *iſdem*, & uti maluit eadem voce in ſecundo loco, alterum, *i*, abiciens, ut malum ſonum

vitaret, quàm pro *iſdem* vocem *iſdem* uſurparet: quæ ſanè vox (ut ait Cicero) erat opimior, quàm, ſcilicet, ferebat Ennii ætas, quæ nimirum vetuſtatem ſapiebat. *Iſdem*, itaque voce, primo Ennii loco pro *Idem*, reſpoſitâ, Ciceronis locus emendatur.

Duo etiam pro *duos*, ut *Hortos duo poſſitos*. Quem locum in ſecunda Tabula mendoſum eſſe credidiſem, niſi locum Charifii legiſſem ſcribentis, *Duo* pro *duos*, & *Ambo* pro *ambos* juxta analogiam, & declinationem Græcam rectè dici. Ait enim Charifius lib. 1. Nonnulli, Græcos ſequuti, quia illi, *τὸς δύο*, & *τὸς ἄμφο*, dicunt, hos *duo*, & hos *ambo*, dixerunt. *Ambo* pro *ambos* apud Virg. Ecl. 6. [nam ſæpe ſenex ſpe carminis *ambo* luſerat.] Ita legendum ex Charifio, necnon ex Codice MS. vetuſtiſſimo, & inſigniori, characteribus majuſculis conſcripto, qui in Bibliothecâ Vaticana aſſervatur. Idem Virgilius in lib. 4. Georgicorum: *Verum ubi ductores acie revocaveris ambo*. Ita Virgillii locus ex Charifio emendandus. In codice Vaticano inſigni verſus hic non extat, quia in hoc libro 4. Georg. aliquot paginae deſiderantur. Afranius in Pantaleo: *Revocans nos ambo ad prælium*. Idem Virgilius lib. 12. *Æneidos*: *Hunc congreſſus, & hunc illum eminus, eminus ambo*. Ita legitur in Codice MS. vetuſtiſſimo, & inſigniori Vaticano. Terentius in *Andria* Act. 2. ſc. 2. *Ambo opportune vos volo*. Ita legendum ex Charifio: alii enim legunt: *Ambo opportune: vos volo*.

Duo pro *duos* rectè ſcribi ait Charifius lib. 1. Attius in *Epinauſimache*: *Martis armis duo congreſſas crederes*. Ita legendum ex Charifio. Terentius in *Adelphis*, Act. 5. ſc. 3. *Tu illos duo pro re olim tollebas tua*. Ubi Helenius Acron, *Duo* pro *duos*. Ita legitur in Codice MS. vetuſtiſſimo, & inſigniori Vaticano: Ita etiam legitur in Terentia Gabriele Faerno; & ita Terentii locus ex Charifio eſt emendandus. Cicero in *Verrem* lib. 1. Act. 2. *Horum Pater ab hinc duo, & xx. annos eſt mortuus*. Sic legebatur, & ita legi debet. Idem ad *Atticum* lib. 4. *Epist. ultima*: *Duo conſulares, qui te dicerent*. Sic legendum. Idem ad *Q. F. lib. 1. Epist. 2. Duo Myſos*. Ita legendum, & ita emendavit Paulus Manutius ex lib. *Befſarionis*: Idem lib. famil. 3. *Epist. 4. Duo enim duarum ætatum plurimi facio, Cn. Pompejum filie tue ſocerum, & M. Brutum generum tuum*. Idem lib. 7. *Epist. 25. Præter duo nos, loquitur iſto modo nemo*: Ita legitur, & ita legi debet. Idem lib. eodem *Epist. 29. Duo parietes de eadem fidelia dealbare*. Idem de amicitia: *Ut omnis charitas ſive inter duo, aut inter paucos jungeretur*. Saluſtius *historiarum lib. 4. in Epist. Mithridatis*: *Inter me atque Lucullum, propè inopia rursus ambo inceſſit*. Virg. Ecl. 5. *Craterasque duo ſtatua tibi*. Ita legit Pierius ad ſibulum evitandum: & ita legitur in Codice MS. vetuſtiſſimo, & inſigniori Vaticano. Idem lib. 11. *Æneidos*: *Si duo præterea tales Idæa tuliffet Terra viros*. Ita legitur in Codice MS. vetuſtiſſimo, & inſigniori Vaticano, nec aliter legi poteſt, quia utraq; ſyllaba in voce, *Duo*, eſt brevis; & in primo loco eſt dactylus, in quo prima ſyllaba lon-

longa est, duabus sequentibus brevibus. Priscianus *lib. 7.* ait: Oportet scire quidem analogiæ rationem, usum tamen Auctorum magis æmulari. *Duo* præterea, & *Ambo* accusativos, secundum hanc declinationem proferunt, *Ambos*, & *Duos*. C. Julius Romanus in libello de Analogia rectam ponit esse declinationem, *Hos Duo*. *Duo* igitur pro duos, & *Ambo* pro ambos rectè scribi ex Charisso, & aliis probatissimis Auctoribus fatendum, affirmandumque est. Quod autem ad orthographiam attinet, duæ voces in prima Tabula absque diphthongo leguntur, quarum prima est dictio, *Quedam*; altera verò, *Cesariana*: In secunda verò tabula legitur *Fhoca* pro Phoca: Quas sanè voces Lapidarum mendis carere non puto.

Massa hisce in Tabulis non eo sensu, quo dicitur massa auri, & argenti, atque id genus, alia, sed pro Fundo sive Villâ, quam vulgò dicunt *Possessionem*, usurpatur. Unde *Massarius*, cui totius villæ cura commissa est, nuncupatur, ut placet Huguitioni. Hinc nonnullis in locis rustica possessio, pro villa sive fundo sumpta, *Massaria* vocitari solet. Hæc de Glossematibus, sive vocibus veterum Latinorum abstrusis in utrâque Donariorum Tabulâ conscriptis: de quibus Lectorem monitum volui, ut ne quis voces obsoletas per Typographorum incuriam impressas fuisse opinetur, neve quis omnes illas Lapidarum mendas esse suspicetur.

Ea Donariorum Tabula, quæ nunc ad Basilicam Sancti Pauli extat, legitur etiam in Registro Beati Gregorii *lib. 12. Epist. 19.*, sed in Epistola, quæ Registro inserta est, nonnulla desiderantur: nam in salutatione epistolari defunt hæc verba, quæ in Tabula marmorea extant: *Episcopus servus servorum Dei*: Ad finem verò Epistolæ verba hæc: *Benè vale. Dat. viij. Kalen. Februarias, Imp. Domino N. Fhoca PP. Aug. Anno secundo, Et consolatus eius anno primo, ind. septimâ*. Hæc in Tabula marmorea. Nonnullæ item voces, præter alias, quæ antiquitatem sapiunt, in hac Epistola aliter leguntur, quàm in Tabula, extent marmorea, ut *in foro*, pro quo in Tabula legitur *Bisfurco*. *Hortos duos*, pro *hortos duo positos*; id est, pro *ibidem*; similiter *parte sinistra ad portam*, pro *similiter a porta, parte sinistra*; *Eugentis*, pro *Eugenitis*; *Possessionibus Monasterii Sancti Edistii*, pro *possessioni Monasterii Sancti Aristi*; *Hortos* pro *hortus deleri facias ac auferri*, pro *delere debeat ac auferre*.

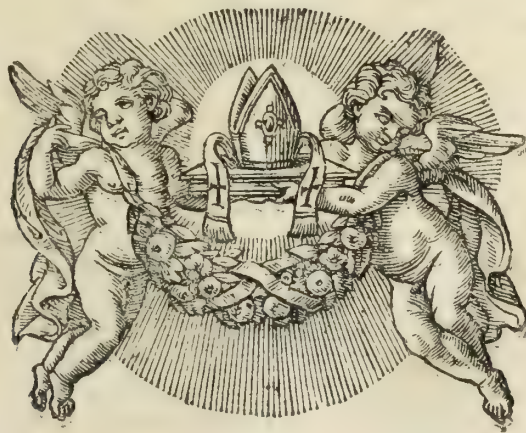
His de rebus Lectorem item monitum volui, ut si quis Tabulam marmoream cum Epistola Registro inserta conferret, hanc collationem in Registro imprimendam factam non fuisse sciat: propterea quòd dum Registrum typis mandaretur, Tabula illa, nondum in Ecclesiam translata, in Porticu Sancti Pauli ad parietem affixa erat in editissimo loco sita; hinc perpaucis, & ferè nemini nota: qui vix aliquid de ea legi poterat. Ego verò dum scholia, & alia in Beatum Gregorium à me elaborata in lucem edenda curarem, aliud agens, incidi in Panvinium, qui totam hanc

Tabulam in libello de *septem Urbis Ecclesiis* scriptam reliquit, dum de *Basilica Sancti Petri* sermonem haberet. Quare omni adhibitâ diligentia, & industria, eam quærendo inveni, inventamque ex marmore fideliter decerpsi, decerptamque denique atque impressam, ob rationes initio assignatas hoc loco apponere libuit.

Reliquum est, ut paucis explicemus, cur Beatus Gregorius Magnus solis pro luminaribus, seu lampadibus in honorem Sanctorum Apostolorum Petri, & Pauli accendendis tot Fundos, & Prædia, sive tot Possessiones, totque denique Oliveta eorundem Sanctorum Basilicis dedicavit, ac destinavit: nam ex tot tantisque prædiorum, & olivetorum præsertim redditibus, non nisi ingentem lampadum numerum dictis in Ecclesiis adhibitum olim fuisse, colligere possumus. Id quod planum cuique profecto sit, si Vitæ Summorum Pontificum ab Anastasio Bibliothecario, & à Platina, necnon Historiæ Sacr. à Petro Mallio conscriptæ legantur. Nam post Silvestrum Papam Cælestinus, Hilarius, alias Hilarus, Simplicius, Symmacus, & post Gregorium Magnum Sabinianus, ejus successor, deinde Honorius, Agatho, Gregorius II. Zacharias, & alii varia candelabrorum genera argentea, variis nominibus nuncupata (hoc est Coronæ, Phara canthara, Cerostrata, & Retia) multasque auri, & argenti libras pro lampadibus Basilicæ S. Petri Romæ dono dederunt. Hadrianus denique I. ingens candelabrum eidem donavit Ecclesiæ, atque mandavit, ut in eo tot lampades, quot dies anni sunt, hoc est cccclxv. ante Presbyterium accensæ penderet, & præsertim quater in anno, Die, scilicet, Natalis Domini, Paschatis, SS. Apostolorum Petri, & Pauli, atque in summi Pontificis electione. Idem fecit, Constantinus Magnus Imperat. deinde Theodoricus Rex sub Hormisdâ, Belisariusque sub Vigilio, qui magni pretii varia candelabrorum genera, multaque auri, & argenti pondo, Imperatoriæ ac Regiæ opulentia, ac liberalitati consentanea, Ecclesiæ S. Petri, atque item B. Pauli, obtulerunt. Panvinus de rebus antiquis memorabilibus, & præstantiâ Basilicæ S. Petri libro 5. in ejusdem Ecclesiæ Bibliotheca asservato, ait: *Mathilda, sanctitate celebris, tanti Basilicam S. Petri fecit, ut quò luminaribus adhibitis magis decoraretur, tamquam debitam ei dotem donavit patrimonium suum, id est, Liguriæ, & Hetruriæ præcipuas partes cum omnis Oppidis ac eorundem juribus*. Hæc Panvinus, Platina in ipsa Paschalis II. vita in hunc in modum: *Hoc tempore Mathilda Comitissa, admodum senio confecta, moriens, Romanæ Ecclesiæ ex testamento reliquit quiddam a Pissia anne, & S. Quirico agri Senensis usque ad Ceperanum inter Appenninum, & mare pertinet, additâ Ferrariâ, quæ adhuc Romanæ Ecclesiæ vectigalis est*. Hæc Platina. Sed Ferrara longè prius sub Ecclesiæ ditione fuit, hoc est mille ab hinc ferè annis, tempore, videlicet, Vitaliani, ut in *Chronicis Peregrini Prisciani, & Gasparis Sardi* videre licet, deinde tem-

tempore Pipini, Car. Magni, Ludov. I. Henr. I. & Othonis I. ante Mathildam, ut ex eorumdem, ceterorumque post Mathildam imperatorum privilegiis, quæ in Archivio Caltri S. Angeli custodiuntur, constat. De hac item Donatione, Donationisque confirmatione a Comitissa Mathilda tempore Gregorii VII. & Paschalis II. præstita Anno M.CII. authentica non desunt monumenta scriptis mandata, quæ in omnibus S.R.E. Archivis asservantur. Postquam autem in sermonem de Ferrariâ non consulto, sed re id mihi subministrante incidit, breviter, & quasi præteriens, dicam quod de ipsâ Ferrariâ accidit dum hæc de Sanctorum Apostolorum Petri, & Pauli lampadibus typis mandarem. Superiori namque anno Domini M.D.XCVII. Die 27. Octobris, Alphonso Estense hujus nominis II. & ultimo Ferrariæ Duce sine filiis, ac descenditibus mortuo, Sanctiss. D. N. CLEMENS VIII. Pastor Ecclesiæ vigilantissimus, & Patrimonii S. Petri defensor acerrimus, & indefessus, ubi primum accepit, Ferrariæ Ducatum in feudum olim à Romanis Pontificibus Prædecessoribus suis concessum, ad Romanam Ecclesiam ob lineam dicti Alphonfi finitam fuisse devolutum, nullâ penitus cunctatione interpositâ, cum universo S. R. E. Cardinalium Collegio de illius recuperatione graviter, ac sapienter egit, dictam recuperationem iisdem quoque Cardinalibus instanter postulantis. Quare Sanctiss. D. N. in decreto hac de re pronuntiando, humanis posthabitis rationibus, totam Ferrariæ ditionem Christo Domino Salvatori nostro, necnon Gloriosæ, ac semper Virgini, Dei Genitrici Mariæ, Sanctisque Apostolis, Petro, & Paulo, constanti animo, miroque pietatis ardore addixit, & consecravit. Juris itaque, ac Canonum ordine servato, stricto tandem utroque gladio, Petroque S. Nicolai in Carcere Diacono Card. Aldobrandino ejusdem

CLEMENTIS nepote, ad res sanè præclaras, & arduas pro Romana Ecclesia celeriter, ac feliciter perficiendas nato, ad Ducatum Ferrariæ recuperandum cum militaribus copiis misso, Cæsar Estensis nullo militum expectato congressu, eundem Ferrariæ Ducatum antiquo, ac legitimo S.R.E. dominio, Anno hoc ipso MDXCVIII. Die 12. Januarii restituere, iuxta conventionem scriptis mandata, promissit: reque ipsa ejusdem vigesimanonâ mensis die, hoc est, pridie diei, S. Hippolyto consecratæ, in qua ipsius CLEMENTIS, antea Hippolyti nuncupati, Pontificatus natalis celebratur, liberè, ac pacificè, non humo tantum sed expresso divinæ opis præsidio, restituit, Ferrariâ gaudio gestiente, totâ Urbe Româ exultante, Deoque ingentes gratias agente, universaque Italiâ admirante. Hactenus de Ferrariâ. Nunc ad nostrum de lampadibus in honorem Sanctorum Apostolorum Petri, & Pauli olim accendi solitis institutum revertamur. Nam Petrus Malilius in lib. de Historia Basilicæ S. Petri, ut in Bibliotheca Vaticana videre est, post varia donorum, ac reddituum genera Basilicæ S. Petri pro lampadibus accendis enumerata, de Luminaribus dicta in Ecclesia perpetuò accensis loquens, CI. lampades die noctuque, in Stationibus autem CCL. suâ tempestate in Basilica S. Petri arsisse testatur, variaque lampadum, & candelabrorum genera, & nomina, atque item loca omnia, in quibus candelabra suspendebantur, recenset, Stationibus quibuscumque totius anni enarratis. Immo, ut Anastasius Bibliothecarius ait, MCCCLXX. lampades ante Presbyterium accendi solebant. Idem fere legitur de Basilica S. Pauli. Cum itaque in Basilicis Sanctorum Apostolorum Petri, & Pauli tot lampades perpetuò arderent, mirum nemini videri debet, si tot prædia, totque oliveta dictis Basilicis fuerint dedicata, ac destinata.

1845

1845

1845

1845

1845

1845

1845

1845

1845

1845

1845

1845

1845

1845

1845

1845

1845

1845

1845

1845

1845

1845

1845

1845

1845

1845

1845

1845

TABVLA MARMOREA AD BASILICAM S. PAVLI

P A R I E T I A F F I X A.

Fol. 411.

GREGORIUS EPISC. SERVVS SERVORVM DOMINI FELICI SVBDIAC. ET RECTORI PATRIMONII APPIAE
LICET OMNIA QVAE HAEC APOSTOLICA HABET ECCLESIA BEATORVM PETRI AC PAVLI QVORVM HONORE ET BENEFICIIS ADQVISITA SVNT
DOMINO SINT AVCTORE COMMVNIA. ESSE TAMEN DEBET IN AMMINISTRATIONE ACTIONVM DIVERSITAS PERSONARVM VT IN ADSIGNATIS CVIQUE
REBVS CVRA ADHIBERI POSSIT IMPENSIOR. CVM IGITVR PRO ECCLESIA BEATI PAVLI APOSTOLI SOLLICITVDO NOS DEBITA COMMONE
RET NE MINVS ILLIC HABERE LVMINARIA ISDEM PRAECO FIDEI CERNERETVR QVI TOTVM MVNDVM LVGINE PRAEDICATIONIS IMPLEVIT ET VAL
DE INCONGRVVM AC ESSE DVRISSIMVM VIDERETVR VT ILLA EI SPECIALITER POSSESSIO NON SERVIRET IN QVA PALMAM SVMENS MARTY
RII CAPITE EST TRVNCATVS VT VIVERET VTILE IVDICAVIMVS EANDEM MASSAM QVAE AQVA SALVIAS NVNCVPATVR CVM OMNIBVS
FVNDIS SVIS IDEST. CELLAVINARIA. ANTONIANO. VILLA PERTVSA. BIFVRCO. PRIMINIANO. CASSIANO. SILONIS. CORNELI
TESSELLATA. ATQVE CORNELIANO CVM OMNI IVRE INSTRVCTO INSTRVMENTOQVE SVO ET OMNIBVS GENERALITER AD EAM
PERTINENTIBVS CVM XPI GRATIA LVMINARIBVS DEPVTARE ADICIENTES ETIAM EIDEM CESSIONI HORTOS DVO PO
SITOS INTER TIBERIM ET PORTICVS IPSIVS ECCLESIAE EVNTIBVS A PORTA CIVITATIS PARTE DEXTRA QVOS DIVIDIT FLVVIUS
ALMON INTER ADFINES HORTI MONASTERII SANCTI STEPHANI QVOD EST ANCILLARVM DOMINI POSITVM AD SANCTUM PAVLVM ET AD
FINES POSSESSIONIS PISINIAN SIMVL ET TERRVLAS QVAE VOCANTVR FOSSA LATRONIS POSITAS. IDEM IVXTA EAN
DEM PORTICVM EVNTIBVS SIMILITER A PORTA PARTE SINISTRA VBI NVNC VINEAE FACTAE SVNT QVAE TERRVLAE CO
HAERENT AB VNO LATERE POSSESSIONI EVGENITIS QUOD SCOLASTICI ET AB ALIA PARTE POSSESSIONI MONAST. SANCTI ARISTI QVAE
OMNIA QVONIAM DOMINO ADIVVANTE PER ANTEDICTAE ECCLESIAE PRAEPOSITOS QVI PER TEMPORA FVERINT A PRAESENTI SEP
TIMA INDICITIONE VOLVMVS ORDINARI ET QVIDQVID EXINDE ACCESSERIT LVMINARIBVS EIVS INPENDI ATQVE IPSOS EXIN
DE PONERE RATIONES IDCIRCO EXPERIENTIAE TVAE PRAECIPIMVS VT SVPRASCRIPTAM MASSAM AQVAS SALVIAS CVM PRAE
NOMINATIS OMNIBVS FVNDIS SVIS NEC NON HORTVS ATQVE TERRVLAS QVAE SVPERIVS CONTINENTVR DE BREVIBVS SVIS DELERE DEBE
AT AC AVFERRE ET CVNCTA AD NOMEN PRAEDICTAE ECCLESIAE BEATI PAVLI APOSTOLI TRADERE QVATENVS SERVIENTES SIBI PRAEPOSITI
OMNI POST HOC CARENTES EXCVSATIONE DE LVMINARIBVS EIVS ITA SINE NOSTRA STVDEANT SOLLICITVDINE COGITARE VT NVLLVS IL
LIC VMQVAM NEGLECTVS POSSIT EXISTERE FACTA VERO SVPRASCRIPTARVM OMNIUM RERVUM TRADITIONE VOLVMVS VT HOC PRAE
CEPTVM IN SCRINIO ECCLESIAE NOSTRAE EXPERIENTIA TVA RESTITVAT BENE VALE

DOMINUS TERTIUS KALENDAS FEBRVARIAS IMPERATORIS DOMINI NONATORIS PPRI AVGVSTINI ANNO SECVNDO ET CONSOLATVS EIVS ANNO PRIMO INDICTAE SEPTIMA

THE HISTORY OF THE

1. The first part of the history is the history of the world from the beginning of time to the present day. It is a history of the human race, of its progress, its struggles, and its triumphs. It is a history of the human mind, of its development, its discoveries, and its inventions. It is a history of the human heart, of its passions, its virtues, and its vices. It is a history of the human soul, of its hopes, its fears, and its dreams. It is a history of the human spirit, of its strength, its weakness, and its glory. It is a history of the human race, of its progress, its struggles, and its triumphs. It is a history of the human mind, of its development, its discoveries, and its inventions. It is a history of the human heart, of its passions, its virtues, and its vices. It is a history of the human soul, of its hopes, its fears, and its dreams. It is a history of the human spirit, of its strength, its weakness, and its glory.

2. The second part of the history is the history of the human race from the beginning of time to the present day. It is a history of the human race, of its progress, its struggles, and its triumphs. It is a history of the human mind, of its development, its discoveries, and its inventions. It is a history of the human heart, of its passions, its virtues, and its vices. It is a history of the human soul, of its hopes, its fears, and its dreams. It is a history of the human spirit, of its strength, its weakness, and its glory. It is a history of the human race, of its progress, its struggles, and its triumphs. It is a history of the human mind, of its development, its discoveries, and its inventions. It is a history of the human heart, of its passions, its virtues, and its vices. It is a history of the human soul, of its hopes, its fears, and its dreams. It is a history of the human spirit, of its strength, its weakness, and its glory.

TABVLA MARMOREA AD PORTICVM S. PETRI

P A R I E T I A F F I X A

Fol. 411.

† DOMINIS SCIS AC BEATISS PETRO ET PAVLO APOSTOLORVM PRINCIPIBVS ✠ GREGORIUS INDIGNVS SERVVS ✠
 QVOTIENS LAVDI VESTRAE VSIBVS SERVITVRA QVEDAM LICET PAREACONQVIRIMVS VESTRA VOBIS REDDIMVS NON NOSTRA LARGIMVR
 VT HAEC AGENTES NON SIMVS ELATI DE MVNERE SET DE SOLVTIONE SECVRI ✠ NAM QVID VNQVAM SINE VOBIS NOSTRVM EST ✠
 QVI NON POSSVMVS ACCEPTA REDDERE ✠ NISI QVIA PER VOS ITERVM ET IPSVM HOC VT REDDEREMVS ACCEPIMVS ✠ VNDE EGO VESTER
 SERVVS REDVCENS AD ANIMVM MVLTVM ME VOBIS BEATꝰ APOSTOLꝰ PETRE ET PAVLE ESSE DEVITOREM PROPTER QVOD AB VVERIBVS
 MATRIS MEAE DIVINAE POTENTIAE GRATIA PROTEGENTE INTRO GREMIVM ECCLESIAE VESTRAE ALVISTIS ET AD INCREMENTVM
 PER SINGVLOS GRADVS VSQVE AD SVMMVM APICEM SACERDOTII LICET INMERITVM PRODVCERE ESTIS DIGNATI ✠ IDEOQVE
 HOC PRIVILEGII MVNVSCVLVM HVMILI INTERIM OFFERRE DEVOTIONE PRAEVIDI ✠ STATVO ENIM ET A MEIS SVCCESSORIBVS
 SERVANDVM SINE ALIQUA REFRAGATIONE CONSTITVO ✠ VT LOCA VEL PRAEDIA CVM OLIBETIS QVI INFERIVS DESCRIBVNTVR
 QVOS PRO CONCINNATIONE LVMINARIORVM VESTRORVM A DIVERSIS QVIBVS DETENEbantVR RECOLLIGENS VESTRA VOBIS DICAVI
 IMMVTILATA PERMANERE IDEST IN PATRIMONIO APPIAE MASS VICTORIOLAS OLIBETV IN FVND RVMELLIANO IN INTEGRO
 OLIBETV IN FVND OCTABIANO IN INTEGRO MASS TRABATIANA OLIBET. IN FVND BVRREIANO VT SP OLIBET IN FVND OPPIANO VT
 SP

OLIBETV IN FVND. IVLIANO IN INTEGRO OLIBET. IN FVND. VIVIANO VT SVP. OLIBET. IN FVND. CATTIA . . .
 OLIBET. IN FVND. SOLIFICIANO. VT SP. OLIBET. IN FVND. PALMIS VT SVP. OLIBET. IN FVND. SAGARIS. V . . .
 OLIBET. IN FVND. MARANO. VT SVP. OLIBET. IN FVND. IVLIANO VT SP. OLIBET. IN FVND. SARTVRIANO. VT SP.
 OLIBET. IN FVND. CANIANO ET CARBONARIA VT SVP. MASS CESARIANA OLIBET. IN FVND. FLORAN^O VT
 OLIBET. IN FVND. PRISCIANO ET GRASSIANO VT SVP. OLIBET. IN FVND. PASCVRANO VT SP. OLIBET. IN FVND O
 VARINIANO VT SVP. OLIBET. IN FVND. CESARIANO. VT SP. MASS PONTIANA OLIBET. IN FVND. PONTIANO VT SP.
 OLIBET. IN FVND. CASAROMANIANA VT SP. OLIBET. IN FVND. TATTIANO VT SP. OLIBET. IN FVND. CASAFLORANA VT SP
 MASS STEIANA OLIBET. IN FVND. BERRANO VT SP. OLIBET. IN FVND. CACCLANO VT SP. OLIBET. IN FVND. PONTIAN^O VT
 OLIBET. IN FVND. AQUILIANO VT SP. OLIBET. IN FVND. STEIANO VT SP. OLIBET. IN FVND. CASSIS VT SP. MASS TERTIANA
 OLIBET IN FVND. CAMMELIANO ET FVND TORTILLIANO VT SP. OLIBET. IN FVND. CASACVCVL^I VT SP. MASS NEVIANA
 OLIBET. IN FVND. ARCIPIANO VT SP. OLIBET. IN FVND. CORELLIANO VT SP. OLIBET. IN FVND. VRSANO VT SUPER ✠
 IN PATRIMONIO LABICANENS. MASS ALGISIA OLIBET QVI EST AD TVFV IVXTA ANAGNIAS IN INTEGRO ✠
 OLIBET QVI EST IN SILBVLA ET MODICAS TALIAS CATAGEMMVLVM AG MILIT. OLIBET. INAPLINEAS IN INTEGRO ✠
 OLIBET. QVI EST IN CLAVIANO OLIBET. QVEM TENET FRANCVLVVS COLONVS IN FVND ORDINIANO IN INTEGRO ✠

SPOSITIONE

INTORNO

ALL'ORATIONE DOMENICALE

RACCOLTA

*Da' più famosi Scrittori antichi, & moderni,
che in ciò hanno scritto sin' hora.*

CATALOGUS AUCTORUM,

*Quos in Orationem Dominicam conscripisse
invenit Expositionis hujusce Auctor [iis
exceptis, qui eandem Commentariis
illustrarunt ex occasione expo-
nendi sacrosancta Evangelia]
ordine Alphabetico
digestus.*

Augustinus, Fratrum Eremitarum sui
Ordinis Institutor, & Episcopus Hip-
ponen. multipl. exposit. & præsertim per
septem Dona Spiritus Sancti septem Pe-
titionibus collata, & per septem Beatitu-
dines iisdem respondentes.

Augustinus Triumphus de Ancona Ord. Erem.
S. Augustini per quæstiones, vel dubita-
tiones medijs distinctionibus enucleatas.

Augustinus Cremonensis Ordinis S. Augu-
stini.

Ægidius Columna Romanus Ordinis S. Au-
gustini.

Albertus Magnus Ordinis Prædicatorum.
Albertus Carmelita.

Aloysius Granaten. Ord. Prædic. per medi-
tationes breves, ac pias, vernacula lin-
gua conscriptas.

Aloysius Lippomanus, Episcopus Veronen-
sis. Ital.

Amarosius Episcopus Mediolanensis dupl.
expos.

Antonius Literius Castellacianus, Minorita,
per 1503. conclusiones, quibus universam
Theologiam, & aliqua ex parte Philoso-
phiam comprehendit, omnes dictiones
Orationis contemplans.

Antonius Ciccarellus Fulginas, Italicè, per
meditationes non minus breves, quam
pias, & eruditas.

Belisarius Aquaviva.

Bernardus Ordinis Cisterciensis.

Bonaventura Ordinis Minorum, Cardinalis
Episcopus Albanensis.

Ang. Rocca Oper. Tom. II.

Bernardus de Busto Mediol. Ordinis Mi-
norum.

Canonicus Regularis, innominatus, ex Bi-
bliotheca Vaticana, tripl. expos. Prima
per septem Visiones cuilibet Petitioni ac-
commodatas; Secunda per quindecim par-
tes; quarum qualibet multa capita, sive
dubia continet; Tertia est brevis exposi-
tio per modum Donati pro novellis cleri-
culis ita inscripta anno Dom. 1444.

Camillus Galinus Sinopolitanus, Italicè.

Camillus Clementinus, Italicè.

Carolus Bovillus Beromandus Samarobrinus.

Catechismus Romanus ex Decreto sacri Con-
cilii Tridentini conscriptus.

Cæsarius Episcopus Arelatenfis.

Claudius à Monte Martyrum Carmel. Doct.
Parisien.

Chromatius Aquilejæ Episcopus, Patria
Romanus.

Concilium Colon. sive Hermannus Archiep.
Colon.

Cyprianus, Carthaginensis Episcopus, Ter-
tullianum paraphrastice imitatur, docens,
quam oratione uti, qualiter ad eam ac-
cedere, & quo gestu corporis, & modo
vocis conveniat.

Dionysius Carthusianus paucissimis verbis,
sed doctrinâ plenis.

Dominicus Cavalca à Vico Pisanus, Ord.
Præd. Ital.

Eckardus Theutonicus, Ordinis Prædica-
torum.

Euphrosinus Lapinus Florentinus, Italicè.

Franciscus S. Minorum sui Ordinis Funda-
tor, per brevissimas meditationes, aut
conclusiones, quibus ad omnes horas Ora-
tionem recitare solebat.

Flaminius Nobilius Lucensis, Italicè.

Gabriel Byel, Theutonicus.

Henricus Langestein, de Hassia, Ord. Erm.
S. August.

Henricus Germanus more scholastico.

Hieronymus Savonarola Ordin. Præd. tripl.
expos.

Hieronymus Seripandus Ord. Erem. S. Au-
gust. & S. R. E. Card. per conciones Ita-
licè conscriptas.

M m 2

Hie-

Hieronymus Tergulinius Patavus, Jurisconsultus, secundum jura.
Hercules Tassus Bergomas, Italicè.
Hermannus Archiepiscopus Colonien. sive Concil. Colon.Prou.
Hermannus Schildius Ord. Erem.S. Aug. dupl. exp.
Hermannus Petra de Stutdorp. Carthus.
Hugo de S. Victore, Canonicus Regularis, tripl.exp.
Joannes Chrysost. Archiep. Constantinop. dupl. expos.
Jo. Gerson natione Gallus, Petri de Aliaco discip.
Joannes Stephanus Durantus.
Joannes Ludovicus Vives, Valentinus.
Joannes Picus Mirandulanus.
Joannes Eboracen. Ord. Erem.S. Augustini.
Joannes Brianus Mutinensis, Italicè.
Joannes Maria Ballianus, Italicè.
Joannes Orasmus Lucensis, Italicè.
Jodocus Clichtoveus Neoportuensis.
Jordanus Theutonicus, Ord. Erem. S. Augustini.
Josephus Iguvinus, Canonicus Regularis, per quam plurimas propositiones Theologicas.
Jovita Rapicius, paraphrasticè.
Ludovicus Carbo à Castaciario Ord. Minorum, & literales, & mysticas expositiones copiose ac doctè duo de viginti annorum spatio elucubratas, & multis Scriptoribus insignitas comprehendit.
Ludovicus Pictorius, Ferrariensis, per brevissimas meditationes, Italicè.
Marcus Tullius Crispoldus, Reatinus, Italicè.
Maximus Monachus, & Confessor.
Nicolaus Dinhepulus, Theutonicus.
Petrus de Aliaco, præceptor Joann. Gerson. Episcopus Cameracen. & S.R.E. Cardinalis.
Petrus Costerius, e Societate Jesu, per quator, & viginti sermones absolutissimos.
Polydorus Virgilius Vrbinas, Lat., & Ital.
Raphael Bonellus Cafalensis.
Simon Portius, Lat., & Ital.
Tertullianus Florens Carthaginensis.
Theodoricus Herxennius, Germanus.
Theophilus Fedinus Florant. Ord. Præd.
Thomas Aquinas Doctor Angelicus Ordin. Prædic.
Thomas Hasselbachius, Germanus.
Valentinus Averonus Florent. Monachus Vallis umbrosæ, Italicè, novem libris satis grandibus.
Venantius Honorius Clementianus Fortunatus Presbyter Italicus, Augustinum imitatus.
Virgilius à Costrofranco, Ordinis Minorum S. Francisci de Paula.

AUCTORES, QUORUM SENTENTIÆ.

Hæc in expositione citantur.

Ambrosius Episcopus Mediolanen.
 Augustinus Episc. Hipp.
 Augustinus Triumphus.
 Ægidius Col. Romanus.
 Alexander de Ales.
 Aristoteles.
 Basilias,
 Beda.
 Bernardus.
 Bonaventura.
 Bibl. SS. PP.
 Cassiodorus.
 Clemens Alexandrinus.
 Cornelius Janfenius.
 Cyrillus.
 Cyprianus.
 Damascenus.
 Dionysius Carth.
 Dionysius Areopagita.
 Gregorius Magnus.
 Gratianus.
 Hieronymus.
 Isidorus.
 Joannes Chrysost.
 Joann. Ant. de S. Georgio, Præpositus Mediol. & Episcopus Alexandr. deinde Card. Alex.
 Joann. Stephanus Durantus.
 Josephus de antiqu.
 Innocentius Tertius.
 Lactantius Firmianus.
 Landolphus.
 Nicolaus Lyranus.
 Origenes.
 Ovidius.
 Rabanus.
 Richardus de S. Vict.
 Tertullianus.
 Thomas Aquinas.
 Thomas Cajetanus.
 Theodorus Archiepiscopus Cantuarien.
 Theophylactus.
 Xystus, aliàs Sextus Pythagoric.

SCRIPTURÆ SACRÆ

LIBRI

IN HAC EXPOSITIONE
CITATI.

Genesis Liber.	Matthæi	} Evangel.
Exodi lib.	Marci	
Numeror. lib.	Lucæ	
Deuteronomii lib.	Joannis	
Regum lib. 1. & 3.	Actuum Apost. lib.	} Epist.
Tobiæ lib.	S. Pauli Ap. ad Rom.	
Job lib.	Ad Galat.	
Psalmodum lib.	Ad Corint.	
Proverbior. lib.	Ad Ephes.	
Ecclesiastis lib.	Ad Coloss.	
Sapientiæ Liber.	Ad Theſſal.	
Ecclesiastici lib.	Ad Timot.	
Itæ lib.	Ad Titum.	
Jeremiæ lib.	Ad Hebr.	
Ezechielis lib.	Jacobi Ep.	
Danielis lib.	Petri Epist.	
Amos lib.	Joannis Ep.	
Malachiæ lib.	Apocalypſ.	
Machabæorum lib. 2.		

ENCOMIA

DOMINICÆ ORATIONIS.

Tertullianus in Orat. Dom.

Dominica Oratio quantum substringitur verbis, tantum diffunditur sensibus: neque enim propria tantum Orationis officia complexa est, vel venerationem Dei, aut hominis petitionem, sed omnem penè sermonem Domini, omnem commemorationem disciplinæ, ut reverà in Oratione Breviarium totius Evangelii comprehendatur.

Cyprianus in Orat. Dom.

Quæ vera magis apud Patrem precatio; quàm quæ à Filio, qui est Veritas, de ejus ore prolata est? ut aliter orare quàm docuit, non ignorantia sola sit, sed & culpa.

Idem Ibidem.

Qualia Orationis Dominicæ Sacramenta, quàm multa, quàm magna breviter in sermone collecta, sed in virtute spiritaliter copiosa! ut nihil omninò prætermisum sit, quod non in precibus, atque orationibus nostris cælestis doctrinæ compendio comprehendatur.

Ambrosius lib. 5. de Sacr. cap. 4. tom. 4., & Aug. ser. 28. de Verb. Dom. to. 10.

Vides quàm brevis Oratio, & omnium plena virtutum! primus sermo quantæ sit gratiæ!

Augustinus ep. 121. c. 12. to. 2.

Et si per omnia precationum sanctarum verba discurras, quantum existimo, nihil invenies, quod non ista Dominica contineat, & concludat Oratio.

Augustinus item ser. 182. de temp. & ser. 22. ad suos Fratres in Eremo tom. 10.

Oratio Dominica compendiosis verbis, idest septem Petitionibus omnes species Orationis comprehendit: quibus Deum interpellamus, aut pro appetendis bonis, aut pro vitandis malis, aut pro delendis commissis.

Chromatius Episcopus Aquileiæ, Patria Romanus.

O quàm fidelis hæc, & beata Oratio nobis est! cujus ordinem nobis Doctor vitæ, & cælestis Magister instituit.

Cæsarius Episcopus Arelatensis.

Brevis est hæc Oratio verbis, sed longa Mysteriis.

August. Triumphus Anconitanus in Orat. Dom.

Dominica Oratio securitate impetrandi, honestate petendi, ordinis congruitate, cordis, & continuitate, & humilitate omnes excellit orationes.

Idem Ibidem.

Dominica Oratio est valdè amica, & familiaris Deo.

Dionysius Carthusianus in Orat. Dom.

Dominica Oratio præ orationibus cunctis dignissima, & sententiosissima, brevis est in verbis, profundissima, & fecundissima in sensu.

DELL' ORIGINE, ET DE' NOMI

*Della Oratione Domenicale,
& della sua efficacia,
& eccellenza.*

Orationis
Domenicæ
origo.

LI Apostoli Santi ancor-
che havessero molte ora-
tioni scritte nel Testa-
mento vecchio, non di-
meno vedendo essi in
Christo una nuova disci-
piina, vollero ancor una
nuova forma di orare. Et

per esserne compiaciuti dal Maestro loro nel-
la dimanda, che sopra di ciò li fecero, la di-
mandorno, come dice S. Luca, con l'essem-
pio di Gio: Battista, dal quale i suoi Discepo-
li ancora furono ammaestrati nel nuovo mo-
do di orare. Onde gli Apostoli compiaciuti
nella loro richiesta, meritorno di ricevere
questa Santa Oratione, detta da alcuni Coti-
diana per le quattro ultime cose dimandate,
in essa, delle quali ogni giorno habbiamo bi-
sogno: ò veramente, perche si dice ogni dì
nel Santissimo Sacrificio della Messa: & per-
che giornalmente la dovemo dire. Da altri
è chiamata Fraterna, perche in essa il Chri-
stiano non chiede cosa alcuna solamente per
se stesso, mà per tutti, come suoi Fratelli,
e forelle in Christo, poiche tutti siamo fratelli,
& è un solo Padre di tutti noi altri, che è in
Cielo, come dice S. Mattheo, & l'Apostolo
Santo. Chiamasi comunemente oratione
Domenicale, cioè del Signore: percioche
Giesù Christo Salvatore, & Signor Nostro
l'insegnò à suoi Discepoli.

Da questo si conosce, quanto ella sia ef-
ficace, & eccellente; quanto sia grata, & ca-
ra à Dio; poiche fu formata dalla bocca Sa-
cratissima di colui, che dall'Apostolo S. Pao-
lo è chiamato virtù, & sapienza di Dio: che
con sì mirabile magistero creò il tutto nel nu-
mero, peso, & misura, cavandolo da quel pro-
fondo abisso del niente, & ridusse nel suo esse-
re tutte le cose, che vedere con gli occhi,
& comprendere con la mente si ponno: Da
colui, dico, nella cui bocca, come dice San
Paolo, si ritrovano ascosti tutti li Tesori della
sapienza. Chi dunque ben considererà le ma-
ravigliose, & stupende opre del nostro Signo-
re, & Salvator Giesù Christo, figliuolo di
Dio, sarà anco forzato à confessare, che que-
sta oratione Domenicale è la più efficace, &
eccellente; la più grata, & più cara di tutte
le altre Orationi, poiche in essa il Figliuolo
di Dio, & Pistesso Iddio hà abbracciato, (co-
me scrive Tertulliano) non solamente li pro-
prii officii dell'Oratione, la veneratione del
Signor Iddio, & le petitioni dell'Huomo; mà
la somma ancora della fede Evangelica, & d'
ogni Christiana disciplina. Però da Tertul-

liano, & da altri ancora è chiamata Brevia-
rio, & Compendio della nostra fede. E bre-
ve di parole senza oscurità alcuna, accioche
ogniuno la impari, & intenda, & più facilmen-
te la conservi nella memoria, mà è ben tutta
sententiosa, piena di sensi, & de secreti, come
si mostrerà à parola per parola nella sposizio-
ne seguente. Gabriel Bièl dice, che eccede
tutte le altre orationi in dignità, brevità, &
fecondità; & essendo stata composta dal Mae-
stro de tutti i Maestri, contiene in se tutte le
cose contenute in qualsivoglia altra oratione,
come dice il Padre Sant'Agostino scrivendo
à Proba in questa forma di parole: *Si omnium
Sanctarum precatationum verba transcurras, quan-
tum estimo, non inuenies quod ista oratio Domi-
nica non contineat. Unde nihil aliud petere li-
cet à Domino, quam quod ipsa oratione compræ-
henditur: quomvis ipsa eadem etiam aliis verbis
liceat postulare.* Questa Oratione adunque
è la più eccellente di tutte le Sante Orationi:
& si divide, come vuol Bièl, in Effordio,
Trattato, & Conchiuisione. La conchiuisione
è quella particella, *Amen*; il trattato contie-
ne le sette Petitioni; l'Effordio, e Proemio
abbraccia queste poche parole, che si leggo-
no nella forma, che hora vedremo.

Tertull. ibid.

Gabr. Ry in
can. Missæ.

August. ad
Probat. to. 2.
ep. 121. c. 12.

PROEMIO

Dell'Oratione Domenicale:

PATER NOSTER, QUI ES IN CÆLIS.

Matth. 6.

cioè

PADRE NOSTRO, CHE HAI PER STANZA
IL CIELO.

LE sopradette parole, ancorche poche sia-
no, sono però sententiose, & misterio-
se: & servono in questa Oratione Domeni-
cale per Proemio, nel quale, se bene si suole
rendere l'Ascoltante benevolo, attento, e do-
cile, secondo 'l bisogno, che s'appresenta
all'Oratore; nondimeno in questo Proemio
drizzato al nostro Signor Iddio, non occorre-
va renderlo docile, poiche egli dà la docilità
à gli huomini, come fece à Salomone, & à gli
altri: & egli solamente è scrutatore de' cuo-
ri; come esso stesso dice à Samuele: & come
dice il Profeta, David, Gieremia, & la Sa-
pienza, conosce i secreti de' cuori nostri, &
i nostri pensieri, & chiama le cose, che non
sono in essere, come quelle, che sono nel suo
proprio essere, & nella sua propria natura,
sì come scrive S. Paolo à Romani. Ne face-
va bisogno renderlo attento, poiche non so-
lamente è scrutatore de' cuori, mà anco per
bocca di Gieremia Profeta ci esorta à ricor-
rere à lui invocandolo, & ci promette di es-
saudirci; Et altrove dice: Gli huomini in
ogni tribolatione ricorrendo à me per ajuto,
saranno essauditi; & Io perpetuamente gli
farò Signore. Mà ben ci fa bisogno di ren-
dercilo benevolo, non per piegarlo, essendo
la

2. Reg. 3.
1. Reg. 16.

Psalm. 7. & 43.
& Hier. 17.
Sap. 7. & 7.

Rom. 4.

Hier. 33.
Psalm. 106.
Sap. 3.

Luc. 11.

Orationis
Domenicæ
nomina.

Aug. libr. de
orat. & 21. de
Civ. 27. om. 5.
& tom. 3. c. 71.
Enchir.

Ioan. Chrys.
tom. 2. ho. 14.
Matth. 23.
Hebr. 2.
Aug. lib. 21. de
Civ. Dei c.
37. tom. 5. &
Ric. in 4. sent.
d. 15. art. 4. qu.
ult. & lisd. lib.
2. de summo
bono c. 22. è.

1. Cor. 1.
Sap. 11.

Coloss. 2.

Tertull. in
orationem
Domenicam.

Mal. 3.

1. Ioan. 4.

Pater.

Eph. 3.

Deut. 32.

Aug. tom. 4.
lib. 2. cap. 8. de
serm. D. in
Monte.

Ang. ibid.

la sua volontà immutabile : ne anco per prevenirlo nella benevolenza , essendo egli stato primo ad amarci : mà per eccitar in noi stessi una sicurezza della sua benevolenza paterna verso noi , ancorche con mille offese ogni giorno lo irritiamo , & per così dire , lo forziamo a mostrarci effetti pieni di sdegno , & ira , quantunque in esso non cada passione alcuna di cose tali , ne d'altre somiglianti . Per tanto nel presente Proemio , esso Signor nostro , Padre nostro , & Dio nostro , c'insegnò di pregarlo , & di dimandarli il suo ajuto , e favore , & di fargli benevolo con questa prima parola : PATER ; perche se bene la Divina Maestà , hà quasi infiniti nomi , nondimeno si può dire sicuramente , che sopra à tutti , questa parola , PATER , ritiene in se non solamente soavità efficace di pregar' il benigno Iddio , & di fargli favorevole , mà anco virtù mirabile di eccitar' in noi stessi una certa riverenza , & osservanza timorosa , & casta , alla nostra figliolanza conveniente , come bene lo mostrò S. Paolo , quando per la perseveranza degli Efesi nella fede , & nel ben' oprare pregò in questa forma di parole : *Flecto genua mea ad Patrem Domini nostri Jesu Christi , ex quo omnis paternitas in Calis , & in Terra nominatur .* Questa voce adunque , PATER , altro non ci promette , che amor , & fiducia . Percioche non essendo cosa più gioconda , e cara di esso nome , Padre , il quale significa amorevolezza , & carità ; al suono di tal voce Iddio si placa , & ci si rende benevolo , lasciando da banda gli effetti sdegnosi cagionati dalle nostre colpe . Poteva ben' il nostro Salvatore locare nel principio di questo Proemio parola di maggior maestà , come farebbe à dire , *Deus , Creator , & Dominus* , cioè , Dio , Creatore , & Signore ; mà non così affettuosa , & amorosa , com'è questa voce , PATER . Ciascuna di quelle tre voci è veramente maestosa , mà per conseguenza , è anco di timore , & di terrore , come chiaramente si vede nella scrittura vecchia , & particolarmente nel Cantico di Mosè , il quale contra i figliuoli d'Israele , che provocorno il Signor Iddio à sdegno , per haverlo lasciato , & per essersi scordati di esso Creatore , così disse : *Deum , qui te genuit , dereliquisti : & oblitus es Domini Creatoris tui . Vidit Deus , & ad iracundiam concitatus est . quia provocaverunt eum filii sui , & filia .* Nelle quali parole pieno di sdegno , & di minaccie , appariscono quelle tre voci di Maestà , & di timore . Onde à questo proposito il nostro Padre Sant'Agostino dice , che in nessun luogo della legge vecchia , legge di timore , & di servitù , si trova , che fosse comandato al Popolo Israelitico , che chiamasse , o pregasse Iddio sotto nome di Padre , particolarmente nel ricevere i comandamenti della Legge , mà ben sotto nome di Sig. per mostrar , che essi erano servi : i quali , come dice Agostino , l'haveriano potuto avere per padre , se non si fossero allontanati da suoi comandamenti . Chi dunque scorrerà i luoghi della Scrittura Sacra , considerando bene i sensi loro , troverà chia-

ramente , che queste tre voci : *Deus , Creator , & Dominus* , ritengono sempre in se Maestà , o timore . Il che si scuopre apertamente per quel nome *Deus* , il quale dà Greci , oltra gli altri sensi raccolti da Gio: Damasc. è detto *ΔΕΟΣ* , *Deos* , cioè timore , come suona nella lor lingua : perche il colto divino non è senza timore riverentiale , o di veneratione . Però con gran mistero il Salvator nostro , Christo , ritrovandosi sopra 'l Legno della Croce circondato da mille angustie , afflittioni , e tormenti , come abbandonato , chiamò Iddio non sotto nome di Padre , mà sotto nome di timore , & di Giudice . Nol volse chiamare con questa voce , *Pater* , voce tanto cara , grata , & soave , come fece nell'horto , dove gli apparve l'Angelo , & lo confortò : perche nel colmo d'una angustia sì fatta , alla cui consideratione non si può perfettamente arivare ; non pareva conveniente che una voce di tanta pietà , & dolcezza ripiena , fosse usata in quel tempo , & in quell'hora , nella quale si doveva dar fine alla sua Santissima Passione , per la Redentione humana . Disse adunque : *Deus meus , Deus meus , ut quid dereliquisti me ?* cioè Tu , che sei mio Dio ; & , quasi dir volesse , Padre per ragione peculiare & propria , cioè per natura , hai abbandonato me , che ti son' unico figliuolo ; non che fosse privo di gloria , & di beatitudine , o che all'hora la Divinità fosse separata dalla humanità (percioche non mai si separò dall'anima , ne dal corpo : anzi , nel tempo che si separò l'anima dal corpo , l'istessa persona di Christo si ritrovò nel Sepolcro , nel Limbo , & nelle parti più inferiori della terra) mà pareva , (volse dire) che Iddio nol mirasse con l'occhio della pietà paterna , cavandolo da tante afflittioni , & miserie ; anzi che la Divinità senza separarsi dalla humanità di Christo , ritirava à se i rivoli di consolatione , lasciandola patire per mano de Crocifissori . Mà poi finita , & consummata la sua Santissima Passione , volendo deponer l'anima per ripigliarla doppo i tre giorni , come fece , chiamò Iddio sotto nome di Padre , & gli raccomandò l'anima sua , lasciandogliela come in Deposito , dicendo : *Pater in manus tuas commendo spiritum meum .* Gran favor adunque , & privilegio è stato il nostro , non fatto ad altra nazione : poiche Iddio in questo stato di gratia , & d'amore , per darci fiducia , & speranza d'impetrare le gratie , volse essere honorato , & pregato da noi , non sotto nome di timore , mà con voce anco di veneratione , di affetto , & di pietà paterna , che è questa voce , PATER : la quale se bene trà le divine persone conviene solamente alla prima per sua proprietà , rispetto alla generatione eterna del Figliuolo ; nondimeno in questa Oratione conviene à tutte tre le persone insieme della Santissima Trinità , per la congruenza de' beneficii universali fatti da Essa al Genere humano , & non ad altre creature . Però disse Malachia Profeta : *Numquid non Pater unus omnium nostrum ? Numquid non Deus unus creavit nos ?* come dir volesse , che Iddio è Padre nostro universale ,

Damasc. libr. 1. cap. 12.

Δεός Græcè , apud Latinos timor dicitur

Luc. 22.

Matth. 27.

Mag. sent. lib. 3. d. 21. & 22.

Privilegium magnum. Psal. 147.

Malach. 8.

fale, & nostro Creatore: Padre per creazione, Padre per governo, Padre per redentione, & per rigeneratione sacramentale, padre per predestinatione, & per adozione, & heredità, & padre per instruzione di fede. Padre per creazione, perche Dio trino, & uno, ci hà creati ad imagine, & somiglianza sua, quanto però alle facultà spirituali di operar' ogni bene, come afferma Mosè con queste parole: *Et creavit Deus hominem ad imaginem, & similitudinem suam*. Et: *Numquid non ipse est Pater tuus, qui possedit te, & fecit, & creavit te?* Padre per governo, poiche oltra la cura universale, & infinita providenza, con la quale veste i campi di mille varietà d'erbe, & di fiori senza veruna industria humana, & pasce gli Uccelli, che non feminano, & mietono, & dà il cibo ad ogni animale, & nutrice di rugiada i Corvi novelli abbandonati da' padri, & madri avanti, che gli apparischino le penne negre; ci governa con una cura particolare, & segnalata, dandoci anco per custodia gli Angeli Santi, come si mostra per queste parole del Salmo: *Angelis suis Deus mandavit de te, ut custodiant te in omnibus viis tuis*. Et l'istesso si conferma per quello, che si legge in Daniele, dell'Angelo Michiele, custode del Popolo Hebreo, & dell'altro custode del Regno de' Persiani. I beneficii fatti da essi à gli huomini, si possono vedere in Tobia, & in altri luoghi della Scrittura Sacra. Ci governa ancora col gastigo, dal quale dobbiamo venir' in cognitione dell'amor di Dio verso noi. Perciochè l'istessa mano, che ci ferisce, e ci percuote, ci dà la medicina, & ci sana; come si legge nel libro di Giob, il quale disse: *Ipse vulnerat, & medetur: percutit, & manus ejus sanabunt*. Et Gieremia diceva per parte del popolo Israelitico: *Castigasti me, & eruditus sum*; come dir volesse che'l castigo di Dio fù al detto popolo un vero ammaestramento. Padre ci è Iddio per redentione havendoci ricomprati dalla dannatione eterna, però disse Isai: *Tu Domine Pater noster, & Redemptor noster*. Perciochè come disse S. Pietro nella sua prima Epistola, non siamo stati ricomprati con oro, & argento, metalli corruttibili, ma col pretioso Sangue dell'Agnello immacolato, Christo Salvator nostro. Padre ci è per rigeneratione sacramentale, col mezzo del Santissimo Battefimo, come dice l'istesso S. Pietro nella medesima Epistola, & S. Paolo scrivendo à Tito. Padre ci è anco, per predestinatione, & adozione, come scrive S. Paolo à gli Efesi così dicendo: *Gratia vobis, & pax a Deo Patre, qui predestinavit nos in adoptionem filiarum per Jesum Christum*. Padre ci è finalmente per instruzione di Fede, come scrive S. Giacomo, così dicendo: *Voluntariè, cioè senza nostri meriti, genuit nos verbo veritatis, idest, Fidei*. Ci è anco Padre per heredità. Questi dunque sono li favori segnalati, & privilegi fattici da Dio, per vigore de' quali siamo fatti degni di chiamarlo Padre in questa oratione Domenicale; la quale ancorche sia fatta da alcuno, che si

ritrovi in peccato mortale, il quale ci toglie la figliolanza dell'adottione; non per questo quel tale chiamandolo Padre, dice falsità alcuna, nè in ciò pecca, purchè non aspetti la vita eterna senza meriti, ma habbia speranza di conseguirla con l'aiuto di Dio, havendo proposito di farne la penitenza: & in questo modo può chiamarsi figliuolo di esso Padre Iddio, non attualmente, ma con speranza, e desiderio di farfene degno: tanto più che la detta Oratione domenicale è comune, & dicesi in persona della Santa Madre Chiesa, la quale hà sempre in se molti figliuoli di adozione. NOSTER: Questa parola, & le altre seguenti: QUI ES IN CÆLIS, non sono poste nel suo Vangelo da S. Luca, il quale nello scrivere è stato più breve di S. Mattheo, & S. Giovanni più breve di S. Luca: e S. Marco con gli altri dui sono stati più brevi di S. Mattheo. Però non è maraviglia, se uno degli Evangelisti per brevità non dice alle volte quello, che hanno detto gli altri. Ne per questo si deve dire ch'un' Evangelista sia stato difettoso nello scrivere, & l'altro più accurato: perchè hanno fatto'l tutto con verace ragione, guidati dallo Spirito Santo, come i Sacri Dottori mostrano chiaramente in tutte le occorrenze de' luoghi tali, che pajono varii, ma non diversi, ne contrarii, come dice S. Agostino nel Trattato sopra l'Evangelo di S. Giovanni. Et se bene San Mattheo dice: *Sic vos orabit: Pater noster, &c.* cioè, Orate in questo modo dicendo: *Pater noster*, non però ci prescrive tutte le parole formali di maniera tale, che tutte quelle voci, e ditioni siano totalmente necessarie à punto, che non si possino usare le voci equivalenti quanto al senso: ma bene ci prescrive la sostanza delle cose, come veramente necessarie alla vera, & ordinata oratione, con quella parola, *Sic*, con la quale non ci prescrive le parole puntalmente, ma il modo, l'ordine, e la sostanza delle cose. Onde ben dice S. Agostino scrivendo à Proba, che ci è lecito usar le parole, che ci pajono convenienti, purchè suonino l'istesse cose contenute nella Santa Oratione Domenicale, la quale è più conveniente, & più efficace d'ogni altra, essendo stata formata dal nostro Salvatore, & dal vero Maestro universale. Però gli Evangelisti alle volte nelle parole sono varii, ma non contrarii già mai. Et, come dice S. Agostino, la cagione di tal varietà, che consiste solamente nel modo vocale, & non nella forma sostantiale, ci mostra, che essi antepongono le cose alle parole, & non le parole alle cose, come veramente si deve fare. Non è dunque maraviglia, che S. Luca non ponga in questo Proemio tutte le parole poste da S. Mattheo in esso Effordio, & anco nella Oratione Domenicale, nella quale S. Luca come vedremo, scrive cinque Petizioni, ò dimande: & in S. Mattheo, se ne leggono sette: perciochè le sette si comprendono nelle cinque, come a' suoi luoghi si mostrerà così diciamo di questa parola, NOSTER, & del-

Dubitatio, & solutio.

Noster.

Varietas Evangelistarum in verbis, & non in sensu.

Aug. in Io: c. 12. tom. 9.

Matt. c. 6.

Aug. tom. 2. ep. 121. c. 12.

Aug. tom. 10. lib. 5. de verb. nom. ser. 11. De blasphemia in Spiritum sanctum

Varietas Evangelistarum de numero petitionum.

Solutio dubitationis.

& delle altre seguenti, *QUI ES IN CÆLIS*: le quali ancorchè espressamente non siano poste da S. Luca, nondimeno implicitamente ci s'intendono: poichè l'Oratione è universale, come si vede dalle petizioni, che si fanno per noi tutti nel numero del più, & diciamo: *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Dimitte nobis debita nostra*, & altre cose tali: & non diciamo nel numero del meno per noi stessi particolari, cioè: *Da mihi. Dimitte mihi*, & altre cose somiglianti. Per tanto essendo l'Oratione universale, & dicendo noi, *Pater*, ci s'intende, *Noster*, Et dicendo noi: *Fiat voluntas tua sicut in Cælo, & in Terra*, cioè s'adimpischi la tua volontà in Terra, come è adempita in Cielo da gli Angeli tuoi, quasi dir vogliamo: In Cielo, dove hai stanza più peculiare, & conveniente alla tua Maestà, ancorchè il tuo dominio, & la tua potenza, & presenza sia in ogni luogo. Onde noi dicendo: *Pater noster*, dovemo intendere necessariamente il Padre nostro, che sta in Cielo. Et però S. Luca tacque molte cose per la detta ragione, essendo egli stato il terzo à scrivere l'Evangelio, per dottrina, & per relatione di S. Paolo suo Maestro, il quale non si ritrovò con Christo: & per traditione de gli altri Apostoli, come egli stesso confessa nel principio del suo Vangelo. Et S. Mattheo per essere stato in vita con Christo, dal quale fù chiamato à seguirlo, come fece, fù il primo doppo la Resurrectione à scrivere l'Evangelio nella Giudea: San Marco in Italia, San Luca in Grecia, & S. Giovanni nell'Asia, il quale per esser stato l'ultimo, fù anco il più breve. Et se bene sono stati varii nelle parole, nondimeno quanto al senso sono stati concordevoli, & hanno detto l'istesso: & ogn'uno di loro, come dice la Postilla sopra al prologo di S. Girolamo in S. Luca, ha scritto qualche cosa propria, & anco più diffusamente uno dell'altro, come S. Mattheo della humanità di Christo: S. Marco della Resurrectione: S. Luca del Sacerdotio: S. Giovanni de' più occulti Misterii della Divinità. Però à S. Mattheo per quella visione di Ezechiele fù appropriata la faccia dell'huomo, per l'humanità: A S. Marco la faccia del Leone, per la Resurrectione: A San Luca la faccia del Bue, o Vitello, per la immolatione, & sacerdotio: A S. Giovanni la faccia dell'Aquila, per l'Ascensione, & per la Divinità, della quale esso trattò più particolarmente, & più profondamente degli altri, ancorchè tutti quattro habbino havuto l'istesso sentimento di quanto si ritrova scritto ne' quattro Evangelii insieme. Però Ezechiele nel sopradetto luogo dice, che ogni animale di quei quattro sopra nominati, havea quattro faccie. Perchè come afferma S. Gregorio, quello, che si ritrova, in uno degli Evangelisti, si ritrova in tutti quattro insieme. Per tanto, non è da maravigliarsi, se San Luca non pone questa parola, *Noster*, con quelle altre seguenti del Proemio, come fa S. Mattheo dicendo: *Pater noster*. Padre nostro è vera-

mente, per privilegio di adozione, oltra gli altri privilegi segnalati fattici, come è stato detto di sopra diffusamente, per le quali ci è Padre. Da questa parola dunque, *NOSTER*, siamo avvertiti, che tutti dovemo essere fratelli, & fraternamente amarci l'un l'altro. Perchè, come scrive S. Mattheo, il quale dice li *Omnes vos fratres estis: unus est enim Pater noster, qui in Cælis est*; Tutti siamo fratelli, perchè un solo è il Padre nostro, il quale sta in Cielo. Et se bene Christo solamente, come Figliuolo di Dio per natura, può dire: Padre mio, come dice la Glossa sopra S. Mattheo; nondimeno egli stesso ci chiama suoi fratelli per bocca del Profeta, & per bocca del detto Vangelista, poichè noi siamo coheredi di Christo, il quale è herede universale: & come dice l'Apostolo, siamo membri del Corpo Santissimo del nostro Salvatore, della Carne sua, & dell'Osso sue. Et quando cominciamo l'Oratione Domenicale con queste parole: *PATER NOSTER*; dovemo ricordarci di honorarlo, & di amarlo come Padre, & di mostrarci tali con le buone opere, quali devono essere li buoni figliuoli verso un tale, & tanto Padre: & di pensare à quanta altezza, & nobiltà ci hà posti la l'infinita bontà di Dio. Et per queste due voci: *PATER NOSTER*, dovemo pensare di dover ricorrere al padre, non come servi timidi al suo padrone, ma come figliuoli sicuri d'esser consolati da esso. Per queste stesse parole, *Pater noster*, il vero Maestro, come dice S. Cipriano nel trattato dell'oratione Domenicale, c'insegnò à fare l'oratione commune per tutti i Fedeli, acciochè la charità di Christo non fosse per un solo, ma si stendesse à tutti gli altri huomini, come in se solo tutti ci hà portati, & redenti. Volse anco, che questa oratione fosse commune, perchè, come dice San Gioan Chrysostomo, la oratione fatta da alcuno per se stesso, nasce da necessità; ma l'oratione fatta per gli altri, detta da alcuni fraterna, nasce da carità: & questa è molto più grata à Dio, che quella. Volse finalmente, che noi dicessimo *Pater noster*, & non *Pater mi*; perchè, come dice S. Agostino, & come è stato detto di sopra, Christo solo, il quale è Figliuolo di Dio per natura, può dire: Padre mio, come si vede in molti luoghi della Scrittura sacra. Et se bene il nostro Salvator, Christo, la cui attione è stata nostra istruzione quanto alla sostanza di essa, & non quanto al modo; non per questo lo dovemo chiamar Padre nel numero del meno, particolarmente in questa oratione fraterna, & commune: ma nel numero del più dicendo: *PATER NOSTER, QUI ES IN CÆLIS*. Queste parole contenute nel Vangelo di S. Mattheo, non sono nel Vangelo di S. Luca, per la ragione sopradetta. Et è da credere, che la forma dell'Oratione scritta da S. Mattheo fosse data à gli Apostoli dal Salvatore nel Monte non pregato da alcuno: l'altra scritta da S. Luca, fosse data a' Discepoli à richiesta d'uno di quelli per non dar loro occasione di errare: perchè S. Mattheo parla a' più

Noster.

Matth. 23.

Glossa c. 1.
Psal. 21.

Matth. 23.
Rom. 8.
Hebr. 1.

Ephes. 5.

Cyprian Orat.
Dom. c. 3.

Io: Chrysost.
tom. 2. homil.
14.

Aug. tom. 9.
tract. 21. in
Ioan.

Psal. 2.
Matth. 26.
Ioan. 5.

Matth. 6.

Hier. in Pro-
logo super
Matthæum,
& in Lucam,
& in Ioan.

Tom. 5.
Glos.

Hieron. in
Prologo super
Matth. c. 1.
Greg. tom. 2.
hom. 4. in
Ezech.

Greg. hom. 3.
in Ezechiel.
tom. 2.

Matth. 6.
Cap. 11.
Dens quo- modo in om- ni re sit.
Hier. 13.
Psalm. 138.
Psalm. 134.
Colos. 5.
Hugo de S. Vi&. in ora- tionem Dom. tom. 1. lib. 2. Alleg. in Matth. Aug. tom. 4. lib. 2. de serm. Do. in monte cap. 9.
Isa. 66.
1. Corinth. 3.
Epilogus pro- cemii ex Hu- gone de S. Vi&. ubi sup.

a' più spirituali, & S. Luca a' meno: S. Mat-
theo parla à gli Apostoli nel Monte, & a' più
perfetti; & S. Luca a' Discepoli, & a' man-
co perfetti: uno de' quali come si legge in
questo Vangelista, disse al Salvatore, & Mae-
stro, che gl'insegnasse la forma d'orare: la-
quale fù conveniente senza le dette parole:
perchè da queste haveriano potuto pensar
per la loro rozzezza, che Iddio fosse in Cielo
solamente, contenuto da quel luogo partico-
lare. Ma gli Apostoli, come più spirituali,
& più perfetti per lo significato del Monte,
con più sicurezza potevano dire: PATER NO-
STER QUI ES IN CÆLIS: cioè, Padre nostro,
che hai per stanza il Cielo. Iddio è in ogni
luogo, & in ogni creatura per essenza, per
potenza, & per presenza, & ne' giusti per
gratia ancora, dicendo egli stesso di se per
bocca di Gieremia: *Numquid non Cælum,*
& Terram ego impleo? Quasi dir volesse: Io
con l'Imperio mio, & virtù mia, riempio il
Cielo con tutte le cose comprese in esso: &
la terra con tutto quello, che si contiene
in quella sin'all'Inferno: dove è per potenza
particolarmente, & per giustizia, come ac-
cennò il Profeta dicendo: *Si ascendero in Cæ-
lum, tu illic es: si descendero in Infernum, ades.*
Iddio adunque ancorche sia per tutto, essen-
do Spirito non contenuto da luogo alcuno,
nondimeno li s'attribuisce per propria stanza
il Cielo, come parte nobilissima dell'uni-
verso, & più conveniente alla sua gran Mae-
stà, la quale più in Cielo, che altrove ri-
splende, & scuopre l'infinita gloria sua, &
potenza, & l'opere delle sue mani; & come
luogo più atto ad eccitare le nostre menti
à mirarlo, & à contemplarlo, & à drizzare
la sù tutti i nostri pensieri, & tutte le nostre
dimande, come à ciò fare c'insegna S. Paolo
scrivendo a' Colossensi. Et à questo fine,
come dice Ugone, non volse il vero Maestro,
che dicessimo: Padre nostro, che sei in ogni
luogo, ancorche così sia, accioche non di-
mandassimo cose vane, ma cose tutte con-
giunte co' beni celesti. Diciamo ancora,
che Dio habita i Cieli, cioè, come dice
S. Agostino, l'anime de' giusti. Il che è con-
forme à quello che scrive'l Profeta Isaia di-
cendo: *Cælum mihi sedes est:* cioè l'anima
del Giusto, come si legge in un'altra tradut-
tione, è il foggio della sapienza. Il che più
chiaramente ci mostra S. Paolo a' Corinti
dicendo: *Templum Dei sanctum est, quod estis*
vos, come dir volesse che l'huomo giusto,
& santo è la stanza di Dio. Et per chiudere
hormai questo breve Proemio della Oratio-
ne Domenicale, tre parole sono ancora da
esser considerate per fine, e per sigillo di
quanto s'è detto, cioè, Padre, Nostro, &
Cielo: Per la prima, il cuore dell'Oratore
si conforta: Per la seconda si dilata: Per la
terza si solleva. Si conforta pe la prima,
& s'inanimisce nella speranza della gloria
vedendosi havere per Padre Iddio: Si dilata,
per la seconda nell'amore della carità frater-
na: Si solleva da terra per la terza, & s'in-
alza con l'occhio della mente, fissa nelle cose

celesti, con le quali, tutto lo spirito volta-
to à Dio, congiunge le sue petitioni, ò di-
mande.

PRIMA PETITIONE.

SANCTIFICETUR NOMEN TUUM.

Cioè,

SIA SANTIFICATO IL NOME TUO.

Sette sono le petitioni, ò dimande com-
prese da S. Mattheo in questa Oratione
Domenicale, ancorche da S. Luca, come
è stato detto, cinque solamente siano scritte
nel suo Vangelo. Ne per questo sono di-
versi, ne contrarj tra loro questi dui Vange-
listi, ne discrepanti da gli altri dui: ma tutti
insieme sono d'uno stesso sentimento in tutta
la dottrina Evangelica conforme alla visione
di Ezechiele, ancorche varj nelle parole,
molte volte, per le ragioni sopradette nel
Proemio, come si vede ancora, che S. Mat-
theo pone otto Beatitudini, & S. Luca ne
scrive quattro solamente: perciocchè, come
scrive S. Ambrogio sopra S. Luca, & bene,
queste quattro sono comprese in quelle otto:
& le otto nelle quattro, sotto la considera-
tione delle quattro Virtù Cardinali. Così
diciamo delle sette petitioni della Oratione
Domenicale: nella quale, come dice S. Bo-
naventura sopra il Salmo 11. si fanno sette
petitioni contra sette peccati mortali e prin-
cipali: & per le sette dimande ci si danno le
sette beatitudini; per le sette beatitudini, le
sette virtù; per le sette virtù ci sono date
sette benedittioni, come diffusamente il tutto
si mostra nell'altra nostra Sposizione sopra
questa stessa Oratione. Ma per dichiarazione
di questa difficoltà, le scriveremo qui sotto
per ordine, acciochè più commodamente
le possiamo maneggiare nelle occorrenze di
tal dichiarazione, quando le nominaremo per
via de numeri, senza citar le parole della
Petitione.

*Queste sono le sette petitioni poste da
San Matthea:*

1. SANCTIFICETUR NOMEN TUUM.
2. ADVENIAT REGNUM TUUM.
3. FIAT VOLUNTAS TUA SICUT IN CÆLO,
ET IN TERRA.
4. PANEM NOSTRUM QUOTIDIANUM DA NOBIS
HODIE.
5. ET DIMITTE NOBIS DEBITA NOSTRA, SICUT
ET NOS DIMITTIMUS DEBITORIBUS
NOSTRIS.
6. ET NE NOS INDUCAS IN TENTATIONEM.
7. SED LIBERA NOS A MALO. AMEN.

Se ben queste sette si comprendono nelle cinque scritte da S. Luca [il quale tace la terza, & l'ultima], & le cinque nelle sette; nondimeno nel testo Greco si leggono ancora tutte le sette petitioni presso S. Luca da quella Coronide in fuori, aggiunta da' Greci in S. Mattheo, come vedremo nel fine. Santo Agostino sopra a S. Luca scrive tutta la Oratione Domenicale posta da S. Mattheo; così anco S. Ambrogio nel sesto libro, che fa da' Sacramenti; pur S. Agostino nell' Enchiridio apertamente dice che da S. Mattheo sono poste sette petitioni, & da S. Luca cinque solamente: & che le sette nelle cinque, & le cinque nelle sette si comprendono, perciocchè nelle due prime, come dice l'istesso, si comprende anco la terza: non potendo essere la santificatione del suo nome, ne la venuta del suo Regno senza la sua volontà in Cielo, e in terra, come più apertamente mostreremo al suo luogo. L'ultima petitione ancora si comprende nella penultima, però l'Evangelista pone quella particella averbativa, *Sed*, & non quella aggiuntiva, *Et*: accioche si conosca, che l'un', & l'altra petitione è quasi l'istessa; & che l'huomo all' hora è liberato dal male, quando non consente, & non cede alle tentationi, che li vengono fatte dal Mondo, dal Diavolo, & dalla Carne: & questi dui effetti desiderati, si cavano dalle due ultime petitioni. Le cinque adunque petitioni si riducono alle sette, le quali tutte si possono dividere in più maniere. Percioche tutto quello, che si dimanda in questa Oratione Domenicale, o mira l'acquisto del bene, o il rimovimento del male, o mira le cose eterne, o le cose temporali. Nelle tre prime si dimandano le cose eterne: nell'altre quattro le cose temporali, necessarie a conseguire l'eterno, come dice Santo Agostino nell' Enchiridio. Nelle quattro prime si dimanda l'acquisto de' beni temporali, & spirituali: Nelle tre ultime lo rimovimento de' tutti i mali spirituali, & corporali. Nelle quattro ultime, come dice S. Agostino, si dimandano le cose pertinenti al bisogno della vita temporale: Nelle tre prime si dimandano tre beni eterni. Il primo è la dichiarazione della prima Verità, che è, come dice S. Agostino, manifestatione del suo nome: Il secondo, la venuta del suo Regno, che è la manifestatione della somma potestà: Il terzo è l'adempimento della sua volontà, con la quale vuole che tutti gli huomini si salvino, cioè tutti quelli, che si salvano, si salvano per volontà Divina. Et questi tre beni eterni, che sono prima Verità, Somma Potestà, & Somma Bontà, si riferiscono alla Santissima Trinità; la prima al Padre, la seconda al Figliuolo, la terza allo Spirito Santo. Al Padre, il cui nome desideriamo, che sia santificato in noi: Al Figliuolo, il cui Regno desideriamo, che venga presto per giudicar tutti, con dar' il premio a giusti, & il castigo a peccatori ostinati: Allo Spirito Santo, la cui volontà desideriamo, che sia adempita da noi, perche, come dice S. Paolo sotto altre parole, scrivendo a Romani, Dal Pa-

dre per il Figliuolo nello Spirito Santo sono tutte le cose. Et in S. Luca ci è comandato, che dimandiamo dal Padre, cerchiamo dal Figliuolo, e picchiamo allo Spirito Santo: Quanto dunque alla prima petitione, che è: *SANCTIFICETUR NOMEN TVUM*, dimandiamo gratia a Dio di honorarlo, come per Esaja ci è comandato con queste parole: *Dominum exercituum ipsum sanctificate*: percioche alle volte santificatione, come è in questo luogo, & altrove ancora, significa honore, & lode, perche ben possiamo honorare Iddio, ma non già farlo santo, poiche esso per sua natura è santo, & fa santi gli altri, come disse pe Mosè: *Ego Dominus, qui sanctifico vos*: & il suo nome è santo, e terribile, come scrive il Profeta. Quanto desideroso sia Iddio di questa santificatione del suo nome, ci è stato manifestato in più luoghi della Scrittura sacra; ma particolarmente presso Ezechiele, il quale dice. *Et sanctificabo nomen meum magnum. Et poi sottogionge dicendo. Cum sanctificatus fuero in vobis coram eis, tollam quippe vos de Gentibus, & congregabo vos de universis terris, & adducam vos in terram vestram.* Però in questa prima petitione dimandiamo sotto 'l modo desiderativo non precettivo, ne comandativo, che 'l nome di Dio sia honorato, & lodato, da noi, secondo 'l costume della Sagra Scrittura, la quale come piace ad Origene sopra la Cantica, si suol servire del modo imperativo, e precettivo in cambio del desiderativo. Desideriamo dunque che 'l nome di Dio Padre sia celebrato con lode, & honore, & gloria in terra, come nel cielo: percioche questa seconda parte dalla terza petitione commune alla prima, & anco alla seconda, & a tutte tre insieme. Ne però intendiamo, che la gloria terrestre aguagli quella celeste, non essendo cosa possibile, che questa del mondo con tutta la sua ampiezza maggiore, possa già mai arivare alla millesima parte di quella del cielo. Ma desideriamo; & dimandiamo in essa prima petitione, che a guisa, & a somiglianza delle lodi, della veneratione, & della gloria, che li sono date in Cielo, sia honorato, & magnificato Iddio glorioso da noi altri Viatori con tutta la mente nostra, & con ogni veneratione intima, & possibile, ad imitatione de' gli Spiriti celesti, & Cittadini del Cielo: i quali siccome tutti concordi, a più potere li danno lode, & gloria immortale, così preghiamo, & desideriamo, che faccia tutto 'l Mondo; & tutte le Nationi, e Genti lo conoschino, & con veneratione uniforme lo riveriscino, & non sia huomo vivente, che non riceva, & abbracci la Religion Christiana, con dedicarsi tutto a Dio, fonte d'ogni santità: & non sia huomo al mondo, che non conosca, & riverischi la santissima sposa di Giesu Christo, nostra veramente Madre Chiesa: nella quale è quel ampissimo, perpetuo, & vero fonte da lavare tutte le macchie, & fardidezze d'ogni anima peccatrice: dal qual fonte scaturiscono tutti li Sacramenti della nostra santificatione & salute. Hor questo è il senso vero della santificatione

Cap. 11.

Prima petizio

Exod. 31.

Psal. 110.

Ezechi 36.

Orig. tom. 2.
Hom. xii.
princ.

Particula
communis
tribus primis
petitionibus.

Sicut, non dicit omnino-
dam similis.
Gabr. Byel in
can. Missa.

del

Cap. 6.

Cap. 11.

Coron. 5.

Aug. tom. 10.
serm. 28.

Ambr. tom. 4.

Cap. 5.
Aug. tom. 3.
c. 115. & 116.

Aug. tom. 3.
c. 118.

Aug. ibid.

1. Timot. 2.

Notandum.

Cap. 11.

del sacrosanto nome di Dio, il quale deve esser santificato, con le lodi, con gli honori, & con la gloria in tre modi, cioè col cuore, con la bocca, & con le opere: Col cuore conforme à quello, che dice la Beata Vergine nel Cantico: *Magnificat anima mea Dominum*: Con la bocca per confessione, conforme à quello, che dice il Profeta: *Semper laus ejus in ore meo*: Con le opere per edificatione del prossimo à somiglianza di quello, che dice l'Evangelista S. Mattheo: *Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, & glorificent Patrem vestrum, qui in Caelis est*. E se bene segnalatamente in questa oratione si nomina il Padre; si loda nondimeno, & s'honora il Figliuolo, & lo Spirito Santo: poiche sono tre persone, & un solo Iddio. Si santifica il nome del Padre, se ci mostriamo Figliuoli suoi conforme à quello, che dice S. Gio: Vangelista. Si santifica il nome del Figliuolo, se ci mostriamo fratelli di esso, il quale come dice San Paolo à gli Hebrei, non si sdegna chiamarci fratelli. Si santifica il nome dello Spirito Santo, se viviamo, & operiamo conforme allo Spirito, mortificata la carne, come dice l'istesso S. Paolo a' Galati, & a' Romani. Così dunque si santifica Iddio con magnificarlo, & inalarlo col cuore, con la bocca, & con le opere; con l'osservanza paterna, con la pietà fraterna, & con la volontà dello spirito. Et quest'è la vera santificatione, che dovemo far' à Dio, poiche Santo da' Greci è detto *Agios*, Agios, cioè senza terra: Onde inalzato da terra con le lodi, dice si santo. Et così si santifica il nome di Dio inalzato da noi con le lodi, & con le magnificenze della gloria, la quale si deve alla santissima Trinità, conforme à quello, che S. Giovanni nella divina rivelatione dice de' gli Spiriti celesti, che non cessano mai, ne giorno, ne notte di chiamarlo tre volte Santo. Con le quali considerationi, ancora noi dovemo dire in questa Oratione Domenicale, che sia santificato il nome suo.

SECONDA PETITIONE.

ADVENIAT REGNUM TUUM.

cioè

VENGA IL REGNO TUO.

IN questa petitione dimandiamo con desiderio tutti, che presto venga il Regno di Dio, poiche noi ne siamo banditi, e scacciati per cagione del peccato, & confinati nel Regno della diabolica tirannide à guisa dello stato di quel figliuolo prodigo, che passò à quella Regione così lontana: & veramente lontana dalla gratia divina: la qual lontananza è la maggior che sia al mondo, essendo gratia, & disgratia, bontà e peccato, sanità e infirmità cose tanto diverse, & contrarie tra loro, che non si possono compatire in modo alcuno. Così il peccatore si parte dalla gratia alla disgratia, dalla bontà al peccato, dalla sanità alla infirmità. Et perche siamo tutti peccatori, tutti dovemo desiderare, che presto venga lo Regno di Dio, cioè, che

in noi, & ne' nostri cuori regni per gratia, con farci degni del Regno celeste, d'onde siamo banditi. Et non senza mistero volse il Salvatore nostro, & Maestro, che le tre prime petitioni, o dimande fossero fatte non nella prima persona di noi altri, ne anco nella seconda persona drizzata à Dio Padre, ma solamente nella terza, cioè *Sanctificetur, Adveniat, & Fiat*, per mostrare, che nelle tre prime petitioni, che sono della satisfactione del nome suo, della venuta del suo Regno, & dell' adimpimento della sua volontà, con quei sensi esplicati di sopra, concorre l'opera non di Dio solo, ne di noi soli, ma di noi, & di Dio insieme, il quale per bocca di S. Gio: Battista c'insegnò à far la penitenza de peccati vero mezzo di farci accostare al Regno del Cielo, così dicendo: *Poenitentia agite: appropinquavit enim Regnum Caelorum*: il qual Regno fu proposto dal Salvatore à suoi Discepoli nel Monte, mostrando loro le vie della beatitudine dicendo: *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est Regnum Caelorum*: cioè poveri di spirito di superbia, & ricchi dello spirito di Dio: & questi sono gli humili, i quali quanto più s'humiliano, & s'abbassano, tanto più si fanno scala per arivare al Regno de' Cieli; perche come di S. Agostino, *Deus altus est: erigit te, & subigit a te: humilias te, & descendit ad te*: cioè Dio è alto; & se tu t'inalzi, fugge da te: se t'abbassi discende à te. Però l'istesso S. Agostino c'insegna à far l'edificio altissimo co' fondamenti bassissimi, co' quali si perviene all'Altezza grandissima del Cielo, così dicendo: *Magnus esse vis? a minimo incipe*. Con la humiltà, & con la bassezza adunque si perviene al Regno de' Cieli. A quali siamo eccitati dall'istesso Salvatore, per solo, ultimo, & perfetto fine, con la promessa dell'aumento di tutte le cose necessarie dicendo: *Quarite primum Regnum Dei, & iustitiam ejus, & haec omnia adicientur vobis*. Ci promette le cose temporali, come coadiutrici della nostra salute solamente. Et non senza mistero congiunse la giustitia d'Iddio col Regno suo, poiche non possiamo acquistar' il Regno de' Cieli senza la giustitia divina, con la quale presso la sua divina Maestà siamo giusti per la fede, & per la osservanza de' suoi precetti. E se bene per lo Regno d'Iddio principalmente si può intendere lo Regno de' Cieli in questa seconda petitione; non dimeno per maggior'intelligenza di quanto in essa si contiene, dichiararemo i varii sensi compresi sotto'l nome del Regno di Dio, i quali sensi tutti si possono ridurre à questa petitione, la quale si può intendere del Regno della gratia, della giustitia, & della gloria. Quanto al primo dimandiamo con desiderio, che vengh' à regnare in noi per gratia [come dice S. Cipriano] conforme à quel Regno, del quale S. Luca parla in questo modo: *Profecto pervenit in vos Regnum Dei*; & altrove disse: *Regnum Dei intra vos est*. Perciocche se bene Gesù Christo per sola fede regna in tutti coloro, che vivono nel grembo di S. Madre Chiesa; nondimeno in un certo modo più prin-

Notandum.

Matth. 3.

Matth. 5.

Aug. serm. de Temp. 175. tom. 10.

Aug. serm. 10. de verb. Do. tom. 10.

Matth. 5.

Regnum Dei quale sit.

Cap. 11. & 17.

Luce. 10.

Psalm. 33.

Matth. 5.

Joan. 1.

Cap. 2.

Cap. 6.
Cap. 8.

Epilogus primae petitionis.

Agios quod.

Apocal. 4.

Luce 15.

T E R Z A P E T I T I O N E .

FIAT VOLUNTAS TUA SICUT IN CÆLO,
ET IN TERRA.

cioè

FACCIASI LA TUA VOLONTÀ IN TERRA, COME
SI FA NEL CIELO.

Questa terza petitione scritta da S. Mattheo, non è registrata da S. Luca nel suo Vangelo: perche virtualmente si comprende nelle due prime, poiche non si può santificare il nome d'Iddio in noi, se non si fa la sua volontà da gli huomini in terra: & se lo Regno di Dio verrà in noi, scacciato via lo Regno di Satàn, senza dubbio alcuno farassi la sua volontà in terra come nel Cielo. Per questa ragione adunque da S. Luca è stata tralasciata questa terza petitione, come à pieno s'è mostrato nel proemio di quest' Oratione, & nel principio della seconda petitione, dove anco s'è conchiuso, che trà Vangelisti non è contrarietà alcuna, quanto al senso, ancorche siano vari nelle parole. Et per venir alla iposizione della presente Petitione, & per più facilitarla, dichiareremo le distinzioni date da Dottori Theologi intorno alla volontà divina: la quale ancorche sia una sola, semplicissima, & indivisibile per se stessa, essendo realmente la divina essenza, che è sol'una; ella nondimeno riceve varie Distinzioni, non per rispetto suo, ma per la diversità delle cose volute, oggetti della divina volontà, la quale alle volte è chiamata volontà Antecedente, & Conseguente: & tal'hora volontà di Segno, & di Compiacimento. Per dichiarazione delle quali distinzioni intorno alla volontà divina, rispetto alla salute, & beatitudine del gener'humano, due cose dovemo considerare, cioè la creatura Intellettuale, che è l'huomo ordinato alla beatitudine, & gli ajuti datili da Dio per poterla conseguire. Questa Creatura, che è l'huomo, si può considerare quanto alla natura sua universale, & quanto alla persona particolare. Quanto alla natura, fatta capace della beatitudine eterna, Iddio, come dice S. Paolo nella prima Epistola scrivendo à Timoteo, vuole, che tutti gli huomini si salvino. Quanto alle proprie attioni delle persone particolari, Iddio non vuole, che tutti gli huomini si salvino, perche le proprie attioni, le quali, come dice Aristotele, & bene, sono di esse persone particolari, in quanto sono cattive, le fanno deviare, & allontanare dalla beatitudine. Gli ajuti ancora sono di due forti; cioè ajuti comuni dati universalmente à tutti gli huomini, per conseguire la beatitudine, come sono, i precetti, & consigli divini con la libertà dell'arbitrio, & altri con la gratia Divina, con la quale sono ajutati, benche non efficacemente, i peccatori ancora, e riprovati; Gli ajuti particolari, sono virtù, perseveranza nel bene; & gratia, o altro privilegio segnalato, come fu quello da-

Petitio omis-
sa a S. Luca.Evangelistæ
omnes con-
cordant.Divina vo-
luntas quot
modis nun-
cupetur.

1. Tim. 2.

Aristot. in
prologo Nic-
taphy.

principale, e segnalato, regna in noi per quelle virtù intime, & Theologali, cioè Fede, Speranza, & Charità. Dimandiamo dunque, che venga questo Regno, accioche siamo liberati dalla tirannide, & dal Regno del crudelissimo Serpe, & dell'huomo capital', & antico nimico: il quale suol regnare negli huomini peccatori in tre modi, per Superbia, per Concupiscenza carnale, & per Avaritia, come afferma S. Giovanni nell' sua Pistola. Del primo Regno parla Giob, Del secondo San Paolo à Romani, Del terzo l'istesso Apostolo à Corinthi. Et questi sono i Regni, che'l detto Serpe astutissimo mostrò al Salvator nostro in cima di quel Tempio, chiamandoli Regni tutti del Mondo, perche tutti i peccati si riducono à queste tre sorti. Quanto al secondo principale, il quale è il Regno di giustitia, che per malitia si disprezza, disse il Profeta: *Reges eos in Virga ferrea*, cioè come dice la Glossa, con giustitia intesibile. Quanto al terzo principale, che è il Regno di gloria, ne parlò il Salvator nostro per bocca di S. Mattheo dicendo: *Venite benedicti in aeternum, possidete paratum vobis Regnum a constitutione Mundi*. Del qual' ancora intese il buon Ladrone, quando al suo, & nostro Christo disse: *Memento mei Domine, cum veneris in Regnum tuum*. Et questo è il Regno d' Iddio compreso in questa petitione, come piace à S. Agostino, à S. Gio: Chrisostomo, & a Theofilatto. Regno detto, de' Cieli; Regno di Gloria, & di beatitudine, & di Chiesa triumfante. Dimandiamo ancora che'l Regno della Chiesa militante, nella quale Christo è capo, & noi altri tutti siamo sue membra, sia propagato, & sparso per ogni parte del Mondo, cioè che gli infedeli ricevino la vera cognitione d' Iddio: Li Giudei, i Scismatici, & gli Heretici ritornino alla salute, la quale non si può trovare fuori di questo Regno, & s' unichino in detta Chiesa, della quale si sono partiti. Dimandiamo finalmente per noi altri, i quali ci ritroviamo dentro di essa, che venga lo Regno della divina potenza, della Sapienza, & dell'Allegrezza: il Regno della Potenza per dar forza à deboli, & intermi. Il Regno della Sapienza, per illuminare li pazzi, & gl'insensati: il regno dell'Allegrezza per consolare li miseri, & afflitti. Diciamo dunque, che venga lo Regno d'Iddio, poiche in questa seconda petitione si contiene tanta forza, & copia de' doni celesti, che abbraccia tutte le cose necessarie à difendere, & conservare la vita corporale, & spirituale, con l'acquisto dell'eterna, & beata in Cielo. Et se bene Iddio dal principio del mondo fin' à quest'hora ha regnato sempre; non dimeno, come dice S. Agostino, dimandiamo, che venga il suo Regno, cioè: che sia manifestato al mondo tutto.

1. Joan. 2.

Job. 41.

Rom. 6.

1. Corint. 4.

Matth. 4.

Psalm. 2.

Matth. 25.

Luc. 13.

Epilogus se-
cundæ peti-
tionis.Aug. tom. 4.
lib. 2. de ferm.
Do. in monte
cap. 12.

Act. 9.
Egid. Rom.
Distinct. 18.
Dub. 13.

Act. 6.

Exemplum.

Dub. & sol.

Exemplum.

Voluntas antecedens, & consequens quid.

to à S. Paolo, la cui conversione, come dice Egidio nostro Romano nel secondo libro sopra le sentenze, fù miracolosa; poiche in essa ci concorsero tre forti di miracoli, cioè sopra natura, Fuori di natura, Contra natura. Sopra natura fù il miracolo quanto à quella luce: la quale se bene naturalmente può impedire la vista, naturalmente però non può generare le squame, come avvenne à gli occhi di S. Paolo. Miracolo fù ancora fuori di natura, perche quella luce offendeva gli occhi di S. Paolo, & non gli occhi de' compagni, essendo gli occhi loro tutti d'una stessa specie. Fù miracolo contra natura: perche Paolo mentre se ne stava con animo risoluto di far male, perseguitando la Chiesa Santa di Dio, ecco che percosso da quella luce negli occhi esteriori, stupefatto, & illuminato nell'occhio interiore, ricorre per aiuto, convertito à Dio, dicendo: *Domine quid me vis facere?* cioè, che vuoi Signore, che io faccia? Fù veramente contra natura, dice Egidio, restando in lui natura contraria con l'effetto contrario à quella natura. Et à questo proposito, dice egli, può servire l'esempio d'un fasso gravissimo, il quale per la sua gravezza dovendo descendere, ascendesse senza violenza alcuna. Così fù in Paolo, il quale mentre stava con la volontà perversa, si converte in un momento: & di persecutore, si fece subito Predicatore della Verità. Hora per ritornar'al nostro intento principale, diciamo, che Iddio vuole, che con quelli ajuti comuni dati ad ogni persona, tutti si possano salvare. Con questi ajuti particolari, non dati così ad ogn'uno, anzi à pochi, non vuole che tutti generalmente si salvino. La volontà adunque, con la quale Iddio mira la natura humana, capace della beatitudine, & gli ajuti universali dati ad ogni huomo, è chiamata da' Dottori Theologi, Antecedente: & la volontà, con la quale mira la persona particolare, & le sue operationi, con gli ajuti particolari, è detta Conseguente. Et perche naturalmente il commune, & l'universale precede il particolare: & questo segue doppo quello; però la volontà, con la quale si mira l'universale, dicesi Antecedente, ò vero precedente: & la volontà, con la quale si mira il particolare, chiamasi Conseguente. Ne deve essere di maraviglia ad alcuno, che secondo la diversità delle cose volute, un'istessa volontà sia chiamata sotto diversi nomi, e sortisca diversi effetti, cioè il volere la salute dell'huomo, e'l non volerla, come si vede per esempio in uno Rè, il quale havendo dato al suo Soldato l'armi da combattere contra nimici per la salute del Regno; non è dubbio alcuno, che esso Rè con la volontà Antecedente desidera honore al suo Soldato, come ordinato à combattere contra suoi nimici: ma per rispetto delle sue attioni, & conditioni particolari nel combattere, se si porta male, li desidera dishonore: se si porta bene da valoroso Soldato, li desidera honore, & vittoria: & questa volontà si chiama Conseguente. La volontà Antecedente si chiama

speculativa, perche mira solamente la natura humana nell'universale, come capace di Beatitudine. La volontà Conseguente si chiama Prattica, perche mira le proprie conditioni, & l'operationi delle persone, ò buone, ò cattive, che le si siano. Questa è volontà assoluta: & quella nò. Questa sempre s'adempisce: quella non sempre. Conchiudiamo adunque per tutte le sopradette ragioni, & per l'esempio dato del Rè, che Iddio con la volontà Antecedente vuole, che tutti gli homini si salvino: mà con la volontà Conseguente vuole, che si salvino solamente i buoni. Dicesi ancora volontà di Compiacimento: & volontà di Segno. Volontà di Compiacimento è quella, con la quale Iddio si compiace in qualche cosa: la qual volontà è propria di Dio, & veramente si ritrova in Dio. Volontà di Segno non è propriamente, in Dio, mà è metaforica per una certa proprietà tolta da noi altri, e transferita à esso: perche si come diciamo, che quando un'huomo punisce, ò castiga un'altro, segno è, che egli è irato; così solemo dire, mà impropriamente, che'l castigo, che dà Iddio all'huomo, è segno dell'ira sua, ancorche in Dio non sia ira, ne sdegno, ne altra sorte di passione. I segni di questa volontà sono cinque: cioè, Precetto, Consiglio, Proibitione, Permissione, & Operatione: Et si chiamano segni, poiche in noi altri quà giù significano la volontà di chi comanda, consiglia, proibisce, permette, & opera. Percioche quando alcuno trà noi comanda ò consiglia à far qualche cosa, è segno del suo volere in tal cosa: così è quando opera, & quando la permette, potendola impedire, & non la impedisce. Quando poi la proibisce è segno del contrario. Li dieci commandamenti datici da Dio tanto affirmativi, quanto negativi sono segni della divina volontà, & sono necessari per conseguire la salute, & la beatitudine, come scrive S. Mattheo, dicendo: *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata.* Il Consiglio, il quale ci è dato in S. Mattheo, & in S. Luca mandato in effecutione da gli Apostoli, & da tanti altri Santi, & consiste in vendere ogni cosa, & darla poveri, & lasciar finalmente il tutto per Christo; non è necessario, mà utile, per acquistar la salute, & il Paradiso: & questo pur è segno della volontà divina: Dà quali segni variamente, conforme à varii nomi de' Segni, è nominata la volontà di Dio. Et parte di questi conviene alla volontà Antecedente, e parte alla volontà Conseguente. Il precetto affirmativo, & il negativo, che è la Proibitione, & il Consiglio, sono segni della volontà Antecedente: L'operatione, & la Permissione sono segni della volontà Conseguente. Et per conchiudere la dichiarazione della divina volontà, diciamo, che la volontà di Compiacimento è una sola: la volontà di Segno è di cinque forti, conforme à cinque segni contenuti in questo verso Latino:

Præcipit, & Prohibet, Permittit, Consulit, Implet.

Voluntas complacencia, & signi.

Voluntatis complacencia.

Cap. 19.

Cap. 19.
Luc. 12.
Act. 2.

Del.

1. Tim. 2. Della volontà Antecedente parlò San-
Paolo scrivendo à Timotheo , quando disse : *Deus vult omnes homines salvos fieri* : cioè tutti quelli , che si salvano , si salvano per volontà di esso Iddio , perciocchè non tutti gli huomini si salvano , se bene Iddio con questa volontà , la quale non sempre s'adempisce , vuole , che tutti gli huomini si salvino . Della volontà Conseguente parlò l'istesso S. Paolo à Romani , quando disse : *Voluntati ejus , quis resistit ?* perche veramente à questa volontà efficace non è chi possa far resistenza ; Et di questa medesima volontà parlò il Profeta dicendo : *Omnia quaecunque voluit , fecit* , cioè fece Iddio tutto quello , che volse fare . Della volontà di Compiacimento , la quale da Egidio Romano è divisa ancora in Antecedente , & Conseguente , parlò pur il medesimo S. Paolo così scrivendo à Romani : *Non est volentis , neque currentis , sed misereantis est Dei* . perciocchè la salute humana , & l'eterna gloria , che Iddio dà all'huomo giusto , fù già determinata nella eterna predestinatione , & nel suo Compiacimento . Della volontà del segno habbiamo pur assai luoghi nella Scrittura Sacra , per li consegli , & precetti datici in essa : & questa volontà non sempre consegue l'effetto suo , come fù la volontà di Dio precettiva , con la quale comandò ad Abramo , che sacrificasse il suo figliuolo Isaac , ne però volse al fine tal sacrificio , mà la fede solamente , & l'obedienza del Patriarcha . Quando dunque in questa terza Petitione diciamo à Dio : **FIAT VOLUNTAS TUA** , alcuni Dottori vogliono , che questa Petitione s'intenda principalmente della volontà del Segno , & particolarmente della volontà detta Precettiva : Altri , & per la maggior parte , vogliono , che s'intenda per la volontà di Compiacimento . Et in questa materia si ritrova gran varietà fra Dottori . Mà intendasi pure di qualsivoglia volontà , che noi in ogni modo dovemo pregare Iddio , di fare quello , che vuole sua divina Maestà , conformando la nostra volontà con la sua , si come c'insegnò il Salvator nostro , il quale havendo à bere quel calice di tanta amaritudine , e passione , pregato , che hebbe il Padre , che gli lo levasse , all'ultimo rimettendosi al voler del Padre disse : **FIAT VOLUNTAS TUA** . Hor questo deve essere il fine , & il sigillo d'ogni nostra dimanda , con pregare Iddio , non che esso faccia quello , che vuole (potendo egli fare ciochè li piace) mà come dice San Cipriano , dovemo pregare di poter far noi quello , che vuole sua divina Maestà , perche non è chi possa impedirlo , che non faccia quello , che vuole . Nel fine adunque d'ogni nostra oratione dovemo dire : Facciasi quello , che vuoi . Et questo è il vero senso di queste tre parole : *Fiat voluntas tua* . perciocchè la volontà di Dio , essendo eterna , anzi l'istesso Iddio , veramente non si fa . Mà in pregare Iddio , che si faccia la sua volontà , altro non è , che pregarlo à darci ajuto d'adempirla poichè , come dice Tertulliano , non possiamo adempire le cose , che dovemo fare senza la sua volontà . Perche in farla habbiamo bi-

Ang. Rocca Oper. Tom. II.

sogno della gratia sua , & della sua protezione . Onde dato bando alla volontà della Carne , del Diavolo , & del Mondo , dimandiamo gratia di fare , non quello , che desidera la Carne , non quello , che ci suggerisce il Diavolo , ne quello , che ci persuade il Mondo ; mà quello , che vuole Iddio , che si faccia da noi , essendo la sua volontà solamente rettificata , & santissima . Et in tutto quello che dimandiamo , dovemo haver la mira alla salute nostra , senza la qual mira non dovemo far dimanda alcuna . Et noi allettati dal senso , non sappiamo veramente quello , che facci per salute nostra , come scrive S. Paolo così dicendo à Romani : *Quid oremus , sicut oportet , nescimus* . Però ci dovemo ribellare dalle nostre concupiscenze , & dalla nostra volontà conforme à quanto ci è stato insegnato dall'Ecclesiastico , il quale dice : *Post concupiscentias tuas non eas , & à voluntate tua avertere* , come dir volesse : Lascia le tue concupiscenze , ribellati dalla propria volontà , la quale t'impedisce la Salute , ti chiude il Paradiso , & ti apre il Baratro infernale . Tutto questo intese il divoto Bernardo , quando disse : *Tollam propriam voluntatem , & Infernus non erit* . Sentenza pretiosa in vero , & degna d'un tanto Santo , il quale molto ben considerò la gran forza della sensualità nostra , che ci offusca l'intelletto di maniera tale , che ò non ci lascia ben conoscere la nostra salute , ò vero ci sprona à far quello , che non dovemo , e non vogliamo , & à non fare quel bene , che vogliamo , come chiaramente si vede dalle parole di S. Paolo , il quale scrivendo à Romani , così disse : *Non quod volo bonum , hoc ago ; sed quod odio malum , illud facio* : perciocchè 'l senso per lo più domina la ragione , ribellandosi la carne dello spirito , riputando , e tenendo il male per bene , e' bene per male , le tenebre per luce , & la luce per tenebre ; l'amaro per dolce , e' dolce per l'amaro , conforme à quello che Isaja scriveva del nostro giudicio depravato , & corrotto così dicendo : *Vae , qui dicitis malum bonum , & bonum malum , ponentes tenebras lucem , & lucem tenebras , ponentes amarum in dulce , & dulce in amarum* . Il che tutto procede da quella gran tirannia della sensualità brutale , che ò non ci lascia discernere veramente il bene ; ò vero non ci lascia eseguire quello , che ci ditta , & mostra la ragione , & lo spirito vuole , come volse dir S. Paolo con queste parole : *Velle adjacet mihi : perficere autem non invenio* . Per questa ragione adunque non potendo noi mandar' in esecuzione la volontà di Dio senza il suo particolar'ajuto , come intese il Profeta con quelle parole : *Docce me facere voluntatem team* ; dovemo pregar' Iddio , che c'insegni à fare la sua volontà : & in tutte le nostre orationi dovemo dire : *Fiat voluntas tua* . Il che fù osservato sempre da tutti i Santi : perchè il più delle volte la sensualità muove , la volontà appetisce , la ragione non discernere . Conformiamoci dunque , & rimettiamoci alla volontà di Dio in tutti i nostri desideri , & nostre dimande , imitando i Santi ,

Rom. 8.

Ecc. 18.

Bernard. ser. 3 de Resur. rect. tom. 2.

Rom. 7.

Isaia 5.

Rom. 7.

Psal. 142.

anzi l'istesso Christo, vero, & singular Maestro, conchiudendo le nostre orationi con queste parole: *FIAT VOLUNTAS TUA, SICUT IN CÆLO, ET IN TERRA*. Dimandiamo pregando, che la Volontà di Dio [quanto alla sposizione literale] sia adempita ugualmente in Terra, come in Cielo; cioè che in Terra si faccia da tutti gli huomini del Mondo, come si fa in Cielo, dove non è chi faccia resistenza alcuna alla sua volontà; & intieramente s'adempisca con carità, volontieri, & prontamente in tutti li suoi precetti senza veruna eccezione. Ne per questo si deve dire, che cotal dimanda sia indiscreta, & vana, non potendosi adempire la divina volontà in terra dagli huomini à puntino, come s'adempisce in Cielo dagli Angeli santi: perciocchè alle persone devote, & pie convien'ancora desiderare le cose, che si doveriano fare, ancorche sappiano, che non siano per dover'essere. Quanto poi al senso mistico, diremo con Tertulliano, & con S. Cipriano, che per il Cielo s'intende lo spirito nostro: & per la Terra, la nostra carne, havendo noi quello dal Cielo, & questa dalla Terra. Onde, & Cielo, & Terra possiamo ragionevolmente chiamarci, & conseguentemente nell'uno, & nell'altro, cioè nel corpo, & nel spirito dovemo forzarci, che s'adempisca la divina volontà, operando, che la carne non faccia resistenza allo spirito. Et con l'istesso S. Cipriano diramo ancora, che per il Cielo si possono intendere i giusti già fatti celesti: & per la Terra gli empi, & infideli essendo in tutto terreni: Et dovemo pregare, come dice Cirillo, che siccome in noi per fede è fatta la divina volontà, accioche fossimo del Cielo; così fatta sia negl'infideli, à fine, che de terreni doventino ancor'essi celesti, con l'acqua del sacrosanto Battesimo; perchè come dice S. Gio: Chrisostomo, dovemo pregar ancora per gl'infideli. Questa Petitione può ricevere varj sensi, come variamente è dichiarata da Tertulliano, Cipriano, Agostino, Chrisostomo, & da altri Spositori: perciocchè come dicono questi Dottori, & particolarmente S. Agostino, per il Cielo si può intendere l'huomo giusto, gli Angeli, lo Spirito nostro, & Cristo: per la Terra l'huomo, & particolarmente il peccatore, il corpo nostro terreno; & il corpo mistico di Cristo, che è la Santa Chiesa. Però conchiude egli dicendo, che di queste sposizioni, le quali sono tutte buone, una è miglior dell'altra secondo le diverse ragioni, che in esse si danno. Le quali, per venire al fine di questa dimanda, lasceremo da banda. Ma non lasceremo di dire, che la presente Petitione può haver questo senso ancora: cioè che si come in Cielo, & in Terra fù fatta la volontà del Padre Eterno, quando nel crear' il Mondo in un cenno fù fatta la sua volontà senza ripugnanza alcuna, *ipse dixit, & facta sunt*, così in noi stessi fatta sia la sua volontà. Ne senza gran mistero dopò la santificatione del Nome di Dio, & della venuta del suo Regno, come dice Gio: Chrisostomo, è stata posta

dal Salvator questa terza Petitione, la quale si deve intendere, & esporre con la prima, & con la seconda dimanda, cioè, Sia santificato il tuo Nome, & Venga il tuo Regno in Terra come nel Cielo. Et molto ben à proposito, & acconciamente dopò la nominanza del Regno celeste, fù posta immediatamente questa terza Petitione, *Fiat voluntas tua*, per farci sapere, che non si può entrar nel Regno del Cielo se non si fa la volontà di Dio, conforme alle parole di S. Mattheo, il qual dice: *Qui fecerit voluntatem Patris mei, ipse intrabit in Regnum Cælorum*. Et per dar fine alla sposizione di questa terza Petitione, diciamo pure, che la conchiusione, & il sigillo di tutte le nostre dimande fatte à Dio, devono essere queste tre parole: *Fiat voluntas tua*: le quali saranno il condimento vero delle nostre orationi; perchè molto meglio siamo provveduti dalla divina provvidenza, & sopra sua bontà, che noi stessi non sappiamo dimandare, nè desiderare. Et se finalmente un'huomo ritrovandosi angustiato da povertà, & miseria alcuna, ò veramente da calunnie, villanie, ò persecutioni oppresso, ò da altra cosa afflitto, sottometterà il suo giudicio, & volere alla divina volontà, ricevendo'l tutto per suo meglio; resterà consolato di qualsivoglia cosa, che contra suo gusto li succeda. Et così deve far'ogn'uno, che ama la salute vera dell'anima sua, dicendo con Giob: Si come è piaciuto à Dio, così s'è fatto. Sia benedetto il Nome del Signore per sempre.

Math. 7.

Iob. 1.

QUARTA PETITIONE.

PANEM NOSTRUM QUOTIDIANUM
DA NOBIS HODIE.

Cioè,

DACCI HOGGI IL NOSTRO PANE
COTIDIANO.

Nelle tre sopradette Petitioni, ò dimandate, si chiedono solamente i beni eterni, & spirituali, come di S. Agostino: i quali sono talmente congiunti insieme quanto alle cose, che sono da ottenersi totalmente, e perfettamente in Cielo, si come afferma l'istesso S. Agostino, che una non si può avere senza l'altra: & per questo rispetto le tre prime richieste, ò petitioni, non sono congiunte con quel ligame, & particella, Et, che da' Grammatici è chiamata congiunzione, & copula, havendo ella forza di ligare insieme i sensi, & i ragionamenti, che si fanno. Nelle quattro seguenti petitioni si dimandano i beni temporali: de' quali uno si può haver senza l'altro: & per questa cagione hanno ricevuta la, Et, & sono locate doppo le petitioni de' beni spirituali: perchè l'istesso Maestro, & Salvator nostro ci comandò in S. Mattheo, che dovessimo prima cercare lo Regno di Dio, cioè la vita eterna, & i beni spirituali, & poi li beni temporali di-

Ang. in En
ch. to. 3. cap.
115. & 116.

Tertull. &
Cyp. in orat.
Dom.

Cyrillus de
ador.

Chrysost. hom.
1. to. 2. tom. 2
& to. 4. hom.
6. in Ep. 1. ad
Timoth.
S. Aug. tom. 4.
lib. 2. c. 11. de
serm. Dom. in
monte. Et Aug.
gult.
Triumph. in
orat. Dom.

Psal. 33. &
148.

Chrysost. to. 2.
hom. 14.

dicendo : *Primum querite Regnum Dei, & iustitiam ejus, & haec omnia adjicientur vobis*, come dir volesse, che principalmente dovemo cercare il cibo spirituale, & secondariamente il cibo corporale, cioè i beni temporali, come cose accidentali, & secondarie, per servir à esso Cristo, & per godere finalmente la vita eterna co' Beati suoi in Cielo, che per altro fine non si devono dimandare, ne procurare, che per servizio suo, conforme à quello, che dice l'Apostolo con queste parole : *Sive manducatis, sive bibitis, sive aliud quid facitis, omnia in gloria Dei facite*. Ne sono da essere ascoltati coloro, che dicono assolutamente non esser lecito al Christiano dimandare à Dio le cose terrene; essendo à questo errore, oltra'l commun consenso de' Padri, contrarij molti esempi del Testamento vecchio, & nuovo. Perciochè Jacob Patriarcha facendo oratione à Dio, con voto dimandò il vitto, e vestito: così anco Salomone. Anzi l'istesso Cristo c'insegnò à dover dimandare le cose pertinenti all'uso del corpo humano, come si vede ancora per le parole di S. Giacomo, & di S. Paolo, imitatori del loro, & nostro vero Maestro, & Salvatore. Errore adunque è stato di coloro, che hanno detto il contrario. Poichè si può dimandar' à Dio tutto quello, che è lecito desiderare, come vuol Sant'Agostino, il qual dice : *Hoc licet orare, quod licet desiderare*. Et non è dubbio alcuno, che questa quarta petitione è una delle sette dimande contenute nella perfetta forma di orare, dataci dal nostro Cristo, & contiene la dimanda del Pane così dicendo : PANEM NOSTRUM QUOTIDIANUM DA NOBIS HODIE. Per questa voce, *Panem*, s'intendono tutte le cose necessarie alla vita humana come piace, à S. Agostino, & à S. Gio: Chrisostomo, & à molti altri Dottori santi, cioè il cibo, la bevanda, il vestito, la casa, & il rimanente. Però dice l'Ecclesiastico : *Initium vite hominis, aqua, & panis, & vestimentum, & domus protegens turpitudinem*. Questo modo di parlare fù usato ancora da Eliseo nel quarto de' Rè, & da S. Luca nel suo Vangelo, i quali sotto'l nome di Pane intesero il mangiare, e'l bere, & ogni nostro bisogno. Mà è d'avvertire, che cinque forti di pane sono necessarie all'huomo: quattro in questo nostro peregrinaggio, & uno nella Patria celeste, figuratici misteriosamente per quei cinque pani, co' quali Christo satiò tante migliaia di persone. Il primo pane è materiale per sostentamento del corpo: Il secondo è spirituale, per corroboratione dell'anima nell'operare, & perseverare nell'opere buone, & per resistere al male: Il terzo è dottrinale, cioè la parola di Dio per nostro ammaestramento, à fine, che si sappia eleggere il bene, & schifar' il contrario. Il quarto è sacramentale, cioè il Santissimo Sacramento dell'Eucharistia, per conservarla nella purità, & per sacrificare à Dio, oltra gli altri maravigliosi effetti suoi. Il quinto è pane eterno da goderfi solamente nella Pa-

Matth. 6.
1. Cor. 10.
Gen. 28.
Prov. 30.
Matth. 24.
Iac. 5.
Rom. 15.
Ep. 121. C. 12.
Rom. 2.
Aug. ad Prob. ep. 127. to. 2.
Chrys. ho. 20. in Matth. tom. 2.
Eccles. 29. & 39.
Cap. 6.
Cap. 14.
Matth. 14.
Matth. 40.
Luc. 11.
Matth. 14.
Eccles. 15.
Psal. 77.
& Sap. 16.
Iob. 6. &
Luc. 14.

tria celeste, dove si n'hà il possesso, & il frutto; havendosene quà giù solamente il gusto. A questo pane sono ordinati gli altri quattro: & per questa cagione si nomina il pane nel numero del meno, & non del più; cioè per la unità di detta ordinanza, & per la loro relatione all'ultimo, & eterno pane. Però il nostro Salvator c'insegnò à dire PANEM NOSTRUM QUOTIDIANUM DA NOBIS HODIE, come dire vogliamo: Dacci Padre cotidianamente il vitto, & vestito, & quanto ci fa bisogno per servirti bene in questo mondo, & per farci meritar di goderti eternamente nel Paradiso con gli altri Beati. Ne questa dottrina è contraria à quella dell'istesso Salvator in San Matteo, dove dice: *Nolite solliciti esse dicentes: Quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur*; perciochè con questo parole proibisce solamente la solecitudine delle cose temporali, le quali si possono dimandare nella Oratione Domenicale, senza però la solecitudine curiosa, la quale consiste nel dimandar' i beni temporali con principale intentione, & anco nel dimandar' la lautezza, & la superfluità nel vitto, & nel vestito. Però l'istesso Salvator nostro nel detto luogo conchiudendo disse: *Primum ergo querite regnum Dei, & iustitiam ejus, & haec omnia adjicientur vobis*, come dir volesse: Cercate con principale intentione lo Regno di Dio, & la sua giustitia, cioè lo Regno celeste, che è la retributione delle buone opere; & la sua giustitia, che è la via della pietà; & delle buone operationi, con le quali s'ascende à tale Regno, facendosi l'huomo giusto non per se stesso, come dice la Glossa, ma per esso Dio, che è per se stesso giusto. Le cose adunque temporali si devono dimandare non come principali, ma come secondarie, & accidentali, conforme à queste parole citate di sopra: *Et haec omnia adjicientur vobis*, cioè, le cose temporali ci saranno somministrate per farci vivere, à fine, che serviamo à Dio, perche, come dice S. Paolo, o se mangiamo, o se beviamo, o facciamo qualsivoglia altra cosa, somigliante, il tutto dovemo fare per gloria, & servizio di Dio. Mà quanto alla solecitudine di haverle, vietatoci dal Signore per bocca dell'Evangelista dicendo *Nolite solliciti esse dicentes: Quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur*, dovemo lasciarne il pensiero à Dio: che hà cura di noi, come afferma S. Pietro, il quale dice: *Omnem sollicitudinem vestram proicietes in eum, quoniam ipsi cura est de vobis*. Et chi farà di noi, che dubiti della stupenda, & infinita provvidenza di Dio verso le sue creature ragionevoli non solamente nelle cose di momento, ma anco in tutte le altre, per basse, & piccioli, che siano, poichè si legge nel libro della Sapienza, questa sentenza: *Aequaliter est ei cura de omnibus*? cioè Iddio hà cura ugualmente di tutte le cose create, conforme però al bisogno della natura di ciascuna, cioè secondo l'uguaglianza di proportionem, quanto all'atto esteriore, col quale provvede distintamente à ogni creatura, secondo la con-

Solutio tacitae objectionis.
Matth. 6.
Matth. 6.
Chrysost. in c. 6. Matth. 2.
Glossa interl. in hunc locum Mat.
1. Cor. 10.
Matth. 6.
1. Petri ult.
Sap. 6.
Nicol. Lyr in hunc locum.

gruenza del suo essere naturale: & indistintamente quanto all'atto della provvidenza, che è nella mente divina, la quale con un'atto unico, & solo provvede à tutte le creature indifferentemente, cioè con una sua general provvidenza provvede à tutte le cose create, governandone alcune immediatamente per se stesso & altre per mezzo delle seconde cause: perciò che, come dice il Padre S. Agostino, Iddio governa le cose, che hà create, di maniera, che non gl'impedisce i loro moti, & corsi naturali. Chi sarà adunque tanto empio, o priuo d'intelletto, che possa dubitare della infinita provvidenza di Dio per quello, che si vede di giorno in giorno, di mese in mese, di stagione in stagione, & di anno in anno? Et per lasciar da banda le profonde considerazioni della divina provvidenza intorno à tutte le cose, da Dio con sì mirabil Magistero create, chi potrà mai considerare senza stupore, come siano sì bene vestiti i campi di tanta varietà d'erbe, di tanta varietà d'arbori, & de frutti, & di tanta varietà, & vaghezza de fiori, che crescono senza loro fatica alcuna: ne di tessere, ne di filare; & come gli uccelli, che non seminano, ne mietono, ne anco ripongono ne' granari le cose necessarie al vitto loro, siano similmente cibati sì bene, dal Padre celeste, che pure li pasce provvedendoli di tutto quello, che li fa bisogno, come fa anco à figliuoli de' Corvi: i quali nati che sono (essendo abbandonati da' padri, & madre loro; perche nel nascimento ritrovandosi senza quelle penne negre, non sono conosciuti per tali:) in quel tempo sono pasciuti di manna per divina provvidenza? Et se à gli animali, che volano per aere, & à terrestri insieme, & anco le creature infestate la divina Provvidenza provvede sì maravigliosamente, che dovemo sperar noi altri, che siamo creati ad imagine, & somiglianza di Dio, il quale hà cura di noi fin à un capello del nostro capo come dice l'istessa Verità per bocca de' gli Evangelisti? Per tanto dovemo rimettere la solitudine de' beni temporali alla divina Provvidenza, la quale fa molto bene di quanto habbiamo bisogno, & molto meglio senza comparatione di quello, che sappiamo noi di noi stessi. Ne per questo ci è proibito di dimandare à Dio il bisogno nostro in quel modo, che s'è detto: ma la solitudine solamente ci è vietata, poichè l'istesso Iddio, Salvator nostro c'insegna à dimandarlo con queste parole: PANEM NOSTRUM QUOTIDIANUM DA NOBIS HODIE. Per questa parola *Panem*, come s'è detto di sopra s'intende tutto quello, che fa bisogno alla vita humana, per vivere al servizio di Dio. Però, come dice S. Gio: Crisostomo, il nostro Salvatore c'insegnò à dimandare solamente il pane à fine, che havendo noi gli alimenti, & quello, che ci basta per coprire il nostro corpo, ci dobbiamo contentare conforme al detto di S. Paolo, il quale scrivendo à Timotheo dice, che chi si vuol far ricco, incorre nella tentatione, & laccio del Diavolo, & in desiderii tali, che sono cagione della nostra

ruina. *Habentes*, dice egli, *alimenta, & quibus regamur, his contenti simus: nam qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem, & in laqueum diaboli, & desideria inutilia, & nociva, quæ mergunt homines in interitum, & perditionem.* Dovemo dimandare le cose necessarie, lasciando da banda le superflue, & le delitie, perche sì come le necessità alle volte fanno precipitare alcuni, così anco l'abondanza delle cose: & in questo modo imiteremo il saggio Salomone, il quale disse à Dio: *Mendicitatem, & divitias ne dederis mihi, sed tantum tribue vitui meo necessaria, ne forte satiatus alliciar ad negandum, & dicam quis est Dominus? aut egestate compulsus, furer, & perjurem nomen Dei mei.* Quali siano le cose necessarie, conforme all'Ecclesiastico, è stato detto di sopra. NOSTRUM; Chiamiamo nostro questo pane, & tale lo dovemo nominare, non per abondanza, ma per necessità; perche quello che è soprabondante, è d'altri: & quello, che è di necessità, è veramente nostro: & la superfluità, non la necessità, s'esclude con la voce di Pane, del quale questa, & non quella, si contenta. Nostro si chiama ancora questo pane, & non nostro: Nostro si può chiamare, per la necessità, che ne habbiamo per ricificarci: non nostro, perche è di colui, che ci lo dà: ma poi si fa nostro per gratia. Nostro, non perche lo possiamo havere con industria nostra senza Dio; ma nostro, perche da noi giustamente si deve acquistare, non per via di usurpatione, ne per via di furto, non per via di tirannie, di rapine, o di violenza, o per via di fraude, & inganno, o di usure: perche quello, che s'acquista con le male arti, non è nostro, ma altrui: & l'acquisto di questa sorte più tosto perdita, che acquisto si può veramente chiamare: ma per lo contrario l'acquisto faticoso, honesto, & giusto, ragionevolmente all'ora si può chiamar nostro. Però dice David; *Laboribus manuum tuarum manducabis*, cioè ti pascrai con le fatiche delle tue mani, e de' tuoi sudori; & à questi tali si può promettere sicuramente il frutto della divina benignità, con quelle parole: *Emitte Domine benignitatem super cellaria tua, & super omnia opera manuum tuarum, benedicetque tibi*, cioè dalla gratiosa mano di Dio saranno benedette le tue fatiche, & i frutti di esse, conforme anco à quello, che si legge nell'Ecclesiaste. Et se bene questa petitione, o dimanda, come dicono i Dottori sacri, si può intender'principalmente del pane temporale, cioè del vitto humano, il quale abbraccia tutte le cose necessarie all'huomo per viver' in servizio di Dio, come s'è detto; si può anco intendere spiritualmente del pane in tre modi, cioè del Sacramento dell'Eucharistia; della parola di Dio, & della beatitudine eterna. Del primo pane detto Sacramentale (ancorche non fosse instituito all'ora, quando fù data questa Oratione, non dimeno lo poteva intendere per quello, doveva essere) parlò il nostro Salvatore di se stesso così dicendo: *Ego sum panis vivus, qui de Cælo descendi: Et ancorche nel li-*

1. Tim. 6.

Prov. 30.

Ecclesi. 29.

Psalm. 127.

Deut. 28.

Ecclesi. 5.

Ioan. 6.

Aug. de Civit. Dei lib. 7. cap. 40. tom. 5.

Matth. 6.

Gen. 26.

Matth. 10. Luc. 12.

Matth. 6.

Chrysostomus homil. 20. in Matth. tom. 2.

bro della Sapienza sia detto pane de gli Angeli , dove si legge : *Angelorum esca nutritiſti populum tuum* , cioè hai cibato il tuo popolo col pane degli Angeli ; Pane , che contiene in ſe ogni dilettaſione ſpirituale , & la ſoavità d'ogni ſapore , come ſi legge nell' iſteſo luogo ; non dimeno queſto ſteſſo pane Sacramentale è detto noſtro , perche il Verbo eterno pigliò carne humana , come indubitamente afferma S. Giovanni dicendo . *Et Verbum caro factum eſt* , cioè la ſeconda Perſona della Santiffima Trinità pigliò la natura humana , reſtando Iddio , & huomo in una unità d'un ſolo Suppoſito , ò d'una ſola Perſona . Noſtro ancora è detto queſto pane Sacramentale , perche ſi come con eſſo pane ſono cibati gli Angeli in Cielo invifiibilmente , conforme alle parole dell'Angelo Rafaele à Tobia coſì dicendo : *Ego cibo inviſibili , & potu , qui ab hominibus videri non poteſt , utor* ; coſì l'anima noſtra è paſciuta ſpiritualmente nella perſona del Figliuolo di Dio incarnata . Noſtro finalmente più , che de gli Angeli , quanto à queſt'ultima conſiderazione , ſi può dire il pane Sacramentale , eſſendo conceſſa la po- teſtà di far queſto Santiffimo Sacramento à gli huomini Sacerdoti , & non à gli Angeli , i quali non cooperando , ma con venerazione aſſiſtono à quel ſacroſanto Miſtero , come miniſtri del Sacerdote : perche la po- teſtà di diſpenſare i Santi Sacramenti , deriva da Chriſto , Capo nelle membra dell'iſteſſa natura con Chriſto , che ſono gli huomini : ma gli Angeli non ſono membri humani con Chriſto come ſiamo noi altri .

Noſtro adunque ſi può chiamare il Pane Sacramentale , il quale da S. Matteo è detto ſopraſtanziale , conforme al Teſto Greco , che ha *ἐπιούριον* , cioè ſopraſtanziale , come vuole S. Girolamo : & da S. Luca , cotidiano , conforme pure al Teſto Greco , che ha *ἐπιούριον* , cioè peculiare , che è quaſi l'iſteſſo ſecondo alcuni . E detto ſopraſtanziale , perche'l ſuo pretioſo Corpo è ſopra ogni ſoſtanza corporale : l'Anima ſua ſantiffima , ſopra ogni ſoſtanza ſpirituale : la ſua Deità ſopra à tutte le ſoſtanze : & non potendola noi nominare con uno nome proprio à ſufficienza , eſſendo incomprehenſibile , con Dionigio Areopagita la chiamaremo *ὑπερία* , Superdea , cioè Sopradivina , ò più che Divina , cioè ſopra à tutti i migliori , & più maraviglioſi , & ſtupendi concetti , che nelle menti humane ſi poſſono cagionare già mai . Sopraſtanziale adunque è detto , perchè , ſi come la ſoſtanza creata , ſcrive Ariſtotele , ſoſtenta gli accidenti , coſì queſto Pane ſopraſtanziale , Chriſto Dio , & huomo , ſoſtenta tutte le altre ſoſtanze , come diſſe S. Paolo : *Portans omnia verbo virtutis ſuae* : & particolarmente ſoſtenta , & conforta l'anima noſtra , quando lo riceve , come ſi deve , ſe bene non à guiſa del Pane temporale ſi converte nella natura di colui , che lo riceve : ma la natura di chi lo mangia , ſi converte nella natura di eſſo Pane , come eſpreſſamente , & bene ſpiegò queſta verità il mio Pa-

dre S. Agoſtino in perſona di Chriſto , Pane celeſte , Pane dell'anima noſtra coſì dicendo al Criſtiano ; *Nec tu me mutabis in te , ſicut cibum carnis tuæ ; ſed tu mutaberis in me* .

Et ſe bene queſto Pane ſponendofi anco per il Pane ſacramentale , da S. Luca è detto cotidiano , non però il Criſtiano è tenuto à ricevere ogni giorno realmente , & ſacramentalmente queſto ſantiffimo Cibo dell'Anima , come dice S. Agoſtino , il quale non biaſma ne loda quelli , che ogni giorno ſi comunicano : perſuade bene il comunicarſi ogni Domenica , quando l'huomo non ſia conſapevole di peccato mortale , & non habbia animo di peccare coſì dicendo : *Quotidie Euchariftia communionem percipere , nec laudo , nec vitupero ; omnibus tamen Dominicis diebus communicandum ſuadeo , & hortor , ſi tamen mens ſine affectu peccandi ſit* . Et perchè altrove dice ancora , che alcuni vogliono , che l'huomo ſi debba comunicare ogni giorno ; altri ſono d'altro parere : però conchiude , che l'huomo deve fare in queſto caſo quello , che li pare di poter fare per conſcienza , ſoggiungendo , che ne Zaccheo , il quale riceve con allegrezza è prontamente in caſa ſua il Signore , è antepoſto al Centurione , il quale diſſe : *Domine non ſum dignus , ut intres ſub teſtum meum* ; ne'l Centurione è antepoſto à Zaccheo : poichè ambidue , ma diverſamente honororno il Signore : & ſi come ambidue furono miſerabili per li peccati : coſì anco ambidue conſeguiſſero la miſericordia .

Et ancorche il Criſtiano ſecolare hoggi non ſia tenuto per precetto della Chieſa à comunicareſi ogni giorno , ne ogni Domenica , ò tre volte l'anno , come era anticamente di precetto , cioè nella Paſqua , nella Pentecoſte , & nel Natale ; & hora per il Conc. Lateranenſe , & di Trento , nella Paſqua , almeno ; con tutto ciò , ſotto precetto , & ſotto pena d'incorrere in peccato mortale , è tenuto à intervenire ogni Domenica , & Feſta comandata , come dicono i Sommiſti , à queſto ſantiffimo Sacrificio , aſcoltando la Meſſa , ſe l'huomo non è legitimamente impedito . Et ſe bene l'huomo non riceve ogni giorno realmente il Pane Sacramentale ; non per queſto gli è vietato di poter dire ogni giorno la oratione Domenicale , & quante volte li pare di doverla dire il dì , & in qualſivoglia hora del giorno , & della notte : per- ciòchè , come dice il Padre S. Agoſtino , queſta parola , *quotidianum* , ſi piglia per tutto quel tempo , che noi viviamo ; & ſi chiama Pane cotidiano , perchè ne habbiamo biſogno , non ſolamente ogni giorno , ma in tutta la noſtra vita : ogni giorno , cioè mentre viviamo , & mentre ſiamo in via per arrivare allà Patria , eſſendo anco chiamato Viatico . Et quantunque non ci ſia neceſſità , ò biſogno di riceverlo ſacramentalmente , & realmente ogni giorno ; niente di manco ogni giorno doverreſſimo riceverlo ſpiritualmente nel Sacrificio della Meſſa , ſecondo che giornalmente ſi celebra . Et à queſto propoſito di mangiarlo ſpiritualmente , diſſe molto ben-

S. Ago-

Auguſt. lib. 7. confef. c. 10. tom. 1.

Aug. de ſerm. Dom. lib. 2. cap. 12. to. 4.

Aug. de Fe- cle. dog. c. 52. & de confe- d. 2. c. 13. to. 3.

Epift. 118. c. 2. tom. 2.

Lucæ 19.

Matth. 8.

De confed. 2. c. 16. 19.

Conc. Lat. De Pœn. & remiſſ. c. om- nis vtriuſque ſexus cap. 12. lib. 5. in Decr. Concil. Trid. ſeſſ. 13. can. 9. & ſeſſ. 14. can. 8. De confe. l. 1. cap. 64.

Silueſt. Ar- milit. Miſ. Et Navarr. c. 21. de præc. Eccl.

Aug. de ſerm. Dom. lib. 2. c. 12. tom. 4.

Sap. 16.

Ioan. 1.

Tob. 12.

Greg. hom. 22 in Evang. Et de confe- cr. d. 2. c. 73.

Alex. de Aleſ. 2. p. ſummæ q. 11. 39.

Dionyſ. de divin. nom. c. 1. Et Bonav. in Prin. Sac. Scr. non pro- cul a princ.

Ariſt. in Præd. 6. de ſubſtanz.

Hebr. 1.

Aug. tra. 25.
in 10. tom. 9.

S. Agostino: *Quid paras dentes, aut ventrem? crede, & manducasti.* Ne altro è il mangiar questo Pane spiritualmente, che incorporarsi con Cristo, per fede formata di Charità: & in questo modo ogni giorno si deve mangiare: & ogni giorno si deve dimandare à Dio Padre, che si degni di darcilo, & di mandarcilo in quel Sacrificio, d'ogni santità, & di veneratione ripieno, acciochè spiritualmente ogni giorno lo possiamo mangiare. Et chi desidera di riceverlo ogni giorno realmente, & sacramentalmente, esaminasi bene se stesso, & consideri bene il consiglio, che dà S. Ambrogio, il quale dice: *Iste panis quotidianus est: accipe quotidie, quod quotidie tibi profit: sic vive, ut quotidie merearis accipere*: cioè, questo pane sacramentale, e cotidiano, ricevilo ogni giorno, in modo, che ogni giorno ti giovi: & vivi in modo tale, che meriti di riceverlo ogni giorno. Et questo basti quanto al pane sacramentale, il quale è detto cotidiano, perchè cotidianamente è frequentato nella Messa dalla Chiesa in nome de tutti i fedeli, ancorche ogni giorno da tutti i fedeli non sia ricevuto sacramentalmente, come si faceva, anticamente nella Chiesa Santa, quando si comunicavano i fanciulli ancora.

Ambr. lib. 5.
de sacr. c. 4. Et
de confid. 2.
cap. 56.

Mos anti-
quus in Ec-
clesia Dei.

Deut. 8.
Matth. 4.
Luc. 4.

Aug. de ferm.
Dom. lib. 2. c.
12. tom. 4.
Matth. 19.

Il secondo pane è Dottrinale, cioè la parola di Dio, per la quale si pasce l'anima: per ciò che l'huomo non vive solamente di pane corporale, ma in ogni parola, che deriva da Dio, conforme alla dottrina sua nel Deuteronomio, & registrata da S. Mattheo, il quale dice: *Non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo, quod procedit ex ore Dei*: Et questo è il cibo dottrinale, cioè la Scrittura sacra, della quale habbiamo bisogno ogni giorno, per vivere, & servire à Dio nella osservanza de' precetti, come dice S. Agostino, il quale è conforme all'Evangelista Matteo, le cui parole sono tali: *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata*. Hor questo Pane scritturale, si come è necessario per conservarci nella vita spirituale, così anco ogni giorno siamo necessitati à dimandarlo: perchè la meditatione della Scrittura Sacra con l'operare, ci toglie via ogni errore, ci sana, ci fortifica, & finalmente ci satia con ogni sapore.

Luc. 14.

1. Cor. 2.

Il terzo Pane è la vita eterna, la quale si comincia à gustare solamente in questa vita temporale da' giusti: ma nell'altra, cioè nella Patria celeste, si gode il frutto, & totalmente si possiede. Et di questo Pane della beatitudine eterna parlò San Luca così dicendo: *Beatus, qui manducabit Panem in Regno Dei*: Pane, che nel Cielo in compagnia degli Angeli, & de' Beati si mangia, mentre si sta mirando quel gran Consistorio, tutto di maraviglia, & di stupore ripieno, della Santissima Trinità: Pane, colmo d'ogni soavità, & d'ogni delitia spirituale. Pane, che se bene mirato supera ogni capacità d'occhio; inteso, avanza ogni capacità d'intelletto; & gustato, eccede ogni capacità di gusto; satia nondimeno ogni occhio, satia ogni intelletto, & satia ogni gusto à sufficienza, senza punto di nausea, conforme alla capacità di

ciascuno in maniera, che ogn'uno resta soddisfatto, ogn'uno rimane contento, & ogn'uno si ritrova compitamente beato. Questo Pane adunque dovemo ancora giornalmente, dimandare, per haverne saggio in vita, & per goderlo poi finalmente nella Patria celeste.

Et per ritornar al primo significato del Pane, che è il vitto humano, in questa petitione principalmente inteso; il quale abbraccia tutte le cose necessarie alla vita dell'huomo; dovemo ancora considerare questa parola: *QUOTIDIANUM*, perchè se bene nel Testo Greco si legge *ἄρτον ἐπιούσιον*, cioè Pane soprasostantiale, come vuole S. Girolamo, il quale anco lo chiama precipuo, & peculiare; nondimeno, come dice S. Ambrogio, la parola Greca citata di sopra significa ancora, cotidiano, cioè, come dicono i Latini, *quotidianum vel advenientem*, sendo che i Greci dicano ancora, *ἐπιούσαν ἡμέραν*, cioè giorno da venire, o seguente, come si legge nel settimo capitolo degli atti Apostolici secondo il Testo Greco: & per questa ragione dice S. Ambrogio, che i Latini l'hanno chiamato Pane cotidiano. Il che assai è conforme à quello, che dice ancora S. Girolamo, il quale afferma haver ritrovato nel detto Evangelio secondo gli Hebrei, questa voce Hebraica, Machar, מָחָר cioè, Pane di do-

Hieron. in c. 6
Matth. tom. 6.

Ambr. lib. 5.
de Sacr. cap. 40
tom. 4.

Act. 7.

Hieron. in c. 8
Matth. tom. 6.

mani; del giorno da venire, o seguente: & per queste ragioni i Latini lo chiamano cotidiano, cioè Pane, che ci fa bisogno di giorno in giorno, & che non basta di haverlo mangiato una volta sola per vivere. Di questa opinione fù Theofilatto, & San Basilio, i quali sposero queste due voci Grèche, *ἄρτον ἐπιούσιον*, per Pane sostantiale, & cotidiano, come necessario alla vita humana. Et in S. Luca, dove i Latini hanno, portione di sostanza, i Greci hanno *ἐπιούσιον*, cioè sostantiale, o pertinente alla sostanza dell'huomo, cioè al vitto humano: & se bene questa voce è composta da *ἐπι*, cioè, sopra, &, *ούσία*, sostanza; nondimeno è pur detta da' Latini, sostantiale, & non soprasostantiale. Per tanto diciamo: che è detto Pane cotidiano, per rimuovere i fontuosi, & i disordinati conviti, & le crapule, le quali partoriscono l'infirmità dell'anima, come fecero al ricco Epulone: & anco l'infirmità del corpo, come dice l'Ecclesiastico: il che si vede giornalmente, che molti s'acquistano le infirmità per questa via, & sono via più coloro, che moiono per la crapula, che per via del coltello. Et questi tali doveriano molto bene considerare, come dice S. Cipriano, che se mangiano, & spendono tanto in un dì, quanto doveria bastare in venti giorni, non mangiano il Pane cotidiano, che dimandano al Signore: & pur doveriano pensare, che l'principio della vita dell'huomo fù il Pane, & l'acqua, come afferma l'Ecclesiastico dicendo: *Initium vita hominis, Panis, & Aqua*; & con tal consideratione l'huomo si deve moderare nel mangiare, & nelle spese, le quali devo-

Theophil. in
Matth. cap. 6.
tom. 2.
Basil. qu. 252.

Luc. 15.

Luc. 16.

Eccl. 36.

Cyprian. in
orat. Dom.

Eccl. 19.

devono essere conforme al bisogno, allo stato, & dignità di ciascuno senza superfluità dannosa, spiacevole à Dio, & degna di biasimo presso Iddio, & gli huomini stessi. Et in ciò molto à proposito è il detto di S. Agostino, il quale dice: *Frugalitas, omnium virtutum mater, & modus, pater est ordinis*.

Ne per questa parola, *pane*, s'esclude la dimanda de' denari, i quali servono per avere tutte l'altre cose necessarie alla vita humana, sendo che, come dice Aristotele, il dinajo sia vna certa sicurtà dell'huomo, in quanto che con esso si può ritrovare tutto quello, che ci fa bisogno: percioche il dinajo è buono, se l'uso è buono: & così anco è per lo contrario. Et questa dimanda all'hora è lecita, quando si fa per vivere al servizio di Dio, con dispensarlo bene nel far l'opre della misericordia, servendosene l'huomo in tutto quello, che si richiede per apparecchiarsi la via al Cielo. Così anco si possono dimandare gli honori, & le grandezze, quando la mira, & lo scopo principale sia per haver'occasione di più meritare in servizio di Dio, in beneficio del prossimo, & in aumento de' beni spirituali. Però ben disse S. Paolo: *Si quis Episcopatum desiderat, bonum opus desiderat*, perche à quel tempo questa dignità Episcopale, era accompagnata dalle tribolazioni, & persecuzioni: & il più delle volte si chiudeva, & sigillava col sigillo del Martirio: & però disse: *bonum opus*, come dir volesse, che non si deve desiderare la dignità dell' offitio per qualche interesse proprio di dominare, di esser riverito, & per altri rispetti mondani, ma per affaticarsi in honor di Dio, in salute del Popolo, & in mostrarsi tale, quale ampiamente l'istesso S. Paolo lo dipinge, & bene, scrivendo à Timotheo, & à Tito, come sopra di ciò diffusamente havemo mostrato nel nostro Specchio. Si può finalmente dimandare in questa Oratione, come dice S. Agostino, tutto quello che è lecito desiderare, cioè non per goder il mondo, ne per acquistare commodità, o grandezza à se, & a' suoi (le quali cose tutte sono impedimenti della salute) ma per poter' arivare finalmente alla vita eterna. Et quantunque l'huomo ricco, che vive d'entrata grossissima, di maniera, che oltre le sontuose spese, conforme allo stato, & al grado, li sopravanzano molte facoltà di anno in anno, non gli è però vietato dire questa parola, *Quotidianum*, ne di fare questa dimanda cotidiana, ancorche habbia con che vivere, per molti giorni, e settimane; anzi per molti mesi, & anni; sì perche con questa dimanda cotidiana, come dice S. Agostino, l'huomo per ricco che sia, si mostra mendico di Dio: perche si come il mendico sta alla porta del ricco; così il ricco come mendico sta alla porta del gran Ricco, Iddio, havendo egli bisogno del pane cotidiano: poiche non l'havrebbe, se dato non gli l'havesse Iddio: il quale anco ritirando la sua mano, il pane rimarrebbe senza virtù alcuna di pascere, & di nutrire. Et se Iddio non conserva le ricchezze date, tutto in vn momento si smarriscono, &

si perdono, & vanno via à guisa d'un fumo. Però il ricco ancora deve fare questa dimanda cotidiana, con dire, *Da*, cioè conservaci il pane datoci per noi, & per li poveri. Et si come le orationi fatte per li morti totalmente buoni, i quali non ne hanno bisogno, sono ringraziamento, come dice S. Agostino nell'Enchiridio; così è la dimanda del pane fatta da' ricchi, che ne hanno abbondanza. Ma bene si deve ricordare il ricco di haver ricevuto da Dio tutte le ricchezze, che hà, non per se stesso solamente, ma anco per quelli, che non ne hanno: e tenga per sicuro di haverle havute come in deposito, per dispensarle bene à tempo, & luogo. Et quando egli vede il povero, faccia pensiero, che quel tale dimanda tacitamente quello, che Iddio hà dato in deposito per lui, come bene un povero disse à un ricco: *Depositum repeto*, cioè dimando quello, che Iddio t' hà dato à conservare per me ne' bisogni miei. Il che è conforme alla dottrina di S. Agostino. Tutto questo è conforme alla dimanda, che facciamo, quando si dice, *Da nobis*: percioche diciamo, *Da* à noi, nel numero del più, & non nel numero del meno, *Da mihi*, cioè, *Da* à me. Et si come la dimanda è commune, così anco il dono datoci da Dio deve esser commune. Onde colui, che lo riceve per se, & per gli altri, ne deve fare tre parti, una per se, conforme al bisogno di casa sua: l'altra al prossimo, che si ritrova in bisogno, & in necessità: & la terza, come principale, in honor di Dio, che ci dà quanto di bene habbiamo. Et queste sono le primitie, che s'offerivano nel Testamento vecchio, in segno che nessuna cosa è nostra, mà il tutto è di Dio: *Domini est terra, & plenitudo ejus*, dice David. Et se nessuna cosa è nostra, non dispensandola come si deve, noi ci l'usurpiamo, poiche il tutto ci è stato dato dalla mano liberalissima di Dio, à fine che ne siamo dispensatori, non padroni: & chi nol dispenserà, come deve, chiudendo l'orecchia al grido del povero, non farà essaudito da Dio, come vuol' il Savio, il quale dice: *Qui obturat aurem suam ad clamorem Pauperis, ipse clamabit, & non exaudietur*.

Per la parola, *Da*, si mostra la liberalità di Dio, il quale non con vendita, ne con premio, ne per meriti nostri dà à tutti abundantemente, & non ci rinfaccia cosa alcuna, come si legge nella Pistola di S. Giacomo, il quale dice: *Dat omnibus affluenter, & non improperat*. Per questa parola *Nobis*, si mostra il bisogno di tutti noi: & che quello, che è dato à uno, è dato à tutti. Però dice S. Basilio, & S. Ambrogio: *Esurientium panis est, quem tu detines: nudorum indumentum est, quod tu recludis, miserorum redemptio est, & absolutio, pecunia, quam in terram desodis*; cioè il pane, che tu ritieni di superfluo, è degl'affamati; la veste, che tu ritieni rinchiusa, è de'nudi: il dinajo, che sotterri, è lo riscatto, & la liberatione de' miseri, & meschini. La Limosina adunque si dev' fare delle facoltà, dateci da Dio: & si come ritenere il superfluo, non è senza usurpatione, & peccato, perche non è

S. Aug. tom. 3.
in Ench. cap.
110.

Aug. serm. 41.
per verb. Do:
in fin. to. 12.

Exo. 22. 23. 15.
Num. 15.
Deut. 12.

Psal. 23.

Prov. 21.

Iac. 1.

Ex Basil.
serm. 81.

Aug. de vita
sua tom. 1.
fige ante

rist. lib. 5.
cap. 10. 3.

Tim. 3.

1. Tim. 3. &
Tit. 1.

Speculū Sac.
Ep. Pont.
Aug. ad Pro-
bam c. 11. to. 2.
ep. 121.

Aug. serm. 15.
de verb. Do.
circa med.
tom. 10.

Luc. 35.

Eccl. cap.

Joseph. libr. 2.
anti. c. 5. circa
med.
Clem. Alex.
lib. 1. trom.

Exo. 22.

Inno. 3. in
serm.S. Aug. de ser.
Dom. lib. 2.
c. 12. tom. 4.
Hebr. 3.
Psalm. 94.

Matth. 6.

Diei malitia,
quid.

nostro, & perche ci è comandato à dispen-
sarlo; *Quod superest, date eleemosynam*; così,
dispensandosi bene, si fa grande acquisto, poi-
che dice l'Ecclesiastico; *Ignem ardentem extin-*
guis aqua, & eleemosyna reficit peccatis, cioè l'
acqua smorza il fuoco ardente, facendoli re-
sistenza; & la limosina resiste a' peccati libe-
randoci dalle pene debite à essi: il che si mo-
stra per la formatione di questa voce, *Eleemo-*
syna, composta forse da Mo, cioè acqua, pa-
rola Egizziaca, come scrivono Giosefo, &
Clemente Alessandrino intorno alla parola
Moyses, i quali vogliono, che questa voce
Moyses, parola Egizziaca, sia detta da Moy,
ò Mo, acqua; & yses, estratto, ò cavato,
cioè cavato dall'acqua, come fù veramente
Mosè, gittato nel fiume, dal quale anco fù poi
liberato dalla figliuola del Re Faraone. O ve-
ramente è composta quella parola, *Eleemo-*
syna, dalla voce Hebraica מים Main, ò מים Me
acqua, & dalla voce אל El, Dio: o vero da

Main, ò Me, acqua, & ελεος, Eleos, voce
Greca, che è misericordia; cioè, come scrive
Innocenzo Terzo, Acqua di Dio, ò di mise-
ricordia, la quale, come dice S. Agostino, è
sola compagna de' Defonti. Tutti adunque,
si come tutti siamo poveri, non essendo no-
stra cosa alcuna del mondo, dovemo partici-
pare ugualmente di quanto ci dà Iddio, con-
forme però allo stato, & bisogno di ciascu-
no, si come tutti diciamo: PANEM NOSTRUM
QUOTIDIANUM DA NOBIS HODIE. Ne per que-
sto, la voce, HODIE, è superflua, dimandan-
dosi il pane cotidiano; perche con la voce,
HODIE, si toglie via l'ansietà del giorno se-
guente, come dicono alcuni; cioè s'esclude
il troppo desiderio, & la misurata solecitu-
dine di havere le cose temporali; Et se bene
per questa voce, HODIE, cioè hoggi, noi non
dovemo dimandare se non il vitto d'un gior-
no senza pensar' all' altro col vivere a gior-
nata, conforme alla vita del perfetto Chri-
stiano; non dimeno, perche questa sorte di vi-
ta è di consiglio, non di precetto, si può de-
siderare, & preparar' il vitto per molto tem-
po, senza però la superflua, & vana solecitu-
dine, & cura di esso; perche, HODIE, si pig-
lia in questo luogo, per quella parola,
Quotidie, da' Greci usata in questo modo:
καθ' ημεραν, cioè, cotidianamente, & come
dice S. Agostino, HODIE, cioè, finche vivia-
mo, si come S. Paolo istesso sposò questa vo-
ce, HODIE, del Salmo, per quello, che si di-
ce nella nostra lingua materna; di giorno in
giorno, ò cotidianamente, cioè per tutta la
vita temporale. Ne ci è contrario il detto
dell'Evangelista, il qual dice: *Nolite solliciti*
esse in crastinum. Crastinus enim dies sollicitus
est sibi ipse: Sufficit diei malitia sua; perche per le
dette parole, se bene pare, che si proibisca
la solecitudine d'un giorno per l'altro, con-
dire, che à ciaschedun giorno basta la
sua solecitudine, cioè basta à pensare il
bisogno, & la necessità nostra à gior-
no per giorno; & chiama malitia, la
nostra solecitudine cotidianiana, essendo-

ci data per male di pena, la quale procede
dal peccato; (perche se l'huomo, non ha-
vesse peccato, non haverebbe havuto bisogno
di questa cura, & sollecitudine, & pena; ne
haverebbe sentito qualsivoglia altra penalità,
ne propria passione di fame, di sete, & di
sonno; ne finalmente di morte; ma dallo sta-
to della Innocenza, che era il poter non mo-
rire, finito il numero de gli eletti, come di-
ce S. Agostino, farebbe stato con gli altri
transferito alla immortalità della gloria, che
è non poter morire: & quella haverebbe ha-
vuto per gratia, come questa per merito) non
dimeno come dicono tutti i Dottori Theolo-
gi per queste parole dell' Evangelista, ci è
vietata solamente la solecitudine superflua, &
la misurata cura delle cose temporali, non
la solecitudine necessaria, & moderata. Et
se bene Iddio, la cui provvidenza è infinita, &
incomprendibile, suole fuori de' termini or-
dinarii miracolosamente provvedere a' Giusti,
& servi suoi, come fece à Dianele gittato in
preda de' Leoni, al quale fù somministrato il
cibo per mezzo del Profeta Abacuc, portato
dall'Angelo per la cima de' capelli, dalla Giu-
dea, in Babilonia, non sapendo il Profeta il
luogo, dove esso dovea andare: & suol far'
anco, come fece à S. Paolo primo eremita,
ritiratosi in quella solitudine per servir' à
Dio, il quale per lo spatio di settanta anni
essendo stato cibato per via d'un corvo, che
ogni dì li portava la metà d'un pane, & alla
venuta di S. Antonio li portò un pane intie-
ro; non dimeno, perche pochi sono quei ta-
li ardenti amici di Dio, che totalmente si sia-
no dati à servirlo con abandonare il mondo
à fatto, l'huomo può havere la solecitudine,
& la cura di prepararsi quello, che li fa biso-
gno, non solo per un giorno, mà per molti,
con quella moderanza conveniente dichiara-
ta di sopra, ancorche Iddio sia sempre poten-
te à fare di questi stupendi miracoli, quando
ci sia il bisogno, & il merito di persone tali.
Et per finire questa petitione, diciamo, con-
chiudendo, che la dimanda delle cose tempo-
rali all' hora sarà lecita, & quando il deside-
rio non passerà i termini convenienti di ha-
vere, & il dominio sarà giusto, & l'uso mode-
rato: & con queste conditioni potremo le-
citamente dire cotidianamente, & à tutte le
hore: Signore, dacci il pane cotidiano per
hoggi, & per tutta la vita nostra. Et per
conchiudere in sostanza quanto è stato detto;
per la dimanda del pane si possono intendere
quattro forti almeno di pane, cioè Materiale,
Sacramentale, Dottrinale, & Eternale, tutti
quattro necessarij all'huomo: il Primo per
sostentatione della vita corporale: il secon-
do per la corroboratione, & conservatione
dell'anima nella vera purità, & candidezza:
il Terzo per instructione, & ammaestramen-
to dell'istessa: Et tutti questi tre sono neces-
sarii all'huomo in questa vita presente per
arivar' una volta in Cielo à goder' finalmente
quel Pane celeste, del quale, come dice San
Giovanni, Chi ne mangerà, viverà d'una vi-
ta veramente eterna, cioè vita felicissima, &
in-

S. Thom. pri-
qu. 97. art. 1. &
2. & Aegid.
Rom. 2. sent.
d. 19. q. 2. art. 2.
& d. 20. qu. 2.
art. 2. ex Aug.Daniel. 14.
Infinita Dei
providentia.Epilogus
quartae Peti-
tionis.

Ioan. 6.

incomprendibile con gli Angeli, & co' Beati senza fine.

QUINTA PETITIONE.

ET DIMITTE NOBIS DEBITA NOSTRA, SICUT
ET NOS DIMITTIMUS DEBITORIBUS
NOSTRIS.

cioè

PERDONACI I NOSTRI PECCATI, SI COME
NOI PERDONIAMO A QUELLI, CHE
CI HANNO OFFESO.

POiche nelle tre prime Petitioni di questa Oratione Domenicale sono stati dimandati i beni spirituali, necessari alla salute dell'huomo; & nella Quarta sono stati dimandati i beni temporali, necessari alla vita humana; era cosa conveniente, & anco necessaria, che doppo la dimanda de' beni, si dimandasse similmente la liberatione de' mali corporali, & spirituali, come si fa nel rimanente di questa Oratione Domenicale, cioè in questa seconda parte, la quale deve esser chiamata più tosto Deprecatione, che Oratione: perche questa consiste nel dimandare la collatione de' beni: & quella in chiedere la liberatione de' mali. Onde la dimanda de' beni si può chiamare *Precazione*: & questa, *Deprecatione*, come bene lo mostrò quel Poeta dicendo:

Sæpe precor mortem: mortem quoque deprecor idem.

Quasi dir volesse il Poeta, che egli spesso volte desiderava la morte, come bene, & manco male, considerandoli dispiaceri, che riceveva in vita, essendo rilegato in Ponto: & molte volte desiderava il contrario, quando forse, per qualche piacere, che sentiva, odiava la morte come male. In questa Deprecatione adunque, la quale consiste nelle tre ultime Petitioni, preghiamo di esser liberati da' mali, i quali possono essere di tre sorti, cioè male di colpa, di combattimento, & di pena. Nella settima, & ultima petitione si dimanda la liberatione della pena: Nella sesta la liberatione del combattimento: Nella quinta, & presente petitione, presupposta la remissione delle offese fatteci dal prossimo nostro, si dimanda à Dio la remissione della colpa, cioè, de' nostri peccati, come chiaramente dice S. Luca: i quali peccati da S. Mattheo sono chiamati debiti, perche ci fanno debitori delle pene; si anco perche il peccato ci fa deviare dal debito fine, non essendo altro il peccato, come dice S. Agostino, che una cosa detta, ò fatta, ò desiderata contro la legge di Dio, cioè una aversione, & allontananza dalla divina volontà, antepoendo la nostra volontà alla sua; & quest'è la ragione formale del peccato: & peccando noi con allontanarci dal suo volere, non è dubbio alcuno, che in questo modo veniamo

à togliere quello, che è di Dio, dovendo, noi come servi suoi, servire alla sua divina Maestà, & non al Diavolo, come facciamo, quando commettiamo il peccato; essendo vero, che chi fa il peccato, si fa servo del peccato, & conseguentemente del Diavolo, inventore del peccato, al cui autore s'obedisce, mentre si pecca. Et si come il debito propriamente è quello, per mezzo del quale l'huomo è obligato à restitutione di robba, ò di giurisdittione usurpata; così noi per mezzo del peccato commesso, che è un ritiramento dalla sua volontà, come creature al suo Creatore siamo obligati, & debitori alla sua soggettione, & giurisdittione: dalla quale col peccare ci siamo ritirati, & allontanati. Però si come noi peccatori siamo debitori à Dio, così anco i peccati, che ci fanno debitori alle pene, & alla restitutione della giurisdittione defraudata, si chiamano ragionevolmente debiti. La qual locutione, ò modo di dire è stato usato più volte dal nostro Salvatore, come si legge nella parabola del carcerato, & anco nella parabola del Servo in S. Mattheo; & in S. Luca nella parabola de' due debitori, & similmente di quelle 18. persone, che morirono nella ruina della torre edificata presso al fonte Siloe in Gierusalem: ne quali luoghi citati i peccatori sono chiamati debitori: così anco i peccati sono detti debiti, come si vede in questa Oratione Domenicale registrata da S. Mattheo. Però S. Luca registrando l'istessa Oratione con alcune parole alquanto differenti, quanto alla lettera, non quanto al senso, come nel principio di questa Sposizione, è stato mostrato diffusamente; in vece di questa parola, *Debita*, da' Greci detta *ὀφειλήματα*, disse *ἀμαρτίας*, cioè, *peccata*, perche nella presente Oratione queste due voci hanno l'istesso senso. Debiti adunque sono i peccati, i quali sono così detti, perche ci fanno debitori delle pene, & debitori della restitutione, in quello, che habbiamo defraudato la giurisdittione di Dio: & ragionevolmente doppo le petitioni de' beni temporali & spirituali, segue la dimanda della remissione de' peccati, per li quali restiamo debitori à Dio, al quale si deve l'obedienza, il timore, l'honore, & l'amore, dicendo esso Iddio per bocca di Malachia queste parole: *Si ergo Pater ego sum, ubi est honor meus? Et si Dominus, ubi est timor meus?* le quali cose necessariamente si tralasciano per mezzo del peccato, che ci disvia, & allontana dal vero Bene, incommutabile, & eterno; & ci drizza, & accosta al bene apparente, & falso, commutabile, e temporale: ci disvia, & allontana dal vero Bene, Dio, per superbia, che è il formale del peccato, detto da Theologi, aversione dal vero Bene: & ci drizza, & accosta al bene apparente, & falso, per avaritia, & cupidità de' beni apparenti, cioè temporali, che è il materiale del peccato, detto da Theologi conversione al bene temporale: & però la Superbia, & l'Avaritia concorrono in qualsivoglia sorte di peccato mortale, come capi principali di esso; quella è detto principio

Ioan.8.
Rom.6.

Matth.5.
& 18.
Luc.7. & 12.

Matth.6.
Luc.11.

Mal.1.

Definitio peccati secundum formale, & materiale.

Ecc.10.
1. Tim.6.

Ord. r. de
Ponto Eleg.2

Luc.11.
Matth.6.

Aug. lib.22.
contra Faustum tom.6.

prio d'ogni peccato ; & questa, radice d'ogni male, poichè in ogni peccato l'huomo peccator'apostatando, e necessario, che si parta da Dio per superbia, & s'accosti alle cose temporali per avaritia, & cupidità di esse. Debiti adunque meritamente, come s'è detto, sono detti i nostri peccati, perchè ci fanno debitori delle pene, & debitori alla restituzione di quanto habbiamo defraudato della giurisdizione di Dio : & ragionevolmente doppo la dimanda delle cose spirituali, necessarie alla salute nostra ; & delle cose temporali, necessarie alla vita humana, e stata immediatamente locata questa quinta petitione intorno alla remissione de' nostri peccati : perchè noi particolarmente per li beni ricevuti, ci facciamo debitori, non solamente di ringraziare Iddio di essi beneficii, ma anco di renderne conto, se ci ne siamo serviti bene, o abusati, cioè, per mezzo di quelli siamo incorsi in sorte alcuna di peccato, & in offesa di Dio. Però dimandiamo la remissione delle offese, fatteli, in cambio delle offese fatteci dal nostro prossimo, dicendo : DIMITTE NOBIS DEBITA NOSTRA, SICUT ET NOS DIMITTIMUS DEBITORIBUS NOSTRIS.

Li debiti nostri sono in varii modi, cioè in commissione, in permissione, & in omissione : Il primo è quanto a beneficii fattici da Dio ; o quanto alle facoltà dateci per nostro sovvenimento, senza mandarle in mala parte, ma per dispensarle a' poveri, de' quali i ricchi sono tesoriere ; per dargli le nel tempo delle loro necessità. Il che ci è stato insegnato per quella parabola del Contadino, detto il Villico, il quale dissipò i beni di quel Ricco, come si legge in S. Luca in questo modo : *Homo quidam erat dives, qui habebat villicum, & hic diffamatus est apud illum, quasi dissipasset bona illius ; Et vocavit illum, & ait illi : Redde rationem villicationis tue . Jam non poteris villicare.* Il contadino, e il villico è tutto il genere humano, il quale si trova beneficiato da Dio in mille modi ; & particolarmente quelli, che sono facoltosi, & che sono avari, o dispensano malamente le facoltà dategli in commissione da sua Divina Maestà. Il ricco è l'onnipotente Iddio, al quale habbiamo da render conto delle gratie, e de' beneficii ricevuti, in che maniera ci ne siamo serviti ; & delle facoltà date in commissione, come s'è detto, perchè verrà tempo, quando sarà detto a tutti come lavoratori, o contadini della Possessione, o Vigna del Signore, & di quel gran Ricco, Iddio : *Redde rationem villicationis tue . Jam non poteris villicare.* Il secondo debito è quanto alla promessa generale fatta nel sacrosanto fonte del Battesimo ; o particolarmente fatta in qualche voto, il quale dovemo osservare, facendo quanto è stato promesso, conforme alle parole del Profeta, il quale dice. *Redde Altissimo vota tua.* Et l'Ecclesiaste : *Melius est non vovete, quam, post vota, promissa non reddere.*

Il terzo debito è quanto alla omissione, o in trascurare quello, che si deve, o in fare quello che non si deve. Però a questo

proposito dice l'Ecclesiaste : *Cuncta, quae sunt, adducet Deus in judicium pro omni errato, sive bonum, sive malum illud sit.* Questi tre debiti ci tengono ligati in varj modi, & particolarmente in tre : cioè, come in ceppi pesanti da' piedi, o altri lacci ; come febri acute, & come spine pungenti. Però quanto a' peccati significatici per li ceppi, e lacci, preghiamo Iddio, che ci ne liberi, rompendoli, dicendo il Profeta : *Dominus solvit compeditos.* Et altrove : *Dirupisti vincula mea : tibi sacrificabo hostiam laudis.* Quanto a' peccati significatici per la febre, preghiamo Iddio, che ci la levi a guisa, che fece alla Suocera di Simone ; della quale è scritto in S. Luca : *Socrus autem Simonis tenebatur magnis febribus ; & rogaverunt illum pro ea. Et stans super illam, imperavit febre, & dimisit illam.* Quanto a' peccati significatici per le spine, preghiamo, che ci l'abbrusci, conforme al detto d'Isaia : *Spinae congregatae, igni comburentur.* Et non solamente noi stessi preghiamo, che ci siano rotti i ceppi, e lacci ; ci siano levate via le febri ; & siano abbrusciate in noi le spine ; ma i Santi ancora pregano in Cielo per noi, conforme a' preghi de' Santi Apostoli per la Donna Cananea in S. Matteo, dicendo : *Dimitte eam, qui clamat post nos.* Diciamo adunque : DIMITTE NOBIS DEBITA NOSTRA, SICUT ET NOS DIMITTIMUS DEBITORIBUS NOSTRIS. Per queste parole, come dice la Glossa sopra a questo luogo, colui, che prega sua Divina Maestà in questa maniera, fa a se debitore Iddio, & se stesso a Dio.

Ma qui è d'avvertire, che la promessa di perdonare a' nostri debitori, deve essere corrispondente alla dimanda, che facciamo per la remissione delle offese fatte da noi a Dio, cioè, che perdoniamo le offese totalmente, senza dilatione, senza molta istanza, & senza pretendere soddisfazione da' nostri debitori ; totalmente, cioè, che ne in faccia mostriamo, ne anco col cuore concepiamo rancore alcuno ; & al presente, senza aspettare la morte, o procurare la vendetta. Et se bene diciamo : Perdonaci Iddio i nostri debiti, come noi perdoniamo a' nostri debitori ; nondimeno quella parola, *Comme*, in questo luogo significa ogni possibilità nostra, & ogni sforzo humano, col quale dovemo, per quanto si può, imitare la divina pietà : & non significa uguaglianza, ne imitatione totale della Divina misericordia : poichè la Divina pietà, con la quale ci sono rimessi i nostri peccati, supera infinitamente, & avanza la nostra pietà, con la quale rimettiamo le offese fatteci dal prossimo nostro.

Ancorchè questa quinta Petitione, o dimanda sia stata in gran parte dichiarata, fin' qui ; nondimeno per maggior chiarezza, & utilità di chi legge, dichiareremo ancora alcuni quesiti, che nascono intorno a essi ; cioè,

1. In che propriamente consista la dimanda, & la remissione, che noi diciamo fare

Ecclesiaste.

Psal. 145.
Psal. 118.Luc. 4.
Math. 8.
Marc. 1.

Isai. 33.

Matt. 18.

Luc. 16.

Psal. 49.
Ecclesiaste.

re nella seconda parte della detta Pen-
tione.

2. A chi si debba fare la remissione delle
ingiurie.
3. Da chi si debba fare questa dimanda; cioè,
se colui, che non ha cosa alcuna con-
tra'l prossimo: o vero, chi non ha de-
bito alcuno, la debba fare,
4. Se uno, che non rimettendo l'ingiurie,
sta con odio, & rancore, debba fare
questa dimanda, dicendo l'Oratione
Domenicale; o vero debba tralasciare
questa, o quella.
5. Et se sempre questa dimanda s'adempisca,
quando si fa nell'Oratione.

Quanto al primo quesito assolutamente
si risponde, che la remissione de' debiti, che
dimandiamo, s'intende propriamente de' pec-
cati: i quali come è stato detto di sopra,
sono stati espressi da S. Luca con questa voce
Greca *quasias*, che significa peccati: & anco
nella versione Latina si legge, *Dimitte nobis
peccata nostra*; Nondimeno questa locutione
presso à gli Evangelisti è bene spesso usata,
ponendosi, *Debita*, cioè, *debita*, per li
peccati: & questa voce, *Debitores*, per li
peccatori, come si legge in S. Matteo, & in
S. Luca più volte, eccetto il luogo citato di
sopra, dove si legge, *peccata*. Se bene adun-
que in questo luogo per li debiti s'intendono
propriamente i peccati, o le colpe commesse
contra Dio; nondimeno è cosa chiara che li
peccati ci sono rimessi da Dio in due modi,
cioè, quanto alla colpa, & quanto al reato
della pena: & in questi due modi pare, che
si debba intendere questa l'etitione per quel-
lo, che dice il mio Padre S. Agostino nell'
Enchiridio in questa forma di parole: *Delet
omnino hac oratio minima, & quotidiana
peccata. Delet & illa, a quibus vita fidelium
etiam sceleratè gesta, sed pœnitendo in melius
mutata discedit*. Ma qui si deve avvertire,
che, come scrive Teodoro, Arcivescovo
Cantuariense, nel suo Penitential, registra-
to da Gratiano nella seconda parte del De-
creto, sono due confessioni: una delle quali
si fa à Dio; & l'altra al Sacerdote: & l'un,
& l'altra, come dice l'istesso Theodoro,
non è senza gran frutto dentro la Chiesa
santa di Dio; perche quella può essere de'
peccatori contriti, conforme al detto del
Profeta Davit: *Dixi, Confitebor adversum
me iniquitatem meam Domino, & tu remisisti
impietatem peccati mei*: cioè proposi, & deli-
berai fermamente presso à me, dolente,
e contrito, di confessar' il peccato mio al Si-
gnore, con proposito di non offenderlo più;
& tu Signore mi hai rimessa la impietà del
mio peccato. Questa confessione fatta à Dio
con la contritione, penitenza, & oblatione
de' sacrificij bastò al Profeta Davit: ma hora
se l'huomo non si ritrova in articolo di mor-
te, non potendosi haver copia di fare la con-
fessione auricolare, non basta dopo'l divino
instituto, & precetto di essa, publicata
dall'Apostolo S. Giacomo, con queste pa-

role: *Confitemini alterutrum peccata vestra*;
perchè altrimenti non si farebbe senza di-
spreggio del divino instituto, o adoversi offer-
vare con ogni potere. La confessione in-
oltre, che si fa a Dio, come vuol' il sopra-
nominato Teodoro, può esser'anco de' per-
fetti, i quali, come dice la Glossa sopra'l
detto luogo, non hanno se non peccati ve-
niali, i quali non sono bisognosi della con-
fessione auricolare, potendosi avere la loro
remissione per mezzo della Oratione Dome-
nicale, & de' digiuni, & delle limosine, co-
me dice il Padre S. Agostino, & anco per
mezzo dell'acqua benedetta, come dice la
Glossa, & altri ancora; se però non c'inter-
venghi il dispreggio, o poco conto di essi,
o altra circostanza, per la quale il veniale
diventi mortale, come anco ciò esser può
per la multiplicatione de' veniali, i quali,
come dice il Padre S. Agostino, e'l Maestro
delle sentenze, ragunati insieme, ci aggra-
vano, & ci opprimono talmente, che fanno
un peccato grande, & sopra di ciò si da l'es-
empio della sommersione della Nave, la
quale per la sentina ricevendo l'acqua à poco
à poco per colpa de' negligenti, ella final-
mente empita, si sommerge. Questa stessa
confessione fatta à Dio, si fa poi al Sacerdo-
te, come dice il sopranominato Teodoro in
questa forma di parole: *Confessio, quæ soli
Deo fit [quod est iustorum] purgat peccata: ea
verò, quæ Sacerdoti fit, docet qualiter ipsa
purgentur peccata*, cioè la confessione fatta
à Dio, purga i peccati; ma fatta al Sacerdo-
te insegna, come s'habbino da purgare i pec-
cati con l'assoluzione del Sacerdote: percio-
che Iddio Auttore, & donatore della salute,
ci da la medicina della sua potenza con la
invisibile amministrazione, o contritione per
mezzo della operatione del Medico Sacerdo-
te, come dice la Glossa sopra le parole cita-
te. Ecco in che modo s'intendono le parole
del Padre S. Agostino nell'Enchiridio intor-
no alla remissione de' peccati veniali, & mor-
tali per mezzo della Oratione Domenicale,
se, come dice l'istesso Dottor Santo, vera-
cemente si fa la promessa di rimettere l'ingiur-
ie al prossimo, come veracemente (non
ritrovandoci noi mai senza qualche peccato)
si fa la dimanda con la promessa in questo
modo: *Dimitte nobis debita nostra; sicut & nos
dimittimus debitoribus nostris*. Perciochè que-
sta Oratione Domenicale, la quale anco dal
Sacerdote si suol dare al confitente, & con-
trito per penitenza, rilieva, come dice la
Glossa, & alleggerisce la pena data per lo
peccato mortale; & in questo modo toglie-
via, & cancella il peccato mortale, non quan-
to alla essenza, ma quanto alla pena; & ri-
mette i veniali quanto all'un, & all'altro.
Per le parole adunque dette dal Padre San-
to Agostino nell'Enchiridio, chiaramente
si vede, che questa Petitione s'intende quan-
to alla remissione de' peccati commessi con-
tra sua divina Maestà, & anco quanto alle
pene, che si devono patire per le colpe com-
messe. Et se bene Gio: afferma, che Iddio

Glossa in di-
ctum locum
Grat.

Aug. tom. 2.
ep. 180. in fin.
& tom. 9. de
penit. med.
c. 2. & Regid.
in fin. 6. ter.
Glossa in De-
cret. dist. 3. de
penit. c. 20.
Aug. tom. 10.
homil. 50. &
to. 2. ep. 108.
in fin.
Mag. Sent. l. 4.
d. 16. §. Præd.

Theod. ex
Decr. p. 2. d. 1.
c. 90. in fin. 6.
Petit.

Glossa in lo-
cum citat.

Glossa in c.
20. d. 3. part. 2.
Decr.

Job. 9.

non perdona al delinquente, dicendo; *Verebar omnia opera mea, sciens quod non parceres delinquenti*; non però contradice à quello che habbiamo detto sin'hora: perche Giob altro non volve dire, se non che Iddio, ancorche perdoni al penitente il peccato commesso, non per questo perdona la pena totalmente, conforme alla Glossa, la quale sopra'l detto di Giob dice, che se bene Iddio chiama i peccatori à penitenza, non per questo si rimette, ò si tralascia il peccato senza qualche vendetta, ò punitione, ò sodisfazione, almeno di contritione, ò compuntione di cuore, ò di qualche pena con infinita misericordia del Signor Iddio, mutandosi la pena infinita, & perpetua in pena temporale, & finita: & la finita, in una pena minore: & in questo modo non rimane colpa alcuna impunita, siccome apertamente si vede, che se bene per il Sacramento del S. Battesimo ci è rimessa la colpa originale, nondimeno ci resta la pena della morte temporale in cambio della morte eterna: ne questa Petitione è contra l'ordine della Divina Giustitia, poiche questa con le altre sei della Oratione Domenicale, fù instituita, & ordinata dalla sacratissima bocca del nostro Salvatore, vera, & infinita Sapienza. Per li Debiti adunque, de' quali dimandiamo à Dio la remissione, s' intendono le colpe, ò vero l'offese, & le pene, ò sodisfazioni debite, & convenienti à queste: & si come noi desideriamo, che da sua Divina Maestà ci sia data la remissione delle offese, & delle pene, ò sodisfazioni, così dovemo darla noi a' nostri debitori. Et qui nascono due difficoltà, cioè se per li debiti del prossimo nostro, si deve intendere il debito del dinajo, che una persona deve all'altra: & se, perdonandosi l'offese fatteci, come dovemo, siamo tenuti à condonare le sodisfazioni da doverci fare per le offese commesse.

Quanto alla prima difficoltà risponde il mio Padre S. Agostino, che non sempre, ne ogniuno è tenuto à condonare il debito pecuniario: & ciò afferma in questa forma di parole: *Non hic ergo quisque urgetur pecuniam, dimittere debitoribus, sed quacumque in eum, alius peccaverit*: cioè che non ogniuno è necessitato à condonare il dinajo, che li devono i suoi debitori; mà tutte le cose, con le quali egli è stato offeso ò danneggiato da qualcuno: percioche, come dice l'istesso Dottor Santo, la condonatione del dinajo non è proposta, se non con quel consiglio del nostro Salvatore: *Si quis tibi tunicam tollere, voluerit, & iudicio tecum contendere, dimitte ei, & pallium: Et qui aufert quæ tua sunt, ne repetas*. Cioè, se uno ti toglie la veste, dagli anco il mantello, più tosto, che litigare: Et chi anco ti toglie le tue robbe, non ti curare di ridimandarle; perche come dice l'Apostolo Santo, *Servum Dei non oportet litigare*: Al Servo di Dio non conviene litigare, ne queste autorità della Scrittura Sacra s'hanno da intendere così assolutamente, cioè in ogni tempo, & occorrenza, & in ogni persona di

qualsivoglia stato. Però il mio Padre Sant' Agostino dice, che queste autorità, & altre somiglianti, non s'intendono quanto all'effetto, & all'opera, mà quanto all'affetto, & alla preparatione dell'animo. Il che quantunque sia ben detto, la Glossa nondimeno sponendo le parole sue, dice, che à perfetti, cioè à quelli, che si ritrovano in stato di perfettione, è lecito ridimandare le cose sue senza però lite, & controversia avanti al Giudice: à gli altri poi, nominati sotto nome d'imperfetti, & d'infermi, dice essere lecito ridimandare il suo, movendo sopra di ciò lite, bisognando, presso al Giudice senza fraude alcuna.

Ne questo pare totalmente ben risoluto: percioche la Chiesa Santa non pecca, movendo lite presso al Giudice, & li Religiosi, che sono in stato di perfettione, possono avanti al Giudice ridimandare il suo. Però alcuni altri più risolutamente rispondono, che è lecito ridimandare il suo avanti al Giudice; & li Religiosi & perfetti possono fare l'istesso ridimandando il suo, come cosa del publico, & del commune, & non come cosa propria, quando non ne seguiti scandalo, ne maggior male. Ne questo par molto ben risoluto, non sapendosi quando, & come s'habbiano da lasciare i beni temporali per fuggire lo scandalo, e'l maggior male. Però S. Thomaso, Dottore Angelico, rispondendo à questo, dice risolutamente, & santamente, che alcuni beni temporali ci sono dati in cura, & in commissione, & custodia, come sono i beni Ecclesiastici commessi à Prelati loro, & li beni delle Republiche, ò Comunità à loro Rettori; & à questi tali appartiene la conservatione de' detti beni, poiche à loro sono commessi, e dati come in Deposito: ne per fuggire lo scandalo si possono, ne si devono lasciare, si come molte altre cose per necessità della salute dell'anima, non si devono lasciare senza la debita cura. Però S. Thomaso, Arcivescovo Cantuariense, ridimandò i beni della Chiesa al Rè, non curandosi dello scandalo, che ne poteva ricevere l'usurpatore de' detti beni, si come lo scandalo veramente ne segui, & fù ben grande. Ne parmi à queste ragioni equivalente quella di Nicolò Lirano, dicendo che la Chiesa non ridimanda le Decime ne' luoghi, dove non è stata consuetudine mai di darle, per fuggire lo scandalo: perche si potrebbe dire, che questo si tolera, come molte altre cose per manco disturbo, & per conservare la pace co' Principi Christiani, presso à quali non fù costume di dar le Decime; & non solamente per fuggire lo scandalo.

Per maggior'adunque intelligenza di questa difficoltà, daremo con San Thomaso, Dottor'Angelico, due distinzioni: una intorno à beni temporali; & l'altra intorno allo scandalo. Beni temporali, ò sono propriamente nostri; ò ci sono stati dati per conservarli, come sono i beni della Chiesa dati in cura, & conservatione à Prelati di essa: trà quali il Gaetano intende anco il Papa; ò come sono i beni delle Republiche dati in cura à Ret-

Aug. lib. 7. de
serm. Dom. in
monte c. 34.
35. & 36. to. 4.

Glossa in c. 9.
Job.

S. Thom. 2. 2.
qu. 43. art. 8. in
corp.

Aug. lib. 2. d.
ser. Dom. in
Monte c. 13.
tom. 4.

Tho. Cantua.
ex S. Thom.
Aqui. 2. 2. qu.
43. art. 8.

Matth. 5.
i. nc. 6.
1. Cor. 6.

Nicol. Lyr. in
c. 5. Matth.

2. Tim. 2.

S. Thom. 2. 2.
qu. 43. art. 8. in
corp.

Cajet. in qu.
43. art. 8.

à Rettori di esse. Et questi tali beni, dice San Thomafo, non si devono lasciare di custodire, & conservare per lo scandalo, che ne potesse nascere; come non si devono lasciare per qualsivoglia scandalo le cose pertinenti alla salute dell'anima. Et à questo proposito ci può servire l'esempio di S. Thomafo, Arcivescovo Cantuariense, contra Henrico, Rè d'Inghilterra, citato poco fa. Beni temporali, de'quali siamo padroni assoluti, come è la Chiesa de'suoi beni, scrive il Gaetano; alle volte si devono lasciare, dice S. Thomafo; alle volte nò, perche si trovano due forti di scandalo, cioè scandalo d'ignoranza, & scandalo di malignità. Quando interviene lo scandalo d'ignoranza, ò di semplicità, all' hora i beni temporali, ò affatto si devono lasciare, dice San Thomafo; ò si deve medicare lo scandalo con qualche ammonitione, conforme alla dottrina del Padre Sant'Agostino il qual vuole che all' hora sia corretto colui, che dimanda ingiustamente, con farlo capace, che non li si deve lasciare per utilità dell'anima sua in questo modo: *Cum negaveris quod perit, indicanda est ei iustitia; & melius ei aliquid dabis, cum injustè petentem correxeris*: per le quali parole si vede, che all' hora ben si dona, quando l'usurpatore si fa capace del giusto, & dell'ingiusto. Questo è quanto allo scandalo d'ignoranza, ò di semplicità. Quanto poi allo scandalo, che nasce dalla malignità, com'era quello de' Farisei, che si scandalizzavano delle opere ottime, & santissime del nostro Salvatore, San Thomafo conchiude, che i beni temporali non s'hanno da lasciare per lo scandalo de' maligni, come fù detto nell'esempio dato poco fa: perche questo è scandalo accetto, non dato, come dicono i Theologi, per la parte di chi dimanda il suo: anzi lasciandosi di dimandarlo, come scrive il Dottor Santo con San Gregorio Magno ne' Morali; farebbe un farli danno nell'anima. Però dice S. Gregorio: *Quidam, dum temporalia à nobis rapiunt, solummodò sunt tolerandi; quidam verò, aqutate servatà, prohibendi sunt non solà curà, ne nostra subtrahantur, sed ne rapientes non sua, semetipsos perdant*. Ecco in che modo alle volte l'huomo per charità è necessitato à dimandare il suo; & alle volte, per fuggire lo scandalo, deve tacere, ò mitigarlo con destrezza: & alle volte deve astenersi à tempo, come fece S. Paolo, il quale per lo scandalo della ignoranza non riceveva da' Gentili i stipendii temporali in cambio de' beni spirituali, che egli seninava: perche sapeva, che non era solito loro di darli. Et per questa ragione, dice S. Thomafo, la Chiesa ancora s'astiene di riscuotere le decime da quei luoghi, nè quali non è stato solito di pagarle. Tutto questo sia detto per dichiarazione della difficoltà intorno alla remissione del debito pecuniario, & per maggiore intelligenza delle parole del nostro Salvatore, il quale dice, che non dovemo ridimandare qualche ci vien tolto, anzi se ci è tolta la veste, dobbiamo anco lasciar il mantello: *Et, si quis te percusserit in una maxilla, prabe*.
Ang. Rocca Oper. Tom. II.

ei, & alteram, perciocche queste, & altre Autorità somiglianti, s'intendono quanto alla preparatione, & prontezza dell'animo, come è stato detto di sopra, proponendosi nell'animo suo l'huomo Christiano, & ben composto, di haver' à patire queste cose, & altre maggiori con effetto, per mostrare la pazienza, e'l fervore della charità per la fede di Christo, & per edificatione del prossimo: se bene uno alle volte essendo percosso in una parte della faccia, non deve porgere l'altra, non comportando questo l'occasione, che all' hora si presenta, come anco ci insegnò il nostro Salvatore, quando al sacrilego, che lo percosse in faccia, disse: *Quid me cedis?* Perche mi percuoti? Et S. Paolo essendo battuto, si fece intendere, che era Cittadino Romano, per fuggire quei flagelli: perche i Cittadini Romani erano tenuti, & riputati per nobili in ogni luogo, havendo all' hora Roma il dominio quasi di tutto'l mondo. Anzi San Paolo essendo percosso in faccia per commissione di Anania, Principe de' Sacerdoti, disse: *Percutiet te Deus paries dealbate*: se ben questo detto fù profetia, non maleditione, come dice Rabano: & però si deve leggere, *Percutiet*, & non, *Percutiat*, come dice l'istesso Dottore. Ne furono dette queste parole, come anco vuol Beda, con sdegno, & rancore, mà per rivelatione, intendendo, che quel Pontificato Giudaico, simile à un muro imbiancato, dovea esser' percosso, & distrutto col Sacerdotio del nostro Christo si come era stato rivelato à Predicatori Apostolici; & però Beda ancora dice, che s'hà da leggere, *Percutiet*, & non, *Percutiat*.

Poiche hormai sono dichiarate le difficoltà, che nascevano dalle sopra citate Autorità della Scrittura Sacra, ritorniamo alla dottrina del mio Padre S. Agostino intorno alla condonatione del debito pecuniario, & consideriamo bene le sue parole, le quali sono queste: *Non quisque urgetur pecuniam dimittere debitoribus*: nella qual'Autorità sono da ponderarsi queste parole, *Non quisque urgetur*, cioè non tutti sono necessitati, ò vero obligati à condonare il debito pecuniario: perche questo è di consiglio, non di precetto, dato solamente à perfetti, a' quali per le ragioni raccontate è detto: *Si quis tibi tunicam tollere voluerit, prabe ei, & pallium*. Ne à tutti i debitori pecuniarii è necessario, come dice l'istesso Dottor Santo nel luogo citato, fare la detta condonatione, mà à quelli, che non vorranno sodisfare il debito senza lite avanti al Giudice: perche come è stato detto di sopra, Al servo di Dio, cioè al perfetto, & Religioso, non bisogna, ne conviene litigare, dice l'Apostolo Santo, scrivendo à Timotheo, per le sopra dette ragioni, & per quella Regola di haver l'animo pronto di perdere quello, che li si deve con ragione, come il Dottor Santo afferma. Et qui è d'avvertire che il Debitore, come dice S. Agostino, per due cagioni non vorrebbe restituire il dinajo, ò perche non hà con che rendere, ò per avaritia, e cupidità di tenere la robba altrui:

Ioan. 28.
Act. 22.

Raban. in
hunc locum.

Beda in locū
hunc.

Beda. ut sup.

Lib. 2. Aug. de
serm. Dom. in
Monte. c. 13.
tom. 4.

S. Aug. ibi.
Matth. 5.

2. Tim. 2.

S. Aug. ibi.

Sur. to. 6. die
19. Dec.

Cajet. ubi
sup.
Thom. ubi
sup.

Tho. ubi sup.

Aug. lib. 1. de
serm. Dom. in
monte cap. 1.
non procol à
princ. tom. 4.

Tho. ubi sup.

Greg. in Mo-
ral.

1. Cor. 9.

Tho. ubi sup.
ad ult.

Iuc. 6.
Matth. 5.
Iuc. 6.
Matth. 5.

& l'un, & l'altro appartiene all'inopia, & bisogno: perche, come dice il medesimo Dottor Santo, *Ille est inopia rei familiaris, hac animi*: cioè, quella inopia, è inopia, & bisogno di robba o facoltà; & questa è dell'animo: perche un'avaro, per ricco che egli sia, è sempre povero, non contentandosi mai, di quello che hà, essendo che la ricchezza consista in contentarsi del poco, non altrimenti, che uno si contenta dello assai. Et però il detto sententioso di quel Poeta è totalmente vero.

Horat. libr. 1.
ep. 2.

Semper avarus eget.

S. Aug. libr. 2.
de serm. Do.
in Monte ca.
13 tom. 4.

Chi adunque (dice il mio Padre S. Agostino) condona il debito a un povero, & bisognoso di questa sorte, fa opra Christiana, con quella Regola di star pronto di perdere quello, che ragionevolmente li si deve; perche, come dice il medesimo Dottor Santo nel luogo citato di sopra, se il Creditore, modestamente, & piacevolmente opererà, che li sia restituito il suo, non tanto per cupidità del frutto del dinajo, quanto che per ammonire, & correggere il Debitore, procurandoli la sua salute (essendo cosa molto perniciofa al Debitore, il non rendere quello, che deve, havendo con che può fare la restituzione) questo Creditore non solamente non peccerà ridimandando il suo, ma li gioverà assai, accioche mentre il Debitore col dinajo altrui cerca di far guadagno, & acquisto, non patisca egli il danno della fede. Il che è tanto grave, & pernicioso, che niente più, dice il Padre S. Agostino.

Aug. ubi sup.

Per questa Dottrina dunque del mio Padre S. Agostino chiaramente si vede in che modo non s'intenda la condonatione pecuniaria in questa quinta Petitione: ma bene la condonatione delle offese, & la sodisfattione di esse: la quale appartiene a perfetti: perche quelli, che non sono in stato di perfettione, sono solamente obligati alla condonatione delle offese, lasciando totalmente l'odio e'l rancore.

Mà qui è d'avvertire, che se bene al perfetto conviene condonare non solamente l'offese, & la loro sodisfattione, amare gl'inimici, far bene a chi li fa male, & far oratione per quelli, che lo perseguitano; non dimeno sono alcune colpe, & ingiurie, che la loro sodisfattione non si può condonare senza grave peccato di chi la condona, conforme al detto d'Innocentio, il qual così dice; *Et si peccatum in nos tenemur dimittere, peccatum tamen in Deum, & Proximum debemus punire*: cioè che se bene siamo tenuti a perdonare le offese fatte contra noi, non però il peccato commesso contra Iddio, e'l prossimo, deve rimanere impunito. Per la qual cosa ogni volta, che si rimette la ingiuria quanto all'odio, & rancore del cuore, si può cercare la sodisfattione di essa ingiuria presso al Giudice, purché non si cerchi con desiderio della propria vendetta, mà per amore della giustizia, per la quale si può desiderare la vendetta,

Innoc. III.

anzi è indicio di benevolenza il desiderarla; in questo modo, conforme alla dottrina del mio Padre S. Agostino il quale dice in questa forma di parole: *De benevolentia est, non de malitia, cum letatur justus, in impiis processisse vindictam; quia non ei exitium peccatoris placet, quem voluit corrigi, sed iustitia Dei, qua facit multos posse converti*; cioè l'allegrezza, che sente il Giusto per la vendetta fatta contra gli empj, non è indizio di malitia, ma di benevolenza; perche non li piace la ruina d'essi, de' quali desiderava la correttione; mà ben li piace la giustizia di Dio, con la quale sua divina Maestà fa che molti venghino alla conversione. Et però del Giusto ben dice il Profeta: *Latabitur justus cum viderit vindictam*.

Aug. libr. de
vera innocen
tia c. 246. to.
2. qui etiam
Sententia, in
scribitur. in
li n. tom. 3.

Psal. 57.

Per conchiudere hormai il nostro ragionamento intorno alla Quinta Petitione, diciamo, che in questa si dimanda la condonatione de' debiti, cioè de' peccati commessi contra la bontà Divina, & delle loro sodisfattioni: & l'istesso si promette dalla parte nostra verso i nostri debitori in quel modo, che in lungo è stato detto fin qui. Et per maggior chiarezza di questa materia, non è da tacerli la distintione, che Nicolò di Lira fa sopra la remissione delle offese, & delle ingiurie, nella sposizione di queste parole: *Sicut, et nos dimittimus debitoribus nostris*, dicendo, che la remissione si può intender in due modi: uno de' quali è quanto all'offesa; l'altro, quanto alla ingiuria. Quanto al perdonare l'offesa, dice, che tutti siamo tenuti a condonarla; perche tutti dovemo amare con carità: & questo vuole, che sia di necessità. Quanto poi al condonare l'ingiuria, dice, che non è di necessità, ma, come dicono i Theologi, di sopererogatione, cioè di perfettione, & di coloro, che sono in stato di perfettione; i quali non solamente condonano l'offesa, ma anco l'ingiuria, cioè la sodisfattione. Et per facilitar questa dottrina, egli dà l'esempio del Debitore pecuniario, dicendo, che si come l'huomo non è tenuto a lasciar il dinajo a colui, che gli lo toglie, ma lo può dimandare; così per la ingiuria ricevuta può dimandare la ricompensa per via di sodisfattione, & di pena, conforme all'ordine della giustizia.

Nicol. Lyr. in
c. 6. Matth.

Mà parmi di dover sigillare tutto questo col sigillo del mio Padre S. Agostino, il quale scrivendo contra Fausto, dice cose degne d'un tanto Dottore, & molto concludenti per questo Quesito, mostrando chiaramente, che chi cerca vendetta fuori del dovere, pecca: & chi la cerca conforme al dovere, non pecca: ma chi non la cerca, è molto più sicuro, & lontano dal peccato; & particolarmente, accioche non sia poi forzato rendere il debito a colui, che non hà debito alcuno. Le parole formali sono queste: *Peccat enim, qui exigit ultra debitum: non peccat autem qui exigit debitum: sed tutior longe est à peccato iniusti exactoris, qui omnino non exigit debitum, praesertim ne cogatur, & ipse reddere debitum, ab eo, qui nullum habet debitum*. Et per più facilitar questa sua dottrina, ancorche chiara

Aug. libr. 19.
contra Fau-
stum cap. 25.
tom. 6.

Aug. ibid.

sia

sia per se stessa, dà l'esempio del giuramento, dicendo, che si come colui, che giura, ancorche giuri il vero, s'appressa al pergiuro nel giurare; & chi non giura in modo alcuno, tanto più s'allontana da esso: Et se bene non pecca, chi giura il vero; non dimeno chi non giura, è molto più lontano dal peccato, che chi giura. Però l'ammonitione del non giurare, dice egli, è conservatione, o preservatione dal peccato del pergiuro. Così diciamo del cercare la vendetta delle offese ricevute, che si come pecca colui, che ingiustamente ricerca la vendetta fuori del moderato; & non pecca colui, che la cerca dentro à termini della modestia, & della giustizia; così colui è più lontano dal peccato della ingiusta vendetta, che non la cerca, & non la vuole in modo alcuno; che colui che la cerca. Ecco finito il Quesito intorno à debiti, che si contengono in questa Quinta Petitione. Resta hora di vedere à chi si debba fare la remissione delle ingiurie, & offese ricevute.

Quanto al secondo Quesito brevemente si risponde, che la remissione delle offese si deve fare, & à quelli che la dimandano, & à gli altri ancora, conforme al detto del Salvatore in San Mattheo, il quale dice: *Cum stabitis ad orandum, dimittite, si quid habetis adversus aliquem*: cioè, rimettete, & condonate, se havete qualche cosa contra colui, che vi hà offeso. Per le quali parole si vede chiaramente, che'l Signore ci comanda il perdonare ad ogniuno chi si sia, dicendo: *Cum stabitis ad orandum, si quid habetis adversus aliquem*, perche queste due voci, *Si quid*, &, *aliquem*, significando cota indefinita, la quale, come dicono i Logici, si riduce finalmente à cosa universale, mostrano questa universalità di persone, cioè di coloro, che dimandano la remissione, & condonatione delle offese, & di coloro, che non la dimandano. Però dice: Mentre state in oratione, perdonate; come se haveste detto, se bene non ne fosti ricercati à fine che il Padre nostro, che sta in Cielo, rimetta, & perdoni à voi i nostri peccati, come dice il medesimo Vangelista Mattheo Santo, il quale segue dicendo: Se non perdonarete; ne'l vostro Padre, che sta in Cielo (horrenda sentenza) perdonerà a voi i vostri peccati. Di qui si può vedere di quanta importanza sia il perdonare, poiche dal nostro perdonare, & non perdonare, ci vien' aperta, & chiusa la porta del Cielo. Et ancorche la Glossa sopra à quelle parole, *DEBITORIBUS NOSTRIS*, dica che per esse siamo tenuti di perdonar' à nostri Debitori, che ci dimandano la remissione; non per questo intende, che solamente siamo tenuti di perdonare à chi ci la dimanda, mà all'un, & all'altro, & particolarmente à chi ci la dimanda.

Da chi si debba fare questa dimanda: *DIMITTE NOBIS DEBITA NOSTRA*; se da ogni persona, o no. S. Cipriano volendo mostrare che l'huomo non sta mai senza qualche peccato in questa vita (il che è contra la falsa

opinione de' Pelagiani i quali tenevano, che l'huomo giutto in questa vita mortale è totalmente senza qualsivoglia sorte di peccato mortale, & veniale) argomenta in questa maniera: Accioche persona alcuna, quasi innocente, si compiaccia di se stessa [non ritrovandosi huomo alcuno innocente] & insuperbendosi molto più perisca; gli è fatto sapere, che ogni giorno pecca, mentre gli è comandato a dover ogni giorno pregar' Idio per li suoi peccati: & conferma questa santa dottrina col testimonio di S. Giovanni: il quale nella sua Pistola dice: *Si dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, & veritas in nobis non est*. Per le quali parole S. Cipriano risolve apertamente il nostro Quesito, cioè, che ogni puro huomo è tenuto à fare questa dimanda: *ET DIMITTE NOBIS DEBITA NOSTRA SICUT, ET NOS DIMITTIMUS DEBITORIBUS NOSTRIS*, poiche i peccati, & mortali, & veniali ci fanno debitori à Dio, ancorche non secondo un'istesso grado; & nessun'huomo vivente in questa vita mortale può dire di essere senza peccato, almeno veniale. Però ben disse il Savio; *Quis potest dicere; Mundum est cor meum?*

Tutti adunque son tenuti à fare questa dimanda: *ET DIMITTE NOBIS DEBITA NOSTRA*; eccetto colui, che fù senza peccato, l'Agnello innocente, & immacolato; che toglie i peccati, Christo Salvator, & Redentor nostro, & Creatore del mondo, il quale non hebbe bisogno di tale dimanda, se non per noi, membri suoi; percioche essendo egli capo di tutti i fedeli, che sono suoi membri, era conveniente, che pregasse per quelli, poiche esso si fece suoi tutti li peccati, & debiti de' suoi membri. La onde il mio Padre S. Agostino sopra à quelle parole: *Deus Deus meus respice in me*; Et sopra quell'altre; *Propitius eris peccato meo multum est enim*; dice, che questa voce è di Christo in persona del vecchio huomo, & in persona de' suoi membri: i peccati de' quali egli si fece suoi.

La Beata Vergine, Madre Santa di Dio, fù senza qualsivoglia peccato, & mortale, & veniale: come tutti i Dottori santi, & Theologi affermano; perche quantunque ogni huomo in questo mondo, per santo, & giusto, che egli si sia, caschi alle volte ne' peccati veniali, come dice il Sacro santo Concilio di Trento, conforme alle parole del Savio, il quale dice: *Septies in die cadit justus*; non dimeno la Beata, & immacolata Vergine, per particolare privilegio di Dio, come il medesimo Concilio afferma, fù anco senza il veniale: anzi come vuole Egidio Colonna Romano, Dottore fondatissimo, & scrivono altri Dottori, ne mortalmente, ne venialmente, poteva peccare. Dall'originale, quando anco in quello fosse concetta, come molti Dottori Santi dicono, quasi nell'istesso instante, come dice San Thomas, fù liberata, ancorche molti altri Dottori gravi affermino, che non fosse concetta in esso; & il detto Concilio nel Decreto intorno al peccato originale dichiara, che non è sua intentione di

Aug. tom. 2.
Ep. 91. & to. 6.
her. 88.

1. Ioan. 2.

Aug. Triumph.
in hanc Pet.

Prov. 20.

August. sup.
Psal. 21. & 24.
tom. 8.

Sess. 6. c. 17.

Sess. 6.
Can. 23. de In-
stif.
Egid. lib. 2.
Sent. d. 23. qu.
1. art. 1.

S. Thom.
S. Bonav.
S. Bern.
Egidius.
Sess. 5. Decr.
de pecc. orig.
in fia

Quesitum
II.

Matth.

Mat. ibide

Glossa hunc
locum.

Quesitum.
III.

Cyprian. de
Crat. Dom. in
Quintam Pe-
titionem.

comprendere in effo Decreto la Beata, & immacolata Vergine Maria, mache fi offervino le constitutioni di Sisto IV. sotto l'istesse pene contenute in effe constitutioni. La Beata Vergine adunque ritrovandosi senza qualifvoglia forte di peccato, non poteva haver bisogno per se stessa di fare questa dimanda, e dire; *Dimitte nobis debita nostra*, poiche non haveva ne peccato, ne debito alcuno. Ma ben si può piamente credere, come vuol' Agostino Trionfo d' Ancona, che la Beata Vergine spesse volte dicesse questa Oratione Domenicale, & per rendere gratie à Dio di tanta sua purità, & santità, & del non avere debito alcuno, che le si haveffe à rimettere, & condonare; & anco per essere Oratione fatta dal suo figlio, Creatore, & Salvatore del mondo; & data à gli Apostoli santi, i quali dimandorono à Christo il modo dell' orare. La onde si può credere, che la Beata Vergine bene spesso meditasse, & rivoltasse nel suo cuore con molta divotione le parole di questa santa Oratione, come gli altri detti e fatti del suo santo Figliuolo, Iddio, & huomo. Si può creder'anco, che se bene ella non havea debito alcuno, & che per tanto non havea bisogno per se stessa di questa dimanda, *Dimitte nobis debita nostra*, ella non dimeno come principal membro di S. Chiesa, tutta piena di gratia, & di charità verso Iddio e'l prossimo facesse la detta dimanda per gli altri membri della Chiesa, & fedeli suoi, & anco in persona di tutta la Chiesa santa, poiche per questo rispetto ancora si dice nel numero del più: *Dimitte nobis*, & non, *Dimitte mihi*. Sicche per queste tre ragioni si può piamente credere, che la Beata Vergine dicesse questa santa Oratione.

Il quarto Quesito è, se uno, che sta con odio, & rancore contra'l Prossimo suo, non rimettendo le ingiurie fatte, debba fare questa dimanda nella Oratione Domenicale, o vero debba tralasciare questa, o quella, à fine che in luogo della remissione de' suoi peccati, non riceva danno per la bugia, che dice à Dio, non rimettendo le ingiurie: percioche il mio Padre S. Agostino dice intorno alla Oratione Domenicale: *Si mentimur, totius orationis nullus est fructus*, cioè, se noi non diciamo la verità nella dimanda, che facciamo nella Oratione Domenicale, dicendo, *Perdonaci Signore, come noi perdoniamo a' nostri debitori*, per la oratione fatta non si riceve frutto alcuno; perche manifestamente si vede che mentisce colui, che sta con odio, & rancore, mentre fa la detta dimanda. Anzi Innocenzo Terzo tiene, che chi sta con odio, & rancore, o invidia, & fa la detta dimanda, riceve più tosto danno, che giovamento da essa oratione. Però dice: *Quisquis laborat odio, vel invidia gravatur magis Oratione, quam adjuvetur*. Ma queste parole s'intendono, che in quel caso l'Oratione più tosto nuoce, se l'huomo non ha almeno intentione di perdonare. Et in questo modo s'intenderà quell'Autorità di S. Agostino: *Si inimicos vestros non diligitis,*

nolite orare: sed audeo dicere; Ideo, ut diligatis, orate, cioè, se non amate i vostri nimici, non fate oratione; ma ben ardisco dire; Pregate, à fine che voi amiate; perchè come dice il medesimo Dottor Santo nell'istesso luogo citato, se colui, che fa oratione, non è idoneo per amar' il nimico, può anco dire: Perdonami, Signore, si come io perdono al nimico mio; havendo egli intentione di perdonare mentre prega Iddio per farsi idoneo di perdonare. Et chi ha questa intentione, come dice Innocenzo Terzo, con questa cautela, & conditione Iddio ci rimette i debiti nostri, altrimenti i peccati condonatici da Dio si rinvocano conforme all'essempio, & parabola di quel Servo, il quale, essendoli stato rimesso tutto'l debito dal suo Padrone, fece carcerare un suo debitore senza haver consideratione intorno alla pietà, & misericordia fattali poco avanti dal suo creditore. Però questo stesso creditore, & Padrone, intendendo la ingratitude del suo Servo, & debitore, lo fece subito carcerare, di maniera tale, che di carcere non potesse uscire fin tanto, che non haveffe pagato tutto'l debito, che già li fù condonato da effo pietoso, & misericordioso Padrone. Tutta questa parabola si trasferisce à quelli, che facendo questa quinta Petitione con odio, & rancore contra'l suo prossimo debitore. Però dice il Salvatore per bocca del Vangelista: *Sic, & Pater meus celestis faciet vobis, si non remiseritis, unusquisque fratri suo de cordibus vestris*. Ecco che chiaramente si vede, come à coloro, che fanno questa dimanda con odio, & rancore, siano rinvocati i debiti già condonati, & rimessi. Ma, come è stato detto di sopra, se l'oratione si fa con proposito di perdonare, & con dolore di non avere quella debita, & compiuta volontà di perdonare, all'hora, come accenna il mio Padre S. Agostino nel luogo citato, ottiene dal misericordioso, & benigno Iddio la dispositione di perdonare, & d'amar' l'inimico.

Questa quinta Petitione adunque si deve fare da ogniuno, o sia giusto, o ingiusto; o rimetta l'offese, & l'ingiurie, o no; ne tutta, ne parte di essa si deve tralasciare, come S. Gio: Chrisostomo scrive, determinando questa dubitatione. Se alcuno, dice egli, facesse questa Petitione, dicendo la prima parte, & lasciasse la seconda, perchè non intende di perdonare al nimico, non conseguirebbe la remissione, perchè costui intenderebbe d'ingannare il Salvatore, & crederebbe, che Cristo si fosse scordato della parte seguente: & per tanto credendo d'ingannare, ne restarebbe ingannato. Laonde il soprannominato Dottore scrive, che se bene colui, che non perdona dicendo tutta la oratione, mentirebbe; & che per tanto non conseguirebbe la remissione; perchè egli tale remissione è per conseguire da Dio, quale effo ha fat'al suo nimico, come egli stesso dimanda, non perdonando; Dice nondimeno, che questa Oratione, se bene non giova à colui, che

Aug. Triumph.
in Orat. Dom.

Innoc. III.

Matth. 18.

Matth. 18.

Quesitum
IV.

S. Aug. in
Orat. Dom.

Innoc. III.

Io: Chrysost.
in Orat. Dom.
& hom. 14. in
cap. 6. Matth.
tom. 2.

Aug. in Orat.
Dom.

Chrysost. ubi
sup.

che la dice, non perdonando; niente di manco giova alla Chiesa, in persona della quale si fa la Oratione: & che per questo si fa nel numero del più, dicendosi: *Dimitte nobis*, non, *Dimitte mihi*. Chi adunque, dice l'istesso Santo, fugge questa Oratione, & non la dice per la cagione raccontata, è degno di grandissima riprensione, per tre ragioni; Primieramente, perchè, chi non fa Oratione, con quella forma di parole insegnateci dal nostro Salvatore, non è suo Discepolo; Secondariamente, il Padre Celeste riceve i sensi, & le parole della Oratione dittata dalla Sapienza di Cristo suo Figliuolo, & non quello, che ha inventato, & usurpato l'humana presunzione; Ultimamente perchè colui, che ora, non dice, *Dimitte nobis debita nostra*, in persona sua, ma in persona di tutta la Chiesa: però se bene esso s'inganna, non per questo la Chiesa resta ingannata. Et questo basti intorno al quarto Quesito.

Quanto al quinto, & ultimo Quesito brevemente si risponde col mio Padre S. Agostino, il quale affermando dice, che questa Oratione è sempre essaudita, quando in colui, che prega, si ritrovano il timore della Giustizia Divina, la speranza della indulgenza, & remissione, & la dispiacenza de' peccati. Il timore della Giustizia Divina fa, che l'huomo non confidato nell'opere, o meriti suoi, viva sempre con timore. La speranza della indulgenza, & remissione fa, che l'huomo non si desperi, perchè disperandosi, indarno farebbe la dimanda. La dispiacenza del peccato genera nell'huomo la contrizione, col proposito di confessarsi. Con queste tre cose adunque necessarie, colui, che dimanda la condonatione de' peccati suoi, in questa Oratione resta essaudito, perdonando, & rimettendo le offese ricevute, conforme alla dottrina insegnata di sopra nella dichiarazione del primo Quesito. A proposito di quest'ultimo Quesito l'istesso Padre S. Agostino dice: *Hoc tam magnum bonum tanta multitudinis non est, quantum credimus exaudiri, cum in Oratione Dominica dicimus: DIMITTE NOBIS DEBITA NOSTRA, SICUT, ET NOS DIMITTIMUS DEBITORIBUS NOSTRIS*; Questo bene sì grande, dice il Dottor Santo, che è la remissione de' nostri peccati con la remissione dell'ingiurie fatte a noi, non si trova in tanta moltitudine, quanto crediamo noi esser essaudita, quando nella Oratione Domenicale si dice: *DIMITTE NOBIS DEBITA NOSTRA, SICUT, ET NOS DIMITTIMUS DEBITORIBUS NOSTRIS*: cioè che non tutti quelli, che fanno questa dimanda, sono essauditi, come possono essere essauditi nelle altre dimande: perchè quelle si fanno senza conditione, & questa con la conditione di condonar'ancora noi l'offese fatteci da altri. Laonde quelli, che non hanno pensiero alcuno di perdonar mai, ancorche fossero pregati da qualsivoglia huomo, anzi da coloro stessi, da' quali sono stati offesi (& questi tali possono esser molti) non ricevono questo gran bene, che è la remissione

de' peccati, poichè non sono disposti di perdonar' in modo alcuno, se bene lo promettono nella dimanda, che fanno. E ben vero, che le parole della promessa fatta in questa Petitione, s'intendono adempite all'hora, quando l'huomo si ritrova disposto a perdonare cordialmente le ingiurie, ogni volta, che egli ne sia pregato, o richiesto da colui, che l'ha offeso, ancorche, mentre dice l'Oratione Domenicale, non si ritrovi haver fatto tal profitto, che egli attualmente ami l'nimico; perchè lui ancora vuole, che li sia perdonato, quando prega dicendo: *Perdonaci Signore, come noi perdoniamo a' nemici nostri*. Et questa dottrina è del mio Padre Sant'Agostino, il quale nel medesimo luogo citato poco fa, scrive in questa forma di parole: *Proculdubio verba sponsonis hujus implentur, si homo, qui nondum ita profecit, ut jam diligat inimicum; tamen, quando rogatur ab homine, qui peccavit in eum, ut ei dimittat, dimittit ex corde; quia etiam sibi roganti vult utique dimitti, cum orat, & dicit: DIMITTE NOBIS DEBITA NOSTRA, SICUT, ET NOS DIMITTIMUS DEBITORIBUS NOSTRIS*. Perdoniamo adunque l'ingiurie fatteci, senza che ne siamo pregati, o richiesti, come fanno i perfetti Christiani; come devono far' almeno i manco perfetti con la buona preparatione dell'animo; dicendo: Perdonaci Padre nostro, come noi perdoniamo a' quelli, che ci dimandano, o ci dimanderanno la condonatione dell'ingiurie fatteci da loro. Quest'è la dottrina, che dalle citate parole del Padre S. Agostino si può raccogliere conforme alla intelligenza, che li danno i Dottori; da' quali ancorche Cornelio Jansenio paga dissenziente, il qual dice, che l'Autorità di S. Agostino citata poco fa, si deve intendere dell'esteriore significato della remissione, cioè dell'estrinseco segno dell'amar' il nemico; le parole nondimeno di Sant'Agostino pajono chiare, cioè, che le parole di questa promessa s'adempiscono senza dubbio alcuno, se l'huomo, che non ha fatto ancora tanto profitto, che ami il nemico, nondimeno è disposto di maniera tale, che quando da colui, dal quale egli fu offeso, fosse pregato, che li volesse perdonare, li perdonarebbe di cuore; perchè ancora lui pregando, vuol'essere veramente essaudito, quando dice: *SICUT, ET NOS DIMITTIMUS DEBITORIBUS NOSTRIS*, cioè, dice il medesimo Dottor Santo, così perdona, Signore, a noi, & condonaci i nostri debiti, sì come noi perdoniamo, & condoniamo a' nostri Debitori, che ci pregano per la remissione, & condonatione de' debiti loro.

Et questo basti intorno alla quinta Petitione, la quale essendo materia assai difficile, ma necessaria per salute del Christiano, ha ricercato maggior copia di parole, che le altre,

S E S T A P E T I T I O N E .

ET NE NOS INDUCAS IN TENTATIONEM.

Cioè,

ET NON CI INDURRE IN TENTATIONE.

PEr intelligenza di questa feſta Petitione, nella quale ſi prega Iddio, che non c'induca in tentatione, dichiararemo otto coſe, cioè:

1. Che coſa ſia tentatione, & di quante forti.
2. Che coſa ſia l'indurre, ò l'eſſer'indotto in tentatione.
3. Se Iddio induca l'huomo in tentatione.
4. Se ſi debba dimandare di non eſſere indotto in intentione.
5. Se la tentatione ſia da eſſere deſiderata.
6. Se il Diavolo poſſi tentare ſenza permiſſione di Dio; & perche Iddio permetta, che l'huomo ſia tentato, il quale è per conſentire al tentatore.
7. Se queſta dimanda ſi debba far'da ogniuno.
8. Della forma di queſta Petitione.

Il noſtro Salvatore volendoci rendere cauti, accioche non ricafchiamo ne' debiti, & peccati dopò la conſeguita remiſſione d'eſſi, c'inſegna a pregar' il Padre Celeſte con queſte parole: ET NE NOS INDUCAS IN TENTATIONEM. Non c'indurre, Signore, in tentatione, cioè non ci laſciar vincere, ò ſuperare dalla tentatione; la quale propriamente altro non è, che dubitatione, come ſi raccoglie dalle parole del mio Padre S. Agoſtino, il quale nelle Queſtioni del vecchio, & nuovo Teſtamento dice, che il tentar'è dubitare della coſa, che ſi tenta; perchè quello, che non è ſperimentato, ſi tenta, & ſi mette in dubbio. Però il Dottor Santo nell'iſteſſo luogo ſponendo le parole di S. Paolo, il quale coſì ſcrive a' Corinthi: *Tentatio vos non apprehendat niſi humana*; dice, che qui per la tentatione ſ'intende la dubitatione; la quale è di due forti, una humana, & l'altra divina, cioè intorno alle coſe divine. La dubitatione humana conſiſte in dubitare delle coſe humane, cioè dubitare della ſcienza dell'huomo, della prudenza, & virtù, della conſtanza, & pazienza, della fede, & della carità dell'iſteſſo, & d'altre coſe ſomiglianti. La divina tentatione, cioè la dubitatione intorno à Dio, è dubitare della ſua providenza, della ſua giuſtitia, & miſericordia, & d'altre coſe ſimili; & ſi come la dubitatione humana è ſalutare, coſì la divina è dannosa; perchè ſi come dubitare di Dio, è coſa pernicioſa; coſì il dubitare dell'huomo, & non ſperare in lui, è coſa molto ſalutifera. Coſì dice il Padre Sant'Agoſtino: *Divina tentatio mortalis eſt, humana verò tentatio ſalutaris eſt; quia ſicut de Deo dubitare, pernicioſum eſt, ita de homine deſperare propter Dei legem ſaluberrimum eſt*. La tentatione

adunque è dubitatione per quello, che s'è veduto ſin qui. Ma per maggior chiarezza, & ſtabilimento di tutto queſto, vedremo diſtintamente cinque tentationi, & le loro differenze, cioè, tentatione dell'Onnipotente, & miſericordioſo Iddio, dell'huomo, del diavolo, del mondo, & della carne. Iddio, ancorche in ſua Divina Maeſtà non caſchi ignoranza, ne dubitatione alcuna, poichè ſolo egli è ſcrutatore de' cuori, & fa il tutto, & totalmente; tenta nondimeno l'huomo non per imparare, ſapendo egli le coſe avanti, che elle ſiano; ma per far, che il tentato impari, & ſ'inſtruiſca; & per manifeſtar'ad altri ancora quello, che non fanno. Però nel Deuteronomio Moſè diſſe, a' ſuoi Popoli: *Tentat vos Dominus Deus veſter, ut palàm fiat, utrum diligatis eum, an non*. Iddio voſtro vi tenta, acciochè ſi ſappia, ſe l'amate, ò nò. Ma S. Agoſtino in luogo di queſte parole, *ut palàm fiat*, legge, *ut ſciat*, & dice, che quivi è poſta queſta parola, *ſciat* (ſappia) cioè per far ſapere a voi; & è locutione ſimile a quella, che ſolemo dire: *Latus dies*, Giorno allegro, perchè fa gli huomini allegri. *Frigus pigrum*, Freddo pigro, perchè fa gli huomini pigri. Queſte, & altre ſomiglianti locutioni ſono nell'uſo del parlare, & in bocca de gli huomini dotti, & nelle Scritture ſante. Se bene adunque Iddio tenta, non per ſapere, ma per fare ſaper'ad altri quello, che non ſi fa. Però del Signore, & Salvator noſtro ſi legge nell'Evangelo: *Hoc autem dicebat tentans eum: ipſe enim ſciebat, quid eſſet facturus*. Per queſta Autorità ſi vede chiaramente, che Criſto, Iddio, & Huomo, ſe bene per dare da mangiare a quella gran moltitudine di perſone, che lo ſeguitavano, diſſe à Filippo: *Unde ememus panes, ut manducent hi?* cioè, di dove compraremo tanto pane per dar da mangiare a coſoro? nondimeno l'Evangeliſta S. Giovanni ſottoggionge: Il Signor dicea queſto tentandolo; perchè egli ſapeva molto bene, quello, che era per fare; come ſe haveſſe detto, che lo tentava per far conoſcere, & ſaper meglio ad altri il biſogno, & il miracolo della multiplicatione del pane. Iddio adunque non tenta, perchè egli dubiti, ſapendo il tutto avanti che ſia; ma per inſtruir gli altri, come la Gloſſa dice, & bene ſopra a quel verſo del Salmo: *Proba me Domine, & tenta me*. Tenta anco Iddio per correggere i peccatori, come fece a gli Hebrei, i quali diſfidati della providenza mirabile dell'Onnipotente Iddio, furono morſicati da' Serpenti, a fine, che corretti, ſ'emendaſſero, come veramente fecero dopò'l caſtigo: Tenta Iddio finalmente i ſuoi eletti con le tribolationi, con la povertà, & con perdita delle facultà, con le infermità, & con altre forti di miſerie, & calamità, per far conoſcere, & ſaper'al mondo la bontà, & pazienza loro, & per ammaeſtramento altrui. In queſta ſorte di tentatione furono tentati quei tre Campioni, & Perſonaggi della Scrittura ſacra, & Servi di Dio, Abra-

Tentatio qui
cuplex.

Deus tentat.

Deut. 32.

Figura Meto-
nimia.

Ioann. 6.

Ioann. 6.

Ioann. 6.

Tentat, Deus
variis modis
ob varios fin-

Pſalm. 25.

Num. 21.
Sap. 16.
1. Cor. 16.

Gen. 22.

mo,

Tentatio quid.

Aug. qu. 99.
tom. 4.

Aug. ibid.

1. Corinth.
Tent. & Dub.
dupl.Aug. qu. 99.
vet. & novi
Teſtam. tom. 4.

mo, Giob, & Tobia. Abramo obediante, e paziente, tentato fù quando Iddio gli comandò, che sacrificasse l'unico, e diletto suo figlio, a fine, che per l'obediienza havesse poi l'eterna gloria, frutto della giustitia, più di qualsivoglia cosa copioso, & ricco. Giob paziente, tentato fù nella perdita di tutte le ricchezze, & de' suoi figliuoli, & nella gravissima percossa del suo corpo dalla pianta de' piedi fin' alla cima del capo, accioche fosse per la sua pazienza premiato in Cielo con quelle inestimabili ricchezze. Tobia ancora paziente, tentato fù con la cecità degli occhi, a fine, che per la pazienza fosse nell'avenire dotato di chiarezza maggiore, perchè i Giusti a questo effetto sono provati, accioche, come dice S. Agostino, facciano maggior profitto, & doventino più robusti; & per manifestarli al mondo tali, quali sono sperimentati a commune utilità, & essemplio, & a maggior premio loro, essendo grati, & accettati a Dio. Però fù detto a Tobia: *Quia acceptus eras Deo, necesse fuit ut tentatio probaret te*; cioè, perchè eri accettato a Dio, fù necessario, che la tentatione ti provasse, & sperimentasse per tale, con profitto tuo, & d'altri ancora. Ecco in quanti modi, & a che fine Iddio tenti i giusti, & gli altri; non perchè dubiti, nè per sapere, ma per far saper' ad altri quello, che non fanno.

Tenta l'huomo dubitando alle volte per imparare, & alle volte il maligno tenta per ingannare; & all' hora l'huomo ha molta convenienza col Diavolo, il quale per questo effetto nella Scrittura sacra è chiamato Tentatore, con quella figura, detta da Grammatici Antonomafia, o vero eccellenza.

Il Diavolo tenta, dubitando se l'huomo sia per perseverare nella fede, nella charità, & in altre virtù, & opere buone: non per ammaestrar', & giovare, ma per sedurre, & ingannare: & per levarci dal proposito buono, & instituto santo. Gli essempli di questo Tentatore, oltra li molti segnalati, che sparsi sono per dentro alle Scritture sante, da ogni huomo sono cotidianamente sperimentati in se stesso. Diciamo adunque, per dar fine a questo primo capo, che la Tentatione è dubitatione, & che Iddio tenta, non dubitando, ma per ammaestrarci. Tenta l'huomo per imparare, & sapere. Tenta il Diavolo per sedurci, & ingannarci.

Et se bene il mondo tenta, & la carne, che sono incapaci di cognitione, & di dubitatione; dice non dimeno la Glossa, che la loro tentatione dipende dalla prima tentatione, & dubitatione. Et però i peccati, che si fanno da gli huomini mondani, si riducono a quei tre capi principali, che scrive S. Giacomo Apostolo dicendo: *Omne, quod est in mundo, concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum, & superbia vitæ*; perchè il Diavolo tentò il primo padre Adamo nella concupiscentia della carne, & de' gli occhi, & nella superbia della vita, come dice le Glossa: & in tutte tre fù vinto, & superato dal Tenta-

tore: percioche avendo mangiato del cibo vietatoli da Dio, fù superato nella tentatione della concupiscentia della carne: la qual consiste in tutte le cose, che appartengono a piaceri, & alle delitie del corpo. Tentato fù nel voler sapere il bene e' l' male da se stesso senza altro ajuto a persuasione del Diavolo, & così fù vinto nella concupiscentia de' gli occhi; la quale non consiste solamente nel voler'acquistare le ricchezze, & beni temporali, & nel contemplare li spettacoli, & altre cose vane; ma anco nel cercar le varie scienze, & arti per curiosità, come sono le liberali, & le mecaniche, & anco l'arti curiose, & vane. Tentato fù nel voler'essere come Iddio, col non sottoporsi ad alcuno, & fù vinto nella superbia della vita, la quale consiste nel cercar' gli honori, le grandezze, & altre cose somiglianti. Et si come il primo huomo terrestre tentato fù, & vinto in queste tre tentationi, così per lo contrario il primo huomo celeste, Redentore del mondo, tentato dall'istesso Tentatore, superò, & vinse queste tre cose nella tentatione del pane, nella tentatione della discesa dalla sommità del tempio, & nella tentatione della promessa di tanti Regni mostrateli dal Tentatore dalla sommità d'un altissimo Monte. Et ancorche Nicolò di Lira, & altri dichino, che la prima tentatione fatta a Christo fù di gola; la seconda di vanagloria; la terza di avaritia; & l'istesso dice S. Gregorio Magno per conto delle tentationi fatte al primo huomo; non dimeno Rabano, & altri dicono, che quelle tre tentationi fatte a Christo, Salvator nostro, furono in quel modo, che è stato detto di sopra.

La carne adunque, e' l' mondo, ancorche non siano capaci di dubitatione, ne d'ignoranza, ne di scienza; non dimeno tentano, & la loro tentatione dipende dalla prima, come poco fa havemo detto.

Il secondo capo principale della nostra dichiarazione intorno alla Sesta Petitione, è il sapere, che cosa sia indurre alcuno in tentatione, o esser'indotto in tentatione. Et brevemente si risponde, che l'esser'indotto in tentatione, altro non è che esser vinto, & superato nella tentatione, come dice S. Agostino, & gli altri Dottori, antichi, & moderni.

Da questa spositione nasce la risposta quanto al terzo capo principale; che è, se Iddio induca l'huomo in tentatione: percioche se bene il diavolo, il mondo, & la carne tentando, vincono l'huomo alle volte nelle tentationi, non per questo Iddio, che è somma bontà, & clemenza, tentando l'huomo, lo lascia indurre in tentatione; cioè superare da quella: perchè egli tenta l'huomo non per nuocerli, ma per far conoscere la sua bontà, la sua pazienza, e' l' suo valore al mondo, & per farli guadagnare maggior premio, conforme al detto di S. Giacomo: *Beatus vir, qui suffert tentationem; quoniam cum probatus fuerit accipiet coronā vitæ*. Per lo contrario il diavolo, il mondo, & la carne, tentano l'huomo per farlo

Matth. 4.

Nicol. Lyr. in hunc locum.

Greg. 24. l. 16. Moral.

Rabanus in hunc locum.

Epilogus.

II.

Aug. lib. 2. de Serm. Dom. in Mōre c. 14. & 15. tom. 4.

III.

Iacob. 1.

farlo indurre in tentatione, cioè per superarlo, & vincere con la perdita del cielo, come occorre a molti. Et se bene preghiamo Iddio, che non c'induca in tentatione; non per questo si deve, ne si può concedere questa conseguenza: Adunque Iddio alle volte induce in tentatione; altrimenti vana farebbe la nostra dimanda; perche questa locutione, *Ne nos inducas in tentationem*, da Tertulliano è dichiarata in questo modo; idest, *Ne patiaris nos induci in tentationem ab eo, qui tentat*, cioè, non comportare, Signore, che noi siamo indotti in tentatione da colui, che tenta. Però S. Cipriano diligente imitatore, anzi, ancorche di stile diverso, parafrasò di Tertulliano, chiamato da lui Maestro, non legge, *Ne nos inducas in tentationem*, ma legge in questa forma di parole, *Ne nos patiaris induci in tentationem*, cioè non comportare, che siamo indotti in tentatione, o vero non ci lasciar vincere & superare nelle tentationi, cioè non permettere, che siamo superati essendo noi tentati. Et questa locutione della presente dimanda è simile a quell'altra di Amos Profeta; *Si erit malum in civitate, quod Dominus non fecit*; cioè, che non succederà male di pena nella Città, che Iddio non habbia ordinato, o permesso in vendetta della colpa, o per altra ragionevole cagione, in quanto che la inordinatione della colpa è ordinata al castigo, che conviene. E ben vero, che la divina volontà, o efficiente, o almeno permettente, concorre in ogni tentatione, fattaci, come chiaramente si vede per la tentatione fatta a Giob dal Diavolo, al quale Iddio permise, che lo tentasse nella perdita di tutti i suoi figliuoli, & di tutte le sue ricchezze, cō la piaga miserabile di tutto'l corpo suo, come più a pieno diremo nel luogo suo. Et quantunque Iddio ci tenti con la stessa percossa, o piaga, con la quale ci tenta il Diavolo; & per conseguenza sia una cosa stessa quanto alla sostanza di quella passione, che è apportata sì come fù in Giob; la tentatione non dimeno considerata, come quella che vien da Dio, è molto differente, totalmente lontana da se stessa, come quella, che vien dal Diavolo; perche quella facendosi per approvare, & remunerare, fassi con fortificatione, & sustentatione del tentato, & similmente con moderatione, e regola, a fine, che'l Tentatore non s'incrudelisca intorno al tentato a sua voglia, ma fin'a certi termini come fù in Giob, conforme al detto dell'Apostolo santo a Corinthi: *Fidelis autem Deus est, qui non patietur vos tentari supra id, quod potestis; sed faciet etiam cum tentatione proventum, ut possitis sustinere*, cioè Iddio è fedele, & verace nelle sue promesse; il quale non comporterà, che voi siate tentati sopra le vostre forze; ma con la tentatione vi darà accrescimento di virtù, & fortezza, accioche possiate perseverare nel combattimento con vittoria al fine. Ma l'istessa tentatione, come quella che vien del Diavolo, è pericolosa, perche con quella cerca egli di snervare, & indebolire il tentato per ingannarlo, & per

vincerlo, & superarlo al fine. Però se ben'è l'istessa tentatione quanto alla sostanza della passione, che è apportata all'huomo nel medesimo atto di tentare, ella non dimeno totalmente differente, considerata ne' due modi già detti. Et per queste ragioni adunque si può conchiudere che Iddio non induce propriamente l'huomo in tentatione, ma'l Diavolo. Però quando si dice nella oratione Domenicale: *Et ne nos inducas in tentationem*: Non c'indurre in tentatione, si deve, intendere, come habbiamo detto di sopra con Tertulliano, & Cipriano, cioè, Non comportare, Signore, che noi siamo indotti in tentatione: o vero non lasciare, che noi siamo superati, & vinti dal Tentatore. Et questa è la intelligenza della Sesta Petitione quanto a quello, che ne scrive il mio Padre S. Agostino, il quale con molti altri Dottori [come è stato detto nel secondo capo principale della dichiarazione di questa Sesta Petitione, non solamente nel luogo citato di sopra, ma anco altrove] dice, che Christo Salvator nostro in questa Sesta Petitione non c'insegna a pregare, che non siamo tentati, ma che non siamo superati nella tentatione: perche, dice egli, altra cosa è l'essere tentato, & altra è l'esser indotto in tentatione; il che, come egli vuole, altro non è che esser vinto nella tentatione, o assentendo, o cedendo: assentendo per suggestione de' piaceri; cedendo per le tribolationi, & afflittioni. Però scrivendo a Proba vedova intorno al modo dell'orare, & di pregare Iddio, dice, che in questa Sesta Petitione siamo ammoniti, & avvertiti di pregar' il Signore Iddio a farci gratia di non ci abbandonare, di maniera tale, che privi del divino ajuto, per inganno assentiamo a qualche tentatione, o vero per qualche afflittione le cediamo. Et nel luogo citato poco fa dice apertamente, che per la vera intelligenza di questa Petitione non dovemo pregare di non esser tentati, ma di non esser superati nelle tentationi. Et dà l'esempio di uno, che necessariamente havebbe da esser posto nel fuoco; dicendo, che questo tale non pregarebbe di non esser toccato dal fuoco, ma di non esser abbruciato: perche, dice egli, la fornace prova li vasi del figolo, o vasaio; & la tentatione nelle tribolationi prova gli huomini giusti. Et dichiara il tutto con l'esempio di Gioseffo, & di Susanna: perche Gioseffo tentato dal piacere di commettere lo stupro, non fù nella tentatione superato. Susanna tentata di adulterio, nella tentatione rimase vittrice. Il che quantunque sia ben detto, par non dimeno totalmente contrario a quello, che in ciò scrivono S. Cipriano, & S. Gio: Chrisostomo, i quali dicono, che in questa Sesta Petitione siamo instrutti da Christo a pregare non solamente di non esser superati nelle tentationi, ma anco pregare di non essere tentati. Et questa intelligenza ad alcuni par più conveniente alla Scrittura sacra, & particolarmente a questo verso del Salmo: *Induxisti nos in laqueum*, cioè, Tu Signore, hai permesso, che noi siamo

Tertull. in
Orat. Dom.Cyprian. in
Orat. Dom.Amos 3.
Isai. 45.Dion. cart. in
hunc locum.
Nicol. Lyr.
Et Glossa in-
terli.

Iob. 22.

1. Cor. 10.

Tertull. &
Cyprian. in
Orat. Dom.Aug. lib. 2. de
Serm. Dom.
cap. 14. & 15.
tom. 4.Aug. de serm.
Dom. lib. 2. c.
14. tom. 4.Aug. ep. 121.
c. 11. tom. 2.Aug. de serm.
Dom. lib. 2.
cap. 14. ante
med. & in
fin. tom. 4.

Eccl. 27.

Gen. 39.

Dan. 13.

Cornel. Ians.
in Orat. Do.

Psal. 65.

siamo condotti nel laccio, & nella trappola, non per ingannarci, ma per provarci: trappola, o laccio, come dice S. Agostino, non per pigliarci, à fine che presi nel laccio avessimo à morire: ma accioche isperimentassimo d'onde fossimo liberati: perciocche l'esser'indotto, o condotto nel Laccio, non significa in questo luogo l'essere superato; & vinto, come chiaramente si vede per le parole precedenti al detto Verso, che sono queste; *Ignem nos examinasti, sicut examinatur argentum*, cioè, Tu ci hai provato, & purificato nel fuoco, à guisa che si prova, & purifica l'argento: quasi dir volesse, non come il fieno, o paglia, che s'abbruscia, ma come l'argento che s'affina nel fuoco: purgandosi d'ogni fordidanza. Questo istesso si vede per le parole seguenti: *Transivimus per ignem, & aquam, & eduxisti nos in refrigerium*, cioè Noi siamo passati per fuoco, & acqua; come se avesse detto, per due elementi pericolosi, & da temersi: perche quell'abbruscia, & questo corrompe: & per il fuoco s'intende il fuoco delle tribolazioni, che suole molte volte abbrusciare; & per l'acqua, l'abondanza delle prosperità, che corromper suole il più delle volte. Però si conchiude: *Et eduxisti nos in refrigerium*, cioè, doppo che hai permesso, che siamo condotti nel laccio, o nella trappola, (che è l'Egitto), non ci hai lasciato superare dalle miserie, ancorche fossimo esposti à ogni pericolo di morte, ma ci hai ridotti à refrigerio, cioè liberati dalla dura servitù al riposo, & alla libertà: perciocchè questo Salmo sessagesimo quinto è in ringraziamento del popolo Giudaico, liberato dalla servitù di Faraone, Rè dell'Egitto. Dalla vera intelligenza adunque di questo Verso del Salmo, *Induxisti nos in laqueum*, con le parole precedenti, & fosseguenti del detto Verso, si conchiude l'opinione di S. Cipriano, & di S. Gio: Crisostomo: Ma per haver'una perfetta, & intera intelligenza di questa Sesta Petitione, abbraccieremo l'una, & l'altra spositione di questi Dottori Santi, dicendo che mentre si prega: *ET NE NOS INDUCAS IN TENTATIONEM*, intendiamo di pregare, che Iddio non ci lasci vincere, e superare da quella: perciocche nell'uno, e nell'altro modo siamo indotti, o condotti alla tentatione, cioè quando cominciamo à esser' tentati, & quando siamo superati dalla tentatione. Però dovemo pregare Iddio, che non ci lasci condurre à tentatione alcuna, nella quale restiamo superati, & perdenti, perche propriamente Iddio non ci conduce, nell'una, ne all'altra tentatione già detta, considerandosi la tentatione, come cosa sollicitativa, o ver'eccitativa, & drizzata à far commettere il peccato.

Il quarto capo principale di questa Sesta Petitione, è, se si debba dimandare di non esser'indotto à tentatione alcuna, cioè di non esser superato dalla tentatione. Ancorchè questa dimanda si debba far' al Signore, poichè esso Salvator nostro somma Sapienza, & Figliuolo di Dio ci l'ha insegnata, non dimeno l'abbiamo posta qui con dubitatione, per

risolvere una difficoltà, che nasce da alcune Autorità di S. Paolo, il qual dice à Corinthi, che Iddio con la tentatione ci dà l'accrescimento della virtù, & del premio: *Dabit Deus cum tentatione proventum*. Ecco il bene che s'acquista nelle tentationi. Et altrove, il medesimo Apostolo Santo dice, che li fù dato lo stimolo della carne, à fine, che non cascasse in superbia per la grandezza delle divine rivelationi fatteli da Dio, con molti altri privilegi: & che pregando Iddio per la liberatione di detto stimolo, hebbe questa risposta: *Sufficit tibi gratia mea: nam virtus in infirmitate perficitur*. Ti basta la gratia mia, dice Iddio à Paolo, perche la virtù nella infirmità, o fragilità si rende perfetta. Però dice S. Paolo: *Datus est mihi stimulus carnis meae*, cioè lo stimolo della Carne, come spone la Glossa, m'è stato dato da Dio à mia utilità: perche come dice il Padre S. Agostino, la perfectione della virtù è quella, che ha per sua contraria la infirmità, con la quale legitimamente combatte: perciocche la infirmità, o fragilità occasionalmente è cagione di far venir l'huomo à perfectione, in quanto che esso riconoscendo la propria fragilità, & debolezza, si rende humile, & fassi più cauto à preservarsi da' peccati, con fargli resistenza: & per conseguenza diventa più essercitato nelle buone opere, & più gagliardo, & forte ne rimane per l'avenire. Per la qual cosa si può dire, che si come il Medico corporale, permette alle volte, o procura una percossa, o ferita minore per sanar la maggiore; così Iddio alle volte permette, che i Santi siano corporalmente afflitti, e tentati, & tal volta caschino ne' peccati minori, à fine che si guardino, & preservino da' maggiori: perche così humiliati, riconoscendo la loro infirmità, & fragilità, ricorrono al divino ajuto, e favore, non confidandosi di loro stessi in modo alcuno. Et questo si permette da Dio accioche i detti Santi non caschino tal volta in superbia per le loro buone operationi: perche tutti gli altri vicii, & peccati, come dice il mio Padre S. Agostino, vagliono solamente nelle cose mal ratte: ma la superbia sola, (la quale è radice, & principio d'ogni male, & bene spesso ha origine da qualche eccellenza singolare di virtù) è da esser temuta, & fuggita nelle cose ben fatte: perche quando un'huomo haverà fatto qualche bene, è alle volte tentato di superbia dal Diavolo, il qual cerca di farli perdere tutto'l ben fatto. Per le parole adunque raccontate di S. Paolo (il qual anco dice, *Cum infirmor, tunc potens sum*, cioè divento potente, e forte nelle infirmità, & debolezze col divino ajuto, & favore) pare che l'huomo debba desiderare di esser'indotto in tentatione. Il che se ben'è tutto vero nel fatto particolarmente di S. Paolo, & può verificarsi in molti altri col favor divino; non per questo si deve dimandare d'esser'indotto in tentatione, come è stato già detto: sì perche l'huomo non si può assicurare di se medesimo, essendo tanto fragile, come è; sì anco perche mostrerebbe in questo modo

Aug. in
hoc locum.
al. 65. to. 2.

al. 65.

al. 65.

Exod. 13.

Epilogus.

IV.

1. Cor. 11.

2. Cor. 12.

Glossa interl.
in hunc locum.
Aug. in Psal.
130. tom. 2.

Gloss. S. Aug.
in 2. Corin. 12.

Eccl. 17.

2. Cor. 12.

modo manifesta presunzione di se stesso.

Da questa ditterminatione si può risolvere ancora il Quinto capo principale della medesima Petitione, cioè se la tentatione deve esser desiderata, perciocchè non si deve desiderare per le stesse ragioni: ma essendo ella pericolosa, si deve più tosto aborreire; perche colui, che ama il pericolo, suol perire in quello, conforme alla sentenza dell'Ecclesiastico, il qual dice: *Qui amat periculum, in illo peribit*. Et se bene il Profeta David disse al Signore: *Proba me Domine, & tenta me*, cioè, Provami, Signore, nelle tentationi; non però si può dir questo da ogniuno, ma come dice S. Agostino, dal perfetto, & bene esercitato nelle tentationi, & molto confidente della bontà del misericordioso, & pietoso Iddio, il quale tenta non per nuocere, ma per giovare, & per instruire: il qual senso si può dar'ancora alle parole di San Gregorio Magno, il quale dice ne' Morali, che'l Giusto, poichè ha esercitate le virtù, desidera esser tentato, sì per la fiducia, che ha della misericordia del benigno Iddio, il qual non ci lascia tentare sopra le nostre forze; sì anco, accioche per la confidenza delle sue virtù non cachi nel peccato della vanagloria, & superbia, come S. Paolo disse di se stesso in quello stimolo della carne. Et, come dice Cassiodoro, questa dimanda del Profeta, non è presunzione del giusto, ma certezza della Divina misericordia per queste parole, che precedono la dimanda: *In Domino sperans, non infirmabor*. Et per quelle, che seguono: *Misericordia tua ante oculos meos est*. Però ben disse il Profeta: *Proba me, & tenta me*; cioè, come dice Cassiodoro, *Præus vires inspicit, & tunc ut ferre valeo, tentari permittit*: Vedi prima Signore, le mie forze; & conforme à quelle permetti, che Io sia tentato: perche, come dice il medesimo Cassiodoro, il Profeta dimanda molto bene à Dio, che lo tenti in quella parte, che è di esso Iddio, à fine che egli non sia condotto nella tentatione del Diavolo, il qual tenta per ingannare, & per dar morte: perche, quando Iddio ci tenta, ci purga, come si purga l'oro nella fornace ardente, per darci la vita eterna, con farci conoscere il peccato nostro, & con farci venire al salutifero frutto della penitenza.

Da altri la sopradetta dimanda del Profeta è stata interpretata altrimenti, con dire, che'l Profeta David non dimanda di essere tentato, ma se fosse tentato, ciò non fosse sopra le sue forze: cioè, Provami prima, Signore; & poi tentami, se è ispediente; quasi dir volesse il Profeta: Tu sai, Signore, qual'io mi sia: se à me torna bene la tentatione, tentami pure, perche tu non vuoi se non il mio bene. Altri dicono: Provami nell' tentationi, Signor mio, cioè rendimi provato, non à te, che sai il tutto avanti che sia, ma à me, & à gli altri, à fine, che in me non rimanga delitto alcuno; & io sia conosciuto per grato: & accetto à te. Il che è conforme à quello, che disse l'Angelo à Tobia: *Quia acceptus eras Deo, necesse fuit, ut tentio probaret te*, Non

si deve adunque desiderare la tentatione, se non in quel modo, che è stato detto: ma quando poi siamo tentati, dovemo, come dice S. Giacomo, rallegrarci, sì per l'aumento della giustitia in questo mondo, come anco per l'accrescimento della corona in Cielo, & perche la tentatione è la prova della nostra profession Christiana, & argomento di essere noi eletti di Dio, & perche, come dice S. Agostino, nessuno senza esser tentato si può chiamar provato, conforme al detto dell' Ecclesiastico: *Qui non est tentatus, quid scit?* cioè, chi non è tentato, che cosa può sapere? come se havebbe detto l'Ecclesiastico: L'huomo non tentato, non può saper' cosa alcuna. Non dovemo adunque desiderare la tentatione, ma ben rallegrarci di essa, quando siamo tentati. Però la Glossa esorta i tentati, & tribolati, à non dolerli, ne sdegnarli se gli scelerati fioriscono, & li buoni sono depressi, perche l'essere esaltato ne' beni temporali, non appartiene alla dignità, & verità Christiana, ma più tosto l'esser depresso: perche gli scelerati non hanno cosa alcuna in Cielo, & li buoni non hanno cosa alcuna in questo mondo, almeno quant'allo affetto. Con la speranza dunque di quel bene infinito, & eterno, al quale sono inviati i buoni, questi tali si devono rallegrare d'ogni turbolenza, & d'ogni patimento, che gli può occorrere in questo viaggio, che si fa dalla terra al Cielo; e tanto più sapendo, come dice Giob, che la vita humana in questo mondo altro non è che tentatione, & guerra, *Vita hominis, militia, vel tentatio*, secondo la Editione de' Settanta.

Il sesto capo principale della Sesta Petitione è, se'l Diavolo possa tentare senza permissione di Dio. Il che facilmente si risolve per l'esempio, che habbiamo di Giob, il quale, come chiaramente si vede nella Scrittura sacra, non poteva essere tentato dal Diavolo, se ciò non gli era permesso da Dio, il quale permise al Tentatore, che tentasse Giob nella perdita di tutte le ricchezze, & de' figliuoli, ma che non offendesse il suo corpo, dicendo: *Ecce: universa, quæ habet, in manu tua sunt: tantum in eum ne extendas manum*. Ultimamente, doppo che fù tentato nella perdita sopradetta, permise, che fosse tentato nel corpo ancora con la piaga, dalla pianta de' piedi sin'alla cima del capo, senza offesa della vita corporale, o dell'uso della ragione, con queste parole: *Ecce in manu tua est: veruntamen animam illius serva*. Eccoche Iddio permette, che Giob sia tentato nel corpo, mà li custodisce la vita corporale, & l'uso della ragione, senza la quale Giob non haverebbe potuto conservare la virtù della pazienza. La impotenza del Diavolo si conferma ancora per l'esempio che habbiamo in S. Matteo: nel cui Vangelo si legge, che quei spiriti maligni, essendo cacciati dal corpo humano, dimandorno di esser mandati dentro à quel gregge de porci, dicendo: *Si eiecis nos hinc, mitte nos in gregem porcorum*. Però San Gio. Chrisostomo ditterminando questa dubi-

Iacob. 1.

S. August. de
serm. Do. lib.
2. c. 4. tom. 4.Glossa ord. &
interl. in c. 10
Iacobi.

Iob. 3.

V. l.

Iob. 12.

Iob. 26.

Matth. 8.

V.

Ecc. 3.

Psal. 25.

Aug. tom. 5.
lib. 14. c. 9. Et
in hunc Psal.
25. tom. 8.Greg. in
Moral.

1. Cor. 10.

2. Cor. 12.
Cassiod. in
Psal. 25.Cassiod. in
Psal. 25.

Cassiod. ibid.

Tob. 12.

tatione, dice: Se li spiriti maligni non haveano ardimento d'entrar' in quei porci, se Iddio non gli haveffe data licenza d'entrarci, molto manco possono cosa alcuna contra gli huomini, se non gli è data da Dio la potestà di farla: la qual potestà, come dice S. Cipriano, in due modi si dà contra noi: ò per pena, quando peccamo: ò per gloria, quando siamo provati per manifestare al mondo le virtù del tentato, come si vede per l'esempio di Giob: & questa potestà data da Dio, si prova ancora per le parole del nostro Salvatore, il quale nel tempo della passione disse à Pilato: *Non haberes potestatem adversum me ullam, nisi datum tibi esset desuper.*

Senza permissione adunque del Signor Iddio nõ si può far tentatione alcuna dal Diavolo. Ma se alcuno curioso mi dimandasse, per qual cagione Iddio habbia permesso, & permetta ogni giorno, che l'huomo dal Diavolo sia tentato, sapendo sua Divina Maestà, che l'huomo è povero, & debole, & il Demonio forte, & potente: & che al giusto giudice non conviene permettere, che'l povero, & debole sia molestato, & combattuto da uno più forte, & potente; Anzi per qual cagione permetta, che l'huomo sia tentato, sapendo esso Iddio, che'l tentato era per dar l'assenso suo alla tentatione? Rispondo brevemente col Padre S. Agostino quello, che egli sopra al Genesi tratta diffusamente con molta dottrina, che Iddio permette questo per due ragioni: Una delle quali è, che è cosa più gloriosa l'esser tentato, & non consentire, che il non poter esser tentato, poiche con la tentatione si sperimenta, & s'esercita la virtù: L'altra è, che si come Iddio prevedde, che l'huomo dovea esser vinto dal Diavolo, così prevedde, che'l Demonio dovea esser superato dall'huomo. Dice anco l'istesso Dottor Santo nel Dialogo ad Orosio: *Magna laus non est, si homo non peccat, quia non tentatus est.* Non è veramente, dice egli, gran lode, se l'huomo non pecca, perche non è tentato; essendo cosa più gloriosa l'esser tentato, & non consentire alla tentatione, che il non poter esser tentato. Però ben disse Ambrogio Santo: *Non virtutis est, non posse peccare, sed nolle;* cioè la virtù non consiste in non poter peccare, ma in non volere. Et se bene Iddio sapeva, che quelli, i quali egli creava, haveano da esser peccatori, & scelerati, li volse non dimeno creare, perche prevedde il bene, che era per cavare da essi peccatori. Et così li fece lasciando in loro la facoltà dell'operare quello, che essi voleffero, à fine che facendo male, ritrovassero Iddio fattore degno d'ogni lode, vedendo essi la natura buona datagli dal suo Creatore, & il giusto castigo del peccato: perche da se i peccatori hanno la natura cattiva, & perversa, & da Dio hebbero la buona, & hanno la giusta pena. Però dice l'istesso Dottor Santo nell'Enchiridio: *Melius iudicavit Deus de malis bona facere, quam nulla mala esse permittere,* cioè che Iddio giudicò di cavare maggior bene dal male, che dal non permettere mal'alcuno. Ad instructione

adunque de'buoni, & santi furono creati quelli, che haveano da essere perversi, & per le ragioni dette, & anco per far vedere all'anime perverse, pur'ad instructione de'buoni, quanto ben si serve l'onnipotente Iddio delle perverse volontà de'cattivi, & scelerati; & quanto perversamente l'anime peccatrici si servono delle buone nature. Se adunque gli huomini giusti, & pii fanno profitto per l'empie, & per l'ingiusti, nõ è da maravigliarsi, che Iddio habbia creati coloro, che erano per farsi peccatori, & perversi, poiche questi erano per giovare à boni col giusto castigo della loro volontà perversa. Et quantunque miglior natura sia quella, che totalmente non vuole, ne può peccare, come hora è la natura degli Angeli Santi; non dimeno la natura, che può non peccare, se vuole, non è cattiva; & giusta è la sentenza, con la quale è punita, poiche per volontà peccò, non per necessità. Essendo adunque bona questa natura, & quell'altra migliore; era cosa ragionevole, che Iddio facesse, & l'una, & l'altra, à fine che di ambedue fosse lodato: perciocche quella è degli Angeli Santi, & questa de' gli huomini. Queste sono le ragioni, che scrive il Padre Sant' Agostino nell'Undecimo libro sopra al Genesi, rispondendo à curiosi, che vogliono sapere per qual cagione Iddio permetta, che si tentato l'huomo, il qual è per consentire alla tentatione: & per qual cagione l'habbia creato tale, havendolo potuto creare di natura, che non volesse peccare in modo alcuno. Quant'alla difficoltà del Tentato, & del Tentatore par, che Lattantio Firmiano volesse rispondere con quelle parole: *Ideo potentiores injustos esse permisit, ut cogere ad malum possent;* *Ideo plures, ut virtus esset pretiosa, quod rara est;* cioè: Iddio permette, che gl'huomini ingiusti siano molti, & più potenti à far peccare, accioche la virtù fosse più pretiosa per la sua rarità.

Et se queste non bastano, diciamo con l'istesso Dottor Santo, che l'altezza de' consigli & secreti dell'onnipotente Iddio supera le nostre forze di maniera, che non si ponno penetrare, potendoci essere qualche cagione più occolta intorno à dubbii fatti di sopra.

Quanto al settimo capo principale si risponde, che ad alcuni alle volte è utile l'essere superato, & vinto nella tentatione, particolarmente à superbi, i quali vedendosi cacciati nel peccato, diventano humili, conforme alla sentenza del Padre S. Agostino: le cui parole sono tali: *Audeo dicere, superbis esse utile, cadere in aliquod apertum, manifestumque peccatum;* cioè, Ardisco dire, che à superbi è utile il cacciare in qualche aperto, & manifesto peccato; per lo quale, dice egli, essi à loro stessi dispiacciono, poiche cacciando nel peccato, tanto si compiacquero: perche più utilmente S. Pietro dispiacque à se quando pianse la sua fragilità, per la quale negò il suo Maestro, Christo, nostro Salvatore; che non si compiacque, quando presumeva di se stesso.

Ma se ben'alle volte ad alcuni è stato

P p

uti

Chrysostom.
emil. 29. in
lat. tom. 2.

yp. in orat.
tom.

can. 20.

Aug. lib. 11. in
Gen. super
litt. c. 3. 4. 5. 6.
7. tom. 3.
Et tom. 5. lib.
14. de Civitat.
Dei c. 27.

Aug. tom. 4.
Et lib. 11. de
Gen. ad litt.
c. 6. tom. 3.

Amb. tom. 3.
lib. 8. in c. 18.
Luc. in princ.
capo.

Aug. lib. 11.
de Gen. ad
litt. 2. cap. 4.
vsque ad 10.

Aug. in En-
chir. cap. 27.
tom. 3.

Aug. lib. 11.
de Gen. ad
litt. c. 6. & 7.

Aug. ibid. c. 7.

Aug. de Gen.
ad litt. lib. 11.
c. 3. 4. 5. 6. 7. 8.
9. 10. tom. 3.
Et Mag. sent.
lib. 2. d. 23. c. 1.

La. Sant. Fir-
mian. lib. 5. de
Iustitia.

Aug. ibid. c. 3.
in fine.

VII

Aug. lib. 11.
de Civit. Dei
c. 13. tom. 5.

utile il caccare nel peccato, particolarmente à Pietro, il quale dalla sua negatione, non solamente riportò maggior'humiltà, mà imparò ancora di compatire alla fragilità humana, havendo à esser capo del Collegio Apostolico; non dimeno da ogniuno si deve fare questa Sesta dimanda, sì perche la Oratione Domenicale è oratione commune da dirsi da tutti, & per tutti i membri di Santa Chiesa; sì anco perche l'utilità, che si riporta dal caccare nel peccato, è molto indiretta, & accidentale; della quale si come nessuno si può assicurare, così anco nessuno deve far male, per cavarne il bene: percioche il male per se stesso non cagiona il bene: mà Iddio per sua infinita bontà, & misericordia dal male sa cavar il bene, conforme alla sentenza di San Paolo, il quale scrive in questa forma di parole: *Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum: his, qui secundum propositum vocati sunt sancti*; cioè, à quelli, che veramente amano Iddio con amore charitativo, & perseverante, come dice la Glossa, tutte le cose, tanto prospere, come avverse, & finalmente i peccati mortali stessi ritornano in bene, & utilità: perche questi tali quando si vedono caduti nel peccato, risorgono più humili, & più pietosi al compatire i difetti altrui; più forti e potenti, più dotti, & più cauti à fuggire il peccato. Et se bene i peccati gli riportano bene, ciò non è per merito, come dice la Glossa, mà secondo il proposito del benigno Iddio, cioè secondo la divina predestinatione, come dicono tutti gli Spositori: perche come vuole la Glossa, quelli, che sono chiamati da Dio, non sono tali per altro, che per la divina predestinatione, la quale da San Paolo nel capitolo citato, impropriamente si prende per la collatione, & apponimento della gratia in questo mondo: per la quale si preparano gli huomini à ricevere la parola di Dio, come la Glossa dice sponendo le parole di S. Paolo nel capitolo ottavo dell'Epistola à Romani: mà propriamente è la prescienza, & preparatione de' divini beneficii, & la evitatione de' mali, da' quali certissimamente sono liberati tutti quelli, che ne sono liberati.

Della forma intorno alla sesta Petitione.

VIII.

Quanto all'ottavo capo principale, che è la forma, considereremo tre cose: Primieramente, per qual cagione si dica: *ET NE NOS INDUCAS IN TENTATIONEM* più tosto che, *Et ne nos patiaris induci in tentationem*, come sponne Tertulliano, & come legge S. Cipriano, imitatore, & Parafraسته di esso, come è stato detto di sopra; Secondariamente, perche si dica, *Nos*; & non *Me*. Ultimamente, per qual cagione si dica; *TENTATIONEM*, & non *Tentationes*. Alla prima dubitatione brevemente si risponde, che ogni bene viene da Dio: & alla somma sua benignità, & autorità s'hà d'attribuire ogni bene, o sia collatione, & communicatione del bene, o sia l'impedimento del male: il quale impedi-

mento si dimanda, quando si dice: *ET NE NOS INDUCAS IN TENTATIONEM*: per la qual forma di parole si mostra più apertamente l'autorità di Dio, che per la forma usata da Tertulliano, & da Cipriano, i quali leggono in quel modo per dichiarazione del senso, che hanno le parole, che noi usiamo in questa Petitione, come vuol' il Padre S. Agostino, il qual dice, che alcuni leggono: *Ne nos inferas*, come legge esso Dottore; Et altri, *Ne nos inducas*; perche l'un, & l'altro è tradotto dal verbo Greco *ἐκτρέφω*: mà che alcuni leggono, *NE NOS PATIARIS INDUCI*, per dichiarazione di queste parole, *ET NE NOS INDUCAS IN TENTATIONEM*. Et con questa parola, *INDUCAS*, si mostra più l'autorità dell'Onnipotente Iddio, che in quelle parole, *NE PATIARIS INDUCI*.

Alla seconda dubitatione intorno alla forma della Sesta Petitione, si risponde, che se bene colui, che dice la Oratione Domenicale, è solo; egli non dimeno parla nel numero del più, & non del meno, & del singolare, perche questa voce è parola, *Nos*, si piglia per tutti i membri della Chiesa santa, dicendosi la Oratione Domenicale in persona di tutta la Chiesa, come habbiamo detto nel Quarto Quesito della quinta Petitione. Et però la Oratione essendo generale, da tutti, & per tutti si dice, *Nos*.

Alla terza dubitatione si risponde pur' in poche parole, che se bene le tentationi sono di più forti, come si legge in S. Giacomo, si dice con tutto ciò nel numero del meno, *TENTATIONEM*, & non nel numero del più, *Tentationes*, perche la negatione hà più forza di negare posta con la parte, che col tutto, come sarebbe à dire: *Non unus*; hà più forza, che quest'altra forma: *Non plures*; & anco, perche in questo luogo per la parola, *Tentationem*, s'intende la tentatione della concupiscenza, dalla quale nascono tutte le forti delle Tentationi, conforme alla sentenza di S. Giacomo, il qual dice: *Unusquisque tentatur à concupiscentia abstractus, & illeceus*, cioè, che ogniuno è tentato lasciandosi tirare, & allettare dalla sua concupiscenza.

Da ogniuno adunque, & cotidianamente, anzi ogni hora si deve fare questa dimanda à Dio, poiche l'istesso Maestro, & Salvator nostro, Christo, il quale insegnò questa Oratione à suoi Discepoli, gli disse ancora, nel tempo della sua santissima Passione: *Vigilate, & orate, ut non intretis in tentationem*; cioè, Orate, & vegliate, o vero state ben' avvertiti di non entrare in tentatione. Non disse: Avvertite di non esser tentati; mà di non entrare in tentatione, cioè di non lasciarsi superare dalla tentatione, come dice la Glossa: perche come vuol S. Girolamo, colui entra in tentatione, che lascia di fare oratione. Et S. Pietro similmente c'insegna di star' avvertiti, con dirci, che l'avversario nostro, il Diavolo, ci stà sempre intorno con rugire à guisa d'un Leone per vedere da che parte ci possa tentare per divorarci. Et ben dice: *Tamquam leo rugiens, circuit que-*

Aug. lib. 2. d
serm. Dom. i.
monte C. 14.
tom. 4.

Iaco. 1.

Ioan. 7.

Matth. 26.

Matth. 14.

Comm. in
Marc. cap. 14.
tom. 6.

1. Petri 5.

Rom. 8.

Glossa in c. 8.
Ep. ad Rom.

Glossa ibid.

Predestina-
tio quid.

Glossa ord.
ibid.

Tertull. &
Cyprin orat.
Dom.

rens quem devoret: perche si come il rugito del Leone impedisce l'orecchie, che non possino sentire altro suono; così il Diavolo atterrisce le menti de gli huomini, & gli suggerisce: & somministra le cose illicite, per divertirli dalla via della verità, à fine, che non ascoltino la voce di Christo nostro Salvatore.

Et per dar fine alla dichiarazione di questa Sesta Petitione; quando noi siamo avvertiti di far così spesso la dimanda, siamo avvisati ancora, che noi come pronti, & facili al peccare spesso, conosciamo la nostra imbecillità, acciochè noi insolentemente non c'inalziamo, ne arrogantemente ci gloriamo, con presumere di noi stessi quello, che non dovemo; ma che ci abbassiamo; & ci humiliamo, come servi inutili sempre, & indegni.

SETTIMA PETITIONE.

SED LIBERA NOS A MALO.
cioè

MA LIBERA NOI DAL MALE.

Questa ultima Petitione, come dice Tertulliano, & il suo Parafraste, & accurato imitatore, Cipriano santo, è di tanta forza, & grandezza sotto poche, & brevi parole, che abbraccia, & conchiude in se tutte le altre nostre Petitioni, e nostri preghi: perche quando noi diciamo, pregando Iddio, che ci liberi dal male, non ci resta altro da dimandare; poiche, impetrata contra'l male la divina protezione, restiamo sicuri contra tutti i mali, che ci possono esser fatti dal Diavolo, & dal mondo; perche colui, che in questo mondo ha per suo protettore Iddio, non ha che temere. Di gran forza, & sostanza è adunque questa settima Dimanda, poiche il figliuolo di Dio non solamente ci la insegnò, ma con l'esempio ancora ci la confermò, quando, havendo à far partenza da questa vita presente, pregò il suo Padre Iddio per la salute delli huomini, dicendo: *Rego, ut servet eos à malo.*

Ma avanti che si proceda più oltre, si deve sapere, che quando la Oratione Domenicale è detta dal Sacerdote nella celebratione della Messa, questa Petitione si proferisce dal ministro, per mostrare, che non solamente si deve prestare il consenso al Sacerdote, che dice la Oratione Domenicale, ma esteriormente ancora si dimandano con effetto le cose contenute in essa. Il che s'offeriva similmente nel Simbolo quando è detto dal Secerdote à Prima, & à Compia: perciochè l'ultimo Articolo è detto da' ministri, ò dal Choro, à fine che le cose credute col cuore, siano confessate con la bocca à salute nostra.

In quest'ultima parte della Oratione Domenicale, che propriamente è detta Deprecatione, & abbraccia le tre ultime petitioni, come di sopra havemo mostrato, desideriamo, che ci siano rimessi tre mali, cioè, Male di colpa nella quinta petitione: Ma-

Ang. Rocca Oper. Tom. II.

le di combattimento, ò di tentatione, nella Sesta: & Male di pena nella Settima, & ultima. Di questi tre mali alcuni si chiamano passati, & sono li peccati commessi, de' quali dimandiamo la remissione, & condonatione nella Quinta Petitione. Alcuni altri si chiamano futuri, & questi sono le tentationi, le quali, pregamo nella Sesta, che ci siano rimosse. Gli altri sono detti presenti, da' quali nella Settima, & ultima pregamo di esser liberati. Il che ci è molto bene rappresentato nel santissimo Sacrificio della Messa, quando il Sacerdote doppo la Oratione Domenicale, dice: *Libera nos, quasumus Domine, ab omnibus malis, presentibus, prateritis, & futuris*: & questi tre mali si contengono nelle tre ultime Petitioni, delle quali il Padre S. Agostino fa un Discorso molto pio, & dotto. Et ancorche sette siano le Petitioni secondo la opinion commune, alcuni non dimeno vogliono, che siano Sei solamente, dicendo che la Settima non è nuova Petitione, ne diversa dalla Sesta, ma una cosa stessa, poiche, come essi dicono, in quest'ultima si dimanda con l'affermativa quello stesso, che nella Sesta si dimanda con la negativa: & sempre nella particella avveriativa, SED; la seconda clausula, ò proposizione, afferma il contrario di quello, che si negava nella prima, come farebbe à dire; Non mi riprendere, Signore, nel tuo furor; ma condonami con clemenza i miei peccati. Per le quali due proposizioni si vede, che nell'una, nell'altra si dimanda l'istesso diversamente: & questa può essere la ragione, per la quale, come dicono, sia stata lasciata con silenzio da S. Luca: percioche siamo liberati dal male, mentre siamo perseveranti di non cedere nel male: & anco, mentre siamo occupati dal male, siamo liberati da quello, accioche non ci superi, & ci mandi in ruina. Ma col Padre S. Agostino diciamo pure, che sono sette: perche nella Sesta pregamo di non incorrere nel male: nella Settima pregamo di essere liberati dall'incorso: & sotto nome di male, dice Egidio, si possono intendere tre mali di pena, cioè, dell'Inferno, del Purgatorio, & del Mondo.

Dal male, ò pena dell'Inferno siamo liberati per la contritione del peccato mortale, perche per la contritione la pena eterna subito ci è mutata in temporale, conforme al verso del Salmo: *Eruisti animam meam ex inferno inferiori.*

Dal male, ò pena del Purgatorio siamo liberati nella confessione per virtù delle Chiavi della Chiesa: se però il Sacerdote non erra nella compensatione della pena purgatoria, commutandola nella pena presente. Il che in virtù, & autorità dell'opere buone, & eccellenti congregate dalla soprabondanza de' meriti di Christo, & de' Santi, i quali fecero opere, come dicono i Theologi, di supererogatione, fa il Sacerdote conforme al modo tenuto da Christo, il quale dette Lazzaro resuscitato a' Discepoli, che lo sciogliessero: percioche nella pena purgatoria si pur-

Pp 2

gano,

Aug. libr. 2. de pecc. mer. c. 2. tom. 7.

Luc. 11. ponit quinq; Petitiones tantu.

Aug. libr. 2. de serm. Dom. in Montec. 15. tom. 4.

Æg. Columna Rom. in Orat. Dom.

Psal. 84.

Ægid. ibid.

Ioan. 11.

Epilogus.

Tertull. & Cyprian. in Orat. Dom.

Ioan. 17.

gano, & s'abbrusciano, quanto al reato della pena, i peccati mortali, & veniali. La qual cosa ci fu mostrata, & insegnata da S. Paolo sotto nome del legno, del fieno, & della stoppia da doverfi abbruscire nel fuoco del Purgatorio. Per il legno da doverfi abbruscir nel Purgatorio, alcuni intendono il peccato mortale, perdonato in questa vita, presente per misericordia del benigno Iddio, premessa però la contritione del peccatore, il quale non ne ha fatta penitenza perfettamente. Ma secondo alcuni altri, & particolarmente, secondo, che scrive S. Gregorio Magno, per il legno, fieno, & stoppia, s'intendono i peccati leggierissimi, come sono li veniali, che nascono dalle concupiscenze carnali, o li piccioli moti, & leggieri di vanagloria, di riso, d'ira, & d'altri somiglianti, i quali possono stare con la charità: & nessuno può stare senza qualch'uno d'essi: i quali siccome giornalmente si commettono spesso da ogniuno, per santo che egli si sia, così giornalmente si rimettono ancora con dire la Oratione Domenicale, con l'acqua benedetta, con la benedittione del sommo Pontefice, & con vedere il Santissimo Sacramento della Eucharistia, come dice Egidio Colonna Romano col Padre S. Agostino, il qual'anco scrivendo à Seleuciana, dice, che si rimettono con la Oratione Domenicale co' digiuni, & con le limosine. Dal male o pena di questo mondo siamo liberati nella morte, quando dalla miseria si viene alla gloria, conforme al detto dell'Apostolo S. Paolo: *Ipsa creatura liberabitur à servitute corruptionis, in libertatem gloria filiorum Dei*: Le pene, & miserie presenti di questo mondo sono quasi infinite, poichè l'huomo subito nato, si riempie di molte miserie. *Homo natus de muliere*, dice Giob, *brevi vivens tempore, repletur multis miseriis*. Anzi non ci è giorno, il qual sia senza qualche molestia, afflittione, travaglio, & incommodo, conforme alla sentenza del Salvatore, il quale disse in S. Mattheo: *Sufficit diei malitia sua*. Per la malitia del giorno in questo luogo s'intende la molestia, & l'incommodo, che apportar suole il giorno; & perchè l'incommodo e' l travaglio spirituale, & corporale, o altra passione dispiacevole, è il male di pena; però essa molestia è detta malitia.

Quando adunque si dice: *SED LIBERA NOS A MALO*, si prega Iddio, che per sua bontà, & misericordia si degni di liberarci da ogni male, & spirituale, & corporale; interno, & esterno, cioè da ogni travaglio della mente, & del corpo: che ci faccia sicuri dall'acqua, dal fuoco, & da' folgori, & dalle grandini, che non ci apportino danno: che ci liberi dalle carestie, dalle guerre, dalla peste, dall'infirmità, dalle carceri, da gli essilii, dalle persecuzioni, da' tradimenti, dalle seditioni, dalle insidie, da gl'inganni, dalle caggioni delle sceleratezze, da gl'incomodi, dalla morte violenta, & repentina: & lo preghiamo à farci gratia, che noi non c'irritiamo l'ira sua, & lo sdegno suo giusto, &

che non ci tiriamo à dosso li supplicii, che stanno apparecchiati per gli empii: & che non siamo tormentati dal fuoco del Purgatorio, dal quale piamente, & santamente pregamo, che siano liberati gli altri ancora. Questi sono i mali, da' quali si prega Iddio, che ci liberi, quando si dice: *SED LIBERA NOS A MALO*.

Male è detto, oltra di questo, il Diavolo, sì perchè fu autore del peccato dell'huomo, & del suo male; sì anco, perchè Iddio nel dar' i mali, cioè le pene a gli scelerati, si serve di esso Diavolo, come ministro, perciocchè ogni male della pena, che patisce l'huomo per li peccati è dato da Dio, conforme alla Sentenza di Amos, il qual dice, che non è male, cioè, di pena, che non faccia il Signore. Et Isai: *Ego Dominus creans malum*. Il Diavolo è chiamato ancora male, o malo, cioè cattivo, & pernicioso, perchè sempre cerca di far male, all'huomo, ancorchè da esso non sia offeso; & però si prega Iddio, che ci liberi dal male, & non da' mali; perchè i mali, che ci sono fatti dal prossimo, s'attribuiscono a lui come autore, & impulsore. Per la qual cosa non dovemo odiare il prossimo, ma tutto l'odio si deve drizzare contra' l Diavolo, dal quale siamo incitati a fare l'ingiurie, e' dispiaceri; anzi si deve pregar' il benigno Iddio, che non solamente ci liberi dal male, cioè dalle ingiurie fatteci, ma che colui, il quale ci ha offeso, sia liberato dalle mani del Diavolo, per lo cui incitamento ci è stato fatto il dispiacere. Questo nome adunque di male è molto ben' appropriato al Diavolo; & per le dette ragioni da Basilio Magno, Gio: Crisostomo, & Agostino, Dottori Santi, in questa ultima Petitione sotto nome di male, è stato inteso il Diavolo, come anco bene ci lo conferma l'articolo Greco *τοῦ πονηροῦ*: anzi Gio: Crisostomo legge: *Sed erue nos a pernicioso*; & osserva dichiarando, perchè si legga, *Pernicioso*, nel numero del meno, & non del più; & rende la cagione poco sì raccontata, per la quale si dice: *Libera nos a malo*, non, *a malis*.

Diciamo adunque pregando, che Iddio ci liberi dal male delle pene presenti, & future, & dal Diavolo, avversario nostro pernicioso. Et se alle volte non siamo esauditi, non per questo ci dovemo turbare, nè dolere; sì perchè ogni nostro male di pena procede dal nostro peccato per Divina Giustizia: secondo la sentenza di Gieremia, il qual dice: *Terra cum peccaverit, hæc sunt judicia mea pessima: Gladius, fames, & pestis*; sì anco perchè non si può entrare nel Paradiso senza molte tribolationi, come si legge ne gli atti Apostolici: *Per multas tribulationes oportet nos intrare in Regnum Dei*. Anzi ci dovemo rallegrare nelle tribolationi, e travagli, poichè Iddio si trova co' tribolati, dicendo il Profeta: *Cum ipso sum in tribulatione*. Et altrove: *Iuxta est Dominus iis, qui tribulati sunt corde*. Et: *Multa tribulationes iustorum*. Li giusti veramente, & grati a Dio, sono spesso tribolati; & li peccatori, & scelerati

pro-

Ægid. libid.

Greg. libr. 4.
Dialog. c. 39.
tom. 3.Venialia
quot modis
dimittantur.Ægid. in ora.
Dom. in fin.
6. Petit.
Aug. tom. 2.
ep. 103. in fin.

Rom. 8.

Job. 14.

Matth. 6.

Amos 3.

Basil.
Chrysostom.
August.Cornel.
Iansen.Hier. 27.
Ezech. 6.

A. & 14.

Psalm. 90.
Psalm. 33.

prosperati ; & questi molte volte sono effauditi più presto , che quelli . S. Paolo pregò Iddio , che lo liberasse dalla tentatione , e tribolatione della carne , & non fù effaudito . Il Diavolo dimandò à Dio , che li fosse lecito di tentar' Giob ; Quella legione di spiriti maligni dimandorno di poter' entrare dentro a quella gran quantità di porci ; Et li figliuoli d'Israel dimandorno mormorando di esser' satiati di carne nel deserto , e tutti questi furono effauditi . Molti Santi all'incontro hanno dimandato , & dimandano di esser' liberati dalle tribolationi di questo mondo , & da' mali di questa vita presente , & non sono effauditi ; perchè , come dice il gran Padre S. Agostino , il quale muove questa dubitatione scrivendo a Proba vedova intorno al modo del pregare Iddio ; non sapendo noi , se le tribolationi siano per darcì giovamento , ò nocumento , non ci par' di essere effauditi , non essendo noi effauditi a volontà nostra , & a voto nostro , secondo , che vorrebbe il senso della nostra debolezza , & fiacchezza humana ; ma siamo ben'effauditi a nostra utilità , non conosciuta da noi nell'atto del patimento , e travaglio . Però disse S. Paolo a questo proposito : *Quid oremus , vel petamus , sicut oportet , nescimus* . Non sappiamo veramente dimandare , & per questo non siamo effauditi , come ben disse S. Giacomo in questa forma di parole : *Petitis , & non accipitis , ed quidd male petatis* : perciocchè la nostra dimanda deve esser fatta sempre in nome del nostro Salvatore , come egli stesso dice in S. Giovanni , cioè a nostra salute ; & quando la dimanda è tale , siamo effauditi senza dubbio alcuno ; perchè molte volte , se bene non siamo effauditi a volontà nostra , siamo nondimeno effauditi a salute nostra , sì come per gli esempi citati poco fa , chiaramente si vede . Però Bonaventura Santo , sponendo quel detto del Salmo : *Clamabo per diem , & non exaudies ; & nocte , & non ad insipientiam mihi* ; cioè io ti chiamerò , pregando , giorno , & notte , & non mi effaudirai ; disse , & bene , che'l Giusto per tre cagioni alle volte non è effaudito , ò perchè pregando per un'indegno , come fece Samuele pregando per Saul ; ò perchè la dimanda è inordinata , come fù quella della Madre de' figliuoli di Zebedeo , quando dimandò , che uno de' suoi figliuoli sedesse alla destra , & l'altro alla sinistra nel Regno di Dio , Cristo , Salvator nostro ; perciocchè prima doveano essere humiliati , che essaltati ; ò veramente non è effaudito per maggior bene , come si legge di S. Paolo , il quale non fù effaudito nella dimanda intorno alla liberatione dello stomaco della carne ; perchè li fù di maggior giovamento , & di maggior premio l'haver' il fomite del peccato , che'l non haverlo . Questo stesso si accenna nel verso del Salmo citato poco fa , quando David in persona di Cristo come huomo in voce humana mostrava di esser'abandonato , & di non esser'effaudito ad insipienza , & a salute corporale conforme alla dimanda del senso , ma bene a sa-

Aug. Rocca Oper. Tom. II.

pienza , come dice Landolfo , & a utilità dello Spirito , essendo cosa ispediente , che Cristo patisse morte per salute , & redentione del genere humano . Ne ci deve parere gran cosa , che Iddio alle volte ci effaudisca a volontà , poichè egli adirato co' peccatori ostinati , & perseveranti nel peccato , gli da quello , che dimandano ; & egli medesimo propitio , & amorevole co' boni , gli nega quello , che essi vorriano . Però ben disse il Padre S. Agostino : *Nolite pro magno habere ad voluntatem exaudiri ; Aliquando Deus iratus , dat quod petis ; & Deus propitius , negat quod petis* . Iddio adirato ti da quello , che dimandi ; & placato , & propitio ti nega quello , che vorresti . Questo alle volte ti nega per tua salute ; & quello ti da a tua volontà , & damnatione , come bene è stato mostrato di sopra . La nostra dimanda adunque deve esser fatta sempre in nome del nostro Salvatore , cioè a nostra salute , regolandosi con la Divina volontà , conforme all'essempio d'atoci dal nostro Salvatore , & Figliuolo di Dio , il quale ritrovandosi vicino alla sua santissima Passione , se bene secondo la carne humana , presa da sua divina Maestà , disse : *Pater , si fieri potest , transat a me calix iste* ; nondimeno rimettendo tutto'l suo voler'al Padre Eterno , concliusse la sua dimanda con queste parole : *Veruntamen non quod ego volo , sed quod tu vis* . Così dovemo far noi rimettendo sempre le nostre dimande al voler dell'Onnipotente , & Misericordioso Iddio , il quale sa il bisogno nostro , & la nostra utilità ; & all'hora le nostre dimande faranno fatte in nome del Salvatore , cioè in salute dell'anima nostra . Questo sia il sigillo d'ogni nostra dimanda ; perchè in questo modo potremo dir sempre d'esser'effauditi , ancorchè restiamo nelle tribolationi , nelle quali molte volte Iddio ci lascia stare per qualche tempo a salute nostra , & per caparra dell'amore , che ci porta , come ci mostra chiaramente l'essempio segnalato di Giob , di Tobia , & d'altri amici del Signor'Iddio , il quale tien'essercitati i suoi chari nelle tribolationi , & ne' castighi , come ben dice San Giovanni nella Divina revelatione in questa forma di parole : *Ego quos amo , arguo , & castigo* . Il che fa Iddio , ò per far meritar più , mostrando al fine la virtù de' tribolati , & afflitti , come si vede per gli esempi raccontati di sopra , ò per far purgare qualche peccato , come si vede nel secondo libro de' Machabei ; nel quale doppo , che sono raccontate le tribolationi , & le persecutioni , che essi Machabei patirono per via del Tiranno Antiocho , Re , espressamente si legge , che tutte quelle avversità gli furono date a correctione di que' popoli , non a ruina loro , ne a loro destruttione ; perciocchè , come si legge nell'istesso luogo , è indicio di gran beneficio verso i peccatori , quando Iddio non lascia star molto tempo i peccatori nel peccato senza castigo , & correctione . Dalle quali parole della Scrittura sacra si può conchiudere risolutamente , che le persecutioni del mon-

Landolphus in Psal. 22.

Lib. 3. de ver. Dom. ferm. 16. tom. 19.

Matth. 26.

Apocal. 3. Prov. 3. Heb. 12.

Machab. lib. 2 cap. 6.

do mandate a' fedeli dopo i peccati fatti, danno indicio della divina predestinatione, se nelle persecuzioni, o tribolazioni non si perde la pazienza, ma si riconoscono i peccati con pentimento, & dolore delle offese fatte a Dio. Ma qui occorrono due dubitationi, cioè,

1. Se si debba fare questa dimanda,
2. Et se Iddio ci liberi sempre dal male.

I.

Quanto alla prima brevemente si risponde, che il nostro Salvatore c'insegnò a fare questa dimanda intorno alla liberatione del male della pena, & con l'esempio di se stesso ci confermò quello, che ci havea insegnato, quando nell'orto fece Oratione, come a bastanza è stato detto di sopra. Et se bene non si può entrare nel Cielo senza molte tribolazioni, nè senza persecuzioni si può vivere in Cristo; anzi a Cristo stesso fu bisogno il patire per entrare nella gloria sua; non è cosa ragionevole, che'l Servo sia maggiore del suo Padrone; anzi, come dice S. Bernardo, brutta cosa è, che le membra delicate stiano sotto'l capo spinoso, che è Cristo, nostro Salvatore; nondimeno questa liberatione dalle pene, & miserie, si deve fare giornalmente, poichè senza quelle non si vive; anzi, perchè la detta liberatione, come dice la Glossa, ogni giorno ci è necessaria, è cosa conveniente, che habbia principio in questa vita presente, & si finisca poi nel fine di essa, quando Iddio ci leverà via ogni lagrima da gli occhi, & ogni miseria; & nessuno sentirà più nè fame, nè sete, nè freddo, nè caldo; perciocchè la Chiesa santa con questa Petitione: *SED LIBERA NOS A MALO*; non dimanda la totale presente liberatione, ma la liberatione dal male della pena presente, quanto alla tribolazione particolare, che ci dà; perciocchè nel primo modo la dimanda farebbe inessaudibile, & inutile; inessaudibile, perchè farebbe contra la Divina Giustizia, dalla quale ci è stata data la miseria penale fin dal nostro nascimento, come disse Giob: *Homo natus de muliere, brevi vivens tempore, repletur multis miseriis*; inutile, perchè queste miserie sono utili per provocarci al dispreggio della vita presente, & per eccitarci all'appetito della vita eterna.

Non si può negare, che le miserie, & calamità di questo mondo, oltre le penalità naturali inferite da Dio nella vita nostra, siano molte volte di utilità all'anime de' fedeli a laude sempre, & gloria dell'onnipotente, & giusto Iddio. Fù travagliato Giob con le piaghe, & perdita di tante cose; Tobia con la cecità, & altri Santi, & Martiri in tanti modi per manifestar la loro pazienza, & bontà, & per accrescimento de' meriti loro. Fù travagliato S. Paolo con lo stimolo della carne per conservare la sua humiltà. Fù travagliato Nabuchodonosor con la pazzia di sette anni. La Maddalena fù tormentata da sette Spiriti infernali: & Maria, sorella di Mosè, & di Aron, fù travagliata con la lepra, a purgatione de' peccati loro per salvar tutte tre queste persone, come fece. Fù tra-

vagliato il Cieco nato con la cecità di tanti anni, non per peccati suoi, ne del padre, ne della madre, ma per manifestare l'opre gloriose, & divine, come disse l'istesso Salvatore nostro. Fù travagliato Faraone con tanti flagelli, & Herode similmente, il quale percosso dall'Angelo di Dio fù mangiato, & consumato da' vermi con la morte al fine per principio della perpetua loro dannatione, o pur' a utilità delle anime de' fedeli. Però ben disse Gregorio Santo, il Magno: *Omnis divina percussio, aut purgatio nobis est vita presentis, aut initium vita sequentis*. Et l'istesso Santo altrove disse, che Iddio non solamente ci conforta co'doni, ma anco con flagelli ci ammonisce, & c'instruisce: *Deus non solum nos donis reficit, sed flagellis etiam erudit*. La percossa dunque del giusto, & misericordioso Iddio è sempre, o purgatione della vita presente, o principio della vita seguente. Ne questa sentenza è contraria in modo alcuno alla dottrina insegnata di sopra, con gli esempi della Scrittura Sacra: perchè se noi consideraremo bene, vedremo chiaramente, che ne' travagli dati a Giusti, & Santi è stata la purgatione della vita loro, poichè la purgatione della vita presente consiste, o nella purgatione de' peccati passati, o presenti, o futuri. Giob fù purgato con le tribolazioni dal peccato della superbia, & vana gloria, che li poteva succedere alla giornata, come bene il detto Santo, esempio di pazienza, volse inferire con queste parole: *Sagitta Domini in me sunt; quarum indignatio exhibet spiritum meum*; cioè, le percosse del Signore sono in me; la grandezza, & gravezza delle quali percosse, & afflittioni raffrena la mia vana gloria, come dichiara la Glossa ordinaria, & interlineare. Per l'istessa cagione fù dato lo stimolo della carne a S. Paolo, & a molti altri Santi furono date altre afflittioni: & ecco la purgatione del peccato futuro. La cecità del cieco nato, ancorche li fosse data per manifestare l'opra gloriosa di Dio, lo purgò da molte illicite concupiscenze, nelle quali forse farebbe incorso, se havebbe veduto: & purgò ancora i suoi, che per detta cecità sentivano travaglio: & ecco la purgatione de' peccati passati, & futuri. La Maddalena fù purgata per il tormento de' sette Demonii, & Maria sorella di Mosè, & Aron fù purgata per la infirmità della lepra: & ecco la purgatione de' peccati passati, & presenti. Si che le pene, o tribolazioni dateci da Dio, sono molte volte medicine, o preservatione, o sanative, come si vede per gli esempi raccontati di sopra. Però a questo proposito ben disse Girolamo Santo: *Providentiâ Dei gubernantur omnia: & quæ putatur poena, medicina est*. Faraone, & Herode furono percosi da Dio, ma non purgati: anzi le loro percosse furono principio della vita seguente: & ecco verificata la sentenza, & autorità di S. Gregorio. Tutto questo si conchiude in poche parole, con questi due versi.

*Job probat, inclinât Paulum, sese manifestat.
In caeco, purgat Mariam, punit Herodem.*

Ioan. 9.

Exod. 1. vsq;
ad 15.
Act. 12.Greg. tom. 2.
Edit. Rom.
lib. 18. Moral.
c. 13. in c. 27.
Iob.3. Timo. 3.
Act. 14.
Luc. 24.Glossa in c. 6.
Mat.Isai. 25. & 49.
Apoc. 7. & 21.

Iob. 14.

Iob. 6.

Glossa in c. 6.
Iob.Ex Lyran
in c. 9.
Matth. & Be-
da in 2. Mar.
Iob. 1. 2.
Tob. 2.

3. Cor. 12.

Dan. 4.
Marci 16. &
Luc. 8.
Num. 12.

Hieron.

Se ben'adunque la tribolatione , o'l male della pena ci è mandato da Dio à utilità , & salute nostra, cioè, o per purga de' peccati passati, o presenti, o futuri ; si deve non dimeno fare la detta Dimanda, **SED LIBERA NOS A MALO**, nella maniera già detta, rimettendo però il tutto alla Divina volontà, la quale altro non vuole, che la nostra salute.

Diciamo pure risolutamente : *Sed libera nos a malo*, & assicuriamoci, che Iddio benedetto di vera bontà , & clemenza ripieno , sempre esaudisce questa settima Petitione , & ci libera sempre in quattro modi ; Primieramente , o non lasciando venire sopra di noi miseri peccatori tutti quei mali , che meritiamo per li nostri peccati ; o non comportando , che siano di tanta gravezza , che non li possiamo sopportare . Secondariamente siamo liberati dal male, perche Iddio, non ci lascia mai tanto tribolare, & affliggere, che poi non ci dia qualche consolatione . Siamo inoltre liberati dal male con la limitatione , & terminatione delle tribolationi, o miserie , almeno perche tutti i giorni della vita nostra, come ben disse Giob , sono un niente, o ver' un momento, perche avanti che cominciasse, erano niente : & quando finiranno , faranno l'istesso : & mentre durano , altro non sono, che un'istante , o momento , poiche del tempo della vita nostra non si raccoglie altro, che un momento del tempo presente , come ben dichiarò l'Apostolo Santo , quando disse à Corinthi , che la tribolatione di poco peso , & momentanea di questa vita presente opera in noi in sublimità , & dignità il peso eterno della gloria . Siamo finalmente liberati dal male , quando per via delle tribolationi ci convertiamo à Dio , sommo bene : perche tutti i mali , o siano di colpa , o di pena , i quali per divina permissione vengono à suoi fedeli , Iddio gli converte in bene, poiche sua Divina Maestà sa molto ben cavare il bene dal male, cioè dal male della colpa la humiltà : la quale, come dice il Padre S. Agostino , piace più à Dio nelle cose mal fatte , cioè ne' peccati , che nelle buone opre la superba vanagloria . Dal male della pena raccoglie la pazienza , & bontà del tribolato , & la sua liberatione dal supplizio eterno . Ecco in che modo Iddio esaudisce sempre questa Petitione : **SED LIBERA NOS A MALO**.

Digressione .

Dopò quest'ultima Petitione ne' testi , & esemplari Latini della volgata Editione , si legge immediatamente questa voce, *Amen* . Ma ne' testi Greci immediatamente doppo la detta Petitione si leggono queste parole in forma di Coronide :

Quoniam tuum est Regnum, & Virtus, & Gloria.

Et questa istessa Coronide è dichiarata da San Giouanni Crisostomo , il quale considerando queste tre parole : *Regnum, Virtus,*

Gloria , le riferisce alle sette Petitioni ; mostrando che, *Regnum* , corrisponde alle due prime Petitioni , che sono la Santificatione , del nome di Dio , & la Venuta del suo Regno : Alla terza Petitione , nella quale si dimanda , che sia fatto quello , che vuole la Divina volontà in terra come nel Cielo , riferisce la parola , *Virtus* : Alle quattro rimanenti Petitioni , che sono , la Dimanda del Pane cotidiaño , la Remissione de' peccati , la Liberatione delle Tentationi , & la Liberatione dal male della pena , riferisce la parola , *Gloria* . Si può dir' ancora : *Tuum est regnum* , cioè questa è la ragione , per la quale ti facciamo , Signore , le sopradette dimande , perche il Regno è tuo, cioè tu solo ne sei padrone, e tu solo ci ne puoi far parte , havendo tu solo il dominio del tutto . *Virtus* , si riferisce alla onnipotenza : cioè , perche tu solo sei onnipotente , tu solo ci puoi dare le cose dimandate . *Gloria* , cioè dovendosi à te solo l'honore , & la gloria , è solamente gloria tua la nostra liberatione dal male , & à te solamente si deve la gloria di condurci nella via retta , & nella via dell'amore , & della pace . Queste medesime parole con altre ancora si leggono nelle marginali della Glossa ordinaria in questa forma : *Quoniam tuum est regnum, & virtus, & gloria, in secula seculorum, Amen* . Il che non ritrovandosi presso à S. Girolamo , S. Ambrosio , S. Agostino , S. Cipriano , Tertulliano , & altri Scrittori Latini , è da credere , che sia stato aggiunto da Greci , si come nella Salutatione Angelica furono aggiunte da loro quelle parole : *Quia peperisti Salvatorem animarum nostrarum* . Però nella Messa di San Gio: Crisostomo questa Coronide non è continuata con la Oratione Domenicale : la quale recitata dal Clero , & dal Popolo , il Sacerdote solamente , come scrive Stefano Durante , diceva la sopradetta Coronide .

Et questo basti intorno alle sette Petitioni , & alla Digressione fatta da S. Gio. Crisostomo in dichiarazione di esse , per venir' hormai al fine della Spositione della Santa Oratione Domenicale, col sigillo di essa , che è la parola, *Amen* .

A M E N.

IL Sigillo della Oratione Domenicale, come vuole S. Girolamo, è questa parola, *Amen* , la quale è voce Hebraica : & perche era tanto frequente nella bocca del nostro Salvatore , piacque allo Spirito Santo , che nella Chiesa Santa di Dio fosse ritenuta l'istessa voce Hebraica, ancorche da' settanta Interpreti sia stata tradotta nella voce Greca *Ἐνδοξο* , & da' Latini , *FIAT* , che è l'istessa cosa quanto al senso ; Da altri, *VERE* , & da altri, *FIDELITER* . Si può credere ancora , che questa voce Hebraica sia ritenuta nella Chiesa Santa, come fù pronuntiata dal nostro Salvatore , per assicurarci della fermezza , & della invariabilità della Divina promessa , con la invariabilità della detta parola : percioche

Io: Stephan.
Dur. lib. 2. de
Ritib. Eccl. c.
48. num. 51.

Hieron. in
Mat. tom. 6.

Amen, vox
Hebraica va-
riè traslata.

Vox, Amen,
cur sic reten-
ta.

II.
Dens semper
exandit hanc
Petitionem.

Iob. 7.

2. Cor. 4.

Aug. tom. 8,
in Psal. 93.

Matth. 6.

Coronis ex
Chrysostom. 2.
tom. 14.

Vox, Amen,
in fine ora-
tionis cur.

Vocis, Amen
duplex sen-
sus.

Vocis, Amen
usque varius.

Vox, Amen,
à Sacerdote
pronunciata.

Biblioth.
SS. PP. tom. 4.

Mozarabes
quid.

Biblioth.
SS. PP. tom. 4.
in princ.

spesse volte ne' Sacrosanti Vangeli si trova, questa frase di parlare, *Amen dico vobis*, cioè veracemente, o fedelmente vi dico. L'istessa voce, AMEN, è posta nel fine della Oratione Domenicale, à fine che crediamo di dover'esser'essauditi, conforme alla promessa in tutte le Petitioni, se però non si trova impedimento dalla parte nostra, poiche la parola, Amen, in questo luogo detta dal Sacerdote, significa affirmatione di quanto è stato dimandato. Qui è d'avvertire, che questa voce, AMEN, nelle Orationi riceve due sensi diversi, cioè desiderio, & affirmatione. Quando è detta da' Ministri, significa desiderio, & consenso, cioè così sia, o piaccia à Dio, che sia fatto quello, che è stato dimandato. Quando poi è pronuntiata dal Sacerdote, significa affirmatione: & all'ora si mostra, che tutte le nostre Dimande sono essaudite, purché non ci sia impedimento dalla banda nostra, come è stato detto. Però nel Sacrificio della Messa, finite le sei Petitioni, il Ministro dice la Settima, & il Sacerdote risponde, con voce bassa, Amen, come se dicesse: Le dimande sono essaudite. Il che non conviene ad altri, che al Sacerdote, poiche egli è il mediatore tra Iddio, e'l Popolo.

Questa parola, AMEN, è detta con voce bassa dal Sacerdote, per due ragioni; & per occultare il beneficio concesso, non essendo spedito di saperlo, & per levar l'occasione dell'ostentatione, & presunzione, nella quale si potrebbe incorrere, se l'affermatione per via della parola, AMEN, con voce alta fosse pronuntiata.

Per dichiarazione di questa parola, Amen, usata nella Oratione Domenicale, non lascierò di raccontare l'uso di essa, & il rito, che s'osserva in Spagna nella Messa, detta Mozarabe; percióche qui vi era già una mescolanza de' Christiani, & d'Arabi, i quali per tale mistura erano chiamati *Mozarabes*; & da questa nominanza, l'Offitio divino recitato da loro, & la Messa celebrata con uno rito in molte cose diverso dall'Ordinario de' Latini, fù detto Mozarabe, & l'Offitio, & la Messa: la quale fin da Leandro Santo, Vescovo di Siviglia, fù in uso, & doppo S. Gregorio Magno, & anco doppo'l B. Isidoro fin'à tempi d'Alfonso VI. nel qual tempo per autorità di Gregorio VII. fù poi mutata; se bene fin'al giorno d'hoggi s'usa il detto rito in sei Parochie di Toledo, & anco in una Capella di Frate Francesco Ximenez nella Chiesa Cathedral: & in Salamanca similmente in alcuni giorni determinati s'osserva il detto rito Mozarabe nella Capella del Dottor Talabricense, che è nel Cortile della Chiesa maggiore. Questa Messa, detta Mozarabe, si ritrova tra le Liturgie, registrate nella Bibliotheca de' Santi Padri; & in detta Messa, quando il Sacerdote dice la Oratione Domenicale, il Ministro in ogni Petitione interpone la parola, Amen: la qual voce pronuntiata dal Ministro, hà l'istesso senso, che hà presso al rito nostro, quando nelle altre Orationi è detta dal Ministro, il quale con quella parola mo-

stra desiderio, che tutte le dimande siano essaudite. Et questo tutto sia detto per confirmatione di quanto è stato insegnato di sopra.

E ben vero, che nella Messa Mozarabe, doppo la quarta Petitione, che è del Pane, si dicono ancora queste parole: *Quia Deus es, Amen*: le quali parole pajono molto convenienti alla Dimanda del Pane, poiche è proprio di Dio l'haver compassione, & il provvedere: alla cui provvidenza conviene, provvedere il cibo à tutti gli animali, si come realmente provvede fin'à corvaccini pascendoli, come dice Isidoro, di rugiada in quel tempo, nel quale sono abbandonati da' corvi sin tanto che mettono le penne negre, senza le quali non sono riconosciuti per tali. Però ben dice il Profeta: *Qui dat jumentis escam ipsorum, & pullis Corvorum invocantibus eum*. Chi à gli uccelli, che non seminano, ne mietono, provvede il cibo, se non Iddio? Solo Iddio adunque con la sua mirabile provvidenza provvede il vitto à tutti gli animali: però in dichiarazione della Dimanda del pane, sono aggiunte nella Messa Mozarabe, queste parole: *Quia Deus es*, perche la provvisione, particolarmente del cibo, conviene alla divina provvidenza, con la quale si governa il mondo tutto in ogni cosa. Et questo sia detto per occorrenza intorno alla dichiarazione di questa particella, AMEN.

Et perche la Oratione non consiste nella moltitudine delle parole, conforme al detto del Salvatore in S. Mattheo, il quale dice: *Orantes, nolite multum loqui*; ne anco nella moltitudine delle hore, quanto alla voce esteriore, ancorche l'istesso nostro Salvatore in S. Luca dica: *Oportet semper orare, & nunquam deficere*; Et l'Apostolo Santo: *Sine intermissione orate*; cioè, che bisogna star sempre in Oratione senza intermissione; però per dichiarazione di tutto questo, mostreremo qui sotto in che modo si debba consumar' il tempo nell'Oratione senza intermissione alcuna. Il che ci servirà per Coronide intorno alla Oratione Domenicale, non meno utile che necessaria per conseguire l'effetto delle nostre dimande.

CORONIDE, O AGGIUNTA

Intorno alla quantità, & qualità del tempo: & quanto al luogo, & modo di far' Oratione, & sue parti.

ANcorche possibile non sia, che l'huomo star possa sèpre in oratione attuale, non potendo star sempre inginocchiato, ne prostrato in terra, per la necessità del mangiare, del bere, del dormire, & delle altre attioni humane, honeste, & necessarie, alla vita, conforme allo stato suo; non per questo si può dire, che ci sia comandata cosa impossibile, se saranno bene considerate, & essaminate le sopradette Autorità della Scrittura Sacra: la quale non ci comanda ne ci propone cosa alcuna da farsi se non con molta facilità, & soavità.

Biblioth. ubi
sup.

Id. in Ety-
mol. lib. 12.
cap. 7.

Psal. 146.

Matth. 6.

Luc. 18.

1. Thessa.
5. Coloss. 4.

Tre sentimenti si possono dare alle sopradette Autorità , per la dottrina del padre sant' Agostino . Il primo sentimento è , che l' uomo non deve tralasciare di far' Oratione ne' tempi d'eterminati , i quali senza intermissione alcuna si devono consumare nella Oratione : & così facendosi , non si tralascia la Oratione , ma sempre si ora , & si prega , cioè senza tralasciare i tempi debiti dell' orare . A questo proposito il Padre S. Agostino nella Regola sua comandò à Servi di Dio , cioè à suoi Eremiti , che non cessassero di star' in Oratione , in questa forma di parole : *Oratibus inflatè horis , & temporibus constitutis* , cioè Attendete senza intermissione alla Oratione nelle hore d'eterminate , e debiti tempi . Per le quale parole volse mostrare , che sempre , & non sempre si deve attendere alle Orationi : cioè sempre nell' hore d'eterminate ; non sempre , rispetto à gl' intervalli de' tempi , che s' interpongono tra vn' hora , & altra nelle attioni humane , & devote . Però il medesimo Dottor santo , scrivendo à Proba , dice , che noi pregamo Iddio per certi intervalli di hore , & di tempi , à fine che per quei segni di cose tali mostriamo à noi stessi il profitto nostro , & che noi stessi eccittiamo ad accrescerlo di giorno in giorno ; & chiude le sopradette parole con questa sentenza : *Dignior enim sequetur effectus , quem ferventior præcedit affectus* ; cioè che quanto più fervente farà stato l' affecto e' l' desiderio , tanto più degno ne seguirà l' effetto della cosa desiderata , & dimandata . Et poco più sotto nella stessa Pistola insegna à star' in Oratione fin tanto che l' uomo non è necessitato à finire per cagione delle altre buone , & honeste attentioni necessarie da farsi . Et à questo proposito parmi , che siano alcuni versi Latini , composti da Gio: Antonio di S. Georgio , Proposto di Milano , poi Vescovo d' Alessandria , & detto finalmente il Cardinal' Alessandrino : i quali insegnano à dividere le hore del giorno , & della notte in forma di Horologio , intorno alle attioni humane , & de' gli huomini contemplativi , & studiosi , & de' gli huomini attivi in questo modo :

Horologium .

Sex horas somno : totidem de rebus agendis .

Quatuor orabis , des epulisque duas ,

Quod superest cui , sacris largire camentis .

Labatur nunquam tempus inane tibi .

Quest' Horologio è diviso in ventiquattr' hore , conforme al giorno naturale : il quale abbraccia la notte ancora : & è comune à contemplativi , & attivi , cioè à quelli , che attendono alla vita contemplativa : Però sei hore si concedono al sonno ; due al pranzo con la cena ; & quattro alla Oratione , dovendosi distribuire le altre dodici hore , parte in studiare , & parte in altri honesti negotii , & essercitii per conservatione della vita humana , & de' commertii leciti , & necessarij : percioche coloro , che solamente attendono à gli studii delle lettere , possono

determinarsi più tempo in far' oratione : & molto più quelli , che non attendono à gli studii , ne alla vita attiva : anzi questi tali contemplativi possono , e devono spendere la maggior parte del tempo nella Oratione vocale , & mentale , poiche quella non è necessaria come questa . Ne ciò sarà quel parlar molto vietato da san Mattheo nel capitolo citato poco fa : perche la prohibition non consiste nella lunghezza dell' orare con l' affecto , col cuore , e con la mente ; ma nella moltitudine delle parole . Il che fù molto bene considerato dal padre sant' Agostino , quando egli disse : *Aliud est enim sermo multus , aliud diuturnus affectus* : percioche si legge in san Luca , che l' nostro Salvatore consumava le notti intere nella oratione : *Et erat pernoctans in oratione Dei . Et factus in agonia prolixius orabat* . La qual cosa era per essemplio nostro , facendosi egli in tempo opportuno Oratore , ritrovandosi Essauditore eterno col Padre , come dice l' istesso Dottor santo , il quale racconta nella medesima Pistola , scritta à Proba , che nell' Egitto le orationi de' servi di Dio erano à guisa di saette ; & spesse , & brevi , anzi brevissime , à fine che per la lunghezza di parole non svanissero , & la intentione si rintuzzasse , & diventasse roza ; & nubilosa . Onde ben disse à questo proposito : *Absit ab oratione multa locutio : sed non desit precatio , si fervens perseverat intentio* ; cioè che nell' Oratione si richiede non la moltitudine delle parole , ma la lunga perseveranza della intentione . Et in questo modo si può intendere l' orare senza intermissione , come è stato detto di sopra per l' autorità del Salvatore , e di S. Paolo ; cioè che non si tralascino i tempi d'eterminati del far' oratione , come interpreta , & bene , il Padre S. Agostino . Il secondo sentimento delle sopradette Autorità quanto al tempo del far' oratione , è quasi dipendente dal primo : perche la oratione continova , & assidua senza intermissione alcuna per qualsivoglia tempo , si può intendere , come dice il Padre S. Agostino , quanto al desiderio perpetuo di pregare Iddio . Il che si può osservare in ogni momento di tempo , non che in ogni hora : & in questo modo i Santi hanno sempre fatt' oratione , non tralasciando mai ne giorno , ne notte , ne hora , ne pur un momento di tempo , ne per occasione di mangiare , ne di bere , ne di qualsivoglia altra attione necessaria alla vita humana , come si legge di S. Bernardo , il quale ritrovandosi astretto à sodisfare alla necessità humana , non restò per questo di orare , & di lodare l' onnipotente Iddio . Delche essendo egli ripreso dall' avversario del gener' humano , rispose in questa forma di parole : *Purgo ventrem , & laudo Deum omnipotentem* . Et se ben questo essemplio è quanto alla voce esteriore perseverante nell' orare , & lodare la Divina bontà ; non mancano però essempli della voce interiore del cuore , col quale si prega Iddio continuamente senza intermissione di momento alcuno di tempo , conforme à quello , che dice il Padre S. Agostino con queste parole . *Nullus dies ,*

Matth. 6.

Aug. to. 2. ep. 121. c. 9.

Luc. 6. Luc. 22.

August. ibid. cap. 10.

Brevis , sed frequens oratio.

Aug. tom. 2. ep. 121. c. 10.

Aug. libr. de hæret. tom. 6. hæret. 57.

Dictum Bernardi sapientis.

Aug. to. 1. in Reg. cap. 7. & tom. 2. ep. 109 ad Moniales ; Et dist. 42. c. 7.

Aug. to. 2. ep. 121. c. 9.

Aug. ibid. cap. 10.

Card. Alex.

Aug. libr. 2.
contra Maxi-
minum c. 9.
tom. 6.

Aug. 10. 3. in
Psal. 37.

dies, nulla hora, nullum momentum temporis invenitur, quo non à Sanctis orationes Deo ubique fundantur; ab aliis hic; ab aliis, alibi: cum tamen ab orationibus nullum sit tempus immune, quandoquidem diebus, & noctibus, cum alii cibo ac potu reficiuntur, alii quolibet aliud agunt, alii dormiunt; non utique desunt, quos desiderium sanctum orare compellat. Quest'istesso c'insegna il Dottor santo nella spositione sopra il Salmo trigesimo settimo, nel quale doppoche, hà mostrato, che non si può star sempre con le ginocchia, & col corpo prostrato in terra, ne con le mani piegate, ne con gli occhi corporali rivoltati sempre al Cielo, disse, che tutto questo si può fare col desiderio continuo in questa forma di parole: *Si non vis intermittere orare, noli, intermittere desiderare. Continuum desiderium tuum, continua vox tua, & oratio est. Tacebis, si amare desiteris, sed si semper manet charitas, semper clamas: si semper clamas, semper desideras: si semper desideras, semper oras:* cioè, se tu non vuoi tralasciare di orare, non tralasciare di desiderare, perchè il desiderio tuo continuo, è la continua voce tua, & la tua oratione. Tacerai all'ora, & cesserai di orare, quando cesserai di desiderare, d'amare. Ma se sempre resta con esso te la charità, sempre chiami, e gridi pregando: & se sempre gridi pregando, sempre desideri: & se sempre desideri, sempre stai oratione. Ecco in che modo senza parlare, & senza star' in atto di orare, si sta orando, & pregando sempre con l'affetto, & col desiderio continuo à guisa di Mosè, il quale trovandosi afflitto, senza parlare gridava, tacendo, di maniera tale col cuore, & con l'affetto, che'l suo grido penetrava i Cieli. Onde Iddio vedendolo afflitto per la mormoratione del Popolo d'Israel, che si trovava in quella solitudine, mosso à pietà, li disse: *Quid clamas ad me?* Et feceli la gratia con dividere il mare per mezzo, à fine che tutto'l popolo passasse trà le onde senza bagnarsi il piede. La perseveranza adunque, & l'assiduità perpetua dell'orare non consiste ne' segni esteriori, ma nell'affetto continuo del cuore, conforme alla dottrina d'un Savio Pittagorico, il quale intorno al modo di pregare continuamente Iddio disse: *Qualis vis esse, dum Deum rogas, talis semper esto.* Et in questo modo s'osservarà infallibilmente il precetto del nostro Salvatore, & dell'Apostolo santo intorno alla perpetua perseveranza dell'orare.

Il terzo sentimento delle sopradette Autorità non è molto differente dal secondo; perciocchè la perpetua perseveranza dell'orare si può intendere, quando ne'l far' oratione non si dà ricetta à pensieri, che ci possono disturbare la retta intentione, & allontanare da essa, con somministrarci cose diverse da quello, che habbiamo in bocca orando. Però il Padre S. Agostino disse nella sua Regola: *Cum oratis Deum, hoc versetur in corde, quod profertur in ore,* cioè habbiate nel cuore quello, che havete nella bocca, & nella voce; perchè è molto meglio pregare Iddio col cuore senza suono alcuno di voce, che con-

le nude parole senza attione della mente, come dice altrove l'istesso Dottor santo: *Melius enim est orare corde sine sono vocis, quam solis verbis sine intuitu mentis:* perchè (dice egli) à uno, che è muto di costumi, non può giovare lo strepito, che fa con la voce. La onde nel libro de' salutiferi documenti c'insegna à dover' offerire à Dio la oratione pura, & sincera senza mescolanza di pensieri, che ci possono turbare l'animo, & rapire la mente in diverse parti, dicendo: *Hoc, mi frater, stude in vita tua, ut orationem tuam puram offeras Domino Christo, ne cogitationes huius sæculi conturbent animum tuum, neque in diversa rapiatur mens tua.* Altrove ancora c'insegna l'istessa dottrina, dicendo, che quando stiamo in Oratione, dovemo star' intenti à quello, che si dice, con dar bando à tutti gli altri pensieri, & non pensar' ad altro, che alla cosa, che si dimanda. A questo fine, dice egli, il Sacerdote avanti l'Oratione, premessa la Prefatione nel Sacrificio dell'Altare, eccita le menti de' Popoli dicendo: *Sursum corda,* cioè drizzate i cuori vostri à Dio, senza pensar' ad altro: & li Popoli dicono: *Habemus ad Dominum,* cioè, drizzati gli habbiamo al Signore. Il che ci dà ad intendere, che nella Oratione non dovemo pensar' ad altro, che à Dio. In questi tre modi adunque si può star sempre in oratione, cioè quando non si tralasciano i tempi determinati d'orare; ò quando si sta continuamente in oratione con l'affetto del cuore; ò quando nel far' oratione, non si dà ricetta ad altri pensieri, ma sempre con ferma intentione si sta in essa. Et questo basti intorno alla quantità del tempo.

Della qualità del tempo intorno all'orare.

SE bene in ogni tempo si può, & si deve far' oratione quanto all'affetto di orare; nondimeno quanto al modo d'orare esteriormente, il tempo, avanti che si prenda il cibo, è molto più conveniente, ritrovandosi all'ora la mente più purgata, & libera dagl'impe-
dimenti, che la possono disviare, & rapire a' pensieri mondani. Ma la notte, come dice S. Bernardo, pare più conveniente alla Oratione, d'ogni altro tempo; poichè all'ora tutte le cose fanno silentio, dal quale nasce la quiete della mente per poter mandar fuori la Oratione più libera, & più pura. Però Gieremia Profeta esorta a fare la Oratione in questo tempo, dicendo: *Consurge in nocte, in principio vigiliarum tuarum: & effunde sicut aquam cor tuum ante conspectum Domini Dei tui.* Et ecco quello, che si raccoglie dal far' Oratione di notte, come dice l'istesso Santo, & divoto Bernardo; La Oratione in quel tempo sicuramente ascende, non ritrovandosi altro arbitrio, che Iddio, & l'Angelo custode, il quale sta per riceverla, & per presentarla avanti alla Divina Maestà. All'ora tutta grata, & lucida la oratione, colorata di honesto, & vergognoso rossore; tutta serena, & piacevole, non turbata da rumore, ne da strepito alcuno; tutta finalmente mon-

Aug. in serm.
2. de orat. to.
10.

Aug. tom. 4.
cap. 28.

August. lib. de
orat. Dom.

Epilogus.

Bernard. serm.
86. in cant.
tom. 1.

Thren. 2.

Exo. 14.

Xyltus 21.
Sextus Py-
thag. De hoc
Xylto.
Aug. libr. 2.
Retr. cap. 42.

Aug. tom. 1.
c. 10. in Reg.
& tom. 2. ep.
129.

da, & sincera, senza polvere di terreno pensiero, non tentata da lode, ne da adulatione di alcuno, che vegga colui, che ora; tutta finalmente gioconda se ne vola al Cielo sotto le ali dell'Angelo custode. Et si può credere, che per queste cagioni il Profeta si levasse di meza notte ad orare, & lodare Iddio, dicendo egli: *Mediâ nocte surgebam ad confitendum tibi.*

Del luogo nel far' Oratione.

SI come Iddio è in ogni luogo, & in ogni creatura per essenza, per potenza, & per presenza, & ne' giusti per gratia; così in ogni luogo si può far' oratione a esso Iddio. E ben vero, che i luoghi rimoti dal concorso delle genti, sono più convenienti, per tal'effetto, sì per fuggire gli strepiti, & l'altre cose, che possono impedire la oratione, che è elevatione della mente a Dio; come anco per fuggire la vanagloria del mondo, sì come il nostro Salvatore insegnandoci a far' oratione, avanti che desse la forma dell' orare, disse: *Tu autem cum oraveris, intrâ in cubiculum tuum: & clauso ostio, ora Patrem tuum in abscondito; & Pater tuus, qui videt in abscondito, reddet tibi;* cioè, ritirarti in camera tua, quando vuoi far' oratione: & chiusa la porta, prega il Padre tuo da nascosto: & il Padre tuo, che vede pur da nascosto, cioè nell' intimo del tuo cuore, ti darà il frutto della oratione, & la mercede della fede. Ne per questo si vieta, che non si debba far' l'oratione altrove ancora, & particolarmente in altri luoghi soliti, & convenienti: ma ciò si dice per fuggire le sopradette cose, & per darci ad intendere, che la Oratione si deve fare senza vanagloria alcuna, & con manco ostentatione, che possibile mai sia, come dice la Glossa. Ne si vieta, che l'huomo non si debba lasciar vedere nel fare la Oratione; ma si proibisce, che non si lasci vedere a fine di esser lodato, come dice Beda. Et per dirla brevemente in sostanza, si proibisce l'affetto, non l'effetto dell'esser veduto. Si deve entrare in camera, & chiuder' la porta nel voler far' Oratione, cioè l'huomo deve entrare nel secreto del suo cuore, ritirandosi tutto in se stesso, chiusa la porta del senso carnale, quando sta nell'atto dell'orare; perche l'entrare in camera, farebbe di poco frutto, lasciando aperta la porta a' pensieri carnali, & vani. Tra tutti i luoghi finalmente convenienti alla Oratione, la Chiesa Santa è attissima, essendo chiamata da' Profeti, & dal nostro Salvatore, Casa di Oratione; nella qual Casa Iddio (ancorchè stia in ogni luogo, come è stato detto più volte) sta più peculiarmente, poichè quivi particolarmente, & segnalatamente vuol'esser pregato, & adorato. Però il Padre Sant'Agostino nella sua Regola comanda, che nell'Oratorio, il qual'è la Chiesa Santa, non si faccia se non quello, che è stato ordinato a farli; & da che ha ricevuto il nome; dicendo: *In oratorio nemo aliquid agat, nisi ad quod factum est, unde & nomen.*

accept. La Chiesa adunque è luogo attissimo a far' Oratione; & quivi più che altrove, si deve fare quanto al luogo publico, & particolare; non negandosi però il luogo privato, & rimoto per le cagioni raccontate di sopra, & per commodità di chi ora, senza tralasciare di far' Oratione in Chiesa ne' tempi debiti, & consueti.

Del modo di far' Oratione, & delle sue parti.

SAn Bernardo nel Sermone, che egli fa intorno a' quattro modi d'orare, & anco S. Thomaso nella sua somma, distinguono la Oratione in quattro parti, tolte dalla Pistola di S. Paolo a Timotheo, cioè in Offecratione, Oratione, Petitione, & Ringratiamento. Per la prima, che è l'Offecratione, s'intendono i preghi, che si fanno a' Santi per la loro intercessione presso alla Divina Maestà, quando solemo dire nelle Litanie: *S. Petre ora pro nobis;* o in quell'altro modo, che è Offecratione manifesta; *Per passionem tuam, libera nos Domine,* & altri modi somiglianti, come dice San Bernardo, il quale con molta dottrina, dichiara questa prima parte. Ma noi per brevità verremo alla seconda parte, che consiste in recitare con emendatione di vita, i nostri difetti, infermità, & peccati, con la dimanda della remissione di essi co' pianti, & lamenti, & con le sacre, & divine Orationi. La terza parte è la dimanda intorno a quello, che desideriamo, conforme alla dottrina insegnata nella Oratione Domenicale; & questa parte, come dice San Bernardo, richiede ampiezza di affetto, & di fede. La quarta parte, che è il ringratiamento, richiede ampiezza di divotione, & di memoria intorno a' beneficij ricevuti dal benigno Iddio quanto alla Creatione, quanto alla Redentione, & quanto alla sua Divina misericordia, mostrata sopra di noi di giorno in giorno, di hora in hora, & di momento in momento, ritrovandoci noi sempre degni di severissimo castigo. Quest' istesse parti d'Oratione nella celebratione della Messa, sono considerate da S. Thomaso, il qual mostra, che le Offecrationi sono quelle, che precedono la consecratione; Le Orationi, quelle, che si fanno nella consecratione; Le Dimande, quelle, che si fanno doppo la consecratione; Li ringratiamenti nel fine della Messa; & le spiega ancora, & dichiara in altri modi molto pii, & dotti, i quali per brevità si lasceranno da banda. Quest' istesse parti sono considerate da Sant' Ambrogio nella spositione, che egli fa intorno alla Oratione Domenicale per occasione di quello, che insegna San Paolo a gli Efesi; & mostra ancora, che le dette parti d'Orationi si trovano nell'ottavo Salmo scritte dal Profeta David.

Ma a fine, che la Oratione se ne possa speditamente volare al Cielo, deve havere, come vuol il divoto San Bernardo, due ali, cioè il dispreggio del mondo, & l'afflittione della

Bern. tom. 1.
Thom. 2. 2. 9.
83. art. 17.

Ex 1. Tim. 2.

Pars 1.

Pars 2.

Pars 3.

Pars 4.

Tho. 2. 2. 9. 83
art. 17.

Ambr. libr. 6.
de sacr. c. ult.
tom. 4.

Eph. 3.

Bern. tom. 2.
serm. 3. de
Epiph.

Phil. 118.

Dens quo
modo in om-
ni re sit.

Matth. 6.

Gloss. in hunc
locum.

Beda in c. 6.
Mat. tom. 5.

Isai. 56.
Hierem. 7.
Matth. 27.
Marc. 11.
Luc. 19.

Aug. to. 1. in
Regul. 3. &
tom. 2. ep. 109.
Et de q. 2. c. 7.

della carne ; accompagnata col digiuno , & con la limosina , che è l'acqua da lavar' i peccati , conforme a quello , che si legge in Tobia : *Bona est oratio cum jejuniis , & elemosyna , magis , quam thesauros auri recondere ; quoniam elemosyna à morte liberat ; & ipsa est , quae purgat peccata .* Deve anco esser' accompagnata , come piace a San Bernardo , dalla humiltà , fedeltà , & fervore . Et finalmente per guida deve havere la Carità ; la quale rende la Oratione gratissima a Dio , conforme a quello , che dice il Padre Santo Agostino ;

le cui parole sono tali : *Gratior est Deo deprecatio , ubi sacrificium charitatis offertur . Et altrove : In charitate ad Deum nostrum perveniamus , ut ab eo petitionem obtineamus .* Ritrovandosi finalmente così bene accompagnata , sollevata , & guidata la Oratione , penetrerà senza dubbio alcuno i Cieli , & ritornerà poi a noi carica di frutti , a salute delle anime nostre , & a lode , & gloria del misericordioso Iddio , il quale sia lodato , & ringraziato sempre . Amen .

Aug. tom. 2.
ep. 126.

To. 2. ep. 121.

Teb. 12.

Bern. to. 1. in
form. 4. Qua-
drag.

SETTE SETTENARI

INTORNO

ALLE SETTE PETITIONI DELL' ORAT. DOMENICALE

RACCOLTI

Dalla Scrittura Sacra ,

*Con la dottrina de' Dottori di S. Chiesa,
& d' altri Scrittori Antichi .*

Alex. de
Ales.
August.
Triumph.
Conc. Colon.
& Cla. Paris.
sen.

Aug. ep. 121.
ep. tom. 1.

Encomium
Orationis
Dominicæ.

Tertull. in
orat. Dom.

LA Oratione Domenicale , dataci dal nostro Salvatore , è brevissima : la cui brevità , come dicono i Dottori Theologi , ci apporta molte utili commodità : perche con maggior facilità s' impara , con maggior fermezza si conserva alla memoria , & con maggior frequenza si replica : non apporta dispiacer' o tedio à colui , che la dice : promette , che egli presto sia per esser' esaudito ; & accenna , che più con l' affetto , & col cuore , che con la bocca si deve far' oratione , essendo altro il lungo ragionamento , & altro il lungo , & continuo affetto , come dice il mio Padre Sant' Agostino . Piacendoci adunque la brevità della Oratione , non ci dispiaccia la frequentatione di recitarla , sì per le dette utilità , & ragioni , come anco per li maravigliosi thesori , che in essa raccolti sono , poiche ella è brevissima di parole , ma lunghissima di sentenze , & di misteri : anzi è tanto piena di dottrina , & di sentenze misteriose , che da Tertulliano fu meritamente chiamata , Previario , & Compendio della nostra fede , come è stato detto nella prima nostra Sposizione . Però non è maraviglia , se dopo Tertulliano , il quale fu de' primi à dichia-

rarla , tanti Scrittori hanno pigliata occasione di commentarla , sponendola sotto varie considerationi , come si può vedere per l' Indice posto nel principio della prima Sposizione intorno à tante decine d' huomini , che l' hanno dichiarata ; poiche l' abbondanza della profonda dottrina , uscita dalla bocca di Christo , vera Sapienza d' Iddio , c' invita à farlo , somministrandoci non meno varie , che pie , & salutifere meditationi : trà le quali è questa , che hora habbiamo per le mani sopra à tanti Settenarii : i quali si porranno qui sotto per ordine , à fine , che con più facilità di chi legge , siano intesi , & considerati nell' applicatione di essi , conforme alle sette Petizioni , le quali , come dice S. Agostino , Hugone , S. Bonaventura , & altri , non solo vagliono per impetrar quello , che si dimanda nelle stesse parole , ma anco contra li sette Peccati mortali , con l' acquisto de' sette Doni dello Spirito Santo , delle sette Virtù beatificanti , & con l' altre Sette , & finalmente con le sette Beatitudini , da principiarsi in questa vita , presente per mezzo delle sette opere della Misericordia , e da goderle poi compitamente in cielo .

Sette Petizioni sono registrate da S. Matteo nel suo Vangelo , & da San Luca cinque : & perche cinque da questo , & sette da quel

Intentio
Auctoris.

August.
Hugo.
Bonavent. in
Psalm. 118.
tom. 1.

Matth. 6.
Luc. 11.

Van.

Paq. 416.
Greg. lib. 41.
Moral. c. 31.

Vangelista siano poste nella Oratione Domenicale, è stato già dichiarato nella prima Sposizione .

Li sette peccati mortali, posti qui sotto, sono scritti, & da' Santi Vangelisti, & dall' Apostolo S. Paolo . Da alcuni sono detti vitii capitali, ò principali, perche sono capi, e fonti, da' quali nascono altre spetie di peccati mortali, ò (per dir meglio) mortiferi, i quali apportano la morte, togliendo la vita spirituale, che consiste nella Charità, come dice l' Angelico Dottore, S. Thomafo . Ma comunemente, anco da' dotti, hoggidi si sogliono chiamare peccati mortali senza esser nominati ne capitali, ne principali . Però il medesimo S. Thomafo prova primieramente, conchiudendo, che l' Invidia, & l' Acidia sono peccati mortali: & poi ne gli Articoli seguenti prova, che sopranominati peccati mortali sono ancora capitali, rispetto alle spetie, che nascono da loro . Per le quali parole si può dire, che tutti i peccati capitali sono mortali, quando però (dice egli) si viene, peccando, alla consummatione di essi col consenso della ragione: perche, come dice il Dottor Santo, i peccati, che nel genere loro sono mortali, non sono tali, se non quando conseguiscono la loro perfettione, ò consummatione col consenso almeno della ragione: percioche (dice egli) in ogni sorte di peccato mortale si ritrovano alcuni moti imperfetti di sensualità, i quali sono solamente peccati veniali: & questi tali moti possono essere ancora negli huomini perfetti, & Santi, dice il Dottor Angelico . Tutti adunque i peccati capitali, ò principali; come tali ancora, venuti alla loro perfettione per mezzo del consenso almeno della ragione, sono mortali: ma non tutti i mortali sono capitali ò principali, se non hanno qualche spetie di peccato mortale sotto di se, come è la Superbia, dalla quale nasce la Vanagloria, & altre sorti di peccati mortali: anzi la Superbia, & l' Avaritia, come dice Egidio Colonna Romano, si ritrovano in ogni peccato mortale, come mostrato habbiamo nella Quinta Petitione della nostra prima Sposizione intorno à questa santa Oratione Domenicale .

Quando adunque si dice: Superbia, Ira, Invidia, Acidia, Avaritia, Gola, Lussuria, sono peccati mortali; non per questo s'intende, che queste voci siano peccati mortali [come forse intenderebbe qualche semplice] mà che le attioni corrispondenti à quello, che significano queste voci, sono peccati mortali . Et questo sia detto per intelligenza della dottrina de' buoni Serritori, particolarmente di San Thomafo nel sopradetto luogo poco si citato .

Sette adunque sono i peccati mortali principali, ò capitali .

Li sette Doni dello Spirito Santo sono registrati da Isaja Profeta, come gradi, à quali corrispondono le sette Virtù beatificanti, con le sette Beatitudini, registrate da San Mattheo: mà Isaja comincia dal grado sublime, cioè dalla Sapienza, come dice Sant' Ago-

Ang. Recca Oper. Tom. II.

stino; & San Mattheo dall' infimo, che è l' Humiltà, e'l Timore, nel quale finisce il Profeta: perche, come dicono gl' Interpreti della Scrittura Sacra, Isaja insegna la discesa di Christo, Figliuolo di Dio, dal più sublime luogo, al più basso del mondo: & S. Mattheo insegna l' Ascensione dell' istesso dalla Terra, luogo più basso, al Cielo, luogo più alto che si sia .

Le Sette Virtù beatificanti sono raccontate da S. Matteo, & da S. Paolo ancora in qualche parte, ma con altr' ordine, tra' dodici frutti dello Spirito, che sono, Charità, Allegrezza, Pace, Patienza, Benignità, Bontà, Longanimità, Mansuetudine, Fede, Modestia, Continenza, Castità.

Le Sette Beatitudini sono registrate da S. Matteo nel suo Vangelo . L' ottava è l' istessa con la prima: perche in questa, & in quella si nomina il Regno de' Cieli . Sette sono le perficienti, & l' Ottava si congiunge con la Prima, come quella, che dimostra la totale perfettione, dice la Glossa.

San Luca ne racconta quattro solamente, raccolte dalle quattro Virtù Cardinali, Temperanza, Giustitia, Prudenza, & Fortezza: perche in queste, dice S. Gregorio, consiste tutto l' ediftio delle buone operationi, & della buona vita humana, detta da Seneca, Vita honesta, per le dette Virtù, delle quali egli scrive, come piace ad alcuni: & perche Beda, & altri vogliono, che particolarmente le Virtù Cardinali siano talmente ligate, e concatenate insieme, che chi ha una virtù, ne possiede anco più d' una. Anzi il Padre S. Agostino dice, che chi ne ha una, le ha tutte: Et chi è senza una virtù, è senza tutte. Però S. Luca, come dice la Glossa, nella prima Beatitudine, che è il Regno de' Cieli, pone la povertà di Spirito, ò veramente la povertà volontaria, con la Virtù, che è la Temperanza, la quale fa anco la Mondezza, & la purità del cuore, che è l' altra Virtù. Nella seconda Beatitudine pone la fame di Giustitia, che è l' altra Virtù, la quale insegna haver compassione, mostrando la Virtù, che è la Misericordia. Nella terza Beatitudine S. Luca pone il pianto delle miserie intorno alle cose terrene, e temporali con la consideratione delle cose celesti, & beate; & di qui si raccoglie la Prudenza, la quale genera l' altra Virtù, che è la Pace. Nella quarta Beatitudine, che è pur' il Regno de' Cieli, come si vede nella prima, & ottava di S. Matteo, pone la persecutione, dalla quale si raccoglie la Tolleranza, & la Fortezza, che vince l' Ira, e gli altri moti dell' animo: & genera l' altra Virtù, che è la Mansuetudine.

Le Virtù adunque, particolarmente le Cardinali, sono di maniera concatenate insieme, che con una si possiedono molte: & una come dice S. Gregorio, senza le altre, ò totalmente è nulla, ò veramente imperfetta. Le Virtù Cardinali sono così dette, quasi principali: perche come dice S. Bonaventura, con queste Virtù Cardinali si governa, & si regge la vita humana à guisa della porta, che

August. lib. 7
de ser. Dom.
in Monte c. 9.
tom. 4.

Matth. 5.
Gal. 5.

Matth. 5.
Luc. 6.

Glossa hunc
locum.
August. to. 4.
lib. 1. de serm.
Dom. in monte
c. 9.
Greg. c. 1.
Iob. tom. 2.

Beda in c. 6.
Luc. lib. 2. c. 6.
21. tom. 5.

August. tom. 2.
ep. 19.

Glossa in c. 6.
Luc. 2.

Beat. 1.
Temperantia.

Beat. 3.
Prudentia.

Beat. 4.
Fortitudo.

Greg. lib. 22. in
3. c. lob. to. 2. c.
hom. 22. in
Ezech. tom. 2.
Edit. Rom.
Bonav. tom. 6.
p. 1. opus Edit.
Rom.

Hugo de S.
Vist. lib. 2.
Allegat. in
Matth. c. 3. &
16. tom. 1.
Thom. 2. 2. q.
35. art. 3. in
corp.

Thom. 2. 2. q.
35. art. 3. & 36
art. 3.
2. 2. q. 35. art. 4
& 36. art. 4.

2. 2. q. 35. art. 3
36. art. 3. in
corp.

Thom. ibid.

Thom. ubi sup.

Egid. Ro. lib.
2. sent. d. 21. q.
1. art. 2. ad 1.
dist. 22. qu. 1.
art. 1. in corp;
& d. 28. qu. 2.
art. 1. in corp.

Isai. 11.

Matth. 5.
Luc. 6.

è governata, e retta da' cardini, sopra' quali si volta, & si sostiene: perciocche la Giustitia, la quale, come dice il Padre S. Agostino, & altri ancora, consiste in sovvenire à miseri, & nel dare il suo à ciascuno; contiene in se, come sue parti, Religione, pietà, gratia, osservanza, verità, fede, & vendetta nel vendicare le violenze, le ingurie, & le offese altrui, con difendere l'offeso. La Prudenza, la quale consiste in anteverdere le cose buone, e cattive, particolarmente le insidie, & l'altre cose nuocevoli per ripararsi da esse; contiene in se Memoria, intelligenza, & provvidenza: detta da alcuni heroica, & capo di tutte l'altre virtù. La Fortezza, la quale consiste in tollerare le cose moleste, & dispiaevoli con pazienza; contiene in se la Magnanimità, magnificenza, pazienza, confidenza, fermezza, perseveranza, costanza, allegrezza, & altre virtù. La Temperanza, la quale consiste in raffrenare i cattivi, & nuocevoli piaceri con fare che'l senso obedisca alla ragione; contiene in se Mansuetudine, liberalità, gravità, clemenza, concordia, amore, & pace; moderazione, frugalità, parsimonia, bontà, purità, innocenza, & humiltà, la quale fugge l'arroganza in ogni cosa, & abbraccia altre perfettioni con altre virtù. Et queste quattro Virtù Cardinali, come dice il Maestro delle sentenze, furono in Cristo con ogni pienezza conforme all'uso, che si ne ha in Cielo, & anco in terra quanto alle passioni esteriori, come dicono i Theologi, i quali vogliono ancora, che nel Paradiso habbiano da restare ne' Beati quanto all'habito, ma con altr'uso: perche, come dice Beda, & più segnalatamente il Padre S. Agostino, non sarà quivi questa prudenza, non essendoci mal'alcuno da schifarsi: Non questa Giustitia, non essendoci bisogno alcuno: Non questa Temperanza, non essendoci libidine alcuna da raffrenarsi: Non questa Fortezza, non essendoci mal'alcuno da tollerarsi: ma ben ci faranno tutte quattro con altr'uso, come vogliono i sopradetti Dottori santi, presso a' quali si può vedere l'uso loro in Cielo, & anco la differenza, che è tra le Virtù Cardinali, e Theologali, che sono Fede, Speranza, & Charità poichè queste muovono al fine; & quelle alle cose dirizzate al fine: queste hanno per fine, & per oggetto Iddio, & quelle non propriamente: perche queste s'hanno per infusione; & quellè per acquisto: queste muovono all'opere per ragion divina; & quelle per ragion naturale: queste si considerano quanto à gli atti interiori; & quelle quanto à gli atti esteriori: queste non s'hanno se non co' doni; & quelle si possono avere senza questi: Et di queste Theologali, la Fede, & la Speranza nella Patria celeste cesseranno, & la Charità resterà con aumento ne' Beati: Ma le Virtù Cardinali haveranno quivi altr'uso.

Per la concatenatione adunque delle Virtù, dalle quattro Beatitudini scritte da San Luca, conforme alle quattro Virtù Cardinali, si raccolgono virtualmente le sette Bea-

titudini con la Ottava, registrate da San Matteo; perche, come dice S. Ambrogio sopra'l sesto capitolo di S. Luca, in queste quattro stanno rinchiusse quelle otto: & in queste otto le quattro. Però la Glossa dice, che sette sono le Petitioni, ma una Oratione. Sette sono le Beatitudini, sette Doni, sette Virtù, ma una Charità; nella quale, come dice S. Gregorio Magno sono fondati tutti i divini Precepti; i quali sono molti quanto alla diversità dell'opera: ma uno quanto alla loro radice, che è la Charità, dalla qual sola, dice egli, nascono molte Virtù à guisa di molti rami, i quali da una sola radice dell'arbore sogliono derivare. Et queste sette Beatitudini richiedono l'ajuto de' sette Doni con le sette Petitioni, contra li sette Peccati mortali, come hora vedremo à dimanda per dimanda,

DELLE SETTE PETITIONI

Registrate da San Matteo.

IL primo Settenario consiste nelle sette Petitioni, le quali sono queste per ordine.

1. SANCTIFICETUR NOMEN TUUM.

Sia santificato il nome tuo.

2. ADVENIAT REGNUM TUUM,

Venga il Regno tuo.

3. FIAT VOLUNTAS TUA SICUT IN CÆLO, ET IN TERRA,

Sia fatta la tua volontà in terra come in Cielo.

4. PANEM NOSTRUM QUOTIDIANUM DA NOBIS HODIE,

Dacci hoggi il nostro Pane cotidiano.

5. ET DIMITTE NOBIS DEBITA NOSTRA, SICUT ET NOS DIMITTIMUS DEBITORIBUS NOSTRIS,

Rimetteci i nostri debiti, come noi li rimettiamo a' nostri debitori.

6. ET NE NOS INDUCAS IN TENTATIONEM,

Non permettere, che siamo indotti in tentatione.

7. SED LIBERA NOS A MALO.

Ma liberaci del male.

Amb. in Luc. tom. 3. c. 6.

Gloss. in c. 5. Matth.

Greg. hom. 17. Evang. tom. 3. Edit. Rom.

Matth. 6. Luc. 11.

Aug. lib. 2. de Trinit. cap. 9. tom. 3. Cic. lib. 1. de leg. & 3. de Nat.

Aug. ubi sup. & Cic. lib. 1. de Off. & 2. de Inv.

Aug. ubi sup. & Cic. 1. Off. & 4. fusc.

Aug. ubi sup. & de lib. arb. Arist. in Eth. & Moral. Cic. lib. 1. de finib. & lib. 3. de Nat. & 2. de Inv.

Mag. Sent. 3. Sent. d. 23.

Beda in 26. c. Exod. Aug. lib. 14. de Trin. c. 9. to. 3. & in Psal. 83. tom. 8.

1. Cor. 13. Mag. Sent. lib. 3. d. 25.

DE' SETTE PECCATI MORTALI

*Raccontati da' Santi Vangelisti,
& dall' Apostolo S. Paolo .*

Il secondo Settenario consiste ne' sette peccati mortali, opre della carne, come dice S. Paolo a' Galati . Contra questi si fanno le sopradette Petitioni , come chiaramente si vedrà nella dichiarazione di ciascuna.

1. SUPERBIA,	5. AVARITIA,
2. INVIDIA,	6. GOLA,
3. IRA,	7. LUSSURIA.
4. ACCIDIA,	

DE' SETTE DONI

DELLO SPIRITO SANTO .

Registrati da Isaià Profeta .

Il terzo Settenario consiste ne' sette Doni dello Spirito Santo : i quali , come dice S. Ambrogio , & San Bonaventura , sono virtù , & operationi , che rendono perfetta la vita humana : & furono in Christo con ogni perfezione , come ne fa fede Isaià Profeta : & ne' Beati saranno in Cielo con maggior perfezione , & abbondanza , che in terra , come dice il Maestro delle sentenze . Questi doni sono sette : i quali si concedono contra li sette Peccati mortali : & sono posti qui sotto .

1. SPIRITO DEL TIMORE .
2. SPIRITO DELLA PIETÀ' .
3. SPIRITO DELLA SCIENZA .
4. SPIRITO DELLA FORTEZZA .
5. SPIRITO DEL CONSEGLIO .
6. SPIRITO DELL'INTELLETTO .
7. SPIRITO DELLA SAPIENZA .

DELLE SETTE VIRTU' BEATIFICANTI,

Registrare da S. Mattheo .

Il quarto Settenario consiste nelle sette Virtù beatificanti , registrate da San Mattheo : & queste sono chiamate con tali nomi.

1. HUMILTÀ' .
2. MANSUETUDINE , ò VERO BENIGNITÀ' .
3. DOLOR' , ò COMPUNTIONE .
4. DESIDERIO BUONO , ò FAME DI GIUSTITIA .
5. COMPASSIONE .
6. MONDEZZA DI CUORE .
7. PACE .

DELLE SETTE BEATITUDINI,

Registrare da S. Mattheo , & da S. Luca .

Il quinto Settenario consiste nelle sette Beatitudini , poichè l'ottava è l'istessa con la prima come à pieno è stato mostrato di sopra .

Ang. Rocca Oper. Tom. II.

pra . Et queste derivano de' sette Doni , & dalle sette Virtù :

1. REGNO DE' CIELI .
2. POSSESSIONE DELLA TERRA DE' VIVENTI .
3. CONSOLATIONE .
4. SATIETÀ' DI GIUSTITIA ,
5. MISERICORDIA ,
6. VISIONE DI DIO .
7. FIGLIOLANZA DI DIO .

PRIMA PETITIONE .

LA prima petitione ò dimanda , che è la santificazione del nome di Dio , è contra il primo peccato mortale , che è la Superbia , la quale consiste nel disordinato appetito della propria eccellenza : perciocchè con tale richiesta dimandiamo il primo Dono dello Spirito santo , che è il casto Timore , & la veneratione del suo nome , con sottometterci a lui per mezzo della prima Virtù , che è la Humiltà ; come quelli ; che già per superbia eravamo contumaci , & ribelli di sua divina Maestà . A questa dimanda si concede lo spirito del Timore , che è il primo Dono dello Spirito santo , il quale genera nel nostro cuore la Humiltà , a fine , che per mezzo di questa Virtù , da' Gentili non conosciuta , ma nel Christianesimo Heroica , possiamo pervenire al Regno celeste , del quale il primo Angelo , Lucifero , per la sua superbia fù privo . Et quest' è la prima Beatitudine , come si legge in S. Mattheo , il qual dice : *Beati pauperes spiritu ; quoniam ipsorum est regnum celorum .*

Aug. libr. 2. de
Serm. Dom. in
monte tom. 4.
c. 18.
Hugo. de S.
Virt. libr. 2.
Alleg. in Mat-
th. c. 3. & 16.
tom. 1.

Matth. 5.

SECONDA PETITIONE.

LA seconda Petitione , con la quale dimandiamo , che venga il Regno di Dio , è contra il secondo peccato mortale , che è l' Invidia : perche con essa chiedendo noi à Dio , che venga il Regno suo , dimandiamo la nostra salute , essendo che all' hora Iddio regni in noi , quando noi ci sottomettiamo a lui , accostandoci a sua divina Maestà , hora per fede , & poi con la prefenza , & con l' effetto in Cielo . Chi adunque dimanda , che venga il Regno di Dio , dimanda la salute de' gli huomini , & mentre , si dimanda la commune salute del genere humano , si fa contra la Invidia , la quale è un dispiacere del ben' altrui . Però a questa Petitione si dà lo Spirito della pietà , che è il secondo Dono , & con questo si riceve la seconda Virtù , che è la Mansuetudine , ò Benignità , la quale infiamma il cuor nostro a desiderare , che tutti pervenghino alla possessione della Terra de' viventi , che è la seconda Beatitudine , come si legge in S. Mattheo , il qual dice ; *Beati mites ; quoniam ipsi possidebunt terram .*

Aug. libr. 2. de
serm. Dom. in
monte tom. 4.
c. 18.
Hugo. de S.
Virt. libr. 2. Al-
leg. in Mathe-
c. 3. & 16. & 18.

Matth. 5.

TERZA PETITIONE .

LA terza Petitione , con la quale dimandiamo , che sia fatta la volontà di Dio , è contra il terzo peccato mortale , che è l' Ira ;

Qq 2

la

Matth. 15.
par. 7.
10. 2. Rom. 1.
11. 5.

Ambro. libr. 1.
de Spir. sancto
1. tom. 4.
Bonav. tom. 6.
art. 1. opusc.
12. 12.

Mag. Sent. d.
24. lib. 3.
Aug. libr. 2. de
Serm. Dom. c.
tom. 4.
Hugo libr. 2.
Alleg. in
Matth. c. 3. &
16. tom. 1.

Matth. 5.

Matth. 5.
Luc. 6.

Aug. libr. 2. de
Serm. Dom. in
monte tom. 4.
cap. 18.

Hugo de S.
Vi& lib. 2. Al-
leg. in Matth.
c. 3; & 16. to. 1.

la quale è un'appetito di vendetta; perche con essa richiesta si desidera l'effetto della divina volontà, & chi fa corai dimanda, mostra di fuggire il contrasto, & l'Ira. Però a questa Petitione si dà il terzo Dono dello Spirito santo, che è lo Spirito della scienza, la quale insegna, & ammaestra il nostro cuore a fine, che l'huomo riconosca dalla sua colpa tutto 'l male di pena, & ogni bene dalla mano misericordiosa del Signore Iddio, senza punto adirarsi, ne lamentarsi ne' mali, che sostiene; & ne' beni, che non ha. Et con questa scienza di tollerare patientemente ogni cosa dispiacevole, s'acquista la consolatione per mitigare il dolore, & la compunzione del cuore, che è la terza Virtù: perche l'huomo, il quale spontaneamente sopporta i dispiaceri con pazienza in questo mondo, merita nell'altro il piacere, l'allegrezza, & la Consolatione, che è la terza Beatitudine, come si legge in S. Mattheo, il qual dice; *Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur.*

Matth. 5.

QUARTA PETITIONE.

August. libr. 2.
de serm. Do.
in monte tom. 4.
cap. 18.

Hugo de S.
Vi& lib. 2. Al-
leg. in Matth.
c. 3; & 16. to. 1.

LA quarta Petitione, con la quale dimandiamo il pane quotidiano, contra il quarto peccato mortale, che è l'Acidia; la quale non essendo altro, che una malinconia, & fiacchezza d'animo rammaricato, o rincrescimento dell'opere; con questa dimanda del Pane, si chiede anco il cibo spirituale per rinfrancare l'animo fiacco, & attristato, col quarto dono dello Spirito santo, che è la Fortezza, la quale confortando, & vigorando il nostro cuore, genera in esso la quarta Virtù, che è la Fame, & l'appetito della Giustitia, a fine che in questo mondo accendendosi fortemente per desiderio di pietà, conseguisca l'huomo nell'altra vita per premio la piena Satieta della Giustitia, che è la quarta Beatitudine, come si legge in S. Mattheo, il qual dice; *Beati qui esuriunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur.*

Matth. 5.

QUINTA PETITIONE.

Aug. libr. 2. de
serm. Dom. in
monte tom. 4.
cap. 18.

Hugo de S.
Vi& lib. 2. Al-
leg. in Matth.
c. 3; & 16. to. 1.

LA quinta Petitione, con la quale dimandiamo la remissione de' nostri debiti, & peccati, come noi le colpe, & ingiurie fatteci rimettiamo ad altri; è contra il quinto peccato mortale, che è l'Avaritia, la quale consiste nella volontà di ricevere, & di ritenere l'altrui. Et a questa Petitione si concede il quinto Dono dello Spirito santo, che è lo Spirito del consiglio, il quale c'insegna a rimettere l'ingiurie con haver compassione, che è la quinta Virtù; a fine che nell'altra vita possiamo ritrovar'ancora noi la misericordia, che è la quinta Beatitudine, come si legge in S. Mattheo, il qual dice; *Beati misericordes, quoniam misericordiam consequentur.*

Matth. 5.

SESTA PETITIONE.

LA sesta Petitione, con la quale pregamo Iddio a non permettere, che siamo indotti in tentatione, è contra il sesto pec-

cato mortale, che è la Gola, la quale consiste, come dice S. Thomaso, nel disordinato appetito, o veramente nel disordinato uso, & atto della diletatione del mangiare, & del bere. Questa tentatione con le lusinghevoli diletationi del senso, spesse volte tira l'huomo a qualche appetito eccessivo per mezzo di qualche occulto piacere. Però contra il peccato della Gola per questa sesta Petitione ci si concede il sesto Dono, che è lo Spirito della Intelligenza, la quale ci fa conoscere la fraudulente, & diabolica tentatione, con farci raffrenare lo sfrenato appetito per mezzo della interna rifessione del cibo spirituale, che è la parola di Dio, a guisa della risposta, che fece il nostro Salvatore al Tentatore con queste parole: *Non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo, quod procedit ex ore Dei.* Il che disse Cristo per far vedere apertamente, che l'huomo non vivendo solamente di pane corporale, & esteriore, ma del pane ancora spirituale, & interno; poco si cura, se alle volte sopporta la fame intorno al cibo corporale. Per la sesta Petitione adunque contra il sesto peccato mortale, che è la Gola, si dà il sesto Dono, che è lo Spirito della Intelligenza; la quale purgandoci, & purificandoci il cuore dalle immonditie, facendoci con la cognitione della parola di Dio, quasi con un collirio, & medicamento spirituale ci rende l'occhio nostro interno, chiaro, sereno, e tutto luminoso, di maniera tale, che egli diventa tutto atto, e disposto a conoscere la chiarezza della verità, Iddio. Contra dunque il sesto Peccato, che è la Gola, ci si dà per mezzo della sesta Petitione, il sesto Dono, rimedio potentissimo, che è lo Spirito della Intelligenza; dalla quale nasce la mondezza, & purità del cuore, che è la sesta Virtù, la quale merita poi la Visione di Dio, che è la sesta Beatitudine, come si legge in S. Mattheo, il qual dice; *Beati mundo corde: quoniam ipsi Deum videbunt.*

Aug. libr.
serm. Dom.
in monte tom.
cap. 18.

Hugo de S.
Vi& lib. 2. Al-
leg. in Mat.
c. 3; & 16.

Matth. 14.

Matth. 5.

SETTIMA PETITIONE.

LA settima Petitione, con la quale pregamo Iddio, che ci liberi dal male, è contra il settimo peccato mortale, che è la Lussuria, la quale consiste in qualsivoglia delle sue spetie, le quali sono molte, come dice S. Thomaso. Per la settima dunque Petitione, che è contra la Lussuria, ci è dato il settimo Dono, che è lo Spirito della Sapienza; la quale essendo così detta dal sapore, come dice S. Agostino, riempie la mente nostra di tanto sapore interno, che ci fa lasciare l'esterno; di maniera tale, che la mente nostra purificata, & lasciata a fatto la dolcezza esterna, & raccolta tutta in se stessa, si dà pace, senza haver più mira a' piaceri esterni. Et con l'acquisto della settima Virtù, che è la Pace interiore dell'animo, merita la figliolanza di Dio, che è la settima Beatitudine, come si legge in S. Matteo, il qual dice; *Beati pacifici: quoniam Filii Dei vocabuntur.*

Aug. libr. 2. de
serm. Dom. in
monte tom. 4.
cap. 18.

Hugo de S.
Vi& lib. 2. Al-
leg. in Matth.
c. 3; & 16. to. 1.

Aug. lib. de
spir. & anc.
1. to. 3.

Matth. 5.

Ne

Petrus de
in
Dom.

Ne lascerò da banda la consideratione fatta da altri ancora, particolarmente da Pietro di Aliaco, Vescovo Cameracense, & Precettore di Giovan Gersonne, intorno alle sette Petitioni di questa misteriosa, & santa Oratione Domenicale; perciocchè si possono applicare alle tre Virtù Theologali, & alle quattro Virtù Cardinali con la esclusione de' sette peccati mortali principali, o capitali. Le Virtù Theologali registrate da S. Paolo nella sua Pistola scritta a' Corinthi, sono queste:

FEDE. SPERANZA. CHARITA'.

Le Virtù Cardinali considerate da tutti gli Scrittori morali, & sacri, & profani, conforme allo stato loro intorno alla vita attiva, sono queste:

FORTEZZA. GIUSTITIA.
PRUDENZA. TEMPERANZA.

La prima Petitione, che è la Santificatione del Nome di Dio, s'applica alla Fede; il cui officio è di santificar i cuori humani, contra la Lussuria, la quale macchia, & imbratta; il che è contrario alla santificatione, la quale consiste nella purità, & candidezza.

La seconda, che è la Venuta del Regno di Dio, s'applica alla Speranza; il cui officio è di aspettare la Patria celeste contra l'Avaritia, la quale cerca le ricchezze e' Regni non celesti, ma terreni.

La terza, che è l'adempimento della Volontà di Dio, s'applica alla Charità; il cui officio è di mandare in esecuzione la Divina Volontà, contra l'Accidia, la quale consuma l'huomo nell'otio senza eseguire la detta Volontà.

La quarta, che è intorno al Pane, s'applica alla Fortezza; il cui officio è di corroborare, o fortificar l'huomo nelle avversità, contra la Gola, alla quale non basta il Pane.

La quinta, che è la remissione delle ingiurie, s'applica alla Giustitia; il cui officio è di dar il suo ad ogni uno, contra l'Ira, la quale cerca vendetta.

La sesta, che è intorno alla tentatione, s'applica alla Prudenza; il cui officio è di antivedere il male da venire per guardarsene contra la Superbia, che induce in tentatione.

La settima, che è intorno alla liberatione del male, s'applica alla Temperanza; il cui officio è di astenersi dal male presente contra l'Invidia, la quale cerca il mal' ad altri, attristandosi del ben'altrui.

Ecco i benefitj, che si raccolgono dalla Santa Oratione Domenicale, poichè per mezzo di essa si possono haver tante Virtù, tanti Doni, e tante Beatitudini con la esclusione de' sette peccati mortali, contra' quali si ricevono tanti Settenarj di beni, e doni; perchè quantunque quei beni dello Spirito Santo si chiamino propriamente Doni; nondimeno tutte le Virtù, tutte le Scienze, e tutte

le Beatitudini si possono generalmente chiamar Doni, poichè tutte cose tali sono habiti, come dicono i Filosofi, e' Theologi, cioè qualità, o siano virtù naturali, o acquistate per la frequenza di molti atti, come sono le Virtù Cardinali, & le Scienze; o siano Virtù Theologali, che s'hanno per infusione Divina, o Scienza, & Sapienza rivelata, com'è la Scrittura Sacra, data dallo Spirito Santo. Ma quei Settenarj di Doni, di Virtù, & di Beatitudini, sono chiamati diversamente per li diversi effetti, & offizj loro, rispetto alla Vita attiva, & contemplativa, convenienti al vivere dell'huomo: perchè le Virtù Cardinali con le altre sette dispongono principalmente l'huomo all' esercizio della Vita attiva: li Doni a' gli atti della Vita contemplativa: le Beatitudini alla perfectione dell'una, & dell'altra Vita. Però sette sono i Doni, & sette le Virtù, poichè la Vita contemplativa richiede tre Doni, & tre Virtù, cioè il Timore, & la Humiltà; la Intelligenza, & la Mondezza del cuore; la Sapienza, & la Pace. La Vita attiva richiede quattro Doni, & quattro Virtù, cioè Pietà, & Mansuetudine; Fortezza, & Desiderio buono; Scienza, e Dolore; Consoglio, e Compassione: & l'un, & l'altra Vita richiede per ricevere la loro perfectione, le sette Beatitudini con quell'ordine, col quale sono stati posti ultimamente qui li Doni, & le Virtù.

Hor questi sono i benefitj segnalati, che si ricevono nella Oratione Domenicale. Però rivoltati noi con tutto lo spirito, & affetto nostro a Dio, poniamo la conchiusionc, e' l Sigillo in ciascheduna dimanda in questo modo;

1. Padre con la santificatione del tuo Nome facci abandonare la Superbia con darci il dono del Timore, con la Virtù della Humiltà, & con la possessione finalmente de' Cieli.

2. Con la venuta del tuo Regno facci dar bando all'Invidia, dandoci il dono della Pietà, con la Mansuetudine, & con la possessione della terra de' viventi.

3. Facendoci la tua volontà in terra, come in Cielo, guardaci dall'Ira, dandoci il dono della Scienza, & la buona Compuntione con la perfetta consolatione.

4. Col nostro pane cotidiano allontanaci dall'Accidia, dandoci il dono della Fortezza, col buon desiderio, o con la fame della Giustitia, & satietà di essa.

5. Rimettendoci i nostri peccati, facci dar bando all'Avaritia, con darci il dono del Consoglio, & la vera compassione, a fine che noi ancora ritroviamo la tua Misericordia nell'altra vita.

6. Non lasciandoci vincere dalla tentatione, liberaci dal vizio della Gola, dandoci il dono della Intelligenza con la mondezza del cuore, a fine che possiamo meritare la visione dell'aspetto tuo in Cielo.

7. Liberandoci dal male, facci allontanare dalla Lussuria, dandoci il dono della

Epilogus dic-
chorum in
Petito.

Sapienza, con la pace interiore dell'animo nostro, à fine che meritiamo di essere chiamati tuoi figliuoli diletti.

Queste meditationi si devono fare con ogni attenzione in ogni Dimanda, contenuta nella Oratione Domenicale: la quale, si come è la più eccellente, così anco è la più utile, & efficace di tutte le altre pie, & sancte Orationi, sì per l'eccellenza dell'Autto- re di essa, Christo, vera Sapienza di Dio; sì anco per li tanti thesori, che con essa s'acqui- stano, poiche con le sette Petitioni si diman- da la esclusione de' sette Peccati mortali, con l'acquisto de' sette Doni dello Spirito santo, delle Virtù Theologali, & Cardinali, delle sette Virtù beatificanti, & delle sette Beati- tudini.

Ma qui è d'avertire, che per conseguire la Beatitudine da goderli in Cielo, mezi potentissimi, sono le sett'opere della Misericordia, detta dal Padre S. Agostino compas- sione cordiale della miseria altrui, poiche'l nostro Salvatore in S. Mattheo dice, che'l Regno de' Cieli s'hà da dare à quelli, che si sono esercitati nell'opere della Misericordia corporali, corrispondenti a' sette Doni, alle sette Virtù, & alle sette Beatitudini, conforme alle sette Petitioni. Et queste sono l'ope- re registrate da S. Mattheo nel suo Vangelo con tal'ordine,

1. CIBARE IL POVERO AFFAMATO.
2. DARE DA BER'ALL'ASSETATO.
3. ALBERGARE IL PEREGRINO.
4. VESTIRE IL NUDO.
5. VISITARE L'INFERMO.
6. VISITAR' IL CARCERATO.
7. SEPELIRE I MORTI.

Ancorche S. Mattheo nel luogo citato non faccia mentione della settima opera, pos- ta qui da noi; non dimeno, come dice Nico- lò Lirano, tra le sei opere necessarie al cor- po humano, s'intende anco la sepoltura da- darli doppò la morte: nella qual' opera s' esercitò affai Tobia, aggiuntavi con essa la oratione, & la limosina, la quale si può fare intorno alle sei opere poste da S. Mattheo. Ne senza gran mistero nel giorno del giudi- ditio universale s'hà da fare la discussione delle opere della Misericordia più tosto, che delle opere della Giustitia, ò d'altre, haven- dosi à fare la discussione de' tutti i sette pec- cati mortali, & di tutte le spetie loro: poiche anco non tutti gli Eletti [& particolarmente i poveri, & Religiosi] hanno fatte l'opere della Misericordia. Al qual dubbio risponde Dionigio Carthusiano con molte ragioni: trà le quali è questa, che non solamente non è cosa più natural' all'huomo, che'l fare bene à quelli della sua spetie, ma anco direttamente, & con evidenza opere tali tengono in se rin- chiusa la Regina di tutte le Virtù, & di tutti i Doni, che è la Charita: senza la quale tut- te le altre cose, ò non s'hanno, ò sono di poco, ò di niun valore: & con la quale s'hanno tutte l'altre cose in somma pertettione, come chia-

ramente si vede per quel Divino Discorso fatto da S. Paolo in lode della Charità, la quale è forma, & radice di tutte le Virtù, poiche non è maligna, non ambiziosa, non superba, non avara, non invidiosa, non adiro- sa, non pensa male, non si rallegra della ca- duta altrui; ma si rallegra della verità di vita, della verità di dottrina, & della verità di giu- stitia; è paziente, & benigna: sopporta le altrui fragilità: crede, & spera tutte le cose da cre- dersì, & da sperarsi, sostenendo, & patientemente aspettando per longanimità le cose promesse. Ecco in che modo si ritrovano nelle sett'ope- re della Misericordia tutte le Virtù, & tutti i Doni raccontati di sopra, & anco le sette Beatitudini, poiche con esse opere di Miseri- cordia si merita la Beatitudine eterna, come si vede non solamente per S. Mattheo, ma anco per Salomone, il qual dice: *Qui miseretur pau- peris, beatus erit*; cioè, chi usa l'opere di Mi- sericordia à quelli, che ne hanno bisogno, questo tal'è beato. Anzi fann'usura lecita- mente con Dio, & col prossimo quei tali, che s'esercitano nelle opere di Misericordia, conforme alla sentenza del Savio, il qual di- ce: *Fœneratur Domino, qui miseretur pauperis*. Et altrove: *Qui facit misericordiam fœneratur proximo suo*, perche come dice il Padre S. Agostino, si dà la terra, & si riceve il Cielo in suo cambio: si dà pane, & si riceve la vi- ta: & anco, si come dice l'istesso Dottor santo, si dà pane, & si riceve pane: si dà bevanda, & si riceve bevanda: si dà hospi- tio, & si riceve casa: si visita l'infermo, & si riceve salute: si visita il carcerato, & si rice- ue libertà: & finalmente per qualsuo- glia opera di Misericordia, si riceve il cambio, mà soprabondante, à cento doppi, come di ciò fa indubitata fede la istessa Verità, Christo, in S. Mattheo, il quale di- ce: *Centuplum accipietis, & vitam aeternam pos- sidebitis*. Il centuplicato veramente si rac- coglie in Cielo per una buona operatione, che si fa da' Giusti in terra: perche, come dice S. Girolamo, un'opera temporale paragonata al premio eterno, rispetto al merito suo, è non altrimenti, che se un picciolo numero fosse paragonato al numero centinajo. Queste tali opere, dette di Misericordia (la quale, come dice il Padre S. Agostino, è una compassione di cuore, che lo fa misero, e dolente intorno alla miseria altrui) pregano efficacemente, Iddio per quelli, che l'esercitano; & li difen- dono da' nimici, contra quali sono più poten- ti (particolarmente la limosina principale opera di Misericordia) che qualsivoglia for- te, come dice l'Ecclesiastico: *Conclude elemo- synam in corde pauperis, & hæc pro te exorabit ab omni malo. Super scutum potentis, & super lanceam adversus inimicum tuum pugnabit*. La limosina prega per colui, che la fa, difenden- dolo anco dal nimico; & egli apparecchia la Beatitudine per mezo similmente dell'opere della Misericordia spirituali, che sono queste:

1. DAR BUON CONSEGLIO.
2. AMMONIRE I PECCATORI.

3. AMO-

Aug. lib. 9. c. 5.
de Civit. 10. 5.
& tom. 1. de
Mor. Eccl.

Matth. 25.

Tyr. in cap.
25. Matth.

Tob. 12.

Dion. Carth.
in 25 c. Matth.
art. 40. in fine.

Charitatis
comia.

Prov. 15.

Prov. 19.

Eccl. 29.

Aug. in Trah
de Avarit; &
Lux. 6. 1.

Matth. 19.

Hieron. in 6
19. Mat.

Aug. lib. 9. de
Civit. c. 5. to. 5.
Et de Mor.
Eccl. tom. 1.

Eccl. 29.

3. AMMAESTRAR QUELLI , CHE NON SANNO.
4. CONSOLARE GLI AFFLITTI .
5. RIMETTERE L' OFFESE.
6. PREGAR PER LI VIVI , ET PER LI MORTI.
7. SOPPORTARE GLI ALTRUI DIFETTI.

Se bene queste ancora son'opere di Misericordia , non sono state però registrate da S.Mattheo nel luogo citato ; perchè quivi l' Evangelista parla del Giudizio intorno allo stato de'gli attivi,& della vita attiva , & queste opere spirituali della Misericordia, appartengono , come dice il Lirano , per la maggior parte a' Prelati , & particolarmente a' Vescovi , i quali per l'offitio loro devono ammaestrare , correggere , & instruire le persone alla salute dell'anime loro , come chiaramente si vede per S.Paolo nella Pistola , che scrive à Timotheo Vescovo.Et si come l'opere corporali di Misericordia si ritrovano scritte da S.Mattheo , & in altri luoghi della Scrittura sacra ; così anco le spirituali si ritrovano sparse in diverse parti di essa ; i cui luoghi per brevità si taceranno , potendosi essi vedere presso al Canisio , & altri , che n'hanno scritto diffusamente. Basti hora à noi il sapere quello, che fa pe' il nostro bisogno , cioè che l'opere di Misericordia , tanto corporali, quanto anco spirituali, sono mezzi potentissimi per conseguir' le sette Beatitudini : & che questi due Settenarii dell' opere della Misericordia , per le sopradette ragioni , si contengono ne'sette Doni, & nelle sette Virtù, con la esclusione de'sette peccati mortali, contra i quali si fanno le sette Petitioni,come facilmente potrà vedere ciascheduno , che vorrà fare le loro applicationi , le quali hora per brevità si lascieranno.

Ma per conchiusione di quanto è stato detto sin' hora , diciamo pure , che le sette Petitioni della oratione Domenicale mirano la esclusione de'sette Peccati mortali, & la conchiusione delle sette Beatitudini , le quali s'acquistano co' sette Doni dello Spirito santo , con le sette Virtù beatificanti , con-

le Virtù Theologali , & Cardinali , rinchiusse nelle sette opere della Misericordia , & corporali, & spirituali, mezzi potentissimi, & singolari per acquistare la Beatitudine eterna : la quale , piaccia à Dio per sua bontà, & misericordia , che possiamo godere perpetuamente in Cielo . Amen.

Il Fine della spositione intorno à gli otto Settenarii per dichiarazione della Oratione Domenicale .

AUTTORI

Le cui dottrine sono poste ne'sette Settenarii ,

Intorno alle sette petitioni della Orat. Domenicale .

1. S. Ambrogio	} Dottori di S. Chiesa .
2. S. Agostino	
3. S. Gregorio	
4. S. Girolamo	
5. S. Thomas	
6. S. Bonaventura	
7. Tertulliano .	
8. Venerabile Beda .	
9. Hugone di S. Vittore .	
10. Alessandro di Ales .	
11. Alberto Magno .	
12. Egidio Colonna Romano .	
13. Agostino Trionfo Anconitano .	
14. Pietro Lombardo , Maestro delle Sentenze .	
15. Nicolò di Lira .	
16. Dionigio Carthusiano .	
17. Armando di Belviso .	
18. Aristotele .	
19. Tullio .	
20. Seneca .	

F I N I S .

INDEX

RERUM NOTABILIUM

Utriusque Voluminis Tractatum latinæ linguæ datorum.

A

Vocalis litera sub hiatu oris congruo solo spiritu pronuntiatur tom.2. pag.237.

Cur salutaris litera ex Cicerone tom.2. pag.225.

Est ad virum magis, quam ad Fæminam pertinens, hinc primus Homo Adam dictus est to.2. pag.216.

Initium primæ literæ Alphabeti cuiuscumque, apud omnes ferè Nationes, non sinè Mysterio ibid.

Plenitudo vocis appellatur, & ex ea fit Pentagonum tom.2. pag.301.

Pronuntiatur à Viris in prima infantis luce, à Fæminis E. tom.2. pag.216.

Undè ortum habuerit tom.2. pag.224. & seq.

AARON, & Moyfes, quomodo Christum representent tom.2. pag.456.

AARON *Summus Sacerdos* Figura Episcoporum tom.2. pag.128. & 133.

Ejus Filii figura Sacerdotum ibid.

Ejus Virga an, & quas frondes, & quos fructus ediderit tom.1. pag.489.

Quot annos vixerit tom.2. pag.225.

ABBA, undè Babba, vel Babbo tom.2. pag.302.

ABBAS *Panormitanus* ex communi Scriptorum Sententia in tertio Decretalium libro Latrunculorum ludum, nec Laicis, nec etiam Clericis prohibitum fuisse affirmat tom.1. pag.479.

ABBAS *S. Sebastiani*, & Sacrista Joannes Paulus Bosius Mediolanensis, Ordinis S. Augustini, mutato habitu tom.1. pag.329.

ABBA *IIA*, & Pagus S. Nicolai tom.1. pag.59.

ABDIAS *Babilonicus* de Simonis Magi volatu, & interitu tom.1. pag.113. & seq.

Idem ex Hegisippo, Svetonio, Cyrillo, & Phylasto ibid.

ABHOMINATIONES *enim Aegyptiorum immolabimus Domino Deo Nostro*: Sinè interrogatione, hic textus legendus est Exo.8. num.26. tom.1. pag.304.

ABDICATIO *facultatum* ex D. Thom. quot modis esse possit tom.1. pag.138.

Quæ affectum, & animi præparationem respicit, an in statu perfectionis omnino possit ibid.

Quæ respicit effectum, sive actum, an sit de essentia perfectionis ibid.

ABEL *luctus* interpretatur tom.2. pag.213.

ABJECIT *puerum subter unam Arborum, quæ ibi*

erant, hæc translatio fuit recepta Gen.21. nu.15. tom.1. pag.290.

ABORIGENES, quasi sinè origine, idest Patribus tom.2. pag.233.

ABRAHAM *Caldæus* tom.2. pag.213.

Artes, quas ipse invenit, vel exercuit ibid.

Bellum commissum cum Rege Elemitarum, ibidem.

Syriacarum, & Caldaicarum literarum Inventor ibid.

ABISTO, pro desisto ibid.

ABSOLVITOR, pro absolvatur tom.2. pag.290.

ABSTINENTIÆ duo sunt genera tom.1. pag.145.

ABUNDIUS, ac Theodorus Custodes Mansionarii, vel Campanarii in Martyrologio Romano relati tom.1. pag.174.

ABYSSINÆ *linguæ* propagines duæ tom.2. pag.213. & seq.

Αὐτὸς ἐπὶ hoc est, ipse dixit tom.2. pag.230.

Αὐτοκράτωρ, quid tom.2. pag.253.

ACACIUS *heresiarcha* obiit antequam Anastasius crearetur Papa tom.1. pag.384.

ACADEMIÆ, vel Universitates insigniores juxta opinionem Caroli V. tom.1. pag.348.

ACADEMIÆ, vel Universitatis Complutensis Dictionarium hebraicum tom.1. pag.259.

ACCEDE **HUC**, *ut tangam te filij mi*: quamvis aliæ editiones legant *accede ad me*. Gen.27. num.21. tom.1. pag.293.

ACCELERA *tarde* Augustini dictum to.1. pag.126.

ACCESSUS *Societatis Sanctissimi Sacramenti* Clementem VIII. Ferrariam adeuntem, præcuntis, ad ea loca, in quibus divertendum erat, & ad Cathedralis Ecclesias tom.1. pag.50.

ACCUMBENTES, quomodo humi, vel in terra sedebant, sive jacebant tom.1. pag.23.

ACCUMBENTIUM diversi modi marmore, ac ære incisi, & representati tom.1. pag.21. & 22.

ACETUM, Fel; & Myrrha acerbissimum Calicem significant tom.1. pag.28.

A Christo Domino potatum summam crudelitatem Judeorum significat tom.1. pag.30.

Cum Felle mixtum quam belle à Plauto sit memoratum tom.1. pag.28. & seq.

De hac mixtione controuersia explicatur à D. Augustino tom.1. pag.29.

ACHILLI *Statii* Bibliotheca tom.2. pag.334.

ACHINÆ, sive Asturconis in discessu Clementis Octavi ab Urbe Roma ad Civitatem Ferrariam Descriptio tom.1. pag.50.

Ejusdem opertorium, Sella, & tintinnabulum ibid.

I N D E X

ACTIONES *duodecim* in Canonizatione Sanctorum præstari consuevit tom.1. pag.128.

In primitiva Ecclesia tot in usu non erant, & cur ibid.

ACTIONUM tria genera, quæ à Romano Pontifice præstari solent in Canonizatione t.1. p.134. & 137.

ACUS tres, sive tres Aciculæ in Pallio Patriarcharum, vel Archiepiscoporum, quo loco figantur, & quid per ipsas significetur tom.2. pag.372.

AD Cain VERO, & ad munera ejus, prius ad autem Cain legebatur Gen.4. num.5. pag.281.

Hebraica Santis Pagnini interpretatio ad Cain & oblationem ejus &c. habet ibid.

AD Dispensatorem DOMUS locuti sunt hoc in loco fuit addita à Sac. Cong. dictio *Domus* Gen.43. num.19. pag.298.

AD perigrinandum in Terra tua, venimus: idest ut perigrinemur in Terra tua Gen.47. n.4. to.1. p.300.

ADAM, Cain, Abel, & Noc nomina Syriaca tom.2. pag.213.

ADAM, idest terra rubra tom.2. pag.213.

Lapsus, Ligon, Pomum, & Vestis Pellicea quid tom.2. pag.213.

Lingua Syriacæ terrenus, vel pulverosus dicitur tom.2. pag.359.

Literas invenit tom.2. pag.210.

Primus, & Secundus tom.2. pag.251.

Primus Homo damnavit sæcula pomotom.2. pag.210.

Latine Rubens, sive Rubeus interpretatur tom.1. pag.79.

An, & de qua terra fuit formatus ibid.

Vocis hujus cur prima litera sit A. t.2. p.216.

ADAMANTIS proprietas tom.1. pag.495.

ADEPS quare erat prohibitus, in Sacrificiis, & auferendus, & quid mysticè denotet to.1. p.313.

ADDICERE, est vendere plus offerenti to.1. p.474.

ADFINES *Agrorum*, pro Affines, & Confines to.2. pag.406.

ADICIENTES, pro adiicientes ibid.

ADOLESCENTES nobiles Ferrariæ, eorumque Cultus, Clementi VIII. Ferrariam solemniter ingredienti tom.1. pag.61. & 63.

ADOLESCENTULORUM, ac Juvenum varius Cultus, & quidem pulcherrimus, Societati Sanctissimi Sacramenti Civitates, & Oppida ingredienti, tom.1. pag.52.

ADONAI Hebraicè, Latine Dominus, Groecè, Tetragrammaton, & hæc Hebraicè Scemhamephoras quid tom.1. pag.280.

ADQUE, pro Atque tom.2. pag.252.

ADQUISITA, pro acquisita tom.2. pag.406.

ADRIANUS *Cardinalis*, itinerarium Julii II. heroico carmine conscripsit tom.1. pag.48.

ADSIGNATIS, pro Assignatis tom.2. pag.406.

ADURAM non autem *Adoram* est legendum: Gen.10. num.27. tom.1. pag.287.

AEDIFICIA Sixti V. omnia enunciantur tom.2. pag.351. & seq.

AEGIPTIUS quidam Dæmon, idest Sapiens, nomine Theuth, multarum Rerum Inventor tom.1. pag.460.

AEGYPTIACUM Alphabetum tom.2. pag.222.

Ejusdem literarum inventio Antiquissima tom.2. pag.220.

Earumdem Inventores eod. tom. pag.217.

Quid ex Augustino eod. tom. pag.219.

Mercurio & Memnoni à diversis tribuitur eod. tom. pag.222.

AEGIPTII callent omnes methematicas artes, quæ ab ipsis emanarunt ad Græcos tom.2. pag.225.

Perpetuò Cælo Sereno utuntur ibid.

Literas à Mercurio didicerunt tom.2. pag.219.

AEGRI TUDINES, quomodo à Demone curari queant, & miracula videantur, quæ non sunt tom.1. pag.123. & 124.

AENIGMA elegans de Phænice Ave to.2. pag.226.

AEQUIVOCUM prius distinguendum, quam definiendum tom.1. pag.15. & 198.

AER, inane dicitur tom.2. pag.260.

Inanitatis impatiens ibid.

Insalubris, aut pestilens fugiendus to.2. p.155.

AERAMENIUM Campana dicitur, & quare t.1. pag.159.

AES *Dodonæum* dicitur Campana ab ære optimo, quo Dodona Civitas abundabat ibid.

AESAR Deus lingua Hetrusca tom.2. pag.318.

Ejusdem miranda, quæ quamvis miracula videantur, non tamen sunt, t.2. p.124. & 125.

AESCLAPIUM primus Appollinis filius speculorum inventor tom.1. pag.119.

AGHATE, & Agneta, pro Agatha, & Agnete tom.2. pag.385.

AGATHÆ S. Sepulchrum, & marmorea inscriptionis tabula ab Angelo in eo relicta tom.1. pag.166.

AGIOS græcè, & latine *Sanctus* dicitur tom.1. pag.107.

AGNES, sive Agnis, pro Agnetis tom.2. pag.385.

AGNUS *Dei*, qui tollis peccata Mundi, Miserere Nobis, cur tribus vicibus uniformiter antiquitus dicebatur, sicut nunc dicitur in Ecclesia Lateranensi, in cæteris vero Ecclesiis tertiâ vice dicitur dona nobis pacem tom.1. pag.187.

AGRICULTURÆ, & Frumenti usus à quo fuerit in Italia inventus tom.1. pag.487.

ALBERTUS *Magnus* D. Thomæ Aquinatis Præceptor tom.2. pag.101.

Ejusdem operum omnium descript. ibid.

Quo Anno floruerit ibid.

Quo tempore obierit ibid.

ALBERTUS *Paravinus* Augustinianus Ægidii Romani Discipulus tom.2. pag.102.

Ejusdem operum descript. ibid.

Moritur Anno Domini 1300. ibid.

ALCUINUS Bedæ Presbyteri Discipulus, & Caroli Magni Præceptor tom.1. pag.162.

ALDI *Manutii* Bibliotheca tom.2. pag.346.

Orthographia major diffusè docet, aspirationem ab antiquis latinis, nonnisi in vocabulis fuisse admissam, à consonantibus ablata tom.2. pag.183.

ALDOBRANDINUS *Card.*, & Legatus Poloniae tom.2. pag.276.

ALDUS *Manutius* Junior de Tinnello to.1. pag.158. & 183.

ALEA *Lusoria* tom.1. pag.465.

Est alveus Mali tom.1. pag.470.

Mendaciorum, & perjuriarum mater tom.1. pag.470.

Cognomen Minervæ tom.1. pag.466.

Civitas Arcadiæ nuncupata ibid.

Græcè quid ibid.

Ludendi consuetudo, quamvis à pena temporali

RERUM NOTABILIMUM.

- porali excusaret, à pœna tamèn gehennæ, non excusat tom.1. pag.469.
- Metaphoricè sumpta ex Spegelio t.1. pag.465.
- Miles quidam vocitatus tom.1. pag.466.
- ALEAM *j cere*, & aleam emere, ac ludire quid sit tom.1. pag.465.
- ALEÆ *ludus* ab Ethnicis Vetitus tom.1. pag.466. & seq.
- ALEÆ *nomen* undè dicatur, & quid significet apud Græcos tom.1. pag.466.
- ALEARIS ludus est alveus mali, mendaciorum, Mandra, Diaboli institutum, & mortale crimen juxtà Sententiam S. Cipriani tom.1. pag.470. & 480.
- Quonam modo fiat peccatum mortale tom.1. pag.475. & seq.
- Inventor, & nomen Alearum tom.1. pag.466.
- Quomodò lucrum solvendum tom.1. pag.467.
- Ludos Jura Divina, & humana mirum in modum execrantur tom.1. pag.470.
- A Christifidelibus vetitus tom.1. pag.467.
- A Justiniano Imperatore item vetitus tom.1. pag.468.
- Antiqua res est ibid.
- Canonicà Lege, atque Conciliis interdictus tom.1. pag.469.
- Civilibus Legibus, etiam ab Ethnicis vetitus, & majorem in modum damnatus tom.1. pag.466. & seq.
- Ob malas ipsius circumstantias mirum in modum à Doctoribus Sanctis damnatus, & prohibitus, non solum à Christianis, verum etiam ab Ethnicis ibid.
- Quid in se contineat tom.1. pag.474.
- Quomodò malus reddatur tom.1. pag.466.
- Quomodò finè ulla culpa etiam veniali à Clericis, Religiosis, & Monachis exerceri possit tom.1. pag.467.
- Nomina diversa tom.1. pag.465. & seq.
- ALEARUM nomina, & cur earum ludj jure vetiti legantur tom.1. pag.474. & seq.
- ALEATOR quantò est in Arte melior, tantò est nequior ex Seneca tom.1. pag.467.
- Blasphemus in Saxoniz partibus ietu invisibili percussus, & indè mortuus omnia ejus intestina, cernebantur tom.1. pag.472.
- Alius miraculosè captus pœna capitis abscessione punitus tom.1. pag.473.
- ALEATOREM Lucensem, qui Desparæ Mariæ semper Virginis imaginem muro pictam saxo percussit, terra se se aperiens in profundam voraginem deglutivit tom.1. pag.471.
- ALEATORI blasphemij conve. sio ibid.
- Interitus alius ietu invisibili vulnerati ibid.
- Cujusdam horrenda miseria, & descriptio ibid.
- ALEATORUM quorundam infania, & calamitas admiranda, & penè incredibilis in Germania tom.1. pag.474.
- ALEXANDER Magnus, ejusque Bucefalum in variis numismatibus repræsentantur to.2. pag.283. & seqq.
- Dum dormiebat Gruem imitatus tom.2. pag.229.
- ALEXANDER Quartus de Consilio Cardinalium decrevit, ut ipse Summus Pontifex, assistentibus Cardinalibus quotannis nonis Septembris pro Pontificibus, & Cardinalibus defunctis solemniter celebraretur tom.1. pag.80.
- Ejus tempore quidam in ebrietate, & seditio- ne interfectus, tamquam Martyr veneratus tom.1. pag.225.
- ALEXANDER Severus in Larario rem divinam, Matutinis horis legitur fœctitasse ad effigies Deorum, in quibus habebat Appollonium, Orpheum, Abrahamum, & Christum; In secundo Larario simulacrum habebat Virgilii, & Ciceronis tom.1. pag.322.
- ALEXANDER Sextus Sacram Timam Hostiam deferendam curavit tom.1. pag.48.
- ALEXANDER Tertius per varias Italiae partes, & in Galliam usque ad Schisma evellendum, & pacem conciliandam profectus tom.1. pag.46.
- Federici Imperatoris rabiem fugiens, Venetias in Monasterium Canonicorum Regularium incognitus se se abdidit ibid.
- Hac de re Inscriptiones duæ ibid.
- Licet ab ipso Sacrosanctum Viaticum, passim in itinere delatum fuisse, non legatur, illud tamen, vel saltem ad pectus, vel ad Collum pendens, clam ab eo delatum fuisse credendum est, & de ratione ibid.
- ALEXANDRI Magni Epistola ad Aristotelem de Sepulchro Cainan antè diluvium extructo, & de Epitaphio inibi insculpto hebraicis literis t.2. pag.212.
- ALEXANDRI Primi Decretum de Vini, & Aquæ mixtione in Calice tom.1. pag.17.
- ALEXANDRI Sexti Bulla, in qua Sacrarij Apostolici Officium, perpetuò à Fratribus Eremitis S. Augustini exercendum esse, declaratur tom.1. pag.329.
- Tempore ejusdem locus datur Sacristæ in Capella tom.1. pag.327.
- ALEXANDRIA Ægypti Civitas, in qua argentea, Crucifixi Imago quatuor clavis affixa lignæ Cruci, olim inventa fuit, nunc Romæ asservatur tom.1. pag.264.
- ALEXANDRINA Bibliotheca à Philadelpho constituta tom.2. pag.194.
- ALEXANDER, pro Alexander tom.2. pag.294.
- ALLEGORICE quid significat Hierusalem tom.1. pag.208.
- ALLIUM, & Cepæ pro Diis apud Ægyptios tom.2. pag.218.
- ALIUT pro aliud tom.2. pag.294.
- ALOYSIUS Bononiensis Sacristæ Substitutus, vel Socius, aut Cappellanus, ejusque conditio, & officium tom.1. pag.332.
- ALOYSII Lippomani Veneti Episcopi Veronensis Operum descrip. tom.2. pag.105.
- Epilogus Vitæ ejusdem ibid.
- ALPHA, & Omega, quid significant to.1. pag.262.
- ALPHABETI Hebraici prima litera omnium ferè Notionum alphabeticam primæ literæ pronunciationem, vel saltè initium literæ primæ dedit tom.2. pag.216. 226. 301.
- ALPHABETI Sclavonici Constantinus Philosophus Inventor tom.1. pag.257.
- ALPHABETUM Ægyptiacum tom.2. pag.218. 219. & 222.
- Armenicum tom.2. pag.243.
- Chaldaicum tom.2. pag.213.
- Chaldaicum, & Syriacum, cur ejusdem ca-

I N D E X

- rac̃theris* tom.2. pag.213.
Græcum tom.2. pag.224.
Hebraicum antiquius tom.2. pag.211. 212., & 214.
Hebraicum novum ab Esdra inventum tom.2. pag.215.
Hebraicum vocales non habet tom.2. pag.216.
Hetruscum tom.2. pag.240.
Jacobitarum tom.2. pag.212.
Illyricum tom.2. pag.245.
Latinum figuras, nomina, formationem litterarum, ac prononciationem habens tom.2. pag.237.
Phanicæum tom.2. pag.226.
Phrygiacum tom.2. pag.221.
Ruthenicum, & Slavonum tom.2. pag.250.
Servianum tom.2. pag.249.
Syriacum, & Chaldaicum tom.2. pag.213.
AMPHITHEATRUM vulgò *Colossæum* vocitatum tom.1. pag.260.
ALPHONSUS *Aquapendentanus*, Concionator gratiosissimus quintus decimus Apostolici Sacrarîi Præfectus eligitur tom.1. pag.345.
 Multa beneficia in conventum suum contulit ibid.
ALPHONSI *Aragoniæ* Regis Bibliotheca tom.2. pag.339.
 Ejus dictum de Libro Vitruvii sibi asportato sine asseribus, ibid.
ALPHONSI *Ciaconi* Bibliotheca tom.2. pag.346.
ALPHONSI *Ferrariæ Ducis* Bibliotheca tom.2. pag.343.
ALPHONSI *Tostati* Madrigalensis Episcopus Abulensis Opera omnia in 23. tomos distingui solent tom.2. pag.103.
 Quo Anno claruerit ibid.
ALPHONSUS *Ciacon* de Cardinalatu S. Hieronymi tom.2. pag.248.
ALIARE, dum Papa ad Altare consecrat, & ad solium communicat, quomodo representet Hyerusalem tom.1. pag.18.
 Lignum ejusque privilegium in Basilica Lateranensi primum à Constantino magnificenter constructa tom.2. pag.251.
 In Basilica solum Lateranensi reperitur tom.2. pag.178.
 Cur eo nonnisi Summis Pontificibus liceat uti, & Cardinalibus Episcopis per Pontificiam dispensationem ibid.
ALVAN, & non *Alvan* legi debet in Gen.36. n.23. tom.1. pag.296.
ALVEUS *malî* alea tom.1. pag.470.
AMBO, pro *Ambos* tom.2. pag.407.
S. AMBROSII *Epistolæ* omnes, quæ in tomo 5. continentur tom.2. pag.42.
 Hymni tomo 5. contenti tom.2. pag.43.
 Operum omnium ex editione Romana in sex tomos distinct., & ordine alphabetico disposit. descrip. tom.2. pag.41.
 Opuscula ejdem adscripta, quæ sub aliorum Virorum insignium circumferuntur tom.2. pag.43.
 Regulæ Scripturales tom.2. pag.44.
S. AMBROSIIUS antè Sanctum Martinum diem suum obiit tom.1. pag.115.
 An, & quomodo exequiis S. Martini Mediolani rem sacram faciens Turonis interest potuerit tom.1. pag.115.
 De nomine Officii ejusdem tom.1. pag.313.
 Maximum, qui Gratianum Imperatorem occiderat, penitentiam agere recusantem, excommunicavit tom.2. pag.275.
 Multos Hæreticos convertit, & Augustinum Ecclesiæ lumen baptizavit tom.2. pag.275.
 Se Romæ jejuna ait, Mediolani non item, juxta Locorum consuetudinem tom.2. pag.208.
 Theodosium Imperatorem ab ingressu Ecclesiæ prohibuit tom.2. pag.275.
AMBROSIIUS *Landuccius* Ordinis sancti Augustini Nobilis Senensis vigesimus sextus Sacrarîi Apostolici Præfectus, Vir eruditione, doctrinâ, agendi prudentiâ, & morum suavitate præstantissimus tom.1. pag.359.
 Fuit Præfecturâ Sacrarîi Pontifici, & Episcopatu Porphyriensi insignitus, ab Alexandro VII. ibid.
 Antea Consultor S. Officii Senarum ibid.
 Prior Monasterii Illicitani ibid.
 Sacrista Annis 13. menses sex, & dies 22. sub SS. Pontificibus Alexandro VII. & Clemente IX. tom.1. pag.360.
 Librorum descript. ab ipso typis dat. ibid.
 Opera ipsius inedita, quæ Senis in Bibliotheca Martiniana asservantur ibid.
 Quæ gesserit præclarissima in suo Ordine Augustiniano; & quot beneficia perceperint Monasteria, quæ gubernavit antè ipsius promotionem recensentur tom.1. pag.359. & seq.
 Sepultus est in Ecclesia S. Augustine de Urbe, propè Baptisterium ubi ipsius effigies cum Inscriptione, invisitur tom.1. pag.360.
AMBURBIALE *Festum* quodnam erat, & quando celebrabatur tom.1. pag.214. 215. & 486.
 A quo, sic dictum tom.1. pag.486.
AMEN à Sacerdote quomodo pronuncietur tom.2. pag.452.
 Vox est Hebraica variè translata, tom.1. pag.451.
 Cur sic retenta
 Eiusdem duplex sensus tom.2. pag.452.
 Usus varius ibid.
 In fine Oratione Dominicæ cur ibid.
AMIGDALÆ Nuces longæ, à Catone verò græcæ appellatæ tom.1. pag.487.
AMPHIONIS Fabula tom.2. pag.281.
AMPLIARIT, pro ampliavit &c. tom.2. pag.235.
AMUCIA *Vicus* tom.1. pag.72.
ANAFORA S. Basilii Syriacè conscripta, & in Latinam linguam translata tom.1. pag.16.
ANAGOGICÆ quid significat Hierusalem tom.1. pag.280.
ANASTASIUS *Germonius* de Conciliis habitis ab Imperatoribus, aut Regibus tom.2. pag.202.
 De ordinibus Architecturæ juxta Vitruvii doctrinam tom.2. pag.288.
 De tribus ordinibus Ædificiorum ibid.
ANASTASIUS *Papa* à Covarruvia defenditur contra eum accusantes tom.1. pag.136.
ANCONA Civitas antiquissima tom.1. pag.56.
 Cur sic dicta, & ejus Portus singularis ibid.
ANCONÆ hilaritas, & frequentia Populorum ibid.

RERUM NOTABILIMUM.

- Cappella Pontificia ibidem celebrata à Clemente VIII. ibid.
- Resque ab eodem Pontifice ibidem gesta ibid.
- SS. ANDREAS, Jacobus, & Joannes Apostoli à quo fuerint baptizati tom.1. pag.130.
- S. ANDRÆ Apostoli Caput, ubi nam asservetur tom.2. pag.354.
- ANEMO *Fluvius*, vel Lemon tom.1. pag.70.
- ANGELI *Raphaelis* comestio vera non fuit, quamvis cibi contritio fuerit vera tom.1. pag.19.
- ANGELI in Horologio Ecclesiæ Civitatis Argentinæ tabas personantes tom.1. pag.171.
- Hujus Horologii auctor quis fuerit ibid.
- ANGELI num habeant propriam dialectum tom.2. pag.304.
- Num in Corporibus assumptis propriè loqui dicantur tom.1. pag.114.
- Omnium rerum tantam callent scientiam, quantam docti omnes haud norunt tom.1. pag.122.
- Sive boni, sive mali, an suâ ipsorum virtute ægritudines ex accidenti contrafactæ temporis momento, & sine medicamentis curari queant tom.1. pag.122.
- Tam boni, quam mali in Corporibus assumptis vitæ opera exercere non possunt tom.1. pag.114.
- Quamvis loquantur eorum locutio, propriè dici non potest, & cur ibid.
- ANGELICA *Salutatio*, idest Ave Maria &c. ad trinum Campanæ sonitum, Vespere, mane, & meridie recitari consueta, tria continet mysteria tom.1. pag.179. & seq.
- Quando sine genuflexione recitari debeat t.1. pag.178.
- ANGELIS *bonis*, & Spiritibus malis, materia corporalis quantum ad motum, obedire censetur ad nutum tom.1. pag.165.
- Quomodo res corporeæ obediunt to.2. p.304.
- Tam bonis, quam malis res omnes corporeæ ad nutum obediunt tom.1. pag.122.
- ANGELORUM *bonorum*, & malorum scientia exactissima tom.1. pag.112.
- Eisque res corporeæ quantum ad motum obediunt ibid. & pag.113.
- Corporeitas, eosque pingendi usus tom.2. pag.209.
- Difficultas quædam gravis explicatur ibid.
- Corpus assumptum quomodo formetur to.1. pag.114.
- Quomodo coloratum, & visibile, atque palpabile fiat, ac statim evanescat ibid.
- ANGELUS *Angelo*, quot modis loqui possit to.2. pag.304.
- Uno tantum modo loqui potest homini ibid.
- Qua hora Diei B. Mariæ Virginis apparuerit tom.1. pag.180.
- ANGELUS *Camers* Senior Theologus insignis t.1. pag.338.
- Ejus opera in Bibliothecis S. Marci Mediolani, & S. Spiritus Florentiæ asservantur ibid.
- ANGELUS *Roccha* Ordinis S. Augustini Camers Vigessimus Apostolici Sacarii Præfectus, & Auditor horum operum tom.1. pag.348.
- Ejusdem Doctoratus insignia Patavii suscepta tom.1. pag.349. & seq.
- Exercitia literaria tom.1. pag.350.
- Labores in varios antiquorum, ac recentiorum Libros ibid.
- Facinora juxta varios ætatis gradus recensentur tom.1. pag.348.
- Fuit Concionator facundissimus, & diversarum linguarum, immò omnium peritissimus, antiquitatis quoque percrutator acutissimus, & Encyclopædiâ peditus tom.1. pag.355.
- Congregationis Bibliorum Consultor, & Secretarius tom.1. pag.351.
- Primus, qui Romæ Literatorum commoditati confulerit, donando ejus Bibliothecam, Conventui S. Augustini, ut perpetuò publici juris esset ibid.
- Ut testantur Inscriptiones duæ marmoreæ incisæ altera ad dexteram ad laevam altera prædictæ Bibliothecæ, & impressæ tom.2. post literam Dedicatariam.
- Functus est Officio Sacrile 25. Ann. sub Summis Pontific. Clemente VIII., Leone XI., & Paulo V. ibid.
- Idem non semel Biblia typis mandanda curavit ex mandato SS. Pontificum to.1. p.351.
- Sepultus est in Ecclesia S. Augustini Urbis antè Sacellum S. Nicolai de Tolentino ibid.
- Ejus epitaphium Marmore incisum ibid.
- ANGLARA *Hieronymi* Magii Patria to.1. p.170.
- ANGLIA quasi nostri Orbis angulum to.2. p.307.
- ANGLI præ cæteris nationibus Sapientiores in prohibendo sub pena capitis larvæ usum, & gestationem tom.1. pag.485.
- Quasi Angeli tom.2. pag.307.
- Tempore Gregorii Magni ad fidem conversi tom.2. pag.307.
- ANIMA, *quæ peccaverit per ignorantiam*: nunc pro adverbio *cum* legitur relativum *quæ* Levit. 4. n.2. tom.1. pag.312.
- ANIMADVERTANT, idest puniant to.1. p.469.
- ANIMALIA *perfecta*, & imperfecta quantum sibi in generatione determinent tom.1. pag.118.
- ANIMARUM *Cura* Religiosis de jure communi non datur tom.1. pag.5.
- ANIMÆ, quæ cum Jacob in Ægyptum fuerunt ingressæ, cur in Genesi, & Exodo 70. fuisse dicantur; in actibus verò Apostolorum 75. tom.2. pag.300.
- ANIMÆ *sensitivæ* instrumentum est calor tom.1. pag.112.
- ANIMUS *gudens* ætatem floridam facit, Spiritus tristis ossa exiccat tom.2. pag.155.
- ANNIBAL *Zitellus* de antiquitatibus, ac de Imaginibus Virorum illustrium tom.2. pag.253.
- ANNI *Adam* quot fuerint tom.1. pag.283.
- ANNI *Climacterici* omnes, qui sunt recensentur tom.2. pag.144.
- Alii Climacterici communiter dicti ibid.
- A quo sic dicti tom.2. pag.143.
- Omnes sunt formidabiles, & periculosi, & de ratione tom.2. pag.144.
- Periculosiores autem, qui sunt, & de ratione tom.2. pag.145.
- Qui sunt magis periculosiores ex periculosioribus, & de ratione ibid.
- Quomodo computentur tom.2. pag.144.
- Quotuplex generis sint, & quomodo vocentur ibid.

I N D E X

- Qui sint numerantur videlicet .
 Tempestates annorum eorundem ab Ovidio
 descriptæ tom.2. pag.260.
 Emblemata ibid.
 Septimus Climactericorum primus tom.2.
 pag.144.
 A Græcis quomodo nuncupetur ibid.
 A Veteribus quomodo dictus ibid.
 Est totus impar primus ex Aristotile ibid.
 Ex quibus constet ibid.
 Ingemibilis nuncupatur ibid.
 Qui dicto Anno vel die septimo obierunt to.2.
 pag.145.
 Nonus unus ex Climactericis Ennaticus di-
 ctus , & hebdomaticus primus ex quibus
 constet ibid.
 Pericula Hominibus præferre solet ibid.
 Qui dicto Anno obierunt ibid.
 Decimus quartus unus ex Climactericis , &
 Hebdomadicus secundus ex quibus constet
 tom.2. pag.145.
 Hi qui dicto Anno obierunt ibid.
 Vigessimus primus pariter Climactericus , &
 hebdomaticus tertius ex quibus constet to.2.
 pag.146.
 Est valde formidabilis , & de ratione ibid.
 & 144.
 Qui dicto anno vitæ cesserunt ibid.
 Quadragesimus secundus unus ex Climacteri-
 cis ex quibus constet tom.2. pag.146.
 Est periculosus , & non parum formidabilis ,
 & de ratione ibid.
 Qui dicto Anno vitam cum morte commuta-
 runt ibid.
 Quadragesimus nonus pariter unus ex Clima-
 ctericis , & hebdomaticus septimus ex quibus
 constet tom.2. pag.147.
 Apud Veteres maxime formidabilis fuit ibid.
 Qui dicto Anno perierunt ibid.
 Quinquagesimus , remissivus , initiativus , &
 buccineus , quinam dicebatur apud He-
 bræos tom.2. pag.198.
 Quinquagesimus Sextus Climactericus , & heb-
 domaticus Octavus ex quibus constet to.2.
 pag.147.
 Qui dicto Anno diem suum clauserunt ibid.
 Sexagesimus tertius Climactericus , & hebdo-
 maticus nonus , ennaticus verò magnus , ex
 quibus constet tom.2. pag.148.
 A Chaldeis , & Mathematicis quomodo voca-
 tus ibid.
 Ægritudines , aut vitæ interitum , vel cladem
 aliquam præfert , & ob id communiter
 periculosissimus iudicatus tom.2. pag.144.
 145. & 148.
 Princeps , & Imperatores Romani , & Græci ,
 quid faciebant transacto dicto Anno ibid.
 Qui dicto Anno obierunt ibid.
 Septuagesimus Climactericus , & hebdomati-
 cus Decimus ex quibus constet tom.2. pa-
 pag.150.
 Qui dicto Anno diem suum clauserunt ibid.
 Septuagesimus Septimus pariter Climactericus ,
 & hebdomaticus Undecimus , ex quibus con-
 stet ibid.
 Qui dicto Anno mortui sunt ibid.
 Octuagesimus primus Climactericus valde
 formidabilis , & periculosus tom.2. p.152.
 Ex quibus constet ibid.
 Qui mortui sunt dicto Anno ibid.
 Octuagesimus quartus pariter Climactericus
 hebdomaticus duodecimus ex quibus con-
 stet tom.2. pag.153.
 Maximus , ac periculosissimus vocitari solet ,
 & de ratione ibid.
 Qui dicto Anno obierunt ibid.
 Nonagesimus primus ex Climactericis postre-
 mus , Ennaticus tamen decimus , & hebdo-
 maticus decimus tertius , ex quibus constet
 tom.2. pag.153.
 Hi qui dicto Anno perierunt ibid.
 Centesimus , & vigessimus supra centesimum ,
 non dicuntur Climacterici , & de ratione
 tom.2. pag.144.
 ANNONA Urbi comparata satis larga to.2. p.189.
 Urbi , & Italiæ subministrata tom.2. pag.180.
 ANNORUM Climactericorum Menses periculo-
 flores tom.2. pag.155.
 Quinam sint dd. menses ibid.
 Præscriptio tom.1. pag.468.
 ANNUS Jubilei apud Hebræos varia nomina forti-
 tus est , & de ratione tom.1. pag.189.
 Cur vocitetur Sanctus , Porta que in ipso Jubi-
 lei initio aperienda sancta idem dicatur
 tom.1. pag.202. & seq.
 Initium sumit à Vespere Vigilæ Nativitatis
 Domini tom.1. pag.205.
 Id etiam Porta Sancta tali die aperta non
 fuerit ibid.
 Solutiones dubiorum à Pœnitentiariis exami-
 nata , & majori ex parte usa comprobata
 pro Indulgentia Jubilei consequenda to.1.
 pag.203. & 204. , vide Jubileum , & cur ita
 dictum.
 ANSELMI *Cantuariensis* Archiepiscopi Ord. S. Be-
 nedicti Opera omnia recensentur to.2. p.89.
 Quo Anno floruerit ibid.
 S. ANTERUS *Papares* Martyrum gestas diligenter
 exquisitas , & à Notariis conscriptas in *Ætariani*
Ecclesiæ reponendas innovando curavit tom.1.
 pag.108.
 ANTIPHONA *ad Laudes* Matutini Nativitatis Do-
 mini tom.2. pag.183. & 205.
 ANTHIPHONAM , *Salve Regina* , cur certis divi-
 næ rei horis addendam decrevit Gregorius No-
 nus tom.1. pag.177.
 ANTIIPHONARIUM *Domenicale* perpulchrum
 Conventus S. Augustini Aquapendentani tom.1.
 pag.345.
 ANTIPODES quinam sint tom.2. pag.179.
 ANTIQUA , & famosissima Universitas Theologo-
 rum Patavina tom.1. pag.350.
 ANTIQUITAS *canonizandi* Sanctos to.1. pag.108.
 & 143.
 ANTIQUITAS , & Inventio Campanarum tom.1.
 pag.155.
 ANTIQUORUM mos , & observatio circa nume-
 rum septenarium tom.2. pag.144.
 ANTIQUORUM mos in discumbendo in terra
 tom.1. pag.23.
 ANTISIGMA X. à Claudio inventum to.2. p.235.
 ANTISTITES *Ravennæ* Columbæ supra caput ap-
 parentis indicio Creati tom.1. pag.58.
 ANTONII *Cardinalis* Carasæ Sumptus , & labores
 in

RERUM NOTABILIMUM.

- in Bibliorum emendatione tom.2. pag.348.
- S. ANTONII de Padua canonizatio to.1. pag.128.
- ANTONINUS Imperator cur *Plus* fuerit nuncupatus tom.2. pag.191. in fin.
- Hic primus permisit, ut Dominico die Resurrectio D. N. I. Christi celebraretur tom.2. pag.190.
- Huic Columnam *Antonianam* dictam dedica- vit M. Antoninus Philosophus Filius adopti- vus ibid. & pag.297.
- Hic Sixto Primo sedente imperavit, à Sixto V. tamèn regnante Columna illi dicata Divo Paolo consecrata est tom.2. pag.299.
- ANTONIUS *Aquapendentanus* Augustinianum, habitum in Premonstratensem commutavit to.1. pag.329.
- ANTONIUS Quarengus de triremibus Sixti Quin- ti tom.2. pag.191.
- ANTONOMASICE latus Christi apertum pro latere dextero sumitur tom.1. pag.24.
- ANTUERPIÆ *Templum* Augustissimum, B. Mariæ Virgini dicatum tom.1. pag.170.
- Ejus Turris admirandæ Altitudinis 420. pe- dum ibid.
- Quæ 33. campanas promiscuæ magnitudinis habet ibid.
- Quæ dumpulsantur consonantem ut musica, educit sonum ibid.
- Earum descriptio, & figuræ d. t. p. 194. & seq.
- APEOS, pro Apex, & Gregs, pro Grex apud Ve- teres Latinos tom.2. pag.233.
- APES, Vespæ, & Mulcilioes, ex quibus gene- rantur tom.1. pag.118.
- APOCRYPHA *Sententia* sub Gregorii, & Augu- stini nomine citata circa illa verba *multa corpora venerantur in terris &c.* tom.1. pag.140.
- APOLLODORU, de Diis Gentium to.1. pag.162.
- APOLLONIUS *Thyanens* Philosophus præstigia- rum artium Indagator, & sectator celeberrimus tom.1. pag.270.
- Quid acciderit ejus Matri de ipso gravida, ibid.
- APOSTOLICA Sedes omnium Ecclesiarum Regu- la, Mater, atque Magistra tom.1. pag.318. & seq.
- Post 70. Annos ex Aversione Romanæ reporta- ta à Gregorio XI. tom.1. pag.338.
- APOSTOLICI *Sacrarii* Præfectus, quo ex ordine assumatur, & quonam modo eligatur, & insti- tuatur tom.1. pag.328.
- APOSTOLICI *Palatii* Sacrista cum baculo quid sibi velit tom.1. pag.51.
- APOSTOLICUM *Sacrarium* quot, & quantâ con- tineat tom.1. pag.318. & seq.
- Ejus Præfectura quanta sit ibid.
- Ejusdem Officii possessio immemorabilis in- ordine Augustiniano numquam interrupta tom.1. pag.336.
- Nuper etiam confirmata ex Decreto Collegii Emorum Cardinalium tom.1. pag.363.
- APOSTOLI Andreas, Jacobus, & Joannes, à quo fuerint baptizati tom.2. pag.130.
- APOSTOLI *Episcopi* à Christo Domino instituti, ante ejusdem ascensum in Cælum to.2. pag.140.
- Sacerdotio jam insigniti à Christo Domino sub specie Vini Sanguinem suum sumpse- runt, & quorum est opinio tom.1. pag.26. in fine.
- Undecim ab Evangelista Luca in Hierusalem congregati narrantur, sed tantum decem interfuerunt manducationi, absente Tho- ma tom.1. pag.17. & seq.
- Discumbentium cum Christo in ultima Cena quini in duobus lectis, tres in reliquo lecto tom.1. pag.33.
- Prius ad statum perfectionis, tamquam per- ficiendi, quam ad Statum prælationis, tam- quam perfecti à Christo Domino vocati sunt tom.1. pag.138.
- APOSTOLI Pauli Laudes, & Tituli tom.1. pag.16. & seq.
- APOSTOLORUM Canones à S. Raymundo in- mediū allati, & declarati ad probandum quô- modò in alearum ludo fiat peccatum mortale tom.1. pag.475. & seq.
- Petri, & Pauli Immagines, quæ Constantino Magno apparuisse dicuntur, & de eorum Inscriptionibus tom.1. pag.95. & 99.
- Ubinam dd. Immagines afferrentur ibid.
- Petri, & Pauli prælatio, sive Immagines, utra scilicet inter collocandas præferenda sit t.1. pag.81. & seq.
- Auctores, qui super hujusmodi materia scri- pserunt tom.1. pag.99.
- Silentium, & Discipulorum fuga in Christi Domini Passione, ac morte per Campanas in triduo Hebdomadæ Sanctæ silentes re- presentat tom.1. pag.184.
- Istuc ipsum per Candelas eodem triduo ad Matutinum extingui consuetas representa- tur ibid.
- APOTHEO, pro eo, quod est deifico tom.1. pa- gin.107.
- APOTHESES græca vox, latine *Deificatio* dicta tom.1. pag.107.
- APPARATUS *Locorum*, in quibus divertendum erat in itinere Clementis VIII. ad Civitatem Fer- rariensem, ad adventum Societatis Sanctissimi Sacramenti tom.1. pag.52.
- APPENDIX in Bibliothecam Vaticanam tom.2. pag.291.
- Nova ejusdem Bibliothecæ Vaticanæ, tam- molis, & Codicum quam ornamentorum, ac Inscriptionum accessiones post Sixtinam institutionem continens tom.2. pag.355. & seq.
- APUT, pro apud tom.2. pag.294.
- AQUA ab Ovidio cur in postremo loco ponatur in- ter elementa, cum terra sit aqua inferior, & gra- vior omnibus elementis tom.2. pag.259.
- Calida Vini mixta erat antiquitus in deliciis maxime in Conviviis tom.1. pag.28.
- Frigida nunc Trivii cur Virgo dicta sit olim Romæ tom.1. pag.160.
- Ubinam sit Romæ istius fons ibid. in fin.
- In Calice Vini miscenda omnino est, sed mo- dicissima ex Concilio Florentino, itaut unica tantum gutta sufficiat ad significa- tum representandum tom.1. pag.16.
- Decreto Alexandri Primi eadem mixtio cod. tom. pag.17.
- An sit de necessitate Sacramenti in Calice &c. quid Liturgiæ SS. PP. quidve Concilia &c. sentiant vide totum tractatum in tom.1. pag.266. & seq.

I N D E X

- An** Christus Dominus in ultima Cœna in Institutione sanctissimi Sacramenti Aquam cum Vino potaverit *ibid.*
In Scriptura Sacra Populum significat *to. 1. pag. 16.*
Procreationum origo *tom. 2. pag. 259.*
- AQUARIORUM**, & Armeniorum hæreses damnata *tom. 1. pag. 16. & 266.*
- AQUÆ** *Felicitis* Emblema *tom. 2. pag. 185.*
Cur sic dicta *ibid.*
- AQUILA** *Avis* fulva ab Ovidio appellata *tom. 2. pag. 371.*
- AQUILA** *Civitas* Nobilis in Vestinis secunda Vironum Illustrium Mater *tom. 1. pag. 360.*
- ARBOR** *Oleæ* pacis insigne appellatur *to. 1. p. 218.*
Latini, & Græci victoriam, & pacem per Oleam indicabant *ibid.*
Et Mirræ, nec amaritudinem, nec odorem, neque fructum habet *tom. 1. pag. 29.*
- ARBORIS** Nucis Proprietates *tom. 1. pag. 488.*
- ARBORUM** cortices scriptæ in Bibliotheca Vaticana asservantur etiam apud Aldum Manutium *tom. 2. pag. 337.*
- ARCA** *fedæris* ex lignis Setim compacta *tom. 1. pag. 37.*
Ligna Setim quid significant *ibid.*
Quanam significata per ipsam possunt intelligi *ibid. & seq.*
Eam tangentes, aut detectam, & per Curiositatem videntes, aut non rectè custodientes percussi *tom. 1. pag. 38.*
Quid in se continebat, & conservabat *tom. 1. pag. 38. & 352.*
Præcedebat exercitum Populi Judaici *tom. 1. pag. 38.*
Quid hunc in modum significare videbatur, an ritum, & originem gestendi Sanctissimum Sacramentum in itinere *ibid.*
In flagellum Hebræorum à Philisteis capta *tom. 1. pag. 38.*
Propitiatorium, & Oraculum *to. 1. pag. 352.*
- ARCHADIÆ** Civitas Alea dicta *tom. 1. pag. 466.*
- ARCHIMANDRITA** quid *tom. 2. pag. 205.*
- ARCHIMAGIROS** in Scriptura Sacra accipi solet pro Magistro exercitus, & quare *tom. 1. pagin. 297.*
- ARCHIEPISCOPI** *Beneventani* privilegium *to. 1. pag. 42.*
- ARCHIEPISCOPUS** quid *tom. 2. pag. 122.*
- ARCHITECTUS** Sixti V. Dominicus Fontana *tom. 2. pag. 281.*
- ARCHITICLINUS** quisnam sit, & undè dicatur *tom. 1. pag. 22.*
- ARCHIVUM** Basilicæ S. Petri Romæ, ubi antiquissima imago Christi Domini quatuor Clavis Cruci affixa, cernitur representata *tom. 1. pagin. 263.*
Romanorum Pontificum maximæ existimatione, ac veneratione habitum *tom. 2. pagin. 196.*
- ARCIS** *novæ* Ferrariensis construendæ studium, & consilium *tom. 1. pag. 67.*
- ARCTA** *est via*, quæ ducit ad vitam, lata ad interitum explicatur *tom. 2. pag. 230.*
- ARCULA** *sanctissimi Sacramenti* Læticæ instar delata à Tolentino in reditu Clementis VIII. à Civitate Ferrariæ ad Urbem *tom. 1. pag. 71.*
- Ejusdem Arculæ descriptio *ibid.*
- ARCUS** *Constantino* Magno dicatus *to. 1. pag. 260.*
- ARGENTA**, Oppidum propè Ferrariam *tom. 1. pag. 59.*
Cur ita dicatur *ibid.*
- ARGENTEA** *moneta* in Populum sparsa per Præfectum Ærarii Sedis Apostolicæ, modò Thesaurarium dictum in ingressu Clementis VIII. in Civitatem Ferrariensem *tom. 1. pag. 62.*
Ejusdem monetæ declaratio *tom. 1. pag. 63.*
- ARGENTIUS** *vnus* ex triginta illis argenteis, quibus venditus fuit Christus Dominus in Basilica S. Crucis in Hierusalem adervatur *to. 1. pag. 255.*
- ARGENTORATI**, vel Argentinae Turris admirandæ altitudinis habet Campanas Musicas, & Horologium admirandum *tom. 1. pag. 171.*
- ARGI** Fabula, cujus caput pavonis caudæ inseruit Juno centum oculos habens *tom. 2. pag. 219.*
- ARGILLA** Fluvius, qui Fanum alluit *to. 1. pag. 56. & 71.*
- ARGIRA** Castellum parvum *tom. 1. pag. 70.*
- ARGUS** mysticè sumptus *tom. 2. pag. 219.*
- ARMOGASTES** Martyr *tom. 1. pag. 109.*
- ARIANA** hæresis omnibus amplior, & perniciosior *tom. 2. pag. 202. & seq.*
Inæqualitatem in SS. Trinitate temere affirmans *ibid.*
Ejus Flamma totum Terrarum orbem depopulata est *ibid.*
In Concilio Nicæno primo damnata sedente S. Silvestro Papa, & imperante Constantino Magno *ibid.*
De ea libros tractantes ex Decreto ejusdem Concilii idem Imperator comburi jussit *tom. 2. pag. 204.*
Et qui autem eos celasse ausus fuisset, capitali supplicio afficiebatur *ibid.*
- ARIANUM** *Oppidum* *tom. 1. pag. 54. & 72.*
Cur ita dictum *ibid.*
- ARII** *Presbyteri* Alexandriae hæresiarum ejus descriptio, & damnatio *tom. 2. pag. 202. & seq.*
Moritur Constantinopoli miseremè effluentibus intestinis discessum petens *ibid.*
- ARIMNUM** *Civitas* antiquissima *tom. 1. pag. 57.*
Cur ita nuncupetur *ibid.*
Ejus situs, Ædificia, & Antiquitates *ibid.*
- ARISTÆAS** Ptolomei protector, *tom. 2. pagin. 194.*
- ARISTOTELIS**, & Quintiliani dictum de sermone humano, quomodo intelligatur *to. 2. p. 221.*
- ARIUS** hæresiarca vide Ariana hæresis, & Arij.
- ARMENICARUM** literarum Inventor *tom. 2. pag. 242.*
Alphabetum *tom. 2. pag. 243.*
- ARMENIA** in quo loco sita *tom. 2. pag. 242.*
- ARMENIÆ** Rex Regno renuncians, & in Ordinem Franciscanum se abdens *tom. 2. pag. 267.*
- ARMENI** à S. Ioanne Chrysostomo Evangelicam doctrinam, & Scripturam Sacram in armenicam linguam translatam, acceperunt *t. 2. p. 244.*
Nunc dicuntur Christiani S. Thomæ è cinctura *ibid.*
Græci quoque, & Ætiopes ad fidei unitatem redeunt *tom. 2. pag. 268.*
Et etiam Parthi, Marcomanni, sive Moravi, & alii Populi Equorum, & Vulpium carnibus delectantur *tom. 2. pag. 297.*

RERUM NOTABILIVM.

- ARMENORUM vulgaris lingua est Turcica , & Tartarica multas voces habens hebraicas to.2. pag.244.
- Et Aquariorum hæresis damnatæ to.1.pag.16. 266. & seq.
- ARREPIISQ. *Nadab, & Abiu filii Aaron Thurribulis*, POSUERUNT &c., & non imposuerunt ut prius legendum. Levit. 10. n.1. t.1. p.314.
- ARS *intestabilis*, quænam sit apud Plinium tom.1. pag.269.
- Plumaria quid tom.1. pag.311.
- Quam quisque novit exercenda tom.2. p.119.
- ARTIFEX *Campanarum* Vannuccius Birincuccius tom.1. pag.170.
- ASCANII *Columnæ* Bibliotheca tom.2. pag.345.
- ASCANIUS *Valentinus* de Sacello Gregoriano t.2. pag.353.
- ASCENDENS *Deus ad Abraham*: Gen.17. n.22. tom.1. pag.283.
- ASINA *Balaam*, quomodo loquuta fuerit tom.1. pag.114. & tom.2. pag.305.
- ASPERSONIUM in vase aquæ benedictæ tinctum ipsi Papæ dandum, Ecclesiam, vel privatum Sacellum ingredienti tom.1. pag.325.
- ASPIRAS, pro Aspirans tom.2. pag.393.
- ASPIRATIO non in consonantibus, sed in vocabulis ab antiquioribus admitti solebat tom.2. pag.183.
- Quod fuit à Cicerone observatum de ea ibid.
- ASSISII *Bibliotheca* in Canobio S. Francisci tom.2. pag.343.
- ASSISTENS *Papæ* in Cappella est Sacrista Episcopus, absque eo quod vocetur more aliorum Assistentium ex officij sui privilegio to.1. pag.326.
- ASSISTENS *in Cappella* præsentè Papa, præcedunt alios Episcopos non Assistentes tom.1. pag.327.
- ASSENTIENTIA *Spiritus S.* non Personam Papæ, sed officium, aut Sedem Pontificiam respicit tom.1. pag.136.
- ASSISTENTIUM *Liber* tom.1. pag.326.
- ASTAROTH *Caruam* ita legitur sine copula, in Gen.14. num.5. tom.1. pag.287.
- ASTURCONI, sive Achinez descriptio in discessu Clementis VIII. ab Urbe Roma ad Civitatem Ferrariensem tom.1. pag.50.
- AT illa tollens cito pallium operuit se sine pronomine suum est legendum. Gen.24. num.65. to.1. pag.292.
- AT illi duodecim (inquiunt) Servi tui Fratres sumus. Ita legendum Gen.42. num.13. tom.1. pag.298.
- At. pro Ad. tom.2. pag.294.
- ATHALUS *Alearum* Inventor tom.1. pag.432.
- ATHANASII Operum omnium descriptio in veteri editione tom.1. pag.78. & seq.
- Epilogus Vita ibid.
- Ejusdem falsæ accusatio de maleficio, Dei beneficio liberatur tom.2. pag.280.
- Concilio Nicæno interessentia, & contra hæreticos disputatio tom.2. pag.203.
- ATHENARUM *insigna*, Noctua tom.2. pag.223.
- ATHIS Mons ubi Terrarum, & in quo sunt viginti Monasteria Ordinis S. Basilii in quibus extant ferè septem millia Monachi tom.2. pag.339.
- ATSIGNO, pro assigno tom.2. pag.294.
- ATTILA à Leone I. placatur, dum Clero, & Cruce ei occurrit tom.2. pag.205.
- A *Vespere usque ad mane* ita legendum Levit.24. num.2. tom.1. pag.317.
- AUCTORES citati in Comentario de Campanis tom.1. pag.153. & seq.
- In Chronologia de Sacratio Apostolico to.1. pag.319. & seq.
- In Commentario de Ludo Alearum tom.1. pag.482.
- In Commentario de Nuce tom.1. pag.490.
- In Commentario de Patientia to.1. pag.504.
- In Commentario de Sacra S. Pontificis Communionem tom.1. pag.12. & seq.
- In Commentario de Sacrosancto Christi Corpore Romanis Pontificibus iter conficiendo præferendo tom.2. pag.34. & seq.
- In expositione Orationis Dominicæ t.2. p.412.
- Qui aliquid scripserunt de Canonizatione Sanctorum tom.1. pag.103.
- Qui Scripserunt, vel saltem mentionem fecerunt de SS. Apostolorum Petri, & Pauli prælatione, sive Imniaginibus to.1. pag.99.
- Quorum doctrinæ citantur in septem Septenariis orationis Dominicæ to.2. pag.463.
- Quorum Sententiæ citantur in expositione orationis Dominicæ tom.2. pag.412.
- AUCTORIS in Comentarium de Canonizatione Sanctorum peroratio tom.1. pag.141.
- AUCTORUM *Catalogus*, quæ in orationem Dominicam conscripserunt tom.2. pag.411.
- Qui in Bibliotheca Vaticana citantur, nomina, cognomina, origines, monumenta, insigniora, & elogia breviter conscripta, atque ex probatissimis Scriptoribus desumpta tom.2. pag.161. ad 176.
- AUD, pro aut tom.2. pag.294.
- AUDITOR *Rotæ Hieronymus Lamphilus* t.1. p.65.
- AUDITORES *Rotæ*, & Protonotarii Apostolici, cur Consistorium Semipublicum ingrediantur tom.1. pag.131.
- Jurisperitiissimi, tamquam Judices integerrimi à S. Pontifice deliguntur ad acta omnia cognoscenda pro Canonizatione Sanctorum præstanda tom.1. pag.130.
- AVENIONEM Clemens V. Romanam Sedem transtulit, Gregorius XI. Romam reduxit to.2. pag.267.
- AVES cur Nucis Arbore, numquam nidulentur tom.1. pag.488.
- Memnoniæ, earumque historia to.2. pag.223.
- S. AUGUSTINI, & D. Thomæ opinio de suscitatione Samuelis tom.1. pag.115. & 116.
- S. AUGUSTINI, & D. Gregorii sub nomine apocrypha Sententia, scilicet *multa corpora venerantur &c.* tom.1. pag.140.
- De ejusdem Libris Judicium tom.1. pag.17.
- Ejusdem Operum ordine alphabetico dispositarum, & notationibus conscriptarum descriptio tom.2. à pag.18. ad 40.
- Dictorum in decem Tomos distinctor., & ordine alphabetico dispositorum cum tribus Indicibus alia descriptio tom.2. à pag.12. ad 17.
- Oratio pro Tribulatis, & Afflictis tom.2. pag.503.
- Alia similis tom.2. pag.504.
- Regulæ Scripturales tom.2. à pag.38. ad 41. Sen-

- Sententia de antiquitate linguæ Hebraicæ, & de Hebraicis exemplaribus corruptis tom.2. pag.214. 217.
- Sermonum ad Eremitas descriptio tom.2. pag.33.
- Sermonum variorum ibid.
- Vitæ Epilogus tom.2. pag.17. v. S. Augustinus.
- AUGUSTINI *Triumphus* Anconitani Ordinis Eremitarum S. Augustini opinio de infallibilitate Ecclesiæ in Canonizatione Sanctorum tom.1. pag.133.
- Operum descriptio tom.2. pag.102.
- Vitæ Epilogus tom.2. pag.203.
- AUGUSTINIANA *Familia* duo alia officia cum Sacristatu in Curia olim exercebat to.1. pag.335.
- Quæ erant dicta officia ibid.
- De eadem familia Fratres qui scripserunt in Defensionem Ecclesiasticæ Auctoritatis, & Jurisdictionis ibid.
- AUGUSTINIANORUM Ordo Solitario Eremitarum titulo nuncupata tom.1. pag.334. & seq.
- S. AUGUSTINUS à SS. Trinitatis indagazione dehortatur à Puerulo nucis putamine aquam e mari hauriente tom.2. pag.279.
- Auditor D. Ambrosii tom.2. pag.208.
- De Jejunio Sabbathi consulit D. Ambrosium, qui ei respondit, se Romæ jejunare in die Sabbathi, Mediolani non jejunare juxta locorum consuetudinem ibid.
- Fuit baptizatus à D. Ambrosio ibid.
- Fundator Ordinis Fratrum Eremitarum à Martino V. in Bulla translationis Corporis S. Monicæ nominatur tom.2. pag.339.
- Major Hieronymo, & Hieronymus major Augustino quomodo hujus generis dictum intelligatur tom.2. pag.131. & 247.
- Morte præventus intellere non potuit Concilio Ephesino tom.2. pag.205.
- AUGUSTINUS *Castellanus* Umber XI. Apostolici Palatii Sacriarii Præfectus, Confessarius Papæ, & S. Petri Penitentiarius fuit tom.1. pag.341.
- Habuit locum post ultimum Prælatus Papæ assistentem, & in adoratione Crucis post omnes Episcopos antè Protonotarios, & Oratores, nec umquam fuit Episcopus, si autem fuisset, habuisset locum supra omnes Episcopos non Assistentes ibid. & seq.
- AUGUSTINUS Tivizanus Romanus XIII. Sacriarii Apostolici Præfectus tom.1. pag.346.
- Ejus Epithaphia in Ecclesia S. Spiritus in Saxia Romæ tom.1. pag.348.
- Episcopalem dignitatem, non semel recusavit tom.1. pag.348.
- Fuit Commendator Xenodochii, seu Archihospitalis S. Spiritus in Saxia Romæ, à Clemente VIII. electus, cui, & universæ Romanæ Curie, & cæteris omnibus fuit gratus, & carissimus tom.1. pag.347. & 348.
- Integerrimis moribus, & non sine Sanctitatis opinione vixit tom.1. pag.346. & seq.
- Fuit exemplar cæteris Commendatoribus tom.1. pag.347.
- Fuit electus Sacrista dum foret à Secretis Confessionibus Gregorii XIII. tom.1. pag.246.
- In maximis rerum gerendarum occupationibus, literariam non omisit tom.1. pag.347.
- Multæ eius laudes enarrantur ibid. & seq.
- Munia ejusdem intrâ, & extrâ Clausura enarrantur ibid.
- Opuscula, & Labores ex studiis literarum ejusdem ibid.
- Paupertatem coluit semper, ac suos satis pauperes reliquit tom.1. pag.348.
- Gesta ejusdem juxta varios ætatis gradus recensentur tom.1. pag.345.
- Vitæ austeritas, & exemplar abstinentiæ ejusdem tom.1. pag.346. & seq.
- AUGUSTINUS *Nicolaus* de Abbatibus Oliveriis Pisarenfis XXIX. Sacriarii Apostolici Præfectus & adhuc feliciter vivens Eminentissimi Cardinalis Fabii Oliverii Germanus to.1. p.363. & seq.
- Eidem ingens splendor accessit conjunctione cum Excellentissima familia Pontificia ALBANI.
- Ortus est Pisauri 16. Decembris 1661.
- In sacro fonte fuit impositum nomem Franciscus Antonius.
- Sub prudenti curâ Excellentissimæ D. Julię ALBANI piæ, & Nobilissimæ Genetricis, ac SANCTISSIMI D. N. CLEMENTIS XI. Amitæ optimis moribus educatus.
- Ut liberius innato, & ex culto genio ad solas res sacras intendere indulgeret, Cucullum Augustinianum Arimini in Conventu Sancti Joannis Evangelistæ die 4. Novembris 1680. induit, & ibidem anno sequenti die 7. Novembris sub nomine Augustini Nicolai solemnem emisit Professionem.
- Cenobio S. Augustini Pisarenfi affiliatur.
- Octo sequentes annos in Philosophicis, ac Theologicis scientiis Bononiæ, & Arimini utiliter impendit.
- Lectoratus laureâ coronatus.
- Ad conciones magis animum inclinatum habens, secundum se concionatorem ostendit, Firmi præsertim, Asculi, & Pisauri.
- Regimina Conventuum propter potentiam non tantum sermonis, sed operis etiam exercuit cum maximo incremento illorum Fani, Pisauri, Firmi, & Anconæ ab anno 1691. ad 1699.
- In Capitulo Generali Bononiæ celebrato anno 1699. à Patribus plenis calculis in Provincialem amplissimæ Provinciæ Marchiæ electus.
- Anno 1703. à Nicolao Serrano Ordinis Generali ad Urbem vocatus, & in Priorem Conventus S. Augustini electus.
- Anno 1705. in Capitulo Generali Romæ habito tanquam Definitor suę Provincię Marchiæ suffragium tulit.
- A Deodato Nuzzi ipsius Amantissimo tunc in Generalem electo in Priorem Romanum, pro toto sequenti sexennio conformatus.
- Et 22. Septembris ejusdem anni 1705. ab eodem Rmo P. Nuzzi lauream Magisterii, & Doctoratus in Sacra Theologia accepit.
- Jura dicti Romani Conventus forti animo propugnavit.
- Sacras Suppellectiles non tam sericas, quam argenteas in Ecclesia adauxit.
- Præcipites ejusdem Domus à fundamentis erexit.

RERUM NOTABILIMUM.

- Tandem à CLEMENTE XI. P. M. excitato potius à magnorum strepitu meritorum, quam à suavi unaque forti impulsu Naturæ; Præfectus Sacrarum Apostolici, Prædecess. ab Urbe discedente Petro Lamberto le Drou, electus 26. Septembris 1712.
- Die 13. Junii 1714. ab eodem Sanctissimo D. N. feliciter regnante Episcopus Targensis creatus.
- Ut Sacris SS. Martyrum reliquiis, quarum est Custos, & Dispensator debitus Cultus, ac veneratio, quibus par est, exhibeatur, à pia Summi Pontificis munificentia obtinuit, ut Sacellum in Palatio Apostolico Quirinali in Ædibus Sacristæ erigeretur.
- Quo nobiliter jam extructo, ac decenter ornato, lampade perpetuò accensâ, in Armariis hinc inde distributis Sacras easdem reliquias custodiri, ac servari inter officii sui maximas curas omnino studet.
- Ingredientibus Sacellum supra Portam offertur Inscriptio Marmore incisa. Omnia habes tom. 1. pag. 363. & seq.
- AUGUSTINUS** *Thermitanus* ex Therma in Sicilia cognomento Novellus utriusque Juris Doctor consultissimus, & integerrimus Theologus Sacrarum Apostolici Præfectus ex veterum Scriptorum monumentis antiquior repertus tom. 1. pag. 337.
- Cur Novellus dictus tom. 1. pag. 335.
- Eremitarum habitum S. Augustini in Sicilia suscepit tom. 1. pag. 353.
- Fuit Siculus, & Consiliarius Manfredi Siciliæ Regis, & non Limber tom. 1. pag. 335. & 353.
- Prior Generalis absens creatus tom. 1. pag. 335.
- Roman ex Eremita accersitus à Nicolao IV. Minoritano, & Penitentiarii, ac Confessarii nomine insignitus, Eremitum semper desideravit, & maximo cruciatus in Curia vitam degit eod. tomo pag. 335. & 337.
- Vitâ decessit miraculis clarus, postquam Anno X. Magistratu se abdicaverat tom. 1. pag. 335. & seq.
- AULA** *Leonina* quænam sit, & ubi sita to. 1. pag. 93.
- AULAI**, & Aurai, Animai, Aquai, Terrai, pro Aula, Auræ, Animæ, Aquæ, ac Terræ tom. 2. pag. 234.
- AULÆ** Regiæ locus fulmine ictus tom. 1. pag. 18.
- AUREA** *Rosa* Ensis, & Pileum, quæ Regibus &c. A Summo Pontifice benedicta in donum mittuntur tom. 1. pag. 207.
- AUREA** *Rosa* cur in 4. Dominica Quadragesimæ à S. P. benedicatur ibid. & seq.
- Antiquitus benedicebatur in Basilica S. Crucis in Hierusalem ibid.
- Benedicitur in signum lætitiæ, recreationis, & corroborationis ibid.
- Quid à S. P. adhibetur in tali benedictione Aureæ Rosæ ibid.
- De significatione, & mysterio dictæ Aureæ Rosæ eod. tom. pag. 208. & 209.
- Epistola Cardinalis Reginaldi Poli Philippo Regi, & Mariæ Reginæ Angliæ de Aurea Rosa, & Ense Muneribus à Julio III. missis eod. tom. pag. 210. & seq.
- AURUM** omnium Metallorum pretiosissimum tom. 1. pag. 208.
- Suapte naturâ constantissimum ibid.
- Nec rubigini, nec æugini obnoxium ibid.
- Purius, & præfectius in igne ibid.
- Charitatem significat ibid.
- AXIOMA** *Theologicum*: quod semel Verbum assumpsit &c. quomodo intelligatur tom. 1. pag. 241. & 243.
- AZYMA** *comedetis septem diebus*: Verbum in plurali numero Sac. Congregatio legendum censuit Exo. 13. num. 7. tom. 1. pag. 305.

B

- B** *Litera* consonans labris per spiritus impetum reclusis editur tom. 2. pag. 237.
- Cur pro V, & V pro B apud Veteres reperitur tom. 2. pag. 391.
- Latinum per Ovium balatus optimè omnium declaratur tom. 2. pag. 391.
- Litera vocis, aut soni Ovium imitativa ibid.
- Pro F apud antiquos Scriptores, ut Bruges, pro Fruges &c. tom. 2. pag. 231.
- Pro V, & V, pro B tempore Gothorum Itali pronuntiabant tom. 2. pag. 241.
- BACCA**, pro Vacca tom. 2. pag. 302.
- BACCALEO** *Pagus* tom. 1. pag. 59.
- BACILLUS** *Sacristæ* quid tom. 1. pag. 51.
- BADESIIUS** de Sacello Sixtiano tom. 2. pag. 189.
- BALAAM** *Asina*, quomodo loquuta dicatur to. 1. pag. 114. & tom. 2. pag. 305.
- Magus, & ariolus in consultatione Dæmonum impeditur tom. 1. pag. 116.
- Propheta malus Populo Judæorum maledicturus benedixit tom. 1. pag. 136.
- BALNEUM** *Hippiæ* duobus Horologiis exornatum tom. 1. pag. 156. in fin. & pag. 183.
- BALSAMUM** succus odoratissimus, & ad multa medicamenta, nec non ad plurimas utilitates Vitæ humanæ præstandas maxime opportunus tom. 1. pag. 208.
- BANIACABALLUM** *Oppidum*, vulgò Bagnacavallo, & de ejus opulentia tom. 1. pag. 58.
- BAPTISMI** forma ab Apostolis tradita, est eadem implicite à Christo data tom. 2. pag. 208.
- Cur ab Apostolis ad tempus mutata ibid.
- Fuit mutatio non substantiæ, sed modi, sive Ritus ibid.
- Hæc potestas mutandi semper fuit in Ecclesia, ut Concilium Tridentinum testatur ibid.
- BAPTISMUS** *Constantini* à S. Silvestro Papa, & SS. Apostolorum Petri, & Pauli Imagines eidem apparitio multis auctoritatibus probatur tom. 2. pag. 254.
- Campanæ, quomodo sit intelligendus tom. 1. pag. 163. & seq.
- Joannis, quid erat tom. 2. pag. 129.
- Sanguinis, non aquæ, quando sit tom. 1. pag. 130.
- Vox græca à verbo græco, *Balwa* quod est lavo, & per vocem à verbo græco translatam formatur verbum baptizo, idest lavo, inde Baptisterium, idest Lavacrum tom. 1. pag. 163. & seq.

I N D E X

- BAPTISTÆ** Cremenſis ordo ablatus to.1. pag.140
BAPTISTERII, & Chriſmatis cura ad Sacramentum pertinet tom.1. pag.322.
BAPTISTERIUM quid tom.1. pag.163. & ſeq.
BARBARUS quid ſignificet tom.2. pag.301.
BARBARISMUS quid, & unde dictus tom.2. pag.509.
BARGÆUS de Obeliſco tom.2. pag.180. & 184.
BASILICA, cur ſic dicatur tom.2. pag.184.
 Lateranenſis olim culta, Canonici verò Sacra tantum faciebant in ea, & Sacramenta ſubminiſtrabant tom.2. pag.184.
 Eadem Mater, & Magiſtra, & Caput omnium Eccleſiarum tom.1. pag.166.
 Quinque nominibus, aut titulis vocitari ſolet tom.2. pag.179.
S. Petri à Constantino ædificata quamvis ejuſdem Petri prima ſedes dicatur; non tamen Archiepiſcopatus, nec Metropolis, nec Episcopatus dici poteſt to.2. pag.122. & 170.
 Dicitur tamen Prima, idèſt Apoſtolica, & de ratione ibid.
 A S. Silveſtro Primo, & ſub nomine eiuſdem Pontificis conſtructa Constantini Imperatoris impenſis, ejuſque deſcriptio to.2. pag.177. & ſeq.
BASILICARUM præcipuarum Romæ, Campanæ tom.1. pag.165.
 Sive Eccleſiarum viſitandarum numerus ad Indulgentiam jubilei ſuſcipiendam requiſitus, & quænam ſint Baſilicæ, ſive Eccleſiæ viſitandæ tom.1. pag.201.
 Modus viſitandi dictas Baſilicas, ſive Eccleſias præfixas pro dicta Indulgentia jubilei confequenda, & quantum ad numerum dierum, quo viſitandæ ſint tam à Romanis, & Inconſ Urbis, quam ab Advenis, & Exteris, ac de legitime impeditis, & quantum ad Animæ diſpoſitionem ibid.
 Dies continui, & intermiſſi in viſitatione Baſilicarum, ſeu Eccleſiarum pro eadem indulgentia confequenda quænam ſint ibid.
BASILICÆ Lateranenſis, & S. Mariæ Majoris Campanæ, earundemque Inſcriptiones tom.1. pag.173.
 S. Pauli Romæ Campanæ Anno Domini 1610, die 24. Octobris perſonuerunt ſponte ſua tom.1. pag.168.
 S. Petri Romæ Campanæ inſcriptio explicatur tom.1. pag.165.
 Ejuſdem Campanæ Bonifatij VIII., & Innocentii VI. tempore fuſæ, Inſcriptionibuſque ornata tom.1. pag.172. & 173.
 Earundem Campanarum Inſcriptiones explicantur ibid.
 S. Petri Romæ Fores ab Agarenis direptæ ex argento reſtitutæ à Leone IV. tom.1. pag.172.
S. BASILII Anaphora ſyriacè conſcripta, & in latinam linguam translata habet vinum aquam mixtum in Calce eſſe ex Inſtitutione Chriſti Domini tom.1. pag.16.
 Ejuſdem Epiſtola ad Cæſaream Patritiam, oſtendit non eſſe abſurdum a Laicis ſumi Sacram Eucaristiā propriis manibus abſente Miniſtro tom.1. pag.40.
 Operum omnium deſcriptio tom.2. pag.79.
 Regulæ Scripturales ibid.
 Vitæ Epilogus ibid.
S. BASILII, & S. Marci, & S. Jacobi liturgiæ circa mixtionem Vini cum Aqua in Calce ex Inſtitutione Domini tom.1. pag.16.
BASILIIUM Magnum miraculis præpotentem Valens Imperator in exilium eicere non valuit tom.2. pag.281.
BASILIS marmoreæ palmorum quinque Virginis Veſtalis Navem ſalviam Zonâ deducenſis in Bibliotheca Vaticana Inſcriptio tom.2. pag.359.
BASSARION Trepezunzius Cardinalis Concilio Florentino interfuit tom.2. pag.263.
 Idem Platonicus dicto tom. pag.341.
 Ejuſdem Bibliotheca, quæ Venetiis extat dicto tom. pag.350.
 Epiſtola ad Rempub. Veneram pro Bibliotheca eidem Reimpub. dono data ibid.
BEATI in Cælo exiſtentes cur Sancti dicantur to.1. pag.107.
 Omnes in Reſurrectione corpora habebunt integra tom.1. pag.250.
BECCUS roſtrum apud Gallos, & Italos tom.2. pag.221.
BECCUS, vel Bech Phrygiâ linguâ panis dicitur ibid.
BECUS Patriarcha Conſtantinopol. in Carcerem truditur tom.2. pag.266.
BEDÆ Venerabilis operum omnium deſcriptio tom.1. pag.87. & ſeq.
 Ejuſdem Regulæ Scripturales tom.2. pag.88.
 Vitæ Epilogus ibid.
 Quare dictus Venerabilis ſcitu dignum ibid.
 Quo tempore ceſſit à vita ibid.
BEDII apud Phrygas aqua dicitur to.2. pag.221.
BELFORIIUM Vicus tom.1. pag.55. & 72.
BELLARMINI Card. Encomium tom.2. pag.131.
BELLUM Sacrum, idèſt Cruciatum, cur agebatur tom.1. pag.186.
BENEDICTI Ariæ Montani Bibliotheca tom.2. pag.340.
 Hic edidit bellum contra Turcas tom.2. pag.286.
BENEDICTINI Monachi inter communicandum Calamo utebantur, qui ad hunc uſque diem in Monte Caſſino aſſervatur tom.1. pag.25.
BENEDICTUS XIII. in Schiſmate à nonnullis Papa nuncupatus in Cathaloniam rediens Sacroſanctum Chriſti Domini Corpus in itinere ante ſe aſportandum curavit tom.1. pag.47.
BENEDIXITQUE tibi Dominus ad introitum meum, & non Deus eſt legendum, Gen.30. n.30. tom.1. pag.295.
BENEVENTANI Archiepiſcopi Privilegium to.1. pag.42.
BENIAMIN, hebraicè, Filius dexteræ, latinè interpretatur tom.1. pag.81. 95. 97. & 258.
BENICUS de Tholo Baſilicæ S. Petri Urbis, ſcriptis latino verſu tom.2. pag.178.
BENNONIS Campanæ benediſtæ totum territorium Miſnènſe, & Scomberch à fulgure, ac tempeſtate conſervant tom.1. pag.182.
 Nomen à Slavorum lingua translatum, Benedictus latinè dicitur ibid.
BERESCITH vox hebraica, idèſt liber Genetiſ latinè tom.1. pag.276.

RERUM NOTABILIMUM.

- S. BERNARDI** *Sententia* de Aleazarum ludis tom.1. pag.477. & seq.
Ejusdem *Sententia* de bonis Ecclesiasticis to.1. pag.477. & 481.
- S. BERNARDUS** de latere Christi dextero, & de figura hujus lateris tom.1. pag.24.
Ejusdem operum omnium descriptio tom.2. pag.95. & seq.
Epistolarum tom.2. pag.96. & seq.
Vitæ Epilogus tom.2. pag.100.
- D. BERNARDI** *Dictum* contra Diabolum ei insultantem orationem proferenti, & ventrem exoneranti tom.2 pag.453.
- BESTIÆ** num peculiarem habeant linguam tom.2. pag.305.
- BETA** non Vita dicendum in Alphabeto græco t.2. pag.302.
Pro Vita multoties tom.2. pag.391.
- BIATHANATI**, vel Biothanati qui morte repentina moriuntur tom.2. pag.390.
- BIBLIA** *Complutensis* Leoni X. dicata Francisci Ximenii Cardinalis Ordinis Minorum immensis sumptibus, & laboribus edita in sex Tom. divisa, & varijs linguis, & interpretationibus illustrata Ann. Domini 1510. tom.2. pag.11.
Manuscripta antiquiora tom.2. pag.347.
Manuscripta Caroli Magni in Ædibus S. Pauli extra Urbem tom.2. pag.348.
Manuscripta Montis Aniatæ literis majusculis ibid.
Regia quatuor linguarum, hoc est hebraica, græca, & latina cum Paraphrasi Caldaica, & latinis versionibus à Benedicto Atiæ Montano Hispalensi tom.2. pag.11.
- BIBLIORUM** *Congregationis* Consultor, & Secretarius Angelus Rocca Camers to.1. pag.351.
- BIBLIORUM** *emendationes* juxta Concilij Tridentini Decretum in Libros Genes. Exod., & Levitic. tom.2. à pag.276. ad 317.
- BIBLIOTHECA** *Alexandrina* à Philadelpho constructa tom.2. pag.194.
Alexandrina etiam dicta pars illa in Bibliotheca Vaticana ab Alexand. VIII. qui fere 190. codices manuscriptos Regina Svecorum Vaticanæ Bibliothecæ adjecit tom.2. pag.367.
Angelica in Ædibus Augustinianis Romæ publicæ Commoditati dicata ab Auctore Angelo Rocca tom.1. pag.263. & 167.
Apostolica Vaticana à Sixto V. in Splendidiorem, & commodiorem locum translata unius anni curriculo tom.2. pag.159.
Ab Equite Dominico Fontana Architecto ejusdem Pontificis constructa to.2. p.288.
Tribus distincta ordinibus, scilicet, structura Doricâ palmorum 51.
Jonicâ palmorum 38.
Compositâ palmorum 36.
Ejus Frontispicium est longitudinis sive latitudinis palmorum 325. altitudinis 125. omnia ibid.
In quibus aucta ab Urbano VIII. t.2. p.359.
Item ab Alexandro VII. tom.2. pag.360.
Item à Paulo V. tom.2. à pag.360. ad 367.
Item ab Alexandro VIII. tom.2. pag.367.
Ejusdem Appendix nova tam molis, & Codicum, quam ornamentorum ac Inscriptio-
- num accessiones post Sixtinam instructionem continens tom.2. pag.355. & seqq.
- Canonicorum S. Petri tom.2. pag.344.
- Cæsariensis triginta Voluminum millibus constans à Pamphilo Martyre constructa tom.2. pag.195.
- Conventus Aquapendentani Augustinianorum tom.1. pag.345.
- Ducis Urbini insignis tom.1. pag.57.
- Esdæ tom.2. pag.193.
- Græca à Pisistrato instituta, à Xerse ad Persas asportata, à Seleuco Athenis reddita to.2. pag.194.
- Hebraica undè ortum, & incrementum habuerit tom.2. pag.192.
- Hierosolymitana ab Alexandro Episcopo, & Martyre constructa tom.2. pag.195.
- In Cænobio S. Dominici Bononiæ t.2. p.343.
- In Ædibus Canonicorum S. Salvatoris Bononiæ ibid.
- Insignis Cefenæ tom.1. pag.70. & 72.
- Palatina tom.2. pag.195.
- Palatina, & Urbinates in Bibliotheca Vaticana tom.2. pag.395.
- Paulina in Bibliotheca Vaticana t.2. p.360.
- Inscriptiones, & Immagines, atque Picturæ contentæ in eadem Bibliotheca Paulina tom.2. à pag.360. ad 367.
- Pontificia ortum à D. Petro habuit tom.2. pag.196.
- Ptolomei tom.2. pag.194.
- Romanorum tom.2. pag.194.
- Vaticana velut quædam Cancellaria, seu Secretaria erat antiquitus tom.2. pag.197.
- BIBLIOTHECAM** *Pontificiam* Avenionem translata à Clemente V. qui Romanam Sedem eò item transtulit, Romam denique Martinus V. referendam curavit, & in Vaticano locavit tom.2. pag.197.
Quinam Pontifices auxerint, & ornarint to.2. pag.196. & seq.
- BIBLIOTHECARIUS** in Romana Curia, quibus nominibus nuncupabatur, ejusque officium tom.2. pag.197.
Lateranensis Bibliothecarius Gregorius II. tom.2. pag.197.
- BIBLIOTHECARI** *Officium* à Sacristatu sejunctum fuit tempore Sixti IV. Platina ad hoc Officium assumpto tom.1. pag.341.
- BIBLIOTHECARUM** *Inventio* insignis, necessaria, & omni laude digna tom.2. pag.192.
Ufus apud omnes Nationes ibid.
Situs, & ordo librorum to.2. pag.346.
- BIBLIOTHECAS**, tam Græcas, quam Latinas Asinius Pollio primus Romæ Promulgavit to.2. pag.194.
- BIBLIOTHECÆ** antiquiores, & celeberrimæ to.2. pag.192. & seq.
Antiquorum tom.2. pag.339.
- BIBLIOTHECÆ** Apostolicæ Præfectura à Fratribus Eremitis Augustinianis exercebatur tom.1. pag.335.
Græcæ in Monte Atho, ubi extant 20. Monachorum Græcorum Monasteria tom.2. pag.339.
Insigniores ætate nostra extantes t.2. pag.338. & seq.

- Pontificæ tom.2. pag.196.
 Romanorum privatæ permultæ to.2. pag.194.
BIBLIOTHECÆ Theologalis, & Scripturalis Epitome, sive Index ordine alphabetico digestus tom.2. à pag.1. ad 108.
BIBLIOTHECÆ Vaticanæ Appendix tom.2. pagin.291.
 Ejusdem nova Appendix, tam Molis, & Codicum, quam Ornamentorum, ac Inscriptionum accessiones post Sixtinam Instructionem continens tom.2. pag.355. & seqq.
 Ejusdem brevis descriptio, & summa tom.2. pag.195. 210. & seq.
 Bibliothecarii tom.2. pag.197.
 Qui fuerunt post obitum Auctoris usque ad præsentem diem tom.2. pag.198.
 Codices manuscripti Lectionarii nuncupati res Martyrum gestas complectuntur tom.1. pag.109.
 Institutores tom.2. pag.340.
 Librarii, vel Scriptores, & numerus Librorum tom.2. pag.201.
 Præfecti, seu Custodes tom.2. pag.199.
 Qui fuerunt post obitum Authoris usque ad præsentem diem ibid.
 Vestibulum multas picturas comprehendit, & Inscriptiones duas, quarum una continet Bibliothecæ institutionem, incrementum, & translationes: altera excommunicationem tom.2. pag.289.
BIBO pro vivo, quasi eorum vivere bibere fit tom.2. pag.302.
BICLINIUM, Triclinium, & Uniclinium quid tom.1. pag.22.
BIFURCO pro foro tom.2. pag.408.
BIRINGUCCIUS Artifex Campanarum tom.1. pag.170.
BIRINUS Dorcestiensis Episcopus Corpus Christi inter navigandum portabat tom.1. pag.41.
 Hac de re narratur miraculum ibid.
BITA pro vita tom.2. pag.391.
BLANCUS alter Martialis tom.2. pag.187.
 Facilis, & purus in dicendo tom.2. pag.278.
 Poeta nobilissimus tom.2. pag.287.
BLASPHEMATORIS, & Aleatoris interitus t.1. pag.472.
BOEOTIA undè dicatur tom.2. pag.228.
BOMBARDÆ, Organi, Horologii, & Campanæ Inventores ignorantur to.2. pag.157. & 162.
BOMBARDÆ usus bonusne, an malus tom.2. pagin.350.
S.BONAVENTURA Card. ex ordine Minorum disputat cum Græcis tom.2. pag.266.
 Idem de Psalterio Romano tom.2. pag.217.
 Inter primarios S. R. E. Doctores refertur t.2. pag.274.
 Ejusdem omnium opusculorum descrip. to.2. pag.70. & seq.
 Operum omnium ordine alphabetico tom.8. distinctorum Sixti V. Jussu in unum Corpus collectorum citationibus innumeris, multisque aliis rebus illustratorum descriptio tom.2. pag.69.
 Opinio de solemnî Summi Pontificis Communionem tom.1. pag.20.
 Vitæ Epilogus tom.2. pag.70.
BONÆ Dæ Sacrarium tom.1. pag.322.
S. BONIFACIUS IV. anno 608. Templum Pantheon vulgò *la Rotonda* ab Agrippa Jovi Ultori constitutum, nec non Cybeli, sive Berecynthiæ Deorum omnium Matri antea dedicatum, illud in honorem Deiparæ semper Virginis, atque omnium Sanctorum Christi Martyrum Deo vero consecravit tom.1. pag.214.
BONIFACIUS VIII. Hermannum hæreticum, qui per spatium 20. annorum sanctitatis opinionem, ac venerationem consecutus fuerat, exhumari, comburique jussit tom.1. pag.110. & 127.
 Idem præscripsit tempus jubilei antè non præfinitum, decretando illius celebrationem centesimo quoque anno facien. t.1. p.197.
 Ab eodem Beneficia permulta erga Basilicam S. Petri inter ea sex Campanas majores ponderis fundendas curavit tom.1. pag.172.
BONONIA Civitas antiqui fima tom.1. pag.70.
 Cur ita nuncupata, & ejus laudes ibid.
 Ejusdem Apparatus in discessu Sanctissimi Sacramenti in reditu Clementis VIII. è Civitate Ferraria ad Urbem Romam ibid.
 Campanæ in Prætorio, cujus circumferentia, 22. palmorum altitudo 14. tom.1. pag.165.
 Campanæ argenteæ olim Musicum concertum dantes tom.1. pag.173.
BONONIÆ in Cænobio S. Dominici Bibliotheca tom.2. pag.343.
 In Ædibus Canonicorum S. Salvatoris Bibliotheca ibid.
BORDINUS de gestis Sixti V. tom.2. pag.191.
BOVEM locutum fuisse tradit Livius t.2. pag.222.
 Cuinam idem tribuatur ibid.
BOVES, & oves, nihil omnino pereat fuit sublata copula & ante nihil Exo.9. num.3. & 4. tom.1. pag.304.
BRABANTIÆ in Civitate, Lovanium appellata magnum miraculum contra Aleorum Collusores blasphemus tom.1. pag.472.
BRAMAS Architectus, & Pictor Insignis Ecclesiam ædificavit tempore Ludovici Sfortiæ Ducis Mediolani in honorem Imaginis Deiparæ Mariæ semper Virginis Filium in sinu gestantis tom.1. pag.473.
 Idem Templum S. Petri delineavit, & Michael Bonarota delineationem reformavit to.2. pag.352.
BRANDIUM species sudarioli lini vel serici to.2. pag.358.
BREVIARIUM Romanum propriis Sanctorum aliquot officiis à Sixto V. auctum to.2. p.274.
BRIGITTÆ revelatio de quatuor Clavis Crucifixionis Dominicæ refertur tom.1. pag.281.
BRUNDISI in solemnitate Corporis Christi Sacratissima Hostia super Achineam ab Archiepiscopo in Processione deferri solet to.1. p.41.
BRUTA num peculiarem habeant linguam to.2. pag.305.
BUA, & Pappa quid tom.2. pag.303.
BUCEPHALUS cur sic dictus, & de ejusdem natura tom.2. pag.248.
BUCHUIZZA lingua Sclavorum, idest literaria, à quibusdam Populis adhibetur, & Croatica appellatur tom.2. pag.246.
BULA potius quam Bulla à græca voce dici debet tom.1. pag.89.

RERUM NOTABILIMUM.

BULLA Pontificia hoc nomen undè originem trahat ibid.

Ejusdem varii significatus per tot. ibid.

BULLA Alexandri V. qua Officium Sacrarum Apostolici perpetuo à Fratibus Eremitis S. Augustini exercendum, declaratur to. 1. pag. 329. & seq.

Eadem in Archivio S. Augustini Romæ aservatur ibid.

Julii II. pro Fratre Nicolao Aquapendentano Ordinis Eremitarum S. Augustini ad Sacristatus Cappellæ Officium electo per Resignationem Venturæ Episcopi Massensis t. 1. pag. 343. & seq.

Eadem in Archivio S. Augustini Romæ aservatur tom. 1. pag. 329.

Nicolai III. in magnis Ecclesiæ Calamitatibus tom. 1. pag. 186.

Pauli V. marmoris incisa in Bibliotheca Vaticana tom. 2. pag. 357.

BULLAM in Feria V. majoris Hebdomadæ promulgandi Ritus explicatur tom. 1. pag. 186.

BULLARUM Plumbatores deferentes Mozzettam quinam fuerint tom. 1. pag. 326.

In Bullis Pontificiis cur S. Pauli Apostoli Imago ad dextrum S. Petri latus: In Numismatibus verò ad sinistram semper ponatur tom. 1. pag. 81.

Et decorum Prælatione per totum Tractatum ibid.

BURCHARDUS Ceremoniarum Magister tom. 1. pag. 327.

BURGHETTUM, Vicus tom. 1. pag. 54. & 72.

BURGUM S. Gregorii tom. 1. pag. 59.

BYSSUS quid tom. 1. pag. 311.

C

C Litera consonans super molaribus lingue ap-
pulsis exprimitur tom. 2. pag. 237.

Apud Græcos veteres erat S. tom. 2. pag. 304.

Cur condemnationis nota tom. 2. pag. 225.

Cur pro centum numeratur tom. 2. pag. 339.

Loco ipsius, Q. Romani utebantur tom. 2. pag. 233.

Pro Q. ut Quando tom. 2. pag. 303.

CIO, quænam sit nota in numerando to. 2. p. 239.

CAAT non Cabat legendum est Gen. 46. num. 11. tom. 1. pag. 30.

CABBALÆ Inventor apud Hæbreos t. 2. pag. 215.

CACOPHONIA idest mala consonantia vitanda tom. 1. pag. 286.

CADMUS Græcarum literarum Inventor, seu In-
staurator tom. 2. pag. 227. & 387.

Ubinam literas invenerit tom. 2. pag. 387.

Thebas condidit tom. 2. pag. 228.

CADUCEATORES appellabantur pacis Legati tom. 2. pag. 219.

CADUCEUM legatos pacis repræsentabat tom. 2. pag. 219.

CAEPÆ, & allium pro Diis apud Ægyptios to. 2. pag. 218.

CAEPHAS, & Petrus idem sunt tom. 1. pag. 213.

Idest Petra solida tom. 1. pag. 98.

Latine Caput. ibid.

Vox Syriaca, idest Petra tom. 2. pag. 324.

CÆREMONIALE per antiquum manuscriptum,

asservatur in Bibliotheca Vaticanâ t. 1. pag. 336.

CÆREMONIARUM Liber antiquus à Benedicto Canonico S. Petri conscriptus, Guidone de Civitate Castelli Cardinale postulante, qui ad Pontificatum assumptus Celestinus II. dictus fuit tom. 1. pag. 488.

CÆREMONIARUM Liber recenset servientes in Cappella juxta eorundem ordinem to. 1. p. 327.

CÆREMONIARUM Magistri de loco Sacristæ in Cappella, & extra fatentur, & testantur eodem tom. pag. 328.

Quam sint utiles, & necessarii in Ecclesiâ Sancta Dei ibid.

CÆREMONIÆ Sacre Mysteriis plenæ t. 1. p. 144.

Eadem in Canonizatione Sanctorum observari consuetæ describuntur, & declarantur tom. 1. pag. 142. ad 146.

CÆSAR Baronius Cardinalis de Acacio Heresiarca tom. 1. pag. 136.

De Anastasio Papa ibid.

De Jove pluvio tom. 2. pag. 298.

De obitu S. Martini tom. 1. pag. 115.

Redarguit Gregorium Turonensem de exequiis S. Martini ibid.

CÆSAR Nebbivs Pictor tom. 1. pag. 291.

CÆSAR, nomina gallicè desinentia, in desinentiam, & formam latinam convertit t. 2. p. 311.

CÆSARIANA Bibliotheca Varroni commissa to. 2. pag. 195.

CAIN possessio interpretatur tom. 2. pag. 213.

Utrum habuerit signum sensibile à Deo ne ab alio occideretur ob fratricidium ab eo perpetratum vide tom. 1. pag. 282.

CAINAN filii Enos Sepulchrum antè diluvium extructum ab Alexandro Magno visum, & de Epitaphio inibi literis hebraicis insculpto t. 2. p. 212.

CAISAR, pro Cæsar apud Antiquos to. 2. p. 231.

CALABRIA multas habet Civitates, quæ retinent nomina Civitatum Græciæ tom. 2. pag. 230.

CALABRIA est à Sicilia separata non naturâ sed vi terræmotus tom. 2. pag. 322.

Hinc Mare inter utramque influit, & Pharus dicitur à Pharos grecè lat. separatio ibid.

CALAMI usus in Frisia pro Laicorum sumptione Sanguinis idest Vini Consecrati ad evitandum periculum effusionis observatus to. 1. p. 25. & 26.

In solemnî Communione S. Pontificis quid significet summam refertur, & concluditur tom. 1. pag. 31. & seq.

CALAMO in solemnî Communione utitur Papa, & Mysterium explicatur tom. 1. pag. 30.

Eodem utuntur inter communicandum in solemnî Missæ Pontificiæ Communione Diaconus item Cardinalis, & Subdiaconus Apostolicus ad ipsum Mysterium significandum ibid.

Et hic Passionem Dominicam repræsentat t. 1. pag. 30.

Pro Calice, ipsiusque Mysterium explicatur tom. 1. pag. 28.

Pro Fistula non semel ab Auctore vocitatur tom. 1. pag. 27.

Auctoris opinio de d. Calamo, sive Canna tom. 1. pag. 28.

CALARIS Civitas in Sardinia tom. 1. pag. 329.

CALCANEUS Mulieris in Genesi commemoratus quid sit tom. 1. pag. 259.

- CALCEAMENTA**, Sandalia, & Caliga idem sunt ex D. Hieronymo tom. 2. pag. 374.
 Latini recentiores in texto græco pro Sandaliis non caligas sed soleas intelligunt ibid.
 Differentia inter Caligas, & Sandalia ibid.
- CALCEARE** idest Calceos induere ibid:
- CALCEI** *argentei* Crucifixi Lucensis to. 1. pag. 262.
- CALCEI** S. Martini Martyris, ac S. Silvestri Papæ uti Reliquiæ asservantur Romæ in Ecclesia Sancti Martini ad Montes tom. 2. pag. 379.
 Ex qua materia sint confecti ibid.
 Num Crucem habeant, ut nunc Summus Pontifex gestare solet ibid.
 Eorum figuræ ære incisæ, & alterius Honorii PP. I. cum Mirræ parte eiusdem S. Martini ibid.
- CALCULORUM** ludi sive lantruncolorum sive Scacchorum Inventorem alii Palamidem alii Xerxem volunt tom. 1. pag. 478.
 Fuisse inventum pro militibus otium gratiæ consumandi ibid.
 Hinc ludus lantruncolorum dicitur quia milites latrones dicuntur à verbo græco idest serviens ibid.
 Clericis hic ludus non vetitus eodem tomo pag. 479.
 Vide Scacchi sive Scacchorum ludus.
 Eorundem Collusores fuerunt etiam Mecænas, & Q. Galba Viri, & Homines Insignes tom. 1. pag. 478.
- CALDAROLA**, Oppidum tom. 1. pag. 55.
- CALIDUS** *potus* antiquitùs in deliciis habitus, & ideò valde usitatus in conviviis tom. 1. pag. 28.
- CALIGARIUM** undè dicatur tom. 2. pag. 374.
- CALIGÆ**, hoc est Sandalia tom. 2. pag. 374.
- CALIX** cur antiquitùs ad latus oblata, seu Hostiæ dexterum à Diacono in Altari præparabatur SS. Pontif. celebrante tom. 1. pag. 24.
 Græcè, ac latine quomodo dicatur tom. 1. pag. 16.
 Mixtus vel Temperamentum dicitur mixtio Vini cum Aqua in Calice consecrando ibid.
 Hæc mixtio ex Institutione Christi Dñi ibid.
 Pro eo, quod continetur in Calice metonymicè sumitur tom. 1. pag. 28.
 Undè dicatur, & cur Passionem significet t. 1. pag. 28. 29. & 30.
 Unus, & idem est, quem Christus post Cænam consecravit, & quem nunc Ecclesia consecrat tom. 1. pag. 16.
- CALIXTI** Papæ Votum contrà Turcast. 1. p. 180.
- CALOPODIUM** à verbo græco *καλον* idest ligno foccus aliàs tom. 2. pag. 374.
- CALVINISTÆ** sequuntur hèresim Marcionitarum, qui Vinum purum sine Aquæ mixtione in Sacrificio offerebant tom. 1. pag. 16.
- CAMERINUM** *Civitas* antiqua Piceni to. 1. p. 55.
 Ejus descriptio ibid.
- CAMINATA** quid sonat gallicè to. 2. p. 392.
- CAMPANA**.
 A Campania dicta Italiæ Regione t. 1. p. 160.
 Dicitur etiam *Nola* à Civitate Nolæ ejus regionis ibid.
 Basilicæ Lateranen. à Ioanne XIII. consecrata, & nomen impositum tom. 1. pag. 164.
 De se loquens inducitur, ut sua narret officia tom. 1. pag. 176.
- Fugitiva in lugenia exorcismo adjuratur, & vinculo ligatur ut non discedat to. 1. p. 166.
- Horologii Venetiarum in Ecclesia S. Marci à duobus Mauris ære effictis pulsatur, & ejusdem Horologii figuram ære incisam habes eodem tomo post pag. 188.
- Major Ecclesiæ Jesuitarum, ejusdemque Inscriptio tom. 1. pag. 173.
- Maxima Cathedralis Ecclesiæ Lutetiæ Parisiorum Mariæ nomine insignita, 20. Viros flagitat pulsanda, & per septem leucas auditur tom. 1. pag. 165.
- Maxima Leodii à 24. hominibus pulsatur t. 1. pag. 171.
- Ejusdem figura ære incisa d. tom. pag. 193.
- Salerni in Conventu Domenicano non pulsata sonat, & est signum Mortis alicujus in d. Conventu eodem tomo pag. 168.
- Senonensis sonitu ejusdem Hostes fugati narrantur tom. 1. pag. 166.
- A Clothario Rege ablata, & Parisios translata, soni gratiam amittit; reddita loco suo pristinum sonum recepit tom. 1. pag. 167.
- Sub terra in Civitate Valentia spontè sonans inventa, infra quam erat Imago B. Mariæ semper Virginis tom. 1. pag. 168.
- Vilillæ, vel Viliglæ in Hispania spontè sonans t. 1. p. 167. vide *Campanarum*, & *Campanæ*.
- CAMPANAM** pulsandi ritum in Vespere, in Mane, ac meridie quismam, & cur instituerit tom. 1. pag. 178. & seq.
- CAMPANARI** SS. Abundius, ac Theodorus in Martyrologio relati tom. 1. pag. 174.
- CAMPANARIIS**, vel Matriculariis, non licet nutrire barbam, aut veste Laicali in Ecclesiis circumcuritare, nec sine superpelliceo Campanas pulsare tom. 1. pag. 176.
- CAMPANARIUS** olim sub nomine Custodis, & Mansionarii sumebatur antè mille, & amplius Annos tom. 1. pag. 174.
 Ordinibus saltem minoribus, vel primâ tensurâ decoratus esse debet, & cur ita tom. 1. pag. 174.
 Vel Custos, sine Mansionarius, quinam sit tom. 1. pag. 173. & seq.
- CAMPANARUM**.
 Admiranda narrantur tom. 1. pag. 166. & seq.
 Baptismus, quomodo sit intelligendus to. 1. pag. 163.
 Concentus Musicus, & Turrium præstantia tom. 1. pag. 170. & seq.
 Consecrationis causa, & effectus, atque nomina eorundem to. 1. pag. 163. 164. & 165.
 Consecratio, aut benedictio cum careat Baptismi formâ, non est propriè Baptismus tom. 1. pag. 164.
 Consecratio in Hispania Compatres etiam admittit tom. 1. pag. 165.
 Consecrationis verba, & res in ipsa consecratione adhibitæ tom. 1. pag. 162. 163. 164. & 165.
 Funis quid significet ibid.
 Harmonia tom. 1. pag. 170. & 171.
 Inter has Campanas harmonicum concentum dantes connumerantur illæ Cathedralis Antuerpiensis in num. 33. quarum figuræ ære incisæ eod. tomo post pag. 194.

RERUM NOTABILIMUM.

Horologii, Organi, & Bombardæ Inventores
ignorantur tom.1. pag.157. & 162.
Inventio, & antiquitas to.1. p.153. & seq.
Inventum antiquissimum tom.1. pag.157.
Lingua, quænam sit tom.1. pag.171. & 175.
Prædicatorum significat linguam to.1. p.175.
Materia, forma, & regula fundendi tom.1.
pag.170.
Nomina duodecim tom.1. pag.157. & seq.
Numerum constituit S. Carolus Boromæus in
libro de instructione Fabricæ, & supellectili
Ecclesiastica tom.1. pag.183. & seq.
Numerus Ecclesiis concessus tom.1. pag.184.
Lis de Campanarum numero suborta ibid.
Origo à Tubis Veteris testamenti deducta t.1.
pag.168.
Pulsationes tempore Sepulturæ Defunctorum
à Calvinistis prohibita tom.1. pag.155.
Rothomagensium, & Bononiensium magni-
tudo admiranda tom.1. pag.165.
Sonitus diversi, unde oriantur t.1. p.169. & 170
Vice, aut loco sacra Ligna in Ecclesia pulsari
solebant antè, ac post tempora S. Paulini
tom.1. pag.156.
Vocabulum, cur antè S. Hieronymi ætatem,
non reperiatur tom.1. pag.160.
CAMPANARUM USUS.
Antè Christi Domini: adventum in Carne 80.
circiter annos vigeat to.1. pag.156.
Usus apud Ethnicos multiplex to.1. p.160.
Pro distinguendis horis tom.1. pag.162.
Pro funeribus tom.1. pag.161.
Pro Mercatu tom.1. pag.160.
Pro Sacris, & Excubiis, & pro privatis Ædi-
bus tom.1. pag.162.
Pro Thermarum usu tom.1. pag.160.
Pro Triumpho, & Supplicio extremo tom.1.
pag.161.
Usus in Ecclesia, & Inventor quisnam fuerit
to.1. pag.176. & 177.
Usus in Ecclesia à S. Paulino Episcopo Nola-
no inventus probatur tom.1. pag.156.
Sed extrà Ecclesiam antè Paulinum, usus Cam-
panæ ab Ethnicis inveniebatur ibid.
Usus in Ecclesia Sabiniano Papæ adscribitur
tom.1. pag.156.
Hæc opinio confutatur, quia tempore S. Hie-
ronymi antè Sabinianum 200. circiter an-
nos hic usus vigeat ibid.
Et S. Paulino Episcopo Nolano S. Hieronymi
Coetaneo, & S. Angustini discipulo me-
ritò adscribitur ibid.
Usus multiplex in Sancta Dei Ecclesia receptus
tom.1. pag.176.
Usus in Hibernia Scotia, & alibi propter Jus
jurandum super Campanas datum eod. to.
pag.166.
Et super has Campanas pejerantes si latenter,
cælitus puniti, ad notitiam pervenientes
acriter mulctantur ibid.
Temporibus Moysis aliquem illius usum fuisse
ostenditur d. tomo pag.157.
CAMPANAS consecrandi, aut benedicendi, &
ungendi, ejusque nomen imponendi Ritus anti-
quus tom.1. pag.162. & 163.
Benedicendi, eisque nomen imponen. novum
videri non debet ait Alcinus, qui circa An-

num Domini 770. vixit tom.1. pag.164.
Eas pulsandi Officium à Presbytero subterfu-
giendum non est, & cur ita tom.1. pag.175.
CAMPANAS quibusnam temporibus pulsare non
liceat, & cur ita tom.1. pag.184.
CAMPANÆ à *Campania*, & Nola regione à Nola
Campaniæ dictæ tom.1. pag.177.
Antuerpiensis Cathedralis in nu.33. ad instar
organi musicum concentum dantes earum
figuras ære incisas habes dicto tomo post
pag.194.
Horologii Leodii in Ecclesia S. Lamberti figu-
ra ære incisa eodem tomo pag.191.
A Laicis pulsandæ non sunt, sed saltem à Cle-
ricis Superpelliceo indutis tom.1. pag.174.
175. & 176.
Apud Ethnicos olim in usu tom.1. pag.160.
Cur in funeribus pulsabantur tom.1. pag.161.
Aqua Benedicta lavantur, Oleo infirmorum,
& Chrismate unguuntur, eisque nomina im-
ponuntur tom.1. pag.163. & 165.
Basilicæ Lateranensis, & S. Mariæ Majoris,
earumdemque Inscriptiones to.1. pag.173.
Basilicarum præcipuarum Romæ t.1. p.165.
Benedictæ à S. Bennone miraculum narratur
tom.1. pag.182.
Ecclesiasticæ à Tubis Veteris Testamenti origi-
nem trahunt, & ora Prædicatorum novi
Testamenti significant tom.1. pag.175.
In toto Orbe Christiano adhibentur tom.1.
pag.153.
Majores Basilicæ S. Pauli Romæ Anno Domini
1610. die 24. Octobris spontè sua personæ-
runt tom.1. pag.168.
Missæ ad Imperatorem Græcorum à Duce Ve-
netiarum circa Ann. Domini 865. sub Ni-
colao I. tom.1. pag.164.
Multæ, cur Mariæ nomine insignita reperian-
tur tom.1. pag.165.
Organorum instar digitis, ac pedibus pulsan-
tur tom.1. pag.171.
Organum repræsentant tom.1. pag.170.
Per Aquam Benedictam suo modo lavantur,
& à fordibus, & inquinamentis maligno-
rum Spirituum Oleo Sancto, & Chrismate,
necnon Thymiamate, Thure, ac Myrrha,
& signis Sanctæ Crucis munitè custodiuntur
tom.1. pag.164.
Permultæ, cur Mariæ, necnon Sanctorum,
& Sanctarum nomine insignita reperiantur
tom.1. pag.165.
Pulsandæ usus varius tom.1. pag.183.
Quæ suavem, & harmonicum, vel etiam mu-
sicum sonum in Italia efficiunt t.1. p.173.
Suo modo baptizantur, idest lavantur, eisque
nomina imponuntur tom.1. pag.164.
Triginta tres unica in Turri in Civitate An-
tuerpiæ tom.1. pag.170.
CAMPANÆ spontè sonantes, tom.1. pag.167.
& 168.
CAMPI Martii, ac Trivii Fons Aquæ Virginis di-
ctus tom.1. pag.160.
CAMURANUM Castellum tom.1. pag.56. & 71.
CANANEA Mulier, cur non statim sanata tom.1.
pag.127.
CANDELA Benedicta cur manibus Agonizantium
datur tom.1. pag.215.

CANDELARUM, vel *Cereorum* Benedictionis Origo, & Institutio in Festivitate Purificationis Beatæ Mariæ semper Virginis tom. I. pag. 214. ad 216.

CANDELLÆ in excommunicatione promulganda extinctæ, & humi dejectæ, cur excommunicatos declarent tom. I. pag. 176.

In triduo Hebdomatæ Sanctæ ad Matutinum in Candelabro extingui consuetæ unâ excepta quid representent tom. I. pag. 184.

CANES, & *Capræ*, cur in Lupercalium celebratione immolabantur tom. I. pag. 484.

CANNA, vel Fistula, sive Calamus, cur à S. Pontifice cum Ministris communicante in solemnibus Missa adhibeatur tom. I. pag. 25.

CANON, Græca vox, latine regula nuncupatur tom. I. pag. 110.

CANON *Missæ* prius fuit editus, quàm Ecclesia memoriam Confessorum celebraret, tom. I. pag. 128.

CANONES antiqui nomine *Palæa* in decretis Pontificiis inscribuntur tom. I. pag. 505.

Quid intelligitur sub ly nomine *Palæa* ibid.

CANONES *Apostolorum* à S. Raymundo in medium allati, & declarati ad probandum quomodo in Aleazarum ludo fiat peccatum mortale to. I. pag. 475. & seq.

CANONIZANDI Sanctos antiquitas in S. Ecclesia tom. I. pag. 108.

CANONIZARE Sanctos olim cuilibet Episcopo in sua Diœcesi vel Provincia licebat ibid.

Hodiè tamèn talis auctoritas ad solum Romanum Pontificem, vel ad Concilium legitime congregatum pertinet ex Decreto Alexandri III. ibid.

CANONIZARI, an quis possit ob miraculorum evidentiam tom. I. pag. 125.

An propter bonam famam, & pro Sancto à Principibus denunciatus canonizari statim queat tom. I. pag. 126.

An propter donum scientiæ, ac prophetiæ tom. I. pag. 125.

CANONIZATI à Gregorio IX. tom. I. pag. 128.

CANONIZATI *Festivitatem* Episcopus in sua Diœcesi potest indicare tom. I. pag. 109.

CANONIZATIO.

Quid sit juxtà prop. Definitionem t. I. p. 107.

Et undè dicatur ibid.

Ejusdem propria definitio tom. I. pag. 107.

Est fidei quædam protestatio, aut professio t. I. pag. 108. & 134.

Est inter Sanctos relatio, quæ satis bellè Sanctificatio dici posset tom. I. pag. 107.

Nomen à græca voce ortum habet t. I. p. 107.

Antiqua, sive in primitiva Ecclesia, quomodo fiebat tom. I. pag. 108.

Cur differri debeat ad annos plurimos tom. I. pag. 110.

Cur differri debeat exemplo Cananæ non statim sanatæ, nec non Lazari resuscitati caeremoniis præviis tom. I. pag. 126. & 127.

Anno Domini 93. quomodo celebrabatur t. I. pag. 108. & 109.

S. Augustini Tempore ibid.

Charitatem ejus postulat, & Sanctitatem qui canonizatur tom. I. pag. 125.

Olim à quolibet Episcopo in sua Diœcesi, vel

Provincia celebrari consueta, postea ab Alexandro III. talis consuetudo vetita tom. I. pag. 108.

Sanctorum ad solum Romanum Pontificem, vel ad Concilium legitime congregatum pertinet hæc actio pertinet to. I. pag. 108.

Stanislai Cracoviensis impedita Raymundo adversa valetudine monito, & moribundo miraculose sanato statim celebratur tom. I. pag. 110.

IN CANONIZATIONE SANCTORUM.

Causæ canonizandi Sanctos tom. I. pag. 109. & 110.

Actiones duodecim præstandæ to. I. pag. 128.

Cur eodem in primitiva Ecclesia non erant in usu ibid.

Decretum eod. tom. pag. 132.

Dies præscripta d. tom. pag. 131.

Ecclesia errare non potest tom. I. pag. 133.

Opiniones de hac re referuntur to. I. pag. 134.

Et præcipua ratio est assistentia S. Spiritus eod. tom. pag. 137.

Si in Canonizatione Sanctorum errare posset, quot inde incommoda, absurda, & impia sequerentur tom. I. pag. 110.

Non solum piè, sed necessario credendum est, Romanum Pontificem aut Ecclesiam in Canonizatione Sanctorum errare non posse tom. I. pag. 134.

De hac infallibilitate rationes afferuntur to. I. pag. 134. & 135.

In eo, qui Canonizandus est, quænam requirantur tom. I. pag. 110.

Instantèr, instantius, & instantissimè postulatur tom. I. pag. 131.

Inter tria genera actionum quæ in Canonizatione concurrunt actio Romani Pontificis medium obtinet locum, & explicantur eadem actiones tom. I. pag. 134.

Necessaria in quacumque Canonizatione to. I. pag. 128.

Nondum Canonizatis, quinam concedantur honores tom. I. pag. 133.

Cardinalis Belarmini Hostiensis, & aliorum Theologorum sententia quod iidem privatum non publicè coli possint d. to. pag. 225. & seq.

Solvuntur argumenta circa eandem opinionem d. tom. pag. 229. usque ad 231.

CANONIZATIONEM, quænam præcedant to. I. pag. 130. & 131.

CANONIZATIONES in primitiva Ecclesia quomodo celebrabantur tom. I. pag. 108. & 109.

CANONIZATIONIS *Causa* tom. I. pag. 130.

CANONIZATIS qui nam honores debeantur to. I. pag. 133.

CANONIZATUS quinam primus fuerit juxtà Troyli Malvitii opinionem tom. I. pag. 109.

Quid significat hoc nomen Canonizatus to. I. pag. 107.

CANONUM SS. *Apostolorum* liber à Græca lingua in latinam translatus à Gentiano Herveto, & Commentariis Theodori Balsanionis explicatur tom. I. pag. 469.

CANTICUM *Ecclesiæ* tom. I. pag. 258. & 259.

CANTORES *Cappellæ* Pontificiæ tom. I. pag. 52. 65. & 73.

CANTO-

RERUM NOTABILIMUM.

CANTORUM *Scholæ* in Ecclesiâ Præfectus est Primicerius tom.1. pag.324.

CAPPA *S. Martini* cum alijs Reliquiis à Franchorum Regibus ad prælia proficiscentibus deferri solebat tom.1. pag.42.

Pro Pluviali *S. Martini* usurpatur t.1. p.42.

Pro Pluviali item veste Sacerdotali ibid.

Vox gallica est, & à Cappa Cappella, non à pellibus dicta est ibid.

CAPPELLA habita Anconæ à Clemente VIII. Ferrariam proficiscentem tom.1. pag.56.

Alia habita Bononiæ tom.1. pag.70.

CAPPELLANI *Papæ*, cur Auditores Rotæ t.1. p.334.

Cur ita *S. Raymundus* fuerit Cappellanus nuncupatus tom.1. pag.335.

Unde dicti tom.1. pag.42.

CAPPELLÆ *Pontificiæ* Clerici duo, eorundemque officia, & conditiones tom.1. pag.332.

Eorundem electio ad Sacristam pertinet ibid.

Ministri, eorumque officia tom.1. pag.331.

Subclericus, ejusque officia, & nomina to.1. pag.332. & seq.

CAPPELLÆ *Pontificiæ* habitæ Ferrariæ à Clemente VIII. tom.1. pag.66. ad 68.

CAPPELLÆ omnes celebrandæ à Sacrista denunciantur, vel intimantur, aut promulgantur per Cursores tom.1. pag.325.

A Sixto V. in vetustam Sanctissimorum Pontificum consuetudinem, & pristinum ritum, restitutæ tom.2. pag.261.

CAPILLI, & *Ungues*, non omnes à Christo Dño reasumpti in Resurrectione, & quare to.1. p.243.

CAPITA SS. *Apostolorum* Petri, & Pauli in Basilica Lateranensi custodiuntur tom.1. pag.94.

De eorundem translatione ad d. Basilicam, facta ab Urbano V. ibid.

CAPITOLIUM cur ita dictum tom.2. pag.287.

Ante Urbem conditam Saturnius Mons dictus ibid.

Quæ conservabantur in hoc nobilissimo loco narrantur ibid.

Tarpejus Mons appellabatur, & quare ibid., & seq.

CAPRANICENSIS Collegii Romæ Bibliotheca, tom.2. pag.334.

CAPRÆ, & *Canes*, cur in Lupercalium celebratione immolabantur tom.1. pag.484.

CAPSULÆ *Sanctissimi Sacramenti*, ejusque Umbellæ in Itinere Clementis VIII. ad Civitatem Ferrariensem, descriptio tom.1. pag.50.

CARDIACUS *morbis*, quinam dicatur t.2. p.371.

CARDINALES per septuaginta illos Sacerdotes levitici generis Consiliarios veteris testamenti figurati sunt tom.2. pag.264.

Consiliarii Summi Pontificis, Bases, Cardines Ecclesiæ &c. ibid.

Ecclesiæ Principales Sacerdotes ibid.

Innocentio IV. in Concilio Lugdunensi primo Sedente Galero rubro, donati fuerunt ibid.

Paulo II. Veneto veste coccinea cucullo hoc est lacernâ insigniti d. tom. pag.265.

Ad acta omnia recognoscenda, & judicanda pro Canonizatione præstanda à Summo Pontifice deliguntur to.1. pag.130. & seq.

Ad Portam usque Ferream Ferrariæ, Pontifici Clementi VIII. ingredienti, succedebant tom.1. pag.61.

A dicta verò Porta usque ad Ecclesiam Cathedralē antè Papam equitabant t.1. p.62.

Cur majores Episcopis, qui olim inter Cardinales Presbyteros, & Presbyteros non Cardinales medium locum tenebant tom.2. pag.247. & seq.

Episcopi cur cum Pluvialibus, & Cardinales Presbyteri cum Planetis circumstent Papam solemniter celebrantem tom.1. pag.25.

In primitiva Ecclesiâ Presbyteri nuncupabantur tom.2. pag.247.

Eorum tituli, & Officium ibid.

Quando ex Episcopis fieri cæperint t.2. p.248.

Presbyteri olim Romæ cum Papa concelebant in solemnī Missæ celebratione, & de ratione tom.1. pag.25.

Hujusmodi tamē consuetudo concelebrandi cum Papa omnino exolevit, & de ratione ibid.

CARDINALIS *Aldobrandinus* novum Sacristam Mantelletto, & Mozzetta induit, eique Diploma Pontificium dedit tom.1. pag.323.

CARDINALIS *Bellarmini* Encomium to.2. p.131.

Ejusdem Bellarmini, Hostien., & aliorum Theologorum Sententia, quod Sancti, nondum canonizati privatim, & non publicè coli possint tom.1. pag.225. & seq.

Solvantur argumenta circa dictam opinionem tom.1. pag.229. ad 231.

De Camerino de Sacristæ loco in Cappella, testimonium luculentissimum to.1. p.327.

Grimani Bibliotheca tom.2. pag.431.

Montalti, & Card. Farnesii accubitus marmorei tom.1. pag.22.

CARDINALIUM in Creatione Decretum Pauli III. pro Sacrista tom.1. pag.511.

Landes tom.2. pag.264. & seq.

Prælatorum, & Magnatum Familiæ per Tinnabulum convocari solent to.1. p.183.

CARMELITARUM *campana* subterranea spontè sonans tom.1. pag.168.

Ordo, ejusdemque officia in Romana Curia tom.1. pag.334.

CARMENIA à *Carminibus*, vel à Carpente dicta tom.2. pag.231.

Latinarum literarum Inventrix to.2. p.231.

CARNIFICES tintinnabula ferebant, & tintinnaculi, vel Tintinnaphori dicebantur, & Lanii tom.1. pag.161.

CARNISPRIVII *mala consuetudo*, an ab Ethnicorum Lupercalium superstitione originem trahat, & cur penitus aboleri non potuerit to.1. p.483. ad 486.

Quot Malorum genera ex mala consuetudine Carnisprivii enumerantur ibid.

CARO, quæ ALIQUID tetigerit immundum non comedetur &c. prius legebatur aliquod Levit.7. nu.19. tom.1. pag.314.

CARO *Christi* cum Sanguine sub specie panis accipitur tom.1. pag.27.

CAROLI V. *Coronatio* à Clemente VII. Bononiæ expleta, anno 1530. tom.1. pag.46. 48. & 345.

Ejusdem coronatione expletâ SS. Sacramentum per dictam Civitatem asportatum fuit æquitando SS. Pontifex, & ipse Imperator ibid.

Olim, sic fiebat, dum possessio caperetur à Romanis

I N D E X

- manis Pontificibus ad Lateranensem Basilicam proficiscentibus ibid.
- CAROLUS Magnus** Stephano III. S. Pontifici obviam processit tom. 1. pag. 45.
- A Leone Tertio fuit Romæ coronatus tom. 1. pag. 92.
- CAROLUS V.** Franchorum Rex tom. 1. pag. 95.
- Tres Accademias, vel Universitates tamquam insigniores celebrare solebat to. 1. pag. 348.
- Ejus coronatio vide Caroli V. Coronatio.
- CASA CREMATA**, *Taberna* tom. 1. pag. 56. & 71.
- Cur sic dicta ibid.
- CASEUM comedentes** in Jumenta sarcinas onerosas deferentia quomodo apparenter convertiebantur tom. 1. pag. 112. & seq.
- CASSIODORI** *Patria* tom. 1. pag. 56.
- Operum Inscriptio, & Regulæ Scripturales t. 2. pag. 108.
- Ejusdem vitæ Epilogus ibid.
- CASTANÆ**, *Nuces Castanæ* à Virgilio appellatæ tom. 1. pag. 487.
- CASTELLANA lingua** in Hispania cæteris præfertur tom. 2. pag. 318.
- CASTELLUM Bononiense** tom. 1. pag. 70.
- S. Petri ibid.
- CASTITATIS**, & *Continentiæ* triplicis emblemæ tom. 2. pag. 187.
- Inscriptio ibid.
- CASTRUM novum** tom. 1. pag. 54. & 72.
- CASULA**, quasi parva Casa dicta to. 2. pag. 373.
- Antiquitus nullam aperturam habebat pro brachiis emittendis sed tota integra circumlatim ad pedes usque Corpus tegebat ibid.
- CATALOGUS Auctorum**, qui scripserunt de Canonizatione Sanctorum tom. 1. pag. 103.
- Qui in Orationem Dominicam conscripserunt tom. 2. pag. 411. & seq.
- Qui Sacram Scripturam exposuerunt iuxta ordinem voluminum utriusque testamenti, in quo enumerantur Explanatores, qui vel in omnes, vel in aliquot, vel in singulos Bibliorum Libros conscripserunt tom. 2. pag. 109. ad 117.
- Quorum opera recensentur in Bibliotheca Theologica, & Scripturali tom. 2. pag. 109.
- CATALOGUS Sanctorum**, quorum Canonizationes in tractatu de Canonizatione eorundem recensentur tom. 1. pag. 146. ad 149.
- CATANIA Civitas** illustris in Sicilia fuit ab Incendio miraculose liberata velo S. Agathæ antè incendium expanso, cum dies Martyrii ejusdem Sanctæ Anniversarius foret tom. 1. pag. 166.
- Ituc ipsum fieri solet ad hanc usque diem, dum igneum flumen ab Etna eructatur ibid.
- CATHARI**, qui se existimabant puros à peccatis, ideo mittebant -- *Dimitte nobis debita nostra* -- in Oratione Dominica tom. 2. pag. 262. & seq.
- Eorum hæresis ibid.
- CATHARINA Bosnensis** Regina in Templo S. Mariæ de Araceli Sepulta tom. 2. pag. 250.
- CATHARORUM Hæresis** vide Cathari.
- CATHEDRA Romana** omnium Ecclesiarum Mater Regula, atque Magistra tom. 1. pag. 328.
- CATHOLICA**, *Vicus* tom. 1. pag. 57. & 71.
- CATONIS dictum** circa ludum Aleorum t. 1. p. 470. & 477.
- CATUS**, *Ælurus* sive Felis crescente, & decrescen-
- te lunâ oculos ampliores aut minores facit to. 2. pag. 217. in fine & seq.
- Ideo ab Ægyptiis, ut Dea odoratur ob sympathiam, quam habet cum Luna dicto tomo pag. 218.
- Vel ob genuinum odium, quo insequitur Murem, qui Solis est ibid.
- CAUSA**, *sinè qua non*, quænam sit in Canonizatione Sanctorum tom. 1. pag. 137.
- Canonizandi Sanctos tom. 1. pag. 109.
- CAUTIONES protuenda**, & conservanda sanitate tom. 2. pag. 155.
- CAYPHAS** ob Pontificiam dignitatem inscius Profetavit tom. 1. pag. 136.
- CECIDERUNT** in die illa quasi vigintatrimillia &c. in diversitate translationis hujus capitis Sac. Congreg. ita legendum putavit: Exo. 32. nu. 28. tom. 1. pag. 309.
- CECCHINUS** de Italia ab exulibus, & Prædonibus à Sixto V. liberata tom. 2. pag. 180.
- CECROPS** cur bicipiti effigie sculpebatur à priscis Gentibus tom. 2. pag. 225.
- CECROPS**, cur Diphyes, idest geminæ naturæ homo, vel partim homo, & partim bellua dicatur tom. 2. pag. 223.
- Et cur bicipite effigie à priscis Gentilibus representebatur d. tom. pag. 225.
- Græcarum literarum Inventor to. 2. pag. 223.
- Primus omnium Jovem appellavit, & nonnulla ad religionem statuit tom. 2. pag. 225.
- CEDRINUM** oleum pro conservandis libris to. 2. pag. 347.
- CEDRO** digna explicatur proverbium ibid.
- CELEBRABIS hunc morem Sacrorum mense isto**: Verbum in singulari, & non in plurali sicuti prius est legendum. Exo. 13. nu. 5. tom. 1. pag. 305.
- CENSURÆ Ecclesiastica**, ad quem finem sint inventæ tom. 1. pag. 6.
- Cur in iis inferendis à promulgante Candelæ extinguuntur, & hæ in terram proticiuntur to. 1. pag. 176.
- Quid significet hæc Candelarum projectio incensuris ferendis ibid.
- Possunt eas ferre Laici, imò etiam Mulieres, & quilibet alius non Sacerdos, dummodò habeant iurisdictionem à Papa ibid.
- CENTUM**, *Oppidum* tom. 1. pag. 69.
- Cur ita dictum ibid.
- CENTUMCELLÆ aquis** potabilibus à Sixto V. datæ tom. 2. pag. 278.
- Cur ita dictæ ibid.
- Et Civitas Vetus ibid.
- Varia hujus Civitatis nomina ibid.
- CERVIA**, olim Philocolis, & mira inibi Salinarum copia tom. 1. pag. 58.
- CESENA Civitas** antiqua tom. 1. pag. 70.
- Cur sic dicta, & ejus Amnes tom. 1. pag. 70. & 72.
- CESANUS**, & *Metaurus* Fluvii to. 1. pag. 56. & 71.
- CETTHIM** legendum. Gen. 10. num. 4. tom. 1. pag. 287.
- CHAIR** Mer or hierchins explicatur to. 1. pag. 244.
- CHALCEDONENSE Concilium** contrà Eutichen, & Discorum in Christo post humanitatem assumptam, nonnisi divinam remansisse naturam asseverantes sub Leoni I., & Martino Imp. celebratum tom. 2. pag. 205.

RERUM NOTABILIMUM.

CHALCEDONIS *Civitatis* descriptio tom.1. pag.205.
CHALDAICA *lingua* est illa, quam hebraicam dicimus, & omnibus alijs antiquior tom.2. pag.213.
CHALDAICVM *Alphabetum* ibid.
CHALDEI Astrologiam invenerunt, non Ægypti tom.2. pag.313.
CARACILLER quid sit tom.2. pag.133.
 In Episcopatu, an sit novus discutitur ibid.
CHARACTERVM, five *literarum Inventores* to.2. pag.210, & seq.
CHARASO, à qua voce dicatur tom.2. pag.392.
CHARITAS per aurum indicata à B. Gregorio Magno tom.1. pag.208.
 Quanta sit explicatur tom.1. pag.130.
 Vinculum Perfectionis ex B. Paulo Apostolo tom.2. pag.135.
CHARITATIS *Encomia* tom.1. pag.462.
CHARTA undè dicatur, & explicatur nomen tom.2. pag.337.
 Vox græca affirmatur d. tom. pag.306.
CHARTA *bibula*, & *emporetica* quid sit tom.1. pag.338.
 Indica tom.2. pag.322.
 Qua nunc utimur, quomodo conficiatur to.2. pag.337.
 Qua utuntur Sinenfes, vel Chinenfes ex qua materia tom.2. pag.349.
 Tenuissima ex Arborum Corticibus apud eodem tom.2. pag.337.
CHARTARIÆ *Officina* insigniores enarrantur t.2. pag.338.
CHARTARUM *nominum* varia tom.2. pag.337.
 Earundem ulus novus tom.2. pag.338.
CHARTÆ *luforie* sub Alex nomine vocitantur t.1. pag.466.
 Vide Alex ludus, vel Aleorum ludus.
CHERUB, vox Hebraica tom.1. pag.352.
 Quid significet ibid.
CHERUBIN, & *Thiara* in Camera Thesaurariæ Apostolici Palatii asseruari solebant t.1. p.337.
 Quid per Cherubin intelligi queat t.1. p.352.
 Duo Cherubin significant duo testamenta t.1. pag.353.
CHERUBINI *aurei* super Arcam Fæderis quam similitudinem habuerint, avium, vel Puerorum alas habentium tom.1. pag.352.
CHERUBINI *Imago* scientiæ plenitudinem, & Magisterium significat ibid.
 Scientiæ plenitudinis, & Magisterii Symbolum quàm benè Christi Vicarium repræsentet ibid.
CHIENTUS *Fluius* tom.1. pag.55.
CHIMENSE *Monasterium*, ubi antiquissima Imago Crucifixi quatuor Clavis cernitur repræsentata tom.1. pag.264.
CHIURIL, idest *Cyrillus*, linguâ Servianâ tom.2. pag.250.
CHOREPISCOPI quinam fuerint tom.2. pag.125. 126. & seq.
 A quo dicti ibid.
 De eorum Officio, & origine tom.2. pag.124. & 125.
 Eorundem Institutio, à quo fuerit damnata tom.2. pag.125. & 133.
 Etant dupplicis generis tom.2. pag.126.

Septuaginta Discipulos repræsentant tom.2. pag.128. 432. & 433.
CHORRÆOS legi debet cum aspiratione. Gen.14. nu.6. tom.1. pag.287.
CHRISMA, *Oleum Sanctum*, & *Infirmorum* in Sacratio Apostolico asservantur t.1. p.324. & seq.
CHRISMAIIS, & *Baptisterii* cura ad Sacristam pertinet tom.1. pag.322.
CHRISTI D. *Corpus* in itinere, & in navigatione asportari solitum tom.1. pag.40. & 41.
 Cur Romanis Pontificibus longum iter facientibus præferatur tom.1. pag.37.
 Integrum, ac perfectum resurrexit t.1. p.247.
 Integrum, tam sub specie panis, quàm sub specie Vini, facta consecratione, veraciter continetur tom.1. pag.26.
CHRISTI D. *Passioni*, cur nomen Cene detur t.1. pag.20.
 Promissio Petro præstita consideratur tom.1. pag.136.
 Promissio Petro præstita pro Ecclesia Catholica intelligenda est tom.1. pag.137.
 Hac de re Doctores ibid. Vide *Christus Dominus*.
CHRISTI D. *Regnum* quale tom.2. pag.258.
 Ultima Cena super Triclinio facta t.1. p.20.
CHRISTIANUS, & *Judeus* Collusores Aleorum à Deo puniti tom.1. pag.472.
CHRISTOS Græcis characteribus decussatim quid tom.2. pag.252.
CHRISTUM exercuisse potestatem temporalem auctoritatibus Scripturæ Evangelicæ probatur to.2. pag.257.
 Alexander Severus in suo Larario inter Imagines Deorum depictum habebat tom.1. pag.322.
 Repræsentant tria de Nuce considerata tom.1. pag.489.
CHRISTUS DOMINUS.
 Absque gladio Panem frangere solebat, ac si eum fregisset gladio tom.1. pag.19.
 An antè Passionem, & post Resurrectionem Signo Crucis usus fuerit ibid.
 Cruci affixus fuit quatuor Clavis to.1. p.258. & 260.
 Disparatis pedibus in Græcia quatuor Clavis Cruci per pictoriam artem affixus passim cernitur tom.1. pag.264.
 Dum in Mundo fuit quosque Viros, ac Mulieres baptizaverit tom.2. pag.129.
 Fuit Conviva, & Convivium, comedens, & qui comeditur tom.1. pag.21.
 Humores à Christo in Resurrectione reassumpti, & quierunt in Corporibus omnium Resurgentium tom.1. pag.240. & seq.
 In forma hominis incogniti apparuit contrà Blasphemos Collusores Aleorum t.1. p.472.
 Instituit Sacramentum Baptismi, Eucharistiæ, & Ordinis initiando, & consumando, & in semetipso suscipiendo; Hæc enim tria, & plenè instituit, & etiam primus suscepit tom.1. pag.21.
 In quarta Dominica Quadragesimalis Jejunii per Rosam, tam naturalem, quàm ex auro confectam perbellè repræsentatus tom.1. pag.209.
 In Vino aquâ mixto consecravit post Canam cum Discipulis factam juxta Liturgias, Con-

- Concilia , & gravissimos Auctores tom.1. pag.267.
- In ultima Cœna Carnem suam sub specie Panis comedit , & sanguinem suum sub specie Vinibibit , deinde Apostolis eadem sumenda præbuit tom.1. pag.21.
- Loculos aliquandò habuit , aliquandò verò non habuit explicatur to.1. pag.138. & seq.
- Per abbreviationem , quomodò à Græcis scribatur , & quomodò à Latinis græcarum , literarum imperitis tom.2. pag.253.
- Per D. Augustinum Nuci comparatus tom.1. pag.488.
- Post Cœnam cum Discipulis factam , an Vinum tantum vel Vinum Aquam mixtum potaverit in Calice tom.1. pag.266. & seq.
- Post Resurrectionem Cibus ab ipso manducatus in spiritalem naturam conversus fuit , in vaporem scilicet resolutus , sicut aqua per radium solis tom.1. pag.18.
- Post resurrectionem manducationem ostentavit , non ad Communionem præstandam , sed ad Resurrectionem indicandam tom.1. pag.18. 19. 20. & 244.
- Post Resurrectionem manducavit aliter , quàm Tobia Raphael in assumpto à se ad tempus corpore , quod vivum , & animatum non , erat tom.1. pag.19.
- Post Resurrectionem verè manducavit , non tamèn necessitate sed potestate aliàs verè , non resurrexisset , & manducatio fuit vera quantum ad Cibi divisionem , ac trajectionem in ventrem , non tamèn quantum ad Conversionem cibi in substantiam comedentis tom.1. pag.18.
- Quando oravit pro fide Petri , oravit pro fide Ecclesiæ suæ , cui Petrus præesse debebat to.1. pag.137.
- Quomodò à Dæmone supra pinnaculum templi , & in Montem excelsum fuerit asportatus tom.1. pag.113.
- Quomodò factus pro nobis peccatum tom.1. pag.37.
- Quomodò per Moysem , & Aaron repræsentetur tom.2. pag.256.
- Resurgens totum Sanguinem , quem in Aræ Crucis effudit , quique ad humanæ naturæ veritatem , & perfectionem pertinebat reassumpsit , & axioma Teologicum *Quod semel assumpsit &c.* explicatur to.1. pag.240. ad 244.
- Seipsum manducavit Spiritualiter , & Sacramentaliter , sed aliter quàm cæteri Homines tom.1. pag.21.
- Sub specie Panis Sacramentaliter , & mirabiliter occultatus tom.1. pag.38. & 73.
- DE CHRISTO DOMINO quæ asservantur in Ecclesia , & qua Adoratione adoranda t.1. p.243. & seq.
- CHRONISTORIÆ *Paralipomena* , de munijs Apostolici Sacristæ tom.1. pag.351.
- CHRISOSTOMUS Armenicarum literarum Inventor tom.2. pag.242.
- Bis in exilium missus à S. Basilisco in somnis admonitus in Domino requievit tom.2. pag.277.
- Evangelicam Doctrinam , & Scripturam Sacram translatam dedit Armenis tom.2. pag.244.
- CIBORIUM *Lateranense* quatuordecim Clavibus clausum , & à quibus Claves conserventur to.1. pag.94.
- Quæ autem intrâ d. Ciborium extant tom.1. pag.95.
- CIBORIUM *varietas* nimia fugienda , & de ratione tom.2. pag.155.
- CIBUS à Christo Domino post Resurrectionem manducatus in Spiritualem naturam conversus fuit , in vaporem scilicet resolutus , sicut aqua per radium solis tom.1. pag.18.
- CIBUS ad horas convertitur in sanguinem tom.1. pag.243.
- CICERO de aspiratione ablata in aliquot dictionibus ab antiquis , qui ea tantum utebantur t.2. pag.183.
- De Sacratio pro loco , in quo Sacra reponantur tom.1. pag.322.
- CICERONIS dictum de Dei notitia to.1. pag.322.
- Jocus de disco crepitante tom.1. pag.160.
- CIMILIARCA quid sit tom.1. pag.322.
- Vox Græca ibid.
- Ecclesiæ Cathedralis Mediolanen. annuo reddito , & quidem olim satis grandi , nunc autem diminuto tom.1. pag.323.
- Idest Thesauri Custos , vel Thesaurarius , olim dicebatur Sacrista ibid.
- CIMILIARCHÆ ad Archiepiscopatum Mediolanensem assumpti tom.1. pag.322. & seq.
- CIMILARCHIUM quid sit apud Policraticum tom.1. pag.322.
- Quid sit à S. Gregorio Magno nominatum ibid.
- Ravennatis Ecclesiæ , & Mediolanen. ibid.
- CINCELLUM , olim Centumcellæ tom.2. pag.278.
- CINERES , quibus Ecclesia utitur prima die Quadragesimæ aspergendo super caput fidelium quid denotent tom.1. pag.217. & seq.
- Proprietas cinerum explicatur ibid.
- Et cur ex Olearum ramis benedictis ibid.
- Ulus aspergendi cineres apud Gentiles , & apud Hebræos frequentissimus ibid.
- Tam apud Antiquos , quàm nunc apud Catholicos in signum humilitatis , & poenitentiae eorumdem aspergio fit ibid.
- Quid per eorumdem aspergionem Sancta Mater Ecclesia proponat considerandum d. to. pag.218.
- CINGULUM verò de Byssò retorta Hyacintho , Purpura , ac Vermiculo bis tincto , Arte plumaria , prius legebatur distinctum pro bistincto : hoc inscitiam Typographorum factum . Exo.39. nu.28. tom.1. pag.311.
- Explicantur Byssus , Vermiculus , & alia colorum nomina in hoc textu apposita ibid.
- CIRCULUS à Grecis quomodò vocitetur tom.2. pag.135.
- Quid sit ibid.
- Ejusdem Definitio ex Aristotile ibid.
- CIRCULUS Pallii Patriarcharum , & Archiepiscoporum , per quem ambo humeri constringuntur , quid significet tom.2. pag.372.
- CIRCUS maximus , cur sic dictus tom.2. pag.189.
- Ejus descriptio ibid.
- CISTERCIENSIS Ordo habuit in Romana Curia Offi-

RERUM NOTABILIMUM.

- Officium Plumbi* nuncupatum, & conversi, qui Bullis plumbeo sigillo muniendis præerant, *Fratres plumbi* vocitabantur tom. 1. pag. 335.
- CITAREDI**, & *Surdastri* Historia to. 1. pag. 157.
- CIVITAS Castellana** tom. 1. pag. 54. & 72.
- CIVITAS Vetus** aquis potabilibus à Sixto V. ditata ejusque varia nomina tom. 2. pag. 273.
Vide *Centumcellæ*.
- CLAMOR Sodomorum, & Gomorræ**: non autem *Gomorrhorum* legen. Gen. 18. nu. 20. to. 1. pag. 288.
- CLAVODIA** pro *Claudia* apud Latinos tom. 2. pag. 234.
- CLAUDIUS** *Imperator* trium literarum Inventor, sed duæ usu obliterate sunt tom. 2. pag. 235.
Et demonstrantur eod. tom. pag. 236.
- CLAVES Civitatis Ferrariæ** *Clementi VIII.* ipsam ingredienti præsentatæ tom. 1. pag. 63.
Arcis ejusdem Civitatis eidem Pontifici præsentatæ tom. 1. pag. 65.
- CLAVI CRUCIFIXIONIS Domini Nostri Jesu Christi** quatuor non plures, nec pauciores fuerunt tom. 1. pag. 265.
Arbitrarius erat numerus Clavorum in Crucifixione adhibitus dicto tom. pag. 263.
- CLAVIS quatuor** Jesum Christum Cruci fuisse affixum comprobatur tum picturis, & sculpturis per antiquis tum Sanctorum Patrum Testimoniis dicto tom. pag. 264.
Imagines sanctissimi Crucifixi quatuor clavis Crucifixionem repræsentantes enarrantur ibid.
Numerus trium clavorum Arbitratu Pictorum introductus dicto tom. pag. 261.
Opiniones diversæ recensentur dicto tom. pag. 263.
Pedes unius non fuerunt superpositi unus supra alterum sed duobus clavibus confixi dicto tom. pag. 261.
Quomodo explicatur ibid.
Quatuor antiqui simas Imagines Sanctissimi Crucifixi incisas habes dicto tom. pag. 252.
Recensentur per multa loca, in quibus sacræ Imagines sancti simi Crucifixi quatuor clavis Crucifixionem repræsentantes dict. tom. pag. 264.
Uno tantum clavo utrumque pedem Crucifigendi modus ineptus tom. 1. pag. 265.
Unde ad præsens in Catholica Ecclesia nascatur multitudo clavorum Crucifixionis Christi Domini ibid.
- CLAVORUM** quibus Christus Dominus fuit Crucifixus quid factum sit tom. 1. pag. 261. & 265.
- CLAUVI**, unus ex illis, quibus Cruci Christus Dominus fuit affixus, in Basilica S. Crucis in Hierusalem asservatur tom. 1. pag. 255.
- S. CLEMENS** *Papa* hujus nominis Primus Urbis Regiones divisit, eisque jussit, ut res Martyrum gestas conscriberent tom. 1. pag. 108.
Res Martyrum gestas conscribendas curavit, & idem alii Pontifices faciendum curarunt ibid.
- CLEMENS VIII.** *Ferrariam* divinitus recuperatam proficiscens, solemni simâ pompâ, Hostiam, Immaculatam antè se deferendam curavit to. 1. pag. 49. & 50.
Acta ab eodem Laureti in reditu à Civitate Ferraria tom. 1. pag. 71.
- Ejusdem accessus ad Ecclesiam Cathedralen Ferrariæ, & in eam ingressus to. 1. pag. 65.
- Ejusdem mira in Ferrarienses Pietas t. 1. p. 68.
- Pro iisdem absolutio, & precatio t. 1. p. 69.
- Ejusdem Pietas, & Religio tom. 1. pag. 51.
- Ejusdem præsentia necessaria Ferrariæ tom. 1. pag. 66.
- Ejusdem tempore locus Sacristæ in Cappella tom. 1. pag. 328.
- Res præcipuæ ab ipso Ferrariæ gestæ præsertim ad obedientiam, ac fidem Populorum excitandam, & conservandam necessariæ ibid.
- Ritum aperiendi Portam Sanctam in Vigilia Nativitatis Domini anno 1599., adversâ valetudine impeditus distulit usque ad ultimam Decembris diem, S. Silvestro dicatam tom. 1. pag. 205.
- CLEMENS Quintus** Romanam Sedem Avenionem advenit coque Bibliothecam item Pontificiam transtulit tom. 2. pag. 197.
Absens Pontifex creatur Perusiæ, Lugduni coronatur multis Regibus adstantibus, & Sedem Romanam Avenionem transtulit to. 2. pag. 267.
- CLEMENS Septimus** non semel cum Sanctissimo Sacramento ab Urbe Roma discessit to. 1. p. 48. & 49.
Etiam inter navigandum Sacratissimam Hostiam antè se asportandam curavit, & Triremis, in qua Sanctissimum Sacramentum deferrebat Ducissa appellabatur ibid.
- CLEMENS Sextus** Annum Jubilei celebrandum, decrevit ad Annum quinquagesimum tom. 1. pag. 197.
- CLEMENTINARUM decretalium const.** Codex promulgatur in Concilio Viennensi to. 2. pag. 167.
- S. CLEMENTIS** *Papæ* Martyrium to. 2. pag. 250.
- CLEPO**, pro furto, aliquid furripere to. 2. p. 290.
- CLERICI Campanarum**, cur ita dici consueverint tom. 1. pag. 352.
- CLERICI Cappellæ** duo, eorundem Officia, & Conditiones ibid.
- CLERICI, Cappellæ, & Subclericis**, quomodo eligantur tom. 1. pag. 509. & seq.
- CLERICIS**, ut ait Abb. Panormitanus Scacchorum Ludus nunquam fuit prohibitus t. 1. p. 479.
- CLERICORUM Cappellæ** præsentatio, aut electio ad Sacristam pertinet tom. 1. pag. 352.
- CLERUM** congregatur, & Populus convocatur ad Officia Divina, & Conciones audiendas per Campanas tom. 1. pag. 176. & seq.
- CLETUS**, idem cum Anacleto tom. 2. pag. 196.
- CLIMACTER** quid tom. 2. pag. 143.
- CLIMACTERICI Anni** vidè *Anni Climacterici*.
- CLOCA** pro Campana vox Germanica, & Gallica tom. 1. pag. 159.
- CODEx** Preces, & Orationes Complectens, cur Liber Sacramentorum, vel potius Sacramentarium, sive Sacramentarius Liber nuncupetur t. 2. pag. 382.
- CODICES MANUSCRIPTI Lectionarii** dicti, & qui in Bibliotheca Vaticana asservantur quid in ipsis contineatur tom. 1. pag. 109.
- CODON**, pro Campana tom. 1. pag. 158.
Cur ita dicatur ibid.
- COELUM** cur dexterum ac sinistrum propriè non habeat tom. 2. pag. 219.

I N D E X

- COEMETERIA**, idest Dormitoria; quanam loca in primitiva Ecclesia dicebantur tom.1. pag.212.
- COEMITERIUM** *Julii Papæ I.* in Vineæ Ordinis Fratrum Eremitarum S. Augustini, ubi Crucifixio Dominica quatuor Clavis repræsentata, conservatur tom.1. pag.264.
- COENA** *ultima* Christi Dñi super Triclinio facta explicatur tom.1. pag.20.
- COENANDI**, aut *convivendi*, vel *accumbendi* modi diversi tom.1. pag.22.
- COENÆ nomen**, cur Christi Passioni detur tom.1. pag.20.
- COENOBITÆ** sunt viventes in communi tom.1. pag.139.
- COLLECTA** quid significet, & undè dicatur to.1. pag.156.
- Quæ propriè dicatur tom.2. pag.385.
- COLLIS** *Floridus* tom.1. pag.55. & 72.
- COLLIS** *Scipionis*, vulgò *Coldiseepolo* to.1. pag.54. & 72.
- COLOMOMDIANLOMON** genus ludi tom.1. pag.468.
- COLOR** *Aquilinus*, qui propriè sit to.2. pag.371.
- A quo dictus ibid.
- Cordiacus qualis & à quo dictus dicto tom. pag.372.
- Jacinthinus, & hiantinus non idem color & explicantur tom.1. pag.310. & seq.
- Pseudolactinus qualis & à quo dictus tom.2. pag.377.
- Vermiculus quid tom.1. pag.311.
- COLUMNA** *Antoniana* Jovem pluvium habet insculptum tom.2. pag.297.
- A quo, & cui fuerit erecta ibid.
- Quarè Jovem pluvium habet insculptum historia scitu digna enarratur ibid. & seq.
- Figuram Jovis pluvii incisam habes dict. tom. pag.298.
- Cui hodiè, & à quo consecrata est dicto tom. pag.299.
- COLUMNA**, cui innixus fuit Salvator Noster, cum prædicabat in Basilica S. Petri asservata, & hac maligni Spiritus expelluntur to.2. p.354.
- COLUMNA** *Trajana* Statuæ S. Petri dedicata à Petro Galefino descripta tom.2. pag.181.
- A quo, & cui fuit erecta antiquitùs ibid.
- COLUMNÆ** *Antonianæ* descriptio to.2. pag.189.
- Antonianæ* Inscriptiones novæ quatuor tom.2. pag.290.
- Trajana* descriptio tom.2. pag.181.
- Trajana* Epigrammata tom.2. pag.296.
- Trajana* Inscriptio antiqua, cujus dictio una corrola est: & hac in re variæ opiniones tom.2. pag.182.
- COMITATUS** Societatis Sanctissimi Sacramenti in discessu ab Urbe Clementis VIII. Ferrariam usque tom.1. pag.50. & seq.
- COMMENTARIJ** de Ludo Aleæ summæ tom.1. pag.465.
- COMMENTARIJ** *Epilogus* de solemnî Communionis S. Pontificis tom.1. pag.31.
- COMMENTARIUS** de Campanis, cur conscriptus ab Auctore tom.1. pag.160.
- De ligno Crucis tom.1. pag.253.
- De Nuce Stemma gentilitium Innocentii IX. tom.1. pag.487. ad 490.
- COMMISSARIUS** S. Officii ex Ordine Prædicato-
- rum Officium Sanctissimum, laboriosum tom.1. pag.334.
- Quibus Congregationibus interest ibidem, & seq.
- COMOMBELON**, Comomdianlomolon, Rhindalca, Eperusan genera ludorum explicantur tom.1. pag.468.
- COMMUNIA** *suffragia*, & communes preces Ecclesiæ Sanctæ Dei communio Sanctorum vocatur tom.1. pag.15.
- COMMUNICANDI** *Ritus* à solo Papa solemniter celebrante observatus, dum ad Altare consecrat, & ad solium communicat, & cur ita tom.1. pag.17. & seq.
- COMMUNIO**, quomodò græcè dicatur tom.1. pag.15.
- Cur dicatur Eucharistiæ perceptio to.1. p.15. 16. 17. & 44.
- Per fractionem Panis cum duobus Discipulis in Emaus præstita, & per manducationem in Hierusalem cum decem Apostolis celebrata ex opinione Innocentii III. consideratur, & examinatur tom.1. pag.17.
- Sub utraque specie à Christo Domino instituta à S. Pontifice in solemnî Missa observatur, retinendo veterem Ecclesiæ consuetudinem communicandi sub utraque specie tom.1. pag.25.
- Sub utraque specie diù Laicis permilla in Concilio Constantiensi tamquam non necessaria, fuit è medio sublata ad pericula, & scandala, nec non incommoda evitanda, tom.1. pag.25. 26. & 39.
- Sub utraque specie Laicis, & non consacrantibus, non est de jure Divino, nec necessaria declaratur contrà Hussitas to.1. p.27.
- COMMUNIO**, idest *Communicatio*, qua se Deus nobis per Eucharistiam quodam modo communicat tom.1. pag.16. & 17.
- In primitiva Ecclesia à Laicis, à Pueris, imò etiam à Mulierculis deferebatur ad Egrotos tom.1. pag.42.
- Erat libera Laicis, & non consacrantibus t.1. pag.26.
- Panis consecratus sumebatur in manibus, & in Orario, vel linteolo, & Domum deferrebat tempore opportuno sumendus to.1. pag.26.
- Quotidiana erat apud omnes Christifideles tam Laicos quam Clericos t.1. p.18. & 39.
- Id colligitur ex SS. Jacobi, Basilii, & aliorum Liturgiis, ac etiam ex Collecta post Communionem tom.1. pag.39.
- Imò etiam Parvulis, statim post Baptismum dari solebat, quod etiam hodiè à Græcis observatur ibid.
- Sub Vini specie tantum quibusdam Ægrotis dabatur, qui præ morbi vehementia Panem consecratum, Eucharistiam videlicet deglutire non valebant tom.1. pag.26.
- COMMUNIO SANCTORUM** quidnam sit to.1. pag.15. & 16.
- Extra Sanctorum quid tom.1. pag.15.
- COMMUNIONIS** *Vox*, & sensus explicantur ibid.
- COMMUNIONIS** *privatio*, est excommunicatio tom.1. pag.469.
- COMMUNIONIS** *Solemnis* *Papæ* universa enarratio,

RERUM NOTABILIMUM.

- ratio, ac descriptio tom.1. pag.10.
- COMMUNIONEM** *Sacrosantam* antiquitus quique vir suâ propriâ manu sumebat: Mulier verò nitido linteamine, quod Dominicalis dicebatur tom.1. pag.40.
- COMPARAVIT** *me Deus cum Sorore mea*, & non Dominus ut prius legendum: Gen.30. num.8. tom.1. pag.294.
- COMPATRES** in consecranda Campana apud Hispanos admittuntur tom.1. pag.165.
- COMPLEVIT** *Deus die septimo opus suum*, quod fecerat: Gen.2. n.2. ita editio vulgata, & emandata tom.1. pag.278.
- Textus autem Græcus habet *die Sexto* ibid.
- Græci, & latini Textus per Expositores ac SS. PP. conciliatur tom.1. pag.279. ferè per totum.
- CONCÆ** *Urbis* vestigia tom.1. pag.57.
- CONCERPSE** *rit*, pro laceraverit to.2. pag.290.
- CONCILIA** à Regibus, aut Imperatoribus non sine summorum Pontificum permisso, seu potiùs hortatu fuerunt acta tom.2. pag.202.
- Antiquitus apud omnes nationes habita to.2. pag.202.
- Occidentalia tom.2. pag.262., & seq.
- Orientalia tom.2. pag.202., & seq.
- Quatuor ab Apostolis habita tom.2. pag.202.
- CONCILIATIO** *rerum*, quæ diversæ videntur esse circa annum, & Translatorem Corporis S. Monacæ ad Ecclesiam S. Augustini t.1. p.353. & seq.
- CONCILIORUM** *quatuor* Decretis tamquam Evangelii honorem præstandum esse S. Gregorius Magnus decrevit tom.2. pag.202.
- CONCILIORUM** *decreta* ludum Aleorum prohibentium tom.1. pag.464.
- CONCILIIUM**.
- Nicænum primum, ac celeberrimum omnium sub Silvestro Papa, & Constantino Imperatore contra arianam hæresim to.2. p.262. & seq.
- Et hoc Chirographis demortuorum Episcoporum miraculosè subscriptum tomo 2. pag.203.
- Non ratum, & nullius ponderis absque S. Pontificis auctoritate habitum tom.2. pag.262. & seq.
- Primum à Cornelio contra hæresim Novatianam habitum fuisse creditur to.2. pag.202.
- CONCLAVISTARUM** Primus est Sacrista Apostolici Sacriarii, qui in Conclavi Sacramenta tanquam Parochus administrat &c. to.1. pag.325.
- CONCLUSIO** circa infallibilitatem Ecclesiæ, in canonizatione Sanctorum tom.1. pag.141.
- CONCLUSIO** *De Aleorum Ludis* detestandis, & evitandis tom.1. pag.480. & seq.
- De Ludo Latronculorum, five Scacchorum tom.1. pag.481.
- CONCORDANTIAS** Bibliorum Hugo Card. edidit tom.2. pag.265.
- CONDITIONES** Sacristæ tom.1. pag.331.
- CONFESSARII** *nomen* antiquitus, quàm Sacristæ pro Sacristatu Apostolico to.1. pag.336. & seq.
- CONFESSIO** *auricularis* singulo quoque saltem Anno facienda tom.1. pag.263.
- CONFESSORUM** *Sanctorum* memoriam Ecclesia post Silvestri tempora celebrare cæpit tomo 1. pag.128.
- Istorum nomina Martyres olim dicebantur tom.1. pag.107.
- Solemnia, quandiu celebrari cæperunt tom.1. pag.128.
- Cur eorum memoria in Sacro Missæ Canone non reperiatur ibid.
- CONFIRMATIONIS** *munus* ab Episcopis solum exerceri potest, & de ratione tom.2. pag.128. 130. 131. & 132.
- CONFRATRIÆ**, seu Confraternitates, quæ dicantur tom.1. pag.52.
- CONGREGATIONIS**.
- Bibliorum* Consultor, & Secretarius Angelus Roccha Auctor operum tom.1. pag.351.
- Oratorii* Bibliotheca tom.2. pag.344.
- Sacrorum Rituum Cardinales acta omnia pro Canonizatione præstanda recognoscunt, & maturissimè dijudicant tom.1. pag.130.
- Ejusdem Decretum de Mozzetta gestanda supra Mantelletam à Sacrista to.1. pag.326.
- CONGRUO**, is verbum, undè dicatur tomo 2. pag.229.
- CONSECRATIONIS** *Campanæ* verba tomo 1. pagina 163.
- CONSENTES** Dii: Vide Dii apud Gentiles.
- CONSILIUM** *Pauli Manutii* pro conservanda Sanitate tom.2. pag.156.
- CONSISTORIA** habita Ferrariæ à Clemente VIII. tom.1. pag.57.
- Quæ pro celebranda Canonizatione fieri solent, quænam sint, quomodo nuncupentur, & quænam in jis agantur tom.1. pag.130. & sequen.
- CONSISTORIUM** habitum, & celebratum Florentiæ à Leone X. tom.1. pag.48.
- Semipublicum inferendis suffragiis, quinam ingrediantur tom.1. pag.131.
- CONSOLATUS**, pro Consultatus in Tabulis Denariorum tom.2. pag.406.
- CONSONANTIA** *Librorum* Veteris, & Novi testamenti tom.2. pag.2. & seq.
- CONSTANTINI IMPERATORIS**.
- Baptismum, & SS. Apostolorum Petri, & Pauli Imagines ei apparuisse multis auctoritatibus probatur tom.1. pag.254.
- Donationem veram fuisse etiam per Ethnicos, & Hebræos probatur tom.2. pag.254., & sequen.
- Et per multis rationibus, & auctoritatibus probatur ibid.
- Ejusdem Arcustriumphalis inscriptione insignitus ob triumphum per Crucem reportatum tom.1. pag.260.
- Numismata tom.2. pag.253. & seq.
- Reverentia erga Sacerdotes, & liberalitas erga Concilium quantum ad largissimam, & Imperatoriam Annonam tom.2. pag.203.
- Ejusdem simulacrum æneum mira magnitudine, atque manus penè viventis instar expressum, & Clavi Dominicæ Crucis insignitum tom.1. pag.264.
- Vera effigies tom.2. pag.254.
- Victoria, Statua, & Inscriptio ad Victoriæ ejusdem pertinens tom.1. pag.260.
- Eodem imperante, primum Concilium publicum celebrari licuit tom.2. pag.202.
- Eidem Crux in Aere apparuit to.2. pag.252.

I N D E X

- Hunc ab Arianis fuisse baptizatum Dictum,
Divi Hieronymi declaratur tom.2. p.254.
vide ut sequitur.
- CONSTANTINUS Magnus Imperator.**
A SS. Apostolis Petro, Paulo admonitus à
Silvestro Papa baptizatur, & à Lepra sana-
tus tom.2. pag.251. & seq.
- Crucem** in sumblimi, percelebrique loco Ro-
mæ statui jussit cum inscriptione tom.2.
pag.252.
- In Concilio Nicæno sedere noluit absque jussu
Episcoporum, sedit denique in humiliori
loco tom.2. pag.203.
- Lateranense Palatium in Basilicam conver-
sum Silvestro I. donavit tom.2. pag.178.
- Maxentium devicit ad Pontem Milivium to.2.
pag.252.
- Multas Basilicas, & Aras publicè, & ubique
construendas concessit, & curavit, id quod
usque tunc fieri umquam licuit t.2. p.251.
- Post acceptam Victoriæ, Crucem in Vexillo
apponendam jussit, eamque multis mo-
dis honoravit tom.2. pag.252.
- CONSTANTINOPOLIS Civitatis** descriptio, &
eiusdem nomina tom.2. pag.204.
- CONSTANTINOPOLITANA Ecclesia**, non est
æqualis Romanæ Sedi præcisè, & omnino, sed
quantum ad æqualia privilegia, & post Roma-
nam Sedem primum locum obtinet, & ita intel-
lexit sexta synodus tom.2. pag.208.
- Ipsam scilicet primatum post Romanam Se-
dem, & novam Romam esse in Concilio
Nicæno decretum est dicto tom.2. pag.207.
- CONSTANTINOPOLITANÆ Ecclesiæ Patriar-
cha**, cur Laicus in Concilio Constantinopolita-
no fuerit electus tom.2. pag.204.
- CONSTANTINOPOLITANO Concilio** quatuor
interfuerunt Patriarchæ, & qui fuerint tom.2.
pag.204.
- CONSTANTINOPOLITANUM Concilium** Pri-
mum sub Damaso Papa, ac Theodosio Impe-
ratore contra Macedonium, qui spiritum San-
ctum Creaturam esse affirmabat to.2. pag.204.
- Secundum sub Vigilio Papa, & Justiniano
Magno Imperatore, contra Anthimum,
Sergium, ac Theodorum Mopsuestenum,
Nestorianos, & alios Trinitatem Sanctis-
simam crucifixam fuisse affirmantes tom.2.
pag.206.
- Tertium sub Dono, Agathone, & Leone II.
tempore Constantini Imperat. IV. contra
Sergium, & alios, unam tantum naturam,
& voluntatem in Christo affirmantes to.2.
pag.206.
- Quartum, & Octavum generale septem gene-
ralia præcedentia confirmat tom.2. pa-
gin.210.
- CONSUEITUDO ludendi** non excusat à pæna ge-
hennali tom.1. pag.469.
- CONSUEITUDO Mala Carnis privii**, unde origi-
nem traxerit tom.2. pag.483. ad 486.
- Cur penitus aboleri non potuerit ibid.
- CONSUMPTAQUÆ** est omnis Caro, quæ movebatur
super terram, volucrum, Animantium, Bestiarum,
Reptilium, quæ reptant &c. quare editio vulgata
Biblicorum legit ita; Gen.7. num.21. tom.1.
pag.284.
- CONTEMPTIBILES Ecclesiæ**, sæculares dicuntur
tom.2. pag.256.
- CONTINENTIÆ triplicis Emblemata**, & laudes t.2.
pag.187.
- CONVENTUS**, sive Congregationes ad Padum
navigabilem reddendum, & ad Valles exsic-
candas habitæ tempore Clementis VIII. tom.1.
pag.67.
- CONVIVANDI**, cenandi, aut accubendi modi di-
versitatem tom.1. pag.20.
- CONVIVIUM** à Convivendo dicitur, & Græci
tum pro computatione, & concanatione acci-
piunt tom.2. pag.232.
- CONTRA Dominum**; Ira nova, & emendata editio
legit, & non ut prius *caram Domino*. Levit.14.
num.27. tom.1. pag.315.
- COPIA** pro Dea inter Poetas habebatur tom.2.
pag.181.
- Hinc apud Nos Abundantiam significando
Cornucopia appellatur ibid.
- CORNELIÆ Græcorum Matris** puritas loquendi
latine, & eloquentia tom.1. pag.385. & tom.2.
pag.325.
- CORNELII Iansenii Operum** descriptio tom.2.
pag.106.
- Quo tempore idem claruerit ibid.
- Ejusdem opinio de suscitatione Samuelis t.1
pag.116.
- CORNELIUS Tacitus** de admirandis Vespasiani
tom.1. pag.123.
- Idem de Græcarum literarum Inventoribus t.2.
pag.224.
- CORNUCOPIA** quid, & à quo dicta tom.2. pa-
gina 181.
- CORONATIO Sixti V.** tom.2. pag.177. & seq.
- Ejusdem Coronationis Inscriptio Emblema-
tis dicto tom.2. pag.178.
- Et explicatur quare Tiara, quæ Regnum Mundi
vocant tribus coronis constat, qua Pontifi-
ces coronantur ibid.
- CORONATIO Summorum Pontificum** cur ante
Ædes S. Petri, & non in Basilica Lateranensi
tom.2. pag.177. & seq.
- CORONÆ**, Phara, Canthara, Cerostrata, &
Retia pro Lampadibus in Basilica S. Petri de-
sumpta tom.2. pag.408.
- Eadem donata eidem Basilicæ ibid.
- CORPORA duo** in eodem loco, & unum, & idem
Corpus in diversis locis quomodo esse possunt
tom.1. pag.40.
- CORPORA multorum venerantur in terris**, quo-
rum Animæ cruciantur in Inferno falso D. Au-
gustino tribuitur, & explicatur tom.1. pag.140.
- CORPORI glorificato** non potestas, sed egestas
edendi, ac bibendi aufertur, alias esset imper-
fectæ felicitatis, si Cibis egeret, aut eos sumere
non posset tom.1. pag.19.
- CORPORIS humani partes**, quæ sint necessariae,
quæ integrales, & quæ ad ornatum tomo 1. pa-
gina 245.
- Quæ non sint partes solidæ ibid.
- Quæ reassumptæ fuerint à Christo in Resur-
rectione, & quæ reassumebuntur à Corpo-
ribus omnium Resurgentium tom.1. pa-
gina 247. & seq.
- CORPUS Angelorum** assumptum quomodo for-
metur tom.1. pag.114.

RERUM NOTABILIMUM.

- CORPUS** *Dominicum* Vimineo Canistro asportatum cum Sanguine in vitro tom.1. pag.40.
- CORPUS** *humanum* glorificatum, est miraculum quantum ad id, quod fit tom.1. pag.120.
- CORTEX** *primus Nucis* ad lanas tingendas idoneus juxta Plinium tom.1. pag.488.
- CORVUS** egressus de Arca an redierit in eam, variae sunt Bibliorum lectiones, utraque tamen vera quantum ad sensum to.1. pag.285.
- COSANDALUM** Pagus tom.1. pag.59.
- COTIGNALA**, exiguum at pernobile Oppidum tom.1. pag.58.
- COVARUVIAS** confutat Opinionem contra Anastasium Papam, tamquam fabulosam tom.1. pag.136.
- Ejusdem declaratio de trita illa Sententia: Multa Corpora venerantur in terris, quorum Animae cruciantur in Inferno tomo 1. pag.140.
- CRAPULA** omnino evitanda, & quare tom.2. pag.155.
- CRATES** *Philosophus* divitias contempsit tom.1. pag.139.
- CREATOIRES** non sunt Angeli, sive, boni, sive mali, dum nonnulla faciunt admiranda tom.1. pag.117. & seq.
- CREMABIT** *super Altare in incensum Domini* prius legebatur sine praepositione in, & minus recte: Levit.4. num.35. tom.1. pag.313.
- Diversae translationes, & quare recepta est à Sac. Cong. superius apposita ibid.
- CRITICI** *dies* quinam sint, & unde dicti tom.2. pag.144.
- CREPITACULUM**, & Crepitacillum quid tom.1. pag.159.
- CROATICA** quò terrarum sita tom.2. pag.319.
- CROCODILLI** *lacrymae* Proverbium explicatur tom.2. pag.218.
- CROCODILLUS** quid, ejusque natura ibid.
- Cur ab Aegyptiis colebatur ibid.
- Ejusdem Astutia ad praedanda alia Animalia, vel homines ibid.
- CROTALUM** pro Campana à voce græca, Crotolon latine *Crepitaculum* dicitur tom.1. pag.159.
- CROTALUS** per metaphoram dictus est ille, qui voce sonanti, vel loquacitate sua neminem non obtundit tom.1. pag.159.
- CRUCEM** *Constantinus* Imperat. multis modis honoravit tom.2. pag.252.
- CRUCEM** in sublimi, ac percelebri loco Romæ statui jussit Constantinus Imperat. cum Inscriptione ibid.
- CRUCEM** nec filici, nec marmoribus humi positus insculpere licuit ex Decretis Imperatorum tom.1. pag.260.
- CRUCIATA**, quæ dicitur bellum Sacrum cur gerebatur tom.1. pag.186.
- CRUCIFER** *Papa* tom.1. pag.60.
- CRUCIFIXI** IMAGO.
- Argentea à Carolo Magno Imperatore Basilicæ S. Petri data, in ejusdem Basilicæ pios usus conversa tom.1. pag.263.
- Ad Portam Sanctam Romæ olim representata tom.1. pag.262.
- Astervata Lucæ tom.1. pag.262.
- Astervata Sirolì ibid.
- CRUCIFIXI** *Lucensis* miraculum ibid.
- CRUCIFIXIO** *Dominica* cedrino ligno à Nicomede, & à S. Luca insculpta tom.1. pag.262.
- Clavis quatuor representata apud antiquos tom.1. pag.260., & seq.
- Quatuor Clavorum, tam picturis, & Sculpturis, quam Scriptoribus antiquis, & recentioribus comprobatur tom.1. pag.264.
- Trium clavorum arbitratu Pictorum, & inepte quidem inventa dicto tom. pag.261.
- CRUCIFIXIONES** omnium Gentium antiquæ arbitrariæ fuerunt, modò scilicet, uno, duobus, & modò tribus, & quatuor, ac pluribus, etiam duodecim clavis representatæ inveniuntur to.2. pag.260. & seq.
- Ideo ad numerum Clavorum arbitrariæ ibid.
- CRUCIFIXIONIS** *Dominicæ* imagines quatuor clavis in diversis locis representatæ to.1. p.263. & seq.
- Ejusdem figuræ Insignes quatuor cum suis descriptionibus eod. tom. pag.252.
- CRUCIS** *DOMINICÆ* *Particula* à Juvenale Episcopo ad Leonem hujus nominis primum cum Enlogiis missa tom.1. pag.255.
- Ejusdem inscriptio Græcis, & ruthenis literis dicto tom. pag.254.
- A Sergio Papa Deo revelante inventa, quando, & quanta sit tom.1. pag.254. & seq.
- Figura ejusdem Crucis incisa ut ad præsens extat dicto tom. pag.253.
- In Basilica Constantiniana ab eodem Sergio translata cognita non fuit a Militibus in excidio Urbis, deinde à Clemente VII. in Apostolicum, & Vaticanum Sacrarium translata tom.1. pag.254.
- Quibus Imaginibus, & Characteribus est inscripta tom.1. pag.257., & seq.
- Quæ explicantur ibid.
- Particula altera in Basilica S. Crucis in Hierusalem asservata tom.1. pag.255.
- Titulus, vel potius pars Tituli ejusdem cum hebraicis literis, græcis, ac latinis tomo 1. pag.255.
- Idem Titulus tribus characteribus inscriptus, & à dextra ad sinistram legitur dicto tomo pag.254. & 263.
- S. CRUCIS** in *Hierusalem* Basilicæ Reliquiæ tom.1. pag.255. & 265.
- CRUCIS**.
- Imago* per Arborem Nucis stemma gentilitium Innoc. IX. figurata tom.1. pag.489.
- Signo an usus fuerit Christus Dominus ante Passionem, & post Resurrectionem tom.1. pag.19.
- Signum à Constantino Magno Imperat. in Vexillum transformatum tom.1. pag.260.
- Quod eidem Constantino Magno apparuit, variè narratur tom.2. pag.252.
- Ex nummis varijs item tom.2. pag.254.
- CRUCES** in Pallio Patriarcarum, & Archiepiscoporum cujus coloris erant prius, & cujus hodie sint tom.2. pag.372.
- CRUX**.
- A cruciando dicta, instrumentum puniendi communiter tom.1. pag.260.
- An in Calceis Pontificis semper apponi consueverit, & quis ex SS. Pontificibus primus

- Crucem in ipsis gestaverit tom.2. pag.375.
 S. Andreæ Apostoli ubinam fuerit collocata tom.1. pag.156.
 Antè passionem Christi Domini maledictionibus referta, ex ejusdem passione, ac Morte fuit benedictionibus, & gratis, atque innumeris virtutibus insignita, & nobilitata tom.1. pag.19.
 Dominica ex quo ligno fuerit confecta to.1. pag.257.
 Fundamentum Ecclesiæ tom.1. pag.96.
 In Bullis extat semper inter Apostolos Petrum, & Paulum tom.1. pag.90. & 96.
 Redemptionis nostræ typum, & exaltationis Christi, vel Corporis glorificationis Instrumentum tom.1. pag.90.
 Triplex in numismate Constantini quid sibi velit tom.2. pag.254.
 CUBI, Tali, Taxilli, & Tessera Genera ludorum, explicantur tom.1. pag.465.
 Pro Aleis lusoriis accipiuntur ibid.
 Vide *Alea lusoria*, & *Aleas ludus*.
 CUBITUS triplex Mensuræ declaratur tom.1. pag.471.
 CUCURRIT obviam ei, & non occurrit legi debet. Gen.29. num.13. tom.1. pag.294.
 CUI dixit -- *Quis enim indicavit &c.* ita legendum. Gen.3. num.11. tom.1. pag.281.
 CULTUS publicus semipublicus, & privatus explicantur tom.1. pag.228. ad 232. -- In Tractatu -- *An reliquia novæ sine Ind. Sed. Ap. publicè vel privatim venerari possint* --
 Exterior nondum Canonizatis, nec Beatificatis quomodo potest exhiberi dicto tomo pag.232. ad 235.
 Multa de triplici hoc cultu, scitu quidem digna differuntur in eodem Tractatu *An Reliquia novæ &c.* à pag.224. ad 235.
 CUM anima illius ex hujus anima pendeat ita legendum, & non ut prius dependeat. Gen.44. num.31. tom.1. pag.299.
 CUM Domino meo, prius legebatur *Domino meo Abraham*. Gen.24. num.14. tom.1. pag.291.
 CUM enim subverteret Deus Civitates &c. recordatus Abraham, liberavit Lot &c. hæc lectio adest in Romana editione. Gen.19. num.29. tomo 1. pag.289.
 CUM pasceret Asinos, & non *Asinas* legendum, putavit Sac. Cong. Gen.36. n.24. to.1. p.296.
 CUMQUE blasphemasset nomen, & maledixisset ei &c. reticetur nomen Dei in hoc textu ob reverentiam: Levit.24. nu.11. tom.1. pag.317.
 CUMQUE intinxerit digitum in Sanguine asperget eo &c. prius in Sanguinem, & cum legebatur, nunc rectius in casu ablativo Levit.4. num.6. tomo 1. pag.312.
 CUMQUE mactaveris hostiam Populi, ora pro eo ita nunc legitur quamvis prius legebatur pro eis Levit.9. num.7. tom.1. pag.314.
 CUMQUE transissent quadraginta dies Aperiens Noe &c. dimisit Corvum, qui egrediebatur, & non revertebatur &c., Gen.8. num.6. quare negativa lectio recepta est in Bibliis recenter emendatis tom.1. pag.285.
 Variæ lectiones Doctorum de Corvi egressu ab Arca, regressuque in eam ibid.
 Utraque opinio de regressu scilicet, & non regressu approbatur, tamquam verà circa eundem sensum ibid.
 CUM viro Israelita, & non *Israelita* minùs rectè, legendum Levit.24. num.10. tom.1. pag.317.
 CUNCTÆ animæ ita legendum putavit Sac. Congreg. sine conjunctione, que: Gen.46. num.26. tom.1. pag.300.
 CUR induxisti nos in Desertum istud, & non *induxisti* uti pritis legendum Exo.16. num.3. tom.1. pagina 306.
 CUR præcepit vobis Deus, ut non comederitis de omni ligno: non ex omni ligno legendum. Gen.3. n.1. tom.1. pag.281.
 CURA Animarum Religiosis de Jure communi, non datur tom.1. pag.5.
 CURSOR sive Tabellarius à Nepote Clementis VIII. ad Sacristam missus in itinere d. Pontificis ad Civitatem Ferrariensem to.1. pag.54, & seq. Ariminum missus à Sacrista in itinere ejusd. Pontificis tom.1. pag.58.
 CUSTODES Bibliothecæ Vaticanæ referuntur to.2. pag.199.
 Qui fuerunt post obitum Auctoris, usque ad præsentem diem ibid.
 In sanctissimi Sacramenti custodiam destinati singula quaque nocte in itinere Clementis VIII. tom.1. pag.52.
 CUSTODIS Officium quidnam sit tom.1. pag.174.
 CUSTOS Librorum Cappellæ Pontificiæ à Cantoribus eligitur tom.1. pag.333.
 CYBELES, Dea, inter fabulas Poetarum est, & per eam Terra representatur tom.2. pag.239.
 Quot nominibus nuncupetur ibid.
 CYDARIS pro Mitra Summi Pontificis accipitur tom.2. pag.257.
 Hinc dictum Ezechielis 21. *Aufer Cydarim, tolle Coronam* explicatur ibid.
 CYPRIANI Episcopi Carthaginensis Canon de hereticis rebaptizandis à Sexta Synodo non recipitur totus tom.2. pag.208.
 In qua parte acceptus explicatur ibid.
 Ejusdem exempla de Indignè tangentibus Corpus Dominicum tom.1. pag.40.
 Ejusdem operum omnium Jacobi Pamelii adnotationibus illustrat., ac tribus tom. distinct. descriptio tom.2. pag.74.
 Operum eidem adscript. ibid.
 Vitæ ejusdem Epilogus, sub quo Martyrium passus est, & quo anno dicto tom. pag.75.
 Quid cavendum ab hoc S. Doctore ibid.
 Sententia de Alearum ludis tom.1. pag.470, 480. & 481.
 CYRILLI Alexandrini Operum omnium descriptio tom.2. pag.85.
 Quo tempore idem claruerit ibid.
 Ejusdem Corpus ab Ecclesia S. Clementis ad illam S. Hieronymi Illyricorum Sixtus V. transferendum curavit tom.2. pag.250.
 CYRILLUS Alexandrinus Patriarcha Ephesino Concilio præfuit tom.2. pag.205.
 Aliarum Illyricarum literarum cultor præcipuus tom.2. pag.248.
 Conculcat Venictum Philosophum, & in terram proterit in dicto Concilio Ephesino tom.2. pag.277.
 Primus impetravit, ut in Dalmatia illius Provinciæ idiomate divinum Officium recitare

RERUM NOTABILIMUM.

citare liceret, & Scripturam Sacram in linguam Ruthenicam, vel Servianam transtulisse censetur to.1. pag.257. & to.2. p.248.
Romam Corpus S. Clementis Papæ asportandum curavit tom.2. pag.248.
Servianum Alphabetum invenit d. tom. p.249.
Hinc Serviani *Chiuril* Cyrillum appellant, & Serviana lingua *Chiurlizza* nuncupatur dicto tom. pag.250.
CYRILLUS Patriarcha Hierosolimitanus Concilio Constantinopolit. primo interfuit t.2. p.204.

D

D Litera consonans Appulsu linguæ circa superiores dentes innascitur tom.2. pag.237.
Litera pro numerandi ratione, cui pro sexquimilleno numero ponitur t.2. pag.239.
D. pro T., & T. pro D. tom.2. pag.294.
D. pro Z. ut Medentius pro Mezentius t.2. p.234.
DA *mibi pauxillum aquæ ad bibendum ex hydia*, & non *de hydia*: legit editio novissima. Gen.24. num.43. tom.1. pag.292.
DADI, Cubi, Tali, Tessera, & Taxilli genera ludorum explicantur tom.1. pag.465.
Pro ludo Alearum accipiuntur etiam ibid.
Ideo sub eadem prohibitione, & detestatione veniunt ibid.
Vide Alea lusoria, & Alearis ludus.
DÆMON quidam Ægyptius, idest sapiens, nomine Theuth multarum rerum inventor to.1. pag.466.
DÆMON quomodo Christum Dñum supra Pinaculum Templi, & in montem excelsum asportavit tom.1. pag.113.
DÆMONES.
A græco vocabulo ob Scientiam dicti tom.1. pag.107.
Campanæ tinnitu fugari, & hoc superstitione credebat Gentilitas to.1. p.161. 162. & 181.
Deo permittente fulgura, & tempestates causare possunt tom.1. pag.165.
Efficere non queunt illa, quæ à natura fieri non possunt tom.1. pag.118.
Figuris fictis illud possunt, quod homines coloribus, & corporibus veris to.1. pag.112. & seq.
Mirabilia quædam faciunt, quæ tamen miracula non sunt, & cur. d. tom. pag.111.
Nisi à Deo impedirentur permulta mala nobis inferrent tom.1. pag.112., & seq.
Nonnisi Deo permittente miram eorum potestatem exercere possunt, quia nec etiam in Porcos, nisi Deo annuente, ingredi poterunt tom.1. pag.113.
Omnium rerum callent Scientiam exactissimam, qua conditi sunt, eisque post lapsum splendidissima, & integra remanserunt naturalia tom.1. pag.111.
Per aerem cursitantes, & Campanarum Sonitum audientes, effugiunt t.1. p.181. & seq.
Quomodo in Corporibus assumptis appareant tom.1. pag.114.
Quomodo omnem figuram in quamcumque figuram, & omnem colorem in quemcumque colorem convertere videntur tom.1. pag.113.

Quomodo Sensus humanos tam interiores, quam exteriores illudant tom.1. pag.112.
Tribus modis sensus humanos illudere possunt tom.1. pag.112.
DÆMONIBUS assimilantur excommunicati to.1. pag.186.
Et per Candelas extinctas, & humi deiectas declarantur tales ibid.
Deo permittente, sicut Angelis bonis corpora quantum ad motum obediunt ad nutum tom.1. pag.165. & 181.
Qua in re Turcæ, & Hæretici assimilantur t.1. pag.155., & 182.
Verba ad Incarnationem Dei pertinentia majorem in modum formidanda to.1. p.165.
Miraculum per hæc verba præstitum ibid.
DÆMONUM.
Consultatio à Pythonissa, & ab Ochozia, & non ab aliis tentata à Deo impeditur t.1. p.116.
Mira potestas, sed à Deo frequenter impeditur tom.1. pag.113.
In tribus actionum generibus versatur ibid.
Mirabilia Opera, à S. Augustino narrata, cur miracula dici non queant tom.1. pag.112.
Mirabilia Opera quot modis fiant tomo 1. pag.112.
Opera qualia esse possint, cum vera miracula non sint tom.1. pag.117.
Tribus modis hæc esse possunt ibid.
Præstigiæ, ac metamorphoses declarantur t.1. pag.113.
Quænam sint tom.1. pag.112.
DAMASCENI *historia* de manu sibi abscissa, & miraculose restituta tom.2. pag.278.
DANAR, Daver, & Dever apud Hebreos quomodo differant varietate punctorum tom.2. pagina 216.
DANIEL cum Sociis in Schola Babylonica tom.2. pag.193.
DANIELIS nonnulla narrantur tom.2. pag.193.
DAVID in quam ætate Mundi fuerit tom.2. pagina 157.
Quot annis vixerit ibid.
DAVID *solum*, in quo Christus sedere debebat. nonnisi potestatem temporalem significat to.2. pag.257.
DECRETA *desveta* circa Ludum Alearum Conc. Trid. Sess.22. cap.1. in usum revocanda decrevit tom.1. pag.469.
DECROTORII *Dies* qui sint, & undè dicti to.2. pag.144.
DECRETUM *Pauli III.* pro Sacrista in Creatione Cardinalium tom.1. pag.511.
DECUSSARE quid sit tom.2. pag.252.
DEDITQUE *paleas, & fenum, & aquam ad lavandum pedes ejus, & virorum*: hanc lectionem admisit Sac. Cong. . Gen.24. num.32. tomo 1. pag.291.
DEFENSORES Regionarii qui, & de eorum officio, & cura tom.2. pag.373.
Horum diversa officia, & curæ ibid. & seq.
DEFINITIO *peccati* secundum formale, & materiale tom.2. pag.431.
DEFINITIO omnis, quæ à ratione suscipitur de re aliqua institutio, debet à definitione proficisci tom.1. pag.107.
DEFINITIO *Sacræ Scripturæ* tom.2. pag.7.

- DEFINITIO** *perfecti* ex Aristotile t.2. p.134. & seq.
Patientia tom.1. pag.491.
- DEFUNCTI, ET DEFUNCTORUM CORPORA.**
Antequam ad Ecclesiam deferantur, & dum item deferuntur ad eam, cur Campana pulsantur tom.1. pag.181.
Hujus generis Ritus institutus à Calvinistis vetitus tom.1. pag.155. & 182.
In Sancta autem Ecclesia est perantiquus to.1. pag.181.
Sepelienda, cur luminaribus accensis ad Ecclesiam deferantur tom.1. pag.182.
Ea tanquam Athletas comitamur ibid.
- DEFUNCTORUM** *omnium Fidelium Commemorationis Institutio* undè originem traxerit t.1. p.214.
Circa annum Domini 995. fuit ibid.
Quis primus fuerit Institutor ibid.
- DEI** *natura* Bonitas, Voluntas Potentia; Opus misericordia est tom.1. pag.169.
- DEI** *notitiam* aliquam nemo non novit t.1. p.318.
- DEIPARA MARIA.**
An, & quot Annis vixerit tom.1. pag.212.
A quo fuerit baptizata tom.1. pag.129.
An, & verè mortua sit, vel non d. t. p.212.
Quomodo omnes hæreses sola interemit to.1. pag.258. & seq.
Ejusdem Encomia tom.1. pag.258. ad 260.
Ejusdem Imagine ab Aleatore Lucensi percussa quatuor simul miracula perpetrata sunt t.1. pag.471.
Ejusdem revelatio facta S. Birgittæ de Præputio Sacratissimo necnon de Sanguine Jesu Christi in Mundo remansis tom.1. pag.248. in Tract. de Præputio &c.
- DEMARATHI** *historia*, & ejus adventum in Hetruriam tom.2. pag.718.
- DEMARATHUS** Hetruscarum literarum Inventor ibid.
- DEMITTERE**, & dimittere non est idem t.1. p.299.
Differentia explicatur ibid.
- DEMETRIUS** *Phaleræus* Ptolomæi Bibliotheca Præfectus tom.2. pag.194.
- DEMOSTHENIS** de pronunciationis præstantia, placèrè dictum tom.1. pag.110.
- DENTES** fuerunt reassumpti à Christo Domino resurgente, & erunt reassumendi à Corporibus omnium resurgentium, & quare to.1. pag.247.
- DEORUM** *differentia* apud Gentiles vide *Dii apud Gentiles*.
- DE OSTIO** *Tabernaculi*, & adoravit &c. sine nomine sui nunc legitur. Gen.18. nu.2. tom.1. pag.288.
- DE OVIBUS**, sive de Capris *holocaustum MASCULUM* sine macula offeret, prius in editione ordinaria legebatur *Agnus anniculum* pro dictione *Masculum*: Levit.1. num.10. tom.1. pag.312.
- DE TURTURIBUS**, AUT *pullis Columba*, prius legebatur, & pro aut: Levit.1. num.14. tom.1. pag.312.
- DET TIBI** *Deus de rore Cæli*, & de pinguedine terræ abundantiam frumenti, & vini, sine dictione olii, nova Romana editio legit. Gen.27. nu.28. tom.1. pag.293.
- DETENEbantur**, pro *detinebantur* to.2. p.406.
- DEVITOREM**, pro *Debitorem* t.2. p.391. & 407.
- DEUS** enim Patris mei adiutor meus eripuit me &c., fuit sublata copula, & Exo.2. num.22. tom.1. pag.301.
- DEUS.**
Antè creationem hominis *Deus*, post autem non *Deus* absolutè sed *Dominus Deus* appellatur to.1. pag.276. in fine & seq. in princ., & eod. tom. pag.280.
Apud omnes Nationes quatuor literis inscribitur tom.2. pag.220.
Hinc à Græcis Tetagrammaton idest quatuor literis appellatur ibid.
Multis modis retribuit tom.1. pag.497.
Quomodo in omni re sit tom.2. p.418. & 455.
Tentat variis modis ob varios fines t.2. p.441.
Quare permittit ut à Diabolo tentemur d. to. pag.444. & seq.
- DEXTERA MANUS.**
Apud antiquos, & apud nos semper locus dignior deputatus tom.1. pag.82.
Cur modò detur Imagini Divi Pauli, ac modò Imagini D. Petri inter collocandas easdem Imagines d. tom. pag.81. & seqq per totum Tractatum, scilicet de *Prælatione SS. Apostolorum Petri, & Pauli*.
- DEXTROCHERIA** quanam sint tom.1. pag.351.
- DIABOLI** *Institutum* est aleariis ludus imò mortale peccatum; juxta sententiam D. Cypriani tom.1. pag.470. & 480.
Quomodo idem Diabolus tentat t.2. pag.441.
Et non tentat nisi Deo permittente dict. tom. pag.444.
- DIACONATUS**, sive *Diaconium*, vel *Diaconia*, Ministerium dicitur latine tom.2. pag.132.
- DIACONUS.**
Vox græca, latine pro *Ministro* interpretata, ibidem.
Ejus Officium, & Ministerium à Christo D. traditum, & Institutum tom.2. pag.133.
Eidem pro vestimentis Sacris non solum convenit Dalmatica, & etiam casula dict. tom. pag.374.
Gestare solebat antiquitus Sandalia sicuti etiam Subdiaconus, & Presbyter, quibus nunc solum utitur SS. Pontifex, Episcopi, & Presbyteri Cardinales ibid.
In solemnibus Missa celebrante SS. Pontifice cur *Cardinalis Diaconus*, & Subdiaconus Apostolicus in sumendo vinum consecratum, Calamo utuntur tom.1. pag.30.
- DIACONI** *Regionarii* qui, & quot erant tom.2. pag.374.
Quare sic vocabantur ibid.
Quinam eligebantur ad tale munus, & eorum officium quale ibid.
Unus ex his *Diaconis Regionariis* fuit Gordianus Pater S. Gregorii Magni ibidem -- Cujus Imaginem ære incisam una cum illis præfati S. Gregorii, & Silvæ ejusdem Matris habes eod. tom. post pag.368.
- DIALECTUS** seu *genera linguarum*.
Quid sit explicatur tom.2. pag.300.
A quo originem traxit d. tom. pag.301.
Quot sint genera linguarum ibid.
Græcorum quinque numerantur *Dialecti* dict. tom. pag.300.
Hebraicus, Græcus, & latinus principales, & insigniores dict. tom. pag.301.

RERUM NOTABILIMUM.

- Hebraicus solus remansit purus, & sincerus ibid.
Et ab hoc, tanquam primo originem omnes alii habuerunt ibid.
- Diversitas *Dialecti* seu Generum linguarum, modo alphabetico expositorum quibus ferè omnes nationes loquuntur to.2. pag.305. ad 335.
- DIANÆ Templum ab Herostrato Ephesino combustum tom.2. pag.188.
- DICA, idest Indicium, actio, & libellus actionem continens, interpretatur tom.1. pag.91.
- DICTIONARIUM hebraicum Accademiae Universitatis Complutensis tom.1. pag.259.
- DICTUM *diversorum*.
Catonis circa ludum alearum fugiendum to.1. pag.470.
Et ejusdem *Catonis dictum* declaratur à Joanne Maria Verrato d. tom. pag.477.
S. Bernardi contra Diabolum eidem Sancto insultantem ventrem exonoranti, & orationes proferenti tom.2. pag.253.
Christi sive *Sexti Pythagorici* circa continuam Orationem ad Deum tom.2. pag.454.
- S. DIDACI Canonizatio tom.2. pag.281.
- DIDYMI *Alexandrini* operum omnium descriptio tom.2. pag.78.
Ejusdem Regulæ Scripturales ibid.
Vitæ ejusdem Epilogus ibid.
- DIEI malitia pro labore, aut sollicitudine sumitur tom.1. pag.139.
- DIES.
Annique periculosiores in vitæ cursu, & infirmitatibus apud Antiquos, & Medicos quinam sint, & ex quibus constet to.2. p.144.
Continui, & intermissi in visitatione Basilicarum, seu Ecclesiarum pro Indulgentia Jubilei consequenda quinam sint to.1. p.201.
Critici, quinam sint, & unde dicantur ibid.
Decretorii qui sint, & unde dicti to.2. p.144.
Feriat ex usu inoleto quinam hodiè dicantur tom.1. pag.223.
Hebdomadæ, cur ab Ecclesiasticis Viris Feriarum nominibus in Ecclesia nuncupentur, & de nomine cujusvis diei to.1. p.222.
Hebdomadæ, *Menses*, & *Anni Sacri*, vel *Feriat* quinam dicebantur in Lege Moyfis t.1. pag.222. & seq.
Hebdomadæ olim à Laicis numerabantur juxta nomina Planetarum tom.1. pag.222.
Hujusmodi autem usus, sic *dies* numerandi, correctus fuit ab Ecclesia, instituendo nomina Feriarum, loco Planetarum ibid.
Profesti, *Fasti*, & *Nefasti*, quinam dicebantur ibid.
- DIES peregrinationis meæ centum triginta annorum sunt ab hoc loco sublatum fuit dictio vitæ tanquam superflua. Gen.47. nu.9. tom.1. pag.300.
- DIGAMMA *Æolium* litera Alphabeti à Claudio inventa ostenditur tom.2. pag.235.
- DII APUD GENTILES.
DII *Semones* quales sint tom.1. pag.505.
Selesti Quales, & quot ibid.
Consentes idest consilium dantes ibid.
Magni ibid.
Ignoti ibid.
- DILECTUS, pro *delectus* tom.2. pag.392.
- DILIGENTIÆ tarditas, & industriæ celeritas in can-
- nonizatione requiruntur tom.1. pag.126.
- DIMITTE me, ut revertar in Patriam, & ad Terram meam Sac. Cong. hunc locum ita censuit restituendum. Gen.3. num.25. tom.1. pag.294.
- DIMITTE Populum meum Israel ut sacrificet mihi: Sin autem, pro particula si, quæ prius legebatur fuit apposita sin. Exo.8. num.2. tom.1. pag.304.
- DIMITTITE ME ut vadam ad Dominum meum: Verbum plurale, e non in singulare dimitte legendum decrevit Sac. Cong. Gen.24. num.54. tom.1. pag.292.
- DIOMEDIS, & *Ulyssis Socii* in volucres, & in alias bestias mutati tom.1. pag.112.
- DIONISII *Carthusiani* operum omnium descriptio tom.2. pag.104.
Quo anno idem claruerit ibid.
- DIONYSIUS *Areopagita*, ejusque encomium to.2. pag.130.
Fuit B. Pauli Apostoli Discipulus, B. Hieronymi Auditor, Episcopus Athenarum, Galliciarum Apostolus, & Mattyr Inclytus ibid.
- DIOSCURIAS Civitas trecentas Nationes habuisse fertur quæ unaquæque sua lingua loquebatur tom.2. pag.300.
- DIOSCORUS primus contra Papam libellum confecit tom.2. pag.206.
- DIPLOMATA unde dicta tom.2. pag.384. & seq.
- DIPTONGI *græcæ* à Latinis usurpatæ t.2. p.234.
- DIPHTHYCA sive DIPHTHYCUM.
A voce *græca* *Diphtycon* latine duplicatum significat tom.2. pag.383.
In sacris paginis, ac in libro Sacramentorum, B. Gregorii Magni pro illis duabus Tabulis quæ leguntur in Missa pro vivis, & defunctis accipiuntur ibid. & seq.
Hinc mendose prius legebatur in dicto libro Sacramentorum *Dyphtia*, ac nunc optime *Diphtyca* ibid.
Hinc dicitur Diploma d. tom. p.384. & 385.
Varia vocabula latine ab hac voce ibidem.
- DISCESSUS Societatis Sanctissimi Sacramenti ab Urbe Roma in itinere Clementis VIII. ad Civitatem Ferrariensem tom.1. pag.52.
Ejusdem Societatis discessus à Civitate Ferrarienti, & ad Urbem Reditus tom.1. pag.69. & seq.
- DISCIPULI DOMINI.
Cum Christo discumbentes quini in duobus lectis, & tres in reliquo lecto tom.1. p.23.
Et eorum discubentium modus explicatur ibid.
Duo eorum euntes in Emmaus Christum Dominum non cognoverunt in via ob aliquod impedimentum in oculis eorum corporeos à Satana, divinâ permissione immisum, nisi in fractione Panis t.1. pag.19.
Primum Antiochiæ *Christiani* vocitari ceperunt tom.2. pag.127.
Eorundem fugientium in Christi Passione, ac morte notandum tom.1. pag.184.
- DISPENSATIO quid sit tom.1. pag.5.
- DISPENSATOR.
Est qui familiæ Domus necessaria dispensat. tom.1. pag.299.
Thesauri Ecclesiæ quinam sit tom.1. pag.200.
- DISPICIENS, pro despiciens tom.2. pag.393.
- DISPICIO, pro despicio tom.2. pag.392.

I N D E X

- DISTRICTIO**, vel **DESTRICATIO**.
 Vox ab Ecclesiasticis Scriptoribus frequenter usurpata tom.2. pag.373.
 Severitatem significat ex Placido Grammatico apud Fulvium Ursinum ibid.
 Sumitur etiam pro arcta vita ibid.
 In hoc significato sumitur à Joanne Diacono in Descriptione Imaginum B. Gregorii Magni, Gordiani, & Silvæ ejusdem Gregorii Parentum ibidem.
- DIVINA VOLUNTAS**.
 Sola, simplicissima, & Indivisibilis tom.2. pag.421.
 Recipit varias distinctiones ibid.
 Quot modis propter has distinctiones nuncupetur ibid.
 Omnia explicantur in tertia petitione *Orationis Dominicæ: Fiat voluntas tua* ibid. & seq., & diffusè in Indice idiomatis Italici.
- DIVISIO** Sacræ Scripturæ tom.2. pag.7.
- DIXIT**: *Domine Deus Domini mei Abraham*, hæc est lectio novissima: Gen.24. num.12. tom.1. pag.291.
- DIXIT** quoque Dominus ad Aaron prius legebatur dixitque: Levit.10. num.8. tom.1. pag.314.
- DIXIT** quoque Rex ad Joseph finè nomine Ægypti legendum censuit Sac. Cong. Gen.41. num.44. tom.1. pag.298.
- DOCTA** imperitia, & imperita doctrina explicatur tom.1. pag.125.
- DOCTORATUS** Privilegium Auctoris apponendi ratio tom.1. pag.348.
- DOCTORES** de promissione Petro præstita, ne ejus fides deficeret, pro Ecclesia Romana eam exponunt tom.1. pag.137.
- DOCTRINA** igne charitatis accensa non est, nisi charitas, sicut ferrum ignitum non est aliud, quam ignis tom.1. pag.125.
- DOCTRINA** imperita, & docta imperitia, quænam sit ibid.
- DODONEUM** Æs Campana dicitur à Dodona Civitate ære optimo abundante tom.1. pag.159.
- DOLOR**, & labor habent unum tantum nomen apud Græcos tom.2. pag.232.
- DOLUS** malus pro fraude tom.2. pag.290.
- DOMICILIUM** ex tabulis confectum pro Indumentis Ecclesiasticis, quibus inibi indutus est Clemens Octavus Ferrariam ingrediens tom.1. pag.62.
- DOMINICA** Crucifixio quatuor clavis verè, ac propriè præstita tom.1. pag.260. ad 265.
- DOMINICA** DIES vel **DOMINICÆ** DIES.
 De Nuptiis, quænam dicatur tom.1. pag.77.
 Latere quænam sit tom.1. pag.211.
 Quarta hæc quadregesimalis jejunii inter primam Dominicam, & Resurrectionis diem mediana, misteriis, & lætitiæ signis referta tom.1. pag.207. & seqq.
 Idio in prædicta Dominica à Summo Pontifice solet Benedici aurea Rosa ibidem.
 Septuagesima, cur talis dicatur tom.1. pag.209.
 Virides quænam dicantur, & quare tom.1. pag.75.
- DOMINICALIS**, seu *Domenicale*, pro Linteamine, quo utebantur Mulieres in fumenndo Sacratissimo Christi Corpore tom.1. pag.40.
- DOMINICANA** Familia, est quidem præclara Il-
- lustrissimo Prædicatorum titulo insignita tom.1. pag.335.
 Ejusdem Officia in Curia Romana ibidem, & seq.
- DOMINICÆ** Crucis Particula, quæ in Sacratio Apostolico asservatur tom.1. pag.253. & seqq.
 Ejusdem figura incisa ibid.
 Ad S. Leonem Papam missa à Juvenale Hierosolimitano Episcopo tom.1. pag.255.
 A Sergio Papa Deo revalente inventa tom.1. pag.254.
 Historia de eadem narratur d. tom. pag.253. ad 265.
 Imagines, & Characteres in eadem incisi explicantur d. tom. pag.257.
 Miræ magnitudinis ibid.
 Quantitas ejusdem ibid.
 Vide *Crucis Dominicæ Particula*.
- DOMINICI** Bannes doctrina de Canonizatione Sanctorum tom.1. pag.135. & seq.
- DOMINICO** die Societatis Sanctissimi Sacramenti, & Clementis VIII. in Urbem ingressus t.1. p.72. & seq.
 Quæ autem in dicto ingressu acta sint ibid.
- DOMINICUS** Baza Typographus Vaticanus to.2. pag.350.
- DOMINICUS** Fontana Sixti V. Architectus tom.2. pag.281.
 Quatuor transtulit obeliscos, & ædificia multa, librumque de his, & de modo eos transferendi confecit tom.2. p.281. 288. & 291.
- S. DOMINICUS** Fundator Ordinis Prædicatorum primus Sacri Palatii Apostolici Magister olim Lector dictus ab Honorio III. institutus tom.1. pag.334.
 Ab eodem Pontifice sui Ordinis confirmationem accepit, Augustini Regulam recipiens tom.2. pag.264.
 Contra Albigeneses Hæreticos pugnam suscepit ibid.
 Ejusdem Canonizatio tom.1. pag.128.
- DOMINIANA** Bibliotheca tom.1. pag.195.
- DOMUS** Mendicantium à Sixto V. constructa to.2. pag.189.
 De hac Domo Inscriptiones ibid.
- DONA** nobis pacem, cur tertia vice dicitur in Agnus Dei ad Missam, Basilica Lateranensi excepta, in qua tribus vicibus uniformiter dicitur -- *Miserere nobis* -- tom.1. pag.187.
- DONA** quamplurima à diversis Imperatoribus Basilicæ S. Petri, & Pauli fact. pro Lampadibus tom.2. pag.408. & seq.
- DONATIO** CONSTANTINI IMPERAT.
 A multis Imperatoribus, & Regibus confirmata tom.2. pag.255.
 Veram fuisse, etiam per Ethnicos, & Hebræos probatur tom.2. pag.255. & seq.
 Veram fuisse multis rationibus, & auctoritatibus probatur ibid.
 Decretum ejusdem Imperatoris Constantini pro ipsamet Donatione græcè conscriptum in Bibliotheca Vaticana asservatum, & à Gratiano citatum, & in Decretis reperitur tom.2. pag.255.
 Scriptores omnes de hac Donatione recensentur ibid.
- DONATISTARUM** Pseudomartyres tom.1. p.140.

RERUM NOTABILIMUM.

DORMIENTES cur videre sibi videntur quæ non vident instar phreneticorum tom.1. pag.113.
DRIDONIS doctrina de Canonizatione Sanctorum tom.1. pag.135.
DUO.

Pro dictione græca, Y, in V conversa tom.2. pag.234.
 Pro duobus tom.2. pag.407.
 Pro duos & ibid.
 Duos, pro duo tom.1. pag.408.

E

E Vocalis litera spiritus lingua paululum pressiore tom.2. pag.237.

Est vox potius Fœminæ quàm Viri ut in prima infantis luce experimento discitur to.2. pag.216.

EADEM res quomodo parva, & magna, jocosa, & seria dici queat tom.1. pag.312.

EBRIETAS omninò vitanda, & quare to.2. p.155.

ECCE ego inducam cras locustam in fines tuos, quæ operiat superficiem terræ &c. prius legebatur operiet: Exo.10. num.5. tom.1. pag.304.

ECCE ipse EGREDI TUR in occursum tuum videntur te &c. Sacra Congregatio quare verbum presentis temporis admisit in hoc textu. Exo.4. n.14. tom.1. pag.302.

ECCE odor filii mei sicut odor agri pleni; ita legendum putavit Sac. Cong.: Gen.27. nu.27. tom.1. pag.293.

ECCLESIA CATHOLICA ROMANA genere sumpta.

Appellatur Corpus Christi mysticum tom.1. pag.200.

Bellis, & injuriis Tyrannorum oppressa quàm multa passa est incommoda to.1. pag.140.

Christus Dominus quando oravit pro Petro pro fide Ecclesiæ oravit tom.1. pag.137.

Dicitur Mater Ecclesiæ Sponsa Christi D. to.1. pag.318.

Erit, & semper fuit immaculata alia non item tom.1. pag.137.

Errare non potest judicialiter in his, quæ ad fidem pertinent tom.1. pag.136.

Errare non potest in Canonizatione Sanctorum tom.1. pag.135. & seq.

Si in Canonizatione Sanctorum errare posset quot incommoda, & absurda, & impia inde sequerentur tom.1. pag.141.

Infallibilitas, & certitudo ejusdem Ecclesiæ in Canonizatione Sanctorum tom.1. pag.137. ad 141.

Judicium ejusdem in tribus actionum generibus consideratur ibidem.

Quonam modo sententiam aut judicium de homine pronunciare soleat to.1. pag.128.

Quàm benè jejunis, & orationibus disponatur, & præparetur pro Canonizatione præstanda tom.1. pag.140. & seq.

Fundamentum, & Sacramenta habuit à latere Christi Domini tom.1. pag.258.

Incrementum, & stabilimentum à Religiosis Viris accepit tom.1. pag.333.

Incrementi prædicti causæ, & res præcipuæ ibid.

Pietas insignis ejusdem Ecclesiæ nascentis t.1. pag.38. & 42.

Proprias habet cæremonias to.1. pag.318.

Quare in Natalis, Resurrectionis Transfigurationis Domini, & in Festivitatibus B. Mariæ Albis vestibus, in Pentecostis ve. o, & in Martyrum Festivitatibus Rubéis, in Dominicis Viridibus, exceptis Dominicis Adventus, & Quadragesimæ, in quibus Violaceis, & in Parasceve, & pro Defunctis nigro colore utatur tom.1. pag.79.

Quid introduxerit loco Ludorum Lupercalium tom.1. pag.485. Festivatem Purificationis B. Mariæ Virginis ne? vel Festivatem eandem Loco Ludi Amburbialis t.1. pag.480.

ECCLESIA, sive ECCLESIAE MATERIALES.

Carmelitarum Valentia Campanam habet spontè sonantem tom.1. pag.168.

Cathedralis quatuor habet dignitates, & quænam sint hæ dignitates tom.1. pag.324.

S. Cæcilie Urbis à Pascale Primo à fundamentis restructa tom.1. pag.92.

S. Clementis, S. Nicolai in Carcere, S. Valentini, B. Constantiæ, & S. Agnetis Imagines Christi Domini Crucifixi quatuor clavis opere musivo representatas habent tom.1. pag.264.

S. Mariæ in Dominica nuncupat. to.1. pag.92.

S. Mariæ de Pace olim S. Maria Virtutum dicta à Sixto IV. estructa, & qua occasione to.1. pag.470. & seq.

Notanda de eadem Ecclesia, & quare de Pace dicta est ibid.

S. Mariæ in Porticu, olim Templum Pudicitie tom.1. pag.92.

In hac Ecclesia Sapphirina Tabula cum Imagine B. Mariæ semper Virginis insculpta, tempore Joannis primi à Cælo miraculosè descensa, & S. Gallæ, S. Symmachi filiæ apparita ibid.

S. Praxedis, & ejus Oratorium Hortus Paradisi nuncupata tom.1. pag.92.

S. Pudentianæ omnium Urbis Basilicarum, vetustissima à Pio Primo circa annum Domini 154. consecrata ibid.

Prædicatorum Ordinis Salerni Campanulam spontè sonantem habet, & quando sonat tom.1. pag.168.

ECCLESIAE sive loca enumerantur in quibus Sanctus Paulus ad Dexteram Salvatoris Nostri, & Sanctus Petrus ad Sinistram conspiciuntur to.1. pag.91. ad 94.

ECCLESIAE Patriarchales quot, & quænam erant antiquitus, & quot, & quæ hodiè tom.2. p.179. & 121. & seq.

Romæ quot, & quæ sint ibid.

Quare sic dictæ ibid.

ECCLESIAS ICI sententia cap.46. veram fuisse Samuelis suscitationem demonstrat to.1. pag.116. quam opinionem Auctor tenet cum Divo Thoma ibid.

Circa suscitationem hanc varias opiniones tom.1. pag.115. & seq.

ECLIPSIS Solis, ac Luna causa rudibus tantum ignota, miraculum non est tom.1. pag.118.

ECUPERUSAN genus ludi explicatur to.1. pag.468. EDI-

I N D E X

- EDITIONES *varia* Glossarum tom.2. pag.11.
EDILLIUM quid ex lapidibus pretiosis tom. 1. pag.280.
ÆGIDIUS COLUMNA ROMANUS.
Ex nobilissima, ac vetustissima Columnen-
sum Familiâ tom.1. pag.338., & tom.2.
pag.102.
Ejusdem Operum descriptio tom.2. pag.101.
Fuit Auditor S. Thomæ Aquinatis ibidem.
Fuit Prior Generalis Ordinis Eremitarum,
S. Augustini, postea Archiepiscopus Bituri-
censis, ac deinde S.R.E. Cardinalis tom.2.
pag.102.
ÆGIDIUS PISAURENSIS.
Coadiutor Joannis Jacobi Barbæ Sacristæ ad
Concilium Tridentinum Missi to.2. p.346.
Sacrista fuit institutus demortuo ipso Barba,
quamvis foret Procurator, & Vicarius Ge-
neralis ibid.
Ob morum gravitatem cum suavitate, ac
dexteritate conjunctim Romanis Pontifici-
bus, & Universæ Curie gratissimus fuit ibi-
dem.
ÆGIDIUS, & Iosephus Pamphilus antequam essent
Episcopi, detulerunt habitum Prælaturæ, dum
essent Sacristæ tom.1. pag.326.
EGO DEUS *Omnipotens*, & non legendum *Domi-
nus*: Gen.17. num.1. tom.1. pag.288.
EGO enim Dominus sanator tuus: ita legendum,
quamvis prius legebatur *sum Dominus*: Exo.15.
num.26. tom.1. pag.306.
EGO, & Puer: hæc translatio magis recepta:
Gen.22. num.5. tom.1. pag.290.
EGO *sum Deus Patris tui, Deus Abraham, Deus
Isaac, & Deus Iacob* sine alia copula, &, legen-
dum: Exo.3. num.6. tom.1., & num.15. & 16.,
& cap.4. num.5. pag.301.
EGRESSA est in occursum ejus Lia, & ad me, in-
quit, intrabis, hæc est lectio à Sac. Cong. admissa.
Gen.3. num.16. pag.294.
Quid quid legant aliæ editiones ibid.
EGRESSUSQUE Moyses de conspectu Pharaonis: Le-
gitur nunc sine verbo, est: Exo.10. num.18. to.1.
pag.305.
EGRESSUS est Noë, & Filii ejus: ita legitur, quam-
vis in aliquibus codicibus adsit dictio *simil*.
Gen.8. nu.18. tom.1. pag.286.
EGO sum principium, & finis: primus, & no-
vissimus explicantur tom.2. pag.251.
EI, pro, i, quando fuerit usus tom.2. pag.134.
ELEGAS, pro elegans tom.2. pag.393.
ELEMENTORUM *emblemata* ad fenestras Biblio-
thecæ Vaticanæ tom.2. pag.259.
ELEMENTORUM ordo ex Ovidio tom.2. p.259.
ELEPHANTIS historia narratur tom.2. pag.305.
ELEPHAS quomodo intelligere dicatur ibid.
ELINGUES penè sumus in latina lingua t.2. p.241.
S. ELISABET *Canonizatio* tom.1. pag.128.
ELOGIA idest laudes electæ, vel selectæ t.1. p.256.
ELOGIUM B. Mariæ semper Virginis to.2. pag.258.
& seq.
ELOGIUM super Bibliotheca Urbinata in Biblio-
theca Vaticana existens tom.2. pag.360.
ELOHA, *Elohim*, & *Elim* hebraicæ voces quid de-
notent tom.1. pag.276.
ELOHIM hebraicè idest *Dii*: quare jungatur
Nomen hoc in plurali numero cum verbo in sin-
gulari numero tom.1. pag.276.
EMBLEMATA *diversa*.
Annonæ Urbi, & Italiæ à Sixto V. submini-
stratæ tom.2. pag.180.
Ejusdem Emblematis explicatio ibid.
Ejusdem Inscriptiones ibid.
Aquæ Felicis tom.2. pag.185.
Hæc Aqua cur dicta *Felix* ibid.
Constructionis Domus Mendicantium tom.2.
pag.189.
Coronationis Sixti V. tom.2. pag.177.
De Episcopatus Lateranensis possessione à
Sixto V. capta, Japonibus Regibus comi-
tantibus, cujus rei faciendæ Pontificia de-
scribitur Pompa tom.2. pag.178.
Italiæ à Prædonibus, & Exulibus liberatæ t.2.
pag.179.
Ejusdem Emblematis declaratio ibid.
Jubilei in Initio Pontificatus Sixti V. celebratæ
tom.2. pag.182.
Magnam Populi devotionem hac in re descri-
ptam inibi videre est ibid.
Obelisci S. Mariæ Majoris dictæ de Præsepe
tom.2. pag.190.
Obelisci S. Mariæ de Populo tom.2. pag.189.
Obelisci Vaticani Sanctissimæ Cruce dicati
d. tom. pag.180.
Obelisci Lateranensis ejusque Dedicationis
d. tom. pag.182.
Palatii Lateranensis restitutionis ibid.
Sacelli Sixtiniani tom.2. pag.187.
Statuæ S. Petri in Columnæ Trajanæ Fastigio
erectæ tom.2. pag.181.
Statuæ S. Pauli in Columnæ Antoninæ Fasti-
gio locatæ tom.2. pag.189.
Translationis Corporis S. Pii V. d. t. p.190.
Triplicis castitatis, & continentiae tom.2.
pag.187.
Triremium, seu Classis Pontificiæ to.2. p.191.
Viarum à Sixto V. stratarum to.2. pag.186.
EMENDATIO Sacræ Scripturæ sive modus emen-
dandi eam tom.2. pag.9. & seq.
EMMAUS pro *Altare, Hierusalem* pro *Solio* ab Inno-
centio Tertio sumitur in explicatione Commu-
nionis Summi Pontificis solemniter celebrantis
tom.1. pag.17. & 18.
Eadem opinio examinatur ibid.
ENCOMIA *diversa* Orationis Dominicæ tom.2.
pag.413.
ENCOMIUM.
Card. Bellarmini tom.2. pag.131.
Deiparæ Mariæ semper Virginis tom.1. p.258.
& 260.
B. Dionysii Areopagitæ tom.2. pag.130.
Orationis Dominicæ tom.2. pag.456.
ENCYCLOPEDIA quid tom.2. pag.135.
ENOCH SCRIPTA, & quid contineant tom.2.
pag.338.
Hæc scripta fuisse multi Viri docti, & antiqui
testantur ibid.
Item ait B. Judas ibid.
ENSIS.
Civium Romanorum insigne tom.1. pag.84.
Vox græca, idest in hoc vince tom.2. pag.252.
In manu S. Pauli quid denotat ibid.
ENOS cepisse invocare nomen Domini quomodo
intelligatur cum Abel, & Cain cum præcessissent
tom.2.

RERUM NOTABILIMUM.

tom.2. pag.212.

EO QUOD descendisset Dominus super in igne : prius legebatur Dominus Deus : Exo.19. num.18. to.1. pag.307.

EPHESINÆ Civitatis descriptio t.2. p.205.

EPHOD, idest Pallium tom.2. pag.372.

EPHESINUM Concilium sub Cælestino Papa, & Theodosio Juniore coactum, contra Palagium, & Nestorium qui Christum purum Hominem esse sentiebant tom.2. pag.205.

Hujus Concilio præfuit Cyrillus Patriarcha Alexandrinus ibid.

EPICARMI literæ tom.2. pag.227.

EPICARMUS duarum literarum Inventor apud Græcos tom.2. pag.231.

EPIGRAPHEN super Bibliotheca Palatina marmore incisa in Bibliotheca Vaticana t.2. p.359.

EPILOGUS DIVERSORUM scilicet.

Commentarii de solemnī Communionē Summi Pontificis tom.1. pag.31.

De Præputio Christi Domini in Resurrectione reassumpto, & in Basilica Lateranensi adtervato tom.1. pag.250.

De toto Sanguine à Christo Domino in Resurrectione reassumpto tom.1. pag.244.

Ægidii Columnæ Vitæ tom.2. pag.102.

Alberti Magni tom.2. pag.101.

Aloyfii Lippomani tom.2. pag.105.

Anselmi Cantuariensis Episcopi to.2. pag.89.

B. Athanasii tom.2. pag.78.

S. Augustini tom.2. pag.17.

Augustini Triumphī Neapolitani to.2. p.103.

Basilii Magni tom.2. pag.79.

Bedæ Venerabilis tom.2. pag.88.

S. Bernardi Ordinis Cisterciensis to.2. p.100.

S. Bonaventuræ tom.2. pag.71.

Cassiodori tom.2. pag.108.

Cypriani Ceciliū tom.2. pag.75.

Dydimi Alexandrini tom.2. pag.78.

Gregorii Magni tom.2. pag.28.

Gregorii Nazianzeni tom.2. pag.85.

Gregorii Nissenī tom.2. pag.80.

Hilaris Pictavenfis tom.2. pag.77.

Hugonis de S. Charo tom.2. pag.101.

Joannis Chrysostomi tom.2. pag.82.

Joannis Damasceni tom.2. pag.86.

Joannis Francisci Lombardi Theologi tom.2. pag.108.

Irenæi Lugdunensis tom.2. pag.72.

Origenis Adamantis tom.2. pag.76.

Petri Lombardi tom.2. pag.92.

Quinti Florentis Tertulliani Carthaginensis tom.2. pag.73.

Rabani Episcopi Moguntini tom.2. pag.88.

Ruperti Abbatis tom.2. pag.91.

S. Thomæ Aquinatis tom.2. pag.29.

EPISCOPATUS.

An sit nomen honoris, & dignitatis, vel potius oneris, & laboris tom.2. pag.131.

An sit ordo Sacer, vel eminentia, vel dignitas tom.2. pag.122. & seq.

Cæteris dignitatibus sublimior est, & de ratione tom.2. pag.142.

A Christo Domino institutus, & non ab Homine tom.2. pag.140. & seq.

In eo non datur nova Potestas sed olim in Presbyteratu data ampliatur to.2. p.123.

Quo tempore fuerit à Christo Domino Institutus tom.2. pag.141. Vide ut sequitur.

EPISCOPI.

A Christo Domino per manum impositionem instituti tom.2. pag.131.

Apostolorum locum forti dicuntur ad differentiam Presbyterorum, qui locum Discipulorum tom.2. pag.132.

Cardinales cum Pluvialibus, Presbyteri verò cum Planetis circumstent Papam solemniter celebrantem tom.1. pag.25.

Deo Patri, vel Christo assimilantur tom.2. pag.132.

Dicuntur perfectiores ex B. Dionysio Areopagita tom.2. pag.137.

Dicuntur Summi Sacerdotes respectu simplicium Sacerdotum tom.2. pag.126. & 131.

Divi Hieronymi sententia explicatur circa majoritatem Episcoporum supra Sacerdotes tom.2. pag.129. ad 134.

Formam benedicendi à Christo Domino in Cælum ascendente institutam acceperunt tom.1. pag.19.

In statu perfectionis existunt tom.2. pag.138. & seq.

Græci pro Pallio quandam fasciam, seu Zonam latiore, ac longiore quam Stolum, instar tamen Stolæ Collo imponunt tom.2. pag.372.

Hujus Generis Pallii erat tempore B. Gregorii Magni ibid.

Nominis explicatio, & antiquitas to.2. p.120. & seq.

Non nisi auctoritate Papæ, & non nisi certis ac legitimis de causis Curam Episcopalem deferere queunt tom.2. pag.138.

Non Regulares, vel non professi, de rebus propriis, tam de bonis Paternis, quam à se acquisitis hæredibus relinquere, & testamentum condere queunt tom.2. pag.138.

Os Dei nonnumquam appellati to.2. pag.132.

Regulares nequeunt testamentum condere nisi ex dispensatione Papæ tom.2. pag.138.

Regulares quando assumpti sunt ad Episcopatum à quibus absolvuntur à SS. Pontifice ibid.

Supraintendentes, sive Speculatores interpretati tom.2. pag.122.

Sunt Superiores Presbyteris, & de ratione t.2. 128. 130. 131. & 132.

Titulares, qui vocentur tom.2. pag.126.

EPISCOPORUM.

Et Corepiscoporum differentia to.2. pag.125.

Ordo consummativus, & perfectivus dictus à B. Dionysio Areopagita tom.2. pag.137.

Status generatim consideratus, & quadruplex eorum dignitas tom.2. 121. & seq.

Status Intimior tom.2. pag.134. & seq.

Status non minus periculosus, quam perfectus, ac sublimis ex SS. Patrum testimonio to.2. pag.139.

EPISCOPUS.

Christi Minister nuncupatur tom.2. pag.132.

Cur in prima Missæ salutatione dicat -- Pax Vobis -- & non Dominus Vobiscum tom.1. pag.236. & seq.

Dicta salutandi forma uti solet ad Christi Domini

- mini imitationem , quando prima vice ,
post Resurrectionem loquutus fuit Discipu-
lis tom.1. pag.237.
- Quando autem in Missa talis salutatio ab
Episcopo dicatur ibid.
- Non nisi à tribus Episcopis ordinandus to.2.
pag.130.
- Presbytero Cardinali major est , & de ratione
tom.2. pag.131.
- Quid juxta Herodotum tom.2. pag.120.
- Regj antecellit tom.2. pag.121.
- EPISTOLA** *Francisci Peres Collado* Hispalensis
Angelo Rocchæ , ut Scholia in librum Sacramen-
torum B. Gregorii Magni , aliaque opuscula in
lucem mandet tom.2. pag.360.
- EPISTOLÆ**.
- S. Ambrosii , quæ tom.5. continentur earum
descriptio tom.2. pag.42.
- S. Bernardi tom.2. pag.96.
- S. Gregorii Magni ordine alphabetico disposi-
tæ , & tom.5. compræhensæ to.2. à pag.53.
ad 66.
- S. Hieronymo falsò adscriptæ , & tom.9. con-
renticæ , & ordine alphabeto dispositæ ex
edit. Paris. , & Roman. tom.2. à pag.47.
ad 49.
- Aliæ eidem falso adscriptæ tom.2. pag.49.
& seq.
- Senecæ ad Paulum , & Pauli ad Senecam to.1.
pag.467.
- EPITAPHIUM**.
- In Sepulchro Cainan insculptum t.2. pag.212.
- Ambrosii Landucci Senen. XXVI. Sac. Apost.
Præfeti in Ecclesia S. Augustini de Urbe
prop. Baptisterium tom.1. pag.360.
- Angeli Rocchæ Auctoris , & XX. Sacarii Apo-
stolici Præfeti in Ecclesia S. Augustini antè
Sacellum Divi Nicolai de Tolentino tom.1.
pag.355.
- Augustini Molarii Tivizani XIX. Sacarii Apo-
stolici Præfeti in Ecclesia S. Spiritus in Sa-
xia tom.1. pag.348.
- Ejusdem in Patria ibid.
- Catarinæ Bosnensis Reginæ Serviana lingua
insculptum in Templo S. Mariæ de Araceli
Urbis tom.2. pag.250.
- Joannis Baptistæ de Aste Albiganensis XXI. Sa-
crarii Apostolici Præfeti in Ecclesia S. Au-
gustini antè Sacellum B. Mariæ Virginis de
Rosa tom.1. pag.356.
- Josephi Eufanii Aquilani XXVII. Sac. Apost.
Præfeti in eadem Ecclesia antè Cappellam
Beatæ Ritæ de Cassia tom.1. pag.362.
- S. Monicæ incisum in Ecclesia S. Augustini Ur-
bis tom.1. pag.354.
- Rodulphi Castellani , Ordinis Eremitarum ,
S. Augustini Sacristæ Sac. Apostolici mar-
more incisum in Ecclesia S. Augustini Ur-
bis antè Sacellum S. Monicæ , nunc verò
mutilum tom.1. pag.340.
- Taddei Altini Camerinen. XXV. Sac. Apo-
stolici Præfeti in Ecclesia S. Augustini Hor-
tæ tom.1. pag.359.
- EQUES** *auratus* Anconæ creatus à Clemente VIII.
Ferrariam proficente tom.1. pag.56.
- EQUI** *Phidia* , & *Praxitelis* in Monte Quirinale
locati , & instaurati tom.2. pag.282.
- Artificum Fidiæ scilicet , & Praxitelis narra-
tur historia tom.2. pag.283.
- Equi illi Marmorei Bucefalum Equum Ale-
xandri repræsentant ibid.
- Et comprobatur ex nummo aureo , & ejus fi-
gura ære incisa d. tom. pag.284.
- Inscriptiones appositæ in Basibus eorundem
non suppositas esse affirmatur dicto tomo
pag.285.
- Opus illorum Equorum verè Fidiæ , & Praxi-
telis asseritur dicto tomo pag.283. 284.
& 285.
- EQUITATUS** , & Comitatus Sanctissimi Sacra-
menti in discessu ab Urbe Roma in itinere Cle-
mentis VIII. ad Civitatem Ferrariensem tom.1.
pag.50. & seq.
- EQUITATUS** , & Comitatus *universi* Series Cle-
mente VIII. Ferrariam ingrediente tom.1. p.59.
& seq.
- EQUITES** *levis armaturæ* , ac gravis in itinere Cle-
mentis VIII. ad Civitatem Ferrariensem , & in
reditu ad Urbem tom.1. pag.57. & 73.
- EQUITUM** Turmæ in dicto itinere Clementis VIII.
tom.1. pag.51. 59. & seq.
- EQUIVOCUM** prius distinguendum , quam diffi-
niendum tom.1. pag.15. & 198.
- EQUUS** visa equæ statua à Praxitile insculpta hin-
nitum edidit tom.2. pag.283.
- ERIT** igitur *quasi signum in manu tua , & quasi ap-
pensum quid ob recordationem inter oculos tuos : &
non ante oculos tuos est legendum : Exo.13. nu.16.*
tom.1. pag.305.
- ERITQUE** *Arcus in nubibus* finè pronomine *meus*
Sac. Congregatio legendum censuit in Gen.9.
num.16. tom.1. pag.287.
- ESAU** *vero quadragenarius duxit uxores : hæc est*
lectio recepta à Sac. Cong. quidquid legant aliæ
translationes : Gen.26. num.34. tom.1. pag.293.
- ESER** , & non *Asar* pronunciandum in Gen.36.
num.21. tom.1. pag.296.
- ERRARE** non potest Ecclesia judicialiter in *his* ,
quæ ad fidem pertinent tom.1. pag.136.
- ERRARE** non potest Ecclesia in Canonizatione
Sanctorum tom.1. pag.135. & seq.
- ERROR** Facti , ac Personalis explicatur tom.1.
pag.138.
- In quem ex duobus erroribus Ecclesia , sive
Papa incidere potest explicatur ibid.
- ET** : hæc dictio copulativa pro disjunctionis nota
sumi solet interdum , idest pro *vel* to.1. pag.27.
- ESDRAS**.
- Accentuum , ac punctorum Inventor , quod
negat D. Hieronymus tom.2. pag.215.
- Bibliothecam hebraicam reparavit , multos
libros emendavit , quatuor ac ducentos li-
bros edidit præter duos , qui non sunt Cano-
nici , Cabalam tradidit tom.2. pag.193.
- Codicis Judæorum per sententias , membra ,
& versus , atque per intervalla quadam
divisit tom.2. pag.215.
- Cabalam apud Hebreos collegit to.2. p.214.
& seq.
- Cur mutavit literas antiquiores in affricas ,
quibus nunc utuntur Hebræi t.2. pag.216.
- Hebraicarum literarum recentiorum Inventor
tom.2. pag.214. & seq.
- Prophetarum volumina correxit , & Sacros
omnes

RERUM NOTABILIMUM.

- omnes libros reparavit, vetusque testamen-
tum in duos, ac viginti libros distinxit, ut
tot essent libri in lege, quo habentur literæ
tom.2. pag.215.
- Quare dicatur Propheta tom.2. pag.214.
- Libri duo ab eodem conscripti in reliquario
duabus clavibus acclusi asservantur Bononiæ
in Conventu S. Dominici tom.2. pag.243.
- Ejusdem tertius, & quartus libri non sunt Ca-
nonici, nec umquam recepti, immò nunc
è Bibliis expuncti sunt tom.2. pag.215.
- Sunt tamèn à SS. Patribus citati, & ab iisdem
non Canonici appellati, quamvis sint ali-
cujus auctoritatis tom.2. pag.194. & 215.
- ESTER** Liber in Corio conscriptus in Bibliotheca
S. Salvatoris Bononiæ tom.2. pag.343.
- ESTO** pro sit tom.2. pag.290.
- ET ADIPEM** Vituli **AUFERET** pro peccato, priùs
& minùs rectè, legebatur offerat. Levit.4. nu.8.
tom.1. pag.313.
- Quare Adeps auferebatur ex Sacrificiis, & quid
misticè per Adipem denotatur ibid.
- ET AMBULAVIT** Henoch cum Deo. Gen.5. nu.24.
explicatur cur eadem locutio in eod. cap. nu.22.
habeatur, & non est duplicata tom.1. pag.283.
- Quomodo intelligatur ambulavit cum Deo ibi-
dem.
- Henoch ante mortem translatus in Paradi-
sum terrestrem, & ad quid ibid.
- ET CIRCUMCIDATUR** in vobis omne masculini
sexus hanc lectionem Sac. Cong. recepit. Gen.34.
15. tom.1. pag.296.
- ET COMEDERE DEBUERITIS** eam in Sanctuario.
Levit.10. num.18. tom.1. pag.314.
- ET COMEDES HERBAM** terræ, non autem her-
bas, uti priùs legebatur. Gen.3. num.18. tom.1.
pag.281.
- ET COMEDET** in loco Sancto Atrii Tabernaculi,
ità legendum, & non in loco Sanctuarii Taberna-
culi. Levit.6. num.16. tom.1. pag.313.
- ET CREAVIT** Deus hominem ad imaginem suam.
non autem ad imaginem, & similitudinem suam,
legendum censuit Sac. Cong. Gen.1. nu.27. to.1.
pag.277.
- Quid sentiant SS. PP. per ly similitudinem, &
Imaginem explicatur ibid. & pag. seq.
- ET DELETA** sunt de Terra cum Copulativa &, le-
gendum. Gen.7. nu.23. tom.1. pag.285.
- ET DIXIT DEUS** ad Moysen &c., & non Dominus
legendum ut priùs. Exo.3. num.14. & 15. to.1.
pag.301.
- ET ECCE** properat tibi in occursum &c. priùs lege-
batur in occursum tuum. Gen.32. num.6. tom.1.
pag.295.
- ET EMISIT** cum Deminus Deus: ità legitur quam-
vis in aliis Bibliis non legatur Copulativa &,
Gen.3. num.23. tom.1. pag.281.)
- ET ERIT DEUS** tecum, & non Dominus legi debet:
Exo.18. num.19. tom.1. pag.306.
- ETERUNT** tam tibi quàm illis in CIBUM priùs le-
gebatur in Escam. Gen.6. cap.21. to.1. p.284.
- ET EXTENDENS** MANUS ad Populum &c. priùs
legebatur manum. Levit.10. 11. & 13. num.22.
tom.1. pag.314.
- ET FACTA** est rixa: undè tollendum censuit Sac.
Cong. Gen.13. num.7. pag.287.
- ET FACTAS** (idest Tabulas) opere DEI, & non,
Domini ut minùs rectè priùs legebatur. Exo.32.
num.16. tom.1. pag.309.
- ET FACTI** sunt omnes Dies MATUSALA noncenti
sexaginta novem &c. ità legendum Matusala no-
men indeclinabile. Gen.6. nu.27. to.1. p.283.
- ET FECIT** illi LABIUM aureum per gyrum, ipsique
LABIO coronam &c. hoc in loco non labrum sed
labium legendum, & quare. Exo.37. n.11. & 12.
tom.1. pag.310.
- Differentia inter labrum, & labium explica-
tur ibid.
- ETHOC** memoriale meum in generationem, & ge-
nerationem in accusandi casu utramque genera-
tionem ad nominis Dei æternitatem, & hanc le-
ctionem admisit Sac. Cong. Exo.3. nu.15. to.1.
pag.301.
- ET IDCIRCO** percussit eum Dominus, quod rem &c.
priùs legebatur eo quod. Gen.38. num.10. tom.1.
pag.297.
- ET INDUCAM** super me maledictionem pro benedi-
ctione, & non inducat est legendum. Gen.27.
num.12. tom.1. pag.293.
- ET INGRESSO** ad se ait fuit sublatum è medio Jo-
seph. Gen.48. nu.3. tom.1. pag.300.
- ET IN** multitudine gloriæ tuæ deposuisti adversarios
tuos, & non meos. Exo.15. num.7. to.1. p.306.
- ET INTRODUCAT** in locum, quem PARAVI
priùs legebatur preparavi. Exo.23. nu.20. to.1.
pag.307.
- ET ISMAEL** filius tredecim annos impleverat ità le-
gendum censuit Sac. Cong. Gen.17. nu.25. to.1.
pag.288.
- ET LAVATE** pedes vestros, & confortate cor ve-
strum: hæc lectio est recepta. Gen.18. nu.4. & 5.
tom.1. pag.288.
- Et quid sentiat D. August. de hac scriptura ibi-
dem.
- ET LOCUTUS** est ad Ephron circumstante Flebe, &
amota est particula ejus post Plebe. Gen.23. n.13.
tom.1. pag.290. cum aliis translationibus ibid.,
& pag. seq.
- ET NUNC** quidem sensit: hæc est lectio recens acce-
pta: Gen.19. nu.35. tom.1. pag.289.
- ET OCCURRERET** in Gesson finè pronomine illo
legendum. Gen.46. nu.28. tom.1. pag.300.
- ET OFFERENT** filii Aaron SACERDOTES San-
guinem ejus, Sacerdotis priùs legebatur. Levit.1.
num.5. tom.1. pag.311., & ità legendum in
cap.2. num.2. & 3. num.2. ibi.
- ET OMNIA**, quæ non fuerint varia, & maculosa,
& furva tam in Ovibus, quàm in Capris furti me-
arguent: & non argues, nam errorem librariorum
Sac. Cong. censuit. Gen.30. num.33. tom.1.
pag.295.
- ET PECUDIBUS** Terræ cunctis, quæ egressa sunt de
Area: priùs legebatur cunctisque. Gen.9. n.10.
tom.1. pag.286.
- ET PONENT** super ligna: & non imponent legen-
dum putavit Sac. Cong. Levit.1. num.12. tom.1.
pag.312.
- ET PULVIS** ERASUS ità legendum censuit Sacra
Congregatio, & non pulvis elatus uti priùs. Le-
vit.14. num.43. tom.1. pag.315.
- ET QUI** tetigerit illud contaminabitur, ità emendata
editio legit, priùs legebatur, & quidquid. Le-
vit.11. num.26. tom.1. pag.315.
- ET REMITTAT** vobiscum fratrem vestrum quem
V u tenet,

tenet, prius legebatur tenet in vinculis. Gen. 43. num. 14. tom. 1. pag. 298.

ET RESPEXIT Dominus filios Israel, & **COGNOVIT** eos, hanc lectionem Sac. Cong. admisit: Exo. 2. num. 25. tom. 1. pag. 301.

ET SCIETIS, quod ego sum Dominus Deus Vester, qui eduxerim vos de ergastulo Egyptiorum, & induxerim in terram &c. ab hoc loco fuit sublata particula vos apposita post verbum induxerim. Exo. 6. num. 8. tom. 1. pag. 303.

ET SIC sepeliatur mortuum meum in eo, ita legitur, quamvis prius legebatur in Agro, Gen. 23. nu. 6. tom. 1. pag. 291.

ET SPACIOSUS est ad manendum sine substantivo legitur. Gen. 24. num. 25. ibid.

ET SPIRITUS DEI ferebatur super aquas legendum, & non Domini, & quare. Gen. 1. num. 2. tom. 1. pag. 276.

ET TACTUS dolore cordis intrinsecus, Delebo, inquit, Hominem &c. Gen. 6. num. 6. ita legendum juxta vulgatam editionem Bibliorum sine verbis *præcavens in futurum* tom. 1. pag. 284.

ET VENERUNT ad Fontem; sine particulâ usque. Gen. 14. num. 7. tom. 1. pag. 287.

ET AMORRÆUM qui habitabat, non Amorrhæorum &c. ibidem.

ETHNICI, qui passim dicuntur Gentiles tom. 1. pag. 140.

Eorundem superstitio vanitatis plena tom. 1. pag. 144.

Campanis utebantur, & multiplex earum usus tom. 1. pag. 160. nempe pro distinguendis horis pro funeribus pro Mercatu pro sacris excubiis, & pro privatis Aedibus d. tomo pag. 160. ad 162.

ETRUSCARUM *literarum* Inventor t. 2. p. 234.

EVANDER *Carmentis filius*.

Aboriginibus pulsus tenuit loca ubi postea condita fuit Roma tom. 2. pag. 233.

Linguae latinae inventor ibid.

Sex literarum etiam inventor, & demonstrantur ibid.

EVANGELICA *perfectio* aliquid in communi admittit tom. 1. pag. 139.

In quo consistat ibid.

EVANGELISTARUM Varietas in verbis, & non in sensu in Dominica Oratione tom. 2. p. 416.

Eorundem Varietas de numero petitionum, ejusdem Orationis Dominicae ibid.

EUCCHARISTIA SIVE VIATICUM.

Ad pectus in itinere asportari solita, & cur ita passim deferrebat tom. 1. pag. 44.

Apud Grecos, & Moscovitas in die Cænæ Domini consecrata pro toto Anno aservabatur tom. 1. pag. 44.

Arcam sive Altare, & Mannam in Veteri testamento significat d. tom. pag. 37.

Bona Gratia dicitur tom. 1. pag. 21.

Communio dicitur; Vide *Eucharistiae perceptio*.

Concilia antiqua à Nicæno scilicet, & Sanctorum Patres testimonio pro Viatico fumentum in exitu ab hac vita to. 1. pag. 43. & 44.

Cur à solo Romano Pontifice in itinere deferatur tom. 1. pag. 44.

Cur, & undè dicatur Viaticum tom. 1. pag. 43.

Cur vocetur via ab Apostolo Paulo t. 1. p. 43.

D. Hieronymi Sententia de Eucharistia à malis Sacerdotibus consecrata tom. 1. pag. 39.

Formæ tradendi Eucharistiam, ac Viaticum tom. 1. pag. 44.

In Cappella Pontificia Romæ toto Anno pro Viatico Summi Pontificis aservatur de septimo in septimo die mutata to. 1. pag. 44.

In Ecclesiis perpetuo etiam pro Viatico aservatur tom. 1. pag. 44.

In manus olim in primitiva Ecclesia dari solita etiam Laicis tom. 1. pag. 42.

Licet sub utraque specie à Christo Domino instituta, Laicis tamen sub utraque præcepta non fuit tom. 1. pag. 26. & 27.

Olim Domum asportari consueva to. 1. p. 40.

Olim etiam à Laicis, & non Consecrantibus, sub utraque specie, nec non etiam sub una, fumebatur tom. 1. pag. 19. 26. 27. & 39.

Olim sub Vini tantum specie ab Egrotis, Panem consecratum deglutire non valentibus desumebatur tom. 1. pag. 21.

Quotidie sumi solita antiquitus etiam à Laicis usque ad tempora Divi Hieronymi, S. Ambrosii, & S. Augustini tom. 1. p. 39.

Sub utraque specie inter navigandum asportata à Maximiano Syracusano Episcopo, & de hac asportatione per multa recensentur exempla tom. 1. pag. 41. & 42.

Vimineo, & Vitreo Canistro asportata to. 1. pag. 40.

Consuetudo hæc scilicet Domum Eucharistiam asportandi ac in itinere deferendi vel in manibus Laicorum dandi abrogata à Conciliis Rhotomagensi, Toletano primo, Cefaraugustano, & Rhemensi tom. 1. pag. 42.

Solutio dubiorum; quare scilicet Summo Pontifice iter faciente Sacratissimum Viaticum unius diei itinere ipsum præcedat to. 1. pag. 44.

Recensentur exempla SS. Pontificum à Stephano III. iter facientium Sacros. Viaticum deferentium tom. 1. pag. 45. ad 49.

Solis Summis Pontificibus iter longum facientibus asportari debet tom. 1. pag. 44.

Si à Reo peccati sumpta in quantum ipse delinquat tom. 1. pag. 37.

Spiritualiter, & Sacramentaliter tam fumentes gratiæ augmentum suscipiunt, Christus autem non item sumpsit quippe qui est Auctor Gratiae tom. 1. pag. 21.

EUCCHARISTIÆ perceptio, cur dicatur Communio tom. 1. pag. 15. & 16.

EUCCHARISTIÆ SACRAMENTUM.

A Cræcis Taleta Taletorum appellatur tom. 1. pag. 17.

Hodie ex laudabili usu Ecclesiæ sub sola Panis specie Laicis datur, & undè talis mos ortum habuerit tom. 1. pag. 19.

In Scriptura Sacra nonnunquam per fractionem Panis intelligitur tom. 1. pag. 18.

Per quid fuerit adumbratum tom. 1. pag. 37.

EUGUBII tabula septem aeneæ insculptæ literis etruscis tom. 2. pag. 240.

EULOGIA, *Eulogium*, & *Elogium* quid sint to. 1. pag. 255. & seq.

S. **EUPHEMIÆ** Miraculum, quæ Catholicum librum,

RERUM NOTABILIMUM.

brum, & hæreticum alterum in ejus Sepulcro à Patribus Concilii Chalcedonensis noctu conditos altera die præ manibus Catholicum habebat, & Patriarchæ, & Imperatori porrexerat tom.2. pag.306.

EUPHRATES idem quod Hebra tom.2. pag.213.
EUTICHES.

Archimandrita, idest multorum Monasteriorum Pater vel Abbas tom.2. pag.205.

Asserens cum Dioscoro in Christo Domino post humanitatem assumptam solam naturam Divinam permanere ibid.

Damnatus est in Concilio Chalcedonense ibid.

EXARCATUS Ravennæ quandiù duravit tom.1. pag.58.

EX OMNIBUS *Animantibus mundis* TOLLE, & non tolles sicuti priùs legebatur, & quare. Gen.7. num.2. tom.1. pag.284.

EXCARPSATUM error asseritur Scriptorum to.2. pag.392.

Quomodo legendum ibid.

EXCOMMUNICATI.

Dæmonibus assimilantur tom.1. pag.186.

Per Candelas extinctas, & humi dejectas tales declarantur ibid.

Scismatici, Hæretici, & Infideles extrâ communionem, quomodo sint, explicatur to.1. pag.15.

EXCOMMUNICATIO, tamquàm medicina ad Homines Peccatores sanandos inventa tom.1. pag.15.

EXCREMENTA, non fuerunt reassumpta à Christi Corpore in Resurrectione, nec erunt reassumenda à Corporibus Resurgentium tom.1. pag.248.

EXCUBIAS Palamedem à Gruibus didicisse ferunt, & quare tom.2. pag.229.

EXEMPLA horrendorum eventuum ex ludis Aleorum suborta tom.1. pag.470. & seq.

EXEMPLUM Turdi, qui sibi malum cacat tom.2. pag.145.

EXEQUIÆ Philippi II. Hispaniarum Regis expleta Ferrariæ à Clemente VIII. tom.1. pag.66.

EXERCITATIONES Spirituales quotidianæ in itinere Clementis VIII. ad Civitatem Ferrariensem tom.1. pag.52.

EXERCITIUS expressa Imago in excipienda Sanctissimi Sacramenti Societate Senogalliæ, ac Pisauri in itinere Clementis VIII. ad d. Civitatem Ferrariensem tom.1. pag.57.

EXISTERE, pro existo tom.2. pag.406.

EXPOSITORES Sacræ Scripturæ juxta ordinem voluminum utriusque testamenti, in quo enumerantur explanatores, qui vel in omnes, vel in aliquot, vel in singulos Bibliorum libros conscripserunt tom.2. pag.109. ad 117.

EXTENDAM ENIM *manum meam, & percutiam* &c. sic legitur in editione emendata. Exo.3. num.20. tom.1. pag.301.

EXTENDE *Virgam tuam, & percutite pulverem terræ, & sint Sciniphes in universa* &c. ita legendum juxta novam emendationem. Exo.8. nu.16. 17. 18. tom.1. pag.304.

Quid sentiant Auctores pro hoc Animali quod dicitur Sciniphes vel Scyniphes ibid.

EXTENDIT, & tenuit, VERSASQUE est in Vir-

gam, priùs legebatur *reversa*que. Exo.4. num.4. tom.1. pag.302.

EXTENDITQUE *manum*; ita legit nunc vulgata editio Bibliorum sine pronomine *sua*. Gen.8. num.8. tom.1. pag.285.

EUTROPELIÆ *Virtus* explicatur tom.1. pag.480.

EXULUM, & *Prædonum expulsio* ab Italia Sixti V. opera tom.2. pag.179.

EXUPERIUS *Tolosæ Episcopus* Eucharistiam Domum sub utraque specie portabat to.1. pag.40.

F

F Litera consonans Dentes labrum inferius deprimentes linguâ, palatoque dulcescit to.2. pag.237.

A Claudio inventa tom.2. pag.235.

Est duplex Gamma græcum ibid.

Pro H. usurpabatur ab antiquis Scriptoribus, ut -- Fordeum -- pro Hordeum, & -- Fene-ti -- pro Heneti, deinde Veneti ibid.

Pro Ph. in variis inscriptionibus marmore incisis reperitur usurpata tom.2. pag.285.

Pro V. apud antiquos Scriptores, ut -- Finum -- pro Vinum, Fulgus pro Uulgus, Fixit, & vixit tom.2. pag.235.

Hæc pronuntiatio in Gallia Cisalpina usurpatur, ut -- Bref pro Breve ibid.

F, Litera Digamma Aolicum à Claudio inventa tom.2. pag.235.

F, Pro V. consonante, ut F Amplia F it, pro ampliavit ibid.

S. FABIANUS res Martyrum gestas colligendas mandavit tom.1. pag.108.

FABIUS Blondus Patriarcha Hierosolymitanus Tholi Basilicæ S. Petri Præfectus electus à Sixto V. tom.2. pag.178. & 352.

FACERE pro *sacrificare* vel *offerre* non solum apud Ethnicos etiam apud Ecclesiasticos viros in Scriptura Sacra usitatum tom.1. pag.27.

FACIES, & LABRUM *Aeneum cum Basi sua ad lavandum*, & quamvis priùs legebatur *labium* nunc *labrum* legendum censuit Sacra Cong. Exo.30. num.18. tom.1. pag.309., & ita etiam legend. in cap.31. num.9.

FACIES, & *uncinos ex auro, & duas catenulas ex AURO PURISSIMO* &c. priùs autem legebatur *auro purissimi*. Exo.28. num.13. & 14. tom.1. pag.309.

FACIES illi LABIUM *aureum per circuitum, & ipsi LABIO coronam interrasilem altam quatuor digitis* priùs legebatur *labrum*, & *labio*. Exo.25. nu.24. & 25. tom.1. pag.308.

Labium in hoc loco accipitur pro lamina aurea duodecim digitorum latitudinis, quæ erat affixa spissitudini tabulæ, de qua habetur sermo, & non pro fascia quæ limbus aliàs dicitur ibid.

FACIES in Sacra Scriptura, & hebraicè iram significat tom.2. pag.210.

FÆMINÆ.

Nascentis, & *infantule* vox in E desinens, & Masculi in A tom.2. pag.216.

Cujusdam rusticanæ pietas, & religio administranda in transitu Sanctissimi Sacramenti tom.1. pag.53.

I N D E X

FÆMINÆ *obsessæ* in transitu Sanctissimi Sacramenti liber atæ ibid.

FÆMINÆ *stabularia*, quæ caseum viatoribus vendebant, & cum comedentes in Jumenta sarcinas deferentia convertebant tom.1. pag.113.

FAMES *diuturna* omninò fugienda, & de ratione tom.2. pag.155.

FAMILIÆ *honestissimæ* ex Instituto S. *Augustini*, S. *Dominici*, S. *Francisci*, *Carmelitarum*, & *Servitæ* *vitæ*, quæ Romæ officia sunt consequutæ tom.1. pag.334. & seq.

FANUM fortunæ tom.1. pag.56. & 71.
Cur ita dictum tom.1. pag.56.

FARNESIANA *Bibliotheca* tom.2. pag.344.

FAVA, pro Faba tom.2. pag.390.

FAVENTIA Civitas tom.1. pag.70.

FAVUS mellis, & Piscis assus à Christo Domino pastus cum duobus discipulis in Emmaus quid mysticè, historicè, & literaliter denotant explicatur tom.1. pag.18.

FEBRUA, & *Februatium* quid dicebant, & vocitabant Gentiles tom.1. pag.214.

FEBRUARIUS Mensis unde dictus to.1. pag.214.

FECIT *Moysses*, ut Dominus imperaverat : & non fecitque uti prius. Levit.8. nu.4. tom.1. pag.314.

FECERANTQUE *Filii Israel sicut præceperat Moysses* olim legebatur Dominus *Moyse*. Exo.12. nu.35. tom.1. pag.305.

FECIT ille *QUOD SIBI fuerat imperatum*, in hac lectione fuerunt appositæ particulæ *quod sibi*. Gen.4. num.17. tom.1. pag.298.

FEDERICI *Urbinate Ducis Bibliotheca* tom.2. pag.342.

FEDERICUS II. Imperator ab Innocentio IV. Imperio privatus tom.2. pag.256.

FEDERICUS Imperator à Turcarum Rege Captus Corpus Dominicum pro Obside reliquit, ac redemit tom.1. pag.41.

FEDERICUS *Valven* Præfectus, sive Custos Bibliothecæ Vaticanæ tom.2. pag.199. & 291.

FEL quid sit tom.1. pag.28. & 29.
Ejus locus in Corpore humano ibid.

FEL, *Acetum*, & *Mirrha* acerbissimum *Calicem* significant tom.1. pag.28.

FELIS, ut Dea apud Ægyptios, & quare tom.2. pag.217.
Ejusdem oculi, Luna crescente, majores, & de crescente, minores fiunt tom.2. pag.217.

S. FELIX PAPA decrevit, ut in Martyrum memoriam Sacrificia celebrarentur: quæ res Sanctum Canonizatum declarat tom.1. pag.108.

FERIA.
Quidnam sit, & unde dicta tom.1. pag.222.
Cur dies *Feriæ* dicantur ab Ecclesia t.1. p.222. & seq.
Ab antiquis Festa *Ferias* vocabant tom.1. pag.222.
Hinc *Ferrare Agosto* pro *Ferari Augusto* ibid.

FERIÆ V. *majoris Hebdomadæ* Bulla in Cæna Domini dicta explicatur tom.1. pag.186.

FERIARUM.
Multa genera apud Antiquos to.1. pag.222.
Publicarum quatuor genera, & quomodo vocabantur ibid.
Quæ nam Natalitiæ dicebantur ibid.

FERMENTUM, & Mel quare prohibita in Sacrificiis tom.1. pag.312.

FERRARE Agosto, unde originem traxerit in multis Europæ Partibus præsertim Italiæ tom.1. pag.222.

FERRARIA.
Divinitus recuperata, & quid pro ea recuperanda fuerit patratum à Clemente VIII. t.1. pag.49. & 50.
Absolutio, & precatio pro eadem ejusque Ducatu tom.1. pag.69.
Eam ingrediente Clemente VIII. universus Equitatus, & Comitatus to.1. p.59. ad 64.
Gubernandi causa eam nova norma à Clemente VIII. instituta tom.1. pag.67.
Pons ligneus supra Padum tom.1. pag.59.
Res præcipuæ à Clemente VIII. gestæ tom.1. pag.66. & seq.
Supra Portam S. Gregorii Inscriptio tom.1. pag.59.
Viarum apparatus in adventu d. Pontificis tom.1. pag.63. & seq.
Discessus à Ferraria ejusdem Pontificis præunte Societate Sanctissimi Sacramenti Romanam versus d. t. pag.69. ad 73.

FESTA VEL **DIES** **FESTI** VEL **FESTUM**.
Antiquitus dies *Feriat* vel *Feriæ* dicebantur tom.1. pag.222.
Amburbiale quid erat, & quando celebrabatur tom.1. pag.214. 215. & 486.
A quo sic dictum tom.1. pag.214. & 486.
Quid inventum fuerit ab Ecclesia ad tollendam hanc Gentilitatis superstitionem to.1. pag.215.
Lupercalia quæ erant, & quando celebrabantur ibid.
A quo ita dicta ibid.
Quinquatria *Palladi Sacra* à quo sic dicta tom.1. pag.485.
Megalentia Deæ *Matri Magnæ Deorum* dicata ibid.

FESTIS **DIEBUS**, & *Sacris Processionibus*, & in gratiarum actione, cur Campanæ pulsantur t.1. pag.180. & 181.

FIANT *DE auro purissimo* ita est legendum. Exo.25. num.38. tom.1. pag.308.

FIDEI, aut bonis moribus non repugnans indifferenter servari potest, quomodo intelligatur to.2. pag.208.

FIDES *Petri*, & aliorum Apostolorum consideratur tom.1. pag.137.
Eadem ne deficiat promissio Christi Domini tom.1. pag.136. & seq.

FIDIUS nomen herculis tom.1. pag.505.

FIGURA *Episcoporum* Aaron Sacerdos t.2. p.128. & 133.
Et Presbyterorum ejus filii ibid.
Metominia qualis tom.1. pag.441.
Quadrata stare cernitur quocumque vertatur tom.2. pag.178.

FILIA *sum Bathuelis filii Melchæ*, quem peperit ipsi Nachor hanc lectionem S. Cong. recepit. Gen.24. nu.24. & nu.47. tom.1. pag.291.
Explicatur sensus hujus textus ibid.

FILII *Aaron* S. Sacerdotis figura Presbyterorum tom.2. pag.128. & 133.

FILII **GHUS** sine dictione *autem*. Gen.10. num.7. tom.1. pag.287.

FILII quoque *Isaar*, *Core*, & *Hopheg*, & *Zechri*, filii quoque

RERUM NOTABILIMUM.

- quoque *Oziel*, *Misael*, & *Elisaphan*, & *Sethri*, ita sunt scribenda, ac legenda nomina prædicta. Exo.6. nu.21. & 22. tom.1. pag.303.
- FIMBRIÆ**, quænam sint tom.1. pag.262.
- FINIS** Orationis cujuscunque petitionis Domini- cæ tom.2. pag.423.
- FINIS**, seu *Terminus* qualis ex Aristotile tom.2. pag.134. & seq.
- In ipso nulla adhibetur mensura to.2. pag.136.
- FISTULA**, vel *Calamus*, seu *Canna*.
- Cur à S. Pontifice cum Ministris communi- cante in solemni Missa adhibeatur t.1. p.25.
- Olim erat cristallina, nunc aurea t.1. pag.27.
- Pro Calamo accipitur ibid.
- FLAVII Josephi Testimonium** de Hierosolymorum Templo tom.1. pag.254.
- FLORENTIA**.
- Olim *Fluentia* dicta tom.2. pag.267.
- Descriptio, & laudes ejusdem ibid.
- In eadem Bibliotheca Conventus S. Marci, ubi commorantur Patres S. Dominici t.2. pag.342.
- Diæcesis ejusdem in Castro, quod vulgò *Em- poli* vocitatur, Imago Deiparæ Mariæ sem- per Virginis aservatur gladio percussa à quodam Aleatore, & miraculosè cruentata tom.1. pag.473.
- Moneta miraculosè cruentata eodem in loco ibid.
- FLORENTINUM CONCILIUM** to.2. pag.267.
- Ferrariæ inceptum sed ob pestem Florentiam, ab Eugenio IV. translatum ibid.
- De Processione Spiritus Sancti, de Purgato- rio, de Primatu Papæ, de Christi Corpore in Azimo sive fermentato, de Panis transub- stantione in Eucharistiæ Sacramento definitum fuit ibid.
- Ecclesia græca cum latina convenit, Indi, & Armeni Sacramentum confirmationis rece- perunt ibid.
- Quid accidit Josepho Constantinopolitano Patriarchæ vide ibid.
- FLUMESINUS Annis** tom.1. pag.56. & 71.
- FOCA**, pro *Phoca* tom.2. pag.408.
- FODERUNT manus meas &c.** Hæc verba fuerunt ab Hebræis corrupta tom.2. pag.217.
- FOLIA Fluvius**, olim Isaurus Marchiæ finis, & prin- cipium Flaminia tom.1. pag.57.
- FONS**.
- Caballinus cur Musis Sacer tom.2. pag.288.
- Undè ortum habuerit ibid.
- Capitolinus, olim Tarpejus tom.2. pag.287.
- Felicitis Aquæ in Colle Quirinali to.2. pag.185.
- Cur sic dictus ibid.
- Descriptio ejusdem tom.2. pag.186.
- Ejus Inscriptiones ibid. & pag.186.
- Historiæ in eo insculptæ tom.2. pag.185.
- Tria admirabilia comprehendit ibid.
- Trivii *Aquæ Virginis* dictus, & cur ita tom.1. pag.160.
- FORMA** præsentandi Clericos in Cappella Pontifi- cia tom.1. pag.509.
- Eadem præsentandi Parafrænarios à Sacrista pro ducenda Achinea, quando Sanctissi- mum Sacramentum super ipsam defertur antè S. Pontificem iter facientem tom.1. pag.510.
- FORMOSI Card.**, & *Episcopi Portuensis* factum nar- ratur tom.1. pag.138.
- FORTUNATUS Saccus Fanensis** 24. Sacrarii Apo- stolici Præfectus tom.1. pag.357.
- Cur sic dictus ibid.
- Electus fuit Sacrista ab Urbano VIII., dùm, Maceratæ Sacras literas publicè doceret, in locum Fulgentii Gallucci ad Episcopa- tum Bojanensem designati tom.1. pag.358.
- Fuit Vir sanè celeberrimus, & eruditus, præ- fertim linguæ hebraicæ, & græcæ, & Ma- gnus Theologus tom.1. pag.357.
- Natus est Anconæ Anno 1572. ibid.
- Opera ab ipso Typis data tom.1. pag.358.
- Alia inedita, quæ extant in Bibliotheca An- gelica S. Augustini de Urbe ibid.
- A quo fuerint ista donata dictæ Bibliothecæ Angelicæ ibid.
- Præfectura se abdicavit Ann. 1639., & Fanum se recepit, ubi obiit septuagenario major tom.1. pag.358.
- Pro correctione Martyrologii, ac Breviarii Romani Anno 1628. inter Consultores Sa- cræ Congregationis ascitus, eruditas ani- madversiones in acta ejusdem Sac. Cong. exaravit tom.1. pag.358.
- Quindecim Annis Præfecturam laudabiliter exercuit ibid.
- FORTUNIUS Lelius** de translationis corpore San- cti Gregorii Nazianzeni tom.2. pag.354.
- FORUM**.
- Cornelii Immolæ tom.1. pag.70.
- Julium quam linguam habeat.
- Livii ibid.
- Pompilii ibid.
- FOSSA nova** Villa tom.1. pag.59.
- FRANCISCANORUM Ordo**, ejusdemque Officia in Romana Curia tom.1. pag.334. & seq.
- S. FRANCISCI Canonizatio** tom.1. pag.128.
- FRANCISCI Mariæ Ducis Urbini** Bibliotheca to.2. pag.342.
- FRANCISCI I. Gall. Regis** Bibliotheca to.2. p.339.
- FRANCISCI Titelmanni** Ordinis S. Francisci ope- rum descriptio tom.2. pag.104.
- Quo tempore idem clauverit tom.2. pag.105.
- FRANCISCI Ximenis** Bibliotheca Compluti to.2. pag.339.
- Hic universitatem Complutensem erexit, & Biblia Complutensia sumptibus, ac labori- bus immensis edidit ibid.
- FRANCISCIUS Avanti** Vir sanè eruditus tom.1. pag.347.
- Canonizationem Didaci latinè conscriptam, in Italicam linguam emendatiorem feliciter transtulit tom.2. pag.281.
- FRANCISCUS Badesius** de Sacello Sextiano tom.2. pag.189.
- FRANCISCUS Bencius** de Tholo B. S. Petri scripsit versu latino tom.1. pag.178.
- FRANCISCUS Lamata** de Armis contrà hæreticos ad Sixtum V. tom.2. pag.351.
- FRANCISCUS Penna** de Canonizatione S. Didaci tom.2. pag.281.
- FRANCISCUS Penit**, Vir Doctrinâ clarissimus, & Rotæ Auditor tom.1. pag.334.
- FRANCISCUS Toletus** de Bibliis à Sixto V. editis tom.2. pag.355.

I N D E X

- Idem de Potestate temporali, quam habuit, & exercuit Christus, & Apostoli t.2. p.355.
- Et pro lingua Sancta Intelligenda quatuor, ac viginti causas conscripsit, quibus hebraica scriptura corrupta fuit, atque corrumpi potest tom.2. pag.216.
- S. FRANCISCUS Assisi.**
Ab Innocentio III. ordinis sui confirmationem suscepit tom.2. pag.263.
- De Psalterio Romano in sua regula t.2. p.217.
- Et S. Thomas Aquinas scientiam de Christo Crucifixo edocui tom.1. pag.126.
- Christi Crucem Stigmata in suo Corpore impressa gestavit tom.1. pag.125.
- Scienter nescius, & sapienter indoctus omnium Sanctorum Splendor à Gregorio IX. dictus fuit ibid.
- Visus est Innocentio IV. per quietem Ecclesiam Lateranensem humeris sustinere tom.2. pag.264.
- FRANCORUM Regem Zacharias Regno privavit** tom.2. pag.256. & 258.
- FRATER Spiritus** Vincentinus olim Augustinianorum Magister t.2. pag.322. & 349.
- FRATICELLORUM Ordo**, ac status à Cælestino V. approbatus, & à Bonifacio VIII. infirmatus explicatur tom.1. pag.139. & seq.
- FRATRES Carmelita** Cappellani sui dicti ab Eugenio IV. tom.1. pag.334.
- FRATRES**, & *Monachi* soli olim in Vinea Domini laborabant tom.1. pag.335. & seq.
- FRATRES MINORES** in rebus sibi oblati nihil Juris, ac Dominii habere, nisi solum usumfructum denudatum ab omni Jure, ac Dominio, atque proprietate tam in speciali, quam in communi explicatur tom.1. pag.139. & seq.
- FRATRES PLUMBI.**
Quinam fuerint tom.1. pag.326. & 335.
Cur ita dicti tom.1. pag.335.
Erant conversi, nec scribere, nec legere scientes ibid.
Nuncupabantur ita; quia erant Bullarum, Plumbatores, & deferebant Mozzettam, tom.1. pag.326.
- FRIDERICUS II. Imperator** tertia vice excommunicatus, & Imperio privatus, Romanum, & S. Pontificem vexabat tom.1. pag.177.
- FRIGIDARIA Cella** quid tom.1. pag.164.
- FRIGUS** Immensum evitandum tom.2. pag.155.
- FRISIÆ**, & *Moguntia* usus Calami in Communione tom.1. pag.25.
- FRUCTUS Virginum**, Conjugatorum, & Viduarum tom.2. pag.187.
- FRUMENTI**, & *Agricultura* Usus à quo fuerit in Italia inventus tom.1. pag.487.
- FUGGERORUM Fuggeri**, vulgò Fuccari Augustana Bibliotheca locupletissima to.2. pag.339.
- FULGENTIUS GALLUCCIUS.**
A Monte Giorgio 23. Sacrii Apostolici Praefectus, ac Episcopus Tegastiensis, electus à Gregorio XV. in locum Joannis Vincentii Spinolæ ad Episcopatum Brugnatensem assumpti tom.1. pag.257.
- Fuit Sacrista institutus quamvis totius Ordinis Augustiniani Magister Generalis foret ibid.
- Munia ejusdem ante Episcopatum enarrantur ibid.
- Obejus eximias Virtutes, quamvis Sacrista, & Episcopus, Generalis quoque Officium retinere permisit d. Pontifex Gregor. XV. ibid.
- Obiit deinde in dicta ejus Patria, prius Episcopus Bojanensis ab Urbano VIII. electus ibid.
- FULGINEUM**, Civitas tom.1. pag.54. & 72.
- FULGURA**, & Fulmina, nec non Pluviae, ac tempestates Campanarum sonitu suspenduntur, & expelluntur tom.1. pag.163. 166. & 181.
- FULVII Ursini** Bibliotheca tom.2. pag.245.
- FUNCTIONE** Episcopalis verbis inesplicabilis tom.2. pag.119.
- FUNDENS** *suprà oleum* prius legebatur *super ea* oleum. Levit.2. num.15. tom.1. pag.312.
- FUNIS** Campanæ, quid significet tom.1. pag.175.
- Fyo**, vel *Fia* quid tom.2. pag.237.
- De hac litera multa scitu digna narrantur, ibi & seq.

G

- G** Litera consonans Spiritus cum Palato inter dentes est tom.2. pag.237.
- GABRIEL** Anconitanus, Aegidii Viterbiensis Magistri Generalis dum Socius foret, Sacrii Pontificii 14. Praefectus eligitur, Vir doctus, & summe probus, atque in Sacris Cæremoniis peritissimus tom.1. pag.344.
- Fuit Miles S. Petri tom.1. pag.345.
- Huic datus fuit ob senectam ætatem Coadiutor F. Alphonsus Aquapendentanus, qui ei in Sacristatus Officio per obitum successit ibid.
- Hujus tempore Carolus V. Bononiæ coronatus fuit à Clemente VII. ibid.
- Hujus tempore consuetudo per Decretum confirmata fuit, ut Sacrista Asturconum, seu Achinæ Parafronarios eligeret ibid.
- Leoni X. de Libro in Cappella servivit, & Missam in defectum aliorum Assistentium non semel cantavit tom.1. pag.344.
- GALENUS** Medicus quot Annos vixerit tom.2. pag.158.
- GALERO Rubro** Cardinales insigniti ab Innocentio IV. in Concilio Lugdunensi primo tom.2. pag.264.
- GALESINUS** Protonot. Apostolicus t.1. p.135.
- GALLICÆ** *quædam voces* explicantur t.2. p.332.
- Ex iisdem quibus Itali utuntur to.2. pag.324.
- GALLUS** *effictus* magno cum strepitu alas concutit, & modo suo cantans in Horologio Ecclesiæ Argentinae tom.1. pag.171.
- GASPARIS Rivaldi** Romani pium Opus in Ecclesia S. Mariæ de Pace Romæ factum t.1. p.471.
- GELASII** II. in Galliam profectus est to.1. p.46.
- GENERABILIA** ex putrefactione, quænam sibi determinent in generatione tom.1. pag.118.
- GENESTANI**, quod vulgò *Genazzanum* vocitatur, asservatur Sacra Imago Christi Domini Crucifixi à Milite quodam Aleatore in fronte, in utero, & in cruribus vulnerata, non sine magna Sanguinis effusione tom.1. pag.474.
- Ensis ille quo Imago Sacra fuit vulnerata prope ipsam imaginem asservatur ibid.

Quid

RERUM NOTABILIMUM.

Quid dicto Aleatori evenierit *ibid.*

GENS nulla non novit aliquam Dei notitiam to.1. pag.318.

GENUFLEXIO.

Non uno genu solo, sed duobus fieri debet in Oratione tom.1. pag.178.

Et hoc statutum ex Conc. Aureliensi *ibid.*

Ad effugiendam reverentiam Judæorum, qui irridebant Dominum *ibid.*

Quando fieri non debeat in Angelica salutatione recitanda, & in aliis Orationibus *ibid.*

GEORGIANA LINGUA Armenicæ, & Tartaricæ media est tom.2. pag.244.

GEORGII Ederi operum descriptio t.2. pag.106.

Quo tempore idem claruerit *ibid.*

GERARDUS Vossius Pius, & Eruditus, atque de libris Ecclesiasticis optimè meritus t.1. p.128.

GERMANICÆ linguæ Propagines multæ tom.2. pag.213.

GIBELLINORUM, & *Guelforum* Sectæ t.2. p.262.

GLADII DUO, quos penes se Apostoli habere, dixerunt Christo Domino, eos interrogante, non nisi duplicem potestatem repræsentabant tom.2. pag.258.

Utraque potestas quàm optimè probatur ex responsione Christi *ibid.*

GLADIUS est naturalis, & artificialis t.2. p.221.

GLADIUS in vaginam reponendus est ad tempus, & ad tempus evaginandus tom.2. pag.258.

GLANS apud Antiquos maximo in honore habita tom.1. pag.487. & seq.

GLORIA IN EXCELSIS DEO &c., & *Alleluja* dicuntur in Octava SS. Innocentium, etiam si in eorundem Festo non dicantur, & quare tom.1. pag.275.

GLOSSA.

Ordinaria cum Interlineari Postilla Nicolai, de Lyra Moralitatibus ejusdem, Additionibus Pauli Burgensis, & Replicis Matthiæ Doringi, habet partes septem to.2. pag.12.

Item Ordinaria, & Interlinearis cum Nicolao de Lyra in utrumque testamentum tom.1. pag.11.

Qui eam in Bibliis conscripserunt tom.2. pag.12.

Eorundem Editio alia Postilla Nicolai de Lyra cum additionibus, & Replicis absque Glossa Ordinaria, & interlineari in quatuor tom. divisa *ibid.*

Et earundem variaz editiones to.2. pag.11.

GLUTINUM pro Compaginandis Libris quale esse debeat tom.2. pag.347.

GORDIANA Bibliotheca tom.2. pag.195.

GORDIANUS S. Gregorii Pater tom.2. pag.369.

Dictus est Regionarius à Joanne Diacono, & explicatur nomen tom.2. pag.373.

An fuerit Ecclesiasticus *ibid.*

Ejusdem Imago ære incisa cum Imaginibus S. Gregorii, & Sylviæ tom.2. post pag.368.

GORGONIA S. Gregorii Nazianzeni Soror fugiens intempestâ nocte ad Sanctissimum Sacramentum divinitus à morbo liberata tom.1. pag.43.

GOTHI, Ostrogothi, & Wisigothi quinam sint tom.2. pag.241.

GOTHICAM linguam Romani didicerunt, teste D. Augustino *ibid.*

GOTHORUM.

Immanitas, & barbaries, quam universa Italia, & Roma præsertim omnibus in rebus passa est *ibid.*

Eorundem literarum Inventor tom.2. p.240.

Tempore B pro V, & V pro B, ab Italis pronunciabantur tom.2. pag.241.

Hinc hujusmodi pronunciandi modus apud multos Populos remansit *ibid.*

Eorundem tempore mira latinæ linguæ Jactura tom.2. pag.241.

GRADUALE S. Gregorii Magni perantiquum in membrana conscriptum, notis musicis antiquis insignitum, & Iconibus, ornatum in Bibliotheca Angelica in Ædibus S. Augustini Romæ asservatum tom.1. pag.263.

GRAMMATICA Æthiopica Mariani Victorii to.2. pag.216.

GRATIANI opinio de Anastasio Papa confutatur tom.1. pag.136.

GRATIÆ gratis datæ cum peccato mortali stari possunt tom.1. pag.111.

Quenam sint dictæ Gratiæ *ibid.*

GRATIÆ libertatis præstantia Legis Servitutem antecellit tom.1. pag.318.

GRÆCA Bibliotheca à Pisistrato constructa tom.2. pag.194.

GRÆCA, & latina lingua interdum coarctantur: multa enim nec de græco in latinum, nec de latino in græcum transferri possunt tom.2. pag.232.

GRÆCA mercari pecunia explicatur tom.2. p.313.

GRÆCAM LINGUAM non esse latinâ uberiorem, imò è conversò multis rationibus, & auctoritatibus probatur tom.2. pag.232.

GRÆCARUM LITERARUM Inventor Cecrops tom.2. pag.223.

Eorundem Inventores ex Cornelio Tacito tom.2. pag.225.

GRÆCÆ LINGUÆ Propagines quinque tom.2. pag.213.

GRÆCÆ LITERÆ antiquæ eadem pene fuerunt, quæ nunc sunt latinæ tom.2. pag.232. & 233.

Mysticæ quinque apud Græcos to.2. pag.230.

GRÆCÆ VOCES diversæ interpretantur tom.1. pag.465.

GRÆCI.

Ab Ægyptiis varias disciplinas, & Philosophiam acceperunt, quam multi inter Græcos inquilinam esse ajunt tom.2. pag.225.

Ad unionem Ecclesiæ redeunt Pontifice Gregorio X. Placentino in Concilio Lugdunensi secundo tom.2. pag.266.

An antè Homerum literis caruerint t.2. p.225.

Appellant omnes Barbaros, qui non callent græcum dialectum tom.2. pag.301.

Quinque utuntur Dialectis tom.2. pag.228.

Et latini per Oleam Victoriam, & Pacem indicabant tom.1. pag.218.

Turcico Imperio subiecti Campanæ eis indicuntur, & cur ita tom.1. pag.155.

Eorum natura à Cicerone describitur tom.2. pag.313.

GRÆCUM Alphabetum tom.2. pag.224.

GREGORIANUM Sacellum in Basilica S. Petri Urbis tom.2. pag.353.

GREGORII XIII. tempore locus Sacristæ in Capella tom.1. pag.327. & seq.

SS. GRE-

I N D E X

SS. GREGORII, & AUGUSTINI sub nomine
Apocrypha sententia citata scilicet *multa corpora
venerantur in terris &c.* tom.1. pag.140.
S. GREGORII MAGNI.

Ejusque Parentum Immagines ære incisæ t.2.
post pag.368.

Earumdem Imaginum descriptio ibid. & seq.
Epistolæ ejusdem ordine alphabetico dispo-
sitæ, & tom.5. comprehensæ to.2. à pag.53.
ad 66.

Quatuor circa ejusdem Imaginem explicatu
digna recensentur tom.2. pag.370.

Graduale perantiquum in membrana conscrip-
tum, notis Muscis antiquis insignitum,
& Iconibus ornatum in Bibliotheca Ange-
lica in Ædibus S. Augustini Romæ asserva-
tum tom.1. pag.263.

Moralia, quomodo inventa tom.2. pag.278.

Operum editionibus vetustioribus in duos to-
mos distinct. descriptio tom.2. pag.52.

Operum etiam ordine alphabetico disposit.
argumentis aliisque rebus illustrat., & in sex
tom. distinct. descriptio ibid.

Regulæ Scripturales tom.2. pag.66.

Tempore ejusdem V, pro B, & B, pro V, ute-
batur tom.2. pag.390. & seq.

Vitæ ejusdem Epilogus tom.2. pag.68.

S. GREGORII NAZIANZENI.

Operum omnium duobus tom. distinct., &
Parisiis Impres. Ann.1583. descriptio to.2.
pag.82. & seq.

Corporis ejusdem translatio tom.2. pag.354.

Regulæ Scripturales tom.2. pag.85.

Soror fugiens intempesta nocte ad Sanctissi-
mum Sacramentum divinitus à morbo li-
berata tom.1. pag.43.

Vitæ Epilogus tom.2. pag.85.

GREGORIUS X.

Absens Pontifex creatur tom.2. pag.265.

Conclave, & alia ad Conclave pertinentia,
modumque eligendi Pontificem decrevit
ibid.

GREGORIUS XIV. Mozzettam supra Mantelle-
tam gestandam Sacristæ Cappellæ Pontificiæ
suis manibus restituit tom.1. pag.326.

S. GREGORIUS MAGNUS.

Fuit primus Pontifex, qui se -- *Servus Servo-
rum Dei* -- in Bullis, & literis Apostolicis
nominavit, & scripsit tom.2. pag.68.

Cur solis pro luminaribus, seu lampadibus in
honorem SS. Apostolorum Petri, & Pauli
accendendis tot Fundos, Prædia, Posses-
siones, & Oliveta eorundem SS. Basilicis
dedicarit, ac destinavit tom.2. pag.408.

S. R. E. Cardinalis Diaconus fuit Pontifex ele-
ctus tom.2. pag.370.

Quo Anno ejus Vitæ, & Incarnationis Domi-
nicæ ibid.

S. GREGORIUS NAZIANZENUS Concilio Con-
stantinopolitano interfuit, & Patriarchatu Con-
stantinopolitano se abdicavit tom.2. pag.204.

Cur sponte Episcopatu se abdicavit tom.2.
pag.280.

Ruthenorum Patronus tom.1. pag.258.

GREGORIUS NONUS.

Cappellanum suum, & Pœnitentiarium suum
appellavit S. Raymundum tom.1. pag.335.

Decretalium Auctor tom.1. pag.128.

Ea compilavit B. Raymundo Adjutore ibid.

Vixit in Pontificatu Annos 14. ibid.

GREGORIUS NUNIVS Lusitanus to.1. pag.135.
& 137.

GREGORIUS SECUNDUS Bibliothecæ Latera-
nenfis Præfectus tom.2. pag.197.

A Sergio Papa Subdiaconus, & Diaconus, &
Sacellarius fuit creatus ibid.

GREGORIUS SEPTIMUS Ecclesiasticæ libertatis
Assertor Magnam Italiæ partem peragravit to.1.
pag.45. & seq.

GREGORIUS UNDECIMUS.

Anagninam profectus est Sacratissimam Ho-
stiam secum in itinere publicè asportavit
tom.1. pag.47.

Apostolicam Sedem post septuaginta Annos
ex Avenione Romam reportavit to.1. p.46.
93. & 338., & tom.2. pag.354.

Inenarrabili lætitia fuit Romæ exceptus ibid.

GREGS, pro *Grex*, & Apece pro Apex apud Ve-
teres Latinos usurpabantur tom.2. pag.233.

GRUES.

Docuerunt nos ordinem aciei, ac Vigiliis t.2.
pag.229.

Eorum natura admiranda tom.2. pag.229.

Ordo earum literatus appellatur ibid.

GUBERNANDÆ *Ferrariæ* nova norma à Cle-
mente VIII. Instituta tom.1. pag.67.

GUBERNATOR Urbis Vicecamerius t.1. p.323.

GUELFORUM, & *Gibellinorum* Sectæ t.2. p.262.

GUILLIELMI *Durandi* *Opinio* de Communione
S. Pontificis tom.1. pag.17.

GUILLELMUS *Blancus* Martiali comparatur to.2.
pag.187.

Quibus in rebus convenient, ac discrepent t.2.
pag.187.

GUTTA *Myrrhæ*, sive lacrima qualis t.1. p.29.
Est Amarissima ibid.

GYGIS Factum, non Anuli virtute, sed Dæmonis
arti tribui debet tom.1. pag.114.

GYMNASIA, *Collegia*, *Xenodochia*, *Canobia*, &
Universitates Horologio, & Campana indigent
tom.1. pag.183.

H

H Non est litera, contra&isq; paululum fau-
cibus est ventus exhalans tom.2. pag.237.

H, pro V, ut Heneti pro Veneti tom.2. p.235.

HABACUCH *Profeta* Capillo Capitis apprehensus
ex Judæa Babylonem usque asportatus, & in
Judæam reportatus tom.1. pag.113.

HABUIT quoque *Possessiones ovium*, & non debet
legi, *habuitque*. Gen.26. nu.14. tom.1. pag.293.

HADAR, & *Thema*, & *Iethur*: ita legitur, quam-
vis aliàs in aliis translationibus legatur. Gen.25.
num.15. tom.1. pag.292.

HADRIANUS PRIMUS ingens Candelabrum do-
navit Basilicæ S. Petri, ut in eo tot lampades ac-
censæ quot sunt dies Anni ante Presbyterium,
præsertim quatuor in certis statutis Anni diebus,
penderent tom.2. pag.408. & seq.

HÆC est unctio Aaron, & filiorum ejus in cæremoni-
is Domini die, qua &c. prius legebatur in die &c.
Levit.7. num.35. tom.1. pag.314.

HÆC

RERUM NOTABILIMUM.

HÆC quoque lex hostiæ pro delicto &c. sine verbo est, quod sublata fuit uti superfluum: Levit. 7. num. 1. tom. 1. pag. 313.

HÆRES omnes Deipara Virgo Maria quomodo sola interemerit tom. 1. pag. 258. & seq.

HÆRESIS Ariana omnibus amplior, & perniciosior tom. 2. pag. 202.

HÆRESIS Arij, Wiclephi, nec non Lutheranorum, & Calvinistarum circa simplices Sacerdotes to. 2. pag. 129.

HÆRESUM Inventores Dæmones tom. 1. pag. 259.

HÆRETICI.

Campanis bellum indixerunt tom. 1. pag. 155.

Et Turcæ magnam similitudinem, & convenientiam cum Dæmonibus habent tom. 1. pag. 155. & 182.

In quo Dæmonibus assimilantur ibid.

Quomodo pro Christo pati dicantur tom. 1. pag. 130.

Eorum passio non martyrium, sed perfidiæ pena censetur tom. 1. pag. 110.

HÆRETICUS credendus est qui dubitaret Sanctum, Canonizatum à Summo Pontifice vel Concilio non esse in Cælo tom. 1. pag. 136.

HAGIOSIDERUM, idest Sanctum ferrum quid sit tom. 1. pag. 155.

HARMONIA Campanarum Musicum concentum, dantium tom. 1. pag. 170. & seq.

HAUT, pro *Hand* tom. 2. pag. 294.

HEBDOMADÆ.

Dies cur *Feriæ* in Ecclesia dicantur t. 1. p. 222.

Sanctæ in triduo cur non liceat pulsare Campanas tom. 1. pag. 184.

Eas apud Græcos quid tom. 2. pag. 143.

HEBIONITARUM, & Marcionitarum hæreses t. 1. pag. 16.

HEBRA, est idem, quod Euphrates tom. 2. p. 213.

HEBRÆI unde dicantur tom. 2. pag. 317.

HEBRAICA EXEMPLARIA fuisse corrupta multorum SS. Patrum auctoritatibus probatur to. 2. pag. 216. & seq.

Et non fuisse corrupta, & fuisse corrupta ex Hieronymi Sententia, quomodo intelligendum sit tom. 2. pag. 217.

HEBRAICA LINGUA.

Eâ Deus locutus est ad primos Parentes, & eâ tandem loquentur omnes tom. 2. pag. 221.

In fine Mundi omnes loquentur ibid.

Et dicitur lingua Sancta d. t. pag. 216.

Multas habet dictiones, ac literas æquivocas, seu ambiguas absque punctis to. 2. pag. 216.

In Geminatis à Natura &c. dualem, non pluralem habet tom. 2. pag. 307. & 317.

Myfteriorum plena tom. 2. pag. 211.

Non habet genus neutrum tom. 1. pag. 259.

Omnes ea Populi loquebantur to. 2. pag. 211.

Omnium Matrix, & Mundo Coæva cujus propagines 72. sunt tom. 2. pag. 213.

HEBRAICARUM LITERARUM.

Adam primus inventor tom. 2. pag. 210.

Instaurator Moyfes tom. 2. pag. 214.

Recentiorum Inventor Esdras ibid.

Qui Cabalam apud Hebreos collegit tom. 2. pag. 215.

Puncta à quonam, & quando inventa tom. 2. pag. 214.

Diffusius seq.

HEBRAICÆ, Chaldaicæ, Arabicæ, & Græcæ linguarum studium in quatuor Europæ Accademiis instituitur in Concilio Viennensi t. 2. p. 267.

HEBRAICÆ LITERÆ.

Ab Adamo inventæ tom. 2. pag. 210.

Antiquiores ab Hebreis relictæ Samaritanæ sunt nuncupatæ, quibus Samaritani usque ad tempora Hieronymi utebantur tom. 2. pag. 216.

Sunt duæ, ac viginti ibid.

Sunt quadratæ cujusmodi non erant prius ibid.

Quibus nunc utuntur Hebræi, sunt Assiriacæ, in quas antiquæ mutatæ sunt, ne cum Samaritanis communicarent ullo sacrorum usu ibid.

HEBRAICÆ Scripturæ depravatio facilis unde oritur ibid.

HEBRAICÆ voces variæ interpretantur tom. 1. pag. 474.

HEBRAICI Alphabeti cum primâ literâ omnium Alphabetorum primæ literæ eundem ferè in initio sonum habent tom. 2. pag. 216.

HEBRAICUM ALPHABETUM.

Novum ab Esdra inventum tom. 2. pag. 215.

Vocales non habet ibid.

Diversitatem Punctorum pro vocalibus tenet ibid.

HEBRAICUM DICTIONARIUM Accademiæ, vel Universitatis Complutensis tom. 1. pag. 259.

HEBRAICUS scribendi, ac legendi modus à dextero scilicet in sinistrum latus, an sit naturalis, vel non tom. 2. pag. 211.

HEGESIPPI sententia grandi, operoso, ac pene affectato genere insignita tom. 1. pag. 322.

HEGISIPPUS de Hierosolymitanæ Urbis excidio ibid.

De Sacrario, Sacratissimo scilicet Templi loco in Urbe Hierosolymitana ibid.

De Simonis Magj volatu, & interitu tom. 1. pag. 113.

HEIC, pro *hic* apud Latinos tom. 2. pag. 234.

HELENA CONSTANTINI Mater, quæ Dominicam Crucem invenit, unam partem Hierosolymæ reliquit; Alteram Constantinopolim ad Constantinum; Tertiam ab Basilicam S. Crucis in Hierusalem Romam misit tom. 1. pag. 255.

HELIAS ante mortem translatus in Paradisum, Terrestrum, & venturus prædicandum penitentiam contra Antichristum tom. 1. pag. 283.

HELIOGABALES Imperator annor. 16. à scurris occisus tom. 2. pag. 390.

HENOCH ante mortem à Deo Paradiso Terrestri donatus tom. 1. pag. 283.

Ad prædicandum penitentiam cum Helia, contra Antichristum ibid.

HENRICUS Card. Cajetanus Galliæ Legatus, Henrico III. Rege interfecto, & hujus Legationis Prælati recensentur tom. 2. pag. 276.

HENRICUS V. Imperator à Paschali II. excommunicatus tom. 1. pag. 182.

HERBA in vitrum ex arte transiens, non est miraculum tom. 1. pag. 111.

HERCULES.

Semodeus vocitabatur tom. 1. pag. 505.

Tria habuit nomina nempe Sancus, Fidius, & Semo ibid. & seq.

I N D E X

- Phrigiarum literarum Inventor to.2. pag.220.
 Pro sapientia apud Gallos ibid.
 Eidem, qui Montem Aventinum, extremam-
 que Italiae Partem Prædonibus liberavit,
 Sixtus V. comparatur tom.2. pag.180.
HERMANNUS *hereticus* post falsam Sanctitatem
 à Populis 20. ann. spatio prædicatam, exhuma-
 tus, & combustus tom.1. pag.110. & 127.
HERODIANUS de Cæremoniis Romanorum in-
 deificandis Hominiibus tom.1. pag.107.
HEROSTRATUS *Ephesinus* incendit Templum
 Dianæ tom.2. pag.188.
HETRURIA in quo sita describitur to.2. pag.318.
HETRUSCA LINGUA.
 Vetus, & nova tom.2. pag.318.
 Nonnulla vocabula veteris lingue recensentur,
 & explicantur ibid.
 Recentior cæteris præstantior ibid.
HETRUSCARUM LITERARUM cur varia Al-
 phabeta tom.2. pag.240.
 Inventor tom.2. pag.239.
 Eadem apud Romanos in æstimatione habite
 tom.2. pag.318.
HEXACLINIUM quid tom.1. pag.23.
 Cur ita dictum ibid.
 Vel Sigma dictum in Oratorio Joannis Pa-
 pæ VII. erat opere musivo repræsentatum
 ibid.
 Hunc in Bibliotheca Angelica in Ædibus San-
 cti Augustini Urbis asservatur ibid.
HIEREMIÆ *verba* quædam ab Hebræis corrupta
 tom.2. pag.217.
HIEROGLYPICA.
 Antiquiora cæteris literis, à Sacerdotibus, so-
 lum intelligebantur tom.2. pag.219.
 In Obelisco Lateranensi exculpta, sunt literæ,
 quibus Ægyptii utebantur tom.2. pag.183.
 Hodie à nemine intellecta, quæ in eodem cer-
 nuntur ibid.
 Interpretata græcè fuerunt ab Hermapione,
 quantum ad sensum, non autem distinctè
 quantum ad significationem cujuscumque
 Hieroglyphici tom.2. pag.184.
 A Græco idiomate in latinum à Hieronymo
 Brunelli translata quorum Inscriptiones t.2.
 pag.184.
 Quædam explicantur, non autem, quæ in
 Obelisco videntur tom.2. pag.183.
HIERONYMI *Card. Rusticucci* Biblia manuscripta
 tom.2. pag.348.
HIERONYMI *de Ruvere* *Card.* Bibliotheca tom.2.
 pag.345.
S. HIERONYMI.
 Dictum de linguæ latinæ paupertate explica-
 tur tom.2. pag.233.
 Epilogus suæ vitæ, & de laboribus tom.2.
 pag.50.
 De libris, qui ejusdem esse non censentur Judi-
 cium tom.2. pag.49.
 Epistolæ aliæ eidem falsò adscriptæ tom.2.
 pag.49.
 Epistolæ eidem falsò adscriptæ, & tom.9. con-
 tentæ, ordineque alphabetico dispositæ ex
 edit. Paris. & Roman. to.2. pag.47. & seq.
 Operum omnium ordine alphabetico dispo-
 sitæ, & scholiis illustratæ, & in 9. tom. distinctæ.
 descriptio tom.2. pag.45.
 Regulæ Scripturales tom.2. pag.50.
 Sententia de Eucharistia consecranda explica-
 tur tom.1. pag.39.
 Alia scitu digna de imperita Sanctitate, & de
 scientia peccatrice tom.1. pag.126.
 Alia de Hebraicis exemplaribus corruptis, &
 non corruptis quomodo intelligatur to.2.
 pag.217.
 Templum à Sixto V. extructum, ac Xenodo-
 chium, sive Hospitium dictum Illyricorum
 tom.2. pag.277.
 Vide cætera sub verbo *S. Hieronymus.*
HIERONYMI *Magii* Patria tom.1. pag.169.
HIERONYMI *Seripandi* *Card.* Bibliotheca tom.2.
 pag.344.
HIERONYMUS *Brunellus* Inscriptiones seu Hiero-
 glyfica quæ in obelisco Lateranensi extant à Græ-
 ca in latinam linguam transtulit to.2. pag.184.
S. HIERONYMUS.
 Ab Angelo per somnum verberibus affectus
 à Ciceroniana lectione deterritur tom.2.
 pag.276.
 Stridone in Dalmatia natus tom.2. pag.50.
 An fuerit Cardinalis tom.2. pag.246. & seq.
 Hac de re multa scitu digna narrantur ibid.
 An Illyricus, & nequaquam multis rationibus,
 & auctoritatibus probatur tom.2. pag.246.
 A quonam Presbyteratum acceperit tom.2.
 pag.248.
 Cur ad pedes Leonem habere à Pictoribus re-
 præsentetur tom.2. pag.196.
 Damasi Papæ à Secretis tom.2. pag.247.
 Damasi iustu vetus Testamentum, & Novum
 ex Hebreo ex Græco convertit, & latina Bi-
 blia in Illyricam linguam tom.2. pag.50.
 De suo stylo quid ipsemet scribit ibid.
 Ecclesiæ Romanæ Presbyter tom.2. pag.248.
 Illyricarum literarum Inventor to.2. pag.244.
 Major D. Augustino, & D. Augustinus minor
 D. Hieronymo quomodo intelligatur hu-
 jusmodi dictum tom.2. pag.247.
 Sclavonicos characteres invenisse, & Scriptu-
 ram Sacram in Sclavonicam linguam tran-
 stulisse eum censetur tom.2. pag.257.
 Summo Sacerdotio à Romanis dignus judica-
 tus, ut ipsemet testatur, & hoc declaratur
 tom.2. pag.247.
 Undique cum Gennadio Ecclesiasticos libros
 conquissit tom.2. pag.196.
HIERONYMUS *Franciscanus*, qui fuit Nicolaus IV.
 Tartarorum Regem ad Baptismum duxit tom.2.
 pag.266.
HIEROPHANTA Sacerdos Proserpinæ tom.1.
 pag.162.
 Tintinnabulum, vel Campanam in Sacris pul-
 sare solebat ibid.
HIEROSOLIMITANA *Bibliotheca* ab Alexandro
 Episcopo, & Martyre constructa to.2. pag.195.
 In hac Bibliotheca Alexander, Narcisus, &
 Origenes per Pictores representati quare
 ibid.
HIERUSALEM latinè quomodo dicatur tom.1.
 pag.208.
 Quatuor modis in Sacra pagina sumi solet qui
 explicantur ibid.
HILARII *Pictavensis* Aquitanix Episcopi operum
 omnium tom.2. pag.77.

RERUM NOTABILIMUM.

Ejusdem Regulæ Scripturales ibid.

Ejusdem vitæ Epilogus ibid.

S. HILARUS Pontifex, non Hilarius duas in Palatio Lateranensi constraxit Bibliothecas originem à B. Petro trahentes tom.2. pag.196.

HIPPIÆ *Balneum* duobus Horologiis ornatum t.1. pag.157. & 183.

HISPANIARUM *Regine*, & Arciducis Austriæ in Ferrariam accessus tom.1. pag.68.

Pro iis excipiendis apparatus, & Consistorium publicum habitum à Clemente VIII. ibid.

HISPANIÆ *Ritus* in consecranda Campana, etiam Compadres, & Candidam Vestem Campanæ impositam, admittit tom.1. pag.165.

HIS *ita gestis*: quamvis *itaque* aliæ editiones legant: Gen.22. num.5. tom.1. pag.290.

Et *ita* etiam legendum juxta novam emendationem: Gen.40. num.1. tom.1. pag.297.

HIS *ITA transactis*, & non *itaque* ut prius, legendum: Gen.48. num.1. tom.1. pag.300.

HISTORIA de præputio Christi Domini in Basilica Lateranensi asservato tom.1. pag.249.

HISTORIA *miraculosa* in Bello Germanico multis auctoritatibus approbatur tom.2. pag.297.

HOC ✕ signo vinces tom.2. pag.252.

HOC EST *nomen*, quod *vocabunt eum*, Dominus *justus noster*. Hæc verba ab Hebræis corrupta fuerunt tom.2. pag.217.

HOC ERIT *signum Foederis*: quamvis aliæ translationes legant *est signum*: Gen.9. n.18. t.1. p.187.

HOLOCAUSTUM fiebat ex solis Animalibus masculis, *Pacifica* utrumque sexum admittebat to.1. pag.312.

HOMICIDIUM voluntarium triplex t.1. pag.286.

HOMO *si dormierit cum Muliere coitus seminis*, *quæ sit ancilla etiam NOBILIS*, & non *NOBILIS* legendum putavit Sac. Cong. Levit.20. nu.20. t.1. pag.316.

HOMO.

Audire prius necesse est postea loqui tom.2. pag.221.

A Dæmonibus, quomodo, illudatur quamvis non dormiat tom.1. pag.113.

Bulla quid significet tom.1. pag.89.

In hac mortali vita non potest videre Deum, tom.1. pag.296.

Quomodo intelligatur ergo textus: Gen.32. nu.30. *Iacob vidit Deum facie ad faciem* to.1. pag.296.

Nascitur mutus, & surdus ex Aristotele tom.2. pag.221.

Natus inter mutos si vellet loqui, loqui discere debet ibid.

Quomodo tentat, & quot modis, & à quibus tentatur tom.2. pag.440. & 441., & seq.

Quot annis juxta Sacrum Textum vivere potest tom.2. pag.156. Gen.6.

Tribus modis potest esse malus to.1. pag.125.

Scilicet ob malam doctrinam, ob pravam vitam, & ob inanem gloriam, & explicantur ibid.

HOMOUSION vox græca explicatur t.2. pag.241.

HONORES quinam debeantur Canonizatis, & quinam nondum Canonizatis concedantur to.1. pag.125.

HONORIUS I. quo anno fuerit renunciatus Pontifex, & quo tempore obierit tom.2. pag.379.

Ejusdem Sandalia, sive Calcei ære incisa to.2. pag.379.

HONORIUS III. ex Nobilissima Sabellorum Familia tom.1. pag.93.

HORÆ *Canonice*, cur septem fuerint institutæ to.1. pag.177.

HOROLOGIUM, & *ejus usus*.

Antiquus demonstratur ejus usus, ut etiam Hydrologii, & ad Solem tom.1. pag.157. & 162.

Ejusdem Inventor, sicuti Campanæ ignoratur ibid.

Et Campanæ indigent Collegia, Universitates, Gymnasia, Xenodochia, & Canobia ad horas distinguendas tom.1. pag.183.

In Ecclesia Sancta Dei Sabinianus Pontifex circa annum Domini 605. fuit primus, qui horas diei Tintinnabulorum sonitu distinguit tom.1. pag.183.

Inventio Horologii maximè laudatur d. tom. pag.183.

In Argentina Civitate describitur quod in aliquibus Festivitatibus repræsentat per Imagines illis Festivitatibus res congruentes d. tom. pag.171.

In eodem Horologio Argentinæ de Angelis Tubas personantibus, Musicum concentum dantibus, & Gallo modo suo cantante describitur artificium ibid.

Ejusdem Auctor Nicolaus Copernicus, qui ne aliud simile efficiat oculis orbat ibid.

In Balneo Hippiae duo horologia alterum per aquam, & sonitum quod est hydrologium, & ad Solem alterum d. to. pag.157. & 183.

Insigne illud Venetiarum propè S. Marci Ecclesiam describitur ibid.

Ejusdem Venetiarum figuram ære incisam habes d. tom. post pag.188.

Idem circa annum 1496. constructum d. tom. pag.171.

Leodii miræ arte constructum d. tom. p.171.

Figura ejus Horologii Leodii ære incisa d. t. pag.191.

Obelisco Ægyptiaco. ab Octaviano Augusto. ad ditum d. tom. pag.157. & 183.

Pro optimè, & christianè implicando tempore statutis horis habes horologium Cardinalis Alexandrini tom.2. pag.453.

HORTUS, pro Hortos tom.2. pag.391.

HOSIUS Cordubensis Card. celeberrimus, & Constantino Magno gratissimus Concilio Nicæno præfuit tom.2. pag.203.

HOSPITALETUM, Villa tom.1. pag.59.

HOSTIA CONSECRATA.

Et Vinum consecratum SS. Pontifice solemniter celebrante cur inter ipsum, & Ministros dividantur, & Misterium explicatur tom.1. pag.24. & seq.

Et cur in eadem Missa solemniter eam Summus Pontifex ad sinistram solii latus, Vinum autem consecratum ad dextrum accipit d. t. pag.23. & seq.

Cur in tres partes dividitur in Sacrificio Missæ, & quid significet illa trina divisio tom.1. pag.24.

Continuo asservanda in Ecclesia Sancta Dei ad Viaticum præstandum infirmis t.1. p.44. Ad

I N D E X

- Ad eundem effectum in Cappella Pontificia perpetuo asservatur, & de septimo ad septimum diem renovatur tom.1. pag.44. 50. 325. & 332.
- In longo SS. Pontificis itinere præfertur, & asportatur tom.1. pag.44., ac in toto *tractato de Sacrosancto Christi corpore Romani Pontificis iter conficien. preferendo.*
- Intra capsulam, & intra vasculum cristallinum in eodem itinere asportatur tom.1. pag.50.
- Descriptio quomodo asportatur, & societas quæ adhibita fuit in itinere Clementis VIII. Ferrariam adeuntis d. tom. pag.49. & seqq.
- In Processione Corporis Christi ab Archiepiscopo Brundusino super Achineam sedente deferri solet tom.1. pag.50.
- HUGO *Cardinalis* concordantias, sive Indicem Scripturæ Sacræ edidit tom.2. pag.203.
- HUGONIS de S. Charo Card. Ord. Prædicatorum operum descriptio tom.2. pag.100.
- Vitæ ejusdem Epilogus tom.2. pag.101.
- HUGONIS de S. Victore operum omnium descriptio tom.2. pag.91. & seq.
- Quo Anno idem claruerit tom.2. pag.92.
- HUMANÆ Vitæ periodus quanta sit t.2. pag.156.
- HUMORES à Christo Domino in Resurrectione reassumpti, & qui erunt reassumendi in Corporibus omnium Resurgentium t.1. p.240. & seq.
- Quatuor nempe humores reassumendi explicantur ibid.
- HUNNI, idest, Hungari Pannoniæ Populi tom.1. pag.474.
- HUSSITARUM hæresis declaratur, & condemnatur tom.1. pag.27.
- HYACINTHI *Fabula* tom.2. pag.238.
- S. HYACINTHI obitus, & Canonizatio tom.1. pag.127.
- Huic, & B. Raymundo nondum canonizatis quinam honores fuerint concessi tom.1. pag.133.
- HYDROROLOGIIUM est Horologium per aquā, & sonitum Clementi VIII. donatum to.1. p.157. & 185.
- Ejusdem usus, sicuti & horologii, antiquissimus ibid.
- IYMNI S. Ambrosii tom.5. contenti describuntur tom.2. pag.43.
- HYPOCRISIS duo significat tom.1. pag.110.
- HYPOCRITA quod sit ibid.
- HYPOCRITÆ nomen undè dictum ibid.
- HYPODIACONUS, idest Subdiaconus tom.1. pag.469.
- I**
- I** Litera vocalis, spiritus dentibus pressus, extremâ parte linguæ contractâ tom.2. pag.237.
- Ad omnes Alphabeti literas formandas necessaria tom.2. pag.238.
- Cur pro unitate tom.2. pag.239.
- Pro è, & è converso scribebatur to.2. p.392.
- JACOB post visionem Dei dictus fuit *Israel* idest *videns Deum* tom.1. pag.296.
- JACOB quoque abiit itinere, quo cæperat: etsi diversæ sint lectiones pro hoc textu S. Cong. hanc retinuit. Gen.32. num.1. tom.1. pag.295.
- JACOBITARUM Alphabetum tom.2. pag.212. & 319.
- Quanam lingua Jacobiti utuntur dicto tomo pag.319.
- JACOBUS à Porta Architectus tom.2. pag.178. & 352.
- SS. JACOBUS, & Ioannes à quo fuerint ordinati Episcopi tom.2. pag.130.
- JACOBUS Camers, secundus Apostolici Sacrarum Præfectus tom.1. pag.338.
- Antequam esset Sacrista, fuit Ordinis Procurator Generalis tom.1. pag.353.
- Hujus Sacristæ tempore quinam in Ordine Augustiniano floruerint ibid.
- Magister, an Lector fuerit ibid.
- JANI numisma curiosè consideratur to.2. pag.191.
- JANTHINUS color non idem ac hiacinthus to.1. pag.310.
- JANUS in Italiam venit ibid.
- JAPONES Sixtum V. euntem ad Episcopatum Lateranen. possessionem capiendam comitantur t.2. pag.178.
- JAPONES, & Femina Nobilissimæ iam inde ab Africo sinu ad Urbem accessus ad quid tom.2. pag.179.
- JAYN Vinum, & Lechem Panis apud Hebræos t.2. pag.222.
- IBÆ Epistolæ damnantur tom.2. pag.206.
- IBI invenitur Edellium, & lapis Onychinus legendum, non ut prius ibique: Gen.2. num.12. to.1. pag.280.
- Quid sit Edellium, & Onychinus explicatur ibid.
- IBIS Ciconiæ ad similis cruribus dispositis formam refert triangularem, & lit.A. tom.2. pag.225.
- IBIS natura, & cur ab Ægyptiis colebatur tom.2. pag.218.
- Pro invido accipitur ibid.
- IO, quænam numerandi nota tom.2. pag.239.
- ICHOGRAPHIA Templi S. Petri Urbis tom.2. pag.354.
- ICHREO, & Ichren in quo differant apud Hebræos tom.2. pag.217.
- IDEX, Fluvius tom.1. pag.70.
- JEHOVAH vox hebrejaca Deum significans idest ineffabile, & propter virgulas, & punctos quibus hebraicè scribitur continet tria tempora to.1. pag.317.
- JEHOVAH idest *Deus* latinè nomen admirandum, & magnæ venerationis tom.2. pag.211. & 212.
- JEJUNIA, & preces pro Canonizatione Sanctorum præstanda tom.1. pag.140.
- JEJUNIUM, cur in die Sabbathi observatum Romæ non autem Mediolani tom.2. pag.208.
- In die Sabbathi non esse obligatorium, quomodo intelligatur tom.2. pag.208.
- JESUITARUM Ecclesiæ Romæ Campana major, ejusdemque Inscriptio tom.1. pag.173.
- JESUS.
- Nomen hoc quingenties expressum in Epistolis D. Pauli tom.1. pag.95.
- Nominis litera secunda græca, quomodo latinè scribi debeat tom.1. pag.264.
- Non Jhesus, nec JHS per abbreviationem scribi debet ibid.
- Per abbreviationem quomodo à Græcis scribatur tom.2. pag.253.

RERUM NOTABILIMUM.

Latini imperiti græcis literis male scribunt
ibid.

IGITUR *sexcentesimo primo anno &c.* finè expressio-
ne vite Noë legendum : Gen.8. num.13. tom.1.
pag.285.

IGNATI Martyris, qui fuit B. Petri Discipulus,
testimonium de Beati Petri successoribus tom.2.
pag.169.

IGNIS ELEMENTUM.
A gignendo per antiphrasim dictus t.2. p.260.
Expers Procreationis ibid.
Hoc Animalia quædam gigni ait Aristoteles
alienam opinionem sequutus, cum alibi di-
cat Vireonem Animal in igne procreari fa-
bulosum esse tom.2. pag.260.
Huic elemento nihil diu resistit ibid.
Salamandra diu in eo finè sui consumptione
stare nequit, & in eo ambulando ignem
extinguit ibid.

IGNIS ex eodem Altari erit : prius IN legebatur.
Levit.6. num.10. tom.1. pag.313.

ILLYRICA LINGUA.
A Constantino Philosopho inventa, ut Joan-
nes VIII. scribit tom.2. pag.310. & 319.
Eadem, ac Slavonica ibid.
Quamvis lingua Slavonica eadem cum Illy-
rica, Characteres sunt diversi t.2. pag.219.
Enumerantur Populi, qui eâ lingua utuntur
tom.2. pag.320.
Eadem linguâ Slavonici, sive Illyrici Missas,
Codicem horarum cæterasque Sacras pre-
ces, ac Biblia habent conscripta tom.2.
pag.246.

ILLYRICARUM literarum Alphabetum tom.2.
pag.245.
Inventor Cyrillus tom.2. pag.248.
Inventor Hieronymus tom.2. pag.244.
Sed potius literarum Slavonicarum Inventor
D. Hieronymus tom.2. pag.319.

ILLYRICUM modus numerandi tom.2. pag.321.

ILLYRIS descriptio in quo Terrarum sita, &
ejusdem contermini describuntur to.2. pag.319.

IMAGINES seu IMAGO.
Sacras *Imagines* relativè esse adorandas ut in
Concilio Niceno Statutum est t.2. pag.209.
Salvatoris nostri *Imago* seu Facies in Abside
Basilicæ Lateranensi Populo Romano ap-
parita in Dedicatione ejusdem Basilicæ t.1.
pag.93.
Christi Domini quatuor incisæ repræsentan-
tes Crucifixionem Dominicam quatuor cla-
vis tom.1. pag.252.
Altera Christi Domini eandem Crucifixio-
nem repræsentans incisæ in Particula San-
ctissimæ Crucis in Sacrario Apostolico as-
servata dicto tomo pag.253.
Aliæ consimiles repræsentantes Crucifixionem
Dominicam quatuor clavis, & supradicta-
rum descriptio, & quonam asserventur to.1.
pag.262. 263. & 264.
Deiparæ Mariæ *Imago* Romæ dicta de Face cur
sic cognominata, & ejus historia narratur
tom.1. pag.471.
Lucæ in Civitate Deiparæ Mariæ *Imago* muro
depicta ab Aleatore percussâ saxo, & ad ja-
ctum lapidis Filium à dextra ad sinistram
transtulit : & tria Miracula in eadem percus-

sione perpetrata sunt tom.1. pag.471.

Permultæ Sacræ *Imagines* tam Jesu Christi,
quàm Deiparæ Mariæ Virginis recensentur
à lusoribus Alearum percussâ in diversis Or-
bis partibus, quæ sanguinem in percussione
effluxerunt, vel aliud quoddam testimonium
adhuc ad præsens existens tom.1. pag.470.
in fine ad pag.474.

Petri, & Pauli Sanctorum Apostolorum *Ima-
gines* in eis collocandis cui danda est dexte-
ra, & cui sinistra tom.1. pag.31. De Præla-
tione SS. Apostolorum Petri, & Pauli per to-
tum Tractatum.

Quando in medio earum *Imaginum* extat Sal-
vatoris, vel Deiparæ Mariæ Filium Jesum in
sinu gestantis Imago, vel Crucis Signum,
semper Divus Paulus ad dexteram D. Petri
extat, tom.1. pag.95. & assignatur ratio ibi-
dem, & pag.96.

Quando non infraponuntur eadem *Imagines*
S. Petrus tenet dexteram, & de ratione ibi-
dem.

Objectionibus in contrarium satisficit dict. tom.
pag.96. & seq.

Recensentur *Imagines*, & loci, in quibus ex-
tant depictæ repræsentantes S. Paulum ad
dexteram S. Petri, dicto tom. à pag.91. ad
pag.94.

Eorundem SS. Apostolorum *Imaginum*, quæ
collosæ formâ ex argento conflata extant
in Ciborio supra Altare majus Basilicæ La-
teranensis descriptio, tam de Innoc. III. qui
fieri fecit, tam de quatuordecim clavibus,
quibus clauditur, tam de pretiosissimis gem-
mis, quibus sunt ornata; quàm de Sacris
Craniis dictorum Apostolorum, quæ servan-
tur in illis argenteis thecis, & de eorundem
inscriptionibus &c. tom.1. pag.94 & 95.

S. Gregorii Magni ejusque Parentum *Imagines*
ære incisæ tom.2. post 368.

Eorundem *Imaginum* descriptio, & vestimen-
torum, & cæterarum eorundem corporum
partium tom.2. pag.368. ad pag.379.

IMMOLA Forum Cornelii dictum tom.1. pag.70.

IMMOLAVÉRUNT *vislimas pacificas Domino vi-
tulos* : prius legebatur numerus duodecim : qui in
nulla translatione habetur Sac. Cong. tollendum
censuit, quia per errorem Typographorum appo-
situm : Exo.24. num.25. tom.1. pag.307.

IMMUTATUM est cor Pharaonis & Servorum ejus
super Populo, & non super Populum : Exo.14. nu.5.
tom.1. pag.306.

IMPATIENTIÆ origo tom.1. pag.501.
Ejus fructus ibidem, de eadem autem fusiùs in
Indice Idiomatis Italici.

IMPERATOR, & Rex Oleo Sacro Cathecumeno-
rum inunguntur tom.1. pag.182.

IMPERATORES, & Principes Romani, & Græci
quid faciebant transacto anno Climacterico 63.
omnium periculosissimo tom.2. pag.148.

IMPUDENTIA pia, & præclara, tom.1. pag.53.

IN ARTICULO diei illius ingressus est Noë, & Sem,
& Cham, & Japhet filii ejus : Uxor illius, & tres
Uxores filiorum ejus : Gen.7. num.13. quare bis
hoc in capite idipsum commemoratur tom.1.
pag.284.

IN ODOREM suavitatis Sacrificii DOMINO ; ca-
sus

I N D E X

sus Dativus pro Genitivo *Domini* appositus fuit.
 Levit. 8. num. 28. tom. 1. pag. 314.
IN PURIFICATIONEM *ejus*, prius legebatur in *pu-
 rificatione*. Levit. 14. num. 49. tom. 1. pag. 315.
IN SUDORE *vultus tui vesteris pane*: sine prono-
 mine *tuo*: Gen. 3. num. 19. tom. 1. pag. 281.
 Ratio datur cur debet legi sine *ly tuo* ibid.
INAURES *quanam* sint, & sub nomine *localia* ve-
 niunt tom. 1. pag. 352.
INCONTINENTIA fugienda tom. 2. pag. 155.
INDEX.
 Auctorum, qui in Commentario de Campa-
 nis citantur tom. 1. pag. 153.
 Theologicus, & Scripturalis tom. 2. pag. 5.
 ad 118.
 Rerum insigniarum, quæ in vita B. Gregorii
 Magni à Joanne Diacono conscripta nar-
 rantur tom. 2. à pag. 394. ad 405.
INDIA.
 Quo terrarum sita tom. 2. pag. 321.
 Ab Indo fluvio dicta ibid.
 Est tam vasta, ut eam tertiam partem omnium
 terrarum perhibetur esse ibid.
 Bis fruges in anno, & Arbores semper fron-
 dentes habet ibid. & seq.
 Crocodilos habet ibid.
 Quanam lingua utitur, dicto tomo pag. 322.
 In eadem regione Typographia, priusquam in
 Europam, advecta floruit ibid.
 Et liber seu Codex in eadem impressus qui à si-
 nistra ad dexteram legitur in subtilissimis
 corticibus Arborum, quibus pro Charta
 utuntur Indi, fuit Sixto V. donatus à Fratre
 Magistro Spiritu Vincentino ibid.
INDIGENTES, quasi in Diis agentes, & nullius
 rei indigentes dicto tom. 1. pag. 107.
INDIGITATIO, seu Indegetatio pro Deificatione
 ibid.
INDULGENTIA.
 Dispensandi munus Papæ est tom. 1. pag. 5.
 Quid sit tom. 1. pag. 6.
 Potest dari absque Sacramentis ibidem; Im-
 mò potest dari à non Sacerdote Jurisdic-
 tionem tamen, vel commissam, vel ordinariam
 habente ibid.
 Plenaria Anconæ promulgata à Clem. VIII.
 tom. 1. pag. 56.
 Eadem promulgata Ferrariæ tom. 1. pag. 65.
 In fine solemnibus Missæ Canonizationis pro-
 mulgatur tom. 1. pag. 143.
 A quo promulgetur ibid.
 Anni jubilei *Indulgentia* quid sit to. 1. pag. 199.
 Conditiones, & requisita pro hujusmodi In-
 dulgentia consequenda tom. 1. pag. 201.
 Ecclesiarum, sive Basilicarum visitandarum
 numerus ad *d. Indulgentiam* Jubilei conse-
 quendam, pariter requisitus, & quænam
 sint dd. Ecclesiæ, sive Basilicæ visitandæ
 ibid.
 Modus visitandi Basilicas, sive Ecclesias præ-
 fixas pro *d. Indulgentia* Jubilei consequen-
 da, & quantum ad numerum dierum, quo
 visitandæ sint, tam à Romanis, & Incolis
 Urbis, quam ab Advenis, & Exteris, ac de
 legitime impeditis, & quantum ad Animæ
 dispositionem ibid.
 Pro *Indulgentia* prædicta acquirenda, qui-

nam sint dies continui, & intermissi in visi-
 tatione Basilicarum, seu Ecclesiarum ibid.
 Solutiones dubiorum à Penitentiariis exami-
 natæ, majorique ex parte comprobata pro
 d. Indulgentia Jubilei consequenda to. 1.
 pag. 203. & seq.
 Cætera vide *Jubileum*.
**INFALLIBILITAS ECCLESIE IN CANONIZA-
 TIONE SANCTORUM.**
 Opiniones variorum scriptorum atque San-
 ctorum Patrum referuntur tom. 1. pag. 133.
 & 134.
 Opinio Divi Thomæ refertur, & declaratur
 ibid.
 Ecclesiam seu Summum Pontificem neque er-
 rare neque falli posse non solum pie, sed ne-
 cessario, & certissima fide credendum, dicto
 tomo pag. 136.
 Dubitationes circa hanc infallibilitatem sol-
 vuntur tom. 1. à pag. 137. ad 140.
INFANS *quidam* 24. horis vix completis locutus,
 & perniciem Regni Paterni pronuntiavit, sta-
 timque obiit tom. 2. pag. 222.
INFANTEM si ante idoneam loquendi ætatem lo-
 cutum, rursus obmutuisse Aristotiles testatur,
 donec venisset idoneum loquendi tempus vel sta-
 tim obiisse ait tom. 2. pag. 222.
INFANTES inter pecora educandi traditos Le-
 chem, & Javn pronuntiassent nonnulli tradunt,
 idest Panem, & Vinum ibid.
INFIDELES quatenus Infideles efficere possunt
 aliquod opus bonum de genere bonorum, quod
 est peccatum, si ad Idolum, vel ad Mundi glo-
 riam referatur tom. 2. pag. 299.
INGENS *Candelabrum* Basilicæ S. Petri ab Hadria-
 no I. dono datum tom. 2. pag. 408. & seq.
INGRESSUS Societatis Sanctissimi Sacramenti, &
 Clementis VIII. è Civitate Ferrariensi in Urbem
 tom. 1. pag. 72. & seq.
 Quæ in d. ingressu acta fuerint ibid.
INMERITUM, pro immerito tom. 2. pag. 406.
INMUTILATA, pro immutilata ibid.
INNOCENS, & *Iustus* quis sit juxta S. Gregorium
 Magnum tom. 1. pag. 488.
INNOCENS *eris à maledictione mea cum veneris ad
 propinquos meos, & non sederint tibi*, ita legendum
 putavit Sacra Cong. Gen. 24. num. 41. tom. 1.
 pag. 292.
INNOCENTIUS Quartus Anagninus t. 2. pag. 264.
 Federicum II. Imperatorem Imperio privavit
 tom. 2. pag. 256.
 Perusii obiit tom. 2. pag. 265.
INNOCENTIUS Septimus ob salutem sibi restitu-
 tam Altare majus cum ornamento constru-
 dum curavit Romæ in Ecclesia S. Mariæ de Pace
 tom. 1. pag. 471.
INNOCENTIUS TERTIUS.
 Quot tempore claruerit tom. 2. pag. 100.
 Suorum operum descriptio ibid.
 Opinio ejusdem de Communione S. Pontificis
 solemniter celebrantis tom. 1. pag. 17.
 Confutatur sex rationibus ibid.
 Ejusdem confirmatio tom. 1. pag. 20.
IMPENDI, pro impendi tom. 2. pag. 406.
INSCRIPTIO seu **INSCRIPTIONES.**
 Annonæ Urbi, & Italiæ subministratæ à Sixto
 Quinto, ac de Pontinis Paludibus exicca-
 tis

RERUM NOTABILIMUM.

tis ab eodem tom.2. pag.180. & seq.
 Ad S.Agatham pertinet cur in Campanis ap-
 poni solita, & explicatur tom.1. pag.165.
 & seq.
 Columnæ Trainæ S. Petro dicata to.2. p.181.
 & 296.
 Columnæ Antoninæ S. Paulo dicatæ tom.2.
 pag.189. & seq., & pag.296., & ejus Histo-
 ria 297. & seq.
 Italiæ Prædonibus, & Exulibus liberata to.2.
 pag.179.
 Equorum Phidiæ, & Praxitelis, & eorum hi-
 storia tom.2. pag.282. in fine ad pag.286.
 Jubilei tempore Sixti V. tom.2. pag.182.
 Fontis Capitulini, & descriptio Capitolini
 Montis tom.2. pag.287.
 Possessionis Episcopatus Lateranen. ejusdem
 Pontificis tom.2. pag.178.
 Lauretanæ Civitatis tom.2. pag.282.
 Coronationis ejusdem dicto tomo pag.177.
 & seq.
 Tholi Basilicæ S. Petri to.2. p.282. & ejusdem
 Tholi Descriptio d. tomo pag.352. ad 354.
 Ferrariæ supra Portam S. Georgii, ob Cle-
 mentis VIII. in d. Civitatem, & ad S. Geor-
 gii Aedes adventum tom.1. pag.59.
 Variis in locis ejusdem Ferrariæ ipso Pontifice
 ingrediente tom.1. pag.63. & 64.
 Eadem in Civitate occasione Adventus Hi-
 spaniarum Reginæ dicto tomo pag.68.
 Aliæ similes *Inscriptiones* variis in locis in dicta
 Civitate, ad adventum Reginæ Hispania-
 rum tom.1. pag.68.
 Lateranensis Obelisci, & explicatur tom.2.
 pag.182. in fine ad 185. & 292. & seq.
 Et de ejusdem historia ibid.
 Obelisci ad Aedes S. Mariæ ad Præsepe tom.2.
 pag.190.
 Alterius in Foro S. Mariæ de Populo d. tomo
 pag.189. & 294.
 Alterius Obelisci Vaticani tom.2. pag.180.
 Montalti Oppidi in Piceno in Civitatem sub-
 limati tom.2. pag.287.
 Duæ in marmore incisæ *Inscriptiones* altera ad
 dexteram Portæ Bibliothecæ Vaticanæ ad
 lavam altera tom.2. pag.289. & seq.
 Palatii Lateranensis restitutionis, & obelisci
 dedicationis, & descriptionum earundem
 tam veterum, quam novarum explicatio-
 nes tom.2. pag.183. ad 185. 292. & seq.
 Campanarum Basilicæ S. Petri Romæ incisæ
 tom.1. 172. & 173.
 Quæ extant ad Imagines SS. Apostolorum
 Petri, & Pauli supra Ciborium Sacrosanctæ
 Basilicæ Lateranen. tom.1. pag.99. & seq.
 Aliæ permultæ *Inscriptiones* quæ in Bibliotheca
 Vaticana existunt de rebus præclarè gestis
 à Sixto V. tam in Urbe quam extrà tom.2.
 pag.173. ad pag.191., & dicto to. pag.293.
 ad 299.
 Et novissimæ *Inscriptiones* in Bibliotheca Va-
 ticana post Sixtinam constructionem to.2.
 pag.356. ad 367.
 INSTITUTIO Festivitatibus omnium Sanctorum, &
 Commemorationis omnium fidelium Defun-
 ctorum tom.1. pag.214. & seq.
 Ejusdem defunctorum omnium commemora-

tionis, quis fuerit primus Institutor ibid.
 Et ad quasnam Ethnicorum superstitiones tol-
 lendas inventa ibid.
 INSULAS Felices homines loqui voce humana,
 & Avium habere, unumque hominem cum duo-
 bus simul loqui ob linguam divisam Diodorus
 ait tom.2. pag.341.
 INTEMPERANTIA evitanda tom.2. pag.155.
 INTERAMNA Civitas tom.1. pag.54. & 72.
 INTERAMNA Civitas Aprutii, & Umbriæ tom.1.
 pag.353.
 Cur ita dicta ibid.
 INTERAMNA Aprutii vulgò Teranum, vel Tera-
 mum dicta ibid.
 Umbriæ -- Ternum, vel Ternium ibid.
 INTERDICTI tempore, Campanas pulsare, non
 licet, nisi in mane, meridie, ac fero, pro An-
 gelica salutatione recitanda tom.1. pag.184.
 Nonnulla privilegia tempore Interdicti con-
 cessa ibid.
 INTESTINA, quomodo resurgent plena in glori-
 ficatis Corporibus Resurgentium to.1. pag.241.
 & 247.
 INTRO, pro intra tom.2. pag.406.
 INVENTIO, & Antiquitas Campanarum tom.1.
 pag.155.
 INVENTIO Typographiæ in Europa ann.1442.
 tom.2. pag.349.
 IN REGNO *Sinarum* ferè 400. Ann. antè adven-
 tum Salvatoris Nostri ibid.
 INVENTOR!
 Alphabeti Sclavonici quis fuerit to.1. p.257.
 Ludi Aleorum tom.1. pag.466.
 Bombardæ, Campanæ, Horologii, & Orga-
 ni ignoratur tom.1. pag.157.
 Multarum Rerum quidam Ægyptius Dæmon,
 idest sapiens tom.1. pag.466.
 INUNDATIO Padi tom.1. pag.67.
 Ejusdem inundationis causæ ibid.
 JOACHIM *Abbatis* libellus contra Magistrum Sen-
 tentiarum damnatus tom.2. pag.263.
 JOANNES à Turre Cremata Card., fuit Magister
 Sac. Pal. Apost. tom.1. pag.334.
 Ejusdem Auctoris sententia, quod Ecclesia
 seu Summus Pontifex in his, quæ ad fidem
 pertinent judicialiter, errare non potest to.1.
 pag.136.
 JOANNES *Baptista de Asse* Albignaneus 21. Apo-
 stolici Sacriarii Præfectus, Vir doctus, & ex No-
 bilibus Genitoribus natus, electus Sacrista in lo-
 cum Angeli Rocchæ Auctoris, & insimul Epi-
 scopus Tegastensis factus à Paulo V. t.1. p.355.
 & seq.
 Ejusdem res, & munia juxta varios ætatis gra-
 dus recensentur ibid.
 Fuit Sacrista solum per quinque Menses ibid.
 Ejusdem Sepulturæ Epitaphium ante Sacel-
 lum B. Mariæ Virginis de Rosa in Ecclesia
 S. Augustini de Urbe tom.1. pag.356.
 Et ejusdem effigies in Columna e regione præ-
 fatæ Cappellæ ibid.
 JOANNES *Baptista* Novarien. Pictor t.2. p.291.
 S. JOANNES *Baptista*, quomodo Christi Martyr
 effectus tom.1. pag.130.
 Nullum fecit Miraculum ibid.
 JOANNES *Bernardinus Rastellus* de translatione
 Corporis S. Gregorii Nazianzeni to.2. pag.354.
 Xx 2 JOAN-

I N D E X

JOANNES *Castellanus* Umber nonus Apostolici Sacra-
rii Præfectus Confessarius etiam, & Biblio-
thecarius fuit tom.1. pag.340. & seq.
Hujusce Sacristæ tempore officium Bibliotheca-
rii à Sacristatu sejunctum fuit à Sixto IV.
ibid.
Cujas fuit, nam Senensem volunt alii; Castel-
lanum tamen Auctor noster affirmat ibid.
JOANNES *Damasceus* falsò accusatus, abscissa à
Principe manus, divinitus restituitur to.2. p.277.
& seq.
Ejusdem operum descriptio tom.2. pag.86.
Regulæ scripturales ejusdem ibid.
Vitæ suæ Epilogus ibid.
JOANNES *Diaconus*, quo tempore floruerit to.2.
pag.369.
Idem de Imaginibus S. Gregorii Magni ejusque
Parentum tom.2. pag.368. & seq.
JOANNES *Driedo* quid dicat de Canonizatione
Sanctorum tom.1. pag.135.
Tres Sanctorum Classes ponit ibid.
JOANNES *Fontana* de Aqueductibus to.2. p.186.
JOANNES *Franciscus* Bordinus de gestis Sixti V.
tom.2. pag.191.
JOANNES *Guerræus* Pictor tom.2. pag.291.
JOANNES *Jacobus Barba* Neapolitanus 16. Apo-
stolici Sacra-rii Præfectus Vir apprime doctus t.1.
pag.345.
Fuit Missus ad Concilium Tridentinum, Ægi-
dio Pisarense Caadiutore instituto tom.1.
pag.326. & 345.
Fuit Pauli IV. antè Pontificatum familiarissi-
mus tom.1. pag.345.
Hujus tempore consuetudo antiqua per decre-
tum confirmata fuit de summa sc.25. aureo-
rum de Camera Sacristæ solvenda à quoli-
bet Card. recenter creato ibid.
Pontificibus quinque servivit, quibus fuit gra-
tissimus ibid.
Post obitum Ocriculi Interamnam delatus fuit
ibid.
JOANNES *Lemovicensis* Tertius Sacra-rii Apostoli-
ci Sacrista Auvenione electus tom.1. pag.338.
Fuit ex Lemovica Aquitannicæ Galliæ Civita-
te ibid.
Sacra-rii Pontificii, & Penitentiarii officia,
nec non Bibliothecæ Apostolicæ Præfectu-
ram conjunctim exercuit ibid.
JOANNES *Ostavius* de lingua Sclavonica à quo-
dam Constantino Philosopho inventa t.2. p.310.
JOANNES *Paulus Bossius* Mediolanensis Abbas
S. Sebastiani, & Decimus Sacra-rii Apostolici Præ-
fectus tom.1. pag.341.
Fuit Frater Eremitarum S. Augustini, etiam si
habitum deinde Ciriterfientem suscepit,
ut Abbas S. Sebastiani efficeretur, ex quo
Abbatia erat ex ordine Cisterciensi tom.1.
pag.341.
Hac de Causa emanavit Bullam Alexander VI.
in favorem Ordinis Eremitarum S. Augusti-
ni tom.1. pag.341.
JOANNES *Paulus* Eustachius Neophytus tom.2.
pag.255.
JOANNES VINCENTIUS *Spinula* Januensis 22.
Sacra-rii Apostolici Præfectus Vir doctrinâ gra-
vis, & pietate illustris, primum in Subsacristam,
seu Socium Sacristæ Joannis Baptistæ de Aste

assumptus; postea in ejus locum subrogatus in
Episcopatu Tegastensi tom.1. pag.356.
Fuit Sacrista duobus tantum Ann. sub SS. Pon-
tificibus Paulo V., & Gregorio XV. ibid.
Narrantur munia, & officia in Religione exer-
cita antè ipsius promotionem ibid.
A Gregorio XV. Episcopus Brugnatenfis ele-
ctus, in quo Episcopatu usque ad annum
1632. vixit ibid.
JOANNIS *Azorii* sententia inter Theologos Com-
munior, magisque recepta de lucro facto in
Alearum Ludo tom.1. pag.477.
JOANNIS *Christostomi* Archiepiscopi Constantino-
politani operum omnium descrip. to.2. pag.80.
& seq.
Ejusdem Regulæ Scripturales tom.2. pag.81.
Epilogus vitæ ejusdem tom.2. pag.82.
Eidem moribundo, & Sacrosanctum Viati-
cum postulanti Petrus, & Joannes Aposto-
li apparuerunt ac Sacra Eucharistiâ eum
refecerunt tom.1. pag.43.
JOANNIS *Francisci Lombardi* Theologi Opusculor.
descrip. tom.2. pag.107.
Imprimendorum ibid.
Epilogus vitæ ejusdem tom.2. pag.208.
JOANNIS XXII. declaratio Constitutioni Nico-
lai III. non refragatur, & neminem duorum eo-
rundem Pontificum erravisse explicatur tom.1.
pag.138. 139. & seq.
JOANNIS *Septimi* musivum in Basilica veteri S. Pe-
tri tom.1. pag.263.
JOANNIS *Verati* sententia de peccato, & Lucro
facto in Alearum ludo juxta Ecclesiæ decretum
tom.1. pag.477.
JOBEL nomen apud Hebræos varia significata,
ejusdem nominis explicantur tom.1. pag.198.
JOCALIA,
Nomen à Jurisconsultis, & Notariis usurpatum
tom.1. pag.351.
Dicuntur, quæ joci, & festivitatis gratiâ pa-
rantur ibid.
Eorum Ethimologia tom.1. pag.352.
Sacra-rii Apostolici quænam sint to.1. p.337.
& 351.
Cur ita dicantur tom.2. pag.351.
JONIA.
Asiæ minoris Regio describitur, & quo terræ-
rum sita tom.2. pag.322.
Hinc Jonica dialectus inter quinque græca-
rum linguas notissima ibid.
JORDANIS de Saxonia, de F. Augustino Novello
tom.1. pag.335.
JOSEPHI Patriarchæ Constantinopolitani Chiro-
graphum instante ejus morte, qua correptus in
Concilio Florentino idem confessus de Summo
Pontifice Romano vero Divi Petri Successore,
& de Purgatorio tom.2. pag.268.
JOSEPHUS *Castilio* de Columna Antonina to.2.
pag.298.
Idem de Tholo Basilicæ S. Petri scripsit lati-
no versu tom.2. pag.178.
JOSEPHUS Pamphilus Veronensis Sacra-rii Apo-
stolici Præfectus, & Scholæ Cantorum Cappel-
læ Pontificiæ tom.1. pag.346.
Gratissimus S. Pio V. qui dum foret Commis-
sarius Sanctissimæ Inquisitionis, ejus ope-
râ, & industriâ utebatur, & ab eodem S. Pio
Quin-

RERUM NOTABILIMUM.

Quinto Episcopus Segninus creatus ibid.
 In Lectionibus antiquorum Patrum non mediocriter versatus, & Bibliothecarum Per-
 vestigator ibid.
 Variarum Disciplinarum non ignarus, mu-
 sicæque præsertim peritus, nonnullaque
 scripsit opuscula ibid.
 Tractatus, quos scripsit recensentur ibid.
 Moritur tamén in sua Patria ibid.
JOSEPHUS *Stephanus* de Potestate coactiva tom.2.
 pag.357.
JOSEPHUS *Eufanius Aquilanus* 27. Sacriarii Apo-
 stolici Præfectus Doctus Theologus, & Magnus
 Orator tom.1. pag.360. & seq.
 Electus fuit in Sacristam, loco Ambrosii Lan-
 duccii Senensis, à Clemente IX., & infimul
 Episcopus Helenopolitanus, ac postea à
 Clemente X. Episcopus Porphyriensis to.1.
 pag.361.
 Et ab eodem Clemente X. in suum Confessa-
 rium electus ibid.
 Electus in Procuratorem Generalem inopina-
 te, imò absens à Capitulo Generali Romæ
 convocato, & nihil de ipsius Persona co-
 gitantibus Electoribus ibid.
 Fuit Sacrista 23. ann., & mens. 1., & dieb. 14.
 sub Sum. Pontific. Clemente IX. & X., & In-
 noc. XI. Alexand. VIII. & Innoc. XII. ibid.
 Licet dignitatibus cumulatus, talis in Aula
 apparuit, qualis vixerat in Claustro ibid.
 Multum profuit, & prodesse semper concupi-
 vit suo Augustiano Ordini ibid.
 Narrantur beneficia in sua Religione præstita,
 inter quæ reperitur Cappella B. Ritæ de Cas-
 sia in Ecclesia S. Augustini de Urbe ibid.
 Sepultus est in Ecclesia S. Augustini de Urbe
 antè Cappellam B. Ritæ de Cassia ibid.
 Elogium, & effigiem in Marmore exculptam
 inhærentia Columnæ è regione ejusdem
 Cappellæ adhuc vivens crexit dicto tomo
 pag.363.
IPSUM *autem Altare non erat solidum sed Cavum ex*
Tabulis, & non ex Tabulatis uti prius. Exo.38.
 num.7. tom.1. pag.310.
IRENÆI *Lugdunensis* Episcopi operum omnium
 descriptio tom.2. pag.72.
 Ejusdem vitæ Epilogus ibid.
ISAURUS *Amnis*, à quo *Pisaurum* dictum est ut
 multi volunt tom.1. pag.57.
ISDEM in recto, pro *idem* tom.2. pag.407.
 Pro *isdem* etiam ibid.
ISIDORUS *Hispalensis* vocat Sacristam Thesaura-
 rium tom.1. pag.323.
ISIS REGINA.
 Inachi filia Argivorum primi Regis tom.2.
 pag.218.
 Linguâ Ægyptiorum *Terra* nuncupatur to.2.
 pag.217.
 Pro Luna etiam accipitur ibid.
 Ejusdem nomen apud Ægyptios nullum Ma-
 jus. dicto tomo pag.218.
 Inventrix Alphabeti Ægyptiaci d. to. p.217.
 & 218.
 Terram colere instituit ibid.
 Spicas prima repertas caput circumtulit, ut
 Tertullianus ait dicto tomo pag.217.
ISRAEL *autem diligebat Ioseph super omnes filios suos*

finè *ly suos* prius legebatur. Gen.37. nu.3. tom.1.
 pag.297.
ISTI *¶ sunt Generationes Cæli, & Terræ quando crea-*
ta sunt in Die, quæ fecit Dominus Deus Cælum, &
Terram. Gen.2. num.4. tom.1. pag.279.
 Hebraica S. Hieronymi translatio in genere
 fæmineo legit, scilicet, *create sunt* ibidem.
 Quomodo alia Bibliorum genera ibid. & seq.
 Cur legendum in genere neutro to.1. p.280.
ISTI FILII *Sem.* finè verbo substantivo *sunt.* legen-
 dum putavit Sac. Cong. Gen.10. num.31. to.1.
 pag.287.
ISTI quoque erant Filii Oolibarna filie Anæ. Sacra-
 Congreg. ita legendum censuit. Gen.36. nu.14.
 tom.1. pag.296.
IT pro *Id* tom.2. pag.294.
ITALIÆ REGIO.
 Hispania ab Hespero Rege, vel à Stella, cui sub-
 jecta est, prius, & postea Oenotria ab Oeno-
 trio Sabinorum Rege, vel à bonitate Vini di-
 cebatur ibid.
 Ejus latitudo, & longitudo describitur ibid.
 In forma cruris inter Mare Adriaticum, & Tu-
 scum sita ibid.
 Provinciæ ejusdem maximè insignes enume-
 rantur ibid.
 Persecutionibus, & incurfionibus liberata
 Pontificiâ Majestate receptâ tom.1. pag.45.
 Prædonibus, & exulibus liberata tempore
 Sixti V., & à Simone Cicchino eleganter
 distichis descripta tom.2. pag.179. & 180.
 Quanam linguâ ejus Populi utuntur tom.2.
 pag.322.
 Una tantum est lingua ibid.
 Cum hac differentia, quod in Regionibus ma-
 ximè distantibus ab Hetruria, seu Italiæ
 Centro, in quo elegantior dialectus exer-
 cetur, linguâ Italicâ corruptâ vocibus ex-
 terorum loquuntur Populi ejusdem ibid.
 Linguae latinæ prima propago Italica lingua
 dicitur ibid.
 Cur Gallicas quasdam voces, & Græcas, &
 aliarum Nationum adhuc retinet præser-
 tim, Apulia, Sicilia &c. d. tom. pag.322.
 & seq.
 Ejusdem aliquæ Pronunciationes varia voca-
 bula, & voces, & accentus enumerantur,
 & explicantur d. tom. pag.323. & 324.
 Quamvis una sit lingua Italica, quælibet tamén
 Provincia, sive locus proprias habet voces,
 & vocabula, & accentus in pronunciando
 ibid.
 In Foro Julio, quod primum dicebatur *Tapi-*
dia vulgò *Friuli* regio in Italia, incolæ Sla-
 vonicâ linguâ non solum loquuntur, sed
 mixtionem innumerabilem linguarum reti-
 nent, & loquuntur etiam ad usum Zinga-
 rorum d. t. pag.324.
ITALICA *lingua.* Vide ut supra.
ITAQUE *Rex Sodomorum, & Gomorra &c.* ita le-
 gendum. Gen.14. num.10. tom.1. pag.288.
ITAUT *collo* **HEREAT**: prius legebatur *adhereat.*
 Levit.5. num.8. tom.1. pag.313.
ITINERARIUM.
 Adriani Cardinalis tom.1. pag.48.
 Petri Alestensis Apostolici Palatii Sacristæ t.1.
 pag.46.

Societatis Sanctissimi Sacramenti , Clemen-
te VIII. Ferrariam proficiscente to.1. p.54.
ITALUS Siculorum Rex , qui Agriculturam Ita-
los docuit , ac eisdem leges condidit to.2. p.322.
JUBILEU seu ANNUS SANCTUS.

Tractatus de *Jubileo* to.1. pag.197. ad p.206.
A quo *Jubileus* dictus est , & Etimologia ex-
plicatur dicto tomo pag.198.

Aut à voce hebraica *Jobel* , quod *Cornu* , seu
Buccinam significat , vel à verbo latino *In-
bilo* idem significatum præfert ibid.

Hebræorum *Jubileus* à Deo institutus ut in Le-
vit.25. Christianorum à Christo Domino
d. tomo pag.197.

Differentia inter *Jubileum* Christianorum ac
Hebræorum , quod scilicet hic ad tempo-
ralia pertinebat, Christianorum ad Spiritua-
lia adipiscenda institutus d. tomo p.198.

Hebræorum quinquagesimo quoque anno ce-
lebrabatur , & septimo mense antè jubileum
buccinâ indicebatur ibid.

Noster Apostolicâ Sanctione indicitur etiam
septimo mense ante d. tomo pag.199.

Assignatur ratio cur in primordiis Nascentis
Ecclesiæ formâ , qua nunc utitur Romana
non utebatur , sive non promulgatus extitit
dicto tomo pag.197.

A Bonifacio VIII. solemnissimus Ritus *Jubi-
leum* celebrandi originem traxit ibid.

Quamvis primus hic Pontifex ad Ritus so-
lemnissimum , non tamén primus ad Indul-
gentias Jubilei promulgandas , ut ex Testi-
monio Bullæ ejusdem Bonifacii VIII. ibid.

Antè prædictum Bonifacium Gregorius Ma-
gnus , Bonifacius III. , & Honorius IV. In-
dulgentias Plenarias erogarunt , quamvis
non secundum Ritus *Jubilei* ibid.

Bonifacius autem VIII. tempus *Jubilei* præfi-
nivit , quod antea non erat , & centesimo
quoque anno celebrari jussit ibid.

Clemens VI. in quinquagesimum annum retu-
lit ibid.

Urbanus V. ad trigesimum tertium transtulit
ibid.

Paulus II. demùm ad vigesimum quintum re-
duxit ibid.

Definitur *Jubileus* , & cur institutus t.1. p.198.
in fine & seq.

Indulgentia *Jubilei* Definitio d. tom. pag.199.
Et explicatur Definitio ibid.

Dux illæ particulæ in Indulgentiis apponi so-
litæ scilicet *contriti*, & *confessi* explicatur ibid.

Et quia in definitione dicitur *remissio de The-
sauro Ecclesiæ* : Quidnam sit *Thesaurus* Eccle-
siæ explicatur ibid.

Superabundantes , vel *supererogatoriæ* satisfac-
tiones quænam sint , & explicantur dicto
tomo pag.199. & 200.

Infinita Jesu Christi merita , Passiones , & su-
perabundantes Sanctorum satisfactiones
explicantur dicto tomo pag.200.

Quis sit *Thesauri Ecclesiæ* Dispensator ibid.

Facultas hæc dispensandi de Thesauri Ec-
clesiæ ad jurisdictionem pertinet ibid.

Ideo non Sacerdos potest ferre Indulgentiam
ibid.

Archiepiscopi , Episcopi , Legatus Papæ fa-

cultarem Indulgentias ferendi habent , præ-
scriptam tamén tom.1. pag.200.

Solus Summus Pontifex , ut universalis Eccle-
siæ Pastor plenitudinem Potestatis habet ,
plenariam Indulgentiam per totum Orbem
impartiendi ibid.

Conditiones , seu res ad Indulgentiam *Jubilei*
consequendam enumerantur dicto tomo
pag.201.

Præter gratiæ statum ; Operum quoque injun-
ctorum adimpletio requiritur ibid.

Modus visitandi quatuor Urbis Basilicas
quantum ad numerum dierum præscriptum
in Bulla Indictionis ibid.

Clausula pro Impeditis explicatur ibid.

Tempus præscriptum Triginta , vel Quindecim
Dierum , tam pro *continuis diebus* , quam
pro *intermissis* explicatur ibid. & pag.202.

Dispositio , seu status Animæ illius , qui ope-
ribus injunctis satisfacit , qualis debet esse
dicto tomo pag.202.

Doctorum variæ sunt opiniones de hoc statu
ibid.

Tutior , & securior opinio est ut in statu gra-
tiæ sit ibid.

Visitatio Basilicarum in statu gratiæ requiritur
in Bulla Indictionis ibid.

Opinio Navarræ ad hoc assertur , & explicatur
ibid.

Jubileus cur dictus est Annus Sanctus ibid. , &
pag.203.

Nomen ly *Sanctus* explicatur ibidem , & quare
Beati, qui in Cælo sunt, *Sancti* dicantur ibid.

Qui fructum *Jubilei* verè consecuti fuerint , si
statim post plenissimam Indulgentiam obi-
rent uti Sancti ad æternam Gloriam advo-
larent tom.1. pag.203.

Quare tempore *Jubilei* *Porta Sancta* aperitur ,
& quid per *Portam Sanctam* intelligitur ex-
plicatur ibid.

Solutiones viginti septem Dubiorum , quæ
fuerunt examinata Anno *Jubilei* Clemen-
tis 8. 1600. , & usu comprobatæ apponuntur
dicto tomo pag.203. ad 204. , & sunt.

- 1 Annus jubilei incipit à Vesperis Vigi-
liæ Nativitatis Domini , & durat
ad mediam noctem Vigiliæ ejus-
dem Festivitatis anni sequentis t.1.
pag.203.
- 2 Observari solet Introitus Portæ San-
ctæ , quamvis non sit necessarius
ibidem.
- 3 Semel tantum in dicto anno Indul-
gentia acquiritur , quamvis multo-
tiès opera injuncta fiant ibid.
- 4 Irregulares suspensi , & interdicti sunt
capaces *Jubilei* ibid.
- 5 Excommunicati , si *Jubileo* durante ,
absolvantur sunt capaces jubilei
ibid.
- 6 Regulares Professi si sine licentia Su-
periorum Romam Peregrinati fue-
rint tutum non est ut *Jubileum* con-
sequantur ibid.
- 7 Episcopi absque licentia Sedis Apo-
stolicæ Romam petentes *Jubileum*
consequuntur ibid.

RERUM NOTABILIMUM.

- 8 Parochi etiam sine licentia idem *Iubileum* consequuntur ibid.
 - 9 Sufficit ut quis in visitatione ultimæ Basilicæ confessus fuerit ibid.
 - 10 Si quis absque peccato mortali Ecclesias visitaverit optime facit, necessarium tamen non est, & si inter visitandum in peccatum inciderit non est necesse ut opus visitandi denuò exordiat ibid. vide vigesimam solutionem.
 - 11 Nocte januis Ecclesiarum clausis opus injunctum exequi potest, & Dies Naturalis 24. horarum requiritur ibid.
 - 12 Necessaria est visitatio Ecclesiarum, quatuor, & uno eodem die est absolvenda, & si bis in eadem die fiet visitatio pro una intelligitur dicto tomo pag. 204.
 - 13 Advena qui Romam petierit, & opus injunctum inceperit si discedet, & postea advenerit opus inceptum, potest perficere ibid.
 - 14 Romani si domicilium haberent extra Urbem, ad hanc peregrinantes privilegio Exterorum gauderent ibid.
 - 15 Curiales autem non instar exterorum sed incolarum Romæ sunt ibid.
 - 16 Liticantes Romæ, animo discedendi post litem, ut exteri habentur ibid.
 - 17 Suburbani Romæ Romani non exteri intelliguntur ibid.
 - 18 Studentes Romæ animo non permanendi post studium, ut exteri habentur ibid.
 - 19 Religiosi exteri, qui Romæ sunt, ut incolæ non autem ut exteri habentur ibid.
 - 20 Si quis ante aliquam visitationem in mortale peccatum inciderit visitatio valeret, dummodò peccatum non sit perpetratum in actu visitationis ibid.
 - 21 Actio religiosa in visitando semper requiritur ibid.
 - 22 Visitatio in Curru, seu aliter valet ibidem.
 - 23 In visitatione præcipuum Altare cuiuscumque Basilicæ debet visitare, in quo, scilicet, SS. Sacramentum adservatur ibid.
 - 24 Visitatio sine oratione sive vocali, sive mentali, esse non debet ibid.
 - 25 Confessio generalis non est necessaria ad *Iubileum* consequendum ibid.
 - 26 Pœnitens non debet cogi à Confessario tempore *Iubilei* ad gravem pœnitentiam accipiendam, & de ratione ibid.
 - 27 Pœnitentiæ tamen pro commutatione Votorum, aut Dispensationum sunt satisfaciendæ, & per *Iubileum* non relaxantur ibid.
- Ritus pro aperienda *Porta Sancta*, & pro Processione in ipsa aperiitione adhibita 1599.

explicatur, & describitur d. tomo pag. 204. ad 206.

JUCUNDITAS per muscum insinuata t. 1. p. 208.

JUDAS Apostolus, qui Proditor fuit, multa fecit signa antè prævaricationem tom. 1. pag. 111.

JUDITH hebræa pro ornatu Capitis Mitæ usa fuit tom. 2. pag. 378.

JUDÆA in Ditionem, ac potestatem Romanorum per Pompejum redacta tom. 1. pag. 22.

JUDÆORUM lingua idem ac hebraica t. 2. p. 324.

JUDÆUS, & Christianus Collusores à Deo puniti tom. 1. pag. 472.

JUDICIUM.

Ad Officium, ac Sedem Pontificiam pertinet, Opinio ad privatam pertinet Personam t. 1. pag. 136. & 140.

De libris S. Augustini tom. 2. pag. 17.

De libris, qui Hieronymi non esse censentur tom. 2. pag. 49.

De utilitate, quam quisque ex aliquot Scripturæ Expositoribus consequi potest t. 2. p. 4. Ecclesiæ in tribus actionum generibus consideratur tom. 1. pag. 137.

JULIANUS Apostata omnium Imperatorum impiissimus tom. 2. pag. 193.

Ejus impietas horrenda ibid.

JULIUS II.

Antè se in itinere Sacratissimum Christi Corpus deferendum curavit tom. 1. pag. 48.

Ejusdem gesta ob Ecclesiæ ditionem conservandam ibid.

Ejusdem Bulla pro Fratre Nicolao Aquapendentano Præfecto Sacrarum Apostoli per resignationem Venturæ Episcopi Meilanensis tom. 1. pag. 343.

JULII Rogerii Opusculorum descriptio tom. 2. pag. 106.

Quo tempore idem floruerit ibid.

JUPITER pluvius in Columna Antoniana insculptus tom. 2. pag. 298.

Insculptus fuit ad demonstrandum Maximum Miraculum à Christianis Legionibus sub Imperatore Marco Aurelio Antonino in Bello Marcomanno militantibus impetratum, & narratur Historia d. tom. pag. 297. ad 299.

Ejusdem Imago in forma lignea insculpta dicto tomo pag. 298.

JURAMENTUM super Campanas præstitum in Hibernia, & Scotia, quanta veneratione habeatur tom. 1. pag. 166.

JUSTINIANUS Imperator quinque genera Ludorum invenit, Aleorum Ludo vetito: & in illis ultra unum solidum ludere non permittit, etiam si ludentes maxime divites forent t. 1. p. 468. & 476.

JUSTITIA publica, & Justitiæ publicæ signa explicantur per Divum Thomam, & S. Bonaventuram tom. 1. pag. 111.

Per Justitiam publicam à Bonis Miraculum perpetratur ibid.

Per signa autem publicæ Justitiæ à Malis potest fieri ibid.

JUSTUM estigitur, ut aliquando provideam etiam Domui meæ: cum particula illa etiam legit nova editio. Gen. 30. num. 30. tom. 1. pag. 295.

JUSTUS non est, qui justa agit, nisi justè agat t. 2. pag. 299.

JU-

JUSTUS pius accusator fui tom.2. pag.393.
 JUVENALIS *Episcopus* Particulam Dominicæ Crucis ad Leonem Primum misit to.1. p.255. & 257.
 JUXTA *Fontem Aquæ in solitudine, qui est in via &c.* quomodo legendum in Gen.16. num.7. tom.1. pag.288.

K

K *Litera* Faucibus, palatoque formatur tom.2. pag.237.
 Una ex sex literis latinis ab Evandro inventis tom.2. pag.233.
 KALENDÆ, & Kirien non nisi per K scribi debent tom.2. pag.234.
 Et Karta, Karus, & alia hujus generis ut Scauro placet item per K scribi debeat t.2. p.234.
 K seu Kappa, cur superflua apud Latinos ibid.
 K Hanc literam dicitur adjectam fuisse latinis literis à Salustio Ludimagistro ibid.
 Et cur inventa ibid.
 KAPPA habet vim, C, tam apud Græcos, quam Latinos, & non usurpatur, nisi in dictionibus græcis tom.2. pag.234.
 KAYRON genus ludorum à Justiniano inventum tom.1. pag.468.

L

L *Litera* consonans lingua, palatoque dulcescit tom.2. pag.237.
 Numerum quinquagesimum significat ad imitationem Græcorum tom.2. pag.239.
 Pro N, & è converso accipiebatur ibid.
 LABARUM quid sit tom.2. pag.252.
 LABOR nimius evitandus tom.2. pag.155.
 LABRI, & labii differentia, & quid intelligitur in Scriptura Sacra tom.1. pag.310.
 LABRUM, & BASIM *ejus* prius legebatur *bases*. Exo.35. num.16. tom.1. pag.310.
 LACONIA in qua parte Terrarum sita t.2. p.225.
 LACONICA LINGUA à communi lingua Græca recedit, & de ratione ibid.
 Hinc dictus est *laconismus* ob brevitatē, qua hi, qui utuntur eadem linguā loquuntur ibidem.
 LAICI.
 Olim in primitiva Ecclesia nuda manu fuebant corpus Dominicum; Mulieres autem, cum linteamine tom.1. pag.40.
 Prohibitum jisdem fuit per Concilium Rhotomagenſe, sicuti etiam ne ipsi Domum, vel alibi Eucaristiam asportarent per Concilia Toletanum primum, Cæsaraugustanum, & Rhotomagenſe tom.1. pag.42.
 Sub utraque specie olim communicabantur t.1. pag.39.
 Hodie ex laudabili usu Ecclesiæ sub sola Panis specie tom.1. pag.19.
 Verius tamen à Concilio Basiliensi, & Constantiensi jisdem prohibitum to.1. pag.39.
 Nullo modo licet jisdem pulsare Campanas, nec ab Ecclesiasticis sine Superpelliceo to.1. pag.176.
 LAMBERTUS le Drou Huyensis 28. Sacriarii Apo-

stolici Præfectus Vir sanè Dignissimus, nunc Celsi fimi Principis Clementis ex Ducibus Bavarix, Colonix Archiepiscopi, & Electoris, Episcopi, ac Principis Leodien. emeritissimus Vicarius Generalis tom.1. pag.362.

Fuit declaratus Præfectus Sacriarii Apostolici, & insimul Episcopus Porphyriensis à sa. me. Pontifice Innocentio XII. in locum Josephi Eufarii Aquilani, dum foret unus ex octo Doctoribus Regentibus in Universitate Lovanienſi ibid.

Libri ab ipso Typis editi enarrantur ibid.

Munia in Religione ab ipso habita antè, & etiam post ejusdem promotionem ibid.

Præfecturam exercuit antè ejus promotionem ad Vicariatum Leodiensem annos 20. sub SS. Pontificibus Innocentio XII., & feliciter Regnante Clemente XI. tom.1. pag.363.

LAMON *Fluvius* tom.1. pag.70.

LAMPADES in Sacriario Apostolico antè Sanctissimum Sacramentum pendentes, & ardentes perpetuò non oleo sed cerâ nutriuntur, & earum Cura ad Clericos pertinet t.1. pag.325. & 332.

LAMPRIIDIUS de Larario Alexandri Severi tom.1. pag.322.

LANII, idest Carnifices tom.1. pag.161.

LAPIS.

Lazulus describitur tom.1. pag.92.

In quo multi fideles Martyrii coronam in Basilica S. Petri asservatus tom.2. pag.354.

Lydius, vel paragonius quid sit to.1. pag.471.
 Porphyreticus, super quem SS. Apostolorum ossa à B. Silvestro Papa divisa fuerunt, & in Basilica S. Petri asservatus tom.2. pag.177. & 354.

LAPIDIBUS *opprimet eum universa multitudo*, prius legebatur etiam *multitudo Populi*. Levit.24. to.1. pag.317.

LARARIUM idem ac Sacriarium tom.1. pag.322.

LARDARIUM vox à quibus desumpta tom.2. pag.392.

LARVÆ *usus*, sive gestatio ab Anglis sub pena capitis prohibitus tom.1. pag.485.

LASSITUDO animi, & corporis fugienda tom.2. pag.155.

LATERANENSE *Concilium Generale* I. contrà waldenses, & Catharos: In hoc Concilio prohibentur torneamenta, & decretum editur de duabus tertiis suffragiorum in eligendo Summo Pontifice tom.2. pag.262.

Sub quo Pontifice, & quo anno celebratum, & quid etiam actum fuit ibid.

Aliud *Laterense* I. omnium Conciliorum celeberrimum, in quo Abbatis Joachim Libellus contrà Magistrum sententiarum Petrum Lombardum ab ipso editus damnatur, & sacrum bellum de recuperanda Hierosolyma Cruce signati instituuntur tom.2. p.263. & seq.

Sub quo Pontifice, & quo anno celebratum, quid aliud factum fuit ibid.

Aliud *Lateranense* III. contrà Conciliabulum Pisenum coactum tom.2. pag.268.

In hoc institutum est Bellum contrà Turcas, & commissum fuit Maximiliano Imperatori, & Francisco Regi Galliarum, qui præsentēs fuerunt in hoc Concilio ibid.

RERUM NOTABILIMUM.

Quo anno, & sub quo Pontifice, & quid aliud actum fuerit in eo ibid.

LATERANENSE Palatium à Laterano Cive Romano dictum, & à Constantino Magno in Ecclesiam S. Salvatoris conversum tom.2. pag.178. & 184.

A Sixto V. restitutum ibid.

Ejusdem, & obelisci Magni à Circo Maximo eructi à Sixto V. Inscriptiones novæ, & antiquæ dicto tomo pag.182. in fine ad 189., & pag.292. ad 294.

LATERANENSIS BASILICA.

A Fratribus olim culta : Canonici verò Sacra tantum in ea faciebant, & Sacramenta subministrabant tom.2. pag.184.

Hæc est prima Ecclesia publicè constructa d. t. pag.178.

Cur primaria, & Lateranensis dicatur tom.2. pag.178. & 179.

Quando fuerit ædificata tom.2. pag.179.

Quinque nominibus, aut titulis vocitari solet tom.2. pag.179. & 184.

In hac solum Basilica extat Altare ligneum, & quare dicto tomo pag.178.

Quare in hac solum Basilica in ultimo *Agnus Dei qui tollis peccata Mundi* non dicitur *dona nobis pacem*, sed semper consecutivè tribus vicibus respondetur *miserere Nobis* tom.1. pag.187.

LATERANENSIS Episcopatus possessio à Sixto V. capta : cujus rei faciendæ Pontificia describitur pompa, exteris Principibus eam comitantibus tom.2. pag.178.

LATERNA suprâ Tholum Basilicæ S. Petri sita describitur tom.2. pag.352.

Cur sic nominetur ibid.

LATINA LINGUA.

Ea loqui cur multis jam sæculis nemo ferè sci-
verit tom.2. pag.241.

Quadruplex est lingua latina tom.2. pag.325.

Antiqua, scilicet, latina, Romana, & Mixta, & explicantur ibid.

Eam omnibus indifferenter Romæ, & in Italia fuisse communem, quam Pueri cum lacte ipso imbebant, cum nulla alia apud Romanos esset lingua multis rationibus, & auctoritatibus probatur tom.2. pag.241.

Eidem admiranda jactura adventu Gothorum & extranearum Nationum in Italiam to.2. pag.241.

Ejusdem Propagines to.2. p.213. 318. & 322.

Non superatur à Græca, immò ea uberio-
rem multis rationibus, & auctoritatibus probatur tom.2. pag.232.

LATINARUM LITERARUM, seu *Alphabetum latinum*.

Formatio pronuntiatio, & figuræ t.2. p.237.

A quibus inventæ tom.2. pag.231.

Earundem numerus tom.2. pag.237.

Alii Nicostratam Carmentem Matrem Evan-
dri Arcadis, Alii Cadmum sexdecim literas latinas invenisse ferunt t.2. p.232. & 233.

A Cadmo primum sexdecim literas à Phinicia in Græciam asportatas fuisse Plinius affir-
mat dicto tomo pag.233.

Ideo Græcis literis ad similes ibid.

Demonstrantur quænam sint literæ habentes

figuras, potestates, & pronuntiationes, ut Græcæ literæ dicto tomo pag.234.

Quæ tamèn sint hæ sexdecim literæ aut à Cad-
mo, sive à Nicostrata Carmenta inventæ demonstrantur dicto tomo pag.233.

Evander Carmentæ filius sex aliarum Literarum inventor dicto tomo pag.233.

Quæ sunt eadem literæ ostenduntur ibid.

Diphthongorum usus in literis latinis à Gre-
cis desumptus dicto tomo pag.234., & Gre-
cos à latinis literis Diphthongos mutuatos esse demonstratur ibid.

Trium aliarum Literarum Inventor Claudius
Imperator dicto tomo pag.235.

Sed una tantum in usu, & aliæ usu oblitteratæ,
& demonstrantur d. tomo pag.235. & 236.

De omnibus literis latinis ponitur figura pro-
nuntiatio &c. dicto tomo pag.237., & ex-
plicantur Potestates, Diphthongi, & sonus
ibid. & seq.

Quænam deserviant ad numerandum d. tomo
pag.238. & 239.

LATINI Antiquiores non in consonantibus, sed in
vocalibus aspiratione uti solebant t.2. pag.183.

LATINI, & *Græci* per Oleam, Victoriæ, & Pa-
cem indicabant tom.1. pag.218.

LATINI *Latini* Bibliotheca tom.2. pag.345.

LATINORUM quorundam error in scribendo, *Chri-
stus*, & *Iesus* abbreviatum tom.2. pag.304.

LATRIÆ ADORATIO.

Deo soli debetur tom.1. pag.245.

Et quadrupliciter aliquid hac adoratione ado-
rari potest explicatur ibid.

Hæc etiam adoratione adoratur Crux, & alia
Instrumenta Passionis ejus, & totum id quod
aliquid Christi fuit ut Sanguis, Aqua, quæ
effluxit ex ejus latere Capilli Vestes &c. ibid.

LATROCINARI, pro militari tom.1. pag.478.

LATRONES Milites dicebantur, scilicet quasi *la-
terones* ibid.

Nunc permutata vocabuli significatione pro
graslatoribus viarum accipitur ibid. Hinc
etiam.

LATRONES, & quasi Laterones, *Latrunculi* di-
cuntur quos vulgò *Schacchi* dicuntur ibidem, &
pag.474.

LATRUNCULORUM LUDUS.

Cur ita dictus explicatur tom.1. pag.478.

Cur dicantur Schacchi, & à quo ita dicti ibid.

Et quare in fine ludi ejusdem dicatur *Scach-
Math*, vulgò *Scacco Matto*, & hæ voces he-
braicæ explicantur ibid.

Sunt, qui vulgò Scacchi dicuntur, cur liciti,
& honesti dicantur tom.1. pag.474.

Modus ludendi describitur ab Alexandro de
Alexandro dicto tomo pag.478.

Et ab eodem auctore asseritur Palamedem fuisse
latrunculorum ludi inventorem ibid.

Diversa eorum nomina tom.1. pag.478.

Inventor fuit Xerses, & cur invenerit hunc
ludum ibid.

Et antiqua inventio ferè à creatione Mundi
3685. ibid.

Ludus, nec Laicis, nec etiam Clericis prohi-
bitus tom.1. pag.479.

Quid autem sentiat S. Petrus Damianus in re-
prehensione Episcopi Florentini ibid.

Eorum

I N D E X

Eorum, sive Calculorum, sive Scacchorum Col-
lusores fuerunt Mecenas, & Q. Galba Viri
eruditi, & insignes tom.1. pag.479.

Est ludus licitus, sed cur ineptissimus pro ani-
mo recreando ex Navarro, & Canonerio
tom.1. pag.480.

LATUSIM, & Loomim ita hæc nomina scribenda
censentur: Gen.25. nu.3. tom.1. pag.292.

LATUS Christi antonomasticè idest per excellen-
tiam pro latere dextero sumitur tom.1. pag.24.

Dextrum Jesu Christi non sinistrum multis
auctoritatibus fuisse lancea apertum com-
probatur ibid.

Et ideo à Summo Pontifice celebrante solem-
niter in Solio Lateris dextri sanguinem
consecratum sumitur ibid.

LAHOR pro Labor tom.2. pag.391.

LAURENTIUS Frizolius de Sacello Gregoriano
tom.2. pag.354.

LAURETUM CIVITAS.

Ejusdem descriptio tom.1. pag.55.

Translationes Sanctæ hujus Domus ibidem,
& pag.71.

Ejusdem Privilegia quidam Divina describun-
tur ibid., & dicto tomo pag.273. & seq.

A Sixto V. Civitatis jure, & Episcopatu exal-
tatum tom.2. pag.273. & 282. & 354.

Inscriptio pro hac Civitate, & Emblema depi-
ctum in Bibliotheca Vaticana dicto tomo
pag.282.

Inter alia privilegia; quibus ab eodem Pontifi-
ce decoratum, manibus cinxit, & decre-
to mandavit ut quælibet Communitas Pice-
ni Domum sibi in ea construeret tom.2.
pag.273. & seq.

Quæ mihi facta fuerint à Societate Sanctissimi
Sacramenti in itinere Clementis VIII. ad
Civitatem Ferrariensem, tom.1. pag.55.
& 71.

LAZARUM resuscitatum convivari voluit, & Puel-
læ ad vitam revocatæ cibum dari jussit Christus
Dominus, ne resurrectio eorum phantasma puta-
retur tom.1. pag.19.

LAZARUS.

Cur cæremoniis præviis à morte suscitatus t.1.
pag.127.

LEBES pro Campana sumitur tom.1. pag.159.

LECHEM panis, & *Layn* vinum apud Hebræos t.2.
pag.222.

LECTIONARII, seu *Codices* manuscripti vetustis-
simi res Martyrum gestas complectuntur, & in
Bibliotheca Vaticana asservantur tom.1. pa-
gin.109.

LECTOR Sacræ Scripturæ qualis esse debeat, & va-
riæ SS. Patrum sententiæ super qualitatibus lecto-
rum ejusdem Sacræ Scripturæ tom.2. pag.6.

LEGATIO Cardinalis Cajetani in Galliam ad quid
à Sixto V. instituta, & ejusdem legationis Comi-
tatus describitur tom.2. pag.276.

LEGATI pacis Caduceatores dicebantur tom.2.
pag.219.

LEGATI, seu Nuncii, vel Oratores, qui in rebus
gravissimis fuerunt adhibiti ex ordine Augusti-
niano, & assumpti pro Ecclesia Sancta Dei tom.1.
pag.336.

LEGATUS Poloniæ Card. Aldobrandinus, & Præ-
lati hujus legationis tom.2. pag.276.

LENTULI ad Tiberium Cæsarem de Jesu Christi
per partes descriptione Epistola to.2. pag.261.

LEO.

Dum vigilat, oculos clausos, dum dormit
apertos habet, & de ratione tom.2. pa-
gin.179.

Cur ad Hieronymi pedes pingatur tom.2.
pag.195.

LEO I. Attilæ occurrens ipsum Cruce placavit t.2.
pag.205.

LEO III. Ann. Domini 803. primam Canonizatio-
nem solemniter celebravit Werdx in Germania
rogatu Imperatoris Caroli, & Hildebaldi Ar-
chiepiscopi Colonienfis canonizando S. Svitber-
tum Episcopum Werdensem tom.1. pag.109.

LEO IV. anno circiter 850. in Basilica S. Petri Ma-
gnificam Turrim Campanariam extruxit, Leoni-
nam Urbem de suo nomine appellavit, Vatica-
num manibus cinxit, & Fores dictæ Basilicæ ab
Agarenis direptas ex Argento restituit tom.1.
pag.172.

LEO X. Francisco Regj Galliæ Româ proficiscens
obviam ivit tom.1. pag.48. & 49.

Ejusdem itinera ibid.

Sacratissimam Hostiam in itinere antè se af-
portandam curavit ibid.

LEONES marmorei, sive ænei, cur in Fanorum
Valvis, Sacrarumque Ædium vestibulis statui so-
lebant tom.2. pag.179.

LEODII in Civitate Germaniæ inferioris.

Miræ magnitudines sunt Campanæ quæ effi-
ciunt musicos concentus diversi Generis t.1.
pag.171.

In Cathedrali octo sunt Campanæ ampli-
mæ, minuscule verò duodecim, & ad pul-
sationem harum Campanarum maximam
24. Homines requiruntur ibidem, & quo
modo adaptantur homines ad campulsan-
dam describitur ibid.

In Sancti Laurentii Ecclesia 21. Campanæ sunt,
quæ Canticiones musicas personant; item
in Ecclesia apud Cruciferos Campanæ sunt
permultæ, & in Ecclesia S. Pauli Campanæ
24. sunt, quæ Organorum instar manibus,
& pedibus pulsantur ibid.

Horologium autem, quod extat in Ecclesia
Cathedrali S. Lamberti ære incisum habes
dicto tomo pag.191.

LEONOPHÆUM quid tom.2. pag.377.

LEVA oculos tuos IN DIRECTUM, ly indirectum
sublatum fuit per S. Cong. Gen.13. nu.14. to.1.
pag.287.

LEVIS, & gravis Armaturæ Equites in itinere Cle-
mentis VIII. ad Civitatem Ferrariensem tom.1.
pag.57. & 73.

LEX nulla sine auctoritate Papæ tom.2. pag.256.

LIAM, & non Lian: pronunciandum. Gen.29. n.24.
tom.1. pag.294.

LIBER Cæremoniarum antiquus asservatur in Bi-
bliotheca Angelica Romæ in Ædibus Augusti-
nianis tom.1. pag.468.

LIBER Ecclesiastes inscriptus, fuit à Salomone
compositus juxta Hebræos tom.1. pag.272.

LIBER Signorum apud Benedictinos to.1. pag.25.

LIBRI.

Eorundem Novi, & Veteris testamenti conso-
nantia tom.2. pag.3.

RERUM NOTABILIMUM.

Novi testamenti Canonici enumerantur ex Sac. Concilii Tridentini Decreto sess. 4. to. 2. pag. 8.

Et Veteris Testamenti Canonici ex eodem Decreto narrantur dicto tomo pag. 7.

Qui primum omnium impressi Romæ fuerunt S. Augustini scilicet de Civitate Dei; vel Confessiones, & Lactantii firmiani Institutiones tom. 2. pag. 349.

Prophetarum Minorum, quibus in novo Testamento respondet Apocalypsis t. 2. pag. 3.

Qui dicuntur libri Exoterici, & Acromatici explicantur secundum Aristotilem, & Ciceronem tom. 2. pag. 348.

Qui Hieronymi dicuntur, aut censentur, de his iudicium tom. 2. pag. 49.

Qui D. Augustini sint aut non sint, de his iudicium, donec aliter à S. Sede fuerit præscriptum tom. 2. pag. 17. cum seq.

Quomodo conservari debeant in Bibliothecis tom. 2. pag. 346.

Quomodo libri disponantur, & ordinentur in Bibliothecis tom. 2. pag. 347.

Possunt dividi in dispositione, & ordine in decem classes ibid.

LICENTIA poetica usus est auctor epigrammatis in Epitaphio Sacristæ Castellani dum dicit Beatum, & postea in pentametre Pontificum per sincopem, scilicet tom. 1. pag. 354.

LICINIUS, Antonii Collusor Aleorum condemnatus apud Ciceronem invenitur tom. 1. pag. 466.

LIGNA Setim quid tom. 1. pag. 36. & 37.

LIGURIA indeliguens sunt pars Hetruriæ tom. 2. pag. 325.

LIGURICA lingua Hetrusca est ibid.

LIMBUS est fascia secundum ritum antiquum, extremitatem vestium circumquaque ambiens t. 1. pag. 308.

LINGUA Campanæ est plectrum ferreum tom. 1. pag. 170. & 175.

Cur ita dicatur ibid.

Hæc Prædicatorum linguam significat to. 1. pag. 175.

LINGUA instrumentum locutionis mollis, lata, & aboluta locutioni accommodatior, sicut in quibusdam Avibus, Ovibus, & Bobus tom. 2. pag. 221. & 222.

An Animalia irrationalia verè possint loqui, & si loquantur quomodo ibid.

LINGUA sive **DIALECTUS**, vel **IDIOMA**.

Quid sit Dialectus definitur tom. 2. pag. 300.

Quotuplex sit, vel quot sunt genera linguarum ibid.

Cur septuaginta quinque, vel ut alii volunt, septuaginta duo numerantur ibid.

Unde originem traxit diversitas Idiomatis tom. 2. pag. 211. & 301.

Omnes tamen ab Hebraica, quæ semper pura, & sincera remansit, ortum sive in totum, sive in partem habuerunt ibid., & 226.

Earundem confusio ab Ædificatione Turris, quam Nemroth curavit ædificari. evenit ibid.

Homini naturalis quænam sit tom. 2. pag. 221.

Nulla naturalis ex Augustino ibid.

Nonnisi ad significandum aliquid contributa tom. 2. pag. 222.

Una omnes olim loquebantur to. 2. pag. 211.

Et una omnes in fine mundi loquentur ibid.

Quid sentit Divus Hieronymus de hoc solo idiomate, quo omnes in fine loquentur ibidem.

Principaliora *Idiomata* tria numerantur *Hebraica*, scilicet, *Græca*, & *Latina* tom. 2. pag. 301.

Harum trium linguarum communicatio, vel Symboleitas in literis Alphabeti tam in pronuntiatione quam in figuris demonstratur dicto tomo à pag. 301. ad 305.

Quanam scriptum fuerit novum testamentum, & quomodo in eo citetur vetus to. 2. pag. 9.

Biblia, ac Titulum Cruci impositum tribus Idiomatibus conscripta non sine Mysterio oportet esse dicendum tom. 2. pag. 301.

Omnes Dialectos, seu linguas, quibus ferè omnes Nationes, & Regiones loquuntur modo Alphabetico appositas habes dicto tomo à pag. 306. ad 330.

Et in aliquibus eorum *Idiomatibus* habes orationem Dominicam, etiam characteribus propriæ Nationis, modo etiam Alphabetico distributam à pag. 335.

LINGUÆ omnes [*Hebraica*, *Græca*, & *Latina* exceptis] barbaræ dici possunt tom. 2. pag. 301.

LINTEAMINA antè pectus Communicantium, unde ortum habeat tom. 1. pag. 40.

B. LINUS Papa post D. Petrum II. Inventor Pallii Summis Pontificibus, Patriarchis, & Archiepiscopis dand. in singulare potestatis privilegium tom. 2. pag. 372.

SS. LINUS, & Cletus Chorepiscopi tempore, quo S. Petrus Ecclesiam Dei regebat tom. 2. pag. 125.

LIPSII Sententia Crucifixio Dominica quatuor Clavis repræsentata, & omnino repræsentanda tom. 1. pag. 264.

LITANIE quotidie à Cantoribus decantatæ in itinere Clementis VIII. ad Civitatem Ferrariensem tom. 1. pag. 52.

LITERÆ.

Cujuscumque Nationis ortum habent in aliquibus ab Hebraicis tom. 2. pag. 226.

Misticæ quinque apud Græcos explicantur t. 2. pag. 230.

Rubræ, cur in librorum, vel capitum fronte scribi, ac imprimi soleant tom. 2. pag. 226.

Earum omnium Inventores tom. 2. pag. 210. ad 258.

LITHUANICA lingua quatuor linguis in Lithuania ejusdem Populi loquuntur, & explicantur to. 2. pag. 226.

Ejusdem Populi polonico sermone utuntur, aut Illyrico ut alii volunt ibid.

LITURGIA.

Nomen Liturgiæ est idem, ac Missa tom. 1. pag. 16.

SS. Iacobi, **Marci**, & **Basilici** ibid. & pag. 266.

Testantur Christum Dominum post Cenam cum Discipulis factam in instituendo sacrosancto Missæ Sacrificio non Vinum tantum, sed Vinum aquam mixtum obtulisse ibid.

LIVONICA lingua Livonum, vel Livorum, & Lithuanorum, & Curorum eadem est lingua to. 2. pag. 226.

LOCA, & *Ecclesiæ*, in quibus S. Paulus ad Salvatoris

ris nostri dextram, & S. Petrus ad sinistram picti,
& repræsentati cernuntur tom.1. pag.91. ad 94.
LOCORUM apparatus ad adventum Societatis
SS. Sacramenti in itinere Clementis VIII. ad Ci-
vitatem Ferrariensem tom.1. pag.52.
LOCUTIO.

Propria quænam sit, & intelligentiam postu-
lat, ut propria, & vera sit tom.2. pag.221.
Cæterorum Animalium præter hominem pro-
priè locutio non dici potest, quamvis ali-
quam locutionem efforment ibidem, & pag.
sequen.

Eadem in Brutis prodigiosa est, & per Dæmo-
nem ad fallendam credulitatem Gentium,
aut Divinâ virtute effici potest d.t. p.222.

LONGINUS aperuit latus Christi dextrum, non
sinistrum tom.1. pag.24.

Cur ita nuncupatus ibid.

LOQUI, an propriè dicantur Angeli in Corpori-
bus assumptis tom.1. pag.114.

Psitacus Pica aut cætera Animalia irrationa-
lia propriè loqui non possunt, & de ratione
tom.2. pag.221, & 222.

LUCA CIVITAS.

Est in Hetruria sita tom.1. pag.262.

In ea asservatur Imago Crucifixi à Nicodemo
cedrino ligno insculpta, & quatuor clavis
Crucifixio demonstratur ibid.

Diætæ Crucifixi Imaginis figuram ligno inci-
sam habes diæt. tomo pag.252. post tra-
ctatum de *Præputio Christi Domini in Resur-
rectione reassumpto*.

In eadem Civitate asservatur Miraculosa Ima-
go Deiparæ Virginis Saxo ab Aleotore,
percutta inde *Madonna del Sasso* vulgò dici-
tur quæ tria Miracula narrantur in eadem
percussione facta tom.1. pag.471.

Altera etiam Imago Virginis veneratur etiam
ab Aleotore in eam evomente blasphemiam,
& quid evenit narratur historia, & Miracu-
lum ibid.

LUCANUS de literis Phænicæis tom.2. pag.226.

LUCAS, & Nicodemus ille Evangelista, hic Chri-
sti Discipulus Imagines Jesu Christi Crucifixi
quatuor clavis expressas sculperunt illa Sciroli,
altera *Luca* asservatur tom.1. pag.262.

Imaginum earundem Figuræ ligno incisæ to.1.
pag.252.

Idem Evangelista S. Apostoli Pauli Peregrina-
tionis Comes ibid.

LUCILLA factiosa Fæmina à Ceciliano reprehensa
tom.1. pag.109. & 129.

LUCRUM.

In Alearum ludo factum in tribus casibus re-
stituendum esse affirmat S. Thomas tom.1.
pag.476.

Et quando in his tribus casibus eleemosynam
fieri non debet ibid.

In Ludis concessum tom.1. pag.468.

Quomodo, & quando restituendum sit ibid.

De charæ Opiniones diversæ tom.1. pag.477.

Quando solvendum ibid.

Precum Spiritualium à victo dicendarum lu-
crum explicatur ibid.

LUCUS, Oppidum, Civitatis nomine dignum
tom.1. pag.58.

LUDENTEM cum Isaac filio suo : ita legendum pu-

tavit Sac. Cong. Gen.21. nu.9. tom.1. pag.290.
Quid de hoc sentiant SS. PP. ibid.

LUDERE *Par Impar* explicatur tom.1. pag.466.

LUDERERE *micando digitis* vulgò à *Morra* ibid.

Et Nomen *Mor* propriè, nam corruptè *Mor-
ra*, à voce Græca explicatur ibid.

LUDERE *Trocho*, & hic ludus Puerorum est, &
Nomen Trochum explicatur tom.1. pag.477.

LUDI.

Alearum : sub Nomine *Alearum* non solum
ludus intelligitur, qui vulgo *Carte* : sed ve-
niunt omnes alii ludi, in quibus fors, seu
Fortuna dominatur, & omnes sunt prohi-
biti non solum ab humanis legibus, sed ab
Ethnicis, & præsertim per Sacros Canones,
& Sanctos Patres execrantur to.1. pag.465.
per totum Tractatum.

Inventores *Alearum*, & nomina earum expli-
cantur ibidem, & seq.

Quare ludus *Alearum* malus, & prohibitus,
& quare non finè peccato Mortali sit tom.1.
pag.475. cætera vide *Alia lusoria vel Alea-
ris ludus*.

A Justiniano Imperatore inventi explicantur
tom.1. pag.468.

Et ad fugiendum ludum *Alearum*, ac omnes
alios, in quibus fors, & fortuna domina-
tur ibid.

Hi autem à Justiniano inventi, & non prohi-
biti, quia artem, & industriam, sive corpo-
ris fortitudinem requirunt ibid.

Nomina eorundem ludorum apponuntur, &
explicantur ibid.

LUDOVICI Sfortiæ Ducis consensu fuit Mediola-
ni ædificata Ecclesia in honorem Deiparæ Virgi-
nis in sinu gestantis Filium gladio in gutture
vulneratum ab Aleatore quodam, qui ludendo
non solum omnem pecuniam sed vestes, quibus
erat indutus perdiderat tom.1. pag.473. & seq.

S. **LUDOVICUS** *Francorum Rex* à Sulthano captus,
Corpus Dominicum pro Obside reliquit, ac po-
stèa redemit tom.1. pag.42.

Volunt alii hanc historiam Federico Regi
Francorum tribuendam, qui postea in reditu
Brundisium appulit, & Sacram Hostiam à
Sacerdote Equo insidente ad Ecclesiam de-
ferendam curavit ; Hinc ad illius memo-
riam Episcopus Brundisius singulo anno in
solemnitate Corporis Christi equitando Sa-
cram Hostiam processionaliter desert dicto
tomo pag.41.

Hic S. Ludovicus quintæ expeditionis Dux
Creatus, & Crucesignatus in Concilio Lug-
dunensi primo in Asiam profectus est tom.2.
pag.265.

LUDOVICUS Imperator Stephano V. dicto IV. in
Gallias fugiente obviam processit, & maximis
Honoribus ipsum Pontificem prosequutus est
tom.1. pag.45.

LUDUS Alearum tom.1. pag.465.

Vide *Ludi*, vel *Alea Lusoria*, vel *Alearis Ludus*.

LUGDUNENSE I. Concilium sub Innocentio IV.
celebratum tom.2. pag.264.

Quo anno celebratum, & qui interfuerunt
ibid.

In hoc Concilio quid actum fuit contrà Impe-
ratorem Federicum II. describitur ibid.

RERUM NOTABILIUM.

Cardinales in hoc Concilio Galerum rubrum acceperunt ibid.

LUGDUNENSE II. Concilium sub Gregorio X. celebratum tom.2. pag.265.

Quo anno celebratum, & qui, interfuerunt ibidem.

Hoc Concilium ad Terram Sanctam recuperandam, de Processione Spiritus Sancti contra Græcos definitum, ad Regem Tartarorum, qui à Fratre Hieronymo Minorita Asculano, & postea Nicolao V. Summo Pontifice adductus baptizandum, est coactum ibid.

LUGDUNI descriptio, & in quo Terrarum situm tom.2. pag.264.

LUNA.

Pro Iside ab Ægyptiis sumebatur, quæ Terram significat latine, & ut Dea adorabatur to.2. pag.217.

Per Imaginem Æluri, quem Catum seu Felem latini vocant, sumebatur, & quare pro hoc Animali sumebatur ibid. & seq.

Eam laborantem superstitiosè credebant Gentiles tom.1. pag.161.

Et ne Magicorum Carminum vis ad eam perveniret utebantur sonitu Campanarum ibid.

Quando autem rubram, vel pallidam intuebantur, tunc ad eam pervenisse vim Magiæ credebant ibid.

LUPERCALIA.

Apud Ethnicos quid erant, cui, quo tempore, & à quibus fiebant to.1. pag.215. 483. & 484.

Cur ita dicta, & , qui ea exercebant Luperci dicti tom.1. pag.483. & seq.

Cur nudi per Civitatem incederent, & caprina pelle induti, Mulierum manus ferirent, qui ea exercebant tom.1. pag.484. & 485.

In ipsorum celebratione cur Canes, & Capræ immolabantur ibid.

Qui fuerint ipsorum Inventores to.1. pag.485.

Quid ipsorum loco introductum fuerit ab Ecclesia ibid.

LUSUS quidam, sed mysticus, de nummo in sublimi jacto explicatur tom.2. pag.191.

LYCEUS, Luperus, & Lupercalia, quid sint to.1. pag.484.

LYDICA Lingua eadem est ac Phrygiaca lingua tom.2. pag.326.

LYGORUM Dialectus Illyrica est ibid.

LYDIUS lapis, vel paragonius quid sit tom.1. pag.471.

LYSIPPUS Alexandri Magni Statuarius t.2. p.284.

M

M Litera consonans labris imprimitur tom.2. pag.237.

Pro numero milleno accipitur in numerando tom.2. pag.239.

Aliter antiquitus millenus numerus inscribatur ibid.

Et aliter eadem litera M. scribebatur ibid.

MACEDONIA.

Regio Europæ Latissima tom.2. pag.326.

A duobus Regibus primum in ea regnabant ibid.

Pars ejusdem Mediterranei Illyrica lingua utuntur ibid.

Græcâ Dialecto incolæ Macedoniæ loquuntur ibid.

Menses ex duodecim Zodiaci Animalium nominibus apud eos Populos nominantur ibidem.

MACEDONIA lingua vide ut supra.

MACERATA, Civitas Piceni describitur tom.1. pag.51.

MACHINÆ, sive Recipulæ in Portu Cefenatico ad Capiendas Anates fabricatæ describuntur t.1. pag.58.

MAGDALENA quomodo Christi Domini in Domo Pharisei recumbentis pedes lavare, & alia pedibus ejusdem obsequia gestare potuerit, stans retrò secus pedes Domini tom.1. pag.23.

MAGI.

A Magia dicti sunt tom.1. pag.269.

Magorum Genera tria sunt, & referuntur ibid.

Quinam fuerint illi Magi, qui Stella moniti Christum Infantem adoraverunt tom.1. à pag.269. ad 271.

Quomodo apud Persas nuncupentur, & qui apud ipsos fuerint tom.1. pag.269.

Pharaoni Magis quinam fuerint to.1. pag.270. Vide inferius Magia.

MAGIA.

Nomen explicatur tom.1. pag.269.

Species Magiæ duodecim sunt videlicet.

Necromantia, Necyomantia, Sciomantia, Chiromantia, Hydromantia, Geomantia, Pyromantia, Aeromantia, Axinomantia, Leconamantia, Catoptromantia, Capnomantia, Coscinomantia, & explicantur tom.1. pag.270.

Has omnes calluit Nero Imperator ibid.

Inventor quis fuerit tom.1. pag.269.

Ab his Magiæ fontibus derivati sunt Hetrusci Aruspices Bracmanes, & Gymnosophistæ, Druydæ, & Bardi, Galeotæ apud varias nationes, & Astrologi, qui Chaldæi vocantur ibid.

Isti damnatam, & omnino falsam Astrologiam judiciariam exercent ibid.

Ab hoc fonte ortum est Maleficium, vel Veneficium ibid.

Explicatur Augurium, Auspicium, & Extispicium ibid.

Hæc omnia in tertio Magiæ genere contenta detestanda sunt, & de ratione t.1. pag.270.

Illa, quam callere debebant Filii Regum Persarum non ad Incantationes, & Præstigias, sed ad Divinorum Cultum, & scientiam pertinebat, & hac Magia erant edocti Magi tres illi, qui Jesum infantem in Præsepio venerunt adorare, dicto tomo pag.271.

Hanc Magicam artem exercentes, & mirabilia per Dæmonum Illusiones facientes non sunt miracula, & explicatur quomodo fiant tom.1. pag.117. ad 124.

MAGISTER Cappellæ, vel Scholæ Cantorum, fuit Sacrista Frater Josephus Pamphilus vide Iosephus Pamphilus tom.1. pag.346.

MAGISTER Sacri Palatii Apostolici.

I N D E X

- A Viris sanè Doctis Familiæ Dominicanæ Ordinis Prædicator. exercetur tom.1. pag.334.
Antiquitus qui eum exercebat Lector vocitabatur ibid.
Ab Honorio III. institutus fuit Primus S. Dominicus ibid.
Est Judex Ordinarius in Urbe, dum publica Edicta ad Officium spectantia promulgat tom.1. pag.334.
Ejusdem Officia, onera, & honores ibid.
Etiam Lectoris munere publicè in Cappella Pontificia tempore Pii V., dum Consistoria haberentur fungebatur ibid.
Libros impresos, & imprimendos recognoscit ibid.
Orationes in Cappella Pontificia sinè illius approbatione recitari nequeunt ibid.
Quibusnam Congregationibus interfit ibid.
MAGISTERII Gradus in Ordine Eremitarum Sancti Augustini antiquus tom.1. pag.333.
MAGISTERIUM Sacri Palatii Apostolici, Lectoratus antiquitus nuncupatum tom.1. pag.334.
MAGISTRATUI præsum Leges, & Populo præst Magistratus tom.1. pag.67.
MAGISTRATUS Locorum, in quibus erat divergendum à Societate Sanctissimi Sacramenti præuentis in itinere Clementis VIII. antè eorundem locorum Portas præstolantes tom.1. pag.52.
MAGISTRI Sacri Palatii Apostolici, fuerunt S. Vincentius Valentinus Hispanus, & Joannes à Turcremata Cardinalis, & F. Silvester de Priorio summæ casuum Conscientiæ Auctor t.1. p.334.
MAGORUM,
Opera qualia sint tom.1. pag.117,
Tria genera tom.1. pag.269.
Ex quo genere fuerint illi, qui stella moniti Christum Infantem adoraverunt t.1. p.271.
MALATESTARUM Bibliotheca Cefenæ in Cœnobio S. Francisci tom.2. pag.343.
MALEDICTUS *omnis, qui non permanserit in omnibus, quæ scripta sunt in libro Legis.* Hæc verba fuerunt corrupta ab Hebræis, & quare to.2. pag.217.
MALLEUS *Campanæ lingua* nuncupatur t.1. p.170.
Græcè quomodò dictus ibid.
MALI Homines quonam spiritu prophetent tom.1. pag.126.
MALITIA diei, pro labore, aut sollicitudine sumitur tom.1. pag.139.
MAMMA, & *Tata* quid tom.2. pag.303.
MAMMARE quid sit ibid.
MAMMOLI, & *Mammolæ* quæ sunt, & undè dicantur tom.2. pag.303.
MANDUCATIO *Christi Domini* post Resurrectionem, fuit vera quantum ad Cibi divisionem, ac trajectionem in Ventrem, non tamèn quantum ad conversionem Cibi in substantiam Comedentis tom.1. pag.18.
MANSIONARIUS vel **MANSIONARIUS**,
Nomen, & officium explicatur t.1. pag.173, in fine & seq.
Multi olim in Ecclesia Romana to.1. pag.174.
Duo à Gregorio Magno nominati, & in Martyrologio relati inveniuntur ibid.
Ejusdem sicut, & Custodis nomen antè mille, & ampliùs Annos pro Campanario sumebatur ibid.
- Enarrantur Miracula per Theodorum, & Abundium Mansionarios Ecclesiæ S. Petri Romæ perpetrata dicto tomo pag.174.
MANTELETTI, Mozzottæ, ac Rocchetti descriptio tom.1. pag.323.
MANUS *non tanget eum*, priùs legebatur verbum in plurali numero, Exo.19. num.13. to.1. pag.307.
MANUSCRIPTA,
Bibliothecæ Urbinatis, Bibliothecæ Vaticanæ ab Alexandro VII. adjuncta to.2. pag.360.
Et Eulogium pro eadem adjunctione ibid.
Eorum, quæ Reginæ Svecorum Alexandræ erant mille noncentos Codices, paucis in domestica sua Bibliotheca relictis, Alexander VIII. Bibliothecæ Vaticanæ dono pariter dedit tom.2. pag.367.
Elogium ejusdem Donationis ibid.
Syriaca, præsertim, & Arabica vetustissima ex interiori Ægypto conquesta CLEM. XI. feliciter regnans relictis jam vanescentibus Picturis Bibliothecæ Vaticanæ, quam variis item monumentis locupletavit, eidem Bibliothecæ munere dedit tom.2. pag.359.
De eodem munere inscriptio extat ibid.
MANUTIANA Bibliotheca tom.2. pag.346.
MANUTIANA *ex Domo* Viri Insignes prodire, ibid.
MANUTIANORIUM *præclara gesta* laudat Epigramma Auctoris ibid.
MARCELLUS *Cervinus*, qui antea Bibliothecarius fuit revivores duos in Bibliotheca Vaticana instituit tom.2. pag.201.
MARCI AURELI Imperatoris Epistola ad Senatum Romanum in favorem Christianorum propter Beneficium Aquarum pluvialium à vero Deo à Christianis legionibus in bello Marcomanno impetratum tom.2. pag.297.
Eadem historia de Miraculo &c. enarratur dicto tomo pag.297. ad 299.
Ejusdem gesta, cur in Columna Antoniana, insculpta, hinc descriptiones antiquæ, & novæ recensentur dicto tomo pag.296., & sequenti.
Victoria reportata in Germania propter insigne dictum Miraculum ibid.
MARCIONITARUM, & Hebionitarum Hæreses damnatæ tom.1. pag.16.
MARCOMANNI, sive *Moravi*, *Armeni*, & alii Populi Equorum, & Vulpium Carnibus vesci delectantur tom.2. pag.297.
MARCUS ANTONINUS *Philosophus* adscitus in filium ab Antonino Pio, qui postea Marcus Aurelius Antoninus dictus est Columnam *Antoninam* dictam erexit tom.2. pag.297.
S. MARCUS S. Petri Discipulus tom.1. pag.16.
MARECIÆ Pons ab Octaviano Augusto in Arimini Amne extructus tom.1. pag.58. & 71.
MARIA SEMPER VIRGO,
Quod non solum *Christi Mater*, sed etiam *Deipara verè Dei Mater* in Concilio Ephesino Primo contrà Pelagium, & Nestorium declaratum fuit tom.2. pag.205.
Non sinè consilio judicatur, ut Maria semper Virgo in Civitate Ephesina declararetur verè Mater Dei, & veneraretur non solum, tanquam *Christotocos*, sed etiam tanquam *Theotocos*, & ratio datur ibid.

RERUM NOTABILIMUM.

Quomodo sola hæreses omnes interemerit explicatur tom.1. pag.258. & seq.

Encomium ejusdem tom.1. pag.258. 259., & 260.

Ejusdem nomine multæ Campanæ extunt insignitæ tom.1. pag.165.

Exaltata super Choros Angelorum tom.1. pag.258.

Per Arcam Federis significata tom.1. pag.38.

MARIANI *Victorii* Rheatini Grammatica Ætiopica Marcello Cervino Card. dicata to.2. pag.216.

MARIANUS *Genazanensis* ex ordine Eremitarum. S. Augustini Concionator Egregius t.1. pag.329. Fuit Generalis d. Ordinis ibid.

S. MARIE ad Montes Romæ Campanulæ Musicæ tom.1. pag.173.

MARINUS *Temperanza* de lingua Serviana tom.2. pag.250.

MARINUS *Valven.* Custos Bibliothecæ qui successit Hieronymo Sirleto tom.2. pag.199.

MARMOREA *Basis* quinque circiter palmorum. Virginis Vestalis Navem Salviam Zonâ deducendis in Bibliotheca Vaticana, ejusque Inscriptio tom.2. pag.359.

MARMOREA *Urna* ex antiquis Urbis ruinis effossa nuper Anno scilicet 1715., & SS. D. N. CLEMENTIS XI. feliciter Regnantis jussu in d. Bibliotheca Vaticana posita, cum Inscriptione t.2. pag.359.

In hac marmorea Urna inventa est Asbestina Sindones raræ magnitudinis, in qua cremabantur corpora Mortuorum, & etiam hoc Priscorum insigne, & singulare Monumentum ab eodem Summo Pontifice Regnante Bibliothecæ Vaticanæ donata ibid.

MARSILIUS Ficinus de Federici Urbini Ducis Laudibus tom.2. pag.342.

MARTIANI *Capelle* Sententia de tertia litera à Claudio inventa tom.2. pag.263.

MARTIANUS *Imperat.* duos Conciones, Græcam scilicet, & Latinam in Concil. Chalced. habuit tom.2. pag.205. & seq.

S. MARTINI *tempore*, quidam scelestus pro suis sceleribus occisus, tamquam Martyr colebatur, prædicto denique Sancto Deum suppliciter oranti miraculosè ille scelestus apparuit, & se non cum Martyribus in Cælo, sed cum damnatis in inferno esse, ideo Aram, & Sepulcrum ad ejus honorem erecta avertenda curavit to.1. p.127. & 225.

MARTINUS V. Bibliothecam Vaticanam Avenionem translata, Romam reportandam curavit tom.2. pag.197.

Præfuit Concilio Constantiensi, in quo damnata fuit hæresis Hussitarum, Romam reversus, cur sub utraque specie Laicos communicavit tom.1. pag.27.

MARTYR QUIS.

Aquâ non baptizatus, in suo sanguine baptizatus censetur tom.1. pag.130.

Armogastes *Martyr* tom.1. pag.109.

Causa canonizandi aliquem ut *Martyrem* multum perquirenda est dicto tomo pag.130.

Confessorum Nomine etiam Martyres intelliguntur tom.1. pag.108.

Quisnam verè sit *Martyr* tom.1. pag.130.

Non pœna, aut mors, sed Causa facit *Martyrem* tom.1. pag.110. 128. & 130.

Hæreticorum *Martyr* verè *Martyr* non est, sed Pseudomartyr dicitur tom.1. pag.140. vide infra *Martyrium*.

MARTYRIUM.

Causa ejusdem intrinseca, & meritoria est charitas, quæ est opus Martyrii meritorie imperans tom.1. pag.128. & 130.

Finalis causa *Martyrii* est defensio, & confessio veritatis Fidei, necnon eorum, quæ Fidei annectuntur dicto tomo pag.130.

S. Joannes Baptista *Martyrium* passus est non, quia coactus fuit ad negandum Christum, vel fidei Christi, sed veritatem, & Justiciam quæ annectuntur Fidei ibid.

Hæreticorum *Martyrium*, perfidiæ magis tormenta sunt, quam Corona Victoriæ, & eis non præmium, sed pœna debetur ibid.

Quamvis *Martyrium* commune sit, tam bonis, quam malis, causa tamen intrinseca, & finalis omnibus communis, non est, veluti, nec etiam extrinseca tom.1. pag.130.

MARTYROLOGIUM.

Unde ortum habeat tom.1. pag.108.

Quisnam fuerit eorum primus Auctor ibid.

Eusebium dicitur fuisse, cujus Martyrologium S. Hieronymus in linguam Latinam transtulit ibid.

Hodiè ab Ecclesia congestum, & concinnatum, in omnibus Ecclesiis legitur tom.1. pag.108.

Symeonis Metaphrastis *Martyrologium* ibid.

Uffardus jussu Caroli Magni, congestit *Martyrologium* ibid.

MARTYRUM res gestas conscribendas curavit S. Clemens Papa, & S. Anterus, item Papa idem innovando fecit, idemque SS. Fabianus, & Felix Pontifices tom.1. pag.108. & 109.

MARSIGNI, & *Burij* Populi Svevorum Cultum, & Sermonem habent tom.2. pag.226.

MASSA, pro fundo, seu villa usurpata to.2. pag.408.

MASSARIA quid ibid.

MASSARIUS quis dicatur ibid.

MASSATIUS *Aleator*, & Imaginis Christi Domini Percussor, ab ipsa Imagine percussa miraculosè cruentatus fuit magna sanguinis quantitate tom.1. pag.473. & seq.

Ejusdem mira conversio, & Sanctitas ibid.

MATERIA Corporalis, quantum ad motum Angelis bonis, & Spiritibus malis obedit ad nutum tom.1. pag.165.

MATTHIÆ *Corvini* Bibliotheca tom.2. pag.208.

MATILDÆ Comitissæ Donatio facta Basilicæ sancti Petri Civitatum Terrarum, atque Possessionum pro Luminaribus, sive Lampadibus ante Presbyterium arden. tom.2. pag.408. & seq.

MATRIMONIA Philippi III. Hispaniarum Regis, & Margaritæ Reginae, necnon Alberti Arcis Ducis Austriæ, & Isabellæ Hispaniarum infantis, inter Missarum solemnità à Clemente VIII. Ferrariæ celebrata tom.1. pag.68.

MATRIMONII SACERDOTIUM decretum in sexta Synodo non est pro universali, sed tantum Orientali Ecclesia, & non comprehendit dissolutionem, sed separationem, & Religiosam vitam, & hoc ex consensu Uxoris tom.2. pag.208.

MATRONES mitrâ utebantur, & cujus generis erat tom.2. pag.377.

I N D E X

MATURITAS in Canonizatione Sanctorum requiritur tom.1. pag.126.

Et industrię celeritas , & diligentię tarditas ibid.

MATUTINUS, & Vespertinus Campanę pulsus, cur fiat tom.1. pag.180.

MAURITII tertii Chronicon de Augustiniana familia tom.1. pag.339.

MAXENTIUS à Constantino Magno divinitus per Crucem devictus tom.1. pag.54. & 260.

MAXENTIUS Episcopus Syracusanus Eucharistiam inter navigandum detulit tom.1. pag.41.

MAXOBII seu *Maxobitę* Illyricam linguam habent tom.2. pag.326.

MECLINIÆ Campanę Organorum instar tom.1. pag.171.

MEDICEORUM Bibliotheca tom.2. pag.341.

MEDICEORUM Typographia Arabica, & Caldaica tom.2. pag.342.

MEDIOLANI asservatur Imago Deiparę Marię semper Virginis pictę, & in sinu gestantis Filium, in gutture vulneratum ab Aleatore Massatio t.1. pag.473. & seq.

Dictę Imagini constructa est Ecclesia à Bramante Architecto, & Pictore Ludovici Sfortię Ducis consensu ibid.

Gladius, quo dicta Imago vulnerata fuit asservatur in ejusdem Ecclesię Sacrario to.1. pag.474.

MEDIOLANI Bibliotheca celeberrima in Cœnobio S. Marci tom.2. pag.341.

MEDI, & *Mesopotani* Illyricę loquuntur tom.2. pag.326.

MEDIA nocte egrediar in Ægyptum; prius legebatur ingrediar: Exo.11. num.4. tom.1. pag.305.

MEGALENTIA Festa Dę Matri Magnę Deorum dicata ab Hethnicis tom.1. pag.485.

MEISI, vel *Misii* Populi Illyricę loquuntur tom.2. pag.326.

MEL, & *Fermentum* quare prohibita in Sacrificiis hebręorum erant tom.1. pag.312.

MELCHIOR Canus quid dicat contrā eos, qui Ecclesiam in Canonizatione Sanctorum errare posse dicerent tom.1. pag.135.

MELCHUS filia Aaran: non ut prius *Aram* legi debet. Gen.11. num.29. tom.1. pag.287.

MELDOLA, Oppidum tom.1. pag.71.

MELITIUS Antiochenus Concilio Constantinopolitano Primo interfuit tom.2. pag.204.

MEMBRANA.

Chartę usum antiquitus habebat t.2. pag.337.

Et dicitur *Membrana* quia de Membris Animalium detracta est ibid.

Pergami, quod Asię Civitas est, inventa; hinc *Pergamena* Charta ibid.

Quavis multi Auctores eam dicant tempore Eumenis, & Ptolomęi Regum inventam fuisse Pergami, graviores, ut Josephus, & alii testantur fuisse in usum etiam apud Hebręos ibid.

Libri Sacri, quos septuaginta duo Interpretes confecerunt, in Membranis tenuissimis erant conscripti ibid.

Et ab Hebręis usum Membranę ad Romanos manasse ibid.

Volumina Numę Pompiliij ejusdem materię erant ibid.

MENDACIORUM, & periuriorum Mater Alcarum ludus tom.1. pag.470.

MEMNON,

Quisnam fuerit tom.2. pag.222. & seq.

Variorum Aucto-um opiniones circa eundem ibid., & pag. seq.

Cur Phoroneo æqualis dicatur to.2. pag.223.

Literarum Ægyptiarum Inventor t.2. pag.222.

In Avem mutatus Poetę fabulantur t.2. p.222. & seq.

Ejusdem Sepulchrum ab Avibus Memnoniis quotannis, vel quinto quoque Anno per-lustratum, & quid agebant ad parentandum Auctori suo tom.2. pag.223.

Ejusdem Statua in Æthiopia magno in honore habita ibid.

Et de ejusdem statuę artificio narratur historia ibid.

MEMNONIÆ *Aves* à quo sic dictę, earumque Fabulę tom.2. pag.223.

MEMORIA mortis necessaria pro benę, sanctęque vivendo tom.1. pag.218.

MENDICANTIUM Domus à Sixto V. constructa tom.2. pag.189.

Ejusdem Inscriptio, & Emblema in Bibliotheca Vaticana ibid.

MENNA Patriarcha Constantinopolitanus loco Vigiliij Pontificis pręfuit Concil. II. Constanti-nopolit. tom.2. pag.206.

MENSA,

Discubitoria, in qua Christus cum Apostolis discubuit in ultima cœna describitur tom.1. pag.22. & 23.

Auctorum variorum opiniones circa modum discubentium in eadem *Mensa* recensentur ibid.

Hęc eadem *Mensa* seu Tabula ultimę cœnę in Basilica Lateranensi asservatur dicto tomo pag.23.

Ejusdem Tabulę Mensura ibid.

Perpetuę illę dicuntur *Mense*, quę longę sunt tom.1. pag.22.

MENSES *periculiosiores* Annorum Climactericorum quinam sint tom.2. pag.155.

MENSURII Carthaginensis Episcopi historia de Canonizatione Martyrum tom.1. pag.109.

MENTEM Sanctam spontaneam, Honorem Deo, & Patrię liberationem: Hęc voces per casus obliquos absque ullo verbo, Tabulę marmoreę incisę inventę fuerunt, dum Corpus B. Agathę in Sicilia aromatibus Fideles condirent, explicantur to.1. pag.166.

Cur in Campanis voces prædictę incisę inveniantur ibid., & præcisę in Campana parva Basilicę S. Petri dicto tomo pag.165.

MERCURII *Trismegisti* liber habet hęc verba: *Hic est Filius Dei Benedicti*; S. Augustinus affirmat tom.2. pag.225.

MERCURIUS.

Ejus descriptio tom.2. pag.219.

Ejusdem varia nomina à S. Augustino declarata ibid.

Cur Thoyt, vel Theuth appelletur t.2. p.220. Alphabeti Ægyptiaci inventor ibid.

Inventor multarum rerum tom.2. pag.219.

Ab Ethnicis *Diaconus* dictus, quasi Minister Deorum tom.2. pag.132.

RERUM NOTABILIMUM.

· Sacras literas Ægyptiis tradidit t.2. pag.219.
 Varia nomina quę eidem attribuuntur d. tom.
 pag.220.
 Sol à Macrobio dicitur, hinc perustus fingitur,
 tanquàm Soli propinquior tom.2. pag.219.
MERIDIANUS *Campanę pulsus* à quo ordinatus,
 & ad quid tom.1. pag.180.
MESA, pro Mensa tom.2. pag.223.
MESCHITÆ apud Turcas quid sint to.1. pag.155.
METALLA rufa quęnam sint tom.2. pag.294.
METAMORPHOSES, aut transformationes à
 Dæmonibus efformatę declarantur t.2. pag.113.
METAPONTUM Civitas vetustissima Apulię t.2.
 pag.230. in Imagine.
METROPOLITA quisnam dicatur to.2. pag.122.
MICARE *Digitis* genus ludi explicatur to.1. p.466.
 Quid significet *ly Micare* ibid.
MICHAEL *Angelus Bonarota*, Tholi S. Petri de-
 lineationem à Bramante Architecto factam,
 reformavit tom.2. pag.352.
MICHAEL *Mercatus* de hac dictione: *Triumfus* per
 F, non per ph in Obelisci descriptionibus à Cir-
 co Maximo eruti tom.2. pag.285.
 De Obelisci fuisse scripsit tom.2. pag.180.
 Inscriptiones vetustas Obelisci Lateranen. è
 ruderibus eruti, & corrosas in pristinam
 formam ingenii perspicacitate restituit to.2.
 pag.294.
MICHAEL *Rogerus* ex familia Societatis Jesu Nea-
 politanus undecim annos ad fidem Catholicam
 prædicandam in Sinarum Regno commoratus
 est, qui Auctori horum operum attestatus est se
 in eodem loco libros legisse verbis, & charac-
 teribus Sinicis impressos circiter annos quadragin-
 ta antè Salvatoris adventum tom.2. pag.349.
 Paginam unam ex corticibus Arboris eidem
 Auctori dedit, in qua Characteribus Sini-
 cis impressa erant Oratio Dominica, & Sa-
 lutatio Angelica tom.2. pag.337.
MICHAELIS Bonelli Card. Alexandrini Bibliothe-
 ca Romę multis impensis, & variis libris instru-
 cta, quàm *Eremum* appellabat tom.2. pag.344.
MICHAELIS *Thomasi* Bibliotheca tom.2. pag.340.
MILES quidam *Alea* dictus tom.1. pag.466.
MILITIS S. Petri nomine, Gabriel Anconitanus
 Sacrista insignitus tom.1. pag.354.
MILIUM aliquorum historia narratur, qui inter
 ludendum hæreses blasphemias evomentes, & in-
 iuriam rabie Sac. Imagines percusserunt t.1. p.471.
MILLENARII numeri nota M tom.2. pag.239.
 Varietas Antiquorum in significando Millena-
 rium numerum ibid.
MINERVÆ Cognomen *Alea* tom.1. pag.466.
 Eiusdem Statua Athenis ex Ebore viginti sex
 cubitorum Alta à Phidia exculpta, in cuius
 Clypeo Amazonum pugnam, & Gigantom-
 machiam, in Basi Lapidinam, & Centau-
 rorum certamen insculpsit tom.2. pag.283.
MINISTRI Cappellę Pontificię à Sacrista sacrarii
 Apostolici eligendi tom.1. pag.331.
 Quot sint dd. Ministri eligendi ibid.
MIRACULA sive **MIRACULUM**.
 Eiusdem definitivo ex Divo Thoma tom.1.
 pag.111.
 Requisita in *Miraculis* pro aliquo canonizan-
 do juxta opinionem Hostiensis, & Castanei
 ibid.

Tria sunt genera, & Nomina *Miraculorum*, &
 explicantur tom.1. pag.118.
 Eorundem conditiones explicantur dict. tom.
 pag.120.
 Et gradus, ac differentię, atque exempla
 ibid.
 Et nomina, atque exempla d. tomo pag.118.
 & seq.
 Omnia *Miracula* dicuntur *Virtutes* si conside-
 ratur illud, quod fit dicto tomo pag.120.
 Si consideratur illud, propter quod fit *Signa*
 dicuntur *Miracula* ibid.
 Quando dicuntur *Portenta* seu *Ostenta*, & quan-
 do *Prodigia* ibid.
 Tunc verè dicitur *Miraculum*, quando Causa
 omnibus est ignota dicto tomo pag.118.
 Tribus modis *Miraculum* esse potest nempe *su-
 pra Naturam*: *Præter Naturam*, & *contra
 Naturam* ibid.
 Quid sit *Miraculum supra Naturam* explica-
 tur dicto tomo pag.119.
 Illud *Præter Naturam* explicatur, & tribus
 modis fit, qui etiam explicatur ibid.
 Et illud *contra Naturam* explicatur ibid.
 Facultas faciendi *Miracula* est gratia gratis
 data, quę cum peccato mortali stare potest
 dicto tomo pag.111. & 118.
 Tàm à Malis quàm à Bonis *Miracula* fiunt
 ibid.
 A Bonis *Miraculum* fit per publicam Justitiam,
 quę est vera fides verè justificans ibidem, &
 pag.119.
 A Malis fit *Miraculum* non per publicam Justi-
 tiam, sed per publicę Justitię signa ibid.
 Bonorum, & Malorum hominum *Miracula*
 quomodo à *Miraculis* Magorum discernan-
 tur tom.1. pag.119.
 Facultas faciendi *Miracula* cur malis homini-
 bus concedatur tom.1. pag.119.
 Et quando hæc facultas malis hominibus, non
 concedatur ibid.
 In testamento novo *Miracula* præstita, quę
 superant naturam, quantum ad operandi
 modum tom.1. pag.120.
 Quę superant naturam quantum ad operandi
 modum, & quantum ad id, in quo fit to.1.
 pag.121.
 Quomodo majora, & minora dicantur to.1.
 pag.120.
 Sunt *Miracula*, quatenus vires totius naturę
 excellunt tom.1. pag.120.
 Suprà vires totius naturę esse debent *Miracula*
 tom.1. pag.121.
 Tribus modis vires totius naturę superare pos-
 sunt tom.1. pag.120.
 Vera, & mortuorum præsertim suscitatio,
 nonnisi à Deo, & à Sanctis, Divinā tamē
 virtute fieri possunt tom.1. pag.115.
 Suscitatio Samuelis Prophete incantationi-
 bus Pythonescæ tentata examinatur ad *Mi-
 raculum* suscitationis Mortuorum cogno-
 scendum dicto tomo pag.115. ad 118.
 Vera, quomodo à bonis, & à malis Christia-
 nis; & non vera à Magis, & Dæmonibus
 fiant tom.1. pag.111.
 Vera, quomodo à non veris discernantur
 ibid.

I N D E X

- Vera, tam à bonis, quam à malis fieri possunt tom.1. pag.110. & seqq.
- Quomodo examinanda sunt *Miracula* in Canonizatione alicujus tom.1. pag.127.
- Circa ægritudinum curationes diligenter examinanda *Miracula*, & cur præsertim hæc in Canonizatione tom.1. pag.120.
- Circa earundem ægritudinum *Miracula* requisita recensentur dicto tomo pag.121.
- Campanæ *Miraculum* à S. Bennone benedictæ narratur tom.1. pag.182.
- Crucis, quæ Constantino Magno apparuit, *Miraculum* enarratur tom.2. pag.252. & seqq.
- De duobus libris in Sepulchro S. Euphemie noctu reconditis in Concil. Calcedonensi, *Miraculum* enarratur tom.2. pag.206.
- Varia enarrantur *Miracula* Sacrarum Imaginum tom.1. pag.470. ad 474.
- Non *Miracula*, sed *Miranda* dicenda, & nominanda quæ à Serapidis seu Esculapii aut verius Dæmonis Arte facta sunt, & narrantur eadem *Miranda* tom.1. pag.222. & 223.
- MISERIA**, & *desperatio* Aleatorum to.1. pag.470. ad 474.
- MISERERE Nobis** cur tribus vicibus antiquitus dicebatur, sicuti nunc in Basilica Lateranensi, in cæteris verò Ecclesiis tertia vice dicitur -- *Donæ nobis pacem* -- dum Agnus Dei ad Missam legitur, vel cantatur tom.1. pag.187.
- MISSA**.
- Conventualis* quotidie in itinere Clem. VIII. ad Ferrariam celebrata tom.1. pag.52.
- A Summo Pontifice solemniter cantari consuetæ pro eadem Missa bene cantata idem, Pontifex accipit julios circiter triginta, & retinet morem quemdam antiquum, in quibusdam monetis, quæ ipsi Pontifici dari solent tom.1. pag.468.
- Quare in Missa Octavæ SS. Innocentium -- *Gloria in Excelsis Deo &c.*, & *Alleluja* -- dicantur, etiamsi in eorundem Festo, non dicantur; Symbolum verò Apostolorum, nec in Festo, nec in Octava dicatur, nisi tamen venerit in Dominica tom.1. pag.275.
- Quotidie in Cappella Pontificia cantatur, & Officium tom.1. pag.325.
- Distributio faciendæ Missarum à Sacrista Cappellæ ibid.
- Ritus pulsandi Campanas in Sacrificio *Misse* à quo, & quonam tempore, & cur, institutus tom.1. pag.177.
- MISSA** prima, in Cathedrali Ecclesia Ferrariæ decantata præsentente Clemente VIII. cum Collegio S. R. E. Cardinalium, & aliæ consequenter tom.1. pag.66. & 68.
- Privata, & solemnitas Romani Pontificis to.1. pag.324.
- MITRA**,
- Varie fuerunt *Mitræ* apud varias Nationes t.2. pag.378.
- Origo ejusdem *Mitræ* to.1. pag.7. & 8., & to.2. pag.371.
- Ejusdem usus perantiquus ibid.
- Quid per ipsam significatur to.1. pag.7. & 8., & tom.2. pag.371.
- Feminarum *Mitra* quid tom.2. pag.377.
- Matronarum Romanarum qualis erat tom.2. pag.378.
- Pro Corona Muliebri ad ornatum Capitis Adolescentularum apud Phryges sumpta ibid.
- Quomodo nuncupetur à Lirano, & quomodo nostrates eam vocent ibid.
- Viris probosa ibid.
- Cur à SS. Pontifice *Mitra* semper, & ubique adhibetur, Tiara verò, *Regnum Mundi* vocitata non item tom.2. pag.178.
- Sancti Silvestri Pars *Mitræ* inter Reliquias ad SS. Silvestrum, & Martinum in Montibus Urbis asservata tom.2. pag.371. & 379.
- Cujus coloris sit, & quid in ea pictum cernatur ibid.
- Eadem *Mitræ* pars S. Silvestri ære incisa tom.2. pag.379.
- Summi Pontificis *Mitræ* pretiosæ per Cubicularios custodiri solebant tom.1. pag.337.
- MITRIDATES** duas, ac viginti linguas, seu Dialectus habuit tom.2. pag.300.
- MODUS** eligendi Sacristam Sacri Palatii Apostolici tom.1. pag.331.
- MODUS** visitandi Basilicas, sive Ecclesias præfixas pro Indulgentia Jubilei conquirenda, & quantum ad numerum dierum, quo visitandæ sint, tam à Romanis, & Incolis Urbis, quam ab Advenis, & exteris, ac de legitimè impeditis, & quantum ad Animæ dispositionem to.1. pag.201.
- Dies continui, & Intermissi in Visitatione dd. Basilicarum pro d. Indulgentia Jubilei acquirenda quinam sint ibid.
- MOGUNTIA** in Germania, in qua primum in Europa inventa fuit Ars Thypographica anno 1442. à Joanne Guthembergio, & sexdecim post annos Romam asportata tom.2. pag.349.
- MOGUNTIAE**, ac Frisæ usus Calami in Sacra sumptione Vini consecrati tom.1. pag.25.
- MONACHUS** sive **MONACHI**.
- Vel Religiosi sunt in statu perficiendorum, & non perfectorum tom.2. pag.138.
- Sunt tamen Presbyteris Curatis perfectiores ibid.
- Ad Seculares Ecclesias, vel Episcopatum assumpti à Monachali proposito non discedunt ex Innocentii Papæ Decreto tom.2. pag.137.
- Quomodo autem intelligatur d. Decretum Innocentii secundum glossam ibid.
- In quibus quoad observantiam Monasticam absoluti, & in quibus obligati remaneant tom.2. pag.137. & seq.
- Ab obedientia quomodo absolvantur tom.2. pag.137.
- In iis, quæ ad statum perfectionis instrumentaliter acquirendum pertinent ad Apostolorum vestigia magis accedunt to.2. pag.138.
- Quæ antè consecrationem ad Episcopatum assumpti *Monachus* sive Religiosi habebant Monasterio, quæ post consecrationem acquirere propriæ Ecclesiæ relinquere tenentur ibid.
- Benedictini *Monaci* inter communicandum, Calamo utebantur, qui ad hanc usque diem in Monte Cassino asservatur tom.1. pag.25.

RERUM NOTABILIU M.

MONASTERIA 20. Monachorum græcorum ex-
tant in Monte Atho tom.2. pag.339.

MONASTERIOLUM, *Villa* tom.1. pag.59.

MONASTERIUM *Chimense*, ubi antiquissima
Imago Crucifixi quatuor Clavis cernitur repræ-
sentata tom.1. pag.264.

MONETA, in qua sculpta est Imago Mariæ sem-
per Virginis, gladio ab Aleatore percussa, mi-
raculosè cruentata cernitur Florentiæ, & in Reli-
quario aservatur in Ecclesia S. Augustini, cum
Indulgentia 40. dierum jis, qui d. Reliquiam vi-
sitant, concessa tom.1. pag.473.

MODUS diversus discumbentium antiquitus de-
scribitur tom.1. pag.22. & 23.

MODUS discubentium Apostolorum cum Jesu in
ultima Cæna etiam describitur ibid.

MONETA quænam sit illa, quæ dari solet Summo
Pontifici pro Missa benè cantata to.1. pag.468.

Usus perantiquus est ibid.

MONILIA quænam sint tom.1. pag.352.

MONOTHELITÆ, & Monophysitæ quid tom.2.
pag.207.

MONS.

Ætnæ Mons flammæ eructans Velo S. Agathæ
extintas tom.1. pag.166.

Palatinus, primitus Lupercal appellatus to.1.
pag.484.

Quirinalis, a Fano Quirini, vel à Quiritibus
sic dictus nunc *Caballus* ab Equis à Sixto V.
illuc asportatis tom.2. pag.282.

Idem *Quirinalis Mons* ab eodem Sixto V. splen-
didior effectus non solum per asportatio-
nem Equorum Opera Phidiæ, & Praxitelis,
sed per vias excavatas, & in planas reda-
ctas, per fontes Aquarum &c. dicto tomo.
pag.286.

Inscriptio, & Emblema, quæ extant in Biblio-
theca Vaticana ibid.

MONTALIUM Civitatis jure, & Episcopali di-
gnitate donatum à Sixto V. tom.2. pag.287.

MONUMENTA vel scripta antiqua sub nomine,
Palea indicantur in decretis antiquis Pontificiis
tom.1. pag.505.

MORBORUM curationes in testamento novo præ-
stitæ tom.1. pag.121. & seq.

Miraculosæ quantum admodum operandi t.1.
pag.120.

Quomodo miraculosè tom.1. pag.121.

MORBUS *Cardiacus* quisnam sit describitur tom.2.
pag.372.

Hinc qui hunc morbum patiuntur colore *Car-
diaco* afficiuntur ibid.

MORRA unde dicatur, & quid sit hic ludus expli-
catur tom.1. pag.466.

MORTALE crimen est alearis ludus to.1. pag.470.

MORTIS memoria necessaria, pro benè Sanctèque
vivendo tom.1. pag.218.

MORTUA est filia *Sue* Uxor *Judæ*, & non *sua* legi
debet. Gen.38. num.2. & 12. tom.1. pag.297.

MORTUI quomodo possunt scire quæ hic agun-
tur tom.1. pag.114. & seq.

MORTUORUM, & Vivorum apparitiones quo-
modo fiant tom.1. pag.114. & seq.

MORTUORUM fuscitatio, & Cæcorum illumi-
natio, sunt miracula quantum ad id, in quo fit
tom.1. pag.120.

MORTUIS, quomodo sit Cura de Vivis t.1. p.114.

MOS antiquus in Ecclesia Dei de Communione,
quotidiana, & de eodem Eucharistiæ Sacramen-
to quod etiam Parvulis dabatur tom.1. pag.39.
& tom.2. pag.428.

MOS, & observatio Antiquorum circa numerum,
septenarium tom.2. pag.144.

MOSCOVIA Russiæ, & Rhutenorum caput suam
ditionem longè per Scythiam extendit tom.2.
pag.126.

MOSCOVITÆ linguâ Sclavonicâ utuntur, sed adeò
nunc eorum lingua est confusa externis linguis
cum vix Sclavonus eam intelligat ibid.

MOYSES, & *Aaron* fecerunt omnia ostenta &c.
prius legebatur signa, & ostenta. Exo.11. nu.10.
tom.1. pag.305.

MOYSES.

Ab aqua dictus tom.2. pag.306.

Et *Aaron* quomodo Christum representent
tom.2. pag.256.

Et *Aaron* quomodo inter se præferantur to.1.
pag.97.

Et D. Paulus quomodo viderunt Deum to.1.
pag.296.

Fuit eruditus omni Sapientia Ægyptiorum,
tom.2. pag.225.

Hebraicam linguam punctis insignivit in mon-
te à Deo edoctus tom.2. pag.214.

Hebraicarum literarum Inventor ibid.

Leges 449., & amplius in Monte condidit, quæ
postea ad 614. excreverunt ibid.

Præcepta affirmativa 248. quot hominum,
ossa: negativa verò 366. quot dierum anni
condidit ibid.

Quomodo literas hebraicas invenisse intelliga-
tur cum antè Diluvium extiterint ibid.

Quot Annos vixerit tom.2. pag.157.

Temporibus *Moyfis* aliquem usum Campanæ
tom.1. pag.157.

MOZZETTA sive USUS **MOZZETTÆ.**

Descriptio *Mozzettæ*, *Manicelli*, & *Rocchetti*.
tom.1. pag.323.

A Prælati non Regularibus extrâ suam ipso-
rum Diocesim, vel Provinciam non defer-
tur tom.1. pag.326.

Est proprius Prælatorum Regularium habi-
tus, propterea ubique locorum ab jis defer-
tur Cucullæ, aut Caputii, vel Scapularii loco
ibid.

Deferentes *Mozzettam* quiaam sint tom.1.
pag.326.

Fratres dicti de Plumbo ad Sixti V. usque,
tempora, & eò usque vixerunt ea uteban-
tur ibid.

MOZZORABES quid tom.2. pag.452.

MULIER dum Corpus Dominicum putat in Arca
invenire, in qua considerat ne manibus indi-
gnis pertractaretur Sancta Sanctorum Flammam
indè surgentem invenit tom.1. pag.40.

MULIERES antiquitus cum Dominicali, idest cum
linreamine fumeabant corpus Dominicum, ut
eum Domum asportarent tom.1. pag.40.

MULIERIS Calcaneus dictus in Gen.3. explicatur
tom.1. pag.259.

Semen Mulieris in Genesi commemoratum,
etiam explicatur tom.1. pag.259.

MULTA corpora venerantur in terris, quorum Ani-
mæ cruciantur in Inferno, hæc sententia explica-
tur

tur , & quatuor admittit solutiones to.1. p.140.
& seq.
MUNDUS, & *Caro* tentant , & quomodo tom.2.
pag.441.
MUNERA *misit Domino meo Esau* , & non *Domino*
suo legi debet. Gen.32. num.18. tom.1. pag.295.
MUS ad solem pertinet ut *Ægyptii* credebant to.2.
pag.218.
Quare ei tam adversatur Felis, seu Catus ibid.
MUSCULIONES, Vespæ, & Apes, ex quibus ge-
nerentur tom.1. pag.118.
MUSICA Ecclesiastica à S. Gregorio Magno refor-
mata , & aucta tom.1. pag.263.
MUSICUS *Campanarum Concentus* , ac Turrium
præstantia tom.1. pag.170.
MOSIVUM torum, quod erat in Oratorio Joannis
Papæ VII. delineatum sive penicillo desumptum
asservatur in Bibliotheca Angelica in *Ædibus*
S. Augustini Urbis tom.1. pag.23.
MUSO, Fluvius tom.1. pag.71.
MUTUS, ac *Surdus* nascitur homo ex Aristotele
tom.2. pag.221.
MYRRA à Christo Domino sumpta nostrorum
peccatorum amaritudinem significat to.1. p.29.
MYRRA, Fel, & Acetum, acerbissimum Calicem
significant tom.1. pag.28.
MYRRHATUM, seu *Myrrhinum Vinum* quid to.1.
pag.28. & 29.
Non amarum, sed gustai gratum t.1. p.29.
Opinio hæc confutatur ibid.
Hoc idem Felle amarius existimatur tom.1.
pag.30.
MYRRHÆ Arbor, nec amaritudinem, nec odo-
rem, imò nec fructum habet tom.1. pag.29.
Gutta, sive lacrima qualis ibid.
Odore *Gutte Myrrhæ* vina condita erant lau-
tissima apud antiquos ibid.
MYRRHINA *Vasa* quænam dicantur, eorumque
odor ibid.
A Pompejo in Italiam adducta ibid.
MYRRHITIS Lapis, color, & odori Mirrhæ ad-
similis ibid.
Confricatus Pannis quem odorem spiret ibid.
MYTERRUM, Misteriorum quodnam sit, & ex-
plicatur tom.1. pag.17.
MYTHI *I opuli* Illyricè loquuntur tom.2. pag.326.

N

N Litera consonans lingua Dentibus appulsa
collidit tom.2. pag.237.
N, & L, quænam notæ erant apud Antiquos tom.2.
pag.225.
NARNIA Civitas antiqua à Nare fluvio dicta de-
scribitur tom.1. pag.54.
NATIVITAS Salvatoris Nostri omnium Festorum
Metropolis à Joanne Chrysostimo nuncupata
tom.2. pag.190.
NARRAVITQUE *Moyfes Aaron omnia verba Do-*
mini , quibus miserat eum &c. sublata fuit propo-
sitio pro antè relativum: Exo.4. num.28. tom.1.
pag.323.
NATI sunt AUTEM *Joseph filii* : addita fuit con-
junctio autem: Gen.41. num.50. tom.1. pag.298.
NATURÆ creatæ omnis virtus nobis nota non est
tom.1. pag.118.

NATURÆ vires tribus modis per miracula supera-
ri possunt tom.1. pag.120.
Hac in re dantur exempla ibid.
NATURÆ virtute, quæ fieri non possunt, nec à
Dæmone tom.1. pag.118.
NAVARRI opinio de Etimologia nominis Jubilei
tom.1. pag.198.
Ejusdem sententia de Latrunculorum, sive
Scacchorum ludo tom.1. pag.479. & seq.
Ejusdem sententia de peccato, quod fit in
Alearum Ludo tom.1. pag.476.
NAVIS.
Apud Athenienses, & Romanos felicitatem,
& salutis indicium præseferbat to.2. p.191.
Curiosè, & mysticè consideratur ex usu ipsius
Navis incidendæ in Numismate apud Ro-
manos ibid.
In Annulo Summi Pontificis, & in aureis Apo-
stolici Fisci nummis expressa quid significet
ibid.
NEAPOLI, Bibliotheca S. Severini, & Pausylipi
in *Ædiculis Augustianorum* , & Card. Seripandi
tom.2. pag.344.
In Ecclesia S. Laurentii Ordinis S. Francisci
asservatur Imago Christi Domini muro
picta, & infra vulnus à Longino factum
vulnerata ab Aleatore tom.1. pag.473.
In Hospitali S. Eligii asservatur Imago Deipa-
ræ Mariæ semper Virginis muro picta, & in
facie vulnerata ab impio Aleatore ibid.
NEC accedat ad Altare QUIA maculam habet, prius
legebatur qui maculam &c. Levit.21. nu.23. to.1.
pag.317.
NEC dimittatis quidquam de suppellectili &c., ita
nunc legitur in Codicibus latinis quamvis prius
legebatur *Demittatis* : Gen.45. tom.1. pag.299.
Differentia inter verba *dimittere* , & *demittere*
ibid.
Congruentius videtur Auctori verbum *demit-*
tere , & quare ibid.
NEC quidquam Fermenti, ac mellis adolebitur in
Sacrificio Domini, cum particula conjunctiva ac,
sive, &, legendum. Levit.2. num.11. tom.1.
pag.312.
Quare erant prohibita Mel, & Fermentum, ac
etiam omnis fructus dulcis in Sacrificiis vide
ibid.
NEPHTUIM, *Gergesæum* , *Heræum* sine tribus co-
pulis S. Cong. legendum censuit: Gen.10. nu.14.
tom.1. pag.287.
NEQUAQUAM facies iudicium hoc, ita legitur in
editione Romana: Gen.18. nu.25. t.1. pag.288.
NEQUE enim POTERANT fermentari &c., ita
nunc legitur cum verbo scilicet in plurali. Exo.12.
num.39. tom.1. pag.305.
NEGLECO, pro *negligo* more antiquorum tom.2.
pag.393.
NEGLEGENTIA, pro *negligentia* ibid.
NERO omnes species vanæ, & detestandæ Magiæ
calluit tom.1. pag.270.
NICÆNUM Concilium I. tempore Constantini
Magni, & S. Silvestri Papæ, & coactum contra
Arium, & alios hæreticos, & hoc Concilium,
quod fuit celeberrimum &c. nonnulla addidit
Symbolo Apostolorum in declarationem ejus
contra hæreses insurgentes to.2. pag.202. & seq.
Codex Decretorum ejusdem Concilii à Mafio
nio

RERUM NOTABILIMUM.

nio, & Chrysantho jam pridem ante terminationem dicti Concilii Demortuis, fuit subscriptus ope Divina à Patribus implorata ibid.

NICÆNUM Concilium II. sub Hadriano I., & Constantino VII. Imperat. contra Iconomachos qui Imagines in Ecclesiis damnabant tom.2. pag.209.

NICODÆMUS Christi Domini Discipulus tom.1. pag.262.

NICODÆMUS, & S. Lucas, qui insculpsērunt in ligno Imagines Christi Crucifixi quatuor clavis expressas, & in quibus locis adhuc eadem Imagines asservantur ibid.

S. NICOLAI Pagus tom.1. pag.59.

NICOLAI *Papæ III.* Constitutio circa paupertatem non refragatur nec est contraria Constitutioni Joannis XXII. circa eandem materiam, neque hæc destruit primam, & explicatur Dubitatio tom.1. pag.138. 139. & seq.

NICOLAI IV. Sepulchrum, Statua, & Epitaphium in Basilica S. Mariæ Majoris à Sixto V. erecta tom.2. pag.266.

Hic fuit Frater Hieronymus Minorita Asculanus, qui ad Concilium Lugdunense II. Regem Tartarorum baptizandum duxit ibid.

NICOLAUS V. Bibliothecam Vaticanam auxit, & distinxit tom.2. pag.197.

NICOLAUS *Aquaspendentanus* 13. Apostolici Sacramenti Præfectus tom.1. pag.342.

Fuit Julio II. gratissimus ibid.

Nonnulla scripsit Opuscula ibid.

Obijt senio confectus, & in Patriam delatus fuit ibid.

NICOLAUS *Copernicus* arte mathematica peritus, cur oculis fuerit orbatus tom.1. pag.171.

S. NICOLAUS Miræ Episcopus, Concilio Nicæno interfuit tom.2. pag.203.

Ruthenorum Patronus tom.1. pag.258.

S. NICOLAUS Tolentinus fuit contemporaneus cum Magistro seu Lectore Jacobo Camerte Sacramenti Apostolici Præfecto, Fratre Ægidio Romano tempore Bonifacii VIII., Benedicti IX., & Joannis XXII. tom.1. pag.338.

NICONUS, & Sergius Martyres in Græcia celebrati tom.1. pag.258.

NICOSTRATA Mater Evandri Arcadis Latinarum literarum Inventrix tom.2. pag.231.

Cur Carmenta dicta ibid.

Hæc in Colle Palatino ante Urbem conditam habitavit, & tanquam Sibylla habita fuit ob futurorum vaticinia ibid.

Sexdecim literæ ab eadem inventæ demonstrantur dicto tomo pag.232.

Incertum tamen est eam invenisse easdem literas ibid.

NIHILQUE omnino *virens relictum est in lignis &c.* ab hoc loco fuit dempta particula *quoque*. Exo.10. num.15. tom.1. pag.305.

NIMBUS quid significat tom.2. pag.378.

NIMPHA aqua à Græcis eadem, quam Lynpham Latini vocant tom.2. pag.373.

NIMPHÆ à Gentilibus Aquarum Deæ ibid.

NIMPHÆUM pro lavacro, & fonte, necnon pro Balneo apud Plinium, & alios sumi solet ibid.

A quo dictum ibid.

NIOBIS fabula, & statua tom.2. pag.283.

NOCTUA Athenarum Insignia tom.2. pag.222.

NOE.

Requies interpretatur tom.2. pag.213.

Quot annos habebat, quando generare cepit tom.2. pag.457.

Quot item Annos habebat tempore diluvii tom.2. pag.456.

Intra quod tempus Arca ab ipso fuerit fabricata tom.2. pag.457.

NOLA.

Nola, in Cubiculo antiquissimum Proverbium declaratur tom.1. pag.158.

Pro Campana ante Paulinum Nolanum Episcopum dicebatur ibid.

Pro Campana, & cur ita dicatur t.1. pag.158. & 160.

Civitas est in Campania ibid.

Hinc dicta est Campana tom.1. pag.177.

Hinc etiam *Nolanum*, vel *Nolare* pro *Campanili* sumitur tom.1. pag.158.

NOMINA, quæ tribuuntur Deo tom.1. pag.1.

NOMINA Christi Salvatoris tom.1. pag.1.

NOMINA Dominicæ Orationis tom.2. pag.414.

NOMINA quæ tribui solent Romano Pontifici tom.1. pag.2.

NOMINA Sacræ Scripturæ tom.2. pag.7.

NOMINA Mercurio tributa à S. Augustino declarantur tom.2. pag.219.

NOMINIS proprii Auctoris in Catalogo Sacristarum Sacri Palatii Apostolici apponendi ratio circa Lucubrationum Inscriptiones to.1. pag.351.

NON CELABIMUS *Dominum nostrum*, inter alias versiones hæc fuit recepta. Gen.47. nu.18. to.1. pag.300.

NON ENIM *ascendam tecum, quia populus duræ cervicis ES, & non est sicut prius, legendum.* Exo.33. num.3. tom.1. pag.310.

NON EST *bonum esse hominem solum*, primum autem *non est bonum hominem &c.* legebatur. Gen.2. num.18. tom.2. pag.281.

NON EOS *duxit DEUS* per viam &c., & non *Dominus* est legendum: Exo.13. n.17. t.1. pag.306.

NON GENUERAT *Filios* ita legendum sine *ly sibi*. Gen.16. num.1. tom.1. pag.283.

NON IMMOLABIS *super fermento sanguinem victimæ meæ*, & non *victimæ tuæ*, uti prius, est legendum. Exo.23. num.18. tom.1. pag.307.

Variae versiones ejusdem numeri ibid.

NONNE *si bene feceris recipies, sin autem male statim in Foribus peccatum aderit: peccatum tuum* prius legebatur: Gen.4. num.7. tom.1. pag.281.

Aliæ SS. Patrum versiones ibid.

NOS *quoque oramus, ut* **SERVIS** *Dei Patris tui &c.* ita nova, & emendata editio legit. Gen.50. n.17. tom.1. pag.300.

Varias translationes ejusdem textus vide ibidem.

NOTANDA *novem* capita ex quibus S. Raymundus concludit in Aleorum Ludo esse mortale peccatum, & quidem grave tom.1. pag.475.

NOTARII Regionarii, qui forent, & quid ad eorum officium pertinebat tom.2. pag.373.

NOTÆ *Compendiariæ* Ligno Sacratissimæ Crucis Particulæ incisæ, quæ in Sacratio Apostolico asservatur explicantur tom.1. pag.258.

NOVI Testamenti divisio tom.2. pag.2.

Ejusdem cum veteri Testamento Consonantia dicto tomo pag.2. & 3.

NUCIS

NUCIS FRUCTUS.

Descriptio tom.1. pag.487. & seq.
Ejusdem nocumentum juxta medicæ artis Professores tom.1. pag.488.
Primus Cortex ad lanas tingendas Idoneus juxta Plinium ibid.
Virtus contra Venenum, & præsertim Canis, Hominisque morsus tom.1. pag.490.
Ejus Umbra segetibus nociva tom.1. pag.488.
In ejusdem Arbore Aves, quare numquam nidulentur ibid.

Proprietas Arboris ejusdem explicatur ibid.
NUDI, quare per Urbem cursitabant, & pelle Caprinâ induti, Mulierum manus ferirent, qui Lupercalia exercebant tom.1. pag.484.

NULLUS te prohibere poterit, & non legendum. Nullusque Sacra Congregatio censuit. Gen.23. num.6. tom.1. pag.290.

NUMANA Civitas tom.1. pag.262.

Prope hanc Civitatem, quæ funditus fuit à Gothis eversa adest ad præfens Scirolo ubi nunc asservatur Imago Crucifixi à S. Luca in Ligno Cedrino exculpta ibid.

NUM custos Fratris mei sum ego: prius autem Num quid legebatur. Gen.4. num.9. tom.1. pag.281.

NUMÆ Pompilii Libri in membranis scripti tom.2. pag.337.

Judicium de iisdem libris qui per multos annos reconditi fuerunt subtus Terram ibid.

NUMERANDI MODUS.

Apud Hebræos tom.2. pag.317.
Græcus, & latinus tom.2. pag.314. & seq.
Illyricus tom.2. pag.321.

NUMERUS sive NUMERI.

Mysterii non caret juxta sensum Philosophorum tom.1. pag.197.

Campanarum Numerus Ecclesiis concessus t.1. pag.184.

Lis de Campanarum Numero suborta ibid.

Lampadarum Numerus quæ accendi solebant in Stationibus ante Presbyterium SS. Apostolorum Petri, & Pauli in Basilica Vaticana tom.2. pag.409.

Septenarius Numerus in qualibet ætate formidabilis, & periculosus tom.2. pag.144.

Marti à Philosophis assignatus idem Numerus septenarius ibid.

Quaternarius totus Numerus, Sacer, & Solidus dicitur apud Pythagoricos t.2. p.220.

Ideo quatuor literis in omni Natione Deus scribitur ibid.

NUMISMATA.

Constantini Imperat. tom.2. pag.254.

De Alexandro Magno, & Bucephalo cum Inscriptione græca tom.2. pag.284.

Jani curiosè consideratur tom.2. pag.191.

Multa quæ Alexandrum Magnum, & Bucephalum repræsentant to.2. pag.283. & seq.

Varia quæ repræsentant Crucis signum, quod Constantino Magno apparuit t.2. pag.253.

NUMMI Argentii, qui ex veteri impressione adhibentur ad effectum eos donandi Summo Pontifici solemniter celebranti, unde originem trahunt tom.1. pag.468.

NUMMI S unus ex triginta argenteis, quibus venditus fuit Christus Dominus in Basilica S. Crucis in Hierusalem asservatur tom.1. pag.255.

NUNC cognovi, quod times DEUM, & non peperisti filio tuo &c. Ità legendum, & non Dominum, & quare: Gen.22. num.12. tom.1. pag.290.

NUNC redde Viro suo Uxorem quia Propheta est, & orabit pro te ut vires: Ità legendum secundum recentem emendationem: Gen.20. num.7. tom.1. pag.289.

NUNC videbis quæ facturus SIM Pharaoni: congruentius sim quam sum legitur nunc. Exo.6. num.1. tom.1. pag.303.

NUNCII, vel Oratores, seu Legati, qui in rebus gravissimis pro Ecclesia Sancta Dei fuerunt adhibiti, ex ordine Augustiniano assumpti tom.1. pag.336.

NUX FRUCTUS sive ARBOR.

A quo dicta tom.1. pag.488.

Crucis Imago in Nuce tom.1. pag.489.

Ejusdem descriptio tom.1. pag.487. & seq.

Primus Cortex ad Lanas tingendas idoneus juxta Plinium ibid.

Ejusdem Virtus contra Venenum, & præsertim contra Canis, hominisque morsus t.1. pag.490.

Umbra segetibus nociva tom.1. pag.488.

Est semen, & fructus tom.1. pag.489.

Fructus Regius, ac Jovis Cibus nuncupata tom.1. pag.488.

Nomen generale, & commune omnibus fructibus, qui duriori teguntur Indumento t.1. pag.487.

Per antonomasiam quisnam alius fructus appelletur ibid.

Perfectionem significat juxta Philonem Judæum tom.1. pag.489.

Proprietas Arboris ejusdem tom.1. pag.487. & seq.

Quomodo appelletur hebraicè dicto tomo pag.489.

Quare Juglans, sive diuglans à priscis Gentibus dicta, à Græcis verò Basilica t.1. p.487. & seq.

Tria de Nuce considerata Christum repræsentant tom.1. pag.489.

Stemma Gentilitium Innocentii IX. Summi Pontificis, & quid mysticè repræsentat explicatur ibid.

Litera vocalis rotundi oris spiritu comparatur tom.2. pag.237.

OBEDIENTIA, & fidelitas Populorum, quibusnam rebus excitentur, & conserventur tom.1. pag.66. & seq.

OBELISCI.

Lateranensis Obelisci descriptio, ac translatio tom.2. pag.183. & 293.

Disputatio, num scilicet Heliopoli primum fuerit erectus tom.2. pag.292.

Hieroglycorum in dicto Obelisco insculpt. explicatio dicto tomo pag.283.

Inscriptiones tom.2. pag.183. & 185.

Inscriptiones hieroglyphicæ ex græco in Latinum translatae tom.2. pag.184.

Inscriptiones novæ tom.2. pag.185.

Inscriptiones vetustæ, à Michaele Mercatore

RERUM NOTABILIMUM.

rudibus eruta, & in pristinam formam,
 ingenii perspicacitate redactę t.2. pag.183.
 & 293.
 Quanta sit ejus latitudo, & longitudo dicto
 tomo pag.292.
OBELISCI S. M. ad Pręsepe translatio t.2. p.190.
 Eiusdem Inscriptiones ibid.
 Quis eum olim erexerit ibid.
OBELISCI S. Marię de Populo, Emblema, & In-
 scriptiones tom.1. pag.189.
 Eiusdem Inscriptiones novę tom.2. pag.295.
 Cur idem Obeliscus Minor Lateranensi, & Va-
 ticano, maximus à Blanco dicatur tom.2.
 pag.189.
OBELISCI Vaticani translatio, & dedicatio à Pe-
 tro Galefino descripta: quę autem ad Obeliscos
 in genere pertinent à Petro Angelo Barga, &
 à Michael Mercato, & magna quidem erudi-
 tione declarata sunt tom.2. pag.180.
 Eiusdem *Obelisci* Vaticani Inscriptiones vetu-
 stę ibid., & novę dicto tomo pag.296.
 Translatio, Erectio, ac locatio ejusdem *Obe-
 lisci* Vaticani mirifice depictę in Camera
 Secretiori Bibliothecę Vaticanę, & inscrip-
 tiones ejusdem dicto tomo pag.281.
OBELISCUS quid sit tom.2. pag.180.
 A quo dictus tom.2. pag.185.
 Inventor hujus Molis quis fuerit t.2. pag.180.
 Soli dedicabatur à Gentilibus ibid.
OBELUS quid significet juxtā Divum Hierony-
 mum tom.2. pag.392.
OB HOC, & non *ab hoc* legi debet. Gen.13. nu.9.
 tom.1. pag.287.
OBITUS Sanctorum, & Sanctarum, cur dies *na-
 talis*, vel *dormitionis* in Sancta Dei Ecclesia voc-
 tetur tom.1. pag.212.
OBLATIONES fieri consuetę in solemnī Missa
 Canonizationis alicujus Sancti, & à quibus dd.
 oblationes explantur tom.1. pag.143.
 Panis, Vini, ac Cereorum declarantur to.1.
 pag.143.
 Turturum, & Colombarum explicantur to.1.
 pag.145.
 Diversi generis Avicularum explicantur to.1.
 pag.146.
OBSERVA cuncta, quę hodię mando tibi, & non
 mandavi legendum esse censuit S. Cong. Exo.34.
 num.11. pag.310.
OBSERVANTIOR, pro observentur t.2. pag.290.
OBSONATOR est qui emit opsonium t.1. p.299.
OBTULIT ergo Jethro Cognatus Moysi Holocausta,
 & hostias DEO, & non Domino juxtā hebraicum
 textum est legendum. Exo.18. num.12. tom.1.
 pag.306.
OBTULIT & Arietem secundum in consecratione
 Sacerdotum in Bibliis prius impressis legebatur in
 consecrationem. Levit.8. nu.22. tom.1. pag.314.
OCCASIO Auctoris scribendi Comentarium de
 Campanis tom.1. pag.160.
OCCURRERUNTQUE Moysi, & Aaron, qui
 stabant exadverso, egredientibus à Pharaone, & non
 bene legebatur egredientes uti prius. Exo.5. n.20.
 tom.1. pag.303.
OCTABIANO, pro Octaviano tom.2. pag.391.
OCTAVA hoc nomen quid significet tom.1. pag.275.
 Beatitudo *Octava* spei nostrę perfectio est t.1.
 pag.275.

Quarę Sanctorum in Festivitatibus celebratur
Octava, & Resurrectionis Domini non ce-
 lebratur ibid.
 An in *Octava* S. Stephani Prothomartyris
 Symbolum Apostolorum dici debeat ibid.
 Pro *Octava* dię Dominicę accipitur juxtā
 Arnobium, Secundum alios extremus Judi-
 cii dię; secundum verò Glossam Ordina-
 riam Resurrectionis dię ibid.
 Pro *Octava* multi inscribuntur Psalmi, & ex-
 plicatur quarę hęc inscriptio ibid.
 SS. Innocentium *Octava* Beatitudinem celestem
 denotat perpetuò duraturam t.1. pag.275.
 Ideò in prædicta dię dicitur in Missa *Gloria*, &
Alleluja, & in Officio *Te Deum* &c. ibid.
 Symbolum verò non dicitur in Missa quarę
 ibid.
OCTAVIANI Augusti Horologium additum Obe-
 lisco tom.1. pag.183.
 Idem *Octavianus Augustus* in Imperio 56. vi-
 xit, & circā annum 42. ejusdem Imperii na-
 tus est Salvator Noster Jesus Christus to.1.
 pag.157. & 183.
OCTAVIUS, & *Divus*, pro Octavius, & Divus,
 & alia id genus per multa scribebatur t.2. p.235.
ODORATUSQUE est odorem suavitatis, & ait:
 sinē alio, in multis enim legitur -- *ad eum* -- Gen.8
 num.21. tom.1. pag.286.
OFFICIA DIVINA, horarum distinctionibus com-
 præhensa, quę sunt 7. horę Canonice, juxtā
 septem hominis ætates, instituta videntur tom.1.
 pag.177.
OFFICIALES, eorumque munia in Palatio Apo-
 stolico tempore Alexandri V. in Cerimoniali
 Antiquo, quod in Bibliotheca Vaticana extat, ha-
 bentur tom.1. pag.337.
OFFICIALES, Insigniores, & Prælati Romanę Cu-
 rię recensentur tom.1. pag.323.
 Primę Classis qui sint ibid.
 Et eorum divisio ibid.
OFFICIUM.
 Unde dicatur tom.1. pag.323.
 Diaconorum *Officium* à Christo Domino tra-
 ditum tom.2. pag.133.
 Sacristę Romani Pontificis *Officium* cum di-
 gnitate conjunctum ibid.
OLEA ARBOR.
 Fructus dulces, frondes, & radices amaras
 habet tom.1. pag.217.
 Pacis Insigne tom.1. pag.218.
 Per *Oleam* Victoria, & Pax à Gręcis, & La-
 tinis indicata ibid.
 Quarę Ecclesia Catholica ejusdem Cineribus
 utitur in prima dię Quadragesimę, easdem
 aspergendo super Capita Fidelium, & ex-
 plicatur mysterium ibid.
OLIBETUM, pro Olivetum tom.2. pag.391.
OLIVETUM, quod est generis neutri, quarę in In-
 scriptionibus tabularum Donariorum B. Grego-
 ri Magni in Porticu S. Petri existen. semper ma-
 sculini generis inveniatur tom.2. pag.407.
OMNE Animal, vel contritis, vel TUSIS, vel se-
 ctis &c. prius legebatur, vel tonsis, & malę qui-
 dem. Levit.22. num.24. tom.1. pag.317.
OMNIA quę EGO loquor tibi in hoc loco apposi-
 tum fuit pronomen ego. Exo.6. num.29. tom.1
 pag.303.

I N D E X

ONICHYNUS *lapis pretiosus*, qualis, & quantus:
tom.2. pag.280.

ONUPHRIUS *Osteutus* Episcopus Florentinus, concessit Indulgentiam jis, qui visitant Reliquiam miraculose cruentatam, in qua est Imago Deiparæ Mariæ semper Virginis in *Grosso argenteo* sculpta, & ab Aleatore gladio percussa tom.1. pag.473.

ONUPHRIUS *Panvinus* antiquitatum heluo dicitur tom.1. pag.254.

De Cimiliarchis tom.1. pag.322.

OPERA VARIORUM AUCTORUM, quæ discribuntur in duobus his libris.

Alberti Magni tom.2. pag.101.

Alberti Patavini Augustiniani to.2. pag.102.

Aloysii Lippomani Veneti Episcopi Veronæ. tom.2. pag.105.

Alphonfi Testati Madrigalensis Episcopi Abulæ. quæ in 23. tom. distingui solent tom.2. pag.103.

S. Ambrosii ex editione Romana in sex tom. distincta, & ordine alphabetico disposita tom.2. pag.41.

Ejusdem Opuscula, quæ sub aliorum Virorum Insignium nominibus circumferuntur to.2. pag.43.

Anselmi Cantuariensis Archiepiscopi Ordinis Benedictini tom.2. pag.89.

B. Athanasii Archiepiscopi Alexandriæ à Petro Nannio in Latinam linguam translata, in tom.5. divisa tom.2. pag.78. & seq.

Ejusdem in Veteri editione ibid.

S. Augustini tom.2. pag.12. ad 40.

Augustini Triumphi Anconitani Ordinis Eremitarum S. Augustini tom.2. pag.102.

Basilii Magni tom.2. pag.79.

Venerabilis Bedæ Presbyteri to.2. p.87. & seq.

S. Bernardi Ordinis Cisterciens. tom.2. pag.95. Epistolæ ejusdem ibid.

S. Bonaventuræ ordine alphabetico tom.8. distincta Sixti V. Jussu in unum Corpus collecta, citationibus, multisque aliis rebus illustrata, & omnia à mendis expurgata in Typographia Vaticana in lucem edita to.2. pag.69.

Cassiodori tom.2. pag.106.

Cirilli Archiepiscopi Alexandrini to.2. p.85.

Cypriani Cecillii Episcopi Carthaginensis t.2. pag.74. & seq.

Cornelii Jansenii tom.2. pag.106.

Didymi Alexandrini tom.2. pag.78.

Dionysii Carthusiani tom.2. pag.104.

Egidii Columnæ Augustiniani to.2. pag.101.

Francisci Titelmanni Ordinis S. Francisci t.2. pag.104.

Gregorii Ederi tom.2. pag.106.

S. Gregorii Magni ordine alphabetico disposita, argumentis, aliisque rebus illustrata, & in 6. tom. distincta tom.2. pag.52.

Ejusdem editionibus vetustioribus in 2. tom. distinct. ibid.

Gregorii Episcopi Niseni Basilii Magni Fratris ex editione Basil. tom.2. pag.80.

Gregorii Nazianzeni duobus tom. distincta, & Parisii impressa tom.2. pag.82. & seq.

Hilarii Pictavensis Aquitanix Episcopi tom.2. pag.77.

S. Hieronymi ordine alphabetico disposita, & scholiis illustrata, ac in 9. tom. distincta tom.2. à pag.45. ad 47.

Hugonis de S. Victore tom.2. pag.100.

Innocentii III. Pont. Max. ibid.

Joannis Chrysostomi Archiepiscopi Constantinopolit. tom.2. pag.80.

Joannis Damasceni tom.2. pag.86.

Irenæi Episcopi Lugdunen. ordine alphabetico disposita tom.2. pag.72.

Julii Rogerii tom.2. pag.106.

Origenis Adamantis tom.2. pag.75.

Petri Lombardi Magistri Sententiarum tom.2. pag.92. & seq.

Petri Paludani tom.2. pag.103.

Quinti Septimii Florentii Tertulliani Carthaginensis Presbyteri tom.5. distincta, & Jacobi Pamelii adnotationibus illustrata Parisiis tom.2. pag.73.

Quæ autem scripsit adversus Ecclesiam, simul recensentur ibid.

Rabani Archiepiscopi Moguntini Ord. S. Bernardi tom.2. pag.88.

Remigii Monachi Benedictini Episcopi Antisyoderen. tom.2. pag.89.

Ruperti Abbatis Tuitiensis ex editione Coloniæ. tom.2. pag.90.

Sanctis Pagnini Lucensis Ordinis Prædicatorum tom.2. pag.102.

Sixti Senensis Ordinis Prædicatorum tom.2. pag.105.

Theodoreti Cyri Episcopi tom.2. pag.86.

Theophylacti tom.2. pag.89.

S. Thomæ Aquinatis Pii V. jussu ex Industria F. Vincentii Justiniani Ord. Prædicatorum

Generalis Magistri, deinde Card. illustrata, & Romæ expensa, & tom.18. distincta tom.2. pag.63.

OPERA musiva perantiqua in Bibliotheca Angelica Romæ in Ædibus S. Augustini asservata tom.1. pag.23.

OPHER non *Apher*, vel *Epher* legitur. Gen.25. num.4. tom.1. pag.292.

OPINIO ad personam pertinet privatam, Judicium ad Officium, ac Sedem Pontificiam to.1. p.136. & 140.

OPINIO S. Augustini de Suscitatione Samuelis t.1. pag.115. & 116.

Ejusdem, & D. Thomæ de eadem Suscitatione ibid.

Augustini Triumphi de infallibilitate Ecclesiæ in Canonizatione Sanctorum to.1. pag.33.

Cardinalis Bellarmini, Hostien., & aliorum Theologorum, quod Sancti nondum canonizati privatim, & non publicè coli possunt tom.1. pag.225. & seq.

Varia argumenta contra dictam opinionem solvuntur dicto tomo pag.229. ad 231.

OPTATI Milevitani historia de Martyrum canonizatione tom.1. pag.169.

OPUSCULA VARIORUM AUCTORUM, quæ describuntur.

S. Ambrosii, quæ sub aliorum Virorum illustrium nomine circumferuntur t.2. pag.43.

S. Bonaventuræ tom.2. pag.70. & seq.

Joannis Francisci Lombardi Theologi tom.2. pag.107.

Ejusdem imprimenda ibid.

RERUM NOTABILIMUM.

Julii Rogerii tom.2. pag.106.

ORATIO.

Cur collecta sit nuncupata tom.1. pag.156.

S. Augustini Oratio pro tribulatis, & afflictis tom.1. pag.503.

Alia similis tom.1. pag.504.

Alia ad postulandam patientiam ibid.

Ad aperiendam Portam Sanctam anno Jubilei

Orationes tom.1. pag.206.

Dominica Oratio variis linguis conscripta, & variis characteribus to.2. à p.331. ad 335.

Cujuscumque petitionis finis in Oratione Dominica tom.2. pag.423.

Dominicæ Orationis Origo tom.2. pag.414.

Variæ voces ejusdem declarantur t.2. pag.331.

ORARIUM quid sit tom.1. pag.41.

ORATORES quatuor in Ingressu Ferrariæ Clementis VIII. Bononiæ scilicet, Sabaudia, Venetiarum, & Franciæ tom.1. pag.60.

Modus quomodo equitabant ibid.

ORATORES, vel Nuncii, seu Legati, qui in rebus gravissimis fuerunt adhibiti pro Ecclesia Sancta Dei ex ordine Augustiniano Fratres to.1. pag.336.

ORATORIUM Joannis Papæ VII. musivo ornatum tom.1. pag.23.

ORBICULUS precarius quid tom.1. pag.52. & 53.

ORDINES per saltum suscepti valent tom.1. pag.5.

ORDINES, vel probare, vel refellere non est de jure, in quibus Papa errare non potest t.1. p.139. & seq.

Cur ita ibid.

ORDO SEU RELIGIO.

Religiosorum Ordinum Fundatores Sanctitate Insignes tom.1. pag.333.

Eorundem Ordinum millia Sanctorum, ac Beatorum floruerunt; eorum numero multi fuerunt canonizati, alii Martyrio decorati ibid.

Carmelitarum Ordo, ejusque Officia in Romana Curia tom.1. pag.334. & seq.

Cisterciensis Ordo habuit in Romana Curia Officium Plumbi nuncupatum; & Conversi, qui Bullis Sigillo Plumbeo muniendis præerant, Fratres Plumbi vocitabantur t.1. pag.335.

S. Dominici Ordo Illustrissimo Prædicatorum titulo insignitus tom.1. pag.334.

Ejusdem Officia in Romana Curia ibid.

Eremitarum S. Augustini, ejusque Officia in Romana Curia tom.1. pag.334. & seq.

S. Francisci, ejusque Officia in Romana Curia ibid.

Servitarum ejusque Officia ibid.

Fratricellorum Ordo quomodo à Martino V. confirmatus, & à Bonifacio VIII., & Joanne XXII. evacuatus; Constitutiones eorundem Pontificum explicantur to.1. pag.139. & seq.

ORDO ROMANUS liber est Cæremoniarum, ut videtur, ab Alcuino post annos octingentos à Nativitate Salvatoris editus tom.1. pag.25.

Hic de usu Calami à Summo Pontifice adhibiti solemniter celebrante ibid.

De signo Campanæ d. tomo pag.159. & 162.

ORDO JUDICIARIUS in Canonizatione Sanctorum observandus tom.1. pag.128.

Et tam in Canonizatione Martyrum, quam Confessorum an sit observandus tom.1. pag.130.

Duobus modis consideratur ibid.

ORDO SACER.

Quid sit juxta Magist. Sententiarum tom.2. pag.123.

Quid secundum Canonistas tom.2. pag.124.

Quid secundum Theologos ibid.

Triplex dicitur Ordo scilicet Sacerdotum, ac Ministrorum, & Episcoporum in Ecclesia Dei à Beato Dionysio Areopagita tom.2. pag.130.

ORDO Sacerdotum omnium illuminativus, & lucidus dictus à B. Dionysio Areopagita tom.2. pag.137.

Ministrantium verò purgativus, & lucidativus ibid.

ORDO Subdiaconatus olim inter Ordines Sacros non recensebatur tom.1. pag.10. & 11.

Episcopatus non est Ordo sed Ordinis Eminentia, & ostenditur, & explicatur to.2. p.122. ad 124.

ORGANI, Campanæ, Horologii, & Bombardæ Inventores ignorantur tom.1. pag.157.

ORGANORUM instar Campanæ digitis, ac pedibus pulsantur tom.1. pag.171.

ORGANUM Phantasticum, hoc est Instrumentum imaginativum, quod est medius cerebri Ventriculus tom.1. pag.115.

ORIGENIS Adamanti operum omnium descriptio tom.2. pag.75.

Ejusdem Regulæ Scripturales ibid.

Epilogus vitæ ejusdem tom.2. pag.76.

Ejusdem errores refelluntur in Concilio Constantinop. II., & de tribus Capitibus errores sedantur tom.2. pag.206.

ORIGO.

Impatientiæ tom.1. pag.501.

Institutio, & Origo Benedictionis Candelarum, vel Cereorum in Festivitate Purificationis B. M. semper Virginis to.1. pag.214. ad 216.

Orationis Dominicæ Origo tom.2. pag.414.

Sacræ Scripturæ tom.2. pag.6.

OSTIARII Officium est etiam pulsare Campanas tom.1. pag.175.

OSTROGOTHÆ, Wisitgothæ, & Gothi, quinam sint tom.2. pag.241.

Quantum damnum Italiæ, linguæ latinæ, & Romæ præsertim intulerunt ibid.

OTIUM nonnisi honestum, & moderatum amplectendum, & de ratione tom.2. pag.155.

OTRICULUM vel ut alii volunt Otriculum tom.1. pag.54.

OVIUM balatus secundæ Alphabeti literæ sonum efficiunt tom.2. pag.391.

OZÆ mors repentina quare tom.1. pag.38.

P

P Litera consonans labris spiritus erumpit to.2. pag.237.

PADI inundationis Causæ tom.1. pag.67.

PAGINA, quam Chartam appellamus undè dicitur tom.2. pag.337.

PALAMEDES.

Filius Nauplii Euboeæ Regis tom.2. pag.228.
Quatuor literarum græcarum Inventor ibid.
& seq.

Quæ sint eadem literæ demonstrantur d. tom.
pag.229.

Tesserarum, vel Talorum Inventor ibid. & t.r.
pag.466.

Historiam, & solutam orationem instituit:
Ponderum, & Mensurarum rationem exco-
gitavit: Astrologiam Calluit: Annum So-
lis, & Lunæ Menses accommodavit, & Ec-
clypsim naturalem primus dixit to.2. p.229.
Vigilias, seu Excubias, ac Ordinem Aciei à
Gruibus didicit ibid.

PALATII Ducis Urbini descriptio tom.1. pag.57.

PALATIUM LATERANENSE.

Varia nomina ejusdem tom.2. pag.184.

Lateranense dictum à Cive Consule Romano
ibid.

Ab eodem dicta est Lateranenſis Basilica ibid.

A Constantino dono datum S. Silvestro Papæ
ibid.

Restauratum, & in digniorem formam à Six-
to V. redactum dicto tomo pag.185.

Inscriptiones, & Emblema ejusdem ibid.

PALATINA, & Urbinate Bibliothecæ in Biblio-
theca Vaticana tom.2. pag.359. & seq.

PALEA vel potius PALÆA, & equidem rectè cum
Diphthongo nomen hoc inscribendum tom.1.
pag.505.

Distio, quæ inscribitur passim in Decretis Pon-
tificiis ibid.

Vox Græca est Paleos ibid.

Et Oraculum interpretatur tom.2. pag.255.

Nominativum est plurale tom.1. pag.505.

Monumenta vel scripta antiqua, videlicet, Ca-
nones antiquos denotant ibid.

Opiniones Auctorum, qui contrariam tenent
habere significationē, repelluntur ibid. & seq.

PALEOLOGUS Imperator, ut multi volunt, Con-
cilio Lugdunensi II. interfuit, & renuentes reci-
pere Fidem, & Ritus Romanæ, & Catholicæ Ec-
clesiæ variis modis multavit, inter quos fuit Be-
cus Constantinopolitanus Patriarca, qui renuit
obedire Edicto Imperatoris de Processione Spi-
ritus Sancti &c. tom.2. pag.266.

PALLIUM, quo utuntur Pontifex Patriarchæ &c.

Hebraicè Ephod concessum S. Pontifici, Pa-
triarchis, & Archiepiscopis quid sit tom.2.
pag.372.

A quo fuerit Institutum ibid.

Cujus generis foret tempore B. Gregorii Ma-
gni ibid.

Cujus generis sit, quo nunc utitur Ecclesia
latina, & cujus Græca ibid.

Ejusdem Circulus, per quem ambo humeri
constringuntur quid significet ibid.

Ejusdem usus antiquissimus ibid.

Ex qua materia sit contextum ibid.

In privilegium, & signum Potestatis datur
Patriarchis, & Archiepiscopis ibid.

Prius quatuor Cruces purpureas habere sole-
bat, & quid per ipsas significabatur, & cu-
jus coloris sint hodie ibid.

Quamnam formam habeat, & quonam modo
Corpori adapteretur ibid.

Tres Acus, sive Aciculæ in ipso insignuntur,
quo loco figantur, & quid per ipsas signifi-
cetur ibid.

PALMA ARBOR.

Proprietas ejusdem quæ deorsum non cedit
tom.1. pag.488. & 503.

Usus in scriptitando in ejusdem foliis antiqui-
tūs tom.2. pag.336.

Hinc folium dicitur Charta, quæ nunc utimur
in scribendo ibid.

PALUDES PONTINÆ.

Quò sitæ describuntur, & quanta sit earum La-
titudine, ac longitudo to.2. pag.181. & 275.

Primum à Cornelio Cethego Consule, deinde
à Theodorico Gothorum Rege, & demum
à Sixto V. exiccata multis impensis d. tom.
pag.181.

Hujus facti Inscriptiones tom.2. ibidem, &
pag.275.

PAMPHILUS Martyr Cæsareæ insignem instituit
Bibliothecam, Eusebii operâ, & manu suâ Ori-
genis scripta rescripsit tom.2. pag.196.

PAN.

Deus Pastorum, & totius naturæ à Poetis fa-
bulatur tom.1. pag.483.

Licæus à Licæo Arcadiæ Monte vel lupercus
à lupo etiam dictus dicto tomo pag.484.

Hinc Lupercalia, vel Festa Licæa sunt dicta
ibid.

Eidem in Montis Palatini radicibus Templum
erexit Rex Evander ex Arcadia profugus
Romæ, dicto tomo pag.483.

Quomodo Antiqui Gentiles Simulacrum,
ejusdem effingebant, & cur Pan vel Licæus,
aut Lupercus dicebatur ibid.

PANIS FRACTIO nonnumquam in Scriptura Sa-
cra Eucharistiæ Sacramentum significat tom.1.
pag.18.

Quomodo discipuli cognoverunt Christum,
Dominum in Fractiōne Panis: & si in Em-
maus Christus fregit, an benedixit solum
ibid. & seq.

PAPA, seu SUMMUS PONTIFEX ROMANUS.

Nomina, quæ eidem dari solent tom.1. pag.2.

Quæ numerantur usque ad numerum vigesi-
mum septimum ibid.

His nominibus respondent officia, necnon mi-
nisteria, & obsequia, quæ eidem Pontifici
debentur ibid.

Hæc vox Papa tanquàm magis usitata unde
originem trahat ibid.

Varia opinioniones circa eandem vocem enume-
rantur ibid.

Nomen hoc Papa apud Ethnicos etiam usita-
tum, & non solum honoris, aut veneratio-
nis gratiâ sed Divini aliquid in se retinens
dicto tomo pag.3.

Nomen prædictum Papa olim quibusvis aliis
Episcopis tribuebatur, sicuti passim Divus
Hieronymus S. Augustino &c., & hic etiam
ad illum fecit ibid.

Concilium Carthaginense III. statuit ut non nisi
Romanus Episcopus Summus Sacerdos, vel
Summus Pontifex, vel Papa vocitetur dicto
tomo pag.4.

Duplex est Potestas Papæ, alia, scilicet, Ordi-
nis, & alia Jurisdictionis, & explicantur ibid

Pote-

RERUM NOTABILIMUM.

Potestas ordinis respicit Corpus Christi verum, & Potestas Jurisdictionis respicit Corpus Christi Mysticum, quod est Ecclesia ibid.

Potestas Jurisdictionis *Papæ* est indefinita, & plenitudinem potestatis habet dicto tomo pag.6.

Ad denotandam hanc potestatem Tiarâ tribus coronis efformatâ utitur tom.2. pag.178.

Papatus nomen est Jurisdictionis non ordinis dicto tomo pag.5.

Potest *Papæ* renunciare Papatui d. to. pag.4. & 5., & evidenter ab Autore probatur ibid.

Laicus potest eligi in Papam tom.1. pag.5.

Quæ pertinent ad *Papæ* potestatem nondum Episcopi nec Sacerdotis enarrantur ibid.

Ob suam plenitudinem Potestatis potest committere simplici Sacerdoti confirmationis, & ordinationis munus tom.2. pag.129.

Potestas Jurisdictionis *Papæ* tam Spiritualium quam temporalium immediata est, quia scilicet immediatè habet per Christum à Deo tom.2. pag.256. 257. & 258.

Et probatur per verba veteris, & novi Testamenti, ac per Sanctos Patres, & Doctores ibid.

Ideo *Papæ* potest corrigere, & destruere leges Sæculares ibid., & tom.1. pag.5. & 6.

Præceptum de non jurando declaravit *Papæ* tom.1. pag.139.

Est Vicarius atque Minister legis Divinæ to.2. pag.256.

Est in perfectiori statu quam quis Episcoporum tom.2. pag.137.

Papæ successor Divi Petri dicitur, idest non in gratiis, & Privilegiis Personæ Divi Petri, sed in Sede, & Officio Pontificatus ejus. 1. pag.136.

Ideo *Papæ* potest errare, tanquam Persona privata, ut verò *Pontifex*, & Caput universalis Ecclesiæ officium, & Sedem Pontificiam tenens non potest errare to.1. pag.136. & 140.

Quia assistentiam Spiritus Sancti habet, quæ assistentia respicit Sedem Pontificiam vel Officium *Papæ*, non *Papam* ibid.

In Canonizatione Sanctorum errare nequam potest, & de ejusdem infallibilitate tom.1. pag.133. ad 141.

Afferuntur de eadem materia opiniones variae, & declarantur ibid.

Cur *Pontifex* solemniter Missam celebrans consecrat ad Altare, & ad Solium sumit Consecrata tom.1. pag.17. ad 23., & narrantur variae opiniones circa Mysterium hoc ibid.

S. Bonaventuræ opinio de hac communione Seditis Pontificis in Solio quamvis in Altare consecraverit satis probanda d. tomo pag.20.

Cur in eadem solemnî Missa à sinistro Solii Latere partem Sacratissimæ Hostiæ sibi allatam, à dextera autem sanguinis partem assumit tom.1. pag.23. & 24., & Mysterium explicatur ibid.

Cur item inter *Pontificem* celebrantem solemniter, & inter Cardinales Missæ ejusdem

Ministros Consecrata dividantur d. tomo pag.24., & hoc non sine Mysterio.

Et denique cur tam *Summus Pontifex*, quam Cardinales Ministri in eadem Missa Calamo in sumptione vini consecrati utuntur, & quid sibi velit Calamus ille &c. dicto tomo pag.25. ad 30.

An *Summo Pontifici* celebranti privatim vel solemniter Missam Paramenta virida, conveniant tom.1. pag.75.

Argumenta contrariam habentium opinionem ibid.

Auctoris sententia, quod conveniant scilicet dicto tomo pag.76., & respondet jisdem Argumentis ibid. & seq.

An *Papæ* conveniat niger color in celebratione Missæ, & respondetur affirmativè, & dantur rationes, & asseritur quod ob incuriam datur violaceus color pro nigro dicto tomo pag.80.

Papæ celebranti plura dantur paramenta, quam cæteris Sacerdotibus ibid.

Solus iter longum faciens *Summus Pontifex* Sanctissimum Sacramentum defert pro Vatico tom.1. pag.37. 42. 44.

Papæ electio à duabus Suffragiorum tertiis Cardinalium debet esse ut sancitum fuit tempore Alexandri III. in Concilio Lateranensi I. tom.2. pag.262.

Coronatio ejusdem Pontificis antè Ædes Sancti Petri in Vaticano fit, & cur ibi, & non antè fores Lateranenses d. tomo pag.177.

Solus *Papæ* potest celebrare in Altaribus Majoribus S. Joannis Lateranensis, S. Petri in Vaticano, S. Pauli extra mœnia, S. Mariæ Majoris, & S. Laurentii extrâ Muros, & de ejusdem Dispensatione Cardinales Presbyteri tom.2. pag.178.

S. PAPHNUTIUS Ægyptius, & Episcopus Concilio Nicano interfuit tom.2. pag.203.

PAPYRUS pro Charta accipitur tom.2. pag.336. Et undè sic dicta ibid.

PARAPHERNALIA bona quænam sint, & undè dicta tom.1. pag.351.

PARAFRÆNARIUM duo dicti de Sanctissimo Sacramento, eorumque officium tom.1. pag.333.

Hi signo-ducentes Achineam cum Arcula Sanctissimi Sacramenti in ingressu Clem. VIII. ad Civitatem Ferrariensem tom.1. pag.51.

Alterius eorumdem electio ad Sacristam pertinet tom.1. pag.333.

Alter istorum est perpetuus Sacristæ famulus ibid.

Adjuvare tenetur substitutum Sacristæ ibid.

Decretum quod electio alterius ex duobus Parafrenariis, qui ducere debeat Achineam, Sanctissimi Sacramenti in longo itinere Sanctissimi Pontificis d. tomo pag.510.

Eum præsentandi forma ibid.

De eodem Præsentato forma Diplomatis to.1. pag.511.

PARAGONIUS, vel lydius lapis quid sit t.1. p.471.

PARALIPOMENA, hoc est res prætermissæ to.1. pag.185.

PARERGON Corollarium de Præputio Christi Dñi in Resurrectione reassumpto, & in terris relicto, & de ejusdem Adoratione tom.1. pag.250.

I N D E X

- PARBA pro parva tom.2. pag.391.
- PARIMPAR ludere genus ludi explicatur tom.1. pag.466.
- PARIS *Crassus* Cæremoniarum Magister in Diario Leonis X. mentionem facit de sub-Clerico Sacrarum Apostolici tom.1. pag.333.
- PARSIMONIA *Magnum Velligal* tom.2. pag.279.
- PARSIMONIA *Sixti V.* laudatur, quæ congeffit quinque decies centenos millia Aureorum, & in Arce S. Angeli reposuit &c. ibid. & seq.
- PARTES *Corporis*, quæ sint necessariæ, quæ integrales, & quæ ad ornatum tom.1. pag.247.
Quænam reassumpta fuerunt à Christi Corpore in Resurrectione, & quænam reassumbuntur à Corporibus omnium Resurgentium ibid.
- PARTHI, Armeni, Marcomanni, & alii Populi Equorum, & Vulpium Carnibus delectantur t.2. pag.297.
- PARTICULA ex Ligno Sanctissimæ Crucis Salvatoris Jesu Christi desumpta Sacris Imaginibus, & eulogiis eodem ligno incisis insignita, & in Apostolico Sacratio asservata describitur tom.1. pag.253.
Ejus descriptio, & explicatio ibidem usque ad pag.265. vide *Crucis Dominicæ Particula*.
- PARTICULA tribus primis Petitionibus communis in oratione Dominicæ explicatur t.2. p.419.
- PASCALIS II. in Galliam profectus est ad Christianam Rempublicam reformandam, & augendam, & Sacrosanctum Christi Corpus consecratum asportandum curavit in itinire to.1. pag.46.
- PASCHATIS tempore, ac Pentecostes Angelica salutatio, & Antiphona -- *Regina Cæli* -- sine genuflexione recitari debet tom.1. pag.178. & seq.
- PASCITUR verbum, duplici significatione insignitum tom.1. pag.17.
- PASSIO pro Baptismo deputatur tom.1. pag.130.
- PATAVIUM omnium bonarum artium Emporium tom.2. pag.343.
Multi Viri illustres ejusdem Civitatis enarrantur ibid.
- PATIENTIA.
Auctor tom.1. pag.501.
Ejusdem definitio tom.1. pag.491.
Assimilatur Algæ tom.1. pag.496.
Ejusdem exercitia tom.1. pag.479.
Ejusdem Victoria tom.1. pag.499.
Ejusdem fructus tom.1. pag.502.
Sicut tolerantia summa virtutum à S. Ambrosio nuncupata tom.1. pag.275.
- PATRIARCHA idest *Summus Pater*, vel *Patrum Princeps* appellatur à voce Græca *Archos* tom.2. pag.121.
Quare ita appellatur explicatur ibid.
Antiquitus ante constructionem Civitatis Constantinopolitanæ quatuor tantum erant Patriarchæ ibid.
Et enumerantur ibid.
Post Concilium Constantinopolitanum I. non solum Ecclesia Constantinopolitana fuit appellata Patriarchalis, sed secundum locum obtinuit, scilicet primum locum post Romanam Ecclesiam ibid.
- PATRIARCHALES Ecclesiæ juxta numerum Patriarcharum ut supra sunt quinque, & enumerantur ibid.
- Et dictæ sunt *Patriarchales* quia à Divo Apostolo Petro edificatæ ibid.
- PATRIARCHALES Ecclesiæ Romæ quot, & quænam sint tom.2. pag.121. & 179.
Et enumerantur ibid.
An Basilica S. Petri, quæ dicitur *Prima* idest Apostolica, sit Patriarchalis ibid.
Dicta Basilica non potest dici nec Metropolitanæ, neque Archiepiscopalis, neque Episcopalis, nunc tamen Nomen habet Patriarchalis ibid.
- PATRIARCHIUM Lateranense in quo depicti sunt Divus Paulus ad dexteram Salvatoris Nostri, & Divus Petrus ad sinistram tom.1. pag.92.
- S. PAULI *Apostoli* Eminentia, & prærogativa septem, à Divo Thoma descriptæ tom.1. pag.97.
Enumerantur dd. septem prærogativæ ibid.
Ejusdem Epistolæ ad Senecam, & Senecæ ad Paulum, ut Divus Hieronymus testatur to.1. pag.467.
Laudes seu Epiteta tom.1. pag.16. & 17.
Ejusdem Imago, cur in Bullis Pontificiis ad dextrum B. Petri latus, in Numismatibus verò ad sinistram semper ponatur t.1. p.81. & tom.2. pag.247.
Cur item aliis in locis Imago ejusdem modò ad dextrum, modò ad sinistram B. Petri latus occupare cernatur ibid.
Statua in Columnæ Antonianæ fastigio erecta Divo Paulo tom.2. pag.189. & 299.
Inscriptiones pro eadem Columna ibid.
Vide S. Paulus *Apostolus*.
- PAULI V. *Auctoritate* Imago Deiparæ Mariæ semper Virginis in locum magnificentius ornatum, translata, & collocata in Ecclesia S. Mariæ de Pace tom.1. pag.471.
Ejusdem Bulla marmori Insculpta in Bibliotheca Vaticana qua decernit, ut fructus Abbatia S. Mariæ de Venticano S. Benedicti deferviant pro expensis ipsius Bibliothecæ tom.2. pag.357.
- PAULI III. Decretum ut Sacristæ Sacrarum Apostolici in Creatione Cardinalium daretur summa certa aureorum de Camera tom.1. pag.511.
- PAULINA Bibliotheca à Paulo V. dicta in Bibliotheca Vaticana tom.2. pag.360.
Inscriptiones, Immagines, atque Picturæ contentæ in eadem Bibliotheca t.2. à pag.360. ad 367.
- S. PAULINO, & Sabiniano quonam modo usus Campanæ in Ecclesia sit tribuendus t.1. pag.176. & seq.
- S. PAULINUS S. Hieronymi coætaneus, & S. Augustini Discipulus tom.1. pag.177.
- PAULUS *Emilius* Romam primus Librorum copiam advexit tom.2. pag.159.
- DIVUS PAULUS ac Moyses quomodo viderunt Deum tom.1. pag.295.
- S. PAULUS Apostolus fuit ex Tribu Benjamin qui filius dexteræ appellatur tom.1. pag.81. & 95.
An, & quo tempore fuerit ad Apostolatum vocatus tom.1. pag.90.
Cur à dextris, S. Petrus à Sinistris in Bullis ponatur tom.2. pag.247.
Cur ad dextram Christi Domini Cruci affixi representetur tom.1. pag.258.
Cur item aliis in locis, modò ad dextrum modò

RERUM NOTABILIMUM.

- dò ad finitum B. Petri latus occupare cernatur tom.1. pag.81. & seqq.
- Loca describuntur in quibus S. Paulus ad dextram Divi Petri cernitur t.1. pag.92. ad 95.
- Quomodo dici queat minor S. Petro, equalis tamen, & major ipso Petro t.1. pag.83. 87. & 97., & tom.2. pag.247.
- Columna, in qua fuit ipse ligatus, & verberatus simul, & S. Petrus Apostolus asservatur Romæ in Ecclesia S. Mariæ Transpontem tom.2. pag.181. & 190.
- Gladius, qui strictus in manibus Divi Pauli pingitur perbelle à SS. Patribus consideratus tom.1. pag.84.
- PAULUS** *Manutius* novus latinæ linguæ Instaurator tom.2. pag.232.
- Ejusdem Bibliotheca refertissima librorum copiam &c. dicto tomo pag.346.
- S. PAULUS** *Primus Eremita* quot Annos vixerit in Eremito tom.2. pag.156.
- PAULUS** *Secundus* tempus Jubilei revocavit ad 25. annum Sixtus tamen IV. fuit primus, qui eundem celebravit tom.1. pag.197.
- PAULUS** *Tertius*, non semel Sacratissimam Hostiam ante se in itinere deferendam curavit t.1. pag.49.
- Ejusdem itinera enumerantur ibid.
- PAULUS** *Quartus* quid in Bibliotheca Vaticana præstiterit tom.2. pag.201.
- PATRIMONIUM**, quod nunc dicimus, *Peculium* ab antiquis dictum, quia universa substantia antiquorum in Pecudibus consistebat t.1. pag.483.
- PAUPERES** tempore Sixti V. per Romam quæstantes non videbantur, & quare t.2. pag.189.
- PAUSYLIPI** Bibliotheca in Ædiculis S. Augustini Neapolis tom.2. pag.344.
- PAX** inter Henricum IV. Galliarum, & Philippum Secundum Hispaniarum Reges conciliata in legatione Cardinalis Alexandri Medices tempore Clementis VIII. tom.1. pag.66.
- PECCARE** in Dominum quid significat t.1. p.313.
- PECCATA** venialia quot modis dimittantur to.2. pag.448.
- PECCA** II definitio secundum formale, & materiale tom.2. pag.431.
- PECCATUM** Mortale, & quidem grave, quomodo fiat in Alearum ludis declaratur à S. Raymundo ex novem notandis juxta Apostolorum Canones tom.1. pag.475.
- In Alearum ludo factum juxta Sancti Cypriani Sententiam tom.1. pag.476.
- Et juxta Navarri Sententiam explicatur ibid.
- PECCATUM** *Salamonis*, an fuerit propriè Idolatriæ, vel potius luxuriæ tom.1. pag.273.
- PECCA**VI etiam nunc: Dominus justus Ego, & populus meus &c. in hoc loco fuit sublata copula, & ante Ego. Exo.9. num.27. tom.1. pag.304.
- PECTORALE** *Romani Pontificis* quidnam sit to.1. pag.352.
- PECUARIUS** olim dicebatur quem nunc dicimus *Pecuniarium* vel *divitem*, & hoc à Pecudibus, & quare &c. tom.1. pag.483.
- PECUNIA** græca *mercatis* Proverbium explicatur tom.2. pag.313.
- PECUNIÆ** *Collectæ* à Sixto V., & in Arcem S. Angeli repositæ in quos usus impendi debent t.2. p.279.
- PEJERANTES** super Campanas Calitùs puniti t.1. pag.166.
- PELASGIA**, Græciæ Regio circa extremam Macedoniæ partem, olim Thessalia dicta inter duomaria propter angulosos recessus ejusdem Populi ut Dores loquuntur tom.2. pag.327.
- PELLES** *Arietum rubricatas*, & *janthinas*, ita legitur in novissima, & emendata editione. Exo.35. num.23. tom.1. pag.310.
- Differentia inter colorem hiacintinum, & janthinum vide ibid., & Exo.39. nu.33. eod. to. pag.311.
- PENTALPHA** seu Pentagonum demonstratur t.2. pag.301.
- PEREGRINUS** mendicans defert literas ad Concilium Ephesinum intra Arundinem inclusas to.2. pag.205.
- PERFECTIO** seu **PERFECTUM**.
- Definitur *Perfectum* tom.2. pag.134. & seq.
- Cujuscunque rei *Perfectio* est, ut nihil eidem rei desit dicto tomo pag.135.
- Vinculum *Perfectionis* *Charitas* est dicto tomo pag.135., & pag.139.
- Quinque requiruntur ad *Perfectionis* statum, acquirendum secundum Augustinum. Triumphum ibid.
- Vitæ Christianæ *Perfectio* quoduplex esse potest dicto tomo pag.135.
- Primaria, & essentialis qualis, & in quibus fundata tom.2. pag.136.
- Secundaria, seu accidentaria, sive Instrumentalis qualis, & in quibus versatur ibid.
- Ad hanc *Perfectionem* Instrumentalem pertinet consilium illud Salvatoris Nostri dicentis. *si vis perfectus esse vade, & vende quæ habes &c.* dicto tomo pag.135.
- In quo consistit vera perfectio Christianæ vitæ dicto tomo pag.135. 136. & seq.
- Evangelica Perfectio de nihil possidendo declaratur, & simul illud Matthæi *Nolite possidere Aurum neque Argentum &c.* tom.1. pag.138.
- PERIPSIMA**, pro Peripsema more Antiquorum tom.2. pag.393.
- PERORATIO** *Auctoris* in Commentario de Canonizatione Sanctorum tom.1. pag.141.
- PERORATIO** ejusdem Auctoris post tractatum. *Bibliotheca Vaticana* tom.2. pag.354.
- PERPETUUS** erit cultus per successores à filiis Israel, ita nunc legendum, quamvis prius legebatur *coram Filiis Israel*: Exo.27. nu.21. tom.1. pag.308.
- PERREXIT** ergo *Joseph* quamvis prius itaque legebatur: Gen.37. num.17. tom.1. pag.297.
- PERSIA** Orientalis regio est, & ejusdem termini describuntur tom.2. pag.327.
- PERSARUM** *Lingua*, sive Dialectus non est Jadaica, neque Ægyptiaca, non Armenica, neque Illyrica sed Turcica quasi est ibid.
- PERSARUM** *Regum filii* ascendere ad Tronum nequibant, nisi Magicas scientias perfectè haberent tom.1. pag.271.
- PERSIUS** de fonte Caballino tom.2. pag.228.
- PERSEQUUTUS** usque *Dan*, sublata fuit particula *eos*: Gen.14. num.14. tom.1. pag.288.
- PERTENET**, pro *pertinet* tom.2. pag.392.
- PER VISIONEM** NOCTIS hanc lectionem approbavit Sac. Cong. Gen.46. nu.2. tom.1. pag.299.
- PERUSII** in Cænobio S. Dominici Bibliotheca t.2. pag.243.

I N D E X

- PESTIS** in Regno Cæsaraugustano per Campanam
Villæ spontè de per se sonum dantem demon-
strata tom.1. pag.167.
- PETALUM** vox Græca apud latinos *Lamina* dicitur
tom.1. pag.254.
- PETASUS** pro Campana, & cur ita dicatur tom.1.
pag.158.
- PETRA** verè vox græca est, à latinis tamèn, & à
Græcis sic dicitur, Syriacè verò, & Hebraicè
Cephas tom.2. pag.213. & 324.
- PETRARCHÆ** liber sua ipsius manu conscriptus
in Fulvii Ursini Bibliotheca asservatus t.2. p.346.
- PETRI Amelii** Alecensis Apostolici Palatii Sacri-
stæ Itinerarium Terrestre, & Maritimum Grego-
rii XI. tom.1. pag.46. & seq., & pag.338. & seq.
- S. PETRI BASILICA.**
Ab Anacleto Tertio à S. Petro Pontifice in ho-
norem S. Petri in parva forma constructa
tom.2. pag.177.
Julius II. veteris Ecclesiæ parte posteriore,
disiectâ operâ Bramantis novæ Ecclesiæ fun-
damenta eiecit ibid.
Et continuata fuit à Leone X., à Clemente VII.,
Paulo III., Michaelis Angeli Bonarotæ Ar-
chitecturâ fuit aucta, & à Sixto V. in qui-
bus aucta ibid., & pag.282. & 352.
Cur dicatur, *prima*, quamvis non sit Patriar-
chalis, & Archiepiscopalis tom.2. pag.177.
& 179.
Antiquitùs nec etiam Basilica nominabatur
quia ut dicitur subiecta erat Episcopo Por-
tuenfi ibid.
Ad præsens Prima Sedes Apostolica dicitur,
ac Basilica, necnon Patriarchalis, in qua
Coronatio Pontificis habetur ibid.
Hæc Basilica describitur to.2. pag.177. & 353.
- S. PETRI Apostoli Fides** personalis consideratur t.1.
pag.136.
Non finaliter deficere poterat ob Orationem
Christi tom.1. pag.137.
Et explicatur illud Lucæ 22. *Pro te rogaui Pe-
tre ut non deficiat fides tua &c.* ibidem cætera
de S. Petro vide S. *Petrus*.
- PETRI BERTORII** natione Galliæ Ordinis Bene-
dictini operum descriptio tom.2. pag.100.
Quo tempore idem claruerit ibid.
- PETRI DAMIANI** Laudes tom.1. pag.479.
Hic abdicavit se Cardinalatu, & in Eremum
se contulit tom.1. pag.58.
Opinio de Latrunculorum Ludo t.1. pag.479.
Cur de hoc Ludo à Petro Damiano fuit repre-
hensus Episcopus Florentinus ibid.
Reprehensio dicta excusatur, & aliqua ex par-
te probatur ibid.
Episcopi reprehensi responsio ibid.
- PETRI Lombardi** Magistri Sententiarum operum
descriptio tom.2. pag.92. & seq.
Epilogus vitæ ejusdem ibid.
- PETRI Paludani** operum descriptio to.2. pag.103.
De qua natione fuerit ibid.
Quo tempore floruerit ibid.
- PETRUS Aldobrandinus** Cardinalis Nepos Cle-
mentis VIII. à Latere Legatus Ferrariam, & ad
universam Italiam missus Ferrariam ipsam felici-
ter cessit Ecclesiæ Romanæ Cæsar Estensis tom.1.
pag.49.
- PETRUS AMELIUS** Lemovicensis quintus Sacrista
- Sacrarii Apostolici Lemovici Galliæ Aquitanicæ
natus Pænitentarius, & Bibliothecarius etiam
fuit tom.1. pag.338.
Sub Urbano V., Gregorii XI., & Urbani VI.,
hæc tria Officia exercuit ibid.
Hujusmodi Sacristæ tempore Apostolica Sedes
ex Avenione Romam à Gregorio XI. post
70. annos reportata fuit ibid.
Idem reditum, & profectionem Gregorii XI.
Romani Pontificis Romam usque descripsit
tom.1. pag.46. & seq., & 338. & seq.
Fuit primum Episcopus Senogaliensis, deinde
Archiepiscopus Tarentinus, Patriarcha
item Gradenfis, & Postea Alexandrinus,
& Administrator Ecclesiæ Aquensis in Va-
fconia creatus dicto tomo pag.338.
- PETRUS Angel.** Bargeus de obelisco to.2. p.180.
Idem *Bargeus*, & Hieronymus Brunellus ex
Societate Iesu Inscriptiones græcas de Hie-
roglyphicis ab Anniano Marcellino reci-
tatas, latinè reddiderunt tom.2. pag.184.
- PETRUS APAMIENSIS**, sextus Apostolici Sacra-
rii Præfectus Pænitentarius, & Bibliothecarius
fuit ab Urbano VI. creatus tom.1. pag.339.
- S. PETRUS APOSTOLUS.**
Nomina ejusdem recensentur, ac etiam gesta,
& laudes tom.1. pag.98.
Simon prius dictus idest *obediens*; Postea *Petrus*
idest *Agnoscens* ibid.
A Christo D. Baptizatus, & ordinatus ad Epi-
scopatum tom.2. pag.129. in fine.
Septem præfuit annos Antiochenæ Ecclesiæ post
Ascensionem Salvatoris, & Spiritus Sancti
Immissionem tom.1. pag.98.
Evangelium Sacro-Sanctum in Ponto, Galatia,
Capadocia, Asia, & Bithinia prædicavit ibid.
Secundo Claudii anno Romam venit ubi an-
nis viginti quinque Urbis ejusdem Pontifi-
catum tenuit ibid.
Permulta miracula ejusdem narrantur ibid.
Umbra tantum sua ægretos sanabat t.1. p.120.
Promissio facta eidem *Petro* à Christo Domi-
no ut non deficeret fides sua consideratur
tom.1. pag.136.
Hæc promissio facta etiam pro successoribus
intelligitur, & Doctores in hac materia
enumerantur ibid. & pag. seq.
In Galliam, Hispaniam, & alias Provincias
profecturus ad Verbum Dei Evangelizan-
dum Romæ Linum, & Cletum Corepisco-
pos, scilicet coadjutores instituit t.2. p.196.
Bibliotheca Pontificia ab ipso *Petro* primo
Christi Vicario originem habuit, & hoc ex
luculentissimis indiciis probatur ibid.
Duplicem Potestatem Divus *Petrus* exercuit
temporalem scilicet, & *Spiritualem* sicut, &
Divus Paulus tom.2. pag.257., & quando,
& cum quibus ibid.
Quomodo D. *Petrus* dicatur Major, & Minor,
vel æqualis Divo Paulo, & quomodo fuit
reprehensus ab eodem Divo Paulo tom.2.
pag.247., & tom.1. pag.87.
- SS. Petri, & Pauli** Imagines cur in particula
Sanctissimæ Crucis, quæ in Sacratio Aposto-
lico asservatur cernuntur tom.1. pag.258.
Et cur ad Dexteram extat Imago S. Pauli, &
S. Petri ad Sinistram ibid.

RERUM NOTABILIMUM.

- Prælatio** ex eorum Imaginibus utra scilicet inter collocandas eas, præferenda sit tom.1. pag.81. ad pag.98.
- Auctores** de hac prælatione d. tomo pag.99.
- Et** quare potius Imago S. Pauli ad dexteram S. Petri ibid., & eodem tomo pag.258.
- Expressio** ad vivum sive descriptio per Partes Corporis S. Petri, & Pauli Imaginum, quæ Constantino Magno apparuerunt t.1. p.99.
- Inscriptiones** earundem, quæ extant in Ciborio Basilicæ Lateranensis ibid. & seq.
- Columna Trajana** D. Petro dicata à Sixto V., & inscriptiones ejusdem t.2. p.181. & 296.
- Columna**, in qua fuerunt alligati, & verberati SS. idem Apostoli in S. Maria Transpontem asservatur tom.2. pag.281. & 290.
- PETRUS ASSALBITUS VII.** Apostolici Sacrarii Præfectus, Pœnitentiarius, & Bibliothecarius fuit, & Martini V. Confessarius tom.1. pag.339.
- Is** cum Martino V. suppliciter egit, ut Corpus S. Monicæ ex Ostia Tiberina Romam transferretur ibid.
- Vixit** in Sacerdotatu Annis ferè 45., tandem senio confectus in Patria moritur ibid.
- Tempore** ejus non vocitabatur Sacerdos sed Papæ Confessarius: Socii tamèn Præfecti Sacrarii Apostolici dicebantur Sacristæ ibid.
- PETRUS FACCHETTUS** Mantuanus ad vivum pinxit Sixtum V., Cardinalem Antonium Carafa Bibliothecæ Vaticanæ Præfectum, ac ejusdem Sixti Pronepotes, & extat hæc Tabula picta ad Introitum Bibliothecæ prædictæ in dextero latu tom.2. pag.288.
- PETRUS Galestinus** Protonotarius Apostolicus de Canonizatione S. Didaci complutensis doctè, & eruditè quidem scripsit Commentarium etiam ad id quod pertinet de Canonizatione Sanctorum quoad judicium Ecclesiæ Romanæ to.1. pag.134. & seq.
- PETRUS Martyr** ex Ord. Prædicatorum in Sanctorum numer. relatus ab Innocentio IV. tom.2. pag.265.
- PHAMA, Phanum,** & *Phagus* cum adspiratione hæc nomina scribebantur tom.2. pag.235.
- PHANUEL** idest *facies Dei* dictus est locus, ubi Jacob vidit Deum tom.1. pag.296.
- PHAROM** *Messana* quid sit, & undè dictum tom.2. pag.323.
- PHIDIAS, & Praxiteles** num. fuerint Artifices Simulacrorum, & Equorum Alexandri Magni, & Bucephali, quæ à Sixto V. fuerunt collocata in Monte Quirinali tom.2. pag.283. ad 286.
- Verè** asseritur, & hoc ex multis conjecturis ab ejusdem fuisse insculpta, & simulacra non esse Castorem, & Pollucem ut alii volunt sed Alexandrum, & Bucephalum ibid.
- Eorundem Equorum** translatio, & Instauratio tom.2. pag.282.
- Laudantur** iidem Artifices, & nonnulla eorum opera enarrantur insignia tom.2. pag.283.
- Patria** eorundem Artificum ibid. & seq.
- Nunmi** Aerei figura, & incisa demonstratur eodem tomo pag.284.
- PHILLA** quid tom.2. pag.378.
- PHILIPPI** Macedonis dictum ad Filium Alexandrum, quando observavit ab eodem Alexandro Bucephalum domatum tom.2. pag.284.
- PHILIPPI Regis Hispaniarum** Bibliotheca tom.2. pag.339.
- PHILIPPI III.** Hispaniarum Regis libellus supplex ad Clem. VIII. de B. Isidoro dum ad honestiorem locum ejusdem Cadaver transferretur Campanæ Matriti spontè sonitum dederunt tom.1. pag.168.
- PHILOSOPHIA** ortum habuit præsertim ab Ægyptiis, ideò inter Græcos *Inquilina* dicitur tom.2. pag.225.
- PHIUN** litera apud Armenos, à quo Fio vel Fyā nostrum originem trahit tom.2. pag.244.
- PHOENICIA** Asiæ Regio Syris, & Judæis contermina: Populi ejusdem Judaicam linguam habent ut multi volunt tom.2. pag.328.
- A quo** sic dicta tom.2. pag.226.
- PHOENICÆ** literæ affinitatem habent cum Hebraicis atque Græcis tom.2. pag.226. & seq.
- PHOENICÆUM** Alphabetum ibid.
- A quo** inventum ibid.
- PHOENIX AVIS.**
- Rubedo.** interpretatur ibid.
- Hæc Avis** in Arabiæ regione unica est, & ex cineribus iterum reviviscit ibid.
- Ejusdem Historia** tamquam fabulosa ab Aristotele, necnon à quibusdam judicata, sed tanquam verà à doctissimis Viris, & SS. Doctoribus affirmatur ibid.
- Ejusdem elegans Enigma** tribus versibus comprehensum ibid.
- PHOTIUS**, qui primus omnium manifestè contra Ecclesiam insurrexit tom.2. pag.209.
- Contrà** ejusdem hæresim conventum est Concilium Constantinopolit. IV. sub Adriano II., & Basilio Imperatore ibid.
- Ejusdem Chirographa** necnon acta Conciliorum ejusdem cremantur ibid.
- Eodem** tamèn expulso, S. Ignatius in Sedem Constantinopolit. restituitur ibid.
- PHRENETICI**, cur videri sibi videntur quæ non vident instar dormientium tom.1. pag.112.
- PHRIGIA** Minoris Asiæ Regio Cariz, Lydia, Misiz, & Bithyniæ finitima tom.2. pag.328.
- Cur Phrigia** eloquentia laudatur à Luciano tom.2. pag.221.
- Multa Phrigiaca** vocabula ibid.
- De antiquitate linguæ Phrigiæ** ibid.
- PHRIGIACUM** Alphabetum demonstratur ibid.
- PHRIGIARIUM** literarum Inventor Hercules t.2. pag.220.
- PICENI** voces quædam, & pronunciationes to.2. pag.223. & seq.
- PICTORES, & Sculptores** latus Christi dextrum, & non sinistrum lanceâ perforatum rectè representant tom.1. pag.24.
- PICTORES præcipui** necnon Operarii varii in Bibliotheca Vaticana pingenda, & constituenda adhibiti enarrantur, & nominantur t.2. p.291.
- PICUS** *Mirandulanus* libros ab Esdra editos habuisse scribit tom.2. pag.215.
- PIETAS** *Insignis*, & verè admirabilis Ecclesiæ nascentis, & utriusque sexus Christianorum circa Sanctissimum Eucharistiæ Sacramentum tom.1. pag.38. & 42.
- S. PII. V. Sepulchrum**, ac Statua, à Sixto V. erecta cum Epigrahe tom.2. pag.187. & seq.
- Ejusdem

- Ejusdem Sacri Corporis translatio à Basilica S. Petri ad S. Mariæ Majoris to.2. pag.190.
De hac translatione Inscriptio, & Emblemata ibid., & pag.295.
- PILI Barba, Capilli, & Ungues quamvis ad integritatem Corporis pertineant, non tamén veræ Corporis partes dicuntur tom.1. pag.247.
Dictæ Partes crescunt, sed non vivunt ibid.
Partim sunt animata, & partim non item ibid.
Prædictæ omnes fuerunt à Christi Corpore in Resurrectione reassumptæ, & erunt reassumendæ à Corporibus omnium Resurgentium ibid.
- PIPINUS Rex Galliæ Stephano III. Galliam pergenti, & contrà Aistulphum auxilium petenti obviam processit tom.1. pag.45.
- PISAURUM Civitas Piceni describitur t.1. pag.56. in fine.
Ab Auro pensato ita dicta ut nonnulli volunt, sed melius ab Isauro flumine, dicto tomo pag.57.
Finis est Marchiæ Anconitanæ, & principium Flaminiae ibid.
Ager Pisauri describitur, & laudatur ibid.
- PISCIS affus, & favus mellis à Christo Salvatore, post Resurrectionem manducatus cum Discipulis quid juxtà literalem, historicum, ac mythicum sensum explicatur tom.1. pag.18.
- PIUS II. Mantuam ingrediens Sacratissimam Hostiam super Achineam deferendam curavit to.1. pag.47.
Ejusdem Itinerà per Italiæ Partes ibid.
- PLANETA seu Cusula quasi erratica vocitata to.2. pag.373.
Antiquitus nullam aperturam habebat pro brachiis immittendis, sed tota integra circulatim ad pedes usque, Corpus tegebat ibid.
- PLATINA Cremonensis doctissimus, & scriptor Apostolicus Familiaris Sixti IV., & Bibliothecæ Vaticanæ Præfectus tom.1. pag.341. & tom.2. pag.197.
Tempore ejusdem fuit institutum munus perpetuum Præfecturæ Bibliothecæ Vaticanæ ibid.
- PLATO.
Ad Disciplinas adipiscendas Ægyptum peragravit tom.2. pag.225.
Moyse Atticissans seu Atheniensis ab Eusebio nuncupatur ibid.
De nomine Mercurii, ejusque inventionibus Plato scripsit tom.2. pag.220.
Moyse, & Hieremiæ libros interpretasse Platonem, in Timæo de Mundi creatione, & in Fadone de Purgatorio, de Inferno, & Paradiso conscripsisse S. Augustinus affirmat tom.2. pag.225.
Imò de Sanctissima Trinitate in Epinomi, & in Alcibiade de Adventu Christi annuere videtur ibid.
In Platonis libris Caput primum Evangelii S. Joannis se legisse ait D. Augustinus ibid.
- PLEBANI cujusdam Aleatoris in Germania moribundi visio admiranda, & desperatio tom.1. pag.472.
- PLEBS, Oppidulum tom.1. pag.70.
- PLUVIALIS Aqua miraculose in Bello Marco-
- manno à legione Christiana à Deo vero impetrata in beneficium exercitus Marci Aurelii Antonini Imperatoris, & historia insculpta in Columna Antonina dicta tom.2. pag.297. & seq.
- PLUVIÆ, vel tempestates Campanarum sonitu expelluntur tom.1. pag.181.
- POETÆ antè Homerum tom.2. pag.227.
- POETÆ Christiani distichum de Christi Salvatoris agnitione tom.1. pag.126.
- POLICRATICUS de voce, Cimilium, à quo derivat Cimiliarchium tom.1. pag.322.
- POLONIÆ legatio. Vide Legatus.
- POLONIÆ Regum Bibliotheca tom.2. pag.339.
- PONAM faciem meam super hominem illum, & SUPER cognationem ejus: particulam super duplicandam censuit Sac. Cong. Levit.20. nu.5. to.1. pag.316.
- PONETQUE MANUM super caput Hostiæ: prius legebatur manus. Levit.1. nu.4. tom.1. pag.311. Et Levit.4. num.29. tom.1. pag.313.
- PONTES describuntur.
Ab Octavio Augusto Pons constructus in Arimini Amne nunc Marcia to.1. pag.58. & 71.
Ligneus ad Ottriculum tom.1. pag.54.
Ligneus Ferrariæ tom.1. pag.59.
Milvius, corruptè -- Mollis -- dictus tom.1. pag.54. & 72.
- PONTIFEX SUMMUS. Vide Papa.
- PONTIFICES in Schismate post obitum Gregorii XI. enumerantur tom.1. pag.47.
- PONTIFICES omnes Romani in itinere Sacratissimum Christi Corpus secum detulerunt tom.1. pag.45. & 46.
Quinam Pontifices præcipuè fuerint enumerantur tom.1. à pag.46. ad 49.
- PONTIFICIBUS Romanis à S. Petro usque ad Sanctum Silvestrum Papam, cur non nisi in Cryptis Celebrare licebat, & in Altari ligneo, quod in Ecclesia tantum Lateranensi reperitur tom.2. pag.178.
- PONTIFICUM, & Conciliorum decreta contraludum Alearum tom.1. pag.469.
- PONTINÆ Paludes à Sixto V. exsiccatae, & ab antiquis non semel tom.2. pag.180. & seq.
Hujus generis exiccatio quantas impensas postulaverit, quantamque utilitatem afferat ibid.
Quoties, & à quibus aliis antiquitatis exiccatæ fuerunt ibid.
- PONTIFICIS Romani Nomina, & cætera ad eundem pertinentia. Vide Papa.
- POPULO præest Magistratus, & Magistratui præsunt leges tom.1. pag.67.
- POPULORUM Concurfus, Comitatus, ac Religio, Societate Sanctissimi Sacramenti, Civitates, & Oppida ingrediente in itinere Clementis Octavii ad Civitatem Ferrariensem tom.1. pag.53.
Eorundem concurfus, ac Religio in Ecclesiis, præsertim Cathedralibus, in quibus Arcula cum Sanctissimo Sacramento exponebatur tom.1. pag.52.
- Frequentia, Clemente VIII. Ferrariam ingrediente tom.1. pag.63.
- Frequentia in Romæ Suburbiiis tom.1. pag.54.
- POPULUS per aquam in Scriptura Sacra significatur tom.1. pag.16.

RERUM NOTABILIMUM.

PORTA SANCTA.

- Aperienda in Initio Anni Jubilei, cur Sancta dicatur tom.1. pag.202. & seq.
- Ritus pro aperienda dicta Porta Sancta observari consuetus in Vigilia Nativitatis Domini cum explicatione ordinis Processionis tom.1. pag.204. ad 206.
- Clemens VIII. Anno.1599. in Vigilia Nativitatis Domini adversa valetudine impeditus, ritum aperiendi Portam Sanctam distulit usque ad ultimum Decembris diem D. Silvestro dicatam tom.1. pag.205.
- Ingressus in eam non est omnino necessarius pro Indulgentia Jubilei consequenda tom.1. pag.203. & 205.
- Ad ritus significatum representandum observari solet dicto tomo pag.203.
- PORTA Ferrea Ferrariæ tom.1. pag.61.
- PORTA Flaminia volgo *del Popolo* tom.1. pag.54. & 72.
- PORTA propè Romam, cur *Prima Porta* dicatur tom.1. pag.72.
- PORTENTA, prodigia, signa seu Prodigia quando nominanda sint Miracula tom.1. pag.120.
- De quibus Livius loquitur de statua Esculapii non miracula, sed miranda d.t. p.122. & 123.
- PORTUS *Anconæ* Nobilissimus tom.1. pag.56.
- Cesenaticus *Portus*, & Machinæ in litore ad Capiendas Anates tom.1. pag.58.
- POST HÆC non *per hos* ut prius est legendum. Gen.10. num.18. tom.1. pag.287.
- POSUITQUE DOMINUS *Cain* signum: Gen.4. num.15. tom.1. pag.282.
- Quamplures alias versiones vide ibid.
- Quodnam signum Dñs imposuit Cain ibid.
- POTENTIA Fluvius tom.1. pag.71.
- POTESTAS nova Episcopo non datur, sed olim data ampliatur tom.2. pag.123.
- Et talis potestas ampliatur per traditionem Baculi, Anuli, Mitræ &c. ibid.
- POTESTAS ECCLESIE seu PAPÆ.
- Coactiva *Potestas* tam Temporalis, quam Spiritualis est in Papa, & multis rationibus probatur tom.2. pag.256. 257.
- Imperatoria *Potestas*, & Regia ab auctoritate Papæ dependet tom.2. pag.256.
- Rerum temporalium cur Imperatoribus, & aliis Sæcularibus *Potestas* à S. Pontifice sit tributa tom.2. pag.256.
- Earundem rerum temporalium *Potestas* Principibus Sæcularibus est in ministerium data ibid.
- Temporalis *Potestas*, tanquam tyrannicè olim usurpata à Constantino fuit Ecclesiæ reddita tom.2. pag.258.
- Hanc *Potestatem* rerum temporalium fuisse in Christo, & eam exercitam, & esse in omnibus ejus Vicariis, multis rationibus, & auctoritatibus etiam Scripturæ Evangelicæ probatur tom.2. pag.256.
- Et eandem à B. Petro fuisse exercitam auctoritatibus Scripturæ Sacræ probatur tom.2. pag.257.
- Idem dicitur de Beato Paulo ibid.
- POTUS *calidus* antiquitus in deliciis erat, idcirco valde usitatus in Conviviis tom.1. pag.28.
- PRAXITELES calaber celebris statuarius ex Oppi-

do *Peripoli* nunc *Amygdalia* tom.2. pag.283.

Ejus laudes, & nonnulla insignia opera enarrantur ibid.

Verè fuit unus, qui insculpsit Colosseam statuatam, & Equum effingentem Alexandrum, & Buccphalum ibidem, & pag. seq.

Quod opus in Monte Quirinali à Sixto V. collocatum cum altero Fidiæ item Celebris statuarius ibid.

Historia eorundem, & dicta translatio, atque Inscriptiones enarrantur d. tom. à pag.283. ad 286.

Duos fuisse Praxiteles narratur dicto tomo pag.284.

PRÆFATIO in Canonizatione Sanctorum tom.1. pag.101.

PRÆFECTUS Papæ quem locum occupabat in ingressu Clementis VIII. solemnem Ferrariam to.1. pag.63.

PRÆFECTUS SACRARIi APOSTOLICI.

Ejus officium cum dignitate conjunctum to.1. pag.323. & seq.

Functiones, quas explere debet d. tom. p.324. & seq.

Habitus, quo utitur Sacrista tam intus quam extra Cappellam d. tomo pag.325. & seq.

Locus cui debetur in Cappella d. tomo p.326. ad 328.

Ex ordine Eremitarum S. Augustini semper assumptus Præfectus Sacrarii Apostolici, & memoria extat ex anno 1300. vel 1288., vel antè &c. d. tomo pag.328. & seq., & p.336. & seq.

Bulla Alexandri V. ut dictum officium perpetuo à Fratribus Eremitis S. Augustini exerceatur dicto tomo pag.329. & seq.

Causæ cur Sacristatus Apostolicus à Fratribus Augustinianis exerceatur d. tomo pag.333. ad 336.

Modus eligendi Sacristam d. tomo pag.331.

Conditiones, & qualitates, quas debet habere Sacrista ibid.

Ministri Subalterni dicti Præfecti Sacrarii Apostolici dicto tomo pag.331. ad 333.

Hic Præfectus Sacrarii Apostolici antiquitus *Confessarius* Papæ nominabatur dicto tomo pag.336. & seq.

Enumerantur *Præfecti* Sacrarii Apostolici à Nicolao IV. incipien. usque ad præsens t.1. pag.337. ad pag.364.

PRÆFICÆ quæ erant tom.2. pag.323.

PRÆLATI Clementem VIII. comitantes Ferrariam solemniter ingredientem tom.1. pag.61. & seqq.

PRÆLATI *insigniores* in Romana Curia qui sint, ac habentur, enumerantur, & eorum nomina seu officia tom.1. pag.323.

Eorum habitus vel insigne ibid., & pag.326.

PRÆLATI *jis inferiores* etiam enumerantur, & eorum habitus distinctivus ibid.

PRÆLATORUM *Regularium* habitus recensetur tom.1. pag.326.

PRÆLATURÆ *insigne* est Mantellectum tom.1. pag.323.

PRÆMIUM *vincentis* in ludis licitis, est unius tantum solidi, idest Aurei, juxta sententiam Justiniani Imperatoris, quamvis Lufores ditissimi sint tom.1. pag.468. & 476.

PRÆ-

I N D E X

PRÆPARAVI *Domum*, & *locum Camelis* finē pro nomine *tuis* legendum putavit S. Cong. Gen. 24. num. 31. tom. 1. pag. 291.

PRÆPUTIUM *Christi Salvatoris*.

An fuerit reallumptum tanquā pars solida, seu integralis corporis, opiniones diversæ enarrantur, & an verè sit in Basilica Lateranensi, vel alibi tom. 1. pag. 284. & 249.

Historia pro traditione de eodem *Præputio* conscribitur d. tomo pag. 249. in fine & seq. Conciliantur opiniones de *Præputio* reallumpto, & in Basilica Lateranensi asservato d. t. pag. 250.

Corollarium de eodem reallumpto, ac in terris relicto ibid.

Qua adoratione adorandum, si verè sit in terra, & quid de eo fiet post diem Judicii ibidem & sequenti.

PRESBYTER vel **PRESBYTERI**.

Latine Seniores dicuntur tom. 2. pag. 127.

Campanas Presbyteri pulsare non despiciant tom. 1. pag. 175.

Quomodo *Presbyter* dici potest Episcopus, & e contra tom. 2. pag. 127.

Et Sententia Divi Hieronymi explicatur ibid.

In quo differant ab Episcopis explicatur ibid.

Hi, qui Presbyteratus ordinem suscepturi sunt Episcopo ordinanti, & celebranti concelebrant tom. 1. pag. 25.

Curati, *Presbyteri*, Archidiaconi dignitatem, & Curam, sive Parrochiam possunt relinquere, & simplicem Præbendam sine cura accipere, vel Cœnobium, aut Monasterium ingredi valent absque Summi Pontificis, vel Episcopi venia tom. 2. pag. 138.

Cardinales antiquitus *Presbyteri* nuncupabantur tom. 2. pag. 264.

PRÆSCRIPTIO 50. annorum non valet contra possessionem lucri acquisiti in ludo alearum ut in Cod. habetur tom. 1. pag. 468.

PRÆSTIGIÆ Dæmonum declarantur t. 1. pag. 113. Et ab Augustino declarantur ibid.

Quænam sint explicantur to. 1. pag. 112. & seq.

PRÆCATIO, qua lectiones in Matutino prævenimus hoc est *Iube Domine Benedicere*, necnon de fine quo eas concludimus scilicet *Tu autem Domine miserere Nobis*, & etiam de Chori succlamatione hoc est *Deo Gratias* explicantur t. 1. p. 219. ad 221.

Antiqua, & est introducta loco salutationis, quæ fiebat Populo à Lectoribus, cum hujusmodi salutatio sublata, & prohibita fuerit in Concilio Carthaginensi III. d. to. pag. 220.

Domine à voce *Domine* per sincopem figuram dicitur in eadem *Præcatione* tom. 1. pag. 219.

Illud *Benedicere* non sumitur pro *Bene dicere*, seu clarâ voce dicere sed pro *Benedictione* impetranda dicto tomo pag. 220.

Ritus observatus à Summo Pontifice si cantare debet nonam lectionem in Officio, ac etiam ab Episcopis in suis Diœcesibus d. t. pag. 220. & seq.

Ly *Tu autem Domine miserere Nobis* cur in fine ejusdem *Præcationis* dicatur, & ad quid significandum dicto tomo pag. 221.

Et demum *Deo Gratias* ad quid referatur ibid.

PRÆCUM Spirituale lucrum in alearum ludo fa-

ciendum explicatur, & propter quod ita faciendum tom. 1. pag. 467.

PRIMA Porta propè Romam cur ita dicatur to. 1. pag. 72.

PRIMICERIUS est Præfectus Scholæ Cantorum tom. 1. pag. 324.

PRINCEPS vel *Magister Exercitus* quare græcè Magiros idest *Coquorum* Princeps dicitur tom. 2. pag. 297.

PRINCIPIUM, & finis idem sunt in virtute tom. 1. pag. 489.

PRINCIPES, & *Imperatores Romani*, & Græci quid faciebant transacto Anno Climacterico 63. omnium periculosissimo tom. 2. pag. 148.

PRINCIPIS partes præcipuæ tom. 1. pag. 57.

PRINCIPUM in *Ferrariam accessus* in adventu Clementis VIII. ad dictam Civitatem to. 1. pag. 67.

PRIOR dicitur de duobus: *Primus* de Pluribus t. 1. pag. 293.

PRIUS distinguendum, quàm definiendum tom. 2. pag. 121.

PRODIGIA, à Livio enarrata non Miracula sed Miranda dicuntur tom. 1. pag. 122.

PRODIGIA, portenta, & ostenta, signa, & virtutes dicuntur Miracula tom. 1. pag. 120.

PROFECTUS venit, & non pervenit legendum putavit Sac. Cong. Gen. 28. nu. 5. to. 1. pag. 294.

PROMISSIO Christi Domini Petro præstita, ne ejus fides deficeret, pro Ecclesia Catholica Romana intelligitur tom. 1. pag. 137.

Doctores de hac re ibid.

PROCESSIO Corporis Christi Ferrariæ solemniter celebrata, Clemente VIII. Sacratissimam Hostiam deferente tom. 1. pag. 66.

PROCESSIO Spiritus Sancti in Concilio Lugd. declarata confirmatur tom. 2. pag. 267.

PROCIDENS adoravit in terram Dominum, hæc lectio fuit admissa. Gen. 24. num. 52. tom. 1. pag. 292.

PROPHETIA seu *Prophetare* vel *Prophete*.

Mali Christiani quomodo in nomine Christi, sed in Spiritu Diaboli Prophetasse dicantur, non in Spiritu Christi tom. 1. pag. 111.

In Spiritu, non in corpore, *Prophete* visiones viderunt tom. 1. pag. 120.

Propter solum *Prophetiæ*, ac scientiæ donum nemo canonizari potest tom. 1. pag. 125. & 126.

Doctrina *Prophetica* ex Augustino omni origine humanæ Philosophiæ antiquior tom. 2. pag. 218.

Donum *Prophetiæ* est gratia gratis data, quæ cum peccato mortali stare etiam potest t. 1. pag. 111.

PROPOSITIO indefinita finē Signo universali sumitur pro univesali tom. 1. pag. 176.

PROPRIETAS Adamantis tom. 1. pag. 495.

PROPRIETAS Palmæ enarratur tom. 1. pag. 488.

PROSOPOPEJA quid sit tom. 1. pag. 176.

PROSPERI *Podiani* Perusini Bibliotheca tom. 2. pag. 343.

PROTHONOTARII Apostolici, hoc est Apostolicæ Sedis Notarii, omnium scilicet Notariorum primi tom. 1. pag. 324.

PROTONOTARII Apostolici, & Auditores Rotæ, cur Consistorium Semipublicum ingrediantur, pro Canonizatione tom. 1. pag. 131.

PRO-

RERUM NOTABILIVM.

PROVERBIA Seneca circa ludum alcarum tom.1. pag.467.

PROVIDE autem de omni Plebe viros **POTENTES**, & *timentes Deum &c.* Quamvis autem prius legabatur *Viros Sapientes* nunc ut supra Sacra Congregatio legendum putavit, & quare? Exo.18. num.21. tom.1. pag.306.

PROXIMUS dicitur Frater tom.1. pag.286.

PSALTERIVM Romanum quodnam sit tom.2. pag.216. & seq.

PSAMMETHICUS Rex *Aegyptiorum* periculum fecit an sit naturalis lingua, & duos Infantes alendos inter Mulieres sine lingua tradidit tom.2. pag.222.

PSEUDOGRAPHUS, idest Falsarius t.2. pag.377.

PSEUDOLACTINUS color cinericeus ibid.

PSEUDOLUS, idest falsus Servus ibid.

PSEUDO MARTYR *Hermannus* dictus, qui viginti annos pro Martyre habitus, & veneratus Bonifacii VIII. iussu fuit exhumatus, & combustus t.1. pag.110.

PSEUDOMARTYRES Donatistarum ab Hæreticis tamquam veri Martyres colebantur tom.1. pag.140.

PSITTACUS. vocabulum est Græcum latine quasi linguam hominis habens tom.1. pag.221. & 305.
Quare *Psittacus*, Corvus, & Pica, aliquas voces hominis proferant, & loqui proprie non dicantur ibid.

Idem salutare Cæsarem ibid.

PTOCHODOCHIUM, & Ptochotrophium quid tom.2. pag.189.

PTOLOMEVS *Philadelphus* Rex *Aegypti*.

Vetus Testamentum ex hebræo in græcam linguam transferri curavit à septuaginta duo Interpretibus ab Eleazaro Judæorum Pontifice præstitis, & pro hac translatione quantum impendit videre est to.2. pag.194.
Bibliotheca septingentis voluminum millibus construxit tom.2. pag.194.

A Cæsare incensa in incendio Urbis Alexandriæ Veteris testamenti translatio septuaginta Interpretum Divinâ Providentiâ conservatur tom.2. pag.194.

PUBLICA iustitia quid sit tom.1. pag.111.

PUBLICÆ iustitiæ signa explicantur ibid.

PUERULI adhuc lactantes inter pecora educandi traditi ad periculum faciendum, num sit lingua homini naturalis tom.2. pag.221.

PULCHRUM, & Sepulcrum absque aspiratione semper apud antiquos latinos tom.2. pag.183.

PUNCTA hebraicis literis sunt necessaria, quæ à B. Hieronymo accentus vocantur to.2. pag.216.

Quæ *Puncta* in hebraicis literis, sicut facilem reddunt intelligentiam linguæ in legendo, ita etiam facilem pariunt corruptionē ibid.

A quibus inventa hæc puncta ibid.

PURPURA optima ubi conficiebatur t.2. pag.226.

PUTIPHAR *Eunuchus Princeps exercitus*, & non *exercitus sui* legit nova, & vulgata editio, & quare: Gen.39. num.1. tom.1. pag.297.

PUTIPHAR hebraicè *pinguedinem dissipans* vel *pinguedinis denudatio*, & Syriacè *pinguedinis vindicta*, & Græce Magiros idest Coquus interpretatur t.1. pag.297.

PUTIPHARI *Eunucho*, & non *Putiphari* legendum. Gen.37. num.36. & 39. num.1. pag.297.

PYTHAGORAS.

Calaber fuit, ut multi volunt, alii Etruscus, & alii Samius tom.2. pag.230.

Philosophiæ Italicæ Princeps, & Archita Tarentini Præceptor tom.2. pag.229.

Auditores habuit non pauciores sexcentis ibid.

Quibus silentium per quinquennium indicebat ibid.

Ejus itinera, & peragationis ad scientias addiscendas dicto tomo pag.230.

Unius literæ Græcæ Inventor ibid.

Quæ litera ab ipso inventa demonstratur, & mysteriosè virtutis, & vitii viam demonstrat, & explicatur ibid.

Metapontum moritur, & Aedes, in quibus degabat, & docebat, Metapontini in Templum eidem consecrarunt ibid.

Q Litera appulsu Palati ore stricto pronunciat tom.2. pag.237.

Una ex sex literis ab Evandro Alphabeto latino adjecta tom.2. pag.233.

Hæc litera apud latinos tantum reperitur ibid. Veteres latini superfluum hanc literam iudicant nam vocabula, quæ nunc scribuntur cum Q cum C scribebant ibid.

Erat antiquitus numeralis, & per quinquaginta millia ab antiquis usurpabatur: nunc autem non est in usu tom.2. pag.239.

QUADRATA figura stare semper cernitur, quacumque vertatur tom.2. pag.178.

QUALE signum fuerit à Domino Cain appositum ne occideretur, sensibile necne tom.1. pag.282.

QUANDO INTRATIS in *Tabernaculum Testimonii*, ita legendum, & non *intrabitis* uti prius. Levit.10. num.9. tom.1. pag.314.

QUARE *imposuisti mihi*, sine additamento nominis. *Liam* editio vulgata legit. Gen.29. num.25. to.1. pag.294.

QUARE non indicasti, sine mihi legitur. Gen.12. num.17. tom.1. pag.287.

QUATERNARIUS numerus, apud Pythagoricos totus numerus, sacer, & solidus est, & à quaternario numero omne dependet tom.2. pag.220.
Ideo *Deus* ferè ab omnibus Nationibus quatuor literis scribitur ibid.

Hinc hic numerus Mercurio ab Aegyptiis tribuitur ibid.

QUARENGUS de Triremibus Sixti V. eruditè scriptus tom.2. pag.191.

QUÆ DERELIQUERANT in terra *Gessen*, & non *dereliquerunt* in editione reformata legitur. Genes.50. num.8. tom.1. pag.300.

QUÆ peperit ei Zamran, & non *Zamram* pronunciari debet. Gen.25. num.2. tom.1. pag.292.

QUEM EMERAT à filiis *Heth*: quomodo legant aliæ translationes ly relativum quem. Gen.25. num.10. tom.1. pag.292.

QUIA FURTO sublati sum, & non *furtim* Sacra Cong. legendum putavit. Gen.40. nu.15. to.1. pag.297.

QUIA per errorem deliquit in DOMINUM legendum, & quare? Levit.5. nu.19. tom.1. pag.313.

QUI-

I N D E X

QUIBUS AD SE *accerfistis* Rex ait, ita legendum, juxta novam editionem. Exo. 1. num. 8. tom. 1. pag. 301.

QUIBUS *patratis audacter &c.*, & non *perpetratis* legi debet. Gen. 34. num. 30. tom. 1. pag. 296.

QUICUMQUE *comederit fermentatum*, & non *fermentum* est legendum. Exo. 12. num. 15. tom. 1. pag. 305.

QUICUMQUE *tetigerit EA lavabit vestimenta sua*, & non *eam* legendum, uti prius. Levit. 15. nu. 27. tom. 1. pag. 315.

QUID *mibi de jis*, qui foris sunt *judicare* quomodo intelligatur tom. 2. pag. 258.

QUID *si minus quinquaginta Iustis quinque fuerint?* Delebis propter quadraginta quinque &c., ita legitur nunc. Gen. 18. num. 28. tom. 1. pag. 288.

Quomodo intelligatur hic Textus ibid. & seq.

QUI *firmauit terram super aquas*, quomodo intelligatur tom. 2. pag. 259.

QUI JUNCTUS *est Domui suae*: ita nunc legitur nam prius *legebatur conjunctus*: Exo. 12. num. 4. to. 1. pag. 305.

QUINDECIM *cubitos Columnarum trium cum basibus suis unum* **TENEBA** *latus &c.* Sac. Cong. mutavit verbum *tenebat* in singulari: Exo. 38. nu. 14. tom. 1. pag. 311.

Latus quid significat hoc in loco ibid.

QUINQUATRIA *Festa Palladi Sacra a quinque diebus dicta* tom. 1. pag. 485.

QUINQUE *decies centena nummorum aureorum millia in Arcem S. Angeli reposita a Sixto V. t. 2.* pag. 273. & 279.

QUINTAE *Feriae Majoris Hebdomadae* Bulla explicatur tom. 1. pag. 186.

QUINTI *Septimii Florentis Tertulliani Carthaginensis Presbyteri operum omnium to. 5. distinct.*, & Jacobi Pamellii adnotationibus illustrat. descriptio tom. 2. pag. 72.

QUAE *adversus Ecclesiam scripsit segregatim recensentur* ibid.

Vita ejusdem Epilogus ibid. & seq.

QUI *Patri, Matricque maledixerit sanguis ejus sit super eum*, hanc versionem Sac. Cong. admisit. Levit. 20. num. 9. tom. 1. pag. 316.

Diversae aliae versiones ejusdem textus ibid.

QUI *peregrinatur inter eos* emendata novissima editio hunc in modum legit. Levit. 17. num. 10. tom. 1. pag. 315.

QUIRINALIS *Mons a quo ita dictus opiniones diversae enarrantur* tom. 2. pag. 282. & 328.

Ad praesens Caballus dicitur ob Equos Marmoreos a Sixto V. inibi appasitos ibid.

QUIRINALIS *via complanata*, & aliis commoditatibus donata ab eodem Sixto V. t. 1. pag. 286.

QUI *prior regressus est*: ita legendum putavit Sac. Cong., & non *primus*, & quare. Gen. 25. nu. 25. tom. 1. pag. 293.

QUIS *auditorium crederet Abraham, quod Sara lactaret Filium &c.* haec lectio videtur magis explicans. Gen. 21. num. 7. tom. 1. pag. 289.

Variae translationes ibid.

QUIS *te constituit Principem*, in hac forma statuit legendum Sac. Cong. Exo. 2. nu. 14. to. 1. pag. 301.

QUOD *si non laverit vestimenta sua ET corpus &c.*, non autem legendum *aut corpus* uti prius. Levit. 17. num. 16. tom. 1. pag. 316.

QUOMODO *ergo possum hoc malum facere, & pec-*

care in DEUM meum, & non in Dominum legi debet. Gen. 39. num. 9. tom. 1. pag. 297.

QUO *mortuo, & universis Fratribus ejus, omni- que cognatione ILLA &c.*, & non *sua* legitur in emendata Editione. Exo. 1. num. 6. tom. 1. pag. 301.

QUOT, pro quod tom. 2. pag. 294.

R

R *Litera consonans lingua crispante corraditur* tom. 2. pag. 237.

Hanc literam a nonnullis a Claudio inventam traditur tom. 2. pag. 236.

RABANI *Mauri Archiepiscopi Moguntini Ordinis S. Benedicti operum descriptio* tom. 2. pag. 88.

Quae alia opera scripsit, & qua aetate floruit ibid.

RAPHAELIS *Archangeli commestio cum Tobia*, quare vera non fuerit, quamvis vera cibi contritio extiterit tom. 1. pag. 19.

RAPSERIT, pro rapuerit tom. 2. pag. 290.

RATIONES *seminales* rebus naturalibus connatae tom. 1. pag. 117. & seq.

RAVENNA *Civitas olim Ostrogothorum sedes antiquissima, ejusque situs, & Archiepiscopale admirandum opus describuntur* tom. 1. pag. 58.

Exarcatus Ravennae 175. annos perduravit ibid.

Patria fuit Joannis XVII. Romani Pontificis, necnon Cassiodori Senatoris viri apprime docti, postea Monachi, & Petri Damiani qui abdicato Cardinalatu in Ereum Eugubinis in Montibus se contulit ibid.

In *Emisphario Sacelli majoris Ecclesiae Archiepiscopalis adhuc ad praesens graeco opere sunt effigiati undecim illi Sancti, qui ob Columbae supra eorum capita apperentiam Archiepiscopi Ravennates fuerunt creati* ibid.

RAVENNAS *Antistes Sedi Apostolicae non obtemperans Exarchorum potentiam fretus ad obedientiam rediit in Concilio Constantinopolitano III. in quo interfuit Theodorus Archiepiscopi Ravennatis legatus* tom. 2. pag. 207.

In eodem Concilio fuit decretum ut electio Cleri *Ravennatis* irrita foret nisi comprobaretur auctoritate Pontificis Romani ibid.

RAYMUNDUS *Apamiensis de Acono quartus Sacrista Sacarii Apostolici in Provincia Narbonensi natus, Confessarius, seu Poenitentiarius, necnon Bibliothecarius fuit, triaque officia conjunctim exercuit* tom. 1. pag. 338.

Fuit tempore Clementis VI., Innocentii VI., & Urbani V., senio denique confectus ad suam Ecclesiam Apamiensem se recepit ibique moritur ibid.

S. RAYMUNDUS *Cappellanus Papae quomodo fuerit nuncupatus* tom. 1. pag. 335.

Librum decretalium compilavit, Gregorio IX. jubente tom. 1. pag. 128.

Obitus ejusdem, & Canonizatio to. 1. p. 127. Sententia ejusdem de peccato, quod fit in Alearum ludo tom. 1. pag. 475. & 481.

RECINETUM, *Civitas describitur* to. 1. pag. 55. & 71.

REDDITAE, *quae sunt Caesaris Caesari*, quomodo intelligatur, numquid Christus Dominus abdicavit

RERUM NOTABILIMUM.

vit à se potestatem temporalem tom.2. pag.258.

RECLUDET EUM *septem diebus* ; & non eos uti prius legi debet , Levit.11. nu.31. to.1. pag.315.

RECIPIET EI, qui purificatur , ut offerat duos paf-
feres vivos pro se, quibus vesci licitum est, prius
legebatur quos vesci, & minus rectè. Levit.14.
num.4. tom.1. pag.315.

REFERENDARIJ nomine Joannes Castellanus Sa-
cristatu insignitus tom.1. pag.340. & 354.

REGES, & Principes pro tuendis Legibus sunt con-
stituti tom.1. pag.211.

Contra quos gladium stringere debent ibid.

Duo potissimum spectant ad eorum Officium
ibid.

REGIMEN desiderantibus negandum, fugientibus
offerendum ex B. Gregorio Magno to.2. pag.131.

REGIONARIJ nomen unde dictum, & cui tale
nomen dare solebat to.2. pag.373.

REGISTRA *Summorum Pontificum* asservata in Bi-
bliotheca Vaticana tom.1. pag.184.

REGNAVIT à Ligno Deus, hæc verba ab Hebræis
fuerunt corrupta tom.2. pag.216.

REGNUM Christi quale explicatur tom.2. pag.256.

REGNUM Dei quale sit explicatur tom.2. pag.420.

REGNUM meum non est de hoc mundo, explicatur
nempe quod Christus non intellexit non habere
potestatem temporalem tom.2. pag.258.

REGNUM Mundi idest Tiara Pontificia tribus con-
stat coronis tom.2. pag.178.

Hæc Trina corona Imperatoriam, Regiam,
Sacerdotalemque, universalem, scilicet, au-
toritatem denotat ibid.

Non semper ea Summus Pontifex utitur, &
quando ibid.

REGULA, sive usus collocandi Immagines SS. Apo-
stolorum, Petri, & Pauli tom.1. pag.90. & 95.

Eadem in Basilica S. Petri asservata tomo.1.
pag.96.

Eadem in Cappella Paulina, & Sixtina ibid.

REGULA dicitur, quod rectè ducat, vel quod re-
gat, vel pravum, aut distortum corrigat, vel
Regula, quasi rectula tom.1. pag.107.

REGULÆ SCRIPTURALES SS. Patrum.

S. Ambrosii tom.2. pag.44. & seq.

S. Augustini tom.2. pag.38. ad 41.

S. Basilii Magni tom.2. pag.79.

Bedæ Presbyteri tom.2. pag.88.

Cassiodori tom.2. pag.108.

Didymi Alexandrini tom.2. pag.78.

S. Gregorii Magni tom.2. pag.66. ad 68.

S. Gregorii Nanzianzeni tom.2. pag.85.

S. Hieronymi tom.2. pag.50. ad 52.

Hilarii Pictavenfis tom.2. pag.77.

Joannis Chrysostomi tom.2. pag.81. & seq.

Joannis Damasceni tom.2. pag.86.

Origenis tom.2. pag.75. & seq.

Ruperti Abbatis tom.2. pag.90. & seq.

Theophilacti tom.2. pag.89.

RHENUS Fluvius describitur tom.1. pag.69.

REI cuiuscumque perfectio ex Aristotile qualis tom.2.
pag.135.

REIPUBLICÆ bona, quamvis alienari non queant,
in usum tamen meliorem converti possunt to.2.
pag.256.

RELIGIONES Vitam Apostolorum imitantur t.1.
pag.139.

RELIGIOSI sunt perfectiores Presbyteris Curatis,

& Archidiaconis, & de ratione tom.2. pag.137.

RELIGIOSORUM Hominum sodalitates antiquæ
ac recentiores tom.2. pag.334.

RELIGIOSORUM Sanctitas, ac doctrina tom.1.
pag.333.

Eorundem Conciones, & Commentaria in
Scripturam Sacram, & contra Hæreticos
ibid.

RELIQUIÆ SACRÆ.

Basilica S. Crucis in Hierusalem *Reliquiæ Sa-
cro-Sanctæ Mysteriorum Passionis Domini-
cæ* enumerantur tom.1. pag.255.

Basilicæ S. Petri *Reliquiæ* enumerantur tom.2.
pag.254.

Insignes *Reliquiæ* in latere Crucifixi Lucensis
reconditæ à Nicodemo illius Insculptore,
tom.1. pag.262.

Sanctorum *Reliquiæ*, & Sanctorum Imagines,
quomodo adorandæ tom.2. pag.209.

Novæ, an sine Indulto S. Sedis Apostolicæ
privatim, vel publicè coli possint tom.1. à
pag.224. ad 235.

Opinio Card. Bellarmin. Hostien., & aliorum
Theologorum quod Sancti, non dum Ca-
nonizati privatim, & non publicè coli pos-
sint dicto tomo pag.225. & seq.

Solvuntur argumenta contra dictam opinio-
nem tom.1. pag.229. ad 231.

REMIGII Monachi Benedictini Episcopi Antidi-
fiorensis operum descriptio tom.2. pag.89.

Quo anno claruerit ibid.

REPETENTES Mulieres in Sicilia, quænam sint
tom.2. pag.323.

Undè dictæ ibid.

Ad quid adhibentur hæ Mulieres ibid.

REQUISITA in miraculis pro aliquo canonizando
juxta opinionem Card. Hostien., & Bartholo-
mæi Cassanei tom.1. pag.111.

RESPICIT AD *Aquilonem* cum præpositione, ad, le-
gendum. Levit.1. num.11. tom.1. pag.312.

RESPONDIT Ioseph &c. prius legebatur *respondit-
que*. Gen.44. num.17. tom.1. pag.299.

RES EADEM, quomodo parva, & magna, joco-
sa, & seria dici queat tom.1. pag.352.

RES PRÆCIPUÆ à Clemente VIII. Ferrariæ gestæ
tom.1. pag.66. & seq.

RES PRÆCIPUÆ ad obedientiam, & fidelitatem
excitandam, & conservandam necessariæ tom.1.
pag.66. & 67.

RESURRECTIONEM Dominico die posse cele-
brari Antoninus Pius Imp. primus permisit to.2.
pag.190.

RESURRECTIONIS futuræ Corporibus, non po-
testas, sed egestas edendi, & bibendi aufertur
tom.1. pag.19.

Nam imperfectæ felicitatis foret, si sumere
cibos non possent, & imperfectæ felicitatis fo-
ret, si cibis indigerent tom.1. pag.19.

REX, & Imperator Sacro Cathecumenorum oleo
inunguntur tom.2. pag.182.

RHINDALCA genus ludi est tom.1. pag.468.

RICARDUS communiorem, & securiorem opi-
nionem esse ait affirmativam, de lucro restitu-
endo facto in Aleorum ludo tom.1. pag.477.

RITUS antiquus est qui nunc in Missa à SS. Pontifi-
ce solemniter cantata observatur dandi eidem
aliquam Nummorum summam tom.1. pag.468.

I N D E X

- RITUS** *gestandi* Sanctissimum Sacramentum pro Viatico à consuetudine, & in itinere antiqua, historia nascentis Ecclesiæ desumitur to.1. p.38.
- RITUS** *explicatur* pro aperienda Porta Sancta in initio anni jubilei observari consuetus in Vigilia Nativitatis Domini cum explicatione Ordinis Processionis tom.1. pag.204. & 206.
- ROBERTUS** Card. Bellarminus de honoribus, qui Sanctis Canonizatis, & non Canonizatis debentur tom.1. pag.225.
- De infallibilitate Ecclesiæ in Canonizatione, Sanctorum tom.1. pag.141.
- Ejusdem opinio de Primo Canonizato qui fuit Sytbertus Episcopus Werdenfis à Leone III. Sanctus pronunciatus solemniter t.1. pag.109.
- Multum ab Auctore nostro laudatur, & præcisè tom.2. pag.131.
- ROCCHETTI**, *Mantelletti*, ac *Mozzetta* descriptio tom.1. pag.323.
- RODULPHI** Sacristæ Sepulchrum Epitaphio exornatum tom.1. pag.340.
- RODULPHUS** *Castellanus*, octavus Apostolici Sacrarum Præfectus Umber, Confessarii, & Bibliothecarii officia conjunctim exercuit sub Pontificibus Eugenio IV., Nicolao V., Calisto III., & Pio II. tom.1. pag.339.
- Ejus Beneficia in Conventum suum collata, ibid.
- In tribus Officiis vixit unum, ac viginti annos ibid.
- Hic super suis humeris aliis adjuvantibus Corpus S. Monacæ ab ostia Tyberina Romanum gestavit, & de hoc quo anno, & quomodo tom.1. pag.340. & 353. & seq.
- Epitaphium ejusdem Romæ in Ecclesia S. Augustini, & conscriptum, & explicatum, in quo deficit tom.1. pag.340.
- ROMA** à Totila Gothorum Rege VIII., quo tempore fuerit expugnata tom.2. pag.370.
- Quantum damni passa expugnatione Gothorum dicto tomo pag.241.
- ROMA** totius Terrarum Orbis caput, instar universi Orbis quinque Patriarchales Ecclesias habet tom.2. pag.121. 122. & 179.
- Quæ autem sint hujusmodi Ecclesiæ enumerantur ibid.
- ROMANARUM** Basilicarum præcipuarum Campanæ tom.1. pag.165.
- ROMANI**.
- Codices multo veriores, quàm alii aliarum Nationum tom.2. pag.196.
- Cur Gothorum, Gallorum, & Longobardorum linguas didicerint tom.2. pag.241.
- Nomine Romanorum Christiani frequenter intelliguntur, & de ratione tom.1. pag.109.
- Eorundem Bibliothecæ tom.2. pag.194.
- Et Bibliothecæ publicæ, olim unde triginta, ibid.
- ROMANUS** Pontifex est universæ Ecclesiæ militantis cum plenitudine potestatis Judex, & Caput tom.1. pag.108.
- Alia *Romani Pontificis*, & diffusè. Vide *Papa*.
- ROMÆ** brevissima descriptio tom.1. pag.54.
- Ejus directio, seu depopulatio to.1. pag.167.
- Ejusdem Laudes permultæ tom.1. pag.182.
- In ea Bibliothecas, tam græcas, quàm latinas
- Asinius Apollo primus promulgavit tom.2. pag.194.
- S. ROMUALDUS** *Abbas* quor annos vixerit in Eremo tom.2. pag.156.
- ROMULUS**, & *Remus* Inventores Lupercalium Ludorum tom.1. pag.485.
- ROSA AUREA**, cur dicatur, quæ à S. Summo Pontifice benedici solet in quarta Jejunii quadragesimali Dominica, quidve sibi velit tom.1. à pag.207. ad 209.
- Cætera. Vide *Aurea Rosa*.
- ROSA**, est flos omnium florum odoratissimus, & gratissimus tom.1. pag.208. & 209.
- Et humanæ vitæ symbolum ibid.
- Optimæ qualitates, & proprietates ejusdem ibid.
- ROS**, & Cambium quid tom.1. pag.241.
- ROTÆ** *Auditores*, cur Papæ Cappellani dicantur tom.1. pag.334. in fine.
- ROTHOMAGENSIS** Campanæ magnitudo admiranda tom.1. pag.165.
- RUBICON**, Fluvius, sive Torrens celer tom.1. pag.171.
- RUPERTI** Abbatis Tuitiensis operum descriptio tom.2. pag.90.
- Ejusdem Regulæ Scripturales ibid.
- Epilogus vitæ ejusdem tom.2. pag.91.
- RUSSIÆ** Populi, Russi, Russeni, & Rutheni vocitantur tom.1. pag.256.
- Et hi linguâ Sclavonicâ utuntur, sed tam confusa, ut vix Sclavus eam intelligit to.2. pag.326.
- RUTHENI** à Clemente VIII. ad Communionem Sedis Apostolicæ fuerunt recepti tom.1. pag.256.
- Quamvis eorum conversionem ad Christi fidem antiquam esse dicant: Nam alii ab Apostolis Taddæo, Bartholomæo, ac etiam Andrea Evangelica dogmata accepisse affirmant, ac Baptizatos eos esse volunt ibid.
- Eorum Patroni S. Nicolaus Myrensis, & Gregorius Nazianzenus dicto tomo pag.258.
- Jidem, & Serviani literis utuntur jldem, quæ magnam cum literis græcis habent affinitatem to.1. pag.257. & 258. & to.2. pag.250.
- Hi populi ut Russi linguâ Sclavonicâ utuntur sed multum confusa tom.2. pag.326.
- Inter eos, & Græcos magna intercedit consuetudo tom.1. pag.157.
- RUTHENICI** characteres mysteriis pleni à multis Gentibus adhibentur; majorique ex parte à fonte græco desumpti tom.1. pag.257.
- RUTHENICUM** Alphabetum, quod idem ac Servianum est, cur Cyrillo tamquam inventori ascribatur ibidem, & tom.2. pag.248. 249. & seq.

S

- S** *Litera* consonans Sibilum facit dentibus verberatis tom.2. pag.237.
- S**, pro Z ut Sacynthus, & Sethus, pro Zacynthus, & Zethus tom.2. pag.234.
- SABA** ET *Hevila* cum conjunctione legitur nunc; Gen.10. num.7. tom.1. pag.287.
- SABBATHI** Sancti die majoris hebdomadæ ad Misfam, antequam Ecclesiæ Cathedralis, vel Matricis Campana pulsetur, aliis Ecclesiis non licet pul-

RERUM NOTABILIMUM.

pulsare Campanas ex Decreto Leonis X. sub pena centum ducatorum tom. 1. pag. 184.

SABBATI die jejunare, aut non jejunare sicuti in aliquibus locis observatur an refragetur 55. Canon sextæ Synodus explicatur tom. 2. pag. 208.

SABINIANO, & Paulino quonam modo tribuendus sit usus Campanæ in Ecclesia to. 1. pag. 156. 176. & 177.

SABINI Populi in quarta regione Italiæ angustum incolebant Agrum tom. 2. pag. 328.

Ab his Pronomen *Quirites* Romani acceperunt, & quomodo ibid.

SACELLUM *Gregorianum* in Basilica Divi Petri describitur tom. 2. pag. 353. in fine & seq.

In eundem translatio Corporis S. Gregorii Nazianzeni, & de Auctoribus qui de eo scripserunt dicto tomo pag. 354.

SACELLUM SIXTINIANUM à Sixto V. in Basilica S. Mariæ Majoris constructum tom. 2. pag. 187. & seq., & pag. 295. & 351.

Descriptio ejusdem ibid.

Pro eo inscriptiones, & Epigrammata dicto tomo pag. 187. & seq., & pag. 295.

In eundem translatio Sacri Corporis S. Pii V. à Basilica Vaticana ibid.

SACERDOS seu **SACERDOTES**.

Sacerdotes aurei utebantur Calicibus ligneis in principio Ecclesiæ tom. 1. pag. 38.

Plures, an unam, & eandem Hostiam consecrare queant tom. 1. pag. 25.

Consecrant cum Episcopo Sacerdotalem Ordinem conferente ibid.

Olim omnes *Episcopi* nomine erant insigniti, & de ratione tom. 2. pag. 124. & 126.

Septuaginta Discipulos repræsentant tom. 1. pag. 128. & 132.

Quem etiam locum *Sacerdotes* habere apud Antiquos Sanctos Patres tom. 1. pag. 132.

Num *Sacerdotibus* committi potest munus confirmationis dicto tomo pag. 129.

Core-Episcopi, qui simplices *Sacerdotes* erant explicatur eorum Officium to. 1. pag. 126. & 127.

Sententia Divi Hieronymi explicatur quod nil aliud facit Episcopus quam simplex *Sacerdos* tom. 2. pag. 126. ad pag. 134.

Ordo *Sacerdotum* omnium *illuminativus*, & *lucidativus* dicitur à D. Dionysio Areopagita tom. 2. pag. 137.

Ministrantium verò purgativus, & lucidativus ibid.

SACERDOTIUM Christi per Nucem significatum tom. 1. pag. 189.

SACRAMENTA Ecclesiæ è latere Christi emanarunt tom. 1. pag. 258.

SACRAMENTA olim vocitabantur non solum Missæ Sacrificium, sed etiam Missarum Orationes, quæque Collectæ dicuntur tom. 2. pag. 382.

SACRAMENTI Corporis Christi Festum ab Urbano IV. institutum, Officium Divinum à S. Thoma editum, cui dedit in præmium Columnam argenteam: *Lustratio* hujus Festi Papiæ incepit tom. 2. pag. 267.

SACRAMENTORUM formæ ab Ecclesia quomodo, & in quo mutari possunt tom. 2. pag. 208.

SACRARI APOSTOLICI PRÆFECTURA.

Quanta sit tom. 1. pag. 319.

Ejus Officium est cum dignitate conjunctum dicto tomo pag. 323.

Quonam ex ordine Præfectum ejusdem assumatur, & quonam modo eligatur, & insituatur tom. 1. pag. 328. & seq.

Ejus Præfectura à quo tempore fuerit in ordine Augustiniano dict. tomo pag. 328. & seq.

SACRARIUM.

Nomen explicatur tom. 1. pag. 322.

Pro loco, in quo Sacra reponerentur, pro Larario, in quo Lares colebantur; Et pro loco publicè consecrato, vel Sacello apud Ethnicos ibid.

Bonæ Deæ Sacrarium quodnam accipitur apud Ciceronem ibid.

Cimiliarchium antiquitus dictum est ibid.

Et idem Nomen etiam explicatur: hinc Cimiliarcha potest etiam dici Sacrista d. tomo pag. 322. & seq.

SACRIFICIA *veteris testamenti*, aliqua in novo testamento facienda adumbrabant t. 1. pag. 145.

SACRIFICIUM *Augustissimum Altaris* sumitur non solum pro Cœna ultima Christi Salvatoris cum Apostolis, sed etiam ipsius Passionem in Ara Crucis repræsentat tom. 1. pag. 20.

SACRIFICIUM *cruentum*, & *incrumentum* à Doctore Angelico tribus versiculis compræhensum ibid.

Ad utrumque hoc *Sacrificium* repræsentandum Summus Pontifex solemniter celebrans in Altare consecrat, & in Solio Partem Sacratissimæ Hostiæ sumit ibid., & pag. seq.

SACRISTA SACRARI

SACRISTA SACRARI APOSTOLICI.

Apostolicus *Sacrista* Romano Pontifice, sive publicè, sive privatim celebrante, semper interesse debet, & ministrare opportuna, ut in libro Cæremoniali legitur to. 1. p. 324. & seq.

Ab Isidoro Hispalensi Thesaurarius nuncupatur tom. 1. pag. 323.

Ædituus, vel Æditimus nominatur ibid.

Nuncupatur etiam Sacrarii Præfectus ibid.

An Cimiliarcha verè sit tom. 1. pag. 322.

Conditiones, quas habere debet *Sacrista* enumerantur dicto tomo pag. 331.

Cum baculo, quid sibi velit tom. 1. pag. 51. & 325.

Episcopus, est Assistens Papæ in Cappella, & quem locum tenet tom. 1. pag. 326. & seqq.

Et non Episcopus est Assistens solum de Mitra tom. 1. pag. 326.

Facultatem habet benedicendi sacras suppellectiles dicto tomo pag. 324.

Functiones, quas in Conclavi tempore Sedis Vacantis exercet enumerantur dicto tomo pag. 325.

Habitus, quo uti debet tam foris, quam intra Cappellam assignatur ibid.

Longum iter Papa peragente Sacratissimum Viaticum antè ipsum curam habet deferendi dicto tomo pag. 325.

Ministri *Sacristæ*, & qui ab eodem eligi debent dicto tomo pag. 331. ad 333.

Papæ Parochus est, & uti Parochus quid curat tom. 1. pag. 323. & 325.

Quam in Sacratio Apostolico custodienda asservabat tom. 1. pag. 337.

I N D E X

- Quonam ex ordine assumatur, quo namque item modo eligatur, & instituat^{ur} tom.1. pag.328. & seq.
- Quo tempore in Augustiniana familia exerceatur dicto tomo pag.335. & 336.
- Sub nomine Confessarii antiquit^{us} intelligebatur, ejusdem autem socius *Sacrista* dicebatur tom.1. pag.336. & seq.
- Tria olim Officia conjunctim exercebat to.1. pag.337.
- Et quæ erant officia explicantur ibid.
- Uritur Mantellecto in signum Prælat^{uræ} to.1. pag.324.
- Ut semper *Sacrista Apostolicus* perpetuis futuris temporibus ex familia Augustiniana debeat esse, decrevit Alexander VI. tom.1. pag.329.
- Et enumerantur *Sacristæ*, qui fuerunt usque ad præsens dicto tomo pag.337. ad 364.
- SAGÆ** Dæmonum illusionibus, & phantasmatibus seducuntur tom.1. pag.112.
- Et quomodo vident quæ verè non aspiciunt, ac in locis interesse dicunt, in quibus revera non fuerunt explicatur ibid.
- Eadem dum malis artibus utuntur, quomodo earum corpora juxta naturæ exigentiam sustententur, sensibus earum sopitis ibid.
- SAGMA**, *super quo sedit &c.*, & *omne vas, super quo illa federit &c.*, ita legitur nunc in emendata versione. Levit.15. 16. & 17. num.9. & 23. to.1. pag.315.
- SAL** quomodo concreatur ex aqua marina tom.1. pag.58.
- Mirâ salinarum copiâ Cerviæ Civitatis agri abundant ibid.
- SALADINUS**, vel *Sultanus*, captâ Hierosolymâ, quid fecerit de Templis, & Campanis tom.1. pag.155.
- SALAMANDRA** non diu vivit in igne, ejus proprietas narratur utrum verè vivat in igne tom.2. pag.260.
- SALERNITANÆ** Ecclesiæ in Ecclesia PP. S. Domini Campana spontè sonans tom.1. pag.168.
- Et mortem alicujus in Conventu degentis demonstrat ibid.
- SALIVA**, & *Sudor* dicuntur excrementa sed pertinent ad naturæ necessitatem tom.1. pag.247.
- SALOMON** an sit salvus an penitentiam egerit t.1. pag.272.
- Esse salvum cum Divo Hieronymo, Origenes, S. Ambrosio, Divo Thoma, & aliis affirmatur ibidem, & pag. seq.
- Respondetur contrariam tenentibus opinionem ibid.
- Peccatum illius luxuriæ potius, quàm Idololatriæ fuisse dicto tomo pag.273.
- An ipse *Salomon* fuerit sapientior omnibus hominibus dicto tomo pag.274.
- Asseritur, & demonstratur fuisse sapientio^{rem} omnibus hominibus tam veteris, quàm novi Testamenti sicuti testatur, lib.3. cap.4. Regum dicto tomo pag.274.
- SALVATOR** à salvo, as, verbo Ciceroniano derivat tom.2. pag.232.
- Et cur apud Ciceronem nomen *Salvator* non sit usitatum ibid.
- Hoc nomen *Salvator* plura, majoraque comprehendit, quàm Soter ibid.
- SALVATORIS** *nostræ* *nativitas* omnium festorum, Metropolis à Jo: Chryso^{stomo} nuncupatur to.2. pag.190.
- SALUTATIO** ANGELICA tribus vicibus in die fieri solita ad triplicem Campanæ sonitum ad quæ My^{steria} significanda: explicatur t.1. p.178. & seq.
- Et quo tempore est genuflectendum ad eam, salutationem proferendam ibid.
- A quibus institutus sit hic ritus dicto tomo pag.179. & seq.
- SALUTATIO**, quæ dicitur in Missa.
- Episcopus, cur in prima Missæ *salutatione* dicat -- *Pax Vobis* -- & non -- *Dominus Vobiscum* -- ut ceteri Sacerdotes tom.1. pag.236. & seq.
- Solet uti dictâ formâ salutandi ad Christi Domini imitationem, quando primâ vice post Resurrectionem loquutus fuit cum Discipulis tom.1. pag.237.
- Quando tamèn dicatur, & de ratione tom.1. pag.237.
- Et salutatio Sacerdotis in Missa, & in Divinis Officiis, nec non Ministri, vel Chori Responsio, hoc est -- *Dominus Vobiscum* -- & cum Spiritu tuo -- explicantur to.1. pag.236.
- Est vetustissima, & originem traxit à traditione Apostolica ibid.
- Pluraliter pronunciari consueta, uno ad stante Ministro, an singulariter proferri, vel omninò prætermitti debeat, aut à solitario Divinum Officium recitante tacenda sit tom.1. pag.237. & 239.
- SALVUS** est *Pater vester Senex &c.* prius enim legebatur *sanus*. Gen.43. num.27. tom.1. pag.299.
- SAMARIA** Urbs Syriæ inter Judæam, & Galilæam media, postea *Sebaste*, postremo *Sichem*, & corruptè *Sichar* tom.2. pag.329.
- Ejusdem Populi linguâ hebraicâ loquuntur ibid.
- SAMARITANÆ** *literæ*, quænam sint to.2. p.216.
- SAMUEL** ANVERE SUSCITATUS.
- Verè suscitatum fuisse caput 46. Ecclesiastici apertè docet tom.1. pag.116.
- In suo corpore suscitatus non fuit, sed anima ejus in corpore assumpto aereo ministerio Angelorum fuit è receptaculis mortuorum revocata tom.1. pag.118.
- Apparitio autem *Samuelis* non phantastica, & imaginaria sed vera, quia ejus anima in corpore assumpto apparuit, arte Pythonissæ impedita ibid., & pag.117.
- Hæc *suscitatio* incantationibus Pythonissæ tentata examinatur tom.1. pag.115.
- De hac *suscitatione* opiniones variæ, ac dubiæ resolvuntur, & explicantur dicto tomo pag.117.
- Quamvis *suscitatio* hæc tentata à Pythonissa, Deus tamèn arti magicæ favisse non dicitur, sed eam potius impedit tom.1. pag.116.
- SANCTA** *Ruscitas* melior est, quàm eloquentia, peccatrix tom.1. pag.126.
- SANCTERNUS**, Flumen tom.1. pag.70.
- SANCTI**, **SANCTITAS**, vel, **SANCTUM**, seu **SANCTIFICATIO**.

RERUM NOTABILIMUM.

Nomen *Sanctum* ab Ethnicis nonnisi à sanguine nuncupatum tom.1. pag.107.

Nihil *Sanctum* dicebatur nisi Sanguine Hostiæ conspersum ibid.

Ita Beati, qui in Cælo sunt, *Sancti* dicuntur, quia in Sanguine Agni Immaculati mundati sunt ibid.

In primitiva Ecclesia omnes Fideles vocabantur *Sancti*, & ratio per Divum Augustinum assertur tom.1. pag.15.

Ille nunc dicitur *Sanctus*, & uti talis habetur, qui canonicè est approbatus, vel ad regulam examinatus tom.1. pag.107.

Quid sit *Sanctus*, & necessaria pro *Sancto* declarando dicto tomo pag.128. & 145.

Apud Ethnicos, *Deificatio* à latinis, à Græcis *Apotheosis*, dicebatur, & erat relatio inter Divos, & Indigetes quasi in Diis Agentes, vel nullius rei Indigentes ibid., & pag.144.

Hæc relatio *Sanctificatio* verè dici potest ibid.

Declaratio, approbatio, & promulgatio *Sanctificationis*, vel *Sanctos* declarare solum ad Summum Pontificem spectat, vel ad Concilium legitime congregatum dicto tomo pag.108.

Quatuor requiruntur in eo, qui est *Sanctificandus* dicto tomo pag.110.

Miraculis vera *Sanctitas* illustratur ibid.

Vera *Sanctitas* sine miraculis sufficere potest ad canonizationem non autem è contrà ibidem.

Quomodo homines *Sancti* vera loquuntur in Spiritu Sancto, mali tamèn in virtute Spiritus Sancti explicatur dicto tomo pag.126.

Honores, qui *Sanctis* debentur recensentur t.1. pag.133.

Imitatores Christi veri *Sancti* sunt to.1. p.145.

Quare *Sancti Circulo* seu *Corona*, quæ Diadema appellatur, aut *Radiis* insigniti insculpi, & pingi solent tom.2. pag.373.

Et hic usus etiam à principio nascentis Ecclesiæ ibid.

Ferè omnes *Sancti*, qui in Canone Missæ commemorantur paucis exceptis Silvestrum precesserunt dicto tomo pag.128.

Ideo de *Sanctis Martyribus* solum fit mentio non autem de *Sanctis Confessoribus* ibid.

Cur dies obitus *Sanctorum*, *Natalis dies*, vel *Dormitionis* dicitur tom.1. pag.212. & seq.

Tres Classes enumerantur *Sanctorum* d. tomo pag.135.

Communio Sanctorum explicatur quid sit to.1. pag.15.

Institutio Festivitatibus omnium Sanctorum à quo, & quando demonstratur tom.1. pag.214.

Reliquias, ac *Imagines Sanctorum* quomodo adorandas esse in Concilio Niceno II. statuitur tom.2. pag.209.

An *Sancti* nondum à *Sancta Sede* canonizati, vel eorum Reliquiæ queant venerari, vel publicè, vel privatim to.1. p.133. & 224. & seqq.

Et explicantur duo illa adverbia publicè, scilicèt, & privatim ibid.

SANCTI SCRIPTORES contrà ludum Aleæ enumerantur tom.1. pag.470.

SANCTIO *Anglorum* contrà usum larvæ, seu Gestationem tom.1. pag.485.

SANCTIS *Pagnini* Lucensis Ordinis Prædicatorum operum descriptio tom.1. pag.105.

SANCUS *Fidius*, & *Semo* tria nomina Herculi tributa tom.1. pag.505.

Ideo inscriptio propè *Ædèm S. Bartolomæi* insculpta, quæ incipit *Semoni Sancto Deo Fidei* &c. est Herculi erecta, & non Simoni Mago ibidem.

SANGUINEM *Animarum vestrarum requiram de manu cunctarum bestiarum, & de manu hominis, & de manu Viri, & Fratris ejus requiram animam hominis*: sine alia replicatione *de manu* antè dictionem *Fratris*. Gen.9. nu.5. tom.1. pag.286.

Hac occasione explicatur triplex esse homicidium voluntarium ibid.

Frater idest proximus hoc in loco intelligitur ibid.

SANGUIS consecratus tantum sub specie Vini *Ægrotis*, Panem Consecratum deglutire non valentibus, antiquitus dabatur tom.1. pag.27.

SANGUIS, & Hostia consecrata cur in solemnî Communionem Summi Pontificis, ille scilicèt ad solii latus dextrum, hæc ad sinistrum, & *Mysterium* explicatur tom.1. pag.23. & seq.

SANGUIS, & Hostia cur in solemnî Communionem Summi Pontificis inter ipsum, & Ministros Altaris dividantur tom.1. pag.24. & seq.

DE SANGUINE A CHRISTO IN RESURRECTIONE REASSUMPTO.

Sanguis, & Aqua à Christi latere dextero affluerunt tom.1. pag.24.

Quid per hanc effluxionem insinuatum fuit tom.1. pag.16.

Explicatur Axioma Theologicum quod semel *assumpsit* &c. tom.1. pag.243.

Duplex *Sanguis* datur in Corpore Vitalis, scilicèt, & Nutritionalis dicto tomo pag.243.

Vitalis est ille, qui totus deservit ad integritatem, & veritatem humanæ naturæ ibid.

Nutritionalis est humor crudus, & pars ejusdem superflua ibidem, & pag.141.

A Christo Domino fuit reassumptus ille *Sanguis*, qui dicitur *Vitalis*, & de ratione dicto tomo pag.141. 142. & 143.

Differentia inter Sanguinem *Salubrem*, & *Salubriter* affusum à Christo Domino explicatur dicto tomo pag.242. & 245.

Sanguinem totum, quem in Ara Crucis effudit, quique ad humanæ naturæ veritatem, & perfectionem pertinebat Christus Dominus resurgens, reassumpsit tom.1. pag.240. & seqq.

Ille Sanguis, qui in Terra asservatur quinam sit ibidem & 244.

De Sanguine Christi miraculoso, qui variis in Ecclesiis asservatur, Ecclesiæ enumerantur dicto tomo pag.243.

Auctor tenet, quod non implicat de Sanguine Christi in Terra asservari cum Divo Thoma, & cæteris dicto tomo pag.244.

Contrariorum argumentum d. tomo pag.243.

Latriæ adoratione *Sanguis* derelictus post resurrectionem Jesu Christi est adorandus dicto tomo pag.244. in fine & seq.

Qui autem tenent hanc, vel illam sententiam hæresis ullam sibi contraunt notam, quia à Sancta Sede nihil adhuc de hoc extat definitum,

tum, & probatur evidentibus rationibus dicto tomo pag. 245. & seq.

SAPPHYRINA Tabula in Ecclesia Sanctę Marię in Porticu cum Immagine Beatę Marię semper Virginis insculpta tempore Joannis I. à Cælo miraculosę descensa, & S. Gallę Symmachi Filię apparita tom. 1. pag. 92.

Volunt nonnulli quod hic lapis non Sapphyrinus sed Lazulus sit ibid.

SAPPHIRINUS lapis, qui hominem pudicum, & castum reddit ibid.

Ejusdem color describitur ibid.

SARDINIA Insula in ligustico mari sita phreto novem millium passuum à Corsica dividitur tom. 2. pag. 329.

Ejus latitudo, & longitudo describitur ibid. Frumento fertilissima ibid.

Aeris pestilentię maximę obnoxia ob editissimos quos habet Montes à Septentrioni parte ibid.

Ejusdem Populi propriam dialectum antę commigrationem Exterorum in eam, habebant ibid.

SARMATIA Regio latissima multos diversi cultus populos complectitur tom. 2. pag. 329.

Jidem Populi, qui *Poloni* appellantur, Illyrice loquuntur ibid.

SATELLITES, seu Stipatores, aut latrones Milites sunt dicti, & quare tom. 1. pag. 84.

SATYRUS Ambrosii Frater, & ejus Socii inter navigandum secum ferebant Christi Corpus tom. 1. pag. 41.

SATURNO regnante magna frumenti in Latio ubertas fuit tom. 2. pag. 181.

SAUL filius CHANAA NITIDIS, & non *Chananitidis*, ut prius, legi debet. Gen. 46. num. 10. tom. 1. pag. 299.

SAULUS idest superbus, & sepultus, Paulus, hoc est modestus, & pusillus latine tom. 1. pag. 97.

SCACH, *Math*, vel *Moth*, sunt voces hebraicę, & quid significant apud Hebręos; Et cur in ludo Scacchorum ita dicatur Italice -- *Scaccho Matto* -- tom. 1. pag. 478.

SCACCHORUM, & *Latrunculorum* ludus licitus, sed cur ineptissimus pro animo recreando ex Navarro tom. 1. pag. 480.

Vox explicatur, & inventores enarrantur t. 1. pag. 478.

Vide. *Latrunculorum ludus*.

SCALA SANCTA in insigniorem locum translata, ejusque ornatus à Sixto V. to. 2. pag. 185. & 280.

SCLAVONICÆ literę quamvis multi Hieronymo Sancto tribuant, attamen à Constantino Philosopho inventas, scribit Joannes VIII. t. 2. p. 310. & 319.

Illyricā linguā loquuntur Populi *Sclavoni* seu *Slavoni* tom. 2. pag. 329.

Sclavonicę literę seu Alphabetum quod idem est ac Illyricum tom. 2. pag. 245.

SCAURI *Sententia* de litt. K. tom. 2. pag. 323.

SCEMHAMEPHORAS hebraicę, idemac Tetragrammaton Gręce quid denotet to. 1. pag. 280.

SCHISMA post Gregorium XI. quandiu duravit tom. 1. pag. 47.

SCHOLA *Babylonica*, in qua fuerunt Daniel, & Socii, & in primo Interfinestrio Bibliothecę Vaticanę depicta cernitur tom. 2. pag. 193.

Cur didicerunt hi Hebręi pueruli Chaldeorum linguam ibid.

SCHOLA Cantorum, idest Chorus tom. 1. pag. 187.

SCHOLÆ Cantorum Cappellę Pontificię Præfectus, vel Magister fuit Sacrista tom. 1. pag. 346.

SCHOLIA in librum Sacramentorum B. Gregorii Magni ab Auctore Nostro Angelo Rocca elugubrata to. 2. pag. 381. ad 393.

SCIENTER nescius, & sapienter indoctus dictus fuit S. Franciscus Assisi in sua Canonizatione t. 1. pag. 125.

SCIENTIA.

De Christi Crucifixi *Scientia Scientiarum* Regina ibidem.

Hęc de Christo Crucifixo *Scientia* sine Sanctitate stare non potest: sed scientia hujus mundi cum peccato ibid.

S. Pauli Apostoli *Scientia* igne Charitatis accensa, non erat nisi Charitas, sicut ferrum ignitum non est aliud, quàm ignis t. 1. pag. 125.

Hęc Scientiā, & virtute quot, & quales nationes sub Jugum veritatis subiecit tom. 1. pag. 97.

Propter solum *Scientiæ*, ac Prophetiæ donum canonizari nemo potest tom. 1. pag. 125. & seq.

De Christo Crucifixo S. Franciscus, & S. Thomas edocti tom. 1. pag. 125. & seq.

Salomonis *Scientia* fuit major scientiā omnium Scientificorum tam veteris, quàm novi Testamenti tom. 1. pag. 274.

Donum *Scientiæ*, & *Prophetiæ* sine Sanctitate potest dari tom. 1. pag. 125.

SCINIFES vel ut alii volunt *Scyniphes* genus est quasi muscarum Italice Zenzale tom. 1. pag. 304.

SCIPIONIS Lancellotti Card. Bibliotheca tom. 2. pag. 334.

SCORPII mira natura in Libia tom. 2. pag. 305.

SCORTUM, & *vile prostibulum non ducent uxorem &c.*, omnia verba in plurali numero legenda esse, & quare? Levit. 21. num. 7. & 8. tom. 1. pag. 316.

SCRIBENDI *usus* antiquitus tom. 2. pag. 336.

Fili Set post diluvium in duabus Columnis scripserunt, & quare ibid.

Modus *Scribendi* in Tabulis, & cum quo instrumento tom. 2. pag. 336.

In lineis cerā obductis ibid.

In foliis vel in Membranis ibid.

Quisnam sit naturalis *scribendi* modus, vel à dextro in sinistrum latus, vel è converso t. 2. pag. 211.

SCRIBENDI *ocasio* Auctoris de canonizatione Sanctorum tom. 1. pag. 107.

SCRIPTORES qui de SS. Petri, & Pauli prælatione, sive Imaginibus scripserunt tom. 1. pag. 99.

Qui ex ordine Augustiniano de Ecclesiastica Potestate in auctoritatis, & Jurisdictionis Romani Pontificis defensionem scripserunt tom. 1. pag. 335.

SCRIPTORUM *Catalogus*, quorum opera recensentur in Bibliotheca Theologica Scripturali t. 2. pag. 109.

SACRA SCRIPTURA.

Definitio, & Divisio ejusdem tom. 2. pag. 7.

Ejusdem excellentia, & sublimitas tom. 2. pag. 5.

Ejusdem

RERUM NOTABILIMUM.

- Ejusdem sensuum divisio, & explicatio, atque utilitas tom.2. pag.3.
- De ejusdem emendatione tom.2. pag.9.
- De Nominibus, origine, & sensibus tom.2. pag.6. 7. & 10.
- Ejusdem Sacrae Scripturae lector qualis debet esse dicto tomo pag.6.
- De utriusque Testamenti libris Canonicis ex Decreto Sac. Conc. Tridentini dicto tomo pag.7. & 8.
- De veteris Testamenti translatione, & vulgata editione dicto tomo pag.8.
- Novum Testamentum quamam lingua scriptum fuerit, & quomodo in eo citetur vetus dicto tomo pag.9.
- SEBI pro *sibi*, *sene* pro *finē*, & alia hujus generis antiquitus pronunciabantur tom.2. pag.392.
- SEDENTIUM, seu *discubentium* Apostolorum modus in ultima Cena cum Christo Domino describitur tom.1. pag.22. & seq.
- SEDERE, quomodo dicatur SS. Pontifex inter solemner communicandum juxta dictum S. Bonaventurae tom.1. pag.20.
- SEDES Pontificia Avenionem transfertur sub Clemente V. anno 1305. tom.2. pag.267.
- Et Romam reducit ad Gregorio XI. anno 1376. ibid., & tom.1. pag.93.
- SED DEUS Patris vestri heri dixit ad me: *cave ne loquaris contra Jacob*, & non Patris tui legendum putavit Sac. Cong. Gen.31. nu.29. to.1. pag.295.
- SED tantum assum igni: ita legendum. Exo.12. nu.9. tom.1. pag.305.
- SEGREGARE, est communione privare, vel excommunicare tom.1. pag.469.
- SEMEN quoq; tuum numerare poterit: passivè etiam, scilicet, *numerari*, legi potest. Gen.13. nu.16. tom.1. pag.287.
- SEMEN Serpentis, & Mulieris in Genesi commemoratum quid sit tom.1. pag.259.
- SEMERON ita legendum hoc nomen, & non *Simeron*. Gen.46. num.13. tom.1. pag.300.
- SEMONES Dii dicti ab Ethnicis quasi Hemihomines, vel Semihomines, idest Semidei to.1. p.505.
- SEMONI SANCO Deo fideo &c. est inscriptio Herculi non Simoni Mago tributa tom.1. pag.505.
- Epigraphæ propè ædem S. Bartolomæi in Insula asservatur ibid.
- Nam *Sancus*, *Fidius*, & *Semo* tria nomina Herculi tributa ibid.
- SENE pro *finē* antiquitus tom.2. pag.392.
- SENECA à S. Hieronymo in Catalogo Sanctorum ponitur tom.1. pag.467.
- Quod hic Epistolas ad Divum Paulum, sicuti iste ad illum scripsisse affirmat idem S. Hieronymus ibid.
- De ludo alearum sententia ibid.
- Sententia de Latrunculorum, vel Scacchorum ludo tom.1. pag.479.
- SENOGALLIA, Civitas describitur tom.1. pag.56.
- SENSUS humani, quomodo à Dæmonibus ludificantur, tam interiores, quam exteriores tom.1. pag.112.
- SENSUS Sacrae Scripturae explicatur to.2. pag.10.
- SENTENTIA Apocrypha sub nomine S. Augustini, seu Gregorii Magni citata nempe *multa corpora venerantur in Terris, quorum Anima cruciantur in Inferno*, explicatur, & nihil adversari infallibilitati Ecclesiae in Canonizatione Sanctorum tom.1. pag.140. & 141.
- SPHERULAQUE simul, & *lilium*, in singulari num. legendum putavit Sac. Cong. Exo.25. num.33. tom.1. pag.308.
- SEPHION, & *Haggi*, & *Suni*, & *Esebon*, ita novissima Editio legit hæc nomina. Gen.46. num.16. tom.1. pag.300.
- SEPTEM diebus FERMENTUM non invenietur in domibus vestris; antea fermentatum legebatur, & non rectè, Exo.12. num.19. tom.1. pag.305.
- SEPTENARIUS numerus in qualibet ætate formidabilis, & periculosus tom.2. pag.144.
- Marti à Philosophis, & Astrologis assignatus ibid.
- SEPTIES particula adverbialis, quot sumatur modis tom.1. pag.177.
- SEPTUAGINTA DUO Viri, quorum sex ex Tribu qualibet hebreorum accersiti fuerunt à Ptolomæo Philadelpho Ægypti Rege ad universum testamentum vetus ex hebraica lingua in græcam transferendum tom.2. pag.4.
- Quo anno claruerint ibid.
- Jidem Interpretes, cur nonnulla obscure interpretaverint, vel omiserint, sicut de mysterio Trinitatis &c. tom.2. pag.217.
- SEPULCRUM *Cainan* antè diluvium extruct., & de Epitaphio inibi literis hebraicis insculpto tom.2. pag.212.
- SEPULCRUM S. *Monica* tom.1. pag.354.
- SERAPIDIS miranda, non miracula dicenda to.1. pag.123.
- SERAVALLIS Oppidum tom.1. pag.55. & 71.
- SERGIUS, & *Nicomus* Martyres in Græcia celebrati tom.1. pag.258.
- SERMO est naturalis, & Artificialis to.2. pag.221.
- SERMO soli homini convenit, & nisi eum homo didicerit sermonem ullum non proferet, seu loqui haud sciet ibid. & seq.
- SERPENIES veri, & veræ ranes à Magis Pharaonis factæ tom.1. pag.117. & seq.
- SERPENTIS Semen, & Mulieris in Genesi commemoratum quid denotat tom.1. pag.258.
- SERVATORIS, & Salvatoris Differentia explicatur tom.2. pag.232.
- SERVIANA lingua omnium ditissima, & à Cyrillo Inventore Chiurilza vocitatur, hoc est Cyrelliana tom.2. pag.250.
- SERVIANIS literis quot Nationes utantur tom.2. pag.250.
- SERVIANUM Alphabetum demonstratur tom.2. pag.249.
- SERVITARUM Ordo, ejusdem Officia in Romana Curia tom.1. pag.334.
- SERVUS autem cuncta, quæ gesserat narravit Isaac à S. Cong. sublata fuerunt duæ dictiones e medio, scilicet, *Domino suo*. Gen.24. num.66. to.1. pag.292.
- SETH filii Astronomiae Inventores, hebraicorumq; literarum cultores tom.2. pag.211.
- Jidem filii Seth Columnas duas construxerunt quarum lateritia una, ænea altera, & ad quid ibid.
- SET, pro sed tom.2. pag.194. & 406.
- SETIM Ligna, ex quibus confecta erat Arca novi Testamenti, cur ex his lignis, mysterium explicatur tom.1. pag.37. & 38.

I N D E X

- SEXAGESIMUS** tertius Annus omnium Annorum periculossimus ex climactericis existimatus t.2. pag.144.
- SEXCENTA** ferè millia peditum virorum absque parvulis prius legebatur, & mulieribus, Exo.12.n.37. tom.1. pag.305.
- SEXTA Synodus** nullum edidit Canonem, sed in Trullo iterum coacta tradidit Canones duo ac centum tom.2. pag.207.
- A Græcis hæc *Synodus* quinsæta dicitur, & quare ibid.
- Acta hujus *Synodus* in Concilio Nicæno II. fuerunt approbata ibid. & 209.
- Hinc Canones novem in Volumine Conciliorum excussi tanquam adulterini rejecti sunt tom.2. pag.207.
- SFORTIANA** Bibliotheca tom.2. pag.334.
- SI autem obtuleris munus PRIMARUM** &c. pro primitiarum legendum putavit Sac. Cong. Levit.2. num.14. tom.1. pag.312.
- SIBILLAS** decem fuisse Varro affirmat, & enumerantur tom.2. pag.289.
- Et hæc de Christo vaticinata sunt præsertim Erytræa ut S. Augustinus asserit ibid.
- De Sibyllinis libris historia, de Cumæa scilicet quæ eisdem Tarquinio superbo vendere cupiens d. tom. pag.195.
- Eisdem libros tot annos sub terram conditos quomodo conservatos fuisse narratur to.2. pag.337.
- SICILIA.**
- Insula sejuncta à Calabria non naturâ sed corrosâ angustiori parte terræ à Jonio sive Tirreno mare, vel ut alii volunt quod vi terræmotus hoc evenisse tom.2. pag.322.
- Hinc Pharos dicitur phretum Messanæ, quod divisionem significat ibid.
- Cur tot linguarum diversarum vocibus utatur ibid.
- Ejusdem lingue pronuntiationes permultæ adnotantur ibid.
- Quid evenit Gallis in eadem Insula ann. 1326. narratur ibid.
- Bibliothecæ permultæ extabant in Sicilia sed nunc non nisi in Abbatia S. Placidi tomo.2. pag.343.
- Mulieres ficulæ antiquum usum adhuc retinent in deplorandis Mortuis, & hæc *Præfice* Latine: *Reperitici* Italcæ appellantur ibid.
- Quod aservatur in Calabria, & Apulia dicto tom. pag.322.
- SICUT**, & in præsentiarum factum est &c. apposita fuit particula copulativa, & Levit.8. n.34. tom.1. pag.314.
- SICUT** non dicit omnimodam similitudinem to.2. pag.419.
- SI egressus ignis invenerit SPINAS**, & non *Spicas*, est legendum Exo.22. num.6. tom.1. pag.307.
- SI enim levaveris cultrum super Eo polluetur**, & non *super eum* est legendum Exo.20. num.25. tom.1. pag.307.
- SI fuerit Deus mecum**, & non *Dominum* juxta hebraicum Textum. Gen.28. num.20. tom.1. pag.294.
- SIGISMUNDI** Polonia Regis Bibliotheca tom.2. pag.339.
- SIGMA** Cur pro quodam accumbendi modo sumatur tom.1. pag.23.
- SIGNA** Complacentiæ Voluntatis quinque numerantur tom.2. pag.422.
- SIGNUM.**
- Quodnam *signum* impositum fuit à Deo Cain ne ab aliis occideretur tom.1. pag.282.
- Et illud datum à David filio Thecuitis Viduæ ne occideretur à cognatis ob Fratricidium, ibid.
- Pro Campana frequenter scriptum reperitur *signum*, quia sonitu illius datur *signum* faciendi aliquid tom.1. pag.159.
- Spiritus Sancti visibile *signum* in primitiva Ecclesia quare tom.2. pag.128.
- SIHOR** *aarmen* Gothicâ linguâ idest, Domine, miserere significat tom.2. pag.241.
- SILVESTER** de *Priero* summæ Casuum Conscientiæ auctor, fuit Magister Sac. Palatii Apostolici t.1. pag.334.
- S. SILVESTER** I. qui Constantinum Magnum baptizavit tom.2. pag.251.
- Et circa eundem baptismum Sententia D. Hieronymi explicatur d. tom. pag.254.
- Tempore ejusdem Silvestri Ecclesia vires suas cepit habere &c. d. tom. pag.252.
- Primus usus est Mitræ necnon Tiaræ tom.2. pag.371.
- Anterior Pars Mitræ ejusdem in SS. Silvestri, & Martini Ecclesia Romæ aservatur, & græcicam cum Calceo ejusdem habes tom.2. pag.379.
- S. SILVIA** Mater B. Gregorii Magni, qua mitrâ usa fuerit tom.2. pag.377.
- Ejusdem *Silviæ* Gordiani, & S. Gregorii Imagines ad vivum representatæ, ac ære incisæ cum descriptione eorundem, circa structuram Corporum vestimentorum &c. tom.2. pag.368. 369. & seqq.
- SILVIUS Antonianus** multa, & ferè omnia præstitit in Bibliothecæ Vaticanæ rebus conficiendis, ac disponendis Sixto V. diudicante to.2. p.291.
- SIMON Cecchius** de Italiæ exulibus liberata scripsit tom.2. pag.180.
- SIMON** Magus à Dæmone in aera evectus volare videbatur tom.1. pag.113. & seq., & pag.270.
- SIMONIDES** artem memorandi invenit, octavamque chordam citharæ, sive lyræ, adjunxit to.2. pag.231.
- Quatuor græcarum literarum Inventor ibid.
- Et quæ sint hæc literæ demonstrantur ibid.
- Quid ei evenisse dum cænaret, & caneret apud Scopam ut Cicero narrat legere est ibid.
- SIN AUTEM** effloruerit discurrens lepra in cutem, & operuerit omnem CUTEM, & non omnem carnem legendum putavit Sac. Cong. Levit.13. num.12. tom.1. pag.315.
- SIN autem non vis &c.**, ita nunc legitur quamvis prius legebatur *si autem*. Gen.43. num.5. tom.1. pag.298.
- SIN autem sciebat &c.** pro *si autem* appositum est in Exo.21. num.36. tom.1. pag.307.
- SINCOPA** figura apud Grammaticos, & ejus definitio tom.1. pag.219.
- SINDONES** Asbestina raræ magnitudinis, in qua comburebantur antiquorum Cadavera cum Urna ex antiquis Urbis ruinis effossa, & à Clem. XI. feliciter regnante ad futuram Priscorum, & Posterorum memoriam Monumentum hoc Bibliothecæ

RERUM NOTABILIMUM.

theæ Vaticanæ dono dedit, & ejusdem inscriptio tom.2. pag.359.

SINISTER latus, vel sinistra manus ab Ethnicis observata, tam in auguriis, quam in auspiciis t.1. pag.86.

Dextera manus semper sinistra Porior ibid.

Apud Orientales, & præsertim Græcos in rebus præcipue Ecclesiasticis, latus sinistrum dextro dignior reputatum to.1. pag.82.

Hinc quando cernimus Imaginem S. Petri nunc ad dextrum latus, nunc ad sinistrum, Divi Pauli, aut secundum Ritus Græcum, vel latinum positam esse dicas ibid.

Manus sinistra effectus tom.1. pag.86.

SIPARVO, vel *grandi*, vel *torto naso*: conjunctione disiunctivâ sublatâ ante *parvo*. Levit.21. n.18. tom.1. pag.317.

SI QUID ei adversi acciderit in terra inter alias versiones hanc admisit Sac.Cong. Gen.42. num.38. tom.1. pag.298.

SIROLUM Oppidum propè Anconam antiquitùs Civitas *Numana* à Gothis eversa nunc corruptè *Humana* dicitur tom.1. pag.262.

In hoc loco asservatur Imago Sanctissimi Crucifixi à S. Luca insculpta in ligno cedrino ibid.

SIXTI V. Edificia omnia tam in Urbe, quam extrâ eam tom.2. pag.351. ad 354.

Ejusdem Imago ad vivum repræsentata in Tabula picta satis grandi, in qua etiam Card., & alii ejusdem Pronepotes ad vivum item ibidem expressi sunt à Petro Facchetto Mantuano in Bibliotheca Vaticana tom.2. pag.288.

Pia propensio, ejusdemque Encomium tom.1. pag.260.

Eodem regnante, quot bona, olim evenerint tom.2. pag.182.

SIXTUS IV. Bibliothecam Vaticanam amplificavit, & in nobiliorem locum reposuit to.2. p.197.

Idem Ecclesiam S. Mariæ de Pace Romæ construendam curavit tom.1. pag.471.

SIXTUS V. Bibliothecam Vaticanam illustriorem, ac celebriorem reddidit tom.2. pag.197.

SOCIETATIS Sanctissimi Sacramenti Clem. VIII. ab Urbe Roma Ferrariam usque præeuntis Profectio, & ejusdem Pontificis solemnitus ingressus in Civitatem Ferrariæ tom.1. pag.49.

Ejusdem Comitatus tom.1. pag.50.

Instructio, ac series Equitatus, & Comitatus tom.1. pag.51. & 52.

Discessus à Civitate Ferrariæ, & Romam reditus tom.1. pag.69.

Accessus ejusdem ad Urbem Romam, universo Populo mirum in modum exultante, eidemque obviam præcedente tom.1. pag.72.

SODALITATES Religiosorum hominum antiquæ tom.1. pag.334.

SODALITATES Religiosorum Hominum recentiores ibid.

SOL retrogradens est miraculum quantum ad id quod fit, etiam in medio Cœli stans tom.1. pag.120.

SOLECISMUS quid, & undè dictus to.2. pag.309.

SOLECITUDO rerum temporalium superflua, non necessaria prohibetur tom.1. pag.139.

SOLEMNITAS.

Corporis Christi Brundusii, in cujus Processione Episcopus defert Sanctissimum Sacramentum equitando, & undè hoc tom.1. pag.41.

Hoc Festum seu Solemnitas ab Urbano IV. instituta, cujus Lustratio quæ fieri solet cum Officio &c. fuerunt confirmata in Concilio Viennensi, & Lustratio ipsa ferè post 100. annos. Papiæ initium sumpsit t.2. pag.267.

Purificationis B. Mariæ Virginis die 2. Februarii, an introducta fuerit ab Ecclesia loco Lupercalium, vel loco Amburbialis die 2. Februarii tom.1. pag.480.

Omnium Sanctorum Solemnitas, seu Festivitas à quo introducta tom.1. pag.214.

SOLIDI, quoniam fuerint illi, qui antiquitùs dari solebant Summo Pontifici, Cardinalibus, & aliis Ecclesiasticis Viris ob actiones laboriosas in Ecclesiis præstitas tom.1. pag.468.

Ritus perantiquum demonstratur esse ibid.

Qui Ritus adhuc observatur, etenim Summo Pontifici celebranti Cardinalis Archipresbyter Basilicæ S. Petri nomine Canonico- rum ejusdem dat Julios viginti, vel ad summum triginta ex antiquioribus monetis, & dicitur pro Missa benecantata ibid.

SOLIDUS tempore Justiniani Imperatoris, quoniam fuerit moneta tom.1. pag.468. & 476.

SOLITUDO diuturna omnino effugienda, & de ratione tom.2. pag.156.

SOLIUM David, super quod Christus sedere debebat, non nisi potestatem temporalem significat tom.2. pag.257.

SOMNUS immoderatus est fugiendus to.2. p.155.

SONITUS Campanarum diversi undè oriantur t.1. pag.169. & seq.

SOPHI Rex Persarum nuncupatur tom.2. pag.244.

SOREX quare à Feli semper infidietur to.2. p.218.

SOTER una voce exprimi non potest, minusque comprehendit quam Salvator tom.2. pag.232.

SPECULORUM Inventor tom.2. pag.119.

SPECULUM Climactericum vitæ humanæ, in quo quoniam sint anni Climacterici explicantur &c. tom.2. pag.143. ad 158.

SPECULUM Episcopale, in quo nomen, status, & munus Episcoporum repræsentantur, & explicantur tom.2. à pag.119. ad 142.

SMARAGDUS signum Virginitatis, & de ratione tom.1. pag.78.

SPINÆ due Choronz Christi Domini Cruci affixi in Basilica S. Crucis in Hierusalem asservantur tom.1. pag.255.

SPIRITUS SANCTUS.

Assistentia Sancti Spiritus est præcipua ratio canonizationis, quæ ita Romano Pontifici adheret, ut errare non queat to.1. pag.137.

Hæc assistentia, non personam Papæ, sed officium aut Sedem Pontificiam respicit to.1. pag.136.

In animas sanctas se transfert, & quando se transferat in prophetantes, & quando non tom.1. pag.126.

Processio Sancti Spiritus, scilicet, filioque procedit in Concilio Lugdunensi II. disputata, confirmatur in Concilio Florentino to.2. pag.267.

I N D E X

- Et hæc Processio disputatur contra Græcos tom.2. pag.265.
- Processionis Articulus latinè, & græcè in Concil. Lugdun. II. decantatus tom.2. pag.265.
- Visibile signum *Spiritus Sancti* in primitiva Ecclesia tom.2. pag.128.
- SPOLETUM**, *Civitas* describitur tom.1. pag.54.
- Undè dictum ibid.
- Arx Spoleti in cæteris Italiæ meritò admemoranda ibid.
- SPONSUS** *sanguinum ob circumcisionem* : Sinè aliis verbis S. Cong. censuit legendum : Exo.4. n.26., & quare in hunc modum cum aliis versionibus ejusdem textus tom.1. pag.302.
- Verba prædicta Sophoræ Mulieris sunt, quando alloquta est Moyfi marito suo postquam eadem circumcisit filium ne Moyses ab Angelo occideretur ibid.
- S. SPIRIDION** Cyprius Episcopus Concilio Nicæno interfuit tom.2. pag.203.
- Prophetiæ, & signorum dono clarus, philosophum quemdam Ethnicum in Concilio devicit, & ad Christianam fidem perduxit ibid.
- SQUILLA** Campanula : & quænam vox illa sit, ignoratur : hac tamèn voce utuntur Scriptores Itali, & ad hanc usque diem vox est in usu to.1. pag.159.
- S. STANISLAI** Cracoviensis canonizatio impedita, deindè per miraculum factum celebratur tom.1. pag.110.
- Ejusdem apparitio miraculosa ibid.
- STATERAM** *ne excedas*, dictum Pythagoricum, tom.2. pag.230.
- STATUA**.
- S. Hipolyti Portuenfis Episcopi in Bibliotheca Vaticana à Pio IV. restituta, & in eadem Bibliotheca apposita tom.2. pag.356.
- Aristidis in eadem Bibliotheca ab eodem adjecta ibid.
- S. Petri Columnæ Trajanæ fastigio à Sixto V. crecta tom.2. pag.181.
- Et S. Pauli ab eodem Sixto V. supra Columnam Antoninam dicto tomo pag.189.
- STATUS** *Episcoporum* non minus periculosus, quàm perfectus, & sublimis tom.2. pag.139., & seq.
- STATUS** *perfectus*, tam virtutum, quàm sensuum humanorum in quo repositus sit tom.2. pag.135.
- STELLA**, quæ Magis apparuit, utrum umquam prius apparuerit, vel fuerit tunc à Deo creata, tom.1. pag.271.
- Fuit à Deo creata ad solùm Magos ad Præsepe ducendos postea evanuit ibid.
- STEMMA** *gentilitium* Innocentii IX. Arborem Nucis repræsentat, & explicatur quid per Nucem significatur tom.1. pag.487.
- STEPHANI** VII., quem dicunt VI., declaratio circa gesta Formosi Papæ irrita esse, quæ verò Joannes VIII. quem IX. dicunt, declarationem Stephani improbando, restituit tom.1. pag.138.
- STEPHANUS** III., & IV. in Galliam profecti SS. Sacramentum in itinere asportandum curarunt, uterque maximis honoribus recepti, & ad quid Galliam se contulerunt narratur tom.1. pag.45.
- STOLA** *Sacerdotilis* vetustissima, & pulcherrima in Sacrario Apostolico asservata, in qua extat B.M. semper Virginis Imago Mitram ad ornatum Capitis gestans tom.2. pag.378.
- STRIBILIGO** quid sit tom.2. pag.241.
- STRIDON**, quæ nunc stringa vocitatur oppidum, in confinio Pannoniæ, ac Dalmatiæ, patria fuit B. Hieronymi, qui non fuit Illyricus ut multi volunt tom.2. pag.246.
- SUBCLERICUS** Cappellæ, ejusque Officia tom.1. pag.332.
- Eligitur à Sacrista, & quomodo eligatur, & decretum, quòd ab eodem Sacrista eligi debet ibid., & pag.509. & seq.
- SUBCONTRARIÆ** propositiones possunt esse simul veræ tom.1. pag.139.
- SUBDIACONATUS** Ordo olim inter Ordines Sacros non recensebatur, tom.1. pag.10. & 11.
- SUBLIMITAS**, & excellentia Sac. Scripturæ tom.2. pag.1.
- SUBSTITUTUS**, aut Socius, vel Cappellanus Sacristæ, ejusque conditiones, & Officium tom.1. pag.331. & seq.
- SUDARIUM** S. Veronicæ, ubinam asservetur t.2. pag.354.
- SVETONIUS** de Larario duobus modis considerans tom.1. pag.322.
- De Miraculis, seu potiùs admirandis Serapidis tom.1. pag.123.
- SUFFRAGIORUM** forma, sive Sententiarum, quæ dicuntur in Conitorio semipublico pro Canonizatione præstanda tom.1. pag.131.
- SVITIBERTUS** Episcopus Werdenfis fuit primus, qui Canonizatus fuit solemniter à Leone III. anno 803. tom.1. pag.109.
- SUMITE** *de optimis Terræ FRUCTIBUS* ita statuit legendum Sac. Cong., & non *frugibus* ut priùs. Gen.43. num.11. tom.1. pag.298.
- SUMMORUM PONTIFICUM**, & Conciliorum decreta contra ludum Alearum tom.1. pag.469.
- SUNTO** pro sint tom.2. pag.290.
- SUPER**, pro supra tom.2. pag.406.
- SUPER** *atre, & Matre, & Filia, Fratre quoque* &c. priùs hæc nomina legebantur in quarto casu nunc in sexto. Levit.21. num.2. tom.1. pag.316.
- SURGE**, *& perambula terram* : Sublata fuit per Sac. Cong. particula ergò : Gen.13. num.17. tom.1. pag.287.
- SURGITE** *egredimini de loco* &c. ita legit Romana editio : Gen.19. num.19. tom.1. pag.289.
- SURDASTRI**, & Citharadi Histotia to.1. p.157.
- SURDI** muti etiam omnes nascuntur t.2. pag.222.
- SYMANDRUM**, vel Synandram quid sit tom.1. pag.155.
- SYMBOLUM APOSTOLORUM**.
- Huic in Concilio Constantinopolitano I. quid fuit additum tom.2. pag.204.
- Quid ei additum post Nicænum, & Constantinopolitanum Concilium ibid.
- An dici debeat in Festo S. Stephani Prothomartiris tom.1. pag.275.
- Non dicitur nec in Festo, nec in octava SS. Innocentium, nisi tamen venerit in Dominica, & quare ibid.

T

T *Litera* consonans appulsu linguæ dentibus impulsis excuditur tom.2. pag.237.

Crucis Typum refert tom.2. pag.304.

T, pro D,

RERUM NOTABILIMUM.

T, pro D, & D, pro T antiquitus accipiebatur t.2, pag.294.

Ad denotandum discrimen inter prepositionē, & conjunctionem antiqui T, sumebant, ut *se, & ego sedeo* &c. ibid.

TABELLA Tituli Sanctissimæ Crucis clavis affixa in Basilica S. Crucis in Hierusalem asservata t.1, pag.265.

TABULA marmorea Donariorum B. Gregorii Magni ad Porticum S. Petri parieti affixa demonstratur exemplari tom.2. pag.411.

Alia similis ad Basilicam S. Pauli parieti affixa, & demonstratur ibid.

Et explicantur tom.2. pag.406.

TABULA quadrata ad capitis accipit alicujus Imaginis quid olim significabat tom.1. pag.263., & tom.2. pag.373.

TABULA Sapphyrina in Ecclesia S. M. in Porticu cū Imagine B. M. semper Virginis insculpta tempore Joannis I. ē Cælo miraculosē descensa, & S. Gallæ Symmachi filiæ apparita tom.1. pag.92.

TABULÆ Aeneæ insculptæ literis Hætruscis, & effossæ atque inventæ propē Mœnia Eugubii tom.2, pag.240.

TALI, *Taxilli*, seu Tessaræ vulgo *Dadi* genus est ludī, & sub Alearum nomine venit t.1. pag.466.

A quibus inventus hic ludus ibid.

Sub eadem execratione, & prohibitione venit uti Alea lusoria ibid.

Circumstantiæ narrantur quare sit prohibitus ibid.

TANTALI *Fabula* tom.2. pag.278.

TAPORO in tertio hexasticho Inscriptionis obelisci magni Lateranensis pro Magnetio à Michaelē Mercato accipitur tom.2. pag.294.

Quem fuisse ipsum Magnetium narratur ibid.

TARANUM, Oppidulum tom.1. pag.353.

TARCUNTIIS *Sepulcrum* Volaterris à quo desumptæ sunt literæ hetruscæ tom.2. pag.240.

TARPEJUS *Mons*, & aliàs *Capitolinus*, à quo dictus, & historia narratur tom.2. pag.287. & seq.

TARQUINIUS Libros Sibyllinos à Sibylla Cumæa emit tom.2. pag.195.

TARTARICÆ *linguæ* propagines duæ t.2. pag.213.

TARTARI sive potiùs *Tatari* eorum Imperium latissimè patet, & Asiæ, Scythiæ, necnon Europæ partem incolunt tom.2. pag.330.

A quo *Tartari* dicti sunt ibid.

TARTARORUM Rex baptizatur in Concilio Lugdunensi II. tom.2. pag.266.

TATIUS Romanorum hostis, & Sabinorum Dux, arcem in Capitolio, proditione facta accepit t.2. pag.287.

TE DEUM *laudamus* &c. quare in Octava Sanctorum Innocentium dicitur ad Matutinum, & in Festo non dicitur, nisi venerit in Dominica tom.1. pag.275.

TEMPESTATES, Fulgura, & Fulmina, Campanarum sonitu suspenduntur, & expelluntur to.1. pag.181.

TEMPESTIVA *res* gratiam, & festivitatem consequitur tom.1. pag.107.

TEMPLA, *publica* dicuntur, sicut & Altaria quia ad Sacrificia referuntur tom.1. pag.225.

TEMPERAMENTUM vel Calix mixtus dicitur mixtio Vini cum Aqua in Calice consecranda tom.1. pag.16.

Hæc Commixtio ex Institutione Christi Domini ibid.

TEMPLI Hebræorum Instauratio tom.2. pag.193.

TEMPLUM Hierosolymis à Salamone constructum anno ab Orbe conditio 3146. tom.2. pag.193.

Ejus structura, & magnificentia, & à quot, seu quibus constructum describitur ibid.

Anno verò ab orbe conditio 3569. in tertia captivitate à Babylonis tam Jerusalem quàm Templum ipsum solo æquatur ibid.

Instauratio à Cyro conceditur anno 3638. & à Zorobabel fundamenta jaciuntur, sed jussu Artaxerxis structura est intermissa, quæ postea anno secundo Darii perficitur ibid.

In subversione Hierusalem Tempore Titi anno ab Orbe conditio 4157., & Christi Salvatoris incarnatione 69. à Militibus ipsiusmet Titi Templum hoc incensum fuit ibid.

Post hanc destructionem Templi ter hæbrei conati sunt ad illud reedificandum sub Hadriano, sub Constantino Magno, & sub Juliano Apostata, & quid huic ultimo accidit admirandum vide ibid.

TEMPLUM *Pantheon* ab Agrippa Jovi Ultori constitutum, necnon Cibeli, sive Berecynthiæ antea dedicatum, à Bonifacio IV. postea in honorem Deiparæ M. semper Virginis, atque omnium SS. Christi Martyrum Deo vero consecratum tom.1. pag.214.

TEMPLUM quando consecratur teste Joone suo modo baptizatur, idest lavatur tom.1. pag.164.

TEMPORUM *diuturnitas*, est veritatis magistra, & lucerna tom.1. pag.127.

TENTATIO, quid sit eadem quinque modis accidit tom.2. pag.440.

TENTORIUM in introitu Tabernaculi pones post dictionem *Tabernaculi* prius legebatur *Testimonii* quæ dictio à Sac. Cong. fuit sublata Exo.40. n.5. tom.1. pag.311.

TERANUM, vel Teramum Civitas in Aprutio t.1. pag.353.

TERENTIUS literis majusculis manuscriptus, & in Bibliotheca Fulvii Ursini asservabatur tom.2. pag.345.

TERRA Mari Securitas: dictum in nummo Sixti V. tom.2. pag.191.

TERRA mater omnium tom.2. pag.259.

TERRA per Deam Cybelem significatur tom.2. pag.259.

TERRA, *quam postulas quadrigētis Sicilis argenti* valet: Verbum *valet* legendum Sac. Cong. censuit. Gen.23. num.15. tom.1. pag.291.

TERRA super aquas fundata, quomodo intelligatur tom.2. pag.259.

TERRÆ *filius* quid tom.2. pag.259.

TESTAMENTUM NOVUM, vel VETUS.

Divisio, & in quot partes dividatur Testamentum vetus tom.2. pag.1.

Novi Divisio tom.2. pag.2.

Veteris, & Novi Librorum consonantia ibid. & 3.

Veteris Libri Canonici ex Sac. Concil. Trident. Decreto Sess.4. tom.2. pag.7.

De Veteris translatione, & editione tom.2. pag.8.

Novum quanam linguâ scriptum fuerit, & quomodo in eo citetur vetus tom.2. pag.9.

TESTES

I N D E X

- TESTES** *examinandi* in Canonizatione Sanctorum, quomodo esse debeant tom.1. pag.127.
Singulares in re singulari nihil probant : quique etiam scientiæ causam non reddunt tom.1. pag.127.
- TESTIS** *oculatus* pluris est, quam auditi decem t.1. pag.127.
- TETRAGRAMMATON**, quod Deus græce appellatus, quid propriè sonat ly Tetragrammaton tom.2. pag.210.
- THADDEUS** Altinus à Camerino 25. Sacrarum Apostolici Præfectus tom.1. pag.359.
Fuit electus Sacrista ab Urbano VIII. dum Prior Conventus Romani foret constitutus ibid.
Consultor S. Congregationis super Canonizatione SS., & destinatus cum aliis Prælati correctioni Pontificalis Romani ibid.
Fuit postea electus ad Episcopatum Porphyriensem ab Innocentio X., prius modestissime recusato Tegastensi Episcopatu, & deinde ab eodem Pontifice præpositus correctioni Cæremonialis Episcoporum fuit ad Cathedram Castellanae, & Hortanae Civitatum translatus ibid.
- Sexdecim Annis Præfecturam laudabiliter exercuit sub Summis Pontificibus Urbano VIII. Innocentio X., & Alexandro VII. ibid.
- Triginta Annis Hortanam, & Castellanam, Ecclesias : cum laude rexit, obiit tandem Hortæ die 27. Augusti 1685. annorum 82. sepultus in Ecclesia sui Ordinis ibid.
- THALETA**, Thaletorum, idest Mysterium Mysteriorum Sanctissimum Sacramentum Eucharistiæ dicitur tom.1. pag.17.
- THALMUD** expurgatur, cur obscurum tom.2. pag.317.
- THARSICIUS** Corpus Christi in itinere deferebat tom.1. pag.40.
- THATEI** pro Thaddei in codicibus M. S. Vaticanis legitur unde originem trahat tom.1. pag.383.
- THAULITERA**.
Hebraicum, quomodo differat à Theta, sive Thita græco tom.2. pag.212.
In Alphabeto Jacobitarum Crucis figuram representat tom.2. pag.212.
Hæc litera hebraico Redemptionis nostræ Symbolum ante adventum Salvatoris nostri tom.1. pag.218. & tom.2. pag.212.
Hæc etiam, litera T., quid representet, & cur Hebraicæ recentiori, non sit adsimilis to.2. pag.212.
- THEBÆ** à Cadmo conditæ tom.2. pag.228.
- THEODORETI** Ciri Episcopi operum omnium descriptio tom.2. pag.86.
Quo tempore idem claruerit ibid.
- THEODORITI** scripta contra Cyrillum damnantur tom.2. pag.206.
- THEODORUS**, & Abundius Custodes, Mansionarii, vel Campanarii in Martyrologio Romano relati tom.1. pag.174.
- THEODORUS** hæreticus damnatur tom.2. p.206.
- THEODOSIUS** Imp. publicè egit penitentiam à Beato Ambrosio sibi impositam tom.2. pag.275.
- THEOLOGIA** omnium scientiarum Regina to.1. pag.349.
- THEOPHILACTI** operum descriptio to.2. pag.89.
- Eiusdem regulæ scripturales ibid.
- THEOTOCOS**, idest Dei Mater tom.2. pag.205.
- THERMA** Civitas in Sicilia tom.1. pag.353.
- THERMARUM** Campana, tempore Martialis t.1. pag.160.
- THESAUARIUS** monetam argenteam dispergens, Clemente VIII. Ferrariam ingrediente t.1. pag.62.
- THESAUARIUS** pro Sacrista sumptus tom.1. pag.324.
- THESAURUS ECCELSIÆ**.
Quid sit tom.1. pag.199.
De infinitis Christi meritis, ac passionibus, necnon de superabundantibus Sanctorum satisfactionibus pro aliis in Ecclesiæ Thesauris repositis Indulgentiæ sumuntur tom.1. pag.200.
Quinam sit Dispensator Thesauri Ecclesiæ ibid.
Superabundantes, vel Supererogatoriæ satisfactiones quænam sint tom.1. pag.199.
- THETA**, cur mortiferum nuncupetur, & erat nota condemnationis tom.2. pag.212. 225. & 231.
Appellatur mortiferum, infelix, & nigrum ibid.
Est signum mortis, Thau vero Vitæ tom.2. pag.212.
- THEUTH**, Demon quidam Ægypti, idest sapiens multarum rerum Inventor tom.1. pag.466.
- THIMIAMA** non *Thymiamata* legendum in Exo.37. num.29. pag.310.
Græca Vox, quæ latinè Incensum : idest suffumentum Aromaticum : Vulgo *Profumo* ibid.
- THOLI** *Basilicæ* S. Petri brevis descriptio tom.2. pag.177., & seq.
Eiusdem Inscriptio tom.2. pag.282.
Descriptio amplissima ejusdem Tholi, de ejusdem Architecto, expensis, Operariis, magnitudine &c. dicto tomo pag.352. 353. & 354.
- S. THOMAS AQUINAS** ad Concilium Lugd. II. accersitus morte præventus advenire non potuit tom.2. pag.266.
Bonaventuram viventem *Sanctum* appellavit tom.2. pag.279.
Imaginem Christi Cruci affixam miraculosè loquentem meruit audire, & quænam audiverit tom.1. pag.126.
Splendissimum Ecclesiæ Catholicæ lumen ibid.
Tot miracula fecit, quot quæstiones determinavit ibid.
Idem, & S. Franciscus scientia de Christo Crucifixo edocti tom.1. pag.125. & seq.
Eiusdem, & S. Augustini opiniones de Samuelis suscitatione tom.1. pag.115. & 116.
Eiusdem, & Bonaventuræ Card. doctrina non semel in Concilio Florentino citata tom.2. pag.268.
Eiusdem Opinio de infallibilitate Ecclesiæ in Canonizatione Sanctorum to.1. pag.134.
Talis Opinio declaratur ibid.
Sententia de lucro facto in Aleatum ludo to.1. pag.476.
Eiusdem operum omnium descriptio tom.2. pag.69.
Vitæ Epilogus ibid.

RERUM NOTABILIMUM.

THOYT, Thout, Theuth quid tom.2. pag.220.

TIARA PONTIFICIA.

Regnum Mundi, vulgo appellatur, de ejus origine significatu, & usu tom.1. pag.7. 8. & tom.2. pag.371.

Cur SS. Pontifex eâ non semper, & ubique uti soleat, sicut mitra tom.1. pag.7., & seq.

Quid per ipsam significatur ibid.

Tribus constat Coronis ad Triplicem potestatem significandam Imperialem, scilicet Regiam, & Sacerdotalem to.1. pag.8. & to.2. pag.371.

Qui fuit primus, quia eâ usus est ibid.

Valor seu pretium *Tiaræ* quam Clemens VIII. gestabat Ferrariam ingrediens t.1. pag.63.

TIFERNUM est Umbriæ Oppidum, quod Civitatem Castellum appellant tom.1. pag.339.

TINNELLUM, prandio, ac cænæ Aulicorum destinatum unde dicatur tom.1. pag.158. & 183.

TINNITUS propriè de Metallis dicitur tom.1. pag.158.

TINNINABULUM.

Quid sit, & unde dicatur tom.1. pag.158.

Etiâ pro majori Campana sumitur tom.1. pag.161.

Vendendorum Piscium signum to.1. pag.157. & 160.

Propriè dicta *Tintinnabula* quænam sint to.1. pag.183.

Majorum *Tintinnabulorum* varius usus apud Ethnicos tom.1. pag.157. & 160.

TINTINNACULI, vel *Tintinnaphori*, idest Carnifices tom.1. pag.161.

Cur ita dicti ibid.

TITULUS Crucis hebraicè, grecè, ac latinè scriptus à dextra ad sinistram legitur, & in Basilica S. Crucis in Hierusalem asservatur tom.1. p.255. & 263.

TOLENTINUM, Civitas describitur tom.1. p.55.

TOLLE *virgam tuam, & projice coram Pharaone, ac vertetur in Colubrum*, prius, & minus rectè legebatur *vertatur*. Exo.7. num.9. to.1. pag.304.

TOLLENSQUE *se Angelus Dei qui præcedebat &c.*, & non Domini debet legi. Exo.14. nu.19. tom.1. pag.306.

TOLLI E *Hircum pro peccato, & Vitulum, atque Agnum amniculos, & non Anniculum*. Levit.9. n.3. tom.1. pag.314.

TOTILA Gothorum Rex quo Anno Romam obsessam expugnaverit tom.2. pag.370.

TRANSLATIO S. *Monicæ* tempore Martini V. to.1. pag.340.

TRANSLATIO, & editio vulgata veteris testamenti tom.2. pag.8.

TRANSLATIONES Sanctæ Domus Lauretanæ quibus annis fuerunt tom.1. pag.71.

TREBULA, *Trevi* vulgò dicitur tom.1. pag.54. & 72.

TREVERIS Clavus Sanctissimæ Crucifixionis Jesu Christi extat, & dicitur esse Clavum Pedis dextri tom.1. pag.264.

TRICLAVIUM lignum Sanctissimæ Crucis hoc est tribus clavis perforatum à Gregorio Nazianzeno fuit nuncupatum tom.1. pag.261.

TRICLINIUM.

Quid sit, & ejusdem usus apud Ethnicos, & Hebræos tom.1. pag.21. & 22.

Triginta Virorum Triclinium tom.1. pag.22.

Ejusdem varia nomina t.1. pag.21. 22. & 23.

Christi, & discipulorum in ultima Cæna to.1. pag.22. & 23.

Summi Pontificis in solemni Missa communicantis ibid.

CONCILIUM TRIDENTINUM.

Concilium hoc contra Lutheranos, Zuinglianos, & Calvinistas actum fuit to.2. pag.268.

Sub quo Pontifice incoatum, & sub quo absolutum, & quot annos perduravit d. tomo pag.268. & 269.

Legati in eo, qui præsiderunt enumerantur ibid.

Orationes, & Conciones habite quoniam anno, mense, & die, & nomina Oratorum, & Concionatorum tom.2. pag.270. & seq.

TRIGINTA tres Campanæ in Turri Ecclesiæ Antupienfis tom.1. pag.170.

TRINITAS Sanctissima literis seu signis græcis in Dominicæ Crucis, quæ in Sacratio Apostolico asservatur, repræsentatur tom.1. pag.258.

Sanctissimam Trinitatem esse Crucifixam Petrus Archiepiscopus Antiochenus hæreticè affirmabat, & in Concilio Constantinopolitano II. damnatus tom.2. pag.206.

TRIREMES ad abigendos Piratas à Sixto V. extructas tom.2. pag.191.

Inscriptio ejusdem, & interpretatio ibid., & sequenti.

Quarengus eruditè quidè scriptit de his Triremibus ibid.

TRISAGIUM idest Hymnus Sanctissimæ Trinitatis secundum Petrum Archiepiscopum Antiochenum hæreticum erat, Sanctus, Sanctus, Sanctus, qui pro Nobis Crucifixus est tom.2. pag.206.

TRIVII fons aquæ cur Virginis dictus to.1. pag.160.

TRIUMFUS, pro Triumhus tom.2. pag.294.

TRIUMPUS, & Tropæum, pro Triumphus, & Trophæum tom.2. pag.234.

TROCHO lude, Aleas fuge dictum Catonis to.1. pag.477.

TROCHUS, vox græca est, & ludus puerilis, ejusdemque diversa nomina tom.1. pag.478.

TROGLODYTÆ instar vespertilionum loquuntur tom.2. pag.301.

Serpentibus vescuntur tom.2. pag.306.

TROYLI *Malvetii* opinio de primo canonizato t.1. pag.112.

TRULLUS Concilium II. Constantinopolitanum Sextum Generale appellatur to.2. pag.207.

Quando incoatum, & ad quid definiendum convocatum ibidem & sequenti.

TRULLANI *Canones* à Gratiano citantur tom.1. pag.207.

Acta hius sextæ Synodus approbantur ibid.

TUBÆ.

Deus mandavit fieri Tubas, & ad quid tom.1. pag.168.

Campanarum, & Tubarum similitudo tom.1. pag.169.

Ab ipsis originem habent Campanæ tom.1. pag.168.

Diffimilitudo earundem tom.1. pag.169.

Sicut denique in veteri Testamento tam in adversis, quam in prosperis ex præcepto Dei clangendum erat *Tubis*, sic in Novo Ec-

I N D E X

clesia Sancta Dei utitur Campanis *ibid.*
 In Horologio Argentinae inter alias admiratione dignas quas habet ante sonitum horarum duos Angelos Tubas perfonantes demonstrat dicto tomo pag. 171.
TULERUNT *autem tunicam ejus, & in sanguine Hedi &c.* ita legendum etsi *in sanguinem* prius legebatur. Gen. 37. num. 31. tom. 1. pag. 297.
TU NOSTI *servitutem, qua servivi tibi:* sine particula *verò*, vel, *enim* Sac. Cong. censuit legi debere: Gen. 30. num. 26. tom. 1. pag. 294.
TUNC *Ioseph accersito Dispensatore Domus AIT surge inquit, & persequere viros &c.* Sac. tamen Congregatio *ly ait* superfluum censuit, & nunc non legitur. Gen. 44. num. 4. tom. 1. pag. 299.
TURCARUM templa Meschitæ dicuntur tom. 1. pag. 155.
 Turres altissimas habent, quæ Turres campanariæ videntur fuisse *ibid.*
TURCÆ.
 Constantinopoli capta à Turcis ex Campanis Bombardas fecerunt tom. 1. pag. 155.
 Cur *Turcæ* atque hæretici Dæmonibus assimulantur *ibidem*, & 182.
 Campanarum usum non admittunt *ibidem*, & seq.
 Et cur non utantur Campanis *ibid.*
 Hyresolima capta Campanas è Turribus deiecerunt tom. 1. pag. 155.
 Pro Campanis, ac Horologiis in eorum Meschitis homines super altas Turres ascendent, vocem magnam emittentes, adhibent *ibid.*
 Lingua *Turcarum*, vel est eadem cum Tartarica, vel parum ab eadem distat, Arabicam alii volunt esse, quia characteres sunt jidem tom. 2. pag. 330.
 Solum hodiè *Turcæ*, & aliæ Nationes Orientales pileis turbinatis utuntur t. 2. pag. 378.
 Hujus generis mitris utebantur antiquitus Matronæ Romanæ *ibid.*
 Eorum Imperio subiecti sunt Græci, & Campanis carere jubentur tom. 1. pag. 155.
 Cur Campanis carere jubeantur *ibid.*
TURDI exemplum, & de eo proverbium tom. 2. pag. 145.
TURMÆ Equitum equitantes, & Clementem VIII. Ferrariam ingredientem comitantes t. 1. pag. 59.
TURRES Campanariæ admirandæ magnitudinis, & de eorum præstantia tom. 1. pag. 170. & 171., & seq.
TURRIM: prius legebatur *Turrem*. Gen. 11. nu. 4. tom. 1. pag. 287.
TURRIS *Nem roth* post diluvium ædificata ob cuius extructionem secuta est linguarum confusio tom. 2. pag. 211. & 301.
 Ad quid hoc opus à Nemroth fuit captum *ibid.*
TYPOGRAPHIA vel **TYPI.**
 Utilitas, & præstantia Typographiæ artis narratur tom. 2. pag. 349.
 Quo anno, & à quibus introducta sit in Europam pervariæ sunt opiniones *ibid.*
 Artem Typographicam primum Maguntie inventam anno 1442. à Joanne Guthembergio Theutonico Polidoro placet *ibid.*
 Et anno 1458. Romam advectam à Conrado

item Germano, & deindè à Nicolao Jenson illustratam *ibid.*
 Duos Fratres Alemannos in Italiam Impressoriam anno 1465., & Ivonem Schofferum anno 1440., deindè 1460. à Joanne Huthemburgio eam illustratam fuisse in Germania *ibid.*
 Auctor vidit librum impressum Donati Grammatici ex membranis confectum, & in prima pagina impressa, est impressum, quod Joannes Faustus Civis Maguntinus excogitavit artem imprimendi Typis æreis, quos deindè plumbeos invenit, & multa ad eam poliendam Petrus Schoffer ejus Filius invenit *ibid.*
 In Regno Sinarum Impressoriam Artem exercitam ferè 400. annos ante adventum Salvatoris *ibid.*
 Et Michael Rogerius Jesuita, qui in dicto Regno undecim annos commoratus est, libros impressos legit, & observavit, qui paginas tenuissimas ex corticibus Arboris confectas, & impressas solum ex una parte *ibid.*, & 337.
 Diversa est impressoria Sinarum quam nostra, nam in ea Characteres sunt insculpti in ligno, & nostra habet eos ex stanno vel plumbo *ibid.*
 Etiam in Regno Sinarum utuntur variorum colorum Attrameato tom. 2. pag. 349.
 Typi seu characteres Filo connectebantur primum, & Auctor hunc modum imprimendi Venetiis observavit dicto tomo pag. 350.
 A Nobilibus Viris olim *Typographia* exercita, & à doctis quidem, nunc ab Imperitis, qui vix legere sciunt, ac à pauperrimis *ibid.*
 Literarum concinnatores *Compositores*, & qui Prælo præstant *Torculares* vocantur *ibid.*
 Dira cupido lucri hanc artem nobilissimam vilissimam reddidit *ibid.*
 Diligentia Aldi Manutii in *Typographia* adhibita, ut duo tantum folia in quolibet hebdomada imprimenda curaverit *ibid.*
 Vaticanæ *Typographiæ* initium Sixti V. tempore, & impensis quadraginta aureorum millium consumptione à Dominico Basa Typographo Veneto primum exercita dicto tomo pag. 350., & seq.
 Et quare hæc *Typographia* instituta *ibid.*
TYPICÆ Febres quæ sint ostenditur to. 2. pag. 393.
TYPUS quid sit, & Typus quartanus, & quotidianus explicatur *ibid.*

V

V *Litera* vocalis ore constricto, labrisque promulii exhibetur tom. 2. pag. 237.
 Cur pro quinque hæc litera adhibetur tom. 2. pag. 239.
 Pro B, & B, pro V Gothorum tempore ab Italis pronunciabantur tom. 2. pag. 241.
 Pro B, & B, pro V in Castella Hispaniæ to. 2. pag. 302.
VACVUM non datur in rerum natura to. 2. p. 260.
 Rusticale quid sit *ibid.*
VAENIRE, idest, vendi tom. 1. pag. 478.

VALA-

RERUM NOTABILIMUM.

VALACHIA latissima regio est à Transilvania incipiens tom.2. pag.330.

Romanorum Colonia olim, & *Flaccia* dicebatur, & quare ibid.

Sermone Romano olim Populi ejusdem utebantur, sed nunc adeò immutatus ut vix ab Italico homine intelligitur ibid.

VAICRA vox Hebraica latine *liber leviticus* to.1. pag.311.

VALLESEMOTH vox hebraica latina *liber Exodus* tom.1. pag.301.

VANNUCCIUS Biringucius Artifex Campanarum tom.1. pag.170.

VARIARUM linguarum Origo à quo evenit tom.2. pag.301.

VARIETAS Evangelistarum in verbis, & non in sensu tom.2. pag.416.

Eadem de numero petitionum ibid.

VARRONIS Statua in Palatina erat Bibliotheca, dum ipse vivebat tom.2. pag.195.

VASA MYRRHINA, quæ nam sint, & de eorundem odore tom.1. pag.29.

A Pompeo fuerunt in Italiam transuecta ibid.

VASCONUM Populi citerioris Hispaniæ olim *Canabri*, nunc vulgari Sermonē *Biscaini* dicuntur t.2. pag.330.

Hi linguâ Hispanicâ verè non loquuntur dum Hispanus verus vix eam intelligit ibid.

VATICINIUM de Turcico Imperio evertendo Persica lingua conscriptum tom.2. pag.327.

UBERTAS sine aspiratione est scribendum juxta novissimam emendationem, Gen.41. num.26. 31. & 53. tom.1. pag.298.

VENEFICIUM, pro beneficium tom.2. pag.391.

VENEFICIUM vel *Maleficium* unde ortum habuit tom.1. pag.269.

VENERIS Statua duæ mirabilis artificii, una Gnidia, altera Coa dicta à Praxitele Marmore insculpta tom.2. pag.283.

VENERUNQUE duo Angeli Sodomam *Vespere*, & *Sedente lot &c.* Romana editio ita legit. Gen.19. num.1. tom.1. pag.289.

VENETÆ Reipublicæ Bibliotheca tom.2. pag.340. Ejusdem Præfectus M. Antonius Sabellicus ibid.

VENETIIS Crucifixio Dominica quatuor clavis representata cernitur tom.1. pag.264.

In eadem Civitate Horologium mirabilis structuræ, ac Artificii in Ecclesia S. Marci, & ære incisum ac delineatum tom.1. pag.188.

VENETORUM quædam voces, & pronuntiationes explicantur tom.2. pag.323. & 324.

VENIALIA peccata quot modis dimittantur to.2. pag.448.

VENI in terram, quam monstrabo tibi, non *monstravero* uti primum legebatur; Gen.12. nu.1. to.1. pag.287.

VENTURA Episcopus Massensis Thesaurarius Generalis, Secretarius Papæ, & Clericus Camera Conclavistarum primus, cur per obitum Alex. VI., & Pii III. tamquam Sacrista Conclave fuerit ingressus tom.1. pag.342. & seq.

Idem jam per modum provisionis nomini Sacristatus Insignitus, & Conclavia duo ingressus, resignat Sacristatus Officium in manibus Julii II. tom.1. pag.342. & seq.

Carceri mancipatur Officio resignato, & deinde

solutis duc.8000., Clericatum Camera, Secretariatum, Scriptoriam, & alia Officia resignavit ibid.

Resignatio Sacristatus legitur in Bulla Julii II. in qua Nicolaus Aquapendentanus Sacrista electus declaratur tom.1. pag.343.

VERA ARS quænam sit juxta Menedemum Philosophum tom.2. pag.119.

VERBUM caro factum est, verba hæc in Campanis, cur apponi soleant tom.1. pag.165.

Miraculum per hæc verba præstitum ibid.

Hæc verba, & id genus alia ad Dei Incarnationem pertinentia, Dæmonibus valde formidanda ibid.

VERBUM pascitur, quomodo sumatur apud Auditores tom.1. pag.17.

VER cæteris temporibus sanius, & minus mortiferum tom.2. pag.155.

VERITATIS Magistra, & Lucerna est temporum diuturnitas tom.1. pag.127.

VERSUS Leonini quinam sint tom.1. pag.176.

VERUM prosperum iter suum fecisset Dominus, *an non*, & Dominus non Deus legendum censuit Sacra Congregatio. Gen.24. nu.21. to.1. pag.291.

VESPÆ, Apes, & Musciliones ex quibus generentur tom.1. pag.118.

VESPERE tempore, quo solent mulieres egredi ad aurientam aquam: sublatum fuit per Sac. Cong. pronomen *eo*: Gen.24. nu.11. tom.1. pag.291.

VESPERE, & manè, ac meridiè, Campanam pulsandi Ritus à quo, & quo tempore initium duxit, & ad quid significandum to.1. pag.178. & 179.

VESTES pretiosæ, quæ festivæ dicuntur in Sacrario Apostolico asservatæ tom.1. pag.352.

VESTIA, pro Bestia in Hispania tom.2. pag.302.

VETUS TESTAMENTUM.

Ejusdem divisio, & partes dictæ divisionis demonstrantur tom.2. pag.1.

Consonantia ejusdem cum novo Testamento dicto tomo pag.2. & 3.

De eodem sensuum Divisio tom.2. pag.3.

Ex lingua Hebraica in Græcam à septuaginta duo Interpretibus translatum, & Eorum nomina apponuntur dicto tomo pag.4.

De libris Canonicis ejusdem ex Decreto Sacri Concilii Tridentini dicto tomo pag.7.

Translatio, & vulgata editio ejusdem tom.2. pag.8.

VEXILLA varia in supplicatione, seu processione solemnissima in coronatione Papæ à Cursoribus delata explicantur tom.1. pag.353.

VEXILLUM Constantini Magni post apparitum sibi signum Sanctissimæ Crucis describitur to.2. pag.252. & seq.

VIARUM Ferrariæ apparatus, Clemente VIII. ipsam ingrediente tom.1. pag.63. & seq.

Idem observatum Bononiæ in Adventu ejusdem Pontificis tom.1. pag.70.

Et idem Societate Sanctissimi Sacramenti Romam ingrediente ad Basilicam usque S. Petri accedente, eodem Clemente VIII. è Ferrariæ redeunte tom.1. pag.72.

VIATICI sacro-Sancti curam, Papa equitante, habebat Sacrista sub titulo Confessoris Papæ t.1. pag.336.

VIATICUM SACRO-SANCTUM.

Eucharistiæ venerandum Sacramentum *Viaticum* primitiva Ecclesia usque à SS. Apostolis vocitatum tom.1. pag.42. in fine, & seq.
 Quid sit *Viaticum*, & nomen optime Eucharistiæ Sacramento adaptatum tom.1. pag.43.
 Et dicitur *Viaticum*, quia est cibus itinerarius Spiritualis Animarum, & corporum ibid.
 Hoc cibo nutrimur ad ambulandam viam salutarem usque ad Montem Sion caelestem, ibid.
 Necessitas demonstratur sumendi *Viaticum*, hoc Sacro-Sanctum ante separationem animæ à corpore per Concilia Nicænum, Aurealense, Turonense, Tridentinum, & per multos SS. Patres demandatum dicto tomo pag.43. per totam.
 Nomen *Viaticum* non esse dictum ab itinere, ostenditur dicto tomo pag.44.
 Formæ tradendi *Viaticum* in mortis Articulo, & Sacræ Communionis adnotatur differentia ibid.
 Cur Sacro-Sanctum *Viaticum* in itinere nunc solum à Papa deferatur, quando olim ab omnibus Christi fidelibus deferabatur dicto tomo pag.42. & 44.
 Quamvis *Viaticum* Sacro-Sanctum in longo itinere Summi Pontificis deferatur, cur non præfertur in ejusdem Comitatu, sed in unius diei itinere hæc dubitatio explicatur ibid.
 Qui Pontifices in itinere Sacro-Sanctum *Viaticum* ante se deferendum curarunt enumerantur dicto tomo pag.45. ad 49.
 Romæ in Cappella Pontificia perpetuo aservatur *Viaticum* pro Summo Pontifice dicto tomo pag.44.
VICTOR Uticensis de Wandalorum persecutione tom.1. pag.209.
VIDEBANTQUE se præpositi filiorum Israel in malo, & non in malum legendum censuit Sac. Cong. Exo.5. num.19. tom.1. pag.303.
VIDIT Deum facie ad faciem, ita legendum putavit Sac. Cong. Gen.32. num.30. tom.1. pag.295.
 Aliæ versiones hujus textus ibid. pag.296.
 Explicatur hic textus per SS. PP. ac Scriptores ibid. pag.296.
 Quomodo intelligatur visio Faciei Dei ibid.
VIDITQUE in somnis dicentem sibi DEUM, cave &c. & non ut prius legendum Dominum: Gen.31. num.24. tom.1. pag.295.
VIDUITAS casta Nuptiis est præferenda, ita etiam Virginitas Viduitati tom.2. pag.187.
 Fidei Magistra, & Virginitas vita Angelorum est ibid.
VIE NOVÆ à Sixto V. in formam fideris strata tom.2. pag.186.
 Inscriptiones de jis ibid. & seq.
VIGILIÆ immoderate, & noctes in somnes omnino vitandæ tom.2. pag.155.
VILLÆ, vel Viligiæ Campana spontè sonans tom.1. pag.167.
VINCENTII Pinelli Bibliotheca Patavii tom.2. pag.343.
S. VINCENTIUS Hispanus, fuit Magister Sacri Palatii tom.1. pag.334.
VINUM.
 Hujus, & aquæ mixtiq̃ in Calice Sacrifican.

quid significet tom.1. pag.17.
 Ex institutione Christi Domini comprobatur dicto tomo pag.16.
 Hæc mixtio, quot modis vocitatur ibid.
 Cum felle mixtum, cur divina dispensatione bibendum Christo Domino datum fuerit, deinde Acetum tom.1. pag.28.
 Cum felle mixtum etiam pro amaritudine, peccatorum mysticè ab Hilario appellatur tom.1. pag.30.
 Cum Felle, ac Myrrhâ mixtum, non Acetum Christo Domino datum fuisse ait S. Augustinus tom.1. pag.29.
 Myrrhatum Vinum, seu Myrrhinum olim in deliciis erat, ac suave tom.1. pag.28, & 29.
 Christo Vinum Myrratum datum omnino fuit amarissimum, non suave tom.1. pag.29. & 30.
 Felle amarius à Hieronymo existimatur tom.1. pag.30.
 Quod non amarum, sed gustui gratum hæc opinio confutatur tom.1. pag.29.
 Non accepit Christus, ut biberet, sed gustavit nobis amaritudinis partem Passionis, ac mortis relinquens tom.1. pag.29, & 30.
 Nostorum peccatorum amaritudinem significat ibid.
VIRGA Aaron an, & quas frondes, & quos fructus ediderit tom.1. pag.489.
VIRGA vigilans quid significat ibid.
VIRGII II locus restitutus tom.2. pag.345.
VIRGINITAS Angelorum vita, & Viduitas fidei Magistra tom.2. pag.187.
VIRGINITAS Viduitati præferenda est, ita etiam casta viduitas Nuptiis ibid.
VIRGINUM, Coniugatorum, & Viduorum fructus ibid.
VIRGO Deipara sine exemplo Virgo, quæ nec prima visa est, nec habere sequentem tom.2. pag.188.
VIRGO, etiam aqua frigida, Romæ dicta fuit, & ubinam Romæ sic fons illius tom.1. pag.160, & 161.
VIRE Naturæ tribus modis superantur in Miraculis, & hi modi explicantur tom.1. pag.120.
VIRI perfecti, ac Sancti per Noces à D. Gregorio Magno accepti tom.1. pag.489.
VIRTUS seu **VIRTUTES.**
 A viro, dicitur, hoc est viribus, & robore, præstans tom.1. pag.306.
 Perfectio quædam *Virtutis* ex Aristotile to.2. pag.135.
 Non aliunde quàm à se ipsa oritur *Virtus* to.1. pag.489.
 Quæ naturæ *Virtute* fieri non possunt, nec à Dæmone fieri queunt tom.1. pag.118.
 In qualibet *Virtute* idem est principium, & finis tom.1. pag.489.
 Miracula quomodo *Virtutes* nuncupentur t.1. pag.120.
 Divina *Virtute* quomodo miracula fient ibid., & seq.
 Beatificantes *Virtutes* enumerantur, & adaptantur septem Petitionibus Dominicæ Orationis tom.2. pag.459.
 Theologales, & Cardinales *Virtutes* enumerantur, & adaptantur ut supra ibid.

RERUM NOTABILIMUM.

- Si ad verum Deum *Virtutes* non referantur sunt vitia non virtutes tom.2. pag.299.
- VISIONES in spiritu; non in corpore visæ sunt à Prophetis tom.1. pag.112.
- VITA Hominis non potest egredi terminum 120. annorum juxta Testum Genesias 6. t.2. pag.156.
- VITA OMNIS *infidelium* peccatum nuncupatur; & quare tom.2. pag.299.
- VITÆ EPILOGUS *Variorum PP.*
 Ægidii Columnæ Romani tom.2. pag.102.
 Alberti Magni tom.2. pag.101.
 Aloyfii Lippomani tom.2. pag.105.
 Anselmi Episcopi Cantauriensis to.2. p.89.
 Athanasii tom.2. pag.79.
 Augustini tom.2. pag.17.
 Augustini Triumpho Neapolitani t.2. p.103.
 Basilii Magni tom.2. pag.79.
 Bedæ Venerabilis tom.2. pag.88.
 Bernardi Ord. Cisterciensis tom.2. pag.100.
 Bonaventuræ tom.2. pag.71.
 Cassiodori tom.2. pag.108.
 Cypriani Cæcilii tom.2. pag.75.
 Dydimi Alexandrini tom.2. pag.78.
 Gregorii Magni tom.2. pag.28.
 Gregorii Nazianzeni tom.2. pag.85.
 Gregorii Niseni tom.2. pag.80.
 Hilarii Pictavenfis tom.2. pag.77.
 Hugonis de S. Charo tom.2. pag.101.
 Joannis Chrysostomi tom.2. pag.82.
 Joannis Damasceni tom.2. pag.86.
 Joannis Francisci Lombardi tom.2. pag.108.
 Irænei Lugdunensis tom.2. pag.72.
 Origenis Adamantis tom.2. pag.76.
 Petri Lombardi tom.2. pag.92.
 Rabani Episcopi Moguntini tom.2. pag.88.
 Ruperti Abbatis tom.2. pag.91.
 Thomæ Aquinatis tom.2. pag.29.
- VITÆ HUMANÆ peryodus quanta potest esse juxta sententiam Divinam tom.2. pag.156.
- VIVERE, pro bibere tom.2. pag.391.
- VIVES in Gladio, & Fratri tuo servias: hæc lectio fuit admissa in editione vulgata. Gen.27. nu.40. tom.1. pag.293.
- VIXIT autem Adam centum; & triginta annis, & genuit ad Imaginem, & similitudinem suam, vocavitque nomen ejus Seth; ita legendum juxta vulgatam editionem. Gen. cap.5. num.3. tom.1. pag.282.
 Quare sine dictione, quæ filium significet ibid.
 Quid denotent illa verba ad Imaginem, & similitudinem suam dicto tomo pag.283.
 Quot annos vixit Adam ibid.
- ULCUS sine aspiratione legendum. Levit.11. nu.23. tom.1. pag.315.
- ULPHILAS ad Christianam fidem Gothos convertit, deinde hæresim Arianam secutus est tom.2. pag.240.
 Maximæ auctoritatis apud ipsos Gothos fuit ibid.
 Gothicas literas invenit ibid.
 Scripturam Sacram in Gothicam linguam primum transfuisse fertur ibid.
- ULPIA Bibliotheca antiqua in Templo instituta tom.2. pag.194.
- ULPIANUS quid inter Sacrum locum, & Sacrarium interfit ostendit tom.1. pag.322.
- ULTIMUS terminus; & Climactericorum Annus postremus Dei Jussu post diluvium quintarii sic tom.2. pag.156.
- UMBRA quid sit tom.1. pag.120.
- UMBRA sua B. Petrus homines ab ægritudinibus liberabat ibid.
- UMBRIÆ voces quædam; & pronunciationes explicantur tom.2. pag.323.
- UNGUES, Capilli; & Pili Barbæ, nervi, & omnia alia membra ad integritatem humani Corpori pertinent tom.1. pag.247.
 Ungues verò Capilli, & Pili non informantur animâ rationali ut multis placet ibid.
 Quomodo autem crescant, & ad quid propriè ad Corpus humanum deserviunt ibid.
 Reassumendi tamèn sunt in resurrectione Corporis ibid.
- UNICLINIUM quid sit tom.1. pag.22.
- UNIO; quæ *Perla* vulgò vocitatur inter Jocalia numeratur tom.1. pag.352.
 Ejusdem conditiones, & qualitates quæ sunt juxta Plinii Sententiam tom.1. pag.95.
- UNITAS quid sit tom.2. pag.238. & 239.
 Et cur per literam I demonstretur ibid.
- UNIVERSA; quæ in terrâ sunt consumuntur. Sinè copula, & ante *universa*. Gen.6. cap.17. tom.1. pag.284.
- UNIVERSITATES, vel Academię insigniores juxta opinionem Caroli V. tom.1. pag.348.
- UNUM labium; sinè verbo substantivo juxta novissimam emendationem legendum. Gen.11. num.5. tom.1. pag.287.
- UNUM efficiemus Populum; efficiamus legendum putavit Sac. Cong. Gen.34. nu.23. to.1. p.296.
- VOCAVIT autem Moysem; & locutus est ei Dominus &c.; ita legendum Sac. Cong. censuit. Levit.1. num.1. pag.311.
- VOCES à contrario sensu per figuram Antiphrasim explicantur tom.1. pag.488.
- VOCES Barbaræ à Græcis usurpatæ glossæ dicuntur tom.2. pag.300.
- VOLUNTAS antecedens; & subsequens quid sit tom.2. pag.422.
- VOLUNTAS Divinâ quot modis nuncupetur to.2. pag.421.
- VOLUNTATIS complacentiæ signa to.2. pag.413.
- VOX naturalis quomodo articuletur to.2. p.221.
- URBANUS II. in Galliam profectus est tom.1. pag.46.
- URBANUS VI. Jubilei tempus revocavit ad 33. Annum tom.1. pag.197.
- URBINATEM; & Palatinam Bibliothecas toto Orbe Terrarum celeberrimas in Bibliotheca Vaticana Urbanus VIII. disposuit tom.2. pag.359. & seq.
 Eorundem Inscriptiones ibid.
- URBINI Bibliotheca à Federico Feltrio Duce Urbini instructa tom.2. pag.342.
- URBINI Ducis splendidissimus apparatus, & famulatus erga Societatem Sanctissimi Sacramenti præuntem ante Clementem VIII. Ferrariam petentem; ejusque laudes tom.1. pag.57.
- URBS erat in Colchidæ nunc deserta, quondam ita clara fuit; quod trecentæ nationes in eam descenderint, quæ dissimilibus linguis loquebantur; Hinc Romani ut negotia inibi agerent centum triginta Interpretes in ea habebant to.2. pag.300. in fine.

I N D E X

URBS *Roma* totius Terrarum Orbis caput instar universi Orbis quinque Patriarchales Ecclesias habet tom.2. pag.121. 122. & 179.

URNA marmorea nuper ab antiquis Ruinis effossa, anno scilicet 1715. SS. D. N. Clément. XI. feliciter Regnantis iussu in Bibliotheca Vaticana posita, cum inscriptione tom.2. pag.359.

UIS sine aspiratione nunc legitur. Gen.10. nu.23. tom.1. pag.287.

USQUE *ad Convallem*: Sublata est copula, & cum qua prius legebatur. Gen.12. num.6. tom.1. pag.287.

USQUE *ad diem*, qua **OFFERETIS** *ex ea &c.*, ita legendum quamvis prius legebatur *offeratis*. Levit.23. num.14. tom.1. pag.317.

USQUE *Gazzam* sublata propositione, *ad*. Gen.10. num.19. tom.1. pag.287.

USQUE *Hoba* sine alio legendum. Gen.14. nu.15. tom.1. pag.288.

USQUE *Lesa* non *Lasa* ut prius legendum. Gen.10. num.20. tom.1. pag.287.

USUS *bonus* rem bonam facit tom.2. pag.350.
Malus rem malam reddit ibid.

USUS **VARII**.

Usus Campanarum à S. Paulino Episcopo Nolano inventus probatur; Sed extra Ecclesiam: ante Paulinum, usus Campanarum ab Ethnicis inveniebatur tom.1. pag.156.

Usus fructus simplex denudatus ab omni jure, ac dominio, atque proprietate, tam in speciali, quam in communi explicatur to.1. pag.138. & seq.

Usus frumenti, & Agros colendi, à quo fuerit in Italia introductus tom.1. pag.487.

Usus Mitre cui primum concessus, & Tiaræ t.2. pag.371.

Usus Pallii datus SS. Pontifici, Patriarchis, & Archiepiscopis antiquissimus to.2. pag.372.
A quo fuerit institutus ibid.

Usus Pilei rubri Cardinalibus datur ab Innoc. IV. in Concilio Lugdunensi I. tom.2. pag.264.

Usus spargendi cineres supra caput, unde originem trahat, & quid talis usus sibi velit tom.1. pag.217. & 218.

UT **ANSA** *contra ansam* veniat, & altera alteri possit **APTARI** prius enim legebatur adaptari: Exo.26. num.5. tom.1. pag.308.

UT **ASCENDAT** *super* **EAM** prius legebatur *super* **TERRAM**. Exo.10. nu.12. tom.1. pag.304.

UT **CAVEANT** **IMMUNDITIAM**, & non *immunditias* uti prius. Levit.15. num.31. tom.1. pag.315.

UT **CREDANT**, *inquit*, *quod apparuerit tibi Dominus Deus Patrum SUORUM* &c., & non *tuorum* ut prius legendum. Exo.4. nu.5. pag.302.

UTERQUE *vidimus somnium presagium*, & non *presagium* ut prius legendum est, Gen.41. nu.11. tom.1. pag.298.

UT **FUNDAT** *preces super* **EO**, nova editio ita legit, & non *super eum*. Levit.16. num.10. tom.1. pag.315.

UT **PLACATUS** sit **EIS** **Dominus**: ita legendum non autem *ei*. Exo.28. nu.38. tom.1. pag.309.

UTILITAS Sacre Scripturæ tom.2. pag.5.

VALDENSIUM *heresis* damnata in Concilio Lateranensi I. tom.2. pag.262.

VUERIBUS, pro uberibus tom.2. 391.

VUISIGOTHI, Ostrogothi, & Gothi &c. quinam sunt tom.2. pag.241.

Italiam, & præsertim Romam devastarunt, & quantum damni lingua latina passa est ob barbaram linguam eorundem ibid.

VULPIUM, & Equorum Carnibus delectantur Armeni, Parthi, Marcomanni, sive Moravi tom.2. pag.297.

UNGEO, pro ungo tom.2. pag.392.

UNGUENTUM, & Unguentarius à quo derivent ibid.

URGUO, pro Urgeo tom.2. pag.392.

UXOR *ipsius* est non *illius* legi debet. Gen.12. n.12. tom.1. pag.287.

X

X *Litera* quidquid C & S formavit exhibilat t.2. pag.237.

X *litera* apud latinos ad Augusti usque tempora nondum erat recepta tom.2. pag.233.

Pro ea C, & S, vel G, & S utebantur, ut Apeps, & Gregs, pro Apex, & Grex ibid.

X, cur pro decem tom.2. pag.239.

X, componitur ex duplici V, ibid.

XENODOCHIA, Cænobia, Universitates, Collegia, & Gymnasia Horologio, & Campana indigent tom.1. pag.183.

XENODOCHII *S. Spiritus* Præceptor, seu Administrator Augustinus Fivizanus ex Familia S. Augustini tom.1. pag.347.

Ejusdem *Xenodochii*, seu Hospitalis S. Spiritus Præceptor; Officium sanè magnum, quot, & quanta requirit ibid.

XERSEM Latrunculorum Inventorem dicitur, & cur invenerit hunc Ludum tom.1. pag.478.

Y

Y *Ipsilon* seu *Fyo*, pressis labris, spirituque procedit tom.2. pag.237.

A Pythagora dicitur inventam esse t.2. p.230.
Ad Humanam vitam mysticè representandam tom.2. pag.230.

Mysticus hujus literæ Pythagoricæ sensus verbis à Persio, & à Virgilio explicatur to.2. pag.230.

Hæc litera, cur *Fyo*, vel *Fya* dicatur t.2. p.237, & seq.

Y, & **Z** has literas pro græcis dictionibus Latini à Græcis sunt mutuati, sed apud Romanos ad Augusti usque tempora admixtæ non fuerunt; nam pro **Y**, i, utebantur, & pro **Z** aliquando duplici **SS**, vel una tantum, & quandoque pro **Z** etiam **D** ut *Medentius*, pro *Mezentius* tom.2. pag.234.

Z

Z *Zeta* duplex sibilus dentes Mortui, dum exprimitur, imitatur tom.2. pag.237.

Et quia dentes mortui representat, dum exprimitur, ideo ab Appio Claudio detestabatur tom.2. pag.234.

RERUM NOTABILIVM.

Hæc litera ob Græca nomina in usum devenit,
& quibus literis utebantur antiqui pro Z
vide in litera Y, & tom.2. pag.234.

ZACHARIAS Francorum Regem Regno privavit,
& Pipino dedit tom.2. pag.258.

ZACHARIAS Savonensis Ligur. duodecimus Apo-
stolici Sacrarii Præfectus menses circiter duos vi-
xit in Sacristatu tom.1. pag.342.

ZELUS Dei non secundum scientiam, quidnam sit
explicatur tom.1. pag.130.

ZINGARI.

Qui sint explicatur, & à Zigaræ eorum Terra
dicti tom.2. pag.330.

Apparere cæperunt in Europa, ut Silvius testa-
tur, anno post Salvatoris nativitatem 1417.
ibid.

Hi quamvis ferè omnium Europæ linguis

utantur, quibusdam tamèn fictitiis voca-
bulis inventis, propriam linguam sibi com-
ponunt, quam *Zergum* appellatur ibid.

Possunt dici propterea onomatopœia ibid.

ZONA sumitur etiam pro fasciola quadam Ve-
stium muliebium extremitatem circumquaque
ambiente, & ad ornatum elaborata t.2. pag.377.

ZONARAS de Nolis appensis Currui triumphan-
tis, ac etiam jis, qui ob facinus extremo supplicio
afficiebantur tom.1. pag.161.

ZOROASTRES Magiæ Inventor, & primus, qui
spectavit Mundi principia, & syderum motus
tom.1. pag.269.

Hic quando natus est risit, ac ejus Cerebrum
sic palpitavit ut manum super eundem im-
positam repelleret ibid.

LAUS DEO.

Finis Indicis Tractatum latinæ linguæ.

INDICI

Delle cose Notabili delli Trattati nell'Idioma Italiano,
che ne' due Volumi di Angelo Rocca
si contengono.

E P R I M O,

INDICE

Delle cose Notabili del Trattato DELL'OSSERVAZIONI
intorno alle Bellezze della lingua latina.

A

ABBASSARE gli occhj. *Adicere oculos* tom.1. pag.417.
ACCADERE spesso. *Usu venire* tom.1. pag.453.
ACCASCAR bene. *Sub manus succedere* tom.1. pag.439.
ACCETTARE il partito. *Accipere conditionem* tom.1. pag.411. & 426.
ACCIO' che nò. *Ut ne* tom.1. pag.453.
ACCOMODAMENTE, acconciamente. *Appositè* tom.1. pag.414.
ACCOMPAGNARE alcuno à Casa. *Deducere aliquem Domum* tom.1. pag.426.
ACCOMPAGNARSI con qualch'uno. *Adiungere se ad aliquem vel alicui* tom.1. pag.414.
ACCORDARSI accettare il Partito. *Accipere conditionem* tom.1. pag.411.
ACCORDARSI col darli la mano, *In manum convenire* tom.1. pag.438.
ACCUSARE, *Facere Reum* tom.1. pag.435.
ACCUSATO dell'havere rubbato il Publico. *De repetundis, vel repetundarum accusatus, vel postulatus, vel damnatus* tom.1. pag.430.
ACQUISTARE gratia, e amorevolezza da alcuno. *Inire gratiam ab aliquo* tom.1. pag.437.
ADESSO era il tempo. *Nunc erat* tom.1. pag.444.
ADULARE. *Dare auribus. Servire auribus* tom.1. pag.427. & 450.
AD UN TEMPO nell'istesso tempo, *Uno tempore* tom.1. pag.451.
AFFATICARSI indarno, *Agere actum* t.1. p.419. & 455.
AFFRONTARE, assalire. *Facere impetum* tom.1. pag.435.
ALBERGARE. *Accipere hospitio* tom.1. pag.411.
ALCUNO succedere herede. *Venire alicui hereditatem* tom.1. pag.454.
ALCUNO. *Non nemo. Unus aliquis* to.1. pag.442.
AL DI, ò all'Anno determinato. *Ad diem, vel ad Annum* tom.1. pag.440.

ALESANDRO Magno fu Discepolo di Aristotele
Filosofo tom.1. pag.377.
Chi fosse il suo Pedante tom.1. pag.374.
AL FINE. *Ad extremum* tom.1. pag.419.
AL GIORNO determinato. *Ad diem* to.1. p.417.
ALLA MAL'HORA, in tuq mal'Anno. *Male vertat* tom.1. pag.420.
ALLONTANARSI per due giorni. *Abesse bidui* t.1. pag.416.
A LUOGO suo, quando sarà tempo, *Suo tempore* tom.1. pag.451.
ALMANCO. *Minimum* tom.1. pag.454.
ALMENO. *At* tom.1. pag.415.
AL MIO parere. *Mea Sententia, vel meo Iudicio* t.1. pag.428.
AL PARI. *Æquè ac* tom.1. pag.407.
AL PARI non manco che. *Æquè atque* ibid.
AL PARI di me, di te. *Iuxta tecum, mecum* tom.1. pag.408.
AL PIV'. *Summum, ad summum* tom.1. pag.454.
AL PRINCIPIO della State, Autunno, o Primavera. *Ineunte Æstate, vel Autumno, Verè* tom.1. pag.428.
AL PROPOSITO. *Non alienum* tom.1. pag.415. & 419.
AL TEMPO, *Ad tempus* tom.1. pag.450.
AL TEMPO nostro, *Memoria nostra* to.1. pag.442.
AL TEMPO passato. *Superiori memoria, vel Patrum Memoria* ibid.
ALTRAMENTE CHE altroche. *Aliud ac, secus quam, secus atque &c. Aliter atque, si contra &c.* tom.1. pag.406. & seq.
ALTRE TANTO, tre volte tanto. *Alterum tantum, tria tanta* tom.1. pag.409.
ALTRO è in mè, ed altro è in tè, *Non idem mihi ac tibi* tom.1. pag.443.
ALZARE le mani, gl'occhj, *Tollere manus, & oculos* tom.1. pag.452.
AMARE alcuno, o averlo avanti gl'occhj. *Ferre aliquem oculis* tom.1. pag.432.
F. AMBROSIO Calepino dell'Ordine Augustiniano, inventore, e compilatore del Dittionario detto Calepino tom.1. pag.368.
AMICITIA, familiarità, e prattica. *Usus cum aliquo* tom.1. pag.417.

A MODO

INDICE DELLE COSE NOTABILI

A MODO mio . *Arbitratu meo* tom.1. pag.417.
AMMAESTRATI tali sono, quali i loro Maestri t.1. pag.374.
ANCORA . *Adeo* , pro *etiam* tom.1. pag.409.
ANDARE . *Tendere* tom.1. pag.452.
ANDARE à definire à pasto , à banchetto con alcuno . *Inire Epulas* , *vel convivium cum aliquo* tom.1. pag.437.
ANDARE à piedi ; andar per Terra . *Pedibus ire* tom.1. pag.447.
ANDARE à qualche luogo . *Habere iter aliquò* t.1. pag.435.
ANDARE insieme . *Conferre pedem* to.1. pag.435.
ANDARE innanzi di parole , e di voci , cominciare à dire , à intonare , *Præire verbis* , *vel voce* tom.1. pag.447.
ANDARE per visitare . *Salutandi gratia* , *vel Causa ire* tom.1. pag.451.
ANDARSENE ad alcuno . *Adire ad aliquem* . *Applicare se ad aliquem* tom.1. pag.414.
ANNEGARSI , rompere in Mare . *Facere naufragium* tom.1. pag.434.
ANNOTATIONI , che si possono fare nelle margini de libritom.1. pag.377.
ANNOVERARE i Corpi degli Uccisi . *Inire numerum intersectorum* tom.1. pag.437.
APRIRE la lettera , *Resignare Epistolam* tom.1. pag.451.
APPARECCHIARE gl'ornamenti de' Giardini della Possessione &c. *Instruere hortus, fundum &c.* tom.1. pag.438.
APPENA . *Vix, dum* tom.1. pag.425.
APPENA dir una parola , dir al manco una parola &c. *Facere verbum* tom.1. pag.425. & 434.
APPENA , poco avanti allora allora &c. *Commòdum* . *Adverbaliter* tom.1. pag.423.
APPIO Claudio Scrittore Latino , e sue memorie tom.1. pag.365.
APPLICARSI à qualche cosa , *Adjungere animum ad aliquod* tom.1. pag.414.
APPOCIARSI . *Adhærescere* tom.1. pag.414.
A QUANTI ore della notte . *Quota hora noctis* to.1. pag.449.
ARIA CATTIVA , ò buon'Aria : *Loci vel Celi gravitas* . *Loci vel Celi Clementia* tom.1. pag.423.
ARISTOTILE Maestro di Alessandro Magno to.1. pag.377.
ARRIVARE à toccare , confinare . *Pertinere* to.1. pag.445.
ASCOLTARE . *Exaudire* tom.1. pag.430.
A SOMIGLIANZA . *Ad exemplum* , *vel ad exemplar* tom.1. pag.435.
A TEMPO ad ora , sulbuono appunto . *Commòdum pro opportunè* tom.1. pag.423. 450. & 451.
A TEMPO , e luogo . *In loco* tom.1. pag.438.
A TEMPO tale , à tal' hora , in tal' età . *Id temporis* , *id horæ* , *id ætatis* tom.1. pag.436.
A TUO modo . *Iure tuo* , & *meo* , *vel pro jure meo* tom.1. pag.437.
ATTENDERE allo studio . *Incumbere ad studium* , tom.1. pag.457.
AVANTI . *Quam* tom.1. pag.412.
AVANTI à gl'occhj . *Sub oculos* tom.1. pag.450.
A UN GRAN pezzo di notte . *De nocte* tom.1. pag.424.
AUTTORI citati nell'osservationi intorno alla lingua latina tom.1. pag.365.

AUTTORI citati ne' luoghi occolti della lingua latina tom.1. pag.404.
AUTTORI , che , si sono sforzati co' loro scritti ritornare la favella latina nel pristino stato to.1. pag.367.
AUTTORI , che devono essere imitati nella favella latina , e come , si devono imitare to.1. pag.366.
 Nel favellare cotidiano tom.1. pag.365.
 Nella Grammatica tom.1. pag.379.
 Nella Rettorica , e Poesia tom.1. pag.379.
 Nell'Istorie tom.1. pag.478.
 Nelle Pistole famigliari ibid.
AVVERTIMENTI aggiunti intorno all'iscrizione , ò invocationi , & iscrizioni delle Pistole tom.1. pag.463. & seq.
AVVERTIMENTI à Precettori tom.1. pag.374.
AVVERTIMENTI à Discepoli tom.1. pag.376.

B

B ALLARE , danzare . *Ludere in numerum* to.1. pag.455.
BANCHETTO , nel quale , si ragiona di cose importanti . *Tempestivum Convivium* tom.1. pag.451.
BARBARISMO , e Sollecismo , che cosa siano si spiegano tom.1. pag.370.
BASTARDELLO , Vacchetta . *Adversaria* tom.1. pag.413.
BEN TRATTATO . *Bene acceptus* tom.1. pag.411.
BIASIMARE qualche cosa . *Dare vitio aliquid* , *vel Crimini* , *vel vertere vitio* tom.1. pag.425.
BIASMO , infamia . *Nomen* tom.1. pag.441.
BISOGNA che ; non fa bisogno che ; non occorre che ; che bisogna che . *Et quod nil est* . *Non est quod* , *quid est quod* tom.1. pag.431.
BISOGNA dire , fare , tacere . *Opus est dicto* , *opus est facto* , *opus est tacito* tom.1. pag.436.
BRAVI , ò Cagnotti , *Opera* tom.1. pag.444.
BUONACCIA ; Buon vento ; Vento da navigare . *Tempestas bona* , *vel idonea* tom.1. pag.451.
BUON sangue , sano . *Integer sanguis* to.1. p.438.

C

C AGGIONI delle Regole grammaticali , e le grandezze , & eccellenze della favella latina tom.1. pag.380.
CAGGIONI diverse d'una cosa istessa ibid.
CALENDE , che cosa siano , e lora Tavola tom.1. pag.393. è 394.
CALIGOLA Imperator Romano tom.1. pag.463.
 Come egli nascesse ibid.
 Suo desiderio qual fosse ibid.
CALPURNIO Pisone Maestro di Cicerone tom.1. pag.388.
CALUNNIA data à Cicerone tom.1. pag.388.
CALUNNIA data à Salustio tom.1. pag.367.
CAMBIARE Creditore togliendo denari in prestito da uno con perdita per sodisfare l'altro . *Versuram solvere* , *vel versura facta solvere* tom.1. pag.433.
CAMINARE , far viaggio . *Tendere iter* tom.1. pag.452.
CANCELLARE le partite . *Inducere nomina* to.1. pag.448.
CAPI

DELL'OSSERVAZIONI DELLA LINGUA LATINA.

CAPİ principali delle Pistole tom. I. pag. 398.
 CARTAGINE in che Guerra fu destrutta, & in qual Anno tom. I. pag. 388.
 CAVALCARE. *Equitare* tom. I. pag. 447.
 CAVALCARE à guisa di Donne. *Equo conjunctis cruribus insidere* tom. I. pag. 447.
 CAVALCARE l'uno in Sella, e l'altro in Groppa. *Duos insidere equo, alterum in strato, alterum super cluneis* tom. I. pag. 447.
 CAVARE la ventura. *Ducere sortem* to. I. pag. 425.
 CAVAR sangue. *Mittere sanguinem* to. I. pag. 442.
 CERCARE d'impetrare, ò persuadere: *Agere cum aliquo* tom. I. pag. 419.
 CERTO. *At* tom. I. pag. 413.
 CERTO questo è mio Padre: *At meus hic quidem Pater est* tom. I. pag. 416.
 CHE. *At cum* tom. I. pag. 415. & 422.
 CHE gli è intravenuto. *Quid illi factum est* tom. I. pag. 449.
 CHE gli manca à quest'huomo. *Abest quid huic homini* tom. I. pag. 416.
 CHE ne farà del Popolo Ulubrano. *Quid fiet Populo Ulubrano* tom. I. pag. 448. & seq.
 CHE non. *Ne non* tom. I. pag. 443.
 CHE più. *Quid queris. Quid multa. Quid opus est verbis. Quid plura* tom. I. pag. 456.
 CHE poteva far altro. *Quid faceret aliud* tom. I. pag. 449.
 CHE quando. *Cum* tom. I. pag. 422.
 CHE se, come se. *Perinde ac si* tom. I. pag. 408.
 CHI è, che che è. *Ecquis, Ecque, Ecquid* tom. I. pag. 430.
 CHI è colui, che possa fuggire costei. *Quotus quisque istam effugere potest* tom. I. pag. 449.
 CHIO sappia. *Quod sciam* tom. I. pag. 449.
 CIASCUNO. *Pro se quisque. Quisque gentium* to. I. pag. 447. & 454.
 CICERONE in che anno nacque tom. I. pag. 388.
 Da chi imparasse le lettere *ibid.*
 Non, si deve imitare in ogni cosa tom. I. pag. 458.
 Quanto fosse riservato nell'usare le locutioni tom. I. pag. 371. & 458. & seq.
 CICERONE ti saluta. *Salvebis à Cicerone* tom. I. pag. 450.
 CITARE alcuno in Giudizio. *Dicere diem alicui* tom. I. pag. 424. & 434.
 COLI, e Come, che cosa siano tom. I. pag. 373.
 COLTELLO affilato, & aguzzo. *Acutus Culter* tom. I. pag. 419.
 COLUI, che nota le Partite. *Perscriptor* tom. I. pag. 448.
 COME. *Æquè quàm. Perinde atque* to. I. pag. 407.
 COME che. *Similis ac, similis atque* to. I. pag. 407.
 COME che, tanto quanto. *Similiter ut. Æque ut. Perinde ut. Perinde ac. Perinde quasi* tom. I. pag. 406. 407. & 408.
 COME colui che. *Ut potè qui* tom. I. pag. 453.
 COME fosse presente. *Secundum presentem* tom. I. pag. 457.
 COME passano le faccende. *Satin salva* tom. I. pag. 450.
 COME farebbe à dire per modo di parlare. *Verbi causa, & verbi gratia* tom. I. pag. 418.
 COME se. *Similiter ac si* tom. I. pag. 406. & 408.
 COME se, altramente che se. *Secus ac si* tom. I. pag. 407.

COME se, non altramente che. *Iuxta ac si, atque si* tom. I. pag. 408.
 COME si voglia. *Ut. Ut* tom. I. pag. 453.
 COME stai. *Ut valet* tom. I. pag. 452.
 COME, tanto quanto. *Come. Pariter, atque. Pariter ac. Pariter ut* tom. I. pag. 407.
 COME tu. *Iuxta tecum. Æquè* tom. I. pag. 408.
 COMINCIARE le parole, cominciare à dire, ò cantare, ò à intonare. *Praire verba verbis, vel voce* tom. I. pag. 446.
 COMPATRIOTTA, Concive. Se si possa dire. *Conclvis, ò pure meus Civis* tom. I. pag. 459.
 COMPITO perfetto. *Factum ad unguem* tom. I. pag. 435.
 CONDISEPOLO se si possa dire. *Commilito, e Condiscipulus*, tom. I. pag. 459.
 CONCHIUSIONE della Pistola quanto alla Persona tom. I. pag. 392.
 Quanto al luogo *ibid.*
 CONCORRERE nell'opinione d'alcuno. *Ire in alia omnia* tom. I. pag. 440.
 CONFESSARE dare in nota i Debiti. *Proferi alienum* tom. I. pag. 448.
 CON OGNI sforzo. *Pro virili parte* to. I. pag. 447.
 CONSIGLIARE. *Auctorem esse* tom. I. pag. 405.
 CONSIGLIERE. *A Consiliis* tom. I. pag. 448.
 CONSEGLIARSI con alcuno. *Inire consilium cum aliquo* tom. I. pag. 437.
 Con suoi di Casa. *Intra Parietes* *ibid.*
 CON sopportatione tua &c. *Pace tua* to. I. pag. 449.
 CONVINCERE alcuno colle Scritture. *Agere cum aliquo Tabellis obsignatis* tom. I. pag. 419.
 COPIA della Lettera. *Exemplum* tom. I. pag. 418.
 COPIARE, trascrivere. *Describere, & exscribere* tom. I. pag. 426.
 COPIARE un libro, ò trascrivere. *Describere librum, vel exscribere* tom. I. pag. 418.
 CORNELIO Cetego eloquente, e polito Scrittore nel parlare latino tom. I. pag. 366.
 CORRERE à Cavallo. *Currere equo* to. I. pag. 447.
 CORRISPONDERE confarsi. *Consentire alicui, vel cum aliquo* tom. I. pag. 423.
 CORTE, cioè Famiglia d'un Personaggio. *Co-bors* tom. I. pag. 424.
 COSÌ, come. *Item ut. Item atque* to. I. pag. 406.
 COSÌ. *Item* tom. I. pag. 406.
 COSÌ Dio mi dia vita. *Ita vivam* to. I. pag. 444.
 COSTUI è più dotto di colui. *Doctior hic est, atque ille* tom. I. pag. 406.
 COSTUMI de Precettori, come devono essere to. I. pag. 376.
 COSTUMI, si devono primieramente insegnare tom. I. pag. 374.
 CRATE Mellote Greco Inventore della Grammatica tom. I. pag. 388.
 Perche fosse detto Critico *ibid.*
 In che tempo fiori *ibid.*
 Fù il primo, che insegnasse la Grammatica in Roma *ibid.*
 Quanti anni l'insegnasse avanti Cicerone *ibid.*
 CURARSI poco, non tener conto, non far stima, e pigliare in buona parte. *Æqui bonique facere aliquid* tom. I. pag. 421.
 CURARSI poco, non far conto. *Susque deque ferre, vel habere aliquid, vel de aliquo* tom. I. pag. 421.

INDICE DELLE COSE NOTABILI

D

- D**ABBENE, d'utilità, non disutile, necessario, moderato, modesto. *Frugi, & bonæ frugi* tom.1. pag.433.
- DA CAPO**, *A primo, & primo* tom.1. pag.419.
- DA CHE** si può ricordare il Mondo, da che il Mondo è Mondo. *Post Hominum memoriam, Post homines natos* tom.1. pag.442.
- DA COLUI**. *De illo* tom.1. pag.424.
- DA FANCIULLEZZA**, o da Pueritia. *Ineunte ætate* tom.1. pag.428.
- DA GIOVENIV'**. *Ineunte Adolescentia*. tom.1. pag.428.
- DA MOLTI** anni in quà. *Ab hinc annos multos. Ab hinc Annis multis* tom.1. pag.411.
- DANARI**, debito. *Nomen* tom.1. pag.441.
- DAPARTEMIA**, à nome mio. *Meo nomine, tuo nomine &c. meis verbis, tuis verbis* to.1. p.441.
- DA PRINCIPIO**, e primieramente. *A principio, & principio, ab initio, & initio* tom.1. pag.418, & seq.
- DA QUESTO** in poi. *Iam tum* tom.1. pag.432.
- DARE COMMISSIONE** ad alcuno, dare il carico. *Dare negotium alicui* tom.1. pag.427.
- DARE** da bere, *Dare bibere, vel miscere pocula* tom.1. pag.426.
- DARE** dolore, e cordoglio, *Facere dolorem, & luctum* tom.1. pag.434.
- DAR PEDE** alle parole, *Habere fidem verbis* to.1. pag.435.
- DARE** gl'oracoli, indovinare. *Edere Oracula* to.1. pag.431.
- DARE** il nome. *Edere nomen* tom.1. pag.431.
- DARE** il primo luogo, il principale honore. *Primas deferre* tom.1. pag.448.
- DARE** in mano. *Dare in manum* tom.1. pag.439.
- DARE** in nota, mettere in scritto, consegnare, *Oglio, Vino, Grano, e Fromento, Denari, Campi di Terra, & altre somiglianti cose. Proferri Oleum, Vinum, Frumentum, Pecuniam, ingera, & id genus alia* tom.1. pag.448.
- DARE** la sentenza. *Dicere sententiam* to.1. pag.425, & 431.
- DARE** la querela, denuncia presso qualche Magistrato. *Deferre nomen alicujus* tom.1. pag.426.
- DARE** principio. *Aggredi* tom.1. pag.414.
- DARE** recapito. *Deferendum curare* to.1. pag.451.
- DARE** segno, o esempio d'avaritia, e crudeltà. *Edere exempla avaritiæ, & severitatis* t.1. p.431.
- DARE** udienza, tenere raggione, far giustizia, amministrare la giustizia. *Dicere Ius* to.1. p.424.
- DAR MODO**, concedere, dar potestà. *Facere copiam, vel dare copiam* tom.1. pag.434.
- DARNE** la colpa. *Expensum ferre alicui* tom.1. pag.405.
- DA TE** in fuora. *Cum à te discefferim* to.1. pag.405.
- DEBITO**. *Æs alienum* tom.1. pag.432.
- DEBITORE**. *Nomen* tom.1. pag.442.
- DEBOLE**, fiacco. *Infirmus* tom.1. pag.453.
- DECREPITEZZA**, ultima vecchiezza. *Fræcipitata ætas* tom.1. pag.428.
- DEMONII**, perche detti da Greci Sapienti tom.1. pag.374.
- DETERMINARE**, comandare, dar legge. *Præscribere* tom.1. pag.446.
- DETTO** de Pitagorici intorno al credito, che avevano di Pittagora tom.1. pag.402.
- DETTO** di Mantovano Omerico to.1. pag.390.
- DIALETTICA** simile alla Rettorica tom.1. pag.387.
- DIBUON** animo, senza timore valorosamente. *Animo præsentis* tom.1. pag.419.
- DICHIARARE** la difficoltà. *Planum facere* to.1. pag.447.
- DICHIARARE** per Consoli fatti, o Podestà. *Renunciare Consules, vel Prætores* tom.1. pag.456.
- DI CUORE**. *Ex animo* tom.1. pag.428.
- DIETRO** all'orecchia, o appresso. *Secundum Aurem* tom.1. pag.457.
- DIETRO** à quelle. *Sub eas* tom.1. pag.450.
- DIGERIRE** il Pasto, o il Vino dormendo. *Edormire crapulam, & exhalare crapulam* tom.1. pag.429.
- DI GIORNO** in giorno, à giornata, di anno in anno, di hora in hora. *In diem, in horam, in annum, & in dies, vel in horas* tom.1. pag.440.
- DI GRATIA**. *Amabò* tom.1. pag.412.
- DIGRATIA**, se mi vuoi bene. *Amabò te* tom.1. pag.412.
- DILIGENZA** Fanciullesca è chiamata la testuturà della Pistola con parole effettate to.1. pag.399.
- DI MANO**, in mano. *Per manus* tom.1. pag.439.
- DI MEZZA** notte. *Media nocte* tom.1. pag.442.
- DIMMI**. *Cedo idest dic* tom.1. pag.423.
- DI NOTTE**, di giorno, *Multa nocte, De nocte, Nocturne*. *De die* tom.1. pag.442.
- DIO** ce la mandi buona. *Dii bene vel rectè vertant* tom.1. pag.420.
- DIO** gli dia il mal'anno. *Dii malefaciant illi, vel male sit illi* tom.1. pag.420.
- DIO** gli dia di meglio. *Dii meliora* tom.1. pag.427.
- DIO** GUARDI, Dio te ne guardi. *Dii averrucent* tom.1. pag.420.
- DIO** VOGLIA che, piaccia à Dio che. *Dii faciant, ut* tom.1. pag.427.
- DIO** volesse che. *Ut* tom.1. pag.453.
- DI PAROLA** in parola. *Ad verbum* t.1. pag.417.
- DI PAROLA** in parola tradurre, o recitare. *Toridem verbis transferre, vel recitare* to.1. pag.417.
- DI POCO**, all'ora, all'ora, su'n quella, in tanto che. *Tantum quod* tom.1. pag.452.
- DI QUANTI** anni sei. *Quotennis es* to.1. pag.449.
- DI**, quanti sete. *Die quotus es* tom.1. pag.449.
- DIRRO** con sopportatione. *Pace tua dixerim* t.1. pag.450.
- DIR VILLANIA**. *Facere convicium* to.1. pag.434.
- DISCEPOLI** devono amare i Precettori, e quanto questo importi tom.1. pag.377.
- DISCORDEVOLE** d'opinione. *Ire in alia* tom.1. pag.406.
- DISCORSO** intorno alla maniera dell'imitare t.1. pag.369.
- DI TAL'ETA'**, di tal sorte. *Id ætatis homo* tom.1. pag.436.
- DI TEMPO** in tempo. *In tempus* tom.1. pag.451.
- DIVOLGARE**, mandare in luce, *In apertum proferre* tom.1. pag.454.
- DI UTILITA'**. *Ex usu* tom.1. pag.428.
- DOMANDARE** i dubbii al Maestro, quanto sia giovevole al Discepolo tom.1. pag.378.
- D'ONDE**. *Undè gentium* tom.1. pag.454.
- DOPPO** che. *Ut* tom.1. pag.453.

DELL'OSSERVAZIONI DELLA LINGUA LATINA.

DOPPO definire. *De prandio* tom.1. pag.424.
 DOPPO, Iddio, doppo tè. *Secundum Deum*, *secundum te* tom.1. pag.457.
 DOVE. *Quò gentium*. *Quolocorum* to.1. pag.454.
 DUBITO che. *Vereor ut* tom.1. pag.453.
 DUE. *Unum*, *aut alterum* tom.1. pag.408.
 DUE VOLTE tanto, trè volte tanto. *Bis tanta*, *tria tanta* tom.1. pag.409.

E

ECCOTI. *Ecce tibi* tom.1. pag.429.
 EGLI ti saluta. *Salvebis ab illo* tom.1. pag.438.
 ELEGANZA, che cosa sia tom.1. pag.369.
 Si divide in due parti *ibid*.
 ELETTIONE del Precettore tom.1. pag.376.
 ELOQUENTE chi sia stato tom.1. pag.369.
 EMULATIONE di discepoli giovevole to.1. p.377.
 ENNIO primo trà Scrittori Latini doppo Livio Andronico, nel tempo antico tom.1. pag.365.
 Di che morisse, & in che età tom.1. pag.388.
 ENTRARE metter dentro il piede. *Ferre*, *vel inferre pedem* tom.1. pag.435.
 ENTRARE nel Consolato. *Inire Consulatum* to.1. pag.437.
 ENTRARE nella Città. *Inire Urbem* to.1. p.437.
 ENTRARE nella nostra opinione. *Facere nobiscum* tom.1. pag.434.
 E PERICOLO di vita, si tratta della vita. *Capitis res est*, *vel agitur de capite* tom.1. pag.422.
 EPISTOLA cosa sia tom.1. pag.399.
 Dove sia così detta *ibid*.
 A che fine sia stata ritrovata *ibid*.
 Latinamente come si chiami *ibid*.
 E di varj sorti tom.1. pag.398.
 Hà cinque parti tom.1. pag.331.
 Quali siano dette parti to.1. pag.391. & seq.
 Deve essere di parole, che giornalmente, si usano, e à penna corrente tom.1. pag.399.
 Ricerca stile diverso, secondo le varie occorrenze *ibid*.
 Breve qual sia tom.1. pag.400. & seq.
 Lunga, come s'intenda *ibid*. & seq.
 EPISTOLA intorno à certi capi comuni tom.1. pag.401.
 EPISTOLA di trè generi, e caratteri to.1. pag.400.
 EREDITARE. *Hereditatem alicui venire* tom.1. pag.454.
 E SANO, e gagliardo. *Integer est* tom.1. pag.438.
 ESPLANATIONE, ò chiarezza, in che consista tom.1. pag.370.
 ESPRIMERE con lingua, dichiarare à viva voce. *Lingua nuncupare* tom.1. pag.441.
 ESSEMPIO della Pistola giocosa tom.1. pag.400.
 ESSEMPII delle Pistole brevi tom.1. pag.400.
 ESSERCITIO dello Scrivere, e del parlare latino, quanto importi tom.1. pag.378.
 ESSERE adosso, essere alle spalle, incalzare. *Supra caput esse* tom.1. pag.457.
 ESSERE citato. *Adire in ius* tom.1. pag.414.
 ESSERE così frequente, & affiduo nel conversare, che pare, si habiti negl'occhi. *Habitare in oculis alicuius* tom.1. pag.433.
 ESSERE dalla nostra opinione, essere dalla sua, essere d'un'istesso parere. *Facere mecum, secum facere una* tom.1. pag.434.

ESSERE di danno, e di guadagno. *Esse damno*, & *lucro* tom.1. pag.427.
 ESSERE di pensare, e travaglio, & altri, somiglianti modi. *Esse curæ*, *vel sollicitudini alicui* tom.1. pag.427.
 ESSERE di riputatione, da conto, ò tenere in conto. *Esse numero*, & *habere numero*, & *reponere numero* tom.1. pag.429.
 ESSERE discordevole, dissentiente. *Ire in alia omnia*, *vel transire*, *vel discedere* tom.1. pag.406.
 ESSERE di utilità, e giovamento. *Esse usui* t.1. p.427.
 ESSERE Facchino; vivere in portar pesi quà, e là. *Facere Vellaturam* tom.1. pag.435.
 ESSERE ferito. *Accipere vulnera*, & *plagam* to.1. pag.411.
 ESSERE il più honorato. *Primas tenere* tom.1. pag.448.
 ESSERE impedito dal tempo. *Excludi tempore*, *aut temporis spatiis* tom.1. pag.427.
 ESSERE ingiuriato. *Accipere iniuriam* t.1. p.411.
 ESSERE in pronto in ordine. *Sub manu esse* tom.1. pag.439.
 ESSERE in uso. *Inter manus versari* to.1. pag.439.
 ESSERE negligente. *Indormire causæ* t.1. pag.429.
 ESSERE obligato alla pena della colpa; sottogiacer alla colpa. *Præstare culpam* tom.1. pag.445.
 ESSERE Orefice. *Facere argentariam* t.1. pag.435.
 ESSERE permesso, senza impedimento. *Licere per aliquem* tom.1. pag.441.
 ESSERE presente. *Adesse* tom.1. pag.414.
 ESSERE punito, pagando la pena con maggior danno, al doppio. *Versuram solvere* tom.1. pag.433.
 ESSERE Signore, e Padrone, Governatore d'ogni cosa. *Deferri omnia ad unum* tom.1. pag.426.
 ESSERE d'un'istessa opinione di un istesso parere. *Facere secum, mecum, facere una* to.1. pag.434.
 ESSORDIO della Pistola tom.1. pag.392.
 ESSORTATIONE per fare restituire la lingua latina nel pristino stato, donde sia detta tom.1. pag.389.
 ETA' MATURA, ò vecchiezza. *Provesta etas* t.1. pag.428.
 ETA' PASSATA. *Alta etas* tom.1. pag.428.

F

FABRICARE con pietre polite, e lavorate. *Lapide quadrato edificare* tom.1. pag.440.
 FABRICARE di Calcinacci. *Lapide struclili*, *cementicio*, *vel struttura*, *aut ruderatione edificare* tom.1. pag.440.
 FALLIRE, perdere il Credito. *Conturbare*, *idest decoquere*, *confundere rationes* tom.1. pag.422.
 FARE andare in collera. *Facere iratum* t.1. p.434.
 FARE brindesi. *Propinare*, *vel Præbibere alicui* t.1. pag.455.
 FARE cosa honorata, e degna di opera, e fatica. *Opere pretium facere* tom.1. pag.444.
 FARE debito, indebitarsi. *Facere as alienum*, *vel suscipere*, *facere nomina* tom.1. pag.432. & 434.
 FARE della robba. *Facere rem* tom.1. pag.434.
 FARE facilmente. *Pedibus consequi* to.1. pag.447.
 FARE il suo debito. *Facere iusta* tom.1. pag.434.
 FARE Genti, fare Soldati. *Facere manum* tom.1. pag.435.

INDICE DELLE COSE NOTABILI

FARE.

La penitenza, patir la pena, pagar la pena, *Dare penas, vel luere penas* to.1. pag.427.
 La promessa, promettere, *Facere promissum*, tom.1. pag.434.
 La prova, la esperienza, *Facere periculum*, tom.1. pag.434.
 La relatione di quello, si è fatto nell'Imbasceria, *Renunciare legationem* tom.1. pag.456.
 Lo scritto, *Facere scriptum* tom.1. pag.431.
 L'ufficio del Scrittore, *Edere munus gladiatorum* tom.1. pag.431.
 Sceleranza, o Rimbalderia, *Edere Scelus* t.1. pag.431. & 434.
 Secondo il comandamento, o legge data, *Agere ad prescriptum* tom.1. pag.419.
 Testimonianza, *Facere fidem* tom.1. pag.424.
 Uccisione, *Edere stragem, vel cedem* tom.1. pag.431.
 Far adirare, o far andare in collera, *Facere iratum* tom.1. pag.434.
 Far buon giuditio, sententiar bene, pigliarla in buona parte, *Boni consulere* to.1. p.421.
 Carezze, *Facere delicias* tom.1. pag.434.
 Far congettura, *Facere coniecturam* t.1. p.434.
 Consiglio, *Habere Senatum* tom.1. pag.435.
 Conto, *Edere rationem* tom.1. pag.431.
 Conto con alcuno, *Habere rationem cum aliquo* tom.1. pag.435.
 Conto, prendere consiglio, e deliberatione, *Inire rationem* tom.1. pag.437.
 Contraponto, *Intorquere vocem, seu crispare vocem* tom.1. pag.455.
 Fine, *Facere finem* tom.1. pag.434.
 Giochi, *Facere ludos* tom.1. pag.434.
 Giuramento, e scommessa contro à chi non volesse credere, *Iuramento contendere* tom.1. pag.427.
 La proposta al Senato, *Deferre ad Senatum* tom.1. pag.426.
 L'ellèque, *Facere funus* tom.1. pag.435.
 Musica, *Facere modos* tom.1. pag.435.
 Pace, reconciliarsi, *Redire in gratiam, vel in amicitiam* tom.1. pag.456.
 Rumore, *Facere turbas* tom.1. pag.434.
 Sacrificio, dir Messa, *Facere rem divinam, vel Sacram* tom.1. pag.434.
 Scrivere il nome, darlo in nota, *Dare nomen* tom.1. pag.431. & 442.
 Senza difficoltà, *Nulla negotio facere* tom.1. pag.443.
 Testimonianza, *Dicere testimonium. Facere fidem* tom.1. pag.424. & 434.
FARSI Frate, *Abdere se in Fratrum Collegium* to.1. pag.412.
FIGURA cosa sia tom.1. pag.370. & 384.
FIGURE di quante forti siano tom.1. pag.337.
 Quando, si debbano usare ibid.
FIN ad uno, non eccettuando alcuno, *Ad unum* tom.1. pag.417.
FIN adesso, fin al di d'hoggi, fin qui, fin'à questo tempo, anchora adesso, *Etiā nunc, etiā num* tom.1. pag.430.
FIN à quel tempo, fin à quell'hora, *Etiā tunc, etiā tum* tom.1. pag.432.
FIN à questo di, fin ad un gran pezzo di potte,

fin ad un gran pezzo di giorno. *Ad hanc diem, ad multam noctem, ad multam diem, ad lucem* to.1. pag.417.
FIN à tanto, che, fin quanto, finalmente, *Tantisper dum* tom.1. pag.452.
FIN à un anno, à tempo, *Ad annum, ad tempus* t.1. pag.417.
FIN dalle fascie, *Iam inde à teneris unguiculis* tom.1. pag.436.
FIN da Aristotile in quà, *Iam inde ab Aristotile* t.1. pag.436.
FORASTIERE, o Straniere, *Barbarus*, e caufa, perche fra i Greci ogni lingua Forastiera si dicea Barbara tom.1. pag.420.
FORMARE le voci nove, quanto si alecito to.1. pag.370. & seq.
FRA di loro, *De illis* tom.1. pag.424.
FUGGIRE à piedi, *Dare se in pedes* to.1. pag.427.
FULMINARE, *Tangere de Cælo* tom.1. pag.454.
FUORI, che quello, eccetto quello, *Præ illo* to.1. pag.445.
FUORI di opinione, e fuor di volere, *Præter Sententiam, & adversus Sententiam* to.1. pag.428.
FUORI di te solo, *Extra unum te, vel absque uno te* tom.1. pag.430.
FURIO Cammillo liberò Roma sua Patria tom.1. pag.389.

G

GABELLIERI, *Datiarj. Scripture Magistri, & Portus* tom.1. pag.458.
GAGLIARDO, fano, *Firmus* tom.1. pag.353.
GIORNO determinato, *Certa dies* to.1. pag.424.
GIOVANETTI, le loro orecchie, non devono assuefarsi da loro Maestri al scabroso dire degli Scrittori latini antichi tom.1. pag.366.
GITTARE le mani adosso sopra d'alcuno, *Injicere manum in aliquem* tom.1. pag.439.
GITTARSI in ginocchioni à piedi d'alcuno, *Iacere ad pedes alicujus* tom.1. pag.437.
GIUDICARE con pena della vita, *Æstimare capiti* tom.1. pag.430.
GIUDICARE far sentenza, *Facere Iudicium, vel auctoritatem* tom.1. pag.434.
GIOCARE.
 A Dadi, *Ludere tesseris, talis, vel taxillis* to.1. pag.455.
 A giuoco di ventura, come farebbe à Carte, *Ludere Alea* tom.1. pag.455.
 A pajo, e casso, cioè à pari, e disparti di scorze di noci, *Ludere par impar putaminibus nuncum* ibid.
 A sbrigli, *Ludere trunculis, vel pyramidulis* ibid.
 A scarica barile, *Ludere decussata, & quadrupede* ibid.
 Al nove, *Ludere calculis novenis* ibid.
 Al Pallone, *Ludere folle, vel pila volubili, vel volatili* ibid.
 Al trotolo, alla moscola, al pirlò, *Ludere trocho* ibid.
 Alla lotta, alle braccia, *Ludere palestra* ibid.
 Alla morra, *Micare digitis* ibid.
 Alla piastrella, *Ludere ad scopum lapide rotato* ibid.

DELL'OSSERVAZIONI DELLA LINGUA LATINA.

Alli scacchi . *Ludere latrunculis* ibid.

Alla scarpaccia , *Ludere solea detrita* ibid.

Alla smarella . *Ludere calculis discoloribus* ibid.

Colle noci alla fossetta . *Ludere nucibus ad con-*
jectum scrobiculi ibid.

GIURARE.

D'osservare la legge . *Iurare in legem* tom.1. pag.437.

O pigliare il giuramento . *Dicere Sacramen-*
tum tom.1. pag.435.

Per Giove , cioè per Dio . *Iurare Iovem , vel*
per Iovem tom.1. pag.437.

Secondo la forma delle parole , che poste sono
dinanzi ad alcuno . *Iurare conceptis verbis ,*
vel peirare conceptis tom.1. pag.437.

GOTI , e Longobardi distruggitori d'Italia , e
della lingua latina tom.1. pag.367.

GRAMMATICA , e sua Origine tom.1. pag.382.
Che cosa sia ibid.

Perche così detta , e perche così usata sia da
Latini ibid.

E voce Greca , da Latini detta -- *Litteraria* ,
overo -- *Litteratura* ibid.

E difficile , e fastidiosissima ad apprendersi t.1.
pag.375.

Modo d'insegnare i principii di essa ibid.

Quali siano i primi principii di essa , e di quan-
te sorte siano ibid.

Perche in Roma anticamente non fosse in uso
tom.1. pag.380. & 387.

Quanto tempo avanti Cicerone fosse ritrovata
tom.1. pag.388.

GRAMMATICA , e Latinità , quanto siano frà di
loro differenti , e del significato occolto della
locutione -- *Latine loqui* -- tom.1. pag.383.

GRAMMATICI illustri furono anticamente in
Roma tom.1. pag.388.

Perche sino chiamati i *Gramatici* , *Litterati* ,
o *Litteratori* tom.1. pag.382.

Sono stati i Grammatici dopo i Poeti , Ora-
tori , & altri Scrittori tom.1. pag.384.
& seq.

Latini , *Gramatici* , che si sono affaticati co' lo-
ro scritti ridurre la lingua latina alla pristi-
na candidezza tom.1. pag.376. & seq.

GRANDEZZE , & eccellenze della lingua latina
tom.1. pag.380. & seq.

GRAN parte assai . *Bona pars* tom.1. pag.421.

GRAN quantità di frumento di vino &c. *Magnus*
numerus frumenti vini &c. tom.1. pag.421.

GRAN sciagura , cattiva sorte è stata la sua . *Ma-*
le de illo tom.1. pag.420.

GRAN testimonianza . *Gravia testimonia* tom.1.
pag.424.

GRIDI pure quanto vuole . *Clamet licet* tom.1.
pag.441.

GUADAGNARE . *Facere lucrum* tom.1. pag.434.

GUARDARE , o rimovere , (*Significa propriamente*
togliere le cose nocive) *Averuncare* to.1. pag.420.

GUERREGGIARE , pigliar fatto d'armi . *Edere*
praelium , vel pugnam . Inire pugnam , vel praelium
tom.1. pag.431. & 437.

H

H AVERE.

Da governare la Provincia à tempo . *Obtine-*
re Provinciam tom.1. pag.444.

Detto , o parlato . *Habere dictum* t.1. pag.435.

Gratia presso alcuno . *Inire gratiam apud ali-*
quem tom.1. pag.437.

In luogo di guadagno . *Habere questui* tom.1.
pag.454.

In luogo di honore , di preda , e piacere . *Ha-*
bere honori , prade , & voluptati to.1. p.454.

La rotta . *Accipere Cladem* tom.1. pag.411.
& 431.

Per male . *Accipere durius , vel asperius* to.1.
pag.411.

In mano . *Præ manibus esse* tom.1. pag.439.

L'occhio à qualch'uno . *Adjicere oculum in*
aliquem tom.1. pag.417.

Rispetto ad alcuno , o tener conto . *Rationem*
habere alicujus tom.1. pag.435.

Un poco gusto di qualche cosa . *Primoribus*
labris , attingere labris tom.1. pag.447.

Di buon luogo , o pigliarlo in buona parte ,
Accipere de bono Auctore , & in bonam par-
tem tom.1. pag.411.

Dolore . *Accipere dolorem* tom.1. pag.411.

Vita da qualche cosa , cioè vivere per quella .
Ducere vitam , & spiritum ab aliqua re to.1.
pag.425.

HO BISOGNO del libro , o de libri . *Sunt opus mihi*
libri , est mihi opus liber , opus est mihi librorum ,
vel libris , vel de libris tom.1. pag.436.

HO DA DIRE , da parlare , posso dire , hò da
scrivere , & altri somiglianti modi . *Habeo dice-*
re , vel scribere &c. tom.1. pag.436.

HONORARE con parole . *Honoris causa aliquem*
appellare , vel nominare tom.1. pag.418.

HUOMO , che stà in cervello . *Integer mentis , vel*
Animi tom.1. pag.438.

HUOMO da bene . *Integer vita* . tom.1. pag.438.

HUOMO dottissimo , per dotto , che sia al possi-
bile . *Quamlibet doctus Vir* tom.1. pag.436.

HUOMINI dottissimi , che fiorirono dal tempo
di Livio Andronico fino al tempo di Cicerone
tom.1. pag.365.

HUOMINI fidati . *Certi Homines* tom.1. pag.423.

HUOMINI illustri , c'hanno dato i precetti intor-
no al comporre le Pistole tom.1. pag.404.

I

I DI che cosa siano tom.1. pag.393.

IGNORANZA , dapocaggine . *Infantia* tom.1.
pag.437.

IL CAPO incapucciato , coperto . *Caput obvolutum*
tom.1. pag.422.

IL CAPO scoperto senza niente in testa . *Caput*
apertum tom.1. pag.422.

IL CHE sia lecito à dir frà di noi , per dirla frà di
noi . *Quod liceat inter Nos dicere* tom.1. pag.449.

IL CHE sia fatto con sopportatione . *Quod pace*
tua fiat ibid.

IL CHE , si faccia con buona sua licenza . *Quod*
pace tua fiat , vel dicatur ibid.

INDICE DELLE COSE NOTABILI

IL MEDESIMO che, il medesimo di prima. *Idem*,
atque idem ac tom.1. pag.408.
 IL PRIMO, che insegnasse Grammatica in Roma,
 chi sia stato tom.1. pag.387. & seq.
 IL PRIMO, & il secondo. *Primum, & alterum*,
 tom.1. pag.409.
 IL PRINCIPIO della cosa. *Caput rei* t.1. pag.422.
 IL SUO negotio passa felicemente, *Bene de illo* to.1,
 pag.420.
 IMBARCASI, *Conscendere absolute, Conscendere*
Nauem, vel Navibus tom.1. pag.423.
 IMITATIONE in che consista tom.1. pag.369.
 IMITATIONE, quanto sia difficile ibid.
 IMPEDITO dal mal tempo. *Spatiis exclusus iniquis*
 tom.1. pag.427.
 IMPEGNARE. *Dare pignori* tom.1. pag.425.
 IMPERIO della lingua latina tom.1. pag.381.
 IMPORRE la legge, o quello s'hà da fare, *Dicere*
legem tom.1. pag.424.
 IMPUTARE, attribuire. *Assignare, Attribuere,*
Tribuere. Adscribere tom.1. pag.411.
 INANZI tra-to, avanti, alla mano, *Præ manu*
 tom.1. pag.439.
 IN CHE guisa. *Ut* tom.1. pag.452.
 IN CHE potrà io giovarli? che farò di lui, *Quid*
illi faciam tom.1. pag.448.
 INCIAMPAKE, intoppiare, *Offendere* t.1. p.444.
 INCONTANENTE, presto, subito. *Primo quo-*
que tempore tom.1. pag.451.
 INDEBITARE gl'Amici, *Obstringere Amicos ære*
alieno tom.1. pag.442.
 INDEBITARSI, far debiti. *Contrahere æs alienum,*
Constare sibi æs alienum tom.1. pag.432.
 INDISPOSTO, ammalato. *Affectus* t.1. pag.413.
 INDRIZZARE la lettera ad alcuno. *Inscribere li-*
tera alicui tom.1. pag.451.
 IN FAVOR tuo, mio, e suo. *Secundum te, me,*
se tom.1. pag.457.
 INFERMITA'. *Valetudo incommoda, vel mala, vel*
agra tom.1. pag.453. e 454.
 IN FROTTA. *Conferim* tom.1. pag.426.
 IN MAL' HORA, mal' anno. *Malum* t.1. pag.456.
 IN NIUN luogo. *Minimè Ceptum, vel nusquam*
Gentium tom.1. pag.454.
 IN QU' AL luogo. *Ubi loci* tom.1. pag.454.
 IN QUALUNQUE parte del Mondo. *Ubiunque*
terrarum tom.1. pag.454.
 IN QUEL'ISTESSO tempo, o in quel tempo, *Per*
idem, & per idem tempus tom.1. pag.436.
 IN QUEL luogo. *Eo loci* ibid.
 INSCRITZIONE della Pistola tom.1. pag.392.
 INSIEME, *Pariter* tom.1. pag.408.
 IN TAL'ETA'. *Id ætatis* tom.1. pag.436.
 INTENDERE dir bene, o male, haver buon no-
 me, o cattivo. *Bene audire, vel male audire,*
 tom.1. pag.421.
 INTITOLARE far il titolo. *Inscribere* to.1. p.451.
 IN TUO potere. *In manu tua res est* to.1. pag.439.
 INVENTIONE delle tre principali, e famose lin-
 gue antiche tom.1. pag.388. & seq.
 INVENTORI DI DIVERSE COSE.
 Della Grammatica, chi sia stato t.1. pag.387.
 & seq.
 Della Grammatica, o vero il primo che inse-
 gnasse Grammatica in Roma t.1. pag.387.
 & seq.
 Delle Lettere Greche, e latine tom.1. pag.387.

De i Precetti della Rettorica tom.1. pag.387.
 & seq.
 Delle tre principali Lingue antiche to.1. p.386.
 & seq.
 Quali siano ibid.
 IVI si raccoglie più frumento che altrove. *Caput est*
tibi rei frumentaria tom.1. pag.422.

L

LA copia delle lettere. *Exemplum literarum* to.1.
 pag.418.
 LA CORTE, cioè famiglia d'un Personaggio. *Co-*
hors tom.1. pag.424.
 LA COSA è spedita. *Actum est in malam partem*,
 tom.1. pag.419.
 LA COSA sta in poter tuo, sta à tè. *In manu tua*
res est tom.1. pag.439.
 LASCIARE l'impaccio, *Salutem dicere foro* tom.1.
 pag.450.
 LATINITA', che cosa sia tom.1. pag.370.
 LA PASSIAMO bene, o honoratamente. *Agitur*
nobiscum bene, vel preclare detto tomo pag.419.
 LA SOMMA, qui sta il tutto, qui sta il fatto. *Ca-*
put est absolute tom.1. pag.422.
 LATIO d'onde detto tom.1. pag.383.
 Qual parte sia dell'Italia ibid.
 LEGGE vecchia, perche sia data in quella lingua
 tom.1. pag.386.
 LELIA Suocera di Crasso insigne per la politezza,
 e gratia della lingua latina tom.1. pag.387.
 & seq.
 LEONIDE Pedante di Alessandro Magno tom.1.
 pag.376.
 LETTERE Greche, e suoi Inventori, e Caratteri
 tom.1. pag.387.
 Lettere latine, e suoi Inventori, e Caratteri
 tom.1. pag.387.
 Queste sono parti della Grammatica tom.1.
 pag.386.
 LETTERE LATINE.
 Come fossero corrotte tom.1. pag.386.
 Da chi fossero, principalmente, e perfetta-
 mente spogliate dalla prima dura, e rozza
 loro scorza antica tom.1. pag.366.
 Perfette nel tempo d'Oratio, e di Cicerone
 tom.1. pag.367.
 Ridotte alla sua politezza da Cicerone tom.1.
 pag.385.
 Corrotte nel tempo di Quintiliano tom.1.
 pag.367.
 L'HO PER la mano apparecchiato, l'ho alle ma-
 no. *Ad manum est, & ad manum habeo* tom.1.
 pag.439.
 LIBRO dell'Entrata, & Uscita, o vero Conto
 dell'Entrata, e dell'Uscita, o vero del Riceve-
 re, e del Dare. *Ratio accepti, & expensi* tom.1.
 pag.405.
 LICENTIARE, dare licenza, mandar da banda.
Missum facere tom.1. pag.442.
 LINGUA EBRAICA prima trà tutte le lingue, le
 sue grandezze, e suoi Caratteri tom.1. pag.386.

DELL'OSSERVAZIONI DELLA LINGUA LATINA.

LINGUA LATINA.

A tutti commune anticamente in Roma to. i. pag. 385. & seq.

Considerata in cinque cose tom. i. pag. 370.

D'onde habbia origine tom. i. pag. 383.

Perche sia così detta ibid.

Questa è più copiosa della Greca to. i. p. 381. & seq.

Indifferentemente fu commune à gl'Huomini, & alle Donne, & à Fanciulli in Roma precisamente tom. i. pag. 385. & seq.

Quanto fosse necessaria anticamente in Roma tom. i. pag. 385.

LINGUE antiche tom. i. pag. 386.

Quali, e quante siano ibid.

Chi siano stati gl'Inventori di esse ibid.

LITIGARE avanti il Giudice delle Ingiurie fatte, *Agere iniuriam* tom. i. pag. 419.

LIVIO Andronico primo Scrittore de Latini nel tempo antichissimo tom. i. pag. 365.

Fu Poeta, & il primo, che recitasse le Commedie in Roma ibid.

LOCUZIONE.

Difficilissima tom. i. pag. 369.

Frasi o locuzione del dire tom. i. pag. 369.

Quali siano le locuzioni hoggi usate, e già biasimate da Cicerone tom. i. pag. 444.

Quali fossero usate da Cicerone, in hoggi posite in oblio tom. i. pag. 381.

LODARE sommamente, Abondantemente, *Ple-na manu laudare* tom. i. pag. 439.

LODARE la Sentenza freddamente. *Pedibus ire in Sententiam* tom. i. pag. 447.

L'UNO, e l'altro ambidue. *Alterum, aut Alterum* tom. i. pag. 408.

LUOGHI occolti della lingua latina to. i. pag. 404.

LUTIO Plotio Francese primo Maestro nell'Insegnare la Rettorica in Roma tom. i. pag. 388.

Fu Maestro di Cicerone, E di Q. Fratello ibid.

M

MA'. Item tom. i. pag. 406.

MA' che dico io. *Autem* tom. i. pag. 418.

MA' che è per questo. *Quid tum* tom. i. pag. 456.

MAESTRO dotto si deve eleggere da principianti ancora tom. i. pag. 376.

MAESTRI di Scuola sono caggioni di tutti i beni, e mali si fanno per tutto il Mondo to. i. pag. 374.

MANCO di tre giorni. *Minus tres dies, Minus tribus diebus* tom. i. pag. 410.

MANCO di tutti. *Minimè omnium* to. i. pag. 454.

MALTRATTATO. *Malè acceptus* to. i. pag. 411.

MANDARE.

Ambascerie in cose private. *Allegare* tom. i. pag. 409.

Ambascerie in cose pubbliche. *Legare* tom. i. pag. 409.

Ajuto, venire in ajuto, lasciare ajuto. *Mittere subsidio, venire auxilio, relinquere subsidio* tom. i. pag. 427.

In esilio. *Ablegare* tom. i. pag. 410.

In luce. *In apertum proferre* tom. i. pag. 454.

Fuori in luce, in stampa. *Edere librum* tom. i. pag. 431.

Messi à posta. *Certos homines mittere* t. i. p. 424.

MARCO Antonio Gnifo chi fosse, che insegnò Rettorica in Roma in Casa di Giulio Cesare ancor putto tom. i. pag. 388.

MARULLO Grammatico Censore severissimo della lingua latina tom. i. pag. 389.

MEDICINARE. *Facere medicinam* to. i. pag. 434.

MEDIOCRITA' quanto sia giovevole t. i. pag. 375.

MEMORIA, che cosa sia tom. i. pag. 379.

Quanto sia fragile ibid.

Che cosa maggiormente l'offendono ibid.

Avvertimenti per farla buona, e conservarla ibid.

MENARE la Sposa Novizia, o Amica à Casa. *Deducere Sponsam, vel Amicam ad aliquem* tom. i. pag. 426.

MESSAGGIERE à piedi. *A pedibus Puer, vel Servus* tom. i. pag. 448.

MESE si divide in Calende None, & Idi tom. i. pag. 393.

METAFORA, come si deve formare t. i. pag. 372.

Quanto sia bella, e vicina al vizio ibid.

METTERE.

Alcuno in possesso de Campi. *Assignare Agros alicui* tom. i. pag. 416.

Il Campo, accamparsi. *Facere castra* tom. i. pag. 434.

Il nome in iscritto. *Proferri apud Prætorem, vel Proferri nomen* tom. i. pag. 448.

Le mani adosso à qualch'uno. *Manus asserre alicui, vel inferre manus* tom. i. pag. 439.

Innanzi quello, che vada doppo. *Prævertere, Antevertere* tom. i. pag. 446.

METTERSI in viaggio. *Dare se in viam* tom. i. pag. 427.

MEZZ'ETA', e Gioventù. *Adulta ætas* tom. i. pag. 428.

MI DIRA' forse qualch'uno, se alcun dirà, mi dimanderà qualchuno. *Dicet aliquis, dicat quis, roget aliquis, queret aliquis* tom. i. pag. 425.

MIRA principale da haverli da Precettori verso i loro Discepoli tom. i. pag. 374.

MITI raccomando. *Vale* tom. i. pag. 450.

MODO d'insegnare i principii della Grammatica tom. i. pag. 375.

Quali siano i primi principii di essa, e di quante sorti ibid.

MODO di tradurre tom. i. pag. 378.

MOLTO. *Adèd* tom. i. pag. 409.

MOLTO più: *Multis partibus plures, longè* tom. i. pag. 406. & 441.

MOLTI, e molti, assai lungo, & assai grande. *Bene multi, bene longum, bene magnum* tom. i. pag. 421.

MOLTI, e molti. *Sexcenti* tom. i. pag. 457.

MORIRE, mandar fuori lo spirito. *Edere Spiritum, sive Animum* tom. i. pag. 431.

MUTAR conditione. *Discedere, vel recedere à conditione* tom. i. pag. 426.

MUTATIONE di stato, quando si perde la libertà, e si viene in servitù. *Diminutio capitis* tom. i. pag. 426.

N

NARRATIONE della Pistoia tom. i. pag. 392.

NELL'entrare di Primavera. *Ineunte vere* tom. i. pag. 428.

INDICE DELLE COSE NOTABILI

NELL'imbrunire della Sera . *Sub occasum solis* tom. I. pag. 450.
NEL secondo luogo , doppo Iddio , *Post Deum , excepto Deo* tom. I. pag. 457.
NE QUESTO , ne quello , *Neque hoc , neque illud* tom. I. pag. 444.
NESSUNO al Mondo , niuna Persona . *Nemo quisquam . Nemo Homo . Nemo Hominum* tom. I. pag. 442.
NIENTE à comparatione di Persio , non hà che fare con Persio , non hà di rassomigliarsi con Persio . *Nihil ad Persium* tom. I. pag. 443.
NIUN'ALTRO , fuori , che quello nesuno . *Præterea nemo* tom. I. pag. 446.
NIUNA cosa è stabile al Mondo tom. I. pag. 371.
NIUNO , Persona di niuna sorte . *Nemo unus* tom. I. pag. 442.
NON altramente che . *Similiter atque* t. I. pag. 406.
NON ancora . *Nihil dum* tom. I. pag. 425.
NON dirò più parole , non dirò molte parole , che occorre dir'altro . *Ne plura . Ne multa , ne multis , quid plura , quid multis , quid opus est multis* tom. I. pag. 443.
NON douresti andare . *Non ires* tom. I. pag. 443.
NONE , Idi , Calende , che cosa siano , e loro spiegatione tom. I. pag. 393. & seq.
NON hà principio , ne fine , egli è confuso , & intricato . *Nec caput , nec pedes habet* to. I. pag. 443.
NON hebbi cosa più cara . *Nihil mihi fuit proprius* tom. I. pag. 443.
NON hò giurato il falso . *Non ego perfidum dixi Sacramentum* tom. I. pag. 425.
NON posso accusarti , non posso diffenderlo in modo alcuno . *Non habeo , quod te accusem . Nihil habeo , quod defendam* tom. I. pag. 443.
NON scostarsi puntino star sempre à fianchi . *Transversum unguem , vel digitum , aut pedem , latum , vel digitum , latum non discedere* tom. I. pag. 452.
NON sia detto questo per arroganza . *Absit invidia verbo* tom. I. pag. 416.
NON solamente , non è vero . *Tantum abest ut* t. I. pag. 451.
NON sò quanti Campi . *Quotena nescio iugera* to. I. pag. 449.
NOIARE .
All'Entrata . Acceptum ferre tom. I. pag. 405.
All'Uscita . Expensum ferre ibid.
In Carta l'accusa data . Subscribere causam to. I. pag. 457.
NOVITA' di voci , quanto , e quando , si debba schifare tom. I. pag. 372.
NUMERO dell'Oratione tom. I. pag. 373.

O

O**BLIGARE** à troppa strettezza di Regola , vederla troppo per sottile . *Resecare ad vivum* tom. I. pag. 456.
ODIARE , e temere la ribaldèria più , che la morte . *Pejus leto odisse , & temere flagitium* tom. I. pag. 443.
OFFERIRE , dare in nota , e far professione di una cosa pubblicamente . *Proferri* tom. I. pag. 448.
OFFICIO de Precettori , e della loro destrezza per infiammare i Discepoli à gli studii to. I. pag. 375.
OGNI DI' , ogni Anno , di Giorno in Giorno , di

Anno in Anno . *Quotidiè , quotannis , in singulos dies , in singulos Annos* tom. I. pag. 440.
OGNI Mese si divide in Calende , None , & Idi , e loro spiega tom. I. pag. 393. & 394.
OGNI primo di . *Primo quoque die* tom. I. pag. 451.
OH CÔME ti abbraccio volentieri . *Ut te amplector libens* tom. I. pag. 452.
OLIMPIADE cosa sia , e di quanti anni costa , secondo la commune opinione tom. I. pag. 388.
ORATORI , e Rettori , come siano distinti tom. I. pag. 388.
ORATORI latini , chiamati da Cicerone , ora vecchj , & antichi , ora Padri , e Superiori , quali fossero tom. I. pag. 366.
ORATORI famosi , che furono anticamente in Roma ibid. , & 389.
ORIGINE della lingua latina tom. I. pag. 383.
ORIGINE della voce *Grammatica* tom. I. pag. 382.
 Perche cosi detta , & usata sia da Latini ibid.
OSSERVATIONI intorno all'Immitatione della lingua latina tom. I. pag. 365.
OSSERVATIONI intorno alle Regole del comporre le Pistole latine tom. I. pag. 380.
OSSERVARE , e mantenere i patti , gl'accordi , e le promesse . *Stare conventis , condicionibus , & promissis* detto tomo pag. 433.
OSSERVARE il Partito . *Manere in condicionibus* ibid.
OVE . *Ubi gentium* tom. I. pag. 454.
OVE farai . *Ubi sis gentium* tom. I. pag. 454.
OVE tù vuoi . *Ubi vis gentium* tom. I. pag. 454.

P

P**AGARE** il debito , sdebitarsi . *Dissolvere eas alienum* tom. I. pag. 432.
PAGARE un debito , pigliando denari ad interesse . *Versuram facere* tom. I. pag. 433.
PALEMONE arrogantissimo nella lingua latina tom. I. pag. 389.
 Fù Maestro di Persio ibid.
PAOLO Manutio , e sue lodi tom. I. pag. 369.
PARIMENTE . *Perinde* tom. I. pag. 408.
PARLARE . *Facere verba . Habere Sermonem* to. I. pag. 434. & 435.
PARLARE chiaramente , & apertamente . *Latine loqui* tom. I. pag. 441.
PARTITE . *Præscriptiones* tom. I. pag. 448.
PARTIRSI di vita , ò dalla Patria , *Cedere vita , vel Patria* tom. I. pag. 424.
PARTIRSI senza dire à Dio . *Insalutatum relinquere* tom. I. pag. 420.
PARTITA del libro , ò conto . *Nomen* t. I. p. 443.
PARTITI da noi , ovvero , yà in mal'hora . *Vale* tom. I. pag. 453.
PARTITO . *Nomen* tom. I. pag. 443.
PARTORIRE . *Edere fetus* tom. I. pag. 431.
PASSATO è il tempo . *Post tempus* to. I. pag. 451.
PATIRE la pena , ò danno . *Facere damnum* to. I. pag. 434.
PERCHE . *Id quod . Ut quid* to. I. pag. 406. & 453.
PERDERE la causa , la lite , *Cedere causa* tom. I. pag. 424.
PERDERE la fatica , affaticarsi indarno . *Operam ludere . Ludere operam* tom. I. pag. 444. & 455.
PER ciascun Soldato , per ogni Capo , per ogni Nave ,

DELL'OSSERVAZIONI DELLA LINGUA LATINA.

Nave, per ogni Città. *In Militem, in Capita, in Naves, in Civitates &c.* tom. I. pag. 440.

PER dirla fra noi. *Quod liceat inter nos dicere* to. I. pag. 449.

PER honorare, per amorevolezza, per visitare, per far riverenza. *Officii Causa* tom. I. pag. 436.

PER il più, assai. *Honoris causa, vel gratia* to. I. pag. 453.

PER il vento. *De vento* tom. I. pag. 424.

PERIODO che cosa sia, cosa in se contenga, o pure in che si divida tom. I. pag. 373.

PER la Pace intorno alla pace &c. *De Pace* tom. I. pag. 442.

PER la via. *De via* tom. I. pag. 424.

PER le lagrime per il pianto &c. *Præ lacrymis* to. I. pag. 445.

PER mio Consiglio. *De meo Consilio* to. I. pag. 424.

PER modo di esempio. *Exempli causa* to. I. p. 418.

PERO' ti prego. *Quod te oro* tom. I. pag. 456.

PER qual caggione perche conto. *Quid est, quomobrem &c.* tom. I. pag. 456.

PER questo dì, anno, hora, fin al primo dì. *In hunc diem, annum, in hanc horam, in primam diem* tom. I. pag. 440.

PERSEVERARE virtuosamente. *Macte virtute* tom. I. pag. 405.

PER spasso. *Animi causa* tom. I. pag. 418.

PER tanto quanto, come. *Pro eo atque si* tom. I. pag. 408.

PER Visitare. *Salutandi gratia* tom. I. pag. 418.

PIACENDO à Dio. *Si Diis placet* tom. I. pag. 450.

PIACERE ad alcuno. *Quadrare alicui* to. I. p. 441.

PIENO, Denso, folto, estretto. *Differtum, vel Refertum, & confertum* tom. I. pag. 426.

PIU' che mai fosse. *Præquam fuit. Præ ut dudum fuit* tom. I. pag. 445.

PIU' di due mesi. *Amplius duo Menses. Amplius duorum mensium. Amplius duobus mensibus* to. I. pag. 410.

PIU' di due mila. *Plus duo millia* tom. I. pag. 410.

PIU' di tre giorni. *Plus tres dies, plus tribus diebus* tom. I. pag. 410.

PIU' di tutti. *Maximè omnium* tom. I. pag. 454.

PIU' tosto. *Adeo, propotius* tom. I. pag. 409.

PLICO di lettere. *Fasciculus literarum* t. I. p. 451.

POCO meno, o tanto quanto esso. *Proximè atque ille, aut aequè* tom. I. pag. 407.

POLITEZZA, e splendidezza della lingua latina dove avesse principio tom. I. pag. 366.

PONIAMO, che sia così, dato che sia &c. *Facit esse, fac posse, fac velle* tom. I. pag. 453.

PONIAMO, che cerchi il tutto, *Ut enim queras omnia* tom. I. pag. 453.

PORRE l'occhio sopra qualchuno &c. *Adjicere, oculum alicui* tom. I. pag. 417.

PORTAR fra le mani. *Inter manus ferre* tom. I. pag. 439.

POR TARSÌ da vero gentil Huomo. *Agere bonum Civem* tom. I. pag. 419.

POSS' IO morire, Dio non mi facci mai haver bene. *Ne vivam, ne sim salvus, Peream, Disperream, Moriar, Male mihi sit* tom. I. pag. 444.

PRECETTI affermativi intorno al comporre, & ordinare le voci insieme per dentro le Pistole t. I. pag. 402.

PRECEI TI negativi tom. I. pag. 403.

PRECETTORI del loro Officio, e destrezza per

infiammare i Discepoli à gli studii to. I. pag. 375.

Ritengono l'immagine de Padri to. I. p. 377.

PREGO Iddio, te la mandi buona. *Bene veritat* tom. I. pag. 420.

PRESENZA, o conspetto. *Os* tom. I. pag. 444.

PRESSO il giorno. *Sub lucem* tom. I. pag. 450.

PRESSO l'hora del mangiare. *Sub tempus edendi* tom. I. pag. 450.

PRIMO chi fu, che insegnasse l'arte Rettorica in Roma tom. I. pag. 387.

PRINCIPIARE, fare la prima abbozzatura, disegnate, o fare il primo schizzo. *Informare statuam* tom. I. pag. 438.

PRINCIPII della Grammatica tom. I. pag. 375. & 387.

Quali siano, e di quante sorti to. I. pag. 375.

Modo d'insegnarli ibid.

PROLUNGARE il tempo. *Dicere dieculam* tom. I. pag. 424.

PROMETTERE. *Recipere* tom. I. pag. 405.

PROMETTERE far la promessa. *Facere promissum* tom. I. pag. 434.

PROMETTERE per giuramento di mantenere la promessa. *Iurare in verba* tom. I. pag. 437.

PRUDENZA dell'Inventioni, e dell'ordine del collocarle tom. I. pag. 373.

PURCHE sia senza tua noja, o danno. *Quod sine molestia, vel tuo incommodo fiat* tom. I. pag. 449.

PUR una volta finalmente. *Tandem, aliquando, Quousque, tandem* tom. I. pag. 452.

PUNIRE, o castigare. *Animadvertere in aliquem* tom. I. pag. 419.

Q

QUAL'è colui. *Quotus quisque* tom. I. pag. 449.

QUANT'è che venne colui. *Quam dudum venit ille* tom. I. pag. 450.

QUANTI denari sono questi. *Quotus iste denarius* tom. I. pag. 449.

QUANTE hore sono. *Quota hora est* to. I. pag. 449.

QUANTI anni hai. *Quot annos natus es, quot annorum es, quotum annum ætatis agis* t. I. pag. 449.

QUANTO à quello, che mi scrivi. *Quod scribis* tom. I. pag. 416.

QUANTO è che hai posto questa partita al Bastardello. *Quam pridem hoc nomen in Adversaria retulisti* tom. I. pag. 450.

QUANTO è, che non hai mangiato. *Quam pridem non edisti* tom. I. pag. 450.

QUANTO più hò potuto. *Ut maximè potui* to. I. pag. 423.

QUANTO più si può, oltra modo, più che mai. *Ut cum maximè, vel ut maximè* tom. I. pag. 423.

QUANTO sia ogn'altro. *Quam qui maximè* tom. I. pag. 423.

QUATTRO tempi de Scrittori latini t. I. pag. 365. & seq.

QUELL'altro. *Ille alter* tom. I. pag. 409.

QUESTO è tanto guadagno. *Pono id in lucro, vel in lucris* tom. I. pag. 446.

QUESTO mi fa difficoltà, ne dubito, non posso credere. *Mihi aqua hæret* tom. I. pag. 442.

QUI stà il fatto. *Agitur hic res* tom. I. pag. 419. & 422.

INDICE DELLE COSE NOTABILI

R

- R** ACCOMANDAR di buon inchiostro, cioè caldamente. *De meliore nota commendare* tom. I. pag. 427.
- RAGUNARE** il Popolo per creare i Magistrati, fare Capitolo, Congregatione, *Habere comitia* tom. I. pag. 437.
- RALLEGRIMI** con teo di questa cosa. *Gratular tibi hanc rem, hac re, & de hac re* to. I. pag. 435.
- RECITARE** à mente. *Narrare memoriter* tom. I. pag. 417.
- RECITARE** à mente la lectione. *Reddere pralectionem* tom. I. pag. 417.
- RECITARE** à parola per parola, *Eisdem verbis reddere aliquid* tom. I. pag. 417.
- RELATIVO** discordante col sostantivo t. I. p. 455. Concordante col proprio, e coll'appellativo, seguendo l'appellativo ibid.
- RELIGIONE** prima mira del Discepolo tom. I. pag. 376.
- RENDERSI** darfi vinto. *Dare manus* t. I. pag. 439.
- RESTAMI** solamente. *Extremum est* to. I. pag. 419.
- RESTARE** affettionato. *Amare valde, vel multum* tom. I. pag. 414.
- RESTAR** per Causa d'alcuno, esserne lui cagione che resti. *Stare per aliquem* tom. I. pag. 433.
- RETORICA**, e Dialettica, come finq facoltà comuni, e naturali tom. I. pag. 387.
- Chi fosse il primo ad insegnarla in Roma to. I. pag. 388.
- RETORI**, che furono anticamente famosi in Roma tom. I. pag. 388.
- RICEVERE** danno. *Accipere plagam, Accipere detrimentum* tom. I. pag. 411.
- RICEVERE** due mani di lettere. *Accipere binas literas, & duas Epistolas* tom. I. pag. 415.
- RICEVERE** lettere di un istesso tenore. *Accipere eodem exemplo literas* tom. I. pag. 414.
- RICONOSCERE** il beneficio d'alcuno. *Acceptum alicui referre* tom. I. pag. 405.
- RIDERE** essendo cruciato. *Ridere stommacho* to. I. pag. 457.
- RIDERE** senza sdegno. *Non sine stommacho ridere* ibid.
- RIFARE** la strada. *Munire viam* tom. I. pag. 427.
- RIPETITORE**. *Subceptor* tom. I. pag. 458.
- RIPIENO**. *Refectum* tom. I. pag. 426.
- RIPIGLIARE** le forze, riaversi. *Confirmare* tom. I. pag. 424.
- RIPORTARNE** il primo honore, & haverne il primo luogo. *Primas ferre, ferre omne punctum* tom. I. pag. 448.
- RISPETTO** ad alcuno, o più d'alcuno. *Pro aliquo* tom. I. pag. 445.
- RISPONDERE** all'accusa data per diffendersi. *Dicere causam* tom. I. pag. 424.
- RISPONDERE** al proposito. *Respondere ad rogatum* tom. I. pag. 456.
- RITIRARE** il piede, ritirarsi indietro. *Referre pedem* tom. I. pag. 435.
- RITIRARSI**. *Abdere se* tom. I. pag. 412.
- RITORNI** sopra di te, sopra la tua vita, sopra il tuo capo. *Capiti vestro sit* tom. I. pag. 422.
- RIVOLGERE** o ritrovare le cose passate. *Agere actum* tom. I. pag. 419.

- RITROVARE** alcuno. *Offendere aliquem* tom. I. pag. 445.
- RIUSCIRE**, o succedere bene, o male. *Bene, venuste, opportunè, & commode cadere, vel malè, vel cadere oportum* tom. I. pag. 421.
- ROMA** liberata da Galli, e Barbari da Furio Cammillo tom. I. pag. 389.
- ROMANI** Perche anticamente presso essi non fosse in uso la Grammatica tom. I. pag. 380. & 387.
- ROMPERE** la Testa, le Porte &c. *Caput diminuerere Fores, vel Postes* tom. I. pag. 426.

S

- S**ALUTATIONE della Pistola tom. I. pag. 391.
- SALUTALO** da parte mia. *Iubeo cum salvere* to. I. pag. 438.
- SALUTARE**. *Adscribere salutem. Dicere salutem, nunciare salutem, & salutare. Iubere salvere* to. I. pag. 420. & 450.
- SANITA'**. *Valeudo commoda, vel bona* to. I. p. 453. & 454.
- SACRIFICARE**. *Facere Sacra, vel Sacrificium* t. I. pag. 434.
- SAVIAMENTE**, saputamente, maestrevolmente, dottamente. *Scienter* tom. I. pag. 457.
- SCAKAMUCCIARE**. *Facere praelium* to. I. p. 434.
- SCEMARE** i beni, e le facoltà. *Diminuerere de capite aliquid, vel demere, seu diminuerere de bonis* to. I. pag. 426.
- SCRIVANO** della cui mano, ci serviamo. *A manu, vel amanuensis Puer* tom. I. pag. 448.
- SCRIVERE** di mia mano, tua, sua. *Scribere manus mea, tua, sua* tom. I. pag. 456.
- SCRIVERE** le Partite del dare, e dell'havere. *Prescribere, vel nomina prescribere* tom. I. pag. 448.
- SCRIVERE**, o fare lo scritto. *Edere scriptum* to. I. pag. 431.
- SDEGNARSI**. *Stomachari* tom. I. pag. 457.
- SE ALCUNO** mi domanderà, o pregherà. *Roget quis, dicat quis, petat quis* tom. I. pag. 456.
- SECONDO** il desiderio, volere à modo di alcuno. *Ex sententia, vel ex animi sententia* t. I. pag. 428.
- SECONDO** il giuditio. *De sententia* to. I. pag. 428.
- SECONDO** il tempo, la cosa, e luogo. *Pro tempore, pro re, pro loco* tom. I. pag. 446.
- SEGRETARIO**. *A Secretis* tom. I. pag. 448.
- SEGUIRE** le parole incominciate, o dettate. *Subsequi verba praunitis* tom. I. pag. 447.
- SEICENTO** volte tanto. *Sexcenta tanta* t. I. p. 409.
- SE IO FOSSI** sfacciato, come sei tu. *Si tuum os haberem* tom. I. pag. 444.
- SENTENZE** degl'huomini illustri intorno allo stile della Pistola tom. I. pag. 403.
- SENZA** burla. *Extra jocum* tom. I. pag. 427.
- SENZA** difesa. *Indicta causa* tom. I. pag. 424.
- SENZA** dire à Dio. Partirsi senza far motto. *Insalutatum relinquere* tom. I. pag. 420.
- SE STA** bene, mi piace. *Si valet, bene est* tom. I. pag. 450.
- SE TU'** voi venire à Roma, voi tu ch'io faccia niente, voi tu altro. *Numquid Romam velis, numquid me vis, numquid vis* tom. I. pag. 443.
- SFACCIATAGGINE**. *Os* tom. I. pag. 444.
- SFENDERSI**, minacciar ruina, star per cadere. *Facere vitium* tom. I. pag. 434.

DELL'OSSERVAZIONI DELLA LINGUA LATINA.

SICILIANI acuti d'ingegno , primi Compositori
de Precetti dalla Rettorica artificiale tom.1.
pag.387.

SICERIO. *At* tom.1. pag.415.

SICCOME. *Ut puta* tom.1. pag.453.

SIGNOR SI, Meffer si. *Maximè. Etiam* tom.1.
pag.423. & 431.

SIGNIFICATO occulto della locutione -- *Latine loqui* -- tom.1. pag.383. & seq.

SIMILE à quello. *Non dissimile, atque illud. Pariter ac* tom.1. pag.406. & 408.

SI TRATTA della Fama, e della vita. *Agitur de fama, de capite* tom.1. pag.419.

SMARIRSI le lettere, essere aperte, ò intraprese. *Literas interire, aut aperiri, aut intercipi* tom.1. pag.451.

SMONTARE da Cavallo. *Ad pedes desilire, Resilire Equo* tom.1. pag.447.

SOFFICIENTE à qualche cosa. *Appositus ad aliquid* tom.1. pag.414.

SOMMA stà qui, qui stà il fatto. *Caput hoc est* to.1. pag.422.

SOPRASCRITTI latini considerati, quant'alla Persona, à cui si scrive, e quanto al luogo, ove si drizzano le lettere tom.1. pag.396.

SOPRASTARE, soprassedere. *Supersedere* tom.1. pag.433.

SOTIOGIACERE all'Inganno. *Prestare dolum;* e così per cose simili tom.1. pag.445.

SOTTOGIUNGERE à quello, che s'è scritto sottoscrivere. *Adscribere* tom.1. pag.420. & 431.

SOTTOSCRIVERSI dell'accusa data. *Subscribere cause* tom.1. pag.457.

SOTTO-Maestro, Sotto-Priore. *Pro-Magister Pro-Prior* tom.1. pag.458.

SOTTILE. *Acutum* tom.1. pag.419.

SOTTRARRE, sommare. *Deducere* to.1. pag.426.

SPARGERE le parole in danno. *Ludere verba* to.1. pag.455.

SPESSO, folto. *Confertum* tom.1. pag.426.

STA' A' TE'. *In manu tua res est* tom.1. pag.439.

STA' SANO, stà di buon animo. *Iubeo te valere bono animo esse, & sperare* tom.1. pag.438.

STARE à Cavallo con una gamba per banda. *Sedere cruribus divaricatis* tom.1. pag.447.

STARE al soldo con l'esercizio del Soldato à piedi *Facere stipendia pedibus* tom.1. pag.434.

STARE in ordine. *In manibus esse, vel habere* to.1. pag.338.

STARE in un medesimo proposito. *Manere in sententia* tom.1. pag.428.

STAR SANO, *Belle habere* tom.1. pag.421.

STETTI per morire. *Nihil fuit proprius quam ut perirem* tom.1. pag.443.

STILE della Pistola tom.1. pag.399. & seq.
Come sia chiamato da Cicerone ibid.

STIMARE assai. *Facere maximì, vel primi &c.* tom.1. pag.434.

STRANIERE, Forastiere. *Alienus* to.1. pag.419.

STUDIO, e diligenza da usarsi da Precettori verso i loro Discepoli tom.1. pag.374.

SUBITO che, *Statim, vel confestim, atque quàm, ut. Ut primum* tom.1. pag.407. & 453.

SUCCEDER bene à man salva. *Sub manus succedere* tom.1. pag.450.

SUGELLARE la lettera, *Obsignare Epistolam* to.1. pag.451.

SUL CANTAR del Gallo. *Sub Galli cantum* to.1. pag.450.

SUL FAR del giorno. *Bene mane, & multo mane* tom.1. pag.421.

T

T ASSARE le spese della lite. *Æstimare litem* t.1. pag.430.

TAVOLA copiosissima del Pellipari delle Inscrit-
tioni delle lettere missive, e de soprascritti, utile
ad ogni grado, e qualità di Persone to.1. p.459.
& seq.

Avvertimenti intorno ad esse tom.1. pag.463.

TAVOLA de soprascritti latini tom.1. pag.396.

TAVOLA delle None, Idi, e Calende to.1. p.394.

TAVOLA delle Pistole di diversi generi to.1. p.398.

TEMPO antico, e degl'Autori Latini, quando
cominci tom.1. pag.365.

TEMPO atto à navigare, buonaccia, buon vento,
vento in favore. *Tempestas bona, vel idonea* to.1. pag.451.

TEMPO imperfetto, e corrotto della lingua lati-
na tom.1. pag.367.

Quando principiasse ibid.

TEMPO perfetto de Scrittori Latini to.1. pag.366.

Quando ebbe principio ibid.

TEMPI quattro de Scrittori latini tom.1. pag.365.

TENERE l'assente, come se fosse presente. *Habe-
re rationem Absentis* tom.1. pag.435.

TENERE le mani à se. *Abstinere manus* t.1. p.439.

TENER Scuola di Grammatica, far professione
di Grammatica insegnando pubblicamente. *Pro-
fiteri Grammaticam* tom.1. pag.448.

TENERSI dalla parte d'alcuno difendendo. *Stare
ab aliquo* tom.1. pag.433.

TI AMO, perche lo meriti; Ti accuso perche lo
meriti. *Merito te amo. Merito te accuso* tom.1. pag.442.

TI È STATA imposta la legge. *Tibi dicta lex est* t.1. pag.425.

TI POSSO promettere. *Habeo polliceri* to.1. p.436.

TIRARE fuori di proposito. *Deducere* to.1. p.426.

TITOLO, fama, dignità. *Nomen* to.1. pag.441.

TOCCARE à pena con la punta delle dita. *Primo-
ribus digitulis sumere* tom.1. pag.447.

TOCCAR per sorte il governo della Provincia ad
alcuno. *Obtinere Provinciam alicui* t.1. pag.444.

TORNARE ad utilità. *Bono esse* tom.1. pag.421.

TORNARE in concio à qualche cosa, tornar be-
ne. *Quadrare aliquid* tom.1. pag.440.

TORNAR bene, e male. *Esse bono, & esse malo*
tom.1. pag.429.

TRADURRE di parola in parola. *Verbum e ver-
bo, vel ex verbo exprimere, vel transferre. Ver-
bum, verbo, & verbum pro verbo transferre* t.1. pag.417.

TRAMONTARE, cadere, passare. *Præcipitare*
tom.1. pag.445.

TRAMONTARE il Sole. *Præcipitare* t.1. pag.445.

TRATTARE una cosa per via di ragione. *Manu
conservatum ex jure agere* tom.1. pag.440.

TU' HAI fatto questo con facilità. *Tu id pedibus es
consecutus* tom.1. pag.447.

TU' HAI letto il Clitarco. *Clitarchus tibi dixit* to.1. pag.405.

TU'

INDICE DELLE COSE NOTABILI

TU' LODI i miei Libri. *Tibi meos libros probo* to.1. pag.405.

V

VA IN MAL'HORA; vada alla mal'hora. *Faci* malè tom.1. pag.420. & 450.
VECCHIEZZA. *Affecta etas*; *Senecta etas* tom.1. pag.428.
VECCHIO. *Confectus atate* tom.1. pag.428.
VENIRE. *Auferre pedem* tom.1. pag.435.
VENIRE in età maggiore, uscì da gl'Anni dell'Adolescenza. *Corroborare se* tom.1. pag.405.
VENENDO la Vecchiezza, *Ingravescente atate* tom.1. pag.428.
VENTI due. *Alter & vigesimus* tom.1. pag.409.
VENT'UN giorno. *Unus & vigesimus dies* tom.1. pag.409.
VERSO la fera, & altri somiglianti modi. *Sub Vesperum* tom.1. pag.450.
VERSO notte. *Sub noctem* tom.1. pag.450.
UFFICIO de Precettori per infiammare i Discepoli a gli studii tom.1. pag.375.
Ufficio della Pistola tom.1. pag.391.
UGUALMENTE. *Aequè*; *Iuxta* tom.1. pag.407. 408. & 445.
VIA APPIA da chi fosse fatta lastricare to.1. p.365.
VICARIO, Luogotenente. *Vicarius* to.1. p.454.
VICECONSOLE, Vicepriore, cioè Vicario, & altri somiglianti voci *Proconsul*, *Proprior &c.* tom.1. pag.458.
VICEMAESTRO, Vicepodestà, Viceconsole, *Promagister*, *Proprator*, *Proconsul* ibid.

VISITARE alcuno. *Honoris causa visere aliquem*, vel *Officii gratia* tom.1. pag.451.
VISITARE alcuno con lettere. *Epistola aliquem petere* tom.1. pag.451, & 458.
VITI del parlare latino tom.1. pag.370.
VIVERE. *Vivere atatem*. *Vivere vitam*. *Degere atatem*, vel *vitam*. *Agere atatem*. *Exigere atatem* tom.1. pag.428. & seq.
VIVERE contento di sua sorte. *Gaudere in sinu t.* tom.1. pag.435.
UNA VOLTA, ò due, ò tre. *Semèl*, *iterum*, *tertium* tom.1. pag.409.
UN'HORA mi pareva mill'anni. *Nihil mihi fuit longius* tom.1. pag.443.
UNO, ò due. *Unum*, aut *alterum* tom.1. pag.408.
UNO qual tu voi. *Qui vis unus* è popolo to.1. p.442.
VOCI dure, come, si debbano mettere in uso to.1. pag.458.
 Le medesime, che si mettono in latino devono esser usitate tom.1. pag.370. & seq.
VOCI dure, e rozze usate da Cicerone to.1. p.450.
 Quali siano quelle voci di Cicerone da esser schifate tom.1. pag.450.
 Quali hoggi deposte in oblio tom.1. pag.450.
VOLERE, desiderare, attendere. *Studere rem*, & *in rem* tom.1. pag.456.
USCIRE dagl'Anni dell'Adolescenza. *Corroborare se* tom.1. pag.405.
USCIRE, mettere il piede fuori della Porta. *Efferre pedem* tom.1. pag.435.
USO differente di queste due voci -- *Epistola*, e *Littera* -- tom.1. pag.390.
VUOI tu, che io ti dica. *Quid queris* to.1. p.457.

INDICE

*Delle cose più notabili , contenute nella Sposizione intorno
all'ORATIONE DOMENICALE, e de sette settenarj ,
corrispondenti alle sette Petitioni di essa
Orazione .*

A

- ACQUA** da lavar i peccati è la limosina tom.2. pag.476.
ACQUA di Dio , ò di Misericordia qual sia tom.2. pag.430.
ACQUA in voce hebraica , *Main*, & *Me* ibid.
ADAMO , se non avesse peccato , l'huomo non haverebbe sentita mai alcuna penalità ; e come sarebbe stato trasferito finalmente al Cielo tom.2. pag.430.
AGIOS , cioè senza terra tom.2. pag.420.
ANGELI Custodi del genere humano t.2. pag.416.
AMATI da Dio sono castigati tom.2. pag.449.
AMEN .
 Sigillo dell'Oratione Domenicale to.2. p.451.
 Voce Hebraica , perche sia stata ritenuta nella Chiesa Santa ibid.
 Traslata in voce Greca , e Latina : & il suo significato ibid. & seq.
 Suoi sensi varj tom.2. pag.452.
 Pronuntiata dal Sacerdote , riceve un senso , e pronuntiata dal Ministro un'altro ibid.
 Usata nella Messa Mozarabe ibid.
 Quando sia pronuntiata dal Sacerdote , e quando dal Ministro ibid.
AVARO per ricchissimo ch'egli sia , sempre ha bisogno , & è sempre povero , e perche tom.2. pag.453.
AUTORI , le dottrine de quali sono posti ne' sette Settenarj intorno l'Oratione Domenicale tom.2. pag.463.

B

- BEATITUDINI** sono quattro presso à S. Luca , e otto presso à S. Matteo tom.2. pag.418.
BENE , Iddio giudicò di cavar maggior bene dal male , che dal non permettere mal'alcuno to.2. pag.445.
BENE dal male è cavato da Dio tom.2. pag.446.
BERNARDO Santo , e suo detto intorno all'orazione tom.2. pag.453.
BREVIARIO della nostra Fede è l'Oratione Domenicale tom.2. pag.414.
BREVITA' dell'Oratione Domenicale tutta sententiosa , & perche sia breve tom.2. pag.456.
BREVITA' della medesima apporta molto utile , e qual sia la caggione ibid.

C

- CASTIGO** di Dio è ammaestramento tom.2. pag.416.
CASTIGATI da Dio sono amati tom.2. pag.449.
CHIAVI della Chiesa , e virtù di esse to.2. pag.447.
CIELO perche sia stanza peculiare di Dio tom.2. pag.418.
CIELO quanti significati habbia ibid.
CIELO , e suoi significati nella terza Petitione t.2. pag.424.
COMMUNIONE quante volte sia da farsi l'anno di precetto . E quante volte per consiglio di S. Agostino , e di S. Ambrogio tom.2. pag.427. & seq.
COMMUNIONE nella primitiva Chiesa tom.2. pag.408.
COMPENDIO della nostra Fede è l'Oratione Domenicale tom.2. pag.414.
CONFESSIONI di due sorti tom.2. pag.433.
CONFESSIONE auricolare necessaria ibid.
CONFESSIONE fatta à Dio , e fatta al Sacerdote , con la differenza loro ibid.
CORONIDE de' Greci si riferisce alle sette Petitioni da S. Gio: Chrisostomo tom.2. pag.451.
COTIDIANO nella quarta Petitione si piglia per tutto l'tempo della nostra vita tom.2. pag.427.
CREATORE , Dio , e Signore , nome di Maestà tom.2. pag.415.
CRISTO per qual cagione nel legno della Croce , avanti che fosse consumata la sua Passione , habbia chiamato il Padre sotto nome di Dio tom.2. pag.415.
 Come sia detto abbandonato da Dio nella Passione , non essendosi mai separata la Divinità dalla humanità ibid.

- CRISTO** , e soprabondanza de' meriti suoi , e de' Santi tom.2. pag.447.
 Perche ci abbia insegnato à domandare il pane solamente tom.2. pag.426.
CORVI pasciuti da rugiada tom.2. pag.426.
CUSTODIA Angelica ibid. & 452.

D

- DA' A' NOI HOGGI** . Considerationi di queste tre parole tom.2. pag.430.
DEBITI , cioè peccati , in quanti modi siano to.2. pag.432.
DEBITI per li peccati , e Debitori per li peccatori tom.2. pag.431.

INDICE DELLE COSE PIU' NOTABILI

DIABOLO non puol tentare se non gli è permesso da Dio tom.2. pag.444.
 Perche sia detto male detto tomo pag.448.
 E intelo sotto nome di Pernicioso ibid.
DIMANDAR si puo à Dio tutto quello , che è l'cito à desiderare tom.2. pag.425. è 429.
DIMANDA è da farsi nel nome del Salvatore to.2. pag.449.
DIMANDA , e'l suo sigillo ibid.
DINAJO come sia sicurtà dell'huomo , e come non s'escluda per la dimanda , che si fa del pane tom.2. pag.429.
DIO .

Perche non sia stato chiamato Padre dal Popolo Israelitico , particolarmente nel ricevere li comandamenti della Legge tom.2. pag.415.

Dio regna in noi , quando noi ci sottomettiamo à lui detto tomo pag.459.

Dio , nome di timore , come suona la voce , presso a' Greci ibid.

Non solamente ci conforta co' doni , ma co' flagelli ancora ci ammaestra to.2. pag.450.

Ci effaudisce , e ci libera sempre dal male in quattro modi tom.2. pag.450. è 451.

Hà infiniti nomi : trà quali qual sia più soave , e potente ad eccitar in noi il timore riverentiale , e casto tom.2. pag.415.

Alto , fugge da colui , che s'innalza , e discende à colui , che s'abbassa tom.2. pag.420.

Creatore , e Signore , nomi di Maestà t.2. p.415.

In quanti modi si chiami Padre nostro tom.2. pag.415. & seq.

Come sia in ogni cosa tom.2. pag.418.

Perche li sia attribuita per sua stanza il Cielo , ritrovandosi in ogni cosa ibid.

Come possa esser chiamato Padre dal peccatore , il quale col peccato perde la figliolanza tom.2. pag.416.

Adirato concede la dimanda a' peccatori , e a' suoi chari la nega placato to.2. pag.449.

Ferisce , e risana , e con la percoffa ammaestra tom.2. pag.416.

DIGRESSIONE de' Greci tom.2. pag.451.

DIVINITA' non mai si separò dall'humanità di Cristo tom.2. pag.415.

DONI dello Spirito Santo contenuti nelle sette Petizioni del *Pater Noster* tom.2. pag.459.

E

ECCCELLENZA dell'Oratione Domenicale in tre cose tom.2. pag.414.

EDIFICATIO altissimo ricerca il fondamento bassissimo tom.2. pag.420.

EDIFICATIO delle buone operationi , e della buona vita umana chiamata da Seneca vita oneſta in che consista detto tomo pag.457.

EFFICACIA dell'Oratione Domenicale , e sua Eccellenza tom.2. pag.414.

EL DIO tom.2. pag.430.

ELEOS , Misericordia ibid.

ELEMOSINA significa Acqua di Dio , o di Misericordia , composta di due voci , e quali siano queste ibid.

ELEMOSINA acqua da lavar i peccati to.2. pag.456.

EPILOGO del fare Orazione continuamente detto tomo pag.454.

ESSAUDIRE . Esser effaudito secondo la volontà da Dio ; non si deve riputare per cosa grande tom.2. pag.449.

ESSAUDISCE Iddio adirato , e placato ibid.

ESSAUDITI come siamo sempre nella dimanda della liberatione dal male tom.2. pag.451.

ESSORDIO , Trattato , e Conchiuſione dell'Oratione Domenicale tom.2. pag.414.

F

FIGURA Metonimia tom.2. pag.440.

FLAGELLI . Iddio non solamente ci conforta co' doni , ma co' flagelli ancora ci ammaestra to.2. pag.450.

FORTEZZA quarta Beatitudine tom.2. pag.457.
 Sua virtù in che consista ibid.

FRATELLI siamo tutti , e per qual cagione to.2. pag.417.

Come siamo fratelli di Christo ibid.

FRUGALITA' madre di tutte le virtù t.2. pag.429.

FRUTTI dello Spirito Santo quali , e quanti siano detto tomo pag.457.

G

GOVERNO di Dio in quanti modi verso'l genere humano tom.2. pag.415.

GIUSTI sono spesso tribolati tom.2. pag.449.

GIUSTI , e grati à Dio non sono effauditi secondo il desiderio , ma secondo la salute loro : i peccatori , e presciti al contrario ibid.

Grandezza vera dell'huomo Christiano comincia dalla bassezza tom.2. pag.420.

H

HODIE , e suo significato nella quarta dimanda tom.2. pag.430.

HORE distribuite intorno all'attioni humane to.2. pag.453.

HOROLOGIO intorno all'attioni humane ibid.

I

IDDIO in quanti modi si chiami Padre tom.2. pag.415. & seq.

Perche habbia creato l'huomo , che era per peccare tom.2. pag.445.

Adirato concede la dimanda a' peccatori , e placato la nega a' suoi chari to.2. pag.449.

Ferisce , e risana , e con la percoffa ammaestra tom.2. pag.416.

Come sia in ogni cosa tom.2. pag.418.

Perche li s'attribuisca il Cielo per sua stanza , ritrovandosi in ogni cosa ibid.

Non solamente ci conforta co' doni , ma co' flagelli ancora ci ammaestra to.2. pag.450.

Hà infiniti nomi , e qual sia trà tanti il più soave , e potente ad eccitar in noi il timore riverentiale , e casto tom.2. pag.415.

Hà

DELL'OSSERVAZIONI DELLA LINGUA LATINA.

Hà cura uguale di tutte le cose create, come
ciò s'intenda tom.2. pag.425.
Perche permetta, che l'huomo sia tentato da
un più forte tom.2. pag.445.

L

LAZARO risuscitato, e dato a' Discipoli da
Christo, che significato habbia t.2. p.447.
LIBERATI dal male quando siamo to.2. pag.451.
LIBERATIONE dal male abbraccia in se tutte le
altre dimande tom.2. pag.447.
LIBERATIONE dal male se si debba dimandare
tom.2. pag.450.
Se sempre si riceva la detta liberatione tom.2.
pag.450. è 451.
LIMOSINA è l'acqua da lavar i peccati to.2. p.456.
LODE. Non è gran lode se l'huomo non pecca,
perche non è tentato tom.2. pag.445.
LUCA Evangelista più breve di S. Mattheo, e Gio-
vanni, più breve di S. Luca, e Marco con gl'altri
due più brevi di S. Matteo tom.2. pag.416.
LUOGO nel fare l'Orazione detto tomo pag.455.

M

MACHAR, voce Hebraica, e suo significato
tom.2. pag.428.
MAIN, e Me, voci Hebraiche, Acqua to.2. p.430.
MALE. Iddio giudicò di cavar maggior bene dal
male, che dal non permettere mal'alcuno tom.2.
pag.445.
MALE. Se si debba dimandare la liberatione dal
male. E se sempre si riceva tom.2. pag.450.
è 451.
E quando questa dimanda sia discreta, e quan-
do indiscreta, ineslaudibile, & inutile to.2.
pag.450.
MALE. Liberatione dal male abbraccia in se
tutte l'altre dimande tom.2. pag.447.
E particolarmente le tre ultime ibid.
MALE perche sia detto il Diavolo tom.2. pag.448.
MALE di pena in quanti modi ci serva per purga-
tom.2. pag.451.
MALI, che soprastano all'huomo tom.2. pag.448.
MALI di tre forti tom.2. pag.447.
MALI tre di pena tom.2. pag.448.
MALITIA del giorno qual sia tom.2. pag.448.
MARIA, Madre SSma di Dio, fu senza qualsivog-
lia peccato mortale, e veniale tom.2. pag.437.
Se fosse conceita in peccato originale ibid.
Se diceva l'Orazione Domenicale to.2. p.438.
MEGLIO E' far Orazione col cuore senza parole;
che con le parole senza cuore tom.2. pag.454.
MESSA, e obbligo d'ascoltarla sotto pena d'incor-
rere in peccato mortale tom.2. pag.427.
MESSA Mozarabe che cosa sia tom.2. pag.452.
Perche in questa sono aggiunte le parole, *quia*
Deus es ibid.
MESSA di S. Gio: Chrisostomo tom.2. pag.451.
MISERICORDIA è sola compagna de' Defonti t.2.
pag.430.
METONIMIA figura tom.2. pag.440.
MODO di far l'Orazione, e sue parti detto tomo
pag.455.

MORTI. Oratione fatta per li morti totalmente
buoni, e ringratiamento tom.2. pag.429.
MOZARABI quai fossero tom.2. pag.452.
MOYSES, voce Egizziaca, cioè cavato dall'acque,
e perche così sia detto tom.2. pag.430.
MOY, Mo, Main, e Me, che voci siano ibid.

N

NOMI dell'Orazione Domenicale t.2. pag.414.

O

OFFIZIO Mozarabe, qual sia tom.2. pag.452.
OPERE della Misericordia Spirituali, e Corporali
contenute nelle sette petitioni del Pater Noster
tom.2. pag.462.
ORAZIONE.
Come si possa far sempre in Orazione tom.1.
pag.453. è 454.
Considerata intorno al tempo to.2. pag.453.
Considerata intorno alla quantità, e qualità
del tempo, e quanto al luogo, e modo d'o-
rare tom.2. pag.452.
Come sia necessaria l'Orazione Domenicale,
e mutabile quanto alle parole t.2. pag.416.
Ci è prescritta in essa la sostanza delle cose non
la forma a puntino delle parole ibid.
E Deprecatione hanno sensi contrarii tom.2.
pag.431.
Fatta da alcuno per se stesso nasce da necessi-
tà: fatta per altri nasce da Carità tom.2.
pag.417.
Intorno alla qualità del tempo, cioè di notte,
o di giorno tom.2. pag.454.
Intorno al luogo tom.2. pag.455.
Non consiste nella moltitudine delle parole,
e ne anche nella moltitudine dell'hore to.2.
pag.452.
Luogo nel farla tom.2. pag.455.
Modo di farla ibid.
Qualità del tempo intorno ad essa to.2. p.454.
Quantità intorno ad essa tom.2. pag.452.
Qual sia la sua guida tom.2. pag.455.
Quali le sue compagne ibid.
Lunga Orazione qual sia tom.2. pag.452.
ORAZIONE DOMENICALE.
Contiene in se tutto quello, che si trova in
ogn'altra Oratione tom.2. pag.414.
Perche sia detta Cotidiana ibid.
Perche fraterna tom.2. pag.417.
Perche Domenicale tom.2. pag.414.
Perche commune tom.2. pag.417.
Perche commune per tutti i Fedeli ibid.
Quali siano le sue parti tom.2. pag.414.
ORIGINE dell'Orazione Domenicale t.2. p.414.
ORARE, bisogna far sempre Orazione, come
s'intenda tom.2. pag.453.

P

PADRE.

Iddio, come possa essere chiamato dal pecca-
tore con tal nome, che col peccato perde
la

INDICE DELLE COSE PIU' NOTABILI

- la Figliolanza tom.1. pag.416.
 E nome di soavità, d'amore, e di fiducia,
 e d'ogni giocondità tom.2. pag.415.
 Al suono di questa voce Iddio si placa ibid.
Padre nella Santissima Trinità in quanti modi
 s'intenda tom.2. pag.416.
Padre nostro, perche si dica, e non *Padre mio*
 tom.2. pag.417.
 Sotto nome di *Padre* nell'Oratione Domeni-
 cale s'intendono tutte tre le Persone Divine,
 ancorche la voce, *Padre* per proprietà con-
 venga solamente alla prima t.2.p.415.& seq.
- PANE,**
 Come sia lecito dimandare *il Pane Cotidiano*
 tom.2. pag.425. & seq.
 Perche Christo ci abbia insegnato a dimanda-
 re *il Pane* solamente tom.2. pag.426.
- PANE COTIDIANO.**
 Come possa stare con la parola -- *Hodie* -- to.2.
 pag.430.
 Come possa essere domandato lecitamente da
 Ricchi tom.2. pag.429.
 Come variamente sia detto, cioè sostantiale,
 e soprastantiale, precipuo, peculiare to.2.
 pag.428.
 Perche sia detto *Cotidiano* tom.2. pag.428.
 Dell' Anima nostra qual sia *il Pane*, e mangia-
 to non si converte nella natura di chi lo
 mangia, ma colui, che lo mangia, si con-
 verte nella natura di esso *Pane* t.2. pag.427.
Pane, & *Acqua* nel principio del Mondo,
 e per il *Pane* s'intendono tutte le cose neces-
 sarie alla vita humana nella quarta Petitione
 tom.2. pag.425. & seq.
 Il *Pane* di cinque sorti è necessario all'huomo
 tom.2. pag.425. & seq.
 Il materiale dimandato a Dio, come sia no-
 stro, e come non nostro tom.2. pag.426.
 Il materiale sacramentale, Dottrinale, &
 Eternale tom.2. pag.426. 428. & 430.
 Domandando *il Pane* non esclude la dimanda
 del denaro tom.2. pag.429.
 Come non escluda la domanda degl'Onori,
 Dignità, e Grandezze ibid.
 Perche nostro tom.2. pag.426.
 Il *Pane* Sacramentale, come Cotidianamente
 si debba ricevere tom.2. pag.427. & seq.
 Come sia nostro, detto Soprastantiale to.2.
 pag.427.
 Come si possa chiamar *Cotidiano* to.2. p.427,
 & seq.
 Come ogni giorno, si debba ricevere ibid.
- PARLARE**, qual sia il molto parlare, cioè in che
 consista tom.2. pag.473.
- PAROLE** dell'Oratione *Domenicale*, come siano ne-
 cessarie, e mutabili tom.2. pag.416.
- PECCARE.** Non è virtù il non poter peccare, ma
 non volere tom.2. pag.445.
 Non è gran lode se l'huomo non pecca perche
 non è tentato ibid.
- PECCATO, e PECCATI.**
 Cosa sia tom.2. pag.431.
 Diffinito secondo l' formale, e materiale ibid.
 In ogni *Peccato* concorrere la Superbia, & A-
 varitia tom.2. pag.431.
 Gli mortali principali, o capitali quanti siano
 tom.2. pag.457.
- Perche da alcuni sono detti *vitii Capitali*, o
Principali ibid.
 Come ritornino in utilità di coloro, che ama-
 no Iddio d'amore charitativo, e perseve-
 rante tom.2. pag.416.
 Iddio rimette, o perdona i *Peccati* in due
 modi tom.2. pag.433.
 Gli mortali, come si rimettino per l'Oratione
 Domenicale, cioè non quanto all'essenza,
 ma quanto alla pena tom.2. pag.433.
 Perche li *Peccati* siano chiamati *debiti* tom.2.
 pag.431.
 Gli veniali, come ei siano mostrati da S. Pao-
 lo, e purgation loro, e come possono stare
 con la charità tom.2. pag.447. & seq.
 In quanti modi, si rimettino ibid.
 Gli veniali molti ragunati insieme, come fac-
 ciano un gran peccato, con l'esempio del-
 la sommersione della Nave per l'Acqua
 ricevuta a poco a poco tom.2. pag.433.
 Questi si rimettono per l'Oratione Domenica-
 le, per mezzo de' digiuni, delle limosine,
 dell'Acqua Benedetta tom.2. pag.433.
 Si rimettono ancora per mezzo della Benedic-
 tione del S. Pontefice, e col vedere il San-
 tissimo Sacramento dell'Eucharistia tom.2.
 pag.448.
- PECCATORE.** Come Iddio perdoni, e non per-
 doni al Peccatore, cioè quanto alla pena to.2.
 pag.433. & seq.
- PENA.** Quelche è riputato pena, e medicina to.2.
 pag.450.
- PERCOSSA** Divina, o per purga della vita pre-
 sente, o serve per principio della vita seguente
 tom.2. pag.450.
- PERCOSSI** da Dio purgati tom.2. pag.450.
 E non purgati ibid. & seq.
 Esempj di questi, e di quelli raccolti in due
 versi tom.2. pag.450.
- PERDONARE.** Come i Perfetti alle volte non
 debbano perdonare, o condonare la sodisfatio-
 ne d'alcune Ingiurie tom.2. pag.436.
 Come questitali, si possono rallegrare della
 vendetta in segno anco di benevolenza ibid.
- PETITIONE** prima contenuta nell'Oratione Do-
 menicale tom.2. pag.425.
 Seconda tom.2. pag.420.
 Terza tom.2. pag.421.
 Quarta tom.2. pag.424.
 Quinta tom.2. pag.431.
 Sesta tom.2. pag.440.
 Settima tom.2. pag.447.
 L'ultima abbraccia in se tutte l'altre Petitioni
 tom.2. pag.447.
 Quest'ultima, perche sia pronuntiata dal Mi-
 nistro nella Messa tom.2. pag.447.
 Detta è deprecatione ibid.
 Considerationi sopra ciascheduna *Petitione*,
 contenuta nell'Oratione Domenicale to.2.
 pag.419.
 Le *Petitioni* intorno alle cose terrene, non
 sono proibite, e chi dice il contrario, e in
 errore tom.2. pag.425.
 Le *Petitioni* registrate da S. Matteo, e da
 S. Luca, e loro varietà, e brevità nelle pa-
 role tom.2. pag.416.
 Li sette presso a San Matteo, e cinque presso a
 San

DELL'OSSERVAZIONI DELLA LINGUA LATINA.

San Luca tom.2. pag.418.

Come queste in quelle, e quelle in queste, si contengono tom.2. pag.419.

Le prime tre *Petitioni*, perche, si facciano nella terza Persona tom.2. pag.420.

Perche queste tre prime, non siano congiunte con la, *Et*, tom.2. pag.424.

Le ultime quattro *Petitioni*, in che consistino ibid.

PIETRO. Il peccato della negatione, à Pietro riportò maggior humiltà, e compassione tom.2. pag.445. & seq.

POVERTA' di due sorti tom.2. pag.436.

POVERTA' di uno Ricchissimo ibid.

PRECATIONE, e deprecatione, sono cose contrarie tom.2. pag.431.

PREDESTINATIONE, che cosa sia t.2. pag.446.

PRIMA petitione contenuta nell'Oratione Domenicale tom.2. pag.418.

PRIMITIE, che s'offerivano nel Testamento Vecchio, quali fossero tom.2. pag.429.

PROEMIO dell'Oratione Domenicale t.2. pag.414.

Considerato in tre parole tom.2. pag.418.

Non posto da S. Luca ibid.

PROEMIO. Trattato, e Conclusione dell'Oratione Domenicale tom.2. pag.414.

PROVIDENZA infinita di Dio con gli essempli suoi tom.2. pag.430.

PROVIDENZA uguale di Dio in tutte le cose create, come ciò s'intenda tom.2. pag.425.

PRUDENZA terza Beatitudine tom.2. pag.457.

Sua virtù in che consista tom.2. pag.458.

Q

QUANTITA' intorno all'orare tom.2. pag.452.

QUALITA' del tempo intorno all'orare t.2. p.454.

QUARTA petitione contenuta nell'Oratione Domenicale tom.2. pag.424.

QUINTA petitione contenuta in essa t.2. pag.431.

R

REGNO DI DIO, che venga, come si desidera tom.2. pag.420. & seq.

REGNO de' Cieli non s'acquista se non con la giustizia tom.2. pag.420.

REGNO DI DIO in quanti modi si può intendere pag.420. & seq.

Come hà da venire, havendo Iddio regnato sempre ibid.

REMISSIONE si può intendere in due modi tom.2. pag.436.

Qual sia di necessità, e qual no ibid.

Dimandata, e da farsi da noi in che consista, à chi si debba fare, e da chi, e se sempre s'adempera la dimanda di essa, fatta da noi tom.2. pag.432.

REMISSIONE fatta per l'Oratione Domenicale di quei peccati sia tom.2. pag.433.

REMISSIONE à chi si debba fare tom.2. pag.437.

Di quanta importanza sia tom.2. pag.439.

Da chi si debba fare à Dio la dimanda della remissione tom.2. pag.437.

Se da ogni huomo, o no ibid.

Quella da farsi da noi in che consista tom.2. pag.434.

E se si debba condonare il debito pecuniario ibid.

Da chi, e quando tom.2. pag.434. & seq.

REMISSIONE delle ingiurie come si debba fare, da chi, e quando tom.2. pag.435. e 436.

Se uno che stà con odio, debba fare à Dio la dimanda della remissione tom.2. pag.438.

Se la dimanda della remissione è sempre esaudita tom.2. pag.439.

Come si possa fare questa dimanda con la preparatione almeno dell'animo di perdonare ibid.

RICCO come sia mendico tom.2. pag.429.

La sua dimanda del Pane è ringraziamento ibid.

RICCO. Il Ricco come tenga in deposito le ricchezze per li poveri. Detto d'un povero sopra di ciò ibid.

S

SANTIFICATO IL NOME DI DIO come s'intenda tom.2. pag.420.

SANTIFICATIONE, che cosa sia nella prima petitione tom.2. pag.419.

SANTIFICATIONE del nome di Dio quanto sia desiderata da Sua Divina Maestà to.2. pag.419.

Si dimanda sotto'l modo desiderativo, non precettivo ibid. +

SANTIFICATIONE del nome di Dio come s'intenda ibid.

SANTIFICATIONE vera qual sia tom.2. pag.420.

SANTO da Greci come sia detto, e che significazione habbia ibid.

SECONDA petitione ibid.

SESTA petitione tom.2. pag.440.

SETTIMA petitione tom.2. pag.447.

SETTE Doni dello Spirito Santo registrati da Isaia Profeta, e contenuti nell'Oratione Domenicale tom.2. pag.459.

SETTE PETITIONI registrate da S. Matteo tom.2. pag.458.

SETTE PETITIONI contenute nel Pater noster, contro i sette peccati capitali tom.2. pag.459.

SETTE PEC CATI mortali raccontati da SS. Evangelisti, e da S. Paolo to.2. pag.459.

SETTE SETTE NOME intorno alle sette *Petitioni* dell'Oratione Domenicale raccolti dalla Scrittura Sagra colla Dottrina de' Dottori di S. Chiesa, e d'altri Scrittori Antichi tom.2. pag.456. & seq.

SETTE virtù beatificanti registrate da S. Matteo tom.2. pag.459.

SICOME, significa somiglianza non uguaglianza tom.2. pag.419.

SICUT (sicome) significa somiglianza, non uguaglianza ibid.

SIGNORE, Iddio, e Creatore, nomi di Maestà tom.2. pag.415.

SIGILLO d'ogni nostra dimanda qual debba essere tom.2. pag.423. & seq.

SIGILLO d'ogni domanda tom.2. pag.449.

SIGILLO dell'Oratione Domenicale, Amen tom.2. pag.451.

SIMBOLO. L'ultimo Articolo del Simbolo perche

INDICE DELLE COSE PIU' NOTABILI

sia detto dal Ministro, o dal Choro in alcune
 hore tom.2. pag.447.
 SOLECITUDINE qual non sia lecita t.2. p.430.
 SOLECITUDINE in dimandare i beni temporali,
 come sia lecita tom.2. pag.425. & seq.
 SOSTANZA sostenta gl'accidenti tom.2. pag.427.
 SPECCHIO Sacerdotale, Episcopale, Pontifica-
 le tom.2. pag.429. e 457.
 SUPERBIA, & Avaritia concorrono in ogni pec-
 cato mortale tom.2. pag.421. in fin.
 In che consista la *Superbia*, e sua spiegatione
 tom.2. pag.427. e 459.
 SUPERBO, A un superbo è utile il cascar in un
 manifesto peccato tom.2. pag.445.

T

TEMPERANZA prima Beatitudine t.2. p.457.
 In che consista la sua Virtù tom.2. pag.458.
 TENTA Iddio in varj modi tom.2. pag.441. & seq.
 TENTA Iddio, l'huomo, il Diavolo, il Mondo,
 la Carne, e loro differenze tom.2. pag.441.
 TENIA l'huomo, tenta'l Diavolo, tenta'l Mon-
 do, e la Carne in che modo tom.2. pag.441.
 TENTATI, E TENTATIONE.
 Il Diavolo non può *tentare* se non gli è permes-
 so da Dio tom.2. pag.444.
 Chi non è *tentato* non può sapere ibid.
 Tentati, e loro essempli nella Scrittura Sagra
 tom.2. pag.442.
 Non devono pregare di non essere *tentati*, ma
 di non essere abbandonati nelle *tentationi*
 tom.2. pag.443.
 Non è gran lode, se l'huomo non pecca per-
 che non è *tentato* tom.2. pag.445.
 Perche Iddio permetta, che l'huomo sia *ten-*
tato da un più forte di lui tom.2. pag.445.
 Perche, si permetta, che i Santi in questo
 Mondo siano *tentati*, e superati t.2. p.443.
 & seq.
 Se dovemo dimandare di non essere *indotti in*
tentatione ibid.
 Se la *tentatione* debba essere desiderata ibidem,
 e pag.445. & seq.
 Alle volte ad alcuno è utile l'essere superato
 nella *tentatione* tom.2. pag.445.
 Che cosa sia *tentatione* tom.2. pag.440.
 Che cosa sia *indurre in tentatione* to.2. pag.441.
 Il vero senso della sesta petitione intorno alla
tentatione tom.2. pag.422. & seq.
 Se Iddio induca in *tentatione* ibid.
Tentatione con otto dubj intorno ad essa to.2.
 pag.440.
 Perche sia detta *tentatione* nel numero del me-
 no, e non del più tom.2. pag.446.
 E perche si faccia la dimanda nel numero del
 più, e non del meno ibid.
 Della forma di tutta la dimanda intorno alla
tentatione ibid.
Tentationi di cinque forti tom.2. pag.440.
Tentationi di due forti ibid.
 TENTATORE è più potente del tentato affine,
 che si conosca la virtù di costui, come cosa più
 rara tom.2. pag.445.
 TERRA, e suoi significati nella terza petitione
 contenuta nell'*Oratione Domenicale* to.2. pag.424.

TERZA petitione contenuta nell'*Oratione Domeni-*
cale tom.2. pag.421.
 TRIBULATI grati a Dio con gli essempli della
 Scrittura Sagra tom.2. pag.450.
 Non grati a Dio, ma dannati ibid.
 Sono spesso i giusti, e grati a Dio to.2. p.450.
 in fin. & seq.
 TRIBULATIONE.
 Ogni *tribulatione*, e percossa Divina, o serve
 per purga della Vita presente, o per prin-
 cipio della Vita seguente tom.2. pag.450.
 Iddio non solamente con doni ci conforta,
 ma con flagelli ancora ci ammaestra ibid.
 La *Tribulatione*, o'l male della pena mandata
 da Dio a utilità, e salute, ci serve per pur-
 ga in più modi tom.2. pag.450. in fin.
 & seq.
 Le *Tribulationi* sono inditii della Divina Pre-
 destinatione tom.2. pag.450.

V

VANGELISTA.
 Ciascheduno *Vangelista*, dove abbia scritto
 il Vangelo tom.2. pag.417.
 Loro brevità, e varietà nelle parole, e non
 nella sostanza, e ne sensi tom.2. pag.416.
 & seq.
 Come quello, che si trova in uno di essi, si
 ritrovi in tutti quattro tom.2. pag.416.
 Come si concordino nelle parole cioè, che
 quello, che ha detto uno, abbia detto l'al-
 tro particolarmente nell'*Oratione Domenicale*
 ibid. e 417, e 421.
 Perche siano varj nelle parole to.2. pag.416.
 Perche uno abbia taciuto quello, che è stato
 detto dall'altro, e come tutti abbino detto
 l'istesso tom.2. pag.417.
 Perche uno più breve dell'altro to.2. pag.416.
 Perche varie faccie gli siano attribuite d'Ani-
 mali tom.2. pag.417.
Vangelisti varj, non contrarii to.2. pag.416.
 VESCOVATO come era accompagnato, e sigil-
 lato nella primitiva Chiesa tom.2. pag.429.
 VIRTU' non è il non poter peccare; ma il non vo-
 lere tom.2. pag.133.
 VIRTU' delle chiavi della Chiesa tom.2. pag.445.
 VIRTU', che si acquistano per gl'atti frequenti
 quali siano, e quali per Infusione detto tomo
 pag.461.
 VIRTU' BEATIFICANTI quante siano, e come
 vengono incluse nelle sette petitioni dell'*Ora-*
tione Domenicale detto tomo pag.459. & seq.
 E come derivano dalle sette Beatitudini ibid.
 VIRTU' CARDINALI quante siano, e come sia-
 no contenute assieme colle *Theologali* nell'*Ora-*
tione Domenicale.
 VIRTU' TEOLOGALI quante siano, e come si
 contengono con li *Cardinali* nell'*Oratione Do-*
menicale tom.2. pag.461.
 ULTIMO Articolo del Simbolo perche vien detto
 dal Ministro, o dal Choro in alcune hore Cano-
 niche detto tomo pag.447.
 VOLONTA' di Dio in quanti modi sia chiamata,
 cioè quanti nomi habbia, essendo ella una sola
 essenza semplicissima tom.2. pag.421. & seq.
 VO-

DELL'OSSERVAZIONI DELLA LINGUA LATINA.

VOLONTA' antecedente, Conseguente, di Segno, e loro Consideratione ibid. & seq.

VOLONTA' di Dio sia fatta; come ciò s'intenda tom.2. pag.425.

Sia fatta in Terra come in Cielo, che senso habbia tom.2. pag.423. & seq.

VOLONTA' nostra tolta via, si toglie l'inferno; come ciò s'intenda tom.2. pag.423.

VOLONTA' di Dio sia fatta in Terra come in Cielo, misticamente in quanti modi s'intenda to.2. pag.424.

VOLONTA' Antecedente, e Conseguente, perche siano così chiamate, e perche quella si chiami speculativa, e questa pratica to.2. pag.422.

E perche una volontà stessa sia chiamata con

diversi nomi ibid.

VOLONTA' di compiacenza qual sia ibid.

VOLONTA' di segno qual sia ibid.

E quanti siano i segni di questa Volontà ibid. & seq.

VOLONTA' qual propriamente si trovi in Dio tom.2. pag.422.

Qual volontà sia, che non sempre s'adempisce, e qual sia quella, che sempre s'adempisce ibid. & seq.

X

X ISTO Pittagorico, e suo detto to.2. pag.454.

INDICE

INDICE

Delle cose più notabili del Discorso intorno la PAZIENZA,

A

- DAMO** per impazienza mangiò il Pomo vietatoli da Dio to. i. pag. 501.
AGNELLO perche Simbolo di Gesù Nostro Salvatore tom. i. pag. 494.
ALGA annunziata alla *Pazienza*, e perche tom. i. pag. 496.
AMARSI dee più chi ci biasima, che chi ci adula, e perche tom. i. pag. 496.
S. AMBROGIO Albergato in Casa d'un Oste Ricco, che si vantava aver sempre vissuto in prosperità, fugge dalla detta Casa, che fu inghiottita dalla Terra con tutti che erano dentro quella restandoci un Lago tom. i. pag. 498.
AMMALATI altri non gustano se non di parlare ed encomiare la sanità tom. i. pag. 491.
ANGERONA Dea presso i Romani Antichi la statua di essa era ferrata la bocca con un chiavistello; e perche tom. i. pag. 494.
ARISTIPPO sopporta con *Pazienza* le maledicenze tom. i. pag. 496.
AUTORE della *Pazienza* chi sia d. tomo pag. 501.
AUTORI, che si citano nel Discorso della *Pazienza* tom. i. pag. 504.

C

- CAIN** per impazienza ammazzò Abel tom. i. pag. 501.
CARITA' benigna, e paziente tom. i. pag. 493.
CATILINA nato nobilissimo dalla Cafata Cornelli tom. i. pag. 493.
 Quanto egli sopportasse la fame, la sete, ed il sonno, il freddo &c., che la credenza umana non puol capire ibid.
 Quanto fu scelerato si dimostra ibid.
CICERONE difende Aulo Gabinio, benché questo l'avesse scacciato da Roma tom. i. pag. 497.
COMPAGNE della *Pazienza* quali siano tom. i. pag. 493.
CONSOLAZIONE maggiore non si puole avere, che federli senza colpa tom. i. pag. 496.
CONSULTORI della *Pazienza*, e che loro non l'esercitano assomigliati alla Campana, e perche tom. i. pag. 491.
 Si assomigliano anche alla Cote, che fa tagliare, e non taglia ibid.
CONTINUO successo delle Prosperità è indizio manifesto dell'eterno supplicio; come il continuo successo delle Tribulazioni è indizio de beni eterni detto tomo pag. 498.

CRISTIANO alcuno non puol salvarsi senza la *Pazienza* tom. i. pag. 491.

D

- DETTO** ammirabile di *Aristippo* usato contro un Maledicente tom. i. pag. 496.
DETTO d'Euripide intorno la *Pazienza* tom. i. pag. 499.
DETTO de Filosofi in cui posero la somma del ben vivere tom. i. pag. 500.
DIAMANTE, e sue proprietà tom. i. pag. 495.
DIFFERENZA fra il Martirio di S. Giovanni, e S. Giacomo Minore suo Fratello tom. i. pag. 502.
DEFINIZIONE della *Pazienza* tom. i. pag. 491. e 493.
DUE forti di Martirii si danno, e quali tom. i. pag. 502.

E

- EFFETTI** della *Pazienza*, & Impazienza detto tomo pag. 501.
ESAU per l'Impazienza vendè la Primogenitura detto tomo pag. 501.
ESSEMPJ come si esercita la *Pazienza* verso il Prossimo tom. i. pag. 496. in fine, e seq.
ESSEMPJ di diversi antichi Filosofi, che hanno esercitato mirabilmente la *Pazienza* tom. i. pag. 500.
ESSERCIZJ della *Pazienza* con chi si praticano tom. i. pag. 497.

F

- FATTO** quanto più difficile tanto più degno di lode tom. i. pag. 492.
FEDE è credere quello, che non si vede, e Speranza e aspettar quel che si crede per Fede t. i. pag. 493. in fine.
S. FELICITA fu Martire duplicatamente, e perche tom. i. pag. 503.
FILOSOFI antichi benché abbino esercitato, le virtù eroicamente non si poteano salvare, e perche tom. i. pag. 500.
 Come poteano salvarsi ibid.
 Hanno scritto molte cose à beneficio nostro, e della nostra Teologia ibid.
 Questi sono assimigliati allo Struzzo, e perche ibid.
 Quanto stima fecero della *Pazienza* tom. i. pag. 501.
 Sono chiamati i *Filosofi* con diversi nomi da' Saggi Scrittori ibid.

DEL DISCORSO DELLA PAZIENZA.

Loro detto & affioma, o sia precetto, in cui mettevano la somma d'ogni ben vivere ibid.

FINE dell'Autore perche abbia formato il discorso sopra la *Pazienza* tom.1. pag.491.

FRUTTI dell'Impazienza tom.1. pag.501.

E quelli della *Pazienza* pag. seguente.

G

S. GIACOMO Minore primo Martire fra gl'Apq-
stoli tom.1. pag.502.

GIOB specchio della *Pazienza* detto tomo p.498.

GIULIO Cesare di profondissima memoria facea professione scordarsi solamente delle Ingiurie tom.1. pag.496.

S. GIOVANNI Evangelista, e S. Giacomo Minore suo Fratello furono ambidue Martiri, e come, si spiega tom.1. pag.502.

GIUSTI perche sono da Dio afflitti to.1. pag.497.

I

IDIO con molti modi concede à Noi le retri-
buzioni tom.1. pag.497.

Alle volte dà il male per il bene del Peccatore, e suoi essempj ibid.

Alle volte dà il male temporale per principio della pena eterna, e suoi essempj ibid.

Dà il bene per bene, e suo esempio ibid.

Dà il male alle volte per accrescere il merito come à Giob &c. ibid.

Non lascia ben, che non rimunerì, nè male, che non castighi detto tomo pag.498.

Quelli che ama corregge, e castiga ibid.

IMPAZIENZA deriva dal Lucifero to.1. pag.501.

L

LE LODI devon tenersi più che i biasimi, e perche tom.1. pag.496.

LEONE X. si compiacque assai dell'Impresa del Gogo con il Motto *Suave est* simbolo della *Pazienza* tom.1. pag.495.

LONGANIMITÀ, e bontà compagne della *Pazienza* tom.1. pag.493.

LUMACA perche si incolpischi nella Statua della *Pazienza* tom.1. pag.494.

LUTIO Catilina nato nobilissimo, mà scelerato quanto sopportasse la fame, la sete, il freddo &c. tom.1. pag.493.

M

MACCHIA del Peccato si leva colla vera contrizione del Cuore, e la pena di esso con la Tribolazione pazientemente sopportata tom.1. pag.493. in fine.

MARIA sempre Vergine Martire, e più che Martire si prova tom.1. pag.502.

MARTIRI di Christo sono chi confessa Christo, e suoi precetti tom.1. pag.502.

Perche molti di questi non essendo offesi da-

gl'Elementi, o dalle Fiere, mà dalla Violenza del ferro non sono stati liberati ibid.

MARTIRIO detto Battesimo di Sangue tom.1. pag.502.

E di due sorti secondo S. Gregorio, e si spiegano quali siano tom.1. pag.502.

Secondo i Scolastici non si dà vero *Martirio* senza la Morte ibid.

MEZZI per acquistar la *Pazienza* sono quattro, e quali siano tom.1. pag.503.

N

NECESSARIA è la *Pazienza* acciò il Cristiano si salvi tom.1. pag.491.

NEMICO familiare, & interiore peggiore d'ogn' altro Nemico tom.1. pag.499.

NISSUNO ora si puol salvare senza la legge Evangelica tom.1. pag.500.

NISSUN uomo giusto, eccetto che Maria Vergine ha potuto stare senza peccato veniale t.1. p.497. in fine.

NUOCE più uno con la Misericordia, che con la rigidità tom.1. pag.499.

O

OGNI contrario è corretto dal suo contrario tom.1. pag.492.

OPRA virile, e virtuosa partorisce la Speranza, & il conforto tom.1. pag.493.

ORA nessuno si puol salvare senza la legge Evangelica detto tomo pag.500.

ORATIONE per li Tribulati to.1. pag.503. è 504. Detta per intercedere la *Pazienza* to.1. p.504.

ORIGINE dell'Impazienza è Lucifero detto tomo pag.501.

OSTE ricco, che si gloriava non aver patito in vita sua mai alcuna avversità è assorbito dalla Terra con tutta la sua Casa restandoci un Lago tom.1. pag.498.

P

PATIENTE quale sia di lode degno to.1. p.494. e 499.

In questo la qualità non la quantità o gravezza del Travaglio si dee considerare ibid.

PAZIENTI chi furono tanto nell'antico, quanto nuovo Testamento tom.1. pag.501. in fine.

PAZIENZA. Definizione della medesima tom.1. pag.491. e 493.

Necessaria tanto al Cristiano per salvarsi, quanto ad ogni altro uomo per arrivare à suoi intenti detto tomo pag.491.

E chiamata Virtù dell'Animo, e degna di tal nome da S. Agostino, e perche ibidem, e da S. Gregorio è chiamata radice, e custode di tutte l'altre Virtù detto tomo pag.492.

Se la *Pazienza* sia in Cielo, come tutte le altre Virtù si dichiara tom.1. pag.491. & seq.

E il rimedio di qualsivis dolore detto tomo pag.495.

INDICE DELLE COSE PIU' NOTABILI

E la perfezione di tutte le altre Virtù tom.1. pag.492.
 In mezzo à quai vizii è la *Pazienza* detto tomo pag.492.
 La *Pazienza* è alle volte peccato, e come, e perche, si spiega tom.1. pag.492.
 Quando è buona la *Pazienza* ibid. 499. e 501.
 La *Pazienza* Filosofica in che consiste secondo Cicerone detto tomo pag.493.
 Le Compagne della *Pazienza* quali siano ibid, La vera *Pazienza* nasce dalla Carità ibid.
 Altrimenti la *Pazienza* è Figlia della Tribulazione ibid.
 Chiamasi la *Pazienza* dono di Dio tom.1. pag.494.
 Et è compagna della Sapienza ibid. è 499.
 In quante maniere si dipinga la *Pazienza*, sì anticamente da Gentili, come da Cristiani, e spiega di essi ibid. & pag. seq.
 E simbollezzata in diverse cose to.1. pag.495. e 496.
 In tre modi è tenuta essercitata la *Pazienza*, e quali siano à da chi somministrati tom.1. pag.496.
 Vera *Pazienza* è quella che non solo comporta l'offesa, ma anche l'offendente tom.1. pag.496.
 Con chi si essercita la *Pazienza* detto tomo pag.497.
 Esempj come si essercita la *Pazienza* verso il prossimo detto tomo pag.496. è seq.
 Con chi dee praticarsi la *Pazienza* detto tomo pag.497.
 Vittorie della *Pazienza* detto tomo pag.499.
 In quanta stima sia stata tenuta la *Pazienza*, anticamente tom.1. pag.500.
 Esempj, e nomi di Filosofi, che hanno essercitato la *Pazienza* ibid.
 Effetti, che si producono dalla *Pazienza*, e quelli, che derivano dall'Impazienza tom.1. pag.501.
 Frutti della *Pazienza* detto tomo pag.502.
 Mezzi per acquistar la *Pazienza* detto tomo pag.503.
 Sempre la *Pazienza* è remunerata ibid.
 Si rassomiglia alla Palma la vera *Pazienza*, perche, e come si spiega ibid.
PECCATORE fugge senza esser perseguitato, e perche tom.1. pag.496.
PECCATORE lodato ne' suoi desiderii secondo il detto della Sapienza, come, e perche si spiega tom.1. pag.492. & seq.
PENA del Peccato si toglie col sopportar pazientemente la Tribulazione tom.1. pag.493. in fine.
PER acquistar la *Pazienza* quattro mezzi vi sono efficaciissimi, e quali siano tom.1. pag.503.
PERSONE si nominano che hanno lasciato gran nome di Pazienti tom.1. pag.500.
PITAGORIGO detto per saper tollerare le altrui errori tom.1. pag.499.
PLATONE ne' suoi libri tratta del Purgatorio, Inferno, e Paradiso, e della Santissima Trinità, e secondo alcuni SS. PP., che possa esser salvo tom.1. pag.500.

POPOLO Ebreo per l'impazienza commise l'Idolatria detto tomo pag.501.
POVERI di spirito quali siano tom.1. pag.503.

Q

QUALI siano li Poveri enunciati nel Salmo 9. si spiegano tom.1. pag.503.
QUALUNQUE Virtù è chiamata nuda senza la *Pazienza* tom.1. pag.492.
QUALUNQUE uomo instrutto nella sola prudenza umana, e fede politica non puol arripare à desfiati suoi fini senza la *Pazienza* tom.1. pag.491.
QUANTI, e quali siano i modi, e mezzi per acquistar la *Pazienza* tom.1. pag.503.

R

RIMEDIO di qualsiasi dolore è la *Pazienza* tom.1. pag.495.
ROMANI come dipingeano la *Pazienza*, & in qual Tempio la collocorno tom.1. pag.494.

S

SALOMONE nelle grandezze, e contenti, e prosperità offese gravemente Iddio: Al fine per i flagelli ricevuti se la Penitenza secondo S. Girolamo tom.1. pag.498.
SCARANZIA perche detta Angina to.1. pag.494.
SIAMO tribulati da Dio con suoi flagelli o per nostra correzione, o per conservarci nel bene operare, o per manifestare la nostra Virtù tom.1. pag.497.
SOCRATE si è potuto salvare nella legge di Natura, come, e perche tom.1. pag.500.
SPERANZA compagna della *Pazienza* tom.1. pag.492. è 499.

T

TRIBULAZIONI continue apportano i contenti eterni tom.1. pag.498.
TRE' Giovani Ebrei gittati nella fornace ardenti furono Martiri benchè non morissero tom.1. pag.502.
TUTTI i Tribulati si devono consolare con Gesù Cristo tom.1. pag.498.

V

VIRTU' dell'Animo è la *Pazienza*, anzi degna di tal nome, e sua caggione tom.1. pag.491.
VIRTU' de Filosofi antichi quantunque eroiche, perche erano imperfette tom.1. pag.500.
VITTORIE della *Pazienza* tom.1. pag.499.
UOMINI perversi quanto sopportono per arrivare a' loro intenti non son degni nè di lode nè di ammirazione tom.1. pag.493.

L A U S D E O.